VETERUM SCRIPTORUM ET MONUMENTORUM HISTORICORUM, ...

Digitized by Google

VETERUM
SCRIPTORUM
ET
MONUMENTORUM
HISTORICORUM, DOGMATICORUM, MORALIUM,
AMPLISSIMA COLLECTIO.

TOMUS V.

COMPLECTENS PLURES SCRIPTORES HISTORICOS DE REBUS PRÆSERTIM GALLICIS, ANGLICIS, ITALICIS, CONSTANTINOPOLITANIS ET TERRÆ-SANCTÆ.

Prodit nunc primùm ſtudio & opera Domni EDMUNDI MARTENE, *& Domni* URSINI DURAND, *Presbyterorum & Monachorum Benedictinorum è Congregatione S. Mauri.*

PARISIIS,
Apud MONTALANT, ad Ripam PP. Auguſtinianorum, prope Pontem S. Michaëlis.

MDCCXXIX.
CUM PRIVILEGIO REGIS ET SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX CONTENTORUM
IN HOC TOMO V.

LAMBERTI Parvi Leodienſis S. Jacobi monachi chronicon a Reinero ejuſdem cœnobii aſceta continuatum, Pag. 1
Chronicon Cornelii Zantfliet S. Jacobi Leodienſis monachi ab anno MCCXXX. *ad* MCCCCLXI. 67
Breve chronicon Bremenſe, 504
Ekkehardi abbatis Urangienſis libellus de expeditione Jeroſolymitana, 507
Epiſtola Jeroſolymitanorum, 535
Brevis narratio belli ſacri, 536
Verſus de viris illuſtribus diœceſis Tarvanenſis qui in ſacra expeditione fuere, 539
Lamentum lacrymabile ſuper his qui in expeditione Jeroſolymitana diverſis mortibus juſto quidem, ſed occulto & inſcrutabili Dei judicio interierunt, 540
Chronicon Terræ-ſanctæ auctore Radulfo Coggeshale ordinis Ciſtercienſis abbate, 544
Guillelmi archiepiſcopi Tyrienſis continuata belli ſacri hiſtoria, ab antiquo auctore Gallico idiomate ante annos CCCC. *conſcripta,* 582
Gloſſarium vocum Gallicarum, 752
De excidio urbis Acconenſis Libri II. 758
Tractatus de expugnatione urbis Conſtantinopolis, 786
Chronicon Anglicanum ab anno MLXVI. *ad* MCC. *auctore Radulfo Coggeshale abbate,* 802
Libellus de motibus Anglicanis ſub Johanne rege, auctore Radulfo Coggeshale abbate, 871
Annales veteres Francorum, 884
Chronicon Turonenſe, auctore anonymo canonico S. Martini Turonenſis, 918
Brevis hiſtoria S. Juliani Turonenſis, 1072
Hiſtoria monaſterii S. Florentii Salmurienſis, 1082
Breve chronicon monaſterii S. Florentii Salmurienſis, 1140
Fragmenta chronicorum comitum Pictaviæ & ducum Aquitaniæ, 1148
Chronicon Richardi Pictavenſis Cluniacenſis monachi ab anno DCCLIV. *ad annum* MCLIII. 1160
Franciſci Carpeſani flaminis Parmenſis commentaria ſuorum temporum Libris X. comprehenſa, ab anno MCCCCLXX. *ad* MDXXVI. 1175.
Proſperi Sanctacrucii de civilibus Galliæ diſſenſionibus Commentariorum Libri III. 1427
Epiſtola A. patriarchæ, Johannis regis, &c. ad Honorium papam III. 1479
Epiſtola Honorii papæ III. ad univerſos fideles, 1480

Digitized by Google

Digitized by Google

LAMBERTI PARVI
LEODIENSIS S. JACOBI MONASTERII MONACHI
CHRONICON
A REINERO EJUSDEM COENOBII ASCETA CONTINUATUM.

Ex ipſo, ut videtur, autographo.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

POST reſtitutum ſuæ integritati Anſelmi ſive Alexandri canonici S. Lamberti opus de epiſcopis Leodienſibus; poſt Andaginenſis monaſterii ſcriptam ab auctore gravi & accurato hiſtoriam; poſt vitam S. Friderici epiſcopi, Ruperti & aliorum S. Laurentii monachorum lucubrationes varias, ad illuſtrandam rerum Leodienſium hiſtoriam, propoſueramus conſequenter ſubjicere reperta in inſigni monaſterii S. Jacobi bibliotheca vetera monumenta nonnulla; ſed ne jam ſatis amplum volumen immenſam in molem excreſceret, ea ſequentem in tomum rejicere coacti fuimus. Quintum igitur hunc tomum incipiemus a tribus non contemnendis ſcriptoribus, Lamberto Parvo, Reinero, & Cornelio Zanfliet *ejuſdem eccleſiæ monachis.*

Lambertus ſæculo XII. *florebat, ſcripſitque breve Chronicon ab anno Chriſti* 988. *ad* 1194. *quo vitam cum morte mutavit, ut teſtatur ejus continuator his verbis:* Hoc anno 1194. moritur Lambertus Parvus eccleſiæ noſtræ ſacerdos & monachus. Et hucuſque opus ejus. *Nec plura de eo.*

Chronicon ejus continuavit ad annum 1230. *ejuſdem cœnobii aſceta Reinerus apud ſuos celebris. Is anno* 1155. *natus, matrem habuit Juditham nomine, feminam piiſſimam, quæ ſpretis mundi illecebris, humilem elegit vitam, facta apud S. Jacobum converſa. Viginti cum eſſet annorum, ſæculo renuntiavit, nomenque Chriſto ſub S. Benedicti inſtitutis dedit eodem in monaſterio, ubi & ſolemnem emiſit profeſſionem anno* 1175. *quo etiam ſubdiaconus ordinatus eſt. Quatuor poſt annis Coloniæ a Philippo archiepiſcopo diaconatus gradum aſſecutus, elapſo biennio Leodii in propria S. Jacobi eccleſia a Radulfo Leodienſi antiſtite ſacerdotio decoratus eſt. Ineunte anno* 1184. *Romam profectus, inde reverſus eſt menſe Aprili, nec multo poſt in feſto ſancti Bartholomæi ſecundo Romam iter ſuſcepit. Cum vero annum Chriſti* 1186. *attigiſſet, Herimannus abbas S. Jacobi*

Digitized by Google

accedens ad Urbem comitem habuit Reinerum hujus chronici ſcriptorem, qui cum in rebus gerendis ſemper & ubique egregiam navaret operam, anno 1197. die Maii decimo nono, quo S. Pudentianæ celebris eſt in divinis officiis memoria, fratrum omnium calculis monaſterii ſui prior electus, præpoſituras etiam de Wota & de Paſſerige poſtmodum adeptus eſt. Denique cum ſummus pontifex Innocentius III. concilium Lateranenſe anno 1215. indixiſſet, quartam etiam profectionem Romam ſuſcepit Reinerus, qui tandem vitam ad annum ſaltem 1230. produxit, quo ſuum abſolvit chronicon.

Longe prolixius opus, longeque majoris pretii edidit Cornelius Zanfliet, ejuſdem S. Jacobi Leodienſis aſceta, fideliſſimus ac diligentiſſimus ſcriptor, ut eum non ſemel vocat Johannes Chapea-villa, quippe qui ingens Chronicon ab initio mundi exorſus ad annum Chriſti 1461. protraxit. Quanti autem illud faceret, declarat præſertim cum illius locum de Johanne a Bavaria Leodienſi antiſtite verbotenus referens, inter eos, inquit, qui ſcripſerunt de Geſtis Johannis a Bavariâ, nullus VERIUS PLENIUSQUE ſcripſit Cornelio Zanfliet, cujus ſcripta idcirco nos hoc loco adſcripturos polliciti ſumus, ut ex eis, ſepoſitis affectibus, quibus fere in aliorum ſcripta aliquid tribuitur, hiſtoriæ NUDA VERITAS cognoſci poſſit.

Integrum ejus Chronicon, quod ex probatiſſimis auctoribus defloravit, hic edere non judicavimus operæ pretium, ne jam multoties ab aliis tradita recuderemus: at ea quæ ætatem ejus propius attingunt, quæ ſingularia pleraque facta, nec alibi facile pervia continent, prætermittere nobis eſſet piaculum. Itaque ab anno 1230. in quem deſinit Renerus, Zanflieti dabimus lucubrationem, non paucas continentem epiſtolas, ex quibus hiſtoriæ veritas clarius eluceſcit.

Quod vero ſpectat ad S. Jacobi monaſterium, inſignis eſt in civitate Leod. abbatia anno 1014. vel ſaltem 1016. a Baldrico epiſcopo fundata, religione & ſacrarum litterarum ſtudio præſtantiſſima, ut probat ingens manuſcriptorum codicum in omni diſciplinarum genere, & omnis ætatis ſuppellex, quæ hactenus ibidem ſervatur. Quantum viguerit in ea regulæ obſervatio, quanta inter monachos ſanctitatis fama, colliges ex multis quos ad regenda varia monaſteria dedit, abbatibus. Nam Florinenſi dedit omnino quinque, Colonienſi S. Heriberti ſive Tuitienſi duos, Leodienſi S. Laurentii duos, Sigebergenſi unum, Cunonem ſcilicet qui poſtea Ratiſponenſis fuit epiſcopus, Andaginenſi S. Huberti unum, Lobienſi unum, Criſpinienſi unum, ut taceam Oliverum d'Hozemon qui fuit abbas Vallis S. Lamberti ordinis Ciſtercienſis. Id vero non parum confert ad S. Jacobi gloriam quod quatuor conceſſerit monachos ad reſtaurandam in inclyto S. Matthiæ Trevirenſis monaſterio diſciplinam, quæ ſic profecit ut poſtmodum celeberrimæ congregationi Burſfeldenſi locum dederit. Circa idem tempus Philippus Burgundiæ & Brabantiæ dux binos e S. Jacobi cœnobio monachos mitti Gemblacum rogavit, qui ſuam vivendi normam in illud inveherant monaſterium, a quo Olbertum primum olim abbatem acceperant. Idem in Stabulenſi vivendi genus introducere tentavit Henricus Mevodanus abbas, qui monaſticæ religionis inſtitutis in Jacobino monaſterio informatus fuerat, qui idcirco Cornelium Zanflietum e S. Jacobi cœnobio ſibi datum Stabulenſibus ſuis creavit decanum, ſive ut hodie appellant priorem. Denique adeo feliciter ubique cedebat inducta a monachis S. Jacobi collapſæ diſciplinæ reparatio, ut Ultrajectenſis S. Pauli abbas Leodium veniens precibus vehementer apud abbatem S. Jacobi inſtiterit, ut binos e ſuis Ultrajectum mitteret, qui rem aſceticam reſtituerent.

Digitized by Google

ANNO ab Incarnatione Domini DCCCCLXXXVIII. Karolus frater Lotharii regis Laudunum ingreditur.

Anno DCCCCXCI. Karolus dux obiit, Otto filius ejus ſuccedit.

Anno DCCCCXCVI. mortuo Hugone, Robertus filius ejus ſuccedit.

Anno M. terræ motus factus eſt permaximus.

Anno MII. Otto imperator obiit, Henricus Pius ſuccedit.

Anno MVI. rex Henricus obſidet Valentiam * fames valida apparente comete diu.

* Valencienas.

Anno MVIII. Notgerus epiſcopus obiit, felicis memoriæ: Baldricus ſuccedit.

MIX. Eclipſis ſolis facta eſt circa horam diei ſecundam.

MXII. Henricus rex Paſcha celebrat Leodii.

MXIII. Bellum in Huardis VI. idus Octobris. Circa meridiem XIV. cal. Decembris terræ motus factus eſt magnus eodem anno.

MXV. II. idus Septembris bellum in *Florines* inter Godefridum ducem & Theodericum comitem, in quo Lambertus periit, & homines plus minuſve CCCC. occiſi.

MXVI. divæ memoriæ Baldricus epiſcopus Leodienſis, cœnobium S. Jacobi in inſula Leodii VII. cal. Maii inchoat, cujus etiam cryptam in honore S. Andreæ apoſtoli VIII. idus Septembris dedicat.

MXVIII. Bellum in Freſonia inter Gozelonem ducem & Theodericum comitem. Obiit Baldricus epiſcopus piæ recordationis, ſepultus in crypta S. Andreæ apoſtoli, apud cœnobium S. Jacobi fratris Domini, in inſula Leodii. Volbodo ſuccedit.

MXXI. obiit Wolbodo epiſcopus, ſuccedit Durandus epiſcopus.

MXXII. Eccleſia Gemblacenſis dedicatur.

MXXIII. Eclipſis ſolis hora nona verno tempore.

MXXIV. Henricus imperator obiit, Cunradus ſuccedit.

MXXV. Obiit Durandus, Rainardus ſuccedit.

MXXVI. Rainardus epiſcopus cœnobium S. Laurentii in Monte-publico fecit.

MXXVIII. Heinricus puer filius Cunradi imperatoris in regem ſublimatur Aquis.

MXXIX. Cunradus imperator contra Sclavos proficiſcitur.

MXXX. Eccleſia S. Jacobi fratris Domini a Rainardo Leodienſi epiſcopo in inſula Leodii conſecratur. VIII. cal. Auguſti. Cunradus contra Hungaros vadit.

MXXXI. Obiit Robertus rex Francorum, ſuccedit Henricus filius ejus.

MXXXIV. Conſecratur cœnobium S. Laurentii.

MXXXVI. Heinricus rex ducit filiam regis Anglorum.

MXXXVII. Bellum apud * Barum inter

* Bar.

A Gozelonem ducem & Odonem comitem.

MXXXVIII. Obiit Reginardus epiſcopus, Nithardus ſuccedit.

MXXXIX. Obiit Cunradus imperator, ſuccedit Heinricus filius ejus.

MXL. Rex Heinricus contra Odolricum ducem Bohemiæ pergit, ſed inefficax redit.

MXLI. Rex Heinricus Odolricum ducem Boëmiæ ſubjugat.

MXLII. Rex Heinricus contra Hungaros vadit.

Obiit Nitardus, ſuccedit Wazo epiſcopus.

MXLIII. Rex Heinricus Obdonem de B bello fugavit cum paucis, & lanceam inſigne regis recepit, Petrum vero quem Obdo expulerat regno Hungarorum reſtituit.

MXLIV. Gozelo dux obiit; Godefridus paterno jure privatus; filius ejus rebellat. Fames valida. Benedictus papa CXLII. Hic cum papatiam ſuam emiſſet, Heinricus imperator perrexit Romam, & pro eo Clementem papam conſtituit; quia ex ore ſancti Petri emptor & venditor gratiæ ſpiritualis cum Simone mago ſunt anathematizati.

MXLV. Godefridus cuſtodiæ mancipatur.

C MXLVI. Heinricus rex fit imperator, & ab eo duo papæ deponuntur. Godefridus cum Balduino rebellat.

MXLVII. Nix in occidente tanta cecidit, ut ſilvas frangeret. Godefridus Neomagii palatium incendit, Virdunum capit & incendit.

MXLVIII. Poppo qui & Damaſus papa CXLIV. Obiit Wazo epiſcopus, ſuccedit Dieduinus. Obiit etiam Olbertus primus abbas S. Jacobi in Leodio, ſuccedit Albertus.

MXLIX. Rex Heinricus contra Balduinum proficiſcitur: Balduinus ſatisfacit imperatori Aquis.

D

MLI. Balduinus cum filio rebellat, invaſo monte Caſtri-loco.

MLII. Leo papa obiit CXLV. iſte eſt qui cantum S. Gregorii compoſuit.

MLIII. Balduinus junior Tudinium incendit; major vero Balduinus cum minore Hoium vaſtant & incendunt utrinque.

MLIV. Imperator Henricus Balduinum totis viribus populatur, Tornacum incendit.

MLV. Victor papa CXLVI. Herimannus Colonienſis archiepiſcopus obiit, Anno ſucceſſit. Imperator Heinricus obiit tertio nonas E Octobris, & ſepultus in Spira, ubi & pater ejus. Heinricus filius ſuperioris Heinrici ſuccedit.

MLVI. Adventus reliquiarum S. Jacobi apoſtoli fratris S. Johannis Evangeliſtæ & Bartholomæi apoſtoli a Compoſtella vico Galiciæ, quas nobiliſſimus rex Garſea miſit Dieduino epiſcopo, per Robertum monachum, poſtea abbatem ejuſdem eccleſiæ S. Jacobi. Hæ cum tanto honore & totius populi jocunditate miraculiſque coruſcantibus

Digitized by Google

ad eccleſiam apoſtoli deportatæ ſunt, ut majorum noſtrorum ætas lætiorem diem prius nec poſtea meminerit ſe vidiſſe.

Obiit imperator Heinricus, ſuccedit filius ejus Heinricus hujus nominis IV.

MLVIII. Stephanus papa CXLVII.

MLIX. Nicolaus papa CXLVIII.

MLXVI. Obiit Albertus abbas II. Stephanus ſuccedit III. Cometes apparuit quæ bellum Angliæ portendebat, quam Guillelmus Normannorum comes, ipſa cum rege ſuo Hero graviſſima cæde mulctata, vi militari corripuit, regnumque victor obtinuit.

MLXX. Obiit dux Godefridus, ſuccedit alter Godefridus filius ejus.

MLXXIII. Saxones rebellant.

MLXXIV. Gregorius papa, qui & Hildebrandus ordinatur. Rex Heinricus contra Saxones vadit.

MLXXV. Rex Heinricus, iterata expeditione, Saxones premit, & eorum principes in deditionem accepit.

MLXXVI. Obiit Dieduinus epiſcopus Leodienſis; ſuccedit Heinricus. Item obiit Stephanus abbas III. eccleſiæ S. Jacobi in Leodio; ſuccedit Robertus. Godefridus dux & decus Galliæ a ſicario perimitur. Godefridus filius ſororis ejus marchio ſubrogatur.

MLXXVII. Saxones iterum rebellant, creato ſibi tyranno Rodulpho, duce Burgundionum.

MLXXX. Rex Heinricus Paſcha celebrat Leodii; renovata expeditione, Saxones aggreditur, & in congreſſu Rodulphus tyrannus occiditur. Heinricus rex contra Saxones vadit.

MLXXXI. Rex Heinricus vadit, Hildebrandum debellaturus. Terræ motus VI. cal. Aprilis.

MLXXXII. Herimannus in Saxonia tyrannidem arripit. Rex H. Romam Leoninam obſidet.

MLXXXIII. Rex H. Romam Leoninam capit, Romam antiquam oppugnat.

MLXXXIV. Rex H. urbe recipitur. Hildebrandus expellitur, Wibertus qui & Clemens papa ſufficitur, & ab eo rex Heinricus in imperatorem benedicitur.

MLXXXV. Saxones cum imperatore Heinrico pacem faciunt & iterum rebellant.

MLXXXVI. Imperator H. contra Saxones vadit, ſed dolo ſuorum ineſficax rediit.

MLXXXVII. Cunradus puer filius imperatoris Heinrici Aquis ſublimatur in regem, marchio Godefridus in ducem; Bertha imperatrix obiit. S. Nicolaus epiſcopus de Mirrea civitate in Varim Apuliæ transfertur.

MLXXXVIII. Saxones cum imperatore Heinrico pacem faciunt. Heinricus imperator cum magno honore Paſcha celebrat Aquis. Ekhebertus marchio iterum rebellat. Herimannus tyrannus in quodam caſtro lapidibus obruitur.

MLXXXIX. Inundatio maxima aquarum uſque ad valvas eccleſiæ. Heinricus imperator uxorem duxit filiam regis Ruthenorum. Peſtilentia terribilis ardentium.

MXCII. Kal. Auguſti veſpertina hora diei ſtella clara & velut trabes magna ab oriente in occidentem viſa eſt tranſcurriſſe per Aquilonem.

MXCV. Obiit Robertus abbas eccleſiæ S. Jacobi in Leodio quartus, ſuccedit Stephanus vir magnæ ſcientiæ & ſummæ honeſtatis, qui cantum beati Benedicti & S. Jacobi apoſtoli fratris beati Johannis Evangeliſtæ aliaque præclara mirifice compoſuit.

MXCVI. Innumerabilis Chriſtianorum populus per totum orbem zelo fidei excitatus, Jeroſolymam vadit, inimicos Chriſti debellaturus.

MXCVIII. IV. cal. Julii, Antiochia capitur a Chriſtianis.

MXCIX. Idus Julii VI. feria hora diei nona, a Chriſtianis capitur Jeruſalem.

MC. In Reſurrectione Dominica, poſt multa prælia diverſarum gentium, dux noſter Godefridus cum omnium principum electione, & totius populi victoris proclamatione, Jeroſolymorum ſumit principatum. Poſt cujus deceſſum Balduinus frater ejus de principatu Armeniæ acceſſit ad regnum, ſumſitque regium diadema de manu patriarchæ Jeroſolymorum. Urbanus & Clemens qui de papatu contendebant, vita decedunt. Succedit Paſchalis.

MCV. Heinricus rex patrem violenter regnum abjurare cogit in Cœna Dñi. Heinricus rex a patris militibus victus, circa pontem Vizatii, amiſſis ſuorum plurimis, refugit. Heinricus imperator a filio rebus imperii privatus, ab epiſcopo Oberto & civibus Leodienſis urbis rebus neceſſariis ſuſtentatur. Heinricus rex cum ad obſidionem Leodienſis civitatis veniret, defuncto patre, totum regnum obtinuit.

MCVII. Infra dies Natalis Domini dux comedit fraga Lovanii, quidam fabas eodem termino, ſed recentes ſicut in Junio.

MCVIII. Inter cives Leodienſes & clericos praſtractis domibus orta ſeditio eſt.

MCXI. Heinricus rex Romam profectus apoſtolico Paſchali a ſe diſſidenti reconciliatur, & abjurata ſimonia ab eo, in imperatorem benedicitur, perque ejus uſque ad id temporis inſepulto, ſepultura conceditur.

MCXII. Obiit Stephanus abbas V. ſuccedit Olbertus.

MCXVII. In monaſterio S. Lamberti Leodii bis fulgur cecidit, & militem unum treſque clericos peremit; præterea aquarum frequens inundatio cum vi ventorum domus pleraſque ſubſtravit, & habitatores earum extinxit, rerumque facies mutata, plures homines perterruit.

MCXVIII. Obiit Paſchalis papa, Calixtus * Gelaſius

ſuccedit. Rex Jeroſolymorum Balduinus frater ducis Godefridi, multis præliis contra inimicos Crucis Chriſti ſtrenue peractis, viam ingreditur univerſæ carnis. Obiit Obertus epiſcopus Leodienſis, ſuccedit Fredericus.

MCXIX. Johannes qui & Gelaſius papa obiit, ſuccedit Wido qui & Calixtus. Synodus Remenſis ccc. & eo amplius epiſcoporum & abbatum plurimorum, ubi venerabilis Leodienſis epiſcopus Fredericus ſumma gratia ab ipſo papa Calixto conſecratus eſt. Fredericus Leodienſis epiſcopus cum fratre ſuo comite Namurcenſi parvaque militum manu ducem Lovanienſem cum comitibus magnoque exercitu epiſcopium ſuum cæde incendio & rapinis devaſtantem, circa Hoienſe caſtrum devicit, & capto ex parte ejus comite Lamberto, & aliis quampluribus, turpiter eum fugere compulit, nec multo poſt caſtrum, & eos qui intus rebellabant in deditione accepit.

MCXXI. Fredericus Leodienſis epiſcopus multas & intolerabiles perſecutiones, pro ſimoniacæ hæreſeos damnatione & catholicæ fidei defenſione, ab eccleſiæ perſecutoribus, & maxime duce Lovanienſi Godefrido paſſus, quinto cal. Junii migravit ad Chriſtum; ejuſque meritum multis & inauditis miraculis ubique terrarum declaratur. Succedit Alexander epiſcopus.

MCXXIV. Obiit Calixtus papa. Succedit Honorius.

MCXXV. Obiit Henricus imperator. Succedit dux Saxonicus Lotharius, vir ſtrenuus & præcipuus eccleſiæ Dei cultor, juſtitiæque & pacis amicus, electus in regem a cunctis pene regni primoribus, Moguntiæ in feſto S. Bartholomæi, conſecratus & unctus eſt a Frederico Colonienſium archiepiſcopo in eccleſia S. Mariæ Aquiſgrani, in exaltatione S. Crucis.

MCXXIX. Bellum inter Alexandrum epiſcopum & ducem Lovanienſem, pro caſtro de Durace; in quo vexillum ducis captum eſt, quod faſtu ſuperbiæ & præcepto illius quadriga boum ferebat, & ambientes illud, qui omnes decollati ſunt, & omnia caſtra ejus fugata ſunt.

MCXXX. Obiit Honorius. Succedit Innocentius.

MCXXXIV. Obiit Olbertus VI. ſancti Jacobi abbas. Stephanus ſucceſſit.

MCXXXV. Obiit Alexander epiſcopus Leodienſis. Succedit Adalbero.

MCXXXVII. Obiit Lotharius imperator. Succedit Cunradus, unctus in regem Aquiſgrani a cardinali Romano Tiequino, volente & jubente domno papa Innocentio. Rex Francorum Lodowicus * occiditur.

* Id eſt, obiit.

MCXXXVIII. Obiit Stephanus abbas VII. eccleſiæ S. Jacobi. Succedit Elbertus octavus; IV. nonas Auguſti facta eſt eclipſis

A ſolis horribiliter circa meridiem, apparente luna contra orbem ſolis, micantibus ſtellis præ multitudine tenebrarum, hominibuſque nimio terrore concuſſis.

MCXLI. Bellum Bullonicum, ubi glorioſus martyr Lambertus eſt delatus, & prodigia digna memoriæ operatus eſt.

MCXLIV. Obiit Innocentius papa. Succedit Celeſtinus. Obiit Celeſtinus papa; ſuccedit Lucius. Obiit Lucius; ſuccedit Eugenius, qui & Bernardus.

Obiit Adelbero Leodienſis epiſcopus. Succedit Heinricus.

B MCXLVI. Fames inaudita, modio ſiliginis xx. ſpeltæ decem ſolidis vix ſe redimentibus. Prædicatur, populus cruciatur, viſa & ſigna mendacii creduntur, paſſim pruritur auribus. Ex libris Sibillinis ad votum interpretatis, regi Franciæ ituro Jeroſolymam magnifica falſo * promuntur.

* al. promittuntur.

MCXLVII. VII. cal. Novembris ſolis deliquium in Dominica, a tertia pene hora uſque in plenam ſextam, erubeſcente ſole videre tantum ſanguinem Chriſtianorum qui fundendus erat.

MCXLVIII. Reſpublica paſſa quod pudeat faſtos. *Lætare Jeruſalem* concilium Re-
C mis, præſidente apoſtolico Eugenio, qui & Bernardus. Cal. Maii imperator Cunradus & rex Franciæ moventur, & per Conſtantinopolim in Perſidam delabuntur, & circa Auguſtum a ducibus noſtris contra Vindelicos male pugnatum.

MCXLIX. Imperator Cunradus & rex Franciæ a Jeroſolymis inefficaces revertuntur.

MCL. Elbertus abbas VIII. S. Jacobi privatus * dimittit abbatiam. Succedit Stephanus nonus. Hiems aſperrima.

* Additur recentiori manu latinus.

D MCLI. Tempus aſperrimum & pluviale, fames valida, meſſis tarda, mors in homines, tarda vindemia, muſtum vix Lucæ Evangeliſtæ.

MCLII. Obiit Cunradus imperator: Fredericus ſuccedit filius fratris ejus Frederici.

MCLIII. Rex Jeroſolymorum Balduinus junior, circa Natale Domini Aſcalonem obſidet, & poſt multas ſtrages paganorum, murus civitatis crebro impulſus partim corruit, * cxx. fere milites, irruptione facta,
E multos Sarracenorum occidunt; ſed ipſi noviſſime occiduntur. Poſtea rex indigenas expulit, facta deditione, & Chriſtianos collocavit illic.

* al. centum.

MCLIV. Obiit Eugenius papa, ſuccedit Anaſtaſius: obiit Anaſtaſius, ſuccedit Adrianus.

MCLV. Rex Fredericus, parata expeditione, Romam proficiſcitur, & a papa Adriano libentiſſime excipitur, a quo etiam in imperatorem benedicitur Marci & Marcelliani. Romanis autem quaſi quædam

Digitized by Google

Leodiensibus tributum pro consecratione ipsius requirentibus omnino denegat. Hi bellum inferunt, sed occurrentibus Lotharingiae militibus, plurimi truncati, quidam in Tiberim demersi sunt. Bellum Andenne inter Henricum episcopum & Henricum comitem Namucensem, in quo comes victus cessit; episcopus autem cum multa praeda victor cum suis redit in Purificatione sanctae Mariae. Novus abbas S. Jacobi dominus Stephanus deponit abbatiam; succedit Drogo ex Florinensi ad abbatiam sancti Jacobi. Hoc anno natus est praesentium scriptor.*

* Haec alia manu scripta sunt in margine.

MCLVIII. Imperator Fredericus nuptias ducis *Welphonis* cum maxima gloria & frequentia optimatum, filiam ducis Burgundionum, in castello Pentecosten, quam in episcopum Treverensem in imperatricem benedixerat, sollemniter celebravit.

MCLIX. Obiit Adrianus papa. Victor & Alexander de papatu contendunt. Imperator Fredericus Mediolanum obsidet. Ultrajectenses cives in episcopum suum consurgunt, sed postmodum pacantur.

MCLX. Apud Moguntiam cives in episcopum suum graves persecutiones conspirant, donec eo ventum est, ut in ecclesia beati Jacobi de quibusdam negotiis responsum convenerint, & inopinate armis & incendio eum aggrediuntur, & truncatis membris cum capite, dolendo eum peremerunt in die S. Johannis Baptistae.

MCLXII. Fredericus imperator post frequentes & magnas victorias, Mediolanensibus fame ad deditionem compulsis, civitatem cum ecclesia Mariae capit, concremat ac diruit, indigenas vero cum suis concessis per totam Italiam dispergit, & ipse festus patrat triumpho. Sub eodem anno concilium habitum est apud Bisuntium inter imperatorem & regem Franciae de duorum apostolicorum controversia, sed nihil actum est. Corpora trium regum Magorum qui Christum natum stella duce eum in Bethleem adoraverunt, a Reinoldo Coloniensium archiepiscopo de Mediolano Coloniam Agrippinam translata sunt.

MCLXIV. Obiit Henricus episcopus Leodiensis. Succedit Alexander.

MCLXVII. Fredericus imperator, repetito grandi exercitu, tertia expeditione Italiam ingreditur, Romanos debellaturus. Archiepiscopi Moguntinus & Coloniensis primo impetu magnam eorum multitudinem prosternunt; sed deinde gravi tero pestilentia tam imperator cum quam hostibus victoribus exercitus. Multi principes imperii moriuntur, inter quos Coloniensis archiepiscopus Reinoldus, & Alexander Leodiensis episcopus. Succedit Reinaldo Philippus, & Alexandro Rodulphus.

MCLXIX. Henricus filius Frederici imperatoris, puer, Aquisgrani sollemniter in regem. Tota Sicilia ... terrae motu concutitur; quo terrae motu civitas Cathaniensium famosissima funditus corruit, & corpus S. Agathae martyris alias transfertur.

MCLXXIII. Obiit abbas Drogo ex ecclesia S. Jacobi in Leodio, vir summae honestatis, qui in duobus suis decoravit ecclesiam suam omnibus ornamentis, in moribus ecclesiasticis ordinis & substantia rerum temporalium. Ipse sublimavit in aliquid nostrorum tempus, cooperuitque lumine plumbeo totum ... etiam ipsius monasterium lapidibus, & aedificavit altare S. Johannis Baptistae, & altare S. Mariae in turri, fenestras pariter de sculptis & pictis capitibus, & decoravit Missae per horarum penna, & multa alia. Huic successit Hugo ...

MCLXXIV. In eodem tempore maximus, pluvia magna e die sancti Johannis Baptistae usque ad festum omnium Sanctorum, magna ... Simonis & Judae.

MCLXXV. Hoc anno factus est Reinerus subdiaconus & monachus. Imperator Fredericus cum imperatrice Beatrice uxore sua & Henrico puero rege, pascha celebrat Aquisgrani cum magna gloria.

Alia manu sed antiqua.

MCLXXVIII. Reversus est imperator Fredericus ad reformandam unitatem sanctae ecclesiae papae Alexandro pacificatur.

MCLXXIX. Hoc anno factus est Reinerus diaconus, Coloniae a Philippo archiepiscopo. Johannes Lombardus ad convocandum generale concilium in urbe Roma mittitur ab Alexandro papa. Johannes in ecclesia S. Jacobi hospitatur.

Alia manu sed antiqua.

MCLXXX. Concilium generale agitur in urbe Roma, praesidente Alexandro papa, cum episcopis ex toto orbe ccccc & eo amplius, exceptis abbatibus, decanis & praepositis ecclesiarum. Terrae motus cal. Augusti. Bellum inter comitem de Los & episcopum Leodiensem.

MCLXXXI. Hoc anno ordinatus est Reinerus sacerdos in ecclesia sancti Jacobi, a Rodulpho episcopo Leodiensi, sabbato infra Pentecosten.

Alia manu sed antiqua.

MCLXXXII. Obiit Alexander papa. Lucius succedit.

MCLXXXIII. Lucius papa exit a Roma & habitavit Anagniae, propter quasdam exigentias, quas Romani exigebant de papatu; & propter Tullmarum electum. Fulmarus & Rodulphus de archiepiscopatu Treverensi contendunt. Fulmarus facta appellatione pergit ad Lucium papam.

MCLXXXIV. Bellum civium cum militibus de Domo Martini. Obiit Lucius papa; succedit archiepiscopus Mediolanensis dictus Urbanus. Imperator Fredericus veniens in Italiam a Papia urbe usque Mediolanum deducitur cum magna gloria & exultatione Italicorum. Hoc anno primo Romam ivit, & in Apulia erat, & iterum anno eodem in

Alia manu sed antiqua.

feſto S. Bartholomæi iterum Romam iit, & in feſto S. Severini rediit.

MCLXXXV. Hugo deponit abbatiam, Hermannus ei ſuccedit in abbatia eccleſiæ beati Jacobi in Leodio. Eodem anno eccleſia major beati Lamberti & eccleſia ſancti Petri apoſtoli comburuntur ſine detrimento eccleſiæ S. Mariæ Virginis, quæ poſita eſt inter eccleſiam ſancti Lamberti. Corpus ſancti Lamberti tranſlatum eſt ad eccleſiam S. Bartholomæi apoſtoli in ſuburbio Leodienſi. Hoienſes corpus S. Domitiani ob reverentiam ſancti Lamberti martyris ſumunt, & Leodium navigio afferunt, quod Leodienſes clerici vel monachi noſtri a Moſa publico lætis proceſſionibus cum maxima devotione, per portam ſancti Martini cum crucibus & cereis & multorum ... corpori S. Lamberti deferunt, unde reverenter in eccleſia beatæ Mariæ utrumque deponunt. Rodulphus epiſcopus feſtivitatem S. Domitiani juſſit celebrari.

Alia manu ſed antiqua. Rodulphus Brunus ... monachus a quibuſdam electus fuit, & in eccleſia noſtra ... tempore manſit. Ab epiſcopo Rodulpho contradictum eſt & quibuſdam fratribus ceſſit. Quo defuncto & amoto, Hermannus ſucceſſit.

Alia manu ſed antiqua. MCLXXXVI. Hoc anno tertio Romam iit idem domnus Hermannus poſt octavas Pentecoſtes mediante Junio, & rediit in feſto S. Remigii.

MCLXXXVII. Obiit Urbanus papa; ſuccedit Gregorius. Eclipſis ſolis facta eſt. Saladinus quidam princeps Turcorum, congregato magno exercitu Turcorum, init bellum adverſus Guidonem regem Jeroſolymorum, & peccatis Dei victor, & crucem Dominicam vincentes de manibus Chriſtianorum eripiunt, in terram Turcorum tranſtulit. Inde ad Tholomaidam, quæ dicitur Acra, veniens cepit, omneſque inhabitantes in ea in ore gladii percutiens, ad cuſtodiendam civitatem Turcos ibi reliquit. Poſtea Joppen & omnes portus maritimos, & caſtra compoſita aut incendio aut deſtruxit. Cunctos autem habitatores aut occidit vel in deditionem accepit. His geſtis peractis, contra Jeruſalem exercitum ducit, quam circumquaque obſidens, Jeroſolymitanos ad deditionem compulit, Chriſtianiſque expulſis, Turcos in ea dereliquit anno octogeſimo nono ex quo dux Godefridus eam Turcis eripuerat. Ad extremum Aſcalon cepit. Sola tres civitates remanſerunt, Antiochia, Tyrus & Sidon.

MCLXXXVIII. Henricus venerabilis cardinalis S. R. E. miſſus a Gregorio papa, venit indicens omnibus Jeroſolymitanam iter remiſſionem omnium peccatorum. Henricus ſuſcipitur honorifice a clero & populo Leodienſi, & in capite jejunii quadrageſimæ multorum clerici quam laici ab eo crucesignantur. Imperator Fredericus Leodii Jeroſolymam cum Rodulpho Leodienſi epiſcopo & optimatibus totius imperii crucesignatur, accepto ſignaculo crucis Chriſti ab Henrico cardinali Romano eodem ſignatur. Rex etiam Franciæ & rex Angliæ crucesignantur. Obiit Gregorius papa, ſuccedit Clemens. Obiit Hermannus abbas S. Jacobi Leodienſis; ſuccedit Guntherus.

MCLXXXIX. Tanta inundatio aquarum facta eſt menſe Aprili in civitate Leodienſi, in ea parte quæ dicitur extra caſtrum, ut multos ſubmergeret, & mortuorum corpora diluvium aquæ de ſepulchris erueret. Colonienſes cum Leodienſibus a Colonia per Rhenum navibus deſcendentes, in Anglia cum Frisonibus & Danis & Flandrenſibus parata claſſe navium adierunt Britanniam, unde ad Hiſpanias navigaverunt per oceanum, & prælia multa commiſerunt cum paganis. Poſtea tranſierunt ad Siciliam, ut demum tranſmarinas partes adirent, mare intrantes ad portum Tholomaidis, quæ dicitur Acra. Regem cum multis ibi invenerunt, quam Turci de manibus eripuerant, facto vallo, undique civitatem obſederunt. Fredericus imperator cum multa ſuorum armatorum gregatione contra inimicos Chriſti in virtute magna, caſtrumque ſuum Rameſbeck prohibentem tranſitum, vallat & deſtruit, unde per terram Bulgarorum & Hungarorum cum exercitu tranſit, omnia loca diſtracta quæ rex Conſtantinopolitanorum & rex Hungarorum nihilominus contra imperatorem præoccupare fecerant, aperit virtute armorum, & non ſine Philippopoli & primam Græciæ urbem ab habitatoribus deſtitutam, cum univerſo comitatu intravit.

MCXC. Imperator Fredericus poſt magnas ſtrages Turcorum & magnas victorias ſubmerſus obiit in Syria, & in eccleſia beati Petri apoſtolorum principis apud Antiochiam ſepultus eſt. Henricus filius ejus ſuccedit. Fredericus dux filius Frederici imperatoris, patre defuncto, tranſiit cum exercitu Chriſtianorum cum multitudine peregrinorum.

MCXCI. Rex [illegible]* Henricus & rex Angliæ Richardus [illegible] expeditione multitum, tranſierunt mare, & in auxilium Chriſtianorum & circa Ptolemaidem quæ Accon dicitur applicuerunt, unde præparatis machinis & univerſo apparatu belli, Turcos, qui in ea erant ad deditionem compulerunt, hac ſcilicet interpoſita conditione, ut ſanctam crucem redderent, & omnes captivos quos Saladinus habebat redderent, univerſamque ſubſtantiam quam habebant cum armis, arcubus & ſagittis ex integro dimitterent. Cumque arma & ſagittas dediſſent, ſed ſanctam crucem & captivos Chriſtianos reddere non poſſent, omnes gladio occiſi ſunt. Pauci tantummodo de nobilioribus in ſervitutem redacti ſunt. Poſtquam ergo Aſcalonitæ audierunt quod omnes Turci, qui

habuerant Accon gladio ceciderunt, & quod a Saladino nomen haberent ad omnium [illegible] cuncta diruerunt, & tabulas omnes [illegible] cum [illegible] & [illegible] igni tradi [illegible] fecerunt [illegible] relinquerent. Similiter fecerunt qui habebant Joppe & Cesaream civitates & oppida vicina [illegible]. Rex vero Angliae [illegible] destructa vel [illegible] reaedificavit. Nam [illegible] in Francia [illegible] papa successit [illegible] pascha [illegible] imperatorem [illegible] Romanorum, [illegible] die paschae [illegible] solo, unus [illegible] castrum facta [illegible] archiep. [illegible] Henricus imperator [illegible] Obiit Radulphus Leodiensis episcopus. In nativitate beatae Mariae Virginis tanta frequentia populorum cum ducibus & comitibus venit ad civitatem Leodiensem ad electionem episcopalem, ut [illegible] eligerent [illegible] tanta multitudine. Siquidem dux Lovaniensis Henricus [illegible] fratrem praeponere volebat. Comes vero Hanoniensis [illegible] contradicens, ut appellationem ad regem [illegible] faceret, Albertum praepositum [illegible]. Inde cum utraque partes cum electoribus suis [illegible] regem [illegible] imperator [illegible] partibus & [illegible] electione [illegible] praepositum Bonnensem Lotharium praefecit Leodiensi cathedrae. [Dominus vero Albertus facta appellatione [illegible] per multa pericula [illegible] curiae Romanae.]

MCXCI. [illegible] Aprilis, luna paschalis [illegible] cal. Aprilis [illegible]. Henricus imperator [illegible] S. Lamberti [illegible] Lothario [illegible] Leodiensium. [illegible] cal. Decembris [illegible] Albertus Leodiensis episcopus Romae consecratus, frater ducis Lovaniensis, ab hominibus quibusdam fraude [illegible], crudeliter interficitur in suburbio Remensi, & sepelitur in ecclesia sanctae Mariae Remis honorifice.

MCXCIII. Bruno Coloniensis archiepiscopus archiepiscopatum dimittit; Adulfus eique succedit. Tertio cal. Septembris [illegible] Lotharius [illegible] episcopatu Leodiensi a Celestino papa & vinculo excommunicationis absolvitur. Impera-

tor [illegible] Sedemum [illegible] Aquisgrani in festo S. [illegible]. Rex Angliae Richardus redemit ab [illegible] capitur a duce Austriae, & traditur Henrico imperatori [illegible].

* Dominum Albertum [illegible] praepositum & dominum [illegible] archidiaconum [illegible] appellantes Aquisgrani coram H. imperatore Romam [illegible] & electionem [illegible] Romanae & dominum episcopum per Celestinum papam [illegible], & [illegible] Augustum [illegible].

MCXCIV. Henricus Romanorum imperator [illegible] Richardum regem Angliae quem captum tenebat [illegible] abire. Hoc anno [illegible] Pater [illegible] sacerdos & monachus, & [illegible]. Ab [illegible] Reinerus, [illegible] sacerdos & monachus. Ecclesia [illegible] per Albertum [illegible] Nicolaus [illegible] qui per [illegible] & per [illegible] duce Ardennae [illegible], & dominum [illegible] quia in partem domini Alberti Lovaniensis, qui Remis crudeliter occisus fuit, non [illegible], per [illegible] esse [illegible]. Imperator H. [illegible] expeditione in Apuliam & Siciliam [illegible], & [illegible] regnum, quod ei ex parte Constantiae [illegible] Fredericus [illegible]. Dominus Albertus [illegible] praepositus & dominus A. de Cus archidiaconus a Roma [illegible] & [illegible] Namurci in ecclesia S. Alberti [illegible] & dominum A. de Cus archidiaconum in episcopum elegerunt [illegible] in ecclesia Leodiensi [illegible]. [illegible]

MCXCV. Balduinus comes Hanoniensis dominum Albertum de Cus * per [illegible] promovere [illegible] Hoium [illegible] & a civibus [illegible] recipitur, castrum [illegible] a parte domini [illegible] tradere [illegible] ingressus [illegible]. [illegible] vero ecclesiae S. Lamberti [illegible] & cives Leodienses dominum Simonem [illegible], nec ab eo [illegible] vel [illegible] se recedere [illegible]. Dux vero Lovaniensis H. [illegible] domini Simonis, frater vero domini Alberti [illegible] episcopi, qui Remis crudeliter [illegible] partem [illegible], & comitem Hanoniensem ab Hoio recedere fecit, hoc [illegible] ut utraque pars curiam Romanam adiret, & per-

eum

Quod dominus [illegible]

Nota

* I. Capella

Praepositus [illegible] Bonnensis [illegible] Lotharius

* I. [illegible]

tum potest posset defendere, sicque fa-ctum eſt.

Dominus Gozuinus abbas noster in puri-ficatione S. Mariæ in ſedem ſuam reverti-tur. Albertus vero ad curiam Romanam cum suis proficiſcitur. Poſt multas allega-tiones utriuſque partis, dominus Symon cardinalis [illegible], Romæ moratur & [illegible] [illegible] in cal. Auguſti, in eccleſia S. Johannis Lateranis honorifice ſuſcipitur. Ma-[illegible] ex parte quam dominus Stepha-nus [illegible] Thomas archidiaconus, magiſter Gerardus S. Johannis decanus, Jor-danus [illegible] canonicus & alii multi tam clerici quam laici. De parte vero domini Alberti [illegible] Albertus major præpoſi-tus, Symon decanus, magiſter Adam, & alii multi tam clerici quam laici. Ipſe vero in-firmitate gravi & [illegible] quartana deten-tus, ad imperatorem cum [illegible] pervenit, & ab eo donum epiſcopatus accepit & conſe-cratus eſt Coloniæ a domino Adolfo archi-epiſcopo Dominica poſt Epiphaniam ſequen-tis anni. Dominus G. abbas noſter cum a Colonia reverteretur circa feſtum S. Tho-mæ, [illegible] in [illegible] Ardennæ capi-tur, & ad redemptionem [illegible] & [illegible], tandem Evangelio [illegible] mittitur. Hoc anno pluvia magna a feſto S. Johannis uſque ad Natale Domini & maxime tem-pore [illegible], ita ut in Natali Domini [illegible] [illegible] ſentiret [illegible]. Hoc anno terra ni-gra ad focum faciendum optima per Haſba-niam in multis locis eſt inventa.

[illegible]

duodecim annis redimendam. Hoc anno modius ſiliginis circa Maium [illegible] ſolidis, modius ſpeltæ [illegible] modius hordei octo, meſ-ſis pigra, vindemia tarda & periculoſa. Hoc anno tempeſtas gravíſſima poſt feſtum ſan-cti Jacobi omnes fruges contrivit, numquam antea tam gravis [illegible] dicebatur ab his qui ſeniores erant [illegible] dictis eorum apparuit, per multa enim loca diverſis temporibus iſtius anni curſum ſuum fecit, nec aliquis locus eſt [illegible], qui ab hac tem-peſtate immunis [illegible]. Apparet autem in feneſtra [illegible] quantus dolor hujus tempe-ſtatis fuerit. Iterum cardinales a Cæleſtino papa [illegible], & multi Theutonicorum, ſigno crucis accepto, per eos ad viam Je-roſolymitanam diriguntur. Obiit Anchinus [illegible], ſucceſſit Franco [illegible].

MCXCVI. Annus iſte gravis & pericu-loſus, ſeges cara. Epiſcopus Albertus poſt multa pericula a Roma reverſus, Leodium venit in feſto S. Agnetis. Imperator Hen-ricus ex conſenſu principum imperio adhuc [illegible] regnum Apuliæ & Siciliæ [illegible] quod [illegible] [illegible] ſuis imperium ſibi heredi [illegible]. Epi-ſcopus Albertus [illegible] ſolemniter in octava Pentecoſtes, & generalem celebrat ſynodum. Pluvia magna & periculoſa, paupe-

res maximam [illegible] pecuniæ [illegible], & [illegible] principium Auguſti. Corpus beati Lamberti [illegible] [illegible] pericula, & pluviarum inundationem, & [illegible] & ægra meſſis & parva in capſa S. Jacobi cum maxima devotione, non tam multis [illegible] in montem Cornelii depor-tatur, ibique miſſa ſpeciali a clero & populo ſolemniter celebratur. In redeundo autem poſt tranſitum [illegible] S. Jacobi pons [illegible] frangitur, & ſine leſione cum ſeretro S. Pauli & S. Ægidii [illegible], tam homines quam feminæ [illegible], ſed per gratiam Dei omnes [illegible]. Meſſis tarda circa feſtum S. Bartholomæi [illegible] habuit princi-pium, eodemque tempore modius ſiliginis [illegible] ſolidis vendebatur, modius ſpeltæ [illegible] ſolidis & dimidium. [illegible] comes Namucenſis, Epiſcopus & Albertus & dux de Lemburg in concordiam redierunt. Item corpus S. Lamberti, propter prædicta pericula in capſa S. Bartholomæi ad eccle-ſiam ipſius [illegible] reverentia deportatur, ibique ſpecialis miſſa celebratur. Reges [illegible] cum Sarracenis treugas ac-cipiunt. Item epiſcopus in feſto S. Lamberti ordinat & generalem ſynodum celebrat. Satio pulchra, [illegible] habuit [illegible] [illegible] permanſit tempus uſque ad feſtum Incarnationis, hoc eſt Natale Domini. Hiems pulchra uſque Martium. Bellum gra-viſſimum inter regem Franciæ & regem An-gliæ.

MCXCVII. Anno iſto per cœlum [illegible] [illegible] [illegible], cum numquam [illegible] [illegible] quæ [illegible] hoc tempore. Multitudo pauperum fame moritur. Cadavera nimi-lium mortuorum indifferenter ab eis come-duntur & fere ab univerſis propter nimi-nietatem neceſſitatem. Modius ſiliginis [illegible] ſolidis, modius ſpeltæ [illegible] uſque ad feſtum S. Barnabæ venditur. Inſequente autem die do modio ſiliginis [illegible] accipiuntur, de modio ſpeltæ [illegible]. Procedente autem tem-pore cum meſſis [illegible] ſpargeretur, malum increvit, & circa feſtum S. Jacobi modius ſiliginis [illegible] ſolidis vendebatur, modius ſpeltæ [illegible] ſolidis. Pauperes per plateas [illegible] & moriebantur. A nobis foris eccleſiæ noſtræ, cum matutinas laudes cantaremus, [illegible] gementes & morientes [illegible] quæ ſumma dulcedo fiebat ex ostiantes. Hoc an-no in Epiphania [illegible] [illegible] [illegible] quam [illegible] uſque ad Auguſtum & [illegible] [illegible] [illegible], nec [illegible] a medio Maii, niſi vero uſque ad novam vindemiam ha-buimus. Cereviſia autem toto anno [illegible] [illegible]. Panem vero ſiligineum ex dictis an-te Auguſtum comedimus [illegible] conventu [illegible] habuimus. Quid plura? Annus iſte poſt plurima pericula diſtenta-tur, quæ præcedentes, graviſſimus fuit ec-cleſiæ noſtræ, quantum nos jam habuit, nec

Scr. Rerum Germ. & Ampl. Collect. Tom. V. B

[illegible]

M C X C V I I I [illegible]

die xiv. cal. Julii, ubi cum multa pugnatorum decertatione, Aquenses [illegible] & plurimum ex parte ipsius per sagittarum interfecerunt. Expectabant autem adventum ducis Suevie, qui non venit, nec eis aliquod auxilium detulit. Itaque idus Julii se in manus Ottoni reddiderunt, & portas civitatis aperuerunt, & eum secum regem susceperunt, & in cathedra regali sede coronatur, & omnia rata que regi debentur est adeptus. Sequenti autem die filiam ducis Lovanie desponsavit, patre ipsius puelle in negotiis orientalis ecclesie efficaciter commorante, & hec omnia gaudente. Episcopus Leodiensis in Hoiense castrum se transtulit, nec eo tempore aliquo modo consentire voluit. [illegible] mense Junii [illegible] modum [illegible] modius [illegible] dem est [illegible], & [illegible] de Rochesia [illegible] ad [illegible] in castro Hoiensi [illegible], & ante pedes episcopi quendam [illegible] interfecit, ceteros horror [illegible]. Obiit Celestinus, successit Innocentius. Circa festum S. Remigii Philippus dux Suevie Moguntie cum uxore coronatur. dux Bohemie coronam regalem imponit. & exercitum innumerabilem congregans Mosellam transiit, que pre siccitate a multis [illegible] transiri potuit. non fuit [illegible] diversum [illegible], Andernacum succendit. Otto rex resistere non valens eius studiis cum suis in Coloniam se transtulit. Philippus dux Suevie usque Bonnam pervenit, & [illegible] ipsorum quam universam circa regionem devastavit. sed subito nescio quo habito consilio, per eam qua venerat viam recessit nec Coloniensibus amplius nocuit, nec Aquis, ubi sedes est regni pervenit. Indutie inter Christianos & Sarracenos in orientali ecclesia per [illegible] annos, [illegible] menses & [illegible] dies hoc anno [illegible] circa festum S. Johannis Baptiste [illegible] licere Christianis ad sepulchrum Domini & ad flumen Jordan, & ad alia sancta loca per conductum secure ire. & ita quievit pars utraque a bellorum turbine. Dux Lovanie & comes Palatinus, frater predicti Ottonis regis, ab orientali regione [illegible] revertuntur. Hoc anno in Francia novus propheta surrexit, magister Fulco vir sanctissimus & vita & meritis. Huic studium erat errores hominum per suam predicationis doctrinam ad viam salutis convertere, cecos illuminare, mutos loquelam reddere, infirmos sanare, multa & [illegible] nostris temporibus miracula facere. Ipse mulieres multas officio meretricali deditas, ab errore revocavit. quibusdam maritos legitime prebuit, quibusdam ut caste & religiose viverent precepit. Hujus fama & predicatio sanctissima per universas provincias est divulgata. Ipse turbam pauperum [illegible] ad vindicandam mortem crucifixi [illegible] predicatione sua accendit, & eo [illegible] crucem imposuit. [illegible] esse tale beneficium [illegible]. Bellum maximum inter regem Francie & regem Anglie. Hoc anno orta est seditio magna inter clericos Leodienses & laicos. Laici [illegible] muro & aggere firmantes, a clericis & famulis eorum exactiones & tributa exegerunt, & libertatem clericorum ab antiquo confirmatam infringere nitebantur. Clerici vero fortiter resistentes, [illegible] civitati imposuerunt, & quosdam cives a nundinis Francie revertentes spoliaverunt, & in vindictam illorum cives quendam canonicum capitum [illegible] quendam vero [illegible] & verberibus affecerunt. Episcopus vero [illegible] contendit, & ita multiplicata sunt in civitate mala, & [illegible] divino cultu [illegible] cives [illegible] defunctos sepelierunt, hoc divino officio [illegible] tamen privabantur viatico quo [illegible], se numquam de cetero agere contra libertatem ecclesie. [illegible] tempore hiemis [illegible] hoc anno [illegible] die ante Natale [illegible] fulgura [illegible] magna & fulgura. [illegible] Mose numquam minor visus est quam sub hoc tempore. Vinum carum. Modius siliginis [illegible] solid. Modius spelte septem ante Natale Domini Moneta nova. Otto rex a Saxonia [illegible] redit, & circa Coloniam se continuit. Philippus adversarius eius a Treverensibus susceptus honorifice, Dominica qua cantatur *Invocavit me* [illegible].

MCXCVIII. Clerici & cives in concordiam redeunt Dominica qua cantatur *Circumdederunt me*, & reformantur organa ecclesie. cives in presentia episcopi juraverunt se de cetero nullo modo agere contra libertatem ecclesie, & de injuria illata clericis satisfacere. Richardus rex Anglorum vir bellicosus [illegible], ante quoddam castrum quod obsederat, percussus in pectore ictu sagitte. Cui successit Johannes Sine terra cognomento, frater suus. Capto vero castro, qui inventi sunt in eo, pro morte tanti principis quidam sunt excecati, quidam diversis suppliciis [illegible]. Otto rex suggestione comitis Flandrie & ducis Lovanie a Leodiensibus suscipitur sed episcopo [illegible] prohibitione [illegible] in civitate. Itaque cum magna ira & indignatione [illegible] tamen multorum tam clericorum quam laicorum accepit. Otto rex audita morte Richardi regis avunculi sui graviter doluit, nec multo post a Johanne [illegible] avunculo suo [illegible] accepit. Mense Septembri dux Lovanie Philippo filio Frederici imperatoris venienti Coloniam cum armata militia occur-

re, eumque recedere ultra Rhenum coegit.

MCC. Obiit Albertus epiſcopus: ſucceſſit Hugo maior præpoſitus, & ab Othone rege, qui præterea tum temporis erat in [illegible] inveſtitus. [illegible] pro tribus [illegible] & dominio, multos [illegible]. Succeſſit [illegible] Martio uſque ad calendas Maii. Magiſter Fulco [illegible] Lunare Jeruſalem Leodium venit: & verbum [illegible] in vicinis villis prædicans, multas ab errore [illegible] compeſcuit, multos etiam a ceteris erroribus revocavit. [illegible] hominum per totum [illegible]. Rodulphus archidiaconus, Henricus de Jaca, & Henricus de Clare, H. electo ſe opponunt, & ad curiam Romanam cum [illegible] Ph. Suevi, H. accuſatum [illegible]. Innocentius papa literas [illegible] Leodium dirigit, & H. ut ad curiam veniat & adverſariis reſpondeat, præcepit. Ipſe vero non venit, ſed apud [illegible] poſſeſſionem manſit. Ph. Suevus & O. Pictavienſis adhuc de imperio contendunt.

MCCI. Hugo abbas huius loci ſecundo abbatiam dimiſit menſe Januario, cum propter defectum [illegible] univerſis [illegible] Leonius ad priores [illegible] quam in prima depoſitione [illegible]. Succeſſit dominus Theodericus de [illegible] S. Trudonis [illegible] quem [illegible] Leodi [illegible] Colonienſis archiepiſcopus [illegible] Curia Domini apud [illegible] H. electus [illegible] poſſeſſionem [illegible]. Guido cardinalis epiſcopus Præneſtinus Leodium venit cum Ph. [illegible] inde Coloniam [illegible]. Ph. [illegible] & [illegible] excommunicavit, & [illegible] O. Pictavienſis [illegible]. H. de Jaca & R. de Cambio a Roma revertuntur, literas [illegible] cardinali, qui partem domini H. electi fovebat, qui legationem [illegible] appellatione facta, poſt multas allegationes in Colonienſi eccleſia, ad ſedem apoſtolicam per [illegible] revertuntur. R. de Cambio præpoſitus S. Petri [illegible] Johannem, quia [illegible] & [illegible] omnia dona eccleſiaſtica ad epiſcopum per [illegible], [illegible] cardinalis ab hac [illegible]. H. [illegible] a feſto S. Martini uſque ad cal. Martii [illegible] Auguſto impediente.

Dux Brabantiæ H. Hollandiam armata manu intravit, comitem Hollandiæ cepit, & eum Lovanium deduxit: cepit etiam comitem de Gelre [illegible], cum [illegible] ad eum [illegible] Lovanium, utrique [illegible] dedit.

MCCII. Inceptum & fundatum eſt monaſterium quod dicitur Vallis S. Lamberti Ciſtercienſis ordinis a domino Hugone Leodienſi epiſcopo. Guido cardinalis Præneſtinus circa Coloniam & [illegible] O. Pictavienſis [illegible]. Rodulphus archidiaconus & H. de Clare pro negotio epiſcopatus [illegible] H. de Jaca ad curiam Romanam revertuntur, & Hugoni electo in omnibus adverſantur. Comes Flandrenſis cum uxore ſua ad negotium [illegible] crucis [illegible] ſignum [illegible] per eccleſiaſticam diſciplinam [illegible].

Hoc anno in menſe Martio prima hebdomada quadrageſimæ [illegible] omnia debita eccleſiæ noſtræ, præſente electo Hugone, & inventa ſunt CCC. marcæ & [illegible] noſtra [illegible] Domini [illegible] calendas [illegible]. Theſaurus eccleſiæ noſtræ, [illegible] in caſulis & cappis & [illegible] dalmaticis, in thuribulis & libris, [illegible] In calendis Februarii [illegible]. O. & Ph. adhuc de imperio contendunt. Guido cardinalis [illegible] Leodienſis domino Hugoni electo diem [illegible] Coloniæ [illegible] Paſcha Domini & poſt multas allegationes [illegible] Romana [illegible] recepit [illegible] ſe [illegible] ſacramentum [illegible]. [illegible] cardinalis [illegible] Petri [illegible] preſbyterum ordinavit, & in octava Paſchæ in epiſcopum conſecravit: nec multo poſt in ſedem ſuam cum magna [illegible]. His omnibus H. de Jaca ſe opponit, ſed [illegible] eo tempore [illegible]. Epiſcopus [illegible] & [illegible] celebravit.

Nunc autem de ſtatu noſtræ eccleſiæ, quo eo tempore propter [illegible] ſuperiore [illegible] debitis [illegible] ſcribere. Epiſcopus de [illegible] noſtra [illegible] clericos [illegible] qui debita eccleſiæ [illegible], & ſtatum

[illegible], excepto [illegible] ad [illegible] A [illegible] Sed [illegible] quæ [illegible] tamquam qua tunc [illegible], ut credimus, patroni nostri S. beati Andreæ apostoli [illegible] ad [illegible] quas [illegible] provisione temporalium [illegible] nec [illegible] nostra prædicta [illegible] ab abbatia [illegible]. Non [illegible] dominum Henricum [illegible] Laurentii [illegible] episcopum [illegible] in primordiis suæ [illegible] sed [illegible] cardinalis & [illegible] auctoritatem [illegible] & in [illegible] S. Johannis de abbatia [illegible] & [illegible] S. Lamberti [illegible] cardinali [illegible] episcopus autem [illegible] de [illegible] necessaria [illegible] pecuniam [illegible] quæ [illegible] erant [illegible].

Obiit frater Theodericus qui [illegible] opera in hac domo [illegible]. Obiit etiam abbas Florinensis, Dei amicus, qui in ecclesia nostra [illegible].

MCCIII. Hoc anno Hugo [illegible] episcopus [illegible] propter [illegible] quæ [illegible] de Namuco [illegible] per [illegible] castrum [illegible] Leodienses [illegible] & episcopus [illegible] & [illegible]. Orta est magna [illegible] inter ducem [illegible] Lovanii & Lodowicum comitem Lossensem, propter [illegible] S. Trudonis ad episcopum Metensem [illegible] comitem Lossensem [illegible] & [illegible] Trudonenses [illegible]. Lodowicus comes de Los [illegible] Montenacum [illegible], Hellem, & omnem terram [illegible] S. Lamberto tradidit, & [illegible] clero & populo [illegible] episcopo, duce Ardennæ [illegible] & comite de Musal [illegible] & de manu episcopi [illegible] recepit. Episcopus prædicta castra & [illegible] terram in feudo S. Johannis [illegible]. [illegible] ad pugnam [illegible] & [illegible] oppidum S. Trudonis [illegible] & [illegible] quæ vocatur Landuis, [illegible] & per [illegible] dies [illegible] ubi [illegible] congregavit. Comes vero de Los ad episcopum, [illegible] & tam [illegible] episcopus autem [illegible] & [illegible] comitem in villa, quæ Woromme vocatur, [illegible] principibus. Qui omnes venerunt, & in villa prædicta [illegible] eventum rei [illegible] pacem [illegible] de [illegible] Steterunt per octo dies [illegible] inter Montenacum & Landuis [illegible] sed non per [illegible] quæ [illegible] ad [illegible] effectum. Tandem comes Namucensis accessit, & quas [illegible] cum magna difficultate obtinuit. Obiit comes Hollandiæ, [illegible] Ludovicum comitem de Los [illegible] & [illegible] in [illegible] habuit Guilielmum [illegible] Hollandiæ, [illegible] & [illegible] Comes autem [illegible] & [illegible] dominus [illegible] & [illegible] Obiit [illegible] Henricum [illegible] ut [illegible] & [illegible] Montem [illegible] Philippus [illegible] Montis [illegible] castella [illegible] Goslariam & Brunswic [illegible] Circa [illegible] Sancti [illegible] Cardinalis [illegible] & [illegible] S. Thomæ apostoli [illegible] Obiit [illegible] Hug [illegible] abbas [illegible] qui multa adversa [illegible] & [illegible] principum, [illegible] propter [illegible] temporalibus [illegible] sub domino Henrico abbate [illegible] & [illegible] cum [illegible] & [illegible] per [illegible] & porta Pagani usque ad S. Walburgem, [illegible] & [illegible] Montem [illegible].

MCCIV. In hoc anno [illegible] Paſcha

ſuit cum biſſexto. Adhuc Otto & Philippus contendunt de imperio: & adhuc ſe [illegible] inter regem Franciæ & regem Angliæ propter Pictaviam & Normanniam. Orientalis eccleſia, id eſt Jeruſalem civitas ſancta a paganis adhuc detinetur. Et [illegible] dupondiis, Chriſtianis [illegible] denegat, & hoc eſt [illegible] quod nomen requirat, & ſepulchrum ſalutis noſtræ ingloriũ eſt, & ſine debito honore. [illegible] regum & principum [illegible] ad hæc tempora [illegible] quibuſdam [illegible] aliquantorum in regionibus Orientalibus [illegible] Acra tamen Antiochia & Sidon, & paucæ civitates a Chriſtianis detinentur. Dominus H. epiſcopus & dominus H. de Jaſa [illegible] poſt multas diſſenſiones, in concordiam redeunt. Dominus Henricus [illegible] in curia Romana propter epiſ[illegible] mediante domino cardinali [illegible] abſolvitur & ei cum tribus [illegible] archidiaconis [illegible] Brabantiæ ducatus, [illegible] in Capitulo S. Lamberti poſſeſſiones eccleſiæ mediante cardinali, & epiſcopo aſſentiente, inter ſe dividunt & [illegible] Rex Franciæ regem Anglorum, ab hereditate quam in Normannia & Pictavia poſſidebat, ejicit, & Rothomagum & caſtra plurima per violentiam [illegible] & tranſitum in Angliam ad eum [illegible] & præparat. Guido cardinalis Remenſis archiepiſcopus efficitur. Comes Albertus comitatum ſuum de * [illegible] cum omnibus appendiciis ſuis & familia [illegible] ſancto Lamberto tradit, & quinquaginta millia marcarum pro recompenſatione accepit. Comes de Los [illegible] Flandriæ [illegible] Hollandiam ingreditur [illegible] in primo conflictu campos [illegible] ſed poſtmodum [illegible] capta multitudine parva [illegible] & ſubmerſa [illegible] capti [illegible] Comes Flandriæ cum Venetianis Conſtantinopolim ingreditur, & per eum [illegible] reſtituuntur, [illegible] in Acra reſidente, & [illegible] Comes Namucenſis caſtrum quod Samſon [illegible] deſtructum reædificat [illegible] munitas ſunt [illegible] cognatio [illegible] facta [illegible]

Silva pulcherrima quæ Glanum vocabatur, quæ ad decus civitatis erat vicina & antiqua, hoc anno venditur & extirpatur, cujus pretium in tres partes dividitur: prima pars cedit epiſcopo, ſecunda operi monaſterii S. Lamberti, tertia muris & turribus civitatis. Muri cum turribus a porta S. Walburgis uſque ad portam Pagani, ſicut evidens eſt, ſunt conſummati. Otto Piſtavienſis & Philippus Suevus adhuc contendunt de imperio, ſed pars Ottonis infirmatur. Modius ſiliginis [illegible] ſed ipſe [illegible] vendebatur in feſto Omnium Sanctorum anni ſequentis, [illegible] VIII denariis. Quia nihil eſt ſub ſole quod non fiat Dei ordinatione, quæ facta ſunt hoc anno in Græcia [illegible] quod [illegible] eſt & pro omnibus & multis. Comes [illegible] Flandrenſis [illegible] Veneti [illegible] imperator Conſtantinopolitanus [illegible] adverſarium ipſius, ſicut dignum erat, deſtitutum eſt. Rex paucis diebus in bona pace quievit: cum paucis [illegible] fraudulenter ſuffocatus & interfectus eſt a ſuis domeſticis, quæ res nimis Balduino comiti & ſuis diſplicuit, neſcientes quod dominus, qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt, [illegible] ei regni coronam tribuere vellet. Nulla ſit mora, [illegible] in unum conveniunt, & ſicut de Mathia [illegible] ſuper comitem Balduinum, qui omnimodis, quantum potuit, contradixit, ſed volentem nolentem, a populo rapitur, & in imperatorem ſolemniter ſublimatur. Recolo [illegible] idem B. nuper imperator effectus, quod dulce ſit ſolum natale patriæ, litteras ſuas & nuntios in Flandriam & Franciam & Lotharingiam mittit, ut tam monachi quam clerici, & habiles ad pugnandum laici quicunque vellent ad eum confluerent, quia diſponebat eos omnes ditare & ritum Græcorum in Latinum tranſmutare. Nulla mora fit, ſed de prædictis regionibus turba multa, tam monachorum quam clericorum & habilium laicorum, cruce Domini ſignata, ad eum confluxit. Dominus Hugo epiſcopus & Lodowicus comes de Los pontem Trajectenſem [illegible] & aggerem quem dux Lovanienſis [illegible] terræ adæquaverunt. Comitiſſa Flandrenſis maritum ſuum expectans in [illegible] moritur peregrina. Comes Albertus de Moha donationem quam fecerat B. Lamberto terræ ſuæ & familiæ [illegible] prædicta pecunia non fuit ei ſtatuto tempore ſoluta, [illegible] & eandem donationem cognato ſuo Lovanii duci tradidit, [illegible] acceperat, & caſtellum in caſtra [illegible] Avaritia epiſcopi faciente accidit hoc infortunium Leodienſi eccleſiæ, quia pecuniam, quæ ab eccleſiis & divitibus & pauperibus collecta fuit, non comiti ſolvit, ſed in ſuum uſum expendit.

Hoc anno Philippus rex, filius Frederici magnifici imperatoris, adverſarios ſuos Adolfum archiepiſcopum Colonienſem & Henricum ducem Lotharingiæ ſibi pacificavit, & fretus conſilio eorum & auxilio, Aquiſgrani cum multo exercitu cum uxore ſua venit, quæ fuit filia imperatoris Conſtantinopolitani, cujus fratres [illegible] erant, & pro eo regnante, [illegible] comes

* l. Moha.

(4)

(4) [illegible] Ægid. Aureæ-vallis, cap. 89.

A Flandrenſis reſiderat regno, & cum a ſuo do- minio [illegible] eſſet, [illegible] populi poſt eum regnavit, [illegible] memoriam ſecit. Sedit autem [illegible] rex Philippus in regia ſede in die epiphaniæ & coronatus eſt cum [illegible] ſua, [illegible] populo applaudente. Otto Palatinus [illegible] Coloniensium & ducis [illegible], & [illegible] eorum [illegible] & adventum ſuum impedire voluit, ſed non prævaluit, quia [illegible] Leodienſis epiſcopus Hugo [illegible] de [illegible] uſque in octavas Paſchæ [illegible] dans [illegible] cum comite de Los, quod [illegible] Transfigurationem [illegible]. Hyems aſpera & longa, [illegible] per [illegible] tempora. Hoc anno motum eſt altare S. Remigii, & repoſitum in loco in quo nunc eſt, & altarum cum duobus aliis [illegible] S. Nicolai & S. Katherinæ [illegible] conſecratum a domino Philippo [illegible] epiſcopo, aſſiſtente & [illegible] domino Leodienſi epiſcopo Hugone, petitione domini Hermanni abbatis noſtri, qui [illegible] epiſcopum in hoſpitio [illegible] per [illegible] dies procuravit. Facta ſunt etiam in eccleſia noſtra duo altaria, altare [illegible] beati Stephani & altare beati Joannis Baptiſtæ, & reparata [illegible] in quibus nunc [illegible] eſſe.

De qualitate hiemis hujus anni pauca volo ſcribere ad cautelam [illegible] & memoriam futurorum. Hyems hoc anno quinquies reſpiravit, [illegible] prima [illegible] in feſto S. Martini, ſecunda in feſto S. Andreæ, tertia in feſto S. [illegible], quarta in feſto Purificationis, quinta in Paſcha. [illegible] Martinum [illegible] ad [illegible] cultores [illegible] Mortalitas pecorum [illegible] In [illegible] magnam copiam [illegible] a feſto S. Mariæ Magdalenæ uſque ad calendas Auguſti [illegible] ſed poſt calendas [illegible].

Colonienſes ex mandato ſummi pontificis & ſuggeſtione Cameracenſis epiſcopi, qui [illegible] erat a latere domini papæ, novum creant archiepiſcopum Brunonem [illegible] præpoſitum [illegible] qui a rege Ottone receſſerat, [illegible] congregant obedientiam Philippi [illegible] Circa feſtum S. Lamberti Ph. [illegible] Coloniam obſidet, Nuſſiam capit, & in ea [illegible] ſuos locavit, [illegible]

[illegible] Brabantinos qui ad [illegible] [illegible] deſiderio [illegible] & [illegible] [illegible] Epiſcopus Leodienſis [illegible] Namucenſis & comitem [illegible] deliberande [illegible] in caput [illegible] Conſtantinopolis [illegible] Balduinus quondam comes Flandrenſis, [illegible] Græcorum [illegible] a quodam adverſario ſuo captus & captivus detinetur. Epiſcopus [illegible] a Conſtantinopoli reddit, reliquias [illegible] apoſtolorum & martyrum & [illegible] Crucis [illegible]. Quidam clericus [illegible] qui per [illegible] annos in civitate Conſtantinopoli manſerat, hoc anno rediit [illegible] Crucis quam multo tempore [illegible] cum aliis pretioſis reliquiis ſanctorum ſecum attulit & eccleſiæ beatæ Mariæ in [illegible] cum ſumma devotione [illegible]. Meſſis bona, vindemia [illegible]. Bellum adhuc inter regem Angliæ & Franciæ. Rex Angliæ [illegible] in tranſmarinis partibus [illegible]. [illegible] eccleſia & Jeruſalem [illegible] a gente Sarracena.

M C C V I. Hoc anno in die S. Stephani dominus Hugo epiſcopus ad eccleſiam noſtram acceſſit, & altare S. Stephani primo, poſtea altare ſanctorum Joannis & Baptiſtæ conſecravit. In altari S. Stephani reliquias [illegible] quæ de altari [illegible] aſſumtæ erant, repoſuit, & cultum [illegible] S. Stephani, qui in [illegible] inventus eſt, [illegible] partem [illegible] partem in altari [illegible] In altari SS. Joannis & Baptiſtæ reliquias quæ de altari aſſumtæ erant, cum [illegible] repoſuit, videlicet de corpore S. Jacobi fratris Domini, Juliani & Baptiſtæ [illegible] & [illegible] Martini & Servatii [illegible] eſt oleum S. Katherinæ virginis, quod accepimus de [illegible] quam attulit nobis bonæ memoriæ [illegible] annos in [illegible] Jeruſalem [illegible] fuit, & poſtea in [illegible] S. Mariæ Magdalenæ [illegible]. Prædictus epiſcopus eadem die miſſam ad altare S. Stephani [illegible] celebravit, [illegible] poſt quem B. [illegible] miſſam celebravit.

De qualitate temporis hujus anni dicimus, quod uſque ad circumciſionem Domini nulla fuerunt ſigna hiemis, nec in gelu nec in nive. A circumciſione Domini & ſequentibus diebus & [illegible] hiemis [illegible] reliquum tempus uſque in paſcha [illegible] quaſi ver, ſed [illegible] ſemper ſerenum, [illegible] & [illegible] quæ ad [illegible]

minus pondeſſe debent cardinem, in baſcon in ovo, & carnibus, & piſcibus. Epiſcopus Leodienſis cum duce Brabantino in concordiam redit, ita tamen quod duo *Moſæ* [illegible] commutant [illegible]. Colonienſes [illegible] rum concordiam reg. Othoni, contradicentibus. Novus archiepiſcopus, Bruno videlicet, a ſummo pontifice pallium ſibi miſſum accepit & confirmatur. Comes Flandriæ Balduinus [illegible] redeundi captivus detinetur, nec multo poſt, truncatis prius membris, ab adverſariis interficitur. Frater ejus Henricus regno ſubſtituitur. *Philippus* Suevus, congregato exercitu ſuo in virtute magna in partes Coloniæ revertitur, cui Colonienſes occurrunt, ſed in ipſo congreſſu plerique capiuntur & cæduntur. Colonienſes robore certaminis ferre non valentes, non ſine damno tamen intra muros ſuos ſe recipiunt. Novus archiepiſcopus Bruno in caſtro quod *Waſſenberc* dicitur, obſeſſus, virtute armorum capitur, & a Suevo vinctus ferro in Sueviam deducitur. Nec multo poſt Colonienſes cum rege Philippo componunt, & ab Othone rege, cui diu adhæſerant, fidelitate poſtpoſita, recedunt. Otto vero a Colonia cum paucis, fugiens ſe ad [illegible] Saxoniam, [illegible] & in caſtrum quoddam patris ſui, quod *Brunſvic* dicitur, ſe [illegible]. Meſſis bona, vindemia optima in Moſella [illegible] vindemiarum [illegible] pro denario Treverenſi [illegible]. Hoc anno rex Angliæ, conducto exercitu maximo, mare tranſiens, ad auxilium [illegible] Francorum fortiter reſiſtit & civitates, caſtella, villas, quas rex Francorum virtute armorum ſibi ſubjugaverat, partim recuperavit, partim [illegible] nec multo poſt [illegible] medio tempore treugas trium annorum [illegible] ab utraque parte.

Obiit dominus Walterus major decanus & abbas [illegible] eſt in hoſpitali, cui ſucceſſit dominus Theodericus præpoſitus ſancti Andreæ in Colonia. Hoc anno [illegible] feſtum S. Jacobi & ad [illegible] S. Petri [illegible] fervor ſolis [illegible] ut videres meſſores [illegible] ferre non valentes [illegible] per agros [illegible] quos ego per [illegible]. Hoc anno natus eſt dux Lotharingiæ [illegible] qui de nomine avi ſui appellatus eſt Godefridus. Hunc Hugo Leodienſis epiſcopus de ſacro fonte ſuſcepit [illegible] eſt etiam [illegible] comes Albertus [illegible] Leodienſis epiſcopi & ducis Brabantiæ. In vigilia S. Nicolai poſt veſperas, [illegible] auditum eſt [illegible] a nobis opinatum ſit eſſe [illegible]. Hyems tarda, ſed aſpera & [illegible]. Inundatio aquarum maxima, maxime in Alemannia & Francia, ita ut Moſa [illegible] Rhenus quoque [illegible] clauſtra ſubverteret & plurimas domos [illegible] mulieres & parvulos [illegible], Pariſius Sequana pontem [illegible] cum ædificiis ſuis [illegible] deduceret. Meſſis tamen [illegible] magna [illegible] Jeruſalem, id eſt orientalis eccleſia, detinetur a gente Sarracena.

MCCVI. In purificatione S. Mariæ a rege Philippo curia celebratur [illegible] *Later Jorga-ſtro* nominatur. De filia Philippi regis & filio Henrici ducis Brabantiæ matrimonium [illegible] confirmatur. Innumerabilia [illegible] monachorum, [illegible] epiſcop [illegible] Conſtantinopoli [illegible] Grecæ [illegible] eccleſiæ. Menſe Maio [illegible] hyemis non naturales [illegible] ſed pluvia ſupervenientes in calendis Junii, magnam [illegible] vinea præſtat. Grandine non modica [illegible] eſt Brabantia [illegible] meſſis pulchra, [illegible] pulcherrima [illegible] vina [illegible]. Duo [illegible] a papa Innocentio in Alemanniam mittuntur ut concordiam inter reges Ottonem & Philippum Suevum facerent, ſed non proficiunt. Colonienſes [illegible] Philippo [illegible] clerici & [illegible] Rheni apertus. Hoc anno [illegible] Martis hyems [illegible]. Ludovicus comes de Los Ang[illegible] tandem bono [illegible] & dato [illegible] pro bono [illegible] pacem [illegible] reducit, qui per quinque annos [illegible] fuit. Hoc anno obiit Ludovicus advocatus Haſbaniæ, cui ſucceſſit Fredericus gener ejus filius ducis Ardennæ.

Anno biſſextili [illegible] ab Incarnatione Domini, rex Philippus circa epiphaniam Metim venit, & curiam celebrem tenuit. Auguſtus archiepiſcopus qui a ſummo pontifice erat deſignatus & Bruno novus archiepiſcopus qui ab eodem papa erat confirmatus, & a rege Suevo hactenus captivus detentus, vadunt ad curiam domini papæ, [illegible] de archiepiſcopatu [illegible] tota [illegible] decima. Adhuc Jeruſalem civitas ſancta peccatis noſtris ſuſcientibus, detinetur a gente Sarracena. Adhuc conſervantur treugæ inter regem Franciæ & regem Angliæ. [illegible]

[illegible]

Anno ab Incarnatione Domini M CC X. [illegible]

In epiphania Domini [illegible]

Huic operi pauca volo inserere [illegible]

theſaurum eccleſiæ redimus, ſed obligavit. Qui fratres noſtros in via Romana in [illegible] expenſas, quas fratres eccleſiæ [illegible] trum noſtrorum à Roma uſque ad depoſitionem ejus [illegible]. Hoc [illegible] ſollicitat & [illegible] futurum in poſſe [illegible] reddidit. Nomina [illegible] noſtrorum, quam nobis [illegible] ſcribere, ut memoria eorum celebretur apud nos in omni generatione. Fuit autem primus dominus [illegible] in eccleſia S. Petri in Colonia [illegible] decanus, & dominus Henricus S. [illegible] decanus, & dominus [illegible] plebanus & [illegible] tertius. Hi [illegible] confirmaverunt nobis, qui [illegible] pro[illegible] ſua uſque ad feſtum S. Martini. Medio autem tempore [illegible] Coloniæ contra Henricum, qui poſt [illegible] in eum latam [illegible] ad apoſtolicum. [illegible] fratres noſtri [illegible] & equos [illegible] & in [illegible] proceſſu [illegible] & non [illegible] pacem inter nos & adverſarios noſtros [illegible], & aliquam [illegible] aſſignaverunt, & licentiam eligendi nobis dederunt. Nos autem [illegible] volentes in [illegible] abbates [illegible], qui [illegible] libertate electionis noſtræ non [illegible], & [illegible] nomine, nobis tandem [illegible] qui [illegible] epiſcopo [illegible] ſeptimo decimo cal. Jan. ab eo eſt [illegible] & in die Natalis Domini [illegible]. Qui ad eccleſiam noſtram accedens, eam obligatam à Henrico [illegible] pro quibus [illegible] fratres noſtros, quod non ſine [illegible] decimam, [illegible] per duos annos [illegible].

[o]

[illegible] Philippo rege a [illegible], Otto rex [illegible] regnum obtinuit, & de conſenſu [illegible] filiam Philippi primogenitam [illegible] Innocentii papæ per duos cardinales qui [illegible], de quibus [illegible] licet [illegible] regno & [illegible] regni. Nec mora, circa feſtum S. Johannis [illegible] principibus regni [illegible] Italiam intravit. Mediolanum venit, a Mediolanenſibus & eorum [illegible] devotione eſt receptus. [illegible] Romam venit, dominum papam adiit [illegible] imperii ab eo petiit & obtinuit, [illegible] electionis ſuæ

[o] [illegible]

A [illegible] confirmatio-
que eſt quarto nonas Octobris, de quo [illegible] dicitur [illegible]

Octobris quarto nonas rex ungitur Otto.

Cum autem in eccleſia beati Petri conſecraretur, Mediolanenſes [illegible], qui [illegible] eſt [illegible] confirmationem ejus, ſicut animo ceperat, Romam [illegible]. [illegible] Romani [illegible] ad portam [illegible] Romani ex adverſo occurrerunt [illegible] [illegible] multi vulnerati [illegible] utraque [illegible]. Imperator autem [illegible] Mediolanum [illegible] non [illegible] quod idem imperator [illegible] apoſtolico promiſit & [illegible] quod bona [illegible], quæ [illegible] apoſtolicæ tempore [illegible] regum [illegible] & [illegible]. Otto autem [illegible] ſacramentum [illegible] in poſſeſſiones imperii apoſtolicas & [illegible] & contra [illegible] quod [illegible] ad imperium pertinentia [illegible] poteſtatem. Itaque [illegible] quas papa [illegible] ad dedicationem [illegible], & [illegible] imperator. Itaque orta eſt diſcordia & diſſidium inter [illegible] & imperatorem, & de [illegible] orta eſt [illegible]. Procedente tempore Innocentius papa [illegible] archiepiſcopis & epiſcopis & [illegible] ſub pœna excommunicationis præcepit, ne Ottoni dicto imperatori obedirent in aliquo, quia imperium [illegible] in [illegible] & [illegible] & [illegible] per [illegible]. Scripſit etiam regi Franciæ [illegible] afferens Ottonem in [illegible] pervenit, [illegible] omnes reges vellet ſibi ſubjugare. & contra [illegible] ſuum Fredericum regem Apuliæ ad occupandum regnum [illegible] procedere. [illegible] Otto imperator de Alemannia mandat [illegible] duces & comites, & omnes qui tenentur ei fidelitate & dominio ſervare. Adhuc permanet [illegible] eccleſia ſub poteſtate Sarracenorum conſtituta. Bellum non [illegible] eſt ſub Henrico fratre [illegible] ab hoſtibus [illegible] interfecti, [illegible] ſpoliis ac donatis, & [illegible] ſuis.

Anno vero ab Incarnatione Domini [illegible] Ottone & in Italia commorante, Hugone in epiſcopatu [illegible] longa [illegible] & continua à calendis Januarii uſque ad feſtum S. Marci apoſtoli peſtilentia [illegible] in agris [illegible] dominus, [illegible] Idus Aprilis, hoc eſt Dominica in Palmis, hora nona [illegible]

[illegible]

Anno MCCXI. Hyems aspera. [illegible]

Anno MCCXII. Hyems temperata. [illegible]

[illegible]

reprimuntur & debellantur, & fere tot millia [illegible] [illegible] taret. [illegible]

Anno MCCXIII. Innocentius cathedræ Romanæ præſidente [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Johannes [illegible] plures [illegible]

Otto cum Aquenſibus & comite Julacenſi comitem Holland. & uxorem & maximam partem terræ ſuæ incendit [illegible] reliquit. Item ſignaculorum ſuper hæreticos in remiſſione peccatorum ſignatur multitudo, inter quos abbas noſter Wazelinus & Florinenſis Johannes ſignantur, & plurimi monachi. Dux Brabantinus regi Franciæ occurrit in [illegible] filiam ejus acceptans uxorem [illegible] Philippi comitis Namucenſis, qui in eccleſia beati Albani Namurci clarus habetur miraculis, ſicut qui viderunt & audierunt teſtantur. Epiſcopus Leodienſis ad eandem curiam vocatus non venit, ſed reſponſales miſit, ne regis petitionibus ad inconveniens duceretur. A rege Apuliæ, qui apud Confluentiam curiam ordinaverat tenendam, occurrit cum multitudine [illegible] dies Paſchæ. Et cum apud Leodium eſſet [illegible] ab eo [illegible] ſuggeſtione regis & ducis idoneus reſponſales [illegible] quod abſolvi non potuit, ſed excommunicatum ab excommunicato faciendo filiam regis in uxorem deſponſavit. Curia nominata Confluentiæ non fuit, licet multi principes convenerint; quia Fredericus rex Apuliæ occupatus majoribus negotiis non venit. Itaque principes ſicut convenerant apud Confluentiam, ſe ad præſentiam ejus tranſtulerunt: inter quos fuit H. Leodienſis epiſcopus, (qui) [illegible] ma-

[illegible]

[illegible] invaſit, & [illegible] quantum potuit ſibi ſubjugavit. Comes vero videns ſe deſtitutum, collectis ſuis fautoribus & comite Boloniæ, ad naves ſe tranſtulit [illegible] regis & incendit. Poſtea exercitus regis invaſit & eum, teſtes noſtri [illegible] cædere cœpit. Plurimos de ſua parte perdidit & parum accepit [illegible] Itaque bellum inſtaret [illegible] modo proſperum habens belli imperium, Ferrandus comes Flandrenſis ſe contulerat regi Angliæ. Qua re miſit ei [illegible] ut daret donativum largiter militibus de communibus [illegible] reſpondens, quod & fecit. Nam eo tempore, quo facta eſt victoria per epiſcopum Leodienſem contra Brabantinos, Deo volente, erant cum ipſo comite pluſquam [illegible] milites noſtræ terræ, qui donativum expectabant ab ipſo comite, & hos multum nocuit pars noſtra, ſcilicet die belli effectus [illegible] ſicut in ſequenti deſcribemus. Ferrandus igitur comes Flandrenſis potenter reſiſtit exercitui regis. Tornacum frangit, & ad ultimum ſubjugat ſibi. Hæc ſufficiat ſcripſiſſe ad præſens de rege Franciæ & comite, quia plurima quæ hoc anno evenerunt, cogimur non niſi ſilentio vertere.

Peregrini qui in Paſcha contra infideles abierant, circa feſtum S. Johannis redierunt, ſed parum profecerunt. Illi autem qui poſt eos abierunt profecerunt, quia rex Arrago-

gum, ſuperbe multitudine bellatorum, menſe Septembri contra fideles noſtros & maxime contra comitem Montis-fortis arroganter venit, ſperans eum ſua multitudine a terra expellere; ſed Dominus aliter ordinavit. Nam comes prædictus cum paucis ad eum venit in nomine Domini, & rege in primo belli impetu occiſo, de adverſariis triumphavit, quos vel gladius devoravit, vel Garumna fluvius demerſit, quorum numerus adhuc manet incognitus. De noſtra vero parte duo tantum, Chriſto eos regente, ceciderunt. Regina Hungariæ in palatio ſuo a Hungaris crudeliter & impetuoſe interficitur, marito ſuo vix evadente. Innocentius papa III. inſtinctu divinorum librorum auctoritate & maxime libri Apocalypſis, & perſuaſus a rege Græciæ ſcriptis (a), univerſis fidelibus, quatenus crucem Chriſti ſibi aſſumerent, & in exemplum illius qui pro nobis crucem [illegible] in Orientali eccleſia, quæ adhuc peccatis noſtris facientibus ſub poteſtate eſt Sarracena, in remiſſionem omnium peccatorum ſuorum contra inimicos crucis ſubeuntem aſſumerent; quia, ſicut ei videbatur, hac vice, ſecundum auctoritatem ſcripturarum, Deo auxiliante bene eis de patrimonio Domini eveniret. Ad hoc mandatum expediendum legatos ſuos miſit, magiſtrum Robertum in Franciam, & alium Alemannum nomine in Alemanniam. Johannes rex Angliorum poſt mortem Richardi fratris ſui regis perdidit quicquid terræ poſſidebat in tranſmarinis partibus, ſcilicet Normanniam, Pictaviam, excepta modica parte quam videtur adhuc poſſidere.

De victoria Leodienſium facta contra ducem Brabantinum.

Sicut ea quæ ſcripſimus de obſidione, captione, exſpoliatione Leodii, occiſionibus & virginum violatione, quæ venire ad nos, ſapiens commoveant, ita ea quæ ſcribimus de laudabili victoria quæ facta eſt, ut credimus, meritis patroni noſtri beati Lamberti, Dei ſapiens ... & noſtram relevationem.

Ferrandus igitur comes Flandrenſis & Hainoenſis, qui ſe ſubmiſſorem epiſcopo pro duce conſtituerat de ſatisfactione, poſtulatum reſponſum a bello regis Franciæ, mandavit epiſcopo domino ſuo, quatenus ſe ad pugnam præpararet, & in terram ducis intraret, quia parens & ipſe erat in aliam partem in qua propinquior ei erat intrare; eo quod prædictus dux nimium tardabat de ſatisfactione, quod & fecit. Nam illam partem quæ interjacet Flandriæ & Brabantiæ cœpit devaſtare & cremare; ſed audito reditu regis Franciæ pedem retraxit a cœpto itinere. Audito itaque dux Brabantinus ejus receſſu, intravit; & quam citius potuit, exercitum ſuum admovit, & ex inſperato Haſbaniam intravit, utramque Wareviam & Fernarios ſuccendit, utrum Wareviæ caſtrum non potuit; & ſic exercitum ſuum contra Waremiam duxit, villam ſuccendit, caſtro nocere non potuit.

Procedens itaque exercitu non ſubſequente, ſeu vix illuc eſſicient verſus Tungrim iter ſuum direxit, & omnes villas, quas in eundo ex hac parte Jaræ oppoſitas invenit, ſpoliavit & combuſſit. Jaram autem non tranſivit, nec aliquid terræ comitis de *Los* nocuit.

Veniens itaque ad villam quæ Ovais dicitur, exercitum ſuum ordinavit, ſed a Tungrenſibus ex altera parte pontis duo eſt detentus, aliquo diu eſt bellatum; & quia Tungrenſes ultra non poterant ſuſtinere bellum, nec reſiſtere multitudini, reverſi ſunt ad ſuum oppidum. Quidam autem cum ſuppellectili ſua & uxoribus & parvulis eccleſiam intraverunt; quidam autem cum comite de *Los* abierunt, & in caſtro quod *Chaleium* dicitur, ſe & ſua ſalvaverunt. Exercitus autem ducis Jaram tranſiens, oppidum violenter intravit, & illam olim fortiſſimam civitatem, modo vero modicum oppidum ſpoliavit & ſuccendit, & quia eccleſiæ & turri propter fortiſſimos bellatores ſe viriliter defendentes nocere non potuit, ad villam prædictam, ſcilicet Ovais rediit, ibique jacuit.

Mane autem facto parvam exercitus ſui, ut eccleſiam & turrim de Tungris frangerent, miſit, ſed non profecerunt; ſed a parte noſtra venientes eis reſiſtentibus de exercitu ſuo ... mortuos & totidem captivos reliquerunt. Nocte illa ſuum clamatorem clamare fecit, ut diluculo ſe præpararent, quia dominus eorum Leodium volebat ire, muros frangere & ſpoliare, & de racemis qui eo tempore maturi erant comedere. Sed Dominus qui potens eſt contraria principum ad nihilum redigere, aliter ordinavit, quia quodam terrore percuſſi, ſabbato tota die recedentes, & villas ſibi oppoſitas comburentes, & exercitum Leodienſium videntes ſibi oppoſitum, ad caput ſuæ terræ ſunt reverſi, & in villa quæ Vinale dicitur, ad tumbas jacuerunt. Modo ſufficiat hoc ſcripſiſſe de prædicto duce, qui in villas veniendo & & redeundo combuſſit, inter quas eccleſiæ & turres caſtræ de domo Curiæ non pepercit.

Scribamus ergo de Leodienſi epiſcopo & de comite de *Los* Ludovico, ſpeciali & fideli ejus filio. Prædictus itaque comes de *Los* cum paucis Leodium venit, epiſcopum domnumque invenit, quem multum arguit, cur ita eſſet deſidioſus, cum de villis ſuis, quas dux comburebat, uſque ad civitatem deſcenderet fumus. Omnes quoque cives ita erant perterriti, ut fugere vellent, ſi non eos comitis conſilio & auxilio detinuiſſent.

(a) [illegible] ad annum 1213 [illegible]

Interim exercitus cepit [illegible] & de diversis partibus [illegible] venerunt quot quot fuerunt vocati. Et quia Hoienses & Dunantenses nondum venerant quos nostri expectabant, episcopus de nostro Hoium venit & accensis facibus cum [illegible], [illegible] quas cum [illegible] in [illegible] moverent [illegible] quia duo & [illegible] ut eos fugarent, qui terram eorum [illegible] Lamberti combusserant, quod & fecerunt. Interque episcopum & [illegible] Leodienses [illegible] fecerunt tota die [illegible] duo [illegible] & [illegible] esse [illegible] sed propter [illegible] comitis de Los, qui nondum venerat, non [illegible]. Praedictus vero comes apud [illegible] castrum [illegible] congregabat exercitum. Fuit autem in eodem exercitu dux Ardennae [illegible] tenebat cum [illegible]. Fuerunt autem de exercitu nostri [illegible] de Rupe forti, Hugo de [illegible], Arnulfus de [illegible], sed non [illegible] fuerunt, excepto paucis, [illegible] de Domo Martini, quia [illegible] non fuerunt [illegible]. [illegible] fecerunt [illegible] cum [illegible] dux. Itaque tertia die, hoc est sabbato, exercitus nostro [illegible] procedentes & in [illegible] quae dicitur Lens super Jacam [illegible] nostri [illegible] [illegible]. Comes vero [illegible] cum eadem nocte [illegible]. Mane itaque die [illegible] episcopum & [illegible] decretum est ut eadem nocte convenirent, & [illegible] in loco qui Steppes dicitur, convenirent, quod & fecerunt. Et in loco praedicto [illegible] praedictum erat se conjunxerunt. [illegible] qui equo [illegible], dux de loco in quo [illegible] recederet sed dominum suum qui ei congredi pugnando volebat expediret. [illegible] mandavit quatenus dominus suus [illegible], alioquin [illegible] eum [illegible] quia dominum suo in pace [illegible] non posset.

Congregatis autem exercitibus nostri suas acies ordinaverunt, comitemque de Los in capite belli posuerunt [illegible]. Theodericum vero de Rupeforti in alio capite cum [illegible], in medio vero Leodienses & Hoienses & quotquot venerant de episcopatu [illegible]. Dux vero [illegible] habens [illegible] [illegible] ordinavit, & [illegible] qui [illegible] erat [illegible] & nostros in [illegible] comitem [illegible] oculi eorum opponunt & eos qui fortiores & potentiores exercitus sui erant [illegible] ut [illegible] comitem possent capere vel interficere, [illegible] eos [illegible] & arma sua deposuit, quae eadem [illegible] nomine Henrico de Holdinges [illegible] tradidit, ut ille dum pu-

A tarent, & qui [illegible] eum

B [illegible] ut [illegible] ad eos [illegible] & [illegible] aderat [illegible] ad [illegible] tumultum [illegible] dux [illegible] Brabant [illegible]. Comes vero de Los [illegible] vidit [illegible] cum sua phalange & [illegible] suos [illegible] Los [illegible] voce, audacter [illegible] & ut [illegible]. Statim [illegible] cum [illegible] pedites [illegible] sed comes [illegible] Rolando vel Olivero, [illegible] & [illegible].

C Cum autem [illegible] medios, [illegible] Henricus [illegible] propositus, cum [illegible] [illegible] non quasi [illegible] sed quasi leo non [illegible] sed quasi Hector & Achilles & cum [illegible] pedes [illegible] pede equo [illegible] equo eum [illegible] & audacter [illegible] pugnantibus, cum qua [illegible] interfecerunt & [illegible] fluxerunt [illegible] qui ad [illegible] eum venerunt & in ore gladii ceciderunt [illegible].

D [illegible] & in adversarios [illegible] qui erant in eo capite, scilicet Theodericus de Rupeforti & [illegible] adversarios qui erant ei oppositi, [illegible] & stragem maximam de eis fecerunt. Itaque Leodienses & Hoienses & quotquot venerant parte nostri [illegible] impetum fecerunt in eos qui eis erant oppositi & sicut solent lupi rapaces gregem ovium [illegible] Leodienses [illegible] & [illegible] gladiis Brabantinos [illegible].

E Dux autem & complices sui videntes [illegible] & [illegible] ferre non valentes, in fugam se verterunt qui erant equites & [illegible] qui erant pedites. Et hoc [illegible] quod nostri non [illegible] sed [illegible] parte adversa. Cumque dux Ardennae videret partem [illegible] fere [illegible] fugam [illegible] & [illegible] [illegible] dux. [illegible] itaque quia dominus [illegible] est [illegible] & episcopus captus. Quo [illegible] rumore perterriti, aliquanti [illegible]

[illegible]

cum, hoc eſt Brabantini alios ſecus ſepultos, alios vero in locis quæ * Mariane vocantur proſtratos, [illegible] comprovinciales turmam fecerunt, cadavera mortuorum eſſoderunt, & eos indifferenter comederunt, & in tantam pinguedinem converſi ſunt, ut in tabernis convenirent [illegible] ut ne unus vel duo, etſi potens eſſent, per terram illam auderent tranſire, niſi [illegible] ſufficiens vel gladius quibus poſſent ſe ab impetu eorum defendere. Hoc aliud volumus referre, quod Hoyenſes cum Lovaniam deſtruerent, imaginem [illegible] in quadam eccleſia invenerunt, rapuerunt, & vehiculo imponentes ſecum cum magno gaudio deduxerunt, & cum redirent Hoyum, devotiſſime in eccleſia S. Sepulchri repoſuerunt. Itaque verum eſt in proverbium, quod Deus Brabantiæ venerat in caſtrum Hoyenſe. Præterea quia varius eſt eventus belli, & quia non debemus ſolum de cæde adverſantium dolere, verum etiam veritatem non tacere, dicimus quod ex parte noſtra [illegible] ceciderunt, inter quos Andreas miles de Hovin, [illegible] vicinus noſter & cognatus. Qui, ſicut ſperamus, a noſtris ſunt interfecti propter confuſionem Romanæ linguæ & Teutonicæ, quia ſibi alios non cognoſcebant; ſed quoſcumque proſtratos inveniebant, paſſim trucidabant. Aliqui etiam ex noſtris fuerunt capti, quos ad redemptionem coegerunt Brabantini.

Annus iſte [illegible], ſed prius volumus [illegible] deſcribere quæ apud nos ſunt inventa omni memoria digna: videlicet marla de qua plurimum impinguatur terra, & terra nigra carbonum ſimillima, quæ fabris & fabricatoribus & pauperibus ad ignem faciendum eſt utiliſſima, & plumbum quod apud nos in pluribus locis eſt inventum. Hyems longa a calendis Novembris uſque ad octavas Paſchæ, ſed non continua; annona bono pretio. [illegible] ſpolia [illegible], [illegible]. Cives [illegible] inſtant operi muri & aggere [illegible] claudentes. Adhuc orientalis eccleſia [illegible] a gente Sarracena. Bellum maximum inter regem Franciæ Philippum & comitem Flandriæ Ferrandum.

MCCXIV. Anno ab origine mundi v millia CCCC [illegible] cum anno præſenti, mille vero CCXIV ab Incarnatione Domini,

a fundatione eccleſiæ, [illegible] apoſtolis VII concurrentibus [illegible] die paſchæ nono calendas Aprilis [illegible], Fredericus rex Apuliæ & Alemanniæ curiam celebrem habet Spiræ in Natale, qui de conſilio amicorum ſuorum corpus patrui ſui Philippi regis de Bavenberg, ubi ab impio comite fuit interfectus & ſepultus, fecit deferri Spiram, & ibi ſepeliri in eccleſia honorifice, ubi imperatorum & regum corpora plurima ſunt tumulata. Olim Theobaldus comes de Bar

& de Ardenne, qui poſt priores uxores quas habuit noviſſimam Ermenſindem [illegible] comitis Namucenſis accepit, quæ de comitatu Namucenſi per Balduinum comitem Hanoniæ [illegible] fuit exhæredata, ſed ad [illegible] quoddam reditum [illegible] in Flandria recompenſatum [illegible]. Iſte comes, licet fuerit ſenex, præcipuus tamen fuit in armis & bellicoſus. Iſte in diebus ſuis tantam pacem fecit in [illegible] ſua Ardenna, quod [illegible]. Inter epiſcopum [illegible] & ducem Brabantiæ in Purificatione S. Mariæ [illegible]. Prædictum autem epiſcopum & comitem L. propter [illegible] adventum, omni depoſito timore, ad pugnandum [illegible] præparant ſe, [illegible] ex utraque parte conveniunt, de quorum [illegible] confidebant. Cives & univerſus epiſcopatus [illegible] ad reſiſtendum cohortantur, cives nova ſigna faciunt, arma reparant, & tempus pugnæ conſtanter expectant.

Interea comes Flandrenſis partem ſuam efficaciter & fideliter interponit, & ducem ad ſatisfaciendum epiſcopo & eccleſiæ Leodienſi [illegible] inducit, & ſe ſatisfacturum epiſcopo [illegible] multis [illegible] aliorum & [illegible] Leodienſium ad opus eccleſiæ, datis obſidibus duobus filiis ſuis, conſtanter promiſit. Nec multo poſt ſatisfactionem [illegible] Leodium venit, & tam ipſe quam tota terra ſua abſolutionem obtinuit; eccleſiam [illegible] de terra [illegible], ante corpus beati Lamberti humiliter [illegible], & [illegible] pecunia magna [illegible], ipſe [illegible] & burgenſes [illegible] quibus aderant, cum epiſcopo [illegible] comitem de Los in oſculo pacis ſuſcepit, & [illegible] unde venerat rediit.

In [illegible] magiſter Oliverus Colonienſis ſcholaſticus & magiſter Hermannus Bonnenſis decanus, a domino papa litteras & mandatum habentes Leodium veniunt, de cruce [illegible] faciunt, [illegible] remiſſionem omnium peccatorum promittunt, per totum epiſcopatum prædicando vadunt, & multis utriuſque ſexus crucem imponunt, proceſſiones omni prima feria ſexta menſis ordinant. Collectiones ad opus viæ Jeroſolymitanæ fieri præcipiunt, [illegible] commorantes & recedunt. Dictus imperator Otto Aquis [illegible] venit, fautores ſuos colligit, [illegible] comes Gheldrenſis [illegible] ſpoliavit & combuſſit. Epiſcopus Leodienſis & L. comes de Los [illegible] poſt [illegible] Trajectum vadunt, pontem [illegible] Ottonem & ſuos fautores, ne ex improviſo [illegible] tranſirent & damnum [illegible] inferrent, [illegible] qui [illegible] vocantur, ad villam quæ [illegible] vocatur deducunt.

Johannem rex Angliæ confœderationi

* [illegible]

[illegible]

ſus per Rhenum tranſeuntibus occurrit. Dux cum Auſtriæ [illegible] in terram ſuam redire permiſit, quamdam tamen partem [illegible] retinuit. Nec multo poſt ipſe rex in terram ſuam [illegible] eſt [illegible] reverſus, & ſimul dux Brabantiæ [illegible] Coloniæ & Aquis remanentibus [illegible] & [illegible] Colonienſibus O. detinetur cum ſua uxore, ſed nunquam [illegible] audet exire.

Annus MCCXV. [illegible] & [illegible] a magiſtro [illegible]. Curia F. Metis habita in Epiphania. [illegible] in Februario aſpera & [illegible] ſorores de Roberti monte habitum Clarevallenſium aſſumunt. [a] [illegible] hordeum [illegible] ſiligo [illegible] avena [illegible] ſpelta, [illegible] denarios [illegible]. In calendis Martii [illegible] eclipſis [illegible] eſt [illegible] & [illegible] hoc [illegible], quod [illegible] prænominata eſt nobis multo tempore, & hora, & modus & qualitas & tempus ſicut vidimus & probavimus. Prius per [illegible] F. regi pacificantur, [illegible] Moſam [illegible] & [illegible] Comes de [illegible] F. regi reconciliatur. Epiſcopus Monaſterienſis per O. [illegible] captivus detinetur. [illegible] monaſteria [illegible] Mari [illegible] Pagani [illegible] ſed [illegible] ſunt. Comes F. & comes R. [illegible] capti a rege Franciæ [illegible]. Comitiſſa Flandrenſis habetur in terra ad voluntatem regis O. Coloniam non audet exire. Magiſter O. Prædicatores [illegible] arguit de [illegible] & falſis promiſſis. Cives [illegible] Nona [illegible] in Maio [illegible] kalendas Maii curia F. habita apud Andernacum, [illegible] & [illegible] Coloniæ civitatis & Aquenſis oppidi [illegible] uſque ad feſtum S. Johannis. In inventione S. Crucis tempeſtas maxima cum [illegible] & tonitruis [illegible]. Magiſter O. [illegible] Crucis legatus [illegible] Frieſonibus & [illegible] per [illegible] prædicationis [illegible] & per ſignum S. Crucis, [illegible] in prædicatione [illegible] ad eccleſiam S. Jacobi [illegible] per tres dies [illegible] & Dominica qua cantatur *Laudate Dominum*, [illegible] Leodienſi dioceſi & omnibus ſacerdotibus [illegible] quod [illegible] erat in [illegible] [illegible] ad [illegible] & [illegible] convenerant [illegible] verbum crucis [illegible] ſuſceperunt [illegible] hoc [illegible] quod [illegible] credimus.

Aquenſes qui diu O. adhæſerant, & F. [illegible] habere [illegible] O. [illegible] Frederico adhærentes [illegible] oppidi [illegible]. Nec mora [illegible] Aquis [illegible] Frederico [illegible] ſolemnis [illegible] ut [illegible] F. [illegible] magna [illegible] Aquis [illegible] Jacobi [illegible] Mariæ [illegible] a rege [illegible] & [illegible] in cathedra regni [illegible] a Moguntino archiepiſcopo [illegible]. Nec mora poſt [illegible] crucis [illegible] & [illegible] principes regni [illegible] per ſe [illegible] per prædicatores [illegible] crucem prædicabant [illegible]. Sequenti vero die [illegible] prædicatores [illegible] prædicant [illegible] Dei [illegible]. Feria ſecunda miſſa [illegible] celebrata, [illegible] Karolum magnum [illegible] quod [illegible] Aquenſes [illegible] & [illegible]. Eadem die Monaſterienſis epiſcopus [illegible] qui diu ab Ottone in [illegible] fuerat detentus. Poſt [illegible] celebrem Aquis curiam O. adhuc reſidente in Colonia. Nec mora poſt rex F. vadit Nuſſiam & redit [illegible] O. [illegible] in Saxoniam. [illegible] Fredericum [illegible] Colonia [illegible] O. adhærebant [illegible] F. Coloniam [illegible] Septembri menſe [illegible] omnes [illegible] poſt [illegible]

[a] [illegible]

Lamberti cubicularius Renerus [illegible] dilatavit, pomerium ecclesiæ nostræ, [illegible] Romam Simonis & Judæ Martinique [illegible] usque Pisas, rediitque in festo Martini.

Corpus [illegible] sacerdotii & imperii anno gratiæ MCLXXVII. anno regni Frederici [illegible] imperii quarto. Facta est concordia apud Venetias octavo calendas Augusti anno Domini MCLXXVII. indictione X. anno imperii Frederici XXVI. Sequenti anno fuit Lateranense concilium. [illegible]

De concilio [illegible] anno, quod celebratum est tempore Innocentii tertii.

Celebratum est universale concilium in ecclesia S. Salvatoris quæ Constantiniana vocatur mense Novembri præsidente domino Innocentio tertio papa, pontificatus ejus anno octavo decimo, in quo fuerunt episcopi CCCCXII. inter quos extiterunt de præcipuis patriarchis duo, Constantinopolitanus & Jerosolymitanus. Antiochenus autem gravi languore detentus venire non potuit, sed misit pro se vicarium Antaradensem episcopum. Alexandrinus vero sub Saracenorum dominio constitutus fecit quod potuit, mittens pro se diaconum germanum suum. Primates autem metropolitanos [illegible] ceterorum abbates & priores ultra octingentos, numerum archiepiscoporum vero episcoporum, abbatum, priorum non fuit certum numerum comprehendere. legatorum vero regis Siciliæ in Romanorum imperatorem electi, imperatoris Constantinopolitani, regis Franciæ, regis Hungariæ, regis Jerosolymitani, regis Cypri, regis Arragonum, necnon & aliorum principum, magnatum & civitatum & [illegible] multitudo. Prima dies synodi fuit in festo S. Martini, secunda III. cal. Decembris, tertia die in festo S. Andreæ completa est sancta & universalis synodus.

Anno MCCXVI. [illegible] magistro Oliverio [illegible] crucis legati [illegible]. Redeunte autem prædicto magistro a sacro concilio, litteras quas a domino papa acceperat [illegible] principum [illegible] quatenus signatos [illegible] contra [illegible] pugnaturos [illegible]

Waleramnus comes castrum quod dicitur [illegible], obsidet & capit, [illegible] Post [illegible] Petrus comes Namurcensis collecta multitudine [illegible] castrum obsidet [illegible] Nec multo post comes W. reparato exercitu, [illegible] castrum quod [illegible] dicitur cepit, & [illegible] dicitur, & eos qui in ea erant, [illegible] & captivos duxit. Nec multo post comes P. collectis fautoribus suis [illegible] qui in Alta ripa erant mane [illegible], & ea castrum vacuum reliquerunt.

L. primogenitus regis Franciæ accepto obsidibus ab Anglicis baronibus qui contra J. regem Angliæ rebellabant, eo quod eos [illegible] gravare videbatur, [illegible] mare cum [illegible] transivit ad [illegible] qui in Londonia obsessi fuerant, venit & eos absolvit. Rex autem J. videns non posse resistere [illegible] transfretationem quam prius diu detinuerat per fraudem [illegible] accepit [illegible] L. vero plurimas civitates occupavit, fidelitatem accepit, Londoniam abiit & ibi remansit. J. tamen munitiones [illegible] in suo manu tenuit. In hoc tempore Arnoldus, [illegible] frater comitis de Los, qui [illegible] in Anglia propter amorem ipsius comitis de Los, quem captivum [illegible] detinens * [illegible] Propter hanc violentiam tota Anglia sub interdicto posita a domino papa, qui omnes barones Angliæ & fautores eorum excommunicavit in generali concilio, tum quia idem rex signatus erat, tum quia ipsum regnum resignaverat, & ab ipso tributarium receperat.

Sexto decimo cal. Augusti obiit papa Innocentius vir honestus litteratura & eloquentia, vir alti cordis & magni consilii, qui in diebus suis Othonem exaltavit [illegible] Fredericum regem, quem multo tempore [illegible] habuerat, [illegible] revocavit, & eum in Alemanniam misit & [illegible] restituit. Othonem vero generali concilio excommunicatum & destitutum [illegible]. Hic etiam Innocentius regem Anglicum ad hoc induxit quod et regnum suum [illegible] & de manu sua recepit. Ille etiam generale concilium præcedenti anno in Laterano celebravit, sicut [illegible] in eodem anno invenire poteris. Ipse etiam fere totum mundum tam per se quam per executores suos [illegible] fidei accendit, & ad signandum induxit & [illegible] concilio ordinavit, & de propria substantia [illegible] milia librarum [illegible] assignavit, exceptis navibus & galeis quas Romanis & [illegible] præparavit [illegible] in propria persona tempore prædicto [illegible] promisit, ordinavitque navibus & ducibus cum Dei voluntate & apostolica benedictione eos permisit abire.

Hunc de vita placuit mihi scribere pauca,
Ne versus [illegible] multa tacerent libello,
Quem sublimavit & quem regem benedixit,
Dira [illegible] Othonem corona fregit.

* [illegible]

Et regem Siculum juvenem lacte atque pupillum
Tranſtulit ad regnum Romanorum Fredericum,
Qui genus & nomen ab avo traxit Frederico.
Anglicus huic proprii dat vectigalia regni,
Ut ſit homo papæ, qui rex liber fuit ante.
Anno milleno bis C. decimo quoque quinto,
Illuc collecti de cunctis partibus orbis
Advenere ad ſynodum turba venuſta patrum,
Poſtea non vixit multum niſi menſibus octo.
Et quæ Roma caret, tenet urbs Peruſina ſepulchrum.
Lugent divitiæ pater iſte cadente alumni:
Fiſtula iſta tuis mors ſignavit peregrinis,
His quibus annuerat dare ſe patriamque ſalutem.

Iſte genere Campanus ex patre & Romanus ex matre ſedit annos XVIII. menſibus IV. diebus XXIV. ſepultuſque eſt in Peruſia. Cui ſucceſſit Honorius genere Romanus ibidem electus & inſtitutus. Iſte Innocentius fecit opera præclara memoriæ digna: videlicet ſermones, & librum de divinis officiis, alium de miſeria hominis, & alia multa. Eodem anno non multo poſt obiit Henricus imperator Conſtantinopolitanus, qui Græciam poſt fratrem ſuum Balduinum ſtrenue & efficaciter rexit, de cujus morte tota Chriſtianitas dolet: quia ſignatis noſtris multa promiſerat, & ſe multum in virtute armorum in negotium orientalis eccleſiæ prodiderat. Iſte imperium Conſtantinop. decem annis rexit: uterque Flandrenſis ex matre & Namurcenſis ex patre, avunculi ex parte ſororis Ludovici regis. Obiit etiam Johannes Anglorum rex, ſicut audivimus, præ nimio ſui regni dolore: cui ſucceſſit Richardus filius ſuus, ad quem redierunt multi Angliæ, quibus pater ejus erat crudus, Ludovico tamen in Anglia permanente. Uxor Frederici regis navigio deſcendens a Sicilia & Apulia venit Januam, & ita per Cremonam tranſiens, primo intravit Alemanniam cum filio ſuo & multa frequentia tam hominum quam mulierum. Orta eſt ſeditio inter Fredericum regem & ducem Saxoniæ & marchionem *de Miſſe*, ſed cito ſedata. O. in Saxonia manente omni auxilio deſtituto, excepto *de Brandeburc* marchione.

Anno MCCXVII. hiems longa in fine Januarii & Februarii, aſpera a feſto S. Severini uſque ad cal. Martii. Annona bono pretio, ſpelta trium den. ſingulis ſol. vinum vi den. In Leodio nulla certa moneta. Epiſcopus Hugo ſolemnes fecit ordines prima hebdomada &c. in eccleſia beati Lamberti. Signati ex mandato domini Honorii papæ paſſim præparant ſe profectioni in paſcha vel in cal. Maii. Septimo idus Maii tot pluviæ, quod vix credibile videbatur, ſiccitate cum magno frigore cecidit, & fere per totam diem duravit. Mulieres a cruce abſolvuntur, pecuniaque ab eis accepta, ſecundum voluntatem magiſtrorum peregrinis diſtribuitur. Claſſis de Rheno & aliis fluminibus armata in mare deſcendit menſe Maio, & poſt Auguſtum in Hiſpaniam pervenit. Comes Petrus Antiſſiodorenſis in imperatorem conſecratus Romæ ad S. Laurentium foris muros, quia Romani non ſunt eum paſſi intra Romam benedici. In vigilia aſcenſionis Domini, diſſenſio orta eſt inter clericos & laicos in eccleſia beati Lamberti, propter quam organa ſuſpenſa ſunt eccleſiæ uſque ad cal. Auguſti. Ad ultimum ſatisfecerunt laici clericis.

Ludovicus rex juvenis Franciæ in Franciam revertitur, dimiſſis fautoribus ſuis in locis tutiſſimis: nec multo poſt collecta multitudine tam militum quam peditum in Angliam revertitur ad damnum ſuum cum multitudine navium: cui Anglici cum paratis ſuis occurrunt, & calcem in oculos eorum mittentes, facies eorum confundunt, & non ſine damno ſuorum tam in mari quam in terra, vix Londoniam pervenerunt, ubi ſuos jam obſeſſos ab Anglicis invenerunt, nec multo poſt contra eos ad pugnam exierunt, & fortuna eis male reſpondente, quidam eorum de principibus ſunt mortui, quidam capti, alii cum dedecore in Londoniam redire coacti. Quid plura? Rex pacto qualem potuit facto, & juramento aſtrictus, quod nunquam in Angliam violenter reverteretur, in Franciam inglorius eſt reverſus, & ita quievit Anglia ſub parvi regis Richardi regimine conſtituta.

Bonifacii martyris abierunt noſtrates peregrini, inter quos abiit filius ſororis meæ Reinerus, cujus abſentia facit me dolere frequenter: qui tranſactis Alpibus Januam venerunt, & ſicut ab eis qui redierunt & cum eis navigaverunt, audivimus, feliciter tranſierunt. Fredericus rex Alemanniæ curiam habet celebrem Bobardiæ. Hoc anno in cancello noſtro factæ ſunt feneſtræ duæ & muri a pede maxillaris uſque ad terram, ſicut evidens eſt, & neceſſarium erat, propter vetuſtatem ſunt renovati. Comes Flandrenſis & Boloneſis & plures alii a rege Franciæ adhuc detinentur capti. Annona in duplo carior ſolito, ſiligo quatuor ſolidis, ſpelta tribus.

Ad memoriam futurorum ſcribimus, quod Walterus abbas S. Jacobi benedixit ſanctam ſynodum epiſcopo abſente, cum ea qua debuit reverentia & ſolemnitate. Peregrini cum navibus in Hiſpania bene profecerunt. Caſtrum quod *Alacar* dicitur munitum arctiſſime, in vigilia SS. Prothi & Hyacinthi ceperunt, & multa Saracenorum millia occiderunt: de ſuis in primo congreſſu cc. perdiderunt. Tria miracula memoriæ digna domino H. papæ ſcripſerunt. Primum quidem

quod cum non haberent unde equos & iumenta nutrirent, equi ferro comperti et insperato morbo mole in eandem curam venerunt. tales et fratres de gladio & quidam episcopus terræ illius potentiſſimus, & fratres hoſpitales in eadem terra commorantes. Secundum miraculum quod cum Sarracenus comprehenderunt crucem mirabilem in aere viderunt, cujusdam albi coloris, mediam vero flavi. Tertium vero quod tam equi quam equites tam arma quam veſtes Chriſtianorum a Sarracenis viſa ſunt alba tamquam nix.

B Fredericus rex Romanorum, congregato exercitu ſuo Saxoniam ingreditur Ottonem infra Brunſvicum obſidione claudit terram devaſtat, & incendit. Prout per & potentes et succedentes & inde Alemanniam revertitur. Obiit Bertholdus dux de Ceringen dives terræ & potentiſſimus ſine herede, cujus ducatum obtinuit Fredericus rex Romanorum & Apulæ ex ſanguinis propinquitate nam avia ſua fuit avia Frederici et Namucenſis progenie. Clementia enim ducissa de Ceringe & comitiſſa de Bres, quæ fuit avia Conſtantiæ avia matris Frederici, forores fuerunt Henrici comitis Namucenſis, qui poſtea caligans oculis mino tempore vixit comitiſſa ... filiam, quam poſtea comes Theobaldus de Bar parvulam mortuo patre deſponſavit. Mortuo vero Theobaldo, Walerandus filius ducis Ardennæ, eorum eam in uxorem accepit, & hereditatem paternam, id eſt Namucum, quantum potuit reclamavit.

Dux de Menen Frederico regi cognatus ſuus, grave ſeductus conſilio, rebellat, quem Fredericus rex fretus auxilio ſuorum & maxime H. comitis de Bar & comitiſſæ Campaniæ, fortiter impugnat & caſtra ejus capit villas ſuccendit & devaſtat ad ultimum ad deditionem compellit & ſecum in Alemanniam ducit. Hoc anno in Moſella vinea ſunt abundans, ſed ſupervenientes repentino frigore cruda remanſerunt & male decocta, unde multi diverſas incurrerunt infirmitatum moleſtias. De peregrinis & Acra multa tunc dicta quæ vera non fuerunt probata.

Anno MCCXVIII. Hiemis tunc hiemis & ſine more cum mora multo carior habito ante Natale & poſt, ſiligo uſque modio ... ſpelta ... vendebantur. Multi peregrini revertuntur a tranſmarinis partibus qui propter paupertatem & vidua inopiam parvum ibi fecerunt moram. Quidam etiam redierunt qui non pro defectu pecuniæ ſed cordis non tranſierunt.

[a] Obiit Otto a dictus imperator qui cum fuiſſet potentiſſimus, & ab Innocentio papa ſublimatus & conſecratus, factus ſuo exigente abus ab ipſo eſt humiliatus & depoſitus, & per ſententiam in generali concilio depo-

(a) De ejus morte & perennio vide, & ſubiit, tantum Rer. Germanicarum, pag. 1179.

A ſitus, Fredericum in regem Romanorum confirmavit.

Obiit etiam dux Burgundiæ, & Albericus Remenſis archiepiſcopus, rediens a tranſmarinis partibus.

Hoc anno obiit Ludovicus comes de Los, vir in armis ſtrenuus, & licet juvenis ætate, in conſilio eloquentiſſimus in omni etiam honore & honeſtate compoſitus. Iſte eſt qui in intervallo neceſſitate epiſcopo & Leodienſibus fuit neceſſarius, quando dux Brabantinus Henricus qui Leodium ceperat, per eum eſt maxime & per eos de bello fugere coactus & maxime & potentiore parte ſuorum in bello de Steppes cadentes in perpetuo privatus eſt. Iſte erat tam epiſcopo quam Leodienſibus in omni neceſſitate in defenſione clypeus. Obiit autem IV. cal. Auguſti, cujus mors totum epiſcopatum ad lacrymas commovit. Certum eſt autem quod obiit tam ipſe quam frater ſuus Henricus quendam Trajectenſem propinatum intra tres dies & alii plures maleficium venenum ferre non valentes ſed per quem vel per quos hoc factum ſit, adhuc incognitum manet hodie. Mortuo autem Ludovico frater ſuo ſolus potuit Arnulfus remanſit, qui in Anglia per tempore ... ſuo Ludovici multo tempore ... nunc autem dux Brabantinus vidua opportunitate. Nam illam juniorem nomine Arnulfum in matrimonium dedit. Meſſis optima vindemia bona, hiems aſperrima a feſto Omnium ſanctorum uſque ad feſtum S. Andreæ poſtea pluvialis uſque ad Natale. Epiſcopus Hugo ordines fecit in eccleſia S. Lamberti ſabbato ante Natale.

D Dignum eſſe memoriæ duximus, ſi de puerulo qui natus eſt in villa quæ dicitur Herenton ſcribimus. Hic cum eſſet novem vel decem menſium, in renibus & ventre, in ſcapis & vel in pectore, in capite & in facie groſſior erat quidem magnus etatis homine. Hunc multi de vicinis villis quaſi monſtrum abierunt videre, & membrorum omnium membrorum ſuorum in cingula ſua acciperet, & tam pro miraculo deterret: homo tamen ſecundum ætatem ſuam erat corpore. Inaudita peſtilentia caulium, non ſolum per regna tranſmarina, ſed per totum imperium.

E Annus MCCXIX. Hiems longa a feſto Omnium ſanctorum uſque ad calendas Martii. Peregrini revertuntur circa Natale, qui tunc de Damiete fortiſſimam in fontium ſuum nunciant a noſtris eſſe captam, ... obſeſſam, montem nomine Thabor ſtrictius, lapides a Sarracenis longius aſportatam. Nova moneta pauperibus graviſſima. Nam quamquam denarios ſiligo quatuor ſolidis, ſpelta tribus vendebantur. Epiſcopus Hugo iterum facit ordines in eccleſia S. Lamberti ſabbato primo hebdomadæ quadrageſimæ. Introitus in ſuis, hiems ſuccedens & ... modica &

humilis, [illegible] hominibus per tantum A dumere [illegible] quoque mulis hominum de quoque pondus [illegible] partes & [illegible] conventi in modum. Æſtas nulla, ſed quaſi veris tempora. Peregrini multi revertuntur a Damiata, quam adhuc a Chriſtianis obſeſſa tenetur. Chriſtiani foſſato firmiſſimo & mari & flumine clauduntur, qui in Damiata obſeſſi ſunt, intrandi vel exeundi non habent liberum arbitrium. Rex Hungarorum & dux Auſtriæ a partibus illis cum [illegible] revertuntur. Poſtea peregrini Dei ad inſtar [illegible] peditum de munimine ſua contra Sarracenos exeunt, ſed fortuna eis minus favente [illegible] ad ſuum papilionem redierunt. Multi tamen de ſuis maxime de peditibus ceciderunt, quidam capti [illegible] inter quos epiſcopus Belvacenſis [illegible] & Johannes de Arcis miles nobiliſſimus & in armis ſtrenuus & alii multi quorum nomina non novi. Itaque turba Chriſtiana [illegible] peditum inſolens pericula maxima & damna, ſed tamen plurimi [illegible] ceciderunt & [illegible] de parte adverſa. Rex Franciæ Lodowicus moritur [illegible] & [illegible] Dei vindictam [illegible] non dicimus, quod cum [illegible] per [illegible] quod de voluntate Dei peccatis noſtris exigentibus, credimus contigiſſe [illegible] non [illegible] nam cum vindemia eſſet [illegible] ſuperveniet intemperies [illegible] & aſperitas [illegible] horea [illegible] ſeptima die Octobris & per dies [illegible] duravit. Quod multi [illegible] ſolum ſpolia & [illegible] racemos nigros dependentes, quaſi [illegible] ut [illegible] vendemus. [illegible] quod de [illegible] abundans [illegible] caro [illegible] terram [illegible] decem denariorum. Nona Octobris circum eſt tempus pluviale cum ventorum [illegible] frequenti inundatione, quod [illegible] ſine intermiſſione uſque ad Natale & quod [illegible] ſine gelu & ſine nive.

Anno [illegible] dux [illegible] excellentiſſimus & [illegible] Aprilis [illegible] Paſchalis, [illegible] fuit & pluvialis cum aquarum inundatione, ſubſequenſque tempus [illegible] uſque ad converſionem S. Pauli. Tunc per tres dies hiems aliquantulum apparuit, quarto autem die pluvia [illegible] reſolvit. Unde [illegible] cauſa [illegible] ſed [illegible] pertranſiit.

Dominica in Palmis litteræ de captione Damiatæ venerunt nobis. Feria vi [illegible] Paſchæ pro captione Damiatæ [illegible] debuit ſolemnitas eſt celebrata in [illegible] eccleſia & in tota provincia. Fredericus rex curiam habet celebrem principibus [illegible] in *Frankeford*, ibi omnes principes filium ſuum H. fidelitatem fecerunt. Ibi ordinatum eſt [illegible] de conſecratione imperii Romæ ſuſcipienda, de [illegible] ad orientalem eccleſiam liberandam, de poteſtate Agarenorum tempore quo ſignatus erat [illegible] per [illegible] videlicet, ut Apuliam & Siciliam [illegible] omnem regni Chriſtiani fidei ſubjectos liberare tum poterat. Cognovit etiam [illegible] aliorum tam principum quam inferiorum perſonæ. In hac curia [illegible] renovata, & nova & ſolenni [illegible] depoſita. E. archiepiſcopus H. puerum filium Frederici regis & novum regnum in [illegible]

B Obiit dux de [illegible] cujus [illegible] filiam Alberti comitis de *Manburc* & de *Mayel* in matrimonium comes Campanie, mortuo patre ſuo, matre [illegible] de [illegible] Frederici regis accepit & de *Manſal* [illegible] H. Leodienſi epiſcopo fecit.

In Pentecoſten litteræ nobis venerunt de [illegible] quæ facta ſunt a peregrinis noſtris a captione turris uſque ad captionem civitatis Damiatæ & quomodo capta, vel quando fuerit. Ante feſtum S. Johannis octo diebus peregrini noſtri venerunt, qui in captione Damiatæ interfuerunt [illegible] vero numero dicebant [illegible] quod poſtea C caſtrum fortiſſimum in mari ſitum, *Thaniſ* vocatum, a noſtris eſt captum, non minorem [illegible] conferens quam Damiata. Hoc autem caſtrum [illegible] eſt in fine maris ſuper rupem fortiſſimam, quod habentes multa damna & pericula fecit peregrinis & mercatoribus, omnes enim naves quæ tempeſtatem in mari patiebantur, in hanc rupem [illegible] & ſubmergebantur, & ſpoliabantur.

Ante feſtum S. Johannis annona multo carior fuit ſolito [illegible] ſolidis ſpelta ſex D & [illegible] ſolidis, hordeum ſex ſol. avena v ſol. venditur, vinum [illegible] & carum non ſolum pauperibus, ſed etiam divitibus hoc anno defuit annona, ſolaria quæ prius erant repleta ſunt vacua, & magnum [illegible] eſſet periculum, niſi abundantia magna apud nos de [illegible] in vehiculis & [illegible] fuiſſet allata, annona tamen in campo ſatis laudabilis.

Robertus comes Namucenſis in virtute magna & poteſtate Conſtantinopolim proficiſcitur, ſuſcepturus imperium, quod ab avunculo ſuo B. & H. prius fuerat poſſeſſum, E mortuo patre ſuo Petro in eodem negotio, & matre ſua ſimiliter in eadem provincia Conſtantinopolitana.

Poſt feſtum S. Johannis Fredericus rex in Alemannia ordinatis rebus regni, cum virtute magna Italiam ingreditur, a Venetanis [illegible] recipitur, Mediolanenſibus & [illegible] eorum ex integro reconciliatur, & aſſumpta maxima multitudine militum tam de Mediolano quam de aliis civitatibus, Romam venit quem Romani plus timore quam

omnes, cum magna gloria & tripudio per- A ducti susceperunt, & in festo S. Caeciliae, hoc est Dominica qua cantatur: *Dicit Dominus ego cogito cogitationes pacis*, in ecclesia sancti Petri a domino *Honorio* in imperatorem est consecratus cum ea conjuge Margareta nomine, & ipsa die multa munera [illegible] fere ad duo millia de Apulia & de Sicilia & de Calabria & aliis terris [illegible] sunt [illegible] de quibus eodem die plus quam [illegible] [illegible] & quingenti [illegible] ordinavit, & tam armis quam [illegible] in Martio [illegible]. Postea [illegible] Romae [illegible] & in Apuliam [illegible]. Anno Natale Domini multa fuerunt [illegible] signa, sed quam [illegible] tempore [illegible] die. [illegible] Maria filia ducis Lovanii & primogenita [illegible] & [illegible]. Otto [illegible] Ottone [illegible] & comes Willelmus Hollandiae eorum in matrimonium copulatur. Sic Deus quam vult & quos vult exaltat.

Anno MCCXXI. [illegible] Paschae [illegible] [illegible] ad Purificationem S. Mariae. Obiit Henricus dux de *Lembure* plenus dierum, vir magnae [illegible] cui successit filius ejus Walramus [illegible] *Ardennae*. Damiata a Christianis [illegible] & castrum quod vocatur *Thorun*, quod a nostris per gratiam Dei inhabitatur [illegible], & [illegible] Frederici imperatoris adventum, quem [illegible] venturum.

Anno MCCXXII peccatis nostris exigentibus iratus est Dominus contra populum suum; cum enim peregrini Christiani in Damiata commorantes [illegible] Johannes & Pelagius legatus domini papae cum omni exercitu suo Babyloniam [illegible] & a Sarracenis circumcepti, & fluctibus aquarum [illegible] Damiatam [illegible] & castrum *Thorun* reddere & abscedere sunt coacti, sed non [illegible] Dominus [illegible] misericordiae suae: [illegible] captivi Christiani qui [illegible] per universum regnum Babyloniae & Damasci, [illegible] conductum usque ad Acram.

Anno MCCXXIII obiit Philippus rex Francorum. Ludovicus filius ejus succedit, [illegible] filia Balduini comitis Hanoniae & Margaretae sororis Philippi comitis Flandriae, qui [illegible] apud Acram.

Anno MCCXXIV [illegible] cal. Maii. Dux Conradus filius ducis de [illegible], quondam S. Lamberti canonicus, post Walleramo [illegible] cardinalis, episcopus legatus in Alemanniam, Leodium veniens [illegible].

Anno MCCXXV [illegible] cal. Aprilis [illegible] Lambertus episcopus Hugo [illegible] [illegible] B [illegible]

[illegible] C [illegible]

[illegible] D [illegible]

[illegible] E [illegible]

Hoc eodem anno mense Novembri Fredericus comes de *Husemberge* [illegible] ducis de *Lembure*, [illegible] dominum suum & patrem, [illegible] Engelbertum magnificum Coloniensem archiepiscopum, de ipso tamquam de cognato & amico bene confidentem, [illegible]

paucis

poenas intercepturi, per se & suos complices suorum vulneribus [illegible] crudeliter trucidavit. Qui super tam enormi scelere in curia regis Henrici, Frederici imperatoris filii, judicio optimatum totius imperii damnatus est, dominio & castellis cum ad ipsum devolutis, hereditate [illegible] sunt, & ipse vagus & profugus & ab omni fidelium societate excommunicatus, nulla certa sede consistit. Praeterea duo fratres ejus Monasteriensis & Osnabrugensis episcopi, quos idem archiepiscopus promoverat, de conscientia mortis ejus infamati, & ad purgationem a domino Conrado sedis apostolicae legato apud Leodium vocati, cum in probatione defecissent, ad papam remissi, documentis evidentibus per sententiam depositi & condemnati sunt, & alii in ipsas sedes substituti: quorum unus [illegible] in redeundo mortuus est [illegible] dilectionem (?) parentelae. Moritur Gerardus de *Mirem* & frater ejus [illegible] dux Ardennae, & filia ejus uxor Frederici proditoris, [illegible] daemonium cum parvulo filio [illegible]. Consequenter idem Fredericus prope Hoyum in habitu mercatoris cum aliis duobus a Balduino [illegible] comprehenditur, & post aliquot dies apud [illegible] comiti *de Gelre* & [illegible] advocato Coloniensi [illegible] sub custodia [illegible] traditur: a quibus Coloniam perductus & per vicos & plateas [illegible] & equis circumductus, publica confessione sui sceleris [illegible] [illegible] lacrymas. Ad ultimum contractis brachiis & cruribus [illegible] [illegible], in [illegible] ligno sublevatus, & in rota defunctus deficit.

Anno MCCXXVI. Ludovicus rex Francorum cum legato sedis apostolicae, archiepiscopis, episcopis, comitibus & principibus regni, & innumerabili exercitu civitatem Avinionem obsidet, quae multis & gravissimis expensis & laboribus ad deditionem coacta, & multo suorum sanguine subacta, urbe & custodibus ex parte sua ibi dispositis, cum reverteretur, in itinere deficit & mortuus est, & Parisius sepelitur. In ipso reditu mortui sunt Rhemensis archiepiscopus, comes Namurcensis Philippus, & multi nobiles. Dominus Hugo Leodiensis episcopus commendatione [illegible] solemniter eligitur Remensis archiepiscopus, sed [illegible] & lacrymis cleri & populi Leodiensis eundem recusat. Defuncto Ludovico rege Francorum, Ferrandus Flandriae & Hanoniae comes liberatur a carcere, qui per annos XII. in vinculis detentus fuerat. Honorio papa defuncto XV. cal. Aprilis, dominus Hugolinus succedit, qui dictus est Gregorius nonus.

Anno MCCXXVII. paschali die III. idus Aprilis dominus episcopus H. acquisivit ab ecclesia & episcopo Metensi medietatem oppidi S. Trudonis cum omnibus suis pertinentiis & omni integritate qua illud possederat episcopus & ecclesia, & jurisdictione dominii abbatiarum S. Trudonis & Halberti. Pro his omnibus traditum est castrum de *Brustem* & alii redditus, quos S. Lambertus tenebat in Montanis [illegible] ubique duobus [illegible] libris Metensis monetae.

Anno MCCXXVIII. inter papam Gregorium & imperatorem Fredericum orta est gravissima discordia, pro eo quod idem imperator ad liberationem sanctae terrae sicut promiserat, nec quando debuit, nec ut potuit, Deo & Christianitati se devotum exhibuit, sed potius confoederatus est Sarracenis, & pacem ignominiosam & abominabilem fecerat cum eis, & terram transmarinam in maximo reliquit periculo, & ecclesiam Dei impugnare non cessat: pro his & aliis pluribus a domino papa generaliter excommunicatus est.

Anno MCCXXIX. paschali die XVIII. cal. Aprilis, feria V. in coena Domini, in castello Hoii obiit dominus Hugo Leodiensis episcopus, devotissime & plenarie acceptis omnibus sacramentis sanctae ecclesiae, assistente sibi magistro Jacobo Aconensi episcopo, & elegit sibi & instanter petiit sepulturam in Valle S. Lamberti Cisterciensis ordinis, sed a praeposito & clero deductus & sepultus est in majori ecclesia Leodiensi. [illegible] magnificum ante duos annos obitus sui disposuit testamentum, & posuit penes aliquos abbates Cistercienses usque ad [illegible] millia marcarum, ut de hac pecunia pars restituatur eis a quibus non juste tulerat: residuum conferatur in circumjacentium monasteriorum ecclesias, pauperibus, viduis, orphanis, religiosis utriusque sexus & leprosis. Quod pietatis opus dicti abbates laudabiliter adimplere. Feria II. in pascha, sepulto episcopo, praefixo electionis die, ab universo clero, a ducibus & comitibus & nobilibus, a militibus & plebeis, absque ulla contradictione eligitur in episcopum Leodiensium dominus Johannes major praepositus.

Fratre W. abbate transeunte ad ordinem Cisterciensem in Valle S. Lamberti, dominum Theodericum de gremio ecclesiae assumtum eligunt, & succedit abbas ad S. Jacobum, & benedicitur a magistro Jacobo Aconensi episcopo.

Anno MCCXXX. dominus Theodericus abbas S. Jacobi post [illegible] menses suae promotionis Dominica in octava Pentecostes ad synodum Hoii veniens, & sequenti V. feria [illegible] defunctus, in Valle-benedicta monasterium Cisterciensis ordinis sepultus est.

Defuncto * fratre W. de Florinis ad S. Jacobum veniente, invenit ecclesiam obligatam fenoribus & XLIV. marcis & DCC. modiis bladi. Quibus longo tempore multa fratrum penuria paratis, quinque annis antequam recederet, [illegible] est ecclesia [illegible], incendiis, & defectu [illegible], maxime [illegible]

* Hic videtur deesse [illegible]

[illegible]

CHRONICON CORNELII ZANTFLIET

S. Jacobi Leodienſis monachi.

[illegible]

[illegible]

Maii, praesente Imperatrice & multis principibus. Tanta quidem ibi erat hominum multitudo, quanta se nemo unquam meminit aspexisse: oblationes & argentum sunt sine [illegible]. Postea hic imperator ivit in Westfaliam.

Jordanus ord. Praedic. magister obiit.

Eodem anno idibus Februarii magister Jordanus pastor totius ordinis fratrum Praedicatorum obiit in mari. Dum enim in terram sanctam ad visitandum fratres & loca sancta pergeret, inundante maris tempestate, galeam in qua fuerat cum duobus fratribus & nonaginta personis, ad saxa perpellente, pariter cum aliis submersus est, cumque corpora accepissent inhumanda, luminaria de caelo super illos effulserunt: sed & cruces multae super eos a multis visae sunt, ad quod miraculum ancorae sunt confirmatae. Tantum odorem fragrantiae habuerunt, ut usque ad decem dies odor ille suavissimus a manibus eorum qui sepelierunt eosdem non recederet, sed per sepulturae circuitum mirum quendam odorem late emanabat. Verum fratres de Accon cum barca venerunt, & ipsos in ecclesiam suam transtulerunt: ubi multum dicti patris miracula coruscat ostensa.

Agnes regis Bohemiae [illegible]

Eodem anno in festo die Pentecostes, domina Agnes soror regis Bohemiae hortatu fratrum Minorum se reddidit ordini pauperum dominarum in Praga, quae sunt de regula beati Francisci, spreto propter Christum imperatore Frederico, qui eam in coniugem postulaverat.

Imperator Italiam intrat & bellum [illegible]

Anno Domini MCCXXXVII. papa & imperator aliquantulum discordabant, eo quod papa faveret Lombardis, imperator proponebat eos expugnare. Siquidem Mediolanum, Vercellis, Mantua, Placentia, Faventia, Bononia, & aliae multae civitates Lombardiae imperatori erant oppositae, & sibi Verona, Placentia in contrarium imperatori tres civitates adhaerebant: in festo Martini imperator collecto exercitu profectus est in Italiam, & papa Romam redit, & pacem inter Romanos fecit. Imperator offensus erat papae eo quod circa Sarracenos quibus tam in pace quam in bellis tenere se credidit, affectu maiore ducebatur, cum soldano etiam amicitiam habuit, & quod per hoc intenderet nemo novit. Imperator cum Mediolanensibus bellum habuit & multos occidit.

Epist. Romanae ecclesiae ad [illegible] ab imp. capti.

Anno MCCXLI. imperator per Italiam contra Lombardos suum per totum annum exercitum duxit. Ipso tempore papa episcoporum concilium & abbatum ad se vocare statuit, & multi ad iter aggressi capiuntur: nam fautores imperatoris [illegible] Romam venientes intercipiebant. Jacobus episcopus Praenestinus in Franciam legatus a papa [illegible] missus, [illegible] ab imperatore capitur, sed & dominus Otto cardinalis, cum praedicatus in Angliam a papa missus, eodem tempore [illegible], quem qui ab imperatore detinentur, archiepiscopus Rothomagensis, abbates etiam Cluniacensis, Cisterciensis & Claraevallensis capti sunt, ad ecclesiam [illegible] [illegible].

Comes Johannes de Avennis [illegible]

Eodem anno Johannes de Avennis Landegrafie [illegible] a Walerano comite Namurcensi obsedit castrum dictum Poilvache, [illegible] ab illo [illegible] donec ipsum non [illegible] [illegible], sed [illegible] corporis gravatus decessit apud [illegible], cui successit Walerannus [illegible] Valentinae ecclesiae [illegible].

Imp. a papa excommunicatur.

Anno MCCXXXIX. papa Gregorius nonus in die coenae Domini imperatorem Fredericum extinctis candelis anathematizavit in haec verba: Excommunicamus & anathematizamus ex parte Dei Patris & Filii & Spiritus sancti, & auctoritate Petri & Pauli & nostra, Fredericum dictum imperatorem pro eo quod contra Romanam ecclesiam seditionem movit in Urbe, per quam nititur pontificem & fratres a sua sede repellere, & contra privilegia, dignitatem & honorem apostolicae sedis & libertatem, contra iuramentum quo super hoc tenetur ecclesiae Romanae veniendo. Item, pro eo quod venerabilem fratrem nostrum Praenestinum episcopum apostolicae sedis legatum, ne in sua legatione procederet, quam in Albigensium partibus pro corroboratione catholicae fidei sibi commiseramus, per quosdam fideles suos impediri mandavit. Item, pro eo quod non permittit quasdam cathedrales ecclesias & alias vacantes ecclesias in regno reparari, & hac occasione periclitatur libertas ecclesiae, perit fides, quia non est qui proponat verbum Dei, nec qui regat animas, deficiente pastore. Item, quod in regno clerici capiuntur & incarcerantur, proscribuntur & occiduntur. Item, quod in regno ecclesiae, domino consecratae, destruuntur & prophanantur. Item, quod nepotem regis de Tunicio venientem ad Romanam ecclesiam pro suscipiendo baptismatis sacramento detinet, nec venire permisit. Item, pro eo quod Petrum Sarracenum ex parte regis Angliae ad sedem apostolicam venientem cepit, & detinet carceri mancipatum. Item, pro eo quod terras ecclesiae occupavit, contra iuramentum quod super hoc tenetur ecclesiae Romanae veniendo. Item, pro eo quod Templarios in regno & Hospitalarios mobilibus & immobilibus spoliavit, nec sunt pacis tenorem plene restituti. Item, pro eo quod tallias & exactiones contra formam pacis ab ecclesiis & monasteriis per ipsum extorqueri fecit in regno. Item, pro eo quod in regno praelati ecclesiarum & abbates Cisterciensis & aliorum ordinum compelluntur dare certam summam pecuniae per singulos menses pro constructione novorum castrorum. Item, pro eo quod contra tenorem pacis [illegible] qui adhaeserant ecclesiae bonis omnibus spoliavit, exulare

conjuratur tanquam principi, uxoriſque & filiorum captivatio. Item, pro eo quod ipſe impedivit negotium terrae ſanctae & recuperationem imperii Romani. Omnes autem qui ei juramento fidelitatis tenentur aſtricti, ab ejuſdem juramenti obligatione decernimus abſolutos, eis ſub fidelitatem ſervare ei [illegible] diſtrictius inhibentes, quamdiu fuerit vinculo excommunicationis aſtrictus. Super oppreſſionibus vero & gravaminibus eccleſiarum, pauperum, orphanorum, viduarum & aliorum de regno, pro quibus idem Fredericus nititur ſtare mandatis eccleſiae, ipſum attendimus admonere, & in quo negotio, dante Domino, procedemus ſicut fuerit procedendum. Caeterum quod idem Fredericus tam de facto ſuo multis etiam fide dignis clamantibus per univerſum quoque orbem, quod de catholica fide recte non ſentiat, eſt graviter infamatus, nos dante Domino ſuo loco & tempore procedemus, ſecundum quod exquirit ordo juris. Imperator intelligens tale judicium, doluit & ſcripſit cardinalibus ut eum a tanto pontifice compeſcerent & ſcandalo generali providerent. Non minus papa laboravit archiepiſcopos & epiſcopos ut imperatorem deponerent; ſed epiſcopi Theutoniae ne hoc fieret ſupplicabant. Porro imperator Lombardos iterum impugnavit, & procedens ulterius plurimas civitates papae occupavit uſque ad Viterbium. Item Hermannus filius ſanctae Eliſabeth duxit Helenam filiam ducis Othonis de Brunſwick. Eodem anno in partibus Tranſalpinis obiit Wilhelmus Leodienſis epiſcopus.

[illegible]

Anno Domini MCCXL. papa archiepiſcopos & epiſcopos ad depoſitionem imperatoris ſollicitavit, ſed modicum profecit. Nam in Francia & Dacia archiepiſcopi & epiſcopi Theutoniae reſcripſerunt papae ſupplicantes, ut pro ſcandalo eccleſiae evitando de pace inter ſe & imperatorem cogitaret. Papa nihilominus imperatori omnes quos potuit adverſarios ſuſcitavit, faciens praedicari crucem ſuper omnes qui ſedem apoſtolicam infeſtabant. Papa [illegible] imperatorem contra eccleſiam, ſollicitavit principes ſuper electionem alterius, ſed nihil profecit: quia quidam principum ei reſcripſerunt non eſſe ſui juris imperatorem deſtituere, ſed tantum electum a principibus coronare, electo ſiquidem ad illum dominium pertinere. Ex praeeminentia principum & conſuetudine eligunt imperatorem Treverenſis, Maguntinus & Colonienſis. Treverenſis quippe hoc de antiquitatis dignitate, quia cum eadem urbs a Trebeta filio Nini, quem Semiramis noverca ejus poſtquam ab eo * [illegible] fugavit, ſit conſtructa, etiam eſt a tempore Petri apoſtoli in fide catholica fundata. Item, Palatinus comes eligit quia dapifer eſt, dux Saxoniae, quia mareſcalcus, marchio de Brandeburg, quia camerarius. Rex Bohemiae, qui pincerna eſt, non eligit quia non eſt Theutonicus. Apud Leodium electus eſt in epiſcopum dominus ROBERTUS quondam Lingonenſis antiſtes, per manus domini JACOBI Praeneſtini epiſcopi ſedis apoſtolicae legati, qui pridem fuerat abbas Trium fontium.

[illegible]

Eodem anno papa GREGORIUS mortuus eſt, tribulationibus undique preſſus obiit: cui in Romana ſede in pontificatum ſucceſſit CAELESTINUS quartus, qui cum eſſet venerandae ſenectutis, ſedit tantum octodecim diebus. Quo defuncto ceſſavit papatus menſibus XX. quia cum nullus non eſſent [illegible] cardinales, in electione papae non poterant concordare.

[illegible]

Eodem anno quidam Turcomannus, dictus communiter *Paperoiſſa*, homo vulgaris & pauper, contra Saracenos ſe erexit, & per duos menſes & fere dimidium debacchatus [illegible] & in [illegible] partes Armeniorum [illegible] Congregavit fere tria millia hominum, [illegible] multas civitates & caſtra Turcorum. Quo audito, tam Latini quam Franci congregaverunt ad invicem [illegible], & diſſipaverunt omnes & fugaverunt. [illegible] Hic victoria de [illegible] *Paperoiſſa* [illegible] ut darent Latinis [illegible] quod data ſunt ei promiſſa.

[illegible]

Anno MCCXLI. ſucceſſive coeperunt horribiles rumores de adventu Tartarorum, qui ſunt populi Aquilonares ſeu montani, de quorum geſtis & pace, cum ſucceſſu in bellis contra reges Indiarum & primo imperatore eorum Chingis & ſucceſſoribus ejus ad longum ſcribere [illegible] eſt, & remitto ad Speculum hiſtoriale, [illegible] prolixitas ſucceſſivae. Eodem tempore duo millia [illegible] de *Aſſiria* [illegible] Turquiae [illegible] pervenerunt ad [illegible], quae per tres leucas ab eadem civitate diſtant, [illegible] & [illegible] Tartarorum [illegible] ut effugere poſſent, [illegible] ſe [illegible] Tartarorum perpetuo ſervituros offerentes. Igitur [illegible] in lyra & tympano, atque diverſis muſicis inſtrumentis quae multa [illegible] habebant, [illegible] Nec in tamen ſecuritatem [illegible] ſed [illegible] Tartari quippe plurimas terras Turquiae everterunt, [illegible] quod [illegible], ſed [illegible] Tartarorum [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible], quorum quilibet portabat quinquaginta milia [illegible]. Erant etiam tres scalæ in quarum una erant tres gradus, in secunda quatuor, in tertia [illegible], [illegible] duo primi [illegible] argentei, tertius vero aureus. At vero vas argenteum [illegible] quendam [illegible] in quo [illegible] de quo bibebat Soldanus cum suis [illegible] mensuram duorum modiorum vel amplius, & hæc omnia cum [illegible] quæ numerum excedunt [illegible] capta sunt a Tartaris. Itemque Soldanus dicebatur habere in exercitu suo 40000 lanceas, quarum cuspides erant ex auro [illegible] plerique [illegible] tres Francorum post primam [illegible] destructionem Turquiæ [illegible] in Turquiam [illegible] tota [illegible] est [illegible].

Innocentius papa. Eodem anno post [illegible] Romanæ sedis vacationem electus est in papam cardinalis [illegible] Januensis de comitibus [illegible] & [illegible] vocatus est Innocentius quartus; sedit annis undecim. Item eodem anno natus est Ludovico regi Francorum primogenitus filius Ludovicus, & [illegible] Philippum [illegible]. Fredericus imperator [illegible] quievit, sed [illegible] Petrus de Vineis cancellarius [illegible] de [illegible] Franciscus de Padua qui tractatum composuit de potestate imperiali & auctoritate papali [illegible] contra imperatorem [illegible] non [illegible] sed etiam hæreticum appellavit.

Corasmini pagani [illegible]. Anno sequenti Corasmini viri barbari & pagani [illegible] a Soldano Babyloniæ atque [illegible] regnum Jerosolymitanum venientes, & Christianos [illegible] Gazam [illegible] Palæstinæ magnam Francorum multitudinem [illegible] Domini [illegible] gloriosum Domini nostri Jesu Christi sepulcrum, [illegible] Jerosolymam destruxerunt, atque [illegible] & extra [illegible] Christianos [illegible] occiderunt, & [illegible] in [illegible] redegerunt. Ea tempestate quidam Turquemannus nomine [illegible] ob quod [illegible] in [illegible] filium [illegible]. Tandem [illegible] & [illegible] quod [illegible] de[illegible] quem [illegible]

[illegible]. Quo [illegible] in [illegible] quod [illegible] omnes [illegible] Hac [illegible] papa [illegible] & [illegible] dignus regnare [illegible] Tartaris [illegible] est, propter hoc [illegible] Soldanum esse [illegible] servat. [illegible] occasionem [illegible], & [illegible] Christiani [illegible] destruere, sed & cives [illegible] ordinaverant [illegible] tradere civitatem intra tres dies [illegible] captus fuisset. Nam cum [illegible] esset [illegible] castrum [illegible], in quo servabatur thesaurus Soldani, & in [illegible] per industriam & procurationem [illegible] de [illegible], [illegible] captum est [illegible]. Erant autem [illegible] Tartari [illegible] per tres menses.

Processiones [illegible]. Eo tempore facta est [illegible] ita ut fructus terræ ab omni [illegible]. Igitur in Leodio clerus & populus universus ordinaverunt [illegible] processionem [illegible] feria secunda, quarta & sexta, primo quidem ad monasterium sancti Jacobi, secundo ad sanctum Leonardum, tertio ad sanctum Ægidium. [illegible] Cumque prima [illegible] tertia secunda [illegible] in ecclesia [illegible] apostolorum Jacobi & Andreæ, quidam [illegible] sacerdos in visione vidit chorum sanctorum apostolorum, una cum beato Theodardo [illegible] gloriosam vero Virginem Mariam [illegible] precibus eorum [illegible] eo quod in ipsa processione clerus de ipsa [illegible] non fecisset [illegible], sed in [illegible] in processione [illegible] commemoratio [illegible] preces [illegible]. Quod [illegible] processio feria quarta, pergens ad sanctum Leonardum, & commemoratio beatæ Virginis, quam in prima processione [illegible], duplicata devotione [illegible] antiphona [illegible] Salve Regina, [illegible] Cum [illegible] paulo ante [illegible] serenum [illegible] pluviam [illegible] ut fere omnes qui in processione aderant [illegible] ad [illegible] beneficia. Igitur meritis & precibus beatæ Virginis, sanctique Leonardi, & omnium sanctorum [illegible] dat pluviam, & terra dedit fructum suum.

Concilium Lugdunense. Anno sequenti Innocentius papa [illegible] Januensium, veniens apud Lugdunum Galliæ civitatem, ubi Fr[idericum] imperatorem in pristina [illegible] perdurante, concilium celebravit, circa festum apostolorum Petri & Pauli, & [illegible] ab ecclesia [illegible]. Verum [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

quam ipſi, à Romanis, & quorumque coluere ordinem amore ejus, & propterea ipſi ſunt, & volunt tales ſervire, ſua docere & honorare, & quæcumque audire ipſi contradicere, ſecundum conſuetudinem suam ſaltem, nec corrigere ſtudeat.

Edmundus canonizatus & elevatus.

Eodem anno ſanctus Edmundus Cantuarienſis archiepiſcopus, cujus ſacri corporis gleba in Pontiniacenſi monaſterio requieverat, de terra eſt elevatus, qui à tertio anno præcedenti auctoritate apoſtolica fuit in canonizatum, & in catalogo ſanctorum deputatus. Item eodem anno domino Roberto Leodienſis ſedis epiſcopo viam univerſæ carnis ingreſſo, præficitur eccleſiæ Leodienſi Henricus de Marchefort, adoleſcens forte egregius, genere nobiliſſimus. Hunc eum electum, qui in auctoritate apoſtolica confirmavit dominus Petrus dictus Capucius diaconus cardinalis tituli ſancti Georgii ad Velum aureum, legatus ad illas regiones, ut in eodem illarum partium ſe exhiberet obedientiam & favorem domino Frederico imperatori, & adhærerent Wilhelmo comiti Hollandiæ novitet in regem Romanorum apud Duiſburg electo.

Henricus de Marchefort epiſcopus Leodienſis.

Anno Domini MCCXLVIII. exſurrexerunt in eccleſia Dei invaſibiles & intractabiles hæretici in Suevia, qui pulſatis campanis & convocatis baronibus & dominis terræ in Halle Suevia ſic publicè prædicaverunt ſtrenue. Primo quod papa eſſet hæreticus, omnes epiſcopi & prælati ſimoniaci & hæretici; inferiores quoque prælati atque ſacerdotes, quia in vitiis & peccatis mortalibus ſunt, non haberent auctoritatem ligandi vel ſolvendi, & omnes illi ſeduxerunt & ſeducunt homines. Item, quod ſacerdotes in peccatis mortalibus conſtituti non poſſent conficere. Item quod nullus vivens, neque papa, neque epiſcopus, neque aliquis alius poſſet interdicere divina, & qui prohiberent eſſent hæretici & ſeductores, & tamen ordinant in civitatibus interdictis, ut nullus audiret ſuper eos ipſorum, & ſacramenta eccleſiaſtica libere perciperent, quæ quia perceptio mundificaretur à peccatis. Item quod fratres Prædicatores & Minores, Ciſtercienſes quoque, & omnes alii perverſam vitam ducerent & ſanctam. Item, aſſerebant quod nemo eſſet qui veritatem doceret, & qui fidem ſuam opere ſervaret, niſi ipſi & eorum ſocii, & ſi ipſi non veniſſent antequam Deus fidem & eccleſiam in periculo dimiſiſſet, prius ipſam de capitibus ſuſcitaſſet, vel alios qui eccleſiam Dei vera doctrina illuminaſſent. Prædicaverunt autem hucuſque veſtri prædicatores ſepelientes veritatem & prædicaverunt falſitatem; nos ſepelimus falſitatem & prædicamus veritatem. Et in fine dicebant: indulgentiam quam damus vobis, non damus fictam vel compoſitam ab apoſtolico, neque ab epiſcopo, ſed de ſolo Deo & ordine noſtro. Et ſic non tamen honorare incontinentem dominum papam, qui ita perverſa vita eſt, & tam mali exempli homo, quod tacere oportet. Et blaſphemando adjecit idem perfidus prædicator: orate, inquit, pro domino Frederico imperatore & Conrado filio ejus, qui perfecti & juſti ſunt. Dixit etiam quod papa non haberet auctoritatem ligandi neque ſolvendi, quia non haberet vitam apoſtolicam. Et hoc probare volui per quamdam gloſſam. Idem hæreſiarcha ſic & defendit Conradum ſicut Fredericus quondam imperatorem patremque ſuum per ſe & per ſuos veterata credulitate ſequatur; ſed tamen conſtitit in contrarium, quia catholicis prædicatoribus audacter reſiſtentibus & fidelis exhortantibus, idem & mandantes à Conrado receſſerunt, & quod quidem & ſinagoga de heretica Bavaria mortem ſtatui.

Eodem anno rex Francorum Ludovicus ad terram transmarinam arripuit & iterum cum eo Odo Tuſculanus epiſcopus apoſtolicæ ſedis legatus, & duo fratres ejuſdem regis, videlicet Robertus comes Atrebatenſis & Carolus comes Andegavenſis, cum multis regni Francorum baronibus & epiſcopis, Alfonſus quoque comes Pictavienſis dicti regis frater. Acceperat crucem tranſmarinam ſed illo anno cum domina Blancha regina matre ſua remanſit ad regni cuſtodiam. Omneſque dictis diviſo itinere venerunt in Cyprum, & appulerunt ad Nemoſium, ubi propter ſalvationem hiemis & eorumdem galearum & belli dictorum qui nondum advenerant, longo tempore adverſus Saracenos erat præſtare acceſſionem deberent. Eodem tempore venerunt ad regem Ludovicum nuntii cujuſdam magni principis Tartarorum qui dictus eſt *Ercheltay*, nuntiantes quod imperator Tartarorum ante tres annos ſuſcepiſſet baptiſmum cum aliis multis optimatibus, quod etiam dictus *Ercheltay* miſſus eſſet à domino ſuo cum magna multitudine bellatorum. Cujus intentio erat fidem Chriſtianam promovere & roborare, & omnium crucem adorantium ſalutem & liberationem procurare, omneſque adverſarios ejuſdem crucis expugnare, multum vero deſiderabat ut regis Francorum eſſe benevolum & amicum. Hoc autem eſt exemplar litterarum quas prædictus *Ercheltay* miſit ad regem Ludovicum.

Ludovicus rex cruce ſignatus.

Rex Tartarorum ſe Chriſtianum proſitetur.

Per potentiam Dei excelſi miſſi a rege terræ Chaam verba Ercheltay, regi magno provinciarum multarum, propugnatori ſtrenuo, orbis gladio, Chriſtianitatis victori, religionis apoſtolicæ defenſori, legis evangelicæ filio, regi Francorum. Augeat Deus dominium ſuum & conſervet ei regnum ſuum annis plurimis, & impleat voluntates ſuas in lege & in mundo nunc & in futurum per veritatem divinæ antiſtitutis hominum & omnium prophetarum & apoſtolorum. Amen. Centum millia ſalutem & be-

Epiſtola Ercheltay ad Ludovicum regem.

ardiſſimum, et hoc ego quod [illegible] ſolus [illegible] illos, ut ſunt grata apud nos, faciat autem Deus ut videam hunc regem magnificum qui [illegible] autem [illegible] ſuas in corpus noſtrum in terram & [illegible] ſuas ut comprehenderet eos omnes. Poſt hunc autem ſo[illegible] quod in hoc [illegible] non eſt nomine noſtro, [illegible] Chriſtianorum & introducere omnes regum Chriſtianorum. Do[illegible] & pro [illegible] regum [illegible] pro[illegible]. [illegible] Deus, [illegible] au[illegible] Deus magnificentiam ſuam [illegible] & mandavit ut omnes Chriſtiani ſint liberi a ſervitute & tributo & angaria & pedagiis & conſimilibus, & ſint in honore & reverentia, & nullus tangat poſſeſſiones eorum, & eccleſiae deſtructae reaedificentur, & pulſentur tabulae, & nullus audeat eos prohibere, ut orent corde puro & libero pro regno noſtro. Iſta autem hora [illegible] pro [illegible] Chriſtianorum & [illegible] Dante Deo [illegible]. [illegible] autem hoc per [illegible] David et per [illegible] & qui [illegible] ad eo. Primo autem [illegible] verba eorum & credens eis, & in honore ſuo [illegible] quod in lege Dei non ſit differentia inter Latinos, Graecos & Armenos, Neſtorianos & Jacobitas, & omnes qui [illegible] crucem. Omnes enim ſunt unum apud nos, & ſic putamus ut rex magnificus non [illegible] ſuper omnes Chriſtianos. Deprecetur & [illegible] Dominum ut [illegible] & rex [illegible] Domino [illegible].

Sequitur exemplar epiſtolae quam miſit Conneſtabularius regis Armeniae ad regem Cypri de Tartaris.

Epiſtola conneſtab. regis Armeniae ad reg. Cypri.

Noveritis quod ſum ad [illegible] pro Deo & [illegible] Chriſtianitatis [illegible], ſicut JESUS CHRISTUS uſque ad [illegible] Samarchant [illegible] ... Tartari [illegible] Tartari [illegible] ... Tartari [illegible] ... Tartari [illegible].

A [illegible] cum nobis poſſemus deſcribere bonitates eorum. [illegible] quidem alibi ſunt mirabiles, quod de eis multis ambulavimus, & tanto dicitur nobis quod [illegible] ad finem terrae noſtrae & terrae Chaam domini maioris Tartarorum. Invenimus multa per terram [illegible] quod [illegible] mortuus eſt Chaam pater huius qui modo eſt, ſed barones & principes eorum ita ſe per terras effuderunt, quod [illegible] annis [illegible] in uno loco convenire potuerunt ad intronizandum novum imperatorem eorum. Nunc quidem eorum unus in India, alius in Perſia, unus in terra de [illegible] & B de Thanghut. Hoc eſt terra de qua tres reges venerunt in Bethleem adorare Chriſtum, & ſunt homines terrae illius Chriſtiani. Ego fui in eccleſiis eorum, & vidi JESUM CHRISTUM depictum, tres quoque reges, unum aurum, alium thus, alium myrrham offerentes. Per illos namque tres reges habuerunt illi fidem Chriſti, & per illos Chaam & omnes ſui iam modo facti ſunt Chriſtiani. Unde & ante portas ſuas habent eccleſias, pulſant campanas & percutiunt tabulas, ita quod venientes ad dominum ſuum Chaam, primo quidem oportet ire ad eccleſiam & ſalutare JESUM CHRISTUM, C & poſt hoc ire & ſalutare Chaam. Invenimus enim multos Chriſtianos ſparſos per terram Orientis, & multas eccleſias pulchras & altas antiquas, quae vaſtatae fuerunt a Turcis. Unde Chriſtiani terrae illius venerunt ad [illegible] Chaam modernum, qui illos cum honore magno ſuſcepit, & libertatem dedit eis, & ne quis verbo vel facto moleſtaret eos prohibuit, & quod [illegible] noſtri [illegible] non habebant Chriſtiani qui [illegible] in illis [illegible] Dominum noſtrum pro [illegible] & [illegible] ſanctiſſimum [illegible] quod [illegible] Chriſtiani [illegible] D terra vero Indiae, quam beatus Thomas apoſtolus convertit, eſt quidam rex Chriſtianus qui [illegible] reges [illegible] magna [illegible] Tartari venerunt in terram illam, & [illegible] eorum [illegible] Tartarorum [illegible] rex [illegible] & [illegible] terra in India [illegible] quod [illegible] eſt [illegible] Ego [illegible] quam [illegible] & [illegible] domi[illegible] E Chaam, & mandavit [illegible] Chriſtianos [illegible], & [illegible] ad [illegible] Chaam quod Deus [illegible] & [illegible] Super eo autem quod mandaverat, [illegible] Chriſtianos [illegible] quod hoc [illegible] Deus, & [illegible] Tandem [illegible] Praedicatorum [illegible] ad regem Tartarorum, & ad [illegible] magna

[illegible]

Regnabat in quo Fredericus (II.) cum Lodovico (sancto)
[a] Scribere desiit Vincentius (a) tunc & obiit.
Quatuor egregios includens plurima libros,
Incipiens ab Adam volo te sed non sub eadem
Arte usque sequi, doctorum scripta reliqui
Hic annectere. Nam singula velle docere
Res foret hæc cruda, placeant hæc lectoris nuda
Parcat scriptori, lectorum, namque lepori
Sæpe supersedit, cui non intendere credit,
Sperat revera se nil scriptorum nisi vera
Non est res bella regum recitare novella,
Acta, & bella, supersunt hæc dulcia mella,
Quæ sunt superno nequeunt contingere freno.
Qui regum colla calcat, qui ligna sub illa
Usque faber gumphos cudat, dat ipse triumphos.
Regna dat & tollit, levat, opprimit, atque resolvit.
Quos vocat eicit, erigit, obruit, omnia volvit
Dirige, Virgo pia, calamum, pariterque sophia,
Ut verum narrem, nec ab hoc quomodolibet errem.

Quantæ vero utilitatis sit vera historia, probari potest & ex his. Nam sive de bonis bona referat, ad imitandum bonum auditor sollicitus instigatur: sive vero mala commemoret, de pravis nihilominus religiosus ac pius auditor sive lector devitando quod noxium est ac perversum, ipse solicitius ad exequenda quæ vera ac Deo digna esse cognoverit, accenditur sedulitate. Porro lectorum suppliciter exoro, ut si quid in his quæ scripsimus aliter quam se veritas habet posita reperit, non hoc nobis imputet, quia, quæ vera lex historiæ est, simpliciter ea quæ fama vulgante collegimus, ad instructionem posteritatis litteris mandare studuimus. Præterea omnes ad quos hæc historia pervenire poterit, legentes vel audientes suppliciter precor, ut pro meis infirmitatibus tam mentis quam corporis apud supernam clementiam quotidianis precibus interveniant, & hanc mihi remunerationis vicem pro laboribus impendant, ut quod de multo proventu memoria dignum excerpsi, apud omnes fructum per intercessionem possit invenire. Amen.

Fredericus II. Imp. obitus. Anno ab Incarnatione Domini MCCL. pontificatus sanctissimi domini Innocentii hujus nominis quarti anno sexto, Fredericus imperator hujus nominis secundus, pridem scilicet anno MCCXLV a prædicto Innocentio in concilio Lugdunensi sententialiter ab imperio depositus, propter enormitatem criminum suorum, absque sacramentis & pœnitentia moritur in Apulia, qui fuit nonagesimus quartus imperator ab Octaviano Augusto. Hic, inquam, Fredericus rediens cum confusione ab obsidione civitatis Parmensis, amissis ibidem regni diademate, gravi infirmitate correptus est in regno Apuliæ. Cujus bastardus, nomine Manfredus, illectus cupidine regni Siciliæ & Apuliæ, ac metuens ne pater de ægritudine convalesceret, consilio secretario e latere imperatoris pulvinar super os patris posuit, eumque interclusum suffocavit, tandemque fretus auxilio Siculorum regnum per fas & nefas obtinuit, quousque dominus Carolus frater regis Francorum per Urbanum quartum evocatus, sub Clemente quarto ipsum vita & regno contra multorum spem privavit.

Per intermedium temporis quo Fredericus depositus est auctoritate apostolica, electores imperii elegerunt in regem Romanorum Henricum lantgravium Thuringiæ, qui vix per biennium regnans, diem clausit extremum, accepta papali benedictione. Consequenter electus est ab eisdem Wilhelmus comes Hollandiæ, qui post breve spatium a Frisonibus interemptus est, nec etiam apostolicam benedictionem adeptus est. Fredericus secundus de quo præmissum est, filius erat Henrici imperatoris filii primi Frederici imperatoris: mater vero ejus erat Constantia filia Guilermi regis Siciliæ, in cujus ortu Joachim abbas in Calabria prophetico donatus spiritu prædixit per hanc fore futuram regni Siculorum desolationem: unde suspectam habens pater, & prohibens vaticinio fidem, ut omnis spes prolis sibi auferretur, votum virginitatis in certo monasterio eam promittere fecit non renuentem. Quæ patre & fratre defunctis, nemine præter se regni legitimo herede superstite, cum omnem juventutem peregisset jam fere anus, surrepto subsequenter post obitum Guilermi diademate Tancredus regulus & prædicta, cum Guilermi filius adhuc esset juvenculus, ad id tandem perventum est, ut seditionibus procerum undique bellis scaturientibus, ferro & igne omne regnum in extremum trahi videretur. Quamobrem quibusdam regni desolationi compatientibus, opportunum videbatur Constantiam alicui magno principi in conjugium tradi, cujus ope & potentia pestiferi sedarentur tumultus. Tandem non sine dolo ac labore obtentum est, summo pontifice consentiente, ut Constantia Henrico Romanorum imperatori primi Frederici filio traderetur in uxorem, & sic regulari veste, sacris omissis claustris, deposita sanctimonialium vitta, cum ornatu regio, nuptaque & imperatrix devenit ad nuptias, & quæ Deo virginitatem devoverat, perpetuum thalamum principis intravit, nuptialemque conscendens thorum, cum uterus non deposuit, ex quo factum est, ut quinquagenariam quin-

De Constantia matre Frederici imp.

(a) Hic alloquitur Vincentium Bellovacensem, cujus speculum desinit in annum 1250. quo & obiisse.

A [illegible] totum per collegium cardinalium dignitatem [illegible]. Ideoque [illegible] Wilhelmus comes Hollandiae [illegible] annorum [illegible], nuper electus in regem Romanorum [illegible] apud Franken-
B ford perductus est per regem Bohemiae, dicentem in hunc modum: [illegible]
C [illegible]
D [illegible]
E [illegible] cardinalis [illegible]

[illegible] Wilhelmus Hollandensis [illegible]

[illegible]

Quibus ita [illegible] peractis, [illegible]

Coronatio ejusdem regis in urbe Aquensi.

In ipsa festo solemnitatis Omnium Sanctorum [illegible]

[illegible]

verunt regi [illegible] & [illegible], & [illegible] homagium [illegible], &c.

Anno [illegible] [illegible]

[illegible]

A [illegible]

B [illegible]

Anno [illegible] [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Anno MCCLV rex Willelmus Frisiam ingressus est [illegible] & castrum [illegible] ad eorum [illegible] fabricavit. [illegible] Nam Willelmus de Brederode [illegible] Rex autem [illegible] exercitum, qui ad villam [illegible] [illegible]

Eodem anno quidam [illegible] [illegible]

Anno MCCLV Willelmus rex Romanorum a Frisonibus occiditur [illegible] Richardum comitem Cornubiae, fratrem Henrici regis Angliae [illegible]

A [illegible] Alexander [illegible] Manfredum [illegible] Sancta Clara apud [illegible] canonizatur hoc anno.

Anno MCCLVI imperatrix Constantinopolitana relicta Balduini [illegible] per Francos [illegible] [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

Henricus Leodiensis [illegible] [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Anno MCCLVII Richardus praedictus in regem Romanorum electus Aquisgrani per Conradum Coloniensem archiepiscopum coronatus est [illegible] Rex Tartarorum [illegible] Assuerus & Hester. Daniel quoque [illegible]

A & ceperunt calipham civitatis, qui est veluti summus pontifex legis Mahometi, ponentes eum in cavea ferrea, & mensa cum mensam plenam bizantiis aureis infinitis, eumque fame interimere volentes, dixerunt ei comede aurum, quod tantum dilexisti, ut nobis tributum negares. Successive prædicti Tartari subiugarunt sibi regnum Persarum, Medorum & Halapiæ, quorum dux *Haloon* suscepto baptismo Christianorum, rege Armeniæ Aytono, ultro se dominio Tartarorum subjiciente, permaxima præstitit dona ac privilegia, relevans fideles Christi fidelium a jugo Saracenorum. Non multo post, defuncto summo rege Tartarorum, nepotem dicti *Haloon* erexerunt sibi in regem, nepotem scilicet *Haloon* nomine Borke, & congregato hinc inde maximo utrinque exercitu super fluvium permaximum pro tunc congelatum, ex onere armatorum de utraque acie submersa sunt plusquam centum millia Tartarorum.

Anno Domini MCCLVII Richardus Romanorum rex venit apud Hoium oppidum cum maxima nobilium ac procerum comitiva. Henricus Leodiensis electus, eumque per aventuram prætulisset. Hoc anno consecratus in sacerdotem vir nobilis quidem, genere sed degener moribus, sanguinolentus, luxurius & avarus, & insuper postulatus est in abbatem sancti Romacli Stabulensis, quæ est abbatia veterana ante Leodium fundata, per Sigebertum Francorum & Lotharingiæ regem, immediate sub imperio regalis ab imperatore Romano, plurima dotata privilegia sub aurea bulla sigillo ac imperii conscripta, sed heu modernis temporibus in ædificiis ac religione valde collapsa.

D Eodem tempore comes Hannoniæ, Johannes de Avennis, exercitu magno congregato, venit Namurcum subiturus obsidionem castri, jam biennio protractam, asserens hunc comitatum sui juris ac domini esse debere. Intermediantibus perpaucis diebus sic terminata est hæc discordia, quod comes Lucemburgensis comitatum Namurcensem relevare deberet in feudum a comite Hannoniæ, eumque dominus Franco bastardus dominus de *Wesemale* castri capitaneus illud animose biennio tenuisset, deficientibus omnino victualibus, cum jam loco panis equorum suorum coctum sanguinem obsessi comederent, ipso die Vincentii castrum reddidit obsidenti, qui cum scrutatus singula loca fuisset, hunc ei comes adscripsit honorem, quia in toto castro non est inventa tum parva pecia panis, unde puer famelicus lacrymans potuisset quietari.

Anno MCCLX in Tuscia partes Italiæ Florentini & Lucani mirabilem & miserabilem habuerunt eventum. Nam confisi de suorum multitudine ac robore, intrantes comitatum Senensem, Senenses fretis tamen Manfredi regis Siciliæ ipsis in bellum obviam facti sunt, & primo certamine, quo primo inter Florentinos & Lucanos uti fuerant, ad hostes transfugæ facti sunt, & cum Senensibus in eos irruerunt, sic quod ex Florentinis fraudulenter decepti prostrata sunt circiter XL millia hominum. Constantinopolis quæ per Francos & Venetos diu jam capta fuerat, per Palæologum in Græcorum imperatorem ut prædicta recuperata fuit.

B Anno Dominicæ Incarnationis MCCLX rex Hungariæ pro quibusdam terris regem Bohemiæ impugnare aggressus est cum quadraginta millibus armatorum, tam Tartarorum, quam Paganorum. Cui rex Bohemiæ cum multo paucioribus equitibus ad resistendum occurrit, habens in sua acie septem millia equorum ferro opertorum. Cumque in confinibus regnorum bellum inchoatum fuisset, ex collisione equorum & armorum tantus pulvis de terra surrexit, ut clara die vix homo hominem cognoscere potuisset. Tandem tota pugna, Hungari, rege eorum graviter C sauciato, terga vertentes, cum cedentes fugam arripere eligerent, in quodam flumine profundissimo, quod transire debuerant, præter alios occisos fere quatuordecim millia hominum submersa fuisse leguntur. Sic rege Bohemiæ post habitam victoriam intrante Hungariam, rex Hungariæ pacem petit, terras quæ dissidii origo fuerant, resignat, & firmam amicitiam mediante matrimonio copulavit.

Alexander papa quartus Viterbii moritur, & in ecclesia sancti Laurentii honorifice sepelitur. Cui succedit Urbanus papa D quartus, natione Trecensis, olim dictus Jacobus de Curte palatio, primo archidiaconus Leodiensis, postea patriarcha Jerosolymitanus, deinde cardinalis, genere mediocris, literatus & facundus, qui præfuit annis tribus, mense uno, diebus quatuor. Eodem tempore soldanus Ægypti per vim ingressus est regnum Syriæ & Palæstinæ, expulsis inde per multa loca Christianis. Quod cum ad E notitiam *Haloon* Tartarorum principis perlatum esset, paravit exercitum suum cum Armenis & Syris Christianis ad reprimendum Saracenos, sed morte præventus nequivit opus perficere.

Anno Domini MCCLXI in villa *de Forsheim* super Rhenum contigit, quod quædam malignissima vetula Judæis familiaris effecta, puellam septem annorum utroque parente orbatam Judæis venderet occidendam. Hanc itaque super plura panna linteaminum in secreto ponentes, obstructo ore eius, in omnibus fere juncturis membrorum incisionibus vulneraverunt, maxime comprimentes sanguinem ex vulneribus, & in ipsis lintcolis colligentes sanguinem recipientes. Hac autem post tormenta defuncta, Judæi in aquam fluminis pro-

pe oppidum pervenerunt, & ſuper eam congeriem lapidum poſuerunt. Tertia autem vel quarta poſt hoc die [illegible] a piſcatoribus eſt inventa, & in oppidum deportata [illegible] populo ab impio Judaeo [illegible] perpetratum. Erat autem in vicino marchio de Bada [illegible] tam grande piaculum [illegible] ad corpus [illegible] ad primam [illegible]. Poſt horam fere dimidiam corpus illud [illegible] depoſitum defuncti more [illegible], adductique ad hoc ſpectaculum impii Judaei [illegible] corporis [illegible]. Hoc clamor vulgi ad ſidera reſonat, & in vindictam [illegible] quibuſdam [illegible] capite [illegible] conviſta, [illegible] Judaei quoque capti ſunt [illegible] ſuſpenſi [illegible] ſe ſuſpenderunt.

Anno MCCLXX Philippum filium ſancti Ludovici regis Francorum accepit in uxorem Iſabellam filiam Petri regis Arragonum, qui [illegible] Francis cum eadem filia [illegible] ad regnum Francorum [illegible].

Anno MCCLXVI Urbanus quartus [illegible] Sarracenorum quem Manfredus ſuperdictus Siciliae rex in perſecutionem eccleſiae [illegible] cruce ſignaverunt [illegible] & regnum Siciliae Carolo comiti Andegavenſi fratri ſancti Ludovici Francorum regis concedit [illegible] Ludovicus [illegible] bellis [illegible] aſſumſit, quam tamen uſque ad annum 84. [illegible] Clemente quarto [illegible]. Hic habuit in uxorem Beatricem filiam Raymundi comitis Provinciae.

Anno MCCLXIV revelatio divina facta eſt cuidam recluſae commoranti in Leodium apud ſanctum Martinum in monte: videbat ſiquidem lunam non omnino plenam, ſed [illegible] in una ſui parte [illegible] habere, per quam ſignificata erat militantem eccleſiam, una adhuc feſtivitate ſibi deficiente, id eſt de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini [illegible] feria quinta poſt octavam Pentecoſtes [illegible] eſſe celebrandam. Quam quidem [illegible] recluſae [illegible] papae [illegible] archidiaconum Leodienſis [illegible]

[illegible], per [illegible]. Qui [illegible] Hiſpaniae [illegible] Juliana de Cornelion [illegible] Leodium [illegible] ad omnes chriſtianorum eccleſias & provincias [illegible]. Hoc tempore Simon comes Montisfortis & barones Angliae cum civibus Londoniarum [illegible] regem Angliae Henricum & fratrem ejus Richardum regem Romanorum [illegible] cardinalis [illegible] in ſummum pontificem.

Eodem anno cometa, quae prodigioſum aliquid ſemper portendit [illegible] ab Oriente [illegible] ad mediam [illegible] Urbanus papa [illegible] in Perusio.

Anno MCCLXV defuncto Urbano Clemens quartus ſucceſſit [illegible] Provinciali [illegible] ſancti Aegidii [illegible] Cardinalem [illegible] Clemens [illegible] Urbano quarto in Angliam legatus eſſet, [illegible] Perusia a cardinalibus in papam electus eſt. [illegible] Clementem [illegible] nominatum [illegible] monaſterio [illegible] ordinis [illegible] mediocres [illegible] parochialem eccleſiam [illegible] primam [illegible]

vel regum [illegible] [illegible] ut quemquam [illegible] A [illegible]: quapropter ab omnibus [illegible] [illegible] & [illegible].

Carolus comes Andegavensis [illegible] regno [illegible].

Eodem tempore [illegible] [illegible] [illegible], Karolus comes Andegavensis contra Manfredum regem Siciliae [illegible] [illegible] aggrediens, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] parte exercitus Guidoni comiti Montisfortis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipse cum reliqua parte navem conscendens, prospero ac [illegible] [illegible] Romam ambo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] nec Karolum quidquam [illegible] per mare [illegible] cum tamen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Manfredi ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] esset [illegible] Guido [illegible] Alpium vertice, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Manfredi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est. Romae autem [illegible] Romanis, [illegible] [illegible] a Clemente [illegible] pontifice in regem Siciliae [illegible]. Quamvis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in hostem, & [illegible] apud Ceperanum Campaniae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hostile regnum, [illegible] [illegible] Manfredi [illegible], [illegible] oppidum occupavit. Hinc in regni [illegible] [illegible], pervenit Beneventum, ex quo Manfredus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] omnibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] copia, [illegible] [illegible] [illegible], qui non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] victoria [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est ut interfecto Manfredo, & [illegible] exercitu, Karolus egregie triumpharet. Qua victoria ingens [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible].

Karolus [illegible] Christi [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], Manfredum [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Beneventum
[illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible].

Machlinia [illegible].

Anno Domini MCCLXVI. Machlinia quae ab antiquo spectabat ad jus & dominium temporale Leodiensis episcopi, [illegible] & [illegible] [illegible] Brabantiae [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] a jugo Leodiensium. Quo [illegible], Henricus episcopus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Machliniam, [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] tempore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], nihil [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] episcopum ad Trajectum super Mosam, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] ad [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], & de lapidibus eorundem castrum de Montefortis in terra [illegible] [illegible] [illegible]: sed & dominium temporale oppidi Trajectensis quod ad utrumque dominium spectare [illegible], [illegible] episcopum [illegible] & in [illegible] pro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible]. [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible], dominium [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible].

Eodem tempore Jacobus rex Arragonum Nyciam civitatem Saracenorum [illegible] [illegible] Castellae tributariam expugnavit. Item, Odoardus primogenitus regis Angliae [illegible] [illegible] Simonem comitem Montisfortis, de [illegible] [illegible], & post [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Henricum cum [illegible] [illegible] [illegible]. Eo tempore [illegible] Aegypti [illegible] devastavit Armeniam [illegible] [illegible] [illegible] Christianis [illegible] Antiochiam [illegible] civitatem.

Conradinus [illegible] [illegible].

Anno MCCLXVIII. Carolus rex Siciliae [illegible] [illegible] [illegible] per regnum suum esset [illegible] bellum quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est. Nam Conradinum Conradi regis [illegible] filium, nepotem Friderici secundi [illegible] [illegible] [illegible] regnum [illegible] [illegible] [illegible] Alemannorum copia, Romanis [illegible] [illegible] & Henrico [illegible] [illegible] regis Castellae [illegible], [illegible] ad fines regni pervenit, [illegible] [illegible] [illegible] Carolus [illegible] [illegible] Siculorum [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] congregato [illegible] undique [illegible] [illegible] ad [illegible] regni [illegible], [illegible] [illegible] est [illegible] in loco qui vulgo dicitur Tagliacotio, ubi [illegible] pugna magis [illegible] [illegible] [illegible] quam Francorum [illegible], victor effectus est. Conradinum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & ad eum [illegible] [illegible]. Quem ipse [illegible] [illegible] [illegible] regni [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est. Quem ob [illegible] Guido comes Flandriae, qui tunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nunquam [illegible] [illegible]. Post [illegible] [illegible] [illegible] a Carolo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ad eum [illegible]. Sic pace [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fortunae [illegible]. Nam [illegible] regni Hungariae [illegible] [illegible] [illegible], Carolo [illegible] filio suo Maria Stephani regis unica filia [illegible] [illegible] est.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Anno MCCLXVIII [illegible]

[illegible]

Anno MCCLXXIII [illegible]

[illegible]

Anno MCCLXXIV [illegible]

[illegible]

Anno MCCLXXXV [illegible]

[illegible]

[illegible]

parochialis beatæ Mariæ ad fontes, ſub titulo A ad latus, ubi pro tempore ordines [illegible] ſolent epiſcopi, collocantur. Horum tamen oſſa ad preces [illegible] domini Johannis de Wa[illegible] ſucceſſoris ſui in poſſeſſionem tranſlata ſunt, & ante majus altare ſancti Lamberti honorifice tumulata.

Anno Domini MCCLXXIX pons lapideus apud Trajectum inferius ſuper Moſam verſus Wyck ab altera parte Moſæ ſitum factus eſt. Eodem anno Carolus comes Provinciæ primus rex Siciliæ fertur inveniſſe corpus Mariæ Magdalenæ apud villam ſancti Maximini, [illegible] in tumulo de alabaſtro [illegible] de marmore [illegible] capiti & palato adhærente, [illegible] quædam cum ramuſculo [illegible] prominebat [illegible] in [illegible] reliquias conſervatur. Contrarium aſſerunt Vizeliacenſes, qui dicunt tranſlatum [illegible] a Gerardo comite Burgundiæ, tempore Zachariæ papæ. B

S. Magdalenæ corpus.

Fundatio [illegible]

Anno Domini MCCLXXX [illegible] Leodienſis nomine *Gerfad* [illegible] ſuper Aureum [illegible] Veronam [illegible] Martini [illegible] epiſcopi corpus fundare eccleſiam parvam cum beneficio ad hoc [illegible] per honorem in quo loco ordinavit [illegible] de redditibus ad hoc ſufficienter aſſignatis [illegible] C ſacerdotes [illegible] & [illegible] qui propter debilitatem [illegible] non poſſent convenire & [illegible] quos ob honorem ſacerdotii non decenter [illegible] mendicare: quibus tamen hanc præfixit legem & conditionem, quod ſi [illegible] in futuris temporibus [illegible] & diſſolute viverent, daretur venerabili capitulo Leodienſi auctoritas & poteſtas eoſdem amovendi & excludendi, ac alios religioſos de quacumque regula approbata [illegible] introducendi, D quod & poſtea factum eſt, & introducti ſunt [illegible] fratres ordinis [illegible] ſubrogati de alio monaſterio ejuſdem ordinis dicto [illegible] in Ardenna tempore domini Johannis de [illegible] epiſcopi.

Eodem anno Nicolaus tertius mortuus eſt in quodam caſtro juxta Viterbium, ubi ſunt cardinales & curiales in Viterbio commorantes ad ejus conſpectum evocare ſolebat. Obiit autem in Septembri, & vacavit ſedes apoſtolica menſibus quinque.

Nicolaus [illegible] obiit.

Anno MCCLXXXI in feſto cathedræ S. Petri electus eſt in ſummum pontificem Martinus quartus natione Gallicus Turonenſis. E Hic prius dictus eſt Simon [illegible] Cecilæ presbyter cardinalis, [illegible] promotus ad cardinalatum per papam Urbanum quartum, & ab eodem in Franciam legatus, qui confirmatus [illegible] Viterbio recedens [illegible] ad Romanam urbem, & ibi coronatus eſt decimo calendas Aprilis. Hic itaque papa electus in tertium

Martinus papa IV.

erum Urbis ad votum, [illegible] regem Siciliæ & de domo ſua [illegible] regis carſſimum [illegible] ad regendum patrimonium eccleſiæ [illegible] Campaniam Marchiam Anchonitanam & ducatum in Romandiola [illegible] per [illegible] comitem Johannem de Ap[illegible] cum [illegible] Francigenarum [illegible] contra Guidonem marchionem Montisferrati, qui terras eccleſiæ in partibus illis occupabat. [illegible] Guido de [illegible] in [illegible] ſe tranſtulerat [illegible] ſe [illegible] præſidem capitum, ut ea [illegible] chorum. B

Hoc tempore Carolus Siciliæ rex honoribus multis in culmen erectus dum [illegible] eſſe crederet nihil, & aſſiduis ſucceſſibus putaret ſtabilem ſibi fore fortunam, multis agente ſceleribus in contrarium repente verſa ſunt omnia. Nam ſi primus Philippus [illegible] nulla ſuperſtite prole, ſubtractus eſt [illegible] hanc [illegible] domus [illegible] quam [illegible] Francorum [illegible] regni Siciliæ graviſſimus [illegible], eſt hoc [illegible] eſt [illegible] poſſent [illegible] & [illegible] Johannis de Procida, [illegible] ad [illegible], C ut ad [illegible] omnes [illegible] [illegible] ſuper [illegible] quam [illegible] per [illegible] hunc [illegible] cognatus, optimatum Siciliæ [illegible] Conſtantiæ [illegible] Petri Arragonum regis & Nicolai tertii pontificis, qui [illegible] ut dictum eſt [illegible], ut [illegible] ut quadam die [illegible] apud Panormum [illegible] tumultu, omnes regno contra [illegible] commoto [illegible] ad unum [illegible] differentia ſexus aut ætatis, & quod deteſtabilius eſt, ne [illegible] quælibetcumque Gallorum remaneret [illegible] D [illegible] progeniem, quæ [illegible] ex Francis [illegible] partum [illegible] occiderunt, [illegible] procederet. Deinde Siculi [illegible] Petrum Arragonum regem in [illegible] dominum ac defenſorem advocarunt, qui [illegible] cauſa [illegible] ſibi [illegible] occupavit, ſed quia contra [illegible] & juſſionem ſummi pontificis id egerat, patrimonium [illegible] occupando, Martinus quartus excommunicavit eumdem, & [illegible] regno etiam Arragoniæ quantum in ipſo erat privavit, & contra eum E Chriſtianis crucis ſignum per diverſas regiones prædicavit, ſuperdum Francorum rex Philippus Con[illegible], nepos Caroli [illegible] ſtante [illegible] Philippo [illegible] & [illegible] Carolo minore, quorum idem Petrus ex [illegible] accepta [illegible] Arragoniam grandem [illegible], [illegible] plurimis [illegible] in [illegible], [illegible] reverſus eſt.

Rebellio Siculorum contra Gallos.

Petrus [illegible] Arragonum [illegible] rex Siciliæ.

Philippus [illegible]

[illegible] Siciliæ. [illegible] Carolus [illegible] regem [illegible] Sicilia [illegible]. Tandem [illegible] regem [illegible] Burdegalis [illegible] Carolus [illegible] de Brabantia [illegible] Leodiensi [illegible] Petrus Arragonum [illegible] Carolus rex [illegible]

Anno Domini MCCLXXXII vacante sede Leodiensi per mortem Johannis de Anguia, [illegible] Romana curia [illegible] Martinum [illegible] Leodiensem episcopum [illegible] S. Lambertum [illegible] Leodium [illegible]

[illegible] Leodiensem anno prædicto.

Eo tempore excellentissimus philosophus & theologus [illegible] Albertus magnus Ratisbonensis episcopus de ordine Prædicatorum Coloniæ moritur, sepultus [illegible] Novembris.

Anno MCCLXXXIV cum Carolus [illegible] Siciliæ [illegible] Neapolim [illegible] Carolum [illegible]

Eodem anno Henricus de Montefort [illegible] Leodiensis episcopus obiit, & apud [illegible] sepultus. [illegible] Jacobi Leodiensis.

Anno MCCLXXXV Martinus papa quartus [illegible] Caroli [illegible] regis [illegible] Perusium [illegible] Pascha [illegible]

Eodem anno dominus [illegible] Moguntinus [illegible] Martinus papa [illegible] Rudolphus imperator [illegible]

Anno MCCLXXXV [illegible]

Martino quarto, Honorius quartus, natione Romanus, qui prius dicebatur Jacobus Sabellensis, eo quod erat de progenie Sabellorum, duodecim cardinalium a cardinalibus in papam electus est Perusii secunda die Aprilis. Hic Honorius multum fuerat sobrius & temperatus, sed corpore satis debilis & podagricus, pacemque colluit circumquaque quaesivit & amavit. Praefuit annis duobus. Hoc anno Francorum rex Philippus Cor nomine propter suam magnitudinem nuncupatus, dum cum armatorum innumera multitudine in adjutorium patrui sui Caroli regis Siciliae Cathalanorum adivisset, deditaque sibi ea pacto civitate Gerunda, cum proelia crudelium rerumque [illegible] in [illegible] montium Pyrenaeorum [illegible] reverteretur, decimenono & quarto die mensis Octobris apud Perpignanum subreptus est ab hac luce. Tanta quippe fuerat aeris intemperies, quod duplici clade fuerunt orta pestilentia. Nam ex multitudine muscarum gravius affligebatur exercitus, quae morsu venenoso sua acuta pungentes per pestiferam mortibant ad mortifera venenorum, & ex corruptione aeris homines ex tempore subito absumti. Quo mortuo Philippus cognomine Formosus ejusdem filius ex Isabella uxore primaria Petri regis Arragonum Remis consecratus in regem Francorum in epiphania Domini.

Item eodem anno tribules & prosperissi civitatis Leodiensis contra clerum & populi voluntatem super venalibus assisam five Gabellam ordinare & levare coeperunt. Quam ob rem indignatum episcopum cum sua curia totoque clero ad Hoyum se transtulerunt, illic per annum & menses decem residentes, quo tempore cives Hoyenses in multis suis [illegible] et commodis [illegible], sed post hunc tantum inter eos concordia facta est in hunc modum: videlicet quod per annos [illegible] de [illegible] assisam five Gabellam ordinare & levare [illegible] applicando, [illegible] muros [illegible] pontes [illegible] & reparandos, quo tamen tempore [illegible] partem de hoc [illegible] in usus publicos converterent [illegible] quod [illegible] lapides & [illegible] plumbeos in medio [illegible] [illegible] [illegible] apparet [illegible] fabricarunt.

Anno Domini MCCLXXXV in Nuscia oppido vicino Coloniae Agrippinae ad tres quosdam veteranus affirmaverat esse Fredericum secundum olim imperatorem, quem Innocentius quartus in Lugduno privaverat imperio, qui tamen per annos plus triginta mortuus fuerat, sed & verbum aliud longe [illegible] disponi fuerat, ut ne multi crederent ex aliquo [illegible], qui eundem tenentes [illegible] Westflavia [illegible] Rudolphus Romanorum rex capere & igne cremavit & cum ad mortem duceretur, [illegible] se fuisse verum [illegible] [illegible]

A Theodoricum Calpe, qui pridem in curia imperatoris [illegible] conversari, & cuncta [illegible] prodicta [illegible].

Eo tempore religiosi fratres de ordine Poenitentiae sanctae Mariae Magdalenae de loco sancti Martini [illegible] super [illegible] translati sunt ad habitandum in Hoyo ad monasterium sancti Quintini, ubi pridem fuerat hospitale pauperum, ex voluntate & consensu domini Johannis de Flandria Leodiensis episcopi. Eo quoque tempore defuncto Petro rege Arragonum Alfonsus suus [illegible] ex Constantia conjuge [illegible] regna paterna, videlicet Arragonum, Majoricam, Minoricam, Aphricam & Siciliam, non obstante inhibitione summi pontificis Honorii, qui regnum Arragoniae contulerat Carolo duci Valesio fratri Philippi formosi, & regnum Siciliae heredibus Caroli dudum regis Siciliae, fratris S. Ludovici.

Anno MCCLXXXVI Judaei quendam servum nomine Wernerum dictum Bonum, qui eis pro mercede serviebat, comprehendentes, qui die Parasceves omnia genera tormentorum quae Christo illata fuerunt, devota [illegible] in eum comprehenderant. Post quod hoc acciderat juxta oppidum Bacharacum super Rhenum, quod postquam Christiani [illegible], omnes Judaeos quos perire & invenire potuerunt, & in villa circa profecto, exceptis mulieribus & parvulis, interfecerunt, & omnia bona eorum diripuerunt. Deinde circa annum Domini MCCCCXXX [illegible] Wernerus canonizatus est, & a terra in sarcophagum elevatus per dominum Bonnarum de Castellione cardinalem & apostolicae sedis legatum, praedicantem in Germania crucem contra Bohemos five Hussitas haereticos.

Eodem anno MCCLXXXVI Florentius comes Hollandiae, hujus nominis quintus, vehementer exultans, inquiens transfretavit ad Edwardum primum regem Angliae, tentans si quovis modo pervenire posset ad possessionem regni Scotiae, quod sibi hereditario jure competebat, quamquam obstantibus quibusdam Scotis id obtinere nequiverit, ubi Elisabeth ejusdem Edwardi filia cupiens est Johanni suo Florentii comitis ex consortem. Interea Guido comes Flandriae audiens nuncios regis & comitis [illegible] apud Cadsant [illegible] navigantes & ad interceptandum Walachrenses [illegible]. E diverso Florentius ex Anglia [illegible] redientis [illegible] applicuit in Ulinig, cumque Guido in transfretando moram traheret, Johannem de Renesse [illegible] Florentius oppidum dictum Sluis [illegible] accedit, sed & Theodericum de Brederode [illegible] Cadsant [illegible] concremavit. Porro Flamingi ad tres millia conglobati, [illegible] Zelandorum in quandam concludere & eorum navigia in portu submergere: sed tunc Johannes de Renesse no-

H 2

[illegible] Quo facto, [illegible] Achon [illegible]

Heu, quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lacrymarum, ut [illegible] Achon, & [illegible] Jeruſalem [illegible]

[illegible]

Anno ſupradicto MCCCC. Lymburgenſes [illegible]

[illegible]

quam per murum, qua castrum Leodiensibus A [illegible] Accurrens autem populus [illegible] [illegible] Flandriae Guido [illegible] [illegible] in castro Namurcensi [illegible] B

Adolphus de Nassow [illegible]

Anno MCCXC [illegible] Rodulpho Romanorum rege viam universae carnis ingresso, Adolphus comes de Nassow Aquisgrani in regem Alemanniae consecratur [illegible] Johannis Baptistae. Eodem anno [illegible] Leodiensis episcopus [illegible] Namurcum [illegible] C [illegible] videlicet Guido de Hannonia & Wilhelmus [illegible] Nicolao quarto [illegible] papa [illegible] Adolphum [illegible] D [illegible] Albertum ducem Austriae, qui fuit filius Rodulphi [illegible] Adolphus [illegible] imperialem [illegible]

[illegible]

Eo tempore Henricus comes Lucemburgensis [illegible] Johannes [illegible] E [illegible] Angliae Johanne [illegible] Guido comes Flandriae [illegible] in castro Namurcensi [illegible] Brabantiae [illegible] Philippus [illegible] Burgundiam & [illegible] Edwardi regis

Angliae [illegible] Anglorum [illegible] Francorum [illegible] Hannoniae & [illegible] Valencenis [illegible] Flandriae [illegible] Guido Leodiensis [illegible] Metensis & Cameracensis episcopi [illegible] comitem Hannoniae [illegible]

Anno MCCCXIII Guidone comite Flandriae, patre Johannis de Flandria [illegible] Leodiensis episcopi [illegible] Leodiensium [illegible] Nicolai [illegible] Adolpho Romanorum rege [illegible]

Anno Domini MCCXCIV post mortem domini Nicolai papae quarti Caelestinus quintus [illegible] Perusio [illegible] cardinales [illegible] Romae [illegible] Johannis Baptistae [illegible] Petrus de Murrone [illegible] cardinalium [illegible] Neapolim [illegible] cum cardinalibus [illegible] Deo [illegible]

missum, dominum Henricum Cameracensem [illegible] Walerannum item Johannem abbatem [illegible], Marium [illegible] & [illegible] dominum de Mole. Hic Johannes primo dominationis suæ tempore cum magna expeditione [illegible] in Zelandriam [illegible] contra rebellionem Johannis de Reynesse [illegible] cum magna laude [illegible]. Igitur Johannes de Avennis [illegible] ad Albertum regem Romanorum [illegible] asserens quod comitatus Hollandiæ post obitum domicelli Johannis comitis nuper defuncti Romano vacaret imperio. Albertus autem rex gaudenter animadvertens per universam provinciam [illegible] literas.

Noverint universi quod Albertus rex [illegible] vacantem Hollandiæ principatum Romano [illegible] imperio [illegible] quem Carolus Calvus Romanorum imperator & Francorum rex Theoderico primo comiti dedit in feudo.

Jubilæus [illegible]

Anno Dominicæ Incarnationis millesimo trecentesimo Bonifacius papa concessit omnibus visitantibus limina beatorum apostolorum Petri & Pauli Romæ, & per quindenam ibi remanentibus, plenam omnium suorum peccatorum indulgentiam & remissionem. Statuit de cetero [illegible] servari. Factumque est Romæ concursus [illegible] Christi fidelium de universis regnis ac provinciis, de omni ætate, sexu & ordine.

Eodem anno, ex inundatione Mosæ [illegible] lapideum pontem [illegible] Hoyo [illegible] per trabes [illegible] veteri ponte constructas. [illegible] Leodienses [illegible] Hoyenses [illegible] & [illegible] terram [illegible].

Expugnatio [illegible]

Eodem anno septimo idus Martii Hoyenses expugnantes castrum de [illegible], dominum ejusdem loci [illegible] imponentes ei quod [illegible] de Leodio receptasset & hospitasset [illegible] Leodii [illegible] Hoyensibus [illegible] de Leodiensibus [illegible]. Quam [illegible] contra Hoyenses & episcopum [illegible] Leodienses [illegible] considerantes quod sub suo episcopo & pastore male procederent negotia [illegible] qui Hugonem episcopum de [illegible] apud [illegible] accusabant. Qui personaliter ad præsentiam summi pontificis comparentes, cum papa [illegible] esset, volunta-

[illegible] ad [illegible] Leodiensem episcopum [illegible]. (Tunc personaliter [illegible] Romana) [illegible].

Albertus [illegible]

Item, Albertus [illegible] cum tribus archiepiscopis, & [illegible] Alemanniæ. [illegible] Johannes comes Hollandiæ [illegible]. [illegible] rex [illegible] comitem [illegible] Constantiensi [illegible] & [illegible] Johannes autem de Reynesse [illegible].

Bonifacius [illegible]

Anno MCCCI Bonifacius papa qui contra Philippum regem Franciæ [illegible] conceperat [illegible], [illegible] quod cum papa in universo mundo [illegible] Christi dominus esset, tam in spiritualibus quam in temporalibus, [illegible] regnum Franciæ [illegible] & [illegible] papa [illegible] Romanam curiam [illegible]. [illegible] rex Franciæ [illegible] ad se Parisius [illegible] & [illegible] contra [illegible] Bonifacium papam [illegible] & [illegible] hæresis [illegible] ad papatum [illegible] & consequenter [illegible] contra eundem papam [illegible] & appellavit ad concilium generale [illegible] in suo regno [illegible].

Armannus [illegible]

Eodem anno corpus cujusdam Armanni [illegible] annis [illegible] sanctum in ecclesia Ferrariensi [illegible] & [illegible], studio & mandato fratrum

[illegible]

ſolemnitatem Omnium-ſanctorum magno ſtupore procerum comitiva. Hic non multo poſt ab [illegible] [illegible] [illegible] brarum corpus, in quibus prædeceſſor ſuus Adolphus eoſdem condemnaverat pro [illegible] [illegible] & quoniam cum [illegible] differebant [illegible] [illegible] loca omnia, ut ad [illegible] [illegible] deferrentur, & in [illegible] [illegible] [illegible] epiſcopi [illegible] ſummam [illegible].

[illegible]

Anno MCCCIV Benedictus undecimus publice & in ſcriptis denunciavit excommunicatos nominatim & ſpecialiter omnes prædeceſſorem Bonifacium capientes, & omnes complices eorum, videlicet Guillermum de Nongareto, Thomam [illegible], Sciarram de Columna, ſequaces cum [illegible] hoc Benedictus [illegible] ut [illegible] eſt, & omnes ſive proceſſus omnes quos ſuo prædeceſſori [illegible] in quo ad promotionem vel [illegible] [illegible] non [illegible]. Hic etiam reſtituit beneficia eccleſiæ & ad eccleſiaſticam dignitatem Jacobum & Petrum de Columna per prædeceſſorem ſuum depoſitos, ſed ad cardinalatum non reſtituit eoſdem, ſed bona ipſis ſublata & per eccleſiam [illegible] liberaliter eis reddi mandavit.

[illegible]

Eo tempore Benedictus papa recedens a Roma cum tota ſua curia venit Peruſium, ſed & diſſidium quoddam inter Bonifacium papam & Philippum regem Francorum [illegible] & privilegia ac [illegible] quibus regem privaverat Bonifacius, ille reſtituit regi [illegible] Francorum [illegible] Peruſii [illegible] regis [illegible]. Nam modico poſt Benedictus papa in Peruſio moritur nonas Julii, pontificatus ſui anno primo, & ſepultus eſt ibi in eccleſia fratrum Prædicatorum, ubi [illegible] per eum [illegible] [illegible] ab eis [illegible] & diverſis morbis ac languoribus curando. & vacavit ſedes apoſtolica fere per annum [illegible], videlicet uſque ad quintam diem menſis Junii, cardinalibus in eorum conclavi incluſis & non valentibus inter ſe concordare, quamvis a Peruſinis [illegible] cibis arctati & reſtricti.

Obiit.

Eodem anno natus eſt egregius & excellentiſſimus vir Franciſcus Petrarcha civis Florentinus, maximus ſui temporis hiſtoricus & poeta, qui [illegible] poſtea in [illegible] [illegible] prærogativam in urbe Romana [illegible] meruit & coronâ poëticâ honorifice inſigniri, quod ante eum [illegible] nulli [illegible] prædeceſſorum ſuorum [illegible]. Hic [illegible] in quadam epiſtola ad Johannem Boccacium directa ſic ſcribit de ſeipſo: *[illegible] quarto die [illegible] Julii in urbe Aretina ad auroram, in vico qui vocatur [illegible] in [illegible] [illegible] apud noſtros [illegible], ut ſolent quæ [illegible]*

Franciſcus Petrarcha.

[illegible] qua ſe ad [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ſub [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible], & ſi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ſit, ſed uſque ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Anno MCCCV menſis Junii die quinta, vacante ſede [illegible] Peruſio electus eſt in ſummum pontificem Clemens quintus, natione Gaſco, de [illegible] Burdegalenſis, qui poſt hoc in Lugduno apud ſanctum Juſtum decima tertia die Novembris papatus accepit diadema, præſente Philippo Francorum rege cum maxima nobilium comitiva. Hic ante papatum dictus eſt Bertrandus, ſive Bernardus cognomine de Goth, & per Bonifacium [illegible] factus eſt epiſcopus Convenarum,* etiam [illegible] factus eſt archiepiſcopus Burdegalenſis, & tunc tempore apud Piſtavium [illegible] [illegible], cumque cardinales apud Peruſium reſidentes per menſes undecim in electione concordes eſſe non poſſent, ſed in [illegible] [illegible] partes [illegible] in hunc Burdegalenſem archiepiſcopum ſua vota tranſtulerunt, cum ſine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ipſo cum de hoc ſuo [illegible] ut [illegible] ſit, [illegible] procederet cum comitiva papali parata & regali, concurrentibus & comprimentibus ſe turbis, maceria quædam [illegible] [illegible] dicebatur [illegible] [illegible], corruit prope papam, & cecidit corona de capite ejus, in qua [illegible] carbunculus cum preciosus [illegible] ad ſex millia florenorum, ſed & ipſe papa de equo elapſus eſt, ſed minime læſus. [illegible] [illegible] procerum [illegible] ſunt, præſertim dux Britanniæ cum aliis duodecim, ſed & Carolus frater regis [illegible] [illegible] cum multis aliis vix evaſit diſcrimen. Unde nonnulli conjecturabant hoc fore prodigium [illegible] mali. Hic etiam papa in Lugduno decem novos creavit cardinales, ſed & illos duos veteres Jacobum & Petrum de Columna, quos Bonifacius depoſuerat & Benedictus undecimus ad eccleſiaſticam dignitatem reſtituerat, [illegible] reſtituit ad cardinalatum. Hic [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] per proviſiones beneficia & eccleſiaſticas dignitates, aſſerens [illegible] ſibi [illegible] [illegible]. Coram eo quoque magiſter Wilhelmus de Nongareto, qui dudum papam Bonifacium ceperat, etiam dictum Bonifacium de hæreſi accuſat, petens ejus memoriam perpetuo condemnari, ſed contradicentibus cardinalibus, non parum turpiter eſt repulſus.

Clemens V. papa.

* [illegible]

[illegible] Eo tempore cum Francus [illegible] cum [illegible], apud [illegible] [illegible], [illegible], sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Tunc Flamingi [illegible] [illegible] regis [illegible] ad [illegible] de [illegible] pro [illegible] [illegible]. Post [illegible] [illegible] apud [illegible] [illegible] [illegible] Flamingi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Wilhelmus de Juliaco [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regis [illegible] [illegible] [illegible] rege [illegible] in campis [illegible]. Flamingi [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible], post [illegible] ad eundem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Flamingi tandem regi [illegible] pro tunc [illegible] [illegible] Flandriæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regis [illegible].

A

B

C

[illegible] Eo tempore [illegible] Flandriæ comes cum suis Flamingis [illegible] [illegible] Joannes de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Hollandiæ [illegible], [illegible] [illegible] in [illegible] est. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Flamingi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Eodem anno [illegible] [illegible] Jacobus [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] in festo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Johannes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Johannem de [illegible] regis Franciæ de quo [illegible] [illegible].

[illegible] Anno [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] regis pro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regis [illegible].

D

Eodem anno in festo beatæ Mariæ Magdalenæ de mandato regis [illegible] [illegible] Judæi capti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Flamingos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

E

Eodem tempore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ſtrenuum, ſolum ac religioſum, & A fortunum eccleſiae amatorem & protectorem, quo nuper a Clemente papa pro fratre ſuo Balduino impetraverat archiepiſcopatum Treverenſem.

[illegible] Eo tempore Tungrenſis [illegible] epiſcopus [illegible] caſtrum de [illegible] cujus dominus contra patriam rebellabat, confiſus de firmitate loci [illegible] oppidum [illegible] & ad dominum caſtri ſpectans nomine [illegible] epiſcopus igne conflagravit: caſtrum tandem [illegible] combuſtis, in manus epiſcopi traditur.

[illegible] Hoc anno in urbe Roma combuſta eſt B eccleſia S. Johannis de Laterano: unde in Urbe magna fuit lamentatio, cum omnes timerent [illegible] Dei ſuper ſe venturam. Quapropter clerus & populus proceſſiones cum luctu celebravit [illegible] ordinatur [illegible] & mulieres plurima [illegible] [illegible], conſiliaque ad reparationem eccleſiae dare operam. Clemens papa conditorem eccleſiae [illegible] & porrigit adjutorium. Idem papa regi Ruſſiae [illegible] fratres de ordine Praedicatorum & Minorum, ut eum in fide catholica inſtruerent, prout ipſe per ſuos [illegible] poſtulaverat oratores, a quo C cum condigno honore recepti ſunt: ſed ſuum [illegible] non eſt ſubſecutum, quia rex mutus [illegible] nihil [illegible] circa fidem Chriſtianam [illegible].

[illegible] Anno [illegible] obiit Carolus Claudus rex Siciliae & Jeruſalem, [illegible] Caroli [illegible] [illegible] ſancti Ludovici regis [illegible] regno [illegible]. Succeſſit & [illegible] ſuus pro eo in regno Apuliae, Siciliae, Calabriae, & comitatu Provinciae, qui per Clementem papam [illegible] in Avinione [illegible] eſt prima Dominica Auguſti. D

[illegible] Eodem anno Henricus Lucemburgenſis in regem Romanorum coronatus eſt Aquiſgrani in epiphania Domini. Qui [illegible] per [illegible] ambaſſiatores [illegible] [illegible] & epiſcopos ad Clementem papam in Avinione tunc reſidentem, petens electionem ſuam confirmari, & coronationem imperii Romae ſibi dari: qui electionem [illegible] & confirmavit, coronationem autem promiſit eidem facere poſt duos annos ad [illegible] quos infra terminum praefixum ſperabat ſe [illegible] acceſſurum. E

Eodem tempore per totum tempus [illegible] & [illegible] pluvia & aquarum inundatio in partibus Theutoniae & Cameracenſi [illegible] [illegible] hominum [illegible] [illegible] [illegible] & vini, ut nec [illegible] inveniretur & pauperes [illegible] comederunt herbas [illegible] [illegible].

Eodem anno [illegible] Henricus caſtrum A & oppidum [illegible] [illegible] obſidione eo quod Leodienſis epiſcopus caſtrum quidem de [illegible] pridem ſubverterat, terramque [illegible] ſub dominio ſuo ſubjugaſſet. [illegible] Tungrenſis epiſcopus, exercitu congregato, comitem propoſuerat invadere: [illegible] apud [illegible] [illegible] [illegible] partes in [illegible] [illegible] [illegible] apud [illegible] oppidum Brabantiae [illegible] [illegible] eſt [illegible] quod terra de [illegible] pro qua diſcordia fuerat, comiti adjudicatum, ſed ab epiſcopo in feodum [illegible].

B Eodem anno quidam [illegible] [illegible] per [illegible] & Brabantiam [illegible] in [illegible] quaedam qui apud [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] facere decreverunt, quidam [illegible] [illegible] quorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nomine Jacobus [illegible] [illegible] ſe [illegible] dominum Johannem [illegible] [illegible] de Brabantia, & [illegible] dominum de [illegible] [illegible] [illegible] ut eadem [illegible] [illegible] [illegible] C [illegible]. [illegible] tandem fraude detecta, fugatus eſt, & ad Franciam profectus, ubi terram de [illegible] regi pro pretio vendidit, & ab eodem [illegible] ordinem & [illegible] [illegible]. Eo quoque tempore quidam [illegible] vel [illegible] cruce ſignati de diverſis mundi partibus confluentes, Judaeos [illegible] tanquam blaſphemos & [illegible] nominis Chriſtiani paſſim trucidabant, quorum magna pars propter eorum [illegible] apud [illegible] caſtrum Brabantiae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Avinionem pervenerunt, & cum [illegible] [illegible] [illegible], D [illegible] & in magna egeſtate ad propria ſunt reverſi. Anno quo ſupra Clemens apud Avinionem excommunicavit Venetos & privavit [illegible] [illegible], [illegible], ac capi [illegible] perſonas & res eorum valentibus occupare, eo quod civitatem Ferrariam contra eccleſiam occupaverant. Miſitque ad eam cardinalem de Pelagrua: & facta eſt tunc inde magna ſtrages hominum, [illegible] Auguſti [illegible] [illegible] recuperat Ferrariam: [illegible] [illegible] ſanguine Venetorum in [illegible] [illegible] Padum, E expulſis Venetis de caſtro Theobaldi [illegible] civitati, de quo diem [illegible] [illegible]. Ferrariae una dies [illegible] de Venetis amplius quam quinque millia, prater eos qui navem & [illegible] [illegible] [illegible] evaſerunt.

Anno MCCCX. cum Templarii jam per [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] pro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], ut quod [illegible]-

bat, & judicium sedis apostolicae postulavit. Eodem tempore durante concilio Viennensi, Philippus rex [illegible] archiepiscopo Lugdunensi pro eo quod ecclesiae suae vendicabat [illegible] magnam civitatem integraliter sub suo dominio recepit. Super quo Clemens papa requisitus per archiepiscopum nec assensit nec dissensit, sed reliquit in dispositione sacri concilii, ac deinceps Lugdunum [illegible] integraliter [illegible] regum Franciae. Clemens concilio dissoluto papa reversus est ad Avinionem.

Anno Domini [illegible] Henricus Romanorum imperator post mortem Theobaldi de Barro, ut praefertur, in conflictu Romae peremptum, obsedit civitatem Florentinam rebellem saepe imperio, quam cum quinque mensibus inutiliter obsedisset, elongatus ab ea per quatuor miliaria, [illegible] sua [illegible] cum sacram communionem suscipere devote voluisset, primo cuidam fratri ordinis Praedicatorum qui secundum quosdam dictus est frater Bernardus de Vo[illegible], peccata sua confessus est. Et in eadem missa sacram Eucharistiam de manu recepit [illegible] in calice venenum [illegible] commixto [illegible] corruptum [illegible] Imperator vero [illegible] lectum decidit, & [illegible] Junio [illegible]. De cuius morte dictum fuit versibus sequentibus:

Anno milleno centeno ter semel & duodeno,
Rege Romano [illegible]
Mortuus [illegible] Jacobus.
Mortuus [illegible] Junii [illegible]

Cuius corpus aromatibus conditum Pisanis [illegible] in medio ecclesiae dicuntur [illegible].

Interim ecclesiae Leodiensi sede vacante per mortem Theobaldi de Barro, per totum [illegible] plurima [illegible] capitulum ad [illegible] temporalibus [illegible] civitas Leodiensis [illegible] capitulo, eo quod procurator [illegible] magister Johannes de Cambio [illegible] capitulo [illegible] contra ipsos, [illegible] per totum capitulum se opponens [illegible] asserentes quod [illegible] electionem [illegible] capitulo, quod [illegible] ad eos [illegible] forma per [illegible]

[illegible] suo solos & in subsidium [illegible] partis defensae [illegible] Arnoldus de [illegible] propositus Leodiensis [illegible] per capitulum [illegible] nobiles [illegible] quod [illegible] Arnoldo comite Lossensi ac [illegible] patris & [illegible] tandem in quarta die Augusti [illegible] congregato, [illegible] populares ad arma concurrerunt, quibus contra nobiles [illegible] propositum cum suis fautoribus [illegible] abbate [illegible] fratre suo, & quibusdam [illegible] in ecclesia sancti Lamberti [illegible] & apertis valvis [illegible] ad forum [illegible] Warnerus de Bruxelles canonicus Leodiensis [illegible] populus [illegible] ecclesiam sancti Martini in Monte [illegible] unde quidam:

Anno milleno trecenteno duodeno,
Lege sorbente, [illegible]
Dominicus Martinus, &c.

Eodem tempore [illegible] Leodium [illegible] Nam circa mensem Septembris [illegible] Warnerus, dictus Walteronis de Granges, [illegible] dominum Henricum de Hermal [illegible] oppido S. Trudonis, [illegible] Post pauca [illegible]

[illegible]

dunt. Igitur Ludovicus Bavarus cum rege Bohemiae & aliis principibus multis, videlicet [illegible] & [illegible] comitibus [illegible] urbem Aquensem [illegible] adversarii [illegible]. At dux Austriae [illegible] Bonnam oppidum Coloniensis pervenit, ubi ab archiepiscopo Coloniensi regni diadema suscepit, non [illegible] progressus propter Ludovici potentiam [illegible] Adolphus Leodiensis episcopus [illegible] Aquensis [illegible] & corpore [illegible] & [illegible]. Porro Ludovicus Bavarus ab archiepiscopo Treverensi in urbe Aquensi [illegible] quae ad Alemanniae regnum [illegible] spectabant, nullo contradicente, pro tunc suscepit, [illegible] sub duobus capitibus pro tunc gravem patiebatur eclypsim, dum [illegible] Christianae [illegible] provincia [illegible] per [illegible] sed [illegible] & [illegible] cuncta subjacerent. Verum Austriacus [illegible] Ludovici Bavari pro tunc [illegible] in controversia [illegible] regalia [illegible] & [illegible] pro majori parte [illegible] antiquam [illegible] Romanorum rege [illegible] Moguntia [illegible] Franckfordiae [illegible]. Adolphus [illegible] Leodiensis [illegible] pro tunc in [illegible] Franckfordiae, [illegible] & [illegible] per [illegible] ad regem spectantibus [illegible]. Quo [illegible] quando [illegible] Ludovicum [illegible] sed [illegible] gratia Dei [illegible] pro tunc [illegible] est. Deinde cum praedictus Leodiensis episcopus ab oppidanis Hoyensibus [illegible] dominum Adolphum de Waldeque praedecessorem suum [illegible] compulsus [illegible], [illegible] Hoyensi ecclesiastico [illegible] quod a festo Aegidii per quadraginta [illegible] & dies quinque duravit, & sub spe pacis [illegible] ad tempus relaxatum. Porro dominus Johannes de [illegible] Leodiensis [illegible] dum Hoyum [illegible] & nihil [illegible] per [illegible], non a domino Henrico de Lantre [illegible] captus, sed supervenientibus Hoyensibus praeda excussa est & captivus liber relictus cum suis, & quoddam advocatus Hoyensis dominus Walterus [illegible] et de [illegible] Hoyensibus [illegible] est & destructum. Non multo post inter dominum [illegible] & [illegible] de [illegible] concordia magna, sub hac pacto, quod [illegible] dominus [illegible] de [illegible] & [illegible] per [illegible] partes [illegible], [illegible] Carolum [illegible] quod [illegible] & [illegible] sed haec [illegible]. Nam [illegible] in terra [illegible] quae per [illegible] praeda [illegible] est & [illegible] & per [illegible] de [illegible]. Post [illegible] quidam [illegible] dictus [illegible], [illegible] Henricus de [illegible] episcopo Leodiensi [illegible], & [illegible] captivus [illegible] sed [illegible] partes & quae [illegible] dicto domino [illegible] apud Warennam [illegible] & [illegible]. Quo audito, [illegible] & [illegible] per [illegible] apud propinquos [illegible] dominus Johannes de Lantre. [illegible] & [illegible] post pauca [illegible] dicto domino de Pont [illegible] & [illegible] in [illegible] & [illegible]. Non [illegible] & [illegible] mercatorum, [illegible] dominus de Pont [illegible], & [illegible]

Adolphus episcopus [illegible]

Hoyum [illegible]

civitati faceret emendam, quod foret longum per singula describere: aliisque renuente se id facere recusante, magnum contra eum & episcopum congregavit exercitum, qui scandalum volens evitare, per duos praelatos mandavit populo Leodiensi, quod si quid possibiliter fecisse reus foret, ad dictamen eorum [illegible] & probitorum partes paratus esset hoc emendare. Et quoniam dominus de Pets [illegible] populum Leodiensem contra [illegible] episcopum provocare [illegible], rogat episcopus ut publice cum populo [illegible] poneret, quo [illegible] Hoium se transtulit, volens Hoyenses ab incepto revocare: nam in succursum Leodiensium se parantes, castrum domini de Harmalle evertere proposuerant, quod & fecerunt, & non obstantibus precibus & nunciis episcopi [illegible] sibi parere a suo oppido protendere noluerunt & bannitis [illegible], dum apud Tongris de concordia tractaretur, ex improviso iidem Hoyenses castrum de Mohals machinis ac ceteris instrumentis bellicis [illegible] ceperunt [illegible] villa de Mohals & monasterium beatae Mariae [illegible] Cisterciensis [illegible], nec his contenti comitem de Loz [illegible] episcopi [illegible] rapuerunt, & [illegible] per patriam incedentes [illegible] & [illegible] episcopi [illegible] ut si quis [illegible] pro milite centum, pro armigero quinquaginta, pro garcione decem libras Turonenses [illegible]. Itaque videns episcopus [illegible] in castris de Bulhon, de Mohals, Franchimont & castro [illegible] Longie custodias & munitiones locavit. Et [illegible] gravius affligendo, parte canonicorum Leodiensium se ad Namurcum [illegible] transferente, officiatum & sigillum suum cum [illegible] jurisdictione [illegible] episcopus transferret [illegible].

Robertus rex Scotiae [illegible] Anglorum [illegible].

Anno Domini MCCCXV. regnante apud Britanniam majorem, quae nunc Anglia nuncupatur, Eduardo hujus nominis secundo, filio Eduardi regis, qui cum Philippo Formoso Francorum rege multa commisit certamina, Robertus rex Scotiae, superato hoc rege in bello commisso apud Strevelin, & occisa infantia Anglorum [illegible], reportans victoriam, civitate [illegible] olim [illegible] nomine Berewik [illegible] recepta, ac deinde pervadens Angliam [illegible] quinque dietarum [illegible] igne & ferro graviter afflixit: quod propter [illegible] regis [illegible] & [illegible] Hugonis dispensatoris [illegible] in aula regis [illegible].

Engeramnus de Marregny suspenditur.

Eodem tempore dominus Engeramnus de Marregny dudum thesaurarius Philippi Francorum regis Formosi accusatus est in praesentia regis Ludovici a domino Carolo de Valois patruo ejusdem regis, & postmodum super gravibus excessibus [illegible] de facto regio [illegible], & datis contra eum plus quam quadraginta articulis [illegible], Engeramnus, cum primum regis praedicti [illegible] a quo [illegible], ut in annuos reddibus triginta librarum Turonensium [illegible] per suam industriam adauxerat [illegible] quod terram nobilis domini de Marregny [illegible], quia cognomen gerebat ab illa, emere [illegible] in tantum [illegible], ut quod [illegible] postmodum necessitate coactus [illegible], & paulo post idem thesaurarius [illegible] & habere in [illegible] & in [illegible] centena [illegible]. Hic [illegible] fratrem suum Petrum per Clementem quintum primo episcopum Cameracensem fieri procuravit, deinde archiepiscopum Rothomagensem (a) & alium fratrem [illegible] episcopum [illegible] plenarie & de plano examinatus Parisiis ad furcam [illegible] suspensus est, circa Ascensionem Domini, & cuncta ejus substantia confiscata. [a]

Fames & pestis.

Eodem anno fames maximam partem [illegible] attrivit, eo quod post festum beati Baptistae Johannis usque ad messem pluere non cessabat [illegible] grana [illegible] pestis [illegible] ut in Lovanio [illegible] aut triginta [illegible] extra oppidum in novo cimiterio tumularentur.

Adulphus [illegible] ducem [illegible].

Item ea tempestate circa mensem Octobris dominus Adulphus Leodiensis episcopus [illegible] dominum Johannem Brabantiae ducem [illegible] contra omnes adversarios, de [illegible] Romanorum, Francorum & Anglorum regibus, & comite Flandriae, sed & in monasterio [illegible] ducis [illegible] episcopo [illegible] palmis [illegible]. Episcopus autem in [illegible] ducatus oppido de Lewis se recepit, unde frequentes [illegible], commu-

(a) Imo [illegible] Johannem [illegible] episcopum [illegible] Rothomagensem [illegible].

dem domos ac molendina ubicumque poterat devaſtans, præſertim in comitatu Loſſenſi, & circa oppidum ſancti Trudonis & loca circumvicina.

Anno Domini MCCCXV. circa Natale Domini apparuit cometa vel ſtella caudata communiter aliquid mali præſagiens eventurum, quæ circa polum curſum ſuum faciens, per noctem comam ſuam longam nunc verſus Orientem, nunc verſus Occidentem, nunc ad alias orbis partes protendebat, duravitque uſque ad finem Februarii. Statim infra octavam *Pentecoſtes* Ludovicus rex Franciæ & Navarræ rebus eſt exemtus humanis nonis Junii anno ſecundo regni ſui: ſicque cadaver ejus cum honore regio in monaſterio ſancti Dionyſii tumulatum, relinquens poſt ſe unicam filiam de prima uxore procreatam, quæ, ut probaretur eſſe vera regis filia, objectis ignibus ac ferventi cautario, nil mali ab eis perpeſſa eſt: & uno patri ſucceſſit in regno Navarræ, quamvis genitrix ejuſdem in adulterium, ut præfertur, ſit comperta: verum ſecunda uxore dicti regis, cui nomen Clementia gravida permanente, expectatum eſt de ſubrogatione regis, quoad uſque ipſa peperiſſet. non multo poſtea eadem peperit filium ſuum primogenitum, & Johannes vocatum eſt nomen ejus: multique in nativitate ſua gaviſi ſunt, ſed gaudio extrema occupavit luctus: nam ſeptima die infans obiit arte ut famabatur, Machtildis comitiſſæ Artetii, abiitque accipere ſibi regnum ſempiternum quod non habet finem.

Ludovicus rex Franc. obiit.

Eodem anno quinta die menſis Junii in papam electus eſt Johannes vigeſimus ſecundus, de Caturcho civitate oriundus ex patre Arnaldo, prius Jacobus nominatus, de ordine Prædicatorum ac de conventu Lugdunenſi. Hic primo fuit epiſcopus Forojulienſis in provincia Aquenſi annis undecim. Inde tranſlatus eſt in epiſcopatum Avinionenſem, & deinceps promotus in cardinalem epiſcopum Portuenſem, & tandem electus eſt in papam.

Johannes papa creatur.

Eodem tempore cum longo tempore dominum Leodienſis epiſcopum ſuum ſubditos graviter tribulaſſet, & pariformiter ipſe damna ab eiſdem reportaſſet innumera, attendentes partes in arbitros convenerunt, & pax de *Fexhe* multa involuta contradictione eſt ordinata, in cujus ſerie continetur, quod epiſcopus per legem patriæ unumquemque permittat tractari & judicari. Econtra epiſcopus aliud dominium in corrigendis exceſſibus delinquentium ſibi retinebat, quæ duo ſimul ſtare non poſſunt, ſiquidem aliis cum a potentiore ſe injuſte aut moleſtatum conquererentur, prius reum ex alio domino poſtulabat, reus e diverſo per legem patriæ ſe judicari debere aſſerebat, utraque parte ſupra tenore prædictæ pacis ſe fundante, poſt præmiſſa Hoyenſes cum Leodienſi epiſcopo

Pax inter epiſc. Leod. & Hoyenſes.

A pacem fecerunt, & mediantibus ſedecim libris Turonenſibus, ablatas ſibi libertates per dominum Adulphum de Walcourt recuperarunt, & cum literas dictæ ſententiæ capitulum Leodienſe nollet reſtituere Hoyenſibus, finaliter per impreſſionem vulgi Leodienſis reddere ſunt coacti.

Gubernacula regni Francorum ſuſcepit eo tempore Philippus frater prædicti Ludovici regis, cum uxore ſua Machtilde comitiſſa *d'Artois*. Hic Philippus anhelans etiam ad imperium Romanum conſequendum, amicitiam facere ſtuduit cum Adulpho de Marka Leodienſi epiſcopo, dans ſibi de menſa regia ſingulis annis duo millia librarum Turonenſium, nam ad ſuum propoſitum conſequendum æſtimabat dictum epiſcopum ſibi valde utilem, utpote potentem in armis, amicis, ac viribus, præſertim in Alemannia.

Philippus rex Francorum.

B Anno MCCCXVII Johannes papa vigeſimus ſecundus canonizavit ac ſanctorum catalogo annotavit ſanctum Ludovicum epiſcopum Toloſanum, quondam filium Caroli regis Siciliæ, cujus patruus fuerat ſanctus Ludovicus Francorum rex. Item eodem tempore idem papa degradavit ac depoſuit a ſacerdotali ac pontificali ordine & dignitate Hugonem epiſcopum Caturcenſem, ablatis ab eodem omnibus prælatialibus inſigniis, videlicet annulo, mitra, cappa cum caputio Romano & bireto, ſicque redactus primo in habitu clericali, fuit adjudicatus perpetuo carceri quarta die menſis Maii. Prædictam degradationem ſecundum ſeriem juris quæ decuit, fecit quidam cardinalis epiſcopus Tuſculanus, ſicque ultimo degradatus traditus fuit curiæ ſæculari, per cujus judicium tractus erat publice in aliqua parte excoriatus & demum combuſtus in Julio ſubſequenti, eo quod famabatur in mortem ſummi pontificis conſpiraſſe. Idem papa cathedralem eccleſiam Toloſanam erexit in ſedem archiepiſcopalem, eamdemque diviſam, quoniam redditibus temporalibus abundabat, in ſex diviſit epiſcopatus, quorum epiſcopi eſſent ſuffraganei archiepiſcopi Toloſani, & ſex villas in novas civitates erexit, ſimiliter in archiepiſcopatu Narbonenſi duos fieri epiſcopatus ordinavit, ſimilia multa in epiſcopatibus Albigenſi, Agennenſi, Lemovicenſi, Petragoricenſi commutavit & firmavit, quæ uſque in hodiernum ſic permanent diem. Item, inſtituit multas canonicorum eccleſias collegiatas in oppidis & villis ubi prius non erant.

Johannes papa Ludovicum epiſc. Toloſanum inter ſanctos refert.

Hugonem epiſc. Caturc. degradat.

Novos erexit epiſcopatus.

Eodem anno tota patria Leodienſis congregata apud *Fexhe*, convenientibus cunctis una cum Leodienſi epiſcopo, decretum eſt ibidem & ſtatutum, quod ſi quis homicidium fecerit, extra patriam proſcribi & banniri debeat, & per ſolum epiſcopum ejus domicilium & manſio penitus conflagrari, cum ſubſtantiam ſuam & hæreditatem non perdat,

Lex de homicidio.

nec unquam ad patriam reverti poterit, donec cum [illegible] tractaverit & reconciliaretur eidem.

Festum SS. Sacramenti. Eodem anno festum Sacramenti, quod in sola Leodiensi eccleſia celebrabatur, in universo orbe per Johannem papam vigeſimum ſecundum inſtituitur & praecipitur celebrari, & proceſſio ſolemnis eodem die fieri juſſa eſt, eo tum cum curia ſua apud Avinionem reſidente. *Minoritae combuſti.* Hoc anno in profeſto Michaelis combuſti fuerunt in Maſſilia quatuor fratres Minores propter haereſim de paupertate. *Ordo Grandimontenſis reformatus.* Item, cum in ordine Grandimontenſi ſuborta fuiſſent multae controverſiae & diſſenſiones, praedictus papa ordinavit, quod domus principalis ipſius ordinis, quae dudum gubernari ſolebat per priorem, de cetero gubernaretur per abbatem, cujus electio pertineat ad conventum loci: de aliis vero domibus ex prioratibus fierent triginta novem prioratus, quibus aliae domus ſint ſubjectae & unitae, [illegible] tamen ſine medio reſervatis abbati Grandimontenſi. Haec ad reformationem praedicti ordinis ſalubriter ſunt proviſa, elapſis circiter annis ducentis & quadraginta ab exordio ordinis computando, quo beatus Stephanus fundator ejus primo venit ad heremum de Muretto, videlicet anno milleſimo ſeptuageſimo ſexto.

Dominus de Falconmonte [illegible]. Anno MCCCXXVI cum dominus caſtri de Falconmonte [illegible] infeſtus eſſet civibus Trajectenſibus, damna eis multa inferens, commoti ſuper his dux Brabantiae & Leodienſis epiſcopus jam pridem confoederati terram praedicti domini vaſtare coeperunt, & praecipue turrim de [illegible] fortiſſimam non longe a Traj[illegible] cum [illegible] deſtruxerunt, [illegible] deinde caſtrum de [illegible] ipſi [illegible] deditionem facere [illegible] portas [illegible] & paulo poſt dictus dominus de Falconmonte miſericordiam ducis ſupplicite[r] requirens captivatur, & longo tempore apud Genapiam ſub cuſtodia detentus eſt. Eodem tempore cum abſque cauſa Leodienſes injurias & damna pertuliſſent a gubernatoribus terrae Lucemburgenſis, ac [illegible] in confinio a Leodienſibus abegiſſent [illegible], commoti ſuper his ſuo praecedente epiſcopo per integrum triduum terram illam perragantes incendiis & ſpoliis cuncta [illegible] Johannis regis Bohemiae, ad quem illa patria de jure ſpectabat, donec treugae ſunt per [illegible].

Clementinae. Eodem anno in menſe Novembri Johannes papa fecit publicari & ſub bulla papali ad generalia ſtudia deſtinari quaſdam conſtitutiones decretales, quae nunc Clementinae nuncupantur, quas Clemens quintus praedeceſſor ejus ediderat tam in concilio Viennenſi, quam antea: quae nondum fuerant ſtudiis [illegible] tranſmiſſae, ut praefertur, ſed uſque ad tempus illud remanſerant in ſuſpenſo.

Ordo militiae Jeſu Chriſti. Anno Domini MCCCXXIII pridie idus Martii Johannes papa vigeſimus ſecundus anno pontificatus ſui tertio, de fratrum ſuorum cardinalium conſilio inſtituit novum ordinem militum in regno Portugaliae, qui vocaretur de militia Jeſu Chriſti, ad reſiſtendum Saracenis illi regioni ſatis vicinis, conceſſitque dicti ordinis militibus, cum pleno jure omnem facultatem & hereditatem, quae pridem in illa regione ſpectabat ad militiam Templariorum. Templarios pridem combuſtos & penitus auctoritate apoſtolica deletos. Praedictus autem ordo militiae Jeſu Chriſti vivere juſſus eſt & militare Deo in defenſione fidei orthodoxae & impugnatione Saracenorum, juxta regulam & inſtituta ordinis Calatravenſis: & quoties opus fuerit, debet viſitari, corrigi & reformari, tam in capitibus quam in membris, per abbatem monaſterii de Alcobatia Ciſtercienſis ordinis ac dioeceſis Ulixbonenſis. De praeſtando vero & de forma juramenti praeſtanda pro tempore regi Portugaliae per magiſtrum ejuſdem ordinis, necnon abbati ſupradicto nomine Romanae eccleſiae, ac etiam de aliis conditionibus & circumſtantiis apponendis & ſervandis, continentur plenius in litteris apoſtolicis deſuper confectis. Acta ſunt haec in Avinione, papa illic cum curia ſua reſidente.

Diſcordia inter Dyonantenſes & Bovinenſes. Ea tempeſtate inter Dyonantenſes & Bovinenſes ad tractum fundi vicinos, gravis & implacabilis eſt orta diſcordia uſque in praeſentem diem pendens prout ſupra. Porro comes Namurcenſis in ſuccurſum Bovinae multos bellicos tranſmiſit viros & acris pugnae valde gnaros, qui quadam vice [illegible] portas Dyonantenſes pauci numero ſunt egreſſi, quos videntes Dyonantenſes [illegible] properant animoſi, [illegible] fugam ſimulantes Bovinam appropinquant & exeuntes ceteris illuc relictis, Dyonantenſes concludunt, & pluribus ex eorum numero proſtratis, triginta capti ducti ſunt, & in craſtino ſeptem eorum vulneribus mortui reperti ſunt in campo, quos Dyonantenſes in carcere aſſerunt interfectos, ſed Namurcenſes e diverſo dicunt eoſdem [illegible] & [illegible] necatos. Hac immanitate Dyonantenſes irritati, Leodienſes in adjutorium ſuum [illegible] convocabant, ut fratres fratribus, immo patres filiis in anguſtiis ſubvenirent.

Lolardorum & Beguinarum ordo deletus. Eodem tempore quidam ordo Lolardorum qui ſaccos pro habitu deferebant, [illegible] & Beguinarum, praecipiente papa Johanne, deletus eſt per mundum univerſum, pro eo quod quidam eorum [illegible] verbis de ſumma Trinitate ac de divina eſſentia erronee diſputarunt, & contra fidei orthodoxae articulos praedicarunt, opiniones veritati & eccleſiaſticae fidei contrarias introducentes, & pleroſque ſimplices in ſuam haereſim allicientes: & haec quidem ſub velamine & ſpecie ſanctitatis perpetrarunt.

peterent, quemadmodum in decretis [illegible] lus contentis plenarie continetur. Hoc anno Johannes papa [illegible] abbatiam [illegible] Castren beati Benedicti in sedem episcopalem erexit.

S. Thomas [illegible] Anno MCCCXXIV. calendas Maii papa Johannes apud Avenionem consistorium [illegible] & cum solemnitate debita [illegible] confessorum catalogo annumerat sanctum Thomam Herefordensem episcopum, post annum ab eius transitu [illegible]. Hic fuit ex nobili genere [illegible] tamen moribus & vita, magna preditus [illegible] & doctrina, doctor in decretis ac magister excellens in theologica facultate. Eius [illegible] quasi sequentium miraculorum [illegible] non solum beneficiis & remediis [illegible] verum etiam in plurimis mortuis [illegible] in quibus dominum gloriose [illegible] sanctum suum [illegible] atque digne venerandum & colendum exhibuit universis.

S. Thomas de Aquino. Eodem tempore facta [illegible] ex auctoritate apostolica [illegible] est, de vita & miraculis sancti Thome de Aquino de ordine Fratrum Predicatorum, comperta veritate miraculorum doctor predictus per papam prenominatum canonizatus est & sanctorum catalogo annotatus, celebrata per eum missarum solemnia in maiori ecclesia Avenionensi, assidentibus eidem quindecim cardinalibus sacris vestibus indutis, a felici transitu eiusdem sancti ab hoc mundo quinquagesimo inchoante.

[illegible] Eodem anno verno tempore civitas Leodiensis ex clamore Dyonantensium confratrum suorum [illegible] Adolphum [illegible] ad vindicandum [illegible] quas Bovinienses [illegible] Dyonanti [illegible] intulerant, [illegible] contra jus belli [illegible] episcopus cum suis terram comitis Namurcensis [illegible] & igne devastabat: sed mediante ducis Brabantie interventu, treuge dantur in biennium, quibus adhuc nondum finitis Dyonantenses turrim fortissimam dictam [illegible] ceperunt erigere, de qua machinis & fundibulis [illegible] Bovinensium [illegible] posset [illegible] & conquassare: quod & facere [illegible] non obstantibus treugis premissis. Interea & hiemali tempore [illegible] gelu, aqua calida [illegible] muros oppidi [illegible] Bovinienses hac novitate turbati, [illegible] comitatum Namurcensi, turrim ipsam [illegible] ceperunt impugnare [illegible] treugis nondum, ut prefertur, adhuc finitis.

[illegible] Eodem tempore pax reformata est inter Philippum Francorum regem & Robertum comitem Flandrie jam veteranum, cuius filius Ludovicus comes Nivernensis erat. In cuius ratificationem pacis filia regis [illegible] Margareta nomine desponsata est filio Ludovici comitis supradicti, eo pacto, ut defuncto Roberto non filius eius Ludovicus, sed filius filii eius in comitatum Flandrensem succedere deberet. Paulo post tam pater quam filius comites [illegible] universe carnis [illegible]. Item eo tempore turris de [illegible] ad comitem Namurcensem spectans ab Hoyensibus [illegible] & solo tenus destruitur: & campane [illegible] ad ecclesiam sancti Mengoldi in Hoyo.

Eo tempore apud Avenionem duobus pro crimine Sodomie igni incendio adiudicatis, quorum unus [illegible] erat, & alter [illegible] ad columnam ligato & igne [illegible] ad invocationem beate Marie Virginis [illegible] ad pulverem concrematus: unde Johannes papa capellam in eodem loco construi fecit & [illegible] pro perpetuo capellanum, quam vocant [illegible] capellam de miraculo.

Anno Domini MCCCXXV. post festum beati Baptiste Johannis ADOLPHUS Leodiensis episcopus, admonito sibi comite Montensi, [illegible] cum multitudine [illegible] & peditibus sue terre [illegible] Bovinenses quadraginta & uno diebus obsidione validissima [illegible] frequenter commorando. Deinde [illegible] Augusti comes Namurcensis [illegible] hominibus [illegible] quinquaginta equitibus de [illegible] oppido Flandrie suo patrimonio hereditario, & de locis [illegible] mille peditibus predictis terre sue, terram episcopi [illegible] quod senserunt dominum Jacobum de Loz & Amelium de [illegible] ballivum capitalem, quos episcopus in custodiam terre reliquerat, cum centum & quadraginta equitibus [illegible] ac peditibus [illegible] armatis [illegible] hostibus & [illegible] fere omnes ceciderunt [illegible] capti sunt: & victoria beato Lamberto ascripta est. Amelius [illegible] militare cingulum suscepit, & in [illegible] pro [illegible] Leodiensis quinquaginta [illegible] ad [illegible] consignavit. Interea [illegible] cum [illegible] episcopo [illegible] est obsidio, & unusquisque ad propria repedavit. Adolphus [illegible]

Eodem anno dictus Leodiensis episcopus contra regem Bohemie necnon & comitem Namurcensem [illegible] confederatum eorum bellum indixit. Porro comes Namurcensis properans per Condrosium oppidum [illegible] sed oppidanis [illegible] de castello [illegible] quodam [illegible] & relevare volente [illegible], comes per fugam vix [illegible] est. Bellum [illegible] regem Bohemie & comitem Namurcensem.

Eodem anno Philippus Francorum rex nono relictis herede masculo defunctus est, et in monasterio sancti Dionysii juxta Patres suos sepultus: cui absque contradictione successit in regno Carolus de Marchia frater quidam & heres Philippi formosi. Eodem anno cum adversus [illegible] Edwardi regis Anglorum & [illegible] Hugonis dispensatoris regem regentis & potius incantantis, [illegible] fere regni barones frequenter murmuraverint, & praecipue Thomas comes Lancastriae patruus regis & alii magni proceres, per instinctum dicti Hugonis rex una die [illegible] in eo adventum [illegible] cum [illegible] consilium [illegible] comprehendi jussit, & contra omnem usitatum & regularem [illegible] non veridica causa [illegible] sed ex suspicione [illegible] caput truncari [illegible] regni [illegible] Hugonis permanerent. Quibus auditis [illegible] considerans Hugo se [illegible] reliquorum indignationem [illegible] incurrisse, [illegible] a corpore [illegible] reginam quoque Isabellam filiam Philippi formosi Francorum regis coepit apud suum maritum de crimine adulterii [illegible] infamare: adeo ut post modicum [illegible] cum filio suo Edwardo postmodum rege, [illegible] annorum tredecim, [illegible] consilio [illegible] magnatibus regni [illegible] modo regi suo suspecta & [illegible] regnum ad regem Francorum Carolum de [illegible] fratrem suum [illegible] compulsa sit transfretare, ubi spatio trium annorum tanquam [illegible] est commorata, & a fratre cum omni honore & reverentia per aliquantulum temporis tractata. Porro interim tempore Edwardus rex [illegible] suam [illegible] apud fratrem [illegible] coepit [illegible] adulteria gravius accusare, [illegible] filio [illegible] remittit, [illegible] certe de regno Francorum expelli, sic quae fraterna [illegible] successu temporis in dubium mutata est, & tanta regina [illegible] facta est suspecta.

Eodem anno per Franciam & Hanoniam multi leprosi cremati sunt viri, eo quod fluvios & rivos ac puteos corrupisse [illegible] & muneribus Judaeorum [illegible] in perniciem Christianorum [illegible] procurante illud, ut dicebatur [illegible], rege Granatorum Agareno, qui de secta Mahometi existens, quomodo Christianos in Hispaniis [illegible] & contumeliis afficere non desinit.

Anno sequenti Fredericus dux qui se pro rege gerebat, campestri bello confligit cum Ludovico Bavaro Aquisgrani in regem Romanorum electo, & rege Bohemiae [illegible] praestante regi Ludovico, [illegible] captivus [illegible]. Tandem pace [illegible] ambo se reges nominabant. Porro Johannes papa [illegible] Bavaro, [illegible] postmodum patebit. Nam idem papa graves processus fecit contra Bavarum, ipsum quoque excommunicavit, & quantum in eo fuit ab imperio deposuit, ac postremo tanquam haereticum [illegible] & rebellem ecclesiae condemnavit. Circa idem tempus dictus papa opinionem de altissima paupertate tenebat velut haereticam & erroneam [illegible], faciendo contra eandem quasdam decretales, in quibus probat multipliciter quod Christus & apostoli habuerunt aliqua bona temporalia & praecipue in communi. Insuper in eisdem revocat omne dominium quod ecclesia usque ad tempus illud habere dicebatur in bonis & facultatibus fratrum Minorum, reputans [illegible] quod papa habeat dominium rerum, & [illegible] fratres per consensum earumdem [illegible] praecipue in rebus [illegible] consumitur rerum. [illegible] contra [illegible] Luxemburgenses & [illegible] muros & turres [illegible] cepit. Eodem tempore papa revocavit [illegible] excommunicationis [illegible] Nicolai papae [illegible] super regula fratrum Minorum quae incipit *Exiit qui seminat*, [illegible] contra glosantes vel aliter exponentes aut [illegible] promulgantes [illegible].

Anno sequenti Carolus Francorum rex [illegible] carcere [illegible] uxorem suam de adulterio [illegible] accusatam [illegible] usque ad tempus [illegible] promotionis [illegible] in regem a summo pontifice [illegible] celebrationem divortii; quod tamen [illegible] confessa post [illegible] procerum Francorum, qui [illegible] a sede apostolica absque difficultate impetravit: quo [illegible] divortio, [illegible] regis Bohemiae filiam Henrici quondam imperatoris & ducis Lucemburgensis [illegible] in uxorem [illegible] Bohemiae Johannes [illegible] non posset propter conflictum [illegible] inter duos reges Allemanniae, videlicet ducem Austriae & Ludovicum Bavarum [illegible] decreverat, commisso negotio archiepiscopo Trevirensi & aliis nonnullis magnatibus terrae, regina [illegible] regi Francorum [illegible] est, & post [illegible] tempore Parisius reginarum more [illegible].

Anno sequenti Carolus Francorum rex [illegible] comitis Marchiae, mortua [illegible] filia regis Bohemiae, quam duxerat anno praecedenti per dispensationem papalem, [illegible] filiam patrui sui Ludovici comitis Ebroicensis, [illegible]

rorem nuper ducis Brabantiae.

Ordinatio inter episcop. Leod. & civitatem Leodiensem.

Eo quoque tempore Leodiensi episcopo [illegible] dominus Johannes de Landris [illegible] Walterus de Corswarem [illegible] Leodiensi episcopo [illegible] episcopus [illegible] de parte Leodiensi & communitatis Leodiensis [illegible] dominus Leodiensis [illegible] episcopus [illegible] capitulum Leodiense [illegible] burgimagistros civitatis Leodiensis [illegible] observantur.

Interim cum pro quibusdam [illegible] inter Hoyenses & [illegible] terrae de Moha [illegible] perpendens episcopus [illegible] Hoyensibus [illegible] episcopo contra Leodienses [illegible] episcopus [illegible] ad Hoyum [illegible] subiectus.

De Judaeo & imagine. Per idem tempus in Hannonia sub comite Guilelmo, de quo multa [illegible] fecimus, erat quidam Judaeus corpore [illegible] qui non propter [illegible] ad [illegible] Christianam [illegible] beatae Dei Genitricis Mariae [illegible] contra Judaeos [illegible] Judaeus [illegible] imaginem [illegible] Dei Genitrix [illegible] Judaeus [illegible] Judaeum [illegible] beatae Dei Genitricis Mariae [illegible]

Anno MCCCC [illegible] de Horne & de Warfusee [illegible] Johannes de Landris, Johannes de Corswarem [illegible] Johannes [illegible] de Warfusee, & [illegible] Arnoldus de [illegible]

pere non valebant. Facta ſunt hæc eodem anno ipſa ſancta teſtificante Dionyſii martyris primi Francorum apoſtoli. Rex autem in caſtro concluſus nuſquam terrarum ſibi [illegible] [illegible] tota penitus in deſperatione [illegible], cum ſuo Hugone & familiaribus admodum paucis [illegible] Hiberniam tentabat aufugere, verum non ſine ordinatione [illegible] [illegible] & ſeveri ventis [illegible] impedientibus. Nam diebus ventis adverſis, per dies undecim navigantes nuſquam ad portum [illegible] pervenire, ſed e diverſo per longos dies [illegible] civitatem Briſto ad diſtans [illegible] quarta parte [illegible] regredi ſunt compulſi. Tandem Hollandrini qui in comitatu reginæ venerant [illegible], comprehenſum regem cum ſuis complicibus ad reginam perduxerunt, de quo eventu proſpero illa nimium exhilarata tamquam [illegible] adepta, totum quoque regnum ſucceſſive poſſedit. Atque de conſilio nobilium [illegible] ad caſtrum quoddam [illegible] cum cuſtodia militum tranſmiſſus eſt, in illo honorifice & humane tractandus: donec conſilium foret quid de eo [illegible] agendum. Porro Hugo ad [illegible] civitatem [illegible] deductus ſuper equum [illegible] per dominum Thomam [illegible] mareſcalcum exercitus, ubi ab omnibus regni proceribus ſuper ſuis criminibus [illegible] examinatus, hanc ſententiam [illegible] accepit: primo ſiquidem per totam civitatem de vico ad vicum per [illegible] protractus eſt, deinde ſtatutus ſuper gradus ſcalæ, ut ab omnibus poſſet clare videri, genitalia ejus membra [illegible] ſunt deciſa, quoniam [illegible] regi & aliis nonnullis, inde [illegible] cor ejus [illegible] quod ſua [illegible] regnum ſere foret deſolatum, [illegible] Subſequenter gladio vertex ejus præciſus eſt, & reſiduus truncus corporis in quatuor particulas diviſus, caput ad Londonium, reliqua quarteria in quatuor principales regni civitates in memoriam futurorum ſunt tranſmiſſa, & ad portas appenſa. [illegible] cum domino Johanne de Bealmonte in Angliam profecti ſunt ad terras natales [illegible] reverſi ſunt, ſolo domino Johanne cum paucis [illegible] ac proceribus [illegible] remanente.

Deinde in ipſa ſancta [illegible] Natalis Domini, reprobato rege [illegible], & propter enormes exceſſus ac vitam deformem [illegible] indignum de cetero regalem deferre coronam, filius ejus primogenitus Edwardus annuentibus & acclamantibus univerſis regnicolis apud Londonium in regem coronatus eſt, pro tunc [illegible] annis [illegible], ac [illegible] omnium expectatione ſublimatus, ſed & prædicto domino Johanni tantus ac talis honor exhibitus, quantum nec [illegible] lingua poſſet humana deprimere. Inſuper & in annuis reditibus aſſignavit ei rex [illegible] propter ſuam probitatem quadringentas marcas ſterlingorum ſolvendas ſingulis annis in cambio oppidi Brugenſis. [illegible] eadem moneta [illegible] in Flandria [illegible] dominus Johannes [illegible] cum quindecim [illegible] & novellis militibus Anglicis navigavit ad terram natalem [illegible].

Eodem anno [illegible], Leodienſis epiſcopus cum ſua civitate, abbas ſancti [illegible], in quem partes, [illegible] per litteras compromiſerant, per plures menſes [illegible] pro concordia laborans, [illegible] quatuor puncta ſuper quibus tota contentio verſabatur, in ſchedula declaravit. Unum erat quod carcerem portæ ſancti Walburgis [illegible] magiſtri civium [illegible] conſueverant, ad idem epiſcopum pertinere debere declaravit. De civibus [illegible] communia diviſa [illegible]. De [illegible] civium [illegible] ordinavit. Singula hæc in ſcriptis dedit, ſed [illegible] & nihil concluſit. [illegible] per papam poſtmodum eſt approbata & confirmata. Ea tempeſtate in quodam conflictu comes Flandriæ Ludovicus per ſuos Flamingos capitur, & [illegible] cuſtodiæ mancipatus eſt.

Circa eadem tempora Johannes papa [illegible] Roberto regi Siciliæ, ac partes Urſinorum, Columnenſes ſive Gibellinos velut acephalos ſe conſiderantes, Ludovicum Bavarum regem Alemanniæ [illegible] mandant: qui cum paucis ſuperans Alpes & veniens Mediolanum in die epiphaniæ corona ferrea illic coronatur, deinde Romam tendens, inventis ibidem quibuſdam privilegiis quibus Romanis [illegible], quod papa mortuo vel abſente, Romanum clerum imperatorem coronare

poterat, ille Bavarus coronatus est, sed parum proficiens in Alemanniam repedavit. Expropter Johannes papa ipsum velut hæreticum, schismaticum ac rebellem ecclesiæ condemnavit, imperio & patrocinio semper privavit, & electores omnesque proceres ab ejus fidelitate prorsus absolvit: unde idem Ludovicus in Franckfordia se volens expurgare publice coram omnibus nobilibus Alemanniæ, symbolum cum oratione Dominica dixit, & se verum esse Christianum ac catholicum profitebatur. Demum [illegible] increscentibus malis, Bavarus quendam fratrem Minorem Petrum de Corbario in papam immo verius antipapam creat: qui ambo, videlicet imperator & suus antipapa in civitate Pisana imaginem sive effigiem Johannis papæ induentes straminibus, papalibus circumdatam indumentis, præsente multitudine populorum, sub hac forma Johannem papam condemnaverunt, degradaverunt & tandem ejus effigiem igne cremaverunt. Præterea ubicunque Ludovicus dominium habebat temporalium [illegible] antipapa in spiritualibus præsidebat, dignitates ac beneficia conferebat. Tandem cum per annos aliquot res ita se haberet, antipapa Johanni papæ traditur, mediante maxima summa pecuniæ: qui fune ligato per collum ex condicto [illegible] perpessus est mali, quam quod publice se errasse prædicaret, detinebatur custodiendus honeste, & post pauxillum diem clausit extremum.

Anno MCCCXXVII. Robertus rex Scotiæ veteranus admodum sed bellicosus maxime, considerans in regno Angliæ multas emersisse novitates, quodque rex adolescentulus in eodem recepisset regni gubernacula, patre repulso & sub custodia recluso: sperans insuper abstergere maculam suæ probitatis per Anglos [illegible] illatam, & terras suas perditas [illegible] recuperare posse, diffidatione præmissa circa partes Northumbriæ [illegible] igne & ferro terram illam devastans graviter: præficiens suo exercitui duos principes & elegantes viros, comitem de Moref ac dominum Willelmum de Douglas militem: qui cum equitibus tribus millibus & aliis equitaturis [illegible] ac peditibus sive viginti millibus [illegible] ingressi damna maxima [illegible] per trium dies [illegible]. At contra rex novellus cum Johanne de Beaumont [illegible] in sui succursum de Hanonia evocato, cum [illegible] armatorum una cum magnatibus regni & equitibus plus triginta millibus & sagittariis viginti quatuor millibus, versus fines regni quos Scoti invaserant, festinanter properavit, innumerabiles [illegible] ventorum, [illegible] perpessus adversitates, tandem cum ambo exercitus invicem comparuissent, Scottis in excelsa rupe castrametatis, & Anglis circa [illegible] profundum ac lapidosum, atque non sine periculo insuperabilem, eodem tempore & forma steterunt [illegible] diebus viginti duobus, nihil rationabile vel famosum inter se peregerunt, eo quod [illegible] consilio. Sed & nocte quadam dictus Willelmus de Douglas clam transvadato rivulo, ingressus tentoria Anglorum, trecentos ex eis peremit, ac tres palos de tentorio in quo rex accubuerat, præcidit: quo peracto, cum paucis suorum damno ad Scottorum castrum reversus est. Expleto numero dierum viginti duorum Scotti media nocte latenter aufugerunt, relictis in rupe [illegible] caldariis de coriis boum plus quam trecentis & amplius quam quingentis bestiis grossis [illegible] quas deprædati fuerant, nec secum ducere valebant, ne impedirentur in abeundo: ad suum regnum sunt reversi. Similiter & rex Edwardus cum suo exercitu ad Eboracum [illegible] post fugam Scottorum gaudenter repedavit & a metro[illegible] magnatibus honorifice est festivatus.

Ea tempestate dictus rex Edwardus per dispensationem Johannis papæ pro tunc in Avinione residentis, traduxit in uxorem [illegible] comitis Hanoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, propter [illegible] & probitatem quas in domino Johanne fratre prædicti comitis repererat: missis ad hoc [illegible] a rege uno episcopo cum duobus baronibus [illegible] in numero copioso, & facta est solemnitas hæc nuptiarum in Londonia spatio trium hebdomadarum, ubi & regina inuncta est, & regali diademate adornata.

Eodem tempore Leodienses mirabiliter [illegible] per quendam [illegible] burgimagistrum Petrum Andream, [illegible] in favorem [illegible] quo tempore mansio domini Walteri de Mortalio combusta & aliorum plurimum, qui [illegible] dicebantur Rupes de Wavre: quorum magna pars de bello & diffidatione [illegible]. Cumque idem Walterus de [illegible] pararet ulcisci, villam quandam [illegible] oppidum Tungrensis [illegible], a Tungrensibus captus est, & in vinculis longo tempore detentus. Cumque Leodiensis episcopus furori populi per arma non posset resistere, multos sibi principes, scilicet dominum papam, regem Francorum, & alios potentes conciliat. Hic siquidem episcopus singulis annis a rege Francorum mille libras Turonenses valentes [illegible] quingentas regales aureos recipere consuevit: per quas rex supradictum favorem episcopi consequenter procurabat ex causa jam ante narrata.

Per idem tempus reformata pace inter Anglos & Scottos, illustris rex Scotiæ decumbens in lecto ægritudinis, ad se accer-

ſibi ſtrat generoſum ac ſtrenuum militem Gualtherum de Dougias, aſſerens ſe votum ſeciſſe perpetuo ſoli Deo & ſanctis ejus, quod quam cito regnum ſuum a bellis tranquillum & quietum foret, ipſe perſonaliter cum comitiva regia glorioſum ſepulcrum Domini in Jeruſalem viſitare deberet, ac ſanguinem Chriſti pro ſe effuſum, atque blaſphemias quas ab Agarenis, proh dolor! illic quotidie tolleret, pro poſſe vindicare, etiamſi neceſſe foret, pro cujus honorando illic liberius [illegible] tradere: quod quoniam uſque ad diem ſuum propter urgentes [illegible] adimplere nequiviſſet, attente ſupplicabat dicto Gualtherio ut quam cito [illegible] ſpiritum exhalaſſet, cor ejus extractum aromatibus balſamo conditum, ſumtaque de theſauro regis pecunia & [illegible], quantum ſibi ſufficere judicaret, cum comitiva [illegible] rex [illegible] eſſet, illud votum [illegible] adimplendum, & ſi corpore nequit [illegible] peregrinari non poſſim, ſaltem cor meum [illegible] deferatur. Nam [illegible] voluit in [illegible] regni mei [illegible] quod ſi id [illegible] fide media promittas, abſque dubio non tardabis adimplere. Tunc ille promittit [illegible] Deo & [illegible] rex, quod propoſitum tuum & votum quod ſecit [illegible] poſſibilitatem, ſi voluntas divina permiſerit [illegible] adimpletio. Jam [illegible] rex [illegible] moriar, quia quod [illegible] pro majori parte ſum [illegible] & meum filium tuum David adhuc juvenem [illegible] regi [illegible] commendans [illegible] ad [illegible] vernali tempore prædictus Gualtherus memor promiſſi [illegible] cum [illegible] ac theſauro [illegible] habens [illegible] regis balſamo conditum [illegible] ad [illegible] Flandriæ [illegible] investigans diligenter [illegible] Chriſtiani principes ad terram ſanctam vellent proficiſci [illegible] votum ſuum [illegible] & [illegible] in dicto propoſito permaneret [illegible] Sed audiens regem Caſtellæ & Legionis [illegible] cum rege Granatenſium Agarenorum habiturum conflictum, illuc [illegible] properavit, ut [illegible] contra Saracenos [illegible] ſi Deus permitteret, ad ulteriora [illegible] Congregatis igitur [illegible] exercitibus [illegible] contemptus & [illegible] conflictus [illegible] Hiſpani [illegible] dictus Gualtherus [illegible] ſed in [illegible] calcaribus urgens, cuneis Agarenorum ſe immiſcuit cum ſuis ſociis, Hiſpanis pro tunc non ſubſequentibus, qui conſuetum bel-

lando morem [illegible], cum ſuis omnibus illic peremptus eſt, & votum [illegible] peregrinationis ſuum [illegible] eo modo [illegible] complevit, pro morte temporali vitam adeptus ſempiternam.

Anno Domini MCCCXXVIII. Carolus Francorum rex, ſilius Philippi Formoſi, defunctus eſt, relicta uxore prægnante, quæ cum filiam peperiſſet, proceres in communem Philippum [illegible] Caroli de Valois, fratris Philippi Formoſi ſublimant in regem, excluſo Eduardo rege Anglorum, cujus mater [illegible] filia erat ejuſdem Philippi Formoſi, aſſerentes [illegible] regnum ad filiam nunquam poſſe ac debere devolvi, & nec per conſequens ad [illegible] filiæ, ex quo poſtmodum tota Francia [illegible] deſolata eſt. Poſt pauca [illegible] Philippus rex apud Remis [illegible] eſt, & regni [illegible] gubernacula [illegible] Poſt [illegible] coronationem Philippus rex properat contra Flamingos, caſtrametatus in vallibus Caſſeti, adjuncto etiam ſecum Johanne rege Bohemiæ & Guilelmo comite Hannoniæ. At Flamingi quadam die circa feſtum Auguſti, ſedentibus regibus in ſuis [illegible] ac [illegible] egreſſi [illegible] ac [illegible] in tres acies diviſerunt. At Franci [illegible] ſe [illegible] & [illegible] Flamingi de eo [illegible] Idem paſſus eſt rex Bohemiæ cum [illegible] & comes Hannoniæ [illegible] Flamingi illic devicti ſunt, & [illegible] multa eorum illic [illegible] Francorum [illegible] Tunc [illegible], tributa Flandrenſibus augmentantur, & [illegible] dominium, unde [illegible] ſuit.

Eodem anno poſt pauca Leodienſes [illegible] hac tactis [illegible] Hoyenſibus, aſſerentes illos contra [illegible] & [illegible] epiſcopum ſuum & alios quoſdam [illegible] per oppidum [illegible] Illis ſe [illegible] Leodienſium [illegible] in concione coram omnibus [illegible] & [illegible] quod Hoyenſes de cetero Leodienſium haberentur [illegible] Conſeſtim [illegible] Leodienſes [illegible] ſibi Tongrenſibus & oppidanis Sancti Trudonis, cum [illegible] egreſſi, caſtrum apud [illegible] quod ad Ægidium de Cervo [illegible] oppidanum Hoyenſem [illegible] Inde verſus Hoyum [illegible] ſuburbia verſus ſeptentrionem in loco qui dicitur *Le ſhat* [illegible] combuſſerunt. His auditis, Hoyenſes cum [illegible] de [illegible]

Philippus rex Caroli [illegible] ſucceſſor [illegible]

Flandri debellati.

Gualtherus de Douglas [illegible]

[illegible] Leodienſes [illegible]

mo, obviam veniunt contra Leodienſes: ac A facto impetu gravi ex parte Leodienſium, filius domini Willelmi caſtellani Waremia cum aliis pluribus occiſus eſt, ſed & dominus Raſo [illegible] equo male domito, inter gaſciones Leodienſes [illegible] illuc eſt peremtus. Interim epiſcopus e caſtro Hoyenſi progrediens, ad montem *Arbone* feſtinat, non ſacerdotem ſed Hectorem vel Achillem ſpecie repraeſentans. Ceteram autem partem ſuam mox cum hoſtibus ad montem *Arbone* pulſam, per quem plana via ducit Leodium, equo relicto [illegible] pedeſtres effecit. Hoc momento Conradus domini B epiſcopi frater ſupervenit & praedictum [illegible] fratri epiſcopi cum ceteris ſe junxit, ac cum ſuis hoſtibus in eodem paſſu ceperunt validius dimicare. At Leodienſes volentes per declivia montis aſcendere, ut e tergo ferirent Hoyenſes, lapidum jactu ſunt repulſi. In gravi facto conflictu, duo praecipui capitanei Leodienſes dominus Johannes *de Hameſſe* & Amelius *de Berengeſſem* peremtuntur, & reliqui in fugam verſi ſunt per opaca nemorum [illegible], quos inſequentes cum epiſcopo, peremerunt ex eis fere trecentos, multis etiam abductis captivis. Videns autem epiſcopus ſuos ferventes C & furentes ad necem hoſtium, miſericordia motus parcere, inquit, [illegible] eſt ad praeſens, Dominus forſan dabit eis intellectum, ut convertantur & vivant.

Confectum poſt haec videlicet in ipſa ſolemnitate Sacramenti eodem tenore ad praedictum montem *Arbone* Leodienſes reverſi ſunt, ibi locum ſecundi conflictus ſtatuentes: ſed regreſſo epiſcopo cum fratre ſuo & ceteris Hoyenſibus, de recenti victoria adhuc tumentibus, Leodienſes in primo conflictu fuga elapſi abierunt. Verum oppidani Sancti D Trudonis a fratre epiſcopi praeoccupati juxta caſtrum Waremiae centum de ſuis amiſerunt occiſos & captivos triginta. Reliqui in caſtro Waremia ſibi proximo [illegible] per fugam ſalvati ſunt. Fatigatis itaque per hujuſmodi inteſtina bella utrinque Leodienſes neceſſitate compulſi ſunt firmamentum ſive aſſiſiam ſuper vino & ſale [illegible], quod graviter obſtat juramento omnium canonicorum, quoniam in ſuo primario receptione jurant nunquam in hoc ſuum praebere conſenſum. Porro nonnulli canonici de civitate vel patria oriundi, volentes furori multitudinis ad tempus cedere, tacitum praebuere E conſenſum: aliquanti vero verſus Hoyum ſe dirigere molientes ſociandi ceteris, alii, ut praeferuntur, [illegible], in itinere capti ſunt, grangiae & manſiones eorum igne cremata ſunt. Facta deinde proclamatione ad portam, quod quicunque capere poſſet clericum abeuntem, ipſo & ſpoliis ejus tanquam ſervi captivi libere poſſet uti; ſuper quibus & ſimilibus injuriis [illegible] Leodienſes domino papae regique Francorum & praecordialis multas literas lamentabiles deſtinavit, omnem rei geſtae ſeriem indicantes. Perpendentes autem Leodienſes quod adverſitatem hanc in corporibus [illegible] non valebant, ad domorum [illegible] convertuntur. Nam caſtrum *de Hardimont* obſidione facta, cum ruſtici illi cum magnatibus [illegible] diſcordarent ad deditionem compulerunt, & illo deſtructo, graviter turres & fortalitia *de Waroux*, *de Velroux*, *de Oborne*, *de Morre*, de Landen ſolo adaequaverunt.

Poſt haec Francorum regi noviter coronato literas dirigunt, conquerentes eidem de quibuſdam fautoribus ſui praeſulis, qui in territorio Viromandenſi ſuos ambaſſiatores ad curiam apoſtolicam tunc in Avinione conſiſtentem properantes ſpoliaverant, in Weſtfaliam captivos abduxerant: unde primo fronte commotus rex ſcribit Leodienſi epiſcopo, quod convenientibus [illegible] hujuſmodi injurias, praeſertim in derogationem ſui ac ſedis apoſtolicae diutius non poterat [illegible], mandans eidem quod praedictos captivos ſolutos a vinculis ſibi tranſmittat, & ad ſe purgandum de objectis poſt modicum Pariſius ſe repraeſentet. Cui ſic reſcripſit epiſcopus:

Literas regiae majeſtatis non ſine ſtupore [illegible], quod ſuper captivitate quorumdam nunciorum civitatis Leodienſis infra limites regni veſtri meam videntur innocentiam ſuggillare: quare quod praeſens reſponſionem plenam non capiunt, regiae ſerenitati notifico quod ad diem mihi praefixam comparere ſufficienter nequeo, & [illegible] ſuper omnibus [illegible] debeat [illegible] regalis.

Igitur Leodienſis epiſcopus Adulphus conſiderans terram ſuam hinc inde devaſtari, & caſu a [illegible] in Alemanniam, obſecrans eos ut certa die ſuffragium ſibi [illegible] non tardent occurrere. Interim de conſenſu capituli obligat Machliniam comiti Flandriae pro viginti millibus florenorum regalium, & perſolvendi Leodienſe capitulum ſe obligat [illegible] regalium. His perpetratis cives Leodienſes omnes proſcriptos & banditos ad civitatem revocant, ſtipendiarios conducunt, domos canonicorum abſentium illis ad inhabitandum [illegible], feneſtras portas comburunt eorumdem plumbum [illegible] tectis & reliquam ſupellectilem domorum diſpoſitam vendunt, deſtruunt ac [illegible] praedantur. His decurſis, praefatus dux comites Gelriae, Juliacenſis, Montenſis, de Marka, & alii multi Alemanni [illegible] circa *Moſam* & *Albam* caſtrametantes adveniunt, quorum Leodienſes perſentientes adventum, priuſquam exercitum convenire praeſumſiſſent, ducem Gelriae cum ſuo [illegible] ſunt aggreſſi, ſed Gelrenſis ſuſtinere primum

[illegible] (left margin note beside "Hoc momento")

[illegible] (right margin note beside "Poſt haec Francorum regi")

[illegible] (right margin note beside "Literas regiae majeſtatis")

[illegible] (right margin note beside "Igitur Leodienſis epiſcopus")

premum impetum non valentes, terga vertere coeperunt. Qui audiens episcopus furibundus qui non longe aberat accurrens, cum paucis Leodienses invadit multos obtruncando. [illegible] regressi, contra episcopum [illegible] strages magna in Leodienses [illegible] coeperunt, quorum [illegible] correctionem [illegible] arbitrio [illegible]. A la fons [illegible] calendas Octobris. Deinde [illegible] de Horn & Bellomonte cum [illegible] potuerat episcopus [illegible], oppidum Tungrense obsidione valla[illegible] comes autem [illegible] rogatus ab eo [illegible] & contra [illegible] bellorum [illegible] captivos magnam ab illis extorquens post pauca thesaurorum. Obsidione facta [illegible] machinas [illegible] quibus sperabant oppidum expugnare, sed [illegible] obsidione Alemannos, & Florentibus [illegible] episcopum contra cives Tungrenses [illegible], per interventum [illegible] episcopus [illegible] ad tractandum de concordia & [illegible] & [illegible] gravius hunc tractatum [illegible] generosi de Harnes & Arenes, & [illegible] & magnam burgimagister Leodiensis dictus Petrus Andreas, ordinatione facta est per quosdam qui hucusque nominantur pax de Wihonia, videlicet quod ordinatum [illegible] Nicholai, de qua permissum est quod [illegible], cives [illegible] & leges novas instituendas, [illegible] sed & pro [illegible] episcopo Leodiensi [illegible] eidem quinquaginta millia librarum Turonensium. Itaque episcopus obsidione soluta recessit ad castrum suum de Ambais. [illegible] durante hoc tractatu cives Dyonantenses [illegible] gesta fuerant, villas Condrosii peragantes [illegible] combusserunt & castrum de Hubour cum [illegible] combusserunt, sed & comes Gelrensis [illegible] pecuniam. Leodienses quorum [illegible] per guerras [illegible] fuerat, [illegible] vino & [illegible]. Sed quoniam hoc per omnem [illegible], dispensatione sede apostolica impetrata, & per quinquennium [illegible] levari permissa est. Itaque patria a bellorum tumultu paulisper requievit.

Anno Domini [illegible] dux Brabantiae Johannes obsedit castrum de Falconmonte, & tandem custodes ejus ad deditionem compulit, ipsumque subvertit [illegible] Mosa. Eodem tempore apud Leodium post hunc pacis [illegible], scabini novi per episcopum noviter creati, multos ex gubernatoribus [illegible] constituerunt, [illegible] cives, & [illegible] esse [illegible] ut illis [illegible]

A [illegible] colloquia [illegible] & [illegible] habere. Interea Petrus Andreas [illegible] posse [illegible] supervenire [illegible] afferens non [illegible] esse [illegible] qui [illegible] fuerant, nec debere permittere [illegible] ad aliquem de suis [illegible] quod [illegible] & [illegible] compotum [illegible] per quandam matronam episcopo [illegible]

B [illegible] & [illegible] unde plerique [illegible] & scabini [illegible] Leodiensium deserentes ad [illegible] transtulerunt. Postea prudentiores [illegible] episcopo mandaverunt, quatenus pacem [illegible] & arbitrarium [illegible] vellent observare, & contra illum [illegible] personam [illegible] pacem [illegible] debere. Itaque placatus est ad tempus episcopus, nec tamen ad civitatem reversus, sed tractatus [illegible] fuere, extra civitatem in castro de Ambais apud Heryum & [illegible] concluderentur. Juraverat

C siquidem fide sua [illegible] quod quamdiu Petrus Andreas [illegible] magistratum & regimen super eos gereret, numquam ingressurum esse civitatem: quam ob rem idem episcopus magno terrore [illegible] in patria constitutorum conglobato apud villam de Fraikem in suburbio Leodii [illegible], ubi dictum Petrum Andreas & [illegible] tamquam [illegible] ac seditionum [illegible] coram scabinis ad personam [illegible] fecit evocari pro[illegible] Mosa [illegible].

D qui cum ad diem comparere non auderent, andatu contra eos scabinis [illegible], sententiae [illegible] ac [illegible] patria, & omni honore privati sunt, sed ad oppidum Namurcense omnes [illegible] perfugerunt, uno solo capto, & pro suis excessibus [illegible]. Exinde cessavit murmur civium.

Eodem tempore Johannes comes Namurcensis [illegible], ad [illegible] comitis Flandriae venit Parisius, ubi dum gravi [illegible] post [illegible] de

E functus est, relictis duobus filiis Johanne & Guidone ex [illegible] domina Roberti d'Artois procreatis, quorum primus Johannes patri successit in comitatu, Guido [illegible] terram [illegible] cingulum militiae accepit.

Anno [illegible] Petrus de Corbario de ordine fratrum Minorum per Ludovicum Bavarum in antipapam creatus, qui se Nicolaum quartum appellari fecit. Longo tractu temporis in Avinione [illegible], [illegible] & [illegible], ut valebant, [illegible] papalis ac omnis populi [illegible]

[illegible]

[illegible]

Theodoricus, Atrebatenſis pridem commiſſa Machinatus fuerat: conſiderata, has literas fabricaſſet. Quæ ſi cum rex captivum ſibi perdiu ſcivitet, promiſit eidem quod ſi veritatem rei ſibi indicaret, remitteret ſibi culpam. Tum illa confeſſa eſt, quod cum magiſter Theodoricus prædictus multas penes ſe literas haberet diverſorum contractuum, ſigillo regis & comitum defunctis roboratas, ipſa liberaliter his ſignis novis literis ad ſuum placitum factis, ea ingenioſe dictis literis apponebat. Siquidem cum cratem per mutuo quodam liquore ſigillum ſecabat inter cartam & ceram, & tunc cauda novæ literæ ſigilli partes applicans, ab una parte liquefactas igniculo reiungebat, & ne hoc finxiſſe videretur, ſubſcriptam hanc coram rege plures dicitur oſtendiſſe. Interim contra dominum Robertum ſermo exorta ſuſpicio, quod videlicet regi ſiliique & filio venena paraverit: quod præfata mulier procuraſſe ſe confeſſa eſt in tormentis, ſicque quæ ex promiſſo regis primam evaſerat, pro culpa ſecunda ſententiam mortis excepit. Poſt hæc Robertus ad iudicium vocatus ſed non comparens, de regno compulſus eſt fugere, nonobſtante priore familiaritate quam cum rege habuerat pridem, & quod ſecretiſſimus eius fuiſſet conſiliarius, & ſororem regis duxiſſet uxorem. Poſt hanc fugam rex uxorem præfati Roberti ſororem ſuam & filios eius arctiſſimæ mancipari fecit cuſtodiæ, in qua illa defuncta eſt, & filii uſque ad ætatem adultam detenti ſunt, nullis procerum vel amicorum ſuffragantibus precibus aut ſletibus. Exinde dictus Robertus verſus Namurcum ſe tranſtulit, quoniam comites ibi ex ſorore ſua procreati avunculum honorabant: ſed ſupervenientibus literis regis comminatoriis, ibidem amplius non eſt auſus remanere: quapropter ad Brabantiæ ducem confugit. Cui cum rex mandaſſet, ne ipſum ſuum hoſtem & capitalem ſuum detineret, nec tamen commodo dux mandatis regiis pareret, ſed occulte Robertum ad caſtrum *de Argentel* tranſmiſiſſet, ſtatim animum regis indignatio dominans imperavit, ut hac occaſione multi principes, videlicet rex Bohemiæ, archiepiſcopus Colonienſis, epiſcopus Leodienſis, comites Gelrenſis, Juliacenſis, Montenſis, Barenſis, dicti duces tamen in tertio gradu conſanguinei, Namurcenſes ſilii ſororis Roberti præfati, comes Loſſenſis frater comitis Hannoniæ, dominus Johannes *de Beaumont*, & plures alii unanimiter pariterque totum ducem diffidare erant. Itaque Robertus ſpoliabis neque in Francia neque in Alemannia cernens ſibi ſubterfugii locum ſupereſſe, ad Anglorum regem Edwardum tranſmeavit: cui rex comitatum *de Richemont*, qui dudum ſpectabat ad ſuos prædeceſſores, pro dono contulit, a quo idem rex de iure quod ad coronam Franciæ habere deberet, plenarie informatus eſt, dubiumque Robertum inter amiciſſimos cœpit connumerare, ex quo totius regni Francorum diffidatio & deſolatio poſt modicum eſt ſubſecuta, ut patebit.

Eodem tempore inter ducem Brabantiæ & oppidanos Sancti Trudonis gravis eſt orta diſſenſio: nam dux quemdam eorum armigerum in terra comitis Loſſenſis commorantem capi fecit, domumque eius quam a Leodienſi epiſcopo tenebat in feodum, comburi ipſumque decollari. Inſuper & villicus tenens aliquantos negotiatores Sancti Trudonis, qui pannos multos & bonos habuerunt venales, de quadam eccleſia violenter abſtrahi fecit: ſuper quo miſſi cerri ambaſſiatores querulantes duci de damno ſuo conceſſo iniuſto, pro tunc apud *Zerbeke* filiam ſuam naturalem nuptui tradente. Dux quam tunc ſuis conſiliariis pro tunc penes ſe non habebat, eis diem alium in Bruxella conſignavit, ubi convenientibus Leodienſibus, dux ſe pacem velle, & tractare velle cum epiſcopo aſſerebat, ſed Sancti Trudonenſibus treugas dare nequaquam volebat: qui conſiderans hoc Leodienſibus non fore honeſtum, ſed ex altera parte videns inſtantem hyemem, ducis potentiam & ſuam imparatos, reſponſum ducis grataner accipientes, pro tunc diſceſſerunt, facientes de neceſſitate virtutem. Verum in anno futuro, nacta occaſione Leodienſes cæteris magnatibus prænominatis adiunctis, maximam de duce ceperunt vindictam, ut clarius exponetur in progreſſu.

Circa eadem tempora fuit quidam frater ordinis fratrum Prædicatorum, Rupertus nomine, nobilis genere, ſed nobilior moribus & ſanctitate, qui adeo profecit in religionis obſervantia, quod licet pie credatur, ſpiritus angelici corpus eius detulerunt ad ſepulchrum: nam tumulationi eius aſſiſtens vir egregius frater Petrus provincialis Provinciæ, clare per tunc vidit feretrum in quo corpus iacebat in tantum elevari in aere, quod aliud cum cruce quam ſubdiaconi ante feretrum portare ſolent, non valebat attingere, & ſic abſque humano adminiculo perveniſſe corpus prædictum ad locum ſepulturæ: teſtes erant multi cives Avenionenſes qui tunc aſſuerant in domo fratrum Prædicatorum, ubi hæc facta ſunt.

Anno Domini MCCCXXXII. Philippus *de Valois* Francorum rex, ut præfertur, nimium iratus duci Brabantiæ Johanni pro eo quod Robertum *d'Artois* hoſtem ſuum in terra ſua fovebat ac occultabat, ut negotium cordi habere videretur, ſuum connеſtabularium comitem *d'Eu* miſit cum exercitu magno ad principes invicem colligatos, videlicet regem Bohemiæ, archiepiſcopum Colonienſem, epiſcopum Leodienſem & comites præfatos, mandans terram ducis conſiſtentem

Diſſenſio inter ducem Brabantiæ & oppidanos S. Trudonis.

De Ruperto ordinis Prædicatorum.

Philippus rex [illegible] ducis Brabantiæ [illegible].

custodiam dari [illegible] quæ simul congesta erant apud [illegible] oppidum [illegible], cum quibus diem [illegible] concluserunt [illegible] pro die Georgii martyris. Dominus Leodiensis episcopus regressus ad civitatem suam, a qua per septennium se absentaverat, [illegible] cum prælatis [illegible] terræ suæ [illegible] die mensis Maii cum ceteris principibus, adjunctis sibi comite [illegible], qui [illegible] prælatis non fuerat [illegible] Gallia [illegible] quotidianis [illegible] transitum hostibus denegantem [illegible] dierum perveniens, & quod [illegible] ter agentes, [illegible] & alias villas usque ad monasterium sancti [illegible] per duo miliaria distantem a Lovanio flammis consumserunt, deinde apud monasterium de [illegible] cum multis [illegible] non quomodolibet resistente. Demum cadente [illegible] pluvia equos [illegible] fatigatos, dum [illegible] bellatoribus monstraverunt, interveniente comite Hannoniæ, cujus filiam [illegible] ducis [illegible] desponsare [illegible] eo pacto quod adveniente pubertatis tempore, sponsalia matrimonio firmarentur, oppositis partibus contra non servantes contractum, treugæ usque post festum Johannis Baptistæ concessæ sunt inter partes [illegible] Leodiensi episcopo. Intermedio tempore Francorum rex filiam suam filio ducis [illegible] & sponsalia prima cassare [illegible] ad ducem misit, ut si [illegible] quod [illegible] pro [illegible] & insuper Robertus [illegible] de terra Brabantiæ pelleretur, [illegible]. Quibus dux consilium [illegible] præcedens, quamvis pridem filiam tradere denegasset, petita concessit [illegible], & Robertum a suis finibus abegit. Igitur partes quæ in regem compromiserant vocatæ apud Compendium hoc modo concordatæ sunt: primo, quod [illegible] rex pacem inter partes perpetuo [illegible] servandam [illegible] quinquaginta [illegible] rex, quod [illegible] interdicto quo terra ducis subjecta fuerat, [illegible], ad [illegible] erat, quod oppidano Sancti Trudonis [illegible] quinquaginta [illegible] pro recompensa damnorum quæ [illegible] dux restitueret. Item quod in terra ducis more solito [illegible] fruerentur, assignans post hæc partibus diem in Cameraco, ubi si quid dubium vel obscurum in his tractatibus exortum foret, illic possit complanari circa mensem Maii, [illegible] de reliquis [illegible] quod sibi expediens videretur circa festum Nativitatis Christi sequentis anno MCCCXXV. Porro principes [illegible] regno male [illegible], pro eo quod rex dum propter prædictam sponsalia [illegible] cum filio ducis [illegible] ad sua [illegible] Coloniensi & fratre suo comite Juliacensi, nec non & comite [illegible] multis regalibus aureis hac pactione [illegible], [illegible] quod ipsi ad recuperationem terræ sanctæ cum rege opportuno tempore transfretarent, pro cujus effectu postmodum rex crucem [illegible] prædicari. Sed propter guerras Angliæ negotium penitus est impeditum. [illegible] erat suspicio, quod ille rex [illegible] prædecessores suos ad imperium [illegible], in quo negotio adipiscendo [illegible] principes sibi [illegible] dux Brabantiæ [illegible] cum literis regum Francorum ad sedem apostolicam, magnos census et [illegible] sperans impetrare [illegible] Leodiensi & Cameracensi diœcesibus [illegible] ex omnibus terris suis apud Lovanium fieri præcipere, [illegible] episcopatum [illegible] tuere, pro eo quod per archidiaconos [illegible] dictorum episcopatuum subditi terrarum suarum [illegible]. Verum cardinales in Romana curia pro tunc residentes, hanc novitatem intelligentes, quorum multi [illegible] pinguissimas præbendas in utroque possidebant episcopatu, ducis intentum omnino cassari magnis instantiis procurarunt.

Eo tempore dum Eduardo patre in carcere vel custodia detento, [illegible] secundum quosdam strangulato, Eduardus ejusdem filius & hæres [illegible] regnare [illegible] de [illegible] ac domino de Mortuo Mari regni gubernacula disponebat [illegible] comitem & dominum [illegible] de Mortuo Mari instinctu diabolico [illegible] adeo [illegible] est, ut [illegible] patruum regis accusaverint coram rege quasi eum intoxicare conatus fuerit, [illegible] regno [illegible] præterea cum fratre regis nomine Johannes de [illegible] admodum juvenculus [illegible] decessisset, [illegible] consequenter ad patruum regis regni diadema [illegible] devolvi debebat [illegible] regem [illegible] comprehensum [illegible] sententiam [illegible] incolæ regni innocentem ac fidelem eumdem comitem [illegible]. Deinde succedente tempore [illegible] mortem regis [illegible] & quoniam [illegible] rex mortem [illegible] patris sui per eum procuratam, comprehensum eumdem fecit Londoniis deportari, ubi super eum-

Dux Brabantiæ [illegible]

De Eduardo [illegible] rege Angliæ.

M [illegible]

missis legitime examinatum, eamdem sententiam quam prius Hugo pater sui deprecatoris pertulerat, ex diffinitione consiliorum procerum Angliae simul accepit, siquidem amputatis ei primum testiculis & membro, capiteque detruncato, reliquum truncum corporis in quatuor partes divisum, ad quatuor regni civitates primarias transmissum est, & qualibet pars portae civitatum praenominatarum contiguae est appensa. Porro regina cum filio ad castrum quoddam destinata cum comitiva decenti ancillarum & famulorum illuc missa est, atque ad finem vitae suae regaliter custodita, assignatis sibi redditibus competentibus pro familiae sustentatione: ita tamen ut metas castri nequaquam pertransiret, ibique post multa decessit.

Julacensis comes obsidet castrum Mongeoye.

Eodem tempore comes Juliacensis obsidionem fecit acrem circa castrum de Mongeoye spectans pro tunc ad Waleramum dominum de Falkenborch, cumque custodes propter situs firmitatem loci ad deditionem compelli non possent, nec tamen angustia coartati, dictus comes in aedibus castri phialas [e] igneas contrahi fecit, ne victualia possent eis afferri, quae cum die quadam pro se examine obsidionem Waleramum aggressus fuisset, quidam sagittarius parte adversa eum inter cassidem & frontem lethaliter percussit, & de vita subtractus est. Oppidum Fossense quondam proprietas hereditatis sanctae Gertrudis Nivellensis, igne fortuito crematum est, praeter ecclesiam collegiatam, claustrum & capellam episcopi.

Anno MCCCXXVIII partibus ad diem praefixam Cameraci comparentibus, & regis adventum praestolantibus, rex occasionem simulans episcopum Morinensem illuc pro se misit, qui restantia contractuum concluderet, & obscura quaedam ex primario arbitramento suborta dissolveret: qui nihil magni concludens, nisi quod data inquisitionibus super quantitate damnorum & qualitatibus hinc inde audiendis, ad propria repedavit.

Machlinia emitur a Leodiensibus.

Porro Ludovico comite Flandriae in Cameraco pro tunc praesente, considerato Leodiensis episcopi cum quibusdam canonicis cathedralis ecclesiae Leodiensis eidem comiti oppidum Machliniae, si tamen placeret capitulo, pro certis millibus regalium aureorum vendiderunt: quibus reversis, post multos contractus venditio per episcopum & capitulum confirmata est, attento quod in omni tumultu bellorum Machlinienses semper pro suo fovebant partem ducis Brabantiae quam sui domini temporalis Leodiensis episcopi, & contra suum dominum primas semper acies construunt in fronte gradientes cum hostibus. Hac tamen conditione pertransit, quod scilicet dictus comes Machliniam in feudum a Leodiensi episcopo relevaret, nec a suo comitatu in perpetuum alienatione quacumque sequestraret, sicque factum dicto Anno, & subsequenter decima sexta mensis Octobris in monasterio sancti Adriani apud Geraldimontem praesens comes Machliniam & Geraldimontem ac Bornhem prius duo oculata fide ab episcopo relevavit, facto super his inde instrumento, cujus tenor sequitur in haec verba: *Nos Ludovicus Flandriae, Nivernensis & Registestensis comes notum facimus universis, quod nos anno Domini MCCCXXXIII mensis Octobris die decima sexta, a reverendo in Christo patre & domino nostro & consanguineo Adulpho Dei gratia Leodiensi episcopo oppidum nostrum Machliniense cum suis appendiciis & attinentiis quibuscumque in feudum recepimus, fidelitatem & episcopo suo Leodiensi debitam fidelitatem & homagium cum juramento & prout ipsum de eisdem praestiteramus & fecimus, ut moris est, adhibitis solemnitatibus, pro ut in talibus fieri est fieri consuetum, & pro ut latius continentur in littera seu instrumento super venditione oppidi Machliniensis & pertinentiarum ejusdem nobis facta per dictum reverendum patrem & capitulum ecclesiae suae Leodiensis: ita tamen quod nos per nos aut per nostros successores dictum oppidum cum suis appendiciis debeat a comitatu Flandriae nostrae terrae semper in perpetuum separari vel disjungi, juramento salvo quod in praedicta littera dictae venditionis est expressum. Actum praesentibus nobilibus & discretis viris dominis, Gerardo de Marka domino* de Radeheim, *Engelberto de Marka, & Henrico Bolli [illegible] Leodiensibus [illegible], Petro de Hermansfoorde Machlinensi, & canonico, & aliis notariis publicis & dictis Leodiensis episcopi notarius, ipsius domini episcopi feudalibus pro vassallis, pluribusque aliis ad hoc vocatis specialiter & rogatis: quorum memoria & testimonio praemissa fuerunt ab eodem domino episcopo commendata. In quorum testimonium his litteris sigillum nostrum duximus apponendum. Datum in monasterio sancti Adriani de Geraldimonte ordinis sancti Benedicti Cameracensis dioecesis, anno & die supradictis.* Satisfacto itaque de pretio, missis ex parte capituli Leodiensis nuntiis, cum procuratione comitis Flandriae, possessio Machliniae in quantum tunc fieri poterat eidem traditur. Villicus & scabini deponuntur, gubernatores, ut comiti obediant tamquam domino requiruntur: quibus dilationem petentibus, non obtenta, praefati legati ad propria remeant decima tertia mensis Julii.

Interim filia regis desponsata suo duci moritur, & favor ergo generum regis & regnum lenius solvit. At comes Flandriae, qui praecedenti anno duci confoederatus fuerat contra episcopum & sibi colligatos, requirit a duce ut contra Machlinienses se in suum dominum recipere recusantes praestaret au-

[e] Phialae sunt vasa ignea quibus [illegible]

pilum & ſororem. Duci vero cui diſplicebat A hominem [illegible] pro eo quod Machomerum [illegible] & contra omnes juvare convenerant, poſt multa verborum ſubterfugia [illegible] Machomerum [illegible] ad rebellionem contra ſe excitandam. Qua peracta, comes predictus [illegible] Hanoniæ [illegible] eo quod [illegible] ſuo [illegible] & [illegible], ut [illegible] comitibus de Baro & [illegible] ad [illegible] concordandum [illegible].

Eadem tempeſtate Eduardus Angliæ rex [illegible] portaverat rex Scotiæ, volens abſtergere maculam [illegible] per patrem ſuum [illegible] perpeſſi ſunt in *Strivelin*. Sub rege Roberto [illegible] regni *Berewik* nomine [illegible] & opulentam & uſque ad tempus illud a Scotis poſſeſſam, ſibi reſtitui poſtulavit [illegible] rege David. Scotique magnatis [illegible] videretur, eo quod [illegible] de pontaverat, & quia tanto tempore etiam ſui prædeceſſores poſſiderant, remur eſſe [illegible] propter inter ambos reges [illegible] habitæ ſunt conſlictus parte & [illegible] finaliter obſeſſam civitatem Eduardus fame compulſam ad deditionem. Inſuper & Scotis plurimas abſtulit villas & caſtra ſubvertit.

Per idem tempus Francorum rex Philippus *de Valois* ad papam Johannem pro paſſagio generali indicendo ad recuperationem Jeruſalem & vicinarum regionum [illegible] dominum Petrum [illegible] archiepiſcopum Rothomagenſem, poſtmodum anno [illegible] ſublimatum ad papatum, qui dictus eſt Clemens [illegible]. Qui ingreſſus conſiſtorium apoſtolicum, [illegible] ſermonem [illegible] die Jovis [illegible] ſupplicando papæ, ut quaſi pro thematæ diceret [illegible] Ædem [illegible]: *A me decretum eſt ut [illegible] in regno meo de populo Iſrael, & de ſacerdotibus [illegible] in Jeruſalem*, anno [illegible]. Multa præterea requirens a papa [illegible] partim [illegible] & partim refutata: ſed rege poſtmodum circa bellum Anglorum occupato, paſſagium hoc generale intermiſſum eſt, nondum adveniente termino quem Dominus decrevit ſuo populo [illegible].

Item eodem tempore dominus Oſtienſis legatus apoſtolicæ ſedis in Italiam per cives Bononienſes de ipſa civitate Bononiæ, quam nomine Romanæ eccleſiæ tenuit, per rumorem [illegible] eccleſiæ [illegible] contra Venetos, & ob hoc legato occurrere non valente, [illegible] cives Bononienſes [illegible] per Benedictum [illegible] non ſine pecunia multa fuerunt abſoluti.

Anno [illegible] adveniente præfata ſolemnitate [illegible] Domini [illegible], [illegible] ducis [illegible], [illegible] circa finem Januarii dominus Conradus [illegible] Leodienſis epiſcopi [illegible] ſancti Trudonis [illegible] Brabantiæ dictam *Landen*, quam dux [illegible] habito [illegible] conſilio [illegible] ducem [illegible], & [illegible] & [illegible] captivitatem tracti [illegible].

Eodem tempore Flamingi monaſterium Haffligemenſe ordinis ſancti Benedicti, [illegible] epiſcopo de *Aeſt* [illegible] eccleſia combuſſerunt. Item apud *Aert* quadam [illegible] Leodienſes invadere [illegible], capto domino de *Craenendonc* & [illegible] Flamingi [illegible] Haffligemenſe monaſterium [illegible] Alſtenſis [illegible] poterat [illegible] agerentur, deſtructione [illegible]. Poſt per [illegible] confœderati [illegible] apud Aquiſgranum convenerunt, ubi Francorum rex archiepiſcopum [illegible] Autiſiodorenſem [illegible] & abbatem ſancti [illegible] Remenſis deſtinavit, ut pacem [illegible] ſaltem treugas aliquas inter partes impetrarent, ſed negatis treugis, petitiones ſuas [illegible] principes [illegible] tranſmiſerunt [illegible], quas [illegible] dux obſervare & adimplere noluerit, ad oppidum ſancti Trudonis venit, ubi una cum comite Flandriæ [illegible] convenerant. [illegible] ſed intermedio tempore terra ducis parcere non intendebant. Interea Flamingi contra Brabantinos [illegible] Barones [illegible] pugnarunt, ubi centum & duo de præcipuis Flamingis capti ſunt, paucis [illegible]. Nam eo tempore dux multos [illegible] conduxit, quorum [illegible] Flamingorum arrogantiam, [illegible] impugnando, proſtravit.

Eo tempore [illegible] oppidulum, in quo collegium ſancti Hadriani confeſſoris, ſpectans ad Leodienſem patriam, contra inſultus hoſtium ex [illegible] firmatum eſt portis [illegible] ac foſſatis. Comes Juliacenſis caſtrum de *Rode* in terra Limburgenſi [illegible], & ad ducem ſpectans obſidione cinxit, facta pactione cum obſeſſis ut libere [illegible] diſſolvit. Adveniente [illegible] dux per Trajectum [illegible] magna [illegible] & caſtrametatus in monte [illegible] dominum de *[illegible]* quem capitaneum de *Zittert* conſtituit, [illegible] ad ſe vocavit, deinde [illegible] dicti caſtri & villæ de *Zittert* antiquos [illegible] domino, [illegible] obſidionem, quam comes Gelriæ paraverat, [illegible] portas clauſerunt. At dux

[a] Guillelmus de [illegible].
[b] Philippus de [illegible].

[illegible]

ſed omnino in omnibus diſpenſationem & or- A dinationem horum prælatorum expectent. Item non vocabat religioſorum apoſtatarum & fugas eorum ad curiam, ſed correctionibus eorum prælatorum dimiſit. Item, nonnullas [illegible] populo reſtituit [illegible], quæ omnia per ſe [illegible] unde etiam pauperes [illegible] ſeu [illegible] Item [illegible] per quoſdam [illegible] curialem [illegible] B [illegible] Item [illegible] Deinde collegio cardinalium [illegible] florenorum & amplius [illegible] ecclesiæ Romanæ [illegible], ut dimitterent alia beneficia quæ [illegible] per orbem univerſum. Item, ſtatuit quod omnes capellani ſui horas canonicas dicerent cum nota, & omnes in uno dormitorio dormirent, nec habere poſſent alium [illegible] C [illegible] Item ordinem [illegible] papam [illegible] Vide & non quaeras [illegible] papa [illegible] D [illegible] Dominicanum principale caput totius ordinis [illegible] contra Deum, contra bonum morem, contra ſtatuta [illegible] [illegible] Hoc autem dixit de quodam fratre, qui [illegible] corpore [illegible] Johannis papæ [illegible], quæ ſic incipit.

Benedictus Deus in donis ſuis, &c. Conceſſa [illegible] pro ordine [illegible] monachorum, & Ciſtercienſium & Minorum, & omnium ſeu eorum ordinum, &c.

Eodem anno in die beati Clementis & [illegible] de ſequenti in Zelandia & partibus vicinis mare inopinate intumuit ex tempeſtate vehementiſſima, & plures villas ſubmergens & oppida deſtruens, pluſquam quinquaginta millia hominum ſuffocavit. Tempeſtas magna in Zelandia.

Eodem anno poſt Paſcha dux Burbonii [illegible] guerram quam contra principem Al[illegible] habuerat, per medium regis [illegible] & Flamingos captivos [illegible] apud Cameracum, [illegible] locum aſſignat apud conventum [illegible] ubi partes [illegible] de cardinalibus a papa ſimiliter ad dictam [illegible] convenerunt: & cum [illegible] diebus quindecim diu laboraſſent, finaliter per regem [illegible] Ambianis: ubi tunc præſente rege [illegible] diverſis habitis tractatibus, [illegible] quæ duo principibus [illegible], tandem hanc arbitralem ſententiam rex pronunciavit. Primo quidem inter partes voluit pacem firmam perpetuo ſervari, & principem [illegible] deinde dux ſolvere debebat Johanni regi Bohemiæ centum ſexaginta millia regalium, archiepiſcopo Colonienſi triginta quinque millia, epiſcopo Leodienſi triginta millia, comiti Juliacenſi quindecim, comiti Gelriæ ſexaginta millia, comiti Loſſenſi [illegible] decem millia regalium & heredibus de Falcomonte terram quam pater dux abſtulit, [illegible] reſtituit. Promiſit denique dux, quod non [illegible] poſſet, quod oppidum [illegible] Trajectum ſeu epiſcopus [illegible] quæſiverat [illegible] pro ducentis & quinquaginta [illegible] groſſis Trajectenſibus: tunc domino viginti [illegible] millium florenorum eidem ſolvere [illegible] per dominum Johannem de Aqua [illegible] Comitem autem Flandriæ [illegible] quod Machliniam in manibus regis poneret. [illegible] eſt ibi dominus Petrus de [illegible], qui tunc [illegible] eſt [illegible]. Sententia [illegible]

Anno MCCCXXX [illegible] Leodienſis [illegible] E [illegible] Pax inter [illegible] Leodienſes.

pacem firmiſſimam inter eos hucuſque obſervatam ac per multos magnos principes roboratam pronuntiarunt, decima quarta die menſis Maii: quæ pax duodecim nuncupatur: ordinantes certas emendas vulgorum vel pecuniarum certis exceſſibus ac delictis quæ poſſent aut in verbis aut in vulneribus cuique irrogari: ita ut [illegible] Leodienſem coram dictis duodecim perſonis & ſuis ſucceſſoribus in cauſam traheret: & quicquid illi [illegible] judicarent, [illegible] ſubſequenter [illegible] deberet expleri. Deinde in remiſſionem peccaminum [illegible] qui durante guerra ſupradicta ex utraque parte perempti fuerant, ut omnis alia tolleretur vindicandi occaſio, & ne juxta legem patriæ oporteret maximam partem ſuperſtitum [illegible] ſecundum exigentiam culparum exſolvere, quod [illegible] mortibus [illegible] & propterea nova lis inter propinquos oriri poſſet, decreverunt conſtruere unam ergo capellam a fundamentis in qua unum altare in honore Dei Genitricis Mariæ, & alia duodecim altaria juxta numerum duodecim [illegible] in honore eorundem apoſtolorum unicuique altarium ſuum prædicatorem apoſtolum, dedicari, aſſignato cuilibet altarium proprio rectore, qui perſonalem facere reſidentiam teneretur, ordinatis etiam competentibus redditibus ab utraque parte contribuendis, eiſdemque reditus capellæ prædictæ liberi ab omni exactione, tallia, procuratione, ſubſidio, ac ſimilibus oneribus: quæ quoniam omnia ſingulatim enumerare longum foret brevitatis cauſa ſuperſedeo: præſertim cum in vulgari univerſa deſcripta ſint, & ad pilarium unum eccleſiæ Leodienſis cum debita cautela decenter appenſa, ad exemplar & memoriam poſterorum. Quam quidem ordinationem ſeu pacem univerſi principes collaterales, dum ſuper hac re [illegible] ſigillis ſuis gratiose confirmarunt in favorem partium præfatarum: videlicet dux Brabantiæ dominus Leodienſis [illegible], capitulum Leodienſe, & oppida univerſa. Similiter & Johannes rex Bohemiæ, pro tunc comes Lutzenburgenſis, & comites Hannoniæ & Namurcenſis, & dominus de Falcomonte & alii quamplures: ſed & ſubſequenti tempore Carolus quartus Romanorum rex, necnon Bohemiæ, filius ſupradicti regis Johannis, eamdem pacem confirmavit ſub hac forma verborum.

[illegible]

Carolus Dei gratia Romanorum rex ſemper auguſtus & Bohemiæ rex, univerſis & ſingulis noſtris & ſacri imperii fidelibus præſentibus & futuris, ad quos literæ præſentes pervenerint, gratiam regiam & omne bonum. [illegible] regiæ ſublimitatis dignitati [illegible] & ea quæ reipublicæ [illegible] conſiderationem [illegible] ad ea tamen promovenda ſingulari quodam favore inclinamur [illegible], quæ pacem & concordiam [illegible], & tumultus & [illegible] commotiones reſcindunt & repellunt. Cum igitur pax & concordia duodecim perſonarum [illegible] epiſcopatus Leodienſis guerras mortales & commotiones capitales, & tumultus horribiles bellorum extinxerunt, & [illegible] poterunt & valebunt excludere [illegible] bonificandi pacem & concordiam ipſius epiſcopatus & patriæ Leodienſis [illegible] epiſcopatus ejuſdem & [illegible] ſuper mortalibus guerris, & capitalibus commotionibus, inter eos habitis & habendis factas [illegible] & obſervatas, & per venerabilem epiſcopum & capitulum Leodienſe [illegible] ad eos ſpectat, approbatas, prout [illegible] pax & concordia [illegible] hucuſque [illegible], & ſunt ſervatæ, auctoritate regia ex certa noſtra ſcientia approbamus, laudamus, ratificamus, & præſentis ſcripti patrocinio confirmamus. Datum &c. anno Domini MCCCLV. [illegible] kal. Septemb. regnorum noſtrorum anno IX.

Hæc per anticipationem temporis, exſiſtente [illegible] materia, ſcripta ſunt in hoc anno trigeſimo quinto.

Eodem anno blada propter importunitatem pluviarum ante meſſem putrefacta, modius ſpeltæ vendebatur Leodii pro duobus regalibus aureis: cum pro tunc tres modii pro uno [illegible] poſſent in valore.

Ea tempeſtate erat in Flandria quidam vir [illegible] & [illegible] oppidanus Gandenſis, dictus Jacobus *Dartevelt*, qui ex braxatore medonis, factus ditiſſimus in tantam excrevit arrogantiam, potentiam, audaciam, & auctoritatem, ut ejus inſtinctu tota fere Flandria in dominum Lodovicum comitem ſuum inſurgens, rebellionem facere machinaretur: nec abſque dicti Jacobi aſſenſu & permiſſu, [illegible] auderet præſentare. Sequebatur dictum Jacobum cum per vicos Gandavi ac alibi vellet incedere [illegible] latere ſuo [illegible] habebat ſatellites ſtipendiarios [illegible] quorum cuilibet quatuor groſſos Flandrenſes pro ſtipendio [illegible] tribuebat: & ſi caſu obviam habuiſſet quempiam adverſariorum [illegible] ſolo [illegible] nutu [illegible] tribus [illegible] quatuor [illegible] illum [illegible] & ſine more [illegible]. Quamobrem ob eam [illegible] potentiam [illegible] timebant: nec erat qui contra eum os aperiret [illegible] auderet. Proceres omnes reditus [illegible] ad dictum comitem ſpectantes, vectigalia ſcilicet telonia emendas, & ſimilia ad nutum vulgi ac ſuorum uſurpabat. Quare ſi quempiam de nobilibus terræ ſuo comiti favere comperiſſet, continuo aut proſcribebat aut occidi procurabat: utramque ſubſtantiam hereditariam pro media parte confiſcabat, reſiduum [illegible]

De Jacobo [illegible]

& ſuos reſtitueretur, nec puto unum omnino A mundi principem unum fuiſſe, cui tanta e ſubditis obedientia præſtabatur, ſicut huic Jacobo ex plebeia ſorte procreato: de quo tum [illegible] cauſa nonnulli [illegible] compertum ordo.

Anno MCCCXXII. Ludovicum Bavarum, qui ſe pro imperatore geſſerat, habuit in curcuru ſuo multa [illegible] Siquidem filiam Guilhelmi comitis Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, ſororem reginæ Anglorum in uxorem ſecundam duxerat: pugnam tertiam habuit contra Johannem regem Bohemiæ & Poloniæ, comitem Luxemburgenſem, qui ſecum habuit Hungariæ regem: in quo conflictu rex Bohemiæ de campo fugere compulſus eſt. Orta eſt autem hæc diſcordia pro provincia Karinthiæ, cujus dux ſine filiis deceſſerat, cujus filia deſponſata erat fratri regis Bohemorum. Quamobrem idem rex Bohemiæ partem fratris defendens Ludovico ſe opponit, qui terram prædictam hereditario jure ad fratrem hereditaria ſucceſſione devolutam affirmabat. Verum Ludovicus dictam Karinthiæ provinciam ad ſe imperiali jure, cum herede careret, devolutam aſſerens, duci Auſtriæ ſuam fratris regis Bohemiæ Henrico pro conjuge imperiali munificentia introduxit.

Eodem anno in Erfordia, quæ eſt [illegible] Thuringiæ, tam pluvia ſanguinis [illegible] guttæ in panno albo collectas multi mortales viderunt & ſtupefacti ſunt.

Eo tempore anno menſe Januario Ludovicus comes Loſſenſis & de Chiny graviter corpore ægrotat, nullum habens heredem maſculum, ſed quatuor dumtaxat ſorores habebat, quarum prior contra pacta & conventum placitum nupſit domino de Arkel, ex qua procreatus hactenus dominus Arnoldus de [illegible]. Alia ſoror quæ deſponſata poſtmodum fuerat domino Johanni de [illegible]. Verum dictus comes [illegible] ſuum ſuccedere in comitatu dominum Theodoricum de Heinsberch, ſpem [illegible] per teſtamentum deſcriptum ſibi ſuccedere debere [illegible]. Porro capitulum Leodienſe audiens dictum comitem [illegible] informari [illegible] comitem ſine herede legitimo deceſſerit ad eccleſiam, a qua dictus comitatus movebatur, jure devolvi debere, ut requireret Adolphum epiſcopum ſuum, ut quam cito de morte [illegible] dicti comitis [illegible] prædictum comitatum vindicaret [illegible]. Paulo poſt videlicet vigeſima prima Januarii dictus Ludovicus naturæ debitum perſolvit. Deinde dictus epiſcopus a ſuo capitulo requiſitus [illegible] per nuncios ut ad comitatum manus apponeret, illic Theodoricus de Heinsberch, qui ſororem ſuam deſponſaverat, majus [illegible] quæque omnia fere jam oppida & municipia [illegible] propinquior heres occupaverat, omni tamen decreto perdere. Sed epiſcopo [illegible] allegante [illegible] quod ad proſequendum negotium tam arduum pecunias non haberet, domini capituli de [illegible] Machliniensi, quæ ab eccleſia Leodienſi [illegible], quamque multa florenorum ſuo epiſcopo contulerunt [illegible] quod eamdem [illegible] pecuniam in alios non converteret, niſi quam in recuperationem poſſeſſionis prædictæ. Verum [illegible] niſi ſe Leodienſibus ſubmitterent, totum comitatum igne & ferro debere devaſtari, rogabant comitem Gelriæ, ut [illegible] ſuas interponeret, quod poſſeſſio comitatus domino Leodienſi traderetur, ſed & patria tota Leodii ſuper hac re concordes [illegible] cordialem aſſiſtentiam pro hoc negotio [illegible] paratam invadere reſiſtentiam moliens. Interim utrique [illegible] a capitulo [illegible] ſummo pontifici [illegible] ſupplicaverunt [illegible], ut ſi cauſa ad curiam apoſtolicam devolvenda decerneretur, ipſi Leodienſi eccleſiæ favorem paternum & aſſenſum gratioſum adhiberet, ſicque factum eſt. Nam papa [illegible] informatus [illegible] de vacatione imperii per privationem Ludovici Bavari ad diſcuſſionem ſedis apoſtolicæ devolutam [illegible] domino Petro Hiſpano cardinali [illegible] ſanctæ Praxedis eamdem [illegible] commiſit, ſed epiſcopo [illegible] proſequente, nullum effectum ſortita eſt [illegible].

Eodem tempore Benedictus papa litteras clauſas cum bulla reprehenſionem acerrimam continentes, miſit Adolpho epiſcopo, increpans eumdem, quod propter privatam affectionem eccleſiæ [illegible] quod circa poſſeſſionem epiſcopatus [illegible], quam ſibi patria tota adminiſtraverat, tacere ſe exhiberet, quod [illegible] per ſedem apoſtolicam reprehendi. Quibus auditis dictus epiſcopus non modicum [illegible] conſternatus.

Eodem anno nova capella, quæ clericorum nuncupatur, Leodii inchoata eſt in parochia ſancti Stephani.

Eodem tempore & anno Eduardus rex Anglorum informatus plenarie per Robertum d'Artois de jure quod ſibi competere prætendebat in ſucceſſione coronæ Franciæ, miſit ad ſocerum ſuum comitem Hannoniæ in lecto ægritudinis decumbentem, [illegible] dominum epiſcopum Lincolnienſem cum decem baronibus, & quadraginta [illegible] militibus [illegible] florentibus & ſtirpe generoſis. Hi ad oppidum de Valencheno pervenerunt, pro-

capitulo Leodienſi comparerent omnes tergiverſatione ſepoſita, niſi per ſuas patentes literas contrarium eis intimaret. Quod audientes ſeniores domini capituli Leodienſis, omnes ſe abſentaverunt: nec quiſpiam eo die ad capitulum voluit pervenire, mandantes pro amotione ſua temeritate [illegible]. Porro Leodienſis epiſcopus cordialiter favens Theoderico nepoti ſuo, intermedio tempore, quo poſſeſſionem comitatus ſupradicti debebat recipere, nihil penitus peragens, verſus Weſtphaliam perrexit. Ea propter multi capitulares ſupra hoc indignati, tam amicis cardinalibus in curia Avenionenſi reſidentibus, necnon & domino apoſtolico literas plurimas direxerunt, [illegible] pericula in eiſdem [illegible] explanantes. Epiſcopus igitur ſupradictus circa principium menſis Junii tam literis papalibus, quam aliis amicis ex curia ſibi miſſis excitatus, poſſeſſionem dicti comitatus [illegible] apprehendere, [illegible] ſibi ſubſtituere, [illegible] caſtrum [illegible] Calvum montem inter oppidum Tongrenſe & caſtrum Loſſenſe ſitum, omnes officiatos veteres amovendo, & novos qui ſuo nomine judicarent, circumcirca conſtituendo. Quo peracto timens capitulum necnon & ſummus pontifex [illegible] legitime informatum, ne propter prædictam poſſeſſionem jam altera vice ſuſe & facte acceptam, [illegible] poſſet damno provenire: papa [illegible] novas literas miſit, exhortans eum, ut ſuper [illegible] plenam cuſtodiæ dicti comitatus ſe exhibeat tanquam ſtrenuum, verbo [illegible] & operibus efficacem, ac quibuſvis [illegible] ac affectu carnali ab incepto deſiſtat.

[illegible margin note]

Hoc tempore circa initium menſis Auguſti Ludovicus Bavarus ſcripſit ſingula oppida Brabantiæ, epiſcopos quoque & civitates ſub intermiſſione pœnarum, quatenus ad invadendum ſecum regnum Franciæ, cujus rex occupabat ſuum imperium, ſe pararent. De qua fama plerique prima facie expaveſcunt: ſed rebus non ſuccedentibus penitus terror evanuit.

[illegible margin note]

Interea dominum Renardum de Argenteal gubernatorem ducatus Limburgenſis, ad Brabantiæ ducem pertinentis, decanus & alii ad capitulum Leodienſe [illegible] ex mandato ducis arreſtari: ſed & cum Leodienſis epiſcopus tres viros apud Theodoricum miſiſſet, ut inter quaſdam partes querelantes judicarent obſervandas, dux in terra ſua nolens hoc permittere in præjudicium domini ſui, eoſdem comprehenſos continuo juſſit ducendos, donec ex ipſis tertius carceri mancipatus. Tunc duodecima menſis Auguſti præſul convocatis communitatibus patriæ ſuæ, conſilium & juvamen requirit ab eis contra ducem. A quibus diffinitum eſt, ut dux per preces ſufficienter & idonee requiratur ablata reſtituere, & de commiſſis emendam facere competentem: quod ſi facere recuſaret, ad

A ſuffragandum epiſcopo cuncti ſe offerunt promptos. Igitur terra ducis eccleſiaſtico ſupponitur interdicto, unde [illegible] poſt hoc commotio eſt ſubſecuta.

Per idem tempus comes Guilielmus Hannoniæ jam ſenio confectus ac paralyſi debitum naturæ perſolvit: cui ſucceſſit filius [illegible] ſuperſtes: qui filiam ducis Brabantiæ duxit in uxorem. ſed & comes Namurcenſis eodem anno in partibus ultramarinis ex [illegible] profectus cum [illegible] juvenis deceſſit. *[illegible margin note]*

Anno MCCCXXXVII in quibuſdam regionibus multitudo locuſtarum inaudita viſa eſt, B mortem habentes magnitudinem: quæ fruges terræ in plerisque locis depaſcentes: quaſdam etiam civitates per dies aliquot operuerunt, ut ab eis ſol radios ſuos obſcurare viderentur.

Item rex Tartarorum nuntios honorabiles ad papam Benedictum mittens, petiit viros religioſos ſibi tranſmitti, in lege divina ad plenum eruditos, pro ſalubritate gentis ſuæ converſione. *[illegible margin note]*

Inſuper Ludovicus Bavarus epiſtolas deſtinavit Leodienſi epiſcopo, hunc modum continentes.

C LUDOVICUS *Romanorum imperator Auguſtus, venerabili epiſcopo Leodienſi. Scire te volumus quod in octava Paſchæ nunc inſtantis in Coloniam convocavimus principes electores, ceteroſque magnates prælatos, barones, vaſallos noſtros & imperii fideles cum quibus noſtra majeſtas ſuper arduiſſimis negotiis noſtris & imperii habet loqui, ad quem conventum ipſorum & tui conſilio ſumus ſingulariter indigentes. Unde devotionem tuam ſub fide debita, qua per feuda a nobis & imperio dependentes teneris, & requirimus & monemus, quatenus dicta dies una cum ceteris noſtris & imperii fidelibus interſis, prout [illegible] fidelius [illegible] conſulturus: alioquin [illegible] & leges [illegible] noſtræ* D *imperialis de conſilio & ſententia principum noſtrorum, contra te, ſi contumax [illegible] veneris, quod tamen noſtra celſitudo diſpliceret, proceſſus noſtros [illegible] extendemus. Ceterum ſi [illegible] ad veniendum, [illegible] ad propria remeandum habere volueris: quod tamen non [illegible], hanc tibi paratis ſumus dare, ſi ſuper hoc nos duxeris requirendos. Datum, &c. anno regni noſtri vigeſimo quarto, imperii undecimo.*

Ad has literas epiſcopus nec venire nec E reſcribere curavit. Porro dux confiſus in adjutorio Bavari futuro, & ſtipendiis regis Angliæ communitus, exercitum contra epiſcopum congregat, cui [illegible] adjutores duo [illegible], domini de Falcomonte & de Heinsbergh. Adfuere præterea archiepiſcopus Colonienſis & comites Hannoniæ ac Juliaci tanquam neutrales. ſed & epiſcopo ſubvenerat rex Bohemiæ cum mille nongentis equitibus: ſed intervenientibus archiepiſcopo Colonienſi & comite Juliacenſi, pax quo-

dam involuta traditur, quae qualis fuerit in- fra mentem sequentem non poterit sciri. Te- nebatur tamen in pactis, quod rex praedi- ctus, cum venire sibi Leodiensi episcopo & militaribus eiusdem [illegible] comitatum Lossensem domino Theoderico de Heinsberch dare vo- luisset & permisisset: & quod capitulum Leo- diense emere deberet castellaniam de Mon- tenaken cum suis appendiciis & reditum quen- dam ducentorum modiorum siliginis pro tri- ginta quatuor milibus regalium aureorum, accipiendorum de pecunia Machliniensi: sic tamen quod dominus Theodericus praedictus haec omnia redimere posset infra spatium vi- ginti quinque annorum, si sibi placeret. Cum- que super hoc capitulum Leodiense [illegible] esset maxima pars dominorum, qui vere- bantur regiam maiestatem & suum episco- pum offendere, [illegible] velut [illegible], non valentes [illegible], nonnulli tamen publice contradixerunt, asserentes absque decreto pa- pali nihil debere vel posse concludi in prae- missis. Sic ergo tunc publicata est forma pacis inter ducem & episcopum tractata, sci- licet: Quod bona clericorum arrestata per ducem & suos absque [illegible] dearrestarentur, & quod damna eorum restituerentur, & [illegible] eorum valor, de quo [illegible] dominus archiepiscopus Coloniensis, comes Hanno- niae & Iuliaci, necnon dominus Iohannes de Hannonia, [illegible] usque ad sum- mam viginti millium florenorum. Praeterea de residuo vel supplemento pacis pro parte ducis electi sunt archiepiscopus & comes Hannoniae, pro parte episcopi rex Bohemiae & dominus Theodericus de [illegible], qui in- traverunt se non [illegible] oppidum de [illegible] donec quaestio debito fine foret ter- minata. Episcopus vero fingens se longam [illegible] [illegible] regem [illegible] [illegible] terrae suae pertinere quae quidem rex [illegible] [illegible] castri de [illegible] per episcopum prae- dictum deputatis [illegible] & alios ex parte do- mini de [illegible] [illegible]. Deinde prae- dicti arbitri [illegible] archiepiscopus Colo- niensis & Hannoniae comes [illegible] [illegible] arbitralem pronunciarunt: & inter ce- tera comitatum Lossensem adiudicaverunt domino de [illegible], asserentes quod do- minus Leodiensis super hoc in eos compro- miserat, non aspecto processu papali facto in contrarium, &c.

Collegium Cellense [illegible]

Eodem tempore canonici Cellenses [illegible] [illegible] a domino temporali de Cellis [illegible], corpus sancti Hadelini con- fessoris patroni sui, de consensu domini Leo- diensis & [illegible] transtulerunt ad oppidum Visetum vocatum Leodio ad duo milliaria, statuentes ibi novum collegium, & appro- priantes loco illi [illegible] [illegible] & [illegible] quam pridem Cellensis ecclesia con- sueverat habere, [illegible] reliquiarum mo-

A [illegible], sed brachium solum corporis defuit, quod in monasterio Stabulensi honorifice us- que in praesens conservatur ante multa an- norum curricula illuc translatum.

Per idem tempus Benedictus papa contra Ludovicum Bavarum, qui cum suis regi Anglorum per Alemanniam [illegible], [illegible] multas bullas quamplurimas di- versis personis, & praesertim unam capitulo Leodiensi in haec verba:

[illegible]

LUDOVICUS *Dei gratia Romanorum im- perator semper augustus, [illegible] [illegible], decano, & toti capitulo Leodiensis ecclesiae devotis suis dilectis gratiam suam & omne bonum. Cum ex [illegible] & [illegible] [illegible] iam [illegible] & papam Iohan- nem [illegible] & [illegible] [illegible], [illegible] scandala & quampluri- [illegible] Christi populis, [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] Germaniae [illegible] & [illegible] [illegible] pro aug- mento fidei Christianae, [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] Domi-* nico Vocem [illegible], *in* Franckenfort *ad nostram praesentiam [illegible], ad deliberandum & conferendum [illegible] [illegible] personis & quam- plurimorum [illegible] & [illegible] [illegible], [illegible] super [illegible] [illegible] & [illegible] quae Christi [illegible] [illegible] in [illegible] Ger- maniae [illegible]. Datum, &c.*

B

C

Anno sequenti cum rex Anglorum [illegible] [illegible] in Brabantia, [illegible] dem post medium Septembris ab oppido de Vilvordia movit exercitum, habens secum de Anglicis equites fere mille [illegible] [illegible] quos erant comites de Lancastre, Derby, Glocestria, de [illegible], de Warwick, de Salesberia, de Suffolk & de Stafford, nec- non & dominus Iohannes de Hannonia cum numerosa copia. His cum [illegible] dux Brabantiae cum mille ducentis equitibus, ceterique principes Alemanniae per Hanno- niam, profecti sunt versus Cameracum, cir- cumcirca destruentes & conflagrantes uni- versa. Cumque Anglorum rex portas Came- raci reserari sibi postulasset [illegible] imperatoris, illi devoti [illegible] regi Fran- corum [illegible], & cum [illegible] non esset propter [illegible] [illegible] in mo- nasterio sancti Iohannis de ordine Praemon- stratensi. Porro Francorum rex cum suo exer- citu apud Peronam in Viromandia pro tunc erat constitutus: [illegible] parvo, sed [illegible], [illegible] regem exercitum dividebat.

D

E

[illegible]

Illic rex Angliæ cum ſuis & decem millibus ſagittariorum audacter Francos expectabat, putans audacter regem Philippum hujuſmodi non poſſe ſuſtinere verecundiam, ut cum præſentia [illegible] dicta, tota regno vaſtabatur incendio. Sed cum non ſe conſiliabant tunc velle a vero declarare conflictum, Eduardus ad profundiora Franciæ tranſiens cum ſuis, nullo reſiſtente, plurima caſtra, villas & fortalitia vaſtanter uſurpavit, ſic quod de præda omnes ditati fuerant. peragrata omnem regionem uſque Laudunum, & regirantes verſus le Tyrace: illic eos inſecutus eſt Francorum rex, habens ſecum regem Bohemiæ & Leodienſem epiſcopum, qui in hac curia regis ſexcentos equites adduxerat.

[illegible] Cumque pararetur craſtinum incendio conflictus, rex Franciæ cum ſuis conſiliatum habuit ſibi non expedire cum hoſtibus bellare, timens veriſimiliter proditionem ſuorum: & ſi nuper ſi ipſe ſolus caperetur, totius regni deſolatio ſequeretur: ſicque uſque ad meridiem cuncti ſteterunt armati. ſunt vehementer afflicti & [illegible]. Verum poſtea [illegible] pars adverſa perpendens Francos omnino declinare conflictum, utrique victualia [illegible], & hyemem inſtare, poſt tot combuſtiones & damna Francorum regi, hac [illegible] die videns, audacter illatas, [illegible] de [illegible] eo, ut aſſerebant, valde honorifico, qui per dies ſeptem, nemine reſiſtente totam regionem devaſtaſſet, ſicque communi decreto uterque exercitus remeavit ad propria, dicentibus Francis quod hoſtes de ſuis finibus metu ſolo propuliſſent, & damna perpetua adhuc ab eis perpeſſi fuere.

[illegible] Itaque Eduardus rex per Flandriam tendens ad propria, capitaneum eorumdem Jacobum *Dartevelt* & populum univerſum in ſui favorem & aſſiſtentiam conatus inducere, promiſit Flamingis abſtractum ſe Francigenis oppida quædam ad Flandrenſes ſpectantia redditurum, [illegible] Duacum & Bethuniam, dummodo ſe contra Francos confœderati venirent. At Flamingi aſſerebant hoc difficulter fieri poſſe, maxime cum ſub pœna grandi mulcta florenorum teneſſent & promiſiſſent nunquam contra Francos ſe bellaturos. nihilominus ſi Eduardus arma Franciæ liliata deferre vellet, & ſe regem Francorum nominando ſcribere, nil contra promiſſa committerent, & opinionem ejus univerſi libenter explerent. Quo audito, rex [illegible] tardus cum Flamingis erat, arma Franciæ ſuſcepit, omnes [illegible] quartavit, & relinquens ibi comites Saliſberienſem & de *Suffort* ad reſiſtendum Francis, transfretavit in Angliam, a regnicolis [illegible] receptus.

Porro hi comites poſt receſſum ſui regis, multos ſecum conſtituentes circa muros Inſulæ, una cum Flamingis, poſtremo [illegible] ap-prehenſi [illegible] comprehenſi regi Francorum ſunt tranſmiſſi, & ſpatio duorum annorum in carcere tenti. Interim Philippus rex parat [illegible] per mare [illegible], Francorum præfectum claſſis ſuæ dominum Hugonem *Keret* una cum alio peſſimo pirata cui nomen *Barbenoir*. Hi ſequentes mercatores Anglorum aggreſſi unam præcipuam navem quæ propter ſui magnitudinem nominabatur Chriſtophorus, cum pluribus aliis [illegible] oneratis lana & panno in mari comprehenderunt, & ſpolia diviſerunt. E diverſo Anglici Francis & Normannis ceterisque maritimis naves multas & ſpolia abſtulerunt. Interea Franci regreſſum Anglorum perpendentes, ſicque de hoſtibus vicem ulciſci volentes, terram domini Johannis de *Beaumont* ferro & igne, præſertim juxta [illegible] graviter vaſtaverunt: unde graviter commotus comes Hannoniæ, adhuc adoleſcens, regem Francorum avunculum ſuum ex linea materna in favorem domini Johannis ſupradicti patrui ſui ex ſtirpe paterna diffidavit, & villam de *Aubenton* funditus deſtruxit. & e diverſo ab eodem patruo ſuo damna & incendia multarum villarum juxta Cameracenſium perpeſſus eſt. [illegible]

Anno Domini MCCCXL. veniente tempore verno, quo ſolent reges ad bella procedere, Philippus Francorum rex motus [illegible] contra nepotem ſuum comitem Hannoniæ, direxit filium ſuum primogenitum Johannem ducem Normanniæ, cum ſuo conneſtabulario & [illegible], & manu valida, ad obſidendum caſtrum de *Scaudovre* fortiſſimum, munitum valde, cui dictus comes duos præfecit capitaneos, videlicet Gerardum de *Saſſegnies* & dominum Robertum *Marmion*: qui inſpecto exercitu ſupervenientes, facta reſiſtentia modica [illegible] metu periculi in pecunia certa, ſalvis corporibus & rebus, illud expugnari permiſerunt. Ob quam cauſam iidem capitanei in oppido Montenſi Hannoniæ [illegible] per vicos villæ protracti ſunt, & [illegible] ad [illegible]. Quo patrato, cum tota Hannonia [illegible] metueret excidium terræ imminere, comperto Francorum retroceſſiſſe exercitum, [illegible] multo apud Duacum & Cameracum [illegible] ad expugnandos hoſtes [illegible]. Per idem tempus comes Hannoniæ arbitratus ſe poſſe [illegible] dominum Adulphum de Marka Leodienſem epiſcopum, venit ad [illegible] Leodium [illegible] Hannonienſium [illegible], [illegible] vaſallus epiſcopi [illegible] Leodienſem. [illegible]

Porro Franci cum equitatu multo obſederunt caſtrum de *Thun* circa ripam Scaldis fluvii poſitum. [illegible] exercitus ſe invicem poterant ſpeculari. Et in [illegible] omnem [illegible] congregati principes ſupradicti, duobus [illegible] ſe conſtu-

derunt, videlicet dux Brabantiæ, dux Gelriæ, A comites Juliacensis & Lossensis, cum domino de Falcomonte, habentes circiter quinque millia equitum armatorum, expectantium continuum adventum Flamingorum peditum, qui tamen eo tempore non comparuerunt. Deinde post triduum cum Scalda propter sui profunditatem non pateret illis communiter transitum, comes Clarimontis cum custodibus castri, in a[illegible] multum tempore per Scaldam evaserunt, omnino una salvarunt, & castrum conslagrarunt. Itaque factum est, & constitum utrique exercitum ad propria remeare.

Eodem anno in vigilia B. Johannis Baptistæ rex Anglorum transfretare disponens pro suo proposito explendo ad Sclusam portum Flandriæ cum magna classi, de navali bello [illegible] reperit classem regis Franciæ cum infinita multitudine Britonum, Normannorum, Januensium, Gasconum & Francorum & navibus radiata infinita; inter quas & illa per ebant & quam anno præterito abstulit Anglicis, Christophorus nomine, de qua maximus adversarius erat Anglorum regi. Sed bello acerrimo conflicto, cessit Anglicis omnis victoria, trucidatis eorum multis millibus sub numero Dei judicio, captivatis reginæ, ... est illic, & hæc triginta millia virorum, qui ibi perierunt mediante.

Post hunc egregium triumphum & Francorum humiliationem, maxime in locis maritimis, Eduardus rex venit ad Gandavum, a civibus receptus tamquam angelus Dei. Illic inito novo fœdere cum Flamingis, promissum est duci quo cuncti principes apud Vilvordiam oppidum Brabantiæ deberent convenire, ubi congregato magno exercitu ab omnibus per dominum Anglorum regis collecto, nec non Flamingis, conclusum est post præhabitum consilium debere Tornacum per eum obsideri, cum aliis munitis oppidis facultate possent ad deditionem compelli. Quo fama pervenit ad aures Francorum regis, in subsidium dicti Senoni eos gentes & hæreditates transmisit, scilicet comites, duces, barones, in numero copioso. Tandem obsidione perfecta, & cum & circa Scaldam exercitus civitatem intercludit, tandemque diutius obsidio, quod cibaria pene defecerant in civitate. Quod cum regi nuntiatum fuisset, rex per se ipsum et una cum regibus Scotiæ, Bohemiæ, Navarræ, ducibus Borboniæ & Burgundiæ & aliis tam de regno quam imperio cum multis ad subsidium dictis [illegible] properavit.

Porro hominibus domini comitis Hannoniæ, relicto comitis nuper defuncti, absortis pro tunc in Flandria, magnus conatus pro tunc dominantis, suorumque Francorum regis, qui super hominum multitudinem dispendiis hoc principum controversiis sua bonitate precibus tandem tractavit inter partes, quod ubi arbiter de utroque regno collegerunt exercitus, quatenus hinc & quæ tunc dixit, qui sibi traderent aut pacem firmam aut saltem treugas inter eos temporarent; quod non hoc providentia divina factum est. Nam pro parte Francorum arbitri dicti sunt rex Bohemiæ, Adolphus Leodiensis episcopus, comes Alenconi, frater regis, comites Flandriæ & Armeniacensis. De parte regis Anglorum episcopus Lincolniensis, dux Brabantiæ, dux Gelriæ, comes Juliacensis & dominus Johannes de Hannonia, qui statim conclusis treugis ad annum integrum duraturis concesserunt, in quod omnino pugna & armorum vexatio inter partes cessare deberet inter medio tempore, tam in Francia, sed & similiter in Scotia, in Gasconia, & Pictavia, per terram & mare, inviolabiliter. Quo tractatu perfecto soluta est obsidio. Verum non quamprimum universis ad propria reversis, denunciatum est duci Brabantiæ, quosdam ex oppidano Bruxellensibus praebuisse materiam & communem turbam excessus, ex quo eiusdem principes de revidendo concluserunt, post Lovanium vero Brabantinorum & subsequentes communitates Flamingorum obsidione recessissent & necessitatis eius continuatione maxime necesse fuisse regem Angliæ cum principibus sibi colligatis tunc abiret. Siquidem rex Francorum occulte per interpositas personas, per munera atque promissa promovit cives Bruxellenses, qui primum & supremum caput Brabantiæ per arrogantiam esse volunt, quamvis Lovanium sit oppidum primarium terræ & vetustius ac principalius, cum aliisdem corrupt, regnum ut in sui favorem confiniis suis reliquorum oppidorum accerent, ut tumultu facto, ad propria sederent repudiare, causam rem ... allegans quod cum duce suo proditorum saltem vercundiam apparuerint. & nec sic pudicum ibi hoc tuens in prævenisse, aliquantos ex ipsis Bruxellensibus comprehendens, ex hisque ... tamquam traditores morte damnari, a cetero vero qui ad diversas regiones pro vita tuenda confugerant, innumerabiles postmodum emerint pecunias.

Nec hoc silendum, quod durante obsidione Tornaci a rege Francorum ex prætereo ad duo milliaria propinquo flumine Scalda una exercitus, et magnam ... & garsionum ... de Ambore de Gandavo, de Hannonia & Namurco, qui coram ... depredam in castra regis Anglorum mittebant, pro ... conquirenda transito flumine se dispergerent, aqua in exercitus separavit, eum non duntaxat esset ... ac ut ... alterum via ad transitum sagitta posset ... Ex impetu occurrere eis circa magna de familia domini Adolphi Leodiensis episcopi, qui pro tunc in castris regis Francorum magnifice militaverant, & notum tanto conflictu repugnantes Hannonienses & suis complices

[illegible] fugam inierunt, & similiter ex A [illegible] truncati sunt, & alii nonnulli, videlicet *Johannes Burgis* Comitem de [illegible] de Namurcensis, Walterum de [illegible] [illegible] capti vero Johannes de [illegible], Dominus de Bolder, Ludovicus de *Jeppine*, [illegible] de [illegible], & ceteri quorum nomina ignorantur.

Eodem anno invictissimi domini Christiani [illegible] victoriam de Sarracenis. Siquidem rex regum Agarenorum [illegible] Julianus Mahomete in Africana regione commorantes, [illegible] rex Granatorum, rex [illegible], rex [illegible] cum [illegible] rege Tremesane obsiderant [illegible] nobilem de regno Castellæ vocatum *Tariffe*, habentes in exercitu suo equorum sexaginta & peditum [illegible] millia, præter [illegible] & [illegible] [illegible], qui totum exercitum [illegible]. At rex Castellæ & Legionis, nec non & rex Portugaliæ [illegible] secum tredecim millia equitum, & peditum fere septuaginta millia, fiduciam habentes in Domino, cui non est difficile in paucis aut in multis salvare, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], pro fide catholica, si necesse foret, omnes occumbere [illegible] & appropinquante hora pugnæ universi [illegible] [illegible] sua [illegible] [illegible] sacram communionem susceperunt, una cum rege Castellæ, qui per prius, ut [illegible] [illegible] confessionem fecerat, nec fidem conjugalem suæ servaverat reginæ; confisi igitur totam spem in Christo, cujus est & adjuvare & in fugam vertere, viriliter irruerunt in hostes, qui, Domino [illegible] [illegible] [illegible] usque ad centum millia cæsi sunt, rege Tremesane cum [illegible] Agarenorum ibi capto.

Vetus margin notes illegible.

Hæc autem victoria facta est penultima Octobris, cum de Christianis vix sexaginta viri illa computatione periisse Deo [illegible] [illegible]. Deinde post dies septem quidam [illegible] Sarracenorum [illegible] ad eundem campum [illegible] [illegible] tradere sepulturæ [illegible] qui [illegible] fuerant [illegible] in quo [illegible] Christiani perierunt et [illegible] equorum duodecim millia & peditum quadraginta duo millia. Tertium bellum factum est in ipsa [illegible] [illegible] Martini in quo periere Sarracenorum equorum viginti unum millia & peditum amplius quam sexaginta millia. Qui [illegible] [illegible] ad propria per mare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] marinos [illegible] absorpti sunt. Domino [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] viginti quinque galeæ [illegible] hoc [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] capta sunt, præter alias [illegible] [illegible] non erat numerus; sicque cessavit impetus Sarracenorum, & castra quæ per prius Christiani amiserant, per eos recuperata sunt.

Eodem tempore Scoti, absente David A rege suo, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de Suecia ac Norwegia cuncta villas & castra, quæ pridem [illegible] [illegible] ab Anglicis [illegible] & [illegible] [illegible] recuperarunt, pervagantes [illegible] patriam Northumbriæ, destruxeruntque civitatem Anglorum [illegible] nomine * *Dunelmum*.

* Dunelmum.

Anno [illegible] Franciscus Petrarcha civis Florentinus, pro tunc agens annum ætatis [illegible] septimum, qui in arte rethoricæ non inferior erat Tullio ac Demosthene, in poetica vero non minor Virgilio ac Homero, propter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] B [illegible] in capitolio Romano a [illegible] [illegible] urbis laurea poetica honorifice decoratus est. Qui quidem honor magnificus circa annum mille ducentos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Capitum autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] placuit, quod tale est.

Ad æternam rei memoriam Urbis Augustorum ... & [illegible] de [illegible] Urbis ... almæ Urbis [illegible] illustres, universis ad quos præsentes literæ pervenerint. Cum sint ex animo & corpore constantes, sic [illegible] [illegible] gloria [illegible] sit [illegible] [illegible], [illegible] animus, [illegible] corporis [illegible] [illegible] est. C *Utrumque rei [illegible] [illegible] Deus in hac gloriosissima urbe [illegible] ab [illegible], ut [illegible] quidem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hac eadem Urbe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] illustrium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ... ut ad præsens de corporeis [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] in nostra republica historicorum [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ...* D *[illegible] ... ut conditorum hujus Urbis & imperii, atque aliorum [illegible] [illegible] illustrium [illegible] nomen, mores & actiones [illegible], [illegible] ... per [illegible] [illegible] ad nos [illegible] pervenere.*

[illegible] [illegible] [illegible] & historicorum [illegible] [illegible] gloria [illegible] [illegible] memoria [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] ... ut laudes [illegible] [illegible] ... E *[illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] ... & [illegible] [illegible] ... [illegible] ... & [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] & [illegible], [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible]*

poſſimus, apprehenſione munitas. Datum Romæ in Capitolio profitentibus nobis, & tam alienigenarum quam Romanorum procerum et popularium multitudine numeroſa, quinto idus Aprilis anno MCCC. quadrageſimo primo.

De J. Boccacio [illegible]

De prædicto Roberto rege Siciliæ ſic ſcripſit Johannes Boccacius de Certaldo egregius poeta: quod dum ſenex adhuc puer eſſet, tanto perſpicacis erat ingenii, ut non abſque maxima demonſtrantis difficultate prima literarum elementa perciperet. Et cum fere de eo in hac parte amici deſperarent, omnes pædagogi ingenium ejus ſolertis aſtutia rimantes, fabellis Æſopi in tam grande ſtudendi ſciendique deſiderium tractus eſt, ut in brevi non tantum domeſticas nobis has liberales artes didicerit, verum uſque ad ipſa ſacræ philoſophiæ penetralia miro perſpicacitate tranſiret: talemque de ſe feciſſe regem, ut a Salomone citra nullum regem doctiorem mortales cognoverint.

Hic etiam rex [illegible] philoſophiæ & medicinæ præceptor egregius, atque inter cæteros ſui temporis inſignis theologus, cum atque in Evangelium [illegible] lectum [illegible] partem perdidiſſet Virgilium, [illegible] ut multi, fabuloſum hominem diceret, & nullius fore pretii, [illegible] carminum, quam cito Franciſcum Petrarcham arcanos poematum reſerantem ſenſus audivit, ſuperatus [illegible] redarguit, & ut ego, eo dicente, auribus meis audivi, aſſeruit ſe nunquam arbitratum per poeſes tam egregios atque ſublimes ſenſus ſub tam ſordido cortice [illegible] poetarum [illegible] fictiones potuiſſe latere, ut advertebat poſt demonſtrationem viri [illegible], abſconditos eſſe: [illegible] miro compunctione damnabat ingenium & infortunium, quod tam ſero poetas cum artificium cognoviſſet.

Opera Petrarchæ.

Porro Franciſcus Petrarcha multa præter opera metrica & [illegible] memoratu digniſſima [illegible] de [illegible] ejus ingenio teſtimonium hinc inde [illegible]. Sunt equidem poetica ſua nobiliſſima, quam Africam intitulavit, primo Scipionis Africani narrans magnalia heroico carmine ſcripta. Sunt & Bucolicum carmen ſuum ubique ſua celebritate cognitum. Sunt & liber epiſtolarum ad amicos metrico ſtilo ſcriptarum. Sunt præterea duo ingentia proſaicarum epiſtolarum [illegible] volumina, tanta ſententiarum, tanta rerum geſtarum copia, tanto ornatu artificioque ſplendentia, ut in nullo Ciceronianis poſtponendas [illegible] lector diſcretus. Sunt invectivæ in medicum, & liber [illegible], atque de remediis ad utramque fortunam, & alia infinita opuſcula, quorum non eſt numerus. Hæc de eo ſunt ſcribit Boccacius.

Eodem anno quidam ruſticus in *Sybenburgen* concremavit ſe ſponte cum domo ſua.

A Poſt reditum duorum regum a Tornaco, comes ge ducem Britanniæ Armoricanæ decedere ſine prole. Hic unum habebat uterinum ex patre eodem & matre, qui pridem obierat, relinquens filiam unicam, ad quam poſſeſſio ducatus hereditario jure debebat devolvi. Ea propter dux, homo perſpicax & oculatus, deſponſavit eamdem domino Carolo comiti Bleſenſi, nepoti Philippi regis Francorum ex ſorore, ut hoc medio ab omni invaſione alienigenæ poſſet patria tota defendi.

Comes Montisfortis [illegible]

B Habebat præterea dux fratrem alterum ex linea materna, de ſanguine Britannico non procreatum, qui comes fuerat Montisfortis: cui deſponſaverat Mariam ſororem Ludovici comitis Flandriæ, mulierem quidem ſexu ſed virilem habentem animum. Hic inquam comes Montisfortis vir animoſus, attendens obiiſſe fratrem, viis omnibus ac modis laborabat, excluſa nepte, ducatum Britonum ſibi uſurpare, & in primis ad urbem Nannetis perveniens, quæ caput eſt terræ totalis, ac civitas primaria, in ſui favorem donis ac muneribus cives alliciens,

C [illegible] verſus inficiens, inſtinctu & factione Hervei, cui cognomen Leo, ubi in dominum ſuſceptus eſt ſine mora: deinde veraciter agnoſcens theſaurum fratris ſui nuper defuncti in civitate Lemovicenſi reconditum, illuc pergens per cautelas ſubtiles tandem theſaurum ſecum aſportavit, conveniente cum una multitudine [illegible], quem largiſſime diſtribuens, ac ſtipendiarios [illegible] adunans, [illegible] totum proponebat ducatum armis & dolo ſubjugare. Aggreſſus igitur caſtra, municipia, villaſque fortiſſimas plerasque ex eis ad deditionem compulit violenter magna ſtipatus armatorum manu, qui ſemper aliena

D quærebant. Quasdam vero promiſſis & donis ſibi ſubjugi prædicavit, videlicet caſtrum ducum *Breſt*, villas munitiſſimas *Rennes*, *Hennes*, *Hennebon*, caſtellum regis *Ger Crant*, in qua eſt ſedes epiſcopalis, & univerſam pene regionem.

Comes Montisfortis [illegible] in Angliam [illegible]

Poſtquam comes præfatus ut eumdem ducatum firmiter ac ſecure in poſterum poſſideret, tranſiit etiam in Angliam ſtatim [illegible]

E Eduardi regis ſalutem, præſtito homagio ac juramento fidelitatis, relevans ab eodem prædictum ducatum in feudum. Quo gaudenter audito, rex omnem ſibi promiſit ſe exhibiturum aſſiſtentiam, favorem ac ſubventionem, contra quoſcumque volentes eumdem comitem moleſtare ac violentiam inferre, ſicque jocunde comes cum ſuis repedavit Nannetis unde venerat.

Carolus Bleſenſis ad regem Francorum.

Hic animoſe patratis, dictus Carolus Bleſenſis querelam lacrymoſam propoſuit Francorum regi in præſentia ſui avunculi [illegible] ſuorumque procerum & magnatum regni, ſuper injuriis ſibi per comitem Montisfortis illatis, tragœdiam faciens non modicam.

Carolo igitur ac legitime comparente Pariſius ſuperſtite comite, Philippus rex de premiſſis ac commiſſis indignabunde redarguit, & præterea quia ducatum Britanniæ, quem fraudulenter uſurpaverat, ab hoſte ſuo manifeſto Anglorum rege in feudum relevaſſet, in regis & baronum regni præjudicium non tolerandum. Cumque comes non ſe aliena invaſiſſe, immo verius propria ſuſcepiſſe ex ſucceſſione fraterna proclamaret, & ſecundum articulum ſubderet dei mare putaret: præceptum eſt ei ex ore regis per ſpatium dierum quindecim Pariſius debere remorari, ſub pœnis comminatoriis, quouſque barones decreviſſent ad quem e duobus ducatus per continuam juxta leges regni ſpectare deberet. At comes cernens ſe laborinthum inextricabilem incidiſſe, & rem pro animo eſſe, metuens etiam veriſimiliter ne rex plus favoris ſuo impenderet nepoti quam ſibi, clam inſalutato rege deceſſit, caſtra, villas & oppida quæ uſurpaverat vaſſallibus & armis munimentis aſſueret. Verum prætereus Carolus adjudicato ſibi ducatu, conſcriptum gravem convocans militarem manum Francorum & exterorum, aſſociatis ſibi illuſtri duce Normanniæ Johanne regis primogenito, ducibus Burgundiæ ac Borboniæ, comitibus inſuper ac baronibus uſque ad quinque galeatorum millia & ſagittariis innumero copioſo, receptis ſtatim aliquantis caſtris, tandem civitatem Nannetenſem in qua comes Montisfortis præſentialiter aderat, obſedit, & poſt frequentes ac diros conflictus, inita concordia cum civibus & Herveo præmunito, ut comes ſolus traderetur compeditus, & urbs ſalva cum ſuis omnibus dimitteretur, mox principes ingreſſi juxta compromiſſum, comitem in caſtro comprehenſum tranſmiſerunt Philippo regi Pariſius tunc moram trahenti, circa omnium Sanctorum feſtivitatem, ubi in carcere miſſus poſt aliquantos dies deceſſit. Itaque propter inſtantes hac tam aſperitate paucorum annorum terra conquievit a tumultu bellorum.

Benedicti XII. mors.

Anno Domini MCCCXLII. die vigeſima quarta Aprilis Benedictus papa duodecimus moritur & in Avinione ſepelitur, de quo verſus ſubſequentes ſunt confecti:

[4] *Iſte fuit Nero, laicis mors, vipera clero,*
Devius a vero, cuppa repleta mero.

Ludovicus Brandeburgenſis.

Item Ludovicus marchio Brandeburgenſis abſtulit filio regis Bohemiæ uxorem ſuam legitimam, cum qua manſerat in matrimonio circiter annis quatuordecim, & idem Ludovicus duxit in uxorem, & cum ipſa totam Karinthiam occupavit.

Clementis VI. electio.

Mortuo Benedicto, electus eſt in ſummum pontificem dominus Petrus Rogerii quondam niger monachus, & doctor ſacræ theologiæ, qui poſtmodum factus eſt archiepiſcopus Rothomagenſis, & deinde ſumtus in cardinalem, & tandem papa factus nominatus eſt Clemens ſextus, ac tertio calendas Junii ipſa feſtivitate Sacramenti conſecratus ſolemniter. Die præcedente, ſcilicet in profeſto Sacramenti, ignis vehementi caſu a quadam domo tranſiliens eccleſiam collegiatam ſancti Rumoldi & alias nonnullas eccleſias & pene majorem partem domorum oppidi Machlinienſis devaſtavit: in quo ſane mirabile cunctis videntibus apparebat, quoniam ignis ille tranſiliens de vico ad vicum, domos intermedias relinquens intactas, alias hinc inde apprehendit & deſtruxit, domos autem uſurariorum & aliorum notoriorum ſceleratorum, nihil eis nocens pertranſivit, ex quo datur intelligi diabolico ſtatu factum incendium, Domino hoc permittente propter peccata inhabitantium.

Incendium oppidi Machlinienſis.

De Carolo Bloeſenſi.

Eodem anno tranſacta hyeme, dominus Carolus De Bloys ſociatis ſibi bellatoribus inſignibus ex Francia, Hiſpania, & per ſe que principibus in auxilium ſui convenientibus, habita deliberatione gravi, aggreſſus eſt expugnare reſiduam partem oppidorum, caſtrorum ducatus Britanniæ, quæ quidem ſingula valloribus & armis comitiſſa relicta comitis Montisfortis in carcere Francorum regis defuncti, munierat egregie. Et primo quidem gravi aſſultu expugnavit civitatem dictam *Rennes*, deinde aliam nomine *Vannes*, Caſtellum regis, & alias quamplures, quarum nomina interſerere plerique faſtidium forſitan generaret. Civitatem autem *Henebont* prænominatam ab Anglicis dux ſe viriliter defendentibus, & ſtipendiariis comitiſſæ, poſt obſidionem dierum & menſium expugnare nequibat. Et habitis hinc inde particularibus conflictibus, in quibus nunc una pars victrix, altera victa eſt, & e converſo, tandem in arbitros compromiſſum eſt, & treugæ ſunt tractatæ continuandæ uſque ad Maium menſem anni quadrageſimi tertii futuri, ambobus tamen partibus ex diutina guerra pertæſis.

Mors Caroli regis Siciliæ.

Eodem anno obiit dominus Carolus rex Siciliæ, cui domina Johanna neptis ejus ſucceſſit in regnum, nubens domino Andreæ fratri regis Hungariæ, qui poſtea miſerabiliter necatus fuit, ut dicetur.

Scoti Northumbriam vaſtant.

Per idem tempus quo Scoti recuperata terra quam pridem amiſerant, peragrantes totam Northumbriam, ac expugnatis caſtris munitiſſimis *Edinburch* & *Rokeſburch*, civitate etiam *Dunelmia* vaſtata, contigit ut iidem communi decreto obſiderent caſtrum Saleſberie, abſente comite domino loci, ac in Franciæ partibus ſub obſequiis Edwardi regis militante: quorum impetum & aſſultum frequentem dum comitiſſa nobilis cum ſuo cognato ceteriſque aliquantis ibi ſtudioſe ſe defendentibus, ſuſtinere non poſſet

(4) Hi verſus compoſiti ſunt haud dubium a quodam homine & pravis hominibus, non convenire poſſunt Benedicto papæ, qui optimus fuit pontifex.

ſet, miſit feſtinanter ad Anglorum regem, ut ad obſidionem ſolvendam ſe prepararet [illegible].

[illegible]

Porro Scoti ex ſola fama venturi regis territi, nocte eadem ſequenti [illegible], ad proprias receſſere ſolitudines, quas propter paludes circumjacentes ſe credebant tutas & inacceſſibiles. In craſtinum feſtinato rex cum [illegible] armatorum manu illuc perveniens, & Scotos abiiſſe comperiens, merore gravi percuſſus eſt, eo quod ſibi facultas cum hoſte pugnandi ſublata eſſet. Relicto igitur exercitu ſecus muros caſtri, ipſe cum paucis militibus caſtrum ingreſſus, a nobili comitiſſa [illegible] & benigne [illegible] ſuſceptus eſt, preparato conſeſtim convivio regiæ [illegible] congruenti. Cum dum rex ſydereum oculorum fulgorem, mediam mortalium pulchritudinem, [illegible] faciei candorem, lepidam [illegible] vocis ſuavitatem, morum elegantiam, nec non & geſtus quoſdam tam [illegible] quam ſplendidis [illegible] & [illegible] gutturis [illegible] potuiſſet [illegible], mox venereis ſtimulis agitatus, [illegible] ignem [illegible] ſub pectore [illegible] eſt [illegible] vulnus [illegible] cruentum [illegible]. Cum igitur diſpoſita menſa, rex cum ſuis diſcumberet militibus, ſolum penes regiam [illegible] comitiſſe [illegible] locari. Inter prandendum autem cum rex [illegible] curioſius illam contemplaretur imaginem, nec ſatiari poſſet ex aſpectu [illegible], [illegible] cupidinis [illegible], adeo ut contra ſuam conſuetudinem [illegible] ſederet, omnem [illegible] perderet appetitum. Quamobrem mirati proceres [illegible] eum de fuga Scotorum [illegible] potius eſſe contriſtatum, ſed aliud quippiam verſabat in mente, quod facile non poterat abolere. [illegible] igitur prandio ac ſublatis menſis, dum flammas [illegible] vehementes regium ſtimularet pectus, comitiſſam ſolam vocatam in thalamo verbis amatoriis aggreditur, amorem quem [illegible] cupidum exprimens, ac [illegible] conſentire requirit. At pudiciſſima femina regem exorbitantem revocare ſtudens, rem hanc regi non convenire [illegible] proclamat, & nequaquam in hoc ſibi complacere velle aſſeverat. [illegible] rex [illegible] ſe, aſſiduum [illegible] nunc [illegible] ponderans magnitudinem, nunc regis decorem celſitudinem, nunc [illegible] ac nocte [illegible] nihil aſſequutus. In craſtino [illegible] comitiſſe, ut [illegible] poſterum [illegible] ab eo [illegible] rex abiit. [illegible] temporis ſpatio rex [illegible] provinciam cum paucis equitibus, pervenit ad caſtrum [illegible], [illegible] adhuc vehementius [illegible] ubi benigne [illegible] ſuſceptus a nobili comitiſſa [illegible] quæ ſemper [illegible] adverſi [illegible], [illegible] precibus ut [illegible] ſibi conſentire [illegible] ſed minime [illegible] ad pectoris [illegible] potuerunt [illegible] vel [illegible] preces [illegible]. Itaque cum inter [illegible] rex [illegible] diſpoſitionem [illegible] perluſtraſſet oculo, demum cubiculum [illegible] [illegible] cubiculario [illegible] juſſum erat [illegible] nocte [illegible] univerſis, cubiculum [illegible] rex ingreditur, ac [illegible] preces [illegible] precibus non eſt [illegible], ſed [illegible] ac [illegible] obturato gutture, ſanguine per nares & os [illegible], & [illegible] oppreſſa & completo ſcelere, [illegible] velut [illegible] [illegible] compos ſceleris [illegible] diſceſſit. Poſt [illegible] temporis contigit Saresberienſem comitem [illegible] maritum, a [illegible] ad Angliam [illegible] redire, ut uxorem & [illegible] patriam tandem viſeret, quem dum [illegible] [illegible] ſed contra [illegible] depreſſo vultu ſuſciperet [illegible] quod haberet, ſed & thalamum [illegible] conſuetudinem ſecum ingredi [illegible] [illegible], omnem commiſſi rei [illegible] ordinem. [illegible] indignum de [illegible] tam principis [illegible]. Ille [illegible] perpendens [illegible], potentiam, magnificentiam, ſui [illegible] vindictam, & [illegible] gravitatem, [illegible] ſecum [illegible] Londoniam properat, regi [illegible] perpeſſus eſt [illegible] beneficia & obſequia [illegible] hereditatem & [illegible] poſſeſſionem ad [illegible] regis manus reportat, tandemque [illegible] Angliæ [illegible] tranſfretat in Hiſpaniam, & demum contra cultores Mahometi [illegible] pugnans [illegible], & [illegible] regni [illegible] vitam [illegible] & [illegible] commigravit.

[illegible]

[illegible] T. de Mandereſch tempore Adulphi Leodienſis epiſcopi [illegible] [illegible] epiſcopus [illegible] Loſſenſem ad ſuam eccleſiam pertinentem non [illegible]. Quo de [illegible] epiſcopum ut [illegible] quod [illegible] & [illegible] & cardinales [illegible], quod [illegible] ſed in effectu [illegible].

[illegible]

Anno [illegible] & aggravantur [illegible] apoſtolicæ contra Theodericum de Mandereſch [illegible] dicti comitatus [illegible] Leodienſis eccleſiæ ac [illegible] & dominica [illegible] excommunicatus

multas illic pertulerunt anguſtias per Carolum Bleſenſem, qui maximam partem ducatus [illegible] recuperaverat pr dem amiſſam. Statim Anglorum rex tres principales ejus ducatus urbes, videlicet Nannetem, *Vannes* & *Rennes* [illegible] in poſſeſſione [illegible] vel mutilatis graviter domino Roberto de *Artois*, egreſſus eſt ad propria, [illegible] concordato [illegible] hinc inde fuerat in treugas duraturas ſpatio duorum aut trium annorum, quæ intermedio tempore male fuerant obſervatæ.

[illegible] Anno Domini MCCCXLV in feſto beati Matthiæ apoſtoli, cum Adolphus Leodienſis epiſcopus graviter pateretur, quod [illegible] duos [illegible], ut pretertur, in præjudicium domini ſui permiſiſſet & conſenſiſſet [illegible] & eligi, quatuor de majoris eccleſiæ canonicis qui electi fuerant inſtanter requiſivit, quod juri & electioni de ſe factæ confeſtim renuntiarent, [illegible] eadem [illegible] graves [illegible] quatuor de civitate [illegible] requiſivit [illegible] ab eis retorquere [illegible] quam prius dominus [illegible] communitati [illegible] quam dum ſub quodam [illegible] mendacio, quaſi in [illegible] epiſcopus [illegible] tenuiſſet, [illegible] contra [illegible] unus de burgimagiſtris epiſcopo [illegible] qui dictus Johannes *Japumont*, de miniſterio [illegible] cum [illegible] qui [illegible] voto [illegible] & [illegible] nundinas, quæ poſt octavas S. Lamberti ſingulis annis celebrari ſolent, ut liberius ad [illegible] cives pannos ſuos [illegible] vendere poſſent, ut [illegible] fieri conſuevit [illegible] interim inſuper domum Leodienſis [illegible] in foro Leodienſi [illegible] armatos, cum quibus [illegible] civitatem [illegible] ſuam [illegible] ſperabat [illegible] inclinare. Quod [illegible] innotuiſſet, [illegible] contra prædictum burgimagiſtrum nec non & dominum Johannem de [illegible], & Johannem de [illegible] *Pollart* [illegible] doctorem procedentes, [illegible] contra [illegible] omnes [illegible] requirentes inſuper eccleſias, ut [illegible] modo contra quatuor canonicos in [illegible] facerent, quos [illegible] dicebant eſſe participes.

[illegible] Eodem anno Hoyenſes in numeroſo [illegible] navigio venerunt in Leodium, [illegible] facientes de ſuo [illegible], quia ſententiam arbitralem [illegible] per [illegible] *Harnoncur* [illegible], ſervare non [illegible] e contrario aſſirmantes, quod Hoyenſes [illegible] per rebellionem [illegible] cum [illegible] in feria [illegible] ad propria remearent, epiſcopus in caſtro ſuo de *Clermont* [illegible] ægrotus [illegible] *Hu*[illegible] Ludovico *Clermont* [illegible] ſecum equitatu illos invaderet. At ille juſſum ſui [illegible] volens explere, Hoyenſes permanentes ac prænominatos circa [illegible] dictum *la Motton* [illegible] ſuperveniens [illegible] de quibus [illegible] cum [illegible] in [illegible] peremtis. Quod cum [illegible] ægrotans ille [illegible] quæ [illegible] poſt conflictum [illegible] clamat [illegible] de *Clermont*, [illegible] epiſcopus. Statim [illegible] Leodium [illegible] eſt [illegible] Lamberti in [illegible] de [illegible] Poſt cujus obitum ordinatus eſt [illegible] mamburnus ac rector cum omni applauſu dominus Ludovicus de *Agimont* vir nobilis, & ab omnibus tam nobilibus quam vulgaribus pariter [illegible] electus.

Eodem [illegible] Gandenſes [illegible] *Dartevelde* capitanei [illegible] cenſentes, occiderunt prædictum Jacobum in domo ſua propria, per cujus favorem rex Angliæ ſperabat acquirere [illegible] ad invadendum regnum Franciæ, & filium ſuum primogenitum principem [illegible] conſtituere comitem Flandriæ, ſed mentita eſt iniquitas ſibi, & fruſtratus eſt ipſe [illegible]. Poſt pauca Gandenſes [illegible] rectorem, ac [illegible] parmorum textorem, cui nomen erat Gerardus Dionyſius, comitem ſuum ac dominum expellentes, & [illegible] ſanguis tractantes ac diſponentes.

Eodem anno in ſuccurſum civitatis Burdegalenſis & Gaſconum rex Anglorum miſit [illegible] nepotem comitem *Derby* cum [illegible] & [illegible], inter quos erant primarii comites de *Pembroc*, *Stafford*, & nobiles viri domini Walterus de *Manne*, dominus Franco de [illegible], dominus [illegible] de [illegible] ab Antverpia, & quam plures alii barones & milites [illegible] navigio [illegible] Normanniæ [illegible] Gaſconiam [illegible] *Gironde* [illegible] caſtra ſubvertentes [illegible] parte [illegible] præcipue [illegible] expugnantes [illegible] Burdegalam [illegible] caſtrum quoque [illegible] & *Bourg* [illegible] modo poſt pauca ad deditionem compulerunt. E diverſo Philippus rex ad ſuccurrendum [illegible] ſuum primogenitum Johannem ducem Normanniæ, cum [illegible] ducum, comitum, baronum, ac prælatorum [illegible] qui quamplures [illegible] caſtra ac villas ſubreptas ab Anglis recuperarunt, & præcipue civitatem Engoliſmenſem, de qua per ſubſe-

[illegible]

Pestis ingens.

Eodem anno Saturno dominium habente inter planetas, qui infra spatium triginta annorum cursum suum complet, primo in partibus Orientis, videlicet Asia majore, Armenia, Syria, Persida, necnon & in Italia, ac Lombardia, pestis inguinaria vel ascellaria, quam vulgares epidimiam nuncupant, graſſari coepit horrende, in tantum ut vivi vix sufficerent ad mortuos tumulandos, duravitque pestis haec per triennium annos continuos; tandem post quadriennium pestiferavit Germaniam inferiorem circa Rhenum, nimium attrivit, infinitos extinguens. De hac peste lacrymabiliter exclamat egregius Franciscus laureatus poeta sic inquiens:

Heu mihi! quid patior? quo me violenta retorquent
Fata, retro video pereuntia tempora mundi
Praecipiti transire fuga, circumque tuendo
Agmina morientum juvenumque senumque, nec usquam
Tuta patet statio, non tuta portus in orbe
Panditur, optata nec spes patet ulla salutis.
Funera crebra quidem quocumque paventia flecto
Lumina conturbant visum, perplexa feretris
Templa gemunt, passimque simul sine honore cadaver
Nobile plebeiumque jacet, subit ultima vitae
Hora, meis casusque mei memorandus occurrit.
Heu! caros abiisse greges & amica recessisse
Colloquia, & dulces subito vanuisse vultus.
Hoc gemit Italia populus tot mortibus impar,
Hoc exhausta viris deflet atque Gallia plorat,
Hoc aliae quaecumque jacent sub sidere gentes.
Ira sit ista Dei, quod crimina nostra merentur
Certe crediderim, seu sola impressio coeli
Natura variante vices, hoc pessimus annus
Humano generi invehit, scindensque minatur
Excidium, mortisque favet depessimus aer
Ictus ab infesto prospectat Jupiter axe,
Inde pluit morbos & tristia funera terris.
Nec mare, nec tellus, nec aperta ferarum cavernis
Effundunt profugos, quamvis mors omnia vincat.

De hac pestilentia quidam frater ordinis Praedicatorum Rupertus nomine, vita & miraculis gloriosus, ante annos triginta prophetavit dicens: Sic in me locutus est spiritus Domini dicens: vade ad illam quae regit columbam meam, vade ad cardines terrae, & dic eis, nisi dimiserint pompam suam & avaritiam suam, sequetur tanta mortalitas, quod erit sanguinem fluere de sepulchris.

Eodem anno apud urbem Romanam tam grave fuit diluvium, ut per vicos naviculis discurrerent.

Gulielmus Bavarus, comes Hollandiae.

Anno MCCCXLVI. post necem Wilhelmi supradicti, qui non reliquit prolem, dominium dictae terrae Hollandiae, confertur modo ad Ludovicum Bavarum, qui ex sorore dicti comitis habuit quatuor generatos, ut unus ex filiis cum filio moreretur, qui jure hereditario terram eandem gubernaret & possideret; & tandem missus est Guilhelmus filius ejus cognomine Furiosus. Nam postea factus est amens, & successit eidem Albertus frater ejus.

Turbae cum Hoyensibus.

Item eodem anno dum quidam oppidanus Hoyensis in quadam villa Condrusii vim vi repellens servitorem suum occidisset, Leodiensi sede vacante, idem homicida, facta pace cum amicis occisi, procuravit etiam se absolvi a sententia per dominum Ludovicum *d'Agimont* mamburnum & rectorem patriae. Verum sublimato domino Engelberto de Marka, ballivus ejusdem episcopi Cobbous de *Jeneppe* miles, per suum substitutum Johannem de *Xorado* dictum homicidam comprehensum fecit continuo decollari, asserens tractatum factum cum mamburno nullum esse valoris. Unde commoti Hoyenses prima die Martii cum vexillis & armis egressi ad villam Condrusii, quae nova villa dicitur, domum dicti ballivi succenderunt & malleo diruerunt. Ea recepta commotione ballivus conquestus adversus Leodienses de violentia facta absente episcopo, praedicavit & judicavit oppidanos Hoyenses proconsuli, & a patria proscribi. De quo cetera oppida patriae apud Leodium convocata, una se confoederarunt Hoyensibus, & praedictas querimoniam & proscriptionem irritas & vanas fuisse & esse proclamaverunt, attento quod homicida praefatus cum mamburno patriae composuisset; quodque juxta arbitramentum contra Hannoniae oppidani Hoyenses per scabinos Leodienses proscribi vel expelli non possent, nisi pro forefactis infra immunitatem vel bannileucam eorum commissis perpetratis.

Episc. conqueritur de Leodiensibus & Hoyensibus.

Porro episcopus regressus a Westphalia, moleste tulit injuriam illatam suo justiciario; dissimulabat tamen sibi ad tempus vel laudare factum ballivi; sed quatenus omnium consilium patriae nobilium & civium apud *Hoyum* convocavit, querimoniam longam exposuit contra Leodienses & Hoyenses simul confoederatos contra se, quos asserebat infregisse jurisdictionem ac dominium in affringendo domos suorum officiatorum, &c. E contrario Leodienses affirmabant dictam colligationem nequaquam cedere in praejudicium jurisdictionis episcopalis; sed in defensionem suarum libertatum & castigationem eorum, qui contra jus & leges terrae suos confratres & concives infestare praesumebant.

Abbas S. Nicasii mittitur de pace inter capit. Leod. & dom. de Alvandorck.

In mense Junio ejusdem anni abbas sancti Nicasii venit Leodium, legatus a sede apostolica, ut inter capitulum Leodiense & dominum T. de *Alvandorck* quondam canonicum Leodiensem pacem reformaret, & excommunicatum absolveret atque canonicatum concederet illi, cui major pars capituli & patriae se concordaret. Cumque dictus abbas diu tractasset cum capitulo, tandem communi

vero electi sunt quinque canonici, qui una cum abbate tres lucem de pace inter partes: ita tamen quod non haberent auctoritatem terminandi negotium sine consensu capituli & patriae universae: qui tamen nulla relatione facta capitulo, circa festum Johannis Baptistae apud *Hoium* in hoc convenerunt, quod episcopus dictum T. de civitate praedicta [illegible] & interdictum relaxaret, & excommunicatum absolveret. Qua fama relata Leodii, turbatur clerus & civitas universa, [illegible] tractatores mutantur, [illegible] populi declinantes ab urbe fugerunt. Porro magis [illegible] putantes se posse tumultum sedare, [illegible] & eos qui aufugerant revocaverunt: sed contra sedatione gravioris in populo iterato relegerunt extra civitatem [illegible] Quae cum ad aures episcopi pervenisset, die [illegible] de Leodiensibus [illegible] dicens [illegible] quod apud villam de *Fech* [illegible] & quam [illegible] Is enim locus est parum distans a Leodio, ubi scabini quando infra civitatem [illegible] ob terrorem non audebant, solebant sedere pro tribunali. Quam ob causam [illegible] multo terrae [illegible] quorundam scabinorum & canonicorum, quos [illegible] conjecturabat favere, [illegible] & die statuto convenientes in *Fechem*, locum [illegible] in quo judicia fieri debebant, [illegible] per [illegible] horam quando veniat dominus. Tandem decima nona die Julii episcopus [illegible] rege Bohemiae [illegible] comitibus Namurcensi, [illegible] de Marka, de Montibus & Lossensi, & domino de Falconmonte, dum [illegible] equorum [illegible] nullam moram fecit: sed declinavit ad alium locum vicinum, in quo non erat solitum fieri judicia, ibique scabini Leodienses ex mandato episcopi quadraginta duos ex civibus [illegible] proscripserunt. Inde [illegible] de exercitu episcopi [illegible] equitantes versus Leodium, quosdam inermes [illegible] procuratores ad numerum quingentorum [illegible] more [illegible] inter quos erant presbyteri viginti [illegible], & clerici viginti octo. Qua caede perpetrata, vindicante Deo, Leodienses cum Hoyensibus invadunt exercitum [illegible] terga vertentes turpi fuga se commiserunt, multis ex militibus & proceribus ibi trucidatis. Inter quos erat dominus de Falcomonte & alii amplius quam quadraginta de terra comitis Montensis, [illegible] videlicet Adolphus de *[illegible]*, Henricus de *[illegible]*, H. de *[illegible]*, dominus de *[illegible]*, & alii quorum nomina brevitatis causa relinquo. Fertur autem episcopus habuisse in suo comitatu amplius quam septem millia equitum, sed ut sapiens [illegible] *cum dispersione [illegible] bellum*, [illegible] Hoyenses eadem nocte venientes in Leodium, hospitati sunt in domibus canonicorum, qui cum episcopo [illegible] quicquid ibi invenerant secum deportantes.

Eodem anno Johannes dux Normanniae valida manu obsidione cingit castrum fortissimum nomine *Aquillon* situm super [illegible] fluvium, in quo viri erant bellatores ex Anglia, Brabantia, Hannonia conducti, se viriliter defendentes, & plurimi ex utraque parte perempti sunt. Interim rex Anglorum suffragium praestare volens obsessis in *Aquillon*, transfretavit in Normanniam cum filio suo primogenito principe Walliae, habens in exercitu suo [illegible] quatuor millia equitum nobilium & [illegible] millia sagittariorum ac peditum [illegible] Cumque applicuisset ad portum [illegible] depopulantes maritimam [illegible] castra, villas & oppida partim dolo, partim vi, partim pro multa libertate [illegible], videlicet *Cherbourg*, *Montebourg*, *[illegible]*, *[illegible]*, civitatem Constantiensem & tandem [illegible] expugnarunt Cadomum, Gallice *Caen*, praedam inde abducentes pretiosam. Deinde rex transiens Sequanam plures [illegible] combustae sunt villae, adeo ut infra muros Parisienses fumus [illegible] posset videri. Villata quoque terra Belvacensi fere universa, nemine Anglis obsistente. Interim Philippus rex Franciae non valens amplius ruborem & confusionem quam ab Anglis sustinebat aequanimiter tolerare, [illegible] exercitu sequutus est Anglicos usque Abbatis villam in Pontivo properantes & [illegible] strages, caedes, rapinas & incendia sine cessatione facere [illegible] pro certo rex Anglorum in suo comitatu vix habebat equitum quatuor millia, sagittariorum decem millia, & peditum communium [illegible] decem millia. Porro exercitum Francorum [illegible] ad [illegible] millia equitum nobilium, & circiter centum millia peditum cum Januensibus & [illegible] per stipendia conductis. De nocte cum [illegible] ad spatium unius milliaris properassent, [illegible] Anglorum rex suos in tres acies partitus, viriliter & audacter expectans adventum Francorum, cum partim Francorum [illegible] dispersa gradientes, non expectatis suis principibus pervenissent usque ad locum certaminis quo Anglici locum tenerant, [illegible] ab [illegible] regis mandato aggressi sunt Anglicos, quorum sagittariorum tela [illegible] equos Francorum cum suis sessoribus peremerunt, [illegible] sequentes [illegible] vel-

lent periclitantibus, nec poterant præ multitudine cadaverum & equorum & caballorum ob ſagittas, nec præ confuſione valent regredi, intuitu alio multo, quibus non dabatur copia cum Anglis comminus manu vel haſta pugnandi, per arrogantiam corruerunt juxta villam *de Creſſi* in Pontivo, alias *a la Blanche tache*, non longe ab oppido S. Richarii dicto Abbatis-villa. Illic Bohemiæ rex jam præ ſenio pene cæcus occiſus eſt, & dominus Johannes *de Bealmont* ceterique pleriique, cuſtodia equis quibus inſederant, via Domino eos ſalvante, fuga lapſi ſunt XXVI. die Auguſti. Et quicquid alii garriant, is qui hanc ſcripſit hiſtoriam in vulgari, ipſam de verbo ad verbum didicit ex ore dicti domini Johannis de Hannonia vel *de Bealmont*, qui præſens aderat in conflictu, & ſcrutinio facto inter occiſos, compertum eſt ibi occubuiſſe in primis regem Bohemiæ prænominatum, necnon comitem *d'Alençon* fratrem regis Francorum, comitem Bleſenſem Ludovicum, Carolum nepotem ejuſdem ex ſorore, ducem Lotharingiæ, comitem Flandriæ, & alios principes inſignes novem, barones nobiles circiter LXXX. milites ſimplices & militares viros mille ducentos, & alios XV. millia. De parte Anglorum tres ſolum milites, & fere XX. ſagittarii periiſſe fuiſſe referuntur.

Rex Angl. obſidet Caleſium.

Hanc adeptus elegantem & famoſiſſimam victoriam rex Anglorum preparavit ſe ad obſidendam villam Caleſii munitiſſimam; rex autem Francorum mœrore conſternatus graviſſimo, Pariſius repedavit. Sciens autem rex Anglorum villam Caleſii de facili non poſſe expugnari, valla fortia & foſſata fieri juſſit in circuitu ſui exercitus, ne forte ex improviſo poſſent hoſtes irruere eiſque nocere: deinde domos multas ex trabibus & lapidibus opertas ſtramine ſui generis pro ſtatu & decentia ſua ſuorumque procerum fecit tantas, volens illic perendinare tempore hiberno & ſortan æſtate tota, ſi opus foret.

Caſtell. Chevremont recuperatum & deſtructum.

Eodem anno tertia Septembris dum cuſtodes caſtri de *Cavremont* circa ripariam Moſæ nimis infeſti eſſent viatoribus, & præſertim navigantibus inter Leodium & Hoyum, & plerique ſpoliarentur in hujuſmodi diviſione, caſtrum prædictum quod Adolphus epiſcopus pridem optime reparaverat, per Leodienſes & Hoyenſes obſidione vallatur, & ſupervenientibus confratribus eorum Dyonantenſibus, cum diebus XV. illic perendinaſſent, cuſtodes caſtri, ſalva vita, deditionem fecerunt, caſtrum ſolo tenus irreparabiliter demolitum eſt. Subſequenter dum dominum Hanoniæ Leodienſes plures infeſtaret, utpote nepos & mareſcalus epiſcopi Engelberti, caſtrum ſuum obſeſſum eſt, & multis fundis, petrariis, & baliſtis, mangonalibus oppugnatum. Tandem caſtri propugnatores circiter XX. ſalva vita ſe captivos hoſtibus tradiderunt, qui ſtatim caſtrum ſubverterunt, cum præda magna revertentes ad ſua. Deinum appropinquante hyemis tempore, partibus non fatigatis, concordatum eſt in treugas uſque ad feſtum Omnium-ſanctorum anni XLVII. duraturas, quæ tamen male ſervatæ fuerunt.

Electio Caroli IV. imp.

Per idem tempus Clemens VI. papa mandando præcepit electoribus imperii, quos abſolvit a juramento fidelitatis præſtito Ludovico Bavaro, ut dictum Ludovicum qui ſe pro imperatore gerebat, condemnatum tamen per duos prædeceſſores ſuos, Johannem XXII. & Benedictum XII. relinquerent, & novum ſibi confidenter auctoritate apoſtolica eligere non tardarent. At illi convenientes in Confluentia ſuper ripariam Rheni & Moſellæ ſitam, ibi elegerunt in regem Romanorum dominum Carolum primogenitum Johannis regis Bohemiæ, qui ſicut per anticipationem ſcriptum eſt, in bello de *Creſſi* fuerat interemtus: cumque duo electores, videlicet dux Bavariæ, & marchio Brandeburgenſis cum ſuis obſiſterent, protelata eſt ejus coronatio per aliquanta tempora. Et hanc quidem electionem dictus papa Clemens verbaliter approbavit in hunc modum. In primis pro themate collationis aſſumſit verbum illud David regis, quo 3 Reg. 1. *Salomon ſedebit ſuper ſolium meum, & ipſe regnabit pro me.* Et facta deductione thematis eleganter ſic papa concluſit: « Ipſum dominum Carolum declaramus, denunciamus & nominamus regem Romanorum, & imperatorem, annuente Domino, promovendum, ipſius approbantes perſonam, decernimuſque ſibi debere impendi de manibus noſtris conſecrationem, inunctionem & imperiale diadema loco & tempore opportunis, ſupplentes nihilominus de plenitudine poteſtatis omnem defectum, ſi quis forte in electione prædicta intervenerit, ſive ratione perſonæ, ſive ratione electionis: offerentes nos recipere fidelitatis nobis debitæ, & obedientiæ cujuſlibet alterius juramentum.

Electio ejus a Clemente papa approbata.

David rex Scotiæ ab Angl. capitur.

His diebus David rex Scotiæ ſperans reperiſſe opportunum tempus invadendi Angliam ob abſentiam regis in Francia belligerantis, congregatis ſecum infinitis Scotis, pervenit uſque ad flumen *Thes* ultra fines Northanhymbriæ. At regina Anglorum mulier perſpicax & oculata, non mediocriter agens, archiepiſcopos & epiſcopos, comites & barones regni qui remanſerant congregavit, qui conjunctim aggreſſi Scotos, non ſine cæde ſuorum dictum David regem & comitem de *Morez* captivos abduxerunt apud Londonias, ſicque ceſſavit impugnatio Scotorum. Sed & Johannes dux Normanniæ poſtquam incaſſum obſediſſet caſtrum de *Aguillon* menſibus quinque, poſt menſem Septembris, infecto negotio, receſſit, audiens longe quam feciſſet

fuerat in exercitu patris ſui apud villam de *Creſſi* in Pontivo. Inſuper & comes Derby egreſſus a Burdegala expugnavit civitatem Pictavienſem & omnem vicinam regionem.

Pictavis expugnata.

Anno Domini MCCCXLVII. quarta die Maii in favorem Leodienſis epiſcopi & ducis Brabantiae non contradicentium, quidam Alemanni de terra Falcomontis & *Dalem* tranſeuntes Moſam combuſſerunt villam de *Argenteau* vicinam Leodio, & peremerunt duos homines [illegible]. Circa medium menſis Junii archiepiſcopus Ravennatenſis apoſtolicae ſedis legatus venit Leodium tractaturus de pace. Eodem fere die cum dominus Reinardus de *Argenteal* burggravius Lemburgenſis ex mandato ducis [illegible] a navigantibus inter Leodium & Trajectum ab [illegible] contra ſolitum exegiſſet, & plures quoque Leodienſes offendiſſet, dux e directo caſtrum ſuum *Argenteal* coeperunt obſidere. Sed priuſquam exercitus tranſiſſet Moſam, quae interfluit inter villam de *Hermalle*, quidam de hoſtibus occurrerunt Leodienſibus, & in medio fere ſanguine incepta pugna, cum hoſtes terga vertiſſent, ceciderunt ex eis circiter equites LXXX. & pedites centum, ſicque tranſita Moſa caſtrum machinis & fundis impetitum eſt acriter nimis. Interim epiſcopus Leodienſis, qui duci promiſerat pecuniam magnam, ut tamen [illegible] ſuos adverſarios eam extorqueret a victis, convocat ab Alemannia multos armatos: quod cum Leodio innoteſceret, facto gravi inſultu, jactis lapidibus horrendis, & ferro liquefacto, & ſtercoribus humanis infra caſtrum, nec tamen eo modo profecerunt: tandem ducto cuniculo ſubterraneo murum ſuffulcierunt ad longitudinem trium virgatarum, lignisque ſuppodiabant. Quibus igne appoſito combuſtis, murus corruit. At cuſtodes caſtri numero octoginta turrim majorem caſtri conſcenderunt, & conſiderantes non eſſe pro animis [illegible] reſtiterunt, & jactis lapidibus aliquos occiderunt. In craſtino dedito caſtro, ſalvis tantum corporibus, ſe Leodienſibus obtulerunt. Inter hos autem erant triginta ex genere [illegible], ceteri plebeii. Duobus autem diebus in diruendo caſtro inſudaverunt, & tunc ad proprias ſedes redierunt. Subverſo caſtro de *Argenteal* Hoyenſes & Dinantenſes circa Walcuriam & *Thorem* caſtra metati, quem ſubjecerunt ſibi Leodienſes. At ENGELBERTUS epiſcopus, habens ſecum Alemannos equites, necnon exercitum ducis Brabantiae & communitatis Lovanienſis, cernens Leodienſes aliquantulum diſperſos, [illegible] procedens dux cum illis dum iuxta [illegible] perſequentes hoſtium multitudinem ac conflictum [illegible], non erat qui ipſos praeſumeret aggredi. [illegible] pars epiſcopi villam de *Thorem* [illegible] quondam concurriſſent Leodienſes non ſervata militari diſciplina, primo quidem impetu multos ex hoſtibus proſtraverunt, ſed dum ad vallem quamdam perveniſſent, & vidiſſent exercitum validiſſimum ad bella ſuccinctum, primo Leodienſes equites fugam arripuerunt. At hoſtes ſuper pedites irruentes infinitos ex eis proſtraverunt, [illegible] ad quatuor millia, & de Haſbanienſibus aliquanti nobiles ſimul perierunt. Facta ſunt haec XXI. Julii in [illegible] feſto Mariae Magdalenae. Poſt hanc victoriam dux combuſſit Walcuriam, Warenniam, Melhan & quam plures domos fortes in confinio Brabantiae.

Eversio castri [illegible].

Engelbertus epiſc. victor [illegible] Leod.

Oppidum S. Trudonis [illegible] duci ſe dedit, recipiens eum eſſe in ſuum advocatum perpetuum, & promittens ei eadem ſervitia quae oppidum de *Dieſt* & Machlinia duci facere ſolent in bellis. Sed factum hoc ſatis epiſcopo diſplicebat, qui licet ab hoſtibus & ſuis ſubditis rebellionem machinantibus triumphaſſet, attamen patriam ſuam aequanimiter inſpicere non poterat ab externis devaſtari. Sed & dux intrans oppidum S. Trudonis ſub umbra advocatiae, accepit dominium oppidi, omnes oppidanos ſibi jurare fecit, ſcabinos veteres deponens, novos inſtituit, omnes cartas & privilegia civium laceravit. Deinde & Leodienſes ſe duci confoederaverunt, promittentes ſe mutuo juvaturos. Finaliter cives Leodienſes electis XII viris honorabilibus, auctoritatem eiſdem commiſerunt pacem firmam componendi cum epiſcopo, quod & egregie compleverunt: ita quod eidem Leodienſes in hoc tractatu fere omnibus renuntiarunt, pro quibus guerra fuerat inchoata. Inſuper ſolvere promiſerunt epiſcopo [illegible] millia regalium aureorum; ſed & omnes captivi qui ſub epiſcopo fuerant libertate debebant relaxari. Duci quoque ipſi Leodienſes ſervitium praebere debebant cum [illegible] peditibus ſpatio [illegible] dierum, quoties requiſiti forent.

Oppidum S. Trudonis duci ſe dedit.

Leod. pacem ineunt cum epiſcopo.

Ea tempeſtate filius cujuſdam molendinarii Nicolaus Laurentii nomine, vir ſcholaſticus, ſed ſatis [illegible], aſſumit regimen ac dominium urbis Romae, favente ſibi populo, & ſubſequentes in ſuam obſequelam [illegible] civitates alliciens, [illegible] in cujus promotione ad [illegible] pene univerſi tyranni Italiae miſerunt ad eum ſolemnes nuncios ac donaria magna, populuſque Romanus dedit ſibi hunc titulum nominis: *Candidatus Spiritus ſancti miles, [illegible] ſeverus & clemens, liberator urbis, zelator Italiae, amator orbis, tribunus Auguſtus.* Hic poſt aſſumtam militiam, in arrogantiam intolerabilem elatus, citari mandavit ad ſuam praeſentiam Ludovicum Bavarum, & dominum Carolum de Bohemia, ut per eum decerni deberet, quis eorum jus haberet in imperio Romano, & ſacri imperii electores, committens eiſdem, quod niſi ad praefixum diem comparerent, ut contra ipſos tamquam contumaces & rebelles procedere deberet.

De Nicolao Laurentii.

Eodem anno poſt eadem Ludovici comi-

[illegible]

tis Flandriæ apud *Creſſi*, Ludovicus filius ejus ſucceſſit vix annorum xvi. quem Flamingi in ſua tutelam ſuſcipientes, volebant ut in uxorem aſſumeret filiam Eduardi regis Anglorum, ipſo ſemper renitente, quia potius cupiebat conjugem filiam ducis Brabantiæ: unde graviter efferati Flamingi, eum ſub cuſtodia accurata ac ſatis arcta poſuerunt, per hoc eum arctare volentes, ut in conjugium filiæ regis Anglorum conſentiret. Tandem comes attediatus promiſit ſe velle ſtare arbitrio & decreto ſuorum Flamingorum: qui nimis exhilarati ſuper hoc promiſſo certam diem præfixerunt apud Bergam oppidum S. Winoci, ubi rex Anglorum & regina filiam ſuam ſecum adducentes, eamdem dicto comiti cum omnium tripudio deſponſarunt, aſſignato die quo rurſum ſponſalia ſolemniter deberent celebrari. Interim comes ſupradictus ſub cuſtodia xx. virorum latus ſuum ambientium ne effugeret incautus, die quadam cum ſuis falconibus aucupandi gratia progreſſus, ſortuito caſu valde univerſos cuſtodes corporis ſui hinc inde diſperſos pro falconibus recipiendis. At ille tunc nacta occaſione, dextrarium cui inſidebat fortiter calcaribus urgens, & multis laboribus conſtitus perveniens, tandem ad Philippum Francorum regem latus pervenit, narrans ei ſingulos quos habuiſſet fortunæ eventus. Quo ille [illegible] contra omnium Flamingorum voluntatem & opinionem filiam ſecundogenitam ducis Brabantiæ illum traducere fecit in confuſionem Anglorum & Flamingorum permaximam.

[illegible]

Interea cives Caleſiæ acriter obſeſſi gravi fame penuria premebantur, volentes domino ſuo fidem debitam conſervare, unoque conſilio communi decreto miſerunt ad Philippum Francorum regem, ut ſuis fidelibus egeſtate fameque laborantibus ſubvenire ne differret, alioquin ad deditionem inſamem neceſſe foret ipſos devenire. At Philippus ſuorum comparato exercitu, innumero exercitu copioſo, omni mora ſemota, pervenit uſque ad montem quemdam vocabulo *Sangate*, vicinum oppido Caleſiæ, qui clare a Caleſienſibus & Anglis poſſet videri: unde gaviſi cives, ſperabant incontinenti longiturnam obſidionem debere diſſolvi. Igitur Francorum rex in cacumine montis ſigens tentoria pugnam Anglicis obtulit in planitie die ſequenti: quam illi callide declinantes, portum maris & vadum quo tragebantur ſortiter munientes, omnem aditum Francigenis præcluſerunt. Quo viſo, rex Francorum cum ſuis obſeſſis ſubvenire non poſſet, & hoſtes pugnam oblatam repudiarent, graviter animo conſternatus ſe retraxit, & ad propria remeavit. Cives autem Caleſiæ fruſtrati ſpe ſua, ſalvis duntaxat corporibus Anglorum regi deditionem obtulerunt: quam cum nullo modis rex acciperet, nec precibus ſuorum

[illegible]

A flecti poſſet, tandem ſex de primoribus Caleſiæ poſtulavit ſibi tradi, ut de quibus ſuam faceret optionem. Cumque utrique parti placuiſſet regis propoſitum, mox ſex proceres viri communi ſuorum ſalute conſulentes, ſpontaneos & ultroneos ſe voluntati regis præſentarunt, ſolis induti lineis, funibus appendentibus, claviſque villæ & caſtri ferentes in manibus, viriliter & animo inconcuſſo mortem vel captivitatem pro rege voluntatem proſitentes. quos cum rex iracundus ſtatim aſpexiſſet, mandavit lictori ut eos decapitaret indilate. Porro quidam nobiles de exercitu ſuper hoc regem aggreſſi, ac revocare iram ejus emollire cupientes, fidem illorum erga ſuum principem verbis mitibus approbantes, non ſunt exauditi, ſed repulſam paſſi. Tandem regina quæ tunc forte præſens aderat, ut erat prægnans, conſiderans mariti pertinaciam, flens largiter, pronam ſe proſtravit ad pedes regis. Cujus mœrori ac periculo prolis compatiens, contra decretum animi ſui, ſex illos viros pro munere donavit reginæ: quæ donum libenter amplexa, confeſtim in proprium eos adduxit tabernaculum, & decenter reveſtitos atque largiſſime refocillatos, abire permiſit. Statimque univerſi cives Caleſiæ nihil ſecum aſportantes præter camiſias quibus induti fuerant, viri pariter ac mulieres per medium caſtrorum egreſſi ſunt, & ad diverſas ſe tranſtulerunt regiones. At Anglici oppidum ingreſſi, prædam illic reportaverunt ingentem in auro & argento, variaque ſupellectili: traditaque cuſtodia caſtri ſub manibus cujuſdam Lombardi, verſus Londoniam navigare cœperunt. & tandem per interventum duorum cardinalium inter duos reges treuga & confirmata ſunt utrinque uſque ad feſtum B. Johannis Baptiſtæ anni ſequentis. Itaque Caleſia in menſe Auguſto anni ejus obſeſſa poſt annum revolutum ut eodem menſe ſub jugum Anglorum eſt devoluta tradentibuſque redacta.

Hoc anno Ludovicus Bavarus per tres ſummos pontifices condemnatus, ex hauſto veneni per ducillam Auſtriæ uxorem Alberti ducis, in favorem, ut famabatur, Caroli nuper electi in imperatorem, [illegible] ſibi porrecti, moritur. Quo ſtatim relicto curru aſcenderat equum velociter aufugit. Eodem etiam anno inter clerum & populares civitatis Leodienſis pro cenſibus ſolvendis gravis eſt exorta diſcordia: vulgus ſiquidem pro denario bonæ monetæ nolebat ſolvere niſi tres denarios communis pagamenti. Tandem interveniente epiſcopo, concordatum eſt quod pro uno denario bonæ monetæ ſolverentur quatuor denarii communis pagamenti tam infra Leodium, quam per totam banleucam & non longius: debebatque hæc compoſitio ſuper cenſualia durare ſpatio centum annorum duntaxat, & ut clerus de diſ-

Ludovicus Bavarus obiit.

[illegible]

decreviſſe morti tradi eſſent, non acquievit conſilium innocens, adjunctis ei Hugone ſupradicto conſenſu omnium procerum commiſſum ſit tanti ſceleris conſcios capiendos, & compertos pro arbitrio judicare. Ipſe autem neſcius qua traheret cauſa, comitem Tolani Robertum de Campania, magnum prodem regni Siciliae ſeneſcallum, Sanctium Marconis comitem [illegible] & nonnullam Philippam Cathanenſem cum aliis quibuſdam tradit in carcerem. Nec mora, erecto quippe in navi eculeo in conſpectu urbis Neapolitanae in medio ſinu maris, ſecundum ritum regionis, inſpiciente populo, Philippam torſit, Sancium & Robertum, [illegible] tamen in [illegible] forent. Attamen hos in mortem Andreae fuiſſe conſcios pro confeſſo habitum eſt. Nam poſt data aliquot nudis corporibus, tres praedicti e carceribus educti, & tribus palis alligati educti ſunt, & per omnem urbem tracti concurrentibus & conclamantibus in eorum dedecus popularibus, nunc ignitis forcipibus torti, nunc acutis novaculis excarnificati, tandem ad locum perventum eſt in quo [illegible] ſtatutum erat. Ibi ſiquidem cum [illegible] ſuis [illegible], inter tortorum manus praemortua [illegible] eſt [illegible] Philippa & cum [illegible] ad quatuor portas Neapolis appenſum, [illegible] ac deinde cadaver reliquum [illegible]. Sancia autem de curru depoſita, [illegible] eſt [illegible] & Robertus. Quod cum non ſatis [illegible], ſemiuſta corpora [illegible] per omnem civitatem tracta, [illegible], & hinc inde [illegible] partibus ſunt derelicta. [illegible] Andream regem ſtrangulaverant [illegible].

Flagellantes. Anno [illegible] quidam viri de ultimis finibus [illegible] Londinum, & ad [illegible] flagellabant [illegible] uſque ad [illegible] effuſionem in [illegible] populorum, cantantes [illegible] cantiones [illegible] afferentes ſe hoc agere in remiſſionem peccatorum [illegible] & [illegible] peſtilentiae, quam [illegible] in [illegible] univerſum orbem [illegible] unde quamplures [illegible] & [illegible] compungebantur, & [illegible] flagellando [illegible] duravitque haec religio, quouſque per Clementem papam juſſi ſunt deſiſtere ab incoepto.

Judaei combuſti. Judaei quoque in diverſis provinciis capti ſunt & crudeliter occiſi ſunt, quoniam famabantur puteos potuos & fontes aquarum [illegible] unde peſtis tam horrenda [illegible] exorta. Ibi tamen Judaei in hac perſecutione non multum ſunt exterriti, ſed tanquam choreas ducentes alacres & laeti ad mortem properabant, & primo quidem parvulos, deinde uxores, & finaliter ſeipſos in domibus propriis, vel in locis publicis flammis [illegible].

Terrae motus. Eodem anno in feſto converſionis Pauli ſaeviſſimus terrae motus factus eſt in Carinthia, adeo quod quilibet deſperabat de vita. Durabat autem terrae motus [illegible] diebus & noctibus, & praecipue una noctium [illegible] ſunt [illegible] villae cum inhabitantibus ſunt ſubverſae, una etiam civitas cum conventu fratrum Minorum fuit hac peſte concuſſa, ſicque pauciſſimi vivi evaſerunt. Similiter [illegible] caſtra in rupibus cum hominibus perierunt, & circa [illegible] multa hominum [illegible] ſunt. Duo inſuper montes altiſſimi, inter quos [illegible] ſtrata regia, ſic ſunt conjuncti, quod juxta opinionem [illegible] nunquam amplius erit via. Item ignis de coelo deſcendens [illegible] Turrim [illegible] Similiter [illegible] per modum [illegible] & ſerpentes de nubibus deſcendentes multos homines interfecerunt. Baſilea & [illegible] concuſſa, teſte Petrarcha, [illegible] terrae motu ſunt [illegible], & pars [illegible] cathedralis eccleſiae collapſa eſt.

Calais proditio. Eodem anno nobilis vir Gaufredus de Charny magnis muneribus corrumpens Aymericum Lombardum caſtellanum fortaliti Caleſiae [illegible] cum multis armatis in caſtrum [illegible]. Quod cum innotuiſſet Eduardo regi Anglorum, [illegible] vocato caſtellano, juſſit [illegible] perficere ſibi promiſſum, [illegible] multos [illegible] recuperet, & Gaufredum [illegible] ſuum [illegible] affirmaret. Quo, ut praefertur, expleto, rex tranſfretavit mari cum [illegible] Anglicis ignorantibus tamen civibus Caleſiae, ſe locavit in [illegible] caſtri, cumque Gaufredus tanquam ſecurus de promiſſo [illegible] portam caſtri, rex cum ſuis egrediens de [illegible] Francos [illegible] & [illegible], captoque Gaufredo gaudentes ad Londonias remeavit. [illegible] eſt [illegible] Francorum, pecunia data deperdita, [illegible] proſtrata, & eorum capitaneus captivus abductus. Adhuc peſtis epidemiae graviſſime aſſligebat tam Sarracenos quam Chriſtianos, paſſimque per vicos, villas & agros infinitos mortales [illegible].

Jubilaeus. Anno Domini [illegible] Clemens papa [illegible] concedit [illegible] omnium peccaminum remiſſionem omnibus vere poenitentibus, contritis & confeſſis [illegible] limina apoſtolorum Petri & Pauli. Ea propter ab univerſis mundi finibus turmatim concurrerunt Chriſti fideles, [illegible] gratiae volentes effici participes, miſitque papa ad urbem Romanam dominum [illegible] cardinalem de Neapoli virum magnanimum & audacem, [illegible] & amicis, & quamvis quiſque in ſuo [illegible] haberet amplius quam [illegible]

genus venit, tamen frequenter a Romanis graviter perpeſſus eſt iniurias, & ſagitta vulneratus eſt: ſed nihil ei nocuit, cumque penitus non poſſent malitiæ eius Romani illi prævalere, miſerunt quaſi ſub forma propinæ dolium vini intoxicatum veneno mortifero, de quo tam ipſe cardinalis, quam ſui familiares qui eamde biberant, infra triduum mortui ſunt.

Eodem anno Philippus de Valois Francorum rex viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, cui ſucceſſit in regno dominus Johannes dux Normanniæ filius eius primogenitus, qui confeſtim Remis inunctus eſt, & feliciter coronam regalem ſine contradictione ſuſcepit. Nec mora dictus rex verſus Avinionem ubi tunc Clemens papa cum ſua curia reſidebat, direxit iter ſuum: a quo confeſtim impetravit decimam ſibi dari de omnibus beneficiis cleri ad reſtaurandum onera regni per bella perpeſſa nimis attenuati, & alia quoque privilegia multa gratis accepit, non audente papa regem quacumque contradicere. Deinde reverſus per Montem Peſſulanum Lemovicas, &c. vidit & dolebat univerſas illic villas, oppida, caſtra, monaſteriaque ſubverſa, ceteraque fortalitia, non ſolum ab Anglicis ſed forti manu poſſideri. Cumque moleſtiſſime hoc ſuſtineret, deliberatione habita cum proceribus qui in ſuo venerant comitatu, miſit duos ſeneſchallos dominum *de Bruſtero* & dominum Guidonem *de Nesl* ad obſidendum villam S. Johannis *de Langelier*. Quæ cum ſpatio ſeptem menſium obſidionem acerrimam pertuliſſet, tandem cives arcti fame media, ſalvis corporibus & rebus, ei portas aperuerunt. Regique Francorum expulſis Anglis dominium urbis ſuſcepit indubie.

Eodem anno Boleſlaus dux Swidnicenſis potentiſſimus in provincia Poloniæ adverſus Carolum regem Romanorum rebellionem manifeſte. Verum rex, commoto exercitu maximo contra ducem proceſſit, & terras eiuſdem damnis contrivit, quod tandem victus ſenſu, regiam gratiam humiliter requiſivit. Quam eo pacto invenit, quod a modo uxorem ducem non duceret, nec heredes procrearet, ſed poſt mortem ſuam totus ducatus cum ſuis attinentiis integraliter ad dominium pertineret.

Præterea hoc anno ferrum lanceæ Chriſti cum clavo uno, mantile quod Chriſtus in habuit cœna noviſſima, gladius etiam quem Carolus Magnus ſuſcepit ab angelo cum aliis ſacris reliquiis reverenter a Nuremberga ad civitatem Pragen eſt tunc tranſlata, ubi honorifice a cunctis Alemannis venerantur, & annuente ſummo pontifice precibus Caroli regis inſtitutum eſt celebrari feſtum in honorem clavorum & lanceæ feria VI. poſt octavas Paſchæ per totam Germaniam & imperium, magna ad id collata indulgentia.

Eo tempore comes *de Ghiſnes* olim conneſtabularius Franciæ ſub Philippo rege regnavit, collectam pecuniam qua ſemet redimeret, cumque in urbe Pariſienſi coram rege Johanne veniſſet, putans redemptionem ſuam dicto regi fore iocundam & gratam, confeſtim rex cum in cubiculum ſuum ſecretum abduxit, cui cum litteram unam ſigillatam oſtendiſſet & comes eamdem cognoviſſet, ait ei rex: Numquam hanc litteram audis, o proditor, vidiſti? Quo obmutiſcente, ſtatim comes juſſus eſt capitalem ſubire ſententiam, mirantibus univerſis primatibus ac vulgaribus regis impetum inopinatum, & effectum animi regalis præcipitem videntibus, & ſuſcepit rex caſtrum *Ghiſnes* totumque comitatum, excluſis heredibus comitis decollati.

Anno MCCCLI. Clemens papa ad partes Franciæ legatum miſit venerabilem virum dominum cardinalem Bononienſem conſanguineum duorum regum Franciæ & Angliæ ad tractandum inter duos reges aut de pace aut de treugis. Qui cum ſeptingentis equitibus comitatus multis laboribus, tandem treugas ad certum terminum duraturas inter duos reges compoſuit. Verum intermedio tempore caſtellanus Caleſiæ dominus Johannes de Bello campo datis XXIII. millibus ſcutorum aureorum corrupit cuſtodes caſtri de *Ghiſnes*, quod pro tunc rex Francorum diu poſſederat, ſalvis corporibus & armis ſtipendiariorum, qui illic morabantur. Et quadam nocte in aurora, omnibus expergefactis ſtipendiariis, dictus miles ea conditione latenter intromiſſus eſt in caſtrum. Quo facto, omnes ſtipendiarii ſub ea conditione egreſſi ſunt cum rubore magno nihil ſecum præter arma aſportantes, quæ cum ſama vulgante ad aures Johannis regis Francorum perlata fuiſſent, ille legatum ſedis apoſtolicæ, cuius interventu treugæ firmatæ fuerant, aggreſſus, eum tamquam originem & cauſam falſitatis acriter culpavit. At ille nullum ſe crimen in hac re conſcium affirmans, dictum militem de reſtitutione caſtri allocutus eſt, alioquin eum tamquam iudicorum perjurum & treugarum fractorem fore coram cunctis proclamaret: qui e diverſo ſe non treugas fregiſſe dicebat, ſed de treugarum & præſcripta conſuetudine affirmabat, treugis pendentibus unumquemque dominium aut poſſeſſionem qualemcumque emere poſſe & vendere abſque nota. Sicque poſſeſſio comitatus de *Ghiſnes* ad Anglos eſt devoluta.

Eiſdem fere temporibus civitas Avinionenſis, quæ eſt camera imperii, quam Johanna regina Siciliæ ab imperatore in feudum obtinebat, ipſa vendente & imperatore Carolo conſentiente, pervenit ad manus Clementis papæ, qui de dono communium ſuum apud S. Petrum a minore tempore ſicut tenuit regina, & ſua illic reponi

[illegible]

cum plurimos ex prædicta ſocietate magnatos viſiſſet, die quodam Anglici ſurgentes ex inſidiis impetum fecerunt, & præter alios occiſos duo nonaginta probiſſimos milites hujus ſocietatis interemerunt, qui niſi juramentum noviter factum obſervaſſet, ſine dubio commode fugere potuiſſent, de quorum morte contriſtatus rex prædictam ſocietatem amplius non reſtauravit.

[illegible]

Anno MCCCLIII. dictus Francorum rex, quemdam probiſſimum & ſtrenuiſſimum in ſua comitiva comitem habebat qui ſecum nutritus erat ab infantia, & propter hanc cauſam cæteraque probitatis opera fuerat illi quoſlibet dilectus, quem rex provexit in conſtabularium totius regni, dans ei terram quamdam locupletem ſitam in confinio regnorum Franciæ & Navarræ, propter quam lis pridem orta fuerat inter regem Philippum Franciæ & regem Navarræ. Quapropter rex Navarræ adoleſcens & frater ejuſdem Philippus nocturno hora dictum militem probiſſimum, qui dictus eſt Carolus de Hiſpania in quodam caſtro adhuc in lecto jacentem, jugulaverunt inhumaniter, unde offenſus non immerito Johannes rex Francorum decrevit in animo ſe de dicto rege Navarræ ulciſcendo ſive quomodolibet ulciſci tempore opportuno. Tandem quodam die miſit ad eos, ut ſine mora ad colloquium regis feſtinarent. Verum quidam conſiliarii regis ſecretiſſimi mentem regis malivolam ſub titulo confeſſionis apperuerunt domino cardinali Bononienſi, qui continuo miſit ad nepotes ſuos, ne ad diem præfixum venirent, ſed a conſpectu regis Francorum ſibi communiter ſe abſentarent. Igitur cum illi prædicto die non comparuiſſent rex indignatus graviſſime, quoſdam ex ſuis conſiliariis ſuſpectos habebat, tamquam ſecreta regis revelantes, adeo ut poſt hoc nunquam in ſuam eos gratiam vellet admittere. Interea rex Navarræ & frater ſe obſervantes diligenter & caute ab inſidiis regis Francorum, tandem fœdus inierunt cum rege Anglorum, promittentes ei omnem adhæſionem & favorem contra regem Johannem ſupradictum. De quorum promiſſis confiſus Anglorum rex, poſt aliquanta tempora cum ingenti claſſe navium præparabat verſus comitatum Ebroicenſem in Normanniam, volens per ſuccurſum regis Navarræ regnum Francorum invadere & perturbare. Quod præcaventes primates Francorum regem ſuum licet aliquantulum renitentem & invitum ad hoc induxerunt, ut dictis fratribus Navarræ offenſam remitteret, terram ablatam cum reſtantes centum quinque librarum ſcutorum aureorum reſtituerent, eoſque in primævam amicitiam reciperet. Quo ſic peracto, fœdus initum cum Anglorum rege diſſipatum eſt, & claſſis præparata ſine effectu revocata.

Eodem anno juſſu civium Romanam quæ ſortiuntur continentes ſunt amplius quam ſeptingentæ & quinquaginta domus, & uſque in hodiernum diem neſcitur quis illum ignem compoſuerit, aut incendii cauſa fuerit, niſi forte nutu divino geretur illam civili ſemper diſſidio laborantem inteſtino ſe bello jugulantem, id agitari permiſſum ſit. Nam & tempore Neronis, teſtante Seneca, & aliorum imperatorum plurium frequenter ſimilia facta ſunt in Urbe domorum & vicorum incendia, quæ nullo humano ingenio poterant extingui vel miſſæ quondam civitatum Pentapolis, Sodomæ & Gomorræ ſimiliter vaſtatarum.

[illegible]

Anno MCCCLIV. rege Scotorum David, comite de *Marre* adhuc cuſtoditis ſub captivitate regis Anglorum, capitaneus regis Scotiæ dominus Gulielmus de *Douglas*, incitatis ſibi reliquiis Scotis, egreſſus de foreſta *Gedewrth*, obſidere cœpit civitatem Werwicenſem in Anglia inter terminos Northumbriæ, quam tandem expugnavit & vi aperuerunt, & locatis illic novis cuſtodibus & præſidiis deſolatis terris vicinis regreſſus eſt in terram ſuam cum præda magna, rege Anglorum pro tunc occupato in finibus Francorum circa S. Audomarum, Ambianum & Caleſiam. At non poſt multum temporis reverſus Edwardus rex, audita invaſione Scotorum & expugnatione civitatis ſuæ Berwicenſis, commotus animo vehementer, non obſtante hyberni temporis intemperie, civitatem *Berwicum* a ſe ablatam obſedit per hyemem totam uſque ad initium menſis Februarii, quam tandem poſt graves ſudores, & ſumptus illuc factos comprehendit in anno quinquageſimo quarto. & expulſis Scotis uſque ad foreſtam ipſam de *Gedewrth*, novos illuc Anglos pro cuſtodia loci collocavit. Interea tempore, durante obſidione prædicta, dux quidam dux Lancaſtriæ, ſumptis ſecum aliquantis electis equitibus, terram Scotorum prædandi cauſa aggreſſus eſt, & circumſeptus tandem a militibus ſupervenientium hoſtium fugæ periculo ſe commiſit, & niſi rex Anglorum cum ſuis confeſtim illi ſuccurriſſet mortem aut captivitatem nullatenus evadere potuiſſet. In qua fuga multi Anglorum milites ſunt peremti.

[illegible]

Eodem anno rex Anglorum certos nuncios miſit domino Innocentio papæ, volens obtinere quod in regno Anglorum nullus prior, abbas, epiſcopus, aut curatus eccleſiarum, neque canonicus, aut beneficiatus, quicquam de ſua præbenda reciperet, niſi ſcitum domini patris, & reſidentiam faciens perſonalem, dempto dominis Romanæ eccleſiæ cardinalibus, quos in illo privilegiatos eſſe voluit & tandem velles nolles ſummum pontifex per longa tempora, hæc forma beneficiorum in Anglia eſt obſervata, & atque ſub forma uſque in præſens irrefragabiliter conſervatur.

Obitus Johannis ducis Brabantiæ.

ANNO MCCCLV deceſſit illuſtris princeps Johannes dux Brabantiæ, Lotharingiæ & Lymburgiæ, qui quoad vixit terram ſuam ſatis quiete & eleganter gubernavit, & ſepultus eſt in monaſterio Villarienſi ordinis Ciſtercienſis, indutus habitu monachali. Hic defunctis omnibus filiis ſuis maſculinis ante mortem, tres filias reliquit tribus magnis principibus maritatas. Siquidem Johanna primogenita ejus filia, quæ olim nupſerat Guillelmo comiti Hannoniæ, Hollandiæ &c. in bello a Friſonibus interempto, ſecundum duxit maritum Wenceſlaum ducem Lucemburgenſem fratrem domini Caroli Romanorum imperatoris. Secunda filia Margareta nomine nupſit Ludovico comiti Flandriæ, de quo dictum eſt, quod in hanc relictam nupturus ſuit Edwardi regis Anglorum. Tertia nomine Maria nupſit Renaldo duci Geliæ. Defuncto igitur duce ſupradicto, Wenceſlaus dux qui dominam Johannam duxerat, ducatum Brabantiæ ex integro ſibi voluerat vindicare, cui fere omnes magnates & principes gubernatorem terræ applauſerant, nolentes patriam in aliquo ſeparare vel dividi, ſed ſub uno domino ac dominio permanere: reliquis autem duobus maritis filiarum reditus ingentes & alia dona hereditaria decenter aſſignare volebant, aut certe pecuniæ quantum competentem: cui propoſito cum late placeretur ceteris ducis, Ludovicus comes Flandriæ confidenter aſſerebat, ſe non indigere pecuniis, quibus Flandria late affluebat, ſed partem terrarum Brabantiæ ſibi aſſignari requirebat inſtanter. Requirit præterea ſupradictus comes dominium oppidi Machliniæ ex integro ſibi reſtitui, quod inter eum dux eo, ut aſſerebat, injuſte, per omnem vitæ ſuæ tempus uſurpaverat. Attento quod Ludovicus pater ejus Machliniam ab eccleſia Leodienſi apud Geraldi montem pro ſumma centum millium regalium aureorum ante multa tempora juſto titulo comparaſſet. Super quo mirati valde dux Wenceſlaus, & fere univerſi optimates Brabantiæ, infectis negotiis diſceſſerunt, nec comitem quovis modo pacare valuerunt. Itaque Wenceſlaus primo in Lovanio, deinde Bruxellis, tertio Antwerpiæ, & ſubſequenter apud Buſcum ducis in dominum ac ducem Brabantiæ ſuſceptus eſt, comite pro tunc obſiſtente.

Princeps Walliæ ſines Galliæ depopulatur.

Eodem anno primogenitus regis Anglorum princeps Walliæ cum duobus millibus equitum & decem millibus peditum egreſſus a Burdegala tranſivit Garonnam, & venit Tholoſam acriter ſpoliis incendens, & devaſtans totam regionem illam, nemine ſibi reſiſtente, licet tamen rex Francorum egregios & illuſtres illuc tranſmiſiſſet viros, videlicet dominum Clarimontis mareſcallum, ducem Borboniæ, comites Armeniacenſem, de *Foix* & *Savoye* pro tuitione terræ ſupradictæ. Subſequenter pervenit idem princeps uſque Carcaſſonam, quam ſine magna detentione civium graviter ſpoliavit & devaſtavit, ſubitis incendiis, theſauro & domibus ac ſtabulis viduis ac infirmatis per ſuos Anglos & Gaſcones oppreſſis & ſubtus ſuo commiſerandum. Verum principalis civitas propter robur murorum & audaciam civium noctu & portis viriliter defenſantium nequaquam ab Anglis pro tunc eſt expugnata. Poſt quartum diem, accenſo ſuburbio Carcaſſonæ, ventum eſt ad civitatem Narbonam, cum incendentes ſuburbia & permanentes incolas, proceſſit deinceps juxta *Montem Peſſulanum*, ferro & igne demolientes univerſa: unde regrediens verſus Burdegalam tranſivit ſecundo ſine leſione Garonnam fluvium & ſalvi atque incolumes regreſſi ſunt ad ſua domicilia ducentes præda magna. Quæ cum fama volante intellexiſſet Francorum rex, efferatus eſt animo in principes prænominatos, qui ſuſtinuerant tam paucis non ſolo ſuorum tranſitum impedire, aut cum eo inire conflictum.

Johannes rex Navarrenum regem in carcerem conjicit.

Interea nondum extincto odio quod dudum Francorum rex Johannes conceperat contra juvenem regem Navarræ & Philippum fratrem ejus ob necem Caroli de Hiſpania: quadam die audivit rex regem cum duce Normanniæ, duce Borboniæ, comite de *Harcourt* cum aliis egregiis tyronibus numero XII convivium celebrantes in caſtro quodam non longe a Rothomago, duc cum paucis veniens Johannes rex, reperit eatenus ſolemniter convivantes, & nihil ſuſpicionis metuentes. Cumque omnes, ut decebat, aſſurrexiſſent regi, & poculum obtuliſſent, ille repulſa totius conſilium ait nimium, nullus, inquit, hinc ſe moveat, alioquin primo plectetur capite. Univerſis itaque conſternatis, ſtatim mandans ſuis comprehendi regem Navarræ prædictum, & comitem de *Harcourt*, mandavit arctius vinculari & in captivitatem duci, una cum alio comite qui dictus eſt *Fridus de Friham*, quibus ſublatis, Philippus frater regis Navarræ, ſingula caſtra per regionem Navarræ & comitatum Ebroicenſem armis & victu munivit: mandans regi Francorum, ne quidquam moliatur fratri ſuo capto nocumentum inferre: alioquin eum hoſtem ſentiret immortalem.

Rex Francorum Ebroicenſem comitatum invadit.

Quibus perpenſis rex Francorum Ebroicenſem invaſit comitatum, & obſidebat quoddam caſtrum vocabulo *Breteuil*, cujus cuſtodes poſt longinquam obſidionem ob penuriam victualium ad deditionem compulſi. E diverſo Philippus confœderatus Anglis, & advocato duce Lancaſtriæ inter Carnotum & Pariſius, & circa partes Conſtantiæ in Normannia magnam fecit hominum ſtragem, locaque plurima eorum devaſtans.

Bellum inter comitem Flandriæ & ducem Brabantiæ.

ANNO Domini MCCCLVI cum inter Wenceſlaum & comitem Flandriæ dicta pridem

[illegible]

militum, & pusillanimum, rege suo derelicto, terga verteret, sinistro suo omine satellitibus Florentinis qui tunc forte militum stipendiariorum Johanni praestabant, satis obviam, turpissime obiurgatus, ab eo in hostes reiectus est, & equo deiectus, & ex adverso jam vulnere vulneribus exhaustus, ut fama refert, a Florentino satellite suo Edwardi minimore cognitus jugulatus est. Sic qui in sanguinem Florentinorum saeviverat, Florentina manu vita privatus suum sanguinem effudit. Et hunc quidem dignum finem exitialis, scelestus & dolosus homo Gualterus dux sortitus est.

Terrae motus.

Eodem anno civitas Basiliensis in die S. Lucae per terrae motum pro parte maxima circa Rhenum est quassata, montes & rupes multas aperturas & scissuras passi sunt, quae per totum annum non potuerunt ad clausuram. Homines quoque in campis manebant, non audentes in civitatibus & domibus commorari.

Pax inter Scotos & Anglorum regem.

Anno Domini MCCCLVII. David rex Scotiae pertaesus ex longissima captivitate, quam jam per decennium toleraverat, certamque omnem spem redemptionis per captionem regis Francorum sibi ademptam, licet sororem regis Anglorum haberet in uxorem, hanc formam pacis cum Edwardo suscepit, videlicet quod regnum Scotiae in feudum reciperet ab Edwardo rege, homagiumque praestaret eidem, dominia & jura quae sui praedecessores vacuo praedium abstulerant, in quorum resignationem Scoti consensum praebere nullatenus volebant. Insuper & quater in anno ad quatuor parlamenta teneri solita singulis annis apud Londoniam se personaliter venturum promittebat, dummodo infirmitas aut alia quaevis rationabilis excusandi occasio non obsisteret, in quibus casibus quatuor barones regni cum duobus praelatis ecclesiasticis destinare teneretur vice sua. Renuntiabat quoque omni juri quod sibi competere posset ad civitatem Werwicensem in perpetuum, & singulis annis obsides novos pro complemento promissionum tradere [promisit] veteribus relaxatis. Quibus ita confirmatis & regni annuis contiguatis, idem rex David liber ad nativum solum gaudens remeavit.

Praedones circa Avenionem.

Ea tempestate miles quidam cognomine Archipresbyter, post captionem regis Francorum, non habens unde suos foveret complices, solitus autem vivere quaestu, praedari (a) coepit communitatem Provinciae, vicinamque regionem versus Avenionem, ubi pro tunc curia papalis residebat, unde nimium papa simul & cardinales caeteri nocturno tempore suas armari fecerunt familias, ne forte improvisum supervenirent dicti praedonum cuneus; sed & papa dictum Archipresbyterum ad se venire, securitate promissa, mandat; eumque satis reverenter & honorifice suscepit, eique ut a civitate recederet, nec partes illas amplius impugnaret, tantummodo dedisse enumerata pecuniae summam quadraginta florenorum millium, sicque pestis illa praedonum ab Avenione sublata est.

Regnum Franciae per 36. viros regitur.

Interea regnum Franciae disponebatur per XXXVI. elegantes viros electos de consensu trium statuum regni, videlicet cleri, nobilium, & popularium: ita quod de unoquoque statu XII. deputati sunt, qui reditus regios levare debebant in vectigalibus, decimis, maltotis, emendis & tonsibus, & requisitus est ab eisdem deputatis dux Normanniae, ut cancellarium regis Robertum de Lorris, Simonetum de Bucy, ceteros quoque qui dudum receptores pecuniarum regis fuerant, caute custodiret, ne evaderent, quousque rationem coram dictis deputatis redderent de omnibus per eos levatis & expositis in usum regis & regni. Sed ob favorem nostrorum gubernatorum versipelles contabescentes, ad externas declinaverunt regiones.

Praedones in Gallia.

Insuper & cudia verum monetae contracta est, & novi auri facti sunt, qui dicti sunt mutones, valentes circiter duos florenos Rhenenses. Sed & eodem tempore regnum Francorum, permittente Deo, datum est in direptionem & cunctis praedonibus, praesertim inter fluvios Sequanam & Ligerim, adeo quod nullus tuto egredi posset a Parisius usque Aurelianum aut urbem Vindocinensem ceterasque regiones propter metum hujusmodi praedonum, qui sibi capitaneum praefecerant quemdam iniquum Ruffinum nomine, qui plus omnibus regiones illas devastabat. Insuper & in superiori Normanniae alter praedo Alemannus dictus Robertus Canole, igne & ferro totam illam maritimam terram vastabat, non parcens sexui aut aetati, cujus animi robur affirmabatur ad XL. millia florenorum ... rerum, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur. Post haec quidam plebeiorum, ceteris peremptis, qui secum deputati fuerant, solus assumsit gubernationem redituum regalium, nec nisi ei fuit quispiam contradicere ob multitudinem complicum qui eum in hac secta fovebant. Huic confoederatus est dominus Johannes de Pekeguy, qui contra mentem ducis Normanniae, carcerem in quo captus jacebat rex Navarrae violenter infregit, & eum liberum ad Parisiensem urbem secum duxit: unde plerique gaudebant, ignorantes quid intus latebat in pectore virulento. Siquidem tribus hii favebant, praecipue regni civitates, Parisius, Rothomagum, Belvagum & Ambianis. Famabatur quoque in populo, quod nisi tres isti obstitissent, aut si diligentiam extremam facere voluissent, in brevi rex captivus relaxatus fuisset, & pax regni reformata: sed illi de aliena cura am-

plius

(a) De his praedonibus vide ... ad ... papae ... pag. 848. & seqq.

plus quam commisso carnagio [illegible] discurrentes [illegible] comprehendebant, [illegible] per hoc intervallum commanentes. Insuper hi tres sibi mutuo sub [illegible] promiserunt in quamcumque anno prospero vel adverso, quocumque tempore contra quamcumque personam assistere ac suffragium exhibere, non excepta persona domini & regis Francorum aut successorum ejus: unde [illegible] fuit.

Terræ motus magnus factus est circa Basileam, Argentinam & Spiram, unde castra multa corruerunt.

Anno MCCCLVIII. [illegible] Belvacensem & vicinas regiones [illegible] quædam facta rusticorum & vulgarium asserentium omnes nobiles, barones & milites regni traditores esse patriæ, & propterea omnes esse trucidandos. Qui simul conglobati primo in nobiles sibi vicinos irruentes, castra & villas eorum demoliuntur, ipsos quoque horrenda morte peremerunt, uxores & filias eorum [illegible] turpiter constuprantes, totamque substantiam eorumdem sibi in prædam assumentes. Sed & unum quemdam nobilem virum [illegible] imponentes, & ad ignem more anseris vel gallinæ torrentes, [illegible] manducaverunt. Inde progressi [illegible], fruges depopulantes agrorum, oppidorum [illegible] multitudine pergentes non quieverunt [illegible], ut asserebant, omnes nobiles terræ. Sed non post multa illustres quidam viri, inter quos dominus de Coucy, mandaverunt armatos suos in Hannonia, Brabantia, Hasbania ceterisque regionibus, qui in rusticos irruentes & arte belli ignaros invenientes, pecorum more cunctos jugulaverunt, & in arboribus suspenderunt: itaque pestis illa [illegible] est de terra.

Hic dictus Guilhelmus Hannoniæ, comes Hollandiæ & Zelandiæ, filius Ludovici Bavari quondam imperatoris, [illegible] comitem Guilhelmum nuper occisum a Frisonibus, habens quoque in uxorem filiam ducis Lancastriæ, [illegible] in amentiam, [illegible] in compedibus servabatur usque in diem mortis suæ [illegible] quidam asserunt fuisse naturalem, quidam [illegible] propter sententiam arbitrariam [illegible], quam inter ducem Brabantiæ & Flandriæ comitem protulerat, [illegible] dominium de *Mechlin*, & Brabantiam [illegible] tunc [illegible] terram suus frater ejus Albertus, primo tanquam tutor & mamburnus, & successu temporis [illegible] dominus hæresque & successor fratris [illegible].

Eadem tempestate apud civitatem Meldensem plurimi nobiles viri & illustres cum uxoribus & filiabus suis propter metum prædictorum rusticorum confugerunt, quibus [illegible] aliquanti cives Parisienses usque ad numerum quinque aut sex millium, venerunt usque ad portas Meldenses. At cives Meldenses intelligentes illos adesse Parisienses, non [illegible] resistere, [illegible] confœderatos rusticos, relaxaverunt portas eorum hostibus [illegible]. Verum dux [illegible] & comes *de Foix*, & fere ducenti equites pro tunc in Meldis assistentes, [illegible] aliis rusticis in gladio & hasta occurrentes multos ex his prostraverunt, ceteros in fugam versis. Non post multum temporis dux Normanniæ primogenitus regis [illegible] circa Meldensem civitatem perpetrata per quosdam cives Parisienses in favorem rusticorum, conglobato nobili armatorum exercitu properavit Parisiensem civitatem obsidere, [illegible]. Porro rex Navarræ cum multa [illegible] cum suis Navarrensibus venit ad monasterium S. Dionysii, [illegible] Parisiensibus [illegible]. Quod [illegible] dux ignorans quod rex Navarræ per hoc prætenderet, misit ad eum honorabiles viros, [illegible] diligenter agnosceret. At ille [illegible] ad ducem venit, [illegible] & [illegible] se promittens, & inter eum ac cives pacem se facere velle simulabat, & de [illegible] quem duo [illegible] compromissum [illegible]. Nam post hæc [illegible] cum proposito, [illegible] qui pro tunc [illegible] disponebat regni negotia, nec non & episcopo Laudunensi [illegible] frequenter conveniens intra Parisios, [illegible] quod illi prætenderent frequentatis conciliabulis, nec [illegible] propter [illegible] qui in suo favore fere totam [illegible]. * Post pauca disponente Deo, qui permittit [illegible] propter peccata populi, cives Parisienses cum suo præposito Johanne dicto *Marcel* [illegible] hanc [illegible] arrogantiam [illegible] ipsum præpositum cum aliis de sua [illegible] aggressi [illegible] decem viros [illegible] de favore regis Navarræ [illegible], mandaverunt duci ut festinato Parisius occurreret, ac dominium civitatis occuparet. Mox [illegible] contra Navarrenses & Anglicorum, qui apud S. Dionysium hospitati fuerant, [illegible] versus Noviomum & Compendium [illegible], universam terram hostiliter more devastantes, & castrum quoddam cui nomen erat *Mahenfol*, [illegible] &

machinis expugnantes: quod dum dux Normanniae locatus sibi episcopo Noviomensi & nobili viro domino de *Coucy* dictus aliquem obtinuisset, supervenientes ex improviso Johannes de *Pekegny* predictus confoederatus regi Navarrae, Francos infinitos interemit, & captivos multos obtinuit: inter quos dictus erat episcopus Noviomensis, dominus de Coucy & alii in multitudine copiosa circa mensem Augusti.

[illegible] Hoc durante praedictus Johannes de *Pekegny* cum magna multitudine Navarrorum, qui suae factionis fuerant complices, venit cum exercitu in suburbiis civitatis Ambianensis, & succendit ea igne, de quo fere duae partes civitatis sunt exustae: & nisi comes S. Pauli mature eisdem subvenisset, tota civitas expugnata fuisset. Nam dictus miles eadem supervenientes comites praenominati, [illegible] [illegible] intra civitatem detecta traditione quorumdam reproborum capti sunt [illegible] maior civitatis Ambianensis, qui [illegible] non multos a [illegible] abscondierant, quia ad [illegible] ventum fuisset, in civitatem [illegible] praedicti [illegible] per omnes vicos Ambianenses horrendo distracti sunt, & ad totius adaudientiam, tamquam civitatum proditores. Pari modo in civitate Laudunensi, de sua [illegible] data est sententia.

[illegible] Anno MCCCLIX. circa festum B. Johannis-Baptistae, Delphinus, seu dux Normanniae, pecunia [illegible] persona, misit in sua favorem dominum Borchardum *de Fenestranges*, cum quo & alii armigeri de comitatu *Barbasso* obsessum est castrum forte vocabulo *Hans en Champagne*, in quo praedones fuerant [illegible] numero [illegible] qui omnes capti sunt & abducti. Et subsequenter plurima fortalitia, quae dicti praedones tenebant, viribus ducis & suorum eo tempore sunt expugnata. Eo tempore dictus Johannes *de Pekegny*, princeps & incentor totius proditionis, [illegible] Dei, [illegible] membra corporis sui, & in super cubiculariam suam [illegible] eadem furore strangulavit. [illegible] quoque miles [illegible] [illegible] amentiam cecidit. Deinceps dum quidam praedones villam *de* [illegible] [illegible] multa spoliassent, post [illegible] unus ex illis [illegible] ingressus chorum, calicem & patenam de sacerdote manibus [illegible] quem cum [illegible] vellet, [illegible] ferrea percussus est: qui abiturus [illegible] cum vix ad quartam partem milliarii [illegible] in conspectu omnium [illegible] ipsum arripuit, & in manum versus cum equo cui insidebat, horrenda morte discerptus est.

[illegible] Eodem anno archiepiscopus Remensis cum aliis nobilibus de comitatu *Barbasso* expugnavit fortalitium dictum *Anssy*, in quo comprehensus fuerat omnium scelerum patrator quidam Alemannus dictus *Hennekin le Bourcher*, & sua compromissum liber abire permissus, [illegible] tamen vulgo Remensi.

[illegible] Similiter eodem anno rex Francorum & Anglorum convenientes intra Londoniam, [illegible] arbitris [illegible] domini principe [illegible] & duce Lencastriae, firmam pacis concordiam inierunt, quam in scriptis cum redigentes miserunt duci Normanniae, ducibus Aurelianensi, Burgundiae, caeterisque baronibus Franciae, qui tunc captivi non fuerant, quae ab omnibus omnino penitus secta, & tanquam nimis praejudiciosa regno, omnique rigore prorsus refutata est, & nuntii [illegible] neguntur reversi. Quamobrem vehementer efferatus rex Anglorum, [illegible] maiori expeditione [illegible] qualem nunquam per prius adunaverat, circa finem mensis Octobris pervenerunt Calesium, & exinde digressus cum curribus & [illegible] fere sex mensibus peragratus est omnem regionem usque Cameracum, indeque progrediens circa Remis, Catalaunum, * Trecas & partes vicinas cuncta devastans: ubi per dominarum incendiis invasit Burgundiam, ubi singula castella & [illegible] devastans, ac pro redemptione [illegible] accepit [illegible] auri, venit ad civitatem Parisius, sibi prohibitum supervenientium Francorum, qui illic inclusi fuerant, si forte certamen cum suis Anglis inire vellent: post dies [illegible] decessit versus Carnotum, & abinde cum principe Galliae versus Rothomagum [illegible] [illegible] omnia spoliata [illegible] villis & oppidis, nemine resistente.

Eo tempore stante Eduardo rege in Francorum partibus constituto, rex Navarrae [illegible] effectus duci Normanniae, [illegible] [illegible] [illegible] posset, [illegible] per [illegible] suos. Et dum quadam die [illegible] dux cum paucissima comitiva venatum pergeret, & quidam [illegible] dicti regis ducis [illegible] volente Deo, detecti sunt et [illegible] & captus est miles, qui ducem interficere proposuerat vocabulo *Bossequy de Mareuil*, qui continuo confessus omnem proditionis seriem, adductus Parisius in conspectu populi convenientis subiit capitalem [illegible] Natalis Domini. Quo cognito rex Navarrae [illegible] confoederatus Anglicis manifeste, qui prius eidem favores & assistentiam [illegible] praebuerat occulte. Igitur rex Angliae peragrata circiter omnibus finibus Francorum, nullo contradicente nec resistentiam movente, demoratus est illic a festo Omnium-sanctorum anni quinquagesimi noni usque ad medium Martii anni sexagesimi subsequentis.

[illegible] Anno Domini MCCCLX. venerabilis vir dominus abbas Cluniacensis ex intimo cordis [illegible] compatiens desolationi regni Francorum, venit ad Eduardum regem Anglo-

[illegible]

[illegible] quæ eſt prima Octobris, obiit Innocentius papa VI. & vacavit ſedes uſque ad [illegible] decimam Novembris. Tandem cum cardinales in hoc concordare non poſſent, quod de collegio eorum eligeretur quiſquam in ſummum pontificem, concorditer elegerunt in vicarium Petri abbatem S. Victoris juxta Maſſiliam [illegible], qui poſtea dictus eſt [illegible] virum juſtum, & providum, & literatum, pro tunc legatum in Italia: qui eo tempore vocabatur lucerna mundi, propter eminentiam [illegible] parem & doctrinam. Qui cum audiſſet cardinalium de eo concordem & unanimem ſententiam & electionem, non conſternatus, nec in elationem erectus: ſed [illegible] & idem in proſpero & adverſo. Benedictus, inquit, Deus, qui dat [illegible], & non [illegible]. Hic in ſua conſecratione dictus eſt Urbanus V. vere urbanus ac totus [illegible]: qui literatos viros multum diligens & nutriens, [illegible] beneficia competentia poſſidere, [illegible] graduatum in theologia [illegible] canonico propter ſufficientiam [illegible] expenſarum [illegible] opportunam. Hic inſuper Urbanus publice excommunicavit & excommunicatum denuntiavit ducem Mediolanenſem vocabulo Barnabonem, tyrannum [illegible] in Liguria & Æmilia regionibus, ac per totam fere Italiam: quem in publicis ſermonibus aſſimilabat parenti Herodis, pejorem Nerone. Præterea per vivam vocem Franciſci Petrarchæ, pro tunc [illegible] Venetorum, inductus eſt transferre ſedem apoſtolicam in urbe Roma, quæ per annos multos ad Avinionem tranſlata fuerat, [illegible] tamen a parte cardinalium, qui pro majori parte origine Galli extiterant, & [illegible] Romanorum [illegible] ſcriptis [illegible]. Hæc manifeſte patent in epiſtola [illegible] ad prædictum papam a Franciſco Petrarcha laureato poeta, rogato pro tunc a Venetis & Italicis [illegible].

[illegible] Eo quoque tempore Johannes Francorum rex [illegible] a captivitate Anglicorum [illegible] de [illegible] regis [illegible], quæ contra eum & regnum ſuum Angliæ [illegible], & [illegible] pecuniam eum [illegible] [illegible], quæ [illegible] pendebant [illegible]. Quæ [illegible] literæ, quo modo ad ipſius manus pervenerint, audivi [illegible] pro [illegible] plenariam eis adhibere non præſumo, nec poſterorum memoriæ commendare, ne videar [illegible] mendacia. Aſſerunt tamen [illegible] relatione noſtrorum in quadam [illegible] regem Francorum cum [illegible] Philippo [illegible] in captivitate Anglicorum A devenit [illegible], ob [illegible] [illegible], [illegible] eo [illegible] rex [illegible] deberet, & [illegible] quo nec poſſet [illegible] nec [illegible] [illegible] Philippo [illegible]. O inquit, [illegible], capitulo & [illegible]. Quibus auditis, Edwardus Anglorum rex magnanimus ſuper [illegible]. Quærit, [illegible] eſt hodie, [illegible]? [illegible] inquit, [illegible] ſi [illegible] & [illegible], B [illegible] corona regni tui & [illegible] parte. [illegible] rex Francorum ponderans verba regis Anglorum, quæ non [illegible] tanto [illegible] proceribus qui tunc aderant, [illegible] ſuper pace [illegible]. Philippus [illegible]. [illegible] inquit [illegible] regis [illegible] ut [illegible] Parisius [illegible] omnes & [illegible] & literas a [illegible] uſque ad [illegible], [illegible] a Francia ob [illegible] tempore Philippi de [illegible] uſque C ad diem hodiernum. His auditis rex Anglorum [illegible] ſuper [illegible]. Per [illegible] inquit, ut [illegible] regem liberum [illegible] quam [illegible] Deo, [illegible] ſunt [illegible], & [illegible] proditorum Franciæ [illegible] ſigillo [illegible] ad regias manus pervenerunt. [illegible] poſt reditum regis ad [illegible] patriam [illegible] quam [illegible], [illegible] D [illegible] hoc anno, [illegible] non [illegible], [illegible] & [illegible], [illegible] eſt, [illegible], cum [illegible] & [illegible] ad perpetuam poſterorum memoriam.

Anno [illegible] Francorum rex Johannes [illegible] de rege Navarræ, qui [illegible] regnum [illegible] cum [illegible], E [illegible] & Philippum [illegible] regni [illegible], [illegible] regionis [illegible] depopulatum, [illegible]. [illegible] ad memoriam vel relationem [illegible] peragenda.

[illegible] ut [illegible], [illegible] ac domino [illegible] in [illegible] comitatus [illegible] Arnoldus de [illegible], [illegible] quod [illegible] & [illegible]. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

pertichino, ut ſimulabatur, quondam contra-A ctu vel compoſito inter eum & dominum de *Dalenbroec*. Et quoniam idem dominus inter Leodienſes parentes erat in diu tum & amicis, præſertim de ſtirpe *Albeos* procreatos, rogabat dominum Leodienſem, ne ſibi ſuper hereditate ſua vel feudis impetum aut violentiam aliquam irrogaret, ſed comitatum de *Los* ab eo tenere permitteret, & in feudum teneri juxta morem patriæ & legem feudalem, & in hoc ſe ſubmittere in arbitrio dictæ menſæ & judicio vaſſallorum epiſcopalium. Dominus autem Leodienſis per totam majorem turmam nobilium vaſſallorum clam B favere dicto domino, nolebat compromittere. Sed ſic inquit, nec tamen ubi in hoc feudo eccleſiæ meæ, quod eſt [illegible], quam cetera feuda, vel [illegible], me [illegible] citari vel evocari coram Romanorum & Bohemorum rege, qui eſt tuus & meus dominus, eo tibi non diſſero ſuper his reſpondere & cauſam meam [illegible] juſtam comprobare. Quod & factum eſt, ſi quidem dominus Walramus de Harnal [illegible] les nepos dicti Arnoldi [illegible] profectus versus Pragam ad regis præſentiam, ſtatimque de chentela ejus querelam de [illegible] rum regia miſſiſſe ſuper maneriis quæ ſuo avunculo intererbantur per dominum Engelbertum de Marka Leodienſem epiſcopum. Inſuper & præfatum dictum epiſcopum citari & evocari ad præſentiam regalis celſitudinis, ut ſe purgaret de objectis. Sed & litteræ ſigillo Caroli regis roboratæ miſſæ ſunt ſtatibus Leodienſibus, ut eſt monerent & requirerent dominum Leodienſem epiſcopum a cœpto deſiſtere, & comitatum Loſſenſem ad dominum de *Rumines* pervenire. Alioquin auferret ab eiſdem ſtatibus auctoritatem judicandi & ſententiandi. His auditis, dominus Leodienſis, pro defenſione cauſæ eccleſiæ ſuæ mittit ad præſentiam regis abbatem novi monaſterii Hoyenſis, [illegible] excellentem & grandævum moribus & religione, qui tamen [illegible] parum profecit. Sed revertatur circa feſtum Martini, dicto domino Leodienſi, quod quamquam debilis eſſet pedibus, oportebat tamen eum perſonaliter in præſentia regis comparere. Siquidem Romanorum rex ob certas cauſas animum ſuum ad hoc moventes, affectabat eum dicto epiſcopo colloqui, puta propter aſſiſtentiam faciendam fratri ſuo Wenceſlao duci Brabantiæ & Limburgenſi, ſicut eis favor Leodienſium victoriarum multum erat opportunus contra Flamingos & Geldrenſes, prout exitus rei comprobavit.

Epiſc. Leod. ad imperatorem [illegible]

Anno Domini [illegible] non obſtante gelu fortiſſimo dominus Engelbertus podagricus, aſſumta pulchra comitiva procerum & clericorum circiter LX. equitum, inter quos erat quidam rhetor facundus, magiſter Wilhelmus [illegible] canonicus Leodienſis, ducit legatum, tranſiit per Coloniam, Treverum & Maguntiam & in ſingulis urbibus a principibus honorifice ſuſceptus eſt. Sed & ab ipſo Romanorum rege circa Pragam cum omni gaudio & feſtivitate ſuſceptus eſt, & quod a Praga fuit, imperator [illegible] neceſſaria, per totum [illegible] fuit ad miniſtrare. Nec non dominus de *Rumines* qui a quanto tempore [illegible] Leodienſem epiſcopum, præ[illegible] & precibus in favorem ſuæ cauſæ quam plures aulæ [illegible], non parcens ſumptibus & theſauro quem adverſe[illegible]. Conſultatis autem partibus in præſentia regis celebrandum, & rationes ambarum auditas, imperator adjudicavit epiſcopum Leodienſem in poſſeſſione ſepedicti comitatus debere permanere, donec ipſe ad partes Rheni, prout mentis conceperat, perſonaliter [illegible], ubique cum conſilio [illegible] & [illegible] Alemanniæ hoc [illegible] ſubmitti [illegible]. Ex quibus [illegible] dominus de *Rumines* graviter [illegible] & [illegible] ad propria repedavit.

Eo tempore contigit ut [illegible] epiſcopum Coloniensem, [illegible] de Marka, Leodienſis epiſcopi [illegible] ſucceſſionem [illegible] eſt. [illegible] ter epiſcopum Monaſterienſem, nepotem dicti Engelberti ex fratre, quem [illegible] epiſcopatum noluit recipere, ſed aſpiraret ad comitatum Clevenſem, qui ſibi ex hereditaria & avita lege competebat, renunciavit electioni de ſe factæ Coloniæ, ad opus patrui ſui Leodienſis epiſcopi Engelberti complacere volens [illegible] & [illegible] ſuis in Coloniam factis, [illegible] Leodienſis ſedis. Sed tandem [illegible] & primoribus patriæ Leodienſis, per Moſam deſcendit [illegible] navigio, & ivit Coloniam, ubi ſolemniter receptus eſt, prout tanto principi congruebat.

Colonienſis epiſc. [illegible] Leod. [illegible] Colon[illegible]

Interim dominus de *Rumines*, putans ſe tempus reperiſſe [illegible] abſentia ſui paſtoris, & Leodienſes [illegible], multos conduxit ſtipendiarios, & equites quamplures adunavit, quos ad munitionem ſuam de *Rumines* [illegible] hoſtibus [illegible] vocavit. Cujus factioni dum cives & communitates patriæ [illegible] occurrere, etiam apud *Braſſemme* caſtra metarentur, timor hoſtiles eorum aures [illegible] eccleſiæ paſtoris ſui, qui poſtre [illegible] fide [illegible] pro [illegible] ad quem adhuc in Trajecto [illegible] propter podagram [illegible] rogantes, ut [illegible] quibus nobiles terræ ſeſe omnes adverſabantur, & eum adhuc pro ſuo præſule tenerent, ac propugnatore, qui ſuper hoc requiſitus, ſe excuſans hortabatur, ut ſe viriliter defenderent, [illegible] ſperabat novam patriam & dominum ſibi adventurum, qui eum [illegible] poſſet ab adverſis relevare. Erat eo

Carolus Rom. [illegible] ad [illegible] Wenceſl.

Rumines [illegible]

tempore magiſter [illegible] in Leodio dictus *Walterus* [illegible] qui vero doctus non [illegible] tamen [illegible] partes nunc ad oppida patriæ nunc ad meliores terræ, nunc ad dominos capituli præ[illegible] Leodienſis eccleſiæ poſſidere [illegible] pro quo [illegible] rat. [illegible] omnia oppida & caſtra ei ſub[illegible] Interea dominus de *Rumenes* [illegible] oppidi de *Herck*, [illegible] in extremis finibus patriæ Leodienſis ver[illegible] Brabantiam [illegible] oppidum [illegible] Quo percepto [illegible] capitulum Leodienſe [illegible] cum armata manu [illegible] ad [illegible] oppidi de *Herck*, quod eſt primum & maximum in eadem [illegible] [illegible] hoſtium [illegible] Erat eo tempeſtate [illegible] Johannes dominus de *Rocheford* & *Agimont* [illegible] & [illegible] comitis [illegible] Walterum dominum de *Mo*[illegible] [illegible] cum [illegible] oppidum [illegible] Sed & poſt hæc dominus de *Rumenes* cum electis armatorum [illegible] oppidi & facto [illegible] [illegible] de parte [illegible] partem [illegible] oppidum [illegible] Leodienſes cum Hervenſibus [illegible] apud [illegible] de [illegible] dominum [illegible] qui [illegible] & [illegible] *Brabantiæ* & [illegible] qui [illegible] oppidum [illegible] domino de *Rumenes, Herck*, qui tandem [illegible] Hervenſes vero ad obedientiam Leodienſium [illegible]

Intermedio tempore dominus Johannes de *Arkel* [illegible] dominus de *Arkel* in [illegible] capitulo [illegible] epiſcopus, [illegible] tranſlatus eſt per Urbanum papam V ad epiſcopatum Leodienſem [illegible] Hic primo recepto regalibus [illegible] ab imperatore Carolo, tandem [illegible] Leodium per pontem Amarcurdiæ [illegible] domino Renardo de *Scoen*[illegible] [illegible] recepto, ibique receptus eſt cum ingenti gaudio cleri & populi, & ſubſequenter [illegible] [illegible] aſſiſtente ſibi domino Johanne *Man*-

(*o*) [illegible]

[illegible] decano Leodienſi & domino Matthæo [illegible] in eccleſia Leodienſi [illegible] palatium ſuum [illegible] [illegible] congregabat.

Interim quidam [illegible] & [illegible] qui in confinio S. Trudonis & circumcirca [illegible] per violentiam & rapinas [illegible] caſtro de *Rumenes* [illegible] Leodienſes [illegible] & ad obſidendum [illegible] epiſcopus [illegible] [illegible] non poſſet [illegible] Verum [illegible]

Item Urbanus papa [illegible] ad imperatorem Conſtantinopolitanum [illegible] epiſcopus ad [illegible] Romæ [illegible] cum [illegible] & populo ſuo. [illegible] Omnes ſuos progenitores in fide catholica [illegible] & [illegible] ſemper [illegible] a fide Romana [illegible]

Anno Domini MCCCLXV, in ipſa ſacratiſſima ſolemnitate Nativitatis Dominicæ in eccleſia Leodienſi tres miſſæ ſolemnes cum [illegible] celebratæ ſunt per tres doctores [illegible] qui omnes Johannes vocabantur. Primam quidem celebravit dominus eccleſiæ dictus Johannes *Mantheri*, ſecundam magiſter Johannes de *Marvalle* canonicus Leodienſis & abbas ſecularis B. Mariæ [illegible] tertiam vero ſuffraganeus Leodienſis [illegible] magiſter Johannes de ſancto Martino de ordine Carmelitarum, epiſcopus [illegible] quod non [illegible] in eadem eccleſia [illegible]

Subſequenter feſto Purificationis B. Mariæ, dictus Leodienſis epiſcopus omnibus pontificalibus [illegible] celebravit [illegible] ad majus altare S. Lamberti, & proceſſionem continuavit [illegible] cum abbate S. Jacobi a dextris & abbate S. Laurentii a ſiniſtris [illegible] ſuffraganeus [illegible] domino Hermanno de *Zutt*. [illegible] abbates S. Ægidii & [illegible] Leodio [illegible] annos quinquaginta [illegible] feſto Sacramenti [illegible]

Eo tempore dominus de *Rumenes* caſtrum ſuum fortiſſimum [illegible] prædas multas de terra Leodienſi & locis circumvicinis, & [illegible]

educeret dominus a dicto castello. Itaque A
semper [illegible] domino de Hamale, qui apud *Gravembeam* mansionem habens, unde die quadam [illegible] de *Bevenghen*, sed mense [illegible], ipsum cum suis [illegible] compulerunt, [illegible] de complicibus suis [illegible] quosdam [illegible] Interea per [illegible] ducis Brabantiae de pace tractatum habitum inter oppida *Hert* & *Huum* [illegible] Leodienses querimoniam gravem deponentes, quod quidam de cancellaria [illegible] suis complicibus domini de *Rummen* [illegible] esset vulneratus, & postea mortuus ex vulnere. Unde exacerbati Leodienses universi cum ceteris oppidis patriae, in vigilia B. Laurentii Leodium armati convenerunt domino Leodiensi semper in fronte gradiente, domino Lamberto de *Upoya* vexillum praeferente se[illegible]: & confestim castrum supradictum obsederunt. [illegible] obtento castro dominus Leodiensis [illegible] domino de *Rummen*, si cedere vellet [illegible] quod sibi competere asserebat [illegible] in dicto castro [illegible] multam summam aureorum [illegible]. Ipse [illegible] semel tollerandorum & praeterea duo [illegible] monetae singulis annis sibi & suis posteris exsolvenda in perpetuum. Qui cum haec omnia refutasset, erectis suis machinis, petrariis, fundis, catis, arietes & hujusmodi, quibus post tres hebdomadas & duos dies expugnatum est castrum, custodibusque ejus centum & viginti quatuor captivis abductis ad castrum *Ambale*. Sicque cum modico damno suorum Leodienses cum magistro suo *Wilderoet*, viro prudenti & animoso, regressi sunt ad propria. Durante quoque praemissa obsidione plerique praedones spoliaverant terram de *Bullon*. Quod cum perlatum esset ad aures eorum, [illegible] missus est cuneus armatorum cum domino Lamberto de *Upoya*. Verum praedones non expectantes pugnam, abducta praeda, sine mora regressi sunt absque laesione. B

Eodem tempore rex Francorum Johannes petivit Avenionem, impetrare cupiens decimam a clero regni sibi dari per Urbanum papam, atque pro hoc negotio ad Urbanum perrexit per annum integrum: sed nihil impetravit. Adhuc siquidem obligatus erat regi Anglorum in [illegible] multis [illegible] veterum, pro qua etiam causa transfretavit in Angliam, ubi cum aliquanto tempore moram fecisset, quidam dicunt eum defunctum esse, sed utrum ex hostium [illegible] an ex vulnere sibi illato per quemdam [illegible] cum quo [illegible] ad locum, ut quidam garriunt, an ex apoplexia, non satis est mihi notum, &c. Huic successit in regno Carolus filius suus primogenitus, vir prudens ac timens Deum, protector ac dilector ecclesiae, quamvis regnum suum quamdiu longo tempore gubernavit. Hujus enim filia fuit ducis Borboniae, speciosa nimis & circumspecta, propagata de stirpe Caroli Magni & Ludovici regis Francorum [illegible]. C

Hoc anno mense Julio nascebantur in partibus Orientis animalia, sine cauda similia gliribus, quae herbas omnia mirabiliter destruebant; & paulo post brevi cum magna captivitas [illegible] in tanta multitudine ab Oriente venerunt, ut omnem viriditatem usque ad radices penitus devorarent, terram [illegible] & arbores [illegible], & solem quodammodo ad terram descendere impedirent [illegible] Nulla quoque earum partium erant comestibiles, sed propter eorum [illegible] tamquam venenum prohibebantur. Ova etiam gallinarum quae eo tempore [illegible] nigra multum [illegible] & quodammodo [illegible]; nec poterant homines quovis remedio quin per ostia & tecta intrarent, repleverant domus & lectos eorum. Hi brevi tempore [illegible] in terra, quae bonum sabulo [illegible], sed [illegible] ventus Occidentalis eas in mare dejecit. D

Anno MCCCLXV. Arnoldus de *Rummen* defendens causam suam, [illegible] Hasbaniae [illegible] & adversitate quod successerant, perpendens dubium esse cum eo ipse furori suo apponere [illegible] ab omnibus, comparuit Leodii in praesentia domini Johannis Leodiensis episcopi & multorum praelatorum ad hoc in capitulo majoris convocatorum, ubi, [illegible], plene & sponte renuntiavit & cessit omni juri quod in assensione comitatus Losensis hereditaria seu alias [illegible] compotere: producens & transportans omnes & singulas litteras, instrumenta & instrumenta, quae vel quas de dicto comitatu reperire poterat: atque [illegible] promittens praeterea, quod si quas postmodum quocumque modo forte reperiret, ipsas ad manus & aures domini Leodiensis [illegible] capituli Leodiensis apportaret. Igitur dominus Leodiensis condolescens [illegible] humiliationem [illegible] permanente, quamdiu ipse cum uxore [illegible] de consilio magnatum suorum [illegible] & suis ne per dominum de *Hamel* in [illegible] consequendi singulis annis [illegible] sui auro aureorum, in usum expensarum suarum eisdem [illegible]. Relicta igitur reliquis [illegible] quae nondum miserat [illegible] contulit se [illegible] suis [illegible] Leodium, illicque residuo tempore quo supervixerat commorans est in parochia S. Huberti, in hospitio quod nunc spectat ad monasterium S. Trudonis. E

Ea tempestate Francorum rex Carolus, quamvis haberet uxorem formosam, nobilem & prudentam, gravitet tamen in corde affligebatur.

Bestiae [illegible] [illegible]

Eo quod [illegible]

Johannes [illegible] rex [illegible] in Anglia.

[illegible] & [illegible] [illegible]

[illegible] Leodiensi [illegible]

Carol. [illegible]

affligebatur, quia sterilis erat nec semen non legitimum ex ea suscipere posset. Insuper & fratres eius Ludovicum & Johannem atque Philippum [illegible] haberent, & in occulto [illegible] de [illegible] regni, sperantes regnum [illegible] ad unum eorum devoluturum. Accidit post pauca dictum regem [illegible] veneno sibi porrecto [illegible] infirmatum: sed gratia Dei & medicorum consilio [illegible] [illegible]

Eodem tempore quidam prædo, ex his qui vulgariter Rutters nuncupantur, [illegible] Leodiensis [illegible] [illegible] [illegible]

Circa finem huius anni Urbanus V. [illegible] Avenione [illegible] Massiliæ [illegible] pervectus est ad urbem Romam. [illegible] S. Birgitta devota domina de regno Sueciæ

Hist. Leodij. & Aliorum ampl. Collect. Tom. V.

per Nicolaum [illegible] [illegible]

Anno sequenti P. rex Cypri Alexandriam metropolim Ægypti cepit [illegible]

Eo tempore Carolus rex Francorum, [illegible] ab Urbano papa [illegible] [illegible]

tribue, & carnis debitum, juxta Pauli apoſtoli monitum, exſolve. Deum tunc, eccleſiam quoque ac miniſtros venerare. Quod ſi feceris, indubie tibi promitto, confiſus de miſericordia Dei, quod infra ſpatium ſeptem menſium uxor tua filium concipiet, qui tuus erit ſucceſſor & heres. Rex hac epiſtola cum ingenti gaudio & integra fide ſuſcepta, reginam deinceps obſequioſius quo potuit, & in ſinceritate & caritate tractavit, eique conjugali more conveniendo, poſt terminum præfixum, videlicet in feſto Greg. quod eſt XII. Martii, regina filium concepit juxta verbum viri Dei: quem quarta Decembris cum ingenti Francorum eſt enixa tripudio, qui ab omnibus regnicolis filius Urbani agnominabitur, & in baptiſmate Carolus dictus eſt, patrique ſucceſſit in regno, cum vix eſſet duodennis, dolentibus ſuper hac re fratribus, qui devolvendum ad ſe regnum Francorum ſine obſtaculo ſuſpicabantur. Verum homo proponit, Deus autem diſponit omnia in cœlo & in terra.

[illegible]

Ea tempeſtate cum quidam nobilis Alemannus de terra Juliacenſi, cum turma prædonum villam de *Jalhai*, quæ ſita eſt in extremis finibus patriæ Leodienſis verſus Lymburgiam, invaſiſſet, & prædam magnam hominum ac jumentorum clara die inde deduxiſſet, indignatus ſuper hac re non immerito Leodienſis epiſcopus, ſociatis ſibi multis equitibus, terram ducis Guilhelmi Juliacenſis fidenter ingreſſus eſt, quorum capitaneus tunc fuerat egregius miles dominus Lambertus de *Opeie*. Ducebat autem exercitum per loca ignota, ſilvas & juxta dominium de *Gronſelt* & de *Rengelbert*. Cumque incendio tradidiſſent villam cui nomen *Aldenhoven*, cum aliis adjacentibus, abſente duce pedetentim ſequebantur a tergo recedentem exercitum aliquanti Juliacenſes. Cumque epiſcopus cum ſuis aliquantulum fugam ſimulaſſet, volens hoſtes e finibus ſuis ſagaciter educere, poſt modicum regyrantes ad hoſtes magnam ex eis fecerunt ſtragem, & plurimos ex eis abduxerunt captivos in ultionem ſanguinis innoxii quem illi prius effuderant, & prædæ quam dudum abegerant ſine cauſa.

Iiſdem etiam diebus peſtis epidimiæ inceſſanter Europæ partes afflixit, præſertim in Germania inferiore trans Rhenum, erumpentibus quibuſdam puſtulis ſive veſiculis per corpora humana, unde poſt triduum multi moriebantur. Sed & ipſe Carolus hac peſte lethaliter percuſſus eſt: ſed conſilio phyſicorum, auxiliante Deo, pro tunc mortem evaſit. Bohemi tamen ſui graviſſime peſte prædicta moriebantur. Vinorum & bladorum magna erat hoc anno copia: verum herbæ terræ, caulis, petroſelinum, olera & hujuſmodi terræ naſcentia inſipidum quemdam guſtum habebant, & omnia pene funda fuerunt quæ gignebantur in terra.

[illegible]

Anno Domini MCCCLVIII. ingens turma prædonum armatorum ſuccrevit in Francia, quæ Normanniam & Britanniam graviter afflixit, ſpoliavit & conflagravit. Quæ quidem rabies prædonum etiam uſque in partes Hannoniæ deſcenderat, & obſedit portas dicti oppidi *Avennes*. Quod cum expugnare non poſſet, rediit cum furore, diffidans Hannoniam, Flandriam & confines regiones. Abeuntes autem invaſerunt comitatum Flandriæ & Artheſii, depopulantes villas & agros. At comes Flandriæ rogavit Leodienſem epiſcopum, ut pro expugnatione perverſæ nationis illius, armatos illi tranſmitteret ſtipendiarios Leodienſes & Haſbanienſes, in quorum robore & audacia multum confidebat. Qui in præſenti comitis obaudiens, centum fortium virorum illi miſit, quibus capitaneum præfecit dominum Waleramnum de *Arcis*. De quorum adventu gavisus & animatus dictus comes, prædones invaſit certamine gravi, ipſoſque proſtravit & uſque ad internecionem fere delevit, reliquos in fugam verſos uſque ad vallem Sueſſionis perſecutus eſt. De præda autem prædonum onuſti Leodienſes, & a comite muneribus & propinis honorati, cum omni tripudio regreſſi ſunt ad ſolum nativum.

Boccacius floret, ejus opera.

Floruit eo tempore in Italia & Sicilia præcellens hiſtoricus & poëta Johannes cognomento Boccacius de Certaldo Florentinus, qui hiſtoriam Griſeldis patientiſſimæ feminæ primo deſcripſit in vulgari Lombardico, quam tranſtulit Petrus Petrarcha poſtmodum ad idioma Latinum. Scripſit & librum virorum illuſtrium, ſed & alterum de claris mulieribus ad Andream comitiſſam Altevillæ; ſed & librum grandem de genealogia deorum ſcripſit ad preces Hugonis Cypri, & alia hujuſmodi opera, quæ mirandam ingenii ſui produnt perſpicaciam & acumen.

[illegible]

Inſuper eodem anno, menſe Septembri, apud Pragam metropolim Bohemiæ, gallina una ex ovis tredecim excubavit pullos quatuordecim, quorum duo de eadem teſta progreſſi, facies habebant humanas, unus maſculinam, alter femellæ faciem repræſentabat, cum omnibus lineamentis & membris ad decorem vultus requiſitis, videlicet oculis, naſo, fronte, palpebris, dentibus, &c. Capillos inſuper habebant flavos & criſpos, unde plerique conſternati, metuebant monſtroſa illa portenta præſagire perniciem aliquam ſuæ regioni ſuperventuram. Verum naturales philoſophi qui tunc aderant, cuncta hæc naturalia & curſui naturæ non obſiſtentia probabant, eo quod interdum in teſta una duo reperiuntur vitelli, de quibus poſſunt duo pulli procreari. Sed & ſimilia monſtra apud pleraſque gentes ſatis ſunt uſitata, præſertim in India majore, Æthiopia, & locis Aſiaticis. Pulli autem ſuperadditi ad ma-

turam ævum pervenerunt, spernentes homines [illegible], contra morem ceterorum ad silvas & nemora [illegible] cum aliis habere perfectius, avolabant nec ad antiquam domum redire curabant, & usque hodie quam pastorum [illegible] feruntur adhuc a viatoribus quandoque videri in silva supradicta.

[illegible] S. Jacobi [illegible]

Anno MCCCLXXI. ex [illegible] carbonum negligenter relicta super [illegible] S. Jacobi Leodiensis per operarios, qui plumbum liquefacere volebant, ignis egressus in [illegible] combussit testudinem pulcherrimam necnon [illegible], locum [illegible] & partem dormitorii [illegible] religiosi illius domus [illegible], quorum quidem [illegible] ad [illegible] fuerunt.

[illegible] Jerusalem.

Eo tempore in urbe Jerusalem visus quidam homo sylvester, [illegible], quod [illegible] hominum [illegible] nuncupant Satyrum & Faunum. Hic nullam proferebat linguam intelligibilem, sed porcino more grunniebat, libentissime poma & pira & cetera legumina quæ [illegible] edebat, eratque [illegible] agilitatis & levitatis [illegible] in terra [illegible] saltaret levissime super tectum vel murum altitudinis [illegible] aut trium virgarum vel III cubitorum, & more cattorum ambulabat per tecta [illegible], super ea pendere [illegible], ubi [illegible] neququam posset vel manibus capere. Hoc monstrum [illegible] a multis longo tempore visum est, & sicut venerat, sic & post paucos recessit.

Hoc anno quædam mulieres [illegible] de [illegible] ad partes Germaniæ, quæ ad instar flagellantium de quibus ante mentio habita est, vestibus se [illegible], & se mutuo cum virga & flagro [illegible] percutiebant, cantantes etiam more suo cantilenas quasdam devotas: sed non diu regnavit hoc genus [illegible]. Nam post [illegible] apud [illegible] deletæ sunt & dispersæ.

[illegible]

Eo tempore [illegible] die Octobris apud Franckfordiam duo milites fortes & fortes, quorum unus dictus est Zerkonus de Vota, alter Adolphus [illegible], qui duas habebant uxores sorores, dum post mortem [illegible] in partitione facultatum concordare non possent, ad monomachiam sive duellum [illegible] de communi [illegible] se provocaverunt. Placuit vero eis [illegible] oppido supradicto, & dies [illegible] qua dimicare debebant. Qua [illegible], cum ambo more solito in [illegible] certamen [illegible], uxores [illegible], [illegible] devote, [illegible] super hac re, precibus instantissimis [illegible] Dominum ut corda maritorum suorum ad concordiam & pacem converteret. Confestim ex gratia divina [illegible]

sunt [illegible] corda, ut coram omnium [illegible] ambo de [illegible] descenderent & se [illegible] complecterentur cum lacrymis, & proclamantes: Frater victum me fateor. Cum sic [illegible] & [illegible] se mutuo [illegible] alloquerentur, [illegible] oppidi super hoc indignatus exclamavit non esse de lege duelli ut ambo descenderent [illegible] nisi unus eorum qui se victum recognosceret, culpam suam fateretur & capitalem subiret sententiam, juravitque Deum cæli, quod nunquam comederet, nisi unus ex eis, qui victus foret, moreretur. Mox unus Zerkonus [illegible] Ego victus sum, ego mori non refugio. At Adolphus subintulit: Non tu, sed ego victum me fateor, & mortem libenter complector. Statim divina facta est ultio super [illegible] vitam [illegible] & [illegible]. Nam [illegible] verbum quod protulit, [illegible] post hæc comedit, sed [illegible] reliquerunt, [illegible]. At pugiles [illegible] Dominum benedixerunt cum suis uxoribus super omnibus mirabilibus quæ facta sunt in die illa.

Anno MCCCLXX. Urbanus V per exhortationem [illegible] cardinalium a Roma venit in Avenionem, ubi [illegible] gravi percussus ægritudine decidit in lectum & [illegible]. Moritur [illegible], qui rexerat sedem pontificis [illegible] annos, [illegible] decessit a [illegible] decima quinta Decembris. Cujus corpus est sepultum in monasterio S. Victoris Massiliensis, ubi primo fuit abbas, & post mortem multis claruit signis & miraculis. [illegible] dictus quindecim.

Postea cardinales in summum pontificem elegerunt Gregorium XI natione Lemovicensem, qui fuit nepos domini Petri Rogerii, qui dictus est Clemens VI. [illegible] deinde [illegible] & frequenter languidus. Hic, ut [illegible], erat incorruptæ carnis, sed [illegible] rigor [illegible] quos [illegible] quam plus debito [illegible], & ad dignitatis magnas promovit. Hic Gregorius sedem papalem transtulit ab Avenione in urbem Romam, [illegible] cardinalium. Contra hunc rebellabant Florentini propter quemdam cardinalem ad eos missum, qui tota inhumane & [illegible] tyrannidem [illegible] & [illegible] ab eis exigebat, & [illegible] quæ molestia [illegible]. Quorum exemplum [illegible] Tusciæ & Italiæ, quæ fuerant de patrimonio B. Petri, ab eius [illegible] & dominio se subtraxerunt. Tempore hujus [illegible] sancta opera quæ prædecessor eius fecerat, per [illegible] & [illegible] in statum pristinum sunt [illegible]. Anno [illegible] pontificatus primo, sabbato post Pentecosten, creavit duodecim cardinales, quorum quinque erant de sua domo. Sedit annos VIII mensibus duobus & diebus XXVIII.

Iisdem diebus in territorio Moguntinensi

Urbanus V. moritur.

Gregorius XI. [illegible]

quandam matrona plebeia filium peperit duplicem, id est habentem duo capita a se invicem satis longe separata, nasos duos, frontes duos, & cetera omnia membra duplicata. Et quam cito prodiisset in lucem infans coepit loqui & proferre verba Hebraea, dicens pro primo: Avete omnes viri & feminae, & petens baptismum, duo sibi nomina imponi voluit, scilicet Johannes Laurentius. Aestimo biformem hunc partum divisionem vel schisma quod statim supervenit in ecclesia praesagisse. Hic siquidem puer ex ore sinistrae partis lactare aut plorare dicebatur & alimenta sumebat, a parte dextra divinabat [illegible], & tanta fuit fortitudine & robore in aetate trium annorum, sicut alii duodennes. Vixit autem usque ad initium schismatis quod coepit pullulare in anno LXXVIII.

In Hungaria contristationes [illegible] maxima multa permiscens [illegible]. Sed & cum multis pluvialibus Bohemia [illegible] multitudine, in media regione [illegible], accesserunt in agro usque ad [illegible] duorum pedum horrorem maximum non minus [illegible] plerisque incutientes. [illegible] pestis haec [illegible] Deo post triduum de [illegible] dictis [illegible] est, [illegible] eius tempore [illegible] vermibus illis. Sed & apud Moguntiam [illegible] cum [illegible] descenderunt, quae [illegible] superficiem terrae. In aliis quibusdam regionibus Austriae & Bohemiae diversa [illegible] & modorum bestiae, vermesque de [illegible] sunt, & praesertim apud Metas metropolim Lotharingiae, de nubibus [illegible] corruisse.

Eo tempore apud Belsham oppidum comitatus Lossensis duo messores in agro fruges secabant, quorum posterior [illegible] progressus cum falce quam [illegible], cum comparem suum usque ad os [illegible] vulneravit. Qui [illegible] vulnere [illegible] corruit in terram tanquam exanimis, & in oppidum [illegible] deportatur. Itaque cum [illegible] vulneratus [illegible], vir bonus & devotus, Virginem Mariam Dei genitricem [illegible] flagitavit [illegible] locum suum, quem [illegible] curaret, & se ab [illegible] periculo liberaret, promittens se daturum imaginem B. Dei genitricis quam omnis populus veneratur Leodii in claustro B. Lamberti martyris, [illegible] decem librarum cerae. [illegible] Dei genitrix [illegible] vulneratum periculo [illegible], [illegible]. Cumque [illegible] chirurgus [illegible] deponeret, invenit [illegible] sanatum [illegible]. Omnes itaque [illegible] Deum & [illegible] Dei genitricem laudantes confitebantur Domino quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius.

Nota quod hic Gregorius papa XI. [illegible] promoverat ad cardinalatum Petrum de Luna, qui postea se fecit appellari Benedictum XIII. [illegible] Caveas ne [illegible] auditoribus [illegible] qui [illegible], & [illegible] verbis haec [illegible] quae postmodum impleta fuerunt. Audierat siquidem multiplicia esse [illegible] & [illegible] Petri de Luna sophisticis verbis & fallaciis ambitus.

Anno MCCCLXXI cum Wilhelmus dux Juliacensis, Wenceslaus dux Brabantiae, dispendium quoddam intulisset, ille offensus contra Juliacensem, expeditionem parat multorum proborum & nobilium virorum de diversis partibus [illegible]. Fuere siquidem in [illegible] exercitu comes S. Pauli princeps nobilis, & in armis strenuissimus, necnon [illegible] de Brabantia, Lemburgensis [illegible] ducatibus cum suo plebeio conglobata. Sed & Robertus ac Ludovicus fratres comites Namurcenses cum domino Lamberto de * Upey marescalco patriae Leodiensis in suffragium ducis convenerunt. Porro in [illegible] ducis Juliacensis [illegible] Eduardus dux Gelriae, cujus soror [illegible], comes de Monte & alii electissimi viri citra & trans Rhenum commorantes Alemanni. His itaque congregatis apud Baefweiler, inter Juliacum & Ruremundam die [illegible] mensis Augusti, Wenceslaus dux minus prospere [illegible] in negotio, cum nondum venissent [illegible] & [illegible], quos [illegible] debebat, & qui in fronte certaminis [illegible] debebant, [illegible] & [illegible] ducem Juliacensem [illegible] primae aciei [illegible], quem [illegible] cum [illegible] fugam inire coegit, multis de sua parte nobilibus [illegible]. Sed & ideo dux Julius se captivum reddidit domino Wilhelmo de Hamale, [illegible] promittens se ad certum locum comparere, quem tamen ipso die, fortuna male cedente, [illegible] ob eam causam [illegible]. At dux Gelriae considerans Juliacensem cum sua acie [illegible], mox cum [illegible] parte exercitus ad [illegible] ad [illegible] Brabantinorum, qui post validam defensionem [illegible] tandem [illegible] sunt, [illegible] cum duce Juliacensi [illegible] fugarum, [illegible] in hostes [illegible] pugnam redderet, eosque [illegible] a latere feriret & a tergo. Cecidit in hoc certamine [illegible] comes sancti Pauli. Wenceslaus dux [illegible] corde, [illegible] cum tamen [illegible], [illegible] velocissimo, per [illegible] captus est cum suis baronibus & militaribus viris in numero copioso. Verum Robertus & Ludovicus de Namurco fratres, cum domino Lamberto marescalco patriae Leodiensis, [illegible] memoriae [illegible] agmen, absque vulnere vel laesura [illegible] se captivos reddiderunt, in perpetuum [illegible]

De Petro de Luna.

* [illegible]

Captus Wenceslaus dux Brabantiae.

[illegible] & [illegible] Cum [illegible] Brabantiæ dux [illegible], quendam [illegible] sagittarium [illegible], habens [illegible] cum [illegible] compluribus [illegible] & [illegible] duce [illegible], [illegible] Wenceslao [illegible], [illegible] in fronte [illegible] qui post [illegible], & pro [illegible] magnum [illegible] Dux Johannes [illegible] Wenceslaum ducem apud * *Molen* castrum [illegible] in carcere [illegible] per annum [illegible]. [illegible] pecunias [illegible] ducem Lutzemburgensem [illegible].

Et [illegible] Wenceslaus [illegible], quod [illegible] Johannes [illegible] ducem [illegible] Brabantiæ [illegible]. [illegible] Wenceslaus [illegible] dux Johannes [illegible] Dux ad [illegible], sic de ea [illegible] provenisset.

Eodem anno [illegible] regis Anglorum [illegible], [illegible] dux Lancastriæ [illegible] tum ducatum [illegible] Johannis de Gandavo [illegible], [illegible] Anglorum [illegible] Richardum [illegible].

Anno [illegible] Carolus imperator [illegible] Wenceslaum a duce Johanne captivum [illegible] liberandum [illegible] Aquisgrani. [illegible] imperator [illegible], [illegible] Ludovici [illegible] Coloniensis & Magdeburgensis [illegible] Leodiensis, Cameracensis, Metensis, Ultrajectensis [illegible] & [illegible]. De principibus [illegible] Wenceslaum [illegible] imperio. Duces Saxoniæ, Bavariæ [illegible]. Wenceslaus dux Brabantiæ [illegible]. Albertus dux in Bavaria gubernator Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ [illegible]. [illegible] Johannes [illegible] marchio de Hassia, [illegible] marchio Moraviæ, comites [illegible] de [illegible] de [illegible] & alii [illegible] & principes in numero copioso. [illegible] Carolo imperatore regalibus insignibus indutus, Johannes de Arkel Leodiensis episcopus, [illegible] Brabantiæ [illegible], [illegible] Leodiensis [illegible] ducem Johannem [illegible] Brabantiæ [illegible]. [illegible] Confestim [illegible] ducis Johannis, & [illegible] Wenceslaum [illegible], & [illegible] imperatorem [illegible]. [illegible] imperatore [illegible]. Wenceslaus dux Brabantiæ [illegible] imperatorem [illegible] Tassilus [illegible].

[illegible] Tudtum igitur [illegible] ad Wenceslaum ducem [illegible] Alpes [illegible] Alamanniae [illegible] Carolus imperator ad sua rediit. Wenceslaum [illegible] Brabantiam [illegible]

Eodem anno apud Leodium obiit quidam nobilis miles de villa S. Albani in Anglia [illegible] vocabulo Johannes de Mandevilla, [illegible]

[illegible] Wenceslaum [illegible] Johannem de [illegible] Leodium [illegible]

[illegible]

(a) [illegible]

(b) [illegible]

ſuam pacificam pax fuerat [illegible], nihil valebant contra eum [illegible] attentare: ſed duci Brabantiae de gratia [illegible] [illegible] grate [illegible], in hoc bene concluſi quieverunt (a).

(a) [illegible]

Circa eadem tempora Wilhelmus dux Juliacenſis [illegible] a bello [illegible] Jeroſolymitanum aggreſſus eſt, quod ſe profecturum voverat eo tempore quo contra ducem Brabantiae conflictum inire debebat. Qui in [illegible] Germaniae ſuperioris proficiſcens [illegible] cum prudentibus [illegible] comprehendentes, [illegible]. Qui [illegible] ordinis Theutonicorum [illegible] contra Sarracenos [illegible] dux profectus fuerat [illegible] graviter [illegible] A [illegible] mandaverunt [illegible] ducem [illegible], & [illegible]. [illegible] Pruſſiam [illegible], & ad [illegible]. Dux igitur [illegible] ordinis Theutonicorum contra paganos in menſe Novembri profectus eſt [illegible], [illegible] & [illegible] ad propria remeavit.

[illegible]

Anno MCCCLXXIV in partibus Germaniae inferioris circa Rhenum [illegible] humani generis multorum hominum corpora pervaſit [illegible] ad hoc [illegible] ut [illegible] clamantes [illegible] inciperent, & [illegible] more procedere, & [illegible] [illegible] ventrem [illegible]. Hoc genus choreatorum primo apparuit [illegible] in urbe Aquenſi [illegible] & deinde [illegible] Trajectum [illegible] ſubſequenter venerunt Leodium [illegible] tandem [illegible] in capella B. Mariae Virginis [illegible] quae ſita eſt in clauſtro cathedralis eccleſiae Leodienſis. [illegible] Verum ſucceſſu temporis [illegible]

(a) [illegible]

A [illegible] hanc plagam [illegible]. Ubicumque [illegible] apud Leodium [illegible] & [illegible] & [illegible] ad [illegible] per [illegible] & [illegible] Leodii [illegible] & ab aliis regionibus [illegible] & [illegible]

B Eodem anno menſe Januario Moſa [illegible] & [illegible] S. Pauli & [illegible] & [illegible]

Eodem quoque anno [illegible] ad [illegible] & [illegible]

C [illegible] Apud oppidum S. Trudonis erat quidam civis dives admodum vocabulo Hermannus [illegible] Hic [illegible] Leodii [illegible]

D [illegible] Hermannus [illegible] epiſcopo [illegible] per epiſcopum [illegible]

E [illegible], inquit, [illegible] epiſcopus [illegible]

custodem habentes castrum de *Ambale*, sunt A burgimagistros ad dominum Hubertum de *Jamboe* militem castellanum miserunt, requirentes ut claves castri in manus eorum traderet sine mora, aut de quolibet monasterio quatuor intromitteret, qui una secum castri custodiam haberent. Alioquin aliquantos ex suis cognatis qui jam ob securitatem comprehensi fuerant necarent, & si per violentiam contingeret ut postmodum castrum expugnari, sine dubio nec sui complicum illum misericordiam aut gratiam exhiberent quin mortem subirent. Multis igitur precibus vix obtentum est ut negotium poneret in suspenso ad certum diem. B

[illegible] Post hæc, vicesima prima Februarii abbas S. Laurentii legatus sedis apostolicæ tractaturus de pace inter dominum & suam patriam venit ad oppidum Tungrense, in quo comparentibus nobilibus patriæ & multis hinc inde venientibus, præsertim circa [illegible] litteræ aut pacis viginti duorum [illegible] nihil concludi potuit, affirmante episcopo, quod nunquam suam civitatem intraret, quamdiu viginti tres episcopi dominarentur in eadem, mamburnum [illegible] hoc jure potens, & alios viginti duos electos. & sic infecto C negotio legati redierunt. Rursum mittuntur legati pacis ad Trajectum honorabiles viri milites & canonici, quibus benigne & [illegible] respondit episcopus, quod pacem vel litteras viginti duorum nequaquam vellet infringere aut annullare, nec umquam id suo cordi insederat. Verum se ad suam primævam jurisdictionem reputato, patriæ [illegible] plenarie se submittere vellet diffinitioni & arbitrio proborum virorum hinc inde eligendorum, quibus potestas daretur D & auctoritas statuendi, addendi, minuendi, corrigendi & declarandi omnes & singulas clausulas in ipsis litteris contentas, quomodo & per quam formam ipsa pax de cetero foret exequenda & utenda; sed & in aliis omnibus & singulis casibus dubium controversiam concernentibus ipsis arbitris se vellet submittere, dominatio tamen sua spiritualis jurisdictio, vel libertas clericorum in hoc [illegible] laderetur, neque pendente tractatu dicti viri de suis officiis interim se intromitterent aut quemquam sententiarent. Satis placuit hæc responsio cunctis. Verum mamburnus cernens hoc modo E se suo privandum dominio, cum suis famulibus centum contradicendum obiicit. Prevaluit tamen aliquantulum opinio prudentum, decernens quod vicetenentes & metas suæ [illegible] non excederent, quodque contra personam sui domini & episcopi nil attentarent aut temere judicarent; nec de causis clericorum clericaliter viventium, cum ipsi forum haberent judicem ordinarium, se quomodolibet intromitterent. Quod si qui ex his bigami forent, aut negotiis secularibus se quandoque intromitterent, in quo casu non clerici, sed laici pure reputarentur, & eosdem licenter judicare possent & idem, & sententias diffinitivas contra eosdem fulminare.

Interea apud Tudinum castrum comprehensus est unus explorator, qui tormentis adactus confessus est se summa pecuniæ [illegible] corruptum vel subornatum a domino Ægidio de *Chalon*, Roberto de *Erbel*, Johanne de *Bensfroe* duo episcopi [illegible] necnon & Johanne de Goswin villa armigero, ut suburbium castri Tudinensis incenderet, & [illegible] ad expugnandum quorum confœderationis [illegible] ad expugnandum castrum accurrerent, & [illegible] mamburno, ut [illegible]. Quo rumore ad aures virorum Leodiensium perlato, decreto omnium conclusum est mansionem domini Ægidii dicti de *Latour* confestim debere vastari, domum etiam Johannis de Goswin villa in *Merlemont* tunc mora haberent. Itaque factum est, & incendium mali per mamburnum & suos fautores perpetrari debuit a patria [illegible], sed postmodum pace proclamata, revocata est hæc sententia.

Eodem tempore Hoyenses castrum dictum *Ambale* violenter ceperunt obsidere, & castellanum ejus fere ad deditionem compellebant. Quo cognito, procuratores civitatis Leodiensis & aliqui canonici majoris ecclesiæ illuc accurrerunt, festinanter illud repetentes [illegible] ad cedere in prejudicium pacis jam tractatae. Multis tandem precibus & suasionibus vix obtentum est ut domino capituli [illegible] patriæ claves castri traderent. Quibus intrantibus, Hoyenses quoque volentes ingressi sunt, multa sibi pro libito gerentes quæ ratione carebant. His ita gestis, duo canonici Leodienses & milites duo una cum Johanne de Profondo [illegible] viro perspicaci [illegible] condolentes desolationi terræ, dominum Leodiensem humiliter hortati sunt, rogantes ut [illegible] & ponderata personis castri de *Ambale*, ad concordiam se dignaretur inclinare. Quo tempore in sua opinione perdurante, novissime [illegible] libertatibus Hoyenses castrum de *Ambale* demoliti sunt, quod [illegible] prudentibus, quoniam ipsum erat [illegible] patriæ munitum contra insultus Brabantinorum & Namurcensium.

Interea episcopus multos convocans stipendiarios ex Alemannis & Hollandis, trans Mosam [illegible] infestare patriam Leodiensem, & præsertim [illegible] oppidulum [illegible] & oppugnantem [illegible] concurrentibus ad arma his, qui illuc pro defensione ejus missi fuerant, Alemanni post [illegible] conflictum, plurimis de suis interfe-

Vet. Script. & Mon. ampl. Collect. Tom. V. V

tu & aliquibus valentibus, cum confuſione ad Trajectum redierunt, epiſcopo quæ geſta fuerant nunciantes. Tunc enim epiſcopus [illegible] in Trajecto [illegible] & [illegible] S. Petri, quæ eſt in ſuburbio Trajectenſi, ne forte hoſtes [illegible] ſibi [illegible] in nocumentum oppidi.

[illegible] autem quæ dixi mala, tandem decima [illegible] Maii [illegible] [illegible] quod [illegible] ab eccleſiaſticis viris ſubſidium, ad conducendum ſtipendiarios qui patriam contra [illegible] que armis poſſent defendere. [illegible] patriæ [illegible], multa licet com[illegible] Clerus reſpondit, quod nec poſſet nec auderet in petita conſentire, quia pro hoc [illegible], ſtetitque omnino de facto [illegible]. Porro quidam dictus Henricus [illegible] & Renerus de [illegible] pro tunc burgimagiſtri [illegible] clero [illegible] Congregato igitur ſecundo [illegible] in capitulo S. Lamberti, decretum eſt [illegible] quod [illegible] domus S. Lamberti [illegible] [illegible] permiſſi ſunt ad propria. Uſque ad diem illum non eſt auditum, quod in Leodio tale aut tam [illegible] clero [illegible] [illegible] Nam ab abbate S. Jacobi [illegible] ab abbate S. Laurentii [illegible] [illegible] Domini [illegible]

Non multo poſt [illegible] epiſcopus Leodienſis [illegible] Trajectum [illegible] circa Tungros [illegible] ſemper & [illegible] epiſcopi [illegible] [illegible]

eum & incolarum terræ [illegible] [illegible] gravi murmure populi contra ipſum eſt [illegible]

Tandem epiſcopus [illegible] de [illegible] ſtipendiariorum [illegible] [illegible] per [illegible] domini Walerami de [illegible] domini Bertrandi de [illegible], & aliorum multorum [illegible] apud [illegible] dicti Bertrandi [illegible] [illegible] contra perſonas eccleſiaſticas vel eorum [illegible] [illegible] Epiſcopus pro [illegible] [illegible] a ſede apoſtolica [illegible] Porro de [illegible] Hermannus de [illegible] [illegible] Ægidius [illegible], Rubertus de [illegible], Johannes de [illegible] & Johannes de [illegible] [illegible]

Hac pace ſic [illegible], Johannes de Arkel Leodienſis epiſcopus, ad [illegible] reverſus eſt [illegible] Junii menſe, & eadem die [illegible] [illegible] in feſto S. Jacobi [illegible] [illegible] [illegible]

Eodem anno feria [illegible] Carolus imperator venit Aquiſgrani cum multis [illegible] ubi filium Wenceſlaum [illegible] [illegible] imperio. [illegible]

Eodem anno in menſe Septembri Gregorius papa [illegible] cardinalibus [illegible] Avenione, venit ad portum Maſſiliæ [illegible] navigavit ad urbem Romam.

Leodii quidam [illegible] [illegible] Ægidio [illegible], de ſuo [illegible] [illegible] Quod [illegible] [illegible]

[illegible]

cum multitudine armatorum contra solitam morem custodiam conclavis primo effringentes, violenter intus ingressi, requirentes inclusos ut papam Romanum vel Italicum nominarent, alioquin corda populi sic erant subversa, quod non evaderent periculum personarum. Quibus sic apprehendentibus conclave, Romani qui conclave custodierant palatium more suo custodire ceperunt cum tumultu magno, velut cantu rabido & ap des super tecta palatii ad terrorem electorum indefinenter saltaverunt. Deinde effractis foribus & parietibus conclavis cum instrumentis ferreis, irruerunt super cardinales ensibus evaginatis clamantes in suo vulgari: *Per la budella de Dio, o moriret o farete papa Romano*. In quo tumultu dicti cardinales nominarunt Bartholomaeum de Prignano Neapolitanum, pro tunc archiepiscopum Barrensem. Asserunt quidam, quod cardinales videntes populum furere, pronunciaverunt eis, Ecce habetis dominum cardinalem S. Petri, quem putantes eum fore electum, exhibuerunt ei reverentiam, petentes ab eo benedictionem, qui renuens clamabat voce magna dicens: Non ego sum papa, nec sum nec volo esse papa, & sic tandem videntes se elusos quaesiverunt, donec postmodum audissent designatum archiepiscopum Barrensem. Igitur hac nominatione facta, cardinales omnes latenter e conclavi fugerunt: quidam in suis domibus abscondebantur, aliqui extra urbem, aliqui in castro S. Angeli fugerunt, Bartholomaeum solum cum suis Romanis relinquentes, absque solemnitate quacumque in tali facto consueta. Itaque ac dispersis cardinalibus Bartholomaeus in crastino perpendens quod nullus ex cardinalibus mansisset cum eo, dixit rector huius urbis: Ecce non sum electus, nec cardinales conveniunt venire ad me: nos ergo videntes & obedientes nihil actum est. Hic eadem rectores urbis miserunt ad cardinales qui in suis hospitiis erant, ut ad eum papam venirent, & ei benedictionem praestarent, & consuetas solemnitates ei facerent: alias fraude vel metu mortis subtraxerunt, quod probe. Idem mandatum missum est ceteris sex in castro S. Angeli conclusis, qui saepius metu corporis inducti, qui potest cadere in constantem virum, non audentes rebellare, cuncta ad ordinationem & creationem papalem requisita facere processerunt. Nam in die coronationis eius processionaliter cum eo a sancto Petro usque ad Lateranum processerunt, & tandem in ipsa festa paschali honorifice, post sacra missarum solemnia coronaverunt, & Urbanum eum appellaverunt, beneficia & gratias pro se & suis amicis ab eo impetrantes. Cardinalis Gebennensis Ruthenensem episcopatum ab eo postulavit & accepit. Litteras etiam post praedictam ad reges, principes & populos Christianos destinarunt, absolutionem a

A poena & a culpa pro singulis, ut moris est, impetrarunt, & usque circiter festa ad curiam super qua sunt responsio fuerunt, verbo etiam confessionem.

Postquam igitur circiter spatio trium mensium cum suo Urbano intra Urbem cardinales resedissent, adveniente tandem mense Junio, Gallici interpretum aeris & nimios calores allegantes, licentiam petierunt a papa recedendi ad Anagniam ex causa mutationis aeris. Qua libenter concessa, postmodum ad civitatem Fundanam, sub dominio Honorati Gaetani comitis Fundorum pervenerunt. Qui eos iucunde nimis & hilariter suscepit, omnem eis libertatem ac securitatem promittens ac permittens. Et tunc in ecclesia Dei, procurante humani generis inimico, coepit schisma detestabile, sub quo per annos circiter XXXIX. languebant animae Christianorum. Siquidem cardinales Gallici, attendentes se iam in libertate constitutos, scripserunt Urbano, & persuaserunt eidem, ut papatui penitus cederet & renunciaret, quod electio eius non fuisset canonica, sed violenta & per impressionem tumultum Romanorum facta. Quo in tota sancta ecclesia magno conflictu, & renunciare nolente, & concilium generale eidem offerente, ubi res posset decidi, tandem intervenere multi tractatus per mediam trium cardinalium Italicorum, videlicet Florentini, Mediolanensis & de Ursinis, tum cardinalis S. Petri ex morte vel forte senio iam obierat. Hic in nullo proficientibus, tandem die IX. Augusti ex communium cardinales sub suis patentibus bullis scripserunt universis pene principibus Christianis per universum orbem, quod electio Bartholomaei Barrensis non esset canonica & vera, sed per compressionem & impressionem populi Romani facta, qui ipsos mortem minabatur, nisi papam Romanum vel genere aut Italicum. Quo metu perculsi, dicebant se hunc Bartholomaeum designasse, at non unquam id facturi, quem tamen putaverant fuisse & esse debuisse tam bonae conscientiae, quod nunquam tam frontem & confessionem electionem debuisset acceptare. Ipse tamen propria salutis immemor, eorum sub conditione papam se nominari & appellari fecit, qui tamen iuxta sacrorum canonum auctoritatem potius antipapa, apostata, anathema, totiusque Christianitatis destructor merito nominari debebat, exhortantes per viscera misericordiae Iesu Christi, & requirentes omnes & singulos, ne ipsi de cetero adhaererent, sed ut antipapam & prophanum evitarent. Admonebant praeterea hanc electionem, ut dicebant, cum ad quem ipsum trahebat plenitudo dicerent, beatumque Petri sedem liberam dimitteret, ut indignationem omnipotentis Dei infallibiliter incurreret. Ipsi quoque contra eum divinum & humanum auxilium invocarunt, alunde & annos nullam

[illegible]

ſpem de miſericordia habuerunt.

Verum Urbanus in Deo omnino confiſus & in jure ſuo, ſubſequenti ut in menſe Septembri ſabbato quatuor temporum, cum [illegible] cardinales [illegible] corpus [illegible] animas reſpiceret, alios cardinales [illegible] & alios novos [illegible] cardinales creavit. Quibus illi in civitate Fundana perceptis, ipſo die S. Michaelis convenerunt [illegible] Robertum Gebennenſem tituli [illegible] Apoſtolorum in papam elegerunt, quem & Clementem VII. nominaverunt. Verum habet dicta nova electio multorum contradictores. [illegible] inter duo papæ [illegible] ſententias excommunicationum, maledictionum & ſimilium contra ſe invicem fulminare cœperunt, beneficiis & honoribus privantes ſibi adhærentes, & deinceps multiplicata ſunt mala in terra. Non enim [illegible] ut tunc dicta eſt in papam, [illegible] quidam venerantes Urbanum, quidam Clementem. Siquidem regna Alemanniæ, Hungariæ, Angliæ, Bohemiæ, Daciæ, Sueciæ, Norwegiæ, Portugaliæ & major pars regni Siciliæ & Italiæ una cum multis provinciis Urbano VI. adhæſerunt. Regna vero Franciæ, Arragoniæ, Hiſpaniæ, Scotiæ, Navarræ, Majoricæ, Sardiniæ & plures aliæ regiones adhæſerunt Clementi VII. qui anno ſequenti curiam ſuam tranſtulit in Avenionem, propter favorem quem rex Francorum ad eum gerebat.

Eodem anno dominus Johannes de Arkel Leodienſis epiſcopus, morbum [illegible] in ventre, cum omnia beneficia medicinæ non poſſent alleviare tortiones quas patiebatur, obiit prima Julii. Cujus corpus tumulatum eſt apud Ultrajectum, ubi prius ſibi elegerat ſepulturam, cum adhuc [illegible] eſſet epiſcopus. Cor autem & exta apud Carthuſienſes Leodii in crypta ſunt ſepulta (a). [a] Nihilominus exequiæ corpore præſente [illegible] ſunt celebratæ in eccleſia majori. Nam [illegible] vigiliarum [illegible] canonici S. Lamberti, [illegible] reſponſoria [illegible] ſecundariarum eccleſiarum [illegible] miſſa celebrata eſt per dominum Nicolaum de Jardino abbatem S. Jacobi Leodienſis, [illegible] commendatione [illegible] S. Laurentii, [illegible] S. Lamberti, Novi monaſterii in Hoyo & Bethleem in pontificalibus.

Poſtmodum [illegible] electio eſt [illegible] per viam S. Spiritus in epiſcopum Leodienſem D. Euſtachius dictus Perſandus de Rupeforti, canonicus majoris eccleſiæ, promiſſa tamen proteſtatione, quod ſi ſummo pontifici diſplicerent hæc electio & aliter [illegible] quam providere de ipſo epiſcopatu, con- ſenſum electus cedere deberet proviſum [illegible] [illegible] facta electione [illegible] [illegible] in [illegible] & [illegible] dominum W[illegible] de Rupeforti fratrem electi [illegible] domino capitulo & [illegible] Nihilominus [illegible] [illegible] dictus [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] membrorum quem [illegible] omnes & ſinguli canonici [illegible] tenerentur, & in portam S. Martini [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & ſuper hoc [illegible] quod per [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ipſe poſt confirmationem electi miſſi ſunt ad Urbanum papam abbas Novi monaſterii (b) & Scholaſticus Leodienſis dictus [illegible] de [illegible] & Johannes del [illegible] [b] [illegible] [illegible] electum & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] electus [illegible] electi [illegible] [illegible] Unde [illegible] electus [illegible] eſt Wenceſlao duci Brabantiæ & Lutzemburgenſi (c) qui et [illegible] [illegible] [illegible] [c] [illegible] contra Leodienſes [illegible] [illegible] prout [illegible] Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſed non ceſſit ei proſpere & feliciter. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Unde [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] d'Arkele. Deinde Leodienſes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] duo oppida, Hannutum & Landen & in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (d) in terra Daleheim [illegible] [illegible] [d] [illegible] [illegible] [illegible] Trajectenſe [illegible] ſuper pontem de [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] duce Juliacenſi [illegible] [illegible] ducem Brabantiæ [illegible] [illegible] Leodienſes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] reſpondit [illegible] [illegible] cum populo ruſticano, qui [illegible] [illegible] ſed omnes hoſtes [illegible] ſingulares [illegible] [illegible] [illegible] ſed omnes reges & duces, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] devaſtant. In [illegible] [illegible] [illegible] ad terram [illegible]

(a) [illegible]
(b) D. W[illegible] [illegible]
(c) [illegible]
(d) [illegible]

[illegible] cum archiepiscopo Coloniensi.

Cum igitur ambassiatores Pertandi Leodiensis electi in Italiam pervenissent, invenerunt [illegible] quod tunc temporis ecclesia [illegible] & propter [illegible] Fundanum, [illegible] per cardinales antiquos, quod Robertus de Gebennis, quem ipsi secundo in papam elegerant, esset & esse deberet [illegible] & [illegible] pastor ecclesiae [illegible] [illegible] per quem Clementem confirmata est electio Pertandi. Quibus ad notitiam populi Leodiensis perlatis, communiter [illegible] ad dominum Arnoldum de Horne, [illegible] Traiectensem episcopum, [illegible] recepto episcopatu Leodiensi, quem [illegible] ab Urbano [illegible] & [illegible]. Arnoldus [illegible] pro quibus non [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] Leodiensis ecclesiae [illegible] a Roma [illegible]. [illegible] Leodium [illegible] Decembris cum multis nobilibus [illegible], & [illegible] Leodiensis [illegible] [illegible] Traiectensem nequaquam resignavit, quousque de Leodiensi [illegible] haberet integraliter. Pertandus [illegible] & [illegible] est [illegible] [illegible] cum Leodiensium cardinalium adhaerentes Urbano.

Eodem anno circa [illegible] Dionysii, cum quidam Rutheri Alamannus, [illegible] Mosa circa [illegible] monasterium [illegible] [illegible] Leodiensium Campaniensium circa Tungrim [illegible], oppidani Tungrenses [illegible] usque ad castrum de [illegible] & [illegible] praedonibus, cum Tungrenses [illegible] ad castrum de [illegible] domini [illegible] de [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quibus [illegible] [illegible] castri [illegible] a Traiecto [illegible], qui cum [illegible] Tungrenses [illegible] occiderunt [illegible]. Nam [illegible] Tungrenses [illegible] Leodiensibus [illegible] castri [illegible] [illegible] & [illegible] ad Campaniensium & ad [illegible] [illegible] de suo [illegible] Leodiensium [illegible] [illegible] Tungrensibus [illegible]. Quo [illegible], Leodienses castrum demolitum sunt, nemine illic reperto, qui illud defenderet. & in [illegible] [illegible] domini Bertrandi de

Lyers dictum Caster iuxta Traiectum similiter [illegible], ad propter [illegible] [illegible].

Hoc anno Carolus imperator defunctus est, cui successit filius suus Wenceslaus, qui coronam imperialem ad urbem Aquensem [illegible] [illegible].

Anno [illegible] cardinalium [illegible] per universum orbem [illegible], [illegible] principes [illegible]. [illegible] Iohannes [illegible] Francorum per cardinalem Florentinum [illegible] Clementi [illegible] Francorum [illegible] Clementi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consanguineus [illegible] [illegible] quod [illegible] Romana [illegible] in Avinione [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] quod [illegible] & [illegible] Terrae, quam [illegible] [illegible] Avinionis, quod ei Carolus imperator concessit ad [illegible] per [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] Clementi [illegible] [illegible] [illegible] regis Franciae. [illegible] [illegible] Castiliae & Legionis [illegible] [illegible] Urbano. [illegible] [illegible] Iohannem filium [illegible] in regno, ad Clementem se [illegible] [illegible] regum Francorum [illegible] [illegible] imperatori [illegible] & principes Alamanniae, [illegible] [illegible] per [illegible] Petri vel [illegible] cardinalis Ravennensis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Urbano. [illegible] in diversis ecclesiis [illegible] beneficiorum, dignitatum & [illegible] propter [illegible] & [illegible], praesertim in Leodiensi episcopatu & [illegible] [illegible].

Eo tempore [illegible] super Mosam [illegible] est [illegible], [illegible] [illegible] ab hostibus, [illegible] [illegible] Leodiensium [illegible].

Eodem anno circa festum Ianuarii [illegible] & [illegible] Iohannes de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in ducatu Bullonis [illegible], & ad Leodiensem [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] & magnam praedam [illegible]. Quo [illegible] [illegible] Leodii, [illegible] & [illegible] [illegible] Theodericum de [illegible] & [illegible] [illegible] & Iohannem de [illegible] Leodiensis & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Francorum, [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per [illegible] & [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ... pro emenda [illegible] ... Anno Domini MCCCLXXX [illegible] ... Carolus rex Francorum, filius Johannis regis [illegible] ...

[illegible]

Eodem anno Wenceslaus rex Romanorum & Bohemiæ venit Aquisgrani [illegible] ...

[illegible]

Eodem tempore quidam miles Armenus [illegible] ...

[illegible]

Anno MCCCLXXXII [illegible] ...

[illegible]

bernaculum regni definitive per Clementem ſuaque vero in dubio verſabantur longo tempore, ſicut olim in primitiva eccleſia dicebant quidam: ego ſum Petri, ego autem Apollo &c. Sic & nunc ego ſum Urbaniſta, ego Clementinus, in dedecus & ignominiam totius Chriſtianæ religionis & tripudium paganorum, qui intermedio tempore Chriſti fideles licentius infeſtabant, nec erat qui reſiſteret; & ſi dominus permiſiſſet, ampliora & graviora perpetraſſent.

Inter Gandenſes & ſuum comitem adhuc [illegible] graſſabantur inteſtina bella, dum in quodam conflictu pro parte comitis corruiſſet illuſtris dominus de Angie, ad quem de jure naturali ſpectare dinoſcebatur ducatum Arbemarlie (a). Comes igitur perpendens Gandenſes armis & bellis non poſſe ſubjugari, penuria victualium ipſos opprimere annitebatur, ut ſaltem ſic coacti potius veniam poſtularent. Supplicavit igitur duci Brabantiæ Wenceſlao, ſuoque conſanguineo, necnon & comiti Hannoniæ Alberto, ut omnes aditus per quos ad Gandavum victualia perduci poſſent, intercluderent, promittens se [illegible] eis de ſuis laborum recompenſam. Quod & factum eſt pro magna parte; ſed & portus maris per Selandiam & alias partes ipſis eſt interclusus, adeo ut mendicitate & inopia famis periclitarentur. Cumque comes ſimiles preces Londinenſibus effunderet, illi pariter in palatio ſuper hoc ſe convenerunt, vocibus importunis conclamabant, nec comiti nec Gandenſibus victualia ſubtrahenda vel deneganda; ſed cum patria ipſorum libera ſemper fuiſſet & eſſet in hac parte, cunctis qui poſtularent neceſſaria ſalvo pretio nunquam denegarent.

Eo tempore Urbanus papa ſententiam extendit in Johannam reginam Siciliæ, quæ primo per inſtinctum antepaparum cardinalium [illegible] Clementi [illegible] adhæſerat, [illegible] quod ratione [illegible] & quia regnum Siciliæ, quod ipſa poſſidebat, fuerat & eſt patrimonium S. Petri. Quia etiam dictus Urbanus de eodem regno apud Neapolim oriundus erat, illi potius favere & adhærere debebat. Sed fuit in hoc ſua ſemper [illegible].

Varium ſemper & mutabile femina.

Quam ob cauſam idem Urbanus regnum Siciliæ [illegible] Johannæ reginæ [illegible] poſt multas [illegible] conceſſit Carolo dicto de la Pace, nato comitis Duracii, qui de ſanguine regum Hungariæ fuerat procreatus, [illegible]. Hic, inquam, Carolus [illegible] quibus Urbanus [illegible] mille quingentis [illegible] habuit contra D. Othonem fratrem ducis de Brunſwich pro tunc maritum dictæ reginæ, eumque comprehendens incarceravit & longo tempore graviter afflixit. Neapolim Carolo ſe ſubdente & regina ad caſtrum [illegible] confugiente, [illegible] Averſa, [illegible] Panormum, ceteræque [illegible] deditionem [illegible]. Regina Johanna [illegible] angustia [illegible] omnium dominiorum & poſſeſſionum ſuarum heredem deſignavit Ludovicum ducem Andegavenſem, gubernatorem Franciæ ſub [illegible] Carolo, ſperans per eum relevamen reciperet contra invaſorem terrarum ſuarum; ſed fruſtrata eſt ſpe ſua. Nam priuſquam dux Andegavenſis exercitum adduceret, regina morti tradita eſt [illegible] per ducem Carolum ſupradictum, & Siculi ſub ejus regimen redacti.

Interim comes Flandriæ reſidens in oppido Brugenſi mandavit primoribus Gandavi ut ad ſuum colloquium venirent [illegible] ſub obtentu pacis mutuo tractandæ, dans eis ſalvum conductum veniendi, ſtandi, redeundi & ſua negotia pertractandi uſque ad terminum conſtitutum. Gandenſes [illegible] plenariam in comite non haberent confidentiam, quoſdam ex ſuis [illegible] deſtinarunt, qui tamen nunquam [illegible] ſunt reverſi: nam comes perfidus, non obſtante prædicto ſalvo conductu, illos contra jura humana & divina [illegible] fecit decollari, [illegible].

Anno [illegible] dux Andegavenſis Ludovicus [illegible] regem [illegible] regni [illegible] per teſtamentum Johannæ reginæ [illegible] Amedeo comite Sabaudiæ & [illegible] ad [illegible] regnum Apuliæ & Siciliæ feſtinabat, [illegible] Avenionem [illegible] Clementem [illegible] Bononiam, Aquitaniam & Marchiam Anconitanam [illegible]. Sed & peſtis epidemiæ [illegible] graſſabatur [illegible] Franciæ [illegible] tandem [illegible] Neapolim [illegible] ſed ad diſtantiam [illegible] Carolum regem Siciliæ [illegible] Urbanus papa Anglicum quemdam [illegible] ſtipendiariis [illegible] ad lanceatos [illegible] millia & peditum [illegible] tandem 20. Novembris [illegible] Neapolim, ſeceſſit verſus Apuliam,

(a) [illegible]

Apuliam, comparare volens sibi castrum aliquod aut oppidum in quo permaneret aut hiemaret, quousque suos congregasset exercitus. Verum [illegible] in ingratio quod ei prodesse obtulerant, non adversante fortuna [illegible] negabant. Audiens praeterea gazas & naves, quas in portu reliquerat, a piratis regiis fuisse penitus dissipatas, quam forem non [illegible] moestus & senex, & postea epidemiae attactus, velut alter Antiochus in terra non sua expiravit. De cujus morte Carolus Francorum rex non multum doluit, [illegible] causa quam ante praedixi.

[illegible] Eodem anno dum comes Flandriae portus evacuans & omnes eorum vias undique obsedisset, ne Gandensibus advehi cernerentur victualia, illi in angustia positi viam ferro tentabant aperire, & sumptis omnibus armatis quos poterant adunare, Brugas oppidum in quo comes cum suis perendinabat, aggressi sunt oppugnare tertia Maii, quando solemnis processio cum sanguine Jesu Christi, qui illic adoratur, fieri consuevit. Cumque oppidani [illegible] oppidum exissent, Gandenses quasi inopinate supervenerant, Brugenses invaserunt, quibus comes cum suis [illegible] in occursum venit. Porro minoris multitudinis oppidani, ad eos sustinere nequentes, paulopost abierunt, & [illegible], qui se talliis & exactionibus comitis gravari deplangebant, capta occasione ad Gandenses transfugerunt, tam clare demonstrantes verum, quod diu latuerat in eorum pectoribus. Itaque dato certamine, comes cum Brugensibus fugam arripuit, & in domo pauperculae mulieris delituit. Itaque interceptum est oppidum, & [illegible] ibi ipsius reperta sunt [illegible], [illegible] quae illic invenerant sunt [illegible], [illegible] Gandenses de praeda dati sunt. Verum in praetaxatum capitaneum suum Philippum Darteveldt [illegible] quicquid ad comitem spectare noscebatur in equis, vestibus, auro & argento &c.

[illegible] Successive Sclusa & caetera minora oppida Flandriae partim vi, partim sua sponte in deditionem Gandensium pervenerant, praeter oppidum Aldenardam, quod tamen quinque mensium per Gandenses obsessum est, post quam obsidio dissoluta est cum damno magno obsidentium, qui ibi per [illegible] sunt trucidati.

Terrae motus magnus his diebus in Brabantia, Flandria, Francia [illegible] vicinis, & [illegible] est [illegible] imperatoris.

[illegible] Igitur rex Francorum adhuc adolescens, cum audisset quanta adversitas advenisset comiti Flandriae, immensum congregavit exercitum, & pervenit usque ad [illegible] de Commines. At Gandenses cum [illegible] militibus proelium [illegible] circa pontem [illegible]. Franci

A transitum denegare tentabant, dissipata est hinc inde gravi certamine & confusione, & pertranseunt per Britones qui regiam aciem praecedebant. Fugata tandem [illegible], & Francigenae praevalentes [illegible] multa milia eorum sunt trucidati. Reliqui ad suos [illegible] fortitudine, redierunt.

[illegible] Iterum xxvii Novembris Flamingi congregabantur in manu valida apud Rosebeke in campo convenerunt, regio exercitui sibi fidenter praeliaturi, cum tentoriis & papilionibus [illegible]. Numerus autem Flamingorum [illegible] centum milia, quorum esse capitaneum [illegible] Philippus Darteveldt. Hi ex adverso regis [illegible] Francorum exercitus, in quatuor acies [illegible]. Prima acies praeerat dux Britanniae Armoricanae cum suis Britonibus, in armis experientissimis. Secundae aciei ductor erat comes Flandriae cum suo genero Philippo duce Burgundiae. Tertiae praeerat dominus de [illegible] [illegible] dominus Reinardus de Scoenvorst cum Alemannis circiter mille quingentis ad [illegible] doctissimis. Ultimam duxit Francorum rex cum suo militum numeroso & [illegible] nobilissimo, [illegible] Porro [illegible] volentes Flamingos undique invaserunt. Qui ut a Britonibus [illegible] ad alteram se partem transferre tentabant: sed Alemanni post tergo [illegible] eos [illegible] in [illegible] quod se invicem suffocabant, [illegible] armati fuere. In quo conflictu periisse dicuntur viginti quinque milia [illegible] Flamingi, cum capitaneo suo Philippo Darteveldt, qui multo [illegible] tempore [illegible].

D Cum ergo victoria cessisset regi, & successive tempore Flandria tota paene se comiti subdidisset, Gandenses tamen a suo proposito nequaquam destiterunt. Nam ex villis [illegible] & oppidis parvi populus, qui [illegible] comitis metuebant, ad Gandavum venire, ubi manere perpetuo proponens. De quibus oppidum [illegible] est, [illegible] quod [illegible] in [illegible].

[illegible] Iterum [illegible] contra Parisienses rebellasse & [illegible] contumeliam [illegible], [illegible] consueverant, [illegible] compedes [illegible] E [illegible]. Quamobrem [illegible], [illegible] Flandriae [illegible] [illegible] tempore Philippi [illegible] Francorum [illegible] Perveniens igitur juxta Parisios, omnia suburbia [illegible] demoliri & conflagrari, & ingressus civitatem, multos ex primoribus, qui [illegible], comprehendit & decoll-

[illegible] & cum partes utrumque [illegible] caſtrorum, [illegible] magnas ipſos [illegible] Sed & Angli, qui [illegible] ut opem ferrent Gandenſibus, per manum validam [illegible] oppreſſi ſunt & [illegible] cum confuſione ad ſolum [illegible] ſunt regreſſi.

[illegible] In temporibus [illegible] Lovanio ſeditio vulgaris contra Wenceſlaum ducem Brabantiæ, [illegible] ducem etiam in caſtro comprehendere & perimere. [illegible] duci [illegible] domos [illegible] plurimas & [illegible] Offenſo [illegible] ſuper hoc duce, tandem per intermedium burgimagiſtrorum [illegible] florenorum eſt [illegible] Brabantiæ. [illegible] Johannes [illegible] Johannem [illegible] & Henricum [illegible] Henricus [illegible] Lovanio [illegible]

[illegible]

Eodem anno [illegible] Decembris [illegible] princeps Wenceſlaus dux Brabantiæ, Luxemburgi & Lymburgi, [illegible] Caroli imperatoris & patruus Wenceſlai regis Romanorum & Bohemiæ [illegible]

Nec ſilentio prætereundum eſt [illegible] Wenceſlaum ducem [illegible]

[illegible] Conſiderans [illegible] & hoc ſpeculo [illegible] corpus [illegible] propagatum [illegible] Deus [illegible] conteſſione [illegible] eſt.

Eodem anno Urbanus papa [illegible] a Romanis [illegible] urbem relicta Roma [illegible] eſt ad Tiburtum & caſtella vicina [illegible] Neapolim [illegible] Caroli, [illegible] propter beneficia quæ receperat ab eodem.

Anno [illegible] Carolus Francorum [illegible] Clementem [illegible] Urbanum [illegible] Wenceſlaum regem Romanorum & Bohemiæ apud Pragam [illegible] Clementem [illegible] cardinalium [illegible] Romanorum [illegible] regis Francorum [illegible] Pragenſem [illegible]

Eodem anno cum quidam procurator curiæ Leodienſis mittitur, & nomine molestaret quemdam oppidanum Dionantenſem, illic coram magiſtro & rectoribus civitatis ſuper his querelam deponit lacrymoſam. Quo non ſolum permoti conſules, ſed & populus univerſus, qui totiens frequenter ſuſtinebat ab hujuſmodi genere procuratorum & officialium forenſium, dedignantes in unum virum mortem mittere, totam etiam ſectam ipſam conabantur eradicare & a ſuis ſinibus penitus deinceps refrenare. Statimque omnes litteras citatorias, admonitorias, excommunicatorias & proceſſus hujuſmodi infra oppidum repertos, aſſerunt coram eis deferri & in igne cremari, ipſumque procuratorem extra burgum deductum perpetuo proſcripſerunt ut cætera metus incuteretur. Quo peracto, timentes pro delicto tanto per dominum Leodienſem, tunc Hoyum, poſtulantes ut & cives eis aſſiſterent in hoc negotio. Verum epiſcopus hoc audiens, tametſi tam peſſima ultione gravaretur, & tædere vulgi timeretur, cum eſſet vir modeſtus & circumſpectus, perſonaliter receſſit ad Hoyum, laudabat & approbabat quod factum fuerat, & ceſſavit tempeſtas.

Eodem anno deceſſit e ſæculo Ludovicus comes Flandriæ, graviter permotus, quod Gandavenſes ob modicam occaſionem tam longævo bello compreſſiſſet, non ſine eis de ſuorum. Cui ſucceſſit gener eius Philippus, cognomine Audax, filius Johannis regis Francorum, & dux Burgundiæ. Qui regnare incipiens pacem fecit cum Gandavenſibus, datis treugis in annum, & relevavit comitatum Flandriæ in feudum a rege Francorum nepote ſuo. Sicque temporibus ſuis pacifice regebat negotiatio Flamingorum cum cæteris.

Hoc tempore filii naturales domini de Hers quemdam oppidanum S. Trudonis, qui ſuo candidus venationis deſpectum fecerat, occiderunt. Unde turbati cives tenere, verſus caſtrum proceſſerunt, comburentes & devaſtantes quidquid ad dominum caſtri ſpectare noſcebant. Cumque aliquanti caſtrum intrare præſumerent, unus ex ipſis peremptus eſt. Porro mater domini loci metuens ne caſtrum ſuum amitteret, rogavit dominum Leodienſem & magiſtros civium quatenus ei in hoc articulo ſubvenirent, promittens emendam condignam pro homicidio filiorum baſtardorum, quod tamen dux ipſe non poſſerat nec impenderat. Statim itaque dominus & magiſtri civium illuc properaverunt, & tumultum ſedaverunt, multum increpantes Sancti-Trudonenſes, quia domos combuſſerunt, quod ad dominum Leodienſem ſolum & in ſolidum ſpectare dignoſcitur & alio dominio. Tractatum tamen eſt ut Sancti-Trudonenſes pro ſcelere perpetrato in oppidanum ſuum duo millia florenorum acciperent, & amici occiſi miſſe.

Ea tempeſtate Urbano papa reſidente apud Neapolim, de qua tranſit ad caſtrum Luceriæ cauſa ſpatiamenti & relevaminis tædiorum aquatici, aliqui de cardinalibus, quos ipſe creaverat, relictis veteribus, conſpiraverunt in eum, cujus ſceleris princeps erat cardinalis Anteſſanus; tractantique practicarent apud Carolum regem Siciliæ, quod dictus papa ab eodem rege, quem promoverat, caperetur, & in carcerem conjicere poſitus, ignorante papa quod hoc factum ne cardinales fieri procurarent. Unde unus ex his, videlicet cardinalis de Manupel, graviſſime permotus de commiſſo, confeſſus eſt Urbano quod ipſe cum ſeptem aliis complicibus ſuis & cum cardinalibus diem prodiționem feciſſet, petens ſibi faciem miſericordiæ indulgeri. Quod audiens papa nimis obſtupuit, quod hi, quos in ſummum ſublimaverat, in hoc ſcelo tam vecordi conſentire potuiſſent; ſtatimque dato & præſtito ſecreto regi Carolo, de carcere miſſus eſt & inde emiſſus, ignorantibus nec vocatis cardinalibus qui hunc practicarant. Aſt papa libertate potitus, animo ſuo motus ſeriemque & furorem concepit diſſimulans, vultum inſuper hilarem cardinalibus oſtendens, quaſi nihil adverſi perpeſſus aut ignoraret penitus quæ facta fuerunt, quadam die cum valida armatorum manu equitans, ſimulabat ſe velle Romam reverti, propter injurias quas a Carolo rege pertulerat, qui nolo temeritate præſumpſit mittere manum in Chriſtum Domini, ſuumque ſublimatorem carceri mancipare. Cardinales, his auditis, verbotenus condolentes ſummo pontifici, ſacrum regis deteſtabantur, & ſe una cum eo Romam velle proficiſci, relicto tyranno prophano, unanimiter conclamabant, & aſſignata eſt dies qua promiſſa debebant ſecus compleri.

Anno MCCCLXXXV. decima Januarii, papa fingens ſe velle cum collegio cardinalium Romam reverti, inſcius ſibi equitibus quibuſdam, egreſſus Neapolim, caſtrum ſuum Luceriam cum omnibus intravit. Caſtro igitur debite obſerato, pontibuſque levatis & cratibus demiſſis, in craſtinum patronis eſt conſiſtorium, quaſi illic tractari deberet, qualiter compendioſius Romanum iter arripiendum foret. Cardinalibus igitur in loco conſiſtorii conſidentibus, dato ſigno papa univerſos fecit comprehendi per ſuos ſtipendiarios milites, in una lateras latenter incluſos, & in ergaſtulo profundiſſimo demiſit, & ab ſtatim levatus, de quo uſque ad diem obitus ſui numquam ſunt revocati, pœnam condignam luentes pro ſcelere patrato. Anteſſanus autem qui prefatæ conſpirationis primarius fuerat, callidus nimis & dolo plenus, tempeſtate noctis mali conſcius a collegio confratrum & complicium ſuorum aufugit,

tempore ſe ſequeſtraverant, ſicque captivitatem prædixerant. Porro rex Siculus audita captione cardinalium, Luceriam caſtrum in quo Urbanus papa degebat, confeſtim obſedit cum magna copia bellatorum, eo propoſito ut & Urbanum iterato captivaret, & cardinales occaſione ſuæ captivitatis a carcere liberaret. Tandem aliquandiu duravit obſidio, ut papa cum ſuis qui obſidebantur, ciborum penuria premerentur, & quoque [illegible] herbis [illegible] quibus non abundabat [illegible] munere [illegible] docerentur [illegible]. Tandem poſt [illegible] menſem quaſi [illegible] papa [illegible] caſtro, [illegible] cardinalibus, domino Thoma [illegible] S. Severini & Edmundo de Nola, quos tamen patres Clementis ex corde [illegible] quantis premerentur angariis qui in Luceriæ [illegible] obſidione [illegible] cum lanceis & haſtis circiter [illegible] octingentis, ad cacumen ſuper [illegible] caſtrum Luceriæ [illegible] pervenerunt, & per [illegible] ſubterraneos [illegible] educerunt. & [illegible] ad Barum S. Nicolai, ubi ante papatum archiepiſcopus fuerat, [illegible]. Ubi cum aliquanto tempore perendinaſſet, ſtatim XVII Decembris applicuit ad portum Piſanum, & poſt quartum diem civitatem Januenſem intravit cum magna jucunditate & ſolemnitate receptus a populo & clero univerſo. In qua civitate moram trahens anno uno & menſibus tribus [illegible] cardinales [illegible] fautores ſingulis dignitatibus, beneficiis & officiis privavit, & alios de eodem [illegible]. Inter cetera [illegible] cardinalibus de [illegible] & [illegible] de Petra[illegible] & de Ravenna mandavit [illegible] Januam [illegible] theſauro [illegible] non [illegible] Quos [illegible] papa [illegible] & omnibus præbendis & dignitatibus ſpoliavit. Qui [illegible] per Lombardiam [illegible] Italiam [illegible] ad Clementem Avinionem ſe tranſtulerunt [illegible]. Quos [illegible] ad gratiam recepit, & [illegible] honoravit [illegible] obedientiam [illegible] reddidit [illegible] quam [illegible] apud Urbanum [illegible] amplius.

Comes [illegible] de Reverſcheit.

Anno eodem comes dominus de *Reverſcheit* damna infinita [illegible] & [illegible] ſuis vicinis [illegible] intulit [illegible] ceſſare [illegible] tres archiepiſcopi electores imperii, videlicet Maguntinus, Colonienſis, & Treverenſis cum duce

A Juliacenſi caſtrum ejus munitiſſimum obſederunt, mandantes Arnoldo de *Horne* Leodienſi epiſcopo, ut in eorum ſubſidium properaret [illegible]. Quod & [illegible] fuit [illegible]. Cum autem propter [illegible] partem [illegible] procederent [illegible] quod caſtrum obſederant, [illegible] Leodienſis [illegible] per [illegible] negotium. [illegible] interpoſito [illegible] captivo etiam [illegible] caſtrum [illegible] datum eſt in manum ejus qui regis Romanorum vices [illegible] in Alemannia, & obſidio ſoluta eſt.

B Durante prædicta obſidione de *Reverſcheit* cum quidam prædones de ducatu Barrenſi prædam abegiſſent de terra Bullonii, [illegible] Leodienſis præpoſitum Bullonii, [illegible] ſecum [illegible] de [illegible] cum octingentis [illegible] peditibus quam equitibus, perrexit tota die & nocte, quouſque pertingeret terram Virdunenſium, & [illegible] de damnis & contumeliis [illegible] prædam magnam [illegible] boum C & vaccarum abducere cœpit. At incolæ de [illegible] ad ſe ſpectare [illegible]. Quibus cum propoſitus benigne reſponderet [illegible] ad caſtrum Bullonii [illegible] ſpectaret libenter reſtitueret, illi ſuper hoc non contenti, gladios [illegible] centum & quinque de parte Barrenſium & Virdunenſium [illegible] occiderunt [illegible] Leodium [illegible] traducta.

Eo tempore rex Francorum accepit in D conjugem filiam ducis Bavariæ [illegible] ſpecioſam ad modum & [illegible] ornatam, quam poſt modum coronari fecit Pariſius, advocatis ab Avenione duobus cardinalibus de obedientia Clementis. Et impoſuit rex taliam magnam [illegible] regno pro [illegible] regina, [illegible] antiqua conſuetudine [illegible]. Quibus peractis [illegible] rex [illegible] portum [illegible] *Damme* [illegible] inter Brugis & Sluſam, cum [illegible] ad ſubjugandum oppidum Gandenſium & reſtituendum patruo ſuo Philippo duci Burgundiæ, E & habens aliquantis [illegible] cum [illegible] oppidi, [illegible] receſſit [illegible] Gandavum & [illegible] Francigenæ [illegible] oppidum [illegible].

Anno MCCCLXXXVI defuncto rege Hungariæ abſque herede maſculo, [illegible] filia relicta, quam Sigiſmundus frater regis Wenceſlai in uxorem traduxerat. Carolus rex Siculus nepos regis defuncti, tanquam propinquior heres maſculus illud per [illegible] manum conabatur obtinere, & [illegible]

[illegible]

in primorum locum ſubrogans. Hæc ſunt nomina ſcabinorum qui ſunt amoti. Raſo de *Waroux*. Ægidius dictus *Chabot*, Bertrandus de *Lens*. Wilhelmus de *Moraus*, Theodericus de *Ahenaux*, major. Johannes de *Carnu*. Theodericus de *Berlous*. Wilhelmus de *Grez*. Wilhelmus de *Berjes*, Lambertus *Buſſut*. Gerardus de Repogna. Johannes de *Perrez* & Johannes de *Berjes*.

[illegible] Eodem anno menſe Decembri Urbanus papa, relicta Janua (Genua) urbe, curiam tranſtulit in Lucanam civitatem opulentam.

Anno MCCCLXXXVII. multi vexabantur a tuſſi vehementi & raucedine: adeo ut in uno monaſterio in quo [illegible] religioſi fuerant, vix duo poſſent cantare officium divinum propter tuſſis & raucedinis importunitatem. Multi inde moriebantur.

[illegible] Eo tempore apud Leodium Gabriel nuper depoſitus tacita inquiſitione longa & intentata contra eum ut præceſſit, ex decreto domini & civitatis, cum aliquanti ex eis literas miſſent: aut certe non poſſent [illegible] [illegible] ad quam miſſam ſunt, proſcripti ſunt perpetuo a patria & banno. Quamobrem [illegible] per [illegible] eos Pragam ad præſentiam Romanorum regis profecti ſunt, querelam longa [illegible] ſuper materia ſibi facta per epiſcopum Leodienſem, & ſuam civitatem, qui in offenſam regni incurrerat contra omnem conſuetudinem & legem patriæ, [illegible] a ſcabinatu præſumpſiſſet removere, quod nunquam per priores [illegible] fuerat, cum quo perpetuo fore deberent. Qui ſimiliter a rege prædicto literas impetrarunt præceptorias ad epiſcopum & populum Leodienſem, quarum litera continebat. « Quod [illegible] ipſos, eoſdem ſcabinos ad priſtinum honorem & officia reſtituerent [illegible] cum recompenſa damnorum que per hæc fuerant perpeſſi: alioquin [illegible] manifeſtam offenderent. quod nemo [illegible] debebat aſcquatur. » Miſſi ſunt ad id exequendum duo milites Bohemi, qui de præmiſſis juxta diligentiam facerent executionem. Qui cum Leodium perveniſſent & de mala [illegible] & enormibus criminibus eorum ſuiſſent plene informati, quomodo juſtitiam quotidie pro pecunia vendidiſſent, & multos orphanos & viduas exhæredaſſent, affirmabant quod non plenariam aut condignam pœnam pro ſuis exceſſibus ſuſcepiſſent. Nam ſi ſimiliter crimina in civitate Pragenſi commiſiſſent, a ſententia mortis nullo medio poſſent evadere [illegible]. Sicque venerabiles ſcabini ſpe ſua fruſtrati, omnes per viam qua venerant redire feſtinabant.

[illegible] Per idem tempus Renaldus dux Gelriæ, nobis per quæ offenſus, diffidavit regem Francorum Carolum: quo tunc ex toto præſtiti [illegible] duce indignante, partem ſuam ducem Burgundiæ, verſus Trajectum, ut [illegible] caſtra villaſque ſpoliantes ad Brabantiam & Lemburgiam vaſtabilem & armatas omnes egregie præmiſit: propterea perſonaliter illuc anno ſequenti cum [illegible] venire, ac ducis temerariam contumeliam vindicare ac reformare. Dux Burgundiæ partem mandato regis cum [illegible] apparatu versus Trajectum diligenter adimplens cuncta quæ [illegible] fuerant imperata, [illegible] ubi in [illegible] gratis d[illegible] Leodienſi epiſcopo Arnoldo non modice, per cujus patriam neceſſe habebat tranſire. Feci autem epiſcopus duci conventum ſolemniſſimum cum trecentis equitibus & peditibus. A latere ducis dextro tendit pater regum Francorum dux Bavariæ, a ſiniſtro ſuus dux Barrenſis. Petro Lambeſt [illegible] monſtrabat ad mediam cum cæteris ſuis baronibus & nobilibus. Sic & idem dux Trajecti per [illegible].

At dominus Johannes Ægidii cardinalis & præpoſitus Leodienſis, cum eſſet Urbaniſta, audiens ducem Trajecti adveniſſe, qui totus erat de favore Clementis papæ, authoritate apoſtolica in eccleſia qua dux miſſam audiret, poſuit interdictum & ſacra ceſſari a divinis. De quo deſpectu dux nimium exacerbatus eſt, & paulo poſt regreſſus ad Brabantiam.

[illegible] Urbanus papa relicta civitate Lucana, ſe ceſſit ad Peruſinam civitatem Tuſciæ, longo tempore ibi moram habens.

Item, in fine Junii quidam nobilis D. Gerardus de *Hermanes* frater Johannis de *Bodemacle* cum multis complicibus prædam magnam acceperant de terra Bullonii juxta villam dictam *Palíſeul*: ubi tunc erant nundinæ. Quod cum innotuiſſet præpoſitus terræ per dominum Leodienſem deputatus, juſſit arbores multi [illegible] & eundo vias obſtruxit anguſtas per quas redire debebat: illuc cum ſuis prædonibus veniens, multos proſtravit, aliquantos captivavit, & prædam omnem excuſſit, Gerardus fuga comitante evaſit.

[illegible] Sed & eo tempore quidam nobilis Alemannus cum trecentis complicibus terram Stabulenſem intravit, violenter totam prædam magnam circa villam dictam *Lecame*. Cui cum incolæ loci circiter ducentos prædam volentes auferre & redimere, obviarent, illis trucidati ſunt [illegible] capti [illegible] de parte adverſa tres tantum cæſi ſunt & præda abducta. Verum S. Remaclus patronus terræ gravem in hoſtes exercens ultionem, non in eo ſequentis principis prædonum tabidus factus eſt: manus & actus equi ne commendabant & morte terribili percuſſi. Cum compertus ad monaſterium Stabulenſe venerunt homines veniam poſtulantes de commiſſis, & emendam condignam offerentes: metuentes ne ſimile quippiam ipſis eveniret.

[illegible] Eodem quoque tempore quidam cardinalis vir bonus & cruce diſtinctus, ſancti coronis S. Pauli vulgariter nuncupatus ex domino Lucemburgenſi, qui erat de obe-

A domini & favore Clementis VII apud Avenionem defunctus est: quo ibi sepulchrum elegit in cimiterio communi S. Michaelis, supplicans illuc sine pompa funebri tumulari. Hic post obitum multis claruit miraculis circa curam languidorum.

Anno MCCCLXXXVIII. domini de [illegible] & de Brouchoven quosdam mercatores de Trajecto, de S. Trudone & de Hoyo, proficiscentes versus nundinas in Franckfordia [illegible] captivos abduxerunt suis mercimoniis [illegible], sumta occasione, quod dominus Leodiensis quandam hereditatem suam in comitatu Lossensi, quae debebat esse de [illegible] domini Ludovici de Brouchoven ablatam [illegible] commisisset [illegible], qui occasione quorumdam [illegible] ab episcopo Leodiensi. Quamobrem [illegible] Leodienses cum suo episcopo per singula monasteria [illegible] cum ceteris [illegible] ad [illegible] versus terram ducis Juliacensis, in cujus territorio [illegible] praedicta facta fuerat, & ab inde versus terram domini de [illegible] & [illegible] villas succenderunt [illegible], illic se [illegible] & damna gravia duci Juliaci intulerunt. Quod cernentes [illegible] non posse [illegible] praedam ablatam suis [illegible] captivos remittere [illegible] Leodium [illegible], qui illic captivi manserunt quousque persolvissent [illegible]. Sicque pace [illegible], Leodium post [illegible] reversi sunt ad sua.

Eodem anno cum dominus de Cuyk oppidum dictum Grave [illegible] a duce Gelriae, qui terram quam tenebat in feudum a ducissa Brabantiae [illegible] Wenceslai Brabantini [illegible] obsiderunt Grave oppidum. Igitur cum in vigilia S. Johannis Baptistae [illegible] Brabantinorum pro [illegible] terram ducis Gelriae [illegible] ingressi, & [illegible] equites [illegible] villas [illegible] Brabantinos. [illegible] Quod quidem [illegible] Brabantinorum [illegible] ducem protegerent.

Eodem anno octava die Septembris Francorum rex Carolus cum innumerabili exercitu & duobus patruis suis ducibus Burgundiae & Bituricensi venit Bastoniam, quod est oppidum ducatus Lucemburgensis pro tunc spectans ad ducissam Brabantiae Johannam, relictam ducis Wenceslai. Quo audito, ducissa descendit ad salutandum eum cum curribus & equitibus numerosis. Cum autem ipsa pervenisset ad oppidum [illegible] & descendisset de curru [illegible] ducissa [illegible]. Quibus [illegible] ducissa [illegible] rex [illegible] ducissa [illegible] B [illegible] ducissa [illegible].

C Igitur rex Francorum profectus a terra Lucemburgensi, intravit terram Juliacensem, [illegible] eo quod dux Juliaci genitor esset ducis Gelriae. At dux Juliaci [illegible] regi [illegible] filium [illegible] regem [illegible] consiliis [illegible]. Quibus auditis, rex [illegible] tranquillitate est, & [illegible] Mosam & Rhenum, D [illegible] terrae. [illegible] Deo volente, de caelo [illegible] usque ad genua equi Francorum [illegible] regi. Ille venit ad regem Arnoldus Leodiensis episcopus, & cum [illegible] est per [illegible] a rege & [illegible]. Sed & dux Juliaci [illegible] E ducis Gelriae [illegible] & pactis subscriptis, videlicet, [illegible] ducis Gelriae [illegible] ad sancta Dei evangelia [illegible] Anglia [illegible] regi [illegible] Romanorum, [illegible] erat vasallus, & regi Anglorum, cujus erat consanguineus valde propinquus.

eo eorum instrumentum falsitate ante multos annos produxerat, & hereditates multas ab eo susceperat. Quod si idem dux requisitus fuerit servitium præstare regi Anglorum contra Francos hoc faceret, si idem rex Anglorum personaliter interfuerit, aliàs non; & in hoc casu hoc habeat notificare regi Francorum ante, ut non integrum praedictum regnum Francorum possit impugnare ac de terra sua se movere. Firmata hac pace, cum dux redire proponeret per partes Alemanniæ, quæ sibi dux decrevit, & aliquanti de comitatu regis cum grosso subsequerentur, aliquot primores multi comprehensi sunt ab Alemannis, videlicet thesaurarius, cubicularius, provisor, & multi plures qui graviter exactionati sunt, & usque ad tandem erant ducem de thesauro regis solvere summa quinta comes de Moerhofen, & ceteri in eadem regione habitandum.

[illegible]

Anno MCCCLXXXIX. nuntios rex Romanorum & Bohemiæ literas destinavit episcopo Leodiensi, capitulo majori & rectoribus civitatis, mandans ut utrique [illegible] ad sua reponerentur officia, & in possessiones & facultates suæ ipsis redderentur: ad id præcedens quam ,[illegible] per literas concessi Inter ea dudum eos dederat Mox episcopus cum capitulo appellavit ad sedem apostolicam, & quinque ex ipsis amotis clericis & vocati sunt ad nominandum palam.

Item oppidani S. Trudonis multa commiserunt in præjudicium jurisdictionis abbatis & conventus ejusdem loci, ad quos de jure fundationis spectat dominium magnæ partis oppidi prædicti. Quamobrem auctoritate domini Leodiensis excommunicati sunt. In eam incitationem populares prorupere & bonorum in oppido suo & dimicanti omnes quos abbas ibi infestare: Nec hoc contenti domos & habitationes eorundem tam intra oppidum, quam extra diruerunt & incenderunt. Sed & monasterium prædicti maris dicti abbatis dictum Nova villa non longe situm ab oppido combusserunt & everterunt. Religiosi vero cedentes malitiæ suæ monasterium reliquerunt, & longo tempore manserunt sunt in Hoyden oppido Hollandiæ, ubi circumcirca multas habent possessiones. Origo totius mali hæc quidem dicitur dictus Arnoldus Bertholdus per dominum communem, quia vicarius patruus erat in hac contra Leodiensem episcopum.

[illegible]

Arnoldus de Horne episcopus Leodiensis corporis gravatus ægrotare capit, quam solent [illegible] habuit, & tandem XIII. Martii circa undecimam noctis defunctus est (a), vir quietus & quietem pacem petens hic. Corpus ejus ad terram nativam, (b), ubi se pultum elegerat, relatum est per decem

[a]

[b]

(a) [illegible]

(b) [illegible]

A fuit Mosæ, caro vero apud Carthusienses in Cornelio monte fuit reposita. Præfuit autem circiter decem. Celebraveram autem quae funeralibus tam eleganter, circa Annuntiationem B. Mariæ, cum multi essent ambassatores ad episcopatum Leodiensem promovendi dominus Guillelmus de Lecha archidiaconus, pro quo intercesserat ducissa Brabantiæ, sed & Albertus dux, comes Hollandiæ pro filio suo multis instantiis vota & preces, sed per capitulum unanimiter postulatus est in episcopum dominus Theodericus de Marka nepos quondam domini Engelberti de Marka Leodiensis episcopi frater comitis de Marka

B & Cliviæ. Qui renuntiavit episcopatui renuntiavit postulationi de se factæ, regratians simul toti domino capitulo qui eum postulaverant, super benevolentia quam sibi exhibuerant. Vacante sede Leodiensi de communi consensu & capituli & populi creatus est mamburnus & protector patriæ Henricus de Perwesio dominus multi, nepos episcopi tunc defuncti, eo quod tam quiete & pace prosuisset & tractasset Leodienses dum esset sacristiae obnoxius sacrum. Porro cum dominus Arnoldus de Amboise multos populares per suam potentiam inducere vellet, ut

C eum sicuti dominum Baldewinum eligerent in mamburnum, cum esset tempore quadragesimæ, cum multos pisces cum grossis capitibus vocatos Cabellos quos huic inde transiens per sartoribus ad tabernas divulgavit propterea proiectus est ad decennium, nemore sibi valente in hoc suffragante.

Urbanus papa audiens regnum Siciliæ à devotione tam Franciæ quam Alemanniæ discrepantia Perusio, venit Florentiam, ex inde ut versus Neapolim dirigit et obviat grossos sunt. Quod audientes Romani per multa instantiæ, magna de multis ubi pridem

D illum reducunt cum Romam inde numquam discederent.

Eodem anno VIII. Septembris Johannes dominus de Moirhorst [illegible] recuperans dominus Leodiensium, victoria tempus & secundis per pulchre [illegible] agros suos de [illegible] non longe distantem à Trajecto ab utraque parte ipsis prædam magnam secum abducens. Quam cum aliquanti rurales de Namur & Hasseria atque [illegible] vellent [illegible] recuperare, & essent multo minores, irruerunt super eos Ruthero, & prostra-

E tos & [illegible] diversos fere captivos abduxerunt. Quæ res cum innotuisset civitati, placuit universis communitati est interveniendum autem amicis utriusque partis, tractatum erat, ut captivi utrimque remitterentur aliàs, eo pacto ut si [illegible] concordia non fieret, illi intra festum Andreæ redirent ad vincula priora. Quæ quidem forma tractatus cum non placeret civibus, prætextum cum in Decembris mense sui [illegible], quam in Septembri, adiutum eorum contradictione

[illegible]

fugam inierunt. Illi autem arrogantes progreſſi more ſuo, Turcorum congreſſum non poterant ſuſtinere. Quo viſo, fugerunt Franci, & tota fere turma Francorum nobilium illic trucidata eſt, vindicante Domino ſuperbiam eorum & elationem ſibi innatam.

[illegible]

Eodem tempore Flamingi volentes complacere ſuo principi, qui erat patruus regis Francorum & totus Clementinus, relicto Bonifacio IX. obedire cœperunt Clementi, praeter Gandenſes & Antwerpienſes, qui ſemel contradicentes ab obedientia Romanae ſedis non poterant ſequeſtrari, quantumcunque tentarentur minis aut promiſſis.

[illegible]

Bonifacius papa conceſſit omnibus viſitantibus hoc anno limina ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli in urbe Roma plenam remiſſionem omnium peccaminum ſuorum, reducens annum iubilaeum ad annos XXXIII. propter brevitatem vitae humanae, ut aiebat. Qua occaſione infiniti Chriſtiani illuc profecti ſunt, quod ſatis diſplicuit Clementi Avenione reſidenti.

Grandis peſtilentia.

Anno MCCCXCI. magna peſtilentia diffuſa eſt in univerſam fere Europam, praecipue vero Germaniam & Galliam, de qua innumerabiles extincti ſunt, aliquanti dolentia, aliquanti peſte inguinaria & ulcerata veſica, poſt diem tertium obierunt. Aliquanti etiam magni principes hoc anno de hac luce ſubtracti ſunt, videlicet Robertus & frater comitis Namurcenſis, quem poſt pauca alius frater, Guilielmus nomine, ſubſecutus eſt, necnon comes [illegible] genere quidem, ſed & dominus de *Moriamez* genere comitis S. Pauli, omnes viri ſtrenui & ſuorum ſubditorum protectores.

[illegible]

Eodem tempore dominus Ludovicus de *Sprenſhorn* factus eſt hoſtis Stabulenſium, eo quod inimicos eius per terram ſuam habere tranſitum permiſiſſent, veniensque Malmundariam, ab incolis exegit [illegible] cum ſocietate Rhenen. aliquas villas eorum penitus conflagravit. Qui cum non ſolum hoc praeſtare noluiſſent, ſed viriliter & animoſe hoſtes impeterent, dictus miles multas domos circa turrim ſuccendit igne. Quod tamen non impune tulit, vindicante eum [illegible] ſanctorum S. Quirino diacono & confeſſore martyre Nigaſio & Scuviculo, patronis loci & monaſterii. Nam quidam ſemunt ipſum [illegible]. Neſcio ſi verum ſit.

[illegible]

Ea tempeſtate rex Francorum [illegible] ſanitati redditus, voluit viſitare extremos fines regni ſui, ut ſciret ſi cuncta recte agerentur, & ut ſalubriter diſponerentur regni negotia, & ut Anglicos de terra ſua repellerent. Sed & pacem inter comites de *Armenac* & de Fuxo [illegible]. Quibus ex magna parte pro voto perfectis, ad Avenionem, multa [illegible] colloquia cum Clemente papa ſuo, & novo ſchiſmate [illegible] cum eodem, ipſe cum per hoc regnum ſuum in cunctis proſperari; ſicque per Aquitaniam & alias regiones reverſus eſt Pariſius.

Eodem anno decima nona die menſis Auguſti jacta ſunt fundamenta novae turris eccleſiae S. Lamberti verſus meridionalem plagam, ſub qua eſt theſauraria eiuſdem eccleſiae, & vix poſt annos ſeptem perfecta eſt.

[illegible]

Per id tempus Bonifacius papa fecit publicari per dominum Waleramum de Vaux epiſcopum Anconitanum apud Leodium plenam indulgentiam ſeu remiſſionem omnium peccaminum poſſe acquiri a vere confeſſis & contritis, qui in anno praecedenti Romanam urbem viſitare non potuerunt, aut propter debilitatem & ſenium, aut guerras, aut aliquod quodcunque legitimum impedimentum; dum tamen in truncis imponerent tot pecunias quot in eodem itinere debuiſſent expendere, & viſitarent quotidie ſpatio ſeptem dierum quatuor eccleſias eiuſdem civitatis. Sedebant autem in eccleſia S. Crucis Leodii multi poenitentiarii audientes confeſſiones peregrinorum, qui in numero copioſo de diverſis regionibus illuc convenerant; quibus etiam bis in die, videlicet ante prandium & hora veſperarum dictus epiſcopus authoritate apoſtolica indulgentias a poena & a culpa liberaliter impertivit & conceſſit; ſicque de oblationibus Chriſti fidelium eccleſia S. Crucis, quoad ſtructuram, notabiliter eſt emendata & reparata.

[illegible]

Anno MCCCXCII. ex ſolitis frequentibus tonitruum & fulminum, intermiſcentibus ſe ſpiritibus malignis, contriti ſunt multae turres & campanilia diverſarum eccleſiarum in Leodio, videlicet ambae turres eccleſiae S. Lamberti ſtantes juxta occidentalem plagam juxta chorum antiquum, ubi eſt altare SS. Coſmae & Damiani. Item turris S. Johannis Evangeliſtae, campanile Carthuſienſium, ambae turres S. Jacobi, quarum unam medium confregit, alteram ſolum diſcooperuit in ipſa vigilia S. Laurentii. Alvaede ſpiritus maligni ingreſſus refectorium, picturas confregit & obſcuravit, vitreas fregit, & ſuae foeditatis veſtigia multa reliquit.

[illegible]

Item duodecima Januarii celebrata eſt in eccleſia Leodienſi ſpecialis miſſa pro pace & unione S. Matris Eccleſiae per dominum epiſcopum Anconitanum, cum interfuerant duo alii epiſcopi, unus de ordine Praedicatorum, alter de ordine Minorum, cum praelatis monaſteriorum & conventibus. Et ſere in omnibus aliarum eccleſiis celebrata ſunt ipſa die huiuſmodi miſſae per ipſos epiſcopos & praelatos ſingulatim; & intra miſſarum ſolennia, coram aſſiſtentibus, idem epiſcopus Anconitanus fecit ſermonem, aſſumens pro themate: *Rogate quae ad pacem ſunt Jeruſalem*, &c.

Eodem anno rex Francorum Carolus, cum equitaret in campis ad [illegible]

[illegible]

brum sibi fuisset per quemdam armigerum ducis Brabantiae, qui Ierhaleer intra civitatem Parisiensem vulneravit lethaliter in jugo, & cum eum [illegible] terra, una manu tenens frenum equi sui, versus est in amentiam vel furorem, & diutius oculis dans [illegible] penes eum equitantes. Qui tandem per suos gubernatores ductus est ad limina & ecclesias variorum sanctorum pro valetudine recuperanda, postremum ad S. Hubertum in Ardenna, ubi per virtutem gloriosi Huberti multa fuerunt signa & sanitas recuperavit [illegible]

Tristis lusus, quo Guillelmus occisus. Item tertia Novembris dominus Guillelmus de Lecke archidiaconus Hasbaniae in ecclesia Leodiensi solito prandio volens videre sagittarios, qui se in palatio episcopali [illegible] ad signum, cum intus esset in eorum loco quo jacula mittebantur, frater suus naturalis forensis casu tracta sagitta, & [illegible] vulneravit eumdem archidiaconum; de quo vulnere eodem die mortuus est. Qui [illegible] frater suo suum [illegible] vel errorem, quem non sponte vel deliberate sibi inflixerat, indoluit & [illegible]. De cujus morte magni principes & barones multum doluerunt, praesertim Johanna ducissa Brabantiae. Cui in crastino Epiphaniae subsequentis facta sunt pompae funebres & exequiae solemnes in ecclesia Leodiensi. Interfuerunt siquidem dominus Leodiensis electus & tres alii episcopi, religiosi abbates novemdecim, milites septuaginta quinque, & domini nobiles & [illegible] in numero copioso; affuerunt etiam omnes ecclesiae secundariae cum suis crucibus & vexillis.

Gualterus Luxemburg. dux [illegible]. Per idem tempus comes S. Pauli filius illius qui moriebatur in bello de *Bastweile*, contra ducem Gelriae, cum multis equitibus graviter ducatum Lucemburgensem vastavit, expugnans *Berton* & alia munimenta affirmans pater suo multa promissa per dominum Wenceslaum, qui eumdem fecerat adveniens.

Comes Montensis [illegible]. Anno MCCCLXXXIX vigesima tertia comes de *Monte* cum ingenti multitudine Alemannorum, veniens a *Valencia* [illegible] oppidanum contra suam formam caturus ad pugnam. At illi praemoniti, se muniebant tuentes eis portas viriliter, intra muros se recluserunt. Ceterum quia se instrumentis propositis se regressi verbis tot cum Lucemburgensium, asportatis villas duo incendunt & spoliavit, principiis villam sanctae Margaretae. Postea cum fuerant viderentur in oppido Trajectum, nec prioribus oppidi volens se movere, quidam suorum arrepto vexillo, qui existimans se obsideri ad se sequendum ceteros quadragintas, missis paucis armatis, & sine militari disciplina sparsim prodeuntes. Quos Alemanni robustis equis accedentes, eum invenerunt & suos dimittunt peremptorum. Multos quoque secum captivos abduxerunt, multis etiam lethaliter vulneraverunt.

Vet. Script. & Mon. ampl. Collect. Tom. V.

Trudonenses Leodiensis [illegible]. Eodem tempore apud S. Trudonem occisus est [illegible] a quodam, quidam homines dictus Martinus id est Bartholomaeus, quem ipsi [illegible] probabili occiderunt dicebatur quod voluntate fuerat intra [illegible] loco & oppidanum. Porro contra eos suo burgimagister cadaver occisi Leodium deferri fecit, & in publicum omnibus monstravit, volens per hoc animos vulgi in odium dictorum abbatis & conventus inflammare, seseque eamdem ulciscare. Igitur de quolibet monasterio Leodiensium [illegible] sunt octo vel decem qui [illegible] Trudonensibus, mansionem & turres religiosorum combusserunt, necnon & domum de Ordingen, spectantem ad mensam abbatis S. Trudonis. Tandem per medium amicorum pax inter eos est reformata sub hoc pacto, quod oppidani [illegible] dominum Leodiensem quia locum praedictum invaserant, & contra singulos [illegible] religiosos [illegible] decem mille [illegible] & [illegible] & [illegible] religiosis [illegible], itaque cessavit quaestio. Tandem nona die Junii religiosi praedicti ad locum suum redierunt, reducentibus eos magnatibus multis, postquam ab oppido sub dominio suo [illegible] [illegible] quatuor annos.

Leodiensis [illegible] contra Coloniensem [illegible]. Eodem anno circa finem Augusti dominus electus Leodiensis cum Guillelmo fratre suo & duce Gelriae sororio suo, expeditionem magnam fecit, contra dominum Fridericum archiepiscopum Coloniensem. Dux autem Gelriae promissus ad colloquium archiepiscopi [illegible] magna summa florenorum, soderavit se archiepiscopo, non timens praedictum facere sororio suo. At illi praemoniti ab amico de fallacia ducis, se sentiebant effugere studuerunt per medium inimicorum & viarum ignotarum cum fere damno suorum pecorum quae eis relinqui necessitas fuga cogebat quousque Leodium pervenerunt. Igitur contra eos patria universa dictus Leodiensis electus super prodimento sibi facta per sororium suum ducem, gravem querimoniam fecit, supplicans ut in eodem [illegible] bona facerent [illegible] tam pedestrium quam equestrium sibi praeberetur. Cujus precibus condescendens, totum populum universus [illegible] Gelrenses in numero quadraginta quinque [illegible] exploratione castrum de *Arxhem* arbitrantes per dominum Henricum de *Perweis* castellanum, illud auspiciis te [illegible] At hi qui in castro erant fuerunt [illegible] ubi Leodiensibus, petierunt sunt Gelrensium ad muros militares ultra *Arxhem* & prostraverunt eis perdendibus multos & [illegible] captivos secum abduxerunt habentes spolia multa.

Festum visitationis B. Mariae institutum. Eodem anno institutum est per Bonifacium IX. celebrari in ecclesia Dei festivitas visitationis gloriosae Virginis Mariae, secunda die Julii, ut patet per bullam de-

ſuper eum ſedulo ſupra[?] deliberatum.

Apud S. Jacobum ex igne ſub aſſula de tabula per eos qui poſuerant campanas in ipſa ſeſtivante omnium Sanctorum, combuſta eſt ecclesia cum tota domo abbatis, & quoque camera ſcandorum.

Eodem anno ſubtractum eſt ab hac luce Reynaldus dux Juliacenſis, cui per ſucceſſionem in morte ſuccedere volebat ſicut ejus frater ſed ſenior ſuus, qui non ducatum Gelriae poſſidebat, fratrem repulit, & ſororem quam jam ſubverterat, ſeducere curavit, donec quoque ducatum totum uſurpavit.

Anno MCCCXCIV octava die Martis apud Leodium ex impetu ventorum & pluviarum, quarum cumulum capellam S. Martini in Monte, currentes per praecipitium montis, ſeptem paupercula domos in baſſo ſuburbio comminuerunt, & unam vetulam occiderunt.

Circa ſinem Maii concordia facta eſt inter Trajectenſes ex una parte, & comitem de Arkel, qui multos captivos ex eis detinebat, ... ſcabinorum, ... & compoſitione ſed & inter archiepiſcopum Coloniaenſem & comitem praedictum pax apud Trajectum reformata eſt, ſolutis cunctis quatuor millibus florenorum.

Eodem anno decima octava Septembris Clemens VII ſedens in palatio Avenionenſi ſuper cathedram ſuam, hora prandii ſubito defunctus eſt, & cauſa ejus mortis ... morte eſt, quae multum graviter conſternavit. Eo ſic mortuo, alma univerſitas Pariſienſis compatiens eccleſiae deſolatae, miſſo ſolemni nuntio, ſupplicavit collegio cardinalium Avenione, ne ad electionem novi papae procederent, donec alios latores eis deſtinarent. At illi contemptis ſupplicationibus praemiſſis & aſſerentes ad ſe ſolos electionem hujuſmodi pertinere, nec quorumcumque mandata ſe ſuper hoc velle praeſtolari, intraverunt conclave, & elegerunt dominum Petrum de Luna, de regione Arragoniae, unum de antiquis cardinalibus Gregorii XI, quem appellaverunt Benedictum XIII.

Univerſitas Pariſienſis audiens ſuas requeſtas contemptas fuiſſe, ſubtraxit ſe obedientiae novi papae, appellans contra electionem factam, ſperans per hoc medium dictum tenere electionem compelli ... ad ceſſionem papatus ... ſubtractione membro tam egregio. Dein dumtaxat poſt tertium diem celebraretur Pariſius feſtum S. Dionyſii Gallorum apoſtoli, eadem univerſitas proponens multa argumenta juſta & rationi conſona, ad opinionem ſuam aſſirmandam regem & optimates univerſos, aſſerens quod per ſolam viam ceſſionis ſeu renunciationis poſſet fieri unio in Eccleſia Dei, ... non. Miſſi igitur ſolemnes nuntii ex parte regis ſuorumque procerum & almae univerſitatis, tractantes cum legatum cardinalium, ut ipſi cum ſuum ſuum novum papam ad renunciandum papatui vellent inducere, praeſertim cum idem ipſe in ſuis ſermonibus publicis & privatis plurimum aſſirmaſſet, numquam poſſe ſchiſma ſedari, niſi per viam ceſſionis, & ſemper promiſiſſet ad ſancta Dei evangelia ante ſuam electionem, quod ſi eum contingeret eligi in ſummum pontificem, abrenunciare propter bonum pacis & unionis, cederet papatui, quotiens ſuiſſet requiſitus ſuper illo, & Bonifacius ex eamdem viam ſimiliter vellet acceptare. Convenit cardinales omnes, uno dempto, cum praefatis ambaſſiatoribus dominum Petrum de Luna ſummaverunt & ſuaſeſſent adoris ſuas, ut propter bonum tam praeclarum, ad viam ceſſionis tamquam ſummo ſummam, deſiderium & ſummae neceſſarium, ſe vellent penitus inclinare. Quibus auditis, ille poſt aſſumptionem tantam honoris mutatus in alterum virum, ex toto contradixit, aſſirmans hujuſmodi ceſſionem eſſe diabolicam, injuſtam & Deo diſplicentem. De qua reſponſio nuntii obſtupefacti prorſus vix perceperunt, mirato rogaverunt eum, ut melius deliberaret. At ille nuntiis eſſicatis minabatur ſe abdicaturum univerſitatem Pariſienſem ſuis beneficiis & beneficiis quae poſſidebant, ipſique cardinalibus praecepit, ne de caetero amplius eum moleſtarent. Sicque infecto negotio, dicti ambaſſiatores reverſi nuntiaverunt regi ſuiſque proceribus, audientibus eſſe cum Petro de Luna & ſubterfugia multa ipſum adinvenire & plura diverticula, nec mentem ad ea quae pacis ſunt inclinare velle. Et tunc multa venerunt ſunt quorum nominatum proſequendum, quae tamen propter inſirmitatem regis longo tempore ſunt intermiſſa.

Anno MCCCXCV occaſione nemoris de Soronio ſuborta eſt gravis controverſia inter dominum Leodienſem & ſcabinos, ac incolas villae de Seraino, dicente domino Leodienſi dictum nemus ſolum ad ſuum dominium ſpectare, nec licere cuiquam arborem abſque ſuo ſcitu & licentia praecidere; dicentibus incolis ex antiquiſſima conſuetudine, quam pro lege tenebant, id ſibi licere. Cum igitur inciperent ex ipſa ligna & arbores pro libito ſuccidere, dominus Leodienſis quorumdam magnam de eiſdem incolis & ſcabinis depoſuit, coram ſcabinis Leodienſibus, aſſerens ſibi violentiam illatam & contrarium gravem. Scabini Leodienſes audita querela domini, dictos incolas ad peremptorium proclamari & citavit, contra eos impingentes propter violentiam virgam, illi e diverſo magiſtros civitatis & conſilium in ſuum ſuffragium requiſierunt, poſtulantes ut eos tamquam ſuos concives contra dominum defenſarent. At Burgimagiſtri cum caetero populo aſſentientes commonebantur ſcabinos civitatis, ut a coeptis deſiſterent & moveſ-

ſuum revocarunt, aliequin eos a civitate proſcriberent. Quod & factum eſt mulctæ. Quamobrem dominus Leodienſis dictus a-
... de Sevenno ad annulum palatii, nec-
non & Sancti-Trudonenſium cum Tungrenſibus, qui prodem ei deſpectum quemdam fe-
cerant, proclamari fecit. Vulgares autem ea-
rum ... clamoribus ..., pro-
hibebant ne ſerma ... quærela malo
poſſet audiri, [illegible] ... ne cam-
pana ... , ne ſieri ſoleret ... . pul-
ſaretur. Ea propter indignatus dominus Leo-
dienſis civitatem ſuam deſeruit, & ad oppi-
dum de *Huy* ſigillum & officiales cum
cura ſua ſpirituali ... transferri fecit. Sed
& villam cum caſtro de *Dyle* per ſuos ſubjici
fecit, ut ſi forte bellum immineret, illic ſe
reciperet & ſuos adverſarios impugnaret.
Tandem poſt multos dolos ac tractatus,
promiſſum eſt ſubſidium ... pecu-
niarum pro damnis ... advenda. De
quo dominus Balduinus de *Montcornio* miles,
... arbiter & tractator pacis, aſſerebat
ſibi promiſſum per commiſſarios capituli Leo-
dienſis ... quatuor millium Franco-
rum. Negantibus autem dominis capituli,
dictus miles ... apud com-
miſſarios, quod ab hora ... uſ-
que ad horam ſecundam poſt mediam no-
ctem dicti domini in ſuo capitulo recluden-
tur, donec in cuſtodiam ... ,
dictam ſummam Francorum ſibi promitte-
rent deliberare. Poſt aliquantulum temporis
interval..., dominus Leodienſis reſtituto
caſtro de *Dyle* cum oppidulo, reverſus eſt
ad civitatem ſuam ante octavam Epiphaniæ
anni ſequentis.

Per idem tempus cum Wenceſlaus Roma-
norum & Bohemorum rex nihil laudabile
aut memoria dignum ageret, ... verum
Neronianæ crudelitatis ... eſſe ſtuderet,
multos etiam principum ... ſine culpa per-
emiſſet, plures quoque ... ſuppli-
cii affeciſſet, ... etiam propria manu
... , ... ſed & contra ſibi
ſubditos in regno Bohemiæ ... &
... exerciſſet, eodem anno ex regni
... in ... marchio Moraviæ pa-
truelis ejus cum multis ... regni,
& captus eſt, ac Johannes marchio Brande-
burgenſis frater ſuus ... pacem in-
ter eos poſt multa ... Neque tamen
emendatus eſt. Unde graviter indignati ...
electores ... &c.

Anno ... ultima Januarii, cum
oppidani Valencenſes ... , & ni-
hil ſuſpicarentur adverſi propter pacem nu-
per inter dominum & ſuam communitatem
reformatam, ducenti circiter prædones ex
Alemannia congregati, oppidulum ipſum
per portam ante ſolis ortum, cum adhuc
eſſent tenebræ, clam ingreſſi ſunt, multis
& mulieribus ... ,
rebuſque mobilibus quæ illic invenerunt, villam
incendio tradentes abierunt, habentes ſpo-
lia multa. Præmiſſorum itaque cauſa ſtimula-
tor fuiſſe advocatus Coloniæ... Cum au-
tem dominus Leodienſis cum aliquibus eſſet
ſuſpectus, quaſi eorum ... promotor ...
ſuo ſceleris, per juramentum ... pur-
gavit ſe ab eodem. Statimque cum multis
equitibus ... eſt ... uſque
in terram de *Dalem*, nec comprehendit eos,
quia non ... poſt terga ... au-
fugerant ad ſua.

Item decima tertia Februarii tanta fuit
aquarum inundatio, quanta viſa non fuerat
circa centum annos. Fuit etiam eodem an-
no magna penuria ... in Gallia & Ger-
mania. Quamobrem præceptum eſt Leodii
& per omnes ... , ne blada per-
mitterentur educi ad alias terras regiones ;
& commiſſum eſt negotium duobus qui di-
ligenter attenderent ut mandatum ſervare-
tur, videlicet Renero de ... & Johanni
Mathei. Hi cum, recepta pecunia, permiſiſ-
ſent hoc mandatum ... , & ſuper hoc
fuiſſent accuſati, communi decreto vulgi
proſcripti ſunt cum aliis quatuor complici-
bus ſuis, quibus idem fuerat negotium com-
miſſum.

Eodem anno multi optimates Francorum
profecti ſunt in ſubſidium Hungarorum con-
tra Turcos, qui cum ... contra con-
ſtitutum ... Hungariæ ... communi-
tatem paganorum bellum inirent & primi
eſſe vellent in certamine, juſto Dei judicio per-
empti ſunt, & aliquanti in vincula Turcorum
abducti. Prædixerat ſiquidem ipſis dictus rex,
quod Turci in primo certamine præmitte-
rent debiles & inermes, qui cum ...
turmas hoſtium, mox robuſtiſſimos milites
& ſtrenuos ... , qui ſuper ...
... , & eos facilius opprimere. Sed
non eſt auditus a Francis.

Circa medium Septembris cum gens Fri-
ſonum corpore robuſta, ſed animo mollis
... , inconſtans, perfida & ſemper ad
... prona, nullatenus ſuperiorem ro-
gare terræ dignaret, contra ducem Albertum
dominum ſuum lege ... comitem Han-
noniæ, Hollandiæ & *Zelandiæ*, cum olim
avunculum Guilelmum occiderat in bello,
... rebellare, ac jura ſibi debita tribu-
taque ... ſubtraxiſſet, nec ad ea
quæ ... ; idem quoque me-
dio ... idem dux ... & nobilis ...
... Angliæ, Franciæ, Alemanniæ,
..., Leodio, Hannoniæ, cæteriſque
pene provinciis Germaniæ & Galliæ expedi-
tione ... validam in eos paravit ...
Friſiæ circa ... comprehendit.
Verum Friſones a diverſo ...
... , portum contra hoſtes defendere cona-
bantur & acceſſum impedire, ſed multitu-
dine militum & ſagittariorum in fugam pulſi

ſunt, caſtra circiter quatuor milliarum, qui [illegible] longe & latius ſatis procedebant. Reſidui vero cum ſuis oppidis & villis [illegible] ad deditionem venerunt, promittentes ſub [illegible] ſe ſuo principi de cetero pariturus & ea quae juſta ſunt ei praeſtituros, ſed non diu viguit hec tranquillitas: nam [illegible] regreſſo principe [illegible] propter [illegible] que [illegible] plebs [illegible] ad rebellionem [illegible] terrore [illegible].

Item circa Septembrem dux Juliaci & Gelriae expugnavit caſtrum de [illegible] non longe diſtans ab urbe Aquenſi [illegible] captivis & rebus inde abductis.

Anno MCCCLXXVIII menſis Maii die decima tertia electores imperii & alii principes Alemanniae convenerunt in Franckfordiam ut tractarent [illegible] pro unione ſanctae Matris Eccleſiae & [illegible]. Ad quam etiam dietam rex Francorum [illegible] ambaſſiatores [illegible] Parienſem [illegible] ſemper [illegible] & perturbatore pacis & unitatis Chriſtianae.

[illegible] Eodem anno [illegible] controverſia inter dominum Johannem ducem Brabantiae & ducem Gelriae propter [illegible] oppidum [illegible] Brabantiae [illegible] & oppida [illegible] dux [illegible] Renaldi de [illegible] partem [illegible] dux [illegible] Johannes Gelria [illegible] Rex [illegible] Brabantiam [illegible] ducem [illegible] & ſpoliantes [illegible] Brabantiae, [illegible] ab impoſitis [illegible] & [illegible]

[illegible] Auguſti dux Gelriae [illegible] Alemanniae [illegible] Septembri [illegible] Johannem [illegible] campeſtres [illegible] Brabantiae [illegible] Johannes Gelria [illegible] reverſi ſunt ad tabernacula ſua. [illegible]

Eo tempore in menſe Novembri [illegible] Leodienſi [illegible] quod [illegible] & cum [illegible] proſtraverunt [illegible] reputant [illegible].

Anno MCCCLXXIX Wenceſlaus rex Romanorum & [illegible] in feſto beati Mathiae apoſtoli [illegible] Luxemburgenſem cum magno apparatu nobilium & [illegible] Francorum [illegible] rege [illegible] Romanorum [illegible] Pragae [illegible] epiſcopus [illegible] propter [illegible] non poſſet.

[illegible]

Petrus Pland, vir magnus in [illegible] & probitate.

Eodem anno Gheldrenses ingressi terram de [illegible] spectantem ad dominum Leodiensem [illegible] igne & ferro [illegible] ceperunt. [illegible] [illegible]

[illegible]

Anno [illegible] [illegible]

[illegible]

Eodem anno cum Richardus rex Anglorum [illegible] [illegible]

omnes prælatos & nobiles duces, comites, barones & milites totius regni Angliæ apud castrum dictum *Westmonaster* non longe distans ab urbe Londoniarum, quod caput est regni. In quo parlamento publice coram omnibus dux [illegible] asserebat, regnum Angliorum ex tribus [illegible] competere [illegible]. Prima est, quod regnum [illegible] contra Richardum regem [illegible] & [illegible] conquisierat, quem [illegible]. Secundo, quia [illegible] Richardo [illegible] & [illegible] debebat [illegible] hæres & successor in regno. Siquidem Edwardus rex Anglorum [illegible] habuit [illegible] quorum primus dictus est Edwardus primogenitus & princeps [illegible], qui obiit ante patrem suum [illegible] Richardum, de quo nunc est sermo, quem [illegible] successorem regni designavit. Alter secundogenitus dictus est Johannes de Gandavo, [illegible] erat hic Henricus dux Lancastriæ, qui per [illegible] Richardi [illegible] asserebat [illegible] regni ad se devolvi. Tertio, quia dictus dictum regem Richardum [illegible] cap[illegible] potuit [illegible] libere & spontanee [illegible] & resignasse regnum Anglicanum in præsentia plurimorum ducum, comitum & baronum regni. Quibus allegatis & propositis, idem dux requisivit multitudinem congregatam [illegible] super hoc negotio sua vota [illegible] & quod [illegible] justum & rationale videretur explanarent [illegible]. Ad hæc populus [illegible] palmas [illegible] ipsum solum [illegible] in regem, nec [illegible] velle [illegible]. Quibus [illegible] [illegible] palmas [illegible]. Quibus [illegible] idem dux [illegible] palmas [illegible] populus magnus & [illegible] eadem palmas [illegible]. Quo facto, designavit diem coronationis suæ [illegible] Octobris, in qua celebratur apud Anglicos festum S. Edwardi regis [illegible] ut ad ipsam coronationem [illegible] apud Londonias [illegible]. Deinde [illegible] Dominica [illegible] venit idem dux ad Londonias cum [illegible] equitatu, & in castello [illegible]. Dominica, prandio [illegible] super equum [illegible] caput [illegible] versus [illegible] deinde *West*monaster, cum filio suo primogenito equitante a dextris, cum suis ducibus, seu comitibus & baronibus [illegible] numero [illegible]. Sequebantur autem [illegible] magnus [illegible] & [illegible] in equis [illegible] ad [illegible] propter pedum quorum non erat numerus. Omnes autem [illegible] & plateæ civitatis per quas transire debebat [illegible] pannis [illegible] & [illegible] & per [illegible] abundantia vini albi & rubei.

In crastino autem dux [illegible], [illegible] præcedentibus universis prælatis, episcopis, archiepiscopis & abbatibus regni, [illegible] est [illegible] processio, sequentibus eum ducibus & nobilibus [illegible] regni [illegible]. Cum autem ingressus esset ecclesiam, duc[illegible] promi[illegible] & elevatum, super quem erat cathedra [illegible] præparatum [illegible]. Quem [illegible] vestibus regiis [illegible] corona. [illegible] archiepiscopus Cantuariensis [illegible] totum Angliæ [illegible] populum ad referendum gratias Deo [illegible] qui talem [illegible] & defensorem [illegible] principem [illegible] alta voce [illegible] quod ipsum [illegible] regem. At illi [illegible] magnis clamoribus [illegible] & [illegible] *Placet* [illegible]. [illegible] descendens dux [illegible] ad [illegible] vestibus [illegible] archiepiscoporum & [illegible] episcoporum [illegible] & [illegible] est ad caput, ad pectus & [illegible] & inter humeros [illegible], deinde [illegible] est [illegible] super caput eius, cantante [illegible] ad [illegible]. Deinde [illegible] est [illegible] calcaribus [illegible], & post hæc gladius [illegible] datus est in manibus eius, [illegible] archiepiscopus Cantuariensis. Deinde coronatus est corona S. regis Edwardi [illegible], [illegible] est a [illegible].

Missa [illegible] celebrata, [illegible] autem [illegible] regem [illegible] est [illegible] super [illegible]. Ad [illegible] archiepiscopus Cantuariensis & Eboracensis [illegible] & episcopi [illegible] quem a dextris [illegible] primogenitus eius [illegible] gladium [illegible] regni [illegible] gladium [illegible] & [illegible] sceptrum regium.

Inter prandendum [illegible] quidam miles [illegible] & de-

omnes armatus, sedens super equum alt[illegible] & procerum, quem praecedebat alter equus, ferens ante eum hastam & gladium evaginatum, habens etiam vel daggam ad latus. Ille praetendebat regi schedulam continentem hanc formam verborum: Si quis hic adest vir nobilis miles aut militaris, qui praesumat asserere regem Henricum non rite ac juste fuisse coronatum in regem Anglorum, veniat & ineat mecum singulare certamen, aut assignet diem aut locum quo audeat comparere, ubi me reperiet sine paratum ad duellum subeundum. Subsequenter jussu regis heraldus unus ad ter angulos aulae formam verbo proclamabat; sed nullus erat qui se auderet opponere. Levatis manibus hinc utrique manibus & speciebus datis, abiit rex in thalamum suum, & omnes latum duxerunt diem.

Damascus spoliatur a Soldano Tormerulla.

Anno MCCCC. Soldanus Turquiae Tormerulla sub certa conventionibus ingressus est Damascum, civitatem opulentissimam, de qua sublatis primo cunctis ingeniosis operariis & artificibus in opere textrino sericis & pannorum pretiosorum expertissimis, sumtoque thesauro inaestimabili, reversus est in terram suam.

Rejecto Wenceslao rege Bohemiae eligitur Rupertus.

Eodem anno electores imperii perpendentes regem Romanorum Wenceslaum, ducem [illegible], committere multa quae non conveniunt regiae dignitati, ut praemissum est, nec velle ipsum correctionem vel emendationem, convenerunt apud Boperdiam, & ibidem eo reprobato, elegerunt in regem Romanorum suum coelectorem Rupertum, ducem Heydelbergensem & Bavariae ac comitem palatinum Rheni, virum in armis strenuum, cautum providum, ac Deo devotum ac defensorem ecclesiae praecipuum. Quam tamen electionem Bonifacius IX. ad tempus confirmare distulit certis ob causas.

Stabulenses caeduntur.

Eo tempore cum nobilis vir Johannes de *Sonneveld* burgravius de *Mompod* [illegible] que in territorio S. Remacli fuisset [illegible], praedas inde frequenter abduceret, Stabulenses quadam die [illegible] terram ejusdem nobilis ingressi sunt cum peditibus numerosis cum suo signifero Sandero de Rommel, quem Wernerus de Scleida, pro tunc abbas ecclesiae Stabulensis, in praesidium patriae substituerat vice sua. Cumque dictus dominus de *Mompod* eis occurrisset, ex adverso viriliter hinc inde decertatum est. Et primo quidem congressu cessit victoria Stabulensibus; post paululum autem superveniens inopinate dominus de *Heinsberg* cum armata multa Alemannorum, & irruens super eos fessos, eosque [illegible], hastis & gladiis a tergo multos ex [illegible] trucidavit, aliquantos etiam captivavit, & similiter ob redemptionem captivorum eorum abbatiam [illegible] lamentabiliter, &

inseparabiliter dedidera[illegible], & ad pauperiem magnam perduxit.

Hoyenses contra dominum Leodiensem.

Per idem tempus Hoyenses ob suos enormes excessus frequenter molestari & convocari ad annulum palatii, cum viribus mandarent [illegible] Leodiensis; & ut eis commodius assisterent, aliquanta oppida patriae apud Waremmiam convocarunt, ubi multis persuasionibus praemissis, Trajectenses & Dyonantenses in suam [illegible] sententiam, ac Sancti Trudonenses, qui per prius suum principem offenderant, [illegible] & cum Hoyensibus [illegible] ad pacem concluserunt. Tungrenses vero cum Hasbaniensibus [illegible] Leodiensibus contra ipsum adhaeserunt. Cumque tres Hoyenses [illegible] dominum Leodiensem convenissent, & communitatem in palatio [illegible] convocassent, [illegible] dicentes se [illegible] quam sui praedecessores [illegible] inviolabiliter exercuissent, [illegible] sed postularent quod [illegible] determinaretur & explanaretur, ut scirent evidenter, ob quos excessus ad ipsum annulum deberent convocari, ac de cetero caverent incidere talem laberinthum [illegible] dominum suum offendere. Sed, infecto negotio, Hoyenses ad sua remearunt, cum animorum perturbatione non modica, spe sua penitus frustrati.

Flagellantium secta renovatur.

Iisdem diebus reviviscere coepit secta Flagellatorum, quorum aliquanti venerunt apud Trajectum, quos [illegible] volebant expellere; sed obstabant eis multi populares & plebei, qui facta eorum laudabant & approbabant, adeo ut burgimagistrum prohiberent & plerosque alios qui [illegible]. Unde & postmodum aliquanti ex eis per dominum Leodiensem appellati sunt ad annulum palatii & [illegible] pecuniariter mulctati. Cum autem dicta superstitio venisset apud Victorem dominum de *Petersem* [illegible], Tungrenses etiam clauserunt eis portas, [illegible] cum oppidanis eorum, sicque reputata est eorum [illegible] per regiones universas.

Stephanus dux Bavariae Leodii honorifice excipitur.

Item circa Novembrem venit Leodium Stephanus dux Bavariae, pater reginae Franciae, cui venerunt occurrere cum magno honore nobilium & equitum apparatu dominus Leodiensis [illegible] conducentes eumdem, usque ad portam S. Walburgis. Sed ut plenius [illegible] ductus est juxta monasterium S. Aegidii, [illegible] situm & [illegible] gratissime commendavit. Conabatur autem tota mente dominum Leodiensem & sibi subjectos inducere ut adhaererent Ruperto duci Bavariae nuper electo in regem Romanorum. Abinde festinavit in Franciam invisere filiam suam reginam, quae propter infirmitatem regis admodum graviter erat afflicta.

[illegible]

Anno primo poſt MCCCC. in ipſa ſacra Epiphania Domini, Rupertus in regem Romanorum electus, Coloniæ primam coronationem ſuſcepit inſignia a Friderico de *Saerwerden* archiepiſcopo. Nam cives Aquiſgrani, ubi locus coronationis eſſe conſuevit, ab ipſo rege electo & a principibus electoribus requiſiti, ipſum in coronationem admittere recuſabant, aſſerentes id eis non licere, donec ab obedientia regis Wenceſlai & a juramento ſibi antea ſuo præſtito fuiſſent abſoluti. Ea propter dicti cives a Ruperto rege in perſonis & facultatibus moleſtati, per civitates imperii circumvicinas tamquam rebelles plus quam ſuſtinere diſpendia, & banno Imperiali ſunt ſubjecti.

[illegible]

Eodem tempore circa finem Januarii primogenitus regis Francorum, qui jam in conjugium ſumſerat Jacobam filiam ducis Guilielmi, comitis Hannoniæ, Hollandiæ, &c. veneno potato, neſcio per quem, in utriſque locis ſuæ intoxicatus eſt. Cujus mors repente in Francigenis luctum moderabilem incuſſit, utpote quem regni ſperabant heredem.

[illegible]

Eodem anno peſtis epidemiæ graviter debacchabatur per partes Germaniæ & Burgundiæ, &c. præſertim Leodii & in vicinia, quarum numerus ea tempeſtate ibi defunctorum æſtimatus eſt ad duodecim millia. Porro in monaſterio S. Jacobi Bertrandus abbas cum duodecim religioſis tunc deceſſit, & vix totidem vivi remanſerunt. Poſt cujus obitum tres ſucceſſive fratres ejuſdem loci in abbates ſunt electi, ſed nemo ex eis voluit vel conſultus eam aſſumere. Tandem quartus dictus Johannes *Serdel* eleemoſynarius, cum maxima difficultate & adjuratione inductus eſt ut onus cum honore ſuſciperet; de quo principes terræ & ceteri peroptime fuerunt ædificati, maxime cum in multis monaſteriis multi ad dignitates hujuſmodi ſoleant aſpirare, & interdum multa donaria eas impetrare, quæ tamen tanta non abundant divitiis temporalibus.

[illegible]

Anno MCCCCII cum Francorum rex Carolus infirmaretur ex phreneſi, ut ante præmiſſum eſt, & interdum lucida haberet intervalla ſine plenaria curatione, dux Aurelianenſis frater regis toto voto anhelabat, ut pro fratre regnum poſſet gubernare, & haberet cuſtodiam corporum regis & filii ſui adhuc parvuli. Verum Johannes dux Burgundiæ, & dux Borbonenſis obſiſtebant ei. Nam imperium regis & regimen regni in ſeipſum contorquere volebant. Qua propter magna partialitas inter optimates & communitates terræ ſucrevit, in tantum ut dux Burgundiæ circumvicinos ſuos mandaret apud Pariſius amicos & conſanguineos convenire die præfixa. Inter quos venit dominus Johannes de Bavaria Leodienſis electus, non ſpiritum prædo, ſed Hectorem aut Achillem repræſentans, cum claſſis comitiva proceruum & magnatum terræ ſuæ, una cum fratre ſuo Guilielmo duce comite Hannoniæ, Hollandiæ, *Zelandiæ* &c. De Flandria quoque & Brabantia equites numeroſi. Illuc etiam advenerunt comites S. Pauli & Namurci cum aliis, quorum nomina mihi ſunt ignota. Inter ceteros autem principes præcipue fuit magnificatus Leodienſium epiſcopus, cum ſtupore civium Pariſienſium, qui talem tamque potentem epiſcopum in ſua regione numquam per prius viderant, non ut clericum aut cappatum, ſed loricatum & galea indutum, & tunc militari præcinctum ad arma, ut principem decebat terrenum.

[illegible]

Eodem anno, verno tempore, Rupertus Romanorum rex cum nobili multorum illuſtrium principum apparatu, quem ex Alemannia conglobaverat, tranſiit primo ad [illegible], ubi deinde ad Mediolanum & deinde Romam cetera inſignia ad imperatoriam majeſtatem requiſita. Cui præ ceteris obſtabat Galeas de vicecomitibus Mediolani comes Aſtenſis, cum ſibi coherentibus principibus Italiæ & Lombardiæ. Quo viſo rex ſupradictus, tamen ſub arcatam angeſtiam intercluſus per Lombardos, qui cluſæ dicuntur, feſtinato repatriare curavit, non ſine gravi diſpendio vectigalium, curruum & mobilium ſuorum; itaque inefficax & inglorius rediit ea vice, theſauros paternos ibi expendens. Famabatur præterea quod dominus Sigiſmundus rex Hungariæ, multum anhelabat ad imperium pro fratre ſuo Wenceſlao rejecto ab eodem, propter ſuam inſipientiam & inſolentias infinitas; ſed in vanum laboravit, majori parte principum Alemanniæ & electorum imperii favente cordialiter Ruperto, quem ſibi præfecerant.

[illegible]

Quinta die Maii tempore tonitrui & operante fulmine graviter abruſta eſt turris S. Petri in Leodio.

[illegible]

Adhuc eo tempore grave ſchiſma graſſabatur in eccleſia Dei ſub Bonifacio & Benedicto, immo verius Malefacto & Maledicto, vel Benedicto, qui in baptiſmo ambo Petri dicti ſunt, unus de Luna alter de Tomacellis, quorum interpretatio utrique ſatis poteſt convenire. Nam, ut notum eſt, luna menſtruis apparitionibus immo diurnis circumfertur in tantum, ut ſapiens dicat: Inſtabilis ut luna mutatur. Tomacellus autem id eſt trocus parvus, in ludo puerorum ſemper eſt in continua circumvolutione. Sic & hi duo circa papatum ſe quotidie circumferebant, & animos Chriſtianorum circumvolvebant. Sed Francorum principes ad neutralitatem tendebant, ita ut nec uni nec alteri eorum adhærerent, ſed æqualiter ambobus diſplicerent, & omnes ab eorum obedientia ſequeſtrarent.

[illegible]

Obiit eodem anno Guilielmus dux Gelriæ magnus belligerator, qui, ſicut præmiſ-

ſum eſt, pluribus vicibus moleſtaverat Brabantinos & Leodienſes, & regiones circumvicinas multa quoque inſuper intulerat damna, lites & injurias.

[illegible]

Anno MCCCCVI. quoddam ſtilo inuſitatum, Gallice *Haidroit*, id eſt odientes jus & æquum, cives Leodienſes conſpirant rebellare contra dominum Leodienſem electum inclytum Johannem de Bavaria, facientes contra Deum, juſtitiam & rationem, præſumentes deſtruere juriſdictionem eccleſiaſticam in pleriſque modis & formis, ipſumque dominum electum privare, ac alium introducere in præſulatum Leodienſem, [a] & ſic ut inciperent contra Bonifacium papam ſuosque cardinales, ita & contra ſuum electum & omnes eccleſias procedere conati ſunt inconſulte: necnon & omnia bona eccleſiaſtica ſurripere. & hæc ſcelera deteſtanda facinora perpetrare moti ſunt, frangendo videlicet turrim officialis, quæ eſt carcer clericorum, captivos aliquantos ſceleratos liberando, canonicos majoris & ſecundariarum eccleſiarum proſcribendo de civitate & patria, redditus epiſcopales ſibimet uſurpando, & in his & aliis juriſdictionem domini enormiter lædebant & infringebant. Quamobrem idem dominus hæc amplius connivendo nequiens diſſimulare, cum tamen ex juramento ad protectionem libertatum eccleſiæ teneretur, curiam ſuam ſpiritualem a Leodio in Trajectum tranſtulit pro Theutonicis, & in Hoyo pro Gallicis. De quo non immerito indignati qui in talibus lucrari ſolebant, in hoſpitio & foro venalium, procurantibus dictis malignis viris, cives in palatio congregati de ſubſtituendo mamburno, qui dux belli foret, contra ſuum principem, de facto concordarunt. Fama ſiquidem vulgari percrebuit inſtinctu malignantium, quod dictus electus cives in maximam ſervitutem redigere proponebat, franchiſias ac libertates eorum per fas & nefas ſuppeditare, & alios novas domorum ſuarum ſuſpendere, quodque idem dominus, relicto præſulatu, conjugium inire volebat: & hujuſmodi mendacia in odium ſui confingebant.

[illegible]

Deinde rebus labentibus ſemper in deterius, in Julio dominum Henricum de *Horne* dominum temporalem de *Perwez*, clamore, ſtrepitu, tumultuque ſeditioſo ſuborto, in ſuum mamburnum ſeu patriæ tutorem fieri acclamabant, aſſerentes quod dominus electus patriam ab inimicis tueri non poterat, in his omnibus non tantum pro cauſa ponentes, & quærentes occaſiones in peccatis & calumniis ſtudioſe. Quam quidem creationem mamburni, & ſuam invalidam electionem per capitulum Leodienſe antiquitatem confirmari & ſigillo ſuo roborari ſequebantur. Quod cum illi prorſus tanquam omnibus efficacibus facere recuſarent, maxime cum electio mamburni cauſa nulla exiſtentibus non ad populum ſed ad ſolum capitulum ſpectaret de jure & conſuetudine præſcripta, nec hac vice tantum haberent ad acceptandum, ſed propter bonum pacis ipſi domini capituli libentiſſime de concordia inter dominum & capitulum tractanda ſe velle intromittere, & ſui principis animum ad manſuetudinem afficere, nec ſuis laboribus aut expenſis omnimodo parcere vellent. Populares ſuper his rumorem commoti, terribilibus vocibus perſtrepere cœperunt, clamantes, quod eſſent traditi & venditi. ſtatimque dictos canonicos in loco capitulari congregatos, & habitu clericali ſolemniter ſupervestitos per ſuos ſatellites & complices ſuos obſervaverunt, & per totam illam noctem uſque in craſtinum horam majoris miſſæ ſine cibo & potu recluſos cuſtodierunt, caute præcaventes ne quis effugeret, in quo conſilii dantur, quod petebant, ipſi licet concedere recuſabant. Inſuper & prohibebant ſollicite ne quis de familiaribus, propinquis aut amicis dominorum intraret aut colloquium cum eis haberet. Parabant ſiquidem dictos dominos in craſtinum producere populo et decollare. Quamobrem non ſatis tanta fretis, altera die, quæ fuit ultima Julii, convocatis in palatio civibus univerſis, & his etiam qui circumcirca infra bannileucam demorabantur, major pars populi inſtinctu civium proborum & honorabilium, quibus res nimium diſplicebat, dictos dominos injuſte recluſos relaxari debere judicabat, renitentibus tamen burgimagiſtris & ceteris, qui malorum fuerant incentores.

Hinc igitur ad tempus pacatis, tandem miſſi ſunt aliquanti probi & honorabiles viri ad dominum electum pro tunc in Trajecto reſidentem, quorum precibus & prudentia, reperta ſunt certa media rationabilia, per quæ hujuſmodi deteſtabilis diſcordia inter dominum electum & ſuos ſubditos ſuborta, fuerat tranquillata. Odium tamen quod in cordibus dictorum Haidroitorum ſuſcitatum fuerat, nondum poterat radicitus extirpari ab eiſdem.

Pace igitur aliquantulum reſarcita, & domino Leodienſi ad ſuam civitatem reverſo, de conſenſu utriuſque partis deputati ſunt ſexdecim viri, qui ſe ad locum certum retraherent inde non receſſuri quouſque viſis & examinatis cauſis ob quas hujuſmodi controverſia ſuborta fuerat, modos & formas ordinarent, per quos tam libertates & franchiſiæ civitatis, quam etiam juriſdictio domini temporalis ac ſpiritualis nequaquam diminueretur, & ut ſententialiter per eundem inquiſita terminarentur nomina eorum qui dicti diſſidii fautores erant & promotores.

Hi vero deputati libenter onere præmiſſo

(a) [illegible]

Zz iij

ſuſcepto, ad oppidum Tungrenſe profecti ſunt, ubi tandem certos articulos, avidamenta & moderationes rationabiles & congruas in ſcriptis redactos, prehabita matura deliberatione, concluſerunt & ordinarunt, qui tam per dominum & ſuum clerum quam per civitatem & patriam utrobique generoſo gratanter & dignanter ſunt accepti & approbati.

Nomina autem eorum hic ubet interere. Imprimis ex parte domini electi m iſti ſunt dominus Johannes Ægidii prepoſitus Leodienſis poſtea cardinalis, magiſter Johannes de Orto ſcholaſticus & officialis Leodienſis, Johannes de Rupe & Johannes de *Cambor* ambo milites & ſcabini Leodienſes. Ex parte capituli Leodienſis dominus Walterus de Momma archidiaconus Hanoniæ, Oliverius de *Mas* cantor, Johannes de *Mauvare* & Robertus de S. Laurentio canonici Leodienſes. De parte nobilium dominus Wilhelmus de *Horion*, Ægidius *Surlet*, Johannes de Seraino, & Wilhelmus de *Warous* milites. Porro pro parte civium deputati ſunt Ægidius de *Rocſes*, Ludovicus de *Fronv*, Jacobus de Saloin, & *Reynhus* urbani viri, probi & honeſti.

Quorum est Prænomiſſi pacificatores inter cæteros, & facta inquiſitione diligenti ſuper incentores diſcordiæ præteritæ, noviſſime novemdecim compererunt iniquos & ſceleris reos, quos in ſcriptis nominatim redactos, poſt ſuum ingreſſionem ad civitatem more ſeptima die Octobris, populo in palatium more ſolito convocato de conſenſu civium in præſentia domini & omnium membrorum patriæ, publice & manifeſte nominarunt, qui dicti mali radix fuerant & origo. Qui cum nomina ſua coram cunctis legi audierent, ſibimet timentes cum ſuis, cito de palatio receſſerunt & fugam arripientes amplius in publico comparere non audebant.

Prop. nefas Inter hos præcipui fuerunt Balduinus de Rupe armiger, Laurentius Lamberti carnifex, qui eo tempore burgimagiſtrum ſerviebat, & Jacobus *Rosso* pavimentator calceator, ut duodecim omnium armorum magiſtrorum & veterum ſecuti. Item, Lambertus Gregorii aromatarius in utroque nere, vir conſiliarius, reprobus & omni malitiæ deditus, qui etiam juxta famam publicam, magiis & invocationibus dæmonum ſe immiſcebat, cuius conſilio & ordinatione cuncta diſponebantur in quorum contiguus fuerunt dominus Mathæus de Grano canonicus ſancti Crucis Leodienſis. Helias & Mathæus de Hemale armorum fratres. Auditum nomina hæc vomentibus, alienatis ſuperiorem Pretiis, iniquarum, iniquitatum & ſeditionum alumnos ſuperius commotus eſt civitas univerſa, & idcirco *tradidit eos in reprobum ſenſum, ut faciant ea quæ non conveniunt*. Hi itaque uno die, cum auſtoritate domini Leodienſis,

A quam per communem deliberationem populi, banniti ſunt & proſcripti in perpetuum extra patriam, ſuis hoc demeritis & culpis exigentibus, ex eo maxime quod complures ſunt turbationes, commotiones & ſcandala contra ſuum dominum excitaſſe, & conſpirationes perſonas attentaſſe.

Quibus ex pridie monte conveniretur ad arma, ne prædicti ſceleratis per ſuos fautores in aliquo poſſent prævalere. Dominus autem Leodienſis cum ſuo vexillo procedente ad forum Leodii, confeſtim magna in ſuis armis B cum ſuis vexillis circa eum convenerunt, præbentes ſinguliter ſuo principi debitum obſequium, fidelitatem & adhæſionem contra rebelles ſupradictos. Et cum uſque ad veſperum diei diu expectaſſent armati, tandem ad propria diſceſſerunt, vigiliis & excubiis noctibus per civitatem opportune ordinatis.

Hæc autem bannitio ſive proſcriptio dictorum novemdecim impoſterum ſuis robores litteras ac ſigillis tam domini Leodienſis, quam ſuæ civitatis, ſub ea conditione, C quod una pars ſine conſenſu alterius eoſdem non poſſet revocare. Et deſuper eorum hinc inde fides data ſive compromiſſio facta de illis nunquam revocandis, cum tanquam hoſtes publici conſpiratores ac ſeditioni civitatis & patriæ fuiſſent proclamati. Verum cum poſt paucorum annorum ſpatium, dictus Gallardus de *Mam* major cum comprehenſus fuiſſet, convictum omnium judicio in foro Leodienſi ſententiam ſubiit capitalem. Itaque poſtſuper cumque vix illa turbatio, cum poſt breves de terra ſudicat eliminari.

D Eodem anno cardinales, qui tum Benedicto ſubtraxerant obedientiam, certis ex cauſis una cum civibus Avenionæ 29 die Martii in caſtro Raimundi Avenionenſis dominium, ſub certis pactis & conditionibus plenam obedientiam ei reſtituerunt, patrocinante illis domino Ludovico Siciliæ & Jeruſalem rege, duce Andegavenſi, ac comite Provinciæ cum aliis. De ſchiſ.

Eodem tempore in partibus Hollandiæ in oppido cui vocabulum eſt *Schiedam*, erat quædam virgo vere admirabilis & Deo digna, cui nomen erat Lidwina. De hac refert liber geſtorum eius, quod cum eſſet annorum quindecim, & hyemali tempore iret ſuper glaciem cum cæteris comitibus ſuis virginibus, fortuito caſu una ex eiſdem ſodalibus ut mos eſt regionis currens tenues ſuper glaciem, habenſque ſoleas talos ferreas, ignoranter præcipitavit dictam Lidwinam ſuper glaciem fortiſſimam, de qua caſu contracta eſt una coſtula lateris eius, ex qua colliſione mala coſtam commotionem ſubſecutum eſt ingens apoſtema, quod nulla medicorum arte poterat curari. Tribus igitur annis in feſtivitate paſchali quando communicare debebat, cum magna difficultate de- Lidwina virgo admirabilis floret in partibus Hollandiæ.

ſeramlibus cum parentibus inter brachia, vel cum appodiamento ligneo ad eccleſiam convenire ſolebat, potius repens quam gradiens. Poſt hæc incidit in diverſimodas infirmitates, videlicet febres tertianas atque quartanas, calculum & hydropiſim, adeo quod infra ſpatium annorum triginta trium in lecto jaceret immobilis & contracta, nec terram tangeret. In primordio quidem langoris per annos circiter 19 uſa eſt parviſſima portiuncula ſucari vel pomi calefacti ad ignem in [illegible] ad magnitudinem communis [illegible]. Succeſſu temporis protracto virgo ſacro deſiderio aſſiciebatur circa ſumptionem Corporis Chriſti, quod ad minus ſemel infra quindenam oportebat eam ſumere ſacram Euchariſtiam, nulloque alio corporali nutrimento ſuſtentabatur; ſicque per annos decem & novem nullum omnino ſumſerat edulium, præter ſolum corpus Domini, uſque ad diem mortis ſuæ. Cumque nullum corporalem cibum facile poſſet ad interiora trajicere, tamen ad trajiciendum ſacram Euchariſtiam naturalem meatum liberè habebat præparatum. Porro cum ejus inteſtina pro longa inedia & infirmitate ſuiſſent evacuata, [illegible] in valle, ac ſi deliciarum copia [illegible]. Frequenter autem rapiebatur in extaſin, & angelo duce ſæpe, nunc pœnarum loca, nunc beatorum perceperat gaudia. Ad ſe vero rediens, quid & cui proſit per quæ viderit ponderabat. Cumque per annos 38 ſine interpolatione languiſſet, tandem defuncta eſt anno Domini MCCCCXXXIII. ætatis ſuæ anno 53 dominante in Hollandia illuſtriſſimo principe Philippo duce Burgundiæ, Brabantiæ, &c.

Bonif. papa confirmat [illegible]

Anno MCCCCIV. reprobato, ut prædictum eſt, Wenceſlao rege, propter ſuas inſolentias & enormitates, convenientes quidam nonnulli principes imperii, & præſertim tres archiepiſcopi, videlicet Moguntinus, Treverenſis, & Colonienſis elegerunt in regem Romanorum dominum Rupertum ducem Heidelbergenſem. Bonifacius papa prædictam electionem hoc anno, victus importunitatibus electorum approbavit & confirmavit, quod adhuc facere diſtulit certas ob cauſas. Quo facto, paulo poſt, videlicet prima Octobris idem papa morte ſubitanea & infeſtiſſima febre & calculo graviter attritus, deceſſit e ſæculo, cum præſediſſet annis 14. Porro cardinales illius obedientiæ ſchiſmati novum fomitem præbentes, nec ad unionem formam mentes dirigentes, ſtatim elegerunt in ſummum pontificem dominum Coſmatum cardinalem Bononienſem de regno Neapolitano oriundum, quem Innocentium VII. nuncupare voluerunt, Petro de Luna, qui in ſua obedientia Benedictus XIII. eſt nominatus, in ſuo priſtino errore apud Avinionem cum ſuo collegio remanente.

Innocentius [illegible]

[illegible] Leodii

Eodem anno in inſula Leodii ultimo Au- ... poſita, erectum fuit quoddam caſtrum ex aſſeribus & lignis compactum, ad cujus expugnationem non ſolum cives Leodienſes, ſed & Hoyenſes & Tungrenſes convenerunt, blada, flores, roſas, de [illegible] ſuo [illegible]. Deinde chorus hominum utriuſque ſexus incipiens eſt quaſi ambitu eccleſiam B. Pauli, & juxta domum Carmelitarum abinde uſque ad Palatium protendebatur in longum, & in ſingulis unuſquiſque vici vel plateæ tubicines & [illegible] cum inſtrumentis muſicis illos choriſantes ſecundabant. Hæc ludo ſimilia in Leodio per prius numquam fuere viſa, quæ ſuſpicor aliquid mali futuri præſagiiſſe, quia frequenter extrema gaudia luctus occupat. Sequenti eodem anno in vigilia Omnium-ſanctorum domino Johanne de Bavaria exiſtente in monaſterio S. Trudonis, oppidani ſeditionem tumultuantem in foro venalium contra eum excitare moliebantur, vaſa & dolia, curribus ac rhedis circumcingentes idem forum, ne quis a tergo eos poſſet invadere. Porro dominus electus cauſam ſuam omnipotenti Deo committens, aſſumptis aliquantis de ſua familia & amicis quos ibi repererat, & quantum temporis expetebat opportunitas, decenter armatus egreſſus [illegible] confidenter in ſeditioſos pervenit vulgari more [illegible]. At tunc famabatur a quibuſdam de fautoribus, multos armatos de Montenaken in ſubſidium domini per poſticum ingreſſos, & in oppidanos irruiſſe. Quo nimio conſternati, terga continuo verterunt, ſicque ceſſit victoria principi, & inceptores ſeditionis dignam ultionem pro ſuo ſcelere ſuſceperunt.

Tumultus [illegible]

Eodem anno deceſſerunt e ſæculo Philippus audax dux Burgundiæ [a], filius Johannis regis Franciæ, necnon & Albertus dux in Bavaria, comes Hannoniæ Hollandiæ & Zelandiæ, filius Ludovici Bavari Romanorum imperatoris. Is, ſicut præmiſſum eſt, fuerat genitor domini Johannis de Bavaria electi Leodienſis.

Obitus [illegible] [a]

Anno MCCCCV. rurſus oritur ſeditio Leodii contra dominum Johannem de Bavaria, inſtinctu malignorum hominum qui nuper profugi fuerant, culpis eorum exigentibus, quorum fautores & propinqui magiſtros civitatis cum ceteris primoribus & gubernatoribus [illegible] inflammabant contra principem, petora proceribus accumulantes, & ipſum in ſuis juriſdictionibus, tam temporali quam ſpirituali conantes impedire, & finaliter ipſum dominio ſuo privare & alium introducere molientes.

Iterum [illegible]

Cumque in primis electus ſeditionem hujuſcemodi non valeret extinguere, curiam ſpiritualem cum ſuis pertinentiis univerſis, ſigillo & officiariis, ad Trajectum [illegible] tranſtulit, & ibi judicialiter indicit omni plu-

Officialis [illegible] Trajectum [illegible]

[a] [illegible] Aprilis.

Inſuper eadem die prædicti banniti per ſingulas totam communitatem a proſcriptione ſunt abſoluti, & ad civitatem eadem ſero palam & patenter reverſi, non obſtantibus juramentis & ſigillis in contrarium pridem fabricatis.

Favebant ſupradictis nihilominus aliqui alii in populo præeminentiores Theodericus de Bavere, Henricus dictus Malcher, Bartholdus de Crande, Henricus Anſelmi & Johannes de Moſſre, qui ſociata ſibi multitudine ſatenti in craſtino [illegible] epiſcopale, quod provocatio ad annulum palatii dicebatur, infregerunt; & ne quiſquam propter quoſcumque enormes exceſſus ad illum appellare poſſet, ex oppidis & villagiis totius patriæ venerunt.

Leod. ad [illegible] Bened. XIII. Nec his contenti, ad cumulum ſuæ damnationis Theodericus de Perweys Leodienſium electus, totaque patria ſummo pontifici Innocentio, cui dudum reconciliati fuerant, ſtatim obedientiam ſubtraxerunt, & Petro de Luna, qui Benedictus XIII in ſua obedientia vocabatur, adhæſerunt. Deinde idem T. Johannem [illegible] epiſcopum Tripolitanum, qui nuper Mechliniæ, fama vulgante, multa commiſerat abſurda, matrimonia diſſolvendo legitima, & alia plura quæ contra canones committendo, ſuum ſuffraganeum ſeu vices gerentem in pontificalibus promovit, necnon magiſtrum Henricum de Loen veteranum ſatorem malorum, & ſchiſmam publice tenentem, in officialem ſubſtituit.

Capitulum [illegible] Denique non ſatis tanta injuria primores civitatis, in dominos capituli majoris inſurrexerunt, requirentes ut ſuæ factioni conſentirent, & electionem ſui Comitis epiſcopi approbarent cum mamburnia patriæ ejuſdem, a quo mortem non evaderent. Qui cum tam deteſtabiles & enormes præſumptiones nollent approbare & ſignare, ſine mora fugæ præſidium quærentes, uniformiter omnes ad oppidum S. Trudonis ſe tranſtulerunt, uno demto, qui patri ſui Balduini de Rupe mente & manu contraire non audebat. Quamobrem efferati populares ſuique primores, dominos capituli majoris velut transfugas mox proſcripſerunt, domos clauſtrales diruerunt, bona mobilia ſubtraxerunt, & ad uſum ſui & ſuorum in foro vendiderunt plus de ſuis offerentes, fructus & emolumenta præbendarum primo uſurpaverunt, & tandem ſuis beneficiis privantes, probis & aliis ſuæ [illegible] de conſenſu Theoderici prædicti dederunt, & nonnulla per ſimoniam vendiderunt.

Neque his contenti omnem decani, prælati, abbates, canonici & monachi ad prætoriam populi in palatio convocati, precibus & minis requiſiti ſunt ut electionem ſui intruſi, tamquam rite & recte factam, juxta canonicas ſanctiones approbarent cum juramento, ac ſigillis roborarent. Quod cum illi facere recuſarent, mox violenter in palatio recluſi ſunt ſpatio xv horarum, clamante vulgo, quod oporteret eum ſpata nova condere ora, & hujuſmodi probra ac contumelias eis inferentes. Unde nonnulli metu mortis perculſi, contra ſuam conſcientiam non ſponte ſubſcripſerunt, & intruſi electionem laudaverunt.

In craſtino maxima pars cleri latenter ſe a civitate ſubtraxit, quam cives locupletes, multi quoque nobiles & generoſi viri, relictis domibus & facultatibus, a civitate degredientes ſubſecuti ſunt. Alii verſus Trajectum, alii verſus Brabantiam, alii verſus Hanoniam aut Namurcum diverterunt. [illegible]

Sed & nobiles Leodienſes & Haſbanienſes, viri generoſi ac timorati, ſentientes ſe præmiſſa cum honore tolerare non poſſe, [illegible] etiam juramentum fidelitatis priſtinum domino Johanni de Bavaria abnegare, & auxilium præſtare ſe [illegible] cum ſocietatibus periculis evidens [illegible] ſubvenerunt, & in manus diſpergentium cuncta reliquerunt. Qui poſtquam hoc modo receſſiſſent a civitate, ſtatim omnes & ſinguli nominatim, tam clerici quam laici, voce præconia ad peronem proſcripti ſunt, & a patria banniti, præbendis eorum aut diſtributis aut venditis, aut alio quovis modo diſtractis, velut proditores & conſpiratores, & hoſtes patriæ.

Quibus omnibus & ſingulis ad aures illuſtris principis domini Johannis de Bavaria Trajecti per aliquos [illegible], ille [illegible] ex Alemannia & aliunde vocavit amicos, qui uno animo pariterque contra Leodienſes diffidarunt; quorum princeps & primicerius erat dominus Johannes de Heinsberg & de Lewenberg, vir ſtrenuus & in armis expertiſſimus, qui juxta Valetum irrumpentes, aliquantas illic villas campeſtres incenderunt.

Perwiſius obſidet S. Trudonis & capit. Quo percepto, mamburnus patriæ dominus de Perweys in vigilia Omnium ſanctorum cum civium Leodienſium copioſa multitudine verſus Vaetum direxit iter ſuum, tamquam hoſtes invaſurus: verum, mutato conſilio, cum eiſdem armatis ad oppidum S. Trudonis, quod inter cetera domino Johanni de Bavaria magis erat favorabile, ſe reflexit, & inopinatum obſedit, ſciens illic magnam partem dominorum capituli Leodienſis confugiſſe. At oppidani in arcto poſiti, cum longius reſiſtere nequirent obſidentibus, apertis portis, ſalvis rebus & corporibus, Comitem intromiſerunt, ſtatimque deditione, canonici qui illuc confugerant, ad Namurcum & alias partes non ſine metu corporum diſceſſerunt.

Mors Innocentii VII. Nec mora, ſexta Novembris Innocentius VII. apoplexia & paralyſi diſſolutus, viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, cum vix annis duobus & uno menſe præfuiſſet; cui mox ſubrogatus eſt Gregorius XII. pridem dictus

Angelus Corrarius, natione Venetus, in ſchiſmate poſt hæc obſtinatiſſimus.

Poſt quæ mamburnus audiens caſtrum de Bolhan per Bavarum receptum ac ſuſceptum, exercitum adunans, caſtrum obſedit. Quod poſtquam duorum menſium ſpatio cum adminiculis ſuorum circumvallaſſet, tandem illuc incluſi penuria victualium angariati, & caſtro abſque machinarum perturbatione reddito, ſalvis rebus & corporibus abſceſſerunt illæſi.

Theodericus Perweſius a Benedicto provisionem obtinet ab antip. XIII.

Et quoniam, teſte philoſopho, uno inconvenienti dato multa ſequuntur, poſtquam dictus Theodericus de Perweys ab obedientia Innocentii VII & Gregorii XII ſe cum ſuis fautoribus ſubtraxiſſet, inſtigante ſpecialiter magiſtro Jacobo Badde, totius pravitatis malitiæ conſiliatore lugubri & doloſo, verſus Avinionem a Petro de Luna, qui Benedictus XIII in ſua obedientia vocabatur, obtinuit proviſionem ſedis & epiſcopatus Leodienſis, tanquam vacantis per obitum domini Euſtachii Perſandi, qui olim poſt annos undecim, poſt mortem domini Johannis de Arkel confirmatus fuerat in epiſcopum Leodienſem per Robertum Gebennenſem, qui & Clemens VII prædeceſſorem Benedicti ſupradicti. Qui tamen rebus pullatis omnino a patria tota repudiatus eſt, cautis paſſim ſubſtantiis. Et Arnoldus de Horne eidem ſubrogatus multo tempore præſulatum, qui & decem annis pacifice & quiete dictum prælatum obtinuit & gubernavit. Deinde per medium domini Guidonis Prenestini & Ludovici de Flisco cardinalium Benedicti ſupradicti, clam & ſecreto, ac inſciis cæteris cardinalibus, tranſiit hæc expeditio multa ſibi pecunia promiſſa partim & data. Et poſt hæc idem Theodericus ad obtinendam dictam epiſcopalem dignitatem de plenitudine poteſtatis habilitatus eſt, non obſtante defectu ætatis, impreſſione populari, ſchiſmatis participatione, clericorum expulſione, libertatum eccleſiaſticarum infractione & aliis multis, quæ longum foret hic intexere. Obtentum eſt inſuper quod idem Theodericus ad omnes ſacros ordines uno die poſſet promoveri, qui nondum erat annorum viginti, & quod ſibi ſubjectos antipapæ non parentes poſſet invadere compellere, & omnibus dignitatibus, præbendis & facultatibus privare de facto.

Cum autem dominus Jacobus Badde expeditis ad votum cauſis pro quibus Avinionem ierat, rediret, in itinere juxta civitatem Lingonenſem captus eſt & Pariſios adductus ex mandato ducis Burgundiæ: ſed procuratione ducis Aurelianenſis Ludovici, qui domino Johanni de Bavaria fuerat commotus, pro eo quod in ſuccurſum avunculi ſui ducis Burgundiæ olim cum multo equitatu properaſſet, emiſſus eſt.

Deinde dictus Theodericus intruſus Leodienſis, ſingulos presbyteros juramentum fidelitatis ſibi præſtare coegit ſub hac forma verborum: Ego N. juro fide media fore & firmiter remanere in vera obedientia ſanctiſſimi in Chriſto patris & domini noſtri domini Benedicti divina providentia papæ XIII una cum reverendo in Chriſto patre & domino domino Theoderico de Perweys electo Leodienſi confirmato, & venerabilibus viris majoris & ſecundariarum eccleſiarum Leodienſium, decano, vicedecano, & capitulo & populo civitatis Leodienſis, & totius patriæ epiſcopatus Leodienſis, ducatus Bullonii & comitatus Loſſenſis. Quodque ſi prædictum dominum electum Leodienſem ſeu aliquam aliam perſonam de majori aut ſecundariis eccleſiis prædictis propter obedientiam ſupradictam contigerit in beneficiis vel dignitatibus aut alias quovis modo vexari, moleſtari vel gravari, ego . . . & illos ſic vexatos, moleſtatos & gravatos fideliter aſſiſtam in defenſione, conſiliis, auxiliis & favoribus opportunis toto poſſe meo. Et nihilominus juro fidelitatem, homagium & legalitatem ac obedientiam remanere in antea eſſe me dicto domino electo Leodienſi, & cum gentibus atque rebus, armis, favoribus & complicibus necnon corpore & patria Leodienſi contra Johannem de Bavaria & ſuos complices. Sic me Deus adjuvet & hæc ſancta &c. Qui autem juxta hanc formam jurare nolebant, contento beneficio, dignitatibus & honoribus privabantur tanquam hoſtes reipublicæ & ſeditionis auctores.

Juramentum a clericis Leod. antipapæ præſtitum.

De Gregorio.

Prænotandum hoc de electione Gregorii XII quod mortuo ut præfertur, Innocentio VII, priuſquam cardinales ad electionem procederent, exiſtentes in conclavi inter ſe magno zelo fluctuantes & compromiſerunt ac ſolemniter juraverunt, quod ſi eorum aliquis in papam aſſumeretur pro unione in eccleſia Dei reducenda, & ſchiſmatis exſtirpatione, renuntiaret papatui & juri quod ſibi competere poſſet in illo, dum tamen dominus Benedictus ſimiliter renuntiaret vel moreretur, dummodo cardinales qui ipſi Benedicto adhæſerant vellent convenire cum dictis cardinalibus Romanis exiſtentibus, quod ſequeretur electio unius veri & indubitati paſtoris. At Gregorius confeſtim in papam electus idem juramentum renovavit, & manu propria ſub nomine Gregorii iterum ſubſcripſit. Sed & bullas ſuas ad dominum Benedictum & ad omnes fere principes Chriſtianitatis tranſmiſit, quod ea volebat inviolabiliter obſervare: ſed tamen poſt aliquanta tempora videns Benedictum vocaliter dumtaxat, & non ex animo ad id diſpoſitum, cœpit recalcitrare ex inſtinctu nepotum ſuorum Antonii epiſcopi Methonenſis & Pauli Corrarii. Inſuper & omnes qui ſibi de ceſſione mentionem faciebant exoſos habuit ſupra modum. Nam ex conſilio cardina-

bium utriuſque partis, non pro unione eccleſiæ adipiſcenda Gregorium in Luca, Benedictum in Porto Veneris conveniſſent; poſt multas altercationes inter ſe factas, videntes cardinales in Luca exiſtentes pertinaciam ſui Gregorii, omnes, uno demto, ab eo receſſerunt verſus Piſanam civitatem. Quorum receſſum Gregorius moleſte ferens, armigeros ſuos miſit, ad comprehendendum vivum vel in fruſta concidendum dominum Johannem Ægidii cardinalem Leodienſem; qui cum, protegente Deo, manus ſicariorum evaſiſſet, domus ejus in Luca exiſtens prædæ eſt expoſita, & omnia mobilia ad manus cameræ papæ comportata.

Anno MCCCCVIII menſe Junii die ultima inſtinctu ſemper iniquorum qui Leodium gubernabant, in loco communi ſuper forum decapitati ſunt præcipui viri, videlicet dominus de Moreau pater & Wilhelmus ejus filius, ambo milites, necnon Nicolaus Tectoris dudum burgimagiſter, Johannes de Corſwarem & Johannes de S. Martino, pro eo quod Johanni de Bavaria favere ſumebantur, & facta reproborum deteſtanda non approbabant aut laudabant, ut ſic ceteris timor incuteretur metus.

Deinde ſtatuerunt ut juvenes canonici, qui ad annum 25 non pervenerant, dimidiis præbendis contenti eſſe deberent, antequam integris præbendis fruerentur: ſed eorum quilibet unum equitem decenter proviſum de ſuo ſuſtentaret contra dominum de Bavaria & ceteros, qui patriam infeſtabant.

Perpendens igitur vir longanimis dictus Johannes de Bavaria ſine ſuffragio amicorum ſuorum non poſſe ſe ſolum machinationibus iniquorum obſiſtere, perſonaliter iter arripuit verſus Franciam, Angliam & Alemanniam, ubi a regibus & principibus, præſertim duce Burgundiæ, & ſuo germano comite de Nivers, quibus omnibus in linea affinitatis & propinquitatis attinebat, non mediocriter, aſſiſtentia & ſubſidio infallibiliter ſibi promiſſis, ſub tali ſpe rediit ad germanum ſuum Guilhelmum Hannoniæ, Hollandiæ, &c. comitem virum bellicoſum & auſterum. Illic conſilium ſumſit de loco & tempore quibus commodius patriam Leodienſem invadere & recuperare poſſet. Et ſtatuta eſt dies certa, qua hoc fieri debebat, videlicet vigilia Michaelis archangeli in Septembri.

Quæ cum minime latuiſſent Leodienſes, illi per nuntios mandaverunt Antonio duci Brabantiæ, quod Rupertus rex Romanorum ducatum Brabantiæ ad ſe jure imperiali devolutum, propoſuiſſet invadere, & ipſum inde vi armorum propulſare; quodque ob eam rem [illegible] dominum Johannem de Bavaria ad Trajectum occupandum præmiſiſſet, quo ei commodior ingreſſus ad Brabantiam inde pateret: ipſi quoque Leodienſes dicto duci Antonio ſuum exercitum libenter commodare vellent, ne ipſe per regem præventus præveniretur, & Bavarus de Trajecto pelleretur. Cum autem hæc veriſimilia viderentur, in primis prædictus dux mandavit dictis fratribus ſuis duci Burgundiæ & comiti de Nivers, & alios quamplures principes magnates Franciæ, ut ſibi in ſuccurſum venirent indilate contra regem Romanorum, qui ſuam patriam invadere proponebat.

Quibus auditis, prædicti principes per occaſionem quæ ſupervenerat inopinatam, verſus dominum de Bavaria ſe excuſaverunt, rogantes ut hac vice patientiam haberet. Nam non ſolum in ſequenti æſtate nullatenus ei deeſſent, ſed cum gente multa certiſſime ſubvenirent. Itaque fruſtratus ſpe ſua Bavarus, aliquantos auxiliares qui venire debebant, redire fecit ad propria, gratulantibus ſuper hoc Leodienſibus, quia per eorum cavillationes factum Bavari caſſatum fuit penitus & annullatum. Deinde volentes duci complacere Leodienſes, intimabant ſe velle procedere ad cuſtodiam paſſuum in territorio Aquenſi contra Alemannos venturos in ſubſidium regis Romanorum: ſub quo prætextu prima die Octobris in vexillis & armis proceſſerunt verſus villam de Meche, illic pernoctantes, & exercitum ducis præſtolantes, credentes ſe nihil quod Trajectenſes propter metum ducis ipſis portas reſerare deberent; ſed contrarium eſt inſequutum ſibi. Siquidem Trajectenſes conſulte ſua diſponere cupientes quatuor ſibi capitaneos elegerunt, quibus honorem & ſalutem ſuam integraliter commiſerunt, ſociatis ſibi duobus burgimagiſtris pro tempore, videlicet Antonio Yſermans & Arnoldo de Stere. Nomina capitaneorum fuerunt hæc: Godefridus de Elderen, Theodericus de Maltermaghen, Johannes de Caſtro & Henricus Dicker.

At dux Brabantiæ poſt ſeptimam diem venit ad duas leucas prope Trajectum: unde perſonaliter inviſens exercitum Leodienſem, gratiarum actiones univerſis de bona affectione & promtitudine obſequii retulit. Et propter hoc ſperabant certe poſſe eum eidem tradere, ut poſtquam Trajecto potiretur, confeſtim expulſo Bavaro illos intromitteret.

His ita geſtis, mandat dux Trajectenſibus, ut ſibi tanquam comiti decenter occurrant, portas reſerent, eumque ut dominum temporalem recipiant, & ad caſtrum Falconismontis exercitum tranſitum pareant. Reſponderunt cives, ſe gratiſſime ipſum ut dominum medietatis temporalis dominii ſolemniter recepturos: nec tamen propterea domino Johanni de Bavaria, ad quem media juriſdictio temporalis, & integra ſpiritualis ſpectare dinoſcebatur, cui etiam homagium & fidelitatem præſtiterant juramentum, velle

obtemperare, donec ipſimet ceſſent aut de-
[illegible] ceſſerent, nullam his permutatem fore cum Theoderico de Perweys mitiſo ſupplicantes duci, ut ſe de Leodienſibus nullatenus vellet intromittere.

Tranſiit igitur exercitus ducis Trajectum non ſemel & iterum ſed per cunctum, Leodienſibus civibus ad portas [illegible], obſtruxit omnibus vicis lateralibus cum vectibus, catenis & repagulis; procedebatque directo itinere de porta dominorum Montium ad portam de Wyck. Et primo quidem introiviſſent circiter trecenti currus & bigae victualibus onerati & equites aliquanti; deinde circiter ducentae lanceae. Altera vero die [illegible] eundem [illegible] intravit. Tandem poſt prandium dux ipſe [illegible] nova Ultra [illegible], cum ſuo [illegible] honorifice cum [illegible] & in [illegible] apud S. Servatium [illegible], in craſtinum proceſſit ad caſtrum Falconis montis, [illegible] toto triduo non ceſſabant cives intromittendo & emittendo ducis exercitum per turmas ſuas.

[illegible] Audientes igitur Leodienſes ducem [illegible] Trajectum [illegible] vehementer [illegible] cum [illegible] pactum, [illegible] ſuis [illegible] mandantque comiti de Nivers, qui in ſuccurſum fratris venerat cum Francis, ne fines ſuos intrare praeſumat, alioquin ei occurrerent armati. Qui perpendens non eſſe tutum cum eo confligere, verſus Franciam ſe retraxit. At comites S. Pauli cum pacem facere conarentur inter Leodienſes & Trajectenſes, nullatenus id [illegible]: ſed ut aliquid feciſſe viderentur, treugas ſex hebdomadarum ſpatio duraturas, inter eos impetrarunt, quae tamen male ſunt obſervatae. Nam poſt receſſum ducis Leodienſes [illegible] omnia quae ad oppidanos Trajectenſes circumcirca ſpectabant [illegible] & occuparunt. Unde illi [illegible] domino electo pro tunc in Hollandiae partibus demoranti ut in adjutorium ipſorum venire non tardaret; [illegible] portas ei libenter aperirent, & contra Leodienſium inſolentias & impetus cum tota virtute adhaererent.

[illegible] Mox Bavarus, his auditis, cum pulchra comitiva proborum & ſtrenuorum virorum ad Ultra Trajectum ingreſſus eſt, & a civibus jucundiſſime receptus. Venerunt praeterea in eius ſubſidium multi proceres & principes viri ex Alemannia ad bella promptiſſimi: e quibus hi deputati ſunt capitanei & duces belli, videlicet dominus de [illegible], de [illegible], de [illegible], de Wevarde, de [illegible], de Mirode & de [illegible], omnes milites probatiſſimi. Sed & Trajectenſes veriſimiliter timentes obſidionem futuram, manſiones, quae in ſuburbio apud S. Petrum erant fabricatae, incenderunt, ne de eis hoſtibus ſibi munimenta & [illegible] conficerent.

A Tandem nonobſtante hiemis aſperitate, [illegible] pluviis & gelu, partes Leodienſis & Loſſenſis cum ſuo exercitu 24 die Novembris Trajectenſes obſidione cinxerunt, foſſata, valla & repagula lignea componentes contra inſultus hoſtium [illegible], machinas petrarias, fundaſque & mangonalibus circumcirca ſagittare ordinata. In qua quidem obſidione uſque ad ſeptimam diem Januarii ſubſequentis demorati, parum aut nihil deſcriptione dignum peregerunt, [illegible] & gelu cogentibus eos ad propria cum confuſione repedare. Et cum [illegible] lapides in oppidum cum impetu horrendo projeciſſent, &
B plurimas domos & tecta [illegible], [illegible] eaedem homines laeſi ſunt, Deo ipſos qui pro juſtitia decertabant praeſervante miraculoſe.

Eodem anno die 23 Novembris inter decimam & undecimam horam noctis Ludovicus dux Aurelianenſis, comeſque Bleſenſis, Valeſiae, Aſtenſis in Pedemontanis, Sueſſionenſis, Engoliſmenſis & Belmontenſis, ac dominus de Coucy, gubernator regni Francorum pro fratre ſuo rege tunc infirmo, & gubernator ducatus Lutzemburgenſis, atque
C filius ſecundogenitus quondam Caroli V, Francorum regis, dum de domo regia apud S. Paulum Pariſius [illegible], aliquanto equitibus aſſociatus, cum facibus & luminibus praecedentibus verſus ſuum hoſpitium, ſitum prope templum, reverteretur, in publica platea Pariſius miſerabiliter fuit interfectus, brachio dextro ſibi amputato; cujus homicidii perpetrator ferebatur fuiſſe quidam Radulphus de Anctonville Normannus armiger, cum ſuis commanipularibus [illegible] in luto plateae, proh dolor, [illegible] & ignotus. Tandem clamore vulgi [illegible], & [illegible]
D libere deſcendentibus, fuit levatus, & in craſtino apud monaſterium Caeleſtinorum fuit honorifice tumulatus. De cujus obitu multa [illegible], quae non ſunt relatu digna. Quae quidem caedes fuit radix & origo belli quod per annos circiter [illegible] in Francia duravit, & regnum fere totum deſolavit, duce Burgundiae ſe cum Anglis contra Francos confoederante, vel ſaltem malitiis eorundem [illegible]. Nam [illegible] approbantur.

[illegible] Anno MCCCCVIII. egreſſis Leodienſibus
E ab obſidione Trajecti propter hiemis aſperitatem, Bavari frequenter [illegible] perpetrantes, damna intolerabilia [illegible] inferebant. Et primo quidem monaſterium [illegible] de [illegible] cum parte villae ſuppoſito igne concremaverunt, villam quoque de [illegible] populoſam, in qua ſtatio Cruciferorum locata fuerat, ſimili modo demoliti ſunt; plurimis illic adverſariis proſtratis, vulneratis & captivatis, eccleſia ſola periculum ignis evadente. Dein villas de Meeuwen, Nivellam, Bruda, [illegible], & alias juxta Biliſium oppidum

conſiſtentis, ignis abſumſit. Poſt hæc Tungrenſes 16 Februarii doloſe per ſtratagemata extra portas adducti cum apud Herderen villam perveniſſent, 160 de ſuis amiſerunt. Præterea cum pro cuſtodia Bilſiæ certi ſtipendiarii Angliæ deputati cum oppidanis incaute inde egreſſi, centum & quinquaginta trucidati vel lethaliter vulnerati ſunt ea die & aliquanti ad vincula miſſi.

Clades Leod.

Succeſſu temporis, videlicet decima Maii, domino Johanne de Bavaria profecto ad diverſas regiones pro ſubſidio ſumendo contra hoſtes exquirendo, domini de Rede, de Alphenborch & Bernardus de Merode cum ſuis equitibus Trajectum egreſſi verſus oram Galbenam, in qua decem millia Leodienſium adeſſe cognoverant, profecti ſunt. Hi hoſtili more ſæpes Cornuum irruentes, plurimos ex ſabeis & malefactoribus, ſequaces mamburni, peremerunt. Unum tamen malefactorem, virum reprobum & perverſæ conditionis promiſcuum, vocabulo Mathias de Freal, comprehenderunt, cujus hortatu nuper duo milites de Horion, patres videlicet & ſimul in Leodio decapitati ſunt, impoſitum dorſo equi juxta domum de Luxemborch abduxerunt, quem robuſte vir Hermannus de Horion filius & frater dictorum militum, in ultionem ſanguinis eorum innocenter effuſi, perſonaliter ad arborem ibi ſuſpendit. Qua confuſione perlata Leodii ad aures communitatis, murmure maximo propter hunc inceſtæ ſabotio, mamburnus furori populi cedens cum ſex millibus peditum & trecentis equitibus egreſſus ad locum de Luxemborch cadaver ſuum tradiderunt & ſepultum depoſuerunt ab arbore & ſuper lecticam locatum ad civitatem reduxit, arbitrantibus mortuoribus per hoc factum novam confuſionem & ignominiam quam perpeſſi erant a frontibus eorum detergi.

Secunda Trajecti obſidio.

Tandem quotidie ſuccreſcentibus malis, penultima Maii Trajectum per omnia oppida & villas patriæ Leodienſis & Loſſenſis ſecunda obſidione circumvallatum eſt, poſtulantibus cunctis per abſentiam principis eos ad deditionem compellendos, & proceres Alemanniæ receſſerunt. Diſtincto igitur acribus circumcirca citra & trans Moſam juxta exigentiam partium vel populoſitate oppidorum, pontes ex navibus compactis ac tabulatis ligneis trans Moſam fabricati ſunt, per quos ambo exercitus ſe mutuo poſſent inviſere, & ſi opus foret contra inſultus hoſtiles ſubvenire. Jecorum præterea fluviolum per aggeres & foſſas ibi factas ad alia loca derivantes, Trajectenſibus ſubtraxerunt, unde molendina movere conſueverant. At oppidani nova practica comperta, molas alias ſuper decurſum Moſæ fabricari fecerunt, cum catenis ferreis illas colligantes, per quod ingeniolum fruſtratus fuit conatus Leodienſium, nec unquam oppidanis defecit farina.

Subſidium venit Bavaro.

Electus autem Bavarus de ſecunda ſuorum obſidione, continuo ſeptima Junii per medium cuneorum hoſtilium qui viderant & inviderant nec impedire tranſitum poterant, ingreſſus eſt Trajectum. De cujus reditu ſui maxima ſuccreverat exultatio, & contra mamburnum Leodienſium murmur invaluit, cauſantium in vacuum tempus conſumi propter firmitatem loci. Creverat autem quotidie numerus ſtipendiariorum procerum ex Alemannia, qui ſupervenerant in ſubſidium obſeſſorum.

Porro die decima Junii cum domini de Berwaborch, de Mandeborch, de Heyphelaar, de Reverſbeke, de Reda cum militibus equitibus comitantium Ladicorum aggreſſi, prædam ingentem boum & ovium reducerent verſus oppidum, ſupervenit Dionantenſes, Hoyenſes, Tungrenſes, Haſſeletenſes, tranſitum eis intercludere nitentes, habitoque permaximo conflictu, cum magna tandem difficultate per medium unius foſſati profundiſſimi tranſierunt, uno ſolo armigero Ligero de Dejis ex ſatellitibus Bavari illic ſpeciatim ultimo cæſo.

Ep. ſcribit civitatibus.

His ita geſtis, dominus Leodienſis dolens ſuos ſubditos, licet rebelles & obſtinatos, datum eis petere nec hoc modo bellum terminari, ſingulis oppidis ſingulatim ſingulas ſcripſit epiſtolas dulces & deprecatorias, exhortans eos ut ſe melius avilarent, ipſumque ad ſuæ ſubditionem præſumant vellent reſtituere, ſed & aliquantos inquinatos aliunde, qui mali totius ac diſſidii fomites erant, a ſuo cœtu propellerent, ac obedientiam debitam ſibi conſulte præſtarent, paratum poſt omnes injurias & contumelias ipſos ad veniam recipere & benevolum ſe cunctis exhibere, libertatibus & privilegiis ſemper in priſtino robore duraturis, quas quidem ſolvere nolebat, ſed adimplere.

Leod. inſolentia.

At Leodienſes magnatorum qui inter eos verſabantur inſtinctu, admiſſa ſtoliditate magis ex oblato crudeleſcentes, poſt triduum quo reſponſum expectabant, curſorem arbitris ad ... litteræ miſſivæ præcederunt & complexerunt, cui ſeptem cordulas appendentes, ſeptem ſigilla de ſtercoribus boum impreſſerunt & tanto principi hoc modo tranſmittere in ſui vilipendium non erubuerunt. Quibus ille non immerito ſuper modum efferatus, præhabita deliberatione cum ſuis optimatibus, pleroſque ex his quos captivos tenebat, in oculis exercitus ad furcas juſſit ſuſpendi, deinde ſex aut ſeptem aliis oculos eruit & monoculum unum non procedere, quaſi alienum communium præviatis ſociis cæcatis ad exercitum diſtraret. Inſuper & cunctis amicis & conſanguineis ſuis ſcripſit, de his omnibus querimoniam faciens, deſtinavit, ſupplicans quatenus ſibi ſubſidium ferre maturarent. Nam ſuperbia eorum qui oderunt eum aſcendit ſemper.

Indignatio Ep. contra rebelles.

Nec hoc prætereundum arbitror, quod quinta die menſis Junii & per menſem totum Leodienſes innumerabiles lapides ſpecioſos ad conquaſſationem Trajecti tam fundo petraria ac bombarda jactare non ceſſabant, quibus culmina & parietes domorum revera magnum pertulere diſpendium. ſed de hominibus, quod mirum eſt dictu, pauciſſimi ex his interempti ſunt, omnipotentis Dei benignitate ipſos miraculoſe ſemper præſervante. De quibus longum poſſem texere ſermonem, niſi lectoris animum ad tædium per multiloquia me provocare timerem, & tragœdiam potius quam hiſtoriam veracem enarrare.

His ſuccinctim & via ſuperficie tenus explicatis, pedetentim reſtat progrediendum. Siquidem via una diei interfluxit, quo partes utraque non ſe viſitarent, hoſtiliter alterutrum jugulantes, & nunc una, nunc altera pars de ſuis adverſariis triumpharet. Nam juxta dictum Pſalmographi, varius eſt eventus belli, & nunc hos nunc illos conſumit gladius.

Adventus auxiliorum contra Leodienſes. Noviſſime 16 Auguſti fama volante confluxit innumeros, multos principes regionum, duces, comites, barones & militares viros contra Leodienſes ſædus inuiſſe, paratos ad ſolvendam obſidionem: videlicet Burgundos, Flamingos, Picardos, Artheſios, Hannonienſes, Hollandrinos, Friſones & ceteros principes belli gnaros. Unde nimium conſternato Leodienſium exercitu, mox 22. Auguſti Dionanteuſes, Tudinenſes, Foſſenſes & Covinienſes ad ſua repedarunt, ſatius ducentes ſua protegere quam aliena invadere. Nam paulo poſt dux Guilelmus comes Hannoniæ, vir acerrimus & bellicoſus, cum infinita virorum caterva procedens ab Hannonia, oppida ſuæ terræ vicina *Herve Faſe*, Covinum ſolo tenus demolitum eſt. Unde progrediens ad Sambram fluvium, Fontanas, *Marchiniz*, Jemeppiam in ipſum vehementer convertit, caſtrum Tudinenſe propter loci firmitatem relinquens intactum.

Inſtrum. ad obſid. Trajecti. Interim rem in deſperato ponentes Leodienſes, quoddam inſtrumentum ligneum ex trabibus immenſæ magnitudinis conſtruentes, quod cattum nuncupabant, ſubſtrato artificioſe toto ligneo ad diruendum muros Trajecti & oppidulo de *Wid* minare cœperunt. At Trajectenſes machinis & petrariis ſuis frontem cum continuo lapidibus ſpeciem omnino contriverunt, aliquantis qui ipſum introrſum cuſtodiebant trucidatis, in quo fruſtrata eſt potiſſima ſpes Communitatum.

Itaque novis rumoribus de ſupervenientia magnorum principum & exercitus innumerabilis ad mamburnum perlatis, ſoluta eſt obſidio 21. Septembris, poſtquam diebus 113 miſerabiliter exſtitit continuata: accenſo clam igne in caſtris. Sicque Leodienſes cum Hoyenſibus, qui ſibi inſeparabiliter adhærebant, ad Leodium remearunt.

Pugna Othenſis. Subſequenti nocte circa auroram, ſigno tubarum dato, rurſum omnes conglobati portam ſanctæ Walburgis egreſſi exercitum comitis Hannoniæ circa *Herſtapel* & *Rutthem* cum comite Namurcenſi adunatum ac ſopitum inopinate decreverunt invadere, priuſquam dux Burgundionum cum ſuis turmis illic poſſet ſociari. Igitur vexillo majori tradito domino Henrico de Salmo, procedentibus ſagittariis aciebuſque diverſe diſtinctis, in campo juxta villam de *Othey* ſua ſignorum tentoria. Conſtitutum innotuit res ambobus principibus ſeparatim caſtrametatis, & verſus locum prædictum in hoſtes ambo ſimul conglobati proceſſerunt. Porro in comitatu ducis Burgundiæ fuerunt comes de *Marre* princeps Orangiæ, dominus de Vergiaco, de Cabilone, de Bethuno, de S. Georgio, de *Lamvermgue*, de *Chaſtel*, de *Craibus*, de *Bedemont*, & alii multi viri nobiles, quos hinc inſerere ſingillatim longum foret ac tædioſum, cum ſagittariis circiter quinque millibus. Ex his idem dux tres acies diſtinxit. Primæ aciei præfecit dominum de *Vergi*. Secundam idem dux cum baronibus Franciæ, Normanniæ, Flandriæ, Burgundiæ & Artheſiæ gubernavit. Tertiæ aciei præfecit dominum de ſancto Georgio, principem ſtrenuiſſimum & in bellis experientiſſimum. At in exercitu domini Wilhelmi fuere Wilhelmus & Johannes Namurci comites, comites de Salmo, domini de *Ligny*, de Anghien, de Egmunda, de Borſalia, de *Heverrule*, de Jumont, de *Hally*, del *Hameyd*, de *Traſſegny*, burgravii de Leidis & de Monfordia cum aliquantis militaribus viris ex patria Leodienſi, qui per mamburnum ſuis facultatibus fuerant ſpoliati & exhæredati. Æſtimatus eſt exercitus integralis ad triginta quinque millia virorum electorum.

Leod. acies inſtruunt. Verum Leodienſes, viſis his in loco eminenti, pene turribus de *Othey* ſuas acies ſtatuerunt, radios ſolis & deſcenſum montium pro ſe æſtimantes accipere. Sed, ſicut ſcriptum eſt: cum diſponere intimæ bellum, dominus autem ſuaviter tribuat. Siquidem, Domino contra impios dimicante, nubes obſcura ſupervenientes ſolares radios obumbravit: ita ut oculis immineret prorſus non noceret. Deſcendentes igitur de equis ſinguli, ſactique pedeſtres, præmiſſis ſagittariis, & aciebus decenter ordinatis, pedetentim & pedetentim verſus exercitum Leodienſium proceſſerunt. Prius tamen quam bellum inchoaretur, per heraldum mandatum eſt Leodienſibus, ut ſi a corpore unquam vellent deſiſtere, & ſeſe domino Johanni de Bavaria ſubdere, ac in ſuum principem & dominum recipere, repulſis tamen & excluſis mamburno & filio ejus intruſo cum ceteris iniquis pridem bannitis, adhuc libenter eos ad miſericordiam acciperent. Spretis his om- *Pax ipſis oblata.*

nibus ſtrenuis pacis quæ liberaliter offerebantur, in ſua pertinacia permanentibus Leodienſibus, æſtimatis ad numerum undecim millium cum equitibus ferè ſeptingentis, commiſſum eſt prælium. Sed irruentibus à tergo Namurcenſibus, de quibus illi non præcaverant, & ſagittariis telis incutientibus à dextro & ſiniſtro, Leodienſes ſe viriliter & animoſe vindicantes, aliquandiu perſtiterunt: verum pauperes, quorum illic copia fuerat, inermes & debiliter loricati cum à dorſis ferirentur, primos oppreſſerunt, & in globum magnum exaggerabant: adeo ut non tam haſtis & ſagittis quam preſſura ſuorum morerentur. Itaque ceſſit cuncta victoria principibus, & de exercitu Leodienſium & Hoyenſium perierunt illic circiter (a) tredecim millia. Sed & mamburnus cum multis nobilibus in eadem acie cum ſignifero de Salmis illic occubuit. Intruſus etiam Leodienſium epiſcopus mortem non evaſit, impletumque eſt in eis vaticinium propheticum cum dato annorum: IbI CeCIDerVnt qVI operabantVr InIqVItateM, eXpVLſI ſVnt neC potVerVnt ſtare.

Victoria.

(a)

Necdum principes exuerant arma, & ecce Tungrenſes ignorantes adhuc in eam horam quod ſuis contribulibus evenerat, & quam infortunium ſucceſſiſſet eiſdem, portas egreſſi cum ſuo capitaneo Johanne de Perweys, filio mamburni ſuperius, verſus locum certaminis proceſſerunt. Quo viſo, captivi univerſi qui reſervati fuerant jugulantur penè omnes indifferenter. Sed cum Tungrenſes clare cognoviſſent quod adverſarii victoriam obtinuiſſent, verſus oppidum ſuum retraxerunt, Johanne prædicto verſus Brabantiam cum ſuis fugam arripiente.

Nunciantur eadem nocte quæ miſerabiliter geſta ſunt de ſtrage Leodienſium domino Johanni de Bavaria reſidenti apud Trajectum, & nihil eorum ſperanti. Qui mox die ſequenti, ſociato ſibi fratre ducis Clevenſis, domicello de Arckel, & ceteris equitibus, quos adunare poterat ad ſummam 1500. lancearum, venit ad Wilhemam monticulum, ad quam principes poſtea bello peracto ſe retraxerant, omnipotenti Deo & ipſis de perpetratis referens gratias immenſas. Caput autem mamburni præciſum, & ſuper acumen haſtæ defixum, Bavaro in ſignum victoriæ tunc eſt præſentatum.

Poſt horam vero prandii tres principes cum ſuis baronibus redeunt ad locum certaminis, viſiſque cadaveribus occiſorum, Bavarus quamquam de victoria lætus, pectore tamen valde, ex imo cordis longa trahens ſuſpiria, ſuper tanta ſuorum ſtrage condolebat.

Poſt pauca tres principes ſummi mali promotores viri comprehenſi ſunt & Bavaro præſentati: quorum primarium Jacobum dictum Baddo, in quatuor portiones apud Trajectum excaſum depeciatum & exenteratum, Hubertum de Flemalia in agro decollatum, Ægidium Lamberti ad arborem ſuſpenſum.

Capti promotores.

His quoque temporibus perlatis ad Leodium, mox comprehenſi ſunt Johannes dominus de Rupeforti & Agimont craſſus & obeſus nimis, Johannes de Seraino miles, & Arnoldus agnomento Juvenis faber ferrarius, illic rebelles eo fine, ut fautores Bavari moleſtarent & caſtigarent. Captus eſt etiam ibi legatus Petri de Luna, ab Avinione illuc pro ſubverſione civium tranſmiſſus, necnon & Johannes Hwan ſuffraganeus intruſus, & alii intruſi in præbendas & officia divinorum abſentium numero 24.

Porro cives reſidui, qui manum gladii evaſerant, arrepto vexillo verſatio, quod à caſu reportatum, ad principes ſunt profecti, veniam ſuper commiſſis implorantes, & deditionem eorumdem ſemet integraliter offerentes, claves quoque civitatis & portarum in recognitionem ſubjectionis repræſentantes: quorum exemplum ſecuta ſunt cetera oppida patriæ ſigillatim.

Supplicium [illegible]

Tandem 28 Septembris ex mandato principum clerus civitatis & populus univerſus cum crucibus & vexillis proceſſionaliter exivit ad præſentiam principum in campo extra [illegible], inter vias dictas Graes & Balſees bini & bini, tam religioſi quam ceteri, nudis capitibus & flexis genibus obedientiam veram & humilem demonſtrantes, & veniam de commiſſis ante principem lacrymoſe ſupplicantes. Et adductis 24 captivis eiſdem præſentatis, qui omnes illic eadem die ſunt decapitati, ac per pontem præcipitati. Præterea eadem veſpere legatus & ſuffraganeus præmiſſi cum aliis 24 de ponte arcuum projecti in Moſam ſunt ſubmerſi. Deinde principibus ingreſſis Hoyum pro complendis tractatibus, qui intervenerant de emenda ſolvenda, conceſſi ſunt obſides circiter quingenti de principalibus patriæ. Qui poſtmodum ex juſſu principum ad ſingulas oppida Flandriæ, partim ad oppidum Montenſe in Hannonia ſunt deducti & tranſlati fuerunt, illic ſpatio trium annorum & ſex menſium, quouſque compromiſſa fuiſſent adimpleta, demorantes.

Nondum finita ſunt hæc cædes ſcelerum: hi qui pridem expulſi fuerant & ea ſuſtinuerant, quaſi diſſimulantes, immo verius jubente Bavaro, de ſuis adverſariis ſe circumcirca vindicarent. Erat hinc videre miſeriam. Nam in omnibus pene villis & oppidis innumerabiles penè occiſi ſunt atque ſubmerſi, bonis & facultatibus eorumdem confiſcatis.

Paulo poſt dominus Leodienſis ad civi-

Leod. [illegible]

(a) [illegible]

autem post receſſum fratris & ſororis ſui egreſſos, juſſit ſibi deferri omnes & ſingulas litteras, cartas, inſtrumenta, regiſtra & monumenta confecta ſuper libertatibus privilegiis & franchiſiis civitatis & monaſteriorum, quæ omnia cum veſtibus monaſterialibus igne concremata ſunt & annullata. Qui vero Leodium non exierant tempore diſturbii clerici & canonici tanquam rebelles & fautores ſchiſmatis vel diviſionis ſuis beneficiis vel dignitatibus ſunt privati, & alii in eorum loca ſtatim ſubſtituti auctoritate apoſtolica, omni appellatione remota.

Litteræ omnes, privilegia, &c.

Eadem tempeſtate cardinales utriuſque obedientiæ tam Italici quam Gallici, perpendentes Gregorium & Benedictum ultra quam expediret de papatu contendentes, omnino verum conſiderantes nolle pervenire ad viam mutuæ ceſſionis per eos oblatæ, juratæ & toties multiplicati reprobatæ ac ab omnibus fere fidelibus ſubitis approbatæ, nec in locum concordare in quo deberet perſonalis conventio pro pace eccleſiæ danda per viam antedictam, quodque ipſi duo contendentes ſe ex propoſito ſeparabant ad loca valde remota, ut tandem ut quantum ex facili ipſi eam colligi poterat, de pace eccleſiæ & extirpatione ſchiſmatis nulla ſpes de cetero haberetur: ipſi dicti cardinales apud Liburnum ſub dominio & epiſcopatu Piſano conſiſtentem convenerunt, ubi ex communi ſenſu decreverunt, ut concilium generale utriuſque partis & obedientiæ ad civitatem Piſanam 25. die Martii proximè futuri convocaretur, ubi prædicti Gregorius & Benedictus de papatu contendentes citarentur, eo fine ut ipſi concilio generali utriuſque partis, tanquam viæ ordinariæ, præbeant conſenſum & operam: quodque dicto concilio duo contendentes perſonaliter intereſſent, debitum ſuum facturi, & ut alias concordarium eſſent providum celebrari. Super quibus ita concordatis idem cardinales ſuas patentes & clauſas epiſtolas direxerunt principibus & prælatis ſingulis utriuſque partis & obedientiæ notificantes prædictam deliberationem, & convocantes eos ad prædictum concilium in loco & termino antedictis. Ex quo cooperante gratia Spiritus ſancti factum eſt, ut omnes prælati, reges & principes ad quos hæc via pervenerat, ipſam approbabant laudabant & extollebant, parati illam proſequi ubique præſtare conſilium, auxilium & favorem. Igitur prædicti duo de papatu contendentes, cum ſcirent concordiam, deliberationem & ordinationem cardinalium ad noticiam jam univerſorum, volentes quantum in ipſis erat, pacem eccleſiæ in deſperationem æternam ponere, & concilium generale præfati tenere impedire, quorum mutua collatione ad invicem habita, ut veriſimiliter apparet, deliberaverunt ſua particularia celebrare concilia, immo potius conciliabula in locis longe ſeparatis & terminis diverſis. Siquidem Benedictus præfatus in feſto Omnium ſanctorum prius nunc ſequentis in regno Arragonum apud Perpignianum ſuum concilium celebrare proponebat: Gregorius autem in feſto Pentecoſtes in Ravennatis exarchatu vel patriarchatu Aquileiæ: per quæ tamen conciliabula nullatenus ſchiſma prædictum poterat extirpari, ſed potius augeri & unitas impediri: præſertim cum multi principes neutri ipſorum adhærentes, & ſub neutralitate viventes, ad eorum vocationem venire recuſarent, ſed nec quæcumque in ipſorum conciliabulis decernerentur obſervare curarent.

Concilium Piſanum convocatur.

Anno ſequenti adveniente 25. Martii in qua celebratur Annuntiatio glorioſæ Virginis Mariæ prædicti cardinales, omnes prælati quoque & ambaſſiatores principum & communitatum in numero copioſo ad dictam civitatem Piſanam convenerunt in eccleſia S. Michaelis archangeli, a qua proceſſionaliter ſervato ordine clericali receſſerunt uſque ad eccleſiam cathedralem in qua miſſam de feſto celebravit cardinalis de Toleto, & in ipſo officio miſſæ factus eſt ſermo ſolemnis per unum prædicatorem qui tria puncta introduxit: primo commendabilem proceſſum dominorum cardinalium, extollendo eorum auctoritatem: ſecundo, deteſtatus eſt contendentium obſtinationem & malignitatem: tertio, docuit modum procedendi ad ipſum paſtorem & ſummi pontificis electionem. Quo facto, quoniam dies feſtus erat, ex deliberatione dominorum extitit ordinatum, quod ponerentur ſchedulæ ad valvas eccleſiæ cathedralis, continentes quod omnes comparerent in craſtino in eodem loco, & tunc fieret prima ſeſſio concilii generalis.

Indicitur.

In craſtino convenientibus omnibus ex condicto, & celebrata miſſa de ſancto Spiritu per archiepiſcopum Piſanum, factoque ſermone per cardinalem Mediolanenſem Petrum de Candia, cum cetero letaniis & ceremoniis ad idem ſanctum opus requiſitis, unus advocatus concilii aſcendit cathedram cui acriter in medio eccleſiæ locatam: qui poſt multa dicta & allegata de auctoritate dominorum cardinalium, de convocatione ſeu citatione dominorum contendentium de papatu, teſtes citationibus & monitionibus ſuis, accuſabat contendentes de contumacia, & cardinales ipſis adhærentes: requirens ut per ſacrum concilium declararentur contumaces. Quo facto, dominus Præneſtinus, velut decanus cardinalium, petiit deliberari per ſingulos, quid eis videretur utile & expediens in præmiſſis. Quibus placuit generaliter ut dicti contendentes ad valvas eccleſiæ cathedralis vocarentur. Ad quam executionem ſtatim ſe ſubmiſerunt duo cardinales & tres archiepiſcopi cum cetero co-

Prima ſeſſio.

tertiis

tarios ad hoc deputatos. Cumque ſic citati nequaquam per ſe vel per nuncios comparuiſſent, curiam dictus Præſentibus prius deliberari quid reſtaret faciendum. Et cum primo loco ſibi incumberet reſpondere, ſic dicebat: Licet dicti contendentes de papatu ſint veri contumaces, & manifeſte teneant eccleſiam in ſchiſmate, tamen quia melius eſt in judicio Dei reprehendi de nimia manſuetudine, quam de nimia ſeveritate, ſi placeret, expectentur uſque in craſtinum. Cui tota ſynodus conſenſit, ſicque terminata eſt ſeſſio prima.

Cum autem plures vocati & citati more ſolito non comparerent, tandem ſecunda feria poſt octavas Paſchæ, concilio congregato, ambaſſiatores domini Ruperti electi & coronati in regem Romanorum, ſupplicaverunt pro habenda audientia, ad explicandum aliqua ſibi commiſſa, quæ per modum dubiorum fuerunt per eos propoſita. Quibus ſic propoſitis, & per eos petita reſponſione, commiſſum eſt eis, quod prædicta dubia traderent in ſcriptis, ut ſuper illis poſſent ad plenum informari. Quod ſimiliter facere noluerunt, ſicut apparebat, fecerunt; allegantes quod materiam de [illegible] nolebant intrare. Ipſi autem videntes quod eorum propoſita non magnum [illegible] facerent ſacro concilio, & maxime quod petebant loci mutationem & termini prorogationem, quo ſpiritu ducti ignoratur, poſt quartum diem, non recepta reſponſione a generali concilio male congregato, ut dicebant, ad ipſum bene congregandum appellaverunt, & appellationem in valvis eccleſiæ affixerunt, & ſuper hoc inſinuato, ab hac urbe receſſerunt. Quæ quidem appellatio & eorum allegata ab omnibus Prælatis & notitia eccleſiæ improbata, reputata fuerunt, licet per accidens non erat principaliter proſecuturi, & , ut ferebatur, ad Carolum de Malateſtis gubernatorem Romandiolæ, proceſſi ſunt.

Eadem die deputati ſunt a quadam commiſſario ad contradicendum articulos contra ambos contendentes de papatu, qui tamen omnes ſinguli tendebant ad has concluſiones, videlicet, quod ipſi contendentes reputarentur merito privandi & deponendi ab omni honore & jure papali, quod prætendebant ſe habere in eodem. Item quod proceſſus facti per eos contra perſequentes unionem, declararentur nullius fuiſſe roboris aut valoris. Sed & excommunicationes & ſententiæ factæ contra eos annullarentur. Item quod facta per cardinales utriuſque obedientiæ ratificarentur & approbarentur per ſacrum concilium, & quod authoritate concilii ſupplerentur [illegible] ſi quæ fuerunt omiſſa in proceſſu.

Tandem ipſum ſacrum concilium Piſanum quinta Junii, quæ erat v. feria Sacramenti, prehabita frequenti maturo deliberatione ratione cum multis doctoribus ſacræ Theologiæ & artis, cum & ambaſſiatoribus regum, prælatorum ac principum, non obſtante contumacia dictorum contendentium de papatu, pronunciavit, decrevit ac declaravit Angelum de Corrario ac Petrum de Luna ſuſdictos notorios ſchiſmaticos ac eorumdem ſchiſmatum antiquos nutritores, defenſores, fautores, approbatores, incorrigibiles & pertinaces, necnon notorios hæreticos & a catholica fide devios, atque notoriiſſimos votorum ac juramentorum ſuorum hujuſmodi tranſgreſſores, & eamdem eccleſiam notorie ſcandalizantes, & propterea omni honore & dignitate etiam papali ſe reddidiſſe indignos; ipſoſque etiam per ſacros canones ab eadem eccleſia fore abſciſſos, privatos & privandos ac privavit, abjecit & præcidit. Inhibuit inſuper eiſdem Gregorio & Benedicto, olim ſic nuncupatis in ſuis obedientiis, eadem ſacra ſynodus, ne quis eorum ſe pro Romano pontifice gerere aut nominare præſumeret; decrevitque dictam Romanam eccleſiam vacare, & per illam, ad quos hoc pertinet, ad ſummi Romani pontificis electionem procedendum, ac omnes & ſingulos [illegible] imperiali, regali aut alia quavis dignitate fulgentes, a juramento & obedientia quibus forte tenerentur aſtricti, penitus abſolutos. Inhibendo etiam omnibus Chriſti fidelibus, ne [illegible] dictorum parerent, obedirent, & intenderent aut præſtarent conſilium, auxilium vel favorem, ſub excommunicationis, interdicti & aliis cenſuris five pœnis in talibus a canonibus promulgatis. Illos etiam qui fortes hujuſmodi ſententiæ ſacri concilii parere contemnerent, etiam per ſeculares poteſtates compeſci debere. Inſuper proceſſus excommunicationum, inhabilitationum, privationum ordinum ac dignitatum beneficiorum & officiorum factos contra cardinales qui eidem concilio adhæſerunt, nullius eſſe vel fuiſſe roboris, valoris aut momenti.

Subſequenter cardinales utriuſque obedientiæ concorditer elegerunt in ſummum pontificem, unicum, verum & indubitatum paſtorem eccleſiæ dominum Petrum de Candia, prælatum de ordine fratrum Minorum, cardinalem Mediolanenſem vulgariter nuncupatum, quem Alexandrum V. vocabant. Sicque duo parietes in hunc unum lapidem angularem reprobatum ab ædificantibus convenerunt. & factum eſt ex duobus gregibus pridem longe diſtantibus unum ovile & unus paſtor.

Poſt hæc VII. Julii Alexander papa miſſam celebravit in eccleſia Piſana; qua finita, ipſe una cum cardinalibus & prælatis multis venit ante eccleſiam in alto ſcafaldo, ubi coronatus fuit per dominum cardinalem de Saluciis, utpote decanum ceterorum cardinalium. Deinde omnes prælati mitrati aſcenderunt equos & proceſſionaliter [illegible]

per civitatem; ita quod abbates procedebant, quos immediate ſequebantur archiepiſcopi & epiſcopi, poſt patriarchas veniebant cardinales, ultimo omnium papa indutus pontificalibus & thiara cum tribus coronis exornata. Poſt modicum cardinalis de Saluciis [illegible] proceſſione receſſit ad quemdam locum cum capitaneo [illegible], ubi invenit *Judæos*, qui ſuam legem Moſaicam [illegible] in rotulo, quam recipiens [illegible] papa. At ille ſuſceptum rotulum de manu cardinalis projecit poſt tergum ſuum, dicens: *Legem recipio, ſed expoſitionem reſpuo*. Reverſo autem papa ad domum ſuam deſcendit de equo, quem confeſtim [illegible] capitaneus civitatis cum ornamentis omnibus.

Eodem anno fuit maxima Leodii aquarum inundatio, & ſubſequenter gelu, pons [illegible] lapideus ex impetu glaciei ſubverſus eſt & omnino confractus. Sed & pro emenda condigna facienda domino Johanni de Bavaria, patria Leodienſis taxata eſt & condemnata ad ſummam ducentarum & viginti [illegible] coronatarum Franciæ; adeo ut pro [illegible] [illegible] neceſſe fuerit Leodienſes contra conſuetudinem antiquam [illegible] [illegible] gabellam ſuper [illegible] [illegible] habita tamen ſuper hoc [illegible] ſede apoſtolica. [illegible] durantibus [illegible] & quinque dietum, & [illegible] ſubſidia debita [illegible].

Item ea tempeſtate penultima Septembris, oppidulum d'[illegible], ſitum in confinio Brabantiæ, per aliquantos [illegible], qui remanſerant, & pro ſalute tuenda fugerant ad exteras regiones, captum eſt: & in craſtino iterum per Godefridum de [illegible] ſeneſcallum comitatus Loſſenſis, expugnatum, comprehenſis fere omnibus qui [illegible] [illegible]; e quibus [illegible] duo [illegible] in ſtrata publica [illegible] & [illegible], & [illegible] decem Leodium adducti, & [illegible] capitibus amputatis mortui ſunt. Verum unus ex [illegible] Johannes de [illegible] [illegible] in [illegible] Leodienſis [illegible] [illegible] quatuor partes [illegible] quatuor [illegible] [illegible] [illegible] cum capite extra portam ſancti Walburgis [illegible] ad locum [illegible], & ibi quoque ad rotas ſingulis ſunt [illegible].

Deinde etiam apud [illegible] [illegible] burgenſes de [illegible] [illegible] [illegible] comprehenſi, in Moſa flumine ſunt ſubmerſi.

Interea eodem anno deceſſit a ſeculo Rupertus Romanorum rex, vir probus & ſtrenuus ac Deo devotus, cujus uxor regis Angliorum filia nobilis & [illegible].

Anno MCCCCX [illegible] die Maii obiit Alexander papa V, qui [illegible] in concilio Piſano ad papatum fuit aſſumtus. Statim quoque ſubrogatus eſt eidem dominus Baldaſſar de Coſſa cardinalis Bononienſis, & in ſua coronatione dictus eſt Johannes XXIII, cui in concilio Conſtantienſi impoſitum eſt, quod diverſis modis ad papatum anhelans, machinatus eſt mortem Alexandri prædeceſſoris ſui, adeo ut tam papa, quam medicus ejus magiſter Daniel de [illegible] doctor in medicinis, veneno ſint extincti.

Præterea eodem anno ſucceſſit peſtilentia gravis, quæ innumerabilem populum Leodii & in vicinia [illegible] de medio. In [illegible] [illegible] naſcebantur [illegible] nigræ & rubeæ, quæ univerſa [illegible] depaſcebant. [illegible] patria Leodienſis vario modo eſt afflicta propter inſolentiam & rebellionem [illegible] contra dominum ſuum electum ab anno tertio uſque decimum abſque interpolatione qualibet [illegible].

Itaque poſt mortem Ruperti regis electores imperii convenientes apud Francofordiam in Septembri, elegerunt in regem Romanorum dominum Sigiſmundum regem Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ &c. fratrem domini Wenceſlai regis Bohemiæ pridem per eoſdem depoſiti & reprobati, virum ſtrenuum & probum, Chriſtianæ religionis [illegible] [illegible] & [illegible], qui jam de Turcis multos reportaverat triumphos.

Anno MCCCCXI cum poſt necem ducis Aurelianenſis, multa mala, ſtrages & perſecutiones ſuborta fuiſſent in Francia, Johannes dux Burgundiæ [illegible] [illegible] apud ſuos Flamingos, quod Gandenſes ceterique Flamingi in copioſo exercitu obſiderunt & ceperunt oppidum Viromandiæ vocabulo *Ham in Vermandois*, & ſubſequenter aliqua alia fortalitia in circumvicinis locis, & tandem reverſi ſunt ad propria. Dux vero cum maximo equitatu proceſſit verſus Pariſios ad regem Francorum non bene compoſitum ſenſuum ſuorum, ut prædictum eſt.

Anno MCCCCXII Antonius dux Brabantiæ, cui nupta eſt Elizabeth duciſſa Luxemburgenſis filia Wenceſlai quondam imperatoris ac regis Bohemiæ circa feſtum B. Johannis Baptiſtæ cum manu valida armatorum, ingreſſus eſt ducatum Luxemburgenſem, [illegible] quod [illegible] & armigeri ejuſdem terræ nollent eidem obedire, ſubvertitque plurima caſtra & fortalitia eorumdem, & [illegible] ut [illegible] *Durbuy*, qui [illegible] ſe ſacramentum fidelitatis [illegible] regi Bohemiæ. Cumque peragratus eſſet omnem illam patriam, tandem circa feſtum Bartholomæi reverſus eſt in Brabantiam.

Eodem tempore & anno beſtium Hannoniæ obſidio caſtrum de Rupeforti, ſed [illegible] [illegible] [illegible] Everardo de Marcha cum multis Alemannis, infecto negotio reverſi ſunt Hannonienſes ad propria.

Anno MCCCCXIII Guillelmus comes Namurcenſis, vir ſatis devotus & amator religionis, deſiderans reformare monaſterium dictum *Malines*, ſitum in comitatu ſuo, non

longe a Bovinia, in quo erant moniales diffolutæ & irreligiosæ conversantes, impetravit a capitulo Cisterciensi, ut ejectis monialibus reponerentur ibidem viri religiosi, datis tamen pensionibus vitalibus monialibus illis, quæ tunc ad alia loca transmigrabant. Cui etiam monasterio dictus comes & uxor ejusdem domina Margareta de *Harcourt*, domina temporalis de *Bichone*, largissimas eleemosynas contulerunt, præsertim calices, libros, casulas, cappas & hujusmodi ornamenta ecclesiastica.

[illegible] Anno eodem cum Christiana respublica graviſſime langueret, & jam diu, proh dolor! languiſſet in schismate detestabili sub tribus viris, quorum quilibet sibi papæ nomen & officium usurparet, videlicet Angelo Corario, qui in sua obedientia nuncupatus est Gregorius XII. Petro de Luna, qui in sua obedientia dictus est Benedictus XIII. & Balthasaro de Coſſa, qui in sua obedientia nuncupabatur Johannes XXIII. deinceps quia in nonnullis regionibus, præsertim in Bohemia & in Anglia pullulaverat hæresis Hussitarum, quæ vocabulum & originem sumserat a quodam Johanne *Wiclef*, famoso olim in studio Exoniensi, nec faciliter his morbis medela congrua poſſet apponi, dominus Sigismundus Hungariæ rex, &c. nuper in Romanorum regem electus, dominum Johannem XXIII. multis precibus & modis ad hoc inflexit, ut generale concilium indiceretur celebrari in civitate Constantia super Rhenum sita, quæ est de provincia Moguntina: eodemque anno, 28 die mensis Octobris dictus Johannes papa civitatem Constantiensem cum electa comitiva cardinalium, episcoporum, baronum & nobilium ingreſſus est, atque prima die Novembris missam solemniter de S. Spiritu celebravit, veluti Pisanum concilium consummaturus, & novo inchoando maximam auctoritatem traditurus.

[illegible] Eodem anno & mense, videlicet octava Novembris cum maxima solemnitate coronam primam suscepit Aquisgrani dominus Sigismundus rex Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ, &c. a domino Theodorico de *Mœrs* archiepiſcopo Coloniensi, qui tunc ibidem primam missam suam celebravit, ac regnum pro tunc inunxit & coronavit, ut fieri solitum est.

[illegible] Anno MCCCCXV. ut multa per anticipationem proferamus, cum dictus Johannes papa & Romanorum rex præsentialiter adeſſent Constantiæ, & circa emendationem status Christiani in aliquantis seſſionibus concepta & ordinata fuiſſent multa utilia, præsertim ut tres prædicti papæ nude & pure cederent papatui propter bonum pacis & tranquillitatis sanctæ matris ecclesiæ, super hoc reverenter & humiliter rogatus dominus Johannes papa nomine sacri concilii per patriarcham Antiochenum, præsente Sigismundo rege, tandem habita deliberatione dictus Johannes papa schedulam unam continentem verba subscripta legit, dicens alta voce: *Ego Johannes papa XXIII. propter quietem populi Christiani profiteor, spondeo, promitto, juro & voveo Deo & ecclesiæ & huic sacro concilio sponte & libere dare pacem ipsi ecclesiæ per viam meæ simplicis ceſſionis papatus, & eam facere & adimplere cum effectu, juxta deliberationem præsentis concilii, si, & in quantum Petrus de Luna Benedictus XIII. & Angelus Corarius Gregorius XII. in suis obedientiis nuncupati, papatui quem prætendunt, per se vel per procuratores suos legitimos similiter cedant, & etiam in quocumque casu ceſſionis vel decessus, aut alio in quo per meam ceſſionem poterit dari unio ecclesiæ Dei ad exstirpationem præsentis schismatis.* [margin: Johannes papa promittit se cessurum.]

Cumque altera die celebraretur seſſio generalis in ecclesia majori, prædictus Johannes papa sedens in cathedra ante altare conversus ad sacrum concilium legit antedictam schedulam iterato, & dum legeret illa verba: *Promitto, spondeo, juro & voveo Deo*, &c. flexit genua versus altare, ponendo manum ad pectus, & dixit: *Et ita promitto observare.*

Hiis ita peractis, cum jam in foribus putaretur eſſe reformatio totius Christianitatis in capite & in membris, prædictus papa maligno spiritu instigante, pœnitens super hoc quod promiserat, voverat & juraverat, tandem 20 die mensis Martii in tenebris nocturnis, habitu indecenti & diſſimulato laicali modo a civitate Constantiensi aufugit & receſſit, in scandalum generalis concilii & totius populi Christiani, ac retraxit se ad oppidum *Scafhuse*, quod erat sub ditione ducis Austriæ Frederici, quem idem papa multis precibus & muneribus in sui favorem allexit, corrupit & inflexit. Exinde fugit primo in *Loffenbergh*, & deinde in oppidum dictum *Brisach*, ut sic elongatus a concilio & civitate Constantiensi, iret in Burgundiam, ac deinde in Italiam, tali modo sperans eludere & dividere principes & cardinales super hac materia, jam ante per quatuor menses in ipsam congregatos. [margin: Fuga Johannis papæ.]

Itaque patres sacri concilii in angusto positi, præmonentes dominum Johannem papam in *Brisach* residentem sub ditione ducis supradicti, miserunt ad eum solemnes oratores rogantes eum, quatenus more pii pastoris, qui animam suam ponit pro grege suo, ad Constantiam dignaretur redire, vel saltem ad unum de tribus oppidis vicinis, videlicet Basileam, Ulmam vel *Merseburg*, ut illic cum omni caritate negotium Christianitatis conceptum debito poſſet effectui mancipari. Porro ille in reprobum sensum datus, cum in crastino se responsurum promitteret nuntiis supradictis, per medium noc- [margin: [illegible]]

dictam ante diluculum, non dato responso, ad oppidum *Nurenberg* clam aufugit, pejora prioribus machinando.

[illegible] His itaque auditis gravissime Sigismundus rex, convocans ad se Fredericum burgravium *Nurembergh*, mandavit ei exercitum congregare, & omnia dominia praedicti ducis expugnare & [illegible]. Quod & fecit indilate [illegible] praedictum ducem [illegible] Sigismundi regis [illegible] tamen [illegible] de vita. Quem indignabunde respiciens rex, & multa sibi improperans beneficia [illegible] post multas & asperas increpationes, tandem [illegible] precibus [illegible] burgravii & Ludovici ducis [illegible] ad [illegible] receptus [illegible] hac tamen [illegible] promissa in hunc modum:

Nos Fridericus dux Austriae [illegible] recognoscimus quod cum [illegible] Sigismundo [illegible] regi Romanorum & Hungariae [illegible] indignationem [illegible], venimus in propria persona ad [illegible] dicti domini regis Constantiam [illegible], personam nostram [illegible], fortalitia & quae [illegible] habemus, nihil excepto, [illegible] & ponimus [illegible], ita quod ipse nobiscum & cum eisdem facere & dimittere possit pro sua regali libera voluntate.

Debemus etiam & volumus procurare papam Johannem ad Constantiam [illegible], quo dominus rex voluerit, [illegible] domini regis & sacri concilii [illegible] Constantiae [illegible] Johannes papa [illegible] Constantiam [illegible] deponi [illegible].

[illegible] Constantiae remanere quousque dictus papa Johannes [illegible].

[illegible] Haec itaque omnia [illegible] & fideliter adimpleta, Johannes papa Constantiam reductus est, [illegible]. Cumque per procuratores & promotores sacri concilii magistros Henricum de Piro & Johannem de Scribanis [illegible] articuli [illegible] plus quam centum, habitis super his [illegible] & [illegible], dictus papa depositus est sententialiter a papatu [illegible] notorius, bonorum ecclesiae dilapidator ac notorie scandalizans ecclesiam, ac schismatis inveterati nutritor, &c. Quam quidem depositionem idem

A Johannes existens pro tunc in loco de Cella Constantiensis dioecesis ultima mensis Maii [illegible] certa scientia approbavit, ratificavit, & [illegible].

Deinde subsequenter quarta die mensis Julii, Gregorius [illegible] qui se pro papa gerebat, misit [illegible] solemnes viros ecclesiasticos & saeculares ad sacrum concilium, [illegible] quidam ex eis nobilis vir dictus Carolus de Malatestis, procurator & commissarius ad infrascripta peragendum negotia nomine Gregorii praedicti [illegible] quod in papatu se habere praetendebat, [illegible] haec verba [illegible] *Ego Carolus de Malatestis [illegible] Romandiolae rector, pro sanctissimo in Christo patre & domino nostro domino Gregorio divina providentia papa XII. & S. R. Ecclesiae generali [illegible] ejusdem sanctissimi domini nostri papae procurator, habens ad infrascripta plenum speciale & irrevocabile mandatum, quemadmodum constat per bullam authenticam [illegible] domini nostri praedicti, [illegible] sanctissimi domini nostri Gregorii papae XII. in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, [illegible] possessionem quod, quem & quam ipse habet in papatu, & [illegible] nomine praedicti domini nostri papae [illegible] & possessionem quod, quem & quam habet [illegible] Domino nostro Jesu Christo, qui ecclesiae suae sanctae est caput & sponsus in hac sacrosancta synodo [illegible] universalem ecclesiam repraesentante, &c.* Quam quidem renuntiationem cum maximo gaudio sacrum concilium acceptavit.

Eodem etiam tempore, anno & mense, quidam haeresiarcha dictus Johannes *Hus*, defensor & publicator errorum Johannis *Wicleff*, de quo praedictum est, cum suis articulis a sacro concilio Constantiensi condemnatus est, degradatus, & subsequenter igni crematus.

Praeterea in eodem mense Julio in dominum Johannem de Bavaria electum Leodiensem [illegible] maligni, [illegible] excitare seditionem [illegible] contra suum principem [illegible] Deo in [illegible]. Nam [illegible] seditione 19 die ejusdem mensis, tres ex praemissis conspiratoribus fuere decapitati, ac deinde in Mosa [illegible] submersi, & postmodum

[illegible] quoque et [illegible]

Subsequenter [illegible] Septembris Jeronimus de Praga pridem [illegible] [illegible] processit, & [illegible] Johannis Wicleff [illegible] [illegible] Constantiæ, [illegible] in [illegible] sacro concilio [illegible] in quo decreta contra [illegible] publicari. [illegible] [illegible] atque [illegible] [illegible] deputato & commissario super materia fidei, de corum [illegible] [illegible] & de aliis bonis [illegible] per eum [illegible], [illegible] [illegible] unam [illegible] [illegible] manu cum [illegible] dicens alta voce in hunc modum.

Ego Hieronymus de Praga [illegible] [illegible] sequentem veram catholicam & apostolicam fidem, anathematizo omnem hæresim, [illegible] de qua infamatus fui & quam [illegible] temporibus dogmatizaverunt Johannes Wicleff & Johannes Hus in [illegible] [illegible] [illegible] ad populum [illegible] quam [illegible] produxit [illegible] dogmatibus damnatis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per dominos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Constantiensi [illegible] & apostolicæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & per omnia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Romana ecclesia & apostolica [illegible] & hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] catholicæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] veritate ecclesiæ catholicæ semper & [illegible] [illegible] permansurum, & omnes qui contra hanc [illegible] [illegible] dogmatibus [illegible] [illegible] anathe[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] aliqua contra [illegible] vel [illegible] præsumpsero [illegible] [illegible] [illegible] & æternæ pœnæ obligatus inveniar. Ad[illegible] [illegible] [illegible] alia multa in detestationem [illegible] [illegible] errores, & condem[illegible] [illegible] Johannis Hus magistri sui. Sicque [illegible] post [illegible] & [illegible] hæresum [illegible] est [illegible] liber discedere. Qui ta-

men [illegible] temporis [illegible] de bono [illegible] [illegible] est.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] de Luna, qui Benedictus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Pro quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] expensis, cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pridem concordata [illegible] [illegible] est ad regnum Arragoniæ in civitate Arragoniæ Perpiniano, in quo etiam loco [illegible] dictus Petrus de Luna [illegible] [illegible] [illegible] Arragoniæ Ferdinandus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regum Castellæ & Navarræ [illegible] [illegible] de [illegible] & [illegible] [illegible] ad ea tempora erant de obedientia [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] & gravissima [illegible] [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Petrus [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad castrum dictum *Paniscol* [illegible] [illegible] cum [illegible] cardinalibus & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] deputati [illegible] duo egregii [illegible] doctores de ordine S. Benedicti, magister Lambertus de [illegible] prior de [illegible], ordinis [illegible] in Brabantia, dudum [illegible] S. Laurentii [illegible] Leodiensis [illegible] & Bernardus de [illegible] [illegible] [illegible] S. Crucis [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] ad dictum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dominum Petrum de Luna [illegible] [illegible] cum cardinalibus & [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] terminum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Constantiam [illegible] & super [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] vero Petrus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] usque ad mortem [illegible] & [illegible] in opinione sua perversa [illegible] tanquam papa [illegible] [illegible] [illegible] & de post [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cedere papatui in casu quo Gregorius [illegible] & Johannes [illegible] [illegible] obedientiam nuncupati, vellent cedere.

[illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] reges Castellæ, Arragonum & Navarræ, [illegible] quoque [illegible] [illegible] Petro vel Benedicto obedientiam [illegible] [illegible]. Deinde post multam

ſeſſiones ſuper hac re Conſtantiæ celebratas cum ſolemnitatibus juris in tam arduo negotio fieri ſolitis, noviſſime per ſententiam diffinitivam dictus Petrus à papatu depoſitus eſt, exactus anno M CCCCXVII die XXVI Julii tamquam perjurus, univerſalis eccleſiæ Dei ſcandalizator, fautor & nutritor inveterati ſchiſmatis, unionis & pacis eccleſiæ turbator & impeditor, ſchiſmaticus, hæreticus, pertinax & incorrigibilis, ſicque, Dei gratia ſuccurrente, ceſſavit inveteratum ſchiſma, quod per annos XL univerſalem Chriſtianitatem graviſſime turbavit, ſcandalizavit & impedimenta gravia miniſtravit.

Electio Martini V.

Subſequenter eodem anno die undecima menſis Novembris reverendiſſimus dominus Oddo de Colonna diaconus cardinalis S. Georgii ad Velum aureum, Conſtantiæ concorditer eſt electus in unicum ſolum, verum & indubitatum papam, & à ceteris cardinalibus & electoribus per ſacrum generale concilium deputatis, vocatus eſt Martinus papa quintus.

Et ſciendum quod prædicta electio ſummi pontificis facta eſt per dominos cardinales tunc Conſtantiæ præſentes pene viginti. Inſuper additi ſunt eis contra communem formam eligendi per ſacrum concilium deputati triginta viri ſolemnes, id eſt de qualibet natione ſex, quorum octodecim fuerunt epiſcopi, duo abbates, decem egregii doctores & magiſtri, decani collegiorum & priores conventuum diverſorum, &c. eo quod electio ſummi pontificis pro tunc ad ſacram ſynodum, robatur juridice fuiſſe devoluta.

Præterea eodem tempore XXI Novembris dictus Martinus in eccleſia cathedrali Conſtantiæ more Romanorum pontificum ſolemniter extitit coronatus, atque poſtmodum aſſociatus per ſereniſſimum principem Sigiſmundum Romanorum & Hungariæ regem, necnon illuſtriſſimum principem Ludovicum ducem Bavariæ, Fridericum marchionem Brandeburgenſem, Ludovicum & Ulricum comites de Otinga, & Gantherum de *Zwartzeborch*, & alios principes in numero copioſo, qui de loco coronationis pedites ad eccleſiam fratrum eremitarum S. Auguſtini, & e converſo ad palatium conduxerunt & aſſociaverunt eumdem. Deinde idem Romanorum rex, ne forte dominus Johannes à papatu depoſitus, rebellare poſſet, & novo ſchiſmati fomitem dare, commiſit eumdem domino Ludovico duci Heidelbergenſi, quem ille reclufit in caſtro ſuo ſuper Rhenum ſito, vocabulo *Manheim*, ubi diu ſub curiali cuſtodia ſervatus eſt: ſed noviſſime dominus Martinus papa de conſenſu fratrum ſuorum, ad cardinalatum eum repoſuit, ſicque in confeſſione bona & obedientia ſanctæ matris Eccleſiæ vitam finiſſe ſcitur.

Item anno ſupradicto Henricus rex Anglorum miſſa ſolemni ambaſſiata procerum & prælatorum ad Carolum regem Francorum apud Rothomagum poſtulavit dari ſibi in uxorem ſeniorem filiam regis, quæ jam in monaſterio pauperum dominarum de *Poiſſy*, ſub regula S. Dominici profeſſionem fecerat, & velum ſacrum ſuſceperat: verum Anglici repulſam paſſi pro eo quod ſponſam Chriſti homini mortali copulari fas non eſſet, cum indignatione maxima reverſi ſunt ad regem ſuum, nuntiantes quod repulſi eſſent, & qualiter eorum poſtulationes non fuiſſent admiſſæ. Qui ſuper prædictis nimium efferatus, mox cum claſſe ingenti tranſfretans, villam Fiſcanenſem cum monaſterio nobiliſſimo oppugnavit & cepit: ac deinde circa medium Auguſti cum exercitu copioſo cepit villam de *Hareflour* in Normannia, quam capitaneus oppidi pecunia corruptus, poſt pauxillum in manus tradidit Anglorum, & ſtatim omnes meliores pueri ad Angliam tranſvecti ſunt, & primores oppidi carceribus mancipati. Quibus ad notitiam Francorum perlatis, optimates regni, videlicet duces Borbonii, Aurelianenſis, Alenconii, Barenſis, Comites de *Nevers*, de *Marlens*, *d'Eu*, Vindocinenſis & Richemontenſis una cum domino Antonio duce Brabantiæ, qui cum aliquantis nobilibus prænominatis magnatibus inopinate ſubvenit, necnon & Carolo de *Labrit*, conſtabulario regni, unanimi conſenſu decreverunt Anglorum exercitum, qui ab *Hareflour* procedens, verſus Calviamontes pedeſtre iter erat aggreſſus, confidenter & animoſe, ſed nimis arroganter, invadere ac debellare. Sed non in multitudine exercitus victoria belli, quia Dominus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Cum igitur certamen iniri debebat juxta locum dictum *Roſcaveſt* menſis Octobris die XXV, Franci in multitudine nobilium confiſi præceperunt omnes plebeios & milites, qui non erant nobiles abſcedere, velut inhoneſtum arbitrantes cum ſecum plebeis ſuam inquinare vel miſcere nobilitatem. Statuerunt itaque diſtributis utrinque aciebus, & ordinate diſtributis turmis, Antonius dux Brabantiæ, nimio ſuccenſus bellandi deſiderio, viris armis decentibus adjutus non expectato proprio vexillo, ſed arrepto ſigno heraldi, ceteris principibus nondum ſubſecutis, cuneos Anglorum fidenter plus debito penetravit. Ubi circumceptus haſtis & cuſpidibus hoſtium, ſtatim eſt obtruncatus cum ſuis univerſis. Quem reliqui magnates arroganter ſecuti pari modo pene omnes proſtrati ſunt & occiſi. Ceſſitque Anglicis ea die cruenta victoria, non ſine ſanguine ſuorum. Ceciderunt in eodem conflictu duces Brabantiæ, Alenconii & Barenſis, comes de *Nevers* & Carolus conſtabularius. In carcere autem ducti ſunt duces Borbonii & Aurelianus, comites Vindocinenſis, de *Riche-*

onem & Æſſe cum aliis nobilibus in numero copioſo.

Huic certamini non curavit intereſſe Johannes dux Burgundiæ, propter rancorem nondum ſopitum inter eum & ducem Aurelianis, ob necem parentum factam in anno ſeptimo; aut quia forſitan corde gerens favit Anglicanis. Porro dux Brabantenſis [illegible] habens ducem Burgundiæ, propter necem ſui fratris prætactam, una cum Chynegio de Caſtro propoſito Pariſienſi, alii quoque faventes partem ducis Aurelianenſis, comitem Armeniacenſem conſtitui ſubinarunt in conſtabularium Franciæ, ut per illius ſuffragium potentiæ Burgundionum commodius valerent obſiſtere. Ob quam cauſam nimium intentus dux Burgundiæ, eo quod patriam ſuam quotidie attenderet depopulari, abiens in favorem ſui communitatem Pariſienſem, ac quaſdam de populari ſeminio ſuſcitaret, comes Armeniacenſis Pariſius in medio plateæ cum multis aliis a populo peremptus eſt, cadaveribus per triduum in loco plateæ relictis inhumatis. Quibus ſinde perfectis, præpoſitus Pariſienſis veſtimentis tenens cum ſuis, delphinum primogenitum regis adhuc adoleſcentem, vix ætatis annorum 16 prætaxe ſubripuit atque [illegible], quæ dictum ſiebat in regno, [illegible] incolas ad [illegible] tendentes, per hoc medium [illegible], cum videlicet cernerent filium regis adhuc ſuperſtitem, qui velut heres regni protectorque eorum foret ac propugnator.

Eo quoque tempeſtate Ferdinandus rex Portugaliæ & Algarbii, ſub ſpe & obtentu dilatandi terminos Chriſtianæ fidei, tranſfretavit in Africam, & valida obſidione circumvallavit civitatem Saracenorum, cui vocabulum eſt Cepta, de qua ficus, racemi, vina condita, & mala punica ad occidentis regiones [illegible]. Quam tandem expugnavit & cepit. Hanc rex [illegible] nomine, [illegible] Burgundiæ & Brabantiæ traduntur [illegible].

Anno MCCCCXVI videlicet in vigilia nativitatis Chriſti, Sigiſmundus Romanorum & Hungariæ, &c. rex cum aliquantis principibus & prælatis, clero ad ſibi occurrendum præmonito, intravit Leodium veſpere fere decantato, [illegible] ad preces regis iterato ſunt alia veſpera inchoata ac decantata. Quem cum condigno honore ſuſcepit in ſuo palatio dominus Johannes de Bavaria Leodienſis electus, a quo honeſtiſſime feſtivatus per dies octo. At vulgus Leodienſis dudum ſe pridem ſupplantatum per dominum ſuum, libertates, privilegia, franchiſias a rege ſibi poſtulavit & impetravit reſtitui ac renovari, prout antea fieri conſueverat, ordinata cum duobus magiſtris civium & [illegible] miniſterialium de novo conſecta. Deinde prædictus rex ſummam tenens quinque millium florenorum Rhenenſium ab eccleſiaſtico ſuſcepit, ſub titulo accommodati, data ſuper hac præſtatione litteras recognitorias regio ſigillo communitas: ſed prædicta verba eſt inde [illegible], quam poſt hæc nihil reddere curavit.

Cum igitur octo dierum ſpatio Leodii perendinaſſet, continuo die Circumciſionis Domini, & [illegible] cum parva comitiva civitate exivit, & ad Rupem oppidum ducatus Lucemburgenſis profectus eſt, & abinde Conſtantiam proceſſit.

Subſequenter die 10 menſis Martii creati ſunt Leodii novi burgimagiſtri duo per electionem populi, Walterus de Hervo & Walterus Datbin, qui tamen non magiſtri, ſed ſuperiores conſiliarii debebant nuncupari, juxta tenorem novi regiminis pro tunc per dominum Leodienſem ſimulque venerabile capitulum & ſcabinos civitatis inſtituti.

Eodem anno in feſto Pentecoſtes obiit Wilhelmus dux Bavariæ, comes Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, [illegible] partium, frater domini Johannis Leodienſis electi, relinquens poſt ſe unicam filiam, Jacobam nomine, relictam delphini primogeniti regis Francorum veneno peremti. Hanc poſtmodum nupſit Johannes dux Brabantiæ per diſpenſationem apoſtolicam ſuper hoc a domino Martino papa taliter qualiter obtentam, unde multa deteſtanda mala ſunt ſubſecuta.

Subſequenter dominus Johannes de Bavaria electus Leodienſis, audita morte fratris ſui, proceſſit verſus Hollandiam, ſub ſpe ipſam patriam poſſidendi & obtinendi, excluſa nepte ſua Jacoba prefata, ſtatimque intromiſſus eſt per Dordracenſes, & in ſuum dominum temporalem tanquam proximus heres maſculus recipitur, reclamante ac renitente alia partialitate, quæ favebat duciſſæ.

Poſt hæc in menſe Novembri per Bavaros & Geldrenſes captum eſt oppidum Hollandiæ vocabulo Gornichem, fortalitio tum ſalvo & impugnato: ſed non longo tempore gavisi ſunt hac uſurpatione violenta, quia non poteſt eſſe diuturna ſcelere quæſita potentia. Siquidem Jacoba ducisſa adhuc vidua cum maxima claſſe ſuorum ſuperveniens, & ſubſidio Ultrajectenſium per medium portæ intrantes oppidum de Gornichem vi ceperunt, & caſtellum [illegible], poterunt de eiſdem triumphare. Ceciderunt in hac irruptione ac conflictu de parte Bavarorum dominus Wilhelmus de Arckel, Johannes de Puttenhem, Raſo de Ordingen, & alii plerique quorum nomina ſubticemus. Captus eſt illic comes de Wyrnenberch & alii nobiles in numero copioſo. De parte duciſſæ cecidit dominus de Brede, &c. factus eſt conflictus iſte prima menſis Decembris.

Anno MCCCCXVIII dominus Johannes de Bavaria electus Leodienſis, pro tunc reſi-

dem in Dordraco, per procuratorem ſuum in concilio generali Conſtantiæ ceſſit & renunciavit pure ac libere omni iuri quod ſibi in epiſcopatu Leodienſi tam per annos viginti & octo poſſeſſionem poſſet competere. Quo facto, ſtatim matrimonialiter ſibi tradunt in uxorem illuſtrem dominam Elizabetham ducisſam Luxemburgenſem, relictam Antonii ducis Brabantiæ, neptem quondam Wenceslai regis Romanorum atque Bohemiæ: cum qua etiam accepit dominium ducatus Luxemburgenſis, comitatus de Chyni, & marchionatus de Arlon, &c. Sicque item dominus Johannes ſuis ſucceſſoribus in patria & civitate Leodienſi conſtitutis, qui ſe ſæpius periculis externis pro ſuo iure defendendo ſubiecerant, parvum ſolamen & ſtatu relinquens teſtamentum.

Dordracum obſeſſum.

Eodem anno circa feſtum nativitatis beati Johannis Baptiſtæ, Dordracum oppidum fortiſſimum, in quo perſonaliter conſiſtebat dominus Johannes de Bavaria, ab una parte per dominum Johannem ducem Brabantiæ ſuoſque commanipulares, ab altera parte per Hollandinos & Zelandinos valida obſidione circumvallatum eſt. Quæ quidem obſidio uſque ad vigiliam beati Laurentii perduravit, pluribuſque hinc inde ſuper laborum tedio conſectis. Verum poſt hæc erumpentibus oppidanis, caſtrum Brabantinorum relicta die navibus tenebrarum, vexillis ac papilionibus multiſque occiſorum cadaveribus abunde proſtratis. Subſequenter etiam multa devaſtanda ſubtracta ſunt facinora, villaque multæ combuſtæ & ruſticoli interempti.

Johan. de Walenrode e Rigenſi translatus ad Leod. epiſc.

Eodem quoque anno dominus Johannes de Walenrode de partibus Livoniæ natione Germanus oriundus, ex proviſione apoſtolica Conſtantiæ per Martinum papam V. ab eccleſia metropolitana Rigenſi ad epiſcopatum Leodienſem, uti præmiſſum eſt, vacantem, tranſlatus eſt. Fuitque eſt epiſcopus LIII. poſt beatum Lambertum martyrem, & quarta die menſis Auguſti cum nobili & honorabili comitiva principum multorum intravit Leodium, a clero & univerſo populo decenter & iocunde ſuſceptus in præſulem & dominum. Qui ſubſequenter in feſto Aſſumptionis B. Mariæ Virginis in eccleſia ſua Leodienſi ad maius altare in pontificalibus ſolemniter celebravit: ſe verum antiſtitem ac pium paſtorem prudentem, circumſpectum, modeſtum & morigeratum in hiis & ſimilibus actibus indeſinenter exhibens & oſtendens contra morem prædeceſſorum ſuorum. Nam univerſa clericis ſacramenta confirmationis & ordines eccleſiaſticos per ſeipſum digne & benigne miniſtravit, licet tamen ſuffraganeo ſive vicegerente in pontificalibus non careret.

Tempore huius epiſcopi populus Leodienſis, permittente prædicto præſule, ſtandardos & prædas deprehenſa per bellum de Othee recepta, inſignia domicellorum ... tradidit monaſteriis conſervanda, ſimulque & in palatio epiſcopali more veteres conſervandum ante dictum bellum populus convocandum ducit, quæ tempore domini Johannis de Bavaria in loco dicto Hocidoire exercere ſolebant. Sed & perron quidem æneum, quod de domo ſcabinorum ad Violettam, qui locus eſt magiſtrorum & conſulum civitatis, transferri ſolebat, alias pertica depoſitum eſt & conſtructum.

Moritur.

Anno ſequenti præfatus Leodienſis epiſcopus invaſus in via ſua dicta Altea, ad domum ſcilicet ... Johannis Bereti, ipſo Aſcenſionis Dominicæ valde iocundus ſanus & hilaris, ſtatim invaſit eum lethalis infirmitas, & Dominica ſequente de hac vita ſubtractus eſt, ordinato & depoſito certo executore ſui teſtamenti. Quo tamen certa ob cauſas nonnullas executionem in ſe recipere recuſabant. Sicque utenſilia eius, veſtes, equi, libri, cæteraque multa pretioſa magnique valoris paſſim & multiſ modis diſtracta ſunt & diſperſa. Quorum etiam ſui propinqui præ ſeram marchia de Baden ... contenta, & patria Leodienſis per eum ab eiſque nonnullis eſt deſolata, & mercatores peregrinique ſpoliati. Inter quos capti ſunt honorabiles & nobiles viri de patria Leodienſi dominus Walterus de Momalia archidiaconus in eccleſia Leodienſi, item nepotes eius dominus Theodericus de Momalia & dominus Theodericus de Eadem milites, qui tunc ignorantes redierant de peregrinatione Hieroſolymitana per decurſum Rheni, & inciderunt in caſus quos non prævenerant. Corpus vero præfati epiſcopi in eccleſia maiore Leodii tumulatum eſt. Interim ſede vacante, nobilis vir Everardus de Marka, dominus temporalis de Arenberg & Novi caſtri in mamburnum & protectorem patriæ creatus eſt, campana bannali ſibi deliberata cum cæteris ceremoniis ſolemnibus ad id officium requiſitis.

Buſcum-ducis oppidum Brabantiæ igne fortuito concrematum eſt.

Johannes de Los eligitur epiſc. Leod.

Eodem anno VI. Junii egregium adoleſcens Johannes de Los archidiaconus Haſbaniæ in eccleſia Leodienſi, ſibat nobilis viri Johannis domini de Heinsbergh & de Lewenbergh, pro tunc ætatis annorum circiter XX. per capitulum Leodienſe in epiſcopum concorditer eſt electus, & ſubſequenter per Martinum papam eo tempore cum ſua curia Florentiæ reſidentem fuit confirmatus, fuitque LIIII. in catalogo pontificum poſt beatum Lambertum.

Subſequenter decima die Decembris eiuſdem anni, idem Johannes electus cum ſolemni comitiva generoſorum virorum, videlicet ducis Cleviæ, & domini genitoris ſui & aliorum in multitudine copioſa venerunt Leodium.

Leodium, a clero atque populo cum ſolemnitatibus & ceremoniis conſuetis eſt receptus, & in palatium ſuum ſecunda perductus. vinumque abundantiſſime toto triduo per mamillas fontis defluxit, nemine prohibente volentes ex eodem haurire. Et ſucceſſu temporis idem Johannes in ſacerdotium promotus eſt in ſabbato quatuor temporum poſt Luciæ, & continuo in Dominica *Lætare Jeruſalem*, per tres ſuffraganeos in epiſcopum conſecratus, aſſiſtentibus ibidem abbatibus ſanctorum Jacobi, Laurentii, Ægidii & Vallis S. Lamberti, cum infulis & baculis abbatialibus.

Joan. dux Burgundiæ [illegible]

In menſe Septembri, ejuſdem anni Johannes dux Burgundiæ & comes Flandriæ vocatus a primogenito regis Francorum ad caſtrum de *Monſtreal* ſitum ſuper Yonam fluvium, quaſi cupiente ſecum tractare de gubernatione regni & de reſiſtendo regi Anglorum, qui tunc ſubjugatis ferè epiſcopatibus Normanniæ, Rothomagum violenter obſederat, cum mox idem dux caſtrum intraſſet, pontibus firmatis & portis obſeratis perductus ad præſentiam delphini ſupradicti, mox a quodam truculento viro in capite percuſſus eſt, & poſt multa ſuſcepta vulnera miſerabiliter trucidatus, non obſtante hoc ſacramento terribilium, & ſacroſancta Euchariſtia Corporis Domini pro majori firmitate ſuſcepta ab utriſque, fideque media promiſſo ne quis alteri noceret aut quempiam læſionem inferret, in ignominiam & contemptum totius Chriſtianæ religionis & fidei catholicæ, quæ per hoc facinus lamentabile enormiter fuerat violata. Quo viſo, hi qui cum duce venerant, tantam deteſtantes perfidiam, verſus Pariſius iter arripuerunt, regi cunctiſque regni proceribus de patrato ſcelere querimoniam [illegible] Comitem Philippum filium ducis interfecti, in-

Philipp. ejus filius [illegible]

dita violentia necis patris [illegible] in ultionem paternæ mortis totum efficitur: & cum Henrico rege Anglorum per Normanniam tunc debacchante ſe confœderavit, ſecum fœdera [illegible] ſororem [illegible] Catharinam filiam regis Francorum [illegible] juvenem tradidit in conjugium [illegible], prout ſonabatur, conditione quod quicumque duorum [illegible] maſculinum ex ſua ſuſcepiſſet uxore, [illegible] regnum Franciæ poſt mortem regis [illegible] pacifice ſine contradicente poſſideret: delphino ſua culpa ac demeritis exigentibus [illegible] poſito. Verum non diu poſt hanc convenientiam uxor ducis migravit a ſæculo, & regina Anglorum filium peperit, cui nomen paternum, ſcilicet Henricus, eſt impoſitum. Denique rex Angliæ totum pene regnum Francorum ſub certo modo & forma quamdiu vixit per mediam prædictæ confœderationis, nomine reſidente, gubernavit, præficiens regno rectorem ducem de *Beſfort*, virum ſtrenuum.

Mons S. Gertrudis [illegible]

Anno MCCCCXX quidam nobilis de partibus Hollandiæ, vocabulo Theodericus *Van der Merwen* caſtellanus fortalitii adjacentis oppido quod vulgariter appellatur *Mons S. Gertrudis*, per ignem Græcum & ſagittas ignitas prædictum oppidum redegit pene in cineres & favillas, concremata inſuper magna parte eccleſiæ collegiatæ ejuſdem oppidi in deſpectum domini Johannis de Bavaria qui ſe ſcribebat heredem Hollandiæ, necnon in favorem dominæ Jacquelinæ ducisſæ, quæ Johanni duci Brabantiæ per diſpenſationem apoſtolicam fuerat per prius conjugata.

Bohemi [illegible]

Anno MCCCCXXI cum hæreſis Huſſitarum vel Wicleffitarum vel alio nomine Thaboritarum graviſſime multiplicaretur, & jam pene irremediabiliter infeciſſet regnum Bohemiæ & marchionatum Moraviæ, nec ullo modo poſſent revocari ad unionem & gremium matris eccleſiæ, imoque pene omnes devaſtaſſent eccleſias & abbatias, bonis ſuis ſpoliaſſent clericos ac religioſas perſonas, multoſque crudeliter trucidaſſent, nolentes ſectis & erroribus eorum conſentire: Martinus papa hæc conſiderans, fecit prædicari crucem per Alemanniam totam per dominum Brandam de Caſtellione cardinalem, nuncupatum vulgariter Placentinum. Quo veniente ad Leodium, inter ceteros principes Alemanniæ qui crucem ſuſceperant contra præfatos hæreticos, ipſe etiam Johannes de *Heinsberg* Leodienſis epiſcopus armatorum caterva [illegible] cruce ſignatus eſt.

Sed & de partibus Brabantiæ, Flandriæ, Hannoniæ totaque Alemannia infinitus populus illuc pervenit, factaque eſt pergrandis deſolatio villarum, incendia domorum, vaſtationes annonarum & frugum in illa regione Bohemiæ. Cumque illuc Chriſtiani longo tempore perendinaſſent, nec hæretici ad veram & indubitatam fidem poſſent ab errore deflecti, tandem ſine effectu debito ad ſuos fines ſunt regreſſi, aſſerentibus aliquantis fide dignis, impedimentum grande præſtitiſſe prænotatæ expeditioni dominum Sigiſmundum Romanorum regem, ad quem ſpectabat ipſum regnum Bohemiæ jure patrimonii, & ob hoc non rectis oculis ſuſtinebat diſpendium regni præmiſſi: ideoque principes Alemanniæ prædicta perpendentes, ſuſtinere ſe prætermittebant ad Bohemorum eradicationem & exterminium.

S. Wernerus [illegible]

Nec obliviſcendum arbitror, quod prædictus cardinalis [illegible] de latere, auctoritate legationis veniens ad oppidum ſuper Rhenum poſitum vocabulo *Bacherach*, quod ſpectare dinoſcitur ad comitem Palatinum Rheni, canonizavit illic S. Wernerum, qui ante multos annos terribiliter mactatus fuerat a Judæis commorantibus in villa propinqua, cui nomen eſt Wezaha. Nam ipſo die ſacro paraſceves Judæi apprehendentes dictum Wernerum, recluſerunt eum in abditum & ſuſpe-

ſtro loco, infligentes eidem omnia genera vulnerum & plagarum, quæ quondam patres eorum intulerant Domino noſtro Jeſu Chriſto.

[illegible]

Contigit eodem anno in oppido Bruxellenſi gravem exoriri tumultum. Etenim Johannes dux Brabantiæ, cum non poſſet ad palatium ſuum domare vel refrenare communitates ſuas, ſuggerentibus id quibuſdam malivolis, precibus patris ſui convocavit multos nobiles & ſtrenuos principes & milites de Alemannia, videlicet comitem de *Meurs*, comitem de *Blankenheim*, dominum de *Heinsberch*, de Haſſelt, & alios multos qui a cunctis [illegible] fuerant ſedandum, quorum auxilio ſperabat ſe obtinere poſſe quod mente tractavit. Cumque præfati principes cum [illegible] per diverſa diſtributi [illegible] hoſpitia, & circa primam vigiliam noctis [illegible] armati, ut ſigno campanæ [illegible] pulſato, univerſi ſe reciperent ad loca deputata [illegible] hoſpitiis, diſponentes [illegible] candelas [illegible] ne forte per ignem [illegible] aliquod diſpendium [illegible] [illegible] ſe armare [illegible] per domum. Qui [illegible] perpendentes [illegible] & contra [illegible] oppidi [illegible]. At illi perluſtrantes cuncta hoſpitia, & comperientes [illegible] tractari, excitarunt [illegible] in unum conglobati, facto ſtrepitu populari comprehenderunt ſinguios Alemannos & optimates indifferenter, clauſerunt[illegible] portas, ita ut nullus eis inde poſſet exire, examinatoque facto diligenter, data ſunt [illegible] comitibus de *Meurs* & *Blankenheim*, ut die præfixa ſe iterum reponerent in carcerem Bruxellenſium, ut medio tempore tractaretur quid facto opus eſſet. Nonnulli vero qui [illegible] promiſerant [illegible] domino duci, capti ſunt & per ſingula oppida Brabantiæ [illegible] & non poſt multa [illegible], ut puto, decollati. Porro dominus de *Heinſberch* [illegible] populi, cui nomen fuerat [illegible], die præfixa non curavit redire, juxta conductum, [illegible] cautioni ſuæ.

[illegible]

Eodem anno 19. Novembris, ſcilicet in nocte B. Elizabeth viduæ, in partibus Friſiæ, Hollandiæ, Zelandiæ & Brabantiæ, flante vento ſeptentrionali vehementi, tempore plenilunii, mare excreſcens multos aggeres [illegible], ſubvertit turres & domos, multoſque ſubmerſit mortales, ſicque in loco ſeptentrionali [illegible]. Quamobrem plerique [illegible] de tempore in craſtino [illegible], præcipue inter Dordracum & Montem S. Gertrudis. Multæ villæ [illegible] aggerum ſunt ſubverſæ & ſubmerſæ, quæ niſi Deus providerit, fortaſſis nunquam reparabuntur.

[illegible]

Item eodem anno Johannes comes Namurcenſis, pro certa ſumma pecuniæ vendidit illuſtri principi Philippo duci Burgundiæ totum comitatum Namurcenſem & propoſituram de *Poilvache*. Ad quem venditionem ſuſcipiendam & [illegible] miſſi ſunt honorandi viri dominus [illegible] de *Duyvenvoorde*, Robertus de *Masmines*, Johannes de *Schoonvelt*, Johannes de Berga & alii nonnulli probi & prudentes viri, in quorum manus facta eſt [illegible] & effeſtucatio prædicti comitatus menſis Junii die octava.

[illegible]

Anno MCCCCXXII. Henricus rex, qui exclaſo & necato, ut prædictum eſt, Richardo filio patrui ſui, regnum Anglorum, conſentiente vulgo, violenter invaſerat, quique etiam Franciam multis plagis afflixerat, & annis multis pro libito gubernaverat, ſimiliter percuſſus lepra, quæ eſt plaga communis regum Angliæ, extra Pariſios in nemore Vincennarum ab hac luce ſubtractus eſt. Cui ſucceſſit Henricus filius ejus ex filia regis Francorum procreatus. Non multo poſt Carolus rex Francorum, [illegible], ut præfatum eſt, phreneſi gravatus, etiam univerſæ carnis debitum exſolvit.

[illegible]

Eodem anno cives Diſtenſes, excitato tumultu, [illegible], qui penſiones [illegible], ad hoc compulerunt, [illegible], velient nollent, eaſdem quitarent & abnegarent. Inſuper & litteras [illegible] cremarent. Ad quartum denique, qui id facere [illegible], publice proſcripſerunt. Quibus contra omne regulam patratis, centum & quadraginta duo principaliores oppidi ad annorum [illegible] ab epiſcopo [illegible] ſunt citati, & ſubſequenti tempore duo ex his [illegible] decollati, decem quoque exulatum perpetuo, reſidui vero per pecuniam multam ſunt abſoluti.

Errores Huſſitarum, propter quos exſtirpandos congregati fuerunt multi Chriſtiani contra regnum Bohemiæ, ſunt iſti.

Aſſerebant quippe Huſſitæ ſive Thaboritæ heretici, papam, cardinales ac epiſcopos niſi ſancti fuerint & juſti, non habere poteſtatem conferendi indulgentias, aut excommunicandi, ligandi vel ſolvendi. Quomodo, inquiunt, poſſent alius dare quod ipſimet non habent? Dicebant ſecundo, non eſſe obediendum papæ & aliis prælatis, neque excommunicationem eorum eſſe nocivam aut timendam. Nam ipſi quamvis frequenter fuiſſent a papa excommunicati, tamen omnia ſuis ſucceſſus proſperitatis. Tertio dicebant non eſſe curandum expellere ſacerdotes & eccleſiæ miniſtros prælatos & male viventes, quia iis expulſis, providurus eſſet Deus de aliis miniſtris juſtis & bonis, [illegible] [illegible] diabolus dare locum Deo. Quarto dicebant etiam conſtitutionem eccleſiæ fore iniquam, quia nemo deberet pro-

A tinerent ad ſacerdotium, non de comparatis rebus propriis ſuerit [illegible]. Dicebant quinto quod a papa & ab univerſo clero, a maximo uſque ad minimum, debebant auferri divitiæ, deberentque depauperari. Nam & ſancti apoſtoli fuerunt pauperes, non habentes aliquam poſſeſſionem ſuper terram aut ſecularem poteſtatem. Sexto aſſerebant iniquum fore recipere munera cauſa vel reſpectu orandi pro mortuis, ac celebrandi miſſas pro defunctis, adjungentes quod eccleſiaſtici non poſſent a ſecularibus recipere poſſeſſiones cauſa orandi pro ſuis benefactoribus, ſed tenentur eas reſtituere, B nec tales orationes proſunt ad liberandum mortuos a purgatorio. Ubi adhuc addunt, quod qui tales poſſeſſiones obtinuerunt eccleſiaſticas frequenter mortem [illegible] debent eandem mortalem ſubire. Septimo dicebant Huſſitæ eccleſiaſticas perſonas non debere ſuis decimas, quæ tamen in lege Moſis [illegible] fuerunt [illegible] quod decimas dari debebant. Non aſſerebant per paſſionem Chriſti in nova lege [illegible] præceptum [illegible]. Octavo dicebant quod conventus [illegible] religioſorum, & alia monaſteria, non [illegible] C divino officio, quin [illegible] debebant, & deſtruere [illegible] Cauſam hujus adjungebant: Nam quia Chriſtus non inſtituit aliquem ordinem, conveniens eſt eos eradicari, juxta illud evangelicum: *Omnis plantatio quam non plantavit pater meus cœleſtis, eradicabitur.* Nono dicebant non licere papæ, epiſcopis & quibuſcumque eccleſiaſticis viris perſonaliter pugnare, ſed non licet eos inſtigare ſeculares ad invadendum eos, vel alios quoſcumque bellico more: eo quod eccleſiaſtici ſolo verbo D prædicationis debent inſiſtere. Decimo dicebant quod qui inter homines eccleſiaſticos [illegible] propter hoc ſtatim [illegible] regnum [illegible]. Undecimo dicebant quod ſacrum corpus Chriſti debet miniſtrari [illegible] ſub utraque ſpecie, cauſam addentes quia ſic Deus ordinavit & ſancti Evangeliſtæ ſcripſerunt. Dicebant duodecimo quod verbum Dei prædicari debet a quolibet ad hoc ordinato ad quamcumque partem declinaverit, ſic quod a nemine impediatur palam aut clam prædicare. Decimo tertio quod E omnia peccata mortalia manifeſta tam clericorum quam laicorum debent puniri, addentes rationem quod ita mandat ſacra ſcriptura & lex evangelica. Dicebant decimo quarto [illegible] contra [illegible] quod ipſis non [illegible] per [illegible] veritatem, addentes quod ſuper controverſia inter Romanam eccleſiam & eos exorta, ſe diſputaturos publice coram [illegible]. Hæc [illegible] aſſignabant, quod Deus non Jeſus [illegible], quæ eos [illegible] docuerat.

Anno MCCCCXXIV. Jaquemina duciſſa filia Wilhelmi comitis Hollandiæ, &c. quæ pridem nupta fuerat Johanni duci Brabantiæ, Lemburgiæ &c. [illegible] transfretavit in Angliam, nubens duci Gloceſtriæ potenti, eloquenti & famoſo, patruo regis Angliæ, allegans priorem matrimonium nullum eſſe vel fuiſſe validum ob nimiam propinquitatem ſanguinis & cognationis inter eos. Quo [illegible] peracto, ſuadentibus aliquibus [illegible] qui de favore [illegible] tam ex Hannonia quam ex Hollandia & Zelandia, dux Gloceſtriæ prædictus, cum ſua armatorum caterva grandi venit ad partes Hannoniæ, ubi ab aliquibus baronibus & oppidis, præterquam oppido Montenſi valde munito, [illegible] dominum & comitem [illegible] parte [illegible] monarchiam ſucceſſu temporis obtinuit. Ac deinde in extremos terminos Brabantiæ [illegible], principue verſus Nivellam oppidum [illegible] ceſſavit. Quamobrem [illegible] Brabantini cum ſuo duce [illegible] Anglicos [illegible] C [illegible] Congregata [illegible] cœperunt [illegible] quendam [illegible] Anglorum. Quæ cum aliquanto tempore [illegible] defendiſſent, noviſſime tamen [illegible] capta eſt a Brabantinis & ſolotenus adæquata atque ſubverſa. Poſt hæc omnia dux Gloceſtriæ [illegible] magnatum Brabantiæ, quorum [illegible] D ſuis donariis & denariis corrupiſſe [illegible] cum Brabantinis [illegible]. Ac illi [illegible] ordinatis [illegible] per turmas diſpoſitis, [illegible] Anglicorum [illegible]. Quod cum dux Gloceſtriæ [illegible] Brabantinorum [illegible] conſiderans, [illegible] Brabantinis [illegible] ad diem [illegible] comparuit. Deinde ſequenti tempore [illegible] Brabantiæ re- E greſſus ad [illegible] dux Brabantiæ [illegible] baronibus & [illegible] equitibus, properavit ad obſidendum oppidum Montenſe [illegible] Gloceſtriæ [illegible] oppidum [illegible]. Cumque [illegible] oppidanis [illegible], ſicque hoc modo confuſa gens Anglicana, patriam Hannoniæ reliquit cum dedecore.

[illegible marginal notes]

Reformatio regiminis Leod. Eodem anno in civitate Leodienſi pro ſalubri ſtatu patriæ per unanimem concordiam trium ſtatuum patriæ, facta ſunt ab ipſorum conſtitutiones & decreta & communi ſigillata multo ſigillo, necnon & repoſita ſub clauſura ferrea ad pilarium unum eccleſiæ S. Lamberti. Quæ quidem ſtatuta vulgariter nuncupantur Novum Regimen.

Johan. de [illegible] Anno MCCCCXXV in vigilia Epiphaniæ apud Hagam villam Hollandiæ deceſſit a ſeculo illuſtris princeps dominus Johannes de Bavaria filius Alberti ducis & comitis &c. qui dudum per annos circiter XX ſtrenue ſed laborioſiſſime Leodienſem gubernaſſet eccleſiam, tandem perpendens caſtitatem [illegible] & immunitatem eccleſiaſticam in dies [illegible], & melius eſſe conſiderans juxta apoſtoli [illegible] doctrinam nubere quam uri, eandem Leodienſem præſulatum poſt mortem fratris ſui Wilhelmi comitis ad preces & ſuaſiones multorum [illegible] terræ paternæ per ſedis apoſtolicæ diſpenſationem tradidit in conjugem illuſtrem feminam Elizabeth ducillam Luxemburgenſem, comitiſſam de Chini &c. relictam ut prædictum eſt, Antonii quondam ducis Brabantiæ &c. tunc tres annos [illegible]. Verum ut [illegible] mortis prædicti domini Johannis de Bavaria liquido cunctis innoteſcat, prænotandum eſt quod quidam miles oriundus de comitatu Hollandiæ, cui nomen erat Johannes de *Vliet*, [illegible] Jacquelinæ ducis filiæ Wilhelmi comitis &c. verſus Angliam ſuper quibuſdam negotiis prædictæ ducis ſecutus [illegible] quæ pro tunc in eadem regione perſeverabat cum prætenſo marito ſuo duce Gloceſtriæ [illegible], miles tum propter favorem ducis, tum propter ingentem ſummam aureorum partim datam partim promiſſam, ut ferebatur, corruptus ad Hollandiam reverſus eſt, & ſuo domino notiſſimus, cui pro tunc fuerat familiariſſimus, & ob hanc cauſam nequaquam ſuſpectus, venenum paravit, quod non ſolum [illegible] in quo prædictus dominus Johannes orationes peculiares legere conſuetus erat, verum etiam in [illegible], in quo plerumque exercitio [illegible] delectabatur, callide poſuerat ut eum intoxicaret. Porro quidam mercator Anglicus [illegible] depoſitione [illegible] tractatum quo [illegible] fieri debebat in Anglia, dolens tam egregium & famoſum principem tali tamque deteſtabili fraude circumventum, perſonaliter tranſfretans mare * Mediterraneum venit ad præſentiam dicti ducis Bavariæ [illegible] eidem quæ & qualia in præjudicium [illegible] corporali ſaluti [illegible] machinata; nomen tamen dicti militis traditoris [illegible] ad plenum. Quo caſu [illegible] dictus miles comprehenſus eſt, & in vinculis conjectus, ſed nimis tarde. Nam idem princeps ſæpe dictus, trahens ſagittam cum ſeta in quo virus lethale paratum fuerat, contactum [illegible] eſt, & languere cœpit ex [illegible] veneno, de quo tamen ſubſidio medicinæ convaluit ex parte. Verum miles prænominatus, ſicut per tormenta confeſſus, capite prius detruncato per quatuor quarteria diviſus eſt, quorum quatuor portiones ad quatuor portas oppidorum Hollandiæ [illegible] appenſæ ſunt, & caput ad [illegible] portæ caſtri de Haga ſublimatum in ignominiam æternam ſuæ parentelæ, & eorum quoque qui ſuæ pertinacitatis & ſceleris fuere participes & conſortes.

Ægrotans autem aliquanto tempore dominus Johannes illuſtris princeps, graſſante ſemper in eo vi veneni, plurimis exclamaſſe fertur [illegible]: O nobilis Leodienſis patria, quare te reliqui? cur te deſerui? Nemo in te repertus eſt a tempore quo fundata fuiſti [illegible] aut dominus qui veneno periret. Juſte hoc patior, quia contra ſanctiones eccleſiaſticas quam ſemel regendam aſſumſi deſerere non debui. In quo [illegible] defunctus eſt [illegible] gravius obligatos, ſepultuſque eſt in eadem villa apud fratres Prædicatores, [illegible] ſarcophago lapideo [illegible]. Sane [illegible] terræ [illegible] ſuo [illegible] principe, [illegible] qui longo tempore [illegible] & [illegible] alternatim [illegible] ſequuntur, prehabita matura deliberatione, Philippum ducem Burgundiæ & comitem Flandriæ &c. ſuaviter aggreſſi ad ſui [illegible] gubernationem vel dominium Hannoniæ, Hollandiæ & *Zelandiæ* non [illegible]. Qui mox [illegible] prædictas ex parte contra ſpem multorum tandem quietavit, & rebelles pœnis magnis mulctavit, & ubique [illegible] quaſcunque receptus eſt [illegible]. Nempe domina Jacoba relinquens Angliam [illegible] ad natale ſolum, nupſit cuidam magno baroni Franconi de Borſalia. Verum ut prædictum matrimonium a domino duce [illegible], ipſa unde & pene ceſſit omni juri quod ſibi in præmiſſis comitatibus competere poſſet, reſervata ſibi parva admodum [illegible] portiuncula, dicto domino Francone variis angariis propter ipſam conjugem pluries attrito & frequenter de vita periclitato. Iſte dux Burgundiæ, juxta chronica Hollandiæ, factus eſt viceſimus ſextus comes Hollandiæ & *Zelandiæ*.

Anno MCCCCXXVI [illegible], ut profertur, domino Johanne de Bavaria & domino Philippo duce Burgundiæ occupato in partibus Francorum, Kenemari ſive Weſtfriſones cum oppidanis de Alemannia vulgari more perſtrepentes in exercitu copioſo, ſed inconditu, obſederunt oppidum pergrande Hollandiæ dictum *Harlem*. Porro oppidani [illegible] arbitrantes non eſſe [illegible] cum ſuis compatriotis [illegible] certamen [illegible]

* Oceanum.

tute, promiſſis multis & variis conditionibus, quas tamen propoſuerant numquam ad effectum perducere, alios hoc modo fecerunt ab obſidione fraudulenter recedere. Kynemaria vero ad ſua reverſis, dux Burgundiæ per certos nuntios a proceribus Hollandiæ vocatus, prædictos Amſtelodamenſes ſub maxima ſervitute redegit, ſubverſis portis oppidi, & inſuper ſumma quadam pecuniarum permaxima, per quam ducis iracundiam placabant, & ceſſavit tandem illa periculoſa tempeſtas.

[illegible] Eodem tempore dux Glocestriæ repulſus ab Hannonia, inſtigantibus & faventibus eum ſemper & indeſinenter in hac opinione ſuſtentra aliquantis nobilibus ex Hollandia & Zelandia, qui per adverſariorum ſuorum potentiam a propriis finibus expulſi fuerant, inquirere cœpit modos quibus ad poſſidendum Hollandiam commodius poſſet pertingere. Itaque aſſumta claſſe magna cum armatorum multitudine, transfretavit ex Anglia: proſpero vento pervenit ad quemdam portum Zelandiæ, cui vocabulum eſt Brouwershaven. Quibus dum ei adire ſe magnates & incolæ regionis armipotentes occurriſſent in arcubus & baliſtis, mox omnes terga vertentes Angli, & ad ſua navigia ſe recolligentes, ſubterfugium hoc modo quæſierunt. Quo percepto oppidani de Veere non longe diſtantes a portu prænominato, armatis navibus copioſis fugientes Anglicos abſque mora ſubſequebantur, & immenſam ex eis ſtragem dederunt: nemine ex eis ad veniam vel vitam ſuſcepto. Multi quoque conſiderantes ſe non poſſe mortem evadere, ſponte ſeipſos in marinas voragines præcipitaverunt, & ad inferni profunda deſcenderunt. Itaque dux Glocestriæ hoc negotium numquam de poſt aliquid attentare præſumſit, ſatis ſero pœnitens quod malo fuit conſilio perſuaſus.

[illegible] Ea tempeſtate inſtinctu Hollandinorum Philippus dux Burgundiæ recenter erectus in comitem Hollandiæ, epiſcopatum Ultrajectenſem oppugnare cœpit, conſtituens in quodam angulo transitu maris non longe ab oppido dato campo, navem immenſæ molis & magnitudinis, ne merces & victualia ex aliis regionibus ad partes hoſtiles poſſent pervenire. Et non multo poſt ipſe dux perſonaliter cum aliquantis nobilibus viris de Picardia, Flandria & aliunde adductis, villam egregie muratam vocabulo Amersfoort, tribus parvis miliaribus diſtantem a civitate Trajectenſi, impetere cœpit invadere & aſſultum indeſinenter facere. Noviſſime civibus ad mœnia & portas non pigre armatis accurrentibus, ſeque viriliter & animoſe defendentibus, necnon & cervicia calida, quæ tunc diu ferventi igne bulliebatur, perfundentibus ſuper aſſilientes Picardos & Burgundiones, ipſos finaliter cum confuſione retrocedere compulerunt. Inſuper & quemdam nobilem baronem de Picardia, oppugnantem ſe conſtituerant inter ducem & alium qui vibrata lancea communis ipſum ducem impetebat, mox trucidaverunt. Sicque infecto negotio dux cum ſuis ſe retraxit. Tandem per interventum amicorum Trajectenſes propinantes duci ſenioribus unam magni valoris, ad pacem & amicitiam illam jucunde & hilariter ſuſcepit. Præterea oppidulum unum eſt in medio partium Hollandiæ, cui vocabulum eſt Hoecke..., quod dominium epiſcopi adhuc recuſare tentaret contra dominum ducem, obſeſſum eſt per armigeros ducis mari terraque. Cumque primam obſidionem hi qui deintus erant incluſi animoſe & cum laſione pertulerint, tandem ſupervenientibus fortiore exercitu poſt ſecundam obſidionem pervenit in deditionem ducis, ſalvis corporibus & rebus eorum qui illuc incluſi fuerunt.

[illegible] Anno Domini MCCCCXXVIII. circa carniſprivium in oppido Bruxellenſi Brabantiæ celebrata ſunt haſtiludia, torneamenta ceteraque ludicra cum ſolemnitate, præſente Philippo duce Burgundiæ aliiſque principibus ac magnatibus ſecundum in numero copioſis. Quibus interfuerat Johannes Leodienſis epiſcopus, & Johannes comes Namurcenſis, qui comitatum ſuum per prius dicto duci vendiderat. His nondum finitis ludis, quarta die Februarii aliquanti de præliatis prædicti ducis, quorum ſignifer erat Jo. ..., miles, intempeſta nocte Bovinianum oppidum egreſſi, ſcalis & retibus turrim Dionantis vocabulo Montorgueil nominatum aſcendere, eamque, ſi poſſent, devaſtare. Quoniam per eamdem intra Bovinianum quicquid per ſurſum agebatur clare poterat dinoſci: & totus fluvius Moſa turrim & oppidum interſecabat. Et ne forte Dionantenſes ſua improviſe poſſent ſuccurrere, in medio aliorum clavos quoſdam quadrangulos artificiose fabricatos ſeminaverunt, ut eorum calces equorum & hominum læderentur. Verum cuſtodes turris nondum ſopiti, ſentientes hoc molimina fraudulenta, cœperunt arripientes petras, ſaxa grandia & trabes, omnibus viribus ac modis quibus poterant in hujuſmodi anguſtia ſcandebant accedentes repellere, & finaliter ex eis quoſdam præcipitantes, ceteris occiſis vel contractis Moſam transfretantes abierunt infecto negotio pro quo venerant. Itaque dominus Leodienſis, qui nondum a Bruxellis reverſerat, hac mora hoc audito, ducem interrogat ſi facti vel facinoris prædicti conſcius foret. Qui ſuo juſſu hoc perpetratum fuiſſe conſeſſus eſt, prætendens hanc rationem: Quoniam Dionantenſes in ſui vituperium hanc turrim erexerant, & contra ſententiam olim ſuper hoc re relatam poſt tolli ſuam in ordine, nec ſibi ſæpiſſime ſcribenti, nuntium vel ſupplicanti quomodolibet pa-

[illegible]

noſſent, immo potius apertius [illegible] accumulaſſent. His auditis, dominus Leodienſis ſuper reſpondendo [illegible] conſilium. Leodium rediit narrans & pandens [illegible] ſecretiorem & [illegible] ducis. Itaque dominus Jo. comes Namurcenſis [illegible] paulo poſt [illegible] gravem [illegible], & in quadrageſimas ab hac luce ſubtractus eſt. Mox poſt iſtius [illegible] ad quem comitatum per [illegible] fuerat devolutum, cum comitatu nobili Namurcenſi perveniens [illegible] dominium & comitatum [illegible] domino noſtro Leodienſi ad [illegible] praefatum [illegible]. Deinde pro decernendo ſuo partibus diei poſt [illegible] allegationes audiendum partium [illegible] de [illegible] Leodienſes [illegible], conſenſum [illegible]. Qui ſi forſan concordare non [illegible] deinde totum [illegible] Martinum papam quintum. Qui quidem tractatus in [illegible] Leodienſium [illegible] valde placuit domino Leodienſi ſuoque venerabili capitulo [illegible] honorabilis & reipublicae [illegible] accommodus. Multi tamen de plebe [illegible] per [illegible] Dionantenſium & Bovinenſium, [illegible] odio quod per annos centum & viginti prope irreconciliabiliter durat inter Dionantum & Bovinum oppida, ad tractatum [illegible]. Porro intermedio tempore ex ſuggeſtione diabolica cum [illegible] Leodienſes ad bella [illegible] Namurcenſes [illegible] odia & bella [illegible] ſucceſſerunt [illegible]. Itaque & Bovinenſes per [illegible] caſtrum de [illegible] [illegible] Leodienſium & patriae. Interim a Gandavo [illegible] Leodienſibus [illegible] Bovinenſes [illegible] caſtrum [illegible] Leodienſes [illegible] ad [illegible]

A dum poſſent quibuſcumque modis ac modo [illegible], [illegible].

B Eo tempore & anno quo [illegible] eſt, [illegible] in Leodio [illegible] quidam [illegible] & [illegible] Raphael [illegible] & verbo [illegible] ab [illegible] & [illegible] & [illegible], & longo tempore [illegible], magnum in clero & populo fructum fecit. Quod [illegible] David [illegible] reperitur [illegible] verba [illegible], [illegible] litteras numerales [illegible]

Anno [illegible] principe Philippo Burgundiae duce [illegible] Francorum in Burgundia & [illegible], ab eodem [illegible] eſt ad comitatum Namurcenſem [illegible] comes de [illegible] dominus Antonius de [illegible] cum pluribus Picardis, Burgundis, Flamingis & ceteris in numero [illegible].

C [illegible] Leodienſi [illegible], oppidum [illegible]. [illegible] cum ſuis [illegible] Leodienſes cum [illegible] ad numerum [illegible] peditum, domino Leodienſi [illegible] cum parte domini de [illegible], ac fratre & cognato [illegible], aggreſſi ſunt terram Namurcenſem [illegible].

D [illegible] dum ad arma [illegible], oppida de [illegible] de [illegible] & villas campeſtres [illegible] de [illegible] & [illegible] in Namurco [illegible] de [illegible] de [illegible].

E [illegible] Leodienſes [illegible] & quadraginta [illegible], [illegible] Picardi [illegible] Leodienſium, ad [illegible] Leodienſes [illegible] Unde [illegible] poſt [illegible]

[illegible]

tum diem obſidionis, ſalvis corporibus & rebus caſtrum dederent, receſſerunt, & continuo idem deſtructum eſt.

Subſequenter exercitus Leodienſium ſingula locuſtarum more devaſtans, ſpolians & incendens terram Namurcenſem, ad obſidendam Bovinium properat. Sed in ingreſſu Halbaniæ circa Warciam exercitus de comitatu Loſſ. ut caſtrametatus eſt una cum oppidanis S. Trudonis pro tuitione partis Leodienſis contra inſultus Namurci & munitiones fortalitii de *Samſon*. Cumque nonnulli de prædictis Loſſenſibus ad foragia conquirenda ſe late diſperſiſſent, repente equites adverſarii in manu gravi illos aggreſſi ſunt, & facto conflictu acerrimo perempti hinc inde pleriſque, ſupervenientibus reſiduo cuneo Leodienſium de Namurcenſibus occiſus eſt dominus de *Mommeres*, & pari modo dominus de *Ghiſtel* in Flandria, non parcentibus viris ruſticis tam præcipuis & opulentis. Igitur obſeſſi Bovinienſes ante caſtrum ſuum in ſuperiori parte oppidi ſitum vulgariter dictum *Rynmons*, quamdam miræ fortitudinis ſepem dictam *Soloverck* ex trabibus groſſis & vallis ſtruxerunt, illic eicas & ſagittas cum detentoribus collocantes. Ad quod inſultu vehementi facto, venientes Leodienſium acies in tertio ordine a petrariis & ſandibulis aliqui peremti, nonnulli vero lethaliter ſunt ſauciati. Cumque dominus Leodienſis in hac obſidione cum ſuis equitibus & Alemannis paulisper ſeneſceret, facto ſecundo aſſultu, Bovinienſes viriliter ſe defenderunt ab hora diei prima uſque ad veſperam. Siquidem jam tumultabatur in caſtris ex relatu ſatis dignorum, Philippum ducem Brabantiæ, Limburgiæ &c. ac comitem S. Pauli per ægritudinem longam ab hac luce migraſſe, cui merito ſuccedere debebat, ut ferunt, prædictus inclitus dux Burgundiæ, cujus terram Leodienſes vaſtabant. Unde nimium conſternatus Leodienſium præſul, timentibus quoque comitibus & rectoribus Brabantiæ, tota terra [illegible].

Eodem anno cum quidam faber Leodienſis offendiſſet in legem, propter quem exceſſum juxta ritum legis vel ejus rigorem, vir obligatus debebat ad ſcabinos octo ſolidos Leodienſes, vir quidam Walterus *Datbin*, vir magni cordis, potens in armis & pecuniæ cupidiſſimus, dictum fabrum ad tantam plus ſolito graviorem nitebatur onerare. Unde nonnulli officiarii ſeu ſubſtituti ejuſdem officii fabrorum, exigebant a ſcabinis ut manifeſte declararent per ſententiam judicialem, quantum pro tali exceſſu [illegible] multa vir quilibet obligaretur de rigore juris. Cumque ſuper his ſcabini, neſcio quibus motivis inducti, ſententiare nollent aut forte non auderent, fabri ſociatis ſibi multis de plebe, concurrerunt ad arma, ſeditionem moventes in ſcabinos, qui confeſtim hinc inde latitantes, veriſimiliter timentes cutis ſuæ, diffugium quæſierunt. Villicus autem in angariis majoribus conſtitutus, vix declinare valens imminens periculum, fuga ad villam de Montigniacum. Complanato autem negotio ſcabinorum, in ſolum villicum, nonnullis propter certas cauſas exoſum, excanduerunt adverſarii ſui infra Leodium commorantes, eumque tandem a dicta civitate proſcribi prædicaverunt. Qui dum in civitate multos haberet cognatos fautoreſque & amicos, illicque ad dictum villicum viſitandum & conſolandum frequenter convenirent, adverſarius ejus hoc indignanter & ægre ferentes, ſucceſſu temporis infinita & lamentabilia ſunt ſubſecuta incommoda, diſſenſiones & odia, quibus fere tota eſt concuſſa provincia, prout in ſequentibus plenius patebit, in continuatione hiſtoriæ.

Anno MCCCCXXXI. Februarii die 20. obiit Martinus papa V. infra urbem Romam, qui præfuit annis fere 14. vir per omnia civilis & urbanus, qui toto tempore vitæ ſuæ totam fere Italiam ab incurſu hoſtium & prædonibus tutam ſalvavit, & idcirco theſaurum magnum in diſpendium & gravamen eccleſiæ cumulavit. Nam eo defuncto, confeſtim nepos ejus princeps Salernæ, de his pecuniis ingentem copiam ſibimet uſurpavit, ac ſtipendiarios quamplurimos eadem conducens, armata manu, conniventibus aliquantulum Romanis, per portam S. Sebaſtiani Romam ingreſſus eſt, ſed tandem poſt multos inſultus per curtiſanos ſibi reſiſtentiam facientes de diverſis mundi partibus illic conglobatos, ſagittis, gladiis ac lapidibus dedecorose repulſus eſt. Quamobrem graviter infenſus, poſt hæc multos ex eis, quos ex urbe recipere potuit comprehendit, mutilavit, jugulavit ac ſpoliavit.

Defuncto Martino ſubrogatus eſt ei per diſcordiam cardinalium Columnenſium & Urſinorum dominus Eugenius hujus nominis quartus, menſis Martii die tertia, & coronatus in Urbe die 12. ejuſdem menſis. Iſte per prius dictus eſt Gabriel de Angelis natione Venetus, epiſcopus Senenſis cardinalis, vir procerus ſtatura, ſobrius, caſtus, pudicus & patiens in adverſis, & egens pecuniis. Hic monaſterium S. Pauli extra Romam habens in commenda, multa illic repererat ædificia collapſa, & religioſos illic de obſervantia ſtrictiſſima collocavit, ac per ſuffragium domini Ludovici de Padua abbatis S. Juſtinæ, amplius quam 30. monaſteria S. Benedicti per Italiam reformavit.

Eodem anno 12. Junii Julianus de Ceſarinis vulgariter nuncupatus cardinalis ſancti Angeli, legatus ſedis apoſtolicæ primo miſſus a Martino papa, & in eadem legatione confirmatus ab Eugenio, qui pro tunc erat archidiaconus Haſbaniæ in eccleſia Leodienſi, intravit civitatem Leodienſem. Cui totum

Martinus V. obit.

Eugenius IV. ſucceſſit.

Legatio in Haſbaniam.

clerus in occurſum venit cum crucibus & vexillis. Hic tunc verbis nitebatur pacem firmare inter principes Germaniæ, ea intentione ut eos contra Huſſitas & Thaboritas hæreticos animaret & armaret. Qui de victoria quam de Chriſticolis qui contra eos venerant, habuerunt, nimium elati, Bohemos & Moravienſes vicinos ſuos acriter affligebant, præſertim ſacerdotes & religioſos bona eorum uſurpando, eccleſias prophanando, caſtra ſubvertendo, & terminos hinc inde ſæviora committendo. Cumque plurimos armatos contra dictos hæreticos adduxiſſet, diſſimulantibus aliquantis principibus, præſertim Sigiſmundo rege Romanorum, qui terram ſuam antiquam viſitaret & videret ab externis devaſtari, prout famabatur, parum aut nihil illic profecit Chriſtianorum exercitus, neque infecto negotio reverſus eſt ad propria.

[illegible]

Præterea dicti Huſſitæ ut laicos in odium cleri concitarent & ſuam ſectam ampliſicarent, ad diverſas communitates & civitates Alemanniæ cæterarumque regionum ſubſcriptam deſtinaverunt epiſtolam hanc formam continentem.

„Ut omnipotens Deus per dilectum filium ſuum dominum Jeſum Chriſtum in Spiritu ſancto vobis & omnibus Chriſtianis aperiat intellectum & illuminet corda cum lumine ſuæ divinæ ſcientiæ, & in eo permanere poſſitis uſque in finem firmiter & ſtabiliter, hoc deſideramus nos vobis pro ſalute. Vos honorabiles, providi, honeſti domini & tota communitas, divites & pauperes, audite & conſiderate cum ſpirituali diligentia verba præſentis literæ, quæ vobis de Bohemorum patria tranſmiſſa eſt.

„Apertum & notum eſt vobis & multis aliis civitatibus & regibus & principibus & dominis, quod per aliquos annos inter nos & vos magna discordia fuit, & multi fuerunt & provocati ſunt, qui non ad debellandum & depopulandum, & proh dolor! pro parte veſtra & etiam de noſtra multi nobiles & ignobiles ſua corpora perdiderunt, nec tamen unquam ſcire. Audiviſtis ac intellexiſtis de ore noſtro fidem noſtram, an nos poſſemus eam probare ex ſcriptura ſacra vel non. Et reges, principes, domini, & civitates magna damna etiam perceperunt, & de hoc miramur valde multum, quod vos papæ & omni ſacerdotio ſuo tantum confiditis & creditis, qui vobis dant venenoſum cetum, intelligibile conſiliamen, in eo quod ipſi vobis remiſſionem dant omnium peccatorum veſtrorum, & magnam gratiam & indulgentiam tribuunt, propter hoc ut debeatis bellare contra nos & nos depopulari: & eorum gratiæ & indulgentiæ non ſunt aliud quam profunda mendacia & magna ſeductio animæ & corporis omnium qui credunt & ſe ſuper hoc firmant. Hoc vellemus nos eos probare & eos vincere ex ſacra ſcriptura, & vellemus permittere ut audirent quæ deſideraremus, quia papa cum omni ſuo ſacerdotio facit vobiscum in hoc, ſicut diabolus facere volebat Chriſto domino noſtro, ſicut Lucas ſcribit in quarto capitulo, quomodo eum duxit ſuper montem excelſum, & oſtendit ei omnia regna mundi in circuitu terræ & in ictu oculi, & dixit ad eum: *Tibi dabo poteſtatem omnium rerum, &c.* Sic diabolus decepit papam cum omni ſuo ſacerdotio, cum divitiis mundi & ſæcularis potentia omnium rerum, &c. & putant ſe poſſe dare gratiam & indulgentiam quando ipſi volunt, & ipſi nec nunquam invenient gratiam coram omnipotenti Deo, niſi pœnituerint & ſatiſfecerint propter magnam deceptionem Chriſtianitatis, & quod poterant dare aliis quod ipſimet non habent: hoc fecit diabolus, qui fuit dives in promittendo & pauper in dando. Et ſicut diabolus non verecundabatur dicere mendacium, ſic nec verecundantur id quod tamen nunquam erit verum, & ſcriptura ſacra approbatum, quia cum nihilo movent ipſi reges, principes, dominos & civitates ad bellandum contra nos, ut fides Chriſtiana defendatur, ſed quia ipſi timent quod turpitudo vita & eorum hæreſes aperiantur & manifeſtentur. Quia ſi haberent veram & rectam & divinam caritatem ad fidem Chriſtianam, tunc acciperent libros divinæ ſcripturæ, & venirent ad nos, & debellarent nos cum armis verbi divini. Hoc eſt maximum deſiderium noſtrum, quia ſic fecerunt ſancti apoſtoli Domini noſtri Jeſu Chriſti, & hoc fecerunt in ſpiritu lenitatis. Sic ſcribit apoſtolus ad Galatas cap. VI. *Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c.* & ſic illi facere deberent: & ſi invenirent vos meliores eſſe & nos injuſtos, & ſi non vellemus pati inſtructionem, tunc ipſi poſſent capere in adjutorium reges & principes, dominos ac civitates imperiales & reſiſtere nobis ſecundum mandata divinæ ſcripturæ. Sed iſta eſt callida deceptio omnium epiſcoporum & ſacerdotum, eo quod dicunt, *Magiſter Huſſet* & Hieronymus, qui fuerunt Conſtantiæ combuſti, victi fuerunt a ſancto patre papa & toto concilio. Sed ſcire debetis quod ipſi non ſunt victi cum ſancto Spiritu, ſed injurioſe cum multa violentia, quod Deus adhuc graviter poterit vindicare, in omnibus qui conſilium & auxilium præſtiterunt. Et dicunt quod non debeat permitti quod nos exaudiamur in noſtra fide. Quomodo hoc probabunt cum ſacra ſcriptura, quod non debemus exaudiri, cum tamen diu deſideravimus: tamen Chriſtus audivit diabolum, ut habetur Matthæi quarto cap. & ipſi non ſunt meliores Chriſto, nec nos pejores diabolo: ſi tunc ipſi habentes veritatem in ea, ſicut dicunt, & nos injuſti, quid timent,

„timet, cum tamen veritas non habet timentes mendacium, ſicut ſcribitur in Eſdra. Zorobabel expoſuit veritatem eſſe fortiſſimam, omnia vincentem, quia Chriſtus eſt veritas, Johan. 14. Ego ſum via, veritas & vita. Diabolus autem principium mendacii Johan. 8. Ipſe eſt mendax a principio, & in veritate non ſtetit, & veritas in eo non eſt. Propter hoc ſi papa cum omni ſuo ſacerdotio habet veritatem, vincet nos Deo. Si autem habuerint mendacium, ſine dubio non poterunt in omni præſumtione eorum. Propter hoc, dilecti, honeſti domini, divites & pauperes, nos exhortamur & rogamus vos omnes imperiales civitates, reges, principes & dominos propter Deum & divinam juſtitiam, ut alter alteri ſcribat & manifeſtet, quomodo nos voluntarii poſſemus convenire ad dietam certam amicabiliter, & tunc nobis & vobis convenientibus, adducite vobiſcum epiſcopos & doctores, & nos adducemus noſtros doctores, & faciamus eos inviſem bellare verbo Dei, & audiamus nos & vos. & nullus vincat alium cum violentia aut falſa aſtutia, ſed ſolum cum verbo Dei. Et ſi veſtri epiſcopi & doctores vincentur a noſtris per ſacram ſcripturam, pœnitentiam agite & accedite ad nos, & tenete nobiſcum. Et ſi tunc veſtri epiſcopi & ſacerdotes nolunt ceſſare a ſpirituali ſuperbia, ſimonia, pœnitentes & ſcandalizantes; tunc volumus nos vobis adjutorium præſtare, juxta noſtrum poſſe: & volumus eos ad hoc cogere ut ſe convertant, vel expellemus eos extra Chriſtianitatem. Et ſi epiſcopi & doctores dicerent quod non deceret ſancos adeſſe & non audire hoc, non aliter intelligere quam quod ipſi vincantur, & ſcandalizentur in conſpectu omnium: quia ſi ſcirent ſe victores, ſine dubio deſiderarent ut quiſque audiret, & gloria eorum major fieret & fama, & laudes ſuper terram dilatarentur.„

Hæc & ſimilia blaſphema & animoſa verba ſcripſerunt & promulgarunt prophani heretici, volentes ſancos contra clerum concitare, & ſuam opinionem juſtificare. Sed contrarium apparebit in ſequentibus, cum eiſdem plena audientia fuit exhibita in concilio Baſilienſi & utriuſque fidei diligenter audita.

Eodem anno pleriſque perſpicaces & oculati viri de Leodio, præſertim eccleſiaſtici, perpendentes ducem Burgundiæ poſt mortem Philippi ducis Brabantiæ ſucceſſiſſe nepoti ſuo in dominio ducatuum Brabantiæ & Limburgiæ cæterorumque dominiorum ad eamdem patriam ſpectantium, ſeque ex omni parte fere circumſeptos & inveciuſos a terris ejuſdem ducis, ſoverunt præbuere diligentiam, ut ducem, quem pridem graviſſime offenderant in comitatu Namurcenſi, placarent precibus & muneribus. Et cum eo pacem inirent & offenſam ipſis remitteret

Pax [illegible] cum duce Burgund. & Leod.

digneretur. Itaque ſervata utrimque plurimo diſtis tum apud Machliniam, tum apud Gandavum, ſi aliter per interfectum Spiritus ſancti & principum quorumdam poſt multos labores & ſudores ventum eſt ad hanc pacis formam. In primis quidem, quod turris Leodienſis vocata *Montorgueil*, quæ fuit fomes & primaria cauſa totius mali ſubſecuti, funditus debebat demoliri poſt decimum quadrageſimum pacis proclamata ſine mora; quodque pro animabus eorum qui primitus necati fuerant juxta *Goſcin* una capella vel altare novum erigi debebat, ubi quotidie miſſa una celebraretur ad perpetuam rei memoriam. Item, quod relaxarentur domino comitatui prælato ablata, in deſtructione oppidorum fortalitiorum & donorum nuntiorum, habere debebant eidem duci centum millia florenorum & decem millia nonaginta, unoquoque pro duobus florenis Rhen. computato. Item, pro convenientia expenſis dominus Leodienſis & ejuſdem genitor dominus de *Heinsberch*, cum aliquantis aliis nobilibus patriæ veniam peterent flexis genibus a domino duce prælato apud Machliniam. Quod quamvis ab eodem tunc appareret, ut ſcilicet epiſcopus coram principe ſeculari hoc modo ſe humiliaret ac proſterneret, admonitus dictus Leodienſis epiſcopus propter bonum pacis, quod tota nobilitas exquirebat, & ſalute terræ ſuæ, non renuit hanc formam humiliandi ſuſcipere & implere. Sicque poſt multa, reclamantibus tamen nonnullis pacis hoſtibus, quibus non eſt audientia præſtita, tenor pacis ſupraſcriptæ debito ſine mancipatus eſt, & terra quievit a bello paulisper.

Item, eodem anno, occurrente indictione nona, ſeptima die menſis Decembris, pontificatus domini Eugenii papæ IV. anno primo, reſidente in civitate Baſilea, quæ eſt de natione Germanica ſub provincia Bituntina, reverendiſſimo patre domino Juliano diacono cardinali, vulgariter nuncupato S. Angeli, apoſtolicæ ſedis legato, de conſenſu omnium prælatorum illic aſſiſtentium in aula monaſterii S. Leonardi, concluſum eſt primam ſeſſionem ſacri concilii celebrandi in majori eccleſia 14. menſis ejuſdem, die quæ erat ſexta feria, ad honorem & laudem omnipotentis Dei.

Concilium Baſileenſe.

Porro ex decreto ſacri concilii Conſtantienſis ſtatutum fuerat poſt finem dicti concilii, primum ſequens concilium celebrari debere in urbe Papienſi poſt quinquennium: ſecundum vero in urbe Senenſi poſt ſeptennium, & deinceps de decennio in decennium ſacra concilia generalia deberent continuari, propter caſus quotidie emergentes in populo Chriſtiano. Sicque ex ordinatione dictorum conciliorum Papienſis & Senenſis erat civitas Baſileenſis accommoda pro ſacro concilio illic celebrando, ut quod ex mandato domini Martini papæ ad hoc factum

opus peragendum miſſus eſt dictus cardinalis A S. Angeli, ut eidem ſacro concilio auctoritate apoſtolica præſideret, & cetera ad id opportuna proſequeretur. Defuncto autem Martino papa, ſucceſſor ejus Eugenius dictam legationem roboravit & authenticavit ſuis bullis & ſigillis, prout evidenter patet in bullis ſuper hac re confectis, quarum copiæ apud multas eccleſias diligenter conſervantur.

Erat autem hæc finalis intentio prælatorum illic congregatorum primaria, ut hæreſes ſubortæ de medio tollerentur, præſertim B Huſſitarum vel Taboritarum, quæ magnam plagam dudum in populo Chriſtiano fecerant & ſtragem, præſertim in Bohemia & Moravia. Secunda, ut pax inter principes Chriſtianos, præſertim in regno Francorum tractaretur. Tertia, ut eccleſia Dei, tam in capite quam in membris reformaretur. Ad quod factum opus perficiendum ſereniſſimus Romanorum rex Sigiſmundus totis viribus operam dabat, dans eidem concilio in tutorem & defenſorem illuſtrem principem Wilhelmum ducem Bavariæ, cujus uxor erat filia ducis Clevenſis.

Sigiſmundus coronatur Mediolani. Eodem tempore ipſo feſto Catharinæ virginis Sigiſmundus Romanorum, Hungariæ, Bohemiæ, Croatiæ, Dalmatiæ &c. rex ſecundam coronam, quæ ferrea eſt, ſuſcepit Mediolani ab archiepiſcopo ejuſdem civitatis, nemine reſiſtente.

Huſſitæ victi. Item eodem anno Albertus dux Auſtriæ poſtmodum Romanorum rex, qui filiam unigenitam Sigiſmundi habuerat in uxorem, in publico certamine ſuperavit Huſſitas hæreticos, maximos eorum capitaneos illic occidens.

Commotio populi Leod. [illegible] Anno MCCCCXXXIII. ſecunda die menſis Julii, qua celebratur feſtum Viſitationis beatæ Mariæ Virginis, facta eſt ingens quædam civilis commotio infra Leodium, & cunctis ad arma concurrentibus, perpaucis notum erat quid illic rei noſ ſubeſſet [illegible]. At pannorum ſcîſſores infra hallam ſuam receptos reſidentes, omnia ad repellendum hoſtibus neceſſaria illic comportaverant, timentes veriſimiliter ab adverſariis ſuæ intentionis ſe poſſe circumveniri. Verum aliquantulum ſedato tumultu, & plerîſque conclamantibus in deſtructionem novi regiminis ante annos octo ſolemniter ordinati, & juramento trium ſtatuum patriæ roborati ac confirmati, omnes fere ad monaſterium S. Jacobi, in quo ſigilla ac privilegia civitatis conſervantur, concurrerunt, ſcrinium, cui illæ libertates incluſæ ſunt, ſecum uſque ad forum apportantes, ubi viſitatis literis ſingulis, præſertim de pace nuper facta cum duce Brabantiæ, eodem die ipſam arculam & ſcrinium ad idem monaſterium reportaverunt. Nihilominus inter quoſdam ſuo ſcrinio [illegible] definitum eſt in præjudicium novi regiminis magiſtros civium de cetero debere creari ſecundum pluralitatem vocum vel ſuppoſitorum, non ſecundum electionem vel ordinationem ſedecim commiſſariorum, qui annis [illegible] eligere debebant [illegible] quibus cura creandorum magiſtrorum complenarie committebatur. Sicque in [illegible] ſequenti videlicet in feſto beati Jacobi majoris, juxta pluralitatem vocum creati ſunt in Leodio duo novi burgimagiſtri [illegible] ſecundum ordinationem [illegible], qui bus poſtea non bene ceſſit, [illegible] ſequenti. Nam & ordinatio illa [illegible] que diſplicuit domino Leodienſi ſuoque venerabili capitulo, in tantum, ut cum ſuis nobilibus e palatio, ſe e civitate abſentaverit uſque ad feſtum beatæ Mariæ dictus epiſcopus, nec curaret ad civitatem redire.

Eodem anno cum Everardus de Marka, nobilis domicellus, multis annis gubernaſſet terram de *Bolhen*, ſpectantem ad patrimonium S. Lamberti, mutique ſuſurrarent terram illam invaſiſſe dicto nobili viro, ut evidenter contrarium appareret, C dominus Leodienſis cum electa procerum & equorum comitiva illuc properavit. Cui conſtanter [illegible] obvius factus eſt dictus domicellus, deferens domino ſuo claves caſtri & oppidi. Itaque dominus Leodienſis aliquantis diebus in caſtro ſuo locatus eſt & refocillatus, ſuſpecto Everardo cum filiis ac familia ſua in oppido inferiori hoſpitato omni tempore quo dominus ibi præſens fuerat. Cumque omnes vaſalli terræ ejuſdem ſingula feuda ſua ab eodem relevaſſent ac renovaſſent, juxta morem ſolitum, poſt pauliſper commiſſa cuſtodia caſtri ac patriæ ſæpedicto D domicello, idem dominus cum ſuis ad Leodium repedavit, aſſumens & attribuens novum titulum & nomen ducis de *Bolhen*, quod uſque ad illud tempus facere diſtulerat.

Eodem anno, cum, ut præteritur, Huſſitæ querimonias magnas facerent quotidie apud principes Chriſtianos & communitates, quaſi eis negaretur audientia, pro ſecta ſua defendenda aut proponenda, Baſilienſes illis ſalvum conductum liberrime obtulerant, uſque ad numerum ducentarum perſonarum, ac libertatem veniendi Baſileam, ibique ſtandi, converſandi & cetera faciendi quæ ad E complementum tantæ rei & declarationem fidei ſpectare noſcuntur. Ejus tenor ſubſcribitur in hunc modum.

„Sacroſancta ſynodus, &c. univerſis & ſingulis ſacerdotibus, nobilibus, militaribus, „popularibus & aliis quibuſcumque viris cujuſcumque ſtatus, conditionis aut qualitatis „exiſtant de regno Bohemiæ & marchionatu „Moraviæ, de Praga & civitatibus, &c. qui „vel qui nos cum [illegible] ad generale concilium „Baſilienſe mittentur, &c. tenore præſentium, „

[*] [illegible] Dubium, ſunt Wa[illegible] & Johannes [illegible].

& cetera ſimilia privilegia, quæ ſalvo condecenti neceſſaria ſunt, Huſſitis per Baſileenſes conceſſa ſunt, quæ brevitati ſtudens, hic interſerere non curavi.

[illegible] Porro Huſſitæ ad Baſileam venientes cum duce ſuo Procopio & alio quodam, qui dictus eſt magiſter Petrus de Anglia, multas & longas fecerunt diſputationes pro ſectis ſuis defendendis in conſpectu omnium qui adeſſe volebant, præſertim de communione ſub utraque ſpecie, quas Baſileenſes patienter audierunt, & satis humane tractaverunt. Finaliter permiſſum eſt eis in regno Bohemiæ & marchionatu Moraviæ, ut communicarent, ſi placeret, ſub utraque ſpecie panis & vini, cum hoc non ſit hæreticum, ſed prohibitum ſunt ut ſollicite præcaverent negligentias, quæ ſub tali forma communicandi poterant evenire, ne ſcilicet ſanguis Domini paſſim effunderetur inter manus communicantium, maxime cum interdum maxima multitudo rudium & indiſciplinatorum ad ſacram communionem concurrit. Itaque Huſſitæ ſatis bene contenti abierunt ad propria, de cetero non ita feroces in effuſione ſanguinis Chriſtiani.

Concilium rebelle Eugenio IV. Eodem anno cum dominus Eugenius papa perpendiſſet Baſileenſes in ſeſſione ſua tertia decretaſſe, quod eorum ſacroſancta ſynodus immediate poteſtatem haberet a Chriſto, cui quilibet cujuſcumque dignitatis vel ſtatus, etiamſi papalis exiſtat, obedire teneretur in his quæ pertinent ad fidem & extirpationem ſchiſmatis & reformationem morum &c. & quicumque eorum decretis obedire contempſerit digne pœnitentiæ ſubjici deberet, cujuſcumque ſtatus foret, putavit eum, quod tantam ei auctoritatem concederent, & de plenitudine poteſtatis ad diſſolutionem & revocationem dicti concilii cum præcordiis anhelabat, & de facto id fieri mandabat. Quam ob cauſam cum ex parte eorum miſſi fuiſſent oratores dominus Henricus de Pavede epiſcopus Lauſanenſis, & Henricus Sauter decanus Leodienſis ad ſupplicandum ſanctitati ſuæ, quatenus dictam præſentem diſſolutionem caſſare dignaretur, nec tamen fuiſſent ſuper his exauditi, dictum ſummum pontificem ſuoſque confratres cardinales citare non ſunt, requirere, exhortari & admonere, ut intra trium menſium ſpatium in cauſa tam legitima ſubſiſtente perſonaliter comparerent Baſileæ pro complemento piorum operum ob quæ fuerant illic congregati, alioquin contra eos tamquam contumaces & rebelles procedendum foret ſucceſſu temporis, &c.

[illegible] Anno MCCCCXXXIII quinta die Januarii in civitate Leodienſi facta eſt deteſtanda civilis commotio ſive conflictio in foro civium juxta gradus eccleſiæ S. Lamberti, occurrentibus ſibi partibus ambabus quæ tunc prius dolor multi ſuccreverant. Et facto utrimque

A ſeviſſimo certamine, tandem pars ipſa quæ Waltero *Datbin*, pridem villico Leodienſi, ſed tunc proſcripto faverat, victa fuit, aliquantis ea tempeſtate peremtis, aliquantis ad eccleſiam S. Lamberti vicinam, vel ad tuta loca ſubterfugium quærentibus. Pars vero victrix ingenti [illegible], perpaucos comprehendit, & inquiſitione facta ſuper his qui certamini interfuerant, vel conſiliarium, auxilium aut favorem præbuerant, ingentem multitudinem ex eis ſubſequenti tempore proſcripſit & bannivit, præſidiarii bona eorum mobilibus & immobilibus, quæ notare vocabatur apud eos, confiſcavit, habens tamen hanc confiſcationem juxta legem patriæ antecedentibus approbatam. Aliquantos autem qui ante certamen non interfuerant, ſed tamen favorabiliter eiſdem faverant, aut certe verba nonnulla favoris vel aſſiſtentiæ contentionis protulerant, pecuniaria multa correctis, aut certe per aliquot annos a civitate banniti, ea præcipue de cauſa, quia fama ſonuit velle præſtare, quod ſupradictum Walterum *Datbin* ob ſua demerita, prout aſſerebant, proſcriptum a civitate ad eamdem deberet revocare. Deinceps de conſenſu omnium miniſteriorum civitatis decretum eſt eligi de quolibet eorum decemviros fortes & animoſos, qui ſecus vel cultellos longos ad latera continue deferrent, eo fine, ut ſi contingeret ſimilem vel majorem caſum in civitate ſuboriri, ad conſilium vocarentur, & promtos ſe ad ſuccurrendum civitati & civibus deberent offerre, ipſiſque burgimagiſtris in omni neceſſitatis articulo, quandocumque opus foret ſubvenire. Cum eventum datal quodo pacet & quaſi prophetice pronunciatum eſt a David rege in ſeptimo verſu 77. pſalmi, qui talis eſt: qVarta MarDa VIt paVLo poſtalis nota faCtaM ea ILLIsaVIt Ve ConnotaLat ſententio aLtera componendo dumtaxat literas numerales, & non alias.

[illegible] Eodem tempeſtate ſubortum eſt grave altercatio inter dominum Rabanum quondam epiſcopum Spirenſem & Udalricum de *Manderſcheit* quondam decanum Colonienſem, contendentes de archiepiſcopatu Trevirenſi. Cumque interdictum in civitate Trevirenſi latum fuiſſet, ſeptem religioſi S. Matthiæ Trevirenſis, monaſterium ſuum de licentia ſui abbatis egreſſi ad S. Jacobum in Leodio ejuſdem ordinis S. Benedicti cauſa hoſpitalitatis migraverunt, & in eodem per ſeptem fere menſes ſub regularitate ſunt converſati quouſque interdictum prædictum auctoritate apoſtolica relaxaretur.

[illegible] Eodem anno 25 die Februarii prædones multi egreſſi de finibus Francorum Covinum oppidulum ſitum in extremis finibus patriæ Leodienſis modice muratum, ſeriatim oppidanis ingreſſi ſunt, exſpoliantes & deprædantes illud, & aliquantas domos incendentes

Dd 4

tes & pro reſidui conſervatione ſummam quadragintorum ſcutorum auri recipientes, abducta domina ac octo captivis. Quibus poſt ſecretum ad ſua repedantibus, baluvus terræ cum Gerardo de *Pylly* & Ottone *Dubbe* nobilibus viris, magnaque populari multitudine ſubſequente, per novem milliaria pedetentim prædones prædictos ignorantes a tergo comitabatur. Subſiſtente autem exercitu in loco deputato, dictus Gerardus hoſtium potentiam & numerum volens explorare, cum eis villam vocabulo *Menappe* circa conticinium noctis ingreſſus eſt; cumque didiciſſet magnam prædonum copiam ultra rivum hoſpitatam, regreſſus ad ſuos eoſque ad pugnam animans, repente irruit ſuper eos qui in præfata villa ſopiti jacebant. Subito cunctis ad arma imprudenter ditare contrahendis, circiter nonaginta prædones eo tumultu trucidati ſunt, & reducta ſpolia quæ ſublata fuerant, Leodienſes ad propria gaudentes remeabant.

Eodem anno in die Aſcenſionis Domini Sigiſmundus Romanorum rex duas perpendens coronas adeptus, pro ſuſcipienda tertia intravit urbem Romanam circa horam magnam miſſæ, habens in ſua comitiva dominantes ſuos intimos & quotidianos ſervientes, videlicet quingentos aut ſexcentos equites, pedites autem octingentos. Poſt miſſam autem locatus fuit ad gradus S. Petri in domo cardinalis Arelatenſis, miniſtri autem ejus & familiares in Sancto Spiritu & per burgum S. Petri. Et ne tumultus civilis inter cives Romanos forſitan oriretur ſolito more, deputati ſunt armati multi qui præcaverent. Intrante ipſo Urbem, ſummus pontifex Eugenius pontificalibus inſignitus indutus, venit ei obviam uſque ad gradus ſancti Petri, ibique recepit dictum regem ad oſculum pedis, manus & faciei. Cumque ſimul ingreſſi fuiſſent porticum eccleſiæ, ubi fuerat altare paratum, & rex obtuliſſet ibi ſe velle facere ſolitum juramentum, ſed de communi conſenſu amborum hæc dilata ſunt uſque ad diem coronationis ejuſdem. Intravit autem idem rex Urbem deferens coronam cum tribus portantibus ſceptrum, gladium & pomum ante eum.

Igitur ipſa ſacra ſolemnitate Pentecoſtes ſummo mane papa ſimulque cardinales deſcenderunt uſque ad primam porticum S. Petri, induti veſtibus pontificalibus, ibique rex cum corona præſtitit juramentum domino papæ & eccleſiæ. Poſt hæc papa proceſſit ad altare majus, & tres cardinales, videlicet de Urſinis, Arelatenſis, & ſancti Sixti cum clero S. Petri, duxerunt regem proceſſionaliter ad eccleſiam Lateranenſem ante altare S. Mauritii, & ibi conſecraverunt eum. Quo facto, in principio miſſæ duxerunt eum ante altare majus, & ibi venit ad oſculum papæ, & obtulit aliquantos aureos ad altare. Poſt hoc ſe retraxit ad alium partem chori verſus baptiſterium, ad quam receptaculum ſtudeum præparatum. Inde lecta epiſtola, antequam inchoaretur evangelium, iterato venit ad altare. Tunc papa propriis manibus coronavit eum, imponendo ſibi mitram albam ſimplicem, & cornua mitræ, quæ ponuntur epiſcopis ad utramque aurem, poſita ſunt ei ante verticem unum, & retro caput alterum, & ſupra mitram corona aurea eſt collocata. Poſtea papa ſuſcipiens gladium de altari, tradidit in manibus ſuis, ſimiliter ſceptrum & pomum. Finita miſſa, imperator abſcedens, deſcendit ad gradus S. Petri; quem papa ſubſequens, conſcenſum aſcendit mulam, cujus frenum tenuit imperator, ducens eum fere per tres paſſus. Poſtea quoque ipſe equum ſuum ſimiliter aſcendit, & ſimul ambo equitaverunt juxta muros Urbis verſus pontem S. Angeli. Cumque veniſſent ad eccleſiam quæ ſita eſt juxta pontem, ubi ſunt duo pilaria ad quæ flagellati apoſtoli Petrus & Paulus, imperator manum papæ oſculatus eſt, & equitavit verſus pontem; papa autem reverſus eſt ad ſuum palatium. In pontis medio creavit aliquantos novos milites, & inde proceſſit cum corona ad S. Johannem, ubi pranſus eſt, & hora veſperorum per trans Tiberim reverſus eſt ad S. Petrum.

Iiſdem temporibus tam papa quam Baſilienſes operam extremam dare cupientes pro reductione Græcorum ad obedientiam Romanæ eccleſiæ, licet diverſis animis & contrariis formis, & ex utraque parte directi ſunt ambaſſiatores ad urbem Conſtantinopolitanam ad imperatorem, ad patriarcham eorum & ceteros quibus id opus voluntarium fore putabatur. Sed epiſtolæ & bullæ aureæ utrinque miſſæ ſunt & receptæ, quarum unam placuit hic interſerere quam Græcorum imperator ad Baſileam tranſmiſit, cujus tenor talis erat: « Johannes in Chriſto Deo « fidelis imperator & moderator Romanorum « Palæologus ſemper auguſtus ſacroſanctæ ge- « nerali ſynodo Baſilienſi, ſalutem in omnium « redemptorem. Ambaſſiatores veſtrarum pa- « ternitatum venerunt ad nos & attulerunt ve- « ſtras litteras, ex quibus etiam & relationibus « eorundem oratorum cognovimus bonam « diſpoſitionem & intentionem quam habetis « pro bonitate omnium Chriſtianorum, & « etiam pro unione eccleſiarum Chriſti, & po- « ſtulaverunt nos, ut mittere vellemus noſtros « ambaſſiatores ad reverendas paternitates ve- « ſtras pro iſto negotio ſanctæ unionis. Nos « igitur illos & dicta per illos gratiſſime acce- « pimus & audivimus, quia unionem prædi- « ctam utinam deſideramus & petimus, & pro « iſta multoties miſimus noſtros ambaſſiatores « ad ſanctam Romanam eccleſiam, & illum « ſummum pontificem, ſicut manifeſtum eſt « omni mundo. Et nunc quoniam veſtræ re- « verendæ paternitates pro unione fienda mo- «

ſeram, & placuit vobis ut mitteremus noſtros ambaſſiatores ſuper tale propoſitum dicturos, facturos & audituros, quæ & quanta ad hanc pertinent. Lætati ſumus valde & magnum habuimus gaudium, & ſecundum veſtram voluntatem & petitionem elegimus & miſimus noſtros ambaſſiatores excellentes. Qui cum receſſiſſent a noſtra civitate cum navi ſimul cum veſtris ambaſſiatoribus, reverſi fuerunt iterum, & cum magno periculo a procella & turbatione maris. Et poſtea nobis viſum fuit, propter cauſas veras & neceſſarias, ut unus ex veſtris ambaſſiatoribus veniat ad veſtras reverendas paternitates pro oſtendendo omnia iſta, reliqui vero remaneat hic, & vere inchoato veniet & ille cum noſtris ambaſſiatoribus prædictis, quod ſic factum eſt. Et nunc ad veſtras reverendas paternitates reverendus Antonius epiſcopus Sudenſis veſter ambaſſiator, ex quo de omnibus latius & particulariter ſcietis: poſtea vero venient & prædicti ambaſſiatores noſtri cum fratre Alberto de Criſpis, ſacræ paginæ profeſſore. Tunc etiam clarius & perfectius de omnibus veſtræ reverendæ paternitates ſcietis. Datum in noſtra civitate Conſtantinopoli die decima octava Novembris anno MCCCCXXXIII.

[illegible]

Anno MCCCCXXXIV dominus Mevardus & alii barones Bohemiæ, qui non erant ex parte Huſſitarum, quandam congregationem in campo fecerunt, & venerunt ad hortum ferarum prope Pragam, & cives antiquæ civitatis intromiſerunt eos ad ſe, & armata inſultum cum eis fecerunt in novam civitatem, per duas portas intrantes, & multos ex eis occiderunt, & aliquantos ceperunt: aliquanti autem fugæ remedium quærentes, inter undas aquæ ſubmerſi ſunt ipſo Dominicæ Aſcenſionis die. Quod autem audientes Huſſitæ conſodales eorum qui civitatem Pilzenam obſiderant, accepta pugnaculis ſua ac tentoria, ibant ut ſua Pragam novam, volentes ſua ferre ſubſidium.

Poſt hæc Dominica infra octavas ſecunda Pilzenenſes cum cæteris baronibus regni Bohemiæ animoſe pugnam habuerunt contra eoſdem Thaboritas vel Huſſitas inter oppidum Burſim, & inter Brodam in quadam planitie, ubi ſubveniente ſibi Altiſſimo plus quam XIII millia de Huſſitis, cæſa ſunt cum principe & capitaneo eorum Procopio. Capti ſunt fere ſeptingenti. De Catholicis duntaxat ducenti perierunt tunc, vere martyres Chriſti, ut ſperamus. Duravit hæc pugna per totam diem Dominicam & noctem ſequentem, & uſque ad horam tertiam alterius diei ſubſequentis, prout Sigiſmundus imperator Baſileenſibus intimavit.

[illegible]

Eodem tempore illuſtris Portugalliæ & Algarbii rex ac dominus Septæ, Fernandus nomine, cupiens extendere & dilatare terminos Chriſtianorum in Africana regione, cum exercitu fere duodecim millium hominum obſidere cœpit civitatem *Tangar*, in qua erant circiter totidem millia hominum incluſa. Facto circumcirca vallo ligneo, ac foſſatis, ne faciliter ad eos hoſtibus pateret aggreſſus: & cum in proximis videretur fore deditio, oppidani lamentabiliter petierunt ſibi concedi inducias ex dierum quibus de ſua ſalute & forma ſe ſuaque dedendi tractare poſſent. Quas liberaliter illis datas, illi Punica fraude repleti, clam per nuncium mandaverunt Sarracenorum regem *Fezæ* ſibi præbere auxilium, intimantes eidem anguſtias quas ſemper a Chriſtianis tolerabant, ac ſupplicantes ut properaret indilate. Quibus auditis, rex præfatus venit cum centum viginti millibus paganorum, Maurorum, Numidarum, quorum facies ſuper carbones erant denigratæ, circumcingens obſidentes. Cumque Chriſti jam inter vallas circumſepti, duplicem paterentur obſidionem, validaque fame premebantur penuria, quæ ſævior eſt omni gladio hoſpitis: adeo ut ſanguinem & urinam ſuorum biberent jumentorum. Quamobrem ſic in arcto poſiti poſtulabant ſibi dep[illegible] dari, prohibitis aliquantis conditionibus & pactis, præſertim ut ante omnia civitas Septæ redderetur, quam prædeceſſor dicti regis Portugaliæ dudum in manu violentia dominio paganorum ſubtraxerat. At rex Fernandus Chriſtianiſſimus perpendens Septam tot occaſionibus eſſe accommodam, utpote de qua ficus, racemi, malogranata & hujuſmodi Punica commercia ad alias devehuntur provincias, habito cum illis conſilio, deliberavit petentibus paganorum debere contentum præbere ſuperficiem terræ, ut ſic ſaltem populus Domini ſalvus & illæſus abiret. Porro ad hæc, quidquid utique promiſerim paganis, nunquam illam nobilem Septam ad manum infidelium colentium legem Mahometi reverti permittatis. Ego pro vobis obſes maneo in vinculis paganorum, paratus potius ſuſtinere multa mortis genera, quam efficiar ut Septæ contrarius. Sicque factum & paſſum eſt, traditurque eſt rex in arctiſſima cuſtodia, & populus Chriſtianus ad ſua navigia, quæ in riparia *Tangar* oppidi locata fuerant, receſſit incolumis. Nihilominus Sarraceni contra pactum abeuntes, Chriſtianos a tergo interdum perſequebantur, dicentes quod ea tunc ſtrage permittebantur abſcedere. Itaque cum poſt aliquantos dies peteretur adimpleri promiſſio ſive compactio de tradenda Septa, rex ſuſpedabilis nullis minis aut tormentis induci potuit, ut illi redditioni conſenſum applicaret. Quam ob cauſam pagani efferati, poſt longam regis macerationem, & frequenter illata convicia, ignominioſa eum morte peremerunt, ut arbitror verum Dei martyrem ac pugilem fidei Chriſtianæ. Et qui centum millia vel obſidioni

[illegible]

interfuit, ſufficiens teſtimonium perhibens. Eam morte ſublata, ſoror ejus domina Iſabella, duceſſa Burgundiæ & Brabantiæ, in oppido Bruxellenſi ſolemnes ei fecit exequias celebrari.

Grandis ventus ... Leod. ruina, &c.

Eodem anno ſeptimo die Octobris de nocte ventus vehemens ab Occidente ſubortus, mirabiliter erumpens, impetuoſiſſime ſe reddidit [illegible] noſtris, ſubvertens faſtigia & cacumina domorum ac ſummitates turrium circa Coloniam, Leodium, Metas & ceteras Germaniæ inferioris civitates, infinita damna inferens, arbores etiam infinitas radicitus evertens. In qua quidem procella cecidit turris eccleſiæ S. Leonardi in ſuburbio Leodienſi, quæ in eadem ruina fere dimidiam partem eccleſiæ ejuſdem contrivit, nemine tamen in eadem corporaliter læſo. Non eſt repertus homo vivens, qui hunc tam ſævum flatum ſe vidiſſe temporibus ſuis aut audiviſſe enarraret.

Tractatus Attrebatenſis.

Anno MCCCCXXXV. in menſe Auguſto facta eſt famoſa dieta illa Attrebatenſis, pro qua ſtatuenda longo tempore vigilantiſſime laboravit reverendiſſimus pater dominus cardinalis S. Crucis, de ordine Carthuſienſium: ad quam ex parte ſummi pontificis & concilii Baſileenſis venerunt cardinalis prædictus & cardinalis Cypri, epiſcopi quinque, abbas Vizeliacenſis præſidens nigrorum monachorum in Baſilea, multique doctores tam in ſacra theologia quam in utroque jure, ceteriſque facultatibus eminentes. Pro parte Francorum archiepiſcopus Rhemenſis, dux Borbonii, comes de *Richemont* conneſtabularius regni, comes Vindocinenſis, magiſter Chriſtophorus de *Harcourt*, ceterique principes ſeculares ac prælati eccleſiaſtici æſtimati ad numerum quingentorum equorum. De parte Anglorum cardinalis Angliæ, patruus regis, & epiſcopus Wintonienſis, archiepiſcopus Eboracenſis, epiſcopi Norwicenſis & Menevenſis, comites duo, ceteri in apparatu magno ad numerum trecentorum equorum. Inter ceteros præcurrebat ambaſſiata illuſtris ducis Burgundiæ, Brabantiæ, &c. qui perſonaliter interfuit, habens in ſuo comitatu & expenſis potentiſſimum & reverendiſſimum virum Johannem de *Heinsberg* Leodienſem epiſcopum, cujus ſola comitiva perſonarum, clericorum & nobilium æſtimabatur ad ſummam centum & ſexaginta equorum [illegible]. Aſſtat & dux ſecum comites de *Ligny*, de S. *Paulo*, de *Stampes*, de *Naſſau*, de *Meurs*, de *Wedemont*, & alii principes nobiles ad numerum quingentorum ſerventium calcaria deaurata. Cumque dux Burgundiæ Attrebato appropinquaſſet, dux Borbonii & comes de *Richemont*, qui eum prævenerant, occurrerunt ei foris civitatem ad ſpatium unius milliaris. Quos cum dux Burgundiæ conſpexiſſet, mox de ſuo ſonipede deſcendit, & illi pariformiter ſalutantes ſe mutuo in oſculo pacis, tamquam amicitiam abolitam renovantes, ſeque [illegible] equis cum ingenti omnium tripudio Attrebatum introierunt, & factum eſt gaudium magnum in illa civitate.

Principibus ergo convenientibus & multa hinc inde allegantibus inconvenientia, & præcipue duce Burgundiæ proponente necem quondam genitoris ſui, & nihilominus ipſe propter hanc [illegible] in regem & regnum, & ſe alicubi cum Anglicis hoſtibus eorum fœderaſſe; Francis e diverſo necem ducis Aurelianenſis allegantibus, & [illegible] gentem Anglicam in ſua pertinacia ſe velle [illegible] diſſeverantibus, ſunt tandem factæ aliquantæ collationes & deliberationes [illegible] per reverendum & doctiſſimum virum dominum Thomam, poſtea papam, pro tunc commendatarium & collateralem individuum domini cardinalis S. Crucis, [illegible] & humilibus monitionibus, aſpirante gratia Dei, emollita ſunt corda principum dudum adamante duriora, & poſt multos tractatus facta eſt pax firma inter regem Francorum Carolum & Philippum ducem Burgundiæ, ſingulique utrobique partes componentes, ſpretis Anglicis, qui ad concordiam & pacem nullo potuerunt medio flecti. Quapropter diſponente Deo inglorii facti ſunt, multiſque plagis, ſtragibus & damnis afflicti, & a locis ſuis penitus expulſi, quos pridem in manu forti invaſerant, & poſſederant annis plus quam triginta. Qualis autem pacis forma fuerit, ignoro.

Monachi S. Trud. [illegible]

Eodem tempore religioſi ordinis S. Benedicti, ad quos ex integro ſpectare debet dominium oppidi S. Trudonis, cernentes canonicos de eorum permiſſu noviter inſtitutos, in eodem oppido velle præcedere eos in proceſſionibus, qui domini eorum ſunt ab antiquo, [illegible] gravaminis non mediocriter commoti, practicaverunt apud dominum Eugenium papam ut de monaſterio fieret de cetero eccleſia collegiata, & poſt mortem religioſorum ſuperſtitum [illegible] canonici dicerentur & eſſent. Et [illegible] non de facili aliqua bulla apoſtolica ſuper hoc negotio confecta fuerat, & [illegible] interponentibus ſe quibuſdam [illegible] religionis zelatoribus, ceſſatum eſt [illegible] quidquid per [illegible] attentatum.

Anno MCCCCXXXVI. quidam nobilis armiger Francigena dictus Philippus de *Lenoncourt*, commorans [illegible] cum [illegible] domino Johanne de *Lucemburg* comite de *Ligny*, confœderato etiam ſibi Johanne de *Brabantia* acerrimo prædone, nullo [illegible] offenſus, de terra Leodienſi circa oppidum [illegible] in extrema patriæ confinia [illegible] prædam abduxit ingentem. Quam ob cauſam effecti Leodienſes, illis aliquantos probos ac electos equites deſtinarunt, qui quadam die [illegible], non ſervata militari diſciplina

progreſſi, occurrentibus eo [illegible] permiſſa à ſagittariis eorum damna gravia pertulerunt. Exeundo deinde aliquanto temporis ſpatio, ex integrum oppidi & ſuburbanam patriæ Leodienſis [illegible] convenit exercitus, obſidionem faciens circa caſtrum de [illegible], quod erat ſubterfugium & velut arx inexpugnabilis prædonum prædictorum, domino Leodienſi ſemper in fronte certaminis [illegible]. Quadam die aliquanti parvi [illegible] cauſa prope caſtrum exeuntes, [illegible] quos collegerant intra eorum fortalitium ponentes, cuſtodes eiuſdem tanquam homine phantaſtico [illegible], & quaſi crapulati a vino [illegible] Dei [illegible] conſpicientes, [illegible] de exercitu fortalitium ex improviſo aggreſſi ſunt, non præſente eis capitaneo eorum, & appoſitis ſcalis ac machinis cum ſagittis & arcubus, aſcenderunt aliquanti ſuper muros leonino more frementes, & nonnullos ex obſeſſis trucidantes. Tandem abſque gravi pugna vel damno exercitus, intercepto caſtro, comprehenſus eſt ille capitaneus prædonum ſacerdos Robertus nomine, cum ſuis complicibus triginta duobus. Porro prædictus ſacerdos [illegible] ſe mortem ſub paſſu evaſurum, [illegible] ſuos complices velut per [illegible] cunctos ſodales ſuos ad arbores ſuſpendit manibus ſuis, ipſe vero poſt hæc flammis ancipitibus, dein [illegible] vitam hoc modo terminavit. Fortalitium vero tandem demolitum, & cuncta illic inventa præda diripientibus patuerunt. Quibus peractis, aliud fortalitium vocabulo [illegible], cuius capitaneus [illegible] de Comino pridem prædator fuerat, ſubverſum eſt. Tertium quoque nomine Altum caſtellarum, quod nuper ad capitulum [illegible] pertinebat, ſed violentia prædonum [illegible] ſubreptum, depopulati ſunt. Sed & oppidani de [illegible] veriſimiliter metuentes, fortalitium de [illegible] propinquum eis debere obſideri, propter metum præcaventes propriis perſonis ipſum ſubverterunt. Sicque poſt ſpatium quinque hebdomadarum ſpatium dominus Leodienſis cum ſuis equitibus integris [illegible] remeavit ad propria, quinque dumtaxat ſortitus caſu de prædictis rogo [illegible].

Eodem anno dux Burgundiæ Philippus cum ſuis Flamingis obſedit Caleſium [illegible] conductum in dieta Atrebatenſi comprehenſum, ſubreptum Anglis, è portu quo per mare ad Londonias navigatur. Porro dux Gloceſtriæ quadam die egreſſus Caleſium cum ſuis cohortibus, pedites Flamingos inculcare cœpit & invadere [illegible]. Quibus mox terga præbentibus, ingens ex ipſis ſtrages facta eſt, reclamante & ſemper revocante eos duce ſuo cum Picardis & Burgundionibus. At illi putantes ſe circumſeptos a prædonis, nulla potuerunt arte revocari. Unde graviter eſſe [illegible] dux prædictus, obſidione relicta retroceſſit, Flamingis ſuis [illegible] notam hanc uſque in ſæcula ſæculorum indelebilem. Contigerat [illegible] [illegible] a [illegible] domino Johanne de [illegible] [illegible] de [illegible] capitaneo dominio [illegible] ipſum velut traditorem exercitus ac fugæ conſilium confeſſum peremiſſe, quod [illegible] non ceſſit in bonum.

Interea eodem tempore Leodienſes [illegible] ſubverſione fortalitii de [illegible], ſecundum quoque dictum [illegible], quorum capitanei præſes [illegible] prædonibus, malo ſuo [illegible], everterunt, & villam adjacentem [illegible].

Hoc etiam anno deceſſit a ſæculo vir ſingularis & excellens valde dominus Reynerus de [illegible] abbas S. Jacobi Leodienſis, vir per omnia venerandus, qui intra annos [illegible] quibus præfuit, [illegible] tam corporalibus quam ſpiritualibus [illegible] monaſterium complevit. Cui ſubrogatus eſt unanimi concordantia fratrum, dominus Rogerus cognomento de [illegible], antiſtitis [illegible].

Caſtrum dictum [illegible], olim fortiſſimum & inexpugnabile, ſitum in ducatu [illegible], hoc anno hac occaſione & aliquo [illegible] ſubverſum eſt. Nam circa finem menſis Julii prædones circiter [illegible] a capitaneo ſuo Bernardo de [illegible], ut depopularentur terram Leodienſium circa [illegible] & maxime terram de [illegible] & [illegible], ſpectantem pro tunc ad nobilem virum & potentem Everardum de Marcha. Cum res innotuiſſet Leodienſibus, cœperunt illos [illegible] invadere, prædam excutere, fugare & trucidare. Quorum aliquanti impetum declinantes, ingreſſi ſunt oppidum [illegible], [illegible] Leodienſium [illegible]. Unde ex mandato [illegible] Namurcenſes juſſi ſunt confeſtim abire, nec illic amplius remorari. Omnes tamen uno demto pro nunc evaſerunt. His [illegible] audiens, dictus Everardus ſciens [illegible] in caſtro remanſiſſe, congregatis circumcirca ſubditis ſuis & amicis, cœpit illud obſidere, comminans illis Leodienſes omnes advenire & caſtrum everſuros, omneſque [illegible] occiſuros more ſuo. Bernardus hoc territus & exemplo prædonum de [illegible] motus edoctus, ſalvis rebus & corporibus ſuis ac ſuorum caſtrum tradidit in manus Everardi ſupradicti. Qui cum illud ſibimet [illegible] uſurpare & appropriare, Leodienſes ei per nuntium mandaverunt, quod niſi id ſubverteret, indignationem eorum non [illegible] incurreret, [illegible] ſuum primogenitum in Leodium [illegible] venientem arreſtari fecerunt. Quo ille percepto, timens Leodienſes offendere, ceſſit propoſito. [illegible] illuc miſſi ſunt [illegible] & [illegible] quorum ſubterrancis, infra ſpatium octo dierum muros caſtri ac villæ ſubjacentes protinus demoliti ſunt, facientes [illegible] ſempiternam. Unde

gavisi ſunt omnes incolæ regionis, quia ſublatus eſt hoſtis eorum ſuperbiſſimus, qui conculcabat terram & quotidie vaſtabat provinciam, depauperabatque vicinos.

Hoc eodem anno inſtante ultima ſolutione talliæ ducis Burgundiæ, quæ tandem ad ſexaginta millia florenorum Rhenenſium aſcenderat, nequaquam mirum, prætertim Hoyenſes, qui quotam ſibi deſignatam nondum ſolverant, difficiles admodum rebelles ſe reddebant ad contribuendum, cumque compoſitionem fieri de ſingulis revera per deputatos. Itaque per hunc modum, niſi viri prudentes ex Leodienſibus futurorum providi præcaviſſent, & medium bonum invenissent, tota patria ſubſtantiam amiſiſſet inæſtimabilem & nomen perpetuum temporibus, nec non & notam indelebilem a ſuis frontibus in æternum. Siquidem omnes præterea habitatores caſtra haberent undique viſores, & deinde multam concordatam incurriſſent poſt tranſgreſſionem termini aſſignati, quæ quotidie die aſcenderat ad decem millia nobilia Angliæ, denique tam ſpiſſatus fuiſſet numerus, ut nec poſtea totum ſufficeret ſummam ſolvere in futurum. Quare ob cautam hoſtes juſto titulo terram Leodienſem infeſtare potuiſſent, nec illi cautam repugnandi habuiſſent. Sed per inſtinctum Spiritus ſancti viri eccleſiaſtici utrique Leodienſes de ſuo proprio hanc ſummam reſtantem a tempore exegebant, & ne defectus in ſolutione ſummæ contingeret, patriæ totam ipſam mutuaſſe ante præſtiterant, donec tempore congruo, poſtquam hi qui inconſulte nondum aliquid ſolverant, eiuſdem ſatisfacerent. Ob hanc quoque cautam nonnulli viri compulſi ſunt ſua vendere jocalia, aliquanti pentiones vitales ſuper ſe invadiare, malentes ad tempus ſuſtinere diſpendium in facultatibus ſuis, quam ſi tota regio damna vel guerras inde ſuſtinere debuiſſet & infamiam immortalem. Itaque Dei gratia the ſauris negotium, intrantibus ducis utique conſiliariis, qui necdum ſibi Leodienſium præmoverant, conſiliarii & complanatum, & pœnæ quas incurrerant remiſſæ.

Eodem anno poſt feſtum Aſſumptionis glorioſæ Virginis Mariæ in civitate Baſileenſi celebratum eſt capitulum generale religioſorum ordinis S. Benedicti de provinciis Colonienſi & Treverenſi, cui perſonaliter præerat dominus Julianus cardinalis S. Angeli legatus in Germania, & aſſiſtebant duo ejuſque eiuſdem ordinis, videlicet Q gentis & Laſſancenſis, abbates quoque, priores & præpoſiti in numero copioſo. In quo in ſancto loco multa ſtatuta ſunt ordinata pro obſervantia religionis, & præterea de celebrandis capitulis provincialibus de triennio in triennium, quæ quidem in Colonia & Treveris ſingulis annis hucuſque continuata ſunt. Sed dominus Leodienſis, qui domino Legato a papæ plus faveret quam Baſileenſibus, in ſua diœceſi noluit ea admittere.

Anno MCCCCXXXVII feria quarta infra octavas Pentecoſtes, Philippo duce Burgundiæ ingreſſo Brugas oppidum Flandriæ cum ingenti armatorum manu, ſub prætextu & colore, ut per Scotiam navigaret verſus Hollandiam, ad pacificandum partialitates illic pro tunc dominantes, tacite eos oppidanos maximam ceperunt invadere, percutere & jugulare, & oppidum, ſi forte potuiſſent, dictiſſimum ad nutum ſuum ſubjugare. Verum mali hujuſmodi ad arma currentes, repulſus eſt dux cum ſuis complicibus omnibus & extra portam fortuito caſu reſeratam fugatus. Ceciderunt tamen ibi quidam nobiles barones de Lisleadam cum quibuſdam complicibus, qui ceteris fortius & acrius ſe reſtiterant Brugenſium impetuoſitati. Quam quidem præcipitatam audaciam poſtmodum gravius exiverunt Brugenſes, duce eorum precibus & pecunia placato, & aliquibus ex oppidanis in foro publico decapitatis.

Eodem anno in Februario orta eſt gravis controverſia inter cathedralem & ſecundarias eccleſias Leodienſes occaſione duorum choralium eccleſiæ collegiatæ S. Petri in Lovanio, quæ eſt de ſua civitate ſecundariarum eccleſiarum. Siquidem magiſter Lemmus de Buſt archidiaconus Brabantiæ in eccleſia Leodienſi dictos chorales propter ſuas contumacias & enormes exceſſus in eorum ſtatu, & de facto corrigere voluit, infra exigentiam de eis. Cui ſe opponentes decanus & capitulum Lovanienſe, aſſerebant dictos chorales non ſubeſſe correctioni dicti archidiaconi, ſed duntaxat capituli ratione libertatum, franchiſiarum, privilegiorum & exemptionum eorundem, quas eos quæ habebant & habere debebant ex jure præcipuo ſecundariæ eccleſiæ Leodienſes, quibus in fraternitate fuerant a longo tempore unitæ. E diverſo dictus archidiaconus, conſentiente ſibi capitulo majori, affirmabat ſe nolle privilegia ſecundariarum eccleſiarum in aliquo derogare aut earum conſuetudines prævaricari impetere, ſed non putabat præſcriptum fore ut chorales eccleſiæ Lovanienſis gauderent his privilegiis & exemptionibus, quibus chorales eccleſiarum Leodienſium gaudere conſueverunt, aliis aſſerentibus ſummum eundem eſſe diu, & contra aſſerentibus contrarium & unanimem eſſe debere auctoritatem. Partibus autem ambabus in ſua opinione perſeverantibus, domini eccleſiæ Lovanienſis ceſſaverunt a divinis Dominica poſt octavas Paſchæ, & organa ſuſpenderunt, quæ tamen ceſſationem actam per dominum ducem compulſi ſunt relaxare. Eccleſiæ autem ſecundariæ cum ſibi confœderatis ceſſaverunt a divinis longo tempore propter ſuam, ut aſſerebant, non contrariantibus Lovanienſibus illatas, in totum ut contra ſolutum

una mecum in Rogationibus quæ ſunt ante Aſcenſionem Domini, proceſſionaliter ire tenuerunt cum domino eccleſiæ majoris. Unde plerique viri graves valde ſcandalizati ſunt, videntes inter columnas eccleſiæ ob tam levem occaſionem tam validam commotionem ſubortam. Inſuper & domini ſecundariarum eccleſiarum in tantum [illegible] magiſtros & conſules civitatis, volentes eum [illegible] qui hos in proſperis & adverſis continuum, auxilium & favorem de lege naturæ & civilitate tenerentur impendere. Cum autem dictus ceſſus ſive ſuſpenſio organorum per tres continuas duraſſet ſeptimanas, tandem poſtea eadem organa ſunt relaxata. Verum domini canonici ſancti Servatii Trajectenſis conſiderantes ingratitudinem eccleſiæ majoris [illegible] continentiæ [illegible] ac prædictum archidiaconum in ſuis domibus conſtituerunt & eccleſia, cum duorum ſecundariarum eccleſiarum per unum fere menſem [illegible] converſati & [illegible] permanſerunt [illegible] S. Mariæ [illegible] contra ipſum [illegible] eadem [illegible] qua celebramus martyrium apoſtolorum Petri & Pauli, dictus archidiaconus ex gravi mœrore & aſſlictione ſpiritus de medio ſublatus eſt, & vitam terminavit. Poſt cujus interitum ſubito eſt præfata contentio [illegible] ſcandaloſa.

Eodem tempore Eugenius papa celebravit concilium œcumenicum in civitate Ferrarienſi pro reductione Græcorum & aliarum Orientalium eccleſiarum, ad unionem ſacroſanctæ eccleſiæ matris Romanæ, pro quo Veneti multum laboraverant, & eos ad portum expenſis propriis ducere debebant. [illegible] Baſileæ [illegible] caſſare & diſſipare debere, & contra rebellantes procedendi formam [illegible] Bohemorum [illegible] pro eorum reformatione indulſit [illegible] ſpatium 10 dierum & non amplius, intra quam [illegible] ipſos [illegible] ad [illegible] Ferrarienſem [illegible] pro felici rerum ſucceſſu. [illegible] Baſilienſes in ſuo propoſito perdurantes, contra dominum Eugenium & ſuos cardinales horrendas fulminaverunt [illegible], ipſum primo ſuſpenderunt ab omni adminiſtratione papatus tam in temporalibus quam in ſpiritualibus, & deinde quantum in eis erat, ipſum a papatu deponentes, prout in ſequentibus declarabitur. Poſt multas tandem & varias diſceptationes verborum & quæſtionum [illegible] Ferrariæ inter Latinos & Græcos, præcipue de proceſſione Spiritus ſancti a Patre & Filio, & ſimilibus Græci ſe ſponte & ex integro ſubmiſerunt ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ & ſummo pontifici Eugenio, prout fatebantur, ſperantes ſe per hunc interventum & ſubſidium ſuſcepturos contra

A potentiam Turcorum, qui eos diutius acerrime impugnabant, & jam fere uſque ad Conſtantinopolim terminos ſuos dominos protelaverant. Sed quod [illegible] barbara Græca gens [illegible] quod habere ſolebant.

Sigiſmundus imp. obit.

Eodem anno ſeptimo die Decembris Sigiſmundus imperator viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, anno ab electione ſua in regem Romanorum 27, imperii quarto, regni Hungariæ circiter quinquageſimo, regnorum autem Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Serviæ, Bulgariæ, Comaniæ circiter 17. Hic pro unione eccleſiæ & extirpatione ſchiſmatis, quod per annos 40 eccleſiam catholicam graviter [illegible], ſed & pro pace ac concordia principum Chriſtianorum ſolertiſſime laboravit omni tempore vitæ ſuæ. Hoc anno poſt factam concordiam inter Carolum Francorum regem & Philippum Burgundiæ ducem, idem rex abſque obſtaculo ingreſſus eſt ad civitatem ſuam Pariſienſem, quam a longe retroactis annis non intraverat, & cum [illegible] tripudio receptus eſt [illegible]

Albertus dux Auſtriæ eligitur in regem Romanorum.

Anno MCCCCXXXVIII. in menſe Februario poſt mortem Sigiſmundi imperatoris cum venerabilibus electoribus imperii apud Franckfordiam [illegible] electus eſt in regem Alemanniæ Albertus dux Auſtriæ, Stiriæ & marchio Moraviæ, qui cum uxore ſua Elizabeth una filia Sigiſmundi prædicti factus eſt etiam rex Hungariæ, Bohemiæ, Croatiæ, Dalmatiæ & aliorum regnorum quæ dictus ſocer ejus prius [illegible] poſſederat. Hic propter guerras continuas quas geſſit contra regem Poloniæ, qui cum fratre ſuo [illegible] Sigiſmundi regnum Hungariæ pro majori parte uſurpaverat, & inſuper contra Turcos necnon Huſſitas in regno ſuo Bohemiæ nondum a ſtrage ceſſantes, morte quoque præventus, nullam [illegible] imperialem ſuſcepit Aquiſgrani.

Treverenſis archiepiſcopatus [illegible]

Eodem anno Johannes de Heinsberg Leodienſis epiſcopus rogatu multorum principum Alemanniæ cœpit gubernare Trevirenſem archiepiſcopatum, qui [illegible] ſub duobus contendentibus de primatu graviter [illegible] deinde eſt ei [illegible] commendatus a ſede apoſtolica propter ſuam excellentem induſtriam & ſagacitatem, unde Leodienſes non [illegible] murmurare cœperunt & querulari, aſſerentes eum minime propter hoc poſſe intendere gubernationi patriæ propriæ. Cumque res hæc ſuis diſpliceret aliquantis optimatibus patriæ, qui de curia [illegible] largas & amplas [illegible] ſtudere [illegible], [illegible] tandem [illegible] cum gaudio removit Leodienſem eccleſiam, [illegible] in ea poſſidere [illegible] quam dominum [illegible] cum jurgio.

Completo vero diſturbio, ſuſcepit archiepiſcopatum præfatum dominus Jacobus

Conc. generale [illegible] Ferrariæ.

dus *Spyck* pridem Scholaſticus Trevirenſis ac clericus, vir multum proficuus, perſpicax & activus, ſtatura puſillus, ſed animo procerus.

Fames. Omnium frugum terræ, vinorum & bladorum per totam pene Europam ingens penuria, adeo ut modius ſpeltæ menſuræ Leodienſis venderetur pretio 41 boddrecorum, quorum triginta ſex valebant florenum Rhenenſem, cum precedentibus annis vix 16. boddrecis vendi ſolebat. Sed & carrata vini Rhenenſis aut Moſellani, quæ communiter annis 15 aut 16 florenis vendi ſolet, hoc anno pro 36 & amplius emebatur. Quamobrem multi de populo leguminibus & avena interdum ſe ſuſtentabant, & multi fame perierunt. Unde magiſtri civium Leodienſium viſitata & ſcrutata horrea per Haſbaniam, & ſolario frumento per patriam, proclamari fecerant publice ſub pœnis adiectis, ne quis blada ad exteras deferret aut venderet regiones, providentes civium calamitati.

[illegible] Hoc anno Caſimirus frater regis Poloniæ a quatuor baronibus & aliquantis nobilibus regni Bohemiæ, contra omnes vel contra medietatem & regni ipſius contradictionem eligitur in regem Bohemiæ, contra Albertum regem Romanorum, cui ex duplici ſucceſſione, videlicet legitima & hereditaria regnum ipſum debebatur & competebat, prout in epiſtola directa ad Eugenium papam plene & plane declaratur. Quapropter inter Hungaros & Bohemos, necnon & Polonos & *Zuphanenſes* deteſtanda ſunt bella ſubſecuta. Thaboritæ ſive Huſſitæ dicto Polonorum regi ex odio inveterato, quod contra dictum Albertum gerebant, favoribus & ſuccurrerunt.

Peſtis per totam Europam. Anno MCCCCXXXIX. peſtis epidimiæ totam pene debacchabatur Europam, innumeros extinguens Chriſtianos ab eo tempore quo viget, donec paucis locis ab hac plaga Dei gratia cuſtoditis. Inter Leodium nonnunque & Namurcum plusquam viginti millia hominum utriuſque ſexus hac peſte perierunt.

[illegible] Item dominus Henricus de *Merode* ex canonico Aquenſi factus eſt abbas Stabulenſis & Malmundarienſis, & in monaſterio S. Jacobi Leodienſis munus benedictionis ſuſcepit, & ex commiſſione domini Eugenii papæ per abbatem S. Jacobi ad profeſſionem ſacræ religionis S. Benedicti admiſſus eſt, præſentibus ibidem conſanguineis ſuis comite de Solms, domino de *Haſtiere*, Henrico de *Graueſele*, domino de *Rugferch* & aliis multis.

[illegible] Baſilienſes hoc anno 25. Julii poſt graves proceſſus quos in Eugenium papam fulminaverant, ipſum, quantum in eis erat, a papatu depoſuerunt in ſeſſione ſua publica, ſub hac forma verborum quæ ſequitur. Sacroſancta generalis ſynodus Baſilienſis, &c. per hanc ſententiam diffinitivam pronunciat, decernit & declarat Gabrielem primo nominatum Eugenium papam IV. fuiſſe & eſſe notorium & manifeſtum contumacem, mandatis ſeu præceptis eccleſiæ univerſalis inobedientem, & in aperta rebellione perſiſtentem, violatorem aſſiduum atque contemptorem ſacrorum canonum ſynodalium, pacis & unitatis eccleſiæ perturbatorem, notorium univerſalis eccleſiæ ſcandalizatorem, notorium ſimoniacum, perjurum, incorrigibilem, ſchiſmaticum, a fide devium, pertinacem, hereticum, dilapidatorem jurium & bonorum eccleſiæ, inutilem ac damnoſum adminiſtratorem Romani pontificii, omni titulo, gradu & honore & dignitate ſe reddidiſſe indignum. Quem propterea hæc ſancta ſynodus a papatu & Romano pontificio ipſo jure privatum eſſe declarat & pronunciat, ac ipſum ab eiſdem amovet, deponit, privat & abjicit. Et multa in hunc modum.

Anno MCCCCXL. Albertus electus in regem Romanorum nondum coronatus Aquiſgrani ex diſſenteria defunctus eſt, relinquens uxorem ſuam gravidam, quæ poſtea filium peperit patrimoniorum regnorum ſucceſſorem, cui nomen impoſitum eſt LADISLAUS. Cumque aliquanti Hungari putarent ipſum eſſe regem ſubditum, non ex regina generatum, mater filium in ulnas ſuſcipiens, videntibus cunctis qui aſtabant lactavit, & ubera illi ſugenda præbuit: ſicque omnis ambiguitas de cordibus Hungarorum radicitus eſt ſublata. [illegible]

Villa dicta *Pontoyſe* inter Pariſius & Rothomagum ſita ſuper ripam Sequanæ, diu poſſeſſa ab Anglis hoc anno recuperata eſt a Francis per longiorem obſidionem ibi factam.

Eodem anno Baſilienſes aſſerentes ad ſe de jure devolutam electionem ſummi pontificis, poſt depoſitionem domini Eugenii a papatu, tandem ne viderentur acephali, elegerunt in papam Amedeum ducem Sabaudiæ, veteranæ militiæ virum, quem Felicem quintum in ſua obedientia nuncupari voluerunt, & per bullas mandaverunt domino duci Burgundiæ ac domino Leodienſi ſolenniter, ſemper & cardinalibus adhærentibus pontifici Romano Eugenio: & ſic ſchiſma quod per annos 21. ſublatum fuerat ab eccleſia, ſub duobus papis rurſum, pendulum reviviſcere cœpit, conniventibus in hoc negotio univerſitatibus Cracovienſi & Vienenſi Auſtriæ, quæ Baſilienſes in hoc facto rite proceſſiſſe diſſinierant, ceteris contrarium affirmantibus, & per ſacros canones id probantibus. [illegible]

In urbe Aquenſi decima quinta die Julii cum populo ſacræ monſtrarentur reliquiæ, prout ſeptennium ſemel conſuevit fieri, ſolarium domus unius quæ in foro ſita erat, corruens, homines amplius 17 extinxit. Item Theodericus dominus de *Bollant* eo tunc burgravius Lymburgenſis duos puteuos ac di-

viros de Anglia profectos inter Trajectum & Aquenſem urbem comprehenſos, in ſtrata publica captivos adduxit, primo in caſtro de *Amerſfoort*, & de poſt in *Barenborch*, quod eſt de ditione domicelle de *Rodemaeh*. Quæ cum percrebuiſſent ad aures ducis Burgundiæ, continuo evocavit dominum Theodericum apud villam S. Audomari, juſſit apud caſtrum *Hesdiniacum* cuſtodiri, de quo poſtmodum non ſine gravibus expenſis exire eſt permiſſus. Sed & Anglici prædicti per induſtriam & interventum domini Ruperti comitis de *Virnenborg* dimiſſi ſunt ſub certis pactis abire Coloniam, ſed prædam quam amiſerant non rehabuerunt.

Anno MCCCCXLII Fredericus dux Auſtriæ, Stiriæ, Karinthiæ, Tyrolis, &c. electus concorditer in regem Romanorum, cum magna comitiva procerum & optimatum Alemanniæ, aſſociato ſibi domino Ludovico duce Heydelbergenſi, comite Palatino Rheni, cum multis etiam comitibus ac baronibus, ac præſidente concilii Baſileenſis domino Ludovico cardinali Arelatenſi, coronatus eſt Aquiſgrani in Romanorum & Alemanniæ regem per Theodericum de *Meurs* archiepiſcopum Colonienſem. Verum Leodienſis epiſcopus ad cujus diœceſim ſpectat urbs Aquenſis, tenens partem domini Eugenii papæ IV. in eundem dominum Arelatenſem fautorem Felicis V. ſic in ſua obedientia nuncupatum, duras ſatis & graves impoſuit invectivas, quibus ille conſternatus poſt paululum hoſpite inſalutato receſſit ab urbe.

Eodem anno Conradus de *Moreo* vir nobilis, qui jure hæreditario aſſerebat ad ſe ſpectare dominium caſtri de *Monioie*, non longe ſiti a civitate Aquenſi, a quo tamen excluſus fuerat per ducem Montenſem & Juliaci, ſocians ſibi cognatorum ſuorum & amicorum comitiva non parva, videlicet de *Buſſanie* & *Argenteal*, cœpit caſtrum invadere, & inſultum gravem in illud facere: ſed reſiſtentibus cuſtodibus caſtri, infecto negotio rediit ad propria.

Præterea Eugenius papa volens remunerare fidelitatem domini Philippi ducis Burgundiæ, conceſſit ei ſemidecimam de facultatibus & redditibus cleri, qui ſub dominio ejus fuerat conſtitutus. Cumque clerus Leodienſis, qui in terris prædicti ducis multas habebat poſſeſſiones, ſuper hoc appellaſſet a gravamine ad prædictum papam, aſſerens quod amicitiam, fidelitatem, obedientiam & ſubordinationem præſtitiſſet Eugenio, ſicut ipſe dux, Eugenius papa per bullam declaravit, nunquam de mente ſua proceſſiſſe, quod clerus Leodienſis ſub hujus ſemidecimæ ſolutione includeretur, nihilominus prævaluit potentia ducis, & violenta manu compulſus clerus duci in hoc obtemperare.

Eodem tempore inclytus Chriſtianus vi-

calculo Jo. de Rommus, adjunctis ſibi Hungaris & variis nationibus, tranſiit Danubium, & vere cum impetu vehementi in terras Turcorum, & Aſiam minorem, occidens ex paganis occurrentibus circiter octoginta millia, plurimaque ſecum abducens captivos. Cepit & duos Turcorum ſatrapas, quorum uni Andronopolis nomen erat, alterum nomen excidit: & adductis bonis fidei noſtræ, cum ingenti pompa rediit ad locum unde profectus erat.

Anno MCCCCXLIII Philippus dux Burgundiæ facta conventione cum domina Elizabeth notabili duciſſa Lutzemburgenſi, ſub certa penſione annali, recepto & ſortito in primordio minoribus oppidis ejuſdem terræ, videlicet Marchia, Eſſoria, Yvoi, * *Arlo*, &c. nocte quadam ſeratis Saxonibus ad cuſtodiam oppidi & caſtri Lutzemburgenſis deputatis, per poſticum ingreſſi Burgundi, clam tacitum ad forum pervenerunt. Incipit ſtatim pro oppido in deditionem, & Saxonibus in caſtro circumceptis, tandem per pecunias redemptis, ſalvis corporibus & rebus, illuc inclyti cum non ore & confuſione diſceſſerunt una cum comite de *Gleichen* qui terræ prædictæ protector conſtitutus eſt per ducem Saxoniæ, ad quem per teſtamentum Alberti Romanorum regis electi, cum hæreditas conjugium traderetur, dictus ducatus ſpectare debebat poſt mortem Elizabeth duciſſæ ſuprædictæ. Cumque abeunt multum & noceret in hoc negotio Rupertus comes de *Virnenborch* & Jacobus de Marka, dominus Novicaſtri, de *Lumpreut*, *Vilhane*, &c. qui tamen poſt breve tempus qualiter, Domino vindicante, interierunt. Hæc, inquam, Elizabeth de illuſtri Bohemorum regum proſapia generata, primo habuit maritum Antonium ducem Brabantiæ, Limburgiæ &c. Quo defuncto, ſecundo nupſit domino Johanni de Bavaria, ſuo domini Alberti ducis in Bavaria, comitis Hannoniæ, Hollandiæ, *Zelandiæ* ac domini Friſiæ. Qui quidem Johannes, relicto Leodienſi epiſcopatu, per diſpenſationem ſedis apoſtolicæ, cum eſſet per primam ſubdiaconus, & contraxerat dominam Elizabeth præfatam, prætatam duciſſam duxit uxorem, cum qua dominium Hollandiæ, *Zelandiæ* & *Lutzemburch* aliquanto tempore poſſedit, ſatis tamen turbulente. Hæc, inquam, duciſſa ſecundo viduata marito, dum patriam ſuam ab hoſtili incurſione tueri nequiret, nec ac defendere non prævaleret, videlicet domicello de *Rodemaeh*, qui Epternacum oppidum in ejus deſpectum conflagraverat, & domino Alexandro de Seraing qui oppidanis de Marchia & toti fere ducatui infeſtus fuerat, licet tamen capitaneum ſuæ terræ præfeciſſet virum bellicoſum dominum Rupertum comitem de *Virnenborch*, ſperans per hunc modum ſuis adverſariis ſilentium & quietem imponere, vacuavit ſuum duci Bur-

[Margin notes: Fredericus rex Romanorum. — Dominium de Monioie [illegible]. — [illegible]. — Philippus dux [illegible] Lutzemburg [illegible]. — * Ponlum. — De Elizabeth duciſſa Lutzemburg.]

gundiæ & Brabantiæ potentiſſimo vendidit immediate. At dux præfatus filium ſuum naturalem Cornelium, tutorem & rectorem ducatus præfati ſubſtituit: qui aliquanto tempore ipſam terram ſatis egregie & legaliter gubernavit, rei amantibus tamen & rebellantibus magnatibus, qui ſub jugo ferreo incolas regionis ſubigere ſolebant, & ſi premoſum invenerant, nacta occaſione auferre & deprædari.

De Eugenio papa IV.

Eodem anno Eugenius papa volens a Florentia redire Romam audiens dominum Nicolaum *Piccinini*, capitaneum ducis Mediolanenſis, in via ſibi inſidias tetendiſſe, remanſit apud Senenſem urbem, ubi ante papatum epiſcopus fuerat, veriſimiliter timens cuti ſuæ.

Eo etiam tempore collatores beneficiorum per gratiam domini Eugenii papæ cœperunt alternatis vicibus ſua beneficia conferre, & ſub eo prætextu favorem cardinalem præſtarent eidem papæ contra Baſileenſes, qui gravati cum ſuis incorporatis ipſum perſequebantur, & quantum in eis erat, a papatu depoſuerunt.

Haſſelenſes & Tungrenſes [illegible]

Sed & communitates patriæ Leodienſis eo tempore in confines & vicinos ſuos acriter inſanire & debacchari cœperunt. Siquidem Haſſelenſes cum ſibi conjugatis, ratione paſcuorum, mericarum, & wereſcaporum violenta manu terram domini de *Horne* pervaſerunt, gravia magna inferentes nobilibus dominabus de *Thore* ac dominis capituli majoris Leodienſis, quæ tamen poſtmodum ſatis dure ſunt recompenſata. Tungrenſes quoque ſimilem ob cauſam in dominum de Elderen inſurrexerunt, ejus more frementes, ac manſionem ejus egregiam ſubvertere & demoliri proponentes. Sed interponentibus ſe prudentibus terræ, lis ſopita eſt.

Heinſbergius [illegible]

Anno ſequenti dominus Johannes de *Heinsberch* Leodienſis epiſcopus, in remiſſionem ſuorum peccaminum glorioſum ſepulchrum Domini in Jeruſalem aggreſſus eſt viſitare, ſubſtitutis pro ſe ſatis & circumſpectis viris, qui terram ſuam gubernare debebant ipſo abſente, videlicet Gerardo comite de *Blankenheim* filio fratris ſui, (a) domino Razone *de Varoux* milite, necnon & domino & magiſtro Henrico *Scaten* decano S. Lamberti, cum aliis aliquantis, habito per prius colloquio cum domino duce Burgundiæ, ſpondente quod ipſo abſente nihil in detrimentum vel perniciem patriæ Leodienſis attentare deberet. Parcat ſibi Deus, [illegible] conſiliarat, qui medio tempore multa quæſierunt diverticula in contrarium vergentia.

[illegible]

Ingreſſus itaque navim unam Venetorum 17. Aprilis, in itinere multimodas paſſus eſt adverſitates. Veniens in inſulam Candiæ, quæ antiquitus Creta vel Centopolis vocitata eſt, ſub dominio Venetorum conſtitutam, ibi aliquanto tempore perendinavit, capellam auream ſibi gratam. Intermedio ſpatio pertimentes Sarraceni tam inclytum & potentem virum ad terram ſanctam velle proficiſci, per mare illi non paucas inſidias tetenderant: quod a peregrinis abunde revertentibus certiſſime cognoſcens, idem epiſcopus, relicto prædicto paſſagio, ad terram propriam cum multa ſollicitudine mentis & ægritudine corporis repedans, penultima Auguſti menſis. Cui revertenti tota obviam ruit civitas. In ſignum jocunditatis tympana & campanas cum ceteris inſtrumentis organicis adaptans, & innumera donaria, ſingulis pene inuſitata. Villæ quoque & oppida quæ pro tunc propinqua erant dictam illam feſtalem ac celebrem & feſtivas [illegible] commutantes.

Caſtrum de Lamprei ſubverſum [illegible]

Eo tempore Namurcenſes offenſi a nobili adoleſcente Everardo de Marka, caſtrum de *Lamprei* cum oppidulo adjacente ſubverterunt, quod ipſe in pignus vel vadium tenebat a domino Luxemburgenſi, quouſque certa ſumma pecuniæ per ſuum genitorem accommodata perſolveretur.

Obſidio Metenſis [illegible]

Eodem anno Renatus Siciliæ, Apuliæ, Calabriæ, &c. rex, necnon Lotharingiæ, Barrenſis, Andegavenſis, &c. dux, ob cauſas neſcio quas offenſus a civibus Metenſibus, Carolum Francorum regem qui ſuam ſororem habebat in conjugem, Ludovicum etiam primogenitum ejuſdem regis, delphinum Viennenſem, necnon ducem Britanniæ Armoricanæ, inflexit, ut una ſecum civitatem Metenſem, primariam olim regni Lotharingiæ, quæ olim Mediomatrix vocabatur, obſiderent. Hæc civitas multis annis antequam Roma per conſules regeretur, fundata eſt a rege Romanorum Metio Suffetio. Igitur Metenſes de imminente obſidione præducti, monaſterium S. Arnulphi ordinis S. Benedicti, pro tunc in ſtructuris egregium, & in ſuburbio Metis ſitum, ea tempeſtate demoliti ſunt, præcaventes ne regis exercitus illic forte caſtrametati ſuæ nocerent civitati. Dein de ſuis pecuniis, quibus abundabant, multos ex Alemannia conduxerant ſtipendiarios, quorum auxilio ſuti, frequenter erumpebant, & obſidentium phalangis plurima nocumenta, cædes & ſtrages inferebant, in tantum ut amplius quam ſeptingentos captivos diverſis vicibus ſecum abducerent, nec redemptionem pecuniariam quærentes, certa continentia nodis civibus ſoportis naviculis impoſitos omnes fere in Moſellam quæ præterfluit ſubmerſerunt. Verum eos qui huic ſpectaculo intereſſe volebant, ſub juramento compellabant, ne quamdiu regis exercitus in obſidione permaneret, factum divulgarent. Sed & Franci cum Brito-

(a) [illegible]

urbem e diverſo totam vicinam regionem depopulantes, ſuburbana civium ſubvertentes, vineta exſtirpantes radicitus, perniciem magnam incolis inferebant, cum captivis eorum cervicibus pedes ederent. Nam die quadam feminæ plus quam centum, neſcio quibus furiis agitatæ, inter quas nonnullæ vetulæ, plures etiam aderant iuvenculæ ſpecioſæ, civitatem egreſſæ, velut ad palmites vinearum colligendos, a ſupervenientibus hoſtium cuneo comprehenſæ ſunt. Mox Franci iuvenculas ſibi libidinis cauſa detinentes, & ad regiones varias abducentes, vetulas manibus ad dorſa ligatis, pudendis diſcoopertis ad civitatem remiſerunt cum ignominia & dedecore grandi.

Interea Fridericus dux Auſtriæ cittenoris, qui ſuam regis Francorum gibbolam in coniugium poſtulaverat, nimium infeſtabatur a Suevis qui omne iugum dominii ab humeris ſuis abiicere cupientes, nonnullos etiam regni ſuos ob hanc peremerant, & iam in ſuperbiam elati cum exercitu copioſo *Zurich* oppidum Auſtriæ obſidebant. Is cum pro ſuccurſu contra Suevos legatos deſtinaſſet ad regem Francorum, delphinus de conſenſu patris, ſociatis ſibi equitibus plus quam viginti millibus, cum *Thalpoth* magiſtro militiæ Anglicanæ, ceteriſque Francis & Alemannis multis totum pene comitatum de *Montbeliart* & confines Baſiliæ, uſque ad Argentinam civitatem pergrandem devaſtavit. Et abinde retrogreſſus verſus *Briſag* oppidum Auſtriæ, pervenit iuxta muros Baſileæ, quæ tunc Suevis erat confœderata. Porro Suevi his auditis, ſtrenuiſſimos ac giganteæ ſtaturæ viros ad numerum mille quingentorum de ſuo exercitu ſelectos ad ſuccurrendum Baſileenſibus deſtinaverunt. Qui præſumptione, reſpectu tantæ multitudinis, incauti progreſſi in ſuo robore ſinis confidentes, primo quidem impetu Francos per campos & prata palantes aggreſſi, trucidaverunt ex eis circiter ducentos. Quod cum delphino nuntiatum foret, ille conglobatis agminibus Suevos invadens, circumcinxit, ne quiſpiam ex his poſſet evadere. At Suevi in arcto poſiti, ſub tuitione cuiuſdam muri ruinoſi confugerunt, ne poſſent a dorſo invadi per ſagittas. Franci vero ſecum habentes fundas, petrarias & machinas bellicas, quas in caſtro e ſe expugnato reperierant, quo murum lapidum ictibus demoliti ſunt, & Suevos illic repertos omnes in ore gladii percuſſerunt, Baſileenſibus rem de muro contemplantibus, nec Suevis ſuis valentibus ſuffragari ob hoſtium multitudinem & ſuorum paucitatem. Delphinus tamen in ipſo conflictu telo percuſſus eſt in crure, ita ut cum ſe ab equo cui inſidebat conſigeretur. Poſt præmiſſa, depopulatis vicinis regionibus, cum Franci etiam ſuos fautores ac amicos immunes, perdis, violentias ac ſtupra matronarum more ſuo offendiſſent, & præſertim comitem de *Lare*, ceteris recedentibus duabus aciebus Francorum, pars tertia quæ prædæ cauſa remanſerat, ab Alemannis & duce Heidelbergenſi invaſa, fere uſque ad internecionem deleta eſt, adeo ut pleriſque ex morbis oriundis ſuperum communique & ſame perimi & perierit, præter eos quos gladius abſumſerat mutatis. Nam de Anglicis præter ceteros octingenti viri fortes prædæ cupidi, in ipſa ſe ſpe fraude ſunt abrupti, ceteris qui evaſerant Deum collaudantibus qui de manibus hoſtium ferocium ipſos eruiſſet.

His igitur ad obſidionem Metenſium reverſis, Francorum rex Carolus conſiderans ob levem occaſionem cives obſideri, manſuete procedens in omnibus, permiſit & voluit tractatum pacis inibi hoc pacto, ut cives pro regis expenſis ac damnis centum ac triginta millia florenorum ſibi perſolverent & captivis hinc inde ſolutis libere permitterentur abire. Renatus autem rex, qui in certa ſumma pecuniæ civibus obligatus erat, titulo accommodati per hoc medium quitaretur a ſolutione. Quæ cum ſingula ſigillis utriuſque partis roborata fuiſſent & pax proclamata, rex Carolus ſperans ſe ſeptingentos fere captivos accepturum, vix ſeptuaginta recepit. Nam, ut præmiſſum eſt, ceteri ſaltem capitaneorum inclituris horis clam in undis ſubmerſi fuerant & extincti. Quapropter circumventum dolo ſe videns, nec tamen pace ſigillata valens obſiſtere, cum indignatione receſſit ad ſua, comminans Metenſibus contumelias & iniuriam ſibi factas poſt paululum dies digna vindicta recompenſandas.

Eodem anno tertia Novembris cum implacabilis controverſia inter ducem Montenſem & inter ducem Gelriæ Arnoldum propter principatum terræ Iuliacenſis ſuiſſet exorta, & iam multa utrique parti damna fuiſſent irrogata, tandem hac die concurrentes ad certamen, acerrime cœperunt exercitus primitus invadere alterutrum. Erat quippe pro parte Montenſium Gerardus comes de *Blanckenheim* dominus de Palat de *Merode*, necnon Nitardus de *Adgrem* inſignes. Pro parte Gelrenſium dux ipſe præfatus cum Wilhelmo de Egmonda fratre, Iohannes de *Bronckhorſt* & ceteri nobiles ac militares viri in numero copioſo cum populo vulgari de Ruremunda. Inito igitur certamine, dux Gelriæ cum ſuis terga vertens fugam iniit. Frater autem ipſius cum prædicto Iohanne de *Bronckhorſt* & nequaquam aliis illic captus eſt. Iuliacenſes autem potiti victoria, cum pompa & præda grandi reverſi ſunt gaudentes & alacres.

Eodem anno 14. die Octobris ad perfectionem deducta eſt ſtructura pontis arcuum in Leodio, qui per vehementiam undarum Moſæ dudum lapſus fuerat, & commenatus anno nono & incœptus eſt reparari in anno

vigesimo quarto. Tunc ignis illustratus est pons ligneus, qui illic propter transeuntes factus fuerat.

Anno MCCCCXXV egregius & probus vir Everardus ex illustri prosapia comitum de Marka trahens originem & nomen, acceptis duobus castris [illegible] *Ambalaes* & *Agimont* [illegible], machinis, petrariis, etc. & [illegible] de regno Francorum adveniens [illegible] frequenter per has in fidiam comitatus Namurcensis & Hannoniae. Quibus offensus & concertatus potentissimus Burgundiae & Brabantiae dux Philippus, eadem fortalitia per dominum Philibertum de *Wandre* [illegible] Burgundiorum [illegible] obsideri. Verum dominus Leodiensis [illegible] providus & [illegible] ne forte Franci [illegible] conducti pecunias & promissis ducis corrupti, ea [illegible] castra traderent, quae sub Leodiensis patria fuerant dominio constituta, totus & ipse cum potenti manu nobilium & popularium cepit eadem obsidere. Et primo per aliquantos menses obsesso castro *Ambalaes* per [illegible] Franci [illegible] militibus Burgundorum Rhenensium [illegible] corporibus & rebus abierunt. Porro [illegible] *Agimont* vocabulo [illegible] castrum [illegible] nec [illegible] promissis ad id potius [illegible] quamquam dictus Everardus illic personaliter sub salvo conductu perveniens, ipsum a [illegible] prius [illegible] & domino Leodiensi [illegible] sub spe recuperandi [illegible] possessionem, cum domino suo, cujus vassallus erat, placeret. Itaque [illegible] castro & [illegible] caeteris ad propria repedaverunt post duorum mensium spatium [illegible] Durante obsidione praedicta [illegible] obsessi [illegible] burgimagistri [illegible] Johannes de [illegible] & Aegidius de Mera, qui ambo in expeditione praemissa fuerant [illegible] in ipso [illegible] per [illegible] generalem, ne per eorum [illegible] detrimentum [illegible] incurrere, & civitas [illegible] per quosdam [illegible] Clerus Leodiensis post regressum [illegible] suo in relevamen expensarum [illegible] in ipsa [illegible] expeditione [illegible] ad [illegible] florenorum Rhenensium, [illegible] gravatum, ut unaquaeque ecclesia [illegible] facultatem exigentiam liberaliter condescenderet. Pro residua vero parte [illegible] tota [illegible] est [illegible] rebellantibus tamen aliquantis de communitate Leodiensi, praesertim oppidanis Hasseletensibus &

oppidis de *Dogendale*, unde postmodum multa sunt subsecuta mala, [illegible] capta [illegible]. Interim Leodiensis praesul [illegible] florenorum Rhenensium ab archiepiscopo Treverensi [illegible] quam [illegible] dum dictum archiepiscopum [illegible] & [illegible] haberet [illegible] & commodum [illegible] possisse. Unde dictus archi[illegible] Leodiensem [illegible] & [illegible] Leodiensium [illegible] dictus [illegible] de quo dominus Leodiensis [illegible] gratias [illegible]

B Eodem anno [illegible] Octobris dominus Leodiensis pontificalibus ornamentis indutus, in ecclesia beatae Mariae ad fontes [illegible] suffraganeo suo & abbatibus sanctorum Jacobi & Laurentii, synodum generalem celebravit [illegible] constitutiones [illegible] renovavit & novas aliquantas [illegible]

Anno MCCCCXXVI [illegible] cives de Ruremunda oppido [illegible] dominum Leodiensem [illegible] quendam nuncium, deferentem ad eos mandatum domini Leodiensis [illegible], ac domini [illegible]

C [illegible] in Mosa [illegible] offensam non [illegible] dominus Leodiensis [illegible] numerum de [illegible] oppidi ad [illegible] Leodiensi [illegible] ab antiquo super hoc concessum tempore Frederici primi qui Mediolanum expugnavit [illegible] Leodiensi constitutos [illegible] dominus de Rupe in Ardenna [illegible] causae. Hos igitur Ruremundenses [illegible] ecclesiae beatae Mariae ad

D fontes [illegible] campanam pulsari [illegible] dictus dominus Leodiensis [illegible] & maledictum [illegible] per [illegible] Quibus [illegible] temporis [illegible] Henricus de [illegible] pro [illegible] Leodium pervenisset, [illegible]

E [illegible] tandem [illegible] & [illegible] tradidit [illegible] in [illegible] inter fluctus Mosae [illegible] decapitatus est, & consequenter cadaver ejus [illegible] cum capite [illegible] usque ad cometeria, [illegible]

[illegible] & pannis eorum decorari solebant, conglobabant ad hoc spectaculum fere decem aut duo utriusque sexus personae. Quibus peractis, cum summo [illegible] necnon suo [illegible] dominum Leodiensem [illegible] more dissolvisset & furtivo [illegible] redisset Trajectum, in ipsa immunitate bene servata, idem dominus fecit eum comprehendi & compeditum abduci. Qui cum [illegible] pertinens revocasset, & homagium [illegible] & securitatem domino Leodiensi sole modo [illegible], ad propria redire permissus est.

Valida tempestas [illegible]

Eodem anno in ipsa Dominica Palmarum, quae erat decima Aprilis, ventorum & nimbium gravis est exorta tempestas, adeo ut multae arbores ex vi ventorum radicitus sint evulsae. Et cum plenilunium tunc instaret, vento superveniente septentrionali, Scaldis fluvius in tantum excrevit, ut cimiterium B. Mariae Virginis de Antwerpia ascenderet, & multas domos aquis fluvialibus intus missis [illegible]. Subsequenter in mense Maio in ipsis Rogationibus gelu durissimum per triduum supervenit, adeo ut tota terra ex rigore concreta foret, & novae deinde succedentes vineae cunctae steriles fuerunt, non eodem anno ama vini Leodiensis, quae pro duobus florenis Rhenensibus comparari solet, ipso anno pro quinque florenis vendebatur. Sed & tunna vini pro 10 aut 40 Rhenensibus pro una venditione quae frequenter pro 15 aut 10 vendi consuevit.

[illegible] peregrini [illegible]

Anno Domini MCCCCXLII. septem peregrini ex Hungaria venientes & de Aquensi [illegible] visitandi, visitata sacra & sanctuaria [illegible] in urbe Aquensi, consequenter pervenerunt ad Leodium. Audierant siquidem a suis progenitoribus eorumdem praedecessores de partibus Leodiensis ante trecentos annorum circiter egressos per [illegible] in Hungariam commigrasse [illegible] habitationum suarum [illegible] semper nationem [illegible] primaevo [illegible]. Quod cum plerique [illegible] eorumdem fere ab universo [illegible] in eodem materno idiomate cum Leodiensibus per omnia concordare. Et ut omnis de hoc [illegible] ambiguitas [illegible] dicebant hanc causam [illegible], quod [illegible] propter [illegible] per diversas & vicinas regiones quotidie se transferant & Hungarorum linguam [illegible] omnes addiscant, tamen quia semper & continuo foeminae in suo domicilio residentes, [illegible] nunquam videntur aut evagantur, [illegible] propterea conservantes idioma & in eodem soboles suas instruentes. In hunc [illegible] peregrinis ad terram Hungariae repedare volentibus, burgimagistri Leodienses commendatitias literas sigillo civitatis communitas ad suos patriotas deferendas concesserunt, eisdem [illegible] ut fraternitatem & humanae [illegible] generis & patriae homines tractare non cessarent, [illegible] in suis [illegible] advenientes se [illegible] reddere vicem compensatam, si temporis & rerum necessitas in posterum id postularet. Postmodum revolutis annalibus & antiquorum historiis compertum est, annos circiter centum & triginta decursos quod [illegible] peregrinorum [illegible] ad Agrensem provinciam commigrarunt.

Leod. [illegible] castrum [illegible]

Eodem anno quidam servitor ducis Calabriae, filii domini Renati, Siciliae & Apuliae regis, necnon Barrensis & Lotharingiae ducis, cum in oppido Trajecti ad [illegible] domum suam comparasset [illegible] peregrinum & ad partes Barrenses redire tentasset, [illegible] castrum dictum *Montfort*, situm super ripam Urtae fluvii in rupe praecelsa, [illegible] praedones castri egressi, comprehenderunt eumdem, necnon equum, pecunias & cetera quae habebat deposuerunt, pedes ejus insuper cippo & compedibus constrinxerunt in domuncula quae castri fuerat [illegible], ac post paucos dies [illegible] a vinculis, volentes [illegible] ut [illegible] per silvas & [illegible], ne castrum recognosceret, ad iter [illegible] ipsum deduxerunt [illegible]. Ille vero regressus versus Leodium, coram burgimagistris Johanne dicto *del Bare* & Aegidio de *Lens* super his quae perpessus fuerat deposuit querelam, [illegible] castri quo detentus [illegible] dixit. Porro supradicti magistri [illegible] & post industrias multas comperto [illegible], cum armatis multis properantes illuc castrum [illegible]. Castellanum vero dictum Henricum de *Chaveran* [illegible] pellis [illegible], paulo post [illegible] cum suis complicibus [illegible] castri & suppellectili dicti castellani quam in Leodio reperit [illegible] ad centum viginti florenos Rhenenses & ultra. Verum dum nos Renaldus *d'Argenteal* dominus [illegible] de [illegible], ad quem [illegible] castri ipsius [illegible], [illegible] ut asserebat, dum [illegible] castrum sibi reddi [illegible] postularet, [illegible] perpetuis temporibus fidelem se futurum civitati & patriae [illegible], praedictum castrum ad usum Leodiensium [illegible] salvum & integrum [illegible] decreverunt.

Castellano [illegible] Rupefortis & Agimontis [illegible]

Eodem etiam tempore cum dominus noster Leodiensis episcopus, duo castra, videlicet *Rochefort* & *Agimont* [illegible] jure haereditario [illegible] Everardo de Marka adjudicante, [illegible] patrimonium haereditarium possideret, castellanis eorumdem, videlicet Johannem *de la Fosse*, & Jaco-

bus de Atrebato [illegible] ut dominus capituli Leodiensis, tamquam [illegible] fundarius partis, ornamentum fabricatum, [illegible] cum ceterorum castrorum castellani facere consueverant, publice praestarent. Cui requestae, quamquam aliquamdiu, ut puta, instantia domini Leodiensis renuerentur, tandem importunitate coacti postea * praestiterunt.

Eodem anno decessit e saeculo Eugenius papa IV. 23 Februarii, qui praefuit annis 15 mensibus undecim, diebus 21. & vacavit sedes papalis diebus sedecim. Hic in suo papatu multa perpessus est adversa, tum per principem Salernitanum nepotem praedecessoris sui Martini papae, ob cujus metum fugit in Marchiam Anconitanam, tum per Bononienses & eorum fautores, qui sibi subtraxerunt obedientiam, tum frequenter quoque per Romanos, [illegible] seditionum commotiones excitatores & indefessos. Huic successit Nicolaus hujus nominis papa V. Romae a cardinalibus concorditer electus, die sexta mensis Martii, reclamantibus semper Basileensibus & Felicem suum, alias dictum Amedeum ducem Sabaudiae, pro papa solemniter honorantibus. Hic, inquam, Nicolaus primo dictus est Thomas cognomento de Sarzano de provincia Januensi, statura pusillus, sed animo procerus, qui ab adolescentia de mediocribus parentibus procreatus, gratiam domini cardinalis S. Crucis, prioris Carthusiensis in Bononia consecutus, per eum ad diversa studia generalia transmissus est, ubi multum profecit, & sacrae theologiae professor effectus est, & paulo post assumtus ad regimen hospitii dicti cardinalis: cum quo etiam pro concordia regum Franciae & Angliae [illegible] ac ducis Burgundiae Atrebatum veniens, suis egregiis sermonibus & [illegible] animos principum delinivit, & ad pacem dulciter animavit. Post quae sortitus est gratiam domini Eugenii papae, suscepit intra triennium successive ad tres maximas pervenit dignitates ecclesiasticas. In uno siquidem anno factus est episcopus, in secundo cardinalis, in tertio summus pontifex.

Castrum comitatus Lossensis olim fortissimum vocabulo Stoukem ex impetu Mosae decurrentis in praeceps demersum & fere collapsum ab una parte, hoc anno per communitates patriae Lossensis coeptum restaurari, factis ibi aggeribus ex stipite [illegible] adverso & sudibus ac palis lignorum terrae infixis, ut sic fluxus Mosae ad ripam adversam possit [illegible]. Comprehendebantur multum in hoc negotio [illegible] praedicti, quorum unus personaliter aderat instigans & inducens pigros & rebelles ad servitia laborandum. Sed proh dolor! quoniam nullus est qui opus suum laudabiliter inchoatum perficere velit, tam dominum terrae, tam capitaneum manu, non populus terrae, timore ne frustra se defatigaret in eo quod per incertum labentibus annis utique [illegible].

In extremis finibus comitatus Lossensis inter incolas duarum villarum compactum, quarum una Berlicum, altera dicta est Kindewold, gravis orta est contentio & dissensio propter piscos mercatorum, quorum illic ingens est copia, [illegible] terminis [illegible] contentionem. Super quo negotio compromittendo ventum est ad personam feudalem domini Leodiensis tamquam comitis de Los in villa de Curangien ultra Lindermael, ubi ex communi decreto feudalium terrae [illegible], quam [illegible] licitum non esse, [illegible] sunt. Sed incolae Caerwold non bene grato, ipsi siquidem [illegible] appellationem ad 22. judices terrae, qui in quibusdam rebus vel publicis [illegible] interdum etiam super [illegible] majores [illegible] habent auctoritatem. Ceterum illi [illegible] stare recusantibus, [illegible] cum [illegible] negotiorum [illegible] ad feudales terrae Lossensis ex parte [illegible] 22. de [illegible] domino Leodiensi in hoc [illegible] Johannem de Rode dominum temporalem villae de Berlicum, qui [illegible] habebat. Tandem [illegible] anno per interventum [illegible] pax est [illegible].

Eodem tempore defuncto cardinali Angliae dudum, fratre Henrici regis Anglorum, Johannes de Heinsberg Leodiensis episcopus navigare voluit in Angliam. [illegible] legata [illegible] a praedicto cardinali, propter propinquitatem sanguinis. Cumque ille ad [illegible] Brugis oppidum Flandriae pervenisset, putans se [illegible] favorabiliter recipiendum & [illegible] a familiaribus domini ducis, audivit pro certo [illegible] in [illegible], prout [illegible], a quodam [illegible] dicto Carolo de la Tombe, familiari ducis Burgundiae. Unde non immerito timens pelli suae, [illegible] properavit nocte ac die, uno solo comite eum subsequente, nec cessavit donec veniret in oppidum Brabantiae, cui nomen Diest, in quo se securum fore sciebat. Nam pro tunc illius oppidi regimen in manu habebat, tamquam mamburnus [illegible], & sic deinceps a familiaritate quorundam se sequestravit, cum quibus hactenus [illegible] solebat conversari.

Anno Domini MCCCCXLVIII. Susatum oppidum Westphaliae per dominum Theodericum de Moers archiepiscopum Coloniensem, longa obsidione vallatum est. Siquidem primarii oppidi rebellabant domino suo archiepiscopo, ad quem tamen & in solidum dominium oppidi in spiritualibus & in temporalibus spectare dinoscitur, propter certas, ut asserebat, exactiones ac tallias contra [illegible]

aut ſimilia hoc gravamina, tranſiſſe uſque ad dominum Adolphum ducem Cl[illegible], qui ſororem ducis Burgundiæ ac Brabantiæ habebat in uxorem, per cujus ſuffragium & præſidium valderet [illegible], & [illegible] ſtrages magnas ac ſingulares conflictus hinc inde contigerant. Sed tandem depopulatis agris ac villis circumjacentibus, [illegible] ch[illegible] pertranſiens longa obſidione [illegible] greſſus eſt [illegible]. Defuncto tandem duce Clevenſi veterano, filius ejus primogenitus egregiæ indolis adoleſcens, nepos ducis Burgundiæ ex ſorore, patri ſucceſſit, qui ſimiliter aliquanto tempore Suſatenſibus auxilium præſtitit, donec treugis inter eos anno ſequenti pax reformata eſt.

Codem anno apud Leodium unum ex gubernatoribus minſterii candelatorum, id eſt eorum qui telas dealbant, vocabulo Johannes de Vereicapio, corruptus pecunia pauca, occaſione cujuſdam ſuæ [illegible] que ſu[illegible] turrem communitatis & ex ca ſua compedibus aſtricta fuerat in villa dicta *Brunk*, ſpectante ad dominium & mediam [illegible] capituli Leodienſis [illegible] & [illegible] ad hoc induxit omnes communes [illegible] loci, ut ſumpto vexillo ſuo, pedetentim invaderent domum in qua mulier ipſa compedita fuerat, & effractis [illegible], quibus conſtricta erat, liberam eam abduxerunt in Leodium, committentes eam carcerario domus civium, in qua cives eos compedire ſolent, debere aut [illegible] obligati. Affirmabant ſiquidem ipſam fuiſſe & eſſe concivem ſuam, & ſine cauſa rationabili captam fuiſſe, & velut unam de civibus, juxta legem patriæ debere tractari, ſed nec alibi debere judicari vel incarcerari, donec de ſcelere, quod ei imponeretur, convicta foret. Quod quia graviter cedebat in præjudicium jamdictorum dominorum capituli majoris, illi ſuper violentia & injuria ſibi facta querelam depoſuerunt coram burgimagiſtris & conſiliariis reliquorum miniſteriorum. Quibus conſilium exaudito ad vocem decretum eſt ſine mora, ut Johannes præfatum gubernator officii, perpetuo proſcriptus foret extra patriam Leodienſem & Loſſenſem comitatum, ſociis ſuis ſuper exceſſu ſe legitime purgantibus & excuſantibus, ſed & hi qui mulierem abduxerant ad locum & carcerem unde eam abſtraxerant, ſtatim reducerent, quod & factum eſt ſine mora. Reliqui vero communes ſtratales, qui ſuum gubernatorem ſecuti fuerant, humiliter petentes a dominis capituli, remitti ſibi deliſtum & offenſam in eos contractam, miſericorditer & gratiose recepti, veniam meruerunt accipere. Sicque ceſſavit illa tempeſtas tumultuoſa.

Ea tempeſtate receptis, ut præfertur, caſtris *Rochefort* & *Agimont* de manibus Franchigenarum prædonum nunc per Everardum de Marka intromiſſorum, prælibatis poſſeſſionibus hæc ſub [illegible] ſorum Rhenenſium, cum dominus Leodienſis pro ſumptibus præfatis ſumptuum necnon & expenſarum, quas in ipſorum caſtrorum obſidione pertulerat, [illegible] villis & oppidis, [illegible] exigentiam & quæ [illegible] unicuique eorum aſſignaret, & vendidiſſet eum aliquantis equitibus ad vocem de *Dinandio* pro eadem [illegible] levanda, inhabitatores loci rebellare cœperunt, ſeque violenter opponere domino terræ, pulſatiſque campanis, prout in ſuperventu hoſtili fieri ſolitum eſt, & in eorum ſubſidium advenientibus civibus Haſſelenſibus, dominorum ſuorum prædictum propellere & fugare non veriti ſunt uſque ad portas manſionis ſuæ de Curingen, acclamantes nonnulla probroſa verba in vilipendium ſui principis tam præcellentis, & ruſticano more & inconditio. Cumque propter hunc exceſſum multa inter partes [illegible] præfatis rebellibus ad manſionem palatii pro [illegible] ſuæ excuſationi ſuſſent evocati, ac de facto ex parte principis, ſive bannitis poſt multos tandem tractatus, ſolum pro contemptu & emenda male docentis ſtrenuis Rhenenſibus, par eſt relaxatus, ſecundo uno & altero ceterorum, qui totius mali ac ſeditionis dicebatur & inventor & origo, cui nomen Ludovicus de *Tylle*, de ſtirpe militum procreatus, is ſuper præmiſſis unacum ſe ceperunt modos & formam corpus inquirere, quibus domino Leodienſi per ſuas ac ſociorum conſpirationes manus mortem poſſet inferre. Et facta conſpiratione tali præmiſſa tum, ut aiebat, militari more, diffidatione, ribaldos & campones, ſeccatores, lanas, tabernarios, promiſſis multis denariis, ad facinus patrandum corrupit & alicavit, & de facto aliqua prout fama vulgaverat, fuerant ineſſicaciter attentata, quæ necem domini Leodienſis inopinatæ equitantis cum comitiva grandi pro tunc concernebant. Super quo re nonnulli de cuneo ſupradicto comprehenſi & conceptum ſacinus penitus applicitum, confeſſi in diverſis locis morti tunc adjudicati, & ad ſuas condemnati, adeo ut germanus dicti Ludovici, Herbertus nomine, vir fortis robore, proceraque ſtatura, accuſatus de hoc, in quatuor portiones diviſus ſit, per prius tamen vertice amputato. Inter ceteros cives, quidam Trajectenſis Rogerus nomine, pridem mutabiles, vulgariter agnominatus de *Sporen*, accitatus eſt a nonnullis de cuneo conſpirantium, quos præfati fuimus, quod in domo habitationis ſuæ, ipſo medium conſilio, ſed etiam totius conſpirationis tractatore vel adiutore, facinus prædiſtum debebat adſtare. Qui tandem in a cauſa vel propoſito Leodium veniens, [illegible] arreſtatus eſt per officiatos domini Leodienſis pro talis ſed quia civis Leodienſis erat de minſterio [illegible], ſub firma ſeu cuſtodia ſatis curiali poſitus eſt in carcere, quo circa ſer-

... ſolent quandoque ſanguinem aut mortem [illegible] A ſunt comprobari & condemnari. Ha ratione, Ono, in ipſa ſacra cœna Domini ante Paſchalem celebrata, anno MCCCLXXX gubernatores monaſterii [illegible] ſutdiabolorum apud monaſterium S. Jacobi, ubi pro tunc magiſtri civium prandebant, ſimul mente [illegible], rogati ut ſacro tempore quadrageſimali parcerent, & a temerariis praeſumptionibus abſtinerent, contra dictamen & aſſenſum magiſtrorum ipſum Rogerum extractum & catenis a compedibus ferreis abſolverunt & diſcurrere [illegible] tunc, in praejudicium domini ſui [illegible] criminata. Quamobrem offenſus dominus Leodienſis, & cauſa ſua [illegible] propoſita & explicata, decretum eſt contra dictos ſutdiabolos, ut eodem ſtatu dictum Rogerum in locum a quo ſublatum fuerat reponerent, aut ipſi decretum judicium expectantes in Violetam quae domus eſt civium, ſe repraeſentarent. Ubi cum longo tempore ſub cuſtodia gravibus perendinarent, tandem per intercedentem proborum virorum ad modum [illegible] ſororum Rhenenſium condemnati ſunt, & niſi dominus manifeſte procedens arbitratus fuiſſet cedendum & parcendum huiuſmodi delinquentes pro eo gravioribus poenis plecti [illegible]. At Rogerus per adjutorium dominum amicorum naviculam ingreſſus per decurſum Moſae pervenit Ruremundam, hoc modo evadens manus eorum qui quaerebant animam ſuam. Haec per anticipationem pro continuatione geſtorum ſcripta ſunt, ne ſit neceſſe ſecundo adipſum repetere vel replicare.

De quodam linteo habito pro vero Chriſti ſudario.

Anno Domini incarnationis MCCCLXXX quaedam generoſa matrona de territorio Trecaſſino veniens ad oppidum Hannoniae dictum Cimai, detulit ſecum quoddam [illegible], in quo egregio [illegible] depicta fuerat ſancta corporis Domini noſtri Jeſu Chriſti cum omnibus lineamentis [illegible] membrorum, tamquam [illegible] vulneribus & ſtigmatibus Chriſti pedes & manus & latus videbantur rubere ſanguinolento [illegible]. Aſſerebant autem a quibuſdam ob devotionem populi augmentandam & [illegible] pluribus gratum, hoc linteum eſſe ſudarium cui involutum erat pretioſum corpus Domini noſtri dum reclinatum fuerat in ſepulchro per Nicodemum & Joſeph de Arimathia, & cetera talia. Cumque id verſimile videretur, fiebat illuc ingens concurſus hominum utriuſque ſexus de circumjacentibus provinciis. Tandem etiam fama volante per ora multorum, dumque diverſimode inde opinarentur, dominus Johannes de Arckel venerabilis Leodienſis epiſcopus, in cujus dioceſi praedictum oppidum ſitum eſt, volens de hac materia certitudinem habere pleniſſimam, nec patiens ſub nota Chriſti fideles in huiuſmodi credulitate longius fluctuare, duos illuc deſtinavit egregios ſacrae paginae profeſſores, videlicet dominum abbatem de A[illegible] Ciſtercienſis ordinis, & magiſtrum Henricum [illegible] canonicum Leodienſem, qui ſuper ſibi commiſſis diligentes facientes inveſtigationes & ſcrutinium debitum, petierunt a ſupradicta matrona & ſuis auctoritate domini Leodienſis exhiberi ſibi literas aut bullas, ſi quas haberent, quarum auctoritate praedictum ſudarium exigerent aut linteum oſtenderent & vera eſſe quae praedicabant comprobarent. Illa ſe in arcto compe- B tiens, nec tamen vacua rediit, oſtendit eiſdem tres bullas a domino Clemente VII pro tunc in Avinione reſidente, necnon & Petro de Luna pro tunc cardinali & legato ſedis apoſtolicae ſuis praedeceſſoribus conceſſas, in quibus continebatur expreſſe dictum linteum non eſſe verum ſudarium Jeſu Chriſti, ſed ejus duntaxat repraeſentationem aut figuram; quarum unam ex tribus hinc inſerere curavi de verbo ad verbum, ut rei geſtae veritas comprobetur.

« Clemens epiſcopus
« ſervus ſervorum Dei dilecto filio nobili viro
« Gauſrido domino loci de Liraeo Trecenſis
« dioceſis, ſalutem & apoſtolicam benedictio-
« nem. Tuae devotionis ſinceritas, quam erga C
« Deum & nos, ac Romanam eccleſiam ge-
« rere noſceris, promeretur ut per [illegible]
« tuis petitionibus quae divini nominis honorem
« & gloriam reſpiciunt [illegible] favorabi-
« liter annuamus. Exhibita ſiquidem tua pe-
« titionis ſeries continebat, quod nuper dilecto
« filio noſtro tituli ſanctae Suſannae presbytero
« cardinali pro parte tua expoſito, quod olim
« genitor tuus zelo devotionis accenſus, quam-
« dam figuram, ſive repraeſentationem ſudarii
« Domini noſtri Jeſu Chriſti ſibi liberaliter
« oblatam, B. Mariae de Liraeo Trecenſis dio- D
« ceſis, cujus fundator extitit, venerabiliter
« collocari fecerat; & quia deinde, Domino
« permittente, partes illas in guerris & morta-
« litate peſtifera graviter concuſſit, figura ſive
« repraeſentatio huiuſmodi, etiam ad manda-
« tum ordinarii loci & ex aliis certis cauſis
« de dicta eccleſia B. Mariae ad locum tutio-
« rem inibi tranſlata, & detinetur ubique tunc
« recondita extiterat, & venerabiliter cuſto-
« dita; & quod tu ad eccleſiae praedictae deco-
« rem devotionemque populi & cultus divini
« augmentum, cupiebas praefatam figuram ſive
« repraeſentationem in eccleſia praedicta repo-
« nere, idem cardinalis, quem tunc ad Chri- E
« ſtianiſſimum in Chriſto filium noſtrum Ca-
« rolum regem Francorum illuſtrem, pro cer-
« tis noſtris & Romanae eccleſiae negotiis de-
« ſtinaveramus, quique faciendo, gerendo,
« exercendo, huiuſmodi negotiorum proſecu-
« tione durante, in civitatibus & dioeceſibus
« ac provinciis per quas eundo & redeundo
« tranſire, & in quibus moram trahere ipſum
« contingeret, omnia & ſingula quae Roma-
« nae eccleſiae cardinalis legationis fungens of-
« ficio, extra legationis ſuae terminum facere,

« pingere & exercere possit, nullam facultatem « habebat. Quoque per Sententiarum pronun« ciationem, de qua dicta diocesis Trecensis ex« stitit, transitum fecerat, sed hujusmodi nego« tiorum prosecutione durante, ut figuram « seu repraesentationem praedictam in praefata « ecclesia S. Mariae, congruo honore & de« centi loco poni & collocari facere posset, « dantes vim vel alterius cujuscumque non pe« tita vel obtenta licentia, per literas suas in« duxit, quodque dicta figura seu repraesenta« tio hujus indulti vigore, in ecclesia dicta B. « Mariae reposita fuit decenter: & quod post« modum venerabilis frater noster Petrus, epi« scopus Trecensis, ex hujusmodi indulto com« motus in suo synodo ultimo celebrata, re« ctoribus parochialium ecclesiarum, ac aliis « quos proponere contingeret verbum Dei, « ne de sudario Jesu Christi, figura seu repra« sentatione ipsius in suis ecclesiis aut sermo« nibus sive in bono sive in malo aliquam « mentionem facerent. Ac demum dicto fi« lio decano ecclesiae B. Mariae praedictae, ne « sub excommunicationis poena dictam figu« ram seu repraesentationem alicui ostenderet, « inhibuit. A qua quidem inhibitione eodem « decano tacta, pro parte dicti decani fuit ad « sedem apostolicam appellatum. Et quia di« cta figura seu repraesentatio post appellatio« nem hujusmodi populo publice exhibita ex« stitit & ostensa: nos igitur in hac parte « supplicationibus inclinati, indultum praedi« ctum ratum & gratum habentes, illud, prout « superius enarratur, ex certa scientia, auctori« tate apostolica confirmamus, & praesentis « scripti patrocinio communimus: & nihilo« minus eidem decano & dilectis filiis capitulo « dictae ecclesiae B. Mariae, praesentium tenore « concedimus, quod, inhibitione hujusmodi « non obstante, figuram seu repraesentationem « eamdem publice ostendere & ostendi facere « valeant, quoties fuerit opportunum; eidem « episcopo super inhibitione praedicta perpe« tuum silentium imponentes. Nulli ergo ho« minum liceat, &c.

De sudario Christi [illegible]. Sed ut incidentaliter aliqua informationi praedictae materiae serviam, sic scriptum reperi in quibusdam chronicis: Quod cum Dominus ac Redemptor noster exutus vestimentis propriis in cruce penderet, accedens Joseph ab Arimathia ad Mariam matrem Domini & caeteras mulieres, quae secutae fuerant Dominum a Galilaea, dixit eis: « O vos feminae, quantum amoris huic justo exhibueritis ex ipso rerum eventu perpendi potest. Quem enim in cruce nudum pendere videtis, non operuistis. » Quo colloquutionis eloquio commonitae, emerunt linteum mundissimum tam amplum & extensum, quod nimirum cruciati Jesu corpus cuncte velabant. Cumque deponeretur Christus a cruce, apparuit totius corporis effigies in linteo expressa: ad cujus similitudinem & exemplar Nicodemus vultum Lucanum effigiavit, in cujus medio interius reclusit & ampullam sanguinis Domini, & unum ex tribus clavis, partemque coronae spineae & spongiae & alias quamplures reliquias. Illud sane non est omittendum, quod vultus Lucanus oculos habet apertos, & aspectum terribilem ostendit, quod non vacat a mysterio. Nam sicut leo res [illegible] semper cum dormit oculos aperit, ut nunquam videatur dormire, vel sui persequentibus vigilantiam ostendere videatur: ita Christus suae passionis nunquam amisit virtutem, sed se reprobis terribilem semper ostendit. Qualiter autem praedictus vultus ad occidentales nostras pervenerit regiones, advertendum est. Ipsius tempore Caroli Martelli & Pipini a quodam praesule transalpino reverendo Gualfredo revelatum, Hierosolymis in domo Seleuci in absconditis positum. Quem extraxerunt, & in navi fortiter undique clausa tabulatis operta reconditum, sine remige & remigio a portu Joppe dimisit. Itaque divina virtute praevia, per mare advecta ad plagam pelagi Lunensis applicuit. Sane Lunenses, quibus piratica vita in usu erat, praedandi animo accedentes, ipsa sua fruitione, miraculo divino [illegible] indagine inclusa, dum navem sequuntur & sequentem insequuntur, magis ipsa fugiente. Itaque dum sic miraculose pereunt, navis fugit, sed cum fractoribus, redit cum [illegible]. Tunc novitate attoniti [illegible], ad Lucanum episcopum Johannem haec referunt. Nec mora pertinens [illegible] navigia disponens, remos ordinem aptat, plurimumque adhibito remigio, navem quam non persequebantur, debita veneratione recepit. Indignati Lunenses quod Lucensibus infestam [illegible] navis occurrit, [illegible] de acquisitione, proponunt quae ad sui [illegible] commodum [illegible] videbitur accommoda. Tandem pace reformata, vultus sacratissimus cum reliquiis intacto parti Lucensium cedit, Lunensibus autem ad sua maxime reverendum una ampulla sanguinis Domini committitur tradita, quae etiam nunc ad proximum castrum translata est, episcopali etiam sede in [illegible] Lunensium ibi translata.

Porro hunc alius vultus Divinus, licet est Veronica, quam quidam Romae delatam a Veronica asserunt. Hanc siquidem mulierem ex antiquissimis scriptis comprobamus fuisse Martham sororem Lazari & Magdalenae, hospitam Christi, quae fluxum sanguinis passa annos 12. tactu fimbriae Dominicae sanata fuit, propter devotam passionem [illegible] Hanc ex traditione veterum adventam in linteo impressam Dominici vultus effigiem, quam Volusianus amicus Tiberii Caesaris, ab eodem apud Hierosolymam transmissus, ut de gestis & miraculis Christi certa signa referret, unde de morbo suo [illegible] conqueretur, ab ipsa Martha lecto [illegible] De Veronica.

& invita quorumdam ſuggeſtione abſtraxit. In cujus direptione contriſtata Martha, vultumque [illegible] ſui tabula [illegible], traditur Romam veniſſe, & Tiberium in primo conſpectu picturæ Veronicæ curaſſe. Eſt ergo Veronicæ pictura Domini verum ſecundum carnem repræſentans effigiem a pectore ſuperius, in baſilica S. Petri intra valvam a parte dextera introeuntibus recondita.

Alia vultus Chriſti effigies. Eſt & alia Dominici vultus effigies, in tabula atque depicta in oratorio S. Laurentii in palatio Lateranenſi, quam Alexander papa tertius multiplici ſerico panno operuit, eo quod aſpicientes intuentibus tremorem cum magno periculo inferret. Unum quidem pro certo didici compertum eſt, quod ſi diligenter vultum Dominicum quem Judæus in palatio Lateranenſi, intra oratorium S. Laurentii valuerit, inſpicias, eum vidimus [illegible] tamquam recenti faciem depictam [illegible], non diſſimilem Veronicæ baſilicæ S. Petri, neque picturæ quæ eſt in oratorio S. Laurentii & vultu Lucano inveniri.

Pax compoſita inter C[o]lonienſem [illegible] & ducem Clivenſem. Hoc eodem anno MCCCCXLIX. apud Trajectum ſupra Moſam per intermediam legati ſedis apoſtolicæ, dicti Everard [illegible] Hiſpani, pax reformata eſt inter dominum Theodericum de Moers archiepiſcopum Colonienſem & ducem Clivenſem adhuc juvenem, quem idem archiepiſcopus de ſacro fonte levaverat. Quæ quidem propter oppidum Suſatum in Weſtphalia ſituatum, occiſis proh dolor hinc inde innumeris viris, & villis incendio conflagratis, per aliquantos annos fuerat obnubilata, cooperantibus ſuper eodem in eodem negotio viris egregiis bonis ac expertiſſimis domino Leodienſi & Frederico comite de Moers, fratre dicti archiepiſcopi, qui inſuper amicam præfati ducis habuit in uxorem.

Agri Noremburgenſis & oppida devaſtantur. Item eodem anno marchio Brandeburgenſis, burggravius Nuremberga, invidens, ut putaverim, felici ſucceſſui & divitiis communitatis Nuremburgenſis, quæ ſere univerſa caſtra & dominia vicinorum militiæque [illegible] vel emerat vel impignoraverat, aſſociatis ſibi domino de Wirtzem & aliis quamplurimis optimatibus Alemanniæ, conniventes etiam, ut ferebatur, Romanorum rege Frederico, vaſtare cœpit, incendere & deprædari villas campeſtres & loca vicina Nurembergæ. At contra civitates & oppida Sueviæ, Ulma, *Friburg, Conſtantia, &c.* verſimiliter metuentes ne ſimile quid paterentur a ſuis metu partium. *Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet.* Igitur ipſi incenderunt ſuburbia & villagia, ne forte hoſtes eorum, ſi forte obſidionem attentarent, víctualia vel domos invenirent ibidem, quibus ſuos poſſent fovere & operire ſoldatos, & tandem ſub duce [illegible] Petro Nuremburgenſes, conflictu plurimo ſuperioribus egreſſi, ceciderunt ſere [illegible] inclytus dominus de Wirtzem & cum

A dominis ſibi ſervitium præſtantibus, ſimili modo deſtruxerunt, devaſtantes omnem & uſque ad internecionem ſingula fere conſumentes, in maximum detrimentum & incommodum totius pene Germaniæ. Adeo quod in anno futuro pauciſſimi peregrini, qui propter annum jubilæum limina beatorum apoſtolorum Petri & Pauli viſitare cuperent, per illam regionem auſi ſunt commeare, tum propter guerram & rapinam prædonum, tum propter victualium penuriam. Sed Alemanniam & Sueviam declinantes, per Franciam & Sabaudiam iter arripuerunt.

B Eodem anno nobilis baro Engelbertus *d'Angeren*, dominus temporalis de *Moreal-*

Diſſenſio inter D. Leodien. & D. de Angeren.

mon de *Antoverina*, &c. appellatus eſt ad annales palaci per dominum Leodienſem, eo quod dominum quemdam homicidam, ſub dominio de Morealmon ſcitum, volentes ſecum comprimere ſuper ſcelere admiſſo, comburi fecaſſet, aſſerens hoc ſibi ex alto dominio competere. Verum dominus Leodienſis contrarium affirmans, ſententiam ſuorum feudalium & vaſallorum ſuper his audituras, omnes convocavit. Qui viſis & inveſtigatis rationibus utriuſque partis, nullo diſcrepante, concordarunt in hoc, quod in-

C ſo patriam Leodienſem, nullus, quantumcumque præcelſum nobis aut baro habet aut habere debet auctoritatem & poteſtatem comburendi domum vel manſionem cujuſquam homicidæ, aut alterius ſceleratæ perſonæ, præter dominum Leodienſem, cui ſoli & in ſolidum ratione alti dominii hoc ſolo auctoritas eſt permiſſa. Cumque diſtum [illegible] contra ſententiam per feudales latam ſcilicet ſedem apoſtolicam appellaſſet, tandem domino Leodienſi ſuam cauſam indefinenter proſequente, tamquam contumax [illegible] domino ſuo de Morealmone interdictus

D privatus eſt, & ſua caſtra *Saiour*, *Hon*, *Morealmon* per dominum violenter ſubacta ac deſtructa, quouſque poſt biennium, per interventum amicorum emenda condigna promiſſa, pax utriuſque eſt reformata cum gaudio multorum.

[illegible] & Chriſtianiſſimi [illegible] pape [illegible]. Inſuper anno MCCCCXLIX. Chriſtianiſſimi principes & illuſtriſſimi domini, videlicet Carolus Francorum rex, Ludovicus ſive ejuſdem regis primogenitus delphinus Viennenſis, Henricus quoque Andegavum Renatus Siciliæ & Apuliæ rex, necnon Barrenſis

E & Lotharingiæ dux, &c. ex intimis animi penetralibus compatientes ſtatui Chriſtianitatis, quæ ſibi duo capita ſive duos papas prodiceret, benigne aggreſſi ſunt dominum Amedeum ducem dudum Sabaudiæ, qui per Baſilienſes electus & creatus in ſua obedientia Felix V. nuncupabatur, ſupplicantes eidem humiliter & inſtantibus precibus, ut ad ea quæ pacis ſunt & unionis ecclefiæ ſuum dignaretur adhibere, ac renunciaret papatui ob animæ ſuæ ſalutem & totius Chri-

ſtatum populi commodum & utilitatem, ut ſic fieret ex eis unum ovile & unus paſtor. Quorum monitis & ſuaſionibus continuo inclinatus, perpenſis quoque laboribus preſſurarum, tandem more ſuo ſemper accommodare diſpoſuit ſperans ac præcellens, amicorum conſiliis eoſdem reges & omnes Chriſtianæ legis cultores & amatores in futuris temporibus bonæ rei memores, auctoritatem ſacrorum conciliorum generalium pro viribus tuerentur ac defendant. Intervenientibus itaque certis pactis & conventionibus cum domino Nicolao per medium & interventum præfatorum regum initis ac conventis, quarum prætextu ac decreta omnia & ſingula, quæ in ſacro Baſileenſi concilio ſalubriter & diſcrete fuerant ordinata ac promulgata, per eumdem Nicolaum approbari & ratificari deberent: revocarentur etiam omnes proceſſus in ſuppoſitos prædicti concilii facti, necnon excommunicationes & beneficiorum privationes in eoſdem fulminatæ. Quibus ſic, ut præfertur, obtentis, nos prædictus Felix translato ſacro concilio a Baſilea in Lauſanam Sabaudiæ, plenarie, ſponte ac libere renuntiavimus papatui & omni juri quod in eodem ſibi competere prætendebat, data ſuper hoc bulla cujus tenor ſubſequitur in hac forma.

(a) (a) Felix epiſcopus, ſervus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

[illegible] Quæ ob cauſas evocati & cuncti eorum apoſtolici regiminis ſuſcepimus, toti ſuperiorum manifeſtavimus orbi. Quamquam enim imparitatem noſtrarum virium ad ſuſtinendum hujuſmodi oneris gravitatem ſentiremus, [illegible] ab univerſali eccleſia Baſileæ in Spiritu ſancto legitime congregata per exhortationes ſacras ac ſanctas inſtantias acceptavimus, quibus ad ſuccurrendum auctoritati eccleſiæ ſuppreſſæ nobis inceſſanter commendabamus, [illegible] noſtrum patuit, quæ ad omnia valet, & caritate, quæ omnia ſuſtinet, animum [illegible] comprimentes, atque confidentes in illo qui omnia poteſt, & de cujus agitur negotio, tranquillam ſolitudinem relinquentes, laborioſum & immenſum opus aggrediendo. Namque immortali Deo nihil placitius offerri exiſtimavimus poſſe, quam curarum noſtrarum in obſequium eccleſiæ, grandibus & inſtantibus oppugnationibus concutiatur. Quod nempe condignum reddi poteſt ab homine [illegible] maxime noſtro, cujus in gremio fidelis quiſque ſalutem conſequitur, propter quam unigenitus Filius Dei Deus noſter & Dominus Jeſus Chriſtus de ſinu Patris ad terras deſcendere, & proprium ſanguinem effundere dignatus eſt. Cumque opus [illegible] perpleſſum [illegible], et nullus mortalium ab exhibitione

A poſſibili animo deberet excuſari, [illegible] congruente fide, ac ſincera devotione, ſpe denique in ſuccum optime docendarum rerum [illegible], perſonam, operas, facultateſque noſtras ea [illegible] devovimus.

Aderat namque tempus quo ab omnibus vehementius debebat reſtingui incendium, & eo validiori fortiorique præſidio opus erat, quanto ſacrorum conciliorum generalium auctoritas fortius agitata, non modo ſuſtineret, ſed quaſi conculcata proſtrataque jaceret. Non enim exciderat a memoria noſtra ſacri Conſtantienſis concilii nulla umquam abolitione delenda definitio, quæ [illegible] B ſancta ſynodus in Spiritu ſancto legitime congregata, concilium generale faciens, eccleſiamque catholicam militantem repræſentans, poteſtatem immediate a Chriſto habet, cui quilibet cujuſcumque ſtatus vel dignitatis, etiamſi papalis exiſtat, obedire tenetur, in his quæ pertinent ad fidem, exſtirpationemque ſchiſmatis, & ad generalem reformationem eccleſiæ Dei in capite & membris. Sancta etiam & veneranda eadem decreta ſacri concilii Baſileenſis [illegible], hanc veritatem reſumendo confirmans, conſpiciebamus [illegible] eamdem ab eccleſia catholica ſuſceptam & prædicatam eſſe.

C Proinde [illegible] graviſſima & abhorrenda pericula poſſe [illegible] obviare, ac [illegible] cunctis fidelibus [illegible] auctore Deo [illegible] voluntatis, quod non [illegible], ſed commone ſalutis affectu commoti, eamdem ſedem apoſtolicam recepimus, non [illegible], ſed [illegible] cupientes, in ſancta ſynodo Baſileenſi perſonaliter comparere voluimus, ſudoreque continuo pro ſalute publica laboravimus.

Cumque nobis in temporis proceſſu luculenter experientiam fieret, diſſenſiones & diſcordias [illegible] in eccleſia ſancta Dei D magis ac magis obtinerent, dubitantes ne a quovis hominum de mandato [illegible] poſſemus, abdicationes multas & grandes regibus ac principibus orbis deſtinare curavimus: ex quibus quidem animadvertere potuerunt non propria nos quærere, ſed quæ Jeſu Chriſti, ac publicam pacem, neque unquam a forma quacumque a patribus, dum ſchiſmata vigerent, pro unitate & pace obtinenda tradita, [illegible] diverteret, [illegible] ſemper acquievimus omnibus & ſingulis, E quæ ad [illegible] redintegrationemque eccleſiæ pacis fuerunt quomodolibet opportuna: atque longe ferventiori ſtudio laboravimus & invigilavimus per noſtrarum ceſſionem & renuntiationem medium, diſſectos, diſtantes animos Chriſti fidelium counire, [illegible] in ſede poſitione, munere ac honore, [illegible]. Non enim ignorabamus ſchiſmatum incommoda innumera. Scimus enim Chriſtianam religionem a pacis auctore fundatam, ſine pacis vinculo [illegible]

(a) [illegible]

[illegible] ſolaretur. Cumque pax omnium rerum tranquillitas ſit, & ea nihil gratius animis noſtris, nihil deſiderabilius concupiſcamus, nihil poſtremo melius inveniri [illegible] debito ſtudio aſtringebamur pietatis, ipſi matri eccleſiæ ſollicite [illegible], redintegrationem, unionem & pacem extrema ſollicitudine curare, quantumque pro tam ſancti operis & deſideratiſſimi boni conſecutione perſeveranter ac indefeſſe laboraverimus apud quoſque reges & principes, ceteroſque fideles, & noſtra [illegible] diligentia, multiplicibuſque litterarum [illegible] toto fere cognovit orbis.

Nunc igitur ut ſemper conſiſtunt ſub ineffabili incomprehenſibilique providentia Dei omnia diſponentis & dirigentis in melius, poſt acerrimos commotionesque [illegible] quas [illegible] veritatis manifeſtandæ authoritatiſque generalium conciliorum conſervandæ gratia [illegible] maxime poſt cariſſimorum in Chriſto filiorum Francorum, Angliæ & Siciliæ regum, necnon delphini Viennenſis, primogeniti Francorum regis illuſtriſſimi, ſupplices frequenteſque inſtantias, quorum [illegible] ſemper commendavimus partes noſtras, omnes cogitatus per ordinem diſpoſitos in [illegible] unica conſiderationis [illegible], deliberantes namque toto corde, ut hac [illegible] reſidua, ſanctam [illegible] in eccleſia Dei [illegible], quæ velut a noſtra [illegible] ut corda omnium fidelium [illegible], ſinceritatem noſtræ intentionis per operum teſtimonium, exemplo Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui [illegible] eccleſiam, ut pro ea non modo formam ſervi acciperet, ſed traderet [illegible]: in hac [illegible] Lauſanenſi in Spiritu [illegible] congregati, univerſalem eccleſiam repræſentante, pure, libere, ſimpliciter [illegible] & [illegible] cum effectu, in nomine Patris & Filii, & Spiritus ſancti, papatui, ejuſdem oneri, honori, dignitati, titulo & poſſeſſioni cedimus & renunciamus per præſentes, ſperantes quod in futurum prælati ceterique reges ac principes, [illegible] & alii catholici, quibus [illegible] noſtram renunciationem acceptiſſimam fore [illegible], authoritatem ſacrorum conciliorum generalium, eaque [illegible] & defendent, quodque univerſalis eccleſia, pro cujus dignitate [illegible], & authoritate totis viribus pugnavimus, una apud clementiam [illegible] & [illegible], noſtræ hanc pacificam [illegible] contemplationem [illegible]. Datum Lauſannæ VII idus Aprilis, anno a Nativitate Domini MCCCCXLIX. pontificatus noſtri anno nono.

Facta autem hac renunciatione per dominum Felicem V. in ſua obedientia nuncupatum, dominus Nicolaus V. volens adimplere conventiones, quas per interventum ſupradictorum principum inierat, revocavit omnes cenſuras eccleſiaſticas per ſe & prædeceſſorem ſuum Eugenium in Baſileenſes fulminatas, ratificans & approbans ſingula & omnia decreta pridem in Baſileenſi concilio ordinata, per hæc verba.

Nicolaus epiſcopus, &c. Ad perpetuam rei memoriam.

Ut pacis quæ nihil deſiderabilius, in univerſali eccleſia [illegible] diffundatur, & perduret [illegible], &c. *ut apud Petrum.*

Sacroſancta ſynodus Lauſanenſis, &c. ad perpetuam rei memoriam.

Multis ab annis circumſpicientes eccleſiam catholicam graviſſimis impreſſionibus & conturbationibus [illegible], cum convergentibus erroribus &c. *ut in [illegible] & apud Labbeum.* Datum Lauſannæ in ſeſſione publica ſolemniter celebrata XV cal. Maii anno Domini milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo nono.

Igitur ad [illegible] profeſſorum completo negotio, cedente *Felice* [illegible] ſancta matre eccleſia per univerſa mundi climata cum magna [illegible] eſt. Hi qui utrique concilio, Baſileenſi ſcilicet & Lauſanenſi interfuerant, ad propria redierunt. Nicolaus autem papa V. [illegible], ſolus & indubitatus, in urbe Romana tranquille commoratus apud S. Petrum ſedem & manſionem ſibi elegit.

Anno Domini MCCCCL. quia juxta legem Moſaicam, per ſeptem ſeptem revolutos annos jubilæus annus [illegible] eſt, regnum Francorum quod jam per annos circiter 14. graviſſimo Anglorum premebatur dominio, diſpoſitione divina paulliſper reſpirare cœpit. Nam Carolus Francorum rex [illegible] ac Deo devotus, ſuperato [illegible] Armoricanorum cum exercitu magno ingreſſus ducatum Normanniæ, ſubjugavit primum nonnulla oppida, [illegible] Rothomagum, [illegible] ejuſdem ducatus, & opulentam [illegible], ex frequenti diverſorum regnorum commercio. In qua pro tunc ſtatio Anglorum fortiſſima [illegible], una cum principe [illegible] quidem gentis, cui nomen erat *Talbot*, [illegible] & belligeratore [illegible] Francorum proceres ſine ſanguinis effuſione per favorem civium qui jugum Anglorum duriſſimum diutius [illegible] tolerare non poterant, introgreſſi ſunt [illegible] Anglicis in [illegible], de qua tandem ſub certis conditionibus ac pactis abire permiſſi ſunt. Conſequenter & abſque mora ceteræ civitates & oppida [illegible] ducatus, *[illegible]*, Cadomum, & cetera, quædam [illegible] quædam [illegible] & [illegible] in traditionem, [illegible] quod [illegible] civitatum quæque [illegible] tra mare Britannicum Angli per multos annos in manu ſua ſine contradictione poſſe-

Carolus VII. Franciam [illegible] Anglis [illegible].

derant, fere ex integro irrecuperabiliter amiſerunt, quod non ſine providentia Dei contigiſſe putandum eſt, quia in veteri teſtamento per Moyſen ſtatutum in anno jubilæo unumquemque ad ſuas avitas redire debere poſſeſſiones.

Verum apud *Burdegalam* Francis cruenta valde ſucceſſit eo tempore victoria, ubi in quodam acerrimo conflictu corruerunt ex Anglis tria millia ſeptingenti ſeptuaginta quatuor; atque viri mille turpi ſe fugæ commiſerunt, captivi ducti ſunt circiter mille ducenti, quorum capitanei dicti ſunt domini Thomas *Kyriel*, Henricus *Norbery*, Thomas *Drue*, Thomas *Cryquethy*, Laurentius *Rampſort*, Chriſtophorus *Aberton*, Helias *Marſeaux* & cæteri complures. Interfuerunt huic certamini præterea Francorum conneſtabularius dominus de *Laval*, dominus Claremontis, dominus admirandus, ſeneſcallus Pictavienſis, Jacobus comes S. Pauli de *Monſeſtum* & frater ejuſdem, & alii in numero copioſo. Et quia juxta ſermonem evangelicum, *Omne regnum in ſe diviſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet*, non eſt mirandum ſi Angli, dudum Francorum victores, ab eis nunc victi ſunt, cum inter eos de primatu regni tunc diſceptatum ſit, aſſerentibus quibuſdam regem eorum Henricum merito deponendum a regimine, utpote inertem & imbecillem, cæteris erigere volentibus in regem ducem Eboracenſem, qui verus ſucceſſor & propinquior heres fuerat regis Richardi, dudum ab Henrico rege, patrem ducis Lencaſtriæ violenter & injurioſe perempti. In quo quidem diſſidio Anglorum cum ita ſint immunes & vires attritæ, ut qui ſemper exterorum fines tollere & invadere conſueverant, jam regionis propriæ fines ab exterorum invaſione tutare nequaquam valuerunt. Nam hoc eodem anno rex Scotorum, hoſtis Anglorum perpetuus & immortalis, ſicut & prædeceſſores ejus, regnum eorum cum multo comitatu pervadens, prædam ex eis hominum & pecorum ſecum traxit ingentem, cæſis & peremtis ex eis multis millenariis.

Eodem anno ſupradictus Scotiæ rex duxit in uxorem filiam ducis Gheldriæ, formoſam juvenculam, cujus erat avia duciſſa Clevenſis, ſoror Philippi ducis Burgundiæ & Brabantiæ.

Comitatus de Salmis per comitem *Mon[illegible]*, dominum de *Reverſtein*, dominum Nitardum de *Aſgrem* mareſcallum terræ Juliacenſis & alios quamplures, totus fere combuſtus eſt & devaſtatus, excepto caſtro & oppidulo, 24. die Septembris.

Florinenſis eccleſia, quæ præ nimia vetuſtate minabatur ruinam, hoc anno de novo reparata eſt uſque ad medium chori, ſub abbate ejuſdem monaſterii Carolo de *Crohen* jam venerando.

Eodem anno præ multitudine peregrinorum confluentium ad urbem Romam ab extremis finibus terræ graviſſima peſtis epidemiæ aſſuit ad totam Italiam & aliquas regiones tranſalpinas, ita quod paſſim per agros & compita viarum neceſſe erat eoſdem effoſſa modica terra tumulari. Quamobrem aer circumjacens ex cadaverum fœtore non parum corruptus eſt. Plures etiam de familia domini papæ, & aliquanti cubicularii ejuſdem peſte percuſſi interierunt, unde papa nimium exterritus, aliquanto tempore aufugit ab Urbe, nunc unam nunc aliam quærens civitatem, qua peſtem vitaret.

Eodem anno, menſe Junio, ingens tempeſtas fulminum, grandinum & imbrium, veniens a plaga occidentali, circa metam Hannoniæ & Brabantiæ Gallicæ cœpit, & intermixtis ſibi ſpiritibus turbinis, cecidit omnem fere comitatum Namurcenſem circa Sambram, indeque progrediens uſque Haſbaniam, & circa fluvium Jecoram, maxima intulit damna, quaſſans ſegetes, quæ jam fere ad maturitatem pervenerant, & multo uberiores ſpes produxerant, nec non pomorum, ovium & beſtiarum reliquarum impinguationi. Nihilominus eodem anno modius ſpeltæ menſuræ Leodienſis vix vendebatur pro ſeptem albis denariis Flandriæ, dictis *aydans*, quorum viginti viii valent unum florenum Rhenenſem.

Eodem anno Nicolaus papa v. ſecutus prædeceſſorum ſummorum pontificum Clementis vi. & Gregorii xii. inhærens veſtigia, ab omni jam tumultu quietus, Romæ reſidentiam faciens perſonalem, per univerſa Chriſtianorum regna bullas & literas deſtinavit ſpeciales invitans omnes ad indulgentiam plenariam omnium peccaminum ibidem Romæ conſequendam, in anno jubilæo ſtatuit duntaxat ſolitas publicari. Quam ob cauſam de extremis Chriſtianorum finibus innumerabiles illuc (ſicut arena quæ eſt in littore maris) confluebant; adeo ut ex fœtore morientium, nedum per Italiam, verum etiam trans Alpes, tanta mortalitas ex peſte ſubſecuta ſit, ut per compita & itinera ſuperjecto permodico pulvere, relinquerentur cadavera mortuorum inhumata. Præſertim intra Romana mœnia plerique cardinales & egregii viri de familia ſummi pontificis ex hac clade percuſſi ſunt, ipſomet papa in locis ſalubribus nunc huc nunc inde per caſtella fugiente, vix valente ſalvari, Domino eum præſervante, ad totius Chriſtiani populi commodum ac ſalutem. Quarum quidem literarum tenor hic exceptus eſt de verbo ad verbum, & inferius plenarie annotatus in hunc modum.

Jubilæum.

Nicolaus epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad futuram rei memoriam.

Immenſa & innumerabilia ſunt Dei miſericordiæ munera, &c. Datum Romæ apud

ſanctum Petrum, anno Nativitatis Dominicæ A MCCCCL. 14. cal. Februarii, pontificatus noſtri anno ſecundo.

Anno MCCCCLI. feſtum Paſchæ evenit ipſo die Marci evangeliſtæ, & ſic conſequenter feſtum Sacramenti in ipſa feſtivitate S. Johannis Baptiſtæ; itaque de neceſſitate tranſlatum eſt feſtum S. Johannis Baptiſtæ ad feriam ſecundam ſubſequentem, & ſolemnizatum eſt in profeſto Sacramenti, quod a die inſtitutionis feſti Sacramenti uſque in annum illum nunquam viſum eſt, ut aliquando patere poteſt in computo cyromanuali plenius inſertum & expertus.

Tempus vernale hujus anni nimis erat pluvioſum, unde veriſimiliter timebatur frugibus terræ ne poſſent ad maturitatem pervenire.

Eodem anno Philippus dux Burgundiæ & Brabantiæ, &c. impetravit a ſede apoſtolica eamdem gratiam ſeu remiſſionem peccaminum poſſe obtineri in Machlinia, qualis in præcedenti anno concedebatur peregrinis in urbe Roma, duraturam ſpatio quatuor menſium, videlicet a ſine menſis Aprilis uſque ad finem Auguſti menſis, [& abinde uſque ad calendas Novembris fuit prolongata.] C & hoc dumtaxat pro ſe & ſua familia, necnon & incolis omnibus ſub ſuo dominio vel protectione commorantibus, vel inibi aliqua ex cauſa interim ſua domicilia transferentibus, qui tranſacto anno aut per ſenium, aut corporum debilitatem, aut aeris intemperiem, aut itineris longitudinem, aut aliam quamlibet legitimam excuſationem Romæ peregrinari non valebant, dum in truncis Machliniæ reponerent quartam partem expenſarum, quas in ipſa peregrinatione Romana, ſecundum exigentiam ſtatus ſui expendere debuiſſent. Poſtmodum hæc taxa D expenſarum moderata eſt, & convenerunt omnium commiſſarii, quantum quilibet de ſua voluntate conferre vellet; itaque aſſimatur dux populus dicitur conveniſſe.

Eo tempore nobilis vir Jacobus dominus terræ de *Horne*, regreſſus a peregrinatione Jeroſolymitana, impetravit a Friderico Romanorum rege, ut patria ſua de *Horne*, quæ uſque ad tempus illud tantummodo baronia fuerat, de cetero foret comitatus, & ex hinc & deinceps nuncupatus eſt comes de *Horne*.

Per idem tempus Franci obſidentes Burdegalam, duo fortiſſima ceperunt in Gaſconia E ſita & vicina loco ſupradicto oppida, quorum unum dicebatur Blavium, alterum *Bork*. Paulo poſt Britones Armoricani & Normanni jam confœderati, ſumtis circiter 60 navibus oneratis, omni armorum & armatorum genere ſtipatis, ingreſſi ſunt Angliam per ſpatium duodecim leucarum, terram illam penitus ferro & gladio devaſtantes, prædamque magnam exinde reportantes, nemine prorſus eis obſiſtente.

Eodem anno in menſe Junio caſtra de *Herge* & *Horſt*, quæ parum diſtant a Dominico, coruſcis & tempeſtatibus graviter ſunt attrita, turres & aulæ conquaſſatæ. Sed & Valencenis oppidum Hannoniæ interruptis & contractis aggeribus Scaldis fluminis ex impetu & vehementia aquarum, miſeranda intulit damna, domibus multis graviter, tam ex commotione quam aquis Scaldis confractis. In Brugis oppido Flandriæ, ex ædibus grandibus omnes fere feneſtræ vitreæ contritæ ſunt & confractæ, quarum valor ad multa millia florenorum poterat æſti-B mari. Similiter in *Schiedamis* oppido Hollandiæ ex coruſcis & fulgure combuſta eſt turris hoſpitalis & porta una oppidi.

Eodem anno in menſe Auguſto deceſſit a ſeculo illuſtris femina Elizabeth duciſſa Luxemburgenſis, filia domini Wenceſlai quondam Romanorum regis, quæ duos illuſtriſſimos habuit ſucceſſive maritos, videlicet Antonium ducem Brabantiæ, Lymburgiæ, &c. Secundo, dominum Johannem de Bavaria ex illuſtri ſcilicet Romanorum, Bavarorum, Bohemorum, Francorum & Anglorum regum ſanguine procreatum, quon-C dam in Leodienſem epiſcopum electum: quæ poſt mortem ſecundi mariti patriam ſuam ab hoſtili incurſu, utpote mulier, non valens defenſare, vicariam ſuæ terræ, pro certa penſione vitali vendidit illuſtri principi Philippo duci Burgundiæ, Brabantiæ &c.

Burdegala civitas Aquitaniæ poſt longiturnam obſidionem prætabitis certis pactis & tractatibus, tradita eſt regi Francorum, poſtquam ab Anglicis poſſeſſa eſt per annos centum circiter & ſexaginta.

Hoc anno in menſe Auguſto exercitus regis Francorum obſedit Bayonam civitatem D rebellem, & cum in craſtinum fieri deberet inſultus ad oppugnandam eam, ecce nubes obſcura circumvallavit civitatem totam, in cujus medio viſa eſt clara die crux candida magnæ quantitatis, & in cruce imago hominis palmis extenſis & pedibus affixis, ita ut non dubitaretur eſſe Jeſus pro noſtra ſalute in cruce appenſus. Diſparente cruce & crucifixo poſt ſpatium dimidiæ horæ viſum eſt ſcutum de azuro vel blavo colore, in quo viſa ſunt lilia pulcherrimi coloris, nimio omnem pulchritudinem ceterorum liliorum tranſcendentia. Quo viſo miraculo, con-E feſtim cives humiliter ſe regi Francorum ſubdiderunt, veniam de rebellione poſtulantes. Quos rex benigne & miſericorditer ſuſcepit, agens Domino gratias ſuper mirabilibus quæ oſtendit ei.

Autumnus hujus anni calidior fuit æſtate, Julius totus pluvioſus; quapropter meſſis tarda, vindemia vix in fine Octobris. Nix altera Lucæ evangeliſtæ cecidit ſuper botros, vindemia vix incepta.

Eodem anno a ſede apoſtolica directus eſt ad

[illegible] ad partes Germaniae quidam cardinalis tituli S. Petri ad vincula, cognomen de Cuſa, ſuper Moſellam ex territorio Trevirenſi oriundus. Hic circuiens magnam partem Alemanniae, videlicet Auſtriam, Saxoniam, Franconiam, Weſtphaliam uſque ad Daventriam, multa circumcirca monachos & ſacerdotibus ſecularibus ac canonicis ad regularem tramitem reduxit, venit Ultrajectum, ubi ſimiliter reformato monaſterio S. Pauli ordinis S. Benedicti, abbate depoſito, & novo de ordine regularium ſubſtituto; emendato quoque in multis egregio monaſterio Egmondenſi, & ſalutaribus ordinationibus inibi ſtatutis; ſubſequenter per Gelriam venit ad Trajectum ſupra Moſam; abinde proceſſit ad monaſterium S. Trudonis, in quo religioſos ad obſervandum tria vota ſubſtantialia compulit, & abſtinentiam carnium, quarum tamen miniſtrationem conſcientiae ac diſcretioni ſui ſuperioris per omnia ſubmiſit.

[illegible] Conſequenter monaſteria dominarum de Lunis, de Herkenrode, de Milen &c. viſitavit, ipſiſque ultra tria vota neceſſario requiſita, clauſuram perpetuam ſub poena & cenſura gravibus imminens, reclamantibus ſemper & ſchiſmantibus mulieribus more monialium, utpote aliter a pueritia educatae.

[illegible] Deinum 11 Octobris quae erat quarta feria, per Tungrim venit Leodium, cui ad portam S. Crucis occurrit clerus Leodienſis, excluſis religioſis, a quo ſatis honorifice receptus eſt & hoſpitatus in palatio epiſcopali. In craſtino miſſam celebravit in eccleſia majori reverenter & devote, convocans ad ſextam feriam omnes canonicos & capellanos civitatis in ſacris ordinibus conſtitutos, ut intereſſent collationi per eum faciendae. Porro ſummo mane dicti diei, dum dominus Leodienſis ſummumque venerabile capitulum una cum decanis ſecundariarum eccleſiarum colloquia multa & longa cum eodem domino legato miſcuiſſent, verebantur neglectum ne ſua legatio ſe protenderet ad eccleſiam & civitatem Leodienſem, attento quod non haberent ad onus Teutonicum. Iſto aſſumpto Leodienſes a ſua legatione non excluſos, ſine concordia diſceſſerunt ea vice, & ſermo eſt intermiſſus, aſſerentibus tamen omnibus, quod libenter & non coacte ſeipſos reformare vellent, adeo ut multi ſuas focarias ac pellices ex tunc rejecerint indubie in ſignum correctionis repromiſſae. Videns autem legatus ſe pro voto non admiſſum Leodii, ubi mira circa reformationem cleri & populi facere praetendebat, ſabbato ſequenti, relicta civitate, receſſit ad domum Carthuſienſium, illic per triduum remoratus. Cumque intermedio tempore dominus Leodienſis & aliqui viri eccleſiaſtici ſecum colloquia miſcerent de diverſis negotiis eccleſiae, ſicque legationem nec tunc quoque poſſent convenire in partibus oppidum, indignatione motum, tertia feria ſequenti verſus Lutzenborch iter arripuit, ubi ad quandam feriam ſubſequentem Philippus dux Burgundiae omnes milites & conſules ac primores oppidorum terrae ipſius, de negotiis pacis cum eo contracturus, ſecum convocavit.

Nec praetereundum reor quod ſupradictus legatus veniens in partibus Saxoniae ad oppidum dictum Wilsnacke, ubi a longe retroactis temporibus venerabatur celebriter Sanguis Jeſu Chriſti, quem incolae ibidem tribus guttis ſanguineis peregrinis illuc confluentibus ſolebant oſtendere quaeſtus & lucri cauſa, ipſe, facto ſcrutinio diligenti, comperit totum eſſe fictitium, ut patuit multa quorumdam aſſertionem, priorem Sanguinem miraculoſum ex lapſu temporis evanuiſſe, ſed ne concurſus & quaeſtus eorum deperiret, renovatum vel per cruorem leporinum, vel de digito humano eliciunt. Mandavitque ſtatim ſub poenis & cenſuris terribilibus incolis ejus, ut monſtrantiam illam recluderent, nec umquam de cetero oſtendere praeſumerent, quum eo tenore quaſi idolatrare facerent. Omnes vero qui ſe devoverant peregrinationis cauſa locum ipſum viſitaturos, abſolvit a voto, alias pro hoc permanentia aut tanquam commiſſa, ut eccleſiae parochiali ſub qua degerent nummum aureum, pauperibus quoque ſimiliter unum in eleemoſynam contribuerent.

Praenotandum eſt etiam quod hic legatus in adoleſcentia praeter linguam maternam & Italicam plene & perfecte didicit idioma Graecum, Hebraicum & Latinum. Cum igitur eſſet vir induſtrius & acutus valde, in primis factus eſt canonicus & decanus S. Florini in Confluentia. Inde cum longa ſimultas & contentio deteſtanda increviſſet inter dominum Eugenium & Baſilienſes, quibus aliquamdiu provinciae Alemanniae cum electoribus imperii multo tempore cohaeſerant, ille aſcendens ad dietam Nuremburgenſem, ad quam Fredericus nuper electus in regem Romanorum cum ambaſſiata utrarumque partium convenerat, facta collatione in vulgari, principes univerſos pene in favorem & adhaeſionem Eugenii reflexit. Quamobrem adeptus non immerito gratiam ejuſdem papae, in recompenſam laborum ſuorum praebendas & dignitates multas ab eo ſuſcepit, factuſque eſt praeter cetera archidiaconus Brabantiae in eccleſia Leodienſi, ſubſequenter per Nicolaum V. factus eſt cardinalis & epiſcopus Brixinenſis, & deinde legatus in Alemanniam, ut praemiſi.

Eodem anno MCCCCLI peſtis graviſſima graſſata eſt intra Coloniam Agrippinam, unde in eadem civitate, ut ferebatur, veridice defuncti ſunt utriuſque ſexus plus quam triginta millia hominum, parvulorum, mulierum & virginum.

Item apud Gandavum oppidum Flandriae

pergrande in vigilia Omnium Sanctorum comprehensi sunt duo [illegible] qui tormentis ad[di]cti, eandem fassi sunt: se oppidum ipsum cum a[li]quantis complicibus debuisse incendere vel conflagrare in quatuor angulis eidem in proximo Martini sequenti, quando omnes populi solemnitatem agit celebrantem [illegible] ut convenientibus oppidanis ad extinguendum ignem, quicumque ignem vel clamorem [illegible] [illegible] mox aut caperetur aut jugularetur. Sed omnipotens Deus malignantium non permisit propositum prævalere: quin immo nonnulli factionis consortes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sententiam capitalem subierunt. Quis autem fuerit principalis eiusdem facti aut promotor vel instigator, [illegible] [illegible] in dubium. Affirmant nonnulli causam vel originem seditionis fuisse talliam vel tributum [illegible] quod dux [illegible] a Gandensibus exigebat, qui tamen in hanc nullo [illegible] aut modis [illegible] [illegible] aut minis potuerunt solvendam induci, quod proceribus nonnullis [illegible] vivere quadraginta [illegible] displicebat: alii alias origines & causas huius rei assignantibus. Sed Dominus solus novit corda filiorum hominum.

Anno MCCCCLII. legatus supradictus apud Coloniam Agrippinam synodum episcoporum, qui sub metropoli Coloniensi degunt, convocavit. Multis autem cum diversis episcopatibus quampluribus egregiis viris circa capitula concernentia statum ecclesiasticum reformationem, decreta sunt ordinata, eorumdemque executio detrectante episcoporum commissa. Sed modicum fructus ex hinc est subsecutum, nimium genus humanum semper opera virtuosa [illegible] & impediente.

[illegible] eodem anno Fredericus Romanorum rex adscita [illegible] optimatibus imperii [illegible] [illegible] urbem Romanam aspiravit ad suscipiendam coronam imperialem. Inter quos [illegible] erat Lancelaus Hungariæ, Bohemiæ, &c. rex, [illegible] adolescens, necnon & Albertus dux Austriæ, frater domini Frederici regis, dux Slesiæ, dominus de *Brandenburch* potens & dives multum. Venit insuper in eius comitatu domina Leonora filia regis Portugalliæ, eius imperatoris futura, cum comitiva decenti. Numerus autem omnium adunatus est ad quinque vel sex millia hominum. Cum igitur feria quarta post *Reminiscere* dominus Fredericus cum sua comitiva circa [illegible] nostri appropinquasset ad urbem Romam, exierunt ei obviam senatus urbis & cives una cum nobilibus & comitibus & circa urbem [illegible]. Subsequenter omnes cardinales cum episcopis prælatis & doctoribus exierunt ad eorum [illegible]. A quibus magnifice & honorifice susceptus est, & ductus ante Urbem, retro palatium S. Petri [illegible] [illegible] communem in campis in quibus dominus Nicolaus papa [illegible] [illegible] tentoria, in quibus hospitati sunt omnes fere magnates & familiares regis. Postea rex & regina, necnon & rex Hungariæ prædicti hospitati sunt [illegible] in domo una nova eiusdem [illegible] [illegible] constructa [illegible] [illegible] & [illegible] rex cum omni sua comitiva ductus est in Urbem per portam S. Angeli per viam papæ usque ad ecclesiam S. Petri, a clero universo cum crucibus, vexillis & sanctorum reliquiis senatuque & populo Romano, sanctissimo domino nostro papa una cum toto collegio cardinalium eum ante januas ecclesiæ S. Petri expectante. In primo autem ad conspectum summi pontificis perductus est insimul adolescens Hungariæ rex, & ab eodem ob insignem memoriam progenitorum suorum honorifice receptus. Subsequenter Fredericus Romanorum rex, & tertio regina, [illegible], prout moris est. Quibus, ut præfertur, receptis successive tamen a dicto domino papa & collegio cardinalium ad ecclesiam S. Petri ducebantur, & in palatio apostolico sunt hospitati, in rebus tamen diversis locis: quibus quotidie necessaria tam in pane, piscibus & vino, & cæteris requisitis per papam jussa sunt ministrari. Deinde quarta feria post Dominicam *Oculi* prædictus Romanorum rex a domino papa in ecclesia S. Petri secundam recepit coronam, quam ut puto dux Mediolani sibi prebere negavit. Mox idem summus pontifex regem & reginam illic desponsavit & matrimonialiter copulavit, non obstante tempore quadragesimali. Tandem in ipsa Dominica *Lætare Jerusalem* rex & regina unctionem sacri Chrismatis, ut moris est, a domino Pontifice receperunt. Subsequenter idem rex sceptrum & coronam tertiam adhibitis solemnitatibus [illegible] quas recitare longum foret, recepit a sanctissimo domino nostro papa. Insuper & papa dedit imperatori reliquias, quas [illegible] nobilissimo principi pro tunc præsenti per manum pontificis dari. [illegible] est ante gradus ecclesiæ S. Petri. Abinde papa duxit imperatorem usque ad castrum S. Angeli. Deinceps inter castrum prædictum & pontem Tiberis imperator novos milites creavit decentes & octoginta unum. Quibus rite peractis in sua imperatoria, cum magnatibus imperialibus quæ ante eum referebantur, videlicet pomo, sceptro, &c. equitavit ad S. Johannem Lateranensem cum tota comitiva, sola imperatrice in palatio apostolico remanente. Illuc quoque prandium est, & circa noctem rediit ad palatium. Post aliquantulum temporis imperator gressus suos versus Neapolim direxit, volens super quibusdam negotiis imperii regem Arragonum pro tunc illic degentem, personaliter illuc convenire.

Eo tempestate Gandenses, guerram contra suum ducem moverunt, ut præmissum

[Margin notes, left: "C... Gandenses..." (beside the first lines); "Synodus Coloniæ..." (beside "Anno MCCCCLII."); "Fredericus ... Romanorum ... coronatur ..." (beside "[illegible] eodem anno Fredericus"). Right: "Gandenses bellum ... contra ducem ..." (beside the last lines).]

est, obsidere cœperunt oppidum Aldenardum, ubi ad quinque menses vacaverunt, in quo fautores ducis inclusi fuerant. Cum autem non satis prospere res successisset, relicta obsidione, cum confusione remearunt ad propria, aliquantis eorum in recessu & quadam villa campestri necatis, peremptis. Deinde regressi eo in oppidum, suos capitaneos quatuor necnon proditionis accusare cœperunt, quos & ultima Aprilis omnes decollari fecerunt, substituentes alios quinque de novo. Deinde prima Maii circa quoddam molendinum, non longe distans a Gandavo, durus conflictus habitus est inter armigeros ducis & oppidanos supradictos, ubi de utraque parte multi corruerunt interfecti. Item dominica quarta Maii oppidum Zelandiæ cui nomen Tolen (?), prima die Rogationum fuit toto penitus periit incendio, sola ecclesia collegiata in eo remansit intacta.

Obitus Everardi de Marka.

Eodem anno Everardus de Marka, de quo multa prædiximus, cum videret sibi difficultates maximas fieri de rehabendis fortalitiis suis *Rochefort* & *Agimont*, connivente sibi tamen maxima parte popularium, pro nimia tristitia decidit in ægritudinem, & mortuus est sexto cal. Julii.

De bello Gandensium.

Item in territorio de *Wæs*, quod est de extremo finibus Flandriæ versus Antverpiam, per spatium duorum mensium quamplurima facta sunt certamina inter partes ducis & Gandensium, in quorum uno peremptus est bastardus ducis, nomine Cornelius, qui pridem ducatum Lucemburgensem strenue & eleganter gubernaverat. Tandem circa medium mensis Julii prædictum territorium ex integro deditum est in manum ducis, non valens amplius tolerare attritus hostiles tam frequentes, & tota illa regio igne ferroque devastata est. Sed & Gandenses ex adverso erumpentes in Hannoniam & Angiam (?), plurima damna finitimis intulerunt, incendentes villam dictam *Lessen* & oppidum Gerardimontis, pridem spoliatum per Picardos, necnon & monasterium solemne Cisterciensis ordinis, vocabulo *Bonovalle* (?). Reliqua vulgus combusserunt fautores ducis, videlicet *Aath*, *Atrebate* (?), Bruchus (?), & alia multa valde. Demum cum per interventum duorum oratorum regis Franciæ ambæ partes apud Insulas oppidum Flandriæ ad tractandum de pace convenissent, & quædam conditiones pacis concepta fuissent, insuper & ipsa res terminata pene videretur, dum conditiones præmissæ Gandensibus nimis acerbæ & inhonestæ apparerent, quarum una erat, quod ipsi se faterentur peccasse & nequiter rebellasse & opposuisse domino suo ac principi, præmissis etiam humiliationibus & genuflexionibus [illegible] per principales oppidanos eorum, &c. [illegible] omnia quæ per arbitros fuerant [illegible]. Deinde ipsa die exaltationis S. Crucis, exercitum-

tes ingressi Gandenses villam dictam *Hulst*, quam fautores ducis custodiam reliquerant, in favillas redegerunt, & post eadem facinora perpetrata, multa enormia perpetrarunt in diversis locis.

Burdegala [illegible]

Eodem anno Burdegala civitas primaria Aquitaniæ, quæ præterito anno reducta fuerat sub jugo Francorum, cum cives quærelarentur se graviter opprimi tallis & exactionibus officiatorum regis, intromiserunt exercitum Anglorum vocabulo *Talebot*, iterum se subdiderunt sub dominio Anglorum, multas cædes & enormia facinora committentes in capitaneos regis Francorum.

[illegible]

Eodem tempestate in subsidium regis supradicti accersitus est marescalcus Burgundiæ dominus de *Verga*, defunctus quidem corpore sed gnarus rei bellicæ & animosus valde, cum equitatu certarum [illegible] qui per singula oppida Flandriæ distributi sunt & ordinati ad reprimendos assiduos Gandensium, qui multa mala & damna inferebant finitimis. Horum aliquanti præcipue in Aldenardo deputati volentes sibi facere nomen gloriosum, inter ceteros cum turma sua venerunt usque ad portas Gandavi, unde tamen fugere compulsi cum retrocessissent terga dantes, in quoddam monasterium ordinis S. Benedicti, vocabulo *Ename*, valde satis forti munitum, Gandenses eos persequentes, monasterium prefatum incenderunt & plurimam stragem hostium inde fecerunt, ceteri per fugam in Aldenardo se salvarunt. In aliquibus regionibus Europæ pestilentia gravissima multos consumsit mortales, præsertim in oppido Trajectensi supra modum, & in locis circumvicinis. Hyems autem pluviosa, gelu fere nullum.

Conspiratio adversus papam [illegible]

Anno sequenti, in urbe Romana nonnulli laici cum capitaneo suo Stephano Porcario, contra papam & omnem cœtum ecclesiasticum conspiraverunt. Proposuerant siquidem in ipsa sacra festivitate Epiphaniæ Domini, hora qua summus pontifex cum toto cœtu cardinalium & episcoporum præsentium missam celebraturus erat in ecclesia S. Petri, pariter congregati cum armis & aliis pluribus armatis circumvallare ecclesiam ipsam, & pecorino more trucidare tam papam quam cardinales & episcopos, cunctosque [illegible] aut spoliare aut occidere, omnesque pariter conclamare debebant: *Vivat populus & libertas*. Sed cum [illegible] irrumpere ecclesiam ipsam & quæ præmissa sunt perpetrare. Verum omnipotente Domino frustrante [illegible], plerique ex [illegible] comprehensi sunt, & incontinenti denudata secreta eorum [illegible] septem ex eis furcis appensi sunt & ad patibula condemnati.

[illegible]

Eodem anno 17. die Julii dum exercitus Francorum obsideret Castellionem oppidum situm in regione Burdegalensi, ta-

perveniunt capitaneum Anglorum, nomine Talbot, cum filio suo potente & bellicoſo, ceteriſque magnatibus regni Angliae habentibus ſecum regalia & banneriam S. Georgii, &c. qui conabantur fortiter obſidionem & caſtrum ſuum a ... liberare ab anguſtiis. Cumque hinc inde circa horam nonam diei duriſſimum factum fuiſſet certamen per horam integram, finaliter ſuccubuerunt Angli, Talbot & filius eius occiſi ſunt cum aliis 4000. Nepos Talbot captus eſt tertium cum ſuis circiter decem. Viri qui nullo fugae praeſidio ſe tradiderunt & ſalvati ſunt. Nonnulli in oppidum obſeſſum, aliquanti ad ſua navigia pervenerunt.

Conſtantinopolis a Turcis capta.

Eodem tempore 29 die Maii rex Turcarum Machometus nomine, heres tertius & nominis illius primi perfidi Machometi, civitatem nobiliſſimam Conſtantinopolim, quae olim dicta eſt Bizantium, expugnat, multoſque ibi Chriſtianos Graecos, Latinos, Armenios & Judaeos trucidans, nonnullos vendidit in ſervos & ancillas. In eccleſia quoque S. Sophiae Turci deteſtanda commiſerunt flagitia. Primo crucem, quae in faſtigio templi poſita fuerat, deiecerunt: deinde imagines ſacras & reliquias ſanctorum pedibus conculcaverunt, deinde per civitatem debacchantes, aurum depopulaverunt, matronas & virgines Deo conſecratas ſtupraverunt, pecudum more eis abutentes. Quibus ſic peractis, eodem fere die ſubiugaverunt civitatem vicinam, quae erat portus Januenſium, illic omnes commorantes Januenſes, [illegible] civitatem & provinciam, ad ſuas inſulas Graecas ſe tranſtulerunt, exterminandi Chriſtiani nominis gratia, & tributa gravia terrae illi impoſuerunt. Deinque praeparat ſe idem Turcus cum infinito exercitu, ad ſubiiciendas ſibi tres urbes magnas ſitas iuxta Danubium, quarum unam nuncupavit *Pruſterna*, ſecundam Sicuslorobum, tertiam Belogradum, & ſic proponit totam pervenire Hungariam, qua ſubverſa & vaſtata, decrevit intrare Italiam & occupare urbem Romam. Ad quod quidem opus praeparat galeas parvas & magnas trecentas, nec non magnas copias pedeſtrium & equeſtrium, ſic 100000. Verum, ut ſperamus, Deus juſtus iudex omnium mortalium, qui quem diligit caſtigat, non relinquet virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum, impediet omnes eius conatus.

In Pera.

Caſtrum Gavre a Gandenſibus.

Item eodem menſe Julio dum dux Burgundiae Phil. per obſidionem caſtrum dictum *Gavre*, per praeditos occupatum & uſurpatum a rebellibus Gandenſibus, conſtrictum oppidum Gandenſes conantes obſidionem ſolvere, inſuper compatriotas afflictos ſubvenire, [illegible] verſus oppidum exierunt, cupientes cum multitudine gravi, ſed indiſciplinata & armis bellicis ignara. Tandem inito certamine, Gandenſes fuga victoriam ceperunt, & ab hoſtibus circumſepti, paſſim necabantur & in fluminis vicino ſubmerſi ſunt ſpectantes evadere manum hoſtium. Eodem quoque die perierunt Gandenſium circiter decem millia. Quo tempore ad oppidum per lato, reddita, promiſſa nonnulla ceremonias & genuflexionibus, pacem ſibi dari a duce poſtularunt & impetrarunt, intercedentibus religioſis viris circa & intra Gandavum commorantibus, ſicque intermediis pactis & conventionibus certis, pax ſine mora data eſt & recepta, ceſſavitque gravis illa patriae Flandrenſis deceptio & deſolatio, quae per menſes fere ſeptem continuata, regionem vicinam graviſſime ſubdiderat afflictioni.

Pax inter ducem & Gandenſes.

Eodem quoque tempore dum praefatus dux Burgundiae, ut praemiſſum eſt, ducatum Luxemburgenſem manu valida gubernaret, aliquanti incolae terrae praefatae, faventes incumbenti plus regi Ladiſlao, cui ex ſucceſſione materna ducatus ille competebat, rebellare coeperunt contra ducem, munientes aliquanta oppida & caſtra ducatus ſupradicti, ut puta Rupem Theodonis villam, *Haffaliſe*, Sancte, &c. Quibus dum ex adverſo ſuperveniſſet dominus Antonius de *Croiey* cum Burgundis & Picardis & incolis regionis eiuſdem, dictos militares fruſtra ſuccurſum a rege Ladiſlao praeſtolantes, veniam poſtulare coegit, ſubverſo tamen caſtro uno dicto *Hils*.

A quo deſciſcunt Luxemburgenſes.

Eo tempore Florentini hoſtiles guerras habentes contra regem Arragonum & Venetenſes, mandaverunt ex Francia dominum Renatum ducem Barrenſem & Provinciae, &c. ſolo nomine quoque regem Siciliae, Apuliae & Calabriae: quae quidem regiones per dictum regem Arragonum fuerant prius occupatae & aliquamdiu poſſeſſae, multaque damna tam Florentinis quam Senenſibus et hac guerra illata ſunt, & pleraque caſtella expugnata, nonnulla demolita. Terrae motus hoc anno factus eſt Florentiae, ex quo aliquantae turres ſublimes & domus excelſae paſſae ſunt fiſſuras irreparabiles. Camini domorum ultra ducentos mille aut ſciſſi ſunt aut corruerunt. Duravit hic terremotus 4 horis.

Bellum Florentinorum contra regem Arragonum.

Terraemotus Florentiae.

Soldanus Turcarum de quo praefati ſumus, non dum ſatiatus praemiſſis malis, cum ſcriptum ſit: *Superbia eorum qui te oderunt aſcendit ſemper*. Hic iniquus Turcus, expugnata Conſtantinopoli, ſubſequenter ſubiugavit ſuo imperio inſulam dictam *Chio*. Quam ob cauſam ſummus pontifex Nicolaus V. penultima Septembris celebrans Romae in pontificalibus conceſſit publicas indulgentias omnibus omnibus volentibus ſuccurrere Chriſtianis in angaria poſitis, videlicet pleniſſimam remiſſionem omnium peccatorum, inducenſque omnibus habentibus beneficia, officia vel redditus eccleſiaſticos, ad hoc opus peragendum decimam partem omnium dictorum redditium exhibere.

Burdegala civitas Aquitaniæ eo tempore, post longiorem rebellionem, rurſum recepta eſt a Francis, præmiſſis certis conditionibus & pactis.

Item Lancelaus rex Hungarorum coronatus eſt Pragæ in regem Bohemorum. Vina hoc anno multum oppreſſa fuerunt & aſpera, vindemia vero facta circa feſtum ſancti Martini.

Anno Domini MCCCCLIV. menſe Februario die [illegible] illuſtris dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Philippus condolens Chriſtianitati nimis per Turcos oppreſſæ, volens etiam ceteros reges & principes Chriſti fideles ad id negotium adhortandum animare, poſt convivium ſumptuoſiſſimum & ampliſſimum celebratum magnificentius quod apud Inſulas oppidum Flandriæ tunc convenerant, promiſit palam & clara voce orando votis omnipotenti Deo quæ ſequuntur. In primis vero quod in caſu quo placeret Chriſtianiſſimo Francorum regi Carolo contrarium, ad ulciſcendum ſanguinem Chriſtianum nuper innocenter effuſum ab infideli Dei Turca, ipſe tamquam conſanguineus & vaſſallus ejuſdem regis, una ſecum pergeret, cum ſuorum armigerorum potentia peregrinando. Item in caſu quo dictus rex propediem circa guerram Anglorum, nollet aut non commode poſſet regnum ſuum in tali articulo deſerere, vellet cum vice ſua mittere de ſanguine ſuo aliquem principem egregium, delphinum videlicet, aut alium ejuſmodi regio vicarium belli ducem. Præterea in caſu quo nec hoc nec illud animo regis reſideret, ipſe tamen, adjuvante Deo, propoſitum ſuum conceptum adimplere, &, ſi facultas daretur, manu ad manum, tamquam verus Chriſti pugil, cum Turcorum ſoldano vel admiraldo confligere vel dimicare. Quo ſilente, nuper etiam eundem Carolum, voverit ſe pariter adeſſe cum ceteris, & tandem protectionem bellicam Deo dante, ſe aggreſſurum. Poſtmodum Gerardus dux Clivenſis dominus ducis Philippi ex ſorore nepos, comes quoque d'Eſtampes nepos ex patre & ſubſequenter aliqui barones & magnates idem Deo promiſerunt, vota contra ſe facturos. Sicque cum tripudio ingenti ſolatium eſt colloquium illud ambobus ſatis famoſum.

Eodem anno tempore quadrageſimali quidam de ordine fratrum Minorum, Gentilius nomine, Italicus natione, currens prædicationis gratia diverſas provincias & regiones, devenit Leodium, publicans ibidem certas indulgentias, data auctoritate apoſtolica omnibus quicumque ſubvenirent regi Cypri graviter afflicto a Sarracenis. Poſt terminum autem prædicti religioſi, burgimagiſtri & conſiliarii civitatis ad hoc allecti ſunt, ut communi decreto proclamarentur ob perſonas, quæſtus uſurarum, numquam prodituri reipublicæ, a civitate expellerentur [illegible]

S. Johannis Baptiſtæ. Meretrices autem publicæ ex [illegible] deferrent ſignum in veſte ſuperiori, ut a probis dominabus poſſent diſcerni. [illegible] vero, qui in aliis regionibus [illegible], illic [illegible] vendunt, e patria [illegible], illuc in perpetuum numquam redituri. & [illegible] multa contra adulteros, perjuros & concubinarios, &c. concepta fuerunt, quæ ſucceſſu temporis abolita ſunt, & in priſtinum morem revocata.

Item, ea tempeſtate per mediatam [illegible] domini papæ & cardinalium contra communem hoſtem & contra rebellionem per totam Italiam pax firmata eſt inter principes & communitates, Venetum, Januenſes, Florentinos, Senenſes, Mediolanenſes, & regem Arragonum cum gaudio omnium Chriſtianorum, ut hi communibus occurrere poſſent & reſiſtere Turcis & Saracenis, qui multa jam loca Chriſtianorum occupaverant, tam in Aſia quam in Europa.

Item, cum Johannes de Glimes, dominus temporalis de Bergis ſupra *Zomam* in Brabantia, offenſus eſſet a communitate ejuſdem dicti oppidi, aſſociatis ſibi pedeſtribus & equeſtribus multis ſecunda die menſis Junii violenter irruerit ſuper oppidum, invadenſque imprædmeditatos & in lectis ſuis dormientes, aliquantos cepit eorum quos ſibi rebelles, ſuique auctoritati & officiatis inobedientes fuiſſe comperierat, & nonnullos quorum ex primoribus gubernatores [illegible] juſſit decapitari. Aliquanti per preces proborum virorum a carceribus ſunt relaxati, & ducenti fere per fugam elapſi de violentia hujuſmodi conqueſti ſunt principalibus oppidis Brabantiæ, poſtulantes ſibi ſubſidium contra dominum ſuum præſtari & de remediis opportunis in poſterum ſibi provideri, ſed parum aut nihil profecerunt, eo quod dominus Bergenſis domino duci intimus & acceptiſſimus foret.

Item eodem anno cum menſe Maio & Junio intemperatiſſimi forent & pluvioſi, & veriſimiliter timeretur vineæ & fruges a corruptione quæ nec ad florem poſſent pervenire. Tandem communi omnium eccleſiaſticorum & populorum decreto, 17 die menſis Junii indicta eſt celebrari miſſa ſpecialis in eccleſia Leodienſi cum proceſſione ſolemni, & præceptum ſub pœna excommunicationis, ut omnes artifices ab opere mechanico ceſſarent, & jejunio adeſſent, quouſque divina peracta fuiſſent myſteria. Statimque ob preces devotas placatus eſt Dominus terræ & facta eſt poſt hæc aura gratiſſima & ſerena, quæ longo duravit tempore, ita ut omnia ad debitam pervenirent maturitatem.

Item, eodem anno quidam baſtardus comitis S. Pauli, dominus temporalis de [illegible], offenſus Leodienſibus ſibi obnoxiis in certa ſumma pecuniæ ſibi promiſſa, &c. cepit tres cives Leodienſes, quorum unus

erat filius domicelli de *Argenteal* alter au[illegible], tertius procuratur [illegible]. Super quo facta compenſatione, epiſcopus Leodienſis mittit epiſtolas ad principes & communitates nominatas, ſupplicantes ad dominum ſuum ducem Burgundiæ & Brabantiæ, cupiens certificari, an de eorum conſenſu vel conniventia tantum prædam [illegible] eſſet, a tempore quod dominus dux eo tempore ad partes Alemanniæ pro certis negotiis profectus erat. Fuit autem dux [illegible] informatus per nuncios & epiſtolas domini Leodienſis [illegible] ſe valde turbatum ſuper facto tam enormi, & velle ſe omnimode obſervare amicitiam & favorem cum domino & patria Leodienſi. Imo promiſit ſe compulſurum dictum baſtardum ad reſtitutionem [illegible] dictorum captivorum. Bruxellenſes præcipue tantum prædam averant, quod dicti captivi remiſſi ſunt indemnes, & omnia eis prius ablata uſque ad noviſſimum quadrantem ſunt reſtituta. Nihilominus prædictus dominus de *Haberdin* de regno Francorum adduxit uſque ad partes Hannoniæ ſtipendiarios equites circiter 4000. Leodienſes quoque præparant [illegible] Tudenſes & qui morantur ſuper ripariam Sambræ, [illegible] expectantes adventum hoſtium. [illegible] Hannoniæ dominus Johannes de *Croye* & frater ejuſdem Antonius, rector comitatus Namurcenſis, verentes [illegible] deſtructionem terrarum ſibi commiſſarum, non permiſerunt hoſtes tranſire fines ſuos, imo comminabantur eiſdem, quod niſi recederent a regione ſua, ipſimet hoſtiliter invaderent eoſdem cum patria Leodienſium. Sicque cum [illegible] maxima & expenſis gravibus exercitus dicti hoſtium receſſit [illegible] & ingloriose & terra quievit a prædis.

Factæ ſunt eo tempore [illegible] ampliſſimæ per totam Haſbaniam & comitatum Loſſenſem, ne forte inimici quicumque poſſent invadere [illegible] Leodienſes in confinibus Hannoniæ, Namurci & Brabantiæ demorantes improviſe, aut [illegible] forte hoſtes inopinate intrarent regionem, de facili non poſſent abire cum præda.

Eodem anno menſe Julio dum propter epiſcopatum Monaſterienſem in Weſtphalia duo contenderent, videlicet Walramus de *Meurs* frater archiepiſcopi Colonienſis, & alter nobilis ex ſanguine dominorum *Vander Hoyen*, nec quovis modo ad concordiam poſſent induci, præſertim quia dux de *Brunſwick* potentiſſimus in Saxonia, foverat partem unius, & archiepiſcopus Colonienſis partem alterius: tandem utraque partes prælio die [illegible] comparuerunt in campo, & maximo conflictu gravi, prævaluit pars Walrami, & nobilis ille dux de *Brunſwick* cum multis aliis nobilibus captus eſt in bello, & multi ex utraque parte ſunt occiſi, &c.

Item, altera Magdalenæ in oppido Cy-meio & [illegible] in confinio Hannoniæ ceciderunt lapides grandinis permaximi, continentes in rotunditate amplitudinem decem aut duodecim pollicum, ex quibus tegetes & domus [illegible] feneſtræque vitreæ ſunt contritæ. Teſtimonium hujus perhibuerunt qui viderunt.

Præterea circa partes Lutzenburgenſes caſtrum munitiſſimum dictum *Boulenbourch* furtive uſurpatum eſt per quoſdam prædones Alemannos. Quod percipiens domicellus de *Heſſe*, ſeneſcalcus Brabantiæ, ad quem una portio caſtri ſpectabat, cœpit illud obſidere cum adjutorio comitis de *Bronckhorſt*, & poſt aliquantulam obſidionem, cepit illud, & funditus ſubvertit ac deſtruxit.

Eodem tempore in menſe Septembri ad complanandas plurimas controverſias & ſimultates a longe retroactis temporibus ortas inter terras domini ducis & præſertim Brabantiam, Hannoniam & Namurcum ex una parte, & patriam Leodienſem ex altera, ſervata eſt ſolemnis dieta inter Dionantum & Bovineam ſub temporis, præſentibus dudum egregio viro domino Antonio de *Croye*, rectore comitatus Namurcenſis ejuſque fratre domino Johanne de *Croye* rectore comitatus Hannoniæ, necnon & quodam baſtardo comitis S. Pauli domino de *Haberdin*, & ſimiliter multa ibi ſunt complanata, & in arbitros quoſdam nonnulla compromiſerunt ambæ partes, domino Leodienſi in oppido Dionantenſi pro tunc exiſtente. Sed quia dux Burgundiæ perſonaliter non aderat, non curabat ſe intermittere, ſed ſucceſſu temporis nihil hujus ex illa dieta ſubſecutum, domino de *Haberdin* in primæva ſua pertinacia perſeverante.

Eodem anno ſereniſſimus rex Ladiſlaus, annorum circiter 15 cum permaxima comitiva baronum & nobilium venit ad civitatem ſuam Pragam primariam totius regni Bohemiæ, factaque eſt ſolemnis proceſſio [illegible] ſecunda Julii, qua celebratur feſtum Viſitationis B. M. Virginis. Cui proceſſioni intererat rex cum baronibus & ſacerdotibus uſque ad numerum quingentorum tenentium fidem catholicam. In craſtino quidam hæreſiarcha dictus magiſter Rokezana, per prius ſectator hæreſis Wiclefiſtarum & Huſſitarum, propria ſponte aſcendit ambonem, & revocavit plures articulos male habet. Deinde de mandato regis ſtatuta ſunt quæ ſequuntur, cunctis contradicentibus. Primo præceptum eſt & mandatum ſub pœna excommunicationis, quod a modo non deberent legi epiſtola & evangelia in idiomate Bohemico, ſed in Latino. Item, quod nullus deberet ſumere Corpus Chriſti non confeſſus & contritus. Item, quod ſacerdotes non deberent porrigere laicis Corpus Chriſti omnibus Dominicis diebus ſine confeſſione ſicut prius ſolebant, ſed ſecundum ſtatuta eccle-

[illegible]

Borbon, pro tunc præpoſitus ſancti Donatiani Brugenſis, etiam pro tunc cuſtos Leodienſis, ad prælaturam ſuam, admirantibus multis. Cui tamen reſignationi ſummus pontifex primo facie præbere nolebat aſſenſum. Tandem per medium regis Arragonum, ut ferebatur, pro tunc reſidentis apud Neapolim, approbavit quod factum fuerat. Prædictus autem electus Ludovicus deſcendit de recta linea Francorum, filius ducis Borboniæ. Mater autem ejuſdem ſoror erat Philippi ducis Burgundionum, pro tunc potentiſſime & lautiſſime dominantis in Europa. Habebat inſuper fratrem alium Ludovicum, qui tunc erat archiepiſcopus Lugdunenſis: ſecundum fratrem habebat in conjugem filiam Caroli regis Franciæ, qui tunc quietiſſime poſſidebat totum regnum ſuum, ejectis ubique Anglicis, præter Caleſium.

Eodem anno fuerunt in his regionibus vina pauciſſima, blada etiam modica, ſed bona, vendebaturque modius Leodienſis fere pro uno floreno Rhenenſi. Quamobrem paſtores plerique intermittentes ſuchores pene univerſis partibus ſuis, multos fecerunt pauperes ægrotare; multique anno eodem & ſequenti mortui ſunt Leodii ex infectione peſtilenti.

Ludovicus Borbonius inauguratur.

Anno Domini MCCCCLVI. menſis Julii die 13. quæ eſt feſtum Margaretæ, prætactus Ludovicus de *Borbon* venit de Trajecto ad civitatem ſuam Leodienſem, ut reciperetur in epiſcopum & dominum civitatis & patriæ. In cujus comitatu venerunt duo epiſcopi, ſcilicet Cameracenſis & Attrebatenſis, necnon & comites quatuor, ſcilicet comes de *Meurs*, de *Horn*, de *Naſſau*, & de Salmis, pluresque nobiles viri de partibus Brabantiæ, Hannoniæ, Namurci, &c. Cui occurrerunt milites & nobiles patriæ Leodienſis & Loſſenſis in copia grandi nobiliſſime phalerati, necnon & burgimagiſtri civitatis. Cumque veniſſet ad portam S. Leonardi, duo burgimagiſtri civitatis, videlicet Johannes dictus *de Rupe* filius domicelli Bertrandi de Bavaria, & Amelius de *Velroux* aſſociaverunt eum a dextris & a ſiniſtris per forum civitatis, uſque ad gradus S. Lamberti: ubi deſcendens de equo, mox aſcendit diſtrahium, id eſt domum Scabinorum, ibi comedit cerala, & potavit ſemel aut bis. Incontinenti poſtquam deſcendit de equo, cantor eccleſiæ S. Lamberti, filius domini de *Lexhi* uſurpavit ſibi equum domini Leodienſis. Poſt hæc ductus eſt ad majus altare, ubi poſtquam feciſſet juramenta conſueta, mox ductus eſt ad campanam banni, quam cœpit fortiter trahere, tamquam poſſeſſorem. Deinde ductus eſt ad palatium ſuum, in quo facta eſt cœna grandis & inclyta: cibaria quoque & pocula miniſtrata ſunt omnibus illuc venire volentibus in abundantia. Inſuper inter portam palatii & coquinam officialis, artificialiter poſitus erat angelus, in manu tenens poculum, per vulnus, de quo effluebat vinum in cuppa ſubtus poſita in medio plateæ: illicque venerunt plurimi, haurientes & abunde bibentes ex eo. Nec illud prætermittendum, quod omnes juxta diſtinctiones miniſteriorum & artificiorum ſuorum, a porta S. Leonardi, uſque ad gradus S. Lamberti, ſtabant ab utraque parte plateæ, armati egregie, tenentes gladios & lanceas in manibus, ſubſequentes dominum ſuum decenter, ſolemniter & reverenter. Poſt hæc in craſtinum videlicet ipſo die diviſionis apoſtolorum, dominus Leodienſis novus, ut præfertur, receptus, venit ad eccleſiam majorem cum duobus epiſcopis prefatis, & comitiva magna baronum, militum, nobilium & popularium: celebrataque eſt illuc miſſa ſpecialis de Sancto Spiritu per dominum Dionyſium ſuffraganeum Leodienſem. Convenerunt etiam ad iſtam miſſam omnes canonici ſecundariarum eccleſiarum induti cappis, ſedentes ſupra ſcanna in medio eccleſiæ. Porro in choro ſedebant monachi S. Jacobi & S. Laurentii duntaxat. Sed & ipſe dominus Leodienſis indutus eſt cappa ſua, ſedens in ſuperiori ſcanno cum epiſcopis prænotatis. Aſſiſtebant etiam cantores capellæ domini ducis Burgundiæ in numero copioſo.

Eodem anno 20. die menſis Maii apud Anchonam quidam nautæ viri probi & fide digni viderunt in nocte duas lunas, in quarum medio ſpatio apparuit crux rubea, quaſi per horam. Poſt hæc mutato colore videbantur nigra, ſtetitque per mediam horam. Poſtremo ſtella quædam cum maxima claritate & radiis videbatur, quæ cecidit in mare. Romæ quoque tunc temporis apparuit cometa magnus de ſero ... & mane ſimiliter & apud Leodium eodem tempore per multos dies viſa eſt ſtella magna, emittens radios longos tamquam flammam ... autem, aſcendentem de ... , ſtetitque multis diebus poſt mediam noctem uſque horam, quæ verſus Thereſonem dicitur. Varia prodigia.

Eodem anno obiit Jacobus de *Zirck* archiepiſcopus Trevirenſis ex veneno ſibi propinato. Eodem anno dux Burgundiæ impetravit a ſede apoſtolica pro filio ſuo naturali David nomine proviſionem de epiſcopatu Ultrajectenſi, caſſata electione quæ primum concorditer, ut præmiſſum eſt, facta erat de domino Giſberto de *Brederode*. Cum Trajectenſes nollent prætactum David recipere in dominum & epiſcopum ſuum, eo quod eſſet notharius, & quia elegerant dominum Giſbertum, dux Burgundiæ induxit magnam armatam virorum fortium in regionem illam. Verum poſt aliquantulum temporis ſpatium, interponente ſe duce Clevenſi, dictus dominus Giſbertus ceſſit electioni de ſe factæ, & introductus eſt David in ſedem Trajectenſem, promiſſis tamen conditionibus, David fit epiſc. Ultraject. poſt renunciationem Giſberti.

decendum, videlicet quod dominus David solveret domino Ghiliberto singulis annis ad vitam pensionem quatuor millium florenorum Rhenensium & ducentorum. Insuper pro expensis factis per dominum Ghilbertum tam in curia Romana quam in sustentatione armigerorum, levaret dictus Ghilbertus semel solvenda quinquaginta millia aureorum qui dicuntur leones. Qui quidem solverentur eidem de pecunia danda domino David in jocundo adventu suo, ut moris est. Item, dictus Ghilbertus ultra præposituras quas pridem habuerat ante electionem suam, nihilominus haberet præposituram S. Donatiani in Brugis. Præterea dominus dux expensis suis deberet procurare apud sedem apostolicam, quod admissio fratris sui naturalis in episcopum Trajectensem hoc in temporibus non cederet in præjudicium libertatum & privilegiorum ecclesiæ prædictæ, quæ non consuevit recipere quemcumque bastardum in canonicum vel capellanum, &c.

[illegible] Item, 20 Augusti hora secunda post mediam noctem factus est terræ motus Leodii. Eodem mense Philippus dux Burgundiæ procedens ad reliqua oppida episcopatus Trajectensis subjuganda, obsedit pugnavitque [illegible] Daventriam, amisitque de exercitu suo quamplurimos, quorum numerum ignoro. Ea tempestate [illegible] captæ sunt apud Coloniam Agrippinam duæ mulieres sortilegæ & igne combustæ, quarum una fatebatur se veneno necasse virum quemdam, altera oriunda erat de civitate Metensi. Hæ cum sodalibus suis famabantur excitare posse ventos, pluvias, grandines & hujusmodi tempestates. Confitebatur etenim se in mense Maio suscitasse grandinem & gelu tanta vehementia, quod in circuitu civitatis Metensis ad duo milliaria tam vineæ quam reliqui fructus omnimode perierant, nec erat spes ulterius repullulandi. Porro villicus Coloniensis desiderans experiri an hæc vera essent, requisivit dictam sortilegam, ut si quam artem sortilegam nosset, ei ostenderet in manifesto. Cumque illa sibi fecisset apportari cuppam plenam aqua, illa mox factis conjurationibus & magicis suis, infra spatium dicendi *Pater noster*, fecit dictam aquam in mense Maio tam fortiter & condense congelari, quod cum acumine fortissimi cultelli vel pugionis vix posset perforari.

[illegible] Eodem anno Turci & Christiani plurimos & acres inter se habuere conflictus, & præsertim notum juxta Belligradum, in quo Hungari prostrata innumera Turcis obtinuerunt victoriam, non tamen sine damno proprio; nam in eodem certamine perierunt circiter viginti millia Hungarorum in ipsa die B. *Gorgonii martyris. Post hæc soldanus Turcorum obsedit castrum & villam sitam in ultimis finibus Hungariæ vocabulo (a) *Griech-sen-ken-borch* per spatium trium mensium & dimidii. Cumque moleste ferret tam longiturnam obsidionem, tandem solemniter juravit per Deum suum Mahometum, quod expugnaret civitatem illam, aut certe ipse cum toto exercitu suo illic occideretur. Quo audito quidam Christianus qui erat in exercitu Turcorum, intimavit hæc eadem magno principi Hungarorum, cui nomen erat Honyadus. Qui mox assumptis equitibus mille & centum, peditibusque innumerabilibus quadraginta millibus, secrete transfretavit Danubium, & fortiter ignorantibus Turcis, qui jacebant in campis planis, ingressus est civitatem supradictam in nocturnis tenebris 20 die mensis Julii. In crastina quæ erat vigilia B. Mariæ Magdalenæ, prout intimatum erat Christianis perprius, circa mediam noctem, hora scilicet 12. Turci cœperunt oppugnare civitatem, & duravit assultus usque horam 7 diei. Quibus devictis atque prostratis adminiculo divino, alia pars Turcorum inchoavit assultum, qui fortiter duravit usque quartam horam post meridiem. Cumque de hac parte similiter triumphassent Christiani, & infinitos occidissent, tunc soldanus vehementer perturbatus ex amissione suorum, in persona propria cum reliquo exercitu aggressus est oppugnare civitatem. Jamque Christiani obsessi vehementer erant lassi ex pugna tam longiturna, in tantum quod etiam plurimi Turci jam ingressi fuerant muros civitatis. Porro nutu divino in urbe ipsa præsentialiter aderat quidam sanctus vir de ordine Minorum, nomine Fr. Johannes de Capistrano. Hic videns imminere civitati periculum, ascendit arcem fortissimam, & accepta imagine crucifixi in manibus, cœpit altiore & flebili voce exclamare: Deus, Deus meus, o altissime Pater, veni in adjutorium, veni & libera populum tuum, quem redemisti pretioso sanguine tuo. Deus meus veni & noli tardare. Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine? Veni & libera nos, ne dicant Turci & increduli, Ubi est Deus eorum? Hæc audientes Christi fideles, qui jam lassi fuerant, resumpserunt vires integraliter ac si hucusque nihil laborassent, invaseruntque Turcos qui introgressi fuerant civitatem, & trucidarunt universos. Quo viso soldanus retraxit iter & fugam arripuit cum suis, quos insecuti sunt Christiani usque ad spatium octo milliarium, & infinitos in illa fuga passim per agros occiderunt. Nec poterat relator horum æstimare numerum occisorum in ipsa fuga. Porro in tribus assultibus prænarratis perierunt in summa diligenter computata plus quam centum millia infidelium. Reliquerunt autem ibi Turci undecim fundas grossas seu bombardas, quarum tres continebant in longitudine 11 spangas manuales & septem in altitudine. Similiter & alias fundas decentas illic relique-

(a) *Alias Græcum Castrum Griechisch-weissenburg.*

* S. Gorgonii.

mus, & alia jocalia in numero copioſo. Hæc omnia & ſingula in hac forma recepit prædictus Henricus princeps domino ſuo Ladiſlao regi Hungariæ & Bohemiæ, &c.

Corruit eodem anno turris altiſſima ex cellis oppidi dicti *Armie*, quod in Zelandiæ partibus eſt conſtitutum. Item, fecerat dux Burgundiæ ædificari turrim preciaram in Haga villa Hollandiæ, ad munimentum caſtri quod ibi eſt. Hæc ſimiliter illo anno corruit, ſuper fragile poſita fundamentum.

Item, 21. die Septembris dux Burgundiæ receſſit cum exercitu ſuo ab obſidione Daventriæ, relictis circiter trecentis captivis. Porro Daventrienſes valde modica ſuſtinuerant damna ex hoſtibus & pecuniis, ex quod in defenſionem ſuam aſciverant ſtipendiarios multos ex Weſtfalia & aliis partibus, quorum capitaneus erat quidam domicellus magnæ potentiæ dominus de *Gemen*. Verum Picardi & Hollandrini atque Brabantini, qui tempore obſidionis incolebant in regione Gelriæ, negaverunt & renuerunt præbere victualia exercitui ducis. Itaque in ipſa obſidione magna illic periit & victualium carentia. Noviſſime Daventrienſes & ceteri Zutfenſes, Campenſes receperunt ſuum electum in epiſcopum & dominum ſuum, ſervatis omnibus privilegiis & libertatibus, quas per prius habuerunt.

Eodem anno deceſſit dominus Jacobus de *Zerck* archiepiſcopus Treverenſis. Poſt cujus obitum Treverenſes electi ſunt in diſcordia tres potentes viri, quorum unus erat filius marchionis de *Baden*, alter filius ducis Bavariæ, tertius filius domini de *Spanheim*. Ceterum interea archiepiſcopus Colonienſis & Walrammus de *Meurs*, electus in epiſcopatum Monaſterienſem abſque juramento eccleſiæ. Item, Ludovicus de *Valois*, primogenitus regis Franciæ, dum pluribus modis moleſtaſſet eccleſias & eccleſiaſticos viros tam in Delphinatu quam in Sabaudia, & ſuper hæc omnia nonnulla ſcelera perpetraſſet ſecundum [illegible], eſſetque frequenter tam per nuntios quam per litteras preceptionis patris increpatus, & nec dignaretur reſpondere aut reſcribere regi patri ſuo quippiam, tandem metuens indignationem patris quem implacabilem offenderat, cum modica familia, tanquam profugus, pervenit ad terram Luxemburgenſem. Mox nullam faciens moram, viſitavit cum devotione limina S. Huberti in Ardenna, cum ingenti oblatione venerans ſacras ejus reliquias. Subſequenter devenit Bruxellam oppidum Brabantiæ, ubi dominus dux Philippus humaniſſime & magnificentiſſime tractavit eundem, prout decebat filium tanti regis, & conſanguineum ejus prædilectum. Porro rex incontinenti fecit ſaiſiri omnia oppida, caſtra, civitates & villas totius Delphinatus.

Eodem anno quinta Decembris in regno Apuliæ & partibus Campaniæ, Neapolis & Capuæ, & in circumjacentibus locis factus eſt terræ motus terribilis, ex quo motu villæ, caſtra & munitiones cum habitatoribus univerſis corruerunt, & vivi abſorpti ſunt mortales infiniti, ut fama erat vulgaris, fere ad ſexaginta millia, peccatis eorum hoc demerentibus, qui repulſo rege ſuo Renato, ſuſceperunt regem Arragonum cum ſuis Cathalanis, viris crudelibus & inhumanis.

Anno ſequenti in undecima die Januarii dominus Ludovicus electus Leodienſis fecit celebrari ſolemniſſimas exequias pro patre ſuo recenter defuncto duce Borboniæ. Nempe in medio eccleſiæ ordinatum erat monumentum admodum dominicale, cui ſuperpoſitæ fuerant candelæ cereæ circiter trecentæ & viginti. Similiter tam in choro quam in navi erant ardentes candelæ in numero copioſo, celebrante in pontificalibus ſuffraganeo ſuo, &c. Canonici vero omnium eccleſiarum in navi eccleſiæ reſidentibus more ſolito. Cumque inſtaret hora oblationis, univerſi fuerant centum & duodecim. Noviſſime multum humiliter & devote dominus Leodienſis cum cappa canonicali nigra, proceſſit ad oblationem, quem præcedebant duo ſtratiotæ ſuper indutis tunicalibus, in quibus depicta vel inſuta fuerant arma ejuſdem domini electi tam ex linea paterna quam ex materna. Subſequebatur eundem magna comitiva nobilium & generoſorum virorum, ſcabinorum quoque & burgimagiſtrorum & civium quamplurium. Noviſſime ſimiliter quidam univerſi.

Eodem anno 26. die menſis Auguſti Francigenæ reſumtis animis & viribus, feriati a bellis in regione ſua, decreverunt transfretare in Angliam, ut ſemel Anglos invaderent, a quibus fuerant plures dudum conſimiliter expugnati. Sumta igitur claſſe LX. navium bellicarum, quarum XV. erant [illegible], ceteræ mediocres, pervenerunt ad portum oppidi vocabulo *Zandwich*, diſtantis a Londonia circiter ad viginti milliaria. In quod ſimiliter introitum facientes, poſtiſſime aliud non ſine difficultate ceperunt, occiſis circiter ex inhabitatoribus, qui ſe fortiſſime defenderant, quingentis viris. Demorantes autem in eodem oppido per ſpatium quindecim aut ſedecim horarum, aſportaverunt ſecum omnem ſubſtantiam quam ibi reperire potuerunt. Multa tamen reliquerunt, quia naves ſufficientes non habebant, quæ prædam poterant deferre. Poſt hæc redeuntes ad portum cum ſpoliis & captivis multis, ceperunt inſuper naves Anglicorum ibi repertas circiter 36. quarum tres erant ingentes, & caſtigue caſtellorum habentes ſupra communem magnitudinem, unam vero maximam dictam *Grace*, quæ fluctuare nequibat propter paucitatem aquæ invitæ ibi reliquerunt, ſed pecuniam quæ ſecum ab-

duxere captivum. Nec iſto contenti, cum receſſiſſent ad navigia ſua per totum triduum illic permanſerunt, non longe a portu, ſi forte Angli præſumerent ſe aliquatenus de injuriis ulcisci aut ſpolia recuperare ablata. Sed nemine comparente, novisſime redierunt ad Normanniam in prosperitate & lætitia magna. Nec hoc prætermittendum, quod Francigenæ ipſo tempore inter ſe conduxerant nullum inferre debere nocumentum aut violentiam eccleſiis aut feminis, nec facere incendia domorum. Quod firmiſſime ſervaverunt, & proſperati ſunt.

Ladiſlaus rex Hungariæ obit.

Item eodem anno obiit Ladiſlaus rex Hungariæ, Bohemiæ, Croatiæ, Dalmatiæ, dux Auſtriæ, &c. pro tunc habens ætatis annos circiter 18. & ut ſerebatur, veneno periit. Hic egregius & formoſiſſimus, potentiſſimus atque nobiliſſimus adoleſcens debebat traducere in uxorem filiam regis Francorum, & jam omnes pene tractatus matrimonii fuerant conclusi per medium excellentiſſimorum ambaſſiatorum quos pro hoc rex illuc direxerat. Promiſerat nempe dictus rex ſe daturum in dotem futuræ uxori ſuæ ducatum Lutzemburgenſem, quem dux Burgundiæ tenebat impignoratum. Hujus obitus toti Chriſtianitati valde fuit nocivus propter Turcos vicinos regno Hungariæ, quos ipſe pluribus vicibus per ſuos proſtravit.

Alençonii dux traditor & condemnatus.

Anno Domini MCCCCLVIII. cum dux d'Alenchon conſanguineus regis Francorum, infinita corruptus pecunia, conſœderaſſet ſe Anglicis hoſtibus regni, promiſiſſetque reſeraturum eis omnia caſtra, villas & munitiones ducatus ſui, ſtatim perfidia ſua manifeſtanda, favente clementia divina, ad aures Francorum regis perlata eſt. Qua tamen rex novitate attonitus, miſit eum comprehendi & in carcerem apud Pariſius recludi. Verum ne rex proprio ſentimento videretur motus, aut mediis illum condemnare judicio, mandavit duodecim pares & primores regni, cum cæteris primatibus regni, ut illi inter ſe decernerent, remoto omnium favore vel odio, qualiter perfidus dux & proditor patriæ ſuæ deberet ſententiari. Porro dux Burgundiæ cum huic parlamento interreſſe nequiret, alias rationabiliter intentus, miſit pro ſe tres egregios viros, qui eum de præſentia corporali notabiliter excuſarunt. Ceteri vero ibidem præſentialiter comparentes, conſiderato & ponderato tam horrendo facinore tanti ducis & conſanguinei regis, condemnaverunt eum morti, ut videlicet primo capitalem ſuſtineret ultionem, & poſt hoc in quatuor particulas divideretur. Cumque ſæpedictus dux in conſpectu regis & principum productus eſſet, ſtatim privatus eſt inſignus & ornamentis nobilitatis, & inſuper ſpoliatus omni hereditate paterna. Deinde rex de benignitate ſua filio prædicti ducis reſtituit omnem hereditatem avitam, & de prædicto ducatu eumdem inveſtivit, necnon & in loco patris juſſus eſt reſidere. Cumque pater tremebundus expectaret ſententiam in eum latam, procedens de ſolio ſuo filius ducis, petiit a rege quatenus de ſolita clementia patri ſuo miſericorditer commiſſum ſcelus dignaretur indulgere. Qui condeſcendens humilibus precibus ejus & procerum illic aſſiſtentium, veniam & vitam duci conceſſit, eumque velut exulem in loco ſequeſtro decreto juſſit uſque ad mortem reſidere. Sciendum autem quod ex antiquo privilegio & decreto regum & principum Franciæ iſta ſunt nomina 12. parium & judicum Franciæ, qui in arduis cauſis concernentibus utilitatem regni, de jure & conſuetudine habent præſidere: videlicet archiepiſcopus Remenſis, epiſcopi Lingonenſis, Laudunenſis, Noviomenſis, Cathalaunenſis & Belvacenſis. Item dux Normanniæ, dux Aquitaniæ, dux Burgundiæ, comes Flandriæ, comes Campaniæ & comes Tholoſanus: qui ab his verſibus compendioſe comprehenduntur:

Lingo, Remis, Laudu, Nov, Aqui, Burgundia ſunt du.
Nov, Catha, Bel, Tholo, Campania, Flandria ſunt com.

Porro hoc tempore rex Francorum ex prædictis ſecularibus dominus obtinebat ducatum Normanniæ & Aquitaniæ, necnon & comitatum Tholoſanum & Campaniæ. Philippus autem dux obtinebat Burgundiam & Flandriam.

Leodienſes privilegio ... burgimagiſtros conſtituendos.

Eodem anno nonnulli ſeditioſi in civitate Leodienſi induſtrioſe practicarunt, ut de cetero nemo eligeretur in burgimagiſtrum, niſi prius præſtaret juramentum, quod ex tunc in antea nunquam acciperet ſcabinatum vel quæcumque officium epiſcopi Leodienſis, quia per tales officia videbantur ſe avertere a favore civium, & applaudere domino in ſuam læſionem & præjudicium communitatis. Igitur adveniente ſolemnitate S. Jacobi majoris, qua conſuetum eſt eligere magiſtros civitatis per 12. electores deputatos a totidem miniſteriis, mox omnium decreto electi ſunt duo honorabiles viri Ægidius de Metis, & Mathias cognomento Heveal. Quorum primus ex induſtria abſentavit ſe a civitate, ſecundus autem magiſtratum, propondérans rei gravitatem, acceptare recuſavit, niſi ſodalis ſuus primo accepiſſet prædictum magiſtratum, maluitque in præſentia tamen 20. florenorum Rhenenſium, quæ reſtitui ſibi haberet, hujuſmodi magiſterium inſigniri, quam intolerabile onus ſubire. Cumque tractaretur de eligendo tertio viro probo, cui nomen erat Henricus Sol vel de Solehoſpitio, ille mox aſcenſo equo fugam petivit, & non eſt inventus. Igitur electores in anguſtia locati, quoniam non permittebantur exire de loco electionis, donec concorditer elegiſſent duos burgimagiſtros, mox

illi designaverunt & elegerunt duos viros qui per prius nunquam fuerant civium magistri. Qui requisiti praestiterunt praedictum juramentum, sub tali tamen conditione, quod si in posterum aliter ordinaretur per decretum universitatis civium, ipsi ex tunc a juramento forent immunes & absoluti, sicque postea contigit.

[illegible]

Obiit eodem anno Alfonsus rex Aragonum, Siciliae, Valentiae, Majoricarum, Sardiniae & Corsicae, comes Barcinonae, dux Athenarum & Neopatriae, ac etiam comes Rossilionis & Ceritaniae. Cui successit in regno principaliori rex Navarrae. Porro filio suo notho sed per papam legitimato, dedit regnum Neapolitanum & omnes confines. Huic tamen conclusioni se opposuit dux Calabriae filius Renati regis, qui pridem sibi confoederaverat Januenses & Florentinos.

De Calixto III.

Item eodem anno sexto Augusti decessit a saeculo Calixtus tertius hujus nominis papa, natione Aragonensis, qui sedit annis tribus, mensibus quatuor, diebus [illegible]. Huic successit Pius secundus olim vocatus Aeneas cardinalis & episcopus Senensis.

[illegible]

Anno MCCCCLIX. in ducatu Gheldriae filius ducis insurrexit contra patrem, instigante eum ad hoc matre, filia ducis Clevensis ex sorore Philippi ducis Burgundiae, volensque filius privare patrem regimine ducatus, statimque sumpsit oppidum satis parvum, vocabulo Praiet situm super Mosam, in quo sociatis sibi nobilibus terrae aliquantis, conductisque stipendiariis plurimis, proponens patrem infestare, sedebatque etiam suos oppidum magnum dictum Novomagum super fluvium dictum Wale. Porro pater fecit Ruremunda oppidum populosum & forte per sua munimenta distans a Praiet vocaverque & locavit stipendiarios & auxiliarios in numero copioso, & multiplicata sunt mala in terra. Deinde feria continua in mense Augusto quadam die egressi est ad praedandum jumenta Ruremundensium, quae pascebantur in insula vicina, praemissisque aliquantis sagittariis & ceteris qui caperent praedam, posuit etiam aliquantos in insidiis, qui supervenientes cives, qui forte defendere vellent jumenta ne abigerentur, invaderent. Quibus tunc ordine progressis, cives Ruremundae cum vellent obsistere, percussi sunt ab insidiantibus, pluresque capti, abducti sunt, & plerique interfecti. Post haec multa villagia terrae combusta sunt: sed interponentibus se nonnullis generosis viris, qui condolebant exterminio terrae, pax inferata est in medio mensis Octobris sequentis.

Eodem anno circa Laurentii, scilicet undecima Augusti, tempestas horribilis cum tonitruis & fulminibus grandineque vehementer percussit blada quae jam erant matura in partibus Hasbaniae, descendendo versus occidentalem plagam ad Pilonem, & ad spatium circa octo leucarum, sicque damna permanserunt calamitas terrae, & praecipue ecclesiis & monasteriis partium & civitatis Leodiensis. Nam monasterium S. Jacobi Leodiensis damnificatum est in duobus millibus modiis speltae, & cetera monasteria similiter. Verum in hoc anno creverunt vina in maxima abundantia, quae fecerunt aliquantulam recompensam bladorum.

[illegible]

Eodem anno decima octava die mensis Octobris decessit a saeculo dominus Johannes de Heinsberg, qui ante triennium resignaverat episcopatum Leodiensem in manus domini Ludovici de Borbon, ut praetactum est in anno MCCCCLV.

Item eodem anno Pius papa relicta Roma pervenit ad Mantuam civitatem Lombardiae, convocans illuc omnes fere principes Alemanniae, per quorum suffragium sperabat se posse retundere infestationes Turcorum, qui molestabant plurimum Christianos, miseruntque principes ambassiatores & oratores suos notabiles, sed in effectu nihil est conclusum. Infecto igitur negotio papa in mense Octobri rediit ad urbem Romam, ceterique reversi sunt in regionem suam.

Eodem anno dedicata est ecclesia fratrum ordinis S. Mariae de Monte Carmeli in suburbio Leodiensi, extra portam S. Leonardi.

[illegible]

Item, eodem anno dux Eboracensis de sanguine regum Anglicanorum procreatus, considerans regem Angliae consanguineum suum ignavum & inertem, aspiravit ad regimen regni, vel forsitan ad coronam regni personaliter acquirendam. Cujus votis consentiebant filius ejusdem ducis, juvenis egregius & acer pariter, necnon & comes de Warwick, gubernator Calesii, & alii quamplurimi de proceribus praedicti regni, dolentes quod tota fere gubernatio & auctoritas regni fiebat per comitem de Sommerset, & de Buckingham &c. Comparente igitur duce Eboracensi in campis juxta villam S. Albani, regina eundem interitum audiens, processit cum aliquantis optimatibus & cetero armatorum agmine disposito ad occurrendum certamen. Quibus pars ducis occurrens & bene armata, cum bombardis & sagittis infesta [illegible], & maximam multitudinem de cetero regno perduxerunt. Incumbentis processu exercitus regum, praecedente principali vexillo regis. Quo appropinquante videntes stipendiarii Calesii vexillum regium, dixerunt duci & suis complicibus nolle se pugnare contra regem proprium cujus stipendio prospera perceperant tam longo tempore. Facto igitur utrinque insultu & pugna inita, dux lora retraxit, stipendiarii Calesii ad partem regis transierunt, omnesque adversarii dispersi sunt per fugam. Dux Eboraci fugit in Hiberniam. Porro filius ejus & comes de Warwick fugientes usque mare, reperta in portu navi sunt vecti, non sine gravi [illegible]

[illegible]

mare tranſfretaverunt ad Caliſiam, illic ſibi habitationem eligentes, & ad repugnandum regi ſe diſponentes. Non poſt multa rex Angliæ aliquantas naves ad obſidendum Caliſiam tranſmiſit cum magna armatura. Sed pervenerat eum dictus comes de *Warwick* cum filio ducis Eboracenſis utrimque complicibus. His ita peractis, de mandato regis & optimatum ſuorum omnes prænominati, hoſtes cum duce ſuo eliminati & proſcripti ſunt, atque banniti perpetuo de regno Angliæ.

Leodienſis electus per compromiſſum ad concordiam. Ea tempeſtate complanata eſt controverſia quæ prius ſuborta fuerat inter dominum Leodienſem electum & ſuam civitatem, quibuſdam fultam prædeceſſoribus in omnimode retentis libertatibus & franchiſiis quas cives habere ſe affirmabant, & ut inſuper inhiberentur aliquarum conſuetudinum hactenus a civibus obſervatæ, quas non reperiebant inter alios, aſſerente domino Leodienſi ſe velle conſervare omnes libertates, privilegia & franchiſias eorum, necnon & conſuetudines eorum in quantum eſſent laudabiles. Super quo termino magna & longa fuit diſceptatio. Compromiſſum quoque fuerat utrimque in regem Francorum, tanquam arbitrum medium & moderatorem, ut ſi in prius regem ceterum eſſent aliqua termina quæ poſſent reflecti ad diſplicentiam vel effectum, illa per regem interpretari deberent & declarari juxta ſuum beneplacitum. Cui dictamini ambæ partes obtemperare ſe promittebant. Deinde ſucceſſu temporis poſt multas datas & expenſas hinc inde factas, oppidum Hoyenſe & nonnulla oppida Leodienſis patriæ ſteterunt domino Leodienſi. Verum Tungrenſes, Sanctitrudonenſes, Haſſelenſes, cum omnibus Theutonicis & communi Loſſenſis adhærebant civibus Leodienſibus. Acciderat interea aliquantos ex incantoribus hujus tenebrarum, quorum unus dictus eſt Johannes Faber, vir eloquens & facundus, alter Wilhelmus de *Bellfroid*, cives ambo Leodienſes, utrique eleganter oratores aliquorum laborum, videlicet hodiepatis & apud eum vitam ſuam, quod plerique aſcribebant [illegible] capitis in illos [illegible]. Non enim de occultis Dei judiciis volumus perſcrutari. Videns autem dominus Leodienſis cives in ſuo propoſito & multitudine perdurare, & pro ſuis libertatibus defendendis ſe uſque ad mortem perdurare, ceſſit ab incœpto, ſentiens periculoſum fore tantæ ſe opponere multitudini, rediitque pacifice ad ſuam civitatem, & deinceps concordia inter eum & cives ſuos magna fuit.

Legatio Leodienſium ad regem Francorum. Anno ſequenti vulgares nomine Leodienſes miſerunt ſolemnem ambaſſiatam equitum circiter 30 ad Carolum Francorum regem, inter quos erant milites duo, ceteri autem erant viri circumſpecti ac prudentes nimis. Qui hilariſſime recepti ſunt a rege, & a gubernatoribus regni, ac per dies aliquantos honorifice tractati. Sciens quoque prædictus Chriſtianiſſimus rex cives Leodienſes a longe retroactis temporibus ferventiſſimum affectum geſſiſſe erga ſe & prædeceſſores ſuos, etiam tempore quo regnum ſuum miſerabiliter affligebatur ab Anglicis ſuis, omneſque pauperes a regno profugos propter inopiam liberaliſſime ſuſcepiſſe [illegible] facultates ſuas, his [illegible] & aliis potiſſimum cauſis præponderantibus, rex civitatem & totam patriam Leodienſem, comitatumque Loſſenſem in ſuam ſuſcepit ſpecialem ſalvam gardiam, affirmans ſe in omnibus neceſſitatibus & guerris Leodienſibus velle ſubvenire, & etiam ſi neceſſe ſe obtulerit in propria perſona & propriis expenſis, nihil ſervitii ab Leodienſibus expetens. Contulit inſuper eiſdem hanc gratiam, ſpatio novem annorum duraturam, ut ſi quiſpiam oriundus de patria Leodienſi moriens fuerit in aliquo loco ſui regni, propinquiores heredes defuncti ſuccedant eidem, & aſportabunt facultates eiuſdem ita libere ac ſi in regno commorarentur. Quod quidem per regnum ceteris hominibus alienorum regnorum non fuit permiſſum. Dedit præterea univerſis Leodienſibus hanc gratiam, ut licenter & libere poſſent evehere & emere blada pro ſuis civibus ſuſtentandis, dummodo cives nec bladorum deferrent ſecum literam per burgimagiſtros & conſules civitatis ſigillatam, ſub ea etiam conditione, quod non venderent prædicta blada extra patriam Leodienſem. Siquidem omnia blada eodem anno cara nimis erant, & modius ſpeltæ vendebatur paulo minus uno floreno Rhenenſi. Nec eſt omittendum, quod dictus liberaliſſimus rex ſolvit de ſuis beneplacitis quas dicti ambaſſiatores fecerunt intra terminos regni, omnes expenſas tam pro ſe quam pro equis eorum.

Eodem anno res accidit terribilis in Dionanto, nempe præcedentibus longo tempore tonitruorum & fulminum ſucceſſit pluvia impetuoſiſſima, quæ in ſuo deſcenſu in torrentem defluentem extra oppidum ſubvertit integraliter monaſterium ordinis Præmonſtratenſis, ſitum in ſuburbio præfato, vocatum *Lef*. Solum campanile eccleſiæ, quod ex lapidibus groſſis conſtructum fuerat, remanſit illæſum. Abbas loci videns imminere periculum cœnobio, tranſfugit ad cubiculum ſuum, ut ad manus aliquantulum efferret theſaurum aut jocalia, aut pecunias; ſed aquis interceptus vehementer hoc ſubmerſus eſt, & poſt paucos dies repertus in Moſa & extractus. Ceteri religioſi nihil paſſi ſunt in corporibus, ſed omnis ſupellex eccleſiæ & theſaurus in jocalibus, calicibus, libris, &c. perierunt. Inſuper & domus vicinæ dicto cœnobio, ex improviſa inundatione cum inhabitantibus earumdem devectæ ſunt in Moſam, & ſubmerſi ſunt cum mulieribus & infantibus.

Inundatio in Dionanto.

Eodem anno prædictus rex Francorum ſumpto veneno, pene deſperatus de vita eſt, ſed ſuffragante ſibi divina clementia, poſt modicum tempus convaluit. Hoc anno blada noſtræ regionis multa ſuccreverunt & optima. Suppleverunt penuriam & defectum anni præcedentis annonæ aliæ terræ.

Item eodem anno multiplicata eſt vis de ſecta nefanda ſtultorum hominum ſortilegorum ac ſacrilegorum, & præcipue in Picardia, Atrebato & locis vicinis: e quorum numero ſuperius comprehenſi fuerunt apud civitatem Atrebatenſem & morti adjudicati. Inter quos etiam erat unus ordinis Carmelitarum doctor ſacræ theologiæ. Hi in primis abrenuntiabant Deo, catholicæ fidei & individuæ Trinitati, beatæ Dei genitrici Mariæ & ſocietati omnium ſupernorum civium. Deinde faciebant homagium diabolo pendenti in ſpecie humana, & oſculabantur quemdam dæmonem, transfiguratum in forma canis nigerrimi ſub cauda. Faciebant etiam crucem in terra, quam calcabant pedibus, & ſpuebant in eam, in deſpectum crucifixi. Nudabant inſuper poſteriora ſua, & oſtendebant ea cælo in contemptum & irriſionem conditoris cæli & terræ. Sacram Euchariſtiam ſimulate ſuſceptam dabant bufonibus, quos poſtmodum pulverizabant, & additis aliis materiis, conficiebant quoſdam pulveres, quos quandoque ſpargebant ſuper agros & vineas, cum ſterilitatem habere ſtudebant. Excitabant arte diabolica tempeſtates & grandines; promittebant ſe nunquam intraturos eccleſiam, nec accepturos aquam benedictam, niſi ficte, & propter evitandum ſcandalum & notam aliquam. Præterea per maleficia diabolica conveniebant noctibus horis ſolitis, & erant mira transportati in aliquod nemus vel loca deſerta in magna multitudine 40 vel 50 perſonarum utriuſque ſexus. Sedebat autem velut rex in throno diabolus præſidens, tunc omnes cum adoratione inclinabant, aſſerens omnia vana eſſe & mendacia quæ dicebantur a clericis & prædicatoribus, nec eſſe aliam vitam niſi iſtam præſentem, in qua debebant uti deliciis & voluptatibus corporis. Et hujuſmodi multa docebat eos in deteſtationem Chriſtianæ fidei & promotionem ſuorum errorum. Faciebat maleficio ſuo in perſuaſione hac, ſtatim ibi parari menſas refertas omni genere ferculorum & potuum, ubi ſedentes omnes ad cœnam omnibus illuc paratis, dicente præcone: Faciat unuſquiſque debitum ſuum, ſtatim ſe amplexabantur & commiſcebantur ad invicem. Et ſi plures ibi eſſent fœminæ quam maſculi, dæmones ſupplebant vices virorum, quod nonnulli earum ſæpius ſunt confeſſæ proteſtantes, aſſerentes dæmones incubos eſſe frigidiſſimi tactus, & alia ſimilia quæ horror eſſet tam audire quam ſcribere. Homines iſtius ſectæ a vulgaribus nuncupantur Waldenſes, gallice *Vaudois*, quorum ſecta ante annos plus quam ducentos cepit ortum apud Lugdunum Galliæ ſuper Rhodanum a quodam cive ſuo, qui vocabatur Valdenus, ſub archiepiſcopo ejuſdem urbis dicto Johanne de *Beleſmes*. Sed ſecta iſtorum abominabilior & deteſtabilior eſt ſecta Waldenſium in centuplo. Nam quamvis illi haberent errores peſſimos & a fide devios, præcipue Manichæorum, attamen non ita eos habebant ſicut iſti maledicti, neque faciebant pactum & homagium diabolo cujus tamen erant membra. Immo in odium cleri falſificabant & perverſe interpretabantur ſcripturas, & aſſerebant maledictos eſſe omnes qui haberent poſſeſſiones terrenas, neque tamen juſti eſſe volebant, & cetera plura.

Item eodem anno dux Eboracenſis, qui, ut dictum eſt anno præterito, proſcriptus fuerat a regno Angliæ relictus civibus, armis & viribus, ex improviſo ingreſſus eſt Angliam cum ſuis fautoribus quos ibi habebat innumeros, occupavit civitatem Londonienſem, quæ primaria eſt regni Angliæ, regem ſibi ſubjectum tradi ſibi faciens ſubjugavit, moderamina regni ad nutum diſponens, quem volebat ex adverſariis ſuis occidebat & quem volebat ad vitam conſervabat, intendens præcipue ne negotiatoribus & mercatoribus terræ ſuæ fierent obſtacula.

Item eodem anno in menſe Octobri rex Perſarum & Medorum miſit ambaſſiatores ſuos ſolemnes videlicet Macedonicum, Alexandrinum & alterum ad Fridericum imperatorem Romanorum, promittens ei committendo adjutorium contra Turcos & perfidum Mahometi cultores, ſi vellet eos invadere, promittens ſtabiliter quod quandocumque ipſe vellet invadere Turcos & eis parare bellum in Europa, eos modo modo redirent, ubi diem & terminum quo rex Trapezuntius invaderet Saracenos in Aſia commorantes & ſubſequenter hos expugnaret, feſtinaret ad ſubveniendum eidem imperatori in Europa cum centum & quinquaginta millibus armatorum, qui ſunt viri cordati & animoſi. Dicebat præterea prophetatum eſſe, quod ipſe rex & noſter imperator aſſociari deberent, & uno animo parique ſententia tendere Jeruſalem, & Saracenos illic habitantes locaque ſancta prophanantes expugnare, & Chriſti cultum per totum orbem ampliare. Præterea rex Perſarum commiſerat & præceperat duci uni principum inter ſuos legatos, quod vice ſua humiliter oſcularetur pedes imperatoris. Quod cum imperator ſibi fieri recuſaſſet, ille e diverſo affirmabat, hoc ſibi omnino fuiſſe mandatum, ſubjungens quod ſi hoc non faceret, nullo modo ad dominum ſuum regem ſuum auderet reverti, &c.

Anno Domini MCCCCLXI in feſto S. Ste-

phani protomartyris, rurſum grave bellum factum eſt in Anglia, inter regem Anglorum & ducem Eboracenſem, ubi occiſis ab utraque parte multis egregiis ducibus, comitibus, baronibus & militibus, tandem pars regis Henrici prævaluit victorioſe, & occiſus eſt in eodem certamine dux Eboracenſis. Paulo poſt aliud factum eſt bellum, in quo regina Angliæ virilem animum induens, ſuffragantibus ſibi Francis & Scotis, triumphum ſimiliter obtinuit. In tertio autem conflictu invaleſcentibus rebellibus regis, contra partem reginæ nondum paratam ad certandum, prævaluit pars adverſa: ſtatimque aſſumto ſeniore filio ducis Eboracenſis, nuper, ut præfertur, occiſi, Londonienſes cum ceteris fautoribus ſuis coronaverunt eum in regem, repulſo Henrico rege, qui cum regina & filio cedens furori multitudinis inſurgentis, fugit ad regem Scotiæ, illic perendinare volens quouſque cerneret exitum rei. Vocatur autem rex iſte noviter intrutus Eduardus, in quo poteſtas ſive auctoritas regalis regyravit ad poſteros Richardi primogeniti filii Eduardi cognomento Fortunati, qui, ſicut præmiſſum eſt, totam ſibi pene ſubjugavit Franciam, & expugnavit Caletum. Cepit autem præfatus Richardus Johannem Francorum regem in bello, cum filio ſuo duodenni Philippo Audaci anno MCCCCLVI. &c.

Carolus VII. Francorum rex obiit.

Eodem anno migravit a ſæculo Chriſtianiſſimus & clementiſſimus rex Carolus, qui in principio regnationis ſuæ pene ſpoliatus fuerat maxima parte regni. Sed, ſuffragante Domino, recuperavit ipſe regnum integraliter, repulſis & debellatis Anglicis, qui in partibus ciſmarinis nihil quietæ poſſiderant præter Caliſium & comitatum de *Gaines*, & modicam portiunculam circa fines Flandriæ. Rex iſte reliquit filios duos, quorum primogenitus dictus eſt Ludovicus; junior autem dicebatur Carolus, cui pater contulerat ducatum Biturcenſem.

Succedit Ludovicus XI.

Eodem anno cum maxima ſolemnitate principum ducum & baronum ſublimatus eſt in regnum Francorum LUDOVICUS apud Pariſios civitatem. Porro inter principes illic congregatos, ſummus & principaliſſimus erat Philippus dux Burgundiæ & Brabantiæ, cum ingenti comitiva; apud quem jam per aliquot annos, tamquam exul a patria propulſus, deguerat præſcriptus novus rex.

Philippus Burgundiæ dux ſibi rebelles in gratiam recipit.

Eodem anno præmiſſus dux Burgundiæ Philippus, habito colloquio nobilium apud Yvodium, oppidum ducatus Lutzenburgenſis, omnes ſibi dudum rebellantes recepit in gratiam, & juramentum fidelitatis ab omnibus præſtitum eſt ei, non tamquam duci & domino nativo, ſed tamquam in pignus terram illam tenenti, quouſque ei redderetur ingens ſumma pecuniarum pro qua patriam illam emerat.

Huc uſque ſcripſit pater Cornelius decanus Stabulenſis nuper quondam monachus.

BREVE CHRONICON
BREMENSE
Ex mſ. Bodecenſ.

SAnctus WILLEHADUS prædicavit in Freſonia poſt mortem ſancti Bonifacii annos XXVIII in Saxonia ſeptem, tandem Bremæ ordinatus epiſcopus, ſedit annos duos, menſes tres, dies XXVI.

S. WILLERICUS epiſcopus ſedit annos L. menſes V. dies XXVI. Anno ejus XLVI. S. Anſgarius archiepiſcopus ordinatus eſt apud *Hammaburg*.

WILLERICUS epiſcopus ſedit annos VIII. menſes III. dies V. Hujus anno III. Ludovicus imperator pius obiit. Eodem anno *Hammaburg* a barbaris devaſtata eſt, & S. Anſgarius expulſus eſt.

S. ANSGARIUS epiſcopus antequam reciperet Bremenſem epiſcopatum, ſedit in *Hammaburg* annos XVII. recepto Bremenſi epiſcopatu, ſedit annos XVIII menſes quatuor, dies decem, & anno poſt acceptam Bremam XII. conjunctus eſt Bremenſis & Hammaburgenſis epiſcopatus a papa Nicolao, & poſt hæc ſupervixit ſanctus Anſgarius annos ſeptem, & cum triumpho majori quam regum pervenit ad Chriſtum.

S. RIMBERTUS ſedit annos XXIII menſes quatuor, dies octo. Anno ejus VI. Dani cum novem regibus occeani Friſiam & Saxoniam impugnantes a Ludovico juniore victi ſunt oratione ſancti Reimberti, anno ejus XII. Ludovicus Cæſar obiit, Romanum imperium cecidit.

S. ADALGARIUS ſedit annos XVIII menſes XI. dies duos. Hujus anno primo Arnulfus imperator Saxoniam debellavit. Anno ejus VIII. Hungari egreſſi ſunt. Arnulfus imperator obiit.

OGGARIUS ſedit annos ſeptem, menſes VII. dies XII. Hujus anno ſecundo Hungari, Sclavi, Dani & Normanni, devaſtato imperio, Bremam deſtruxerunt, & totam Saxoniam conſumpſerunt; Ludovicus rex obiit.

REINWARDUS ſedit menſes novem, dies tredecim.

UNNI ſedit annos XVI. menſes XI. dies XVII. Conradus rex obiit. Hujus anno primo Henricus rex Hungros a Saxonia depulit, & Sclavorum centum viginti milia fecit Albiam occidit. Danos etiam & Normannos ſubjecit ſanctus Unni archiepiſcopus. Danos & Normannos evangelizando apud Brecam obiit.

ADALDAGUS archiepiſcopus ſedit annos quinquaginta quatuor, menſes ſeptem, dies undecim. Hujus anno primo magnus Otto

imperator regnavit, & ipſe Danos triumphavit, Sclavos, Hungaros & Italos tributarios reddidit. Ipſe primus ordinavit epiſcopos in Daniam anno ſedis prædict. archiepiſcopi xi Horedum *Sleſwvic*, Liafdagum ripam, Reginbrodum *Haruſen*. Anno Adalgiſi xiii ſecundus Otto triceſimus nonus imperator obiit.

. . WIZO ſenior ſedit annos xxv menſes x. dies vii. hujus anno xii. M. Incarnationis Domini anno tertius Otto obiit, xxii. Bernardus dux & Luigerus frater ejus obierunt.

WANUS ſedit annos xvi. dies xxiv. Iſte *Alaph* regem Normannorum & *Chutun* Danorum familiares reddidit. x. hujus xiv anno Henricus imperator obiit.

YAWIZO junior ſedit annos tres, menſes vi dies ii.

HERMANUS ſedit annum i. dies xiv.

ALEBRANDUS ſedit annos viii. menſes vi. dies xxvii. Hujus anno iv. piiſſima ſenatrix Emma obiit anno ejuſdem octavo eccleſia S. Petri Bremæ concremata eſt, anno poſtquam facta eſt a ſancto Willehado ccxliv.

ADELBERTUS ſedit annos xxviii. Hujus anno xxii. Brema devaſtata eſt. xxiv. epiſcopatus conſumptus eſt, xxvi. præpoſitura mortua eſt, xxix. præbenda ſepulta eſt.

EKKEHARDI

EKKEHARDI ABBATIS
LIBELLUS
DE EXPUGNATIONE JEROSOLYMITANA

Ex mſ. bibliotheca regis Chriſtianiſſimi.

OBSERVATIO PRÆVIA.

GESTA *Dei per Francos, hoc eſt, ſcriptores eos, qui de ſacra expeditione Jeroſolymitana tractaverunt, multo perquiſitos labore, unum in corpus collegit ediditque duobus majoris forma voluminibus, vir de litteraria republica benemeritus Jacobus Bongartius anno* MDCXI *cujus editionem eo lubentius exceperunt homines antiqua hiſtoria ſtudioſi, quod nihil hoc in genere ſcribendi poſt tantam eruditi viri viri diligentiam deſiderari poſſe exiſtimabant His tamen, Andreas* Ducheſne, *ſeu potius Franciſcus ejus filius, tres ejuſdem argumenti non contemnendos auctores addidit, Petrum Teuboldum, Fulcherium Carnotenſem, a Bongartio quidem editum, ſed longe auctiorem, & Gilonem Pariſienſem. Johannes etiam Mabillonius in Muſæi Italici tomo I. Belli ſacri hiſtoriam tribus libris ab auctore anonymo conſcriptam e veteri Caſinenſi codice eruit & publici juris fecit. Sed & nos tom. III. Theſauri Anecdotorum Tancredi principis, eo in bello præclaris facinoribus inſignis, geſta a Radulpho Cadomenſi ejus magiſtro litteris commendata edidimus, iiſque ſubjecimus Gilonis Pariſienſis opus olim a Cheſnio editum, ſed tot mendis ac lacunis deturpatum, ut vix poſſet intelligi Menda correximus, lacunas ad minimum ducentas explevimus, addidimus & libri quarti partem & quintum ſextumque libros integros a Cheſnio prætermiſſos, ſicque novum auctorem aut ſaltem innovatum eruditis viris exhibuimus. Quis autem fuerit ille Gilo Pariſienſis nullus hactenus ſcriptor indicavit; ſed neque ii qui auctorum bibiothecas ex profeſſo conſcripſere, Poſſevinus, Geſnerus, Bellarminus, Caveus & alii vel levem illius aliquando mentionem feciſſe reperiuntur. Patriam autem ſuam ipſe in fine libri ſexti haud obſcure declarat his verſibus:*

> Hæc ego compoſui Gilo nomine, Pariſienſis
> Incola, Tociaci non inficiandus alumnus.

prætereaque nihil. Verum magnam in tanta caligine lucem nobis attulit vetuſtiſſimus codex Marchianenſis, plures belli ſacri ſcriptores complectens,

quam inter extat & ipſum Gelonis opus, cui hic præfigitur titulus, Hiſtoria Gelonis cardinalis de via Jeroſolymitana, *& in fine legitur:* Explicit libellus Gelonis Pariſienſis clerici, poſtea Claraevallenſis monachi, inde cardinalis epiſcopi de via Jeroſolymitana, quando capultis & occiſis paganis devictæ ſunt Nicæa, Antiochia, Jeruſalem a Chriſtianis. *Gelonis itaque patria fuit Lucanus. Pariſienſis canonicus & clericus dictus eſt, propter aliquod haud dubie beneficium quod in eccleſia Pariſienſi obtinebat. Eo dimiſſo, ac facultatibus monaſticam paupertatem longe anteponens, ad celeberrimum toto orbe monaſterium Cluniacenſe confugit, ubique factus monachus, Romana non multo poſt purpura decoratus eſt. Et ni me mea fallit opinio, ipſe eſt Gilo ille cardinalis, qui S. Hugonis abbatis Cluniacenſis vitam pro-priis ſuis exornavit. Gelonis etiam in noſtro Anecdotorum thesauro ſubjecimus Jacobi de Vitriaco epiſcopi Acconenſis opuſculum quoddam nondum editum, cum quatuor ejus epiſtolis ad Honorium papam III de expugnatione Damiatæ.*

Poſt tantam auctorum aliorum ſegetem, poſt tot collectas a fratribus & ſodalibus ſpicas, quæ ſpes ſupereſſe poterat aliquid hujuſmodi in poſterum metendi? Et ecce nobis variis bibliothecas perluſtrantibus, nihilque tale ſperantibus occurrerunt duo novi ſcriptores hactenus inediti. Primum ſuppeditavit bibliotheca regis Chriſtianiſſimi codex antiquiſſimus 1910 antehac Colbertinus, in quo Ekkehardi abbatis S. Laurentii Uraugienſis chronicon ampliſſimum & eximium continetur, quod ipſe rogante Erkemberto Corbeienſi abbate quinque libris digeſtum compoſuit, eique libellum, qui de rebus Jeroſolymitanis, de oppreſſione, liberatione, & reſtauratione Jeroſolymitanæ eccleſiæ ſubinnuit, ad ſacram ſacræ peregrinationis ab illo ſuſceptæ. Hæc diſcimus ex nuncupatoria ad Erkembertum abbatem epiſtola Ekkehardi, ipſius chronico præmiſſa. Hinc colliges prædictum ejus libellum quem hic exhibemus anno MCI vel circa fuiſſe conſcriptum, quo abbas Corbeienſis Erkembertus pluresque de Saxonia Jeroſolymam vadunt, teſtante chronographo Saxonico.

Hic autem libellus ab auctore coævo conſcriptus eo majoris debet eſſe pretii, quod ſingularia nonnulla atque hactenus inaudita refert, quæ eruditorum virorum animos mirum in modum recreare poſſunt. Hujuſmodi eſt illud quod de duplici urbis Jeroſolymitanæ uno eodemque anno expugnatione narrat, primo a Babyloniis, ſecundo a Chriſtianis, quod fruſtra apud alios ſcriptores quæras. Singulare eſt etiam illud quod de ſuſcepta a Teutonicis ſacra expeditione apud eum legimus. Nam cum Germaniæ populi ſub Henrici imperatoris ſchiſmatici gravi jugo gementes, ne cum Urbani quidem pontificis ad bellum ſacrum fideles exhortantis audire neglexerunt, audiente tamen publica fama Francorum in expugnatione Nicææ, Antiochiæ, & Jeroſolymæ præclara facinora, tanta gloria exarſerunt & ipſi eſſe participes, collectoque numeroſo exercitu ad ſimile opus ſe accinxerunt, ſed non eodem ſucceſſu. Nam perfidi imperatoris Conſtantinopolitani proditione totus ille exercitus ita diſſipatus eſt, ut ex eo vix nulli milites patrios lares reviſerint, quin ipſe Salisburgenſis archiepiſcopus variis cruciatus tormentis præclara morte martyrii palmam conſequutus.

Porro de auctore hujus operis hæc ſcribit Johannes Trithemius: Ekkehardus primus abbas monaſterii S. Laurentii, quod Uraugia dicitur, in diœceſi Herbipolenſi, in Hetruria ſita, ordinis S. Benedicti, natione Teutonicus, vir in divinis ſcripturis eruditiſſimus, & in ſæcularibus litteris nulli inter Germanos ſuo tempore doctorum inferior, metro excellens & proſa, &c. *Et Gerardus Voſſius lib. 2 de hiſtoricis Latinis cap. 49:* Eckardus primus abbas Uraugienſis monaſterii, in diœceſi Herbipolenſi, ordinis

S. Benedicti floruit ſub Conrado III. anno MCXXX. ac præter monachorum Laternam, cujus ſolius meminit Trithemius, præterque ſermones & epiſtolas, etiam & chronicon reliquit. *Erunt fortaſſe, qui chronicon ejus, eximium prorſus opus, quod præ manibus habemus, hic a nobis non exhiberi conquirantur. Verum ab hoc onere liberavit nos inſignis plagiarius Conradus abbas Urſpergenſis, qui illud ſibi ipſi attribuere non eſt veritus, debitamque Ekkehardo gloriam ingenti furto totam in ſe tranſmovit. Nam ſi decem forte primas paginas excipias, & ea quæ Ekkehardi noſtri ætatem ſequuntur, atque breviſſima quædam eaque rariſſima aſſumenta, integrum abbatis Urſpergenſis chronicon, ne vel minimo quidem apice prætermiſſo, parentem habuit Ekkehardum.*

Præter hunc libellum reperimus etiam in celeberrimo diœceſis Trevirenſis monaſterio Himmerodenſi, ordinis Ciſtercienſis, novam hiſtoriam ſacræ expeditionis ſub nomine Patriarchæ, epiſcoporum & totius eccleſiæ Jeroſolymitanæ, ab anonymo conſcriptam, cujus auctor, quiſquis ille eſt, ſcribebat anno III. Balduini regis, filii Fulconis Andegavenſis, uti ipſe indicat in præfatione, hoc eſt anno MCXLV. Repertum codicem, annuente reverendiſſimo abbate, ſtatim exſcripſimus, quem in Gallias reverſi examinantes, animadvertimus Roberti monachi S. Remigii Remenſis eo de argumento opus majori ex parte verbotenus in illo repræſentari, nonnulla etiam ex Fulcherio Carnotenſi. Quapropter licet ex nova illa hiſtoria auctoritatem accipiat Roberti monachi lucubratio, quam approbatione ſua confirmat tota Jeroſolymitana eccleſia, ſat nobis erit illius hic proferre præfationem, integram alias editurus hiſtoriam, ſi virorum eruditorum vota eam a nobis exigere viderimus.

Huic ſubjungemus ex mſ. Florinenſi brevem narrationem belli ſacri. Cui accedit ex mſ. Chamvelmiano breve carmen de viris illuſtribus diœceſis Tarvanenſis, qui in ſacra fuerunt expeditione, *& ex codice Aquicinctenſi* Lamentum lacrymabile ſuper his, qui in expeditione Jeroſolymitana diverſis mortibus, juſto quidem, ſed occulto & inſcrutabili Dei judicio interierunt.

INCIPIT PROLOGUS.

CHriſti familiæ fideli prudentique diſpenſatori ERKENBERTO, necnon ejuſdem formoſo gregi ſub tam eleganti paſtore Chriſti martyrum Stephani atque Viti excubias celebranti, frater EKKEHARDUS cum ceteris S. Laurentii pauperibus, ſi quid valet caritas non ficta tantis preſſa ponderibus.

En farcinis propriis media interim via relictis, impoſitum nobis ab auctoritate veſtra grande valde licet onus, Deo gratias, Chriſto laudes, ad metam uſque detulimus, ſoli tantum caritati, quæ cum Deus ſit, nihil nimirum nequit utrumque, digne aſcribentes, quod ipſa ſemper manum porrigente tanta tenelli potuimus. Ecce enim diverſorum chronologiis factorum ſeries ab exordio mundi hiemando decurſas noſtrorum temporum ſedibus etiam per noſtri ſtili ſupplevimus officium, per hoc ipſum præcepti veſtri voto, quamvis non abſque famæ noſtræ periculo, volentes tamen eſſe ſatisfactum. Igitur ob faſtidii remedium quinque libellis opus ipſum diſſolvitur. Primus conditione urbis Ro-

A me, ſecundus Chriſti nativitate, tertius imperio Caroli, quartus illius qui adhuc ſupereſt, quintus Henricus imperator appellatus eſt, terminatur. Cujus enim nomine quintum non incongrue librum videbatur inſcribi, quem ad arbitrium uniuſcujuſque ſcriptoris conſtituimus finiri. Addidimus quoque in fine cedulæ libellum quem *Ierosolymitam* dicimus, & peregrinationis libenter, ô pater venerande, jam divinitus inſpirato, levamen ſpeciale futurum non ambigimus. Unum eſt ergo quod votis omnibus exoptamus, quod etiam noſtri laboris compenſationem ſummopere poſtulamus, quatenus

B volumen præſens noſtræ ſervitutis debitum in cœnobio Corbeienſi perpetualiter perſolvat, ac renovet per ſe priſtinam ſocietatem, quam ſub ſanctæ memoriæ patreque dilectiſſimo MARCWARDO conſequuti ſumus monumentum in armario S. Viti pro pauperibus S. Laurentii poſteris prætendat. Ad hæc nimio nec immerito erga reverentiam veſtram faventes affectu caritatis dirigimus munuſculum noſtrum vobiſque per omnia nihilominus devotum Amelrum priorem noſtræ congregationis, qui & tibi, pater, ad veſti-

pia Salvatoris tendens praeſentia; nec noſtra vice lectionem vale facias, ac inter utramque congregationem mediator notiſſimus ac teſtis idoneus operam fraternitatis noſtrae ore ad os confirmare ſuſcipias, & ſi qua interim neglecta hinc inde reſponſa ſubinferas. Valere vos ſemper & in aeternum vivere nos oramus unanimes & ſine intermiſſione.

IN CHRISTI NOMINE incipit libellus qui dicitur Jeroſolymita, de oppreſſione, liberatione, ac reſtauratione Jeroſolymitanae eccleſiae.

Prologus. DE motione vel expeditionis cauſa, quae temporibus noſtris non tam humanitus quam divinitus ordinata eſt, Jeroſolymam ex omnibus pene mundi, ſed maxime Occidentalium regnorum partibus tendentium, fert animus aliqua praecipua edicere, & per hoc auctoritati tuae, paſtor venerande, univerſoque gregi ſanctorum Stephani (a) atque Vitalis ſub virgatus tremens ſatisfacere. Non enim ſum alterius, ſed quibus me ipſum totum debeo, cum jam in majoribus obedierim, id eſt ab initio temporum uſque ad noſtrorum temporum feces diverſorum chronicorum traditiones memorabiliores pro poſſe & noſſe digeſſerim, etiam hunc quae minora ſunt caritati veſtrae denegare, quod eſſet omnino in holocauſto Domini caudam cum capite non offerre. Impellit etiam in aliquantum me quorumdam imprudentium, immo impudentium neceſſitas animi redargutio, qui vetuſto ſemper errore contenti novitatem hanc jam ſeneſcenti & prope intereunti mundo pernecessariam ore temerario penitus reprehendere, ipſi Epicureo more voluptatum magis latam quam artam divinae ſervitutis viam amplectentes, appetitum mundi prudentiam, contemptum eius ſtultitiam, hoc eſt carcerem patriam, tenebras lucem, malum bonum, mortem vitam, proh pudor! corde caeciſſimo prave diſcernentes. Lenocinatur eis in hoc & audaciam hujuſmodi ſubminiſtrat depravata non undique, ſed maxime partibus in iſtis rerum vertigo, ubi ſapientia prae omnibus invida, virtus omnino eſt odioſa, religio deſpicitur, humanitas conculcatur, aſtutia primatum praeſtat, vitium amorem conciliat, crudelitas extorquet amorem, ſuperbia imperat honorem. Nos autem in Domino tantum confidentes, nec praeſentibus, ſed futuris inhiantes, ac licet ſpectatores pigri, fautores tamen benevoli laudemus aliquantum quoſdam noſtri temporis gloriatos, qui vicerunt regna mundi, qui relictis propter ſuam eius contemtum parentibus, conjugibus ac liberis, regnis ac divitiis, poſuerunt animas ſuas, zelo aclamites pro Domino Deo exercituum, utraque armati fortitudine, regum ſuis cercitu inermes ſervorum, cautum ſcilicet in actum frequentibus nuntiis ſuper oppreſſionem Dominici ſepulchri, ac deſolatione omnium Orientalium eccleſiarum, quas gens ferociſſima Turcorum per aliquot annos ſuo ſubactas dominio, innudis ex antiquitatibus patrimoniiſque deleverat: quibus, ut dictum eſt, ſubvenire ſtatuentes, ſicut diverſis agminibus, ita diverſis & incerto plerique ducibus properabant. Primi namque Petrum (b) quemdam monachum ſequentes ad quindecim millia eſtimati, per Germaniam, indeque per Bavariam atque Pannoniam pacifice tranſibant, quamplurimi vero navali per Danubium, vel per Alemanniam pedeſtri itinere, atque ad duodecim millia per Saxoniam atque Bohemiam a quodam presbytero Fulcmaro, itemque nonnulli a Gotteſcalco presbytero per orientalem Franciam ducti ſunt. Sed eum de his alias replicamus.

2. Tempore Henrici IV imperatoris Romani & Alexii Conſtantinopolitani, juxta praeſagium evangelicum ſurrexit undique gens contra gentem, & regnum adverſus regnum, & terrae motus magni erant per loca, & peſtilentiae & fames, terroreſque de coelo, & ſigna magna; & quia jam in omnes gentes evangelica tuba juſti judicis adventum praeconabatur, ecce jam totum circumquaque mundum ſigna prophetata portendentem univerſalis eccleſia contemplatur. Jam Jeroſolyma Sarracenis civibus poſſeſſa, Babyloniae quae nunc ſedes eſt regni Aegypti ſerviebat, jam tamen in ea Chriſtianae profeſſionis religio quotidiano ſe tributo redimebat. Bethleem domus panis angelorum ſtabulum factum eſt Armentorum, univerſaque circumcirca eccleſiae per omnia ſubditae numeroſo annorum curriculo ſubjacebant paganorum. Orto interea bello forte intercedente inter Chriſtianos orientales, id eſt Graecos & Armenios, Armenii utpote regno & numero pauciores, aſſines aliſcium ſibi de Perſia bellatores inclytae famae Turcos, quorum auxilio ſedata mota placitam tamen ſe ditione, dimiſerunt eos ad propria, nimis allectos terrarum ipſarum copia & fertilitate. [illegible] Qua de re, inito per annos aliquot conſilio, emerſerunt ab aquilonari plaga de terra Gorgania, quae plus hominum quam victuum fertilis eſſe narratur, praecipitorum paganorum copiae multae, quae ſub quatuor ſultanis diviſae (ſic enim ſatrapas ſuos nominare ſolent,) non tantum Perſico imperatori pene divini cultus more ſubjecti, per Armeniam indeque Cappadociam totamque Romaniam atque Syriam diffuſi ſunt.

a. Id eſt [illegible] cujus eccleſia S. Stephano [illegible], alterum [illegible] S. Vitali, [illegible] in illius corpus quo conditum eſt.

b. Vulgo dictus eſt Petrus eremita, dux belli ſacri.

Nicæa expugnata. 3 Primo quippe Nicæam catholicæ quondam fidei turrim firmiſſimam expugnant, trucidatis in ea Chriſtianis quos ceperant, Solimannum quemdam de ſuis tyrannum cum præſidiis locant, univerſas circumquaque regiones uſque ad paludem quæ ſinum maris, * qui brachium S. Georgii dicitur, funditus devaſtantes, nulli omnino Chriſtiano, nulli eccleſiæ vel monaſterio, immo nec ipſis ſanctorum imaginibus parcentes. Videtur enim & adhuc videre eſt miſerabile ſpectaculum in ſemirutarum parietum illarum oratoriis, ipſam Salvatoris noſtri, ejuſdemque glorioſiſſimæ genitricis, ſeu quorumlibet electorum picturas truncatis naribus vel auribus, manibus vel pedibus deſolatarum eccleſiarum quodammodo miſeriam videlicet prætendere, diutiuſque ſuper ſe vigilantem virgam plagis quaſi ſemper recentibus oſtentare. Hinc te gladius, ô nobiliſſima Conſtantinopolis, nec regio tui tutavit ædificiorum altitudo, nec civium populoſitas innumera, non te frequentia mundanarum, vel infinita congeries auri redemit, non te Waringorum, non te Turcopolorum tuorum, vel Pincinatorum claſſium multitudo defendit; totam tam diutina flagra prædali incurſionum profudiſſent, immo ſola te creatoris operatio munivit. Subjacuit furoribus illis præpotens quondam Antiochia, & ut multa mittam deleverunt tota ſimul Syria atque Palæſtina.

Jeruſalem duplici jugo gravata. 4 Igitur terra repromiſſionis ſubacta, mater noſtræ redemptionis & fidei Jeruſalem duplici captivitatis jugo gravatur. Solamen tamen erat utique perparvulum, quod opprimentium ſe Saracenorum Turcis multo turpior plebs atque forte militaris. Poſtmodo ſubinde, moleſtiiſque numeroſis, ad inſtaurandum antemurale quod hactenus cernitur, aliave quælibet ædificia deſtruuntur, illa quæ extra civitatem erant monaſteria. Domini vero ſepulchrum quaſi ſub dominatu gratia intemeratum relinquitur. Templum Domini famoſiſſimum nulli, ut arbitror, humano operi ſtructura comparandum, ſacrilegæ paganorum religioni reſervatur, tantoque ſemper apud illos habebatur venera-

Nota. tioni, ut nunquam aliud niſi nudis & lotis pedibus intrarent; nullum vero de Chriſtianis, quem utique maxime immundum judicabant, per tot annorum curricula, tam Saracenorum quam Turcorum tempore, vel limen atrium ingredi permitterent. Cum vero victores eidem nunc armis, ut res poſcebat, inſudarent, nunc inſidiis & deliciis, utpote a glarea arenæ in terram manantem tranſlaturam tranſplantari ſibimet indulgerent, in illorum ſervitio quæ tormenta, quas cruces, qualeſve per omnia miſerias ſuperſtites Chriſticolæ pertulerunt, vix cuilibet experto credibile eſt, per legationes tamen frequentiſſimas & epiſtolas etiam a nobis viſas univerſalem eccleſiam eccleſiæ Jeroſolymitanæ in pretatibus lugubriter inſinuantes, adverti facile non poteſt. Prædictus etiam Alexius imperator Conſtantinopolitanus ſuper eiſdem barbaris prædonibus per majorem jam regni ſui partem diffuſis, non paucas epiſtolas Urbano papæ direxit, quibus in defenſionem orientalium eccleſiarum ſe non ſufficere deplorans, totum, ſi fieri poſſet, occidentem qui tamen ex integro Chriſtiana religione cenſeretur, ſibi in adjutorium advocari, promittens per ſe cuncta neceſſaria præliantibus terra marique miniſtrari.

Alexius C.P. imperator ab Urbano II. auxilium expetit.

5 Inde commotus apoſtolicus & omnis eccleſia anno Dominicæ Incarnationis MXCV generale concilium in Hil... (a) congregari fecit, quo etiam ipſe laborioſo itinere perveniens innumeris qui eodem convenerant, populis diverſorumque regnorum legatis, univerſa, quæ præſcripta ſunt multo ampliora, ore facundiſſimo declamavit. Mox tot millibus in lacrymas reſolutis, variiſque quoque linguarum planctibus in altum levatis, in hoc ex doctor egregius remiſſionem omnium donat peccatorum, ſi renuntiatis omnibus quæ poſſidebant, crucem poſt Chriſtum unanimiter portantes, periclitantibus cum Chriſtianis ferrent auxilium. Qua ſponſione erecto animo omnium, deſignata ſunt ad profectionem in Domini militiam circiter centum millia virorum ex Aquitania ſcilicet atque Normannia, Anglia, Scotia & Hibernia Britannia, Gallicia, Waſconia, Gallia, Flandria, Lotharingia, ceteriſque gentibus Chriſtianis, quarum nunc minime occurrunt vocabula, crucis ſignaculum in veſtibus ferentes. Idem vero crucis exercitus ob mortificationis præferebat admonitionem, credens in hoc juxta vaticinium magno quondam Conſtantino revelatum ab inimicis Crucifixi ſe triumphaturum.

Urbanus generale concilium congregat. (a)

Expeditionis duces præcipui.

6 Mira autem & ineffabili divinitatis diſpenſatione tot Chriſti membra, linguis, tribubus & nationibus differentia, ſubito in unum Chriſti caritate conglutinati coaluerunt corpus, ſub omnes Chriſto rege, ſed ſingulæ linguæ genti procurante ducibus, Gotefrido ſcilicet Lotharingenſi, ſuiſque fratribus Baldewino & Euſtachio, Rotberto Flandrenſi, item Rotberto Normannico, Raimundo comite de S. Ægidio, Hugone fratre Philippi regis Galliæ ceteriſque viribus induſtriæ, nobilitatis atque fortitudinis bellatoribus, quibus omnibus venerandæ ſanctitatis & ſapientiæ virum Hademarum epiſcopum præfatus apoſtolicus præfecit, cui & ligandi ſolvendique poteſtatem a beato Petro Romanæ ſedi hereditariam ſua vice ſemper exercendam conceſſit, militantemque cæleſtis militiæ gratiæ exercitum apoſtolica benedictione conſignans,

(a) Immo in Gallia [illegible] Claromontano.

(a) ...

condigno ab universis tempore profectionis, ipse cum non modica equidem expeditionis turma Italiam redit.

7. Legatis denique singulis ad propria reversis, pervagata est utraque mox orbem cunctum haec fama commovens. Insuper quod dictu mirabile est, ipsam eorum famam velox ... transvolans insularum etiam classibus maria ipsa in caelestia regna ... Nam ut verissime comperimus tam ignotos effudit ... populos, quum non dicam mores & habitum, sed ne loquelam quidquam horum ... habitator ... de ipsis ... agnosceret, ... aliis, quibus nihil praeter panem & aquam in usu victus esset, ... quibusdam quidem argentum pro ferro in omnibus suis utensilibus esset. Hinc & undecumque augebatur quotidie concurrentium signatorum numerus & ut praediximus, in huiusmodi expeditionem totus ferveri, totus concuti, vel potius transformari videbatur mundus.

8. Francigenis occidentalibus facile persuaderi poterat sua rura relinquere. Nam Galliam per annos aliquot nunc seditio civilis, nunc fames, nunc mortalitas nimis afflixerat. Postremo plaga illa quae circa Nivellensem S. Gertrudis ecclesiam orta est, ad vitae desperationem terruerat. Erat autem huiusmodi: tactus quisquam igne invisibili, quacumque corporis parte tandem sensibili, immo incomparabili tormento etiam irremediabiliter ardebat, quousque vel spiritum cum cruciatu, vel cruciatum cum ipso tacto membro amitteret. Testantur hoc hactenus nonnulli manibus & pedibus hac poena truncati. Reliquarum nationum plebes vel personae aliae praeter apostolicum edictum, prophetis quibusdam inter se nuper exortis seu signis caelestibus ac revelationibus ad terram se repromissionis vocatas, alii se quibusvis incommoditatibus ad tanta vota compulsos fatebantur. Magna quippe pars eorum cum coniugibus ac prole totaque re familiari onusti proficiscebantur.

9. Orientalibus autem Francis, Saxonibus & Thuringis, Baioariis & Alemannis haec buccina minime insonuit, propter illud maxime schisma, quod inter regnum & sacerdotium a tempore ALEXANDRI papae usque hodie tam nos Romanis, quam Romanos nobis invisos & infestos jam fecit. Inde est quod omnis pene populus Theutonicus in principio profectionis huius causam ignorantes, per terram suam transeuntes tot legiones equitum, tot turmas peditum, totque catervas rusticorum, feminarum ac parvulorum, quasi inaudita stultitia delirantes subsannabant, utpote qui pro certis incerta captantes, terram nativitatis vane relinquerent, terram repromissionis incertam certo discrimine appeterent, renuntiarent facultatibus propriis, inhiarent alienis. Sed quamvis nostra gens ceteris multo sit insolentior, respectu tamen miserationis divinae inclinatur tandem ad verbum eiusdem renuntiationis furor Theutonicus, e commeantium scilicet turbis rem ad integrum edoctus. Praeterea signum in sole quod praescriptum est visum, multaque quae tam in aere, quam in terra portenta apparuerunt, ad huiusmodi exercitia non paucos antea torpidos excitaverunt, e quibus aliqua hic inserere ducimus utilissimum, cuncta vero longissimum. Nam & nos cometam in plaga meridiana stantem, suumque splendorem in obliquum gladii more protendentem, circa nonas Octobris vidimus; anno vero post hunc tertio stellam aliam in oriente locum suum longo intervallo saltibus mutantem vi. calendas Martii conspeximus. Nubes quoque sanguineas tam ab Occidente quam ab Oriente surgentes, sibique invicem in caeli centro concurrentes, cuntamque mediis noctibus a Septentrione igneos exsurgere splendores, pariterque etiam faculas per aerem volitantes vidisse non nulli plerique comprehendunt.

10. Non multo ante hos annos quidam venerabilis vitae presbyter nomine Suigerus, cuiusdam diei hora fere ix. duos equites conspexit concurrentes in aere, diuque concertantes, alterum qui & crucem non modicam ferebat, qui & percutere videbatur, in altero victorem existere. Eodem tempore G. presbyter qui nunc sub monachica professione nobiscum pro primogenita suum debitum omnium Christo persolvit, hora quadam * mediana cum duobus comitibus in silva deambulans, gladium mirae longitudinis vento vertiginis, ignotum unde levatum, in sublime deferri vidit, & quousque visum altitudo celaret, tam fragorem ictibus, quam metallum ... Referebant alii, qui in equorum pascuis vigilabant, civitatis se speciem in aere vidisse, diversas etiam turbas diversis ad eam partibus tam equestres quam pedestres mane properare perspexisse. Nonnulli etiam crucis signaculum ubivis in frontibus vel vestibus seu in quolibet corporis loco divinitus impressum ostendebant, ipsoque se stigmate ad eamdem Domini militiam praescriptos credebant. Item, alii subita mentis mutatione compuncti, vel visione nocturna edocti, praedia relinquere, familiares distrahere, signumque mortificationis vestibus assuere placuit. In his omnibus ultra quam credi potest concertatim currentibus ad ecclesias populis, novo ritu gladios cum fustibus & capsellis sacerdotalis benedictio dispertivit. Quid referam temporibus ipsis mulierem quamdam duobus annis continuis impraegnatam, tandemque disrupto utero filium loquentem fudisse. Itemque infantulum per omnia humana...

* f. meridiana

brem, alterum vero caput bene agnoſcibi quoque aliquos bina capitibus exortos ſuiſſe, pullos etiam equarum dentes majores quas equi eos appellant, quosque nonniſi trium caballis natura concedit, in ipſo partu protuliſſe. His & hujuſmodi ſignis tota creatura in creatorem ſe in arma cohortante, nihil minus interim aliæ, cæteris etiam dormientibus ſemper pervigil, tamen illa ſe non tantum ſua ſuperſeminante, pſeudoprophetas ſubintrare Domino in excitatibus falſos fratres & inhoneſtas feminas ſub ſpecie religionis intermiſcere; ſeque per eorum hypocriſim atque mendacia, per quorum vero nefarias pollutiones Chriſti greges adeo turpabantur, ut juxta paſtoris vaticinium, etiam electi in errorem ducerentur. Inde fabuloſum illud confictum eſt de Carolo Magno quaſi de mortuis in id ipſum reſuſcitato, & alio neſcio quo nihilominus redivivo, inveniuntur quoque illud de ancere quaſi dominum ſuum deducente, multaque id genus.

11 Iidem tamen ſeductores quemadmodum lupi a ſuis fructibus ſunt cogniti, quomodo veſte ſub ovina lupi ſunt denotati, ſic poſſibile qui ex dux adhuc ſuperſunt, licet ut percunctantur ſciatur * quo parte, nam promiſſum ſuum abſque navigio mare tranſierunt, quibus pedum vel locis multos paganos parva manu dixerunt, quos eorum monumenta aliis ceperunt, qua poſtremo parte murorum Jeruſalem caſtra poſuerunt, & cætera nihil habentes quod reſpondeant, tam de oblationibus fidelium per hypocriſim ſuſceptis, quam de caſis ob eapropter, quas ſeducebant, turbis, propriaque maxime apoſtaſia, neceſſe eſt ut pœnitentiam agere cogantur. Nam, ut prædictum eſt, plebs Folcmarum per Bohemiam ſequens, cum apud Neram Pannoniæ civitatem ſeditione concitata, partim captivatur, partim ferro diſperiſſet, pauciſſimi qui remanſerant adhuc teſtari ſolent, quod crucis ſignum ſuper ſe cœleſtem apparere ab imminente eos morte liberaſſet. Godeſcalcum vero non verum, ſed falſum Dei ſervum, poſtquam non ſine damno orientalis Noricæ Hungariam cum ſuis intravit, ſimiliter modo falſo religionis ſpecie munimentum in arce quadam conſtruere, & in ipſis locatis præſidiis, per reliquam vulgus Pannoniæ circumcirca vaſtare campos. Qua nimirum oppido ab indigenis hinc obſidione capto, & turba multa trucidata atque captivata, grex reliquus diſperſus, ipſeque mercenarius non paſtor turpiter fugatus eſt.

* Egyptum.

12 Surrexit etiam diebus ipſis quidam vir militaris comes cum paucis alterutri qui circa Rhenum ſunt. Emicho nomine diutius tyrannica converſatione nimis infamis, tunc vero velut alter Saulus revelatione divina, ut ſimulatur, divina ad hujuſmodi religionem advocatus, ſibi quam ordinum multum ſignatorum ſibimet uſurpans ducatum. Qui nimirum per civitates Rheni, Mœni quoque, atque Danubii deducti, execrabilem Judæorum quacumque reperiunt plebem, aut Chriſtianiſmo etiam in hoc devoventes, aut omnino delere, aut intra eccleſiæ ſuſcipere gremium compellere ſtuduerunt. Ad confinia quoque Pannoniorum innumeris jam utriuſque ſexus copiis cum perveniſſent, multiplicem regnum ipſum, quod ſcilicet partim paludibus, partim ſilvis cingitur, per obſtinatam præſidia retentur ingredi. Fama quippe Colomanni regis jam prænunciaverat aures, inter paganorum & Hungarorum recentia apud Theutonicos diſſerere meatus, quæ de re munitionem *Meſenburg* per ſex hebdomadas expugnantes, plura inde patiuntur incommoda, inter quæ etiam quia illorum ſub nomine regis Pannoniarum potentiæ ſtetere, civili diſſenſioneque quamvis diſcordia. Itaque oppugnatione ſtudentes ultima, jam muris interrupta, jam Hegemonibus oppidanis, atque indigenarum multitudo vaſtante propria Romanis, nutu Dei omnipotentis omni, viſibus peregrinorum exercitus terga nihilominus verti, rebuſque ſuppellectibus, niſi quisque primus miſerum animam emolumentum reportare. Sic nimirum hic noſtri generis homines zelum Dei, ſed non ſecundum ſcientiam habentes, quippe qui in militia quam in liberandis Chriſtianis Chriſtus providerat, alios vaſſallos Chriſtianos perſequi cœperunt, miſeratione divina ſanguinem ſanguine repreſſit. Hungaria quoque liberata ſunt. Hocque eſt cauſa qua quidam ſimpliciores fratres, utpote rem ignorantes ſcandalizati, totum hujus profectionis conatum vacuum & frivolum ipſi nimio præpropere judices interpretati ſunt.

Emicho comes.

13 Primo tamen ex anno Dominicæ hujuſmodi ſcandalo decurſo, videntes gravem tantam ſecularis ſeductionem gravitate perdolentes, Godefridum ſcilicet cæterosque prænominatos viros Dei timore militiæ duces cum ſuis turmis ſuper omnem diſciplinæ diſpoſitionem ſpecioſo caſtra ab univerſis quos pertranſibant gentium principibus pacem ac favorem bonitate atque caritate exemplo, ut vere Chriſti diſcipulum ſequerentur, donec diverſis tandem difficultatibus Bulgariæ permeata Conſtantinopolitanam attingerent urbem. Legimus Jeroſolymæ ubi ſolum, a loco perituri terram hanc ſuiſſe ferventi diligentiſſime proſequentem plurimos populo Dei per tremendam laborem in capite Jeruſalem latiſſima viſibus concluderunt. Quapropter nos hoc in loco de plus ſua aſſignamus, videntes quod ſit communia beneficia Alexius imperator tantos ſibimet heroas amicaverit, poſtea vero ſacramentis extortis, ne regno ſuo vim inferrent, conſtituerit, quamvis conſtet quod dum itinerant iidem gentes quoque cohortes, alias

adventantes exſpectando tacerem, donec eam mortificaſſent, niſi Conſtantinopolitanus dux ... ſuper gregem Domini eſſet vigilaſſet. Teſtantur ſeditionem ipſam ſuburbana quæ tunc deſtruxit, poſt quem expugnavit. Quod etiam per duorum ferme menſium ſpatium moratus in eis ſuſcepit exercitum Boamundi, e quibus tamen aliquot vulgi per errorem ac ... incredibili multitudine, reconditus ſunt ... multa pugnatorum. Porro cultores Petrum ſequentes ... dudum conſpirata, pagani ſunt jam ſubditi facti.

Moratis ... 14. Mora itaque caſtra. Nicæam applicuerunt, quam itaque prædicto Solimanno principe expugnantes, captam imperatori protinus tradunt. Sic enim ſacramento firmaverant, ut urbes quaſque imperio ſuo detractas poſſidere darent, & vincerent reddenda, ipſique viri fortiſſimi cum armis quam ſtipendio regia intra ... camdem ſe liberi non duxiſſent. Inde per regnum Conſtantini terram utique opulentiſſimam progredientes, mare contingunt ... ut epiſcopi donet a Boamundo comite dedita, ... ſancti Chriſtum de ... ut ... ipſis ... Præterea itaque, quotquot reges vel principes Saracenorum contra ſe venerunt in eos, Deo volente facile victi & conculcati ſunt. Ob hanc itaque ... quam quidam ... oppoſuit eis Deus Antiochiam, urbem humanis viribus inexpugnabilem; ubi per novem menſes eos detentos in obſidione quidem, ita humiliavit, ut omnis ſuperbiæ eorum tumor detumeſceret.

15. Igitur eis ita humiliatis, ut in toto exercitu vix centum equi boni reperirentur, aperuit illis Deus copiam ſuæ benedictionis & miſericordiæ, & induxit illos in civitatem, atque Turcos & omnia eorum poteſtati horum tradidit. Cumque & hanc quaſi viribus ſuis acquiſitam obtinerent, nec Deum qui hanc contulerat digne magnificarent, tanta Saracenorum multitudine obſeſſi ſunt, ut de civitate nullus ex tanta turba egredi auderet. Præterea fames in civitate ita convaluerat, ut vix ab humanis dapibus ſe aliqui continerent. Longum eſt enarrare miſerias quæ in civitate fuere. Reſpiciens autem Dominus populum, quem tamdiu flagellaverat, benigne conſolatur, ac primo quaſi pro ſatisfactione tribulationum, lanceam ſuam qua in cruce vulneratus eſt, munus non viſum a tempore apoſtolorum, ignotis illis obtulit. Deinde corda eorum adeo animavit, ut etiam quibus ægritudo vel fames ambulandi vires denegaverat, arma ſumendi & viriliter contra hoſtes dimicandi virtutem infunderet. Triumphatis itaque hoſtibus, cum fame & tædio exercitus deficeret Antiochiæ, maxime propter diſcordias principum, in Syriam profecti Barram & Marram urbes Saracenorum expugnaverunt, & caſtella regionis obtinuerunt: ubi cum moram diſpoſuiſſent, tanta fames in exercitu fuit, ut corpora Saracenorum jam fœtentium a populo Chriſtiano comeſta ſint. Inde cum divino monitu in interiora Hiſpaniæ progrederentur, largiſſimam atque miſericordem victorioſiſſimam manum omnipotentis patris ſecum habuerunt. Etenim cives & caſtellani regionum illarum per quas procedebant, ad eos cum multis donariis legatos præmittebant, parati ſervire & oppida ſua reddere. Sed quia exercitus non multus erat, & in Jeruſalem unanimiter feſtinabant, acceptis ſecuritatibus tributarios eos fecerunt: quippe cum una de multis civitatibus quæ in maritimis illis ſunt, plures homines haberet quam in exercitu Chriſtianorum fuiſſent. Cumque auditum eſſet Antiochiæ atque Laodiciæ, & Rohas, quod manus Domini eſſet cum eis, plures de exercitu qui ibi remanſerant, conſecuti ſunt eos apud Tyrum. Sic itaque Deo convivatore & cooperatore uſque ad Jeruſalem pervenerunt. Cumque in obſidione eam laborarent, maxime propter aquæ inopiam, habito conſilio, epiſcopi & principes circumeundam eſſe civitatem nudis pedibus prædicabant, ut ille qui pro nobis in humilitate eam ingreſſus eſt, per humilitatem noſtram pro ſe ad judicium de ſuis hoſtibus faciendum illam aperiret. Placatus itaque hac humilitate Dominus, octavo poſt humiliationem noſtram die civitatem eis tradidit, eo videlicet die quo primitiva eccleſia inde abjecta fuit, cum feſtum de diſperſione apoſtolorum a multis fidelibus celebratur.

16. Inter hæc nimirum prætereundum videtur, quod dum exercitus in obſidione Antiochiæ moraretur, paviore percuſſis univerſa per Orientem nationibus, diſcurrentibus ab omni parte orbis terrarum miſſis exploratoribus, aliis pacem, aliis bella machinantibus, etiam Babylonici regis legati conventum principum ſe præſentes exhibuerunt, inter alia pollicentes, quod ſi vellent Antiochenis, etiam Turcos de Jeroſolymis pepulerant, dominium ſuum ... & ſervitium cum univerſis Saracenis haberent. Ut enim præſcriptum eſt, Judæam cum Jeruſalem totamque Paleſtinam jam olim Turci Saracenis abſtulerant. Hac de cauſa ſecuritate accepta, non pauci lectiſſimorum militum Babyloniam diriguntur, quorum fortitudinem ac proceritatem, habitum & inceſſum, omnemque elegantiam mirantes Barbari Francos, ſic enim univerſos Occidentales populos nominare ſolent, plus quam homines, id eſt deos eſſe fatebantur, affirmantes omnino non eſſe mirum, quod hujuſmodi bellatores totum affectaſſent ſibi ſubjicere mundum. Inito denique conſilio rex Babyloniæ Jeruſalem obſidet, oſtenſiſque legatis Francis ſe fœderatum aſſerens, quantum gladio, ſi ſibi civitatem

tatem non traderent, ipsos traderetur interfecerat. Hic itaque dolueri barbari non suo, sed Francorum timore ... dum ... cum ... convenientibus Turcis, omni conatu ... contra Christianorum adventum praemuniret. Itaque factum est ut Jerusalem bis uno caperetur anno, primo a Sarracenis, deinde a Francis. De hostibus vero ibi reperto quid actum sit, si quis nosse quaerit, sciat quod in porticu, quae dicitur Salomonis, & in templo ejus, victores equitabant in sanguine Sarracenorum usque ad genua equorum.

17. Deinde cum ordinatum esset, qui civitatem ... deberent, & alii amore patriae, & pietate parentum suorum redire voluissent, nunciatum est duci quod rex Babyloniorum Ascalonam venisset cum innumerabili multitudine paganorum ducturus Francos qui Jerosolymis erant in captivitatem, & expugnaturus Antiochiam, sicut ipse dixerat. Aliter autem Dominus de his statuerat. Itaque cum in veritate comperissent hi qui Jerosolymis erant, exercitum Babyloniorum Ascalone esse, contenderunt obviam illis, relictis sarcinis & infirmis suis in Jerusalem cum praesidio. Cumque hostium exercitum comperissent innumerabilem, genibus flexis Deum invocaverunt, ut qui in aliis suis necessitatibus semper affuerat, in praesenti bello pro sese ... vi ... paganorum & diaboli, regnum Christi & ecclesiae a mari usque ad mare usquequaque dilataret. Nec mora, clamantibus ad se Deus affuit, atque tantas audaciae vires ministravit, ut qui eos in hostem currere videret, fonte aquae vivae sitientem cervum segnem adjudicaret. Miro videlicet modo cum in exercitu Christiano non plus quam quinque millia equitum & quindecim millia peditum fuissent, & in exercitu hostium centum millia equitum & quater centum millia peditum esse potuissent: tunc mirabilis in servis suis Deus apparuit, cum antequam confligerent, pro solo impetu eorum hanc multitudinem in fugam convertit, & omnia eorum arma dissipavit, ita ut si deinceps illis repugnare vellent, non haberent arma in quibus sperarent. De spoliis vero non est quaerendum quantum captum sit, ubi thesauri regis Babylonis occupati sunt. Ceciderunt ibi plus quam centum millia Maurorum gladio. Timor autem eorum tantus erat, ut in porta civitatis ad duo millia suffocati sint. De his vero qui in mari interierunt, non est numerus. Spineta etiam ex ipsis multos obtinuerunt. Pugnabat certe orbis terrarum pro Christianis, & nisi spolia castrorum de ipsis multos detinuissent, pauci de tanta multitudine hostium essent, qui de bello renuntiare potuissent.

18. Pridie autem quam bellum fieret, multa millia camelorum & boum & ovium

Qui bellatores non erant Christiani remanent.

A quibus superati fuerunt.

Animalium praeda magna.

A cepit exercitus. Cumque jussu principum populus haec dimisisset, ad pugnam progrediens, mirabile dictu * multipliciter turmas eadem fecerunt animalia, & comitabantur exercitum, ita ut cum currentibus currerent, & cum stantibus starent. Nubes etiam ab aestu solis Christianos defendebat & refrigerabat. Celebrata itaque victoria, reversus est exercitus Jerusalem, & relicto ibi duce Godefrido, Raimundus de S. Aegidio comes, Rodbertus comes Flandriae & Rodbertus comes Normanniae Laodiciam reversi sunt. Ibi classem Pisanorum & Boamundum cum suis invenerunt. Non modica quippe multitudo praeter eos qui cum eodem Boamundo Antiochiae consederant, vel cum Balduino Rohas aberant, utroque remanserant, ac per diversas circumquaque regiones dispersi fuerant, ibidem conventum faciebant. Cumque archiepiscopus Pisanus dudum discordantes concordare fecisset, maxima multitudo repatriare contendit. Godefridus vero, ut dictum est, populo qui Jerosolymae remanserant praefuit.

B

19. Igitur idem dux magnanimus & cui vix quisquam in religione comparabilis inveniatur, parva licet manu fultus, magna quaeque coepit in Domino attentare, reliquias gentilium quocumque remanentium prosequi, praesidia locis opportunis instruere, Joppen diu destructam, portumque ibi jam diu desolatum * renovare, ecclesias clerumque quantum potuit reparare, coenobitas ibidem congregare, donaria multa tam monasteriis quam hospitali, quod numquam defecerat in Jerusalem, devotissime conferre. Pacem firmissimam cum Ascalone atque Damasceno gratia commerciorum habuit, nostrae gentis milites per cuncta bellatoribus honoravit, & feritatem illorum suavissima urbanitate Gallica caballarius commendans, inviolatoque quae inter utrosque naturaliter quodammodo versatur, per mutuam sibi utriusque linguae peritiam mitigavit.

C

Gesta Godefridi ducis Jerosolymitani.

** f. desolatum.*

D

20. Anno ab Incarnatione MC. sub Godefrido duce Jerosolymitanam ecclesiam defendente, conventus ingens factus in Jerusalem ab omnibus qui sunt in Oriente Christicolis, maximeque, qui vel Antiochiae vel in Syria, Rohas, vet Palaestina resederant peregrini, ut tantum ut in ipsis Nativitatis Dominicae festis quamplures regionibus adjacentibus consecrarentur episcopi, verbis in historiis visibiles carentur mystica prophetiae, *Surge illuminare Jerusalem*, &: *Lauda Jerusalem, & dierum festum agite qui diligitis eam*, &c. Incalescente post haec aestate, corrumpitur per Palaestinam aer cadaverum foetore. Sunt etiam qui dicant fontes a Barbaris infectos veneno, vel cisternas occisorum funere: unde exorta pestilentia multos ex nostris, utpote sub aura peregrina militantes occu-

Conventus peregrinorum Jerosolymis.

E

[illegible] dio, inter quos ipsum totum ecclesiæ catho- A licæ lacrymis plangendum. Concreditum sibi populo Dei, quem paterna sollicitudine curabat, materna pietate fovebat, minime immature subtraxit. Uno tantum anno populo Dei prælatus, languore superatus producto in XV. calendas Augusti, plena fide bonisque operibus, terrenam in Christo vitam finivit, excepta hac in re cunctis quibus pollebat virtutibus, tanta se mansuetudine commendaverat tam indigenis, quam compeTegrinis, ut vix adverteretur Francos plus plangere quam Syros vel Græcos. Ante montem Calvariæ in vestibulo Golgothanæ ecclesiæ B extat ejus monumentum lapide pario constructum.

[illegible] 21. Hoc tempore Balduinus comes in Edissa, quæ & Rages civitas Medorum putatur, quæ est civitas inclyta, immo regia & pars Armeniæ, consederat principatum jam gentis illius consecutus, defuncto scilicet interim grandævo seniore illo Christianissimo, qui se ab Antiochia sibi in propugnaculum elegerat, multaque prælia naviter gerentem, etiam in filium & heredem adoptaverat. A diebus quippe antiquis semper impugnata, numquam in manum dederat urbs C illa amplas paganis, cui spatiosi muri ultra humanum opera quadratam firmant, fluvio quoque intra circumeunte, omnis etiam situ naturali, populique & valorum munitur fertilitate. Non est operis hujus vel temporis literis tradere quoties idem parva manu vir prodictus gravium multitudinem barbarorum straverit, quotiens quam valens civitatis fere eam in annum ab Antiocho obsidione conduxerit, postremo falso sibi fœderatus quidam Turcus Baldukus nomine donis ferme expederit, ipsumque comprehensum necaverit, quæ omnia scribere volentem prius tem- D pus deficeret quam materia.

Qui tandem Jerosolymis à legato rex coronatur. 22. Audito autem obitu fratris Godefridi, Balduinus minori cognato suo civitatem & populum committit, ipseque cum trecentis fere viris Jerosolymam tendit, insidiasque sibi paganorum multas delusas congrediens, vicit, cunctisque spoliis cum triumpho Jerusalem intratur, & rogatus & collaudatus ab omnibus ut princeps esset eorum, consensit, nec multo post inclinavit caput suum super Dominici sepulchri tumbam, ipsum se servituti perpetualiter subjugavit. Post hæc E quo major paganis Christianorum timor incuteretur, per legatum apostolicæ sedis, accepta legali benedictione coronatur. Deinde Assur & Cæsaream civitates maritimas debellavit, cæterisque qui inerant Sarracenis, regnum suum regis Babyloniæ damno dilatavit.

Nova expeditio Teutonum Longobardorum & Aquitanorum. 23. Sequenti anno vero visus est a nostro quodam lumine ab Occidente in Orientem, volans ignis ad instar modicæ civitatis; vermiculorum quoque quos populares a similitudine tabernaculorum vocant, exercitus incredibili multitudine per tres continuos dies, quasi a Saxoniæ finibus in Bajoariam volabat. Mox profectio populosa, & quæ pene priori posset numero dumtaxat æquari, subsequitur, quæ post audacius ultra spem res Jerosolymis prospere gestas, ex fidem totius Occidentis gentibus manavit ab his quorum prius metus regis, vel diffidentia, inopia, imbecillitas obstiterat, denuo parabatur, primum ab episcopis Mediolanensi, Papiensi, cæterisque Longobardorum populis ad quinquaginta millia ignavis, deinde a diversarum provinciarum Teutonicis, postremo ab Aquitanicis, quibus Wilhelmus Pictaviensis præerat, præter vulgus ad XXX. millia. Itinerantes Longobardorum plebes per mediam unorum ducat Carinthia pertransita, dum per Hungriam tergo resaltus in Bulgariæ civitatibus hiemarent, numero fraticere cœperunt. Tandem Constantinopolim pervenientes in alteram ripam, quod etiam beneficium multitudini peregrinorum accelerare solet, transpositi sunt, immo paganorum furiis expositi. Turci enim explorata Longobardorum inertia & paucitate eos terebant more, in tantum, ut exercitus Teutonicus, qui eadem via habebatur circa Junii calendas ad eamdem metropolim perveniat, quid de præcedentibus sit gestum nullo modo, utpote nullo superstite de Romania redeunte, posset investigare. Ab ingressu quippe nostro prima civitate Bulgariæ usque ad sedem illam semper nobis pacifici ejus nuntii occurrebant, itaque tamen aliquando nos præcedentes vel cominantes fatuitatem evanescentem more dispergebant. Militum etiam suorum quos Pincinatos vocitant, exercitum nunc nobis a tergo damnum multum, nunc a latere vim inferre, nunc a fronte directa acie manum conferre, nunc per noctes castra irrumpere dispositi. Semper tamen nobis pervigilantibus vacui & inefficaces fuit, donec statione habuimus præmonstrata cum turma Welfonis ducis exercitusque Wilhelmi. Diversis quoque quotidie viis affluentibus copiis per XV. dies ad centum millia congregabantur. E quibus omnibus singulatim turmarum principes & more suo sub appellatione filiorum susceptis, iidemque post manus acceptas, sacramentisque firmatis, fiducia prioribus exercitibus munera dispertiens, pauperibus vero extra civitatem eleemosynam largiri, mercatumque parari præcepit. Nam obsidente suspicione paucissimis personis, & ipsis pretio sortitoque conspectum urbis vel castri sive munitionis per totum imperium ejus permittebant ingressus. Qua etiam causa, cum Wilhelmus cum exercitu per mediam Adrianopolim, quæ regia strata ducit, transire prohiberetur, Aquitani gentilitas remescentes falsa symbola clamantes, subito succendunt, civitatem invadunt, co-

[illegible]

jus oppugnationi dum acriter insistunt, Pincenatorum exercitum, qui semper ut praemissum est, nec ipsum nobis Caesaris observat, a tergo insequentes: quibus congressi multos sternunt, multos amittunt, tandem vix dudum continuos vadunt.

24. Igitur omnis sic turmatimque populus per Romaniam iter dirigere disponebat, necessaria sibi quaque per deserta convehebat, ultra brachium illud maris, quod S. Georgii dicitur, tam compulsi quam voluntarie transvehebantur. Sed quamdiu principum conventus, quotidiana etiam cum imperatore colloquia, quem saepius adit habebat, pendulis animis operiebamur. Sed ecce subito murmur exoritur in omni nostro exercitu Turcorum potius quam Christianorum partis favere, exploratisque quae circa nos erant, frequentibus dolis contra nos multum anhelare. Hic est, inquiunt, perfidus ille Alexius, qui domino suo Michaeli per quorumdam Alemannorum conductitiorum auxilium depulso, imperium ejus usurpavit, ipsoque sui sceleris comparatores eo suo damnari necarique fecit, immo qui se tam ... facere dicit Francos cum Turcis praeliantes, quasi canes se invicem mordentes. Cum autem navigia quisquam conducere tentaret, audivit Caesarem edictum peregrinis etiam in mari potuisse, multaque dudum eodem facinore naves eum submersisse. Quapropter omnes eum maledicebant et anathematizabant, omnes illum ... non imperatorem sed traditorem appellabant. Incredibile memoratu est, et ad recordandum expertis horribile, quanta in nostro hoc est Germanico collegio, quod omnibus erat tantae, tunc fuerit tribulatio, dum videres patrem a filio, fratrem a germano, socium ab amico multo amarius quam mors separat, cum vita separari, altero terrae, altero se committente mari, rursumque quosdam post appretiatum naulum post unam aut duas in navi transactas noctes, refuncta supellectile ad terras cum ingenti damno prodire, redemptos pretio ampliori quos nuper distraxerant equos, ad necem fugiendo mortem properare. Nos quoque eamdem animi nutationem diu multumque verati, tandem inter eos, qui se ... credere praesumserant, divina maxime nostras gubernante clementia, Joppe portum post VI hebdomadas attigimus. Benedictus per omnia Jesus-Christus.

25. Porro exercitus universalis ab imperatore CCC. mill. Turcopolis, qui legationes apud eumdem deducerent, acceptis, contra Nicomediam vertitur, indeque Romaniam decennis ad Aquilonarem plagam contra terram Corrozaniam, quae Turcorum est patria, convertitur. Lecti quippe Romani qui circa strictam ... erant, perperam A. desolaverat, dum nostri in Antiochia dudum obsessis auxilium ferre non auderet, ut meruerat, impedire soleret eo tunc tam Francos quam Turcos. Semper etenim hanc nomen sibi facere ingeniabat quemadmodum antecessoribus peregrinis, sicut rei probavit eventus, divinae ad praesens nationi non compatiens. Nam ante paucos dies eidem pagani in Longobardorum, ut praemissum est, vix tepido sanguine hebetatos antea gladios detraxerant, indeque innumerabilem multitudinem bel... sibi praesumebant. Non multo postquam quatuor erant milia Turcorum, qui tamen ipsi caeci, et equis velocissimis, armis, telisque ac sagittandi peritia nimis instructi, fortunam totam seu virtutem ignoti exercitus experiri potius explorando quam aperte congrediendo veniebant. Unde in primo latrocinantium more summum exercitum decipere, post haec capere et caedere, deinde per compita percurrentes, incendio vel quocumque modo pabula pervastare. Aliquando etiam per nemora vel carecta gradientem exercitum tota die damnis nimio furore vexare, nonnumquam per noctes nunc hac, nunc illa castrorum parte irrumpentes, cunctis inquietudinem inferre. Inter haec omnia tamen numquam acie directa, numquam fronte aperta more praeliantium congrediebantur, sed resistentibus cedebant, insequentes fugiebant, revertentes denuo subsequebantur. Si miserias illas omnibus modis miserabiliores fuisse prosequi plene tentamus, possibilitatem simul et modum excedimus: ubi turpiter tot nobiles per inopiam, tot divites sine ferro, tot fortes occubuisse referimus, olim domino terrae praesentes, locupletes pecunia sufficiente minime queunt subvenire, nec forti licuit pugnare. Via quippe eadem erant arta, invia, atque inhabitabilia, hostibus cognita, nostris ignota, quae omnem Dei populum, ut traditorem ... machinamenta.

26. Quid moror? Sic per dies paene tres quasi lignum ad sagittas capiunt, sic quotidie tamquam oves occisionis effecti, tandem in extrema ... sorte positi, nemorum se latebris noctu trahunt, moriuntur, sed certam ubi mortem accelerare satagunt, quamvis paucissimis fuga quicquam emolumenti contulerit, praeter quod omnium ultima fata tardantia contemnerat. Nam de tam innumero populo Dei heu! heu! non credimus mille viros remansisse, quos postea vix ... Rhodo, Papho, ceterisque portubus, raros autem etiam Joppe vidimus, e quibus Berengarius comes, et Henricus comes Ratisponensis obierunt Jerosolymae, dux vero Welfus reverendus moriens Papho (a) est humatus. Inter longissimam ... quam hic tenere, nec ipsa compendiosis ...

Qui Turcorum potius quam Christianorum ... [side note, partly illegible]

Turcae plures ... Christiani ... [side note, partly illegible]

(a) Urbs Cypri episcopalis ... [illegible]

nis opere propterea permitti, de moderatione archiepiscopum Salzburgensem T. (a) captum, marchisam N. trucidatam, duos Bruniones canonicos nobiles viros mediis fluctibus demersos referebant. De tantis principibus W. comitem, Ravennatem, Strigensem caeterorumque aliquam partem superesse dicebant.

[a] 21. Dum haec ita geruntur, nec hi qui in Judaea sunt Christiani pariter, sed tam ab Ascalonitis, atque Damascenis, quotidiana latrocinia quam a Babyloniis bella patiuntur. Post Massam quippe calendas longe a Roma castra metatus est Babylonicus exercitus, contra quem ocius Balduinus instruxit, suos hortatus, ut sicut ante paucos dies per Dei gratiam parva manu multam de Arabibus praedam tulerant, ita nunc hostium multitudini non cedant. "Locorum, inquit, damno urgemur, aut periculo moramur. Ecce bellum, hostes adsunt, quod et in operavimus, pro quo patriam reliquimus, pacem contemsimus. Porro pro Christi hereditate contra invasores Terrae sanctae praedonesque alienigenas pugnare honestum est, vincere tales nequaquam incertum, mori gloriosum. Et in patria maneret Francia nobis est tam videntium. Confortabitur jam quod ipsa exprobrare Francos hostem non timere, immo Christi peregrinos aut in Christo vincere, aut in Christo mori velle." Talia multa postquam peroravit, erectis suorum animis, mirum Dei omnipotentis nutu, atque Sarracenorum populus uno tantum vel paulo plus legionum multitudinem cedit, adeo ut ne congredi quidem praemanerent; sed post transactos aliquot in eadem statione dies turpiter & inaniter redierunt.

22. Rursum circa calendas Septembris, quo scilicet tempore Christianorum, quos ante memoravimus, adventantium fama Babylonica regna terruerat, inito consilio, praeoccupare malebant, hoc est universitatem qui tunc in Judaea, & in castellis huius illic reperirentur internecionem disponebant: missique epistolas Damasco, Tripoli, Gibel, ceterisque barbaris civitatibus adversus nomen Christianitatis scriptis quacumque posse commorabant. Egressos itaque ut * robusto exercitu de Babylone, primum ad obsidendam Joppen tendunt, non longe ab Ascalona fontis aminum unde fortes contenderunt. Balduinus vero rem non ignorans, suos undique, hoc est ab Jerusalem, Neapoli, Monte Thabor, Hebron, Caesarea & Assur in Joppen, ubi tunc non parva manebat peregrinorum turba, convocat. Vidimus ibidem dictus tantam mortalitatem, quam etiam via erat ne in populo grassari, ut ad trecenta cadavera singulis diebus Hierosolymis exportata numerarentur. Joppe vero ingens campestrium paucos dies a multis occupatur. Denique cum idem die hora iii praecedente regem ligno Dominicae Crucis, quod anno priori terra diu ibi absconditum Syri quidam Christi demonstraverant, extra civitatem Joppen totum populum conventum est factum, jussoque rege Arnoldus quidam venerabilis & bene literatus clericus, sic in medio concionatus exorsus: "Beata gens, cujus Dominus Deus, populus quem elegit in hereditatem sibi. Vos, o fratres carissimi, gens estis illa beata, gens sancta, vos estis populus ille Christi acquisitionis, populum acquisitionis querelis commendat, patria, parentibus & rebus, etiam quod a nam post Christum tulistis. Vos corpora pro Christo ad opprobria tradidistis, vos pugnasse videmus, sed Christus nostro vobis nuper sacrificato sanguine, … fratrum communionem pectoris in vite, ocuntium … dignatus est invadere cetrem … Jerusalem … tam annosa … gentem … per vestram devotam servitutem expediit. Haec, inquit Deus, requies mea in saeculum saeculi. Hic habitabo quoniam elegi eam. Contra quam divina sponsione nobis ad tam spem, ecce paganorum scelera. Dei nostro ante diem hesternum comprehensus legatis obsitae, excitata perhibentes daemonia nos Dominum pretius deserendos, Jerusalem funditus destruendam, & quod etiam omnibus nefandis horribilius est dicta, ipsum Dominicae & gloriosi sepulchri petram truitatam frangendam, atque cancelo ad mare devectam in remotissimo & quod nunquam a Christianis refossa possit pelago submergendam. Unde quid facto opus sit, a Christicola videte, quem finem haec tanta persuasio tandem sit habitura perpendite."

23. Plura disputare volentem mox clamor interstrepens compescit, & quasi ex uno ore vox unanimis singulorum intonuit: "Res," inquiunt, "in articulo posita est, breve & quodammodo succinctum est consilium nostrum pro Christo Christique legibus & sancto nostro, aut dimicandum fortiter aut moriendum turpiter, aut gloriose mori & vivere aeternaliter usque, aut turpissime vivere, & brevi turpique vita perpetuam mortem comparare velle; sed nec temporaliter nec aeternaliter vivere liceat, quem contra tam prophanam, tam blasphemam paganorum audaciam pugnare non libeat." Proinuntiante Crucem reparatione nostra, confessio-

Balduinus … ad … de … Ramula … fugat.

Arnoldus … concionatur.

Novus Babyloniorum exercitus …

* l. robusto

Joppe …

Quid ad … exercitus responderit.

a … Salzburgensis … Thiemo …

[illegible]

ne peccatorum onustum, humiliatione facta, ac post datam indulgentiam ab apoſtolico legato, qui tunc forte aderat, benedictione accepta, Domini inclamantes adjutorium, caſtro ſunt alacres redditi, indeque ſummo mane ad ſeptem millia peditum militeſque equites trecentos, periculo tam angusto cum magno tripudio praeierunt.

10. Viſa igitur ſtatione barbarorum, mirabile dictu, tanta fervescere coeperunt fide, ut unuſquiſque ſe ſolum tot legiones ſternere poſſe non dubitaret. Unde & contigit, ut dum per unum pene miliarium inordinate currendo, minus caute ſe hoſtibus infunderent, prima cohors a tergo invaſa illico tota periret. Qua de re Balduinus rex efferatus animo, tanto illos equorum impetu involat, ut quamvis idolorum reſponſo de victoria certificati acrius quam antea unquam reſtiterent, ſicut cera a facie ignis ante ipſum liqueſcerent. Referebat mihi venerabilis abbas Gerardus qui tunc crucem Dominicam ſemper lateri regis contiguus praeferebat, numquam ſe tantam nivem vel pluviam, quantam tunc telorum contra regem volare denſitatem vidiſſe. At post [illegible] intuitum, nullum ex hoſtibus tela ſe vel armis, ſed univerſos fugae praeſidio ſe commiſiſſe.

11. Itaque poſt victoriam a Deo, cui non eſt differentia ſalvare vel in multis vel in paucis, ſibi conceſſam (interim dum caſtra praedamque diripiunt, hoſtium numerus adeſt miſſus a Joppen, qui civitatem terra marique diutius obſeſſam) mox omnibus ſpoliis, reliquis vero incendio traditis, nobis qui eram, portis intus obſtructis, a terra equitibus [illegible], a mari vero quadraginta duabus navibus [illegible] expugnabantur in auxilium quorum properant: poſtque tot hoſtium incurſus, tantaque pericula peſtilentiaſque multas, feſtum Nativitatis Dei genitricis, quod pia die cum merore coeperant, maximo nos tripudio complere fecerunt. Sequenti die multam nobis abundantiam frumenti cunctorumque victualium cum peregrinis fratribus ad duodecim milia [illegible] naves [illegible] deferebant: quam dum hoſtium claſſes invadere intenderent, mira Dei potentia per virtutem ſanctae Crucis, quae, dum nihil certum adjutori conferre poſſet, in altum econtra, adverſo vento, levabatur, adeo repreſſa, ut nullo conamine vel arte remigandi de loco moveri vel unam de tot navibus poſſe tam pagani quam Chriſtiani populi nimis mirarentur.

12. Neque hoc ſilentio praetereundum, quod eodem anno eadem cognovimus contigiſſe venerabili Hermanno presbytero, qui tunc in monte Oliveti converſabatur, ſacra hac verba referente. Die, inquit, ſanctiſſimi ſabbati, quo ſecundum antiquam [illegible] Domini paraclyſum, [illegible] jam conficerem, lumen de caelo nobis manifeſtum do-

cerent: nos expectavimus uſque ad veſperam, orationibus inſiſtentes, tuncque propter peccata noſtra, deſiderato dono caeleſti, quod etiam in tempore [illegible] gentium [illegible] Chriſtiani ante nos ſemper tempore [illegible], omnimodo fraudati, abſque omni [illegible] officium noctem ſanctae Dominicae Reſurrectionis [illegible] tantum & [illegible]. Summo autem mane a ſeptem [illegible] Dominum nudi pedes proceſſimus [illegible] templum Domini, quo ſcilicet loco idem, non ſe Moria in area Arcuna David maxima exaudivit tribulatione, cunctoſque exaudiendos, qui eodem corde devoto orarent, Salomoni promiſſum eſt, [illegible] poſt preces [illegible], ne non deſerendo Chriſtianorum [illegible] procedentes [illegible] & ecce [illegible] laudes a [illegible] occurrunt nobis ab his qui remanſerant, reboantes audivimus: curantes vero eccleſiam [illegible] ampullas duas [illegible] gaudio [illegible] repletas conſpeximus. Quid [illegible] officio quo [illegible] ceſſaveramus in ipſa [illegible] totum [illegible] noſtra [illegible] Domino dudum ſubtractum uſque ad noſtra completionem [illegible] devotione [illegible]. Nobis quoque egreſſis inter miſſam Syrorum, qui ſemper poſt noſtrum egreſſum eodem pſallere choro ſolent, lampades aliae divinitus accenduntur. Ante veſperas vero & inter ipſas [illegible] laudes uſque ad hodiernum hujuſmodi lumina viſibiliter amplificantur: neque contigit ut pauci in terra Jeruſalem ſive Chriſtiani ſeu pagani reperirentur, qui tunc evidentem Chriſti potentiam ſe non vidiſſe teſtarentur.

13. Quinto deinde anno Balduinus rex Aſcalonem mari [illegible] claſſi [illegible] multitudine, a terra vero non parvo [illegible] exercitu, tributariam [illegible] longa obſidione coegit. Poſt aliquot [illegible] nullis Saracenorum [illegible] tantum militum manibus [illegible] Ammiratro, qui ſecundus a rege Babylonis videbatur, capto, [illegible] multitudinem occidit. Chriſti [illegible] peregrinum ſunt apud Antiochiam, Syriam, Palaeſtinam, totamque per Aſiam proſperante, cunctumque ſervitute barbaricas circumquaque ſpurcitias eliminante. Invidus & occultus antiquus eccleſiae perſecutor Alexius, dum ſe [illegible] perfidiae ſuae [illegible], Turcis quibus jam nulla vel rara in Oriente regnandi ſpes remanſerat, ſe conſilio conjungit, & turpiſſimum [illegible] Nicaeam quam olim fides noſtra [illegible], multo Chriſtianorum ſanguine redemptam [illegible] ab omni tyrannide [illegible], Babylonicum regem [illegible] noſtros frequentibus nuntiis [illegible], curſu-

K k iij

dum ad prohibendum tranſitum peregrinis terra marique conſtituit. Cujus etiam claſſes per nonnullas regionum [illegible] contra Antiochenos directas ipſe bello ceperunt, & in conſpectu ejus A[illegible] & poſt [illegible] omnium abiiſſe unum de ſcafis inde onerantes, hujuſmodi pulmentum eidem regi multorum militum humana transmiſerunt. Bohemundus itaque jam tertium captivitate per divinam ſolutus providentiam ad Apoſtolicas gratias venit, atque ejus ſibi fidelis conſtituens, ipſe uſque ad Hiſpaniæ regna peragrare, cunctamque quam poſſet militiam, quocumque pacto, contra tyrannum præſcriptum cœpit congregare.

Anno D. [illegible]

14. Præſenti ante nuptias Nativitatis Chriſti viſus eſt ab Occidente tantum inter ſidera ignis flammare, ut ſolis jubar excederetur, ſi in Oriente eſſet parte. His temporibus nonnulli a partibus de Jeroſolymis redeuntes, Antipatrem & Accaron a noſtris expugnatam nuntiant. Alia quoque præter hæc non pauca, quæ multam nobis lætitiam miniſtrarent, ſancta ſuper Jeroſolymitanæ eccleſiæ ſtatu narrant. Inter quæ & regem Baldewinum Rotgeri ducis Siciliæ filiam, Conradi regis viduam in matrimonium duxiſſe commemorant; addiderunt ubi tantam Sicilorum ac Normannorum cladem, quæ Akaron Chriſtianorum nomini demum nobiliſſime ſubjecerunt a parte maris in obſidionem, quam etiam idem rex a terra cum ſuis obſidens [illegible] Non multo poſt cum jam poſt abſconſam parumper faciem ſuam Dominus ſe ſuis reddidiſſet Sion, quam olim elegerat in habitationem ſibi, cœpit per orbem terrarum hujuſmodi gaudia ſemen non numerato diffundi. Adeſtote animo, quæ vera ſit & ſola Jeruſalem longe lateque bonorum fructibus vobis impregnata. Vaticinia quoque jam dudum obſcura pene tradita, [illegible] dita dexteris ubique confeſſum, linguis, vocibus iterare: « Ecce, inquiunt, noſtris in quos fines ſæculorum devenerunt temporibus reſpexit Dominus Sion, & videbitur in gloria ſua. Modo eſt civitas ſanctificationis ſuæ Jeruſalem, civitas requiei ſuæ. Gaudete gaudio omnes qui lugebatis ſuper eam, & reliqua. » Hæc & hujuſmodi multa prælegia, licet per anagogen ad illam quæ ſurſum eſt matrem noſtram Jeruſalem referantur, tamen infirmioribus membris ab uberibus conſolationis deſtitutis vel ſcribendo potata pro tanti contemplatione vel participatione gaudii periculis ſe tradere etiam hoſtes alieni prædicatione cohortantur. Scimus hominem verbi gratia, qui canticum illud *Lætatus ſum* cum ad ſua ſe in viſione ſanctos audiſſe, atque ipſum vocibus cantantium ſuccinuiſſe: ac per hoc in tantum ad [illegible] peregrinationem [illegible] ut & nullam ſpiritus tum requiem haberet, donec per multas tribulationes corporis præſentia ubi ſteterunt pedes Domini pertingens adoraret.

15. Nec mirandum, ſed venerandum poſt ablata ſæva duritia cordium ethnicorum ſcandala, de via Domini catholicam unanimiter exciebam ad ſonitum ſui [illegible] & ad cunabula primitivæ ſuæ inſtitutionis ac ſpecialem veri panis domum nova pœnitentiæ via contendere: quam conſtat olim pretioſa quæque ſua membra per eamdem viam non cæci tantum, ſed etiam omnigenum paganorum inſidiis, ut oves occiſionis expoſuiſſe. Ea eadem conſeſſoribus pauci qui ſuperſunt teſtari ſolent, quod recordari miſerabile eſt, nec paſſum ſe pede inter adorantes gratis eſſe ſecutos, quantominus veſtium & hoſpitiorum ſolamina. De tormentis innumeris & innumeris, quæ pro ejus exactione paſſi ſunt, quis ſatis ſcribere queat, quibus mors utique amariſſima pro lucro, vita pro cruce erat? Sed ut ad noſtra redeamus tempora, quod enim ſcimus loquimur & quod vidimus teſtamur, nondum deſunt illo in ſtudio, quamvis plana jam via currentibus in abſolutionem corporum, martyrii bravia: pericula ſcilicet latronum, pericula fluminum, pericula maris, ſolitudines, fames & ſitis, æſtus & ægritudines, aliaque mille peregrinationum incommoda, inexperto vix credibilia. Dum ſiquidem dudum noſtro [illegible] per eamdem ſtratam ſtrata Chriſti crucigerorum capitibus ablatis cadavera, qui a latrocinantibus ibidem invaſi paganis, in modum crucis contra Orientem terræ proſtrati, calicem Chriſti bibiſſe cernuntur, inter orationem pro quibus peregrinabantur vota. Quapropter cenſeri neceſſe eſt, quidam devictarum vinculis ſtrictis, crucem poſt Chriſtum quamvis in angaria cum Simone portantibus improperare, cur ipſum iter, utpote nuſquam divinis legibus indictum, vitio duntaxat mobilitatis aſſequantur, cum ipſi ſane potius incorrigibiles, dum vias Domini duras non appetunt, detrahendi venenata lingua teſtentur. Nos autem, quod hos nos vere martyres credamus, quibus mundus crucifixus eſt & ipſi mundo, Crucis ſe ſigno ad ſui crucianas inſignarunt, & de multis paucioribus utrinque palmati quaſi victores redeunt. Nec deſunt jam eamdem terram repromiſſionis incolentibus quotidiana martyria, ultroneum videlicet exilium, abſentia parentum, penuria rerum, incurſiones, atrocitas, timor continuus & aſſiduus barbarorum, inſtantia bella cum regnis Perſarum & Babyloniorum. Econtra in dies excutiens ſe de pulvere ſua Sion, Hieroſolymitana nimirum eccleſia, canticum novum dilecto ſuo, qui ſecum mirabilia fecit, cantare non ceſſat, ſed in multitudinem, inquiens, dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Nam per ſancta carmina ſacta ſunt

ab inveteratis paganorum ſpurcitiis mundantur, eccleſiæ destructæ reſtaurantur, epiſcopia vel cœnobia, peregrinationes priſtinis incolis inſtituuntur, civitates & caſtella muniantur, portus & mercatus olim deſolati populoſis conventibus vicinabantur, etiam & agricolis, vinitoribus & paſtoribus officia ſua concelebrantur, & quod omnibus excellit beneficiis temporalibus cœleſtis ignis in Reſurrectione Chriſti annuum cariſma miniſtratur uſibus humanis. Venit etiam in manus noſtras quod jam per totum orbem diſſeminatum credimus, exemplar cujuſdam epiſtolæ, quam Gabrielem archangelum ex perſona Salvatoris noſtri ipſi eccleſiæ, & per illam omnibus eccleſiis miſſam referunt attuliſſe, quæ ſicut multos prævaricatoribus intentat minarum terrores, ita converſis ſolatia divinæ clementiæ non denegat conſolationes. Ergo tanta per multitudines miſerationum Domini ſuper Jeruſalem orta gloria ejus, oportet ut univerſæ tribus terræ memores quod olim ſalvatio de monte Sion venerit in mundo, ſicuti dudum lugebant filiationis affectu ſuper ea, ita nunc eidem pr matri congaudeant, & ſatientur ab uberibus conſolationis ejus, illuc aſcendentes a ſolis ortu & occaſu, ab Aquilone & mari, ad confitendum procul dubio modis omnibus nomini Domini noſtri Jesu Christi, qui locum eumdem, quod ſalva tamen fide dici liceat, plus quam ipſum paradiſum terreſtrem conſecravit incarnatione, incunabulis, paſſione, reſurrectione, & aſcenſione ſua, cujus nomen & miſericordiam per cuncta prædicent & glorificent ſæculorum ſæcula. Amen.

EPISTOLA JEROSOLYMITANORUM.

Ex mſ. codice monaſterii Hemmerodiis ſive Clauſtri, ab annis 500. exarato.

Patriarcha Jeroſolymitanus & epiſcopi tam Græci quam Latini, univerſaque militia Domini & eccleſiæ Jeroſolymitanæ, Occidentali eccleſiæ conſortium cœleſtis Jeruſalem & ſui laboris præmii portionem.

Quoniam eccleſiæ noſtræ incremento vos gaudere non ignoramus, & ſollicitos tam adverſa quam proſpera, prout credimus, ampliationis proſperitatem, ſic notificamus. Innoteſcat igitur caritati veſtræ, Deum in xl. civitatibus & ducentis caſtris eccleſiæ triumphaſſe, tam in Romania quam in Syria, & nos adhuc de loricatis habere præter vulgus centum millia, amiſſis tamen multis in primis præliis. Sed quid hoc? quid unus in mille? Ubi nos habemus comitem, hoſtes habent quadraginta reges; ubi nos turmam, hoſtes legionem; ubi militem, illi ducem; ubi nos

A peditem, illi comitem; ubi nos caſtrum, illi regnum. Nos autem non confiſi in multitudine, nec viribus, nec præſumptione aliqua, ſed clypeo Chriſti & juſtitia protecti, Georgio, & Theodoſio, & Demetrio, beatoque Blaſio militibus Chriſti vere nos comitantibus. Valete.

TITULUS SEQUENTIS OPERIS.

Hiſtoriam parvis ſcriptam tenet ille libellus:
Ut fuit urbs capta a Francorum gente Nicæa,
B Pro qua Francorum ceciderunt millia centum,
Quos Solyma ſtravit, princeps dum victus abivit.
Quodque labore famis bello plures cecidere,
Urbem qui claram vicerunt Antiochenam,
Et qui Jeruſalem pacis venerunt ad urbem,
Ac Turcos ſancto Domini pepulere ſepulchro.
Auxilio Dominique ſedes fit inclyta regni,
Hoc regno reges reprimens populosque rebelles.
C Hac pugna belli quicumque fuere peremti,
Quique labore viæ peregrinantes obiere,
Chriſti militiæ cœli jungantur in arce.
Hoc regnum ſolo Godefridus dux habet anno.
Annos octodecim Balduinus eam regit urbem.
Hi duo Germani digni diademate regni,
Militia clari, fortes, bello metuendi,
Pauca gente ſua geſſerunt prælia multa,
Illis infeſtas ſternentes cæde catervas,
D Perque Deum fortes fuerant Babylonis in hoſtes,
Dilataverunt regnum, quod tunc habuerunt
In regno Chriſti, nunc ſint ſine fine beati.
Imperium quorum cognatus ſumſit eorum
Alter Balwinus morum probitate decorus,
Quod per quindenos rexit feliciter annos,
Excepto ſolo quo captivus fuit anno.
Regnat pro ſocero Vulco comes Andegavenſis,
Hic in tredecimo regni defungitur anno.
Poſt patrem ternis Balwinus tertius annis,
E Præfectus regno jam nomine clarus avito.
Qui compilavit ſimul & conſcribere fecit
Hoc opus, æternæ ſibi ſit retributio vitæ.
Incipit hiſtoria Nicæna vel Antiochena,
Urbis præclaræ necnon Jeroſolymitanæ.

BREVIS NARRATIO BELLI SACRI.

Ex mſ. codice Kerſmenſi ante annos 500. exarato.

1. Anno Incarnati Verbi milleſimo nongenteſimo ſeptimo Occidentales populi dolentes loca ſancta Jeroſolymis a gentilibus prophanari, & Turcos etiam terminos Chriſtianorum jam multa ex parte in-

vidiſſe, innumerabiles una aſpiratione moti, & multis ſignis ſibi oſtenſis, aut ab aliis animati, duces, comites, potentes, nobiles & ignobiles, divites & pauperes, liberi & ſervi, epiſcopi, clerici, monachi, ſenes & juvenes, etiam pueri & puellæ, omnes uno animo, nullum nullo angariante, undique concurrunt, ab Hiſpania, a Provincia, ab Aquitania, a Britannia, a Scotia, ab Anglia, a Normannia, a Francia, a Lotharingia, a Burgundia, a Germania, a Langobardia, ab Apulia, & ab aliis regnis, & virtute & ſigno ſanctæ Crucis ſignati & armati, ultum ire parant injurias Dei in hoſtes Chriſtiani nominis. Et quanto quiſque hactenus ad exercendam mundi militiam erat pronior, tanto nunc ad exercendam ultro Dei militiam fit promtior, firmiſſima pace ubertim ubique compoſita, & primo Judæos in urbibus in quibus erant aggreſſi, eos ad credendum Chriſto compellunt, credere nolentes bonis privant, trucidant aut urbibus eliminant, aliqui poſt ad Judaiſmum revertuntur.

2 Eminebant in hoc Dei hoſtico dux Lotharingiæ Godefridus & fratres ejus Euſtachius & Balduinus, Balduinus comes Montenſis, Robertus comes Flandrenſis, Stephanus comes Bleſenſis, *Hugo* frater regis Francorum, Robertus comes Normanniæ, Raimundus comes S. *Ægidii*, Boamundus dux Apuliæ.

3 Exercitus Dei aggreſſus terminos paganorum vindices agit, primumque eis fuit bellum ad pontem Pharphar fluminis ix. cal. Martii, ubi multi Turcorum occiſi ſunt.

4 Secundum eis fuit bellum apud Niceam iii. nonas Martii, in quo etiam pagani victi ſunt. Capta ergo Nicæa, capta etiam Laodicia, cum eſſent plus quam ccc millia armatorum in exercitu Chriſtianorum, tanta eis omnium rerum ſuppetebat copia, ut aries uno nummo, bos vix duodecim nummis venderetur.

5 Obſeſſa Antiochia, in tantum attenuati ſunt Chriſtiani propter omnium rerum penuriam, ut in toto exercitu vix centum boni equi invenirentur. Et tamen quamvis ex deſperatione rerum multi ſe ſubtraxerint, multi etiam repatriaverint, nono obſidionis menſe capta Antiochia. Chriſtiani a paganis verſa vice obſeſſi, tanta fame afflicti ſunt, ut vix aliqui ab humanis carnibus ſe abſtinerent. ſed confortati a Deo per inventam ipſius lanceam a tempore apoſtolorum non viſam, ipſa lancea ipſos præcedente, obſeſſi obſeſſoribus concurrerunt quarto cal. Junii, & hoc tertio bello victoriam adepti ſunt.

6. Quartum bellum fuit eis in Romania calendis Julii & ibi Turci victi ſunt.

7 Commiſſa Antiochia duci Boamundo, Chriſtiani propter vitandum tædium & famem & maxime propter diſcordias principum proficiſcuntur in Syriam, & expugnatis Marra & Barra urbibus Saracenorum, & multis regionum caſtellis, tanta ibi rurſum fame affecti ſunt, ut corpora Saracenorum jam fœtentia comedere compulſi ſint.

8 Exercitus Dei divino monitu in interiora Hiſpaniæ profectus, larga Dei manu refocillatus eſt, quia cives & caſtellani illius regionis legatos cum multis donariis ad eos præmittebant, parati etiam oppida vel urbes eis tradere, a quibus Chriſtiani ſecuritate accepta, & indicto urbibus tributo, interim etiam multis eorum qui ſe ſubtraxerant ad eos apud Tyrum recurrentibus, tandem pervenerunt Jeruſalem, eamque obſeſſam cum laborarent pro victus & maxime pro aquæ penuria, omnes ex communi decreto nudis pedibus quotidie orando circuibant urbem.

9 Octavo ergo tali humiliationis die, obſidionis autem die xxxix. capta eſt Jeruſalem idus Julii in vi. feria, & in templo Salomonis & in porticu ejus Chriſtianis cum paganis ſexto bello conſerto, tanta in eis cæde debacchati ſunt, ut in ſanguine occiſorum equitarent uſque ad genua equorum.

10 Cum ordinatum eſſet quis Jeruſalem deberet retinere, principibus jam de patriando agentibus, ecce rex Sarracenorum ad debellandos eos venit Aſcalonam cum centum millibus equitum & quadringentis millibus peditum. Quibus cum occurriſſet exercitus Domini, in quo non plus quam v. millia equitum & xv. millia peditum erant, Deo pro ſervis ſuis ad ſe clamantibus pugnante, & nube eos ab æſtu ſolis defendente, Sarraceni ſolo Chriſtianorum impetu territi, omnes projectis armis fugerunt, & in hoc ſexto bello iv. calendas Auguſti facto cæſa ſunt centum millia paganorum. In porta vero Aſcalone ſuffocati ſunt duo millia, & eorum qui in mari perierunt, & qui inter ſpineta ſilvarum conſumti ſunt, numerus neſcitur.

11 Duce Godefrido electo ad principandum remanentibus in Jeruſalem, ceteri principes repatriant. Capta eſt autem Jeruſalem poſt annos circiter quadringentos ſexaginta ex quo ſub Heraclio imperatore ſecunda vice capta poſſeſſa eſt a Sarracenis. Et poſt hæc quinto anno Jeroſolymitæ Accaron urbem capiunt, & in ſequenti anno innumerabilem paganorum multitudinem glorioſa victoria terrent.

12 Et poſt hæc omnia xxiii. anno Balduinus Jeroſolymorum rex a Sarracenis capitur, qua de re eventu excedentes, undique verſum evocati ad ſexaginta millia conglomerantur, ut Chriſtianos a finibus ſuis exterminent, & apud Aſcalon impedimenta ſua commendant, ſcilicet uxores, ſoboles, & vaſcula. Chriſtiani in arcto poſiti, nihil ſpei niſi in Deum habentes, exemplo Ninivitarum utrique jejunium indicunt, pueris etiam infantibus lactentibus, univerſo quoque pecori pabula negantur. Deo pugnæ indicitur, [illegible]

dicitur, procedunt Chriſtiani cum militibus & peditibus vix tria millia æſtimati, principes gradiuntur in fronte, ſcilicet patriarcha pro vexillo offerens crucem Chriſti, abbas olim Cluniacenſis PONTIUS proferens lanceam transfixam in latere Chriſti. Epiſcopus Bethleemites ferens in pixide lac S. Mariæ perpetuæ Virginis. Sarraceni vero quaqua verſum effuſi ex omni latere in orbem circumcingunt Chriſtianos, ne quis poſſit * effugere. Dum ita in procinctu hærent Chriſtiani, vident Deo ſibi auſpice ſplendorem ſciſſo aere ſuper paganos ſubito cecidiſſe, ſed non proſperum, ſed ſatis nocivum, quamvis hunc ipſi Sarraceni non viderint. Illico enim omni virium robore enervati, paſſim fugientes cæduntur, non ſolum a viris, ſed etiam a pueris & feminis. Perierunt in bello VII. millia, ſubmerſi ſunt in aquis quinque millia.

* al. evadere.

23 In ſecundo autem anno poſt hæc Tyrus, Hebræa lingua Sur dicta, urbs maritima Phœnicis, & antiqua, in corde maris ſita, Sydoniorum colonia, negotiatio maris, emporium totius orbis, vaticinio prophetarum celebrata, & carminibus poetarum inclyta, olim quidem inſula, ſed a Nabuchodonoſor vel ab Alexandro propter expugnationem multis in brevi freto aggeribus comportatis, terra continens facta, pridem a Nabuchodonoſor expugnata, & partim captivata, & poſtea ab Alexandro penitus uſque ad ſolum diruta & deſtructa, ſed juxta prophetas per LXX. annos reædificata, & in antiquum ſtatum reſtituta, noſtris modo temporibus in fine mundi a Chriſtianis terra marique obſeſſa capitur, & Chriſti imperio ſubjugatur. In tertio anno poſt hæc Balduinus rex Jeruſalem, data redemtione a Sarracenis, dimittitur. Et in quarto anno poſt hæc, nepos ſupradicti regis a Sarracenis capitur, & in modum ligni per medium ſecatur.

VERSUS DE VIRIS ILLUSTRIBUS diœceſis Tarvanenſis qui in ſacra fuere expeditione.

Ex mſ illuſtriſſimi domini Chauvelin regiorum ſigillorum cuſtodis.

Contigit in noſtris quiddam Tarvenna diebus,
Unde Deo laudes immenſas reddere debes,
Qui dignando tuos elegit parrochianos,
Quos Hieroſolymæ reges dedit & patriarchas.
Primo Godefridus, Balduinus vero ſecundus,
Ejuſdem frater. Poſt hunc regnavit uterque
Filius Euſtachii comitis, quos nobis Ida,
Spem tuæ genti feliciter edidit omni.
Primus Evermarus ſedit patriarcha ſepulchri,
Poſt hunc Arnulfus oriundus uterque Cickes,
Præfuit & templo tuus archidiaconus ante
Vir probus & ſapiens & religioſus Achardus.
Inde poteſtates alii tenuere minores.
Falkemberga ſuum dedit Hugonem dominum, qui
Obtinuit totam regionem Tyberiadis.
Harbel Ramenſis fit princeps Cæſarienſis.
Euſtachius notus miles cognomine *Gerniers*,
Fulco Giſnenſis urbem tenuit Baruth, in qua
Antiſtes ſedit Balduinus Boloníenſis,
Et caſtrum quoddam quod ſancti dicitur Abraham
Hugo Rebecenſis tenuit miles generoſus.
Hi reges, hi pontifices, dominique fuere
In Jeroſolyma, necnon in finibus ejus
Quas Tarvenna tuas emiſit pontificatus.

LAMENTUM LACRYMABILE ſuper his qui in expeditione Jeroſolymitana diverſis mortibus, juſto quidem, ſed occulto & inſcrutabili Dei judicio interierunt.

Ex mſ Aquicinctenſi.

Jeruſalem luge, medio dolor orbis in orbe
Mollia commuta cilicio cinere,
Funde Syon lacrymas, & vos confinia terræ
Pulvere ſparſa genas inclyta terra dole.
Regna, tribus, gentes olim ſubvertere noſti.
Heu modo gaudet atrox gens tua colla teri.
Quanta ſubegiſti loca, caſtra, duces alienos,
Ecce ſubacta premi cernis ab hoſte tuos.
Vox crucis intonuit, terras fretumque repletur.
Vox crucis innumeros traxit ad arma viros,
Occubuere duces, periit collectio plebis
Multa ſuper numerum ſicut arena maris.
Pigra puſilla prius, ſed nunc armata triumphis
Imperiis curvat gens loca ſancta ſuis.

Gallia, mater, honor, primatus, gloria, ſplendor,
Imperii, regni, militiæ, populi.
Dic ubi promta manus, vigor, atque potentia, virtus?
Corruit ecce tuus nobilis ille ſtatus.
Fama ſilet, tua doxa ruit, blaſphemia ſurgit.
Olim ſparſus honor, nunc fit ubique dolor.
Præcones ſiluere crucis, tuba perſtrepit hoſtis.
Nocte ſubacta dies perfidiaque fides.
Arta fames, diuturna ſitis, violentior hoſtis,
Vobis Francigenæ cauſa fuere necis.
Et tu fraude nocens Conſtantinopolis exlex,
Spondens obſequium, munera, robur, opes,
Claudis aquas, populoque negas venalia terræ,
Deficiuntque ſibi, peſte, labore, fame.

Arte, dolo, ſubicis, gladio ſubjecta peribis. A
Te manet immanis plaga, ruina gravis.

Vos Sarraceni, gens improba, ſævior hoſtis,
Vos Arabes, Turci, gens inimica crucis;
Perfida, plena dolo, ritu polluta prophano,
Merſa lacu ſcelerum, ſordida fece, luto.
Quæ ſpes, quæve tuas acuit fiducia vires?
Ut cruce ſignatos perdere non dubites?
Mos tibi, mos ſubici, ſuccumbere, cedere Francis,
Accelerare fugam, ſigna timere crucis.
Nunc ſpoliis locuples, fera cæde, ſuperba triumphis. B
Laurea certa refers, hoſtis in hoſte feris.
Hos tormenta pati compellis, vincla, labores:
Horum ſtrage truci fœda cruore mades.
Te furor exacuit, movet ira, ſuperbia tollit.
Subdita colla premis, fortia facta teris.
Hoſtibus inſultas, gratanter humum pede pulſas
Proh dolor! ô facinus! proh pudor! immo nefas!
Corrugas naſum, garriſque moveſque cachinnum.
Paſceris hoſtili ſanguine more canum.
Ecce dies, inquis, jocunda, ſerena, ſalubris, C
Regno Francorum triſtis, amara, gravis.
Quis furor? Unde tibi plebs cœca quod invaluiſti?
Vis tua conſtat in hoc nulla, ſed ira Dei.

Francia crux Arabum, victrix alienigenarum,
En ubi fama prior, nomen & imperium?
Ferrea turris eras, gens inſuperabilis hoſti,
Ecce jaces volucri præda rapina cani.
Vis invicta, tenax vigor, inconcuſſa poteſtas,
Ut quid & unde ruis, quæ decus orbis eras?
Reſtat ut ipſa fide reſpires, ſpeque reſurgas. D
Reſpirare pium, ſurgere nolle nefas.

Gallia fortis eram, gladioque manuſque potenti,
Nunc exhauſta premor, cogor ad ima teri.
Olim tuta, potens, & inexpugnabilis hoſti,
Nunc infirma ruens, vincor ab hoſte truci.
Pulchra, placens, opulenta, vigens, præclara triumphis; E
Gens mea fœda jacet, ſpreta ſubacta malis.
Deſtituuntur agri, regiones, oppida, vici,
E quibus indigenæ diſperiere mei.
Flet domus orba viro, lactens patre, ſponſa marito,
Mœret in exilio plebs mea preſſa jugo.
Hei mihi terra ferax, ſpecies, opulentia, robur,
Aret, fuſcatur, deperit, obruitur.
Mater ovans pridem, concepi fœta dolorem,
Atro tenſa gravi, parturiens peperi.
Sunt mea progenies lamenta, querela, dolores;
En mea præ lacrymis intumuit facies.
Hei mihi quos genui prædo rapit, advena tollit;
Heu preſſura gravis, crux mihi, pœna meis.
Lux abit, umbra ſubit, pietas dolet, ira ſuperbit.
Dulce datur felli, juſque ſacrum ſceleri.
Faſque ruit ſurgitque nefas, nova miraque peſtis.
Mitibus aſperitas obviat, ira piis.
Vulpes erumpunt, mures nova cornua ſumunt,
Dum leo rugit edax, agnus, oviſque tremunt,
Parthus, Medus, Arabs, inſultat, provocat, urget,
Sibilat ore, fremit dente, movetque caput.
Sibilus opprobrium, fremitus magis exprimit iram,
Motio deriſum, quid ſequar, aut quid agam?
Regis honor, populique vigor, reverentia cleri,
Pontificalis apex cogitur arta pati.
Ordo ſacer, gradus inferior, cuneus popularis,
Infinita cadunt millia mille modis.
His negat hoſtis iter, calliſque reflexus & aſper,
Hos male torquet hiems, æſtus & aura nocens.
Fraus inimica premit, furor afficit, ira fatigat.
Pulſat acerba lues, planctus ubique ſonat.
Carnibus eſuries veſci compellit equinis
Foſſam cogit humum lambere ſicca ſitis;
Virque virum carnemque caro vorat, hoſtis hoſtem
Paſcit & illicitis proh dolor! ingluviem.
Si quid habet fugiens ætas infirma relinquit,
Pauper egenus opes, fortior arma legit.
Victa labore fugæ, gravis, anxia, tarda ſenectus
Offert ſe gladiis, jungit utraſque manus.
Pars conſumta fame, pars intolerabiliori
Exhalant animas aëre, tabe, ſiti.
Fortis & incolumis trahitur, trahitur vagus, exul & exlex,
Morbidus in gladio corruit atque ſenex.
Corpora cæſa locis inhumata jacent inaquoſis,
Eſca volatilibus ſparſa relicta feris.
Pauca teguntur humo, ſanguis terraque marique
Diffluit, arva madent, inficiuntur aquæ,
Lingua ſilet, mala juncta malis, neque tot capit auris
Singula noſſe dolor, cuncta referre labor.

Gallia mater in his doleo, mihi condolet orbis,

Tot queror acta mihi damna, Deumque A
pati.
Sanctis, Chriſte, locis, mons, murus, dextera,
turris
Da ſpem, confer opem, reſpice probra
crucis.
Ne ſuper hoſte diu ferus ille ſuperbiat hoſtis,
Sed fracto cornu ſentiat arma crucis.

Gloria Francorum dudum concepit hono-
rem,
Sed gravis in partu peperit, peperitque dolo- B
rem.
Res miranda fuit, cum gloria culmen honoris
Parturiendo ruit, fit gloria cauſa doloris.
Parturiunt montes, peperitque ſuperbia mu-
res.
Mons cadit, alta ruunt, pereunt in ſanguine
plures.
Ad nihilum redit eſuriens exercitus iſte,
Abſue noſtra Deus, & munda crimina, Chri-
ſte,
Græculus eſuriens nos deſtruit eſuriendo,
Nos rapit & vaſtat manus aſpera percutiendo.
Græculus arte, fame, nos deſtruit eſurientes,
Et Parthi gladio devaſtant deficientes.
Dumque famem patimur, hoſtes ſentimus
iniquos.
Deficiente cibo, paucos reperimus amicos.
Fallitur ex toto gens inclyta pane remoto.

Gloria Francorum, timor hoſtis, & arma
tuorum,
Gens pia, plebs celebris, quondam famoſa
triumphis
Nunc Danaum maleſiſa dolis, ferrumque
famemque,
Immerito ſentis, ſatiantur & hoſtibus hoſtes.
Quis modo gaudebit? Ego non, dum Gallia
flebit.
Gallia tota dolet, & ego, gens impia gaudet,
Gaudet & exultat, dum tantis viribus inſtat.
Gens mala Parthorum, populi fera turba Me-
dorum,
Imperium vitæ vendunt & emunt Elamitæ.
Gloria flere poteſt, non nobis gloria prodeſt.
Gloria cum luctu teritur, quaſi flos ſine fructu.

CHRONICON TERRÆ SANCTÆ

AUCTORE RADULPHO COGGESHALE

ORDINIS CISTERCIENSIS ABBATE

Ex pervetuſto codice Pariſienſis ſancti Victoris bibliotheca, auctoris ætate conſcripto.

OBSERVATIO PRÆVIA.

F*UIT olim in Anglia haud ignobile Ciſtercienſis ordinis cœnobium a Stephano rege & regina Mathilde fundatum, cujus ſextus abbas Radulfus multis commendandus nominibus ſequens chronicon ſive libellum conſcripſit, in quo præſertim Terræ-ſanctæ a Saladino infauſtam expugnationem repræſentat. Is ſive quo tempore canonicus erat Barnevelenſis, ſive antea, ſacram ad loca ſancta peregrinationem ſuſcepit, eorum quæ tunc a Sarracenis in Chriſtianæ religionis detrimentum geſta ſunt, teſtis oculatus, uti ipſe aſſerit num.* 17. Et quoniam per diverſas partes terram Jeruſalem Sarraceni qui cum Saladino erant invaſerunt, dignum quidem nobis videtur, ſicut vidimus & audivimus brevi & impolito ſermone ſummatim perſtringere. *Quin immo ipſa in urbe Jeruſalem incluſus erat, ibidemque vulnus accepit, cum illam Saladini exercitus obſidione cingeret, Sic enim num.* 26. Nam & facies hæc refe-

ſoris ſagitta per medium naſum infixa vulnerata eſt, atque extracto ligno, ferrum uſque hodie permanſit. *Et infra cum ſcripſiſſet ipſa in obſidione adeo exhauſtas fuiſſe civitatis vires, vix ut reperirentur qui quovis propoſito pretio muros cuſtodire vellent, ſic ſubdit* Ego ſiquidem auribus meis audivi ſub voce præconia ex parte patriarchæ & ceterorum magnorum civitatis inter murum & antemurale conclamare, ut ſi quinquaginta ſervientes fortes & audaces inventi fuiſſent, qui angulum dirutum armis ad eorum voluntatem acceptis, illa nocte tantum cuſtodirent, quinque millia Bizantiorum accepiſſent, nec fuerunt inventi. *Hinc colliges quanta auctori noſtro fides ſit habenda, qui ea præſertim refert quæ ſuis oculis hauſerat, aut ab aliis viſa accepit. Ceterum hic præterire nec debeo nec poſſum præclara illa elogia quibus ab Anglicanis & aliis ſcriptoribus decoratur.* Radulfus Coggeſhale, *inquit Balæus ſcript. Britanniæ centuria 3. cap. 86.* Ciſtercienſis ordinis monachus, vir eximiæ tum eruditionis, tum frugalitatis, eo pervenit excellentiæ in actionibus litterariis, ut ſociorum ſui collegii facile primus haberetur. A puero enim liberalibus diſciplinis inſtructus, magnam apud primores viros ob induſtriam præſtantem familiaritatis gratiam invenit. Unde tum demum dignus qui ceteris præeſſet, inventus, Coggeſhalenſi in Eſſexia cœnobio abbas præficiebatur, a prima fundatione ſextus. In quo officio vix unum ab utili ſtudio vacuum omnino intermittebat diem: ſed vel ex humanis artibus, vel ex hiſtoriis, vel ex ipſis ſcripturis ſacris, aliquid ſemper hauriebat. Ad Radulfi Nigri chronicon de imperatorum ac regum tam Franciæ quam Angliæ factis inſignioribus appendices fecit, a captione crucis, ut in eiſdem narrat, vel ab anno 1113. uſque ad annum undecimum Henrici III. Johannis regis filii quod opus vocabat

Additiones Radulfi Nigri, lib. 1. Anno gratiæ 1114. rex Henricus.

Chronicon Terræ ſanctæ, lib. 1. Quantis preſſuris & calamitatibus.

Super quibuſdam viſionibus, lib. 1.

Conciones quaſdam & alia plura ſcripſit. Claruit anno a Chriſti Incarnatione 1228. ſub prædicto rege Anglorum Henrico III. in quo functionibus ſuis renuntiabat 12. officii anno, frequenti, ut ſcribit, ægritudine laborans. *Et Johannes Piſeus de illuſtribus Angliæ ſcriptoribus, cap. 325.* Radulfus Coggeſhalus, Anglus natione, ab ipſa ætate tenera in ingenuarum artium ſtudiis ſollicite educatus, canonicus aliquando Barnevelenſis, ut habet Johannes Stous. Poſtea jugum Domini ſuave & onus leve portare didicit in ſancta Ciſtercienſium monachorum ſocietate. Vir multis naturæ dotibus ornatus & variis diſciplinis excultus, incredibilis frugalitatis & parcimoniæ, temperans, caſtus, humilis, modeſtus, in omnibus inculpatæ vitæ, magnæ etiam doctrinæ: unde partim naturæ bonitate, partim laboris & induſtriæ ſedulitate, magnum apud omnes nomen acquiſivit, multam ſibi gratiam conciliavit, & inter ſuos emicuit, ut unanimi ſociorum conſenſu in Coggeſhalenſi cœnobio, quod ſitum erat in Eſſexia, abbas tandem eligeretur, in qua dignitate conſtitutus, muſas nihilominus, ut prius, coluit, & quotidie vel de ſacris ſcripturis aliquid legebat, & contemplabatur, vel hiſtorias manibus terebat, vel ſcriptis committebat. Ad chronicon Radulfi Nigri accuratas ſcripſit additiones, egitque de imperatoribus, de regibus tum Angliæ tum Franciæ, incipiensque ab anno 1113 hiſtoriam uſque ad ſuum tempus deduxit, & ad annum 1228. fortitan una cum vita terminavit. Nam circa idem tempus cum annis XII. monaſterio præfuiſſet, omnibus functionibus publicis ſe abdicavit, & cum variis morbis conflictans, vitam privatam, donec prævalente vi ægritudinis, vita privaretur, egit. Scripſit

Additiones ad Radulphum Nigrum, lib. 1. Anno gratiæ 1114. rex Henricus.
Chronicon Terræ ſanctæ, lib. 1. Quantis preſſuris & calamitatibus.
Super quibuſdam viſionibus, lib. 1.
Sermonum, lib. 1. & alia quædam.

Vixit quidem ſed ægre quia valde æger anno ſalutis 1228. cum ſumma rerum in Anglia penes Henricum III. reſideret.

Brevius Gerardus Voſſius lib. 2. de Hiſt. Lat. c. 58. Inter eruditos Angliæ viros ſub Henrico III. Johannis filio circa annum MCCXXVIII. habebatur quoque Radulfus Coggeſhale ordinis Ciſtercienſis monachus, Coggeſhalenſis in Exſexatia abbas. Qui cum chronicon Terræ ſanctæ condidit, tum etiam ad Radulfi Nigri chronicon appendicem addidit ab anno 1113. uſque ad annum XI. Henrici III. ſub quo vivebat, ut diximus. *His accinunt ea quæ apud Carolum de Viſch, Johannem Caveum & Caſimirum Oudinum leguntur.*

DE EXPUGNATIONE TERRÆ SANCTÆ PER SALADINUM, LIBELLUS.

QUantis preſſuris & calamitatibus oppreſſa ſit & contrita Orientalis eccleſia a paganis, ſine dolore & effuſione lacrymarum veſtræ excellentiæ quis intimare poteſt? Ingreſſo itaque viam univerſæ carnis rege BALDUINO puero Latinorum rege ſeptimo, anno octavo, convenerant ſeniores Jeruſalem ſimul, ſed non in unum: principes ſcilicet ſacerdotum & magiſter militiæ templi cum ſuis militibus, & REGINALDUS princeps Montis-regalis cum amicis comitiſſæ, & comitiſſa Joppenſis, portas civitatis Jeruſalem clauſerunt, neminem exire vel intrare permittentes, abſentibus principibus & baronibus terræ, comitiſſam Joppenſem SIBILLAM dominæ, filiam Almarici, in reginam unxerunt, & dominum ſuum GUIDONEM DE LEZENAN comitem Joppenſem regem fecerunt, aliis clamantibus voluntas Dei eſt, aliis contradicentibus, ſepulchrum Domini & Jeruſalem cum pertinentiis ſuis propter hoc deſtruendum. Orta eſt denique diſſenſio in terra tam magna, ut vix duo conſentirent in unum. Pauci cum rege, multi vel pene omnes cum comite Tripolitano, & cum locis ſuis parati erant invicem inter ſe inire certamen. Sedata tandem controverſia, ſed non peracta, malitia in cordibus utrorumque perdurante, parumper ſiluerunt. His igitur tempeſtatibus irruentibus, bitumine caritatis deficiente, arca Domini disjuncta & diſſoluta eſt, atque aquis contradictionis irrumpentibus, illi qui hereditatem Crucifixi male tractabant, illam & ſuam & ſe ipſos perdiderunt.

2. His itaque male geſtis, Saladinus cum ſuis ſatellitibus gaviſus eſt valde, ſciens quod omne regnum diviſum deſolabitur, exercitum n congregavit, atque in omnibus terris ejus dominatui ſubjacentibus miſit legatos dicens, ut omnis quicunque aurum, argentum, poſſeſſiones, domos, captivos & captivas habere vellet, ad eum propere iret. Convenerant autem ex omni parte Turci, Cordini, Syri, Arabes, Alani, Carmanni, Caſtechani, Idumæi, Turcomanni, Beduini, Sarraceni, Ægyptii, & alii qui habitant in terra Beduini, & caſtrametati ſunt in loco qui dicitur *Ageremir*, quod interpretatur Caput aquæ. Conſiderans autem Saladinus Chriſtianorum debilitatem, miſit ſeptem millia virorum fortium, ut terram Galileæ deprædarentur, cogitans quod ſi illi pauci terram illam depopulaſſent, & ſine damno reverteſſent, ceteri animaliores eſſent ad pugnam & alii acriores. Igitur miniſtri iniquitatis ſanguinem ſanctorum ſitientes, ſicut canes rabidi ad cadaver currentes, rapidiſſimo curſu in loco qui dicitur *Cretan*, pervenerunt, ibique uſque ad veſperum quieverunt. Sole denique recedente tranſierunt flumen, & velut filii noctis & tenebrarum, intempeſtæ noctis ſilentio terram Galileæ uſque ad Cairam percurrentes, pauperes Chriſti perimentes, homines & mulieres cum copioſa multitudine jumentorum ſecum in captivitatem trahentes, patrem illorum, ſcilicet diabolum imitantes, qui quos in ſtatu carnis reperit quieſcentes, & in peccatis ſuis dormientes jugulat, & ſecum in foveam damnationis trahit. Et quia aurora veritatis & ſol juſtitiæ non lucet eis, præmiſſis captivis cum præda non minima in ipſo crepuſculo inſidias ſuas uſque ad quatuor millia virorum in valle Saloriæ poſuerunt, ceteri vero per planitiem campi Canæ Galilææ ſubſtitere. Mane autem facto ſpeculatores civitatis Nazareth levantes oculos & videntes inimicos Crucis Chriſti, per concava vallium huc illucque diſcurrentes, timore perculſi, clamantes & vociferantes: Ecce adſunt Turci, ecce adſunt, venerunt in civitatem. His auditis, conclamabant per civitatem ſub voce præconia. Viri Nazaræi, arripite arma

& pro loco vero Nazareth [illegible] A

Contigit autem eadem nocte magistrum militiæ Templi & magistrum Hospitalis advenisse, missos a rege & patriarcha cum duobus episcopis, quatenus pacem & concordiam inter regem & [illegible] comitem Tripolitanum honorifice tractarent, qui comes tunc temporis apud Tiberiadem morabatur. Tumultuante autem civitate, illi sunt expergefacti, & interrogaverunt quid hoc esset. dictumque est eis a narrantibus, quod Turci viam per quam iturus esset Tyberiadem præoccupaverant. Tunc magister B militiæ Templi [illegible] ita effatus est: « Fratres dilectissimi, & commilitones mei, vos semper [illegible] & [illegible], vindictam [illegible], de ipsis semper [illegible]. Accingite ergo vos, & state in prœlio Domini, & memores estote patrum vestrorum Machabæorum, quorum [illegible] bellando pro ecclesia, pro lege, pro hereditate Crucifixi non dubitarunt [illegible]. Scitote vero patres vestros non tam multitudine, apparatu armorum, quam fide & justitia & C observatione mandatorum Dei victores ubique fuisse: quia non est difficile vel in multis vel in paucis vincere, quando victoria e cælo est. » Qui omnes uno ore dixerunt: « Nos quidem parati & parati sumus pro Christo mortem subire, qui morte sua pretiosa nos redemit. Hoc scimus, sive vivimus sive morimur, in nomine Jesu semper victores esse. » Iterum magister Hospitalis, vir bonus & pius, fratres & populum hujusmodi alloquitur: « Fratres carissimi & semper amati, ne terreamini ab his canibus [illegible], qui hodie florent, cras quoque in D stagnum ignis & sulphuris mittentur. Vos autem estis genus electum, gens sancta, populus acquisitionis. Vos estis [illegible], qui cum Christo regnabitis. Ne timeatis neque paveatis, sed mementote Abraham, qui cum [illegible] vernaculis quatuor reges persecutus est, percussit, & prædam excussit, cui revertenti a cæde quatuor regum occurrit rex Salem Melchisedech, offerens panem & vinum, atque benedictionem dedit. Ecce & vobis quatuor [illegible] capitalibus in virtute Trinitatis superatis occurret rex Salem, id est rex pacis, verus sacerdos Jesus Christus, offerens panem satietatis æternæ, & vinum redemptionis perpetuæ, insuper & benedictionem infundet, ut amodo voluptatibus carnis non serviatis. »

Hoc dicto, omnes alacri corde arma arripuerunt, direxerunt acies, licet parvas, & cum [illegible] contra hostes processerunt. Cum vero planitiem campi nostri Christiani attigerunt, barbari quasi timore perculsi fugam simulantes, audaces nostros ultro persequentes, longe a fortitudinibus protraxerunt, quatenus milites a peditibus separati timore sagittarum sagittis [illegible]

A [illegible] & pedites absque pavore lanceam & gladio [illegible] gladios & maceis (a) ferreis excuderent. Cum autem per longa spatia campi essent divisi, mox a Saracenorum de latibulis prorumpentes milites & pedites in duas partes diviserunt, ut nec illi illis, nec illi illis mutuo adjutorio adessent. Igitur commissum est prœlium durum & inæquale, quia nostri non erant amplius quam milites centum & quadringenti, vel trecenti pedites, & inimicorum [illegible]. Tamen multitudo paganorum [illegible] B pharetris sagittarum terrebant nostros, quin haberent [illegible] Saracenorum lanceis perfodiendo, sagittantibus gladios [illegible] dimicarent. Igitur cadebant percussi plangentes, [illegible] sanguine tundebant se [illegible] ad inferos descendebant mortui. Stupebant corde & labore [illegible] tam paucos milites contra tam magnam turbam posse certamen subire. Et quia congressum & conflictum militum Turci non poterant sustinere, fervescentibus [illegible], conglobati sunt in unum cuneum, & clamore [illegible] C & ululatum, undique nostros circumdederunt, unoque animo super Christianos impetum fecerunt. Motus vero Christi turba barbarorum [illegible] ita sunt in unum collecti, ut nec contra [illegible] equorum, nec alibi lancearum aditum [illegible] poterant aperire. Crudele spectaculum, & omnibus Christianis cum fletu plangendum! Stabant [illegible] quasi agni inter lupos [illegible] jam Deo oblati, quatenus sole calescente igne divino hostias [illegible] consumeret. Erat namque tempore D [illegible] vera erat, atque jam appropinquante [illegible] flores [illegible], id est [illegible] [illegible], & hortus conclusus de fonte signato irrigatus rubicundus & [illegible] jamdudum inter candorem liliorum quæsitas obtinuit rosas. Advenit autem [illegible] & Deo addicti undique [illegible] expugnantes, alios lanceis perforabant, & vulnera vulneribus imprimebant, alios gladiis cædebant, alios maceis ferreis quassabant. Inter hæc magister militiæ Templi videns quod tenderent cæteri ad mortem, & nulla spes salutis superesset, [illegible] fugiendo E [illegible] evasit. Magister vero sanctæ domus Hospitalis, vir pius & bonus [illegible] semper [illegible], ne coronam perderet, nec aliquid de mercede æternæ retributionis minueret, [illegible] & quoniam perfecta caritas foras mittit timorem, [illegible] se commendans non timuit, quia videbat suum remuneratorem [illegible] & sponsum in cælo videt. Perforatus igitur undique aliorum sagittarum acutissimis, & proprio cruore perfusus, [illegible] data lancea per medium pectoris, mor[illegible]

(a) [illegible]

ſyt & victus capite abſciſſo Deum glorificavit. Proh dolor! paſtorem orphanorum, ſuſceptorem & ſuſtentatorem infirmorum, eleemoſynarum largitorem, ſuæ carnis & vitiorum victorem, præceptorum Domini diſpenſatorem, Dei & ſanctorum amicum occiderunt. O pauperes & membra Chriſti ſuper hoc plangite, quod jacetis capite ablato! Flete Galilæa & Nazareth, id eſt tranſmigratio & munditia, et tu Jeruſalem, id eſt viſio pacis pacificatæ, in Cana Galilææ & in cælo tranſmigrationis migravit. Væ tibi Tyberias, væ tibi Bethſaida, quia inter montes ſuperbus tuus humilis rector humiliter occiſus eſt. Interim flete quoniam vos eſtis cauſa fletus & materia. Heu, heu! quis poteſt dicere vel cogitare quantæ triſtitiæ & anxietates tenuerunt corda ſanctorum, cum hinc alios viderent fratres ſanguine proprio perfuſos, hinc alios mole mortuorum fratrum oppreſſos, hinc alios cruorem ſuum bibentes, & læta arduitate morientes, illinc alios de corporibus ſuis tela & vitam cum ſagittis extrahentes!

[illegible]

5 Omnibus jam pene morte crudeliſſima conſumptis, inter ceteros reſtabant duo quorum auxilio ceteri ſtabant. Stabant iſti & inſtabant, hoſtes viriliter impugnando, quorum alter nomine *Jacobus de Maillé*, mareſcallus militiæ Templi, vir armis ſtrenuus; alter vero Henricus frater Hoſpitalis, miles* & prœliator fortiſſimus. Horum primus bellator nobiliſſimus, quaſi leæna ſæviens, raptis catulis, unguibus ſcindens & ſecans, atque quidquid objectum fuerit ore crudeli dilacerans, ut ſignifer nullus frendens ſpumis, quemcumque poteſt attingere, in ruinam mortis & præcipitium damnationis ruit, & ſicut aper crudelis circumdatus canibus dentibus ſuis quodcumque obvium habuerit diſcerpens atque dilanians, ita ſequens gladiator nobilis ferociſſimus, ſcindendo & occidendo homicidas impiiſſimos mittit ad inferos. Stupent autem tanti in ſtrenuitate, progenies ſcilicet *Iſmael*, & tunc periculo mortis ad eos non credebant eſſe acceſſum. Igitur ſtabant procul filii Babylonis & Sodomorum, lanceas, tela, ſagittas in martyres Chriſti, ut eos morti traderent, undique mittentes. At illi gaudenter ſuſceperunt ictus, ut mererentur accipere coronam vitæ. Bellatores igitur inclyti & amici Dei pondere tanti laboris fatigati, atque multitudine armorum oppreſſi, martyrio Chriſtum glorificantes, glorioſo fine quieverunt. Demum heredes Canaan more canum latrantes, & per totum campum polluto ore perſtrepentes clamabant: Victi ſunt, victi ſunt qui vicerunt. Et quoniam viventes non audebant attendere, ad corpora in ſolo ſine anima & ſpiritu jacentia accedebant, & membratim in fruſta ſcindentes diſpergebant per campum. Omnibus itaque morte vel captivitate con-

fontis, reverſi ſunt ſuper Edom per locum qui vocatur Jac, ubi Jordanus influit in mare per ripam maris Galilææ, in medio maris Tyberiadis & Japhet, juxta menſam de qua non erant pranſuri, ubi ſaciavit Dominus Jeſus de quinque panibus & duobus piſcibus ſatiavit quinque millia hominum. Ibique pernoctantes, ſpolia ſanctorum Chriſtianis manibus diviſerunt. Et quia prima dies Maii erat, in qua flores & roſæ colligi ſolebant, viri Nazareni colligebant corpora Chriſtianorum, & ſepelierunt ea in cimeterio beatæ Mariæ in Nazareth, & fecerunt planctum magnum ſuper interfectos, dicentes: heu, heu! quid contigit nobis! Ergo tu Nazareth & Galilæa multiplicate planctum ſuper fletum: quia intolerabilis eſt dolor veſter. O Sion ſpecula ſummi regis, annuntia in Jeruſalem & in Judæa quæ vidiſti, ut & ipſi ſumant planctum, quoniam vaſtatio & deſolatio imminet eis.

6 His itaque geſtis comes Raimundus Tripolitanus ſuper hoc contriſtatus eſt uſque ad mortem, dicens: Ne aliquis poteſt propter me vel pro me hoc factum eſſe, vadam & ſubjiciam me regi & reginæ & ſenioribus Jeruſalem. Inſuper & quidquid poſſident in curia agitur qui relicti fuerant, ſcilicet archiepiſcopus Tyrenſis, & archiepiſcopus Nazarenus, & magiſter Templi miſerunt nuntios in Jeruſalem ad regem, dicentes: Condolet comes tam ſuper interfectione magiſtri Hoſpitalis & ceterorum, ideoque neceſſarium eſt nobis tam in Jeruſalem, nos ſubſecutis, omnibus querelis ſopitis, & in beneficio, ad ipſius honorem nobis occurrendum. Hoc audito, ſurrexit rex Guido Lizinienſis cum multitudine militum Turcopolorum, & occurrit comiti. Obviaverunt autem ſibi rex & comes in campo magno *Dotayn* juxta caſtellum Joſeph. Ibi vero uterque deſcendens in terram, aſtantibus epiſcopis & militibus Templi, & militibus Hoſpitalis & ſenioribus terræ cum univerſis populis & gaudentibus, amplexati ſunt & deoſculati ſunt; atque junctis lateribus perrexerunt ambo pariter in Jeruſalem, & ibi fecit homagium regi & reginæ, condonantibus invicem querelis. Omnibus ergo bene compoſitis, adorata vivifica Cruce, reverſus eſt comes Tyberiadem; rex vero permanſit in Jeruſalem cauſa congregandi exercitus.

Comes Tripolitanus ſe Jeroſolimam confert ad regem.

7 Anno MCLXXXVII ab Incarnatione Domini, congregavit rex Syriæ exercitum copioſum ſicut arenam quæ eſt in littore maris, ut debellaret terram Juda, & venit uſque *Judæ* trans flumen: ibique fixit tentorium. Rex autem terræ Jeruſalem coadunavit & ipſe exercitum ab omni Judæa & Samaria. Et convenerunt omnes & caſtrametati ſunt circa vallem Safforiæ. Templarii vero & Hoſpitalarii de omnibus caſtellis ſuis populum multum congregaverunt, veneruntque in

Circa Sephoriam congregatur exercitus.

castra Sephorim. Rex autem & omnes ſequentes cum omni populo, quem de Tyro & Cæſarea congregaverat, & venit in caſtra. Sed & princeps Reginaldus Montis regalis cum gente ſua, Balianus Neapolitanus cum ſuis, Reginaldus Sidonienſis cum ſuis, dominus Cæſareæ Paganus cum ſuis. Non remanſit homo in civitatibus vel caſtellis qui ad bella poſſet procedere, quin juſſu regis urgerentur exire. Nec hoc quidem ſufficiebat eis, ſed aperuerunt ærarium regis Angliæ, & dederunt ſtipendium omnibus qui arcum vel lanceam poterant ad pugnam geſtare. Habebant autem exercitum copioſum, milites mille ducentos, Turcopolos innumerabiles, pedites decem & octo millia, vel eo amplius, & gloriati ſunt in multitudine hominum & equorum ſuorum. In loricis ergo & galeis & lanceis & clypeis aureis, & non crediderunt in Deo, nec ſperaverunt in ſalutari ejus, qui eſt protector & ſalvator ſuus, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis & vani facti ſunt. Miſerunt etiam in Jeruſalem ad patriarcham, quatenus cum ligno Dominico pretioſo ſecum ad caſtra venire properaret. Et quoniam illum ſenectus & dolorum cordis jamdudum attriverat, ſicut Heli a longe, O, heu & dolentes, miſit ſecum, ſcilicet epiſcopum Liddenſem eccleſiæ & epiſcopum Accon conditus, ut eſſent portatores Dominicæ Crucis & cuſtodes, ſperans omnibus capitis vel interfectis ibi aliquem evadendi patere: ſed voluntate Dei cecidit retro de ſella quam forte mala gravi poſſederat.

[illegible] 8 Interea Syri tranſierunt Jordanem percurrentes & devaſtantes omnem regionem circa torrentem Cyſon a Tyberiade ad Bethſaidam, & montes Gelboe & Jezrael & uſque Nazareth, & per circuitum montis Thabor. Et quoniam terram invenerunt ab hominibus deſertam, quia fugerant timore eorum, incenderunt areas, & quidquid invenire poterant flammis tradiderunt. Ardebat autem tota terra ſicut globus unus ante faciem eorum. Nec tamen his ſatiati, inſuper & montem ſanctum aſcenderunt, & locum ſanctiſſimum, in quo Salvator noſter aſſumptis diſcipulis Petro & Jacobo & Johanne, apparentibus Moyſe & Elia gloriam futuræ reſurrectionis transfiguratione ſua oſtendit, fœdaverunt: quem locum princeps apoſtolorum viſa gloria æternæ claritatis laudans, ibique cupiens habitare, dixit: *Domine bonum eſt hic nos eſſe*, quia futurorum oſtenſio quod præſens cernebat.

[illegible] 9 Illis itaque percurrentibus ac devaſtantibus, tranſivit Saladinus flumen cum omni exercitu ſuo, & juſſit applicari exercitum ad civitatem Tyberiadem, ut debellaret eam. Secunda die menſis Julii, feria quinta, circumdata eſt civitas a ſagittariis & ceperunt pugnare: & quoniam civitas non erat munita, comitiſſa & viri Galilæi miſerunt nuntios ad comitem & ad regem dicentes: Ecce circumdederunt Turci civitatem, & jam prope expugnaverunt, muris perforatis ad nos intrantes. Succurrite ergo cito, vel capti & captivi erimus. Pugnaverunt igitur Syri & prævaluerunt. Ut autem cognoverunt viri Galilæi non poſſe ſubſiſtere, reddita propugnacula & civitate fugerunt in caſtellum a facie paganorum. Capta eſt civitas atque ſuccenſa. Et quoniam audierat rex Ægypti quod exercitus Chriſtianorum veniret adverſum ſe, noluit oppugnare caſtellum, ſed ait: Sinite, captivi mei ſunt. Hæc eſt civitas tam frequenter in evangeliis nominata, corporali frequentatione & illuſtratione miraculorum Domini noſtri gratiata. Hic autem ut verum hominem ſe oſtenderet, in navicula Petri dormivit, & ut verus Deus ventis & mari imperavit. Hic denique ut verum Deum ſe demonſtraret, quarta vigilia noctis, ſcilicet circa finem Moſaicæ legis, aurora evangelii & gratiæ jam alta oriente ſuper liquidas undas maris operante divinitate ambulavit. Hic vero Petrum fide titubantem & mergentem extenta manu erexit, ſcilicet eccleſiam inter fluctus ſæculi periclitantem gloria Reſurrectionis & operatione miraculorum confirmavit. Hic autem ut verum corpus & veram carnem poſt reſurrectionem ſe habere intimaret, coram diſcipulis ſuis partem piſcis aſſi & favum mellis manducavit, & poſt trinam interrogationem an Petrus illum diligeret, & ternam reſponſionem Petri: *Domine tu ſcis quia te amo*, oves & agnos Petro conſervandos commendavit, atque celebrato gaudioſe convivio, & jam alibi incipiente Petro ſe ſequi, ſcilicet crucis paſſione, præcepit.

10 Secunda die menſis Julii, feria quinta, adveſperaſcente, auditis litteris Galilæorum, convocavit rex terræ Jeruſalem omnes duces exercitus, ut darent conſilium, quid eſſet faciendum. Qui omnes tale dederunt conſilium, quatenus cruce Dominica comitante, omnes armati & per acies diſtincti contra hoſtes dimicaturi mane procederent, atque civitati Tyberiadis ſuccurrerent. Quod audiens comes Tripolitanus, ait: Mea eſt civitas Tyberiadis, uxor mea ibi eſt: nullus noſtrum tantum amabit, quantum ego; nec aliquis veſtrum tam diligenti ſtudio, ſalva Chriſtianitate, ſuccurreret vel adjuvaret, quam ego. Tamen abſit hoc a rege, ut a nobis aquam & victum & ea quæ neceſſaria ſunt relinquere, & tantam multitudinem populorum & jumentorum in ſolitudine fame & ſiti & fervida æſtate interficiendam deducere. Et quoniam populus multus eſt, & fervida æſtas, ſine abundantia aquæ, vos ſcitis, per dimidiam horam diei populum non poſſe ſubſiſtere, nec intrare veſtri ſine magna penuria aquæ & interitu hominum & jumentorum ad eos poſſunt pertingere.

Scitis

« State ergo ſuper aquas veſtras, & alimenta veſtra in medio terræ, quoniam certum eſt in tantam ſuperbiam Sarracenos ſe erexiſſe, capta civitate, ut nec ad dexteram vel ad ſiniſtram declinare velint, ſed per vaſtam ſolitudinem recto itinere ad nos properare & ad bella provocare. Populus autem noſter refectus & ſatiatus pane & aqua contra hoſtes pugnaturus de caſtro exibit hilariter. Et vos quidem & equi veſtri recentes, adjuvante nos & protegente cruce Dominica, gentem incredulam & in ſiccitate fatigatam, & refugium refocillationis non habentem, fortiter expugnabimus. Sicque vero inimicos crucis Chriſti antequam ad mare veniant, vel ad flumen poſſint redire, interfectos tota gladio vel lancea, vel ſiti, vel captos manu, gratia nobiſcum JESU CHRISTI perdurante. Nobis autem ſi aliquid contigerit mali, quod abſit, habemus per circuitum munitiones, ſi opus fuerit, ſuſpendi, quod Deus avertat. Et quoniam traditi erant in manibus luporum, de lupo iniquo prohibitio contra comitem vera dicentem protenderunt dicentes: Adhuc latet in pelle lupi. Impletum eſt ergo in eo quod per Sapientem dicitur: *In terra cujus rex puer eſt, & ſeniores mane comedunt.* Rex autem noſter juvenis juvenile conſilium ſecutus, & cives invidia & odio carnem proximorum comedentes, conſilium ſuæ ſaluti & ceterorum reliquerunt, & in inſipientia & fatuitate ſua terram & populum & ſeipſos perdiderunt.

11. Igitur feria ſexta, die tertia menſis Julii, relictis neceſſariis, per turmas ſuas proceſſerunt, comes Tripolis in prima fronte ſecundum dignitatem ſuam, ceteri autem dextra læváque ſecundum inſtitutionem terræ perrexerunt. Acies autem ſanctæ crucis & acies regis ſimul ſubſequentes, poſtremo Templarii cauda exercitum cuſtodiendo, ſecundum ſitum terræ. Profecti ſunt autem de Saffora, ut irent Tyberiadem, ſicut dictum eſt, & pervenerunt uſque caſale quod dicitur Mareſcalcia in tertio milliario a civitate. Ibi vero ſic coanguſtati ſunt incurſione hoſtium & ſiti, ut ultra nequirent procedere. Et quoniam tranſituri erant per loca ſcopuloſa & anguſta ut ad mare Galilææ pertingerent, quod uno milliario diſtabat ab eo, mandavit comes ad regem dicens: Feſtina & tranſeamus locum iſtum, quatenus & nos & populum poſſimus vos ad aquam ſalvare: ſin autem peric[litabimur] in ſicca manſione. Qui reſpondit: Cito tranſibimus.

12. Interea Turci invaſerunt extremum exercitum, ita ut Templarii & ceteri qui in extrema parte erant minime poſſent ſufferre. Rex denique tradidit juſſit rex ex improviſo, exigentibus peccatis, figere tentoria: at heu, heu, Domine Deus, finita eſt guerra, traditi ſumus ad mortem & terra deſtructa eſt. Caſtra metati ſunt ergo cum dolore & anguſtia & ſiti in ſicca manſione, ubi magis effuſio ſanguinis facta eſt quam aquæ. Sic nox illa ſolitaria nec laude digna, in qua Chriſtiani videbant ſuos amittere fortitudinem, nec compareret in noctibus anni, nec numeraretur in menſibus, in qua lux Chriſtianorum obſcurata eſt. O quam amara habitatio, in qua non erat mortis declinatio. Hæc eſt manſio declinationis & iræ, ubi duces Iſrael pro defectu aquæ debellaverunt. Igitur filii Eſau circumdederunt populum iſtum, & incendentes deſertum circa eum, atque tota nocte calore ignis, fumo, ſagittis vexatos, fame & ſiti vexabant. O quam miſerabilis requies per tam longam viam ſolitudinis. Forte non ſunt recordati manus Domini qua redemit Iſrael de manu tribulantis. Certe ſtabat redemtionis ſignum in medio populi, arbor ſcilicet ſalutifera, in qua ſuſpenſus eſt ſerpens æneus, ut a morſibus venenatis ſerpentum reſpicientes liberaret. Forſitan non reſpiciebant, ſed neque conſiderabant, quoniam obſcura nox infidelitatis eorum captivaverat fidem, & cæcitas invidiæ obduraverat mentem. Diſſipati ſunt nec compuncti ſunt, tentaverunt, nec erat qui ſalvos faceret, quoniam hii alieni facti ſunt Domino, & claudicaverunt a ſemitis ſuis, ideo clamantes non exaudivit, quia non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Enimvero cibavit illos Deus nocte illa pane lacrymarum, & vino compunctionis ſuæ menſura potavit. Potus quoque mœrorem & anguſtiæ conjecerunt, atque caſtigatione dura flagellante, & ceciderunt diſciplinam. Humiliati tandem in loco afflictionis, & operti umbra mortis, illuxit dies tribulationis & miſeriæ, dies captivitatis & anguſtiæ, dies planctus & perditionis. Mane autem facto, aſcendit rex Syriæ, relinquens civitatem Tyberiadem cum omni exercitu ſuo ad planitiem campi, ut præliaretur adverſus Chriſtianos, atque præparavit ſe ut occurreret noſtris. Noſtri igitur direxerunt acies ſuas, & feſtinaverunt ut tranſirent locum ſupradictum, quatenus aquam recuperarent refrigerati, hoſtes impugnando acriter invadentes. Proceſſit denique comes ut obtineret locum quem Turci jam incœperant appropinquare. Cum autem ordinati eſſent, & per acies diviſi, præceperunt peditibus ut ſagittando munirent exercitum, quatenus milites levius hoſtibus obſiſterent, ut milites muniti per pedites, a ſagittariis hoſtibus, & pedites per lanceas militum ab incurſu hoſtium eſſent adjuti, & ita utrique mutuo adminiculo deſenſi tandem obtinerent. Sed jam appropinquantibus Sarracenis, conglobati ſunt pedites in unum cuneum, atque veloci curſu cacumen excelſi montis relinquentes exercitum, malo ſuo aſcenderunt. Rex igitur & epiſcopi & ceteri miſerunt ad eos rogantes, ut venirent, ſignum Dominicum, & hereditatem Crucifixi, & ſeipſos,

Iterum procedunt verſus Tyberiadem.

A Saracenis circumdatur exercitus.

& exercitum Domini defendere. At illi respondentes dixerunt: Non venimus, quoniam siti extincti ſumus & nequaquam præliare. Mandaverunt iterum; at illi omnino redire negantes perſtiterunt. Pugnaverunt interim Templarii & Hoſpitalarii fortiter & Turcopoli in extrema parte exercitus, & non potuerunt prævalere, quoniam undique abſque numero inimici exurgebant, ſagittando & vulnerando Chriſtianos. Cum autem paululum proceſſiſſent, clamaverunt ad regem poſtulando auxilium, dicentes ſe tanti ponderis bellum non poſſe ſuſtinere. Rex autem & ceteri, ut viderunt quod pedites venire nollent, & quod ipſi ſine ſervientibus contra ſagittas Turcorum non poſſent ſubſiſtere, gratia Dominicæ crucis juſſerunt tentoria figere, quatenus curſus Sarracenorum impedirent, & levius ferrent. Igitur diſſolutæ ſunt acies, & deſcenderunt circa ſanctam crucem confuſi & intermixti hinc atque illinc. Hi denique qui fuerant cum comite Tripolis in prima fronte, videntes quod rex & Hoſpitalarii & Templarii, & univerſi eſſent confuſi ſimul, & quod cum Turcis commixti, & multitudinem inter eos & regem Barbarorum, ipſis autem non patere aditum ad lignum Dominicum revertendi, exclamaverunt: « Qui poteſt tranſire « tranſeat, quoniam non eſt nobis prælium. « Sed & fuga qualiſcumque perit a nobis ». Inter hæc Sarraceni irruerunt per millenos & millenos ſuper Chriſtianos ſagittando, & interficiendo eos. Interfecto epiſcopo Acconi bajulatore crucis Dominicæ, traditur eſt ad portandum atque epiſcopus Liddenſis crucem geſtare reliquit. Irruerunt autem multitudo paganorum ſuper pedites atque per præcipitium præcipitati moriuntur, in cujus cacumine paululum fugerant, eos præcipitaverunt, & alios occidendo, alios captivando vaſtaverunt. Et hi quidem talem mortem ſuſtinuerunt, qui crucem humanitatis Chriſti, in ſuperbia mentis carnis petierunt. Comes denique & ſui, Balianus Neapolitanus & Reginaldus Sidonienſis & ceteri Pullani, qui adhuc erant equitantes, dederunt terga, atque ſuperadditam eorum anguſtiam equorum conculcando Chriſtianos & pontem faciendo quaſi per planum iter, ita per anguſta loca & ſcopuloſa ſuper ipſos & Turcos & crucem fugiendo tranſierunt. Atque hi quoquomodo cum vita tantum evaſerunt.

Lignum Domini a Sarracenis captum, rex & epiſcopus Liddenſis captivi, &c.

11. Igitur Sarraceni convergentes ſunt circa lignum Dominicum & regem & ceteros, devaſtantes exercitum. Quid multa? Prævaluerunt Sarraceni contra Chriſtianos, & fecerunt in eis quæcunque voluerunt. Heu mihi! quid dicam? Libet magis plorare & plangere, quam aliquid dicere. Heu mihi! dicam pollutis labiis, qualiter pretioſum lignum Dominicum noſtræ redemptionis captum ſit damnatis manibus damnatorum. Væ mihi miſero, quod in diebus miſeræ vitæ meæ talia cogor videre. Væ autem & genti peccatrici, populo gravi iniquitate, per quem omnium Chriſtianorum fides blaſphematur, & pro quibus Chriſtus iterum cogitur flagellari & crucifigi. O dulce lignum & ſuave, ſanguine Filii Dei roratum atque lavatum! O crux alma, in qua ſalus noſtra pependit, per quam & chirographum mortis deletum eſt, & vita in protoplaſto perdita recuperata eſt! Quid mihi adhuc eſt vivere ligno vitæ ſublato? Et vere credo ſublatum eſſe, quoniam fides Filii crucis evanuit, quia *impoſſibile eſt ſine fide placere Deo*. Væ nobis miſeris, qui armaturam noſtram peccatis exigentibus amiſimus. Sublatum igitur ſignum noſtræ ſalutis dignum ab indignis indigne heu! heu! aſportatum. Nec mirum ſi corporalem ſanctæ crucis ſubſtantiam fortitudine vilibus inimicorum amiſerunt, quam ſpiritualiter jamdudum bonis operibus inſiſtere deficientibus mente & opere perdiderant. Plangite ſuper hoc omnes adoratores crucis, & plorate: atque veram crucem in cordibus veſtris recta fide & incontaminata pangite, & confortamini in ſpe, quoniam crux non deſerit ſperantes in ſe, niſi prius ipſa deſeratur. Quid plura? Capta eſt crux, & rex, & magiſter militiæ templi, & epiſcopus Liddenſis & ceteri regis & Templarii, & Hoſpitalarii, & marchio de *Monte Ferrat*, atque omnes vel mortui vel capti ſunt. Contritus eſt autem exercitus Chriſtianorum occiſione, captivitate, fugaque miſerabili, inimicis vero ſua ſpolia eorum detrahentibus & dividentibus. Humiliavit ergo Deus populum ſuum, inclinando calicem de manu ſua & propinando vinum amaritudinis uſque ad fæcem. Verumtamen fæx ejus non eſt exinanita. Bibent omnes Sarraceni ex eodem calice fæcem damnationis uſque ad fundum. Super hoc condolens propheta David dicens: *Populum tuum humiliaverunt, & hereditatem tuam vexaverunt, viduam & advenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.* Uſquequo Domine hæc facient? *Dum ſuperbit impius incenditur pauper, & juſtitia convertitur in judicium.* Tunc quidem *reddes illis retributionem operum, & in malitia eorum diſperdes eos*, ſcilicet Sarracenos. O propheta nobis quid dicis? Vos qui ſtatis in domo Domini & in atriis ejus, *Venite confiteamur Domino*, &c. *quoniam Deus magnus Dominus, quia non repellet plebem, & hereditatem ſuam non derelinquet.*

Saladinus occidi Templarios mandavit, &c.

12. Altera autem die rex ſo principe Raynaldo Montis regalis, Templarios quoque & Hoſpitalarios ſub pretio emptos ab ſuis Turcis comparatos atque occidi mandavit. Saladinus ad comitiſſam & ad viros qui erant in urbe Tyberiade, ut caſtellum relinquerent, & acciperent ſecuritatem vitæ, qui vellent exire in pace. Qui & ita fecerunt, & illi

civitate. Inde transiens Saphadinus, mox in castello [illegible] est Saphorie, atque in loco quo exercitum Christi [illegible] habitare, jussit rex Syriæ figere tentoria sua, & sicut campum, debellatis Christianis, obtinuerat, sic quoque & locum tabernaculorum. Ibi autem per aliquos dies demoratus est, celebrans gaudium [illegible] & dividens non heredibus hereditatem Crucifixi, sed ducibus & admiralibus suis [illegible] unicuique propriam partem designans. Interim de Saladino & tali ejus [illegible] qualiter [illegible] perambulavit regionem Fenicis usque ad flumen [illegible] & [illegible], atque quomodo frater ejus Saphadin [illegible] regionem Geraræ & Philistinorum [illegible] dicamus.

Saphadinus [illegible] Joppe [illegible] capit.

15. Audiens autem Saphadin frater Saladini quod Christiani essent devicti, qui Saphadin [illegible] cum [illegible] de Ægypto conduxerat ab regione Jerusalem & habitatoribus regionis Geraræ & Philistinum [illegible], reversus est & ascendit cum multitudine gentis, quam de Alexandria & Babylone & Campo [illegible] collegerat, super omnem regionem a Darone & Geraræ usque Jerusalem & per circuitum atque Cæsaream Palestinæ, omnes civitates & castella omnia [illegible] & interficiendo habitatores & captivando, & loca omnia possidendo, atque suis [illegible] partes terrarum [illegible] tribuendo. Et quoniam Ascalonem civitatem Palestinæ regionis nobilissimam, muris fortissimis & altis turribus munitam non poterat expugnare, sed neque castellum [illegible] Templi, transivit per castellum [illegible] & debellavit, atque flammis tradidit. Inde appropinquavit ad civitatem Joppem, sed quia non erat munita, nec hominibus nec muris, præsertim cum fortes & [illegible] per mare ad civitatem Tyrum confugerant, debellavit eam & cepit cum multitudine hominum & feminarum a quibus fuga perierat, & portum navis detinuerat. Fit igitur strages magna & mortalitas per totam regionem, fœtorque intolerabilis cadaverum Christianorum, quoniam non erat locus in tota terra in quo non jacerent corpora putrida & tumida, quia non erat qui sepeliret. Ceteri autem qui gladium & arma [illegible] non [illegible], relictis omnibus ut corpora ad corpus [illegible] fugerunt in Jerusalem. Et alii quidem fugientes arma terræ Babyloniorum, [illegible] in [illegible] peccatorum [illegible], secum [illegible] portantes, quæ [illegible] in campestribus cum Babyloniis [illegible].

Expugnat [illegible] Mirabel.

16. Percurrens denique Saphadin totam regionem illam, pervenit ad castellum quod vocatur *Mirabel*, atque obsidionem ponit, direxit machinas & per aliquot dies sibi resistentes acerrime debellavit. Cumque viri qui erant in munitione viderunt se non posse resistere, pactis paratis [illegible] & uxorum communi dextras postulaverunt. Data autem securitate, ejecit eos inde, & ne ab aliis Saracenis interficerentur in itinere, dedit duces usque ad cccc. Turcos fortissimos, quatenus usque ad [illegible] S. Samuelis, quod [illegible] est in monte [illegible] secundo ab Jerusalem [illegible] deducerent salvos. Deduxerunt autem eos usque ad montem gaudii Jerusalem, sed fugati sunt & percussi a Templariis & a viris Jerusalem, ceciderunt que vulnerati multi per descensum montis *Modin*, & ita confusi redierunt.

Saraceni [illegible] Jerusalem.

17. Perseverans autem Saphadin in maligna elatione, [illegible] contra ecclesiam Christi [illegible] a montanis [illegible] & occidente Jerusalem [illegible] in debellationem mittere præcepit. Et qui [illegible] per diversas partes terram Jerusalem Saraceni qui cum Saladino erant [illegible], dignum quidem nobis videtur, sicut vidimus & audivimus breviter & simplici sermone [illegible] perstringere, atque ubi qui nesciunt & non viderunt, scire gestum est ostendere. Debellatis ergo Christianis, diversa [illegible] quisque cum sua [illegible], atque partem aliam, quam datam sibi cognoverat expugnando habitatores [illegible]. Profecti sunt autem velociter, atque totam terram [illegible] occupaverunt, ut [illegible] posset [illegible] impendere. Dispersi sunt cooperiendo superficiem terræ sicut locustæ. Ante omnes tamen & præ omnibus erant Turcomanni & Bedumi, bona Christianorum cupientes, campestria [illegible] invaserunt, & ubi omnes animalia terræ simul collecta confugerant, [illegible] quoque avidius cupiditate rapiendi [illegible] atque impugnando [illegible] habitatores [illegible] ut bona eorum diriperent. Et isti quidem castellis & domibus non utuntur, sed tantum rapinam diligentes, de rapinis inter ceteros vivunt. Istis itaque percurrentibus & omnia campestria castella devastantibus, a monte Carmeli, qui & Castus vocatur, in cujus cacumine sita est ecclesia S. Eliæ prophetæ super altam rupe quæ respicit [illegible] contra mare, signum [illegible] opportunum navigantibus, usque Assur [illegible], & Joppe & Lidda & civitatem Rama, occidendo servos Christi & bona eorum diripiendo. Alii quidem per civitatem *Nazareth*, quæ interpretatur flos sive munditia, ascenderunt & ecclesiam B. Virginis Mariæ [illegible] sanguinem Christianorum qui [illegible] confugerant, causa [illegible] circumstiterunt, [illegible] sanctam & ob [illegible] divini Verbi incarnati per totum mundum nominatam & a fidelibus honoratam. Hic vero Verbum Patris, sicut evangelium testatur, [illegible]

Mm o

tum eſt elementum quod non erat, manens quod erat. Hunc locum corpus inhabitare quem locus non comprehendit, & Nazarenus vocari, cujus nomen ineffabile ab omnibus creaturis in cælo & in terra nondum fuit nominatum. O Domine, convenienter fuiſſe locum & incarnationis & ſpem veniæ infundens peccatoribus, locum in quo illud ave Gabrielis ab ore ſalutifero, per quod Eva mutatur in melius, per quod & redemptus eſt mundus, & in quo tanto tantum beneficium accepiſti, ut mater Dei vera fieres & eſſes: cur demiſiſti & ab incredulis conquinari & copinari permiſiſti? Certe non dormis, ſed locum atque purgare & mundare a malis cultoribus per infideles tuos, donec cultores idonei eligantur, & ſecundum voluntatem & diſpoſitionem glorioſæ Virginis introducantur.

48 Devaſtata civitate, unuſquiſque ſuum iter tenens, ſumpſerunt iter Sarracenorum per abrupta montis qui vocatur Saltus Domini, ſicut in evangelio legitur quod indignati Phariſæi de verbis Jesu, ejecerunt illum extra civitatem & duxerunt illum ad ſupercilium montis, ſuper quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent illum. Inde tranſeuntes per medium campum, qui eſt inter montem Tabor & Legionem, diſperſi ſunt per campeſtria, omnia deprædantes a monte Carmeli* & caſtello militum Templi quod vocatur Caco, uſque ad Legionem & Gerinum. Nonnulli autem cum reliquis tranſierunt per anguſta montium, & per eccleſiam B. Job, qui interpretatur dolens, verum Job deſignans, qui peccata noſtra dolens portavit, qui etiam ſub humanitate vere ſanctus peccatorum noſtrorum radebat, atque veſtigia vulnerum, quos Adam per inobedientiam comparaverat, per ſuæ carnis hoſtiam veram Patri obediendo offerendo curavit. Inde aſcenderunt campum magnum Dotaim, ciſternam quoque Joſeph [illegible], venditionemque Iſmaelitis, & quatenus Ægyptum [illegible] divina providentia adduxerit noſtrum Joſeph de ſuperna manſione a patre ad fratres, & ſicut ad Judæos in campeſtria noſtræ mortalitatis noſtros non attendentes [illegible] vendendum, [illegible], & reſurrectio mundum a fame divini Verbi [illegible]. Terram [illegible] devaſtando pervenerunt uſque ad montem Someron, quondam Samaria civitas regalis in Iſrael, a qua nomen omnis illa regio nomen accepit Samaria. Unde Dominus per prophetam: *Plantabis*, inquit, *vineam Someron*. Ne ab aliquo dubitaretur de qua vinea diceret, exponit dicens: *Vinea enim Domini Sabaoth domus Iſrael eſt*. Nunc quoque Sebaſten vocatur, ubi condunt ſanctæ reliquiæ S. Johannis Baptiſtæ, *Zachariæ* & *Eliſabeth* parentum ejus, ſed & aliorum prophetarum multorum. Epiſcopum autem ſuum alius reperientes hominum ſum humanum & honeſtum, quem in theſauros eccleſiæ & margaritas pretio oſtendere [illegible] multis eſſe annis, ad ultimum opera adpetentes [illegible] & diris verberibus flagellatum [illegible] ad Acconem.

49 Properabant autem filii Babylonis, ut Neapolim deſtruerent; ſed quoniam viri Neapolitani omnes confugerant in Jeruſalem, relinquentes omnia ſua in civitate, nonnullis remanentibus non paucis in caſtello, qui cautis cuſtodiendo ſuppellectilem bonorum quam inde comportaverant, reliquerunt: alii quidem turcis poſſederunt caſtellum cum civitate. Nec quidem tanti mali ſatiati, ſed prædam ſanctam & montana Jeruſalem videre cupientes, celeri curſu tranſierunt per eccleſiam in nomine Salvatoris ad radicem montis Garizim ſuper puteum Jacob ædificatam, juxta prædium quod dedit Jacob Joſeph filio ſuo, ſuper quo Dominus fatigatus ex itinere ſedens cum muliere Samaritana loquebatur, dicens ei omnia quæcumque fecit. Inde aſcenderunt montana, omniaque caſtella & villas Francorum ex illa parte confinientes, & uſque Jeruſalem duo noſtriſque quicquid [illegible] in terra poterant mortificando, vel percutientes deprædando vaſtaverunt. Alii autem ex altera parte montis *Thabor* per *Endor* & *Naim*, & per medium magni campi qui eſt inter montem *Thabor* & *Bethſan*, uſque *Bethſan* iter ſuum arripuerunt, atque per crepidinem Jordanis alvei uſque Jericho properantes, & locum in quo Salvator noſter xl diebus & noctibus ut nos tentamenta diaboli & vitam carnis per jejunium [illegible] benigne docere [illegible] debellata habemus [illegible] uſque crudeliter deſtruxerunt. Inde aſcenderunt montana & caſtellum militum Templi, quod ſitum eſt in loco qui dicitur *Maledoim*, latine autem Aſcenſus rubrorum ſive rubeorum propter ſanguinem qui ibi crebro a latronibus funditur appellari poteſt, vel ſicut nunc dicitur Rubea Ciſterna, [illegible] poſſederunt. Illi igitur [illegible] inter ſe montana Jeruſalem per circuitum devaſtantibus, nemo tunc ſine mortis periculo intrabat civitatem vel exire [illegible]. Itaque Jeroſolymitani undique coanguſtati, & ſine obſidione obſeſſi, longa exſpectatione belli & timore tanto [illegible] lamentabiliter tabeſcebant.

50 His itaque prohibitis ad caput tantæ iniquitatis ſtilum vertamus. Peracta denique tanta Chriſtianorum cæde, cor Saladini elevatum eſt, credens ſe fœderum [illegible] dominatu [illegible] per totas ſuperbiæ clamavit, congregans duces & ſatrapas exercitus ſui juſſit ad ſe convocare. Quos ita ſuperbis alloquiis: Fortitudinem & ſpem Chriſtianorum fiducia Crucem, regem, duces & equites, Hoſpitales & pedites, Deus magnum-

» & *Mahomet*, cui servio, & legem observo, » meis tradidit manibus. Et ecce una terra » plena divitiis ubique principe & defensore in » conspectu vestro est. Surgite ergo viri fortes, » bellatores mei, atque terram cum munitionibus meis subdite imperio. » In qua quoque hora princeps rex Damasci movere castra sua contra Accaron, ut si quid de populo Christiano ibi [illegible] reliquum fuisset, aut servitium *Mahometi* [illegible] multitudinem [illegible] gladio feriretur. [illegible] regali praecepto [illegible] pro gaudio Persis, commotus est exercitus barbarorum, atque [illegible] Accaron corpus [illegible]. Cum autem exercitus civitati appropinquasset, Accaronitae [illegible] terram [illegible] Saladino de civitate [illegible] & [illegible] illis dare postulantes. Demum perpendens rex [illegible] tarem [illegible] in manibus [illegible] homines [illegible] fidem & securitatem [illegible] dicens: « Scimus omnes ad quem dominatio » mea pertendit. Accaronitis [illegible] per» [illegible] » Sarracenorum aut Christianorum de per» sona aut de rebus [illegible] in» juriam aut damnum inferre [illegible] periculum » [illegible] » [illegible]. Cujus autem civitate [illegible] Christianis dedit libertatem, ut quicumque in terra [illegible] cum suis vellet abscedere, abscederet; qui autem sub [illegible] remanerent [illegible] Dei & [illegible] victoriae [illegible] diabolo instigante [illegible] nigrae [illegible] armorum [illegible] membris [illegible] ab ipso Saladino acciperet. Maletus autem [illegible] rex Babylonis [illegible] Hoc vero [illegible] profectus est terram [illegible] regionum [illegible] subjugare dominio [illegible] commodum [illegible] terrae posset deferre.

21. Profectus est ergo cum magna festinatione [illegible] Tyri, civitatem munitissimam & [illegible] quam quidem & duces Christianorum [illegible] virum quoque nobilem armis fortem & bellicosum marchionem [illegible] verbis quem nec prece nec pretio nec minis nec blandis sermonibus poterat seducere, sed omnibus modis [illegible] & paratum [illegible] Sareptam [illegible] quondam [illegible] tempore [illegible] & mulier [illegible] est. Sidonem quoque & [illegible] atque Biblum sua ferocitate debellavit, atque ipsis habitatoribus [illegible] in captivitatem redactis, suo [illegible] & cum [illegible] reversus est. Relinquit itaque per aliquot dies Accaron [illegible] qui dispersus fuerat per terram [illegible] & Samariae principes coadunare, quatenus fratri suo Saphadino, qui erat in campis circa Gerarum [illegible] ad [illegible] de Accaron & [illegible] superficiem terrae [illegible] mari magno usque Jerusalem, quam tamen erat multitudo Sarracenorum quasi arena, quae in littore maris haud dinumerari potest.

22. Denique rex Ægypti obsidionem civitati Ascalonae posuit [illegible] machinas, & [illegible] pugnare animo. At vero [illegible] quoque [illegible] per [illegible] dies [illegible] defenderunt [illegible] Saladinus [illegible] Christianorum, circiter decem balistas ad [illegible] & [illegible] de longe & [illegible] insuper & ad [illegible] conquassaret [illegible] & turres [illegible] usque ad fundamenta praecipitarentur [illegible] rex Babylonis [illegible] Templarium, qui erant in castello Gazarae [illegible] congregata [illegible] triumphatores [illegible] Gazarae [illegible] opposita cum ipsis hostibus [illegible] dicens: « Videte & dili» genter considerate quid [illegible] atque » de vita & salute vestra [illegible] animo tra» ctate. Nam [illegible] quod » Deus tradidit terram in manibus meis [illegible] » men faciam vobiscum misericordiam, qua» tenus [illegible] & incolumes [illegible] vestra » & vestrorum securitate [illegible] relinqua» tis castellum. » At illi [illegible] ab Ascalona [illegible] respondentes [illegible] conditione [illegible] & Ascalona [illegible] usque ad fundamenta praecipitati [illegible] Sarraceni [illegible] Christianos [illegible] Saladinus [illegible] per regem quem [illegible] vinculis, & per [illegible] regis & per alios [illegible] Christianorum appellare [illegible] conditione facta, illi qui auxilium vel [illegible] Christianorum terram [illegible] cum suo in pace [illegible] Congregati sunt itaque Ascalonitae [illegible] & [illegible] perpendentesque civitatem [illegible] non posse defendere, tale dederunt consilium: « Nos quidem [illegible] & [illegible] tuam, Deo permittente, in [illegible] »

« ſcimus eſſe permanſuram, nobis vero Chri-
« ſtianis morte vel tribulatione pro Chriſti no-
« mine quocunque, aditum regni cœleſtis aperi-
« re. Tamen interim placet adhuc in fide, &
« non non poſſum quorum compaſſioni prop-
« ter ſanguinis dulciſſimum amorem compati
« oportet, ita demum hæreditatem a vobis
« accipere, quatenus regem & epiſcopum S.
« Georgii, & uxorem regis [illegible] quoque de
« melioribus captivis, quos catenæ tuæ ferre-
« ciunt ſub dura cuſtodia tenere, nobis ſoro-
« bus reſtituas. Nobis vero [illegible] dies in quibus
« noſtra vendere & poſſidere indigeas, atque
« centum familias quibus ſub tua defenſio-
« ne in civitate placet remanere, ad tempus
« donatas, ceteroſque cum suis omnibus ſal-
« vos uſque Tripolim deducere facias. » Pla-
cuit ſermo iſte in oculis Saladini, atque petitionem Aſcalonitarum libenter juſſit annuere.

Chriſtiani [illegible] Saladino. 25. Anno MCLXXXVII, menſe Septembri 4 die menſis, feria VI hora IX obſcuratus eſt ſol: atque ſub ipſa obſcuritate exeuntes majores natu Aſcalonitarum, venerunt in caſtra Ægyptiorum: atque ibi coram Saracenis ſuper hanc conventionem Chriſtiani & principes Damaſcenorum facta [illegible] ſtabilitatem [illegible] fecerunt. Mane autem facto, tradiderunt Aſcalonitæ claves civitatis Saracenis, atque in introitu portarum reſidentibus Turcis ordinavit Saladinus, ſicut placuit ſibi, de civitate. Et quoniam civitas iſta quaſi murum & firmamentum erat terræ Jeroſolymæ, audita fama captionis Aſcalonis Jeroſolymitæ, tam mulieres quam viri, contriti [illegible] atque lamentabantur dicentes: [illegible] lamentabantur [illegible] ſicut fecerat Aſcalon, faceret [illegible] & Jeruſalem.

26. Collectis denique Saladinus in unum variis, ordinata civitate, præcepit ducibus & admiralibus ſuis ordinare exercitum, ut quia cum fortitudine & magno terrore ſubito montana Jeruſalem aſcendere. Motus eſt ergo exercitus, atque per campeſtria profectus uſque Betgebelum, id eſt *Berſabee*, puteum ſcilicet ſeptem, propter ſeptem agnas ab Abraham ibi immolatas ſic appellatum, vel puteus juramenti, eo quod Abraham & *Abimelech* rex Geraræ ibi inierunt fœdus juramenti: figuratque in hoc fœdus quod inierunt nobiſcum ſuper fontem vitæ, id eſt baptiſmi, qui in virtute ſeptiformis Spiritus ſancti conſecratur, benedicitur & conſecratur. Miſit autem Saladinus nuntios ad Hoſpitales qui erant in munitione, ut templum * & caſtellum [illegible] traderent, atque cum ceteris tranſmigrantes in pace migrarent. At illi recuſaverunt, dicentes: [illegible] ſortem [illegible] quærere & Jeruſalem [illegible] per montana uſque Jeruſalem, nomen Chriſti & Crucem noſtræ redemptionis ante ſe poſitam [illegible]

[illegible]
* [illegible]

garrendo blaſphemantes. Denique iſta ſunt loca ſancta terræ Jeroſolymitanæ, quæ a prophanis deſolata atque deſtructa ſunt. Bethlehem ſcilicet civitas David, nobile tabernaculum, ubi mater glorioſa virgo in partu, virgo poſt partum, ſine dolore & corruptione ſuum & omnium creatorem, Filium Dei, operante Spiritu ſancto, exultantibus angelis cum gaudio genuit, atque pannis involutum in illud præſepe, fidelem [illegible] Dei ſecundum poſt circum [illegible] inter bovem & aſinum, ſcilicet Judæo & Gentili caſtis manibus Virgo porrigendo collocavit. Alia quidem in monte [illegible] Silo propinquantes, ubi quondam filii Iſrael [illegible] tabernaculum cum utenſilibus ſuis tetenderunt. In quo loco S. Samuel [illegible] & ſanctiſſimus omnium prophetarum, Deo de cœlo clamante, Samuel, Samuel, ore innocente & mundo ad ejus vocem [illegible] reſpondit, ubi nunc conſtructum eſt cœnobium canonicorum Præmonſtratenſium in honore S. Samuelis, cujus preces cum precibus Moyſi & Aaron apud Deum ſalutem noſtrorum veniam impetrent peccatorum. De hac quidem deſtructione propheta David gemens in pſalmo dicebat: *Repulit Deus tabernaculum Silo*, &c. Hic eſt denique verus propheta, cujus verba non ceciderunt in terra: quia quicquid prophetabat, rebus geſtis demonſtrabatur. Hic quoque adjacent ſtatim ibi in *Maſphat*. Et ut [illegible] quod [illegible] tradunt Hebræi quod aqua erat in *Maſphat*, in qua coram Domino maledicta congeſta ſunt, ita ſcilicet ut quicumque idolatra hauſiſſet, & coram Domino & propheta Samuele guſtaſſet, labia ejus ita ſibi adhærerent, ut nequaquam ea ab invicem ſeparare poſſet. Sic quoque idolatra apprehenſus ab omni populo juſſu prophetæ ſecundum legem lapidatus eſt, ne alii [illegible] ſeducti, pro Deo idola vana coluiſſent.

Ad [illegible] 27. Alia vero Bethaniam, quæ domus obedientiæ interpretatur, deſtruentes, ubi Dominum Lazarum mortuum precibus Mariæ & Marthæ ſororum ejus humiliter deprecatus, fremenſque in ſpiritu mortalitatem noſtram & miſeriam deplorans, magna voce vocavit de monumento: ubi Dominus a Simone leproſo ad convivium invitatus, a Maria nardi piſtici unguento ejus ungendo pedes, lacrymis rigando, humiliter eſt pertractus. In quo caſtello alias deſcribitur Dominum intraſſe, atque Martham circa multa miniſteria occupatam eum in domo ſuſcepiſſe. Mariam vero ſororem ejus ad pedes Domini verba oris ejus audiendo ſediſſe: atque unum quod neceſſarium eſt, Domino atteſtante, elegiſſe. Alia quidem montem Ad montem Olivetum. ſanctiſſimum Oliveti devaſtantes, ubi Dominum, ſicut in evangelio legitur, ſæpe orare, opera miſericordiæ docere, ſolereque cum

discipulis communicavit. In quo tabernaculo est ecclesia, ubi Dominus noster Jesus Christus tertia die resurrectionis suae, videntibus apostolis, assumptus est in caelum. In cujus medio opus miro ornamento & decore excultum est, ubi steterunt pedes Domini, quem locum fideles Christiani vestigio Salvatoris pressum recognoscentes, cum magna veneratione deosculantur. Inter haec autem ecclesiam Assumptionis B. Mariae Virginis in Josaphat [posita] prophetatam profanis manibus contaminaverunt, atque locum gloriosum omnibus Christianis debita laude venerandum sepulturae gloriosae Virginis & matris Christi omnino spurcitiis barbaries destruxerunt. Supra cujus sepulchrum constructum erat opus quadratum, auro, argento & caelatum ut decebat, mira pulchritudine varietate decoratum. Hic est ille locus qui vocatur Gethsemani, trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit Jesus cum discipulis suis, coena nova Sacramenti jam celebrata. Ibi vero discipulos suos orare, ne intrarent in tentationem, admonuit. In quo loco constructa est ecclesia in nomine Salvatoris, eo quod Salvator & Redemptor mundi pro salute generis humani Deum Patrem ibi supplicavit.

Jerusalem obsidetur.

20. Vicesimo die mensis Septembris tandem civitas Jerusalem obsessa est, atque undique ab incredulis cum magno clangore tubarum, terrore armorum, strepitu & ululatu vociferantium Hai, Hai, undique vexillis ventilantibus circumdata. Commota est ergo civitas a fremitu & tumultu barbarorum, atque per horarum momenta conclamabant: Vera Crux sancta & Sepulchrum Resurrectionis Jesu Christi, protege civitatem Jerusalem cum habitatoribus suis. Commissum est ergo bellum, & coeperunt ex utraque parte audacter pugnare. Et quoniam dolore & maerore tantae mortis contecti, omnes congressus & concursus Turcorum, quibus Christianos per xv dies fatigabant, nequimus numerare, sicut cetera quae gesta sunt, quae tandem absque mendacio scribentis & audientis generant admirationem. Quis vero pro tanto magno dolore pectoris nunquam praetermisso quin erumpat in fletibus, cum monachos hinc & canonicos, illinc sacerdotes & levitas, eremitas & anachoritas sexu affectas, pro sancta sanctorum & hereditate Crucifixi armatos incedere, armaque videret gestare? Alibi viduas, orphanos, puerosque brachiis ad Dominum extensis per ecclesias & plateas catervatim & squalenti vultu incedere, utque innocenter inaestimabiliter conclamare, divinamque clementiam, sanctorumque patrocinia incessanter implorare? Quae lingua autem valet narrare quanti Saraceni lanceis & sagittis perforati vitalem flatum amiserunt, & mortem perpetuam invenerunt? Quis vero potest dicere qualiter ille nequus Saladini satelles superbiae deceptus, armis vestibus nobilibus usque ad ungulam equi indutus, atque speciem nobiliorem auro interius, per nomen suum sua superbia praecinctus, a quodam serviente ante portam S. Stephani percussus miserabiliter in terra mortuus intersectus? Vel quis potest narrare quanti Christiani telo adversariorum vulnerati temporalem vitam pro Christo amittentes, vitam receperunt aeternam? In his itaque diebus in quibus Deus videbatur regere civitatem, quis valet dicere qualiter ille percussus obiit, ille vulneratus evasit? Cadebant autem sagittae sicut stillae pluviarum, ita ut nemo digitum ad propugnacula sine cautione poterat ostendere. Erat vero tanta multitudo vulneratorum, ut vix omnes medici civitatis vel hospitalis tela corporibus eorum valebant extrahere. Nam & hujus hujus scriptoris sagitta per medium nasum vulnerata est, atque extracto ligno ferrum usque hodie permansit. Certabant autem Jerosolymitani per unam hebdomadam satis viriliter, sedentes castra contra turrim David.

[illegible]

21. Videns denique Saladinus quod nihil proficeret, nec sic quidem posset damnare civitatem, coepit cum suis circuire & videre civitatis periculum, quaerendo locum ubi machinas suas sine timore Christianorum posset erigere, & civitatem levius oppugnare. Et quoniam filius mortis erat, qui in execrabili mente sua superbia solium suum in latere Aquilonis disponebat ponere, ut non sub Deo, sed contra Deum regnaret, & sic quoque simile esset Altissimo, angulum civitatis versus Aquilonem inferiorem & aptum ad sua scelera perficienda invenit. Quadam autem die aurora apparente, jussit rex Saladinus Aegyptiorum sine strepitu & tumultu movere castra, atque in valle Josaphat & per montem Oliveti & per montem Gaudii, & per omnia montana ex illa parte figere tentoria. Mane autem facto, viri Jerusalem levantes oculos & videntes recedentem nebulam, eo quod Saraceni levabant tentoria, tanquam recipientes alios, gavisi sunt gaudio magno, & dicebant: Fugit equidem rex Syriae, eo quod non potest, sicut cogitaverat, destruere civitatem. Sed haec laetitia eis in luctum & lamentationem conversa est, cognita rei veritate. Nam tyrannus jussit ibidem statim construere machinas, & erigere balistas, ramos olivarum & aliarum arborum simul contrahere, & inter civitatem & machinas fortiter collocare, atque in ipso crepusculo jussit exercitum arma arripere, suffossores murorum cum ferramentis procedere, quatenus antequam Christiani operam darent de hoc, usque ad fundamenta murorum omnes essent parati. Jussit autem crudelissimus tyrannus usque ad 10000 equites armatos in equis cum lanceis & arcubus, ut si viri civitatis vellent exire, obsisterent eis.

[illegible] vero decem [illegible] armatos uſque ad [illegible], ſub ten-
tis & tarcis ſuis, cum arcubus ad ſagittandum;
[illegible] quoque cum [illegible] cum [illegible]
[illegible] ordinant,
[illegible] turrim an-
gularem & murum per [illegible] ,
[illegible] machinas
vehementer [illegible]. At vero [illegible]
[illegible] & murum [illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible] dormierunt uſque mane, quos niſi
Dominus cuſtodierit civitatem, fruſtra vigi-
lat qui cuſtodit eam.

28. [illegible], illi qui in
turribus dormierant [illegible] Barbarorum ex-
pergefacti [illegible] pro timore [illegible]
[illegible] concutien-
bant per civitatem [illegible] Jeruſalem [illegible]
[illegible], ſuccurrite [illegible]
[illegible] Conveniunt au-
tem per civitatem [illegible] fortitudine
qua poterant, nec [illegible] Damaſ-
cenos neque [illegible] neque ſa-
gittas neque lapidibus [illegible] & plumbo
liquefacto [illegible]. Lapidabant ve-
ro Turcos [illegible] vehementer ad pro-
pugnacula & [illegible] ja-
ciendo lapides & [illegible]
[illegible] & quidquid [illegible]
[illegible] ſagittas [illegible] ceſſa-
tione & [illegible] ex omni parte mittebant
ſagittas [illegible] murum. In-
[illegible] Jeruſalem [illegible], ut
omnes [illegible] equos & arma [illegible]
[illegible] conſtanter per
portam quæ dicitur Joſaphat [illegible]
[illegible] Deo [illegible]
[illegible]; ſed [illegible] a
Turcis [illegible] lacrymabiliter
repulſi [illegible] per [illegible]
ſanctæ Mariæ [illegible]
[illegible] ultra [illegible] patebat
Chriſtianis [illegible] fletus & [illegible]
[illegible], & [illegible]
& dolore per [illegible] & plateas [illegible].
Nam [illegible] plangebant ſanctam civi-
tatem & [illegible] Domini, [illegible]
ſanctiſſimi Calvariæ [illegible] propitia-
tionis [illegible] humani effuſus eſt:
alii autem plangebant fratres & amicos ſuos
[illegible] mortis [illegible] alii filios
[illegible] barbarorum [illegible] ce-
teri [illegible] mortis vel
captivitatis [illegible].

29. [illegible] Chriſti crudeliter
[illegible] dies & [illegible]. Jam
vero Chriſtiani ita [illegible] ut [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible] homo
[illegible] civitate, qui pro pretio
[illegible] bellatorum [illegible] ad [illegible]
[illegible]. Ego ſiquidem auribus meis
audivi ſub voce præconis ex parte domini
patriarchæ & ceterorum magnorum civita-
tis inter [illegible] magnum & mediocrem
conclamare, ut ſi quinquaginta [illegible]
fortes & audaces invenire poſſent, qui ango-
lum [illegible] ad eorum volunta-
tem acceptis [illegible] cuſtodirent,
quinque millia bizantiorum acciperent; nec
fuerunt inventi. Erat autem [illegible]
[illegible] una voluntas, [illegible]
ſua, & in ſancta civitate in confeſſione Chriſti
mori, atque [illegible] portionem ſuam
terræ promiſſionis, in [illegible]
[illegible],
[illegible], omnibus per
[illegible] quod [illegible]
terræ ſanctæ [illegible] non
accepi. Inter hæc homines Jeruſalem inha-
bitantes [illegible] plus
quam Chriſtiani [illegible] mu-
lierum [illegible] communique
[illegible] cum-
[illegible]
[illegible].

30. [illegible] legatos ad regem
Syriæ [illegible] quatenus [illegible]
[illegible] ſicut
ceteris gentes [illegible] concede-
retur. At ille [illegible] dedit
reſponſum: « Ego vero a ſapientibus noſtris »
Alphachim frequenter audivi, Jeruſalem »
non poſſe mundari, niſi ſanguine Chriſtia- »
norum laveris; atque ſuper hoc eorum volo »
habere conſilium. » [illegible] redeunt »
[illegible], Balianum & [illegible]
[illegible] & Thomam [illegible] centum
millia bizantiorum offerentes, nec voluit ea
recipere. [illegible]
[illegible] flagitan-
tes, quatenus [illegible] convenientia
quam vellet [illegible]
[illegible] remanerent. Ac-
cepto itaque conſilio, tale tributum Jero-
ſolymitis [illegible] quatenus unuſquiſque maſ-
culus decem annorum & ſupra pro ſui red-
emptione decem bizantios perſolveret, fœmina
quinque, puer ſeptem annorum & infra
unum, & [illegible] libertati, quo vellent,
cum [illegible]. [illegible]
vero [illegible] Jeroſolymitis non pla-
ceret, vel qui decem bizantios non haberent,
præda hoſtibus in ore gladii devorandi ſu-
ſſicerent. Placuit ergo [illegible] domino pa-
triarchæ & ceteris qui pecunias habebant.
[illegible] quæ unquam [illegible]
[illegible] ab hereditate
[illegible] pretio re-
linquit hereditatem? Alii quidem pugnando
mortem opponunt, ne [illegible] ſui patriæ
degeneres parentum ſuum, hereditatemque
cum [illegible] & opprobrio [illegible]-
[illegible]

[illegible]

tam amittunt. Iſti vero ne heredes ſint, hereditatemque amittant, pretio cum opprobrio perverſitatem comparant. Plangit autem inter alios Jeremias propheta lamentando & revocando ab errore, ſi poſſibile eſſet, dicens: *Quomodo ſedet ſola civitas plena populo!* &c. Quinque hic commemorantur, ſcilicet ſeſſio, ſola, plena, vidua, domina. Sedet autem civitas judicium ſedicia amiſſa. Sedet in [illegible] & in ſua ſcelerum pollutione. Nam ſi ſtaret in virtute & juſtitia, pugnaret utique contra hoſtes iniquitatis. Sola autem dicitur ſine auxilio & protectione Dei, ſine vero Chriſti cultoribus. Sola a dilectione Dei & proximi, unde Salomon: *Væ ſoli, quia ſi ceciderit, non habet ſublevantem.* Plena populo, populo utique & tumultuante & contemnente, populo gravi iniquitate, de quo Iſaias: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me.* Vidua vero commemoratur a pontificali dignitate & regali poteſtate; vidua, amiſſo ſuo ſponſo vidua, quoniam chirographum ſponſi ſui Chriſti bellantibus Sarracenis amiſit. Et tamen domina dicitur, quia omnes tribum terræ ſub ejus parte redigentur.

[illegible]

33. Feria igitur VI. die II. Octobris, recitata eſt hæc conventio per plateas Jeruſalem, quatenus unuſquiſque per ſpatium XL. dierum ſibi provideret, taleque tributum quale prædictum eſt pro ſua liberatione Saladino perſolviſſet. Hæc autem audiens, vulgus per civitatem lamentabili voce lugebat dicens: Væ nobis miſeris, quid faciemus, qui aureos non habemus? Maximum & melius eſſet nobis mori pro Chriſto in ſancta civitate, quam ſub dura ſervitute Turcis & Sarracenis pollutis & immundis, relicta ſancta terra promiſſionis, ſervire. Quis unquam poterat cogitare tale nefas a Chriſtianis perpetrari? Sepulchrum reſurrectionis nobile & nobile templum & ſanctiſſimum montem Syon & cetera loca ſanctæ civitatis, ſponte in manibus gentium tradere? Proh dolor! non eſt dolor ſimilis dolori iſti. Nuſquam legimus Judæos ſancta ſanctorum abſque effuſione ſanguinis & duro certamine deſeruiſſe, nec tamen ſponte tradidiſſe. Pereant iſti mercatores peſſimi, qui ſecundo Chriſtum & ſanctam civitatem vendiderunt, ſicut ille mercator malignus, qui ſuſpenſus crepuit medius, & quod pejus eſt, diffuſa ſunt omnia viſcera malignitatis ejus in iſtis, ſcilicet & in illis, qui pro impoſitione manuum & eccleſiaſticis ſacramentis munera exigunt. De iſtis iterum Jeremias: *Sed & lamiæ nudaverunt mammas*, id eſt quales intus extiterunt in mente, foris denudaverunt in opere. *Et lactaverunt catulos ſuos*, malam ſcilicet conſcientiam & concupiſcentiam avaritiæ ſuæ, ita ſcilicet in aliena regione, ſicut in illa, falſis ponderibus & variis ſacramentis decipere proximos meditantes. Lamias lapideam effigiem hominis oſtendit in vultu, ſed corpus & ſeriem beſtialem trahit. *Facti ergo ſilii eorum orphani, & uxores eorum viduæ in terra aliena*, qui hereditatem crucifixi & ſuam mortem & vita honeſta & exemplo præcedentium voluerunt vendicare.

34. Anno igitur MCLXXXVII. ab incarnatione Domini noſtri Jesu Christi, menſe Octobri, tertia die menſis, unde quidam: Traditur Jeruſalem Sarracenis.

Terdecies decem ab anno mille decem
Tertia luce tenus Octobris, & urbe ſacra luat,
Quinta dies Octobris D. littera Dominicalis,
Dedita eſt civitas die Sabbati, & deſerunt
Incredulis Sabbata cordium Chriſtianorum.

Traditaque eſt Jeruſalem, proh dolor! in manibus nefandorum a nefandis Chriſtianis, & clauſæ ſunt januæ poſitis cuſtodibus. Igitur Alphachini & Caſſiſi, miniſtri ſcilicet nefandi erroris, epiſcopi & preſbyteri, ſecundum opinionem Sarracenorum, primum templum Domini, quod Bethhalla vocant, & quo magnam ſalvationis habent fiduciam, quaſi orationis & religionis (cauſa) aſcenderunt mundare æſtimantes quod ſpurcitiis & magicibus horribilibus legem Mahometi, polluto labio, vociferando *Hallo hacaber, Hallo haccaber* polluerunt, conquinaverunt omnia loca, quæ in templo continentur, locum ſcilicet Præſentationis, ubi mater & virgo glorioſa Maria Filium Dei, ut eum ſecundum legem Moyſi Domino ſiſteret in manibus juſti Simeonis tradidit. Et locum ſcilicet confeſſionis reſpicientem contra porticum Salomonis, ubi Dominus mulierem in adulterio deprehenſam a dura lege & lapidibus, & a lapidatione Judæorum, judicium mutans in miſericordiam, & legem in gratiam, digito ſcribente in terra: *Qui ſine peccato eſt, primus in illam lapidem mittat* liberavit. Locum etiam contra Orientem, ubi Judæi Jacobum juſtum, fratrem Domini propter ſimilitudinem vultus dictum, de pinna templi propter verbum & teſtimonium Jesu Christi præcipitaverunt, atque veſte fullonis percuſſum occiderunt. Auream quoque crucem ſuper & ceteras per omnem civitatem ſanctam dejectas, de pinna templi, ad opprobrium Chriſtianorum cum magnis clamoribus ſubſannando & deridendo adoratores crucis, flentibus Chriſtianis, crines & veſtes rumpentibus, pectora & capita tundentibus, præ dolore & triſtitia & nimia cordis anxietate jam pene deficientibus, præcipitaverunt. Poſuerunt etiam cuſtodes, ne quis Chriſtianorum ſepta aeris templi intraret, unde Jeremias: *Repulit Dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ.* Et iterum: *propter peccata ſacerdotum & iniquitates populorum, clamor in domo Domini vocem dederunt,*

Quo templum polluunt.

ſunt in die ſolemni. Altera autem ex altera parte Sylœ in monte qui vocatur Sion, in qua eccleſiam novi Teſtamenti celebratione, frequentatione & examinatione apoſtolorum, & glorioſæ Virginis Mariæ poſt Aſcenſionem Domini, adventu Spiritus Sancti ſuper apoſtolos in die Pentecoſtes, dormitione B. Mariæ, ablutione Domini poſt reſurrectionem, diſcentis diſcipulis pedes ſuos ſanctificatam, ſic & iſtorum inhabitatorum immunditiam, conculcatione, pollutione, ſanie, ſancta loca & ſe & ſuos polluere non metuit. Interim ſepulchrum Domini denudatum & omni ornatu exſpoliatum eſt, patebantque omnibus Chriſtianis & Saracenis communi introitu: & etiam ubi veſtigia crucis noſtri Redemptoris in ea ſancta apparent, dextra parte habentia ſciſſuram magnam in petra lapidis ubi ſanguis & aqua de latere Salvatoris in cruce pendentis in terram profluxerunt, denudatum & expoliatum eſt.

11. Civitatem Jeruſalem circiter octoginta novem annis gens noſtra tenuerat, ex quo ipſam pariter cum Antiochia victoria Chriſtianorum recuperavit paucis. Cum eam gentiles prius per annos CCCC & L poſſederant. Iſta breve tempus Saladino tunc regnante Jeruſalem ſere patuit, legem Mahometi magnificentius extulit, & eam Chriſtiana religione prævalere, & rerum geſtarum notitia pro poſſe probabat. Talia dum agerentur, archiepiſcopus Tyri, navi conſcenſa, tanta clade nunciata orbi Chriſtiano deveniens ad lacrymas innumeros concitavit, & plures ad vindictam accendens. Primus omnium magnanimus Pictaviæ comes Richardus, ob eluendam crucem accepta cruce induitur, & omnes præcedens facto, quosdam ſui exemplo. Similiter paret eum rex Henricus tum vergens ad ſenium, cum rege Philippo & ſere univerſis proceres utriuſque regni apud Giſortium cruciantur. Ad tam inſigne certamen omnium fervebat, & etiam de Chriſtianis abjectis cumulus emigrabant ad caſtra. Fridericus imperator cum his crucem ſuſcepit, in comitatu ſuo habens epiſcopos octo, cum uno archiepiſcopo, duodecim comites decem & novem, tres marchiones, tria millia militum, reliquorum circiter octoginta millia, per Hungariam & Conſtantinopolim tranſiens. Poſt exercitus graves impugnationes perlatas a Soldano Iconii, antequam Iconium armata manu caperet. Deinde in Armeniam veniens imperator, in flumine rivulo ſubmergitur, cujus filium cum duce Sueviæ ſuper exercitum erigunt. Rumor vero de ſubmerſione imperatoris Turcos in Achon a Chriſtianis obſeſſos valde lætificavit, atque Chriſticolas cum magna penuria obſidentes, ſere uſque ad deſperationem contriſtavit.

12. Rex autem Guido cum apud Damaſcum per unum ſere annum ſuiſſet in vinculis, & adimum aliquo abſolutus, facta quadam pactione, & abjurato regno, mare quaſi citius cœpit tranſire. Cumque rex veniſſet Tyrum, a marchiſio non recipitur, unde Achon petiit cum Paganis & exercitu non modico, urbemque terra marique obſidere. Ad hanc obſidionem primo venit claſſis borealium virorum numero quingentorum. Poſtea applicuit Jacobus de *Avenis* ſignis tremens ex adverſo terræ mancipatus, & paulo alterum Templarii tendunt. Sane de regno Francorum & Anglorum non plurimi venerant, regibus ſuis non expectatis. Inter alios venit epiſcopus Belvacenſis cum Roberto fratre ſuo. Venit comes Brenenſis & comes de Barro & Flandrenſes plurimi. De Germania venit quidam *Landgravius* cum Alemannis, qui marchionem a rege Guidone diſſentientem Achon venire perſuaſit. Chriſtiani caſtra ponentes inſiſtunt, ſed ab oppidanis reſiſtitur, & utrimque multi cæduntur. Inter quos & Girardus de Ridefort magiſter Templi occubuit. Dum quidam Alemannus cum ſocio ſuo equum fugientem inſequeretur, & hoc exercitu clamor quod oppidani obſeſſi exirent ad diripiendas ſarcinas, & inde bellorum ordo confunderetur, diſpergentur cunctis nullum ſignorum reſpectu, ipſi duces ad fugam præcipites ruunt. Ex hac turbatione Turci audaciam reſumentes, de noſtra quaſi ſuperatione fremunt. Sed Chriſtiani de die in diem creſcentes, dum foſſatum circa urbem faciendo intendunt, graviter ſæpius a Turcis læduntur. Turci intra Achon dum famem paterentur, & deditionem urbis obſidentibus offerrent, ſubvenit Saladinus cum galeis multis, victualibus & armis onuſtis, quibus galeæ noſtræ capere tentant & fugant, & quamdam navem noſtram victualibus onuſtam ſecum violenter in urbem abduxerunt, ſuſpenderuntque omnes in navi repertos in circuitu murorum in die feſto Omnium Sanctorum.

13. Cum jam Paſcha inſtaret, marchiſius qui claſſis reparandæ cauſa Tyrum acceſſerat, a Tyro cum ingenti apparatu & copia victorum & armorum & victualium revertitur. Sed obſeſſi ereptam ſibi ubertatem æquo ferre gravius ſuſtinentes, cum galeis ſuis obviam venientibus procedunt, navali prælio pugnatur. Sed, volente Deo, victoria ceſſit Chriſtianis. Interim Turci qui exterius Chriſticolas obſidebant, foſſata noſtra terra implebant, noſtriſque intra poſitis terrores faciebant multos. Unde nunquam ſecuritas nunquam requies dabatur. Angebantur undique, nunc ſe obſervantes ab obſeſſis in urbe, nunc ab exterius exercitu Saladini continuo eorum cervicibus imminente, nunc a parte maris galeis eorum ſedentibus in inſidiis. Tres turres ligneas noſtri fecerunt, quibus dum urbem acriter impugnarent, oppidani

deditionem adhærens, ita tamen ut spes eis cedendi libertas & res suas asportandi non denegetur facultas. Nostris vero renuentibus, ecce exercitus exterior Turcorum irruens in fossata, a tergo nostros impugnant, cumque se ab irruentibus defenderent, igne hostiles machinas nostras succendit, quæ nulla diligentia potuit extingui. Itaque utrisque [illegible] triumphandi spes cassata.

16. Dum oppidani fame affligerentur, equos suos & alterius generis bestias comedunt, contra ritum Mahumeticæ legis. Seniores etiam Christianos captivos [illegible] exanimes [illegible]. Sic angustiatis advenerunt tres naves onerariæ & se subito in urbem præcipitaverunt, ita ut naute pæne paterentur naufragium. Saladinus universum exercitum omnium regnorum suorum congregavit, nostrosque per dies octo acriter impugnavit in Pentecosten. Christicolæ vero dum utramque incursionem sustinere sufficerent, plurimi Turcorum in fines proprios redeunt. Ibidem occubuit unus fratrum Saphadini, [illegible] cujus obitus & corporis [illegible], & exercitum hostilem [illegible]. Item dum oppidani fame opprimerentur, succurrit eis Saladinus mittens eis frugibus [illegible], sed dum eas [illegible] in corpus quemdam. Cum exercitus noster suo languore torpesceret, vulgus tumultuans [illegible] contra principes & contra patriarcham interdictum die S. Jacobi ad castra hostilia audacter prorumpit, sine duce, sine doctore, sine signo certo, magis spolia indigentium quam prælia. Gentiles suas prædecentium [illegible], ex industria paululum cedunt [illegible] non asportant nec [illegible]. Turci vero cum nepote soldani Thecahadino de insidiis irruentes plebem incaute dispersam & [illegible] fœdi [illegible] prosternunt, ita ut [illegible] quingentos. Hunc agmen fere [illegible] subvenit magister Radulfus de Alta ripa archidiaconus [illegible] qui postmodum cum plurimis [illegible] in eadem obsidione sine [illegible] exercitum.

Tres homines [illegible].

17. Nostris durante tribulatione decoris addidit Dominus ab extremis finibus terræ [illegible] auxiliares viros magnos [illegible] in prælio, scilicet archiepiscopos, episcopos, duces, comites, marchiones, barones, milites & aliam multitudinem de diversis finibus terrarum, quorum summa non cadit in numerum. Comes Henricus de Campania exercitui nostro præfectus ante adventum regis Francorum & regis Anglorum, quorum nepos erat, qui etiam postmodum in regem sublimatus est. Dux Sueviæ filius Frederici cum Alemannis [illegible] marchisi Achon venerat, [illegible] sine dissentionem, cujus auxilio marchisius de Montisferrato aspiravit ad regnum, eo quod conjugem

Sibilladi superveniens cui successionis devolvebatur hæreditas terræ sanctæ. Marchisius quondam tempore obsidionis Achon contra gebant. Petraria quædam oppidanorum ex violentia sui machinas nostras comminuit, & hominem ex nostris quem percusserat non læsit. Telum ab arcubus in quemdam ex nostris crucibus omnem armaturam ejus penetravit, sed scedulam nomina Dei continentem & in pectore ejus dependentem penetrare non potuit. Miles inermis requisita natura [illegible] Turcum armatum se invicta [illegible] sapide prostravit. Ivo de Vetus ponte decem socios comitatus versus Tyrum cum tribus navis in parva navi navigans octoginta piratas occidit [illegible]. Quidam [illegible] genitalia igne græco combusta sunt, quo machinas nostras incendi proposuerat. Quidam Turcus ignem græcum natando deferens, a nostris fere capitur. Turcus telo in inguine percussus moritur, qui crucem Dominicam contingere [illegible]. Inter Turcos & nostros fit navale prælium, & dum nostri turribus & machinis [illegible] gatis turrim muscarum comprehendere nituntur, machinæ nostræ succenduntur. Oppidani igne græco cum ambitione tamen [illegible] archiepiscopi de [illegible] succendunt. Classis [illegible] navium ex Alexandria oppidanis mittitur in auxilium, sed multi pereunt. Nostris disponentibus congredi cum Saladino, archiepiscopo Ravennæ Cantuariensi ducente, Saladinus cum suis fugit ad montana. Cum quidam nostrorum versus Caypham pro victualibus irent & redirent, a Turcis graviter invaduntur, sed infestando succumbunt, irruente in eos Gaufrido de Lusignaco fratre regis Guidonis cum quinque militibus electis super pontem quem præoccupaverant. Marchisus ut regno potiretur, hæredem regni uxorem scilicet Honfredi adhuc viventis dubiis desponsavit. Cumque voti esset compos, cum conjuge sua Tyrum progreditur, promittens sub [illegible] do se victualium copiam exercitui exhibiturum. Sed pactionis immemor, nulla exercitui fame periclitanti alimenta transmittere voluit.

18. Balduinus archiepiscopus videns & audiens exercitum omnino dissolutum, tabernas & scorta & ludos talorum assistere, anxiatus est spiritus ejus usque ad tædium vitæ, utque febris incurrens, diebus obdormivit in Domino. Interea dira fames media exercitus nostri contrivit crastinum. Nam modius tritici mensura, quam quis facile portaret sub ascella, centum aureis vendebatur, gallina quoque solidis [illegible] ovum sex denariis. Quidam fame perurgentes cadavera equorum cum intestinis devorabant. Intestinis equi vendebantur solidis [illegible] caput cum intestinis venabant. Equus pene carius vendebatur mortuus quam vivus. Famelici esse a carne

Conradus marchio [illegible].

Balduinus archiepiscopus obiit.

Fames dira.

bus carnes [illegible] & intestina quoque comedebant. Plerumque circa furnum [illegible] pugna. Alii [illegible] clamantes: ecce [illegible] ecce quantum [illegible] pro [illegible] Omnia [illegible] habuit. Herbas [illegible] pro deliciis edebant. Nobiles viri cum non haberent unde viverent, furabantur, unde multi pro acerbitate famis apostataverunt. Duo [illegible] solum denarium [illegible] quadrage[illegible] comedebant. Numquam [illegible] miraculo, qui tanto [illegible] occasio. Praeterea [illegible] quaedam vehemens [illegible] in hominibus [illegible], ut more [illegible] tota corpore [illegible], unde multi [illegible] fame [illegible] deperibant. [illegible] tandem episcopus Salisberiensis & [illegible] collectam fecerant, per quam pauperes sustentarentur. Post [illegible] adventum [illegible] quod [illegible] pro certo. Quidam Pisanus [illegible] reservaverat [illegible], ut carius venderet, [illegible] ut domum ejus ignis accenderet. [illegible]

19. Post Pascha anno ab Incarnatione Domini [illegible] rex Franciae Philippus applicuit apud Achon, & non multo post scilicet circa Pentecosten venit rex Anglorum Richardus, quorum [illegible] & quae in itinere gesserunt, [illegible] qua occasione rex Philippum [illegible], legat librum quem dominus prior sanctae Trinitatis de Londoniis ex gallica lingua in latinum tam eleganti quam veraci stilo transtulit.

Sequitur epistola Frederici imperatoris quam apud Rogerium reperies ad annum [illegible] editionis [illegible] quam cum veteri codice manu exarato Vaticano, correctam [illegible] edimus.

FREDERICUS *Dei gratia Romanorum imperator & semper augustus, & hostium imperii magnificus triumphator, Salahadino praesidi Saracenorum quondam adhaesit, exemplo Pharaonis fugere Ægyptum.*

Devotionis tuae litteras multo retro tempore ad nos destinatas super arduis negotiis, tibi quidem si fides verbis subsisteret profuturas, prout magnificentiae nostrae decuit magnitudinem, suscepimus, & epistolarum aliquando tuarum [illegible] dignum duximus. Nunc vero quia terram sanctam profanasti, cui nos aeterni Regis imperio [illegible] ut praefecti Judaeae, [a] *Samariae, Palaestinae [illegible] praesidemus,* *solemnitatem & plenitudinem [illegible] audaciam debita animadversione [illegible] imperialis officii sollicitudo nos admonet. Quamobrem nisi occupatam terram [illegible] & omnia restituas, adjuncta satisfactione, juris constitutionibus pro tam nefariis commissis [illegible] ne inconsulte legitimum videamur gerere bellum, a capite Calendarum Novembrium (d) evoluto anni spatio [illegible] tibi praefigimus ad experiendam belli fortunam in campo Taphneos in virtute vivificae Crucis, & in nomine veri Joseph. Vix credere possumus hoc te latere, quod ex scriptis veterum & in historiis antiquis nostris temporibus reducit. Numquid scire dissimulas utrasque Æthiopias, Mauritaniam, Persidem, Syriam, Parthiam, ubi Parthis [illegible] Crassus [illegible] praematuram? Judaeam, Samariam, Maritimam, Arabiam, Chaldaeam, ipsam quoque Ægyptum, ubi proh dolor civis Romanus Antonius [illegible] virtutis praeditus citra modestiam temperantiae & fecit quod decuerit militem a tanta [illegible] Cleopatrae in amorem [illegible]. Numquid etiam scire dissimulas Armeniam & innumeras alias terras nostrae ditioni subjectas? Norunt hoc reges quorum cruore gladius Romanus [illegible] inebriatus est; & tu quidem in ipso rerum experimento, Deo auctore, intelliges quid nostrae victrices aquilae, quid cohortes diversarum nationum, quid furor Teutonicus, etiam in pace arma capiens, (k) quid capitis indomiti Rhenus, quid juventus quae numquam novit fugam, quid procerus Bavarus, quid versutus Suevus, quid Franconia (l) circumspecta, quid in gladiis ludens Saxonia, quid Thuringia, quid Westphalia, quid agilis Brabantia, quid nescia pacis Lotharingia, quid inquieta Burgundia, quid Alpium saltus, quid Frisia [illegible] per mare, quid Bohemia [illegible] gaudens, quid Polonia [illegible] ferocior, quid Austria, quid Stiria [illegible], quid Ungaria [illegible], quid [illegible], quid Lombardia, quid Tuscia, quid Anconitana Marchia [illegible], quid Venetus proreta (t) quid Pisanus nauclerus, denique quid dextera nostra quam senem arguis effectam gladium vibrare didicerit. Dies illa plena laetitiae & jucunditatis & reverentiae triumpho Christi te docebit.*

Huic mandato imperatoris respondere audens Saladinus epistolam [illegible] nostro domino adversandam. Nam superbia tyrannidis, quam ad rescribendum conceperat, ex ipsius tenore claret. Eam quidem in ipsa simplicitate verborum in qua fuerat conscripta recitando proponimus, nihil penitus immutantes.

Illi regi sincero amico, magno, excelso,

(a) Apud [illegible] Judaeae, Samariae [illegible]

[illegible] (b) [illegible] (c) [illegible] (d) [illegible] (e) [illegible] (f) [illegible] (g) [illegible] (h) [illegible] (i) [illegible] (k) [illegible] (l) [illegible] (m) [illegible]

Frederico regi Alemanniæ. In nomine Dei misericordis, per gratiam Dei unius, potentis, exsuperantis, victoris, perpetui, cujus regni non est finis.

Gratias ei agimus perpetuas, cujus gratia super totum mundum. Deprecamur eum ut infundat orationem suam super prophetas suos, & maxime super instructorem nostrum, nuntium suum Mahometum prophetam, quem misit pro correctione legis, quam facit apparere super cunctas leges. Notum (a) autem regi sincero, potenti, magno, amico, amabili regi Alemanniæ, quod quidam homo Henricus nomine venit ad nos, dicens se nuntium vestrum esse, & dedit nobis quandam cartam, quam dixit esse vestram. Nos fecimus legi cartam, & audivimus eum viva voce loquentem, & verbis quæ ore dixit, verbis respondimus: sed hoc est responsum cartæ. Quod si computatis eos qui vobiscum concordant veniendi super nos, & eos nominatis & dicitis, rex talis terræ & rex alterius terræ, & comes talis, & comes talis, & tales archiepiscopi, & marchiones & milites. Et si nos volumus enumerare eos qui sunt in nostro servitio, & qui sunt intendentes nostro præcepto, & parati nostro sermoni, & qui dimicarent coram manibus nostris, non posset hoc in scriptum redigi. Et si Christianorum computatis nomina, Sarracenorum sunt plura & plura abundantia quam Christianorum. Et si inter nos (b) & vos quos nominastis Christianos mare est, inter Sarracenos qui non possunt æstimari non est mare inter eos & nos, (c) nec ullum impedimentum veniendi ad nos. Et nobiscum sunt Bedewini, quos si opponeremus inimicis nostris, sufficerent: & Turkemanni (d) quos si effunderemus super inimicos nostros, destruerent eos. Et rustici nostri, qui dimicarent strenue si juberemus contra gentes quæ venirent super terram nostram, & deprædarentur de ea, & exterminarent eas. Et quomodo (e) non habemus nobiscum soldarios bellicosos, per quos terram apertam habemus & acquisivimus, & expugnamus inimicos. Et hi & omnes reges paganismi non tardabunt, cum eos summonuerimus, nec morabuntur, (f) cum eos vocaverimus. Et vos cum congregati fueritis, sicut carta vestra dicit, & ducetis exercitum (g) multitudinem, sicut nuntius vester narrat, obviabimus vobis per potentiam Dei. (h) Nec sufficit nobis terra ista quæ est maritima, sed transibimus voluntate Dei, & obtinebimus terras vestras universas fortitudine Dei. Nam si veneritis cum toto posse vestro veneritis, & præsentes eritis cum omni gente vestra, & scitis quod in terra vestra nullus remanebit qui se defendere possit, nec terram tueri. Et quando Deus victoriam nobis sua fortitudine de vobis donaverit, nihil amplius erit, quam ut terras vestras libere capiamus fortitudine sua & voluntate. Adunatio enim legis Christianorum bis venit super nos in Babyloniam, una vice apud Damiatam, & altera apud Alexandriam (k) & erat in maritima terra Jerusalem & in manu Christianorum. In terra Damasci & in terra Sarracenorum in singulis castellis singuli erant domini sibi prospicientes. Nostis qualiter Christiani utraque vice redierunt, & ad quem exitum venerunt. Et hæ (l) nostræ gentes repletæ sunt cum regionibus suis, & Deus adunavit nobis regiones affluentes, & coadunavit eas longe lateque in potestate nostra: & Babyloniam cum pertinentiis suis, & terram Damasci, & maritimam Jerusalem, & terram Gesiræ (l) & castella sua, & terram Roasiæ cum pertinentiis, & regnum Indiæ cum pertinentiis suis, & per gratiam Dei hoc totum in manibus nostris, & residuum regnorum Sarracenorum nostro præcepto tenetur. (m) Nam si mandaremus excelsis regibus Sarracenorum, non retraherent se a nobis. Et si summoneremus Calipham (n) de Baldach, quem Deus salvet, veniret ad nos (o) de sede excelsi imperii sui, & surgeret, & veniret in auxilium excellentiæ nostræ. Et nos obtinuimus per virtutem Dei & potentiam Jerusalem & terram ejus. Et remanent adhuc in manibus Christianorum Tyrus, Tripolis & Antiochia, & de his nihil est aliud nisi ut occuparentur. At tamen si bellum volueris, & si Deus voluerit, ut sit per voluntatem suam quod totam terram Christianorum acquiramus, obviamus per virtutem Dei, (p) sicut scriptum est in lege nostra. (q) Verum si nos de bono pacis requiratis, mandabitis præceptoribus dictorum trium locorum ut nobis ea sine contradictione consignentur, & vobis Sanctam Crucem reddemus, & liberabimus omnes captivos Christianos qui sunt in tota terra nostra, & permittemus vobis ad sepulcrum esse unum sacerdotem, & reddemus abbatias quæ solebant esse tempore paganismi, & bonum eis (r) faciemus, & permittemus venire peregrinos in tota vita nostra, & habebimus vobiscum pacem. (s) Quod si carta quæ ad nos venit per manum Henrici nominati, sit carta regis, scripsimus cartam istam pro responso, & Deus conjungat nos ad consilium suum sua voluntate.

a Apud [illegible] ... b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g Apud [illegible] ... [illegible]

k [illegible] ... l Apud [illegible] ... m [illegible] n [illegible] o [illegible] p Apud [illegible] q [illegible] r [illegible] s [illegible]

Nn iij

Carta hæc ſcripta fuit anno adventus A prophetæ noſtri Mahumeti quingenteſimo [a] LXXXIV gratia Dei ſolius, (a) & Deus ſalvet prophetam noſtrum Mahumetum & ſuam progeniem, & ſalvet ſalvationem ſalvatoris Domini excelſi regis, victorioſi, adjuvatoris, vendici verbi, comptoris, vexilli vexilliferi veritatis, correctionis orbis & legis, ſoldani Sarracenorum & paganorum, ſalvatoris duarum ſanctarum domorum, & ſancta domus Jeruſalem, patris juſtorum Joſeph filii Job* ſuſcitatoris progeniei Mirmiraceni. * f. Jacii.

(a) Quæ ſequuntur deſiderantur apud Baronium.

GUILLELMI
ARCHIEPISCOPI TYRIENSIS
CONTINUATA BELLI SACRI HISTORIA, GALLICO idiomate ab antiquo auctore ante annos cccc. conſcripta.

Ex mſ. codice illuſtriſſimi domini Gaſtonis de Noailles *quondam epiſcopi Catalaunenſis.*

OBSERVATIO PRÆVIA.

INTER editos a Jacobo Bongartio Belli ſacri ſcriptores, maximo fuit ſemper in pretio Guillelmi Tyrienſis archiepiſcopi hiſtoria, cum propter rerum quas tractat multitudinem & varietatem, tum propter auctoris ipſius gravitatem, quæ certe tanta fuit, ut dictus ſit to- Bongart. in præf. tius hiſtoriæ princeps, doctrina non vulgari & ſupra ſæculum illud amœna, experientia varia, acri vir judicio, quantumque licet judicare vita & ingenio probus, dictione etiam elegans & gravis. *Opus autem ſuum in duos & viginti libros diſtribuit, inceptoque vigeſimo tertio necdum abſoluto ex hac vita migravit. Hos autem libros in veteri codice illuſtriſſimi domini Gaſtonis* de Noailles *quondam epiſcopi Catalaunenſis ante annos quadringentos ab auctore anonymo Gallice redditos cum interpolationibus quibuſdam reperimus, qui etiam Tyrienſis archiepiſcopi hiſtoriam ad annum* MCCLXXV. *uſque continuavit, opus ſane omnium, qui illud legerunt, judicio publica luce non indignum. res quippe in Oriente geſtas per annos circiter centum accurate deſcribit, multaque refert quæ alibi facile non reperias. Res etiam Conſtantinopolitanas, Gallicanas, Anglicanaſque & quæ imperium ſpectant paſſim attingit.*

Integrum interpretis opus ſuadebant nonnulli ut hic daremus, maxime cum plura verſioni ſuæ, quæ a Tyrio exulant, immiſcuerit. Verum ab hoc nos propoſito deterruere non pauca. 1°. Immenſa operis moles. 2°. Antiquiſſimum idioma Gallicum quod non niſi magno labore intelligi poteſt. 3°. Quod ea quæ Tyrio auctor immiſcuit aliunde forſan innoteſcere poterunt. Sufficiat igitur hic continuatam Guillelmi Tyrienſis archiepiſcopi hiſtoriam edere, ad cujus faciliorem intelligentiam vocum exoticarum gloſſarium ſubjungemus.

De tranſlatoris vero ætate duo poſſumus certò definire. Primò, quod

ſaltem attigit annum MCCLXXV. quo opus ſuum abſolvit. Secundo, quod ante annum MCCXCV. ſupremam operi ſuo manum appoſuit. Eo quippe anno ſcriptus eſt codex quo uſi ſumus, ad cujus calcem hæc legimus: Ceſt livre fu eſcrit & accompli à Rome l'an de l'Incarnation noſtre Seignor Jesus-Christ MCCXCV. u mois de Mai, u tans du pape Boniface huitiſme, nes d'une cite qui eſt en Campagne, qui a nom Anaigne, qui fu eſlut apres pape Celeſtin le quint, qui ot nom frere Pierre de Moron, qui renunça en la cite de Naples.

Circa hæc tempora contigit infauſtum toti orbi Chriſtiano excidium Acconis civitatis, quæ ſola ex univerſo regno Jeroſolymitano fidelibus ſupererat. Excidii illius narrationem duobus libris reliquit poſteritati auctor anonymus & coætaneus, qui res ut ab oculatis acceperat teſtibus ſcripto tradidit. Ejus lucubrationem ex tribus mſſ. codicibus invicem collatis, uno Leodienſi inſignis monaſterii S. Jacobi ordinis S. Benedicti, altero Pariſienſi regii collegii Navarræ, tertio bibliothecæ Victorinæ, qui omnes auctoris ævo ſunt exarati, ſubjiciemus. Hanc ſequetur tractatus ſeu hiſtoria cladis urbis Conſtantinopolitanæ anno 1453. a Turcis expugnatæ, quam ex mſ. Rubeæ-vallis prope Bruxellas perhumaniter nobis deſcripſit ejuſdem aſceta & procurator vir cl. dominus Wachtre.

GUILLELMI TYRII

continuata belli ſacri hiſtoria, Gallico idiomate ab antiquo auctore deſcripta.

Si granz haine eſtoit entre le roi & le conte de Jaffe, que chaſcun jor creiſſoit plus & plus, & juſque à tant eſtoit la choſe venue, que le roi queroit achaiſon par quoi il peuſt deſevrer tot apertement le mariage qui ſert entre lui & ſa ſeror. Il requiſt le patriarche, qu'il les ajornaſt, & diſt qu'il voloit acuſer ce mariage, moſtrer par raiſon qu'il n'eſtoit ne bon ne loial. Li cuens oi ce dire, ſi ſe parti des autres barons tot celeement, & s'en vint en Jeruſalem, ou ſa fame ſejornoit lors, & li pria mult que le ſe partiſt de la vile ainçois que le roi veniſt, qui retornoit de ſon oſt. Car il doutoit que ſe le roi la trovoit iluec, qu'il ne la laiſſaſt pas revenir à lui, por ce li prioit mult que ele le ſuiſt à Eſcalone ou il s'en ala tot droit. Le roi oi dire, que le cuens s'eſtoit partis de l'oſt, ſi envoia meſſages apres lui, qui le ſemonſtrent de venir a ſa cort. Cil reſpondi qu'il ne pooit aler, parce qu'il eſtoit dehaitie. Pluſors meſſages i envoia les uns apres les autres, que onques amener ne le porent, car il s'eſcuſoit tozjors de ſa maladie. Le roi diſt que puiſqu'il ne voloit venir à lui, il iroit à lui parler & ſemondroit il meiſmes. Li baron li firent. Il ſe vint tot droit a Eſcalone, mais il trouva les portes mult bien fermees, il appela & commanda que l'en li ouvriſt, trois fois toucha de ſa main la porte, mais nun ne vint. Avant que ſon commendement feiſt, li borgois de la ville eſtoient montez ſur les murs & ſur les tornelles, ne ne s'oſoient movoir, ains aten-

A doient la fin de cele choſe. Le roi ſe parti d'iluec mult coroucez, & s'adreceа por aler à Jafe. Ains encontre chevaliers & borgois de la cite, qui ſe meterent en tant point de contredit, li baillierent la cite a ſon oes, & i miſt ſon baillif. Puis ſe parti d'iluec & vint en Acre, & fiſt ſemondre iluec un grand parlement de ſes prelaz & de ſes barons.

Quand ils furent aſſemblez, le patriarche priſt avec lui le maiſtre du Temple & le mai-

B ſtre de l'Oſpital, ſi s'en alerent tot droit devant le roi, & li prierent mult humblement, & s'enclinerent au pie qu'il pardonaſt ſon mautalent au conte de Jaffe, & vouſiſt qu'il veniſt devant lui. Le roi ne les en vout eſcouter, ainçois lor reſpondi tout plainement qu'il n'en feroit riens. Cil orent grant deſdaing de ce que homme qui eſtoit en ſi povre point de ſon cors portoit encore ſi grant rancune en ſon cuer. Par corouz ſe par-

C tirent de la cort, & s'en iſſirent hors la cite. Le parlement devoit eſtre aſſemble, parce que l'on devoit envoier bons meſſages as princes de France, & des autres terres, por eus requerre, qu'il ſecoruſſent le pais Jesus-Crist & ſa gent.

Le patriarche, quand l'en dut premierement parler de cele beſoingne, commença l'autre que je vous ai dite, & parce que le roi ne vout riens faire por li, s'en parti d'iluec

D lui & ſes compaignons. Ce furent li dui maiſtres du Temple & de l'Oſpital, ſi mut rien fu de la beſoingne porce qu'il eſtoient enſemble. Le cuens de Jaffe oi dire que le roi ne voloit avoir nul merci de lui, & que por amor ni por priere ne pooit avoir ſa pes. Deſſors ſe porpenſa comment il le porroit corocier. Il priſt chevaliers avec lui tant comme il en pot avoir, & s'en ala tot droit vers le chaſtel du Daron. Iluec s'eſtoient logiez

Turs d'Arabe, que l'on apele Bedoins, & A gardoient grant planté de beſtes par les paſtures : car il avoit tant donné de l'or au roi, qu'il les i ſoffroit, & avoit en ſon conduit. Sus ce eſtoient tout ſeur, & ne cuidoient avoir garde de nullui. Li cuens & li chevalier vindrent tot ſoudainement ſur ceux, & les ſurpriſtrent, aucuns en occiſtrent, & toute la proie emmenerent quant qu'il trouverent de robes & d'avoir enporterent à Eſcalone.

La novele en vint au roi, qui en fut mout B dolens : ſi manda le conte de Triple, & porce qu'il le ſot en ſon ſens & en ſa loiauté, tantoſt li bailla tot le pooir & toute la baillie du roiaume. Trop en orent grant joie li baron & li menu pueple, porce qu'il avoit dit dès ançois que autrement ne pooit eſtre la terre en bon point. Tandis com l'on du roi eſtoient ſi ſes puiſſant, ſe tot le fes & le gouvernement des beſoingnes n'eſtoient baillees au conte de Triple.

Hic deficit in editis Guillelmus Tyrius.

Li cuens de Triple reſpondi que volentiers en recevroit la baillie, parce qu'il ne fuſt C garde de l'enfant : porce que ſe li enfes moroit par avanture dedens dix ans, que on ne deiſt qu'il fuſt mort par lui. & ſi voloit que li chaſtel & li fermetes fuſſent mises en la main de l'Oſpital & du Temple, qu'il n'en voloit pas eſtre meſtreus, ne que l'on parlaſt ſus lui mal e mauvaiſtie, & ſi voloit eſtre aſeur ou il ſe rendroit, ſil li roiaume metoit nul coſt, qu'il n'avoit lors nulles trives as Sarrazins, ne la terre n'eſtoit pas rendant, qu'il peuſt oſt tenir contre les Sarrazins ſans grant couſt, porce voloit com D l'aſſeuraſt d'avoir la baillie dix ans, en tel maniere, que ſi li enfes moroit dedens dix ans, la baillie revenroit auſſi comme devant, juſqu'à celle hore, que par le conſeil de l'apoſtole de Rome & l'empereur d'Alemangne & le roi de France, & le roi d'Engleterre ſeroit jugiez le roiaume à une des deus ſerors, ou à la ſoue qui eſt mainee, ou à la mainznee, porce que le roi Haimeri ſa part de la terre à la mainznee ſeror, ainz qu'il fuſt roi & la mainznee fu de roi & de Rome : porce ne s'accorderent mie li baron, que l'un ſeror ſe fu, ſe li enfes moroit, ſans le conſeil de ces quatre que je vous ai nommés, & porce l'ama ainſi le cuens de Triple, qu'il ne voloit mie qu'il i euſt diſcorde en la terre, ſe li enfes moroit, & porce en voloit eſtre tenant de ce ainz que les quatre i euſſent mis conſeil.

Ceſte choſe fu au gré du roi & des barons tot ainſi comme le cuens le deviſa. Dont atirent que le cuens Jocelin qui eſtoit oncle à la mere à l'enfant le garderoit, & que le cuens de Triple auroit Baruth & les garandir, porce que cil metoit couſt u roiaume, par les barons de la terre fuſt aſeurt la tant qu'il l'auroit en ſes cous.

A Quand ainſi orent atiré lor afaire, ſi commanda le roi que l'en coronaſt l'enfant. L'en le mena au Sepulcre, & le corona l'en. Si le fiſt l'en porter à un chevalier entre ſes bras juſqu'au temple *Domini*, porce qu'il eſtoit petit, qu'il ne voloit mie qu'il fuſt plus bas des autres. Le chevalier eſtoit grant & eſlevé, & ſi avoit nom Belian d'Ibelin, un des barons de la terre. Coſtume eſt en Jeruſalem quand le roi porte corone au Sepulcre, il la porte en ſon chief de ci au temple où Jesu-Crist fu offert. là ſi offre ſa corone, B mais il l'offre par rachat. Auſi voloit l'en faire que tantoſt comme la fame avoit ſon enfant maſle, que ele l'offroit premierement au temple, ſi le rachetoit d'un aignel, ou de deus colombiaus, ou de deus tourtereles. Quand le roi avoit offert ſa corone au temple, ſi avaloit uns degrez qui ſont dehors le temple, & entroit en ſon palès, u temple de Salemon, où li Templiers manoient. Là eſtoient mises les tables por mengier, ou le roi s'aſſeoit & ſi baron, & tuit cil qui mengier voloient. Sont ſeulement li borgois de C Jeruſalem qui ſervoient, que tant devoient il de ſervice au roi, que quand le roi avoit porte corone, qu'il ſervoient là & ſes barons au mengier. Ne demora gaires, puiſque le jone roi ot porté corone que le vaccent meſel fu mort. Devant ce qu'il fuſt mort, manda-il touz les barons, qu'il veniſſent à lui en Jeruſalem, & il i vindrent. A ce point qu'il i vindrent treſpaſſa li roi meſiaus de ceſt ſiecle, & furent tuit à ſa mort li baron de la terre. L'endemain l'enfouirent u moD ſtier du Sepulcre, là ou les autres rois ont eſte enfouis puis le tans au roi Godefroi de Buillon. Il eſtoient enfouis entre monte Calvaire là où Jesu-Crist fu mis en crois, & le ſepulcre où il fu couchié, & tot eſt dedens le meſtier du Sepulcre, monte Cauvaire & Golgotas.

Hic incipit Liber xxiii

1 Quant deque le roi fut mort, & li enfes ot porte corone, ſi fiſt il faire à touz les barons de la terre feute & homage com à ſeignor & à roi : apres le fiſt faire au conte de Triple com de baillif, & ſi fiſt jurer à touz les barons & as chevaliers de la terre qu'il E aideroient, ſi com il avoit eſté dit, des deus ſerors, & tenroient & aideroient au conte de Triple la terre à maintenir & à garder, ſi li enfes moroit dedens dix ans. Quant li roi meſiaus fu mort, & li enfes ot porté corone, ſi le charja lui au conte Jocelin à garder, & il l'enmena en Acre. Si le garda au mieus qu'il pout, & le cuens de Triple fut baillif de la terre. [illegible]

Il avint cel premier an, qu'il ne plut point en la terre de Jeruſalem, ne que es citernes ot receu lou point d'eue, ſi que n'avoit por boire fors mult pou. En Jeruſalem avoit lors [illegible]

un

un borgois qui mult volentiers faiſoit bien por Dieu. Cil avoit nom Germain. Il avoit en Jeruſalem en trois lieus caves de marbre, entailiees en maiſieres; & ſi avoit en chaſcunes des trois caves deus bacins en chaaines, & les faiſoit tous jors tenir touz jors pleins d'eue. La aloient boivre tuit cil & toutes celes qui boivre voloient. Quant Germain vit que en ſes ciſternes n'avoit guaires d'eue, & qu'il ne ploveit point, ſi en fu mult corroucies & dolens, porce qu'il avoit grant paor qu'il ne perdiſt l'aumoſne qu'il avoit commencie à faire as povres gens, por l'amor de Dame Dieu. Il oï bien dire ce qu'il avoit oï dire as anciens hommes de la terre, que de deſous la fontaine de Syloe avoit un puis ancien que Jacob fiſt, & eſtoit couvers & empliz, & gaagnoit l'on pardeſſus, & à peine ſeroit trovez. Lors fiſt li prodome ſa priere à noſtre Seignor, qu'il li donnaſt ce puis trover, & qu'il li donnaſt maintenir le bien qu'il avoit commencie à faire, & qu'il li aidaſt faire par ſon plaiſir que ſon povre pueple euſt ſecors d'eue. Lendemain par matin ſe leva, & ala au mouſtier, & pria Dieu qu'il le conſeilliſt. Apres ce ſi a en ſa place, & prit ouvriers, & s'en ala en ce lieu où on li avoit dit que cil puis eſtoit. Si fiſt tant que on trouva le puis. Quant il l'out trouvé, ſi le fiſt vuider & maçonner de noef, & tot à ſes cous. Puis fiſt faire pardeſſus une roe, ou il avoit pos que un cheval tornoit, que li pos plain eſtoit venant à mont & li vuit aloient à val, & ſi avoit ſon fait mettre cuves de pierre la ou cele eue cheoit que l'on traioit du puis, & la venoient tuit cil de la terre qui voloient de l'eue, ſi en portoient en la cite. Li borgois faiſoit traire chaſcun jor & mener à ſes chevaus, & donnerent à tous ceus qui prendre en voloient, & toſt à ſon coſt, tant que Dame Dieu lor envoia pluie es ciſternes. & encore ne s'en faiſoit pas à tant le prodome, ains avoit deus ſommiers & trois ſergans, qui ne faiſoient autres choſes que porter eue en ces cuves qu'il avoit en la cite, por abevrer la povre gent. Cil puis dont il faiſoit traire cele eue avoit bien [illegible] toiſes & plus de parfont. Puis le depecerent & emplirent Creſtien, quant il oirent dire que li Sarrazin d'Egypte venoient la cite aſſegier.

§ Or vous dirons de la fontaine de Syloe qui pres du puis eſt. Ele n'eſt mie bonne à boivre, ains eſt ſalee. De cele eue arouſoit l'on les cortils de la cite. Si en lavoit l'on les draus & en abevroit l'on les chevaus & les beſtes qui eſtoient en la valee eſtoient. Cele fontaine ne cort mie le ſamedi, ains eſt toute coie. Si vous dirai qu'il avint à cele fontaine. Un jor au tans que Jesus-Christ aloit par terre, eſtoit un jor en Jeruſalem entre les apoſtres. Si paſſerent parmi une rue, & virent un homme n'avoit nus yeus. Lors demanderent li apoſtre à Jesus Christ, ſi ce eſtoit por li pechiez de ſon pere ou de ſa mere, ou de parens qu'il euſt, qu'il eſtoit ſans yeus. Jesus Christ reſpondi, que ce n'eſtoit pas por le pechie du pere ne de la mere, ne de parens qu'il euſt, mais por ce qu'il ovraſt en lui. Lors Jesus Christ eſcopi à terre & priſt un pou de boe, ſi la miſt la ou les yeus deuſſent eſtre, & li diſt qu'il s'en alaſt à la fontaine de Syloe, & ſe lavaſt. Il ala & ſi ſe lavaſt, & ſi vit. Dont revint arriere en la cite de Jeruſalem à ſes parens, qui mult s'emerveillerent de ce qu'il avoit veue, & li demanderent comment c'eſtoit, & il lor conta, & il ne le voloient mie croire, ains manderent ſe il eſtoit certain que ce fuſt il. Et il diſtrent que oïl. Or vous dirons du conte de Triple, qui baus eſtoit du roiaume de Jeruſalem. Quant le cuens vit qu'il ne plovoit point, & que li ble ne creſſoient, que ſeches eſtoient, ſi ot paor de chier tans. Il manda les barons de la terre & les maiſtres du Temple & de l'Oſpital Saint Jehan du Segnor, que conſeil donrez vous de ce qu'il ne pluet, ne li ble ne creſſent? J'ai paor que li Sarrazin ne s'aperçoivent que nos avrons chier tans, & qu'il ne nos corrent ſus, quel conſeil en donrez vous? Feras je treves as Sarrazins por paor de chier tans? Li baron li loerent qu'il feiſt treves à Salahadin, & il les requiſt, & Salahadin li dona volentiers juſques à iv. ans. Quant il ot treves entre les Sarrazins & les Chreſtiens, li Sarrazin amenerent tant de viandes as Chreſtiens, que bien tant vivent durement, & ſe ce n'euſt fait treves, tuit fuſſent mort de faim. Dont li cuens de Triple por ces treves qu'il fiſt as Sarrazins fu mult amez des gens de terre, & mult l'en orerent de beneiçons. Je vous avoie oblie à dire quand je vous parlai de la fontaine de Syloe, d'une aumoſne que li borgois de Jeruſalem faiſoient. Mes or la vous dirai. Et à cele fontaine la faiſoient le jor com liſt l'evangile du povre homme à qui Jesus Christ rendi la veue d'un pou de boe, & il ſe r'ala laver à la fontaine de Syloe, & ſi lavaſt, & il ſi fiſt, ſi ot veue & ſi vit; & por ceſte remembrance faiſoient li borgois de Jeruſalem ceſte aumoſne que je vous dirai. Il faiſoient mener cuves ſur la fontaine, ſi les faiſoient toutes emplir de vin, & ſi faiſoient les ſommiers charger de pain & de vin, & mener en cele place, que toutes les povres gens qui venoient avoient du pain & du vin à grant plente, & l'argent avec, & ſi i aloient les hommes & les fames à proceſſion à celui jor, & por faire ceſte aumoſne.

§ Je vous ai dit de l'aumoſne que l'on faiſoit à la fontaine de Syloe. Or vous dirai d'un haut homme de Lombardie, qui avoit nom Boniface, qui eſtoit marchis de Monferrat. Cil marchis eſtoit aiel le roi Bauduin, quant il oï dire que ſon niez eſtoit rois de Jeruſalem, ſi en fu lie mult & joians,

[illegible]

il se croisa & laissa sa terre a son ainsné fils. Si passa outre mer. Quant il fu arrivé, le roi & le comte de Triple & tuit li baron de sa terre le receurent mult honnorement, & furent molt lies de sa venue. Lors li donna le roi un chastel, qui est es deserts deça le flum, pres de la ou Dieu jeuna la quarantaine. Cil chastel si est a sept milles de Jerusalem, & a trois milles du flum, & siet en une haulte montagne, si l'appelle l'en Saint Helye, & porce l'appele l'en ainsi, que l'on dit, que c'est le lieu ou Helye jeuna xl. iors & p... s'endormi, & que Dieu li envoia dont une piece de pain & de l'eau en un vessel. Si le fist esveiller a l'angele, porce qu'il beust & mengast. il but & menga. Et porce avint la ou cil chastel est, l'apelent cil du pais S. Helye. Cil Boniface le marchis avoit un fils, qui avoit nom Conrat. Cil se croisa por aler en sa terre d'outre mer apres son pere, & por veoir son neveu qui estoit roi de Jerusalem. Il mut & se mist en mer. Adonc ne voult mie nostre Sire qu'il passast. Ains le envoia un tans qu'il se mena en Constantinople, porce qu'il avoit porveue la perdicion de la terre, & par celui Conrat en seroit secourue une partie si com vous orrez avant. Nostre Sire ne voult pas toute destruire, ains en laissa un pou ausi com il fist au fis Salomon. Car Dex se corroça a Salomon por le pechie de luxure qu'il ot fait d'une fame païene qu'il tenoit, qu'il ne deust pas tenir. Tant l'amoit qu'il fist faire por lui trois mahommeries sur trois montagnes dont chascune est a trois milles de Jerusalem. Dont nostre Sire se corouça plus de sa mahommerie qu'il avoit fait au Mont Olivete, que de tout l'autre pechie qu'il avoit fait devant. Porce que de Mont Olivete monta il es ciex par devant les apostres quant il fu relevez de mort a vie, & descendra au jugement. Lors dist nostre Sire a Salomon, qu'il l'avoit corroucie, & se por le grant amor qu'il avoit eue a son pere David ne fust, il le destruisist du tot. Mes ne s'en vengeroit a tant a son vivant. Mes bien saichiez que apres lui ne tenroit mie le roiaume son fil fors tant seulement un pou, & de ce petit li laissoit por l'amor qu'il avoit eue a son pere David. Ausi ne voult pas nostre Sire la Chrestienté destruire du tot por aucun preudome, qui en la terre estoit. Ausi com il laissa au fils Salomon por David, auçon laissa une cite qui a non Sur par Conrat, qui en Constantinople estoit, si com vous orrez apres. En ce point que Conrat fu arrive en Constantinople estoit Quirsac empereor, & n'avoit pas encore les eus crevez. Il avoit un haut home en Constantinople, qui avoit nom Livernas, qui avoit este cosin l'empereor Manuel. Cil Livernas s'estoit repost, & destorné au tans que Andronnes estoit empereor, & porce se destorna il que Andronnes ne le desheritast ausi com il avoit fait ses parens. Quant cil Livernas oi dire que Andronnes estoit mort, & cil Quirsac estoit empereor, & qu'il avoit a Andronnes ainsi le teste coupee, si comme je vous dirai. Car quant Andronnes ot la teste coupee, ... Alexe qui avoit l'empire de Constantinople en sa garde & l'enfant qui fu fil l'empereor Manuel, il le porpensa d'une grant traison & par le conseil d'un bien escrivant qui avoit non Langosse, fist une nuit prendre le jeune enfant, qui baron estoit, a la fille le roi Loeis de France*, qui devoit garder en bonne foi, & mettre en un sac & porter par mer en un batel, & fist geter ens, si fu noiez. Ainçois que ceste chose fust faite, manda Andronnes les parens l'empereor, & ausi com il venoient les faisoit mettre en une chartre, & lors faisoit les eus crever, & as uns, & as autres il faisoit les nes coper & les baulevres. Ainsi fist ... partout des parens l'empereor, puis fu il empereres & porta corone a moustier de S. Sophie, & fist tant de malice com vous orrez.

4 Quant Andronnes fu empereor en Constantinople, il ne demoroit bele nonne en abaie, ne fille a chevalier, ne a borgois, se ele li plaisoit, qu'il ne la preist a force & geust a lui. Trop fu hais de tot por sa malice qu'il faisoit. Un jor avint que Langosse vint a lui, si li dist: Sire, il a en ceste ville un chevalier qui fu parent l'empereor Manuel, se vous m'en creez vous le manderez, & mettrez en prison, ou vous le ferez ocirre. Car je sai vraiement, se vous le laissez ainsi il vous guerroira, que il est tous de puissance. L'empereres li manda qu'il venist parler a lui. Cil chevalier avoit nom Quirsac, & avoit un frere qui avoit nom Alexe. Quant Quirsac oi ce mandement, il dit au message qu'il s'en alast, & il iroit apres lui. Lors manda son frere & ses compagnons, & lors dist que ainsi l'avoit l'empereor mande. Je sai bien, dist il, que se ie fui venus a l'empereor il me fera occirre, quel conseil me donnez vous? Son frere & ses compagnons li distrent: nous louons bien que vous i ailles, & nous irons avecques vous, & orrons qu'il dira. Puisque vous le loez, dist Quirsac, ie irai. Lors s'arma par dessous ses draps, & ceint s'espee. Si monterent il & ses compagnons, & vint a Blaquerne, ou l'empereor estoit. Blaquerne est un manoir l'empereor, qui siet au chief de Constantinople devers terre. Si comme Quirsac aloit a l'empereor, & il vint en une estroite rue, si encontra Langosse qui s'en aloit a son ostel. Quirsac vit que Langosse ne pooit retorner, qu'il ne venist par lui. Il li corut sus & li copa la teste. Lors s'en torna arriere ferant des esperons, & crie sa espee traite aval la ville. Seignors, venez apres moi, car i'ai tue le diable. Quant le cri leva dans la ville, que Quirsac avoit occis Langosse, il alerent tuit apres lui a la boche de

[illegible]

le cors le roi en Jeruſalem, & li cuens de Triple ala à Tabarie. Lors ſaiſi li cuens Joſcelins la cité d'Acre, puis ala à Baruth, que li cuens de Triple avoit en gages. Si entra ens par traïſon, & la garni de chevaliers & de ſerjans. Après manda à la conteſſe de Jaffe ſa niece, que ele alaſt en Jeruſalem, & ſi chevalier tout: & quant li roi ſeroit enfouis, ſi ſaiſiſt la cité & ſe garniſt, & portaſt corone. Quant li cuens de Triple ſot que li cuens Joſcelins avoit ainſi erré, il manda tous les barons de la terre, qu'il veniſſent à lui à Naples. Il i alerent tout, fors ſeulement le conte Joſcelin & le prince Renaut. Li cuens Joſcelins ne vout pas laiſſier Acre, & la conteſſe de Jaffe fu en Jeruſalem, entre lui & ſon mari & ſes chevaliers, & fu enfouis ſon fils li rois [illegible] Bonifaces [illegible] & li patriarches, le maiſtre du Temple & cil de l'Oſpital.

Tempus / coronationis [illegible] (margin)

8 Quant li rois fu enfouis, la conteſſe de Jaffe vint au patriarche, & au maiſtre du Temple & à celui de l'Oſpital, & lor pria qu'il la conſeillaſſent. Li patriarche & li maiſtre du Temple li diſtrent que ele ne ſe eſmaiaſt, qu'il la corone[roient] [illegible] contre [illegible] tous ceus de la terre. Li patriarche par l'amor de la mere, & li maiſtre du Temple por la haine qu'il avoit au conte de Triple, remanderent le conte Renaut, qui eſtoit au Crac, qu'il veniſt en Jeruſalem. Il i vint, & ſi priſtrent conſeil, que la conteſſe manda au conte de Triple & as barons qu'il veniſſent à ſon coronement: car li roiaumes li eſtoit eſcheus, [illegible] les meſſages. Li barons reſpondirent qu'il n'i iroient pas. [illegible] envoierent [illegible] au patriarche & au maiſtre du Temple & de l'Oſpital, & deffendirent de par Dieu, & de par l'apoſtoile, qu'il ne coronaiſſent mie la conteſſe de Jaffe juſques à tant qu'il auroient conſeil de ceus dont il avoient fait le ſerement au tans le roi mezel. Li abes alerent en Jeruſalem por faire le meſſage. Li patriarche & li maiſtre du Temple diſtrent qu'il ne renonceroient ja lor ſerement, ains coroneroient la Dame. Li maiſtre de l'Oſpital ne vout onques eſtre, ains dit que ce ſeroit contre Dieu & contre lor ſerement. Lors furent fermees les portes de la cité, que nus ne pooit entrer ne iſſir. Car il avoient paour que li barons qui eſtoient à Naples à [illegible] milles d'illuec, n'entraſſent en la cité en demantiers que coroneroient la Dame, & qu'il ne meïſſent meſlee. Quant li barons qui eſtoient à Naples oïrent dire que ainſi eſtoit la cité en Jeruſalem fermee com nus ne pooit entrer ne iſſir, il veſtirent un ſerjant qui de Jeruſalem eſtoit nés [illegible] comme moine, & l'envoierent en Jeruſalem eſpier comment la Dame portera corone. Il i ala, ſi ne pout entrer parmi la porte. Il vint à la maladerie de Jeruſalem qui tient as murs. La avoit une poſterne parmi la qu'il entrent

en la cité. Si ſe tint vers le maiſtre de la maladerie, qu'il le meïſt ens par cele poſterne. Si ala au ſepulcre & ſi eſtut tant qu'il ot veu & ſeu ce porquoi l'en l'ot envoié. Li maiſtre du Temple & li prince Renaut prinſtrent la Dame & la menerent au ſepulcre por coroner. Quant la Dame vint au ſepulcre, li patriarche demanda au maiſtre du Temple les clés du treſor ou les corones eſtoient. Cil li baille, & puis manderent le maiſtre de l'Oſpital, qu'il baillaſt la ſoue clef, cil reſpondit qu'il n'en bailleroit point, ſe n'eſtoit par le conſeil des barons de la terre. Et lors li patriarche, li maiſtre du Temple & li prince Renaut alerent à li por les clés, mais li maiſtre ſe deſtornoit & ſe [illegible] ains qu'il [illegible] l'ouſſent trouvé. Lors li prierent qu'il lor baillaſt la clef. Il reſpondit qu'il ne lor bailleroit pas. Tant le prierent & amonneſterent qu'il jeta les clés qu'il tenoit en ſa main, par paour qu'en eulx rendiſt de ſa maiſon ne les preïſt & les bailla au patriarche. Il les geta enmi la maiſon. Lors les prist li patriarches & alerent au treſor, & en traſtrent hors deux corones & les porterent au ſepulcre. Li patriarche en miſt l'une ſor [illegible] autel & de l'autre corona la conteſſe de Jaffe.

Coronatio [illegible] [illegible] Jeruſal. (margin)

9 Quant la conteſſe fu coronee, li patriarche li diſt: Dame, vous eſtes fame, il convient que vous aiez avec vous qui voſtre roiaume vous aït à gouverner, qui maſle ſoit. Prenez ceſte corone & la donez à tel home qui voſtre roiaume puiſſe gouverner. Ele prit la corone, & apela ſon ſeignor qui devant lui eſtoit, & li diſt: Sire, venez avant & recevez ceſte corone, car je ne ſai ou je la puiſſe miex emploier. Cil s'agenoilla devant lui, & ele li miſt la corone en la teſte. Si fu rois & ele fu roine.

INCIPIT LIBER XXIII.

Barones [illegible] (margin)

1 Quant li ſerjans qui veſtus fu de robe de moine vit ce, ſi s'en retorna par la poſterne ou il eſtoit venu. Les malades le miſtrent hors, & s'en revint à Naples, la ou li baron eſtoient, & lor conta tout ce qu'il avoit veu. Quant Bauduins de Rames oï ce, que Gui de Luſegnan eſtoit roi de Jeruſalem, ſi diſt: c'eſt par ma convenance qu'il n'en ſera pas un an roi. Et il ne fut, car il fut coronés en mi Septembre, & perdi terre à la ſaint Martin bouillant qui eſt devant Aouſt. Lors diſt Bauduins au conte de Triple & as autres barons: Seignors, faites au mieux que vous porrez, que la terre eſt perdue, & je m'en irai hors, porce que je n'en veul avoir blaſme ne reproche, que j'aie eſté à la perdicion de la terre: car je conois tant le roi qui ore eſt à fol & à mauvais, que par mon conſeil ne par les vos il n'en ferait noient, ains voudra ouvrer par le conſeil de ceus qui riens ne ſavent, por ce voudrai je partir. Lors diſt li cuens de Triple: Sire Bauduin, aiez merci de la Creſtien-

te, & prenons conſeil comment nous porA rons la terre garantir. Nous avons ci la fille le roi Amauri & ſon baron Henfroi, nous prenons a Jeruſalem, & le coronne ons, car nous avons la force de tous ces barons & du maiſtre de l'Ospital, fors du prince Renart qui eſt avec le roi en Jeruſalem. J'ai treves a Saraſins & aurai tant com je voudrai, ne ne ſerons grevés par eux, ains nos aideront ſe meſtier en avons. Ainſi s'accorderent tuit & creanterent qu'il coroneroient lendemain Henfroi. Et quant Henfroi ſot que l'en le vouloit coroner, il ſe penſa qu'il ne porroit ſouffrir la paine de garder le roiaume, & la nuit monta il & ſi chevalier, & entrerent tant qu'il vindrent en Jeruſalem. Mes a lendemain quant li baron furent apareillié, & il vouloient Henfroi coroner, il oïrent dire qu'il s'en eſtoit alés en Jeruſalem. Quant Henfroi vint en Jeruſalem devant la roine qui ſa feme eſtoit, il la ſalua, mes ele ne le ſalua mie, porce qu'il ne eſtoit mie a li & n'avoit pas eſté a ſon coronnement. Il commença a grater ſa teſte auſi comme il eſtoit honteus, & dit: Dame, je n'en ... [illegible] com me voloit faire roi maugré mien, ſi m'en eſtoit force ſur. Puiſque vous avés ... [illegible] de la roine, je vous pardoins mon maltalent, mes faites homage au roi. Lors fiſt homage au roi, & remeſt avec la roine en Jeruſalem. Quant le cuens de Triple & li baron qui a Naples eſtoient, ſorent que Henfroi s'en eſtoit fui en Jeruſalem, mult en furent dolent, ne ne ſorent que faire. Lors diſtrent au conte de Triple: Sire, conſeilliez nous du ſerement que le roi meſiaus vous fiſt faire, car nos ne volons faire choſe ou nous aiens blaſme ne reproche. Li cuens diſt qu'il tenſiſſent le serement qu'il avoient fait. Li baron priſtrent conſeil, & diſtrent au conte: Sire, puiſque ainſi eſt qu'il a roi en Jeruſalem, nous ne poons regner contre lui que blaſme n'i aions. Si vous prions que vous ne nous en ſachiés mal gré. Mes alés a Tabarie, ſi ſoiés illuec, & nous irons au roi faire nos homages, & toute l'aide que nous porrons vous ferons, ſauves nos honors. & porchacerons que tous les couſtemens que vous avés mis en la terre dont le roi meſiaus vous miſt Barut en gage, que vous les r'aurés. A ceſt conſeil ne vout pas eſtre Baudouin de Rames.

2. Quant le cuens de Triple vit que les E barons li eſtoient tous a faillis, ſi s'en vint a Tabarie. & li baron alerent en Jeruſalem faire les homages au roi: fors ſeulement Baudouin de Rames, mes il i envoia un ſien fil jone, & diſt as barons qu'il prieſſent le roi, qu'il meiſt ſon fil en ſaiſine de la terre, & preiſt ſon homage. Quant li baron orent fait homage au roi, ſi li prierent du fil Baudoin de Rames, qu'il le miſt en ſaiſine de la terre ſon pere, & receuſt ſon homage. Le roi reſpondi, que en ſaiſine de la terre ne le metroit il pas, ne ſon homage ne recevroit il pas, juſque le pere li auroit fait homage, & lors ſi i avoit bon conſeil de mettre le fils en ſaiſine de la terre. Et bien ſceuſt Baudouin, que s'il ne li faiſoit homage, il ſaiſiroit ſa terre. Quant Baudouin entendiſt qu'il li convenoit faire homage au roi Guion, il fu mult dolent. Il vint devant le roi, ne ne le ſalua pas, ains dit: Roi Gui, je vous fais homage, com cil qui de vous ne voudra tenir terre. Ainſi fiſt Baudouin de Rames ſon homage au roi, mes il ne le beiſa pas, ains fiſt ſon fil reveſtir de ſa terre, & faire ſon homage. B Lors s'en iſſi, & bailla a Beleem Dibelim ſon frere ſon fil a garder o tote ſa terre, puis prit congié & s'en parti, dont ce fut grant domage a la terre, mes mult en furent les Saraſins liés, car il le doutoient plus que baron de la terre, & ſon frere Beleen. Si chevalier le convoierent tant qu'il fu hors du pooir le roi. Il prit congié a Beleen ſon frere & as autres chevaliers, & s'en ala au prince d'Antioche, qui bien le receut, & fu mult lié de ſa venue, & li donna li tant de terre qu'il n'avoit laiſſié. Or laiſſon ci de Baudouin de Rames, & di ron du roi Gui qui demoroit eſtoit en Jeruſalem.

C 3. Le roi Gui priſt conſeil au maiſtre du Temple qu'il porroit faire du conte de Triple, qui ne li voloit faire homage. Cil li conſeilla qu'il ſemonſiſt ſes os, & alaſt aſegier Tabarie. Quant le cuens de Triple ſot, que le roi avoit ſemons ſes os por venir ſus lui, il ne fu pas lié. Lors manda a Salahadin, qui ſires eſtoit de Damas, que le roi Gui avoit aſſemblé ſes os por venir ſus lui, & le prioit que s'il avoit meſtier de s'aide, qu'il le ſecouruſt. Salahadin li envoia chevaliers & ſerjans a armes aſſés, & li manda que ſi D le roi l'aſſeoit au matin, il le ſecorroit au veſpre. Lors manda Salahadin ſes os & les aſſembla a Belinas, une cité qui eſt a v. lieues de Tabarie. Le roi Gui qui ot aſſemblé ſes os a Nazareth, fu mult penſis. Beleen Dibelin vint a lui, & li diſt: Sire, porquoi avés vous ceſt oſt aſſemblé, ou volez vous aler? Il n'eſt mie tans de tenir oſt contre yver. « Le roi li diſt qu'il voloit aſegier Tabarie. Par quel « conſeil, fait dit Beleen, voulez vous ce faire? « ceſt conſeil eſt mauvés, ne onques ſage ho- « me tel conſeil ne vous dona, & ſachiés, fet-il, « que par mon conſeil, ne par le conſeil de « vos barons n'iporterés vous ja ſes pers, qu'il « a grand chevalerie dedens Tabarie de Cre- « ſtiens & de Saraſins, & vous avés pou de « gent por eux aſegier. Si ſachiés ſe vous i alés, « que ja por a en eſchapera. & ſe il com vous « l'aurés aſegié Salahadin le ſecorra a ſi grant « gent. Mes deſ-armés ceſt oſt, & mandés aucun « de vos barons aler au conte de Triple, ſi « ferons pes entre vos & li, ſe nous poons, « car la haine ne eſt pas bone. « Le roi crut « ſon conſeil, ſi departi ſes os & envoia a Ta-

Marginal notes (left): [illegible] (beside col. 1, line 2); [illegible] (beside col. 1, lines 19–20); [illegible] (beside § 2). (right): [illegible] (beside § 3).

baron ſes meſſages. Quant il vindrent au conte, il parlerent de pes. Le conte lor reſpondi que autre pes il ne feroit devant que il ſe ſeroit eſlargi de ce dont l'en l'avoit deſaiſi, puis ſe [illegible] l'en retaiſſiroit, il feroit tant que le roi & li baron ſe en tendroient bien por. Li meſſages retornerent au roi & li conterent ce que il avoient trové. A tant demora [illegible] [illegible] tant l'en [illegible] jusques à la Paſque. Lors au diſt le [illegible] que Saladin envoit [illegible] querre [illegible] entrer en la terre [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Jeruſalem [illegible] [illegible] [illegible] demanda conſeil [illegible] [illegible] Saladin que aſſemblé avoit [illegible] por venir ſor lui. Li baron li loerent que il s'acordaſt au conte de Triple. Car autrement il ne ſe porroit pas tenir contre ſes ennemis. Car li cuens de Triple avoit grant terre à Saladin & eſtoit ſage home, & bon chevalier & [illegible] eſtoit bien de lui & il voiloit creire lor conſeil peuſt porroit donter les Sarrazins & il avoit perdu les meillors chevaliers de ſa terre [illegible] eſtoit Baudoin de Rames & [illegible] perdoit toute du conte de Triple [illegible] par avoir ſon per[illegible]. Le roi reſpondi que volentiers feroit pes à lui, & s'acorde tout à ce que à l'en metroit en bonne fin. Lors diſt au maiſtre du Temple & à l'arceveſque de Sur & à Balean d'Ibelin & à Renaut de Saiete que il s'acordaſſent au conte de Triple par tele pes & tel pes comme il ſeroient, il s'en alerent [illegible] [illegible] & s'en alerent la nuit geſir à Naples. Renaut de Saiete ala un autre chemin. La nuit diſt Balean à ſes compaignons que lendemain eſtoit la [illegible] [illegible] à la Feve, & il demorroit à Naples, ou il avoit à faire un pou, & il haſteroit tant, que il les ateindroit lendemain.

[illegible] Ci vous lairons un pou des meſſages & vous dirons d'un des fiz Saladin qui [illegible] à Damas eſtoit. Il manda au conte de Triple, que lendemain le laiſſaſt entrer en ſa terre des Creſtiens parmi ſa terre por faire une corſe. Quant li cuens oï ce, ſi fu mout dolent & penſa que ſe il l'en eſcondiſoit, il cheiroit perdre l'aide & le conſeil ſon pere Saladin, & ſe il le otroioit grant honte & [illegible] [illegible] en auroit de la Creſtienté. Apres ſe penſa que il en garniroit ſi les Creſtiens que il ne porroient avenir [illegible] [illegible] Saladin mangier ne l'en tenroit. Lors manda au fiz Saladin que bien li donnoit congié d'aler parmi ſa terre & d'entrer en la terre as Creſtiens par tel convenant que il au ſoleil levant paſſeroit le flum, & dedens ſoleil couchant ſe repaſſeroit arriere. Ne gardaſt de dans vile ne dedens maiſon riens ne prendroit, ne damage ne feroit. Ainſi ſe cremira le fiz Saladin & lendemain par matin paſſa le flum & s'en parti [illegible] Tabarie, & entra en la terre des Creſtiens. Le conte de Triple fiſt fermer les portes de Tabarie, que cil dedens ne iſſiſſent hors pour eus faire damage. Le conte savoit ja bien que les meſſages au roi qui venoient à lui. Por ce fiſt faire lettres, & les envoia à un chevalier de la terre qui eſtoit à Nazareth en garniſon & autres avec lui. & portoit ou il ſavoit que li Turc devoient aler, que por choſe que il veiſſent [illegible] ne iſſiſſent de lor viles ne de lor maiſons. Car li Turc devoient entrer en ſa terre, & que ſe ſemonſe eut il n'auroient garde, mes ſe il eſtoient hors à champ, l'en les prendroit tous & ociroit. Apres envoia au chaſtel de la Feve à ou li meſſages le roi eſtoient que lendemain ne ſe meuſſent. Quant le maiſtre du Temple oï que li Sarrazin devoient entrer en la terre, lendemain il envoia batant à un covent du Temple qui eſtoit à quatre milles pres d'illuec à une vile qui a nom Caco, & lor manda que [illegible] tout [illegible] veroient ſes lettres, montaſſent & vendiſſent à lui. Car lendemain par matin devoient entrer li Sarrazin en la terre. [illegible] tout li covent au le mandement du maiſtre, ſi monterent & vindrent à lui ainz que il fuſt mie nuit & ſe logerent devant le chaſtel. A lendemain matin monterent & alerent à Nazareth. Li chevalier de la garniſon de la Feve eſtoient quatre vingt & dix, que du Temple que de l'Oſpital, & prendrent à Nazareth quarante chevaliers qui eſtoient en garniſon illuec de par le roi. Il ſe partirent de Nazareth & alerent bien ſept milles avant envers Tabarie, & troverent les Sarrazins à une fontaine, qui a nom la fontaine du Creſſon. Car il eſtoient ja retornés adonques à [illegible] port por paſſer le flum & por entrer en lor terre, ſans ce que il euſſent fait mal damage as Creſtiens. Car li Creſtien s'eſtoient [illegible] garde com li cuens de Triple lor avoit mandé. Lors ſe feri li maiſtre du Temple & cil qui avec lui eſtoient es Sarrazins. Li Turc les reçurent hardiement & les encloſtrent, ſi que les Creſtiens ne porent entre eus. Car les Turc eſtoient bien ſept mil & li Creſtiens n'eſtoient que ſept vingt. La fu ocis le maiſtre de l'Oſpital & tuit les chevaliers du Temple & de l'Oſpital, fors tant ſeulement le maiſtre du Temple qui s'en eſchapa [illegible] [illegible] de chevaliers. & li quarante chevaliers qui eſtoient à Nazareth en garniſon de par le roi, furent tuit ocis. Quant li eſtoient du Temple & de l'Oſpital virent que lor maiſtres s'eſtoient ſi feru entre les Sarrazins & que il en avoient le pi[illegible], ſi corurent en [illegible] à tout lor harnois, ſi que du harnois as Creſtiens ne ot mie perdu.

[illegible] Or vous dirai que le maiſtre du Temple fiſt quand il paſſa Nazareth tot deſconfis. Il envoia à Nazareth un ſergent & fiſt crier parmi la vile, que tuit cil qui armes porront porter alaſſent apres lui au gaaing, car il avoit les Turs deſconfis. Cil le creurent & s'en iſſirent tuit de Nazareth qui aler povoient, & coururent tant que il vindrent la ou la bataille

avoit esté. Si trouverent les Crestiens mors & desconfis. Li Turc lor couperent [illegible] & les prisdrent tous. Quant li Coradin, li fils Salahadin ot nos Crestiens desconfis & ocis a l'aide de ses Turcs, il mist les testes des chevaliers du Temple & de l'Ospital, & les fist atachier a Turcs sus les fers de lor lances, & emmenerent les prisonniers liés, & passerent en cette maniere pardevant Tabarie. Quant cil de Tabarie virent que les Crestiens avoient esté desconfits, & que li Turc emportoient lor testes sus lor lances, & amenoient les autres pris & liés honteusement, trop orent grant duel. Ainsi passa le fils Saladin au soleil levant le flum, & le repassa devant le soleil couchant. Bien tint au conte de Triple son convenant. Car onques en chastel ne en maison ne en vile ne fist mal ne damages fors de ceus qu'il trouverent as champs. Ceste bataille fu a un vendredi en l'an de l'Incarnation de nostre Seignor [illegible] & quatre vingt & dis e sept, jor de la feste S. Jaque & S. Phelippe le premier jor de May. Or vous dirons de Beleen qui a Napes estoit remés. Quant vint a la matinee Beleen, si com il avoit en convent au maistre du Temple & de l'Ospital, mut de Napes por aler apres eus. Quant il ot erré deux milles, si vint a une cite qui a nom le Sabat. Il se pensa qu'il estoit haut jor, & qu'il n'avoit oï messe. Il torna a la maison l'evesque, & le fist lever, & parlerent tant ensemble que la grant heure passa. Lors fist l'evesque revestir un sien chapelain qui li chanta. Quant Beleen ot oï messe, si s'en ala grant aleure, tant qu'il vint au chastel de la Feve. La trova hors du chastel les tentes au covent du Temple tendues, & ne avoit nului qui li deist que ce povoit estre. Lors fist un sien vallet entrer dedens le chastel por enquerre que ce povoit estre. Le vallet entra el chastel, ne nului trouva qui novel les li deist de ce qu'il queroit, fors que deus malades qui gisoient en une chambre, cil ne l'en sorent riens dire. Cil revint a son Seignor & dist qu'il n'avoit trové qui riens li en seust dire. Lors ale[rent] vers Nazareth. Quant il orent un poi eslongnié du chastel de la Feve, un frere du Temple vint a cheval & vint grant erre jusques a eus. Beleen li demanda quels novelles. Il dist: mauvaises. & lors li conta comment le maistre de l'Ospital avoit le chief coupé, ne de tous les freres du Temple n'estoient eschapés que trois, le maistre du Temple & deus autres, & les chevaliers que le roi avoit laissiés en garnison en Nazareth estoient tuit pris & ocis. Quant Beleen oï ces novelles, mult ot grant duel. Il envoia un sien escuier a Napes a sa fame dire ces novelles, & qu'elle commandast que tous les chevaliers de Napes venissent a lui a Nazareth. Pres d'ilueq rencontra les escuiers & le harnois as chevaliers du Temple, qui eschappés estoient de la desconfiture. Le harnois que li freres ne [illegible] au Sabat por oïr messe, il fust bien venu a point a la bataille. Quant il fu venu a Nazareth, il ot si grant duel par la cité por ceus qui avoient esté mors & pris en bataille, que [illegible] avoit de maisons, dont il n'i eust de mors & de pris. La trova le maistre du Temple qui eschapés estoit. [illegible] Beleen [illegible] qu'il venissent a [illegible] au conte de Triple qui estoit a Tabarie, qu'il demorast a Nazareth. Quant li conte de Triple oï que Beleen n'avoit pas esté a la bataille, il en fu mult lie. A l'endemain li envoia cinquante chevaliers por lui conduire. Beleen demanda au maistre du Temple comment cele bataille avoit esté. Il dist que bien a estoient les Crestiens preus, & mult avoient ocis de Sarrazins, & desconfis les eussent, quant un embuschement qu'il avoient en une montaigne les encloïrent, par quoi il furent desconfis. Lors envoierent la ou la bataille avoit esté por les cors des chevaliers enfouir. & les enfouirent, & l'endemain murent l'arcevesque de Sur, Beleen d'Ibelin & le maistre du Temple por aler a Tabarie. Quant il vindrent hors la cité, le maistre du Temple retorna, porce qu'il ne pout chevauchier. Beleen & l'arcevesque alerent a Tabarie. Quant le conte sot qu'il venoient, il ala encontre mult dolent de l'aventure qui y estoit avenue le jor devant, & tot por l'orgueil au maistre du Temple. Il les recut honorement & les mena a son ostel. Lors conterent lor message. Le conte lor dist qu'il estoit mult dolent & honteus de l'aventure qui avenue estoit, & quant qu'il aorement entre eus il feroit. Car il savoit bien qu'il ne le mescontentieroient mie. Il a dit lors qu'il mist les Sarazins hors de sa cité & venist au roi, & tot aussi comme il voldroit mis en eus, il estoit mult en toute sa poësté. Le conte li accorda bien. Lors envoierent un message batant au roi, & li firent a savoir qu'il amenoient le conte avec eus.

Quant le roi oï ces novelles mult en fu lie. Il s'esmut de Jerusalem ou il estoit, & ala encontre le conte de Triple jusques [illegible]. Il s'encontrerent devant un chastel que l'en apele Saint Job, & de si loing com le roi vit le conte, il descendi a pié & ala contre lui. Quant le conte vit que il estoit descendu, il descendi aussi & vint contre lui. Quant l'un fu pres de l'autre, le conte s'agenoilla devant le roi. Le roi le releva & le baisa, puis retornerent a Napes. La pria le roi le conte au conte de Triples & as autres barons qu'il trouvoit. Le conte li loa qu'il semonsist ses os & assemblast a la fontaine de Saforie, car il savoit bien que Salahadin rassembloit ses gens & por entrer en sa terre. & il conseilla qu'il mandast au prince d'Antioche qu'il le secourust. Le roi fist ce que le conte li conseilla, & ala a

ſa force & toute ſes os. La ſi envoia le prince d'Antioche un ſien fils a tout L chevaliers. La patriarche ſe porter la vraie Crois en l'oſt, & manda au roi qu'il avoit eſſoine qu'il ne pooit aler. Ice fut aventure & prophetie que l'arceveſque de Sur dit quant on l'eſlut a patriarche, que Eracle avoit conquiſe la vraie Crois en Perſe & raportée en Jeruſalem, & que Eracles en geteroit & ſeroit perdue a ſon tans. De cele hore geta Eracles la vraie Crois hors de Jeruſalem onques puis ne retorna, ains fu perdue en la bataille, ſi com vous orres apres. Quant la ſainte Crois fuſt en l'oſt aportée, le maiſtre du Temple conſeilla au roi qu'il mandaſt par toute la terre, que tuit cil, qui ſous vodroient avoir, veniſſent a lui, & il lor donroit bon ſoud, & lors abandonneroit le treſor que le roi Henri d'Angleterre avoit en la maiſon du Temple.

Or vous dirai du treſor que le roi Henri avoit au temple & a l'Oſpital. Quant le roi d'Angleterre ot fait martirier S. Thomas de Cantorbere, & il ſe porpenſa qu'il avoit fait mal, & qu'il iroit outre mer & s'accorderoit a noſtre Seignor de ce meffait & des autres, dont il avoit, que chaſcun an puis que S. Thomas fuſt martirés, qu'il envoioit grant avoir por mettre en treſor en la maiſon du Temple & de l'Oſpital en Jeruſalem, & voloit quant il venroit la trover l'avoir tot preſt por le ſecore la terre. Ce treſor que le maiſtre du Temple avoit donna il au roi Guion, & li diſt qu'il voloit qu'il euſt tant de gens qu'il peuſt aſſembler as Sarrazins por combatre & por vengier la honte & le damage qu'il avoit fait. Lors priſt le roi le treſor du Temple & ſi le dona as chevaliers & as ſergans, & commanda a conneſtables des ſergans, que chaſcun euſt une banniere des armes le roi d'Angleterre, porce que ce fu de ſon avoir dont il eſtoit paiés & retenus. Quant le roi en oſt eſté encor cinq ſemaines a tot ſes gens, Salahadin paſſa le flum, aſſiſt Tabarie. La fame le conte de Triple eſtoit dedens quand Saladin l'aſega. Il n'avoit dedens nul chevaliers, ains eſtoit tout en l'oſt avec le roi & quatre fils chevaliers que ele avoit, qui furent fils au chaſtelain de Saint Homer. Le ainſne des fils avoit nom Huon de Tabarie, li autre Guillaume, le tiers Raoul & le quart Otes.

Quant la conteſſe vit que li Turc furent aſſiſe, & qu'ele ne ſe porroit tenir contre tant de Sarrazins, ele envoia un meſſage au roi Guion & a ſon ſeignor le conte, & lor manda que s'il ne la ſecoroient prochainement, ele perderoit la cité, que ele n'avoit pas gent de ſoi tenir contre ſi grant oſt com li Sarrazins avoient. Le meſſage vint au roi de par la conteſſe. Quant le roi oit le meſſage, il manda le maiſtre du Temple & ſes barons. Quant il furent aſſemblés, il lor dit que Saladin avoit aſſis Tabarie, & li avoit mandé la conteſſe qu'il la ſecouruſt prochainement, ou autrement ele perdroit la cité, & por ce i convenoit conſeil metre. Sire, diſt le conte de Triple, je vous donrai bon conſeil ſe je en eſtoie creus, mais je ſai bien com ne m'en creira mie. Toutes voies, dist le roi, dites que vous voudrés. Sire, fait il, je lo croie conſeil qu'il laiſſaſt Tabarie perdre. Je vous dirai por quoi. Tabarie eſt moie & ma fame i eſt. Nus ni perdera tant comme je ferai s'ele eſt perdue. Se la fame & li Sarrazins la prenent, ne l'en menteront mie, ains l'abatront, ne je ne voudrai mie requerre en ceſt eſcu. Et ſe il prenent ma fame & mes homes & abatent ma cité, je les r'aurai quant je porrai. Car encore aurai je plus chier que ma cité fuſt priſe & abatue que toute la terre fuſt perdue, car je ſai bien ſe vous i alés ſecorre, ele eſt perdue. Et vous dirai comment entre ci & Tabarie na nulle eue, fors une petite fontaine, c'eſt la fontaine du Creſſon. Ce eſt petit avoir, & ſeuſt com vous ſerés meus por aler le ſecorre, li Sarrazins vous ſeront au devant, & herdoieront vous juſque a Tabarie, & vous feront herbergier a force, ſi que vous ne porrés combatre a eus por le chaut, & que n'arrés point que boire. Et ſe vous poignés, li Sarrazin s'eſpandront & s'enfuiront vers les montaignes, ne vous ne porrés mie tant ſur lor crans, & ſi vous feront herbergier que beivre vos gens & vos chevaus. Ains de boivre ſeront mors. L'endemain il vous prendront tous car il auront eues & viandes & ſeront tous fres, & nous ſerons tous atainés & mors de faim & de chaut, ains ſerons tous mors ou pris. Porce vous lo que vous laiſſiés Tabarie perdre, ains que la terre ſoit perdue. Lors dit le maiſtre du Temple que encore i avoit du poil du leu. Le conte ne priſt pas garde a cele parole, ains dit au roi: Sire, ſi ne avient que je vous ai dit, je vous otroie ma teſte a couper, ſe vous i alés. Le roi demanda as barons qu'il lor en ſembloit de ceſt conſeil que le conte donoit. Il diſtrent que le conte diſoit voir, & bien s'accorderent tous, Templiers & Oſpitaliers. Enſi s'accorderent tous fors le maiſtre du Temple. Tout ce jour ſi furent a l'oſt & tuit li baron ſe leverent. Lors ala chaſcun a ſa tente, & il eſtoit ja pres de mie nuit. Le roi alla a ſoper. Quant il ot ſopé, le maiſtre du Temple vint a lui, & li diſt: Sire, creés vous le conſeil que cil traitor a donné? C'eſt por vous honir. Vous eſtes nouvelement roi, ne onques mes roi de ceſte terre ne ot ſi grant gent en ſi peu d'ore. Se ſera grant honte ſe vous laiſſiés a cinq miles de vous perdre une cité, & ſi eſt le premier beſoing qui vous eſt creu. Sachiez que ançois metroient li Templiers les blans mantels jus, & vendroient quanque il ont, que la honte ne fuſt vengie, que li Sarrazins ne ...

Sur, faire crier par l'oſt qu'il s'armeront, & venſt chaſcun à la bataille, à l'encontre de la ſainte Crois. Le roi ne l'oſa deſdire, porce qu'il l'avoit fait roi, & abandonné le grand treſor au roi d'Angleterre. Si fiſt crier ſon ban, que tuit s'armaſſent, & ſe meuſt chaſcun à la bataille. Quant li baron oïrent crier le ban à le roi, il s'eſmerveillerent tuit, & demanderent li un à l'autre par quel conſeil le roi faiſoit ce faire. Il alerent tuit à la tente le roi por deſtorner qu'il ne ſe meuſſent. Le roi ne les en volt oïr, ainz diſt qu'il s'alaſſent armer, & ſe ſuiſſent là vendre à lor hernois. & firent le commandement le roi. Ils s'armerent moult dolent, com ceaus qui bien ſavoient que nul bien n'en porroit venir. Ce jor la fu Balian d'Ibelin en l'arere garde, & moult i perdiſt de ſes chevaliers. Ainçois que le roi ſe partiſt des herbergues, furent li Turc ainſi comme le conte de Triple l'avoit dit, & commencerent moult eſpeſſement à traire.

9. Ainçois que je vous die plus de l'oſt, vous dirai d'une merveille qui avint, com l'en dira por avanture à ſaber. Li ſergant de l'arriere garde de l'oſt troverent une vieille Sarrazine ſor une aneſſe, qui eſtoit eſclave à un Surien de Nazareth, & la priſtrent & meſtrent en deſtreſſe, tant qu'ele diſt qu'ele eſtoit, & que ele queroit en cel l'oſt. Ele diſt que ele avoit enviroé l'oſt par ſon enchantement & par ſes paroles, dont ele l'avoit ja deus nuiz environné. Et ſe ele le peuſt encore cele nuit avoir environné, il fuiſſent ſi laſſé, que ja pied n'en eſchapaſt de la bataille, ou il alerent. Et ſuiſſent devoir que s'il aloient avant, ja pie n'en eſchaperoit jà mais por nonques ceſtui pas en eſchaperoit, porce que ele ne pooit faire ſon tor. & Saladin l'en avoit doné grant avoir por le bien faire. L'en li demanda ſe ele le porroit deffaire. Ele reſpondi oïl bien, par ſi que chaſcun s'aſſiſt en la terre auſi com il eſtoient quant ele la fiſt; & s'il ne avenoit, ele ne le porroit deffaire. Lors firent li ſergant un grant feu de lor bagues por li ardoir, ſi la geterent enz, & ele iſſi hors conques ne pot ardoir. Il la rebouterent u feu, & ele en iſſi tout devant, ne tant ne la ſavoient bouter enz que ele ne s'en reſſiſt. Dont il avint qu'un ſergant la feri d'une hache en la teſte. Or ne te merveilliez à ſabir de ceſte vieille que l'en trove en eſcripture qu'il avoit jadis un home en Jeruſalem que ſi haſt un oſt, por ce que il euſt aler entor, qu'il n'avoit home en l'oſt qui ſe peuſt aider de membre qu'il euſt. Cil home avoit nom Balaam li prophete. Ce fu cil qui propheta que une eſtoile iſtroit de Jacob. Cele eſtoile fu de madame ſainte Marie, qui eſt apelée eſtoile de mer. Car auſi com li marinier ſont avoiés par l'eſtoile, ſont li pecheor avoiés par madame ſainte Marie, qui iſſi de la lignée de Jacob. Il avint une fois à Balaam, que en Jeruſalem eſtoit, que grant gent vindrent devant Jeruſalem à oſt. Quant cil de Jeruſalem les virent, ſi orent grant paor. Il prierent tant Balaam & donerent, qu'il iſſi hors por l'oſt lier. Quant il fu en une terre dehors Jeruſalem, l'aneſſe ne s'en volt aler. Balaam le feri, & l'aneſſe recula, & com plus le feroit plus reculoit. L'aneſſe parla à lui & diſt à Balaam, porquoi me fiers tu? Je ne ſent mal mal de eſtoie que tu me faces. L'angele de noſtre Deu me fiert d'une eſpée entre le vis, que je ne puis avant aler. Lors ſot Balaam certainement que Deu ne voloit pas que il alaſt avant. Si retorna arere, & diſt à ceus de Jeruſalem qu'il feiſſent au mieus qu'il porroient, qu'il ne porroit riens faire de ſon meſtier, car Deu ne voloit mie qu'il alaſt avant. Car ainſi avoit ſon aneſſe parlé à lui. L'endemain aſſaillirent cil de l'oſt la cité. Quant cil de la cité virent qu'il eſtoient aſſalis ſi durement, il prierent por Deu à Balaam qu'il lor deiſt aucune choſe par quoi il ſe peuſſent defendre de ceus. Balaam diſt qu'il n'en porroit rien faire contre la volonté damne Deu. Toutes voies il prierent qu'il les conſeillaſt qu'il porroient faire. Il lor conſeilla que totes les jones fames de la cité feiſſent bien veſtir & atorner, & les envoiaſſent en l'oſt, & cil les retenroient, ainz qu'il rendiſſent la cité. Autre conſeil ne lor ſavoit il donner, & cil les retenroient deus jors ou trois, ſi ouvriſſent au quart les portes de la cité, & iſſiſſent hors, ſi les combatiſſent à eus, ſi les deſconfiroient. Cil le firent ainſi com Balaam lor conſeilla. Il envoierent lor fames en l'oſt; cil ne les refuſerent mie. Ains prit chaſcun la ſoue, & en fiſt ſa volonté. Cil dedens virent que cil de l'oſt ne les renvoierent mie, & qu'il faiſoient d'eles lor volonté, ſi ouvrirent les portes, & lor coururent ſus. Tous les occirent & deſconfirent. Ainſi fu le ſiege levé de la cité. En ce leu où l'aneſſe parla à Balaam eſtoit la maladerie de Jeruſalem des fames. Car la maladerie des fames n'eſt pas avoec la maladerie des homes. Car la maladerie des fames tenoit as murs de Jeruſalem, & la maladerie des homes eſtoit en ſus grant piece. Or vous dirai d'Eracle le patriarche de Jeruſalem.

10. Si com je vous ai dit devant, il ot deus clercs en Jeruſalem au tans le roi Baudoin meſel, dont l'un eſtoit l'arcevêque de Sur, & l'autre arcevêque de Ceſaire. Ce n'eſt pas cele Ceſaire que l'en apele Ceſaire la Felippe, ainz eſt une autre. L'arcevêque de Sur ot nom Guillaume, & fu né de Jeruſalem. Si ne ſavoit l'en meillor clerc de la terre. L'arcevêque de Ceſaire fu né d'Auvergne, & ot nom Eracles. Biau clerc eſtoit, & por ſa biauté l'ama la mere le roi, & le fiſt arcevêque de Ceſaire. Au tans de cil deus clercs moruſt le patriarche de Jeruſalem. Le roi manda les arcevêques & les

eveſques de la terre qu'il venſiſent en Jeruſalem por eſlire patriarche. Il vindrent. Quant il furent aſſemblés, l'arceveſque Guillaume de Sur diſt as chanoines du Sepulcre, à cui l'election apartenoit du patriarche à faire : « Seignor, j'ai trové en eſcrit que Eracles conquiſt la Sainte Crois en Perſe, & la porta en Jeruſalem, & que Eracles l'en geteroit hors, & qu'à ſon tans ſeroit perdue ; & por ce vous pri por Dieu que vous ne l'eſliſiés mie à patriarche. Que ſe vous le nommés en voſtre election, je ſai bien que li rois le prendra ; & ſachiés que la terre ſera perdue à ſon vivant s'il eſt patriarche. Por Dieu nommés un des autres ; & ſe vous ne le trovés en ceſt païs, nous vous conſeillerons bien d'un prodome querre en France por eſtre patriarche. » Li chanoines ne firent noient, car la mere le roi avoit ja proié de Eracle l'arceveſque de Ceſaire, qu'il le nommaſſent en lor eſlection. Si le nommerent premierement, & l'arceveſque de Sur apres. Car cele eſt l'eſlection des patriarches de la terre d'outre mer & des arceveſques, qu'il en nomment deus, & les preſente au roi. Le roi en prent un, & s'on li preſente au matin, il le doit prendre dedens vespres ſonans. Et s'on li preſente au ſoir, il le doit prendre dedens la grant meſſe au matin. Cele eſlection firent li apoſtre, quant Judas fu mort. Il en eſlurent deus, Joſeph & Mathias, & geterent ſort, & le ſort chei ſor Mathias. Ainſi ſe font encore en la terre de Surie. Le roi prent lequel qu'il veut. Preſentés furent les deus arceveſques au roi, le roi priſt Eracles, porce que la mere l'en avoit proié. En tele maniere fu Eracles patriarche de Jeruſalem. Quant il fu patriarche, il commanda as arceveſques & as eveſques de la terre qu'il li feïſſent obedience, & il li firent tuit, fors l'arceveſque de Sur. Cil apela à Rome, & diſt qu'il moſtreroit raiſon, par quoi il ne devoit pas eſtre patriarche. Quant l'arceveſque ot fait ſon apel, ſi appareilla ſon erre & ala à Rome. L'apoſtole fu mult lie de ſa venue & li cardinal. Puis fiſt il tant vers le pape & vers les cardinaus, que s'il euſt tant veſcu que le patriarche fuſt venu à Rome, il euſt eſte depoſé. Si vos dirai comment il fu mort ainſi que le patriarche venſiſt là.

Quant li patriarche Eracle ſot que l'arceveſque de Sur fu ale à Rome por lui grever, bien ſout que s'il vivoit longuement, qu'il ſeroit deſpoſé, porce diſt à un ſien fuſicien, qu'il alaſt à lui, & qu'il l'empoiſonnaſt. & cil ſi fiſt, ſi le fu mort. Apres ala le patriarche à Rome & fiſt ce qu'il vout, ſi s'en retorna en Jeruſalem. Quant il fu revenu de Rome il acointa la fame à un mercier qui eſtoit à Napes à douze miles de Jeruſalem. Il la demandoit ſovent. Cele i aloit. Il li donnoit aſſés de ſon avoir, por eſtre bien de ſon baron. Ne demora gueres que ſon mari fu mort. Apres ce le patriarche la fiſt venir en Jeruſalem, & li acheta bonne maiſon de pierre. Si la tenoit voiant le ſiecle auſſi com li hom fait ſa fame, fors tant que ele n'eſtoit mie avec lui. Quant ele aloit au moſtier, ele eſtoit auſſi atornee de riches dras, com ce fuſt une empereris, & li ſervant devant lui. Quant aucunes gens la veoient, qui ne la connoiſſoient pas, il demandoient qui cele dame eſtoit. Cil qui la connoiſſoient diſoient que c'eſtoit la fame du patriarche. Ele avoit nom Paſque de Riveri. Enfans avoit du patriarche, & les barons eſtoient, que la ou il ſe conſeilloient, vint un fol au patriarche, ſi li diſt : « Sire patriarche donés moi bon don, car je vous aport bonnes novelles. Paſque de Riveri voſtre fame a une bele fille. » Por ce li di que le patriarche eſtoit en tel vie, li prenoient eſſample à lui li clerc & li provoire de la cité. Quant Jeſus-Chriſt vit le peſché & l'ordure que l'on faiſoit la ou il fu crucifié, il ne le pout plus ſoffrir. Ains en netoia li le tieu des abitans qui eſtoient en la cité au tans Eracle, qu'il n'i demora que deus homes, dont l'un ot nom Robert de Corbie, & l'autre Fouque Fiole. & furent les dui premiers homes qui furent nes en la cité. Saladin lors fiſt donner quanque meſtier lor fu tant com il veſquirent en la cité.

12. Or vous dirai du roi Guion & de ſon oſt qui vint des fontaines de la Forbes por aler ſecorre la cité de Tabarie. Mes ſi toſt comme il murent, li Sarrazins lor furent au devant por hardoier, ainſi come le conte de Triple lor avoit dit. Si qu'il fuſt bien nonne quant il furent en mie voie de Tabarie & des Fontaines. Lors diſt le roi au conte de Triple, quel conſeil il donoit, & qu'il feroient. Le conte dona les mauvés conſeil. Car il loa que l'on tendiſt les tentes, & que l'en ſe herbergaſt. Mes aucun de cele oſt diſtrent por voir que qui euſt lors point contre les Sarrazins, li Sarrazins fuſſent deſconfis. Lors crut le roi Guion le mauvés conſeil, que le bon ne vout croire devant. Quant li Sarrazins virent noz Creſtiens logier, ſi furent mult lies. Il ſe herbegierent ſi pres d'eus, que les uns pooient parler as autres, ne qu'un chat ne peuſt iſſir de l'oſt as Creſtiens, que les Sarraſins ne le veiſſent. Cele nuit furent à grant meſchief en l'oſt, qu'il n'i ot home ne beſte qui la nuit beuſt. Le jor qu'il partirent de Rames eſtoit vendredi. L'endemain le ſamedi fu feſte S. Martin boullant devant l'oſt. Cele nuit virent li Creſtiens armés, & orent grant meſaiſe de ſoif. A l'endemain murent tuit armé & apareillé de combatre, & li Sarrazins auſſi de l'autre part, qui ſe traiſtrent arriere, qu'il ne voloient mie combatre tant que le chaut fu levés. Il avoit un grant broçon d'erbe là ou noz Creſtiens eſtoit. Li Sarrazins bouterent

[illegible]

[illegible]

[illegible]

tote le feu dedenz, porce que li noſtre euſ- A ſent greignor meſchief que du feu que du fun & ſes cendrere auſſi juſque à hores de tierce. Lors ſe partirent cinq chevaliers de l'eſchele au conte de Triple & vindrent à Salahadin, ſi li diſtrent : Sire que atendés vous? poignez ſor eus, il ne ſe pueent mes aidier, il ſont tuz mort. Les ſerjanz à pié ſont laſſé getterent lor armes jus, & ſe rendoient à Sarrazins tant comp ſeroit par deſtroit de ſoif que les hacea. Quant le roi vit l'angoiſſe & la deſtrece des ſerjanz, qui ſe rendoient à Sarrazins, il manda au conte de Triple qu'il poinſiſt premier, porce que en ſa terre ert la bataille, devoit il avoir la premiere pointe. Li cuens poinſt ſur le Sarrazins par contreval un pendant. Si toſt com li Sarrazins le virent venir & poindre ſur eus, il ſe partirent & li firent voie, & le cuens s'en paſſa outre. Quant il fu outre paſſé, li Sarrazins ſe recloſtrent & coururent ſur le roi, ſi le priſtrent & tos les barons de ſa compagnie, fors ſeulement cels de l'ariere garde qui s'en eſchaperent. Quant le cuens de Triple, que les Sarrazins ot treſpaſſez, ot dit que le roi eſtoit pris, ſi s'en fu & s'en ala à Sur. Si n'eſtoit Tabarie qu'à deus milles d'ilec. Il ne ola torner porce qu'il ne fuſt pris. Le fils au prince d'Antioche, & li chevalier qu'il avoit amenez s'enfuirent o lui, & ſi quatre filiaſtre auſſi. Baleen d'Ibelin qui en l'ariere garde eſtoit eſchapa, & s'enfuï à Sur, & Renaut le ſire de Saiette.

Vera Crux amiſſa.

13 En cele bataille fu la ſainte Crois perdue, ne fut s'en qui le devint fors grant piece, en tant que le cuens HENRI de Champagne fu ſires du royaume de Jeruſalem, que un frere du Temple, qui à la bataille avoit eſté, li diſt : Sire ſe l'on poeit trover aucun home en ceſte terre, qui me ſeuſt mener en la place ou la bataille fu, je troveroie bien la ſainte Crois. Car je l'enfoui à mes mains en dementieres que la bataille fuſt. D Le cuens Henri manda un ſien ſerjant qui de la terre eſtoit né, & li demanda s'il ſavoit aſſener à la place ou la bataille avoit eſté. Cil diſt oil bien, & la place enſeigneroit ou le roi fu pris. Lors li commanda, qu'il i menaſt le frere du Temple, qui la ſainte Crois i avoit enfoïe. Cil diſt com ne poeit aler fors par nuit, ains que i'l y aloient dus jors, il ſeroit pris & ocis. Il i alerent de nuit & i foïrent par trois nuis, mes onques ne troverent riens.

Salahadinus ... [illegible]

14 Quant Salahadin ot deſconfit nos Creſtiens & pris, ſi ſe herberja & rendi grace à noſtre Seignor, de l'onor qu'il li avoit faite, puis commanda que on li ameneſt en ſa tente tous les chevaliers qu'il avoit pris, & l'en ſi fiſt. & commanda que l'on li ameneſt les barons & les hauts homes d'une part, qu'il les voloit veoir devant lui, & les autres laiſſa l'on dehors, & l'en ſi fiſt. Le roi fu amené, le prince Renaut du Crac, Henfroi du Toron, le maiſtre du Temple, le marquis Boniface de Monferrat, le conte Joceline le conneſtable Haimeri, le mareſchal le Roy. Tuit cil haut homes furent pris en la bataille avec le roi. Ceſt jor fu ſamedi, & feſte S. Martin le bouillant. Ceſte deſconfiture fu l'an de l'Incarnation noſtre Seignor mil cent & quatre vingt & ſept le cinquantiſme ior de Juignet. 1187. Quant Salahadin vit le roi & les barons devant li, qui eſtoient en ſa merci, mult en fu lie. Il vit que le roi avoit chaut, ſi ſout bien qu'il bevroit volontiers. B Il fiſt aporter plaine coupe de ſirop à boire por refroidier. Quant le roi ot beu ſi tendi la coupe au prince RENAUT por boivre. Quant Saladin vit que le roi avoit doné à boivre au prince Renaut, l'ome du monde qu'il plus haoit, ſi en fu mult irés, & diſt au roi que ce poiſon ne que doné li avoit, & puiſque ainſi eſtoit bien le beuſt, mes que ce ſeroit par un convenant, que james il autre ne bevroit. Lors demanda une eſpée, & li coupa il meiſmes la teſte de ſa main porce que onques ſoi ne leur tenoit ne li tint de trives qu'il li donaſt. Lors fiſt prendre C la teſte du prince Renaut & commanda que ele fuſt trainee par toutes les cités, & par toutes les chaſtiaus de la terre, & ele ſi fu. Après Saladin fiſt prendre le roi & touz les priſonniers & mener à Damas en priſon, puis ſe parti d'ilec, & s'ala logier devant Tabarie. Quant la conteſſe ſout que le roi eſtoit pris & les Creſtiens deſconfis ſi rendi Tabarie à Saladin. A ſes meiſmes envoia Saladin une partie de ſes chevaliers à Nazareth, & li rendi l'on. Le mercredi ala à Acre, & li rendi l'on. Après ala à Sur, mes ne la vout mie aſegier, porce que encore i eſtoit la chevalerie dedens, qui de la bataille eſtoit eſchapée. Lors manda Baleen d'Ibelin à Salahadin, qu'il li donaſt conduit d'aler en Jeruſalem por amener en la terre ſa fame & ſes enfans. Il li dona volontiers par ſi qu'en Jeruſalem ne demorroit qu'une nuit, ne que armes ne porteroit contre lui.

Renaldus ... [illegible]

Regem & ... Damaſcum ... Tyberiadem capit.

Baleanus venit in Jeruſalem ... [illegible]

15 Quant Baleen vint en Jeruſalem, mult furent lies cil de la terre, & grant joie firent de ſa venue, & li prierent por Dieu qu'il gardaſt la cité, & en fuſt ſires. Il dit que ce E ne poeit il faire, car il avoit creance à Salahadin, qu'il ne demorroit qu'une nuit. Le patriarche li diſt, Sire je vous aſoil du pechié & du ſerement que vous avés fait à Salahadin, & ſachiés, que greignor pechié feriés du ſerement tenir que du laiſſier. Car grant honte ſera à vous & à vos hoirs, ſe vous en ceſte point laiſſés la cité de Jeruſalem, ne james honor ne devriés avoir en terre. Lors creanta Baleen d'Ibelin qu'il i demorroit. Cil de la cité li firent homage & le tindrent à ſeignor. Baleen eſtoit bien en Ju-

ruſalem la mainte la ſame le roi Gunon. Il n'avoit adonc à la cité que deus chevaliers qui eſtoient eſchapé de la bataille. Lors fiſt Belien d'Ibelin cinquante fils de borgois chevaliers, & la choſe que la cité eſtoit plaine de fames & d'enfans qui s'en eſtoient fuis dedens, quant il oïrent dire que le roi eſtoit pris & li Creſtiens deſconfis, & en i ot tant que il ne pooient eſtre dedens les maiſons, ains les convenoit eſtre parmi les rues. Lors fiſt le patriarche entre lui & Belien deſcovrir le monument de ſus le ſepulcre, qui couvert eſtoit d'argent, & en firent faire monoie por doner as chevaliers & as ſergens. Et chaſcun por [illegible] li chevaliers & la ſergant par la terre entour la cité & amenoient la [illegible] ce qu'il pooient de viandes. Car il ſavoient bien qu'il ſeroit aſegié. Or vous lairons à parler de Jeruſalem & vous dirons de Salahadin qui vint devant Sur.

10 Salahadin ſe penſa qu'il ne feroit neant devant Sur por la chevalerie qui i eſtoit. Il paſſa outre, & ala aſſeoir une cité qui est à [illegible] lieues de Sur, qui a nom Saiete. Si la prist [illegible]. Apres prist un chaſtel qui a non [illegible]. De ce chaſtel fu la dame [illegible] ne vout doner à Gerart de Ridefort, qui ſe rendi au Temple par mautalent dont la haine commença par quoi la terre fu perdue. Quant le conte de Triple ſot que Salahadin eſtoit entré en ſa terre, il entra en mer. Il & le fiz au prince d'Antioche à quant qu'il pot avoir de chevaliers, ſi s'en ala à Triple, mes puis qu'il i fu venu ne veſqui gaires, ains fu mort de duel & corrocié, & laiſſa ſa terre au fils le prince d'Antioche, qui puis en fu cuens. Quant Renaut de Saiete & le chaſtelain de Sur virent que tous les chevaliers s'en eſtoient alez, & qu'il n'avoit point de gent & poi viande, il manderent Salahadin qu'il [illegible] de la cité il eſtoit, & il li rendroient Sur. Quant Salahadin oï cele novele mout en fu lies, il priſt un chevalier, ſi li bailla ſa baniere [illegible] Salahadin ſus le chaſtel. Mes le chaſtelain li reſpondi, qu'il ne li oſeroit mettre por les gens de la vile, mes tantoſt come Salahadin venroit, il la mettroit, & la baniere eſtendroit. Le chevalier retorna & le diſt à Salahadin. Lors ſe haſta mout Salahadin de venir à Sur, ains ançois qu'il i parvenist, i envoia Dex [illegible], qui il ne voloit mie que cite fuſt perdue. Ains voloit ſauver cele cité à Creſtiens, & comme vous avez oï deſſus, qu'il ne ſavoit qu'un pou de terre as Creſtiens. Si vous dirai qui il [illegible] & qu'il [illegible] Dex i envoia.

11 Conrart le marchis qui en Conſtantinople demoroit vint à l'empereor, & li diſt: Sire, mi chevalier voient aler au ſepulcre, ne je ne les puis retenir, mes il m'ont creanté, que tantoſt com il [illegible] lor pelerinage, il revendront à moi. Ce fiſt il [illegible] à l'empereor, parce qu'il ne voloit mie, que cil de la cité ſeuſſent qu'il s'en voſiſt aler: porce qu'il avoit poor, que les parens Livernas qu'il avoit occis ne [illegible] l'ocieſſent. L'empereor fiſt apareillier nes & mettre viande & armes aſſez. Li marchis entra [illegible] & quant il orent tant ſi murent. L'empereor & le marchis eſtoit lors à Boche de Lion. Sire, dit il à l'empereor, j'ai oublié une beſoigne que je devoie dire à mes gens. Lors entra en une nef [illegible] apres & ſe miſt avec ſes gens. Il orent bon vent, & ne finerent de ſigler tant qu'il vindrent devant Acre. Quant il durent geter ancre, il ne virent nus baſtiaus venir contre eus, ne ne voldrent encre geter, ains le traiſtrent arriere. Quant les Sarazins d'Acre virent qu'il ne prenoient point port, un chevalier Sarazin vint à la nef por ſavoir qui ces gens eſtoient. Quant le marchis le vit venir, il deffendi à ſes gens que nus ne parlaſt & qu'il parleroit. Li Sarazin vint devant la nef, & demanda quex gens il eſtoient, le marchis reſpondi qu'il eſtoient marcheans, porquoi ne prenez vous donc terre, dit le Sarazin. Li marchis reſpondi [illegible] porce qu'il ne ſavoient quex gens il avoit dedens Acre. Li Sarazin diſt que bien pooient arriver en la fiance Salahadin. Car Acre eſtoit ſoie, & il l'avoit conquiſe, & le roi de Jeruſalem pris & tous les barons empriſonés, & avoit toute la terre conqueſtée fors Sur & Jeruſalem, ou il eſtoit à ſiege, & s'il voloit deſcendre en la fiance Salahadin ſi deſcendiſſent. Quant le marchis oï ces novelés mout fu dolent, il ſe trait arriere, & commanda au marinier qu'il penſaſt de [illegible].

12 Quant li Sarazin vit qu'il ne prendroient port, il retorna arriere por faire armer les vaiſſaus d'Acre por la nef prendre s'il pooient. Mes Dieu qui li avoit envoié por ſecorre Sur, ne le vout ſoufrir [illegible] bon vent. Quant il vindrent devant Sur, cil de la cité vindrent devant eus por ſavoir qui ces gens eſtoient. Quant le marchis les vit venir, mout en fu lie, porce qu'il eſtoient Creſtiens. Tant li prierent qu'il arrivaſt à Sur, que ce fu merveil, & qu'il euſt pitié de la Creſtienté. Il i arriva volontiers. Quant cil de Sur ſorent qu'il eſtoit fils au marchis de Monferrat, mult en furent liez. Il iſſirent contre lui à proceſſion, & le mirent dedens le chaſtel lui & ſes chevaliers. Quant Renaut de Saiete & le chaſtelain de [illegible] virent que la cité de Sur eſtoit rendue au marquis, il eurent grant poor, porce qu'il l'avoient creanté à rendre à Salahadin. Il entrerent la nuit en un batel, & s'enfuirent à Triple. Quant le marchis fu dedens le chaſtel, il le cercha por ſavoir comment il eſtoit garni d'armes & d'autres choſes. La trouva les deus banieres Salahadin qu'il avoit envoiés por mettre ſus

le chaſtel. Il demanda que ces banieres eſtoient. Un home li dit que c'eſtoit les banieres Salahadin, que on devoit demain mettre ſur le chaſtel, [illegible] devoit eſtre rendue. Le marchis [illegible] prendre les deus banieres, & ſi les fiſt [illegible] es foſſes de [illegible]. L'endemain que le marchis fu venu, Salahadin vint devant Sur, qui bien cuida que la cité li deuſt maintenant eſtre [illegible], mais Dieu i envoia ſecors. Quant Salahadin vit qu'il n'auroit mie Sur, mout s'en eſmerveilla de ce que l'on l'avoit mandé. Si demanda porquoi c'eſtoit. L'en li diſt que [illegible] au marchis de Monferrat qui [illegible] en priſon eſtoit [illegible] li avoit bien rendue, & bien la tendroit contre lui & contre [illegible] a l'aide de Dieu. Quant Salahadin [illegible] a Sur, & manda a Domas que l'en li ameniſt le marchis le pere [illegible] qui dedens Sur eſtoit. Quant le marchis fu amené en l'oſt a Sur, ſi manda Salahadin a Conrat ſon fil, que [illegible] li rendiſt Sur, il li donroit grant avoir, & li rendroit ſon pere. Le marchis reſpondi que la plus petite pierre de Sur ne donroit il pas por ſon pere, mes le liaſſ[illegible] a une eſtache en l'oſt & fuſt traire a lui, car il eſtoit trop vieus. Quant Salahadin veit qu'il n'i porroit rien faire, il s'en parti, & C ala devant Ceſaire, [illegible]. Apres ala a Jaffe, ſi la prit, puis ala a [illegible], mes ele eſtoit [illegible] la prit mie [illegible]. [illegible] a Domas & fiſt amener le roi de Jeruſalem en l'oſt. Quant il fu venu, Salahadin dit a ceus d'Eſcalone que [illegible] volovent rendre la cité, il en lairoit aler [illegible] & lor [illegible]. Le roi parla a ſes homes qui en la cité eſtoient, & lor diſt qu'il ne voloit mie qu'il rendiſſent Eſcalone por lui, car grant domage ſeroit s'il rendoient une cité por un home, mes il lor prioit por Dieu que s'il aveniſt qu'il ne peuſſent tenir Eſcalone, [illegible] la rendiſſent, qu'il feiſſent tant qu'il fuſt delivré s'il pooient. Lors s'aſſemblerent li borgois & priſtrent conſeil, & diſtrent qu'il ne venoit de nulle part dont ſecors lor peuſt [illegible] mes qu'il rendiſſent la cité [illegible] & lor avoirs qu'il euſſent ataint [illegible] force. Si rendirent Salahadin la cité ſi com je vous dirai: il furent delivrés lor cors & lor avoirs, & les fiſt Salahadin ſauvement conduire en terre de Creſtiens. Le roi fu delivré [illegible] qu'il demoreroit en la priſon Salahadin, mes tant [illegible] qu'en priſon dut eſtre le roi juſqu'a l'iſſue de Mars, & Eſcalone fu rendue a l'iſſue de l'Aoſt devant. Quant Salahadin ot Eſcalone, il envoia le roi ſeurement a Naples, & manda la roine ſa fame le roi, que [illegible] s'en alaſt a lui a Naples, qu'il ne voloit mie qu'ele fuſt dedens Jeruſalem, quant il i iroit aseoir. Quant la roine ot le meſſage, ele s'en ala a Naples au roi, & furent la tant que Salahadin ot pris Jeruſalem.

10 Le jor que Eſcalone fu rendue a Salahadin, [illegible] eſtoient venus cil de Jeruſalem a lui qu'il avoit mandé por [illegible] qu'il peuſt de la cité [illegible] vendredi, [illegible] droit hore de none, qu'il li ſembla bien qu'il fuſt nuit. Lors diſt Salahadin as borgois de Jeruſalem qu'il veoit bien qu'il avoit tot le roiaume de Surie conquis, fors ſeulement Sur & Jeruſalem, & s'il li voloient rendre la ſainte cité, ainz qu'il la preiſt par force, [illegible]. Je [illegible] avenement oulſ [illegible] dire que le jor qu'Eſcalone fu perdue [illegible] que [illegible] entorum eſtoient. Li borgois de Jeruſalem B reſpondirent a Salahadin, que ſe Dieu plaiſt, la cité ne li rendroient il pas. Je vous dirai, dit Salahadin, que vous ferés. Je croi bien que Jeruſalem eſt maiſon de Dieu, & c'eſt voir [illegible], & je ne metroie mie le ſiege volentiers en la maiſon de Dieu, ne ne feroie aſſaillir, ſe je ne la poeſſe avoir par pes & par amor. Je vous donrai [illegible] beſans, a fermer la cité de Jeruſalem, & cinq milles d'eſpace d'aler quel part que vous voudrés, & de labourer a cinq milles de la cité. & vous ferai venir a ſi plenté viandes qu'en nul leu en toute la terre n'eſt viande a ſi bon marchié. & aurés trives de ci a Pentecouſtes. & C quant ce venra lors, ſi vous veés que vous puiſſiés avoir ſecors, ſi vous tenés bien. & ſe vous ne le poés avoir, ſi rendés la cité, & je vous ferai conduire en terre de Creſtiens ſauvement & vos cors & vos avoirs. Il reſpondirent que ja ſe Dieu plaiſt la cité ne rendroient ou Dieu ſoffri mort & eſpandi ſon ſanc por nous. Quand Salahadin vit qu'il ne li rendroient mie Jeruſalem par amor ne par priere, ſi fiſt ſon ſerement, que jamés ne la prendroit ſe par force non.

11 La demantieres que Salahadin fu devant Eſcalone, li demanda [illegible] D que il por Dieu donnaſt conduit a ſa fame & a ſes enfans qu'ele s'en peuſt aler a Triple. Car le covenant qu'il avoit quant il ala en Jeruſalem, il ne li pout tenir. Car il eſtoit ſi [illegible] gardés, qu'il ne s'en pout iſſir. Salahadin envoia un chevalier & la fiſt conduire juſqu'a Triple. Salahadin ot pris tot le roiaume fors Jeruſalem & Sur & le Crac. Au Crac ne miſt il onques ſiege, ainz le tint, puiſqu'il ot la terre conquiſe deus ans, tant que par droite famine les eſtut rendre. & E devant qu'il ſe rendiſſent, vendirent il lor fames & lor enfans as Sarrazins por avoir viandes, & ne demora beſte ne choſe nulle, [illegible], qu'il peuſſent mangier. Quant il n'orent plus que vendre ne que mangier, ſi rendirent le chaſtel a Salahadin, porce qu'il virent bien qu'il n'avroient point de ſecors. Salahadin fu mout lie quant il le tint. Il fiſt racheter lor fames & lor enfans qu'il avoient vendus, & lor fiſt rendre. & [illegible] lor donna grand avoir, & les fiſt conduire en terre de Creſtiens. & porce le fiſt qu'il avoient

ſi bien & hautement gardé le chaſtel tant com A il porent & ſans ſeignor. Salahadin vint d'Eſcalone devant Jeruſalem un jeudi à tout ſon oſt. Devant ſe loga vers la maladerie as ſames juſques as maladerie as homes & juſqu'à la porte ſaint Eſtienne.

Salahadin aſſiege Jeruſalem ...

2. Avant que Salahadin aſſeiſt la cité de Jeruſalem, manda à ceux dedens, qu'il li rendiſſent, & que les convenances qu'il lor offroit devant Eſcalone lor tendroit, ne mais qu'il rendiſſent la cité. & ſachent il bien qu'il en avoit fait ſon ſerement, que s'il les faiſoit aſſaillir, il ne les prendroit jamais B fors à force. Cil de Jeruſalem li manderent, que il ſoi deſiſt ce qu'il pleuſt, que la cité ne li rendroient il ja. Lors fiſt Salahadin armer ſes homes por aſſaillir. Cil de la cité s'en iſſirent hors tos armés, & ſe combatirent contre les Sarrazins, mes la bataille ne dura guerre, que li ſoleil avoient le ſoleil de la matinée encontre lor eus, ſi ſe traiſtrent à arriere juſqu'au veſpre que il recommencerent à aſſaillir juſqu'à la nuit. Ainſi fiſt Salahadin de cele part huit jors cinques, Sarrazins ne porent aterrer que les Creſtiens à force que tousjors ne iſſiſſent hors as portes tant com il lor dut, & que deus fois le jor ou trois ne fuſſent les Sarrazins reſortis arriere juſques à lor tentes. Ne onques de cele part ne porent li Sarrazins drecier perriere, ne mangonelle, ne engien nul. Hors ces commencent li Sarrazins aſſaillir li Creſtiens. Il ne les aſſaillirent juſques à tant que none fuſt paſſée. Lors avoient li Sarrazins le ſoleil au dos, & li Creſtiens en mi les iex & la poudre. Lors eſtoient li Turs, ſi avoient pris deus il ... contremont le ſablon & la poudre qui venoit as Creſtiens es eus & es viſages. Quant li Sarrazins virent qu'il ne porroient rien faire de cele part, ſi remuerent le ſiege, & s'en alerent aſſeger de l'autre part des la porte de ſaint Eſtienne juſques à la porte de Joſaphas, & juſques à l'abbeie de Mont-Olivete, & virent quant que cil de Jeruſalem faiſoient hors en cele couverture. Le remuement de cel ſiege fu fait au vendredi. Après ce qu'il orent aſſiegé la cité, hors furent les Creſtiens encloſ ſi qu'il ne porent de la cité iſſir. Car des la porte ſaint Eſtienne juſques à la porte de Joſaphas n'avoient porte ne poſterne, par ont il peuſſent iſſir as eſtorm, fors ſeulement la poſterne de la Madeleine, dont l'en iſſoit por aler entre deus murs. Le jor que Salahadin remua ſon ſiege, fiſt il drecier une perriere qui geta la premieres ſept fois as murs de la cité. & la nuit fiſt il tant drecier que perrieres, que mangonniaus, que lendemain en contra l'en douze tous eſtachées. Au matin fiſt Salahadin armer ſes chevaliers, & ſe vont bataillés pour aler aſſaillir la cité. Les Targes devant eus, li archiers eſtoient derriere, qui trairoient ſi eſpés come greſle, ne n'avoient

A ſi hardi home en la cité, qui as murs s'oſaſt aparoir. Li Turcs vindrent juſques ſus les foſſés, & firent eus entrer les mineurs & drecier les eſchieles as murs des barbacanes. Si minerent en deus jors ... toutes des murs. Quant il orent miné & eus eus hors, ſi bouterent le feu dedans, & le mur verſa u foſſé tant com il en avoient miné. Li Creſtiens ne porent miner encontre, car il douterent les perrieres, les mangonniaus & les quarriaus & les ſagettes, porquoi il n'y porent demorer.

... de ... ſe ... as Creſtiens ...

B 22. Lors s'aſſemblerent li Creſtiens por prendre conſeil qu'il feroient. Si vindrent au patriarche & à Belien d'Ibelin, le ſor de ſireté, qu'il s'en vouloient aler par nuit & ferir en l'oſt. Car plus cheres avoient il qu'il fuſſent mors en la bataille honorablement, que pris en la cité & occis honteuſement; car il veoient bien que por ſeurté ne vauldroit noient ne lors deffenſe. & plus chier avoient amour la mort Jesu Crist fuſſent mors por eus, qu'il rendiſſent la cité. A ceſt conſeil s'accorderent borgeois & chevaliers & ſergans. Mes le patriarche lor diſt encontre: C Seignors, ce rendrait il à bien, mes pou vaut, car ſe nous nous perdons, & laiſſons perdre les ames que poiſſions ſauver, ce n'eſt mie bien. Car à chaſcun home qui en a en ceſte cité, il a bien cinquante que fames que enfans, & ſe nous morrons, les Sarrazins prendront les fames & les enfans, ſi ne les occiront mie, ainçois les feront converſir à la loi Mahomet, & ſeront perdus à Dieu. Mes que porrons tant faire vers les Sarrazins à l'aide de Dieu, que nous puiſſions iſſir hors & aler à la Creſtienté, il me ſembleroit mieux, que aler combatre en aventure. A ceſt conſeil s'accorderent tuit. Lors prirent Belien d'Ibelin, & li prierent qu'il aleiſt à Salahadin por ſavoir quel pes il porroient faire. Il ala, & parla à lui. En ce qu'il parloit à Salahadin de la ville rendre, ſirent li Turc un aſſaut à D la cité & aporterent eſchieles & les drecierent as murs. Bien furent montez juſques à dix banieres en demi ſus les murs, & eſtoient juſques parla ou le mur eſtoit miné & cheu. Quant Salahadin vit ſes homes & ſes banieres ſus les murs, il diſt à Belien: porquoi me requerez vous de la cité rendre & de faire pes, quant vous veés mes gens aparans d'entrer en, ce eſt à tart, car bien veez que la cité E eſt moie. A ce point qu'il parloient ainſi, preſta noſtre Sire tel hardement as Creſtiens qui ſus les murs eſtoient, qu'il firent les Sarrazins qui ſus les murs eſtoient reculer & ſaillir à terre, & les en chacerent juſques tout hors des foſſés. Salahadin quant il vit ce, ſi mout honteus & dolent. Si diſt à Belien qu'il s'en retournaſt, qu'il ne feroit rien plus, mes lendemain revenist parler à lui, il orroit volentiers ce qu'il vodroit dire. Or vous dirai qu'il avint le jour la pogne d'une perriere

Belien ... Turcs ...

ſiſt à ... d'une ... que à bordé ... ceſtui, & fiſt trop grand criſon, dont les eſ-charguaites de l'oſt & de la cité orent tele paor, que chaſcun commença à crier : traï, traï. Cil de la cité cuiderent, que li Sarrazin fuſſent entrés ens, & cil dehors cuiderent que li Creſtiens fuſſent venus en l'oſt.

[illegible]

24. Les Dames de Jeruſalem firent prendre cuves & mettre en la place devant le mont de Calvaire, & emplir d'eaue froide, & firent lors filles entrer juſqu'au col, & couper lor treces & geter ens. Li moine, li provoire & les nonains aloient tuit deſchaus par deſſus les murs de la cité à *proceſſion*, & faiſoient porter la ſainte Croix, que li Surien avoient devant eus, li provoire portoient *Corpus Domini* ſur lor chiefs, mais noſtre Sire Jeſu-Criſt ne les voloit oir de priere qu'il feiſſent : car l'orde puant luxure & la voutre qui en la cité eſtoit, ne laiſſoit monter oraiſon ne priere devant Dieu. Noſtre Sire ne le volut plus ſoffrir, ains neteya la cité des habitans qu'il n'i demora home ne fame, ne enfant, fors deux homes d'aage, qui ot voirement grant aage. Or tornons à parler de ce, & devons de Belean d'Ibelin qui ala à Salahadin por la cité rendre. Quant Belean vint devant Salahadin, il li diſt que li Creſtien li rendroient la cité, ſauves lor vies. Salahadin li reſpondi qu'il avoit à tart parlé : car quant il lor fiſt la bele offre de rendre li la cité, il ne le voudrent rendre, & en avoit fait ſon ſerement, qu'il ne les prendroient mes la force non. Mes s'il le voloient rendre à ſa merci, & en ſa volenté faire, il les prendroit, autrement non. Car vous veés bien, diſt il, qu'il n'ont nului ſecors & qu'il ne que prendre en la cité. Belean li pria que por Dieu euſt merci d'eus. Salahadin li reſpondi : Sire Belean por l'amor de Dieu & de vous j'aurai merci d'eus en une maniere, & por mon ſerement lauver, il le rendront à moi comme pris à force, & je lor laiſſerai lor moebles, & lor avoirs à faire lor volenté comme du lor. Mes lor cors ſeront en ma priſon, & qui racheter ſe porra & voudra, je l'en menrai ... par rançon deviſée, & qui ne ſe porra raiendre, il demorra en ma priſon, comme pris à force. Belean li reſpondi : Sire, qu'il ſera le nombre de la rançon. Salahadin li reſpondi, que le nombre ſeroit tel à povres comme à riches, que li home donroit xx. bes. & la fame x. & li enfant v. & qui ceſte rançon ne porroit paier, il ſeroit eſclaves. Lors li diſt Belean : Sire, en ceſte cité en a ſi pou de gent qui aider ſe puiſſe fors les borgois, & à chaſcun home qui i ſa, qui la rançon puiſſe paier, en i a il cent qui n'auroit mie deux beſans. Car la cité eſt tote plaine de gent de ce entour, & de menu peuple qui la dedens s'eſt boté. Por Dieu, ſire, ſi i metés tel conſeil & tel meſure com lors puiſſe racheter. Salahadin diſt qu'il i en conſeilleroit, & que lendemain revenist à lui. Belean retorna en la cité, & vint au patriarche, & manda tous les barons por dire ce qu'il avoit trové à Salahadin. Quant il lor ot conté, mult furent correciés por le menu peuple de la cité. Ils priſtrent conſeil & diſtrent, qu'il avoit grant avoir du roi Henri d'Angleterre en l'Oſpital, & ſi porroit l'en faire vers les Hoſpitaliers qu'il euſſent cel avoir à racheter une partie du menu peuple ce ſeroit bien à faire. Ainz com le roi Gui fiſt faire vers le maiſtre du Temple, qu'il li baiſla le treſor au roi d'Angleterre qui eſtoit en la maiſon du Temple, dont il loua chevaliers & ſerjans, qu'il mena en la bataille, & la perdi, & ou la vraie Croix fut perdue. Lors manda le patriarche entre lui & Belean ceux de l'Oſpital, & lor diſtrent que ainſi avoient pris enſemble, & voloient avoir le treſor au roi d'Angleterre qu'il avoient en garde por racheter le menu peuple de la cité. Et voloient tant faire vers Salahadin qu'il rendiſt à rançon. Li commandeours diſt qu'il n'en prendroit conſeil à ſes freres, & ceux li diſtrent qu'il gardaſſent bien que conſeil il en prendroient : que ce ſeuſſent il bien certainement, s'il ne lor livreroient l'avoir au roi d'Angleterre por les povres racheter, il le feroient prendre à Salahadin, ſi ne lor en ſauroient gré. Li commandeours en priſt conſeil à ſes freres. Il diſtrent que c'eſtoit bien à faire, & ſe le treſor eſtoit lor, ſi voudroient-il bien que l'en en rachetaſt les povres. Lors vint le maiſtre de l'Oſpital au patriarche & à Belean, & lor diſt qu'il & ſes freres voloient bien que le treſor au roi d'Angleterre fuſt abandonné por racheter les povres gens. Lors prierent tout à Belean d'aleront qu'il alaſt à Salahadin, & fiſt ſa meillor pes qu'il porroit, & il ala. Salahadin li demanda qu'il eſtoit venu querre. Sire, diſt Belean, je ſui venu à vous por ce dont je vous avoie prié. Saladin li reſpondi que ce qu'il li avoit en convenant qu'il li rendroit, & s'il ne li euſt otroié, il n'en fuſt noient, car la cité & ce qui a dedens eſtoit ſien.

[illegible]

25. Sire, diſt Belean, por Dieu metés reſnable rançon as povres gens, & je ferai le pis que je porrai la vous rendra, car de cent ne m'a pas deux qui cele rançon puiſſe paier. Salahadin diſt que por Dieu avant & por lui après i metroit il rançon reſnable que li porroient avoir. Lors diſt que li hom donroit x. bes. & la fame v. & li enfant i. Ainſi fu miſe à la rançon à ceux qui racheter ſe porroient, & ce qu'il auroient de remenant fuſt moeble ou autre choſe porroient emporter ſauvement ... ne trouveroient qui tort lor en fiſt. Apres diſt Belean à Salahadin : Sire, vous avez miſe la rançon à riche, or devés metre la rançon as povres : car il i en a tex xx. m. qui ne porroient paier la rançon d'un home. Por Dieu metés raiſon, & je par-

chacerent au Temple & a l'Ospital, & as borgois qu'il seroient delivrez. Salahadin dist qu'il a meteroit volentiers raison & que il ne li lairoit touz les poures aler. Sire, dit Belean, quant tuit cil qui racheter se porroient, seront rachetez, ne leur remaindroit-il mie la monoie de la raençon que vous demandes as poures. Salahadin dist que autrement ne le feroit. Lors se pensa Belean qu'il ne feroit mie marchié de toz racheter ensemble. Car s'il en avoit rachetés une partie, espoir i seroit rachetée l'autre à l'aide de Dieu. Lors demanda à Salahadin por combien il auroit VII. M. homes quites & delivres. Salahadin dist por C. M. b. Sire, ce dit Belean, ce ne porroit estre mes por Dieu avez mesure. Tant parlerent ensemble, qu'il firent marchié à XXX. M. b. de VII. M. homes & que l'en conteroit deus fames pour un home, & dix enfans por un homme qui d'aage ne seroient. Quant ce fu fait, Salahadin mist ior de lor choses vendre & engagier & de lor raençon paier. & cil terme fu de L. jors. & qui puis les L. jors seroit trové dedens la cité, cors & avoir demorroit à Salahadin. & quant il seroient hors de la cité, il les feroit conduire sauvement à la Crestienté. & dist à Belean que tuit cil de la cité qui armes auroient s'armassent. & que s'il avenoit que larron ne ribaut le meffeist entr'eus, qu'il les defendissent & gardassent les destroiz, tant que li L. jors fussent passés.

45 Quant la chose fu ainsi atirée, Belean prist congié de Salahadin, & s'en retorna en la cité. Le patriarche manda les Templiers, les Hospitaliers & les borgois de la cité por oïr atirement que Belean avoit fait vers Salahadin. Il vindrent là & Belean lor conta tot ainsi com il avoit fait. Il distrent que bien lor agreoit, car mieus ne pooit faire. Lors envoia l'en les clés des portes à Salahadin. Quant il les ot, mout en fu liés & rendi grace à Dieu. Il envoia gardes en la tor David, & fist metre sa baniere desus, & totes les portes de la cité fermer fors une, ce fu la porte David. La mist il chevaliers & serjans, que nul Crestien n'en issist, & par la entroient & issoient li Sarrasin por acheter ce que les Crestiens avoient à vendre. Le jor que la cité de Jerusalem fu rendue, estoit vendredi, & fu feste saint Leger, qui est le secont ior d'Octembre, en l'an de l'Incarnation nostre Seignor M. C. & quatre vingt & VII. Quant Salahadin ot bien fait garnir la tor David & les portes de la cité, il fist crier qu'il portassent lor raençon à la tor David, & la livrassent à ses baillis qu'il i ot mis por la raençon recevoir. & n'atendissent mie que les L. iors fussent passés. Car qui puis les L. iors seroit trové, cors & avoir demorroit. Le patriarche & Belean alerent à l'Ospital, si furent prendre XXX. M. B. & les porter à la tor David por la raençon de VII. M. homes poures. Quant les XXX. M. b. furent paiés, si manderent les borgois de la cité. & quant il furent venus si pristrent de chascune rue deus des plus prodomes qui i estoient, & lor firent iurer sor Sains qu'il n'esparnieroient home ne fame por haine ne por amor, qu'il ne li feissent iurer combien il auroit. & qu'il n'en retenroient fors tant com il convendroit por aler à la Crestienté, qu'il en rachetassent les poures gens. L'en mist escrit le nombre des poures qui estoient en chascune rue, & com purront selon ce qu'il estoient prendre un plus autre monte. Si atirerent dont le nombre de VII. M. homes. Lors mist l'en les VII. milles homes touz hors de la cité de Jerusalem. Quant il furent hors de la cité, ne parut guaire au remanant. Apres manderent le patriarche & Belean les Templiers & les Hospitaliers & les borgois, & lor prierent por Dieu qu'il meissent conseil à racheter les poures gens qui remés estoient en Jerusalem. Si solerent, mes non pas tant com il deussent. car il n'avoient nus mie poor com lor tousist à force le lor; puisque Salahadin les avoit asseurés. Car autrement il se fussent mult plus largis vers les poures, & de ce qu'il prisirent des poures qui s'en furent issu, du sorplus de lor despens, il racheterent aucuns poures homes. mes ne vous en dirai pas le nombre. Or vous dirai comment Salahadin fist garder la cité de Jerusalem, porce que li Sarrasins ne feissent tort ne outrage as Crestiens, qui en la cité estoient. Il mist en chascune des rues deus chevaliers & X. serjans por garder la cité. & il la garderent si bien, c'onques n'oï on parler de meprison qui fust faite as Crestiens. & à la mesure qu'il issoient de Jerusalem, se logoient devant l'ost des Sarrazins, si qu'il n'avoit pas un trait d'arc des uns as autres. Salahadin faisoit l'ost des Crestiens garder ior & nuit, com ne lor feist ennui, ne que larrons ne s'i embatissent. Quant tuit cil qui racheté furent, furent hors de la cité de Jerusalem, i remest si mult de pourres gens encore. Lors vint Saphadins à Salahadin son frere, & li dist: Sire, je aidai à conquerre la terre & la cité, si vous pri que vos me donnés M. esclaves de ceus qui en la cité sont. Salahadin li demanda qu'il en voloit faire. Il dist qu'il en feroit son plaisir. Cil li dona, & manda à ses baillis, qu'il li delivrassent M. esclaves. & cil si firent.

46 Quant Saphadins ot les M. poures, il les delivra por Dieu. Apres le patriarche pria Salahadin, que por Dieu li dona des poures qui ne se pooient racheter. Salahadin l'en dona VII. cens. Le patriarche les delivra. Apres demanda Belean à Salahadin des poures. Il li en dona cinq cens. & Belean les delivra. Lors dist Salahadin à ses gens: Saphadins mon frere a faite s'aumosne, & le patriarche

patriarche & Belien. Or vos dirai que Salahadin fist. Lors commanda à ses baillis qu'il feïssent ovrir la posterne devers saint Ladre, & fist crier par la cité que toutes les poures gens ississent hors, & commanda que ce il en avoit nul entre ces poures, qui rachetet se peuist, con le tenist, & l'emmenast l'on en prison, & les jones homes & les jones femes meïst l'on entre deus murs, & les vielles gens meïst l'on hors de la cité. Cele enqueste & ce metre hors dura dès soleil levant, jusque à soleil couchant, & furent mis hors par la posterne. Icele aumosne fist Salahadin as poures gens sans nombre. Après commanda l'on ceaus qui demorés estoient, si en trova l'on encore [illegible]. Le patriarche & Belien vindrent à Salahadin & li prierent pour Dieu, qu'il les tenist en hostages & deslivrast la poure gent tant que eussent porchacié lor raençon à sa Crestienté, dont il seroient rachetés. Saladin dist qu'il ne recevroit mie deus homes por mil, & qu'il plus n'en parlassent, & il ne firent.

[illegible] Une grant cortoisie fist Salahadin, car les dames les borgoises, les filles as chevaliers qui hors s'en furent en Jerusalem, à cui lor Seignors erent esté pris & mors en la bataille, quant eles furent issues de Jerusalem & rachetées, si vierent devant Saladin crier li merci. Quant Salahadin les vit, il demanda qui eles estoient. & l'on li dist, que c'estoit les fames & les filles as chevaliers, qui furent mort & pris en la bataille. Il demanda que eles voloit. Eles li distrent, que por Dieu eust merci d'eles, qui avoit lor barons en prison, & lor terres perdues, & que Dieu i meïst conseil & aide. Quant Salahadin les vit plorer, si en ot grant pitié, & dist as dames que eles enquesissent se lor Seignor estoient vis, & quant qu'il en auroit en sa prison, il les feroit delivrer. & delivrés furent quant que l'on en trova. Après commanda que l'on donast as dames & as demoiselles cui pere & cui seignor estoient mort largement dou sien, as unes plus, as autres mains, selonc ce que eles estoient. Il en lor dona tant que eles s'en loerent à Dieu & au siecle du bien & de l'onor que Salahadin lor avoit fait. Quant tout les Crestiens furent issus hors de Jerusalem, cil qui issu en estoient, si se merveillerent mult la Crestien de ou tel peuple estoit venu. Il distrent à Salahadin, que si grant peuple estoit issu de la cité, qu'il ne porroit aler ensemble. Salahadin commanda com les partist en quatre parties, & que le Temple menast une des parties, & l'Ospital l'autre, & le patriarche & Belien la tierce. Quant il ot ensi atirié lor muete, il bailla à chascune partie [illegible] chevaliers pour conduire les Crestiens entre Crestiens. Je vous dirai comment il les conduisoient & gardoient. Li [illegible] chevaliers faisoient l'avant-garde, & cil qui l'a-

A vant garde faisoient, quant il avoit mangié & couchoient dormir, & faisoient donner provende à lor chevaus de mes. Quant il avoient soupé, si montoient sor lor chevaus, & aloient toute nuit entre les Crestiens, que Sarrasins [illegible] ne venissent entr'e[illegible] Cil qui l'ariere garde faisoient, quant il veoient home ne fame ne enfant recreu, il les aloient sor cheval descendre à pié, & portoient les recreus jusques as herberges. [illegible] montoient portoient les enfans devant eus & deriere sus lor chevaus. Quant [illegible] as herberges, & il avoient soupé [illegible] couchoient dormir, & cil qui avoient fait le jor

B l'avant garde, faisoient l'endemain l'ariere garde. & quant ce venoit as destrois la u[illegible] il se doutoient, si faisoient armes les Crestiens, qui armes avoient, & garder les destrois, tant que tuit fussent passés. Quant il estoient herbergié, li vilain de la terre apportoient viande à grant plenté, si que li Crestiens en avoient grant marchié. De ces trois routes que ainsi estoient aiorsé, menerent li Templiers une, li Ospitaliers l'autre, & le patriarche & Belien la tierce. Por ce demora le patriarche & Belien au derriere, qu'il conduisoit tous avanz Saladin par prieres des Crestiens qui ariere demoroient. Ainsi les fist conduire Salahadin sauvement tant com sa terre dura, jusqu'en la terre de Triple. &

C quant il vindrent devant Triple, le cuens de Triple fist les portes fermer, & n'en laissa nul entrer ens. Ains fist de ses chevaliers issir as chans, & fist prendre tous les riches borgois, lor fist tollir lor avoir que Salahadin lor avoit laissié. Le plus des poures gens s'en alerent en la terre d'Antioche & d'Ermenie, l'autre partie demora devant Triple, qui puis i entrerent. Ainsi ne furent mie receüs cil d'Escalone des chastiaus entrer quant il alerent ivernés en Alixandre, car quant li

D Crestiens vindrent devant Alixandre, le baillif les fist herbergier & faire bones loges entour eus, & les fist garder par jor & par nuit, com ne lor feïst ennui ne domage. [illegible] les retinrerent mult aide jusques au Mars qu'il entrerent en mer por passer en la terre des Crestiens.

26 Or vous dirai que cil d'Alixandre fai[illegible] soient. Li prodome Sarrasin de la cité d'Alixandre issoient chascun lor hors, & faisoient

E grant dons as poures Crestiens de pain & de deniers. Li riche home qui deniers avoient des emploioient en marchandises qu'il mestroient es nes quant il passerent mer, ou il guaagnerent grant avoir. Or vous dirai quele aventure il lor avint. Il ivernoient au port d'Alixandre [illegible] nes de Pisans & de Geneveis & de Venitiens & d'autre gent, dont il orent au mars grant marchié de passage. Quant vint au mars, & il furent recueilli es naves qui les orent loues, si demora bien mil poures Crestiens qui n'orent

deques tant lor naves, ne d'acheter viandes por metre es naves. Les seignors des naves vindrent au baillif d'Alixandre, & requisterent bien de ce qu'il devoient, & distrent qu'il lor fist delivrer lor tres & lor gouvernaus: car quant il auroient tans & vent, il s'en voudroient aler. Le baillif lor dist que lor tres & gouvernaus ne lor rendroit il mie jusques a tant qu'il auroient mis ces povres Crestiens tous en lor naves. Il distrent qu'il ne les i metroient mie, qu'il n'avoient naves loees, ne viandes achetees por eus. Que en voulés vous donc faire, dist le baillif. Il distrent qu'il les lairoient, ne ja d'eus mener ne s'entremetroient. Le baillif lor demanda s'il estoient Crestiens. Il distrent, oïl. Et comment, dist li baillif, les volés vous ci laissier por estre esclaves a Salahadin? ce ne puet estre. menez les vous convient. Je vous dirai que je ferai por Dieu & por eus: je lor donnerai [illegible] & ont assés. & vous les mettrés es naves: car autrement ne poués vous avoir vos gouvernaus & vos tres. Quant li mariniers virent qu'autrement ne porroient chevir, si distrent que les passeroient. Vous me jurerez les sains, que vous bien & loiaument les menerez en Crestienté, ne que par force que je vous aie faite d'eus mener, ne les [illegible] se vous arrivez [illegible] riches hommes, ne mal ne lor ferez. Et se je puis savoir que vous lor aiés fait honte ne vilenie, je m'en prendrai as marcheans de vostre terre qui vendront en cest pais. Ainsi s'en alerent li Crestien sauvement qui par terre des Sarrasins alerent avenir en Alixandre. Or vous dirai que Salahadin fist.

[illegible] XC. Salahadin, quant il ot pris Jerusalem, & en ot envoiee la premiere partie des Crestiens par les Templiers, il ne se voult partir de Jerusalem devant qu'il eust esté au Temple & ouré, & que li Crestien fussent hors. Il ot mandé a Damas por eue rose assés por le Temple laver ainz qu'il voulsist entrer. Si com l'en dit, il en ot v ou quatre chameus ou cinq tous chargiés, mes ancois qu'il fist le Temple laver de cele eue rose, ne qu'il i entrast, fist il abatre une grant Crois dorée a terre, qui sus le Temple estoit, & la lierent li Sarrasins a cordes, & la trainerent jusques a la porte de la Tor David. Là la depecierent, & grant baterie firent a cele Crois, com il la trainoient, je ne di pas que ce fu par le commandement de Salahadin. Quant le Temple fu lavé, Salahadin entra ens, & rendi graces a Dieu de ce qu'il li ot presté le [illegible] sus la maison. Apres envoia une partie de son ost por aseoir Sur, & l'autre devant Jerusalem, tant que tuit les Crestiens qui aler s'en devoient en furent alés, puis s'en ala apres son ost qu'il ot envoié à Sur. Quant Salahadin vint devant Sur, il manda le marchis de Monferrat [illegible]. Lors manda a Conrat le fils au marchis, qu'il

[illegible]

A avoit pris Jerusalem, & s'il li voloit rendre Sur, il li rendroit son pere & donroit grant avoir. Le marchis li manda qu'il fist au miex qu'il pourroit, que Sur ne li rendroit [illegible] si rendroit bien à l'aide de Dieu encontre lui. Lors envoia Salahadin en Acre, & fist armer xiv galies, & venir devant Sur por garder la mer, que viande ne peust entrer, & fist drecier vers terre xiv. [illegible] perrieres ou mangoniaus, qui getoient par jor & par nuit, mais ne faisoient gaires lor preu, B & si n'estoit por que nus Crestiens ne [illegible] sur les Sarrasins deus ou trois fois, & tout ce faisoit faire un chevalier d'Espaigne, qui en Sur estoit, qui portoit unes armes vertes, dont il avoient quant il issoit devant, que li Sarrasins de l'ost s'estormissoient plus por veoir son bon contenement, que por autre chose. Si l'apeloient li Turs le vert chevalier. Il portoit une chaines de fer [illegible]. Le marchis fist faire vaissiaus de cuir covers en telle maniere com [illegible] bien pres de terre. Si ot arbalestriers dedens, & li firent [illegible] par [illegible] traioient. Ces vaissiaux firent moult mal as Sarrasins, que C galies n'autres vaissiaux n'osoient aprochier d'eus, & ces vaissiaux apeloit l'on Barbotes. Quant le marchis vit qu'il fu assis par mer & par terre, il fist armer un batel, & issi hors par nuit, & l'envoia a Triple au conte, & li manda qu'il le secourust de gens & de viandes.

XXI. Quant le cuens de Triple oi ce que le marchis li demandoit, il fist armer xx galies, & emplir de chevaliers & viandes, si les envoia a Sur, mais Dieu ne voult que eles i entrassent. Car quant il vindrent à deus miles de Sur, D une tourmente leva, qui les depeça bien la moitie & les reboura a Triple, mes il ne mais pers. Quant le marchis vit qu'il n'avoit point de secors, si pria Dieu qu'il le conseillast, & il si fist si comme vous orrés. Il avint qu'il ot un vaslet en l'ost Salahadin, fils d'un amiraut qui se corroça à son pere, & s'en entra dedens Sur, & devint Crestien. Or vous dirai que le marchis fist quant le vaslet ot esté une piece dedens Sur. Le marchis fist faire unes letres de par ce vaslet qui Crestien fu devenu, qu'il mandoit à Salahadin com à son seignor & si mandoit qu'il savoit toute la covine de Sur, & que li Cre- E stiens s'en devoient la nuit fuir, & s'il ne le voloit croire, feist faire escout qui avroit la mote au port. Quant les letres furent faites, le marchis les fist lier au col d'une saete, & la fist par un serjant traire en l'ost. Quant li Sarrasins virent la saete & les letres, si la prindrent & porterent a Salahadin. Il fist lire les letres, & tous que [illegible]. Il le fist savoir as amiraus, & aussi de la [illegible] gent ses galies por estre a l'encontre des Crestiens. Le marchis fist garnir la tour qui estoit sus la maistre porte de Sur, & aussi garnison

[illegible]

[illegible]

au murs, porce que li Sarrazins vosissent A monter par eschieles as murs, qu'il les defendissent. Et commanda as garnisons qu'il se tenissent tout coi, com ne [illegible] ne quant [illegible] devant que mestiers en seroit. Apres fist fermer les portes des barbacanes, & [illegible] mal feroit, ainsi furent toute [illegible] defendu la cité. Quant il ot ainsi garni les murs & la tour, il ala au port & fist se galies bien armer, & commanda que tuit cil qui armes porroient porter [illegible] la nuit au port, & il si furent. Si grant noise furent cele nuit. Lors s'aperçurent li Sarrazins que ce [illegible] lor avoit mandé B estoit voir. Si s'armerent d'autre part & entrerent es galies por estre a l'encontre des Crestiens. Au point du jor vindrent li Sarrazins au port. Les chaienes estoient avalees, porce qu'il cuidoient que ses galies entrassent ens. Les tours [illegible] qui estoient à la chaene estoient bien garnies de gens qui molt bien le firent le jor. Quant li marchis vit qu'il ot entré tant de galies dedans le port, il fist lever la chaene. & prit cinq galies qui i entrerent & ocist trestous cels qui dedens estoient. Apres fist garnir ces cinq galies de chevaliers & de serjans & les deus avec qu'il avoit de dens Sur. Quant li Sarrazins les virent venir [illegible] virent [illegible] qu'il ne porroient garir a eus. Mes cil de Sur lor coururent sus [illegible] le [illegible] tot covert de Sarrazins a cheval, & entrerent en la mer quant qu'il pooient por aidier à lor gualies, si que asés i en ot de mors. Quant cil des galies virent qu'il ne porroient plus endurer ne souffrir, si se traistrent a terre vers l'ost, & deus s'en furent à Baruth. Icés deus galies qui s'enfuirent a Baruth firent grant domage à nos Crestiens [illegible] avant.

11 Une partie de l'ost des Sarrazins en dementieres que la bataille fu en la mer, D aporterent eschieles as murs des barbacanes, & entrerent ens, & alerent jusques au maistre mur. Mes il estoit si haut qu'il ne si pooient metre, & encore fussent les eschieles assez longues, ne pussent il mie monter por les garnisons qui sus les murs estoient. Quant cil virent qu'il ne porroient monter as murs, il commencerent a prendre [illegible] & le [illegible], & n'i avoit que de [illegible] quant Dieu s'envoia secors. Quant li Crestiens en orent desconfit les Sarrazins de la mer, si lor dist E l'on que li Turc minoient les murs de la cité, & que es barbacanes en avoient ja grant piece. Quant le marchis oï ce, il retorna & fist ouvrir une porte, & s'en issirent & corurent sus as Turs. Quant cil virent cels venir sus eus, si s'enfuirent aucuns, le [illegible] des barbacanes. & cels qui ne pot [illegible], occis [illegible] & prist l'on bien jusqu'à mil [illegible] qui occis i furent. Ceste desconfiture que nos Crestiens firent sus les Sarrazins, fu le jor de l'an renouvel, & le siege fut venu devant Sur,

à la Toussaint devant. Quant Salahadin vit qu'il estoit desconfis par mer & par terre, molt fu iriés. & deffendi com a [illegible] à la cité. A la [illegible] fist se [illegible] en ses galies & en ses engins, & fist tout ardoir la nuit le deslogea. & s'ala herbergier à une mile de Sur. L'endemain departi ses os, & s'en ala sejorner a Damas.

12 Ci [illegible] un poi de Salahadin, & si vous dirons de l'arcevesque de Sur qui vint a l'apostoile en message. Nouveles aporta de la grant dolor qui estoit avenue en la terre de promission. Il arriva en la terre le roi de Cecile & de Calabre & de Puille. Cil roi Guillaume avoit une fille le roi d'Angleterre a fame, qui avoit nom Jouhane. L'arcevesque de Sur si sot que le roi estoit pres d'illuec. Il vint à lui & li conta le grant domage qui estoit avenu u roiaume de Jerusalem. Le roi en fu molt dolent, & pensa qu'il estoit auques coupable de sa perdicion de sa terre, si vous dirai comment. Quant Alexe ot fait les eus crever à son frere qui empereres estoit, & il se fist empereres, il prist contre a les gens de Constantinople por la terre garder a son hués. Il [illegible] Si fist une estoire grant apareillier de nés & de galies. Il manda en la terre d'outremer, & es autres contrees por chevaliers & serjans & lor donnoit tous selon ce que chascun [illegible] & retint les pelerins qui en la sainte terre voloient passer, & fist deus ans les ports que nus ne pooit passer. Si que du passage qui detint que de ceus qui vindrent d'outre mer fu la terre mult afeblie, & fu le roi de Jerusalem desconfit qui pot de gent ne contre les Turcs. Car quant Salahadin vint as cités & as chastiaus, il ne trova qui li contredist, ains li rendi l'on tost le roiaume tout legierement. Por ceste achaison dist le roi Guillaume qu'il fu durement coupable de la terre & de la perdicion du roiaume. Je vous dirai que cele estoire devint. Apres orés du secors qu'il envoia à la terre d'outre mer. Le roi Guillaume n'ala mie en cele estoire, ains demora por envoier gens & viandes apres se mestier fust, il envoia des plus haus homes de sa terre por estre gouverneurs & garder de cele gent.

13 Quant les nés & les galies furent apareillies, il murent & arriverent a Duras en Grece, & la prisdrent & garnirent. Apres alerent a Salenique, conquerrant toute la terre qui est entre Duras & Salenique & la garnirent. Puis passerent outre vers Constantinople. Quant li gréjois de la terre virent que cil avoient tant conquis sus eus, mult furent dolens, il vindrent a Chevetaines de l'ost, & distrent que bien fussent il venus car molt aloient ore de lor venue & molt avoir grant joie s'il pooient vengier le perdicion a qui [illegible] avoit les eus crevés, que l'ame se avoit vengié que Andronic avoit faite. Apres lor

diſoient qu'il avoient trop grant tour à faire à aler par mer à Conſtantinoble; mes s'il aloient par terre, il iroient avec eus, & les conduiroient, & feroient venir viandes à foiſon de la terre, que il n'auroit point de ſufrete. Lors prirent les griffons les maiſtres de l'eſtoire qui alerent avec eus, & la firent lor eſforz, & tant les menerent qu'il vindrent à ſept jornées de Conſtantinoble, pres d'une cité qui a nom Felipe. La ſe herbergerent en une valée. En dementiers que les griffons menoient, il firent à ſavoir à ceus du païs qu'il fuſſent contre eus garni d'armes à plenté, & il ſi furent. Quant li cens de la terre vint là, & il furent tout aſſemblé, ſi s'armerent lendemain au point du jor, & corurent ſus à ceus de l'eſtoire, ſi les occiſtrent & priſtrent. Poi en eſchapa, ainſi fu cele eſtoire perdue. Or vous dirai du roi Guillaume qu'el ſecors il envoia en la terre d'outre mer. Il i envoia cent galées & trois cens chevaliers por aidier à garder ce tant de terre qu'eſtoit demorée as Creſtiens. Apres fiſt faire grant eſtoire de nefs & de galées por envoier apres, & por aler apres le roi d'Angleterre con fait il avoit. Je n'ai pas dit qu'il fuſt croiſiez, mes ne demora gaires apres cele eſtoire qu'il fu mort ſans hoir, ainſi que li rois d'Angleterre s'en ala. Quant le roi Guillaume fu mort, cil du païs priſtrent un bon conte qui eſtoit de Puille, Tancres avoit nom, ſi en firent roi. Cil donna de Tancres à tant & donna de l'arceveſque de Sur qui ala en la terre le roi Guillaume, que il fiſt avoir chevauchéures & deſpens por aler juſques à Rome.

16. Quant l'arceveſque de Sur vint à Rome, il trova l'apoſtoile, & li conta le grant damage d'outre mer, & comment li Sarrazin avoient conquiſe la terre. Quant le pape l'oï, moult fu dolent. Il envoia ſes meſſages par toute la Creſtienté, por nuncier la novelle com il avoit aportée de la terre de promiſſion, & manda touz les hauz homes de Creſtienté, as rois, as dus, as contes & as barons, as chevaliers & as ſerjans, que tuit cil qui ſe croiſeroient por aler en la terre d'outre mer, tous les pechiez qu'il avoient fez, dont il eſtoient confés & repentant, il les prenoit ſur lui, & quites eſtoient de Dame Dieu, & manda que tuit cil qui voldroient prendre la croiz, que de lor homes il lor otroient, qu'il le preiſſent de toutes les choſes qu'il avoient vaillant, & bien les abandonnoit por le ſervice Dame Dieu faire. Quant les hauz homes de la Creſtienté & chevaliers & borgois & ſerjans oïrent ce novele, ſi ſe croiſerent & apareillerent d'aler. Le haut home qui premier ala ce fu l'empereor d'Alemaigne. Il ala par terre, & mena bien cent mile homes à cheval ſans ceus à pié. Tant alerent qu'il vindrent à Conſtantinoble, & paſſerent le braz ſaint Jorge, & entrent en Turquie. La empereres de Conſtantinoble commanda com lor aportaſt ſes viandes à plenté, & manda as amiraus d'Oconne qu'on lor donaſt longe eſfort, qui lor feiſt viandes aporter de la terre au chemin à raiſonnable marchié, & ſi les fiſt conduire parmi la terre ſauvement.

Li Alemant quant il furent entrés en la terre de Turquie & d'Oconne, commencierent à tolir la viande as paiſans que lor aportoient. Li paiſans ſe traiſtrent arriere, quant il virent com les deſtroboient, & n'apporterent point de viande. Ainſi errerent li Alemant trois ſemaines qu'il ne mengierent, ſe lor chevaus ne fu, tant qu'il vindrent en Hermenie. Si en fu pres de la moitié morz ains qu'il i veniſſent. Le jor ſe fu herbergié l'empereres lez une riviere en Hermenie, ſi li priſt talent de baignier & fu noiés. Quant l'empereres mort d'Alemaigne, il avoit trois fiz. Il envoia un avec lui, qui apres cele mort ſon pere s'en ala en Antioche, & cil avec lui qui de la famine eſtoient eſchapé. L'ainſné des trois fiz qui fut remés por garder l'empire, ot nom Henri, & ot à fame l'antaine le roi Guillaume de Secile, ſeror ſon pere. L'autre frere ot nom Otes, & fu dus de Borgoigne, cil ot à fame la fille le conte Tiebaut de Blois, & fu mort ſans hoir. Le tiers ot nom Phelippe, & fu dus de Soave. Ore vous ai commencié à parler des enfans l'empereor, que ci apres orrés qu'il devindrent & qu'il firent. Le roi de France qui eſtoit croiſiés, ne mut mie ſi toſt, porce qu'il guerreoit au roi d'Angleterre. Ne dura onc plus de lor guerre, juſque tant en ſera, ains orrés de Salahadin qui à Damas demoroit. Noveles vindrent à Salahadin que le roi de France & le roi d'Angleterre eſtoient croiſiés & tuit li autres barons de Creſtienté, por aler ſus lui. Il n'en fu mie trop aiſe. Il fiſt Acre moult bien fermer & garnir de chevaliers & de ſerjans & de viandes, & moult de ceus ou il plus ſe fioit, qu'il ſavoit bien que li Creſtiens arriveroient la, & que la grant gent com il eſtoient, ne porroient arriver ſe la non, & lor commanda que por poi de gent ne por auques n'iſſiſſent fors d'Acre, ains ſe teniſſent com de terre dedans la cité, & s'il eſtoient aſſis des Creſtiens com il fiſt à ſavoir, & il tantoſt les ſecorroit. Quant il ot ainſi Acre garnie, il fiſt garnir les cités & les chaſtiaus qu'il avoit conquis lez la marine. Apres ſemonſt ſes os, & ala à Triple aſſeoir. En ce point que Salahadin ot Triple aſſis, arriverent les nés & les galées le roi Guillaume à Sur & ſes trois cens chevaliers. Lors fiſt le marchis armer une partie de ces galées por ſecorre Triple, & commanda as chevaliers le roi Guillaume qu'il alaſſent la. Il i alerent avec les chevaliers que li marchis i envoia. I eſtoit li vert chevalier d'Eſpaigne. Quant li ſecors fu arrivé à Triple & il furent un poi repoſé, il firent une ſaillie en l'oſt des

Tures. li vert chevalier le tue devant. Quant li Sarrasins virent le vert chevalier, mult s'en esmerveillerent de ce qu'il avoient tel secors. Il distrent à Salahadin qu'il estoit venu un secors. Salahadin li manda en pais qu'il venist parler à lui, sauf aler & sauf venir. Il i ala. Salahadin li fist grant joie, & mult li presenta chevaus & avoir, mes il ne n'ot cure. Salahadin li dist que s'il voloit demorer à lui, il li doneroit grant terre, & cil li respondi, qu'il n'i demorroit pas, & qu'il n'estoit pas venus en la terre por aidier as Sarrasins, mes por eus confondre & grever à son pooir. Lors prist congié & retorna en la cité. Quant Salahadin vit qu'il avoit tant de Crestiens venus à Triple por secors, & qu'il ne porroit riens forfaire, si s'en parti, & s'en ala à dix miles d'iluec à une cité qui a nom Tortose. Mes ançois qu'il se partist d'iluec, la roine sa fame, le roi Gui son seignor, qui en prison estoit, li manda que les convenances qu'il ot à son seignor, quant il parti d'Escalone, li tenist, & qu'il estoit bien tans que il son seignor li deust delivrer. Salahadin dist que volontiers le feroit. Il manda à Damas, com li envoiast le roi & dix de ses chevaliers, tels com il les choisiroit en la prison. & comanda com menast le marchis à Sur & le presentast à son fils de par lui. Ainsi fu fait comme il commanda.

11. Quant le roi & ceus qu'il ot choisis en la prison vindrent devant lui, il lor fist jurer sor sains, que jamais armes ne porteroient contre lui. Puis les envoia à Triple. L'un de ceus qui fu delivrez avec le roi fu le maistre du Temple, l'autre le connestable Haimeri, & le tiers le marechal. Les autres ne vous sai je nomer. Le roi & li baron furent delivrez. Salahadin envoia au conte Renaut Hemfroi son fils delivré. Puis s'en ala Salahadin à une cité à cinq miles de Tortose, qui a nom Valence. Si la prist & gasta, qu'il ne la voult mie garnir por un chastel qui pres d'iluec estoit en la montaigne qui a nom le Margat. De là s'en ala à une cité qui a nom Gibel, si la prist & garni. D'iluec s'en ala à Antioche, mes il ne l'asiga mie. La vi dire que un chevalier que il haoit mortelement estoit en un chastel en la terre d'Antioche. Cil chastel avoit nom la Roche Guillaume, & por ce chevalier ala aseoir ce chastel plus que por autre chose, que s'il le peust tenir il li coupast le chief aussi com il fist au conte Renaut, & il eust droit, car cil chevalier le fist mal por bien qu'il li ot fait si orte comment. Cil chevalier occist son seignor liege avec sa fame, & s'en ala à Salahadin, & cinq une de ... li fist bel & lor donna grans terres. Quant cil chevalier ot une piece esté avec Salahadin, il se fu mult bien d'un son neveu, un jor li pria qu'il alast avec lui ... & le chevalier le mena en la terre des Crestiens & le mist en un chastel du Temple, qui a nom le Saiet, en prison. & donna as Templiers la moitié de sa rançon qu'on avoit de ce vaslet por lui garantir contre les parens de son seignor liege qu'il avoit occis. Cil chevalier avoit nom Johan Gale. Ce fu la raison de Salahadin qui ala aseoir ce chevalier, & devant dit roi Guion qui fu à Triple.

Incipit Liber XXIV.

1. Le roi qui fu delivrez & quatre ... dist qu'il aloit sejorner à Sur & la roine tant qu'il eust aide d'aler aseoir Acre. & ainsi fist. Quant li marchis sout que le roi & la roine venoient à Sur, il fit armer ses gens & fermer les portes. Quant le roi vint au pres de Sur, l'en li dist que le marchis avoit fait fermer les portes contre lui. Il ala jusqu'à la porte & dist que l'en li ovrist. Le marchis demanda qui il estoit qui si abandonement vouloit ouvrir la porte. Il dist qu'il estoit le roi Gui & la roine sa fame, & voloit entrer en sa cité. Le marchis dist que ele n'estoit mie soe, mes soue, que Dieu li avoit donnee, & bien la garderoit, ne dedens ne metroit le pie, aillors allast herbergier. Quant le roi Gui oi ceste novele, mult fu dolent, & prist un chevalier, si l'envoia à Triple as chevaliers, & lor manda qu'il ne meissent la navie du roi Guillaume devant Acre, qu'il se voloit aler asegier. Lors se parti de Sur tot de fors, & fist grant merveille de ce qu'il alast aseoir Acre à si po de gent com il avoit, car à chascun home avoit esté dedens Acre quatre. Quant le roi vint là, il se herberja sur un toron qui est dehors Acre, en la terre S. Nicolas. Là furent bones lices, & avoient l'eue du flum, dont il bevoient & abevroient lor chevaus. A la meniere qu'il veoient nes & galies venir, s'armoient & aloient contre eus & desgageoient les vaissiaus, & aportoient en l'ost por eus leurs, & tous jors prenoient terre avant. Quant cil d'Acre virent que l'ost creissoit, il envoierent un message à Salahadin, qui ert assis à la Roche Guillaume. & li manderent que le roi Gui & li Crestiens avoient assise Acre. Quant Salahadin l'oi, il se leva du siege, & vint à Acre, & assist les Crestiens devant Acre. Et sachiez que se li Sarrazins eussent adonc couru sus les Crestiens, bien les peussent avoir damagiez, car à chascun des Crestiens estoient dix des Sarrazins. Ainsi fu le siege devant Acre un an, conques cil d'Acre n'en laisserent à aler en l'ost des Sarrazins, ne cil de l'ost en la cité.

2. Quant le sot à l'empereor d'Alemaigne, qui en Antioche sejornoit, & li Alemant sorent que li Sarrazins avoient assise Acre, il alerent au siege tant com il porent par terre, & quant terre lor failli, il alerent par mer. Le roi de France & le roi d'Angleterre ce furent cil qui demorerent à aler por une guerre qui entr'eus estoient. Si vous

dust comment ele commença. Le roi d'Angleterre avoit deus fiz, & dont l'un avoit nom Richard, cuens fu de Peitou; l'autre out nom Johan. Le roi d'Angleterre ains qu'il s'alast outre mer, voult faire coronner son fiz Johan a roi d'Angleterre, & donner a Richard tote la terre deça. Et quant Richard le sout [illegible] il vint au roi de France [illegible]: Sire par Dieu ne suffrez mie que je soie deserité, ains [illegible] mon pere, & [illegible] vostre seror [illegible] Aidiez moi mon droit a maintenir & je vostre serai. Le roi [illegible], & ala sur le roi d'Angleterre au Mans. Il prist le Mans. Le roi d'Angleterre s'enfui a Tors; le roi de France ala apres & passa Loire, & prist Tors. Le roi d'Angleterre s'enfui a Chinon. Quant le roi de France ot pris Tors & le Mans, si fu pes en tele maniere, [illegible] rendi Auvergne au roi de France. Apres ce ne demora gaires que le roi d'Angleterre [illegible]. Quant il fu mort, Richart vint au roi de France, & li fist homage de sa terre [illegible] & [illegible] qu'il en ot conquis sor son pere, Tors & le Mans. Puis passa le roi Richart en Angleterre & fu coroné. Quant il fu coroné, & sa terre [illegible], il repassa deça & vint en Normandie, & [illegible] & le roi de France [illegible] du [illegible].

5 Quant li dui roi furent assemblez, le roi Richart dist au roi de France: Sire, je sui un jone home, & tele voie ai emprise com d'aler outre mer, si m'auroit mestier de [illegible]. Ore vous prie que me donez respit tant que je soie revenu, & je vous creant [illegible], que [illegible] Dieu m'aura ramené arriere espouserai vostre seror. Le roi de France li otroia, & s'acorderent en tele maniere, que le roi de France prendroit l'escharpe & le bordon a S. Denys, & s'en iroit droit a Gennes sur mer, d'ilecs passeroit a l'aide de Dieu en la sainte terre. Le roi Richart [illegible] que ce jor meismes prendroit l'escharpe & le bordon a S. Martin a Tors, & passeroit a Marseille a l'aide de Dieu. Lors meismes se croiserent le duc de Borgoigne, le cuens Henri de Champaigne, le cuens Tiebaut de Blois, le cuens Estienne de Sancerre, le cuens de Clermont, le cuens de Ponti, le cuens de Flandre, le cuens de S. Pol, & autres cuens plusors que je ne sai nommer, & grant chevalerie de France. Le cuens Renaut de Dammartin demoura, que le roi laissa avec l'arcevesque de Reims son oncle por estre garde de France. Je ne dis pas que tuit li chevalier passassent au port ou le roi passa, ains passerent a plusieurs pors. Le roi de France fist a Gennes les viandes & les engins chargier, & quant Dieu lor dona tans, si murent. Le roi Richart & ses barons murent aussi a Marseille. Tuit cil qui passerent droit en Acre, & cil qui ne porent passer, s'en arriverent en Cecile. La navie le roi de France n'ot gaires ale par mer, quant une tormente les prist qui fist au roi grant damage de ses viandes & de ses engins qui furent getez en mer. Le cuens Henri de Champaigne qui fu ancois arrivé a Acre que nul des autres, quant les nes le roi furent arrivees prist les viandes & ses engins & les fist drecier as murs d'Acre por assaillir, si que quant le roi arriva a Acre, il ne fist sa viande qu'il ot fait chargier a Meschines, [illegible] en soffrance de cele qu'il avoit envoiee avant. Le roi ne passa pas l'iver, mes apres la tormente qu'il en arriva a Meschines.

6 Quant Tancré qui estoit roi de la terre, oi dire que le roi de France estoit arrivé en la terre, il ala encontre [illegible] le recut & li pria que plus n'entrast en mer, ains sejornast en sa cite jusques au Mars, & il li abandonoit sa terre a faire sa volenté. Le roi li otroia qu'il demoreroit. Tancres li delivra son manoir qu'il avoit a Meschines, si y herberja le roi de France, & iverna jusques au Mars. A ce passage [illegible] en mer, arriva tant de gent a Acre, qu'il s'asistrent de l'une mer a l'autre toute a la reonde, & firent une [illegible] en la sablonnere en fos d'Acre par ou il firent le flun aler qui coroit a [illegible] d'Acre pour tolir la douce eue as Sarrazins. Par dedens Acre n'avoit [illegible], fors aucunes cisternes d'eue de pluie. Mes poi en i avoit, & si estoit [illegible] tant de gent com il avoit dans la cité. A grant meschief furent li Sarrazins dedens Acre, si orent perdue l'eue douce & la voie de viande qui lor venoit de l'ost des Sarrazins, fors qu'il avoient aucune fois secors d'une ville pres d'Acre qui a nom Caypas. Salahadin avoit gagnie cele ville, & l'avoit garnie [illegible] de viande, si les metoit en aventure por trespasser la mer & entroient en Acre quant il pooient. Une si grant cherté fu en l'ost aucune fois, com vendoit un mui de froment [illegible] besans & le mui de farine [illegible] le mui de la terre est tant com un porteor porte a son col a une fois. L'en vendoit une oef [illegible] deniers, une geline [illegible] une pome [illegible] deniers. [illegible] com [illegible] de cheval [illegible] quant il moroit. En cel ost morut molt de gent de faim & de mesaise.

7 Un jor s'esforcerent bien jusques a deus milles sergens, & distrent as barons que por Dieu lor donassent a mengier, ou se ce non il iroient conquerre sur les Sarrazins. Il ne porent plus endurer, ains issirent de l'ost une matinee & se ferirent en l'ost des Sarrazins. Quant li Turcs les virent venir, il vuiderent lor loges, & les laissierent entrer enz, & se chargierent des viandes, puis se mistrent au

revoient tout chargiez. Quant li Sarrazins virent que cil s'en retornoient chargiez, si poinstrent a eus & les deſcouperent touz, apres les deſpoillerent & geterent u flun, & les envoierent en l'oſt des Creſtiens. Ainſi fu perdue cele compaignie de genz, onques n'orent ſecors de lor oſt. Et ſachiez que tout ainſi comme li Creſtien avoient aſſis Acre de l'une marine juſques a l'autre, aſſiſtrent li Sarrazins li Creſtiens par deriere de l'une mer juſques a l'autre. Et quant les Creſtiens aſſailloient Acre, li Sarrazins aſſailloient les Creſtiens par derriere. En cel point morut en l'oſt la roine la fame le roi Guion, & quatre enfans que ele avoit, & eſcheï la terre a Isabel ſa ſuer, fame Honfroi, qui ſe eſtoit quant les barons de la terre le durent coroner. Quant le marchis Conraut de Monferrat ſaut que le roiaume eſtoit eſcheu a Isabel & a Honfroi, il ala a l'eveſque de Biauvés, qui en l'oſt eſtoit, & li pria que por Dieu meiſt conſeil, que Honfroi fuſt deſpartus d'Iſabel ſa fame, & l'euſt a moillier; car Honfroi eſtoit ſi cuvert que il ne porroit terre tenir. L'eveſque diſt qu'il s'en entremettroit volentiers. Il en parla as barons de l'oſt & au Clergie, & lor monſtra la mauvaiſtié Honfroi. Li uns s'accorderent au departir, li autres diſtrent que ce ne porroit eſtre. L'eveſque ala a Honfroi & fiſt tant vers lui, qu'il claima quite ſa fame au marchis par deniers donnans. Quant Honfroi fu departi d'Iſabel, le marchis l'eſpouſa & l'emmena a Sur.

8. Or commencerai a parler du ſiege d'Acre, & dirons du roi d'Angleterre qui fu meus de Marſeille & mis ſe fu en mer. Quant il vint en droit l'iſle de Ceſile, il ſe penſa qu'il arriveroit la por oïr noveles du roi de France, & por voir ſa ſerour, qui roine avoit eſté de la terre, & fiſt traire vers terre, & arriva a une cité qui a nom Palerme, au chief de Ceſile pardevers la mer, & Meſchines eſt a l'autre chief pardevers terre ferme, & a ſepz jornees eſt l'une de l'autre. Quant le roi d'Angleterre fu arrivé, il demanda noveles du roi de France, & l'en li diſt qu'il eſtoit arrivé a Meſchines, & ſejornoit la. Quant il oï ces noveles il ala a Meſchines, & ſejorna avec le roi de France juſques au Mars. Quant le roi de France ſot que le roi d'Angleterre venoit, il ala encontre li, & s'entrefirent grant joie de ce qu'il furent ſains & haitiez. Le roi de France eſtoit herbergié u palais le roi Tancrez, le roi d'Angleterre ſe herberja de l'autre part de la cité fors de la ville, qu'il ne ſe voloit mie herbergier pres du roi, que lor gens ne s'entremeſlaſſent. La ſerour au chaſtel fiſt un toron, ſi li miſt nom Mategrifon, porce ſe ce chaſtel que ce meſlee iſſiſt entre lor gens. & cerzat au roi Tancrés, qu'il ſi reconcillaſſent, dont il furdi por grant contens, mes le roi de France en miſt la pes. Apres ce le roi Richart prin ſa ſerour, que

le rendiſt ſon douaire, & en peuſt l'avoir, & alaſt avec lui outre mer, & quant Dieu le ramenroit, il li rendroit ſon avoir & la marieroit richement. Il reſpondiſt que volentiers feroit ce qu'il vodroit. Puis la mariа au conte de Saiſſe, dont ele ot un fil, qui puis fu de Sicile. Quant on fiſt pes de la terre d'Aubenois, le roi Richart parla au roi Tancrez de vendre ſe douaire la ſerour. Cil l'acheta volentiers & paia l'avoir. Quant le Mars fu venu le roi de France & le roi d'Angleterre firent acheter viande, quant tant fu le marché. Le roi de France ſe mut & arriva a Acre ancois que le roi d'Angleterre. Le roi Richart ala en galies, & li avint une aventure que vous orrés, dont il ne peuſt mie ſitoſt venir a Acre. La vie le roi ne ſa mere eſtoit en Poitou. Si oï dire que le roi ſon fils ſejornoit a Meſchines, & porce que ele ne voloit mie que ſon fils eſpouſaſt la ſerour au roi Felippe, ele manda au roi de Navarre qu'il li envoiaſt une ſoue ſerour qu'il avoit au roi Richart convoiez, & ele li envoieroit a Meſchines la ou il ſejornoit, & li feroit eſpouſer. Le roi de Navarre en fu molt lie, ſi li envoia, & lors la roine fiſt appareillier ſon erre, & s'en ala par terre juſques a Meſchines.

9. Quant la roine vint a Meſchines, le roi ſon fils s'en eſtoit ja partis, mes la roine Johanne ſa fille n'eſtoit pas mut, ains devoit mouvoir lendemain. La roine d'Angleterre li diſt, Bele fille, menés moi cele damoiſelle au roi voſtre frere, & li dites que je la mande qu'il l'eſpouſe. Cele la reçut volentiers & la roine retorna ariere en Poitou. Or vous dirai qu'il avint a la roine Johanne, quant ele vint pres de l'iſle de Chipre, ele diſt as mariniers, qu'il preïſſent terre, por ſavoir s'il orroit noveles de ſon frere le roi d'Angleterre. Cil tornerent vers terre & geterent ancre devant une cité qui a nom Limeçon. En ce point eſtoit li empereor de Chipre a Limeçon a tot ſon oſt, porce que le cil qui aloient & venoient outre mer ne vauſiſſent faire force en l'iſle ne rober, qu'il fuſt apareillié du deffendre. Quant l'empereor vit la nef arriver, il envoia un batel por ſavoir quel gens ce eſtoient. Cil de la nef diſtrent que c'eſtoit la roine de Ceſile & la ſeur au roi d'Angleterre. Le batel retorna ariere, & diſt a l'empereor quels gens c'eſtoient. Lors envoia l'empereor deus chevaliers a la roine Johanne, & li manda qu'ele deſcendiſt a terre por lui raffreſchir, & il li feroit donner ce qu'il porroit. La roine li manda qu'ele ne deſcendroit mie, puis lor demanda s'il ſavoient noveles ſe le roi d'Angleterre eſtoit paſſé. Il diſtrent qu'il ne ſavoient noient. Lors retornerent a l'empereor & li diſtrent qu'ele ne deſcendroit mie. Quant il oï ce, il fiſt armer quatre galies por prendre la nef s'il peuſſent. Mes li chevaliers la roine virent les

galies venir, ſi penſerent que ce n'eſtoit por nul bien, ſi ſe deſancrerent & ſe retraiſtrent en haute mer, mes n'orent gueres alé quant le roi d'Angleterre vint o ſes galies, ſi torna vers la nef por ſavoir quels gens c'eſtoient. Quant il ſot que c'eſtoit la nef de ſa ſeror il entra ens.

8. Ot ce qu'il parloient enſi il vit la damoiſelle, ſi demanda qui ele eſtoit. Ele reſpondi, que c'eſtoit la ſeror le roi de Navarre, que ſa mere li envoioit, & li mandoit que por riens ne laiſaſt qu'il ne l'eſpouſaſt. Apres li diſt comment li genz de Chipre les orent fait deſancrer. Quant le roi oï ce, il entra en une galie, & fiſt prendre terre a Limeçon a toutes ſes gens. L'empereres vit ſes galies, & ſot que le roi d'Angleterre i eſtoit. Il s'en fui ſus un cheval, ne deſchaus & a enfuï. Quant cil de l'iſle virent que lor ſeignor s'en aloit, chaſcun penſa de ſoi deſtorner. Le roi deſcendi a terre, & priſt la cite, & quanque eſtoit demoré en l'oſt l'empereor. La gaaignerent chevaus & beſtes aſſez & grant avoir. Quant le roi ot priſe la cité, il fiſt deſcendre ſa ſeror, puis fiſt amener la damoiſele a un mouſtier, ſi l'eſpouſa le roi, puis ſe remiſt dedenz une nave. Le roi Gui qui a Acre eſtoit, quant il oï que le roi d'Angleterre venoit, entra en une galiee, & ala contre lui, & le trova a Limeçon. Grant joie s'entrefirent, apres atirerent, que le roi Gui menroit la navie au roi d'Engleterre a un port qui eſt pres d'une cité qui a nom Nicocie, & ſi eſt en milieu de Chipre, porce que ſe le roi euſt meſtier de ſa navie, qu'ele li fuſt pres; car il venoit apres l'empereor par terre, & ainſi s'en ala le roi Gui par mer, & le roi d'Angleterre par terre, & chaça tant l'empereor qu'il l'aſega en un chaſtel & le priſt, & ſa fame & une fille qu'il avoit, & des barons priſt il de la terre, & grant avoir qui u chaſtel eſtoit: car treſtout le treſor de l'iſle eſtoit la tranſ, porce que le chaſtel eſtoit fort. Quant le roi Richart ont priſe l'iſle & l'empereor, il la commanda as Templiers a garder, & lor vout doner, & il diſtrent qu'il ne la prendroient mie, ains la garderoient. Lors ala le roi outre mer, & mena l'empereor & ſa fame & ſa fille. Si arriva a Acre. Le roi de France ſout que le roi d'Angleterre venoit, & avoit fame eſpouſée, ſi en fu mult dolent, mes porce ne laiſſa il pas qu'il n'alaſt encontre, & fu de ſi grant cortoiſie, qu'il deſcendit de ſon cheval & priſt la fame le roi Richart entre ſes bras, & la conduiſit du batel a terre, ſi com l'en dit. Puis que le roi Richart fu venu, le roi de France & li ſirent chaſcun jor aſſalir Acre. A un aſſaut avint que li François paſſerent a force entre deus murs. La fu le mareſchal de France occis. Le ſiege avoit ja plus d'un an duré, & furent les Turcs mult grevez & atebiis de gent & de viandes. Il manderent a Salahadin qu'il meiſt conſeil comment il fuſſent deliverés, qu'il ne le porent plus tenir. Salahadin vout bien qu'il eſtoit a grant meſchief, ſi l'en peſa mout. Il manda as Chreſtiens qu'il li donaſſent trives tant qu'il euſt parlé a cens dedenz & ſor de pes. Dedenz ces trives fu la pes faite, ſi com je vous dirai. Salahadin rendi Acre au roi de France, & li dut rendre la ſainte Crois, & por chaſcun Sarrazin qui dedenz eſtoient un Creſtien, & por les amiraus & por les hauz homes qui dedens eſtoient raençon deviſee. De la Crois aporter & de la raençon faire venir priſt jor. Quant la pes fu aſſiſe, li Creſtiens entrerent en Acre, & miſtrent les Sarrazins en priſon. Le roi de France ot le chaſtel d'Acre & le fiſt garnir, & le roi d'Angleterre ſe herberja en la maiſon du Temple. Ainſi fu Acre priſe & rendue l'an de l'incarnation noſtre Seignor M. & C. & quatre vingz & onze.

9. Li borgois d'Acre & les gens qui heritages i avoient devant ce que les Sarrazins l'euſſent priſe, ſe traiſtrent a lor heritages & les voudrent avoir, mes li chevalier Sarrazins qui priſes les avoient, diſtrent qu'il n'en rendroient point, car il ne les connoiſſoient, & qu'il les avoient conquis ſor les Sarrazins. Les borgois d'Acre vindrent au roi de France, & li crierent merci qu'il ne fuſſent deſeritez, car il n'avoient lor heritages engagez ne vendus, mes li Sarrazins lor avoient tolus, & puiſque Dame Deu s'avoit rendue as Creſtiens, n'eſtoit pas raiſon a lor avis qu'il les deuſſent perdre, mes por Dieu meiſt il conſeil. Le roi diſt que ſi feroit il volentiers. Il manda le roi d'Engleterre & les barons de l'oſt. Quant il furent venus, le roi lor diſt que ainſi l'avoient les borgois d'Acre requis de mettre conſeil en lor heritages ravoir. Apres lor diſt qu'il n'eſtoit mie en ſa terre venu por maiſons ne por heritages aquerre, mes por la terre ſecorre & mettre en maiſon des Creſtiens, & bien li eſtoit avis, puiſqu'il avoient la terre conquiſe, que ceſt qui heritages i avoient ne les devoient par pas droit perdre, & ce eſtoit ſon conſeil. Il ſi accorderent tuit, & diſtrent que bien eſtoit a faire. Lors atirerent les dous rois & tuit li autre, que quiconques porroit moſtrer par bons teſmoins que l'heritage euſt eſté ſien, com li deliverroient. Apres atirerent que li chevaliers qui les maiſons avoient priſes dedenz Acre, que cil qui les heritages eſtoient, menderoient avec eus en la maiſon d'une part, tant com li chevaliers voudroient dedenz eſtre.

10. Quant le jor fu venu que Salahadin devoit delivrer la ſainte Crois au roi & paier la raençon de ſes amiraus qui dedenz Acre eſtoient, il manda au roi de France qu'il li donaſt un autre jor, qu'il n'avoit mie encore apareillie ce qu'il li devoit delivrer. Le roi li dona. Quant ce vint au ſecont jor, il ne

li delivra mie, ains li manda qu'il li donnast un autre jor. Le rois se coruça de ce que Salahadin le trichoit ainsi. Si li dona jor par convenant, que s'il ne le delivroit de ce qu'il le devoit delivrer, il feroit à tous les Sarrasins qui en Acre estoient, les testes couper. Quant ce vint au jor, il ne le delivra mie. Lors fist le roi prendre les Sarrasins, fors les amiraus, & mener en l'ost d'Acre & les testes couper. Les amiraus detint, porce que sa guerre n'estoit mie finee & porce qu'on prenoit un haut home, com rendist l'un por l'autre. De ces amiraus qu'on detint ot le roi de France une moitié, & le roi d'Engleterre l'autre. Quant Salahadin ot Acre rendue, si se trait arere en sa terre, & envoia à la cité d'Escalone, qu'il ot conquise sor les Crestiens, & la fist abatre, porce qu'il ot paor que li Crestien ne la venissent ancor. Apres ce ne demora guaires, que li cuens Felipes de Flandres fu mort, & grant maladie prist au roi Felippe de France. Mes si tost com il commença à garir, il fist apareillier une galie, si entra ens, & s'en revint en France hastivement. Laissa le duc de Borgogne en son lieu & de son avoir & de ses homes. Dont aucune gens distrent que quant le cuens Felippe morut, il manda le roi, & li dist, qu'il s'en r'alast, que l'on avoit sa mort juree. Aucunes gens distrent, qu'il s'en estoit venu por la conté de Flandres qui li estoit eschaue, qu'il avoit donee à sa niece en mariage, & porce qu'il avoit paor, que le cuens de Hainaut ne la saisist. Ci laisons du roi, qui sauvement arriva, par Rome s'en vint & par l'apostoile. Si dirons du roi d'Engleterre & des barons qui en Acre demorerent. L'en fist à savoir au roi Richart que li Sarrasins avoient Jerusalem vuidie, & bien porroit avoir la cité, s'il aloit sans trace & sans lanciers. Il le fist à savoir au duc de Borgogne & as barons de l'ost. Conseil pristrent qu'il iroient & garniroient bien Acre. Il chargierent les nés de viandes & les envoierent à Jaffe. Il meismes vindrent & alerent herbergier à cinq milles de Jerusalem, à une vile qui a nom Betenuble. Il ordenerent lor batailles, & qui feroit l'avant garde & l'ariere garde. Le roi Richart fist l'avant garde, & le duc de Borgogne l'ariere garde.

11. Quant les batailles furent ordenées chacun ala à sa herberge. Lors pensa molt le duc de Borgogne, & quant il ot pensé, il manda les barons de France, & lor dist, « Seignor, vous savez que nostre Sire le roi de France s'en est retorné & que toute la flor de son roiaume est ci demoree, & que le roi d'Engleterre a à cam po de gent avec nous. Se nous alons en Jerusalem & nous prenons la cité, l'en ne dira pas que nous l'aions prise, ains dira l'on que le roi d'Engleterre l'aura prise, si sera grant honte à la France & grant reproche. Et dira l'on que le roi Felipe s'en fui, & le roi Richart ala prendre Jerusalem, ne jamès ne sera que France n'en ait reproche. » Tuit s'acorderent à son plaisir faire, & tex i ot qui ne s'i acorderent mie. Le duc de Borgogne fist armer les François & s'en retorna vers Acre. Aucuns i ot des barons qui amoient le roi d'Engleterre, & li manderent que li François s'en retornoient à Acre. Quant le roi oï ce, il retorna à Jaffes, & la garni bien de gent & de viandes, & vint à Acre apres le duc de Borgogne. Ne demora gaires apres ce que le duc fu mort. Lors assembla Salahadin ses os & ala asseoir Jaffe. Quant cil de Jaffe furent assis, il manderent au roi Richart, qu'il les secorust, qu'il ne se porroient pas tenir contre un si grant ost. Quant le roi Richart oï ce, il le fist à savoir as barons de France que Jaffe estoit assise, & lor demanda s'il iroient avec lui. Il respondirent qu'en touz les lieus ou sainte Crestienté avoit mestier de lor aide, il s'acorderoient d'aler. Lors ordenerent lor batailles & monterent por aler secorre Jaffe. Le roi Richart dist as barons de France, qu'il aussi se tenissent par terre, & il iroit par mer, por plustost venir au chastel, tant qu'il vendroient là. Le roi fist armer ses galies, & entra ens il & ses gens, & errerent tant par jor & par nuit qu'il vindrent à Jaffes. Quant il vindrent devant Jaffes le chastel estoit ja pris & lioient les Crestiens li Sarrasins por mener en l'ost. Quant le roi Richart oï ce que le chastel fu pris, il descendi à terre & mist l'escu au col, & la hache Danoise u poing. Il resquost le chastel, & ocist les Sarrasins qui dedens estoient, & chaça ceus dehors jusques en l'ost. Il s'arresta sor un tertre devant cels & si home. Salahadin demanda à ses homes porquoi il fuioient. Il distrent que le roi d'Engleterre estoit arrivé à Jaffe, & avoit mult de ses homes occis & pris, & le chastel rescous. Salahadin lor demanda ou il estoit. Il respondirent: « Sire, vez le là sus ce tertre tout à pié avec ses homes. » « Comment, dist Salahadin, est roi à pié entre ses homes, il n'afiert pas. » Lors li envoia Salahadin un cheval, & encharja au message que li deist, que tel home com il estoit ne devoit pas estre à pié entre ses homes en tel peril. Le serjant fist le commandement son seignor. Il vint au roi & li presenta le cheval de par Salahadin. Le roi l'en mercia. Lors fist monter desus le cheval un sien serjant & poindre devant li. Quant cil ot esperoné le cheval, & il cuida retorner, ce ne fust mie. Ains l'emporta le cheval maugré sien en l'ost des Sarrasins.

12. Salahadin fu mult honteus de ce. Il fist un autre cheval appareillier. Le roi Richart retorna à Jaffe. Salahadin ne se deslogea mie cel jor jusques à lendemain. Par

cele piece que le roi Richart fiſt auant & aſſiſt au chaſtel de Daron, qu'il priſt ſus les Sarrazins. Il ſi mult doute par toute paieniſme & avoient aucune fois, ſi com l'en diſt, que quant les enfans as Sarrazins ploroient, il diſoient tes toi por le roi d'Engleterre. Et quant un Sarrazin chevauchoit cheval reſtif, & il veoit bien ſon ombre, il reculoit arriere, & quant li Sarrazin le hurtoit des eſperons, ſi diſoit: Cuides tu que le roi Richart ſoit muſſe en ceſt buiſſon, ou en ce dont le cheval avoit paor. Quant Salahadin ſeut que li Creſtiens venoient a Jaffes par terre, il ſe leva du ſiege & ala encontre, & les encontra devant le chaſtel d'Arsur. La aſſemblerent & ſe combatirent. Plus grant damage recurent li Creſtiens que li Sarrazins, mes toutes voies s'en partirent les Creſtiens ſans deſconfiture & vindrent a Jaffe ou le roi Richart eſtoit. A cele aſſemblee fu Jaques Davaines li bons chevaliers occis. Lors avint que une caravane de Sarrazins vint de la terre d'Egypte & aloit a Domas, & avoit oi dire que Salahadin eſtoit a Jaffe, por ce aloit plus ſeurement, & furent herbergiet a cinq mi les pres de Jaffes. L'en fiſt a ſavoir au roi Richart qu'il avoit une riche caravane & que grant avoir y portoit, qui gaires n'i la prenoit. Le roi fiſt armer ſes gens, ſi la priſt, & l'amena a Jaffes. Apres aſſembla les barons de l'oſt, & diſt qu'il voloit aler fermer Eſcalone, & que ſe ele eſtoit fermee, la terre ſeroit bien enforcee. Il i alerent & fermerent Eſcalone, ſi la garnirent bien, & fermerent deux chaſtiaus, qui pres d'iluec eſtoient, Gadres & le Daron. La demora le roi d'Engleterre & li baron, porce que la terre i eſtoit plus ſaine que aillors. Ci lairons a parler de la terre d'outre mer, & dirons de l'iſle de Chypre.

11. Il avint que li Grifons s'aſſemblerent & priſtrent conſeil d'aſſaillir & d'occire les Latins qui eſtoient avec les Templiers, a cui le roi Richart avoit l'iſle commandee. L'on fiſt a ſavoir as Latins que li Grifons s'aſſembloient por aus occire, ſi lor conſeilla l'on qu'il mandaſſent ſecors, & ſe meiſſent en une forterece tant que le ſecors venſiſt. Il s'aſſemblerent tuit & vindrent a Nicoſie & entrerent u chaſtel, & ne furent pas plus de C. Latins dedens. Mes tant aſſembla de Grifons entor, com ai veeut que gent. Li Latins furent dedens le chaſtel. La veille de Paſque s'aſſemblerent & virent bien qu'il n'avoient point du chaſtel tenir, & qu'il n'eſtoient mie fort contre tant de gent. Si diſtrent entre eus que mieus lor venoit il morir d'armes que de faim. Il priſtrent conſeil qu'il s'en iſtroient & metroient en aventure cors & amer. Il ſe confeſſerent lendemain & acommunierent, puis s'armerent & iſſirent hors, & des plus febles demorerent la s'em por ouvrir la porte, ſe meſtiers fuſt. Lors iſſirent les Latins hors, & ſe feirent entre les Grifons auſi com lous entre brebis, que onques por ne ſe deffendirent que feiſſent brebis. Li Latins en tuerent tant que ce fu merveille, car onques toute lor ne hurterent d'occire & d'ochirre, tant qu'il orent vouſiſt la cité, qu'il n'i demora home ne fame. L'endemain troverent toute la cité plaine de viandes, & d'avoir, & menerent tout dedens le chaſtel. Apres firent a ſavoir au roi d'Engleterre & au maiſtre du Temple, coment il avoient fait. Lors diſtrent li Templiers au roi qu'il feiſt de l'iſle a ſa volenté, qu'il ne la pooient plus garder. Quant le roi Gui, qui n'avoit point de terre, ſot que li Templiers avoient rendue l'iſle de Chypre, ſi vint au roi d'Engleterre, & par le conſeil au maiſtre du Temple l'acheta. Le roi d'Engleterre li vendi. Or vous dirai que le roi Gui fiſt, quant il ot l'iſle achetee, il envoia en Ermenie & en Antioche ſes meſſages, & en autre lieus, & manda à ceus du pais qu'il venſiſſent en l'iſle qui venir vodroient, & il lor donroit terres & garniſons a grant plenté.

10. Li chevaliers qui deſcrites eſtoient, & a cui les Sarrazins avoient lor terres tolues, & les puceles & les dames veves i alerent. Le roi Gui lor dona terre à grant plenté, les orfelines maria, & lor dona grant avoir tant qu'il fieſa CCC. chevaliers en la terre, & CC. ſerjans à cheval, ſans les borjois, cui il dona grant terre, & grans garniſons. Quant il ot tant doné, il ne li demora mie dont il peuſt tenir XX. chevaliers de maiſnie. Ainſi peupla le roi Gui l'iſle de Chypre, & quant il l'ont ainſi peuplee, ne demora gaaire apres qu'il fu mort. La terre eſchai au conneſtable Aimeri ſon frere. Il vit qu'il avoit pou de terre, & que les terres que ſon frere le roi Gui avoit donnees por mille beſans valoit au double, que chaſcun en avoit pris tant com il voloit. Il manda tous les chevaliers de la terre, & lor diſt: Seignors, le roi Gui mon frere vous dona tant que rien ne li demora. La terre m'eſt eſcheue, & ſire en ſui, tant com Dieu plaira. Vous eſtes mi homes, & je n'ai point de terre. Il i a tes de vous qui plus en ont que je n'ai, & comment ſerai-je povre & vous puiſſans & riches, & n'aurai que deſpendre. Il n'a ſiert pas, prenez conſeil entre vos, & me rendez chaſcun tant, que je puiſſe eſtre entre vous come ſire, & vous puiſſe aidier com à mes homes. Il priſtrent conſeil, & li donna chaſcun de ſa terre tant comme au cuer li vint. Tant fiſt le conneſtable Aimeri, que par force que par amor, que quant il fu mort, li valoit les terres de Chypre deux cens mille beſans. Quant l'iſle fu eſchaite au conte Aimeri, il ne vout porter corone, juſques il la priſt de haut prince de cui il tenſiſt l'iſle. Ci laiſons de l'iſle de Chypre, & dirons de la terre d'outre-mer.

[illegible]

15. Un jor avint que une nef de marchans de terre au Hassisin arriva à Sur. Le marchis ot mestier d'avoir, si envoia à la nef & fist prendre de l'avoir tant com il li plot. Li marchant descendirent à terre, & se plaindrent au marchis qu'on lor avoit desrobés, & que por Dieu lor fist rendre lor avoir. Le marchis respondi que l'avoir ne r'auroient il mie, mes gardassent bien le remanant. Il distrent puisqu'il ne lor vouloit rendre, il s'en plaindroient à lor seignor, & il respondi de par Dieu. Il s'en retornerent, & distrent à lor seignor & se plaindrent de lor damage. Quant le sire des Hassisins oï ce, il manda au marchis que il l'avoir à ses homes rendist. Le marchis manda qu'il ne l'en rendroit mie. Le sire des Hassisins li remanda autre fois qu'il li rendist l'avoir de ses gens, & seust bien s'il ne li rendoit qu'il l'en mescherroit. Le marchis dist qu'il ne le rendroit mie. Lors commanda le sire des Hassisins à deus de ses homes qui estoient à Sur, & occeissent le marchis sanz arrest. Quant il vindrent à Sur, si se crestiennerent dont l'un demoroit entor le marchis, & l'autre demoroit entor Belian d'Ibelin, qui la roine Marie avoit à fame, qui lors à Sur demoroit. Un jor avint que la marchise estoit as bains, le marchis ne vout mengier jusques qu'ele fu venue. Il li fu avis qu'ele demoroit trop, si ot talent de mengier. Il monta entre lui & deux chevaliers & ala à l'hostel l'evesque de Biauves por mengier avec lui. Quant il parvint là, l'evesque avoit mengié, si s'en retorna arriere. Si com il fu entré en une estroite rue qui est pres du change, un home sorsit d'une part de la rue & un autre de l'autre. Quant il vint entr'eus ces deus homes, il se leverent contre lui. L'un li tendi unes lettres, le marchis les prist, l'autre traist un coutel, & l'en feri parmi le cors, si chai mort. Ainsi le tesmoignerent cil de la terre qu'il fu mort. L'en dist que ce avoit fait faire le roi d'Angleterre par Hassisins, qui l'avoit aussi envoié en France por faire occire le roi Felippe, dont encore par aventure ne fust ce mie veoir. La fist l'un à sçavoir que aussi avoit fait le roi d'Angleterre. Le roi Felippe en ot grant paour, & bien se fist garder, si fu lons tans com ne s'assa nuls venir devant lui com ne conneust bien. En ce point que le marchis fust occis, estoit le roi d'Angleterre à Acre. Quant il sot que le marchis fu occis, il monta tantost & vint à Sur, & amena avec lui le conte Henri de Champagne, qui son neveu estoit, por ce si disoient de maintes gens qu'il ot coupes en sa mort du marchis; car le marchis fu occis le mardi, & il fist espouser au Jeudi apres sa fame au marchis au conte Henri de Champagne.

16. Quant le conte Henri mut de Champagne, il estoit menans & prenans de la conteé de Champagne, il la laissa à sa mere à baillir à garder. Et li envoia tant com ele vesqui les rentes de la terre & [illegible] de la qu'il acreoit en Acre as marchans qui venoient de là en Champagne. Ainsi tint le conte Henri la terre tant com il vesqui, dont maintes gens s'esmerveillerent moult que il hors furent deserités de la terre & de la conteé. Il demoura à la contesse un fils & une fille. La fille fu mariée au conte Baudouin de Flandres, qui puis fu empereres de Constantinople. Le vallet apres la mort le conte Henri, & apres la mort la contesse, le roi Felippe le fist chevalier, & li donna la conteé. Il ot nom Thibaut, & ot à fame une serour à la roine de Navarre, & seror à la roine d'Angleterre fame le roi Richart.

[illegible]

Le roi Richart ot donc fame à son neveu le conte de Champagne, & vit que li chevalier & li pelerin s'en retornerent en lor pais arriere, & pou de gent demoroient en la terre, il dist au conte Henri qu'il feroit trives as Sarrasins, & s'en iroit en son pais, & assembleroit grant gent & grant avoir por lui aidier & secorre, à point que li trives devroient faillir. Le conte dist puisqu'il le voloit faire, bien li seroit, mes por Dieu ne l'oubliast mie, car il veoit bien comment il le laissoit à pou. Au conte Henri porce qu'il demoroit en la terre, li afferoient les trives à requerre. Il les requist à Saladin. Saladin sot bien que le roi d'Angleterre & li pelerin qui là estoient, s'en retorneroient en lor pais, & por ce requeroit le conte trives. Il li manda que nulles trives ne li donroit se le roi ne li faisoit abatre Escalone & Gadres & le Daron qu'il avoit fermés. Quant le roi oï que de tant descordoient sa terre sum neveu, come de si bonne terre come cele d'Escalone estoit, il dist au conte Henri: Biaus neveu, je ne puis plus demorer en cest pais; por Escalone faire abatre ne lairai je mie que je ne m'en voise. Je la ferai abatre por avoir trives, & à l'aide de Dieu se j'ai vie & santé, je remanrai tant de gent que je [illegible] Escalone & toute la terre, & porterés couronne en Jerusalem. Ainsi furent les trives faites que l'on abati Gadres & le Daron & Escalone. Quant les trives furent faites, Saladin ot pitié de haus homes de la terre qu'il avoit deserités qui encore vivoient. Il dona au seignor de Saiete une bonne ville à quatre milles de Sur, qui a nom Sarfent, & dona à Belian d'Ibelin qui baron estoit la roine Marie, un chastel à cinq milles d'Acre, & la terre qui i appartenoit. Le chastel a nom Laquemont. Au seignor de Cayphas rendi Cayphas, au seignor de Cesaire rendi Cesaire, au seignor d'Arsur rendi Arsur & l'appartenance, au conte Henri dona Jaffe. Puis ot le conte Henri trois filles de sa fame, dont il fist mariage de toutes trois as trois fils le conestable Haimeri, qui sires estoit de Cypre, l'ainsné à l'ainsnée quant il fu-

[illegible]

ſement d'aage ; por ce diſt l'ainſné à l'ainſnée. A
que ſe ſecours en mourut qu'il ne perdiſt pas
que la ainſné n'euſt l'ainſnée. Et dona Jaffe au roi de Chypre avec ſes filles. Il ne lor pout plus doner de ſa terre, car ſa fame avoit une fille du marchis, qui puis fu roine, ſi come vous orrez. Li ſire de Chypre ot Jaffe, & la fiſt garnir de chevaliers & de ſerjans & de viandes, ſi la tint.

[illegible]

37 Le roi d'Angleterre quant il ot fait trives as Sarrazins, il fiſt apareillier ſes nés, & charger les galies de viandes & de gens, & fiſt entrer ens ſa fame & la fame de l'empereour de Chypre, qui mort eſtoit en ſa priſon, & ſa fille & ſes gens. B Apres diſt au maiſtre du Temple : Maiſtre, je ſai bien que je ne ſui pas amé de toutes gens, & ſe je paſſe mer porquoi, en ma nef, je n'arriverai en lieu ou je ne ſoie ou mort ou pris. Si vous pri, que vous me preſtés de vos freres chevaliers & ſerjans, qui vendront avec moi en une galie. Quant nous ſerons de là, il me conduiront auſi come je fuſſe frere Templier, juſques en mon pais. Sans faille le roi avoit fait vilanie à aucuns Templiers devant Acre, quant il arriva, meiſmement au duc d'Oſteriche, dont il ne convient pas C que je livre en face parole. Li maiſtre li diſt, que volentiers le feroit. Si fiſt apareillier chevaliers & ſerjans coiement, & entrerent en une galie. Le roi priſt congié au conte Henri & as Templiers & à ceux de la terre, & entra en une nef. Au veſpre entra en la galie as Templiers, & priſt congié à ſa fame & à ſa meſnie ; ſi mûrent l'un d'une part, & li autre d'autre. Le roi ne ſot ſi celeement faire ſon afaire, que il ne fuſt aparceües que en la galie entra por li faire prendre, & tant ala avec lui qu'il furent arrivés & plus encore. D Il arriverent à un port qui eſt à l'entree d'Alemaigne, pardevers la mer de Grece. Quant le roi & li Templier furent arrivés, il quiſtrent chevauchures, ſi monterent & alerent par Alemaigne, tant qu'il ſe herbergerent en un chaſtel le duc d'Oſteriche en Alemaigne. Et avint que le Duc eſtoit lors à ſejor en ce chaſtel. Et quant cil qui eſtoit avec le roi d'Angleterre por lui faire prendre ſot que li duc eſtoit u chaſtel, il vint à lui, ſi li diſt : Sire, or du bien faire, le roi d'Engleterre eſt herbergié en ceſte ville, gardés qu'il ne vous eſchape. Le duc fuſt mult E lies de ces novieles, porce que aucune gent diſoit, qu'il li avoit fait laidure devant Acre. Il commanda que les portes du chaſtel fuſſent fermees toutes, & que ſa gent s'armaſſent, & il meiſmes ala à l'oſtel ou le roi eſtoit herbergié & mena avec lui celui qui ces novieles li avoit aportees por connoiſtre le. Il en fu à ſavoir au roi que l'en venoit en la maiſon por lui prendre. Il fut ſurpris & ne ſot que faire, porce priſt une mauvaiſe cote, & entra en la cuiſine, & s'aſiſt au feu por

A torner les chapons. Ce ne diſe pas por voir, mes ſi le dient aucune gent. La honte au duc entrerent en la maiſon, & quiſtrent deça & dela, & ne troverent ſi Templier non, & ceus qui atornoient la viande à la cuiſine. Cil que le roi ot encuſé entra en la cuiſine, & vit qui tornoit les chapons, ſi com l'en diſt. Il diſt as chevaliers, vees-le ci prenés-les. Il le priſtrent, & fu en la priſon le duc tant qu'il vint à raençon.

38 Quant le roi Felipe ot dire, que le roi d'Angleterre avoit la mer paſſée, & eſtoit arreſté en Alemaigne, por la honte qu'il li B ot faite de ſa ſeror, qu'il avoit fiancée por eſpouſer quant il vendroit, & il autre avoit priſe, il ſemonſt ſes oz, & s'en entra en ſa terre, & priſt Giſort & autres chaſtiaus, de ſa terre grant partie. Et priſt le conte de Ceſtre, qui eſtoit garde de Normandie. En ce point que le roi Richart fu pris, eſtoit en Alemaigne Henri le fils à l'empereour Frederic empereres ; que Federic avoit laiſſié por garder la terre. Quant le roi d'Angleterre ot eſte en priſon grant piece, il pria l'empereor que por Dieu le meiſt à raençon, il l'en donroit quant qu'il en oſeroit demander, C & plus eſtoient dolent de ce que le roi de France ardoit ſa terre & eſtiſſoit que de ſa priſon. L'empereor manda le duc d'Oſteriche por le roi metre à raençon ; il le miſtrent à raençon par le conſeil au roi Felipe, ſi com l'en diſt : grant avoir ; ot cent & ſoixante mil marc. De cele raençon ot l'emperreor ſa greignor partie, & duc l'autre, le roi de France en ot ſa partie por laiſſier paſſer la raençon par ſa terre. Le roi d'Angleterre pris la raençon à rendre & bons oſtages en livra. Quant il fu hors, l'empereor le fiſt conduire par ſa terre, puis entra en D mer, & s'en ala en Angleterre. Quant il fu en ſa terre, il porchaça ſa raençon iſnelement & l'envoia à l'empereor, & delivra ſes ploges. Quant la raençon fu paiee, il entra en mer, & paſſa en Normandie, & ſemonſt ſes oz por aler ſur le roi de France por reſcoure ſa perte s'il peuſt. Ainſi commença la guerre des deux rois, mes je n'en dirai ore plus.

39 Le roiaume de Ceſile, de Puille & de Calabre eſtoit eſcheus à ſa fame Henri des que ſes niés le roi Guillaume eſtoit mort, & que en fuſt roi en ſa terre de Tancre. Quant E le roiaume li fu eſcheus, il n'ot pas loiſir d'aler la. Car li plus haut home & barons eſtoient ales avec ſon pere, & le plus de ſa chevalerie. Quant ſon pere fu mort, il fu empereres, il ot aſſes à faire à aler par ſa terre & recevoir ſes homages. Quant il ot eue la raençon du roi d'Angleterre, il aſſembla gent & s'en ala en Puille, & laiſſa ſon frere qui duc eſtoit de Soave por eſtre garde de la terre. Ancois que l'empereres fuſt mort, morut le roi Tancres, & ot l'en fait d'un fil qu'il avoit roi. Le roi de Ceſile ot dont

que l'empereor venoit en ſa terre, ſi aſſembla ſes os, & ala à l'encontre, tant qu'il s'entre rencontrerent devant une cit qui a nom Naples en terre de Labor. Là ſe combatirent, & fu l'empereor desconfit, & remeſt en la terre & manda gent. En dementieres qu'il ſes aſſembloit por entrer en la terre de Puile & Calabre, fu le roi de Ceſile mort. Quant cil de la terre orent perdu ſeignor, ſi rendirent la terre de Puile & de Calabre a l'empereur. Il ot un haut home en la terre de Ceſile, qui tenoit l'iſle tenir contre l'empereor, & d'un ſien neveu faire roi ; mes il en ot mar le pailou, car aucunes gens en furent encontre. Quant l'empereor ot garnie Puile & Calabre, il paſſa en Ceſile & la priſt, & chaça tant cele haut home qui contre lui eſtoit, qu'il le priſt, & fiſt morir de male mort, & ſon neveu fiſt les eus crever, & porta corone a Palerme lui & ſa fame. En cel point que l'emperere vint en Ceſile, il n'avoit onques eu enfant. Là ot l'emperere un fil, ſi com l'en diſt ; mes moult de gent ne porent croire que ele l'euſt porté, porce que ele eſtoit de ſi grant aage, que ele ne peuſt mie, a lor avis, avoir enfant. Cel enfes ot nom Frederic.

Henricus imperator [illegible]

20 Quant l'empereor Henris ot ſa terre conquiſe, il fe nes & galies atorner por envoier en la terre d'outre mer grant gent. Il envoia par toute Alemaigne & fiſt crier que tuit cil qui vodroit aler en la terre d'outremer povres & riches, il lor livreroit paſſage & viande qui prendre la vodroit. Lors ſe croiſierent grant gens, & alerent la ou l'empereor eſtoit por paſſer. Quant li Alemant & cil que li emperere i envoia a ſon conſil furent aſſemblés, l'en priſa qu'il i ot quatre cens chevaliers & grans gens a pié. D'autre part l'empereor i envoia le chancelier d'Alemaigne por eſtre chevetaine de l'oſt, & fiſt creanter a tos ceus qui i aloient qu'il feroient ſa volenté. L'empereor lor creanta qu'il ne ſe movroit de ſa terre ou il eſtoit tant com il ſeroient outre mer, & lor envoieroit gent & grant plenté de viandes. Quant le paſſage & les nes furent apareillés, ſi murent. En ce tans fu le roi de Hongrie mort, & la roine demora veve tant hom. La terre eſchai au frere ſon ſeignor. Ele vendi ſon douaire grant avoir, & ala en la terre d'outre mer, & mena chevaliers & ſergens, & paſſa au paſſage que li Alemans paſſerent, & arriva a Sur. Le cuens Henris la recut a grant honor, & il le dut bien faire, car ele eſtoit ſeror ſa mere ; ſame avoit eſté au viel roi d'Angleterre ſon oncle, & ſeror le roi Felippe de France. Cele dame puis qu'ele fu arrivée ne veſquit que huit jors, ſi demora cil avoirs au conte Henri, mes pou en i ot.

Rex Cypri coronatur.

21 Des Alemans qui paſſerent arriva une partie en Acre, l'autre en Chipre. Avec ceus A qui arriverent en Chipre eſtoit le chancelier. Quant le roi de Chipre ſot que le chancelier eſtoit arrivé en l'iſle, il ala encontre, & li fiſt grant honor, & li diſt puiſqu'il eſtoit en lieu de l'empereor, il voloit qu'il le coronaſt ; car il voloit tenir ſa terre de l'empereor. Le chancelier diſt que volentiers le feroit, puiſqu'il l'en requeroit, & en fu moult lié. Il priſt de ſes chevaliers de Chipre, & s'en ala avec le ſeignor de Chipre a Nicoſie, ſi le corona. Quant il ot coroné, il s'en ala es nes, puis arriverent après les autres en Acre. Ains que li Alemans fuſſent arrivés, fu Salahadin mort, & avoit aſſené ce qu'il

Saladinus obiit.

B avoit conquis, & doné la ou il volt. Mes a ſon frere qui li avoit aidé a conquerre ne dona riens, ains en ala avec ſon neveu en Egypte, a cui Salahadin avoit cele terre donée. A l'ainné de ſes fils dona le roiaume de Domas & de Jeruſalem, & a l'autre le roiaume de Halape, as autres dona tant qu'il aſſena quanqu'il avoit. En ce point que Salahadin morut avoit une haute Dame a Triple, qui dame avoit eſté de Gibelet. Si porchaça tant vers les Sarrazins, a cui Salahadin avoit Gibelet baillé a garder, qu'il s'en iſſirent, & la dame i entra & ſi chevaliers, & garni la cité & le chaſtel. En cel point C que li Alemans arriverent a Acre eſtoit les treves rompues por la mort Salahadin, qui avoient eſté priſes au tans le roi Richart. Le fils Salahadin qui ſires eſtoit de Domas & de Jeruſalem aſſembla ſes os, pour venir ſus les Creſtiens. Si ala aſſegier Jaffe. Ce fu cil fils Salahadin a cui le cuens de Triple dona congé d'entrer parmi la terre en la terre des Creſtiens. Quant cil de Jaffe furent aſſegié, ſi manderent querre ſecors au conte Henri ; car il ſavoit bien que le chaſtel n'eſtoit pas fort. Quant le cuens oï cele novele, il fiſt ſemondre ſes os & les Alemans, & les fiſt

Saladinus [illegible]

D movoir a aler vers Cayphas à quatre miles d'Acre. Il lor diſt qu'il movroit lendemain. Car il avoit a conter à ſes homes, & a atirer ſon afaire. L'oſt mut & le cuens demora, & conta a ſes homes. A l'heure de veſpres quant il ot conté, il fiſt mettre les napes por ſouper. Il demanda a laver, l'en li apporta, & vint en droit d'une feneſtre, qui en la tor en haut eſtoit ou il manoit. Si com il avoit les mains, il ſe lança avant & chei de la feneſtre aval, ſi fu mort. Le vallet qui tenoit la touaille,

Henricus comes [illegible]

E ſe laiſſa chaïr après, porce qu'il ne voloit pas qu'en deiſt qu'il l'euſt bouté. Il ne fu mie mort, mes il ot la cuiſſe bruiſiée. Aucunes dient que s'il ne ſe fuſt laiſſié chaïr, le cuens ne fuſt pas mort. Le vallet qui fu cheu entre deus murs ſe traiſt tant qu'il vint pres d'une poſterne, & oï gens paſſer par deſors & commença a crier. Quant cil oïrent le cri, il vindrent cele part, & demanderent qu'il avoit. Il diſt que por Dieu ſe haſtaſt venir chi aïder & porter le conte, qui eſtoit giſant mort. Lors

vallets & les sergans le conte, i alerent & le trouverent mort. Il en appoterent au mostier & l'enseuelirent. Il avoit pluisors fois commandé, que l'en fist cele fenestre treillier por les enfans, car le cuer li disoit que ce seroit damage. Avant fu le duel grant qui fu fait du conte. L'en envoia apres roi qu'il retornast, car le cuens estoit mort. Il s'en retorna, & le cuens fu enterré au mostier de Sainte Crois. Li Sarrazins qui devant Jaffe estoient la prisrent a force & abatirent le chastel, & ocistrent tos les Crestiens qui dedens estoient.

22. En ce point avint que le soudan d'Egypte qui fu fils Salahadin aloit un jor chacier, si chaï de son cheval & se brisa le col. Quant son oncle qui point de terre n'avoit, vit son nevou mort, il saisi la terre, & la garnit & manda par tout paiennime querre chevaliers & serjans, & il lor donroit bon soud. Quant le soudan de Damas qui ot pris Jaffe, sot que son frere estoit mort & que son oncle avoit garni la terre & saisie, il se retraist a Damas & assembla gent, car il savoit bien que son oncle le desheriteroit s'il pooit, & il si fist. Quant le cuens Henris fu enfoui, l'en prist conseil de faire seignor en la terre & de la dame marier. Il avoit un haut home el pais qui avoit nom Hue de Tabarie, qui fillastre avoit esté le conte de Triple, & avoit la terre cele dame a fame. Cil avoit un frere, qui Raoul s'est apelez, a cui il conseilla que l'en la mariast, qu'ele i seroit bien emploiee. Aucun li accorderent, mes le Temple & l'Ospital furent encontre, & distrent que por lor conseil ne li donroit on mie. Car de toute l'aide qui venoit au conte de la terre de Champaignes, ne pooit il tenir la terre, & fu souvent en si grant poureté & besoignous, & comment donrons nos la terre a home qui rien n'a, quant cil o toute l'aide de Champaigne qu'il avoit ne pooit la terre gouverner. Nous prendrons conseil, & li donron se Dieu plaist a tel home qui la terre gouvernera. Il prisdrent conseil, & s'accorderent a ce que le roi de Chipre la venist prendre, ne savoit on ele fust miex emploiee, ne dont la terre fust plus tost secorue. Il s'accorderent, & par le conseil au chancelier d'Alemaigne manderent que Heimeri roi de Chipre, & li donerent la dame, & l'esposa & porta corone. Lors a primes fust elle roine.

23. Apres ce que le roi Heimeri ot la dame esposee, avint un jor qu'il chevauchoit par detors Sur, entre lui & ses chevaliers doux homes vindrent contre lui a cheval por lui ocirre. Il ne l'occistrent mie, mes durement le navrerent. Il furent pris & estrains, ne onques ne vodrent gehir qui ce lor voloit faire faire; dont l'en mescreut Hugon de Tabarie por son frere qui n'ot la roine lessee. Il manda touz les chevaliers qui estoient avenus dedens Acre, & lor dist qu'il establissent deux chevaliers avec ses baillis qui fussent as rentes d'Acre garder & recueillir por departir entr'eus, & rendre a chascun ce qu'il devoit avoir s'il pooit estre; car il ne voloit mie perdre ne mettre du sien en lor rentes paier, ains vivroit il & li chevalier des rentes de sa terre, & si vesquissent des rentes qui lor estoient assenees. Apres prist conseil au Temple & a l'Ospital & au chancelier d'Alemaigne, & as barons de la terre d'aler sor les Sarrazins. Il donnerent conseil d'aler assegier Baruth. Lors firent nes charger de viandes & galies armer por aler par mer, & il ala par terre. Quant li Sarrazins qui a Baruth estoient, sorent que l'en devoit venir sor eus, il vuidierent le chastel de fames & d'enfans & de febles gens, & de touz les esclas qui dedens estoient, & un charpentier qui dedens iert manans, mes sa fame & ses enfans envoierent en paienime en ostage, porce qu'il ne feissent aucune traison. Quant li Sarrazins sorent que li Crestien venoient par mer & par terre, si s'armerent & vindrent a l'encontre. Quant le charpentier vit que li Sarrazins furent touz fors du chastel, il vint a deux esclas Crestiens qui remes estoient, & lor dist: Or du bien faire. Se vous me voloiez croire le chastel est pris. Cil li distrent que il le cederoient. Lors alerent a la porte du chastel, le charpentier fist un des esclas sor la porte monter, que se li Sarrazins venoient, qu'il getast pierres & le defendist durement. Il monteroit sus la maistre tor qui pres estoit de la porte, & li aideroit la porte a defendre. A l'autre esclas dist qu'il alast a l'autre tor qui est sor la mer & montast si & feist crier quant il verroit les nes pres & criast: Dex aide & S. Sepulcre, apres descendist & ouvrist la porte por entrer ens.

24. Quant il orent ainsi devisé chascun ala a sa garnison. Li Sarrazins issus estoient du chastel & virent que li Crestien approchoient durement par mer & par terre. Si retornerent arriere, & cuiderent entrer el chastel, mes il virent la porte fermee. Cil qui sus la porte & sor la maistre tor estoient commencierent pierres a ruer & a crier Dex aide & S. Sepulcre. Li Sarrazins virent qu'il avoient le chastiau perdu, & s'il demoroient ilec, il seroient pris & ocis, car le secors des Crestiens iert pres. Il s'enfuirent & li chastiau demora as Crestiens. Ainsi fu pris Baruth. Quant cil orent celui qui sor la tor estoit qui crioit Dex aide & S. Sepulcre, il se merveillerent que ce pooit estre, & cuiderent que l'en le feist par traison. Cil qui sor la tor estoit descendi & ouvri la porte qui devers la mer estoit & lor cria qu'il venissent, s'en vousissent, qu'il n'avoit nulli el chastel, car li Sarrazin s'en estoient tuit fui. Lors s'armerent jusques a .x. serjans & alerent la & trouverent ceo a grant doutance,

& quant il aprocherent de terre, & il virent qu'il n'avoit nulli u chaſtel, apres envoierent contre le roi qui par terre venoit & li manderent qu'il venist, car le chaſtel eſtoit pris.

25 Quant cil qui par mer vindrent ſorent anires u chaſtel, il priſtrent les deus eſclas, & les miſtrent à deſtrece, porce qu'il lor enſeignaſſent ou l'avoir eſtoit, & le treſor que cil avoit repoſt. Il diſtrent qu'il n'en ſavoient rien, & qu'il laiſſoient mat & periſſoit quant il les deſtreignoient. Tant lor firent qu'il en furent mort. Apres vindrent à la maiſtre porte de la tor, & la cuiderent depecier, mes ele eſtoit de fer & bien barree par dedens. Cil qui en la tor eſtoit lor diſt, qu'il ſe traiſiſſent en ſus, & qu'il ne feriſſent pas à la porte, ou ſe ce non il a tant il en ne rendroit com il oceïroit, ne nus n'entreroit en la tor juſques à tant qu'il verroit le roi ou ſon meſſage. Apres ce que les nes furent arrivees, vint le roi devant Baruth, & cum il oï qui grant joie firent & rendirent graces à Jesu-Crist de ce qu'il lor avoit en tel maniere rendu le chaſtel. Quant le roi fu logié devant Baruth, & il ſot que le charpentier eſtoit dedens la maiſtre tor, & ne voloit deſcendre juſques il veiſt le roi ou ſon meſſage, il li envoia un chevalier, & li manda qu'il veniſt parler à lui ſeurement. Quant il vit le meſſage le roi, il deſcendi & vint au roi. Grant joie li fiſt le roi & li demandaſt comment li Sarrazins avoient vuidié le chaſtel. Il li conta comment il avoit eſté. Le roi porce que par lui avoit eſté pris le chaſtel, li donna grant rente dedens le chaſtel à lui & à ſes hoirs, & li porchaça tant, qu'il ot ſa femme & ſes enfans delivres, qui en priſon eſtoient. Ainſi rendi Dex ces deus chaſtiaus as Creſtiens, Gibelet & Baruth, dont il n'a que cinq milles de l'un à l'autre. Le roi garni Baruth de chevaliers & de ſerjans: car autre garniſon n'i ot mettre, car il eſtoit bien garni d'armes & de viandes juſques à cinq ans fors ſolement de vin. Et trova l'en el chaſtel u chaſtel, que ces deus galies, dont je vous ai dit deſſus, qui eſchaperent de Sur & vindrent à Baruth avoient fait damage de plus de XXV mil homes, qu'il avoient pris mors & envoié en paienime, ſans ceus qu'il avoient occis. Si vous dirai comment. Il a une pointe de montaigne devant Baruth qui fiert en la mer. Au pié de cele montaigne eſtoient touſjours les galies armees. Deſus la montaigne avoit gaites, qui tos jors gardoient en la mer les veſſiaus qui venoient d'Ermenie, d'Antioche & de Triple, & aloient à Sur & à Acre. Tous les covenoit paſſer par illuec. Quant les gaites les veoient, ſi le faiſoient à ſavoir as galies, ele movoient, ſi les prenoient & occioient quant qu'il prenoient. Ainſi firent ces deus galies damage as Creſtiens tant com Baruth fu as Sarrazins. Quant le roi Henris ot garni ce chaſtel, ſi s'en ala au chaſtel de Toron à cinq milles de Sur, ſi l'aſega, & fiſt tant devant, que cil du chaſtel ſe vodrent rendre, ſauves lor vies. Il ne le voult prendre. N'orent gaires demoré, eſle pas qu'il li vout le chaſtel rendre, que un meſſage vint, qui diſt que l'empereor d'Alemaigne eſtoit mort. Quant le chancelier & li Alemans oïrent ce, il leverent du ſiege & s'en alerent autreſi comme deconfis qui n'atendoient l'un l'autre. Il firent armer lor nés por paſſer outre atout lor viandes, chevaliers garnirent & entrerent es nés & s'en alerent. Quant le roi Henris vit que li Alemans s'en aloient, il fiſt trives au ſoudan, qui frere avoit eſté Salahadin, & ſon neveu avoit deſerité. En tel maniere fiſt trives com Salahadin les avoit faites au conte Henri de la terre qu'il li avoit rendue entre Baruth & Gibelet.

26 Je vous avoie dit deſſus que je vous diroie comment il ot premier roi en Hermenie qui onques n'i avoit eſté. Or le vous dirai. Il avint au tans le conte de Champaigne, qui ſires eſtoit de la terre d'outre mer, que li Creſtiens tenoient, que le prince d'Antioche manda au roi d'Hermenie qui ſes hons eſtoient qu'il veniſt parler à lui en un leu qu'il li nomma. Li ſires d'Ermenie diſt qu'il n'iroit pas, qu'il n'i oſeroit aler, que un jor qui paſſés eſtoit avoit mandé ſon frere Ruben qui ſires eſtoit, il i ala, & le fiſt mettre en priſon, & porce qu'il avoit ce fait a ſon frere, n'i oſoit aler. Le prince li manda qu'il veniſt ſeurement, qu'il n'avoit que li donner. Le ſire d'Ermenie diſt qu'il iroit. Il priſtrent jor & i ala, & vous dirai comment. Il fiſt armer ce que chevaliers que ſerjans & embuſchier pres de là où le parlement devoit eſtre, & commanda que tantoſt com il orroit corner, qu'il le ſecoruſſent: car il doutoit que le prince ne le fiſt prendre. Le prince d'Ermenie i ala lui tiers au prince, & mena o lui un vallet a tot un cor, & le fiſt eſtre en ſus de lui, & li diſt que s'il veoit que le prince le vouſiſt faire prendre, que tantoſt ſonnaſt le cor. Quant le ſire d'Ermenie & le prince furent enſemble, ſi parlerent enſemble. Quant il orent une piece parlé, le prince vit que le ſire d'Ermenie n'eſtoit que lui tiers, ſi le commanda à prendre. Si chevaliers le priſtrent. Quant le vallet vit com prenoit ſon ſeignor, il corna. Cil qui eſtoient embuſchiés ſaillirent tantoſt, & reſcouſtrent lor ſeignor. Il priſtrent le prince & ſes chevaliers, ſi les emmenerent & mirent en priſon. Le ſires d'Ermenie ſemonſt ſes os por entrer en la terre d'Antioche. Il i entra & la gaſta durement, & priſt cités & chaſtiaus. Quant le prince vit que li ſires d'Ermenie prenoit ainſi ſa terre, & qu'il n'avoit nulle merci de lui, il envoia un meſſage au

conte Henri a Acre, & li manda en priant qu'il venist en la terre, & li aidast à ſa beſoigne de ſes gens, car ſi ne li aidoit il n'en eſtoit ſi mes. Le cuens Henri apareilla ſon erre & s'en ala en Ermenie, & quant li ſires d'Ermenie ſot que li cuens venoit, ſi ala encontre lui & le receut a grant honor, & ſu moult lie de ſa venue. Et li abandonna ſa terre quanqu'il pooit faire à ſon commandement, fors du prince d'Antioche qu'il ot en priſon. Quant le cuens ot une piece demoré en la terre, il priſt congié de parler au prince por pes metre entre eus s'il peuſt. Il li donna congié de parler. Cil atira la pes entr'eus deus, ſi comme vos orrez, & le fiſt geter de priſon. La pes fu tele que le prince quita l'homage au roi d'Ermenie, & devant ſes hons, & que la terre que li ſires d'Ermenie avoit conquiſe ſor lui li demoreroit, & li firent mariage d'une niece au roi d'Ermenie fille ſon frere Rupin, & au l'ainzné fils au prince d'Antioche, par ſi que le prince devoit metre ſon fil en eſchange de la terre, mes ne li miſt pas, ains avint puis qu'il ot la niece au roi d'Ermenie eſpouſee, qu'il morut ains que ſon pere, & li demora un fil. Le prince en mena la mere & le fil en Ermenie. Li ſires d'Ermenie les garda tant que le prince fu mort, car il les vouloit garder, porce qu'il cuidoit avoir Antioche & la terre a delivré. Car le prince avoit fait jurer ſor ſains tous ceus de la terre, que Antioche & la terre rendroient à ſon fil apres ſa mort, mes autrement ne l'avroit il mie en veſteure. Quant le prince fu mort, cil d'Antioche envoierent au conte de Triple, qui fils eſtoit au prince, qu'il venist en Antioche & il le recevroient & l'en feroient. Quant le ſire d'Ermenie oï dire que le prince eſtoit mort, il priſt le fil & ſa mere, & s'en vint devant Antioche, car il cuida entrer ens. Le cuens de Triple qui dedens eſtoit, li contrediſt. Li ſire d'Ermenie envoia en la terre por ſemondre ſes os por venir devant Antioche. Le cuens qui en Antioche eſtoit, envoia à Halape au Soudan, & li manda en priant por Dieu qu'il l'aidaſt, car ainſi le voloit le ſire d'Ermenie deſeriter. Le Soudan li manda que tant de ſes homes qu'il li feroit a ſavoir, qu'il le ſecorroit, car il n'aimoit pas le roi d'Ermenie. Le Soudan li tint bien convent, car autrement ne peuſt pas li cuens avoir tenu Antioche contre le ſeignor d'Ermenie. Ceſte guerre dura bien lonc tans, puis rendit l'on Antioche au roi d'Ermenie par traïſon. Quant li cuens ot fait pes du prince & du roi d'Ermenie, il priſt congié à roi, & s'en revint en ſa terre, mes ainçois diſt li ſires d'Ermenie au conte Henri, Sire, j'ai aſſés terre, citez & chaſtiaus & grans rentes por eſtre roi. Si eſt le prince d'Antioche mes hom. Je vous prie que vous me corones. Le cuens le corona volentiers. Ainſi ot roi en Hermenie.

27 Quant le cuens s'en torna, le roi d'Hermenie li dona grant avoir, & le convoia tant qu'il fu hors de ſa terre. Le ſire des Haſſeſis oï dire que le cuens Henri eſtoit en Hermenie, ſi li manda en priant que au repairier d'Ermenie s'en venist par lui, & il li en ſavroit bon gré, car il ſe deliroit moult à veoir. Le cuens li manda qu'il iroit volentiers, & il ſi fiſt. Quant le ſire des Haſſeſis ſot que le cuens venoit, il ala à l'encontre & le receut moult hautement & à grant honor, & le mena par ſa terre & par ſes chaſtiaus, tant qu'il vint un jor devant un chaſtel. En cel chaſtel avoit une haute tor, ſus chaſcun cernel avoit deus homes tous blans veſtus. Li ſires des Haſſeſis li diſt, Sire, vos homes ne feroient por vos, ce que li miens feroient por moi. Sire, diſt il, ce puet bien eſtre. Le ſire des Haſſeſis s'eſcria, & deus de ſes homes qui ſus les crenians eſtoient ſe lancierent à val, & ſe beſſierent les cous. Le cuens s'en merveilla moult, & diſt voirement n'avoit il home qui ce feiſt por lui. Cil diſt au conte, Sire, ſe vous voles, je les aus tous ceus que vous veés là ſus ſaillir à val. Le cuens reſpondi ne mie. Et quant le cuens ot ſejorné tant com lui plout en la terre le viel, il priſt congié d'aler s'en. Le ſire des Haſſeſis li donna grans planté de ſes joiaus, & le convoia hors de ſa terre, & au departir li diſt, que por l'honor qu'il li avoit fait, de ce qu'il i eſt venu par ſa terre, il l'aſſuroit de lui à tousjours mes. Et s'il eſtoit nus haus hom qui li fiſt choſe dont il li peſaſt, fiſt li à ſavoir, & il le feroit occire à tant ſe departit.

28 Il avint que l'empereres d'Alemaigne Henri, qui en Ceſile eſtoit, qui avoit envoié les Alemans en la terre d'outre-mer, fu mort, & ſa fame l'empereris ot un fil l'an devant ce que l'emperere moruſt, & li ot mis nom Fedric, le nom de ſon aiel. Apres manda deus haus homes d'Alemaigne, quant il dut morir, & les fiſt venir devant lui, & commanda a l'un Puille & Calabre a garder à ſon fils tant qu'il fuſt d'aage, & cil ot nom Tiebaut, & à l'autre commanda l'iſle de Ceſile & la fame & l'un fils, & ſon frere Felipes, qui dus eſtoit de Souave, manda qu'il gardaſt bien l'empire tant que ſon fils fuſt d'aage, & il ſi fiſt tant com il veſqui, mes puis en fu il occis, ſi com vous orrez.

29 Quant l'empereres ot ainſi atiré ſa terre, ſi morut. Ne demora mie apres un an que l'empereris fu morte. Mes avant qu'ele moruſt, manda ele les archeveſques & les eveſques & les barons de la terre qu'il veniſſent à li en Meſſine. Quant il furent tuit aſſemblé, ele lor diſt qu'ele voloit coroner ſon fil, & qu'en l'aſſeüraſt de la terre come droit hoir, ne voloit mie tant atendre qu'ele fu morte, ains voloit que l'en l'aſſeüraſt & tenſiſt à ſeignor à ſon vivant. Li baron diſtrent qu'il en auroient conſeil. Quant il re-

vindrent

vindrent de conseil, si distrent: Dame, nous ne voulons mie qu'il soit coroné, ne homage ne li ferons, ne a seignor ne le tendrons. car vous estes de si grant aage, que nous ne creons pas que vous aiez porté en vostre ventre tel enfant. La Dame respondi: Por quoi chargeroie-je l'ame de moi & dampnation de autrui por cet enfant comment? Je ne le feroie mie. Par ma foi ce vous estes un home esgardez que i en doi faire, que se l'enfant porte & fils est de l'empereor & je le ferai. Il esgarderent entre eus que ele meteroit son fuer ... que son fils estoit, & ele le fist. Apres le reçurent come seignor & puis le coronerent. Quant la dame ot fait l'enfant asseurer de la terre, ele fist faire unes letres, si les envoia a l'apostoile, & manda que ele laissoit son fils & son avoir en sa baillie. Et quant la dame ot ainsi mené son afaire si morut. Quant ele fu morte, l'apostoile i envoia un cardinal a l'enfant garder, & le mena l'en a Palerme, si le garderent longuement. Quant l'empereor fu morz, li haut homes de la terre ne porent soffrir les Alemans que l'empereor i avoit laissiés a la terre garder. Il lor covenoit soffrir por chascun fors tant come Marcoudes vesqui lor fist. Quant il fu mort, li Alemans vuiderent la terre. & quant il s'en furent ale, si commença la guerre entre les hauts homes de Cesile, & vout chascun estre sires. Il s'entreguerroierent longuement, si que il ot grant chierté en la terre, si grant com ne pooit gaaignier les terres, car chascun disoit qu'il voloit avoir la terre avec l'enfant, & tant tolirent les uns as autres que le roi n'ot riens, & ne li demora que deus cites en Cesile, Messines & Palerme. Le chastiau de Palerme prisdrent & le tolurent au roi. Si conquisrent une cite sor le roi en Cesile, qui a nom Sarragonce. Puis que li Pisan l'orent prise, s'assemblerent li Genevois, & la pristrent a force. Li Sarrazins de Cesile quant il virent la guerre entre les Crestiens, s'assemblerent & alerent en une montaigne. La s'enfermerent si durement que l'en ne pooit a eus avenir. Il couroient par la terre des Crestiens & gaaignoient sor eus & en occioient asses.

[illegible]

10. Une demoisele avoit en Puille, qui fille avoit esté le roi Tancret, qui par le consel de l'apostoile & d'aucun prodome ala en Champaigne au conte Gautier de Brene, & fist tant qu'il l'espousa. Quant espousee l'out, ele le mena en Puille & alerent par Rome. L'apostoile, porce que par son conseil & par lui avoit cele dame espousee, li dona du sien, & li charga gens, & li commanda qu'il entrast en la terre de la Puille. Cil du pais en furent molt lies & grant partie li rendirent de la terre, & toute li eussent rendue, si ne fust Tibaut a cui l'empereor l'avoit commandé a garder, qui contre lui fu. & grant gent avoit tant par lui Tibaut le conte Gautier, que le conte fust logié devant une cité. La nuit, quant le conte fust endormis, le conte entra en l'ost en larcin, il & si chevalier, & s'en alerent droit a la tente le conte, si couperent les cordes & abatirent la tente sor li, & l'occistrent. Quant le conte fu mort, si se torna la gent de son ost ... Tibaut reconquist la terre & a la fame au conte Gautier demora un fils, qui ot nom Gautier, & puis fu conte de Brene.

[illegible]

11. Quant le roi d'Engleterre fu fors de prison, si fu molt dolent de la terre qu'il ot perdue. Il fist semondre ses os par toute sa terre, & manda ... par la terre de Provence. Si s'accorderent entre lui & le conte Baudouin de Flandres, en tel maniere que il ne lairoit la guerre, ne que l'un ne feroit pes sans l'autre, jusques qu'il avroient toutes les terres restorees, & que le conte Baudouin r'avroit toute la terre que le roi Phelippe tenoit, qu'il avoit prise o sa feme en mariage, & le roi d'Engleterre ce que le roi Phelippe avoit conquis sor lui. Le roi d'Engleterre avoit tant fait vers les barons de France que il avoit lor cuers, encor fussent li cors o le roi. Quant le roi d'Engleterre & le conte Baudouin orent fait cest establissement, le conte Baudouin semonst ses os, & commença a guerroier devers Flandres, & le roi d'Engleterre devers Normandie. Un jor avint que li coureor coururent devant Biauves. L'evesque issi hors & ses gens & les chacierent. Une partie des autres qui en agait estoient, lors saillirent & les pristrent. Une autre fois avint que le roi estoit pres de Gisors & n'avoit pas o lui plus de cccc chevaliers & chevauchoit par la terre, tant qu'il vint sor un embuschement que le roi d'Engleterre avoit de grant gent & estoit avec. Quant li François virent qu'il n'estoient mie tant ... & qu'il ne s'en porroient partir sans honte & sans damage, il prierent le roi qu'il s'en retornast arriere vers Gisors, car il demorroient illuec a honte pris, & il demorroient & les tendroient tant com il porroient. Le roi le prist des barons par lor conseil, & vint a Gisors tout seurement. Le roi d'Angleterre quant il vit les François, il lor corut sus, & les ocist & les prist tous. Et bien cuida avoir pris le roi de France, por un chevalier qui estoit armé des armes le roi, si com on dit. Le roi fu a Gisors molt corocié de ses chevaliers qu'il ot perdu, & de la honte qui li estoit avenue. Il manda par toute sa terre, & semonst ses os, & assembla grant gent. Le conte Baudouin entra en sa terre le roi par devers Flandres. L'en li rendi Aire & S. Omer, & puis ala assegier Arras, mais ne fist noient, car il avoit grant chevalerie dedens que le roi i avoit envoié, fors tant qu'a un assaut mesfist l'en a un des meillors chevaliers de France, qui avoit nom ...

Johan de Hangest. Le cuens Baudoin vit A qu'il ne feroit rien à Arras, ſi leva ſon ſiege, & corut en la terre le roi, & i fiſt grand damage. Un jor avint que le cuens de Namur, frere au conte Baudoin, corut devant Arras. Cil d'Arras iſſirent fors, ſi le prirent, & l'envoierent en France. Quant le roi Felipes ot les nouvelles, il ala encontre le roi d'Engleterre. Le roi vint contre lui. Quant il durent aſſembler, li baron alerent entre deus, & priſtrent trives. J'avoie oublie à dire, que puis que le roi d'Engleterre fu venu d'outre mer & iſſu de priſon, aſſega le roi Felipe A Aubemarle & la priſt. Là fu faite l'aliance du conte de Flandres & du roi d'Engleterre de guerroier le roi de France.

32 Quant le roi d'Engleterre ot fait trives au roi de France, l'en li fiſt à ſavoir, ſi com l'en dit, que un ſien home, ſire d'un chaſtel, avoit trove en terre grant treſor d'or. Le roi d'Engleterre li manda qu'il li envoiaſt ſon treſor qu'il avoit trove en ſa terre, & s'il ne le faiſoit, il iroit aſſeoir en ſon chaſtel. Le chevalier li manda qu'il n'avoit rien du ſien, ne rien ne li manderoit. Le roi d'Engleterre i ala & aſſega le chaſtel. Cil chaſtel iert en la terre de Limoges, & quant le roi fu devant le chaſtel, ſi diſt au chevalier qu'il li rendiſt, & s'il ne li rendoit, ſeur bien qu'il le prendroit. En dementres qu'il le menaçoit, un arbaleſtrier du chaſtel tendi une arbaleſte & traiſt à lui & le feri parmi le cors. Le roi miſt ſa main au quarrel, ſi l'arracha fors, & ne demora pas gaires qu'il fu mort. Ainſi fu mort le roi d'Engleterre, ſi com l'en dit. Devant ce que le roi d'Engleterre fuſt mort, avoit il avec lui un ſien neveu, fil de ſa ſeror, & fil au duc de Saiſſons, qu'il avoit amene avec lui d'Alemagne, quant il iſſit de priſon, & l'avoit fait conte de Poitiers, il avoit nom Othes. Il oi dire en ſon vivant que l'empereor Henris eſtoit mort, il dit à Othon ſon neveu, qu'il ſe traiſt vers Alemagne, & qu'il feroit tant vers l'apoſtole qu'il ſeroit empereor. Othes ala en Alemagne, le roi Richart envoia à l'apoſtole & as barons d'Alemaigne, & lors promiſt tant & dona, qu'il ot l'otroi de ſon neveu Othon faire empereor, fors du duc de Soave, qui contre lui fu. Frere avoit eſte l'empereor Henri qui mort eſtoit, & diſoit bien qu'empereor ne ſeroit ja à ſon tens cum il vivroit fors ſon neveu Frederic, qui en Ceſile eſtoit, qui eſtre le devoit, & à cui il gardoit la terre. Grant piece tint ainſi l'empire contre l'apoſtole & contre ceus d'Alemaigne, tant qu'il avint, que un jor un chevalier li coupa la teſte en ſa chambre meiſmes. Quant le duc de Soave fu mort, ſi fiſt l'en Othon empereor.

33 Ançois que je vous die plus de Othon comment il fut empereor, ne quel fin il fiſt vous dirai je du conte de Flandre & des barons de France, qui contre le roi orent eſte, qu'il firent. Il firent crier un tornoiement ſor Sonme & entre, & il alerent tuit, & quant il furent tuit arme d'une part & d'autre por tornoier, & il durent aſſembler, il oſterent lor hiaumes & coururent as crois, & ſe croiſierent por aler outre mer, dont aucuns diſtrent qu'il ſe croiſierent por doutance du roi de France qu'il ne les grevaſt, porce que contre lui avoient eſte. A cele aſſemblee ſe croiſa le cuens Baudoin de Flandre, Henri d'Anjou ſon frere, le cuens Tiebaut de Champagne, le cuens Loeis de Blois, le cuens du Perche, le cuens de S. Pol, le cuens Simon de Monfort, Jehan de Nesle, Enguerrans de Bove & li ſien frere, le cuens Renaut de Dampiere & autres barons aſſes & grant chevalerie, bien prenoit l'en à mil chevaliers ou à plus, ceus qui ſe croiſierent deçà les mons.

34 Devant ce que li baron ſe croiſaſſent, avoit un preſtre en France, qui ot nom Fouque de Milli, qui preçoit de la crois, & mult croiſoit de chevaliers & d'autres gens, & grant avoir aſſembla qu'en li dona por deſpendre en la terre d'outre mer. Mes il ne li portat mie, ains morut. Ançois que la mort l'aſſiſt, aucuns diſtrent qu'à ſa mort le duel, por ſavoir qu'il avoit recommande, & l'en li cela. Ne por quant la greignor partie de ſon avoir eſtoit à Ciſtiaus, mes bien pot eſtre qu'il en commanda en aucun lieu que cele li fu. Li avoir que ſe commande à Ciſtiaus fu portes en la terre d'outre mer, ne onque avoir ſi grant bien ne fiſt en la terre d'outre mer com cil fiſt: car li Crolles i avoient eſte, & eſtoient fondus touz les murs de Sur & d'Acre & de Baruth, qu'en refiſt tout de cel avoir.

35 Li baron de France qui croiſié eſtoient ſi parlerent enſemble, & priſtrent conſeil de faire eſtoire por eus mener. Conſeil lor ameneroit qu'il envoiaſſent en Venice, & feiſſent venir des Veniciens por marchie faire à eus de cele eſtoire. Quant li Venicien orent ce, ſi en furent mult lies, & envoierent de lor plus ſages homes en France por faire marchié as barons. Quant les Veniciens furent en France, ſi s'aſſemblerent li baron à Corbie. La fu li marchies fait des nes & des galies à eſtre au ſervise des croiſies deus ans là ou il les vouldroient mener par mer. Grant avoir i ot & la moitié des conqueſtes hors de la terre de promiſſion. La jurerent li conte & li haut home, qui à ce parlement furent les convenances tenir & rendre l'avoir. Et li Veniciens jurerent ſor ſains des nes & des galies & des huiſſieres avoir apareillies au terme qu'on i ot mis. Quant li haut home orent loute l'eſtoire, ſi parlerent entre eus & diſtrent qu'il feroient d'un deus ſeignor, à cui il ſeroient obeiſſant, & qui juſtice tendroit ſor eus. Là regarderent le comte Ti-

A nors de Champaigne, [illegible] en recut [illegible] & tant s'en partirent. Ne demora gueres apres le cuens Tibaut fu mort. Li baron se rassemblerent por prendre conseil de qui il feroient seignor. Conseil lor aporta qu'il feissent seignor du marquis de Monferrat, qui estoit preudons. Il le manderent querre, si en firent seignor, & avoient lor erre de movoir. Plusors chevaliers ot en France qui ne furent mie à la court de cele [illegible], ne ne alerent pas [illegible] tot cil qui passerent à Marseille, & [illegible] par entre [illegible] Jehan de Nesle entra adont en mer, & grant [illegible] de Flandres, & s'en alerent par les destrois de Marroc. Tout li crestien deça les mons passerent à un port, & passerent outre mer, & arriverent en Acre, fors ceaus qui arriverent en Venise. Bien furent [illegible] chevalier & plus de [illegible] terres, mais [illegible] passé de menues gens. A ce passage passa le cuens de Forest, mais il ne vesqui gueres. Ains fu [illegible] mort, com il arriva en Acre. Le cuens Renaut de Dampierre [illegible] qui vint au roi, & [illegible] qu'il voloit les trives brisier, & que tant estoit de gent qui bien poroient guerroier les Sarrazins. Li rois respondi qu'il n'estoit mie ore hons que les trives doit brisier, [illegible] atendist les hauts homes de France, qui en Venise estoient alé. Li cuens fu mout honteus de ce que li rois avoit [illegible] & qu'il ne li vaut

B faire les trives brisier. Si parla vilainement au roi. Li rois fu sage, si s'en teut, & si laissa dire son plaisir, qu'il ne vouloit pas au [illegible] faire [illegible]. Quant li cuens vit qu'il ne pooit riens faire en la terre, il parla à plusors chevaliers qui passé estoient à ce point, & prisdrent conseil ensemble, & distrent qu'il ne demorroient mie en la terre, [illegible] en Antioche. Il creanterent tuit qu'il vendroient hors de la terre des Crestiens, &

C vendroient à une [illegible] Sarrasins qui a non Gabel. Cele cité est entre Margat & la Liche. Quant li sire de la Liche oï dire que si grant gent alerent à [illegible] parce qu'il avoit trives as Crestiens & [illegible] Il lor fist grant honor, & [illegible] hors la cité. [illegible] à grant planté à vendre. [illegible] demanda où il voloient aler. Il distrent qu'il iroient en Antioche. Li sire de la cité lor dist que en Antioche ne pooient [illegible] du soudan de Halape [illegible] terre [illegible] passer & [illegible] d'envoier au prince, & feroit à savoir qu'il avoit dusc'à grant chevalerie & grant gent por lui aidier, &

D qu'il porquist seurté du soudan de passer par sa terre. Il distrent qu'il ne [illegible] pas tant que le message fust [illegible] passeroient bien, qu'il estoient grant gent. Li Sarrasins dist qu'il ne feroit [illegible] avant que il eust fait à savoir au prince, car [illegible] en [illegible] pis.

A [illegible] Li Sarrasins [illegible] mostrer pas [illegible]. Il avoit mout grant [illegible] de [illegible] terre [illegible] apparaillié en la Crestienté, & distrent qu'il ne demorroient plus. Quant [illegible] par [illegible] Crestiens [illegible] de chose que vous avez [illegible] terre vous conduira [illegible] chose de vostre [illegible] terre [illegible] si ne le conduirent [illegible] & [illegible]

B il les conduisi tant com sa terre dura. Quant il furent hors de sa terre, il vindrent pres de la Liche [illegible] de Sarrasins, qui la furent embuschiez, les prisdrent tous fors seulement un chevalier qui [illegible] & eschapa [illegible] Ainsi com [illegible] furent [illegible] pris par lor folie, tout [illegible] qu'il ne vaudrent croire conseil.

[illegible] Li soudans d'Egypte qui la terre [illegible] que la terre ot [illegible] son neveu, & que tout outre mer [illegible] de la terre de Damas & de Jerusalem, quant il oï dire que [illegible] Crestiens avoient [illegible] por venir en la terre d'Egypte, [illegible] garnison à Damas

C [illegible] qu'il avoit [illegible] en Egypte por prendre conseil comment il porroit sa terre garnir contre les Crestiens qui en la terre devoient venir. Quant il fu venu, il manda les evesques & les prestres de sa loi, & lor dist: Seignor, li Crestiens ont fait grant efforz por venir en ceste terre, & por [illegible] conquerre, que vous me [illegible] & estoie bien garnis por sa terre defendre, car j'ai guerre au soudan de Halape [illegible], si ne porroie [illegible] mes gens [illegible]

D [illegible] que vous m'aidiez [illegible] ne porroie [illegible] car [illegible] Le soudan lor dist [illegible] & il vous [illegible] Ce que Dieu plaira [illegible] porez combatre, dist li soudans [illegible] qui combatra por vous. [illegible] devant li [illegible] hors des evesques, & li demanda combien il avoit de

E terre, & [illegible] & qu'il ne [illegible] pas. [illegible] Apres apela les autres un & un, & fist metre en escrit. Quant tout ot escrit, il fist assommer combien lor rentes valoient. Il trova que deus tans avoient en la terre de rentes qu'il n'avoit, [illegible] plus de terre que il n'ot, & autres grans damage.

[illegible]

hivernerent a Gadres quant il orent prise, & demorerent tot l'iver. Johan de Neele & li Flamens entrerent adonc en mer, & alerent par les destrois de Marroc, & pristrent une cite de Sarrazins, ou il firent grant gaaing. Quant il orent pris cele cite, il ne voudrent pas demorer, ains s'en vindrent as terre de l'Espee, qui la garnirent & la tiennent encore. Pour aler a Marseille retornet. Il avoit avec ces Flamens un chevalier qui parens estoit le conte Baudoin, cil s'acointa d'une fame qui a Marseille estoit, qui fille fu au roi de Chipre. Il la demanda en son pais. Si com ele s'en alont, le cuens de S. Gile la prist, si l'espousa. Quant il l'out tant tenue com il vout, il la mist hors de sa terre. Ele s'en vint a Marseille, & le cuens espousa la seror au roi d'Arragon. La la trouva le chevalier que je vous di, & fist tant vers li qu'il l'espousa, & cuida bien a l'aide du conte de Flandres, qui ses parens estoit, & des Flamens, qu'il eust l'isle de Chipre, qui fu son pere. Quant tens fu de passer, Johan de Neele & li autre pelerins qui vindrent avecques a Marseille, & es autres pors, passerent & arriverent en la terre d'outre mer. Quant il furent arrivé, li chevalier qui la fille au roi de Chipre avoit a fame, prist de ses amis & des Flamens, & alerent devant le roi Haymeri. Le chevalier le requist qu'il li rendist l'isle de Chipre, car il avoit a fame la fille de l'empereor qui sire en fu, & tenue devoit estre. Quant le roi Haymeri oi cele novelles, il se tint por avillé, & li commanda qu'il li vuidast sa terre, tot le cors erraument, & s'il ne le faisoit, il l'essilleroit. Li chevalier n'ot pas conseil de demorer, ains vuida la terre au roi de Chipre. Au passage ou li Flamens passerent passa grant gent, & arriverent en la terre d'outre mer, mes ne furent riens, car il avoit treves. L'une partie s'en ala a Triple, l'autre en Antioche au prince qui guerreoit le roi d'Hermenie. Johan de Neele s'en ala a sejorner en Hermenie, & fu avec le roi a un siege devant Antioche, & furent toutes les banieres, si com l'en dist. Cil qui en Hermenie & en Antioche alerent, il alerent mal si soutiement comme cil qui avant s'alerent, qui pris furent, ains orent tout confort a aler.

40. Un amiraut avoit en la terre d'Egypte qui chastiaus avoit en la terre de Surie. Il fist armer galies, & les mist en mer, si les envoia gaaignier dedenz ces treves. Les galies vindrent devant l'isle de Chipre & pristrent deus batiaus & si avoit dedenz que cinq homes, plus ne firent de damage as Crestiens. L'en fist a savoir au roi Haymeri que les galies des Sarrazins avoient pris ses homes devant Chipre. Quant il le sout, il manda au Soudan qu'il li feist rendre ses homes, qui avoient esté pris en treves. Le Soudan manda a l'amiral qu'il les rendist. L'amiral dist qu'il n'en rendroit nul. Le roi dist qu'il le mendroit quant il porroit. Cil amiral qui ses homes le roi avoit pris, fist une nef chargier de viandes de forment & d'orge & de marchandises por garnir le chastel qu'il avoit en la terre de Surie, & por paier les garnisons, car il se doutoit que li pelerins ne se porchassassent a sodres quant il seroient arrivé a Acre, & qu'il ne l'asseissent. Quant li vaissiaus furent chargies, & il orent tans, si murent. Quant il vindrent pres d'Acre, & cil d'Acre virent qu'il passoient outre & ne tornoient au port, cil d'Acre furent bien que c'estoit nes des Sarrazins. Il corurent as nes & as galies & corurent encontre, si les pristrent & les amenerent en Acre. Dedens ces nes avoit bien lx chevaliers Sarrazins & plus. Tout ce gaaing de nes & de vessiaus fu au roi, & bien prova l'en qu'il i avoit que forment que orge ou mon de la terre xv mil mons. Bien valu le gaaing qui a cele empeinte fu fait lx mil Besans.

41. Quant le roi ot fait l'avoir deschargier & metre a sauvete, & ses Sarrazins emprisonner, il fist les portes d'Acre bien fermer & bien garder, que nus n'en peust issir ne entrer, porce qu'il ne voloit mie que on feist as Sarrazins a savoir ce qu'il voloit faire. Lors manda as chevaliers d'Acre & a ceus qui avoient armes & chevaus, qu'il lor donassent provendes, & tantost com il orroient les nacaires sonner, qu'il s'armassent & montassent & alassent apres lui. Cil qui en Acre estoient le firent volentiers, car mult desiroient a aler sor Sarrazins. La nuit quant le roi ot fait soner ses nacaires, & li chevalier orent mengié, il se fist armer & monter, & mult de gent a pie & a cheval, & errerent toute nuit. Li Templiers & li Hospitaliers, li uns fist l'avant-garde, & l'autre l'ariere-garde. Au point du jor furent entré en terre de Sarrazins, & s'espandirent par le pais, proies cuellierent, mult pristrent homes & enfans, & grant gaaing i firent. Il revindrent a Acre. L'en fist a savoir au Soudan, qui a Domas estoit, que le roi Haymeri estoit entré en sa terre, & avoit pris ses homes & grant damage fait. Quant le Soudan l'oi, si fu mult iriez, & dist que feissent chastiaus porter prendre & gaster, que par lui ne par son conseil n'en seroit destorbes, bien gardast chascun ce que garder avoit. Car ore avoit bien le roi Haymeri sa perte des cinq homes, que li amiral avoit pris. Quant Johan de Neele qui en Hermenie estoit & li autre chevalier sorent dire que les treves estoient rompues, si alerent a Acre ou la guerre estoit sor les Sarrazins. Le roi par maintes fois s'en entroit en lor terre, & en amenoit proies, & grant gaaing faisoit sor eus. Une fois ala deça le flum, si ne trouva rien, si passa outre bien parfont, proies acuellierent, & grant gaaing firent. Si passerent arriere le flum & s'en retornerent & herbergerent ilueques, dont l'en ot le roi grant garde

en Acre d'eus. Car quant il orent la proie a A cuellie, & il s'en retornoient, ains qu'il eussent le flun passé, prisdrent un coulon, & li lierent un fil rouge au col, & l'envoierent en Acre. Quant le coulon fu venu, & il fu pris, l'en ne trova l'en nules letres fors le fil rouge, dont il orent grant paor. Car il esperoit que ce fust signe de bataille & de sanc espandu. Quant le roi fu passé par deça le flun, il fist escrire letres, & les lia à un autre coulon au col & les envoia en Acre, & lor fist a savoir qu'il estoit sain & haitie, & comment l'avoit le flun passé, & tout ce qu'il avoit fait. L'endemain retorna le roi a Acre a tout son gaaing.

42. Un des fils au Soudan qui avoit nom Coradins, qui mout haoit les Crestiens, sot que le roi Hemeri gastoit la terre son pere, & prenoit proie & gens, & que son pere ne metoit nul conseil. Si le mout dolent. Il asembla grant gent, & s'en ala herbergier à sept milles d'Acre à la fontaine de Saforie, & faisoit corre une fois ou deus chascun jor devers Acre. Quant le roi vit que les Sarrazins estoient si pres herbergié d'Acre, il fist ses tentes tendre de fors Acre por mostrer & si chevalier o lui, & savoient avenir que l'en menjoit en l'ost, que les coreor Sarrazins venoient si pres des herberges, que bien i pooient en traire. Un jor avint que Coradins vint o toutes ses gens a une lieue d'Acre a un casal du Temple qui a non Doc. Quant le roi sot que Coradin estoit venu o toutes ses gens si pres de lui, il s'arma il & ses gens qui armes pooient porter a pie & a cheval: il alerent contre les Sarrazins, & ne donnerent lor bataille. Il furent si pres des barraz en, que les uns traioient as autres. Là ot le roi mult de requestes de poudre, & le roi lor pria qu'il sofrissent tant que Dieu en fust, car il envoia ses coreors por descovrir le pais, que on le disoit que li Sarrazins avoient fait enbuschement por recovrer vers la cite. La furent de none jusques au vespres, que les uns ne sortirent as autres, fors deus chevaliers, qui issirent fors de lor bataille & poindrent vers deus Sarrazins & les abatirent, mais les gens a pie les ocistrent. L'un de ces chevaliers fu d'Orliens, & avoit nom Guillaume Poinel, l'autre Guillaume de la Ne de Cambre. Quant les descoverors furent venus, il distrent au roi qu'il n'avoient rien veu, ne point d'enbuschement n'avoit. Il manda au cheval ers, que pres il avoient de poudre, qu'il s'entresissent. Lors ot si hardie bataille que poindist, tout les eus eust le roi prist. Ains furent tant con jusque a la nuit, que li Sarrazins s'en retornerent. Cil revindrent en Acre sans plus faire. Bien perla l'en a mal chevaliers ceus qui la furent. L'endemain en acocha de maladies & le tiers jor plus, tant en i ot de malades & de mors que onques puis le roi por pooir qu'il eust, ne pout assembler cinq cens chevaliers. Le roi fist armer galies & vessiaus, & les envoia en la terre de Damiete a grant gent. Là firent grant gaaing, & s'en retornerent sauvement. Grant gaaing fist le roi Hemeri par mer & par terre sor Sarrazins por achaison de cinq homes, que li Sarrazins avoient pris en trives. Quant vint au passage de Septembre, le plus des chevaliers bierent lor nes & revindrent ariere, & Johan de Neele & Robert de Bove, le cuens Simon de Monfort, & Gui son frere demorerent en la terre. Cil Gui espousa la Dame de Saete. Quant le roi vit que li chevaliers s'en retornoient, & la terre demoroit vuide, il fist trives as Sarrazins.

43. Or vous lairons a parler de la terre d'outre mer jusques a tant que point en lera. Si vous dirons des contes & des pelerins qui estoient a Gadres, & du fils l'empereor Quirsac, que l'empereor ot envoie en Hongerie a garantie a son frere le roi, que cil qui ot tolu son pere les eus crever ne le tuast. Li enfes fu il gent vallet, & si conseilla l'en qu'il s'en alast a Gadres, & qu'il fist tant vers les pelerins & vers les Veniciens qui la estoient, & par promettre & par doner, qu'il alassent avec lui en Constantinople, & qu'il aidassent a ravoir sa terre, dont il estoit deserite, & il lor donroit quant qu'il devizeroient. Li Veniciens distrent qu'il s'en conseilleroient. Il parlerent ensemble & conseil lor dona qu'il li aideroient s'il faisoit lor gre, dont vindrent à li, & li distrent qu'il estoient conseillies, & s'il voloit faire lor gre, il li aideroient. Il lor dist qu'il devisent qu'il voloient. Il avint que le cuens de Flandres avoit cent mil mars, & le marchis cent mil mars. Cil avoies lor fu creantes por eus, por lui & por les chevaliers de sa terre, & le duc de Venice cent mil mars, & le cuens de S. Pol cent mil mars, & si jura qu'il rendroit a chascun pelerin povre & riche ce qu'il avoit paie de vesture deus ans avec ce qu'il avoient a tenir, & si lors querroit cinq cens chevaliers deus ans, & viande a tote l'estoire deus ans, & ainsi le jura li enfes de tenir, s'il pooient tant faire qu'il fust en Constantinople, & qu'il eust la terre. & il li graanterent qu'il en li faudroient, & qu'il li aideroient tout a l'aide de Dieu, tant qu'il seroit empereres, & qu'il auroit la terre de Constantinople. Quant ce fu creante d'une part & d'autre, li vallet s'en ala en Hongerie por prendre congie a son oncle, & por li atirer, por aler avec les pelerins. Li Veniciens firent ses nes & galies atirer & chargier les viandes & recueillir les pelerins, & quant tans fu, si murent de Gadres, & alerent en l'isle de Corfout. Cele isle est entre Duras & Puille. Là attendirent le vallet tant qu'il vint, & quant il fu venu, si murent d'ilec, & s'en aler en Constantinople. Lors orent bien oi li Veniciens la priere que le Soudan lor fist, qu'il destornassent les pe-

ſerent qu'il n'alaſſent en Alixandre, dont je vous parlons devant.

64 Quant l'empereor Alexes de Conſtantinople oï dire que ſes neveus amenoient ſi grant eſtoire ſor li, ſi ne fu mie lies. Il manda tous les haus homes de ſa terre, & lor fiſt à ſavoir que ainſi amenoit ſes niés grant gent ſor lui, & qu'il fuſſent appareillé de lor armes por eus defendre. Cil li creanterent qu'il li aideroient com à lor ſeignor. Quant il ſurent que li Venicien approchoient de Conſtantinople, il firent une chaene tendre, qui eſtoit à l'entrée du port, por ce que les nes ne li vaiſſel entraſſent dedens. Cele chaene avoit de lonc plus de quatre traits d'arc, & ſi avoit de gros le bras d'un home. Li uns des chevaliers fu à une des tors de Conſtantinople, li autre furent à une ville que l'on appele Pera; au chief de cele ville avoit une tor. Là ou li uns des chiés de cele chaene fu qui de Conſtantinople venoit. Cele tor fu bien garnie, porce qu'il ſavoit bien que nos gens prendroient de cele part terre, & en tel maniere l'avoient garnie por la tor garder. Cele tor a nom la tor de Galathas. La fiſt S. Pol une partie de ſes epiſtres. Tant errerent les pelerins François, qu'il vindrent par un ſamedi devant Conſtantinople, & ne porent entrer dedens le port, ains alerent à une port ariere deſus la Gaudre, pres de la rouge abbaie. Là arriverent li François ſans nul contredit de ceus de Conſtantinople, dont il avint que cil de la ville quant il virent les François, vindrent à l'empereor & li diſtrent: Sire, car alons, ſi lor defendons terre à prendre. L'emperere diſt que non feroit, ainſi les laiſſon arriver & prendre terre, ſi com il ſeront herbergié, il feroit iſtre toutes les puteins de Conſtantinople, ſi les feroit monter ſor un mont qui eſtoit devers cele partie ou il eſtoient herbergiés, ſi les feroit tant piſſer, qu'il ſeroient noié, & de ſi vil mort les feroit morir. Je ne le di mie por voir, mais ainſi le diſent aucunes gens, que ainſi le diſt l'empereor par orgueil.

65 Quant vint à lendemain que nos gens furent arrivés d'autre part de Conſtantinople, il aſſaillirent la tor de Galathas, & ſi i ot mout grant aſſaut, & la prirent. Si bouterent le feu en la gaitée, & deſconfirent les Griſons qui eſtoient venus de Conſtantinople por la tor ſecorre, & mult i en ot de noiés, quant on depeça la chaene, qui deſſus eſtoient montés por fuir en Conſtantinople à garant; car quant li François orent pris la tor, il depecierent la chaene. Quant li François orent le port delivré por entrer ens, ſi firent les nes paſſer outre juſques au chief du chaſtel de Blaquerre qui eſt au chief de Conſtantinople pardevers terre. Là fu un des manoirs l'empereor, & là ou il fu le plus. Là entrerent les nes pres du chaſtel, & li chevaliers & li pelerins ſe logierent, & aſſiſtrent de cele part Conſtantinople, & furent lices devant eus, porce que cil de la ville n'iſſiſſent fors por eus grever. Il furent herbergiés en une voie pres de lor nes, & il avoient deriere eus une abbaie en la montaigne, qui avoit nom Boemont, qu'il avoit garnie. Quant il orent ilec eſté une piece, ſi atirerent lor batailles, que ſe cil dedens iſſiſſent fors por combatre à eus, que chaſcun alaſt à ſa bataille. Ne demora gaires apres, que cil de Conſtantinople vindrent à l'empereor, ſi li diſtrent: Sire, ſe tu ne nos delivre de ces chiens qui ci nos ont aſſis, nous lor rendrons la cité. & il diſt qu'il les en delivreroit bien. Lors manda ſes chevaliers, & lor diſt qu'il s'armaſſent, & fiſt crier par toute la terre, qu'il iroit combatre as Latins. Quant il furent armés, il iſſirent fors de Conſtantinople par une porte que l'on appele porte Romaine, à une mile pres de là ou li Latins eſtoient herbergiés. Quant l'empereor fu fors de Conſtantinople & ſa gent tout armés, ſi envoia juſques à cinq batailles as herberges des Latins. Quant li Latins oïrent dire que cil de la cité aloient por venir combatre à eus, ſi s'armerent & vindrent fors des lices, & ſe tindrent tuit coi, & li Griſons furent coi d'autre part.

66 Li Venicien qui furent es nes, ſans ce qu'il le feiſſent à ſavoir as Latins, quant il ſorent que l'empereor & ſes gens furent iſſu de Conſtantinople, & li Latins eſtoient fors des lices tuit armés, qui atendoient la bataille, ſi s'armerent & entrerent es batiaus, & porterent eſchieles avec eus, & vindrent as murs de la cité devers Blaquerre. Si drecerent eſchieles, & entrerent dedens la cité, & ouvrirent les portes devers la mer, & bouterent le feu en la cité. Puis manderent as François s'il avoient meſtier de chevaliers, qu'il lor envoieroient, qu'il eſtoient en la cité & l'avoient priſe. Quant l'empereor vit que la cité ardoit, & que li Venicien l'avoient priſe, ſi s'en ala il & ſi chevaliers, & li François ſe herbergierent en la cité, & miſtrent celui qui avoit crevez les eus en poſſeſſion, qu'il ne veſqui gaires apres. Li François coronerent le vallet, qui les avoit amené à Conſtantinople, apres regarderent un haut home de la terre, qui preudome leur ſembloit, ſi le firent baillif de la terre & de l'enfant, porce qu'il eſtoit jones, & porce qu'il porchaçaſt les convenances teles com li enfes lor avoit promiſes. Quant ainſi orent ouvré, ſi vint cil, ſi lor diſt: Biaus ſeignors, vous eſtes ci en ceſte cité avec nos, & ſi m'avés eſgardé à eſtre baillif de l'empire. Il m'eſt avis, ſe vos le loés entre vos, que vos iſſiés hors de la cité, & vous alaſſiez herbergier de là en Pera pardevers la tor de Galathas, ou li Gaudre eſtoient devant ce qu'il fuſſent ars, & je vous envoierai des viandes aſſés, & ſi querrai & porchacerai comment

vous orez les convenances teles comme l'en les vous dira. Li François se conseillerent & parlerent ensemble à Veniciens, & bien s'acorderent. Il s'alerent logier par devers la tor de Galathas. Car la [illegible] que je vous dis avoit non Marcufles. Quant li Latins se furent logiés & lor navie pres d'eaus, lors manda Marcufles as Veniciens que il leussent en cette combien [illegible] pesoit avoient [illegible] donné, & [illegible] mist a savoir combien c'estoit le nombre de l'avoir. Si fist prendre l'avoir & rendre a chascun ce que il en avoit [illegible] apres [illegible] tormens & vin & char a chascun ce qu'il estoit. Ne demoura gueres apres ce que [illegible] qu'il leur grant merveille en Constantinople de Grecs & de Latins qui i manoient devant ce que le navie [illegible] dont li Grec orent grant paor, que cil de fors ne s'en [illegible], si bouterent le feu es maisons des Latins qui ne furent [illegible] & en [illegible] en travers la cité de l'une mer à l'autre.

47. Marcufles fist entrer en Blaquerne en la chambre l'empereor, une nuit [illegible] le fist estrangler. [illegible] se songe que l'empereur avoit une nuit songié. Il avoit [illegible] porc sauvage [illegible] a Bouche de lion qui estoit sor la mer. La nuit que l'empereour [illegible] songa que cil porc l'estrangloit, & quant vint lendemain por la paor qu'il en ot, il le fist depecier: mes il ne li valut riens: toutes voies fu il estranglé. Quant l'empereour fu mort [illegible] le fist l'en a savoir a Marcufle. & Marcufle ala Blaquerne [illegible] le fist enfouir, & quant il [illegible] estoit [illegible] il manda ses chevaliers, & ala a sainte Sophie & porta corone & fu empereur. Mes devant ce qu'il porta corone fist il bien garder les portes, que nus ne peust issir ne entrer que l'en ne seust la mort l'empereor [illegible] de la cité [illegible] un haut home en la cité, qui parent avoit esté l'empereur. Si li fust avis qu'il devoit mex estre empereor que Marcufles. Si espia [illegible] que Marcufles fu a Blaquerne, si prist ce qu'il pot avoir de gens, & s'en ala a sainte Sophie, & s'assist en chaere & porta corone. Quant Marcufles l'oï dire, si ala [illegible] & le home occist. Li François & li Veniciens quant il virent que les portes de la vile estoient fermees, & que nus ne pooit aler ne venir, s'esmerveillerent mult que l'empereor estoit alé. Mes on ne les laissoit entrer dedens. Ains dist l'en que l'empereor estoit malades. Cele chose ne pout pas longuement estre celee, ains furent tost tout comment l'empereor avoit esté mort, & en quelle maniere Marcufles avoit esté empereur. Ne demoura gueres apres cele chose que Marcufles commença a guerroier les Latins & lor viande a desfendre. Si vous dirai qu'il fist un [illegible] Il fist [illegible] nefs [illegible] d'espines, & quant il orent le vent qui venoit devers eus, & qu'il s'en aloit sur l'ost des Latins, il fist le feu bouter dedens, & le vent les menoit droit vers la navie des Latins. Mes li Veniciens qui estoient bien garnis se deffendirent mult bien d'eus & de ce feu, si que onques damage ne mist ne de lor cors ne de lor avoir. Lors s'armerent nos François [illegible] jusques à tant que ce vint au caresme, si que cil de Venice firent pons de lor mas & de lor nes. Si les atornerent par tel engin qu'il i en monterent par dessus tous armés. Et quant il avaloient il estoient par dessus les plus hautes tors qui devers la mer estoient, la ou il devoit assaillir. Ainsi orent [illegible] lor assaut & establi a la Pasque florie. Quant vint l'endemain par matin, il s'armerent & entrerent es nes, & Dex lor dona si bon vent qu'il les mena a Constantinople. La premiere nef qui vint as murs, ce fu la nef l'evesque de Soissons: cele avala tantost son pont sor [illegible] le pont, li François & Veniciens monterent sor le pont, & prisdrent cele tor. Cil qui premiers entra estoit Venicien [illegible], l'autre fu un chevalier de France & ot nom Andrieu Durboise. Cil gaagna cent mars, & l'autre [illegible] quante. Tantost comment cele tor fu prise, il ouvrirent les portes & entrerent enz. Quant l'empereor vit que li Latins furent entré dedens la cité [illegible] ainsi fu Constantinople prise. Li François & li Veniciens ancois qu'il entrassent en la cité, establirent que dedens moustier ne prendroient nule chose, & que les avoirs que il en prendroient en la cité, l'en les metroit ensemble & departiroit l'en a droit: car li Veniciens devoient avoir la moitié par lor [illegible]: ainsi furent lor convenances, quant il orent l'estoire acueillie, que de toutes les conquestes, fors la terre de Jerusalem, devoient avoir la moitié en quelque part que ce fust. Apres quant ils orent ce establi, il fist l'en escommenier a trois evesques qui la furent, l'evesque de Soissons, l'evesque de Troies, un evesque d'Alemaigne, tous ceus qui nule chose en destorneroient & qui ne porteroient ce qu'il troveroient la ou l'en l'establiroit por departir. Apres escommenierent l'en tous ceus qui dedens moustier prendroient aucune chose, ne prestre ne moine desroberoient, ne qui [illegible] metroit main. Ainsi fu establi l'escommuniement tant. Devant ce que li Latins entrassent en Constantinople, ne qu'il [illegible] estoient il plain de la grace de Dieu, & avoient grant charité en eus, & si C. [illegible] deus Latins [illegible] fussent [illegible].

48. Quant li Latins orent prise Constantinople, si orent l'escu Dieu embracié devant eus, & tantost com il furent enz, il le jeterent jus, & embracierent l'escu au deable. Il corurent a saint eglise premierement, & roberent ces abaies. La fu la convoitise si grant entre eus, que cil qui devoit porter amont, portoient a val. La furent la haine & la ran-

cune

tout entr'eus ... chevaliers distrent que A la povre gent avoient ... & a prendre furent que li chevaliers avoient tout pris, & li clerc & li preſtre avoient tout mucié dont il fu bien aparissant à sa partie. Cil qui plus en orent furent li Venicien, qui emporterent de tout à lor nef. D'ore d'avant quant on ot prise Constantinoble, que li dus de Venice vot faire marchié as Latins de l'avoir qui eſtoit en Conſtantinople, qu'il feroit l'avoir aſſembler à ſes gens & metre à une part les muebles, & donroient à chaſcun chevalier ccc. mars, & as chaſcun preſtre & à chaſcun serjant à cheval cc. mars, & as chaſcun home à pié c. mars. Ainſi l'euſt il fait & otroié, mais li François ne le vodrent otroier, ains en embla l'en tant & deſtorna devant ce con partiſt as Veniciens, que de la partie as François n'ot li chevaliers que xx. mars, li preſtres & li ſerjans à cheval x. mars, & home à pié v. mars. B

Balduinus comes Flandriæ fit imperator CP.

40. Quant il orent ainsi parti l'avoir, ſi partirent la cité, ſi que les Veniciens orent la moitié & li François l'autre. Si eſchaï la partie as Veniciens devers terre, & la partie as François devers la mer. Quant il orent parti l'avoir & la cité, ſi priſrent conſeil de qui il feroient empereor & patriarche. Si s'accorderent que ſe l'en faiſoit empereor deça les mons, ce de la les mons ſeroient patriarche, & que li Venicien donroient la quarte partie à l'empereor par devers terre de la cité, & li François la quarte part pres de Bouche de Lion. Quant ainſi orent atiré, ſi eſlut l'en le conte Baudoin à empereour, qui de Flandres fu cuens, ſi porta corone. Quant l'empereor fu coroné, ſi departi les terres, les iſles de la contree, & as Veniciens donna lor partie com avoir devoient. Apres laiſſa les Veniciens & ſes barons en Conſtantinople, & ala à Salonique por prendre & por doner au marchis à cui il l'avoit donné le roiaume de Salonique. Le marquis ala avec, & mena l'empereriz ſa fame, qu'il ot eſpouſee, qui fame ot eſté l'empereor Quirſac, & mere l'empereriz qui Marchis fu eſtrangier, & ſeror le roi Hongrerie. Cele dame ot un fils qui puis fu roi de Salonique. Il a bien xv. jornees de Salonique adques à Conſtantinople. L'empereor ala de Conſtantinople juſques à Salonique, & en tous les leus ou il venoit, le tenoit l'en à ſeignor par toute la terre. Et quant il vint à Salonique, ſi la rendi l'en, & il la dona au marchis. Apres li rendi l'en grant terre ſor la marine devers Puille qu'il dona au chapel Pentes, que puis tint Geffroi de Vilehardoin. Quant cele terre fu ainſi deviſee, & il l'ot donnee a ceaus qui ſe vouſt il de fere torna arriere en Conſtantinople. La vint Henri d'Anjou ſon frere. Si priſt gent & paſſa le bras S. Jorge & ala en Turquie & conquiſt grant terre. Pierres d'Orvers & Baudoin de S... ... Pierre de Brachuel paſſerent que ... & paſſerent le bras, & alerent en Turquie & conquiſtrent grant terre. D'autre part l'empereor Baudoin & li cuens Loeys ſejornerent en Conſtantinople devant ce que li cuens Baudoin fuſt empereres, & qu'il euſt pris Conſtantinople porce qu'il ot ... l'eſtoire plus eſlongnie qu'il n'oſent en convent, manda il arriere ſa fame que ele alaſt à lui en quelque terre que il fuſt. Quant ſa dame oi les noveles que ſon ſire li manda, ſi s'apareilla, & s'en ala outre mer, & arriva en Acre. En ce point arriva que les fees ſa l'empereor. Noveles vindrent à l'empereor que ſa fame eſtoit en Acre. Il i envoia chevalier por faire la venir à Conſtantinople. Si li manda en la terre d'outre mer, & fiſt crier par tot que qui voldroit avoir terre ne gariſon, ſi veniſt à lui. Il i ala bien de cele voie ccc. chevaliers de la terre & ſi i ala bien d'autre gent juſques a dix mil, & quant il vindrent la, il ne lor vout riens doner. Ains ſe partirent de la & s'en alerent à Salonique, & la ou il porent miex faire par le pais. La conteſſe de Flandres, qui en Acre eſtoit, ne veſqui guaires, puis que ele fu venue en Conſtantinople. C

Græci [illegible]

50. Or vous dirai des Grifons de la cité d'Andrenople qui firent. La cité d'Andrenople ſi eſtoit as Veniciens, car ele eſtoit eſcheue en lor partie. Il menoient mout mal ceaus de la cité, & ſi lor faiſoient mout de hontes. Por ce manderent as chaſtiaus & as cites qui pres d'eus eſtoient, por Dieu qu'il s'accordaſſent enſemble, & qu'il mandaſſent le ſeignor de Blaquerie qu'il les ſecoruſt & il li rendroient toute la terre. Car li Latins les menoient trop mal. A ce s'accorderent les cites & les chaſtiaus d'entour, & furent tot à la cit d'Andrenople. Et manderent au ſeignor de Blanquerie qu'il les ſecoruſt, & il lor manda ariere que ſorement les ſecorroit dedens la Paſque à tot grant gent, & ce fu quant vos devant quareſme prenant que li meſſage i ala. & la quinte mois grant force de Andrenople juſques à Conſtantinople. Cil des chaſtiaus & cil de la cité d'Andrenople quant il orent la ſecorre des Blaquers, qui les ſecorroient, ſi vindrent as gariſons qui la eſtoient de Veneciens, ſi lor diſtrent, qu'il voidaſſent la cité, & s'il ne la voidoient, il les occirroient mes en pes s'en alaſſent. Ainçois com les occiſt. Les gariſons virent qu'il ne ſe porroient tenir, ſi s'en iſſirent fors, & s'en vindrent à Conſtantinople. & ainſi fiſt l'en à toutes les gariſons des chaſtiaus d'iluec entor. Les gariſons envoierent un meſſage à l'empereor, & li firent à ſavoir que ainſi s'en venoient, & comment li Grifons les avoient mis hors. Le meſſage vint à Conſtantinople le jor de la cendre, ainſi comme l'empereor eſtoit de la chapele, ou il avoit oi le ſerviſe.

cil li diſt le meſſage qu'il apportoit. Quant A l'empereour l'oï, ſi fu moult dolent, & manda le duc de Venise, & le conte Loeïs, & les chevaliers qui en Conſtantinople eſtoient. Il aloient tuit à lui, & moult furent corrociés, quant l'empereour lor diſt la novele qu'il ot oïe. Lá pristrent conſeil, & s'accorderent d'aler à Andrenople aſſeoir, & por metre à l'eſpée ceus qui par dedens Andrenople eſtoient contre la terre revelée. Lors commanda l'empereour que tuit feiſſent apparreillier de movoir dedens la mi-quareſme, & tous cil qui armes porroient porter. Si ot ceus que l'en eſgar doit à demorer en la cité por garder la. Ainſi com il le commanda ſu fait. Quant ce vint à la mi-quareſme, ſi murent & alerent aſſeoir Andrenople. N'orent gaires eſté devant Andrenople, quant les Blaques & li Commain furent pres d'iluec, & couroient chaſcun jor pres de l'oſt, & gaaignoient ſi la viande que à peine en povoit l'en avoir. Et ſi ſorent lor espies par derriere que li Blac & li Commain ne ſe herdiſſent en l'oſt.

B

Loeïs ocis devant Andrenople.

31 Quant l'empereour ſout que li ſires de Blaquerie avoit amené ſur lui ſi grant gent, ſi ot grant paor. Si priſt meſſages & les envoia en Turquie à Henri ſon frere, & li manda qu'il s'en venſiſt à tout ce qu'il avoit de gent: que li Blac & li Commain l'avoient aſſis devant Andrenople. Tout ainſi manda à Pierre d'Orleans & à Baudoin de Beauvoir & à Pieron de Bracheul, qui en Turquie eſt avoit en Turquie. Quant l'empereour vint devant Andrenople, cil de la ville iſſirent hors tuit contre lui, & bien le ſaluerent comme ſeignour, & li demanderent porquoi il eſtoit venu ſur eus, & porquoi il venoit la cité aſſeoir, car il le connoiſſoient bien à ſeignour, & la cité li rendroient volentiers, & lui volent à droit tenir comme ſes hommes: mes à ne li rendroient pas, ains ſe lairroient depecier tuit piece à piece, por ce qu'il les vouſiſt metre en autre main que la ſoue, & ce qu'il avoient fait en garniſons, il l'avoient fait ſur lor corps deffendans, car il les mal menoient de lor femes & de lor enfans tant qu'il ne les porroient plus ſoffrir, ne ainſi tant com il veſquiſſent. Volentiers li avoient ſoffrir lor cors. Quant l'empereour oï que cil d'Andrenople li orent ce offert, ſi en priſt conſeil. Et bien li donna ſon conſeil que ce li duc voloit aler prendre terre, qu'il li donnaſt por qu'il li laiſſaſt Andrenople en pais. L'empereour en requiſt le duc. Et li duc li diſt que autre eſchange ne n'avoit il, ains ſe vengeroit de la honte qu'il avoit fait à lui & à ſes gens. Et ſi li diſt qu'il li aidaſt com il devoit la cité à aſſaillir. L'empereour li diſt qu'il ne li faudroit ja. Lors fiſt l'empereour armer ſes gens & aſſaillir la cité, & coverna une partie de ſes menours, qui minerent d'une part le mur & eſtançonnerent & mirent le mur, ſi qu'il ot

C

D

Venise à mort des empereour.

E

en ſoſſe de metre le feu. Quant ſi fu apareillié, que li oſt ot hors dou tout ſanz eus & il entrees en la cité, l'empereour manda les chevaliers de l'oſt por aſſaillir, & eſtabli ceus qui gardoient les lices, & li quel entreroient en la cité, que il ne voloit pas que les menues gens i entraſſent por deſtruire, avant que dedens eſtoit. Apres commanda l'empereour & fiſt crier, que por choſe qu'il veiſſent ne qu'il oïſſent, n'iſſiſſent des lices. Or fu bien nome quant il orent ceſt atirement fait, ſi ſe departirent, & ala chaſcun à ſa herberge, ce fu fait le jeudi avant Paſques. Le conte Loeïs ſe aſſiſt au diner, & ſi com il mangeoit, vindrent li Blac & li Commains aſpres es lices criant & glatiſſant. Quant le conte Loeïs les oï, ſi en fu moult irés, & diſt: vers cil glouton ne nos laiſſeront mengier en pais. Va, diſt-il à un ſien eſcuier, amaine moi mon cheval, & diſt à l'autre: Va, di à Eſtienne du Perche & à Robert de Mauvoiſin & à mes chevaliers qu'il viegnent apres moi. Il demanda ſon hauberion, ſi le geta en ſon dos, & monta ſur ſon cheval, & iſſi hors des lices & li chevalier ſi le meſtrent apres lui. Quant li Blac & li Commain qui es lices eſtoient les virent venir, ſi commencerent à fuir, & cil apres eus à enchaucier. Quant cil de l'oſt virent que le conte Loeïs iſſoit, ſi crierent as armes & iſſirent apres. Quant l'empereour oï la noiſe & le cri, ſi demanda que c'eſtoit, & l'en li diſt que le conte Loeïs eſtoit iſſus & aloit apres les Commains. L'empereour diſt, que l'en li amenaſt ſon cheval, & il iroit apres, ſi les feroit retorner. Et commanda au mareſchal de Champaigne, que nus n'alaſt apres lui fors chevalier, & qu'il fiſt garder les lices & les engins por ceus de la cité, & il s'en vint apres le conte Loeïs por faire le retorner. Le conte Loeïs chaça tant les Blacs & les Commains qu'il s'embati ſur lor aguait, & les avoit ja chaciés trois mil ou plus. Quant il vit la pointe, ſe retorna arriere, & une partie de la gente ſaillirent apres, ſi le navrerent à mort, & occiſtrent ceus qui o lui eſtoient. Il iſſi bien apres l'empereour, & des meillors chevaliers de l'oſt por aler reſcorre le conte Loeïs entre les Venitiens qui apres aloient. Et quant la gent vit les gens l'empereour venir, ſi ſe retraiſt arriere, & l'empereour ala avant, & trova le conte qui ſe moroit, ſi fu moult dolent, & grant duel fiſt. Le conte Loeïs li diſt: Sire, ne menés duel por moi, mes por Dieu aiés merci de vos & de la Creſtienté, car je ſui mort, mes venés vos tuit ceus, & faites vos gens enſemble, qu'il ont tant partans ſi porés aler as herberges, car je fui ſur lor aguait eſté, & veu les ai, & ceſtuit ſe vos alés avant ja pié n'en eſchapera. L'empereour diſt, que ja Dieu ne pleuſt, qu'il euſt repoſtrier, ne ſi ne qu'il euſt le conte Loeïs laiſſié mort ou champ, ou il l'emporteroit ou il i morroit.

Henri ci devant le conte Loeïs devant Andrenople.

à quelle occaſion qui ſu...

52 Or chevaucha l'empereur avant, & li chevalier apres. Li Blac & li Comain [illegible]

[illegible]

Quant Pierre de Brachuel [illegible]

[illegible]

53 Quant li Blac orent ocis l'empereur [illegible]

[illegible]

54 Quant la novele vint en Constantinople [illegible]

[illegible]

li vaissel estoient arrivé. Illuec sejornerent li [illegible] jors & plusquers qu'il furent a Rodestoc. [illegible] s'en estoient partis por le Blac, & quant il sorent que li Blac s'en estoient trais arriere, si se partirent de Rodestoc & s'en alerent vers Constantinoble, & trouverent le vaissel [illegible] qui estoit venus par [illegible] d'eus, & furent a savoir qu'il venoient. Et quant ils furent en Constantinoble, il s'assemblerent tout, & prisent conseil de faire seignor en la terre, & regarderent qu'il feroient baillif de la terre Henri le frere de l'empereor, dusques qu'il sauroient se l'empereor estoit mort ou vif. Lors li firent homage come a baillif, & fu en la baillie plus d'un an, & si fist querre & chercher, & donna grant avoir a [illegible] & a autres gens por trover l'empereor, mais onques n'en pout oir nouveles, fors tant que un hons vint a lui un jor, & li dist qu'il avoit veu [illegible] & deus homes l'empereor [illegible] & l'avoient mené en une forest, & l'avoient la laissie & les deus homes avec lui qui le gardoient, & qu'il savoit avec lui [illegible] & serjans par [illegible]. Henri fist armer deus galees, & fist entrer ens chevaliers & serjans, & le conte de Bethune avec, si les envoia en la forest ou cil les mena. Cele forest estoit sur mer majur. Quant il vindrent la, si descendirent a terre, & alerent deles l'arbre ou cil disoit qu'il avoient laissie l'empereor. La ne le trouverent mie, mais troverent [illegible] de pain & de [illegible] qu'il avoient mangie. Cil lor jura que desous l'arbre avec deus homes avoient laissie l'empereor. Il en cercha la forest, si ne trova l'en rien. Quant il virent qu'il ne troveroient rien, si retornerent arriere vers Constantinoble. Ensi remest la novele de l'empereor Baudoin qu'on n'en pout onques savoir, puis qu'il fu perdu. Je vous avoie oublié a dire du conte de S. Pol, que en Constantinoble estoit, il fu mort de sa mort bien [illegible] jors avant que l'empereor meust a aler a Andrenople. Et quant Henris ot este baillis de la terre plus d'un an, que on ne pout savoir novelles de l'empereor Baudoin [illegible] de la [illegible] fu fet empereor. Si li rendi l'en une partie de sa terre qui avoit este perdue entour Constantinoble, & si li rendi l'on Andrenople par tele devise, que il auroient le grant Gerfon [illegible] & qu'il ne seroient mie sous la seignorie des Veniciens, ne des Latins. Toutes voies prist l'empereor ce que on li rendi, & le donna a un haut home de la terre qui avoit nom Livernas, qui puis l'en servi bien. Cil Livernas avoit a fame la seror le roi Felippe de France, qui fu fame au fils l'empereor Manuel, que Andronices fist mourir. L'empereor Henris fist pes a Blac & fist la pes au seignor de la Blaquerne por avoir l'aide de lui & de sa terre. Puis fist tant que on li rendi sa terre jusqu'a Salonique, & i ala. Et quant il i vint, si trova que le marquis estoit mort. La trouva un suen fils qu'il corona & fist roi de Salonique. Ne demora gueres apres ce qu'il ot este illuec une piece qu'il fu mort. Si chevalier & si homme qui avec li estoient, retornerent arriere por garder Constantinoble. Lors prisdrent messages, si les envoierent au conte Pieron d'Auserre qui cousin estoit germain le roi Felippe de France. Si avoit la contesse de Namur a fame, qui seror estoit l'empereor Baudoin & l'empereor Henri, si li manderent qu'il alast en Constantinople o sa fame; car li empereres estoit eschaus a sa fame, & l'en feroient empereor, & la contesse si conduiroit estre.

55. Quant il oi la novele si mourut entre lui & sa fame, & s'en ala droit a Rome, & mena avec soi chevaliers & serjans, & si la fu deus fils chevaliers qu'il avoit: [illegible] l'ainsne, fu conte de Namur. Quant le quens Pierre fu a Rome, si fist tant a l'apostoile qu'il le corona lui & sa fame. Quant coronez furent, si s'en alerent a Brandis en Puille, & li apostoile envoia avec lui un cardinal. Quant l'empereor vint a Brandis, si fist aparellier nes & vaissiaus & entrerent ens, & passerent a Duras. & quant sa navie arriva devant Duras, & li Greu sorent que c'estoit l'empereor, si li alerent encontre & li fist grant joie, & le reçurent come seignor, & li firent homage & li rendirent la terre. Duras est la premiere cité de la contrée de Grece par devers Puille. Quant l'empereor ot illuec une piece demoré, si vint li sires de Duras, si li dist: Sire, vous irez en Constantinople par terre, & je irai o vous tant comme ma terre durera, & puisque on saura par Grece que je vous aie rendue ma terre, & que je vais avec vous, n'i aura cel qui contre vous soit: ains vendront tuit a vostre merci, & vous rendront toute la terre. L'empereor le crut, & murent & alerent par terre, l'empereris estoit grosse, si n'ala mie par terre, ains s'en ala par mer en Constantinoble. Ains qu'ele venist a Constantinople, arriva ele en la terre Geofroi de Vilehardoin qui grant homme li fist. L'empereris avoit une fille, & Geofroi de Vilehardoin un fil qui avoit nom [illegible]. L'empereris vit qu'il avoit grant terre & que sa fille seroit bien mariee. Si li donna sa fille, & il la prist a fame, si l'espousa. Apres s'en ala l'empereris en Constantinople, ne demora apres ce gueres qu'ele se delivra d'un fils dont ele estoit grosse.

56. Or vous dirai que li sires de Duras fist, qui l'empereor conduisoit par terre. Il n'orent pas eslongié Duras plus de trois journees, qu'il se herbergierent en un chastel moult fort. Quant herbergié furent & il fu anuitié la nuit, li sires de Duras fist bien armer ses homes, & fist prendre l'empereor & ses gens, & ossi [illegible] l'en, & les fist en prison mettre, & tant les tint en prison que l'empereor fu mort & le cuens de Sancerre. Quant cil de Grece oirent dire que l'empereor estoit en prison, si se [illegible] & reconquistrent toute la terre, que l'empereor Henri

avoit conquiſe. Ne demora gaires apres la mort l'empereor que l'empereis morut en Conſtantinople. Quant l'empereis fu morte, li chevalier de la terre manderent le conte de Namur qui ſes fiz eſtoit, qu'il alaſt en Conſtantinople, que la terre li eſtoit eſchaüe. Quant li meſſage vint a lui, & il conta ſon meſſage, il diſt qu'il s'en conſeilleroit, & s'en conſeilla, mais ſon conſeil ne li aporta pas qu'il i alaſt; ains i envoia ſon frere qui mainſnez eſtoit de lui, & ſi lor manda qu'il le coronaſſent, qu'il ne pooit aler. Cil Henris s'en ala par Hongerie, porce s'en ala par la que l'em venoit eſtoit ſa ſerour, & qu'il ot le conduit le roi de Hongerie parmi ſa terre & parmi Blaquie. Sauvement s'en ala en Conſtantinople & porta corone. Et quant il ot porte corone, il ne fiſt gaires d'eſpace en la terre, car il n'avoit mie tant de gent dont il peuſt grantment exploitier, & euſt perdue toute la terre, s'il n'euſt l'aide des Blacs, mais li Blac li aiderent a maintenir & a retenir ce qu'il en trouva.

57. Il avoit une vaine dame en Conſtantinople, qui fame avoit eſte a un chevalier d'Artois qui avoit non Baudoin de Neveville. Cele dame avoit mere. L'empereor l'ama tant qu'il ne pooit eſtre ſans li, ſi l'eſpouſa coiement, & la miſt avec lui en ſon manoir & ſa mere avec lui. Quant li chevalier de Conſtantinople ſorent qu'il l'avoit eſpouſee, ſi en furent mult dolent, car il eſtoit ſi eſpris en li qu'il ne l'en pooit faire iſſir hors de ſa chambre. Il priſdrent conſeil qu'il en feroient. Si s'en alerent en la chambre ou l'empereor eſtoit, ſi com lor conſeil lor avoit aporte, & priſdrent l'empereor, ſi le tindrent & priſdrent la mere ſa fame, ſi la miſdrent en un batel, & l'envoierent noier en mer. Apres vindrent a la fame, ſi li couperent le nez & les baulevres, & puis laiſſierent l'empereor en pes. Quant l'empereor vit la honte que l'en li ot faite de ſa fame, & de ſa mere, ſi fu mult dolent. Il fiſt armer galies & entra ens, & laiſſa Conſtantinople, & ala a Rome. Quant il vint la, ſi ſe plaint a l'apoſtole de la honte que ſi home li avoient faite. Le pape le conforta durement, & li dona du ſien, & le pria tant, & fiſt tant vers li qu'il ſe retorna arriere en Conſtantinople. En ce qu'il s'en retornoit arriere, il arriva en la terre Gaufroi de Vilehardoin, & la priſt maladie dont il fu mort.

58. Fedric qui eſtoit roi de Ceſile, & que ſi home avoit deſerite de ſa terre, & li dux de Sueve ſon oncle qui la terre d'Alemaigne li gardoit, il devoit eſtre empereor. Il avint un jor qu'un chevalier entra en la chambre le duc, ſi l'ocſiſt. Quant li haut home d'Alemaigne ſorent que li dux eſtoit mort, qui contre ceus eſtoit de coroner Othon par les promeſſes & par les dons qu'il avoit eu du roi d'Angleterre, il le manderent, ſi le coronerent a Ais la Chapelle. Quant Othes ot porte corone, ſi fiſt querre le chevalier qui le duc avoit mort & occis, & le fiſt ainſi chevalier qu'il fu pris por li geter du blaſme de ce qu'il metoit la mort du duc ſus. Il fiſt le chevalier trainer & pendre. Apres s'en ala a l'apoſtole a Rome por eſtre coroné. L'apoſtole le corona mult volentiers, porce que le roi d'Engleterre l'en avoit fait grant preſent. L'endemain que Othes fu coroné a empereor de Rome, il entra en la terre l'apoſtole & le commença a guerroier, & priſt les chaſtiaus & les gens contre l'apoſtole. Quant l'apoſtole ſeut qu'il ot pris les chaſtiaus, & qu'entre eſtoit en ſa terre, cel qui il avoit fait empereor & faire ne devoit, & avoit aidé par convenance a deſeriter celui qui devoit eſtre empereres, ſi fu mult dolent, ſi ne pot autre choſe faire, ne autre vengance, fors de Othon eſcommenier par toute Creſtienté. Il l'eſcommenia & fiſt eſcommenier par toute Creſtienté. Quant Tibaut qui eſtoit baillif de Puille a cui l'empereor avoit laiſſie ſa terre de Puille & de Calabre, & de garder a ſon fil Fedric, ſot que Othes ot porte corone, il ala a lui, & li diſt qu'il alaſt en Puille, & il li rendroit toute la terre. Apres iroit en Ceſile, & prendroit Fedric & occiroit. Et ſe ce ne faiſoit, bien ſeut que il venoit en aage, il li rendroit.

59. L'empereor garni bien les chaſtiaus qu'il avoit pris de l'apoſtole, ſi s'en ala en Puille avec Tibaut, mais il ne fiſt gaires, car cil de la terre furent contre lui, ne onques ne li voldrent rendre. Quant il vit qu'il ne ſeroit bien alez, ſi laiſſa Tibaut en ſon leu, & s'en ala en Lombardie, & en tout cave por prendre ſes tenens. En Alemaigne demora tout eſcommeniez. Li apoſtole attendi plus d'un an, qu'il cuidoit qu'il venſiſt a amendement de ce qu'il avoit meſpris vers lui, mais il ne vint ne amender ne le vout; & l'apoſtole en priſt conſeil tel cum vos orrés dire. Mes ancois vos dirai de Fedric qui a Palerme eſtoit. Il ot conſeil des arcevesques qui le gardoient, qu'il le menaſt en tel leu qu'il euſt ſecors & aide de ſa terre ravoir, que ſi home li avoit toloite. Il diſt qu'il feroit volentiers par lor conſeil ce qu'il voudroient. Lors diſtrent que le roi d'Arragon qui marchiſſoit a lui par mer, avoit une ſerour qui avoit eſte roine de Hongerie, & s'il pooit tant faire qu'il l'euſt a fame, il ne ſavoit nul leu dont il peuſt avoir ſecors par mer & par terre. Lors diſt Fedric, ſi diſt qu'il envoiaſſent la, ſe l'en li voloit envoier, il l'eſpouſeroit volentiers. Li arcevesques firent armer galies, & envoier au roi d'Arragon, por demander ſa ſerour au roi de Ceſile.

60. Quant li meſſage vindrent au roi d'Arragon, & il orent dit lor meſſage, le roi fu mult lies, & fiſt armer galies & nes & chargier d'armes & de viandes, & fiſt ſa ſerour entrer ens, ſi l'envoia au roi de Ceſile, &

menon avec ſon frere qui cuens eſtoit de Provence, & cent cens chevaliers por lui aidier la terre à recovrer que li home tenoient contre lui. Apres quant il furent parti d'Arragon, arriverent en l'une cité qui a nom Palerme, là où le roi de Ceſile eſtoit. Quant il furent arrivez, deſcendirent à terre. Li rois ala encontre eux, & eſpouſa la dame. Quant il l'ot eſpouſée, ſi ſe partirent de Palerme & alerent en Ceſile, & por conquerre de la terre. Mes tant firent le roi & la roine & li chevalier qu'il alerent conquerant la terre de Palerme jusques à Meſſines [illegible]. Apres ce que le cuens de Provence fu à Meſſines, ne demora gueres que li cuens fuſt mort, & grant partie de ſes chevaliers, & l'autre partie s'en retorna en ſon païs. Le roi demora à Meſſines avec les borgeis, que de ſes chevaliers n'avoit il guere avec lui.

[illegible]

61. Or vous dirai le conſeil que l'apoſtoile ot contre Othon. Il oï dire que le roi de Ceſile eſtoit à Meſſines, & qu'il avoit ſame eſpouſée. Il li manda que il n'a point tant faire qu'il fuſt en Alemaigne. Il manderoit as arceveſques & as eveſques qu'il le coronaſſent à Ais, ne [illegible] autre porte corone à Ais, il le coroneroit à Rome. Quant le roi de Ceſile oï ceſte novelle, ſi fu mult liez, & fiſt appareillier une galie & entra ens, & ala à une ſoue cité qui eſt au chief de la terre à trois jornees de Rome, qui a nom Gaiete, mes ancois qu'il i alaſt, porce qu'il ne ſavoit qu'avenir eſtoit, corona un ſien fil, qu'il avoit de ſa ſame. Il ſejorna grant piece à Gaiete, porce qu'il n'oſoit aler avant por les Paiens qui le gaitoient por [illegible]. Quant il ot ſi grant piece eſté, il manda as Genevois que por Dieu le ſecoruſſent, qu'il ne ſavoit movoir de Gaiete. Cil de Jenes armerent galies, & envoierent por lui, & l'amenerent à Jenes. La ſejorna tant [illegible] mois, que onques n'iſſi hors de la ville. Car quant Othes oï dire, que l'apoſtoile l'avoit mandé por coroner contre lui, ſi por envoier en Alemaigne [illegible] en Lombardie & en Toſcane [illegible] meſſages as cités & as deſtrois, & envoia grant perſons, & grant dons promiſt à ceus qui le porteroient prendre, qu'il [illegible] & ce lor mandoit [illegible] en prante.

[illegible]

62. Quant le roi de France Felippes oï dire que le roi de Ceſile eſtoit à Genes, & que l'apoſtoile l'envoioit en Alemaigne por coroner, ſi en fu mult liez. A tant que Othes faiſoit garder les deſtrois & les chemins por lui prendre, il manda as Genevois qu'il meiſſent conſeil & paine comment il fuſt toſt en Alemaigne, & il lor guerredonneroit bien. Li Genevois firent tant vers ceus de Lombardie que le roi paſſa en Alemaigne, & porta corone à Ais. Si toſt com il fu coronez, il priſt la croiz d'outre mer, & voua à Dieu qu'il iroit en la terre de promiſſion, & aideroit à ſon pooir à delivrer la terre des mains des Sarrazins. Quant le roi de Ceſile ot porté corone à Ais, li arceveſques & li eveſques ſe tindrent à lui par le commandement l'apoſtoile, & une partie des chevaliers de Loherrene toute. Il avoit un roi qui eſtoit en Loherrene en un chaſtel, & [illegible] avoit porparlée la mort par promeſſe que Othes avoit faite. Un chevalier qui l'avoit [illegible] vint à lui, & li diſt [illegible] porparlée, & [illegible] le devoit la nuit occire, & s'il voloit faire par ſon conſeil, il feroit tout qu'il ne ſeroit pas mort. Le roi li diſt, que volentiers le feroit. Sire, diſt il, ſe vous moveiz ore, vos eſtes gaitiés de toutes pars, vos ne porrés de ceſt pas aller, que vos ne ſoiés occis. Je vous dirai que vous ferez. Quant ce vendra encore nuit, vous ferés un vaslet dormir en voſtre lit, & ſerés dedens l'uis de la chambre. Quant cil ſeront, qui vous devront occire, qui vont ſerés endormis, & il verront celi qui gerra en voſtre lit, ſi cuideront que ce ſoiés vos, ſi paſſeront outre & entendront à celui occire, & vous toſt ſerés de la chambre, & ſe ſerés apareillies à voſ chevaus [illegible]. Le roi [illegible] à l'aide de Dieu [illegible] la cour. Le lendemain fu li cris par toute la ville & par toute la terre que le roi de Ceſile eſtoit occis en ſon lit. Quant le cuens de Bar le ſout, & li dus qui marchiſoit à Loherrene, ſi le firent ſavoir au roi de France. Quant il le ſout, il en fu trop dolent, porce qu'il ſe doutoit d'Othon, que il n'entraſt en poſſeſſion, qu'il ne le grevaſt. Le roi meiſme refiſt à ſavoir le cuens de Bar & li dus au roi de France, qu'il eſtoit eſchapez & comment, dont le roi fu mult liez quant il le ſot. Apres ce avint que le roi de Ceſile manda au roi de France, que volentiers parleroit à lui à Vaucolor. Le roi Felippe n'i pot aler, ains i envoia Loeis ſon fil, & furent là & parlerent enſemble, mes de lor conſeil ne vos ſai je nient dire, fors tant que aucune gens diſoient, que le roi Felippe li preſta grant avoir, por maintenir ſa guerre contre Othon.

63. Othes ſout bien que le roi de France tenoit le roi de Ceſile, & qu'il li aidoit de ſon encontre lui. Il ſot que le roi d'Engleterre ſon oncle, & li cuens de Flandre, que Ferrans avoit non, eſtoient concordez enſemble, & aſſembloient gens por guerroier le roi de France. Il aſſembla grant gent [illegible] & de contes, & s'en ala en Flandre [illegible] por grever le roi de France. Le roi d'Engleterre envoia grant chevalerie au conte de Flandres por [illegible] le roi de France, & ſi i envoia ſon frere, qui avoit non Guillaume Longue eſpée, & le conte Renaut de Boulongne, qui avoit [illegible] en la guerre, & [illegible]. Apres paſſa le roi d'Engleterre en Poitou à tout grant oſt & grant chevalerie. Quant le roi de France

tans que li rois d'Engleterre eſtoit arrivés en Poitou por entrer en ſa terre, ſi conveua li Loeis ſon fil & le conte de Nevers & grant chevalerie, & tant ſi firent qu'il enfermerent le roi d'Engleterre en un chaſtel, ſe ne fuſt un cardinal de Rome qui eſtoit Engleis, & eſtoit en cele terre por trettier a aler outremer. Quant il vit que li rois d'Engleterre en avoit le pior, tant pria Loeis le fil le roi de France qu'il ot treves & li rois s'en ala. Ainſi fiſt eſchaper li cardinal le roi d'Engleterre, qu'il ne fu mie pris. Quant li rois de France oï dire que li cuens de Flandre aſſembloit gent, & que Otes & li frere le roi d'Engleterre, & Renaut li cuens de Boloingne eſtoient venu en s'aide, il ſemonſt ſes os & s'en ala en Flandre encontre lui & ſe herberja a quatre lieues pres de lui a une cité qui a nom Tornai. Cele nuit que li rois vint a Tornai fu ſemedi & du lendemain fu Dimanche, ſi diſt li rois qu'il ne ſe movroit por la hauteſſe du jor. Li Flamenc quant il oïrent que li rois eſtoit ſi pres d'aus, ſi s'armerent & vindrent encontre lui, car il le cuiderent trouver a Tornai. L'en fiſt a ſavoir au roi que li Flamenc venoient ſur lui. Li rois fiſt ſes gens armer, & ſe leva d'illuec & s'en revint a une herberge dont il meuſt eſtoit le jor devant, & eſtablit s'arriere garde, & charga a Champenois, & s'arreſta a un pont c'on apele le pont de Bovines. La attendoit s'arriere garde qui ert venuſt, qu'il ne voloit mie aler contre les Flamens por combatre, porce que le Dimanche eſtoit. L'en fiſt a ſavoir au conte de Flandre que li rois de France s'enfuioit, & qu'il ne l'atendroit. Adonc vint li cuens, ſi penſſ tant qu'il ſe fert en l'arriere garde, & cil le recueillirent a l'aide des eſchieles des chevaliers qui pres d'aus eſtoient. Si priſtrent le conte de Flandres & Guillaume Longue eſpée & un conte d'Alemaigne que on apeloit le conte Pelre, & Renaud de Boloingne & des Flamens grant partie & des autres chevaliers aſſez.

64. Otes s'enfuï & li dus de Brabant qui avec lui eſtoit & Hue de Bove. Cil eſchaperent, & s'en ala Othes en Alemaigne. Quant Federic oï dire que Othes eſtoit deſconfis en Flandre, & qu'il s'en eſtoit alés, ſi aſſembla grant gent & ala ſor lui. Quant Othes oï dire que li rois Federic venoit ſor lui a tout grant gent, ſi vuida Alemaigne & ala a Sanſone en la terre ſon frere, & li rois Federic apres & le chaça tant qu'il l'enclouſt & l'aſſegea en un chaſtel. La prit maladie a Othon, ſi fu mors, mes ainçois qu'il moruſt ſe demiſt il de l'empire, & rendi au roi Federic la corone de Rome, & les aornemens qu'il portoit quant il eſtoit empereor. Si comme vous avez oï ada Dame Dex a Federic de ſi povre com il fu au commencement. Or vous lairons a parler du roi Federic qui en Alemaigne eſtoit, & ſejornoit grant pieça ains qu'il ala a Rome, juſques que ores ſi poons en tens com on portera. Cil rois Federic manda ſon fil & ſa fame qu'il avoit laiſſié en Cezile.

65. Or vous dirons de la terre de Jeruſalem. Il avint choſe que li cuens Henris de Chanpaigne morut & que la terre eſchaï a ſa fille la roïne [illegible] que li Haſſiſſin occiſtrent. Ele n'ot point de ſeignor ains fiſt l'en d'un ſien oncle baillif de la terre juſques a tant qu'il avroit trouvé a qui il la donroient, & de qui il feroient ſeignor. Cil chevaliers de qui l'en fiſt baillif & qui eſtoit ſon oncle avoit non Johans d'Ibelin, & fu fiz de Balian & la roïne Marie, qui feme fu au roi Amauri. Cil fu baillif de la terre ainçois com eüſt trouvé à cui donner la damoiſelle, & bien tint ou plus la terre envers les Sarrazins. Il avint choſe que li patriarche & li eveſques & li chevalier de la terre & li Templier & li Hoſpitalier s'aſſemblerent enſemble & priſtrent conſeil à cui il porroient donner la damoiſelle & faire roi de la terre. La eſtoit un chevalier quant enſemble eſtoient, & ſe leva en piez & lor diſt qu'il ſavoit un chevalier en France qui n'avoit point de fame, & eſtoit haut hom & preudom, & s'il s'i vouloient accorder il le ſavoit bien avoi que li roiaume i aſſeroit bien, & qu'il ſeroit bien emploié. Il demanderent qui il eſtoit, & comment il avoit nom. Il lor diſt qu'il avoit nom li cuens Johans de Braine. Il en parlerent enſemble & s'en conſeillerent & i ot aſſez de ceus qui bien le connoiſſoient & avoient oï parler de li. Si s'acorderent tuit de demander le querre & de donner li la damoiſele & de faire le roi. Il priſtrent meſſages & l'envoierent querre. Li meſſages vindrent a lui la ou il eſtoit en France, & li diſtrent que cil de la terre d'outre mer le mandoient querre por lui faire roi. Quant il oï ce, ſi diſt qu'il en prendroit conſeil au roi de France. Il li diſt que l'en l'avoit mandé querre por eſtre roi en la terre d'outre mer. Li rois li conſeilla bien, & li los qu'il i aliſt. Il ala & arriva en Acre, ou l'en le reçut a grant honor, & a grant ſeignorie. Puis ala a Sur & eſpouſa ſa fame, & porterent corone. Quant li Sarrazin ſorent qu'il ot roi en Acre, ſi briſierent les treves qu'il avoient fait au baillif & commença la guerre. Quant le roi Jehan ot porté corone, ſi manda le roi de Chypre qu'il preiſt ſa fame la fille le conte Henri. Li cuens Henris, li pere a la damoiſele, avoit fait cele mariage ains qu'il moruſt. Li rois de Chypre la manda querre & l'eſpouſa & ſi fiſt roïne. Li rois Johans avoit un coſin germain qui avoit nom Herart de Braine. Il avint un jor que li rois eſtoit a Sur, il fiſt mout bele a ſa roïne, qu'ele li donna l'autre fille au conte Henri, qui ſa ſeror eſtoit. Il l'eſpouſa comment meuſt com la [illegible] donner, porce qu'il ne voloit mie que li roi en euſt

blaſmé, ne coin dal qu'il l'euſt donnee. Il A paſſa mer tantoſt, & s'en vint en France.

Pour nommer [illegible]

66. Je ne vous dirai ore plus de Herart ne de la fame, mes par aventure vos en orrés autrefois parler. Le roi Johan qui en Acre eſtoit manda à l'apoſtole, que por Dieu le ſecoruſt, & qu'il avoit grant meſtier de gent. Quant l'apoſtole oï la novele de la terre d'outremer qui avoit meſtier d'aide, il manda par toute Creſtienté as meillors clercs qu'il ſavoit qu'il precheaſſent de la crois d'outremer. Apres i envoia cardonal por eus conforter & chaſtoiner ce qu'il diſoient, & mult B [illegible] en croiſoit par toutes terres. Il ot en France un clerc qui precha de la crois, qui avoit non maiſtre Jaques de Vitri, cel en croiſa maint. La renomée eſtoit en la predicacion. Li clers & les chanoines d'Acre, & manderent à l'apoſtole qu'il lor envoiaſt por eſtre eveſque d'Acre. & ſachiés, s'il n'en euſt eu le commandement l'apoſtole, il ne l'euſt mie reçu, mes toutes voies paſſa outre mer, & fu eveſques en Acre piece. & fiſt mult de biens en la terre, mes puis reſigna & retorna en France, & puis fu cardinal de Rome. Le premier haut home de ceſte croiſerie qui paſſa C fu le roi de Hongrerie, qui mult de gent mena, & mult de gens paſſerent à ce paſſage de toutes terres & arriverent en Acre. En cel point que le roi de Hongrerie paſſa, fu la roine la fame le roi Johan morte. Si li demora une fille. Li roi ne vout mie eſtre ſans fame, ains envoia au roi d'Ermenie qu'il li envoiaſt une de ſes filles, & il la prendroit à fame. Li rois l'envoia & il l'eſpouſa, apres vint le roi d'Ermenie en Acre. Quant le roi Johan ot ſa fame eſpouſee, vint le roi de Chipre en Acre à tot grant gent.

[illegible] Or [illegible] en Acre quatre rois & [illegible] D [illegible], ſans poeſte, qui ſi eſtoient. La [illegible] conſeil qu'il iroient aſſeoir un chaſtel qui eſtoit à quatre milles d'Acre, qui a non Mont Tabor. Il i alerent & l'aſſiegerent, mes ne le priſtrent pas, car li ſoudans [illegible] aſſemblé grant gent, & vint ſon chaſtel [illegible]. Quant li Creſtiens ſorent que le [illegible] pres d'eus, & qu'il venoit por [illegible] il [illegible] du ſiege & alerent [illegible] por combatre. Li Sarrazins furent es montaignes en haut & li Creſtiens en la plaine. Coradins [illegible] au ſoudan vint à ſon pere & li diſt: Sire, car deſcendons à val, ſi nous combatons as Creſtiens. Li ſoudan dit que non feroit. Sire, dit [illegible], biau fiz, com il viennent errant & eſpris por combatre. Se nous deſcendons à val, ja ſor nous en aurons le meillor. Car auſſi chier ont il à eſtre mort comme vis. Li home il ont qui ſont tuit abandonés à la mort. Si ne veul mie mes homes faire tuer. Voire, dit il, com il ſont grant gent, & s'il n'ont point de ſeignor qui les gouverne, & s'achat [illegible] du ſien. Quant il avoit deſpendu ce qu'il ont, ſi s'en iront.

E Li ſoudan ſe tint tous cois es montaignes. [illegible] Quant les Creſtiens virent qu'il n'avaleroient mie, ſi n'alerent demorer au ſiege, por ce qu'il ne ſe meiſſent entre eus & Acre, & qu'il ne lor toliſſent la viande. Il n'orent gaires eſté en Acre puis qu'il furent revenus, que le roi Hongrerie entra en mer & s'en r'ala en ſon païs, & le roi d'Ermenie s'en r'ala en Ermenie, & le roi de Chipre s'en retorna arriere, & arriva à Triple & acoucha malade & fu mort. Le roi Johan fu en Acre & ot mult grant gent, & mult en venoit chaſcun jor. Il ſe porpenſa qu'il ne porroit rien eſploitier en cele terre, & que s'il avoit conſeil du Temple & de l'Hoſpital & des chevaliers de la terre, qu'il iroit volentiers Alixandre ou Damiete aſſeoir, s'il li conſeilloient. Et ſi li eſtoit bien avis, que s'il avoit l'une de ces cités, que por cele cité porroit bien avoir le roiaume de Jeruſalem. Quant ainſi ot penſé, il manda les Templiers & les Hoſpitaliers & les chevaliers de la terre, por prendre conſeil de ce qu'il avoit penſé.

67. Quant tuit furent aſſemblés, ſi vint le roi, & lor diſt: Seignors, diſt il, or me conſeilliés por Dieu de ce que je vous dirai. Nos avons mult grant gent, mult en i a de croiſiés par toutes terres qui venront, & mult croiſera l'en encore. Il m'eſt avis que nous ne pourrons mie ſi grantment eſploitier ſor les Sarrazins. & je vous reſpons ce ſont bien à faire & comme il m'eſt avis, je iroie volentiers en la terre d'Egypte aſſeoir Damiete ou Alixandre. Car ſe nos poons avoir une de ces cités, il m'eſt avis que nous en porrions avoir toute ceſte terre por l'une de ces deus, ſe Dex la nos donoit prendre. Li Templier & li Hoſpitalier & li chevalier en parlerent enſemble, & lor apporta lor conſeil que bien ſeroit à faire. Il s'accorderent, & creanterent qu'il iroient. Quant le roi vit qu'il ſe furent accordés enſemble, ſi commanda à chaſcun qu'il atornaſſent lor nes & chariaſſent lor armes & viandes & chaſcun ſelonc ce qu'il eſtoit, & priſtrent jor de mouvoir. Et quant la mueté fu arrêtée, le roi garni bien Sur & Acre de chevaliers & de ſerjans, & laiſſa à Acre bien cinq cens chevaliers, quant il s'en ala en la terre d'Egypte, que de ceus de la terre que des pelerins. Et quant il ot ainſi garni Sur & Acre, ſi fiſt par Acre crier qui haitié eſtoient, fors ceus qui demorer eſtoient es garniſons, entraſſent es nes, & alaſſent avec lui ſor eſcomuniement. Quant les nes & les galies furent apparaillies, ſi entrerent ens, & quant Dex lor dona bon vent, ſi murent, & errerent tant, que poi de tans vindrent à Damiete, & priſtrent terre, & deſcendirent à une iſle, qui eſt devant Damiete, & ſe logerent iluec ſur le flun. La furent bien un an, que onques ne porent rien faire à Damiete,

Damiete, fors tant qu'il preſtrent une tor, qui eſt pres de la rive du flun, la ou il eſtoient logiés, & eſtoit bien garnie. En cele tor eſtoit uns chiés d'une chaene, & à Damiete l'autre, qu'il levoient quant il voloient que veſſiaus ne montaſſent ne avalaſſent le flun. Quant les Creſtiens orent pris cele tor, ſi la garnirent, & briſierent la chaene, ſi que li vaiſſel quant il eſtoient arrivés, ne venoient à lor oſt tot contre mont le flun à la rive devers eus.

[illegible] 69. Quant li apoſtoile ſout que li Creſtiens orent aſſegé Damiete, ſi manda par toute Creſtienté que li croiſiés meuſſent, & apres manda as arcevesques & as eveſques des pais, qu'il feiſſent legas à deſcroiſier la menue gent, & qui retornaſſent arriere ceus qui n'eſtoient mie deffenſable, & preiſſent lors deniers. Ceus qu'on deſcroiſeroit à Rome ne laiſſoit l'en d'argent fors tant qu'il s'en porteroient arrier en lor pais, ſi come aucune gens diſtrent. Apres envoia l'apoſtoile legas par toutes ſes terres por deſcroiſier, & por faire movoir ceus qui ne ſe deſcroiſeroient. Si manda par tout qu'on ne tenſiſt Creſtiente à croiſer, qui ne movreront ou donront du ſien tant comme chaſcun feron à porter en la terre d'outre mer. Apres envoia deus cardonaus à Damiete à l'oſt, li cardinaus Robert, qui Anglois eſtoit, & le cardinal Pelage, qui eſtoit de Portegal. Le cardinal Robert i fu mort, & Pelages veſquit, dont ce fu grant damage, que mult i fiſt de mal, ſi comme on vos dira en aucun tans.

[illegible] 70. Quant li ſoudan ſout que li Creſtiens eſtoient meu por aler en Egypte, ſi ne ſe mue lie. Ains fiſt abatre les murs & les chaſtiaus entor Jeruſalem, fors ſeulement la Tor. Car il cuida bien, que quant li murs de Jeruſalem & li chaſtiau seroient abatus, qu'il s'en retornaſſent arriere, & alaſſent en Jeruſalem faire lor pelerinage, & puis s'en r'alaſſent en lor pais. Mais ce ne firent il pas, ains preſtrent terre, & ſe logierent devant Damiete, ſi com vos avés oï. Quant li ſoudan vit que li Creſtiens ne retornerent pas, & com li fiſt à ſavoir qu'il avoient pris terre & aſſegé Damiete, ſi fu mult dolent, & aſſembla gent & mena la, & mena un ſien fil, qui avoit nom Loquemen, à cui il donna la terre d'Egypte quant il morut. Son autre fil laiſſa en ſa terre por garder la, & à celui laiſſa il la terre de Domas & de Jeruſalem. Li ſoudan s'en alaſt en la terre d'Egypte, & quant il vint là, & il vit que li Creſtiens eſtoient pres de Damiete de l'autre part du flun, ſi fu mult dolent. Il s'ala herbergier devant Damiete ne veſquit gaires apres, ains fu mort, & ſon fil fu ſire de la terre & maintint l'oſt. Il fiſt le flun paler de grans pieus de l'une rive juſqu'à l'autre, que li Creſtiens ne montaſſent le flun & preiſſent terre devers lui. Apres fiſt mult bien garnir la rive du flun, des ſes paleïſ-

A qu'à Damiete de cele part ou il eſtoit que li Creſtiens ne arrivaſſent.

71. Quant li Creſtiens orent eſté en l'iſle grant piece, ſi preiſtrent conſeil qu'il feroient. Car il ne faiſoient nul exploit, & qu'il lor convenoit paſſer par devers Damiete. Si diſtrent que nule fois ne porroient il prendre terre entre Damiete & le paleïs, mes s'il pouvoient tant faire qu'il peuſſent briſier le palis & paſſer outre, à l'aide de Dieu il prendroient terre. La preiſtrent conſeil, & s'acorderent qu'à ce tinrent. Quant il furent acordé, ſi garnirent mult bien lor oſt & lor lices. [illegible]

B Apres s'armerent & monterent es nés & es galies, & quant il furent dedens, Diex lor dona bon vent, ſi murent. En la nef qui devant aloit, eſtoit Gautier le chamberlenc le roi de France, par qui le roi avoit envoié grant avoir à la beſoigne de la terre. Cele nef fu bien & ot bon vent, ſi le feri ou palis & le froiſſa & paſſa outre, & fiſt la voie as autres nés, qui apres paſſerent ſeurement, fors une du Temple qui traverſa, que li Sarrazin adeſerent, mes ſes gens eſchaperent. Quant li Sarrazins virent que li Creſtiens s'apareilloient de monter le flun, ſi s'armerent, & vinrent ſor la rive por contreſter

C qu'il n'arrivaſſent & traioient à eus & lançoient lor gavelos. Et quant li Creſtiens orent eſlongié Damiete, ſi trouverent une rive, ou lor ſembla qu'il porroient bien arriver. Il virent que toute la terre fu couverte de Sarrazins & tot le rivage. Si diſtrent qu'il ne porroient mie arriver en cel point, car trop eſtoit la terre couverte de Sarrazins. Il orent conſeil qu'il arriveroient en la rive de l'iſle par ou il montoient, & que lendemain prendroient terre à l'ajorner d'autre part. Il arriverent & geterent ancres ſelon la rive du

D flun, li Sarrazins d'autre part garnirent mult bien lor rive & alerent à lor herberges.

[illegible] 72. Or vous dirai comment il avint, & comment Diex aida as Creſtiens. Il ot diſcorde entre un haut home de l'oſt des Sarrazins & le ſoudan. Car li ſoudan le voloit metre dedens Damiete en garniſon, mes il diſt qu'il n'y enterroit ja. Car Saladin ſon oncle avoit mis ſon pere en garniſon dedens Acre, & le laiſſa prendre quant li Creſtiens preiſtrent Acre. Cil haut home s'eſparti de l'oſt, il & ſi home & grant gent avec lui, mes il laiſſa ſon harnois & ſes tentes, porce

E qu'il ne voloit mie qu'on s'en aperceuſt ne qu'il fu pris. Quant cil qui eſtoient en garniſon ſor la rive por garder les Creſtiens, oïrent la frainte & la noiſe de ceus qui s'en aloient, ſi cuiderent eſtre trais. Si guerpirent le rivage, & s'en alerent. Quant le jor commença à eſclairier, ceus qui eſchargaitoient lor nés & garnirent l'oſt, regarderent tot le rivage d'autre part de la rive, ſi n'i virent nullui, ains virent le rivage tout vuit, & il le firent à ſavoir as Creſtiens, ſi s'armerent

& leverent lor ancres & paſſerent & priſdrent terre d'autre part, & deſcendirent les chevaliers & les ſergans fors les marmiers, que encommencerent la navie contre val le flum. Cil ſe miſtrent en conroy & alerent vers Damiete. Quant li Sarrazins ſorent qu'il avoient paſſé le flum, ſi s'armerent & iſſirent des herberges por venir encontre eus. Li conſeil a la voie au ſoudan, que cil haus hom qu'il avoit pris d'entrer dedens Damiete, s'en eſtoit alés o toutes ſes gens & grant partie de l'oſt avec lui. Quant le ſoudan oi ce, ſi ne vout mie aler contre les Creſtiens, ains guerpi ſes herberges & s'en ala. Li Creſtiens … en eurent bien alés, mais ne vodrent mie aler apres, ains alerent as herberges des Sarrazins qu'il avoient laiſſiés. Si ſe herbergerent & aſſiſtrent Damiete. Si trouverent les herberges bien garnies, que il n'ont meſtier … de, & grant avoir i gaaignerent; apres departirent les viandes & le gaaing donnerent a chascun ſelonc ce qu'il eſtoit. Apres ſirent deus ponts ſur le flum de l'un oſt a l'autre. Apres firent derriere eus bons foſſés & bones lices, que li Sarrazins ne lor couruſſent ſus. Puis drecierent perrieres & mangoniaux & eſchieles por geter as murs de Damiete, mais ne povoient riens faire. Et faiſoient aſſaillir chascun jor, & bien furent … ainſi que … ſirent. Quant li Sarrazins orent guerpi lor herberges, & il ſe furent … arriere, & il ſorent que li Creſtiens eſtoient herbergés, & qu'il avoient dreciés engins devant la ville, & faiſoient aſſaillir, ſi ſe herbergerent a deus milles pres d'eus, & eſtablirent qu'il envoieroient chascun jor de lor gens por aſſaillir as lices. Apres manda li ſoudan a Coradin ſon frere, qui eſtoit en la terre de Jeruſalem, qu'il le ſecoruſt a tant de gent com il porroit avoir. Car li Creſtiens avoient paſſé le flum & avoient aſſiſe Damiete tout entour a la ronde. Apres manda au Caliphe de Baudac, qui apoſtoile eſt des Sarrazins, & par Mahommet qu'il le ſecoruſt, & s'il ne le ſecoroit, il perdroit la terre. Car l'apoſtoile de Rome i envoioit tant de gent, que ce n'eſtoit mie conte ne meſure. & qu'il feiſt preeſcier par paienime … com cil faiſoient por la Creſtienté. Et envoia au ſoudan grant ſecors de gent par ſon preechement. Ançois que li Creſtiens meuſſent d'Acre por aler en la terre d'Egypte, fermerent il un chaſtel ou chief d'une cité ſor la mer que a non Ceſaire. Il encommencierent a fermer un autre a ſept milles d'Acre, & a cinq de Ceſaire en un lieu qu'on apele le deſtroit. Cil chaſtiaus qu'il laiſſierent fermant, quant il murent eſt en la mer ſi la miſtrent nom Chaſtiau-Pelerin, porce que li pelerins le commencierent a fermer. Cil chaſtel tienent li Templiers, porce que en lor terres fu fermés.

[illegible]

71 La Coradin qui fu ſiu au ſoudan de Damas ot mult grant gent aſſemblée, le jor

A de la feſte S. Johan decolaſſe, qui eſt a l'iſſue d'Aouſt, fiſt un embuſchement pres d'Acre, puis fiſt corre par devant. Quant les garniſons d'Acre virent es correors venir ſi iſſirent apres eus & chacierent tant, que … vindrent ſor cel embuſchement, ſi s'arreſterent qu'il ne vodrent aler avant & ſe tindrent por fous de ce qu'il avoient tant chacié eus. Quant li Sarrazins virent les Creſtiens, ſi la ſaillirent & ſe combatirent a eus, aſſes i ot de mors d'une part & d'autre, tant que li Creſtiens ne porent plus endurer. Ains torna en fuie qui eſchaper pout vers Acre, & li Sarrazins les ſuirent juſqu'as portes d'Acre, & en priſdrent aſſes & occiſtrent. Quant li Creſtiens qui eſtoient en Acre virent venir ſi grant ſuite deſconfit, ſi corurent as armes, & fermerent les portes & garnirent que li Sarrazins n'entraiſſent ens. Quant Coradins ot deſconfit les garniſons d'Acre, ſi aſſiſt le chaſtel. Quant cil du chaſtel furent aſſis, ſi envoierent a Acre por ſecors. Cil d'Acre lor envoierent galies, & lor manderent qu'il laiſſaſſent le chaſtel, & venniſſent a Acre, qu'il ne les povoient ſecorre. Et quant cil du chaſtel oirent la novelle, ſi entrerent es galies par nuit, & s'en alerent a Acre, & laiſſierent le chaſtel. Quant ce vint lendemain, li Sarrazins s'armerent por aſſaillir le chaſtel, & quant il vindrent pres des murs ſi ne troverent nului qui luſt encontre eus. Si firent porter eſchieles & monterent ſur les murs & entrerent u chaſtel, & quant il l'eurent pris, il ne le vodrent mie garnir, ains l'abatirent. Quant il l'orent abatu, ſi alerent aſſeoir Chaſtel Pelerin. Quant li meſſages vi- que ſon frere le ſoudan li mandoit qu'il l'alaſt ſecorre a tant de gent come il porroit avoir, Coradin ſe leva du ſiege & garni ſa terre, puis ala en Egypte a ſon frere. Quant li Creſtiens orent eſté devant Damiete une piece, il priſtrent conſeil, & s'accorderent qu'il iroient Sarrazins requerre les & ſe combatroient a eus. Quant il orent ce conſeil pris, ſi eſtablirent ceus qui demorroient por garder les lices, & ceus qui iroient as Sarrazins. Le roi Johan iſſit avant de l'oſt & li eſlus de Biauvais qui puis fu eveſque, & Gautier li chamberlans & grant chevalerie de toutes terres, & merveilles en iſſi de gent a pié, & errerent tant, qu'il vindrent pres de l'oſt des Sarrazins. Quant li Sarrazins les virent venir, ſi ſe traiſtrent arriere, & monterent es chevaus, & les uns gens a pié ſe miſtrent es herberges, & ſe chargerent de viandes & de ce qu'il porent avoir trouvé, & retornerent arriere. Quant li Sarrazins virent que li Creſtiens avoient chargié, ſi lor corurent ſus. Le roi & la chevalerie qui les gardoient alerent encontre, ſi aſſemblerent & ſe combatirent, ſi que li Creſtiens en orent le pior & furent deſconfit. Si fu pris li eſlus de Biauvais & Gautier li chamberlans,

Pugna inter Christianos & Saracenos prope [illegible].

Christiani [illegible].

& grant partie de ceus de France & d'ailleurs. ne des gens a pie n'en eschapa nus [illegible] ains furent tous occis & mort de soif. Cil jor fist moult grant chaut ce jor & si moroient por chaut la ou il aloient. Le jor fu feste S. Johan [illegible] & ce jor ot un an que li Crestiens furent [illegible] devant Acre. Grant joie firent les Sarrasins des Crestiens qu'il avoient pris, qui haut home estoient, & de ce qu'il avoient desconfit le roi, & li Crestiens firent grant duel & si vouz di, que chascun jor [illegible] pre- [illegible]

[illegible] 76. A ceus qui dedens Damiete estoient prist grant maladie, si qu'il en ot mout de mors, & moroient chascun jor. Il le firent a savoir au soudan & li manderent qu'il rendist la cite, ou qu'il lor mandast gens qui defendist le pais, qu'il ne le pooient defendre. Li soudan fist appareiller cinq cens chevaliers bien montez, & lor dist que s'il pooient tant faire qu'il fussent dedens Damiete, il lor donroit quanque qu'il demanderoient. Cil distrent qu'il [illegible] & entreroient ens. Cil s'appareillerent & monterent por entrer ens [illegible] Quant ainsi furent atorne, si firent a savoir a ceus de Damiete que quant il verroient [illegible] en l'ost des Crestiens qu'il ouvrissent une porte par ou il entreroient. Quant ce vint la nuit [illegible] & [illegible] des Crestiens [illegible] endormis, li Sarrasins qui furent bien armé & bien montez [illegible] en l'ost parmi les gaites, que les [illegible] gardoient. & li Sarrasins qui dedens Damiete estoient ouvrirent la porte & cil entrerent ens. Et de cele part ou il entrerent estoit le conte de Nevers herbergie, dont il ot grant blasme & honte [illegible] fu hors de l'ost. Ne demora gaires apres ce que li Sarrasins furent entrez dedens Damiete que la gent le cardinal [illegible] eschargaite une nuit par devers la cite, dont il avenoit que chascun haut home faisoit l'eschargaite une nuit a son tor. Tant que cele nuit eschai au cardinal. Cele nuit [illegible] que ce [illegible] parlerent ensemble & appareillerent eschieles & mistrent es murs. & quant ce fu [illegible] monterent sus, si ne trouverent nului [illegible] a savoir en l'ost, & [illegible] & les ouvrirent, & entrerent ens sans contredit. L'en trouva les mors & les malades parmi les rues, si que [illegible] la ville en [illegible] & tant de Sarrasins qui [illegible] & la furent pris. L'en geta tous les mors [illegible] en la mer. Quant li Crestiens orent pris Damiete, si donnerent a chascun sa part de la cite & de [illegible] selonc ce qu'il estoit. Ne demora gaires apres ce qu'il ot grant [illegible] entre le roi & le cardinal, dont il avint que le cardinal excommunioit chascun [illegible] tous ceus & toutes celes qui en sa partie de Damiete que le roi Johan tenoit [illegible] Le roi fu mout dolent de ce que le cardinal faisoit, car il [illegible] en Damiete prendre.

77. L'en aporta novelles au roi Johan, que la roine d'Ermenie [illegible] estoit mort, dont [illegible] mout honorable [illegible] de laisser l'ost, car il estoit mout [illegible] por ce que le cardinal avoit seignorie sor lui & avoit defendu [illegible] por lui en l'ost. Il manda querre les chevaliers de l'ost, & prist congie & dist qu'il li convenoit aler en Ermenie, car la terre li estoit eschue par la fame. Cil de l'ost furent mout dolent, quand il sorent que le roi s'en [illegible] Le roi Johan s'en ala en Ermenie, & quant il vint la si requist sa terre. Cil d'Ermenie distrent qu'il ne le connoissoient mie a seignor, mes s'il voloient la fille le roi, il li rendroient sa terre come a lor dame. Le roi Johan ala en Acre por amener sa fame en Ermenie. Quant il fu en Acre si li firent entendant gent a croire, que sa fame voloit [illegible] la fille dont il tenoit le roiaume. Le roi fu mout dolent, si bati sa fame de ses esperons, si que l'en dit qu'ele en morut de cele bature. Le roi ne demora mie a Damiete, ains demora a Acre, demora bien un an, puis qu'il revint de Damiete [illegible] dont il fu en aventure de sa vie perdre. Quant le roi se parti de Damiete, le cardinal demora sire de l'ost. Il avoit establi devant ce qu'il eust Damiete & faisoit encore, que nus home [illegible] ne ses enfans ne [illegible] Nulle chose ne pooit [illegible] avoir, [illegible] l'ost, & faisoit chascun [illegible] tous ceus & toutes celes qui [illegible] d'home qui mort fust en l'ost. Apres [illegible] part a ceus qui les nes [illegible] que nus pelerin [illegible] entrer dedens, ne nul ne [illegible] encore avec tout ce les faisoit escommenier, [illegible] commandement fust [illegible] en Acre & en la terre. Quant li pelerins qui lor nes avoient [illegible] & chargie lor viandes [illegible] & oirent que li mariniers [illegible] cardinal, si furent mout dolent. Il alerent au cardinal & li demanderent porquoi il avoit defendu as mariniers qu'il ne les passassent. Et il dist qu'il l'avoit defendu porce qu'il [illegible] de lor en l'ost. Li un disoient, sire, nous avons [illegible] demore un an ou deus, & avons [illegible] despendu. [illegible] quand il s'en voloit venir [illegible] Tout ainsi [illegible] en Acre.

78. Li Sarrasins sorent que li Crestiens avoient [illegible] galies sor mer, ne que la mer n'estoit mie gardee. Il firent appareiller ga-

lors & mettre ſi mettre en mer por prendre les Creſtiens qui venoient à Damiete. Eſpies vindrent au cardinal & diſtrent que li Sarrazins avoient galies appareillées, & que il s'apparelloit encontre, & s'il ne le faiſoit, il i recevroit damage. Le cardinal ne les vout croire, ains lor dona à mangier & les laiſſa aler. Quant les galies furent en mer, les eſpies revindrent au cardinal, & li diſtrent: Or vous gardés, les galies ſont en mer. Le cardinal diſt: Quant ceſt vilain volent mangier, ſi viennent dire aucune novelles. Vaſt lor done à boivre du vin & à mangier. Les galies qui furent en mer ne s'oublierent pas, ains alerent en l'iſle de Cipre, & troverent nes eſtes chargées de pelerins à un port devant Limeçon. Il alerent avant, ſi les ardirent & les pelerins. Il furent grant perte d'ore & ordeiterent & prenoient toutes les nes qui aloient à Acre ou à Damiete. La novelle vint au cardinal que les galies des Sarrazins avoient fait grant damage as Creſtiens & eſtoient en l'iſle de Cipre, & bien avoient ia pris que occis, que ars, plus de treize mille Creſtiens. Quant le cardinal oi la novelle, ſi fu mult dolent & si ot droit. Car le damage avoit eſté par lui qu'il ne vout croire ceus qui l'en avoient garni. Il fiſt armer galies, mes ce fu à tart. Car celes s'en eſtoient tornées bien garnies d'avoir & de gens qu'il avoient gaaignié.

[illegible]

[illegible]

77. Or vous dirai que deux clers furent en l'oſt, qui eſtoit à Damiete, & vindrent au cardinal, & li diſtrent qu'il iroient au ſoudan preechier, & qu'il voloient aler par ſon congié. Le cardinal diſt qu'il n'iroient pas par ſon congié, car il ſavoit bien que ſi il s'i aloient, que ja n'en eſchaperoient. Toutes voies diſtrent qu'il ſuffiſt qu'il s'i alaſſent, & mult l'en prierent. Quant li cardinaus vit qu'il eſtoient ſi en grant d'aler, ſi lor diſt: Je ne conois mie vos penſées, mes gardés ſi vous alés, que vos cuers ſoient touſiours à damie Dieu. Il diſtrent qu'il ne voloient aler, ſe por molt grant bien non, ſi le pooient exploitier. Dont diſt le cardinal qu'il i pooient bien aler, s'il voloient, à tant ſe partirent de l'oſt des Creſtiens, & s'en allerent en l'oſt des Sarrazins. Quant les Sarrazins qui eſchargaitoient les virent venir, ſi cuiderent qu'il veniſſent en meſſage, ou por eus renoier. Il alerent à l'encontre & les priſtrent, & les menerent devant le ſoudan. Quant il vindrent devant le ſoudan, ſi le ſaluerent, & il les ſalua auſſi, puis lor demanda s'il voloient eſtre Sarrazins, ou s'il venoient en meſſage. Il reſpondirent que Sarrazins ne ſeroient il ja, ains eſtoient venu en meſſage de par Dieu & por ſa vie ſauver s'il les voloit croire. Car nous dirons por voir que ſe vous morés en ceſte loi vos eſtes perdu, & por ce ſommes nous ci venus à vos, & ſe vous volés oir & entendre nous vous monſtrerons par droite raiſon, par devant les plus ſages homes de voſtre terre, que vos eſtes tout perdus, & eſtes tuit noient. Le ſoudan diſt qu'il avoit arceveſque & eveſques de ſa loi mult bons clers, ne ſans eus ne porroit il oir ce qu'il diroient. Li clerc reſpondirent: De ce ſommes nous mult lié, mandés les querre. Le ſoudan les manda querre, & il vindrent à lui en ſa tente, & ſi i ot des plus hauts homes & des plus ſages de la terre, & li dui clerc i furent auſſi. Et quant il furent venus, ſi lor diſt li ſoudan porquoi il les avoit mandés querre. Si lor conta ce que li clerc li avoient dit. Il reſpondirent: Sire, tu es eſpées de la loi & lor doiz maintenir & garder, nous te commandons de par Mahomet, que la nos done, que tu lor faces lor teſtes couper. Car nous n'orrons choſe que il dieſſent. Car la loi defent c'on ne croie nul prechement, & por ce te commandons que tu lor faces les teſtes couper. A tant priſtrent congié, ſi s'en alerent. Li ſoudan demora & li dui clerc. Dont vint le ſoudan, ſi lor diſt: Seignors, il m'ont commandé de par Mahomet & de par la loi, que je vous face les teſtes couper. Car ainſi le commande la loi. Mes g'irai encontre le commandement. Car mauvais guerredon vous rendroie de ce que vos vos eſtes mis en aventure de morir por m'ame ſauver. Apres diſt s'il voloient demorer aveq lui, qu'il lor donroit grant terre & grans poſſeſſions. Il diſtrent qu'il ne demorroient mie, ains s'en iroient volentiers arriere, ſe ſon commandement eſtoit. Le ſoudan diſt que volentiers les feroit ſeürement conduire. Apres lor fiſt aporter or & argent, & dras de ſoie à grant planté, & commenda qu'il en priſſent ce qu'il voudroient. Il diſtrent qu'il n'en prendroient noient, puis qu'il ne pooient avoir l'ame de lui à Dieu, & plus chier avroient l'ame de lui à Dieu, qu'il n'avroient quanque il avoit vaillant à tot ſon tens. fiſt il bien, dona lor à mangier, ſi s'en tornerent puis que autrement ne pooient eſtre. Le ſoudan lor fiſt doner aſſés à mengier & à boivre, & quant il orent mengié ſi priſtrent congé au ſoudan, & il les fiſt conduire iuſque à l'oſt des Creſtiens.

[illegible]

Quant li Sarrazins orent perdu Damiete, ſi furent mult dolent. Il manderent as Creſtiens, que s'il voloient rendre Damiete il lor rendroient toute la terre de Jeruſalem, ſi come li Creſtiens la tindrent, hors que le Crac, & tous les Creſtiens qui en priſon eſtoient en paienime. Li Creſtiens en parlerent & prirent conſeil. Li conſeil lor aporta qu'il ne la rendroient mie, que par Damiete porroient il conquerre toute la terre d'Egypte & apres la terre de Jeruſalem. Car cil qui emperere d'Alemaigne eſtoit, eſtoit croiſiés por la mondie & aſſés s'en croiſerent. Que ſe li empereres eſtoit là o tot ſon pooir, & li croiſiés qui eſtoient encore à venir à l'aide, & au commancement qu'il avoient & à l'aide de Dieu bien pooient avoir toute la terre d'E-

A gypte & de Jerusalem. Quant le roi Felippe en dist qu'il porroient avoir un roiaume por une cite, si les tint à fous & à musars quant il ne le faisoient.

[illegible]

78. Li cardenaus fist à savoir à l'apostole que Dex lor avoit donné à prendre Damiete, & que c'estoit la clef d'Egypte, & que li Sarrazin lor en voloient rendre toute la terre de Jerusalem fors le Crac, mais cil de la terre ne s'y accordoient pas, por le secors qu'il attendoient de l'empereor & des autres Crestiens. Quant li apostoles oï ce, si fu moult lies, & le fist à savoir par toute la Crestienté, & manda qu'on fist mouvoir tous les pelerins qui croisiers estoient. Apres manda à Frederic qui en Alemaigne estoit, qu'il venist à Rome, B & portast corone, puis alast en la terre d'outremer. L'empereor envoia tantost à Messines, & manda qu'on fist galies & huissiers à chevaus mettre à grant plenté por lui passer. Quant Federic oï ce message, il prist congié en Alemaigne, & laissa son fils, ala à Rome entre lui & sa fame, & porterent corone. Mes ancois qu'il portast corone, rendi il à l'apostole les cites & les chastiaus que Othes li avoit tolues. Et quant Federic fu coronés, il li manda qu'il alast en sa terre d'outremer. L'empereor dist qu'il ne porroit mie aler si tost, qu'il avoit moult de Sarrasins en sa terre C & en Cesile, qu'il voloit ancois oster; car s'il s'aloit avant qu'il fussent hors, il porroit bien perdre. D'autre part il n'avoit mie Puille ne Calabre à sa volenté ne Cesile, que li baron avoient tenue contre lui. Mes s'il avoit sa terre mise à point, il passeroit à l'aide de Dieu, & moult de bien feroit en sa terre. Apres si en ala l'empereor en Puille à une soue cite, qui a nom Capes. Quant li chevalier & li haut homes oirent que Federic avoit porté corone, & qu'il estoit à Capes, alles en vint à sa merci, & li rendirent lor terres. Et teus i ot qui ne l'oserent attendre, ne venir à sa D merci, ains s'enfuirent en la terre d'outremer, & teus i ot qui se rendirent au Temple, & teus i ot dont il ne volt avoir merci, ains les fist pendre. Ainsi li rendi l'en toute la terre de Puille & de Calabre & de Cesile, fors les Sarrasins qui y estoient; mes puis les prist il & les envoia en Puille. La en fist l'en une grant cite, ou il sont encore, mes ne sont mie tuit, ains en ala par les villes de Puille manans.

[illegible]

79. Or vous lairons à parler de l'empereor d'Alemaigne jusqu'à tant que point en sera. Si E vos dirons des Crestiens qui sont à Damiete. Il oirent dire que l'empereor ot porté corone, & qu'il faisoit grant apareilement de passer & d'eus secorre. Il parlerent ensemble & distrent qu'il porroient bien aler asseoir le Caire. Cil qui conseil lor en dona, lor dona conseil d'eus noier; car je vos dirai la maniere de la terre. Il a esclufes d'un flum par toute la terre d'Egypte por l'eue du flum detenir. Cis flum si a VII branches, quant il se part & il vient en la terre d'Egypte, si se partent en VII & tuit chieent en la mer de Grece. Le graindre de ces sept si vient en Babilone & au Caire. Babilone est une cité & li Caire est un chastel devant Babilone, fors che cil bras d'eue si se part en deus: l'une de ces parties se part à Damiete, & l'autre court à une cité qui a nom Far, & chiet aussi en mer, & chascun de ces flums si porte navie. Entre ces deus flums pristrent li Crestiens terre, quant il vindrent devant Damiete. Il avient chose chascun an le jour de la mi Aoust qu'en oeuvre les esclufes, si que l'eue s'espant par toute la terre, si lesse l'en les bles, & autrement se cele eue ne s'espandist ainsi por plove qu'il i face, bled ne venroit en la terre. Aucune fois avient en mon tans que le flum ne croist mie, ne ne s'espandoit, ne qu'il se pooit mie espandre por defaut d'eue, dont il avint que cil de la terre furent tuit mort de fain.

[illegible]

80. En cel point que li flum se devoit espandre, murent il à aler vers le Caire. Li Sarrasins quant il orent perdue Damiete, il sorent bien que li Crestien ne maroient mie à tant, ains iroient en Babilone & au Caire. Il firent sor le flum là ou l'eue est force un gué, si le couvrirent tot de fer, & porce le firent il fort de cele eue, qu'il ne voloient mie que li Crestiens alassent à l'autre bras du flum à aler en Babilone. Quant li Crestiens orent pris conseil, & il se furent accordés d'aler au Caire, il garnirent bien Damiete, & s'atirerent por aler. Ancois qu'il meussent manda le cardinal querre le roi Johan, qui en Acre estoit, qu'il venist à Damiete, car il estoient atiré por aler asseoir le Caire. Li rois dist qu'il n'iroit pas, ains garderoit sa terre, & bien li convenist de la terre, dont il estoit hors, qui demorer li estoit, & qu'il avoit assés à conquerre. Quant li Sarrasins oirent dire que li Crestien s'appareilloient por aler en Babilone & au Caire, si alerent herbergier & logier au pont de fer por garder illuec le passage. Apres manda le soudan au cardinal, que s'il voloit rendre Damiete, il lor rendroit toute la terre de Jerusalem, si comme li Crestiens l'avoient tenue fors le Crac, & si fermeroit Jerusalem à son coust, & tous les chastiaus qui furent abatus puis qu'il murent à aler vers Damiete, & si donneroit trives à XXX ans, tant qu'il porroient bien avoir la terre garnie de Crestiens.

[illegible]

81. A cele pes s'accorderent li Templier & li Hospitalier & les gens de la terre, mais li cardenaus ne si volut accorder, ains fist mouvoir tous de l'ost, fors les garnisons, & alerent contre mont le flum & la navie par mer, & il alerent par terre, si qu'il se herbergoient tous jors li un encontre l'autre. Quant le cardinal fu meus, il manda au roi Johan que por Dieu eust pitié de la Crestienté, car

il eſtoient meus por aler au Caire, & que por Dieu meuſt apres eus, & ſi porroit ce dont il eſtoit endetté, bien cent mille Beſans qu'il devoit por l'oſt de Damiete. Quant le roi oi que l'oſt eſtoit meu por aler au Caire, ſi fu mult dolent, quant il eſtoient meus en tel point. Car en grant avanture avoit de tous perdre, ce diſoient il ſouvent. Le roi vit bien qu'il le convenoit aler apres eus, car s'il n'i aloit, il lor meteroient grant blaſme en auroit. Si ſe parti d'Acre & ala apres eus & erra tant qu'il vint à eus au pont de fer, où il eſtoient logiés pres de l'oſt des Sarrazins. Li vaiſſel de l'oſt aloient chaſcun jor à Damiete, & amenoient en l'oſt viandes, ſi que il en eſtoit bien plenteïz.

92. Or vous dirai que li Sarrazins firent. Il firent lor galies qu'eſtoient u flum de Ror, & les firent monter juſques au pont, & avaler contremont u flum de Damiete, ſi que onques la navie des Creſtiens, qui d'autre part eſtoit, ne le ſout, ne n'aperceut. Les galies des Sarrazins ſe miſtrent entre l'oſt & Damiete. Iluec s'arreſterent & ſi prenoient li vaiſſiaus qui aloient de l'oſt à Damiete, & de Damiete à l'oſt; ainſi cloſtrent le chemin de l'eue, que viandes ne poeient aler en l'oſt, & bien fu veir, puis ne plus que viande n'ala de Damiete en l'oſt, dont cil de l'oſt s'eſmaierent, merveillerent mult que ce poeit eſtre, qu'il ne pooit oir noveles de Damiete, ne cil de Damiete ne pooient oir noveles de l'oſt. Dont il avint que en ces point que les galies des Sarrazins avaloient le flum de Ror u flum de Damiete, eſtoient cent galies armees arrivees u flum de Damiete, que l'empereor d'Alemagne i avoit envoiee, & ſi tenoit-on que s'il ſeuſſent qu'il euſt entre eus & l'oſt galies, il les euſſent priſes & ſecoru l'oſt, & ſi n'euſt mie Damiete eſté perdue. Quant li ſoudan ſout qu'il out galies des Creſtiens arrivees à Damiete, ſi diſt qu'il porroit bien trop targier que les Creſtiens damagiet, ſi fiſt couper les chauciees, & l'eue s'eſpandit, ſi s'en ala en l'oſt des Creſtiens, ſi qu'il i furent en l'eue juſqu'à la goule, & mult en i ot de noiés, & lor viande fu tote perdue, qu'il ne pooit n'avant n'arriere aler en lors veſſiaus ne à terre, ſi furent à atorne de l'eue, que li ſoudan li lor dona congié d'aler arriere ſauvement à Damiete, à ce point il pot eſchaper que tuit ne fuſſent noiés.

93. Quant le roi vit la meſcheance de l'oſt, ſi manda au ſoudan qu'il le combatroit volentiers. Li ſoudan li manda qu'il ne ſe combatroit mie, qu'il eſtoient tuit mort s'il voloit, & qu'il n'en eſchaperoit ja pie, que tuit ne fuſſent noiés. Si manda au roi, ſe ſon plaiſir eſtoit qu'il venuſt parler à lui. Le roi i ala por le congié au cardenal, ſi mena avec lui meſtre Jaques qui eveſque eſtoit d'Acre. Le ſoudan fiſt grant feſte au roi quant il le vit, & le fiſt ſeoir à coſté de lui, aprés li diſt: Sire roi, j'ai mult grant pitié de vos & de vos gens qui la moront à grant dolor comme de fain, & ſi ſe ſeront noiés. Et ſe vos volés, vos les porrés bien garantir de mort. Le roi li diſt: Sire comment? Je vous dirai comment, diſt le ſoudan, ſe vous volés rendre Damiete, je les metrai tous en ſauveté. Le roi diſt que Damiete n'eſtoit pas toute ſoue, ains i avoit parçonniers aſſés, & s'il voloit, il lor feroit à ſavoir, & ce qu'il en feroit il le tendroit volentiers. Li ſoudan diſt que bien li ſeroit ſi en veoit. Le roi envoia l'eveſque d'Acre au cardenal, & à ceus qui en l'eue eſtoient, ſi lor fiſt à ſavoir la requeſte que li ſoudan li avoit faite. Le cardenal & cil de l'oſt s'accorderent enſemble, & mult furent liés de la requeſte, & manderent au roi qu'il feiſt le meillor plet qu'il porroit, mes qu'il puſſent iſſir de la où il eſtoient, & ce qu'il feroit il tendroient. Li eveſque retorna arriere au roi, & li fiſt à ſavoir ce qu'il avoit trouvé. Lors atirerent entre lui & le ſoudan la pes tele comme vous dirai. Il rendirent Damiete au ſoudan, & quant qu'il avoient de Sarrazins en priſon deça mer, & le ſoudan lor rendi les Creſtiens qui eſtoient en priſon en ſa terre & en la terre de Coradin ſon frere, & diſt qu'il rendroit la ſainte Crois qui fuſt perdue en la bataille devant Acre, & ſi firent treves à huit ans en tel point comme eles eſtoient quant le roi Johan porta corone.

94. Quant la pes fu ainſi creantée d'une part & d'autre, li ſoudan envoia des vilains de ſa terre faire pons & eſcluſes par quoi li Creſtiens peuſſent iſſir de l'eue & aler à ſeche terre. Apres diſt li ſoudan au roi, qu'il voloit avoir oſtages de la pes juſques que ſes gens ſeroient dedens Damiete & que li Creſtiens en ſeroient dehors. Le roi demora en oſtage & l'eveſque d'Acre. Apres envoia l'en à Damiete & fiſt-on iſſir hors les Creſtiens, & ſi la livra l'en au ſoudan & tous les priſonniers qui dedans eſtoient. Quant ainſi orent fait, le roi ſe ſeoit devant le ſoudan, ſi commença à plorer, & encore eſtoient li Creſtiens en l'eue qui moroient de fain. Le ſoudan regarda le roi qui ploroit, ſi li diſt: Sire, porquoi plorés vos? Il ne m'afiert mie à roi qu'il doit plorer. Sire, j'ai droit, diſt le roi, car je voi le peuple que Dieu m'a chargié morir à ſi grant meſaiſe comme de fain. Li ſoudan ot pitié de ce qu'il vit le roi plorer, ſi plora auſſi. Apres li diſt qu'il ne plorat plus, qu'il auroient à mengier. Si lor envoia trente mille pains à departir as povres & as riches, ainſi lor envoia quatre fois tant qu'il furent hors de l'eue. Et quant il furent hors, ſi envoia marchié de pain & de viande à ceus qui acheter le pooient, & as povres gens envoia à chaſcun du pain as fois. Là furent juſqu'à tant que li meſſage revindrent arriere au ſoudan qui avoit eſté à Damiete. Quant li meſſages fu-

tenz venu le soudan lor dona congé, & s'en A alerent chascun en son endroit. Le roi s'en ala a Acre, & laissa chevalier en la terre por chevalchier les cités & les chastiaus & les viles, & delivrerent les prisonniers. Quant le roi ot ainsi fait, si fist un sien parent baillif de la terre qui avoit nom Heudes de Mont Beliart, & puis passa mer por aler a Rome & en France, & por parler a l'apostoile, & a l'empereor, & au roi de France, & au roi d'Angleterre, por avoir secors & aide à la terre d'outremer, & por plaindre soi a l'apostoile de la honte que li cardinal li avoit fait devant Damiete, & por querre baron a sa fille, qui la B terre peust maintenir.

61. Quant l'empereor Ferri sout qu'il fu arrivé, si ala contre lui, & le receut a grant honor, & grant joie fist de sa venue, & ala avec lui tant qu'il vint a l'apostoile. L'apostoile le receut a grant honor, & ala encontre lui, & se tint a plaint de la honte que li cardinal li avoit faite. La acorderent li apostoile, & li empereor & li rois, que james ne feroit l'on partison de chose que l'en conquist, puis qu'en seroit alez a aler en la terre d'outremer, ains seroit tot au roi de Jerusalem. En cel point que le roi arriva en Puille fu la dame la fame l'empereor morte. Et quant il orent fait cel atirement des conquestes de outremer au roi, l'apostoile parla a l'empereor de la fille au roi Johan prendre a fame. L'empereor dist qu'il la prendroit volentiers por l'amor qu'il avoit au pere. La s'en plevi a la main l'apostoile. Quant ainsi orent fait, si se departirent. L'empereor s'en ala en Puille, & le roi s'en ala a Rome, & la li receut l'en a procession, & d'ilec s'en ala en France au roi Felippe, qui grant honor li fist. Apres ala en Angleterre au roi & retorna arriere en France. Et la vous di por voir qu'en toutes les terres ou il passoit, & as bones viles alont l'en encontre lui, & le recevoit l'en a procession. Ne demora guaires puis que le roi Johan fu en France, que le roi Felippe morut, & laissa grant avoir au roi Johan por porter en la terre d'outre-mer. Le roi Johan fu a S. Denis por souterrer le roi Felippe. Apres fu au coronement le roi Loïs son fil a Rains. Puis s'en ala a S. Jaques. Au retorner qu'il fist fu le roi d'Espagne a son encontre a Burs, qui grant honor li fist. La li dona le roi d'Espagne une soue seror a fame E qu'il avoit. Quant le roi Johan ot esposée fame, il s'en ala en France. Quant il ot esté une piece, si prist congié au roi & as barons, & dist qu'a l'en convenoit aler, car l'empereor l'atendoit en Puille pour passer & por sa fille esposer. Si s'en ala & erra tant qu'il vint a l'empereor en Puille. Quant il fu la, l'empereor si fist mander querre sa fille & l'espousa, & li fist porter corone, & moult ama le roi Johan, & le fist seignor de sa terre. Li dïables qui vit le grant amor entre l'empereor & le roi Johan, si fu moult dolent, & entra u corps l'empereor, & li fist amer une niece le roi Johan qui estoit venue avec sa fille. Il la depucela, & sa fame en hai. Dont il avint un jor que le roi Johan ala veoir sa fille, si la trouva en sa chambre moult coroucée. Il li demanda qu'ele avoit, & ele li dist que tout ainsi avoit fait l'empereor de sa niece, qu'il l'avoit depucelée & la tenoit, & li en haoit. Quant le roi oï, si fu moult dolent, & conforta sa fille, & puis prist congié, & s'en ala a l'empereor. Quant il vint la, l'empereor se leva contre lui, & bel le salua. & le roi li dist qu'il ne le saluoit pas, & honni fussent tuit cil par qui il estoit empereor, fors le roi de France, & se pour pechié ne fust, il l'occiroit. Quant l'empereor l'oï, il ot grant paor, & li commanda qu'il vuidast sa terre. Le roi Johan dist volentiers, qu'en la terre de si desloial home ne demorroit il mie. Il vuida la terre & ala a Rome. Cil de Rome alerent encontre lui & le receurent a grant honor, & li promistrent qu'il li aideroient de LX mille marcs se mestier en avoit. Il les en mercia, & se parti de Rome, & ala en Lombardie a Bologne la Crasse, & sejorna il & sa fame.

C 62. Quant cil de Lombardie oïrent dire que le roi Johan estoit a Bologne la Crasse, si s'assemblerent li podestat des cités, & alerent a lui. Bel le saluerent & li distrent, que s'il voloit, il li rendroient la terre & le commanderoient. Le roi les en mercia, & dist qu'il ne le refusoit pas: mes la terre estoit de sa fille, qui dame en estoit. Mes s'il li offrissent il, il demorroit en la terre tant comme il vodroit. Quant l'empereor ot haïs le roi de sa terre, il se moult dolent de sa honte que le roi li ot dite. Il ala a sa fame, si la bati durement, si qu'a poi que l'enfant que ele avoit en son D ventre ne perdi, & apres la fist enfermer en un chastel, & iluec grant piece. L'empereor ot grant paor que le roi ne li tolist sa terre, porce li manda qu'il vint a sa merci, & li amenderoit sa honte qu'il li avoit faite. Le roi ne vout mie guerroier l'empereor, ains li manda ariere que volentiers li pardonneroit por ce qu'il li amendast. L'empereor ala en Lombardie a mout grant gent. Il vint au roi merci, & le roi li pardona. Apres mist pes le roi entre l'empereor & les Lombars en tele maniere comme je vous dirai. Toutes les communes cités de Lombardie amenderoient le messait por cinq cens chevaliers amener deus ans a lor coust en la terre d'outremer. Apres ala l'empereor en Puille, & le roi demora a Bologne, porce qu'il ne vout mie aler avec l'empereor. Quant li apostoile oï dire qu'il avoit mautalent entre le roi & l'empereor, si manda au roi qu'il venist a lui, il i ala. Li apostoile li commanda sa terre a garder & vivre des rentes. Il avint que la fame l'empereor se delivra d'un fil. Si ne

demora grant pieces apres qu'ele fu morte, dont mout fu dolent, & toutes voies fu il lies de ce que ele li ot demoré. Li apostoile manda a l'empereor qu'il passast outre mer, & feïst son pelerinage, & s'il ne passoit il en seroit escilliez. Li empereres manda que volentiers passeroit & ne en prist. Quant l'apostoile sout le ..., il manda par toute Crestienté a ceus qui croisiez estoient, qu'il meussent & alassent à Brandis que l'empereres passeroit. Li empereres fist grant apareillement de nes & de galies, & fist chargier viandes & gens. Quant li pelerins furent venu & les nes furent apareillies, & il furent recueilli, li empereres entra en une galie, & mut la nuit & li vassel apres. Quant ce vint apres au vespres, l'empereor fist retorner sa galie coiement, einz ne le seust fors cil de la galie, si s'en revint à Brandis, & li pelerin passerent outre, & s'en vindrent en Acre.

11 Quant l'apostoile oi dire que l'empereor estoit ainsi retorné, si le tint a dolent, & l'escommenia & fist escommenier par toute Crestienté comme traitre & desloial qu'il estoit. Li empereor envoia au soudan por faire pes ... force se com ... En ce point que li pelerin arriverent, estoit li Coradins mort, si demora la terre a ses enfans. Il laissa la terre & les enfans a un chevalier en bail qui estoit d'Espagne & serve avoit esté du Temple, & porce la laissa il qu'il l'avoit loiaument servi, & avoit loiaument sa bailie tenue, fors seulement qu'il aloit contre les Crestiens, porce la laissa il qu'il savoit bien qu'il la garderoit loiaument. Ne li vout mie laissier as Sarrazins, qu'il avoit peor que ... li rendroit sa terre le soudan de Babiloine. Et quant le soudan fu mort, si furent les terres mortes en la terre d'outre mer. Li pelerin qui estoient prirent conseil qu'il iroient fermer un chastel a VII milles de Sur en un lieu qui a non Sarete. Il i alerent, & quant il vindrent lor conseil lor aporta qu'il ne le fermeroient mie, car trop i avoit a faire, & si ne seroit mie mout defensable. Ains fermerent un chastel a une ille qui est devant la cité, & ferme chauciee de terre ... & se li chasteaus estoit fait il ne douteroit mie assaut ne par mer ne par terre. Cil de l'ost si accorderent tuit, & fermerent illuec, & fermerent le chastel tout l'iver, & firent la chauciee, & au chief de la chauciee firent une porte bien defensable. En cel ost fu mout ... d'Anglitere, & ... deux evesques, qui mout de bien firent en l'ost, & a dont si comme vous oïstes. Li Alemant fermerent un autre chastel qui a nom Franc chastiaus. Quant il orent fermez ces deux chastiaus ..., il alerent ... & fermerent un autre chastel, & li Espagnol qui avoit la terre en baillie ... por laissier ce qu'il gardoit que li soudan ne conquist, qui son neveu bonne a deffendre.

20 Quant li messages que l'empereor ot mandé au soudan furent revenu, il entra tantost en mer, & s'en ala en la terre d'outre mer, sans ce qu'il se fist assoudre a l'apostoile, si s'en ala tous escommeniés. Quant il vint en droit l'isle de Chypre, il descendi a terre & sejorna illuec. Il envoia son mareschal en Acre, & grant gent avec por parler au soudan. En ce point que li mareschal envoia en Acre, estoient encore li pelerin a Cesaire. Il orent un jor envoié foriers en ... por querre viandes. Grant bestail & grant gaaing en amenerent. Li mareschaus l'oi dire, si monta & ses chevaliers tous armes & ala encontre. Quant il virent le mareschal, il connurent les enseignes & furent mout lies, car il cuidoient qu'il venissent por eus aidier, mes il n'en avoient talent. Ains lor coururent sus, & navrerent, & ... & tolirent ce qu'il avoient gaaignié. Quant il orent ainsi fait, li mareschal s'en retorna en Acre, & d'ilec s'en ala en un lieu de la terre en message au soudan por parler de la pes, qu'il ne voloit mie qu'il venissent en Acre, ne que cil de la terre seussent lor conseil. Cil de la terre envoierent un message a l'apostoile, & li firent a savoir comment sa gent l'empereor les avoit mal baillis, & comment il aloient souvent parler as Sarrazins. Quant l'empereor ot sejorné une piece en l'isle de Chypre, si li fist son mareschal assavoir ce qu'il avoit trouvé au soudan, & l'empereor entra tantost en mer, & arriva en Acre. En ce point estoient li Crestien devant Cesaire, ou il avoient fermé un chastel, & d'ilec alerent a Jaffe, ou il fermerent un autre chastel mout fort. Quant l'empereor fu en Acre, si fist tantost armer une galie, & mist messages ens, & les envoia a l'apostoile, & li fist a savoir qu'il estoit en la terre sainte, & qu'il le assousist, & il li creanteroit que jamais ne retorneroit arriere jusques qu'il avroit conquise toute la terre des Sarrazins, & mise en la main des Crestiens. L'apostoile dist qu'il ne l'assoudroit mie, qu'il ne le tenoit mie por Crestien, ains estoit passé comme faus & traitres. Apres manda au patriarche, au Temple & a l'Ospital qu'il ne fussent a son conseil, n'a son accort, & que bien se preissent garde de lui, car il ne feroit ja bien ... si comme il cuidoit.

21 Un jor se porpensa l'empereor de grant ... Il ala a un chastel du Temple, qui a nom Chastiau pelerin, & entra ens. Il le trouva fort & bien garni, & dist qu'il le voloit avoir, & qu'il le garniroit. Li Templier coururent as portes, & les fermerent, & distrent que s'il ne s'en aloit, il le mettroient en tel lieu dont il n'istroit jamés. L'empereor vit qu'il ne avoit mie la force, si s'en issi, & s'en ala en Acre, & fist armer ses gens, & s'en ala a la maison du Temple, & la vodrent abatre, & li Templier la deffendirent bien, tant que l'empereor se trait arriere, & s'en

s'en ala à Jaffe, ou il fit fermer un chastel, & manda au soudan qu'il li tenist ses covenances. Le soudan sout la discorde qui estoit entre lui & l'apostoile & ceus de sa terre. Si li manda qu'il ne les li pooit mie tenir. Car son frere Coredins estoit mort, & il ne pooit mie faire de sa terre à sa volenté, car elle estoit demoree en baillie. L'empereor fist son sacrement, & li manda que s'il ne li tenoit ses covenances, seust il bien que jamès n'avoit repos, ains que il l'avroit destruit. Quant le soudan oi ce, si manda ceus qui son neveu avoient en baillie, car il ne pooit mie faire pes sans eus tele come il l'avoient en convent. Li baillis vindrent au soudan, li soudans lor dist: Seignor, veés si l'empereor qui est venu por une pes que nos avions porparlee entre moi & mon frere, & creantee li avions les choses que vous le creantes aussi, & je vos ne les voles creanter, il iert sor vos. Quant il oirent ce, si distrent qu'il fust & il l'ottroieroient. Car il lor estoit bien avis que plus porroient perdre en la guerre qu'en la pes.

[illegible] 90. Or vous dirai de la pes quele ele estoit. Li soudan rendi toute sa terre de Jerusalem, & tant li Crestiens la tindrent au tens que li Sarrazins la conquistrent, fors seulement le crac de Monreal & trois chastiaus en la terre de Sur & de Saiete, que bons homes avoient garnis & ne les voloient rendre, mes ne pooit mie granment chalor, que li Crestiens en celi tens qu'il covenist estre devant à siege. Mes du crac fu damage. Car toute Crestienté porroit tenir devant, puis qu'il i eust à mangier ains qu'il fust pris. La cité de Jerusalem rendirent par tel convenant, qu'il i auroient trois Sarrazins por garder le temple ou Dieu fu offert, & que li Crestiens n'i auroient aucune seignorie. & si que autrement sans treuage donner vendroient li pelerin Sarrazins au temple & a maison! Sa orison, tant comme la tens fu, si estoient au tans que la terre fu perdue. Mult l'empereor Sarrazins en la voiance des pelerins Templiers, porce qu'il ne voloit mie qu'il fussent dans la ville, & que l'empereor pooit fermer chastiaus & cités, & ce qui avoit esté fermé, mes fermete novele ne pooit faire, ne li Sarrazins ne se pooient mie le mer. Ceste pes fust creantee d'une part & d'autre & trives prises à x. ans. Quant ce fu fait & les trives prises, le soudan fist vuider la cité des Sarrazins, fors seulement le temple. L'empereor i entra, & si homme & porta corone un demi quaresme. Quant il ot porté corone, si dona le manoir le roi, qui est devant la tor David à l'ospital des Alemans. A cele pes ne à celes trives ne fu mie li Temple ne li Hospitaus, ne le patriarche, porce que l'apostoile lor avoit mandé qu'il ne fussent à son conseil ne à s'aide. D'autre part se l'apostoile ne lor eust mandé, si ne volsissent il mie cele pes aidier à faire, car cele pes fust vileine & mauvaise.

[illegible] 91. Quant l'empereor ot porté corone en Jerusalem, si envoia un sien clerc à l'apostoile & à son fil en Alemaigne & au roi de France, & lor manda coment on li avoit la terre rendue. Quant l'apostoile oi ces noveles, si n'en fu mie liés, por ce qu'il estoit escomeniés, & qu'il li estoit avis qu'il avoit faite mauvaise pes, porce que li Sarrazins tenoient le Temple, & por ce ne vout il soffrir que le seust par lui, ne que sainte yglise en fust liée, ains commanda par toute Crestienté con escomeniast l'empereor come traitor & mescreant. Apres assembla grant gent & les charga au roi Johan, & fist entrer en la terre l'empereor, por gaster en la terre de son demaine, non mie de son empire. Le roi Johan i entra & prist chastiaus & cités, & fist grant conquest sor l'empereor. L'en fist à savoir à l'empereor, qui outre mer estoit, que l'apostoile avoit cuergie gens au roi Johan, & qu'il prenoit les chastiaus & les cités & ses homes. Quant l'empereor oi ce, si fist armer galies & se mist ens, & si laissa baulif en la terre de Jerusalem, & passa mer, & arriva en Puille. Quant il fu arrivés, si envoia par toutes ses cités por saisir toutes les maisons du Temple, & fist chacier tous les Templiers hors de sa terre, apres assembla grant ost & ala encontre le roi Johan, & manda à son fil en Alemagne qu'il le secoreust à son pooir. Quant le roi Johan vit que l'empereor venoit contre lui à tot son pooir, si se traist ariere & le manda à l'apostoile. L'apostoile manda en France con le secorust. L'evesque de Biauveis ala & grant chevalerie avec. L'empereor reconquist toute la terre que le roi Johan avoit prise. Li duc d'Osteriche, qui estoit alés en l'aide l'empereor avec son fis, vint à l'apostoile, si li dist que sa guerre n'avenoit pas à lui n'à l'empereor, mes feist pes, & l'apostoile dit: Quele pes feroie je? Il m'a tant meffait qu'à peine porroie je croire chose qu'il me deist ne fermement qu'il me feist. Sire, dist li dus, l'en vos fera seur de la pes. Lors porparlerent une pes entre l'apostoile & les cardenaus & le duc, dont l'apostoile envoia à l'empereor deus cardenaus & li dus por la forme de la pes, & dit que cele pes ne feroit il mie, ains lor mist une autre pes qu'il feroit. Li cardenal ne li acorderent mie, ains escrivirent ensemble de deus pars, & le duc pria tant l'empereor qu'il s'en mist sor li, & sor les deus cardenaus, & jura sor sains que ce qu'il en feroit, il tendroit, & en fist bien le creant, & li cardenal le creanterent de par l'apostoile. La pes fut creantee d'une part & d'autre, & fu l'empereor absous.

[illegible] 92. Un pou après que l'empereor se fu partis de la terre de Jerusalem, s'assemble-

[illegible]

rent vuidier de la terre as Sarrasins, & alerent en Jerusalem une matinée, por occire les Crestiens qui dedens estoient. Li Crestiens se defendirent bien si comme l'en dit, & occistrent bien cinq cens Sarrasins, & ne ot que un Crestien mort, cil fu Englois.

21 Or vous lairons à parler de la terre de Jerusalem tant que point & hore en sera. Si vos dirons de Constantinople. Li Crestiens qui dedens estoient avoient perdue toute la terre, fors seulement la cité & un poi de terre par dehors. Il pristrent conseil ensemble. Si plusor & distrent qu'il lairoient la cité & vendroient, li autres distrent que ce ne feroient ja, car grant honte & grant reprovier lor seroit en tous les leus ou il iroient, se laissoient si riche cité por noient. Ains manderent à l'apostoile secors, & li feroient à savoir l'estat de la terre, & li manderent por Dieu, qu'il lor donnast le roi Johan à seignor, car s'il le pooient avoir, à l'aide de Dieu bien tendroit la terre, & si tost come il vendroit en la terre il li rendroient & feroient de lui seignor. A cil conseil s'accorderent tuit. Il envoierent à l'apostoile & au roi Johan. Quant l'apostoile oi ces noveles, si manda le roi Johan qu'il venist parler à lui, il i vint. Quant il fu venu l'apostoile li dist ce que l'en li avoit mandé de Constantinople, & mult le pria qu'il s'i fist & qu'il s'en conseillast. Le roi li dist qu'il en estoit tout conseillé, & qu'il n'iroit mie, car un enfes estoit remés de l'empereor Pieron, qui estoit oir de la terre, si ne se voloit mie mettre en aventure por garantir autrui terre. Mult li pria l'apostoile qu'il i alast, & grant secors li promist d'avoir & de gent. Li rois dist que por cele promesse n'iroit il mie, ne cele promesse à li aloit ne refuseroit il mie. Li rois porce qu'il veoit le besoing de la terre, & porce que l'apostoile l'en prioit, dist qu'il iroit por tele devision, se li chevalier de la terre l'otrioient, & li apostoile li loot. Que li oirs de la terre espouseroit une fille qu'il avoit, & porteroit corone. Apres quant il auroit espousée sa fille, il auroit sor tant que tant com il vivroit il seroit en baillie, & seignorie n'auroit sor lui. Apres, feroient li chevalier homage à sa vie, & que toute la terre qu'il conquerroit que ses ancestres avoient tenue, tout seroit à l'empereor, & s'il conquerroit terre que ses ancestres n'eussent tenue, elle seroit à ses oirs & de l'empereor la rendroient, se ainsi se voloit faire, il iroit. Li apostoile los mult ce que le roi avoit dit, & bien li octroia. Li message distrent qu'il s'en iroient arriere, & qu'il le feroient à savoir as chevaliers. Il retornerent en Constantinople, & lor firent à savoir. Li chevaliers parlerent ensemble & bien s'acorderent tuit à ce que li apostoiles & le roi Johan avoit mandé. Il envoierent arriere & manderent le roi, qu'il venist en Constantinople & qu'il feroient quanqu'il avoit devisé. Le roi quant il oi ces messages ala à l'apostoile, & prist congié à lui. Li apostoile li dona de son avoir, & li creanta qu'il le secorroit de gent & d'avoir, se mestier en avoit. Après li rois s'atorna & ala en Venice, & entra en mer, & ala en Constantinople. Il manda querre tous les chevaliers de la terre, & fist espouser sa fille au vallet qui empereor devoit estre. Quant le vallet l'out espousée, le roi li requist qu'il li tenist les convenances, & il & li chevaliers de la terre. L'empereor & li chevaliers li firent ce qu'il devisa, si com il avoit en convent, & le roi a tant s'en tint.

[illegible]

LIBER XXV.

1 En cel point que l'empereor se parti de la terre de Surie & de Cypre, Aalis la roine de Cypre, mere le roi Henri vint en Acre, & requist le royaume de Jerusalem com le plus droit heir qui fust aparant du roi Aumeri son aiol. Les gens de la terre orent conseil, & li respondirent qu'il estoient homes de l'empereor Federic, qui tenoit la terre, par le bailage de son fil Conrat, porquoi ne pooient mie faire ce com lor requeroit. Mes porce qu'il n'avoient onques veu celui fors Conrat, ne il n'avoient esté presens a son hommage, il manderoient à l'empereor que dedens un an lor mandast Conrat son fil, & s'il le veoient, il le garderoient come lor seignor, ou se ce non il feroient tel faire ce qu'il devroient, & por ceste chose faire, à l'empereor envoierent message deus chevaliers, l'un fu Geffroi Le Tor qui estoit ne du pais, & li autres fu Johan de Baillon qui fu ne de Flandres. Cil deus passerent en Poille en une galie, & arriverent à Brandis, & d'ilec alerent tant qu'il trouverent l'empereor à S. Lorens, qui s'en aloient à Capres. Si com vos avez oi, il distrent lor message, & quant il respondist, que il feroit dedens brief tans ce qu'il devroit.

[illegible]

2 Ci vous dirons du roi Johan qu'il fist avant quant il fu ale en France. Il avint en Constantinople quant l'empereor Robert fu mort, à cui Baudoin son frere le conte de Namur avoit donné & quitté l'empire qui li remest un fil mult jone & mult petit enfant, qui ot nom Baudoin. De qui li barons de la terre par accort firent baillif & garde de l'empire & de l'enfant un vaillant home qui avoit nom Ansel, lequel maintint bien la terre selonc le mauvais point ou ele estoit. Et porce qu'il la peust mieux maintenir fist il pes & aliance as Comans, & espousa la fille d'un Coman por mieux attraire à soi, & de ce avint que la terre fu en meillor point & plus pleniere. En ce que la terre de Constantinople fu en si feble point, li barons orent conseil, & par acort manderent par bons messages au roi Johan qu'il venist secor-

[illegible]

voit l'empire de Constantinople, par les convenances qu'il lui faisoient. Le rois Johan si s'esmut en sa maniere qu'il avoit esté devisé, & amena bones gens avec lui, & aporta grant avoir. Les convenances furent que li enfes qui estoit droit oir, devoit espouser une soue fille, qu'il avoit eue de la seror le roi de Castelle, & tout ce qu'il conquerroit outre le bras S. George en la terre de Bethyne seroit à lui & à ses oirs, mes qu'il le tendroient de l'empire, & qu'il tendroit l'empire tant com il viveroit. Quant il fu venu en Constantinople, il fu coroné empereur & reçut les homages & les feautés. En ce que on cuida qu'il deust chevauchier & commencier la guerre, si se mist à plaidier as Veniciens, après se trouva moult amenuisié de gens & d'avoir, & toutes voies si tost il puis passa le bras S. George, & assega un fort chastel qu'en apele *Lampagee*, & i furent tant qu'il le prist, non mie par force, ains fu rendus. Lors se parti, s'ala avant & chevaucha par la terre du Vatas. Icel Vathas estoit un grieu qui tenoit la terre outre le bras S. George & se faisoit apeler empereour, & por empereor le tenoit-l'en, & ce qu'il tenoit la terre estoit de par sa fame qui avoit esté fille de Lascre, lequel s'appelloit empereour, porce qu'il estoit de l'empire & du lignage au bon empereur Manuel, de cui cist livre a parlé ça en arriere. Quant l'empereor Johan ot chevauchié par cele terre, & [illegible] que onques li Grecs n'oserent venir à bataille, ains s'eschiverent tous tens, après s'en retorna en Constantinople, ne onques puis ne fist por mestiere à ses anemis, ains sejornoit en pais. En si pou de poeste passa tot l'avoir qu'il avoit apporté o pais, de quoi ses gens le guerpirent, si demoura seul en pauvreté, tout come il vesqui puis.

[illegible]

3 Il avint après ce que l'empereur Frederic se parti de la terre de Surie, que li soudan de Babiloine Melec Equemel & tous son frere Melec [illegible], & o tot grant gent à pié & à cheval alerent assegier la cité de Damas, & firent semblant de tenir lor [illegible], dont cil de Damas orent grant doute, car ce est une de lor grant richesses & si est tot lor grans deliz. Il se trouverent esgarés, com ceus qui n'avoient de seignor qu'un enfant, & estoient en mout d'un [illegible], si douterent estre destruis, porce qu'il n'avoient seignor qui les maintenist, porquoi il donnerent à Equemel & li rendirent la cité, & tantost la dona à son frere le Seraf & cil l'en dona [illegible] en eschange au levant. Quant Sevedinche sout que cil de Damas voloient rendre la cité, & deservir lor seignor Melec Enasel le fil de li Coredin, & ne pout metre conseil, il prist son seignor, & le traist hors du chastel de Damas soudainement par une posterne, & l'emmena au Crac, où sa mere estoit, & son tresor dont le laissa, & s'en ala à son chastel Salquerz, & ce qu'il fist de l'enfant garentir, si fu porce que son oncle Lequemel & le Seraf ne l'occeissent.

[illegible]

4. Après ce que la pes fu faite entre le pape Gregoire & l'emperour Frederic, l'empereur fit molt grant semblant qu'il voloit metre conseil en la terre d'outre-mer, & que li avoit fait à savoir que li Sarrasins li tenoient moult mauvaisement les trives, & les autres outrages & tors qu'il faisoient as Crestiens, [illegible] il les pelerins u chemin de Jerusalem. Et sans faille il en i ot occis en cel an tant plus de dis mil, & encore firent graignour mestier li Sarrasins qu'il assemblerent plus de xv milles homes à pié en la terre S. Abraham & des montaignes de Jerusalem, & de Naples, & du pais entour, & disoient qu'il ne voloient mie soffrir que la cité de Jerusalem fust en mains de Crestiens, ne qu'il eussent pooir d'entrer u temple *Domini*, qui estoit sa maison de Dieu, & faisoient semblant que ce faisoient il tout la volenté du soudan, & que en ce les avoient mis lor Paques, ce sont lor prestres. Il s'en vindrent tout armé dedens la cité, & corurent parmi les rues [illegible], & brisierent ostiex, & roberent & occistrent mains Crestiens, mes non mie granment.

[illegible]

5 Li Crestiens qui estoient en Jerusalem Latin & Surien, & toutes autres nations, quant il sorent la venue de ces gens, si se recueillirent eus & lor femes & lor enfans & lor meillors choses en la tor de David, en une fermeté qu'on i avoit faite. [illegible] La baillie de la ville, qui avoit nom Renaut de Cayphas, chambertene du roiaume manda en Acre as seignors de Surie & à Garnier l'Aleman, qui estoit remes u leu l'empereor baillis du roiaume. & fist assembler cele assemblée, dont cil prisrent chevaliers & sergens & murent d'Acre, & alerent jusques à Jaffe. Il envoierent un chevalier qui avoit nom Symbaut de Pegorgon avant au Temple por veoir la covine des Sarrasins, & s'est venus après. Cil murent à prime soir & alerent le chemin d'Emaus, c'est li chastiaus où nostre Sire s'aparut à deux pelerins après la resurrection. Il chevaucherent toute nuit, si qu'il furent au jor en Bethleem.

[illegible]

6. Quant li Crestiens qui estoient recuel en la tor David virent paroir les gens qui venoient de vers Bethleem, si conurent les gonfanons, & sorent que on les venoit secorre, si en furent moult lies, car il estoient en moult grant paour, comme ceus que Sarrasins avoient enclos, & les assailloient de toutes pars, & ce lor avoit ja duré deus jors & il estoient en tere. Adonc prisrent cuer, & coururent as Sarrasins & les desconfirent, &

les beſtentur, ſi qu'il n'avoit point de talent A en nul de recouvrer, ains ſe commencerent chaçant, & ferant & occiant parmi les rues, ſi que une partie s'enfui par la porte S. Eſtienne, l'autre par la porte de Joſaphat, l'autre vers le Temple, & vers Monte Sion, liquel ſe deſconfirent des murs à val, & quant cil qui venoient devers Bethleem furent approchiés de la ville, ſi virent la deſconfiture, & commencent la chace, ſi ferirent des eſperons apres ceus qui s'enfuioient, ſi qu'il en ataindrent pluſors & occiſtrent, dont il fu B trouvé, qu'il y en ot de mors, que dehors que dedens bien deus mil ou plus. Lors manderent en l'oſt por faire aſſavoir cele novele, dont li meſſages trova l'oſt au retour des chevaliers, & quant il orent oï la novele, ſi en furent mout liés, & ſe tindrent qu'il n'alerent plus avant, ains s'en retornerent en Acre, & lor tout achaiſon l'empereor ſous couverture de ces choſes, par le ſen du pape fiſt mornes ccc. chevaliers, & ce à baleſtriers & ſeriant à cheval. & ce fiſt chargier à Brandis chevax & armeures & viandes en xxvii. ſalandres. Il oeis murent & tant nagerent qu'il arriverent au Gavata la C pointe qui eſt devant Limeçon. Quant il furent là venus, il geterent lor ancres, & demourerent iluec por attendre lor chevetaine. Et Richart fils Auger le mareſchal l'empereor, qui devoit mouvoir apres eus à tout ſes galies.

7 Quant les ſalandres durent mouvoir de Brandis, une nef de l'hoſpital des Alemans mut avant que les ſalandres, & vint en Acre. En cele nef vint une eſpie Johan d'Ibelin le ſeignor de Baruth, qui li fiſt aſſavoir la venue des gens l'empereor, & tout lor entendement. D Porquoi il s'en parti errant en Acre, & amena tant de gens com il en pot avoir, que à ſomme, que de cheval & à pié à Baruth, & d'autre ce Chipre. Nequedent ſa venue ne fiſt le roi & un pou de gent. & s'en ala herbergier au Quit tot le remanant des gens, chevaliers & ſergens, ſi herbergierent à Limeçon, & fiſt chevetaine Bal. Iuec en aucun lieu. En ces point arriverent deux galies à Limeçon, en que eſtoit l'eveſque d'Ale & ... deus chevaliers, ſi que il vinrent E lor ſe en Acre. Li uns eſtoit apelé l'Alemant, li autre Johan de Baſſe, qui eſtoient Romains, & demanderent le roi por parler à li, & l'en lor diſt qu'il eſtoit au Quit. Il partirent de Limeçon à lor galies & s'en alerent au Quit ou le roi eſtoit herbergié. Quant il i vindrent, ſi diſtrent au roi en preſence du ſeignor de Baruth. Meſſires l'empereor vos mande comme à celui qui eſt ſes hom, que vos congiés & faites partir de voſtre terre Johan d'Ibelin & ſes enfans, & ſes neveus & ſes parens, car il ſont meſfait por quoi il vos mande & deffent que vos ne recetiés ne garantiſſiés en voſtre terre. Li rois qui eſtoit enfés & joene d'aage, ne ſot conſeil, & lor fiſt faire reſponſe par un bon

Bal. c. a.
Les meſſages de l'empereor au roi de Chipre.

chevalier, qui eſtoit ſes hom, & avoit à non Gauvain de Chenichi, & lor diſt : Seignor, le roi m'a commandé & chargié que je vous die, qu'il s'emerveille que l'empereor voſtre ſire li a fait tel commandement, car li ſire de Baruth eſt oncle ſa mere, & il eſt bien ſi que il & ſi neveus, & grant partie de ſes parens ſont ſi home, porquoi il ne les porroit faillir, & ſauve tout la grace l'empereor, le roi ne puet ne ne doit faire ce que vous li avés requis, & s'il le faiſoit il meſprendroit vers eus. Apres ce Johan d'Ibelin ſe dreça, & diſt au roi : Sire, je ſui vos hom, ſi vos prie que vos me mainteniés à droit, que je ſui preſt de faire devant vos droit, & en voſtre court ſe nus me ſet que demander. Sur ce li meſſages ſe leverent, & diſtrent au roi : Sire, vous avés bien entendu ce que nos vos avons dit de par l'empereor, & nos avons entendu voſtre reſponſe. Si s'en partirent à tant & ſe recueillirent en lors galies, & alerent au Gavata, ou lor ſalandres eſtoient.

Quel mandement ...

8 Quant cil des ſalandres orent illuec attendu le mareſchal qui lor chevetaine eſtoit pluſors jors, & virent qu'il ne venoit pas, ſi eurent conſeil, & ſe partirent du Gavata, & s'en alerent tant qu'il vindrent à une iſle qui eſt devant Baruth, ſi deſcendirent à terre & deſchargierent lor chevax, & s'armerent & ſe miſtrent en eſchieles, & chevauchierent vers la cité de Baruth ſes eſchieles rengiés. Quant cil de Baruth les virent venir, ſi ot de tex qui ſe miſtrent u chaſtel, li autre ouvrirent les portes de la cité, & les recueillirent, ſi que cil s'eſpandirent parmi la ville, & ſe herbergierent par les oſtex, ou il troverent grant planté de viandes & d'autres choſes, & miſtrent la main à aſegier le chaſtel & faire engins, & ſi ot un grant trebuchet, qui getoit le peſant d'un quintal. Entre petit trebuchet & tomber aus garnis ... ſi tindrent mult ceus du chaſtel, ſi que nus ne pooit entrer ne iſſir.

Caſtellum Baruth obſidetur.

9 Apres ce ne tarda gaires que li mareſchaus Richart fils Auger arriva à Limeçon à tot ſes xxvi. galies. Quant il i vint, & il ſot que les ſalandres eſtoient alees à Baruth, il mut d'iluec & ala tres à Baruth, & trova le ſiege, & le maintenir comme il l'avoient commencié, & s'efforça tant comme il pot. Sur ce il envoia Henri ſon frere à Sur, & manda dire à Heman de Luçon qui li rendiſt Sur qu'il avoit en garde. Il receut le mandement, & li livra la cité & le chaſtel. Quant le mareſchal ot eſté une piece à Baruth, il s'en ala en Acre tot eſchariement. Quant il fu là venu, il aſſembla les chevaliers & les borgois. Quant il furent tuit aſſemblés u chaſtel devant le grant palais il fiſt lire une lettre en lor preſence qui eſtoient ſeelee d'or, & venoit de par l'empereor Federic à tous ceus du roiaume, en quoi il le conte noient mult de beles paroles & amiables, & entre les autres paroles diſoit : Je vous ai mandé

Predicatur ... literis ... cum Richardo Auger ...

dé le mareſchal de l'empereor Richart fil Augier [illegible] de Sacetle por eſtre baillif du roiaume, & por mantenir iuſtice & droit, & por garder en lor raiſons les grans & les petis, les riches & les povres. Quant ces letres furent leues, Richart ſe leva & diſt: Seignors, vous aves entendu les lettres de mon ſeignor l'empereor, & tot ainſi come elles deviſent, il m'a commandé, & je ſuis preſt de faire par le conſeil des prodomes de la terre ſe [illegible] commandemens, & les euvres euſſent eſté teles come eſtoient les paroles, & les letres les gens du païs ſe fuſſent bien tenuz à paiez, & l'euſſent retenu à baillif. mes apres ce ne demora guaires à paiz, que ſon portement faiſt tot autres, & qu'il deſcouvrir ſon cuer & ſa penſée, come cil qui eſtoit orgueillous & bobanciers, & n'eſtoit mie moût garni de ſens: par quoi les gens de la terre s'aperceurent que ſon entendement eſtoit de tout deſtruire & mettre à neant.

10 Quant il orent ce aperceu, & il furent certain de ſa mauvaiſtié & de ſa male voulenté, il furent enſemble, & orent conſeil, & par acort vindrent devant le mareſchal Richart: de quoi Johan de Sacete li diſt: Il m'ont encharge que je vos die por moi & por eus une partie. Il vos font aſſavoir, que quant ceſte terre fu conquiſe, ce ne fu pas por nul menchief de ſeignor, ains fu conquiſe par croiſerie & par peleriage & de gens aſſemblées. Et quant il l'orent conquiſe, il firent ſeignor par acort & par eſlection, & li donnerent la ſeignorie du roiaume. apres firent par acort & par connoiſſance des prodomes eſtabliſſemens & aſſiſes, que il voudrent qu'il fuſſent tenues & uſées ou roiaume, por le ſauvement du ſeignor & des autres gens, & por maintenir raiſon. & puis le iurerent & firent iurer au ſeignor, & des lors en ça tuit li ſeignor qui ont eſté ou roiaume, ſi com vos [illegible], & tot auſſi le doit iurer l'empereor. Entre les autres eſtabliſſemens & les aſſiſes, eſt ceſte aſſiſe, que nus ſire ne puet ne ne doit deſſaiſir ſon home ſans eſgart. & veés ci Johan d'Ibelin ſire de Baruth, qui eſt home de l'empereor, & [illegible] que eſtes en leu de lui por la terre garder, & devés maintenir avec nos mains [illegible] ces choſes & vos les tenoures & l'avés deſſaiſi de la cité de Baruth & des terres entor, & aves aſſegé ſon chaſtel ſans eſgart de cort & ſans jugement. porquoi nos vos requerons par droit & par raiſon, & por ſauver le ſerement & la foi de voſtre ſeignor l'empereor, que vos departez vos & vos gens de Baruth. Par quoi le ſire de Baruth reſort en ſa ſaiſine, & ſe vos li voles riens metre ſus ne demander, ſi le faites ſemondre par uſage du roiaume, & le menés par eſgart de la terre, & de [illegible] par eſgart de cort en chiet, nos ſomes preſt de vous aidier à noſtre pooir, & de faire tant qu'il ſoit amendé.

11 Quant li mareſchaus Richart entendi ces paroles, il reſpondi, [illegible] que [illegible] ce dire, car il cuidoit que nus ne li oſaſt contredire choſe qu'il vouſiſt faire. Mes il vous ores bien que je [illegible] ainſi com il a pris en penſée. Toutes vous ſavés ſon cuer de ce qu'il ne puet amender. Il lor diſt, que de ce ne pooit reſpondre, tant qu'il euſt conſeil des riches homes de l'empire qui o lui eſtoient venus, qui eſtoient à Baruth, mes il iroit à & avroit conſeil à eus, & qu'il mandaſt [illegible] por ſe reſponſe. Son [illegible] parti le lendemain [illegible], & s'en ala à Baruth. Et quant il vint là, ſi deſtraint & greva plus le chaſtel qu'il n'avoit fait devant. Johan de Sacete & Johan de Ceſaire, [illegible] de Mont Beliart, Garnier l'Aleman, & autres chevaliers du roiaume envoierent deus chevaliers à Baruth por demander la reſponſe du mareſchal, ſi come il lor avoit promis. De quoi li uns des chevaliers avoit non Renaut de Caïphas chamberlan du roiaume, & l'autre [illegible] de Malembec. Quant cil i furent à Baruth, il firent à ſavoir au mareſchal qu'il eſtoient venus à lui por oir ſon reſpons de ce que li homes de l'empereor li avoient dit & requis. Son reſpons fu tex: Seignor, diſt-il, je vous fais aſſavoir que je ſuis home de l'empereor, & ſuis tenus de faire ſon commandement: par quoi je vueil que chaſcun ſache que je ne veul faire, fors en tel choſe qui eſt reſonable. car l'en ſet bien comment Johan d'Ibelin s'eſt prouvé & contenu envers l'empereor, non mie porce que je ne ſui que ſervant, & l'empereor eſt ſire. Se vous entendes que l'empereor vos face autre choſe qu'il ne doit, ſi mandés à lui, & il eſt ſi bons ſeignor & ſi loiaus qu'il vos dreſcera ſi comme il devra. Li meſſage s'en retornerent en Acre, & retraiſtrent les reſpons du mareſchal à ceus qui les i avoient envoiés.

12 Quant les gens du roiaume entendirent le reſpons, il aperceurent bien que la voulenté du mareſchal eſtoit de le conſentir lor avoit fait entendant, & ſe penſerent que il ne metroient conſeil en eus & en ce fait qu'il eſtoient en mauvais point. Porquoi les plus ſages d'eus & les plus porveans orent conſeil enſemble, & virent qu'il n'avoit autre reſpons, fors tant qu'il faiſſent tuit ſerement enſemble par ſerement de garder & de ſauver lor raiſons & lor droitures, & les franchiſes du roiaume. Lors s'aperceurent que en la terre avoit une frarie S. André, la quel eſtoit otroié du roi Baudouin & aſſermée par ſon privilege. En cele frarie avoit eſtabliſſement de vivres & moult ſens & privileges. Entre les autres eſtabliſſemens eſtoit ce que tant cil que en ceſte frarie ſe vouloient metre en frere & cil de la frarie les pooient recevoir. Lors s'aſſemblerent tuit chevaliers & borgois & tuit li riche home, & quant il furent aſſemblés, il mandierent querre les conſeillers de

la fraine, & les privileges. & quant il furent A là venus, si firent veoir les deus privileges, après les firent lere. Adonc virent la fraine, adonc la jurerent la plus du pueple que se fi- rent volentiers por la pour qu'il avoient de la mestier le mareschal Richart. Sa lors fu- rent trestous les uns as autres. Puis fu mandee ceste chose en Chipre, por faire la assavoir à Johan d'Ibelin sire de Baruth.

Johannes Ibelinus Cy- pri regi ... ...

11. Quant il entendu le fait d'Acre, & des gens du roiaume en la maniere que vous avés oï, si en fu moult lié, & li sembla bien que ce li estoit grant aide a son fait main- tenir. Lors vint au roi Henri qui encore estoit meneur d'aage, & li dist devant les ho- mes qu'il avoit assemblés: Sire, vos savés que je suis vos home, si vos fais a savoir ce que gens estrangers m'ont fait, & font en- core grant outrage & grant tort, car il ont prise & saisie ma cité de Baruth & ma terre entour, & ont assis mon chastel de Baruth, dont je vous proi come à mon seignour, & à celui qui estes tenus de moi aidier à desfen- dre & à rescourre ma terre & mon chastel de Baruth, & vos meïsmes avegues & avec tous vos homes qui ci sont, & leur proi a tous si come à mes amis & mes freres, qu'il i metent conseil & aide. Le roi li fist respon- dre, qu'il iroit volentiers, & meneroit tant come il porroit de ses homes. & li home le roi qui la estoient respondirent, qu'il estoient prests de lui aidier. & si i avoit de tex qui moult à envis l'eussent otroié, s'il osassent re- fuser: & bien le monstrerent puis, quant il virent que tans fu. Il firent porchacier vais- siaus & firent armer galees, & assemblement à Mangoste, & la atendirent le tans, tant qu'il murent le premier jor de quaresme, & passerent a moult briés tans, & arriverent au pui du conestable, qui est entre Nefin & Bou- teron, & là descendirent tout ensemble. Lors avint que Amaury Belas, & Hemer de Bes- san, & Odes de Gibelet & lor compaignons, oïrent la nove, & laisserent lor herneis & lor herberges & s'en alerent à Triple, & là lor envoia le mareschal Richart une ga- lie, en quoi il s'en alerent à Baruth. La chai- son porquoi il se partirent du roi si fu, parce qu'il disoient, que le roi estoit meneur d'aage & en autrui pooir, & qu'il estoient hom de l'empereour en chief, & li estoient plus te- nant qu'au roi.

12. Après se parti Johan d'Ibelin du Pui, & emmena le roi o son ost, & passa le Pui, & s'en ala devant Gibelet, & tant qu'il vin- drent devant Baruth à une terre con apele Bonessi, & là se herbergerent sor le flum. Quant il furent là venu, Johan d'Ibelin en- voia un message à Acre, un sien vaslet qui avoit nom Droum, & envoia plusors letres à Balian de Saiete, & à Johan de Cesaire, qui estoient ses neveus de sa seror, & à mains autres de ses amis, & envoia une lettre au

Mox petit à ... ...

commun de la terre, esquelles lettres se con- tenoit ainsi & disoit après le salu: Seignors, je vous fais a savoir que gens estranges d'au- tres terres m'ont tolu, & ont saisi & saisie ma cité & ma terre, & ont assegié mon cha- stel: & porce que je n'ai pooir de venir à vous, ne d'envoier à vos de mes homes, car il sont enclos en mon chastel, porquoi je vos fais assavoir mon besoing par ces lettres, esquelles je vous pri & requier & semon, si come mes freres & mes amis, que vous me maintenés selonc l'us & les coustumes B du roiaume de Jerusalem, & que vos m'ai- dois à rescorre & à desfendre ma cité & mon chastel, & ma terre. Ces lettres furent leues en l'ostel Balian de Saiete, ou li plus des ho- mes l'empereour estoient assemblés, de quoi Johan de Cesaire demanda respons por son oncle Johan d'Ibelin, dont il avint qu'une grant partie s'acorda à ce que l'en li devoit aidier, & lui rescorre & aidié vaillement por li aidier, & autres disoient qu'il n'estoient mie apensés. Cil qui si accorderent à aler furent Johan de Cesaire, Balian de Caypha & Re- C naut son pere, Garnier le Tiois, Gefroi d'Estraing, Baudoin de Bonvoisin, & d'au- tres chevaliers tant qu'il en ot assés. Cil s'a- tornerent & murent, & vindrent là ou le roi de Chipre estoit, o Johan d'Ibelin, & lors le menerent ost des Chiprois de Bonessi, & s'en alerent herbergier pres de la cité en un leu con apele Lorez. & donc furent tant qu'il avint que Gerart le patriarche de Jerusalem & Pierre l'arcevesque de Cesaire, & Johan de Saiete, Heudes de Mont Beliart, & frere Garin maistre de l'Ospital de S. Johan, & D frere Hermant de Perregort maistre du Tem- ple, le baile de Venise, & le consul de Pise & de Genes se partirent d'Acre & ale- rent à Baruth, & se herbergerent dessous la vile, & parlerent à l'une partie & à l'au- tre por savoir s'il i peussent metre conseil & pais. & quant il orent assés parlé as deux parties, si virent qu'il n'i pooient rien faire en nulle maniere, si s'en partirent & s'en retornerent arriere en Acre. Johan d'Ibelin vit & conut qu'il ne faisoit riens là ou il estoit d'esploit, ne force avoit il mie de grever ceus qui estoient devant Baruth, & qui a- E voient son chastel assegié. Car s'il fussent en ma les chans, si deussent il prendre la bataille encontre les Chiprois, car il avoit plus gent à cheval & à pié que n'avoit Johan d'Ibelin.

13. Quant il ot ce conneu, si se parti d'iluec qu'il estoit, & emmena le roi Henri en l'ost de Chipre, & s'en ala à Saiete, & laissa là le roi & Ansiau de Brie por lui garder & o lui le plus de l'ost. Les autres emmena o lui, & s'en ala en Acre. Quant il fu là, si fist assem- bler les gens de la ville, chevaliers & bor- gois & l'autre pueple, & devant tous prist la fraine saint Andrieu au lettrin de l'yglise. Après ce qu'il ot juré, si parla tout le pueple,

Johannes Ibelinus ... ...

& fiſt ſa plainte. A lui diſt que les ſalandres A de lor armée s'eſtoient venues & eſtoient encore au port, & que encore lor poroient-il faire grant damage, por quoi il looit que en les arreſtaſt. Si toſt com il ot ce diſt, uns en leva par la gliſe que chaſcun des & crus as ſalandres. Lors s'eſmurent & corurent à la mer, & ſe miſtrent en barges, & alerent as ſalandres, & en priſtrent les unes, & une eſchapa qui eſtoit à la cale. Et ce qu'il les trouverent en Acre, ſi fuſt ainſi, que quant les Lombars furent deſcendus à Baruth, le mareſchal les manda en Acre por ſejorner: B car il cuidoit avoir la terre tot à ſon commandement, mes de ce ſe trouva il engignié. Quant les ſalandres furent priſes ſi com vous avés entendu, le mareſchal le ſont qui eſtoit à Sur, ſi en fu mult dolent. Apres ce que les ſalandres furent priſes, le roi ſe partit de Saiete & vint en Acre. Quant il fu venu, Johan d'Ibelin ot conſeil, que par la curt, que par la gent de la vile, & par lor aide alaſt aſſegier Sur. Et à ce le aiderent li Genevois de gens & de viandes. Si qu'il eſtoient, & lor geſir ou Cazal Ymbert. Quant le mareſchaus R. chartiers ceſte entrepriſe, il manda à Baruth à ſon frere le ſiet, qui eſtoit en conhors, qu'il ſe partiſt du ſiege, & amenaſt l'oſt C à Sur, & ce fiſt il por ce qu'il douta la venue de cele gent qui devant Sur devoient aler. Li ſiet fiſt ce que ſon frere li ot mandé, ſi qu'il miſt le feu es engins & ſe partit de Baruth, & emmena les gens qui avec lui eſtoient, & les galies & les autres veſſiaus, & s'en vint à Sur.

Obſidio Tyri.

16. Quant Johan d'Ibelin ſont la novele de ce que cil de l'oſt qui eſtoient devant Baruth s'eſtoient partis, & avoient guerpi le ſiege & s'en eſtoient venu à Sur, ſi en fu mult lies. Si qu'il s'en retorna en Acre, & D laiſſa le roi & les Chiprois delés Cazal Ymbert à Sabion devers Acre. En ce que Johan d'Ibelin fuſt en Acre por avoir conſeil qu'il feroit, li mareſchaus qui eſtoit à Sur ſont la convine de ceus de Chipre. Il atorna ſes gens & ſes galies, & mut de Sur à prime ſomme, & chevaucherent toute nuit. Et quant ce vint à l'aube du jor, il ſe ferirent en la herberge des Chiprois par terre & par mer, & les priſtrent ſi qu'il trouverent le plus d'eus en lor lis, dont il i ot mult poi de ceus qui E ſe peuſſent armer à droit. Si lor avoit l'en fait à ſavoir par eſpies à l'anuitier. Mes Anſeau de Brie que Johan d'Ibelin ot laiſſié chevetaine de l'oſt en ſon lieu ne vout croire les eſpies, ains en fiſt ſes gabois, & diſt que mult ſeroit fols à croire qu'il veigneent ci venir par ſi mauvais chemin por nous aſſaillir, & ſe il ne le ſavoient mie, quant il eſtoient à deux archies de nos devant Baruth. & por ce ne vout mettre conſeil, ne lui garder de ſes ennemis, & ſi avoit eſtabli chevaliers à la gait, ſi comme il ſoloit chaſcun, ſont c'ume cil qui

[illegible] Cyprios noctu aggreditur.

laiſſoit ce grant [illegible] cil eſtoit mis de cele part dont cil devoient venir, ains s'eſtoient mis devers Acre hors de la herberge, & ſe retrouvent en une terre tout deſarmés en lor [illegible] deffors lor eſpies. Le chevetaine de ceus du gait eſtoit Johan d'Ibelin le nevou du ſeignor de Baruth.

17. Quant cil de Puille ſe furent ferus en la herberge, le cri fu mult grant. Un chevalier qui eſtoit maiſtre du roi & ſe garde, le fiſt monter ſur un cheval, & bailla gens qui le menerent à Acre, & il demora en la beſoigne ou il ſe prit & navré & jugié mult malement. Ceſtui chevalier avoit nom Johan Babin. Li Chiprois qui furent montés [illegible] ainſi il porent, que armé que deſarmé, ſe miſtrent enſemble une partie d'eus & ſe miſtrent à deffenſe tant qu'il i ot bons porgnees juſques que le jor fu eſclairé, & qu'il ſe trouverent poi de gens, & ne porent ſoffrir ces ſers, ſi ſe traiſtrent arriere en une terre. Car une partie de lor gent ne priſtrent conſeil de [illegible] le chaſte fors que il ſe s'en vers Acre. Lors ſe ſentirent cil de Puille en la herberge & cil des galies deſcendirent à terre, & robérent armes &c., ne onques n'entendirent fors à gaaigner, ſi qu'il priſtrent quanque les Chiprois avoient en lor herberge & emporterent le gaaing à Sur. Si tot com li cris & la novele vint en Acre, Johan d'Ibelin ſire de Baruth, Belian de Saiete, Huede de Mont Beliart, Johan de Ceſaire, Rohart de Caïfas, & li autres chevaliers d'Acre ſaillirent as armes, & s'en alerent bone à coure juſques à Cazal Ymbert. La trouverent ceus qui s'eſtoient mis en terre. Lors paſſerent outre le Cazal, & corurent juſques au pié de la montaigne que on appele Paſſe poulain. Quant il furent la venus, ſi trouverent que cil avoient ja paſſé le pas, & virent qu'il ne les porroient mie ataindre, ſi s'en retornerent en Acre. Le jor que cele beſoigne avint fu par un mardi le tiers jor de May, l'an de l'Incarnation noſtre Seignor Jeſus Chriſt MCCXXXII. Celui jor ot compli le roi Henri de Chipre ſon aage de XV ans.

Rex Cypri ſervatur a famulo.

18. Quant les Chiprois furent retornés en Acre, il ſe trouverent à grant meſchief & en grant povreté, comme cil qui eſtoient deſpoillié tout nu, car il avoient perdu armes, robes, & dras & deniers & joyaus, & n'avoient raporté riens fors ce qu'il avoient veſtu, & la beſte ſor quoi il ſeoient. De ce furent il ſi eſbahis & ſi eſmaié, que por l'en faille, que grant partie d'eus ne ſe tornerent de l'autre part, & ne ſe ſoudraiſſent le roi avec eus qui eſtoit enfes & legier à engignier. Quant Johan d'Ibelin apercut ces choſes, ſi n'en fiſt ſemblant, ains covri ſon cuer & ſe penſa, qu'il porroit faire. Lors fiſt tant que Johan de Ceſaire ſes niés vendi à ſon nevou un caſal que on nomt Caſerlet por xv. mille beſans, & ſes amis mis Johan d'I-

Johannes Ibelinus [illegible]

[illegible] vendu au Temple [illegible] que ot A[illegible] Aramet por [illegible] moult beaus Lorsque [illegible] ces besans assemblées, il [illegible] tous les Chiprois, & les conforta & lor pre[illegible] une partie de cel avoir, & de l'autre partie, prist gens & armes galies & vessiaus & [illegible] por passer en Chipre, & commena [illegible], & fist tant que le roi dona [illegible] a plusors chevaliers por venir les en [illegible] en Chipre. La lor [illegible] charger les [illegible] qui [illegible] a ceus de Poulle & es autres vessiaus les chevaus & les autres [illegible], & s'apareillerent de movoir.

Richart [illegible]

19. Or retornerons a Richart le mareschal. Apres ce que il ot fait [illegible] a Casal ambert, il [illegible] en Chipre les Chiprois qui o lui [illegible], & de sa [illegible] gent aussi. Quant il fu venus en Chipre il [illegible] tant qu'il [illegible] le chastel & la ville de Cherines & la Candare & la tor de [illegible] & assegerent Dieudamors. Dedens le chastel Dieudamors estoient deus serors le roi, damoiselle M[illegible] & damoisele I[illegible], & lor avoit un chastelain qui avoit nom Felippe de Cafran. & [illegible] estoit Hermens de Gebelet, que le [illegible] de Baruth avoit laissé chevetaine en la terre qui moult por [illegible] de conroi, si que [illegible] le chastel ou estoient les damoiseles le roi & il meismes ne garni il mie, ains dut estre vendu por souffraite de viande & a grant meshaise, & a grant meschief se tindrent tant qu'il furent rescous. Si tost com le mareschaus sout que les Chiprois qui estoient en A[illegible] s'apareilloient d'aler en Chipre, il se parti de Sur, & commanda sa gent [illegible] un poi qu'il laissa por garder Sur, & s'en passa en Chipre. Quant il fu la venu, si [illegible] ses gens par la terre, si qu'il out toute la terre en sa main & a son commandement fors le chastel de Dieudamors & le chastel de Buffevent.

Roi [illegible]

20. Le roi Henri & li Chiprois qui o lui estoient, [illegible] chargies & murent du port d'Acre le jor de Pentecoste, & alerent jusques a Saette, & d'ilqui murent & alerent en Chipre, & ariverent en l'isle devant Famagouste & descendirent sans contens & sans contredit. & la estoit le mareschal Richart en la cite de Famagouste a tout son ost, ne onques ne misterent contredit a l'ariver, ains fist le tout en [illegible] bouter le feu as galies qui estoient au port, & ne [illegible] onques jusques qu'il s'en [illegible] a Nicosie a tout ses gens. Le roi & Johan d'Ibelin & les autres qui avec lui estoient passerent lendemain de l'isle, & alerent, & se herbergerent dans la ville. Quant il furent ilu deus jors, si se partirent [illegible] & chevauchierent a petites jornees tant qu'il vindrent a Nicosie. Si tost com le mareschal sout qu'il s'aprochoient il & toutes ses gens s'en partirent, & s'en alerent herbergier entre la montagne & la valee du pais, par ou l'en va a Nicosie, a Cherines, & A qu'il vindrent. Le roi & Johan d'Ibelin, & ceus qui avec lui estoient se partirent de Nicosie le jor meisme qu'il i vindrent, & s'en alerent herbergier de [illegible] ville en un lieu que l'en appelle Tracona, & d'ilqui se partirent lendemain matin a un mardi [illegible] jor de Juing, & chevauchierent la ou lor anemis estoient. Si alerent tant qu'il vindrent pres du casal qui a nom [illegible]. La se vindrent herbergier, si que une partie de lor hernois & de lor serjans s'estoient [illegible] casal, & li autre venoient apres. Quant il se regarderent, il virent ceus de Poulle descendre contre val le pas [illegible] & serrés a leur chevetaines chascun por soi & tous apresties de combatre.

B

Bataille [illegible]

21. Quant les Chiprois connurent que cil venoient por combattre, il s'apareillerent & adrecerent vers eus. & s'aprochierent tant, qu'il hurterent ensemble, & que la bataille dura longuement entr'eus, & i ot moult d'abatus [illegible] chose [illegible] qui moult aida as Chiprois, ce qu'il avoient serjans a pie, dont il avint que quant un de lor chevaliers estoit abatu, li serjant le relevoient & metoient a cheval. & quant un des autres estoit abatu, tantost l'occioient li serjant & prenoient, & por ce i ot moult d'occis & de pris de ceus de Poulle en cele bataille, car il i ot mort plus de [illegible] chevaliers, & bien [illegible] de ceus de Poulle. & des Chiprois n'i ot mort qu'un chevalier qui avoit nom Sergé & estoit né de Toscane. Quant la bataille ot tant duré, cil de Poulle ne porent plus durer ne souffrir le fes, car il recevoient trop grant damage. Si se partirent du champ & s'en retornerent a desconfiture tout contre mont le pas a aler vers Cherines. Li Chiprois les [illegible] & enchaucierent, & s'en alerent en [illegible] pesle mesle, & ainsi les menerent jusqu'as portes de Cerines, ou il se recuillerent a grant meschief.

C

D

Li [illegible]

22. Quant li Chiprois orent vaincue la bataille, & gaaigné le champ, si com vos avés oi, il retornerent en une place qui estoit en une costiere, qui est au pied de la montagne, & se herbergerent. Li mareschaus vit que l'estoit [illegible] & qu'il avoit gens assés & viandes dont il ot [illegible] & manda a Jaffe por ses gens qu'il i estoient. Quant eles furent venues a lui, il establi teles gens com il vout, qui demouraissent a Cherines, & il & li autres se recuillirent en Hermenie, & entrerent en la [illegible]. La les recurent [illegible] roi & son pere Constant, & les honorerent moult, & i demorerent grant piece, si que en [illegible] [illegible] Par quoi il en i ot moult de mort, & tous li plus furent malades. Quant il virent qu'il ne porent durer en la terre, si s'en partirent & aler a Sur. Si tost com ceus que vous avés oi se partirent de Cherines por aler en Hermenie, le roi Henri & si homes s'alerent herbergier dedens les murs de Cherines,

E

[illegible]

Cherines, & l'aſſegerent de ſi pres que nus ne pooit iſſir ne entrer. Et por cele bataille qui ni eſte, demora le roi en la ſeignorie bien & en pes, il & ſi homes qui o lui eſtoient. Le ſiege fu devant Cherines juſqu'aprés Paſques, & lors fu faite fin, que le roi Henri delivra & rendi tous les priſoniers qu'il avoit en ſa priſon, & il li rendirent Cherines & tous les priſoniers qu'il avoient pris à Casal Imbert, & toutes les dames qu'il avoient priſes por Nicoſie & par les yglises & les maiſons de religion ou les voiez en la terre.

Chiens deſiſte de regnes. 21. En tant com li ſieges eſtoit devant Cherines, la roine Alis la fame au roi Henri, & fille le marquis de Monferrat qui s'eſtoit mise dedens Cherines avec ceus de Poulle, accoucha malade au lit d'une maladie dont ele morut. Quant ele fu trespaſſée, cil qui dedens Cherines eſtoient, l'atornerent ſi come l'en doit atorner roine, & puis firent demander fiance au roi por envoier un home parler à lui. Car ne fiance, il vint au roi, & li diſt que la roine ſa fame eſtoit morte de ceſte ſiecle, & que cil qui eſtoient dedens Cherines, li mandoient que ſe il li plaiſoit, il la feiſt prendre & enterrer ſi come il afiert à roine, & qu'il en feiſt come de ſa fame. Le roi s'i aſſenti, & furent données trives que l'en ne traiſt dehors ne dedens, tant que la roine fu traite hors & emportee en la herberge le roi. Lors la menerent cil du chaſtel de Cherines hors, cil de fors la reçurent & la porterent à Nicoſie à mult grant compaignie de gent, & fut enterree honorablement en la mere yglise de S. Sophie, & l'enterra l'arcevesque Eſtormes.

Ix Bohemonde. Après ne tarja mie, que Beumont le quart prince d'Antioche & conte de Triple trespaſſa de ceſt ſiecle, ſi que Beumont le quint ſon fil fu en ſon leu & tint ſes deus ſeignories. En celui tans avint que le ſoudan de Haman ne vout paier l'Oſpital S. Johan d'une paie qu'il avoit uſe à rendre au Crac, dont la treve briſa entre l'Oſpital & le ſoudan, ſi que l'Oſpital aſſembla gent por guerroier au ſoudan du Haman. & fu en cele aſſemblee le maiſtre du Temple frere Hermant de Perregort, & tout ſes convens, & 100 de gent de Chipre chevaliers, & ſu lor chevetaine Johan d'Ibelin le ſeignor de Baruth, & fu o lui Gautier le conte de Brienne, qui avoit eſpouſée en cel an meiſme Marie la ſerour le roi Henri qui lors manoit en Chipre, ou li roi li avoit doné terre en Chipre, & ſi ot 1111 chevaliers du roiaume. Si en fu chevetaine Pierre d'Avalun, qui eſtoit nés Hurde de Montbeliart, & ſi i fu Henri le frere le prince à tout 111 chevaliers, que ſon frere le prince i avoit baillés. Car il ne pooit aler por la treve qu'il avoit au ſoudan du Haman. Toute cele gent ſu aſſemblee ſoure Garnier maiſtre de l'Oſpital de S. Johan, qui i avoit tout ſon convent, & toute ſon pooir, & bien avoit en celui oſt c chevaliers & 1400 ſergens à cheval & 4 m ſergens à pie & plus.

Fideſt inter Templarios & Hoſpitalarios. 22. Quant toute cele gent fu aſſemblée, & il furent à la Bouquie deſſus le Crac, après ce qu'il orent eſté deus jors là, il s'en partirent à la mienuit & chevaucherent toute nuit, ſi qu'il furent à l'aube de jor à Monferrant. Lors coururent vers le borc ſi com à bon, ſi que le borc fu pris & robé, mais poi i trouva l'en gent, car cil qui i eſtoient s'enfuirent au chaſtel, ſi toſt com il virent les Chreſtiens movoir & aler vers eus, il orent aſſés loisir d'eus recuillir u chaſtel. Car les murs & les entrees du borc eſtoient barrées de bonne tors & de fors murs, ſi qu'il lor convint as Chreſtiens deſfaire ains qu'il i peuſſent entrer. Quant il orent pris ce qu'il troverent, & il orent abatu & gaſté grant partie du borc, ſi paſſerent outre, & alerent herbergier à deus lieues pres d'iluec à un caſal, ou il a fontaine con apele Mergimin, & furent la deus jors. & d'iluec envoierent lor fourriers & coureors parmi la terre, qui roboient les caſaus & emporterent le gaaing. Au tiers jor partirent, & retornerent arriere devant Monferrant, & ſe tindrent tout dormant u borc à prendre ne à gaſter il ne l'eſpargnerent pas. D'iluec s'en alerent à un caſal herbergier que l'on clame Laſſonoquen, & lendemain s'en retornerent en la Bouquie, dont il eſtoient partis, & quant il orent la eſté entor huit jors & il cuiderent faire une autre chevauchie novelle. Lors

Promiſe ga... vindrent que li ſoudan de Babiloine & ſon frere le Seraph à tout 2 milles homes à cheval, & grant ſergenterie à pie, eſtoient partis de Domas & eſtoient venus à Haman por aler vers les marches d'eus & du ſoudan du Coine, ou il avoient guerre. & quant il furent la venus, & il ſorent le fait de l'Oſpital, il s'entremiſtrent por mettre le fait du ſoudan de Haman à point, qui eſtoit lor niés fils de lor ſerour, & ainſi fu faite la pes entre lui & l'Oſpital, & lor fu rendue la paie des ans en avant que il lor avoient arrière. Lors ſe departirent les gens, s'en ala chaſcun en ſa contree. Quant le maiſtre

Templarii cum Armeniis pugnant hostiliter. du Temple & ſi freres ſe furent partis de celui fait, il s'aſſemblerent avec le prince d'Antioche & mena chaſcun ſon pooir, & s'en alerent en Hermenie por vengier un outrage que le roi d'Ermenie avoit fait au Temple de ce qu'aucuns de ſes freres qu'il avoit pris avoit pendus que eſcorcier, por achaiſon de ce qu'il diſoit qu'il voloit atraire gent en la terre por lui grever. Le prince i ala volentiers en cele beſoigne, por la haine qu'il avoit au roi d'Ermenie & à ſon pere, por le fait qu'il fiſent de ſon frere Felipe. Quant Conſtans le pere le roi vit l'eſfort qui venoit ſor lui, il ſe douta, & manda au mai-

ſtre du Temple qu'il ſe voloit acorder à lui, & ſi fiſt, & li amenderent il, & li roiz ce qu'il avoient meſfait, ſi que li Templiers s'en tindrent bien à paie & s'en retornerent, dont il conuta mult au prince. Car il vouſiſt bien qu'il ſe fuſt vengiez de ſes anemis d'aucune choſe.

21 En cel point les gens du roiaume de Jeruſalem envoierent meſſages à Rome por l'atrait Hermant maiſtre de l'ospital des Alemans, por traitier entre eus & l'empereor. Li meſſages furent deus chevaliers d'Acre, Felipe de Troie & Henri de Nazarel. Quant cil furent venus à Rome, ſi firent tot ce que li maiſtres des Alemans vout tout au gre de l'empereor, & orent ſes lettres ſeelées de ſon ſeel des convenances de la pez. Quant il furent retornez en Acre, & il baillerent les lettres, leſqueles furent leues. Et quant cil du roiaume entendirent la maniere de la pez par la tenor des lettres, ſi en furent mult correciez, & bien i ot de quoi; car cele pez eſtoit au domage & à la honte d'eus, & encontre le commandement & le pooir que li meſſages avoient eu, ſi qu'il les aidengierent & les tindrent à traitors & à faus, & por s'en faillit, qu'il ne lor firent honte de lor cors. Les gens du roiaume orent conſeil, & par acort manderent au roi de Chipre, & qu'il avint ainſi entre le roi de Chipre & ceus du roiaume de Jeruſalem envoierent communaument un meſſage à Rome au pape por eus eſcuſer, & por monſtrer raiſon, qu'il ne devoient mie cele pez recevoir, & por ce manderent-il ceſte choſe au pape, que cele pez avoit eſte faite devant lui & par ſon ſen. Li meſſage qu'il i envoierent fu un chevalier de Chipre, qui eſtoit de Surie, mes il eſtoit alez manoir en Chipre por un grant fie que le roi Henri li avoit doné. Et puis le fiſt chamberlenc de Chipre. Cil chevalier avoit nom Gefroi Le tort, & por ce le miſt le roi en la communauté des gens du roiaume de Jeruſalem.

22 En cele maniere de pez dont nos avons parle, touchant mult à ſon grant damage Gefroi Le tort ſe parti de Chipre, & s'en vint en Acre, & reçut les lettres des barons de la terre, & ce qu'il li encharjerent, & ce qu'il avoit reçu du roi de Chipre, & ſe miſt en une nef des Geneveis & s'en paſſa à Gennes, & d'iluec s'en paſſa à Viterbe, ou le pape eſtoit & toute la cort. Il porta beaus preſens & riches au pape & as cardinaus, & fiſt ſon meſſage, & moſtra les poins & les raiſons au pape que cele pez ne devoit pas eſtre reçue. Le pape le reçut bel & l'entendi mult volentiers, & reſpondi que ce n'eſtoit mie merveille s'il la refuſoient. Car dès lors que ele fu faite, la tint il à faute & à mauvaiſe, & il ne pooit autre faire. Car li meſſages diſoient qu'il avoient commandement de ce faire qu'il firent, & s'il deuſſent qu'il ne le vouſiſſent tenir. C'eſtoit en eus que force ne lor feïſſent u mie. Ainſi lor prometoit l'aide & le maintenement de l'yglise, & lor envoioit lettres en quoi il lor mandoit, qu'il voloit que li dui roiaume feïſſent toute une choſe, & manda en Acre as quatre regions & à toutes les communes qui au roi de Chipre & à ſa terre, & à ceus du roiaume au roiaume de Jeruſalem feïſſent aidant à garder & à deffendre eus & lor choſes, & li lor commandoit il mult eſpeciaument, & à la poeſte de Gennes & au commun manda il ce meiſmes. Toutes ces lettres & maintes autres trait Gefroi Le tort du pape Gregoire, qu'il emporta & s'en retorna en Gennes, & là ſi ſe miſt en une nef, & s'en paſſa en Acre, & d'iluec s'en ala en Chipre. En ce tans fu mort li ſoudans de Babiloine con nomoit Lequemel, & demora en ſon leu, & fu ſoudan le ſecont de ſes fils con apeloit Melec Eladel, car ſon ainné fil qui avoit nom Melec E Salah, eſtoit en la terre du Levant que ſon pere li avoit donee, & l'en avoit fait ſoudan en ſa vie. En ce tans Beumont le prince d'Antioche & cuens de Triple, s'eſtoit parti de ſa fame Aelis, porce que l'en trouva qu'ele eſtoit ſa couſine en tiers & en quart du roi Hugues de Chipre, de qui ele avoit eſte fame. Après ce qu'il fu departi ne vout mie demorer ſans fame, dont il manda à Rome, & li fu amenée Luciane la fille du conte Pol, fil du conte Rubert, qui avoit eſte frere au bon pape Innocent. Et lors eſpouſa le roi Henri de Chipre Stevenie la fille le roi Heiton d'Ermenie, & la fiſt coroner auſſi, comme il avoit fait Aelis la fille le marquis de Monferrat.

23 En ce tans avant que l'empereor Ferrere aſſembla grant oſt, & s'en entra en Lombardie, de quoi tuit cil qui à lui ſe tenoient le reçurent à grant joie, & ce fuſt la cité de Cremone & toutes les cités qui à lui ſe tenoient. & encontre lui fu la cite de Melan & toutes les cites de ſa compagnie. Lors commença la guerre entr'eus grant & fort, & dura longuement, dont cil de Melan ne porent plus ſoffrir ſe fes, ainſi ſe partirent du champ come gent deſconfite. Mes mult i ot gens mort & pris & d'une part & d'autre, & i fu pris le poſta de Melan, qui eſtoit fil du duc de Veniſe, que l'empereour fiſt pendre en la terre de Trane ſor une haute tor, qui eſt ſur le rivage de la mer. Dont cil de Melan perdirent un fils de l'empereor, qui avoit nom Ance, & fu pris au ſiege du chaſtel qui a nom Gorgezole, & ſi i fu pris le carros de Melan & portez à Cremone, & mis en la mere yglise de la cite. Le carros ſi eſt li le grant eſtendart que l'en met ſor un char à quatre roues. Ceſtui Ance fil de l'empereor qui fu pris, ſi fu fil d'une haute dame d'Alemaigne, & l'avoit fait eus de

Sardaine. Mes il ne fu mie longuement en prison. Car li Alemant le pristrent arriere u chastel ou il estoit mis en prison. Apres ceste bataille ala l'Empereor assegier une forte cité mout esforciement, qui estoit de la Marche de Melan, & avoit nom Vincence, & la destraindi mout durement de siege & d'assaut, & fist faire une vile [illegible] qu'il mist à nom Victoire. Cil de Parme & de Vincence furent mult destroit, qu'il ne pooit issir hors ne entrer, & n'atendoient secors de nule part. Quant il se virent à tel meschief que ce lor ot longuement duré, si qu'il commencoient avoir soffraite de viandes, & de tout avoir iceste soffraite, que grant partie d'eus en perdirent les dens. Si se vaudrent mettre en avanture, & lor sembla que ce lor valoit miex, que plus atendre u point ou il estoient. Si gaitierent lor point, & issirent fors soudainement & esforciement, & se ferirent en l'ost de l'empereor & desbaraterent, & pristrent Victoire, & bouterent le feu & l'ardirent toute, ainsi furent delivrés du siege & de la mesaise ou il estoient.

Gregorius papa indicit generale concilium, ad quod venire prohibentur Praelati.

25 En celui point le pape GREGOIRE, qui fu né d'Anagne, d'une cité qui est pres de Rome à une jornee, voust assembler un general concile por traitier encontre l'empereor. Dont il manda outre les monts semondre les prelas, qu'il venissent à lui à Rome. Quant l'empereor le sout, si lor fist encombrer le chemin, si qu'il ne pooient passer par la terre. Et lors manda le pape as Genevois, & lor pria & semonst qu'il deussent envoier galies en Provence por amener les prelats d'outre les monts à Rome. Dont les Genevois por l'amor du pape & por mal de l'empereor i envoierent bien xx. vessiaus armés, & fu lor Amiraut, c'est lor chevetaine, un de Gennes, qui estoit du lignage des Ambrias & l'apeloit l'en Guillaume le Negre. Cil Guillaume estoit orguellieus & [illegible], & bien le monstra en celui fait, car par son outrage fu cil fait tout perdu. Icele estoire que vous avez oie ala à une cité en Provence qui siet sor la mer & a nom Nice. La recuillirent li prelats, qui estoient grant masse & un cardenal avec eus, qui estoit alés legat outre les monts, & estoit evesque de Palestrine. Quant il se furent recueillis si se mistrent au chemin por venir à la fois du Tevere qui cort parmi Rome. Quant l'empereor sout ce fait, il manda u regne, & fist armer galies & autre vessiaus, & manda as Pisans qu'il li aidassent de vessiaus armes, qu'il le firent volentiers, & armerent tant de vessiaus, que les lor & ceus du regne furent xl. vessiaus armes, & fu lor amiraut un vaillant home de Pise, qui avoit nom Huguetun Bonacorsone. Quant cil vessel furent assemblez, il se mistrent à un port qui a nom Ferrare, qui est une contree qu'en nomme Lectie. L'estoire de Gennes s'en vo-nout, & com il furent au chief de l'isle de Corse, il sorent la novele de l'estoire l'empereor, qui les atendoit à la voie. Si orent conseil, & s'accorderent à ce qu'il metroient la bataille, & s'en armerent dehors les isles, & bien se peussent ainsi avoir fait, s'il vousissent. Mes Guillaume Negre, qui estoit lor [illegible], sailli avant, & dist que ce ne feroit il que li Genevois eschivassent les Pisans ne les Lombarts de bataille, & qu'il passeroit parmi eus à la honte d'eus, & de lor seignor. Lors s'adreça cele part ou il estoient, & il s'en fust alés si com l'en doit aler en bataille quant l'on va contre ses anemis, & il eust establi ses vessiaus, si com il afiert à tel fait, ce li peust avoir valu. Car il avoit plus grant pooir de vessiaus & de gent qu'il n'avoient, mes il n'establi onques riens, ne ne devisa son fait, ains si tost com il les vit de pres, il s'escria as siens. Huguetun se establi ses vessiaus & fist avoir avant garde & arriere garde, & vindrent ensemble & hurterent à Pennerant si qu'à l'assembler perdirent trois galies des Genevois, par quoi li autre tornerent à desconfiture, & se mistrent au fuir. Li Pisans & cil du regne ne les voldrent mie chacier, mes as galies qui lor chaient entre les mains, s'arresterent, & les pristrent, & i firent mult grant gaaing, & pristrent grant masse de Prelats, & i fu pris li cardenaus Blans qui estoit evesque de Palestrine, & un chapelain du pape qui estoit legat en Gennes, & avoit nom GREGOIRE de Romaigne. Tuit cil furent amenés à l'empereor qui les fist mettre en prison parmi sa terre.

Praelati capti & in carcerem conjecti.

Plures cruce signati in Syriam proficiscuntur.

26 En ce tans avint que mult grant croiserie s'esmut du roiaume de France por passer en la terre de Syrie, dont il avint qu'il murent de lor pais, & alerent à Marseille & à Aiguemorte, & illuec se mistrent es nes por passer en Acre. En cele alee estoit Tiebaut le roi de Navarre, qui estoit cuens de Champagne, & li dus Hennis le cuens du Bar Pierre de Dreues cuens de Bretagne, & si i fu le cuens de Forés, qui estoit cuens de Nevers de par sa fame, & Amaurri cuens de Montfort, Johan de Dreues le cuens de Mascon, & plusors autres riches homes. Quant cil pelerins furent venus en Acre, il se herbergerent parmi la vile & de fors à Sabam. Là orent conseil, & par commun acort murent por aler fermer Escalone, & chevaucherent tant qu'il vindrent à Jaffe. Quant il furent là venus, si vint une espie as Templiers, qui lor fist à savoir que [illegible] & li Turs herbergiés, & en estoit chevetaine un amiraus qui avoit nom le Cont Egert. Quant li Crestien sorent ces noveles, il s'accorderent qu'il iroient à cele besoigne faire cccc. chevaliers. Si i ala le cuens du Bar & le cuens de Montfort, & Behan de Sagete, & Hanfres de Mont Beliart, & Johan d'Arsur, & li Tem-

pie, & l'Oſpital, & murent de Jaffe à prime ſoir, & chevaucherent ſi qu'il furent au jor pres de Gadres. Lors s'armerent & ſe miſtrent au chevauchier les eſchieles rengiés cele part ou li Turs eſtoient herbergiés.

10. Quant li Turs les virent venir vers eus, ſi monterent & ſe traiſtrent vers no terre. Le Croc ot conſeil de ſa gent, qui li loerent qu'il parti d'illuec & s'en alaſt, car il n'avoit mie gent por combatre à eus. Le Croc reſpondi que au partir vendroient il tuit à tens; mes il envoieroit ſon gros hernois, & ſi ſeroit eſloré lor covine. Lors le fiſt ainſi come il l'avoit deviſé, ſi qu'il i envoia ce Turs por hardoier. Donc il avint que ſi toſt que li hardeor les aprochierent, il ſe miſtrent au retraire, & ſe commencierent li Creſtiens à affebloier, & à bouter l'un en l'autre. Quant li hardeor virent ce, ſi les commencierent plus à haſter & à tenir pres. Le Croc aperçut la mauvaiſe covine des Creſtiens, ſi avala du tertre ou il eſtoit, & s'adreça grant aleure à aler vers nos gens. & ſi toſt com il fu pres & ſa gent, ferirent des eſperons, & ſe ferirent ſi eſtroitement entre les Frans por la mauvaiſe covine qu'il lor avoient veu faire, que molt les empirierent mal, dont li Creſtiens ſans mettre nul conſeil en eus, ſe miſtrent à deſconfiture, & qui s'en pout aler, ſi s'en ala. Là fu pris Amaurri le cuens de Montfort, & i fu ocis le cuens de Bar, & i ot grant maſſe des chevaliers que mors, que pris, que du ſiecle, que de religion. La ſomme à pié i furent tuit perdu & tout le plus du hernois. Cil qui eſchaperent de la bataille s'en vindrent à Eſcalone, ou il trouverent le roi de Navarre & le conte de Bretaigne & tout l'oſt, & ſi toſt com il furent là venu, ſi grant eſfroi & duel en eut entre eus, qu'il lor ſembloit que li Sarrazins les deuſſent venir tous prendre, dont il avint que ſi-toſt com il fu anuité, chaſcun ſe miſt à aler vers Jaffe ſans conroi, & ſans atendre l'un l'autre: ainz s'en alerent auſſi comme gent deſconfite, ſi qu'il laiſſierent grant planté de viandes & de hernois. Quant il vindrent à Jaffe, il i demorerent molt pou, ainſi s'en partirent, & ne finerent tant qu'il vindrent en Acre.

11. Quant il furent là venus, ſi s'y tindrent & demorerent un lonc tans ſans rien faire. Dedens ce un clerc de Triple, qui avoit non Guillaume, vint en l'oſt & diſt as barons que li ſoudan de Haman lor mandoit, que s'il voloient venir par ſa terre, parquoi il euſt la force & l'aide des Creſtiens, il lor metroit en main ſes fortereces & ſi devenroit Creſtiens, & de ce lor mandoit il avoir en preant & requeroit qu'il ne demoraſt en eus. Li baron orent conſeil por ce, & fu lor acort qu'il atendroient ceſte choſe. Adonc ſe parti l'oſt d'Acre & chevaucherent toute la marine, tant qu'il furent à Triple. Là s'arreſterent & ſe herbergierent dedens la cité de Mont pelerin & de là envoierent lor meſſages au ſoudan en la compagnie de Guillaume le clerc, por ſavoir s'il porroit parfaire ce qu'il lor avoit mandé. Cil fiſt ſemblant de demander convenance & les mena par paroles une piece, & en la fin lor failli du tout, comme cil qui ne les ſavoit fors gaber, & ce ſemblant qu'il lor fiſt ne fu fors par la poor qu'il avoit de la dame de Halape la mere du ſoudan, qui avoit guerre à lui. Icele dame tenoit la ſeignorie de Halape, porce que ſon fils le ſoudan eſtoit enfes & meſſoines d'aage. Quant li Creſtiens ſe furent aperçu de la mençonge & du barat le ſoudan de Haman, apres ce qu'il orent eſté une piece devant Triple, & Beumont le prince d'Antioche les ot molt honorés, il s'en partirent & s'en retornerent en Acre. Mes Jehan le cuens de Maſcon morut à Triple, & fu enterré u moſtier de l'Oſpital de S. Jehan.

12. Quant il furent venu en Acre, ne tarda gaires, que il s'en alerent herbergier à la Fontenoie de Cayfas por doner herbe à lor chevaus. Quant li herbages fu failli, il s'en alerent herbergier à la fontaine de Saphorie, & entant come il eſtoient là, lor vint un meſſage de par le ſoudan de Damas por traitier de la trive. Cil ſoudan avoit nom Melec Salah & avoit eſté & eſtoit encore ſires de Monlret, & fu fil de Hadel Seifedin, & la maniere come il fu ſoudan de Damas fu ceſte. Quant Seraf fu mort, Laquemet ſu ot Damas, ſi com vous avés oi ça arriere, & apres ſa mort, la ville remeſt ſans ſeignor, car l'ainſné fil du Quemel eſtoit en la terre du Levant en ſa ſeignorie, & il avoit nom Melec Salah, auſſi come ſon oncle, dont vos avés oi parler, & l'autre fil qui eſtoit nommé Hadel ſi eſtoit en Egypte dont il eſtoit ſire, & por ces achaiſons eſlut l'en un neveu de Salahadin con nommoit Melec Elyoant, & ala à Damas, & ſe receu à ſeignor, & le firent ſoudan, & tint la terre grant piece, tant qu'il avint que le Salah qui eſtoit au Levant s'eſmut à tout grant gent, & vint à Damas. Li neveu li ala encontre, & li rendi Damas & demora o lui, & ce qu'il la li rendi fu porce que il vit que cil de Damas ne le ſuſſent mie tenu à lui comme le Salah. Le Salah atorna ſon oſt por aler en Egypte tolir la terre à ſon frere, mes il n'i ala pas, car il vit bien qu'il n'avoit mie pooir de ce faire, & retorna à grant partie de ſa gent à Damas, & i demora à Naples eſcharcement. Le fil du ſoudan qui avoit nom Levaſſer, qui eſtoit au Crac, & ſout comment le Salah eſtoit à Naples eſcharcement, ſi viut du Crac ſoudainement, & vint à Naples & priſt le Salah & le mena au Crac, & le miſt en gran fers en priſon. Le Salah de Monlret ſout ce, ſi mut & vint à Damas, & ſu atorné & fu ſoudan.

13. En ce point avint que quant li Creſtiens eſtoient à Saphet, & ceſtoit cele [illegible] dont vous avez oi. Lors ot envoié ſon meſſage as Frans, dont la choſe ala tant que la trive fu faite de lui as Creſtiens, & lor rendi que la terre le chaſtel de Beaufort & lor ot en convent de rendre toute la terre que li Franc tindrent de la marine juſques au flun Jordain. & ſi li orent en convent qu'il par ſerement ne trive ne fin ſans lui & ſans ſon acort au ſoudan de Babylone, & qu'il ſeront en s'aide & s'en iroient herberger à Eſcalone ou à Jaffe o tot lor pooir, por deffendre que li ſoudan de Babylone ne paſſaſt la borne & entraſt en la terre de Surie, ou il ſe devoit herberger deſus eus là ou le flun de Jaffe ſort. Toutes ces convenances que vous avez oies furent faites de tous les barons de l'oſt & du ſoudan & des amiraus, & de convenance lor rendi Beaufort, & la terre de Surie & cele de Tabarie. Car ſoudan de Babylone contre qui le ſoudan de Damas avoit fait ces convenances as Creſtiens eſtoit ſon neveu. Le Salah de qui vous avez oi que Levaſſer priſt, & miſt en priſon au Crac. Quant il [illegible] cuida recouvrer la terre de Damas. Mes quant il ſot que ſon oncle li Salah avoit Damas, & il vit qu'il n'eſtoit mie ainſi come il cuidoit, ſi muſt autre penſée. Dont il diſt à ſon couſin le Salah qui eſtoit en la priſon, que s'il vouloit eſpouſer ſa ſeror, & avec qu'il li aideroit à ſon pooir d'avoir Damas qui avoit eſté de ſon pere, & quant il l'auroit il li offriroit à tenir en bonne pes. il eſtoit preſt, que s'il le vouloit ce faire, de faire tant qu'il li mettroit ſon frere le Hadel entre les mains, & le feroit ſoudan de Babylone. & ceſte choſe avoit il aſſentu en partie des amiraus de Babylone. Apres il avoit donné & promis grant avoir comme cil qui avoit grant treſor, qui li eſtoit demouré de ſon pere.

14. Quant le Salah li out fait cele ſeurté comme il demandoit, & il out eſpouſée ſa ſeror, & l'out mis à eu ſon delivré pooir, Levaſſer manda privéement en Babylone, & fiſt tant qu'il fuſt aſſeur des convenances que les amiraus li avoient promiſes & jurées. Lors mut à tot ſon pooir en qui il out ſept cens Turcs à cheval, & à lui ab furent bien venus cinq cens Turcs, puis qu'il ſorent qu'il eſtoit delivré. Si paſſerent le deſert & alerent ſi privéement, & ſi toſt come il porent, tant qu'il furent au Caire. En ce qu'il vindrent la, il trouverent que li amiraus orent pris le ſeignor le Hadel, & le livrerent à ſon frere le Salah qui le miſt en priſon là ou aſſez fu, mes il ne fu onques puis ſeu. Ainſi fu le Salah ſoudan de la terre d'Egypte, & ce fu celui de qui l'autre Salah, qui eſtoit ſoudan de Damas, le douta, porquoi il ſe priſt as Creſtiens. Quant la trive fu faite tele com vos avez oie ci devant, li Creſtiens s'alerent herberger à Jaffe, & le Salah de Damas o lui le ſeignor de la Chamele ſe herbergerent au chief du flun à tout lor oſt. Iceſte trive dont vos avez oi avoit eſté porchaciée & faite par l'acort du Temple & ſans l'acort de l'Oſpital. dont il avint que l'Oſpital porchaça auſſi qu'il fiſt trives à partie des Creſtiens, & la firent le roi de Navarre, le conte de Bretaigne, & maint autre pelerin, ne onques ne laiſſerent por ſerement qu'il euſſent fait au ſoudan de Damas. En ce que cele trive fu faite en la maniere que vous avez oi, le roi de Navarre & le conte de Bretaigne & li autre pelerin qui cele trive avoient mite, ſe partirent de Jaffe, & alerent à Acre, & tindrent lor nes & s'en paſſerent en lor pais. Le maiſtre de l'Oſpital frere Pierre de Vieilbride, qui cele trive avoit faite au ſoudan de Damas, ſe parti de Jaffe à tout ſon convent, & s'en ala en Acre, & driſt le ſien o les gens de la terre. Le Temple & le conte de Nevers & une partie des pelerins demorerent à Jaffe, & ne ſe vodrent partir ne retraire des convenances qu'il avoient eues au ſoudan de Damas, ainſi fu la fin des Creſtiens en contens & en deſcorde que li un ſe tindrent à une trive & li autre à l'autre.

15. En ce point que li pelerin eſtoient en Acre. Avint en ce terre le roi de Chypre eſpouſa un haut home de France qui avoit nom Raoul de Soiſſons, & eſtoit frere le conte de Soiſſons. Et apres ce quant il l'out eſpouſée il vint en avant par aſſent de partie des gens du pais, & requiſt por la fame la roine, la garde & la ſeignorie du roiaume de Jeruſalem, & ſi le requirent, porce qu'il eſtoit le plus droit oir qui eſtoit aparant en la terre des oirs le roi Amauri ſon aioul, ne qui i euſt eſté puis la mort de ſa niece l'empereris Iſabel. Les gens du roiaume orent conſeil entre eus & li reſpondirent que la roine Iſabel qui fu fame l'empereor avoit eu un fil, qui eſtoit en Puille, qui eſtoit le droit oir du roiaume. Mes porce qu'il n'eſtoit mie preſent ne n'avoit eſté, il la recevroient à dame & li bailleroient le roiaume à garder, ſauves les raiſons & les droitures du roi Conrat, le fil l'empereris Iſabel ſa niece, & tout auſſi fu fait. Et quant Raoul de Soiſſons ot la ſeignorie en la maniere que vos avez oie, il la tint aſſez foiblement. Car cil par qui il l'avoit eſté mis eſtoient parens à la dame ſa fame, & avoient poi de pooir & de commandement qu'il i avoit. Si qu'il ſembloit qu'il ne fuſt fors auſi come un ombre, dont il avint que du deſpit qu'il en ot guerpi tot, & laiſſa ſa fame, & s'en ala en ſon pais.

16. A cel paſſage de la ſainte Crois, en quoi s'en alerent le roi de Navarre & le conte de Bretaigne, vint en Acre Richart le conte de Cornouaille frere le roi Henri d'Engleterre, & amena o lui bele compagnie de chevaliers & apporta grant avoir. Et

quant il fu venu en Acre, il ſe herberja en la maiſon de l'Oſpital S. Johan. Et quant il ot eſte une piece en Acre, il s'atorna il & ſa gent, & s'en ala à Jaffe, & là ſe herberja avec les autres Creſtiens qui là eſtoient. En ce qu'il i eſtoit, li Templiers le tindrent mult pres qu'il ſe tenist en la trives & as convenances du ſoudan de Domas & qu'il la tenist. Li Oſpitaliers li comanderent & le requirent mult de ce, & en Acre meiſmes en avoient il parle à lui qu'il ſe tenist à la trive du ſoudan de Babylone, dont il ne vout faire ne l'un ne l'autre. Ains diſt que ſi li Creſtiens eſtoient à Jaffe, il vouloit aler herberger à Eſcalone, il eſtoit preſt qu'il fermaſt le chaſtel. Li baron de l'oſt & li Templiers & li Oſpitaus des Alemans orent conſeil, & pristrent ce qu'il requeroit. Et que c'eſtoit porſiement des Creſtiens des trives qu'il avoient faites au ſoudan de Domas, & le proffit de la Creſtiente. Si li accorderent & murent de Jaffe. Quant il orent porchacie ouvriers, & ce que meſtier lor fu au labor, il s'en alerent à Eſcalone. Et quant il furent là venus, il eſtablirent lor affaire, & commancierent lor labor, & fu li chaſtiaus fermes en la maniere que li cuens Richart, l'oncle de ceſtui Richart, qui ore le fermoit, l'avoit fermé. Quant il l'ot fermé, ſi le garni de ce qu'il pot. Puis manda en Jeruſalem un chevalier qui avoit nom Gautier Pennenpie, qui en eſtoit baillis de par l'empereor, & tenoit la terre de Jeruſalem par la fiance & par la trive du ſoudan de Babylone. Si toſt com cil Gautier fu venus à Eſcalone, le cuens Richart li rendi & livra le chaſtel, qu'il le deuſt garder de par l'empereor. Quant il ot ce fait, il s'en retorna en Acre & loua la nef & s'en ala en ſon pais. Et toſt s'en retorna à Jaffe, & tot que l'oſt des Creſtiens eſtoit, li ſoudan de Domas à tot ſon oſt eſtoit touzjors herbergié pres d'eus. Et quant il orent grant piece eſte à Jaffe, li pelerin qui eſtoit demore apres les autres s'en voldrent retorner en lor pais, ſi qu'il s'en alerent en Acre, & aquilierent lor nes, & s'en paſſerent en lor terre, & tuit li autres Creſtiens s'en retornerent en Acre.

17 En ce point que Richart le mareſchal l'empereour qui eſtoit à Sur ſe mut en une nef por paſſer en Puille à l'empereour qui l'avoit mande, & en ſon aleir au departir laiſſa Lorenz ſon frere, & li livra Sur la cite & le chaſtel. En ce que Richart s'en fu parti, Balian d'Ibelin ſire de Baruth, & Felippe de Monfort ſire de Thoron, porchacierent tant qu'il orent conſeil à Sur, ſi qu'il murent d'Acre à la nuitiee & chevaucherent tant qu'il vindrent devant Sur. Si toſt com il furent pres des murs, cil qui eſtoient de lor conſeil furent tuit armés à la poſterne de la boucherie & firent ſigne à ceus de fors. Il ferirent d'eſperons, & ſe miſtrent en la mer, & s'en alerent tout le mur de la ville devers l'Oſpital des Alemans, & s'en entrerent dans la ville o ceus qui les atendoient. Lors s'en alerent grant erre vers le chaſtel. Lorenz le fil Auger trova le ſien & s'arma, & ſe parti de l'oſtel ou il eſtoit, & s'en ala u chaſtel, & tuit cil de Puille, qui en la ville eſtoient, ſe miſtrent u chaſtel, qui i porent recouvrer; ainſi fu priſe la cite de Sur ſor les gens l'empereor.

18 Raoul de Soiſſons qui n'ot neiſ ſeu de cele entreprinſe, quant il ſot que Balian d'Ibelin & Felippe de Monfort avoient ja tenement Sur, il mut d'Acre & ſa fame la roine Aelis, & vint à Sur. Quant il fu là venu, Raoul requiſt à Belian & à Felippe por lui & por la roine la cite de Sur qu'il voloient avoir en la maniere qu'il avoit les autres choſes du roiaume. Cil reſpondirent qu'il ne lor en liverroient point, ne bailleroient, ainz la garderoient tant qu'il ſauſſent à cui il la devroient rendre. Et ce fu une des raiſons porquoi Raoul de Soiſſons s'en ala. Si come vous aves oi, pape Innocent le quart vit qu'il ne porroit faire aſſembler concile à Rome, ne en cele contree, ſi manda à Gennes com il envoiaſt galies priveement à la fin de Terre, & quant eles furent venues, il ſe parti de Rome, & vint là & ſe recueilli es galies & s'en ala à Gennes. Et ce porquoi il fiſt ces choſes à cele ore, ſi fu porce que l'empereour Federic ne l'encontraſt. En ce qu'il fu à Gennes, il ſejorna une piece, puis s'en parti, & paſſa les monts, & ala à Lyon ſur le Roine, & illuec ſe tint & manda querre les prelats, & aſſembla touz ceus qu'il pout avoir, puis manda à l'empereour par ſes meſſages, & le fiſt amoneſter de XIII articles, de quoi il l'accuſoit, qu'il en venist eſtre à la merci de l'Egliſe. Car autrefois li avoit il fet à ſavoir qu'il en eſtoit accuſé, & porce qu'il n'eſtoit pas venu reſpondre à ce, en avoit il fait enquerre ſor ſoi, & avoit trové que c'eſtoit verite que on li avoit mis ſus, ſi qu'il en eſtoit ataint & prouve. Et por ce voloit il qu'il ſe meiſt en la merci de ſainte Egliſe. L'empereres quant il ot entendu le commandement du pape, il envoia ſes meſſages à Lyon, & fu l'un le marquis de Hombourc, & un ſien clergie bien aviſe, qui avoit nom maiſtre Pierre des Vignes. Cil vindrent au pape, & quant il furent devant lui, maiſtre Pierre commença ſa parole & dit ainſi: Sire, l'empereres ſe recommande à vous pere, & com à ſeignor & à pere, & vous fait aſſavoir qu'il fuſt venu à vos pies por voſtre commandement & obeir en toutes choſes qui vous pleuſſent, mes il eſt engrotez de ſon cors, ſi com cil qui eſt malade au lit, ſi qu'il ne ſe puet movoir. Porquoi il vous prie, ſire, que vous li doniez reſpit, tant qu'il puiſſe venir à vos, por faire voſtre commandement, & s'il vos plaiſoit de lui relaiſſier de toutes les

choses que vous li demandés, & que vous li metés sus, & mustrer le en pes com Crestien A catholique en la loi de Jesus Crist. Il est prest que entre ci & un an metra Jerusalem & toute la terre que tienent les Latins en la main & u pooir des Crestiens. Le pape li demanda s'il avoit estrument par quoi l'en peust croire qu'il fust message l'empereor, & qu'il dist par lui ce qu'il avoit dit. Cil respondi que oil. Lors traist avant unes lettres scelees d'or, & une autre de main de tabellion en quoi il contenoit comment on devoit croire li & tenir a message. Apres ce li demanda le pape, se les lettres l'empereor avoit pooir B de ce faire de la terre de Surie qu'il avoit dit, & cil dit que oil, & l'aferma einsi. Lors se torna le pape vers les cardinaus, & les prelats, & dist si haut que tuit cil qui la estoient le porent oir: Seignors, or poez veoir quel Crestien empereor est. Quant il puet avoir la sainte terre & les sains lieus de Jerusalem, & rendre as Crestiens, & oster des mains des mescreans & de lor pooir, & il ne le fait, ne ne le veut faire, ce n'est pas convenant. Lors dist as messages l'empereor que li escusemens qu'il avoit dist n'estoit pas C soffisant, ne il ne le recevoit. Car il ne l'avoit prové ne offert a prover. Lors dist qu'il avoit avant dit fait, & qu'il ne venissent plus devant lui.

Imperator deponitur.

39. Apres assembla le pape un general concile, & traist avant le fait de l'empereor, dont la chose ala tant que l'empereor fu condamnés & deposés ... Et manda le pape par tout faire assavoir ce fait, & escommenia tous ceus qui por empereor le tenoient, ne qui empereor le nommeroient. Apres ce le pape envoia un legat en l'Alemagne, & fist preschier contre l'empereor, si que moult de gens se revelerent contre lui D & se tindrent au pape, & nommeement tout le clergié, qui moult a de pooir en la terre.

Guilielmus Hollandiae comes eligitur imperator.

Quant le pape sout que les choses estoient en tel point qu'il avoit le graignor pooir d'Alemagne devers lui, il manda & fist tant qu'on eslut roi en Alemagne, & le corone a Ais la Chapelle, & cil de qui il furent roi fu Guillaume le conte de Hollande, & li promist le pape que quant il seroit a Rome venu, & il auroit ..., il le coroneroit en empereor. Lors commença la guerre grant & fort contre ceus qui se tenoient avec le nouvel roi Guillaume, & ceus qui se tenoient a E l'empereor Federic, & mettoit le pape moult de paine en ceste guerre maintenir & envoioit quant qu'il pooit de gens & de deniers, & donnoit aussi grant pardon com celui de la terre d'outre mer. Ainsi dura longuement la guerre & le contenu jusqu'a la mort l'empereor. Quant l'empereor fu mort, le pape s'en retorna a Rome. Cil du regne manderent por le roi Conrart fil de l'empereor qui estoit en Alemagne, dont son pere l'avoit fait roi, & maintindrent la guerre contre l'eglise & contre le roi Guillaume.

40. Or retornons a parler de la terre de Surie. Il avint aussi com vous avés oi que Balian fils Anquer le mareschal l'empereor se fu partis de Sur. Henri son frere estoit o lui, & lor fames, & emporterent grant avoir, & estoient meus por passer en Puille. Quant il orent esté en mer lor oirre, une tormente les prist & les tint longuement en mer, ou il furent travaillés. En la fin les mena le tans en la terre de Triple en Barbarie, & quant il furent la, si trouverent que lor nef se defaisoit toute, & que l'eaue i entroit par moult de lieus, & se regarderent & virent une navie de Sarrasins qui estoit amenee de Tunis & s'en aloit en Alixandre. Il s'acorderent de lui & convindrent que si mistrent lor choses, & baillerent lor nef as Sarrasins, & en ce qu'il s'en cuidoient aler, un tans les prist moult fort qui les torna arriere. Si que apres ce que le tans les ot menés plusors jors en mer, revindrent il a Sur dont il s'estoient partis. Quant il furent au port, si geterent les ancres, & cuiderent descendre en la ville si com en celle qui estoit lor, ce lor sembloit; car il ne savoient pas ce qui estoit avenu puis lor partir. Quant il furent arrivés, cil de la ville s'en aperçurent, si alerent & pristrent le mareschal & son frere & lor fames & quant qu'il avoient, & les menerent a Balian seignor de Baruth. Balian les fist amener devant le chastel, & fist drecier unes forches, & fist dire a lor frere Lotier qu'il rendist le chastel, & il delivreroit ses freres, ou se ce non, il les feroit pendre devant ses eus. Lotier oi & vit qu'il ne pooit tenir le chastel, si le rendi, & cil li rendi & delivra ses freres.

41. En ce tans avint que le Salah qui estoit soudan de Babiloine envoia grant avoir en Levant dont il estoit lors, por venir gent a lui aidier, & lor manda qu'il lor donroit toute la terre d'Egypte se il i voloient demorer, dont il avint qu'une grant gent d'une gent qu'on appeloit Hoarzemins, vindrent bien atiqués a vingt milles homes a cheval, & murent por venir a lui, & ce porquoi il le firent, fu por la doute des Tartares, qui estoient venus en lor contrees. Cil Hoarzemins chevauchierent tant qu'il vindrent a Gadres. La trouverent l'ost du soudan d'Egypte, & en lor venir firent grant damage en la terre de Triple & aillors, & vindrent en Jerusalem si en forsaut, que pou de gent s'en porent fuir, ains furent si sorpris que il i ot occis que homes que fames que enfans plus de trente milles car il n'en prirent nul vif, ains occirent tout. Le soudan de Damas qu'en apeloit le Salah, envoia son ost en Acre, & en fu chevetaine le soudan de la Chamele, & estoient quatre milles homes a cheval. Quant il furent devant Acre, li Crestien qui i estoient, l'Ospital de S. Johan, le Temple,

l'Ospital des Alemans, & li chevaliers du pais & autres qui estoient venu de Chipre & de Triple se partirent d'Acre, & li Turc avec eus, & si i fu le patriarche Robert de Jerusalem, & autres plusors, qui chevauchierent tant qu'il vindrent à Escalone, & se mist en leur route le conte Gautier de Brene, qui estoit à Jaffe, & bien estoient li Crestiens six cens chevaliers sans autres gens à cheval & à pié. Quant il furent venus à Escalone, si orent conseil entre eus qu'il feroient. Dont le soudan de la Chamele lor dist: Seignors, vous avez à faire à une grant gent estrange, & qui n'ont nul recet dont il sont aussi come gens desesperez, porquoi je ne lo mie la bataille, ains lo que nous nos tenons ci, car nous avons viandes assés, & assés nous en vendra d'Acre, & il ont poi de viandes & sont grant gent, si ne porront mie durer longuement ains s'en en convendra partir, & aussi li altres s'il nous guerpissent place, & porce qu'il sont estrange & sans recet, il ne porront durer, ains se departiront, & s'il vont en la terre de Babilone, ce que je ne croi mie, que li soudan les i mette, si en serons nos delivres. Assés i ot des Crestiens qui s'acorderent au conseil du soudan, & li autre se tindrent à ce que l'en alast combatre à eus là ou il estoient. Dont il avint par la haine & par l'envie qui estoit entre les Crestiens, & par lor pechié, & par lor mescheance, le plus mauvais conseil vainquit, & se partirent d'Escalone à l'aube du jor par un mardi, & chevauchierent tant qu'il vindrent à Gadres. La trouverent l'ost de Babilone qui estoit trois milles Turcs & les Hoarsemins qui estoient bien vingt milles. Lors assemblerent les batailles, & i ot grant meslée, mes poi dura. Car le soudan de la Chamele & li Turcs qui avec lui estoient se partirent tantost du champ, & s'en alerent, & si perdirent il tot lor hernois. Li Crestiens si commancerent lors à afeblir, si que li chevaus, & les gens à pié se ferirent parmi les eschieles, par quoi li cheval ne pooient poindre ne avenir as Turcs. Lors s'esmurent à aler s'en une partie & torna le fait à desconfiture. Ainsi avint cele mescheance as Crestiens par lor folie & par lor orguel, & par lor envie. En cele maniere furent pris Guillaume de Chastel nuef, le mestre de l'Ospital de Saint Johan, & Hermant de Pierregort, maistre du Temple, qui morut en la prison. Johan & Guillaume fiz de Renaut sire de Bouteron, & moult i ot mort & pris autres chevaliers du siecle & de religion, & des autres gens moult grant nombre, & à paine en eschapa le quart de tot l'ost, & i furent occis Pierre de Sargines qui estoit arcevesque de Sur, & l'evesque de saint George de Rames. Quant cil qui furent eschapés de cele desconfiture furent venus à Escalone, il ne firent mie lonc sejor, ains s'en alerent en Acre. La Turc de Babylone se partirent de Gadres à tout lor gaaing, & s'en alerent en lor terre, & laissierent les Hoarsemins en l'esperance que le soudan les manda querre, mes il douta le pooir qu'il avoient, & qu'il la forteresse par quoi il ne les voult atraire ains mist gens contre eus à Belbeis, qui lor deffendissent qu'il ne passassent la Barbarie. Quant li Hoarsemins sorent ce, se tindrent mult à entrepris & deçeus. Lors s'espandirent par la terre en mode de bestes, & orent plusors meslées à maintes gens, & souvent estoient as chans comme cil qui n'avoient point de recet, ne cast, ne chastel, dont cil de la terre qui estoient tuit encontre eus, les sorprenoient mult de fois, par quoi il lor faisoient grant damage de lor gent, & tant ala lor affaire, que dedens trois ans furent si destruit qu'il n'en remest nul n'a pais. Ceste desconfiture fu par un mardi, en l'an de l'Incarnation nostre Seignor Jesus Christ MCCXLIV. ou mois d'Octembre. Et fu le jor de S. Luc l'Evangeliste.

42. En ce point pape Innocent le quart estoit au Lion sor le Rosne, si comme vos avez oï ça ariere. Il avint en France que le roi acoucha malade d'une fort maladie, dont il fu si affoibli, qu'il perdi la parole, & fu en tel point qu'en cuida qu'il fut mort. De quoi sa mere la roine Blanche & sa fame, & si freres menoient si grand duel comme cil qui mort le tenoient, & qui avoient assemblé le clergié por faire son service à lui enterrer. En cel point il se reprist & ouvrit les eus, & regarda entor soi & dist: Faites moi venir l'evesque de Paris. & cil qui entor lui estoient furent si lie & si joiant comme cil qui se duel avoit eu, & tot estoit torné en joie. Si firent venir l'evesque de Paris devant lui. Quant le roi le vit, si li dist: Sire evesque, je vous requier que vous me donés la crois d'outre-mer. Quant la roine sa mere & si frere oirent ce, si s'agenouillierent devant lui, & li distrent: Sire, por Dieu merci soffrés tant que vos soiés garis, & vos ferés ce qu'il vos plaira. Lors le roi & lor dist: Bien sachiés que je ne mengerai ni ne bevrai jusqu'à tant que j'aie la crois à espaule por aler outre mer. Lors apela l'evesque de Paris, & li requist derechief la crois. L'evesque ne la osa refuser, si prist une piece de sa de soie, & le mist en crois, & s'agenouilla tout en plourant devant le roi, si li baila. Le roi la prist, & la baisa, & la mist à ses eus & puis la fist attachier à son espaule, puis dist: Sachiés de voir que je sui gari. Si grant plourois i ot, qu'en la chambre que de tors, & tes plourés qu'il n'en laissoient mie plus quant il cuidoient qu'il fust mort. Et quant il fu levés & gariz, il fist faire lettre, & manda en la terre de Surie faire asavoir qu'il estoit croisés, & qu'il se confortassent, & garnissent lor casts & lor chastiaux: car à l'aide de Dieu

S. Ludovicus rex Francorum cruce signatur.

si feront prochainement en la sainte terre.

[illegible]

41. En ce tans avint que le Saleh qui estoit soudan de Domas, ala à Maubec qui estoit son premier heritage. Si ot contens entre lui & le soudan de Halape, dont il avint que furent en bataill, & cil de Domas desconfis & pris, & mis dedens Halape en prison. Quant le soudan de Babilone sout que le soudan de Domas estoit en Halape en prison, il s'esmut à tout grant ost, & s'en ala à Domas & l'assega, & fist semblant de couper les vergiers. Cil de la terre se doutèrent & virent qu'il n'avoient point de lor gent qui les deffendist, & ce qu'il avoit touz jors moles gens & menu pueple, comme cil qui sont tuit marcheant & gent de mestier, & moult a pou de gent armés, & par ceste achoison requistrent il chascun qui amenast un pou de gent. Si se rendirent à lui. Apres ce qu'il ot Domas, il s'en ala à la Chamelle & à Maubec, & les prist. & puis ne tarda gaires qu'il envoia son ost, & fist assegier un chastel que Hue de Mont Belart avoit fermé à Tabarie. Si le destraindrent si forment qu'il le pristrent à force, & furent tuit pris & mort cil qui dedens estoient. Dilluec alerent assegier Escalone, & mirent le siege moult fort, & assaillirent durement d'engins & de mines, & de [illegible] as murs par assaut moult asprement, & destraindrent le chastel con ne le pout rafreschir par mer de gens & de viandes. Si fist le soudan venir d'Alixandre VIII galies & une naviole, qui portoit la viande & estoruoirs des galies. Si se tindrent devant Escalone, si que nus vessiaus n'i pooit aler.

[illegible]

42. Quant li Hospitalier qui avoient Escalone en garde de par l'empereor, qui lor avoit donnée à garder, virent ce, si requistrent aide à touz ceus d'Acre, prelats, religions & communes & à toutes les autres gens, qu'il lor aidassent à ce c'on eust vessiaus armés, par quoi l'en peust faire partir les galies de devant Escalone, c'on peust ceus de dedens rafreschir de garnison. A ce faire manderent en Chipre au roi qu'il lor aidast, dont le roi i envoia VIII galies bien armées & bien garnies de chevaliers & de serjans, & en fist chevetaine Baudoin d'Ibelin qui estoit seneschal de Chipre, & murent de Famagouste & alerent en Acre. La s'assemblerent o les vessiaus que cil d'Acre avoient aussi aprestés, & d'iqui murent tuit ensemble [illegible] galies & autres vessiaus menus, tarides & galées bien [illegible], & alerent à veles & à navirons tant qu'il vindrent à Escalone. Quant li Sarrazins les aperçurent, il traistrent lor galies & lor naviole si pres de la ville com il plus porent, porce qu'il les peussent deffendre de terre, si li vessel des Crestiens les vousissent assaillir. Li vessel des Crestiens estoient contre eus auques loing en mer sur lor ancres, & furent ausi [illegible]. Sor ce un fort vent se meut en mer un [illegible] qui vint devers soleil couchant, dont tuit les vessiel des Crestiens furent en grant peril, mes toutes voies se tindrent sor les ancres sans damage, & ce fu à ce qu'il estoient un pou en mer. Car cele marine si est tele que ele s'engrossit plus par vent, & est plus fort pres de terre que loing. Por ce avint que les galies des Turs ne porent durer, ainz ferirent à terre & furent brisées les VIII galies & la naviole. Et quant ce vint au matin li Crestien virent les galies des Sarrazins toutes brisées par la rive. Si mistrent en chastel [illegible] por rafreschir lor gens. Li tans fu si fors de mer & de vent qu'il ne le porent plus soffrir, ains leverent lor ancres & lor veiles, & s'en retornerent à Acre.

[illegible]

43. Quant li Turs virent que ainsi lor estoit avenu, il se penerent plus du chastel assaillir & grever. Et ce cors cuida qui devoit aidier au chastel, li torna à damage. Car quant les galies furent depecies, li Sarrazins firent du merrien & des tables chas & mantiaus & voies couvertes, & des arbres firent engins por getter dans le chastel, si qu'il destraindrent le chastel si forment que cil de dedens ne le porent endurer, si estoient de si grant [illegible], que l'en ne vit onc tant de gens qui soffrissent tant, ne si bien le deffendissent, ne si vigoureusement se contenissent comme cil firent. Mes tot ce ne lor valut, ne ne lor aida, que li chastiaus ne fust pris par force. Car il furent si lassé d'espés assauts qu'il ne pooient avoir repos ne loisir, & avec ce mistrent les Turs par dessus toute la terre, qui li chastiaus seoit, si que la mine fort [illegible] le chastel, tant que li Turs furent avant ceus de dedens tout pelle melle. Mes il i ot de ceus de dedens qui s'en aperçurent, si s'en alerent à la marine & se mistrent es vessiaus, par ce eschaperent plusiors. Li autre qui demorerent si furent mort & pris, & li chastiaus ainsi pris & abatus. Ainsi avint que des chastiaus qui furent fermé en la venue le roi de Navarre & du conte de Bretagne & du conte de Cornuaille, ne demora nus que ne fust perdu, fors le chastel de Saphet que li Templier ferma.

[illegible]

44. En ce tans avint en Antioche que une gent que l'en apele Turquemans, clamerent par estrif d'acroissement & d'avoir, que l'en lor faisoit, & se pristrent à grever la terre d'Antioche, & à corre & à grever les casaus, & tuer les vilains. Cil Turquemans sont une gent sauvage, qui n'ont ne ville ne chastiaus, ains sont lor herberges en tentes qu'il ont de feutres, & ont bestes à grant foison, si comme brebis & moutons & aucunes chievres, & meismement bues & vaches, & vivent comme berchier, ne il ne s'entremetent de nul gaain, ne de touz les Sarrazins n'est nulle maniere de gent qui mieus sont prisié du fait d'armes, & pou en

les avoient les genz d'Antioche en deſpit. Si que par cel achoiſon s'abandonnoient à chacier les à deroi & ſans ordenance, & ſans conroi, tant les tenoient vils. Tant avint que cil ſe regarderent en lor fait, & virent que cil qui les ſivoient aloient eſparpeillié & eſpandu, ſi ſe tornerent & retornerent & lor corurent ſus & les deſconfirent, & en priſtrent aſſés & occiſtrent. Et ce avint tant de fois, que cil d'Antioche en entrerent en grant effroi, & li Turquemans en priſtrent trop grant bandor. Nous laiſſum ore à parler du fait d'Antioche & des Turquemans, porce qu'il nous convient porſuivre la maniere de ceſt livre & metre en ordre ainz comme les choſes ſont avenues ou roiaume de Jeruſalem & en la terre de Surie.

HIC INCIPIT LIBER XXXIV.

S. Ludovicus transfretat in Cyprum.

1. LORS li rois de France qui eſtoit croiſiés, ſi com vous avés oï ça arriere, fiſt ſon atour & ſon apareil por paſſer en la terre de Surie, & envoia un an devant ſa venue de ſes genz qui arriverent en l'iſle de Chipre, & les i envoia por lui faire atrait de viandes, & d'autres choſes que meſtier li porroient avoir, & amenerent cinquante chevaus de pris. & fu lor chevetaine un vaillant ſergent qui avoit non NICOLAS DE SOISI. En l'an après que cil furent venu en Chipre, le roi ſe parti de France por paſſer en Aiguemorte. Si en l'an de l'incarnation JESU CRIST MCCXLVIII. il arriva à XVIII. jor de Septembre en Chipre, & morut à Nicoſſi le conte PERRIN. Li ſires d'Arſur laiſſa le baillage, & fu baillis JOHAN FERRON, & fu legat Oddes de Toſcunort. A MCCXLIX. à XIII. jor de Mai mut le roi de France por aler à Damiete & arriva là le quart jor de Juignet, & au quint jor priſt terre par force, & au ſiſt jor ſe priſt ſans coup ferir la cité de Damiete. Et fu en Acre la guerre des Piſans & des Genevois, qui dura XXVIII. jors & getoient les uns as autres de XIII. manieres d'engins, perieres, treſbuches & mangonniaus. Johan Ferron fu hors du baillage, & fu derechief baillis li ſire d'Arſur qui fiſt trives juſqu'à trois ans entre les communes. Après la guerre briſerent par tempeſte el port d'Acre LXXII. vaiſſiaus que petits que grands, & el port de Damiete entre deus naves & L. autres veſſiaus & mout d'autres par la riviere. A XXVI. jors de Novembre mut le roi à tout ſon oſt por aler à la Maſſoure. & le XXVIII. jor de deſembre & trouverent en lor chemin le Temple & le conte d'Artois, qui avoit l'avangarde li tor, ce eſt l'avant garde des Sarrazins qui eſtoient à Sevriaſch, & en occiſtrent entor C. & LV. & à lendemain s'ot que pris que occis, que mors des Sarrazins homes qui avoient paſſé le ruiſſel à pié por bordoier as Creſtiens. A VIII. jors de Jenvier li ſires d'Arſur & un ſien fis de Romanie alerent por briſer Bechiton, & en herberge de Turquemans, ou il gaaignerent que grouſſes beſtes que menues XVI. milliers, & priſtrent le ommal qui eſtoit lor chevetaine.

Apud Maſſuram... Sarraceni ... ſubjecti ab Chriſtianis.

2. A MCCL. à VIII. jors de Fevrier paſſa le roi le flun de Thenis à tot ſon oſt, mout muli ... de chevaliers & d'autres genz montés. Après ſorpriſt le roi la herberge des Sarrazins, & en furent mout occis. L'avant garde de l'oſt s'embati dedenz la Maſſoure, & par convoitiſe que les menues genz avoient de ſuivre la vile. Laquelle li Sarrazins conurent & retornerent, & adonques occiſtrent le conte d'Artois & le conte de Saleſbiere, & le conte RAOUL de Couci & mout d'autres. Au quint jor d'Avril mut le roi, & ſon oſt por defaute de viandes por aler à Damiete, & furent tous pris au chemin de Senquiſſ. Le ſiſieme jor de Mai occiſtrent les Sarrazins lor ſoudan. Donc li rois & ſi barons jurerent trives as Sarrazins amiraus & ſe racheterent cent mille mars d'argent, & ſe delivrerent le roi & ſa frere, & le legat & le patriarche & mout d'autres barons & chevaliers & autres genz, & vindrent en Acre à XIII. jors de Mai. Adonc ferma le roi le bourc d'Acre, & morurent puis alec entre amiz le jor de S. Laurens le conte ALPHONSE de Poitiers & CHARLES le conte d'Anjou, & GUILLAUME le conte de Flandres. & le roi HENRI de Chipre eſpouſa PLESANCE fille le prince d'Antioche ou mois de Septembre, & furent delivrés des Sarrazins frere GUILLAUME maiſtre de l'Oſpital & C. & XX. chevaliers, & d'autres genz entor huit cens. & morut l'empereres FEDERIC le jor de ſainte Lucie.

Rex regum ...

3. CONRAT le roi de Jeruſalem fis de Federic vecqui deux ans & V. mois & XV. jors. Ceſt enfant mout la ſeignorie ſon pere, & commença à avoir en deſpit mout ſoit de ſante. Il eſtoit orgueilleus & gaſteres & ſans eſtablete, & reveleor, & perſecutor de l'yglise. Si li com l'en diſoit, fiſt envenimer HENRI le conte nevou du roi d'Engleterre, & FEDERIC ſon nevou le fis du roi HENRI ſon frere. Il occiſt maintes freres Menors & autres religious par divers tormens. Il fiſt abatre les murs de Naples & de Capue, il ſe fiſt apeler au peuple empereor contre honeur & droiture, au tans le conte GUILLAUME de Hollande qui eſtoit eſlu à roi, & qui tenoit le droit de l'empire. Ceſtui CONRAT fuſt eſcommeniez juſqu'à ſa mort par l'autorité du pape Innocent le quart. Et ſe deſconfiſt en Egypte li ſoudan de Halape à trente milliers homes à cheval, & furent occis de ceus d'Egypte en cele bataille plus de deus milliers, & ſe croiſa le roi HENRI d'Engleterre & deſtourba le paſſage des bons homes de ſa terre.

Conradus & ...

A MCCLI. ferma le roi de France Ceſaire & ſon fiz archevêque de Sur PIERRE L'ANGLAIS, & morut Beaumont, & fu après lui prince & conte Boemons ſon fis. Lors eſpouſa la fille du roi d'Eſcoſſe ALEXANDRE la fille du roi

S. Ludovicus Caeſaream & Joppen ...

d'Engleterre. A MCCLII. ferma le roi Loïs Jaffe & morut dame Blanche ſa mere, & fu fait chevalier à Jaffe Beumont prince d'Antioche de la main le roi Loïs, & eſpouſa Julian ſire de Saete la fille de Heiton roi d'Ermenie. A MCCLIII. vindrent devant Acre li Sarrazins de Domas & abatirent Doc & Recordane, & priſtrent Saete, & occiſtrent huit cens homes ou plus, & emmenerent que maçons que autres gens bien CCCC en priſon, & referma li rois derechief Saete, & morurent li rois Henri de Chipre, & l'eveſque de Jaffe Gui de Novare, Gautier l'eveſque d'Acre & Nicolas (a) Larcat arceveſque de Sur. Après lui fu poſtulé à arceveſque Gilles qui fu de Damiete. Heiton roi d'Ermenie ala à Tartars. A MCCLIV. fu fait li labors des murs de Saete, & s'en vint le roi en Acre, & fiſt chevalier Balian d'Ibelin fis du ſeignor, qui puis eſpouſa Plelance la roine de Chipre. Après le jor de S. Marc mut le roi & la roine d'Acre & ſa gent por aler outre mer, & laiſſa à monſeignor Geffroi de Sergines ſeneſchal du roiaume C chevaliers por le roiaume de Surie garder, & morut Marcus dame de Saete le quart jor de Juing. L'endemain morut Pierre de Baune mareschal de l'Oſpital, & morut à XXI. jor de May le roi Conrat, & à VIII. jors de Juing morut Robert patriarche de Jeruſalem. Et arriva en Acre Ernoe patriarche, & fu baillif du roiaume Johan d'Ibelin cuens de Jaffe. A demi Septembre ſe parti d'Acre por aler outre mer le legat Oue eveſque de Tuſculane. Après eſpouſa Beumont prince d'Antioche Sibille fille Ottaim roi d'Ermenie. Après V. mois de Fevrier morut pape Innocent, & fut après lui Alixandre

4. Alixandre le quart fu fait pape, qui fu eveſque d'Oſtie, & dona S. Lazare de Bethanie & ſes* apartenances à l'Oſpital de S. Johan & Monte Tabor.

A MCCLV. fu faite trive au ſeignor de Domas & fu la deviſe du flum d'Arſur juſqu'à la deviſe de Baruth. Octhes li cardinaus vint u roiaume de Puille avec l'oſt du pape Alixandre, & il fu rendu Foges, S. Lorent de Sypont, le mont S. Angele, & toute la mariſme juſqu'à Otrente.

A MCCLVI. laiſſa Johan d'Ibelin le baillage, & fu bailli Johan d'Ibelin ſire d'Arſur, & le tiers jor de Juing vigile de Penteconſte, vint en Acre le patriarche de Jeruſalem maiſtre Jacques qui fu eveſques de Verdun. Après le jor de S. Johan vint en Acre maiſtre Florent, eveſque d'Acre ſacré à Roume, & morut Huguelin Bonachane conſul des Piſans d'Acre, qui preſt les prelats qui aloient au concile à Rome, & commença la guerre entre les Genevois & les Veniciens por la ſaiſine de la maiſon S. Sabe, dont li Genevois à l'aide des Piſans deſconfirent les

A Veniciens, & priſtrent & courent lor rue juſques dedens S. Marc. & morut frere Renart de Vichiers maiſtre du Temple. Après lui fu fait maiſtre frere Thomas Berart.

A MCCLVII. s'accorderent & parterent les Genevois à garder & à ſauver la ſeignorie à eus, porce que les Veniciens & Piſans s'eſtoient raccordé, & pris contre les Genevois. Après vint Beumont le prince d'Antioche, & amena Plelance ſa ſeror qui eſtoit roine de Chipre, & ſon neveu Hugue fil de ladite roine & hoirs du roiaume de Chipre & de

B Jeruſalem en Acre le premier jor de Fevrier, par l'embraſement du Temple & du comte de Jaffe Johan d'Ibelin.

A MCCLVIII. fu faite pes entre le prince Beumont & ſeignor d'Arſur, qui avoient eſté mal entenable, & Belian fis du ſeignor d'Arſur quetta la roine Plelance, & cele lui du mariage qui avoit eſté entre eus, & retornerent à Triple la roine & ſon fis, & le prince, & demora li baillage du roiaume de Jeruſalem au ſeignor d'Arſur Johan d'Ibelin. Li Rous de la Turquie chevetaine des Genevois vint devant Acre o L. galees des Ge-

C nevois, & IV. nefs, & fu deſconfis de XL. galees des Veniciens, & furent priſes entre Acre & Caiſas XXIV. galees, & y ot bien que mors que pris mil & VII cens homes Genevois. Après firent compoſition que li Genevois guerpirent lor tor & lor rue & s'en alerent à Sur, & ne durent porter conſanon ſor lor veiſſiaus au port d'Acre, ne avoir cort ne baſton dedens Acre. Après fut abatue lor tor & toutes les maiſons de lor rue, & furent portes en Venice. Des pierres du fondement de la tor & des palais & des autres

D pierres fermerent Piſan & Venicien lor rues. Li Tartars priſtrent la terre des aſſeſis en Perſe, & Johan d'Ibelin ſire d'Arſur morut, & bailli du roiaume de Jeruſalem. Et morut li roi Conrat qui avoit eſté reconcilié après la mort de ſon pere Federic. Il prit Naples par force qui eſtoit revelée contre lui.

1. A MCCLIX. vint en Acre legat de par le pape frere Thomas de Londre des Preſcheors, & fu baillis du roiaume Geffroi de Sergines, qui tint mult grant juſtice, & fiſt prendre & pendre mult de larrons & de mal deſers.

E A MCCLX. priſtrent les Tartar par force Halape, & Aaram, Haman & la Chamele & Domas, & vindrent u roiaume de Jeruſalem & priſtrent la cité deſerte, après furent deſconfis par le ſoudan de Babiloine au tiers jor de Septembre es plains de Tabarie. Après Bandocdar occiſt le ſoudan qui s'en retornoit en Babiloine, & il fu fait ſoudan en ſon lieu. En ce point vendi Julien Sajete & Beaufort au Temple, dont grant hoine ſordi puis entre le roi d'Ermenie & le Temple. Après furent deſconfis des Turquemans

Tartari Jeruſalem capiunt, ſed ab Ægyptiis ſuperantur.

(a) Supra dictus Petrus Larcat.

Johan d'Ibelin ſire de Baruth & Johan de Gabelet mareschal du roiaume & frere Estienne de Siſſi maiſtre du Temple o tot le convent d'Acre, de Chaſtiau-Pelerin, de Saiete & de Beaufort, & furent pris li ſire de Baruth & le commandeor du Temple frere Mathieu le Sauvage, Johan de Gabelet & le cuens Judans, & pluſors autres chevaliers, & mult d'autres a cheval & a pié, & furent mors & pris, & perdirent li Templiers tot los hernois, & puis furent rachetés li ſires de Baruth xx. mil ... beſans & furent rachetés le commandeor du Temple, li mareschaus du roiaume Jaques Judans & pluſors autres.

A MCCLXI. morut pape Alixandre & apres fu Urban.

De Urbano papa IV.

Apres Alixandre fu URBAINS le quart, nez de Troies en Champaigne, & fu eſtraiz de povre gent. Il fu eveſque de Verdun, & legat en Alemaigne, puis fu patriarche de Jeruſalem. En ſon tans fu en Acre la grant guerre des Veniciens & des Geneveis, dont la vile fu preſque deſtruite, & il maintenoit les Veniciens. Apres cele guerre vint en Acre legat frere THOMAS DE LENTIN eveſque de Bethleem, & par deſpit de ce que cil qui devoient eſtre deſous lui vint legat de ſor lui, s'en parti il de Surie, & s'en ala a la cort de Rome; mes il trouva autre achaiſon. Car il fiſt entendant as gens, qu'il s'en aloit por faire rapeler le don que pape Alixandre avoit fait de S. Lazare de Bethanie as Opital S. Johan. Apres ce qu'il fu venu a la cort de Rome, & i ot demoré poi de tans, morut le pape Alixandre & il fu eſlu pape, & fu apelez URBAINS: il fu de mult grant cuer, & fiſt mult de cardinaus en ſon commencement, & fiſt don du roiaume de Cecile & de la terre de Puille a CHARLES conte d'Anjou & le fiſt vicaire de l'egliſe & fiſt ſes privileges, & afferma tot le fait. Mes il morut avant que Charles venſt en la terre, par quoi le fait ne pout eſtre accompli a ſon tans. Si rapela le don que pape Alixandre avoit fait a l'Opital de S. Johan de S. Lazare de Betanie: il fiſt laborer l'egliſe de S. Jaques a Troies, qui puis fu aſſiſe. Beſan d'Arſur vendi a tot le chaſtel o toutes ſes apartenances a l'Opital de S. Johan, & morut PLESANCE roine de Chypre a xxii. jors de Septembre. & fu fait baillé de Chypre HENRI DE LESIGNEN.

A XXV. jors de Juing priſtrent li Griſons Conſtantinople des Latins. Li Paliologues s'en fiſt empereor, & ſe fiſt apeler Conſtantin.

Sarraceni ... Antiochiam ... obſident.

A MCCLXII. fu aſſegie Antioche des Sarrazins de Babylone; mes par l'atrait du roi d'Ermenie li Tartar s'eſmeurent a venir contre eus, & ſi en laiſſierent le ſiege & s'en partirent. Charles cuens d'Anjou & de Provence aſſiga Marſeille, dont cil dedens ſe rendirent a lui par force, & en fu ſires, & miſt en la vile juſtice de par lui.

A MCCLXIII. Bondocdar qui avoit occis le ſoudan de Babylone, & s'eſtoit fait ſoudan d'Egypte, vint devant Acre le xiv. jor d'Avril, & le xv. jor d'Avril corurent juſques as portes d'Acre, dont la cite fu en grant peril, & i fu navré li bail ... Geofrois de Sergines & mult d'autres chevaliers & ſergans, dont pluſors en morurent. L'achaiſon por quoi il i vint, fuſt por ce que le Temple & l'Opital ne voudrent rendre ſes eſclas, ainſi come il l'avoient ottroié par la trive faire, & il voloit rendre ſes ſiens. Li cuens de Jaffe li rendi ſes eſclas, & il li tint bien ſa trive lonc tans, mes au derrenier priſt il Jaffe & l'abait. Cel an vint HENRI fils du prince Beaumont d'Antioche, & ſa fame Isabel qui fu fille du roi Hugues de Chypres & de la roine ALIS, & por que la ſeignorie du roiaume li eſchaioit, & requiſtrent as ſeignors d'Acre le baillage du roiaume de Jeruſalem. Il furent reçus ſans faire lor homage ne ſerement, porce qu'il n'avoient amené avec eus le droit oir. La dame Isabel retorna en Chypre, & laiſſa ſon baron bail en Acre. Et vint en Acre au xxv. jor de Septembre legat & patriarche de Jeruſalem & miniſtre de l'eveſchié d'Acre GUILLAUME qui avoit eſté eveſque d'Agenle & s'en retorna a Rome li legat THOMAS qui eſtoit eveſque de Bethleem.

Civitas Tyri a ... obſidetur.

A MCCLXIV. vindrent ... galies & tarides & aſſegerent Sur, de monſeignor Felippe de Monfort ſoudainement, mes par le ſecors des gens d'Acre ſe defendi. Et quant li Veniciens virent qu'il ne pooient grever la cité, il s'en retornerent honteuſement, & li Geneveis priſtrent for mer une grande partie de la caravane de Venice qui tenoit la route deſdites galies por venir en Acre, & morut pape URBAINS le quart, le premier jor d'Octembre, & JOHAN D'IBELIN ſire de Baruth, & Huon qui eſtoit bail de Ceſaire & YSABEL qui eſtoit fame de Henri fils du prince, & fu fait pape maiſtre Gui de S. Gile en Provence.

De Clemente IV papa.

CLEMENT pape ne de S. Gille en Provence fuſt eſtrait de chevalier & de bonnes gens, & eſtoit grant clerc en droit, & eſtoit bon avocat le meillor de ſa terre, & avoit renom d'eſtre loiaus hons, ce que n'avient pas ſouvent des gens de ſon meſtier. Il ot fame eſpouſee de laquelle il ot deus filles. Apres la mort de ſa fame ſe fiſt come clerc, & fu entor le roi Lois de France, & de la fu eveſque du Pui, puis fut archeveſque de Nerbone, & de la fut apelé a eſtre cardinaus de Rome, apres fu envoié legat en Angleterre, por faire la pes de la guerre qui eſtoit entre le roi & ſes barons, tant com il fu la morut le pape Urban, & fu eſlu a pape, & fu apelé CLEMENT. Il accompli ce que pape Urban avoit commencié. Car en ſon tans vint le roi Charles a Rome, car ſes gens de la terre La-

Carolus Andegavenſis [illegible]

vanant fait ſenator de Rome, il le fiſt coroner a Rome par [illegible] que [illegible] d'A[illegible] du roiaume de Ceſile & [illegible] ſa fame, & li fu baillie la [illegible] de l'egliſe contre tous homes. En [illegible] le roi Charles en Puille, & ſe combatit contre le roi Mainfroi & le deſconfit & occiſt en champ, & gaagna la terre de Puille & de Ceſile, & la tint. En celui tans por apres Conradin d'Alemaigne fiz de l'autre Corrat, & par l'atrait des Pulains & des Romains qui s'eſtoient reveles contre le roi Charles par l'amoneſtement de Dam Henri de Caſtele, qu'il avoit fait ſenator de Rome contre le roi Charles, par l'atrait de ceus & de pluſors autres, vint cis Corradins en la terre de Puille avec mult grant gent & ſe combatit au roi Charles, & en la fin fu il deconfis, & ſes gens furent que mors que pris pre que tuit, & il meeſmes en la parfin fu pris, & ot la teſte tranchée, & pluſors autres hauts homes en pou de tans. Apres prist a pape Climent une maladie dont il morut, de quoi ce fu grant damage car il eſtoit mult preudom & de bone vie. Apres lui ceſſa li ſiege plus de trois ans por la diſcorde qui eſtoit entre les cardenaus, qui ne ſe pooient acorder de faire pape. Mes à la parfin eſlurent un ſage clerc prodome & de bone vie, qui eſtoit ne de Plaiſance en Lombardie, & eſtoit apelés ſire Tyaude. Il eſtoit arcediacre de Liege, & alors eſtoit en pelerinage outre mer, avec monſeignor Odoart, & la manda querre [illegible] le roi à [illegible] d'Otembre & li meſſages qui alerent querre furent frere Eſtienne de Siſſi frere du Temple & commanderes de Puille, & ſire Fouques de Laaaz un chevalier grant baron de Provence qui eſtoit avec le roi Charles en Puille, & vint de par lui & des notaires de la cort de Rome, & parti d'Acre [illegible] galie [illegible] de la feſte Saint Martin en yver, & s'en ala de terre en terre por l'iver. Le roi de Caſtele deſconfiſt le roi de Granat entre Cordube & Sebile, & occiſt trois milles Sarrazins a cheval & mult d'autres a pied, & vint en Acre Olivier de Termes.

Obitus Clementis papæ, electio Gregorii X.

8 Au tans de [illegible] Bondocdars ſoudan de Babilone aſſega le chaſtel d'Arſur, que li Oſpital tenoit a [illegible] jors de Mars, & le prist par force d'engins & de mine le [illegible] jor d'Avril, & furent pris dedens chevaliers de religion & du ſiecle & ſerjans d'armes [illegible] Et fu veu en Acre un ſigne [illegible] come eſpee du lonc d'une lance & large d'une lune, qui vint devers Orient, & ſe tint par ſemblant [illegible] compaignie de ſainte Crois. Henri [illegible] Lemouſin fils Henri le prince, qui eſtoit baillis de Chipre, vint por ſecorre Acre o bele eſtore de galies & de veſſiaus, & ot avec lui c & xxx chevaliers & ſerjans à cheval. Sire Simon de Montfort qui eſtoit conte de Lenceſtre, & avoit la ſeror du roi d'Angleterre a fame, por haça tant entre lui [illegible] roi d'Angleterre, qu'il prist le roi & ſon frere le conte Richart, qui eſtoit apeles roi d'Alemaigne, & Odoart ſon fiz [illegible] Odoart eſchapa de la priſon, & ſe [illegible] à ſes homes, & ſe combati contre Simon de Montfort & le deſconfit & furent adonc occis le dit Simon & ſon fiz ainſne, & mult des autres de ſa partie. Apres occiſtrent le conte de Ferrieres & le [illegible] d'Amiens & bien quatre mil les chevaliers.

Bendocdar [illegible] Arſur.

De Carolo Andegavenſi [illegible]

9 Charles fu fiz le roi Loeis de France, & eſtoit le mainſne de ſes fiz. Cil eſpouſa la fille le conte de Provence, de par qui il ot la conte[illegible]. Il eſtoit [illegible] d'Anjou avant qu'il euſt cele conte. Mult eſtoit ſage hons & chevalereus, [illegible] Il emprist a maintenir la conteſſe de Flandres contre Johan ſon fiz ſire Johan d'Avenes, dont il fu mult grant guerre, & mult de gens en furent mors & deſtruis [illegible] la ditte [illegible] de Vienne [illegible] mes a la parfin li dona l'apoſtoile le roiaume de Puille & de Ceſile, ſe il le poeit conquerre, par convenances qui furent faites entre eaus. Porquoi il fiſt armer galies a Marſeille, & monta ſor mer [illegible] en ala en Piſe, ou il fu reçu mult honorablement, & de la s'en ala à Rome, dont il eſtoit ſenator, & atendi tant que ſa fame, qui venoit avec mult grant gent d'armes, fuſt la venue. Quant elle fu à Rome, il fu corone a roi de Ceſile & ſa fame à roine par le commandement du pape, par la main du cardinal qui avoit nom ſire Raoul Groſparme. Apres ce qu'il ot porta corone, aſſembla il tout les gens d'armes qu'il pout avoir, & s'en entra en Puille, & prist de ſa venue S. Germain, [illegible], & pluſors autres terres, & il entendit novelle que le roi Mainfroi eſtoit à Bonivent avec toutes ſes gens d'armes, dont le roi l'ala a encontre, & ſe combati a lui & le deſconfit en champ, & fu le roi Mainfroi mort en la place por quoi li roi Charles ot toute la terre, & prist la fame du roi Mainfroi & ſes enfans & tout ſon treſor [illegible] tans laiſſe, une partie des contes & des barons de la terre ſe revelerent contre Mainfroi, & ſe tindrent avec le roi Charles & puis apres la [illegible] traitor ſe revelerent contre le roi Charles, par quoi il furent puis deſtruis par la main meeſmes du roi Charles, dont Henri de Caſtel [illegible] apres la valour de Thunes, ou il eſtoit, au roi Charles, & demora avec lui grant piece, & puis s'en parti par courous, & s'en ala à Rome. La fu fait ſenator, & fiſt reveler la terre contre le roi, & [illegible] les Pulains de guerre contre lui. En cele ſaiſon morut la fame qui fu fille le conte de Provence. Et li Pulains avec les Romains par l'atrait du conte Gauvain & d'aucuns autres firent venir Conradin d'Alemaigne, qui fu vaincu, ſi com vos avez oï deſſus. Et

li Sarrazins s'estoient revelez & grant partie de la terre de Puille & de Cesile. Avec Corradin furent pris li fis du Duc d'Osteriche, & Dan Henri de Castele, & li cuens Gerart de Pise, & le cuens Galvan & ses fis. Et à tous ces fist le roi Charles trancher les testes par jugement & par le jugement de la terre de Naples sur la marine en sa presence meismes, fors à Dam Henri de Castele. Mes à cestui pardona il la mort, porce qu'il estoit ses parens; mes il le fist tenir en tele ville, qu'il ama miex la mort que cele vie qu'il tenoit. En cele saison espousa le roi Charles la fille du comte de Nevers, niece le duc de Bourgoigne. Apres li Sarrazin de Nuchieres virent qu'il ne porroient durer, & qu'il n'atendoient secors de nule partie: il rendirent lor terre, & vindrent en la merci du roi Charles, & puis fu toute la terre en pais.

10. Vous devez savoir que Manfroi fu fil de l'empereor Federic, & qu'il l'engendra à une grant dame de Lombardie ... le prince de Tharente. & espousa la fille d'un grant seignor de Grece qui avoit nom Nichaise. Il fu mult bele persone & sage & cortois & mult labouroit por astronomie & tous les tes en sanoit, mult estoit mauvais. Il fist empoisoner si com l'en dit, le roi Conrart & le roi Henri son frere, qui estoit deux hoir de Jerusal. Apres lor mort fist corre novele, que Corradin le fis de Conrart estoit mort, & fist venir messagers afaitiez, qui disoient vraiement qu'il avoient esté à la mort Corradin, & afermerent par serement & par faus lettres, que Corradin avoit laissié en son testament à Manfroi le royaume de Cesile & la terre de Puille & qu'il en avoit fait son hoir. Apres ces noveles se fist Manfroi coroner à roi, & tint toute la terre. & mult se traveilla de soi accorder à l'eglise, mes ne li pout onques accorder. A la parfin se mist de tout en tout encontre l'eglise, & li fist tous les maus & tous les ennuis qu'il porent; & tous ceus qui estoient mis de l'eglise il les reçut & honoroit, & tenoit pres de lui Sarrazins mout de Sarrazins, & lor donoit grant presens & soudees. Mes à la parfin l'eglise qui plus ne pout souffrir sa desloiauté, dona la terre au roi Charles, qui le desconfit si com vos avés oï ça dessus. Ainsi fina Manfroi mauvaisement sa vie, qui mal avoit commencie. Et ... que la gregnor partie de ses barons le faillirent & abandonnerent le champ, & grant partie se tournerent contre lui. Especiaument ceus qu'il avoit mis en avant & qu'il avoit enrichis & de menus fais. Mes c'est l'usage & la costume de sa terre, car tuit cil de la terre faillent au besoing & chascun jors voudroient avoir novel seignor.

11. A mccLXIX vindrent en Acre li cuens de Nevers & Erart de Valeri & Erart de Marrueil & bien 4. chevaliers.

A mccLXVIII vint devant Acre Bondocdar li soudan de Babiloine le secont jor de Joing, & fu devant la cité et tors, puis ala assegier le Saphet, & le prist à xxii jors de Joignet, & ... les ... de ... & les devoit conduire sauves en Acre, par l'otroi de frere Leon le cantelier ... soudan les fist ... des convenances & les fist tous occire fors le chastel ... & frere Leon le ... . Apres ce entra li soudan en Hermenie par force a tout son ost, & occist Thoros le fis du roi d'Hermenie, & prist Livon son autre fils, & prist & occist mult grant peuple d'Ermenie, por l'achaison de ce que lor roi estoit alé as Tartars. & morut en Acre li cuens de Nevers el mois d'Aoust. En ce mois vint en Acre Henri de Lusignen baile de Chipre à belle compaignie de gens d'armes. & firent une chevauchie avec le Temple & l'Ospital & les Alemans & les François chevaliers avec mult d'autres gens à pié & à cheval envers Tabarie. Les ... en la terre & li Tur de Saphet s'embuschierent au Carrobier pres du plain d'Acre, & par convoitise du gaaing estoit la premiere garde de nos loin une lieue loing des autres, par quoi li Tur se ferirent sur eus, & les desconfirent laidement. Les Hospitaliers & les Alemans & la compaignie des chevaliers monseignor Geofroi de Sergines & mult d'autres bien cinq cens & plus, qu'à pié qu'à cheval, de quoi mult furent eschapes ... mes li ... des Cosiaus les occistrent la nuit qu'il vindrent querre lor armures & lor robes. En ce tans morut Johan d'Ibelin cuens de Jaffe el mois de Levier, & Lounes arcevesque de Cesaire el mois de Janvier, & li arcevesque de Sur fu mandé outre mer.

12. A mccLXX Bondocdar soudan de Babiloine vint devant Acre o tout son ost le secont jor de Mai, que parurent les banieres du Temple & de l'Ospital, por quoi il fu ... les menues gens qui estoient de fors por gaaignier, & corurent jusque devant la ville, & occist derriere le Thoron des ... gens qui à ... pensés cinq cens & plus, dont il ... qui n'eust trait le ... des cors, & furent escorchiees les piaus des testes jusques les oreilles. Landemain se retrait au Saphet & à xxv jors de Mai revint devant Acre & fist abatre les ... & les tors des jardins, & fist taillier les arbres & les jardins & les vignes qui estoient defors les murs d'Acre. Au mois d'Aoust Luquet de Grimaut ... galies des Genevois prist le port d'Acre, & ardirent ... deux neves des Pisans & firent mult de lor volenté par xii jors. Mes xxviii galies des Veniciens soupristrent une partie des galies des Genevois, qu'i ... & retindrent cinq galies avec lor chiourmes, & assez en i ot que mort que pris, & morut Henri sire du roiaume de Chipre en Novembre, & fu coroné à roi Huguet

de Lusignen le jor de Noel par la main A Guillaume patriarche de Jerusalem, qui estoit là ale por visiter les eglises & le roiaume de Chipre. En ce tans se croisa l'on roi de France & cil de Navarre & ses enfans, & mult d'autres contes & barons de France & d'Engleterre & d'Alemaigne por le secors de la sainte terre.

[illegible]

13. U mois de Mars à [illegible] jors du mois morut li pape Clement le quart, & Charles le roi de Cesile desconfit Corradin o tot son ost. Bendocdar soudan de Babylone prist Jaffe à [illegible] jors de Mars par traison & sor trives, & occist mult de menue gent, & B laissa aler les autres o toutes lors choses en Acre, & lor dona conduit, & prist la tere de S. Jorge, & fist ardoir le cors de sainte Cristine, que l'evesque Johan de Troies avoit laissie à Jaffe, & d'iluec ala à Beaufort & le prist des Templiers par force à [illegible] jors d'Avril, & apres ala en Antioche & la prist sans nulle defense à [illegible] jor de Mai, & furent occis dedens la cité puis que ele fu prise [illegible] milles persones ou plus, & furent pris homes & fames & enfans que de secle que de religion plus de cent mille, & li Templiers abandonnerent lor chastiaus o Gaston & No- C che de Rusol, & la terre de Port Bonnel à l'entrée d'Ermenie, & fu delivre Livons fils du roi d'Ermenie de la prison du soudan par eschange de Sangor parent du soudan que li Tartars avoient pris, & morut Henri arcevesque de Nazareth, & fu fait evesque de Saint Abraham frere Garnier de l'ordre des Preschears, & fu fait connestable & baillis du roiaume de Jerusalem Balian d'Ibelin qui fu sire d'Arsur.

14. A [illegible] fu un grant crole en Hermenie, que fondi un chastiaus & trois abbaies d'Ermins, & bien [illegible] casaus, & mo- D rut Gorfrois de Sargines à [illegible] jors d'Avril. En ce tans à [illegible] jor d'Aoust prist le roi Charles Nochieres des Sarrasins, & à [illegible] jors de Septembre fu coroné à roi de Jerusalem Hugues de Lusignen roi de Chipre en la cité de Sur. En cel tans fu chierté en Surie de toutes choses, & monta li fourmens à [illegible] besans & demi. En cel an dut passer le roi d'Arragon en Surie, & mut à tot son mer il & ses ost, & quant vint au quart jor une fortune grant le prist & rompi sa nave, & quant il vit ce, il s'en retorna arriere au port o tout E autres deux naves, & toute l'autre navie vint en Acre, & si dui enfans bastars, car il cuidoient que le roi venist, & il estoit retornés, ne onques puis ne vout monter sor mer por la paor qu'il out de la fortune, & por la amor de sa mie dame Berangiere, dont ce fu à lui grant honte & grant reprochier. Et le mercredi devant Noel Robert de Cresequas & Olivier de Termes & li sire de Pas & bien deux cens chevaliers estoient ales en enbuschement fors d'Acre une lieue, si vint li ost du soudan qui les sorprist, & furent lor gent desconfit, car il ne cuidoient pas qu'il fussent si pres, & li nostre les recevrent mult bien, mes tant i sorvint de Sarrasins, que nos gens ne les porent soustenir, & dit l'on que le soudan i fu present à tout mil homes à cheval, & fu là occis Robert de Cresequas, & le frere Olivier de Termes, & autres que chevaliers que serjans bien deux cens, & des Sarrasins i out bien autant ou plus de mors. Donc la chevalerie d'Acre & li Temple & li Ospitaus & li Alemans & li enfans du roi d'Arragon virent la bataille devant eus, & vodrent aler rescorre ceus que se combatoient, mes Pierre Terrans le fils le roi d'Arragon les desconseilla, & dist que se, son pere & ses freres estoient en la bataille, ne conseilloit il mie que toute la Crestienté se meïst en tel peril por deux persones, car il estoient trop grant gent de Sarrasins.

15. L'an apres qui estoit de [illegible] vindrent en Acre [illegible] conquerans avec cinq cens Frisons que vindrent de Thunes du grant ost du roi de France. En cel tans ot grant pierre de barons en Acre, & gesta le grant chetrel qui avoit esté, & sachez que mult estoient bonnes gens & catholiques. En cel an morut en Acre Guillaume patriarche de Jerusalem à [illegible] jor d'Avril. Adonc vint le roi de France à Aiguemorte o les trois enfans & son frere, le conte de Poitiers, & grant partie de son barnage, & demora en la Provence por attendre son ost & sa baronie, & au secont jor de Juignet mut à tot son ost, & prist port en Sardaigne à Calare, & de là mut tantost & ala vers Thunes & prist Carthage, & morut Johan Tristan son fils devant Thunes, apres lui morut le legat, puis morut le bon roi de France, puis le roi de Navarre, & tant d'autres contes & barons & chevaliers, & tant d'autre pueple que ce fu merveille. Apres la mort du roi de France vint le roi Charles en l'ost, & fist parler de la pes & fu faite, dont il & li autres barons recevrent mult grant avoir du roi de Thunes, & s'en retornerent à Trapes. En lor retor dedens le port encontre furent brisées plus de [illegible] naves, & fu perdu l'avoir & la gent & li cheval qui estoient dedens, & morut la fame de sire Philippe qui s'en alot en France, & morut la roine de Navarre à Ain en Provence au retor de Thunes.

16. A [illegible] fu murdris sire Henri d'Alemaigne, fils le roi Richart d'Alemaigne à Viterbe dedens le moustier, quant l'en chantoit la messe, par les enfans Simon de Montfort, sire Gui & sire Simon. Apres ce fut s'en passé meïsmes Oduart fils le roi d'Engleterre en Surie avec grant gent, & prist le soudan de Babylone le Crac de l'Ospital, & la tor de Chastel-blanc, & Gebelacar qui estoit du prince, & fist trives au conte de Triples, & prist Monfort des Alemans & Tabacs, & d'iqui s'en vint devant Acre, & prist la fame-

dan un chastel du Val de la montagne. & herbergerent xxv galies des Sarrazins en Chypre à Limeçon, & furent que pou que mors bien trois milles Sarrazins. & vint le roi de Chypre en Acre por secours. & morut le conte de Poitiers qui avoit grant piece gut malade à Palerme après la retornee de Thunes. Si come il s'en aloit en son pais, acoucha malade à Alixandre une cite pres de Genes, & sa mort donne se grant damage à la terre deça mer. Un pou après morut la contesse sa fame qui aloit en France, dont il demora grant tresor au roi Felippe de France, & la conté de Toulouse & de Poitiers & plusors autres qu'il tenoit. Et vint en Acre mesire Hermant frere monseignor Odouart à pou de compagnie. & fu coronné mesire Felippe à roi de France. En ce point descendit Paleologues l'empereor des Grecs entre de Negrepont par mer avec galies qu'il avoit armees. & prist tout le plus de gens de l'isle & des chevaliers, & prist un chastel en l'isle de Negrepont. & fu esleu à pape de Rome mestre Tedalt un archediacre, ne de Plaisance. & retornerent en Acre les messages que mestre Odouart & sa Crestiens avoient envoiés à Tartars por querre secors. & furent si bien la besoigne qu'il amenerent les Tartars, & corurent toute la terre d'Antioche & de Halape, de Haman, & de la Chamele jusques à Cesaire la grant. & tuerent ce qu'il trouverent de Sarrazins. & de la s'en retornerent es marés qui sont à l'entree de Turquie à tout grant gaaing d'esclas & grant bestiail, & la se herbergerent por reposer après les grans travaux qu'il avoient soufferts du grant chemin qu'il avoient fait. & por l'herbage, & por la grant plente des eaus qu'il trouverent en la terre por le grant bestiail qu'il menoient. En cele saison meismes à xii jors de Juignet sire Odouart & sa gent, & ceus d'Acre alerent lors à Saint Jorge, & li Angleis morurent de chaud & de soif par le chemin, & mengerent tant de fruis & de raisins & de miel, qu'il cheoient tantost mors. Et à xxiii jors de Novembre sire Odouart & ses freres & le roi de Chypre & li Templiers & li Hospitaliers & li Alemans & tout li Chaperon, & tout li pelerin & toute la chevalerie à pié chevaucherent la terre de Cacon por brisier la tor de Quaquon. Et quant il furent là venus, il trouverent plusiors herberges de Turquemans qui là estoient herbergiés, & ne savoient riens de lor venue. Por quoi il prisdrent lor herberges & tuerent bien mille personnes, & gaaignerent bien cinc mille bestes & s'en retornerent sains & saufs en Acre à pou de perte. Mes toute voies por le grant gaaing qu'il trouverent devant la tor de Quaquon qu'il ne la preisrent. & en furent mains prodomes des Sarrazins. & le soudan meismes le dist as messages du roi Charles, qui lui estoit venu por traiter les trives entre lui & la Crestienté, que puisque tant de gent avoient fait à prendre une maison, il n'estoit pas semblant qu'il deussent conquerre tele terre com est le roiaume de Jerusalem.

1272. Au mois de xxii jors d'Avril fu faite la trive dou roi de Jerusalem & de Chypre, Hugues de Lesignan & du soudan Bendocdar. & il avoient en la trive que le plain d'Acre seroit plus & le chemin de Nazareth. & en Mars en ala sire Hermant frere sire Odouart, & à dis & oit jors de Juing un Hassasin navra sire Odouart en sa chambre. A xxii jors d'Aoust passa outre mer en son sire Guillaume de Valence oncle sire Odouart. & à xxii jors de Septembre s'en repassa outre mer messire Odouart. & à xviii jors d'Octembre arriva en Acre frere Thomas de l'ordre des freres Preicheors patriarche de Jerusalem, & legat de sainte Iglise, & evesque d'Acre. En cel an meismes su fait arcevesque de Sur frere Bonacors de l'ordre des Preicheors & freres de Gloire. & se maria la dame de Baruth à sire Hemmont l'Estrange. En cele saison sordi discorde entre le roi de Chypre & ses homes por le service que le roi lor demandoit hors de l'isle de Chypre, qu'il ne li cuidoient pas devoir. Et le patriarche en sa venue mut à demorer de l'Iglise cinq cens homes, que à pié que à cheval. Si morut frere Johan de Saint Morien de l'ordre des Preicheors arcevesque de Sur, & su fait arcevesque en son lieu frere Bonacors de Gloire, si comme j'ai dit dessus.

1273. Hayton roi d'Ermenie morut, & fu roi Livons son fis, & coronné à son maniere. Si morut le duc de Borgoigne. & le duc après lui son fis Robert sans terre, qui espousa la suer le roi Felippe de France. Adont furent changés en lui li usage de Borgoigne. Car il tenoit les anciens usages, & ... du conte de Nevers qui estoit l'ainsné fils le duc, devoient avoir la duchie de Borgoigne, & alerent li maistre du Temple & le mareschal de l'Ospital & le commandeor des Alemans & sire Johan de Grelli & plusors autres en Chypre por concorder le roi & les barons. & tant s'en firent qu'il s'acorderent, & su fait seneschal du roiaume de Jerusalem sire Johan de Grelli, & mareschaus Guillaume de Canet, & sire Ospert de Tor... & connestable Johan d'Ibelin seneschal d'Arsur.

1273. En l'an de MCCLXXIII à viii jors d'Avril vint Oliviers de Termes en Acre avec xxv homes à cheval & c arbalestriers à por as demorer le roi de France. Et morut frere Thomas Berart maistre du Temple le jor de la Notre Dame de Mars & su fait maistre à xiii jors de May frere Guillaume de Biaujeu, qui estoit outre mer commandeor du Temple en Puille. & alerent por lui querre frere Guillaume de Ponçon qui avoit tenu leu de maistre, & frere Bertran de Fox & frere Gaudier du sait commandeor gran-

tenant

Trives entre le roi de Chypre & de Jerusalem & le soudan Bendocdar.

Roge Livon roi d'Ermenie & duc de Borgoigne morts.

Guillaume de Biaujeu maistre du Temple.

tenant lieu de maistre, & fu fait concorde dou roi de Chipre & de ses barons, que il devoient servir hors dou royaume de Chipre là ou il li plairoit, u royaume de Jerusalem, ou autre part deçà mer, IV mois de l'an, & là proprement ou il seroit ou son fil le roi. & alerent au concile de Lion por sire Hugues de Lezignen roi de Chipre & por Crestienté de sa mer messages l'arcevesque de Sur, l'evesque de Jaffe, Johan de Grelly seneschal du royaume, & frere Guillaume de Corcelles, frere de l'Ospital, & Jacques Vidal, & Enguerrant de Jorni. & aucuns d'eus alerent procureurs por le roi de Chipre encontre damoiselle Marie, qui chalangoit & demandoit à la cort de Rome le royaume de Jerusalem come son heritage. & morut Leonart evesque de Tabarie, & fu fait evesque en son lieu Guillaume de Salonique arcediacre de S. Jorge de Lidde.

19. Le roi Phelippe de France esposa la seror le duc de Brabant. & vint en Acre le baill des Venitiens P. Gen. & ne sofrit que Johan de Montfort, qui s'apeloit sire de Sur, demorast en Acre ou il estoit venu. Car il lor tenoit tort de la raison qu'il avoient à Sur, & les Genevois por eschiver la brigue s'en furent alez en Nazareth, & de là s'en alast à Sur sans entrer en Acre à cele fois. Et vint en Acre sire Oudes de Sancy avec quatre cens arbalestriers as deniers le roi de France & de l'eglise, & puis vint sire Pierre Damanes avec trois cens arbalestriers en cele meismes maniere.

Concilium Lugdunense.

20. A [illegible] fu fait li concile de Lion sur le Rosne par pape Gregoire le disme. & furent depuis [illegible] l'evesque du Liege & l'evesque de Rodes. & furent reconciliez li Grecs & jurerent d'estre obeïssans à l'eglise de Rome, & prouverent les articles de la foi desquels il estoient en doute, & les consentirent, & [illegible] estre vrais. & fu le conte Raoul de [illegible] esleus à roi d'Alemagne & à empereur & confermez par l'eglise, & reçut la corone du royaume d'Alemagne, mes de l'empire ne fu pas coronez, porce que li pape morut avant qu'il peust venir à Rome. A ce concile furent faites moult bons ordenemens por le secors de la sainte terre si com vous orrez après. Et vint le roi de Castelle à Beaucaire à pou de compaignie por parler au pape por aucune raison que il cuidoit avoir en l'empire d'Alemagne com cil qui en avoit esté eslu par les pers d'Alemagne & grant avoir i avoit despendu, mes il n'esploita rien de sa besoigne, car le pape soustenoit la partie dou conte Raoul, & s'en retorna en Castelle sans rien faire. Au concile furent fait cardinaus frere Pierre de Tharentaise arcevesque de Lyon sur le Rosne & l'arcevesque d'Ais en Provence & frere Bonaventure le grant maistre des freres Menors & maistre Pierre le Espaignol. Et fu fait arcevesque de Lion Aymars de Roussillon, & fu faite la pes des chanoines & des borjois du Lion, qui longuement avoient guerroiez ensemble, & l'abbé de Savegny frere Guillaume de Roussillon fu fait evesque de Valence & de Die, & il demora abbé de Savegny. & morut Beumont prince d'Antioche & conte de Triple à XI jors de Mars, & fu fait prince Beumont son fil, qui ala en la Hermenie por estre chevalier de la main du roi d'Hermenie son oncle, par le conseil de la princesse sa mere, & de Bertelemieu evesque de Tortouse, qui gouvernoit tout son fait porce qu'il estoit menor d'age. Et morut Olivier de Termes à XII jors d'Aoust. Adonc morut le roi Henri d'Engleterre, & messire Odouart son fil fu coroné à roi. & fu fait evesque de [illegible] de Romers, qui estoit baillis du patriarche & deans de cele meismes eglise de [illegible], & morut Guillaume de Salonique evesque de Tabarie, & fu fait en son lieu Guillaume li Velus chantre de S. Jorge de Lidde & chancelier d'Ermenie.

[illegible]

21. A [illegible] jors de May [illegible] Bondocdard soudan de Babiloine, qui s'apelloit Melec [illegible], il corut le plain d'Ermenie & mist à l'espée quant qu'il trova, & fu le nombre des morts si come l'en dit, plus de deux cens mille persones, & en mena pris que garces que garçons [illegible] & plus & [illegible] que chevaus [illegible] que autres grosses bestes & menues plus de quatre cens mille. & le roi se retrait es montaignes avec les gens armées qu'il avoit, & les gens qui estoient assis en Hermenie cil qui orent loisir se recuillirent en mer, & grant partie de marcheans & d'autres gens qui estoient eschapez des Sarrasins & s'en vindrent par mer [illegible] des corsaires defendeors. Et vint en Acre de par le roi de France sire Guillaume de Roussillon, & amena cent homes à cheval, c'est assavoir XL chevaliers, & LX sergens à cheval & CCCC arbalestriers à pié as deniers de l'eglise. Et morut à Triple frere [illegible] de l'ordre de la Trinité qui avoit esté sire de [illegible] & frere du Temple. & morut le roi d'Arragon dan James, & fu fait roi d'Arragon & conte de Barcelone li ainsnez dan Pierres, son ainné fil, & dan James l'autre fil fu fait roi de Mayorgues & sire de Monpellier. Le roi de Chipre après la mort du prince son cousin germain vint à Triple avec grant compaignie & bele de gens d'armes por conseiller & aidier l'enfant le fil du prince qui estoit menor d'age. mes li evesque de Tortouse qui estoit venu avant & avoit ja pris la cure de l'enfant par l'otrai de la princesse sa mere, destorba le roi que il ne pout acomplir ce porquoi il estoit venu, & par ce parti de Triple & vint en Acre.

[illegible]

22. Frere Guillaume de Beaujeu maistre du Temple, qui avoit esté au concile de Lion, vint en Acre le jor de la feste Michel.

Grant multitude de Sarrazins de Barbarie A paſſerent en Eſpaigne, & deſconfirent & ocirent grant quantité de chevaliers & d'autres gens d'armes. La fu ocis l'arcevesque de Tolede, qui eſtoit frere du roi d'Arragon & de la roine de Caſtelle, & pluſors autres vaillans chevaliers, & mult d'autres gens. Et puis furent li Sarrazins deſconfis par les gens d'Eſpaigne & chaciez hors du païs, & vindrent en Arragon & deſconfirent le roi d'Arragon, & prıſtrent mult de priſoniers & tuerent mult de gens, & priſtrent chaſtiaus & villes. La fu pris li commandeor du Temple, & pluſors autres que de religion que du ſiecle & d'autre pueple grant quantité. Apres raſſembla le roi d'Arragon grant gens d'armes, & deſconfi les Sarrazins & recouvra grant partie des chaſtiaus & de la terre qu'il avoit perdue, & fu deſtruit li commanderie du Temple d'Arragon & pluſors autres priſoniers qui avoient eſte pris devant. Et cele ſaiſon mut contens a Triple entre les chevaliers & les gens de la cité, por ce que li Romains qui avoient mis le prince de la cité au tans de l'autre prince avoient mout fait de deſplaiſir & d'ennuis as chevaliers de la terre, & furent Johan Pierre & de ſi autres Romains avec lui, & por ce que l'eveſque de Triple maintenoit les Romains, come cil qui eſtoient nez de Rome des perres, & ourent le prince, & l'eveſque de Tortouſe, qui avoit le prince & tout le fait de Triple en ſa main, maintenoit les chevaliers de la terre, par quoi fu grant haine & grant envie entre ces deus eveſques, qui fu racine & commencement de la grant guerre qui fu puis entre le prince & le Tempe, & dont mult de maus avindrent, ſi com vous orrez apres. Et a tant de Gibelet, por ce qu'il fu pris a l'eveſque de Triple par l'atrait du temple, en qui garde l'eveſque de Triple eſtoit & lui & ces choſes eſtoit en la main du prince, par le porchas de l'eveſque de Tortouſe, dont la guerre eſforça, & mult de gens en furent damagiez & deſtruis. En ce tans fut Amaurì de Monfort, & le conte Simon de Monfort par qui mut la guerre d'Engleterre, menoit une ſoue ſeror en Gales, por marier la au prince de Gales, & furent de tans le menent en la terre de monſeignor Odouart roi d'Engleterre, & furent priſt & rendu au roi d'Engleterre, qui eſtoit lor couſin germain. & par cele achaiſon & pluſors autres fu grant guerre entre le prince de Gales & le roi d'Engleterre.

23. Le roi Henri de Navarre & conte Champaigne morut, qui avoit eſte roi apres la mort le roi Tiebaut ſon frere, qui mourut au retour de Thunes ſans oir de cors venu avec ſa deſſus. De ceſtui Henri, qui avoit la ſerur le conte d'Artois por fame, demoura une fille petite qui fut octroiee por mariage, par diſpenſation de la cort de Rome, au fil le roi Phelippe de France qui eſtoit ſon couſin remué de germain, & par cele raiſon vint le roiaume de Navarre & la conté de Champaigne en la main du roi de France, de quoi il enuia mult au roi de Caſtelle, car il ne vouloit pas ſi pres eſtre de la ſeignorie de la couronne de France, & ce fu mult grant achaiſon de la guerre qui s'eſmut entre les deus rois. Apres fu mariée la fame dudit roi Henri de Navarre a ſire Hemont frere de meſſire Edouart roi d'Engleterre, & il lui mit la conté de Champaigne a tenir por le douaire de ſa dame, tant que la fille qui eſtoit hoir fuſt mariée & fuſt d'aage. En cele méme anee dan Ferrant le ainzné fils le roi de Caſtele, qui avoit eſpouſee dame Blanche la fille le roi Loïs de France, & fu fait cel mariage par tel convenant, que s'il avoient enfans enſemble, qu'il devroient avoir le roiaume de Caſtelle ſans contredit, en quele maniere que il aveniſt, ou que li rois morut avant de dan Ferrant, ou dan Ferrant avant du roi. Et ce jura le roi & la roine & la plus grant partie des barons de Caſtelle, & par ceſt mariage fu faite concorde du roi de France & de cel roi de Caſtele, de tore qui eſtoit entr'eus. Car le roi de France chalengeoit & demandoit por lui le roiaume de Caſtele, qui li eſtoit eſcheus de par dame Blanche ſa mere, qui eſtoit droit hoir du roiaume de Caſtele & fille le roi.

24. Dame Blanche ot deus fils de ſon baron. Si fu mult eſgaree apres ſa mort, come cele qui eſtoit en terre eſtrange, & li roi de Caſtele ne li eſt ne pas de ſi bonne compaignie come il deuſt. Et por ce porchaça tant envers ſon frere le roi Phelippe de France, qu'il la demanda querre, & l'en fiſt venir en France, mes le roi de Caſtelle ne ſuffri pas que ele enmenaſt ſes enfans. Por ce graut tans apres la roine de Caſtele, qui ne ſe tenoit pas a bien paiee du ſon baron, & qui doutoit que ſes enfans ne feiſſent mauvais & qui voloit ſauver ſon ſeremens, en ala en Cathelogne por l'atrait du roi d'Arragon ſon frere, & mena avec lui les deus enfans de dame Blanche. & de la furent mandes en France. Ainſi furent ſauvez li deus enfans & rendus a la mere.

25. Apres la mort dan Ferrant, ſe barons dame Blanche, dont dan Sanche li autres fils le roi de Caſtele par commandement du pere ſe ſaiſi d'une grant partie de ſa terre, & ſe miſt grant partie des barons por avoir le roiaume apres la mort du pere, contre le ſerement que li roi & ſi baron avoient fait, & por ce ſourdi guerre entre le roi de France & celui de Caſtele. Car le roi de France voloit garder la raiſon de ſes neveus, & voloit qu'il euſſent le roiaume de Caſtele apres la mort de lor aiel, come lor droit heritage, par les convenances deſſus dites, & le roi de Caſtele le contredisoit, & fiſt mettre en ſes ſes grant partie du roiaume de Navarre, qui eſtoit en la main le roi de France,

Regnum Navarrae devenit ad Gallos.

Blancha ... in Caſtella ...

Bellum inter Gallos & Caſtellanos.

porce que il eſtoit ſeriree de ſa terre. Mes le roi de France manda grant quantité de chevaliers & autres gens d'armes, & retournerent el roiaume de Navarre, & ſe tornerent devers le roi de France por maintenir la raiſon des enfans, & por ſauver lor ſerement. Après eſmut le roi de France por aler ſus le roi de Caſtele, & ala juſqu'à l'entrée de Gaſcoigne, & avoit en ſa compaignie, ſi com l'en diſoit, .xx. m. des homes à cheval, & gens à pié d'armes ſans nombre. Mes bonnes gens ſe miſtrent entre deus & firent triues entr'eus, par quoi le roi de France donna congié à ſes gens & s'en retorna en France.

De Gregorio X. papa.

36 Gregoires pape le diſimes, fu né de Plaiſance en Lombardie, gentilhome & de lignage des contes, & avoit non maiſtre Tedalz, chanoine eſtoit de Lion ſor le Rone, & arcediacre de Liege, bons hons & de bonne vie. Grant contens avoit à ſon eveſque du Liege, porce proprement qu'il ne menoit pas bonne vie, ne ne ſe tenoit pas come prelaz. Il eſtoit parti auſſi comme par contens de ſon eveſque & eſtoit alé en la ſainte terre por pelerinage, & eſtoit en Acre quant il fu eſleus. Par quoi il ſembla bien que cele eſlection fuſt ſans barat, & fu eſleus par commune acorde des cardinaus le jor de la feſte S. Gile le premier jor de Septembre. Frere Eſtienne de Siſſi frere du Temple & ſire Fouque de Pointmart chevaliers le vindrent querre en Acre de par les cardinaus & de par le roi Charles de Sezile. Grant joie fu faite en Acre de cele eſlection; car les gens de la terre avoient grant eſperance, que il, com cil qui avoit veu la deſtrece ou il eſtoit, mettroit grant conſeil à la delivrance de la terre. Il prist congié à toutes les bonnes gens de la terre, & monta ſor mer en galies as octave de la ſaint Martin, & arriva à Brandis le jor de l'an neuf. La fu receu à grant feſte du roi Charles & d'une partie des cardinaus qui atendoient la ſa venue, & de là s'en ala à Rome où il fu ordenés & ſacrés. Il ſavoit bien le povre eſtat où il avoit laiſſie la ſainte terre, & por ce qu'il ſavoit bien qu'il ne porroit pas à Rome ſi bien acomplir ſon propoſement, com il feroit outre les mons, ne ne porroit ſi bien avoir conſeil des rois ne des princes des terre, ne ſi grant plenté de prelas, il ordena ſon ſait & s'en ala au Lion. La aſſembla concile general. En cele ſaiſon li vindrent grans meſſages d'Alemaigne, & li firent à ſavoir, que li ſait d'Alemaigne aloit malement, & proprement li fais de l'yglise par defaute de roi. Il lor donna congié d'eſlire. Cil s'en alerent en Alemaigne, & fu eſleus par commune volenté le cuens Raous d'Auſbor à roi d'Alemaigne & à empereor, & le conferma par le pape & corone à Ais la Chapele.

37 Après la mort du conte Richart de Cornouaille frere le roi d'Engleterre, qui avoit eſté roi d'Alemaigne, le roi Felipe de France vint au Lion avant le concile por avoir parlement au pape, & li rendi la conté de Veneſſin que ſi anceſſor avoient tenu grant tans de l'yglise. La tint le concile general, ou il ot v. c. & ccc. croces. La fu dan James le roi d'Aragon qui vint en eſperance d'eſtre coronés du pape, ſi com ſi anceſſor avoient eſté, mes il faillit. Si fiſt mult grant offre de ſon pooir au ſecors de la ſainte terre. A ce concile fu frere Guillaume de Beaujeu maiſtre du Temple, qui eſtoit en la terre d'outre mer, ſi com vous avés oï deſſus, quant il fu fait maiſtre. La furent meſſages de rois, de dus, de princes, & de grans barons & de prelas, qui ne porent aler en propres perſones. La furent li meſſage de Paleologues empereres des Grieus & de Coſtantinoble, & jurerent en l'ame de lor ſeignor d'etre obediant de cel jor en avant à l'yglise, & de croire tous les articles de la foy, ſi com l'yglise de Rome le commande, & regehirent les articles de la foi, dont il eſtoient en doute d'eſtre vrais, & por ce furent reconcilié à l'yglise & aſſous de la ſentence ou il avoient longuement demoré. La furent li meſſage de la ſainte terre, qui mult bien propoſerent le povre eſtat ou la ſainte terre eſtoit, & ſans faille ce concile avoit eſté aſſemblé proprement por ce, & mult bien euſſent ſait lor beſoigne ſi le pape fuſt veſcu. La fu ordené que li diſimes des yglises de Creſtienté fuſſent paié ſix ans au ſecors de la ſainte terre, & que chaſcun Creſtien donaſt chaſcun an premier denier de la monoie qui corroit en la terre ou il ſeroit por le ſecours de la ſainte terre, & qu'il euſt en chaſcune yglise une huche avec trois clés qui fuſſent gardees par trois prodomes, ou li deniers fuſſent mis. La furent condamnés li uſuriers, & fu defendu ſor paine d'eſcomuniement, que nus n'alaſt por marcheander, ne ne portaſt marchandiſe en terre des Sarrazins. A ce concile furent condannees & abatues toutes les povres religions, qui avoient eſté controvees & eſtablies puis le concile de Latran, par ainſi que il peuſſent demorer en lor religion.

Decimae bonorum eccleſiaſticorum per ſex annos ad Terrae ſanctae ſubſidium.

GLOSSARIUM VOCUM GALLICARUM exoticarum.

Abandonnement, hardiment.
Achaiſon, cauſe, raiſon, occaſion.
Acueiller, aliter.
Acoiſer, amoindre.
Acre, Accon, Ptolemaide.
Acreanter, promettre.
Aume, heaume, caſque.
Amenuiſer, diminuer.
Amoloier, molir, amolir.
Ançois, avant, auparavant. *Antequam.*

ab ainſcois, ainſi, *aliquando etiam* a*.*os ſi-gnifie auparavant.
Annuitier, ſe faire nuit.
Antain, oncle.
Antaine, tante.
Aourner, adorer.
Apoſtole, le pape.
Appareiller, ſe preparer.
Ardre, bruler
Ars, brulé.
Aſſener, conſigner, aſſurer.
Aſſene, conventionne.
Aſſeoir, aſſieger.
Atainement, querelle.
Atirer, traiter, compoſer, areſter.
Atirement, compoſition.
Aterner, préparer, environner
Avaler, deſcendre.
Auner ſes oſt, aſſembler, arranger ſon armée.
Avoyer, égarer.
Avoir, richeſſe, bien, faculte.
Avoutir, adultere.
Auques, plus, auſſi.
Autiers, autel.

Bander, en public.
Barat, tromperie.
Barbacane, defenſe, ou couverture de bois faite contre les ennemis.
Baron, mari.
Batan, grand courier.
Beer, tendre.
Bertauder, tondre irrégulierement.
Beſtiter, chaſſer
Bobancher,
Boivre, boire.
Bruerop,
Bouter, mettre.
Bruir, bruler.
Bruiſſier,
Cainire, cacher.
Caravanne, vox Turcica ſignificans qualia-cumque hominum agmina ſecuritatis cauſa ſe conjungentium in itineribus.
Carros, le grand etendart.
Cecile, Sicile
Celeement, ſecretement.
Chasne, chaſne.
Chalanger, repeter un heritage.
Chaloir, ſouper
Chatiax, châteaux.
Chatre, priſon.
Chevax, chevaux.
Chevetaine, capitaine.
Chevir, traiter, venir a bout, éviter.
Cil, ceux.
Clamer, appeller.
Coiment, tout doucement, ſans bruit.
Congier, congedier
Conroy, deſſein, un propos.
Conſuir, fraper.
Contens, diſpute, contention.
Convine, l'état des affaires.

A *Convenantalle*, convention, ce dont on convint.
Convoyer, accompagner.
Corredier, maiſtre d'hoſtel.
Covine, ſuite de perſonnes, queuë.
Covins, chariots à combatre, & armez.
Coulon, pigeon.
Couſt, dépenſe.
Creanter, promettre, aſſurer.
Creale, croyable.
Cuens, comte.
Cuider, penſer
B *Damage*, domage.
Dame Dieu, Seigneur Dieu.
Deen, doyen.
Deſconfir, défaire.
Deſconfiture, déroute.
Desbaitie, malade, languiſſant, fâché.
Departir, ſéparer.
Deſcroiſier, diſpenſer de la croiſade.
Deſevrer, ſeparer, rompre, annuler.
Deſregler, déconcerter.
Deſroi, déroute.
Deſtorber, troubler.
Dex, Dieu.
C *Diſtrent*, dirent.
Drecier, dreſſer.
Duel, deuil.
Dos, deux.
Durement, long-temps.
Embler, emporter
Embatir, p. 618 ne que laron ne ſi embatiſſent.
Emperreor, *emperere*, empereur.
Emperris, imperatrice.
Enceléez, inſerées, enclavées.
Enchauchier, chaſſer, donner la chaſſe.
Encher, prier, ſupplier
D *Encloſer*, enclore, enfermer, environner.
Encombrer, fermer, accabler.
Endementier, cependant, auparavant.
Enfes, enfant.
Enfouir, *enfoir*, enterrer.
Engigner, tromper
Engroiſſer, groſſir.
Ennuiter, ſe faire nuit.
Erre, chemin, tour, courſe.
Errer, courir.
Eſchargaitier, prendre du butin, *predari*, *manubias referre*
Eſchargaiter, faire la garde.
Eſcharrement,
E *Eſchauchier*, chaſſer.
Eſchelle, aile d'une armée.
Eſchiver, eſquiver, éviter.
Eſcicle, *Eſchiſſe*, ſorte de fortification.
Eſchierement,
Eſcopir, regarder, s'incliner.
Eſcot, portion.
Eſcont, caché.
Eſcrepe, étendart, *vexillum*.
Eſcre, inſtrument à fendre du bois.
Eſcrais, inſtrument à fendre des pierres.
Eſcient, à propos.

Eſmaié, ſurpris, étonné, ému.
Eſſiller, detruire, diſſiper.
Eſſoine, empeſchement, excuſe.
Eſtableteé, *ſans eſtableteé*, inconſtant.
Eſtache, un pieu, une ſouche, *ſtipes*.
Eſtoire, flotte, armée navale.
Eſtourmir, combattre.
Eſtrif, lutte.
Eſtriver, diſputer,
Eue, eau.
Eus, yeux.

Ferir, frapper.
Fermer, fortifier.
Fermete, fortification, forteresſe.
Flatir, tomber à terre, fletrir
Flun, fleuve, riviere.
Forment, fortement
Fraiture, diſcorde, rupture.

Garins, garniſon.
Garnir, mettre garniſon.
Gariſſons, idem forte quod *Garniſons*.
Gaber, moquer,
Gabois, moquerie,
Gaſt, gens commis par la juſtice pour faire le degaſt.
Gaſtier, diſſipateur, garde de vignes & de fruits.
Gehir, dire, dépoſer, obéir.
Geſir, coucher.
Geuſt, coucha.
Glatir, faire un grand bruit.
Greigneur, plus grand, meilleur.
Grezeo, Grec.
Griffons, les Grecs de l'empire de Conſtantinople.
Gueſter, faire le dégaſt.
Guerdonner, récompenſer.
Guigeour, garde.

Haittes, ſelon ſon ſouhait.
Hardement, hardieſſe.
Hardoyer, attaquer, pourſuivre.
Hardicort
Herberjer, loger.
Hons, hommes.
Hordois, vulgo ſignificat, ordure.
Hues, cri.

Jone, jeune.
Jouſter, combatre à outrance.
Iqui, ici.
Irer, ſe mettre en colere.
Iſſir, ſortir.
Jus, en bas.

Laiens, *Laiens*, dedans.
Laidengier, faire honte & injure.
Laidure, affront, injure.
Laventure, & *aventure*, adultere.
Leu, loup.
Lie, joyeux.

A *Liement*, joyeuſement.
Mahomerie, temple de Mahometan.
Mail, juſtice, loy.
Mais, grand, plus.
Mainſnés, cadet, de bas âge.
Manoir, demeurer
Martyrier, martyriſer.
Mategriſon, le nom d'un chaſteau.
Maumis, mal élevé.
Meſaiges, malaiſe.
Meſcreant, de mauvaiſe foy.
Meſfil, petit-fils.
Meſnie, famille, train, ſuite.
Meſtier, beſoin.
B *Murdrir*, aſſaſiner.
Miex, mieux.
Moye, miens.
Mucier, cacher
Muette, mouvement.
Muſart, eſpion, fainéant, qui regarde par tout.

Nacaire, inſtrument de muſique dont on ſe ſervoit dans les troupes, comme un hautbois.
Nes, navire.
Nies, neveu.
Noyent, rien.
Noyant, un quidam.
C *Nuitier*, nuit.
Nus, nul.

O, avec.
Ocoine, idem forte cum *acoint*, union.
Ordever, ordonner.
Ore, heure.
Orer, prier
Orre, entendre.
Oſt, armée
Oſtex, hoſtel.
Oſtiex, porte.

Paor, peur
D *Paraveir*, prévoir.
Parçonnier, qui a la part à quelque choſe.
Payeniſme, paganiſme.
Pes, paix.
Petou, Poitou.
Phyſicien, medecin.
Piece, temps.
Plente, abondance.
Poeſte, puiſſance.
Poi, peu.
Poigner, combatre.
Poindre, pouſſer.
E *Pooir*, pouvoir
Porpenſer, reconnoître.
Poſtat, puiſſance, premier magiſtrat.
Poterne, fauſſe porte.
Poure, pauvre.
Prophetier, prophetizer.
Proner, ſe bien comporter.
Provoire, preſtre
Puille, l'Appuille.
Puis, depuis.

Putare.

Queſtre, chercher.

Raeindre, racheter
Rames, demeure, reſté.
Raveine, eſpée.
Rebcor, voleur.
Recetter, retirer.
Recouſſe, reſſource.
Recouſtrer, reprendre.
Recreanter, s'engager.
Regehir, reconnoître.
Remeſtre, demeurer, *à verbo* remanere.
Remes, demeuré.
Renoyer, renoncer à la foi.
Renaiſſ, renaiſſant.
Repairier, retourner en ſa patrie.
Repoſer, retirer, ſe cacher
Reprovier, reproche.
Reſnabie, raiſonnable.
Revoyer, remettre en ſon chemin
Robeor, voleur
Route, rompuë, *à verbo rupta*.
Rouver, commander

Semondre, avertir
Seror, ſœur.
Sor, ſur
Sorſir, arriver, *contingere*.
Sou, ſoy
Sous, ſolde

A *Souſterrer*, enterrer
Sur, Tyr.

Taberie, *Tybertade*.
Targier, tarder.
Tençon, querelle, blâme.
Tertre, montagne.
Teter, deſendre, *à verbo* tueri.
Tex, tel
Tivre, *Toivre*, Tybre.
B *Toller*, ôter
Tornace, tour
Tornelle, petite tour.
Touaille, ſerviette.
Toudra, ôtera.
Touſiſt, ôta.
Toutesvoyes, toutefois.
Traitor, traître.
Treperciér, paſſer à travers.
Tres,
Tret,
C *Triberier*, camper.
Toivre, *Tivre*, Tybre, *riviere*.
Tuit, tout.

U, au.
Veniance,
Vuider le pays, ſortir du pays.
Voive, veuve.
Uſee, coutume.

DE EXCIDIO URBIS ACCONIS LIB. II.

[a] *Ex tribus manuſcriptis, uno Leodienſi ſancti Jacobi, altero regii collegii Navarræ, tertio bibliotheca S. Victoris Pariſienſis.* (a)

EXCIDII ACONIS IN ANNO MCCXCI. Geſtorum collectionis proœmium ſic incipit.

Audite inſulæ, & attendite populi de longe, audiat terra verba oris mei. Ecce nova vagit hiſtoria in præſenti volumine, res geſta nuperrime in Acone nobiliſſima civitate de mundo, perfidorum ſævitia perſæviente, cunctis fidelibus dolorosa, quæ etſi facti atrocitate
[b] flebilibus ſit fidelium gemitibus (b) lamentanda, res ipſa ſuo ordine potius ad excitationem fidelium, ut tantorum ad vindictam
[c] convitiorum (c) in Christi opprobrium terræ
D ſanctæ illatorum piè moveantur eſt retexenda. Non tamen facto me rei facto interfuiſſe, licet hiſtoriam dixerim tranſumptive, ſed ſicut a diverſis diverſorum in cordis amaritudine reſolutus geſtorum relationem aure avida ſuſcepi, eorumdem ſeriem juxta meum arbitrium fictam, muliebri narratione duplici corda piè pungente, facti tamen continente veritatem, adordior pandere fideli cuilibet legere cupienti. Prima igitur narratio eſt de his quæ ante Aconis obſidionem evenerunt. Secunda narratio de his quæ ad obſidionem Acconis, & in obſidione, & ejus excidio acciderunt.

Primæ narrationis ſunt octo geſta.

(a) In fine codicis S. Victoris hæc leguntur: *Iſte liber eſt de ecclesia S. Victoris Pariſienſis pro quo magiſter Ademarus ... S. Audomari ... ſub ea conditione, ut abbas ... ejuſdem eccleſiæ non poſſit illum alienare vel vendere.* Ademarus autem ante conſecrationem factus eſt canonicus S. Victoris, ubi obiiſſe dicitur anno 1289. forte legendum 1292. Hunc auctorem autem colliges.
(b) Vict. *inaſſibus.*
(c) Vict. & Nav. *inſultantium illatorum.*

Quomodo ſoldanus diffidavit Aconem.

Treugarum fractio, quæ fuit Aconis excidio occaſio.

Mandatum ſoldani, ut Aconenſes mitterent eidem eos qui treugas fregerant, puniendos.

Quomodo Aconenſes per nuntios ſolemnes ſe ſoldano excuſaverunt ſuper ſua petitione.

Reſponſio ſoldani ad nuntios ſuper data excuſatione ab eiſdem.

Relatione reſponſionis a nuntiis facta, quod conſilium habuerunt Aconenſes ſuper reſponſione ſoldani.

Quomodo patriarcha commendavit Aconenſes ſuper reſponſione & conſilio dato ab eiſdem.

Quibus perſonis fuit neceſſaria obſidio Aconis futura pro ſubſidio impetrando, & ordinatio cuſtodiarum murorum civitatis, & munitio eorumdem.

I. *Prima narratio quomodo ſoldanus diffidavit Aconem.*

Leva Jeruſalem in circuitu oculos tuos & vide, quomodo his diebus tribulatio & angustia invenerunt Aconem nimis. Heu! nimirum quia non fuit in die tribulationis & anguſtiæ, qui conſolaretur eam ex omnibus caris ejus. Sane ubi ſoldanus Babyloniæ civitate Tripolim civitatem famoſiſſimam, quibuſdam civibus ejuſdem, inito fœdere proditionali cum ſoldano, viribus ſuis expugnaſſet, [a] in qua fere quinquaginta [b] millia hominum utriuſque ſexus, non ſolum in ore gladii, ſed in contra naturam abuſibus Saracenorum & aliis pravis peccatis quæ loqui non licet hominibus, miſerabiliter ceciderunt, muriſque civitatis cum turribus, palatiis, domibus, eccleſiis, ac omnibus aliis ejuſdem ædificiis funditus everſis, Aconenſes per litteras ſoldani ejuſdem ſolemniter directas non latuit, eumdem ſoldanum cum tota ſui virtute civitatem Aconis poſt anni revolutionem obſeſſurum, ubique ſimile quod Tripoli nuper factum fuerat, de ea & civibus ejuſdem cum diffidationis interpoſitione pollicitus eſt ſe facturum, niſi ſeipſos & civitatem dictam olim Tholomaidam, nunc autem Aconem, quam contra voluntatem ſuam ſuorumque prædeceſſorum diutius tenuerant, extemplo totaliter ſuæ redderent voluntati.

II. *Treugarum fractio quæ fuit excidio Aconis occaſio.*

Porro aliquantis temporis emenſo ſpatio, poſtquam capitanei Aconis, de conſenſu totius univerſi, cum ſoldano, mediante donorum [c] pluralitate diverſorum, prætactam diffidationem emmerentem,* treugas iniiſſent pacificas uſque ad decem annos, duos menſes, duas hebdomadas, duos dies & duas horas, fide & juramento utrinque vallatas, juxta morem Saracenorum, applicuerunt ad portum Aconis circiter mille ſexcenti, tam peregrini quam ſoldarii, viri pugnatores, ex parte ſummi pontificis in ſubſidium terræ ſanctæ miſſi, ut dicebant. Qui cum æſtimarent ſeipſos eſſe illuſos, eo quod Aconenſes treugas quas cum ſoldano nuper inierant, fide data, nolebant cum eis infringere, neglecto quorumdam capitaneorum & partis univerſi conſilio, apud ſe minus juſte cogitantes, ſe eorum fidem ad treugarum cum eis obſervationem obligare non poſſe, quadam ſummo mane, cum cives eos ſine mortali diſpendio retinere non poſſent, urbem cum armis & vexillis evolutis exeuntes, ad caſalia & oppida Saracenorum unà verſus montana pertranſierunt, & quotquot repererunt Saracenos utriuſque ſexus, qui privilegio pacificæ ſecuritatis gaudere credebant, paſſim ſine miſericordia trucidantes, quæcumque potuerunt ex ſpoliis ad civitatem deferre, cum omni tripudio detulerunt. Heu! proh dolor! illud tripudium converſum eſt civitati Aconenſi & terræ ſanctæ in lugubre diſcrimen & infortunium doloroſum.

III. *Mandatum ſoldani, ut Aconenſes mitterent eidem eos qui treugas infregerant puniendos.*

Erat tunc temporis in Babylone ſoldanus, cujus in auribus hujus facti rumor intonuit, qui ſuas ſuper hoc litteras Aconenſibus deſtinavit, quarum tenor talis exſtitit.

O viri Aconenſes, indignatio noſtra ſuper vos & ſuper filios veſtros. Ecce nos nos contra vos expedis mulieres & propoſitionibus veſtris propheta David, quas ſemper uſque modo pro vobis expoſuiſtis, nunc autem nobis convenimus & populo noſtro majeſtas ſubjecta. Super flumina Babylonis illic ſedimus, dum flavis ſperetur turbulentis tumoris, & flevimus, quia aruperunt aquæ mœroris triſtiſſima & amariſſima doloris, dum recordaremur terrentium antiquitatis veſtræ Sion, venientium ſuper gentem noſtram, in veſtra tuberoſa ſede pollicitatione confidentem, propter quod in ſalicibus ejus ſuſpendimus organa noſtra. Heu converſa eſt in anguſtiam & luctum (d) lætitia noſtra. Quanta audivimus & cognovimus, & fratres noſtri narraverunt nobis. Ecce columnas noſtra majeſtatis intonuit, quoſdam Chriſtianos a remotis partibus contra excellentiam noſtram uſque ad vos navigaſſe, qui ſpreto veſtrorum conſilio ſapientum & prohibitione ipſorum laudabili, exeuntes populum noſtrum ſub veſtra tamquam ſub noſtra protectione, lethali ſupplicio gladiorum ſine miſericordia conciderunt. Sic igitur facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & illuſio his qui in circuitu

[a] Tripoli expugnata.
[b] Nec quanti capta.
[c] Nota: & Vulſinum eadem legunt, donorum, leva

** Emmerentem.

noſtro ſunt. ...
(d) Tiſt. in modum luctus, mulla lætitia noſtra.

A *noſtro ſunt. [illegible], quorum quaſi in [illegible] non ſumus. Propter quod [illegible] hoc' [illegible] & [illegible] ergo [illegible] agere [illegible] [illegible] ad [illegible] noſtri [illegible] quod [illegible] temporis [illegible] ſub [illegible] gratia noſtra [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible], & [illegible] treugarum ſoedus [illegible] [illegible] noſtro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]*

IV *[illegible] Anconitani per nuntios ſoldanum ſe ſoldano [illegible] ſuper ſua [illegible]*

B Harum autem literarum univerſis contenta [illegible] ſententia, omnium uniforme non fuit conſilium, ſed difforme [illegible] [illegible] verſum. Videbatur enim majoribus civitatis & capitaneorum [illegible] ac univerſi quædam pars fuit probare argumentis [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ut in treuga [illegible], [illegible] [illegible] qui non erant de communi, non [illegible] treugas infringere, quas [illegible] [illegible] de communi, nec aliquis de communi cum eiſdem in hoc facto ſe [illegible] [illegible] [illegible] & C dei tranſgreſſione ſed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non eſt [illegible] memoria, [illegible] [illegible] & [illegible] approbatum, ſi controverſia eſt inter Sarracenos & Chriſtianos, & [illegible] treugæ inter utroſque [illegible], bene verum eſt, quod [illegible] ipſos debent teneri [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] principibus vel ex parte [illegible] [illegible] aliquem contingeret [illegible] [illegible] treugas infringere complacerent. Poſtquam igitur qui [illegible] [illegible] ex parte ſummo pontifice qui caput [illegible] totius chriſtianitatis, treugas voluerunt de noſtro [illegible] qui [illegible] [illegible] [illegible] D [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] in facto [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in quantum [illegible] & [illegible] [illegible] igitur a nobis [illegible] [illegible] ne tandem nobis id accidat, quod Tripolitanis [illegible], non diu eſt, propter eorum [illegible] [illegible] [illegible] vel fortaſſe quando [illegible] [illegible], & [illegible] de [illegible], maxime cum in brevi ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ergo E ſoldanorum approbare [illegible] quæ univerſis complacuerunt [illegible] [illegible] [illegible] ea, cum oportuerit, ad quæ de jure [illegible] civitates tenentur, ad eam cuſtodiam & [illegible] diligenter exercere. Sed cor [illegible] longe ſtabat a [illegible] ſi [illegible] [illegible] [illegible] Non ergo tamen conſilium prorſus [illegible] eſt [illegible] [illegible] quod [a] cum [illegible] [illegible] quæcumque a ſoldano ex ipſo propter hoc [illegible] circa id [illegible]

A tatis quod ſua [illegible] [illegible], miſericordiam [illegible] [illegible] [illegible] (b) Ideo [b] quæcumque circa (c) illud [illegible] fecerant ſcro- [c] [illegible] [illegible] largiſſime [illegible] ut eundem, ſi [illegible] non poſſint, [illegible] per hoc [illegible] viderentur [illegible] [illegible] [illegible] igitur [illegible] [illegible] ad ſoldanum miſerunt honorabiles qui [illegible] non [illegible] blandis ac [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], ſed [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] ab univerſo civitatis opprobrium excuterent, & ea abundanti ex parte ipſorum [illegible] eidem offerrent, ipſos cives [illegible] [illegible] B [illegible] gratia tam [illegible] auctores, quorum [illegible] [illegible] [illegible], iterum in compedibus ferrea uſque ad treugarum temporis [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quia [illegible] [illegible] eſt [illegible] [illegible] legem [illegible], [illegible] non [illegible], videtur [illegible] ſufficere [illegible] treugarum tempore [illegible] a terra expellerent, ad [illegible] [illegible] [illegible], & eorum [illegible] perpetuo carcere [illegible] condemnarent.

V *[illegible] ſoldani ad nuntios ſuper dicta [illegible] de [illegible]*

C At ubi cum omni [illegible] ſoldano fuerunt illa propoſita, [illegible] non [illegible] [illegible] ſed [illegible] [illegible], ut moris eſt [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible], [illegible] capite [illegible] & [illegible] [illegible] regio [illegible] circa eum (d), reſpondit [d] *O viri Chriſtiani, [illegible] [illegible], quam [illegible] fuerunt [illegible] noſtri [illegible] tempore ſoederis [illegible] noſtra ſuper [illegible] noſtro, niſi tandem [illegible] hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de amore & [illegible] [illegible] [illegible], quo* D *cum [illegible] ad [illegible], [illegible] [illegible], quæ ſibi [illegible] hoc [illegible] ſoldanum non [illegible] [illegible] noſtra [illegible] [illegible] noſtri [illegible] & noſtros [illegible] [illegible] ſunt, & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], noſtra quoque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quæ fortè, quæ [illegible] [illegible] Chriſtianis regnis, noſtra [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] noſtram [illegible] [illegible] [illegible]? Cum vero ſub [illegible] [illegible] &* E *[illegible] [illegible] per fidem quæ [illegible] [illegible] in Chriſto noſtro [illegible], [illegible] [illegible] de noſtris ad noſtros [illegible] [illegible] [illegible], nos quoque [illegible] [illegible] per fidem [illegible] ab [illegible] [illegible] domino noſtro Machometo, de noſtris ad noſtros [illegible] [illegible] uſque ad tempus [illegible] [illegible] [illegible]. Hanc denique [illegible] [illegible] ſoldani [illegible] [illegible] [illegible] noſtra, & [illegible] ſervare [illegible], ſi [illegible] [illegible]*

(a) [illegible]
(b) [illegible]
(c) [illegible]
(d) [illegible]

[illegible] Sed cum nostrum [illegible] populum in vestra fidei corruptione [illegible] pacis vestrae fundamentum [illegible] [illegible]

A quam & unanimi motu ad patriarcham & alios civitatis majores reversi, licet spiritu [illegible], voto omnium in unum oratoris eloquutione conflato, constantissime responderunt. [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

VI. *Relatione responsionis a nunciis facta, quod consilium habuerunt Aconenses super responsione soldani.*

Nuncii vero Acconensium inde se subtrahentes a facie soldani, viam carpentes regiam, usque Aconem moerore confecti pervenerunt, universitatemque civitatis convocantes, quaecumque a soldano audierant fideliter retulerunt. Hac autem gravissima relatione [illegible] venerabilis & reverendus pater patriarcha Jerosolymitanus, Johannes de
[a] Grailiaco miles, Christianorum terrae
[b] sanctae capitaneus, ex parte regis Franciae de [illegible]

D [illegible]

VII. *Quomodo patriarcha commendavit Aconenses super responsionem & consilio dato ab eisdem.*

E Hac igitur illata responsione laudabili, stans erectus patriarcha, in coetum suis hominibus, manibus supra pectus compositis, & totum super [illegible], gratias egit ad Dominum cum devotione, & [illegible] dicens: *Benedicta sit sancta & individua Trinitas in sola Deitate, quae ad suum honorem concordes facit Aconenses, & eorum corda [illegible] ut eos in tanto negotio consiliatores [illegible] conformes [illegible]. O vere Aconenses,*

(a) [illegible]
(b) [illegible]

sanctitatem prudentia, constantia vestra verbo Luca in Actibus apostolorum commendatur (a). Est enim, ut videtur, in vobis cor unum & anima una: reddidiſtis enim vos commendabiles apud Dominum & totum mundum. Hanc ergo dicam vestrorum affectuum, & animorum paritatem, & voluntatum uniformitatem, quae fructus est vestra responsionis hilaritas, vos ammoneo & informo, ut conſilium veſtrum laudabile, Deo & hominibus acceptabile totum cum vigilantia proſequamur. Et vos quidem constantes eſtote, quia auxilium Domini videbitis ſuper vos adveniens. Et data benedictione, quilibet ad propria remeavit.

VIII. *Quibus perſonis fuit notificata obſidio Acconis futura pro ſubſidio impetrando, & ordinatio cuſtodiarum murorum civitatis & munitionis eorumdem.*

Notificaverunt igitur Acconenſes ſummo pontifici & aliis jam praeſcriptis perſonis, ſoldanum tempore praetaxato civitatem Aconis obſeſſurum. Verum etiam ſibi & vicinis circumſtantibus terris & inſulis maris quae in principum ſubditis Chriſtianorum ditione, ut quantum opus erant in neceſſitatis ſuae articulo ad ſui tuitionem ab ipſis Aconenſibus obtinere ſubſidium, ut ſibi in tantarum imminentium tribulationum tam inopes interendo ſuo ſaltem aliquali ſubſidio militari ad guarentur, attentius ſubvenirent. Inter quos vir praeclarus rex Cypri cum trecentis militibus portum Aconis pedetentim praecedentibus navigio petiit, & cum aliis multis militibus, quos inſulae urbeſque maritimae quae cum Acone quodam ſtrigo fervoris mutuo ſunt foederatae, ſibi ut vicinis tenentur miniſtrare, in Aconis ſubſidium tranſmiſerunt: qui cum civibus Aconis, quorum quilibet ad patriam ſuam vitae vitam ex antiquo ſibi debitam, defenſioni ad defenſionis aptitudinem parati perſteterunt, portantes ibidem lapides cujuſlibet quantitatis, baliſtas,* & quarellos,* lanceas & falcaſtra, caſſides & loricas, ſcamata & propunctos,* ſcuta cum clypeis, & alia quorumcumque armorum genera, quibus murorum pro pugnacula, & portarum ſuarum in ordine ſpectabili vicibus cum propriis munierunt. Quod ubi factum eſt, tunc omnium civitatem habitantium & quorumcumque ibidem adventitiorum in armis inſtructorum circiter nongentos equitum & octodecim millia peditum repererunt, de quibus quatuor cuſtodias ſupra muros ordinantes, propter portarum cuſtodias, quae de jure certis debebantur perſonis, cuilibet eorum duos ex ipſis magis peritos in tali negotio rectores praefecerunt, & quamlibet cuſtodiam in duas partes dividentes ſingulis rectoribus ordinaverunt gubernandas. Diem

* al. baliſtas.
* al. quarellos.
* al. propunctos.

praeterea naturalem qui ex xxiv horis conſiſtit, aſtrologice in tres partes ad ſecuram cuſtodiam inter ſe diviſerunt: ita ut quatuor cuſtodiarum quatuor rectores cum media parte cuſtodiarum ſibi ſubjectis ab ortu ſolis uſque ad horam nonam diei, alii quatuor cum alia parte cuſtodiarum a nona diei uſque ad quartam noctis horam. Iterum quatuor primi rectores a quarta noctis hora uſque ad ſolis ortum, & ſic deinceps de ſuis, ut dictum eſt, ſubditis armigerentibus muros & turres & portas civitatis, ad quos vel ad quas jam fuerant deputati, juxta neceſſitatem emergentem articulum ad tutelam providerunt cuſtodire. Harum autem cuſtodiarum unam rexit tamquam capitaneus univerſi ſupra nominatus JOHANNES DE GRALLIACO, (b) qui ſibi de Grandſone (c) OTTONEM praedictum adjunxit. Secundam rexit rex Cypri, qui magiſtrum militiae Theutonicorum ſibi ſociavit. Sed tertiam rexit magiſter Hoſpitalis Jeroſolymitani, qui ſecum magiſtrum militiae Sancti Spiritus advocavit. Et quartam rexit magiſter Templi, qui ſecum magiſtrum militiae Sancti-Spiritus aſſumſit. Hi tunc octo viri, quorum providentia ac conſilio & ſolerti vigilantia civitas Aconis tunc temporis regebatur. Qui ſi concordes fuiſſent, & in conſilium uniformes, adhuc, Deo teſte, civitas Aconis ſubſiſteret, & poena aliquid ne reſpiraret. Quorum diſcordiam & per quem mota eſt, ad plenum explicare non intendo, ſed potius his miſſimus dignitatis ſuae officio ſedulum divinae praedicationis officium ad excitationem affectuum inter cives jugiter exercebat.

ET IN HOC FINIUNTUR OCTO GESTA.

SECUNDA NARRATIO.

Quae eſt de his quae ad obſidionem Aconis & in obſidione ejus & ejus caſudo acciderunt, & continet tredecim geſta.

I. *Egreſſio Soldani a Babylone adverſus Aconem, & miſſio ſeptem admiratorum ante Aconem, dum informaretur, cum geſtis eorum.*

II. *Creatio novi ſoldani, & mors patris ipſius.*

III. *Adventus novi ſoldani ante Aconem, modiſque congreſſiones, & evaſiones crebrae, & turpis fuga regis Cypri ab Acone.*

IV. *Fractura muri Aconis & captio ejuſdem.*

V. *Dum muri frangerentur, & conſilio ſoldani ſeparato, quomodo frater Matthaeus (d) mareſcalcus Hoſpitalis jam captam civitatem ſuo vigore recuperavit.*

VI. *Unitis conſiliis, quomodo tota nocte omnes unanimiter laborantes, muri fracturam obturaverunt, & munierunt, & cuſtodias ordinaverunt.*

(a) Teſte [illegible].
(b) Nat. de Vall. de Grilliaco.
(c) Nat. & Vall. de Grandiſono.

(d) Codex S. Jacobi [illegible] hic & infra [illegible].

VII. *Conſ. um quod eſſet agendum, & conſolatoria perſuaſio pat. archæ ad pa. cnees.*

VIII. *Congr. ſuæ perfidorum ad ſeorum abominatam more ſtrabonum & ruina ejus.*

IX. *Conflictus in captione Aconis & ejus recuperatione.*

X. *Iterum conflictus in captione Aconis & recuperatione.*

XI. *Iterum conflictus in captione Aconis, omnino aliquæ ejus recuperatione.*

XII. *Qui nobiles Chriſtiani fuerunt interfecti, & qui evaſerunt.*

XIII. *Hortatio ad eccleſiam, ut lugeat ſuper excidium Aconis, invectivando prælatos & principes Chriſtianos.*

SECUNDA NARRATIO.

I. *Egreſſio ſoldani a Babylone adverſus Aconem, & miſſio ſeptem admiratorum ante Aconem, dum infirmaretur, item geſta eorum.*

Appropinquante igitur tempore obſidionis Aconis, Babylonis curie latebras immaniſſima beſtiarum terribilium terribiliſſima, [illegible] ſoldanus videlicet proceſſurus adverſus Aconem cum infideli ſua multitudine graviſſima, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis, quæ inter deſertum montuoſum & Orientem & Auſtrum conveniuntur, & tremebat terra in conſpectu eius præ multitudine ſonitus tabernacularum, cymbalorum & tympanorum, & ambulantium ſuper eam, & tranſeuntibus diu refulgebat ſol in clypeis aureis, & reſplendebant montes ab eis, mucronesque lancearum poſiti contra ſolem, videbantur [a] quaſi ſtellæ fulgentes in cœlo tempore ſerenitatis nocturnæ. Cum autem gradiebatur exercitus, videbatur ſ[illegible] gradientis ſupra terram præ multitudine [illegible] Erat enim numerus eorum quaſi ingentia m[illegible] pugnatorum, poteratque admirari ubi tanta potuit ſuperari multitudo perfidorum, qui a cooperiebant totam terram, planam videlicet & montuoſam. [illegible] ſoldanus gravi arreptus infirmitate, lecto mortis decumbens, credens [illegible] ante [illegible] A[illegible] [illegible] perſ[illegible] [illegible] occupa[illegible] pa[illegible] ad [illegible] & [illegible] tram [illegible] quam reſpiciebat, tentoriaque hærent [illegible] & [illegible] cum [illegible] congregationibus [illegible] impetum facientes [illegible] per [illegible] quod tam die [illegible] noctu [illegible] pene civibus habere requiem permittebant.

Tranſibant enim per fines cuſtodiarum murorum civitatis explorantes: alii more boum mugiendo, alii more canum oblatrando, alii more leonum rugiendo voces emittebant terribiles, ut mores eſt eorum, manuque percutientes tympana cum baculis retortis ad terrendum inimicos. Alii igitur jaculabantur lanceas, alii lapides fundibulabant, alii ſagittas ſagittabant, & quarrellos e balein alii dirigebant adverſus fideles qui exſiſtentes in murorum propugnaculis civitatem defendebant, eorum aliquos lædentes, alios perimentes. Sed econtra cum aliqui ex perfidis intra fines cuſtodiarum civitatis erant, balea & arcus ipſo, vel telis jaculatur, lapidibus jactus attingi poterant, non protecti ſtatim telo vel ſagitta vel quarrello lethaliter pungebantur, aut calculo fundibuli graviter in corpore lædebantur. Propter quod cuſtodes murorum cum poſt ipſos dum fugerent, conſequendo clamoribus deridentes intra [illegible] eorumque loquas cachinnabant, & quandoque dum perſidi ſe parabant reverti retro caſtra, quidam de Aconenſibus preparati, tunc in equis poſt illos exibant quaſi ſubito de civitate, in eorum poſtremam partem impetu violentiſſimo irruentes, eorum aliquos interficiebant, vel aliis vulneribus peſſimis affligebant, & ad civitatem cum damno modico aut nullo penitus ad ſonum buccinæ revertebantur. Duravit autem iſte modus congrediendi a medio Martii uſque ad medium Aprilis, nihil prorſus facto, quod ſit memoriæ commendandum.

II. *Creatio novi ſoldani & mors patris ipſius.*

Cum autem ſoldanus poſtremum diem futurum ſibi terribilem imminere præſenſiſſet, ſuos fide et amicos & ſui exercitus admiratos ad ſe convocans, rationabilibus inductis, ac intercesſionibus & dulcibus perſuaſionibus tentat cum omni manſuetudine ab eisdem obtinere, ut ſe jam vigore [b] membrorum deficiente, ipſorum gratia permittente, ſuus ſedeat [c] filius, dum etiam viveret, in ſoldani ſolio [d], locatus, & cum videat ſoldani tabernacula [e] eorum ſeſtus permiſſione feliciter poſſidere, ut tandem ab hac vita mortali ſuos ad patres gaudentius tranſeat in deceſſu. Quod illis cum magnis ululatibus & lacrymarum multa effuſione ad conceſſum eſt ab eisdem, præcepit illico imponi capiti ſui filii juxta ritum Sarracenorum regium diadema, & mulam aſcendere propriam, ornamentis regiis faleratam, eumque oſtendi toti populo cum præconiis, hortationibus [f] & ſic præcepit, ut eidem omnes tamquam ſoldano & lege non ſolum defenſori ſed auguſtiore contradictione [g] aliqua obedirent. Juraverunt itaque fidem

[a] Vel. [illegible]
[b] Vel. ut ſe [illegible]
[c] Vel. [illegible]
[d] Vel. [illegible]
[e] Vel. [illegible]
[f] [illegible]
[g] [illegible]

num Regis: [illegible] itaque supra muros pau-cos defendentes, qui ad [illegible] confluxerant, dimicantes cum eisdem, aliquos eorum peremerunt. Et alios hinc inde fugantes, murum tandem contra Christianos pro bello obtinere meruerunt, qui exemplo lapidum post lapidem dejecerunt, ipsum per latitudinem fere triginta cubitorum [illegible] solo, introitum omnibus aliis patuerunt Sarracenis. Intrantibus igitur Sarracenis per muri fracturam, civitatem cum impetu violentissimo, praemissis balistariorum, jaculatorum & fundibalorum multitudine, alios praeliosa [illegible] multitudine Christianorum ad muri fracturam defensionem [illegible], alii in [illegible] & quasi [illegible] lapidibusque [illegible] ad mortem [illegible] multos utrinque mortuos prostraverunt: sed Christiani perpendentes tandem personas de Christianis quantas de Sarracenis illo modo certando periclitari, alium modum penitus [illegible] * al. [illegible] & magno [illegible] & gladiis acutissimis Sarracenos approximantes [illegible]. Econtra Sarraceni lancearum mucronibus [illegible] impetum repugnantes durissimum, hinc inde alii super alios in modum fabrorum, supra [illegible] corpora diversis vulnerum generibus & concussionibus oppressivis destruebant. Sed tandem Christiani resistere non valentes impetum perfidorum, per multitudinem ipsorum semper aggravati, & saepius renovata, fere per spatium tractus balistae intra civitatem, cum clamoribus magnis & terribilibus perfidorum, ex Christianis pluribus interfectis, violenter sunt repulsi.

V. *Dum muros frangeretur & [illegible] fuissent separati, quomodo frater Matthaeus & [illegible] hospitalis [illegible] civitatem, [illegible]* [a]

Sed in primis, dum haec agerentur, magistratibus militiae templi & hospitalis & aliorum religionum, & quibusdam capitaneis, qui [illegible], in prima facie valebantur, non concordare in civitatis regimine se habebant, est [illegible], dum regis Cypri custodiam nullos habere defensores. Et Sarracenos jam per illam sua congressione muros [illegible] celeriter [illegible]. Quod quidem cum viderent propter contentionem alterius ad alterum, de communi nihil [illegible] quae sibi futura erant penitus negligendo, in [illegible] [b] [illegible] suspicebant, (b) credentes eo quod in treugarum fractione non consenserant, soldanum contra ipsos nunquam procedere tamquam inimicum, sed hanc inde [illegible] consideratione, in cordis

generalibus secretum cogitabant. (c) [illegible] [c]
[illegible] fidem, quam nunquam interpolatam interposuisset, [illegible] quod in soldano [illegible] fuerat [illegible]. Et nos [illegible] soldanorum [illegible] est ab antiquo, ut quae [illegible] sibi [illegible] esse [illegible] & [illegible] tacenda, quae se [illegible] ad suam famae divulgationem: (d) & [illegible] non [d]
servans pacta fide vel aliquo [illegible] contra in Christianos, dum pro ipsis [illegible] votis [illegible], contra ipsos hos actum [illegible] gratiam tandem per hoc possint acquirere popularem. Sed [illegible] quod egerant in tempore retroacto, & [illegible] ac novissima providissent. Audientes igitur magister & [illegible] Matthaeus Christianorum marescalus hospitalis [illegible] soldanum cum multitudine armatorum jam ingressum fuisse civitatem, [illegible] ad arma [illegible], [illegible] & [illegible] capitibus [illegible] cassidibus positis, [illegible] per brachia [illegible], dextram [illegible] lanceis erectis, [illegible] hospitale cum paucis exeuntes, in modum [illegible] multitudine [illegible] per [illegible] modum [illegible] facies [illegible] perfidorum, qui per [illegible] soldanum procul dubio cum multorum interfectione [illegible] ingressum fuisse civitatem, & adhuc praelium durissime Christianos cum Sarracenis [illegible] defendendo. Heu [illegible], magister [illegible] & vos quomodo [illegible] gens & [illegible] pereunt [illegible] gentes, [illegible] fugientes [illegible] nostrum non adversus [illegible] perierunt. [illegible] vos per fidem Christi ad proelium vos reverti. [illegible] haec dicens, [illegible] marescalcus [illegible] equo calcaribus in turmam Sarracenorum Christianos [illegible], in qua [illegible] soldanum, habens [illegible] audacter [illegible], primum quem lancea potuit attingere, [illegible] de [illegible], per medium pectoris perforatum, ab equo coegit [illegible]. Hunc autem [illegible] quo [illegible] erat terrae [illegible], illum [illegible] mortales [illegible], illum capite [illegible] separat, alium [illegible] gladio mortuum prosternebat, sic omnes Sarraceni [illegible] oves lupum fugiebant: quod perpendens [illegible] magister & alii Christiani a facie perfidorum qui fugerant, [illegible] [illegible] invicem [illegible] ad praelium in [illegible] marescalco cum [illegible] revertuntur, in perfidos audacter irruentes, omnes quos poterant cum gladiis attingere, perimebant. Nam pedites Christiani se anteriorantes, equos perfidorum [illegible]

(a) [illegible]
(b) [illegible]

(c) [illegible]
(d) [illegible]

[illegible] gladiorum confodiebant, quibus [illegible] cum ruerent, cadebant [illegible] & [illegible]. Quod videntes Sarraceni, [illegible] non valentes impetum sustinere, terga vertentes versus muri fracturam, fugiendo modo quo poterant deducti a Christianis de vico in vicum cum gladiis & fustibus, per muri fracturam cum eorum inestimabili multitudine interfecta, cum quibusdam qui portam S. Antonii muri fracturae [illegible] aperire, violenter sunt repulsi. Nocte igitur interveniente tenebris ad [illegible] Nam [illegible] non [illegible] obtinere.

VI. *[illegible], quomodo [illegible] ab [illegible], [illegible], & [illegible].*

Et interim dum haec agerentur [illegible] per totam diffusa civitatem, [illegible] in corporum & [illegible], [illegible] super [illegible] attendentes ad [illegible] & magnam [illegible] acquirere [illegible] quod [illegible] quotidie [illegible] possent & [illegible]. Tunc itaque a capitaneo [illegible] ad [illegible], & a [illegible] ad [illegible], [illegible] contra [illegible] producere [illegible]. Exeuntes igitur [illegible] versus [illegible], [illegible] in medium [illegible] per muri [illegible] Hospitalis [illegible] cum paucis [illegible], per muri fracturam [illegible], usque Christianos [illegible], [illegible] transeuntes usque ad muri fracturam [illegible] mortuos, alios vulneribus [illegible] morituros [illegible] inter [illegible] in [illegible] in medio [illegible] Saracenos, & [illegible] muri fracturam [illegible], de lignis magnis & [illegible] cum multitudine lapidum [illegible] usque ad medium [illegible] Quo constructo, [illegible] de turribus [illegible] usque ad [illegible] per quandam [illegible], quae

A in [illegible] [a], [illegible] de [illegible] quoque [illegible], sed de [illegible], & [illegible] ad [illegible] Ordinaveruntque [illegible] in arte [illegible], & alios qui ad [illegible] monstrarent, & in [illegible] contra [illegible] cum gladiis [illegible], ut [illegible] quantitatem cum [illegible] ordinantes, & ut [illegible], [illegible]

B diei [illegible] per horam unam, ad domum Hospitalis reverterunt, super his quod agendum sit consulturi.

VII. *Consilium quod esset agendum, & [illegible] ad [illegible].*

Mane [illegible] ante diei [illegible] per horam unam [illegible] ad domum Hospitalariorum convenerunt [illegible] in [illegible] magis esse [illegible], ut [illegible] de [illegible] populo [illegible] & [illegible] quod [illegible]

C [illegible] concordes ordinarent [illegible] non [illegible] viam, per quam populus civitatis [illegible] Sarracenorum [illegible] possit [illegible] sustinere: quod [illegible] possent [illegible] per classem navium [illegible] per mare liberius [illegible] ad [illegible] Sed [illegible] habebant parvos dromones, qui ad [illegible] personarum, propter quod [illegible] Tunc [illegible] per [illegible] in medio, [illegible] *[illegible] praedictorum [illegible] quae [illegible] tempore, [illegible] vestrum, ut [illegible] agenda [illegible]*

D *[illegible] vestra [illegible] Si [illegible] possemus [illegible], [illegible] quae [illegible] & [illegible] quae [illegible] & [illegible], [illegible] quod [illegible]*

E *[illegible], & [illegible] vel [illegible] vel [illegible] nos [illegible], & [illegible] & [illegible] non [illegible], cum quibus [illegible] si [illegible] sed [illegible] voluntati, praesertim*

[a] [illegible]

cum latus vel via, qua vel qua manus eorum possimus effugere, non apparet. Nos igitur confidamus in Domino, cujus negotium nunc gerimus, cum non sit alius in quo habere confidentiam debeamus. Scriptum est enim: Bonum eſt confidere in Domino quam confidere in homine: bonum eſt ſperare in Domino quam ſperare in principibus. *Et in ipſo ſperemus, ad [illegible] de Christianis ſex ſemper vel plures bella pere [illegible] Sarracenos. Nam cum rex Cypri cum ſuis & multis aliis, quo inſtanti, Deus ſcit, & nos ſcimus, a civitate receſſiſſet, pene remanſerunt nobis octem millia defenſorum. De quibus fortaſſe hodie ſeptem millia perſiſterunt, & per vices hoc ferro jacebant fere viginti millia mortuorum. Re igitur ſe habente in hunc modum, confortemur mente, animoque roboremur, & quod futurum eſt expectemus, in Dei diſpoſitione virtutem quam poterimus ad defenſionem civitatis apponendo, ſperantes in Domino nos ſemper civitatem fore noſtra fideli defenſione in ejus nomine virtuoſe qui fuit est apoſtolis ſuis & vobis. Si fidem habueritis, quacumque petieritis in nomine meo fient vobis. Scitis enim quilibet veſtrum de ſemetipſo dependeans, ut ſi veſtrum quiſpiam a ſuo eſſet lege electus domino, ad proprium honorem defendendum contra unum vel plures conflicturus, haud dubium quin potius in campo ſe dare mortem gladio finiret interfici, quam reprobi confeſſione vocabulo redderet ſe convictum: & hoc propter fidem quam ſuo domino tenetur ſervare in ſua integritate, & propter opprobrium quod ejus ſucceſſioni remaneret. Scitis etiam licet quacumque auſpicato non vivant, pro ſuo honore Domini fideliter dimicantis, mors tamen pro ipſo & ejus honore in meritum vertitur beneficium. Similiter, viri fratres, haud procul diſſimile: quia nos omnes* JESU CHRISTI *homines exſiſtimus, pro fide quam ab ipſo accepimus, [illegible] pro* JESU CHRISTO *[illegible] [illegible] Chriſtianus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] veſtrum quantum poteritis, antequam fundatur & jam fuſum nece mine vindicare, in fide dico vera, per quam omnia poſſibilia ſunt credenti: & in ſpe firma, per quam [illegible] fiunt firmiter in pace [illegible] & alterum in alterum inextinguibili caritate, per quam cum Domino fit unio, Deum videlicet & proximum prop-*

ter poſitum ſuſtinentis. Per hanc enim viam, quam Dominus providit peccatoribus ad ſalutem, poteritis poſt mortem ad æternam vitam abſque alia pœnitentia feliciter pervenire. Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, miſericordiam a Deo ſalutari ſperantes in tranſitu obeunte. Et expletis breviter miſſarum ſolemnus, plures eorum quibus placuit invicem dantes pacis oſcula, cum ſuſpiriorum pia intermiſſione ſingultuoſorum in amoris amplexibus, in vinculo caritatis, ſcientes ſe morti exponere pro Domino, illa die cum omni devotione Corpus Chriſti participaverunt. Alii namque, & hi qui fortaſſis jam ſibi navigio fugæ remedium ante (a) paraverant, dicentes ſe cum aliis confugere (b), ad murorum cuſtodias quas ibidem paulo ante dimiſerant, venientes, aurora jam dante finem, quodcumque jam habuerant conſilium, cuſtodiis ſuis iter retulerunt: quorum quidam pie ingemiſcentes, ſibi alterutrum delicta confitebantur, inſtigantes ſe invicem de bene faciendo. Tunc vidiſſes ferrum ferro acui, lanceas vibrari, ſcuta & enſes tractari, ut modus ſæpius & aptius feriendi captaretur, & omnia parare armorum genera in propugnaculis ad defenſionem: illum credentem æquipollere Rollando, & alium Oliviero, ſed & alium Renoaldo: ordinaveruntque de ſuis equitibus & peditibus ad portas remanere, & per vicos & trivia civitatis quoſdam præceperunt præſtolari, ut ſi tandem Sarraceni penetrarent, cum eiſdem pro viribus dimicarent, & ſupra domorum terraceas altarum prope portas civitatis multitudinem lapidum cujuſlibet quantitatis portaverunt, ut per jactum eorumdem intrantes confringerent Sarracenos. Sic fideles Chriſtiani ſe invicem animantes ad vigorem, in ſuis cuſtodiis adventum Sarracenorum præſtolabantur.

VIII. *Congreſſus perfidorum ad ſtruem obturantem muri fracturam, & ruina ejus.*

Et ecce in ſolis ortu concutitur aer verbere penetrantiſſimo tubicinarum ſoldani, & tympanorum terribili percuſſione, ac vocum emiſſione brutalibus ſimilium horribili, multitudine perfidorum procedente adverſus Aconem expugnandum. Et accedentes ſagittarii ſagittas, jaculatores jacula, baliſtarii quarellos, & fundibularii lapides in multitudine denſiſſima emittebant, ſed & machinatores e fundis machinarum lapides majores ad murorum, turrium & portarum propugnacula, & per civitatem libullarum * ſolutione fundibulabant. Et alii quoque per foſſati tranſverſum ad radicem muri magnis & fortibus protecti clypeis, ſuis attingere conatibus attentantes, cum ligonibus & aliis inſtrumentis ſimilibus muri minabantur rui-

* *l.* fundibulorum.

(a) *Vulgo. cauta.*
(b) *Mar. confugere.*

[a] [b]

muri. Qui autem in propugnaculis murorum erant defenſores, defenſionis arte in tabulis muros & portas viriliter defendebant, cum quarellorum emiſſione multa congreſſores repellendo, qui ut bufones ſub clypeis [illegible] incubabant, & [illegible] ſuper eam ad muri radicem applicantes [illegible]. Sed ad muri tractorum confluxit multitudo graviſſima perfidorum. Erant conſtructae acies centum & quinquaginta bellatorum, quaelibet ducentos continentes, quarum prima ſecundam, tertia quartam protegebat, quinta ſextam, ſeptima octavam tuebatur, ſed nona decimam operiebat, quae omnes quinque impares erant clypeorum portantes magnorum, quibus aliae quinque acies pares balistariorum [illegible] & ſequentes impares tegebantur. Erant ergo baliſtarii omnes ſimile, qui tempore ſuo quarellum per inter duos clypeos ad ſuos defenſores emittebant, ut eam ſuis poſſent contingere cum inſtrumentis ad [illegible]. Acies autem [illegible] centum & ſexaginta (a) aliae in [illegible] reſpiciebantur, cum diverſarum multitudine machinarum & inſtrumentorum diverſitate bellicorum. Procedentes igitur ad muri [illegible] impetum facientes duriſſimum, cum baliſtis quarellos emittebant in multitudine adverſus ſuos defenſores. Chriſtiani vero ſuſtinentes (b) Saracenos magis ac magis propinquare, a quolibet baliſta [illegible] (c) quarellum in primam aciem emiſerunt, qui tranſeuntes clypeos a perfidorum baliſtariis multos, & ex clypeorum portatoribus quamplures cum clypeis confixos interfecerunt, & ipſi [illegible] cum bipedalibus & communibus baliſtis quarellorum multitudinem emittentes, eorum quamplures non protectis quarellis mediis tranſfigebant. Cadentibus igitur duabus primis aciebus, aliae in ordine ſubſequentes congrediendo graviter infixerunt, defenſores ſuos quamplurimum fatigantes, eorum aliquos perimendo. Sed modo defendendi praedicto Chriſtiani baliſtantes magnam partem perfidorum in arca [illegible] erant interemerant. Propter quod ſoldanus, qui ſatis prope ſtabat, per illum locum civitatem ingredi deſperabat, niſi quia tandem vidit Chriſtianos a baliſtandi officio feſſos, heu! animum reſumſit. Nam quarellis pro baliſtis [illegible] ſic fere jam [illegible], nec habebant quod amplius baliſtarent. Heu, quantus dolor, quantum infortunium accidit Acconitibus illa die. Ecce perpendens ſoldanus hunc in civitate [illegible] defectum, quotquot erant per multitudinem murorum congreſſores ſubtractos ad muri [illegible] cum omnibus ſuis ingeniis praecepit ſubito convenire. Tunc omnes congregati qui fuerant & ordinati ad ſignum tubicinantium ſuam repentino ad [illegible] quae muri

tractorum obturabat, caeterum accedentes, omni ablato timore periculorum, cum [illegible] & ligonibus, uncis, & aliis inſtrumentis & machinis ligneis & ferreis differentes, quo, quanto qualicumque damno ex eadem eminente, & in modico tempore corruerunt. Quamobrem plures Chriſtiani obſtupentes, agere quid deberent haeſitarunt. Cum ſic ſanctiſſimus patriarcha in vocem prorumpens lachrymoſam, oravit dicens: *Murus inexpugnabilis circumcinge nos Domine, & armis tuae potentiae protege nos.* Tunc fide [illegible] adverſus congredientes Saracenos irrumpere [illegible], obſtiterunt cum falcaſtris & lanceis, ac omnibus ſuis armorum generibus bellicorum, [illegible] vocibus [illegible] Chriſti nomen invocando. Sed illico Saraceni ſui nomen Mahometi ex adverſo [illegible] reſpondentes: *Modo mors mala ſibi veſtra circumcinget [illegible] quae vos [illegible] ſuper vos in terra mortali [illegible] dies illa, dies irae & calamitatis & miſeriae, veſtrorum omnium [illegible] gladio corpore [illegible], & [illegible] terra [illegible] veſtra, quam veſtri [illegible] cum effectu, & [illegible] in veſtra confuſione, quae nunc apparebat gloria veſtra.* [d]

IX. *Conflictus in capienda Accone & ejus [illegible].*

Sed haec dicendo [illegible] perfidi, in ſuo impetu interceperunt Chriſtianos, ex adverſo Chriſtiani voce [illegible] vulnerum cum impoſitione lethalium, ſtipendia perſolvebant Saracenis, & dicto tubae ſigno, ſatis virtuoſiſſimo de murorum cuſtodias per vicos & terraceas ad portas civitatis in ſubſidium deſcenderunt, ſubſiſtentibus illis qui deſuper portas & turres, prope eas Saracenos introitum defendebant. Tunc enim videres bellum duriſſimum inter congreſſores Saracenos & fideles civitatem defendentes. Nam ex Chriſtianis alii cum lancearum mucronibus, alii cum magnis fuſtibus, alii cum falcaſtris, & alii cum aliis generibus armorum bellicorum introitum inhibebant Saracenis: alii ex eiſdem multos confringentibus ex perfidis lapidum cum jactatione ponderoſorum & ecce contra Saraceni magnae, [illegible] quidquid agebant Chriſtiani parvipendentes, Chriſtianos attingentes gladiis, crudeliter occidebant, ſic ut tandem praevalente ferali perfidorum furore, Chriſtianos oportuit cedere Saracenis. Intrantibus igitur Saracenis cum impetu ſive per ipſum tractum baleae intra civitatem cum vocibus clangoroſis, lethali deducendo [illegible], Chriſtianos oportuit retroire. Quibus quidam [illegible] vocibus per totam civitatem qui aliquantiſper quieverant ad ſubſidium venientes, inter quos erat jam dictus

(a) F. alias quinquaginta.
(b) Forte [illegible].
(c) F. alias [illegible].
(d) F. alias [illegible].

[illegible]

[a] (a) [frater M. [illegible] arte mirabili & agilitate virtuosa dimicando, cum tot & tantorum interfectione perfidorum, jactuque lapidum contractione, quæ terratenus fundebantur, Sarracenos per muri fracturam turpiter repulerunt.

X. *Iterum conflictus in captione Aconis & ejus recuperatione.*

Renovatis igitur cuneis perfidorum, novi recentesque venerunt [illegible] innumerabiles, ut [illegible] non valeant ingredi civitatem, quæ cum quibus possint ingenio per spatium illius diei Christianos non desinunt [illegible]. Sed econtra Christiani [illegible] resistentes [illegible], cum lancearum cuspidibus, falcastris & magno [illegible] lapidum fusione Sarracenos viriliter repellebant, eorum quamplures [illegible] ponendo. Sed dum plures Christiani de [illegible] turribus & portis ad muri fracturam defendendam descendissent, ad [illegible] Sarraceni ad portam S. Antonii [illegible] durissimum [illegible] reperientes devenerunt, assilientes omnibus cum ingeniis quæ potuerunt, cum [illegible] præcipue fores [illegible]. Sed & alii aliqui, qui supra portam remanserant, Sarracenis se [illegible] defensuri, [illegible], ad quod eis erat possibile, defensionem cum jactu lapidum, quarellorum emissione viriliter apponebant. Sed & portis tandem ruptis [illegible] perfidorum [illegible] subintrarunt, violenter [illegible] tabulis perfidorum in equis sedentium cum lanceis, quibus [illegible] impetu transfodiebant Christianos. Ex adverso Christiani resistendo [illegible] frequenti [illegible] ferendo hos & alios [illegible] gladiis & pungendo cum eorum [illegible] Sarracenos [illegible] morituros, [illegible] tandem quod per [illegible] cum adjunctis [illegible] paucis pedibus, equos perfidorum [illegible], extra portas civitatis violenter [illegible] perfida quam pluribus interfectis, quæ [illegible] temperatio & [b] fame desiderio [illegible] civitatem penetrarant.

XI. *Iterum alius conflictus in captione Aconis [illegible].*

Tunc equidem videns Soldanus [illegible] fugæ remedium quærendum, [illegible] profundius [illegible] & muri [illegible] stetere [illegible], non [illegible] quid agere cogitavit, sed [illegible] signo dato [illegible], sicut [illegible] ad eumdem [illegible] locis assumere [illegible] dare [illegible] & paratus obedire. Erant autem inter [illegible] servi, & ut [illegible] Christiani quibus ex parte soldani promissum est, si redderent [illegible], civitate illa die persistente, tributa eorum perpetuo duplicari; sed per [illegible] rumpe-tur [illegible] liberi a tributo sub legibus [illegible] & eorum successores perpetuo [illegible]. Tunc [illegible] ingressi quæ poterant adaptantes magnos protectos clypeos, quos [illegible] ad muri fracturam & ad [illegible] combustas congressuros properare. Quæ videntes Christiani, statim signo tubæ dato, venientes de [illegible] ad fracturam muri dictam, & ad portas ad defensam adierunt, cum aliis se junxerunt. Heu! sed pauci [illegible] omnes, ut tot possent & tantorum congressibus resistere perfidorum. Nam eorum in prædictis conflictibus plures [illegible] interfecti, licet plures ex perfidis [illegible] dicant. [c]
Renovatur ergo bellum terribile inter alterutros, [illegible] occidentes] [illegible] interfectis [illegible] ita ut nec Deus tonans in sublime [illegible] potuisset. Sic igitur Christiani [illegible] Sarracenos tam pedites quam equites audaci expectatione [illegible] lancearum, cum gladiis & falcastris, & [illegible] armorum generibus bellicorum quibus se poterant defendere, [illegible] quoquo pacto perimendo. Sed [illegible] perfidorum congregati ex adverso in multitudine gravissima, Christianos muri fracturam & portam S. Antonii defensuros applicantes, impetu repentino cum tanto pondere in equis sedentes, cum lancearum [illegible] densissima congressi sunt, quod multitudine fidelium interfecta, Christianos intrepide semper [illegible] in defensione confidendo, licet per [illegible] intra civitatem [illegible] recedere. Hinc quoque videres hinc inde capita multorum a thoracibus amputari, & ab aliis [illegible] separari, & ab aliis manus a cubitis segregari, alios ab aliis usque in medium colli findi, alios lancearum cuspidibus aut ensium medios transfodi, aliosque per transversum truncari, morientesque in cruore occisorum præ dolore se [illegible] compescere; illum oculis [illegible] momentis, alium vultu retorto [illegible], & [illegible] supra ventrem [illegible]. Hunc & alium [illegible] palpitare [illegible], sed & alium [illegible] conatibus [illegible] ad [illegible] resurgere [illegible]. Sic igitur tanta strages facta fuit ex utraque [illegible], ut nisi supra corpora passim [illegible] cadaverum [illegible], ubi quis pedem daret non pateret. Quid plura? Crevit virtus perfidorum, fidelium potestate diminuta. Sarraceni tandem urbem obtinentes, [illegible] Christianis semper pugnantibus usque ad [illegible] templi [illegible] cum [illegible] a perfidis, [illegible] resistentibus [illegible] tandem in [illegible] perfidorum sunt [illegible]. Heu! quis illo die posset pericula quæ Aconensibus acciderunt in unum col-

(a) [illegible] Juste.

(b) [illegible] fame.

(c) [illegible]

fugere, aut congregando ſufficere. Si quis [illegible] plus referat, ſed fideles qui in caſtrum templi ceciderunt a perfidis ſunt obſeſſi.

XII. *Qui nobiles Chriſtiani fuerunt interfecti & qui evaſerunt*

Dum igitur iſta agerentur in primis conflictibus, dum intrarent Sarraceni civitatem, magiſter templi qui cum ſuis fratribus licet tarde ad detrimentum portæ S. Antonii properabat, [illegible] tranſiens [illegible] ab equo in terram proſternens [illegible]. Heu! prope muri fracturam [illegible] impetu magiſter hoſpitalis [illegible] vulneratus, [illegible] uſque ad mare portantibus receptus in Dromonem. [illegible] portum [illegible] reclamantibus [illegible]: *En vobis [illegible] ego ſum [illegible], ut gregem [illegible] premeretis.* Similiter

[1] Johannes de Grilliaco & [illegible], & Oto de Grandiſono, [illegible] relinquentes [illegible] cum quibuſdam ſe generoſis [illegible] armatorum in [illegible] principio ad mare fugientes, [illegible] militares turpiter abnegando, [illegible] terminos inhumaniter excedendo, naviculam conſcenderunt. Heu [illegible] omnes in [illegible] gerentes [illegible], terram [illegible] ſera cum [illegible] audacia [illegible], [illegible] ſe potius mori [illegible] quam fugere à conflictu quoquo modo. Vere non fugerunt à conflictu, quia nunquam in conflictum intraverunt, ſed [illegible] recedentes, [illegible] effugerunt per timorem deſperantes [illegible], ſicut credo, nec quærentes quæ in Deo [illegible]. Sed frater

[2] Mattheus de Claromonte mareſcalcus hoſpitalis videns totam multitudinem tam ordinum [illegible] quam [illegible] fugientium, [illegible] perfidorum [illegible], neque credens tantum [illegible], quæ populi [illegible], quod [illegible] eſt [illegible], [illegible] equo calcaribus [illegible] per medium [illegible] tanquam [illegible], & tranſiens [illegible] dextrario per S. Antonii portam [illegible] in terra [illegible] perfidorum [illegible]. Nam [illegible] ad [illegible] ante [illegible] conſequens [illegible] perfidi [illegible] ad dexteram, & [illegible] uſque in mediam civitatem per eamdem portam [illegible] dextrario quam plurimum fatigato, & [illegible] plus [illegible] ſed potius calcaribus [illegible], [illegible] in via medio [illegible], [illegible] lanceam [illegible] & in terram proſternitur, [illegible] dextrario, innumerabilium lancearum [illegible]: atque fidelis pugnator miles Chriſti, ſuam ſuo animam reddidit Creatori. De his quoque qui in conſpectu Sarracenorum in domum templi ſe receperunt, plures eorum natando per mare, ſe maris periculo exponentes, uſque ad illos qui naves aſcenderant pervenerunt: de quibus pius patriarcha in ſua navi tot recepit, quod navis tandem penitus periclitata eſt præ pondere perſonarum, & ſic ſubmerſi ſunt univerſi. Evaſerunt a conflictu cum magiſtro hoſpitalis ſeptem fratres; de fratribus quoque templi evaſerunt fratres decem, qui ex ipſis fratrem monachum Gaudini elegerunt magiſtrum generalem. His [illegible] cum ſoldano pactum novum, videlicet Chriſtianos qui erant in domo templi, & ipſum cum fratribus ex ejus permiſſu navigio recedere cum ſalute, portantemque de proprio quidquid vellent [illegible], & eamdem dimittere domum templi. Miſit ergo ſoldanus ibidem trecentos in armis qui [illegible] ne fideles plus portarent quam deberent. Dum igitur expectarent navigium Chriſtiani, [illegible] mulieres & pueros ad loca domus ſecretiora [illegible] diſtrahere conabantur, turpibus eccleſiam obſcœnitatibus, cum nihil poſſent aliud, maculantes. Quod videntes Chriſtiani non valentes ſuſtinere, ad magiſtrum properaverunt de perfidis conqueſtum. Qui reſpondit: Heu mihi [illegible], tacete, nihil poſſum. Quod cum audiſſent, continuo clauſis [illegible] portis, in perfidos [illegible] irruerunt, & omnes a minimo [illegible] uſque ad maximum occiderunt, muros turres atque portas templi munientes ad defenſam. Quod cum ad ſoldani notitiam deveniſſet, omnes ſuos præcepit ad domum templi convenire, congregatos in [illegible] illos proditores [illegible], quos propter [illegible] dimiſerat liberos recedere ob [illegible] victoriam quam de ipſis habuerat, concedente Machometo. Quod perpendens monachus Gaudini ſuper hoc ſoldanum complacare, quantum plus poterat nitebatur; ſed dum non valuit quod quærebat obtinere, nocte veniente [illegible] & vigore, per totam noctem [illegible], dum fideles vigilarent contra perfidorum inſultum, domum contra eos defendentes, [illegible] de theſauro quod poterat cum [illegible] reliquiis eccleſiæ templi ad mare ſecum deportavit. Inde quidem cum fratribus & aliis paucis [illegible] in Cyprum cum cautela tranſmeavit. De his quidem qui in caſtro templi remanſerunt, [illegible] in Deo deſperantes defendentes, neſcitur certitudinaliter quid acciderit. Deus novit: [illegible] credibile [illegible], quod [illegible] bellis ſe vendiderunt. Poſt hæc autem ab iis qui per

[1] [illegible]
[2] [illegible]

[3] [illegible]

[illegible]

XIII. [illegible]

Nunc [illegible]

[illegible]

TRACTATUS DE EXPUGNATIONE URBIS CONSTANTINOPOLIS.

Ex mſ. codice Rubeæ-Vallis.

Incipit prœmium in tractatum de cladibus Conſtantinopolitanæ civitatis, quæ nuper anno a Nativitate Domini 1453 fuit a Turcis expugnata, & Chriſtianis ablata.

OB honorem Domini & notitiam poſterorum atque cautelam in futurum, dignum duxi recitandum ſub brevitate, qualiter nuper temporibus noſtris, ab iniquo Turcorum principe, diaboli utique membro, capta ſit & expugnata nobilis illa civitas Conſtantinopolitana, totius quondam Europæ imperium gerens & principatum: quæ pro certo priſtinis diebus omnium fuit laudibus extollenda. Nunc vero quia ſedet ſola civitas plena quondam populo Chriſtiano, princepſque provinciarum facta eſt ſub Turcorum tributo, non incongrue a fidelibus ejus miſeria nunc eſt dolenda, ac jugi lacrymarum imbre merito deflenda. Igitur priuſquam de recenti ipſius loqui atque tractare incipiam calamitate, in qua nunc eſt, & præcipue clades per quas ad hanc devenit, præconia ipſius ſub brevibus ruminans, ſitum & qualitatem ejus ſcire cupientibus fideliter intimabo, ut tanto major habeatur compaſſio de ipſius, in qua nunc eſt, miſeria, quanto notior fuit priſtina ejus commoditas & gloria. O inquam civitas Conſtantinopolitana! quanta, quam nobilis, quam fecunda, quam delectabilis, quam ſpecioſa, quamque referta es præ cunctis aliis urbibus mundi, eccleſiis & palatiis miro opere fabricatis rutilans ac reſplendens! O quæ ſpectacula, quæ mirabilia, quæ artificioſa opificia ex ære & marmore cælata continentur in te! Cingit te mare ex uno latere, muriſque inexpugnabilis ex altero quidem murus immenſæ magnitudinis, turreſque in circuitu tuo, vallis & foſſa duplex. Denique Trinitatis cultor, Conſtantinus Auguſtus, te conſtituens eſſe triangularem, nomen ſcilicet & decorem addidit: omni præterea tempore frequenti navigio neceſſaria victus civitatibus pene cunctis abundanter adminiſtrans. Cyprus, Rodus, & Melitene, atque Corinthus, innumeræ quoque inſulæ, tibi quaſi matri officioſiſſime famulantur. Athenæ & Bulgaria, A una cum tota Græcia ſubſunt providentiæ tuæ atque dominio, optima quæque bona ad te dirigentes. Præterea ex Aſia Romaniæ civitates & Europa atque Africa huic nobiliſſimæ civitati donaria mittere non ceſſarunt. In ea Græci, Bulgari, Alani, Comani, Veneti, Romani, Pygmatici, Italici, Daci, Angli, Maſſetani, Turci quoque, atque alii gentiles multi, Judæi etiam & proſelyti, Cretes & Arabes, omnium atque nationum quotidie in ea conveniunt multitudines. Heu! quomodo nunc obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus, diſperſi ſunt lapides B ſanctuarii in capite omnium platearum. Nunc bene poterit dicere illa quondam opulenta & illuſtrior univerſis: Nolite me vocare Noemi, id eſt pulchram, ſed Mara, id eſt amaram, utpote quam adeo humiliavit Dominus & afflixit Omnipotens. Igitur de tali tantaque urbis captione locuturus ac vaſtatione, precor ut nulli ſim oneroſus: nam omnibus tollere cupiens cauſam tædii, brevitati operam dare contendam, quatenus auribus tardioribus, quod ſtylo brevi adminiſtrabit, non grave ſed acceptabile fiat: C & delectantibus in hiſtoria id quod ſub compendio collectum eſt, quanquam non comœdiam, ſed potius tragœdiam aggrediamur texere, id quod ſcripturi ſumus, inveniatur utrumque & accommodum & utile.

Explicit prologus.

INCIPIT TRACTATUS loquens de certificatione tranſmiſſa per Franconem de Tuaye, venerabili patri D domino cardinali Avinionenſi, de cladibus & expugnatione præclaræ urbis Conſtantinopolitanæ per Turcos.

CAPUT I. *De obſidione urbis Conſtantinopolitanæ, & de numero adverſariorum ejus.*

ANno ab Incarnatione Domini 1453. quarta die menſis Aprilis, princeps Turcorum ſpiritu diabolico agitatus, & nimia ambitione repletus, præparavit ſe ad obſidendum, expugnandum, & obtinendum præclaram, egregiam, nobilem, ac famoſam, omnique præconio digniſſimam urbem

Conſtantinopolitanam. Sequenti vero die illuceſcente, id eſt quinta Aprilis præfatus princeps exercitu ſuo pompoſe ſatis & ambitioſe præparato, circumcingebat eam obſidione cum populo non pauco imo copioſo. Fuerunt enim in ejus exercitu viri ducenta millia: e quibus fere ſexaginta millia præcellentiæ erant robore & virtute ad pugnam doctiſſimi, & in armis bellatores validiſſimi. Porro circiter triginta quinque ſeu quadraginta millia equeſtris erant ordinis diverſimode armati, quorum quædam pars loricis ſeu conſutis diploidibus utebatur; quædam vero more noſtrorum plenis armis erat munita; quædam vero ad modum Hungarorum ſeu quorundam aliorum bellatorum pileis ferreis quos galeas vocamus ſeſe tuebatur, & baliſtis, arcubus, gladiis & diverſi generis inſtrumentis defendere ſe videbatur. Reſidua vero pars ejuſdem diabolici exercitus erat fere inermis, hoc excepto, quod quidam aut ſcuta ferebant, aut peltas ſeu umbones, ut Turcis moris erat: quorum filiorum Belial multi erant mercatores & mechanici, exercitum ſecuti, pro ut bellum viderent, ſeu propter lucrum: quemadmodum hiſtriones, adulatores, trutanni, vel ribaldi.

CAPUT II. *De copioſo apparatu inſtrumentorum bellicorum.*

Erant in exercitu prænominato valde multa fundibula & colubri ſive ſerpentes, aliaque perplurima hujuſmodi inſtrumenta. Inter quæ præeminebat unus bombardus æreus & fuſilis, integer & indiviſus, continens in ſe, quod dictu mirabile eſt, lapides habentes in circumferentia rotunditatis undecim palmorum & trium digitorum menſuram: pondus vero tormenti hujus fere mille octingentarum centum librarum. Inſuper illuc fuerunt decem aut duodecim fundæ penſantes mille ducentas & octo libras in pondere: ſingulis diebus præparatæ ad jaciendum lapides, octoginta ſive centum vicibus quolibet die: & hoc 50 diebus continue. Quamobrem pro vero aſſerunt bombardarios hujuſmodi ſingulis diebus conſumpſiſſe circiter mille libras quotidie in pulveres, qui ad jaciendos lapides requirebantur: quarum ſummam ſi colligere volueris, invenies quinquaginta millia librarum hujuſmodi pulveris.

CAPUT III. *De diviſione exercitus Turcorum & eorum capitaneis.*

Tali ordine itaque princeps Turcorum diſpoſuerat exercitum, ut una ejus pars infeſtaret civitatem a terra, altera a mari. Ad portum autem qui eſt ad latus civitatis fuerunt circiter ſedecim galeæ, ſexaginta octo circiter galeotæ, atque decem & octo ſeu viginti alterius generis naves, quas ſcaphas vocare poſſumus pro tranſvehendis hominibus, ſeu palendarias pro traducendis equis: aliorum-

A que generum naves & naviculæ non paucæ. Capitaneus exercitus qui erat infra conſtitutus, dicebatur Sagambaſſa, conſiliarius & ſecretarius principis: cui major in belli exercitio poteſtas, & fides ſincerior ineſſe putabatur. Hic ſagacitate ſuaque induſtria traduci & tranſportari fecerat per terram vectibus Turcorum in ſpatio duorum vel trium miliariorum, circiter ſeptuaginta quinque galeas, aliaſque naves ad locum nuncupatum Mandagaram, ſecus civitatem Peram ſitam: quoniam non valuiſſent Turci pertranſi-
B re, ac civitati Conſtantinopolitanæ appropinquare, præſertim propter obſtaculum cujuſdam pontis per Chriſtianos compoſiti & compacti de navibus, vaſis & arboribus, a Conſtantinopoli uſque ad Peram, auxilii mutuo conferendi gratia, operamque ac ſuccurſum ſibi invicem adminiſtrandi. Igitur exercitum aquaticum extitit capitaneus quidam, nomine Albarangoly, quem in paleſtra ſive duello ſubmerſerant quatuor naves Januenſes, prætiantem cum populo ſibi ſubjecto contra Chriſtianos. Illo igitur mortuo, princeps Tur-
C corum alterum capitaneum navali exercitui præfecit. Sic igitur patet diſpoſitio ſupradicti exercitus, a terra videlicet & a mari.

CAPUT IV. *De fortitudine civitatis Conſtantinopolitanæ.*

Antequam hujus inclytæ civitatis excidium lamentabile excudam, de ipſius robore & munitione ac fortitudine pauca loquamur. Conſtantinopolis itaque fortis eſt valde, formam in ſe continens figuræ triangularis, occupans in circumferentia a laterali verſus ter-
D ram ſedecim miliaria Lombardica, quinque vero verſus mare, & quinque ſimiliter verſus portum, ubi eſt communis applicatio navium, & ſtatio earum, & quinque apud locum qui Gonilia vocatur. Muri ejuſdem civitatis verſus terram ſpiſſi ſunt valde, ac verſus cœlum altitudine præſtantes. Speculas ſeu vigilum domunculas, & foramina pro fundis jaciendis in ſe plurima continentes. A foris vero muri principales, minoribus & brevioribus muris ad munimen circumcinguntur: qui & ipſi foſſatis circumſepti & vallati ſunt. Muri principales poſſident altitudinem viginti circiter paſſuum: latitudi-
E nem vero in quibuſdam ſuis locis ſeptem, in aliis autem octo paſſuum continent. Minores vero muri ſuper aggeſtum terræ conſtituti altitudinem ſedecim circiter aut quatuordecim cubitorum occupant: terra vero deſubter continens, & a reliqua planitie elevata protenditur viginti duobus cubitis. Latitudo foſſatorum prædictorum, viginti quinque tenet cubitos: profunditas vero decem, ut aiunt quidam. Alii vero cenſent hæc foſſata viginti quinque circiter paſſus poſſidere in latitudine: & decem in profunditate ſive altitudine.

CAPUT V. *De numero virorum bellatorum, & ordine ipſorum.*

Fuerunt in hac nobili & famoſa civitate viri circiter viginti quinque ſeu triginta millia, ſex autem vel ſeptem millia expediti ad pugnam & ad bellandum fortiſſimi. Ad portum autem pro catena cuſtodienda deputatæ fuerunt triginta naves, & novem galeæ, videlicet duæ piratarum ad depredandum, tres Venetorum ad mercandum, tres ex parte regis Conſtantinopolitani, & una quæ erat cujuſdam generoſi armigeri qui ſtipendiarius erat imperatoris Conſtantinopolitani, & ab eo capitaneus conſtitutus fuerat Græcorum, qui vocabatur Johannes Juſtini.

CAPUT VI. *De pugna & conflictu utriuſque partis, & primo a parte maris.*

Civitate igitur Conſtantinopolitana ſic undique terra marique fortiter vallata & obſeſſa, illi qui intus erant, quo modo potuerunt, alacriter ſe defenderunt, & viriliter reſtiterunt, de longe ac de prope arcubus manualibus & baliſtis, fundis atque aliis diverſis armis bellicis repugnantes diebus quinquaginta. Infra hoc temporis ſpatium firmam Chriſtiani fiduciam conceperunt, ſperantes cum Dei adjutorio ſua gravitatione ac ſubtilitate poſſe ſe faciliter incendio tradere naves Turcorum cum ponte quem conſtruxerant. Accendit itaque capitaneus galeæ Chriſtiani exercitus ſubtilem quamdam galeam, quatenus facilius & convenientius ad Turcorum cuneum pervenire valeret, & naves illorum concremare. Inſtigabat autem eum ad hæc maxime aviditas ſuorum commilitonum, pleno corde avidiori ſibi cupientium. Sed eorum conatus per adverſarios eſt fruſtratus: nam illorum unus galeam Turci fundo diſſipantes, quoſdam Chriſtianorum illic repertos hujuſmodi naufragio peremerunt. Quoſdam vero comprehendentes horribili ſupplicio diſcerpſerunt, & hoc ad terrorem aliorum Chriſtianorum. Nam eos crudeliter & inhumaniter laniantes, a ſuperiore parte ventris uſque ad inferiorem eos ſecantes, & more pecudum aut piſcium exenterantes, viſceribus inhumaniter patefactis, Chriſtianorum obtutibus probroſe præſentaverunt, ut plus hoc modo contumeliam facerent, ac de illis inſultationes quas in congreſſibus ſæpius ſuſtinebant, ultionem eorum perferendo, ſeſe vindicando tamen experirentur.

CAPUT VII. *Qualiter in fodiendo ſubterranea loca civitatis Chriſtiani & Turci decertaverunt ſibi.*

Ab altera parte civitatis verſus planitiem terræ obſeſſa, multitudini Turcorum præficitur capitaneus, ut prædictum eſt, Sangambaſſa, Albanenſis, apoſtata vilis, qui pridem

A Chriſtianus exiſtens catholicam tunc fidem abnegaverat: qui in exercitu ſuo plurimos habuit viros gnaros diverſi generis metalla fodiendi ex terra. Hi ergo capitanei ſui ſagacitate & calliditate inducti, ſubtus muros civitatis fodere cœperunt, per ſpatium fere viginti quatuor milliariorum, ad depaſcendum ac deſtruendum & annihilandum ipſos muros: ſed Chriſtiani intra urbem ex adverſo longe a muris identidem attentantibus, & ea obſervantibus, contigit eos interdum in ſimul convenire aliquando, multoſque Turcorum fumo & fœtore cadaverum perculſos & ex igni, & vita ſub terra privati. Interdum etiam aquæ violentia noſtri illos ad receſſum compulerunt, & ſic conatum eorum impediebant.

CAPUT VIII. *De caſtro & ponte per Sangambaſſam conſtructis.*

Præfatus autem Sangambaſſa fieri conſtituit fortalitium caſtri lignei, magni, ampli, firmi & alti: adeo ut murorum civitatis celſitudinem excedere videretur. Similiter & pontem miro ingenioſitatis fabricatu fecit de vaſis, aſſeribus, trabibus & planceis, mille C habentem paſſus in longitudine, & ſeptem in latitudine, ut ſui ad noſtros pertingere poſſent, ſuper mare ex tranſverſo ambulantes, & civitatis muris appropinquantes. Multas quoque machinas ſua adinventione atque induſtria fabricari mandavit, & diverſa carpenta ſive ſtaragia ad repugnandum altitudinis & latitudinis non minimæ. Egit etiam pene ſingulis diebus multos ac diverſos conflictus noſtris inſultus, in quibus multi ab utraque parte per ſubitaneam & improviſam mortem ſublati ſunt de medio. Sed ubi unus D de civitate inventus eſt mortem incurrere, e diverſo centum de Turcis extra urbem interierunt.

CAPUT IX. *De Chriſtianis qui ſerviebant Turcis, & de certificatione mutua eorum quæ contigerunt & acta fuerunt apud eos.*

Fuerunt præterea in exercitu Turcorum multi ex Græcia & aliis partibus mundi, qui quamvis forent ſub Turcorum dominio conſtituti, non tamen coacti ſunt deſerere fidem ſuam, ſed cultum Chriſtiani dogmatis exercere permittebantur. Erant inſuper in præfato E exercitu quidam Turcorum capitanei, qui ad invidiam & contemptum ipſius Sangambaſſa ipſos nimium aggravantis, cum tanta præcavitatione decreverunt populo Chriſtiano qui in civitate obſeſſus tenebatur, modo quibus poterant notificare conſilia ſive tractatus atque commenta quæ habebat in ſecretario principis eorum: & hoc per litteras ſeu epiſtolas ſunda immiſſas, ſeu arcuum ſagittis admotas, quas hoc modo in civitatem miſerunt: tamquam arte adinventa ſecretius eas ad noſtros direxerunt. Interea urbem

ita educti sunt per huiuſmodi prudentiſſimam induſtriamque advertentiam, atque ad notitiam eorum certiſſime devenit, principem Turcorum iuſſiſſe continuum adverſus eos per ſpatium quatuor dierum, cum peditibus & baronibus atque comitibus ſuis.

CAPUT X. *De conſilio Calymbaſſa, qui ſuggeſſit principi ab obſidione deſiſtere & ad propria redire.*

Erat in hoc Turcorum conſilio quidam generoſior vir nomine Calymbaſſa, qui principem ſuum incitabat pro poſſe ſuo ad hoc inducere quatenus obſidionem civitatis diſſolvi iuberet, & cum toto ſuo exercitu ad propria remearet, allegans pro ſe diſcretas ac rationabiles cauſas ad hoc inducentes & deterrentes, haec vel ſimilia verba proferendo: Ecce potentiſſime domine mi, id quod facere debuiſti & potuiſti feciſti nec amplius, ut mihi viſum eſt, facere praevales, cum toto iam ſervato honore tuo magnifico, id egiſti quod egiſti. Volo igitur ab incepto deſiſtere moneo excellentiam tuam, ne honorem quem hactenus tenendo impetraſti, ulterius progrediendo perdere cogaris. Tecum enim adverſus hanc civitatem tot inſultus, in quibus, ut cernis, tot ſunt multa hominum de noſtris interempta, & illa manent immobilia & indemnia. Sed in hac etiam tuderam videmus urbem hanc nimiae magnitudinis & populoſitatis, atque ut ita dicerem inexpugnabilem? Experimento nempe veraci & certo didicimus, quod quanto plures accumulantur ad exterminium huius famoſiſſimae civitatis procurandum, tanto eorum globus minuitur & pauciores redeunt. Hoc enim ex noſtris, pariterque qui nuper contenderunt muros eius, ſed ſua audacia verſum fuerunt celeri praecipitatione repercuſſi ſunt in ultionem tantae praeſumptionis. Audeo denique & hoc ſuperaddere, quod & verum eſt in ipſe indicaſti, nullum praedeceſſorum tuorum civitati huic in tantum appropinquaſſe quemadmodum tu feciſti, nec aliquem eorum [illegible] ac propria [illegible] deſiſtens [illegible] ceteris permanebit in aevum.

CAPUT XI. *Quod princeps Turcorum hoc audito deliberavit cum ſuis redire in terram ſuam.*

Hoc & his ſimilia proſequente Calymbaſſa non inſipienter, ad hoc iam princeps exercitus Turcorum inductus erat, ut pene decreviſſet ab obſidione inchoata deſiſtere, & cum ſuis ad propria remeare, cum propoſito nullatenus redeundi. Statuerat tamen & mente conceperat conſtruere in loco ad quem fortuna ſua devenerat, columnas duas aereas perpetuis temporibus duraturas, in memoriam ſui & et in poſterum. Et ubi recordationem futuri temporis atque in ſignum praeſentis eventus, quatenus omnes & longe tranſeuntes per viam illam, eaſque conſpicientes, memoriae commendarent haec facta, recognoſcerentque ipſum dudum talia peregiſſe, qualia nec quiſpiam ſuorum praedeceſſorum nec [illegible] attentare quidem praeſumpſit. Nuſquam enim aliquis Turcorum princeps hanc audaciam ſibi aſſumpſit, ut tali induſtria civitati, velut praeter turres, in tantum praeſumeret ulterius approximare. Hoc ergo fuit ſententiarum Calymbaſſa quod ſupra retinuimus, quod tantum valuit apud principem Turcorum, quod ſi non interceſſiſſet aliud, protinus mandaſſet illud executioni.

CAPUT XII. *De conſilio Sagambaſſa peſſimo [illegible]*

Porro Sagambaſſa erat alterius ſententiae & opinionis, ut ex ſequentibus patet & res docet eventus. Nam cum eius quoque conſilium requireretur ſuper hac re, iterum tale ad principem de corde ſuo fallaci & ſuperbo dediſſe fertur, dicens: O invicte & praepotens dominator domine, oſtendiſti veraciter hucuſque maximam tuae virtutis probitatem. Ecce magnam de hac civitate hinc inde murorum partem confregiſti deiectis & iam intus [illegible] pro media parte conflictu, deſperationem [illegible] de cetero ceſſare deliberans, id quod laudabiliter coepiſti magnanimiter conſummare detrectas? Certe dimidium facti qui bene coepit habet. Audi ergo meum et aliorum [illegible] pro tua clementia, & quod ſuggero dignanter audias. Ecce enim parati ſumus in perficiendo quod reſtat tibi viriliter aſſiſtere, & ambulatione & contractione reliquae partis murorum quae remanent, indeſinenter tibi collaborare. Contendamus ergo fortis animi adhuc ſemel, & omni timore procul pulſo, ſaltem una demum vice ſuper civitatem inſultum faciamus. Et ſi quidem vel victoriam eam debellando ſuperare [illegible] gloriaſſimo tibi attribuetur triumphus. Si quo vero minus tibi in hac parte fortuna quam placuerit arriſerit, & non potuerimus eam ad votum obtinere, faciemus cum ipſa po-

„ cem, aut dabimus ei ... [illegible] pacto quo A
„ placuerit tibi.

CAPUT XIII. *Qualiter princeps Turcorum hujus confilium eſt ſecutus.*

Hic audiens princeps commendavit fru[illegible] & ... [illegible]

B [illegible]

CAPUT XIV. *De jejunio Turcorum.*

Hic igitur erat ordo congreſſus, quem princeps Turcorum obſervare ... [illegible]

CAPUT XV. *De ordinatione exercitus ac ... congreſſu Turcorum.*

His ita ſe habentibus, ... princeps ... [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

CAPUT XVI. *De hoſtium aggreſſu, ... [illegible]*

Ordinatione bellatorum ... [illegible]

E [illegible]

quærerent

quaererent in tali necessitate consilium excogitare.

CAPUT XVII. *De nobili domino Johanne Justiniano, & opere a quo industriose ...*

Erat hoc in loco intra civitatem constitutus capitaneus quidam cui nomen erat Johannes, vir nobilis, natione Januensis, qui eo tempore imperatori Constantinopolitano deserviebat sub tributo. Hic se in omnibus exhibuit audacem & virilem, velut alter Machabaeus, in cujus potestate praeeminentia totus cuneus bellatorum omnem spem suam & fiduciam post Deum prae cunctis mortalibus filiis avi statuerat. Qui ostendere volens potentiam suam, & industriam qua calebat ad faciendum quod cogitavit & valuit, duobus vexillis paratis, ac decem millibus virorum fortium electis pro custodia corporis sui, propter nimiam violentiam & copiam adversariorum, intra castellum ligneo compactum opere, de quo supra tactum est, se procuravit & adesse jussit scalas & ligna atque falangas, aliaque instrumenta ad repugnandum necessaria, corporaque mortua & fossas quae dextra erant replere, ac pro viribus aequare reliqua terrae, quatenus absque impedimento posset cum suis hostibus occurrere ex adverso venientibus.

CAPUT XVIII. *De ipsius domini Johannis vulneratione, & civitate ab hostibus devastata.*

His ita se habentibus, praefatus dominus Johannes Justinianus in congressu cum hostibus jactu cujusdam graviter vulneratus est: qui statim lethali quodammodo vulnere ictus sequestrans se ab exercitu cum capitaneis suis deputatis, ad medicandum ocius properavit, turrim commendans custodiendam, & populum sibi subditum duobus aliis viris nobilibus Januensibus. Et ecce dum timor mortis causa fluctuaret, plurimorum [illegible] quae ac praesertim suam tuebantur [illegible] per manum & ipsi quidem [illegible] se defendere contra multitudinem adversariorum, absente capitaneo suo. Sic ergo [illegible] civitatem Constantinopolitanam [illegible] intraverunt per muros [illegible] circa [illegible] omnes interficientes a minimo usque ad maximum, qui eis resistere ac se defendere tentare ausi fuerunt: quodque execrabile est & horribile sonat in auribus prorsus, abstractis reliquiis sanctorum, tamquam insani & rabidi canes, atque interim, contumeliam & irreverentiam maximam exhibuerunt ligno vivificae Crucis Domini nostri Jesu Christi, similique imagini sanctae atque venerandae genitricis ejus, gloriosaeque V. M. quam etiam effigiem velut bestiae pessimae in lutum sordibus atque ignominiose projicientes, pedibus suis abominabiliter & despectissime calcaverunt; quod nullo dubio scelus nullo modo patietur is qui potentiam longanimiter in hominum peccata exhibet inultum remanere, licet ad tempus silere parumper videatur.

CAPUT XIX. *De traditione Pera, & pacto ejus cum Turcis.*

Expugnata igitur ac depopulata tam inclyta civitate, & redacta sub manu hostili, Pera urbs fortis, quae est vicina Constantinopoli, nullum adhuc insultum sustinuerat ab hostibus: quam major pars populi erat tunc in Constantinopoli, cum diceretur in manu hostili et auxilium ferret ab. Hi vero qui remanserant in urbe Pera, necdum cum mobilibus suis bonis & utensilibus melioribus quae possidebant fugam capientes alicubi confugerant: sed magno terrore perculsi intra sua moenia sese hactenus recolligebant. Qui cum se manus Turcorum evadere posse desperarent, usi prudenti consilio, praesertim cum nec viribus praevalere adversus eos valuissent, in hoc unanimiter consenserunt, ut principi Turcorum claves civitatis suae transmitterent, eique sese suosque atque bona sponte ac penitus recommendarent, ipsius voluntati atque beneplacito una cum civitate offerrent, expectantes ac sperantes in hoc magis divinum auxilium quam humanum: illud nempe saepe fallit, illud vero tribulatis semper adesse novit. In hac quippe civitate fuerunt circiter septem millia virorum, qui sicut audiverunt, ita & fecerunt. Venit nihilominus fugere coacta necessitate magna pars virorum ac mulierum navigio de civitate Januensi, & insuper videlicet Jacobi Tebaldi praenominatus navem omnibus venientem, abiectam muneribus plurimis onustam, a Turcis nequiter & callide praedatam.

CAPUT XX. *De morte regis Constantinopolitani & evasione Jacobi per mare narratio.*

Interea rex Constantinopolitanus ad extrema devolutus mortem invenit, narrantibus de illo quibusdam, quod capitis detruncatione vitam finierit, aliis vero dicentibus quod in transitu portae dum fugere tentaret, hostibus occurrentibus, multa pressura oppressus defecerit. Sic itaque nunquam commendabiliter

credi poteſt, ut & in porta primo ei amputatum caput, & poſtea decoratum. Interea galeæ quædam Venetorum ad terram tantum properantes, & alia multa prohibentes in mari a mane uſque poſt meridiem in uno loco ſe ſervabant juxta urbem devaſtatam, deſiderantes vitam Chriſtianorum ſe vare [illegible] & [illegible]. Venerunt autem ex illa ſere quadringenti fugitivi, inter quos erat ille Jacobus Tenatus nobilis Venetus, qui duabus fere horis ſuper muros civitatis ſeſe cum populo ſibi ſubjecto viriliter defenderat poſt introitum Turcorum. Tandem reſiſtentia [illegible] adeptus, exſpoliavit ſe veſtibus, & miſit ſe in [illegible] natando pertingens uſque ad prædictas galeas, & petens ut ab eis aſſumtum poſſet aliquatenus perduci illæſus ad caput: quod & factum eſt.

CAPUT XXI. *De navibus a Turcis ſubmerſis & captis, & quibuſdam in confictu [illegible]*

Turci vero devaſtando ſubmerſerunt navem quamdam octoginta ducatorum, & receperunt inſuper circiter quatuordecim naves alias, quarum tres continebant ſex centos botas, reliquæ vero erant ducentorum vel trecentorum [illegible], inter quas erant galeæ & galeotæ quæ fuerant eo mitte ad defenſionem & reſiſtentiam deputatæ. Hæ præcedenti die ante civitatem vaſtatam in mare longente, ad locum qui vocabulum eſt ad Pontem magnum applicuerunt. Omnes vero naves fuerunt fere cum ducentis quadraginta, Veneti qui miſerant ubiſtis in auxilium novem galeas & viginti naves alias grandes bene proviſas, quas applicuerunt ad magnum Pontem ſequenti die vaſtationis ſupradictæ civitatis. Occubuerunt autem ſeu perierunt in prædictis navibus ſeu alio quovis modo nobiles Veneti circiter triginta quinque, & alii plebeii viri numero quadraginta, quorum animæ ſempiternam mercedem requiem inveniant.

CAPUT XXII. *De præda Turcorum ex Conſtantinopoli, & damno aliorum [illegible]*

Fertur quod præda quam Turci de capta civitate diripuerunt, excedat quadraginta millia ducatos, damnum vero quod perpeſſi ſunt Veneti in hoc excidio ſunt fere quadraginta millium ducatorum, non minus vero damnum Januenſium fuiſſe creditur. Florentini quoque viginti millia ducatos amiſerunt. Anchonenſes vero quindecim. Anchona noſtra civitas eſt amœna & pulchra ſuper littus maris ſita, in qua dominus Pius papa ſecundus communem naturæ debitum ſolviſſe dicitur. Hæc autem ſunt armamenta ſeu vaſa bellica, quæ Veneti perdiderunt civitati Conſtantinopolitanæ pro defenſione miniſtraverunt & perdiderunt: octoginta [illegible] magnæ, 7000. [illegible], 4000. [illegible], 4000. quadrigæ cum [illegible], 7000. [illegible], 7000 igniferas patellas, 12000 uncos, 2000. ſecures, 7000 malle[illegible], 4000 ſcalæ, 7000. vaſa vinaria pro potibus, 7000 bigas, 4000. ligones, & alia inſtrumenta pluſquam 4000. Item 6000 [illegible], & 16000 [illegible], & 400. galeæ ſolutæ pro integro anno.

CAPUT XXIII. *De ætate & conditione principis Turcorum.*

Narrant mihi hi qui cum principe Turcorum aliquando converſati ſunt, & ejus ſtatum optime noverant, conſtat illum fuiſſe tunc temporis viginti trium circiter annorum. Fertur quoque ipſum pluſquam dici vel cogitari poſſit, delectari in humani ſanguinis effuſione, propter quod invenitur ambitio perdere quotidie ſtragem latam, ambitiosa undelicet ſtudens, dominationes ardenter affectans, bella continue deſiderans, diſcordias inter gubernatores fovens, triumphos multa omnibus amans, principatum totius orbis affectuoſiſſime diligens, immo pluſquam Alexander Magnus, Julius, vel Auguſtus, vel alii quique potentes imperatores hujus mundi. Æſtimat denique majorem & ampliorem virtutem & potentiam ſe habere, quam omnes qui fuerunt ante ipſum; quapropter coram ſe recitari facit annales hiſtorias temporum antiquorum, quatenus ex his poſſet [illegible] de ſingulis informari, ut tandem pervenire poſſet ad Venetos & Romanos, & [illegible] de duce Mediolanenſi ac ejus potentia haberet. Verſatur namque ſicut prædixi omnis principalis intentio ſua circa belli negotia pugnaſque victorias, dicitque ſe velle ſtatuere locum ſuum regni apud Conſtantinopolim, contractiorem ſe [illegible] affirmans miro opere pontem, qui magnus erit & fortis longus & latus. Ex quo verumtamen proponitur nullum incolarum illum [illegible] de ipſius adventu fore gavisurum, ipſum præſtolando, ſed potius malle ſibi [illegible] civitatis claves priuſquam appropiet, maxime cum violentia & potentia ſua obtinuit famoſiſſimam fortiſſimamque civitatem, quæ pro certo tanti dicitur fuiſſe roboris, ut vix unquam æſtimaretur ab alio principe, duce, vel rege poſſe obtineri.

CAPUT XXIV. *Qualiter audacia Turcorum poſſint Chriſtiani facillime reſiſtere*

Licet exercitus Turcorum copioſus ſit & innumerabilis, ſubolis, audax atque ſtrenuus in rebus bellicis, ob mundi hujus favorem ſtrenuorum diſcrimini paſſim dando, poſſunt tamen Chriſtiani eidem obviare, ac etiam prævalere per modum qui ſequitur. Nam apparet quod princeps eorum ætate parva nihil aliud ſcit, quam quod proinde quovis operam dedit, deliberans ad civitatem Conſtantinopolim venire, ac reſidentiam ſibi facere quamvis hoc modo [illegible] adjacentes pro-

virtute & civitates absque bello & congressu A pugnae obtinere possint. Sed in hac re veritate nulli sit dubium quod sagacissime cautequae in contrarium saepius praeparabant Turci terra marique futuris temporibus. Christiani vero si consilii in eo qui afflider se invocantibus promptos possint semper maneant confidere, utiles se reddiderint non fugerent, qui ab inde tam cito extra terminos quos apprehenderint quam mutuo atque in sententia sempiterna terras suas capiendo, bonas & spatiosas fertilesque adeptos iam, ipso Deo propitio, sed modus quo id facilius possit, agnoscatur qui sequitur. In primis putamus necessarium fore quod in omni a bonum pacis inter Christianos principes firmetur, sine quo nil boni provocandum constat posse usque in finem terrarum. Secundo tum oportet esse quod Veneti, Mediolanenses, Florentini, ceterique principes Italici inter se mutuo compaginarentur & exhiberent exercitum viginti milium equitum habere quoque in eis unum bonum & electum capitaneum, qui contraherent usque in Albaniam versus partes Christianorum, quia notum est ibi fore optimam terram, atque terram, ubi sine dubio secure essent in brevi tempore multiplicando per additamentum Albanorum & Sclavorum, aliorumque circumstantium qui laboratione Christianorum legi defendendae sese promptissimos exhiberent. Hoc autem exercitu sic ordinato & disposito, tum necesse alium maritimum exercitum convenire providere per regem Aragonensem seu Arragonensem per Venetos, Januenses & Florentinos, ac per alios in intima magno simul. Essent namque in loca potentes, ad expugnandum, invadendum, fugandum & disperdendum Turcorum exercitum, etiamsi non excederent numero ante Constantinopolim congregatum. Et hic navalis exercitus pergere deberet versus Nigrum Pontum ad obtinendum Sagripolim aliasve urbes sub Turcorum dominio consistentes, & hos ad impediendum transitum eo de Turcis in Graeciam. Optimum denique videretur quatenus Caesar cum Hungaris atque Bohemis, & circumadiacentibus populis in hunc modum procederet, ordinabiliter consistendo concordem actum pergentem versus Graeciam per Andrinopolim reliquaque loca sub Turcorum protectione consistentia. Servent insuper omnium hunc atque ordinem singuli exercitus, ut sint in determinatis locis, ut valeant sibi invicem notificare suos eventus.

CAPUT XXV. *Quod omnes Christiani possunt servare Turcis mediante, & possint, ab eadem liberari & nostris adhaerere.*

Princeps Turcorum hoc in tempore vero qui valent exercere cursum, habens in exercitu suo partem plusquam ducenta millia bellatorum, communiter omni excepta, inter quos tamen multi Christiani reperti sunt, qui sequuntur eum coacti & inviti, omni desiderio praestolantes Christi contrarium exitialium futurum, qui ea laetitiam & juvamen ferre possent, quatenus a Turcis liberari & ad propria redire possent. Iste praefatus princeps Turcorum bello exercens pro consuetudine habet in nulla civitate vel castro pro tunc residere, sed frequenter aut in campo aut in prata cum populo suo consistere. Ea propter pendunt eum de facili debellari posse putemus maxime qui a Christianis ab eodem angariati ad nostros ex abrupto invenis confugere nec apius essent in hostes, nobis autem in praesidium & firmamentum. Causa B tunc quoque tot magnos ac praepotens ac validos inimicos haberet princeps Turcorum, si eum per nostros exercitus contingeret de Christianorum adventu, permansurum inferret illi damnum, atque de facili nostrae fidei adhaereret.

CAPUT XXVI. *Quod princeps Turcorum, similiter de eo possit, & nisi id fiat, pernicium imminere Christianis.*

In Graecia vix aliquis reperiri posset, qui Turcis ministrare voluntate dignaretur, & sic Turcis famem laborans a insula de Rodes C etiam vastaretur. Insuper Christiani Graeci terras suas sub Turcorum imperio licet magna armata eos expugnando requirerent & obtinerent. Itaque nostris pauloque appropinquantibus ab omni, etiam nulli dubium quin Turcorum potentia in brevi deficeret pro ipsius inopia & saltem hoc quod praetulimus cum dil[i]gentia cautela per providentiam vestram, Domine, suberentur uberius. Si vero huic nostro tribuunt locis & tempora opportunitas intervenienti incuria desidia & negligentia nostra qua praecepta tubi de omnibus necessariis provideat terra marique, vel si des forte cogemur, utilius restare nos omnes mercenarios & servos vendenti infideles & miseros futuros. Quod autem ipse dignetur qui laeta in perpetuum a malo dignatur est eripere, & in bono sua gratia semper conservare, atque post hanc caducam & miseram vitam futura posthinc praemia se daturum, per ardo certamina labore, Jesus Christus Dominus noster, qui est super omnia benedictus in saecula saeculorum. Amen.

D

E Ego igitur Simon de Ympegecastellum quondam Reineri de Ympege a hanc certificationis scedulam domino cardinali Avinionensi transmissam per Franconem de Prelle ad finem atque produxi in civitate Pataviensi in monasterio beati Johannis Lateranensis, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio in solemnitate Purificationis beatae Mariae Virginis.

Explicit historia de cladibus excidio Constantinopolitano.

CHRONICON ANGLICANUM
AB ANNO MLXVI. AD MCC.
AUCTORE RADULFO COGGESHALE ABBATE.

Ex mſ. codice bibliothecæ Pariſienſis S. Victoris.

OBSERVATIO PRÆVIA.

De Radulfo abbate Coggeſhalenſis monaſterii egimus ſupra in obſervatione prævia ad ejus Chronicon Terræ ſanctæ, ubi præclara eruditorum virorum de eo retulimus encomia: adeo ut mirari libeat tam eximium auctorem, apud ſuos adeo celebratum, hactenus in tenebris delituiſſe. Sed neque hic non poſſumus Anglorum reprehendere negligentiam, qui hiſtoriæ patriæ ſuæ tam curioſi editores hactenus viſi, Radulfi lucubrationes quas non immeritis laudibus certatim efferunt, in lucem proferre poſthabuerunt. Ne quid igitur Anglicanæ deſit hiſtoriæ, atque ut de ampliſſima & inclyta natione benemereri valeamus, ejus Chronicon ab anno MLXVI. *ad* MCC. *quod in Cottoniana bibliotheca reperiri monet Oudinus, hic ſtatuimus edere ex pervetuſto codice Pariſienſis S. Victoris monaſterii, auctoris ævo conſcripto, ubi cum ejuſdem libello* de Motibus Anglicanis ſub Johanne rege, *uno eodemque tenore, tamquam ejuſdem ſcriptoris, ſubjicitur illius Chronico Terræ Sanctæ. Et certe idem utriuſque operis eſt ſtilus, eadem ſcribendi ratio: de Coggeſhalenſis monaſterii ſui fundatione, deque primis illius abbatibus agit, nec pauca etiam de ſuis Ciſtercienſibus refert. Denique citat etiam librum ſuum Viſionum.*

Anno ab incarnatione Domini MLXVI Wilhelmus dux Normannorum contracto a partibus tranſmarinis innumerabili exercitu, in Angliam applicuit apud Haſtenges, ac juſto Dei judicio die S. Calixti papæ regem Haroldum, qui imperium Angliæ injuſte uſurpaverat, regno ſimul ac vita privavit: quamvis quidam contendant ipſum Haroldum inter occiſos delituiſſe, nocturnaque fuga lapſum poſt multas peregrinationes, apud Ceſtriam eremiticam vitam duxiſſe, & uſque ad ultima tempora regis Hen-
A rici II. in ſancto propoſito perduraſſe.

Robertus cognomento *Comin* cum DCC. hominibus ſuis in Dunhelmo occiditur: unde rex Wilhelmus iratus, totam depopulatus eſt Northumbriam.

Malcolmus rex Scotorum terram regis Wilhelmi ferro flammiſque devaſtare cœpit.

Lanfrancus in archiepiſcopum provehitur.

Malcolmus regi Wilhelmo occurrens, in loco qui dicitur *Abernith* ei homagium fecit.

Rex Wilhelmus Cinomanis ſibi ſubegit.

MLXXI. Tria monaſteria a tribus monachis inſtaurata ſunt; unum Dunhelmi,

aliud Eboraci, alterum apud Werkeſal.

Malcolmus totam Northumbriam uſque ad fluvium Tine devaſtavit. Robertus *Curtehoſe* novum caſtellum ſuper Tine condidit.

Walcherus Dunhelmenſis epiſcopus a Northumbrenſibus occiditur.

Rex Willelmus deſcribi fecit omnes barones & feudatos milites, & quot carucatas terræ quiſque haberet, & aliarum poſſeſſionum.

MLXXXVII. Rex Willelmus in Franciam cum exercitu venit, atque oppidum quod Madunta dicitur, cum eccleſiis combuſſit, ubi & duo recluſi combuſti ſunt: indeque cum gravi viſcerum cruciatu Normanniam rediens, Willelmo filio ſuo regnum Angliæ tradidit, ſicque defunctus eſt v. idus Septembris die, & Cadomi ſepultus: poſtquam xx annis, menſibus x & xxviii diebus genti Anglorum præfuit. Cui ſucceſſit in regnum Willelmus filius ejus, & Robertus *Curtehoſe* primogenitus in ducatu Normanniæ.

MLXXXIX. Lanfrancus Dorobernenſis archiepiſcopus obiit. Tertio idus Auguſti terræ motus permaximus per Angliam extitit.

MXCIII. Rex Willelmus Anſelmo Becenſi abbati archiepiſcopatum Cantuariæ, & Roberto Bloet Lincolnienſem dedit præſulatum. Rex Scotorum Malcolmus, & Edwardus filius ejus cum multis aliis a militibus Roberti Northanhumbrorum comitis occiſi ſunt. Quo audito, regina Margarita præ dolore decidit in ægritudinem & tertia die vitam finivit. Scoti regem ſuum Dunecanum peremerunt, & Duvenaldum conſtituerunt.

MXCV. Urbanus papa concilium tenuit apud Clarum-montem, hortatusque eſt Chriſtianos proficiſci in Jeruſalem ad debellandos paganos. Cujus hortatu quamplurimi crucem Chriſti ſignati, ad illud iter aggrediendum ſe paraverunt, quorum duces primarii erant Podienſis epiſcopus, comes S. Ægidii Reimundus, Hugo Magnus Philippi Francorum regis germanus, dux Lotharienſis Godefridus, & Baldewinus frater ejus, comes Stephanus Bleſenſis, Robertus comes Flandrenſis, Robertus *Curtehoſe* dux Normannorum, & Boamundus Roberti Wiſcardi filius. Hoc anno fuit motus Chriſtianorum euntium in Jeruſalem ſuper paganos.

Guillelmus rex Cenomannenſem civitatem ſuæ ditioni ſubegit.

Antiochia a Chriſtianis capta eſt iv. nonas Junii feria iv. & lancea qua mundi Salvatoris vulneratum fuerat, S. Andrea revelante, inventa.

MXCIX. Idus Julii feria vi. Jeruſalem a Chriſtianis capta eſt, & dux Godefridus ab omni exercitu in regem eſt electus. Obiit Urbanus papa.

MC. Willelmus rex junior in nova foreſta cum fuiſſet venatu occupatus, a quodam Franco Gualtero cognomine *Tirel* ſagitta percuſſus vitam finivit iv. nonas Auguſti feria quinta, cum regnaſſet xiii. annis xxxviii. diebus minus. Cui ſucceſſit frater ejus Henricus in regnum; & mox nonas Auguſti die Dominica in Weſt-monaſterio a Mauricio Londonienſi epiſcopo in regem eſt conſecratus. Die vero S. Martini conſecrata eſt Mathildis filia regis Scotorum Malcolmi in reginam ab Anſelmo archiepiſcopo.

MCI. Robertus *Curtehoſe* dux Normanniæ rediens ab Jeruſalem cum navali exercitu applicuit apud *Portesmuthe*, contra Henricum fratrem ſuum expugnaturus: ſed mediantibus utrorumque baronibus ſocii ſunt ad invicem rex & dux de pace & concordia. Iterum motio facta eſt euntium Jeruſalem.

Anſelmus archiepiſcopus tenuit concilium cum omnibus Angliæ epiſcopis, ac plures abbates tam Franci generis quam Anglos, quos inhoneſte ſe habuerant degradavit, conſtituitque prohibuit preſbyteros deinceps uxores habere.

Corpus S. Cuthberti incorruptum & flexibile inventum eſt poſt annos cccc. & xviii. depoſitionis ſuæ, & una cum eo caput ſancti Oſwaldi regis & martyris, & reliquiæ ſancti Bedæ noſtri doctoris.

Henricus rex Angliæ tranſiens mare, Bajocenſem civitatem cum eccleſia B. Mariæ, quæ intus erat, combuſſit. Tunc etiam Roberto fratri abſtulit Cadomum.

MCVI. Robertus dux Normanniæ apud *Tenerchebrai* vigilia S. Michaelis a fratre ſuo Henrico capitur, & cum eo comes Willelmus de Moretonio, & Robertus de *Eſtoteville*, & plures alii. Et ſic ab illo die tota Normannia regi Henrico ſubjecta eſt. Dux vero Robertus in quadam turri religatus eſt uſque dum obiret ſic.

Rex Henricus conſtituit legem ut fures & latrones ſuſpenderentur. Monetarios quoque corruptos & falſam qui deprehenſi fuiſſent facere, ſine ulla redemptione oculos & teſticulos amitterent. Philippus rex Francorum obiit, cui ſucceſſit Ludovicus filius ejus, qui genuit vii. filios & unam filiam. Philippum, qui fuit unctus in regem, de quo inauditum contigit infortunium. Cum enim quadam die per Pariſius equitaret, ab uno porco diabolico offenſus equus cecidit, & ſeſſorem ſuum ad ſilicem contrivit, & nocte ſequenti ſpiritum exhalavit. & ſtatim Ludovicum frater ejus ab Innocentio coronatus eſt vivente patre. Tertius filius regis fuit Henricus monachus Claravallenſis, & poſtea Remenſium archiepiſcopus. Quartus Robertus comes Drocenſium, pater Roberti comitis *de Perche*, & epiſcopi Belvacenſis, & epiſcopi Aurelianenſis. Quintus filius fuit Philippus clericus. Sextus Petrus qui duxit filiam Reginaldi de Cortenay cum terra ipſius. Septimus filius ro-

ejus filia Constantia, quæ primo tradita eſt Euſtachio comiti Bolonenſi filio regis Stephani, ac poſtmodum Raymundo comiti S. Ægidii, quam poſtmodum repudiavit.

MCIX. Dorobernenſis archiepiſcopus Anſelmus obiit: Radulfus abbas in eodem epiſcopatum motus eſt.

MCX. Rex Anglorum Henricus filiam ſuam Mathildem dedit Henrico imperatori Teutonicorum in conjugium.

Beatus Bernardus annos natus circiter XXII Ciſtercium ingreſſus cum ſociis amplius quam XXX ſub abbate Stephano ſuavi jugo Chriſti colla ſubmiſit, anno a conſtitutione domus Ciſtercienſis quinto decimo.

Mathildis filia regis Henrici apud Moguntiam deſponſata eſt, & in imperatricem conſecrata.

Apud Longobardiam terræ motus magnus factus eſt per XL dies, ita ut domus plurimæ corruerent, & villa quædam magna mota eſt repente de ſitu proprio, atque in longe remoto conſiſtere cernitur loco.

Mediolani duæ partes dignitatis urbis de republica tractantes ſub una reſiderent turri, patribus omnibus foras vocem audiunt, quam ex ſuo nomine vocantes .... & quærentibus qui vocarent, perſona quædam coram apparuit, quæ vocatum virum ut egrederetur prece obtinuit. Receſſit autem illo turris repente cecidit, & omnes qui ibi aderant caſu ſuo oppreſſit.

MCXVIII. Mathildis regina Anglorum apud Weſtmonaſterium calendis Maii obiit, & in ipſo monaſterio eſt ſepulta. Paſchalis papa obiit.

MCXIX. Gelaſius papa obiit. Calixtus papa Coloniam veniens, rex Henricus ei occurrit, impetravitque ab eo omnes conſuetudines quas pater ſuus in Anglia & in Normannia habuerat, & maxime ut neminem aliquando legati officio in Anglia fungi permitteret. Obiit Herbertus epiſcopus Norwicenſis, cui ſucceſſit Eboardus.

MCXX. Rupis alias maris unam demerſit navem apud Barbeflot, in qua pene tota progenies omnium nobilium Normannorum, una cum Willelmo filio regis Henrici & quodam ſuo notho, cum duabus filiabus regis, & una ejus nepote, aliiſque quamplures tam etiam homines perierunt.

MCXXIV. Obiit Calixtus papa, cui ſucceſſit Honorius.

Fames valida.

MCXXVII. Obiit Henricus imperator, reverſaque eſt Mathildis imperatrix ad patrem ſuum: quæ tradita eſt Gaufrido *Plantegeneſt* comiti Andegavenſium, filio Fulconis comitis & regis Jeroſolymitani. Qui Gaufridus genuit ex ea regem Henricum, Gaufridum & Willelmum *Longeſpee*.

Occiſus eſt Carolus comes Flandrenſis.

Hoc anno maxima peſtis animalium facta eſt, & facta eſt abbatia de Reevallis a Walterio *Eſpec*, qui & eccleſiam S. Trinitatis de *Kirkeham* fundavit, necnon abbatiam ſanctæ Mariæ de Sartis.

Eclipſis ſolis facta eſt IV nonas Auguſti luna XXVII exiſtente, & apparentibus ſtellis, & obtenebratus eſt dies hora VI. Rex Henricus eadem die mare ingrediens tranſfretavit ad Angliam, poſtmodum vivus numquam reverſurus.

MCXXIX. Obiit Honorius papa, cui ſucceſſit Innocentius papa.

Eclipſis facta eſt IV calendas Januarii. Obiit rex Henricus IV nonas Decembris, cujus corpus exenteratum & ſale conditum delatum eſt in Angliam, & apud monaſterium de *Radinges*, quod ipſe fundaverat, humatum eſt. Cui ſucceſſit Stephanus nepos ejus ex ſorore, filius Stephani comitis Bleſenſis, qui ipſum & comitem Theobaldum ex filia regis Willelmi baſtardi genuerat. Porro rex Stephanus duxerat uxorem Mathildem, cujus mater dicebatur Maria, ſoror reginæ Mathildis, quarum pater rex Malcolmus; Mathildem filiam Euſtachii comitis Boloniæ. Hic Euſtachius fratrem Godefridi ducis Lotharingiæ & poſtmodum Hieroſolymorum regis, & fratrem Baldewini comitis de *Rohaſia*, qui poſtea rex Hieroſolymorum poſt fratrem ſuum Godefridum effectus eſt. De iſta regina Mathilde & jam rege Stephano natus eſt Euſtachius comes Boloniæ, & Willelmus comes Warennæ: quamdam etiam habuit filiam Mariam, quæ de monaſterio ſanctimonialium poſtmodum abſtracta, comiti Matthæo fratri Philippi comitis Flandrenſis tradita in uxorem, ex qua duas habuit filias, quarum una data eſt duci Lovaniæ, alia vero poſt tertium maritum nupſit ſuo comiti de *Dammartin*. Eodem anno obiit Willelmus archiepiſcopus Cantuarienſis, cui ſucceſſit Theobaldus. Facta eſt abbatia de Sarta.

MCXXXVII. Ludovicus Ludovici filius petitione patris ab Innocentio papa in regem conſecratur: qui accepit in uxorem Alienordem filiam Willelmi comitis Aquitaniæ, ex qua habuit duas filias, Mariam & *Aelidem*. Maria nupſit Henrico comiti Trecenſi, filio Theobaldi comitis, fratre regis Stephani. *Aelis* ſoror Mariæ tradita eſt comiti Theobaldo Bleſenſi fratri ſupradicti Henrici. Ex comite Henrico & Maria ortus eſt Henricus comes, qui cum rege Philippo profectus eſt Hieroſolymam, cui & rex Richardus regnum illud conceſſit.

MCXXXVIII. Theobaldus factus eſt archiepiſcopus Cantuarienſis.

MCXXXIX. Venit imperatrix Mathildis in Angliam.

Facta eſt abbatia de *Coggeshale* a rege Stephano & regina Mathilde, qui etiam tradiderunt abbatiam de Furneſio, & abbatiam de

Coggeshalenſis abbatia fundatur.

Favresham, ubi etiam corpora eorum humata ſunt. Eodem anno convenit conventus apud *Coggeſhale* III. nonas Auguſti. Facta eſt eclipſis ſolis XIII. calendas Aprilis hora ſexta.

MCXL. Comes Albericus *de Ver* a civibus Londoniæ peremtus eſt. Hac tempeſtate magiſter Petrus Abaelardus claruit, & magiſter Gilbertus *Porree* epiſcopus Pictavis & Hugo de S. Victore.

MCXLI. Bellum factum eſt inter Stephanum regem & Robertum comitem Gloceſtriæ, in quo victus eſt rex & captus apud Lincolniam in Purificatione S. Mariæ, quæ evenit in die Dominica per ſexageſimam ſcilicet IV. nonas Februarii. Obiit Innocentius papa. Succeſſit Cæleſtinus papa, poſt eum Lucius, quo defuncto ſucceſſit Eugenius.

Captus eſt Robertus epiſcopus Londonienſis apud Fulham.

MCXLIII. Galfridus de Mandevilla per violentiam intravit in Rameſeiam, & monachos fugavit, & ſequenti anno obiit.

MCXLIV. Puer Willelmus crucifixus eſt a Judæis apud *Norwicum*.

Everardus epiſcopus a Norwico Fontenetum receſſit.

MCXLVII. Rex Ludovicus cum regina Alienor & cum proceribus regni Francorum profectus eſt Jeroſolymam, & dux Saxonum Fredericus poſtea imperator, & Damaſcum obſederunt; ſed jam cum capienda eſſet civitas, ab obſidione moti ſunt per fratres Templi, ut dicitur, qui pecuniam a Noradino acceperant. Civitas Ulixiſbona capta eſt.

MCXLVIII. Tranſlatio S. Erkenwaldi Londonienſis epiſcopi.

Facta eſt abbatia de Sawtreia. Willelmus epiſcopus Norwicenſis factus eſt.

MCXLIX. Rex Ludovicus ab Hieroſolyma regreditur. Poſt cujus regreſſionem Galfridus comes Andegavenſis & Henricus filius ejus conqueſti ſunt regi de Stephano rege Anglorum, qui eis regnum Anglorum & ducatum Normanniæ violenter auferebat. Rex vero Ludovicus Normanniam aggrediens, manu forti eam cepit, & Henrico tradidit, & eum pro eadem terra in hominem ligium accepit. Ille vero pro collato adjutorio Vulcaſſinum Normannicum, quod eſt inter Ittam & Andellam, regi Ludovico totum integre dedit, in qua terra continetur Giſorcium, *Neafle*, & Sanpaircium. Nec multo poſt rex Ludovicus repudiavit Alienoldem conjugem ſuam, ſub conſanguinitatis inter eos nexu; quam ſine mora Henricus dux Normanniæ accepit uxorem cum comitatu Aquitaniæ. Poſtea vero Ludovicus duxit Conſtantiam filiam imperatoris Hiſpaniæ, ex qua habuit filiam nomine Margaretam, quæ Henrico juniori filio regis Henrici in matrimonium juncta eſt. Vulcaſſinum autem terram dedit rex Ludovicus filiæ ſuæ in matrimonium. Deinde rex genuit aliam filiam de Conſtantia nomine Adelaidis, in cujus partu mater clauſit extremum diem. Poſtmodum rex Ludovicus duxit aliam filiam Theobaldi comitis Bleſenſis, ſororem Henrici comitis Trecenſis, & Theobaldi comitis, & Willelmi Remorum archiepiſcopi, ex qua unum habuit filium nomine Philippum, qui anno Incarnationis MCLXV. hac nobiliſſima prole proceſſit ad ortum. Beatus Malachias epiſcopus Hibernenſis apoſtolicæ ſedis legatus anno Incarnationis Domini MCXLVIII. ætatis ſuæ LIV. loco & tempore quo prælegerat & prædixerat, ſcilicet apud Claram vallem, die Omnium ſanctorum ab angelis aſſumtus feliciter obdormivit in Domino. Deeſt hic aliquid.

Facta eſt abbatia de Sibetuna. Hoc tempore gelare cœpit a quarto idus Decembris uſque ad XI. calendas Martii, & ſic Tamiſia gelata eſt, ut pede & equo tranſiretur.

MCLIII. Beatus Bernardus Claræ vallis cœnobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam CCC. monaſteriorum pater, anno circiter LXIII. expleto XIII. calendas Septembris inter fratrum manus obdormivit in Domino; eodem videlicet anno quo & papa Eugenius III. ejuſdem patris filius in ſancta converſatione ſua ab hac luce migravit ad veram lucem, ſucceſſore ejus Anaſtaſio Romanæ eccleſiæ præſidente, regnantibus autem, in Romano imperio Frederico illuſtri, in Francorum regno piiſſimo Ludovico Ludovici filio. Eodem anno facta eſt abbatia de Hetera.

MCLIV. Obiit piiſſimus rex Stephanus IX. calendas Novembris, ſepultuſque eſt in eccleſia de *Faverſham*, quam ipſe fundaverat cum regina ſua Mathilde. Cui ſucceſſit in regnum Henricus filius imperatricis, dux Normanniæ, & comes Aquitaniæ & Andegaviæ, conſecratuſque eſt in regem apud Weſtmonaſterium a Teobaldo archiepiſcopo eodem anno, Dominica ante Natale Domini: qui ex Alienorde conjuge ſua genuit quatuor filios, videlicet Willelmum, qui in puerili ætate mortuus eſt, Henricum regem, Richardum Pictavenſem & regem, Galfridum comitem Britanniæ, Johannem regem, prius comitem Gloceſtriæ & Moretaniæ. [illegible] Habuit etiam ex ea tres filias, quarum una tradita eſt Willelmo Siciliæ, alia regi partis Hiſpaniæ, tertia Henrico duci Saxoniæ, qui dux poſtmodum rebellans contra imperatorem Fridericum avunculum ſuum, ducatum amiſit; ſed filius ejus poſtea recuperavit. Obiit Anaſtaſius papa, ſucceſſit Adrianus Anglicus.

Rex Henricus II. Hugonem de Mortemari devicit. Natus eſt H. III. Willelmus filius regis Henrici moritur.

MCLVII. Rex Henricus perrexit cum magno exercitu in Gualias, ubi quamplurimi tam nobiles quam mediocres a Gualenſibus occiſi ſunt.

Willelmus frater Henrici regis moritur.

Rex Henricus cum exercitu magno adiens Toloſam diutius eam obſedit: ſed rex Ludovicus cum ſuo exercitu ſuperveniens, ut auxilium præberet Raimundo comiti S. Egidii, cujus uxorem Conſtantiam idem comes habuit in uxorem, illum ab obſidione amovit. Willelmus comes Warennæ filius regis Stephani ibidem moritur.

MCLIX. Obiit Adrianus papa, cui ſucceſſit Alexander III.

MCLXI. Obiit Theobaldus archiepiſcopus, cui ſucceſſit Thomas cancellarius domini regis.

MCLXII. Rex Henricus pervenit Gualliam contra ſuum regem, qui ſtatim eſt ei ſubditus.

MCLXIII. Concilium celeberrimum celebratum eſt, præſidente Alexandro III apud Turonis.

Duellum inter Robertum de *Monfort* & Henricum de *Eſſes* apud Radingum.

MCLXIV. Thomas archiepiſcopus ſubiit exilium.

Terræmotus magnus factus eſt in converſione S. Pauli.

Obiit Galfridus junior de Mandavilla.

Obiit imperatrix mater Henrici II regis.

Dedicatio majoris altaris Coggeſhal.

MCLXVII. Apud *Coggeshale* dedicatum eſt majus altare in honore glorioſæ Virginis Mariæ & S. Johannis Baptiſtæ, die aſſumptionis B. Mariæ a venerabili Gilberto *Foliot* Londonienſi epiſcopo, qui eadem die ſuper illud altare miſſam ſolemniter celebravit, domno Simone de Tongis abbate ejuſdem loci exiſtente.

Dominus Simon abbas II receſſit a *Coggeshale* & ad *Mitras* monaſterium ſuum regreditur, cui ſucceſſit dominus Odo abbas tertius ejuſdem loci.

MCLXX. *Henricus* filius Henrici regis adhuc juvenis, vivente patre, inconſulte ab archiepiſcopo Eboracenſi Rogero apud Weſtmonaſterium coronatus eſt.

S. Thomæ martyrium.

Beatus Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus, quondam regis Henrici II cancellarius, pro eccleſiaſticæ dignitatis libertate tuenda, poſtquam VII annorum exilium perpeſſus fuerat, in baſilica ſedis ſuæ coram altare B. Benedicti, quinta die Natalis Domini, dum veſpertina ſynaxis ageretur, martyrio coronatus eſt.

MCLXXI. Obiit Henricus epiſcopus Wintonienſis.

MCLXXII. Auditi ſunt inauditi fragores tonitruorum, & coruſcationes inſolitæ fulminum viſæ in nocte Nativitatis Dominicæ per totam Angliam atque Normanniam.

Ordinatio domini Simonis epiſcopi Metavienſis x. cal. Februarii, quondam abbatis de *Coggeshale*.

Diſſenſio inter Henricum regem & filium ejus.

MCLXXIII. Orta eſt magna diſſenſio inter Henricum regem Angliæ & Henricum filium ejus, & Ludovicum regem Franciæ. Nam rex Ludovicus cujus filiam idem Henricus junior in uxorem duxerat, comeſque Flandrenſis Philippus, & reliqui proceres regni Francorum ſuggeſtione ac petitione ejuſdem Henrici, qui juvenili ductus levitate, & quorumdam malignantium adulatorio adquieſcens conſilio, pro patre, eo adhuc vivente, regnare volebat, contra regem Henricum unanimiter inſurrexerunt, ejuſque terram tranſmarinam rapinis & incendiis devaſtantes, Rothomagum etiam diutius obſederunt. Eodem anno comes S. Egidii fecit homagium regi Henrico de comitatu Toloſano, ſalva fide Ludovici regis Francorum. Robertus etiam comes Leiceſtriæ cum multitudine Flandrenſium in Angliam eodem tempore applicans, a comite Hugone *Bigod* recepti ſunt, qui poſtquam *Gipeſwicum* & caſtellum quod dicitur *Hagheneth* cum circumadjacente regione depopulati ſunt, terram S. Edmundi cum abbatia deprædari diſpoſuerant. Quo pervenientes, juſto Dei judicio, & meritis ſanctiſſimi regis interempti ſunt. Comes vero cum comitiſſa quæ ſe armis militaribus præmunierat, capti in carcere diutius ſunt retruſi. Willelmus etiam rex Scotiæ, qui ſimul cum Henrico juniore contra regem conſpiraverat, eodem tempore Northumbriam depopulans, a Ranulfo de Granvilla & Roberto de *Stutevile*, qui contra eum exercitum duxerant apud *Alnewic* captus eſt. Quem poſtmodum rex Henricus ad regnum ſuum redire permittens, tria ejus præcipua caſtella loco obſidum in ſua manu retinuit, militeſque proprios in eiſdem relocavit. Epiſcopus ſimiliter Dunhelmenſis, & Rogerus de *Mumbrai*, comes Willelmus de *Albemare*, comes Ceſtriæ, comes Glouceſtriæ, & alii quamplures nobilium unanimiter conſpiraverant contra regem: ſed de his omnibus læta potitus victoria, caſtella & munitiones eorum funditus evertit. Muros antiquos Leiceſtriæ diſſipavit. Reginam inſuper ſuam, quæ cum filiis ſuis in eum inſurgere voluit, per multos annos incluſam tenuit.

MCLXXIV. Richardus archiepiſcopus Cantuarienſis & Rog. epiſcopus Wintonienſis Romæ conſecrati ſunt.

Oritur hæreſis pernicioſa publicanorum in Francia.

Obiit piæ memoriæ dominus Odo abbas tertius de *Coggeshale*, cui ſucceſſit dominus Petrus de Wale Dei, frater magiſtri cancellarii Lincolnienſis eccleſiæ.

Obiit comes Hugo *Bigod* vir magnificus.

Reliquiæ ſancti Amphibali martyris, qui B. Albanum Angliæ protomartyrem ad fidem Chriſti converterat, ſicut in hiſtoria Britonum legitur, inventæ ſunt.

Obiit Richardus de Luci, & apud abbatiam ſuam de *Leſnes* jacet ſepultus.

Concilium celeberrimum apud Romam celebratum eſt, præſidente papa Alexan-

DRO

rico III imperator Fredericus cum omni gente sua schismaticorum papae renuens, ad unitatem sanctae Romanae ecclesiae redit, & debitam reverentiam & subjectionem papae Alexandro exhibuit. Mota * est moneta in Anglia.

* f. mutata.

Canonici de Perendone migraverunt Maldonam.

Obiit Alexander papa, cui successit Lucius papa. Obiit Rogerius archiepiscopus Eboracensis.

Obiit & rex Ludovicus, & in quadam abbatia ordinis Cisterciensis, quam ipse fundaverat sepultus est, quae vocatur *Barbeau* super Secanam. & regnavit pro eo Philippus filius ejus strenuissimus & victoriosissimus rex. Qui duxit in uxorem filiam comitis de *Henau*, neptem videlicet Philippi Flandriae, ex qua suscepit filium nomine Ludovicum, qui natus est anno Incarnationis Dominicae MCLXXXVII. Regina vero postmodum moritur eodem videlicet anno quo idem rex Philippus iter suum in Jerosolymam arripuit. Puer Robertus a Judaeis crucifixus occiditur apud S. Edmundum.

Rex Henricus pacem reformavit inter Philippum regem Galliae, & Philippum comitem Flandriae.

Henricus rex junior obit.

MCLXXXIII. Henricus rex junior, qui contra patrem rebellaverat apud *Martellum* moritur absque liberis, sepultusque est Rothomagi in ecclesia B. Mariae, cujus uxor Margareta regi Belo Hungarorum postmodum nupsit.

MCLXXXIV. Obiit Richardus archiepiscopus Cantuariensis, cui successit magister Baldewinus Wigorniensis episcopus, qui prius fuerat monachus ordinis Cisterciensis, & abbas de *Forde* extiterat. Obiit Adam primus abbas de sancta Ositha.

MCLXXXV. Lucius papa, cui successit Urbanus papa. Terraemotus factus est XV calendas Maii, & eclipsis solis fuit.

MCLXXXVI. Patriarcha Jerosolymitanus in Angliam venit. Comes Johannes adiit Hiberniam cum multis militibus.

MCLXXXVII. Obiit Gaufridus comes Britanniae filius regis Henrici apud Parisius, sepultusque est primum omnium in ecclesia B. Mariae in eadem urbe, qui ex filia Conani comitis genuerat eodem anno filium qui Arturus appellatus est.

Nota.

[illegible]

Hoc anno Saladinus exercitum Christianorum exercitum laborioso itinere confectum, & nimio calore aëris praegravatum, aqua omnino deficiente, expugnavit in loco qui dicitur Marescallia, qui locus distat a civitate Tyberiadis tribus miliaribus. Tunc [illegible] militibus regis Guidonis ad Saladinum confugerunt, & de omni re & proposito Christianorum instruxerunt. Unde Saladinus, qui antea de discrimine belli dubitabat, resumsit vires, & cum infinita multitudine bellatorum Christianos omni genere pugnandi invasit & expugnavit. Tandem Tyberiadem cepit. Saladinus Guidonem regem Jerusalem fugam arripientem cepit cum cruce Dominici ligni, interfecto Rufino episcopo de Achon, qui eam contra consuetudinem loricatus portavit. & hoc Dei judicio, qui magis in armis terrenis quam coelestibus confidentiam habuit. Princeps Reginaldus eodem interfectus est. Rogerus de *Moubray*, Hugo de Belo Campo capti sunt, & plures nobilium cum eis, & fere universus exercitus Christianorum a Sarracenis contritus, captus & trucidatus est. Sed comes Tripolitanus cum quibusdam suis per fugam illaesus evasit. Statim vero Saladinus omnes Templi & Hospitalis milites segregari fecit ab aliis, & coram se decapitari, & ipse principem Reinaldum de Castellione propria manu interfecit. Deinde civitatem Achon cepit, & alias civitates, & munitiones fere omnes de partibus illis, absque Tyro quam Conradus le *Marquis* viriliter tuebatur. Cumque hanc civitatem capere non posset, abiit inde & cepit *Baruth*, & utramque civitatem quae dicitur *Gibelet* & Sidonem, & Caesaream, Joppen & *Nazareth*, & S. Georgium, & montem *Tabor*, & Cavam Templi, & alia plurima castella. Saphadinus autem frater Saladini cum exercitu suo omnem regionem a Darone & Gazara usque Jerusalem, castella omnia & civitates confringendo, & mortificando habitatores captivavit, absque Ascalone civitate quae muro fortissimo munita erat. Deinde appropinquavit ad Joppen, & cepit eam cum tota regione illa & castellum, quod vocatur *Mirabel*, & omnia montana circa Bethleem a meridie & occidente Jerusalem. Regina vero Guidonis regis uxor recepit se cum baronibus & duabus filiabus suis, in civitate Ascalone, & cum maxima militibus & bellatoribus; sed postmodum anno sequenti tradidit civitatem Saladino, pro redemptione mariti sui, & sic liberavit eum a carcere Saladini. Comes Tripolitanus cum terram suam tradere proposuisset Saladino, inventus est mortuus in lecto suo. Unde uxor [illegible] Reimundo, [illegible] qui [illegible] contra Saladinum. [illegible] die mensis Septembris sancta civitas Jerusalem obsessa est ab exercitu [illegible] Jerusalem vero per unam hebdomadam [illegible] ad tandem Christiani [illegible] & defecti erant [illegible] apparerent. Non inveniebatur unus homo tam audax in tota civitate, qui pro pretio [illegible] auderet una nocte ad defensionem vigilare. Inter hos habitatores Jerusalem nobilissime composita est regina Sybil-

[illegible]

per tres menses, supplicantes quatenus eis licentiam pro sua redemptione ab eodem acciperet. At illo renuente, tandem accepto consilio, tale tributum Jerosolymitanis indixit, quatenus unusquisque masculus decem annorum & supra pro sua liberatione x. bisantios persolveret, femina v. pueri septem annorum & infra i. & sic a servitute liberati, quo vellent securi abirent. Placuit ergo conventio illa domino patriarchæ & ceteris qui pecuniam habebant. Qui vero nequaquam habebant, lamentabili voce indesinenter plangebant. Igitur anno MCLXXXVII. tradita est Jerusalem, proh dolor! in manibus nefandorum a Christianis, qui eam possederant per quater viginti & septem annos, ex quo erepta fuerat a potestate paganorum. Obiit Urbanus papa, cui successit Gregorius cancellarius, qui & magister Albertus dictus est, qui vix per duos menses papatum tenuit, & sepultus est apud *Pisas*, cui successit Clemens. Obiit Gislebertus *Folioth* Londoniensis episcopus.

Reges & principes crucem suscipiunt.

MCLXXXVIII. Hortatu Gregorii papæ Philippus rex Galliæ, Henricus rex Angliæ, Richardus comes Pictavensis, Philippus comes Flandrensis, dux Burgundiæ, Theobaldus comes Blesensis, Henricus comes Trecensis, Jacobus de *Avennes*, Bernardus de S. Walerico, Willelmus de *Barres*, Willelmus comes de Mandevilla, Ranulfus de Glanvilla, Robertus comes Leicestriæ, comes de Ferrariis, & reliqui principes, comites & barones, & [illegible] terræ Christianitatis, necnon & Walterus Rotomensis archiepiscopus, & Baldewinus archiepiscopus Cantuariensis, Hubertus Walterus episcopus Saresberiensis, archidiaconus Colecestriæ magister Radulfus de Diceto, & alii quam plures nobiles & ignobiles tam clerici quam laici, quorum non erat numerus, signum sanctæ Crucis zelo Dei accensi in se susceperunt.

Iter Friderici imperatoris.

Eodem anno Fredericus Romanorum imperator iter peregrinationis Jerosolymitanæ arripuit, ducens in comitatu suo VIII. antistites, cum uno archiepiscopo, duces duos, comites decem & novem, tres marchiones, tria millia militum & reliquorum circiter octoginta millia, qui audent se committere ventis & mari. Duxit exercitum suum per terram Belæ regis Hungarorum, & per terram Isachii imperatoris Constantinopolitani, deinde per terram Soldani de Yconio, ubi graves impugnationes cum exercitu suo pertulit, antequam Yconium & quasdam alias Asiæ civitates armata manu caperet. Cumque pervenisset in Armeniam terram Rupini de *la Montaigne* ad fluvium qui dicitur *Salef*, & major pars exercitus sui per vadum transisset, die [illegible] factum, misit se cum equo suo in fluvium juxta vadum, & retento de equo suo sub-

Qui aquis suffocatus obiit.

mersus est, tractusque in terram, sui evisceraverunt eum, carnemque ejus decoctam & ab ossibus separatam sepelierunt Antiochiæ: ossa autem ejus Conradus filius ejus secum transtulit apud Tyrum, ut saltem quem vivum non poterat, saltem mortuum visitaret. Cujus exercitus ita variis eventibus postea dissipatus est, ut vix cum filio ante Acon quingenti viri reperirentur. Obiit Ricardus episcopus Wintoniensis.

Dissensio inter reges Franciæ & Angliæ.

Postquam rex Philippus Galliæ & Henricus rex Angliæ, eorumque principes, comites, archiepiscopi, & episcopi possessiones tam clericorum quam laicorum & redditus ecclesiasticos & pecunias negotiorum decimaverant violenta manu ad confortandum iter Jerosolymitanum, justo Dei judicio, qui odio habet rapinam in holocaustum, orta est magna dissensio inter prædictos reges & principes, unde tota illa pecunia collecta in donativa militum & stipendia exercituum penitus consumpta est. Nam utrorumque exercitus ad pugnam ter evocatus, maximam stragem hominum depredationesque animalium, incendia & destructiones ecclesiarum, urbium, villarum, subversiones castellorum operatus est. Castellum Radulfi cum comitatu quem Radulfus de *Exoldun* tenuit, & *Yssoudun* & quamplures comitatus in *Berria*, Cenomannum etiam atque Turones a rege Philippo capta sunt. Unde rex Henricus Anglorum, qui armis & potentia sua diu sui atque prudentia de hostibus suis semper triumphare consueverat, vehementi tristitia affectus, & tædio doloris intrinsecus tactus in lethalem ægritudinem, qua etiam ex hac luce subtractus est apud Chinon castellum suum mense Julio II. nonas Julii, & apud sanctimoniales de Fonte Ebraldi, [illegible] regnum Anglorum [illegible] annos & septem menses [illegible] & tribus diebus, cum ducatu Normanniæ & comitatu Aquitaniæ & Andegaviæ [illegible] semper pauperum & mediocrium [illegible] potentium arrogantiam atque tyrannidem potenter reprimens [illegible]. Gualenses etiam regibus Angliæ semper rebelles non sine magna laborum principum attritione & exercitus sui dispendio debellaverat, ac tandem mitiores nobilesque subjugaverat. Insuper & maximam partem Hiberniæ tum per se, tum per suos principes suo dominio subjugaverat. Cum [illegible] in regni sui negotiis tractandis, providendis & disponendis, ubique sui [illegible] existeret, a filiis tamen suis, quos genuerat [illegible] exaltaverat, multotiens graviter infestabatur, sed præcipue ab Henrico, quem regali diademate inunxerat, sicut superius descripsimus. Quæ persecutio intestina atque domestica ideo ei [illegible], ut credimus, illata est, quia in B. Thomam plurimum deliquerat. Nam

Rex Henricus moritur ex dolore [illegible].

Ejus elogium.

cum latiore imperii potentia, divitiis & ſeculari magnificentia præ cunctis regibus Angliæ, qui ante eum regnaverant, præpolleret, non tamen his contentus ſolis, temerario ſe ingerens in divina, libertatem & dignitatem eccleſiaſticam, & jura eccleſiaſtica uſurpare contendens, ſicut in Paſſione B. Thomæ plenius legitur. Quod ex tocius diſcordiæ inter ipſum & B. Thomam ſeminarium fuiſſe dinoſcitur. Archiepiſcopatus inſuper & epiſcopatus vacantes, necnon & abbatias propriis paſtoribus orbatas, & cæteras eccleſiaſticas in ſui proprium uſum multis annis retinere conſueverat. Quæ nimirum contra ſacros canones divina uſurpata regiæ majeſtatis ſerenitatem plurimum obnubilabant.

MCLXXXIX. Henrico autem rege jam defuncto, Richardus comes Pictavienſis filius ejus ſucceſſit in regnum: eodem videlicet anno atque in menſe Septembri, Dominica ante nativitatem B. Mariæ a Baldewino Cantuarienſi archiepiſcopo apud Weſtmonaſterium coronatus eſt: in cujus coronatione plurimi Judæorum Londoniis habitantium a Chriſtianis, quadam inter eos diſſenſione ſuborta, trucidati ſunt, atque domus eorum, quæ quaſi palatia regum erectæ fuerant, concrematæ ſunt atque everſæ. Quæ perſecutio Judæorum in orto jubilæi ſui, in quo aliquod divinæ clementiæ ſignum aut diuturnæ captivitatis remiſſionem ſibi fore cælitus venturam interpretabantur, inchoata, vix per annum nec terrore regio, nec imperiali edicto, niſi ſub poenalis tandem cautione Judaiſmi * penitus conquieſcere potuit. Ubicumque enim inimici Chriſti a Chriſtianis immiſericorditer perimebantur, nec ullus ſubterfugii locus eis tutus adeſſet, niſi in caſtellis regiis tuitioni tenerentur. Sed nec ſic quidem mortis evadere periculum. Nam cum apud [illegible] teſtimonio Judæi [illegible] ſeque [illegible] Sed nec ſic quidem mortem evadere potuerunt. [illegible] elegerunt, ut pro foribus [illegible] [illegible] omnes, exceptis [illegible] quidem ad Dominum Jeſum Chriſtum converſi ſunt, eum hortatu obtemperarent, ſibi a-

A regio cultro incidit ſibimet guttura ſinguorum cum arteriis, projectis prius eorum pecuniis in aquas cæmiteriaque, quæ ſubtus decurrebat, ac tandem ſemetipſum ſimili morte jugulans. Sicque nimirum Chriſtiani hominum cadavera inhumata canibus & avibus expoſuerunt, animas vero gehennalibus flammis in perpetuum cruciandas tradentes. Quod miſerabile infortunium non ſine divina animadverſione eis contigiſſe arbitrandum eſt. Nam cum gens illa nefaria per regnum Angliæ circumquaque diſperſa, ſub Henrico ſecundo in diuturnæ pacis ſecuritate & temporum tranquillitate vitam in omnibus temporalibus opulentiſſimam duxiſſet, in tantam prorupit audaciam, immo veſaniam, ut Dominum noſtrum JESUM CHRISTUM ſacrilego ore non ſolum in ſecretis ſuis conventiculis, ſed etiam publica voce ſæpius blaſphemaret, ac fidei noſtræ eccleſiaſtica ſacramenta palam convitiando derogaret, necnon & quoſdam Chriſtianorum comparatos ad dedecus & improperium fidei Chriſtianæ & ad memoriam ſuæ damnationis cum illum cruci affigeret. Plures etiam nobilium atque mediocrium ad ſummam egeſtatem diſtracta patrimonia * & poſſeſſiones per Judaicas uſuras occaſionem pervenerant: unde non immerito tam crudelis perſecutio a Chriſtianis eſt illata. Rex autem Richardus in regno ſolio ſublimatus, fratri ſuo nothi GAUFRIDO Eboracenſem dedit archiepiſcopatum, GODEFRIDO DE LUCI filio Richardi de Luci Wintonienſem dedit epiſcopatum, RICHARDO archidiacono Helyenſi Londonienſem, HUBERTO WALTERO clerico Ranulfi de Glanvilla Saleſberienſem, WILLELMO DE LONGO CAMPO Helyenſem, qui & cancellarius domini regis effectus eſt, cum etiam cuſtodia regnum Angliæ & negotia regis commiſſa ſunt, rege Richardo Jeroſolymam proficiſcente.

MCXC. Richardus & rex Philippus iter Jeroſolymitanum in æſtate arripuerunt; ſed per totam hyemem in Sicilia apud *Meſſanam* demorati ſunt, claſſem ſuam præparantes atque exercitum ſuum & vaſcula aggregantes.

MCXCI. Prædicti reges cum exercitu ſuo mare Siculum in vernali tempore tranſfretaverunt, quos jam plures ex epiſcopis & comitibus ſuperius memoratis cum aliis innumerabilibus anno præcedenti reges præceſſerant: in qua obſidione obiit archiepiſcopus BALDEWINUS, Radulfus *de Fogueres*, comes Robertus *de Perche*, comes Theobaldus Bleſenſis, comes Stephanus frater ejus, Conradus filius imperatoris Frederici, comes de Ferraris, comes Leiceſtriæ, Ranulfus de Glanvilla, Radulfus de Alta Ripa archidiaconus Colceſtriæ & fere omnes nobiles, & alii quamplures ea tempeſtate interempti. Obiit Clemens papa cui ſucceſſit

Margin notes: Richardus rex coronatur. — Judæorum perſecutio. — * La Judaïſme. — [illegible] — * [illegible] — Epiſcopi a rege Richardo creati. — [illegible] — [illegible]

Cælestinus papa, qui Jacinthus antea dictus est. Eodem anno Henricus rex filius imperatoris Frederici consecratus est in imperatorem a Cælestino papa in Paschali solemnitate. Mense Junio in vigilia S. Johannis-Baptistæ eclipsis solis apparuit particularis circa horam tertiam, & perduravit usque ad octavam horam, [illegible] sole in signo cancri [illegible]. Comes Flandrensis Philippus, qui sororem regis Portugal duxerat in uxorem, cum rege Philippo in terram Jerosolymitanam profectus, [illegible]. Archiepiscopus Eboracensis Galfridus a Roma rediens & jam consecratus, apud Dovorum cum suis applicuit: quem Matthæus de Clere ex præcepto cancellarii regis violenta manu ecclesiam S. Martini ingredientem ab altari abstraxit die exaltationis S. Crucis, archiepiscopo crucem suam in manu tenente, ipsumque carcerali custodiæ mancipavit. Quæ temeraria præsumtio licet per [illegible] regis facta sit, in [illegible] tamen detestationem, ut decebat, [illegible] redundavit. Nam dum [illegible] quibusdam simultatibus inter ipsum cancellarium & comitem Johannem, regni sibi commissi administrationem perdidit, & de regno egredi compulsus est. Rex Philippus in verno tempore mare mediterraneum cum suis, ut jam dictum est, ingressus apud Ptolemaidem applicuit: quem rex Richardus cum universo comitatu suo [illegible] in Cyprum insulam appulsus est, ubi cum aliquantulum temporis ob sui suorumque recreationem ac recentium victualium aggregationem post tædiosam maris vexationem pausare decrevisset, dominus insulæ, qui sibi nomen imperatoris usurpabat, prohibuit ne fines suos ingredi permitteret, [illegible]. Interdixit etiam ne quis suorum exercitui regis victualia venderet, [illegible]. Quod rex Richardus non æquo animo ferens, prædictam insulam armata manu violenter aggressus est, eamque sub dominio suo brevi tempore subjugit, ipsumque imperatorem [illegible] tradiderat, sed tandem [illegible] reperit, de civitate in civitatem fugientem comprehendit, comprehensumque custodiæ carcerali mancipavit. Cumque dominium totius insulæ ac thesaurum imperatoris obtinuisset, uxorem & filiam ejus [illegible] desponsavit [illegible] reginam suam, filiam videlicet regis de Navarra, quam regina Alienor adduxerat ad filium suum in [illegible]. Audiens igitur rex Richardus exercitum Domini apud Ptolemaidem maximis famis molestiis laborare, [illegible] in Cypro [illegible], victualium copiam undique aggregans, [illegible] festinavit. [illegible]

que [illegible] copiis [illegible], ipse cum universo apparatu & exercitu suo Ptolemaidam tendit. Navigantibus illis apparuit eis quædam navis permaxima, quam dromondam vocant, ex insula Baruth veniens, immensis divitiis referta, quæ [illegible] urbem Acharon delatura erat: in qua erant [illegible] [illegible]. Quam undique [illegible] navibus circumvallantes [illegible] ac submergi [illegible], captis [illegible] viris, [illegible] cum maximo gaudio apud Acharon in Pentecoste applicuerunt: ex quorum adventu Christianorum exercitus valde [illegible] effectus, [illegible] de adventantium [illegible] audacter, atque de [illegible] copia [illegible]. Moxque [illegible] regis [illegible] cum [illegible] & diversis machinis [illegible] undique urbem aggredientes. Saraceni vero [illegible] urbem regibus [illegible] Julii: quibus sub hac conditione vita concessa est, si Saladinus pro redemtione eorum [illegible] Saracenorum dare vellet, [illegible] captivos quos eligere vellent, redderent, Crucemque Dominicam quam [illegible] restitueret. Quo [illegible] Saladino prolatum esse, qui non longe a Christianorum exercitu castra sua multo jam tempore posuerat, [illegible] ex eo quod accideret [illegible], [illegible] quod [illegible] spoponderat. Sed cum dies inter utrosque constituta, qua hæc fieri deberent, advenisset, Saladinus [illegible] contra Christianos [illegible], sicut [illegible]. Moxque gestis [illegible] rex Philippus [illegible] & reliquas quas captas erant urbes [illegible] chiso de Monteferrato tradere, eumque in terra Jerosolymitana regem constituere: eo quod [illegible] regis Almarici [illegible] in uxorem [illegible] regina [illegible]. Cumque [illegible] rex Richardus [illegible] regi Guidoni [illegible] regnum [illegible], quam [illegible] dum regnum [illegible] belli [illegible] exercitus [illegible] cum cruce Dominica a Saracenis fuisse captum. Quod [illegible] dicti principes [illegible]. Cum tamen hæc discordia primo apud Messanam [illegible] civitatem inter eosdem pullulaverit, cum rex Richardus eamdem urbem armata manu cepit, plurimosque prostravit, rege Philippo in ea commorante, ob convitia & [illegible], quæ exercitus regis Francorum [illegible] suo fecerat.

Certatim itaque rex Philippus diversis machinis hominum qui ad loca sancta confluen-

[illegible]

rum, ſe ſub principatu regis Richardi tradere, famamque probitatis ejus de die in diem creſcere: eo quod eſſet in theſauris locupletior, in donariis erogandis profuſior, in exercitu numeroſior, in expugnatione hoſtium ferocior: reputans pro æternæ excellentiæ gloria ſummam probitatem ejus obfuſcatam, in æternum repatriare diſponit. His omnibus autem illud acceſſit, quod comes Flandriæ jam obierat, cujus terram plurimam gerebat. Igitur quod animo pertractaverat, circiter menſe Auguſto ſubſequenti effectui mancipavit: juratoria tamen cautione prius præſtita, ne terram regis vel principum qui cum eo dudum remanebant violenter interim invaderet. Rege autem Francorum hinc diſcedente, continuo rex Richardus in vigilia aſſumptionis B. Mariæ ad obſidendum & expugnandum reliquas maritimas civitates, de ſubtus urbem Achon primum ambulans progreditur, ſignaque ſic tentoriis poſitis, ejectaque e vicino exercitu Salahadini, ubi mille Sarracenorum & mille capitali ſententia damnavit, de his quos in Ptolemaide ceperat, quinque enim eſſe videbantur. Quod ubi Sarraceni audierunt qui urbes maritimas occupaverant, metuentes ne ſimili tabe in eos ſicut in Ptolemaide rex debacchaveret, diffidentesque de ſubventione Salahadini, qui pro redemptione ceterorum pecuniam negaverat, relictis urbibus vacuis diffugerunt, ſtatim ut adventum regis audierunt. Hoc illi qui in Capha, & qui in Cæſarea, in Aſſur, & in Joppen, in Gaza & in Aſcalonia habitaverant egerunt. Sicque Deo volente, actum eſt, omnes illas munitiones regis victoriæ plagam abſque regi ceperit, & capta a Chriſtianis haberentur: nec tamen abſque pugna certamine, cum exercitus Salahadini ſemper a latere exercitum Chriſtianorum ſubſequeretur, atque exercitum noſtrum in anguſtioribus locis graviter inquietaret, ubique inſidias tenderet, unde & de utroque exercitu plurimi utique corruerunt.

[illegible]

Poſt Paſcha anno ſequenti, dum marchiſus de Monteferrato per plateam civitatis Tyri inermis equitaret, a duobus Sarracenis quos Haſſaſſis appellant, cum cultellis perimitur, a domino ſuo qui Vetus de montanis vocatur directis, ut eundem principem necarent, qui per longum tempus cum familia ejuſdem marchiſi manſerant, Chriſtianos ſe ſimulantes, donec a nimio tempore perſpexiſſent, quo nefarium domini ſui mandatum explerent. De quorum ſecta ſcitur, quod domino ſuo ita in omnibus obediant quaſi Deo, ut cuilibet horrendo mortis periculo pro domini ſui juſſione implenda ultro ſe exponant. Aſſerunt vero regis Richardi æmuli diſſeminaverunt perfidiſſimum principem per conſilium & prudentiam regis fuiſſe necatum: quod poſtea omnibus innotuit eſſe falſiſſimum, dum cauſa mortis prædicti principis evidentius eſſet deſ-

cuſſa & agnita, rege etiam innocentiam ſuam ſuper hoc defendere volente, cum tale ſcelus ab animo ejus abhorreret. Uxorem vero marchiſi dedit rex Richardus Henrico nepoti ſuo comiti Trecenſium cum regno Jeroſolymitano, utpote heredem totius regni, ſorore ejus regina jam defuncta, rege Guidone de Leziniaco hoc ipſum pro pacis tranquillitate libenter annuente. Inſulam autem Cypri quam ab imperatore obtinuerat, regi Guidoni conceſſit, accepto ejus hominagio.

[illegible]

Hoc autem anno inventa ſunt apud Glaſtingeberiam oſſa famoſiſſimi Arturi quondam regis Britanniæ, in quodam vetuſtiſſimo ſarcophago recondita, circa quod duæ antiquæ pyramides ſtabant erectæ, in quibus literæ quædam exaratæ erant, ſed ob nimiam barbariem & deformationem legi non poterant. Inventa ſunt autem hac occaſione. Dum enim ibidem terram effoderent, ut quendam monachum ſepelirent, qui hunc locum ſepulturæ vehementi deſiderio in vita ſua præoptaverat, reperiunt quendam ſarcophagum, cui crux plumbea ſuperpoſita fuerat, in qua ita exaratum erat: *Hic jacet inclitus rex Arturius in inſula Avallonis ſepultus.* Locus autem ille olim paludibus incluſus, inſula Avallonis, id eſt inſula pomorum vocitatus eſt. Ante illud tempus contigit quendam abbatem ordinis Ciſtercienſis in quadam abbatia quæ dicitur *Ter* in Dacia, qui ante converſionem ſuam ex quadam ægritudine frenetica detentus eſt, atque per beatam Dei genitricem Mariam ſanitati priſtinæ eſt redditus. Eo vero temporibus quidam alius abbas ex Teutonia extitit, qui etiam poſtmodum extitit abbas de Morimondo, qui in venia etiam ante converſionem a diabolo ſeductus fuerat in quadam ægritudine, de qua & imperium obiit. Hic vero noctu ſequenti per magnam miſericordiam ſuæ reſtitutus, mira & relatu digniſſima in ſecreto narrare conſuevit: ſcilicet qualiter ab antiquo adverſario in ipſa ægritudine ſeductus fuerit ob ſortilegiorum notitiam adipiſcendam, cum quali tormento anima ſeparata ſit a corpore, & de forma ejuſdem animæ, qualiter dæmones cum anima ejuſdem ſubſannando ludebant, more puerorum cum pila ludentium, quomodo in uno puncto temporis omnia quæ ubique agebantur in toto hoc deorſum, a dextris & a ſiniſtris, cernere atque intelligere potuit, de tribus etiam diſtinctis ordinibus electorum, ſupremo, medio & infimo, de qualitate locorum pœnalium, qualiter per miſericordiſſimam cœli reginam a dæmonum manibus ereptus ſit, & ad proprium corpus redire permiſſus: quod etiam a beata Maria in quendam acceperit. Quæ omnia quia aliis literis plenius mandavimus, hic eadem replicare faſtidioſum duximus.

Rex Richardus ante Pentecoſten poſt in-

Rex Richardus Darum caſtellum capit.

interfectionem marchiſi, Darum adiit ultimum caſtellum Chriſtianorum verſus Babyloniam, quod quinque diebus obſidens in forti manu cepit, atque obſeſſos gravi pretio redemptos abire permiſit.

Dux Burgundiæ ... Jeroſolymam.

Poſt hanc victoriam convenit ad regem dux Burgundiæ cum exercitu Francorum, cui in Paſcha præcedenti dederat rex mille Byzantiorum ut eſſet cum eo ad expugnandum inimicos Chriſti; conſilioque inter eos habito, ſtatuerunt Jeroſolymam adire. Cumque rex cum univerſo exercitu ſuo deveniſſet ad caſtellum Ernaldi & ad *Betenoble* juxta Emaus, ecce Beduini qui ſe regi obligaverant, nunciant maximam multitudinem ex Babylonia verſus Jeroſolymam tendere cum VII millibus camelorum diverſis opibus onuſtis. Hanc autem multitudinem ſtrenuiſſimi quique de exercitu Salahadini conducebant. Quibus cum rex proceſſiſſet cum paucis obviam, omnes proſtravit, camelosque cum univerſis opibus diripuit, exercitui ſuo diſtribuit. Deinde ad prætatum caſtellum regreditur, cuſtodiam tamen multorum ſingulis camelis collocans. Rex autem cum univerſa præda ſua ad caſtellum Ernaldi reverſus, quod ab Jeruſalem tribus diſtat milliaribus, ſingulos proceres diligenter adhortatur, ut Jeroſolymam adeant & obſideant, dum tanta copia commeatus rerum victualium & animalium ad ſubvehenda onera eis ſuppetat, reminiſcentes quanta beneficia eis ubique in ſua peregrinatione divina clementia contulit. Super omnia regem animaverat quædam religioſa mulier Syra genere in civitate Jeruſalem degens, quæ regi omnia ſecreta civitatis mandaverat, & quomodo omnes Saraceni nimis circa adventum ejus effecti ſunt & animo conſternabantur; & quomodo omnes portæ civitatis ceteræ cum terra ſeptæ erant, præter portam ſancti Stephani ad Aquilonem partem urbis, contra quam exercitum ſuum conſiſtere ſuadebat; mittens quoque quemdam civem regi, ex qua portam ſubintrare poſſet. Cumque jam omnes unanimiter Jeruſalem obſidere decreviſſent, dux Burgundiæ cum fratribus Templi & cum Francigenis conſilium inutili a propoſito revocatum eſt; qui aſſerebant ducem cum omnibus Francis maximum domini ſui regis Philippi incurrere [illegible], ſi per eorum ſubventionem de tanta & tam famoſa civitate rex Richardus triumphaſſet; ſed nec aliquis laudis titulus, qui duci vel Francigenis aſcriberetur, ſi tanta urbs ab eis caperetur. Interim nuntii a duce ad Salahadinum clanculo diriguntur. Quadam vero nocte rege in caſtris commorante apud prætatum caſtellum, & duce cum ſuis apud *Betenoble* exiſtente, explorator regis Jonas nomine vidit ſcutiferum gradientem camelorum & hominum de monte deſcendentem, quos duo latrones ſubſecuti comperit eos a Salahadino miſſos uſque ad caſtra ducis cum quinque camelis auro & argento onuſtis, & cum ſericis veſtibus variiſque ſupellectilibus. Explorator vero ad regem concito gradu regrediens, omnia hæc illi intimavit, aſſumptiſque ſecum quibuſdam de familia regis, ad viam per quam nuncii illi reverſuri erant caute inſidiando progrediuntur, ac revertentes comprehendunt; comprehenſos regi tradidit; quorum unum rex in arcto poſuit & durius torquens, omnia quæ Salahadinus duci tranſmiſerat vel mandaverat, ſtatim confitentur. Amoto vero illo, & aurora diſcuſſa, ſtatim accerſiri ducem & patriarcham atque priorem de Bethleem. Quibus in ſecreto loco adunatis, rex protinus in eorum præſentia ſuper ſanctas reliquias juravit ſe paratum eſſe cum exercitu ſuo adire & expugnare Jeroſolymam, ſive Babyloniam, aut civitatem *Baruth*, ſive quam rex Jeroſolymitanus coronari non poteſt, ſicut inter eos jam decreverant, & juramento confirmatum fuerat. Cumque rex juraſſet, præcepit ut dux etiam juramentum præſtaret; quo abnuente, ſtatim rex nimio furore ſuccenſus traditorem eum vocat, & exprobrando varia munera quæ a Salahadino ſuſceperat, & de mandatis & accerſitu nuntiorum quæ ad invicem miſerant. Duce vero hæc omnia abnegante, & defendente, præcepit rex ut nuntii illi quos Jonas explorator ceperat, in præſentia omnium introducerentur. Cumque introducti fuiſſent, & omnia illa ſecreta denudaſſent, præcepit rex ſervis ſuis ut in conſpectu totius exercitus ſagittarent eos, utroque exercitu cauſam tamen crudelitatis ignorante, aut quid egiſſent viri illi, vel unde veniſſent. Dux autem omnino pudore confuſus cum exercitu Francorum, iter quantocius verſus Achon arripuit. Quod rex cernens, celeriter curſoribus civitati mandavit, ut neminem eorum intrare permitterent. At illi tamen circa urbem poſuerunt. Cernens vero rex exercitum ſuum a duce et eo quod acciderat ſatis turbatum, & receſſu exercitum valde imminutum, præda[illegible] effectum, caſtra ab eo loco die ſequenti amovit, ac ducem obtentum eſt ſub muros circa urbem Achon tam tenacem.

Rex Richardus ... heremitam ... prophetiæ ...

Nocte vero præcedenti quidam religioſus ad regem venerat & monuerat, quemdam ſanctum heremitam ad eum dicere, ut regem ex parte Dei mandans ut ad eum videndum properaret. Rex autem de nocte conſurgens, aſſumtis ſecum paucis, ad ſanctum virum pervenit. Hic vero per longum tempus apud ſanctum Samuelem in quodam monte manſerat, & ſpiritu prophetiæ pollebat; qui a die illa qua Crux Dominica capta eſt & terra amiſſa, nihil niſi herbas & radices comederat, nec ullo tegmine utebatur; capillis tantummodo & barba prolixa operiebatur. Quem rex diutius admirando intuens, ſciſcitabatur quid vellet. Ille vero ex adventu regis gaviſus,

regem in occultum locum adduxit, eruitque lapidem de muro lapideo [illegible] gaudium & cubitalem de muro [illegible] & regi devote porrexit, dicens: atque dedit hanc Crucem de ligno Domini [illegible] Rege quoniam [illegible] quod nequaquam [illegible] fluentem [illegible] fidem [illegible] ad hunc [illegible] Quam rex secum ad castra [illegible] ut [illegible] haberet [illegible], quæ [illegible], ab hac hanc [illegible] est.

Acquisitio [illegible] Joppe a Saladino.

Rege autem Ptolemaida cum [illegible] per [illegible] atque de [illegible] nuntio Joppe usque ad regem [illegible] Saladinum cum [illegible] Joppen obsedisse, [illegible] capiendam [illegible] & [illegible], quos ob [illegible] fuerat. Quo audito, omnes Christianorum [illegible] perterriti [illegible] est. Rex vero Richardus de [illegible] vehementi [illegible] est, [illegible] & [illegible] non per se tam per alios ad [illegible] servare studuit, atque [illegible] rogavit, ut [illegible] quantum procederet [illegible]

Dux Burgundiæ [illegible]

[illegible] cum [illegible] Tyrum [illegible] Quo cum pervenerunt [illegible] morte [illegible]. Rex autem [illegible] & quosdam [illegible] naves [illegible] Sed naves [illegible] Cyprum [illegible] Quidam autem qui in terra remanserant, [illegible] regem [illegible]

Rex applicat ad portum Joppensem [illegible]

[illegible] Rex vero & qui cum eo erant, contra [illegible] ventorum [illegible] cum [illegible] ad portum Joppensem applicuerunt. Saladinus vero [illegible] atque [illegible] qui [illegible], [illegible] Interea & [illegible] quoque quam rex [illegible] ad castellum se receperunt, [illegible] de reddendo castello [illegible] per [illegible] quod & [illegible] a patriarcha [illegible] Saladinum [illegible] omnes [illegible] ad [illegible] & [illegible] quam rex Richardus [illegible]

[illegible] a Saladino [illegible]. Ob hoc in magno metu [illegible], [illegible] quod agerent, [illegible] atque [illegible], [illegible] & de [illegible] regis [illegible]. Cumque ab [illegible] undique [illegible], [illegible] semper [illegible] rege ad portum [illegible] applicare, unde [illegible]. Rex autem [illegible] & [illegible] ad [illegible] cum [illegible] de navi [illegible], atque inter medias [illegible], quæ [illegible] & [illegible] & [illegible] Turci [illegible], [illegible], [illegible] ad [illegible] Unde [illegible] est, ut [illegible] non [illegible] Saladinus [illegible] Rex autem [illegible], [illegible], in [illegible] apud [illegible] Paganorum [illegible] cadavera [illegible]

Saladinus [illegible]

At ubi [illegible] Saladinus [illegible] regem cum [illegible] ad [illegible] quam [illegible] & [illegible] cum [illegible], quod [illegible] ut ad Joppen [illegible] Rege vero [illegible] cum [illegible] adventum, [illegible] & [illegible] Christiani [illegible] & [illegible] ab [illegible] cognoverunt.

Rex autem [illegible]

[illegible]

Turcis ſic ſubſiſtentibus, ad primam ſuam ſtationem omnes regrediuntur, inter ſe muſſitantibus & colloquentibus, a Chriſtianis quaſi dimidium ſtadii diſtantibus. Illis autem ſic retrocedentibus, rex in riſum ſolvitur, & cachinnando vociferatur: Eia ſtrenui milites Chriſti, numquid non dixi vobis illos nobiſcum non audere congredi, niſi prius a nobis fuerint laceſſiti? Jam enim totam probitatis ſuæ audaciam in hac prima invaſione erga nos oſtenderunt. Jam quidquid formidinis & terroris voluerunt nobis incuſſerunt; æſtimabant quippe nos ex ſua numeroſitate deterrere, & eorum primæ irruptioni non audere reſiſtere: æſtimabant nos ex ſola fortitudine ſui impetus muliebriter a ſtatione noſtra ſecedere, & per planiciem huc illucque diſcurrendo diffugere. Nunc ergo maledictus ſit, qui pro eorum aſſultibus deinceps diffugiat, vel qui congreſſionem illorum expaveſcat. Impetus eorum, ut cœpimus, viriliter toleremus: donec triumphum, Deo auxiliante, reportemus.

[illegible]

Ut ceſſavit autem loqui, gens illa nefaria ſimul glomerata uno impetu iterum vociferando, tubis perſtrepentibus concurrunt, ut prius fecerant, pauliſper ab eis ſemoti ſubſiſtunt. Chriſtianis autem cum majori audacia quam prius in ſtatione ſua immobiliter ſubſiſtentibus, nihilque trepidantibus, denuo ad ſuam primam ſtationem pagani retrocedendo regrediuntur. Hujuſmodi incurſionem fecerunt quinquies ſive ſexies, ſcilicet ab hora diei prima, fere uſque ad nonam.

[illegible]

Bellicoſus ergo rex jam gravi tædio pro longa expectatione affectus, majoremque audaciam ex ſui ipſius aliorumque experta probitate concipiens, præcepit exercitui ſuo, ut in primo aſſultu inimicos Chriſti telis & lanceis appeterent, eoſque ad pugnam provocarent unanimiter pariterque [illegible] ante milites incederent, & ſagittas & [illegible] in hoſtes [illegible]: quod & factum eſt. Nam dum [illegible] ſecundum [illegible] hoſtibus occurrerent, & [illegible] cerent [illegible] lanceis & gladiis & diverſis armorum generibus invadunt, [illegible] eos occidunt. Fit itaque inter paganos maxima cædes, horrendus clamor, ingens perturbatio, dum [illegible] lanceis perforarentur, & ab equis proſternerentur, quidam gladiis plecterentur, nonnulli ſagittis confoderentur, aliique aliis diverſis telorum generibus interficerentur. Nec mora rex ille bellicoſus, armis decentibus decoratus, velut flamma [illegible] animo [illegible] & ad invadendos & perſequendos paganos [illegible] ipſe [illegible], in hoſtes [illegible] dus [illegible], enſem [illegible] de vagina extraxit, [illegible] atque circa galeata capita [illegible] fulminat; & nunc hac nunc illac diſcurrens inter hoſtes, nec illos nec pene diffugit, nec hoſtibus illum mortiferos inferre quievit. Circumdederunt eum aliquando centum paganorum, qui omnes in illum totum irruebant, in quos ipſe ſolus irruens, dum alii caput uno ictu truncaret, alii ſcapulas a corpore ſepararet, huic brachium cum manu amputaret, quoſdam vero proſternendo debilitaret, reliqui omnes ab eo diffugiendo huc illucque dilapſi ſunt; tantuſque timor omnes invaſit, ut nullus eum in illa concertatione expectare, nullus ei obviam venire auderet, immo a conſpectu ejus quaſi a facie ferocis leonis concito curſu diffugiebant. Bellicoſum itaque regem prævium veluti ſigniferum, bellicoſa agmina celeri gradu ſubſequuntur, quæ hoſtium catervas a dextris & a ſiniſtris penetrando diſſipant, ac ſibi quoſque obvios vel obſiſtentes immiſericorditer trucidant. Pagani vero ruentes miſerandis clamoribus mugiunt, terramque vertice & pedibus pulſantes, animas cum ſanguine ructando ad tartara remittunt. Et licet pagani Chriſtianos acrius invaderent, & diverſis telis appeterent, & ſagittarum pluviam emitterent: tamen, Deo volente, ita divinitus procuratum eſt, ut nullum mortiferum ictum alicui inferrent, nec aliquem noſtrorum perimerent in hac congreſſione, niſi unum ſolum militem, qui a ſociis præ timore diffugiens, dum mortem fugit, mortem quam timebat incurrit. Præibant ſemper arbaleſtarii, in hac congreſſione potiſſimum laudandi, quorum incomparabili virtute hoſtilis impetus præcipue repellebatur, audacia atque ferocitas paulatim deponebatur. Nam dum eorum ſpicula ſibi quiſque cautius præcavebat, aſſiſtentis hoſtis congreſſionem incircumſpectius evitare poterat. In hoc autem belli certamine, quantum virtus inclyti regis enituerit, quotque proſtraverit ac debilitaverit, quotque interfecerit, vel quantum ſuorum probitas claruerit, quotque hoſtium millia diſſipaverint, & quot millia de prælio fugaverint, incredibile relatu eſſe videretur, ſi non virtus divina attendatur. Quis enim abſentium umquam crederet regem cum ſex militibus tantum potuiſſe urbem fere a tribus millibus evacuare, deinde ab urbe cum triumpho redicns, contra tot millia paganorum equeſtris ordinis cum octoginta militibus & cccc. ſagittariis fere per totum diem ſpatium ita inſuperabiliter congredi, tot miſſilium ictibus impeti, tot jaculis lanceari, ut non ſolum omnes, excepto illo de quo ſupra diximus, evaderent; ſed nec a prima ſtatione ſua per unius pedis ſpatium retrocederent: quin etiam adverſarios undique proſternerent, lætamque & inopinatam victoriam, debilitatis & effugatis hoſtibus, reportarent, niſi divina virtute credantur fuiſſe roborati, cæleſtique protectione ſuffulti. Denique illi qui in urbe

Joppe ab [illegible] remeaverunt, regis ſuorumque [illegible] fortitudinem admirando [illegible] de urbe [illegible] proruperunt, hoſteſque cum reliquis [illegible]. Quorum [illegible], [illegible] ac [illegible] congreſſione [illegible] cum magna [illegible] confuſione, [illegible] [illegible], fugiendo terga verterunt, & in [illegible] & cavernis delituerunt.

[illegible] exercitus [illegible] quem apud Ptolemaidam rex reliquerat, apud Joppem regem ab [illegible] undique [illegible] aliquo [illegible] poſſe [illegible] [illegible], [illegible] planctum [illegible], [illegible]. [illegible] tamen undique [illegible], [illegible] ſi [illegible] aliquod [illegible] regi [illegible] eſſet poſſibile. [illegible] [illegible] hoſtium [illegible], [illegible] progredi non audentes. [illegible] regis [illegible] [illegible]. [illegible] congreſſio facta eſt.

Poſt hæc, [illegible] regis Richardi [illegible], cum idem rex apud Joppem moraretur [illegible] morbus ex [illegible] procedens, [illegible] regem [illegible] [illegible] & quamplures ex hac [illegible] [illegible] excepto rege, Domino [illegible]. [illegible] rex Richardus [illegible] [illegible] diſtribuerat, [illegible] Francorum & [illegible] [illegible] per annum [illegible] ducem Burgundionum [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] Templi & Hoſpitalis [illegible] [illegible] ad [illegible] Jeruſalem [illegible] [illegible]. [illegible] Johannes frater [illegible] in Anglia [illegible] [illegible] tyrannidem. [illegible] Chriſtianos atque paganos utrinque [illegible]

A [illegible] & conſilio [illegible], a Paſcha ſubſequenti uſque ad [illegible] annorum [illegible].

Tempore igitur autumnali [illegible], [illegible], rex Richardus atque regina [illegible] cum [illegible] regis Johanna regina Siciliæ [illegible] & proceres [illegible] mare Mediterraneum [illegible]. Quibus [illegible], [illegible] Dei [illegible] [illegible] tempeſtates in mari [illegible] [illegible] in terra [illegible]. Nonnulli naufragium perpeſſi ſunt [illegible] B navibus [illegible], [illegible] [illegible] ad deſtinatum [illegible] portum [illegible]. Hi autem qui maris [illegible] periculo, hoſtiles [illegible] ubique [illegible] contra [illegible] in terra [illegible], a quibus [illegible] capiuntur [illegible] [illegible] Nulla [illegible] [illegible] eſt, [illegible] & mare [illegible] Dei [illegible] C [illegible] [illegible] Deo [illegible], peregrinatione [illegible] [illegible] in terra [illegible] [illegible] & terram pro qua tam [illegible] [illegible] [illegible]. Nam illo [illegible] Chriſtianitatis [illegible] [illegible] Saladinus [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] terram illam [illegible] [illegible] Saladini [illegible] pro regno [illegible].

D MCXCII. Rex Richardus cum [illegible] [illegible] tempeſtate [illegible] [illegible] [illegible] Barbariam [illegible] a Marſilia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] E [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] Baldewinus de Betun, & magiſter Philippus clericus regis, atque Anſelmus capellanus [illegible] & [illegible] fratres Templi [illegible] [illegible] Gazaram [illegible] & [illegible] a domino [illegible] &

[illegible]

bum aſſiduæ tempeſtates, inundationes aquarum ter ſeu quater in quolibet menſe: hoc etiam media tempeſtate hiemali fulgura & coruſcationes, tonitrua & fluctuum inundationes.

Eodem anno circa quadrageſimam Saladinus, qui tanta mala Chriſtianis intulerat, divina animadverſione percuſſus, apud Damaſcum obiit inter epulas ſubito exſtinctus, cujus regnum Saphadinus frater ejus ſibi arripuit. Iveruntque cum eo & filii ejus ſui Saladini contra quos ſibi Noradinus, quos Saladinus de regno patris expulit, cum multitudine Perſarum aſcenderunt. Rege autem Richardo apud imperatorem detento, comes Johannes frater ejus, qui filiam comitis Gloceſtriæ duxerat in uxorem, audito fratris infortunio, atque de regreſſione regis diffidens, tandem amicitiam iniit cum rege Philippo. Savaricus ad epiſcopatum Bathonienſem eligitur & conſecratur.

Rex autem Philippus in malitia ſua contra regem Richardum ubique exercitum, Normanniam cum magno exercitu aggreditur, non ordini, non legi, non mari parcens. Nam Willelmus de Hagenel, accepto apud ſe prædicto rege, Gazortium ei per traditionem, ſicut inter eos convenerat, tradidit. Deinde idem rex totum Vulcaſſinum, & comitatum Albæ Marlæ atque ad Drincurt & vallem de Ruel, & plura alia caſtella partim proditione partim expugnatione ſibi ſubegit, & recepit terram Hugonis de Gornai, qui ſe cum pluribus aliis regi ſubdiderat. Rothomagum etiam obſedit, ſed laudabili virtute comitis Leiceſtriæ & probitate civium ejuſdem urbis, cum totius exercitus amiſſione & confuſione ab obſidione repulſus eſt. Civitatem vero Ebroicenſem idem rex cepit, & Johanni tyranno eam tradidit. Eodem anno idem rex ſororem regis Daciæ nomine Ingeburgh, puellam mirabilis decoris prudentiam, accepit in uxorem, quam poſt nuptias repudians, inter ſanctimoniales apud Sueſſionem collocavit, omneſque Dacos qui cum illa advenerant, abire repatriare juſſit.

MCXCIV. Rex Richardus magnam partem redemptionis ſuæ perſolvens, datiſque pluribus obſidibus pro reliqua parte quæ reſtabat perſolvenda, die Purificationis beatæ Mariæ ab omni cuſtodia imperatoris liber effectus eſt, & ad proprium regnum redire permiſſus. qui cum matre ſua & cancellario per terram ducis Lovaniæ ad mare Brabantiæ proficiſcens, apud Andwerpe aptum tempus tranſfretandi diutius expectavit. Qui in die Dominica poſt feſtum S. Gregorii in Angliam cum magno gaudio ad portum Sandwicenſem applicuit. Hora autem qua rex cum ſuis applicuit, ſcilicet ſecunda hora diei, ſole clarius radiante, apparuit quidam ſereniſſimus atque mirificus ſplendor non longe a ſole diſtans, quaſi ad longitudinem & latitudinem humani corporis, candorem præfulgidum atque rubedinem quaſi ſpeciem iris in ſe continens. quem ſplendorem plures arbitrati ſunt prænuntiationem regem in Angliam fore appulſurum. Rex autem illico Cantuariam profectus B. Thomam devotus expetiit: deinde Londoniam proficiſcens a civibus Londoniæ cum ingenti pompa maxima exceptus eſt, univerſa civitate contra regis adventum innumerabilium opum varietate decorata atque multiformiter adornata. Audito autem regis adventu, nobiles pariter & ignobiles adventanti regi cum magna alacritate occurrunt, cernere plurimum cupientes a captivitate regreſſum, quem penitus putaverant nunquam fore reverſurum.

Rege vero per unum diem apud Weſtmonaſterium commorante, apud S. Edmundum oraturus progreditur. Inde Notingham tendit, obſeſſurus & expugnaturus eos qui contra eum conſpiraverant, & comiti Johanni ſe obligaverant. Robertus ſiquidem a rege captus, juſſus eſt fame in carcere mori. Ceperant enim Angliæ omnia ſua caſtella prædicta, comite jam capto, illo ſolo adhuc ſe viriliter tuente & defendente: ſed rex prædictum caſtellum obſidens & ſtrenue aſſiliens, ut ceteros cogeret, obſeſſi magis timentes regis adventum, caſtellum domino regi tradiderunt, ſeipſos cum ſuis in voluntate & miſericordia regis ponentes. quorum quoſdam in carcere retrudit, quoſdam digno pretio redemit, pecuniam ſingulorum in tali neceſſitate avide ſumens. Nec mirum, qui enim theſauros proprios multos in terra ſancta expenderat, eoſque partim in diutina peregrinatione, partim pro ſua redemptione omnino evacuaverat, neceſſe erat ut aliorum pecuniam avidus exquireret. Duæ ſiquidem præcipuæ cauſæ eum vehementer urgebant, ut ſcilicet obſides pro ſe datos erga imperatorem redimeret, & ut exercitum copioſum contra regem Galliæ, qui terram ſuam incendiis atque rapinis undique devaſtabat, conteſtim conduceret. Quapropter ſi avidius quam regiam magnificentiam decuit, pecuniam a ſubditis in tali caſu exquirebat, ignoſcendum potius erat, & tantæ anguſtiæ afflicti regis pie compatiendum, quam aliquid regiæ neceſſitati derogandum.

Subactis gratia Dei in Anglia omnibus in brevi adverſariis, rex Richardus in octavis Paſchæ apud Wintoniam coram proceribus ſuis, licet aliquantulum renuens, coronatus eſt, archiepiſcopo Cantuarienſi Huberto Walterio miſſam celebrante, qui anno præterito a Jeroſolymis regrediens, in archiepiſcopum eſt conſecratus. Statim poſt hæc rex in Normanniam tranſfretavit. Cernens autem comes Johannes ſe nequaquam fratri ſuo poſſe reſiſtere, laudabili uſus conſilio, regi in Normanniam appulſo occurrit, ſeque ejus pedibus humiliter cum quibuſdam militibus proſtravit, miſerationem fratris cum multis lacrymis implorans, ſeque in multis accuſans,

[illegible]

pulſerunt, orbatam ſancta Cruce civitate, A & regno & Chriſtianorum cœmeteriis & omni gloria ſua ubi hucuſque ſpoliata. Hanc autem perſecutionem quintam quintæ perſecutioni veteris teſtamenti non incongrue aſſignare valemus, in qua ſcilicet Jeruſalem everſa fuit, & templum crematum eſt, & populus in Babyloniam a Nabuchodonoſor captivus adductus fuit. Dixit etiam quod anno Dominicæ Incarnationis MCCLX incipiet ſexta ætatis & ſexta ſigilli apertio, ſub qua, ſicut ſe probat auctoritate Apocalypſis, quod comprehenditur omnis Antichriſti perſecutio, & ejuſdem mors & perditio: ſed ante eum perſecutionem dixit Evangelium Chriſti ubique prædicandum, & eccleſiam fidelium per omnes gentes dilatandam. Poſt autem ſextum vero ſeptimum, quem Dominicam vel diem ſacri completio ſignat ſeu, id eſt mortuorum reſurrectio, & ſeptimi ſigilli reſeratio, id eſt ſanctorum æterna glorificatio, quæ Deum cognitum eſſe fatetur. Hæc Romæ interrogatus a viro venerabili & in Dei verbo facundiſſimo & æque religioſo abbate [a] Perſeniæ, quonam modo talia prædiceret, an ex prophetia, an conjectura, ſeu revelatione? reſpondit ſe neque prophetiam, neque conjecturam, neque revelationem de his habere: ſed Deus, inquit, qui olim dedit prophetis ſpiritum prophetiæ, mihi dedit ſpiritum intelligentiæ, ut in Dei ſpiritu omnia myſteria ſacræ ſcripturæ clariſſime intelligam, ſicut ſancti prophetæ intellexerunt, qui eam olim in Dei ſpiritu ediderunt. Requiſitus autem ab eodem abbate quid ſentiret de Antichriſto, reſpondit ipſum jam eſſe adoleſcentem in urbe Roma. Cui cum obiceret patrum præſagia, quod in Babylonia naſciturus prophetatus eſt: ſicut infinit Romam merito Babyloniam vocari; unde etiam B. Petrus in fine epiſtolæ ſuæ primæ: *Salutat vos eccleſia quæ eſt in Babylone electa.* Unde Apoſtolus Romam Babyloniam vocat propter multiplicem idolatriæ contaminationem. Prædixit quoque Innocentium III ſucceſſorem non habiturum. Requiſitus autem quoto deinde anno regnaturus foret Antichriſtus, reſpondit quod niſi mors præveniretur, ipſum omnino perituſ videre poſſet. Volebatur autem fore longævum.

De Mahometi ſecta.

Quid vero ſuper hanc viri aſſertione vel potius opinione tenendum ſit, ſucceſſionis noſtri certius docebunt poſteri. Nos tamen jam videmus quod ſpeciem Babyloniæ regnum incipiens in orbe obtinet principatum, terras Chriſtianorum de die in diem occupando, & errore perverſitatis dilatando. Poſt mortem enim Heraclii imperatoris, ſuperficiente Romano imperio, Arabum atque Saracenorum crevit principatus, qui undique impiiſſima ſecta Mahometi hæreſiarchæ infecta ſunt, qui vi armata maximam Aſiæ partem, & jam fere totam Aſiam cum tota Africa, ac maximam partem Hiſpaniæ occupantes, in ſubverſionem ſuæ imperium ſic & errorem ſuum transfuderunt. Quæ hæreſis diaboli quadam machinatione concepta, primo per Arium ſeminata, deinde per Mahomet regem de Mecha longe lateque provecta, & maxime deformata adaucta, per Antichriſtum autem ex toto ſecundum diabolicam intentionem complebitur, & per totum orbem diffundetur. Sed ut malignitas diabolicæ adinventionis ſuum propagata ſecta per Antichriſti teterrimam perſecutionem poſſit in B Chriſti fideles ubique deſævire, credibile eſt primum Saracenos Antichriſti præcurſores paulatim terras Chriſtianorum invadere, & ſuo dominio ſubjugare, ſicut eos jam feciſſe cernimus: ita ut nullus Chriſtianus princeps, peccatis Chriſtianorum exigentibus, adeo potens exiſtat, qui Antichriſti teterrimæ perſecutionis & veluti remanenti audeat vel poſſit ſubſiſtendo reſiſtere.

MCXCVI. Willelmus cum Barba Londoniis occiditur.

Diſſenſio inter Richardum regem & archiepiſcopum Rothomag.

MCXCVII. Magna diſſenſio exorta eſt C inter regem Richardum & archiepiſcopum Rothomagenſem, pro cujuſdam caſtri conſtructione, quod vocatur *Andeli*; ita ut archiepiſcopus ab archiepiſcopatu ſuo diſcederet atque Normanniam interdiceret, ſedemque apoſtolicam adiret, pro violenta illius loci retentione, qui ad jus Rothomagenſis eccleſiæ ſpectabat. Contra quem W. Elyenſis eccleſiæ epiſcopus & domini regis cancellarius Romam proficiſcens, in ipſa ſuiti itineris progreſſione infirmitate correptus, Pictavis mortuus eſt. Domino arborem infructuoſam ſuccidente, ne diutius vana & inutilia, ac officiis inconvenientia incongrue perpetrando D terram occuparet. Rex Richardus dedit Othoni nepoti ſuo filio ducis Saxoniæ comitatum Aquitaniæ. Ventus vehemens factus eſt menſe Novembri, ita ut turres ac domos everteret, arboreſque eradicaret. Soror regis Richardi Johanna, quæ & regina extiterat Siciliæ, deſponſata eſt comiti S. Egidii. Rex Richardus dedit magiſtro Philippo clerico ſuo epiſcopatum Dunelmenſis eccleſiæ; dedit etiam epiſcopatum Elyenſis eccleſiæ magiſtro Euſtachio vicecancellario ſuo, qui & ipſe clericus exſtiterat poſtea E cancellariam detinuit. Archiepiſcopus Rhotomagenſis exigentibus cauſis archiepiſcopatus ſui Lateranenſe Romam petiit; ſed gratiam regis Richardi & archiepiſcopi Cantuarienſis nequivit obtinere poſtea, quoniam & eos quos vehementer offenderat; unde & quos per reconciliationis gratiam ſibi placabiles reddere non potuit, per venerationem eorundem malitiam extinguere proponebat. Sed nequaquam eorum malitia prævaluiſſet, quo-

Ventus vehemens menſe Novembri.

a Hic eſt ille ipſe Adamus abbas Perſeniæ, cujus in eo ... quæ multis ... ſermonibus ... epiſtolas edidimus tom. I. Anecdot.

dam ex venefica deprehenſus eſt, [in margine Rogerus clericus, ut dixi] qui rei hujus veritatem archiepiſcopo & poſtmodum regi confeſſus eſt.

De quodam monacho [illegible]

Quidam monachus exſtitit in Eineshamenſi cœnobio, juvenis quidem ætate, ſed morum probitate ſenior, qui nuper poſtquam de ſæculo ad religionem tranſierat, quodam languore correptus fuerat. Hoc itaque languore per xv menſes contabeſcens, cœpit Dominum obnixius rogare, quatenus ei dignaretur aliqua revelare de locis pœnalibus peccatorum, & de manſionibus beatorum: nec prius deſtitit a precibus, donec deſiderium cordis ejus tribuit ei Dominus. Hoc itaque anno eductus a corpore per B. Nicolaum, feria ſecunda in qua præcedit tertiam feriam Dominicæ Paſſionis, quam etiam utique dum claſſicum pulſaretur in ſabbato vigiliæ Paſchæ, qui rurſum ad corpus reductus, ſanum & incolumem ſe ab omni languore reperit. Poſtmodum autem viſionem ſuam relatu dignam, quam viderat per biduum, & memoriæ diligenter tradiderat, fratribus reverenter ſeriatim enarravit: quorum certitudinem ex ſignis evidentibus perpendentes & de relatione perſonæ referentis, nihil hæſitantes præclaras illas viſiones præclaro atque eleganti ſtilo dictaverunt. Conſpicatus eſt ſiquidem frater iſte tria loca pœnalia, magnitudine & ſitu a ſe invicem pro criminum qualitate & pœnarum enormitate diſtincta atque remota: in unoquoque quibuſque locis vidit infinitam hominum multitudinem utriuſque ſexus, diverſæ ætatis, conditionis & ordinis, qui culparum quantitate [illegible] plectebantur ſupplicio. Inſpexit ergo & memoriæ diligenter commendavit per qualitatem & modum ſuppliciorum modum & qualitatem culparum, pro quibus tam immaniſſime affligebantur tormentis. Illi autem qui primo pœnas ſuſtinebant loco, [illegible] quodammodo minus affligebantur tormento reſpectu pœnarum quæ in ſecundo & tertio loco [illegible]. Sed quiſquis modum & ordinem [illegible], necnon & qualitatem tormentorum pro qualitate criminum & perſonarum pœnitentium, cognoſcere, geſtum & habitum atque diverſas manſiones beatorum plenius deſiderat, legat libellum in quo prædictæ viſiones diligenter exarantur, & magnum divini timoris incitamentum ex inſpectione prædicta reperiet.

Henricus comes Jeroſolymitanus moritur.

MCXCVIII. Obiit Cœleſtinus papa, cui ſucceſſit Innocentius. Comes Henricus, quem rex Richardus regno Jeroſolymitano præfecerat, apud Ptolemaidem de quadam ſublimi feneſtra corruens, [illegible], totus contritus miſerabili morte vitam finivit. Imperator Henricus poſtquam regnum Siciliæ ſuæ ditioni ſubjugaverat, omnemque illam pecuniam ſuam [illegible] de

De morte Henrici imperatoris.

redemptione regis Richardi acquiſierat militibus ſtipendiariis diſtribuerat, alios in Campania apud [illegible] tam auro & gemmis, quod tantum ſcelus erga regem a peregrinatione repatriantem facere præſumpſiſſet, ultionem Dei judicium ſuper ſe manifeſte [illegible]. Recolebat namque tranſacti temporis quo imperaverat brevitatem, [illegible], honorum [illegible] quibus perennis ſua ſimul & memoria laudanda foret paucitatem, maximeque illius impietatis horrore cruciabatur, quod regem a ſanctitatem [illegible] peregrinatione redeuntem tanto tempore in cuſtodia ſua detinuerat, ubi per detentionis ſuæ occaſionem, magnam partem ſuæ principatus hoſtibus terram ſuam undique invadentibus amiſerat. Torquebatur etiam quod regnum regi tam indebita & intolerabili exactione expreſſerat, quod nec adhuc in recompenſatione [illegible] ſibi indebite pecuniæ regi reverſo perſolverat, nec aliquod exceptionis ſolatium contra invadentes atrociter decertanti contulerat. Pro his & hujuſmodi malis mente & corpore vehementer afflictus, in dolore & triſtitia diem clauſit extremum.

Terribilis quam ſit Dei judicium.

Hæc diligenter perpendat quiſquis avarus [illegible], quomodo aliorum facultates injuſte diripit, quam brevi tempore conſumuntur, quam cito pereunt & deſluunt. Attamen quædam [illegible] memoriæ tenacia ac [illegible] relinquunt [illegible] perpetuo veſtigia, niſi tunc [illegible] a vitiis reſipiſcantur, atque condigna ſatisfactione [illegible]. Ecce quam & quanta eſt ſeveriſſima animadverſio ultionis Dei, terribilis in conſiliis ſuper filios hominum. Ecce quomodo Auſtriæ dux eſt pœnam reddi[illegible], qui peccatorum mala & patitur & reddit. Ducem ſiquidem Auſtriæ qui regem captivaverat, ſuper nequam perpetrata impœnitentem horribili atque inuſitata plaga ultio divina primitus percuſſit: imperatorem vero [illegible] mortis poſtmodum mulctavit. Hinc jam tertium hoſtis [illegible], ſcilicet [illegible] quem Dei [illegible] undique proſperitas, ut ea quæ potius dolo quam viribus rapuit, [illegible] ſtudeat, ne ſecundum [illegible] & cum imperatorem [illegible] animadverſionis: nec [illegible] Dei patientia [illegible], quod [illegible] vindicta. Sed in omnibus his non eſt averſus furor ejus, ſed adhuc manus ejus extenta ad diſperdendum, ad [illegible], ad interficiendum. Prædictus vero imperator dum adhuc incolumis permaneret ubi [illegible] blandiebatur, ceteris ſibi applaudentibus atque adulantibus, quod copioſam militum catervam in partes Jeroſolymitanas anno præcedenti cum archiepiſcopo Moguntino, &

A

& cum ducibus & comitibus decreverat. Quibus de thesauris suis mutuam pecuniam distribuerat, quam tamen [illegible] post fere supradictæ expeditionis omnino [illegible]. Inde est ut acciderit, quod copiosior ille exercitus & longe numerosior quam prior, qui Fredericus secum primo adduxerat, in partibus transmarinis adveniens, magnam quidem stragem paganorum fecit, civitatesque maritimas & oppida a Sydone usque ad Antiochiam [illegible] expugnavit, & quæ expugnando cepit, sed captas [illegible] [illegible], qui nullum habet capitaneum in hoc conflictu [illegible], quatenus & per communia illa imperatorem in capiendis urbibus & castellis progrederetur, atque exercitus conductione magis affligeretur, quam [illegible] concertatione civitatem capturam omisso, quam prius [illegible] erat eamdem triumpho adeptam. Audita denique morte imperatoris, consilium exercitus sui regreditur unusquisque in terram & patriam suam, terram Jerosolymitanam [illegible] affectam relinquentes: [illegible] tantum civitatibus [illegible] contra assultum paganorum se [illegible] habent, Ptolemaida, Tyro & Joppe.

Andronicus imp. CP. [illegible]

C

Ante hæc tempora Andronicus imperator Constantinopolitanus, nullo Dei nutu, [illegible] [illegible] & [illegible] urbis [illegible] competentius [illegible] atque crudelissimo [illegible] per ob nimiam [illegible] [illegible] primo [illegible], & cordis inhumanam arrogantiam. Nam ab [illegible] præclaro palatio urbis Constantinopolis [illegible] manu [illegible] abstractus & [illegible] ad [illegible] [illegible] quorum [illegible] [illegible] est, atque eadem die [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] morte [illegible] de [illegible], cu[illegible] [illegible] fere in omnibus odiosa atque maligna [illegible] imperatorem [illegible] consanguineum [illegible] filium [illegible] imperatorem, cui [illegible] tutorem atque patronum [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] quem [illegible], ut [illegible] [illegible] in mari [illegible] [illegible] [illegible] atque thesauros [illegible] & imperatricem [illegible] [illegible] [illegible] regis Ludovici, sororem regis Philippi, quam [illegible] Andronicus pro [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a patre suo, [illegible] [illegible] atque intra [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] imperialis [illegible] [illegible]. Tanta autem [illegible] & arrogantia [illegible] quod neminem [illegible] palatio in conspectu suo residere permittebat, sed omnes cujuslibet ordinis vel gradus aut dignitatis [illegible], more servorum [illegible], et palam [illegible] & quia [illegible] imperium [illegible] [illegible], omnes [illegible] [illegible] [illegible]

habebat: unde pro[illegible] quisque de [illegible] [illegible] ad se [illegible], atque de hujusmodi [illegible] [illegible] [illegible].

Dissensio inter reges [illegible]

Interea [illegible] dissensio [illegible] inter regem Angliæ & regem Galliæ contra [illegible], quam potuit ullo pacto [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quin utrique [illegible] [illegible] terram [illegible] devastaret, [illegible], urbes, castella, ecclesiasque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in terra [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]

B

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] animadversio, quæ utrosque primo per terram fame, peste & [illegible] [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] flagellaret. In [illegible] tamen partibus [illegible] fames calamitas esse videbatur, sed in omnibus hoc non est aversus furor [illegible], sed adhuc manus [illegible] extenta ad rapiendum & [illegible] [illegible] [illegible] in utraque parte [illegible] pugna [illegible] pugnat [illegible] gens [illegible] videbatur, cum [illegible] [illegible] rex Francorum

C

partim dolo & quorumdam proditione [illegible] [illegible] partim [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], rex Anglorum de captivitate regrediens [illegible] [illegible] & de manibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: unde & in omni fere decertatione [illegible] prosperior et [illegible] [illegible], & optatum decertationis [illegible] [illegible] reportabat. Ea quo [illegible] ab imperatore [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] atque [illegible] & quibusdam aliis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & obsidione [illegible]

D

[illegible] Episcopum [illegible] Belvacensem, qui [illegible] [illegible] [illegible] rege [illegible] [illegible] rege [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. (a)

[illegible] apparebat, necnon & dominum Willelmum de Merlo [illegible] [illegible] [illegible] regis Richardi comprehendit, quos custodiæ [illegible] mancipavit.

Comes Flandrensis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regi Richardo.

Comes Flandrensis Baldewinus [illegible] Philippi comitis, cum rege Richardo [illegible] [illegible] [illegible] juramento [illegible] [illegible] [illegible] contra regem Gallorum [illegible] [illegible] de manibus regis, qui magnam partem Flandriæ invaserat, [illegible] [illegible]. [illegible] etiam

E

[illegible] [illegible], necnon & comes [illegible] & comes Boloniensis cum rege Richardo [illegible] [illegible] [illegible]. His [illegible] [illegible] [illegible] rex Philippus [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] malignitatem [illegible] [illegible] posset. Accidit autem ut dum rex Anglorum in [illegible] [illegible] plurima oppida expugnando caperet, terrasque regis Franciæ devastaret, quod comes Flandrensis [illegible]

(a) [illegible] Philippus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

regis Richardi fretus, urbes & castella quae rex Philippus in Flandria possederat manu forti expugnavit, & quaedam ex eis cepit. Unde rex Philippus nimio furore succensus, cum omni exercitu suo in Flandriam perrexit, volens totam Flandriam sibi subjugare, & comitem funditus perdere. Principes autem sui ei dissuaserunt ne ulterius adiret Flandriam, eo quod nullus unquam regum praesumsisset cum exercitu adire, pro paludibus atque viarum angustiis, & crebris fossis aqua [illegible]. Sed hanc procerum dissuasionem parvipendens, duxit exercitum suum per Flandriam, devenitque circa Ypres. Quo comperto, comes Flandrensis statim adunato exercitu, pontes post regis exercitum contrivit, & viam [illegible] ne vel aliquis posset undecumque adire. Exercitus autem regis hinc undique dispersus fame cogente, ab exercitu comitis plurimi in locis [illegible] occidebantur, atque etiam a mulieribus impetebantur. Cernens vero rex Francorum se inextricabiliter impeditum, exercitumque suum fame media per triduum tabescere, contemptumque cum suis ad bellum procedendi paratum esse, taedio affectus, intrinsecus se poenituit quod se tam temerarie in tam [illegible] ingessisset. Denique prae nimio timore [illegible] stulte egisse confitetur, tanquam reatum suum purgat, qui comitis principumque suorum audire detrectaverat [illegible] consilium; [illegible] exercitum ne timeat exhortatur, dicitque hoc factum sine necessitate [illegible] de partibus dicens, quas [illegible] intraverant. Denique [illegible] comiti de proceribus suis ad comitem transmisit, qui ei de pace formanda suggererent, & quae animum ejus ad pacem & concordiam incitarent. Comes itaque multis procerum allegationibus ad pacem flexus, ad regem ... depositis progreditur. Cui adveniens rex ex equo descendens occurrere non piguit ... ac comitem benigna salutatione suscepit, omnemque terram quae ei jure haereditario debebatur se restituendum spopondit, prout utriusque partis principes fidem consilia sua dederint ... de concordia & pace reformanda inter se habitis, respondit comes se nequaquam absque ... pacis confirmationem absque consilio & admonitione regis Richardi posse componere, maxime cum super hoc utrique fidelitatem ... tenetur. Proinde dies praefigitur ... ubi omnes ad colloquium ... convenirent, pacemque inter se reformarent. Sicque rex ab ... periculo sapienter evadens, ... deludens, ... quae prius in angusto positus spoponderat, postmodum facere abnuebat.

Hoc anno obiit magister Petrus Remensis, A cantor Parisiensis ecclesiae, vir venerabilis, morum probitate conspicuus, doctrina, verbo & actione clarus, qui in theologia suis temporibus praecipuus inter doctores habebatur famosus. Hic inter plura opuscula, quae pro sui ingenio ac moribus digessit, quaedam pompatico eloquio, & pompose verborum phaleras devitans, tam in quasdam glossas super psalterium & super epistolas Pauli breves & dilucidas composuit, lectionibus atque subtilitate memoriae, necnon & pro perpetua doctorum in omnibus commendans, in quibus glossis nunquam a sensu vel a tramite praecedentium patrum in aliquo aberravit, sed B expositionem plenam atque profundam in unum sensum compendiosum propriis verbis coarctavit. Hic post decessum Mauricii episcopi Parisiensis, qui sed praeclarum atque eximium opus basilicae B. Mariae in eadem urbe inchoavit, ad pontificalem honorem ab universo clero & populo, rege annuente, electus, tam grave onus suscipere ne ob aliquod gradus gratiam ferret cum omnino recusavit. Postmodum vero a domino Willelmo Remensi archiepiscopo, & ab universo clero & civibus Turnacensis urbis rogatus, immo compulsus ut decanatum ejusdem urbis C eccelsiae susciperet, vix tandem assensum praebuit. Sed tandem devictus multorum precantium obtentu, quos ad pedes ejus prostraverant, hac conditione consensit, si assensum a capitulo Parisiensi impetrare posset. Dumque Remensem urbem Parisius profectus ... ut hanc licentiam impetraret, devenit in itinere ad quamdam abbatiam Cisterciensium, cui vocabulum Longus pons, ut eorum orationibus se commendaret, ut quae ... librum ... de ... super... ubi gravi infirmitate correptus, & ad extrema deductus, testamentum suum disposuit, atque habitum sanctae religionis in D magna spiritus alacritate suscepit. Sicque omnibus bonis ... rite exornatus, vitam ... hanc laudabiliter terminavit. In quo re vera completur potest, quia raptus est ne malitia temporis bonis mutaret intellectum ejus, aut ne fictio laudis humanae deciperet animam ejus. O quam dissimilis exstitit vita istius boni doctoris a reproba vita Hugonis Cestrensis episcopi, qui circa hoc tempus vetus urbe [illegible] decessit, qui E in fundatorem ... patris nostri ... hanc se sed gratia ingesserat, quamdiu de episcopatu, non honorem terrenum, divitias corporis voluptatem quaerebat, & quae sua erant, non quae Jesu Christi. Hic vero non pastor, sed mercenarius, monachos Coventrenses ... expulit a sedibus suis, clericos seculares in loco monachorum substituens. Sed tandem dissipata eorum substantia, sedibus suis possessa, & annuente domino rege, monachi ad pristinam sedem remearunt. In quorum ... &c ...

ambiguoſam vitam duceret, in fine tamen habitum monachi cum magna contritione cordis apud S. Mariam Beccenſem cepit, deque Paraſceve dum paſſio legeretur obiit.

De Fulcone quodam prædicatore.

Per id tempus erat quidam ſacerdos Fulco nomine in quodam vico Pariſiacenſi, qui vocabatur Nulli, vir bonæ vitæ clarus & ſanctæ prædicationi totus deditus: qui eccleſiam ſibi commiſſam laudabiliter regens, aſſiduis exhortationibus populum Dei circumquaque conſiſtentem ad contemptum mundanorum & ad appetitum cœleſtium provocabat: peccata delinquentium nequaquam diſſimulabat, ſed ſeveriori voce & aperta increpatione arguebat, ſed præcipue fœneratores, qui in provinciam illam ſuper numerum multiplicati fuerant, necnon & fornicarias mulieres aſpera invectione increpabat. Nemini delinquenti blandiebatur, nemini ſimulatoria adulatione palpabat; ſed palam & nude nudam proponebat omnibus veritatem. In hac ſpiritus ſeveritate per duos annos ſanctæ prædicationi inſiſtens, pauciſſimos ab errore viæ ſuæ convertere potuit: quia prædicationem ejus parvipenderent, quidam etiam eum irriſione contemnerent, nonnulli vero ei infeſtando contrairent[?]: unde & a prædicatione ceſſandum decreverat. Sed pius conditor noluit prædicatorem ſui ſermonis ulterius deperire, qui populum Dei erudire[?] poſſe ſatagebat: ſcilicet eum, jo[?] converſionem veſtro[?] ſanctæ prædicationis, necnon & fructu devotæ orationis, contulit voci prædicationis ſuæ vocem virtutis, ut verba ejus quaſi ſagittæ potentis acutæ, hominum prava corda cum vertudine[?] obdurata penetrarent, & ad lacrymas & pœnitentiam emollirent. Vox ſiquidem ejus magnificentia & virtute decreta a Domino corda contemnentibus abſconditas tenebrarum diſcutiebat, torporem negligentium excutiebat: non ſolum revocans peccatores ab errore viæ ſuæ, ſed & reducens & ſtatuens eos contra faciem ſuam, ut caſtigata conſcientia liber ante mentis oculos aperiretur, & miſera vita ſe ſibi ante ſingula revolveretur. Contulit etiam & ſuo prædicatori virtutum inſignia, ut ſermonem ſanctæ prædicationis confirmaret ſequentibus ſignis, ut quos non poterat verbis, ad vitam ſaltem revocaret miraculorum prodigiis. Nam cæcis viſum, ſurdis auditum præſtabat, claudis greſſum reſtituebat, mutis etiam linguæ reformabat, cæteraque invaletudinum incommoda virtute divina depellebat: & hæc abſque prævenie[?] orationis ſuffragio, ſola manus impoſitione & ſanctæ Crucis ſignaculo. Hiſ duobus carismatibus præfatus vir inſignitus, tertia adhuc virtute non mediocriter ditatus ſingulariter his duobus effulſit. Habebat ſiquidem quoddam Sancti Spiritus munus privilegiatum, ſcilicet diſcretionem ſpirituum, per quod intelligebat, quibus infirmis & quo tempore

curationis privilegia largiretur. Cum enim infirmi quique curationem ab eo importunius efflagitarent, quibuſdam repente ſanitatem contulit, quibuſdam omnino denegavit, aſſerens ſibi ſanitatem non fore proficuam, ſed nec coram Deo acceptam ſi priſtinæ ſanitati reſtituerentur, ne forte deteriores per adeptam ſanitatem corporis efficerentur. Quoſdam vero dixit nondum tempus curationis adveniſſe, nec peccata ſua per divinæ animadverſionis flagellum adhuc expiaſſe. Tot igitur virtutibus vir iſte ſublimatus verbum Dei per civitates, per caſtella ab epiſcopis invitatus magnifice diſſeminavit, in omni loco tanquam angelus Domini ab univerſo clero & populo ſumma cum veneratione ſuſceptus: atque in omnibus his, quod mirum quibuſdam videtur, nullam longanimitatem auſteritatis converſationis ſive in vigiliis, ſive in ciborum parſimonia palam demonſtravit; ſed cum gratiarum actione quæ ſibi apponebantur percepit.

Poſtquam igitur verbum Dei per Galliarum provincias diſſeminaverat, fœneratoreſque ab inſatiabili cupiditate retraxerat, quorum inexplebilem avaritiam nunquam comprimere potuit nec terror regiæ poteſtatis, aut cenſura eccleſiaſticæ animadverſionis. Poſtquam etiam fornicarias mulieres, cæteroſque diverſis criminibus irretitos ad viam ſalutis revocaverat, totamque provinciam ſignis & prodigiis illuſtraverat, tandem devenit ad generale capitulum Ciſtercii multis eum comitantibus, ut abbatum qui convenerant & totius ordinis ſe commendaret orationibus. In quorum capitulo ſignaculum ſanctæ Crucis in veſte ſua ſuſcepit una cum epiſcopo Lingonenſi (a) qui abbas extiterat Claravallis. Rogavit obnixius ſupplicando quatenus aliquos ſanctæ peregrinationis ſuæ ſocios & verbi Dei coadjutores ex illa numeroſitate abbatum ſecum ſibi dignarentur; ſed minime impetrare potuit, quia incongruum ſibi videbatur propter oves & boves ſuis ſtudiis ſuæ creditas deſerere, atque monachis ubi non commiſſis pabulum ſanctæ prædicationis præſtare. Egreſſus itaque de capitulo abbatum, multoque lectum ſecum ſanctæ Crucis ſignaculum admiſſis ſibi fratrum catervis, ſermonem ſuum exhortationum extra portam ad populum qui convenerat, exhortans eos de itinere Jeroſolymitano confirmando. Cumque populi conſpicerent ipſum virum Dei fore cruce ſignatum, atque audierent aſſore doctum & recitatum hujus ſacri itineris, certatim ad eum concurrunt, & ex omnibus locis catervatim ruunt, divites & pauperes, nobiles pariter & ignobiles, ſenes cum junioribus promiſcuæ ſexus innumera multitudo, ſignumque Crucis ab eo ab-

Annales ad S. Marcum[?] generale Ciſterc. caſte[?] ... [illegible]

(a) Garnerius dictus de Rupeforti, ſuus ſucceſſor de Rupeforti, qui etiam Claravallis abbas fuerat.

erant ſuſceptura. Inde vero poſtmodum digreſſus adiit ulteriores Galliarum partes, cohortationem aliiſque faciens de peregrinatione illa in nomine Domini recipienda.

Comes Flandrenſis capit S. Audomarum.

Circa hoc tempus comes Flandrenſis præclarum caſtrum de ſancto Audomaro obſidet: obſeſſi vero regi Philippo mandant, ut obſidionem ſuccurrat infra quemdam terminum nominatum: quo non opem ferente, reddiderunt caſtrum comiti. Quo tempore rex Anglorum amovit exercitum regis Franciæ apud Dangu, & cepit caſtrum de Curcellis cum turri: quinetiam regem Galliæ qui veniebat de Maunte cum exercitu ſuo in auxilium, fugavit uſque ad portas Giſortii, ubi tunc exercitus magna ex parte lapſus eſt, & plures nobiles capti ſunt. Quomodo autem & qualiter, & quo anni hujus tempore id factum fuerit, litteræ quas rex Richardus cum ſigillo ſuo E. epiſcopo Elienſi tunc in Anglia conſtituto direxit, expreſſius indicant. Quarum tenor eſt hujuſmodi.

Litteræ Richardi regis de victoria ab eo in regem Francorum reportata.

RICARDUS rex *Angliæ & dux Normanniæ &c. dilecto & fideli ſuo cancellario ſalutem.*

Noveritis quod Dominica proxima ante feſtum ſancti Michaelis intravimus terram regis Franciæ apud Dangu, & inde ivimus apud Curcellas, & caſtrum cum turre & dominum caſtri cepimus gratia Dei uſque ad numerum [illegible], & omnes alios & totum quod in caſtro erat. Eodem die impugnavimus dominum fortem de Burris, quem cepimus cum omnibus quæ in eo erant, & ſero redivimus apud Dangu. Die autem craſtino rex Franciæ hoc audiens venit de Maunte, cum CCCC. militibus & ſervientibus & communiis ſuis ad ſuccurrendum caſtro de Curcellis, quod putabat nondum fore captum. Nos autem ex quo eum venire ſciebamus, exivimus cum paucis gentibus, & gentem magnam retro dimiſimus ſuper ripam de Ette, quod credebamus eum venturum ſuper gentem noſtram citra ripam ex parte Dangu. Ipſe vero cum gente ſua defendit verſus Giſortium. Nos hoc videntes fecimus cum eo ſtrepitum [illegible] & clamorem quod omnes ſtupefacti ſunt, & gentem ſuam [illegible] in porta Giſortii, quod pons fractus fuit ſub illis, & rex Franciæ, ut audivimus, bibit de riveria, & alii milites uſque ad XX. ſubmerſi ſunt. Nos autem cum una lancea proſtravimus Matthæum de Monte Morenci, & Alanum de Ruſci, & Fulconem de Gilerval alios, & captos tenemus: & bene capti ſunt de gente ſua uſque ad C. milites, quorum majorum nomina vobis mittimus, & aliorum nomina vobis mittemus cum ea videbimus. Marchadeus enim habuit uſque ad XXX. milites, quos non vidimus in [illegible] [illegible], & alii quidam milites de noſtris ſic plures ceperunt, quos ſimiliter nondum vidimus. Servientes & equites capti ſunt, quorum non eſt numerus. Dextrariorum capti ſunt ex-

quorum ſepties viginti cooperti fuerunt ferro. Sic devicimus regem Franciæ apud Giſortium. Sed non nos id fecimus, immo Deus & jus noſtrum per nos: & in hoc facto poſuimus caput noſtrum & regnum, & ſuper conſilium omnium noſtrorum. Hoc vobis ſignificamus, quod [illegible] noſtrum pro gaudio credimus dilatare, ut vos noſtris [illegible] [illegible]. Teſte me ipſo apud Dangu XXX. die Septembris.

Corpus S. Edmundi incorruptum reperitur.

Hoc anno Incarnationis Dominicæ contigit ſanctiſſimi regis & martyris Edmundi poſt CCC. & XXX. annos incorruptum & flexibile, corpus videlicet cum omni compage membrorum & cum tota carnis teneritudine a priore & regnante [illegible]. Scilicet a venerabili Samſone ejuſdem loci abbate & ab XVIII. monachis ejuſdem congregationis repertum eſt. Ex qua autem occaſione id acciderit, paucis dicendum eſt. Accidit ſiquidem per negligentiam [illegible] ultimi [illegible] quo ſanctiſſimi gloriosi regis [illegible], & quidam [illegible] incendium, quod circa altare & coronam [illegible] ab igne eſt adultum & [illegible] diſſolutum, [illegible] per vim caloris [illegible] contractum. Ex quo infortunio cuncta congregatio cum univerſis [illegible] [illegible] vehementer metuebant ne vis ſævientis flammæ [illegible] ſanctiſſimi [illegible] incorruptum [illegible] quaternis laminis [illegible]. Cumque de pene [illegible] incorruptione dubitabant, eo quod nullus ſuperſtes [illegible] haberet, placuit ut per [illegible] quid circa corpus ſancti [illegible] eſſet [illegible]. Quadam igitur nocte [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], & XVIII. fratres ad hoc opus [illegible], quos [illegible] eligerat [illegible] [illegible] cereiſque undique accenſis [illegible] ſancti [illegible] ſuper [illegible]. In hoc [illegible] thecam [illegible] ferreo undique [illegible] ad menſuram [illegible] corporis. Circa pectus erat quædam laminata in [illegible] [illegible], in qua [illegible] figura [illegible], atque hunc verſum continens:

Martyris ecce zoma Michaelis ſervat agalma.

In ſarcophago reperta eſt quædam laminula, quamdam continens Anglicam orationem, quam [illegible], ut credimus, frequentare conſueverat, in qua innumerabiles [illegible] [illegible]. Relato ergo illo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], nulla adhuc vetuſtate aut corruptione conſumtum, tandem repertum

illud sanctissimum corpus reliquiarum in A sindone munda & subtilissima involutum, quae velut nullo maculo respersa aut aliqua corruptione vetustate seu tinctura demolita, nimio candorem nova cum sua integritate praetendebat. Hanc autem sindonem [illegible] & mutilare [illegible] in illud incontaminatum corpus [illegible] forte intenderent, quod etiam [illegible] subtilissima sindone tantum ut reperta. Praemium tamen caput sancti martyris & aures & frontem cum [illegible] oculorum [illegible] cum narium eminentia, brachia [illegible] B manus quam pedum longitudinem cum [illegible] contrectantes, omnia solida & integra reperierunt. [illegible] cuncta congregatio [illegible] cum [illegible] & [illegible] omnipotenti Deo retulerunt, qui [illegible] magna [illegible]. [illegible] Quanta [illegible] & patres nostri narraverunt nobis, [illegible] C [illegible] Domini [illegible]. [illegible] Christi opera [illegible] quoque [illegible] dignitatis praerogativam [illegible] ut cuncta fere [illegible] secundum [illegible] in [illegible] quondam tamen [illegible] tam [illegible] quam [illegible] D [illegible] Deus, vere [illegible] est [illegible].

Dissensio in electione imperatoris.

Post decessum Henrici imperatoris facta est dissensio inter episcopos & principes imperii de imperatoris electione. Nonnulli siquidem eligebant Philippum, [illegible] regem Angliae, qui [illegible]. At neque ducem [illegible], neque alii ducem [illegible], qui tunc temporis in expeditione Jerosolymitana habebatur, cum archiepiscopo Moguntino & cum duce Lovaniae. Sed rex Richardus [illegible] & [illegible] erga archiepiscopum Coloniae, & erga principes [illegible] quod omnibus aliis [illegible] Othonem nepotem suum [illegible], filium Henrici ducis Saxoniae, [illegible] & elegantem corpore adolescentem elegerunt, atque hunc in solio regni Teutonici apud Aquisgranum sublimaverunt, expulso duce [illegible], qui & [illegible] cum [illegible]

A sua [illegible] intruserunt; pluribusque [illegible] inter se habitis, nequaquam se desistere [illegible].

Contigit per eos dies mense Novembri [illegible], [illegible] rege Richardo [illegible] deputatis [illegible] ita & honorabilis [illegible] in [illegible] S. Thomae apostoli [illegible]. Capella S. Thomae martyris ab archiepiscopo Baldewino apud Lamhethe constructa, & a successore ejus domino Huberto [illegible] Capella Lamhethensis [illegible] papa [illegible] dona [illegible] donata, jussu domini papae [illegible], B qui nec prece nec pretio a sententia dicta flecti poterat. [illegible] est [illegible] monachi Cantuarienses adversus archiepiscopum & regem, & adversus fere omnes episcopos super hac controversia apud curiam Romanam [illegible] & in sua disceptatione [illegible] quippe qui dominum apostolicum in omni sua causa patronum & propitium habebant. [illegible] sententiam promulgavit [illegible] Timebant siquidem monachi ne per [illegible] tam excellenti ac tam famosae C capellae, in qua fere omnes episcopi & majores [illegible] & nobiliores viri [illegible] haberent, privilegia & dignitates metropolitanae ecclesiae suae per successiones temporum derogarentur. In hac autem disceptatione multum & diu laboratum est, [illegible] monachis & clericis qui super hac controversia [illegible]. Afflicti sunt vehementer praedicti monachi tam ab archiepiscopo quam a regibus qui per duos archiepiscopos [illegible] D [illegible] pertinent.

Richardi episcopi Londoniensis obitus.

Hoc anno decessit Richardus Londoniensis episcopus, qui magna sollicitudine [illegible] circa consummationem ecclesiae S. Pauli apud Londonias, [illegible] largitione regis Richardi successit Willelmus de Sancta Maria [illegible] anno sequenti, Dominica ante Ascensionem ab archiepiscopo Cantuariensi Huberto apud Westmonasterium consecratus.

Plerosque [illegible] omnipotens Deus in E sublime erigit, super gentes & super regna constituit, divitiarum affluentiam, honorum cumulos tribuit, ut dignitate & magnificentia prae caeteris pollentes [illegible] regant, quatenus [illegible] beneficiorum Dei [illegible] quodammodo [illegible] digna gratiarum actione persolvant [illegible] terrenas divitias [illegible] in terra, ut perpetuas [illegible] in caelo, sicque [illegible] per bona temporalia, ut non amittant aeterna, quod [illegible]

enim tunc recte agitur, cum pro impenſis beneficiis cuncta largitori omnium [illegible] honoratur, ut amando in omni actione veneretur & per eos [illegible] quibus neceſſe eſt, ut juxta Pauli vocem divites in operibus bonis abundantes ſtudeant ſibi facere amicos de mammona iniquitatis, a quibus in æterna tabernacula recipiantur. Sed heu proh dolor! filii hominum gravi corde, diligentes magis vanitatem & negligentes veritatem, dona Dei multiplicia [illegible] quorum animus nec ab inſatiabili cupiditate mundi ambitione, nec corpus [illegible] luxus pravi delectatione [illegible] unde plerumque fit ut quod divina largitas cuidam conceſſit ad proprietatis [illegible] ſubſidium, verſa vice proveniat ad damnationis ſuæ cumulum, & quod debuit monſtrare profectum virtutum, ſit quandoque ex concupiſcentia ingratitudinis detrimentum ſalutis. Sed ineffabilis Dei miſericordia quæ neminem vult perire, non ſtatim punit peccantes, ſed patienter per longum quandoque tempus expectat delinquentes, ut reſipiſcant, nunc aliquem [illegible] ad pœnitentiam ſuſcitando, nunc [illegible] aliquem in ſeveritatem & [illegible] diſſimulando. Verumtamen [illegible] divinæ [illegible] ad [illegible] & divinam bonitatem & longanimitatem Dei contemnentes, [illegible] [illegible] pro [illegible] [illegible] & cum [illegible] pax & ſecuritas, tunc [illegible] nec aliquatenus prolongationem [illegible] quam [illegible] dum [illegible] in bonis dies ſuos, atque in puncto ad inferna deſcenderunt, qui [illegible] atque graviorem habebunt pœnam quo [illegible] ad agendam pœnitentiam. De hujuſmodi hominibus quanta de præteritis audivimus, & quanta de præſenti [illegible] cognovimus, quanta & [illegible] patres noſtri narraverunt nobis, non eſt hujus temporis revolvere aut longa [illegible] commemorare, quomodo in operibus manuum ſuarum [illegible] comprehenſi ſunt [illegible] quomodo in [illegible] actione abſque remedio pœnitentiæ ſpiritum exhalaverunt, qui dum prolongatum in [illegible] ſibi tempus acceperunt [illegible] [illegible] diſſimulaverunt, divinæ [illegible] animadverſionis repente capti ſunt, quos [illegible] pater miſericordiarum [illegible] ut converterentur [illegible] diutius expectaverat. Deus ipſe [illegible] converſos actum perire & damnari.

Ricardi regis [illegible]

Ex hac igitur innumeroſa [illegible] regem Richardum [illegible] quem in regni ſui primordio ob [illegible] [illegible] liberalitatem & præcipue [illegible] [illegible], omnium Normannici generis regum [illegible] fore ſpeculum ſperabamus. Nam cum in regno ſuo ſublimatus eſſet, ſeſe aſſi-

habens ſe amodo proſtratum, religioſorum [illegible] [illegible] pro ſolatio [illegible] liberius [illegible] epiſcopatus vacantes, necnon & abbatias propriis paſtoribus orbatas commendatas, [illegible] [illegible] accepta pecunia, reddidit, cartas [illegible] atque privilegiatas libertates renovavit, ab univerſis tamen pecuniam pro hujuſmodi negotiis capiens [illegible] ad [illegible] iter Jeroſolymitanum, quod rex [illegible] regno nuper accepto, cum magna devotione arripuit, arripuitque cum magno [illegible] apparatu, & cum infinito pecuniarum expenſu magnifice [illegible] conſummare ſtuduit. Quem Dominus in illa expeditione ubique cuſtodivit, & ab omni periculo eripuit. Multa prœlia & magnifica opera per eum [illegible] in partibus operatus eſt, [illegible] triumphum [illegible] reportaret [illegible] Crucem Chriſti [illegible] Denique cum repatriare diſponeret, peregrinationis [illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible] capiebatur & per annum in cuſtodiam detineretur. [illegible] in tali anguſtia non defuit ei miſeratio divina, quæ eum [illegible] contra ipſum [illegible] ad regnum proprium reduxit, regnumque magna ex parte [illegible] [illegible] [illegible] Sed heu proh dolor! in honore poſitus, & regno [illegible] ad [illegible] Dei [illegible] non intellexit, [illegible] [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] corrigere ſtuduit. Tanta autem [illegible] [illegible] ut omnes [illegible] quas in regni primordio [illegible] [illegible] [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] voce [illegible] [illegible] [illegible] & in [illegible] pro [illegible] pecunias & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] eſſe [illegible] [illegible] Tanta autem & tam inſatiabilis pecuniarum cupiditas [illegible] [illegible] eſt, ut longævum [illegible] [illegible] [illegible] ſuæ hæreditatis [illegible] obtinere poſſet, illud emere, & iterum toto redimere voluiſſet. Quibus Anglicanos [illegible] [illegible] [illegible] oppreſſit, qualia nunquam aliquis præcedentium regum [illegible], non parcens ulli gradui aut ordini, tam pe-

Veneno [illegible]

tenentur ſecularis quam eccleſiaſticae dignitatis. Attamen dominum Hubertum Cantuarienſis archiepiſcopus [illegible] in quantum potuit repreſſit & deterruit, aſſiduorum incurſus calamitatem & exactionum de clericis [illegible].

Regis R. edictum [illegible] Acceſſit autem ad cumulum [illegible] quo erat edictum per totum ejus regnum, ut omnes cartae, cum [illegible] ac privilegiorum libertates, quas prius ſub [illegible] impreſſione roboraverat, irrita haberentur, nec aliquem [illegible] vigorem obtinerent, niſi poſtmodum ſigillo roborarentur. In quibus renovandis & iterum comprobandis innumera [illegible] pecunia congeſta eſt. Nec ſic tamen [illegible] cupiditas aliquatenus [illegible] extincta [illegible], qui quotidie excogitaret cum omni ſollicitudine quomodo [illegible] pecuniam [illegible] ſibique [illegible] ſervando [illegible]. Nulla enim [illegible], nec aliqua [illegible] auctoritas, quicumque regum praecedentium [illegible] qui etiam longo tempore regnaverunt tantam e regno ſuo exegit & accepit pecuniam, ſicut rex iſte exegit & ibi conſervavit [illegible] quamvis [illegible] in hac parte aliquatenus excuſari poſſit. Nam ideo tantam pecuniam congeſſit, ut potentes homines regis Franciae ſibi conciliaret, ut nepotem ſuum ad imperium proveheret, ut [illegible] alteriuſque provinciae [illegible] imperio ſubjiceret. Sed ecce regem [illegible] in ſubditos & rebelles [illegible] parturientem, [illegible] tempus [illegible] repentina animadverſione [illegible]. Ideo [illegible] male vivendo [illegible] poenam addendo graviorem damnationis ſententiam a juſto judice accepit. Qualiter autem & quo in loco praeſentem vitam deſeruerit breviter poſſumus annotandum, nec [illegible] memorandum. Cum locus in quo occubuit nullam excellentiae famam claram habeat, nec a multa hoſtium caterva, ut tam bellicoſum regem decuit, in bello certamine proſtratus ſit.

Richardus rex [illegible] MCXCIX. Anno igitur ab Incarnatione Domini MCXCIX. circa tempus quadrageſimale, habito inter utrumque regem colloquio de pace reformanda, tandem treugae [illegible] utrumque ad quoddam tempus praefinitum [illegible]. Ex hac autem occaſione rex Richardus nactus opportunitatem [illegible] exercitum ſuum in quadrageſima contra vicecomitem Lemovicenſem, qui tempore hoſtilitatis contra regem dominum ſuum rebellaverat & foedus amicitiae cum rege Philippo pepigerat. Nonnulli vero referunt, quod quemdam theſaurum ineſtimabilem [illegible] in terra vicecomitis repertum fuerat, quem rex mandavit ſibi dari; quo a vicecomite negato, [illegible] regis animum [illegible], dumque terram vicecomitis ferro & flamma devaſtaret, [illegible] arma [illegible] tempus [illegible] ferro [illegible], tandem devenit apud Caſtrum Chaluz, turrimque obſedit, & [illegible] per tres dies expugnavit, [illegible] quod factum eſt. [a] In turri vero praedicta non erant [illegible] defenſores, [illegible] qui [illegible] dominum ſuum, non [illegible] regem [illegible], qui eos [illegible] ſed [illegible] regis. Hoc igitur rex cum [illegible] aggreſſus eſt [illegible] ut vix aliquis auderet circa propugnacula turris apparere, aut eam quolibet modo defenſare. At tamen aliquoties lapides [illegible] propugnaculis [illegible] qui magno impetu [illegible], [illegible] minime poterant proſternere, nec ab incepto impedire, quippe qui [illegible] ingenia ſua undique erant protecti. Jamque die tertia adveſperaſcente, in craſtino videlicet Annuntiationis B. Mariae, cum rex poſt prandium inermis, excepto capitio ferreo, cum ſuis ad turrim confidenter acceſſiſſet, atque obſeſſos [illegible] & ſagittis more ſolito impeteret, ecce quidam armatus, qui fere per totam diem illam ante prandium in quodam propugnaculo turris praedictae ſteterat, atque omnia tela ferrea [illegible] exceperat, omnique obſidentes diligenter [illegible], [illegible] ſubito advertens [illegible] arcubaliſtam, atque quoddam quarellum [illegible] direxit ad regem, ipſo [illegible] ſpectante, percuſſitque regem ſuper humerum ſiniſtrum juxta colli ſpondilia, [illegible] deorſum, [illegible] ſiniſtro immerſum, dum rex ſe non ſatis incurvaret ſub quadrato ſcuto quod ante eum praeferebatur. Rex vulneratur. Pro quo vulnere inflicto rex audacitate ſemper praeditus nullam [illegible] plangentis vocem emittebat, [illegible] in geſtu [illegible] praeterebat, [illegible] triſtes aut timidos redderet, atque [illegible] vulnere majorem audaciam praeberet. Poſtea vero quaſi nihil mali perpeſſus fuiſſet, [illegible] hoſpitium ſuum quod e vicino erat ingreditur, [illegible] ferro [illegible] de corpore extrahens, [illegible]

(a) [illegible] Chaluz [illegible] [illegible] quadrageſimae [illegible]. Vid. [illegible] Gaufrido [illegible] cap. 20.

ſagittæ, ſed ferrum unius palmi longitudinem habens in corpore remanſit. Rege itaque in conclavi procumbente, quidam chirurgus ex infelicis illius familia impiiſſimi Marcaderi corpus regium ſecando graviter immo lethaliter ſauciavit, lucernis in domo accenſis, nec potuit ferrum in corpore nimis obeſo* immerſum leviter reperire, nec ſecando repertum ſine magna violentia extrahere.

* [illegible]

Appoſitis igitur diligenter medicaminibus & emplaſtris, poſtmodum cœperunt vulnera inflicta deteriorari & intumeſcere, atque de die in diem amplius nigreſcere, tandemque mortem minari, rege incontinenter ſe habente, & præcepta medicorum non curante. Arcebantur omnes ab interiori cubiculo in quo decumbebat, exceptis quatuor de nobilioribus, qui ad eum viſitandum libere introibant, ne fama ægritudinis ejus per publicum divulgaretur. Rex autem de ſoſpitate conſequenda animo incertus, matrem quæ apud Fontem Ebraldi morabatur litteris accerſivit. Exinde ſumpto viatico Sacramento Dominici Corporis, munita confeſſione præmiſſa a quodam ſuo capellano, a cujus Sacramenti perceptione ob tanti myſterii reverentiam fere ſeptennium, ut dicunt, abſtinuerat, eo quod mortale odium erga regem Galliæ in corde geſtaverat. Mortem etiam ſibi illatam percuſſori ſuo liberaliter indulſit. Itaque VIII idus Aprilis, ſcilicet XI die a vulnere ſibi illato, circa lucis occaſum, cum jam dies clauderetur, diem clauſit extremum, cujus corpus exenteratum eſt, & apud ſanctimoniales Fontis Ebraldi delatum. Dominica in Palmis juxta patrem ſuum regio honore ab epiſcopo Lincolnienſi humatum eſt.

Regnavit autem ſatis laborioſe IX annis & VII menſibus ac XI diebus, ſi recte computetur a die coronationis ſuæ, ſcilicet a tertio nonas Septembris, quo a domino Baldewino archiepiſcopo coronatus eſt; qui præclarum ac merito prædicabile cunctis principibus in hoc reliquit exemplum, quod reditus vacantium epiſcopatuum vel abbatiarum, ſive eccleſiarum dominicarum in proprios uſus, ſicut prædeceſſores ſui fecerant, diutina detentione* retinuit, ſed condeſcenſus liberaliter donavit. Circa divinum officium in præcipuis ſolemnitatibus plurimum delectabatur, veſtibuſque pretioſis capellam ſuam ſollicite adornabat, clericoſque ſonora voce modulantes donis & precibus ad cantandum feſtivius exhilarabat, atque per chorum huc illucque deambulando, voce & manu ut altius concreparent excitabat. In ſecreto miſſæ uſque poſt Communionem ſilentium tenebat, orationibus vacans, etiamſi de aliquo negotio fuiſſet interpellatus. Unam abbatiam ordinis Ciſtercienſis conſtruxit, quæ vocatur Bonus Portus, (a) & quamdam domum canonicorum Præmonſtratenſium in Aquitania. Abbatiam etiam de Pino (b) fere adnihilatam reparavit, & magnis redditibus ampliavit. Hos etiam ut coronatus fuerat, novo ſigillo ſui primaria impreſſione confirmavit, & dedit generali capitulo Ciſtercienſium redditum centum viginti marcharum in eccleſia Scardeburgo. Poſt coronationem etiam ſuam S. Edmundum orationis cauſa devotus expetiit, & cum oblatione ſua eidem ſanctiſſimo regi & martyri redditum XX marcharum ad inveniendum duos cereos, qui jugiter ardeant diebus ac noctibus circa corpus ſanctiſſimi regis. Monaſterium Pontiſebraudi & plura monachorum ædificia non ſine magnis ſumptibus lamina plumbea cooperire fecit. Hæc ergo & hujuſmodi pietatis opera cum pravis actibus ſuis compugnantia maximam pœnarum ſuarum alleviationem, Deo miſerante, cum ſuo agone, ut ſperamus, præſtabunt, præcipue cum in fine confeſſio & pœnitentia fuerit, & ſicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna extinguit peccatum. Dominum Milonem abbatem de Pino in curia ſua ex licentia capituli Ciſtercienſis ſecum aſſidue retinuit, eleemoſynariumque ſuum illum conſtituerat, ut de eleemoſyna regia & de pauperibus cum omni ſollicitudine curam gereret. Cujus venerabilis viri affabilitatem & munificam liberalitatem nonnulli religioſorum experti ſunt, qui curiam domini regis pro diverſis negotiis frequentabant. Hic autem abbas cum domino rege in expeditionem Jeroſolymitanam profectus fuit, maxime inſtanter hortabatur ut contra inimicos Crucis Chriſti viriliter decertarent, nec mortem pro Domino ſubire formidarent. Infirmanti regi in fine aſſuit, quem de confeſſione examinavit pie ammonendo, ipſumque oleo ſanctæ unctionis perungi fecit, os atque oculos morienti clauſit, caputque regium cum manibus balſami liquore perfudit.

Nonnulli Anglorum proceres cum quibuſdam militibus, audita morte regis in vigilia Paſchæ, in craſtino ſummo mane poſt ſacram Communionem, quam ad ſui ſalutem indigne ſumpſerant, rapinis & deprædationibus velut jugi fame acti ſummo ſtudio inſiſtebant, ubique villas prædiorum debacchantes, ac ſubſtantias aliorum partim violenter, partim per latrocinia diripientes. Et quo videlicet facto præclaram probitatis ſuæ famam obnubilaverunt, & indignationem offenſam Dei incurrerunt. Multa enim patrare intendebant, niſi citius a ſuperiori poteſtate coerciti fuiſſent. Nam dominus Hubertus archiepiſcopus Cantuarienſis cito de tranſmarinis partibus repatriavit, atque omnem eorum rapacitatem in brevi compeſcuit, anathematis ſententia involvens, qui ulterius ra-

(a) Bonus portus [illegible]

(b) Pinum abbatia eſt ordinis Ciſtercienſis in diœceſi Pictavienſi [illegible]

pinis

prout sedis gerent, aut qui capta non red- A derent.

Richardo succedit Johannes in regno & ducatu.

Rege Richardo autem ab hac luce subtracto, successit comes Johannes frater ejus in ducatum & regnum. Nam audita morte fratris sui, cum ipse paulo ante reliquerat propter [illegible], & pro quibusdam [illegible]. Statim Chinonis castellum adiit, ubi thesaurus regius servabatur, traditoque sibi castello & thesauro a Roberto *de Turneham*, mox ad castella & civitates Normanniae [illegible] occupavit [illegible] B [illegible] Parche apud Rothomagum [illegible] Normanniae [illegible]

[illegible] Andegavia & Cenomannia [illegible].

[illegible] regis Richardi [illegible] regi Philippo [illegible] Andegaviae & Cenomannum cum civitatibus [illegible] Arturum [illegible] Britonum [illegible] post regem Richardum. Dux vero Johannes C [illegible] contra Andegavenses [illegible] sed rex Philippus a parte altera Normanniam [illegible] Britones [illegible] ad [illegible] dux Johannes in [illegible] Angliam applicuit, atque [illegible] Angliae [illegible] Dominica a domino Huberto Cantuariensi archiepiscopo coronatus est. Deinde rex Johannes Normanniam [illegible] de Angliam [illegible] ad [illegible] D qui per [illegible] contra [illegible] concitatam, [illegible] est.

Pax inter reges Franciae & Angliae.

Anno [illegible] Verbi Incarnati post taediosam utriusque regis exercitus fatigationem, post plurima de [illegible] pacis colloquia, tandem inter se duo reges de [illegible] concordia tractantes, hujusmodi pacis formulam composuerunt, scilicet quod rex Johannes [illegible] regi Franciae & heredibus suis in perpetuum [illegible] Normanniae, [illegible] cum [illegible] & ceteris castellis [illegible] E quae terrae [illegible] rex Henricus pater ejus dederat regi Ludovico, pro [illegible] adjutorium contra regem Stephanum. Hanc etiam terram [illegible] rex Ludovicus dedit in maritagium cum filia sua Margareta, quam rex Henricus desponsaverat [illegible]. Exceptum est autem [illegible] terra archiepiscopi Rothomagensis, exceptum est & [illegible] *de* [illegible] & [illegible] *Andeli* & [illegible] quae [illegible] in praedicta terra archiepiscopi, quae rex construxerat Richardus. Praeterea dedit rex Johannes cum nepte sua, filia scilicet Petri re- A gis [illegible], quam Ludovicus bonae indolis puer [illegible] regis Philippi desponsavit, omnia castella quae idem Philippus ceperat in Normannia, de quibus [illegible] rex Richardus [illegible], scilicet Vernonem, *Pasci*, & *Evreux* & *Neuburgum*. Dedit etiam in maritagium [illegible] cum toto comitatu & [illegible] & *Evrei*. Confessus est etiam rex Johannes quod [illegible] de regno [illegible] quod si rex regis Franciae habeat homagium [illegible] *Garnet* & comitatum [illegible] regis. Quod B si nepos regis Angliae sine prole decesserit, praedicta homagia & [illegible] maritagium revertentur ad rectos heredes ejusdem regis Angliae. Praeterea rex Johannes dedit regi Philippo [illegible] marcarum sterlingorum. Rex vero Franciae reddidit regi Anglorum Turonis & omnia castella quae ceperat in Turonia, & recepit homagium regis Angliae de omnibus terris & feodis & tenementis, quae unquam rex Richardus [illegible] Henricus pater ejus tenuit de eo, vel de praedecessoribus suis, excepto [illegible], & maritagio, & de Britannia homagium tantum [illegible] C [illegible]. Et rex Franciae reddidit Arturum regi Angliae, qui recepit homagium ejus de Britannia & de *Richemond*. Dedit etiam rex Angliae comiti [illegible]. Juravit uterque rex corporaliter se pacem istam & [illegible] perpetuum observaturos.

Postquam rex Johannes hanc pacis concordiam in transmarinis formaverat, utpote pacis amator & quia [illegible] perpendens quam D [illegible] regni tribulationes, & quanta incommoda patri & fratribus suis & omni regno ex frequenti [illegible] congressione accidissent, ad Angliam regreditur, auxilium ab omni regno exposcit ad solutionem [illegible]. Exiit ergo edictum a [illegible] regis per universam Angliam, ut quaelibet carruca aratri tres persolveret solidos, quae [illegible] gravis exactio [illegible] cum antea [illegible]. Nam ad [illegible] duas marcas [illegible], cum numquam amplius quam [illegible] solidi ad [illegible] E exigerentur.

[illegible] Angliae [illegible].

Dum rex autem in Ebroicensem devenit provinciam, a quibusdam abbatibus ordinis Cisterciensis sibi occurrentibus exegit pecuniam sicut & a ceteris, volens ordinem exactioni [illegible] deprimere, qui hactenus liber ab [illegible] consuetudinibus habebatur. Abbates vero [illegible] nondum communicato ceterorum abbatum consilio, & timentes si regiae favissent exactioni, ordinem postmodum in servilem consuetudinem redigi, simpliciter responderunt, regi se nullatenus aliquam exactionem praestare pecuniam, nisi

[illegible] ordinis Cisterciensis [illegible].

dationis occasione antiquæ ordinis liberta[illegible] deesset, exactionum levamine perimebant, atque in hunc modum [illegible] possessio [illegible] latam ordo subiceretur. De quantitate etiam pecuniæ persolvendæ pro carta & libertatibus suis tractatum est. Nam quidam abbatibus [illegible] fore incongruum [illegible] regi summam [illegible] pecuniæ numerum [illegible] dominum archiepiscopum primo pro ipsis [illegible] derat, immo prædicto numero aliquid plus adjiciendum, ut magis jucunda quam prima pollicitatione rex erga eos [illegible], ne quod deberet provocare recompensationis gratiam, magis [illegible] provocaret discordiæ & indignationis [illegible]. Dum res sub ancipiti consilio penderet, atque utraque pars alteram partem [illegible] applicaret, ecce dominus abbas de Meaux, quondam dominum archiepiscopum [illegible], & [illegible] semper valde [illegible] quoddam [illegible] transcriptum quarumdam litterarum, quas a generali capitulo Cisterciensi domino archiepiscopo directas [illegible], in quarum tenore litterarum sub hoc sensu continebatur. Quod dominum archiepiscopum [illegible] affectionem [illegible], & quas [illegible] gratiarum actiones referebant, eo quod [illegible] ordinem [illegible] affectione [illegible] [illegible] Angliæ in omnibus [illegible] & bona eorum temporalia clementer protegeret. [illegible] ipsum [illegible] ut quod benigne erga eos inchoaverat [illegible] [illegible]. Inter cetera supplicabat [illegible], ne [illegible] ordinis libertatem in [illegible] redigi [illegible] [illegible] spoliari, [illegible] ordinem in una parte terrarum [illegible], quod ad tempus [illegible] quam [illegible] regis [illegible] [illegible], qui [illegible] omnium regum [illegible] temporum [illegible] terrarum [illegible], & in tanta [illegible] libertate [illegible], [illegible] cum uno rege componeret, [illegible] ordinis [illegible], & [illegible] apud alios [illegible] ordinem [illegible].

Abbates [illegible] quarum tenorem [illegible] non [illegible], quia non habuimus, sed sententia quæ ea littera [illegible] communi [illegible] nullam [illegible] regi pecuniam [illegible] dare, aut [illegible], unde ordinis libertas per temporum successionem [illegible] posset. Unde quidam eorum dicebant, se [illegible] quod [illegible] pro tuenda ordinis libertate, aut a proprio solo [illegible] depositi [illegible] claustri [illegible] quam [illegible]

[illegible] pecuniarum [illegible] largitione erga regem componere. Consummato igitur apud eos hujusmodi consilio, ad hospitia sua singuli revertuntur. In crastino autem eorum congregati [illegible] regi [illegible] pro causa prædicta [illegible], mandantes præterea domino [illegible], [illegible] quod vel quale consilium unanimiter elegerint. Quorum salubre consilium & [illegible] dominum archiepiscopum [illegible] approbare, dicens quod a domino [illegible] est [illegible].

Die vero sequenti, [illegible] die Mercurii proxima post festum S. Edmundi, rex Johannes colloquium habuit cum domino W[illegible] [illegible] rege Scotiæ, qui cum Rollando principe de Galweia, & [illegible] proceribus cum magno apparatu apud Lincolniam advenerat, homagium facere regi Angliæ [illegible], quod usque ad illud tempus [illegible]. Qua de causa negotium abbatum [illegible] est. Die autem sequenti, [illegible] Jovis, archiepiscopus regem pro abbatum negotio interpellare volens, a rege [illegible] commonitus audivit: Domine archiepiscope, precor ut me hodie [illegible] reddas, quia [illegible] propono. Unde archiepiscopus mandare proposuit abbatibus, ut in conspectu regis se ingererent. Dilatum est itaque negotium illud usque ad subsequentem Dominicam. Quapropter autem [illegible] in magna afflictione & spiritus angustia [illegible] pro timore & exspectatione [illegible] [illegible] minime prævalebant.

Sabbato vero sequenti mandat [illegible] archiepiscopus ut [illegible] omnes convenirent in præsentia regis in ecclesia ubi missam auditurus erat Dominica sequenti. Quod & factum est. Cumque dominus rex missam cum archiepiscopo peraudisset, ac de ecclesia egressurus esset, rogavit regem archiepiscopus, ut negotio abbatum, qui in præsentia sua assistebant, dignaretur clementer intendere. Mox autem abbates ad pedes domini regis humiliter provoluti, ut suis [illegible] ordinis [illegible], cum gemitu & voce suspensa deprecantur. Qui [illegible] de [illegible] advocans, jubet ut abbates in cameram suam introducat. Ipse autem cum archiepiscopo & episcopis & proceribus suis qui convenerant in cameram illam processit, atque cum eis de episcopis & abbatibus & pace ordinis tractans. Cumque abbates ingrederentur, [illegible] & [illegible] cubiculum cum duobus aut tribus [illegible] proceribus secessit, atque [illegible] de suo negotio & stabili pace ordinis tractans, ac [illegible] opera, quæ in sacro ordine indesinenter peraguntur, cum eodem [illegible]. Sperans etiam consilio & precibus [illegible] domini regis & cordis principum [illegible] [illegible], qui eos ad mansuetudinem & ad devotionis gratiam erga eorum ordinem [illegible]

tur, ac ſalubre conſilium inſpiraverat.

[illegible] Poſt aliquantulum temporis moram, rex ad illos ingrediens ſonora voce ſciſcitatur: Et ubi eſt dominus & pater noſter archiepiſcopus? Et accerſito illo, mox cum eo & cum epiſcopo Lexovienſi colloquitur, abbatibus interim in camera illa aſtantibus. Deinde convocatis coram rege abbatibus, jubet rex archiepiſcopum, ut abbates alloquatur, & conſilium ejus atque votum [illegible]. Archiepiſcopus vero dominum regem precatur, ut ipſe potius præſentes alloquatur. Quo abnuente & ſe excuſante, quod pro pectoris [illegible] eoſdem alloqui non poſſet, monet iterum rex ut verbum edicat, cui ex officio paſtoris ſollicitudinis hoc alloqui incumbebat. Archiepiſcopus autem licet [illegible] ſic exorſus eſt, omnibus aſtantibus: O domini abbates & dilectiſſimi in Domino fratres, dominus noſter rex [illegible] eſt ſeverum animum per aliquod temporis ſpatium erga vos geſſiſſe, [illegible] & indignationem in geſtu & in verbis erga dominationem veſtram ac noſtram [illegible]: ſed pro certo ſciatis, quia nunquam adeo erga vos malevolum geſſit animum, quo [illegible] ordini aliquod interreſſe [illegible] ſacris collegiis veſtris [illegible] inferre incommodum. In primis ergo paternitati veſtræ notificamus, quod dominus [illegible] rex omnem iram ac indignationem quam hactenus erga vos habuiſſe viſus eſt, ex animo vobis remittit. Ad quod verbum omnes proſtrati in terram domino regi gratias egerunt. Deinde intulit archiepiſcopus: Similiter dominus rex humiliter vos deprecatur, ut ſi quid moleſtiæ aut detrimenti [illegible] hoc tempore illatum eſt ex occaſione hujus contentionis, ex corde integro ei remittatis. Cumque [illegible] pariter conclamarent: Omnia ex animo remittimus. Mox rex ad pedes abbatum ſe humiliter proſtravit, ac lacrymas [illegible], ipſis econtra pro tanta regis humilitate & reverentia ſe proſternentibus, [illegible] omnibus [illegible] archiepiſcopus. Supplicat [illegible] quatenus apud Ciſtercienſe capitulum pro eo intercedatis, ut in fraternitatem & ſocietatem [illegible] ordinis recipi mereatur, & litteras [illegible] quod pro eo [illegible] agere decernant. Præterea ſtatuit apud ſe dominus rex quoddam præclarum cœnobium [illegible] veſtri ſecundum conſuetudinem veſtram in Anglia conſtruere, ubi ipſe ſperaret quod aliquo [illegible] in memoria haberetur, & ubi poſt mortem corpus ejus, Deo favente, honorabili ſepulturæ traderetur: unde promittit ſe deinceps fore patronum & defenſorem ordinis veſtri, atque tutorem omnium rerum veſtrarum. Abbates vero de his omnibus audientes immenſo

A perfuſi ſunt gaudio, multimodas grates agentes omnipotenti Deo, qui ita regis animum ad manſuetudinem & ordinis reverentiam inclinavit, qui ita eos aſpectu & magnifice voluit conſolari, ut dolorem [illegible] commutaret in gaudium, triſtitiam in hilaritatem, diſcordiæ membrum in pacis & concordiæ verteret argumentum. [illegible] voluntatem [illegible] ſe faceret, & deprecationem eorum exaudiret & [illegible]. His ita rite compoſitis, omnibuſque in oſculo pacis a domino rege ſuſceptis, ſuggeſſerunt regi, ut litteras ſuas ſingulis vicecomitibus dirigeret, ne ulterius eis

B aliquod gravamen vel moleſtiam inferre præſumerent: quorum ſuggeſtioni rex libenter annuens, hanc curam domino archiepiſcopo committit, ut pro ſingulorum [illegible], ſingularum provinciarum vicecomitibus litteras ex regis nomine dirigeret. Quarum tenor iſte fuit.

JOHANNES *Dei gratia rex Angliæ, dominus Hiberniæ, dux Normanniæ, Aquitaniæ, & comes Andegaviæ, vicecomiti [illegible], ſalutem. Sciatis nos recepiſſe in plenariam gratiam abbates ordinis Ciſtercii, & omnes res & poſſeſſiones eorum in manum & cuſtodiam & protectionem noſtram: et ideo tibi diſtricte præcipimus, quatenus protegas, manuteneas & defendas res, & homines & omnes res & poſſeſſiones eorum, ſicut res noſtras & proprias dominicas, & ne eis injuriam, moleſtiam vel gravamen inferas vel ab aliquo inferri permittas in baillia tua; & ſi quid damni vel gravaminis ab aliquo illatum eſt eis occaſione indignationis, quam erga eos habuiſſe dicebamur, id eis ſine dilatione emendari facias. Teſte me ipſo, apud Lincolniam xxvi. Novembris.*

[illegible] (margin)

D Per idem tempus dominus Hugo epiſcopus Lincolnienſis, quondam prior [illegible] domus ordinis Carthuſienſis in Anglia, cum a partibus [illegible] in Angliam regrederetur, apud Londoniam maxima ægritudine detentus eſt. Ex cujus ægritudinis moleſtia ab hac luce ſubtractus, ad indeficientem, ut credimus, tranſiit lucis claritatem. Cujus corpus [illegible] a London. ad [illegible] Lincolnienſem epiſcopatus ſui ſedem eodem tempore, Deo procurante, illatum eſt, quo rex Angliæ cum rege Scotiæ colloquium ſuum habuit, ubi tunc

E tres archiepiſcopi, & fere omnes nobiliores utriuſque regni convenerant. Nuntiato itaque quod corpus epiſcopi jam appropinquaret civitati, catervatim ruunt populi in occurſum funeris ſui paſtoris. Ipſi reges cum archiepiſcopis & cum omni clero & principibus devote occurrunt. Cumque loculum rex [illegible] regis cum archiepiſcop. [illegible], ſubmiſſis cervicibus, ſuper humeros humiliter po-

(a) [illegible]

longævitatis, & per aliquantam moram posita, cum subvectum, latum plateatum partes pendentes pro tanti viri obsequio. Deinde ab archiepiſcopo & epiſcopo & a clero civitatis cum pſalmis & hymnis in baſilicam ſedis ſuæ inducitur. Lectiones in nocturnis exequiis vigiliarum nonnulli ab archiepiſcopis & epiſcopis leguntur, felices ſe arbitrabantur qui loculum ejus contingere potuerunt. Copioſiſſima oblatio & magna donaria oblata ſunt quamdiu [illegible] ſuper terram jacuit, pontificalibus inſignibus more ſolito [illegible] habere diſcoopertam, caput [illegible]. Novam quamdam eccleſiam in honore Dei genitricis elegantis ſchematis in urbe illa inchoavit, quæ omnes quas habemus in Anglia quadam decentia elegantiæ ſupereminere videtur, quam ſe vivum [illegible] conſummandam eſſe putabat. Quamdam vero fraternitatem in epiſcopatu ſuo inſtituit, ex qua [illegible] ad illud opus conſtruendum congregabantur. Fama vulgans perhibet, quod [illegible] quibuſdam [illegible]. Nec mirum [illegible] pro dilectio ſuo apud homines [illegible] magnificanda, aliquid [illegible], cujus ſanctitatis opinio tam [illegible] apud plurimos [illegible]. Siquidem ante epiſcopatum [illegible] religionis [illegible] opinatiſſimus inter [illegible] quam utique converſationis ac [illegible] etiam poſt epiſcopatum [illegible] quantum ei licuit pro cura paſtorali [illegible] habere ſtuduit. [illegible] in [illegible] exhortatus, ut nec pro [illegible] regis aut aliorum potentia [illegible] eccleſiaſtica beneficia largiretur, niſi quorum morum probitas commendationem redderet. Plura ſunt quæ de ejus laudabili converſatione utiliter conſcribi poſſunt, ſed ea eloquentioribus, & qui majorem ſcientiam quam noſtram habent, relinquimus.

Innocentius papa [illegible] — Hoc anno papa INNOCENTIUS omnem Chriſtianum [illegible] in Gallia interdixit, excepto baptiſmo parvulorum, eo quod rex Philippus legitimam uxorem repudiaverat, neque [illegible] ſuperduxerat [illegible] quæ [illegible] interdictionis [illegible] maxima [illegible] commotio inter epiſcopos & diverſos eccleſiaſticos [illegible] gradus ſuborta eſt, dum quidam eorum [illegible] pontifici parentes, [illegible] ſententiam [illegible] ſervabant, alii vero regiæ parti faventes, immo potius adulantes, atque [illegible] regio terrori cedentes, eccleſiaſtica ſacramenta conficiebant. Quo tempore dominus Odo

Odo Pariſienſis epiſcopus. — epiſcopus Pariſienſis, dum regiæ temeritati parere contemneret, a quibuſdam ejuſdem regis [illegible] ab epiſcopatu ſuo pedes ire compulſus eſt, equis & mantellis ac ceteris rebus ſuis [illegible] ſpoliatus. Similiter epiſcopus Silvanectenſis (a) ab epiſcopatu recedere compulſus eſt. Plures etiam canonicorum ſecularium [illegible] ſuos relinquentes ad alia loca [illegible]. O quam horrificum, immo quam miſerabile in ſingulis civitatibus per id temporis erat ſpectaculum, valvas baſilicarum obſeratas cernere, & ab ingreſſu earum Chriſtianos velut canes arcere, ab officiis divinis ceſſare, Sacramentum Corporis & Sanguinis Domini non conficere, ad [illegible] ſanctorum [illegible] more plebeiam non confluere, defunctorum cadavera ritu Chriſtiano [illegible] non tradere, quorum [illegible] inficiebat, & horribili viſu viventium mentibus horrorem incutiebat. Plures legati ad curiam Romanam a domino rege directi ſunt, qui [illegible] domnum papam a ſententia illata revocarent. Sed dominum apoſtolicum nec prece, nec munere, aut promiſſis a cenſura eccleſiaſticæ animadverſionis ullatenus revocare potuit, donec [illegible] neceſſitate [illegible] compulſus, ſubintroductam uxorem dimitteret, & quam injuſte repudiaverat ad legitimum connubium revocaret. Quæ [illegible] tempus [illegible] quo a viro ſuo erat diviſa, [illegible] in omni caſtitate & perfectæ virtutum [illegible] degebat, atque [illegible] quibuſque [illegible]. Sententia [illegible] a domno papa [illegible] illata fere per novem menſes perſtitit.

Per idem tempus papa Innocentius de ſubventione terræ Jeroſolymitanæ magnum gerens [illegible], [illegible] conſilio [illegible] per univerſam eccleſiam deſtinare curavit.

Innocentii [illegible] — INNOCENTIUS *epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, venerabilibus fratribus, Cantuarienſi archiepiſcopo & [illegible] epiſcopis, & dilectis filiis abbatibus, prioribus & decanis, archidiaconis, & univerſis clericis tam ſubditis quam prælatis, S. & A. B.*

[illegible] Jeſu Chriſti, [illegible]

(a) [illegible]

[illegible]

LIBELLUS
DE MOTIBUS ANGLICANIS
SUB JOHANNE REGE,
AUCTORE RADULFO COGGESHALE ABBATE,
Ex mſ. codice bibliothecæ Pariſienſis S. Victoris.

DUx Lovaniæ Leodium vaſtat, & dominus papa eum excommunicat. Rex Euſtachium *de Veſci* & Robertum filium Walteri in comitatibus tertio requiſitos cum eorum fautoribus utlagari (a) fecit, caſtra eorum ſubvertit, prædia occupavit. Archiepiſcopus Cantuarienſis cum coexulibus ſuis contra nuntios regis Romam petierunt, & a domino papa & cardinalibus debito cum honore ſuſcepti ſunt, & in agendis ſuis efficaciter exauditi. Magiſtrum Pandulfum in cauſæ ſuæ advocatum acceperunt, & ſic in Franciam redierunt. Rex Francorum in Angliam navalem expeditionem præparavit, ut regem Anglorum debellaret, & conſenſu procerum regni totam ſibi Angliam ſubjiceret. Pandulfus regi Francorum prohibuit ne Angliam intraret, antequam regem Anglorum de ſatisfactione conveniſſet & de pœnitentia cognoviſſet. Rex Francorum interim totam Flandriam occupavit, quia comes Flandriæ cum eo transfretare in Angliam recuſavit. Rex Angliæ naves regis Francorum incendit, & de ſatisfaciendo eccleſiæ & recipiendo archiepiſcopo Cantuarienſi cum omnibus coexulibus epiſcopis, clericis & laicis, cautionem juratoriam præſtitit, & XII tam comites quam barones cum eo, & ideo publice abſolvi meruit.

Rex Angliæ regnum ſuum S. Petro perpetua donatione conceſſit.

2. Rex Anglorum totum regnum Angliæ & totum regnum Hiberniæ, Deo & beatis apoſtolis ejus Petro & Paulo, & domino papæ INNOCENTIO ejuſque catholicis ſucceſſoribus perpetua donatione conceſſit & carta ſua confirmavit, ut tamquam feodatarius tam ipſe quam heredes ſui homagium ligium domino papæ & ejus catholicis ſucceſſoribus, ſi eos adire potuerint, faciant & præterea mille marcas eſterlingorum, ſcilicet DCC pro Anglia, & CCC pro Hybernia, ſalvo B. Petri denario, annuatim ad Paſcha & feſtum S. Michaelis domino papæ & ejus catholicis ſucceſſoribus appendant. & ſi rex Johannes vel aliquis ſucceſſorum ſuorum contra hoc venire attentaverit, niſi ter commonitus reſipiſcat, cadat a jure regni. Archiepiſcopus Cantuarienſis cum coexulibus ſuis epiſcopis, monachis, clericis & laicis in Angliam venit, & poſſeſſionem terrarum ſuarum cum amminiſtratione libera recepit. Rex Arragonenſis dum impudenter comiti Tholoſano contra catholicos auxiliatur, conſerto prælio, miraculoſe quidem, ſed miſerabiliter cum toto exercitu ſuo abſorbetur.

Convenit archiepiſcopus in Angliam redit.

Concilium Lateranenſe.

3. Dominus papa archiepiſcopos, epiſcopos, abbates, priores, archidiaconos & decanos totius Chriſtianitatis anno gratiæ MCCXV calendis Novembris Romam venire præcipit, ubi generale concilium celebrare diſponit. Dominus papa per ſingula regna Chriſtianitatis ſingulos cardinales vel legatos deſtinat, ut ad ſuccurſum terræ ſanctæ perſonas, arma, pecuniam colligant. Rex Angliæ parato navigio in Pictaviam barones Northanumbrenſes invitavit, ut ſecum transfretarent. At illi pari animo eademque ſententia contradixerunt, aſſerentes non in hoc ei obnoxios eſſe ſecundum munia terrarum ſuarum, ſed in expeditionibus Anglicanis ſe nimis exhauſtos & vehementer attenuatos. Rex igitur indignatus collectis militum copiis ipſos atterere voluit: ſed tandem archiepiſcopus eum rationabiliter arguens, impetum ipſius compeſcuit. Petrus de Ponte-fracto qui regem ulterius non regnaturum ab olim vaticinabatur, ipſo rege mandante, ſuſpenſus eſt. NICOLAUS epiſcopus Tuſculanus legatus apoſtolicæ ſedis, venit in Angliam, qui ut pluribus videbatur, nimis favorabilis erat regi in diſponendis cauſis & rebus eccleſiaſticis. Northanhumbrenſes regi concordantur, mediantibus legato, archiepiſcopo Cantuarienſi & aliis epiſcopis & baronibus, ea

Proceres Angliæ transfretare ad regis voluntatem recuſant.

Northanhumbrenſes regi reconciliantur.

(a) Utlagare apud Anglos idem erat ac proſcribere extra regis protectionem. Utlagatus enim bonis omnibus ſpoliatus erat ablatis.

conditione, ut liceat ea gaudere ... libertatibus ... ante absolutionem ... publico sacramento ... Omnes ... barones Angliæ ... ad tuendam libertatem ecclesiæ & totum regni. Præcipiente domino papa episcopus Norwicensis & plures ecclesiasticæ personæ ... communicatione ... excommunicati vel ab ... ecclesiastica ... perfuerunt ... Petrus ... Angliæ ... ille ... quod homo ... Beneficia ... omnem possessionem ... custodia recepit ... ad ... & ... eidem regem ... & ... ab omni ... Comes ... in Angliam & ... & ... multa marcharum reportavit.

[illegible]

6. FERRANDUS comes Flandriæ venit in Angliam, & ... apud Cantuariam, & recepit ... homagium ... de tota Flandria ... Rex ... Portsmutham ... Magnum ... fortunæ ... ad Rupellam ... Ricardum ... Arturi ... auri, argenti, & lapidum pretiosorum. Rex ... Flandriam ... Angliæ ... ad ... naves ... hominum ad subventionem Jerosolymitanam.

7. Nuntii regis a Roma venientes ... quadraginta millia marcharum ... archiepiscopo Cantuariensi & ... praedictas ... ad ... donec ... tota ... episcopis ... baronibus ... pro rege ... publicas ... Angliæ ... Rex Angliæ ... Pictavis & ... castellis ... Guidone de Lusignan, & comite Augensi, & comite Marchiæ qui vocatur Hugo le Brun, necnon baronibus ... concessit.

8. Obiit ... Robertus episcopus Saresberiensis ... Angliæ ... sanctorum Processi & Martiniani ... Comitatum ... regem Francorum & ... in Flandriam ... comite Flandriæ ... comiti ... Bononiæ & comiti Saresberiensi ... regis Anglorum ... & ... Anglia ... Dominica ... Dominus Nicolaus ... de Tuschi, ... episcopis ... cum prudentia ... Othone ... Ad ... comes Oxoniæ ... Rex autem Angliæ ... ab eo recessit, & ... regi ...

9. Rex Franciæ ... contra regem Angliæ. Treugæ ... inter duos reges ... Paschæ ... domini papæ ... secundum ... Angliæ ... regi Francorum ... Magister Robertus de Curcon ... in Francia ... domino papæ ... & dominus NICOLAUS legatus Angliæ ... domino papæ ... in ecclesiasticis beneficiis ... Romam ... Rex a Pictavia in Angliam redit. Obiit JOHANNES ... episcopus Norwicensis ... Barones Northanhumbriæ ... regem ... ad ... libertatem ... ad ... pravas consuetudines, quas ad depressionem ecclesiæ & regni ... pater ... recordatione ... Interpos & cartas regis Henrici primi proferunt, quas ... quas ... Obiit piæ memoriæ dominus WILLELMUS rex Scotiæ, cum regnasset plus quam quinquaginta annis, cui successit

(a) ... dominus Robertus de ... episcopus ... Saresberiæ ...

Comes Flandriæ in Angliam venit.

Regis ... pro ... Anglia ... ducibus ... regni.

Anglia ... Rex Angliæ ... terras ...

Robertus ep. ... Sares...

Treugæ inter Franciæ & Angliæ reges.

Robertus ... papæ ... legatus.

Barones Northanhumbriæ ... regem ... libertatem.

[illegible]

exercitum ſuum diviſit, cum medietatem ſub manu Savarici de Malo-leone Pictavini, & Falconis Normanni, & comitis Sareſberiæ fratris ſui nothi, & Gerardi de Sotteghem Flandrenſis, & Walteri cognomine Buc de Brabantia, commendavit; iple vero cum reſiduo exercitu contra Norenſes perrexit.* At Savaricus prædictus & ſocii ejus ipſa nocte Dominicæ Nativitatis caſtellum de Plaſſeto, quod eſt Galfridi de Mandevilla obſederunt. Plures quoque militum & clientium eorum partes circumquaque vaſtare intenderunt, adeo ut ipſa die Dominicæ Nativitatis eccleſiam & officinas abbatiæ de Tilletye violenter, dum ſolemnis miſſa poſt tertiam celebraretur, intrarent, & omnem eorum ſupellectilem everterent, & apothecas plures confringentes, plurima multorum depoſita rapiebant & aſportabant. In die quoque Circumciſionis apud Coggeshale, dum hora tertia diceretur, in eccleſiam violenter ingreſſi xxii equos qui erant epiſcopi Londonienſis & theſaurarii ſui, & aliorum abſtulerunt. Deinde ad S. Edmundum convolantes, unde multam ſupellectilem contulerant propter plurimos milites & nobiles feminas, qui diu ibi manſerunt confiſi, ad S. Edmundum ante faciem prædonum confugerant. Tandem vero villam ingreſſi, gravem fecerunt exterminationem in ea ubique quocunque devenerant, non ætati parcentes, nec ſexui, nec conditioni, nec religioni. Eccleſias quoque confregerunt, & quæ in ea depoſita fuerant abſtulerunt, homines etiam ut pecunias ſuorum expungerent, horrendis pœnarum cruciatibus adegerunt, maxime locaſſites prædicti. Bur

17. Sabbato proximo poſt Epiphaniam redierunt Londonias a tranſmarina comes Wint. & cæteri comites, ducentes ſecum xxi naves militibus & ſervientibus onuſtas. Die Veneris ante Purificationem S. Mariæ Savaricus prædictus cum ſociis ſuis obſedit caſtellum Colecceſtriæ; ſed audito quod barones Londonias feſtinarent ad ſuccurſum caſtelli, die Mercurii poſt Purificationem B. Mariæ verſus S. Edmundum receſſerunt. Nocte præcedente diem Dominicam pridie calendas Februarii, paulum ante crepuſculum matutinum, viſæ ſunt a pluribus duæ ſtellarum cohortes ab oriente & occidente ſibi occurrentes, in particulatam concertationem ſibi commiſceri, una grandi ſtella ſeſe in medio earum immobilem continente. Cumque hæc pugna diutius moraretur, tandem orientalibus ſtellis in ſua cadentibus, certamen finitum eſt. Rex itaque cum exercitu ſuo uſque ad mare Scoticum pertranſiens, terras baronum depopulando, rapinis & incendiis inceſſanter inſiſtens. Caſtella quoque eorum quæ vel per deditionem vel per obſidionem cepit, funditus dirupit. Barones vero Norenſes fugerunt a facie ejus, præter paucos, qui ſe miſericordiæ ejus commiſericordi ſubdiderunt. Tantum autem moram fecit rex in illa expeditione, & tam longe proceſſit in viis quo devenire fuit poſſe, adeo ut talem famam divulgaret, quod mortuus eſſet, & apud Redingum clanculo ſepultus.

18. Obiit Galfridus de Mandevilla Londoniis ex vulnere quod ſuſcepit, dum more Francorum equites cum haſtis vel contis ſeſe curſibus equitantes viciſſim impeterent, uno die ante caput quadrageſimæ ſepultus eſt apud priorem S. Trinitatis Londoniarum. His diebus facta eſt denuntiatio excommunicationis quam dominus papa in concilio Lateranenſi publice fecit in omnes infeſtantes Johannem regem Angliæ; canonici tamen S. Pauli Londoniarum & plures alii eccleſiaſticæ perſonæ, ſed & barones Londoniis commorantes contra ſententiam appellaverunt, eam potentes contra illum quod ea fuit per falſi ſuggeſtionem.

19. Circa medium quadrageſimæ rex exercitu ſuo obſedit caſtellum Colecceſtriæ. Et poſt paucos dies accepit in deditionem a Francis qui illud cuſtodiebant ea conditione, ut dicti Franci ad ſuos cum omnibus quæ ad ſe pertinebant, libere redirent. Angli vero qui ibi reperti fuerant, ſub libera redemptione tamen dimitterentur. Hanc conventionem cum comes Sareſberiæ ſacramento firmaſſet vice regis inviolabiliter tenendam, rex Francos quidem omnes abire dimiſit, Anglos autem ſub arcta cuſtodia vinculis mancipavit, nequaquam verens Dei juſtitiam & fidei violationem. Franci vero illi Londonias venientes, ſtatim capti ſunt & ab indigenis baronibus inſtanter accuſati, quod commilitones ſuos Anglos nequiter & infide ritate prodidiſſent, dum alia quam ſe conditione exegiſſent. Jam de ſuſpendio ipſorum ſententialiter interlocutum fuit, ſed ad ſuggeſtionem & conſilium cujuſdam ſapientis, ſententia cum executione ad præſentiam domini Ludovici ſuſpenſa eſt. Ipſi interim in vinculis tenebantur.

20. Rex igitur cum cepiſſet caſtellum comitis Roberti de Ver apud Hedingeham feſtinavit ſe pendarius ſuis donativa diſtribuere, ut inſtanter Londonias obſideret. Quod cum innotuiſſet Londonienſibus, aperuerunt omnes portas civitatis, parati ad congreſſum cum rege, ſi ad ſpatium ſexti curſus ad civitatem proximaret. Rex autem cognita animoſitate illorum & multitudine ac bellandi ſtrenuitate, experiendi periculo ſe ſubtraxit. Savaricus tamen de Malo-leone ex improviſo a Londonienſibus bello exceptus, pluribus ſuorum amiſſis, graviter ad mortem uſque fere attritus & vulneratus eſt. Norenſes quoque, reſumtis viribus, Eboracum obſederunt, & eam acriter oppugnantes, tandem acceperunt plus quam mille marcas, treugas uſque ad

[illegible]

ANNALES VETERES FRANCORUM.

Ex mſ. bibliotheca Regia.

OBSERVATIO PRÆVIA.

QUOS hic ſiſtimus veteres annales Francorum nobis exhibuit codex antiquus olim monaſterii Rivipullenſis, deinde Stephani Baluzii, a quo regiam in bibliothecam tranſiit. Eorum auctor anonymus Caroli Magni avorumque ejus præclara facinora ab anno DCLXX. *ad* DCCCXIII. *deſcribere ſibi propoſuit, ſimplici quidem ſtylo, pro more illorum temporum, ſed ad perſuadendum accommodato: cum ea præſertim narret quæ aut a probatiſſimis auctoribus acceperat, aut ſuis viderat oculis. Ætatem ſuam prodit ipſemet, cum Caroli Magni res præclare geſtas proſecuturus, excuſat ſeſe, quod de ejus nativitate, infantia atque etiam pueritia nihil ſit dicturus. Quia, inquit, neque quiſquam modo ſupereſſe invenitur, qui horum ſe dicat habere notitiam. Quibus ex verbis duo maxime licet inferre, unum auctorem hos ad ſcribendos Annales ſtatim a Caroli Magni obitu calamo manum admoviſſe, cum jam ſupereſſet nullus ex his qui infantem aut puerum viderant, perplures vero viverent qui adoleſcentem & virum; alterum ineptum judicaſſe ea quorum notitiam certam ab oculatis teſtibus non accepiſſet, referre.*

Porro cum magnam hi Annales affinitatem habeant cum Chronico Moiſſiacenſis monaſterii, ab Andrea Cheſnio tomo III. hiſt. Francorum vulgato, ejuſque paſſim verba referant, dubii aliquandiu hæſimus an eos prælo committeremus. Verum re mature diſcuſſa, atque utroque opere inter ſe diligenter collato, primo invenimus, plura in codice Moiſſiacenſis Chronici, ipſo fatente Cheſnio, deſiderari folia, quæ tertiam aut quartam hujus operis partem complere poſſunt. Secundo plures in noſtro codice articulos a Moiſſiacenſi omnino diverſos contineri, tandem ea ipſa de quibus inter eos codices convenit, ſæpe inter ſe diſcrepare, adeo ut quod in noſtro clarum & apertum eſt, id ſit in Moiſſiacenſi perobſcurum. Quibus adducti rationibus novum nec ſpernendum opus judicavimus eruditis viris non invidendum. Quæ vero ab anno DCCCXIII. *ad* DCCCXL. *ſequuntur, ab aliquo Anianenſi monacho addita cenſemus.*

INCIPIT GENEALOGIA, ortus, vel actus ſeu vita Caroli glorioſi atque piiſſimi imperatoris.

IN temporibus illis anno ab Incarnatione Domini DCLXX. deficientibus regibus de Gente, PIPINUS & MARTINUS potentiſſimi duces dominabantur in Auſtria. Hi duces in A odium verſi contra Ebroinum præfectum Galliæ aciem dirigunt, contra quos THEODORICUS rex Francorum & Ebroinus præfectus cum hoſte occurrerunt loco nuncupante Lucofao, (a) ſimulque commiſſo ſe invicem cæde magna proſternunt, corruitque ibi infinita turba populi. Auſtraſii victi in fugam verſi, Ebroinus eos cæde crudeliſſima inſe-

(a) Chronicon Moiſſiacenſe Lucofao.

eum, maxima parte ex illa regione vastata. Martinus per fugam elapsus, Lauduno ingressus, ibi se recepit. Pipinus vero alterutrum evasit. Ebroinus itaque, parata victoria, reversus est, veniens cum exercitu Hercaico (a) villa, ad Martinum nuntios misit, & data sacramenta, ut cum fiducia ad regem Theodericum veniret, hoc dolose ac subdoliter super capsas vacuas se iurante (b). Martinus eis credens, Hercaico (c) villa veniens, ibique cum sociis suis interfectus est. Ebroinus atque magis ac magis Francos opprimens, dum Ermenfredo Franco insidias pararet, Ermenfredus quoque clam super eum consurgens atrociter, praedictum Ebroinum interfecit, ad Pipinum in Austria fugiens evasit. Franci quoque consilio accepto Warathonem virum illustrem in loco Ebroini cum iussione regis maiorem domus constituunt. Accepit ipse Waratho inter haec obsides a praedicto Pipino, & pacem cum eo iniit. Erat enim eidem Warathoni filius ei factus indolis utique, ferox animo & acerbus moribus, insidiator patris sui, eumque ab honore supplantans: cui nomen erat Gislemarus, cui B. Audoenus Rothomagensis episcopus prohibuit ne hanc nequitiam contra patrem suum iniret: quod ille audire contempsit. Fuerunt utique inter ipsum Gislemarum & Pipinum bella civilia & multa discordia: qui ob iniuriam patris & sua crudelia peccata, a Deo percussus, iniquissimum spiritum exhalavit, iuxta quod S. Audoenus ei praedixerat. Illoque defuncto, Waratho iterum honore pristino functus est. Iisdem diebus B. Audoenus Rothomagensis episcopus plenus dierum ac virtutibus praeclarus, Clipiaco villa regali in suburbano Parisiorum civitatis migravit ad Dominum. Succedente quippe curriculo temporum praedictus Waratho defunctus est.

Franci in diversa oberrantes, Berthcarium in maiorem domus natum constituunt. In illis diebus Pipinus ex Austria consurgens cum exercitu contra Theodericum regem Francorum & Berthcarium maiorem domus, convenientibus ad praelium in loco nuncupato Textricio, illisque inter se belli gerentibus, Theodericus & Berthcarius terga verterunt. Pipinus quoque victor extitit. Succedente itaque tempore (d) Berthcarius ab adulatoribus suis occiditur.

Post haec Pipinus sub Theoderico rege coepit esse principali regimine maiordomus. Thesauris acceptis, Nordeberto quondam de suis cum rege relicto, ipse in Austria meavit. Erat quippe Pipino principe nobilissima uxor & sapientissima nomine Plectrudis. Ex ipsa genuit filios duos. Nomen maioris Drocus, & nomen minoris Grimaldus. Drochus ducatum Campaniae cepit.

Eo tempore Theodericus rex obiit regnavitque annis XIX. (e) Chlodoveus filius eius puer regalem sedem suscepit, regnavitque annos duos: post quem (f) Childebertus frater eius in regno statutus est. Grimaldus filius Pipini iunior in aula regis Childeberti maiordomus effectus est. Grimaldus quoque genuit filium ex concubina Theudaldo nomine. Eo tempore Drochus filius Pipini defunctus est, habensque Pipinus praefatus princeps filium ex alia coniuge nomine Alpaigde, (g) Carolum nomine, virum elegantem, egregium atque utilem.

Ortus Caroli Vetuli.

Pipinus princeps, multa bella gessit contra gentes plurimas.

Anno Incarnationis Dominicae DCCI. Pipinus ingravat in Allamannia.

Anno DCCXI aquae inundaverunt valde. Tunc enim bonae memoriae gloriosus Childebertus rex migravit ad Dominum anno XVI (h) regni sui, regnavitque Dagobertus filius eius pro eo anno DCCXII.

Igitur Grimaldus habebat uxorem nomine Theudesinda, filia Radbodi ducis gentilis. Aegrotante (i) quippe Pipino principe, dum ad eum visitandum ipse accessisset, in basilica S. Lamberti Leodico peremptus est a Raganario (k) gentili. Theudoaldus vero filius eius, iubente avo suo, in aula regis honore patris sublimatur.

Anno DCCXIV. Pipinus febre valida correptus obiit. Obtinuerat principatum annos XXVII. Plectrudis relicta Pipini cum nepote suo Theodoaldo vel Dagoberto rege cuncta gubernat sub discreto regimine.

Anno DCCXV. Franci denuo in Cotia silva contra Theodaldum vel Austrasios irruerunt, ac sese mutuo durissima caede prostraverunt. Theodaldus autem per fugam lapsus ereptus est. Ipsoque fugato Raganfredum maiorem domus eligerunt. Qui commoto (l) regis Dagoberti exercitu, Carbonariam silvam transeuntes usque Mosam fluvium terram illam atque vastantes succenderunt, cum Radbode duce gentili amicitias ferunt. Carolus vero filius Pipini his diebus a Plectrude sub custodia tenebatur, sed auxiliante Domino, vix evasit.

Eo tempore Dagobertus rex aegrotans, mortuus est anno VI regni sui. Franci vero Danielem quendam (m) clericum, caesarie capitis crescente, in regem stabiliunt, atque Chilpericum nuncupant. Sc[illegible] (n) rex Sax-

(a) [illegible]
(b) [illegible]
(c) [illegible]
(d) [illegible]
(e) [illegible]
(f) [illegible]
(g) [illegible]
(h) [illegible]
(i) [illegible]
(k) [illegible]
(l) [illegible]
(m) Ms. quendam. (n) Ms. [illegible]

[illegible] post IX. anno quam in Spania ingressi sunt Sarraceni, Narbonam obsidet, obsessamque capit, virosque civitatis illius gladio perimi iussit. Mulieres vero vel parvulos captivos in Spaniam ducunt. Et in ipso anno mense tertio ad obsidendum Tolosam pergunt. quam dum obsiderent, exiit obviam eis Eudo princeps Aquitaniae cum exercitu Aquitanorum vel Francorum, & commisit cum eis praelium. Et dum praeliare coepissent, terga versus est exercitus Sarracenorum, maximaque pars ibi cecidit gladio. Anbisa rex Sarracenorum cum ingenti exercitu post V. anno Gallias aggreditur. Carcassonam expugnat & capit, & usque Nemauso pace conquisivit, & obsides eorum Barcinona transmittit.

Anno DCCXVI. Franci exercitum movent, usque [illegible] Mosam contra Carolum dirigunt, & ex alia parte Frisiones cum Ratbode duce consurgunt. Carolus quoque super Frisiones irruens, maximumque dispendium de sodalibus suis perpessus, atque per fugam dilapsus abscessit. [a]

Anno DCCXVII. iterum Chilpericus cum Raganfredo rex Francorum hoste commoto, Ardennam silvam ingressus, usque Rhenum fluvium vel Coloniam civitatem pervenerunt, vastantes terram. Thesauro multo a Plectrude matrona accepto, reversi sunt. Sed in loco qui dicitur Amblava, Carolo in eos irruente, maximum dispendium perpessi sunt.

Eodem tempore praedictus vir Carolus exercitu commoto, iterum contra Chilpericum & Raganfredum consurgens, contra quem illi hostem adducunt, bellum [illegible] acceleravit. sed potius Carolus praevaluit. Atque cum adversariis ad proelium egressi sunt in loco qui dicitur Vinciaco, Dominica die [illegible] XII. kalendas Aprilis: [illegible] bellantes [illegible] Chilpericus cum Raganfredo terga verterunt. Carolus victor extitit, regiones illas vastatas atque captivatas, iterumque cum multa praeda in Austria reversus. Coloniam civitatem [illegible] seditionem movit, cum Plectrude matrona [illegible] & thesauros patris sui recepit, regemque sibi statuit nomine Clotarium. Chilpericus itaque vel Raganfredus Eudonem ducem expetunt in auxilium: qui movens exercitum contra Carolum pergit. At ille constanter occurrit ei intrepidus. Sed Eudo fugiens, Parisius civitate regressus, Chilpericum regem cum thesauris regalibus [illegible] ultra Ligerim recessit. Carolus eum persecutus non reperit [illegible] Clotarius [illegible] quidem [illegible] rex eo anno obiit. Interim Radbodus rex moritur, anno insequenti Carolus legationem ad Eudonem dirigens, amicitiamque cum eo faciens, ille

[a] [illegible]

vero Chilpericum regem cum multis muneribus reddidit. Mortuus quidem est Noviomo civitate, regnavitque annos V. Franci vero Theodericum filium Dagoberti regis iuniorem super se statuunt in regem.

Anno DCCXXV. Sarraceni Augustodunum civitatem destruxerunt [illegible] kalendas Septembris, thesauroque civitatis illius capientes, cum praeda magna Spania redeunt.

Anno DCCXXVIII. Carolus vastavit duas vices ultra Ligerim, & Raganfredus moritur.

Anno DCCXXXII. Abderaman rex Spaniae cum exercitu magno Sarracenorum per Pampilonam & montes Pyrenaeos transiens, Burdigalem civitatem obsidet. Tunc Eudo princeps Aquitaniae collecto exercitu obviam eis exiit in praelium super Garonnam fluvium. Sed mox primo Sarraceni victores existunt, Eudo vero fugatus, maximam partem exercitus sui perdidit. Et sic demum Sarraceni Aquitaniam depraedare coeperunt. Eudo vero ad Carolum Francorum principem veniens postulavit ei auxilium. Tunc Carolus collecto magno exercitu exiit eis obviam, & in [illegible] praelio in suburbio Pictavensi, debellati sunt Sarraceni a Francis. Ibique rex Abderaman cecidit cum exercitu suo in praelium, & qui remanserunt ex eis per fugam reversi sunt in Spania. Carolus vero spolia accepta, cum triumpho gloriae reversus est in Francia.

Anno DCCXXXIV. Carolus ingressus est in [illegible] cum exercitu magno, delevit eam usque ad [illegible] ac suo subiugavit imperio. Ibi temporibus [illegible] Abderaman Narbona [illegible] * Alio anno [illegible] Arelato civitate [illegible] ingreditur [illegible] civitatem invadit, & per quatuor annos totam Arelatensem provinciam depopulat atque depraedat. His diebus papa Gregorius [illegible] Romanae ecclesiae episcopus, claves venerandi sepulcri Petri apostoli & vincula [illegible] cum magnis muneribus [illegible] ad Carolum principem Francorum misit, quod antea nullus Francorum princeps a quolibet Romanae urbis praesule audivit [illegible]. Epistolam quoque & decretum Romanorum principum praedictus papa Gregorius cum legatione etiam [illegible] misit. Quo pacto patrato, ut a populo Romano [illegible] imperatore Graecorum & dominatione ad praedicti principis defensionem & [illegible] eius clementissimam converteret cum voluntate. Ipse vero princeps [illegible] cum gaudio & gratiarum actione domino reperit, quam legationem cum magnis muneribus Romam remisit. Post haec eligit ex suis fidelibus Grimonem [illegible] Corbeiensis monasterii abbatem & Sigebertum reclusum basilicae S. Dionysii martyris, & cum magnis muneribus ad limina S. Petri principis apostolorum misit, ac per eos [illegible]

* [illegible]

nis in responsis, quae sibi & populo Francorum essent * fuerant, pridem tempore remandaret. Post haec praefatus princeps audiens quod Sarraceni praevaluissent, Arelatensem vel ceteras civitates in circuitu depopularentur, collecto magno exercitu Francorum, vel Burgundionum, vel ceterarum in circuitu nationum quae ditionis eius erant, Avenionem civitatem bellando cepit, Sarracenis qui in ea erant interemptis. & transito Rhodano, ad obsidendam civitatem Narbonam properat, quam dum obsideret, Occurrit Sarracenorum ex Spania Amormacha dux cum exercitu magno Sarracenorum ad praesidium Narbonae transmissus. Tunc Carolus partem exercitus sui ad obsidendam civitatem reliquit, reliquam vero partem sumens, Sarracenis obviam exiit in prato super flumen Birram. & dum praelium committunt, deletus est Sarracenorum a Francis exercitus magnus, maxima pars eorum cecidit in gladio, & ceperunt Sarraceni Francorum praelio, quia ex navibus egressi sunt. Carolum fortissimum in omnibus se e [illegible] Ipse vero Carolus [illegible] & [illegible] praedam cum [illegible] Magdalonam destruxit princeps. Nemausio vero [illegible] civitatis illius, atque portas cremari jussit, atque obsidibus acceptis reversus est in Franciam.

Obitus Pipini

Anno DCCXLI. Carolus princeps obiit, regnavit annis XXV. & mensibus VII. obiit XI. calendas Novembris. Ibique eius Pipinus & Carlomannus principatum patris inter se diviserunt. Carlomannus Austriam, Alamanniam, atque Thuringiam sortitur. Pipinus vero Burgundiam atque Provinciam accepit. Zacharias natione Graecus S. R. E. papa sedit Romae. Iisdem temporibus Carlomannus rex Francorum, filius praedicti principis erat, frater Pipini, divino amore & desiderio caelestis patriae compunctus, sponte regnum reliquit, ibique suum Pipino fratri commendavit. Ipse vero Romam pergens ad limina B. Petri apostoli cum plurimis suis optimatibus & donis innumerabilibus pervenit. & ante se [illegible] B. Petri posuit, capitisque comas deposuit, habitum clericalem induens. B. Zacharia papa [illegible] atque eo tempore [illegible] Carolus vero accepto [illegible] ad Cassinum montem & coenobium S. Benedicti pervenit, ibique obedientiam regularem Optato abbati promittens, monachicum professionem suscepit. Pipinus vero regnum patris totum sibi vindicat, & per auctoritatem Romani pontificis ex praefecto palatii rex constituitur. Post obitum Zachariae pontificis Stephanus natione Romanus sedem pontificatus. Hic molestias Langobardorum & superbiam Haistulphi regis non sufferens, ad defensionem Pipini regis Francorum quaerendam, partibus Francorum pergit. Quod cum nuntiatum fuisset regi Pipino, [illegible] repletus est gaudio. filiumque suum primogenitum Carolum, qui post eum rex futurus erat, obviam ei abire praecepit. Ipseque cum honore ad palatium suum in villa quae dicitur Ponte Hugonis adducere. Ibique veniens praedictus papa a Pipino rege honorifice susceptus est. Sequenti die una cum clero suo aspersus cinere & indutus cilicio in terram prostratus, per misericordiam Dei omnipotentis & merita beatorum apostolorum Petri & Pauli Pipinum regem obsecravit, ut se & populum Romanum de manu Langobardorum & superbi regis Haistulphi servitio liberaret, nec antea de terra surgere voluit, quam sibi rex praedictus Pipinus cum filiis suis & optimatibus Francorum manum porrigeret, & ipsum pro indicio suffragii futuri & liberationis de terra levarent. Tunc rex Pipinus omnem pontificis voluntatem adimplens, direxit eum ad monasterium S. Dionysii martyris, ubi quae diu honorifice & diligenter hiemare praecepit. Porro Pipinus rex legationem ad Haistulphum regem Langobardorum misit, deprecans eum, ut propter reverentiam apostolorum Petri & Pauli Romanam urbem non affligeret, & superstitiosas has impias praesumptiones contra pontificem Romanae urbis non moveret. Sed eidem legati [illegible] his omnibus quae princeps Pipinus mandaverat, nihil aliud ab illo superbissimo tyranno nisi plena superbiae responsa & contumeliosa verba audire meruerunt. Stephanus autem papa ipsum piissimum principem Pipinum regem Francorum ac patricium Romanorum oleo unctionis perunxit secundum morem maiorum unctione sacra, filiosque eius duos felici successione Carolum & Carlomannum eodem coronavit honore. Pipinus vero rex cum potestas ea quae Romano pontifici promiserat, cum toto affectu cum Dei ope adimpleret. Pyrenaei atque Alpes transduxit exercitum suum ad Haistulphum mittens, postulans ut sanctam Romanam ecclesiam, cuius ipse defensor per ordinationem divinam factus, non affligeret, sed omnem iustitiam de rebus ablatis faceret. Haistulphus vero in superbia elatus, contumeliosa etiam in praefatum pontificem per mentitam verba emittens, nihil ei se facere promittens, nisi eum se praeire quantocius ad propria remearet. Hi vero missi promittebant, nunquam dominum Pipinum a finibus Langobardiae esse profecturum, nisi prius Haistulphus iustitiam S. Petro faceret. Haistulphus autem requirit, quae illa iustitia esset. Cui legati responderunt: Ut ei redderet Pentapolim, Narniam & Ceccanum, & omnia unde populus Romanus de eius iniquitate conqueritur. Et hoc tibi mandat Pipinus, quod si iustitiam S. Petro reddere vis, dabit tibi duodecim millia solidorum. Haistulphus his omnibus spretis, legatos absque ulla pacifica verbis

verbis abſolvit. Pipinus igitur iter cœptum peragens ad Cluſas Langobardorum pervenit, eaſque diruit, & Haiſtulfum cum Langobardis in fugam convertit, Papiam civitatem obſedit annum unum & menſes tres, in qua Haiſtulfum includens, ita per illud ad partium illam coarctavit, ut omnes juſtitias S. Petri ſe redditurum repromitteret. His geſtis Haiſtulfus tyrannus tertius, per manus Pentapolim, Narnias, Cecanum, & reliqua debita quæ S. Petro debuerat, miſſis domini Pipini regis per vadium reddidit, & triginta millia ſolidorum Pipino regi tribuit, ſpoponderat ſingulis annis in tributum, id eſt, in millia ſolidorum partibus Francorum ſe redditurum. Hæc omnia jurejurando Haiſtulphus cum ſuis optimatibus & omnibus nobilibus Langobardorum ſe adimpleturum eſſe ſpopondit, & firmitatis causa dedit regi Pipino de nobilibus Langobardorum xl. obſides.

Pipinus vero accepta benedictione domni apoſtolici in pace cum abire permiſit, tradens ei Ravennam, Pentapolim, Narnias, Cecanum, & quidquid in illis partibus continebatur. His omnibus peractis, Pipinus victor ad propria remeavit. Quo revertente in Franciam, Haiſtulfus perfidus rex omnia quæcumque promiſerat contumaciter poſtpoſuit, & Stephanum papam cum armis a finibus ſuis expulit.

Eodem anno bonæ memoriæ Carlomannus monachus migravit ad Dominum, & Bonifacius archiepiſcopus in Friſia verbum Dei nuntians coronatur. Tunc Haiſtulfus rex Langobardorum fidem quam Pipino promiſerat ſciſſit, cum exercitu Romanos fines invadens, etiam ipſam Urbem obſedit. Hæc audiens Pipinus rex, exercitum congregans & per Burgundiam iter faciens, uſque ad Mauriennam urbem pervenit. Hæc cum audiſſet, Langobardis clauſas firmare atque Francis juſſit reſiſtere Haiſtulfus. Pipinus interea tranſactis Alpibus cum robore exercitus ſui, ipſum vallum vel firmitatem, quam Langobardi firmaverant, deſtruxit, exercitum eorum in fugam convertit: inde ad Ticinum urbem pervenit, totam illam regionem devaſtans, illam munitiſſimam civitatem obſedit. Hoc Haiſtulfus cernens, nullamque ſpem evadendi habens, per ſupplicationem ſacerdotum veniam a piiſſimo & clementiſſimo rege Pipino poſtulavit, & ea quæ contra jus vel ſacramenta perpetraverat, ſecundum judicium optimatum Francorum ſe pleniſſima voluntate emendare ſpopondit. Rex vero Pipinus ſolito more miſericordia motus, regnum & vitam conceſſit. Haiſtulfus autem per ſidem tunc Francorum theſaurum quod in Ticino erat tertiam partem Pipino tradidit, ſacramenta iterum renovans, obſideſque tribuens, promiſit ſe ſemper eſſe fidelem, & annuale tributum quod Francis tribuerat per miſſos ſuos omni anno ſingulis eſſe tranſmiſſurum, & ea quæ S. Petro vel Stephano papæ annis præteritis promiſerat, cuncta redderet. Pipinus autem victor incolumem exercitum gaudens ad propria remeavit, theſauris & obſidibus ſecum adductis. Haiſtulfus vero rex dum venationem in quadam ſilva exerceret divina ultione percuſſus, de equo in quo ſedebat in terra projectus, tertia die vitam amiſit. Poſt hæc Stephanus papa obiit. His temporibus Juſſiphibin Abderamen tyrannide aſſumto ſuper Sarracenos in Spania regnat. Dum tamen tunc Spaniam dominat, Waifarius princeps Aquitaniæ Narbonam deprædat.

Anno DCCLII. Anſemundus Gothus Nemauſi civitatem, Magdalonam, Agathen, Biterris Pipino regi Francorum tradidit. Ex eo die Franci Narbonam infeſtant. Waifarium principem Aquitaniæ Pipinus proſequitur, eo quod nollet ſe ditioni illius dare, ſicut Eudo fecerat Carolo patri eius.

Anno DCCLIX. Franci Narbonam obſident, datoque ſacramento Gothis qui ibi erant, ut ſi civitatem partibus traderent Pipini regis Francorum, permitterent eos legem ſuam habere. Quo facto Gothi Sarracenos qui in præſidio illius erant, occidunt, ipſamque civitatem partibus Francorum tradunt.

Anno DCCLXIII. gelu magnum Gallias, Illyricum & Thraciam deprimit, & multæ arbores olivarum & ficulnearum decoctæ gelu aruerunt, ſed & germen meſſium aruit, & ſuperveniente anno prædictas regiones gravior depreſſit fames, ita ut multi homines penuria panis perirent. Pipinus rex Narbonam veniens, Toloſa, Albigis, & Ruthenis illi traditæ ſunt, & non poſt multum tempus Waifarius princeps obiit menſe Junio. Pipinus vero rex principatu dum adepto, poſt dies centum menſe Septembrio vitam finivit, regnavitque annis XXVII. cum per annos XV. aut eo amplius ſolus Francis imperaret. Finito Aquitanico bello, quod contra Waifarium ducem Aquitaniæ per continuos novem annos gerebatur, apud Pariſios morbo aquæ intercutis diem obiit.

EXORDIUM CAROLI-MAGNI QUI REGNARE COEPIT.

Regnumque illius filii ſui Carolus & Carlomannus inter ſe dividunt, ſed Carlomannus brevi tempore regno potitus obiit, totumque regnum patris Carolus occupavit.

Anno III. Caroli regis abiit Berta regina mater Caroli in Italia ad placitum contra Deſiderium regem, & redditæ ſunt civitates plurimæ ad partem S. Petri, & Berta adduxit filiam Deſiderii in Francia, & ſubſequenti anno Carlomannus mortuus eſt. Carolus autem fratre defuncto conſenſu omnium Francorum rex conſtituitur.

De nativitate Caroli-Magni atque infantia vel etiam pueritia, quia neque ſcriptis uſ-

Kkk

quam aliquid declaratum est, atque quoquo modo superesse invenerim, qui horum se dicat habere notitiam, scribere ineptum judicans, sed actus & mores, ceterasque vitae illius partes explicandas & demonstrandas omissis incognitis transire disposui: ita tamen ut primo res gestas & domi & foris, deinde mores & studia ejus, tum de regni administratione & fine narrando, nihilque de his quae cognitu vel digna vel necessaria sunt praetermittam. Omnium bellorum quae gessit, primo Aquitanicum a patre inchoatum, sed non finitum, quia cito peragi posse videbatur, fratre adhuc vivo, etiam & auxilium ferre rogato suscepit. Nam & Hunaldum, qui post Waifarii mortem Aquitaniam relinquere & Wasconiam petere coegit, quem tamen ibi consistere non sufferens, transmisso amne Garumna, Lupo Wasconum duci per legatos mandat, ut perfugam reddat; quod ni festinato faciat, bello se eum expostulaturum. Sed Lupus saniori usus consilio, non solum Hunaldum reddidit, sed etiam se ipsum cum provincia cui praeerat ejus potestati permisit. Adrianus papa urbis Romae legatos suos ob defensionem S. Romanae ecclesiae ad Carolum regem Francorum misit, quia valde affligebatur a rege Langobardorum Desiderio, qui Haistulfo successerat, ac per donationem Pipini regis Francorum regnum tenebat Langobardorum. Itaque tunc Carolus rex in loco qui dicitur Theodonis villa, a legato domini apostolici scilicet Adriani, nomine Petro, precibus apostolicis ipsum ad defendendam sanctam ecclesiam postulante, ut ipsum Romanumque populum superbia regis Desiderii liberaret, adjungens quod ipse legitimus tutor & defensor esset ejus plebis, quoniam illum praedecessor suus beatae memoriae Stephanus papa unxerat sacra unctione in regem, ac patricium Romanorum ordinaverat. Carolus igitur rex per consilium optimatum suorum voluntatem domini apostolici se adimpleturum esse cum Dei auxilio divina mercede respondit. Eodem anno synodum tenuit in Jenua civitate, in quo conventu exercitum divisit, partem secum retinens, ut per Cenisium montem transiret, partem vero reliquam cui praefecit Bernardum avunculum suum cum ceteris fidelibus per Jovis montem in Italiam intrare praecepit. Desiderius vero rex immemor beneficiorum Pipini regis, per cujus donationem regnum Langobardorum sortitus est, clausas fortiter contra Carolum exercitumque ejus firmare praecepit. Castrametatus est itaque praedictus rex Carolus e regione clusarum & valli quod Langobardi detexerant: misit autem per difficilem ascensum montana legionem ex probatissimis pugnatoribus, qui per transversum montis Langobardos cum Desiderio rege eorum & Oggerum in fugam converterunt. Carolus vero rex cum exercitu suo super apertas clusas, annuente Domino & S. Petro, in Italiam intravit, ad Papiam civitatem usque pervenit, in qua Desiderium inclusum ipsam civitatem obsedit, & vallo firmissimo circumdedit. Celebravit autem in obsidione castris Natale Domini, & Pascha Romae. Revertente autem eo cum Desiderio, veneratis beatissimis apostolis Petro & Paulo, gloriosus rex Carolus a Romana urbe ad Papiam venit, atque veniente eo undique Langobardi de singulis civitatibus Italiae subdiderunt se dominio & regimini gloriosi regis Caroli. Adalgisus vero filius Desiderii fugiens navem ascendit, ad Constantinopolim perrexit. Carolus vero Papiam civitatem fere annum obsedit, & ea mense Junio capta est civitas a Francis. Postea gloriosus rex Carolus cuncta Italia sibi subjugata vel ordinata, custodiam Francorum in Papia civitate dimisit, tulitque secum eundem Desiderium regem & Oggerum, & uxorem & filiam ipsius cum magno triumpho, annuente Domino, in Franciam reversus est. Sic regnum Langobardorum finitum. Regnaverunt Langobardi annos CCVI.

Anno DCCLXXV anno septimo Caroli regis, Carolus rex hostiliter ingressus est in Saxoniam, & destruxit castrum eorum quod vocabatur *Sigiburg*, inchoatumque cum eis bellum est, per tot annos tractum, quod non ab eis bonis facile permutatum. Sed magnanimitas regis ac perpetua tam in adversis quam in prosperis mentis constantia, mutabilitate non vinci poterat, vel ab his quae agere coeperat defatigari. Nam numquam eos hujuscemodi aliquid perpetrantes impune ferre passus est, quin aut ipse ducto, aut per comites suos misso exercitu, perfidiam ulcisceretur, & dignam ab eis poenam exigeret, usque dum omnibus qui resistere solebant profligatis, & in suam potestatem redactis, decem milia hominum ex his qui utrasque ripas Albis fluminis incolebant, cum uxoribus & parvulis sublatos transtulit, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam multimoda divisione distribuit, eaque conditione a rege proposita, & ab illis suscepta, tractum per tot annos bellum constat esse finitum, & abjecto daemonum cultu, & relictis patriis caeremoniis, Christianae fidei atque religionis sacramenta susciperent, & Francis adunati unus cum eis populus efficerentur. Hoc bello licet per multum temporis spatium traheretur, ipse non amplius cum hoste quam bis acie conflixit, semel juxta montem qui Osnengi dicitur, in loco Theotmelli nominato, & iterum apud Hasa fluvium, & hoc uno mense, paucis quoque interpositis diebus. His duobus proeliis hostes adeo profligati sunt ac devicti, ut ulterius regem neque provocare, neque venienti resistere, nisi aliqua loci munitione defensi, auderent. Plures tamen eo bello tam ex nobilitate Francorum, quam Saxonum, & functi

summa honoribus consecuti sunt. tandem qui anno [illegible] finitum est.

[a] Anno DCCLXXVI iterum abiit Carolus rex hostiliter in Saxoniam & vastavit eam, fecitque ibi eodem magnam hominum [illegible] & comprehendit ibi duos castellos Heresburgo & Sigiburgo, posuitque ibi custodias, & in sequenti anno abiit iterum rex Carolus in Italiam & recepit civitates quae rebelles erant, & Rotgaudus occisus est. & inde revertens ingressus est in Saxoniam, & maximam partem Saxonum accepit, & conversi sunt Saxones ad fidem Christi, & multi eorum baptizati sunt. Et in alio anno habuit Carolus rex conventum magnum Francorum id est *Magis campum in Saxonia ad Patresbrunna, & ibi paganorum Saxonum multitudo baptizata est.

* Campum Magis.

Anno DCCLXXVIII congregato Carolus rex exercitum magnum ingressus est in Spaniam, & conquisivit civitatem Pampelonam, & ibi Taurus Sarracenorum rex venit ad eum, & tradidit ei civitates quas habuit, & dedit ei obsides, fratrem suum & filium, & inde pervenit usque Caesar Augustam. & dum in illis partibus moraretur, commissum est bellum fortissimum die Dominica, & ceciderunt Sarraceni multa millia. Et de hora nona factus est sol hora secunda. Et iterum Saxones per fida gens more malo solito, egressi de finibus suis venerunt usque ad Rhenum fluvium, succendendo omnia atque vastando; & cum revertebantur cum praeda magna, pervenit nuntius ad Carolum regem adhuc in Spania degentem. [b] Cum enim assidue & pene continuo cum Saxonibus bello certaretur, dispositis per congrua confiniorum loca praesidiis, tunc Hispaniam, quam maximo poterat belli apparatu aggreditur, saltuque Pyrenaei superato, omnibus quae adierat oppidis atque castellis in deditionem acceptis, salvo & incolumi exercitu revertitur: praeter quod in ipso Pyrenaei jugo Wasconicam perfidiam parumper in redeundo contigit experiri. Nam cum agmine longo, ut loci & angustiarum situs permittebat, porrectus iret exercitus, Wascones in summi montis vertice positis insidiis, (est enim locus ex opacitate silvarum, quarum ibi maxima est copia, insidiis ponendis opportunus) extremam impedimentorum partem, & eos qui novissimi agminis incedentes subsidio praecedentes tuebantur, desuper incursantes in subjectam vallem dejiciunt, consertoque cum eis praelio, usque ad unum omnes interficiunt, ac direptis impedimentis, noctis beneficio, quae jam instabat, protecti, summa cum celeritate in diversa disperguntur. Adjuvabat in hoc facto Wascones & levitas armorum, & loci in quo res gerebatur, situs: e contra Francos & armorum gravitas & loci iniquitas per omnia Wasconibus reddidit impares. In quo praelio Eggihardus regiae mensae praepositus, Anshelmus comes palatii cum aliis compluribus interficiuntur. Carolus quoque reversus cum suo exercitu, Franci vero congregati in unum persecuti sunt Saxones usque ad flumen cui nomen est [illegible]. Quod cum comperissent Saxones, conversi sunt ad eos in praelio, & ceciderunt ex parte Saxonum plurimi, ceteri vero fugerunt, & receperunt spolia eorum. Et in alio anno perrexit iterum Carolus rex cum exercitu in Spaniam, & venit usque ad civitatem Medinacaeli. Et Sarraceni pacificati de trans flumen obsides dederunt. In Spania vero fames magna & mortalitas facta est, & rex sedit in civitate [illegible]. Et in sequenti anno congregavit exercitum magnum, ingressus est in Spaniam super Navarros, & pervenit usque ad flumen [illegible], & ipsi Navarri tradiderunt se illi omnes, & accepit obsides tam ingenuos quam & [illegible]. & direxit [illegible] episcopos & presbyteros & abbates, ut eos baptizarent & praedicarent: necnon & in [illegible] * seu Baccanorum vel Paganorum magna multitudo baptizata est. Inde reversus abiit in Italiam & dereliquit filios suos in Wormatia Pipinum & Carolum.

* [illegible]

Anno DCCLXXXI Caroli vero anno XIII abiit rex Carolus cum exercitu & ingressus est Italiam, & pervenit usque Romam, & baptizatus est ibi filius ejus qui vocabatur Carlomannus, quem Adrianus papa mutato nomine vocavit Pipinum, & unxit in regem super Italiam, & fratrem ejus Ludovicum super Aquitaniam. & ibi desponsata est Rotrudis filia regis Caroli Constantino imperatori. Post haec Carolus rex Roma egressus, iter agens Capuam Campaniae urbem accessit, atque ibi positis castris, bellum Beneventanis, ni dederentur, comminatus est. Praevenit hoc dux gentis Aragisus filios suos Rumaldum & Grimoaldum cum magna pecunia obviam regi mittens. Rogat ut filios suos obsides suscipiat: atque cum gente imperata facturum pollicetur, praeter hoc solum, si ipse ad conspectum venire non cogeretur. Rex utilitati gentis magis quam animi ejus obstinatione considerata & oblatos sibi obsides suscepit: atque ut ad conspectum venire non cogeretur, pro magno munere concessit. unoque ex filiis qui minor erat, obsidatui retento, majorem patri remisit, legatisque ob sacramenta fidelitatis a Beneventanis exigenda atque suscipienda cum Aragiso dimissis, Romam redit, consumptisque ibi in sanctorum veneratione locorum aliquot diebus, [illegible]

(a) Hoc [illegible] in quo [illegible]

(b) Quae abhinc sequuntur ex Eginardo desumta [illegible]

& habuit colloquium cum Taſſilone duce Baioariae & magno Francorum conventu, id eſt Magio-campum apud Warmaciam habuit civitatem.

Anno DCCLXXXII. anno XIV. Caroli regis Benedictus abbas qui vocatur Witiza, in loco qui dicitur Anianum ex praecepto ſupradicti regis Caroli monaſterium aedificavit, in quo poſtea trecentos ſub regimine ſuo monachos habuit, & per ipſius exemplum per totam Gothiam & Aquitaniam monaſteria conſtruuntur. In anno ſupradicto habuit rex conventum magnum exercitus ſui in Saxonia ad Lippiae fontem, & conſtituit ſuper eam comites ex nobiliſſimo genere Saxonum, & cum eos iterum cognoviſſet a fide dilapſos, & ad debellandum eſſe adunatos, & quod nonnullos Francorum in hac ſeditione interfeciſſent, rurſum abiit in Saxoniam, & vaſtavit eam & ingentem Saxonum turbam mucrone contudit gladio.

Anno DCCLXXXIII. Pergit rex Carolus in Saxoniam cum exercitu magno, & rebellantibus eis commiſſum eſt bellum, & ceciderunt ex parte Saxonum multa millia, & iterum ſecundo commiſſum eſt, & pugnaverunt Franci cum Saxonibus, & ceciderunt de parte Saxonum etiam multo plures quam antea. & victor reverſus eſt Carolus in Franciam. & in ipſo anno fuit aeſtas tam vehemens, ita ut plurimi homines de ipſo calore expirarent. & inſequenti anno Carolus rex perrexit iterum in Saxoniam per duas vices.

Anno DCCLXXXV. Carolus rex demoratus eſt in Saxonia ad Ereſburg [a] a natale Domini uſque in menſe Junio, & aedificavit eam a novo, ſed & baſilicam ipſam conſtruxit, placitumque habuit ad Paterbrunnam cum Francis & Saxonibus. & tunc demum perrexit tranſiens flumen Wiſaram [b] & veniens ad Bardos. & cum quia Saxones terga dediſſent, Chriſtianitatem quam pridem reſpuerant, iterum receperunt, obſideſque tribuentes, poſtea rex rediit in domum ſuam. Widochindus vero maiorum auctor in perfidia incitator, venit cum ſociis ſuis ad Attiniacum palatium, & ibidem baptizatus eſt, & rex ſuſcepit eum a fonte, ac donis magnificis honoravit. Eodem anno Gerundenſes homines Gerundam civitatem Carolo regi tradiderunt.

Anno DCCLXXXVI. rebellare conati ſunt quidam comites, nonnulli etiam nobiles in partibus Auſtriae, ac coniurationes adverſum regem quam potuerunt, ut contra regem inſurgerent. Quod factum minime latuit Carolum. Cumque perſpiceret, quod opus nefandum implere non poſſent, neque opportunum tempus adeſſet, exterriti latebras undique quaeſivere. Quo comperto rex miſit eos ad ſe venire. Procedenti [c] tempore in menſe Aprilio in Warmatia fecit ſynodum epiſcoporum ac comitum conventum congregare, ubi decreverunt, quod hi qui in hac coniuratione devicti ſunt, honore ſimul ac hereditate privarentur. Eos autem qui innocentes in hac coniuratione inventi ſunt, clementer abſolvit. Et hoc anno menſe Septembrio apparuerunt acies terribiles in caelo, quales numquam noſtris temporibus nec antea apparuerunt, necnon & ſigna crucis apparuerunt in veſtimentis hominum, & nonnulli ſanguinem dixerunt ſe videre pluere. unde pavor ingens & metus in populo arcat, ac mortalitas magna ſecuta eſt.

Anno DCCLXXXVII. eclipſis ſolis facta eſt hora ſecunda XVI. [d] Kalendas Octobris die Dominico. Et in eodem anno venit Carolus rex uſque ad terminos Baioariorum [e], cum exercitu, & introire in ipſam patriam. quod bellum & repente ortum & celeriter completum eſt, quod ſuperbia ſimul & ſocordia Taſſilonis ducis exciderat, qui hortatu uxoris, quae filia Deſiderii regis erat, ac patris caſum per maritum ulciſci poſſe putabat, nimio foedere cum Hunis qui Baioariis ſunt conterminos ab oriente, non ſolum imperata non facere, ſed bello regem provocare tentabat. Cuius contumaciam quae nimis videbatur, animoſitas regis ferre nequiverat, ac proinde copiis undique contractis, Baioariam petiturus, ipſe ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Hic fluvius Baioarios ab Alamannis dividit. Cumque in eius ripa caſtra collocaſſet, priuſquam provinciam intraret, animum ducis per legatos ſtatuit experiri. Sed nec ille pertinaciter agere, vel ſibi quod nec ſibi nec genti utile erat, ſupplex ſe regi permiſit, obſides qui imperabantur dedit, inter quos & filium ſuum Theodonem, data inſuper fide cum iuramento, quo ab illius poteſtate ad defectionem nullo ſuadente adduci deberet. Sicque bello, quod quaſi maximum futurum videbatur, celerrimus eſt finis impoſitus. Et in alio anno venit Taſſilo ad Carolum regem ad Ingelenheim, & factum eſt ibi conventum Francorum ceterarumque nationum, quae ſub dominatione eius erant. Et recordantes Franci de peſſimis conſiliis & machinationibus, quas ipſe Taſſilo & coniux eius cum omnes gentes, quae in circuitu Francorum erant, tam Chriſtianis quam Paganis faciebant contra Francos, ſed & conſiliarii Taſſilonis & legatarii ipſius in praeſenti adſtiterunt, & coram eo ipſum conſilium dicebant, & ille nullatenus potuit denegare. Tunc iudicaverunt eum morti dignum. Rex autem miſericordia motus, noluit eum occidere, ſed cum ipſum permanendus clericum eſſe fecit, & retruſit in monaſterio. Et perrexit rex in

a Chron. Moiſſ. Areſburg.
b Moiſſ. tranſfluvium Viſuram.
Moiſſ. Bardengo.

d Moiſſ. XVI. Octobris.
e Moiſſ. ad terminos Baioariorum.

Baioariam ad *Reganesburg*, (a) & ibi recepit eum Baioariam, & data sunt regi obsides, & ordinata ipsa patria (b), per comites ac regi commendata reversus est in Franciam. Et insequenti anno Carolus rex per Saxoniam pervenit usque ad Sclavos qui dicuntur Wilzi, proprie vero, id est sua locutione Welatabi dicuntur (c) & venerunt reges terrae illius cum rege eorum Tragwino (d) ad obviam, & petita pace tradiderunt terras illas universas sub dominatione eius, & obsides tradidit, rex reversus est in Franciam. Et in alio anno habuit rex conventum in Wormacia, non tamen Magiscampum (e). Et ipso anno transiit sine hoste.

Anno DCCXCI. abiit rex in Wormacia & ibi celebravit Pascha. Et revertente anno eo tempore quo solent reges ad bella procedere, movit exercitum innumerabilem, & abiit contra superbissimam gentem Avarorum, divisitque exercitum in tres partes. Et introivit ipse per Baioariam in fines Hunnorum ex meridiana parte Danubii. Et de alia parte Danubii alius exercitus introivit Ribuariorum & Fresionum & Saxonum cum Turingis, & navales hostes per Danubium, ut ex utraque parte rex potestatem potuisset habere cum exercitu suo, & sic introivit in terram illam, ipse hinc & illi inde. Medium autem exercitum navalem & exercitum [illegible] Domnus in conspectu eius [illegible] resistere auderet. Sed ubique aut [illegible] aut aliquem [illegible] castrum, sive in montibus aut in fluminibus aut in [illegible] habuerunt, statim ut ipse aut exercitus eius advenit, continuo ad se tradiderunt aut occiderunt, aut per fugam [illegible]. Sed & [illegible] exercitum quem Pipinus filius eius in Italia transmisit, introivit [illegible] & [illegible] fines [illegible], vastantes & incendentes terram illam, sicut rex fecit cum exercitu suo ubi ipse erat. Cum autem vidisset rex Carolus quod nullus ex parte Avarorum resistere [illegible], terram illam per dies quinquaginta duos, incendendo & vastando [illegible] & praedam sine mensura & numero, & captivos viros, & mulieres & parvulos, innumerabilem multitudinem [illegible] tulerunt. Et Carolus rex [illegible] in Baioaria, [illegible] Pipinus (f). Maximum omnium, quae ab illo gesta sunt bellorum, praeter Saxonicum, huic bellum successit, illud videlicet quod contra Avaros vel Hunos susceptum est. Quod ille & animosius quam caetera & longe maiori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam (nam hanc provinciam ea gens tunc incolebat) expeditionem, caeteras filio suo Pipino, ac praefectis provinciarum, comitibus etiam atque legatis perficiendas committebat. Quod cum ab his strenuissime fuisset administratum, octavo tandem anno completum est. Quot praelia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia, & locus in quo regia Kagani erat ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunorum nobilitas periit, tota gloria decidit. Omnis pecunia & congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt. Neque ullum bellum contra Francos exortum humana potest memoria recordari, quo illi magis ditati & opibus aucti sint. Quippe cum usque in id temporis pene pauperes viderentur, tantum auri & argenti in regia repertum, tot spolia pretiosa in praeliis sublata, ut merito credi possit hoc Francos Hunis iuste eripuisse, quod Huni prius aliis gentibus iniuste eripuerunt. Duo tantum ex proceribus Francorum eo bello perierunt, Ericus dux Foroiuliensis in Liburnia iuxta Tarsaticam maritimam civitatem insidiis oppidanorum interceptus, & Geroldus Baioariae praefectus in Pannonia, cum contra Hunos praeliaturus aciem strueret, incertum a quo, cum duobus tantum qui eum obequitantem ac singulos hortantem comitabantur, interfectus est. Caeterum incruentum pene Francis hoc bellum fuit, & prosperrimum exitum habuit, tametsi diutius sui magnitudine traheretur. Post quod & Saxonicum suae prolixitati convenientem finem accepit.

Anno DCCXCII. residens Carolus rex in Baioaria, & apud *Reganesburg* celebravit Pascha, sed appropinquante aestivo tempore Saxones aestimantes quod Avarorum gens se vindicare voluisset, hoc quod in corde eorum dudum latebat, manifestissime ostenderunt, quasi canes qui revertuntur ad vomitum suum, sic reversi sunt ad paganismum quem pridem respuerant, relinquentes iterum Christianitatem, coniungentes se cum paganis, qui in circuitu eorum erant. Sed & legatos ad Avaros transmittentes, conati sunt rebellare in primis contra Deum, deinde contra regem, ecclesiasque quae in finibus eorum erant incendentes vastabant, reiicientes episcopos & presbyteros qui super eos erant,* & aliquos ex eis comprehendentes occiderunt, & plenissime ad culturam idolorum conversi sunt. Et in ipso anno inventum est consilium pessimum, quod Pipinus filius regis ex concubina Himiltrude nomine genitus contra regem cum & aliorum quos ex legitima genitus sunt, volebat regem & ipsos occidere, & ipse pro eo quasi Abimelech in diebus Iudicum Israel regnare, qui occidit fratres suos LXX viros super unam petram, & regnavit pro Gedeone patre suo, cum malitia tamen & odio. Sed cum cognovisset rex

* [illegible]

(a) Mss. Reganesburg. (b) Mss. [illegible] (c) [illegible]

(d) Mss. [illegible] (e) Mss. Magisti campum. (f) Mss. [illegible]

conſilium Pipini, & eorum qui cum ipſo A erant, congregavit conventum Francorum, & aliorum fidelium ſuorum ad *Reganesburg*, ibique univerſus populus qui cum rege erant, judicaverunt ipſum Pipinum & eos qui ei conſenſerant, ut ſimul hereditate & vita privarentur: & ita de aliquibus adimpletum eſt. Nam de Pipino filio ſuo, quia noluit rex ut occideretur, judicaverunt ut ad ſervitium Dei inclinari debuiſſet: quod ita factum eſt, & miſit eum per clericatum in monaſterio, & ibidem iterum moratus eſt.

Anno DCCXCIII. ipſa hieme iterum fecit rex Carolus conventum apud *Reganesburg*, B & cum cognoviſſet fideles ſuos epiſcopos, abbates & comites qui cum ipſo ibi aderant, & reliquum populum fidelem, qui cum Pipino in ipſo conſilio peſſimo non fuiſſent, multipliciter eos honoravit in auro & argento, & ſerico, & donis plurimis. & in ipſa hieme tranſmiſit rex Carolus duos filios ſuos Pipinum & Ludovicum cum exercitu magno in terra Beneventana, & facta eſt ibi fames valida ſuper populum & ſuper exercitum qui advenerat, ita ut aliquanti etiam ipſa quadrageſima ſe ab eſu carnium abſtinere potuiſſent. Sed & fames valida C in Italia & Burgundia, & per aliqua loca in Francia inhiabebat: etenim in Gothia, & in Provincia ſimiliter, ut multi ex ipſa fame mortui eſſent. Rex vero Carolus cum apud *Reganesburg* iterum celebraſſet Paſcha, & in æſtivo tempore iter arripuiſſet cum navibus venire in Franciam, voluit foſſatum magnum facere inter duo flumina, id eſt, inter Almonia & Radanza,

[a] & ibique multum demoratum eſt. His temporibus regnabat in Spania Eſcam filius Abdirama Abimmavia, id eſt Abimmavia de beluſa Julſiano & occidit eum & filios eius, regnavitque pro eo in Spania annis XXXIII. D & menſes IV. Hic crudelior omnibus regibus Sarracenorum fuit, qui ante eum fuerunt in Spania. Diverſis cruciatibus interemit innumerabiles Sarracenos & Mauros. Filium quoque patris ſui fratrem ſuum, truncatis manibus & pedibus igni cremari juſſit. Chriſtianos in Spania & Judæos in tantum tributa exigendo oppreſſit, ut filios ſuos &

[b] filias ſuas venderent. Et ſic pauci relicti penuria affligerentur: & per preſſuram ipſius tota Spania conturbata & depopulata eſt. Mortuus eſt autem Abimmavia, & regnavit E Eſcam filius eius pro eo, ſeu quo maior ſicut pater eius. Iſte audiens quod rex Carolus partibus Avarorum perrexiſſet, & affirmans quod Avari contra regem fortiter dimicaſſent, & ob hanc cauſam in Franciam re-

[c] verti non licuiſſet, miſit *Abdimelec* unum ex principibus ſuis cum exercitu magno Sarracenorum ad vaſtandam Galliam: qui venientes Narbonam, ſuburbia eius igne ſuccenderunt, multoſque Chriſtianos, ac præda magna capta, ad urbem Carcaſſonam pergere volentes, obviam eis exiit Willelmus quondam comes, aliique comites Francorum cum eo, commiſeruntque prælium ſuper fluvium Olveio, ingravatumque eſt prælium nimis, ceciditque maxima pars in illa die ex populo Chriſtiano. Willelmus autem pugnavit fortiter in die illa: videns vero quod ſuſtinere eos non poſſet, quia ſocii eius dimiſerunt eum fugientes, divertit ab eis. Sarraceni vero collecta ſpolia reverſi ſunt in Spaniam. Rex autem Carolus, Chriſto adjuvante, de eodem loco ubi foſſatum fieri juſſit, navigio pervenit ad *Franconfurt*, & ibi ipſa hyeme reſedit.

Anno DCCXCIV. rex Carolus apud villam *Franconfurt* celebravit Paſcha. Anno autem XXVI. regni ſui pervenit ad aures piiſſimi principis ac orthodoxi Caroli, quod Helipandus Toletanæ ſedis epiſcopus cum alio epiſcopo ſedis Orgelitanæ Felice nomine ſeu interlocutione dictis, qui utrique aſſerebant dicentes, quod Dominus noſter Jeſus Chriſtus, in quantum ex Patre eſt ineffabiliter ante ſecula genitus, vere ſit Filius Dei, & in quantum ex Maria ſemper Virgine carnem aſſumere dignatus eſt, non verus ſed adoptivus filius, perverſo auſu ſunt ore protervo. Quo audito jam dictus princeps ad ſedem apoſtolicam, Adrianoque papæ urbis Romæ miſſos dirigit, ac ſuper prælatam hæreſem prædictum pontificem conſulens: ex omni imperio ſuo vel regno per diverſas provincias regni ſui ſubjectas, recto fidei ſuccenſus, ſumma cum celeritate prætermittens multitudinem conſiliorum, ſacris obtemperando præceptis, in uno collegio aggregando convenire apud villam quæ dicitur *Franconfurt*: ubi univerſali ſynodo congregata, cum miſſis domini apoſtolici Adriani papæ, ſeu patriarcha Aquilejenſi Paulo archiepiſcopo, ſeu Petro Mediolanenſi archiepiſcopo, ſeu etiam Italiæ, Galliæ, Gothiæ, Aquitaniæ, Galliciæ, ſicut ſuperadictum eſt, epiſcopis, abbatibus, monachis, preſbyteris, diaconibus, ſubdiaconibus, inter quos etiam venerabilis ac ſanctiſſimus abbas Benedictus qui vocatur *Witiza*, monaſterio Anianenſis a partibus Gothiæ, & religioſos monachos, Beno, Anno qui & Smaragdus ſeu cunctis fratribus ſuis diſcipulis. Hi ſunt Juſtus, Armo, Rainuinus, Georgius cum cæteris fratribus cunctoque clero devotoque populo pariter aggregato. (Hoc tempore florebat Ardo magiſter qui & Smaragdus.) Quadam die reſidentibus cunctis in aula palatii, aſſiſtentibus in modum coronæ preſbyteris & diaconibus, necnon & univerſo clero, in præſentia prædicti principis allata eſt epiſtola miſſa ab Helipando, auctore negotii in urbe Toletana ſedis an-

(a) Mod. *Almonia & Radantia.*
(b) Mod. *ſive & filias ſuas atque uxores venundarent.*
[illegible]
(c) Mod. *Abdimelec.*

tabat, Spalenſis ſcilicet adjuncto ſocio Felice Orgellitanae ſedis praeſule. Cumque jubente rege publica voce recitata fuiſſet, ſtatim ſurgens venerabilis princeps de ſella regia ſtetit ſupra gradum ſuum, allocutus eſt de cauſa fidei prolixo ſermone, & adjecit: Quid vobis videtur? ab anno priore praeterito, & ex quo coepit hujus peſtis inſania, tumeſcente perfidia, ſaevius ebullire, non parvus in his regionibus, licet in extremis finibus regni noſtri, error inolevit, quem cenſura fidei neceſſe eſt omnibus reſecare. Cum imprecata & conceſſa eſſet morula obitatio per dies aliquot, placuit ejus manſuetudini, ut unuſquiſque quidquid ingenii capacitas reſtituere potuiſſet per ſacras ſcripturas die ſtatuto ejus clementiae oblatum ſui pectoris fidei ſummo ſerculo mentis vivacitatem deferret, ubi poſt multum diuturnumque tractatum, novoque ac veteri teſtamento perlecto, ac orthodoxorum patrum dogmata percurrentes, eorumque doctrinam ſequentes, omnes ſupradicti, ut ſanctiſſimi patres atque univerſalis ſynodus, ſuprafatam haereſim una voce reſpuerunt atque contradixerunt, hancque haereſim funditus a ſancta eccleſia eradicandam ſtatuerunt, dicentes: Dei Filius hominis factus eſt Filius, natus eſt ſecundum veritatem naturae ex Deo Dei Filius, ſecundum veritatem naturae ex homine hominis filius, ut veritas geniti non adoptionem, non appellationem, ſed in utraque nativitate ſui nomen naſcendo haberet, & eſſet verus Deus & verus homo, unus filius proprius ex utraque natura, non adoptivus, quia impium & profanum eſt Deo Patri aeterno, Filium coaeternum & proprium dici & adoptivum, ſed verum & proprium, ſicut ſupra dictum eſt, ex utraque natura & credi & praedicari debere. Omnium autem haereticorum perverſa dogmata cum auctoribus & ſequacibus eorum aeterno anathemate perculſa reliquaverunt. Helipandum vero & Felicem novos hoſtes eccleſiae ſe veternoſa ſecte polluentes, niſi ab hac ſtultitia reſipuerint, & perfectae fidei ſatisfactione, innocentis ſeſe abluant poenitentiae, ut indignos & ingratos una cum eorum ſequacibus a conſortio Catholicorum perpetua animadverſione & admonitare * decreverunt, & a gremio orthodoxae eccleſiae cenſuerunt alienos.

* [illegible]

Acta eſt etiam in eadem ſynodo quaeſtio de nova Graecorum ſynodo, quam de adorandis ſanctorum imaginibus Conſtantinopoli fecerant, in qua ſcriptum habebatur: Ut qui imaginibus ſanctorum ita ut Deificae Trinitati ſervitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Quae perlecta in praedicto concilio, omnes ſupradicti ſanctiſſimi patres univerſali concilio & ſervitium renuerunt & contempſerunt atque conſentientes condemnaverunt. Placuit etiam univerſali concilio, ut ob reverentiam ſancti apoſtolici Adriani papae urbis Romae, ſcripta mitterentur, per omnia nota privilegio reſervato ſummo pontifici, ut dudum ſancti patres B. Silveſtro papae Urbis Romae ex Niceno concilio poſt damnationem Arrii vel omnium haereticorum ſcripta miſerant. Qui praefatus papa, iterum concilio congregato epiſcoporum tam eccleſiae Romanae, utrorumque Helipandum & Felicem totius perfidiae archos & ſequaces eorum, ut ſupra ſancitum concilium, pari modo condemnant, & hanc haereſim funditus a ſancta eccleſia eradicare judicant. Miſit et ſuam epiſtolam omnibus epiſcopis vel eccleſiis partibus Hiſpaniae invectam, hoc continentem, quam qui legerit & crediderit, ad fidem tramitem peragendum ex novo & veteri teſtamento per omnia inveniet ſufficienter reſeratam. Et rex Carolus inde iterum perrexit in Saxonia, & Saxones venerunt ei obviam ad *Heresburg*, promittentes iterum Chriſtianitatem, & poenitentiam, quod ſaepe fecerunt, & dedit eis presbyteros, & ipſe rediit in Franciam, & ſedit apud Aquis palatium.

Anno DCCXCV rex Carolus apud Aquis palatium celebravit Paſcha, & infidelitas unde conſueverat a parte Saxonorum exorta eſt, quia dominum (a) regem ſuper alias gentes venire vocans, nec ipſi ad eum pleniter venerunt, nec ei ſolatium ut eis ipſe juſſerat, tranſmiſerunt. Tunc iterum cognita infidelitate eorum, rex cum exercitu ſuo veniens, alia pacta ſibi ei obviam venientes ex parte Saxonorum, & cum eo in ſolatio ſuo ipſam iter (b) expleverunt. & cum ipſe cum exercitu ſuo ad Albiam perveniſſet, ubi circa Paludes, & in Vuiſmodingas ad eum pleniter non venerunt. Dominus rex tamen ſe ſedens apud *Bardenuvic* (c) tantam multitudinem obſidum inde tulit, quantam numquam diebus ſuis aut in diebus patris, aut in diebus regum Francorum inde acquirendo tulerunt. Sed & tunc omnes ad eum venientes, excepto his quos ſupra commemoravimus, & hi qui trans Albiam erant, ipſi ad eum pleniter non venerunt, eo quod vaſſum domini regis Vuitzin (d) regem Abotritorum occiderant. Ideo non credebant quod in gratia ejus pervenire potuiſſent. Ceteri autem omnes pacifici venerunt, & juſſionem ſuam promiſerunt implere: & ita dominus rex iterum credens eis nullumque interficiens, fidem ſuam ſervando. Tunc ad Aquis palatium de terra Avarorum regulus quidam Thudanus (e), ad dominum regem veniens cum comitibus ſuis. Quem rex honorifice ſuſcepit, & baptizari juſſit, & eos qui cum

(a) [illegible]
(b) [illegible]

[illegible] (c) [illegible]
(d) [illegible]
(e) [illegible]

ipſo venerunt; cum magno honore & donis eum remeare fecit ad propria. Et in eo anno a parte Avarorum venerunt theſaurum magnum mittendo, pro quibus rex omnipotenti regi gratias egit, diſtribuitque ipſum theſaurum inter eccleſias & epiſcopos, ſeu Abbates & comites, necnon & univerſos fideles ſuos de eodem theſauro mirifice honoravit. & in ipſa hieme id eſt VIII. Cal. Januarii ſanctæ memoriæ dominus Adrianus ſummus pontifex Romanæ eccleſiæ obiit, pro quo rex piiſſimus Carolus orationes per univerſum populum Chriſtianum infra terminos ſuos fieri rogavit, & eleemoſinas ſuas pro eo multipliciter tranſmiſit. Et epitaphium aureis litteris in marmore conſcriptum juſſit in Francia fieri, ut eum partibus Romæ tranſmitteret, ad ſepulcrum ſummi pontificis Adriani.

Anno DCCXCVI. æſtatis tempore miſſo filio ſuo Pippino rex Carolus cum ſuis, quos in Italia habebat Francos, Langobardos & Bajoarios, cum aliqua parte Alamannorum in finibus Avarorum (a). Et venit Pippinus cum exercitu ſuo, ſic cum omnibus illis quos pater eius in terras eorum miſerat, & tranſito Danubio fluvio pervenit ad locum ubi reges Avarorum cum principibus ſuis ſedere conſueti ſunt, quem in noſtra lingua Rinco (b) nominant. & inde tulit theſaurum Avarorum, & cum multis captivis pervenit in Francia, & in ipſa æſtate rex Carolus demoratus eſt in Saxonia cum duobus filiis ſuis Carolo & Ludovico. & circuivit terram Saxonum ubicumque rebelles fuerunt, nec adeundo vaſtando omnia, & prædam innumerabilem, viros & mulieres & parvulos captivos duxit ſecum in Francia. Tudunus (c) vero cum exercitu in eadem æſtate tranſmittendo, fuitque [illegible] in hac [illegible] cum principibus ſuis, qui & ipſi acceperunt [illegible] vaſtaverunt terram illam & redierunt cum pace ad regem Carolum Aquis palatium. Nam ibi ſtabiliverat ſedem ſuam atque ædificavit eccleſiam miræ magnitudinis in honore S. Mariæ perpetuæ virginis genitricis Dei, cujus portas (d) & cancella fecit ærea, & cum magna diligentia & honore, ut decebat, in cæteris ornamentis ipſam baſilicam compoſuit, auroque & argento & luminaribus adornavit. Ad cujus ſtructuram columnas & marmora quæ aliunde habere non poterat, Roma atque Ravenna devehenda curavit. Fecit autem ibi & palatium quod nominavit Lateranis, & collectis theſauris ſuis de regno ſingulis, in Aquis adduci præcepit. Fecit autem & opera multa & magna in eodem loco.

Anno DCCXCVII. anno XXX. Caroli regis, introivit rex prædictus cum exercitu ſuo in Saxonia, & pervenit ad pagum qui dicitur *Fadmenni*, ubi firmitas eorum facta erat, & ipſa firmitate interrupta introivit cum exercitu ſuo in pagum illum, vaſtavitque & incendit eum, & tunc denuo (e) venerunt ad eum Saxones de univerſis finibus & angulis ubi habitabant, & tulit inde obſides quos voluit, & de Friſonibus ſimiliter, & ſic reverſus eſt in Francia. Et poſt aliquantas hebdomadas iterum introivit in Saxonia, & ibi hiemavit ipſa hieme, & fecit ſedem ſuam juxta locum, ubi [illegible] ſuper locum quem etiam *Heriſtelle* appellavit, eo quod ab exercitu ſuo fuerant conſtructæ ipſæ manſiones ubi habitabant. Et in ipſa hieme reſedit & ibi celebravit Paſcha. Et in ipſa æſtate pervenit cum exercitu ſuo ad *Bardunbum*, & illi omnes ſe tradiderunt in manus ejus, & tulit inde obſides quos voluit, & interim congregati ſunt Sclavi noſtri qui dicuntur Abodriti cum miſſis domini regis adverſus Saxones, congregaverunt ſe in unum & commiſerunt prælium, cecideruntque ex parte Saxonum ipſa die duo millia DCCC. & inde rex remeavit in Francia ad Aquis palatium ſedem ſuam, & ibi hiemavit.

Anno DCCXCVIII. rex Carolus apud Aquis palatium celebravit Paſcha. Poſt obitum vero Adriani papæ ſucceſſit Leo in apoſtolatum, natus Romæ ex patre Atupio, matre *Elizabeth*, (f) qui ſedit annos XXII. & menſes III. Hic fuit amator eccleſiarum & acer ingenio homo. Hunc Romani voluerunt occidere, & in ipſa Litania majore quod eſt VII. calendas Madii inſidiantes ei eum tenebant, capitaneique linguam ejus abſciderunt, & oculos (g) ſunt conati ejus abſtrahere. & in cuſtodia miſerunt, unde per fugam noctu lapſus ad miſſos gloriosi prædicti principis Caroli, qui tunc apud baſilicam B. Petri erant, Wirundum ſcilicet abbatem, & Winigiſum Spoletanum ducem pervenit, qui ab eis Spoletum deductus eſt. Carolus autem rex tunc erat apud Saxoniam in loco qui appellatur ad Padresbrunna, uſque ad eum Leo prædictus papa urbis Romæ deductus eſt, quem rex cum ſummo honore ſuſcepit & multis donis eum honoravit, & poſtea cum pace & honore magno ipſum papam remiſit ad propriam ſedem, & miſſi regis deduxerunt eum honorifice & eos qui mortis ejus conſiliarii fuerant tranſmiſerunt ad regem. Rex autem miſit eos in exilium.

(a) Mod. Alamannorum.
(b) Mod. Rinc.
(c) Mod. [illegible]
(d) Mod. [illegible]
(e) Mod. [illegible]
(f) [illegible]
(g) [illegible]

Anno

Anno DCCC. Carolus rex congregavit synodum iterum, & synodum habuit apud Maguntiam cum conventu episcoporum seu abbatum; & cum cognovisset per omnes fines suos habere pacem, recordatus est de injuria quam Romani apostolico Leoni fecerunt, & direxit faciem suam ut iret partibus Romae, quod ita & fecit. Cum autem Romae propinquasset, occurrit ei Leo papa, & Romani principes cum eo apud Numentum XII ab Urbe lapide. Cum pervenisset autem Romam rex pridie VIII Kalendas Decembris, post octo vero dies convocatione cum Romanis habita, causam adventus sui omnibus patefecit. Itemque conventum maximum episcoporum seu abbatum cum presbyteris & diaconibus, & comitibus, seu reliquo populo Christiano, & devenerunt in praesentia qui ipsum apostolicum condemnare voluerunt. Quo postquam nullus probator criminum inventus est, praefatus papa coram omnibus, sed sua spontanea voluntate sanctum populo in basilica B. Petri apostoli evangelium portans ambonem conscendens, invocatoque sanctae Trinitatis nomine, cum jurejurando ab objectis criminibus se purgavit. Et ipsa sacramenta expleta, omnes episcopi cum universo clero seu praefato rege devotoque populo Christiano hymnum *Te Deum laudamus* decantaverunt. Quo expleto, rex cum universo populo laudes Deo dabant, quia apostolicum Leonem sanum et corpore & in anima custoditum habere meruerunt.

Anno DCCCI. cum apud Romam moraretur rex Carolus, Zacharias presbyter, quem ante rex cum multis donariis ad sepulcrum Domini, vel per alia sancta loca miserat, rex cum illo pariter duobus monachis de Hierosolyma a patriarcha directis ad regem, Romam venerunt, qui benedictionem causa claves sepulcri Domini ac loci Calvariae, claves etiam civitatis & montis Sion, cum vexillo ei detulerunt. Quo rex suscepto, Dominum benedixit, ac remuneratos multis muneribus Hierosolymam remisit. Ipse vero rex die sacratissima natalis Domini cum ad missam ante confessionem B. Petri apostoli ab oratione consurgeret, Leo papa cum consilio omnium episcoporum sive sacerdotum seu senatu Francorum necnon & Romanorum, coronam auream capiti ejus imposuit, adclamante etiam Romano populo atque clamante: CAROLO AUGUSTO A DEO CORONATO, MAGNO ET PACIFICO IMPERATORI ROMANORUM VITA ET VICTORIA. Post laudes vero a plebe decantatas & ab apostolico more antiquorum principum adoratus est. Nam & hoc nutu Dei factum est: cum enim apud Romam rex praefatus moraretur, delati quidam sunt ad eum, dicentes quod apud Graecos nomen imperatoris cessasset, & femina apud eos nomen imperii teneret,

A Herena nomine, quae filium suum imperatorem fraude captum oculis eruit, & sibi nomen imperii usurpavit, ut Athalia in libro Regum legitur fecisse. Audito Leo papa & omnis conventus episcoporum & sacerdotum seu abbatum, & senatus Francorum, & omnes majores natu Romanorum, cum reliquo Christiano populo consilium habuerunt, ut ipsum Carolum regem Francorum imperatorem nominare deberent, qui Romam matrem imperii tenebat, ubi semper
B caesares & imperatores sedere soliti fuerant, & ne pagani insultarent Christianis, si imperatoris nomen apud Christianos cessasset. Ideo nullum vacuum est omnibus, ut praedictus rex cum Dei adjutorio & universo Christiano populo petente, ipsum nomen imperatorium haberet. Quorum petitionem ipse rex Carolus negare noluit, sed cum omni humilitate subjectus Deo & petitione sacerdotum universoque populo Christiano in ipsa nativitate Domini nostri Jesu Christi cum consecratione domini Leonis papae suscepit, sicut supradictum est. Et in primo omnium
C pacificam? sanctam Romanam ecclesiam de ea discordia quam habuerant Romani cum apostolico Leone, ad pacem & concordiam revocavit. Deinde reversus est in Francia ad Aquis sedem regiam. Magnificatus est autem imperator Carolus super omnes reges Francorum qui ante eum fuerunt, divitiis & gloria, honore & nomine. Hic primus ex genere Francorum imperator extitit.

Anno DCCCII. recordatus est piissimus Carolus imperator misericordiae suae de pauperibus qui in universo imperio erant, & justitias plenas habere non poterant. Noluit
D de intra palatio pauperiores vassos suos transmittere ad justitias faciendum propter munera, sed elegit in regno suo archiepiscopos, & reliquos episcopos & abbates, cum ducibus & comitibus, qui opus non habebant super innocentes munera accipere, & ipsos misit per universum regnum suum, ut ecclesiis, viduis, & orphanis, & pauperibus & cuncto populo justitiam facerent. Et mense Octobrio congregavit universalem synodum in Aquis,
E & ibi fecit episcopis cum presbyteris seu diaconibus relegi universos canones quos sancta synodus recepit, & decreta pontificum, & pleniter jussit eos tradi coram omnibus episcopis presbyteris & diaconibus. Similiter in ipsa synodo congregavit universos abbates & monachos qui ibi aderant, & ipsi inter se conventum faciebant, & legerunt regulam sancti patris Benedicti, & tradiderunt eam sapientes in conspectu abbatum & monachorum, & tunc jussio generaliter super omnes episcopos, abbates, presbyteros, diacones, seu universo clero facta est, ut unusquisque in loco suo juxta constitutionem sanctorum patrum sive in episcopatibus

ſive in monaſteriis, aut per univerſas eccleſias, ita ut canonici juxta canones viverent, & quicquid in clero aut in populo de culpis aut negligentiis apparuerit, juxta canonum auctoritatem emendaſſent, & quicquid in monaſteriis ſeu in monachis contra regulam S. Benedicti factum fuiſſet, hoc juxta regulam ejuſdem emendare feciſſent. Mandavit autem ut unuſquiſque epiſcopus in omni regno vel imperio ſuo ipſi cum presbyteris ſuis officium, ſicut pſallit eccleſia Romana, facerent. Nam & ſcholas ſtatuit cantorum in locis congruis conſtitui praecepit. Similiter & in monaſteriis S. Benedicti ſervantibus regulam, ut officium ipſum facerent, ſicut regula docet. Ipſe vero imperator interim ut ipſum (a) ſynodum factum eſt, congregavit duces, comites reliquumque populum Chriſtianorum cum legislatoribus, & fecit omnes leges regni ſui tradere & emendare, & emendandam legem ubicumque neceſſe fuerit, ſcribere. Judices vero per ſcriptum judicaſſent, & munera non accepiſſent, ſed omnes homines pauperes & divites in regno ſuo juſtitiam haberent.

Anno DCCCIII. Carolus imperator celebravit Paſcha apud Aquis palatium, & conventum habuit apud Magontiam, & ipſo anno ſine hoſte fuit. His diebus in Spania ſuper Sarracenos regnavit *Abulaz* filius Aiaam. Mortuo enim Aiz, hic *Abulaz* filius ejus ſuſcepit regnum, ſicutque multum ſicut fecerat pater ejus & avus. Eo regnante in Spania, miſit Carolus imperator Ludovicum filium ſuum regem Aquitaniae, ad obſidendam & capiendam civitatem Barchinonam. Qui congregato exercitu ex Aquitania, Waſconia, necnon de Burgundia, Provincia & Gotia, miſit eos ante ſe ad obſidionem civitatis. Qui abeuntes, circumdederunt exercitus civitatem, & obſederunt menſibus ſeptem, ceperuntque regem civitatis illius nomine *Jathon*. Cumque panes defeciſſent in civitate, & jam capienda eſſet civitas, miſerunt ad Ludovicum regem, ut veniret Barchinonam, quia jam capienda erat civitas, ut cum capta fuiſſet, nomini ejus adſcriberetur victoria. Venit autem praefatus Ludovicus ad civitatem, & tradita eſt civitas in manu ejus, conſtituitque ibi cuſtodiam & armamenta, regem vero civitatis illius *Jathon* vinctum compedibus miſit ad patrem ſuum Carolum imperatorem in Francia. Ipſe vero in pace & triumpho reverſus eſt ad propria.

Anno DCCCV. Carolus imperator miſit filium ſuum Carolum regem cum exercitu [b] magno ad Behaimes (b) & alium exercitum cum Audio & Werinario, id eſt cum Bavariis. Tertium vero tranſmiſit cum Saxo- [c] nibus ſuper Huvernouelda & de Melchum (c) & ibi pugnaverunt contra regem eorum nomine Semela & vicerunt eum, & ille dedit duos filios pro fidelitate & tunc pervenerunt ſuper Fergunna, & venerunt ad fluvium qui vocatur Agara (d) ubi tres hoſtes [d] inſimul. Et inde venerunt ad Camburg, qua & vaſtaverunt regionem illam in circuitu Albiae. Et poſtea cum victoria reverſus eſt Carolus rex ad patrem ſuum in Francia. Quartus vero exercitus cum claſſe magna partem pervenit in Albia, & pervenit ad *Magadaburg*, & ibi vaſtaverunt regionem Genewara (e). Poſtea reverſi ſunt in patriam ſuam. [e]

Anno DCCCVI. In iſto anno Willelmus quondam comes ad Anianum monaſterium, qui eſt conſtructus in honore Domini ac Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti & glorioſae matris ejus ſemper Virginis, pervenit, cum omnibus muneribus ſuis argentoque ac pretioſarum veſtium. Illo ſe tradidit Chriſto omni vitae ſuae tempore ſerviturum. Nec mora in deponendo comam fieri paſſus eſt, quin potius die natalis apoſtolorum Petri & Pauli, auro texta depoſitis veſtibus Chriſticolarum habitu habitum, ſeſeque Chriſticolarum adſcitis numero quantocius congaudens efficitur. Et in eodem anno Carolus imperator celebravit Paſcha ad Neumaga, & miſit filium ſuum Carolum Regem ſuper Duringa [f] (f) ad locum qui vocatur Walada, (g) ibique [g] habuit conventum magnum, & inde miſit ſcaras ſuas ultra Albiam; ipſe vero movit exercitum ſuum ultra Sala ſuper Huvere-naveldo, (h) & tunc fuit interfectus Melito [h] (i) rex ſuperbus, qui regnabat in Siurbis, [i] & poſtea remeavit Albiae, & vaſtavit regiones illas, & civitates eorum deſtruxit. Et ceteri reges ipſorum venerunt ad eum, & promiſerunt ſe ſervituri domino & pio imperatori, tradideruntque obſides ſicut ille volebat. Et mandavit eis rex Carolus aedificare civitates duas, unam ad Aquilonem partem Albiae contra *Magadaburg*, alteram vero in orientalem partem Sala ad locum qui vocatur Halla (k). Et inde reverſus eſt ad patrem [k] ſuum in Francia. His diebus Alcuinus qui & Albinus diaconus in Francia claruit.

Anno DCCCVII. Carolus imperator pervenit ad *Ingelenheim* palatium, & ibi habuit conventum cum epiſcopis & comitibus vel aliis fidelibus, & mandavit eis ut juſtitias facerent in regno ſuo. Poſtea dedit eis licentiam ad propria remeare, & quieti ſedere, & in Deo gratias agerent ad pacem & concordiam ipſorum, & alium annum fuit ſine hoſte.

Anno DCCCVIII. Carolus imperator miſit filium ſuum Carolum in Saxonia ultra Albia, ad illos Sclavos, qui vocantur Linai, & vaſtavit maximam partem regionis

(a) L. in ipſa ſynodo factum eſt.
(b) Menſ. [illegible] (c) [illegible]
(d) Menſ. Agara. (e) Menſ. [illegible]
(f) Menſ. Duringa. (g) Menſ. [illegible]
(h) Menſ. [illegible] (i) Menſ. [illegible]
(k) Menſ. Halla.

fraude uſurpatum tenebat.

Anno DCCCXXI. LUDOVICUS imperator apud Aquis palatium Paſcha celebravit. Ipſo anno obiit beatæ memoriæ BENEDICTUS WITIZA abbas religioſus monaſterii Anianenſis III. idus Februarii, anno IX. regnante Ludovico imperatore. Et in ipſa æſtate juſſit congregari conventum magnum populorum de omni regno & imperio ſuo apud Aquis ſedem regiam, epiſcopos, abbates, comites, & majores natu Francorum, & manifeſtavit eis myſterium conſilii ſui quod cogitaverat, B ut conſtitueret unum ex filiis ſuis imperatorem. Habebat enim tres filios ex uxore ERMENGARDA regina, nomen uni CLOTARIUS, nomen ſecundi PIPINUS, tertii vero LUDOVICUS. Tunc omni populo placuit, ut ipſe, ſe vivente, conſtitueret unum ex filiis ſuis imperatorem, ſicut Carolus pater ejus fecerat ipſum. Tunc tribus diebus jejunatum eſt ab omni populo & letania facta. Poſt hæc jam dictus imperator CLOTARIUM, qui erat major natu, imperatorem elegit, & C coronam auream tradidit illi, populis acclamantibus & dicentibus: VIVAT IMPERATOR CLOTARIUS. Facta eſt autem lætitia magna in populo in die illo, & ipſe imperator benedixit Dominum dicens: *Benedictus Dominus Deus meus, qui dedit hodie in ſolio meo ſedentem videntibus oculis meis.* Quartum filium habuit ex concubina nomine ARNULFUM, cui pater Senonas civitatem in comitatu dedit. Audiens autem BERNARDUS rex D Italiæ quod factum erat, cogitavit conſilium peſſimum, voluitque in imperatorem & in filio ejus inſurgere, & per tyrannidem imperium uſurpare. Quo comperto, imperator juſſit * conteſtim nuntios per univerſum regnum & imperium ſuum, ut pariter conglobati occuparent omnes aditus Italiæ, quod ita factum eſt. Bernardus autem cum hæc audiſſet, terruit eum Dominus, & omnes qui ei conſenſerant, & comprehenſi ſunt ab exercitu, quod imperator miſerat ante fa-

* f. Mſ.

A ciem ſuam, & comprehenſos cum ipſo rege adduxerunt ad imperatorem, qui erat apud Cavalonem, quæ eſt ſuper Sagonna flumen. Tunc ſub cuſtodia miſſus eſt præfatus rex cum Achiteo comite, qui auctor conſilii maligni fuerat, & cum aliis qui illi conſenſerant, & ducti ſunt Aquis. Poſt hæc fecit imperator conventum magnum Francorum, & retulit eis hanc cauſam, ut videret quid judicarent fideles ſui de eo, vel de his qui conſenſerant, ut inſurgerent contra imperatorem. Tunc pariter judicaverunt eos omnes dignos ad mortem, ſed piiſſimus imperator pepercit vitæ illorum, juſſitque ipſi regi Bernardo oculos erui, ſed cum factum fuiſſet, die tertio mortuus eſt. Achiteo vero ſimiliter oculos erui, & ceteris locus ſuis. THEULFUM vero epiſcopum Aurelianenſem, qui & ipſe auctor maligni conſilii fuit, ſynodo facta epiſcoporum vel abbatum, necnon aliorum ſacerdotum, judicaverunt, tam ipſum, quam omnes epiſcopos & abbates vel ceteri clerici, qui de hoc maligno conſilio ſocii fuerant, a proprio deciderent gradu: quod ita factum eſt; nonnulli etiam in exilio miſſi ſunt. Fratres vero ſuos ex concubinis natos, id eſt Drogonem, Theodericum & Hugonem quos ei pater commendaverat, clericos fieri juſſit, & per ſingula miſit monaſteria, & regnum quievit ab ira.

Anno DCCCXXVIII. Ludovicus imperator apud Aquis celebravit Paſcha, & æſtivo tempore introivit cum exercitu magno in Britannia, & occiſo rege illius terræ, venerunt majores natu Britannorum, tradiderunt ſe illi, & acceptos obſides reverſus eſt ipſe cum triumpho victoriæ ad propria. Nam exercitus ejus quem miſerat partibus Orientis, cum triumpho reverſus eſt ad imperatorem.

Anno DCCCXL. Imperii vero præfati imperatoris anno XXVII. obiit LUDOVICUS piiſſimus imperator XII. cal. Julii indictione III. regnaveruntque filii ſui poſt eum in magna gloria. Amen.

CHRONICON TURONENSE AUCTORE ANONYMO CANONICO TURONENSI S. MARTINI.

Ex mſ. codice bibliothecæ Regiæ.

OBSERVATIO PRÆVIA.

CHRONICON hic habes Turonenſe, a variis ſcriptoribus hactenus laudatum, & a viris eruditis diu exoptatum. Codex bibliothecæ regiæ, ex quo illud deſcripſimus, ante annos quadringentos exaratus, nullum auctoris nomen præferebat. verum qui opus ſemel legerit, fœtum eſſe canonici cujuſdam Turonenſis eccleſiæ S. Martini ſtatim animadvertet: quippe qui nullam prætermittit occaſionem laudandi inſignis illius eccleſiæ privilegia, quæ ſcribendo præ oculis habebat, cum tamen de aliis ejuſdem urbis & diœceſis ſacris ædibus ita ſobrie loquatur, ut pene eas non noviſſe diceres. Chronicon autem ſuum ab ipſa mundi creatione inceptum ad annum MCCXXVI. quo vivebat, protraxit, optimos quoſque, qui ante ipſum ſcripſerant, auctores ſequutus. Integrum hic opus dare nequaquam duximus operæ pretium. Initia enim aliunde ſatis nota uſque ad Decii imperatoris tempora, ſub quo Turonicis fidem annunciavit Gatianus epiſcopus, prætermiſimus, multaque alia deinceps minus neceſſaria & apud alios auctores paſſim occurrentia prudenter reſecavimus. Verum quod ſatis lugere non poſſumus, lugebuntque nobiſcum viri antiquitatis ſtudioſi, ex mſ. bibliothecæ regiæ duos quaterniones avulſit otioſa aut invida manus, pro tanto facinore & ipſa præſcindi digna. Jacturam hanc reſarcire ſperabamus alterius ope codicis, quem olim a Dulcino Jeſuita audieram eſſe in bibliotheca collegii Pariſienſis Societatis Jeſu, ex quo Coſſartius ejuſdem Societatis vir doctiſſimus in generali conciliorum collectione nonnulla deſcripſit. At nullis codicem illum precibus obtinere potuimus a Reverendis Patribus, aſſerentibus librum furto ablatum apud eos jam non comparere.

Hinc defectis vir cl. Carolus Cateau paſtor eccleſiæ Novigenti prope Pariſios, perhumaniter obtulit nobis excerpta ex eodem codice, quæ Petrus Cateau ejus pater civis Turonenſis olim deſcripſerat, cum egregiam Turonenſis provinciæ hiſtoriam componeret. His acceſſere quædam fragmenta ex mſ. eccleſiæ Nannetenſis accepta, adeo ut pauca jam Chronico Turonenſi deeſſe videantur.

CUm infinita ſint temporum geſta, geſtorumque digeſtores quamplurimi, nec poſſint ab omnibus vel haberi vel legi, non inutile duximus ex infinitis pauca colligere, & in unum coarctare compendium, quæ le-

A gentibus magis oblectamentum parant vel profectum. Opus ſane arduum diligentiorique ſtudio, ac noſtræ incompetens peritiæ. Competentius autem nobis viſum eſt ordiri a tempore quo primordialiter & tempus cum

rebus, & res cum tempore verbo Domini fiunt caveat. A mundi itaque exordio exordium sumentes, & usque ad nostra tempora temporum seriem studeamus texere, & ea hic quae ipsis temporibus acciderunt utiliora breviter assignare. Sane juxta Hebraeam veritatem ab Adam & deinceps annos digessimus, primo per generationes, secundo per judices, postremo per reges.

Hi vero sunt qui nos per summam adjuvaverunt: Eusebius, Hieronymus, Sigebertus. Eusebius quidem a nativitate Abrahae usque ad vicennalia Constantini seriem temporum texuit & regumque digessit. Cujus opusculum Hieronymus B transferens, nonnulla intermiscens, & usque ad mortem Valentis continuando protraxit. Abhinc Sigebertus Gemblacensis monachus, multo studio lectionis edoctus, chronica sua incepit, & usque ad annum Domini millesimum centesimum duodecimum cautissima ordinatione contexuit. Caeterum ea quae subnotavimus partim in libris gesta reperimus, alia quaedam a nobis visa sunt, &

Nota. alia certa relatione comperta.

Porro in protectione annorum Domini magistrum Hugonem de S. Victore eligimus imitari. Tamen nullum ex his in prosequendo C res gestas ex toto secuti sumus, sed rescissis quibusdam, quibusdam additis, aliud opusculum conjunximus ex diversis. Invenimus enim in dinumeratione annorum innumeras dissonantias, quas frequenter pariunt tum imperitia, tum vetustas, nec solum in numeris, sed in rerum gestarum assignatione plerumque advertimus chronographos discrepare. Proinde si qua aliud discrepantia reperiatur, non imprudentiae deputetur, neque enim potuimus facere, sicut diffinitum omnium emanare, nec scribere neque scriptores possint relinquere. Et propter rogamus ut quae arguat vel improbet ista, donec prius D inspiciat ad genere unde sunt decerpta, ac etiam perpendere poterit, quod non nostra indiscretione sunt acta, sed de aliis contexta transmissa, saepe quidem ad verbum, semper autem ad sensum. De Orosio quidem, Gennadio, Cassiodoro, Gregorio Turonensi, Hugone Floriacensi, aliisque diversis nonnulla inserendo excepere & suis locis ea convenienter adaptare. Turonenses praeterea scriptores, ex opere notavimus, sed minus quidem ordinate: *quia annos eorum & gesta minime* E *potuimus invenire.* Sciat autem quisquis hunc perurit studere tabulas, talia lectitare. Hic nempe describuntur qualiter ab initio usque nunc mundus fluxerit, vel fluctuum procellis, vel pressuris atteritur, qualiter sunt res mutatae, translata regna, regnorumque eversio ad nihilum devoluta, quomodo denique post adventum Christi Christianae fides verae, corruerit impietas, pietas triumphavit. Loquitur sane quasi ex tali talemque comprehendit, & despectum praesentium & respectum omnium A futurorum. Propterea scriptum est: *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas.*

Cum ergo generationes per septem mutationes distinguantur & in VI aetatibus continentur, nos ad praesens de septem commemorando, sed charius de VI aetatibus tractabimus. Harum aetatum prima ... Prima igitur aetas ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis, id est usque ad Christum, quinta usque ad Christum, sexta a Christo usque ad finem saeculi. Haec aetates viventium; septima est quiescentium, quae incipit a Passione Domini; octava quae incipit a die judicii, & durabit usque in sempiternum. Et notandum est, quod non dicuntur aetates propter annorum numerum, sed mutationem, ut quidam dicunt, sed propter quaedam mirabilia in quarum limitibus perpetrata. Nam in principio primae facta est mundi constitutio; in principio secundae mundi per diluvium purificatio; in principio tertiae instituta est contra originale peccatum circumcisio; in principio quartae regum inchoatio; in principio quintae populi Dei in Babylonem transmigratio; in principio sextae Filii Dei Incarnatio; in principio septimae januae caelestis apertio; in principio octavae erit corporum resurrectio, & bonorum & malorum plena remuneratio.

Decius in imperatorem electus imperat annis II. Hujus tempore Fabiano & Cornelio in Christianos saevissimam excitavit persecutionem, in qua sunt martyrizati Fabianus, cui Cornelius successit, qui corpora apostolorum Petri & Pauli rogante Lucina matrona de catacumbis levavit. Nam passi sunt Alexander episcopus Jerosolymitanus, cui successit Narcissus, & Babylas Antiochenus episcopus, cui successit Fabius, & Dionysius Alexandrinus, & Sixtus papa, & Laurentius, & Hippolytus secundum Gregorium Turonensem & secundum legendam eorum, sed secundum computationem eorum annorum sub Valeriano imperatore passi sunt. Ut dicit historia passionis S. Saturnini martyris, missi tunc fuerunt septem episcopi ordinati ad praedicandum in Gallias: ... Tolosanis Saturninus, Turonicis Gatianus, Arelatensibus Trophimus, Narbonae Paulus, Parisiacis Dionysius, Arvernis Stremonius, Lemovicis Martialis.

Postquam ergo Constantinus suscepit baptismum, omnes imperiales dignitates Romanae concessit ecclesiae, paganorum templa claudi jussit, ecclesias construi, & ex terris & a fiscis certum vectigal ecclesiis & clericis concessit, & in perpetuum confirmavit, & privilegia dedit, ut populus Christianus sub episcoporum ordinatione libere Domino deserviret, & summi

vocandum à nobis de Dominico, & ſuperpoſitam crucem fieri exhibeat, propter crucis venerabile ſacramentum, & Conſtantinopolim tranſiret. Horum autem patrem beati Martini ſuum ſi non regis Hungariæ militem fecit. Conſtantinum filium fratris ſui in ... nomen dedit: de quo natus eſt beatus Martinus in Sabaria civitate Pannoniæ, quem Paulo Conſtantinopolitano epiſcopo nutriendum tradidit, qui eum diligenter inſtruxit, anno ætatis catechumenum fecit.

Per idem tempus Helena Conſtantini mater incomparabili fide divinitus commonita, Jeroſolymam adiit, & loco ſibi oſtenſo crucem Domini & clavos reperit: partem ligni Domini ſibi deferens, partem argento recondens, in templo conſtructo Jeroſolymis dereliquerat. & ob hoc aliquibus controverſia ſuper hoc invenitur. Nam legitur in geſtis pontificum Romanorum quod ſub Euſebio papa crux Domini eſt inventa. & valde miramur quomodo agenda ſuper inventione crucis ſit in eccleſiam introducta, cum apocrypha multa continere videatur. Nam ibi dicitur, quod cum Conſtantinus anno regni ſexto eſſet in ... contra barbaros, ei ſignum crucis cœlitus ſit oſtenſum, cum Euſebius dicat hoc ei eveniſſe circa pontem Molbium, dum eſſet cum Maxentio conflicturus: & hoc ab ore Conſtantini ſe audiviſſe. Item ibi dicitur quod Jeruſalem deſerta erat, cum omnibus teſtantur hiſtoriis, quod Helius eam reparaverat, & de ſuo nomine Heliam nuncupaverat. Item dicitur quod ſancta crux ... Judæorum inventa ſunt, cum à prædicti imperatoris tempore uſque nunc penitus Judæi Judæa ... Item ibi dicitur, quod Conſtantinus ab Euſebio papa eſt baptizatus, contra quod clamant actus beati Sylveſtri in geſtis pontificum Romanorum. Nec credendum eſt, quoniam Euſebio præſidente & poſt ipſum adhuc perſecutionis rabies graſſabatur: unde & B. Sylveſter in monte * Seraptim latuit, eo quod adhuc perſecutorem deſerebat: ſed Conſtantino baptizato, ceſſavit rabies perſequentium, & recepit eccleſia pacem pariter & profectum.

* Soracte.

Item ibi apocrypho dicitur quod Quiriacus crucis inventor epiſcopus fuit eccleſiæ Jeroſolymitanæ Conſtantino regnante, cum in catalogo patriarcharum Jeroſolymitanorum ejus nomen non reperiatur. & cum conſtat Macarium tunc fuiſſe Jeroſolymitanorum epiſcopum, qui Nicæno ſynodo interfuit: ſub quo Helena Jeroſolymam venit, & crucem invenit. Conſiderandum eſt igitur quod auctoritas & computatio temporum repellit & ratio, ... eſſe figmentum falſitatis, cum ... & ſi quis aſſerat hoc idem eſſe tenendum, quoniam in eccleſiis longa conſuetudine ſolemniter introductum, ſicut quæ alia tamen repu-

Nota.

gnat, neceſſe eſt uſum eodem ...

Conſtantino Auguſto S. Sylveſter CCLXXVII epiſcoporum Romæ concilium congregavit, in quo Arrium, Sabellium, & Fotinum damnavit, & ſtatuit chriſma ab epiſcopis confici, & ... damnatos iri, & ſacrificium in lini panno involvi, & baptizatos chriſmate confirmari.

Juvencus preſbyter Hiſpanus evangelia hexametris verſibus ſcripſit. Macarius rhetor claret, qui ... habuit patri ... comparatum.

Conſtantinus cum Conſtantino & Conſtante fratribus tempore Marci, Julii, Liberii, imperat XXIV annis.

Quinto Conſtantii imperii anno Antiochiæ epiſcoporum XC ſynodus congregatur, ubi Nicæna fides confirmatur. Et poſt in Sirmio, ubi Fotini, Sabellii & Pauli Samoſatani dogma condemnatur, & recta fides expoſita eſt, præſente Conſtantio.

Hujus fratrum anno imperii primo erant elapſi XXXVII anni à tranſitu S. Gatiani, qui in urbe Turonica per L annos ſederat, ubi multitudo gentilium morabatur: de quibus nonnullos convertit ad Dominum: ſed ... occultabat ſe ab impugnationibus potentum: eo quod cum ... & ... ſuis ...: & in ſabbatis cum paucis Chriſtianis divina myſteria celebrabat: & ſic eo migrante ad Dominum & ſepulto in ipſius vici cœmeterio, S. Lidorius ordinatur Turonenſis epiſcopus. Fuit autem de civibus Turonicis valde religioſus, & ædificavit eccleſiam primam intra urbem Turonicam ex domo cujuſdam ſenatoris.

Tunc dum Conſtantinus Conſtantem fratrem ſuum bello impeteret, ſe mortis periculo offerens, à ducibus ejus juxta Aquileiam occiditur. Hic Conſtans per ... annos B. Martinus natus eſt, & cum militem fecit anno ætatis ... ſignis ... munitus, ingrediens apud Ambianis ... Chriſto ſub perſona pauperis tempore hiemis partem clamidis erogavit. ſed nocte ſequenti Chriſtus eum non ... ei per ſomnium apparuit, & de cœlo angelis ei aſtantibus ... : *Martinus adhuc catechumenus hac me veſte contexit*. Quo audito, ſanctus Martinus egrediens, Conſtantinopoli à Paulo ejuſdem urbis epiſcopo, qui eum catechumenum fecerat, baptizatur anno ætatis XVIII.

Tunc florebat Hilarius Pictavenſis ſubtilis & contentiſſimus diſputator, qui ſcripturarum dei nimium abſtruſa in medium adducebat, theſaurum ſcientiæ ... doctrinæ ... qui legerit, non credit dicere, ſed tenere. Florebat & Euſebius Vercellenſis epiſcopus. * Maximus Treverenſis, à quo Athanaſius Alexandrinus honorifice ſuſcipitur, dum ad pœnam à Conſtantio quæreretur.

* l. Maximinus.

Conſtantius imperator hæreticis favens, Catholicos

Catholicos epiſcopos in exilium mittere tentat. Inter quos Euſebius Vercellenſis & Hilarius Pictavenſis & Dionyſius Mediolanenſis exilio ſunt damnati.

Antonius monachus anno ætatis cv moritur. Hic Paulum primum heremitam in deſerto latitantem invenit, qui cx annis ibi vixerat, corvo ibi cibum divinitus apportante: cujus animam de corpore egreſſam S. Antonius vidit inter patriarchas & apoſtolos collocatam, & corpus ejus ſepelivit, leone ſibi divino nutu comitante. Corpora Andreæ & Timothei apoſtolorum & Lucæ evangeliſtæ Conſtantinopolim ſunt tranſlata, & fides antiqua patrum in ſynodo apud Seleuciam Iſauriæ ab epiſcopis hæreticis condemnatur, ex quo pene omnes orbis eccleſiæ Arianorum hæreſi polluuntur. Victorinus rhetor & Donatus Grammaticus magiſtri Hieronymi Romæ clarent. Nicomedia everſa eſt terræ motu, vicinis urbibus in parte verſatis. Hæreſis Antropomorphitarum oritur, Deum habere humanam formam aſſerens, partibuſque corporis circumſcriptum. Hilarius ab exilio regreſſus, Pictavis ſedem recepit, hæreſim deſtruit, & ubique catholicam fidem ſpargit.

Tunc Conſtantius imperator anno viii. imperii Julianum patruelem ſuum, fratrem Galli, Cæſarem facit, & Conſtantiam ſororem ſuam ei conjugem dedit, & contra barbaros eum ad Gallias deſtinavit: qui edicto milites ſtipendiarios apud Garmaſiam evocavit, inter quos beatum Martinum Turonenſem, Juliani cognatum, adhuc in militia vivens, ibi advenit: ſed fide Catholicus, Juliano Catholicos opprimenti ait: CHRISTI SUM MILES, PUGNARE MIHI NON LICET. Quem Julianus audiens, de metu ſui corporis reprehendit. Quo audito, beatus Martinus, ait: *Ego ſigno Crucis, non clypeo protectus aut galea, hoſtium cuneos penetrabo ſecurus.* Sed divina clementia ſuos ubique & ſemper cuſtodiens, & eos qui rebelles erant imperatori reconciliavit, & beatum Martinum illæſum & incolumem conſervavit.

B. Martinus hic fuit ſtipendiarius.

Ad preces hujus Juliani Priſcianus de octo partibus orationis ſcripſit.

Poſt B. Martinus militiæ abrenuntiat anno ii. poſtquam baptizatus fuerat, Gallias ingreditur, Pictavim venit, B. Hilario ſe jungit, qui eum ſtatim exorciſtam fecit. Deinde admonitione angeli in patriam rediit, matrem baptizat, patre in errore relicto: & inde Mediolanum venit, ubique prædicans, & paululum in eremo commoratus, eccleſiam conſtituit: ſed ab Auxentio hæretico poſtea fugatus eſt.

Tunc B. Martinus Mediolano fugatus, Pictavis redit, & iterum S. Hilario ſe conjungit. Deinde apud Legudiacum in eadem dioceſi monaſterium conſtruxit, ubi catechumenum mortuum ſuſcitavit, ubi etiam vigilus, orationibus & jejuniis inſiſtens, vixit uſque ad tempus, quo Dominus eum ad regendam eccleſiam Turonenſem evocavit.

Anno Valentiniani iv beatus Hilarius Pictavenſis migravit ad Dominum. Hic compoſuit *Gloria in excelſis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Nota.

Anno imperii Valentiniani majoris viii. beatus Martinus Turonibus datur epiſcopus, non ſponte ſed coactus, fide catholicus, caritate ineffabilis, ultra humanam pius, virtute mirabilis, infirmantium ſanitas, & clarorum ornamentum. Hic beato Lidorio Turonenſi epiſcopo anno xxxii epiſcopatus defuncto, in epiſcopum ordinatus eſt, anno ætatis lx: ubi populum ab errore gentilitatis & hæretica pravitate liberavit, & miraculorum ſignis mirabilibus Gallias illuſtravit, & quia conſortia hominum ad eum tota die venientium reſpuebat, vitamque ſolitariam diligebat, prope ripam Ligeris cellam ſibi ſecretam conſtruxit, quæ nunc Majus Monaſterium nuncupatur, in qua orationi & jejunio vacans lxxx monachis conſociavit.

Tunc Ambroſius adhuc catechumenus Mediolani datur epiſcopus tali modo. Hic dum compeſceret hæreticos & Catholicos ſecundum officium præfecturæ ſuæ, & diu epiſcopus eligendus eſſet, ſubito vox infantis intonuit: Ambroſium epiſcopum. Moxque Ambroſius capitur & baptizatur, & viii. die pontifex ordinatur: qui cum ſermonem faceret in eccleſia, quidam Arianus vidit Angelum qui ei dicebat in aure, quod populo prædicabat.

Tunc beatus Martinus Valentinianum imperatorem adiit, ſed in domo intrare non potuit, uxore Valentiniani Ariana hoc agente: quo viſo, revertitur, & jejuniis cinere & cilicio conſpergitur: * poſt monitione Angeli iterum domum adiit, & portæ divinitus aperiuntur. Quo in palatium intrante, Valentinianus ei aſſurgere dedignatur, donec regiam ſellam ignis operuit, & ea parte qua ſedebat afflaret incendium, & ita ſuperbus ſolio excuſſus beato Martino invitus aſſurgit. Hæc facta ſunt Turonis in loco ubi fundata eſt poſtea eccleſia, quæ S. Martini baſilica nuncupatur.

Valens cum Gratiano & Valentiniano nepotibus tempore Damaſi imperat annis iv. Hic monachos militare juſſit: nolentes vero interfici: unde multi ſanctorum per Ægyptum interfecti ſunt. Tunc clarebant Baſilius Cæſarienſis & Gregorius Nazianzenus magiſter Hieronymi. Cumque Valens multas eccleſias denudaſſet, ad ſanctum Baſilium epiſcopum præfectum ſuum miſit: qui pro fide relinquenda ex parte Valentis ei multa promiſit: ſed cum nihil impetrare poſſet, ei minatus eſt mortem. Cui Baſilius ait: Utinam haberem quod tibi offerrem, qui me morituris de nodo ſolius linguæ abſolveres. Cum-

quæ daretur ei nox ad deliberandum, ait: Ego craſtino ipſe ero qui nunc, tu te utinam non mutares. Ea ſiquidem nocte uxor Valentis, variis terroribus tradita, cruciatur & unicus filius extinctus eſt. Tunc Valens & uxor de nocte miſerunt ad Baſilium, ut pro eis intercederet, ne ipſi morerentur: & ita cum Valens omnes pene Catholicos expuliſſet, Baſilius liber in eccleſia uſque ad vitæ exitum perduravit.

Sub Theodoſio imperatore clarebant Ambroſius Mediolanenſis, B. Martinus Turonenſis, Meletius Antiochenſis, Pachomius qui regulam monachorum angelo dictante didicerat, & Rufinus Aquileienſis, qui per totam bibliothecam Græcorum Latinus exiſtebat, eam transferens in latinum. & Amator Autiſſiodorenſis epiſcopus, qui a parentibus cuidam virgini deſponſatus, ſed eis ob Chriſti amorem votum virginitatis facientibus, angelus Domini eis duas coronas attulit, & eos coronavit. Mox ille in clericatum ſe tranſtulit, & illa monialis effecta eſt. Tunc Paula inter nobiles Romanorum matronas præcellens cum filia ſua Euſtochio mundo abrenuncians, Jeroſolymam adiit Chriſti paupertatem amplexura. Theophilus Alexandriæ epiſcopus claret, qui circulum paſchæ quem laterculum appellavit, a primo anno Theodoſii imperii inchoavit. & pſalterium novum compoſuit, quod concordaret Septuaginta interpretum editioni & Hebraicæ veritati, quod Damaſus papa ad preces Hieronymi inſtituit in Gallicanis eccleſiis decantari. Aliud vero pſalterium LXX. interpretum Romano reliquit. & tertium pſalterium quod vocatur Hebraicum de hebræo in latinum tranſtulit, quod Damaſus papa ad preces Hieronymi, necnon & *Gloria Patri* in fine pſalmorum, & plurimis in eccleſiis ſtatuit decantari.

Apollinaris Laodiceæ epiſcopus a Damaſo papa propter hæreſim condemnatur, dicens quod Chriſtus carnem non animam ſuſceperit, vel ſi ſuſcepit non rationalem, ſed vitalem ſuſcepit; ſed Verbum pro anima fuit, quod caro de Maria ſuſcepta non fuit, ſed caro & Verbum unius ſubſtantiæ fuerunt.

Corpus Pauli Conſtantinopolitani epiſcopi ab hæreticis ſuffocati, a Theodoſio imperatore Conſtantinopolim eſt delatum. S. Romanus Ravennæ obiit.

S. Florentius abbas claret, qui cæcæ viſum reddidit, & filium cujuſdam in Vigenna ſubmerſum vitæ reſtituit. Claret & S. Maurilius Andegavenſis epiſcopus, qui S. Renatum poſt VII. annos a morte ejus reſuſcitavit. Sulpitius, Maximus & Gatianus & Poſthumianus, & Clarus, & Briccius B. Martini Turonenſis diſcipuli. Tunc S. Maura cum novem filiis, ſcilicet Lupone, Beato, Benigno, Hiſpano, Marcelliano, Meſſano, Ge-

A mino, Principio & Tridorio a B. Martino baptizata, ab Amipolo rege Gothorum martyrio coronatur.

Secunda ſynodus jubente Theodoſio Conſtantinopoli celebratur, ubi Macedonius negans Spiritum Sanctum Deum eſſe & conſubſtantialem Patri & Filio condemnatur, & ob hoc inſtituit Damaſus papa ſymbolum in miſſis decantari.

Tunc orta eſt hæreſis a Priſcilliano quodam epiſcopo Hiſpaniæ, qui perſonas Trinitatis confundebat, eſum carnium pro immundis habebat, uxores conjugatas a conjugibus ſeparabat, B officium carnis diabolo attribuebat, animam naturæ & ſubſtantiæ Dei eſſe dicebat, & mundum a diabolo factum, & homines ſtatutis ſtellis colligatos, corpuſque eorum ſecundum XII. ſigna compoſitum, & ob hoc Romam veniens a Damaſo papa & S. Ambroſio repudiatur, & poſt in ſynodo Burdegalenſi a S. Martino Turonenſi & aliis epiſcopis pro hæreticus judicatur. Quo comperto imperatorem Maximum appellavit, a quo auditus & epiſcopatu pulſus, ab Evodio præfecto Treveris occiditur, ſociique ejus juſſu a Maximo imperatore occidi C juberentur: pro qua Ithacius & Urſacius epiſcopi qui eum accuſaverant, communione eccleſiæ privantur, Maximo & aliquibus epiſcopis eos defendentibus, & hac de cauſa B. Martinus a Maximo moleſtatur, eo quod illis communicare nolebat. Poſtmodum in ſynodo Treveris communicavit ea conditione, quod Maximus Priſcillianiſtas non occideret. De quo ab angelo increpatus pœnituit, nec poſtea alicui ſynodo interfuit.

Paula & Euſtochium filia Bethleem commorantur. Damaſo papa mortuo Siricius ſucceſſit: a quo hæc quidem viaticum pœD nitentibus non negari, & addidit in canone *Communicantes*, &c. & Manichæos a Roma expulit.

S. Ambroſius hymnos & pſalmos antiphonarum ritu cantari inſtituit, & corpora Gervaſii & Protaſii incorrupta invenit. & S. Auguſtinum adhuc Manichæum convertit & baptizavit.

In Ægypto Johannes anachoreta claret, & deinde Theodoſium imperatorem pro nece tyranni Maximi, qui Treveris ſedem imperii ſtatuerat, aggredi parat. Quo audito MaxiE mus Alpium ac flaminum aditus occupat, ſed incaute ſervat, & ita Theodoſius Alpes tranſcendens, Aquileiam venit, Maximum imperatorem dolo incluſum cepit & occidit, quod B. Martinus Turonenſis eidem Maximo diu ante prædixerat. & in Valentinianum, mortuo Maximo ejuſque filio Victore, quem imperii conſortem reliquerat, in imperio a Theodoſio reſtituto, Italia & Gallia in ſtatum priſtinum reformata.

Theodoſius Magnus tempore Siricii imperat ſolus VI. annis. Hic a Trajano origi-

nem ducens ſpem & fiduciam in Deo ponens religioni ſtuduit, templa idolorum deſtruxit, hæreticos expulit, & Catholicos introduxit: clementi animo, amicis communis, omnibus munificus, ſed in bonis efficax. Cui erat ſimplicius ingenium diligere, erudita mirari, largiri magno animo magna, & iraſci rebus indignis, ſed cito flecti; & multas gentes non tam gladio, quam oratione, vigiliis & jejuniis ſuperavit, & rempublicam augmentavit, & nuptias conſobrinarum tamquam ſororum vetuit, cujus uxor nomine Placilla multis virtutibus enitebat. Nam pauperum talem curam habebat, quod non aliquo adjutore propriis manibus eis neceſſaria miniſtrabat, & multi ne talia faceret prohibebant. Quibus dicebat: Aurum diſtribuere opus imperii eſt, ego autem pro imperio hoc opus offero bona mihi tribuenti. Tandem Theodoſius republica bene diſpoſita apud Mediolanum obiit anno imperii xvii. & ætatis lx. cujus corpus Conſtantinopolim eſt delatum. Poſt quem filii ejus Archadius & Honorius imperium inſimul tenuerunt, diverſis tamen ſedibus. Nam Archadius orientem regebat, & Honorius Africæ, Italiæ & Galliis imperabat.

Anno autem Archadii & Honorii ſecundo B. Martinus Turonenſis epiſcopus plenus virtutibus & ſanctitate anno ætatis lxxxi. epiſcopatus xxvi. apud Candatum diœceſis ſuæ vicum migravit ad Dominum media nocte Dominica, Attico Cæſareoque conſulibus: cujus caro quam cilicium & cinis ſemper obtexerant, ita poſt mortem reſplenduit, quod veram reſurrectionem jam in eo completam populus monſtraret. Multi etiam in ejus tranſitu audierunt voces decantantium in ſublimi. Ille vitro purior, lacte candidior, carne quoque monſtratus eſt gemma ſacerdotum: & in hora mortis ejus audivit B. Severinus Coloniæ epiſcopus, in cœlo angelos ejus animam deportantes, voce dulciſſima decantantes.

Beato itaque Martino ita defuncto, Pictavi populi Candatum venerunt, & a Turonicis multis rationibus corpus ejus requirunt. Sed Turonici ſuper hoc evidentibus rationibus ſe defendunt, & ita altercatione durante, nox ſupervenit. Pictavi igitur ante corpus in eccleſia excubantes vino madefacti obdormiunt: quo comperto, Turonici corpus per feneſtram extrahunt & per Ligerum fluvium cum hymnis & laudibus uſque Turonis perduxerunt, & cum in publico poliandro* ſicut juſſerat ſepelierunt. Super quod B. Bricius qui ei in epiſcopatu ſucceſſit parvulam eccleſiam conſtruxit, cujus fundamenta apparent adhuc in clauſtro B. Martini. & ſecundum Gregorium Turonenſem a paſſione Domini uſque ad tranſitum S. Martini anni cccc xii. computantur, ſed ſecundum numerum dierum imperatorum, ab Incarnatione Domini uſque ad ejus tranſitum anni cccc ix. tantummodo leui inveniri.

*[illegible]

[illegible]

Johannes Chryſoſtomus Conſtantinopolitanus epiſcopus, ab Eudoxia uxore Arcadii ab epiſcopatu ejicitur, ſed populo pro hoc tumultuante, revocatur, poſt iterum exulatur, ſed a terræ motu urbe regia graviter concuſſa, a civibus revocatur. Pachomius abbas anno ætatis cx. in virtutibus conſummatur. In Britannia majori Pelagius hæreſim prædicat hominem ſuis meritis & ſine gratia Dei poſſe ſalvari, & infantes ſine peccato originali naſci, & innocentes eſſe ſicut Adam ante prævaricationem, & ideo non baptizandos, niſi ut per adoptionem in regnum Dei admittantur; & Adam letum eſſe non culpa ſed natura, & quod moriturus eſſet etiamſi non peccaſſet, & orationes factas ab eccleſia pro fidelibus vel pro infidelibus irritas eſſe. Qui a Hieronymo & Auguſtino ſicut hæreticus impugnatur, & ab Innocentio papa cum ſuis complicibus condemnatur.

Anno Arcadii xi. Paula Bethleem obiit. Auguſtinus Hipponenſis claret, doctrina clarus, fide fervidus, vita puriſſimus, fidelium caput, hæreticorum exſtirpator, cujus tractatuum numerus ad tanta extenditur. Scripſit enim quanta nec inveniri poſſunt, ut merito illud dictum ei conveniat: Mentitur qui totum legiſſe fatetur.

Prædeſtinatorum hæreſis naſcitur, ita dicta, quod dicebant pie viventibus, laborem bonorum operum non prodeſſe, ſi a Deo præſciti fuiſſent ad mortem; nec malum impiis obeſſe, ſi ſunt prædeſtinati ad vitam. Et hæc hæreſis ex libris Auguſtini male intellectis ſumſit initium.

Romæ poſt Innocentium Zoſimus, qui inſtituit cereum in ſabbato Paſchæ a diaconibus benedici. Tunc occidentales necnon multi alii in Paſcha celebrando errantes, ad veritatem miraculo revocantur, nam in una eccleſia Italiæ, ubi aqua ſolebat in ſabbato Paſchæ hora baptizandi divinitus emanare, eo die quo celebrabant Paſcha non apparuit; ſed eo die quo celebrari debebat.

Anno Honorii xi. Hieronymus in Bethleem obiit anno ætatis octogeſimo octavo in virginitate permanens, ſemper aut legens aut ſcribens, Hebraicis, Græcis & Latinis litteris eruditus, eccleſiæ murus, paupertatis amantiſſimus, monachorum regula, ſpeculum ſanctitatis. Hic denique libris ſuis per annos lvi. confectis, ita corpore pro laboribus defecerat, ut de lecto ſurgere nequiret, niſi apprehenſo manibus fune, qui ad hoc pendebat e trabe.

Tunc vii. Dormientes cognati B. Martini Turonenſis apud Majus monaſterium in Domino dormierunt. Hi namque ſeptem ſcilicet Clemens, Primus, Letus, Theodorus, Gaudens, Quiriacus, & Innocentius de domo

bus tractibus B. Martini nati, omnia prædia vendiderunt & pauperibus erogaverunt, & evangelii non immemores dicentis: qui renuntiaverit omnibus quæ poſſidet, omnia reliquerunt, & ad B. Martinum Turonenſem pervenerunt, qui eos ad ſacros ordines promovens, in abbatia Majoris monaſterii ſub monachica regula collocavit, uſque obitum ſuum permanſerunt. Conductum [illegible] cum [illegible] benedixit, & tunc dictum Gaubertum primum abbatem conſtituit, qui mortuo anno promotionis ſuæ XXIII. Anchardus ſucceſſit, cujus anno ſecundo & poſt tranſitum B. Martini anno elapſo in craſtino feſti B. Martini hiemalis apparuit eis omnibus dicens, ut abbati vitæ terminum enarrarent, & [illegible] a S. [illegible] viaticum reciperent: quo facto, genibus flexis tam [illegible] & incubantes ante altare in Domino dormierunt, ſtatimque cellula illa ſuaviſſimo odore [illegible] adimpletur, durans uſque per XXX. dies, quibus ſuper terram fuerunt, ... omnes [illegible] ſanabantur. Septimo autem die abbas [illegible] vocato S. Bricio epiſcopo, eos [illegible] veſtitos in eadem cella ſepelivit ante altare a B. Martino conſecratum & [illegible] & ſepulcri Domini, & ſepulcri B. Mariæ, & [illegible] & apoſtolorum Petri & Pauli, & S. Jacobi fratris Domini reliquiis decoratum.

Paulinus Nolanus epiſcopus claret, & Johannes Caſſianus qui ſcripſit vitas Patrum. Tunc B. Auguſtinus in urbe Hipponenſi anno ſuo [illegible] epiſcopatus [illegible], ipſaque urbe a Barbaris obſeſſa [illegible] & ob hoc [illegible] ſeptem pſalmos [illegible] in quaternio [illegible] ſemper aut [illegible] morte [illegible] ſe in aliquo [illegible], prohibuit ne aliquis ad eum [illegible] ... Tandem III. menſe obſidionis urbis [illegible] anno ætatis LXXVI. & epiſcopatus ſui [illegible] ſcripſit, quod ab aliquo toto vitæ tempore non poſſint [illegible], ſed nec etiam legi.

Neſtorius Conſtantinopolitanus epiſcopus hæreſim [illegible] dicens purum hominem, non Deum de Virgine natum. Tunc Briccius Turonenſis epiſcopus a civibus Turonicis [illegible], [illegible] Romam petiit, [illegible] quod in B. Martinum [illegible] fuerat deſle[illegible], ſed poſt VII. annos cum auctoritate papæ rediit [illegible] & Armentio [illegible] epiſcopalem [illegible] recepit.

Tertia ſynodus fit apud Epheſum, in qua Neſtorius duas perſonas in Chriſto aſſerens condemnatur.

Germanus Autiſiodorenſis, Lupus Trecenſis, Eucherius Lugdunenſis, & Hilarius Arelatenſis in Galliis clarent.

Anno Theodoſii XX. obiit ſanctus Briccius Turonenſis epiſcopus, anno epiſcopatus XLVII. & in eccleſia beati Martini Turonenſis ſepultus eſt. Cui ſucceſſit [illegible] Euſtochius.

Germanus Autiſiodorenſis & Lupus Trecenſis a Leone papa miſſi in Angliam prædicant, Pelagianam hæreſim impugnantes, & Pictorum & Saxonum gentes, quæ Britones infeſtabant, Germanus dux belli, cantu alleluia in fugam convertit.

Eodem anno, ſcilicet anno Theodoſii XXV. S. Remigius naſcitur, de cujus matre [illegible] Montanus monachus [illegible] lumine [illegible] eſt, & eodem anno Germanus Autiſiodorenſis iterum in Britanniam miſſus, exſtirpavit Pelagianam hæreſim renaſcentem, & poſtea per Italiam rediens, apud Ravennam a Valentiniano imperatore & Placidia matre ejus honorifice ſuſceptus, migravit ad Dominum anno Domini CCCCXLIIII. epiſcopatus XXX. corpus Autiſiodorum eſt delatum. Cui ſucceſſit A[illegible].

Anno Marciani ſecundo Attila Rex Hunnorum cum [illegible] Pannonias egreſſus, [illegible] obſidens Aurelianum obſidet: adverſus quem Aetius, Romanorum Patricius, ſociis auxilio Gothorum & Francorum, occurrit, & contra Attilam pugnat in campo Catalaunico, ubi [illegible] CLXXX. millia ceciderunt, inter quos Theodoricus rex Gothorum occiditur. Cui ſucceſſit Thoriſmundus filius ejus, & Attila victus fugit, & Aetius ad patriam revertitur. Quo comperto Attila redit, Gallias vaſtat, [illegible] Lingonas, Treveros & Tungros & Metis prædantur, cæde & incendio devaſtat. deinde Trecas obſidet, quam B. Lupus [illegible] ... Quis es tu qui nos impetis? Cui Rex, Ego ſum Attila flagellum Dei. Ad quem, ut aiunt, Ego ſum Lupus, O [illegible] vaſtator gregis Dei, qui dignus es flagello Dei. Mox epiſcopus portas aperit, hoſtes intrant, ſed divinitus excæcati neminem videre aut lædere, ſed [illegible] recedunt. [illegible] Nicaſius Remenſis capite [illegible], & [illegible] cœleſtis [illegible]. Nam cum epiſcopus [illegible] celebraret in altari, quaſi de camera templi tres guttæ cadentes & in [illegible] quaſi [illegible] cryſtallum efficere: quam cum in medio crucis aureæ & gemmatæ [illegible] ... [illegible] obſcura [illegible] & urbem ab obſidione liberavit. Deinde Attila Italiam, Forum Julii [illegible] Aquileiam [illegible] deſtruxerunt, quod [illegible] apparere [illegible]. Ad quem Leo papa venit, & ab eo [illegible] ... A ſuis increpatus cur hoc papæ conceſſiſſet, reſpondit [illegible] quod [illegible]. Poſt Wiſigothos aggreditur, ſed victus [illegible] haud multo poſt Marciano imperatori apparuit [illegible] dicens [illegible] Attilam [illegible] eſſe, & nocte illa Attila in [illegible] ſanguine de naribus per apoplexiam

eſſluente, ſuffocatus interiit. Cui ſucceſſit Hermac filius ejus.

Tunc clarebant Eucherius Lugdunenſis, Hilarius Arelatenſis, & Philippus presbyter Hieronymi auditor, & Mutius Maſſilienſis, & Claudianus Viennenſis, & Theodoretus Cyrenſis, qui eccleſiaſticam ſcripſit hiſtoriam a fine librorum Euſebii uſque ad tempus Leonis imperatoris, & S. Anianus Aurelianenſis, & S. Symeon Antiochenus, qui per XL. annos occluſus docebat, ut quas per Dei aut aliquem ſancti nomen poſceret, non per nomen Symeonis promitteret impetrationem ut ſe petenti a Deo poſtulatorum. Floruit & Genovefa virgo, quæ a beato Germano Autiſiodorenſi fuerat Pariſius conſecrata.

Romæ poſt Felicem Gelaſius. Hic addidit in miſſa *vere dignum & juſtum eſt*, & hymnos compoſuit & collectas & præfationes, & Manichæos Romæ inventos exulare, & codices eorum incendi. Tandem Barnabas Apoſtolus, qui apud Salaminam Cypri a Barjeſu mago, & a Judæis crematus fuerat, corpus ſuum, quod a Johanne Marco condiſcipulo ſuo in crypta occultum adhuc latebat, revelavit. Cum quo etiam evangelium Matthæi hebraice ſcriptum invenitur, quod Barnabas ex doctrina apoſtolorum ſecum ferebat, & ſuper ægros ponebat, & ſic eos ſanabat.

Solemnis Carnotenſis epiſcopus claret, & Avitus Viennenſis, qui Sigiſmundum regem in fide erudivit, & multa tam contra Arianos, quam alia ſcripſit. Cujus epitaphium eſt.

> Hujus in arce ſua, cui quolibet ordine tandis
> Orator multos ſtrinxit, nullusque poeta
> Clamant quem ſcripſit per cætera volumina libri,
> Qui vivit, vivit, perque omnia ſæcula vivet.

Sanctus Patricius Hibernæ archiepiſcopus obiit anno ætatis CXXII.

Zenone imperatore mortuo, ſucceſſit ei Anaſtaſius. Tunc ſancto Perpetuo Turonenſi epiſcopo defuncto, & in eccleſia beati Martini, quam ipſe conſtruxerat, tumulato anno epiſcopatus XXX. Voluſianus propinquus ejus ſucceſſit. Hujus tempore Clodoveo regnante, hic epiſcopus ſuſpectus eſt a Gothis, quod ſe Francis ſubdere vellet, & ob hoc apud Toloſam exilio relegatus, & ibi poſtea obiit.

Defuncto Genſerico Traſimundus frater ejus ei ſucceſſit, qui ſemper eccleſias Dei clauſit, & CXX. epiſcopos apud Sardiniam exilio relegavit. Inter quos Fulgentius Ruſpenſis epiſcopus fuit, qui multa ſcripſit, in loquendo diſertus, in docendo ſubtilis. Qui tunica qua dormiebat ſacrificium offerebat, dicens, corde mutandis, non tunicam mutandam, & cum extra diebus ægrotaſſet, medicis ſuadentibus, ut balneis uteretur, dixit: Numquid aquæ calidæ auferre poterunt cauſas mortuæ ne mori poſſit?

Romæ poſt Gelaſium Anaſtaſius, qui conſtituit quod clericus non prætermitteret officium ira vel rancore aut malitia. Sed multi ei non communicabant, eo quod Acacium Conſtantinopolitanum epiſcopum occulte voluit revocare, ſed non potuit: immo nutu divino anno ſecundo epiſcopatus percuſſus eſt. Cui ſucceſſit Symmachus, contra quem per contentionem ordinatur Laurentius, & ob hoc exorta turba, multa homicidia perpetravit. Tandem Theodorico Italiæ rege favente, Symmachus obtinuit. Hic conſtituit in Dominica & feſtis martyrum *Gloria in excelſis* cantari, quæ ante in nocte Natalis Domini tantummodo cantabatur. Florebant autem Laumomarus Carnotenſis, Maximus * Aureuanenſis, cujus diſcipuli fuerunt Carilefus & Avitus abbates.

* l. [illegible]

Anno Anaſtaſii VII. Voluſianus Turonenſis epiſcopus apud Toloſam moritur, cui Virus ſucceſſit: pro tali cauſa a Gothis exilio condemnatur.

Alaricus Rex Gothorum fœdus, quod Clodoveo regi tenebatur, violat. Quo facto, Clodoveus contra eum arma parat, & Turonos veniens, equum ſuum B. Martino miſit. Cumque ea eſſe dominum deprecatus, ut ſi propitius ei eſſet, & ei gentem incredulam ſubjugare vellet, hoc ei in ingreſſu B. Martini revelaret, accidit quod nuntio ejus intrante in eccleſiam, hunc verſum decantaretur: *Præcinxiſti me virtute ad bellum, ſupplantaſti inſurgentes in me ſubtus me: & inimicorum meorum dediſti mihi dorſum, & odientes me diſperdidiſti.* Quod nuntii audientes, domino retulerunt. Quo audito, lætus effectus, hoſtem inſequitur. Cumque ad Vigennam fluvium veniſſet, & vadum non inveniret, cerva miræ magnitudinis divinitus veniens, vadum oſtendit, & primo tranſiit. Veniens autem rex Pictavis, longe ab exercitu S. Hilarii fide tenentis, & ea nocte virtute B. Hilarii viſa eſt pharus ignea ab eccleſia eadem exiiſſe, & ſuper Clodovei tentoria deſcendiſſe, pro quo ipſe voluit ne aliquid de ipſo pago tollerent. Deinde in pago Vogladenſi ſuper Clinnum fluvium X. m. ab urbe Pictava Alarico occurrit, & Gothis fugientibus, eum interfecit: ſed Amalaricus filius Alarici evadens, in Hiſpaniam fugit, & Clodoveus filium ſuum Theodoricum verſus Arverniam per Albigenſem dirigit: qui pertranſiens totam terram a finibus Gothorum uſque in Burgundiam ſubjugavit. Clodoveus vero in illo anno Burdegalis hiemavit, & theſauros Alarici de Toloſa recepit. & cum poſtea ad Ecoliſmam civitatem veniret, muri urbis per miraculum corruerunt. Qua obtenta, Turonis rediit, & B. Martino multa munera dedit, & matriculariis eccleſiæ pro equo quem dederat, centum ſolidos miſit, ſed virtute ſancti equus moveri non potuit. Tunc rex ait: Date alios centum ſolidos, quibus datis, ſtatim equus ſolutus abiit. Quo viſo, Clodoveus ait: Vere B. Martinus bonus

eſt in atrio, ſed catena in corpore. Deinde ab Anaſtaſio imperatore, codicellis acceptis pro conſulatu, tunica blattea indutus auream coronam habens in capite, aſcenſo equo per eccleſiam B. Martini ex dextris ſedens, aurum & argentum ſpargebat, & ab ea die conſul & auguſtus appellatus eſt. Et inde Pariſius veniens, ibidem regni ſui ſedem conſtituit, & ibi eccleſiam Petri & Pauli ædificavit, quæ nunc S. Genovefa dicitur.

[a] (a) S. Arnulfus claret in Gallia, qui poſtea in ſilva Pariſiorum Aquilina martyrizatur. Tandem Clodoveus Pariſius moritur anno regni xxx & Anaſtaſii imperatoris xiii & in Eccleſia S. Genovefæ ſepultus eſt. Poſt quem quatuor filii ejus regnum inter ſe diviſerunt. Clotarius habuit Normanniam & Flandriam & ſedem Sueſſionis. Childebertus habuit Turoniam & Aquitaniam & ſedem Pariſius. Chlodomirus habuit Burgundiam & ſedem Aurelianis. Theodericus habuit gentes quæ ſunt ultra Rhenum & ſedem Remis, ſed Clotarius omnibus ſupervixit, & regnum ſolus obtinuit. Quorum ſoror Chrotildis Amalrico regi Gothorum nupta eſt. Mater autem eorum Chrotildis ad ſepulcrum B. Martini Turonenſis Domino ſerviebat, raro viſitans Pariſius. Teutechildis autem ſoror eius in virginitate permanens, Senonis cœnobium conſtruxit in honore apoſtolorum, ad quod cum ſanctimonialibus cum epiſcopo conveniſſent, & de nocte procedente vigiliſque angelicas voces audierunt dulcimode concrepantes, & mane facto invenerunt in quatuor angulis altaris, & in medio ſignacula crucis impreſſa. Quo ſuſpectaſſent, non tunc niſi locum altaris ſanctificare.

Claruit Avitus Aurelianenſis presbyter & S. Leonardus cives Aurelianenſis S. Remigio diſcipulus, qui in Lemovico territorio in eremo converſatus, nunc uſque captivos & incarceratos vinculis infringitur.

Tunc anno xxvi Anaſtaſii obiit Licinius Turonenſis archiepiſcopus, qui primo civis Andegavenſis, & poſt abbas S. Venantii in archiepiſcopum eſt electus, & ſedit annos xii menſibus ii diebus xxv. cui ſucceſſit Theodorus & Proculus ſimul, jubente Crotchilde regina, qui jam de epiſcopatibus pulſi, cum de Burgundia ſecuti fuerant.

Anno ſecundo Juſtini imperatoris obierunt Theodoricus & Proculus, qui ſimul duobus annis rexerunt eccleſiam Turonenſem, & ſepulti ſunt in eccleſia B. Martini, quibus ſucceſſit Dinifius de Burgundia natus.

Anno iii Juſtini moritur Dinifio Turonenſi archiepiſcopo mortuo, & in eccleſia B. Martini ſepulto, Ommatius ei ſucceſſit, natione Arvernus, dives valde.

Floruit tunc temporis S. Benedictus Caſſinenſis monachorum pater præcipuus, & S. Scholaſtica ſoror ejus, cujus animam vidit frater ejus ſub columbæ ſpecie cœlum aſcendere, & animam Germani Capuani ab angelis aſſumptam in ſphæra ignea in cœlum deferri. & S. Maurum diſcipulum ſuum Gallias deſtinavit ad preces Bertigranni Cenomanenſis epiſcopi.

Anno viii Juſtini & Clotarii regis Francorum xii eccleſia Scrinarii Turonenſis dedicata eſt, & eodem anno obiit Ommatius Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus quarto, & ſepultus eſt in eccleſia beati Martini, cui ſucceſſit Leo abbas baſilicæ beati Martini, peritus faber lignarius.

Claret Severinus abbas fundator Agaunenſis cœnobii, qui apud * Caſtrum Landone ſepelitur. Et Caſſiodorus Ravennæ ſenator poſt monachus, qui pſalmorum occulta reſeravit, & quidam ſubdiaconus Romæ Arator nomine, qui actus apoſtolorum verſibus hexametris prorexit. & Victor Capuanus epiſcopus qui cyclum paſchalem ſcripſit. & Priſcianus Grammaticus, & Gregorius Lingonenſis, & Nicetius Treverenſis, & Domitianus Tungrenſis. & tunc corpus S. Antonii relevatum Alexandriæ in eccleſia S. Johannis Baptiſtæ reconditur.

Anno ii Juſtiniani obiit Franciſus Turonenſis archiepiſcopus anno iii & in eccleſia beati Martini Turonenſis ſepelitur, cui ſucceſſit Injuriſus civis Turonenſis, qui urbem & terram in eccleſia dei conſtituit.

Apringius Pacenſis Hiſpaniæ epiſcopus claret, qui apocalypſim ſubtiliter expoſuit.

Theodoricus rex mortuus eſt anno regni xxiii cui Theodebertus filius eius ſucceſſit, qui ſanctum Aredium nutrivit, qui a Nicetio Treverenſi epiſcopo clericus factus, plures eccleſias in Lemovico ædificavit.

Childebertus & Theodebertus nepos eius contra Clotarium hoſtem parant, ſed Clotarius eos timens, in ſylvam ſe fugit in Aurelianis, * ſeque committens ſpem ponens in Domino. Quod audiens Crotchildis mater eorum ſepulcrum beati Martini adiit noctiſque & dies vigilans, & deprecans ne inter filios bellum civile conſurgeret. Deinde cum ob adjungant & parant ad occidendum Clotarium, tempeſtas exoritur tentoria diſrumpens, & omnium ſubjectum cuncta ſubvertens. Tunc illi tam ab equitibus quam a jumentis ruunt ad terram corruunt contra grandinem corpora clypeis tegentes non habentes. Super Clotarium vero nec pluvia cecidit nec tonitrua ſunt audita. Illi autem a lapidibus cæſi, & tumultus ruiſſe ipſe cremant, & mittentes ad Clotarium pacem petunt, qua data ad propria ſunt reverſi, & ita pace inter eos divinitus reformata, Chil-

(a) In margine eadem quasi nova dextra Arnulfus legitur. de Arnulfo Turonenſi archiepiſcopo ſuo ſit anno ... ſub ſeculum ſuum ... ut in quo legenda legitur. ſed hoc legenda ſibiſtit ... ſed non alium de eo, nihi antiqui teſtibus, commemorari ſcimus.

deberent & Clotar. in Hiſpaniam petunt, Cæſaraugustam obſident, ſed cives cinere aſperſi & induti ciliciis & tunicam beati Vincentii ferentes, & muros ſic pſallendo circuientes, miſericordiam Domini flagitabant. Quo reges permoti, pace compoſita, & ſtola beati Vincentii pro munere eis data, & maxima parte Hiſpaniæ acquiſita, in Franciam ſunt reverſi. In qua Childebertus rex eccleſiam S. Vincentii apud Pariſios conſtruxit, ubi ſtolam ejus poſuit, quæ & modo dicitur S. Germani de Pratis.

Clothildis regina uxor Clodovei, bonis operibus prædita apud Turonos migrat ad Dominum, ſed Pariſius deportata juxta Clodoveum ſepulta eſt, a filiis ſuis Childeberto & Clotario regibus inhumata in tempore Injurioſi Turonenſis archiepiſcopi, qui ſolus reſtitit Clotario regi, qui volebat habere tertiam partem fructuum eccleſiarum.

Anno Juſtiniani XVIII. obiit Injurioſus Turonenſis archiepiſcopus, & in eccleſia B. Martini ſepultus eſt. Cui ſucceſſit Baudinus prius referendarius Clotarii regis, habens & filium, multis eleemoſynis præditus. Hic inſtituit menſam canonicorum.

Tunc Chanao minoris Britanniæ comes tres fratres ſuos interfecit, & Macliavum quartum fratrem incarceravit, ſed per Felicem Nannetenſem epiſcopum liberatus eſt, jurando quod fidelis eſſet fratri; nec multo poſt juramentum violat. Quo comperto, Chanao eum inſequitur. Sed Macliavus evadere non valens, a Conomore quodam comite regionis illius ſub terra abſconditur, dicente illum qui quærebatur, quod ibi mortuus ſepultus eſt. Quod audiens Chanao terram ejus accepit: nam poſt mortem Clodovei non fuerant in minori Britannia reges, ſed comites appellati. Deinde Macliavus de terra conſurgens, apud Veneticam urbem tonſuratus & epiſcopus factus eſt. Poſtea Chanaone mortuo, Macliavus dimiſſis capillis, uxorem quam reliquerat recepit, & terram fratris: & ob hoc ab epiſcopis excommunicatus eſt.

Anno Juſtiniani XXIV. facta eſt ſynodus Conſtantinopoli, in qua epiſtola Ibæ reprobatur, & Theodorus perſonam Dei in duabus ſubſtantiis dividens condemnatur.

Et eodem anno obiit Baudinus Turonenſis archiepiſcopus anno ſexto epiſcopatus, & in eccleſia B. Martini ſepultus eſt. Cui ſucceſſit Guntarius prius abbas S. Venantii Turonenſis, vir prudens dum abbatis officio fungeretur; ſed epiſcopus factus, ita vino fuit deditus, quod convivas non cognoſcebat, immo convivas eos improperabat.

Anno Juſtiniani XXVII. terræ motus factus eſt Conſtantinopoli & in vicinis urbibus, & duravit per XL. dies. & tanta fuit hiems, quod feræ & volucres manu capiebantur. Et eodem anno obiit Guntarius Turonenſis archiepiſcopus, anno tertio epiſcopatus, & ſepultus eſt in eccleſia B. Martini, & ceſſavit epiſcopatus anno uno.

Radegundis regina, uxor quondam Clotarii, filia Bertharii regis Turingorum, id eſt Bajoariorum, ſanctimonialis effecta, Pictavis claret ſignis & virtutibus admiranda. Et eodem anno B. Remigius Remenſis migravit ad Dominum anno epiſcopatus LXX.

Anno XXIX. Juſtiniani obiit S. Medardus Noviomenſis, quem Clotarius rex Sueſſionis honorifice ſepelivit. Eodem anno B. Eufronius factus eſt Turonenſis archiepiſcopus, vir ſanctitate & prophetia plenus, ex genere ſenatorio creatus, natione Arvernus. Cujus tempore civitas Turonum cum omnibus eccleſiis cremata eſt. De quibus duas reparavit, & eccleſiam B. Martini pro guerra Conani combuſtam ſtagno texit, opitulante rege Clotario.

Clotarius de nece filii pœnitens, ſepulcrum B. Martini Turonenſis adiit cum grandi gemitu delicta confitens, & ſanctiſſimum confeſſorem exorans, ut apud Dominum ei celeriter ſubveniret.

Caribertus autem rex Ingobergam duxit uxorem, quæ duas ſorores puellas pulcherrimas habebat, Marcovefam ſcilicet & Merofledin, quas odio habebat, eo quod rex in earum amore exarſerat. Ingobergam reliquit, & Merofledin in uxorem duxit: poſtea & Marcovefam ſororem ejus ſibi conjugio copulavit, pro quo a S. Germano Pariſienſi epiſcopo excommunicatus eſt. Sed cum nollet eam relinquere, judicio Dei percuſſa obiit. Tunc Caribertus rex eccleſiæ beati Martini Turonenſis Navicellas abſtulit, & equos ejus, quos ibi alere faciebat, per miraculum occiſos, a famulis ſuis deprecatus, ut eccleſiæ villam illam redderet, dixit quod quamdiu regnaret, eam eccleſia non haberet. Nec multo poſt Blavia caſtello occulto Dei judicio mortuus eſt, & in eccleſia ſancti * Germani ſepultus.

Anno Juſtini IV. Armeni fidem ſuſcipiunt. S. Vedaſtus obiit. Germanus Pariſienſis epiſcopus claret, cujus conſuetudo erat, dum equitaret, horas canonicas detecto capite decantare, & quando ægrotabat ſcribi in pariete faciebat V. Kal. Junii, eo quod eodem die mori debebat, ſicut ei fuerat revelatum. Hic quoque corpus beati Urbani apoſtolorum diſcipuli in vineis inventum, apud Bituricas ſepelivit.

Anno Juſtini VII. beatus Eufronius Turonenſis archiepiſcopus migravit a ſeculo anno epiſcopatus XVII. & ætatis LXX. & in eccleſia beati Martini ſepultus eſt. Cui ſucceſſit beatus Gregorius ex genere ſenatorio, natione Arvernus, ſtatura brevis, ſed ſcientia magnus, ſanctitate plenus, & ſermone facundus: nam X. libros hiſtoriarum, & VIII. miraculorum ſcripſit, & unum de vitis patrum, & alium ſuper tractatu pſalmorum, &

* Romani.

alium de cantibus eccleſiaſticis, & multa alia A componit, quæ longum eſt enarrare.

Fortunatus poeta ab Italia veniens Turonos, actus beati Martini in libris heroico metro conteuit: deinde poſt aliquantos Pictavorum epiſcopus ordinatur. Tunc S. Maurus abbas in pago Andegavenſi, in cœnobio quod conſtruxerat, quod Glannafolium dicebatur, obiit.

Romæ poſt Johannem Benedictus, a quo beatus Gregorius ad prædicandum in Angliam permiſſus, ſed populo tumultuante retractus, levita ſeptimus ordinatur. Sed alibi legitur quod a Pelagio ſucceſſore Benedicti B ordinatus fuit.

Tunc Chilpericus rex Francorum fratrem Sigibertum per ſe & per filium ſuum nititur urgere. Nam Theodebertus a patre emiſſus, Turones, Pictavum & reliquas urbes Sigiberti invadit: deinde Lemovicinum & Cadurcinum vaſtavit: eccleſias incendit, clericos interfecit. Sigibertus autem eas gentes quæ ſunt ultra Rhenum adverſus Chilpericum commovet: cumque ab utraque parte pararentur ad bellum, timens eum Chilpericus, pacem cum eo fecit, & urbes ſuas, quas Theodebertus occupaverat, ei reddidit. Sed poſt C annum iterum Chilpericus uſque Remis venit, terram vaſtans. Sigibertus vero contra eum ire diſponens, mandavit Dunenſibus & Turonicis, ut contra Theodebertum irent. Quo facto, Theodebertus a ſuis relictus cum paucis remanſit: ſed tamen ad bellum ire non dubitavit. Inito autem prœlio, Theodebertus victus in campo proſternitur, & quod dici dolor eſt, ab hoſtibus corpus exanime ſpoliatur: ſed tamen ab Arnulfo duce deportatus ad Engoliſmam urbem honorifice ſepelitur. Chilpericus vero per Rothomagenſem D fugiens cum uxore & filiis, apud Tornacum urbem ſe incluſit. Tunc Sigibertus omnes urbes quæ citra Pariſius ſunt obtinuit, & per Rotomagum Pariſius rediens, ei Franci mandaverunt, quod ſi ad eos veniret, quod Chilperico relicto, & eum regem ſuper ſe ſtatuerent. Quo audito, miſit exercitum qui Chilpericum in Tornaco obſideret. Cui S. Germanus Pariſienſis epiſcopus ait: *Si abieris, & fratrem tuum interficere nolueris, vivus & victor redibis: ſi aliud cogitaveris, morieris.* Quod ille non audiens, ad Victoriacum venit, ubi congregati Franci, eum impoſito ſcuto regem ſuper E ſe ſtatuunt. Cumque hæc agerentur, duo pueri cum cultris toxicatis, a Fredegunde uxore Chilperici, Sigibertum cultris interficiunt, qui ei cauſam aliam ſuggerentes ſimulabant. Hoc facto, Chilpericus, audita morte fratris, a Tornaco cum uxore & filiis egreſſus, Sigibertum fratrem apud Lambros vicum ſepelivit anno ætatis xl. regni xiv. Sed poſt eum Sueſſionis in eccleſia S. Medardi ſepelierunt, & tunc Brunechildis uxor ejus plena luctu Pariſius reſidebat, neſciens præ dolore quid agere deberet.

Benedicto papa mortuo, Pelagius ſucceſſit, qui obſidentibus Romam Longobardis, abſque juſſione principis ordinatur. Hic præfationes quotidianas miſſarum inſtituit, quæ tunc non niſi novem dicebantur, ſcilicet in Natali, in apparitione, in Paſcha, in Aſcenſione, in Pentecoſten, de Trinitate, de apoſtolis, de Cruce, de jejunio quadrageſimæ. Ab iſto enim Gregorius Conſtantinopolim apocriſiarius directus, hortatu Leandri Hiſpalenſis epiſcopi, libros moralium in Job compoſuit, & ibidem Eutychium Conſtantinopolis epiſcopum, dicentem corpus noſtrum in reſurrectionis gloria impalpabile ventis & aere ſubtilius eſſe futurum, coram Tiberio imperatore convicit. Hoſpicius famulus Dei in Gallia claret.

Anno Mauritii ſecundo Ragnemodus & Caluppa reclauſi Arvernis territorii, & Patroclus reclauſus Biturigi territorii obierunt.

Chilpericus rex Clodoveum Turonis miſit, qui congregato exercitu Andegavis & Santonas tranſiit, terramque vaſtavit. Sed Mummolus patricius Guntranni regis Deſiderium ducem Chilperici regis apud Lemovicas vicit, & de exercitu ejus xxiv. millia occidit, ſed de ſuis quoque multa occiſa ſunt. Et ſic per Arvernum victor rediens, in Burgundiam remeavit. Deinde Meroveus preſbyter ordinatus, & in religione, ut diximus, detentus, a Guntranno Boſone qui in eccleſia B. Martini Turonenſis morabatur monitus eſt, ut ad eccleſiam B. Martini occulte veniret. Quo facto Chilpericus rex pater ejus miſit ad B. Gregorium Turonenſem epiſcopum, ut eum ab eccleſia ejiceret: ſin autem totam regionem incendio devaſtaret. Quo audito, Meroveus timens quod eccleſiam B. Martini propter hoc cremaret, ſanctum orabat, ut ei ſuccurreret, & regnum concederet. Cumque diu quaſi incluſus eſſet, librum regum & evangelium & pſalterium ſuper ſepulcrum poſuit, ut ſibi ſanctus oſtenderet quid evenire deberet. & triduo jejunans & vigilans orans librum revolvit, & in libro regum invenit, *Pro eo quod dereliquiſtis Dominum Deum veſtrum, & ambulaſtis poſt Deos alienos, nec feciſtis rectum ante conſpectum ejus: ideo tradidit vos Dominus Deus veſter in manus inimicorum veſtrorum.* Et in pſalterio invenit: *Verumtamen propter doloſitates poſuiſti eis, dejeciſti eos dum allevarentur.* Et in evangelio reperit: *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.* Tunc ille lacrymans & contritus, aſſumto Guntramno duce cum quingentis viris, Autiſſiodorenſem pagum adiit, ubi ab Herpone duce Guntranni regis comprehenditur. Sed neſcio quo caſu dilapſus, baſilicam S. Germani ingreſſus eſt: & poſt duos menſes inde fugiens uſque ad Brunichildem, quæ erat in Auſtraſia in regno ſuo.

Meroveum

Meroveus perveniet. Quo audito, Chilpericus Turonum veniens terram deſtruxit, nec rebus eccleſiæ pepercit. Tunc Macliavus qui prius factus fuerat Venetenſis epiſcopus, aſſumta parte comitatus Britanniæ cum Bodico qui aliam partem habebat, ſacramento compoſuit, ut qui eorum ſupervixerit ſuum alterius tanquam proprium defenſaret: ſed Bodico mortuo, Macliavus ſacramentis oblitus, Theodericum filium Bodici de terra ejicit, & terram ejus invadit. Sed poſtea collectis viris, Domino ſibi favente, Macliavum & filium ejus Jacob occidit, & terram quam poſſederat recepit; ſed terram Macliavi filius Warochus habuit.

Poſt hæc Guntramnus & Childebertus nepos ejus, qui regnabat in Auſtria, pacem fecerunt, ita quod Guntramnus eum adoptavit in filium, eo quod heredes non habebat, & regnum ſuum ei tradidit, dicens: *Una nos parma protegat, unaque haſta defendat*, & Chilperico fratri mandavit ut Childeberto terram ſuam redderet, vel ſe ad bellum pararet. Cumque Meroveus in Remenſi Campania lateret, nec Auſtraſiis ſe crederet, Taravennenſes ei mandaverunt, quod ſi ad eos veniret, patre ſuo relicto, ei ſe ſubderent. Quo facto eum ceperunt, & patri nunciant. Sed interim Meroveus timens inimicorum ſupplicia, Galeno cuidam familiari ſuo ſupplicavit ut eum interficeret: quod & factum eſt. Cumque Chilpericus ibi veniſſet, & eum mortuum inveniſſet, Galenum abſciſſis manibus, pedibus, auribus & naribus occidit, & Gaucilonem quondam comitem palatii Sigiberti capite truncavit, & alios qui cum memorato venerant, diverſis ſuppliciis peremit. Et tunc Samſon filius Chilperici junior mortuus eſt anno ætatis v. Deinde Guntramnus Boſonem filias ſuas, quas Turonis in eccleſia B. Martini reliquerat, Piſtavis duxerat. Chilpericus Piſtavum invadit, a quo Guntramnus Boſo fugiens, filiabus ſuis in eccleſia B. Hilarii relictis, ad Childebertum regem tranſiit. Poſtea vero Turonici, Piſtavini, Baiocaſſini, Cenomannici, Andegavi cum multis aliis juſſu Chilperici in Britanniam abierunt adverſus Warochum filium Macliavi comitem Britanniæ, de quibus Warochus maximam partem occidit; ſed reſiſtere non valens, cum eis pacem fecit, obſidibus datis, quod fidelis eſſet de cætero Chilperico. Quo rupto, Warochus Eunium Venetenſem epiſcopum ad Chilpericum miſit, quem rex ira commotus exilio condemnavit vel relegavit. Tunc Britanni Redonenſem pagum uſque ad Cornutium vicum devaſtant. Poſt Eunius epiſcopus de exilio revocatur Andegavis ad paſcendum: ita quod in urbe Venetica non rediret. Deinde Britanni devaſtant Namneticam regionem.

Tunc Eunius Venetenſis epiſcopus pro vetito exilio impetrando Pariſius ad Chilpericum venit, & tempore diei Dominicæ dum ſacra ſolemnia celebraret, cœpit cum ingenti voce, terra corruit; evomuitque vero ab ore ejus & naribus ſanguinem, inter manus deportatus eſt, ſed convaluit. Nam vino deditus ita deformiter ſæpe aberat, ut neque greſſum facere non valeret. Tunc Chilpericus rex ſcripſit libros Sedulium ſequens, & inter epiſtolas in urbibus, ut pueri docerentur, & ut libri antiquitus ſcripti publice planati reſcriberentur præcepit. Et Leudaſtem Turonicum comitem a comitatu removit, & Eunomium inſtituit, eo quod Leudaſtes res eccleſiæ devaſtabat, & eum verberabat, eo quod B. Gregorium Turonenſem epiſcopum infamaverat, & poſt eum in carcere retrudit. Hic poſtea B. Gregorium Turonenſem infamatione Fredegundis reginæ coram Chilperico rege accuſavit: de quo B. Gregorius ſe purgavit. Tunc Leudaſtes Bituricum pagum deprædans Piſtavis venit, & in eccleſia beati Hilarii ſe incluſit, ibique exquirendo in domibus ſanguinem, & res earum diriperet, ſæpe in porticu eccleſiæ in adulterio deprehenſus, quem S. Radegundis quæ ibi morabatur juſſit exinde removeri, ne per eum eccleſia pollueretur.

Tunc Gundobaldus qui ſe Chlotarii filium dicebat, a Conſtantinopoli veniens Maſſiliæ eſt appulſus, & Mummolo conjunctus. Deinde Chilpericus, cum Childeberto rupta ſuſcepta pace, Bituricum pagum, qui fratris erat, incendit & devaſtat. Cui Guntramnus frater ejus occurrit, & cum eo pacem fecit. Quo genere Childeberti comperto, Ægidium Remenſem epiſcopum, qui ex parte eorum legatus fuerat, occidere voluerunt, dicentes quod regem eorum ſeduxerat. Et Leudaſtes comes Turonenſis a Fredegunde regina occidi jubetur: quod & factum eſt. Et tunc Theodericus filius Chilperici mortuus eſt, & in eccleſia S. Dionyſii ſepelitur. Ob hoc arte Mummoli, qui eum per maleficia interfecerat, ſicut dicebat, occiſi fuerant: de quo tam ipſe quam mulieres diverſis ſuppliciis perierunt. Regina vero Fredegundis quidquid de veſtibus ſuis & in aliis ſpeciebus potuit, combuſſit, ne aliquid horum planctum pro memoria filii revocaret. Remigio Bituricenſi epiſcopo mortuo, Guntramnus ibi ſubſtituit Sulpicium virum eruditum. Deinde Chilpericus comperto quod Guntramnus frater ejus cum Childeberto nepote pacem iniiſſet, & ei urbes quas tenebat auferre vellet, cum omnibus apud Cameracum receſſit. Non multo poſt filiam ſuam Rigunthem nuptam filio regis Gothorum in Hiſpaniam cum multis muneribus & pannis miſit; ſed in itinere multa damna perpeſſa eſt: nam a Gundobaldo cum theſauris ſuis retenta.

Anno Mauritii imperatoris IV. Fredegundis regina forma egregia, ſed dolo aſperrima, cum Landerico comite palam adul-

terram ſciebat, comperitque hoc Chilperico non eſſe incognitum, valde timuit. Nam cum regina caput lavans in camera abluiret, rex qui venatum ire diſponebat, ſic adveniens retro eam de virgula percuſſit. At illa credens quod Landericus eſſet, ait: Quare hoc facis Landerice? putabat enim quod rex ad venatum perrexiſſet. Sed reſpiciens retrorſum, videntque quod rex eſſet, expavit. Rex autem triſtis in venationem perrexit. Tunc regina timens, conſilio inito cum Landerico, regem redeuntem a venatione in villa Calenſi prope Pariſius in domo poſitum a cultro gladiatoribus ſecus interfecit: quo interfecto, ipſi gladiatores exclamaverunt: *Inſidias miſit ſuper hoc Childebertus rex ſuper dominum noſtrum.* Tunc alii huc illucque diſcurrentes neminem invenerunt. Mallulfus vero Silvanectenſis epiſcopus qui praeſens erat, corpus regalibus veſtibus indutum Pariſius deportavit, & in eccleſia S. Vincentii ſepelivit anno regni ſui XXIII. Fuerat gula deditus, cujus deus venter erat: neminemque prudentiorem ſe eſſe aſſerebat. Cartas perperam factas habebat, & ſacerdotes Domini blaſphemans arridebat. Ecce, aiebat, pauper remanſit fiſcus noſter: divitiae noſtrae ad eccleſias ſunt tranſlatae: niſi ſoli epiſcopi regnant. Praecepta eccleſiarum & teſtamentorum & praecepta patrum ſaepe peſſimo calcavit. De luxuria autem nihil cogitari poteſt quod opere non compleſſet. In deteſtationem vero [illegible] epiſcoporum, tres filios quos de Audovera genuerat, ſcilicet Theodebertus, Merovechus & Chlodovechus, [illegible] morientes mortui ſunt, & ſimiliter tres ſui quos de Fredegunde genuerat, ſcilicet Chlodobertum, Theodericum & Samſonem. Clotarius vero parvulus poſt mortem ejus patri remanſit.

Hoc anno cometes ſtella apparuit, terraemotus & coruſcationes mundum terruerunt. Sanguis in Pariſiaco territorio pluit, & magna lues in populo fuit. & pridie cal. Februarii noctis tempore & plurima globus ignis de caelo deſcendit, [illegible], ut tanquam media die omnia cernerentur. Tunc Fredegundis regina cum Clotario ſuo parvulo & Landerico, quem majorem domus elegerat, in regno reſedit. Franci quoque Clotarium parvum ſuper ſe regem ſtatuerunt. Cum regina Pariſius veniſſet, & cum theſauris quos ibi invenit, ad eccleſiam confugit, & ad Guntramnum regem direxit nuncios poſtulando, ut & ſe & regnum ſuo dominatio ſupponeret. Ad quam Guntramnus Pariſius venit. Deinde Childebertus rex mandavit Guntramno quod Fredegundem reginam ei redderet, quae Galſuintam amitam ſuam ſuggeſſerat, & patrem & patruum & conſobrinos interfecerat: quod & rex facere noluit. [illegible] Fredegund. Omnia vero quae Chilpericus eccleſiis & aliis abſtulerat reddidit. [illegible] mandavit ei Childeberto, ut urbes quas pater tenuerat ei redderet, quod & facere noluit. Cum autem dicerent Sicarium [illegible] eſſe ſecuris, quo fratrum [illegible] caput ejus eſt defixa, & celerum [illegible] cerebrum, & ſic cum [illegible]. Tunc regina Fredegundis juſſu Guntramni regis ad villam Rotoialenſem prope Rothomagum abiit, quam Brunechildis reginam per [illegible] ſolere valuit, ſed non potuit. Deinde Gundovaldus qui ſe filium Clotarii regis eſſe dicebat, Toloſam ingreditur, quem Pictavi & Turonici [illegible]: ſed Pictavi Turonicos ceciderunt & fugaverunt, & ad Divionem [illegible] venerunt Gundovaldum quaerentes. Sed Gundovaldus Burdegalam reſidens, mandavit regi Guntramno, ut terram ſuam ei redderet. Sed rex nuntios ejus [illegible], & ſuper Gundovaldum nepotem ſuum Childebertum cum exercitu mittit. Quo audito Gundovaldus Convenas caſtrum petiit cum Sagittario epiſcopo & Mummolo & Bladaſte ducibus. Deinde exercitus Childeberti veniens Garumnam tranſit, & [illegible] de theſauro Rigunthis filiae Chilperici, quem Gundovaldus rapuerat, ibi invenit, & Convenas prope cuncta devaſtans. Quod plurimi cives regnum vaſtationis dolentes Gundovaldum improperiis & convitiis arguebant, quibus ille dicebat: Noſtis omnes quod ſim filius Chlotarii, quod me Clotarius habuit, quod ſit a barbaris tonſuratus, & ob hoc Narſes patricio Italiae ſum junctus. Ibique uxorem habens duos filios generavi. Qua mortua, aſſumtis filiis Conſtantinopolim abii, & ab imperatore ſuſceptus, diu ibi uſque nunc degui a Guntramno Botone qui illuc advenerat, genere [illegible] conſultum petiſſe regnum, eo quod de genere remanſerant niſi Guntramnus frater & Childebertus nepos, & parvulus filius Chilperici. Quo audito a Guntramno Boſone invitatus Maſſiliam veni, ab eo prius receptus [illegible] in regnum accedentem. & inde [illegible] Avenionem acceſſi, & nunc Guntramnus [illegible] theſaurum meum mihi abſtulit. Et ut ſcias vera eſſe quae dico, Radegundem Pictavam interrogate. Verum autem quia odio me habetis, ad regem Guntramnum me ducite, & ſi fratrem me cognoſcit, quod voluerit faciat. Sin autem, liceat mihi regredi unde prius egreſſus ſum: abibo enim, & nulli quicquam moleſtus ero. Cumque ad expugnandum urbem per dies XV ſedeſſent, & machinas parare [illegible], miſerunt ad Mummolum, pacem & munera promittentes, qui habito conſilio cum Sagittario epiſcopo & Carolio & Waddone [illegible] mandavit quod ſi ſe [illegible] vitam ei concederent, quod eis Gundovaldum traderent, & ſe Childeberti dominio ſubjugarent. Quo conceſſo, ad Gun-

» dere aliquem diceret: Vade ad patrem tuum
» ſicut dixiſti: nos enim [illegible] nul
» vult perdere tuum ſanguinem, eo quod partem
» de generatione ſua remanere. Qui cognoſcens
» dolos eorum, reſpondit: Hoc per vos adve-
» ni, vobis meum conſilium credidi, per vos
» regnare ſemper optavi, & quod male conſu-
» luiſtis [illegible] Deus teſtimonium habet con-
» ſcientiarum. Cui Mummolus [illegible]: Nihil
» tibi falſa loquimur: [illegible] viri forti-
» tes ad portam conſiſtunt, adventum tuum [illegible]
Quo ita ſeducto, & ad portam hoſtibus tradito, Mummolus portam iterum reſeravit, cumque ſe Gundovaldus traditum hoſtibus comperiſſet, elevatis ad cœlum oculis & manibus ait: » Judex æterne & vindex verus innocentium, Deus a quo omnis juſtitia procedit, cui mendacium non placet, in quo nullus dolus neque verſutia malitiæ retinetur, tibi commendo cauſam meam, deprecans ut ſis velociter ultor ſuper eos qui me innocentem in manus inimicorum tradiderunt.

Quo dicto, lapis [illegible] Gundovaldum, quem per præcipitium urbis [illegible] ab Ollone comite Biturigenſi [illegible] cecidit, & poſt a Boſone cum ſaxo [illegible] mortuus eſt. Populus vero [illegible] & pedes cum fune ligantes eum per plateas deduxerunt, exultaque [illegible] & barbam, cum [illegible] qui [illegible] fuerat relinquerunt. & portis urbis [illegible] apertis, omnes quos adeſſe [illegible] gladio trucidarunt, ſacerdotes Domini in eccleſiis occidentes, eccleſias & omnia alia comburentes, nihil ibi præter humum vacuum relinquentes, Mummolum & Sagittarium epiſcopum & Carterium & Waddonem de mandato regis perimentes. & eodem anno tanta fames fuit quod multi mortui ſunt.

Anno Mauricii imperatoris ſexto, ſancta Radegundis regina moritur, & in monaſterio virginum quod ipſa Pictavis ad [illegible] per manum beati Gregorii Turonenſis epiſcopi honorifice ſepelitur, in quo loco virginum [illegible] & [illegible] eſt clauſulas [illegible] a quam credi poteſt, Deo templum [illegible] Fortunatus [illegible] pulchro ſermone de [illegible]

Anno Mauricii [illegible] beatus Gregorius Turonenſis epiſcopus Romam venit, & a beato papa Gregorio honorifice eſt ſuſceptus. Cumque ambo in eccleſiam introiſſent, & Gregorius Turonenſis ante altare in orationem ſe dediſſet, Gregorius papa tantam ſapientiam in tam parviſſimo homine mirabatur [illegible] Qui hoc divinitus cognoſcens, & [illegible] papæ reſpondit: *Dominus fecit nos, & non ipſi nos, ſicut in parvo quo & in magno.* Quod Gregorius papa audiens [illegible] per ſpiritum ſanctum cognoviſſe, & ob hoc ad honorem eius cathedram auream dedit eccleſiæ Turonenſi.

Anno [illegible] regni Childeberti obiit Ingoberga regina, Cariberti regis uxor, anno ætatis [illegible] multa eccleſiæ Turonenſi & Cenomanenſi, necnon & eccleſiæ beati Martini Turonenſis [illegible], duas habens filias, * Bertheflidem quæ Turonibus facta eſt ſanctimonialis, & aliam quæ in Cantiam domini [illegible] regis filio data eſt in uxorem.

* al. [illegible]

Anno Mauricii imp. [illegible] Gregorius Turonenſis obiit, anno epiſcopatus [illegible] & in eccleſia B. Martini ſepelitur, cui ſucceſſit Pelagius.

Anno Mauricii [illegible] S. Columbanus ex Hibernia veniens, juſſu Theoderici regis Burgundiæ Luxovienſe cœnobium conſtruxit, & ibi multitudinem monachorum congregavit. Tunc Mauricius [illegible] a B. Gregorio [illegible] in [illegible] et mortem [illegible], [illegible] cum dei [illegible] non ceſſabat [illegible] quidam [illegible] in urbe Romæ incedens per forum in monachico habitu evaginatum gladium geſtans manu, divinitus [illegible] pronunciavit publice eodem anno Mauricium gladio moriturum. Quod imperator audiens timuit, & malorum poenitens, eo libentius per ſe & per ſervos Dei [illegible] populis [illegible] pro quo beatum Gregorium Dominum ſupplicabat, ut [illegible] in futuro judicio parceret. [illegible] audivit ſemper vocem per hominem vocem dicentem: *De*[illegible] *hic & non in futuro [illegible]* Cui reſpondit: *Amator hominum Deus, hic mihi redde [illegible] & in futuro judicio mihi parcas.* Poſt hæc Mauricius in [illegible] terra [illegible] cum [illegible] & [illegible] ſet, nec tamen eis [illegible] largiretur, [illegible] centurionem ſuper ſe [illegible] in Cæſarem. Quo audito Mauricius in ſilvam quamdam [illegible] fugit, in qua cum uxore & duobus filiis Theodoſio & Tiberio juſſu Focæ Cæſaris capite truncatus occubuit. De cujus corpore lac cum ſanguine dicitur effluxiſſe. Ex eo tempore non defuerunt Romano imperio [illegible] & [illegible]. Et eodem anno obiit Pelagius Turonenſis epiſcopus anno epiſcopatus [illegible] cui ſucceſſit Leupacarius.

Anno Focæ [illegible] corpus S. Victoris Thebæi invenitur. Deſiderius Viennenſis epiſcopus claret, qui cum Brunechildem reginam de [illegible] ſuis argueret, inſtinctu ejus a Theoderico rege in exilium eſt detruſus, & poſt, Brunechilde jubente in territorio Lugdunenſi ſuper fluvium Calaronam lapidibus obrutus martyrizatur, cujus ſepulchrum multa miracula illuſtrant.

Anno Eraclii v. obiit Leupacarius Turonenſis epiſcopus anno [illegible] epiſcopatus, cui ſucceſſit Agiricus.

Anno Heraclii [illegible] obiit Agiricus Turonenſis archiepiſcopus, anno [illegible] epiſcopatus, cui ſucceſſit Gualacus.

Anno Heraclii [illegible] S. Columbanus abbas Luxovienſis obiit.

Nnnn

Anno Heraclii xi. Hunni Conſtantinopolim venientes, & muros diſſipantes, cum Heraclio imperatore ſtante ſuper murum mutuo ſunt locuti. A quo accepto pretio pacis, ad tempus recedunt, & eodem anno obiit * Gualdus Turonenſis epiſcopus, anno epiſcopatus ii. cui ſucceſſit Sigilaicus.

* al. Giludus.

Heraclii anno xiii. obiit Sigilaicus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus iii. cui ſucceſſit Leobardus.

Anno Heraclii xix. obiit Leobardus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus vi. cui ſucceſſit Medegiſilus.

Anno Heraclii xxiv. Sarraceni capta Damaſco, Phœnicem & Ægyptum occupant, & poſt Jeruſalem per biennium obſeſſam capiunt. Tunc tres fratres Ado, Rado & Dado qui & Audoenus, regis Dagoberti referendarius, in Gallia clarent, ſinguli ſingula cœnobia fundantes. Hos ad hoc animaverat Eligius artifex, tunc dudum in aula regis Clotarii clarus, qui capſam auream B. Martini Turonenſis fabricavit, & Solemniacum monaſterium conſtruxit, & aliud Pariſius, in quo S. Auream abbatiſſam monialium conſtituit. Romaricus abbas & Geoericus Metenſis epiſcopus, & Amandus Tungrenſis epiſcopus, id eſt Trajectenſis, clarent.

Obiit Medegiſilus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus xi. cui ſucceſſit Latinus.

Anno Conſtantini vi. Sarraceni Africam occupant. Tunc Furſeus de Hybernia veniens, qui in Gallia Latiniacum cœnobium fundavit, & Foillanus frater ejus, qui Foſſenſe cœnobium fundavit, & Remaclus Trajectenſis epiſcopus, & Aubertus Cameracenſis, & Eligius Noviomenſis, & Audoenus Rothomagenſis in Gallia clarent. Quorum Eligius corpus beati Quintini martyris, Domino revelante, reperit, & honorifice ſepelivit. Anſegiſus quoque filius Arnulphi, cui Begga ſoror Grimoaldi nupſerat, & Philibertus & Richarius Pontivenſes abbates inſignes ſanctitate habentur.

Sigibertus neque rex Auſtriæ de ſucceſſione prolis deſperans, xii. monaſteria Deo conſtruxit, in quibus Stabulaus & Malmundarium eminebant, & in Stabulaus S. Remaclus Trajectenſis, relicto epiſcopatu, monachicæ vitæ ſumſit habitum. Tunc multi utriuſque ſexus in Gallia florebant, inter quos erat S. Landelinus fundator cœnobiorum Lobienſis, Alnei, Walaris, & Creſpinienſis, ubi requieſcit cum diſcipulis ſuis Adeleno & Domitiano, & Gislenus Cellenſis, & Maldegarius dux, qui & Vincentius Altimontenſis & Sonegienſis, cujuſque uxor Waldetrudis, & Aldegundis Malbodienſis & Trudo Haſbanienſis. Tunc cœnobium Floriacenſe a Leodebaldo abbate fundatur, & non multo poſt corpus S. Benedicti abbatis

A ab Aigulpho monacho a Monte Caſſini delatum ibi reponitur, & corpus S. Scholaſticæ ſororis ejus Cenomannis defertur.

Sigibertus rex Auſtriæ moritur anno regni xix. Dagoberto filio ſuo parvulo fidei Grimoaldi commendato, ſed Grimoaldus juramentum non ſervans Dagobertum puerum totondit, & eum per Didonem Pictavenſem epiſcopum in Scotiam dirigit, & filiumque ſuum Hildebertum ſuper Auſtraſios regem fecit. Quo facto, Franci dolentes, Grimoaldum capiunt, & cum Pariſius ad regem

B Clodoveum adducunt, quem Clodoveus in carcere mori fecit, filiumque ſuum minorem Hildericum ſuper Auſtraſios regem fecit.

Anno Conſtantini xii. obiit Latinus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus xiii. cui ſucceſſit Carigiſilus. S. Lambertus Trajectenſis epiſcopus filius Apri comitis claret.

Anno Conſtantini xv. dum corpus S. Vedaſti Atrebatis transferretur a Lamberto Trajectenſi, & Audomaro Teruanenſi, quidam cæcus viſum recepit, ſed ob hoc iterum lumen amiſit. Et eodem anno obiit Carigiſilus

C Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ii. cui ſucceſſit Chropertus, qui primus eccleſiam B. Martini Turonenſis exemtavit primo anno ſui epiſcopatus.

Anno Conſtantini xvii. Chropertus Turonenſis archiepiſcopus obiit epiſcopatus ii. cui ſucceſſit Papolenus. Tunc obiit S. Eligius Noviomenſis epiſcopus, quem cum Bathildis regina vellet ad Kalam cœnobium deportare, feretrum movere non potuit.

Obiit Papolenus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ſexto, cui ſucceſſit E-

D rambertus, qui exemtionem eccleſiæ beati Martini Turonenſis iterato approbavit, & a papa Adeodato eam poſtea confirmari fecit.

Romæ poſt Vitalianum Adeodatus, qui exemtionem B. Martini Turonenſis, quam Chropertus & Erambertus Turonenſes archiepiſcopi confirmaverant, auctoritate apoſtolica confirmavit.

Romæ poſt Adeodatum Domnus, qui cum eſſet electus, ſtella apparuit a parte Orientis in menſe Auguſto a galli cantu uſque mane permanens, quæ non apparente, ma-

E xima mortalitas fuit. Romæ poſt Domnum Agatho ſucceſſit, qui dum oſcularetur leproſum leproſus emundatus. Hic per legatos Conſtantinopoli ſextam ſynodum congregari, ubi Georgius Conſtantinopolitanus epiſcopus ab errore Monothelitarum revocatur, & Zacharias Antiochenus cum aliis ſuæ ſectæ fautoribus ſub anathemate condemnantur, & eadem hora tanta tela aranearum ingentium in medio populi ceciderunt, ut omnes ſperarent quod ſordes hæreſis ſunt expulſæ, ideoque exhilarati ſunt.

Romæ poſt Cononem Sergius. Hic por-

none crucis in ſacrario B. Petri in cera, conſtitui Crucem in exaltatione adorari, & *Agnus Dei*, dum ſacerdos communicat, & in Epiphania, Hypapante, & Nativitate & Aſſumtione B. Mariæ letanias exire.

Anno Juſtiniani v. obiit Crabertus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ejus xxvi. cui ſucceſſit Bertus. S. Gandregiſilus, qui Fucatnum & Fontinellam monaſteria fundavit, nepos Anſigili majoris domus, filius Galchiſi, & Wilbrordus Scotus in Gallia clarent. Autiſſiodoro poſt Vigilium Scopilio, poſt Tetricus, quem archidiaconus ſuus interfecit: quo facto, a turbine raptus nuſquam comparuit.

Anno Leonis ſecundo S. Lambertus Pipinum increpare auſus, quod pellicem Alpaidem ſuæ uxori Plectrudi ſuperduxerat, a Dodone fratre Alpaidis Leodio martyrizatur, & apud Trajectum tumulatur. Quo facto, Dodo interfector languore cruciatur, vermibus conſumitur, & ob ejus fœtorem intolerabilem in Moſam fluvium demergitur, omneſque ejus culpæ complices intra annum divinitus puniuntur. S. Begga Pipini mater tranſiit ad Dominum. Leo anno imperii ſui tertio a Tiberio deturbatur, & carceri mancipatur.

Berto archiepiſcopo Turonenſi mortuo anno epiſcopatus xvi. ſucceſſit ei Peladius.

Anno Juſtiniani iv. S. Hubertus, cœlitus admonitus, corpus S. Lamberti a Trajecto Leodium deportavit, ibique ſedem epiſcopatus ſubſtituit.

Anno Juſtiniani v. Sancta Odda uxor Boggis ducis Aquitanorum claret in Gallia, quæ eccleſias multas ditavit, & moriens in Leodienſi parochia requievit.

Anno Juſtiniani vi. obiit Peladius Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus v. cui ſucceſſit Ebarcius.

Anno Leonis iiii. obiit Ebarcius Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus nono, cui ſucceſſit Ibo, qui exemtionem eccleſiæ beati Martini Turonenſis approbavit & confirmavit.

Anno Leonis xii. obiit Ibo Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus viii. cui ſucceſſit Guntrannus.

Anno Leonis xiii. Autiſſiodoro poſt Clementem ſucceſſit Aidulfus, poſt Maurinus.

Anno Leonis xiv. in Anglia Beda presbyter & monachus ſanctitate & ſcientia clarus obiit die Aſcenſionis Dominicæ, ſemper repetens in hora mortis hanc antiphonam *O rex gloriæ Domine virtutum, &c.* & inter hæc verba emiſit ſpiritum, in cujus tumulo ſcriptum eſt:

Hac ſunt in foſſa Bedæ venerabilis oſſa.

Anno Leonis xvi. congregavit Gregorius papa ſynodum Romæ cccxiii. epiſcoporum, ubi venerationem ſanctarum imaginum confirmavit.

Anno Leonis xx. obiit S. Herminus epiſcopus, & abbas Lobienſis.

Anno Leonis xxi. obiit Guntrannus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus xv. cui ſucceſſit Dido.

Anno ii. Conſtantini obiit Dido Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus ſecundo, cui ſucceſſit Rigambertus.

S. Bonifacius epiſcopus Maguntiæ cœnobium Fuldenſe fundavit in ſilva Bocconia, cujus cœnobii abbas inde militare imperatori debet. Idem quoque Bonifacius apud *Wiſburc* epiſcopatum inſtituit in honore S. Kiliani & ſociorum ejus, quorum ibi corpora requieſcunt, nec multo poſt in Friſia martyrizatur, & in cœnobio quod fundaverat ſepelitur.

Anno Conſtantini viii. miſit Pipinus princeps legatos ad Zachariam papam, conſulens quis potius rex eſſe aut dici deberet, ille qui labores regni ſuſtineret, aut ille qui otio deditus, ſolo regis nomine eſſet contentus. Cui papa remandavit, quod ille potius rex appellari debebat, qui bene rempublicam gubernabat. Quo audito, Franci Pipinum principem in regem Franciæ levaverunt, & Hildricum regem monachum factum in monaſterium detruſerunt, qui ſecundum morem Francorum inunctus eſt in regem juſſu Zachariæ papæ a Bonifacio Maguntiæ archiepiſcopo civitate Sueſſionis, anno Domini dccli. imperii Conſtantini viiii. poſt annos circiter ccxx & viii. ex quo majoreſdomus cœperunt principari ſuper reges Francorum, & ſic in iſto Hildrico rege defecit in partes progenies Clodovei. Nam iſte Pipinus de progenie Childerici originem habuit, ſicut ſuperius enarratur.

Anno Conſtantini x. obiit Rigambertus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ix. cui ſucceſſit Aubertus. & tunc Pipinus rex regnum ampliare contendens, & eccleſias cantu Romano melioravit. Cujus frater Remigius Rotomagenſis archiepiſcopus multa laude clarebat. S. Ægidius claret in Provincia.

Romæ poſt Zachariam Stephanus præſidet annis v.

Anno Conſtantini xi. Haiſtulfus rex Longobardorum iterum infeſtabat Romanos, quod de cujuſlibet eorum capite tributum exigeret, pro quo Stephanus papa clam per quemdam peregrinum litteras ſuas nimio dolore conſcriptas Pipino regi miſit, quibus ei oppreſſiones Romanæ eccleſiæ intimavit. Anſelmus vir illuſtris, cujus ſoror erat uxor Haiſtulfi regis Longobardorum, tranſtulit corpus S. Silveſtri ad cœnobium Nonantulam, quod ipſe fundaverat.

Anno Conſtantini xii. Stephanus papa a Pipino rege invitatus Franciam venit. Cui venienti de nocte apparuit globus igneus in cœlo, a parte Auſtrali declinans in Galliæ

finibus in partes Longobardorum. Cumque Pipinus de Saxonia victor regreſſus, Stephanum papam venientem audiſſet, contra eum cum uxore & filiis pergens, & eum recepit, & uſque ad palatium ſuum deduxit, ibique intus oratorium pariter conſidentes, lacrymabiliter idem papa regem deprecatus eſt, ut cauſam B. Petri & reipublicæ Romanorum diſponeret. Quo audito, rex mandata ejus ſe omnimodo adimplere promiſit. Cumque papa apud regem moraretur in eccleſia S. Dionyſii, graviter ægrotavit, ſed ab apoſtolis Petro & Paulo & B. Dionyſio viſitatus eſt & ſanatus: & ob hoc altare in honore apoſtolorum Petri & Pauli conſecravit, & Pipinum cum duobus filiis in reges inunxit, & eos in perpetuum & univerſam eorum regalem progeniem benedixit, eoſque invaſores apoſtolico anathemate interdixit. Deinde Carlomannus monachus ab Haiſtulfo rege Longobardorum mittitur ad Pipinum fratrem ſuum, ad petitionem apoſtolicam perturbandam. Qui cum in Francia moraretur, olim S. Benedicti a cœnobio Floriacenſi ad montem Caſinum voluit reportare, ſed miraculis a Deo oſtenſis, & Francis repugnantibus, a ſuo incepto prohibetur.

Anno Conſtantini [illegible] Pipinus rex copioſum movit exercitum, Stephano papæ præbiturus auxilium, & Karlomannum fratrem ſuum in Vienna urbe cum Bertradane regina ægrotantem reliquit, ibique paulopoſt obiit. Pipinus autem Italiam aggreditur, exercitus Haiſtulfi regis a Francis vincitur, & Haiſtulfus pacem facere cum Romanis ad voluntatem Francorum compellitur, & Stephanus papa per legatos Pipini in ſancta ſede reſtituitur. Et ſic Pipinus ab Haiſtulfo receptis juramentis & obſidibus, in Franciam revertitur.

Anno Conſtantini [illegible] poſt diſceſſum Pipini, Haiſtulfus rex fœdus pacis violat, rurſuſque Romanis obſidet: ſed hoc ſtatum nunciatur Pipino, qui mox Italiam repetens, Haiſtulfum Papiæ incluſit, & invitum ad fœdus pacis repetendum compulit. & B. Petro quæcumque ſui juris erant reſtituere fecit. Nec multo poſt Haiſtulfus judicio Dei percuſſus, dum venaretur moritur, cui Deſiderius ſubſtituitur. Eodem anno tenuit Conſtantinus imperator ſynodum trecentorum epiſcoporum de imaginibus Dei & ſanctorum ejus deponendis, & ubique eccleſiam Dei & catholicam impugnavit. Tunc Fulradus abbas S. Dionyſii corpus S. Viti martyris a Roma Pariſius devexit.

Anno Conſtantini xv. Taſſilo dux Baioariorum apud Compendium venit ad Pipinum regem avunculum ſuum, & ibi hominagium fecit, & juramentum dedit cum multis nobilibus Baioariæ. Tunc Conſtantinus imperator miſit Pipino regi organum cum aliis donis.

Anno Conſtantini [illegible] Pipinus rex Saxonum munitiones accepit, & ex eis multos occidit, & quia ex eis remanſerunt, ccc. equos quolibet anno ei pro tributo promiſerunt.

Anno Conſtantini [illegible] natus eſt regi Pipino filius, quem vocavit Pipinum: qui duobus annis vixit, & in tertio mortuus eſt.

Anno Conſtantini [illegible] Stephano papa mortuo, Paulus ejuſdem Stephani germanus præſidet annis x. Hic more & miſericors de nocte cum ſuis familiaribus domus pauperum, infirmorum, & aliorum inopum circuibat, & eis neceſſaria miniſtrabat. Corpus ſanctæ Petronillæ filiæ S. Petri apoſtoli tranſpoſuit in cœmeterio marmoreo ſarcophago ipſius apoſtoli Petri manu ſua prius inſculpto; *Aureæ Petronillæ dilectiſſimæ filiæ.* Et eodem anno Pipinus rex Arverniam pagum devaſtavit, & Arvernis urbem cum multis caſtellis cepit, & Blandinum comitem Arvernicum ſecum adduxit, Bituricas cepit, & captam munivit. Gaiferum quoque Eudonis filium Aquitaniæ ducem ei repugnantem aggreditur; ſed Gaiferus cum eo datis obſidibus pacem fecit.

Anno Conſtantini [illegible] Gaiferus dux Aquitaniæ juramentorum & obſidum immemor, ſuper Pipinum uſque Cavillonum exercitum miſit, ſed Pipinus & Carolus filius ejus ſuper eum irruunt, Burbonum, Candelam, Clarum montem ſuper eum ceperunt, Lemovicas & Agennum, Petragoricas & Engoliſmam urbes, & multa alia caſtra deſtruxerunt. Gaiferus vero videns ſuos diffidere, muros urbium Aquitaniæ ſolo tenus diruit: ſed Pipinus eos reſtaurans, hominibus ſuis urbes munivit.

Anno Conſtantini [illegible] Taſſilo dux Baioariorum immemor beneficiorum, quæ Pipinus rex ejus avunculus ei fecerat, Baioariam petiit, & contra Pipinum inſurgens ſed ultra regem non vidit. Pipinus vero Aquitaniam devaſtavit, & per Lemovicas in Franciam remeavit.

Anno Conſtantini [illegible] Pipinus rex Argentomum caſtrum, quod Gaiferus deſtruxerat, readificavit, & Bituricas, & in Francos poſuit.

Anno Conſtantini xxv. & Pipini regis xvi. facta eſt ſynodus inter Græcos & Romanos coram Pipino, de Trinitate & de imaginibus ſanctorum. Et inde Pipinus revertens, Narbonam, Toloſam, & Albiam & Gavaldanum cepit. &, poſt in Aquitaniam pergens multa caſtra acquiſivit. Cui Amiromoni rex Sarracenorum Hiſpaniæ multa munera miſit, & ab eo multa recepit. & eodem anno obiit Aubertus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus xv. cui ſucceſſit Oſtaldus.

Anno Conſtantini [illegible] Pipinus rex Remiſtannum fratrem Eudonis patruum Gaiferi ducis Aquitaniæ, qui a Gaifero ad ſe & a ſe ad Gaiferum tranſfugerat, captum in

bello & fame [illegible] in periculo. Deinde Aquitaniam ingressus Xanctonas capit, ubique Gaiferi matrem cum sororibus & neptes captas secum adducens, & Bertrada regina apud Xanctonas relicta, Petragoricum adiens, ibique Gaifero occiso, Xanctonas revertitur, ubi aegrotans cum Bertrada regina Turonis ad B. Martinum causa orationis accessit, & inde rediens Parisius, apud S. Dionysium obiit VIII. cal. Octobris anno regni sui XVII. ab incarnatione Domini DCCLXVIII. & iuxta Carolum [illegible] in ecclesia S. Dionysii sepelitur. Quo defuncto Carolus & Carlomannus elevati sunt in reges VII. idus Octobris: Carolus Noviomo & Carlomannus Suessionis. Hic itaque Carolus pro felicitatis magnitudine, magnus est nuncupatus: patri non impar gloria, animo meliorum virtute eius longe praeclarior. Erat enim capitis brunus, [illegible] facie rubeus, corpore decoro & venusto. Erat autem [illegible] longissimos, [illegible] & inter [illegible]. Assidue autem exercebatur equitando ac venando, & delectabatur in vaporibus aquarum [illegible] calentium, frequenti natatu corpus exercens, & non solum filios, sed optimates & amicos, & satellitum & custodum corporis turbam ad balneum invitabat, ut aliquando centum vel amplius homines simul lavarentur. In cibo erat temperatus, sed in potu temperatior. Saepe autem conquerebatur nocere sibi esse ieiunia, convivabatur rarissime, [illegible] tamen in praecipuis festivitatibus, cum magna multitudine [illegible] quotidiana quaternis ferculis tantum praebebatur, praeter assum, quem venatores in veribus inferebant, quo ille libentius quam alio cibo utebatur. Et dum caenabat, legebat lectiones historias & antiquorum res gestas, vel de libris sancti Augustini, qui de Civitate Dei inscripti sunt, in quibus praecipue delectabatur. Super caenam plus quam ter raro bibebat. Aestate post cibum meridianum pomorum aliquid sumens, & semel bibens, [illegible] in nocte duabus horis vel tribus dormiebat. Vestitu francisco utebatur, gladio semper accinctus, cuius capulus & baltheus aureus vel argenteus erat, & aliquotiens gemmato ense utebatur. Omni affluentiae doctus erat, & de VII. liberalibus artibus doctores habebat, qui eum de illis assidue instruebant: audiens in grammatica Petrum diaconum, & in rhetorica, dialectica, & astronomia quemdam Saxonem, [illegible] Albinum cognomento Alcuinum. Ipse vero legendi & psallendi disciplinam diligentissime emendavit, quamvis nec publice legeret, nec nisi submisse & in communi cantaret. Omnia [illegible] quae scripta non erant, scribi fecit, & antiquorum gesta & bella scripsit, & patrii sermonis grammaticam inchoavit. Circa lectum eius quolibet nocte [illegible] eum excubabant.

Prima vigilia noctis III. secunda III. tertia usque ad ortum solis III. & habent vigiliam III. ad caput, & ad pedes III. ad dextram III. & ad sinistram III. manu dextera nudum spatum & sinistra candelam ardentem tenentes. Post mortem autem patris cum Carlomanno fratre regnum partitus, tantam patienter simultates & invidiam eius tulit, ut mirum omnibus videretur. Desponsavit cum [illegible] Desiderii regis Longobardorum filiam in uxorem, illa postea repudiata, Hildegardem duxit, de qua tres filios habuit, Carolum, Pipinum & Ludovicum, & totidem filias, Rotrudem, Bertam & Gilam. Post Hildegardis mortem Fastradam duxit, de qua genuit Theodradam & Hiltrudem, & tertiam genuit Rothaidem de concubina. Post ea Fastrada mortua Liutgardam Alemannam duxit, de qua nullum genuit. Qua defuncta IV. concubinas habuit: Gersuindam Saxonicam, de qua genuit Adeltrudem, & Reginam, de qua genuit Drogonem postea Metensem archiepiscopum, & Hugonem, & Adalindam, de qua genuit Theodericum, & aliam cuius nomen ignoramus, de qua genuit Pipinum pulcherrimum facie, sed gibbosum. Carolus autem filios & filias liberalibus studiis erudiri faciebat, quibus & ipse operam dabat, & cum aetas patiebatur, more Francorum equitare, & armis & venationibus exercere se faciebat, & filias lanificio, colo & fuso [illegible] erudiri, & de [illegible] tantum curam habebat, [illegible] sine his caenaret vel iter faceret, sed eum equitantes semper agmen [illegible] sequebantur. Filiae autem eius, quae pulcherrimae erant, [illegible] tamen [illegible] quod [illegible] non nupsit quamdiu vixit, dicens se earum [illegible] carere non posse. Et quamvis [illegible] rem, concubinarum [illegible] & filiarum [illegible] ad evidentiam [illegible], tamen in [illegible] per ordinem [illegible] describemus.

Romae Paulo papa mortuo, quidam laicus Constantinus nomine, ordinatione facta, sedem papatus invadit, [illegible] Ecclesia Dei scandalum magnum fuit. Contra quem Philippus a quibusdam Romanis papa constituitur, sed non multo post deponitur. Postea [illegible] Constantino ab ecclesia a fidelibus eiecto, & oculis privato, Stephanus papa ordinatur, qui omnia quae idem Constantinus pseudopapa ordinaverat, revocavit, & [illegible] in *[illegible] Dei* [illegible] Dominica [illegible]. Tunc Constantinus imperator omnes sibi subiectos iurare coegit, ut imaginem Dei aut sanctorum eius non venerarentur, nolentes vero diversis tormentis perimebat, & monachos uxores, & monachas viros ducere cogebat, & nolentes trucidabat.

Anno Domini DCCLXVIII. imperii Constantini XXVII. & regni Caroli secundo, idem Carolus contra Hunaldum fratrem Gaiferi

Aquitaniam petit, & Fronciacum castrum ibi ædificavit, & omnes Aquitanos & Wasconos in deditionem accepit, & Hunaldum qui ad Lupum ducem Guasconum fugerat, a Lupo sibi recepit. & sic Aquitanicum bellum finit. Deinde Hunaldus Romam quasi * pœnitentiam acturus adiit. Post ad Longobardos fugiens, apostatavit, ibique non multo post lapidibus obrutus male periit.

* [illegible]

Anno Constantini xxvii. & regni Caroli tertio, celebravit Carolus synodum apud Germaniam, & frater suus Carlomannus Bertam reginam duxit in uxorem. De ista Berta dicitur quod [illegible] & [illegible]. Hæc etiam post mortem suam in [illegible] sepulta est.

Anno Constantini xxix. tenuit Carolus synodum apud Valencianas & Carlomannus frater ejus apud Salmontiacum obiit eodem anno pridie Nonas Decembris, cujus regnum Carolo remansit. Berta autem uxor ejus cum filiis & Auchario Franco ad Desiderium regem Italiæ confugit. Hic Desiderius Romanos [illegible] præcedenti anno Romam [illegible] & de multos nobilium Romanorum capitis cæde [illegible].

Anno Constantini xxx. Caroli v. idem Carolus monarchia regni adepta, Saxones aggrediens *Eresburch* castrum cepit, *Irminsul* idolum destruxit, ibique [illegible] aquæ divino nutu & sic [illegible] Carolus a Saxonia removit. Nec multo post Saxones [illegible], Francorum [illegible] ut ecclesiam in *Fritzlar* cremare nequiverunt, quam S. Bonifacius benedixerat & [illegible]. Quo audito, Carolus Saxones [illegible] devastat.

Anno Constantini xxxi. & Caroli vi. Stephano papa mortuo successit Adrianus, qui Carolo humiliter supplicat [illegible] ut a Desiderio rege Longobardorum oppressæ succurreret ecclesiæ & [illegible] sicut prædecessores sui fecerant. Tunc Carolus, facto conventu apud Janoam, per montem Cinisium Italiam petit, & Bernardum avunculum cum exercitu per Montem Jovis mittit, & intrans Italiam, Desiderium regem fugat, & intra Papiam recludit.

Anno Constantini xxxii. Caroli vii. Carolus Papia relicta exercitu Romam pergit, & in urbis introitu [illegible] pedester ad B. Petri ecclesiam festinat, & omnes gradus ecclesiæ singulatim deosculans, ad Adrianum papam pervenit. Ibique tradita B. Petro [illegible] civitates & territoria, sicut in ecclesiæ privilegio [illegible] & inde rediens Papiam [illegible]. Desiderium regem cum uxore & filia & [illegible] cepit, & urbes & castella & hominagia omnium Longobardorum recepit. Adalgisus vero Desiderii filius inde elapsus, Constantinopolim fugit. Tunc pater Desiderius perpetuo exsilio ad Gallias destinatur, & sic regnum Longobardorum sub nomine regum Francorum devenit, post annos ccxiv. ex quo in Italia regnare cœperunt. Quorum primus rex Albuinus fuit, qui a Pannonia venit, & ab uxore conjuge est occisus. post Agilulfus, post Adalualdus filius ejus, quo propter infamiam a regno ejecto, *Ariovald* regnavit. post *Rothari*, post *Rodoald* filius ejus, post *Aripert*, post duo filii ejus *Pertharit* & *Godebert*; post *Grimoald*. *Pertharit* expulsus a regno, qui cum exsulatum in Angliam fugeret, & in navi esset, audivit vocem a littore clamantem, quod si *Pertharit* rex in navi esset, dicerent ei quod in patriam reverteretur, quia *Grimoald* rex mortuus erat; sed cum hoc vox [illegible]. Tunc *Pertharit* reversus regnum recepit, & plures ecclesias construxit, & multa alia bona fecit. Post quem Cunipertus filius ejus regnavit. Post Luitpertum filium ejus, post Regimbertum cognatum ejus regnum cepit. post *Aripert*, post Ansprandus, post Rachis, qui postmodum ductus monachus efficitur. Post Haistulfus frater ejus, post Desiderius, sub quo regnum Longobardorum defecit.

Anno Constantini xxxiv. & Caroli ix. Carolus Saxoniam petit, & super Visurgim fluvium Saxones victi tribus vicibus.

Anno Constantini xxxv. & Caroli x. Carolus Italiam ingressus Tarvisium (a) & Forum Julii & alias urbes rebellantes cepit, & Rotgaudum ducem rebellionis decollari præcepit. Postea Saxonibus *Eresburch* castrum obsidentibus, duo scuta sanguineo colore flammantia super ecclesiam apparuerunt, inter se in aëre pugnantia. & cum hoc signum viderent pagani qui a foris erant, præ timore fugerunt, sese per miraculum occidebant. Tunc Carolus hoc audiens Saxoniam petit, Saxones vicit, munitiones cepit, & Widichindo duce eorum in Normanniam fugiente, ad hoc Saxones redacti, ut se promitterent fieri Christianos.

Leo tempore Adriani imperat annis v. Hujus imperii anno primo & Caroli xi. Carolus tenuit concilium apud Paderbrunnam, ubi congregata Francia & Saxonia multitudo Saxonum baptizatur. Tunc obiit Gubaldus Turonis archiepiscopus anno episcopatus sui [illegible] cui successit Eusebius.

Anno Leonis ii. & Caroli xii. idem Carolus Italiam aggressus cum conjuge Romam pervenit, ibique Pipinus filius ejus ab Adriano papa baptizatur, & post ipse & Ludovicus frater ejus inunguntur in reges ab eodem papa. Pipinum super Italiam, Ludovicum super Aquitaniam. Caroli autem

(a) Tarvisium [illegible]

Caroli

Caroli filia Modelaiam baptizata eſt in redeunte patre, & Taſſilo dux Bavariæ, qui contra Carolum repugnaret, mediante papa, in Caroli gratiam eſt reverſus.

Anno Hyrene II. & Caroli XV. Hildegardis regina obiit pridie kalendas Maii, & Bertha mater ejus. Et tunc Carolus duxit in uxorem Faſtradam apud Wormatiam, & Saxones rebellantes iterum vicit.

Anno Hyrene III. & Caroli XVI. Saxones cum Friſonibus iterum rebellant, ſed a Carolo filio Caroli regis debellantur.

Anno Hyrene IV. & Caroli XVII. Carolus Saxones mira virtute contrivit, ita quod Witichindus & Albion duces eorum Carolo reconciliati baptizantur, & ſic conflictus Saxonum defecit.

Anno Hyrene V. & Caroli XVIII. miſit Carolus Audulfum ſeneſcalcum ſuum contra Britones, qui ſtatim Britones & Britanniam ſubjugavit. & tunc ſignum crucis in Gallia in veſtibus hominum apparebat.

Anno Hyrene VI. & Caroli XIX. Carolus Romam petiit, & contra Aregiſum Beneventi ducem vadit, ſed Aregiſus muneribus & obſidibus datis, gratiam ejus impetravit. Bellum inter Francos & Avaros oritur, & tunc de cœlo ſanguis in terram profluxit. Taſſilo dux omni parte circumdatus, obſidibus datis, cum Carolo pacem fecit, & ducatum Bavariæ ei reddidit.

Anno Hyrene VII. & Caroli XX. Carolus Taſſilonem ducem & Theodonem filium ejus contra fidem rebellantes, & ob hoc ad mortem judicatos, fecit in monachos tonderi, & in eccleſia retrudi. & tunc inter Græcos & Longobardos pugnatur, & inter Francos & Avaros, & inter Avaros & Bavaros, & in omnibus Carolus ſua providentia victoriam lætatur. & eodem anno facta eſt ſynodus [illegible] epiſcoporum apud Nicæam, præſente Hyrene & Conſtantino filio ejus, in qua hæreſis execrantium imagines abdicatur.

Anno Hyrene VIII. & Caroli XXI. Carolus Coloniæ duos pontes fecit & munivit, & Sclavos ingreſſus eum [illegible] ſubegit. Tunc Adelgiſus filius Deſiderii regis Longobardorum, qui ad Græcos confugerat, cum Græcis ad Italiam venit, & inito bello cum Francis, captus eſt & occiſus.

Anno ab Incarnatione Domini DCCLXXXIX. & Hyrene IX. & Caroli XXII. erant adhuc monachi in eccleſia B. Martini Turonenſis ſub Iterio abbate, in cujus eccleſiæ dormitorio duo angeli ingreſſi ſunt, unus extendebat cultrum, & alter monachum quem ille oſtendebat percutiebat: quorum unus qui hæc vigilans viderat, ſolus evaſit, dicens angelo: Adjuro te per nomen omnipotentis Dei, ne me percutias. Monachi illi, ut refert S. Odo, nimis delicioſe vivebant, & ſericis veſtibus induebantur, calceamenta etiam erant varii coloris. Quibus ita mortuis, Iterius abbas cum reſiduo monachorum, quos de foris adduxit apud Cormaricum, quam eccleſiæ beati Martini dederat, tranſtulit cum tertia parte reddituum, & theſauri eccleſiæ beati Martini. Nec multo poſt Carolus auctoritate Adriani papæ canonicos in eccleſia beati Martini poſuit, & eis magiſtrum ſuum Albinum, id eſt Alcuinum præfecit. Erat autem Alcuinus natione Scotus, ingenio clarus, mirabilis philoſophus, non tantum pondere ſcientiæ litterarum, quantum & honeſtate morum ſtudioque virtutum. Tunc Carolus vicit Avaros, id eſt Hunos, ſuper Danubium, terramque eorum per triduum devaſtavit. & eodem anno factus eſt terræ motus horribilis VI. idus Februarii, ita ut nullus domi dormire auderet. Tandem cum Conſtantinus XI. annis cum matre ſua Irene imperaſſet, tam imperio privatur, ſolusque VII. annis imperavit.

Conſtantinus filius Leonis & Irene tempore Adriani & Leonis imperat VII. annis, qui more regi Chardamo congreſſus turpiter victus [illegible], & Chardamus [illegible] regio apparatu [illegible]. Conſtantinus vero cum multos nobilium principum haberet ſuſpectos, eis oculos eruit. Interim Pipinus filius Caroli ex concubina, gibbo deformis, a quibuſdam Francorum principibus regni promiſſione deceptus, contra patrem conſpiravit. De quo convictus, a Carolo in Prumiæ cœnobio ſtatim retruditur tonſoratus, & ibi uſque ad finem vitæ Domino militavit. Complices autem conjurationis alii exiliantur, alii perimuntur.

Anno Conſtantini II. & Caroli XXIV. Euſebius Turonenſis archiepiſcopus obiit anno epiſcopatus XVI. cui ſucceſſit Herlingus. Eodem anno coram Adriano papa Felicianæ hæreſis condemnatur, a Felice auctore abdicatæ, aſſerente Filium Dei in divina natura verum Deum eſſe, & in humana natura nuncupativum. Item in divina natura eum eſſe verum Filium Dei, in humana vero adoptivum; unam perſonam Dei & hominis dividens in duas, ſed eſt vera filii & adoptivi. Tunc Tiberis fluvius a ſuo alveo egreſſus, portam Flamineam & muros Urbis tranſcendit, domos dejecit, agros deſertavit; ſed Adrianus papa prece ad Deum facta, poſt triduum tempeſtatem illam compeſcuit.

Anno Conſtantini III. & Caroli XXVI. obiit Faſtrada regina uxor Caroli, & in S. Albano eſt ſepulta: poſt quam Carolus duxit Leugardam. & tunc Carolus rex cum Carolo filio ſuo Saxones invadens, devicit, ita quod Chriſtianos ſe fore promiſerunt.

Anno Conſtantini IV. & Caroli XXVII. Carolus Saxones rebelles iterum devicit & pene delevit, & ibi Witzan Abrodritorum rex a Saxonibus eſt occiſus.

Anno Conſtantini V. Caroli XXIX. poſuit Carolus canonicos in eccleſia B. Martini Tu-

tonenſis auctoritate Adriani papæ, & ea ſicut ſuperius diximus, Alcuinum præfecit, & eodem anno obiit Adrianus papa, cui ſucceſſit Leo, qui porticum S. Petri, quæ dicitur civitas Leonina, conſtruxit, & tres letanias ante Aſcenſionem inſtituit, & claves S. Petri & vexillum Romanæ urbis Carolo regi direxit. Henricus etiam dux Foro-Julienſis expoliato in Pannonia Iringo principe Avarorum, ineſtimabilem ejus theſaurum ad Carolum deſtinavit. *Tudun* quoque princeps Avarorum ſe & patriam ſuam Carolo dedit, & gratiam baptiſmi percepit.

Anno Conſtantini VI. & Caroli XXX. Barcinona civitas, quæ antea perdita fuerat, eſt reddita: miſitque Carolus Ludovicum filium ſuum contra Sarracenos in Hiſpaniam, & Pipinum in Italiam: ipſe vero remanſit in Saxoniam diſponendam.

Anno Conſtantini VII. & Caroli XXXI. miſit Adefonſus rex Galiciæ Carolo papilionem pulcherrimum. Carolus autem totam Saxoniam devaſtavit, acceptiſque eorum obſidibus in Franciam ſe recepit. Deinde cum Conſtantinus, Irene matre ſua expulſa, VII. annis imperaſſet, illa pro erepto ſibi imperii ſolatio dolore ſaucia, eumdem filium ſuum excæcat, mandans Carolo quod Græci eum captum excæcaverant, petensque ab eo ſuper hoc pacem: quod & factum eſt.

Irene, filio ſuo excæcato, tempore Leonis papæ imperat annis II. In imperio Romanorum, anno converſionis Irene primo, & Caroli XXXII. quidam Romani clam armati in proceſſione majoris letaniæ Leonem papam ceperunt, & excæcaverunt, & linguam detruncaverunt, cui voce & viſu redditis divinitus, iterum ei oculos & linguam evellunt radicitus, eum ſemivivum relinquentes in ſuo ſanguine revolutum. Cumque ab eis in eccleſia S. Eraſmi in cuſtodia teneretur, videndi & loquendi officium ipſi eſt divinitus reformatum. Tandem vero de nocte per murum evadens, a legatis Caroli, qui tunc ibi aderant, uſque ad Carolum eſt perductus. Cujus oppreſſioni condolens Carolus, collecto exercitu, Romam properat, & Leonem papam in ſede ſua relocat: cauſas examinat, reos legaliter damnat, ſicque omnes motus Romanorum ſedat. Et tunc Guido comes Britanniæ cum tota terra ſua Caroli dominio ſubjugavit.

Anno Irene II. & Caroli XXXIII. Geroldus dux Bajoariæ in Pannonia periit. Carolus autem cauſa orationis Turonis ad beatum Martinum venit, & ibi per aliquot dies moram fecit propter infirmitatem Leguardis uxoris ſuæ, quæ ibi mortua eſt pridie nonas Julii, & in eccleſia B. Martini ſepulta.

Anno Irene III. & Caroli XXXIV. Carolus Parma rediens Ravennam venit, Pipinoque filio ſuo in Beneventanorum terras tranſmiſſo, Romam venit, ubi a Leone papa & Romanis honorifice ſuſceptus, vexillis urbis ordinatis, & turbis peregrinorum & civium ei laudes acclamantibus, equo deſcendit, & poſt eum cum papa, epiſcopis, & clero ad eccleſiam B. Petri pervenit, ibique facta oratione receſſit. & facta ſunt hæc VIII. cal. Decembris. Poſt VII. dies ſtatuit quod epiſcopus ab objectis criminibus ſe purgaret, eo quod accuſator vel probator criminis non veniret: & tunc miſit ei patriarcha Jeroſolymitanus claves ſepulcri, & montis Calvariæ, & civitatis vexillum: quæ rex ſuſcipiens nuncios remuneratos abſolvit. Cum igitur annus Incarnationis in Nativitate Domini inciperet, cetera paſchalis conſuetudine non ſervata, Carolus anno ab Incarnatione Domini DCCC. & regni XXXII. & ætatis LVIII. in eccleſia beati Petri miſſas petiit, & cum facta oratione ſurgeret, Leo papa coronam capiti ejus impoſuit, & a cuncto populo acclamatum eſt: *Carolo auguſto a Deo coronato magno & pacifico imperatori Romanorum vita & victoria.* Et poſt ab apoſtolico, more Romanorum antiquorum principum, adoratus eſt, atque ablato patricii nomine, imperator & auguſtus meruit appellari. Ex hoc enim tempore imperium Romanorum ad reges Francorum tranſlatum eſt: nam qui apud Conſtantinopolim poſtea imperaverunt, imperatores Græcorum dicti ſunt, alii vero imperatores Romani.

Carolus Magnus primus imperator Francorum tempore Leonis imperat XIV. annis. Hic inquam, arabilis famæ & gloriæ, & carmen patrium ingenio ſubtiliſſimus, literalis philoſophiæ imbutus, Chriſtianæ religionis cultor & propagator egregius, juſtitiæ & veritatis patronus, eccleſias Dei conſtruebat, & ædificiis ampliabat, peregrinos amabat, & in eis ſuſcipiendis magnam curam habebat, & non ſolum in ſuo regno, ſed etiam in aliis ubi Chriſtianos in paupertate vivere ſciebat, pecuniam illis mittebat, reges ſub quorum manebant dominio deprecans, ut eis amore Dei & precum ſuarum intuitu ſubvenirent. Erat autem tunc temporis corpore pulchro, facie læta & hilari, unde formæ auctoritas ſtanti & ſedenti conveniebat. Et quamvis cervix obeſa & brevior, venterque projectior videretur, tamen ea ceterorum membrorum celabat æqualitas. In feſtivitatibus autem veſte auro texta & calceamentis gemmatis, fibula aurea ſagum aſtringente, & diademate auro & gemmis ornatus incedebat. Ad extremum vero antequam decederet, dum ultimo ab Hiſpania rediret, per IV. annos febre correptus, etiam pede claudicavit. Nam plus ſua voluntate quam medicorum conſilio faciebat, quos pene exoſos habebat, eo quod in cibis aſſa dimittere, quibus aſſuetus erat, & elixis aſſueſcere ſuadebant. Regnum vero ſuum, quod poſt mortem patris receperat, in duplum augmentatum, regno &

principes & barbaras nationes per eum ſubactas ſibi reconciliavit, partim, a ſe ſuperavit. Mater quoque ejus domina Bertrada regina magno apud eum cum honore conſenuit: quam octavo anno Carolus juxta patrem ſuum apud S. Dionyſium ſepeliri fecit, & ſororem Giſlam ſororem ſuam, quæ religioſa vivebat. Denique primo imperii anno lectiones catholicorum patrum diſcerpens, lectiones unicuique feſtivitati convenientes per manum Pauli diaconi ſui compilari fecit, & eas per eccleſias legi præcepit, & rogavit ad faciendum ... & ſaltibus per omne imperium ſuum direxit, & legibus xxx. capitula addidit, quibus poſtea vi. addidit. Ipſe vero eos qui Leonem papam excæcaverant & depoſuerant, capitis condemnavit, & morte damnaſſet, niſi papa ei ſuper hoc ſupplicaſſet. Tota etiam hyeme uſque ad Maium Romæ fuit, & res apoſtolicas & eccleſiæ & urbis Romanæ & totius Italiæ ſtudioſe ordinavit. Poſtea vii. cal. Maii Roma egreſſus, Spoletum venit, & pridie kalendas Maii de nocte ſubito factus eſt terræ motus, quod tota Italia tremuit, & tectum eccleſiæ S. Pauli cum magna parte decidit: a quo & montes & urbes innumeræ corruerunt, & ſimiliter multa loca in Gallia & Germania tremuerunt.

* Anno imperii Caroli ſecundo, miſit Irene imperatrix legatos ad Carolum de firmanda pace inter ... & Græcos: quo facto, Nicephorus Irenem imperatricem imperio depoſitam exilio relegavit, & imperio aſſumto, octo annis Conſtantinopoli imperavit: contra quem Aaron Admiratus Saracenorum cum ccc. millibus hominum aſcendit. Sed Nicephorus cum ferre non valeret, ei pro pace annuum tributum promiſit, unum* multa incommoda imperio ſuo intulit.

Anno Caroli tertio, factus eſt terræ motus, quem mortalitas hominum eſt ſecuta.

Anno imperii Caroli quarto, obiit ſanctus Alcuinus abbas S. Martini, & in ejus eccleſia ſepelitur. Carolus autem tranſtulit in Franciam omnes Saxones, qui erant trans Albiam, cum mulieribus & pueris, & terram eorum dedit Abodritis, & poſt in natali Domini fuit Leo papa cum eo Remis & Cariſiaco, quem ſcilicet imperator mandaverat ut faceret inquiſitionem de ſanguine Chriſti, quem dicebant eſſe repertum in Mantua civitate. Et eodem anno Avares qui & Huni a Francis bello perdomiti, penitus defecerunt.

Anno imperii Caroli v. miſit imperator exercitum cum Carolo filio ſuo in terram Sclavorum, quam deſtruxit, & ducem eorum occidit, & tunc fuit eclipſis lunæ xv. nonas Septembris, & poſt iii. idus Februarii. Deinde *Chamrad* Admiratus miſſus ab *Aaron* Admirali Saracenorum ad L. cum deſtruendam, Mutecam urbem applicuit, niſiſque S. Nicolai conterere arcam, poſtea

aliam contrivit, & ob hoc in reditu in mari cum tota gente periit.

Anno imperii Caroli vi. diviſit Carolus regnum in tres ſuos, ut ſciret quam partem deberent defendere, quod & Leo papa confirmavit. & tunc Carolus filius ejus Behemanos rebellantes devicit, & Leonem eorum ducem peremit. Cumque Behemani Sclavis auxiliantibus rebellarent, ab eodem Carolo iterum revincuntur. Saraceni vero Sardiniam devaſtantes, a Pipino rege Italiæ filio Caroli ſuperantur.

Anno imperii Caroli vii. miſit rex Perſarum Carolo inſignia munera pretioſa, & horologium in quo xii. horarum curſus cognoſcebantur, cymbalis ibi permanentibus, & equitibus, qui per ſingulas horas per feneſtras exibant, & in ultima hora duo redeuntes, in regreſſione ſua feneſtras apertas claudebant. Et tunc Carolus imperator Eardulfum regem Nordanhimbrorum, qui a regno pulſus ad eum confugerat, in regno ſuo reſtituit.

Anno imperii Caroli viii. fuit in Gallia aquæ inundatio maxima.

Anno imperii Caroli ix. Ludovicus filius ejus Hiſpaniam devaſtavit, & imperator tenuit concilium Aquiſgrani de proceſſione Spiritus-Sancti: & tunc Pipinus rex Italiæ Venetiam cepit, & eodem anno obiit Rotruda filia imperatoris viii. idus Januarii. Et poſt Pipinus rex Italiæ Mediolani moritur viii. idus Julii. Et tunc tanta fuit peſtilentia boum, quod vix aliquis inveniretur. Sol & luna bis in eodem anno defecerunt, & Carolus imperator Venetiam Nicephoro imperatori Conſtantinopolitano reddidit.

Anno imperii Caroli x. Carolus filius imperatoris major natu obiit. Per hos dies miſit Carolus tres exercitus in tres partes regni ſui, unum trans Albiam, alium in Pannoniam, tertium ſuper Britones ut eos rebelles ſubjugaret. Quod & factum eſt.

Anno imperii Caroli xi. fecit Carolus pacem cum Hemmingo rege Danorum. Et tunc in Francia apud cœnobium Elnonenſe S. Amandus a terra elevatur, cujus corpus integrum invenitur. Cumque ejus capilli & ungues qui creviſſe videbantur, præciderentur, & de ejus ore dentes forcipe extraherentur, ſanguis inde profluxit.

Anno imperii Caroli xii. obiit Hemmingus Danorum rex. Cui Heroldus & Reginfridus ſuccedunt, & tunc idus Maii circa meridiem facta eſt eclipſis ſolis. Per hos dies Carolus per totas Gallias ſuper ſtatu eccleſiarum concilia celebrari fecit, unum Maguntiæ, alterum Remis, tertium Turonis.

Claruit hoc tempore Paulus hiſtoriographus, qui amore Caroli de Monte Caſino ad Gallias venit.

Anno imperii Caroli xiii. Carolus Ludovicum filium ſuum, qui erat rex Aquitaniæ, conſortem imperii fecit, & Aquiſgrani ad

imperium coronavit. Bernardum quoque nepotem suum, filium Pipini filii sui, regem Italiae ordinavit. Rerum quoque suarum Christum heredem suum reliquit. Nam quidquid habebat in tres partes divisit, quarum unam in XXI. partes divisit, & eas metropolitanis quae tondem sibi suberant distribuit: ita quod metropolitana ecclesia tertiam partem assignaret sibi partem haberet, & duas inter suffraganeos suos divideret. Et haec sunt nomina archiepiscopatuum civitatum quae erant sub Carolo: Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum Julii, id est Aquileia, Gradus, Colonia, Maguntia, Juvavum, quae & *Salzburc*, Treveris, Senonis, Vesontio, Lugdunum, Vienna, Rothomagum, Remis, Arelate, Darantasia, Ebredunum, Burdegala, Turonis, Bituricae. Has omnes auro & argento ditavit, vestimentis sericis exornavit, reliquiis & thesauris ampliavit & sanctissimis reliquiis [illegible]. Aliam tertiam partem in quatuor partes divisit, unam quatuor filiis suis & filiabus filiorumque filiis & filiabus dedit, secundam famulis suis, tertiam ecclesiis majoribus regni sui, quartam pauperibus, & insuper dedit eis omnia utensilia sua, vasa, arma, vestes, libros & alia ornamenta, praeter ornamenta capellae suae, quae jussit integre conservari: quae Ludovicus filius ejus post mortem illius citissime & fideliter adimplevit.

Anno ab Incarnatione Domini DCCCXIV. & imperii Caroli XIV. & regni XLVII. & aetatis ejus LXXIII. dum Carolus imperator Aquisgrani hiemaret mense Januario, febre valida correptus decubuit. Qui sicut solebat, victu morbo cibi abstinentiam sibi indixit, credens morbum ita depelli, sed accedente ad febrem lateris dolore, quem Graeci pleuresin vocant, illoque nihil cibi recipiente, corpusque suum potu rarissimo sustentante, VII. postquam decubuit die sacra communione recepta spiritum exhalavit V. calendas Februarii, & apud Aquisgrani in capella B. Mariae sanctissime honorifice sepelitur. Tunc Ludovicus filius ejus, qui in Aquitania apud Theodadum hibernabat, hoc audito, XXX. die post mortem patris Aquisgrani venit, & consensu populi in imperio patri successit.

Ludovicus cognomento Pius, filius Caroli Magni, tempore Leonis, Stephani, Paschalis, Eugenii, Valentini & Gregorii imperat annis XXV. Iste fuit forma decorus, armis strenuus, fide catholicus, litteris eruditus super omnes homines. Post Carum imperii ingressus secundus fuit & [illegible], sed [illegible]. Hic de Hermengarda uxore genuit Lotharium, Pipinum, & Ludovicum, & postea de alia uxore nomine Judith, genuit Carolum Calvum. Iste primo anno imperii per Richardum comitem Palatinum cum Leone imperatore pacem firmavit, Lotharium filium suum in Bavariam & Pipinum in Aquitaniam misit. Tunc Harioldus & Reginfredus reges Danorum, qui a filiis Godefridi victi & regno pulsi fuerant, resumptis viribus iterum cum eis pugnant, iterumque vincuntur. Reginfridus etiam ibi occiditur. Quo facto, Harioldus ad Ludovicum imperatorem fugit, qui ei auxilium suum promisit. Et eodem anno obiit Leo papa, cui successit Stephanus, qui mox Galliam veniens, & honorifice a Ludovico imperatore susceptus, multos captivos per Franciam redemit, & post VI. menses Romam reversus obiit. Cui successit Paschalis, qui corpora martyrum Urbani papae, Tyburtii & Maximi, & S. Ceciliae & Valeriani sponsi ejus divinitus revelata levavit. Autissiodoro post Aaron Angelelmus, vir in eleemosynis & largitate deditus, quod se aegrotantem & infirmum saepius simulavit, ut absque ullius contradictione hominis universa quae habere poterat in usus pauperum erogaret.

Anno Ludovici secundo fit terraemotus per V. continuos dies mense Augusto.

Anno Ludovici III. Gascones ab ejus dominatu deficiunt: sed ab exercitu ejus edomiti, cito resipiscunt. Tunc Ludovicus imperator dedit ecclesiae B. Martini Adeliacum, nonas & decimas dominicaturum rerum, & quod canonici theloneum vel aliam consuetudinem non reddant, & quod habeant duodecim naves quietas per flumina regni, & tertiam partem oblationem ecclesiae suae ita quod cera & oleum & alia sepulchro necessaria remanerent, & quod monachi Cormaricenses non possint eligere abbatem suum sine consensu canonicorum S. Martini Turonensis. Immo sint ei subditi, & quod canonici ex se ipsis eligant abbatem suum.

Anno Ludovici IV. misit Abdiraman filius Abulaz rex Sarracenorum ad imperatorem legatos de pace, & similiter Godefridi filii Danorum. Tunc cum imperator ab ecclesia in coena Domini remearet, porticus lignea per quam incedebat super eum corruit, a qua laesus cito convaluit. Postea Aquisgrani concilio adunato, Lotharium primogenitum ad imperium coronavit, & ei Italiam regendam commisit, & Pipinum Aquitaniae & Ludovicum Germaniae reges fecit. Tunc Bernardus rex Italiae nepos ejus de conjuratione contra eum facta accusatus & convictus primo regno & oculis, deinde vita privatur. Cujus rei episcopi complices, & alii laici exiliantur, multique imperator legatos per omne regnum & imperium, qui pauperum & oppressorum querelas audirent.

Anno Ludovici V. idem Ludovicus minorem Britanniam ingressus, regem terrae illius Mormannum nomine occidit, & terram sibi subjugavit, in cujus reditu Hermengardis regina uxor ejus Andegavis obiit V. nonas Octobris.

Anno Ludovici VI. Ceaſimir rex Abroditarum ab imperatore deficit, & ad Danos tranſiit. Pro quo ipſe & Lupus dux Gaſconiæ a Ludovico exiliantur, & tunc duxit imperator in uxorem Judith, filiam Hencipi comitis. Et eodem anno obiit Herlingus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus XXVII. cui Joſeph ſucceſſit.

Anno Ludovici VII. fuit peſtilentia hominum & boum, & pluvia inundans ita quod frumenta & legumina perierunt. Et tunc Theodulfus epiſcopus Aurelianenſis, prius abbas Floriacenſis, qui Andegavis retentus erat in carcere pro ſeditione quam & ipſe & Bernardus rex Italiæ & alii contra imperatorem fecerant, in Ramis Palmarum cantabat verſus in carcere *Gloria, laus & honor, &c.* & ob hoc ab imperatore liberatus eſt. Poſt Leo imperator Græcorum a ſuis in palatio occiditur inſtinctu Michaelis comitis. Cui idem Michael ſucceſſit. Et tunc Lotharius Ludovici imperatoris filius Hermengardem Hugonis comitis filiam duxit in uxorem.

Anno Ludovici VIII. fecit imperator Ludovicus partitionem ſui regni jurare inter filios. Tunc in Saxonia in modum aggeris terra intumuit ſpatio unius leugæ in una nocte.

Anno Ludovici X. Lotharius in Paſcha Romam ingreſſus, a Paſchali papa in eccleſia S. Petri ad imperium coronatur. Tunc Drogo frater imperatoris Ludovici Metenſis epiſcopus ordinatur. Terræmotus in Saxonia factus eſt magnus, & XXIII. villæ cœleſti igne cremantur, & per XXIII. dies homines & beſtiæ fulminibus perimuntur, & fruges grandine pereunt, quas omnium hominum mortalitas eſt ſecuta. In territorio autem Tullenſi in villa Commerciaco puella duodennis in Paſcha poſt ſacram communionem a ſacerdote ſuſceptam, primum ſolo pane per X. menſes poſt omni cibo & potu per triennium abſtinuit, & poſt ad communem vitam hominum rediit.

Anno Ludovici XI. obiit Paſchalis Papa, cui ſucceſſit Eugenius. Imperator vero totam Britanniam devaſtavit, & Lotharium filium ejus Romam profectum, & ab Eugenio papa ſuſceptum, ſtatum populi depravatum correxit. Tunc etiam Michael imperator Græcorum Ludovico imperatori libros Dionyſii Areopagitæ de Græco in Latinum tranſlatos, quos idem Dionyſius compilavit de Jerarchia, id eſt, ſacro principatu, in quorum adventu virtute martyris XIX. ægroti ſanantur.

Anno Ludovici XII. clarebat Rabanus ſophiſta, poeta famoſiſſimus, abbas Fuldenſis, qui librum de ſancta cruce compoſuit.

Anno Ludovici XIII. Herioldus rex Danorum cum uxore & filiis Maguntiæ baptizatur, pro quo imperator partem Friſiæ & alia munera ei dedit. Tunc Hilduinus abbas S. Dionyſii Romam mittens, ab Eugenio papa corpus S. Sebaſtiani accepit, & illud Sueſſionis in S. Medardi baſilica collocavit. Corpora quoque Marcellini & Petri a Roma in Franciam in abbatiam Bonævallis ſunt tranſlata.

Anno Ludovici XIV. filii Godefridi de conſortio regni Danorum ejiciunt Herioldum: & tunc obiit Eugenius papa, cui ſucceſſit Valentinus. Quo infra 41 dies defuncto, Gregorius ſucceſſit qui feſtum omnium Sanctorum, quod ſolummodo Romani celebrabant, per totam Galliam & Germaniam celebrari fecit, & corpus Gregorii magni levavit. In Gaſconia annona de cœlo pluit, frumento ſimilis, ſed grana breviora rotundiora habens. Hoc anno Italicus imperatoris exercitus claſſe in Africa tranſvectus, multorum Afrorum ſtragem fecit.

Anno Ludovici XV. commotio & ſimultas filiorum & optimatum ejus oritur contra eum. Hoc anno qui eſt annus ab initio mundi quadrimilleſimus DCCCXXVIII. finitus eſt novus magnus annus ab initio mundi, qui eſt annorum DXXX. duorum.

Anno Ludovici XVI. obiit Michael imperator Græcorum, cui ſucceſſit in imperio Theophilus filius ejus.

Anno Ludovici XVII. Saraceni Siciliam incurſantes, Lipparim inſulam, ubi corpus Bartholomæi apoſtoli jacebat, devaſtant, & oſſa apoſtoli huc illucque ne invenirentur diſpergunt: ſed apoſtolo revelante, a quodam monacho ſunt poſtea inventa, & apud Beneventum tranſlata, prius enim in India eum martyrizatum pagani propter miraculorum evidentiam in mare cum vaſe plumbeo jactaverunt, & inde ad hanc inſulam divinitus eſt delatum.

Anno Ludovici XVIII. plures ex ſuis optimates exauctoravit, alios bonis privavit, alios exiliavit, & ob hoc filios ſuos & optimates contra ſe exacerbavit.

Anno Ludovici XIX. conſenſu Gregorii papæ & epiſcoporum & magnatum judicio prius imperator depoſuit imperii dignitatem, & a Lothario filio ſuo captus, Sueſſionis in eccleſia S. Medardi ad peragendam pœnitentiam eſt incluſus. Judith vero uxor in Italiam relegatur, & Carolus Calvus filius ejus junior *Prum* caſtro incarceratur. Hoc anno ſol & luna per eclipſim deficiunt, & adverſis ſecunda ſuccedunt. Nam populi ad pœnitentiam verſi, Ludovicum imperatorem in imperium revocant, & in priſtina dignitate collocant, Lothario filio ejus inhibentes, ne extra Italiam egrederetur. Alii quoque filii ejus Pipinus & Ludovicus veniam pro commiſſis petentes, patri reconciliantur.

Anno Ludovici XX. idem imperator Judith uxorem ſuam ab Italia revocavit, & Carolum Calvum filium ſuum a carcere liberavit.

Anno Ludovici XXI. tranſlatæ ſunt reliquiæ S. Viti martyris a Pariſius uſque Corbeiam Saxoniæ.

Anno Ludovici XXII. Ebbo Remenſis archiepiſcopus & multi alii epiſcopi, qui in dejectione imperatoris conſpiraverant, exilio retruduntur.

Anno Ludovici XXIII. cometes in ſigno libræ apparuit.

Anno Ludovici XXIV. Etelſulphus regnabat in Anglia, qui regnum Angliæ diviſum reduxit in unum, & Romanæ eccleſiæ perſolvit tributum, ſcilicet de unaquaque domo XV. denarios. & tunc in ſigno arietis cometes apparuit, & per cælum ſtellarum igniculi diſcurrebant.

Anno Ludovici XXV. Sarraceni uſque ad portum Romanum venientes, a Romanis & Neapolitanis ſibi adjuvantibus pene delentur.

Anno Ludovici XXVI. idem imperator filio ſuo Lothario ſuo ſide ad ſe venienti reconciliatur, eique imperium Italiæ derelinquit, & Ludovico regnum Germaniæ & Saxoniæ, & Carolo Calvo regnum Franciæ, Burgundiæ & Aquitaniæ, quoniam Pipinus filius ejus mortuus erat. Nec multo poſt Lotharius terram quæ erat intra regnum invaſit. Quo audito, Ludovicus imperator contra eum iter arripuit, ſed in itinere morbo fatigatus obiit anno Domini DCCCXL. & ætatis LXIII. cujus corpus a Drogone Metenſi epiſcopo fratre ſuo in eccleſia S. Arnulphi, ubi mater ejus [illegible] erat [illegible], tumulatur.

Lotharius filius Ludovici tempore Gregorii, Sergii, Leonis, Benedicti & Pauli imperat annis XVI. menſibus IV. Hujus anno I. cometes in ſigno aquarii apparuit. Nec multo Carolus & Ludovicus fratres Lotharii, dolentes ſe a debita parte regni a fratre privari, contra eum in pago Autiſiodorenſi, apud campos Fontanidos in bello confligunt, eumque vincunt, ubi utrinque partis cædes tanta eſt inaudita, ita quod ſuos terminos ab hoſte tempore ab externo defendere minime potuerunt. Quo audito Haſtingus cum innumera Danorum multitudine Franciam ingreditur, oppida, rura, vicos flammis, ferro, fame depopulans. Galliæ itaque ſuperioris finibus accenſis, Turoniam venit, ibique Ambaſiam, & univerſa quæ inter Ligerim & Carum fluvios continebantur in favillam redegit. Turonos obſidet, cumque urbem crebris aſſultibus infeſtaret, Turonici [illegible] deliberantes, corpus B. Martini ſanctum & diligentes rapiunt, & ſuper murum quo bellicis exercitus impetus erat, mortuum pro vivis propugnatorem opponunt. Quod [illegible] Virtute ſancti Dani fugiunt, fugientes Turonici perſequuntur, ſecum corpus B. Martini cum laudibus deferentes, ſicque pars Danorum gladio cæditur, pars capta reducitur, pars altera fuga ſic evaſit. Turonici vero cum gaudio reducentes in loco, quo ſancti habitatio corpus, dum Danos fugarent, in honore ſancti fabricaverunt eccleſiam, quæ propter bella exercitum S. Martini bellum ab incolis nuncupatur. In loco autem quo corpus ſancti poſitum fuerat ſupra murum, ſimiliter in honore ſancti conſtruxerunt eccleſiam, quæ S. Martini Baſilica nominatur, in qua dicunt aulam Valentiniani imperatoris fuiſſe, qui B. Martino aſſurgere nolebat, donec ignis eum a ſede compulit elevare. In honore vero ſancti eo die quo de Danis habuerunt victoriam, ſcilicet XV. idus Maii inſtituerunt ſolemnitatem annuam celebrandam, quam ſubventionem proprie nuncuparunt. Dani vero qui remanſerant in unum congregati, per mare Britannicum Ligerim ingreſſi, aggrediuntur Namneticam civitatem, & in Sabbato ſancto Paſchæ epiſcopum ſuum fontes benedicentem trucidant, clerum & populum diverſis cruciatibus occidendo. Contra quos Carolus Calvus rex cum Britonibus & Francis viriliter occurrens, eos fortiter debellavit.

Anno Lotharii II. ſuper pace fraterna tres proceres eliguntur, qui regnum inter eos æqualiter dividerent. qui convenientes ad urbem Viridunum, datis hinc inde juramentis, pacem inter fratres fecerunt, ita quod Carolo Calvo remanſit terra a Britannico oceano uſque ad Moſam fluvium, & ea inde Francia nuncupatur. Ludovico orientalia regna ceſſerunt, ſcilicet Germania uſque ad Rhenum, & quæ ſunt civitates ultra Rhenum propter vini copiam. Lothario vero remanſit imperium Romæ & Italiæ regna, & media pars Franciæ inter Scaldum & Rhenum, quæ ab eo fuit Lotharingia nuncupata.

Anno Lotharii III. Carolus Calvus Aquitanos rebellantes bello perdomuit, & regem eorum occidit. Romæ poſt Gregorium Sergius, ad cujus electionem confirmandam Ludovicus filius Lotharii a patre miſſus, a papa in regem Longobardorum inungitur. Hic Sergius Os porci vocabatur, unde ab illo poſtea omnes papæ nomina propria mutaverunt.

Anno Lotharii IV. Mauri Beneventum occupant, & obiit Joſeph Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus XXIV. cui ſucceſſit Landrannus.

Anno V. Lotharii Theodora cum Michaele Græcorum imperatore filio ſuo imperat.

Anno Lotharii VI. Ludovicus frater ejus rex Germaniæ, XIV. duces Bohemiæ cum ſuis baptizari fecit.

Anno Lotharii VII. obiit Landrannus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus ſui IV. cui ſucceſſit Urſmarus.

Anno Lotharii IX. Helena imperatrix Conſtantini mater, Romæ in eccleſia martyrum Marcellini & Petri ſepulta, in Franciam a Theogiſo monacho transfertur, & in diœceſi

Romanis honorifice sepelitur.

Anno Lotharii xi. multis aliis imperator Lotharius ad Fuldam monasterium reliquias S. Hermetis, & tunc fuit tanta fames in Germania, quod pater filium volebat devorare: & ob hoc Rabanus Moguntiæ archiepiscopus multa pauperibus erogavit.

Anno Lotharii xii. Ethelwlfus rex Angliæ Romam pervenit, ibique coram Leone papa tributum Angliæ S. Petro obtulit, & inde rediens Judith filiam Caroli Calvi in uxorem duxit: sed ex ea filios non habuit. Tunc Carolus Calvus filios Pipini fratris sui, Pipinum scilicet & Carolum regnum suum inquietantes cepit, & monachos fecit. Senonis post Aldricum Guenilo, qui corpus S. Germani incorruptum de terra levavit, & in theca reposuit.

Anno Lotharii xiv. Leone papa mortuo, successit Benedictus, quo a papatu ejecto, Anastasius ejus sedem invadit: sed statim a legatis imperatoris de sede ejicitur, & in carcerem retruditur, & Benedictus iterum relocatur.

Anno Lotharii xvi. Lotharius, partito inter filios regno, abrenuncians sæculo, & in Prumia monasterium monachus factus, non multum post moritur, & in sancti Salvatoris basilica sepelitur: cui successit Ludovicus filius ejus in imperio, & Lotharius minor filius ejus in Lotharingiæ regno. Eodem anno Dani Flandriam venientes, S. Quintinum & urbem Suessionis, & Parisius cum adjacenti terra destruxerunt, & combusserunt, & S. Genovefæ Parisiensis ecclesiam cremaverunt. Quo facto, Turonum redeunt, regionem conterunt. Andegavum urbem aliunt & capiunt. Quam Carolus Calvus adunato exercitu viriliter obsedit, auxilio Salomonis regis minoris Britanniæ. Andegavis obsidet & impugnat. Cumque Dani diversis assultibus lacessiti venire ad deditionem compulsi fuissent, Carolus rex soluto exercitu, a Danis recepta pecunia, eos abire permisit. Itaque Hastingus per pelagus Italiam rediens, Lunam civitatem cepit, & destruxit, & factus est Carolo ex inimico amicus. Elapsis post Hastingum tribus annis, Rollo cum innumera Danorum multitudine Sequanam, Ligerim, Garumnam navigio ingressus, in festo S. Johannis Nannetum venit, & urbe possessa, Guntardum* urbis episcopum missas celebrantem ad altare S. Ferreoli decollavit, & post urbem Andegavam devastavit. Inde Cenomannica urbe obsessa, procuratores sui exercitus Turonis delegavit, qui urbe destructa, bona terræ diripuerunt, & vinculatos loci incolas captivant. Sed meritis B. Martini inter Carum & Ligerim exercitum inundavit, quod non potuerunt Dani ad urbem Turonicam pervenire. Quo viso, castellum Majoris monasterii combusserunt, & de c. & xvi.* monachos occiderunt. Herbernum vero abbatem catenatum a latronibus per menses varia afficerunt, ut eis thesaurum ecclesiæ requirerent, & monachos in latebris latitantes. Sed post passus nec thesaurum ecclesiæ prodidit, nec latitantes fratres revelavit. Quo facto, Danis recedentibus canonici B. Martini audito Majoris-monasterii interitu, dolentes & flentes ad locum accedunt, & Herbernum abbatem cum xxiv. monachis qui remanserant, ad suam secum deducunt ecclesiam, eis in omnibus necessaria ministrantes. Audientes quod Cenomannis capta, Rollo redire disponeret, habito diligenti consilio, corpus B. Martini primo apud Corniacum, deinde Cabilonem, & post apud Autissiodorum portaverunt. Cujus custodes fuerunt Herbernus abbas Majoris monasterii cum xxiv. monachis suis & x. i. canonicis, & xxii.* burgenses Castri novi, qui cum ... Stabant. In adventu itaque b... cula Autissiodoro in ecclesia S. G... fiebant, quod de peregrinis ... hinc cum aliquæ oblationes ... quod inter Autissiodorenses cl... Turonis agitatur & canonicos ... M... discordiam seminavit. Nam Turo... eis quæ fiebant B. Martino ascribebant ... advenerat eas dividere ... Autissiodorenses vero eas factas S. Germano virtute asserebant. Itaque ne hæc unde contenderetur, in medio pertinent leprosum ponunt, tali pacto, quod si a parte B. Martini leprosus lavaretur, & pars altera incorrupta remaneret, B. Martino miraculum ascriberetur, eique clericis oblatio quittaretur. Si autem a parte S. Germani e contrario sanaretur, & sananda pars alia remaneret, miraculum S. Germano ascriberetur, & in ejus clericorum usus oblatio deveniret. Quod plura* leprosus a parte beati Martini sanatur, & pars altera sananda differtur. Rursusque ad majorem evidentiam pars sananda versus beatum Martinum vertitur, & statim sanatur, & sic lite inter clericos sopita, & manifesto beati Martini decreto oblatio persolvitur. Rollo vero Cenomannis destructa, & aliis occidentis partibus devastatis, Sequanam & Saguennam ingressus Clarum montem cum toto territorio devastavit, & post provinciam Senonicam, & deinde veniens Floriacum, de xx. monachos trucidavit.

Tunc obiit Ursmarus Turonensis archiepiscopus anno episcopatus x. cui successit Almaricus.

Anno Ludovici xi. obiit Almaricus Turonensis archiepiscopus anno episcopatus ii. cui successit Herardus.

Anno Ludovici xv. & Caroli calvi xxii. Francis contra Carolum calvum repugnantibus, Ludovicum fratrem ejus regem Germaniæ ad regnandum super se invitant, quod ille consilio aggressus, turpiter abetius ...

* al. Gunhardum.

* al. mon.

* al. mo.

finibus. Eodem anno facta eſt apud Tuſiacum Tullenſis diœceſis generalis ſynodus, ubi archiepiſcopi cum ſuffraganeis ſuis, qui auctoritate [illegible] Nicolai papæ & Caroli calvi juſſione, necnon ad preces Herardi Turonenſis, eccleſiam S. Martini exemtaverunt, & eam ab omni conſuetudine in perpetuum quietaverunt.

Anno Ludovici xv. & Caroli xx. principibus Franciæ inter ſe diſcordantibus, Britones [illegible] terram invadentes, uſque Pictavim omnia vaſtaverunt. Quos redeuntes rex Carolus proſequitur, Britanniam cum Francis intrat, ſed Franci a Britonibus vincuntur. Cumque Nomenoius rex Britonum inſtaret [illegible] regionem Franciæ ſubmittendam [illegible] ſibi aſſiſtere ibi S. Maurilio- [illegible] urbis ... episcopum, [illegible] ... Dei [illegible] ... Turonis ... & ce- [illegible] ... & de- [illegible] ... Mariam [illegible] ... pro [illegible] ... & hic ad preces [illegible] ... & ad preces [illegible] ... Turonenſis.

[illegible] & Caroli calvi xxi. [illegible] Germaniæ frater Caroli multa [illegible] ... eſt, & Rodbertum principem eorum cepit, & oculos ejus propter [illegible] ... juſſit.

Anno Ludovici xvii. & Caroli xxii. corpora Urbani papæ & Tiburtii martyris Autiſſiodorum ſunt delata. & Leudulfus dux Saxonum *pater Othonis ducis, avus Henrici regis, corpus Innocentii papæ a Roma in Saxoniam tranſtulit. Ethelwlfo rege Angliæ mortuo, ſucceſſit ei Edelredus filius ejus, qui convertit ad fidem magnam partem Danorum, qui Angliam inhabitabant: ceteri autem ſe gerunt navigio in Franciam cum Haſtingo duce eorum, qui Gurmundus a populo vocabatur. Et tunc Nicolaus papa inſtituit quod mortuo papa, ſtatim cardinales ad eligendum alium conveniant.

Anno Ludovici xviii. & Caroli xxiii. Lotharius rex Lotharingiæ Ludovici imperatoris frater, ſpreta uxore ſuperduxit Waldradam conjugem, conſenſu archiepiſcoporum, ſcilicet Guntarii Colonienſis & Thietgaudi Treverenſis, magnam ſibi calumniam paravit. Nam archiepiſcopi a Nicolao papa depoſiti fuerunt, ipſe vero abjecta pellice, uxorem recepit. Nec multo poſt ea repudiata, pellicem recepit, nec eam ultra deſeruit.

Anno Ludovici xix. & Caroli xxiv. dedit idem Carolus rex eccleſiæ beati Martini Lucadum ad preces Herardi archiepiſcopi Turonenſis.

Anno Ludovici xx. & Caroli xxv. miſit Nicolaus corpora Euſebii & Pontiani martyrum in Gallias.

Anno Ludovici xx. & Caroli xxvi. rex Bulgarum cum tota gente baptizatur, nec multo poſt abrenuntians ſeculo monachus efficitur, cui ſucceſſit filius ejus in regno. Sed ſequenti anno cum idem filius ejus rex noviter factus juveniliter agens, ad gentilitatis cultum vellet redire, pater ejus hoc audito, de conventu monachorum egreditur, & militari cingulo & regio cultu reſumto, filium inſequitur, eumque captum incarcerat & oculis privat, ſuoque ſuo juniore rege facto, ſacrum habitum recepit, & ibi uſque ad finem vitæ perſeveravit. Romæ poſt Nicolaum Adrianus.

Anno Ludovici xxi. & Caroli xxvii. erat Michael imperator Græcorum ita ſenſu diminutus, quod familiares ſuos jubebat occidi, & ſtatim ad ſe redire permittebat. Inter quos quemdam pauperem Baſilium nomine ſibi aſciverat, & cubicularium factum ad tantos honores provexerat, ut alter imperator appellaretur. Hic dum ſæpe ab imperatore per inſaniam juberetur occidi, ſibi timens, cogitabat potius imperatorem occidere, quam occidi ab eo, & ita eo occiſo imperavit poſt eum annis [illegible] & miſit Ludovico Germaniæ regi cryſtallum miræ magnitudinis cum parte non modica S. Crucis.

Anno Ludovici xiv. Caroli xxix. corpus S. Mauri, quod propter timorem Danorum in Burgundia fuerat a Glannafolio deportatum, transfertur ad Foſſatenſe monaſterium. Tunc obiit Tertullus Andegavenſis anno principatus xxx. cui ſucceſſit Ingelgerius filius ejus pulcher, formoſus, largus, eloquens, & facetus.

Anno Ludovici xv. & Caroli xxx. Lotharius rex Lotharingiæ, frater Ludovici imperatoris, Romam pergens, ibique coram Adriano papa, tam ipſe, quam optimates regni ſui, ſuper crimine quo accuſabatur, ſe per ſuſceptionem Corporis & Sanguinis Domini purgaverunt; ſed intra annum perierunt, qui temere receperunt. Ipſe autem Lotharius rex in redeundo Placentiæ defunctus eſt: cujus regnum Carolus calvus & Ludovicus frater ejus inter ſe æqualiter diviſerunt. Porro Carolum calvum regem Francorum domeſticæ adverſitates in filiis ſuis afflixit: nam Carlomannum in clericatum uſque ad diaconatum provectum ipſe pater cepit & excæcavit, pro eo quod ad ſpoliationem converſus, & omni genere nocendi regnum perturbans, quaſi alter Julianus effectus erat. Alter autem filius ejus Carolus, dum inconſulte voluiſſet experiri experiri cujuſdam Albuini militis fortitudinem, & ſibi ſolus congreſſus fuiſſet, ab Albuino ignorante quis eſſet, peremtus eſt. Eodem anno ſcilicet DCCCLXXI. dicunt S. Edmundum regem Angliæ fuiſſe martyrizatum. Tunc obiit Herardus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus xv. cui ſucceſſit Adardus.

Anno Ludovici xvii. Caroli xxxii. obiit Adrianus

Adrianus papa, cui ſucceſſit Johannes, qui vitam B. Gregorii ſcripſit. Tunc Adalgiſus rex Beneventanorum a Græcis ſeductus, contra Ludovicum imperatorem rebellat, & multas urbes Italiæ ab eo deficere fecit. Cui imperator viriliter repugnans Beneventum & Capuam cepit, ſed dimiſſo Adalgiſo exercitum demittens, quaſi captus, juravit Adalgiſus ſe de cetero in fines Beneventi non intraturum, & ob hoc Adalgiſus a ſenatu Romanorum tyrannus eſſe lata ſententia & hoſtis publicus judicatur, bello indicto in Corſicam eſt fugatus. Per hos dies Carolus junior Ludovici regis Germaniæ filius in præſentia optimatum a dæmonio vexabatur, dicens ſibi hoc accidiſſe, eo quod conſpirationem moliebatur facere contra patrem.

Anno Ludovici imperatoris [illegible] Caroli [illegible] obiit Actardus Turonenſis archiepiſcopus, anno epiſcopatus [illegible] cui ſucceſſit Adalardus. Tunc Ludovicus Balbus filius Caroli calvi mirè jam adultus, Ingelgerium juvenem ſtrenuum Tertulli militem fecit, & vicecomitem Aurelianenſem eum conſtituit. Inſuper dedit ei ſeneſcalliam Turonenſem, nec multo poſt data eſt ei Aalis neptis Adalardi Turonenſis archiepiſcopi in uxorem, cum qua recepit Ambaziam, Buſenciacum, & Caſtellionem, & inſuper a Ludovico Balbo dimidium Andegaviæ comitatum, quia tunc temporis ultra Meduanam Andegavis comes erat. Hic Ingelgerius dominam de Caſtro Landuni, quæ matrina ſua erat, & accuſata de adulterio in bello defendit, & accuſatorem occidit, & ob hoc domina illa Caſtrum Landuni dedit ei & in perpetuum conceſſit.

Anno Ludovici [illegible] & Caroli calvi [illegible] in Italia Briſſiæ tribus diebus & tribus noctibus ſanguis de cœlo pluiſſe narratur. Tunc Normanni a regno Ludovici regis Germaniæ tributum petentes, ab exercitu ejus omnino vincuntur.

Senonis poſt Egil præſſul Anſegiſus, cui Johannes papa primatum totius Galliæ & Germaniæ conceſſit, cui ſtrenuus Remorum archiepiſcopus reſiſtere voluit, ſed a papa compreſſus eſt. Dedit etiam idem papa eidem Anſegiſo caput B. Gregorii Magni papæ & brachium B. Leonis papæ & doctoris, quæ Senonis in eccleſia B. Petri Vivi poſuit.

Tunc Carolus calvus Compendium villam reædificavit, & Carolopolim vocavit, & ibi poſuit de ſudario Domini, & apud ſanctum Dionyſium clavum & ſpineam coronæ Domini. Per hos dies Salomon rex Britanniæ moritur. Quo mortuo, Britones pro contentione regnandi inteſtino inter ſe colliduntur bello, & ita a Galliæ ceſſant excurſionibus.

Anno Ludovici [illegible] Caroli calvi [illegible] idem Ludovicus imperator nepos Caroli calvi in Italia moritur anno Dñi DCCCLXXVII. filiam ſolummodo habens. Cumque Carolus calvus hoc audiſſet, Romam pervenit, ubi a Johanne papa & Romanis per munera conciliatis imperator efficitur. Elfredo rege Angliæ mortuo, Edwardus filius ejus ei ſucceſſit.

Carolus calvus tempore Johannis imperat anno uno menſibus novem. Hujus anno primo Ludovicus rex Germaniæ frater ejus contra Carolum bellum parat, eo quod ſe inconſulto imperium uſurpavit. Carolus vero poſt adeptum imperium ultra ſe elatus, conſuetudines Francorum vilipendens, Græcas glorias & inſolitos habitus affectabat, & talari dalmatica indutus, baltheo deſuper accinctus, pendente uſque ad pedes, capite vero involuto velamine ſerico, & diademate ſuperpoſito procedebat. Nec multo poſt Ludovicus rex Germaniæ, frater Caroli imperatoris moritur, relinquens tres filios, Ludovicum minorem & Carolum Groſſum, qui poſtea [illegible], & [illegible] patrem Arnulfi imperatoris. Tunc [illegible] imperator de morte fratris [illegible] hominum contra [illegible] Coloniam pervenit, multis [illegible] contra fratrem conceperat, ſi poſſet, [illegible] imperaturus. Sed filiis Ludovici alias occupatis, Ludovicus junior frater eorum legatione ad Carolum imperatorem patruum ſuum miſſa, rogabat ea quæ pacis ſunt, quod cum impetrare non poſſet, cum Carolo patruo ſuo pugnavit, eumque victum cum nimio exercitus damno, & multo dedecore fugere compulit.

Anno imperii Caroli [illegible] Carolus imperator Romam profectus, Boſoni germano uxoris ſuæ, neptem ſuam, filiam Ludovici imperatoris in uxorem dedit, & data ei Provincia, eum in regem coronavit. Poſtea audiens Carolus nepotes ſuos, ſcilicet Carlomannum & Carolum Groſſum contra ſe exercitum adducere, reditum parat. Sed in itinere a quodam Sedecia Judæo male potionatus Mantuæ moritur, Papiæque defertur anno Domini DCCCLXXX. & ſucceſſit in regno Francorum Ludovicus Balbus filius ejus, quem ex Hermentrude genuerat, Lothario alio filio ejus ante eum defuncto, & imperio Carolus Groſſus filius Ludovici fratris ſui, Johanne papa ſatagente imperium transferre ad Ludovicum Balbum filium Caroli Calvi. Quamobrem idem papa incarceratus eſt a Romanis.

Vide Annales Fuldenſes ad annum [illegible].

Carolus Groſſus nepos Caroli Calvi tempore Johannis, Marini, Agapiti, Adriani, Baſilii & Stephani imperat [illegible] annis, duobus ante imperialem conſecrationem & [illegible] poſtea. Hujus anno primo Johannes papa egreſſus de carcere in Franciam veniens, cum Ludovico Balbo rege Francorum fere per annum moratus eſt. Tunc Jonas epiſcopus Aurelianenſis ſcripſit librum de Cruce Domini adoranda, & miſit illum Claudio Tau-

[Tur]onensi episcopo, qui dicebat Crucem non A esse adorandam, ait probans: Si adoramus Crucem, adoremus puellas, quoniam Virgo peperit Christum; & adoremus praesepe, quia in eo reclinatus est Dominus; & adoremus asinos, quoniam super asinum sedit Dominus. Per hos dies Rollo & infinita gens Danorum per pelagus Secanam sunt ingressi, sibi primo impetu Rotomagum vindicantes. Deinde Parisius fere per annum obsidentes, spe decepti in Normanniam revertuntur, Bajocas evertunt, & postea Meldensem urbem expugnantes, in Angliam transeunt & Edwardum regem Angliae sibi foedere colligunt, B continuamentes partes maritimas incendiis & rapinis. Tunc Ludovicus Balbus rex Franciae ecclesiae beati Martini Turonensis dedit Merlaum, Siodonem, & Noveniam ad preces Hugonis abbatis propinqui sui. Iste Ludovicus dictus Balbus rex Nihil fecit, eo quod nihil dignum memoria operatus est. Erat enim corpore debilis & potius debilis, sed erga Christi ecclesias largus & benevolus.

Anno imperii Caroli II. sol hora diei nona ... obscuratus est, ut stellae in caelo apparerent, nec multo post Ludovicus Balbus rex C Franciae moriens apud Compendium sepultus est. Hic autem Domino decedens & regina secundo uxorem suam se gravidam derelinquens. Tunc de regno Franciae Francis variis sentientibus, aliis illud filiis Ludovici Balbi de concubina deberi judicantibus, aliis Bosoni Provinciae regulo illud promittentibus, aliis illud regno Germaniae sociare volentibus, divina providente clementia nascitur ex legitima uxore Ludovici Balbi filius, qui Carolus est appellatus, quem Hugo abbas fere per octo annos servavit. Filii tamen Ludovici Balbi de concubina, Ludovicus D scilicet & Carlomannus regnum Francorum inter se dividentes, regnant annis V. Bosonem semper persecuti.

Anno Caroli imperatoris tertio, cum idem imperator, Carolo & Ludovico fratribus suis mortuis, hostes undique superasset, regnum Germaniae obtinuit, & deinde Romam veniens, a Johanne papa in imperatorem consecratur. His diebus multitudo Normannorum a Francia in Galliam versa sunt in Carbonaria silva. Deinde Normanni adjunctis sibi Danis, Franciam & Lotharingiam pervagantes, E Ambianis, Atrebatum, Corbeiam, Cameracum, Tarvennam, fines Morinorum, Menapiorum, Brachbatensium, omnemque circa Scaldem fluvium terram destruunt & incendunt.

Anno imperii Caroli IV. Godefridus & Sigifridus reges Normannorum cum inaestimabili multitudine Leodium, Trajectum, Tungris, Coloniam Agrippinam, Bunnam, cum castellis adjacentibus comburunt, Hugone filio Lotharii regis ex Walrada pellice in Lotharingia, & Bosone supradicto in Burgundia regnum usurpantibus. Deinde Normanni Treverim incendunt, & Metis Christianos in bello vincunt, in quo Wala Metensium episcopus occisus est. Cumque Galli & Germani sic a Normannis viderent [se] opprimi, Carolum imperatorem ad auxilium convocant.

Anno imperii Caroli V. idem imperator in Germaniam veniens, Normannos obsidet, cum quo Godefridus rex facto foedere, ut sibi Frisia provincia & Gilla filia Lotharii regis in uxor daretur, baptizatus est, & ab imperatore de sacro fonte susceptus; Sigifrido quoque multo thesauro remunerato, eos a regno suo recedere fecit.

Anno imperii Caroli VI. Normanni Franciam repetentes, post multas eversiones a Carlomanno qui tunc in Francia regnabat, duodecim millia marcharum argenti pro tributo exigunt, & sic XII. annis pacem promittentes mare repetunt.

Anno imperii Caroli VII. Rollone in Alemannia demorante, & regiones finitimas devastante, Francique a Normannis securi, Turonici Autissiodorum [illegible], ab Annono Autissiodorensi episcopo corpus beati Martini requirunt; quo negato, ad Carlomannum regem Franciae tendunt, ut corpus beati Martini restitui faceret Turonicae civitati, sed a rege nihil potuerunt super hoc impetrare. Quo viso, consilium inierunt cum Adalardo archiepiscopo Turonensi, Raimone Aurelianensi, & S. Lupo Andegavensi, ceterisque qui ibi affluerant, quid super hoc sit agendum. Quorum judicio Ingelgerius comes Andegavensis, qui nepos Hugonis ducis Burgundiae erat, & apud Autissiodorum magnos reditus possidebat, ab omnibus humili prece requiritur, ut [illegible] auxilium suae redderet civitati. Qui lacrymabilibus votis eorum diligenter annuens, exercitu adunato, Autissiodorum properat, corpusque beati Martini invito civitatis episcopo pie rapiens, Turonicae pro gaudio [illegible] repraesentat. In cujus adventu miracula fiebant innumera: nam in quocumque intrabat domicilium, omnes infirmi sanabantur quocumque incommodo tenerentur, etiam non [illegible], non [illegible]; & quod esse clementiae majoris dinoscitur, omnis [illegible]. Universae siquidem arbores & frutecta tempore brumali, repugnante licet natura, floribus & foliis vestiuntur, signaque per ecclesias* nullo tangente devotius pulsabantur, luminaria cereorum & lampadum sponte accendebantur; atque corpus beati Martini idus Decembris anno a transvectione XXXI. in propria sede cum debito honore & summa reverentia collocatum. Canonici vero B. Martini tanti beneficii non ingrati, Ingelgerio comiti suisque successoribus praebendam ecclesiae B. Martini, necnon & thesauri ejusdem custodiam commi-

* al. sine homine com[illegible]

ferunt, & barones qui ad revehendum illud corpus ſanctiſſimum cum comite invigilaverant, magnis feodis ditaverunt; ſcilicet dominum Ambaſiæ de decima S. Cirici & medietate ſuſtinæ Novi-caſtri, dominum de Puſiaco de tribus villis prope Puſiacum ſitis, dominum de Bangentiaco de Nouvreio ſuper Ligerim, & de S. Symphoriano de Porcellis, dominum de Inſula de Bruherutrum & de Rivarenna, dominum de Semblançaio, de Vinagio de ultra Ligerim & de Semblançaio vel a præter ſeri ſudinem; dominum de Caſtro Gunteri de ſancto Antonio, dominum de *Blacio* de Mettevierta, dominum Montis-thezauri de feodo de *Porcy*, * & multos alios nobiles de multis aliis feodis, quos longum eſt enarrare.

*al. Porc.

Nec multo poſt Carlomannus, qui tunc regnabat in Francia, moritur anno regni quinto, cui Ludovicus frater ejus ſucceſſit, ſed eodem anno obiit, cui Hugo qui conſervabat puerum in regni regimine, ſucceſſit non tamen diademate regni uſus. Tunc iterum Normanni verſus ſuperiorem Galliam revertuntur, contra quos Carolus imperator ad preces Francorum, apud Lovanium bis exercitum miſit, ſed nihil profuit. Tunc corpus Calixti papæ a quodam Radulpho in Franciam eſt translatum. Per idem tempus obiit Adalardus Turonenſis archiepiſcopus anno epiſcopatus xvii. quo defuncto, Ingelgerius comes Andegavenſis & Fulco Rufus filius ejus, necnon Turoniæ & Andegaviæ proceres univerſi, Turonis veniunt, clero que & populo de ſubſtituendo ſibi pontifice diligenter tractantes humiliter ſupplicant & devote, ut ſanctum ſenem Hebernum abbatem Majoris monaſterii in patrem & paſtorem reciperent; eumque qui pretioſum Turonicæ theſaurum per xxx. annos cuſtodierat, cumque propter hamorem a tam longinquis partibus pedeſtris reverterat, necnon munere largitum & letum, in Turonenſi cathedra collocaverunt. Qui rationabilibus votis eorum protinus annuentes, eum in Turonenſem archiepiſcopum conſecrarunt; ſicque factum eſt, beati Martini ſuffragante ſuffragio, quod omnes qui cum eo exules fuerant ante quam ab ipſo regrederetur exilio, abbates & epiſcopi facti per univerſam Galliam adminerent.

Romæ poſt Johannem Marinus. Anno imperii Caroli viii. obiit Baſilius Conſtantinopolitanus imperator, cui ſucceſſit Leo filius ejus, & imperavit xxiii. annis.

Romæ poſt Marinum Agapetus, quamvis in multis libris nomen illius non invenitur; & nota quod iſti duo, ſcilicet Marinus & Agapetus tam pauco tempore ſederunt, quod nihil notabile peregerunt.

Eodem anno obiit Hugo abbas beati Martini Turonenſis, qui tenebat regnum Franciæ Carolo parvo. Franci vero neglecto Carolo parvo ſuo Ludovici Balbi, Odonem ducem Burgundiæ, filium Roberti ducis, qui a Normannis occiſus fuerat, regem ſibi præficiunt, eique Carolum parvum cuſtodiendum tradunt, tali pacto, quod poſt vii. annos Carolo parvo regnum Franciæ relinqueret, & Odo regni inſignibus depoſitis, dux in poſterum remaneret, retento nomine regis & honore, & in beneficium totam terram inter Sequanam & Ligerim a Pariſius & Aurelianis uſque ad oceanum perpetuo poſſideret, & ita eum in regem levaverunt anno Domini DCCCLXXXVIII. Tunc etiam obiit Ingelgerius comes Andegavenſis anno comitatus xviii. cui ſucceſſit Fulco Rufus filius ejus, qui cum eo apud Autiſſiodorum fuerat ad corpus beati Martini evehendum. Huic itaque Fulconi dederat Hugo Magnus antequam moreretur alium dimidium comitatum Andegaviæ, dum haberet Carolum puerum in tutela. Nec multo poſt Fulco uxorem duxit filiam cujuſdam Galteri, cum qua recepit * Locas, Villentras, & Hamas; de qua poſtea genuit Guidonem epiſcopum Sueſſionenſem, & Ingelgerium militem nobiliſſimum & famoſiſſimum, qui poſtea in bello a Normannis occiſus fuit, & Fulconem Bonum, qui ei in comitatu ſucceſſit.

* Loches, [illegible], la Haye.

Anno imperii Caroli ix. Hugo filius Lotharii regis ex Waldrada pellice paternum Lotharii regnum invadit, & Godefridum regem Normannorum ſibi aſſociat, medietate regni pollicita, ſed juſſu imperatoris & Godefridus perimitur & Hugo excæcatus Prumiæ monaſterio in monachum eſt attonſus.

Romæ poſt Agapetum Adrianus. Anno imperii Caroli x. Normanni a Lovanio excuntes, Pariſius obſident, contra quos Henricus dux incaute equitans, in foveam, quam Normanni ſibi ſtatim quæſitam operuerant, elapſus trucidatur.

Romæ poſt Adrianum Baſilius, poſt Stephanus anno i. poſt Formoſus. Anno imperii Caroli xi. idem imperator adulterat uxorem ſuam, eo quod cum Vercellenſi epiſcopo familiarius ſe agebat, juravit ſe cum ea nunquam de cetero coiturum. Illa vero ſe virginem eſſe gaudens, accepto repudio, facta eſt monacha. Nec multo poſt idem imperator corpore & animo deficiens, ab optimatibus regni repudiatur, & Arnulfus filius Carlomanni regis, filii Ludovici regis Germaniæ, fratris Caroli calvi fratruelis ejus, in imperium ſublimatur.

Arnulphus filius Carlomanni tempore Formoſi, Bonifacii, Stephani, Romani, Theodori, Johannis imperat annis xii. hic patruo ſuo Caroло ex imperatore etiam neceſſariis indigenti, fiſcos in Alemannia delegavit, qui ſequenti anno, poſtquam de imperio ejectus eſt, obiit. Tunc in Italia Berengarius & Guido de regno contendunt. Rodulphus au-

tem corona illi impoſita, et a Burgundionibus ſtatuitur, quod regnum multo tempore duravit. Ab hoc tempore Lantprandus diaconus Turonenſis eccleſiæ hiſtoriam ſuam ordinat.

Romæ poſt Baſilium Stephanus. Saraceni Fraxinetum caſtrum Italiæ occupant, & Italiam devaſtant. Normanni vero Pariſius expugnare non valentes, Burgundiam aggrediuntur, & Senonum urbem oppugnant, ſed non expugnant. Hinc Pariſius repetunt, & inde repulſi per Matronam fluvium, Trecas incendunt, & uſque Virdunum & Tullum urbes cunctas depopulantur.

Anno Arnulphi ſecundo Guido Berengarium bis victum ex prœlio fugavit. Odo quoque rex Franciæ Danos ſuper Axonam fluvium bello vicit. Normanni iterum Pariſius repulſi, Britanniam appetunt, primo victores, poſtea bis a Britonibus victi, duodecim millia ſuorum ibi amiſerunt.

Anno Arnulphi III Odone rege per conſilium Francorum in Aquitania demorante, Franci Carolum puerum duodecennem, filium Ludovici Balbi a Fulcone Remenſi archiepiſcopo faciunt conſecrari; & exinde orta ſunt longa concertatio inter ipſum & Odonem.

Romæ poſt Stephanum Formoſus Portuenſis epiſcopus in papam eligitur contra voluntatem quorumdam Romanorum, qui Sergium diaconum ſibi inſtituere volebant. Hic Formoſus cum prius in epiſcopatu Portuenſi reſideret, a Johanne papa prædeceſſore Marini in ſynodum ſuper omni habitus, timore papæ ſuum epiſcopatum reliquit, & a papa vocatus & redire noluit, excommunicatus fuit; ſed poſt ad Carolomannum papæ in Galliam venientem, uſque ad ſacerdotium laicum degradatus, juravit ſe non amplius Romam intraturum, nec epiſcopatum ſuum repetiturum; communionem etiam propter manum ſubſcriptione ſe in laicali communione perſeveraturum. Poſt a Marino ſucceſſore Johannis in epiſcopatu contra ſacramentum reſtitutus, non ſolum Romam intravit, ſed etiam papatum ſuſcepit, & ideo in eccleſia per multos annos quæſtio eſt exorta, quibuſdam dicentibus ordinationem ejus & ab eo ordinatorum irritam eſſe & quamvis alias ex adverſo dicentibus legitimas eſſe, cum ipſe a Marino papa abſolutus fuerit a ſacramento præſtito. Ab hoc Formoſo Arnulphus imperator invitatus Romam venit, ſed non admiſſus, Romam Leoninam obſedit, ſed forte lepuſculo verſus urbem fugiente, & exercitu illum cum clamore eum inſequente, Romani timentes, ſe de muro projiciunt; & hoſtes muro conſcenſo Romam capiunt. Arnulphus quoque imperator eos qui papam inquietaverant decollari fecit, & a papa in imperatorem conſecratur.

Anno imperii Arnulphi IV & Caroli regis II. Gammegaudus & Helena dederunt B. Martino eccleſiam S. Leubatii de Sedaleio, & eccleſiam S. Dionyſii in villa Magnanem. Porro Carolus rex videns ſe ab Odone rege impeti, auxilium Arnulphi imperatoris implorat, ad cujus auxilium imperator comitem miſit, ſed parum profuit.

Anno Domini DCCCXCV & imperii Arnulphi V Caroli regis III Normanni Lotharingiam repetentes, circa Leodium cum Chriſtianis pugnant & vincunt, & Sunderoldum archiepiſcopum Moguntiæ interimunt. Quo audito Arnulphus imperator eos perſequens ſuper fluvium qui Thia dicitur, prœlio inito ſic & cæteros eorum trucidavit, ut vix remanerent qui ad claſſem nuntium reportarent. Ex quo ergo tranſeuntes Moſa, Ripuariam & Ardennam vaſtantes in ſua mare receſſerunt.

Anno Arnulphi VI & Caroli regis IV Rollo cum Danis Carnotum urbem obſedit, ſed vix camiſia B. Mariæ, quam Wantelmus epiſcopus tenebat in manibus, verſus in fugam, Rothomagum eſt reverſus. Hanc camiſiam attulit Carolus Calvus a Byzantio. Tunc Arnulphus imperator *Zuendeboldum* filium ſuum ex concubina regem Lotharingiæ facit; & a Berengario Italico contra Lambertum in auxilium vocatus *Zuendeboldum* in Italiam miſit, ſed nihil profuit. Tunc imperator Longobardiam ingreſſus, Pergamum urbem capit, & Ambroſium illius comitem ante portam ſuſpendit; cæteras urbes, timore ejus, ſibi ſubdidit.

Romæ poſt Formoſum Bonifacius diebus XV, poſt Stephanus anno uno. Hic primo epiſcopus, ut *Anagniæ* Formoſum papam perſequens, ordinationes ejus irritas eſſe dicebat, & poſtea Formoſum papam mortuum a ſepulchro in pleno concilio extractum & papali veſte exutum, veſte induit laicali, & poſt duobus digitis dextræ manus ejus abſciſſis, eum fecit in Tiberim *præcipitari*. Porro Stephano papæ ſucceſſit Romanus menſibus tribus diebus XXII. *Poſt Theodorus* diebus XX. *Poſt Theodorum* Johannes annis II. Hoc tempore claruit in Burgundia Berno ex comite abbas Gigniacenſium cœnobio a ſe fundato. Qui etiam ex dono Avæ comitiſſæ conſtruxit Cluniacum cœnobium in cellam Gigniacenſium; & ſub iſto Bernone Odo canonicus primum præcentor B. Martini Turonenſis, ad monachum eſt profectus. Clarebat & Remigius Antiſiodorenſis, a quo idem Odo fuit, ſicut dicitur, in dialectica & muſica eruditus. Eodem anno obiit Odo rex Francorum anno regni ſui X, obſecrans primates, ut Carolum in regno ſuſciperent, terram autem ſuam cum ducatu Burgundiæ Roberto abbati eccleſiæ B. Martini Turonenſis fratri ſuo reliquit. Carolus itaque qui & Simplex dictus eſt, toto Francorum regno recepto, in pace regnavit annis XXV. Sed quia ſapienter non gubernavit regnum in multis, poſtea Carolus Simplex

eſt appellatus. Hic Edivam Eduardi regis Anglorum filiam in uxorem duxit, ex qua filium nomine Ludovicum & filiam nomine Gilam poſtea procreavit.

Anno Arnulphi VII Caroli regis V reddidit Robertus abbas eleemoſynæ B. Martini eccleſiam S. Clementis, quam Odo rex frater ſuus ei abſtulerat.

Anno Arnulphi VIII & Caroli regis VI occiditur Fulco Remenſis epiſcopus a Wenemaro ſatellite Balduini comitis Flandriæ, pro eo quod abbatiam S. Vedaſti Attrebatis a Carolo rege acceperat.

Anno Arnulphi IX & Caroli VII idem imperator uxorem Guidonis regis Italiæ & quoddam caſtrum obſedit. Quæ reſiſtere non valens, per unum ſuum ſervum imperatoris pecunia corruptum, eidem poculum mortis dedit. Quo hauſto, per triduum excitari non potuit, apertis oculis, nihil ſentire, nihil loqui valens, quæ res eum repedare coegit. Quem recedentem Guido rex perſequens, a Deo percuſſus obiit. Quo mortuo, Lambertus filius ejus in Italia contra Berengarium regnavit, nec multo poſt idem Lambertus moritur.

Anno Arnulphi X & Caroli VIII Berengarius ſolus regno Italiæ potitur.

Anno Arnulphi XI & Caroli IX reddidit idem Berengarius rex eccleſiæ B. Martini Turonenſis, ea conditione, quod in feriis ad matutinas *Domine, ne in furore*, ad veſperas *De profundis*, ad completorium *Domine exaudi* pro ſe & pro ſuis ſucceſſoribus decerentur.

Anno Arnulphi XII & Caroli regis X idem imperator longa ægritudine diſſolutus eſt, & ut quidam dicunt a pediculis per totum corpus ſuum ſcaturientibus afflictus, quorum dolores cum arte medicorum non poſſent minui, mortuus eſt. Cui ſucceſſit Ludovicus filius ejus.

Ludovicus Arnulphi filius tempore Johannis, Benedicti, Leonis, Chriſtophori, Sergii imperat annis X. Hunis anno I & Caroli regis XI Huni Galliam, Germaniam, Italiam devaſtant: cum quibus Ludovicus imperator præliatur & vincitur: eoque victo, regnum ejus redigunt ſub tributo. Tunc & Zuendeboldus rex a Lotharienſibus in bello perimitur: in quo bello qui vulneratus fuit, aut mortem non evaſit, aut ſanari non potuit. Conradus etiam comes pater Conradi, qui poſt Ludovicum imperavit, perimitur in bello a comite Heriberto.

Anno imperii Ludovici II & Caroli regis XII Leone imperatore Græcorum mortuo, Alexander frater ejus imperat anno I, quo defuncto Conſtantinus filius Leonis imperatoris imperat annis XXIX. Romæ poſt Johannem Benedictus præſidet annis III. Tunc Carolus rex dedit capitulo B. Martini Turonenſis collationem præbendarum ſuarum ad preces Roberti abbatis, ita quod pro eo & aliis regibus Franciæ decreverunt in feriis *Ad Dominum cum tribularer*, & *De profundis*.

Anno imperii Ludovici III & Caroli regis XIII incenſa eſt eccleſia B. Martini Turonenſis cum cum XXVIII aliis eccleſiis, & toto caſtro ab Hera & Hatre* Normannis.

Anno Ludovici IV & Caroli regis XIV Romæ poſt Benedictum Leo, quem Chriſtophorus presbyter ſuus incarceravit: ſed poſt VII menſes a Sergio deponitur. Hic Sergius diaconus papa per Formoſum, a papatu eſt reprobatus, nam ab eodem Formoſo epiſcopus factus, ad Francos ſe contulit, & eorum auxilio Chriſtophorum incarceravit, & papatum invaſit, & in ultionem ſuæ repulſæ, quod dici nefas eſt, Formoſum qui ab aqua, ubi jactatus fuerat, extractus erat & tumulatus, extractum e tumulo, & in ſede pontificatus ſacerdotaliter indutum, decollari præcepit, & inſuper tribus digitis abſciſſis, eum fecit in Tiberim jactari: quem a piſcatoribus inventum & in eccleſia S. Petri deportatum, quædam ſanctorum imagines viſæ ſunt coram hominibus adoraſſe & venerabiliter ſalutaſſe. Idem autem Sergius alios quos Formoſus ordinaverat exordinavit & reordinavit, & ſedit annis VII diebus XV.

Anno Ludovici VI & Caroli regis XVI Hungaris Italiam depopulantibus, rex Berengarius bello congreſſus eos ab Italia ejecit. Quo facto, iidem Hungari Germaniam vaſtant.

Anno Ludovici VII & Caroli regis XVII Sarraceni miſſi ſunt in Italiam a rege ſuo, Apuliam & Calabriam devaſtantes, & contra Romanum imperatorem Græcorum rebellantes & multas Italiæ urbes debellantes.

Anno Ludovici VIII & Caroli regis XVIII Hildebertus quidam nobilis Auſtraſiorum cum per VII annos Ludovico imperatori fuiſſet rebellis, dolo Hattonis Moguntiæ archiepiſcopi ad imperatorem deductus, decollatur. Regino abbas Prumienſis chronica ſua a Nativitate Domini inchoata huc uſque perduxit.

Anno Ludovici IX & Caroli regis XIX baptizatus eſt Rollo Danus a Francone Rothomagenſi archiepiſcopo, & Robertus eſt vocatus a Roberto duce Burgundiæ, qui eum de fonte levavit. Carolus etiam rex Francorum eum ſimiliter de fonte levavit, & Gilam filiam ſuam ei in uxorem dedit cum tota Normannia, a fluvio Andelle uſque ad mare, & ei poſuit metas Alvam fluviolum. Dedit etiam ei in feodum totam Britanniam, de quibus idem Robertus regi homagium fecit, & gentes ſuas baptizari præcepit, non dignatus pedem Caroli oſculari, niſi ad os ſe levaret.

Anno Ludovici X & Caroli regis XX obiit Berno abbas Gigniacenſis, qui S. Odonem diſcipulum ſuum Cluniacenſis cœnobii ab-

* al. Hane.

bucem conſtituit, ea conditione, quod Cluniacenſis eccleſia ſolveret annuatim eccleſiæ S. Ægidii [illegible] centum [illegible] denariorum. Hic Odo fuit Aquitania oriundus, a Guillelmo duce Aquitaniæ nutritus, & [illegible] ætatis anno eccleſiæ B. Martini Turonenſis canonicus, & ſicut quidam aſſerunt præcentor eccleſiæ. Deinde [illegible] ætatis anno factus eſt monachus, deinde abbas in [illegible] ſanctitatis cujus induſtria & fervore tepor monachorum verſus eſt in ardorem, & exſiccata religio ſub eo refloruit, & regula S. Benedicti ſecors verſa eſt in vigorem. Multa enim compoſuit. Nam moralia Job breviter compilavit, & vitam B. Martini gloſulis explanavit, necnon tres hymnos de B. Martino contexit *Rex Christe Martini decus*, &c. & [illegible] antiphonas ſcilicet *O Martine, o pie* &c. quia nunquam ab ejus pectore beati Martini memoria dilabebatur. Tunc Ludovicus imperator moritur, qui propter tyrannorum inſolentiam, & [illegible] malorum ingruentiam non habuit imperialem benedictionem, cui ſucceſſit Corradus, qui & ſimiliter caruit imperiali benedictione. Hic Corradus habebat filiam primogenitam Ludovici imperatoris, & ob hoc habuit imperium.

Corradus Ludovici ſucceſſor, filius Corradi comitis, tempore Sergii, Anaſtaſii, Landonis, Johannis imperat annis VII. Contra hunc regni principes rebellandi cor habentes, Corradi imperatoris ſapientia & fortitudine ad ejus gratiam ſunt reducti.

Anno Corradi II. & Caroli regis [illegible], revocant Italienſes ad regnandum Ludovicum filium Boſonis ex Gila filia Ludovici imperatoris, qui cum juraſſet ſe in Italiam non rediturum, oblitus juramenti, Italiam repedat, & Berengario expulſo, Veronæ capitur oculiſque privatur. Tunc Hungari Berengario confœderati, Alemanniam vaſtant, ſed a Baioariis & Alamannis graviter cæduntur. Quo facto, Alſatiam, deinde Lotharingiam vaſtaverunt.

Anno Corradi III. & Caroli XXIIII. occupant Sarraceni Calabriam & Apuliam, Beneventum & alias urbes Romanorum occupantes.

Anno Corradi IV. & Caroli regis [illegible] obiit Sergius papa, cui ſucceſſit Anaſtaſius, poſt Lando, poſt Johannes, qui prius Ravennæ archiepiſcopatum invadens, a populo urbis illius depellitur. Senonis poſt [illegible] alius Galterius nepos ejus, cujus tempore pagani Burgundiam vaſtaverunt, factumque eſt bellum inter Chriſtianos & paganos, ubi multa Chriſtianorum millia perierunt, Garnerius vicecomes Senonenſis interfectus eſt. Tunc obiit Herbernus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Robertus.

Anno Corradi V. & Caroli regis XXV. fundavit Ebbo dominus Caſtri Radulphi Dolenſe cœnobium, & [illegible] monachos a Be-

A neditini fugientes [illegible], & ibi corpora ſanctorum Gildaſii abbatis, Albini martyris, & Brigidæ virginis [illegible]. Poſt hæc idem Ebbo contra Hungaros pergens, ab eis occiditur, Aurelianis ſepultus eſt.

Anno Corradi VI. & Caroli regis [illegible] idem imperator ſollicitavit Hattonem Maguntiæ epiſcopum, contra Henricum Saxonum ducem ſibi ſuſpectum, ſed non multo poſt idem epiſcopus fulmine ictus periit. Deinde miſſo exercitu ab imperatore contra Henricum ducem Saxoniæ, tanta cæde in eos ſunt Saxones debacchati, quod a multis ex-

B clamatum eſt, ubi tantus infernus eſſet, qui tantam cæſorum multitudinem recipere potuiſſet.

Anno Corradi VII. & Caroli regis [illegible] obiit Corradus imperator, uxore mortua, moriensque coram principibus regni imperatorem conſtituit Henricum filium Othonis Saxonum ducis, qui ſororem uxoris ſuæ habebat, filiam Ludovici imperatoris. Tunc Robertus archiepiſcopus Turonenſis, [illegible] Maii corpus beati Martini in loco ubi nunc adoratur repoſuit ante Fulconem Rufum comitem Andegaviæ & Ingelgerium filium

C ejus, qui cum patre ſuo ab Autiſſiodoro eum reportarat. Nec mora Theotolo decanus eccleſiæ beati Martini Turonis, ſub Odone abbate Cluniacum intrat cœnobium, ea quæ mundi ſunt relinquens.

Henricus filius Othonis tempore Johannis & Johannis, Leonis, Stephani, Johannis, Leonis imperat XVIII. annis. Hic pacificus fuit, juſtitiæ cultor, maleficorum deletor; tamen quoſcumque fures, aut latrones, aut ſicarios, manu fortes & bello aptos eſſe videbat, adulta eis venia, agros & arma dabat, & legiones ex eis ad debellandum bar-

D baros faciebat, edicens ut civibus tantum parcerent.

Anno Henrici I. & Caroli regis [illegible] imperator Henricus cum Hungaris Alſatiam, Alemanniam, Saxoniam depopulantibus, juxta urbem *Mersburch* bello congreſſus, vovit Domino ſe hæreſim ſymoniacam de imperio eradicaturum, ſi ei victoriam de Hungaris concederet. Quo facto, eos pene uſque ad internecionem delevit, & poſt cum eis uſque ad IX. annos, pace firmata, *Brennebarch* urbem Sclavorum cepit, & Sclavis vi-

E ctis tributum impoſuit.

Anno imperii Henrici II. & Caroli regis [illegible] idem Carolus ſpernens conſilium procerum ſuorum, quemdam militem Aganonem nomine ſibi conſiliarium ſuum fecerat; unde Robertus dux & abbas beati Martini, frater Odonis regis & alii proceres indignantes, regem Carolum rebellare cœperunt, & eum ſolum Sueſſionis reliquerunt. Sed Herveus Remenſis archiepiſcopus ad gratiam Caroli poſtea aliquos revocavit. Tunc Robertus abbas ſancti Martini Turonenſis & dux Bur-

gaudus ſuper Axonam fluvium ſine tentoria, A & Carolus rex monte Lauduno perdito, iterum per Saram fluvium cum exercitu redibat, ſed tamen Robertum, cum Aganone conſiliario trans Moſam fugit. Quo audito, uxor ejus cum Ludovico filio ſuo parvulo fugit in Angliam, ad Eduardum regem Angliæ patrem ſuum. Quod videntes Franci, Robertum levaverunt in regem, quem Herveus Remenſis archiepiſcopus conſecravit in regem Sueſſionis, ſed poſt tertia die obiit idem archiepiſcopus, cui ſucceſſit Seulphus.

Anno Henrici III. & Caroli regis XXX. idem B Carolus ad auxiliandum ſibi Lotharienſibus evocatis, Moſam tranſiens, contra Robertum regem juxta urbem Sueſſionis pugnans, eumdem Robertum lancea perforatum cum multis peremit, ſed qui ex parte Roberti erant victoriam habuerunt, & Carolum cum Lotharienſibus fugere compulerunt. Quo facto, Carolus rediens, deceptus eſt ab Herberto comite Viromandenſi, qui habebat ſororem dicti Roberti: in quod apud Perronam divertit in hoſpitium ejus, eumque cepit & incarceravit, primo apud S. Quintinum, poſt apud Caſtrum Theodorici, ubi poſtea C exul & martyr occubuit.

Anno Henrici IV. & Caroli Regis XXXI. obiit Rollo, qui & Robertus dux Normanniæ, anno ducatus XII. apud Rothomagum, & anno adventus ſui LXIV. & vitæ LXXXVI. cui ſucceſſit Guillelmus Longa ſpata filius ejus, natus de Gila filia Caroli regis. & tunc ſanguis Domini crucifixi venit in Angliam, forte ille ſanguis qui de imagine Domini fluxit cum in imagine ſua a Judæis priore pateretur.

Anno Henrici V. & Caroli regis XXXII. obiit Eduardus rex Angliæ, cui ſucceſſit El- D fredus filius ejus.

Anno Henrici VI. & Caroli regis XXXIII. Johannes papa cum auxilio Romani Græcorum imperatoris pugnavit cum Africanis Sarracenis, qui totam Italiam devaſtaverant, & ita eos contrivit, quod omnes capti ſunt & occiſi, multis teſtantibus apoſtolos Petrum & Paulum in bello illo viſos fuiſſe in auxilium Chriſtianorum. Tunc Hungari cum Salardo duce Papiam obſident & incendunt, & Symeon dominus Bulgarorum primo monachus, deinde miles, Græcos atterit: ſed Romanus Græcorum imperator eum facto E fœdere mitigavit. Carolo rege ita fugato, & Roberto mortuo, obtulerunt Franci Hugoni magno, filio Roberti regis occiſi, regnum Francorum, quod & ille recuſavit, credens ſuper hoc patri ſuo per miraculum mortem evenisse. Quod videntes Franci, Rodulphum ducem Burgundiæ, filium Richardi ducis, generum Roberti regis occiſi apud Sueſſionis, in regem levaverunt anno Domini DCCCCXXV. & anno exilitionis Caroli V. cum Emma uxore ſua filia Roberti regis occiſi, & regnavit XIII. annis.

A Anno Henrici VII. & Caroli XXXIV. & Rodulphi II. Rodulphus rex in Aquitaniam venit, & Guillelmo comiti Aquitaniæ dedit Bituricenſem pagum cum Biturica civitate, & Herberto comiti Viromandenſi Perronam, & Hugoni filio regis Roberti occiſi ſororio ſuo Cenomannicam civitatem.

Anno Henrici VIII. & Caroli regis XXXV. & Rodulphi regis III. Johannes papa a militibus Guidonis marchionis captus & incarceratus, cervicali ad os ejus poſito, peſſime ſtrangulatur, cui ſucceſſit alter Johannes, fr. B Alberici Romani, expulſo Hugone regente, ſed alibi legitur quod Leo papa ſucceſſit, & poſtea Stephanus.

Anno Henrici IX. & Caroli regis XXXVI. & Rodulphi regis IV. Lotharingi audita incarceratione Caroli, volebant Henrico imperatori ſubeſſe; ſed quidam Lotharingius nomine Chriſtianus, ſimulata infirmitate, Giſlebertum Lotharingiæ ducem ad ſe dolo evocatum, cepit, & eum imperatori miſit, ut per eum ſibi Lotharingiam ſubjugaret. Quo facto, imperator Gerbergam filiam ſuam ei in uxorem dedit, & eum Lotharingiæ præ- C fecit.

Anno Henrici X. & Caroli XXXVII. & Rodulphi V. extorſit Henricus imperator a Rodulpho rege Francorum precibus, miſſis muneribus, addita etiam parte provinciæ Suevorum, lanceam mirandi operis, clavis Jeſu Chriſti ſanctificatam, quæ magni Conſtantini fuerat, quam Samſon comes Rodulpho regi donaverat, & hanc ad inſigne & munimen imperii poſteris dereliquit.

Anno Henrici XI. & Caroli XXXVIII. & Rodulphi VI. idem imperator Danos, qui per D piraticam Friſones incurſabant, vicit & ſub tributo redegit, & Hehupam regem eorum baptizari fecit.

Anno Henrici XII. & Caroli XXXIX. & Rodulphi VII. Hungari tributum a Saxonibus repetentes, ab exercitu Henrici imperatoris occiduntur & capiuntur, ita quod tributum quod petebant, eccleſiis & pauperibus erogaret.

Anno Henrici XIII. & Caroli XL. & Rodulphi VIII. Beneventani contra Græcos bellum agentes, quotquot Græcorum capiebant eunuchizabant.

E Anno Henrici XIV. & Caroli regis XLI. & Rodulphi IX. Ingelgerius Fulconis Rufi comitis Andegavenſis primogenitus, a Normannis occiſus eſt.

Anno Henrici XV. & Caroli regis XLII. & Rodulphi X. dedit Hugo abbas beati Martini & dux Burgundiæ eccleſiæ beati Martini Turonenſis Caſtellionum in pago Biturico, & Martigniacum in pago Turonico, & Setonem & Lactiacum, & reddidit Mediomum, Venciacum, Gaudiacum, Briannacum, quæ Carolus rex ei conceſſerat.

Romæ poſt Stephanum Johannes, qui fuit

filium Sergii papæ, ſub quo in Genuenſi urbe fons ſanguinis largiſſime effluxit; & eodem anno eadem civitas ab Africanis illuc cum claſſe venientibus deſtructa eſt, & cives illius, exceptis mulieribus & parvulis, aut capti ſunt aut occiſi.

Anno Henrici VIII. & Caroli XXIII. & Rodulphi II. cœpit Herbertus comes Veromandenſis Carolum regem de carcere, & quaſi reſtituendum regno omnibus demonſtravit, & ſuper hoc etiam papæ ſcripſit: ſed tandem ſuſtus precibus & donis Rodulphi regis, iterum Carolum incarceravit, & ne unquam equo inſidere poſſet debilitavit, qui nec multo poſt obiit, & Peronæ ſepultus eſt. Romæ poſt Johannem ſucceſſit Leo.

Anno Henrici XIII. & Rodulphi III. Niger rex Ruſſorum ſciens exercitum Græcorum eſſe ductos contra Sarracenos, & ad inſularum cuſtodias diſperſos, ad expugnandam Conſtantinopolim cum mille & eo amplius navibus venit. Ita de victoria erat ſecurus, ut Græcos non occidi, ſed capi præciperet: quibus Romanus Græcorum imperator cum paucis navibus occurrens, circumjecto græco igne incendio, pene omnes cum navibus exuſſit, paucis evadentibus, omneſque captivos decollari fecit.

Anno Henrici XVII. & Rodulfi XIII. imperator obiit, imperiali benedictione non accepta. Cui ſucceſſit Otho filius ejus.

Otho Henrici filius tempore Leonis, Stephani, Marini, Agapiti, Johannis, Benedicti, Leonis, Johannis, Benedicti, & Domni imperat XXXVI. annis.

Anno Othonis primo & Rodulphi XIV. cum idem Rodulphus poſt obitum Caroli ſine forti induſtria regnum tenere non poſſet, quoniam Hugonis ducis ſororii ſui & Herberti comitis Veromandenſis fallacia impediebatur: tandem uſus conſilio, terram Herberti comitis vaſtavit, & munitiones cepit, ſed & Vienna civitas ei reddita eſt. Guillelmus etiam dux Normanniæ ei ſe ſubdidit in quantum potuit. Porro contra Othonem imperatorem Giſlebertus dux Lotharingiæ ſororius ſuus, & multi alii rebellare cœperunt, & Henricum fratrem ſuum ei opponunt, ſuggerentes ei magis regnum competere in paterno regno nato, quam Othoni ante regnum nato. Sed imperator omnes Bavariam ſubdidit ſibi, excepto filio Arnoldi, & Boleſlaum principem Bohemiæ per XIV. annos debellavit, eo quod Wenceslaum fratrem ſuum amore principandi martyrizaverat.

Anno Othonis II. & Rodulfi regis XV. idem Rodulfus rex Francorum apud Autiſſiodorum moritur, cujus corpus in eccleſia S. Columbæ Senonenſis tumulatur. Quo defuncto, Ethelſtanus rex Angliæ filius Eduardi regis, frater Edgivæ uxoris Caroli Stulti, Guillelmo duce Normanniæ omnimodo ſupplicante, ut Ludovicum nepotem ſuum filium Caroli Stulti patris ſui mitteret in regnum. Tunc illum conſilio Francorum, adunato concilio in unum, Guillelmum Senonenſem archiepiſcopum in Angliam ad Edivam reginam Francorum mittunt, ut filium ſuum Ludovicum ad paternum regnum remitteret. Cui datis obſidibus, & ſacramentis adhibitis, prædictus archiepiſcopus Ludovicum jam adultum recepit, & in Franciam adduxit. Cui Guillelmus dux Normannorum, & Hugo dux Burgundiæ, & Herbertus comes Veromandenſis, & omnes ei obviam proceſſerunt, ſeque ſibi continuo ſubdiderunt, eumque apud urbem Laudunum in regem inungi & coronari fecerunt a domno Artaldo Remenſi archiepiſcopo, & ab aliis fere XX. epiſcopis Franciæ. Hic namque Ludovicus Tranſmarinus eſt nuncupatus, eo quod trans mare in Anglia fuerat enutritus. Et eodem anno XVI. calendas Martii a gallorum cantu uſque ad lucem diei ſanguineæ acies per totam cœli faciem apparuerunt. Non multo poſt Hungari Auſtraſiam, Alemanniam, Burgundiam, Franciam & Aquitaniam vaſtaverunt, & apud Senones eccleſiam S. Petri Vivi combuſſerunt, quod S. Odo Cluniacenſis abbas poſtea ſuſcepit regendum, & ibi Aregaudum abbatem poſuit. Romæ poſt Stephanum Marinus. Turonis poſt Robertum * Teotolo, primo decanus eccleſiæ B. Martini Turonenſis, & poſt monachus Cluniacenſis, deinde archiepiſcopus Turonenſis.

Anno Othonis III. & Ludovici regis II. erant adhuc canonici ſeculares in eccleſia S. Albini apud Andegavum, ubi Fulco Rufus comes Andegavenſis monachos poſuit: nec multo poſt obiit, & in eccleſia B. Martini Turonenſis juxta patrem ſuum ſepultus eſt. Cui ſucceſſit Fulco Bonus filius ejus. Et tunc Hugo rex Italiæ miſſo ſibi græco igne ab imperatore Græcorum, Fraxinetum caſtrum oppugnat, & Sarracenorum navibus exuſtis, illud expugnat, & inde eos fugat. Et tunc dederunt canonici B. Martini Turonenſis prebendam eccleſiæ S. Juliani Turonenſis ad petitionem * Theotolonis archiepiſcopi Turonenſis, qui eam de novo ædificaverat. Abbatia namque S. Juliani fundata fuit ante S. Gregorium, in honore S. Martini dedicata, quam, ut fertur, viri de Arvernis geniti fundaverunt: ſed incertum eſt quem monachi vel regularem ibi primitus tenuerunt, quoniam regula S. Benedicti adhuc ignota erat, quæ poſtea fuit a ſancto papa Gregorio declarata. Deinde abbatia hæc a Danis deſtruitur, monachi diſperguntur, ſed poſtea tempore Ludovici Tranſmarini regis Franciæ a Theotolone Turonenſi archiepiſcopo, ſicut ſuperius dicitur, reparata, & in honore B. Mariæ & S. Juliani martyris dedicata, & a Gerſinde ſorore ejuſdem archiepiſcopi redditibus ampliatur. Ibique S. Odo Cluniacenſis a Floriaco adducitur, abbaſque præficitur, ſed non multo poſt febre corripitur,

* al. Theot.

* al. Theotolonis.

corripitur,

corriperetur, ſuper quo Theotolo archiepiſcopus contriſtaretur, quem S. Odo confortans ait: « De me, pater, non doleas: de me, preſul, non timeas: mors mihi quando datur, & quies non pœna paratur. » Sicque lætum ſpiritum exhalavit, in crypta ſubtus altare eccleſiæ honorifice tumulatur.

Anno Othonis IV. & Ludovici regis III. duxit in uxorem idem Ludovicus rex Gerbergam ſororem Othonis imperatoris, & tunc Tanginarus frater ejus imperatoris tranſiit ad hoſtes ejus, & *Herreſburch* caſtrum imperatoris cepit, ibique ab imperatore concluſus, intra eccleſiam telis confoſſus periit.

Anno Othonis V. & Ludovici regis IV. obiit Herbertus comes Veromandenſis, & apud S. Quintinum ſepultus eſt. Tunc Ludovicus rex Franciæ Lotharingiam invadens, uſque Alſatiam venit.

Anno Othonis VI. & Ludovici regis V. Henricus frater Othonis imperatoris juxta Rhenum bello imperatorem aggreditur, multos imperatoris offendit; ſed imperator ante clavos Jesu Christi lanceæ ſuæ inſitos in oratione proſternitur, ſtatimque ex parte Henrici fugiunt & vincuntur, & Henricus in brachio inſanabiliter vulneratur.

Romæ poſt Marinum Agapitus anno X. Autiſſiodoro poſt Waldricum Guido, qui reſponſoria Juliani martyris edidit, & ejus feſtum incognitum, Domino revelante, celebrandum declaravit.

Anno Othonis VIII. & Ludovici regis VII. obiit S. Odo Cluniacenſis primus abbas, & in abbatia S. Juliani Turonenſis tumulatur.

Anno Othonis IX. & Ludovici regis VIII. Guilielmus dux Normanniæ filius Rollonis, ab Arnulfo Comite in medio Sequanæ eſt occiſus, anno ducatus XXV. Quo mortuo, Ludovicus rex Franciæ Richardum filium Willelmi ducis ex concubina de terra ſuſtulit.

Anno Othonis X. & Ludovici regis IX. cum idem Ludovicus rex in quodam feſto ſancti Martini Turonis veniret, & Fulconem Bonum comitem Andegavenſem, in eccleſia B. Martini cum aliis canonicis cantantem videret, iriſit, & eum ſuis digito demonſtravit. Quo viſo, Fulco comes regi mandavit quod rex illiteratus erat aſinus coronatus. Idem vero comes litteratus erat, pulcher, facetus, humilis, largus, & armis ſtrenuus, & beati Odonis collactaneus.

Anno Othonis XI. & Ludovici regis X. cum idem rex Richardum puerum ducem Normanniæ, quem in cuſtodia habebat, male tractaret, ei ſororem ſuam, & hominibus & parentibus ſuis reddidit: unde multi proceres Francorum tunc contra regem rebellabant, & maxime Hugo Magnus Pariſienſis comes, filius Roberti regis occiſi.

Anno Othonis XII. & Ludovici regis XI. idem rex Rothomagum venit, & ibi a Normannis ſuſcipitur. Quo audito, Aigroldus rex Danorum ad auxilium Richardi pueri cognati ſui in Franciam venit, & Ludovicum regem ad colloquium mandavit, & ita a principibus ſuis deceptus, a Normannis capitur, & cum illo Hugonis Laudunum miſſus, publicæ cuſtodiæ traditur. Carlomannus vero minor filius ejus a Normannis adductus Rothomagum moritur.

Anno Othonis XIII. & Ludovici regis XII. Otho imperator cum XXXII. legionibus Franciam ad liberandum Ludovicum aggreditur. Quo audito, Normanni Ludovicum a carcere liberant: ita quod minor filius ejus & epiſcopus Sueſſionenſis pro eo obſides remanſerunt. Ipſe vero rex juramento quitavit Richardo puero totam terram, quam Rollo avus ejus poſſidebat.

Anno Othonis XIV. & Ludovici regis XIII. Otho imperator Laudunum cepit, & Hugonem intra Pariſius concludit; deinde urbem Remenſem cepit, & nepotem Hugonis, qui Remis archiepiſcopatum uſurpaverat, expulit, & alium ejectum reſtituit. Deinde Rothomagum recedit, & caſtella & urbibus, quas ſuper Ludovicum ceperat, ei redditis, in Saxoniam remeavit.

Anno Othonis XV. & Ludovici regis XIV. idem rex caſtella Hugonis Magni & terram ejus deſtruit & vaſtavit, eo quod per eum captus fuerat a Normannis, & eodem anno obiit Theotolo Turonenſis archiepiſcopus, & juxta S. Odonem tumulatur, anno epiſcopatus XIV. cui Joſeph ſucceſſit.

Anno Othonis XVI. & Ludovici regis XV. eodem Othone ſecundam expeditionem in Franciam parante, Hugo Magnus timorem ejus non ferens, ei juxta fluvium Carum occurrit, & pacto ſecundum voluntatem regis facto, pacem cum eo fecit, & duos leones illi dedit.

Anno Othonis XVII. & Ludovici regis XVI. Bruno frater Othonis imperatoris & archiepiſcopus Coloniæ a Roma detulit corpora ſanctorum & baculum S. Petri.

Anno Othonis XX. & Ludovici regis XIX. idem rex totum tempus vitæ ſuæ plurimis ducens anguſtiis, dum a Lauduno Remis veniret, antequam ad Axonam fluvium perveniret, apparuit ei quaſi lupus gradiens ante illum, quem rex equo inſecutus dejicitur, & pene toto corpore contritus, Remis defertur, & poſt elephantia peſte perfuſus obiit anno regni XIX. & in eccleſia S. Remigii ſepelitur; ſed prius genuerat Lotharium, qui ei ſucceſſit in regno, & Carolum juniorem qui privatus ab eo in regno conſenuit. & ita eo defuncto, Lotharius filius ejus, favente Hugone Magno, ab Artaldo Remenſi archiepiſcopo apud Remis in regem Franciæ conſecratur.

Anno Othonis XXI. & Lotharii regis Francorum II. Fulco Bonus comes Andegavenſis ad feſtum beati Martini veniens, in

puteum de Cordono ſuper fluvium Carum leproſum horribilem invenit, qui tanta voce lugubriando gemitu comitem ſupplicavit, ut eum in gremio ſuo per aquam transferret uſque ad eccleſiam beati Martini, quia tot & tantis ulceribus plenus erat, quod nullo incommodo ſuſtinere poterat. Quo audito, comes eum leviter in gremium recepit, aquam intrat; cumque in medio aquæ eſſet, leproſus [illegible] ingemiſcens ut ſupplicans, ut ſuggendo ore ſuo leniter removeret tantum quæ de ejus naribus effluebant. Quo benigne adimpleto, leproſum uſque ad beati Martini eccleſiam deportavit, & ex quo comes eum ad portam eccleſiæ poſuit, ab eo diſparuit, & ultra videri non potuit. Nocte ſequenti apparuit comiti beatus Martinus, dicens eum Jeſum Chriſtum ſub leproſi ſpecie portaviſſe, & ob hoc æternum gaudium meruiſſe. Cumque in craſtinum in choro beati Martini miſſam Dominicam audiſſet, & de manu archiepiſcopi accepta Euchariſtia in ſede ſua, quam nunc decani dicunt, reſediſſet, ſpiritum exhalavit, anno [illegible] XVIII. & in eccleſia beati Martini Turonenſis ſepultus eſt; cui ſucceſſit Gaufridus Griſagonella. Alios autem duos filios habuit Guidonem & Drogonem, qui fuerunt ſucceſſive epiſcopi eccleſiæ Podienſis.

Romæ poſt Agapetum Johannes, cui non multo poſt exilio Leo abbas laicus electione quorumdam & contentione ſubſtituitur. Poſtea Romani alteram fidem contra imperatorem, Johannem revocant in papatum, qui ſtatim expulſo Leonem deponit, & eum proſtratum [illegible]. Othoni vero a Leone [illegible] ſuæ ſummæ pontificalis præſentare in carta hac continetur: *Pater meus nihil ſibi habuit, nihil mihi dedit.*

Anno Othonis XXIII & Lotharii regis IX. Richardus dux Normanniæ filius Guillelmi, ſuper comitem Theobaldum Carnotum & Dunenſem pagum vaſtavit; quo facto, Theobaldus comes ſuper eum * Ebroïcenſem urbem cepit; ſed dum inde revertitur, Richardus vicit eum in portu Secanæ, ad caput Hermentrudis villæ, & poſtea Alanis & Danis in auxilium advocatis, urbem * Ebroïcenſem recuperavit; poſtea dedit Emmam filiam ſuam Edelredo regi Angliæ in uxorem, & [illegible].

* al. Ebro-vicenſem.

* al. Ebro-vicenſem.

Anno Othonis XXIV & Lotharii V. Romano Græcorum imperatore defuncto, Nicephorus imperat annis VI.

Anno Othonis XXV & Lotharii regis VI. defunctus eſt Hugo Magnus dux Francorum, & exercitum Piſtavis obſidebat; ſed papilione ſuo ob nimias tempeſtates diruto, necnon & timore divinum ſuper eorum irruiſſe, ab urbe obſidione receſſit. Tunc etiam Gilbertus dux Burgundiæ relinquens ducatum Othoni filio Hugonis magni, eo quod in conjugem haberet filiam Gilberti.

Anno Othonis XXVII & Lotharii regis VIII. obiit Hugo dux Francorum, & in eccleſia S. Dionyſii tumulatur. Cui ſucceſſerunt filii ejus Hugo, Otho, Henricus, & Odo clericus; quorum Hugo ducatum Francorum in loco patris habuit, Otho in clericatu remanſit; & eodem anno Lotharius rex Francorum Romam proficiſcens, honorifice a Romanis ſuſcipitur, & imperiali honore ſublimatur.

Anno Othonis XXVIII & Lotharii regis IX. cum idem imperator Aquiſgrani Pentecoſten celebraret, duæ ſorores ejus [illegible] Gerberga regina Francorum Lotharii regis mater & Caroli ducis, & Hathuidis uxor quondam Hugonis Magni Pariſienſium comitis, mater Hugonis Capet, qui poſtea rex Franciæ fuit, ad eum venerunt; ſicque illa regalis proſapia tanto complexionum nexu eſt affecta, ut in omni vita eorum nil aliquod gaudium huic lætitiæ poterit æquiparari. Joſeph archiepiſcopo Turonenſi mortuo, (a) Francus ſucceſſit.

Anno Othonis XXIX & Lotharii regis X. Danis qui Chriſtum Jeſum & idola ſimul colebant, cum Popone clerico in convivio altercantibus ſuper ſepultura Dei & idolorum, Danis aſſerentibus Jeſum Chriſtum Deum eſſe, ſed deos majores & antiquiores; Popone dicente ſolum Deum eſſe unum in ſubſtantia, trinum in perſonis, Aroldus rex Sclavorum ait clerico, quod ſi ferrum ignitum in manibus illæſus portaret, quod in Deum ſuum crederent credituros; quod & factum eſt. Nam clericus ferrum ignitum illæſus portavit, & rex cum ſua gente, abjectis idolis, in unum Deum credidit.

Anno Othonis XXX & Lotharii regis XI. Johanne papa mortuo, ſucceſſit Benedictus menſibus duobus; poſt Leo anno uno, poſt Johannes annis VII. Tunc Theodericus Othonis imperatoris conſanguineus Metenſis ordinatur epiſcopus, qui cum legeret [illegible] omnium antiquorum epiſcoporum Metenſium, quam angelus Domini a Clemente Metenſium epiſcopo dicitur attuliſſe, & videret eos, alios auro, alios argento, alios vilibus metallis pro meritorum qualitate eſſe annotatos, videretque litteram ſui nominis argento annotatam, dixiſſe fertur, quod deinceps in epiſcopatu tanta bona faceret, quod littera ſui nominis aurea non argentea remaneret, quod & fecit. Nam Metis in inſula eccleſiam ſancti Vincentii conſtruxit, quam multis ſanctorum reliquiis decoravit, & multa alia bona fecit.

Anno Othonis XXXI & Lotharii regis XII. quidam comites Othonis imperatoris [illegible] eorum comitibus a [illegible] deprehenſi, ſuis [illegible]; ſed nullo imperatorem ad Johannem papam adducuntur, qui cum eo [illegible]

(a) In veteri codice eccleſiæ Turonenſis ad diem [illegible] Jun. [illegible] Joſeph [illegible]

catena beati Petri impoſita, eum a dæmonio liberavit. Frotero Turonenſi archiepiſcopo mortuo, ſucceſſit Hardoinus.

Anno Othonis XXXV. & Lotharii regis XVI. idem imperator venas auri & argenti in Saxonia primus induſtria ſua aperuit. Tunc Johannes papa in caſtello S. Angeli incarceratus obiit, cui ſucceſſit Benedictus, qui non multo poſt a quodam Romano ſtrangulatur, cui ſucceſſit Donus.

Anno Othonis XXXVI. & Lotharii regis XVII. idem imperator rebus bene diſpoſitis obiit, cui ſucceſſit Otho ſecundus filius ejus. Ab iſto in antea imperare cœperunt Alemanni. Tamen Lotharius rex Francorum, quia a Romanis fuerat receptus ad imperium, Othonem multis prœliis impugnavit, quoniam mater ſua erat filia primi Othonis & ſoror ſecundi Othonis, & tunc obiit Gaufridus Griſa-tunica comes Andegavenſis, & in eccleſia beati Martini Turonenſis (a) ſepelitur: cui ſucceſſit Mauricius conſul filius ejus.

Anno Othonis II. & Lotharii regis XIX. Eduardus rex Anglorum a noverca ſua occiditur, & martyrizatus apud Cepeſberiam in eccleſia ſanctimonialium tumulatur, cujus ſepulchrum multis miraculis decoratur.

Anno Othonis III. & Lotharii regis XX. ducatus Lotharingiæ datur Carolo fratri Lotharii regis Francorum, multis inſuper conductis beneficiis, ut & ipſe ab inſolentia deſiſtat, & fratris ſui Lotharii moribus obſiſtat.

Anno Othonis IV. & Lotharii regis XXI. Lotharius rex Francorum Lotharingiam invadit, & cedente imperatore, quia ad pugnam paratus non erat, rex poſt multam vaſtationem repatriavit.

Anno Othonis V. Lotharii regis XXII. idem imperator a calendis Octobris uſque ad calendas Decembris, Franciam pervagatus, fines Remenſium, Laudunenſium, & Seſſionum, & Pariſiorum diverſa clade vaſtavit, eccleſiis tamen parcens: ſed in reditu circa Axonam fluvium ſuis...

Anno Othonis VII. & Lotharii regis XXIV. idem imperator & Lotharius rex convenientes ſuper Carum fluvium pacificantur, datis invicem ſacramentis, ita quod Lotharius rex Lotharingiam abjuravit.

Anno Othonis VIII. & Lotharii regis XXV. idem imperator Apuliam & Calabriam ad Græcorum imperium pertinentes aggreditur, maxime propter affinitatem quam pro uxore ſua Theophania cum imperatore Græcorum habebat.

Anno Othonis IX. & Lotharii regis XXVI. Græci conducto ſibi Saracenorum auxilio, Othoni imperatori... in Calabria bello omnes Romani pene delentur. Imperator vero natando evadere nitens, a nautis capitur, & a quodam eorum agnitus nec proditus, pecunia liberatur.

Anno Othonis X. & Lotharii regis XXVII. idem imperator Beneventum obſedit, & exinde corpus S. Bartholomæi Romam aſportavit, nec multo poſt tædio & languore animi deficiens Romæ moritur, & in S. Petri baſilica tumulatur, cui ſucceſſit Otho puer, filius ejus. Iſti duo ultimi tam feroces fuerunt, quod unus dicebatur ſanguinarius & mors Sarracenorum, & alter Mundi mirabilia.

Anno Othonis II. & Lotharii regis XXVIII. idem Lotharius Lotharingiam rurſus invadit, & urbem Virdunum, & Godefridum ipſius urbis comitem capit. Sed cum vidiſſet Othonem imperatorem virtute multum ſuorum proficere, quæcumque invaſerat, & urbem & comitem reddit.

Anno Othonis III. & Lotharii regis XXIX. Hardoino Turonenſi archiepiſcopo mortuo, ſucceſſit Archembaudus.

Anno Othonis IV. & Lotharii regis XXX. idem Lotharius rex Francorum obiit, cui ſucceſſit Ludovicus filius ejus.

Anno Othonis V. & Ludovici regis Francorum I. idem Otho a Johanne papa ad imperium coronatus, reddidit B. Martino res quæ ei ablatæ fuerant in Italia.

Anno Othonis VI. & Ludovici regis II. cum Hugo *Capet* Ludovicum regem Franciæ pluries prœlio ſuperaſſet, idem Ludovicus adoleſcens obiit ſine herede. Quo mortuo, Franci elegerunt Hugonem *Capet* filium Hugonis Magni, comitem Pariſienſem, & eum Noviomo in regni ſolio ſublimaverunt anno Incarnationis Dominicæ DCCCCLXXXVIII. qui ſtatim Robertum filium ſuum Aurelianis ad regnum Franciæ coronari fecit: & quamvis plures dicant, quod hoc tempore progenies Caroli Magni in regno Francorum defecit; ſciant quod ſi genealogiam imperatorum Romanorum intente & aſſidue perlegiſſent, nullatenus hoc dixiſſent. Nam iſte Hugo *Capet* de progenie Caroli-Magni deſcendit in hunc modum. Carolus-Magnus genuit Ludovicum Pium imperatorem, Ludovicus genuit Lotharium imperatorem, Lotharius genuit Ludovicum imperatorem, Ludovicus genuit Carolum Craſſum imperatorem. Quo mortuo ſine herede, Hernulfus imperator filius Carlomanni, filii Ludovici regis Germaniæ fratris Caroli Calvi imperatoris habuit & genuit Ludovicum imperatorem. Ludovicus genuit duas filias Placidam & Mathildam, quarum primogenitam dedit Corrardo filio Corrardi comitis, qui poſt eum imperavit, & aliam dedit Henrico filio Othonis ducis Saxoniæ, qui mortuo Corrardo imperatore & Placida uxore ejus ſine herede, imperavit cum Mathilda uxore ſua, & ex eâ genuit Othonem primum, qui poſt eum mo-

(a) In quodam codice legitur eum defunctum Comitem in habitu monachi ... Reſtat & ... Gaufridus Griſa-tunica in monaſterio S. Albini Andegavenſi ſepultus eſt.

peravit, & duas filias Gerbergam uxorem Ludovici Transmarini regis Francorum, matrem Lotharii regis & Caroli ducis, & aliam Havidim nomine, uxorem Hugonis Magni Pariſiorum comitis, & ducis Francorum, matrem ipſius Hugonis Capet, qui inde venit de progenie Caroli Magni. Sed ſcire an illi qui hoc dixerunt ita intellexerunt, quod iſte Hugo recta linea generationis de Caroli & regum Francorum progenie non deſcendit. Vel ideo quia Carolus dux frater Lotharii regis Francorum, qui recta linea de prole regum deſcenderat, & Ludovico nepote ſuo mortuo, ſolus propinquior de ſtirpe regum remanſerat, non regnavit.

Anno Othonis VII. & Hugonis regis II. Ludovico rege Franciæ volens in regno ſuccedere Carolus dux frater Lotharii regis, patruus Ludovici regis, utpote quod ei paterna & avita ſucceſſione ſibi debitum videbatur. Contra Hugonem itaque regem regni uſurpatorem inſurgit, cumque bellis perurgens, Laudunum urbem capit. Mox Hugo eum in Lauduno obſidet, ſed ſecundo obſidionis menſe, ebrii proditores caſtra obſidentium incenderunt, & ipſe rex Hugo, plurimis ſuorum peremtis, turpiter fugiens vix evaſit. Poſt hæc idem Carolus Montem acutum expugnat, Sueſſionis uſque vaſtando peraccedit. Inde Remis aggreditur, & Laudunum multa cum præda revertitur. Poſtea vero dolo Aſcelini, epiſcopi Laudunenſis urbs capta eſt, & Carolus cum uxore ſua vinculis alligatus, & in turri Aurelianis poſitus, ubi & ejus uxor gravida peperit geminos, qui poſtmodum adulti ad imperatorem confugerunt.

Anno Othonis VIII. idem Hugo rex totam Franciæ ſynodum congregavit, & ibi Arnulfum Remenſem archiepiſcopum, filium Lotharii regis Francorum, natum de concubina, depoſitum fecit, dicens non eſſe juſtum, ut archiepiſcopus fieret, qui de legitimo matrimonio non fuiſſet. Quo facto, Gerbertum Floriacenſem monachum, philoſophum, archiepiſcopum Remis conſtituit, eo quod idem Gerbertus Roberti filii ſui doctor extitiſſet, & multa litterarum ſcientia præpolleret. Quæ res cum ad Romani pontificis notitiam perveniſſet, Leonem abbatem ibi miſit, qui vice apoſtolica, coacto Remis concilio, Gerbertum depoſuit, & Arnulfum injuſte depoſitum ſedi ſuæ reſtituit. Gerbertus itaque depoſitus ad Othonem imperatorem ſe contulit, quem & ipſe litteris erudierat. Qui eum primo conſtituit archiepiſcopum Ravennæ, & poſtmodum papam Romæ.

Anno Othonis IX. & Hugonis regis IV. S. Majolus Cluniacenſis abbas apud Silviniacum obiit. Cui Odilo Arvernus oriundus ſucceſſit, qui mirabili pietate inſignis, non ſolum vitæ exemplis, ſed & miraculis in vita ſua claruit. Hic cum reprehenderetur quod in peccantes miſericordior juſto videretur, *Si damnandus ſum*, inquit, *malo damnari de miſericordia, quam de duritia*.

Anno Othonis X. & Hugonis regis V. Mauricius comes Andegavenſis in lecto ægritudinis extremæ decubuit.

Anno Othonis XI. & Hugonis regis VI. obiit Mauricius [illegible] comes Andegavenſis, & in eccleſia S. Martini Turonenſis ſepelitur. (a) Cui ſucceſſit Fulco Nerra filius ejus.

Anno Othonis XIII. & Hugonis VIII. mortuo Johanne papa, ſucceſſit ei Silveſter annis IV. Hunc ferunt fuiſſe Gerbertum Ravennenſem.

Anno Othonis XIV. & Hugonis regis IX. obiit Hugo Capet rex Francorum anno Domini DCCCCLXXXXVIII. & regni IX. non tamen regni diademate uſus. Cui ſucceſſit Robertus filius ejus, ſimplex, piiſſimus, benevolus, devotus, & totius religionis amator egregius, monaſteria & eccleſias ditans, & litterarum ſcientia imbutus. Nam & compoſuit *Rex omnipotens*, *Sancti Spiritus*, *Judæa & Jeruſalem*, De beato Martino, *O quam admirabilis*, *O conſtantia martyrum*, & regnavit poſt mortem patris annis XXXIV.

Anno Othonis XV. & Roberti regis I. obiit Richardus dux Normanniæ filius Willelmi anno ducatus LII. cui ſucceſſit Richardus filius ejus, ad quem eodem anno Elfredus rex Angliæ filius Edwardi in Normanniam fugatus a Suano rege Danorum cum Emma uxore ſua, ſorore Richardi & filiis ſuis. Sed poſtea, Suano mortuo, in Angliam rediit, & Cnutonem ejus filium in Danemarchiam fugavit. Hic Elfredus dum baptizaretur, aquas ſtercore infecit, & ob hoc a matre converberatus, eas videre non poterat.

Anno Othonis XVI. & Roberti regis II. Cnuto rex Danorum in Angliam rediens, Elfredum regem Angliæ apud Londoniam obſedit, ubi ipſe Elfredus mortuus eſt. Cui ſucceſſit Edmundus filius ejus, non ex Emma, ſed ex concubina, Elfredo & Edwardo filiis Emmæ fratribus ſuis adhuc parvulis.

Anno Domini M. & Othonis XVII. & Roberti regis III. terræmotus factus eſt maximus, cometes apparuit, viſa eſt figura quaſi ſerpentis capite creſcente cum cervicis pedibus. Eodem anno in Italia Creſcens patriciatu Romanorum adepto, contra Othonem imperatorem rebellat.

Anno Othonis XVIII. & Roberti regis IV. Silveſter papa ſcilicet Gerbertus, lacrymabiliter vitam finivit.

Anno Othonis XIX. & Roberti regis V. incenſa eſt eccleſia beati Martini cum toto

(a) [illegible]

castro & suæ ecclesiæ. Quo facto, sanctus Herveus ecclesiæ beati Martini Turonis thesaurarius, ecclesiam ipsam beati Martini totam reædificavit, destructa & combusta omni operatione sancti Perpetui archiepiscopi Turonensis, quam super beatum Martinum ædificaverat: quæ dum fierent, corpus beati Martini jacuit in parva ecclesia quæ est extra claustrum. Quo opere consummato, sanctus Herveus apud Deum & homines vita & conversatione laudabilis, in insula quæ nunc S. Cosmæ dicitur, parvam ecclesiam ædificavit in honore SS. Cosmæ & Damiani, ubi die ac nocte aliquot annis a cura vacans secum sibi, & a mortalium abstractus consortio, unius vel paucorum contentus monachorum consortio, oratione jugi & jejunio, planctu & lacrymis attentius ... Domini misericordiam implorabat: sed capitulum beati Martini carens ejus consilio & auxilio, illum postea revocavit: & ei cellulam juxta *oratorium S. Basilii* tradidit, ubi positus consilium & auxilium præbens, nec a priori sanctitatis religione degenerans, Domino serviebat. Illud oratorium erat juxta matriculam beati Martini, scilicet ecclesiam beatæ Mariæ de Scrinolo, ubi moniales erant, quas idem Herveus apud Bellum montem posuit, in quo loco tam de rebus propriis, quam de rebus ecclesiæ beati Martini abbatiam construxit. Hoc tempore quidam religiosus a Jerosolymis rediens, in Sicilia cujusdam reclusi humanitate aliquandiu recreatus, didicit ab eo inter cetera, quod ibi vicina essent loca eructuantia flammivoma incendia, quæ loca vocantur OLLÆ VULCANI, in quibus animæ reproborum diversa supplicia patiuntur. Ad hæc exequenda dæmones deputatos, quorum voces, iras & terrores & ejulatus sæpe se audisse dicebat plangentium quod animæ impiorum eriperentur de manibus eorum per eleemosynas & preces fidelium, & maxime per orationes Cluniacensium monachorum indefesse orantium pro requie defunctorum. Quo ex narratione illius religiosi comperto, Odilo abbas Cluniacensium necnon & episcopi & abbates totius Galliæ statuerunt, quod dies iste cujuslibet hebdomadæ fidelium omnium defunctorum memoria per universas ecclesias celebraretur. Tunc Otho imperator degens Romæ tractabat qualiter jura regni & ecclesiæ posset ad statum pristinum reformare: sed Romanis commotis, contra eum conspirantes, & aliquot suorum eis peremptis, eum in palatio obsident: a quo per industriam Henrici Bavariæ ducis, & Hugonis marchionis Italiæ simulato pacto vix extractus, Roma discedit comitante papa. Et quia uxor Crescentii comitem imperatorem ipse regnandi ad amorem suum compulerat, dolens pro ejus discessu, venenum ei misit, quo ille consumtus, in Italia moritur. Cui successit Henricus filius Henrici ducis, qui fuit genitus de Henrico primo Othonis imperatoris fratre.

Henricus tempore Johannis, & Johannis, Sergii, Benedicti, & Johannis imperat annis XXIII. Hic mox ut regnare cœpit, potentiores regni bellis sibi contraire volentes celeriter subjugavit, & reges gentilium in interiori Germania commorantes, qui Winidi dicebantur, tributarios fecit. Hujus anno primo & Roberti regis VI. Henrico duce Burgundiæ mortuo, mota est contentio super ducatu Burgundiæ, Burgundionum primatibus Roberto regi rebellantibus: & ob hoc idem rex Robertus cum Richardo duce Normanniæ, & Francorum & Normannorum maxima multitudine Autissiodorum obsidet, Landrico comite ipsam urbem tenente, & defendente: cumque ad beati Germani castrum expugnandum rex fortiter cum toto genere intenderet, nutu divino territus, cum multa cæde suorum inde rediens, penetravit Avalonem usque superiora Burgundiæ, ipsamque Burgundiam vastavit, & postea Franciam repedavit. Romæ post Johannem alter Johannes.

Anno Henrici II. & Roberti Regis VII. Fulco Nerra comes Andegaviæ Conanum regem Britanniæ in bello devicit.

Anno Henrici III. & Roberti regis VIII. Fulco Nerra comes Andegavensis Montrichardum fundavit.

Anno Henrici IV. & Roberti regis IX. fames & mortalitas tam graviter per totum orbem invaluit, ut tædio sepeliendorum vivi adhuc spem trahentes obruerentur cum mortuis: & tunc inventa est caliga Domini Jesu Christi in abbatia S. Juliani Turonensis.

Anno Henrici V. & Roberti regis X. Edmundus rex Angliæ cum Suenone rege Danorum sæpe pugnavit: & post pace cum eo facta, & ei Anglia partita, dolo illius Suenonis a cubiculariis suis est occisus: eo quod legibus eorum subesse nolebat, & ita martyrii gloria decoratus, innumeris jaculis effossus, cujus caput abscissum lupus fertur servasse illæsum, illud in silvam deferens inter pedes diligentissime collocavit. Quod cum postmodum a pluribus quæreretur, vocem hujusmodi fertur emisisse *her her her* quod sonat *hic hic hic*: sicque caput inventum cum corpore sepelitur. Sancto itaque Edmundo sic martyrizato, Sueno rex Danorum toti Angliæ imperavit, & Emmam quandam uxorem Elfredi regis in uxorem duxit, & regnavit XX. annis: sed Elfredus & Eduardus, filii Emmæ & Elfredi, tota vita Suenonis in Normannia fuerunt.

Anno Henrici VII. & Roberti regis XI. idem imperator castrum Valentianas situm in marchia Franciæ & Lotharingiæ, quod Balduinus comes Flandrensis invaserat, obsidet, concurrentibus ad auxilium ejus Roberto rege Francorum, & Richardo duce

Normannos, sed postmodum seditione commotos, Valerianus Balduino comiti beneficiavit, & et Watteras addidit: deinde Italiam petiit, ut habitaturi sunt, quos Græci premebant, circa Beneventum, Salernum & Capuam debacchantes, usque Troiam civitatem cepit.

Romæ post Johannem Sergius, post Benedictus. Turonis post Archembaldum Hugo in episcopatu successit. Tunc Hungari fidem receperunt per Gislam sororem imperatoris, quæ nupta regi Hungariæ, cum suis prædicatione cum tota gente baptizari fecit, ut adimpleretur quod dictum est: *Salvatur vir infidelis per mulierem fidelem*. Ille vero rex baptizatus Stephanus est vocatus. In Lotharingia juxta montem Castrologum fonticulus aquæ multis saluberrimus in sanguinem est conversus. Hoc tempore Robertus rex Franciæ Bertam reginam uxorem suam causa consanguinitatis repudiavit, Constantiam duxit uxorem, de qua genuit Hugonem regem, qui coronatus est, & post [illegible] annos ante patrem suum mortuus est; & Henricum qui post eum regnum obtinuit & Robertum minorem, quem ducem Burgundiæ fecit, & primogenitum Odonem, qui sensu stultus fuit, & ob hoc regnum perdidit.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] terra Jerosolymitanorum, permittente Deo, ab immundis Turcis invasa, & Jerusalem capta, & Sepulchrum Domini ab eis possessum est. Eodem anno multi Judæi præ timore baptizati sunt: & in multis locis timor & mœror corda plurimorum occupavit, qui audito hoc tempore adesse finem suspicabantur. Quidam vero animi tamen salubri utentes consilio, de vitæ suæ correctione attentius studuerunt.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] Fulco Nerra comes Andegavensis, pœnitentia ductus, Jerosolymam adiit. Cumque Sarraceni audissent quod vir nobilis esset, eum intrare Sepulchrum non permiserunt, nisi prius promitteret, quod super Sepulchrum & Crucem Jesu Christi mingeret: quod comes invitus promittens, quæsivit vesicam arietis, quam bene mundavit & vino albo replevit, & ea posita inter femora, sicut discalciatus ad Sepulchrum venit, & vinum de vesica super illud & Crucem effudit, & tam Sarracenis urinam simulans effudisse. Quo facto, in orationem prostratus, maximum frustum de lapide Sepulcri dentibus suis evulsit, & eis ignorantibus asportavit: de quo in patriam suam regressus, abbatiam Belliloci in honore S. Sepulcri in Turonensi diœcesi fundavit, & in Ambaziaco villa in ecclesia B. Mariæ, quæ S. Florentini dicitur, posuit de Cruce Domini & de corrigia de qua manus Christi ligatæ fuerunt: & corpus S. Florentini ibi asportavit. & cum Sulpitio domino Ambasiæ, qui tunc temporis erat thesaurarius B. Martini Turonensis canonicos ibi instituit, sancto Herveo primo thesaurario B. Martini Turonensis & patruo dicti Sulpicii, sicut superius dicitur, quasi in heremo conversante.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] gens Danorum Angliam vastat, Cantuariam obsidet & expugnat, & Elphegum dictæ urbis archiepiscopum gladio trucidat. Terram vero S. Edmundi omnino destruit, ubi visibiliter S. Edmundus in habitu militari apparens, Suenonem ducem eorum lethaliter vulneravit, quo mortuo, gens ipsa recessit.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] obiit B. Herveus B. Martini Turonis thesaurarius, & in eadem [illegible] ecclesia tumulatur.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] Leothericus Senonensis archiepiscopus eam civitatem regi Roberto reddidit, Fromundo Senonensi comite mortuo, & Rainaldo filio ejus succedente, & Dei ecclesiam persequente. Quo facto Rainaldus comes nudus vix evasit. Frater autem ejus Fromundus, & quidam milites regi restiterunt, & turrem aliquanto tempore defenderunt: quos tandem rex cepit, & Aurelianis incarceravit, ubi & Fromundus obiit. Rainaldus vero fugiens Odonem comitem Blesensem adiit, & Musteriolum castrum super Sequanam eumdem munivit. Postea reversus iterum, Senonensem urbem obsidet, & terram vastavit, cum quo rex Robertus postea pacem fecit, ita quod post obitum ejus urbis medietas ecclesiæ S. Stephani remaneret, & alia medietas ad regis dominium deveniret. Sed ille quod promiserat non servavit.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] fecit Sulpitius dominus Ambasiæ apud Ambasiam turrem lapideam tam altam, quod exinde posset videre Turonis villam & ecclesiam confessoris.* * Martini.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] circa principium mensis Augusti occidit [illegible] Angliæ rex eos qui S. Edmundum occiderant, & tunc fuit dedicata ecclesia beati Martini Turonensis in festo æstivali.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] vicit Fulco Nerra comes Andegavensis Odonem comitem Blesensem in bello apud Pontem-levium, & post oppidum fecit super montem [illegible], ad Turonis distringendum, quæ Odonis erat: & deinde Salmurum super eumdem Odonem cepit. (a)

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] Hugone archiepiscopo mortuo successit Arnulfus.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible] obiit Burchardus Wormaciensis episcopus, qui librum illum qui Canon divinus dicitur, edidit, diffloratis scripturarum sententiis compilatum.

Anno Henrici [illegible] & Roberti regis [illegible]

(a) In margine [illegible], vulgo [illegible].

facta eſt abbatia ſancti Nicolai Andegavenſis A a Fulcone Nerra comite Andegavenſi.

Anno Henrici XIV. & Roberti regis XXIV. Fulco comes in abbatia S. Nicolai quam fecerat abbatem inſtituit.

Anno Domini MXXIII. & Henrici XV. & Roberti regis XXV. S. Herveo eccleſiæ B. Martini Turonis theſaurario defuncto, monachi Majoris monaſterii villam S. Coſmæ gratia refocillandorum fratrum ſub annuo cenſu a canonicis B. Martini receperunt: ſed poſtea rebelles canonico ferrum, inſulam ſibi eccleſiæ Majoris monaſterii vindicantes,* & ob B hoc judicio procerum & clericorum ab inſula ſunt ejecti. Et eodem anno tanta ſiccitas & intemperies aeris fuit, ut multi homines & animalia præ calore deficerent.

Anno Henrici XVI. & Roberti regis XXVI. idem imperator & Robertus rex Francorum * [illegible] ſuper Carum fluvium apud Evoiſum * convenerunt de ſtatu regni & imperii tractaturi, & ibi imperatori tanta largitus eſt, quod opibus regum Perſarum & Arabum poſſet imperatoris munificentiæ comparari. Romæ poſt Benedictum Johannes frater ejus. Cui idem Benedictus defunctus apparuit dicens, ſe pœnis infernalibus cruciari, ſed ſperare ſe interventu Odilonis Cluniacenſis abbatis poſſe C ſalvari. Pro quo Odilo tamdiu omni genere orandi aſſiduus laboravit, donec ſibi revelaretur, ſe pro illo exauditum eſſe.

Anno Henrici XVII. & Roberti regis XXVII. idem imperator infirmitate correptus, confœderatibus ſe principibus ſuper ſubſtitutione imperii, deſignavit eis Conradum virum regii generis & egregiæ libertatis, qui ſe numquam ſubdiderat alicujus ſervituti, & ita eo mortuo, Corradus ſucceſſit.

Corradus tempore Johannis & Benedicti imperat annis XV. Hujus anno primo & Ro- D berti regis XXVIII. claruit in Italia Guido Aretinus mirabilis muſicus, qui gammam & regulas cantus compoſuit, & ſex vocibus quas ſolas muſica recipit, nomina impoſuit. Nam prius quaſi per uſum cantabant.

Anno Corradi II. & Roberti regis XXIX. Cunto rex Angliæ Romam perrexit: in quo itinere tanta largitus eſt eccleſiis, pauperibus, peregrinis, infirmantibus, incarceratis, & etiam Fulgeberto epiſcopo Carnotenſi ad faciendam eccleſiam B. Mariæ, quanta nullus rex antea dederat. E

Anno Corradi III. & Roberti XXX. idem imperator Henricum filium ſuum adhuc puerum ſublimavit Aquiſgrani in regnum, & poſtea ipſe Romæ in imperatorem conſecratur, & quoſdam Italicos contra ſe rebellantes compeſcuit. Tunc obiit Richardus dux Normanniæ filius Richardi, anno ducatus XXIX. relinquens duos filios, quos de Judith filia Conani regis Britanniæ genuerat, ſcilicet Richardum & Robertum. Qui Richardus patri in ducatu ſucceſſit, ſed eodem anno a A Roberto fratre ſuo veneno occiditur.

Anno Corradi IV. & Roberti regis XXXI. obiit Canutus rex Angliæ, cui ſucceſſit Haroldus filius ejus, & regnavit IV. annis. Hic Emmam novercam ſuam ſtatim a regno fugavit. Tunc Robertus fratre ſuo (ſicut dicitur) occiſo, Normanniæ ducatum arripuit. Cumque apud Rothomagum eſſet, filiam cujuſdam, quam ad choros ducere viderat, adamavit, quam & defloravit. Quæ cum in prima nocte jaceret cum duce, & obdormiſſet, vidit per ſomnium inteſtina ſua velut quamdam maximam arborem ſuper Nor- B manniam & Angliam dilatari: quod & factum eſt. Nam dux Robertus genuit ex ea in illa nocte Guillelmum nothum, qui poſt mortem ejus fuit dux Normanniæ, & poſtea rex Angliæ. Dux vero Robertus, nato dicto Guillelmo, in illo eodem anno matrem pueri quam defloraverat, duxit in uxorem.

Anno Corradi V. & Roberti regis XXXII. princeps Apuliæ cum Græcis venientibus pugnavit, & eos devicit.

Anno Corradi VI. & Roberti regis XXXIII. hæreſis nova & inaudita apud Aurelianis exorta eſt, ſed judicio concilii ibi congre- C gati omnes hæretici, qui erant meliores clerici civitatis, incendio concremantur.

Anno Domini MXXXI. & Corradi VII. & Roberti regis XXXIV. idem Robertus rex Francorum moritur, cui ſucceſſit Henricus filius ejus, & regnavit annis XXX. Et eodem anno tanta fames fuit in Gallia, quod in quibuſdam locis vix alter ab alterius carnibus abſtineret.

Anno Corradi VIII. & Henrici regis II. obiit Haroldus rex Angliæ, cui ſucceſſit Ardenutus frater ejus, qui Edwardum fratrem ſuum ex Emma filium Elfredi regis, a Nor- D mannia revocavit, & ſecum retinuit. Nam Elfredus frater ejus major a Godwino occiſus fuerat poſt mortem Arnoldi, antequam Ardenutus rex eſſet.

Anno Corradi IX. & Henrici regis III. Ardenutus rex Angliæ dedit ſororem ſuam Henrico filio Corradi imperatoris, quæ poſtea de adulterio accuſata, ſuccaſo puero accuſante in bello victo, ſuper hoc expurgata ſummonitus eſt effectus: nec multo poſt Ardenutus rex Angliæ pater ejus, inter pocula mortuus eſt, cui ſucceſſit Edwardus filius E Elfredi regis auxilio Godwini, qui filiam ſuam ei dedit.

Anno Corradi X. & Henrici regis IV. dum Godwinus ante Edwardum regem Angliæ ad eminſam ſe vellet purgare per offam de morte Elfredi fratris regis, illico ſtatim offa ſuffocatus moritur. Romæ poſt Johannem Benedictus. Senonis poſt Leothericum Geldoinus, qui per ſimoniam electus, in eccleſiam Senonenſem intrare non potuit.

Anno Corradi regis XI. & Henrici regis V. idem Henricus rex cum Fulcone comite An-

degavenſi & exercitu multo Senones venit, & villam & eccleſias omnino deſtruxit, & poſt cum Odone comite pacem fecit, ita quod medietas villæ regi remanſit, & Gelduinum archiepiſcopum in ſua ſede reſtituit. Tunc Robertus dux Normanniæ pœnitentia ductus, nudipes Jeroſolymam petiit, & ſtatim rediens Apuliam, principem Apuliæ contra Græcos adjuvit, & ſtatim diſcordantes debellavit, & vicinis gentibus terrorem incuſſit, & hac de cauſa cœperunt Normanni in Sicilia & Apulia dominari. Nec multo poſt obiit, & Bithiniæ ſepelitur anno ducatus vii. cui ſucceſſit Guillelmus filius ejus.

Anno Corradi xii. & Henrici regis vi. obiit Fulco Nerra comes Andegavenſis, & in eccleſia Belli-loci, quam ipſe fundaverat, eſt ſepultus: cui ſucceſſit Gaufridus Martellus filius ejus.

Anno Corradi xiii. & Henrici regis vii. duxit Gaufridus Martellus comes Andegavenſis uxorem Agnetem, quæ nunquam ex eo filios vel filias procreavit. Tunc Henricus rex Franciæ Guillelmum ducem Normanniæ puerum adoleſcentem in tutela recepit: cujus terræ Gaufridus Martellus comes Andegavenſis & alii multi inſidias, etiam propinqui ſui, eo quod nothus erat: & quia eum puerum & ſine conſilio videbant, in quantum poterant infeſtabant.

Anno Corradi xiv. & Henrici regis viii. Odo Campanienſis comes contra Corradum imperatorem rebellans Lotharingiam incurſat, caſtella oppugnat, urbem Leuchorum quæ Tullus dicitur obſidet, & poſtea Barrum caſtrum capit: cui Gothelo dux cum Lotharingis occurrit, & commiſſo prælio apud Barrum, Odo comes perimitur, & Francorum exercitus gravi cæde attritus, a Lotharingia fugere compellitur.

Anno Corradi xv. & Henrici regis ix. menſe Aprili maxima ignea trabes currens ſuper ſolem viſa eſt in terram cadere, cujus veſtigia videri potuerunt. Et ſequenti Pentecoſte cum Corradus imperator ad miſſam in quadam eccleſia coronaretur, tam graves fuerunt tonitrus & fulgura, ut aliqui mente excederent, aliqui exhalarent. Brunnus vero epiſcopus qui miſſam cantabat, & ſecretarius imperatoris cum aliis tribus deceſſerunt, ſe inter miſſarum ſolemnia vidiſſe ſanctum Ambroſium imperatori indignando minantem: nec multo poſt imperator in Italia deceſſit, cui ſucceſſit Henricus filius ejus. Tunc Benedictus papa a Romanis ejectus eſt a papatu, & alius intruſus, unde in eccleſia Dei grave ſcandalum fecit.

Henricus filius Corradi tempore Benedicti, Silveſtri, Gregorii, Clementis, Damaſi, Leonis, & Victoris imperat annis xvii. Iſte in tantum bellicoſus fuit, quod de eo dictum eſt: *Cæſar tantus erat, quantus & orbis*, & ita fecerunt, quod clericum, qui ſororem ſuam ſanctimonialem equitaverat, epiſcopum inſtituit. Hujus anno primo & Henrici regis x. Benedicto papa mortuo in exilio, & alio ejecto, Silveſter præfuit xvi. diebus. Quo defuncto, Gregorius præfuit annis ii. Hic ſtatim cum imperatore & Romanis pugnavit, & multos eorum occidit, pro quo ſanguinarius dictus eſt, cui etiam mortuo portæ S. Petri ſponte apertæ ſunt, ſed ſanguinario papatu privato, cum eſſet rudis litterarum, ad vices eccleſiaſtici officii exequendas, ſecum papam conſecrari fecit, quod cum multis non placeret, tertius ſuperducitur, qui ſolus vices duorum ſuppleret: & ita tres de papatu altercantibus, Henricus imperator Romam venit, qui illos tres canonica & imperiali cenſura deponens, Clementem ibi inſtituit, qui eum ad imperium conſecravit, Romanis jurantibus ſe nunquam ſine conſenſu ejus papam de cetero electuros.

Anno Henrici ii. & Henrici regis xi. cum idem imperator in Saxonia eſſet, in abbatia S. Galli, ſervientes archiepiſcopi Maguntini & abbatis in die Pentecoſtes in eccleſia ſeſe interfecerunt, & poſtea eo die ad miſſam ad ultimum verſum ſequentiæ diabolus in aere exclamavit: hunc diem bellicoſum ego feci: quod imperator audiens, juſſit ſequentiam iterum decantari.

Anno Henrici imperatoris iii. & Henrici regis xii. comes Andegavenſis Gaufridus Martellus nomine, vicit in bello Theobaldum comitem Bleſenſem, & eum cepit, & pro ejus redemptione habuit urbem Turonum, & Chinonem & Langiacum: nam comes Andegavenſis vexillum S. Martini in illo bello, ſicut conſuetudo eſt, habebat: quod videntes inimici ejus fugerunt, per miraculum videntes ante ex parte comitis Andegavenſis veſtitos candidiſſimis indumentis.

Anno Henrici imperatoris iv. & Henrici regis xiii. Gaufridus Martellus comes Andegavenſis vicit in bello Guillelmum comitem Pictavenſem, & eum cepit, pro cujus redemptione habuit Sanctonas cum toto pago.

Anno Henrici imperatoris v. & Henrici regis xiv. valida fames Galliam & Germaniam oppreſſit, & eodem anno factum eſt Caſtrum Reginaldi dictum a Reginaldo filio Gaufridi ejuſdem terræ domino.

Anno Henrici imperatoris vi. & Henrici regis xv. conſtructa eſt eccleſia ſancti Sepulchri Bituris, ad formam Sepulchri Jeroſolymæ.

Anno Henrici imperatoris vii. & Henrici regis xvi. cum Gaufridus Martellus comes Andegaviæ & uxor ſua Vindocini eſſent, & de nocte per feneſtram aſpicerent, viderunt tres ſtellas cadere in fonte qui ſub caſtro erat, & ob hoc epiſcoporum & abbatum & baronum conſilio, idem comes ſuper fontem illum conſtruxit eccleſiam Trinitatis, & de Majori-monaſterio monachos ibi poſuit:

uxor

ctor vero qui eccleſiam ſancti Georgii fabricavit.

Anno Henrici imperatoris VIII & Henrici regis XVII obiit Odilo Cluniacenſis abbas virgo centenarius, cui Hugo ſucceſſit.

Anno Henrici imperatoris IX & Henrici regis XVIII Clemente papa mortuo ſucceſſit Damaſus, poſt Bruno Tullenſis epiſcopus, qui vocatus eſt Leo. Hic cum ad capeſſendam ſedem apoſtolicam Romam tenderet, audivit voces angelorum canentium: *Dicit Dominus, ego cogito cogitationes pacis & non afflictionis.*

Anno Henrici imperatoris X & Henrici regis XIX celebravit Leo papa apud Remis concilium, & de Geldrinum Senonenſem & Lingonenſem epiſcopos ſimoniacos depoſuit.

Anno Henrici imperatoris XI & Henrici regis XX miſit Leo papa epiſtolam ad Conſtantinum imperatorem Græcorum, continentem ſibi conſilium ad Græcorum hæreſes confutandas, qui ut ſimoniaci, donum Dei vendebant; ut Valeſii, hoſpites ſuos caſtratos etiam ad epiſcopatum promovebant; ut Arriani, Latinos baptizatos rebaptizabant; ut Donatiſtæ, in ſola græca orthodoxam eccleſiam eſſe jactabant; ut Nicolaitæ, nuptias ſacerdotibus concedebant; ut Severiani, maledictam dicebant legem Moyſi; ut Pneumatomachi, profeſſionem Sancti Spiritus a ſymbolo abſcindebant; ut Nazareni, Judaiſmum in baptizandis pueris obſervabant, de fermento ſacrificabant, & Latinos azymitas vocabant, & eorum eccleſias claudebant, & Romanam eccleſiam anathematizabant, atque Conſtantinopolitanam eccleſiam præponebant.

Anno Henrici imperatoris XII & Henrici regis XXI corpus Pallantis filii Evandri Romæ repertum eſt incorruptum, hiatus vulneris quatuor pedibus & ſemis menſuratus eſt, corpus altitudine murum ſuperabat, lucerna ad caput eſt inventa, quæ nec flatu nec liquore extingui poterat, ſed foramine ſubtus flammam cum ſtylo facto, & introducto aere extincta eſt.

Anno Henrici imperatoris XIV & Henrici regis XXIII fuit in confinio Britanniæ & Normanniæ una vel potius duæ mulieres, quæ duo habebant capita & quatuor brachia, & omnia gemina uſque ad umbilicum, & inferius omnia ſingula: una loquebatur, edebat, ridebat: altera tacebat, eſuriebat & flebat, & una defuncta, alia per duos aliquot ſupervixit.

Anno Henrici imperatoris XV & Henrici regis XXIV Leone papa mortuo, Victor ſucceſſit. Turonis poſt Arnulfum Bartholomæus.

Anno Henrici imperatoris XVI & Henrici regis XXV in capella comitis Domini hoſtia nigra ſicut carbo extincta: & eodem anno obiit Gaufridus Martellus comes Andegavorum, & ſepultus eſt in abbatia S. Nicolai, quam fecit quondam pater ſuus cum inciperet. Super cujus tumulum hoc epitaphium denotatur:

Dum viguit tua, dum valuit, Martelle, poteſtas,
Francis terror, pax magna fuit, & gloria honeſtas.

Hic comes cum heredes non haberet, & moreretur, reliquit terram duobus nepotibus ſuis, ſcilicet Gaufrido Barbato totam Turonicam cum Landunenſi caſtro, & Fulconi Rechin Andegavum & Xanctonas cum pago Xantonico.

Anno Henrici imperatoris XVII & Henrici regis XXVI fundata eſt abbatia B. Mariæ de Caranto a S. Gerardo, qui in ea tumulatur. Tunc Victor papa in Gallias veniens, glorioſe ab Henrico imperatore ſuſcipitur: nec multo poſt eo præſente, idem imperator moritur, & apud Spiram tumulatur. Cui ſucceſſit Henricus filius ejus. Tunc Guillelmus dux Normanniæ Mathildem filiam Balduini comitis Flandriæ duxit in uxorem in hunc modum: Cum ipſa a patre ſuo de ſponſo recipiendo ſæpius urgeretur, atque Guillelmum Normannum a patre qui eum longo tempore nutrierat, per nuntios audiretur, reſpondit nunquam nothum recipere ſe maritum. Quo audito, Guillelmus dux clam apud Brugas ubi puella morabatur, cum paucis accelerat: eamque regredientem ab eccleſia pugnis, calcibus & calcaribus verberat & caſtigat; ſicque aſcenſo equo cum ſuis in patriam remeat. Quo facto, puella dolens ad lectum decubat: ad quam pater veniens, illam de ſponſo recipiendo interrogat & requirit: quæ reſpondens dixit ſe nunquam habere maritum niſi Guillelmum ducem Normanniæ: quod & factum eſt.

Henricus filius Henrici tempore Victoris, Stephani, Benedicti, Nicolai, Alexandri, Gregorii, Clementis, Victoris, Urbani, & Paſchalis imperavit annis L. Hic duos filios habuit Conradum, qui Italia ſubjugata, apud Aretium Tuſciæ obiit, & Henricum qui ei ſucceſſit. Hujus anno primo & Henrici regis XXVII tenuit Victor papa apud Coloniam concilium generale: ubique Balduinus & Gaufridus ad imperatoris gratiam ſunt reverſi, nec multo poſt idem papa moritur: cui ſucceſſit frater Gotefridi ducis Stephanus. Tunc in Paderbrunna Germaniæ Paternus recluſus, de recluſio exire nolens, paſſus eſt ſe comburi. Juxta Tornacum etiam multitudo colubrorum congregata prodigioſe, prælio ſeſe occidebat: pars vero quæ remanſit, ab hominibus eſt cremata.

Anno Henrici imperatoris II & Henrici regis XXVIII pluit ſanguis in pago Pariſiaco in quadam eccleſia ſuper populum audientem miſſam in feſto Omnium Sanctorum. Tunc Guillelmus dux Normanniæ Cenomannicam cepit, & Alanus comes ab eo Britanniam facto hominio ſuſcepit: nam Guil-

letum eum calumniabatur, eo quod Carolus eum Rollonem cum filia sua deciperet.

Anno Henrici imperatoris III. & Henrici regis XXIX. fecit Henricus rex Francorum coronari Philippum filium suum puerum adhuc septennem, & inungi in regem Remis per manum Gervasii archiepiscopi Remensis.

Anno Domini MLX. & Henrici imperatoris IV. & Henrici regis XXX. obiit idem Henricus rex Franciae. Cui successit Philippus filius ejus puerulus, quem Balduinus comes Flandriae aluit, & regnum gubernavit. Nam Richildem sororem Henrici regis Franciae patris Philippi regis habebat in uxorem. Romae post Stephanum Benedictus mensibus x. post Nicolaus annis II.

Anno Henrici imperatoris V. & Philippi regis primo, claruit magister Berengarius grammaticus, Andegavensis archidiaconus & thesaurarius, necnon & magister scholarum, & camerarius ecclesiae S. Martini Turonensis, in grammatica & philosophia clarissimus, & in nigromantia peritissimus. Hic, sicut in decretis legitur, totam Franciam perturbavit. Nam quidam Johannes genere Scotus suo dicto pestiferam totam immisit, eumdem Berengarium tunc famosum magistrum suo dogmate perverso infecerat, ita ut assereret Eucharistiam quam sumimus in altari non esse Corpus & Sanguinem Christi, sed figuram Corporis & Sanguinis Christi: unde contra eum & pro eo multum a multis tractatum & scriptis & sermonibus disputatum. & ob hoc a Nicolao papa Romae in ecclesia Salvatoris generale concilium convocatur, ubi tractatu de Sacramento altaris praesente eodem Berengario disputatur. Tandem idem Berengarius se reum esse coram concilio confessus, veniam postulavit, et apostolica clementia promeruit, & ita coram omnibus juravit: *Ego Berengarius corde credo & confiteor panem & vinum, quae in altari ponuntur, per mysterium sacrae orationis & verba nostri Redemptoris substantialiter converti in veram & propriam ac vivificatricem Carnem & Sanguinem Domini nostri* Jesu Christi: *& post consecrationem esse verum corpus Christi, quod natum est de Virgine, & pro salute mundi oblatum in cruce pependit, & quod sedet ad dexteram Patris, & verum Sanguinem Christi, qui de ejus latere fusus est, non tantum per signum & virtutem sacramenti, sed in proprietate naturae & substantiae veritate, sicut in his brevi continetur, & ego legi & vos intelligitis. Sic credo, nec contra hanc fidem ulterius docebo. Sic me Deus adjuvet, & haec sancta evangelia.* Quo facto, papa praecepit ex auctoritate apostolica, ne ulterius de corpore Domini cum aliquo disputare vel docere praesumeret, excepta causa reducendi ad fidem eos qui per ejus doctrinam ab ea recesserant. Tunc Berengarius a Roma discedens, Turonum venit, desinit in insula quae S. Cosmae dicitur, saeculi pompam abrenuntians, fere per XXVIII. annos assidue Domino militavit, aliique plures canonici sancti Martini sancto Spiritu, necnon & salutari ejus admonitione instructi, mutata veste, sese ad illum insulam contulerunt.

Anno Henrici imperatoris VI. & Philippi regis II. suscepit episcopus Coloniae (a) imperium regendum, consensu procerum, pro Henrico imperatore adhuc puero: eo quod Agnes imperatrix mater ejus tepide imperium gubernabat. Quo facto, imperatrix abrenuntians saeculo Romae in ecclesia apostolorum Petri & Pauli usque ad finem vitae Domino deservivit. [a]

Anno Henrici imperatoris VII. & Philippi regis III. exercitus multus a Gallia ad defendendos Sarracenos proficiscitur: sed omni tempore a Sarracenis vastata, urgente fame, inefficax revertitur. Tunc fuit proelium apud Andegavos, ubi Gaufridus de Pruliaco & alii barones occisi sunt. Hic Gaufridus de Pruliaco torneamenta invenit. Tunc Gaufridus Barbatus, qui comes erat Turonum, abbatiam Majoris-monasterii destruxit, & ob hoc per traditionem a Fulcone fratre suo captus, & in reprobum sensum datus, per XXX. annos fuit in carcere apud Chinonem. Fulco vero frater ejus habuit totam terram.

Romae post Nicolaum Alexander, contra quem Cadolo Parmensis episcopus papatum ambiens, magno scandalo ecclesiae fuit: quia longa inter eos concertatio, & usque ad homicidia protracta. Tandem Mantuae synodo congregata, Alexander se excusando expurgavit de simonia in sede apostolica subrogatur, Cadolo vero ut simoniacus reprobatur.

Anno Henrici imperatoris VIII. & Philippi regis IV. S. Eduardus rex Angliae de suo fine cautius admonetur, & ei annulus suus a S. Johanne Baptista remittitur, quem eidem propter in elemosynam dederat. Non multo post idem rex migrat ad Dominum, & Londoniis sepelitur. Sed quoniam heredes non habebat, regnum Angliae reliquit Guillelmo nostro duci Normanniae cognato suo ex parte matris. Haroldus vero filius Godonis, rege mortuo, regnum arripuit, juramento, quod super hoc Guillelmo nostro fecerat, non servato. Quo audito, Haroldus rex Norwegiensium cum Tostino & cum Flandrensi cum mille navibus venit in Angliam regnaturus. Et Haroldus eis bellum & cum presbyteris de Anglia occidit. Sed Haroldus qui regnum rapuerat, ei cum VII. legionibus occurrens, & eum cum multis occidit.

Anno Henrici IX. & Philippi regis V. Guillelmus dux Normanniae, vexillo sibi misso ab Alexandro papa, & collecto grandi exercitu

(a) Anno [illegible]

in Angliam apud Altingas appulit, & Heraldum qui ſe regem fecerat, vicit & occidit. Quo facto, in die Natalis Domini Londoniæ ad regnum Angliæ coronatur. Deinde nobiles Angliæ deprimens, cunctos ſibi ſubegit, & Stigandum Cantuarienſem archiepiſcopum incarceravit, ubi obiit: & apud Altingas, in loco ubi victoriam habuit, abbatiam in honore S. Martini fundavit: & ante fundaverat in Normanniam apud Cadomum abbatiam S. Stephani. Interea partes terræ majoribus ſuis, diverſas patitur irruptiones ab hoſtibus, contra quos dimicans multas in eos ultiones exercuit. Subactis denique cunctis hoſtibus, per totum regnum Angliæ pacem poſuit. Habebat autem idem rex uxorem Mathildem nomine, filiam Balduini comitis Flandriæ, quæ nata erat ex Richilde ſorore Henrici regis Franciæ, de qua idem Guillermus rex genuit Richardum, qui adoleſcens mortuus eſt, & Guillelmum Rufum regem Anglorum, qui poſt eum regnavit, & Robertum Curtam-ocream, cui ducatum Normanniæ dedit, & Henricum cui dedit poſſeſſionis maternæ prædia, qui in Anglia poſt Guillelmum Rufum regnavit: & Ceciliam abbatiſſam Cadomenſem, & Conſtantiam uxorem Alani comitis Britanniæ, & Adelam uxorem comitis Stephani Bleſenſis, filii Odonis comitis Campaniæ.

Romæ poſt Alexandrum Gregorius, ſub quo fundatum eſt cœnobium quod Moliſmum dicitur, in dioceſi Lingonenſi. Eodem anno idem papa celebrata ſynodo ſimoniacos anathematizat, & uxoratos ſacerdotes a divino officio removet, & laicis miſſas eorum audire interdicit, novo exemplo & inconſiderato præjudicio, necnon & contra ſanctorum patrum ſententiam, qui ſcripſerunt quod ſacramentum altaris, baptiſmus, & chriſma, nec bonorum diſpenſatorum meritis amplificantur, nec malorum peccatis attenuantur: ex quo re tam grave ſcandalum in eccleſia ortum, quod antea ſancta eccleſia nullius hæreſis ſchiſmate tam graviter eſt ſciſſa. Tunc in provincia Galarum, quæ Ros vocatur, inventum eſt ſepulchrum Galvani nepotis regis Arturi.

Anno Henrici imperatoris x. & Philippi regis vi. Gregorius papa totus in Henricum imperatorem invehitur, & quoſcumque poteſt ab eo verbis & ſcriptis avertit, matrem etiam Agnetem matrem ipſius ab eo alienat, ipſumque imperatorem Romæ excommunicat.

Anno Henrici imperatoris xi. & Philippi regis vii. dedit Fulco *Rechin* comes Andegavis Philippo regi Franciæ caſtrum Landunenſe, fratre ſuo vivente, quem tenebat in carcere, ea conditione, quod non cogeret eum fratrem ſuum e carcere liberare.

Anno Henrici imperatoris xii. & Philippi regis viii. conſilio papæ, omnes Henricum imperatorem abjurant, & Rodulphum ducem Burgundiæ ſuper ſe regem ſtatuunt, corona ei a papa Gregorio miſſa, cui erat inſcriptum:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodulpho.

Eum etiam in regem Sigifridus Moguntiæ archiepiſcopus benedixit.

Anno Henrici imperatoris xiii. & Philippi regis ix. abſtulit Fulco *Rechin* comes Andegavis Ambaſiæ caſtrum cuidam Arnulpho, qui illud tenebat. Nam tunc temporis erant tres domini in Ambaſia, Sulpitius dominus Turris lapideæ, & Fulco de Turrigneio, qui tenebat Motam Fulconis, & Hernulphus qui habebat conſulis domicilium.

Anno Henrici imperatoris xiv. & Philippi regis x. duxit Fulco comes Andegavis in uxorem filiam Archembaudi de Borbone, de qua poſtea genuit Gaufridum Martellum ſecundum.

Anno Henrici imperatoris xv. & Philippi regis xi. Balduino minore comite Flandrenſium contra Hernulphum fratruelem ſuum Flandriam occupat, & homagia recipit & munit.

Anno Henrici imperatoris xvi. & Philippi regis xii. Arnulphus filius Balduini comitis cum Philippo rege Francorum occurrit patruo ſuo Roberto, & pugna conſerta, Arnulphus perimitur, & Philippus rex fuga liberatur, & multis occiſis, hac Richilde mater Arnulph[illegible] ex alia parte Robertus capitur, & al[illegible]o altero relaxatur. Bellum inter eos vario eventu protrahitur.

Anno Henrici imperatoris xvii. & Philippi regis xiii. cum Guillelmus nothus rex Angliæ medicinam purgatoriam a phyſicis accepiſſet, & ob hoc in lecto per dies aliquot jacuiſſet, Philippus rex Francorum hoc audiens, deriſit eum dicens: Eum jacere ut puerperam mulierem. Quo audito, Guillelmus rex Angliæ reſpondit: Cum ad miſſam ivero, centum millia candelarum ei libabo.

Anno Henrici imperatoris xviii. & Philippi regis xiv. menſe Auguſto Guillelmus rex Angliæ, conducto exercitu, Medantum combuſſit: ſed a calore contraxit morbum, & ideo ibi remanſit, ne Franciam devaſtaret. Eodem anno in Lemovicenſi territorio quidam vir egregiæ ſanctitatis Stephanus nomine apud Muretum locum, qui nunc Grandis-mons dicitur, privatus quaſi in heremo converſatur, agenſque ibi celibem vitam fere quinquaginta annos, pluribus ibi aſſociatis, ſub ſanctæ paupertatis propoſito idus Februarii ſpiritum exhalavit. Ex cujus doctrinæ ſanctæ fonte puriſſimo, ſacer ordo Grandimontis ſic incipiens in plures beatæ paupertatis rivulos emanavit.

Anno Henrici imperatoris xix. & Philippi regis xv. Autiſſiodorum civitas igne penitus eſt cremata.

Anno imperatoris Henrici xx. & Philippi

regis xvi. obiit Bartholomæus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Radulphus cognomine Dei inimicus.

Anno Henrici imperatoris xii. & Philippi regis xvii. Autiſſiodori poſt Godefridum Robertus, qui tantæ ſimplicitatis, totam carnem in tantum compreſſit, ut vix aliquando vinum bibere acquieverit.

Anno Henrici imperatoris xiii. & Philippi regis xviii. totum tempus æſtatis nimio calidum ſine pluvia fuit, & vindemiaverunt in menſe Auguſto, & vinum optimum fuit, & abundanter fluxit, & tunc inceptum eſt cœnobium S. Salvatoris in inſula, quod dicitur Aquiſcinctum.

Anno Henrici imperatoris xxiii. & Philippi regis xix. Turci in Oriente Arabes & Sarracenos devincunt, & Armeniam & Syriam incurſantes, multas urbes necnon & ipſam Antiochiam capiunt.

Anno Henrici imperatoris xxiv. & Philippi regis xx. factus eſt terræmotus magnus cum gravi terræ mugitu.

Anno Domini MLXXXI. & Henrici imperatoris xxv. & Philippi regis xxi. expulſus eſt Radulphus Dei-inimicus ab archiepiſcopatu Turonenſi a Fulcone *Rechin* comite Andegavenſi, de mandato Philippi regis Franciæ, eo quod idem Radulphus favebat Amato & Hugoni Dienſi epiſcopo legatis Romanæ eccleſiæ, qui auferre regi epiſcopatus regni ſui ſubdole præſumebant, & ſuper hoc ſtare juri in curia regis, ſicut jurav[...] renuebat. Quo facto, prædictus Radulphus a Gregorio papa petiit per nuntios, ut comes Andegavenſis & canonici beati Martini Turonenſis cum toto pago excommunicationis ſententia ligarentur, cum ipſi legatos ſuos in proceſſionem recipere noluiſſent; ad quos papa reſpondit: Ego & multi alii in legatione Turonis fuimus, nec proceſſionem ab eis petivimus, nec petendam judicavimus, ſed omnia alia non ex debito, ſed ex caritate ab eis recepimus. Præterea multi prædeceſſores mei, ſcilicet Gregorius, Sergius, Stephanus, Adeodatus, Leo, & multi alii cum ſuis ſubditis eccleſiarum paſtoribus, eccleſiam B. Martini ab omni conſuetudine & ſubjectione liberam & quietam fecerunt, & quam exemtam eſſe penitus decreverunt; & cum tales tantique viri eam in tanta ſublimitate firmaverint, qua auctoritate auſus fuero eam a ſtatu ſuo immutare vel in aliquo derogare? Quem enim honorem eccleſia tantæ dignitatis ſummo pontifici ulterius reſervaret, ſi legato noſtro proceſſionis gloriam exhiberet? Et ita legati archiepiſcopi revertentes, nihil potuerunt contra beati Martini eccleſiam impetrare, & tunc orta diſcordia eſt inter eccleſiam beati Martini & archiepiſcopum & clerum S. Mauricii, & omnino ceſſavit fraternitas & dilectio quæ inter dictas eccleſias uſque ad hæc tempora perduraverat.

Anno Henrici imperatoris xxvi. & Philippi regis xxii. epiſcopo Meldenſi defuncto, Hugo Dienſis epiſcopus & apoſtolicæ ſedis legatus ibi Robertum abbatem epiſcopum ordinavit, quoniam Senonenſem archiepiſcopum excommunicavit, aliumque in ejus locum epiſcopum ordinans ſubrogavit, eo quod ſine ejus aſſenſu fuerat ordinatus. A Nativitate Domini uſque ad hunc annum produxit chronicam ſuam Marianus Scotus.

Anno Henrici imperatoris xxvii. & Philippi regis xxiii. idem imperator expugnatis urbibus & caſtellis quæ contra ſe pro Hildebrando id eſt Gregorio papa erant, Romam Leonianam obſidet, qua non multo poſt capta, ipſam Romam obſidione circumdat.

Anno Henrici imperatoris xxviii. & Philippi regis xxiv. Romani Henricum imperatorem in urbe recipiunt, & eorum judicio Hildebrandus, qui & Gregorius papa, abdicatur, & Guibertus Ravennæ archiepiſcopus in ſedem apoſtolicam ſubrogatur, & Clemens nominatur. Henricus vero imperator patricius Romanorum conſtituitur, & a Clemente papa in imperatorem benedicitur.

Anno Henrici imperatoris xxix. & Philippi regis xxv. idem imperator Maguntiæ, concilio adunato, exegit ab omnibus, ut Gregorii papæ depoſitionem & Clementis ordinationem ſcripto approbarent, cui aliqui manu & ore favebant, corde tamen Gregorio adhærebant. Tunc Guichardus Normannus Apuliam, Siciliam & Calabriam cum multis millibus Normannorum cepit, Venetos devicit, Alexium imperatorem Bizantii vicit, & Henricum imperatorem Alemanniæ a Roma expulit, & expulſo Guiberto, Hildebrandum papam in ſede reſtituit, nec multo poſt mortuus eſt Venuſii Apuliæ, cujus epitaphium tale eſt.

Terror mundi Guichardus hic expulit Urbe
Quem Ligures regem, Roma, Lemannus, habent.

Quo ita mortuo, Guibertus revocatur, & Hildebrandus qui & Gregorius papa, Salernum exulatur, eo quod excommunicabat eos, qui annulum & baculum paſtoralem de manu laica accipiebant. Guichardo vero ſucceſſit Boamundus filius ejus, qui dux Apuliæ fuit.

Anno Domini MLXXXVI. & Henrici imperatoris xxx. & Philippi regis xxvi. incepit ordo Carthuſiæ tali modo. Sanctus Hugo Gratianopolitanus vidit per ſomnium in ſolitudine Carthuſiæ Dominum Jeſum-Chriſtum domicilium quoddam conſtruentem, ſtellas etiam viæ ducatum itineris ſibi præſtantes. Nec mora ad ipſum epiſcopum venerunt VII. viri, qui uno deſiderio incenſi locum eremiticæ vitæ quærebant, nec adhuc repererant. Quorum primus fuit magiſter Bruno religione & ſcientia clarus, & alii IV. litterati & duo laici, quos ſanctus Hugo gratanter

suscepit, & viris compositis secum l. eo usque, quo conderentur, viventes & commanentes Castellar intra idem intraverunt, ædificia construxerunt, & ibi quieti in eremo Domino servierunt.

Anno Henrici imperatoris xxv. & Philippi regis xxvii. in Italia Venetiani mediantibus auferre corpus S. Nicolai a Myrea Liciæ a Turcis detentum, præoccupaverunt eos Barenses cives numero xlvii. & ab Antiochia Myream venientes a iv. monachis tantum ibi inventis, tumbam sancti sibi petierunt ostendi: qua effracta, ossa sancti in oleo liquore natantia extraxerunt, & Barum cum gloria devexerunt anno MLXXXVII. a depositione ejus. Tunc Gregorius papa qui & Hildebrandus apud Salernum exulans obiit, cui Victor successit, sed dissenteria dissolutus, non multum post moritur: & dictum fuit quod ad primam missam veneno in calice posito extinctus fuerat. Et eodem anno obiit Guillelmus Nothus rex Angliæ apud Rothomagum anno regni sui, decimo [illegible] & Cadomum in ecclesia quam fecerat sepelitur viii. idus Septembris juxta Mathildem conjugem suam, quæ elapsis iv. annis, defuncta fuerat ante eum. Cui successit Guillelmus Rufus filius ejus in regnum, & xiii. annis regnavit: in principio bonus, sed in fine pessimus; nam reditus ecclesiarum in fisco ponebat, & Anselmum archiepiscopum exulavit, & multa alia mala fecit, & in ducatu Normanniæ ei successit Robertus Curtaocrea filius ejus frater ipsius Guillelmi regis.

Anno Domini MLXXXVIII. & Henrici imperatoris xxxii. & Philippi regis xxviii. in Hispania rex Galliciæ Amphulsus Sarracenos debellat, & Toletum urbem per aliquot dies obsessam expugnat, & in ea Christianitatem dilatat.

Romæ post Victorem Urbanus contra Henricum imperatorem in papam eligitur. Nam Henricus imperator & una ejus pars cardinalium & nonnulli de imperio quemdam elegerunt quem Paschalem vocaverunt, regno Angliæ [illegible], pars vero cardinalium Urbanum elegit. Qui non multo post Franciam veniens, a rege Franciæ agnitus & regni primatibus tamquam pater & papa suscipitur, ab eisque Paschalis respuitur, & tamquam schismaticus excommunicatur: & in fine Paschalis quassatur, & Urbanus ab universali ecclesia approbatur. Eodem anno obiit magister Berengarius grammaticus, fidelis & vere Catholicus, super cujus tumulum tale epitaphium est inscriptum:

Quem modo miratur, semper mirabitur orbis,
Ille Berengarius non obiturus obit.
Quem sacræ fidei fastigia summa tenentem,
Jam prima dies abstulit atra dies.
Ille dies, damnosa dies & perfida mundo,
Qua dolor & rerum summa ruina fuit:
Qua status ecclesiæ, qua gloria, qua decus, ...
Qua cultor juris, jure ruente, ruit.
Quicquid Philosophi, quicquid cecinere poetæ,
Ingenio cessit eloquioque suo.
Cui vestis textura rudis, cui non fuit unquam
Ante sitim potus, nec cibus ante famem.
Quem natura parens cum mundo contulit, inquit,
Degeneravi alio nusquam ipsa mihi.

Hic Berengarius usque ad finem vitæ in insula S. Cosmæ feliciter conversatus, in claustro beati Martini Turonis est sepultus.

Anno Domini MXC. & Henrici imperatoris xxxiv. & Philippi regis xxx. clarebat Gaufridus comes Vindocinensis signifer ecclesiæ B. Martini Turonensis.

Anno Henrici imperatoris xxxv. & Philippi regis xxxi. relinquit Fulco comes Andegavensis uxorem suam de qua genuerat Gaufridum Martellum & accepit sororem Amaurici de Monte forti, de qua genuit Fulconem regem Jerusalem.

Anno Domini MXCII. & Henrici imperatoris xxxvi. & Philippi regis xxxii. quidam canonici B. Martini relictis suis beneficiis & præbendis in vigilia Natalis Domini se ad sanctorum Cosmæ & Damiani insulam contulerunt, vincti compede Christi, & sub disciplina canonicæ regulæ Domino servierunt. Quorum nomina hæc sunt, Lethardus canonicus & secretarius B. Martini, Rainaldus succentor, Wimerius sacerdos matricularius, Johannes adolescens litterarum scientia eruditus, & Hervæus physicus. Isti simul sua conferentes, officinas construxerunt, & alios quosdam deinceps in bona conversatione aluerunt.

Anno Domini MXCIII. & Henrici imperatoris xxxvii. & Philippi regis xxxiii. jaculum ignitum a meridie ad Aquilonem per cælum ferri visum est calendis Augusti prima hora noctis. Et eodem anno in vigilia Pentecostes in ecclesia S. Johannis, dum fontes a canonicis S. Martini benedicerentur, abstulit Philippus rex Franciæ Fulconi Andegavorum comiti Andegavensi uxorem suam sororem Amaurici de Monte forti, de qua postea genuit Philippum & Florum: sed prius de uxore propria genuerat Ludovicum Grossum, pro quo Francia suppositus fuit interdicto.

Anno Henrici xxxviii. & Philippi regis xxxiv. in Gallia & Germania gravis fuit hominum mortalitas, & tunc obiit Radulphus Dei nutu Turonensis archiepiscopus, cui successit alter Radulphus.

Anno Henrici imperatoris xxxix. & Philippi regis xxxv. & Incarnationis Dominicæ MXCV. venit Urbanus papa in Franciam, & per Burgundiam & Franciam habitis conciliis, Gregorii papæ decreta renovavit, & Philippum regem Franciæ pro uxore comitis Andegavis excommunicavit.

Anno Domini MXCVI. Henrici imperatoris xl. & Philippi regis xxxvi. Urbanus papa

apud Turonos mense Martio concilium congregavit, & ecclesiam Majoris-monasterii dedicavit, & in media quadragesima in ecclesia B. Martini more Romano corona palmarum se coronavit, & ibi missam ad altare Dominicum celebravit. Post in Ramis palmarum combusta est ecclesia B. Martini cum omnibus ornamentis, quæ in adventu papæ extracta erant a thesauro, & claustrum beati, & ob hoc mandavit papa omnibus quod in remiſſionem peccatorum illi ecclesiæ subvenirent.

Anno Domini MXCVI. & Henrici imperatoris XLI. & Philippi regis XXXVII. Philippus rex Franciæ dimiſſa uxore comitis Andegaviæ, pro pœna amisit omnes electiones episcopatuum regni sui; comes vero pro recompensatione uxoris suæ habuit electionem episcopi Andegavorum. Tunc etiam Gaufridus Martellus jam adultus & miles, comitatum Andegavensem regebat pro Fulcone Rechin comite patre suo, qui tunc senex erat. Hic Martellus Gaufridum Barbatum patruum suum, qui eum comitatu privaverat, de carcere liberavit, tamen eum bene servare faciebat, Hugonique de Calvo-monte sororem suam cum tota Ambasia in uxorem dedit, & in multis locis cum Guillelmo Rufo rege Angliæ ſæpe pugnavit.

Anno Henrici imperatoris XLIII. & Philippi regis XXXVIII. occisus est Gaufridus Martellus Candæ castro, eo quod probus erat, & a noverca sua, Fulcone comite Andegavis patre suo consentiente, & sepultus est in ecclesia S. Nicolai Andegavensis.

Anno Domini MC. Henrici imperatoris XLV. Philippi regis XL. concilium Pictavis celebratur, nec multo post abbatia Fontis-Ebraldi in Pictavensi diœcesi fabricatur.

Eodem anno Guillelmus Rufus rex Angliæ in silva venatum progrediens, a Galterio Tirello milite pro cerva sagitta percuſſus moritur, & ad Wintoniam est sepultus. Cui succeſſit Henricus frater ejus minor.

Anno Domini MCII. Henrici imperatoris XLVI. & Philippi regis XLII. factus est primo conventus in ecclesia S. Cosmæ de insula quindecim & amplius canonicorum.

Anno Domini MCV. Henrici imperatoris XLIX. & Philippi regis XLV. Henricus rex Angliæ cepit Robertum fratrem suum, &c. Qui in Franciam veniens, filiam Fulconis comitis Andegaviæ duxit in uxorem, sed propter consanguinitatem postea separantur.

Anno Domini MCIX. & Henrici imperatoris tertio, & Ludovici regis primo, obiit Fulco *Rechin*, comes Andegavensis; cui succeſſit Fulco filius ejus, qui postea fuit rex Jerusalem.

Anno Domini MCX. & Henrici imperatoris IV. & Ludovici regis II. Fulco comes Andegavensis duxit in uxorem Eremburgim filiam Eliæ comitis Cenomanensis, de qua genuit Gaufridum, qui ei succeſſit, & Heliam postea comitem Cenomanensem, quem Gaufridus frater suus postea usque ad mortem Turonis in carcere mancipavit. Ipse vero Fulco ſæpe vicit Henricum regem Angliæ in prælio; sed postea pace inter eos reformata, idem Fulco comes dedit filiam suam Guillelmo filio Henrici regis Angliæ in uxorem cum comitatu Cenomanensi & tota Normannia ei a patre suo Henrico rege Angliæ concessa, de quibus homagium Ludovico regi Franciæ fecit, & tunc etiam Fulco comes Hugoni de Calvomonte reddidit Montem-Ricardum.

Anno Domini MCXIII. & Henrici imperatoris septimo, & Ludovici regis quinto, S. Bernardus cum XXX. sociis & amplius sub abbate Stephano Cistercium est ingreſſus, anno ætatis suæ XXIII. Factum est post breve tempus ut Cisterciensis ecclesia, quæ rebus & gente pauper, necnon & sterilis fuerat, plures jam abbatias nobiliſſimas parturiret. Prima quidem Firmitas fuit, secunda Pontiniacum, tertia Caræ-vallis, quarta Morimundus, quinta Prulliacum: ex quibus aliæ innumeræ diversis locis & diversis temporibus sunt per eas propagatæ.

Anno Domini MCXVII. & Henrici imperatoris XI. & Ludovici regis IX. obiit Radulphus Turonensis archiepiscopus, cui succeſſit Gilibertus.

Anno Domini MCXXI. & Henrici imperatoris XV. & Ludovici regis XIII. fundata est abbatia Oratorii in episcopatu Andegavensi, a Fulcone comite, & Eremburge uxore ejus.

Anno Henrici imperatoris XVI. & Ludovici regis XIV. combusta est ecclesia beati Martini & castrum per guerram clericorum & burgensium.

Anno Domini MCXXIV. & Henrici imperatoris XVIII. & Ludovici regis XVI. Fulco comes Andegavensis Musteriolum castrum super Giraudum Berlai obseſſum cepit.

Anno Domini MCXXVI. Lotharii vel Lotharii primo, & Ludovici regis XIX. obiit Gilebertus Turonensis archiepiscopus. Cui succeſſit Hildebertus prius Cenomanensis episcopus, in versificando & dictando scientia clarus, de quo quidam ait:

Inclytus & prosa versuque per omnia primus
Hildebertus olet prorsus ubique rosam.

Anno Domini MCXXVIII. & Lotharii imperatoris II. & Ludovici regis XX. Balduino rege Jerosolymitano mortuo, Fulco comes Andegavensis in regem eligitur, relinquensque comitatum Andegavensem Gaufrido filio suo, & in Syriam proficiscens, in regem Jerusalem coronatur.

Anno Domini MCXXIX. & Lotharii imperatoris tertio, & Ludovici regis XXI. Mathildis imperatrix filia regis Angliæ data est uxor Gaufrido comiti Andegavensi, de qua genuit Henricum, qui postea fuit rex Angliæ, & Guillelmum Longam-spatam, & Gaufridum *Plantegenest*, qui filiam Comitis co-

comitis Britanniæ cum comitatu accepit in uxorem.

Anno Domini MCXXXIV. & Lotharii imperatoris octavo, & Ludovici regis XXVI. obiit Norbertus archiepiſcopus, Præmonſtratenſis eccleſiæ fundator, & Hildebertus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Hugo.

Anno Domini MCXXXV. & Lotharii imperatoris IX. & Ludovici regis XXVII. cometa apparuit. Tunc obiit Henricus rex Angliæ largitate & juſtitia ſingularis, eccleſiarum reparator, defenſor & recreator egentium, propugnator æquitatis, criminum vindicator, & apud Radingas ſepultus eſt anno regni XXXV. Poſt cujus obitum Stephanus comes Bononiæ, ex ſorore nepos, filius Stephani comitis Bleſenſis, frater Theobaldi comitis Campaniæ in Angliam veniens, epiſcopo Guinceſtriæ fratre ſuo eum adjuvante, ad regnum Angliæ coronatur. Cui Mathildis imperatrix filia Henrici regis Angliæ, uxor Gaufridi comitis Andegaviæ pro ſe & pro filio ſuo Henrico viriliter occurrens, non ſinebat eum in pace regnare, nec multo poſt ipſa imperatrix auxilio Ludovici regis Francorum, ducatum Normanniæ occupavit cum fautoribus ſuis, & videlicet in Anglia defendens partes ſuas, ne Stephanus rex dominium dilataret.

Anno Domini MCXLII. & Conradi imperatoris V. & Ludovici regis VI. in feſto beati Martini hiemali, dum Fulco rex Jeroſolymitanus venatum iret & leporem inſequeretur, equo ceſpitante ruens, mortuus eſt, per miraculum rupto collo. Ipſe enim quamdiu comitatum Andegavenſem tenuit, eccleſiam B. Martini Turonis in quantum potuit infeſtavit.

Anno MCXLVI. & Conradi imperatoris IX. & Ludovici regis IX. obiit Joſcelinus fundator eccleſiæ de Greſſu in Turonia ſua, & tunc primo inſtituta eſt prioratus.*

*ordinis S. Auguſtini.

Anno MCXLVII. & Conradi imperatoris X. & Ludovici regis XI. Hugone archiepiſcopo mortuo Engebaudus ſucceſſit.

Eodem anno MCXLVII. Henricus Ludovici regis Franciæ frater, prius theſaurarius beati Martini Turonis, poſt apud Claram vallem monachali veſte indutus provehitur ad epiſcopatum Belvacenſis civitatis.

Anno Domini MCL. & Conradi imperatoris XIV. & Ludovici regis XIV. capitur Moſterolium caſtrum ſuper Girardum *Bellay* a Gaufrido comite Andegavenſi, nec multo poſt idem comes obiit, & Cenomannis in eccleſia ſancti Juliani ſepelitur, cui ſucceſſit Henricus filius ejus. Et eodem anno Girardus *Bellay* obiit, qui ſeptem annis Moſterolium caſtrum a Gaufrido defenſarat.

Anno Domini *MCLI. & Conradi imperatoris XV. & Ludovici regis XV. facta eſt abbatia Claromontis Ciſtercienſis ordinis. Tunc Ludovicus rex Franciæ zelotypiæ ſpiritu inflammatus, cum Alienorde uxore ſua in Aquitaniam vadit, munitiones removet, gentes ſuas exinde reducit, & poſtea rediens apud Baugenciacum caſtrum parata conſanguinitate, uxorem ſuam repudiat. Quo facto, regina Bleſim redit, ſed Theobaldo comite Bleſenſi eam per vim habere volente, de nocte fugit, & inde evadens Turonis venit; cumque Gaufridus *Plantegeneſt*, filius Gaufridi comitis Andegavenſis frater Henrici, ipſam in uxorem ducere & apud portum de *Pile* rapere voluiſſet, ipſa ammonita ab angelo ſuo, per aliam viam reverſa eſt in Aquitaniam regionem ſuam, duxitque Henricus dux Normanniæ eam duxit in uxorem, pro quo inter ipſum & Ludovicum regem Franciæ magna diſcordia inſurrexit. Genuit autem idem Henricus poſtea de eadem Aanorde regina Henricum juvenem regem Angliæ, Richardum regem Angliæ, Gaufridum comitem Britanniæ, Johannem regem Angliæ, reginam Apuliæ, quæ fuit poſtea comitiſſa S. Ægidii, reginam Hiſpaniæ, & uxorem ducis Auſtriæ, poſtea reginam Hieroſolymorum, &c.

*al. MCLII.

Tunc Gaufridus *Plantegeneſt*, qui Caynonem, Lodunum & Mirebellum in partem hereditariam habebat, ab Henrico fratre ſuo comite Andegavenſi invaditur, eique quorumdam ſeductione prædicta caſtella penitus auferuntur. Erat autem idem Gaufridus forma decorus, manu *magnus*, & ita largitate omnibus antepollens, quod in quacumque villa arma ſua nova fiebant, ſtatim ut de villa exibant omnia arma militum, quæ in villa illa facta pro pretio tenebantur, militibus eorum non quærentibus reddebantur, & de burſa dicti comitis pretia creditoribus ſolvebantur.

Anno Domini MCLIII. Frederici imperatoris primo, & Ludovici regis XVI. Ludovicus rex Franciæ Normanniam aggreſſus, caſtrum, quod *Vernon* dicitur, in deditionem recepit. Interim dum Henricus dux Normanniæ contra Stephanum regem Angliæ fortiter dimicaret, idem Stephanus rex labore debilitatus eſt & ſenio, necnon defuncto Euſtachio filio ſuo, ſpe heredis deſtitutus, in hujuſmodi pactum cum Mathilde imperatrice & Henrico filio ejus convenit, quod Henricus poſt eum regnum Angliæ remaneret, & Henricum eum in patrem & ipſe Henricum in filium adoptaret. Quod & factum eſt, de quo Merlinus ait: *Nuntius poſſidebit ex impari parte, donec ſeſe genitore induerit.* Et ita Stephanus in regno ſolus in pace reſedit, & Henricus vices regis agens in ſtatum priſtinum totam Angliam reformavit. Unde Merlinus ait: *Cetera bonus avita tempora renovabunt.*

Anno MCLIV. Frederici imperatoris II. & Ludovici regis XVII. pax & concordia inter Ludovicum regem Franciæ & Henricum ducem Normanniæ reformatur; nec multum

poſt mortem Stephani regis Angliæ, Henricus dux Normannorum in regni ſolio ſublimatur. Hic Henricus Angliam, Normanniam, Cenomanniam, Andegaviam, Turoniam, Pictaviam, Aquitaniam ut licet regem necnon & volens cum ſua potentia per univerſas extendere regiones, maximam partem Hiberniæ acquiſivit: de quo Merlinus ait: *Ipſius Hiberniæ montes ſubvertet.* Sermo enim de progenie Eduardi filii Emmæ.

Anno MCLVII. Engebaudo archiepiſcopo Turonenſi mortuo, ſucceſſit Joſcius Brito, qui in clerum beati Martini in quantum potuit ſævivit.

Anno Domini MCLIX. & Frederici imperatoris VII. & Ludovici regis XXII. obiit Adrianus papa, quo mortuo, cardinales pro electione facienda in beati Petri eccleſia convenerunt, & pluribus nominatis, omnes unanimiter, excepto Octaviano S. Martini preſbytero cardinali & S. [illegible] & de Cremonenſi, Rollandum cancellarium, qui Alexander dictus eſt, elegerunt. Cumque eum pontificali cappa de more induere feſtinarent, ipſeque ſicut bonus paſtor ſe ſubtrahere laboraret, dictus Octavianus occurrit, & communitus ex parte imperatoris, ne quid fieret inhibuit, & manibus cardinalium mantum arripuit, & tulit ab illo. Quod dum nobilis quidam tenacior aſpiceret, de manibus dicti mantum excuſſit, & aliis cardinalibus reddidit. Quo facto Octavianus clericum ſuum & mantum quod occulte aſportaverat exhibens, illum Octavianus excuſſo pileo, denudato capite, cum prædicti cardinales complicem ejus in partem aliam deceſſiſſent, a clerico ſuo ſibi ſtatim mantum imponi, quod ambabus manibus arripiens, & collo circumvolvens, capitio dependente, ad terram autem ſimbriis dependentibus dum quidam adverſa parte in eum inſurgerent, & tali clamide veſtiri cernerent, ipſe manibus circa collum veſtem ſtringens, *Te Deum laudamus* ſicut potuit cantavit: tunc excommunicatus complicibus ejus, qui in angulo latebant, & portis eccleſiæ apertis, armati cum & conſanguineis extractis gladiis in eccleſiam irruerunt. Cumque cohors ita Judaica ad capiendum Alexandrum lumenque quæreret, Juda præcedente, concurrerent, illum videntes vir ſeniſſimus Guillelmus* Cremonenſis ſuper eum pallium ſuum jactavit, & poſtea cardinales cum iſto papa in munitionem S. Petri ſe continuo retraxerunt. Quo facto, Octavianus per legatos imperatoris pecunia deceptos, per amicos & conſanguineos, per ſenatores pecunia corruptos, per partem populi errore deceptam, excommunicatus dictus pluribus, alios ab obedientia, & reverentia per legatos & litteras conſilio primitus accepit: qui veritatem & factum ejus admirantes, nec minis perterritum ad hoc nec blanditiis emolliri: ſed omnes, excepto Ferentino epiſcopo, qui ſchiſmatica ſocietate devotus, & cæteri promiſſione acceptus fuerat, unanimiter reſponderunt: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Tunc Octavianus videns epiſcopum ſuam proſternere abhorrere, & etiam pacto converſo non venire, modis profuga ab Urbe, alii autem de cuſtodia educti, pulſatis tintinnabulis, accurrentibus & plaudentibus conductu nobilium Romanorum, de Romana urbe cum Alexandro papa egreſſi, Nympham devenerunt, ibique papam conſecraverunt, ſchiſmaticos ſeu eos qui ſchiſmaticis ſe adjungerent reſpicientes excommunicantes, qui elapſis octo diebus excommunicati fuerunt. Octavianus vero ſchiſmaticum oppido circuiens, duos cardinales, ſcilicet epiſcopum Tuſculanum & Ferentinum, & alium Apuliæ epiſcopum *de Melfia*, qui propter pravitatem expulſus de regno Siculo erat, per nuntios evocavit, & ab eis XV. die poſt conſecrationem Alexandri papæ maledictionem pro benedictione ſuſcepit. Hiis geſtis, imperator tam minis & damnis quam verberibus & vinculis omnes a parte Alexandri ſtuduit revocare; & cum ad hoc pervenire non poſſet, ipſe cum ſuis epiſcopis Octaviano ſchiſmatico adhæſum probat & adorare imperavit. Rex vero Franciæ Ludovicus, & rex Angliæ Henricus cum ſuis epiſcopis, omniaque regna Hiſpaniæ Alexandrum in papam & dominum ſuſceperunt.

Anno Domini MCLX. & Frederici imperatoris octavo & Ludovici regis XXIII. mortua regina Franciæ filia imperatoris Hiſpaniæ, Ludovicus rex accepit in conjugem Adelam filiam comitis Theobaldi, quam Hugo Senonenſis in reginam Franciæ Pariſius conſecravit, præſentibus iis duobus cardinalibus.

Anno Domini MCLXI. & Frederici imperatoris IX. & Ludovici regis XXIV. obiit Guillelmus comes Nivernenſis, cui filius ejus Guillelmus ſucceſſit, qui a comite Joviniaci & comite Sacricæſaris multas moleſtias ſuſtinuit, ſed tandem prævaluit.

Anno Domini MCLXII. & Frederici imperatoris X. & Ludovici regis XXV. fuit magna fames per totum regnum Franciæ. Tunc Mediolanenſes diutius obſeſſi cum validiſſimam penuriam laborarent, & alias Italiæ urbes a rebellione deſtitiſſe conſpicerent, imperatori ſe dediderunt, qui civitatem magna deſtruens, & turres dejiciens, totam urbem diſperſit in vicos. Quo facto, Raynaldus Colonienſis archiepiſcopus corpora trium Magorum, qui Dominum in Bethleem adoraverunt, a Mediolano Coloniam tranſportavit. Nec multo poſt Alexander papa Gallias venit, & a Franciæ & Angliæ regibus eſt ſuſceptus. Sanctus Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus ordinatur.

Anno Domini MCLXIII. & Frederici imperatoris XI. & Ludovici regis XXVI. Alexander papa Turonis concilium in Pentecoſten celebravit, & ſchiſmaticos cum omnibus epiſcopis

epiſcopum & alios qui ibi aderant, excommunicavit, & in feſto B. Martini de Maio (a) in ejuſdem Sancti eccleſia ad portam parvæ areæ coronatus, miſſam ad altare Dominicum decantavit. Tunc Guillelmus Nivernenſis comes Stephanum Sacricarlanii juxta Marchiam in bello devicit, & de ſuis multos occidit & cepit.

Anno Domini MCLXIV. & Frederici XIII. & Ludovici regis XXVII. S. Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus exulat in regno Francorum, primo apud Pontiniacum moratus, poſtea Senonis in cœnobio S. Columbæ expenſis regiis ſuſtentatus.

Anno Domini MCLXV. & Frederici imperatoris XIIII. & Ludovici regis XXVIII. Alexander papa Romam reverſus, cum magnis proceſſionibus ibi petit a Romanis: & eodem anno in octava Aſſumptionis B. Mariæ, noſte Dominica, natus eſt Philippus Ludovici Pii Francorum regis filius, & fuit in craſtino baptizatus.

Anno Domini MCLXVI. & Frederici XIV. & Ludovici regis XXIX. obiit Radulfus Autiſſiodorenſis theſaurarius, genere & moribus clarus.

Anno Domini MCLXVII. & Frederici XV. & Ludovici regis XXX. idem imperator odio Alexandri papæ Romam obſidet, cujus exercitu pene toto peſte intereunto, ipſe cum paucis ad ſua cum magna triſtitia remeavit. Tunc magna diſcordia inter regem Franciæ & regem Angliæ exorta. Mathildis imperatrix mater regis Angliæ moritur. Guillelmus rex Siciliæ obiit, cui Guillelmus filius ejus ſucceſſit.

Anno Domini MCLXVIII. & Frederici XVI. & Ludovici regis XXXI. fuit talis peſtis in Jeroſolymis, quod fere omnes mortui ſunt peregrini: ubique obiit Guillelmus Nivernenſis comes ſine herede, cui Guido frater ejus ſucceſſit. Tunc in Sicilia erat regis cancellarius Francigena, quem Siculi quidam potentes curiæ odientes, litteras ab ultimo ſigillo regis ſignatas per Apuliam diſcurrerunt, ut quotquot Franci invenirentur, capitaliter punirentur: quod & factum eſt. Tandem rex auctores illius ſeditionis pari ſententia condemnavit.

Anno Domini MCLXIX. & Frederici XVII. & Ludovici regis XXXII. Catthanea & aliæ urbes & caſtra Siciliæ a terræ motu penitus ſunt ſubverſa, ubi epiſcopus & clerus, & abbas de Maleto cum XL. monachis, & fere XV. hominum millia perierunt.

Anno Domini MCLXX. & Frederici XVIII. & Ludovici regis XXXIII. in tranſmarinis partibus fuit horribilis terræ motus IV. calendas Julii, ubi urbibus ſubverſis & oppidis Chriſtiani & pagani innumerabiliter perierunt. Ruit etiam magna pars Antiochiæ, & civitas Jeruſalem tremuit, ſed, Deo auferante, non periit. Et eodem anno Henricus rex Angliæ fecit coronari Henricum filium ſuum poſt Pentecoſten, S. Thoma Cantuarienſe archiepiſcopo contradicente, licet apud Senonas in Gallia exularet: nec multo poſt Henricus rex Angliæ eum revocat, & pace inter eum & regem facta, ab Anglis honorifice ſuſceptus eſt.

Anno Domini MCLXXI. Frederici XIX. & Ludovici regis XXXIV. IV. calendas Januarii pretioſus Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus, trigeſima die poſtquam applicuit, terra terræ acceſſus eſt ab impiis miniſtris Henrici regis Angliæ in eccleſia metropoli Cantuariæ, ſed longe ab altari, hora veſpertina, glorioſo martyrio factus gratiſſimum Deo ſacrificium veſpertinum, de quo quidam ait:

Annus millenus centenus ſeptuagenus
Primus erat, primas dum ruit enſe Thomas.

Anno Domini MCLXXII. canonizatus eſt S. Thomas ab Alexandro papa in capite jejunii. Et tunc in menſe Martio orta guerra inter Henricum regem & uxorem ejus & tres filios ejus majores, Henricum, Richardum, & Gaufridum, conſilio Radulfi de Faia, & Hugonis de S. Maura.

Anno Domini MCLXXIII. & Frederici XXI. & Ludovici regis XXXVI. III. idus Februarii apparuerunt de nocte igneæ acies in ſeptentrionali plaga, & lux tanta emicuit, quod nummus cujus moneta eſſet poſſet cognoſci: & eodem anno filii regis Angliæ patrem infeſtantes, auxilio Ludovici regis Franciæ & procerum ejus Normanniam graviter vaſtaverunt, & ibi multi mortui fuere. Tunc obiit Joſcius Turonenſis archiepiſcopus in tanta paupertate, quod de rebus ſuis vix inveniri potuit de quo poſſet mortuus ſepeliri. Fuit enim magnanimus, ſed verſutus. Nam in tantum eccleſiam B. Martini Turonenſis, necnon & Henricum regem Angliæ moleſtavit, quod in litis naufragio quidquid habere potuit diſſipavit. Cui ſucceſſit Bartholomæus genere clarus, ſermone facundus, conſilio providus, divitiis repletus. Hic epiſcopum Dolenſem, qui per longa tempora rebellis fuerat eccleſiæ Turonenſi, poſt longa certamina, auctoritate apoſtolica ſuæ ſubdidit ditioni. Florebat tunc temporis Petrus Comeſtor magiſtrorum Pariſius primus, vir facundiſſimus, & in ſcriptura divina excellenter inſtructus, qui utriuſque teſtamenti hiſtorias uno compingens volumine, opus edidit ſatis utile, ſatis gratum, ex diverſis hiſtoriis compilatum.

Anno Domini MCLXXIV. & Frederici XXII. & Ludovici regis XXXVII. obiit Amorricus rex Jeroſolymorum, cui ſucceſſit Balduinus filius ejus. Obiit & Noradinus rex Turcorum, cui ſucceſſit Salahadinus vir ſtrenuus: qui rege Ægypti perempto, regnum Ægypti ſuo regno addidit & tenuit, & tunc menſe Sep-

(a) Intelligendum dicto, quod celebratur XI. die menſis Maii.

treuvas inter Henricum regem Angliæ, & filios apud Montem Laudiacum juxta civitatem Turonis sunt pax reformata, Ludovico rege Francorum præsente. & sequenti mense Novembri tot aquarum inundatio mundum, quæ villas submersit vel absorbuit: unde & sequenti tempore vehementissima fames inhæruit, quamobrem multi dicebant annum esse anticipatum, cujus præmonitio præmissa tantis foret.

Anno Domini MCLXXV. & Frederici XXIII. & Ludovici regis XXXVIII. fuerunt tonitrua fulgurum mixtiones, & tunc facta est fraternitas ecclesiæ B. Martini Turonensis & beatæ Mariæ de Campis.

Anno Domini MCLXXVI. & Frederici XXIV. & Ludovici regis XXXIX. fuit maxima fames in Gallia, in qua ad sustentationem pauperum ecclesiarum venditæ sunt ornamenta, & sanctorum feretra decrustata, & maxime Cisterciensis ordinis apparuit munificentia in pauperibus sustentandis.

Anno Domini MCLXXVII. & Frederici XXV. & Ludovici regis XL. venit apud Avenionem adolescens nomine Benedictus, dicens se a Domino missum, ut pontem super Rhodanum construeret: qui derisus est, cum facultas non haberet, & cum pro magnitudine fluminis nullus crederet hoc faciendum: sed populi ab eo nutu divino commoniti, illud opus cœperunt perficere.

Anno Domini MCLXXVIII. & Frederici XXVI. & Ludovici regis XLI. idem imperator cum papa Alexandro pacem composuit, & abjurato schismate, publice satisfecit, & quod pax redditur ecclesiæ ob suorum dissensionem membrorum diutius desolatæ. Eodem anno innumerabilis multitudo paganorum Jerosolymam venit, sed a Christianis qui impares erant, numero, viribus, apparatu, devicta recessit.

Anno Domini MCLXXIX. & Frederici XXVII. & Ludovici regis XLII. Alexander papa Lateranense concilium Romæ post medium quadragesimæ celebravit. Tunc in transmarinis partibus milites Templi ope regis & principum conducta, in loco qui dicitur Vadum Jacob, castrum firmissimum muniverunt. Quod cum aliquamdiu tenuissent Turci, Templariis reliquis captis, castrum expugnant, & ad terram dejiciunt. Nec multum post filia Ludovici regis Francorum Constantinopolim ducitur, imperatoris filio desponsanda. Eodem anno in festo Omnium sanctorum Philippus Ludovici regis Francorum filius a Willelmo Remensi archiepiscopo avunculo suo in Remensi ecclesia in regem Franciæ consecratur, anno ætatis XV. præsente Henrico minore rege Anglorum, qui sororem ejus duxerat. Tunc obiit Petrus Comestor doctor famosissimus, pauperibus & ecclesiis cunctas dividens facultates, cujus sepulturæ hoc epitaphium in ecclesia sancti

A Victoris Parisius inscriptum est:

Petrus eram quem petra tegit, dictusque Comestor,
Nunc comedor: vivus docui, nec cesso docere
Mortuus, ut dicat qui me videt incineratum:
Quod sumus iste fuit, erimus quandoque quod hic est.

Anno Domini MCLXXX. & Frederici XXVIII. & Ludovici XLIII. & Philippi filii ejus I. idem Philippus rex duxit in uxorem Isabellam filiam comitis Hanoniensis, neptem Philippi comitis Flandrensis de sorore, & cum ea re-
B cepit Atrebatum cum omni terra, quæ fuerat comitis circa fluvium qui dicitur Lis: quam Guido Senonensis archiepiscopus apud … apud S. Dionysium in reginam: quod matri quidem Philippi regis & ejus fratribus valde displicuit: & ob hoc castra sua dotis matris contra filium munire præsumsit. Quo comperto, a filio expulsa, ad fratres suos confugit, & propter hoc quamdiu fratrum contra regem discordia incanduit. Sed non multo post diabolo consilio illo reducitur, & pax inter regem & principes reformatur. Eodem anno Ludovicus rex Franciæ morbo fatigatus & senio obiit anno regni XLIII. &
C in monasterio a se constructo, quod dicitur Sacer (a) portus honorifice tumulatur. Fuit [a]
enim honestate laudabilis, supplex & benevolus, & erga subditos miræ moderationis usus: & quia pacis amator erat, guerras etsi aliquas, tamen raras aut invitus aut peregit, summaque regnum tranquille & serene gubernavit, & ideo sub ipso tot novæ villæ conditæ sunt, & veteres amplificatæ, tot excisa nemora, ordinesque diversarum religionum in diversis locis multipliciter propagati. Tunc obiit Manuel imperator Constantinopolitanus, cui successit Manuel filius ejus adhuc
D juvenculus, qui filiam Ludovici regis Franciæ duxerat in uxorem. Inter Fredericum vero imperatorem & Saxoniæ ducem erat tunc concertatio dura, qua multi & capti & perempti sunt, multæ villæ & ecclesiæ succensæ sunt & destructæ. Inter Philippum etiam regem & Guidonem archiepiscopum Senonensem contentio orta est, eo quod rex vellet secularium rerum causas in sua curia definiri, & quæ illa quæ ad jus ecclesiasticum pertinent, archiepiscopali judicio reser-
E vari. & in tantum super hoc ira regis incanduit, ut archiepiscopum juberet aut sedem relinquere, aut suis mandatis assentire. Qui maluit subire exilium, quam contra ecclesiam regium implere præceptum. Verum paulo post rex pœnitentia ductus, archiepiscopo Senonensi honorem cum … revocat, & ut prius fuerat jus ei in omnibus reformat. Tunc temporis in Senonensi territorio in villa Cella, erat quædam puella genere infima, officio bu-

(a) [illegible], vulgo Barbeau.

bulca, quæ gravi admodum & diutino prius eſt caſtigata flagello, adeo ut propter inſuavitatem de toto corpore ſaniem fluentem quoque fieret in horrorem. Sed quæ contemptibilia mundi elegit & infirma, poſt patientiæ probamenta, humilitatem ejus reſpexit, & tam in camino tribulationis bene excoctam ad puriorem elegit; corpus ejus reintegrans, ſpiritalique alimento ſuſtentans. Ita vero ſui impotens erat, ut non niſi ab altero moveri poſſet, jacens continue reſupina, præter caput & dexteram, membris cæteris ſui vigoris officio deſtitutis; cumque nullum cibum poſſet trajicere, ad tranſcendendum tamen Viaticum naturalem meatum habebat libere præparatum. In corpore tamen erat pervivida, & marcida, corpulenta & facie venuſta, ut beſtias erat præ longa inteſtinorum media vacuatio. Frequenter autem in exceſſum rapiebatur, & angelis duce freta, loca pœnarum, nunc bonorum gaudia percurrebat: ad ſe poſtea rediens, quid & cui proferret ſatius cogitabat, ſpiritu docente interius quid ſilere deberet, quid proferre. Cum autem in feſtivitatibus Domini vel Mariæ, ſicut dicitur, raperetur, & poſt unum diem vel plures regrederetur, dicebat quod videbatur ei de ampliſſima luminis claritate in tenebras rejici, mundumque vidiſſe in modum pilæ rotundum, ſolem terra majorem, terram velut ovum in medio pendulam, aquis undique circumcinctam, rerumque rationes & cauſas abditas proferebat, & plerumque abſentia, plerumque futura in ſpiritu prævidebat.

Anno Domini MCLXXXI. & Frederici XXIX. & Philippi regis III. Henricus comes Campaniæ a Jeroſolymis per Aſiam rediens, a Turcis capitur, ſed ab imperatore Græciæ liberatur. Verum ubi terram attigit, homines ſuos, quos ea redditione ſua lætificaverat, de ſuo obitu mox contriſtavit. Erat enim tam largiſſimus, quod quæcumque habere poterat ſtatim erogaret: & propter hoc conſiliarii ſui cum ſæpius abſcondebant. Tunc Balduinus rex Jeroſolymorum ætate juvenis, lepræ contagio deformatur. Apud Aurelianis quadam Dominica dum miſſam quidam presbyter celebraret, & duas hoſtias, unam ſumendam & alteram reponendam ſuper altare poſuiſſet, cum diceret *Pater noſter*, hoſtia quam tenebat ſanguine manans manum ejus & corporale purpuravit, & ita in formam carnis lividæ rex & populus qui ibi acciderat illam hoſtiam inſpexerunt. In Burgundia vero & apud Brennam oppidum, & apud Vindocinum, & apud Atrebatenſem urbem ſimilia evenerunt, nec immerito. Nam, teſte ſcriptura, nihil in terra fit ſine cauſa. Nempe Henricus Albanenſis epiſcopus ab Alexandro papa mittitur in Guaſconiam ad delendam hæreticorum perfidiam, altaris non credentium ſacramentum: qui prædicationem verbo nec minimum proficiens

que inſinito exercitu dictos hæreticos expugnavit. Tunc inter imperatorem Alemanniæ & ducem Saxoniæ pax reformatur tali pacto, quod ducatum non reciperet, niſi prius ſeptennio exulaſſet: & ob hoc ipſe dux & uxor ſua cum filiis ſuis Willelmo & Othone poſtea imperatore, ad Henricum regem Angliæ, cujus filia erat, in Franciam venerunt, ibique cum rege longo tempore permanſerunt. Interim Alexander papa obiit: ei Lucius vir grandævus ſucceſſit. Eodem anno Philippus comes Flandriæ, dux Burgundiæ, Willelmus Remenſis archiepiſcopus, Theobaldus comes Bleſenſis, Stephanus Sacri-Cæſaris confœderati conſpirant in regem, totam Franciam perturbantes. Porro rex videns ſe plurima parte ſuorum deſtitui, Brabantiones in auxilium evocat, cum quibus terram Stephani comitis devaſtavit. Interim autem comes Flandriæ terram regis invadens, & villas & oppida incendia, diruit, ſpoliavit.

Erat tunc per Franciam formido non minima, nam Fredericus imperator adverſario regis ſe ſpoponderat ſubventurum, exercitus ſuos ſubmovens per totum imperium contra regem. Henricus autem Angliæ cum filio ſuo Henrico juniore rege, & Richardo Aquitaniæ duce, regis Franciæ partem fovebat, quibus tandem mediantibus, pax integra inter prædictum regem & comitem reformatur. Tunc Manuel imperator Græcorum obiit, in cujus imperium Andronicus de imperiali proſapia natus, ſe violenter intruſit, & filii imperatoris adhuc juvenculi ſe tutorem effecit, ſuggerens exterminandos Græcos ubi Latini a Græcia tolerentur: nam Manuel imperator quamdiu vixerat, Latinos dilexerat: ita quod per eos ſolummodo expeditiones agebat, & primis eos palatii honoribus decorabat. Latinam etiam conjugem duxerat, & ſuſceptum ex ea filium Latinæ conjugi, filiæ ſcilicet Ludovici regis Francorum filiæ copulaverat. Quo Græci animati, irruunt in Latinos, & quotquot inveniunt trucidant, aut ex urbe proturbant. Andronicus palatium occupat, portus incenduntur, ibique opes innumeræ & ædificia concremantur.

Anno Domini MCLXXXIII. & Frederici XXXI. & Philippi regis V. apud Conſtantinopolim Andronicus imperatorem exterminat, imperiumque uſurpat. Nec multum poſt Henricus rex Angliæ junior, in Lemovicino territorio apud caſtrum quod dicitur Martellum obiit, & apud Rothomagum ſepelitur, vir armis ſtrenuus, humilis, largus, pulcherrimus, ſapiens & facetus, &, ut verius loquar, nulli ſecundus. Tunc inter Lucium papam & Romanos orta diſſenſione, idem papa proturbatus ab urbe a Romanis impetitur, multaque incommoda ſuſtinuit. Nam multis qui erant ex parte papæ eruerunt oculos, & un-

poſuerunt mitras, & remiſerunt mantum, recepto ab eo juramento, quod papæ præſentarent tantùm ſe videndos. Quo viſo papa, non conſilio fore non valere, Veronam ſe contulit, ſperans ſibi auxilium ab imperatore ferendum. Per idem tempus Saladinus rex Turcorum partes Jeroſolymorum aggreditur & devaſtat; ſed non longè poſt repulſus abſceſſit.

Anno Domini MCLXXXIV. & Frederici XXXIV. & Philippi regis V. ſecta eorum quos Capuciatos vocant, quæ anno præcedenti apud Anicium inceperat, in Francia eſt deleta; & tunc in feſto S. Mathiæ diruta eſt communia burgenſium Caſtri-novi, quam contra eccleſiam beati Martini Turonenſis fecerant, auctoritate Lucii papæ & Philippi regis Francorum, coram Guillelmo Remenſi archiepiſcopo, & Herveo abbate Majoris-monaſterii, a domino   ſuper hoc judicibus delegatis.

Anno Domini MCLXXXV. & Frederici XXXV. & Philippi regis VI. obiit Balduinus rex Jeroſolymorum, Balduino nepote ejus adhuc puerulo in regem ſubſtituto. Tunc inter Philippum regem Franciæ & Philippum comitem Flandriæ iterum diſcordia recrudeſcit, eo quod uxor ejuſdem comitis ſine herede obierat: pro qua regionem Viromandorum idem comes tenebat, quam rex dicebat ad ſe jure regni debere devolvi. Tandem poſt multa damna hinc inde perpeſſa, illa regio regi remanſit, præter pauca caſtra comiti dum adviveret derelicta. Eodem anno Guillelmus rex Siciliæ Andronicum uſurpatorem imperii Conſtantinopolis navali exercitu aggreditur & terreſtri, & Salonicam & alias multas urbes obtinens & devaſtans. Andronicus vero multos Græcorum peremit, & maxime nobiles: ideoque exoſus & ſuſpectus omnibus habebatur. Quidam tamen de imperiali ſemine procreatus, Ruſſa nomine, Conſtantinopolim venit, civium animos ſibi conciliavit, & a patriarcha ut coronaretur obtinuit. Quo facto, Andronicum cum ſuis aggreditur: eum ſecuris per pedum manuumque juncturas truncari, & per urbem ſuper camelum trahi, & poſt ei oculos erui, longamque protrahi, & tunc temporis [illegible] vitæ capite reddendo.

Lucius papa Veronæ moritur, cui Urbanus ſucceſſit. Nec multo poſt Græci Siculos devincunt & occidunt, & Salonicam receperunt. Circa hos dies venit quidam juvenis in Franciam, ſtatura brevi, capillo nigro, ſermone facundo, Francica lingua & Latina & Græca admodum eruditus, qui ſe Manuelem imperatorem Conſtantinopolis & filium Manuelis magni imperatoris Conſtantinopolis & filiæ Ludovici Pii regis Francorum generatum eſſe dicebat, Philippumque regem Franciæ ſuum avunculum appellabat. Hæc enim ſubdolo ingenio, ob reverentiam regis Franciæ, a multis honoratus eſt & receptus, multoſque fallacia ſua ſeduxit: ſed qui ſcrutator eſt cordium & conſcius ſecretorum, ad extremum fallaciam illius ſubtilis, ad nihilque perduxit.

Anno Domini MCLXXXVI. & Frederici XXXVI. & Philippi regis VII. idem rex liberat caſtrum Vergiacum a duce Burgundiæ longa obſidione concluſum. Tunc Henricus, Frederici imperatoris filius, in regnum Italiæ a patre proficiſcitur, ducens ſororem regis Siciliæ in uxorem: inter quem & Urbanum papam gravis ſimultas incanduit. Soror Philippi regis Franciæ prius uxor Henrici junioris regis, in Hungariam ducitur, regi Hungariæ deſponſanda. Balduinus rex Jeroſolymorum adhuc puerulus obiit: cui Guido Joppenſis comes, qui matrem ejus habebat in conjugem, in regno ſucceſſit: quod comiti Tripolitano diſplicuit, & ob hoc tam regi quam ſuo corpori multimode adverſatur. Per hos dies venit ex Calabriæ partibus ad Urbanum papam Veronæ commorantem, quidam abbas nomine Joachim: qui divinæ intelligentiæ donum acceperat a Deo, ut facunde & diſcrete enodaret difficultates quaſlibet Scripturarum. Dicebat enim quod ei ignoranti litteras attulerat angelus Domini librum dicens: *Vade, lege & intellige*, & inde divinitus fuerat inſtructus. Aſſerebat etiam Apocalypſis myſteria hactenus latuiſſe, ſed modo per eum elucere in ſpiritu prophetiæ, ſicut liquet ex opuſculo quod conſcripſit. Dicebat inſuper quod ſicut veteris teſtamenti tempus quinque ætatum ſeculis ab Adam uſque ad Chriſtum decurſarum continet, ſic dies Apocalypſis ætatis VI. a Chriſto incipientis curſum exponit. Ipſam ætatem ſextam in ſex ætatulas diſpertitam, eiſque ſingulas ſingulis hujus libri periodis ſatis congrue deſignatas. Dicebat ergo hæc revelata fuiſſe in fine ætatulæ V. atque in proximo ſuccedere VI. repletam tribulationibus & preſſuris, ſicut in apertione ſigilli & in VI. libri periodo oſtenditur. In libello quoque ejus hoc ſuſpectum habetur, quod mundi diffinit terminum, & intra duas generationes, quæ inter ipſum annos faciunt LX. arbitratur, impletum quidquid de antichriſto legitur eventurum.

Anno Domini MCLXXXVII. & Frederici XXXVII. & Philippi regis IX. in Jeroſolymis in cal. Maii Chriſtiani cum Turcis ſunt congreſſi, primo victores & poſtea victi: ubi Rogerus magiſter Hoſpitalis vir clariſſimus occiditur, multi Templarii & alii tam capti quam occiſi. His diebus rurſum guerra, rege Angliæ & rege Franciæ diſcordantibus. Nam Philippus rex Franciæ cum exercitu infinito caſtrum Exoldunum cepit, & caſtra conſtituit non procul a Caſtro-Radulphi, in quo Henricus rex Angliæ & Richardus dux Aqui-

tanto tunc aderant cum gratium multitudine inundans; ſed Deo interveniente clementia, cum expectarentur utrimque conflictus, pax ſubito reformatur. Tunc Saladinus Galilæam aggreditur, Tiberiadem obſidet, obſidentium firma circumvenitur. Quo audito, Guido rex Jeroſolimitanorum, Templarii, Hoſpitalarii, epiſcopi, proceres, populuſque in unum convenientes Saladino occurrunt: hoſtes obſidionem deſerunt, & ad fontem [illegible] circa Tiberiadem caſtra ponunt. Quorum igitur rex et Jeſum progrediuntur in bellum, [illegible] concertant, ſed prælium non diurnum. Ea die noſtri graviter torrentur, eo quod aquam præoccupatam ab hoſtibus perdiderant, diurno pariter conflictu, æſtu ſitique confecti laborabant, eo quod aquam non haberent. Mane hoſtes ſe præparant, [illegible] ſe noſtri animadvertunt, cum eos videant [illegible] & congredi jam paratos, ad arma concurrunt, principes & primi exercitus ad regem feſtinant, & quid facto opus ſit in commune deliberant. Erat quidam de numero equitum Johannem nomine, qui cum Turcis tempus [illegible], & eorum moremque noverat [illegible] & [illegible] ab eo, quid in iſtis negotio [illegible]. Qui [illegible] conſulit ut [illegible] in cuneum ubi Saladinus [illegible] quia ſi pars illa poſſet devinci, alii de facili vincerentur. Placet univerſis conſilium; ſed [illegible] comes Tripolitanus [illegible] verbiſque [illegible] adventu, allegans contraria, & quod Johannes [illegible] diſſuadens, dicens non eſſe credendum Johanni, qui quandoque noſtros [illegible], & Turcis [illegible]; ſed potius montana præoccupanda, ut inde ſecurius pugnent, & hoſtes [illegible] impetant. Conſilio itaque [illegible] diſſipato, [illegible] prodeunt. In hoſtes non irruunt, ſed [illegible] dolor! tam æſtu quam ſplendore ſolis oppoſito viſum [illegible] gravius hoſtium [illegible]. Tripolitanus vero comes [illegible] quam fecerat, arma [illegible] fuga e prælio, & ad caſtrum quod dicitur [illegible] ſecedit. De noſtris tam [illegible] & uſque ad [illegible] cædebantur. Acconenſis epiſcopus, dum crucem Domini ferret, [illegible] vulneratus, [illegible] eam alteri, & [illegible] undique vehementius perurgente. Guido rex capitur, crux Domini aſportatur. Templarii quippe & Hoſpitalarii proceres, utrique fortiores, aut capti ſunt aut occiſi. Sic [illegible] Chriſtiani [illegible] ſunt in manus [illegible] & gentium [illegible]. Rarus enim in monaſteriis, rarus in ſæculo, quem non morbus [illegible]. Porro Saladinus [illegible] de noſtro triumpho, ad partem Tiberiadis redit, [illegible] principis [illegible], ſed [illegible] Dominicum deſeret. Quotquot ibi de Templariis & Hoſpitalariis ſunt reperti, eo jubente pariter decollantur. Guido vero rex in [illegible] victoriæ reſervatur, ſolo magiſtro ad [illegible] conceſſo. Princeps autem Rainaldus, qui poſt Reymundum Antiochiæ principatum obtinuerat, & Saracenos ſemper oppreſſerat, ab ipſo Saladino decollatur. His ita geſtis, Saladinus Ptolemaidem obſidet, & poſt [illegible] in deditionem recipit: manere ibi volentibus non fuit hoſtium oppreſſio, & recedere volentibus data eſt [illegible] conductio. Id tamen Saladini liberalitatem commendat, quod nullum gravari ſuſtinuit, qui ei vellet ſe ſubdere & degere ſub tributo. Erat inſuper [illegible] cuſtos [illegible], & [illegible] ut nec [illegible] negaret [illegible] quod petiiſſet. Accone itaque urbe recepta, Turci ad alias urbes & oppida capienda concurrunt, & pauca quidem per vim capiunt, ſed plura in deditionem [illegible]. Tota quippe regio exterrita tremebat, viris privata bellatoribus, & ſuis rectoribus deſtituta. Inter hæc Conradus marchio, filius marchionis de Monteferrato, a Conſtantinopoli tendebat Jeruſalem. Is ſororem imperatoris *Iſaac* habebat in conjugium, idemque cum quodam nobili Græco, qui *Iſaac* volebat deponere & ſe intrudere, apud Conſtantinopolim pugnaverat, eumque peremerat. Et inde, ſicut diximus, rediens, [illegible] comperit quod Accon tenetur a Turcis, Tyrum applicuit, ibique [illegible] manſit. Tunc comes Tripolitanus qui illuc venerat, videns potentiam marchionis, eum habens ſuſpectum, & [illegible] ſuſpicionem habens, Tripolim fugit. Cui ſtatim Saladinus mandavit, ut pactum quod ſibi paraverat, [illegible] & [illegible] Comites, [illegible] dicens credendum [illegible] poſſe Saladino reſiſti. Reſpondent cives ſe [illegible], & ſuper hoc [illegible] petunt, petitum recipiunt. Ea nocte [illegible] divina percuſſit. Nam in ſtrato ſuo eum mane mortuum reperiunt. Res diſſimulari non potuit. Nam corpore defuncti nudato, quod nuper circumciſionis ſignum ſuſceperat, apparuit. Unde patuit quod ſe Saladino confœderans, ſectam Saracenicam ceperat obſervandam. Poſt eum Tripolis urbis dominium filius principis Antiochiæ de ejus obtinuit parentela. In terra illa Conradus marchio fortiter agit, terra & mari ſæpe de hoſtibus triumphans.

Eodem anno natus eſt in vigilia Aſſumptionis B. Mariæ Ludovicus Philippi Francorum regis filius. Nec multum poſt Turci Aſcalonem obſident, & eam aſſiduis urgent aſſultibus, ad muros machinas applicantes. Videntes vero cives quia pauci ſunt, nec viam

ad reddendum, nec victualia ſuppeterent, urbem dederunt prid. nonas Septembris, vita & mobilibus ſibi conceſſis. Urbe tradita, Salahadinus turres occupat, depoſitaque cuſtodia cæteros circa villam ſecure conduxit. Per hos dies Turcomanni Laodiciam urbem irruperunt, & cum principe Antiochiæ congreſſi multos de ſuis occiderunt. Deinde Antiochiam & circumiacentem regionem profligant cædibus, incendiis & rapinis, terramque illam copioſam quæ Nerea [illegible] dicitur rapinis & incendiis ſunt depaſti. Sed cum redirent ab Antiochenis devicti ſunt & fugati. Interea Jeroſolymitæ & qui de vicinis locis confugerant, omni ſe ſupplicandi genere affligebant. Agebantur ab omnibus crebro [illegible] confeſſiones, jejunia, quodque mirandum erat etiam parvuli [illegible] ciebus induebant. Aſcalone itaque capta, Salahadinus cum Turcis Jeruſalem obſidet, & urbem a parte Occidentis oppugnans [illegible] diebus continuis dat inſultus; ſed eis fortiter reſiſtentibus, cum nec ſic proficerent, ab Aquilonis parte urbem petrariis, mangonellis & machinis & inſultu aſſiduo ſunt aggreſſi. Conſiderantes obſeſſi obſeſſionem non poſſe ſe [illegible], quid agere deberent in commune pertractant. Placuit demum ut inſtanti periculo cederent, ſeque dederent Salahadino tali conditione, quod ab his qui decem annos & ſupra exceſſerant decem biſantiorum pro redemptione acciperet de capitibus ſingulorum, itaque ab utraque parte procedendum eſt. Secunda itaque Octobris die, quæ erat ab obſidione XIV. feria ſexta, urbs ſancta, quod dicendo dolor eſt, Salahadino redditur, qui ſtatim eccleſiarum campanas fecit confringi. Turci enim in eccleſiis ſtabulaverunt jumenta, & ſordes qualibet perpetrarunt. Sed Suriani eccleſiam S. Sepulcri magno pretio redemerunt, ne pateret gentibus, nec ſordibus ſubjaceret. Templum vero Domini venerabantur Turci, cujus parietes Salahadinus fecit aqua roſacea intus & extra ablui, antequam vellet illud ingredi. Turci tunc crucem magnam deauratam, quæ erat ſuper pinnam templi, ad terram dejecerunt, & in Chriſtianorum opprobrium clamoſo ululatu eam per plateas detraxerunt. Porro a noſtris exacta eſt tanta redemtio, cumque pauperum & debilium multa multitudo eſſet, qui ſe redimere non valerent, a Salahadino penitus ſunt quitati. Plures vero utriuſque ſexus, quos facies venuſta & ætas tenera & decor corporis commendabat, aut apud ſe retinuerunt, aut alios diſtraxerunt; alios vero qui ſupra muros in ſolis abſtinentiæ & orationi vacabant, viſum eſt ut abirent. Porro infirmos qui jacebant in hoſpitali juſſit Salahadinus per unum annum tempore de fiſco proprio neceſſaria miniſtrari. Audita deditione Jeruſalem, multa caſtra quæ vix capi poterant ab homine, in deditionem ſunt recepta. Patriarcha Heraclius cum reliquis univerſis, & de monaſteriis diverſorum ordinum profeſſorum, turbaque cujuſlibet ætatis & ſexus innumera, de Jeruſalem receſſerunt. Alii Antiochiam profecti ſunt, alii Alexandriam, ut inde Siciliam navigarent. Suriani vero, Georgiani, Jacobitæ, Græci & Armeni in Jeruſalem remanſerunt ſub Turcorum dominio conſtituti. Tanti itaque calamitatis [illegible] ubi per Occidentem innotuit, gravi mœrore ac [illegible] cunctorum animos [illegible], quod [illegible] Chriſtiana religio ubi floruit cum principum & principes provinciarum [illegible] eſt ſub [illegible]. Urbanus papa cum tam [illegible] nuntium audiſſet, nimio [illegible] & eo dolore langueſcens non multo poſt obiit, & apud Ferrariam, ubi de Verona nuper advenerat, ſepelitur. Cui ſucceſſit Gregorius, de cujus promotione Fredericus imperator lætatus, juſſit principibus & præfectis ejus [illegible] reverentiam exhibere, tranſeunti per terram ſuam de fiſco neceſſaria miniſtrare. Gregorius itaque papa dignitate ſuſcepta [illegible] corpus [illegible] ſubverteret; videbat namque eccleſiam per vitia defluentem, & ambitione, avaritia, [illegible] quaſi quibuſdam hoſtibus vineam Domini totam fere depaſtam. Hoc meditabatur die ac nocte, hæc erat cura, hoc ſtudium ut ſe negligens ſerviret omnibus, & per eum cooperante Domino tota eccleſia [illegible]. Imprimis igitur ad ſubventionem Jeruſalem totum [illegible] animum, & ad concitandos principes & populos per Occidentis provincias litteras deſtinat & legatos, Orientis cladem exponens & paganorum abominationes, promittens Jeruſalem profecturis; ſed proh dolor! in hac mortali curſu [illegible], nam poſt duos menſes cum Piſas veniſſet & inter Piſanos & Januenſes diſcordantes concordiam reformaſſet, inſtante Natali Domini humanum exivit, & apud eandem urbem honorifice ſepelitur. Cui Clemens ſucceſſit. Tandem imperator Conſtantinopoleos & rex Siciliæ poſt longam prodigationem reducuntur ad pacem.

Anno Domini MCLXXXVIII. & Frederici XXXV. & Philippi regis X. Philippus rex Francorum & Henricus rex Anglorum pro ſedanda inter ſe diſſenſione ad colloquium venerunt, Tyrenſi archiepiſcopo adhortante, ſigno ſe crucis [illegible], quorum exemplo barones & milites permoti, [illegible] conditionis [illegible] ſignum crucis Dominicæ aſſumſerunt. Fredericus quoque imperator eodem peregrinationis voto ſe alligat, & per totum imperium, imo & per univerſum orbem eadem vota & ſtudia efferveſcunt. Poſt hæc conſilio regis & procerum agitur ut ad ſubſidium peregrinorum homines ad eccleſias pertinentium [illegible] decimarentur, quod quidam in grandem [illegible] eſt converſum.

Nam plures ex his qui decrementum rerum [illegible] habent, tristitiam excessus aggravabant, eo quo peccato creditur accidisse quod iter propositum impediretur. Nam Sathan tunc prius per invidiam inter principes discordias seminavit, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam: *Effusa est contentio super principes, & errare fecit eos in in [illegible] & non via.* Nam inter Philippum regem Franciæ comitemque Richardum, & Henricum regem Angliæ patrem ejus, Richardi ex diffidium quod putabatur sopitum. Commoventur populi, expeditiones parantur. Philippus rex in festivitate Dominicæ castrum destruit, aliaque plurima sui dicit [illegible] recepit, cui [illegible] nulla ei poterat obstare munitio. Nam fossores, [illegible] paratos habebat, qui ad modum talpæ subterraneas fodientes, murorum & turrium firmitates fortitudinem [illegible] prorumpebant; his atque machinis omnia de facili obtinebat. Tunc Templarii, Hospitalarii, [illegible] fortes quamplurimi cum plurimis armatis, equorum & victualium apparatu munierunt ut oppressis succurrerent. Guillelmus quoque rex Siciliæ per Margaritum classis suæ ducem iter maritimum liberum a piratis tutumque reddiderat, & tam [illegible] marinum quam rerum quarumlibet copia nostris trans mare satis munifice succurrebat. Ipso anno nimium æstus invaluit, & fuit siccitas nimia, adeo ut in multis locis flumina fontes & putei siccarentur, plurimæque ignium clades per Galliam acciderunt. Nam Novum-castrum Turonense ab igne domum Hilariæ cantoris, in vigilia S. Johannis Baptistæ combustum est, & in festo S. Magdalenæ Autissiodorum & Trecæ civitas, ubi tunc nundinæ celebrabantur, in quibus innumeræ opes, [illegible] hominum comburuntur. Belvacum quoque, Carnotum, Pictavis & plures urbes aliæ similiter tunc combustæ. Saladinus urbes & oppida quæ nostra obtinuerat, muris cingunt, & roborat munimentis, inter quæ Accon maxime permuniri munitionesque [illegible] quas nostri tenebant, & præcipue Tyrum impugnat; sed cum damno suorum sæpe victus & confusus discedit.

Anno Domini MCLXXXIX. & Frederici XXXVI. & Philippi regis IX. Ravennatensis & Pisanus archiepiscopi cum multis Italorum agminibus transfretantes, & appulsi Tyrum, Tyrensibus fuere non modicum adjumentum. Fredericus imperator cum duce Sueviæ filio suo iter peregrinationis accipiens in festo sancti Georgii cum multitudine infinita Hungariam ingreditur, & a rege Hungariæ honorifice suscipitur. Deinde transito Danubio, per Bulgariam tendit in Turciam; sed cum ei imperator Græcorum negaret transitum, viam obstrueret, divertit in Græciam, & Græciæ partem occupans, per aliquantum tempore ibidem demoratur. De Frisia & Dacia & [illegible] naves plures studerunt eamdem peregrinationem arripere. De Flandria quoque navigantes sequuntur eos, & dum per Hispaniam transeunt, Saracenorum urbem nomine Silviam obsident, & post XL. dies captam diripiunt, nulli etati parcentes, sexus utrique pariter trucidatur. Postea opes incensa inter se æquanter dividentes, urbem eamdem regi Portugaliæ relinquentes, multa alia Saracenorum oppida devastantes. De Francia autem & de Campania multi ad subsidium Tyri [illegible], & Andreas & [illegible] quorum [illegible] inter regem Franciæ & regem Angliæ fervescente diffidio, plurima [illegible] castrorum urbiumque diripiunt. Turonis urbs capitur, & Cenomannis diripitur. Post hæc inter reges pax redditur, & paulo post Henricus rex Angliæ defungitur, anno regni XXXV. [illegible], ut dictum est, absumptus dolore, quia videret se a rege Franciæ sic oppressum, & a Richardo duce Aquitaniæ filio suo, qui ad regem Franciæ sese transtulerat, derelictum. Sepultus est autem in cœnobio virginum quod Fons-Ebraudi dicitur, multis ab eo ædificiis & muneribus amplificatum. Vir prudens & bellisque & [illegible] hominum [illegible] successibus perpetuaque dignus memoria, nisi quod S. Thomam [illegible] adversarium, in eujus [illegible] sanguinem, quæ qui tyrannis semper oppresserat, [illegible] & filius suis creditur imperatus. Cui successit Richardus filius ejus, & apud Londonium ad regnum Angliæ coronatur. Per eundem diem cum magna nostrorum multitudo apud Tyrum exsisterent, Accon urbem petunt & obsident, quibus Saladinus occurrit, ut obsessis succurreret & impetus obsideret. Cumque nostri hostium assultus assiduos ferre non possent, valla & aggeres in giro castrorum extruunt, & sic utrimque pugnam acerrimam cum hostibus conferunt, ubi multi nostrorum occubuerunt, & sic in obsidione morantes, tum per incursus hostium, tum per aëris inclementiam, tum per victualium indigentiam calamitates innumeras patiuntur. Innumeri etiam morbo [illegible] perierunt. Ipso anno rex Siciliæ moritur, cujus morte multa orta sunt detrimenta. Nam cum non haberet heredem, Henricus Frederici imperatoris filius dicebat se debere suum successorem, & pactis promissionibus & jure propinquitatis, quia sororem regis duxerat in uxorem. At Siculi proceres inito consilio, Tancredum virum strenuum in regem sublimarunt. Grandis igitur utrimque fit tumultus, commoventur provinciæ, & imprimis Campania & Apulia profligantur.

Anno Domini MCXC. & Frederici XXXVII. & Philippi regis XI. idem Philippus rex Franciæ & Richardus rex Angliæ, Odo dux Burgundiæ, Philippus comes Flandriæ, Henricus comes Campaniæ, Theobaldus comes Blesensis, Stephanus comes Sacri-Cæsaris, archiepiscopi, episcopi quamplurimi, & [illegible]

regni proceres universi, & qui alicujus nominis in militia habebantur, signo Crucis Dominicae insigniti, cum immenso agmine & incredibili apparatu iter arripiunt: diversos adituri portus utrique contendunt. Mare tunc motu pene solito tumescebat in tantum quod navium quaedam cum virorum ad littora sunt repulsae & aliae sunt submersae. Philippus & Richardus reges Messanam urbem Siciliae via appulsi, necessitate cogente progredi, inibi hiemaverunt. Sed non multo post fervescente discordia inter ipsos, negotium Domini valde perturbatur. Tunc venit ad eos abbas Joachim de suo evocatus monasterio in Calabria constituto: qui ab eis de futuris sciscitatus respondit quod mare eis [illegible] esset eis: sed nihil eos parum proficerent, necdumque adesse tempora quibus liberanda foret Jerusalem & regio transmarina. Tum Fredericus imperator cum Sarracenis [illegible] Graecorum qualecumque pace composita, Bosphoro transito perambulans Asiam multa suorum damna patitur, tam per assiduos hostium quam per penuriam victualium. Timebat enim per aquam transmeare: quoniam dictum ei fuerat in [illegible] quae Fredericum mancipaturus quod fatalem erat ei in aqua mori. Ipse vero [illegible] qui forum venalium ad eum venturum deturbabat, atque Iconium pervenit, circumventus [illegible] succendit: deinde cum ad quasdam locorum venisset angustias, regnis Turcorum multitudinem [illegible] congrediens, eos viriliter debellavit. Habito itaque de hostibus triumpho, dum quemdam fluvium qui Sarcsecum dicitur transiret, heu! tantus princeps demergitur, suffocatur & moritur: vir quidem magnanimus, sic animi largus facundus prudens gestisque praeclarus, ut tibi [illegible] commendetur, & qui adeo imperium decorat, ut post Carolum Magnum parem gestorum magnificentia vix habuerit. Eo itaque mortuo exercitus ejus Antiochiam venit, ubi dum fessa reficiuntur corpora, & imperante opum se distendunt, tot & tanti ex eis egrotant & obeunt, ut de tanto exercitu vix pauci valde remanerent. Imperatoris filium [illegible] Suevie corpus patris usque Tyrum detulit, quo deinde sepulto, cum ad Ptolemaidam obsidionem venisset, paulo post obiit. Obierunt & Philippus comes Flandriae, Theobaldus comes Blesensis, Stephanus comes Sacri Caesaris, proceresque ac nobilium turba quamplurima, illic de diversis mundi partibus aggregata. Circa idem tempus cum apud [*] Cas-

*[illegible]

latam in Antiensi ecclesia de consuetudine haberetur, quod quolibet anno in festo epiphaniae trium Magorum repraesentarent miraculum, & in loco stellae crystallum concavum ponerent, in quo candelam accenderent: accidit quadam die epiphaniae, quod populus ex diversis provinciis ante ecclesiam

A episcopalem, quae in honore B. Mauritii Ecclesiae dedicata est, congregato, Magique suis secundum consuetudinem apparatu non posset lapis ille crystallinus a custodibus inveniri. Itaque stupefacti ... & B. Mauritii auxilium postulantes quid agerent ignorabant. Et ecce subito stella de caelo descendens, in conspectu omnium Magos illuc usque ad locum ubi puer erat perduxit, & postea ab oculis omnium evanuit.

Henricus filius Frederici tempore Clementis, Caelestini & Innocentii imperavit annis VII mensibus V. Hujus anno primo & B Philippi regis anno X Clemens papa moritur, cui Caelestinus III grandaevus successit: qui in ipso die Paschae consecrationem accepit, & in crastino Henricum Frederici imperatoris filium ad imperium coronavit. Tunc Philippus rex Franciae & Richardus rex Angliae mare intrant: sed Philippus [illegible] ante Ptolemaidem appulit, denique honori suo subripuit. Richardus vero cum suo galeis & ratibus Cyprum venit, denique in ea [illegible] quemdam praedicando [illegible] dominantem ipsum cepit, itaque insulam subjugavit: interim Philippus rex ad expu-

C gnandam Acon regem Angliae expectabat. Condixerant enim quod omnia pariter expugnarent. Igitur cum venisset primo sua pacta implere ac compare contenditur. Sed cum a Philippo Richardus saepius differretur, & ut dicebatur, pergendo alios dus ... [illegible] agerent. Philippus tamen [illegible] instabat, perrarias faciens admovere quamplurimas, quibus noctu & die movendo [illegible] quondam partem murorum confregerunt. Turres quoque moenibus firmatas [illegible] cuniculos subtus agendo conquassaverunt. Tunc hostes se in arctum sic [illegible] non ubi

D viderent adesse potentiam resistendi, ergo colloquium expetunt, urbem & sua parante seque dedunt. Acon igitur in ultima Junii a nostris recepitur, post decennium fere biennium ex quo ceperat obsidere. Porro Turci intra urbem reperti cum pacta quae cum rege inierant tenere non possent, aliqui vivere redemti, aut ad serviendum compeditos sunt detenti, alii gladio trucidati. Audita praefata captione, timor irruit super hostes, & Ascalonem, & alia castella, quae nostris ablata erant, diruunt vastantque deserunt.

E Tunc Henricus imperator Neapolim obsidet, sed discriminos Alemanno amicos, nec multum post Philippus rex Franciae, apparatu suo habitu manu [illegible] pro multis commendatum, orta discordia inter eum & regem Angliae, redit a partibus transmarinis. Rex vero Richardus ibi remansit, qui etiam quae Japhe in clade jam quasi caput erant, suo auxilio liberavit, & multa alia bona quae enarrare longum est, perfecit. Eodem anno facta est ordinatio canonicorum beati Martini Turonensis.

Anno

A Anno Domini MCXCII. & Henrici II. & Philippi regis XIII. noſtri qui trans mare remanſerant parum proficiunt, ac demum inter eos & Salahadinum induciæ uſque in triennium firmantur, ita tamen quod Aſcalonem, quam noſtri cum magno labore & expenſis conſtruxerant, funditus diruerent, ſicque in vaſtitatem civitas nobilis eſt redacta. Corradus marchio, dum in urbe ſua Tyro per plateam ingreditur, a duobus ſicariis, quos Aſſiſſinos vocant, cum cultellis occiditur, quorum unus ubi occiditur, alius captus vivus incenditur. Odo dux Burgundiæ multique nobiles poſt paucos dies abeunt, B paucis repatriant. Tunc Henricus comes Campaniæ, uxore marchionis accepta, ad principandum eligitur.

Anno Domini MCXCIII. & Henrici III. & Philippi regis XIV. Richardus rex Angliæ, dum in patriam ſuam latenter per Auſtriam tranſire deliberat, a duce Auſtriæ capitur, & imperatori Alemanniæ traditur, a quo per annum in cuſtodia detinetur. Ipſo anno Salahadinus moritur, regno ſuo inter filios compartito. Tunc Philippus rex Franciæ Normanniam ingreditur, Gornaium caſtrum capit, aliaque plurima vi vel deditione pervadit, aut incendit, aut diruit, aut retinet, C & firmius communivit. Non multo poſt idem rex mittit legatos in Daciam ad regem Canutum, ut Iſamburgim ſororem ſuam ei concederet in uxorem: qua conceſſa, occurrit ei rex Franciæ Ambianiſque in vigilia Aſſumptionis beatæ Mariæ eidem regi per Guillelmum Remenſem archiepiſcopum deſponſatur, & in reginam Franciæ in craſtino coronatur; ſed mox De[...] odio eam accepit, ſic eam habuit, ut ſtatim eam relinquere vellet, & de divortio cogitaret; tandem quibuſlibet ad ſua remeantibus, regina remanſit ſola, ſolius camerariæ ſuæ ſolatio confortata. D

Anno Domini MCXCIV. & Philippi regis XV. Richardus rex Angliæ inventa cautione redemtus in terram ſuam regreditur, ſtatimque caſtrum Lochas obſidet, quod Guido de * Vade Gaunitio ex parte regis Franciæ tenebat, nec multo poſt cepit, & inſuper de multis aliis caſtris in terra ſua a rege Franciæ ſe detentis. & tunc in feſto beati Barnabæ apoſtoli expulit Richardus rex Angliæ omnes canonicos ab eccleſia B. Martini Turonenſis, & ita ubique diſperſi, quidam in Franciam fugerunt, alii apud S. Moliſmam E remanſerunt. Tancredus rex Siciliæ & Rogerius filius ejus jam in regem promotus, regno ſimul ac vita exitum ſortiuntur. Quo Henricus imperator audito, Apuliam & Siciliam terra marique aggreditur, ſine ſpeciali principibus totam terram ſuæ ſubjugat ditioni. Tunc Philippus rex Vernolium caſtrum obſidet & oppugnat, Ebroiſque urbem incendio ſubruit.

Anno Domini MCXCV. & Henrici V. & Philippi regis XVI. Henricus imperator de Sicilia rediens, uxorem & filium Tancredi regis & primates regni, qui contra ſe conſpiraverant, ſecum adducit, & theſauros regum Siciliæ aſportavit, conjuge ſua cum filio apud Panormum derelicta. Ipſo anno ab Oriente tranſierat in Hiſpaniam Saracenorum exercitus infinitus, regeſque Hiſpaniæ in bello devincit, partemque Hiſpaniæ rapinis & cædibus occupat & proſligat. Per idem tempus vehemens fames Gallias attrahebat, quæ per quatuor annos continuata ita conſtrinxit populos, ut qui antea divites fuerant, publice mendicarent.

Anno Domini MCXCVI. & Henrici VI. & Philippi regis XVII. idem imperator expeditionem parat in Siciliam, de Alemannia infinita virorum multa ſecum trahit, per totum imperium ingens ſit motus, archiepiſcopo Moguntiæ & duce Saxoniæ, necnon pluribus epiſcopis & principibus voto ſe obligant ſanctæ Crucis. Imperator quoque per Apuliam & Siciliam, tam in navibus quam in victualibus copioſum exhibet apparatum, & ad liberationem regionis tranſmarinæ inhiantes incendit. Eodem anno celebratum eſt divortium inter regem Franciæ & uxorem ſuam, ſororem regis Canuti, conſanguinitate probata inter illam & aliam quam rex ante duxerat.

Anno Domini MCXCVII. & Henrici VII. & Philippi regis XVIII. Teutonici qui mare tranſierant, dum omnia tribulanter adibant, inducias quas noſtri cum Turcis inierant, abrumpunt, urbemque Berutham oppugnant & capiunt. Quo Turci permoti, Joppe civitatem pervadunt, obtruncant omnes, munitionem diruunt, ſoloque coæquant. Tunc Philippus rex Franciæ ducit in uxorem filiam ducis Meraniæ & Bohemiæ, de qua poſtea genuit Philippum comitem Boloniæ, & uxorem ducis de Lovanio; & eodem anno circa feſtum Magdalenæ ſtudia eſt ſecunda ordinatio canonicorum in eccleſia beati Martini Turonenſis. Tunc regina Hungariæ ſoror Philippi regis Franciæ, mortuo marito, Ptolemaidem tranſiit, ibique paulopoſt obiit. In eadem quoque urbe & eiſdem diebus Henricus comes Campaniæ, qui uxore marchionis accepta, ibidem principabatur, dum in ſuperiori palatii ſui cenaculo cuidam feneſtræ recumbendo ſe applicat, in ſtrabili præcipitio cadens exſpirat, cujus mater Maria nomine, quæ comitatum Campaniæ viriliter regebat, cum de morte filii ſui & ſororis ſuæ reginæ Hungariæ nuntium accepiſſet, nimis indoluit, nec multo poſt obiit. Cui Theobaldus ſuus filius, frater dicti Henrici, in comitatu Campaniæ ſucceſſit. Duæ autem filiæ Henrici comitis, quas de uxore marchionis genuerat, cum matre apud Ptolemaidem remanſerunt. Tunc Petrus cantor Pariſienſis, vita & ſcientia clarus,

Anno Domini MCXCV. & Henrici V. &

* al. de Valle Guidonis.

apud castellum quod Longum-Pons dicitur A obiit, & eodem anno suppoſitum eſt Francia interdicto a Cæleſtino papa, propter divortium regis [illegible] regine Franciæ. Nec multo poſt idem papa obiit, cui Innocentius ſucceſſit, qui menſe Januario die VIII. electus eſt apud Septa ſolem, de quo ipſe dixit:

Qui Petro prius cathedram, ſedes terrenus idem

Præbens illud idem quod Petrus ſumpſit donum.

Sorte magiſtratus, ubi quando fuit cathedratus,

Antiquus [illegible] unum. B

Hic quamvis fuit glorioſus cum ſuperbus demonſtratur. Fecit enim hoſpitale S. Spiritus, & S. Sixti eccleſiam renovavit, librum de miſeria hominis, & decretales [illegible] compoſuit. Inſtituit etiam primo pontificatus ſui anno in urbe Romana conventum canonicorum regularium in nomine ſanctæ & individuæ Trinitatis, in quorum regula hoc adjecit: Quod redditus & proventus ſuos in tres partes dividerent, de quarum prima hoſpitalitatem ſervarent, de ſecunda captivos redimerent, & ſe tertia ſuſtentarent: & ita propter mortem Cæleſtini papæ C & alios Innocentius innovationem. Inſtituit & ordinem Minorum, qui omnibus abrenuntiantes more apoſtolorum, nudis pedibus ambulant. Ipſo anno Henricus imperator in Sicilia commoratus, quorumdam contra ſe conſpirantium inſidias appetitus, ſed per fugam elapſus, conſpirationis auctores horrendo ſupplicio condemnavit: nec multo poſt apud Meſſanam obiit, Frederico filio ſuo admodum parvulo, & uxore ſua in manu Innocentii papæ relictis, ſed Philippo fratre ſuo pro dicto puero re. . . .

D Anno MCXCVII. & Henrici VII. & Philippi regis XIX. circa feſtum Magdalenæ facta eſt ordinatio canonicorum in eccleſia B. Martini Turonenſis.

Anno MCXCIX. & Philippi imperatoris II. & Philippi regis XXI. Richardus rex Angliæ dum quoddam caſtrum comitis Lemovicenſis, quod de Chaluchebruno dicitur, oppugnat, ſagitta transfigitur, nec longo poſt eodem [illegible] moritur anno regni X. & apud Fontem-Ebraudi ſepelitur, vir quidem in moribus ac bellicoſis donis largiſſimus, armis ſtrenuus, fortis, in militari negotio circumſpectus, a E militibus dilectus, & a clero & populo honoratus, eccleſiæ patronus, & divini officii audiens indefeſſus, cujus bella & facta in libro dictorum regum Angliæ ſunt conſcripta: cui ſucceſſit Johannes frater ejus, juvenis quidem remiſſioris animi, amans quietis, & ob hoc pacem cum rege Franciæ quantocius reformavit. Tunc interdictum generale in toto regno Franciæ, propter divortium regis & reginæ generaliter obſervabatur.

Anno MCC. Octavianus epiſcopus Oſtienſis legatus Petrum de Corbolio, qui litteratura ſæculari & theologiæ prærogativa famoſus in ſcholarum regimine Pariſius diu claruerat, & de cathedra Magiſtrali ad Cameracenſis eccleſiæ cathedram nuper aſſumptus fuerat, Michaele Senonenſi archiepiſcopo mortuo, in Senonenſem eccleſiam cathedravit.

Anno Domini MCC. & Philippi imperatoris III. & Philippi regis XXII. Richardo rege Angliæ ex defuncto, Arturus comes minoris Britanniæ, in quantum potuit ſibi [illegible] Andegaviæ comitatum, Andegavenſem & Cenomanenſem urbes, Guillelmo de Rupibus ei annitente, viriliter occupavit. Robertus vero de Turneham & Gerardus de Athes* Quinonum, Lochas, & alias munitiones ex parte regis Angliæ munierunt. Et ſic in Paſchali Arturus puer Turonis veniens, more debito, in eccleſia B. Martini in canonicum eſt receptus, & in ſtallum decani in veſtibus chori, ſicut canonicus, inſtallatus. In ſequenti Dominica ante Aſcenſionem Domini Aimericus vicecomes Thoarcii, Hugo Brunus, comes Marchiæ, Gaufridus de Lezigniaco, & plures alii barones Pictaviæ, cum maxima multitudine armatorum Turonum venerunt, villam deprædantes, gentes capiunt: dicto Arturo cum paucis intra civitatem manente, & Johanne rege Angliæ propter coronamentum ſuum in Anglia commorante. In craſtinum autem Guillelmus de Barris ex parte regis Francorum, Turonum veniens Pictavos inſequitur, ſed eos conſequi non valens, Turonum eſt regreſſus. (a) Tunc Philippus rex Francorum, precibus Arturi compatiens, & ei jus ſuum reſtituere cupiens, [illegible] caſtrum obſidet & expugnat. Interim autem Guillelmus de Rupibus [illegible], Arturum deſerit, & Cenomannicam urbem Johanni regi Angliæ reddidit. Quo audito, rex Franciæ Turonum abiit, & Arturus puer apud Andegavenſem urbem [illegible] pertranſiit. (b) Poſtea vero Philippus rex Franciæ & Johannes rex Angliæ habito inter ſe colloquio, confœderantur ad invicem. Itaque quando rex Johannes venit Pariſius, a Philippo rege, necnon a clero & populo honorifice receptus, & contra Arturum nepotem ſuum, potentia data, de comitatu Andegaviæ fuit per

* Chinon. [a] [b]

(a) [illegible]

[illegible]

(b) [illegible]

curiæ regalis judicium invectione. Arturo puero ſere per duos annos Pictavis commorante.

ANNO MCCII. & Philippi imperatoris V. & Philippi regis XXIV. toto ſere orbe ingruit fames gravis, totamque Italiam & Hiſpaniam Galliamque prodigat. Per idem tempus cum inter Franciæ & Angliæ reges crederentur orta eſſe quædam ſubito quadriduum de cauſa diſrupta pax deficit, & vetus dudum diſſidium recrudeſcit. Paratis igitur expeditionibus, Philippus rex Franciæ terram aggreditur, & municipia quæ cepit, quædam funditus diruit, quædam detinet ac communit. Gornacum caſtrum ſitu loci ſtagnique circumdatum munitiſſimum, facta prius diruptione ſtagnorum, occupat, & incendio Archas & deinde caſtrum fortiſſimum obſidet, nec obtinet; ſed Normanniam pervagatur, prædis & incendiis depopulans univerſa circumquaque.

Hoc ſiquidem tota Aquitania gravi ſeviebat diſcordia, gravi depopulatione vaſtatur. Nam Johannes rex Angliæ, eo quod promiſerat obſervatione, Hugoni Bruno comiti Marchiæ Iſabellam filiam Aimari comitis Engoliſmæ, quam ipſe deſponſaverat, violenter abſtulit, & ſibi matrimonio copulavit. Tunc tandem iratus Aquitaniæ proceres, ſcilicet hominagia ſua regi Angliæ reſignarunt, & ſe ad regem Franciæ ſubſidium poſtulaturi contulerunt. Quos rex Francorum petitionibus eorum annuens, Arturum puerum militem fecit, & ad debellandum Aquitaniam, Pictaviam, Andegaviam, Turoniam, cum comite Marchiæ & vicecomite de Caſtro Eraudi, & Gaufrido de *Leziniaco*, & aliis Aquitaniæ proceribus cum militum flore miſit, totam Aquitaniam & Pictaviam. Qui cum Aanordem reginam matrem Johannis regis Angliæ, aviam ſcilicet ſuam, intra Mirabellum caſtrum obſediſſent, proh dolor! Johannes rex Angliæ cum infinita multitudine Cotterellorum, militum & ſervientum ex inſperato veniens, cum complicibus ſuis omnes dicti caſtelli miſeros in die feſto beati Petri ad Vincula comprehendit, eumque Arturum in Normanniam duxit, & demumque poſtea ad Rothomagum, ſicut dicitur, interfecit. Alios vero qui cum Arturo capti fuerant, quoſdam datis obſidibus relaxavit, quoſdam carcere mancipavit; plures in carcere mori fecit. Vicecomitem quoque Toarcii, & Guillelmum de Rupibus ſeneſcallum ſuum, quorum auxilio hoſtes ſuos ſuperaverat, capere clam tentavit. Quo comperto, vicecomes & Guillelmus de Rupibus ad munitiones ſuas fugiunt, & paulo poſtea ad regem Franciæ ſe convertunt. Tunc Amelinus de Rancta miles, qui civitatem Turonis pro Guillelmo de Rupibus diu ſervaverat, & majorem partem domorum burgenſium Caſtri-novi conquieverat ſolo, & alias omnes redemerat, necnon & burgenſibus & eccleſiæ S. Martini plures damna intulerat, audito diu rumoribus fuga, urbemque vacuam dereliquit. (a) Ex tunc prorſus utriuſque pervaſiones & direptiones caſtrorum & urbium utrinque fiunt. Turonis enim civitas, cum caſtro ſuo nobili ædificiis divinis quoque inſigni, & quod majus eſt, S. Martini reliquiis decorata, quia in confinio partium utriuſque regis ſita erat, nunc ab iſto, nunc ab alio pervaditur, & in ſolitudinem pene redigitur. Nam Philippus rex Franciæ, collecto exercitu, Turonis properat, urbem obſidet & expugnat. Brandinellum etiam qui in munitione erat, ſuis equitaturis & ſpoliis cum ſuis abire permiſit, & dictum Guillelmum de Rupibus cuſtodem dereliquit.

Vix tamen Philippus rex Franciæ redierat, & ecce Johannes rex Angliæ cum ingenti exercitu tam Cotterellorum quam militum, Turonis feſtinanter accelerat, terram deſtruit, & prædatur, urbem obſidet & obſeſſos diverſis aſſultibus premit. In cujus tamen adventu, ſcilicet in feſto decollationis S. Johannis Baptiſtæ, oppidani utriuſque ſexus & ætatis, necnon & clerus ad B. Martini eccleſiam fugerunt, & confeſſoris egregii clementiam lachrymis implorantes, portis obſeratis, ſacras manus, Domini miſericordiam expectantes. Cotterelli vero cum Martino *Algais* duce eorum Caſtrum-novum ingreſſi cuncta ea ciunt, genera vinculant, vel occidunt, vel variis mandant ſuppliciis cruciantes, non tantum laicos vel ordinis participes, ſed eccleſias Dei frangentes & ſpoliantes, & quod deterius eſt, in contemptum Dei & imaginum ſacras exponentes. Die autem in timore & luctu & clamore completa, in crepuſculo noctis totum clauſtrum & Caſtrum-novum accenditur, & ab eccleſia S. Hilarii uſque ad eccleſiam S. Mariæ Divitis, prorſus concrematur. Quod plura? omnes ſtupore tanto attoniti, & extra eccleſiam non audentes, quod agerent ignorabant. Neque enim ignis uno vento impetu, animo recto incedens continuo curſum dirigebat, ſed nunc Euro, nunc Auſtro, nunc Notho, aliquando Borea graſſabatur; ſed hoc quoque mirabile videbatur, quod decem & amplius domos tranſvolans impune, dolore longius ſitas & anteſitas continuatim velociſſime exurebat.

O dolor! heu luctus! heu pectora plena dolorum!
Lumina quæ capiunt pœnaſſe carmine ſcrutam
Vulcanum dentem, ſubito tam magna vorantem!

(a) Hic addunt in codice Ambr. Carnot. Quo anno rex Angliæ Turonis ... hos cum aliis ſeveritatibus in munitiones redegerit ... prima, &c.

Verum ut alia breviter ſupprimamus, tanto incurſu, tanto ſtrepitu & vehementi conflictu totam villam ſibi protinus vindicavit, ut magnum ignem venturi judicii crederes adveniſſe. Interea dum ſic villa tota cremabatur, clamor immenſus, pectorum caſio, lacrymarum effuſio, capillorum detractio, & omnia quæ humanus luctus ſibi more mortis & damni intolerabilis miniſtrabat, univerſos & ſingulos perturbabant. Quantus vero tumultus, quantus labor omnium in illa nocte fuit, quanta clades oriente ſole apparuit, deficit lingua flentis enarrare, gens enim illa dicere poterat cum propheta: *O vos omnes qui tranſitis per viam, attendite & videte ſi eſt dolor ſicut dolor meus.* Dux itaque tertio obſidionis urbem expugnat, & obſeſſos in carcere mancipat, & Gerardum de Athes ad tuendam munitionem præficit & delegat.

Arturo itaque, ſicut dicitur, interfecto, & Alienorde ſorore ejus exilio relegata in Angliam, Conſtantia mater eorum comitiſſa Britanniæ Guidonem de Toarcio accepit in maritum; ſed poſtea ſqualore lepræ moriens, ex eo filiam procreavit, quæ poſtea data eſt uxor Petro, filio Roberti comitis Drocenſis cum comitatu Britanniæ.

Circa feſtum vero Omnium Sanctorum Sulpicius dominus Ambaziæ, qui ad regem Franciæ ſe converterat, collecto grandi exercitu, Turonis venit & civitatem incendit, & in Caſtro-novo milites & ſervientes poſuit, qui gentes regis Angliæ in munitione tenerent, & regionem ad centrum ab hoſtibus defenſarent; ſicque ibi tota hyeme reſederunt, & ſeſe ab utraque parte aſſiduis aſſultibus affecerunt.

Anno Domini MCCIII. & Philippi imperatoris VI. & Philippi regis XXV. idem Philippus rex Andeliacum caſtrum munitiſſimum & murorum ambitu & Sequana circumdatum, ſubita irruptione obtinet & incendit, quod tamen poſtea reparat & communit. Caſtrum quoque Vallis-Radolii prævalide communitum, obſidet & expugnat, necnon & caſtrum quod dicitur Rigidus pons multimoda munitione firmatum obſidet, obtinet expugnatum, & a Normannia rediens Turonis obſidet, obtinet, & Guillelmum de *Bardis* & alios obſides quittans penitus & abſolvens.

Anno Domini MCCV. & Philippi imperatoris VIII. & Philippi regis XXVII. Philippus rex Franciæ Lochias caſtrum obſidet & expugnat, & Girardum de Athes ibi captum ſumma pecunia redimit & liberat. Caſtrum quoque Lochiarum Guidoni de Meliaco & heredibus ejus in perpetuum donat, qui caſtrum illud tota hyeme obſederat, & viriliter debellarat. Quo facto, rex Franciæ Caunonem caſtrum aggreditur, quod Guillelmus de Rupibus prius fere per annum obſederat, caſtro quod dicitur *Ronſei* prius acquiſito, & ſic rex illud in feſto S. Johannis-Baptiſtæ expugnarat viriliter machinis applicatis. Quo facto, tota Turonica & Andegavia a regis Angliæ dominio liberata, rex Franciam remeavit.

Anno Domini MCCVI. & Philippi imperatoris IX. & Philippi regis XXVIII. Bartholomæus Turonenſis archiepiſcopus longo tempore quartanis febribus fatigatus obiit, anno epiſcopatus XXXIII. cui Gaufridus de Leuda Pariſienſis archidiaconus ſucceſſit, vir vitæ laudabilis & mirificæ ſanctitatis: ſed ſtatim iniquorum conſilio convocatus, eccleſiam B. Martini Turonenſis, in qua a puerilibus annis beneficiatus fuerat & nutritus, ſuper juriſdictione abbatiæ Belli-montis aggreditur; ſicque beatus vir, qui abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum ſtetit, non diu in illa cathedra peſtilentiæ ſtetit.

Anno Domini MCCVIII. & Philippi imperatoris X. & Philippi regis XXX. tertio calendas Maii obiit Gaufridus de Leuda* Turonenſis archiepiſcopus: quo mortuo, ſuper electione ſchiſma inter Turonenſes clericos inſurrexit. Nam quidam eorum Johannem de Faia, decanum eccleſiæ, elegerunt, alii Robertum de Vitreio cantorem Pariſienſem nominaverunt; alii nominare aliquem noluerunt: ſicque omnes ab omni parte appellantes, Romam celeriter petierunt.

Tunc Innocentius papa auditis ab utraque parte rationibus Turonenſium clericorum ſupra diſſentione electionis, illos qui nominare aliquem noluerant, neutrales in electione judicavit, & electionem Roberti de Vitreio, qui ægrotans in urbe Romæ, jamque mortuus erat, quaſſavit, & Johannem de Faia decanum eccleſiæ, qui abſens erat, in Turonenſem archiepiſcopum confirmavit; qui in Franciam rediens, ab Hamelino Cenomanenſi epiſcopo, apud Turonis in archiepiſcopum conſecratur. Statim ſuper juriſdictione abbatiæ Belli-montis, eccleſiæ S. Coſmæ, eccleſiæ S. Venantii, & eccleſiæ S. Petri de Cardineto, eccleſiam B. Martini aggreditur Turonis, & hinc inde cum expenſis magnis primo coram judicibus Aurelianenſibus, deinde cum Bituricenſibus, & poſtea cum Carnotenſibus litigatur. Interea Galo S. Mariæ in Porticu diaconus cardinalis legatus in Franciam veniens, eidem Turonenſi archiepiſcopo pallium apportavit, multaque inſtituta auctoritate apoſtolica renovavit.

bem acriter impetunt, aſſiduoſque & urgentiſſimos dant aſſultus, & primo ſuburbia capiunt, diruunt, & incendunt. Videns Rogerius quod invaluiſſent noſtri, nec ſibi aſſiſteret potentia reſiſtendi, ad noſtros egreditur, rogans ut ſibi ſuiſque vita conceſſa, egredi liceat quo liberet. Vix tandem impetrat quod requirit. Egrediuntur monaſterium, & ſolis indutis lineis tam co-

* [illegible]

[illegible]

catholicæ primula [illegible]. Nam caſtrum quoddam fortiſſimum, quod quorumdam prædictorum nobilium fuerat cuſtodiæ mancipatum, [illegible] indigentia cum [illegible], ſubtraxerat. Cumque proditores qui in arce erant extrahere blanditiis non valeret, demum extrema media compellente, prius tamen præſtito juramento, quod eos cum omnibus ſuis uſque ad ſuum conductum faceret liberos ac ſecuros. Sed proh dolor! cum eos præſentiæ ſuæ feciſſet [illegible], præcepit eos diro [illegible]. Cabaretum præterea caſtrum inexpugnabile, non procul a Carcaſſona ſitum, ubi plures perfecti hæretici convenerant, noſtris erat [illegible] perium & infeſtum. Tot & tantis oblatus anguſtiis Simon de Monte-forti princeps fortis, & in forti fide munitus, viriliter agebat in omnibus, fideles protegens, & infideles enecans & [illegible]dans.

Anno Domini MCCX. & Othonis imperatoris II. & Philippi regis XXXII. grandis fit hominum motus [illegible] tam epiſcoporum quam procerum & vulgarium. Erat enim illa peregrinatio celebris & nimia, tum propter zelum fidei fidelium animos accendens adverſus fidei corruptores, tum propter peccatorum remiſſionem a ſede apoſtolica repromiſſam. Accedentes igitur, adunato exercitu, [illegible] obſident caſtrum muniſſimum, non longe a Carcaſſona ſitum, noſtris omnimodis pernicioſum. Obſeſſi denique ad deditionem ſe offerunt, cumque daretur omnibus optio, ut qui ab hæreſi reſipiſcerent, immunes evaderent, ex eis reperti ſunt [illegible] qui maluerunt incendio concremari, quam ab hæretica pravitate converti. Obſtupuere noſtri videntes tam [illegible] pervicaciam, quia [illegible] nec metu [illegible] cederent, ſed ad ſupplicium ſpontanei feſtinarent. Nec eſt illa fidelium ambigendum, quin tales diaboli martyres, poſt temporalem flammarum flatum tranſeant ad æternam. Deinde obſident caſtrum, quod Termas dicitur, ita acceſſu difficile, quod vix poſſet petrariis vel aliis machinis expugnari. Cum enim ad implenda foſſata contenderent, unus de baliſtariis caſtri peregrinum [illegible] deferentem, percutit in loco ubi ſignum Crucis gerebat in pectore, ſed ſpiculum tanquam in ſaxum percutiens, longius reſiliit repercuſſum. Accurrunt undique & mirantur eum vivum quem mortuum æſtimabant, non invenerunt in eo vel diruptionem veſtis vel corporis læſionem. Multa quidem & alia ſigna divinitus contigerunt, quæ nos oportet, quoniam brevitati ſtudemus, ſub ſilentio pertranſire. Prædicti denique caſtri habitatores longa obſidione preſſi, noctu tentantes fugere, ſed a noſtris excubantibus comperti intercipiuntur, & quotquot ibi reperti ſunt gladiis obtruncantur. Otho imperator Innocentium papam qui eum excommunicaverat, omnimodis impetebat, caſtra ejus pervadens & diripiens, & ad regnum Siciliæ pervadendum contendit. & ſic inter eum & papam longa concertatio eventu vario perduravit. Henricus Conſtantinopolis imperator congregato exercitu pervagatur Græciam, rebelliones ſubjicit, ſubjectis pacificat, & dominio ſuo terminos circumquaque dilatat. Erant per idem tempus quidam novi [illegible] in Francia, ſed perfectæ doctrinæ [illegible] clanculo diſſeminantes, vana quædam & impia dogmata fideique omnino contraria [illegible] infeſtantes, & niſi præveniſſet eos virorum prudentium [illegible] ſagacitas, plures in barathrum perniciei dementaſſent. Nam de communi epiſcoporum conſilio miſſi ſunt, qui actus eorum ſagaciter explorarent, per quos comperti & detecti, capiuntur & adducti Pariſius cuſtodiæ mancipantur. Erant autem numero XIV. quorum erant aliqui ſacerdotes curam animarum habentes, quibus [illegible] favorem ad populum [illegible] ſpecies honeſtatis & vitæ gravitas ſuperduxit. Congregato igitur Pariſius epiſcoporum concilio, præſentibus etiam & aſſidentibus magiſtris Pariſienſibus, propalantur eorum ineptiæ [illegible] convincuntur, & ſic judicati hæretici, exponuntur publicæ poteſtati, ex quibus decem traduntur incendio, reliqui IV. muralis recluſione damnantur. Nec ſine fructu hoc actum eſt, quia inde & area Domini eſt mundata, & [illegible] zizania ne fidelium fruges corrumperent evulſa. Pleriſque etiam timor incuſſus eſt & repreſſa temeritas, ne novis inventionibus adhærerent. Habuit autem initium hæc prophana verborum adinventio a quodam nomine Amarrico, quem non longe ante defunctum, judicaverunt anathemate percellendum, [illegible] corpus ejus a tumulo eruit, & velut hoſtem fidei extra locum fidelium procul [illegible]. Librorum quoque qui de naturali philoſophia inſcripti ſunt, & ante paucos annos Pariſius cœperant legi, interdicta eſt lectoribus [illegible], quia ex ipſis errorum ſeminarium videbantur.

Anno Domini MCCXI. & Othonis imperatoris III. & Philippi regis XXXIII. magnorum & minorum de Francia fit iterum grandis profectio adverſus hæreticos Albigenſes, & coadunato in unum exercitu, Lavallis caſtrum obſident, & hoſtes fidei fortiter impetunt & coarctant. Sed interim dum in hac obſidione morantur, noſtra caterva permaxima juxta caſtrum, quod Mons gaudium dicitur, tranſiens, intercipitur & pro fide decertans ab hoſtibus fidei trucidatur: ad quorum meritum declarandum, lux cœleſtis emicuit, & globus igneus ſuper corpora proſtratorum viſus eſt deſcendiſſe, videntibus hoc plurimis, & hæreticis præ ſtupore [illegible], ad quod accurrentes epiſcopi, abbates, &

clerici ordinum diverſorum, ibi cimiterium dedicare, ibique reverenter ſepeliunt defunctorum corpora beatorum. His itaque geſtis, habitatores Lavaur, dum noſtrorum impetum ferre non ſuſtinerent, ad eorum libitum ſe dederunt. Noſtri hoc caſtro potiti, cunctis armis diſtrahunt, & majores eorum in tutiſſimo loco ponunt, quorum in craſtino reperti ſunt CCCLV numero, qui tormentis & nolentes errorem relinquere, tam multo inter ſe ſuſpendio, quam propriis gladiis perire. Quo viſo, reliquis ingens cremantur, dicunt omnibus optio, aut ab errore reſipiſcere, aut incendio deperire: quorum multi ... combuſti, ſe ultro ... & rogum accenſum ultronei ſubintrant. Caſtri etiam domina Geraudà nomine, quæ de fratre & filio ſe concepiſſe dicebatur, projecta eſt in puteum, & acervus lapidum ſuperinductus. Eodem anno apud urbem Lemovicas matrona quædam virum habens, gravi infirmitate decumbens occubuit, & parato obſequio, ſudario involuta juxta morem fidelium ſervabatur; cum ecce ſubito de morte reſurgens, ſtuporem ingerit univerſis, dicens beatam Mariam Magdalenam ſibi apparuiſſe, ejuſque tactu corporis, ſuum ſpiritum reſumpſiſſe.

Tunc Raymundus comes Toloſanus, cognito quod faveret hæreticis, cunctis ad diripiendum eſt a noſtris expoſitus tanquam ... fidei & publicus hoſtis eccleſiæ judicatus. Virgo venerabilis Agnes de Caſtro, de qua loquuti ſumus, naturæ debitum perſolvens, moritur, ut cœleſti choro virginum ſociatur. In Hiſpania quidam presbyter nocte Nativitatis Dominicæ cum muliere venereo obdormierat. Cumque primam miſſam nec contritus nec confeſſus celebrare præſumpſiſſet, & peracto ſacramento orationem Dominicam decantaſſet, ſubito columba cum impetu advolans, roſtro miſſo in calicem, quod intus erat abſorbuit, & hoſtiam de manibus ſacerdotis arripiens, evolavit. Et ſicut presbytero in prima miſſa contigit, contigit in ſecunda. Tunc presbyter timens, & ad cor rediens, ſacerdotem diſcretum adiit, cui cuncta quæ de nocte commiſerat revelavit, ſicque confeſſus & contritus, accepta pœnitentia, miſſam tertiam inchoavit. Poſt orationem vero Dominicam, columba rediit, & roſtro miſſo in calicem, quidquid inde hauſerat, totum reſtituit, patenæque ad poſitum calicem duabus hoſtiis evolavit.

Per idem tempus Ferrandus Hiſpanus, ex partibus Portugalenſibus accepit in uxorem Johannam Flandriæ comitiſſam, filiam comitis Balduini, qui fuit ſecundum dominum Conſtantinopolis imperator. Hoc apud regem Francorum regina Portugalenſium, Ferrandi matertera, quondam uxor Philippi comitis Flandriæ, ſicut dicitur, pecunia procuravit. Sed rex poſtea de facto illo pœnituit, matrimonium quod male & vi fecerat, male & vi ſolvendo, ſicut dicitur, poſtea revocavit.

Eodem anno circa Auguſtum menſem, fuit intempeſtæ noctis ſilentio villa Turonenſis ... concremata, ubi duæ virgines calore ignis compulſæ, a veſtibus domus ... in medium ignem ... poſitum ſubierunt, ſacramque communionem accepta ſpiritum Deo reddiderunt. Multi etiam ibidem ſuper ignem ... incendio obierunt.

Anno Domini MCCXII Othonis imperatoris IV & Philippi regis XXXIV menſe Julio accidit in Hiſpania mirabilis victoria de paganis. Convenerat cum Miramolin rege Carthaginis multitudo maxima paganorum, adverſus regem Caſtellæ Amphulſum nomine, qui ſocios reges Arragonum & Navarræ in auxilium habens ... cum barbarorum multitudine ... Chriſtianæ fidei debellaret. Significavit etiam per literas idem Amphulſus Innocentio papæ ordinem belli eventum, & victoriæ veritatem, aſſerens quod vix inveniri ſunt ... homines ceciſſe de exercitu Chriſtiano, cum ex parte adverſa ceciderunt plusquam centum millia paganorum, ubique Reginaldus de Pontibus natione Aquitanicus & miles ſtrenuiſſimus, martyr occubuit glorioſus. Aſſerit etiam idem rex, quod cum poſt bellum cum ſuis in caſtris gentium moraretur, ad omnia quæ coquenda erant, non aliis lignis uſi ſunt Chriſtiani, niſi ſagittis & lanceis Sarracenorum, nec in eorum uſibus plusquam medietas eſt conſumpta. Cumque exercitus Dei victualibus & aqua fere deficeret propter longam moram factam in deſertis locis, ibidem tantam ciborum, armorum, equorum, & aliorum ... copiam invenerunt, quod ſinguli pro ſua voluntate plus reliquerunt ex magna abundantia quam ceperunt. Fertur etiam numerus Sarracenorum qui venerant in prælium CLXXV millia equitum, numero peditum infinito ... qui capti fuerant eſt comperatum. Poſt paucos dies in captione Ubedæ, quæ eſt civitas magna, munita & fortis, perierunt LX millia paganorum, exceptis multis qui retenti ſunt vivi ad obſequium Chriſtianorum & monaſteria reparanda. Hoc anno fuit ſiccitas, ſed frugum plenitudo.

Tunc in Turonenſi diœceſi prope caſtrum Ambaſiæ in loco, qui Mons caſtellus dicitur, monachæ IV pervenerunt ſpiritu Dei inflammatæ, ab illo monte ad altum ... celebrem montem aſcendere cupientes, quarum duæ ſcilicet Hermengardis de Pleſſeio & Petronilla ... egreſſæ ſunt de congregatione monialium Belli montis, & aliæ duæ ſcilicet Agnes de Leguerre, & Peregrina de congregatione S. Aviti diœceſis Carnotenſis. Ibi omnes una comamque ſpiritu agente, ſub ordine Ciſter-

carnalis regula, in primo parvum tugurium ligneum intraverunt, & sic in illo loco fere per tres annos vitam eremiticam duxerunt. sed castum sponsum cælestem cupientes sponte suæ similiter dicare, cuidam canonico & civi Turonensi Pagano Hermengardis nomine misericordiam impetravit, ut illi novellæ plantationi subveniret: qui domum lapideam cum pluribus officinis, necnon & ecclesiam de suo opere fabricavit: ubique ac moniales & Hermengardis professionem induerunt, eisque victum & vestitum in perpetuum acquisivit. Quam domum lapideam dictæ moniales anno Domini MCCXIII. V. calendas Januarii solemniter intraverunt, & postea ecclesiam VII. idus Junii a Mauricio Cenomanensium episcopo dedicari fecerunt.

In diebus illis suscitavit Dominus inimicum Othoni imperatori, qui dudum ob multos suos excessus sententiam depositionis acceperat. Nam in ipso XV. anno post mortem Henrici imperatoris, venit latenter in Teutoniam Fredericus Apuliæ adolescens, filius Henrici imperatoris & Constantiæ reginæ Apuliæ, missus ab Innocentio papa ad archiepiscopum Moguntinum, a quo & a quibusdam aliis episcopis & principibus venerabiliter est susceptus. Cumque postmodum venisset apud Vallem coloris, quod est castrum Lotharingiæ super fluvium Mosam, ut dicitur, situm, rex Philippus misit illuc cum multis regni heredem & filium suum Ludovicum, ut mutuam hinc inde confœderationem inirent ad depressionem Othonis. Quo facto, Fredericus rediens apud Moguntiam, coronam regni Teutonici in festo B. Nicolai suscepit.

Anno Domini MCCXIII. & Othonis imperatoris V. & Philippi regis XXXV. III. idus Aprilis Philippus rex Francorum convocata apud Suessionem multitudine procerum regni sui, habuit cum eis secretum consilium de exercitu ducendo in Angliam. Advocaverat enim eum papa Anglicanum, ut in Angliam veniens pugnaret bella Domini, ultionem sumpturus de rege eorum Johanne homicida & perjuro: qui propter importunitatem quam fecerat per V. annos & amplius se excommunicari & regnum suum permiserat interdici. Cumque post Pascha ob istam causam rex Francorum & sui principes multitudinem navium præparassent, armisque aliis necessariis onerassent, quidam missi a rege Angliæ latenter venientes, fere totam illam multitudinem navium ceperunt, secumque in Angliam perduxerunt: quorum fuit dux & auctor præcipuus Reginaldus comes Bononiæ, qui pro delictis suis a facie regis Francorum fugiens, tunc cum rege Angliæ morabatur. Paucas autem naves quæ remanserant fecit rex igne comburi: sed & quamdam villam in portu maris, eo quod incolæ invenientes conjuraverant & consenserant ad-

A venisse. Rex igitur proposito navigandi in Angliam intermisso, & acceptis ex civibus Flandriarum obsidibus, ad propria remeavit. Porro Ferrandus comes Flandriæ, perditis duobus castris, scilicet Audomaro & Area, quæ Ludovicus filius regis occupaverat, & perdita etiam benevolentia regis, eo quod a rege Anglorum denaria sibi missa receperat, fugit in Angliam, regique Anglorum confœderatus, reversus est in Flandriam, eamque promptus acquisivit, quamvis rex Francorum secum Flandriarum obsides adduxisset. Facta est magna concertatio inter
B regem Francorum & Ferrandum comitem, rege Angliæ Ferrandum fovente, & in usus guerræ pecuniam impendente. Per idem tempus recepit rex Francorum in gratiam & in conjugales affectus Hemburgim reginam legitimam uxorem suam, quæ per XIII. annos Stampis in vita tenui & arcta custodia transegerat dies suos. Tunc Stephanus Cantuariensis archiepiscopus permissus est venire in Angliam, & tunc ei omnibus debitis dignitate restituta: namque regi Angliæ dederat ante bellum: nam cognoverat omnibus se exosum, tum propter vitam impuram,
C qua se ipsum polluerat, tum propter sævitiam insolitam quam exercuerat in subjectos. Nam quasi alter Herodes a bimatu & infra pueros occidebat, alios excoriabat, alios in aquam mergebat, alios suspendebat, alios in aquis calentibus bullire faciebat, alios fame afflictos, socios & etiam semetipsos devorare & comedere faciebat. Timens igitur timore magno, videns quod esset in periculo honoris sui, & se omnibus destitutum, & ob hoc universis quos læserat satisfecit: nam placavit sibi papam muneribus, principes mansuetudine, archiepiscopum indulgentia reverenda, absolutionem a papa obtinuit &
D ab eo recepit regnum suum: mille marcas in recognitione annui longuæ soluturus, septingentas scilicet ex Anglia, & trecentas ex Hybernia, quam sibi excommunicationis tempore suppeditata acquisivit, & sic Anglia & Hybernia factæ sunt de feodo S. Petri.

Postea pridie idus Septembris feria V. infra octavas Nativitatis B. Mariæ, commissum est bellum inter hæreticos & Marellum castrum, non longe a Tholosa. Faverant enim Tholosani hæretici, habentes secum Petrum re-
E gem Aragonum, qui venerat in auxilium comitis Tholosani sororii sui. Disponente ergo Domino sic erat, eo quod hæreticis præberet auxilium, & eorum processibus nimium jungeretur. Unde cum in ipso conflictu bellico multi hæretici occumberent, & ipse occubuit inter multos, quamvis ex parte fidelium unus tantum miles repertus est cum paucis aliis cecidisse.

Eodem anno venit Johannes rex ab Anglia, & Rochellam applicuit cum multitudine copiosa: contra quem Philippus rex misit filium

tum ſuum Ludovicum [illegible] vero cuſtodia A [illegible] Ferrando Flandrenſium comite reſ-ſtitit.

Anno Domini MCCXIV. & Othonis impe-ratoris VI. & Philippi regis XXXV. nono Julii die Dominica laxatum eſt Angliæ interdi-ctum, cui ſubjecta fuerat per ſex annos & menſes tres: nam cum anno præcedenti rex abſolutus fuiſſet, non permiſit clerus inter-dictum laxari, donec ablata [illegible] reſtituren-tur. Porro cum rex Angliæ in Pictavia per aliquantum temporis demoratus eſſet, Ligerim tranſiens Rupem Monachi expugnat. Deinde collectis copiis, urbem Andegavum oc-cupavit. Erat enim tunc temporis Andega-vum civitas tum propter guerram, tum prop-ter [illegible] de Rupibus ſeneſcalli Andega-venſis [illegible] & diruta & deſolata, nec non muro & propugnaculis vacuata. Quo audito Ludovicus Philippi Francorum regis primogenitus, qui tunc apud Caynonem in Turonia morabatur, undecunque collectis viribus regi Angliæ properat occurrere; cumque apud Andegavum civitatem Johan-nes rex Angliæ Ludovicum venientem cum hoſtium ſuorum multitudine [illegible] & ju-venili animo cognoviſſet, Andegavis abire maturans, Ligerim tranſiit, & in Aquitaniam revertitur, ſicut [illegible] vagus & profugus [illegible] dereliquerunt. In diebus illis quando hæc agebantur, Ludovicus [illegible] Auguſti Philippi rex Franciæ commoto exercitu de Tornaco apud [illegible] remeabat. Quo cognito im-perator qui apud Valencenas [illegible] Fer-randi comitis Flandrenſium adventum, & tunc a rege detentus [illegible] de Mauri-tania [illegible] villam quam Bo-vinas appellant non longe a Tornaco [illegible] regis Franciæ [illegible] con-cluſit. Cumque rex imperatorem venientem cum exercitu cognoviſſet, juſſit [illegible] ſuos [illegible] quod hoſtes [illegible] non venerint [illegible] properare, & cum [illegible] ſui exer-citus pontem [illegible] tranſiiſſet, & rex [illegible] poſt [illegible] veniſſet, Otho imperator appropians, & poſt retro-gardam tranſiens a latere [illegible] verſus [illegible], [illegible] eſt [illegible] quod rex Francorum [illegible] regalibus, [illegible] & rex de [illegible] corona regni Franciæ diligenter [illegible] adverſariorum [illegible] appropinquavit, partemque campi [illegible] occupavit. Quid plura? [illegible] pugnaverunt. Tan-dem rex Francorum [illegible] ob-tinuit quod optavit, & [illegible] pugnaverit [illegible] ad terram proſtratus [illegible] tandem [illegible] equo [illegible] ſuperavit. Otho autem imperator, dux Lovanii, dux de *Lemburc*, Hugo de *Boves*, & multi alii viſi, [illegible] fugæ

præſidio ſe ſalvarunt, imperialia inſignia re-linquentes. Comes vero Flandrenſium Fer-randus, Reginaldus comes Bononiæ, & Guil-lelmus comes Saliſberienſis, & frater ejus, & duo comites Alemanniæ, & Arnulphus de Audenarde, & Bernardus de *Hormoinne* [illegible] Othonis [illegible] & multi ma-gni nominis tam barones quam alii viſi ca-piuntur, [illegible] in Franciam adducuntur. Captivorum qui capiuntur [illegible] eſt nu-merus. Multi tamen ex parte Othonis, pauci vero ex parte regis Franciæ perierunt, & [illegible] qui capti fuerunt [illegible] numerus militum erat [illegible] & alio-rum [illegible] multa [illegible] & [illegible] quin-gentos milites & pedites [illegible]. Sed [illegible] Dominus regi Franciæ & [illegible] Moyſi [illegible] Nam [illegible] & [illegible]. Rex autem [illegible] captiſque ho-ſtibus per [illegible] cuſtodiæ de-putatis, Ferrandum comitem Flandriæ ſecum ducens Pariſius eſt reverſus, ubique a clero & populo cum gaudio [illegible] & [illegible] laudibus exceptus eſt cum triumpho. C De hoc ſiquidem bello quidam ait:

Anno bis ſepteno [illegible] mille ducento
Junge decem quintum Julii ſeptem [illegible],
[illegible] Flandrenſis [illegible],
[illegible] Ferrandi [illegible]
[illegible] quod [illegible]
[illegible] regis [illegible]

Nec mora habito conſilio rex [illegible] [illegible] cum rege Angliæ qui tunc in Aquitania morabatur. Porro rex [illegible] Fredericus Apuliæ qui in partibus Sueviæ morabatur, audiens quod [illegible] Otho a partibus Flandrenſium D [illegible] revertiſſet, abiit cum multo exercitu Aquiſgranum [illegible] cum [illegible] obſediſſet [illegible] & frequentes incurſus [illegible], cum multo exercitus ſui diſpendio, [illegible] propria ſe recepit.

Anno Domini MCCXV. & Othonis impe-ratoris VII. & Philippi regis XXXVI. inſur-rexerunt in regem Angliæ proceres regni ſui, pro quibuſdam [illegible] quas [illegible] [illegible]. [illegible] ma-gnates [illegible] & [illegible] civitates. Siqui-E dem propter [illegible] Othonis imperatoris apud [illegible] a Domino [illegible], [illegible] ab eo [illegible], quod fortunæ [illegible] & ab [illegible] in patrimonio ſuo [illegible] in terra Saxonum degens in longo tempore, quaſi imperio [illegible] & [illegible] ſuo-rum [illegible]. Illo igitur ſic cedente, Fredericus rex Siciliæ Aquiſgranum [illegible], obſidet & expugnat, ubique VIII. cal. Auguſti in regem Germaniæ ſublimatur. Mul-

ne honore percepto ingratus Deo existeret, signum crucis assumsit, in subsidium terre sancte cum aliis profecturus. Porro mense Septembri passi naufragium submersi sunt viri multi nobiles tam Brabantini quam Flandrenses volentes transire in Angliam in auxilium regis, qui profusa stipendia venientibus promittebat. Barones autem adversarii regis super morem [illegible], & ad rebellandum vehementius animati, asserentes quod esset manifeste in omnibus contra Dominum, contra regem. Timentes tamen ne possent ei usque in finem resistere, Ludovicum regis Francorum primogenitum de [illegible] per internuntios convenerunt, promittentes ei expulso rege suo, totius Angliae monarchiam; qui acceptis obsidibus ab eisdem [illegible] in quadragesimam destinavit. Tunc cum Robertus de Corceon & Stephanus de Monte [illegible] presbyter cardinalis jam fere per biennium ob negotium crucis Franciam peragrasset, & propter [illegible] omnibus se fecisset, tandem concilium apud Bituricas convocavit, in quo episcopi & abbates Franciae appellaverunt [illegible] imperium formidantes, eumque postea in generali concilio Romae [illegible] reddidere coegerunt, quod Innocentius papa [illegible] cum cardinalibus a prelatis Franciae [illegible] relaxavit.

Ipso anno mense Novembri Innocentio papa tertio praesidente, pontificatus ejus anno XVIII. celebrata est sancta & universalis synodus Romae in ecclesia Salvatoris, quae Constantiniana vocatur, in qua synodo fuerunt episcopi CCCC. & XII. inter quos erant duo de praecipuis patriarchis, scilicet Constantinopolitanus & Jerosolymitanus. Antiochenus vero gravi languore detentus venire non potuit, sed misit pro se episcopum Anteradensem. * Alexandrinus etiam sub Sarracenorum dominio constitutus fecit quod potuit, mittens pro se diaconum germanum suum. Primatum autem metropolitanorum [illegible], abbatum quoque & priorum conventualium [illegible], archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, priorum & capitulorum absentium non fuit certus numerus comprehensus. Legatorum vero regis Siciliae jam in Romanorum imperatorem electi, imperatoris Constantinopolitani, regis Jerosolymitani, regis Franciae, regis [illegible], regis Angliae, regis Hispaniae, aliorumque regum & principum ingens affuit multitudo. Itaque sancta synodus [illegible] constituit singulaque confirmavit, & [illegible] temporibus conservari, quorum pauca studiosius breviter annotare curavi. Quod metropolitani cum suffraganeis singulis annis concilia celebrent ad excessus subditorum canonice corrigendos. Quod in qualibet ecclesia cathedrali magistrum theologiae habeant, qui fructum prebendae unius ecclesiae percipiat, quamdiu perstiterit in docendo.

* [illegible]

Quod in quibuslibet provinciis de triennio in triennium congregent duo abbates Cisterciensis ordinis, qui alios duos sibi assument, cum quibus in abbatiis & prioratibus conventualibus, convocato capitulo, ordinent & corrigant quae viderint expedire. [illegible] jurisdictionem & [illegible] in diversis abbatiis habere non [illegible]. Quod nullus de cetero novam religionem vel novam regulam inveniat. Quod nullus cum aqua vel terra vel [illegible] de cetero permittatur. Quod chrisma & eucharistia in cunctis ecclesiis sub fideli custodia clavibus adhibitis conserventur, ne per ea possint aliqua nefaria exerceri. Quod quilibet saltem quotidie semel in anno confiteatur peccata sacerdoti proprio, & ad minus in pascha recipiat eucharistiae sacramentum, nisi de consilio sacerdotis duxerit abstinendum. Quod medici corporum ad infirmos vocati, prius infirmos moneant & inducant quod advocent medicos animarum, & quod pro corporali salute aegrotis non suadeant, quod in periculum animae convertantur. Quod ecclesia cathedralis vel regularis ultra tres menses non vacet, alioquin ad superiorem electio devolvatur. Quod si electio communiter ab omnibus fieri nequeat, fiat per scrutinium [illegible] qui secreto & singulariter vota cunctorum exquirentes, & in scriptis redigentes, illum in quem major pars vel sanior consenserit, mox publicent in communi, vel saltem [illegible] commentator. Quod electio per secularem potestatem facta non valeat. Quod qui postulaverint [illegible], cedere compellantur. Quod nullus habeat duo beneficia, quibus cura animarum sit annexa, vel in una ecclesia plures dignitates vel personatus, etiam sine cura animarum. Quod clericum sine certo loco [illegible] non faciat. Quod constitutiones principum non praejudicent ecclesiis. Quod patronus ecclesiae qui clericum occiderit vel mutilaverit, jus patronatus amittat. Quod talia vel tallias nunquam a clericis exigantur. Quod nullus excommunicetur nisi competenti monitione praemissa. Quod copula conjugalis quartum consanguinitatis gradum vel affinitatis ulterius de cetero non excedat. Quod testimonium de auditu in causa matrimonii non valeat. Quod religiosus sine consensu abbatis & majoris partis capituli sui, non fidejubeat, vel mutuo accipiat ultra summam expressam, alioquin conventus non teneatur super hoc respondere. Quod aliquid religiosus extra capitulum nullatenus [illegible]. Quod pro consecratione episcoporum, benedictione abbatum, ordinatione clericorum, [illegible] monachorum, [illegible] vel [illegible], [illegible] sepulturarum, exequiis mortuorum, benedictione nubentium, nihil de cetero exigatur, ut quod

consuetudo laudabilis non mutetur. Quod A Judaei a Christianis immoderatas usuras non recipiant: & ad decimas & oblationes Ecclesiis debitas persolvendas quas de domibus & possessionibus suis a Christianis percipere consueverant, per censuram ecclesiasticam reddere compellantur. & quod ipsi & Sarraceni a Christianis habitu distinguantur: & quod in diebus lamentationis & passionis Dominicae in publicum minime prodeant. Quod nequaquam super Christianos pro eis saecularibus vel aliis publicis officiis praeficiantur. Haec & multa alia ibi edita sunt, quae longum est enarrare. De negotio autem crucis ita statutum B est, quod qui laborem istum in propriis personis & expensis subierint, plenam veniam suorum peccaminum reportarent, de quibus ore confessi fuerint & contriti: & qui non in propriis personis, sed propriis expensis juxta suam facultatem illuc viros idoneos destinarent, & illi qui in persona propria, sed non expensis propriis alienis iverint, plena concessa est venia peccatorum. Hujus autem remissionis fecerunt participes juxta quantitatem subsidii omnes qui ad subventionem C terrae sanctae de bonis congrue ministraverint, vel de consilio vel auxilio impenderint opportunum. Cruce autem crucesignatis concessum est quod redditus ecclesiasticos usque ad triennium quasi residentes perciperent, vel pignori obligarent; essentque omnes tam clerici quam alii immunes a talliis & collectis, bonaque eorum quieta, sub protectione apostolica remanerent, donec de ipsorum obitu vel reditu aliquid certissime noscetur. Si vero creditoribus usuras reddere tenerentur, ad remittendum juramentum & usuras simul creditores praestitos D compellerentur. Et si Judaei usuras solvere non possent, quod saeculares principes ... distinctione providerent, quod post iter arreptum usurae non currerent, donec de ipsorum obitu vel reditu certo cognoscatur. Torneamenta quoque usque ad triennium, & guerrae usque ad quadriennium omnino cessarent, pace integra, vel firma treuga in toto orbe Christiano firmiter observata. Ad opus ergo tam arduum peragendum dedit idem dominus papa xxx mil. librarum & insuper iii mil. marcarum argenti, quae de quorumdam eleemosynis ei remanserant ad peregrinantium E navigia praeparanda. Capitaneos autem praelatos & clericos universos in merito & in praemio fieri participes & consortes. Statuit autem ut omnes clerici tam subditi quam praelati vicesimam ecclesiasticorum proventuum usque ad triennium integre solverent in subsidium terrae sanctae, exceptis quibusdam religiosis & cruce signatis, qui cum iis erant in subsidium profecturi. Raimundus quoque comes Tolosanus & filius suus Raimundus tamquam haeretici condemnantur, multique alii haeretici flammis eorum gladio anathe-

A matis feriuntur. Libellus etiam vel tractatus de Trinitate, quem abbas Joachim contra magistrum Petrum Lombardum edidit, reprobatur: & perversissimum dogma magistri Amaurici, tamquam insipiens & haereticum, condemnatur.

Sub mense Decembri circa octavas beati Andreae venerunt Londonias milites missi a Ludovico in auxilium eorum qui in Anglia convenerant contra regem. Principes vero mox eam civitatem conspirationis praeda, cum aliis partes ... universalis, nec eo B principio regno adversantium claudi esse ... unde laetum est, ut ... reciperent, & ... circa se facere ... habuerunt. Per idem tempus cum Otho imperator diu contradictum Ecclesiae maternae observasset, ... diutius laborasset, convocatis episcopis aliisque clero, cum lacrymis absolutionem petiit, petitamque recepit, & quae accepta poenitentia, naturae debitum solvit. Erat autem corpore magnus, facie laeta, sermone facundus, consilio providus, militia strenuus, donis largissimus, C omnibusque moribus adornatus.

Fredericus Apuliae rex Siciliae filius Henrici imperatoris, mortuo Othone, sub Innocentio & Honorio imperat. Non tamen ad praesens imperialem benedictionem meruit.

Anno Domini MCCXVI. & Frederici imperatoris i. & Philippi regis xxxvii. circa calend. Martii Simon comes Montisfortis & Francorum contra Aragones multorum ... quibus propter necem Petri regis Aragonensis assiduas ... habebat ... intra dies paucos circiter ... milites de Francia secum duxit. Eodem tempore venit Galo D S. Martini presbyter cardinalis, apostolicae sedis legatus, qui diligenter monuit Ludovicum, ut a proposito transeundi in Angliam desisteret, patremque suum regem Francorum, ut filio transitum dissuaderet, ... excommunicationis ... omnes regi Angliae adversantes. Cumque nihil proficeret, navigavit in Angliam, ... fieri posset inter regem Angliae & proceres Anglicanos. Parata igitur navigatione permaxima ... in crastino Ascensionis Dominicae, scilicet XIII. cal. Junii circa horam nonam a E portu Flandriae quem Caletum dicunt, ingressus est navigium Ludovicus regis Francorum filius anno aetatis xxx. Receptus est autem in insula Taneth propter ... plurimos & labores. Sequenti secunda feria apud Sandwic ... Angliam est ingressus. Disparuit etiam rex Anglorum, qui prope portum consistens cum multitudine copiosa valebat portum terra & mari ... classi ac militiae Gallicanae. Ludovicus vero ab his qui vocaverant eum, ... & reverenter exceptus, ... eorum homagio-

quo tempore. Rex autem Angliæ malis quibus undique premebatur, enervatus ſe agebat, corporis & loco cardinalis prædictus, ut gnarus & ut potuit, gladium Petri quem ſolum habuit evaginans, omnes terras eorum qui Ludovico adhæſerant, interdicto ſuppoſuit, & perſonas eorum vinculo anathematis innodavit. Porro III. idus Junii apud Theſſalonicam moritur Henricus Conſtantinopolitanus imperator, anno imperii XI. Poſt cujus deceſſum Petrum de Corteniaco Autiſſiodori comitem, defuncti imperatoris ſororium, imperatorem communiter elegerunt, & ad eum quærendum in Franciam ſolemnes nuncios deſtinarunt. Porro XVI. calendas Auguſti moritur apud Peruſium Tuſciæ civitatem Innocentius Papa III. litteratura clariſſimus, & facundiæ ſingularis. Sedit autem in papatu annos XVIII. menſibus V. diebus IV. cui ſucceſſit Honorius papa III. qui prius Johannis & Pauli presbyter cardinalis Cencius dicebatur. Tunc Johannes rex Angliæ decimoquinto cal. Novembris ignominioſe moritur, de cujus morte execrabiliter accidit res miranda. Nam cum in quadam abbatia, quæ eſt in eccleſia cathedrali epiſcopatus Wireceſtrenſis, corpus dicti regis ſepeliri juſſiſſet ad Sanctum ergo dedicatum, & ad ejus ſupplicium inhumatum, circa mediam noctem a * cuſtodibus eccleſiæ ſuæ circa ejus ſepulchrum terribiliter reperitur, ſeque ſeparandum armis ad abbatem ſuum & monachos qui in dormitorio eccleſiæ quieſcebant celeriter *. Quo audito, abbas & monachi ſurgentes, armati ad eccleſiam venerunt, ſecum aquam benedictam, crucem, & Euchariſtiam deportantes, & ſic ab illa eccleſiam intrantibus terribilis vox auditur, umbra horribilis apparuit, clamans ſe Johannem quondam regem Angliæ tormentis variis lacerandum, quamdiu corpus ejus maledictum, eſſet in terra cimiterii benedicta & maxime in eccleſia tumulatum. Quod cum monachi timidi audiviſſent, reſtitus ſe tam effodiunt, & ab eccleſia & cimiterio corpus ejiciunt maledictum, nec poſtea vocem ejus audierunt, vel umbram viderunt. Nec quod dictu horrendum eſt, corpus quod foris jactaverant, repererunt; & ſic ad cognomen ſuum penitus eſt reverſus. Nam priuſquam regnum reciperet, Johannes Sine-terra ab omnibus vocabatur, & antequam a regno diſcederet, ſine terra eſſe ab omnibus videbatur, & in morte ſua terra eum nunquam recipere dignabatur. Quo ita mortuo, ſucceſſit ei Henricus filius ejus puer decennis, & a Galone legato crucis ſignaculo inſignitus, ad regnum Angliæ coronatur. Quo facto, circa [illegible] Martinum reverſus eſt in Franciam Ludovicus, exercitu ſuo in Anglia derelicto, poſtea [illegible] & aliis Anglorum inſidiis in receſſu.

Anno Domini MCCXVII. & Frederici imperatoris IX. & Philippi regis XXXVIII. poſt Paſcha idem Ludovicus, congregata equeſtri pedeſtrique multitudine, in Angliam remeavit, ægre ſuſtinens & indignè, quod quidam ex nobilioribus Angliæ in abſentia ſua eum, ſpretis juramentis, reliquerant, & in partem tranſierant novi regis. Tunc temporis Honorius papa conſecrat Petrum comitem Autiſſiodorenſem & Yolentam uxorem ejus ad Conſtantinopolitanum imperium, Dominica qua cantatur *Miſericordia Domini*, in eccleſia S. Laurentii extra muros. Nono igitur die conſecrationis, receſſit imperator ab Urbe cum uxore & IV. filiabus, ducens ſecum circiter CLX. milites & ſervientes plurimos, ad pugnam armis & animis præparatos. Cui Johannes de Columna, presbyter cardinalis, & in Romania & Venetia apoſtolicæ ſedis legatus apud Brundiſium occurrit, ſeque ei ad tranſeundum in Græciam ſociavit, ſtatimque mari tranſito, urbem Dyrrachium obſidet imperator. Promiſerat enim Venetis, & litteris inde confectis, quod dictam urbem, quam ſibi cum violentia ducis abſtulerant, eiſdem protinus reſignaret, ſi ſibi capiendi eam a Domino copia præſtaretur. Igitur multis diebus in obſidione conſumtis, inutiliter non ſine ſuorum diſpendio obſidionem deſerit imperator. Poſt hæc munita Dei [illegible] abyſſo, cum ſuis in terram ingreditur cujuſdam tyranni, qui Theodorus Comnenus vocabatur, & dux erat Dyrrachii civitatis. Cumque fuiſſent inter montes nemoroſos & ſilvas ad incedendum difficiles conſtituti, & victualia eis deficerent, [illegible] & Theodorus cum ſuo [illegible] comminus ſequeretur, cum Theodoro congredi decreverunt. Theodorus ergo videns imminere tempus, quo concepta impietas in partum prodire poterat actionis, loquitur ſecretius cum legato, pacem aſſecuturum ſe ſimulat, pollicens imperatori & ſuis ſecurum conductum & competens ſuorum victualium, dummodo eorum arma penitus deponantur. Firmata igitur pactione, per ſimulatorium juramentum & per alterum oſculum inde ſuadente legato, qui rem veram [illegible] credebat quam commiſit, ſimulare arma depoſita hoſtibus committuntur. Paulopoſt ſervientibus imperatoris prohibitum congregatis, imperator & milites univerſi, legatus, archiepiſcopus Salonicenſis, Guillelmus comes Sancti Cæſarii, & alii nobiles per diverſa loca carceribus recluduntur. Servientes vero inermes congregati ducuntur ad loca devia, undique omnibus, ſoli fortunæ miſerabiliter exponuntur. Circa hos dies Thomas comes Perticenſis juvenis, cum multis aliis occiditur apud Lincolniam Angliæ civitatem. Quo Ludovicus audito, & tactus dolore cordis intrinſecus, incenſis machinis ſuis apud Doverum, quam in diebus [illegible] obſederat, tranſtulit Londoniam ſe & ſuos. Cumque plures inſurgerent plurimi, ut ei ex Francia ſubvenire-

* [illegible]
* [illegible]

rent, tandem circa octavas Aſſumptionis B. Mariæ quidam nobiles ad eum in manu valida feſtinantes, quoſdam ex Anglia in mari obvios habuerunt, conſertoque navali prælio, capti ſunt quatuor Francorum nobiles, reliquis omnibus interfectis, præter paucos qui ſe fugæ præſidio ſalvaverunt. Denique in Exaltatione S. Crucis vel circiter, cum intellexiſſet Londoniarum civitas ſame incommodo laborare, habito diligenti tractatu de pace, circa quam prædictus cardinalis efficaciter ſatagebat, conceſſum eſt Ludovico cum ſuis omnibus remeare, præſtito tamen prius juramento, quod ſtaret mandato Eccleſiæ, & quibuſdam aliis conditionibus interpoſitis, quarum myſterium reverentes noluerunt omnibus revelare, & ſic anno ætatis ſuæ XXXI. IV. cal. Octobris in Franciam remeavit. Circa dies illos venit in Franciam uxor illuſtris Simonis comitis Montisfortis contra hæreticos auxilium petitura: ita enim arctaverant virum ſuum comes Toloſanus & Aragones, quod perditis quibuſdam caſtris, vix ſpem haberet de reliquis detinendo, niſi ſuccurſum ei celeriter præſtaretur. Ipſo anno fit ventus vehementiſſimus, qui multas eccleſias & domos evertit, & evulſit arbores infinitas.

Anno Domini MCCXVIII. & Frederici imperatoris III. & Philippi regis XL. Simon comes Montisfortis dum Toloſam obſidet, lapide petrariæ percuſſus moritur in craſtino S. Johannis Baptiſtæ. Erat enim elegans forma, fide & armis ſtrenuus & laude dignus: nam ex eo tempore quo primum cœperunt Franci in partes Albigenſium proficiſci ad exterminandam hæreſim, qua infecta fuerat provincia Narbonenſis, nunquam præter ſemel in Franciam eſt reverſus. Fuit autem Dominus cum eo, qui omnia ejus opera dirigebat, per manum ejus hæreticos conterendo. Mittebat enim Dominus ſingulis annis tam ex Francia quam ex terris aliis adjutores, qui ſibi in pectore ſignum Crucis ex devotione propria affixerunt, cum eo contra hoſtes fidei ad minus XL. diebus commoraturi, propter indulgentiam a ſede apoſtolica ſuper hoc eis factam. Guillelmus quondam Bituricenſis archiepiſcopus cum jam diu miraculorum gloria claruiſſet, canonizatur a papa Honorio, & ſanctorum catalogo locatur. Eodem anno de diverſis mundi partibus tam epiſcopi quam barones necnon militum & vulgarium numerus infinitus Jeroſolymitanum iter arripiunt, Crucis Dominicæ ſignaculo inſigniti. Poſtea menſe Octobri vineæ & arbores ita gelu non modico ſunt exuſtæ, quod minorem exuſtionem ejuſmodi nemo ſe vidiſſe aſſereret vel accidiſſe. Tunc Herveus comes Nivernenſis mari tranſito, cum multo nobilium comitatu, circa feſtum apoſtolorum Simonis & Judæ applicat [Damiatam.] Damiata civitas ſita ſuper ripam Nili, inter metropoles Ægypti nobilis plurimum & antiqua ſatis. Johannes de Brenna rex Jeroſolym. vir potens, ſtrenuus & bellicoſus, ac dux Auſtriæ, ad hanc ſingulariter expugnandam cum valido exercitu ante menſe Maio acceſſerant, ceteris paganorum urbibus prætermiſſis: ducebant enim quod ſi dicta civitas capi poſſet, quod de facili poterat terra ſancta a gentilibus emundari. Deo autem favente, res eo uſque devenerat, quod noſtri cum labore nimio & ſtrage multorum expugnaverant quamdam turrim in medio fluminis ſitam, & ad ſui præſidium ſufficienter neceſſariis præmunitam. Porro quia multi de populo perierunt, clerici proceſſionibus factis in pane & aqua triduanum jejunium omnibus indixerunt; nam in vigilia ſancti Andreæ apoſtoli intumuerunt fluctus maris, creſcentes & exeuntes ſacientes uſque ad caſtra fidelium, & ex una parte Nilus inundans ſuas receptus; unde navium & victualium damna non modica pertulerunt. Duravit autem hæc tempeſtas aſſidua per tres dies. Invaſit præterea dolor repentinus quorumdam pedes & crura, [illegible] caro contra eo gingivas & dentes obduxit, poteſtatem auferens maſticandi: quorumdam vero tibias horribili nigredine fuſcavit, & ſic longo tractu dolorum afflicti, cum multa patientia ad Dominum migraverunt. Plurimi ſiquidem uſque ad tempus vernale durantes, caloris beneficio incolumes evaſerunt. Sane in feſto ſanctæ Agathæ virginis Pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis noſtros in obſidione poſitos conſolari diſpoſitus eſt victoriam glorioſam. Cum enim parati eſſent noſtri, ut fluvium tranſirent, cauſa obſidendi undique civitatem, ſoldanus Babyloniæ & ſui, qui cum valido exercitu ſuper ripam fluvii tentoria fixerant, divino terrore perterriti, ante lucem auroram in fugam converſi ſunt, ſua tentoria relinquentes: quod quidam apoſtata, qui cum ſoldano diu militaverat, noſtris protinus indicavit. Sermo igitur diffuſo, cum officium diei, ſcilicet *Gaudeamus omnes in Domino*, eſſet per Chriſtianorum ora inchoatum, factum a Domino miraculum gaudio plenum regi & legato & aliis nunciatur. Itaque fugientibus Ægyptiis, noſtri certatim & audacter fluvium tranſierunt, omnino relinquentes caſtra fugientium occupant, ſpoliaque reperiunt uberrima. Nocte ſequenti multis bellatores tenuit propter impedimentum tranſitum ſupervenire de Damiata, & ſic per gyrum in craſtino firmata eſt a noſtris obſeſſa.

Eodem tempore menſe Februario Philippus rex hanc conſtitutionem de Judæis ſuis publicavit. Quod nullus Judæus traderet mutuo pecuniam Chriſtiano, qui propriis manibus laboraret, ſicut eſt agricola, ſutor, pelliparius, carpentarius, & hujuſmodi; vel monacho, vel canonico regulari, niſi de con-

ſenſu ablatus & capitalis ſui, & quod debitum currerent ultra annum a tempore facto, nec libra, vel ſeptimanam ultra duos denarios lucrarentur, nec acciperet in vadium ornamentorum eccleſiae, aut veſtimentum ſanguinolentum, aut madidum, aut terram corſtratum, aut bladum non ventilatum, multaque alia conſtitue, quae longum eſt enarrare. Eodem anno in die Palmarum Sarraceni, collecto innumerabili exercitu, ſuper nos apud Damietam venerunt, praeliumque commiſſum, hinc inde multi ceciderunt mortui. Tandem hoſtes fugati cum damno magno ſuo retrocesserunt. Per idem tempus Jeruſalem regina civitatum, quae omnino inexpugnabilis videbatur, foris & intus deſtructa eſt a Coradino filio Saphadini: nam muri ejus cum turribus in acervos lapidum ſunt redacti, praeter templum Domini & turrem David. De ſepulchro autem Domini deſtruendo conſilium habuerunt; ſed hoc tementare nemo praeſumpſit manum apponere, propter reverentiam ſancti loci. Sicut enim in Alcorano libro eorum legitimo habetur, credunt Dominum Jeſum Chriſtum de Maria Virgine conceptum & natum ſine peccato vixiſſe, prophetam & pluſquam prophetam, leproſos curaſſe, caecos illuminaſſe, mortuos ſuſcitaſſe, & ad coelum ſibi viventem ſpiritu aſcendiſſe. Unde in tempore treugarum ſapientes ipſorum Jeroſolymam aſcendentes, codices evangeliorum ſibi exhiberi poſtulabant, & oſculabantur & venerabantur propter munditiam tantae legis quam Chriſtus docuit, & maxime propter evangelium Lucae, ſcilicet, *Miſſus eſt Gabriel angelus*, quod litterati inter eos ſaepe repetunt & retractant. Lex autem eorum, quam diabolo dictante miniſterio Sergii monachi apoſtatae & haeretici, Machometus * Sarracenis dedit, ſcripta eſt Arabice, & a gladio incepit & per gladium tenetur, & in gladio terminabitur.

* l. Mahometus.

Anno Domini MCCXIX. & Friderici imperatoris IV. & Philippi regis XL. Ludovicus filius regis Franciae cum copioſo exercitu crucè ſignatorum de cunctis Galliae partibus, movet adverſus haereticos Toloſanos, primumque caſtrum quod Mirmanda dicitur ab haereticis munitum obſidet & expugnat. Quo facto, Toloſam obſidet & impugnat, ſed, ſicut dicitur, proditione aliquorum nobilium partis ſuae intervenienter, redire inefficax eſt compulſus. Poſt cujus receſſum noſtri qui remanſerant, a Toloſanis haereticis ſaepius obſeſſi, multas moleſtias patiuntur, nonnulla caſtra dimittentes quae prodiderunt quorumdam haereticorum in locum redegerunt poteſtatem. Eodem anno menſe Auguſto Herveus comes Nivernenſis cum uxore ſua a partibus redit tranſmarinis: noſtri vero in obſidione Damietae poſiti, tres urbis captione crevit per ingeniorum erectionem, & lapidum fulminationem, necnon & per turram & aquam frequentem aſſultum operam impendebant. Sarraceni enim eos bello ordinato ſaepius impugnabant, & noſtros a propoſito quod aliquando videbatur proximum effectui revocabant. Quadam autem die Sarraceni noſtrorum ... intraverunt, ſed multos templi non inde viriliter & celeriter exceſſerunt. Videntes itaque noſtri quod jam bello eſſet difficile totum perficere, de communi conſilio cum navali & terreſtri exercitu equitum & peditum, in feſto S. Johannis Baptiſtae contra Soldanum exeunt ad pugnandum. Verum quia tanquam nihil timentes, ſed in fortitudine ſua confidentes, non propoſuerant Deum ante conſpectum ſuum, nec cum lacrymis & devotione, ſed cum pompa & elatione, multi etiam propter lucrum & commodum temporale ad agere praeſumpſerunt, propterea traditi ſunt in manus gentium, & dominati ſunt eorum qui oderunt eos. Nam Sarraceni qui prius fugiendo ceſſerant, videntes quoſdam ex noſtris Romanos videlicet aeſtum ſolis ferre non valentes, & retro eorum teſtudine terga vertentes, necnon & non ſegnes fugere, ſtatim illos celeriter inſequuntur, & facto hinc inde congreſſu multi de noſtris cadunt, non tamen ſine damno multo paganorum. De noſtris autem capti ſunt viri nobiles Milo de Nantolio electus Belvacenſis, vicecomes de ſancta Suſanna, & Galterus camerarius regis Franciae, & quidam alii Francigenae potentes numero plus quam ... Dux autem Johannes rex Jeruſalem evaſit, & ſicut & ab igne ... fere combuſtus fuit, ſed pius & miſericors Dominus iram ſuam ... convertens, & aliorum noſtrorum ſuperbiam ſic oppreſſit. Praeterea noſtris invitis & ignorantibus, quandoque per terram, quandoque ſub aqua, per flumen multi civitatem ingrediebantur, non modicum iis qui in civitate erant ſolatium inferebant. Tandem noſtri hoc comperto, rete magnum in tranſverſo fluminis protendentes, facti ſunt hominum piſcatores, natantes Sarracenos retibus capientes. Jam vero fere omnibus artem noſtri quid amplius facerent ignorabant. Nam longe fortior erat civitas quam in principio obſidionis, ſed Dominus ſibi victor ... reſervabat, & tamen noſtrorum ... meritum non negabat. His diebus Yolendis imperatrix Conſtantinopolitana obiit, qua defuncta, cum Petrus imperator maritus ſuus adhuc in carcere teneretur, noſtri qui in Graecia remanſerant, habito diligenti maturoque conſilio, legatos in Franciam tranſmiſerunt, qui unum de filiis Petri imperatoris Robertum nomine, ætate juvenem cum aſſenſu regis Franciae, in Graeciam perduxerunt, eumque Conſtantinopolitani imperii diademate ſublimaverunt. Tunc temporis apud Viennenſem provinciam accidit res miranda, nam apud Gratianopolim quidam civis qui ſugeret S. Lau-

rentis vocabatur, curſu concito inter duos A montes decurrens violenter erupit, ſtatimque omnes mercatores, qui apud Gratianopolim in nundinis morabantur, ſubmerſit, Iſeramque fluvio adjunctus, dum in Rodanum præcipitare nititur, pontes diruit, arbores evulſit, caſtella & villas ſubvertit, homines & jumenta, ubique ſibi obvia, tam curſu rapaciſſimo ſecum traxit.

Anno Domini MCCXXII. & Frederici imperatoris VII. & Philippi regis XLIV. obiit Guillelmus de Rupibus ſeneſcallus Andegavenſis, vir armis ſtrenuus, & in eccleſia monachorum Ciſtercienſis ordinis, quæ Bonus-locus dicitur, quam ipſe de novo juxta Caſtrum Lidi fundaverat, ſepelitur. Cui ſucceſſit in ſeneſcalliam Amauricus de Credone, qui filiam ejus primogenitam duxerat in uxorem. Tunc etiam Herveus de Donzi comes Nivernenſis, arcus ſuſcipere diſponens, & hoſtium tempeſtas affectus, veneno occiditur, & apud caſtrum S. Aniani, quod paterni juris erat, honorifice tumulatur; ſed poſtea a monachis Pontiniaci Ciſtercienſis ordinis ſepeliendus apud Pontiniacum deportatur, relinquens unicam filiam ſuam, quæ data eſt nuptui Guidoni comiti S. Pauli.

Eodem anno in feſto S. Lucæ inſtituti ſunt primo vicarii in eccleſia B. Martini Turonenſis, redacto ad certitudinem numero præbendarum. Per idem tempus cum barones Britanniæ & maxime Leonenſes, auxilio Amaurici ſeneſcalli Andegaviæ, Petrum comitem Britanniæ filium Roberti comitis Drocenſis longo tempore debellaſſent, eumque ſere redegiſſent ad exitium, accidit res miranda. Nam cum ex una parte ei Britones occurriſſent, & Amauricus de Credone ſeneſcallus Andegaviæ cum ſuis ſuccurſum invaſiſſet, terramque Ganfredi domini Caſtri-Briani, quæ de feodo comitis erat, intraſſet, eamque penitus devaſtaſſet, Petrus comes Britanniæ, mandamento facto, ut a terra ſua recederet, in V. nonas Martii cum paucis militibus, ſed multitudine peditum occurrit, & facto certamine, Normannis & Cenomanenſibus, qui ex parte ſeneſcalli erant, fugientibus, dictus comes Britanniæ Amauricum ſeneſcallum cum Johanne de Montorio comite Vindocinenſi & Hardoino domino Maliaci, & multis aliis, in bello continuo ſuperavit, ut adimpleretur quod dictum eſt per prophetam: *Homo cum in honore eſſet non intellexit.* Eorum vero qui capti fuerant, ſiue pars maxima infra Paſcha ſequens redemtione multiforum & equorum liberata, nam in eodem conflictu contra ſe ab utraque parte equorum occiſio, quod pauci equi illic incolumes remanſerunt. Seneſcallus autem & comes Vindocinenſis fere omnibus aliis redeuntes, in Theſio prope Nannetum caſtrum in ergaſtulo carceris tenuit ſolutionem dederunt.

Anno Domini MCCXXIII. & Frederici imperatoris VIII. & Philippi regis XLV. Amauricus de Credone ſeneſcallus Andegaviæ filiam unicam quam habebat, utriuſque conſentientem, conceſſit Arturo puero filio Petri comitis Britanniæ in uxorem. Tunc etiam magna multitudo redemtione pecuniæ a carcere liberatur.

Rege autem Philippo, ſicut dictum est, tumulato, Ludovicus ejus primogenitus VIII. idus Augusti, hoc eſt in feſto S. Sixti, in Remenſi eccleſia a Guillelmo Remenſi archiepiſcopo cum Blancha uxore ſua ad regnum Franciæ coronatur anno ætatis XXXVI. Johanne rege Jeroſolymitano præſente, necnon clericorum & militum multitudine infinita. Sequenti vero menſe Septembri Turonis veniens in eccleſia B. Martini & poſt in eccleſia S. Mauricii honorifice cum proceſſione recipitur, & inde per Andegavum & Normanniam in Franciam rediens, & homagia omnium & fidelitates recipiens, & ſic totum regnum Franciæ circumquaque perlustravit. In craſtino autem S. Lucæ Johannes rex Jeroſolymitanus Turonum veniens in eccleſia B. Martini cum proceſſione recipitur, ibique iterum poſt Dominicam ſequentem quadrageſimæ rediens baculumque peregrinationis accipiens, apud S. Jacobum eſt profectus.

Anno Domini MCCXXV. & Frederici imperatoris IX. & Ludovici regis III. nonas Martii celebravit Ludovicus rex apud Pariſius concilium generale, in quo Honorius papa indulgentiam quæ in Lateranenſi concilio contra Albigenſes hæreticos fuerat inſtituta, auctoritate propria ad tempus revocavit, & Raymundum comitem Tholoſanum ſide catholicum approbavit.

Eodem anno Domini ante Aſcenſionem Domini apud Pruliacum caſtrum Turonenſis diœceſis, levatum eſt corpus S. Melanii epiſcopi Redonenſis a Jo. archiepiſcopo Turonenſi & aliis vicinis epiſcopis, capſaque argentea cum ſumma reverentia collocatum. In octavis vero ſequentis Penteceſtes Johannes rex Jeroſolymitanus a peregrinatione S. Jacobi Turonis eſt regreſſus cum filia regis Caſtellenſis, quam in illis partibus duxerat in uxorem: qui in eccleſia B. Martini ſolemniter eſt receptus, domino rege in eadem eccleſia baculum peregrinationis, quem ibi acceperat, deponente. Nec multo poſt in feſto S. Johannis Baptiſtæ Ludovicus rex Francorum cum epiſcoporum, comitum, baronum, militum & ſervientium infinito exercitu Turonis urbem adiit, & inde Monſterolium caſtrum tendens, treugam uſque ad annum cum Almarico vicecomite Toarcii reformavit.

Infra octavas Aſſumtionis B. Mariæ apud Montem-peſſulanum auctoritate apoſtolica concilium celebratur. Nam Honorius papa Narbonenſi archiepiſcopo dederat in manMarg

dum, quod de modum pacis, quam Raymundus Toloſanus comes & ſui Albigenſes ſanctæ matri eccleſiæ offerebant, audiret, & quod inde faceret, remandaret. Qui convocatis totius provinciæ epiſcopis, abbatibus & clericis univerſis, a comite Toloſano, aliiſque baronibus juramenta recepit, quod terram ſecuram & obedientem Romanæ eccleſiæ redderent, & clericis redditus ſuos in integrum reſtituerent, eiſque pro damnis ei illatis marcarum infra tres annos perſolverent, & de hæreticis confeſſis vel convictis juſtitiam inddilatam facerent; & pro poſſe ſuo per univerſam provinciam pravitatem hæreticam extirparent.

In craſtino vero S. Bartholomæi in eccleſia S. Simplicii Turonenſi accidit res miranda. Nam dum ad miſſam evangelium legeretur, mulier quæ fere duobus annis tibiis recurvata fuerat, in eadem eccleſia reſtituitur ſanitati. Tunc temporis fundavit Paganus Herambaldi civis Turonicus, domos & oratorium in civitate ad fratres ordinis Minorum hoſpitandos. Per idem tempus in feſto S. Lucæ evangeliſtæ ſcilicet feria VI. circa mediam noctem combuſta eſt fere tota parochia S. Simplicii Turonenſis. In ea ſiquidem multitudo mulierum longo tempore converſaverat in contubernio lupanari. Sed qui reſpicit terram & facit eam tremere, & ad innocentiæ exemplum habitacula earum diſrupit, & parochiam illam ab earum ſordibus emundavit, ut merito poſſint dicere cum propheta: *Igne me examinaſti, & non eſt inventa in me iniquitas.*

Hoc anno Petrus comes Britanniæ caſtrum Cellarum obſidet & oppugnat, ſed Theobaldus Criſpini ejuſdem caſtri dominus obſtat ei viriliter & repugnat; nec multo poſt, ſcilicet in vigilia S. Mauricii, Petrus comes Britanniæ caſtrum Cellarum diverſis machinarum aſſultibus maceratum in deditionem recepit & expugnat, & Theobaldum Criſpini dominum caſtri illius a terra ejicit. Nam fere per XXV. annos & vicinam ſibi terram ſpoliaverat, & nautas tranſeuntes per Ligerim inceſſanter denudaverat rebus omnibus, in carcere manciparerat: & ſic in illo meritis ſuis exigentibus adimpletum eſt quod dictum eſt per prophetam: *Fortis Deus eſt, & tibi, Domine, miſericordia, quia tu reddis unicuique juxta opera ſua.*

Per idem tempus, ſcilicet in feſto ſancti Matthæi apoſtoli, dum monachi S. Juliani Turonenſis matutinum officium celebraſſent, ſtridor eſt repente de ſummo ſonus, & quod dici dolor eſt, pars maxima ejuſdem eccleſiæ ad horam ruit, cunctaque ſubtuſſa penitus conquaſſavit. Nam cum ibi petrarum cumulus ſuper altare in honore B. Martini conſecratum corruiſſet, lampademque coram altari ardentem & oleo repletam ad terram diſruptis vinculis dejeciſſet, nec altare comfregit, nec tamen lumen illud extinxit.

In octava S. Andreæ Ludovicus rex Pariſius concilium celebravit, ubique multa de regni negotio ſunt tractata.

Anno Domini MCCXXV. Frederici imperatoris X. & Ludovici regis III. in octava Aſcenſionis Ludovicus rex concilium Pariſius celebravit, ubi cum Romano S. Angeli cardinali, qui de novo in Franciam legatus advenerat, multa de negotiis regni regiſque Angliæ, & terræ Albigenſium tractavit.

In paſſione Petri & Pauli dictus legatus Turonis venit, & ſequenti tertia die cum rege Franciæ Caimonem pervenit, ubi rex cum Amaurico vicecomite Toarcii, treugam uſque ad feſtum Magdalenæ prolongavit. Itemque rege in Franciam remeante, legatus Turonis repedavit. Per hos dies Robertus Butençais dominus in quodam tyrocinio præ calore nimio ſuffocatus ſpiritum exhalavit. Nam a menſe Martio uſque ad Auguſtum mortifera tanta ſiccitas, tantuſque calor inhorruerat, quod ſegetes & prata & maxime ſiligines penitus perierunt, fructus etiam arborum, exceptis pomis & nucibus, ad nihilum devenerunt.

In vigilia Magdalenæ Ludovicus rex Pariſius concilium convocavit, ubique legato præſente & regis Angliæ nunciis præſentibus, vicecomes Toarcii hommagium regi fecit.

Circa hos dies in eccleſia B. Martini Turonenſis quoddam philacterium, ubi ſancti Juliani Cenomanenſis reliquiæ continentur, ſine aliquo offendiculo divinitus movebatur, ita quod de illius motu mirabili populus mirabatur. Nec mora in vigilia S. Jacobi & Chriſtophori circa mediam noctem mira ſuſſitata urbis Turonicæ pars maxima concrematur.

Anno Domini MCCXXVI. & Ludovici regis III. in octava Omnium ſanctorum, Ludovicus rex Franciæ concilium convocat Meleduno, ubique archiepiſcopi & epiſcopi Franciæ, & cum ſuis baronibus juriſdictionem omnium hominum ſuper mobilibus de quibus homines eccleſiarum in cauſam traherent coram ipſis, & de juriſdictione illa dicebant inveſtituram eſſe eccleſiam Gallicanam. Quibus rex ſe opponens, argumenta evidentiſſima aſſerebat, hoc eſſe diſſonum rationi, cum cauſa mobilium non ratione juramenti, vel fidei, vel teſtamenti, vel maritagii petitorum, mera ſit laicalis, nec ad forum eccleſiaſticum videatur aliquatenus pertinere. Suſtinuit eorum ſuper his aſſertis irritum & inanem, cum eo nec non & Philippo bonæ memoriæ patre ſciente vel vidente, de ne unquam factis fuerint: & maxime cum nullus poſſit de jure partem ſui domini deteriorem facere, vel vendere, vel quitare, ne per eam alius in eam alterius dominium uſurparet. Tandem interveniente Dei gratia & legato, cauſa iſta ab utraque parte poſita eſt

est in suspenso. In eodem nempe concilio A tractatum est de treuga inter regem Franciæ & regem Angliæ reformanda, necnon & de negotio Albigensi. Sed ad præsens nihil super eo potuit reformari.

In festo S. Andreæ apostoli dictus legatus convocatis archiepiscopis, episcopis, abbatibus & capitulis totius Franciæ, Bituris concilium celebravit: ubi Raymundus comes Tolosanus venit, & gremium sanctæ matris ecclesiæ suppliciter petens, absolutionem humiliter postulavit, & suam purgationem offerens & cautionem, & promisit quod de omnibus terræ suæ hæreticis convictis vel confessis justitiam redderet, & ad eos de cætero exstirpandos operam efficacem. Promittens etiam quod terram suam obedientem de cætero Romanæ ecclesiæ redderet, & pacem & securitatem, & quod clericis sua redderet in integrum restitueret, & damna eis congrue resarciret. Quibus Amalricus comes de Monteforti obvians, litteras papæ Innocentii, necnon & Philippi regis Franciæ ostendebat, in quibus continebatur, & dicti comitis Tolosani dominatio & terra Albigensium Simoni de Monteforti patri [illegible] facta donatione asserebat. Tandem post multas altercationes, legatus & episcopi super hoc secretum consilium habuerunt, & sic negotio infecto concilium ad propria remiserunt. Præterea cum legatus ex parte domini papæ per totum Franciæ regnum peteret fructus duarum præbendarum in unaquaque abbatia, & in qualibet ecclesia cathedrali, & in aliis ecclesiis conventualibus fructus unius præbendæ ad summum pontificem in perpetuum reservandos, & jam ad hoc episcoporum aliqui consensissent, capitulorum nuntii ex omnibus coram legato & coram omnibus obviarunt, asserentes capitula pro quibus venerant, hoc nullo modo factura, nulloque tempore concessura. Adderet etiam legatus, quod dominus papa duobus episcopis dederat in mandatis, quod ad dictum quorundam abbatum, quos ad visitandas abbatias totius Franciæ & ad corrigendos excessus eorum destinaverat, abbates deponerent universim. Quo audito, archiepiscopi & episcopi se per hoc in abbatias jurisdictionem omnimodam perdidisse videntes, se hoc numquam quamdiu viverent concessuros, unanimiter responderunt. Et sic præcepta apostolica tam de præbendis, quam de depositione abbatum, in pendulo remanserunt. Tunc fere quadraginta magistrorum Parisius, qui contra legatum in supradicto assultu fuerant, & legati sententia se videbant, absolutionem a peccato in dicto concilio petierunt, petitamque gratiam receperunt.

Cum Universitas scholarium Parisiensium in præjudicium Parisiensis ecclesiæ sigillum proprium contexisset, dictoque sigillo Universitatis negotia signarent, Parisienses canonici coram legato, qui Parisius venerat, super sigillo scholares convenerunt, & multorum ab utraque parte allegatis quod [illegible], in legatum [illegible] compromiserunt, [illegible] quæ sigillum proprium exciderant. Qui habito super hoc diligenti consilio, præsentibus [illegible] coram omnibus sigillum fregit, omnibusque qui deinceps Parisius sigillum Universitatis facerent, vinculo anathematis innodavit. Quo audito, clamor in scholas oritur, rumor per urbem egreditur, scholares conveniunt, & ad domum legati cum gladiis & fustibus concurrunt tanquam B ad latronem. Quorum adventum ejus homines cognoscentes, portas obstruunt, arma capiunt, se dominumque suum a furibundis scholaribus defendentes. Tandem per [illegible] gravem assultum scholarium, per portarum fractionem, per lapidum [illegible], cum fere legatum suosque homines caperent, Ludovicus rex, qui paulo ante a Mediolano venerat, & informationem legati audierat, servientes & milites dirigit, qui scholares minis & aliis repulerunt, & legatum & gentem suam indemnem, non tamen C sine effusione sanguinis, servaverunt. Quo facto legatus ab urbe egreditur cum conductu, excommunicans generaliter eos qui huic assultui fuerant & eos qui ex parte eorum interfuerant in assultu.

Tertia die post conversionem S. Pauli, scilicet feria V. Ludovicus rex Franciæ & legatus generale concilium Parisius celebrarunt; in quo idem legatus auctoritate domini papæ Raimundum comitem Tholosanum suosque complices excommunicavit, & terram ejus tanquam damnati hæretici, D Ludovico regi Franciæ & heredibus ejus in perpetuum confirmavit. Amalricus etiam comes de Monteforti & Guido patruus ejus, quidquid juris habebant in prædicta terra, regi Franciæ & suis heredibus quitaverunt, & litteras inde confectas eidem regi protinus reddiderunt. Quo facto rex habito diligenti consilio, sequenti feria V. cum omnibus fere episcopis & baronibus regni sui signo crucis Dominicæ assignatur, ut a vinea Domini Dei Sabaoth, quam [illegible] apud [illegible] Tholosanum exterminaverat, [illegible] E eradicaret, & mala propagaret. Statuit legatus super fide regis & principum communiter [illegible] per regni provincias delegat viros probabiles, qui in remissionem omnium peccatorum crucem assumendam contra Albigenses hæreticos prædicarent, & excepto voto peregrinationis Jerosolymitanæ, omnes ab omnibus aliis votis, necnon & delictis absolverent. Cum assensu etiam quorumdam episcoporum addidit legatus in hanc gratiam petitam, quod quolibet anno usque ad quinquennium [illegible] super decimam reditum & proventuum ecclesiasticorum promisit regi coram omnibus [illegible]

dicturum, & si ad hoc decima non posset sufficere, thesaurus ecclesiæ traderetur.

Anno Domini MCCXXVI. & Friderici imperatoris [illegible] & Ludovici regis IV. eidem comparatione apud Cremonam idem concilium celebravit super extirpatione hæreticorum Italiæ & negotio terræ sanctæ & concordia civitatum. Sed urbes Italiæ ob adventum ejus confœderatæ ei obstiterunt eumque tempore notatum [illegible] cum mœstitiam [illegible] versus Apuliam compulerunt.

[illegible] * Milo Mas... abbas Amorosius de Castro Andegavensi [illegible], & in abbatia Andegavensi quæ Rota dicitur, honorifice tumulatur. Erat autem [illegible], forma decorum, statura [illegible], multis linguarum, qui nisi [illegible], pro quo opprimebat ecclesias & pauperes [illegible] habuisset, si dici fas est, super omnes [illegible] floruisset.

Tunc Henricus rex, audito quod Ludovicus rex Francorum apud Avenionem moram faceret cum majore parte militiæ Galliarum, sperans aliquid obtinere in ducatu Normanniæ vel Andegaviæ vel Pictaviæ comitatu, quod pater suus Johannes quondam rex Angliæ pro Arturo nepote suo quem occiderat, per judicium curiæ Philippi regis Franciæ amiserat, proposuit transire in Franciam, & gentes innumeras navesque paravit. Sed auctoritate apostolica super hoc inhibitionem recipiens, quod proposuerat omisit.

In obsidione enim Avenionensium rege Ludovico morante circum sic incessanter machinarum ictibus deventte, Avenionenses mortis causam prosequentes, nisi a baronibus Franciæ, qui contra regem occulte conspiraverant, turbaretur negotium, alio assultu a Francis civitas caperetur. Nam cum Petrus comes Britanniæ ab Honorio papa litteras impetrasset super divortio inter Ferrandum comitem & Johannam comitissam Flandriæ celebrando, & eorum matrimonium accusaret, eamque consanguineam sibi desponsandam procuravisset, rex motus hoc audiens, nec opera ostendo consentiens, Ferrandum comitem ac multitudinem liberorum Parisiensium reddidit, eumque in sequenti Nativitate Domini, receptis ab eo & baronibus Flandriæ munitionibus & obsidibus, a carcere liberavit, ob hoc Petrus comes Britanniæ cum Campaniæ & Marchiæ comitibus multisque aliis baronibus, contra omnes rege non excepto conspiraverant [illegible]. Avenionenses & comitem Tholosanum in tantum foverunt & adjuverunt, quod ad eos suos nuntios cum muneribus transmittebant, eorumque munera nuntiosque recipientes, satis suspectum regi & omnibus tenebant.

Tandem expugnata est & capta civitas Avenionensis a rege Ludovico, qui repatriando obiit apud Montem Pessulanum anno Domini MCCXXVI. Quo sepulto, Ludovicum puerum filium ejus primogenitum annorum XIII. in vigilia S. Andreæ apostoli, per manum Jacobi Suessionensis episcopi, vacante sede Remensi, ad regnum Franciæ solemniter coronarunt. Sed Campaniæ & Britanniæ comites, comes Marchiæ & alii Pictavenses ad coronamentum regium evocati, nec venerunt nec aliis verborum contumeliis excusaverunt. Immo cum Henrico rege Angliæ de die in diem conventicula faciebant, & ad destruendum regem & regnum Franciæ & submittendum auxilium seseque consilium regi Angliæ promittebant.

Regno etenim Franciæ sic in manu mulieris & pueri derelicto, Savaricus de Malo-leone & alii comites [illegible], magnatum Pictaviæ, multi etiam [illegible] vel amici parentes, quæcumque terræ & mari capere poterant rapiebant, in tantum se regi Angliæ submittentes, quod Richardum fratrem ejus ad Rupellam, eamque terram regis Franciæ destruendam, ut antea [illegible] vocantes, eumque [illegible] homagiis in suo opposito receperunt.

Ex alia parte Petrus comes Britanniæ [illegible] sacramentum & veluti alter Decius, [illegible] ecclesiæ persecutor, episcopos clericosque Britanniæ [illegible] exspoliabat, & res eorum omnino [illegible] & [illegible] homines sub eis manentes, quos aliquos poterat, carcere mancipabat, & post eos diversis pœnis velut Decianus afficiens, usque ad quadrantem ultimum redimebat. Alios vero manus suas sacrilegas evadentes & ad ecclesias fugientes, tam & sua afflictos custodiri per tortores faciebat, eosque portis ecclesiarum cemento & lapide obturatis intra ecclesias includebat, & insuper ecclesias pro magna sua incendio concremari compellebat, & ita in regno Franciæ adimpletum est illud proverbium Salomonis: *Væ terræ cujus Dominus puer est*. Videbant enim regni Franciæ pervasores per manum mulieris & pueri matrem & quemdam tunc [illegible] Bartholomæum de Roia eorumdem consilio regnum Franciæ gubernatum, & ob hoc credebant aliud consilium & auxilium destitutum.

Anno MCCXXVII. [illegible] cal. Martii, scilicet die Sabbati venit Turonum rex Franciæ Ludovicus cum Blanca matre sua & infinito armatorum exercitu, in crastino autem apud Cainonem profectus, & deinde apud Ludunum cum Britanniæ & Marchiæ comitibus, eorumque fautoribus, apud Charrerium [illegible] fere per XX. dies intervenientibus multis treugis partis [illegible]. Theobaldus enim comes Campaniæ & Henricus Barrensis comes, qui contra regem conspiraverant, & in conductu regis ad parlamentum venerunt, atque cum Richardo fratre regis Angliæ, & aliis eorumdem regis nunciis, baronibusque Pictaviæ multa ordinando & acerba consilia contra regem Franciæ undiqueverunt. Sed Deo

nimis cujuſlibet eorum mentem ita mutavit, & diviſit ab alio, quod ſinguli pro ſe, aliis inconſultis, infecto negotio, deſolati apud Thoartium remanſerunt.

Interea Richardus frater regis Angliæ, & Savaricus de Malo leone, qui diu expectaverant, comitem Campaniæ & comitem Barrenſem, qui extra muros Thoartii morabantur, capere tentaverunt, ſed compertis eorum inſidiis, clam a Thoartio fugientes, ſe in omnibus homagiis regi Franciæ ſubmiſerunt. Quo facto, rex Vindocinum rediit, munitioneſque muniens, ad defenſionem terræ ducentos milites reliquit. Dumque ſic rex rediret, Britanniæ & Marchiæ comites videntes quod univerſi & ſinguli eos unanimiter dereliquerant, loquebantur labiis & movebant caput, in conductu regis XVII. calendas Aprilis Vindocinum pervenerunt, ibique coram legato factis homagiis, in hunc modū pacis devenerunt. Rex Franciæ Ludovicus Johannem fratrem ſuum puerum oſtendens Yolendi filiæ Petri comitis Britanniæ deſponſandum promiſit, eique Andegaviæ comitatum conceſſit, dictoque comiti Britanniæ urbem Andegavenſem, Baugeium & Bellum-fortem & Cenomanicum poſt mortem reginæ Berengariæ cum pertinentiis, exceptis homagiis uſque ad XII. annos prædicto puero dereliquit, & inſuper S. Jacobum de Bevronio & Lapidariam, & Belinum caſtrum cum eorum appendiciis eidem comiti & hæredibus ſuis donavit in perpetuum & quittavit. Comiti vero Marchiæ dotalitium uxoris ſuæ reginæ quondam Angliæ, necnon & pactiones regis Franciæ Ludovici patris ſui, remittens penſionis & quittantiis, infinitam pecuniam erogavit, & ſic eos ſchiſmaticos, pœna remiſſa, recepit in gratiam & abſolvit. Quo facto, rex pace nunciata cum Richardo fratre regis Angliæ & Savarico de Malo-leone uſque ad feſtum ſancti Johannis, & cum Hugone Thoartii vicecomite, uſque ad quindenam ejuſdem feſti, treugam, datis hinc inde ſacramentis, firmavit, & poſt in Franciam remeans, milites, quos ad tuendam terram reliquerat, revocavit.

BREVIS HISTORIA
TURONENSIS S. JULIANI MONASTERII.

Ex mſ. ejuſdem monaſterii.

Tiberio ſucceſſore Juſtiniani Romani imperii monarchiam tenente, Francorum quoque regnum gubernantibus Chilperico, Guntramno atque Sigeberto filiis Clotharii, quem genuit Clodoveus primus in Francorum regibus Chriſtianiſſimus, præſulatum Turonicæ urbis Gregorius eſt adeptus. Hic primus S. Juliani reliquias Turonis advexit, eaſque in monaſterium, quod monachi antiquitus, ut a noſtris majoribus audivimus, & in archivis eccleſiæ noſtræ annotatum reperimus, ex Arvernico pago illuc gratia fundandi cœnobii venientes, in honorem ſui conſtruxerant patroni, devotiſſime locavit. Quod non noviter fundatum, nec a ſe dedicatum tunc temporis præfatus præſul ſcribit; ſed ſolummodo peculiaris ſui patroni ipſam ædem nobilitaſſe exuviis. Duæ ſi quidem eccleſiæ, ut in antiquiſſimis Turonicæ eccleſiæ invenimus polegiis, longe ante Gregorii præſulatum fabricatæ fuerant: una in honorem matris Domini, altera in veneratione S. Juliani: quæ in monaſtica religione uſque ad tempora ſuæ deſtructionis nobiliter floruit. Tertia vero poſt obitum Gregorii conſtructa eſt in memoriam S. Albini: fundatores cujus eam ſuis patrimoniis & alodiis dotaverunt, quæ cum omnibus rebus ſibi pertinentibus in dominium poſtmodum devenit S. Juliani. Eſt ibi vinea quæ vocatur ad clauſum ſancti Albini. Ligeris quoque fluvius ante ipſam vineam & eccleſiam diffluens uſque ad alteram ripam per tranſverſum de ipſo alodo eſt: viridarii etiam eccleſiæ S. Juliani cum terra culta & inculta continentur in ſuburbio civitatis. Liger æque fluvius cum inſulis, quæ partim habentur in dominio, partim tenentur ab aliis, per tranſverſum pontem verſus cum terra ulterius ripæ de monaſterio S. Juliani eſt. Burgus quoque qui vocatur Burgus-novus, S. Saturnini metas capiens, cum burgo S. Petri, cum medietate Ligeris, partim de patrimonio Theotoloni epiſcopi, partim eſt de alodo eccleſiæ S. Albini. Vinea de Junolio cum pratis & cum terra uſque in medio Cari fluminis, cum calceata quarta ante portum, omnia hæc de prædicta eccleſia ſunt. De terris atque aliis altaribus eccleſiæ S. Juliani, cum ad id pervenero, quæ & quanta ſint, & quibus locis ſitæ, prout verius valuero, enarrabo. Verum de ejuſdem loci deſolatione,

deinde de illius reſtauratione in meliorem A ſtatum prout eſt dicendum.

Optimis, ut credimus, regibus ad cœleſtia tranſlatis Dagoberto, Pipino, Carolo Magno & Hludovico auguſtis, quatuor filii ſuperius Hludovici cupidine regni illecti, apud Fontanidum campum dimicant, obliti fraternæ germanitatis, inter ſe dimicarunt: unde Franciæ, Aquitaniæ, Burgundiæ atque Britanniæ omnes pene milites mortui conciderunt viribus barbaricæ crudelitatis. Eruptio Danorum Suevorum quos omnes Northmannos, id eſt Aquilonares homines vocamus, ſubiecta, univerſas prope Galliæ regiones cum ſuis accolis, præcipue utriuſque ripas Ligeris & Sequanæ ambientes, depopulata eſt atque incendio tradidit. Tres ſiquidem irruptiones a tribus barbaris Northmannorum factæ cernuntur: prima ab Haſtingo, ſecunda ab Harando, tertia a Rollo, qui poſtea Northmannos in fidem vocat. His irruptionibus Namnetis vaſtatur, Andegavis crematur, Aurelianis ſubvertitur, Turonus obſidetur: quæ Deo protegente meritiſque beati Martini ab hoſtili perſecutione liberatur. Jam tunc beati Martini tumulantes ſancti præclaro monaſterium everſionem ..., reliquaque omnia ædificia poſſidentes, corpus ejus introduxerunt intra muros urbis. Barbara vero immanitas monaſterium ſancti proſtravit evertit, eccleſiam quoque S. Juliani a fundamentis evertit, reliquaſque eccleſias incendit: clerus fugatur, monachi hac illacque diſperguntur: corpus B. Martini Autiſſiodorum cum maximo honore defertur. Verum ubi glorioſus rex Carolus, Hludovici imperatoris filius, cognomento Calvus, ex hereditate perſidis fratribus, ſolus regnum Francorum obtinuit, Deo urgente viribus reſumptis, paganamque gentem, prohibita depopulatione ſui regni, in Northmanniam ſecedere compulit, mutatoque ei, Arvam ſuper fluvium, conceſſit, ad gratiamque baptiſmatis evocavit. Poſt multa annorum curricula corpus B. Martini ad propria remeavit, cujus clerici optimateſque eccleſiam reædificaverunt, & ne leviter amplius opprimerentur, muro cinxerunt.

Monaſterium autem S. Juliani uſque ad tempora pontificis Theotolonis vacuum monachali officio manſit. Hunc enim eccleſiæ rebus auxit & ab ... ereptis, ut eas ad reſtaurationem illius apponeret, ac ... Hic itaque vir Theotolo a ... puero clericus B. Martini decanus, ob meritum probitatis atque prudentiæ ad culmen pontificatus dignitatem cum aſſenſu clericorum, tum favore laicorum raptus, ac ſacris altaribus liſtitus. Anno igitur incarnati Verbi DCCCCXXXVII ſuæ autem ordinationis ..., poſthabitis aliis curis, monaſterium ſancti Juliani reædificare decrevit, quod devotiſſime, Deo adjuvante, complevit.

Expleto autem hoc opere, officinaſque monachis a ſe perfectis, præfatam eccleſiam in honorem Dei genitricis ſanctique Juliani propriis manibus dedicavit XVI calendas Septembris anno DCCCCXLI, regnante Ludovico rege anno VIII. Et ut ampli cordis munificentia tantæ devotioni adjungeretur, eo die ſui patrimonii ſuæ quoque ſororis Gerſendis ipſa gaudenter hortante, omnes poſſeſſiones S. Juliani monaſterio dicitur obtuliſſe. O quam pulchra res, quam memoria digna, ut filius hereditatem matris conferret in die ſuæ deſponſationis. Quid autem & B qualiter dederit, ipſa quæ dedit melius enarrabit.

Ego Theotolo *in die dedicationis eccleſiæ S. Juliani, ego & ſoror mea* Gerſendis, *res noſtras quæ nobis ex jure hereditario obvenerunt, vel quas ego aliunde legaliter acquiſivi, eidem cœnobio vel monachis cum terminationibus in perpetuum tradimus poſſidendas: videlicet quæ dicitur Palatium in conjunctione eccleſiæ ... prati, quam dato meo precio terram ... habitam comparavi ... quarterios, terram & arpennum plus minus quem comparavi ex pariſiace S. Martini pertinentem de quatuor* C *fratrum, pro quo dedi alodum, qui fuit quondam Caſtaqu & Lantberti, quem comparavi de Hervanno S. Martini canonico, negotio ſeorum, quem etiam terram commutavi & de alodum qui fuit quondam Adelonis, & de Contamentis ... comparavi. Commutavi etiam quarterium unum plus minus in ipſo Palatio de ſancto Martino inſuper, cum domino Gualterio theſaurario, pro quo dedit alodum qui fuit Adalranni, mariterii, quem comparavi de Guilberto. Item quoque pratum arpennum VII, quod dicitur ad Iſſoppum, qui ſunt juxta pratum Dodoni, qui fuerunt quondam Adalonis & Bernuini, quos comparavi de Contamentis,* D *& non longe ab ipſo loco ... arpennos ex proprio alodo, qui fuerunt quondam Audradi fidelis noſtri. Trans Ligerim vero in villa quæ dicitur Corpola eccleſiam S. Petri cum terris ad ipſam pertinentibus, alteram videlicet Rambliacum, & in villa Cameliacus quod ipſi ſemper habere, & villam Arvernacum cum eccleſia in Oximenſi ..., quæ vocatur Mons Eldradi, capellas duas cum molendinis ac terris appendentia ad ipſas pertinentibus, & etiam Lauriacum & Matrollum & Monterum Dodonis & cætera quæ ex jure ſunt avunculorum noſtro-* E *rum Hervæique Sigeberti necnon Gauſreni atque Rambaldi nobis obvenerunt. Hæc igitur omnia quæ vel in mancipiis vel in terris cultis & incultis acquiſita ſunt vel acquirenda, ad prædictum locum tradimus, ut inde monachi quidquid eis vel ſucceſſoribus eorum viſum fuerit, faciendi liberam habeant poteſtatem.*

Gerſendis ſoror ejus adhibuit ſubſcripſit. Teſtes Nefingus decanus, Gauzelinus, Arbertus præpoſitus, Herlannus ſpadarius.

Data menſe Aprili in conventu Turonenſi anno

DCCCCXLIII. *regnante Ludovico rege anno* [illegible]

A primordio igitur ad suae curae notitiam tam clericorum quam laicorum personae competens undecumque confluere, se denique Deo cupientes dare.

His ita peractis, praefatos postea condunctus fratribus abbatiam perficere [illegible] Odonem abbatem, Cluniaci coenobii fundatorem, qui tunc apud S. Benedictum morabatur, advocat. Nec mora ille jussis obsequitur sodalis amici, ac regimen hujus suscepit Juliani coenobii. De hujus gloriosi viri [illegible] scribere possemus, si non ad alia tenderemus. Vitam namque ejus referentam virtutibus quidam Johannes eleganti stylo conscripsit ipsius monachus, de qua dicere modo supersedeo. De obitu vero ejus, qui, Deo disponente, in nostro monasterio contigit, eloquar pauca.

Postquam reverendissimus vir Odo multa monasteria construxerat, plurima correxerat, multos mundi hujus [illegible] spernere docuerat, ac multa ecclesiae scripserat, hymnos & antiphonas in beati Martini laudem compte composuerat, tam [illegible], tam longa [illegible] tanquam [illegible] vocationis [illegible] cum sarcina deposita carnis glebam sui corporis juxta corpus [illegible] sui patroni, domini scilicet Martini, si posset fieri, tumulari [illegible] ad [illegible] coenobium Turonis redire disposuit. Prae ceteris enim monasteriis ob [illegible] supradicti confessoris [illegible] sanctissimi Juliani, locum ipsum diligebat. Dum ibi demoraretur, gregem monachorum qui jam quadragenarium excesserat numerum, quem verbis atque exemplis coadunaverat, quemque in longa pace rexerat, de die in diem ad superna regna scandere ammonebat. Ipse vero, ut sibi moris erat, jejuniis, vigiliis, continuisque orationibus intentus erat. Interea adveniente beati solemnitate Martini, venerabilis pater cum suis monachis ad matutinum [illegible] procedit. Consueverant enim, [illegible] se vir Dei [illegible] ut [illegible] S. Juliani per [illegible] annos in festivitate de transitu confessoris [illegible] ante lucem [illegible] officium persolverent [illegible] per B. Martini [illegible] In quo suo more cum Deo laudes cum ceteris exhiberet, [illegible] febrem [illegible] per [illegible] membra sentire coepit, ac post paululum per nervos artusque [illegible] quam maximum labore, sicque nunc algorem, nunc calorem pati, ut [illegible] febribus solet fieri. Decursis itaque [illegible] ad monasterium redit, & juxta ecclesiam B. Albini [illegible] quodam [illegible] A [illegible] membra languida locavit. Et ut se ostenderet numquam a beati cessasse laude Martini, [illegible] in ejus honore composuerat, quorum initium est: *Martini renitet en speciosa dies*. [b] Sicque unoquoque die unum versum [illegible] vero die duos [illegible] *Theotonum [illegible] Martine.* [illegible]

Audiens autem beatus [illegible] praesul hac corporali molestia eum praegravari, cum magno angore animi ad eum properavit. Cumque coram eo resideret, lacrymaeque magni moeroris dolores ejus genas irrorarent, ait ad eum venerabilis pater: « O antistes [illegible] reverentissime mortalium, desine flere, « quia procul dubio in aeternis sedibus post « obitum carnis locantur, qui in hac aerumnosa peregrinatione Christo devote famulantur. Mors mihi quando datur, requiem [illegible] natura [illegible] hoc [illegible] est Dei sententia [illegible] contradictione. » Cui respondit [illegible]: Non modo, mi pater, tuam lugeo desolationem, verum multorum mansionemque [illegible] et [illegible] communem destitutionem. Nam [illegible] hujus mundi [illegible] [illegible] in te uno [illegible], tuo optimo consilio fruebamur. » Ad quem vir Dei: « Desine, inquit, pater, desine flere, « quia potens est Deus post defunctionem nostri « multo valentiores nobis suis praeficere eccle- « siis. Nos nihil aliud nisi pulvis atque umbra « sumus. Vale, pater beatissime. » Omnibusque [illegible] depositis. [illegible] allocutione [illegible] benedictione que super eum data, [illegible] ad urbem rediit (c) antistes. Octavo igitur incommodi die sentiens sibi horam [illegible] extremam, circumadstantibus cunctis fratribus, viatico Corporis & Sanguinis Domini [illegible] fideliter munitus, curavit [illegible] in ecclesiam S. Albini (d) quae proxima erat se deferri jussit: luminibusque [illegible] in coelum intentis Christo quem fide [illegible] semper in pectore bajulavit, semper in ore habuit, animam reddidit [illegible] calendas Decembris [illegible] Sepultus est autem a supradicto pontifice in crypta S. Juliani [illegible] ad dextram partem cum magno [illegible], maximoque concentu clericorum atque monachorum. In quo loco postea [illegible] corpus [illegible] postquam Turonicae ecclesiae praefuit annis [illegible] mensibus [illegible] diebus [illegible] mensibus. Cui successit Johannes, qui praefuit annis [illegible] mensibus [illegible] diebus [illegible] Quem [illegible] secutus est annis [illegible] [illegible] post eum

(a) [illegible]

(b) [illegible]

(c) [illegible]

(d) [illegible]

praefuit annis XIII. mensibus XI. diebus IX. Hic eo anno [illegible] mensibus V. diebus IX. Ante Hugonem sedit Archembaldus annis X. mensibus XI. diebus IX. Amelius episcopum sedit annos XXXI. mensibus VIII. diebus III. Huic successit Bartholomaeus.

Odo vir Dei ubi e vita ad caelos migravit, vir venerabilis Gauzbertus S. Juliani monachus in locum ejus subrogatur. Hujus temporibus Hugo Magnus dux Francorum concessit S. Juliano per deprecationem Roberti [illegible] ecclesiam de Cancellis perpetualiter ad habendum. Concessit etiam per deprecationem Gerardi clerici eidem sancto, & per assensum Adelelmi sui vassali portum de Concordiae cum omnibus rebus ea pertinentibus, regnante Lothario rege.

Defuncto Gauzberto, Ingenaldus successit. Hic dum a Roma reverteretur de monasterio S. Pauli, cujus rector erat, inter Apenninas Alpes a Sarracenis interemtus est (a). Quo mortuo, Bernardus regimen suscepit loci. Hic turrim maximam ante portam monasterii S. Juliani a fundamentis construxit. Quo defuncto, Ebrardus vir totius religionis successit. Hic reliquias S. Juliani, de capite scilicet ipsius, Turonis a Brivate advexit, nobilitantibus eas Pontio comite & Beatrice uxore ejus, quae hactenus in capsa aurea servantur super altare ejusdem sancti.

Anno DCCCCLXXXV. ab Incarnatione Domini circa hos tempus Landegarii castrum a Fulcone comite constructum, civitas Turonum ab eodem obsidetur & capitur: sed non multo post a Berta regina matre Odonis recepitur.

Post Ebrardum praefuit monasterio sancti Juliani Gauzbertus I. ejusdem coenobii monachus. Iste plures abbatias rexit, aliquantas a fundamentis construxit cum abbatia sancti Juliani, & cum adjutorio monachorum. Hic tenuit abbatiam Majoris monasterii sicut nunc [illegible]. Hic fundavit monasterium S. Petri Burguliensis, sancti Petri Malliacensis, sancti quoque Petri [illegible] Cenomanensis. Hic omnem suam operam foris exhibuit, loco S. Juliani parum profuit: textus sanctorum librorum, ornamenta, & alia utensilia a monasterio praefati sancti sublata, & novellis monasteriis locavit. Hic cum aequivoco suo Gauzberto juniore Romam adiit, de omnibus rebus S. Juliani privilegium a Gerberto papa, qui Silvester dictus est, firmare fecit, quod hactenus in archivo nostrae ecclesiae de papyro (c) factum servatur.

Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXCVI. Rotberto rege regnante, anno I. Gauzberto abbate abbatiam S. Juliani tenente, Archembaldus Turonorum pontifex omnia altaria S. Juliani, quae per totam suam dioecesim erant, libera & immunia atque quieta ab omni servitio Turonicae matris ecclesiae debere sancit, atque omnes consuetudines episcopum ecclesiarum per [illegible] Bosonis fratris ac aliorum archidiaconorum omniumque canonicorum S. Juliano perpetualiter dedit.

Anno DCCCCXCVII. monasterium B. Martini satis spectabile igne crematum est. Pro quo Herveus thesaurarius sancti praesulis jecit fundamenta hujus monasterii, quod hodieque superest, interque corpus sancti praesulis in ecclesia lignea quae fuit in claustro ejusdem [illegible] anno. Anno vero Dominicae Incarnationis MXIV. dedicatum est hoc monasterium Turonis ab Hugone archiepiscopo.

Defuncto Gauzberto abbate, alter Gauzbertus ei successit . . . . . Hic peritus litteratura satis fuit, philosophiae studiis adornatus. Hoc tempore viri clarissimi valdeque sapientes fuere Fulbertus Carnotensium, [illegible] abbas S. Launomari, Rainerius Turonicus, & alii quam plurimi; sed tamen iste vir valde fuit excellens, sancti tamen Juliani proficuus fuit. Testantur ejus [illegible] optimi libri ab eo conscripti, ornamenta quoque ecclesiae pretiosa ab eo comparata, capsa aurea, philacteria, tabulae altarium ab eo fabricatae, pueri ab eo nutriti, nepotes praecipue ejus, Hugo, Ebrardus, [illegible], & alii quos enumerare longum est. Hic ecclesiam in honore sanctae Trinitatis ante S. Juliani monasterium construxit. Hic reliquias sanctorum [illegible] ignotas in quadam capsa vetustissima cum [illegible] Domini, ut [illegible] scriptura demonstrabatur, reperit. Ipse monasterium S. Petri Pratellensis cepit, & praeceptum ejusdem regi Rotberto firmare fecit, sed malignitate archiepiscopi post obitum viri Dei Gauzberti a domino S. Juliani ablatum est. Horum temporibus, id est anno Dominicae Incarnationis MXVI. bellum Pontilevii gestum est.

Anno Incarnati Verbi MXXII. Herveus (d) thesaurarius S. Martini vir valde sanctissimus obiit. Hujus vitam scriptam plenam memoriae posterorum tradidissem, si verum relatorem reperissem. Hunc proxime secutus est archiepiscopus Hugo morte corporis. Huic Arnulfus subrogatur, reliqua opera Gauzberti abbatis & bona [illegible], cum res ejusdem ecclesiae [illegible]. Postquam annis X. & VIII. praefuit, ad caelestia migravit anno [illegible] regnante Rotberto rege.

Post mortem Gauzberti variis eventibus contigit locum S. Juliani possideri, [illegible] * infesta annis apposui. Nam

* Vox corrupta.

(a) [illegible] Ingenaldum [illegible] S. Juliani [illegible] Turonensium.

(b) [illegible]

(c) [illegible]

[illegible] monasterii [illegible]

(d) [illegible] Turonensi [illegible] Chronici [illegible] anno [illegible]

Arnulfus archiepiſcopus abſque voluntate A monachorum, patrem ſuum Albertum illi loco præpoſuit. Quo poſt triennium ejecto, abbati Frederico monaſterium commendavit. Richero etiam tunc viro probo & induſtrio prioratum commiſit, qui poſtea eidem loco optime præfuit.

Frederico itaque, qui duobus annis; Evrardoque, qui uno cœnobio S. Juliani præ-
[4] fuerunt ablatis, Richerius (b) præficitur, de quo ſupra locuti ſumus.

Anno Domini MXXXII. menſe Decembri hoc anno qui eſt Rotbertus rex moritur annis XXXVII. potitus imperium Francorum. B Huic ſucceſſit filius Haenricus.

Anno MXXXVII. Odo comes obiit.

Anno MXL. Fulco comes obiit

Sub regimine Richerii viſa eſt aliquantulum reſpirare abbatia S. Juliani. Anno MXL. Richerius abbas monaſterium novum a fundamentis inchoavit, quod vetuſtate nimia confectum cadebat. Hic terram cum eccleſia de Dedra de Telcelino Petuerienſi per voluntatem Isembardi Aurelianorum pontificis omniumque canonicorum, de cujus beneficio erat, emit centum libras denariorum & L. libras auri ad uſus monachorum ſancti Juliani. Quæ circa tempora ejus loco ſancti Juliani provenerunt, cum ad id tempus ventum, fuerit plenius dicentur.

(b) De hoc Richerio hæc lego in pervetuſto fragmento hiſtorico ante annos 600. exarato, & inter Mabillonii ſchedas reperto: *contra tot incommoda tollerentque cetera prudenti conſilio prædicta congregatio, de qua ſupra, egregium elegit Richerium cujus probitate miro, mira & prudentia opus erat per omnia ad reſtauranda omnia ... qui deinde Blaſii & noſtra gubernator abbatiæ, utramque ut decuit viriliter tenuit, ſed quo magis eguit noſtra magis ſtuduit pro ..... & præfuit. Vir iſte ut fertur, Britannia indigena fuit, qui poſt litterarum ſtudia in Gallia, ſanctæ Mariæ pauperculæ presbyter extitit. Ubi cum plurima probitate floreret, beati Martini canonicus eſſe voluit, nec valuit, decano prohibente. Prohibenti tamen fertur reſpondiſſe, ut aiunt, ſpiritu prophetiæ, & canonicum futurum, & velit nolit ſeſſurum. Quid multa? Contigit, ut prædixit, Majoris monaſterii monachus efficitur et presbyterus Blaſii & noſter abbas ex monacho. Futurum hoc ſua dudum præſignavit, cum de capitulo in abbatis ſede noviter ſedit. Qui interrogatus cur hoc præſumſerit, quod decano dixerat abbatis retulit. Riſum movit omnibus res relata, utrumque admirationem res eventus poſtea [probavit]. Sedit enim ut prædixit, in decani ſede Blaſii & noſtra abbas abbatis. Sed Blaſii abbatiam, comitis inquietante, deſeruit, & ad noſtra reſtaurationem totus totum ſe convertit. Ad quam poſtea, ſed vaſtatus rediit, deſtructam enim a comite & comitis abbate reperit. Tenuit itaque & rexit utramque, utramque, ut decuit, viriliter tenuit. Hæc & alia hujuſmodi.*

HISTORIA MONASTERII S. FLORENTII SALMURIENSIS.

Ex manuſcripto ejuſdem monaſterii.

OBSERVATIO PRÆVIA.

HANC monaſterii Salmurienſis S. Florentii hiſtoriam, non unus, ſed plures ſcripſerunt auctores, inceptum ab alio opus continuantes, atque ea quæ ſuis temporibus contigerant ſingularia litteris commendantes. Id arguit non modo ſtili, ſed codicis etiam manuſcripti, unde eam eruimus, diverſitas caracteris. Et certe quatuor ejus ſcriptores deprehendiſſe mihi videor: unum qui Glonnenſis monaſterii everſionem & corporis S. Florentii in Trenorchienſe cœnobium in Burgundia diœceſis Cabilonenſis tranſlationem; alterum qui Salmurienſis monaſterii fundationem geſtaque abbatum uſque ad Guillelmum I. proſecutus eſt. Nam cum in tranſlatione corporis S. Florentii, Trenorchienſe cœnobium, quod perperam Tornacenſe appellat, ſitum eſſe in Burgundia aſſerat, in decurſu vero hiſtoriæ poſitum in Arvennia, patet hæc non ab eodem fuiſſe relata ſcriptore, in quem tam craſſus error incidere nequiviſſet, ſed ſaltem a duobus, quorum poſterior Tornacum ſive Trenorchium, ut rectius loquamur, Burgundiæ, cum Tiernone Arverniæ oppido confundit. Tertius auctor geſta Guillelmi I. abbatis & ea quæ ſequuntur, uſque ad electionem Michaelis abbatis conſcripſit, nec alius plane quam ipſe Michael agnoſcendus eſt, qui ut ibi dicitur: Quæ vidit ſcripſit & teſtimonium perhibuit veritati. *Quæ vero de Michaele & de ſubſequentibus narrantur abbatibus quartum agnoſcunt auctorem.*

Hinc colliges quanto hæc hiſtoria habenda ſit in pretio, quam quatuor ſaltem, omnes fere coætanei, conſcripſerunt auctores, ea quæ viderant aut ab oculatis teſtibus acceperant enarrantes. Et certe quamvis primus in aliquibus forte ceſpitaverit, quæ ab aliis referuntur; præſertim de Geſtis abbatum, de quorumdam monaſteriorum fundatione, & de bellis conſulum Andegavenſium ſatis æſtimari nequeunt, nec ſine fructu ab eruditis viris legentur. Hanc hiſtoriam ſequetur breve monaſterii ejuſdem Chronicon, ex quo nova lux hiſtoriæ affulgere poterit.

INCIPIT PROLOGUS de everſione Glonnenſis monaſterii.

1. Licet omnia veneranda Dei judicia uſque adeo profunda ſint, ut abyſſus multa per prophetam eſſe dicantur: illud tamen videtur nobis non abſonum a vero nec abhorrens, quia ſanctorum corpora quoniam tranſferuntur, ideo fieri certiſſime credimus, ut Dei & domini ſui cum vixerunt in mundo, & cum quo vivunt in regno, per eos ejus nomen laudetur & innoteſcat. Hinc perſpicuo liquet hoc claudit termino, quod multa propterea fiunt miracula, multæ confirmentur eccleſiæ: nunquid etiam a veſtræ memoriæ elapſum eſt memoria, quanta mala in tranſlatione protomartyris a diverſis curati ſunt incommodis? Sed me fortaſſe redarguendum exiſtimabitis, quod in commune ſanctorum exemplum unum ex majoribus produxerim. Quibus non imparatus reſpondeo, quia licet plurima manu habeatur Stephanus, minus a ſe tamen, teſte propheta, Deus habet ut in omnibus. Veniamus igitur divina propitiante gratia ad ordinem noſtræ narrationis, & B. Florentii corpus qualiter quibuſve de cauſis tranſlatum fuerit, quæve ipſius tranſlatione clarerent miracula, ſub brevitate ſingula perſtringamus.

2. Temporibus igitur Caroli Calvi regis præcellentiſſimi, cum idem eſſet necdum princeps ordinatus a patre ſuo, Ludovico ſcilicet imperatore Aquitaniæ atque Neuſtriæ aliorumque regnorum, & cum ſub manu ipſius eadem regna florerent, ſuborto turbine longæ concertationis a Lothario imperatore Romano & a Saxonico rege Ludovico jam dictis fratribus principis, poſt excidia … plurimorum, vaſtationeſque terrarum, hi tres duces convenerunt in prælium apud pagum Fontanetum, haud longe a palatio Aquiſgrani. Peracta ſiquidem bella … de lamentabilibus, tandem Carolus Deo propitiante, licet cum magno ſuorum detrimento, belli triumphum obtinuit, fratremque ſuum Lotharium turpiter effugavit. Quapropter tellus tunc mundata … ſordibus præda patuit gentibus alienis. Dani namque atque Suevi gens videlicet Aquilonalis, iſtius rei rumore captato, cum maximo navium apparatu littora appulerunt Neuſtriæ, impleturque eſt vaticinium Jeremiæ, quod *ab Aquilone panditur omne malum* habitatoribus terræ. Receptis ſiquidem tuta ſtatione terrarum, mercatorum ſpeciem præferentes, primo ſui adventus conamine urbem Namneticam, nunc nobiliter ſublimem, ſunt aggreſſi: quam vacantem hominibus vacuamque repeririſſent, quoniam in die feſtiviſſimo Natalis B. Joannis Baptiſtæ cunctum ad matrem eccleſiam populum invenerant … cum abbate Go- narrabat ſuper aram B. Ferreoli devote celebrabat. Perſcrutantes igitur adventus quoniam illum … accolis, eos comperiunt ad prædictam eccleſiam conveniſſe, in quam barbarico furore cum irruerent, hoc diſcipuli gladio debacchantes, inermem cum epiſcopo populum cæde miſerabili mactaverunt. Depopulata itaque pro libitu civitate Namnetica, flammarumque incendiis penitus adnihilata, circumjacentem regionem undequaque ferro pariter & igne vaſtaverunt. Freti deinceps carbaſis ad alia climata Neuſtriæ aquas … curſu tranſvolantes, univerſos fines maritimos inter Ligerim & Sequanam conſtitutos perſcrutare decreverunt. A quarum … tres Caroli … ſtrageque de eis non … & quemdam pontem propter … aſcendi ſuper Ligerim conſtrueret, … tamen … terra delere nullatenus valuit. Ipſe enim poſt mortem Lotharii in Romanorum imperatorem aſſumptus, … multis curis detinebatur, ut in Neuſtria ſeu Aquitania non omnem ſedulam habere non poſſet. Nonnullo igitur annorum curriculo elapſo, dum rex quadam in Italia properando, Romanæ urbe … regno cum … ſuorum apud … veneni … detentus … Cujus obitu gens effera comperto, multiplicatis ſuorum exercitus, quam antiquitus … ſolebant, … invadunt provincias. Sed quæ lingua ſufficeret ad narrandum tot direptiones urbium, tot incendia nec oppidorum, tot deprædationes terrarum, tot ſtrages hominum, tot deſolationes non ſolum virginum, ſed etiam matronarum. Heu, heu, me pudet referre piaculum, quæ … Chriſti contigerunt eccleſiæ. Hæc autem … divina judicia, quæ quamvis mortalibus ſint occulta, nunquam tamen a Dei providentia ſunt remota. Quid deinceps de cœnobiis … tam monachorum quam canonicorum, quæ ſanctimonialium deſolata & … depopulata referendum? Verum inter cætera tanta perſecutionis diſcrimina, noſtrum quoddam cœnobium Mons Glonna antiquitus nuncupatum, multa congregatione & pulchra ædificiorum ſtructura, forma religionis, & totius honeſtatis exemplum, barbarica rabie lamentabiliter deſolatum legitur atterrimum. Eſt autem locus iſte in extremis Aquitaniæ partibus, non longe ab alveo Ligeris a ripa ſepoſitus: quo in loco beatiſſimus Dei confeſſor Florentius diuturno tempore Deo deſerviens, … ſine … migravit ad Chriſtum: cujus … impertita ſuffragia, ac celebriter honorata ſolemnia, quandoque gente improba diſperſa, … ovis Chriſtiana paruit oviſtis. De ſuo autem & conſtructione loci hujus nobis fuerat dicendum, ſi facultas ingenio vel

De Glonna S. Florentii monaſterio.

rerum memoria suppeditare ad scribendum. A Fertur quippe idem coenobium a CAROLO MAGNO imperatore collatione munificentia olim multis structuris fabricarum praediis [illegible], praediisque donariis nobilitatum, non minus etiam a LUDOVICO prole ipsius cognomento Pio possessionibus egregiis [illegible], a CAROLO quoque Calvo [illegible] dona quibus praedictum nobilitavit coenobium cum universo regali [illegible] confirmationem ab omni [illegible] cum [illegible] legimus absolutum. Quod si de sancti virtutibus & laudibus B [illegible] quae habere desideras, libellum quem [illegible] constituimus, diligenti [illegible] perscrutare. Illic enim reperies qualiter Deo acceptus exstiterit, quantis miraculorum virtutibus floruerit. Mortuum namque [illegible] daemoniacos curavit [illegible] tenere, diversique languoribus [illegible] effugavit. Haec de eo [illegible] sufficiant. Nunc autem scribendo [illegible] ad cetera.

3. Igitur sub memorato [illegible] tempore [illegible] coenobium multa rerum C opulentia renitebat, copiosis etiam monachorum numero & [illegible] pollebat. Hi [illegible] coenobii [illegible] devastationis procella, ingenti pavore perculsi, fugam [illegible] & loco [illegible], [illegible] patris Florentii thesauro corporis [illegible] fugam arripiunt, [illegible] habitationem, invenere apud [illegible], [illegible] hospitium. [illegible] D [illegible] barbaris [illegible] devastanda, cum maerore & gemitu [illegible], [illegible] a [illegible] quorum [illegible] a Normannis [illegible] Deo [illegible] fuisse non referret. Quibus itaque [illegible], S. Philiberti de [illegible] monachi, haud longe [illegible] commanentes, [illegible], barbaricam persecutionem [illegible] proposito [illegible]. Qui partes Burgundiae [illegible] expetere, [illegible] quocumque [illegible] E [illegible] S. Philiberti monachos [illegible] propria [illegible], & [illegible] B. Florentii [illegible]. Tandem [illegible] Trenorchium, [illegible] S. Philiberti monachorum. [illegible] S. Florentii [illegible], cum [illegible] quo [illegible] hospitalitatis gratia [illegible] tempore sunt recepti. Tunc igitur [illegible] tempore B. Florentii fratribus [illegible]

[illegible] commorantibus, tandem [illegible] Francorum [illegible]. [illegible] barbaris [illegible]. [illegible] Barbaris vero [illegible] terra, [illegible] per totam terram, [illegible]. Tunc locum [illegible] B [illegible], urbes [illegible], oppida [illegible] cultu celebres [illegible], villas in solitudinem redactas. Quis enim enumerare valeat, quot & quanta tormentorum genera [illegible] Normannorum [illegible], nec Deum timens, nec hominem reverens, in [illegible]? [illegible] fratres B. Florentii, qui [illegible] tempora [illegible], non mediocri gaudio [illegible], [illegible] C [illegible] tale [illegible], [illegible] Gratias [illegible] vestrae [illegible], quia [illegible] devotionem [illegible] Deo favente [illegible]. Vestram igitur [illegible], ut [illegible] patris nostri Florentii, [illegible] S. Philiberti monachi tale [illegible] responsum: D [illegible] Burgundiae [illegible]. Non [illegible], [illegible] voluntate [illegible] quod [illegible] placuerit [illegible]. Redire ergo [illegible] patronum [illegible] E [illegible] corporis [illegible].

4. Habebat autem beatissimus Florentius [illegible] corporis [illegible] Amalgar nomine [illegible] custodia. [illegible] devastationem [illegible] gratia. Ab[illegible] ergo [illegible] cum [illegible] corporis B. Florentii [illegible] barbarorum [illegible] Normannorum [illegible] cum [illegible] tempestatem Normannicam [illegible]

[illegible]

hunc itinera ſe baculo ſuſtentantem; ſed, volente Deo, quem conſpiciunt, non agnoſcunt. Accedentes itaque ſciſcitantur quis eſſet, unde veniret, quo tenderet, ſi contractum quemdam monachum per illud iterdum equitantem vidiſſet. Quibus ille, ſateor, inquit, me pridie monachum quemdam obvium habuiſſe, ſed ſi erectus contractuſve fuerit non quæſiſſe. Quibus ille recedentibus recepta fortitudine corporum iter non deſtitit maturare. Poſt aliquot dies cum quoddam flumen aquis tumeſcentibus & ſuper alveum excreſcentibus tranſmeare diſponeret, hoſtilem exercitum, ubi reſpexit, perſequentes intelligit, ſe necaturi a longe comperit: timore perculſus itaque ad Deum orationem, B. invocando Florentium, flexis ad Orientem genibus, effudit. Tu, inquit, pater Florenti, qui ab Eois partibus pro multorum ſalute divino admonitu ad nos veniens flumen Rodani ſcrobis undique confracto tranſmeaſti, quique illuc energumenum ſanum reddidiſti, eripe me famulum tuum hoc tuo amore ductum tuis precibus a manibus perſequentium. Itaque veſtibus cinctus præmiſſo, gurgitem tranſiit more apoſtolico lympha vix ejus attingente genua. Quo viſo, inimici perſequentes monachum inviſis omittentes, ſuas cum confuſione repetierunt regiones, eum ſequi ultra non audentes.

4. Præfatum vero monachum iter arripiens, Corbonis ad rupes devenit haud longe ſepoſitas ab urbe Turonica. Perſcrutanſque in circuitu diligenter omnia, quibus arcanam decenter deponeret, loca invenit opportuna. Deinde Ligeris tranſiens fluvium, qui Radis vocatur, pervenit ad locum, quem antea avidius exploraverat Abſalon: minime videtur habitus. Ex hinc ergo digreſſus, viamque juxta Vigennam fluvium ſequutus, devenit tandem ad quoddam prædium, ipſius ſancti liberalitate regia antiquitus poſſeſſionibus attributum, quod in parrochia S. Mariæ de Lemniaco ſitum, barbaris cuncta vaſtantibus, coloniſque quaquaverſum fugientibus, in ſolitudinem redactum, inſtar eremi fuerat effectum. Habebat autem locus ille ab Occidente caſtrum nomine Truncum, quod Chriſtiani tota perſecutione ſic firmum ſibi fecerant, at boleam, a borea vero clamant memoratum Vigennæ fluvium. Adveniens itaque nova, hoſpes loca ſingula, ſedulus explorator indagat, ſi forte locum ſacri corporis congruum reperire valeat. Reperitur tandem rupes concava in montis latere verſus Aquilonem receſſum præbens amœnum, quem licet humentem & indignum, pro loco tamen & tempore ſacris oſſibus collocandis judicavit accommodum. Hunc ergo ex concetens, & cum qua potuit reverentia in abdito ſpeluncæ reponens, orationum & vigiliarum perſolvit officia, humano quamquam ſolatio deſtitutus, & in acquirendis neceſſariis occupatus. Primo ſiquidem tempore juxta hominibus ignotus, donec paſtores paſcuarum gratia gregibus ſuis providendarum longius intra ſolitudinem progreſſi eum deſerta loca commorari comperierunt. Quocirca formidans, ne ſi hominum nox ſua apperiret, depoſiti ſui damna quodammodo ſuſtineret, hoc minicando ab acceſſu ſuo coercere cœpit. Quadam die dum in rupis ſuæ ſcopulo ſolus ſederet, & ſecum de cuſtodiendo theſauro ſuo tractaret, repente quoſdam conſpexit Ligerim fluvium puppi conſcenſa tranſmeare paratos. Quibus viſis, ad ripam nihil moratus acceſſit, ſciſcitatuſque ab eis an a ſæva Normannorum depopulatione ſupereſſent, qui regiones circumquaque inſolerent: audivit apud Doadum plures exiſtere, qui ſe itaque in ſpecubus ſubterraneis occultantes, barbaram feritatem declinaſſent. Quo comperto, Abſalon monachus hilaris effectus, per mediam ſolitudinem viam arripit, & ad hominum habitaculum greſſum ſeradit. Audita itaque trium virorum fama, qui gloria celebres, opibus ferebantur locupletes, quos ſpecialiter viſitat, ipſis omnem peregrinationis ſive ſuæ reverſionis hiſtoriam recitat, quoque modo corpus ſancti retulerit, quove loco occuleret intimat: unde ineſtimabili gaudio perfuſi, manibus ad ſidera protenſis, Deum qui mirabilia ſolus operatur mirabiliter extollunt. Abſalon ac ſi angelum deſtinatum de cœlo reverenter ſuſcipiunt, ardent animæ in honorem ſancti confeſſoris ejus templum Deo conſtruere, ac de facultatibus ſuis vel proprias magnifice dotare. Ne quid tamen inconſulte præſumant, comitem Theobaldum, cujus ditioni regionum occiduarum pars non modica parebat, adeundum cenſent, quem eum comperierant abſatione beati confeſſoris vehementer habuiſſe tribulatum, confidunt audita relatione eaidem nobilioribus gaviſurum. Adeunt ergo comitem, exponit monachus rei totius ſeriem. Comperta relatione monachi, comes quidem gaudet, parum tamen monacho fidem habens, ex ſuis amicis delegavit quos Turnacum dirigit, petituros ex ſentaturum B. Florentii particulam, quorum audita petitione, abbas & monachi innovato rurſus dolore plangunt, defraudatoſque ſe corpore confeſſoris egregii ſancto quidam monachi contracti pandunt. Legati nihil impetrantes, ad comitem redeunt, quæque ab abbate & monachis acceperant exponunt, comprobantur vera dixiſſe monachus, exultat comes nobiliſſimus. Tum monacho & his qui advenerant, Ite, inquit, bonum veſtrum deſiderium complete, locum habitem perquirite, monaſterium Deo confeſſorique eximio conſtruite. Quod ſi in aliquo ad conſtructionem ejus ſumptus vobis defuerit, mihi notificate, quidquid fuerit indigueritis de meo

Comitem Theobaldum adit [illegible]

probeni factam ipſe. Monaſterium vero illud in Glonna monte ſitum a Normannis combuſtum nullatenus reparare præſumerent, ne ſi forte in Gallias rurſus irruptionem fecerint, exulare denuo ſancta oſſa cogantur, locuſque ipſe in deſolationem redigatur. Illi itaque principis authoritate ſuſcepta gaudentes repatriant, locum aptum perquirentes eligunt.

Sedem novi cœnobii conſtituunt.

7. Erat in loco ubi nunc Salmurus eminet, ab antiquo fabricatum caſtellum, quod a paritate utrinque [illegible] Truncum vocabulo ferebatur, [illegible] erat locus aqua plurimum conveniens, ubi cum fundamentorum ponendorum [illegible] opportunitas reperta eſſet, [illegible] tentaverunt præfati viri tali ſagacitate locum exhaurire, haud modica monachorum quantitate circa lacus [illegible] compertum undeque quamplurimum ad [illegible] confluere, locumque quoquo poterant modo ſub omni feſtinatione paludibus emundare. Cumque tempore plurimum laborando conſumerent, ſed in nullo penitus proficerent, præcedo montis latere, quidquid [illegible] ſupererat, in ſubter [illegible] devolvi fecerunt. Atque loco mundato altius fodientes [illegible] adhibitis, fundamenta jecerunt. Cumque in potestatem memorati principis perlatum eſſet, quod a jam dicti tres viri ex ſuo tam immenſum opus conſummare nequirent, princeps ipſe conſtanti munificentia quæcumque neceſſaria forent, ne [illegible] operi de temporibus ſuis ſufficienter providere. Eaſdem operi cura impenditur, tandemque non abſque labore magno perficitur. Conſtituto tempore die adeſt ipſe princeps ſereniſſimus cum epiſcoporum & Francigenarum [illegible] ad conſecrationem baſilicæ venerabiliter congregati, [illegible] ſpeluncæ quæ [illegible] ſanctum corpus transferretur, & in baſilica S. Baptiſtæ Johannis juxta poſita collocatur. Procedit hoc epiſcoporum ceterorumque miniſtrorum eccleſiæ [illegible] veſtibus ornamentis decenter & [illegible] decoratum. Subeunt ſacerdotes humeris [illegible] membra [illegible] in ſcrinium [illegible] reportant. Cumque ad ingreſſum novæ baſilicæ [illegible] tanta mole beatiſſimum corpus ſuperat, quod comes aliquos portitores [illegible] Factum quidem mirabile, ſed Dei procuratum diſpoſitione. Tunc tamen pondus ſuſtinere non valentes, eundem magnæ molis [illegible] gratia in media platea aliquantis ſuperponunt. Ne quis autem [illegible] id [illegible] accenderet, tamen ad hunc in teſtimonium ſpectantibus apparet. Poſt paululum reſumtis viribus, comes ceterique corpus attollere conantur, cum penitus nequeunt, nam illud divino nutu [illegible] profecerunt. Itaque ſolo proſtrati cum univerſa multitudine princeps & epiſcopi orant confeſſorem glorioſum, ut ſe transferri permittat in eccleſiam tantis ſumptibus tantoque labore ob ſui honorem honorifice fabricatam; cumque nullus precantes ſequeretur effectus, comes [illegible] quidam [illegible] ceteris pulſat principem affamine: « Scias glorioſe » princeps hoc prodigium abſque miracu- » lum divinitus eſſe patratum, ut ſe ſanctus ho- » mo recognoſceret, quatenus qui ſancto huic » præparaſti domum, convenientiaque pro- » videas ei [illegible]. Horreo igitur [illegible] » [illegible] cultoribus præparando victus mona- » chorum competenter [illegible] futurorum. Por- » ro prælatas ſancti poſſeſſiones ab exteris oc- » cupatas, more his Deo & ſancto amodo » ſervientibus reddas: aliquin ſcias illum nul- » latenus hinc dimovendum, donec illud to- » tum conceſſeris devotione. Comes autem » totum ſpondet Deo annuente ſe facturum. Itaque igitur grato [illegible] dextera protenta offert ſancto de corpore ſuo [illegible] proventuum fertilitate [illegible] munera & ceteri pro facultate propria plura de facultatibus ſuis offerunt donaria. Inde ſanctum corpus attollentes [illegible] plauſu [illegible] concrepante ſonitu intra domum ſacratam omnia deferunt, & ſuper altare divino honore debito componunt [illegible]. Illi itaque ex more omnibus contemnentes, tres illi, qui labore ſuo & induſtria fabricam monaſterii erexerunt, ſeculo renuntiantes, animumque cum habitu mutantes, in reliquum vitæ ſuæ Deo famulari ſub monachali propoſito decreverunt, quorum vocabula, quia ſuperius ſilentio compreſſimus, hic & nuſquam opportunius proferenda cenſemus. Otbertus de Ferro, Helias de Laniaco, Raginaldus de Reſſe. Horum Heliam abbatem præficiunt, Raginaldum autem congregationis præpoſitum. Abalon vero patrem ſui cuſtodem & famulum [illegible] conſtituunt. Comes autem ex quamplurima prædia donavit, omnemque [illegible] dominationem [illegible] attribuit. Præterea ſuas eccleſias omnimoda conſuetudine abſolutas illis addidit, ſanctique terras ab omnibus liberas reddidit, quod valde placuit omnibus religionis cultum [illegible] habentibus. Et ut compleverunt omnia ſancto [illegible] competentia, regreſſus eſt comes, Francigenæ & proceres ad propria.

Corpus ſancti [illegible] Helias de Laniaco.

8. Exin autem die præfatum cœnobium tam in numero quam in devotione accreſcebat quotidie, placuitque permanens tempore. Cujus ſupplemento affuit quidam monachus nomine Gaucio, parentibus nobilis, ſed fide nobilior, qui ſervire Deo maluit quam animæ detrimentum lucrari in ſeculo. Quem virum decentis regulæ peritum ac [illegible] & approbatum ſeniorem ſui fratres apud S. Florentium detexerunt, ne alii Normanni inde diſcedentibus, occuparent locum. Qui decernunt, [illegible] Deman-

[illegible]

[illegible]

poſſidebant in monaſterium videbant deſcendere, ex quibus illam regionem univerſam, ut fide, aſtruebant coruſcare. Unus ſiquidem noſtrorum cum FROTMUNDUS abbas valde religioſus eſſet in ſtatu quieſcentibus ex more fratribus oraret, ſubito tam praeclara lux eum circumfulſit, ut pene dies ſubitò oriens lucere magis non aeſtimaretur. Quam abbas nullatenus tolerare valens, repente foras eſt egreſſus, tam admirando lumine ſtupefactus. Illud autem cum innumerabilibus miraculis guſtavit in pectore, donec in Deo ſacratus manſit in corpore. Dei etenim ſervus mente & opere fuit ſtudioſus, ita ut pauci inveniantur, quippe aptum & purum ſe exhibebat cunctibus, exceptis domeſticis irrationabilibus, cum in vita Patris Florentii ſtupenda acciderint multa, & ſecundum ſcripturas & multiplici relatu digna: ſed tamen ex diverſis quod ſupra pollicitus ſummus ut tenor non eſt adhibendum ulterius.

12. Die itaque quae Dominicam antecedit, cum poſt veſperas ſe reciderent in placitum noctis aggreſſi incumbentibus tenebris, ecce vir ſenex veneranda decorus ſpecie & candida indutus veſte per aerem venit ab oriente clamans, crucem purpuream in manu geſtans, cujus fulgore totum & remittere coepit & rutilare, ſed ſemel ac ſuper pinnaculum monaſterii viro aſpicientibus devolare, ſtatim ex eorum oculis evanuit. Nec illud nec cetera quae hoc paruiſſe continentur ſchedula a quoquam ſunt aſpernenda, quoniam etſi incompte ſunt dictata, tamen in hiſtoriis relatu fuerunt facta, & in facto permanent vera, unde & habemus idoneos teſtes & veritatem non latentem.

13. Unum adhuc ad laudem B. patris Florentii referamus miraculum, quod nequaquam eſt ſilentio ſepeliendum. Cum per annos triginta gens Normannica nonnullas civitates & caſtella Neuſtriae & Aquitaniae depopulando vaſtaſſet & vaſtando depopulaſſet, ventum eſt tandem ad monaſterium S. Benedicti cognomento Floriacum quod pridem [illegible] ab eo videbatur incenſum. Ubi a venerabili abbate Hugone adjutorium ſibi ferente nobiliſſimo comite Autiſſiodorenſium Gerhardo nomine invaſi, uſque ad internecionem deleti ſunt. De quo certamine vix aliquis evaſit, qui eventum rei nuntiaret ceteris, in quo conflictu INGELGERIUS Andegavorum comes, Fulconis Rufi filius, interfectus eſt. Pauci igitur Normannorum, qui evaſerant praedicto vitam tenentes, cum copia tam captivorum quam rapinarum tranſmarinas compulſi ſunt repetere ſedes. Et cum a ſtatione ſua quam habuerant in inſula huic monaſterio ſubpoſita, ultra non reverſuri diſcederent, presbyterum quemdam, qui ſolus in obſequio S. Florentii remanſerat, apprehendunt, ſecumque in una navium ſuarum ſtrictum compeditum pariter projiciunt, ſicque per Ligerim deſcendentes, in pontum redire diſponunt. Presbyter vero aegre ferens ſeparari a tali tantoque patrono, reductis poſt tergum oculis, videt monaſterium humano habitatore vacuum atque deſolatum: tunc in hanc vocem fertur exclamaſſe ſacerdos: Heu heu, ſancte Florenti, quare me pateris hic a te disjungi? Cur me ita rapiunt iſti Deo odibiles pagani? Haec cum dixiſſet, ſtatim navis cum qua vehebatur in vertigine rotari coepit, atque omnibus qui aderant mortem minari. Presbyter vero divinitus a vinculis ſolutus, aquis ſe Ligeris credidit, & natando adducitur ripae citeriori. Normannorum autem qui illum captivum ducebant fluvius omnes abſorbuit, ipſe autem in ſilvam nomine Blavonem ingrediens, monaſterio S. Florentii quo illum liberaverat, ſeſe recepit. Haec ſuper Florentii ſeniora loco ſermone ſignificaſſe compendioſe legenti non ſit faſtidio. Nam noſtra, ut diximus, narratio ex parte pendet ab iſta. Nam ſancti & cum in quo parte Florentius poſt Normannica tempora ab Abbatibus, ut memoravimus, propulſum eſt depoſitum, Deo annuente ſtatim devectamus & iterum ac annuat ut ſubſecunda ardaque poſt ſanctius ſalcem parvum quod inde prologo valeat.

14. Igitur aedificio novi monaſterii conſummato, & theſauro reverendi corporis ſancti debito cum honore repoſito, venerabilis comes TETBALDUS ex S. Benedicti Floriacenſis monaſterio ſeptem fratres adduxit, eiſque memoratum Heliam, ut diximus, abbatem loco praefecit. At de ornamentis pretioſis quibus olim Glonnenſis locus pollebat, a praefato comite Turonenſes monachi quaedam reddere ſunt coacti, videlicet vas [illegible] Dominicae, thuribulum cum [illegible] a S. Eligio fabricatum, miſſale quoddam, pſalterium quoddam, in quibus ſanctus pater Florentius fertur legiſſe. De libris autem, chartis, reliquiis, veſtimentis, palliis, pauca quidem & vetera reddiderunt. Quos cum impenſius comes meliora & numeroſiora reddere compelleret, Francorum regem adierunt, eumque per unas corruptum pretio habuerunt.

Ad eorum monaſterium [illegible] Florentii [illegible]

15. Primus igitur abbas in eodem novo monaſterio fuit Helias mira religione & Deo devotus, qui multum in conſtructione loci ejuſdem deſudavit. Hic ex viro merito domnum abbatem promeruit, ſed non diu eamdem abbatiam tenuit. Ipſe etenim Helias ſuper coenobii Salmurenſis conſtructor auctorem tanti operis Theobaldum Bleſis comitem, regia ſtirpe progenitum, quibuſdam provectorum ut [illegible] impulſus [illegible] gratia longe poſitum adiit. Cumque peracto negotio laetus rediret, cum ſub [illegible] ſaltaret, de equo in terram corruens, ruptis inteſtinis, cum magno [illegible] Salmuro delatus eſt. Ibi cum inter multa parata &

& conſolatorium colloquium de ſucceſſore cum A aliquantum habuiſſet, [illegible] Mariæ Chriſto ſpiritum reddidiſſet, corpuſque ejus in preſbyterio devotè fratrum cœtus ſepelivit. Hinc tum paucis detentionem novellæ plantæ Salmurenſis eccleſiæ moerore adauctæ ad deſolationem ſuſtinere remanſit.

16. Tunc vero Theobaldus comes e monaſterio S. Benedicti Floriacenſis monachum quemdam Amalbertum nomine virum prudentiſſimum & religione eximium in abbatem præfecit, qui in monaſterium eccleſiæ auro & argento conſtructam plurimum deſudaret. His etiam poſt [illegible] annos quibus abbatiam S. Florentii tenuit, abbas eſſectus eſt S. Benedicti, & utramque abbatiam cœpit regendam. His qualis quantuſve quamque boni vir fuerit, noſtra facundiam [illegible] parvitatem [illegible]. Nam baſilicam [illegible] cum [illegible] [illegible] [illegible] peregit, ac pene cuncta pulchris operibus decoravit. Quæ [illegible] quinque tunc [illegible] [illegible] [illegible], videlicet in [illegible] [illegible] Trinitatis, apoſtolorum Petri & Pauli memoria, [illegible] in [illegible] Patris Florentii reverentia. Tertium autem in [illegible] [illegible] erat in honore ſanctæ Virginis Mariæ, quartum in dextra parte S. Johannis evangeliſtæ, & quæ ſiniſtra [illegible] noſtra [illegible] [illegible] erat altare S. Crucis, quod in medio [illegible] [illegible] circumdatum [illegible] [illegible]. Tria tantummodo altaria [illegible] eſt [illegible] & membrorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] reliquum [illegible] [illegible] [illegible] depicta operibus. In [illegible] baſilicæ quatuor [illegible] [illegible] erant [illegible], ſuper quos in [illegible] [illegible] lignorum ligna magna [illegible] [illegible] dependebant. Medio vero [illegible] & [illegible] eccleſiæ columnis [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] ad caput monaſterii uſque ad [illegible] domus [illegible] domum [illegible] [illegible] [illegible] alio muro [illegible] [illegible] [illegible] erat. In capella [illegible] [illegible] [illegible] dormitorium duo altaria [illegible] S. Benedicti, ſuperius vero S. Michaelis [illegible] quorum [illegible] [illegible] quoque per dormitorii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Capſa [illegible] longo poſt tempore quadam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], cauſa [illegible] agendæ ſcripturæ, S. Benedicti altare deſtruxit [illegible] [illegible] corpus [illegible] deinde [illegible] [illegible]. Alia vero capella [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & altare S. Mariæ [illegible] [illegible] [illegible]. Aquæ [illegible] [illegible] puteus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] aqua in [illegible] [illegible], & per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hic autem puteus [illegible] [illegible] [illegible].

17. Interea corpus ejus [illegible] beatiſſimi Florentii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſuffraganeum depoſcentibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Monachi [illegible] utrorumque teſtamentorum libros [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. Tandem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per annos [illegible] completa, comes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & epiſcopo Andegavenſi cum [illegible] multitudine nobilium Francorum & aliorum utriuſque ſexus, una cum domno abbate Amalberto [illegible] calendas Junii [illegible] [illegible] confecrarunt, corpuſque beati Florentii ſolemniter tranſtulerunt. Nec multo poſt venerabilis abbas Amalbertus [illegible] [illegible] ſub [illegible] cuſtodia [illegible] [illegible], in [illegible] [illegible] in quo nunc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. In ipſa vero tranſlatione [illegible] cum eſſent [illegible] quæ [illegible] [illegible], [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod geſtum [illegible] [illegible] abbas & monachi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] retentam. Monachus [illegible] Azenarius nomine, qui ſupradicti [illegible] [illegible] [illegible] a partibus * Arverniæ [illegible] monaſterio ſancti Philiberti Turnuſio nomine, quo S. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tempore [illegible] deportare. [illegible] [illegible] [illegible] propriam [illegible] ad [illegible], ut quamdiu [illegible] [illegible] [illegible] ad tempus poſſet conſervandam. De quo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in quo nunc conſervantur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cuſtodiæ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] poterant [illegible] [illegible] [illegible]. Qui cum veniſſet [illegible] ab abbate ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Et [illegible] [illegible] ſanctæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quæ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quodam enim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a capitulo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in fronte percuſſit, omneque [illegible] [illegible] [illegible], ipſe retro ſupinatus corruit. Nec [illegible] [illegible] poſt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quemadmodum [illegible], & quod [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible]. Abbas vero non [illegible] [illegible] [illegible] fieri perpendens, inde triduanum fratribus [illegible] [illegible] & ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quatenus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible], quæ [illegible] fieri poterant [illegible] [illegible]. Peracta autem ſupplicatione & jejunio,

pario, illuc cum magna cordis contritione accedunt, vaſculum aperiunt, veneranda oſſa inde extrahunt, & in aliud metallinum fuſili opere compoſitum, in quo nunc continentur, aſpiciente cuncto populo caſtri Salmurii, recondunt. Et ut cunctis liquido pateret, nullum de membris ſancti abeſſe, ſed omnia per jam dictum monachum ab Arvernæ partibus relata fuiſſe, excepta quadam particula capitis, quæ illic divina diſpoſitione remanſit, ut & in illis regionibus nomen ſancti digno honore veneraretur. Teſtantur ita neque illius loci incolæ divinitus per eam miracula patrata ſe vidiſſe. Sæpedictus abbas cunctis audientibus atque videntibus talia dicebat: En brachium S. Florentii, en crus, en coſtæ: & ita per omnia membra dicendo, omnique populo cuncta oſtendendo in præparato a ſe vaſculo collocavit, oſtiolumque tanta induſtria concluſit, quod a nemine poſtea potuit aperiri. Hæc ideo memoriæ literarum tradere dignum duxi, quæ a veracium fideliumque teſtium relatione didici. Deinde comes Theobaldus divino fervore repletus, domini Amalberti hortatu, inter multiplicia bona ſecum ſuper aram matutinalem ſuam dedit, & capſam B. Florentii vas ſacrum in ſe continentem ſuperpoſuit, cujus frontem & latera decentibus imaginum ſculpturis operuit. Retro ſpecie prominentes ligneas imagines depinxit, tabulamque argenteam ante Dominicum altare compoſuit, cujus margo ſuperior hos capiebat verſus:

Quiſquis adeſt bonus quorum hæc veneratur in ara,
Proſpectat Petrum Paulumque aſſidere Chriſto.
Quam comes argento Theobaldus tegere juſſit,
Quamque Amalbertus abbas jubet effigiari.

Amalbertus abbas ... S. Lupantii donat Theobaldus comes.

18 Quodam vero tempore domnus Amalbertus cognito Theobaldi comitis Caınone D adventu, ſole ruente, Salmurio illuc tendens, ſub aperto axe ad cujuſdam arboris radicem nocte jacuit. Hinc ſummo mane in curiam ducitur, pro ſolito gratulatione exceptus, noctis ſuper moleſtia plangitur ab omnibus. Tunc venerabilis comiti ſuum pandens arcanum, inſpirante Deo, quod quæſivit obtinuit. Nam magnificus comes, confirmante Turonorum præſule Arduino, cujus juris erat, anno Incarnationis DCCCCLXXIII tradidit Amalberto abbati ad glorificandum nomen Domini, ſanctorumque illic quieſcentium, ſacræ venerationis oratorium, in quo ſanctus Lupantius ac ſocii ejus requieſcunt. Quo audito, quidam, ut fertur, Caınonenſium clericorum cum vita S. Lupantii aliiſque ornamentis pretioſis aufugit, & in Vigennam fluvium corruens, ſecum vitam memorati ſancti cum ipſis ornamentis ſubmerſit. Illud quoque inter cetera paginis eſt imprimendum, quod de geſtis B. Florentii nihil aliud

eſt a Turonico relatum, quam quod in ejus quotidiana eum nocte legitur. Ut autem temporibus opportunis lectio de illo ſufficiens haberetur, quidam Ingilbertus literis eruditus, ejuſdem ſancti monachus ſecundum priora vitæ diſtamina largiori ſtylo aliam eſt proſecutus, habens *Domini devotus amplexatores*, cum proverbio *Mirabilis Dominus*.

19 Interea præclarus Chriſti miles, Galliæ occiduæ decus, ac ſingularis operator, Abſalon, dictum Sapientis imitatus *Fortis eſt ut mors dilectio*, ac Dominici, *ut ponat quis animam pro amicis ſuis*, vas electum, Paraclitus templum, beatum vitæ ordinem a primis infantiæ rudimentis acceptum, XV calendas Martii in longævo feliciter complens ſenio, ſepultus eſt diligenter cum multo tamen mœrore in monaſterio, in proſpectu corporis beatiſſimi patris noſtri ante aram Dominicam, quod multis annis dat levamen.

Mors Abſalonis abbatis.

20 Eodem tempore ſpeculum nobilitatis & religionis amator comes Theobaldus poſt multa beneficia, quæ noſtræ contulit eccleſiæ, viam univerſæ carnis ingreſſus eſt, cum animam qualiter a malignis ſpiritibus beatus pater Florentius liberaverit, verſibus talibus placuit ſubſcribere.

De Theobaldo comite.

Cum cuncti certe ſit dandum præcipiente
Chriſto, patrem cunctis præficere egeni,
Præcipue tamen Chriſti, omnium reverendæ
Cleri, & monachis divinæ legis amicis,
Pluribus in ſcriptis hi mandantur bene cuncti
Semper honorari ſummi ſeu regis amici.
Horum nam precibus quamplures eripiuntur
Ignibus ex crebris, datur & ſpatium miſerendi.
Ut ſuit ereptus Theobaldus Francigenarum
Terræ dux & heros poſt reges nobilis hujus.
Qui vivens turres altas conſtruxit & ædes,
Unam Carnotum, ſed apud Dunenſe reatum
Non minus propriam, utramque dans ſibi caſtrum.
Multaque conſtruxit, quæ non ſine crimine fecit.
Verum conventus conſtituit, in hoc benedictus.
Econtra multos monachorum nempe per illos
Conceſſis venis, gaudens ſcandere ad æthra,
Sumptibus ex propriis & plurima templa peregit.
Denique defunctus larvis eſt quam cito raptus,
Quod fictum minime, ſed verum dicitur eſſe.
Harmaticus (a) eum referens hoc pluribus olim
Ipſe monaſterii bonus abbas tunc Floriaci,
Hæc affirmabat certum fore quod referebat.
Hæc ab Jeruſalem quem cum multis redeuntem
Suſcepit quemdam dubio procul inſula quidam,

[a]

(a) Multos hujus nominis abbates legimus in Chronico Ingelrandi ab eodem cum Stephano Baluzio vulgato tom. ... Vet. Script. & Mon. ampl. Collect. Tom. V. Milleflorum, ſed neque in ſerie abbatum illius monaſterii quæ extat in novo Gallia Chriſtiana.

In quam per pontum tempeſtas impulit illum.
Illic & quemdam viderunt tunc eremitam,
Cui percuntati de qua tellure creati,
Dixerunt Pagus nobis eſt Gallia carus,
Quam nunc THEOBALDUS ſub rege comes regit altus.
Numquid, dixit eis, hunc defunctum fore ſcitis?
Tertia nam lux eſt, quod ſeclo mortuus hic eſt,
Cum quo lethiferæ repetebant tartara turmæ,
Illa phalanx lucum confregit eundo per illum,
Et monſtravit eum, dubitarent ne fore verum,
Et ponebantur turres collum ſuper ejus,
Cum monachi plures illum venere ſequentes,
Et nimium flentes & talia verba ferentes:
Florenti vero nobis pater auxiliare,
Eripe nunc iſtum, qui conſtruxit tibi templum,
Antea quam turrem, nec quam ſibi conderet ædem,
Ante monaſterium quam ſanctis conderet ullum.
Tuque veni prius nam te prius eſt veneratus.
Protinus alacris venit Florentius aſtris,
Agmine cum magno prior in ſplendore ſupremo,
Quem ſimul ac coetus venientem vidit iniquus,
Has voces ſubito cœpit depromere ſancto.
Quid vultis? non jure venitis, nam reus eſt hic
Præceptor veſter, noſtrates nec Deus aufert,
Et judex juſtus noſtrum non capiat habere
Sed quicquid trahimus tenuit, nec quicquid habemus.
Lethifer iſte dedit · Cui ſanctus tale remiſit.
Hic vobis claret qui dimittatur oportet,
Quem Rex juſtitiæ nobiſcum vult retinere:
Atque data venia jubet hunc ſua ſcandere regna.
Hos ad ſermones animam liquere phalanges
Lethiferæ, ſecum quam ſuſcepere catervæ.
Nec mora ſunt ceteræ ſic pſallendo retrogreſſæ.
Felices juſti Patris Chriſtique beati
Cuncti dicuntur, quorum delicta teguntur
Hæc eremita maris retulit ſupra memoratis,
Scilicet abbati cum multis ſic redeunti.
Et n digreſſi terramque ſuam repedati,
Hora ſignata ſic viderunt fore cuncta.
Doxa Deo trino, majeſtas adſit & uno.
, a 1. Florenti mentis ſat florens centuplicato
Atque cluens certo ſuper æthera congeminato,
Martyr honorans, confeſſor glorificans,
Et quamvis lictor tibi deſint & lacerator,
Non quia multotiens ſæviſſima verbera ferres.
A Aſt occidendo vitamque tibi removendo,
Palmam martyrii non amittis pretioſi,
Martyr ſeu meritus, ſed gaudes jure beatus,
Prorſus digne Deo pro nobis ſiſte precator,
Ut pius & juſtus per te noſtros regat actus,
Et tuus obtentus cuncto ſit tempore promptus.
Quæſumus atque datus tibi complaceat famulatus,
Ut tuus hic coetus tibi patrono ſtabilitus,
Fluctibus ereptus, portus & gaudia nactus,
Gaudeat in requie qua te jam credimus eſſe.
Sic & cunctorum tibi conventus monachorum
B Interceſſorem mereantur te meliorem,
Sentiat & patrem, qui te veneratur in orbem,
Sanctis atque parem, qui te vult eſſe parentem,
Cunctis divinam conquiras tu medicinam
Nullus in hac vita, qui non ſit egens ope tanta.
Pro noſtra certe pro multorumque ſalute
Divinos vultus ſtudeas placare benignus.
Partibus occiduis tenebris per te caritatis
Lumina dona ſancti, dum Chriſtum notificaſti,
C Ut bonus athleta ſprevisti terrea cuncta.
Nempe ſequi meditans Dominum, terreſtria vitans,
Hujus in agreſti veniens, pia dogmata Chriſti
Et Domini prorſus ſidens præcepta ſecutus,
Liquiſti ſeclum, cupiens adquirere coelum,
In quo cum ſanctis aſtris ut lucifer altus
Fulges pro meritis: adſis ſpes firma ſalutis
Nobis & cunctis, qui gaudes coetibus altis;
Siſque pius ductor, noſtrique benignus amator,
Nam te laudamus, cupimus, veneramur, amamus.
D Hunc omnes vere debemus ſemper amare,
Atque ſuos actus per eum quos eſt operatus.
Cunctipotens actor noſtri, clemenſque redemtor,
Gloria debetur cui laus & vera refertur.
Promere dignetur per quem quod adhuc operatur,
Et ſibi majorem virtutibus addat honorem,
Et faciat ſanctum crebris virtutibus altum,
Per quem nos almo deſcribat Chriſtus in albo,
Et ſibi congeminos faciat ſuper aſtra beatos.
E Providus & caſtus prorſus fuit & tunicatus
Annis divinis & moribus iſte benignus,
Sortis apoſtolicæ fuit, & vir maximus iſte,
Quem ſibi præmiadus connectit apex duodenus.
Iſtius ægroti curantur munere ſancti,
Atque per hunc dantur largiſſima quæque petuntur.
Cujus per meritum per ſecula mirificatum,
Poſcimus ut Dominus nos reſpiciendo benignus

Moribus & ditet, ditandoque munus adeptet,
Usque polo reddat, quibus ad ſe pergere mandat.
Cum quo longævum gaudere queamus in ævum,
Florentii digna nimium ditare corona
Laudis magnarum virtutum plene tuarum.
O felix vere pro nobis ſancte precare,
Regnet cum Chriſto per te chorus iſte precato,
Ut veniat per te nunc fœdera pacis amare,
Nobis munimen te poſcimus atque juvamen
Te nunc laudamus nobis præſtes quod amamus,
In te ſperamus ſervire tibi valeamus.
Laus tibi cum Genito, Pater, & cum flamine ſancto,
Felicem vitam tribuas terramque beatam.
Laudes æternæ cui ſint grates quoque magnæ.
O Deus immenſe, cœleſtis ſæcula rectæ
Redde tuis famulis, quibus adſis natura fidelis,
Et cunctis te da, quos mundat ſanguinis unda.
Sit bonus & juſtus vir Chriſto quiſque renatus,
Speſque fides detur, quæ nos ſemper comitentur
Cedant & noxæ, det Chriſtus munera dona,
Reddat geſtorum qui cunctis dona ſuorum,
In quo ſat freti valeamus degere cuncti.
Pr[illegible]cedant mores, ſecli fugiamus amores,
Tantum quæramus cœleſtia quæ teneamus,
Vincatur ſenſus qui ſæpe manet male ſuatus,
Subque manum Chriſti poſſimus vivere læti.
Fiat quiſque novus deſiſtens eſſe vetuſtus,
Laudetur Dominus trinus qui ſiſtit & unus,
Omnes hunc laudent, recitent & ſemper adorent,
Reſpiciat qui nos ſemper ſibi corde benignos,
Exaltent omnes dicta non laudis inanes.
Nobiſcum Dominus, dæmon procul atque tyrannus.
Terner des nobis, quo tu ſine fine maneba
In ſanctis factis per te rex Chriſte beatis
Virtus erneetur, Zabuli virus vacuetur,
Suſcipiat Chriſtus quos arguit maledictus,
His præſtet Chriſtus bona quæ præſtare ſueverat
Judex terribilis, cum venerit agnus benignus.
Cum ſit miranda dona nimis atque tremenda,
Et ſibi commonet dextros acceperit omnes
Suſcipiens nosmet ſecum ſuper aſtra reſoret.
Tranquillam pacem quo det claram quoque lucem

Robertus abbas III.

22 Eodem vero tempore venerabilis Amalbertus, Floriacenſis & Salmurenſis eccleſiæ duplici prælatione ſublimatus, poſt excurſum vitæ ſpatium glorioſo fine quievit. Poſt cujus triſtiſſimam pauſationem, Salmurenſis caterva, habito cum primoribus ſuis conſilio, unum de ſuis fratribus ROBERTUM Bleſis, famoſum, caſtum, nobilem, in ſede regiminis abbatem præpoſuit. Qui ſagacitate prudentiaque ſtrenuus, agilitate & honeſtate ſplendidus, ingenio profundiſſimus, ſanctitate eximius, licet angelicam prorſus in terra ageret vitam, activæ tamen vitæ ſtudiis tam pervigil & indefeſſus deſerviebat, ut aliis patribus ſingulis videretur & primus. Hic ergo patroni ſui exemplo annuali orena Turonis redeuntis, quos domi poſitus ſtudio exorabat, eorum Romæ ſepulchra frequentabat, atque ut apis prudens in decorem & munimentum ſibi a Deo traditæ eccleſiæ, multa deferebat. Sed quoniam per pagum Andegavum ſæcularis S. Florentii eccleſiæ antiquo ritu adhuc epiſcopali inquietudine, ſcilicet de cenſu & procuratione ipſius epiſcopi & clericorum ſuorum, aliiſque pravis exactionibus quatiebantur, ut hæc aboleretur violentia, & novum Salmurenſe cœnobium, ut quondam Glonnenſe, cum ſuo paſtore omnino eſſet liberum, RAINALDUS Andecavorum antiſtes communi clericorum ſuorum aſſenſu, valentiorem ceteris ſcilicet eccleſiam S. Johannis Ligeris alveo vicinam, dudum a rege S. Florentio datam, in ſancti Mauritii ſuamque ditionem præfatus epiſcopus, tradente memorato abbate, recepit, & quæ idem abbas expetebat libentiſſime omnia conceſſit. Cujus nobile privilegium in papyro conſcriptum, ſub obtentu BERTA reginæ ac filiorum ejus THEOBALDI atque ODONIS, Romæ JOHANNES papa divinæ majeſtatis apoſtolorum cunctorumque ſanctorum proteſtatione communivit, atque eumdem B. Florentii locum tuentibus vel augmentantibus, horum omnium implorans benedictionem ac protectionem, ejus malefactoribus vero tartari perennem damnationem promulgavit, neque accuſatio cujuſdam prælati vel patris in eccleſiæ B. Florentii abbatem objecta, niſi ſub duorum vel trium pontificum experimento recipiatur, quæ libertas hactenus manet inviolata, ut in ſubrogatione abbatum quocumque loco ſacratio daretur, ut vidimus & accepimus, nullus Andegavorum præſulum profeſſionem vel obedientiam expetivit. In eodem etiam privilegio continetur nullum omnino monachum noſtrum ab aliquo prælato abſque canonico judicio poſſe vel excommunicari vel interdici.

Privilegium libertatis impetratu a papa.

23 JOHANNES *epiſcopus ſervus ſervorum Dei, dilecto filio* ROBERTO *venerabili abbati monaſterii S. Florentii confeſſoris Chriſti, ſiti in loco qui dicitur Salmurus, ejuſdemque ſucceſſoribus cunctiſque in eodem loco commorantibus fratribus perpetuam vale.*

Johannis papæ privilegium.

Convenit apoſtolico moderamini pia religione pollentibus in benevola compaſſione ſuccurrere,

plum hinc parva circa compositum, atque ad tempus abbatis Willelmi [illegible] clarus pallio [illegible] rubricatur. Nam in precipuis solemnitatibus albus elephantinis vestibus, albas praeterea [illegible] induebatur. Sed & alterum [illegible] dedit [illegible] validum & magnum, quod ad [illegible] cum ceteris pendebat. Terras quoque inter quasdam alias [illegible] circumstantias decoravit albas, stolamque ac manipulum eodem ornatu composuit, in quibus pendentes ad praecinctorium [illegible] tintinnabula organizabant argentea. Cappam quoque purpuream religiosus Robertus rex Francorum dedit. Et uxor ejus Constantia regina albam fecit circa collum & humeros auro ligatam [illegible]. Duo tapeta alba, atque [illegible] paria habita sunt [illegible], quorum celebrem ex semetipso [illegible], [illegible] plectro [illegible] recordationem praetendentes contra mundi principem Dominicorum, [illegible] Davidi [illegible] capitis raptas a [illegible] quadam regina sunt ducta. Verum quae & quanta ornamentorum copia praedicti patris instantia [illegible] non est nostrae facultatis evolvere.

25. In [illegible] ductus Amalricus Toarcensium proconsul, & [illegible] Namnetensis comes, magnifica S. Florentio concessit beneficia, [illegible] ecclesiam S. M[illegible] [illegible] in Eremo. Petro hoc donum in plenis annis [illegible] & a patre Roberto jam aetate provecto [illegible] conversationem. Sed quadam vice Pictavensi [illegible] devoluta, [illegible] unde [illegible] a monacho [illegible] per [illegible] quod sibi denegata [illegible] S. Florentii monachos inde expulit, & abbatiam [illegible]. Hic pro[illegible] Amalricus prole carens quasdam [illegible] villas S. Florentio in [illegible] condonavit. Cui dominus abbas Robertus prope Toarciacum castrum [illegible] optimam [illegible] delegavit, sed [illegible], Roberti [illegible] Roma contendit.

26. Per illud tempus Fulco Gaufridi filius Andegavorum tenebat comitatum, bellorum callidus & fortis debellator, fortes [illegible] & prospera [illegible] famam & fines eorum dilatans. Qui post mortem primae [illegible] Elisabeth quoque [illegible] adulterii [illegible] Hildegardem puellam [illegible] duxit uxorem. Cujus primogenitus [illegible] a [illegible] uxore apud Locas castrum educatus, Martellus cognomen accepit. Hi duo pater & filius [illegible] natura [illegible], [illegible] crudelitate [illegible] timorem, hostium [illegible], [illegible] immisericordes, [illegible] ecclesiarum [illegible] fisco proprio redigentes, & inde sua oppida militibus [illegible], ad [illegible] [illegible]. Itaque [illegible] vel [illegible] ad [illegible] contra quos [illegible] etiam sacerdotibus [illegible] quia [illegible] & avarum [illegible] nullius [illegible] vel [illegible] impunitum [illegible]. Ab his itaque temporibus ecclesia nostra cum Personis [illegible] gravissimum [illegible] detrimentum. Nam ecclesiae nostrae sub [illegible] non dominio, sed tyrannide constitutae ab antecessoribus nobis attributae, ne in [illegible] participarent, [illegible] religionis per praedictos tyrannos [illegible] ecclesiarum [illegible] quam donatae.

27. Eodem tempore ortum est bellum inter Conanum comitem Britonum & praedictum Fulconem comitem Andegavorum. [illegible] belli victoria post multam [illegible] interfectionem Conano [illegible] Fulco potitus est. Proinde proverbium est [illegible]. Bellum [illegible] quo fortem [illegible] dictum Hominis [illegible] Gaufridus praedicti Fulconis [illegible] nepos, Galone monacho impetrante, dedit S. Florentio locum [illegible] dictum, [illegible] ut cum orationem [illegible] Conani anniversarium [illegible], [illegible]. Sed & Gualterius Redonensium [illegible] exactionem [illegible] absolvit. Qui [illegible] nobilitate, [illegible] & armis praeditus, Romanum pro orationis [illegible], cujusdam matronae hospitium ingressus est, [illegible] accepturus mulierem [illegible] occidit, unde a [illegible] caput [illegible] percussus, [illegible] mortuus est. Alanus [illegible] Rotonensium abbatiae fundatorem, & [illegible] heredem [illegible] relinquens.

28. Tempestate Normannorum beatorum Maxentii atque Juliani [illegible] Pictavo territorio [illegible] delata sunt. Pars quorum in ecclesia [illegible] sub tabulis [illegible]. [illegible] vero [illegible] castro Toarcensi in Ecclesia S. Martini [illegible] recondita. Tempore vero abbatis Roberti inde cum ingenti gaudio apud Salmurum in coenobio S. Florentii [illegible] & [illegible] translata sunt.

Nec [illegible] sacerdotis Pauli domini [illegible] Deo [illegible] debeo praeterire. Nam sub [illegible] vastatione caput B. Pauli in [illegible] Namnetis [illegible] sed non [illegible] reconditum est. Quod Toarcensis & Namnetensis principis [illegible] S. Florentii [illegible] igne [illegible] combusta [illegible] postmodum vero in [illegible] monacho [illegible] reponendum [illegible]. [illegible] per Andegavum reversus, ut fertur, Deodo postea [illegible] est. Jam vero [illegible] pene evanescebat, cum quidam Britannorum monachus [illegible] veniens, [illegible] retulit indicium, quia [illegible] ipsum

caput ad cloacam Marii quondam regis dum A ſtatui in ſacrario portarent prohibitum ante tamen erat. Jamque peracto hoc reperatum S. Pauli verè ſanè caput eſſe proclamatur. [illegible] autem teſtes de homine capita de [illegible] cum in hoc ſacrario celebrat. verum capita tamen per noctem [illegible] [illegible] dum- [illegible] Hugo abbas [illegible] ad [illegible] promoveret.

[illegible] 29. Adhuc necdum a Deo ſuſceptum eſt enodandum. Nam quidam nobilis monachus, Hubertus Roardus, & Amanus clericus, B cum [illegible] quibusdam a beato Maximo Me- [illegible] abbatia [illegible] haud longe a caſtro Salmurii oratorium cum manſionis [illegible]. Denique [illegible] non [illegible] doctrina [illegible] ac [illegible] inſtruentes. quibus defunctis [illegible] locus cum manſiuncula poſtea [illegible] eſt deſtructus. Poſtmodum vero Angomaro [illegible] Salmu- [illegible] C [illegible] corpora [illegible] Roberti [illegible] S. Vincentii [illegible] Roberti [illegible] Dei. Nam [illegible] de abbatia S. Florentii [illegible] ſed plurima addidit [illegible] D & poſtquam abbatiam S. Maximini ſuſcepit, [illegible] S. Maximinum [illegible] E [illegible] Dominus [illegible] Fratres. [illegible] Ego [illegible] domino noſtro Maximino [illegible] noſtra [illegible] Dei [illegible] ſepultus eſt in clauſtro ante [illegible] capituli anno [illegible] Auguſti. [illegible]

[illegible]

Nam in Salmurenſi caſtello voces canentium ſæpius audiebantur. [illegible] quod [illegible] dominum Patrem Robertum ſub [illegible] ſepeliendum.

30. Poſt cujus deceſſum domnus Ama- [illegible] ſubſtituitur, qui ex pago Turonico, Cainono caſtro exſtitit oriundus. Hic ſub patre Amalberto in B. Florentii baſilica ſuſceptus in monachum & educatus, in ſanctis habitu converſatus eſt. Fecit autem cum [illegible] [illegible] B [illegible]

31. Nunc de ſucceſſore [illegible]. Quidam enim [illegible] Salmuri dominus, Garnerum monachum S. Florentii [illegible] alio vero cum [illegible] Turonici caſtri [illegible]. Hic Geraldus [illegible] C [illegible] B. Florentii [illegible] [illegible] ſub [illegible] Alberico [illegible] eccleſiam S. [illegible] D Petro [illegible] Amalbertum in [illegible] [illegible] E [illegible]

32. [illegible] Caroli imperatoris [illegible] magnum [illegible] corpus in Glun- [illegible] eccleſia [illegible] S. Radegundis ſub [illegible] eſt ſepultum. [illegible] Machar [illegible] [illegible]

locis diversis monachos cum armariis [illegible] habuerunt. Monachos vero ad eum confugientes [illegible] recepit, eisque [illegible] reddidit largiter [illegible]. Tandem post [illegible] tempus, [illegible] tradente, praedicta [illegible] cum [illegible] appendiciis suis S. Florentio sunt attributa. Quod donum monachi ob omnia episcopali & [illegible] violentia plenius [illegible] sub regia firmitate poterit [illegible] diu tenuerunt: unde etiam post [illegible] occidentalis Franciae, redeuntes monachi [illegible] pagum, & [illegible] quoque [illegible], qui apud [illegible] de [illegible] lignam construxerunt ecclesiam [illegible] in nostro tempore [illegible]. Quae possessiones [illegible] terrae [illegible] habebat, cum partem [illegible] abbas suis [illegible] per [illegible] GERARDI Turonensium [illegible] & [illegible]. In illa vero quae monachis remansit, [illegible] praepositum constituit.

11. Hic Gerardus ad Sepulchrum Domini orare desiderans, Jerosolymam perrexit. Sed antequam illuc perveniret, comprehensus est a paganis, a quibus multa supplicia perpessus, cum nomen Christi constanter firme fateretur, tandem inter verba orationis gladio vitam finivit. Nam cum decollaretur, [illegible] dicebat: *Omnes sancti orate pro nobis.* Testatur dominus [illegible] sancti Florentii monachus, qui cum ipso multa in eodem agone supplicia pertulit, sed tamen, Deo sibi [illegible], vivus evasit, eamdem [illegible] qua ille martyrizatus est per ordinem retulit. Qui postea merito suae [illegible] abbatiam [illegible] regendam suscepit, & quamdiu advixit [illegible] gubernavit. Hic enim Gerardus ODONIS comitis imperio EVRARDO Majoris monasterii abbati suam abbatiam commisit, deinde cum [illegible] spiritu [illegible] & [illegible] iter [illegible] aggreditur. Tandem [illegible] in urbe [illegible] cum pagano quodam [illegible] hospitatus est, a quo [illegible] argento & auro pulcherrimum, quod ferebat abbas, paganus flagitans, petitione frustratus est. Paganus vero [illegible] cum pluribus armatis [illegible] occupavit. Tunc abbatem per [illegible], [illegible] martyrium [illegible] & [illegible] a capite decantantem, [illegible] paganus capite truncavit, & [illegible] cum quibusdam [illegible] Socii vero de morte patris condolentes, [illegible] corpore cum [illegible], [illegible] & in quadam haud longe ab ecclesia [illegible] fecerunt sepulturam. Et inde progressi apud quoddam [illegible] monasterium devenerunt, cujus abbas [illegible] incommodo [illegible] est [illegible] fratribus, post [illegible] cadaver abbatis [illegible] apportari, dignoque sepultum in suo monasterio sepelivit. Anfredum autem monachum Salmurensis ecclesiae priorem, Turonensi [illegible], in seditione [illegible] vitae periculum est [illegible] remanente, per [illegible] pro [illegible] & pallium sibi [illegible]. [illegible] tandem [illegible] Anfredus [illegible] Salmurio [illegible] pallium [illegible] conservatum [illegible] multo post [illegible]. Eo tempore [illegible] cum parte castelli Salmurensis [illegible], ornamentumque aliquod [illegible] denuo [illegible] reparatur. Praeficitur nostrae tunc ecclesiae dominus [illegible] Majoris monasterii abbas, consilio & eloquentia magnus [illegible]. Hic ab abbate Gerardo pro pecunia traditum [illegible] ornamentum, pluraque [illegible].

12. Gerardo vero abbate [illegible], Odonis comitis praecepto ac [illegible] anno [illegible] VII calendas Septembris ex S. Martini [illegible] FREDERICUS in abbatem, [illegible] in priorem [illegible] monasterii gradus est [illegible], qui [illegible] Andegavensi pontifice [illegible] calendas Septembris, abbate EVRARDO praesente Fredericus consecratur [illegible] loco ab eodem Evrardo [illegible], de Majore monasterio [illegible] Salmurio [illegible] claustrales [illegible] ut ordo monasticus [illegible] tenetur [illegible] Turonos [illegible] non ferentes, paucis post diebus aufugerunt.

13. Itaque domino Evrardo ad sedem suam regresso, FREDERICUS abbas [illegible] nostri [illegible] tandem a [illegible] Gosone [illegible] repulsus est. Sed cum [illegible] priorem [illegible] cum aliis ad Fulconem Andegavensium comitem [illegible], tandem [illegible] abbatemque cum suis recepit. [illegible] vero [illegible] ex praecepto abbatis & voluntate [illegible], [illegible] circa se abbas [illegible] haberet, usque ad [illegible] abbatem [illegible] est [illegible] abbas in claustro [illegible] compulit, [illegible] loco [illegible], [illegible] propter [illegible] Gosonem remissus est [illegible] vitam finivit, sepultus est [illegible] membri [illegible] maceriam, quo [illegible] habetur [illegible] calendas Novembris. Ferunt quemdam clericum [illegible] temporibus antiquis [illegible] nostra [illegible] & [illegible] Namnetensium [illegible]. Qui [illegible] cum magnam terrae suae partem sancto Florentio deberi vidisset, igne cremavit. Inter haec dum [illegible] Majoris monasterii [illegible] cum [illegible] plerumque [illegible] Salmurio [illegible] quodam [illegible] accensus, [illegible] cum quodam [illegible]

pus & cetera membra confringendo ſcele- A ratiſſime decerpavit.

De Bernerio clerico.

16. Sub his diebus Bernerius quidam clericus valde eccleſiaſticus primus à Fredareco abbate ſacra veſte induitur, qui poſtea cellerarius inſtitutus, tyrannicum deliberavit. Cum vero ignorum ſaevi incendium confeſtum transcenderet, dum ut crederetur deſtrueret, terra depereret, quae exteriorum ablationem poſſidebat. Cunctis ergo deſperantibus Gerbertus Salmuri dominus ad Bernerium monachum veniens, mali inquit auctor, tradi mihi incendium reddendum, & recede, forſitan ego opus complebo. Ante cujus lacrymarum effuſionem ipſe quoque Gerbertus ad S. Cericum receſſit, ſeſſumque ignem ab auctore ſuo Gerbertus eſt dictum. Vocatur tamen ab aliquibus ob ſuam pietatem Clericus.

De Frederico abbate reparatio.

17. Fuit autem Fredericus abbas Turonis ex terra, natus Mauricae conditione ortus, qui merito ſanctitatis atque à ſpiritu quaſi lumine refulgens, abbatiam ſuo tempore monaſterio multaque magna decorari, cujus enim magnae religionis ſuperbiae deſtructor, humilitatis amator, in oratione aſſiduus, in regulari & jejunio & oratione devotus, in dulciſſima ſancta compunctione & abundantia lacrymarum, Spiritu ſancto inſtante. Quod docuit voce, prius fecit opere, quamdiu vixit duplici doctrina praefatos ſuos diſcipulos. Hoc venerabili patri mos erat, ſicut de Caſſio Narnienſi epiſcopo dicitur, quotidianas Deo hoſtias offerre, ita ut nullus pene dies eum aut attenderet, qui non omnipotenti Domino hoſtiam placationis immolaret. Cujus cum ſacrificio valde concordabat vita. Nam cum ad horam offerendi ſacrificii veniſſet, velut totus in lacrymis diſſolveretur, cum magna cordis contritione ſe metipſum mactabat. At hinc ſuae ordinationis uſque ad terram, ut incendium atque caſtrum Salmuri, quae facta eſt à Fulcone Andegavorum comite, mansit in Salmuro. Ordinem monaſticum invenit languidum & depravatum, & pene inutilem, quem & praedicando & operando ſecit ſtudioſum & erexit atque communitate in melioribus ſuorum. Hebrario caſtelli erat valde opportunus, & anomalus fratrum periculoſa atque damnoſa, ſed liberati ſunt inde ordinatione divina.

Gerardus monachus ab eremo veniens S. Florentii.

18. Ex prioribus Salmurenſis eccleſiae alumnis, quidam erat Gerardus nomine, gibbo preſſus, ordine ceteros & vita tranſcendens, cui omnipotenti oratio ſuper fluvium Thoerium, ubi B. Florentii ſancta erat eccleſia, illo praemonente qui humilia reſpicit, columnam igneam inter nubilonem à terra uſque ad caelum procedentem, ſolus contemplatur aſpicere meruit.

Bellum inter Odonem Campanienſem & Fulconem ducem Andegavorum.

19. Jam Salmurenſis locus Deo ſummo, plurimum ambulantem non ſolum monaſticis ordinem moribus, ſed etiam quotidianis facultatum augmentationibus, non Majori-monaſterio impar minime videbatur, nam quaſi caput aliorum coenobiorum excreverat ſublimium: cum diſcordes inter ſe ſubito coeperunt inter Odonem cognomento Campanienſem, Turonicae comitis heredem, & Fulconem Andegavorum ducem, Gaufredi Griſae-tunicae ſucceſſorem. Turonis enim inter memoratos duces exortis bellum, ut Odo ob Fulconis metum à ſuo parentibus Salmurum majorem ambitu jam muntrum ampliori munieret, & vallorum & armorum munimentis firmaret, ut inde ſuas regiones ſuorum defenderet. Fulco vero calidus ingenio, cum Hildeburgis conjugem ſuam Andegavis poſt immanem perceptionem ſalvatam occidiſſet, ipſamque urbem paene defendentibus flammarum incendio concremaſſet, Jeruſalem petiit, ubi paganos ſanctiſſimum Domini poſſidentibus ad Crucem pro animae poenitentiam inibi ſale parvum emitte, hucuſque fundo decrevit, poſtea reſpexit, atque deprecans. Romam devenit, in quo itinere praedones quoſdam ſedem S. Petri vaſtantes, & tranſeuntibus inſidiantes, alios vitam, alios vitae ſubſidia rapientes, deſtruxit. Nam Romanorum conſortio archiarium ducem praedonum ad feneſtras turris cum comite loquentem nomine Creſcentium, in pectore ſagitta perfodit, & turre ſe captus, patriam à praedantibus ac papa ſerpens experiens liberavit. Reverſuſque cum magnis laudibus pro peccatorum venia, ſicut ſpoponderat, Belloloco loco monaſterium, & quas de Domno Sergio Papa vel à ſede Romana detulerat aliaque cumulate reliquias ſanctorum ſcilicet Laurentii archidiaconi, Chryſanti & Dariae ipſumque locum Odoni venerabili abbati S. Genulfi ad conſtruendum commendavit. Cui Fulconi cum à Burgolio uſque Ambaſiacum in ripa Ligeris nullum eſſet domicilium, Turonem cum adeſſet, in loco opportune monaſterium ſibi concedi ſibi ſimulatur ab Odone comite expetiit ad ſuum caſtrumque cubile, quem conſiliorum ſummo intimatum, validus & armis praemunitum. Odo comes inſidiarum ſe proſpicere, ad evertendum accidens repulſus eſt. Quod Fulco ut audivit, caſtrum inſtituens Langeiacum quod Lingiaci rivulo ſuperjacet, vocitatum, ad oppida quatuor, quae his priores varia ſorte acquiſierant ſeviora, praeter munitionem, hoc eſt Ambaciacum, Locas, *Jaleaſtrais*, Ham.

Praelium Pontilevienſe.

20. Anno quoque xxvii. feria v. inter Odonem & Fulconem Pontilevienſe actum eſt bellum, in quo Andegavorum exercitus pene vaſtatus eſt, ſignifuque comitis Sigebrannum de Chemelliaco perimitur. Ipſe etiam Fulco Ambaciacum ſubegit. Quod audiens Herbertus cognomento Evigila canem, Cenomannorum comes eo tecendo. Dumque cum locus Odo in Caro ſluminis vado Cheſiaco haud plus longa diſtaret, membra propter

Fundavit monaſterium Belliloci.

propter aestum lavarent, celeriterque Cenomannenses currunt, qui dispersos atque lassos Francos [illegible] occumbentes, moramque [illegible] bello invadunt, [illegible] multitudine [illegible] penes Fulconem [illegible].

41. Quodam tempore Fulco comes secundo ab Jerusalem reversus, per Andegavis urbis fenestras columbam [illegible] saepe ferre & cavaturam cujusdam petrae implere conspexit. Tunc quod [illegible] monasterium S. Nicolai [illegible] fundavit. [illegible] denique equum suum ad Meduanam aquam sub castello S. Mauri adaquatum mitteret, pavore [illegible] equus cum sessore percussus est [illegible]. Propter hoc [illegible], [illegible] modo monachos [illegible] quod & fecit, primusque [illegible] abbas [illegible] ex Mauri monasterio assumptus. Qui postmodum [illegible] successit [illegible] ex monasterio S. Albini assumitur, & post eum Arnaudus.

42. Eodem tempore praeerat Salmuriensi dominationi [illegible] nobilissimus natura [illegible], armis strenuus, forma decorus, longo hominum & equitum agmine constipatus, hostes [illegible] sola fama deterrens. Quoties Fulco Andegavorum comes per [illegible] transibat, metu [illegible] aiebat: [illegible] nam semper cum illum video [illegible] compeditum. Denique [illegible] oppressus, tandem Salmuri [illegible]. Tunc Geldumus nuncium ad Fulconem dirigit, ut treuvas faceret. Fulco vero ut dolosus & cupidus hoc verbum fraudulenter [illegible], [illegible] exercitum & [illegible] castellum [illegible], quod Trevas nuncupavit, ad Salmuriensem reprimendam potentiam. Nam a priscis [illegible] regum temporibus Andegavam atque Neustriam regionem [illegible], a castro Salmuro [illegible] dominationem vulgariter [illegible] terminabat [illegible]. Tunc temporis in Monte-Buchi [illegible] castrum [illegible] quod Odo comes cum exercitu magno obsidens. Fulco vero [illegible] repellere nitens, [illegible] collectis, publicam conducturus pugnam, ad quam Geldumus cum Salmuriensibus, Cenomannici quoque & [illegible] cum Francis [illegible] convenerunt. Cumque Fulco [illegible] Benedictum [illegible] habens, [illegible] Francos multiplicatos [illegible] numerositate [illegible]. Tunc Fulco Salmurum vacuum esse & solum [illegible], retro gressum dirigit. [illegible] cum gravi exercitu [illegible] castellum obsidens, [illegible] & a castro

A ruinam incendio fundens perpetuo reverendam [illegible] Florentii glebam extraxit. Abbas autem [illegible] & monachi [illegible] considerantes [illegible] flammarum incendium, assumto corpore Sancti patroni & sanctorum [illegible], [illegible] sunt sicut Loth de Sodomis, vel sicut Abraham de Ur Chaldaeorum [illegible] Denique corpus [illegible] oppidani B [illegible] monachis [illegible] ad portam orientalem hostibus opponunt [illegible] defendentibus [illegible] Sancti corpus [illegible] & cum [illegible] ad [illegible] Tria signorum praecipua [illegible] Gelduino [illegible] Campana quoque [illegible] C quae longe post in novo facto monasterio [illegible] Sancta Dei genetrix [illegible] Hora [illegible] quoque post terga [illegible] Fulco comes ante se [illegible] contra [illegible] Fulconi & exercitui ejus [illegible]. Quantum quidam vassus magnus & validus Gaufridus nomine, qui cum abbate [illegible] Jerusalem [illegible] D [illegible] Castri vero [illegible] cognomento [illegible] quatuor [illegible] fratres germanos habentem. [illegible] cum Gelduino [illegible] Andegavi [illegible] S. Florentii [illegible] E Andegavensium [illegible] Andegavorum [illegible] a monachis [illegible] & [illegible] a Trevio per [illegible] pervenit. [illegible] transnavigare nauclerii terram [illegible] portum. [illegible] Sed tamen [illegible] progredi, nec [illegible] monasterio agnovit, [illegible] & [illegible]

cum illum vocans, ubicumque bonum sibi A visum foret, ipsa voti sui Andegavenſium honore commutatione, construere eos deberet: & [illegible] que haud admiratione neceſſe. Abbas vero ac monachi [illegible] locum in Salmuro ut prius dixi, ſed illis multas ob angustias renuentibus, annuit orationi & ad providendum monasterio locum aptum denotato tempore una cum conjuge ſe aſſerit adventare. Tunc monachi illum bonum ſuſcipientes gaudio cum ineffabili reduxerunt, [illegible] agriculturam [illegible]. Fratres igitur prout oratione [illegible] B [illegible] retrogreſſi, quam [illegible] defecerant. Deinde ad eccleſiam S. Hilarii ad locum cui Cryptas nomen eſt [illegible] pervenerunt, ubi [illegible], tam [illegible] quam [illegible] admodum [illegible] reſederunt. Tunc convento [illegible] Gelduinum [illegible] Frederico abbas & Letardus prior cum ſeptem ſimul fratrum numero [illegible] definierunt, [illegible] pro poſſe opus [illegible], donec [illegible] in loco [illegible] receptaculum [illegible] terram [illegible] in C Sancti jure poſſidebant. Quibus [illegible] per quinque dies [illegible] a Domino locus eſt inventus, qui olim Bonaſ vallum eſt dictus, [illegible] Thoarcenſium ad campum ſpinetum, ubi anno [illegible] menſe Auguſto illud magnificum, Deo auctore, novum cœperunt monaſterium, cujus fabricæ [illegible] quotidie per diverſa operariorum numerus [illegible] cumque per dena omnes [illegible] [illegible], quam ſemper [illegible] in opere, quæ [illegible] in [illegible]. Hanc ſtructuram [illegible] ac [illegible] principis [illegible] conſilio præſtantiſſimum [illegible] D [illegible] & Mariæ [illegible] [illegible] viſendo, ædificaverunt, quæ cum [illegible] lapidibus [illegible] [illegible].

41. Anno igitur [illegible] nonas Maii, [illegible] in novum monaſterium adhuc imperfectum in dextro membro, ſuper altare S. Johannis Baptiſtæ, ubi congregata eſt [illegible] non ſolum [illegible] ſed et [illegible] longe poſitorum. Aderat quoque [illegible] Fulconis ſimul cum ſuo patre ac matre & E univerſis Andegavenſium [illegible]. O quam pulchro & [illegible] modo [illegible] Bonaſ vallum hoc [illegible] completum, [illegible] qui hunc [illegible] ad ſolidum [illegible] de [illegible] ad [illegible] ingrediuntur de tenebris. [illegible] ad [illegible] , ad [illegible].

42. Interea [illegible] quod a Fulcone captum eſſet Salmurum, [illegible] & [illegible] comitem cujus [illegible] ut contentio corporum Salmuro applicaret. Sed ille corpora [illegible] conſtruere, ſpopondit ſe ſi Salmurum [illegible] poſſet, [illegible] reſtituere. Poſt [illegible] Odo comes Salmurum obſedit, ſed [illegible] machinam quam ex lignorum congerie Franci paraverant, incenderunt. Quod comes [illegible] & vindemiarum inſtantia, Francos ad ſua dimiſit. Poſt [illegible] tempore Odo comes & filius ejus Theobaldus cum multo exercitu iterato Salmurum obſederunt, qui prope [illegible] monaſterium [illegible] B [illegible]. Tandem in colloquio monachorum Andegavenſis & Bleſenſis comites diffinierunt, ut Odo Salmurum relinqueret, & Fulco Montem Buchum deſtrueret. Quo facto, Gelduinus ab Odone Calvum montem recepit. Tunc Gelduinus [illegible] patrem ſui Florentii ex ipſius inſtitutione Pontiniacum [illegible] fundavit, ubi memoratum Amalbertum cum quibuſdam e fratribus regulariter inſtituens, [illegible] abbatem præfecit. Qui diu ipſum locum feliciter [illegible] C gubernans, tandem Turonis apud Majus-monaſterium decedens ſepultus eſt. Denique Fulco comes verſus Turonenſes in [illegible] S. Florentii caſtellum ex monte [illegible] nuncupatum inſtituit, quod [illegible] monachi [illegible] degentibus cum illis operarentur. [illegible] adminiculantur [illegible] abbatis Geraldi, rapinis inhians, unde monachi [illegible]. Qui de [illegible] non modica [illegible] manu [illegible] deductus eſt, quam [illegible] omni emendatione [illegible] recepit, ſed ipſe promiſſa [illegible] mendax [illegible], monachos S. Florentii [illegible] ab abbate Fre- D derico [illegible]. Subſequenti tempore quendam [illegible], [illegible] Amberium [illegible] dominus cepit [illegible] monachis. *

43. Denique Budicus Nannetenſium comes cum ipſe ac ſui prædeceſſores Andegavenſium comitibus [illegible], quibuſdam [illegible] contrarius cœpit agere [illegible]. Fulco vero cum E filio Gauſfredo & uxore Agnete, quam defuncto viro ſuo Aquitanorum duce [illegible] conjugio duxerat, [illegible] montem aſcenderunt, & in occidentali parte montis caſtellum determinaverunt, quod [illegible] monachi cum habitatoribus [illegible] multa [illegible] ac caſtellum [illegible]. Qui [illegible] prudentes [illegible] ad Orientem & [illegible] ad Occidentem ſita propter [illegible], conſtituerunt, & monachis ad cu-

Novum monaſterium [illegible]

[illegible]

Salmurum [illegible]

Fundatio [illegible]

* Hic aliquid deeſſe videtur.

ſtodiendum dimiſerunt. Aggerem quoque in proſpectu monaſterii cum turre lignea erexerunt, quod caſtrum cum ipſo monaſterio diu manſit [illegible]. Theobaldus [illegible] & Adelaidis [illegible] lapideo robore conſtruxerunt, quod per annos circiter [illegible] ipſum locum gubernaverunt & inſtauraverunt. Omnes autem conſuetudines ſeu redhibitiones tam in terra quam in Ligeris aqua, ut antiqua confirmatione ſtatutum erat, S. Florentio [illegible]. Unde alii comites partem aſſumſerunt, partemque monachi [illegible]. Totum enim inter aquas Ligeris [illegible] calamorum [illegible] totum cum eſſet monachorum, præter ſolummodo quartam partem magnarum navium [illegible] Ligeris computatarum, ipſi comites totum penitus abſtulerunt monachis. Quod cum monachi multum dolerent, contra impoſſibilem tyrannis nihil dicere auſi ſunt. In prædicto autem caſtro [illegible] clientela [illegible] rapinis & cædibus inſiſtebat, & [illegible] monachos & eorum homines [illegible]. Sæpe etiam ipſius caſtri [illegible] porta ſanguine ſordabatur, & per totum oppidum & in clauſtro ſagittis volantibus homines vulnerabantur. Sed tandem domni Sigonis abbatis & ceterorum fratrum precibus [illegible] & prædicta [illegible] tempore Gaufridi Martelli penitus deſtructa eſt. Additum eſt etiam [illegible] ſub dominatione maneat monachorum, excepto quod [illegible] non introducatur perſona. Alia vero [illegible] domum ab [illegible] commiſſa [illegible] ad hoc caſtrum [illegible] quod Budicus comes Nannetenſis [illegible] advenit [illegible] per [illegible] ad prædam [illegible] quantum [illegible] burgo [illegible] incendit atque vallavit [illegible] peregit. Quod [illegible] Salvatoris [illegible] & [illegible] contradictum, [illegible] adjungens, [illegible] pecunias [illegible] tandem [illegible] vel aqua [illegible] monachus S. Florentii apud [illegible] beneficia plurima contulit. Sed quia ſuper ſcitum S. Florentii intermiſimus, [illegible] de ejus reſtitutione aliquam reddamus rationem.

De reſtitutione monaſterii S. Florentii.

46. A deſtructione igitur monaſterii S. Florentii, quæ facta eſt a Normannis Haſtene, ſeu ab adventu Normannorum, quod utrumque factum eſt regnante Carolo Calvo, uſque ad tempus illud, quando relatum eſt corpus S. Florentii a Turnaco per Abſalonem monachum, & in caſtro Salmuro reconditum, quid actum ſit de monachis qui tunc diſperſi fuerunt, quove abierunt, ſeu quibus poſtea conventi ſunt, nobis omnimodo incognitum habetur, niſi hoc quod in noſtra carta reperimus, poſt ſecundam deſtructionem hujus cœnobii a Normannis factam, quod monachi cum corpore ſancti Florentii, juſſu piiſſimi regis Caroli, in partibus Franciæ, ad locum S. Gandulfi, quem idem præcellentiſſimus rex jam pridem huic loco contulerat, poſt combuſtionem hujus loci a Normannorum [illegible] abierunt. Sed quomodo eadem migraverunt, & ad Tornacum pervenerunt, omnino ignoratur. Et hoc habemus certum, quod illud S. Florentii monaſterium deſertum fuit & deſolatum, & omni humana habitatione vacuum. Arbores in eo creverunt, ſues agreſtes & cetera animalia agreſtia [illegible] latibula in eo habuerunt, & ubi ſolebant audiri voces monachorum laudes Deo canentium, audiebantur [illegible] atque [illegible] quorumlibet agreſtium animalium. Altaria omnia quæ Deo fuerant conſecrata, violata ſunt atque contracta, ſub qua deſtructione maceria veteranis hederis repleta non multæ altitudinis clauſtri ſpatium quadrulatum claudebant, parietes atque quatuor magnas domos [illegible] diverſis [illegible] a domo [illegible] adhærens, ad orientem capella infirmorum [illegible] quoniam modernis nobis erant diſcordes, ad modernitatem convenimus, [illegible] propter [illegible] fundamentum parietis, unum in refectorio, [illegible] in cellario, [illegible] ſederunt.

Dedicatio eccleſiæ Salmurienſis.

47. Anno igitur Incarnationis Dominicæ [illegible] indictione [illegible] epactis [illegible] concurrentibus [illegible] luna [illegible] terminus Paſchæ [illegible] idus Aprilis, die Dominico Paſchæ [illegible] calendas Maii, menſe Junio [illegible] calendas Julii dedicatum eſt monaſterium S. Florentii ſenioris a domno Euſebio Andegavorum epiſcopo, in honore S. Salvatoris & S. Florentii confeſſoris. Eadem videlicet antiqua dedicatione ejuſdem monaſterii dignitate [illegible]. Altaria vero [illegible] denuo ſunt conſecrata, ſed additum eſt aliquid ab eodem venerabili pontifice in unoquoque eorundem altarium, quod antea non fuerat. Nam quod tunc erat ſolummodo ſanctorum martyrum Dionyſii ſociorumque ejus, nunc ſimul eſt omnium martyrum. Quod olim erat tantum S. Stephani protomartyris, modo ſimul habetur omnium ſanctorum. Quod erat S. Joannis Baptiſtæ, nunc eſt & Evangeliſtæ & omnium ſanctorum apoſtolorum. Et quod erat S. Radegundis, nunc eſt ejus & omnium virginum. Quod erat S. Martini, nunc eſt ejus & omnium confeſſorum. Tria vero ſunt in eadem æde altaria, quæ ſunt

atque additamento fuit reconciliata atque benedicta. Id est altare Dominicum quod est proprie S. Salvatoris, & altare caput quod est S. Florentii, tertium autem est S. Hilarii Pictavorum pontificis. Causa hujus secundæ dedicationis fuit, quod idem monasterium olim a Carolo Magno constructum, & a cæteris regibus nobiliter sublimatum, postea a Nomenoio Deo odibili Britone crudeliter legimus incensum. Nam cum ad illud usque tempus Britones regibus Francorum servire soliti fuissent, ipse primus quamvis non de regibus, nec de regali, sed de ignobili progenie ortus, contra Carolum-Calvum se erexit, & ei servire contemnens, Rhedonenses Namnetensibus sungens sibi, atque monasterium a patre Ludovico & ab avo Carolo Magno fundatum atque nobilitatum aggressus incendit atque vastavit; sed a sancto cui idem locus olim fuerat divinitus concessus, invisibiliter percussus, data non minima pecunia, damnum quod sancto intulerat, quantum potuit emendavit. Veruntamen signum suæ percussionis semper secum habuit, nam quamdiu vixit claudus permansit.

[illegible]

48. Hoc in loco multa magna [illegible] antiquitus [illegible], idcirco sabbatorum diebus maxime illuc [illegible] agebatur concursus, ex quibus Raginaldus vir singularis exempli & Andegavensium scholarum magister, [illegible] doctrina eruditus, Frederici abbatis monitu S. Florentii miracula cum [illegible], scilicet ab *[illegible]* usque ad *[illegible] in Arvernis parte* descripsit. Illa quoque responsoria temporibus domni Roberti abbatis, quia non ei grata erant, idem Raginaldus nova, quæ nunc utimur, verborum serie composuit. Sed vero Carnotensis ecclesiæ decanus, ipsiusque Fulberti cum cæteris a puero doctor, cantum fecit. Duos quoque hymnos quos Raginaldus dictavit, *Cantet chorus fidelium*, & *Sancte confessor*.

49. Sub prædicto monte Glonna est memorata B. Dei Genitricis ecclesia, Marsolium* dicta, cum ante frontem Hiberis* fluvius decurrit, per quem quondam æstivo [illegible] duo collegæ rustici pecudes ad pascua deducebant, [illegible] perditam [illegible], unus illorum invenit, & ad [illegible] sequens, signum aureum fere centum librarum [illegible], calcaneque primo putans ad aliud lignum esse cognovit, adeoque collegæ [illegible] habuit, & aurum cognoscens, denique ignari, Gelonii Glonnæ primi [illegible] præbentes, ab eo terræ bordeariam loci munera receperunt: quod audiens Burchardus Nannetensium comes, a curia Fulconis Andegavorum comitis revertens, [illegible] qui tres aut quatuor [illegible] commanebant convenientia, idem signum [illegible], sicut sui prædecessores, adhuc detinent, [illegible] pro decem libris denariorum [illegible]. Constat ergo hanc perpetuæ Virginis Mariæ antiquam ecclesiam jam esse ab antiquis temporibus S. Florentio servitio [illegible] testimonialibus opulentam, clarumque virtutibus quæ gratia maxime processit, ad quamdam [illegible] refugientem ecclesiam, ob quamdam [illegible] sororem absentibus cæteris a quodam stupratam: quod quia detestando commissum est, alios ad iracundiam provocatum, *Dolor* est vocata.

50. In prædicta S. Mariæ ad Marsolium ecclesia, fuit quædam ejus imago Dominum amplectens brachiis, quam cum [illegible] furatam, unde venerat, ferre voluisset, & aquam transire non posset, suo [illegible] relinquit loco. Hic fuit quidam presbyter nomine Jovinus, qui noctu in castello jacens in lecto, serviebat cum ad crucem [illegible] castro [illegible], sicut in hac fundatione [illegible] est, [illegible] ad memoratam ecclesiæ plagam [illegible] & B. Florentii signa, aliaque [illegible] religiosi [illegible] audierunt, aliosque non audientes [illegible] pergunt. Qui presbyter capellam S. Johannis Baptistæ in valle super [illegible] contiguo monachorum [illegible] destruxit, & in monte illam transtulit, jamque prope perfecta, semperque defuncto cuidam viro in visu [illegible], Surge, atque & S. Johannis ecclesiam [illegible] reædificare [illegible], quia non Dei est voluntas illam destructam permanere, quæ pro negligentia solius facta est. Deinde [illegible] religiosa mulier Alberga nomine, ecclesiam suo loco restaurante, in quo intra [illegible] dexteram sarcophagum aperuerunt, [illegible] cum [illegible] argenteum & quamque [illegible] antiquæ monetæ argenteum invenerunt, nomenque Rainaldi scriptum erat in anulo. Tunc ossa reperta [illegible] & [illegible] operuerunt. Erant enim [illegible] plena terra obtecta, quæ abstracta [illegible] imponebant, vel in calcem fundebant.

51. Quodam etiam tempore in ecclesia S. Mariæ quæ Marsolenus vulgo dicitur, res accidit talis. Nam Dei permittente judicio, domus Rainaldi cognomento [illegible] eidem ecclesiæ adhærens, ab igne apprehensa est, multique penitus [illegible], ecclesia quoque tota, præter vetustissimas macerias, erat lignea, ab igne est consumpta. Post paucos vero dies ecclesia jam ex parte aliqua de immunditate carbonum mundata, quidam clericus juvenis advenit, nomine Johannes, cognomento Porcellarius, clavos & ferramentum arcæ, quæ juxta altare erat, requirens. Qui repente corporalia, ubi presbyter tunc nomine Thebaudus mysteria sacrificabat, invenit. Reliqua tam vestimenta quam libros vel calicem cum ipsa arca combusta & ad

[illegible]

* [illegible] * [illegible]

Corporalia ab igne [illegible].

nihilum penitus redacta, corpuscula candidiſſima apparuerunt in unius tantum capite parvum lignum quod remanerat ob fidem credulitatis commendandam. Quod mox palam factum, a domno abbate GUILLELMO & fratribus juſſum eſt, ut nunquam deinceps in uſu eſſent, ſed inter ſanctorum reliquias ſervarentur.

32 In ſequenti vero quadrageſima, in quarum ſcilicet hebdomada, in caſtro ſancti Florentii duo latrones occulte venerunt qui cum tam in foro ſabbato, quam in Dominica Ramis Palmarum, ubicumque poterant plurimorum burſas truncarent, ſermone facto poſt ſermonem in cimiterio præfatæ eccleſiæ S. Mariæ ubi tunc ad crucem [illegible] monachi venerant, a Geraldo S. Petri presbytero validiſſime ſunt excommunicati; moxque ſicut erant inter ceteros ad invicem diviſi, pallere cœperunt & contremiſcere qui [illegible] detecti capiuntur, ligantur, diſtrahuntur; ſed tamen ut ſalvis membris dimitterentur, Benedictus prior & monachi præceperunt.

33 In quadam ſabbatorum die, in nocte vergente, quædam mulier devotionis inflammata candelam ſuper altare S. Florentii matutinale obtulit, quam Theobaldus ſecretarius tollens ſuper quoddam [illegible] ad hoc factum ardentem affixit. Cogitans autem aliis horarum neceſſitatibus ipſam candelam poſſe reſervari, dum ad eam extinguendam vellet accedere, arripuit timore. Quod iterum ac [illegible], iterato fremit timore. In tertia vice tamen timiditatem ſe in cogitatu reprehendens, audacter ad lucernam accedit. Sed extenta manu ad extinguendum, antequam eam contingeret, [illegible] ab inviſibili in maxilla percuſſus eſt; qui quaſi ſemivivus cadens in terra, tota nocte ibi jacuit, cui digitorum veſtigia per plures poſtea dies in maxilla nigra apparuerunt. Mane vero facto die Dominica, Theobaldus idem a loco percuſſionis inter duo altaria infirmorum domo ſublatus, vix per menſem convaluit.

34 De illis tribus tumulis qui inter duo altaria, matutinale ſcilicet & Dominicum, inventi fuerunt tempore domni FROMUNDI abbatis, hæc ratio reddenda eſt noſtris ſucceſſoribus. Mauſoleum S. Florentii in quo ſanctiſſimum corpus cum ſepulcro [illegible] de maioribus & proceribus noſtris [illegible], & a parte pedum per foramen parietis cernebatur. Duo vero tumuli qui hinc & inde apparent, cum eruti fuerunt paulatim retro [illegible] quæ cum inveniſſent aperti ſunt [illegible], & invenerunt oſſa more pulcherrimum, ſed cujus eſſent [illegible] nequiverunt. Nulla enim erat notitia, nulla epigrammata indicantia qui eſſent, qui in tali conditione ſepulti fuiſſent. Quorum nihilominus invenerunt ſarcophagum non cum illis tribus, ſed ad lævam [illegible] materiam valdiciere ſub feneſtra rotunda, de quibus omnibus hoc ſciſcitabatur dicere niſi tantum, quod magis apud Deum credebantur eſſe meriti, qui tam honorifice meruerunt ſepeliri. Tumulum quoque longo poſt tempore haud longe a monaſterio cum aperuiſſent, quoddam phialicum ſuper pectus defuncti invenerunt, quem cum ceteris in monaſterio collocaverunt. Alium vero in loco quo domus infirmorum, quæ in veteri clauſtro ſita eſt, aperientes, ſpatam cum vagina [illegible] invenerunt, quem conjiciunt aut magnum potentem fuiſſe æſtimaverunt, qui antiquitus [illegible] cum ligno [illegible] mulieres quoque cum armillis & monilibus & [illegible] variiſque ornamentis. [illegible] etiam S. Florentii monachum, dum quoddam ſarcophagum, oſſa ut de ceteris exploraret, aperuiſſet, tandem [illegible]. Tertioque die, dum Petrus ad ſarcophagum veniens, Deo ſepulchroque [illegible], [illegible] ſepulcrum [illegible]. Nunc ad novum ſancti Florentii [illegible] redeamus.

35 Poſtquam illud magnificum operis ædificium Deo juvante eſt perfectum, convocavit abbas FROMUNDUS quatuor epiſcopos ad dedicationem: ARNULFUM Turonenſem, HUBERTUM Andegavenſem, ISEMBERTUM Pictavenſem, GUARNERIUM Namnetenſem. Affuit & GAUFRIDUS Andegavenſium comes cum honorabili matre ſua Hildegarde & conjuge ſua nomine Agnete; & cum eo multi viri nobiles, necnon populus utriuſque ſexus infinitæ multitudinis, abbates & monachi, & clerus quorum non eſt numerus. Tunc dedicata eſt eccleſia in honore ſanctæ Trinitatis, & honore ſanctæ Mariæ ſemper virginis, & in memoria BB. apoſtolorum Petri & Pauli, & S. Florentii confeſſoris. Anno Dominicæ Incarnationis MXLI facta fuit illa dedicatio. Pauperes erant utraque S. Florentii eccleſiæ, ſed ditavit eam [illegible] paſtor [illegible], cujus [illegible] atque calicibus & aliis eccleſiaſticis ornamentis. Ob cujus induſtriam commiſſa eſt ei abbatia S. Juliani Turonenſis per plures annos.

36 His temporibus ſanctiſſimus Lupantius in monaſterio ſuo choro humatus [illegible] multa remedia [illegible] quæ [illegible] quærimus, & inter alios inventum eſt, quorumcumque eſſent corpora in ſingulorum tumulis reperta [illegible] demonſtrabant. Levati ergo honorifice ſanctus ſcilicet [illegible] & S. Lupantius necnon ſancta [illegible] & S. [illegible], in crypta [illegible] ſub altari [illegible] cum ſarcophago depoſita pridie nonas Maii.

37 Eodem tempore [illegible] dominus Mosteriolus caſtri defunctus eſt. Cujus corpus abbas FROMUNDUS & fratres [illegible] in [illegible], quo pridie [illegible], honorifice ſepelierunt. Hunc [illegible] vocabulo [illegible] Andegavenſis [illegible].

commendabat ſibi ejus, Giraldo Andegavenſi curam Domini cum ſuis interfecto, & Rainaldo multo poſt Reinaldum archiepiſcopo, eique dedit S. Florentio terram in territorio Pictavenſi apud Triangulum caſtrum, aliaque plurima beneficia ejus ſororiis commiſſa S. Florentio conceſſit. Sed & memorata Agnes comitiſſa dedit S. Florentio eccleſiam quæ Foſſas dicitur, ſitam in pago Pictavo, quæ tandem Crucis monachabus anno ceſſerat, adeo genus plura quæ illarum non ſunt, concedentibus PETRONILLA abbatiſſa cum monachabus ſuiſque ſuis comitibus Girardo & Girardo, fide etiam ſpondentibus hoc donum nunquam violaturos. Multa quoque prædia donis monachi S. Florentii a pluribus magna pecunia emerunt. Mater quidam Dominam Septembris de monte Gliſaco ... ſoli S. Hilarii eccleſiam cum rebus ad eam pertinentibus S. Florentii monachis tradidit. Gervaſius quoque quidam *Foſſas* territorii Laudunī communem ... dicens, ut aperiret putantis, S. Florentii in eccleſia, ipſo poſtulante a domino Rainaldo monachus conſecrans. Qui pro ſuæ animæ redemptione eodem loco communi eccleſiam S. martyris Cæſarii ... ſanctiſſimi Clementinis eccleſiam ſtupendorum miraculorum frequentia illuſtrem, Guido de Valle ſepulcro tandem conceſſit.

58 A tempore vero Normannorum uſque ad abbatem Fredericum abbatia S. Florentii ſub poteſtate ſeu dominatione comitum Pictavorum & Turonicorum fuit. Antea vero uſque ad deſtructionem quæ facta eſt a Britonibus ſive Normannis, non quoſlibet alios, ſed reges Francorum habebat dominos. Idem autem ſanctus confeſſor habuit nonnullas poſſeſſiones in diverſis provinciis quas quo tempore prædicti Normanni ſeu Britonnes perſecutionis amiſerit, ignotum eſt nobis & multis aliis; de quibus noticiæ tantummodo atque cartæ apud nos remanſerunt, quæ nobis indicant qualiter eas ipſe ſanctus acquiſierit, ſed indicare neſciunt quomodo eas amiſerit. Regente autem domino Frederico congregationem ſibi commiſſam annis triginta quatuor & uno menſe diebus tribus, requievit in Domino xv calendas octobris, magnum luctum gregi ſuo relinquens, regnante Henrico rege, conſule Gaufrido, Euſebio pontifice.

Sigo abbas. 59 Huic ſucceſſit dominus abbas Sigo, vir valde venerabilis, xv calendas Novembris, columbina ſimplicitate præditus, liberalibus litteris, grammatica, dialectica, rhetorica, arithmetica, muſica, & ceteris artibus per omnia imbutus, & inſuper litteras hebraicas & græcas peritiſſimus legendi & ſcribendi. Hic bibliothecam noſtram, pſalterium, miſſales, textus, epiſtolas Pauli, Actus apoſtolorum ad unguem correxit & emendavit. Totum ſtudium ejus fuit in multiplicandis ſcriptura ſancta, curarum & miſericordiam omnibus præbens, eleemoſynas largus, amator ſenatum, & ut ſapiens diligens, infirmitates animarum & corporum ſpirituali & corporali medicamine curans. Erat enim gaudens cum gaudentibus, & flens cum flentibus. Siquidem quotieſcumque illi ad percipiendam pœnitentiam quis capitum ſuum confeſſus eſſet, ita flebat, ut etiam illum flere compelleret. Videbatur enim ſibi cum inerme jacere. Cauſas autem criminum quas illi confitebantur nulli niſi Domino ſoli, apud quem intercedebat, loquebatur. Bonum relinquens exemplum poſteris ſuis, ut interceſſores magis ſint apud Deum quam accuſatores apud homines. Omnibus omnia factus eſt, ut omnes ſalvos faceret, & quod dictum de eo? Summæ poteſtates hujus ſeculi, comites, epiſcopi & abbates, præcipue clerici ut prudentem, & veræ ſimplicitatis dederunt honorabant & mirabantur. Dominus abbas Hu... Cantuarienſis cœnobii, vir valde venerandus, magiſtrum ſuum eum eſſe dicebat, & quaſi ſuperiorem ſe conſpiciebat. In Francia & in Aquitania & in Italia ejus fama volitabat. Suo tempore eccleſia noſtra multum dilatata eſt in acquirendis poſſeſſionibus & eccleſiis, & in perſonis nobilium clericorum & laicorum ſecularem vitam relinquentium, & ob famam tanti viri & noſtri loci ad Deum concurrentibus. In ornamentis quoque pulchra conſtruendis de auro & argento circa duo altaria quæ ſunt in presbyterio, ut dominus abbas Fredericus ... fuit.

60 Quodam tempore venerabilis SIGO abbas a Salmuro ad Glomnenſe cœnobium navali remigio per Ligerim deſcendebat, veniens ad locum quo Meduana fluvius ad Ligerim conjungitur, ibique quamdam ad inſulam die uno mora divertiſſent, quæ autem corpori ad victum erant neceſſaria quærentibus, piſcator quidam cum piſcibus ultro nimium advenit & accepto pretio, cum ſervientibus abundantiſſime refectus eſt. Paſſimus vero paſſus ad ſummam ſuam reficiendam quædam ei juſſit dari, cum quibus dum placet rediret, nocte terras obumbrante, cum navicula ſubmerſus eſt. Proinde clamore exorto, propter noctem eum quærere deſiverunt. De vita ejus deſperati omnes abbas, totam in ... noctem. Mane autem facto, in ... eccleſiæ a periculo ereptus ſanus inventus eſt. Requiſitus autem qualiter id ei accidiſſet, reſpondit ſe in aqua merſum, abbatis memorati pannum protectum ab undis, & baculo ſuo ſuſtentatum, illo adduxiſſe ſalvum. Idem enim abbas ſemper in manu geſtabat baculum, facto more peregrinorum, vexabatur enim calculi incommodo, pro cujus gravedine ex hac vita receſſit.

Miraculum [illegible]

61 Cum Normannus de monte Reboſſi ... numeris dominum, cum Andegavenſium ...

mine descenderent illam terram, eo quod remota essent, nequiret devastare, Glomnensem coronabo tellurem, quae sub comite erat nostro, promisit invadere. Quod reverendus abbas Sigo ac reliqui fratres Glomnenses cognoscentes, duos ex suis monachis ad eum dirigunt, exposcendo misericordiam. Qui cum non [illegible] quam se promissis [illegible] a Normanno remedium possent invenire, Glomnam reversi sunt. Tunc Sigo pater venerabilis ad eum venit, supplicans tyrannum. Cumque ei quingentos solidos perdonasset, de mulo, abbas adhuc precium [illegible], cum se perditum [illegible], sed largiorem misericordiam non inveniens, recessit ad villam quandam S. Florentii, quae Bornus dicitur, prandii causa sibi praeparati. Gaudebertus vero [illegible] de refectione [illegible], concives Glomnam [illegible] omnibus sub praeconis voce indicens, ne propter cujuslibet rapinam vocem clamoris in campos [illegible]. Facta autem cum tyranno * [illegible] egressus, agebat equidem tunc nuptias, iterum [illegible] Nannetensium comes [illegible] viduam ducens uxorem, misit [illegible] in terram S. Florentii pergerent. Sicque retrogradum revertentes, ex terra monachi S. Johannis [illegible] praedam. Quod advertens RODULFUS [illegible] vicecomites, erant enim eo tempore ambo castella pene contigua, quantum hominum potuit aggregans, per ripam [illegible] fluvii [illegible] quendam in loco [illegible], accurrit ad S. Florentii monasterii portas, introspiciens repente Johannem monachum tunc secretarium, nescio quid operis agentem in monasterio [illegible] monachum [illegible] ad se evocans [illegible] ejus proprium nomen, ut S. Florentii illi si quod vexillum daretur, contra eum & suos inimicos ad bellum ferre volens, ut vulgariter vocamus [illegible]. Quo illo accepto hostes [illegible] praeda [illegible] ad quercum [illegible] & [illegible] ceterisque turpiter fugatis [illegible] Normannis [illegible]. Affirmabat quoque [illegible] dominum abbatem se vidisse baculum suum gestantem in ipsa acie candida revestitum veste [illegible] * vidisse. Cum magno sacramento [illegible] Normanni asserebant monachos absque quam plurimos [illegible] perspicacissimae profunditatem [illegible] vidisse.

63. Tempore memorati Patris accidit apud urbem Redonicam, quod abbatia S. Melanii ad tantam paupertatis extremitatem redacta est, quod [illegible] monachi [illegible] ibidem soli remanserant, inopes vitae necessaria super essent. Cum ecclesiae causam [illegible] comes Britanniae GAUFRIDUS cognomento [illegible] cum dolore perciperet, consilio & hortatu venerabilis [illegible] BERTHAE, Salmurum ad memoratum abbatem nuntios delegavit, obsecrans & multa supplicatione implorans ut praetaxatam abbatiam reformaret, eamque velut propriam in perpetuum possideret. Tunc reverendus pater, communicato fratrum consilio, precibus comitis acquiescens, saepe dictam S. Melanii abbatiam de manu ipsius comitis sub [illegible] donatione [illegible] perpetuo possidendam suscepit, atque fratrem [illegible] genere, [illegible] abbatem praefecit. Hic igitur [illegible] suscepto abbatis officio, circa locum sibi commissum tanta vigilantia desudavit, ut eum sub brevi tempore ordine, & monachis & domorum aedificiis, & libris, & ornamentis quam pluribus ampliaret. Cognita igitur ejus sagacitate industria & per totam provinciam divulgata, & assensu comitis [illegible] clericorum [illegible] acclamantibus [illegible] in archiepiscopum Dolensem promotus est, sicque [illegible] honore [illegible] archiepiscopus pariter & abbas totius Britanniae [illegible]. Cum autem viginti septem annis in regimine abbatiae [illegible] perdurasset, ad diem extremum pervenit [illegible] monasterium [illegible] planctu omnium est sepultus. Post multum vero temporis [illegible] venerandae memoriae [illegible] abbatis [illegible] concors fratrum congregatio ejus sepulchrum gratia relevationis effoderent, qui superposito lapide revoluto, tabulam plumbeam ad caput ejus invenerunt, litteris exaratam sub verbis talibus:

Anno Dominicae Incarnationis [illegible] Romano pontifice Gregorio VII. consule Redonensi Gaufredo & Silvestro episcopo [illegible] abbas domnus Evenus Dolensis archiepiscopus & abbas S. Melanii [illegible] morum [illegible] pastoris [illegible] ut primum abbatiam suscepit, [illegible] monachum reperit, infra vero [illegible] annos, quibus monasterio praefuit, ad tantam congregationem crevit [illegible] numerus centum fratrum [illegible] credendum est eum a Domino [illegible] fructum.

64. Praefuit autem venerabilis pater Sigo in regimine hujus abbatiae annis [illegible] mensibus [illegible] diebus [illegible]. Tandem vero cum non plus morum quam annorum maturitate [illegible] placuit patri granarium & [illegible] in horreo [illegible] recondere, & [illegible] coronare. Sic ergo [illegible] bona [illegible] non [illegible] Junii [illegible] migravit ad Dominum. Cujus venerandum corporis [illegible]

quos doctrina & religione plenam informaverat, juxta prædeceſſorem ſuum Fredericum retro altare crucifixi cum honore debito tumulaverunt. Recte etenim juxta crucem meruit ſepeliri, qui ſemper aliud gloriari niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Guillelmus abbas.

64. Poſt exceſſum venerabilis viri Sigonis, quidam bonæ indolis adoleſcens Guillelmus nomine in abbatem præficitur, quem claritudo natalium & religioſi morum flagrantia cæteris inſtantius illuſtrabant. Hic eccleſiam noſtram tanta religionis honeſtate decoravit, ut per mundi terminos undique & opinionis ejus fama convolaret. Quippe enim tam vicini quam remoti ad orationes hujus ſancti patris & fratrum ſibi commiſſorum, tamquam ad angelica ſuffragia confugiebant. Audiens tam clariſſimam famam illuſtris dux Apuliæ ... corde & imperante gratia ... præclara ornamenta & cappas pretioſas huic eccleſiæ deſtinavit, eamque ab omni debito abſolvens, anniverſarium ſuum apud nos annuatim fieri benefactor magnificus impetravit.

65. Præterea A. nobilis vicecomes Thoarcii tam celebri fama percitus, obedientiam de Caſa B. Florentio obtulit, quam cum omni libertate donatam mitis & magnis redditibus ampliavit. Sed & clariſſimus vir J. Dolenſis dominus, bonus patris noſtri frater ſecundum carnem ... amore Dei & ammonitu fratris, quem affectuoſe diligebat, obedientiam nobis apud Dol præclaram donavit, & multis eam terris & proventibus ſublimavit. Nec tantum in minore Britannia, ſed etiam in majore ad tranſmarinas partes fama patris noſtri convolavit, ubi Monemutam, & quicquid habemus in Anglia merito ſuæ religionis acquiſivit. Quid plura? ipſæ etiam abbatiæ, aut paſtoribus deſtitutæ, ad hoc cœnobium tamquam ad unicum ſalutis ... recurrebant, & conſilium exigebant. De hac ſiquidem eccleſia, ex gente ſanctitatis merito, multi ſunt in abbates electi, apud S. Jovinum, apud S. Nicolaum, apud S. Melanium, apud S. Mauritium, apud S. Julianum, qui omnes abbatias ſibi commiſſas ſtrenue & vigilanter rexerunt, eaſque ſanctis moribus & rerum copia multiplici ampliarunt. Tempore venerabilis patris Guillelmi reſtituta eſt ſancto Florentio obedientia S. Gundulfi, quam per incuriam & inertiam monachorum ſanctus amiſerat. Multa acquiſivit, & pauca perdidit. Hic cum per decem & octo annos abbatiæ noſtræ ſtrenuus adminiſtrator ſollicite præfuiſſet, III calendas Junii feliciter migravit ad Dominum. Qui dum ſepulturæ mandaretur, patefacto ſepulchro prædeceſſoris ſui, abbatis videlicet Sigonis, corpus ejus integrum omnino eſt inventum, veſtimenta quoque omnia incorrupta penitus & illæſa.

Multi abbates ex hoc cœnobio promoti.

Hinc ſiquidem evidenter poteſt agnoſci, quanti meriti fuerit, cum corpus & veſtes omnes corruptio videre formidavit. Eſt etiam aliud prætereuntibus adnectendum, quod tempore præſcripti patris quidam ex fratribus noſtris Amirardus nomine, orationis gratia Jeroſolymam profectus eſt, cumque in tranſmarinis partibus moraretur, cognita ejus honeſtate & induſtria, in Cæſarienſem epiſcopum meruit promoveri. Qui apicem tantæ dignitatis adeptus, matrem ſuam, ſcilicet eccleſiam noſtram, in cujus gremio a primis elementis fuerat educatus, ad memoriam dulcedinem renovavit, eique pretioſa quædam ornamenta cum præclaro cæteris ſuis in nullo degenerans deſtinavit.

Amirardus Cæſarienſis epiſcopus.

66. Poſt memoratum patrem per recordationem Guillelmum, III calendas Julii ſucceſſit in abbatem egregius quidam ex fratribus noſtris Stephanus nomine, natione Burgundus, clarus genere, ſed clarior honeſtate, vir apprime litteris eruditus, & in adminiſtratione temporalium impiger & diſcretus. Hic in regimine ſibi credito vita pariter & doctrina proficiens, multorum virtutum odoribus emicuit. Sed circa hujus eccleſiæ utilitates & negotia omnia vigilanter & vigilantius excubavit. Tandem vero cum in abbatis officio XIII annum complevisset, ſublatus de medio VII idus Aprilis ſe vitæ in fata conceſſit; cumque ei exequias univerſa fratrum congregatio devotiſſime celebraſſet, ejus corpuſculum cum debita veneratione in capitulo ſepelivit.

Stephanus abbas.

67. Poſt tranſitum felicis memoriæ Stephani regimen abbatiæ ſuſcepit ſtrenuus quidam ex noſtris Mattheus nomine, de caſtro Luſduno claris parentibus oriundus, quem litteratura profundior & ſanctitatis religio præ ceteris illuſtrabant. Hic in ſuſcepto paſtorali regimine verum paſtorem ſe exhibens, pro negotiis hujus eccleſiæ ad tolerantiam laborum ſe totum expoſuit, & res habitas defendendo, & non habitas acquirendo, ſtrenua ſollicitudine deſudavit. Ipſe etiam pro jure eccleſiæ ſibi commiſſæ contra moniales Nobiliacenſes (a) & contra Xantonenſem epiſcopum & canonicos viriliter decertans, hos & illas in Romana curia ſuperavit. Nam eliminatis monialibus data per ſententiam Arbaudum obtinuit, ſanctum quoque Hilarium de Ponte contra memoratum epiſcopum & canonicos multis laboribus & impendiis acquiſivit. Fecit etiam hic venerabilis pater dorſalia duo egregia, quæ præcipuis ſolemnitatibus extenduntur in choro; in quorum altero XXIV ſeniores cum citharis & phialis depinguntur, in reliquo Apocalypſis Johannis opere eſt deſcripta eleganti. Fecit inſuper quoddam miræ pulchritudinis pannum, ſagittariis & leonibus & cæteris quibuſdam animantibus figuratum, qui in navi eccleſiæ

Mattheus abbas.

(a) [illegible]

[illegible]

ſeſſus ſolemnibus appenderetur. Ipſa quoque de qua loquimur navis eccleſiæ, accurato opere ejus tempore incæpta eſt & completa. Sub eodem quoque tempore quidam de fratribus noſtris Paganus nomine, ſacriſta hujus eccleſiæ, apud S. Julianum Turonenſem in abbatem promotus eſt. Alius inſuper ſacriſta noſter Guillelmus de Guiconia, & poſt ipſum alius Guillelmus de Normannia, apud S. Maurum abbatis dignitatem & officium ſuſceperunt. Cum autem venerandus iſte Mattheus hujus cœnobii per viginti octo annos paſtoralem ſollicitudinem præfuiſſet, exigentibus ipſius honeſtatis meritis, in Andegavenſem epiſcopum aſſumtus eſt; cumque in ſuſcepto pontificali regimine ſex annorum curricula jam compleſſet, III idus Martii apud Oratorium (a) felici conſummatione defungitur, ibique cum veneratione debita ſepultus.

[a]

Stephanus electus epiſcopus Redonenſis.

68. Cum autem divina gratia memoratum patrem de abbate in epiſcopum promoviſſet, venerabilis Stephanus prior iſtius cœnobii, de Rocha Fulcaudi non obſcuris parentibus oriundus, vir eloquens & diſcretus, pari voto & aſſenſu fratrum unanimi concordia eſt electus: qui tempore ſuæ electionis, priuſquam benedictionem abbatis ſuſciperet, meritis ſuis exigentibus in Redonenſem epiſcopum eſt aſſumtus. Hic ſiquidem dum prioratu hujus cœnobii fungeretur, capitulum hujus eccleſiæ ſub dormitorio ſitum, lectuoſo opere ſub tam egregia venuſtate & artificioſa ſubtilitate conſtruxit, ut per univerſum regnum Franciæ vix aut numquam conſimile valeat reperiri. Fecit inſuper capellam infirmorum domui cohærentem in honorem Virginis Mariæ, ſanctique Nicolai, ſanctorumque abbatum Benedicti atque Columbani ab Ulgerio Andegavenſi epiſcopo, & Iterio Nannetenſi celebriter conſecratam. Hic itaque & quamdiu prior & quamdiu vixit epiſcopus, in diſcutiendis cunctis tam ſecularibus quam eccleſiaſticis tanta diſcretione & ſcientia coruſcavit, ut in provinciis & etiam in remotis partibus nulla fere negotia ſine ipſius conſilio vel præſentia diffinitivam ſententiam ſortirentur. Poſtquam autem placuit ei qui ſibi ſanctam quamdam honoris & honeſtatis contribuit, decem annorum curriculis in epiſcopatu feliciter evolutis, feliciter migravit ad Dominum nonas Septembris, ſepultuſque eſt apud S. Melanium in clauſtro monachorum in ipſo ingreſſu oratorii, ut ſicut ipſe adhuc vivens poſtulaverat, omnium pateſceret tam intrantium quam exeuntium pedibus conculcandus.

Odtricus abbas.

69. Huic ſiquidem venerabili Stephano quum ad epiſcopatum aſſumtus eſſet, ſucceſſit prior hujus cœnobii, Odtricus nomine, de terra S. Florentii oriundus, vir ſapiens & honeſtus, & in adminiſtratione temporalium integer & diſcretus. Ad cujus vitæ celebrationem, dum ſuperceſſet ... quod ... fœcunditate affluentiæ locum illum uberem reddidiſſet, ut opus Crucis pro inopia repararet. Sed quia humanæ vitæ terminos ab auctore rerum ſtabili providentia conſtitutos nullus poteſt mortalium præterire, cum prædictus pater poſt ſuſceptam abbatis benedictionem, uno duntaxat anno tranſegiſſet, XII calendas Auguſti ſarcinam humanæ carnis felici conſummatione depoſuit, eumque in ingreſſu capituli poſt columnam marmoream devota fratrum congregatio ſepelivit.

Philippus abbas.

70. Succeſſit autem memorato abbati prior hujus eccleſiæ Philippus nomine, natus de caſtro Salmuri, vir religioſus & morum honeſtate clarus: qui tam ore ſuo cœnobium ſibi commiſſum multis acquiſitionibus ampliavit, multis bonorum venuſtatibus decoravit. Ipſe enim obedientiam S. Gundulfi contra Vulgrinenſem (b) abbatem, cujuſque monachos in Romana curia ſub triumphali titulo in perpetuum acquiſivit. Hujus etiam tempore tranſlatum eſt corpus B. Florentii in capſam novam ſtudioſius præparatam, in qua nunc ſanctus veneratione debita requieſcit. Ad cujus tranſlationem ex præcepto felicis memoriæ papæ Adriani acceſſerunt Joſcius archiepiſcopus Turonenſis, Matthæus Andegavenſis, Stephanus Redonenſis, Willelmus Cenomanenſis, Joannes Pictavenſis, Bernardus Nannetenſis, qui tamen ſummo honore & reverentia offa venerabilis confeſſoris Florentii venerantiſſime tranſtulerunt anno ab Incarnatione Domini MCLXVI nonas Maii univerſis fidelibus ad eumdem terminum piæ devotione beatiſſimi Florentii ſuffragia poſtulantibus remiſſionem & indulgentiam peccatorum annis ſingulis conceſſerunt. Iſte inſuper venerabilis pater Philippus a nobiliſſimo tunc duce Normanniæ Henrico comitis Gaufridi filio Salmurenſem ... impetravit. Dormitorium quoque monachorum incæpit, ſed inceptum perficere præventus morte non potuit. Cum autem quatuor annos in regimine fratrum expleviſſet, viam univerſæ carnis ingreditur, atque in capitulo ad latum prædeceſſoris ſui abbatis Stephani ſepelitur.

[b]

Froterius abbas.

71. Huic autem ſucceſſit venerabilis prior de Rocha Fulcaudi, nomine Froterius, natus de S. Laurentio, vir ſapiens & litteratus, & univerſa morum honeſtate conſpicuus. Hic contra Xantonenſem epiſcopum & ejus clericos apud Senonas coram domino papa Alexandro S. Rebanam de Ponte ſub ſententia triumphali obtinuit, & inſuper perſe-

(a) Oratorium eſt monaſterium ordinis Ciſtercienſis in dioceſi Andegavenſi.

(b) Vulgrinenſi monaſterio S. Gundulfi in dioceſi Xantonenſi.

Deinde burgum ejusdem S. Florentii, quem qui-
dam hereditario jure reclamabant, post mul-
tos sumptus & labores quamplurimos in per-
petuum acquisivit. Hujus in potiori tempore
claustrum monachorum novo & eleganti
opere est constructum, & arcus lapideus qui
inter capitulum & dormitorium est erectus.
Pontem etiam de Salmuro, tradente vene-
rabili rege Anglorum Henrico, data tamen
non modica quantitate pecuniae, quae pro
eodem ponte Turonis debebatur, recepit.
Cum tamen annis xxx in abbatiae officio pere-
gisset, feliciter est ad patres suos appositus,
& in monasterio ante altare crucifixi vene-
rabiliter est sepultus.

Radulphus abbas.

72. Successit autem huic patri venerabilis
prior Salmurensis castelli, nomine Radul-
phus, natione Normannus, vir litteris eru-
ditus & religione praeclarus, qui cum per
duos annos abbatiam rexisset, apud sanctum
Florentium veterem in calendis Junii ab hac
luce discessit: quem devotio fratrum in dex-
tro abside monasterii ante altare sanctissimi
venerabiliter sepelivit.

Matthaeus abbas.

73. Successit autem huic patri Matthaeus
sacrista ecclesiae istius, nobilis genere, sed
nobilior fide & honestate. Erat enim discre-
tus in loquela, districtus in silentio, compa-
tiens in afflictis, affabilis extraneis, liberalis
domesticis, virga correctionis in reos, ba-
culus defensionis in hostes, erogator in
pauperes, circa Martham laborando sollici-
tus, circa Mariam contemplando suspensus,
contemnens in hospitiis [illegible] prosperi-
tatis in prosperis, clypeum constantiae in ad-
versis. Hic ecclesiam istam satis moderan-
tissime rexit viginti tres annos & tres menses,
plenus dierum xvi calendas Maii spiritum
Domino a quo susceperat reddidit. Multa bona
acquisivit, multa aedificia fecit, utpote in-
troitum ecclesiae cum galilaea (a) refecto-
rium, domos infirmorum, locutorium, &
alios muros circa vineas diligenter incepit,
& viriliter consummavit. Hunc venerabilem
abbatem Matthaeum [illegible] Altissimi,
[illegible] cujus memoria semper sit
in benedictione, ut de requie ipsius an-
ima, ubi requiescunt sanctorum animae.
Amen.

Michael abbas.

74. Qui vidit haec scripsit & testimonium
perhibet verum. Illum equidem suum Mi-
chaelem in Domino, quem post eum Domi-
nus per gratiam suam ad regimen ecclesiae
suae quartum [illegible] suo moderamine pro-
vexit, hunc Matthaeum successit de Salmuro
natus, prior tunc temporis hujus coenobii,
vir urbanae eloquentiae & per cuncta vir lau-
dabilis, providus in temporalibus, & in spi-
ritualibus discretus: qui per totum tempus
quo rexit & ecclesiam istam rexit, perso-
nas quas invenit religionis & honestatis ad
devotum cultum augmentavit, efficiens eas devo-
tas exhortationibus, subsidiis adjuvans, nec
unquam eo vivente numerus monachorum
[illegible] & amplior in conventu perfectis-
simum fuit domibus. In temporalibus vero
rebus tantam ei Dominus gratiam contulit,
quod nec penuriam sensisset, nec haberet in-
quietem in aedificiis faciendis. Aedificavit
autem Florentium novum, coquinam & totum [illegible]
[illegible] domum circa locutorium, & molen-
dina nostra quae sunt in Tuero, contra vo-
luntatem omnium Salmurensium, propter
redemptionem cujusdam aquae, cum effica-
cia celeri & velociter complevit. In or-
namentis ecclesiae, scilicet palliis, infulis,
cappis, dalmaticis & aliis bonis [illegible] pro-
vidit huic ecclesiae, quod acquisivit, tot po-
tuit comparare, ad valorem quingentarum
librarum & amplius. De terminis procura-
tionum, quae appropriaverat ecclesiae [illegible]
nundinis Salmurensibus, videlicet de Pollo-
vario, de Malo Leporario, de Terra, & S.
Christophori in Tor, harum & plurimo-
rum aliarum [illegible] ecclesiam istam ad
valorem centum librarum annui reditus &
amplius. Multa acquisivit & pauca perdidit.
Ad ultimum circa finem vitae aedificavit ca-
meram suam novam magnam triplici archi-
tectura, & eleganti opere, sicut modo ap-
paret. Pravorum quanto magis profecerunt
apud Deum & homines, tanto magis [illegible]
[illegible] contra eum [illegible], multa
falsa [illegible] in eum: ex quibus aliqui
[illegible] daemoni, quidam per diversa
loca dispersi, & manifesto divino judicio [illegible],
morte pessima sunt oppressi. Praeterea
[illegible] fecit, & de [illegible] fecit
addidit. Qui dum adhuc esset in bono statu
corporis sui, & [illegible] annorum
ducere in regimine pastorali, pro quadam
[illegible] capitulum apud Andegavum pro-
fectus, in domum nostram de [illegible] diverti-
tur causa hospitandi: [illegible] corporis [illegible]
[illegible] cum [illegible] persona ec-
clesiasticas & saecularium eorumdem [illegible],
omnium benedictione, & ab omnibus benedici
postulatus, feliciter vitae terminum adimple-
vit: & inde translatus ad ecclesiam nostram
Salmurensem, a reverendis patribus Johanne
archiepiscopo Turonensi & Guillelmo
episcopo Andegavensi, in sinistra parte ca-
pituli inter duas columnas, cum [illegible]
& [illegible] venerabiliter est
humatus III nonas Julii, anno ab incarna-
tione Domini MCCXX, regnante illustri rege
Francorum Philippo, in Romana autem [illegible]
papa Honorio.

75. Successit autem huic venerabili patri
Michaeli Johannes de Lodano, prior hujus
coenobii, & praepositus sancti Laurentii de
Motteyo, [illegible] quidem [illegible] & statu mo-

Johannes de Lodano abbas.

(a) Galilaea est ea ambitus pars quae vulgo navis nuncu-
patur.

nerus, qui terram S. Florentii veteris longo tempore procuraverat, vir potens in opere & sermone, regibus, principibus, & magnatis notus & amicus, vir pecuniosus & rebus ſecularibus locupletior, qui cæteris [illegible] decessore suo bonæ memoriæ Michaele ad ſupplementum hujus eccleſiæ & relevamen, quæ propter guerras & partes collectas & multitudinem monachorum, converſorum, & condonatorum aliquod onus debitorum, ſed tamen portabile incurrerat, prior [illegible] & ſtatum per eundem prius [illegible] eccleſia noſtra ad optimum ſtatum redit. Hic tamen Johannes in regimine eccleſiæ paucis diebus duravit, quia infra quatuor menſes ab electione ſua apud ſanctum Georgium de caſtro [illegible] vitam finivit, eandem [illegible] ſtatim ad abbatiam, & juxta tumulum abbatis Michaelis eſt ſepultus.

Nicolaus abbas.

76. Succeſſit autem huic venerabili patri Johanni de Lodano Nicolaus natione Francus, tunc temporis celerarius S. Florentii veteris, vir urbanæ eloquentiæ, ætate & ingenio [illegible], ſed infirmitate corporis detentus, quem credimus, ſi longo tempore vixiſſet, valde hanc eccleſiam profuiſſet. Sed cum jam quaſi mortuus in electione ſua fuiſſet, morte præventus, naturæ debitum reddidit infra novem menſes, & apud ſanctum Florentium veterem in parte dextra capituli humatus eſt. Hi tres quaſi uno anno vel infra quindecim menſes obierunt.

Petrus abbas.

77. Succeſſit autem huic Nicolao Franco venerabilis abbas Petrus tunc temporis prior de Rupe Fucaudi, de eodem caſtro vel territorio natus, qui longo tempore illum prioratum gubernavit, & ibidem multa ædificia conſtruxerat, & molendina *Doulear* a primo fundamento erexerat. Iſte ſenex & infirmitate corporis depreſſus cum regimen abbatiæ per duos annos tenuiſſet, apud Rocam Fucaudi invaleſcente infirmitate ſua ad ultimum diem vitæ ſuæ pervenit, & ibidem humatus eſt, quem credimus, ſi longo tempore vixiſſet, hanc eccleſiam multimodis accreviſſe; attamen eam in bono ſtatu reliquit, nec aliquid de rebus eccleſiæ devaſtavit.

Gaufridus de Vareia abbas.

78. Poſt iſtum venerabilem patrem Petrum ſurrexit in loco ipſius GAUFRIDUS DE VAREIA, tunc temporis prior S. Laurentii, homo ſenex & ætate ſenex, de communi aſſenſu omnium electus, per omnia laudabilis & diſcretus, qui quandiu vixit, regimen hujus abbatiæ tam in ſpiritualibus quam in temporalibus optime adminiſtravit; ſed pro ſenectute & lumine oculorum cum non poſſet ſine ſcandalo officium paſtoris ſibi commiſſum peragere, completis quatuor annis, quibus hanc feliciter rexit eccleſiam, propria voluntate regimini reſignavit, qui poſtea per decem annos & amplius in prioratu de Verria vitam duxerat laudabilem, decrepitam ætatis [illegible] jam [illegible] in ſe promotum [illegible] habens, ſanctiora appetens, mundana reſpuens & vagans ad claustrum redire [illegible] in ſeculo [illegible] in Domino, in quo ſub brevi temporis degens commorans, demum [illegible] eſt carnis ergaſtulo anno Incarnationis Dominicæ MCC[illegible] (a)

Gaufridus II. abbas.

79. Surrexit poſt iſtum Gaufridum in regimine hujus abbatiæ alter Gaufridus, tunc temporis ejuſdem cellerarius, natione Vindocinenſis, in iſta eccleſia a prima juventute nutritus, qui dum in principio regiminis ſui aliquos per abrupta viciorum ire comperiſſet, eos [illegible] redarguit, & malitiam ipſorum viriliter compeſcuit, & cum eſſent cum magnis poſſeſſionibus eccleſiæ priores & baillivi, ad clauſtrum revocavit, & alios in loco ipſorum ſubſtituit. Qui cum iſta conſpicerent, nolentes non bene affecta relinquere [illegible] converſionem de morte [illegible] tractare, & ad [illegible] malitiam ſuam [illegible] aliquos juvenes verbis fallacibus contra prædictum Gaufridum inſurgere, & appellationes multas quaſi de bona conſcientia promulgare. Sed vir prudens nec terrore commutatur, nec eorum appellatione deterretur, immo contra eos ad Romanam curiam ſolemnes nuntios miſit, & contra prædictos malefactores inquiſitionem impetravit, quæ ad epiſcopum Cenomanenſem Mauritium a ſummo pontifice directa fuit, & ab ipſo pontifice apud S. Florentium veterem prædictis malefactoribus dies aſſignatus fuit, quorum principalis magiſter tunc temporis ſacriſta ejuſdem loci exiſtebat, nomine Radulfus, vir quondam magnæ auctoritatis & bonus literatus, & in [illegible] abbatia multo tempore nutritus, ad [illegible] congruentibus recognovit coram prædicto epiſcopo, [illegible] contra prædictum abbatem fieri procuraſſe, & uſque ad depoſitionem ejuſdem perveniſſe, ſed nihil Domino concedente ei nocuiſſe: unde contigit quod prædictus epiſcopus una cum ſociis ſuis prædictum Radulphum æterno carcere damnavit, in quo longo tempore miſerabilem ducens vitam, ad ultimum miſerrimam vitam finivit, quo cæteri [illegible] perverſi, ſive timore Dei correpti, nullam ei ex tunc moleſtiam inferre præſumſerunt. Sed tempore tamen hujus venerabilis patris poſt obitum reverendiſſimi & excellentiſſimi GUILLELMI Andegavenſis epiſcopi, hujus monaſterii defenſoris, ſurrexit quidam epiſcopus nomine Michael, vir magnæ auctoritatis & excellen-

(a) [illegible]

tiſſimi ingenii, & maximum advocatum, qui contra illam eccleſiam, & contra prædictam abbatiam ita importune ſurrexit pro territorio S. Florentii-veteris, quod in eodem territorio omnia jura epiſcopalia exercere diſponeret. Sed prædictus abbas, conſilio & auxilio reverendiſſimorum patrum J[illegible] archiepiſcopi Turonenſis & P[illegible] primatis [illegible] & multorum aliorum peritorum, contra prædictum epiſcopum in Romana curia & in metropoli ſua per ſpatium decem annorum & amplius viriliter dimicavit, & ſemper contra prædictum epiſcopum [illegible] in prædicta curia, excepta compoſitione quæ inter eos & prædictum epiſcopum in præſentia domni Othonis Tuſculani epiſcopi ſummi pontificis legati pro bono pacis ordinata fuit, ita quod prædictus epiſcopus per manum abbatis Salmurienſis haberet de cetero octo libras ſingulis annis, quas pro ſervitio ſuo impendendo, & labore quem ex tempore [illegible] in territorio S. Florentii-veteris exercendo, ſed conventibus utriuſque abbatiæ una cum prioribus & baillivis hanc pactionem contradicentibus, iterum contra dictum epiſcopum dimicatum eſt, & non remanſit ei quicquam de octo libris niſi triginta & tres ſolidos & quinque denarios pro ſua procuratione, excepta eccleſiæ [illegible] prioratu & nobis facultas proſequendi ſuper eo [illegible] non negatur, [illegible] omnino conceditur. Tandem idem Gaufridus pro expeditione eccleſiæ contra prædictum epiſcopum & alios apud Lugdunum coram INNOCENTIO ſummo pontifice [illegible], cum cauſas ſuas [illegible] procuraſſet, aliquam ægritudinem in corpore ſuo ſentiens, & odium Andegavenſis epiſcopi prædicti circa illam eccleſiam [illegible], dum hanc adminiſtraret, [illegible] annum agens in adminiſtratione eccleſiæ, in præſentia domni papæ Innocentii ægritudinem & ætatem proponens, præſentibus pluribus de fratribus noſtris ad curiam cum literis conventus deſtinatis, ad alterum eligendum ex voluntate propria reſignavit, & apud S. Laurentium de [illegible] de conſcientia domni papæ ſibi manſionem elegit, in quo dies [illegible] terminavit.

Reginaldus abbas.

12. Poſt hunc GAUFRIDUM convenientibus in unum ad eligendum, prædictis fratribus in Romana curia adhuc manentibus, [illegible] nullo obſtante, ſed conſentiente ſummo pontifice, REGINALDUS tunc temporis prior de Doeto, non præſens [illegible], in abbatem electus eſt, natione Francus, vir ſimplex atque [illegible] [illegible] conventus [illegible] ad promovendum ipſum ad ordinem [illegible]; ſed brevi tempore poſt magna gaudia [illegible] gemitus atque ſuſpiria. Nam anno ſecundo ſui regiminis [illegible] mortuus & ſic caro [illegible].

Petrus de N[illegible] abbas.

13. Poſt deceſſum vero dicti venerabilis Reginaldi in capitulo monaſterii S. Florentii convenientes fratres, unanimiter elegerunt fratrem PETRUM de N[illegible] natione Turonenſem, virum literatum, urbane eloquentem, virum prudentem & tempore electionis de ſe factæ non ignorantem, qui quidem Petrus tempore ſui prædeceſſoris prædicti major prior fuerat monaſterii ſupradicti. Sed idem aſſumto dicti monaſterii regimine, ſemper [illegible] infirmus, [illegible] tamen quod poſt [illegible] propriam [illegible], non [illegible] ſed longam & elapſo [illegible] a tempore aſſumti regiminis [illegible], cujus corpus ad caput prædeceſſoris ſui in capella abbatis [illegible] eſt ſepulturæ.

Rogerius abbas.

14. Quo defuncto, fratres undique ad electionem futuri paſtoris dum de electione ſimul haberent tractatum, [illegible] inter eos [illegible], diſcordes fuerunt, quam diſcordiam mala & damna innumerabilia tam in ſpiritualibus quam in temporalibus ſunt ſecuta. Nam quidam ex ipſis [illegible] fecit, Rogerium Celerarium, S. Florentii veteris priorem natione Normannum; alii vero ſimul dicti [illegible] AUBERTUM priorem de Doeto natione Engoliſmenſem perperam elegerunt. Lato vero prædictæ diſſenſionis negotio ad venerabilem patrem MICHAELEM Andegavenſem epiſcopum, poſt labores & expenſas dicti monaſterii infinitas, dictus epiſcopus electione ambarum caſſata, de perſona dicti Auberti providit, propter quod ex parte dicti Rogerii & ſibi adhærentium fuit ad ſedem apoſtolicam appellatum, dicto vero Rogerio in perſona propria, Auberto equidem per procuratorem dictum negotium proſequentibus, omnibus quæ habebant conſumtis, & monaſterio fere incredibili ſumma pecuniæ mercatoribus curiæ tam per literas capituli, quam etiam apoſtolicas obligato, dominus papa Alexander mandavit epiſcopo Abrincenſi, ut dictum Rogerium benediceret in abbatem monaſterii prædicti & quod ipſum benedictum induceret, & in poſſeſſionem mitteret, & defenderet in eadem, mandans etiam prædicto Auberto competenter de bonis dicti monaſterii provideri, dum tamen inductioni non contradiceret ſupradictæ; ſi vero contradicere perſeveraret, dominus Abrincenſis epiſcopus per cenſuram eccleſiaſticam auctoritate apoſtolica compelleret. Andegavis convenit & ipſum allocutus, dictum Rogerium miſſum in poſſeſſionem dicti monaſterii mittit. Et ſic dictus Rogerius abbas effectus, dicto Auberto de prioratibus de [illegible] & Doeto providit ab ipſo vita comite poſſidendis, & promiſit omnia debita ſolvere tam ab ipſo quam a dicto Auberto ratione dictæ diſſenſionis contracta. Et poſt multas [illegible] ex membris dicti monaſterii clericis ſecularibus ad formam

quandiu viveret aſſignata, necnon firma ſeu cenſa aliorum prioratuum non duplicata, ſed etiam triplicata, dictus Rogerius convenit cum dictis mercatoribus, & pro arctandis uſuris debitum duplicavit, illud prout inter eos conventum exstitit, per annos ſingulos ab eodem eiſdem perſolvendum. O quanta mala, quantæ miseriæ, quanta divini ſervitii & eleemoſynarum & hoſpitalitatis ſubtractio occaſione illius diſſenſionis provenerint poſlet quis enumerare? Nam ex hoc conventus diſperſus eſt, & plures monachi per ſingula ſunt monaſteria relegati, prioratus extraneis ſunt conceſſi, cultus divini nominis diminutus, hoſpites & pauperes a conſuetudine beneficii defraudati. Rebus vero hiſ ſe in hunc modum habentibus, is abbas ſolertis ingenii in dicto regimine ſe habens viriliter, ſatisfacto ſuis creditoribus, ruinis reparatis, multa de novo ædia & neceſſaria conſtruxit ædificia, & plures redditus comparavit, & per quindecim annos, per quos dictum rexit monaſterium, arctam pœnitentiæ vitam agens, ſibi quoad præmium proficiens, & aliis quoad exemplum, longo feſſus ſenio, factis & verbis diſcipulos docens, obdormivit in Domino: cujus corpus poſitum eſt in crypta, quam ſibi ædificaverat ſubtus altare virginum.

Garin. dict. Morreal abbas. 13. Succeſſit autem huic Rogerio Garinus dictus *Morreal* ſubprior dicti monaſterii, natione Andegavenſis de parrochia S. Martini de Plaſſa oriundus, vir ſimplex, & juſtus, & timens Deum, & recedens a malo, mitis ad omnes, & fratres ſuos præcipue diligebat, & quamdiu in adminiſtratione iſta fuit, circa opus pontis lapidei viriliter deſudavit, unum de cymbalis quem abbas Michael fecerat, fecit conflari & etiam reformari, & plura bona feciſſet, niſi vitæ brevitas faciendi aditum concluſiſſet. Per annum & dimidium in adminiſtratione degens, hydropiſis morbo laborans, cum recepiſſet a phyſicis medicinam, nec ad bonum eidem cederet, poſtmodum extinctus eſt, cujus corpus inter altare Dominicum & oſtium eccleſiæ quod ducit ad infirmitorium, traditum eſt ſepulturæ, ſub quodam opere arcuato.

Guillelmus Lorme abbas. 14. Poſt hunc GUILLELMUS LORME præpoſitus S. Laurentii de Moteyo natione Andegavenſis, de parrochia de *Pirrie* oriundus, abbas in iſto monaſterio creatus eſt, ſenex & provectus dierum, homo mitis, amator clauſtri, & ordinis zelator, non recedens a clauſtro, niſi cogente neceſſitate per annum & dimidium vixit poſt aſſumptum adminiſtrationis officium, cui multa facere non licuit propter temporis brevitatem; eccleſiam tamen in bono ſtatu dimiſit, cujus corpus ante altare martyrum in eccleſia eſt humatum.

Guillelmus de Coluario. 15. Succeſſit autem eidem GUILLELMUS cognomine DE COLUARIO, natione Piſtavus, homo mitis, & ſuis fratribus curialis. Hujus autem tempore plures de prioribus iſtius monaſterii ſuper omnes alios divites reputati, utpote de Rupe Fulcaudi, de Diogilo, de Braioſa, de Coceyo, de Liveyo, & de Dolis, & de S. Georgio de Seta, de Monemuta in Anglia, & plures alii locupletes obierunt, qui pecuniam ab ipſis habitam feciſſet expendiſſet, ut creditur, niſi malorum conſilio uſus fuiſſet. Sed quia de ſtatu ſuo a quibuſdam qui zelum ordinis ſui habebant, ſed non ſecundum ſcientiam, eidem quæſtio movebatur, ideirco plura expendere & facere eſt compulſus, quæ alias non fuiſſet facturus, nec etiam expenſurus, & licet ejus æmuli coram NICOLAO Andegavenſi epiſcopo ſententiam depoſitionis obtinuiſſent contra eum, ex parte ipſius exstitit ad ſedem Turonicam appellatum: cujus ſententia depoſitionis exſtat confirmata, a qua confirmatione pro parte ipſius exstitit ad ſedem apoſtolicam appellatum, & lite pendente in ſtatu remanſit, cum per novem annos totidemque menſes & viginti dies vixiſſet in regimine paſtorali, v. cal. Decembris Domino reddidit ſpiritum: cujus corpus ſepultum fuit ad oſtium eccleſiæ aſſoris, quo itur ad infirmitorium, prope capellam virginum, ſub quodam opere arcuato, cujus anima requieſcat in pace. Amen.

BREVE CHRONICON MONASTERII S. FLORENTII SALMURIENSIS.

Ex mſ. codice ejuſdem monaſterii.

ANno DCCLXXXIX. hic renovatur monaſterii ordo fratres promittentes regulam ſub Albaldo viro ſancto.

DCCCX. feria II. hora diei V. eclipſis apparuit.

DCCCXI. Pippinus rex Italiæ filius Caroli Magni obiit VIII. idus Julii.

DCCCXII. Carolus Caroli Magni filius major obiit II. nonas Decembris.

DCCCXIII. Nicephorus imperator obiit, cui Michael ſucceſſit.

DCCCXIV. Ludovicus imperator Romanorum creatur Aquiſgrani. Carolus imperator optimus Aquiſgrani moritur V. cal. Februarii, omnes anni regni ejus XLV.

DCCCXXII. Lotharius victus eſt.

DCCCXXIII. Pippinus filius Ludovici rex factus eſt.

DCCCXXIV. Carolus Calvus natus eſt.

DCCCXXV. Hilbodus abbas efficitur obeunte Arnulfo.

DCCCXXXIII. Ludovicus regnum amiſit.

DCCCXXXIV. Itemque Ludovicus illud recepit.

DCCCXXXVII. Normanni vaſtant Britanniam.

DCCCXL. Ludovicus Pius obiit filius Caroli-Magni.

DCCCXLI. Initium regni Caroli Calvi. Prælium factum eſt inter fratres apud Fontanetum.

DCCCXLIV. Nannetis a paganis capitur vice prima.

DCCCL. Hoc anno Ludovicus imperator, interfecto duce Sarracenorum Amalmac, Beneventum recepit. Nomenoius Britannorum tyrannus cœlitus percutitur, cui ſucceſſit Heripoius filius ejus.

DCCCLIV. Lotharius filius Ludovici obiit.

DCCCLV. Herardus archiepiſcopus ordinatur.

DCCCLVI. Heripoius filius Nomenoii rex a Salomone occiditur.

DCCCLVIII. * Nicolaus papa obiit, cui Adrianus ſucceſſit. Tranſlatio S. Mauri in Foſſatenſe monaſterium. Cometes viſa fuit diebus xx & fames horribilis fuit eodem anno.

* Lucen. xxviii.

DCCCLXXIII. Civitas Andecava obſidetur a Carolo-Calvo & Salomone rege Britonum ad expellendum de ea Normannos.

DCCCLXXIV. Salomon rex Brito interfectus eſt a ſuis. Fames valida per totum regnum Franciæ incubuit. Cometa viſa eſt menſe Julio, & eclipſis fuit v. calendas Novembris.

DCCCLXXVII. Hoc anno Carolus-Calvus rex obiit xxxvii. anno.... Et eclipſis ſolis facta eſt mirabilis hora octava.

DCCCLXXIX. Ludovicus, qui nihil fecit, obiit regni ſecundo anno.

DCCCLXXXIII. Ludovicus filius Ludovici obiit.

DCCCLXXXVI. Carolomagnus filius Caroli-Calvi obiit. Hic clericus factus oculis mulctatus eſt.

DCCCLXXXVIII. Hugo abbas obiit. Normanni aſcenderunt uſque Pariſius & Senonas.

DCCCLXXXIX. Odo rex factus eſt.

DCCCXCIII. Carolus Stultus filius Ludovici factus eſt rex.

DCCCXCVIII. Odo rex obiit. Robertus frater ejus ſucceſſit.

DCCCCIII. Eccleſia S. Martini cremata eſt ii. cal. Julii.

DCCCCXI. Apud Carnotum præliatum eſt die ſabbati contra paganos per Richardum atque Robertum ſex millia octingenta paganorum occiſa.

DCCCCXIII. Hoc anno baptizatus eſt Rollo a Francone Rothomagenſi epiſcopo. A morte Caroli-Magni anni c.

DCCCCXVIII. Carolus-Folliis rex a ſuis relinquitur.

DCCCCXX. Richardus dux obiit, & Robertus dux unctus eſt in regem.

DCCCCXXIX. Carolus-Stultus vel Capet obiit xxxvi. an.

DCCCCXXXIIII. Hoc anno venerunt Hungari in Galliam.

DCCCCXXXVI. Rodulfus rex obiit, & Ludovicus filius Caroli Ultra-marinus regnare cœpit.

DCCCCXLII. Cometes apparuit menſe Octobri per xxi. dies, quem peſtis boum ſubſequuta eſt.

DCCCCLV. Lotharius filius Ludovici Tranſmarini rex factus eſt.

DCCCCLVI. Amalbertus abbas efficitur.

DCCCCLVII. Obiit Hugo dux & abbas S. Martini, pater alterius Hugonis, qui poſtea rex fuit.

DCCCCLXVI. Hoc anno iv. idus Maii, in maxima parte hujus regni, in omnibus fere villis in quibus eccleſiæ ſunt, cœleſtis ignis ſine vento & turbine, nec hominem nec pecus lædens cecidit, & in quibuſdam locis dæmones apparuerunt.

DCCCCLXVII. Ludovico ſuccedit Lotharius.

DCCCCLXXIII. Obiit Lotharius, in quo progenies Caroli-Magni deſtruitur.

DCCCCLXXIV. S. Launus S. Florentio datur. Obiit Nefingus epiſcopus.

DCCCCLXXV. Raginaudus epiſcopus ordinatur.

DCCCCLXXVIII. Obiit Gaufredus pater Fulconis. Otho Pariſius imperator venit cum magno exercitu.

DCCCCLXXIX. Amalbertus abbas S. Benedicti efficitur.

DCCCCLXXXVIII. Obiit Gaufridus Griſgonella comes, pater Fulconis comitis xii. calendas Auguſti. Hugo dux Francorum factus eſt.

DCCCCXCII. Cometa viſa eſt per dies xxix. & ſiccitas magna fuit. Prælium Concareicum. Robertus rex fit.

DCCCCXCVI. Hugo dux cum filio ſuo Roberto levantur in regnum.

DCCCCXCIX. Urbs Andegava incenſa eſt poſt combuſtionem comitiſſæ Elizabeth.

MV. Rainaudus epiſcopus obiit.

MVI. Hubertus ordinatur epiſcopus. Gaufredus comes natus eſt ix. idus Octobris.

MXI. Obiit Robertus abbas vi. idus Auguſti, cui ſucceſſit Adebertus.

MXIII. Adebertus obiit vi. idus Aprilis, cui Girardus ſucceſſit.

MXVI. Prælium Pontelevii inter Odonem & Fulconem comitem ii. nonas Julii.

MXX. Monaſterium S. Nicolai fundatum eſt.

MXXII. Hoc anno Fredericus abbas efficitur monaſterii S. Florentii.

MXXIII. Obiit Hugo archiepiſcopus, iv. calendas Junii, cui ſucceſſit Arnulfus nepos ejus.

MXXV. Salmurus capitur.

MXXX. Corpus B. Florentii transfertur a Frederico abbate de eccleſia ſancti Hilarii de crypta in monaſterio novo adhuc imperfecto, in dextro monaſterii membro ſu-

per altare ſancti Johannis-Baptiſtæ.

MXXXII. Robertus rex obiit

MXXXIII. VI. calendas Octobris captus eſt Willelmus Pictavorum comes a Gaufrido filio Fulconis.

MXXXVI. Initium belli pluſquàm civilis inter Fulconem & filium ejus Gaufridum.

MXXXIX. Obiit Fulbertus Carnotenſis epiſcopus.

MXL. Fulco comes obiit Jeroſolymitanus.

MXLI. Dedicatio novæ baſilicæ S. Florentii idibus Octobris.

MXLIII. Hoc anno fuit fames in Gallia. Thebaudus filius Odonis comitis a Goffrido comite Andegavenſi captus eſt XII. calendas Septembris. Poſt traditam civitatem Turonenſem reddidit.

MXLV. Obiit Hildegardis comitiſſa.

MXLVI. VI. nonas Martii obiit Hubertus epiſcopus, cui ſucceſſit Euſebius.

ML. Obiit Mathias comes.

MLI. Dedicatum eſt altare Crucifixi ab Euſebio epiſcopo Andegavenſi.

MLIII. Leo papa obiit.

MLIV. Fredericus primus abbas & fundator hujus cœnobii obiit. Sigo ſucceſſit. Ab initio regni Caroli filii Ludovici, quo regnante, facta deſtructio monaſterii S. Florentii a Nomenoio Britone uſque ad Fredericum computantur anni CLXXXIII.

MLIX. Obiit Henricus rex Francorum XXX. anno regni ſui. Gaufredus comes Martellus filius Fulconis comitis, factus eſt monachus S. Nicolai, Abrardo abbate.

MLXIV. Gaufredus Barbatus traditur, & barones interfecti ſunt.

MLXVI. Willelmus dux Normanniæ Angliam conquiſivit. Cometa terribilis apparuit

MLXVII. Willelmus dux Normanniæ Angliam conquiſivit.

MLXX. Obiit abbas Sigo II. idus Junii, cui ſucceſſit Willelmus IV. calendas Julii.

MLXXVIII. Exercitus de Fiſſa

MLXXXII. Obiit Euſebius epiſcopus.

MLXXXV. Fames valida.

MLXXXVI. Guido Pictavorum comes obiit menſe Septembri, & Guillelmus rex Anglorum.

MLXXXVIII. Hoc anno data eſt Caſa S. Florentio.

MXCIII. Aimericus vicecomes Toarcenſis, qui dedit nobis Caſam, obiit. Gaufredus epiſcopus VI. idus Octobris.

MXCV. Urbanus papa venit in Galliam, & exercitus Chriſtianorum abiit in Jeruſalem.

MXCVI. Gaufredus de Medüana ordinatur epiſcopus.

MXCIX. Obiit Urbanus papa.

MC. Hoc anno Jeruſalem capta eſt IV. calendas Julii VIII. die obſidionis ſuæ. Obiit Guillelmus Angliæ rex.

MCI. Hoc anno fundata eſt abbatia Fontis-Ebraldi.

MCVI. Hoc anno cometa rutilans apparuit. Gaufredus Martellus occiditur.

MCVII. Obiit Philippus rex.

MCIX. Fulco comes moritur & filius ejus Fulco accipit conſulatum. Hoc anno ingens penuria ſalis. Exercitus de Doë. Obiit Helias comes.

MCXIII. Exercitus de Bracco-ſacco.

MCXVI. Ventus terribilis nonis Decembris.

MCXVIII. Obiit domnus Willelmus abbas III. calendas Julii, cui ſucceſſit Stephanus.

MCXX. Calixtus papa venit Andegavum. Fulco comes obiit in Jeruſalem. Filius regis Anglorum necatus eſt cum pluribus.

MCXXIII. Exercitus de Doado.

MCXXIV. Exercitus de Moſterolo. Peſtilentia & fames.

MCXXV. Ulgerius epiſcopus ordinatur.

MCXXVI. Obiit W. dux Aquitaniæ. Arenburgis filia comitis Eliæ.

MCXXVII. Aimericus vicecomes dolo ſuorum interemptus eſt.

MCXXIX. Fulco comes Jeroſolymam pergit.

MCXXX. Exercitus de Mirebello.

MCXXXI. Fulco rex Jeruſalem ordinatur.

MCXXXIII. Obiit domnus abbas Stephanus VII. idus Aprilis. Henricus natus eſt.

MCXXXIV. Exercitus de Candeio.

MCXXXV. Obiit rex Angliæ Henricus.

MCXXXVII. Siccitas magna a Martio uſque in Septembrem

MCXXXIX. Mathildis imperatrix tranſiit in Angliam. Stephanus rex Angliæ capitur in bello.

MCXL. Excidium Caſtri-Celſi.

MCXLI. Innocentius papa obiit, & Fulco rex.

MCXLII. Cæleſtinus papa obiit. Goffridus comes totam Normanniam acquirit.

MCXLIII. Obiit Lucius papa. Stella cometes apparuit, fames magna.

MCXLVII. Caſtrum Doadi capitur. Rex Franciæ & imperator Alemanniæ Jeruſalem pergunt.

MCXLVIII. Obiit Conanus dux Britonum, & Ulgerius epiſcopus.

MCL. Obſidio Moſteroli.

MCLI. Hoc anno Moſterolum capitur. Comes Gaufridus obiit.

MCLII. Thebaudus comes obiit. Henricus dux duxit Alienor a rege Franciæ ſeparatam.

MCLIII. Normannus epiſcopus obiit, & papa Eugenius & Bernardus abbas Claravallenſis. Aſcalona capta eſt.

MCLIV. Stephanus rex Angliæ obiit. Henricus fit rex.

MCLVI. Matthæus abbas factus eſt epiſcopus Andegavenſis, & Stephanus Redonen-

ſa. Poſt hoc factus eſt Ogerius XXII dies bus & obiit, cui ſucceſſit Philippus abbas.

MCLVIII Goffredus obiit Nannetis. Henricus rex Nanneum accepit & Thoarcium.

MCLIX Hoc anno domnus Henricus rex dedit feriam, quæ eſt in Maio, Deo & B. Florentio in manu Philippi abbatis. Adrianus papa obiit

MCLX Obiit domnus Philippus abbas IV. idus Maii, cui ſuccedit domnus abbas Frogerius IV nonas Junii

MCLXI III. Idus Martii obiit Matthæus epiſcopus ſexto anno epiſcopatus ſui. Fames magna.

MCLXIII Baudinus rex Jeruſalem obiit. Terræ motus factus eſt menſe Auguſto. Turonenſe concilium.

MCLXV Terræ motus XII. calendas Julii.

MCLXVI. Exercitus de Filgeriis.

MCLXVII. Guerra inter regem Franciæ & regem Angliæ. Obiit Mathildis imperatrix.

MCLXX. Thomas Cantuarienſis epiſcopus occiditur.

MCLXXI. Obiit Amorricus rex Jeruſalem.

MCLXXII. Guerra inter regem Angliæ & filios ejus.

MCLXXIII. Obiit domnus abbas Frogerius, cui ſuccedit Radulfus.

MCLXXVI Obiit abbas Radulfus, cui ſuccedit Mainerius III calendas Novembris.

MCLXXVIII Idibus Septembris eclipſis ſolis hora diei tertia.

MCLXXIX. Lateranenſe concilium. Ungitur in regem Philippus filius Ludovici calendis Novembris.

MCLXXX Obiit Ludovicus Pius rex XIII. calendas Octobris.

MCLXXXI Obiit Alexander papa III. calendas Septembris. Ventus terribilis XIII. calendas Aprilis.

MCLXXXIII. Obiit Henricus rex junior III. idus Junii.

MCLXXXV Hoc anno venit Eraclius patriarcha in Galliam & Angliam auxilium quærere. Contigit autem cum rediret cum rege Henrico de Anglia XVI. calendas Maii, contremuit tota Anglia, & multa ædificia ſubverſa ſunt, & facta eſt eclipſis calendis Maii hora nona.

MCLXXXVIII. Hoc anno fuit guerra inter Philippum regem Franciæ, & Henricum regem Angliæ.

MCLXXXIX. Nonis Julii obiit Henricus rex Anglorum apud Cainonem caſtrum, & Richardus filius ejus unctus eſt in regem.

MCXC. Fredericus imperator Alemanniæ & Philippus rex Francorum, & Richardus rex Anglorum Jeroſolymam perrexerunt.

MCXCIX. VII. idus Aprilis obiit Ricardus rex apud caſtrum *Chalus*, Johannes frater ejus factus eſt rex.

MCC XIV. calendas Julii capta eſt civitas Andegavis a Johanne rege.

MCCII. Ludovicus comes Bleſis. Balduinus Flandrenſis, & Marquiſius de monte Ferrato iverunt Jeroſolymam.

MCCIII. Hoc anno obiit Mainerius abbas.

MCCIV Hoc anno obiit Alienordis regina Angliæ

MCCVI. Obiit Bartholomæus Turonenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Johannes de Faia

MCCXIV Hoc anno Johannes rex Angliæ obſedit Rupem-monachi, ſed non audens expectare adventum Ludovici primogeniti Philippi regis, confuſus receſſit. Eodem anno & die dictus Philippus rex Francorum, pugnavit cum Othone imperatore Alemanniæ in Flandria, & comitem Flandriæ & Brabantiæ cepit.

MCCXV Hoc anno apud Romam univerſale concilium ſub Innocentio III.

MCCXX Hoc anno orta eſt inter Petrum comitem Britanniæ & Amoricum de Credone & barones multos guerra.

MCCXXI Hoc anno mortuus eſt Michael abbas vigilia S. Martini æſtivalis. Hoc anno mortuus eſt W. de Rupibus ſeneſcallus Andegavenſis. Eodem anno in Nativitate Domini terræ motus in Italia & abſorpta eſt Biſſia civitas. Eodem anno pluit pulvis in modum cineris.

MCCXXIII. Obiit Philippus rex Francorum, cui ſuccedit Ludovicus primogenitus ejus.

MCCXXIV Hoc anno ſubjugavit dictus Ludovicus rex fere omnes nobiles Pictaviæ Magnus ventus factus eſt.

MCCXXVI. Hoc anno obiit Ludovicus rex, qui primo anno regni ſui in Pictavia contra Anglicos Rupellam, *Niort*, & S. Johannem Angeliacenſem, & quam plurima alia caſtra in Gaſconia expugnavit

MCCXXXV Hoc anno Ludovicus rex, filius Ludovici filii regis Philippi, duxit in uxorem filiam comitis Provinciæ, & eodem anno dimicavit contra Petrum comitem Britanniæ, & cepit caſtrum Brientii & caſtrum Odonis, & redditum ei fuit Caſtrum-Celſum a dicto comite, dum idem rex eſſet in ejus obſidione, & totam terram comitis circa id locorum devaſtavit, & villas ſuccendit, & combuſſit Item eodem anno fuerunt inundationes aquarum & glacies & pruinæ, & occaſione glaciei rupti fuerunt pontes Salmurenſes & pontes Turonenſis metropolis civitatis, & apud Turones per ruptionem pontium ſubmerſi fuerunt homines infiniti. Item anno ſequenti fames mirabilis per totum orbem.

FRAGMENTA

FRAGMENTA CHRONICORUM COMITUM PICTAVIÆ, DUCUM AQUITANIÆ.

Auctore, ut videtur, monacho sancti Maxentii.

1 TEmporibus Eumarcus Pictavensis episcopi, Ebles dux Aquitaniæ & Pictaviæ comes, adeptus Dei gratia principatu hereditario, & per donationem Willelmi gloriosæ recordationis viri, ducis Aquitaniæ, comitisque Arverniæ. Habuit autem duas uxores, Adelam regis Angliæ filiam Comitissæ ... cessit. Rainulfi ... Pictaviæ, ducis Rainulfi patris successione ... cœnobium augmentavit in Cluniaco & in Charitate ad Ligerim in honorem B. Mariæ Virginis Dei Genitricis & Johannis Baptistæ, omnesque possessiones quas ibidem habebat donavit ... religiosis ejusdem cœnobii. Vitam finivit in Pictavia pace & devotione ille comes dux Aquitaniæ temporibus regis Franciæ Ludovici Transmarini.

2 Eumarco Pictavensi episcopo, Ebles ille dux Aquitanensis & comes Pictavensis genuit ex Adelia Willelmum Caput Stupæ nuncupatum & etiam Eblum. Ille vero princeps vir Eblus Lemovicensis fuit episcopus dum vixit, atque de novo restauravit sancti Martiani cœnobium & S. Michaelis in eremo cœnobium in Pictavia nostra, sicut sancti Adjutoris Maxentii nostri cœnobium. Dux autem Ebles Aquitanensis creavit Arnoldum fratrem vicecomitem de Thoarcio potestate magna in principatu suo. cumque vir Arnoldus ope multos omnes in Aquitania superaret animi fortitudine bellum intulit Britonibus, quos vicit in terra sua, fugavitque. Dedit Arnoldo vicecomiti Fulco comes Andegavorum Rufi cognomine, comitis Ingelgerii filius, Roscillam filiam suam in uxorem, totamque terram de Mosterolo, & nati sunt ex Arnoldo & Roscilla Ebles vicecomes de Thoarcio post Arnoldum patrem, etiam Fulco vicecomes, & Arnoldus vicecomes.

3 Frotelario Pictavensi episcopo, Willelmus Pictaviæ comes fuit & dux Aquitaniæ post Eblum patrem, sociavitque matrimonio cum una filia Rolli ducis optimi Normanniæ, ex qua suscepit filium Willelmum Ferrea brachia nuncupatum. Fuit etiam ex eisdem Willelmi progenie vicecomes Ebles de Thoarcio, cui nupsit Hildegarii Lemovicensis vicecomitis filia Alarada nomine. cumque suscepisset Ebles ille vicecomes filios duos, Widonem videlicet atque Trullum ex Alarada conjuge, contendebat armis cum Ademaro in Lemovicensi pago, defuncto Hildegario vicecomite, unde maximum Lemovicensibus pervenisset ex tunc, nisi Willelmus dux Aquitanensis brevi obstitisset, sedato bello unicuique quod erat suum restituendo.

4 In his temporibus Fulco vicecomes civitatem construxit de Bressuiro in terra de Thoarcio Ebles fratris sui vicecomitis, & defuncto Fulcone, civitatem suam tenuit ejus filius Willelmus de Bressuiro, a Widone vicecomite de Thoarcio eisdem agnato. Arnoldus quoque vicecomes Ebles frater germanus castrum & civitatem de Malo leone construxit in Pictavia nostra, & successerunt illi Ebles de Malo leone, Arnoldusque de Castromauro filii ejus ex Humberga conjuge, ex Radulfo genita de Malleone.

5 Temporibus Alboini & Petri & etiam Giselberti episcoporum Pictavensium, Willelmus cum esset comes Pictaviæ nostræ & etiam Arverniæ, dux quoque Aquitaniæ, pietatis intuitu & amore Dei, & illius assensu cum uxor ecclesias erexit S. Nicolai ad Pictavum & B. Mariæ ad Xantones virginum etiam de Trinitate civitatis Andegavensis, atque cœnobia civitatis Vindocini, illisque dedit ecclesias pertinentes omnes suas ad Villam novam, & virginibus de Trinitate Andegavensi decem libras terræ ad curtem Petrosi.

6 Ex illo autem Willelmo comite progenitus Wido fuit comes de Thoarcio, vicecomitis Ebles filius, & erexit ille in foro castri sui ecclesiam unam in honorem beatæ Mariæ Virginis Dei Genitricis & beatorum apostolorum, cum Agnete conjuge, ex qua genuit Odonem vicecomitem atque Willelmum vicecomitem. Habuerat autem ille terram fere omnem de Salmuraco ab Odone patre comite Turonensi. Defuncto Widone successit illi Trullus frater in vicecomitatu de Thoarcio, Trullusque vicecomes cum Rhadagina conjuge cœnobium augmentavit B. Michaelis in Eremo, & cum filiis suis

Willelmo Ferrum ſeſſore de Podio Auguſti, & Hugone archiepiſcopo Turonorum, adſtante de Ornaco vicecomite Abomaro ejuſdem Radegunde fratre germano.

7. Willelmus dux Aquitanorum conſtruxit eccleſiam [illegible] Malleaci cum uxore ſua, & Willelmo comite filio, totamque terram ſuam Malleacenſem [illegible] regulariter de [illegible] uſque ad mare donavit. Subſcribunt ex eadem progenie proceribus Tralio vicecomite de Thoarcio, & Theobaldo de Berſuiro, Willelmo de Berſuiro filio, & laudantibus G[illegible] archiepiſcopo, Giſleberto Pictavenſi epiſcopo utique pariter. Superius nominatus eodem anno dux Aquitaniæ & comes Pictavis. Obiit in Domino longævus atque magnanimus Willelmus dux Aquitaniæ Pictavis in cœnobio B. Cypriani, ibique vitam cum cœnobitis [illegible] atque ſanctè annos quatuor, dum in Francia regnaret rex Robertus.

8. [illegible] frater Willelmi ducis Aquitanorum, epiſcopus Lemovicenſis fuerat, regnante Ludovico Transmarino rege Franciæ, obiitque in Domino temporibus regis Lotharii, & illius corpus humatum eſt in eccleſia cœnobii S. Michaelis in Eremo, quod erexit in vita ſua. Et poſt mortem Tralii de Thoarcio vicecomitis, corpus ejuſdem humatum eſt ab [illegible] Domini in eccleſia ſua S. Michaelis in Eremo. Ejuſdem Tralii vicecomitis filius & [illegible] Willelmus Ferrum ſeſſor, [illegible] terram de Podio Auguſti ab Odone vicecomite de Thoarcio [illegible] deditque [illegible] de Mauritania Mathildem filiam in uxorem, totamque terram de Podio Fagi in confinio terræ [illegible] de Mauritania, uſque ad [illegible] in terra B. Laurentii eccleſiæ, in confinio terræ de Malo leone, & etiam terræ de Caſtro muro, & in confinio de Podio Auguſti ad eccleſiam uſque S. Pauli cœnobium noſtrum S. Adamum Malleacum. Willelmus Ferrum ſeſſor donavit [illegible] terræ ad [illegible] Malleacenſi cum uxore Mathilde [illegible] ſuis Tralio de Podio Auguſti, & Rainaldo de Podio Fagi, in præſentia [illegible] abbatis, laudante G[illegible] Pictavenſi epiſcopo. Defunctoque Willelmo corpus illius humatum fuit in eccleſia S. Michaelis in eremo, temporibus regis Francorum Roberti.

9. [illegible] Pictavenſi epiſcopo, deceſſit Willelmus comes Pictavenſis & dux Aquitaniæ [illegible] Caput ſtupæ [illegible] temporibus regis Francorum Roberti, & ſucceſſit illi filius ex Almodis conjuge Willelmus Magnus Aquitaniæ dux & comes Pictavis. Ille vero genuit ex Almodis conjuge Willelmum ducem Aquitaniæ, & ex Agnete conjuge alterum Willelmum Aquitaniæ ducem & Pictaviæ comitem dictum Aude-

A

cem, & Willelmum etiam [illegible] in ſua vita ducem Aquitaniæ [illegible] cum Adela-de, ex qua genuit Willelmum comitem Pictaviæ & ducem Aquitaniæ.

10. Willelmus autem comes noſtro Pictaviæ dux etiam Aquitaniæ erexit eccleſiam in ſuburbio Pictavenſi in honorem B. Johannis evangeliſtæ [illegible] B. Andreæ apoſtoli, ibique fundavit cœnobium monachorum [illegible]. In illis temporibus ex ejuſdem progenie Odo vicecomes de Thoarcio Willelmi vicecomitis filius augmentavit de [illegible] cœnobium cum [illegible] conjuge [illegible] Willelmo [illegible] comite [illegible] que ſuo Willelmo vicecomite & Reginaldo

B

Theoſagonum, cum Odone [illegible] fundavit [illegible] capitulum [illegible] in eccleſia ſancti Pauli Pictavenſis. Odone defuncto [illegible] Willelmus de Thoarcio fuit vicecomes, campoſque [illegible] quos habebat apud [illegible] donavit cœnobio B. Michaelis in Eremo cum donatione [illegible] ex Mathilde conjuge filius Willelmus de Aſpero-monte. In his temporibus ex eadem familia Radulfus de Malo leone [illegible] filius, eccleſiam erexit in honorem B. Petri apoſtoli, & [illegible] [illegible] concedentibus [illegible] [illegible] donavit eidem eccleſiæ Hilarii comiti,

C

confirmante Rainaldo de Malo leporario fratre ſuo. Nam in illum [illegible] erant [illegible] propter [illegible] Radulfi vel [illegible] in eadem eccleſia ſepulti. Filiique ſui [illegible] de Malo leone, & Willelmus de Talemund. [illegible] donationem ratam habuerunt, aſtantibus Arnaldo de Caſtro muro Arnaldi ſuperius Tralio de Podio Auguſti & Rainaldo de Podio Fagi fratre ſuo, Roberto de Mauritania, Roberto de Sanſiaco, & Rallo de Argentonio [illegible]. Cum [illegible] Willelmus [illegible] gratia Dei dux & comes in Pictavia & Aquitania [illegible] de novo mo-

D

nachorum [illegible], ex ejuſdem Willelmi proceribus Arnaldus de Caſtro muro [illegible] cœnobio donavit ſuas decimas [illegible] cum Adelmoda conjuge & Raimundo filio. Tralius etiam de Podio Auguſti Ferrum ſeſſoris Willelmi ſuperius poſſeſſiones omnes quas habebat apud [illegible], [illegible] cœnobio donavit [illegible] cum uxore Mathilde filiiſque ſuis Willelmo de Podio Auguſti, & Rainaldo de [illegible]. Illas enim fere omnes poſſeſſiones habuerat Mathilde [illegible] patre ſuo

E

vicecomite de Ornaco. Rainaldus quoque de Podio Fagi, Tralii frater germanus, poſſeſſiones ſuas de [illegible] donavit abbati Alarico cum Helvia conjuge, filiiſque ſuis Hugone atque Willelmo. Rainaldus [illegible] Franciæ [illegible] in vita regis Henrici, [illegible] regis [illegible] [illegible] ſuperſtes Helvia Rainaldo viro ſuo nupſit [illegible] [illegible] Franciæ [illegible] [illegible] ab Hugone [illegible] Barbutto qui [illegible] [illegible] caſtrumque de [illegible] & etiam de Montgomo. Helviſa primogenitum Hugo

Reinaldo [illegible] castrum de A Podio Fagi [illegible] a Roberto de Maurimonte conſtabulario, terramque totam de Podio Fagi cum [illegible] Saverius in omni jure caſtellaniæ mero & mixto imperio, cum nobilibus, hoſtagiis, hominibus, cenſibus, terris & redditibus, pedagiis, protectionibus, venationibus, & aliis [illegible] de Podio Fagi ſingula non poſſunt nominari, eamdemque domum [illegible] tantum habet [illegible] ſolita ſubſiſtentia. Succedunt [illegible] plures [illegible] ordine [illegible] de [illegible] ultimo [illegible] heres [illegible] habet [illegible] eamdem [illegible] atque caſtellaniam de Podio Fagi. Hugo vero camerarius augmentavit S. Johannis Angeriacenſis [illegible] cum Petronilla conjuge & Gaufredo filio, adſtantibus Willelmo Franciæ camerario, Hugone fratre germano, & [illegible] Engolismenſis Gaufredi quondam comitis filio, & conſenſu Petronillæ [illegible] etiam [illegible] ſupra nominata. Deinde Willelmus [illegible] domini Philippi Franciæ regis camerarius [illegible] & Hugonis de Podio Fagi [illegible] exemplo S. Johanni Angeriacenſi abbati Odoni [illegible] donavit poſſeſſiones [illegible] Adeladem ſuam [illegible] Willelmum de [illegible] Hugonis [illegible] & Petronillæ cum [illegible] conjuge, ſupra memorati. Willelmi [illegible] quidem W. [illegible] Hugonem, Willelmum & Mahaudam ex Adelina conjuge [illegible] atque Adelinæ [illegible]. Dux autem Willelmus inclytus Aquitaniæ obiit in Domino apud Chabanum, & inde corpus ejus translatum eſt in civitatem ſuam de Pictavis, & ſepultum eſt in eccleſia quam [illegible] in honorem S. Johannis evangeliſtæ ac etiam B. Andreæ apoſtoli. Succeſſit illi Willelmus Pictavis, Aquitaniæ dux & comes Pictavis, ſuus [illegible].

11. Willelmus ille vero [illegible] monaſterium illud augmentavit [illegible] perfectum [illegible], & nuncupatum fuit Monaſterium novum, & cum [illegible] papa ſummus pontifex ex Roma in Franciam venire [illegible] Willelmi ducis noſtri, [illegible] Pictavium venit, eccleſiamque dictam Monaſterium novum Deo omnipotenti [illegible] ſancti Johannis & ſancti Andreæ.

12. Petro ſecundo & W[illelmo] primo epiſcopis Pictavenſibus, ex [illegible] vicecomitatus de Thoarcio Willelmus vicecomes fuit per [illegible] Odonis vicecomitis [illegible] & [illegible] Willelmum de [illegible]. Succeſſit Willelmo vicecomiti Willelmus vicecomes primogenitus [illegible] Odoni vicecomiti, atque defuncto [illegible], illius frater Aimericus de Thoarcio vicecomes fuit de Thoarcio, uxorem duxit Mahaudam ex [illegible] ſua, nam erat filia Willelmi de Podio Fagi, qui Franciæ camerarius erat in [illegible] regis Philippi. Suſcepit ex Mahauda, Agnes dicta, [illegible] & [illegible] Willelmum vicecomitem de Thoarcio, & augmentavit Aimericus [illegible] Maurimont conſtabularium, illoque defuncto [illegible] abbas ejuſdem corpus ſepelivit in eccleſia ſua. Mahauda vero Agnes dicta [illegible] nupſit iterum Raimundo [illegible] regibus Aragoniæ Sanctioni & [illegible] [illegible] monaſterio ſe [illegible] [illegible] diſpenſatione [illegible] Mahauda, ex qua [illegible] heredem Aragoniæ regem, [illegible] Raimundo comiti Barcinonæ [illegible].

13. [illegible] Willelmus Pictaviæ ducem Aquitaniæ, Gaufridus de Podio Fagi filius Hugonis [illegible] ducis [illegible], Bertham [illegible] Johannis comitis primogeniti [illegible] atque Mahaudæ [illegible] & omnes poſſeſſiones quas habebat in Pictavis [illegible] Hugone de [illegible] ſuo Mahauda, ex qua ſuſcepit Bertham [illegible], & [illegible] ex Johanne comite [illegible] & Bertha conjuge [illegible] Bochardus [illegible] & Mahauda [illegible] Hugo, filius Willelmi [illegible] camerarii [illegible] regis Ludovici [illegible] camerarius [illegible] & Franciæ regis W[illelmus] [illegible] frater ejuſdem epiſcopatum Pictavenſem [illegible] & Amata Mahauda nupſit Aimerico vicecomiti de Thoarcio, [illegible] Willelmum vicecomitem.

14. Hugo vero camerarius Willelmi filius [illegible] Theophania [illegible] Burgundia nuncupata, conſiderantes [illegible] quod divina [illegible] in [illegible] dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*; ac etiam quod eleemoſyna liberat a morte perpetua, [illegible] pro Dei omnipotentis amore & B. Mariæ Virginis, angelorumque omnium & ſanctorum, donaverunt [illegible] de Malo leone villas duas quas habebant in terra de Malo leone, atque conceſſerunt, ut quidquid de feudo de Podio Fagi dono vel emptione acquirere poſſent, poſſideant in perpetuum abſque [illegible], in remedio quoque animarum Willelmi atque Adelinæ, patris & matris Hugonis ejuſdem, ac etiam Mauricii, qui tenuit in vita ſua Credonium in pago Andegavenſi, atque Theophaniæ, Angoli [illegible] nuncupatæ, patris & matris [illegible] Theophaniæ Burgundiæ, [illegible] atque [illegible] Hanc donationem [illegible] teſtibus Hugone de Credonio fratre Burgundiæ Theophaniæ, Ebone de Monte leone, Willelmo de Podio Augoli, Reinaldo de [illegible], Roberto Cambuſcenſe, & Johanne de Haia, regnante Ludovico ſeno Francorum rege, Willelmo

dux in Aquitania atque Pictavis, & Willelmus Pictavensis episcopus. Hos dominum demque conversi sunt Hugo de Podio Fagi & Rainaldus Hugonis ejusdem filii duo, atque Theophanus.

12. Dux autem Willelmus Aquitaniae, poenitentia ductus malorum operum quae fecerat, coepit sanctae peregrinationis, & antequam ad S. Jacobum in Galicia proficisceretur, testamentum suum condidit in hunc modum videlicet.

In nomine sanctae & individuae Trinitatis, quae est unus Deus, hoc est testamentum quod ego Willelmus Dei gratia cum Willelmo episcopo facio in honorem Salvatoris mundi & beatorum martyrum & omnium confessorum & virginum, maxime Virginis Mariae, cogitans de meis innumerabilibus peccatis, quae faciebam diabolo instigante propterea, & timens tremendi judicis diem, omnia bona quae videmur habere, ſive ſuntum in arce, ante manus aſtas evenerit. Morituri etiam in hac peregrinatione, ſive peccato ſua terra non poſſideret, & ſuis per hoc tempore manere, & omnia quae poſſidere viſus ſum, & ſuis poſſeſſoribus cum eis, commendo me Deo, quoniam filiam omnibus ſequi volo, ſimul meo regi domino meo praedicto relinquo Eleonoram, collocandam cum domino Ludovico regis filio, ſi baronibus meis placuerit, cum Aquitania & Pictavia ſimulque. Petronillam vero filiam meam poſt ſuam mortem & caſtella quae in Burgundia, ut protegat Gaufredo duci Burgundiae poſſidere, atque ne valeat degenerare, ſed manere ſanctae Dei quae portavit mortem in bona opera, & commendare eam Deo & ſanctis ejus, & in bonis operibus ſuccedentem ſervorum Dei, & benedictionem accipere de omnibus monaſteriis domi terrae meae totius terrae, diſtribuendas ſuis baronibus meis placuerit. Si quis vero hoc noſtrum teſtamentum diſrumpere tentaverit, excommunicatus a Deo & hominibus exiſtat. Qui vero in hoc conſilio fuerint, ſit in omnibus particeps. Et ſubſcripſit Willelmus ille dux, & Leonora ejus filia, & teſtibus qui ſequuntur adhibitis reſidentibus, dominus comes Alvernie, dominus Rainaldus vicecomes de Thoarcio, Ebolus de Malo leone baro, Willelmus de Lezimaco frater ejus, Bernardus comes, Gaufridus de Podio Fagi, Willelmus cancellarius, frater ejus, Willelmus de Ponte Angeli, Ricardus baro frater ejus, Raimundus de Mauritania, Raimundus de Monte Leone, & Willelmus de Herberia, ejuſdem Willelmi ducis Aquitaniae dapifer.

Deinde ad S. Jacobum in Galicia peregre profectus morbo correptus mortuus eſt ibi Willelmus dux Aquitaniae, & illius teſtamentum adimplevit rex Francorum Ludovicus Groſſi cognomine. Innocentius ſummus pontifex autem eundem Ludovicum Juniorem unxit in regem, & coronavit cum Remis acceſſiſſet, & matre

A Aquitaniae & Pictavae defuncta domina, Alienordem natam & heredem Willelmi dedit in uxorem filio ſuo Ludovico regi ipſe Francorum, & Petronillam ſororem Alienordis Radulfo comiti Viromandorum dederunt eam in uxorem. Deinde evoluto non longo tempore, morte obiit rex ipſe Ludovicus nuncupatus Groſſus. In illo temporibus grave contigit infortunium Chriſtianis in Hieroſolymitanis partibus. Nam Parthi cum Alapho eorum duce diabolico inducti ſpiritu magnam Edeſſam urbem ceperunt, ſtrage magna Chriſtianorum. Cujus infortunii fama cum ad regem Juniorem perveniſſet

B *Magnus hic hiatus pluribus foliis avulſis.*

matrimonio tandem diſſoluto inter Ludovicum regem Francorum & reginam Alienordem, illa repetivit terram ſuam, nempe Aquitaniam, & poſt receſſum a Ludovico, ſubtracta ſunt diſponſata Pictavis ab Henrico duce Normanniae, qui poſtea ſublimatus eſt in regem Angliae, defuncto rege Stephano avunculo ſuo, cum reparare noſtra ſtabant tenet. Rex vero Ludovicus duas filias ſuſceperat ex Alienorde, Mariam videlicet atque

C Aeliptam. Duas autem deſponſavit, Mariam Henrico comiti Palatino Trecenſi, & Aelipdem Theobaldo comiti Bleſenſi fratribus. Denique ille accepit conjugem Conſtantiam Hiſpanorum regis filiam, ex qua genuit unam filiam nominatam Margaritam.

16. Henricus vero rex Angliae dux Normanniae & Aquitaniae, comes Pictavenſis, Andegavenſis & Cenomannenſis, fratrem Gaufridum ſubtraxit comitatus Andegavorum atque Cenomannorum. Nam Henricus Gaufridum at etiam Willelmum ex ...

D nuncupato Plantegeneſt Andegavenſium comite, & ex Mahaude conjuge Angliae regis Henrici filia & herede. Et fuit genitus comes Gaufridus Fulcone Andegavorum comite ex Aremburge comitiſſa Cenomannenſium eorundem urbe: qui comes Fulco obiit in regno ſuo Hieruſalem, in Francia regnante Ludovico memorato nuncupato. Nam ſucceſſerat regi Balduino, poſtquam deſponſaverat filiam Miliſendem, ex qua accepit in filium conſimilem Balduinum atque Amalricum. Sed quod Henricus primum regem Angliae ſpectat,

E Willelmus frater ſuus regi ſucceſſit, & tres illi fuerunt geniti Willelmo filio notho Roberti ducis Normanniae: qui cum juſſus heres eſſet ſtatutus ab Edwardo rege Angliae, tamen Araldus quidam regnum illud occupabat, ſed Willelmus nothus Normanniae cum copiis unus cum rege Francorum Philippo praelio vicit Araldum & interfecit. Deinde rex fuit Angliae, & gubernavit regnum in tota vita ſua legibus ſuis. Genuit ex Mahaude conjuge ſua Balduini comitis Flandriae filia, Robertum, quem inſtituit Normanniae ducem,

deinde Willelmum Ruſſ cognomine regem Angliæ, Henricum denique heredem ro... ſui ſtatuit, & Aliſam filiam connubio junctam Stephano comiti Bleſenſium & Carnotenſium, qui genuit ex Aaliſa Willelmum, Theobaldum atque Stephanum. Rex autem Angliæ Willelmus Rufus deceſſit ſine liberis, & eo defuncto, Henricus frater regnum occupavit Angliæ, invito Roberto Normanniæ duce fratre primogenito, quem vicit in prælio, & incarceravit ibi obcæcato. Sed ut redeam ad Henricum regem, virum Aenordis, ex illa ſuſcepit filios quatuor, tres denique filias, Henricum ſcilicet, quem regem coronavit, ſed mortuus eſt ſine prole vivente patre, Richardum nuncupatum Cor-leonis. Is rex fuit Angliæ ducque Normanniæ, & ſine liberis deceſſit; Gaufridum, vir ille princeps uxorem duxit Conſtantiam Britanniæ dominam, ex qua genuit Aenordem de Britannia; Johannem denique genuit cognominatum Sine-terra. Et hic rex fuit Angliæ in vita ſua, dux etiam Normanniæ & Aquitaniæ, comes Pictavenſis, Andegavenſis & Cenomanenſis. Rex Henricus & Aenordis regina Pictavum auxerunt, longoque muro circumdaverunt, cum præpoſuiſſent huic urbi atque Pictaviæ Willelmum de Podio Auguſti ex progenie ejuſdem reginæ, iſto Willelmo deſponſato Hadeliæ Hugonis vicecomitis caſtri Heraudi filiæ, ex qua deinceps filiam Hadeliam genuit.

Ex noſtra chronica temporibus Laurentii, Johannis *&* Willelmi *Pictavenſium epiſcoporum.*

17 Nupſit Henrico regis Henrici atque Aenordis reginæ primogenito Margarita regis Lodoici Francorum filia & reginæ Conſtantiæ, Normanniamque tenuit Henricus homagio ligio a rege Lodoico. Deinde Ricardus Cor-leonis nuncupatus, filius alter regis Angliæ, fidem juravit Lodoico regi propter Aquitaniam & Pictaviam noſtram, cum junctus eſſet matrimonio cum Mahauda Raymundi comitis Barcelonæ filia & herede. Gaufridus etiam regis Angliæ filius tertius, homagium fecit Lodoico regi Francorum juniori dicto, propter Britanniam Armoricam, & comitatum Andecavenſium atque Cenomanenſium. Sed Henricus dux Normanniæ ab Henrico patre rege coronatus in regem obiit in Domino, regnante Francorum rege Philippo II. nuncupato Deodato, & liberos non procreavit, ejuſque corpus ſepultum eſt in eccleſia B. Mariæ Virginis apud Rothomagum. Gaufridus etiam dux Britanniæ Armoricæ, Andecavenſis comes & Cenomanenſis, deceſſit non longo tempore poſt mortem fratris Henrici Pariſius, & illius corpus jacet in eccleſia B. Mariæ Virginis. Sed ipſius uxor Conſtantia prægnans remanſit & peperit filium nuncupatum Arturum. In his temporibus Wido erat comes de Thoarcio, & ſucceſſit Willelmo patri vicecomes, & Hadeliæ matri Radulfi comitis Aug. filiæ; & cum uxorem duxiſſet Hadeliam, Willelmi de Podio Auguſti filiam & heredem, ex ea ſuſcepit filios tres, Americum nempe vicecomitem, Hugonem & Savaricum vicecomitem. Et Hadelia conjuge defuncta, deſponſavit Conſtantiam Gaufridi ducis Britanniæ relictam, ex qua genuit filias duas, Aliſam videlicet atque Catharinam. Nam Aliſam dedit in uxorem Petro comiti Drocarum nuncupato Malo-clerico, & Catharinam Andreæ de Vitreo. Ex ſuis autem vicecomitum progenie ſibi de Malo-leone augmentavit cœnobium abbatis Willelmi Abſiæ cum Aliſia conjuge Hugonis de Podio Fagi filia, ex qua Radulfum genuit atque Savaricum; & Sigebrandus *Chabot* de Volvente cum Hadelia conjuge ejuſdem Hugonis filia, Abſiæ cœnobium augmentavit etiam in illo tempore. Deinde Theobaldus eorum filius & ſuperſtes, patris atque matris donationem ratam habuit.

Ex chronica noſtra temporum Aimarii, Willelmi IV *&* Philippi *Pictavenſium epiſcoporum.*

18 Aenordis Angliæ regina & duciſſa Aquitaniæ ſuperſtite Henrico regi viro ſuo, & poſt mortem regis Angliæ Richardi filii ſui Pictavum venit, ibique remanſit aliquot annis, vacans in omnia pia opera. Præfecit atque Pictaviæ Hugonem de Podio Fagi ex ſua progenie ſeu familia, poſtquam deſponſavit etiam Valentiæ ex conſenſu Gaufridi de *Leſigem* patris ejuſdem & regum conſanguinei, cui dedit in dotem mille libras terræ apud Lateunium; & deinceps nati ſunt ex Hugone & Valentia Gaufridus de Podio Fagi & Rainaldus. Obiit in Domino Andecavis regina Aenordis longæva, & corpus ejus ſepultum eſt in tumulo Henrici regis Angliæ viri ſui, in eccleſia cœnobii de Fonte-Ebraldi.

19. Francorum rex Philippus Auguſtus cognominatus, regi Lodoico patri ſucceſſit, cumque voluiſſet Arturum Britanniæ ducem defendere contra Johannem regem Angliæ, exercitu collecto Pictaviam intravit, & munita civitate Pictavi, illam Hugoni de Podio Fagi commiſit. Iterum Johannes rex cepit urbem Andecavis, totamque deſtruxit; cumque Wido de Thoarcio vicecomes a regis Philippi fidelitate receſſiſſet, totam illius terram devaſtavit rex Franciæ, rege Angliæ Johanne apud Thoarcium exiſtente. Poſtremo Willelmus de Rupibus de Caſtro-Ledio, mareſcallus Francorum regis noſtri Philippi, de Thoarcio vicecomitem cum ſua copia confecit, ac etiam Savaricum de Malo-leone ex eadem familia. Sed cum rex Angliæ Johannes Arturum fratris ſui primogeniti fi-

honoribus privavit, odio ſuis omnibus. Anno A vero [illegible] defuncto prædicto Johanne [illegible] patre regum Francorum, Ludovicus ejus primogenitus [illegible] comitis Hanoniæ [illegible] ſucceſſit ei. Remisque [illegible] a Willelmo Remensi archiepiſcopo [illegible]. Deinde urbem adeſt Turonum cum [illegible] & ad Thoarcium tendens, tamen [illegible] cum Aimerico de Thoarcio ad [illegible] videbant. Nam [illegible] Aimericus Wido [illegible] patre suo defuncto, & per [illegible] ad Namnetum [illegible] caſtrum [illegible], & [illegible] Savarico de Malo-leone, B qui cum [illegible] Anglorum [illegible] ſuiſſet, [illegible] regi Ludovico. Deinde cum [illegible] per deprecationem Hugonis de Podio Fagi [illegible], & [illegible] regi Ludovico Francorum Savaricum de Malo-leone. Rex autem Angliæ Johannes [illegible] & [illegible] duos Henricum atque Richardum. Et Henricus [illegible] Angliæ Ludovici Francorum regis [illegible] & ſummi pontificis [illegible] regem Ludovicum [illegible] Aimericus [illegible] vicecomes de Thoarcio [illegible] Ludovicus Fran- C corum [illegible] Aimericum vicecomitem [illegible] ex Agnete conjuge de Laval [illegible] Widonem [illegible] primogenitus Wido [illegible] eidem filii fuere Aimericus, Hugo & Raimundus. Savaricus autem [illegible] comes de Thoarcio [illegible] poſt mortem Aimerici fratris [illegible] vicecomitatum [illegible] Agnete conjuge & [illegible] Valentia [illegible] Francia [illegible] Widonem genuit & Raimundum de Trophago. Ex eorumdem progenie Hugo de Podio Fagi cum uxore ſua Theofania Burgundi & [illegible] Hugone & Raimundo & [illegible] D [illegible] augmentavit. Aimerico abbate [illegible] & Hugo de Podio Fagi [illegible] ſuperſtes cum uxore Valentia, [illegible] libras terræ apud [illegible] & monachis eccleſiæ [illegible] dimiſit, quam donationem deinceps [illegible] Gaufridus de Podio Fagi eorumdem ſuperſtes Raimundi & [illegible]. Sed ut ad regem Ludovicum Francorum redeam, [illegible] Aquitaniæ & Normanniæ, [illegible] Pictaviam atque Andegavenſem & Cenomanenſem [illegible] regis Angliæ Johannis [illegible] E terra [illegible] Arturum ducem Britanniæ [illegible] genuit [illegible] & genuit ille rex Ludovicus filios [illegible] Blanca Caſtellæ regis filia, Philippum [illegible] Ludovicum, deinde Robertum, Adelphonſum, Carolum, [illegible] Johannem & obiit in Domino die Dominica in octava Omnium Sanctorum, anno Domini [illegible].

De tempore domini Johannis de Melduno & Hugonis de Castro Roso episcoporum Pictavensium, & [illegible] ſupra memorato [illegible] deſtructo [illegible] Pictavenſi epiſcopo [illegible]

[illegible] Regi Ludovico Francorum ſucceſſit Ludovicus ejus, & cum nondum ad annum ſuæ ætatis decimum tertium perveniſſet, in regem coronatus, regnum ſub [illegible] regina Blanca matre ſua. Anno vero quinto decimo regni [illegible] Adelphonſo fratri ſuo conceſſit terram Pictaviæ, terram etiam Alverniæ, terramque Albigenſium perpetuo poſſidendas, cum [illegible] matrimonium cum Johanna Raimundi comitis Toloſani filia. [illegible] noſtro Adelphonſo [illegible] augmentato [illegible] fratrum Prædicatorum Pictaviæ [illegible] per [illegible] Hugonis de Podio Fagi [illegible] & Valentiæ de [illegible] matris [illegible] quorum corpora in [illegible] fratrum eccleſia [illegible]. Deinde [illegible] cum Agnete conjuge [illegible] Dei [illegible] eorum [illegible] Aimericus [illegible] cum Widone de Thoarcio [illegible] Agnetis fratre. Nam [illegible] Aimericus [illegible] de Thoarcio & Agnete uxore nati ſunt Wido & Agnes illa. [illegible] dominus comes Adelphonſus Gaufridum de Podio Fagi [illegible] & [illegible] uſque ad [illegible] Ludovici regis [illegible] in partibus tranſmarinis. Nam in illo tempore [illegible] cum domino Adelphonſo [illegible] mare cum rege [illegible] quinquaginta [illegible]. Sed poſt regis [illegible] Turonum, ad [illegible] & [illegible] apud Rupellam, & ſepultus eſt cum uxore Agnete de Thoarcio apud [illegible] Prædicatorum [illegible] Raimundus de Podio Fagi frater Gaufridi, [illegible] uxorem Savarici vicecomitis de Thoarcio [illegible] & genuit ex ea Raimundum & Johannem [illegible] Alverniæ dominus comes noſter Pictavenſis, & Aimericus [illegible] de Podio Fagi [illegible] atque ſuperſtitem [illegible] dominum Widonem de Laval [illegible] & Philippum de [illegible] dominum Widonem de Laval [illegible] frater [illegible] centum in terra ſua & dominus comes [illegible] Aimerico in terra Pictaviæ [illegible] ſucceſſor [illegible] genuit Aimericus Widonem de Podio Fagi, Raimundum [illegible] & Johannem. Sed ut loquar de domino Adelphonſo comite noſtro Pictaviæ & Toloſæ, & de [illegible], ſciendum eſt quod cum rediret ad propria, cum rege Philippo Francorum nepote ſuo, a via peregrinationis ſuæ tranſmarinæ & Ju-

hanna comitiſſa uxore ſua, ad quoddam caſtellum divertiſſe.. .. *Reliqua deſiderantur.*

Ex antiquo chronico S. Michaelis in Eremo.

Trullus de Thoarcio vicecomes in Pictavia, & Altrudis mater ejus, & Radaguna uxor ejus augmentaverunt abbatiam noſtram B. Michaelis in Eremo, & huic donationi ſubſcripſit Willelmus Ferrum-ſector de Podio Auguſti Trulli filius, & Radaguna, vidente Dione abbate cum plurimis monachis. Poſt obitum Trulli in eccleſia cœnobii noſtri ſepulti, Willelmus Ferrum-ſector de Podio Auguſti & Mathildis ejus uxor dederunt & conceſſerunt in puram, & perpetuam eleemoſynam Deo & B. Mariæ Virgini, & & B. Michaeli, & ejus monachis Deo ſervientibus in Eremo, terram ſuam B. Dionyſii de Peyrato. Hujuſce donationis teſtes fuere Willelmus comes Pictavi, Arnoldus de Caſtromorio, Robertus de Mauritania, Willelmus Maengo, & Radulphus Rupis-cervorum, appoſitione ſigillorum ſuorum, regnante Henrico rege Francorum, & Gilberto Pictavenſe exiſtente.

Deinceps ad majorem confirmationem earum rerum quæ præmittuntur, Trullus de Podio Auguſti & Rainardus de Podio Fagi, Willelmi Ferrum ſectoris ex Mathilda conjuge filii, appoſuerunt ſigilla ſua cartæ hujuſce donationis.

Rainaldus camerarius regis & Helviſa conjux, amplius cœnobium noſtrum B. Michaelis in Eremo dotaverunt, pro remedio animarum Willelmi de Podio Auguſti atque Mathildis, patris & matris ejuſdem Rainaldi & ſucceſſorum ſalute, ac etiam pro animæ remedio Hugonis Bardulphi atque Berthæ, patris & matris Helviſæ.

Hugone de Podio Fagi concedente uxor ejus Petronilla eccleſiæ B. Michaelis in Eremo donavit feodum B. Dionyſii, in caſamento Willelmi camerarii Franciæ, fratris Hugonis ejuſdem, & donationem illam ratam habuit ejuſdem pietatis intuitu, & memoriæ Rainaldi camerarii patris ſui defuncti.

CHRONICON RICHARDI PICTAVENSIS MONACHI CLUNIACENSIS.

Ab anno DCCLIV. ad MCLIII.

Ex manuſcripto Colbertino.

CONSTANTINUS Leonis filius imperat annis XXIII menſibus II. diebus II Stephanus papa Romanus ſedit annis XV. menſe I. diebus X. Hic pergens in Franciam Pipinum unxit in regem anno ab Incarnatione Domini * DCCXXXIV [* Al. DCCLIV.] miſit Pipino regi imperator Conſtantinus cum aliis donis organas muſicas, quas in Francia poſuit. Dominus autem Pipinus poſtquam unctus eſt in regem, cum Carolo filio ſuo veniens in Aquitaniam cepis caſtella plurima, deinde expugnavit Lemovicas & caſtrum *Thoarc.* & Lochas, quæ erant in itinere ſuo, & ſæpius intrans Aquitaniam, Toloſam, Narbonam, Albienſem, Galvaldanum, Bituricas civitates munitas cepit, perveniтque uſque Garonam fluvium, capiendo caſtra. Sequenti anno cepit Xantonas civitatem cum matre Waiferii & ſororem & neptem. Quidam autem princeps Waiferii ſibi adduxit ejus uxorem captam. Inde venit Petragoricas, & commiſſo prælio, occiſus Waiferus. Hoc bellum per IX. continuos annos protractum eſt, non ſine Francorum multo interitu. Pipinus autem Franciam rediens morbo intercutis aquæ, cum regnum per XV & eo amplius annos adminiſtraſſet, vitam finivit, in baſilica S. Dionyſii ſepultus, planxeruntque eum Franci planctu maximo, regnaveruntque filii ejus Carolus & Carlomanus pro eo. Paulus natione Romanus ſedit annis X. menſe I. Stephanus Siculus ſedit annis III. menſibus V diebus XXVII.

Leo Conſtantini filius imperat annis V. hic ad breve tempus ſimulatione facta, viſus eſt eſſe pius, cœpitque largiri pecunias quæ a patre ſuo ei dimiſſæ fuerant & inique congregatæ. Ex monachis autem in primis ſedibus metropolitanos collocavit, & ordines in urbe regia amplavit.

Herene Leonis uxor cum filio ſuo Conſtantino imperat annis X. menſibus II. diebus II. hi

dum mater ſubjecit cum filio imperans recre-
ve monaſteria, & omne hominum [illegible].
Per id tempus in longo muro Thraciæ homo
quidam fodiens invenit arcam lapideam,
quam cum expurgaſſet, & revelaſſet, virum
jacentem reperit, & litteras continentes hæc:
*Chriſtus naſcetur ex Maria Virgine, & credo
in eum. Sub Conſtantino & Irene imperato-
ribus, ſol, me iterum videbis.* Horum anno
VIII. facta eſt ſynodus Nicæna II. CCCL.
ſanctorum patrum, qui fidem orthodoxam
confirmaverunt. Adrianus papa natione Ro-
manus ſedit annis XXIII. menſibus X. die-
bus XVII. Hic ſciens Carolum regem ve-
nire Romam propter Deſiderium Longobar-
dorum regem, & factus eſt Romanorum
patricius, id eſt defenſor Italiæ.

Conſtantinus ſolus exceſſu matre imperat
annis VII. *Hirene rurſus imperat ſola annis*
V. menſibus II. diebus VIII. Leo papa ſedet
annis XX. menſibus V. diebus XI. Hic eſt cæ-
catus & in eccleſia [illegible] poſt paucos paucos
dies viſum recepit, & lingua ſibi abſciſſa ad lo-
quendum ei reſtituta eſt. Hic coronavit Ca-
rolum qui [illegible] eſt [illegible] ſacro amore, &
eum [illegible] in ſedem ſuam reſtituit. A tem-
pore a quo Longobardi invaſerunt Italiam
uſque ad hunc ſunt anni CCXVI.

Nicephorus imperat annis IX. [illegible]
filius ejus imperat menſibus duob. dies VI. Hic
in loco ubi pater ejus occiſus eſt, mortali
vulnere percuſſus vix a pugna vivus evaſit.
Tamen paternæ malitiæ germanus hæres,
multa ſic [illegible] dehoneſtavit. Unde facto
conſilio, Michael Curopalates imperator a
toto ſenatu appellatus eſt: atque ita factum
eſt, ut dum orientale imperium pene deve-
niſſet ad nihilum, nec niſi nomen imperii
apud Byzantium reſervatum eſſet, dominus
Carolus piiſſimus auguſtus in occidentale
ſuſciperet imperium, ut nunc auguſtorum
jure debeat vocari ſecundus propter facto-
rum magnitudinem & magnitudinem.

Michael Curopalates imperat annis II. Vir
orthodoxus & amabilis omnibus: omnes qui
orthodoxam fidem adverſabantur pœnis puni-
ens curabat emungere. Prætores vero & mi-
lites deſperati ab imperatore, Leonem pa-
tricium virum ſtrenuum eligunt. Porro Mi-
chael, hujus acclamatione audita, cum Pro-
copia uxore ſua natiſque ſuis in oratorium
[illegible] accurrens, detonſo capite, monaſtica
induit veſtimenta. Amaverat autem ſemper
ſacrum habitum monachorum, qui divinæ
philoſophiæ eſt gymnaſium. Porro Leo im-
perator regnavit annis VII. menſibus V. die-
bus XV.

Dominus vero Carolus, ut paulo altius re-
petamus, regnare cœpit anno ab Incarna-
tione Domini DCCLXVIII. quo anno rex Pi-
pinus pater ejus obiit, relictis duobus filiis
ſuis, qui electi ſunt in reges. Primum Caro-
lum de quo nunc agimus & Carlomannum fra-

A trem ejus, dominus Carolus in Noviomo ci-
vitate, Carlomannus vero Sueſſionis civitate.
Qui in principio regni ſui contra Hunaldum
Aquitaniæ ducem perrexit, etiam in Waſconiam,
illumque ceperunt. Carlomannus inde re-
verſus Bertam reginam duxit uxorem; qui
poſt biennium mortuus eſt quam regnare
cœpit. Carolus igitur conſenſu omnium
Francorum ſuper duo regna rex conſtituitur.
Regnavit idem glorioſus princeps annis XLVI.
Hic quarto regni ſui anno ſubegit Italiam,
& Deſiderium regem Longobardorum in Pa-
pia urbe cepit, ſed filius ejus Algiſus fuga
B lapſus Byzantium venit. Idem Carolus XXXIII.
anno regni ſui a Leone papa imperator fa-
ctus eſt. Habuit autem multa prælia cum
Saxonibus, eo quod rebelles & infideles ſem-
per contra eum exſtiterunt. Deſtructis deni-
que fanis eorum, & Chriſtianum nomen
tam apud eos quam apud ceteras gentes cum
timore tum amore propagavit. Conſtruxit
enim in eorum terra caſtra & urbes ad mu-
nimentum ſui, & ut terram ſuam recu-
peraret & ut Chriſtianis [illegible] ſubderet. Intravit
autem dominus Carolus in Hiſpaniam uſque
Cæſar auguſtam, ubi quorundam regum Sar-
C racenorum receptis obſidibus, ſuperatis inde
pluribus oppidis, atque caſtellis in deditio-
nem acceptis, ſalvo & incolumi exercitu re-
vertitur, præter quod in ipſo Pyrenæi jugo
Waſconum perfidiam parumper in redeun-
do contigit experiri. Nam cum agmine longo,
ut loci & anguſtiarum ſitus permittebat,
porrectus iret exercitus, in ſummo montis
vertice poſiti inſidiis, (eſt enim locus ex
opacitate ſilvarum inſidiis opportunus) ex-
tremam impedimentorum partem, & eos
qui noviſſimi agminis incedentes ſubſidio
D præcedentes tuebantur, deſuper incurſantes
in ſubjectam vallem dejiciunt, conſertoque
cum eis prælio uſque ad unum omnes inter-
ficiunt: ac ſe beneficio noctis [illegible] ad-
jute, cum præda celerrime diffugiunt. In quo
prælio Eggihardus regiæ menſæ præpoſitus,
Anſhelmus comes palatii, & *Hruodland* Bri-
tannici limitis præfectus, cum aliis pluribus
interficiuntur. His temporibus Abdela Sar-
racenus, Ibinmugi regis filius, a fratre ſuo
regno pulſus, ad Carolum venit, ejuſque
manibus ſe commendavit, quem cum Lu-
E dovico filio ſuo in Hiſpaniam reverti fecit,
ut ei contra fratrem ſubveniret. Miſit autem
imperator autem filium ſuum Pipinum ad diſ-
ponenda quædam negotia Italiæ. Legatus
autem Ildefonſi regis Galliciæ & Aſturiæ no-
mine Froia venit ad eum, præferens ei
miræ pulchritudinis papilionem. Sed poſt pauca,
rex idem prædas ſuper Sarracenos Ulixbo-
na, miſit eidem imperatori legatos cum mu-
neribus. Poſt illa tempora dum Carolus Ro-
mæ reſideret, cum in Auguſtum a Leone papa
& omni populo ordinatus eſſet, terræ motus
factus eſt Romæ, & ex maxima parte baſi-
licam

lica S. Pauli cum tabulis duabus. In qui- A buſdam etiam urbes monteſque fuerunt. Per hoc tempora rex Perſarum inter ceteras donationes tentorium mirabilis fabricæ tranſmiſit, ut Chriſtianos qui ſub ejus erant imperio, regente hoc domno Carolo ... tractaret. Erat autem tantæ admirationi apud ceteras gentes, ut etiam ab eis Pater orbis appellaretur. Per hoc tempus Ludovicus filius imperatoris, quem jam pater ſuus regem Aquitaniæ fecerat, Tortoſam civitatem Hiſpaniæ obſedit: ſed quia munita nimis erat, ineffícax rediit. Hoc etiam tempore Mauri & Sarraceni Corſicam, Sardiniam, & Baleares inſulas, quæ omnes ſub dominio imperatoris erant, nimia vexatione vaſtabant, & Normanni regnum imperii valde affligebant. Eſt enim Normannia conterminia Daciæ ſive Daniæ, ita ut ſæpe Normanni, id eſt Daci vel Dani vocentur. Godefridus vero B rex Normannorum ab ea vana ſpe inflatus erat, ut ſibi totam Germaniæ poteſtatem promitteret. Friſiam Saxoniamque ſuas provincias æſtimabat. Jactabat etiam ſe brevi Aquiſgrani venturum cum magnis copiis: quod revera facere inchoaſſet, niſi morte præventus eſſet. Dum imperator pacem cum Leone imperatore Conſtantinopolitano & cum Hemingo Danorum rege haberet, in tres partes diviſit exercitum: unum trans Albiam in Linones quos vaſtare caſtellumque ab imperatori anno a Wilcis deſtructum in ripa Albiæ fluminis reædificavit. Alterum in Pannoniam contra Hunos miſit exercitum: tertium in Britones, qui in quodam cornu Galliæ ſuper Oceanum reſident: qui omnibus rebus proſpere geſtis, & perdomitis gentibus ad quas ierant, incolumes ad imperatorem regreſſi ſunt. Anno ſequenti Carolus filius imperatoris, qui major natu erat, obiit: & imperator Aquiſgrani hiemavit. Pipinus autem alter filius ejus, quem regem Italiæ fecerat, jam obierat, qui filium Bernardum nomine reliquit: quem domnus imperator pro patre regem fecit Italiæ. De domno imperatore ſi quis plenius deſiderat noſſe quæ geſſit, geſta Francorum diligenter exquirat. Habuit autem imperator uxores plurimas: filiam ſcilicet Deſiderii regis Longobardorum, quam poſt modicum repudiavit. Habuit & Hildegardam nobiliſſimam feminam de Suevorum gente, de qua tres filios habuit, id eſt Carolum, Pipinum, & Ludovicum, totidemque filias. Habuit & alias tres filias, duas de Faſtrada regina, tertiam de concubina quadam. Defuncta vero Faſtrada, Luidgardam duxit uxorem, poſt cujus mortem tres concubinas habuit, ex quibus omnibus filios genuit & filias. Aquiſgrani regiam extruxit, ibique extremis vitæ annis uſque ad obitum ſuum habitavit.

Anno igitur ab Incarnatione Domini DCCCXIV dum Aquiſgrani degeret, LXXII. ætatis ſuæ anno, regni vero in Francia XLVII. imperii XIV. accedente ad febrem lateris dolore, ſeptimo poſtquam decubuit die, hora diei tertia, ſacra communione percepta, V. calendas Februarii, vitam ... exceſſit. Sepultuſque Aquis in baſilica Dei Genitricis, quam ipſe conſtruxerat: corpus vero aromatizatum, & in ſede aurea ſedens poſitum eſt in curvatura ſepulchri, ... enſe aureo, evangelium aureum tenens in manibus & genibus, reclinatis humeris in cathedra, & capite erecto honeſte, ligato aurea catena ad diadema. In diademate vero lignum Crucis poſitum eſt, & ſepulchrum repletum eſt aromatibus, pigmentis, balſamo, muſco & theſauris. Veſtitum eſt corpus ejus imperialibus veſtimentis, & ſudario ſub diademate facies ejus cooperta eſt. Sceptrum aureum & ſcutum aureum, quod Leo papa conſecraverat, ante eum poſita ſunt, & ſigillatum eſt ſepulchrum ejus. Nemo enim referre poteſt quantus pro eo luctus per univerſam terram: non ſolum a Chriſtianis, ſed et ab a gentibus. Hoc autem ſciendum C quod nulli imperatori ſecundus religione & actibus exſtitit. Antea vero quam moreretur, advocatis omnibus ſui imperii metropolitanis, omnes theſauros eis tradidit, ut ipſi per ſubjectas ſibi diœceſes, eccleſiis, viduis, orphanis, pauperibus, ut ubicumque opus eſſet, dividerent. Stephanus papa ſedit annos VII.

Ludovicus Caroli filius imperat annis XXVI. adhuc imperante apud Bizantium Leone imperatore. Domnus Ludovicus poſt patris necem* primo legatos qui ad patrem undequaque venerant, abſolvit, & alios ad patrem venientes ſimili modo ſuſcepit. Juſſit D autem domnus imperator fieri regulam canonicis de diverſis patrum ſententiis exceptam, ut ſicut monachi reſpiciunt ad regulam S. Benedicti, ſic perlegant clerici librum ſuum clericorum. Operis hujus auctor exſtitit Amalarius diaconus, qui librum de officiis & alia compoſuit. Congregavit autem ſynodum Ludovicus, ubi abbates regni ſui convocavit, & multa utilia eis tenere præcepit, admonens ut regulam S. Benedicti tenerent, & ut nemo quam ſex monachi in una cella non mutarentur ab eodem roboratum eſt. E Poſtquam abbatias omnes in manu ſua, ut nemo comitum vel epiſcoporum eas inquietare poſſet. Eo tempore Lotharium primogenitum ſuum imperatorem coronavit, & conſortem imperii conſtituit. Ceteros vero reges appellavit: unum, id eſt Carolum Calvum, quem de Judith regina ſuſceperat, Franciæ & Burgundiæ, Ludovicum Germaniæ, Pipinum Aquitaniæ præfecit. Iſte Pipinus Angeriacenſe monaſterium juſſu patris conſtruxit, ubi etiam caput Johannis Baptiſtæ repoſuit. Tunc Rabanus Magnentius

* id eſt mortem.

monachus magiſter* Alcuini in divina philoſophia clarus. Hoc autem ſciendum eſt, quod poſt hæc imperator conventu epiſcoporum & quorumdam horum ea quæ contra Bernardum nepotem ſuum, & circa Adelardum abbatem geſta ſunt, ei ſua reſipiſcendo publicam egit pœnitentiam & confeſſionem egit, & reconciliatus eſt fratribus ſuis quos invitos tondere fecerat. Denique quidquid ipſe vel pater ejus domnus Carolus contra aliquos injuſte perpetraverat, cum corpore emendavit, & cum ſumma devotione ſeſe corrigit. Item Normanni Herio inſulam, quæ eſt in pago Pictavenſi, ſæpe per mare irruptione invadunt, quæ dedicata eſt a generali monachorum habitatione. Ibi enim domnus Carolus imperator fecerat monaſterium S. Philiberti: unde his temporibus corpus S. Philiberti a Normannorum infeſtatione de Herio inſula effoditur VII. idus Junii & in Burgundiam a monachis defertur. Et poſt duos annos Pipinus rex Aquitaniæ filius imperatoris obiit, ſepultus Piſtavis apud S. Radegundem. Paſchalis papa ſedit annos VII. menſibus I. diebus XVII. Eugenius ſedit annos III. Valentinus ſedit anno I. diebus X. Gregorius ſecundus ſedit annos XVI. Sergius ſecundus annos III. Hic coronavit Ludovicum [illegible] imperatorem, quamvis alii de Stephano papa hoc aſſerant. (a) Leo ſedit annos IX. menſibus III. diebus VI.

Lotharius filius Ludovici poſt patrem imperat annos XVI. ſed facta eſt altercatio inter eum & Ludovicum regem Germaniæ & Carolum regem Franciæ pro regno Aquitaniæ, quod Pipinus eorum frater ſine altero nepotum vacuum reliquerat. Anno II. poſt mortem domni Ludovici Carolus Calvus & Ludovicus rex Germaniæ regnum Aquitaniæ invicem partiti ſunt. Alio quoque anno Seguinus comes Burdegalenſis & Xantonenſis comes a Normannis capti & occiſi ſunt, & Xantonis civitas a Normannis capta eſt & concremata, theſauris ejus optimis exportatis. His temporibus Normanni diffuſi ſunt per Aquitaniam: quia duces ejuſdem regionis inter ſe bellis decertabant, nec erat qui eis reſiſtere poſſet. Ideo concremata ſunt ab eis eccleſiæ Herio inſula, & monaſterium de Olona inſula, Burdegala, Xantonas, Engoliſma, Lemovicas, Piſtavis, Andegavis, Turonis, Aurelianis, Pariſius, Belvagus, Noviomus, & innumera monaſteria & caſtella deſtructa ſunt. Per idem tempus canonici S. Martialis apud Lemovicas in monaſticum habitum ſe ſponte transferunt. E contrario S. Martini monachi Turonenſis, ante corpus ejuſdem abjecto monachali ſchemate, ſibi veſtem induunt canonicalem: ſed mox in eiſdem poſſeſſionibus erant, ut una nocte urbem mo-

(a) [illegible]

reretur. Tunc idem locum in religionem canonicam habuerunt. Benedictus papa & Zeno ſedit annos II. menſibus VI. diebus IX. Paulus ſedit annos I. menſe I. Stephanus ſedit annos IV. menſibus V. diebus XXIII. Nicolaus ſedit annos VIII. menſibus II. diebus X.

Carolus Calvus poſt mortem fratrum ſuorum regnat ſuper Francos annos XXX. & nobilem eccleſiam apud Compendium de novo conſtruxit: multiſque redditibus & prædiis ditam decorat: inſuper reliquias quas de Jeroſolymis & Conſtantinopoli advexerat eamdem inſignivit: inter quas pretioſiſſimum ſudarium Chriſti Domini, quod in ſepulchro habuit, in prædicta eccleſia repoſuit, quod uſque hodie ibidem conſervatur. Quo tempore Normanni Aquitaniam graviſſime affligebant, necnon & alias Francorum provincias. Turpio comes Engoliſmæ cum Normannis congreſſus, occidens eorum regem nomine Mauronem, & ab eo ipſe occiditur. Emenus autem frater ejus Engoliſmæ pro eo comes efficitur: qui poſt biennium cum Landrico Xantonenſi comite confligens interemptus eſt, relinquens parvulum filium ſuum nomine Ademarum.

Adrianus papa ſedit annos III. menſibus II. diebus I. Hic unxit Carolum Calvum oleo & imperatorem conſtituit primo anno ordinationis ſuæ & ultimo vitæ Caroli anno.

Ludovicus Balbus ſuper Francos tantum regnat annos IV. vel ſicut alii volunt duos. Hic nihil firmiter geſſit ob brevitatem vitæ, niſi quod monacham unam, ut ferunt, de monaſterio Kalæ traxit, & eam uxorem duxit, nec ultra aliquis de regibus Franciæ fuiſſe imperatorem, eo quod a patribus degeneraret. Johannes papa ſedit annos decem diebus II.

Carolus Simplex ſive Stultus, Ludovici filius regnavit annos XXV. infeliciter. Per idem tempus Ramnulfus comes Piſtavis filium habuit Ebalum nomine. Ramnulfus vero conſanguineus erat Willelmi Pii Aquitanorum ducis & Arvernis comitis. Interim Ademarus filius Emenonis prædicti comitis Engoliſmæ, cum non haberet terram, a rege Odone vocatus, comes Piſtavis provectus eſt: ſed cum non haberet prolem, una cum Sancia uxore ſua de his quæ poſſidebat matri Chriſti eccleſias concederet. Sanctus vero Geraldus clam Piſtavis ſubductum Ebalum Ramnulfi filium, ne forte necaretur, Willelmo Pio, cui propinquus erat, tradidit nutriendum.

Eo tempore dux ipſe Willelmus, cum non haberet heredem, Cluniacum monaſterium in fundo proprio, qui eſt in Burgundia, pago Matiſcenſi conſtruxit, eidemque loco Bernonem abbatem præficiens, magnos de ſuis redditus prædicto loco jure dedit hereditario.

Anno igitur ab Incarnato Verbo DCCCCXX. primum præfuit eidem loco Berno abbas annos XVI. Willelmus Pius immatura morte pen-

vientius locum unigeniti filii reliquit, & duo cantus ſui Ebilum ſcilicet Pictavienſem comitem reliquit heredem. Ex tunc igitur Pictavorum comites duces Aquitanorum fuere. Hic vero Benedictus dum Cluniacus cœpiſſet initium, ſimiliter cœpit ædificare Duracenſe monaſterium in honore Matris Domini: quod poſtea filius eius Radulfus redintegravit, & magnam monachorum cohortem ibidem congregavit, & ſufficientem eis victum commiſit. Martinus papa ſedit anno I. menſibus V. Adrianus ſedit anno I. menſibus IV. quo pontificante Cluniacenſe cœnobium a Willelmo duce fundatum eſt. Stephanus ſedit annos IV. menſibus VIII. diebus XX. Formoſus ſedit annos IV. menſibus VI. diebus XX. Hic confirmavit Bernoni cartas & donaria quæ fecerat Gigniacenſi eccleſiæ. Bonifacius ſedit anno I. Stephanus ſedit anno I. menſibus I. diebus XXII. Romanus ſedit anno IV. diebus XX. Theodorus ſedit diebus XXII. Johannes ſedit anno I. Benedictus ſedit annis IV. menſibus I. diebus XV. Berno Cluniacenſis abbas obiit. Leo ſedit menſe I. Chriſtophorus ſedit menſibus VI.

Radulfus regnavit poſt mortem Caroli ſuper Francos annos IIII. Sergius papa ſedit annos VII. diebus XXI. Anaſtaſius ſedit annis II. menſibus II. diebus XXIII. Lando ſedit diebus XXVI. Johannes ſedit annos XIV. menſibus II. diebus IV. Hoc tempore Oddo abbas Cluniacenſis obiit.

Ludovicus Caroli Simplicis filius regnavit annos XVIII. Poſt hæc tempora Hebalus prædictus Pictavorum comes & dux Aquitaniæ duxit Adelaidem filiam Rolli Rothomagenſis, in coniugium, genuitque ex ea filium Willelmum Caput Stupæ. Circa hæc tempora Willelmus Sector ferri filius Alduini comes erat Engoliſmæ, qui de genere Caroli Calvi habebatur. Hic reſtituit reliquias Carrofo monaſterio quas monachi eiuſdem loci, incurſione Normannica, Engoliſmæ tranſtulerant. Nam iidem Normanni crebras irruptiones per Pictavorum terminos, & uſque Carrofum, vel alia loca facere conſueverant. Tunc Aimarus abbas Cluniacenſis per decennium claruit, ante quem fuerat Oddo abbas Cluniacenſis tempore Rodulfi regis: cuius iuſſu cœpit dilatare & reparare Floriacenſe cœnobium. Præfuit autem idem pater Dolenſi, Mauziacenſi, Aureliacenſi & omnibus fere Aquitaniæ cœnobiis quæ regulari diſciplina coercuit. Hic rexit Cluniacenſe cœnobium annos XVIII. Leo papa ſedit menſibus VI. diebus XV. Stephanus papa ſedit annos III. menſibus I. diebus III.

Lotharius Ludovici filius ſuper Francos regnavit annos XXX. Hic eſt in regem unctus Remis, & Hugo Magnus factus eſt dux Francorum. Hic Hugo fuit filius Roberti tyranni, qui interfectus eſt a Carolo, quem habebat a ſorore Heriberti comitis Viromandenſium. Secundo anno poſt hæc ipſe Hugo comitatum Pictavenſem obſedit, unde expulſus rediit. Altero anno obiit ipſe Hugo Magnus, ſepultus in baſilica S. Dionyſii. Cui ſucceſſerunt tres filii ſui, Hugo, Otto, Henricus. Hugo factus eſt dux Francorum, Otto Burgundionum. Mortuo Ottone duce, ſucceſſit ei frater ſuus Henricus. Johannes papa ſedit annis IX. menſibus II. Aimarus Cluniacenſis abbas obiit Cluniaco. Leo ſedit anno I. menſibus IV. diebus V. Stephanus ſedit annos II. menſibus IV. diebus XV. Martinus ſedit annos III. menſibus VI. Agapitus ſedit annos IX. menſibus VII. diebus XX. Johannes ſedit annos VIII. menſibus IV.

Ludovicus Lotharii filius ſuper Francos regnavit anno I. Hic adoleſcens immatura morte præventus nullum reliquit heredem. Carolus autem frater eius, ſive ut quidam volunt, patruus eius ille, accedit ad regnum. Captus eſt autem Carolus cum uxore ſua, habens filios Heriberti comitis Trecarum ab Hugone duce, & ductus Aurelianis in cuſtodia: ubi genuit duos filios, Ludovicum & Carolum. & ipſe in carcere poſt tempora plurima mortuus eſt. Tali enim caſu genus regum hoc Caroli apud Francos defeciſſe legitur. Leo papa Romanus ſedit anno I. menſibus III. Benedictus ſedit menſibus II. diebus V. Johannes ſedit annos VI. menſibus XI. Maiolus abbas qui per XL. annos Cluniacenſi præfuit cœnobio obiit.

Hugo *Chapet* filius Hugonis Magni ſuper Francos regnavit annos X. Duces Aquitanorum & alii regni proceres poteſtatem ſuper epiſcopos, quam antea reges habuerant, tenere cœperunt. Per hæc tempora Maius monaſterium quod eſt Turonis, conſenſu domni Maioli abbatis proprios cœpit habere abbates. Otto III. Romanus imperat. Benedictus papa ſedit menſibus II. diebus V. Bonus ſedit anno I. menſibus V. Bonifacius ſedit menſibus II. diebus XX. Benedictus ſedit annos IX.

Robertus Hugonis filius regnavit annos XL. Hic fuit regum pulcherrimus, & ſanctæ religionis amicus. Per idem tempus domnus Odilo abbas annos LVI. Cluniacenſi præfuit monaſterio. Hoc tempore Willelmus Caput Stupæ dux Aquitanorum in pago Pictavenſi monaſterium Malliacenſe conſtruxit. Per hæc tempora Berengarius vir & ſcientia philoſophus florere cœpit. Erravit in fide, ſed poſtea correxit errorem, manibuſque ſuis iuxta præceptum apoſtoli laborabat, & pauperibus quicquid undecumque habere poterat tribuebat nihil ſibi reſervans ſi non deerat cui largiretur. Johannes ſedit menſibus IX. Johannes ſedit menſibus IV. Johannes ſedit annos IX. menſibus V. diebus X. Gregorius ſedit annos II. menſibus VII. Johannes ſedit menſibus V. Silveſter ſedit annos IV. menſibus V. diebus XII. Johannes qui vocatus eſt

Sicco sedit mensibus VI. Johannes qui & Fasanus sedit annos V. & mensibus VII. Sergius qui vocatus est Os porci sedit annos II. mensibus IX. diebus XII. Benedictus frater Alberici majoris sedit annos IX. mensibus II. diebus XX. Johannes frater ejus, qui & Sigerius sedit mensibus [illegible] diebus XXV.

Henricus Roberti filius super Francos regnat annos XXIX. Apud Bizantium Michael imperat. Henricus secundus Romanis imperat & Alemannis. Per idem tempus Sanctius rex [illegible] [illegible] sceptra gerebat, quo defuncto Fredericus [illegible] regni sceptra habebat. Per hæc tempora Odilo abbas qui per LV annos præfuit Cluniacensibus obiit. Per hæc tempora eidem cœnobio præesse cœpit domnus Hugo abbas, pro cæteris genere clementiæ & prophetiæ spiritu clarus. Tunc Willelmus dux Aquitaniæ præerat: quo hac prole defuncto, frater ejus Wido ducatum suscepit regendum. Hi duo fratres Wasconiam sibi subjugaverunt. Per hæc tempora Pictavi cum Andegavensibus haud longe a castro quod dicitur [illegible] grave prælium habuerunt, & victi sunt Pictavi cum multa strage hominum: multique ex eis inter mortuos jacuerunt, & se incolumes evaserunt. His temporibus florere cœpit in Theutonica terra Meginaldus philosophus divinis & sæcularibus litteris ultra coætaneos suos eruditus. Uxor quoque ejus & filiæ religione florentes, multam in scripturis habuere notitiam: & discipulos propriis filiæ ejus prædictæ docebant. Damasus qui & Poppo sedit diebus XXIII. vel mensibus II. diebus XI. Leo nonus qui & Bruno Tullensis episcopus sedit annos VI. Eo tempore Odilo Cluniacensis abbas obiit. Victor qui & Gebehardus sedit annos II. mensibus III. diebus XV. Stephanus qui dictus est Fredericus sedit mensibus VIII. Benedictus Velletrensis episcopus sedit menses IX. diebus XX. Nicolaus qui & Gerardus sedit annos II. mensibus VI. diebus XXV. Alexander qui & Anselmus sedit annos XI. mensibus V. diebus XX.

Philippus Henrici filius super Francos regnat annos XLIX. * Apud Bizantium Alexius imperat. Super Romanos & Theutonicos Henricus III. Circa hæc tempora in Africa a Mauris Marochi civitas nobilissima conditur. Per hæc ipsa tempora Robertus Wiscardus de Normannia exiens vir pauper, miles tamen ingenio & probitate sua Apuliam, Calabriam suæ ditioni subjecit, & Siciliam Sarracenis de manu [illegible] liberavit. Rogeriumque fratrem suum ejusdem insulæ comitem appellavit: deinde mare transiens, Durachium urbem nobilem cepit, Dalmatiamque & Bulgariam supra Alexium imperatorem acquisivit, ipsumque eum ter bello fugavit, & Romanum Henricum semel ab urbe fugere compulit, & pontificem Romanorum, quem ceperat, ab eo liberavit. Nunquam victus est, quamvis sæpe pugnaverit. Wido autem dux Aquitaniæ Novi monasterii cœnobium Pictavi a fundamentis erexit: quod de propriis redditibus satis magnificentiam suam [illegible] ditavit, domnoque Hugoni abbati Cluniacensi ad disponendum tradidit. Robertus autem Wiscardus in terra mortuus est imperatoris, ubi cum magno exercitu terra marique contra eum perrexerat: de quo quidam aiunt, quia veneno necatus est. Sepultus est apud Venusiam in cœnobio monachorum, quod dudum ipse adhuc vivens construxerat. In eadem urbe Venusia Horatius poeta conditus est in quadam turre veteri, quæ muro urbis adhæret.

Philippus prefatus rex Francorum relicta uxore propria, de qua filium Ludovicum, qui post eum regnavit, genuerat, conjugem comitis Andegavensis, eo vivente, sibi conjunxit, ideo a Romano pontifice Urbano in Claromontensi concilio excommunicatus est: quam tandem reliquit, abjecta adultera. In præfato concilio de via Jerosolymitana verbum factum est, & ad finem usque perductum. Nam Franci, Deo inspirante, cruces vestibus infixerunt, cum robore exercitus, quamvis labore inexplicabili, per Constantinopolitanam urbem iter facientes, primo Nicæam, deinde Antiochiam, postremo Jerusalem & & alias urbes plurimas, cum castris fere innumerabilibus Turcis & Arabibus jure bellico abstulerunt. Capta est Jerusalem a Francis anno ab Incarnatione Domini MXCIX. Huic exercitui præfuerunt nobiles viri dux Godefridus cum fratribus suis Baldovino & Eustachio clarissimis militibus. Raymundus comes S. Egidii. Boamundus Roberti Wiscardi filius. Petrus eremita, Tancredus. Stephanus [illegible] comes. Robertus dux Normannorum. Hugo Magnus frater Philippi regis Francorum. Capta autem Jerusalem, ducem Godefridum regem in sancta civitate constituerunt. Quo mortuo, fratrem ejus Baldovinum loco ejus regem statuerunt. Rursum eo vita excepto, Baldovinum nepotem ejus in regem promoverunt, sub tamen Ludovico Francorum rege regnante. Willelmus autem dux Aquitanorum, dum cum magno exercitu ad eorum auxilium properaret, turpiter in Græcia a Turcis auxilio carens superatur, [illegible], ut aiunt, Alexii imperatoris Constantinopolitani, eo quod [illegible] semper [illegible]. Reliquit autem Robertus moriens duos filios, Boamundum, quem adhuc privatus de prima uxore genuerat, & Robertum ducem Apuliæ, quem de filia principis Salerni susceperat. [illegible] Robertus dux genuit filium Willelmum, & ducatum post se Apuliæ reliquit, qui sine herede mortuus est. Boamundus vero diu post mortem patris sui Francorum proceres Jerosolymam

tenderent, ex re. Ita omnibus ut dictum eſt, ſe habentibus, & conthoris [illegible] tota regna. Qui poſtea a Francis capta Antiochia, princeps eiuſdem urbis factus, magnum ob ſuae probitatis meritum dedit poſtea documentum, necnon ob morum elegantiam, Philippi regis Francorum filiam Conſtantiam nomine uxorem habere meruit, de qua filium naſcentem Boamundum nomine ſuſcepit, poſt ſe reliquit heredem. Rogerius autem comes frater ſupradicti Wiſcardi Rogerium filium ſuae dominationis ſucceſſorem moriens inſtituit. De quo in ſequentibus dicendum plenius arbitror. In hoc tempore Anſelmus philoſophus in Francia floruit, deinde Cantuarienſis archiepiſcopus ordinatus ſanctitate poſtmodum migravit ad Chriſtum. Willelmus cognomento *Rufus* qui Anglis imperabat moritur. Henricus vero frater eius ſuſcepit regnum eiuſdem. Fuerunt ambo filii Willelmi Baſtardi, qui Angliam acquiſivit. Willelmus de Campis [illegible] philoſophus in Francia moritur. Circa haec tempora Cartuſienſe monaſterium in Alpibus conſtruitur, ubi monachi in ordine habent orationi, lectioni, & contemplationi vacantes. In illo tempore illud famoſiſſimum coenobium ſanctimonialium quod dicitur Fons Ebraldi conditur in pago Pictavenſi a Roberto de Bruſſello [illegible] cum Petro Pictavorum epiſcopo, cuius fundatorem crebra miracula tumulo eius [illegible] & praedicantur. Poſt aliquot annos Ciſtercienſe coenobium aedificatur, unde tanta ſe [illegible] effloruit religio, ut omnem fere Latinitatem repleverit. Poſt haec tot & tam diverſorum ſectarum monaſteria [illegible] fabricata ſunt, ut non facile de ſingulis meminero. Gregorius ſeptimus qui & Ildebrandus ſedit annos XII. menſe I. diebus [illegible] Victor qui & Deſiderius abbas Caſſinenſis ſedit annis [illegible] diebus IIII. Urbanus qui & Odo Cluniacenſis monachus, & poſtea Oſtienſis epiſcopus ſedit annos XI. menſibus VI. Hic primus [illegible] ad capiendam Jeruſalem in Claromontenſi concilio praedicavit & praevaluit. Nam a Francis capta eſt & retenta, ſub duce rege Chriſtiano Godefrido. Paſchalis qui & Rainerius cardinalis ſedit annos XVIII. menſibus V. diebus [illegible] Hugo abbas Cluniacenſis obiit.

Ludovicus Philippi filius Francis praefuit annis XXIX. Hic fuit rex mitis & liberalis, & in multis regnum dilatavit & melioravit. Bellum praecipuum cum Henrico rege Anglorum habuit, in quo tamen ſeditione & quorumdam factione victus eſt & fugatus. Willelmus Aquitanorum dux [illegible] multitudinem in via Jeroſolymitana collegit. Inter haec tempora contra paganos in Hiſpaniam movet exercitum, qui non longe a Corduba, cum ſeptem regibus gentis illius bellum iniens, alios eorum peremit, alios oppidis vacuatos fugavit, alii vero cum hoſte incolumes [illegible]

regredimur. Rogerius, & Wiſcardi nepos, mortuo Willelmo Apuliae duce, & Boamundo minore Antiochiam migrante, utramque poſſedit hereditatem. Et cum omnia proſpere ſibi conceſſiſſent, regem ſe vocari voluit, & multos nobiles [illegible] ſibi fecerat contrarios, alios exheredavit, alios occidi praecepit, & eorum terras [illegible] poſſedit. His temporibus Balduinus rex Jeroſolymorum moritur, cuius loco Fulco comes Andegavenſis, cum filia eius coniugio accepta, rex efficitur. Per haec tempora ſurrexit in Jeruſalem novum genus [illegible] more monachorum viventes, caſtitati dant operam, domi & bello diſciplinam ſervant, cum ſilentio edunt, omnia ſibi communia, contra gentiles [illegible] Multum [illegible] fuit. Sunt qui dicant quod niſi fuiſſent ipſi, diu eſt quod Franci Jeruſalem & Palaeſtinam perdidiſſent. Hi vocantur milites de Templo, quia in porticu Salomonis ſedem ſuae religionis ſtatuerunt. Per haec tempora domnus Pontius abbas Cluniacenſi coenobio XIII. praefuit annis. Poſt quem domnus Hugo ſecundus [illegible] menſibus, quo & defungente domnus Petrus Venerabilis abbas idem monaſterium regendum ſuſcepit. Interim Henricus famoſiſſimus rex Anglorum cum omnium dolore vita defungitur, & Stephanus nepos eius regnum invadit. Willelmus quoque dux Aquitanorum, dum in Hiſpaniam ad S. Jacobum amore orationis gratia pergeret, in eadem eccleſia ante altare die ſancto Paraſceves dum Chriſti paſſio legeretur, [illegible] reddidit animam. Huius ducis filiam rex Francorum Ludovicus filio ſuo Ludovico nuptui tradidit, & poſt pauca idem Ludovicus pater obiit. Sepultus eſt autem in baſilica S. Dionyſii. Hic coronari fecerat Philippum filium ſuum maiorem natu ſe praeſente, ſed morte ſubita Pariſius moritur, puero equo eius deiecto, alium minorem Ludovicum Innocentius papa Romanus miſſo patri [illegible] regem unctum Remis conſecravit. Qui poſt patrem regnum Francorum ſuſcepit. Circa haec tempora Giſlebertus cognomine Univerſalis, natione Britannus, in divina philoſophia claruit, ſed poſtea Lundonienſis epiſcopus parvo ſuperſtes tempore. Poſt quem Remenſi civitate Albericus ſurrexit non minor fama in divinis, qui etiam provectus in archiepiſcopum Bituricenſem modico durat tempore. His temporibus multi philoſophi floruerunt in Galliis. Gelaſius papa qui & Johannes Gaietanus ſedit anno I. Callixtus qui & Guido Viennenſis archiepiſcopus ſedit annis V. Honorius qui & Lambertus Hoſtienſis epiſcopus ſedit annis V. Innocentius qui & Gregorius diaconus S. Angeli ſedit annis XIII.

Ludovicus junior Francis imperat annis [illegible] Hic duxit uxorem filiam praedicti Willelmi Aquitanorum, & rex Francorum & dux Aqui-

taniæ appellatus eſt, pro eo quod præfatus dux ſine filiis mortuus eſt. Eodem tempore Gauſridus comes Andegavenſis contra Stephanum regem Angliæ, Normanniam vaſtabat & ſibi ſubjugabat; quam quia tunc ſubjugare non valuit, tamen poſt annos aliquos conſenſu regis Francorum totam acquiſivit. Nam & ipſe regnum Angliæ quaſi heres habere peroptat, utpote qui filiam Henrici regis Anglorum unicam accepit in conjugio. Illa tamen publica fama quæ de Andegavenſibus habetur, quod ſint parciſſimi & ſuperbi, multum ei ad acquirendum regnum nocuit. Hugo de S. Victore vita philoſophus Pariſius obiit, vir præclari ingenii & in quadruvio doctiſſimus. Divinarum autem ſcripturarum tantam habuit ſcientiam, & memoriam, ut nulli ſui temporis ſecundus extiterit. Reliquit autem ad monumentum ſui ſcripta perplurima, id eſt librum de Sacramentis, de Eccleſiaſte, de Archa Noe, librum qui inſcribitur Didaſcalicon, & alia nonnulla opuſcula valde utilia. Sequenti anno Petrus Baalardus peripateticus, vir famoſiſſimus & vita philoſophus, Cabilonis moritur & in baſilica B. Marcelli martyris ſepelitur. Hæc duo Latinorum luminaria in Francia ſtuduerunt. Scripſit autem Petrus Baalardus opuſcula quædam, quæ pluribus habentur in locis. Hujus epitaphium huic opuſculo inſerere volumus. Eodem anno Fulco rex Hieroſolymorum dum leporem ſequitur, præcipitatus equo, morte ſubita moritur. Poſt quem Baudoinus puer filius ejus, in regem promotus eſt. Eodem anno Sanguis Turcus rex de *Alep* cepit Edeſſam civitatem, & Francos ibi captos aut morte aut ſervitute multavit, archiepiſcopum vero civitatis, quaſi ducem gregis, in medio urbis cum omnibus clericis ſuis, quia noluerunt abnegare Chriſtum, coram ſe decollari præcepit, uno ſolo evadente, qui amicitiam cum quodam Turco nobili habuerat, qui cum ne perimeretur obtinuit, ſed ſanum quo vellet ire permiſit. Purpuratur itaque Edeſſa novorum ſanguine martyrum, modo primum a gentibus poſſeſſa, ex quo ab Abgaro rege Chriſto eſt dedicata. Dolor ingens, deſolatio multa, ſacratæ virgines dantur inceſtui, loca ſancta ſtabula fiunt jumentorum. Corpus B. Thomæ apoſtoli gentilium contactu polluitur, nomen Chriſti deriſio fit hoſtium. Conculcata ſunt omnia, profanata ſunt univerſa. Nam Sanguis Turcus, ut fertur, ſuper B. Johannis Baptiſtæ aram tres ſpecioſiſſimas matronarum maculavit. Cæleſtinus qui & Wido de Caſtella papa Romanus ſedit menſibus v. Luciuſque & Gerardus de S. Cruce ſedit anno I. Eugenius qui & Bernardus monachus Ciſtercienſis ſedit annis IX. *Altera manu* Anaſtaſius qui & Currados epiſcopus Sabinenſis ſedit anno I. menſibus IV. Adrianus qui & Nicolaus Albanenſis epiſcopus ſedit.

FRANCISCI CARPESANI FLAMINIS PARMENSIS COMMENTARIA SUORUM TEMPORUM LIBRIS X. COMPREHENSA.

Ab anno circiter MCCCCLXX. ad annum MDXXVI.

Ex mſ. codice olim bibliothecæ Altaempſis, deinde cardinalis Ottoboni, qui poſtea fuit Alexander papa VIII. eruit Mabillonius.

OBSERVATIO PRÆVIA.

PRODEUNT nunc primum in lucem Franciſci Carpeſani flaminis Parmenſis commentaria ſuorum temporum, libris x. comprehenſa, ab anno circiter MCCCCLXX. *ad* MDXXVI. *quæ, cum Romæ ageret, deſcribi curavit Mabillonius ex mſ. codice eminentiſſimi cardinalis Ottoboni, qui poſtea fuit Alexander papa VIII. cujus in bibliothecam ex Altaempenſi tranſierant: opus ſane Gallis non minus quam Italis ipſis exquirendum, cum non Italicas modo res ſui temporis auctor proſequatur, ſed bella etiam ſub tribus magnis Francorum regibus, Carolo VIII. Ludovico XII. & Franciſco I. adeo florenti & eleganti deſcribat ſtilo, ut ſtudioſiſſimum quemque ad ſui lectionem facile alliciat. Hinc colliges quanti æſtimanda ſint hæc commentaria, in quibus & orationis gratia delectet & auctoris diligentia non deſideretur. Nihil enim refert quod non viderit ipſe, aut ab oculatis acceperit teſtibus.*

Quis autem fuerit Franciſcus Carpeſanus, ex hac ejus lucubratione diſcimus. Nam flaminem ſeu presbyterum Parmenſem non uno in loco ſe appellat, & Parmam non ſemel, maxime tamen libro IV. *natale ſolum agnoſcit. Fuiſſe etiam ſcribam a ſecretis antiſtitis Parmenſis declarat libro* I. *ubi de bello Ferrarienſi agens*, Sequebar, *inquit*, ego Franciſcus Carpeſanus pedes, Antiſtitis Parmenſis Inſubrium legati ſcriba a ſecretis, ut Ludovico Sfortiæ per ſtratores communi ſociorum conſilio tractata diſcuſſaque ſignificarem. *Libro quinto res adverſus Gallos proſpere geſtas a Julio ſecundo ſummo pontifice vivis coloribus adumbrans, Placentinos & Parmenſes ad obſequium papæ ultro rediiſſe aſſerit*, Et tunc, *inquit*, miſſi ad hoc publicitus ab utroque populo oratores, & a patria mea Parma in primis

decem optimates viri, cum honeſto comitatu, duoque flamines, quorum ego alter fui qui dato illis publice ſenatu, in Julii II. pontificis maximi & Romanæ eccleſiæ verba ſolemni religione concepta, fidemque venerabundi jurarunt. *Septuagenarius erat cum a Carolo V imperatore obſidione cincta eſt Parma anno Chriſti* MDXXI. *tum Galli quibus urbis cuſtodia incumbebat, miſeros cives*, uti calones & foſſores, ad aggeres erigendos, eruendaſque foſſas ex penitiſſimis larium noſtrorum latibulis, nullo ætatis aut ordinis reſpectu diſcriminéque *trahebant*. Cujus rei, *inquit*, ego ſum locupletiſſimus teſtis, qui ſeptuagenarius flamen in has operas talari veſte amictus fueram abſtractus, niſi Thomas ipſe Lencius, qui ſub muris armatus cum globo cataphractariorum excubabat, me intuitus, dimitti mandaſſet, veluti mancipium labori ferendo invalidum & inutile.

PRÆFATIO AD HIERONYMUM
Sanvitalem comitem Belfortis

QUum mihi, heros ampliſſime Hieronyme Sanvitalis, ab operoſa vita vacationem ſenium faceret & rurſus inertis otii tædio animus inquietus, cogitanti ſibi aliquod quæreret, ſubiit animo (culpabilitas, nec ut ego arbitror) reprehendenda, meorum temporum res, laboreſque in annales ſ... redigendi: non quod ex rudi ſtylo famam quærerem, ſed ex fide hiſtoriæ auctoritatem ſcriptis fieri poſſe putarem. Sciebam populatem eſſe eloquentiam, quæ verborum floſculis tanquam pigmentis exoticis, & purpuriſſo illita, mortalium animis ſe blandius poſſet. nec ignorabam hiſtoriam, quamvis incultam & hirtam, veritate ipſa gravem, majeſtatem potius ex horrore, quam ex mollitudine gratiam ſibi comparare poſſe. Nam præter id quod in utramvis partem, fortunæ ceu vacillantis exempla varie in ea afficiunt: tum vero excellentium populorum & ampliſſimorum principum res geſtæ, fidelibus commentariis commendatæ, in rem in medium proferunt. In ea enim callida conſilia, vafre dicta, fortiter geſta apparent. In ea eventuum ad inſtruendam vitam, & ad imitandum vel declinandum exemplorum copioſa ſupellex, unde privatim publiceque rerum documenta hauriri poſſint, non more philoſophorum in umbra docentium, ſed in ipſa veritatis luce, quaſi in ſpeculo, inſpicienda proponitur. Hinc juvenes ad res gerendas inſtructiores redduntur, & majoribus natu multo plus peritiæ ſuppeditatur, quam vel longa ætas afferre poterit: ut etiam ſuperioribus ſæculis vixiſſe videri poſſint. Nec propterea hæc verum dicta, ut orationis aliquidam facerem aut illam in me advocarem, quam ſuſpicio & admiror, mihi quoque ſuccenſens, & diſplicens, quod illam non fuerim aſſecutus: ſed ut etiam ſine ea ipſa immortalitatem hiſtoriæ non negari, & honorem ubi ſuo apud omnes contendere, prudenter & fideliter, caſte, ac ſine affectatione ſit ſcripta, a quo quidem affec-

A tationis genere tantum abhorreo, ut non minus mihi peccare videantur, qui ad gratiam aliquid confingere, quam qui perjerando aras & teſſera numina violare convincuntur. Ego enim in his commentariis, nec conſulto quicquam præterii, ne laudarem, nec ſciens interſerui, ne offenderem, nec ut a Lucio Luceio Cicero ſibi fieri expetebat, plus quam ſatis eſt, concupiſcenti amori, nemini addidiſſe, conceſſi. & quamvis non eſſemus neſcii, hæc per partes ab aliquibus tractata, tamen quod carptim, & interpolatim in
B perpetuas hiſtorias inſerta fuerant, nos eam aureis, tum ... ab univerſis ratione ſegregantes, in unum corpus compingere, ac ſuo ordine contexere curavimus. Ea propter hæc mea qualiacumque pro fructu legi, non pro cultu probari, & potius meam deffendi induſtriam, quam audaciam accuſari poſſe rati ſumus, eo libentius edidi, heros illuſtris Hieronyme, quod tibi ſacrabam, non tam quod illuſtriore loco natus, & majorum gloria ſis clarus, ac opibus affluens, quam quod ea es animi indole, ut a te tui poſteri glorioſius
C numerari, quam tu a majoribus tuis poſſis, & quod præter paternas & avitas dotes, ac laudes, adeo eminentis naturæ es in literis, adeoque abſoluti judicii, ut ſi a te in ... probetur editio, tuis auſpiciis in lucem tuto prodire poſſit. Sin tibi digna videbitur, quæ non tam pro argumenti ſed gravitate, quam pro verborum inopia in ſpongiam incumbat, ſupprimatur, honeſtius fato interitura, quam ad quotidiana vulnera & flagra vitam viſura miſerrimam, ſin tute, heros clariſſi-
D me, idemque eruditiſſime, lucubrationes noſtras, tanquam vernas miſeratus tuos, politioribus muſis tuis & ſtudiis exornare, & tuas loqui tua lingua, qua in hoc adoleſcentiæ tuæ flore æquales principes omnes viros antiſtas, partus noſtri informem offam, more urſæ lambere, & effingere malueris, ut vel tuo beneficio perenne vivat, vel ſuo ſcelere moriatur. Accipe igitur, Hieronyme, fidei meæ pignus, ſtudique in te mei monumentum: in quo ſi nihil aliud commodi ad te perveniſſe ſenties, ut ſaltem reparando, quæ de reliquiis noſtrarum calamitatum,

per ætatem videre potuiſti, [illegible], quam præſentia legendo, [illegible] te lectione ſæculo gaudeas quam nos, qui turbulentiſſima tempeſtate [illegible], in malis conſenuimus. Vale.

FRANCISCI CARPESANI
[illegible] Parmenſis ſuorum temporum Commentaria.

LIBER PRIMUS.

Ambitio [illegible]

1 QUum nuper perverſas laborum, quibus ab ineunte pubertate mea [illegible] fuit Italia, tot bella [illegible] circumſpicerem, [illegible] quærereque ſæculum noſtrum graviora paſſum quam quæ de Peloponneſiaco bello, quod ſeptem & viginti annis ſteterat, Athenienſium prope excidio, aut quæ de ſecundo bello Punico, quod [illegible] decimo ſeptimo anno poſitum [illegible], [illegible] reperiebam id paucorum ambitione, quæ nulla [illegible] eſt, contigiſſe [illegible] morbus & contagies, [illegible], quæ in [illegible] animis radicata [illegible], ad evertendam publicam privatamque tranquillitatem plurimum valere dignoſcerent. Nam, ut externa omittam, [illegible] noſtrorum contentus exemplis [illegible] Mariana, Cinnana, ac Sullana ſeditiones, bellaque civilia, prima cadentis Romanæ libertatis incunabula, unde prodiere, niſi a dominandi libidine? Quid porro Julium Cæſarem, quid Cneum Pompeium tam arcta neceſſitudine devinctos, in arma tam [illegible] plusquam civilia, niſi eadem imperandi [illegible] cedere [illegible]? Denique quid triumviratus ille, quo totus prope conflagravit orbis, Romanaque libertas funditus concidit, [illegible] volebat, quid moliebatur, niſi ut [illegible] dem, [illegible] cuncta uſurparet? Semper idem ſtudium, eadem inexplebilis [illegible] hominum mentes [illegible], [illegible], dum [illegible] curſu ſuo terras pergit [illegible] luſtrare. Sed quum alias hujuſmodi regnandi furor mundo [illegible], modo Dei optimi miſeratione remiſſius [illegible]: tum noſtra tempeſtate [illegible] annos per totam Italiam debacchatus, perpetuo curſu omnia humana divinaque [illegible], & dum [illegible], etiam gravius [illegible], & quaſi ex incendio [illegible] adhuc fumabat.

2 Tam latus itaque ad hujuſmodi [illegible] patente campo, noſtrorum temporum hiſtoriam, vel potius annales ſcribere [illegible], ne omnino ſenex nihil agerem, ab Galeatii Mariæ Sfortiæ Inſubrum ducis exceſſu, qui in annum ſeptuageſimum ſeptimum ſupra milleſimum & quadringenteſimum [illegible] parum incidit, [illegible] capere opere pretium exiſtimavi, ut ſcire poſteri [illegible] noſtra tempeſtate [illegible], quamdiu hujuſmodi [illegible], tamquam [illegible] ab inferis excita, regna, principatus & poten-tatus, populariumque reſpublicas in Italia penitus everterit, [illegible], ut parum ab [illegible] excidio abfuerint.

3 Interempto Galeatio Maria Sfortia Mediolanenſium duce [illegible] die Stephani [illegible], in ea civitate [illegible] & feſto die, a tribus conjuratis Johanne Andrea Lampugnano, Carolo Vicecomite, & Hieronymo [illegible] civibus Mediolanenſibus honeſto loco natis, ad Bonam [illegible] uxorem pro Johanne Galeatio [illegible] impubere [illegible] cui regnum per manus deferebatur, [illegible] rerum adminiſtratio devenibat, donec puer [illegible] egreſſus imperio eſſet idoneus. Verum quum femina [illegible] & multitudine [illegible], & [illegible] adminiſtrationi [illegible] reſponderet, haud gravate, Cicho Simonetta Calabro, [illegible] magiſtro, obſcuro quidem genere [illegible], ſed qui conſilio & longo rerum uſu polleret, [illegible] Ariſtocratia, in qua tamen tamquam in navi clavum tenens [illegible] potius regeret, quam communibus ſententiis regeretur. Poſtquam per [illegible] & [illegible] principatus, [illegible] nec [illegible] opibus [illegible] quibus [illegible], [illegible] rerum novarum ſpe, [illegible] ad componendam rempublicam [illegible] convertitur. Itaque [illegible] per urbem [illegible], ac [illegible] civitatem, ac per quaſcumque regni civitates magnæ auctoritatis viros magiſtratibus, qui popularium animos vel attonitos vel fluctuantes ſedarent publice privatimque monendo, benigne quemlibet compellando, promiſſa onerando, decretis [illegible] demerendo, portoria ac vectigalia minuendo, facile effecit, ut omnes in fide & officio perſiſterent: tum foris ab regibus [illegible] rerum publicarum populi amicitiæ & fœdera [illegible] nunc per litteras nunc per oratores, rogando obteſtandoque petere, ut [illegible] ſuo principe [illegible] perempto [illegible] amicitiam [illegible] colerent, reputarentque [illegible] ad ſe [illegible] pertinere, [illegible], ut nomen regium a diis immortalibus in terris ſecundum, & imperii majeſtas quam maxime inviolata [illegible] tutaque ab injuriis eſſet. Id [illegible] poſſe [illegible] conventis omnibus, conſentientque, [illegible] in hujuſmodi temporum difficultatibus [illegible] ut [illegible] ab hiſce [illegible], regnum [illegible] ſtabileque maneret.

4 Sed quum undique omnia pacatiora [illegible], reſediſſentque ubique provinciarum tumultus, ab ipſiſmet, ut aiunt, inte- [illegible]

ſtinis & ſimbriis cordis gravique morbo & emaculatus erupit, quæ nec ullo medicamento ſanari, nec ſecari aut convelli valeret. Comperierat Cichus Simoneta, ut erat rerum omnium, quæ publice privatimque ac domeſticatim gerentur, diligens & ſagax indagator, per ſubdititios exploratores, apud Sfortianos fratres, pueri ducis patruos, nova conſilia agitari, multaſque conventus haberi, & non tantum illos ad imperii gubernacula aſpirare, verum etiam fortaſſis caput ſuum petere. Quamobrem, quanti ille ad cavendum ſtudii non deeſſet, prope aſſiduus in arce atque excubiis, & ſi quando in publicum prodiret, circum ſe amicorum & clientum ſatelliti præſidia habebat. Indignabantur illi itaque & timebant, magna ſpe & favore multorum adoleſcentes, Sfortia ſecundus dux Barri, major natu, & Ludovicus, ac Octavianus natu Aſcanius longe junior ætate, qui adhibebantur, omnes Franciſco Sfortia patre, & Blanca Maria Vicecomite orti, & ad imperium nati, paterni atque avitæ opum participationes, & potiori ſibi rebus deſtinandos, a ſervo, ſcribendi artifice, in ordinem redigi: intelſerat animis hic dolor, nec intra pectora claudi, aut regnandi dominandi libido comprimi poterat, quam tamen liquido deprehenderent aut illi ſeri eadem eſſe, aut ſolum vere non... Petrus Sforcia, Roberto Sanſeverinoque multa juvenilia ſpiritus, et... plus quam ſatis ſibi eſſet, ſponte ſua tangebant. Robertus Sanſeverinus, comes Cajazzanus, frater hoc pernecessarius, in Sfortiano arma cum ſumma rerum geſtarum gloria a puero ſuus, quique ſemper plus bellum quam pacem mallet, ut ſe ſeri tuo eminerent, ...que patria veſtigia, qui rebus præclare geſtis ſanam celebritatem protulerat, unum Cichum e patre humo erectum, & tantis opibus ornatum, invidere aliorum virtuti, & ipſorum libertati indigne animis obſtare.

Roberto Sanſeverino.

5 His compertis Cichus, rem eo deductam conſiderans, ut minime tuto diſſimulari poſſet, Donatum, cui a comite agnomen fuit, bellicæ rei ſcientiſſimum, & nonnullos impios viros, qui audaciam ſuam ad omne facinus, regulis fratribus ſe perſuaderent, a prætoriana cohorte, quæ in ſuis erat poteſtate, corripi, & in tetrum carcerem conjici, adductoque quæſtione ad confeſſionem, in vinculis ſtrangulari jubet. Perterriti illo exemplo juvenes, & hominem truculentiam veriti, nulla mora devecti, fuga ſe domo & patria proripuerunt. Octavianus dum Abduam flumen ex Lario lacu in Padum influens trajicere equo tentat, male exploratis vadis, rapidi amnis verticibus obrutus, in mediis undis periit. Ludovicus Sfortia, cum Sfortia ſecundo duce Barri, cui tamen poſtea in patriam regreſſum ſibi negarunt, eo ſibi

Fuga Mediolanenſium.

conſtituto, per Ligures evadens, quum aliquamdiu Piſis in Etruria ſubſtitiſſet, Neapolim, quam tum imperio tenebat Ferdinandus Aragonius, Alphonſo rege prognatus, ad opes regias deprecandæ reſtitutionis gratia confugerat. Robertus, quum ægre profectus celerum, quæ eum veſtigia premebat, manus permutate equorum evaſiſſet, quod cum jam trans flumen Ticinum navigio trajectum aſſequi non potuit, ad res novas concitandas in Galliam ulteriorem profectus, quum ingens domeſticum implicitum bello offendiſſet, Genuam in Liguriæ emporium ſe contulit, urbemque ſponte diſcordiis in ſua præſentia contra Sfortianum ducem impotentem ſollicitans, brevi effecit, ut urbs, quæ haſtenus fuerat in fide Inſubrium, deficeret & Proſper Adornus, qui illam præfecturam pro Sfortiano adminiſtrabat, ſuo imperium vendicaret. Hac perfidia commota Bona Johannis Galeacii ducis parens, annuente Cicho, delectu pauco plus minus tribus regiorum militum armatorum accurate ſimul habito, Petro Franciſco Vicecomiti ducto, contra Genuam movit, ut arcibus, quæ adhuc pro duce ſtabant, opem ferret, illincque in urbem irrumperet. Sed ſive ductoris imperitia, ſive Roberti virtute, ut erat magna virtute in armis, ſive perruptorum rupium iniquitate, per quas ſubeundum erat, aut locorum anguſtias, quæ ab hoſtibus occupata, captu aſperiora, & difficillima erant, ſeptimo idus Auguſti ab anno virginei partus millesimo quadringenteſimo & ſeptuageſimo octavo, ſuſi fugatique ſunt Inſubres, & cum internecionem tamen, omnes ad unum pœnam, ita ut nullam graviorem plagam ante complures annos ſe accepiſſe victi atteſtarentur.

Genua deficit ad Robertum.

Petrus ad Genuam ſuſus fugatus.

6 Haud multo poſt Ludovicus Sfortia Ferdinandi Aragonii maritimo terreſtrique auxilio auctus, adſumto ſibi Sanſeverino, quem ad hoc exanctaverant Ligures, appendicibusque voluntariis proximis urbibus, qui ſibi eum ſequebantur, Apenninum ſuperciliis ſuperatis per Serravallem, quam prætermiſit ...olim Iria, in quo loco ſunt veſtigia Liburnæ vetuſtæ urbis, in patentem camporum planiciem deſcendit, & nullo negotio, ut erat ingenio & vultu ad promerendam gratiam comparato, populares omnes ſibi conciliat, ab Alexandrinis, Statienſibus & Derthonenſibus animis perquam gratanter exceptus, nec jam ſibi aliquid obſtabat quin recta, nullo ſe illi opponente, Mediolanum contenderet. Aberant enim eo tempore omnes Inſubrum prope copiæ, Florentinis laborantibus auxilio miſſæ, & ſi quæ domi erant, cum ipſo Ludovico ſentiebant. Hac animorum inclinatione mota Bona, clam Cicho, quem vi arcere non poterat, ultro admiſit, itaque optimo quoque, honoris & officii causa, ſibi obviam prodeunte, Mediolanum ingreſſus Ludovicus, pri-

Ludovicus ad ſuos.

Serravalle.

nunc in regni administrationem pro tutore A ſibi ſe intrusum [illegible], & capitis obtruncatione Cichi dominatu [illegible] in medium reliquit. Quod ſi Cichus, ab exceſſu Galeacii, ab omni invidia communis per modeſtam vitam, & a publicis negotiis multo gravior, ſe ſubtraxiſſet, longe melius ſecum profecto actum fuiſſet.

7 Nondum conticuerant in Etruria arma, poſt caedem Juliani Medicis in templo Reparatae a Pazzis viris patriciis & aliis conjuratis, principem locum in civitate captantibus, ſublato Medicis, Florentiae patratam, quo tumultu Franciſcus Salviatus antiſtes Piſanus conjurationis conſcius, a ſummis aedis feneſtris ſuſpendio necatus eſt. & Raphael Riarius, in ipſo adoleſcentiae flore, nuper ſupremi ordinis ſacris patres cooptatus, qui tunc ibi aſſiſtebat, ſuſpectus caedis publice cuſtoditus fuit: quibus rebus graviter indignatus Sixtus pontifex maximus hunc hominum q[illegible] dito, & anathemate Laurentium populumque percuſſit & ſacris interdixit, motoque bello [illegible] A[illegible] ag[illegible] ſententia Senen[illegible] ſocii adjutoribus, opinione celerius intulit. Pontificiis copiis praerat Federicus Feltrius [illegible] Urbinatum dux, bello & conſilio nemini ea aetate ſecundus. Regiis, Alphonsus Aragonius primogenita Ferdinandi proles, odio & avito & paterno in Tuſcos irritatior, ita tamen ut totius rei ſumma omnium apud Federicum eſſet. Exceperat Florentini & Laurentius Medices, qui fratre Juliano interempto, evaſerant ſibi quoque percuſſorum manus evaſerat, intrepide tantam belli molem; ſed quia a Venetis & Inſubribus [illegible] qui bello adhuc Othomanni Turcorum regis diſtinebantur Venetis, & Inſubria caede Galeacii ducis nondum domeſticis laboribus libera eſſet, ſero auxilia advenerant, ademtaque ſunt Tuſcis aliquot loca antequam hoſtes in ſubernia concederent. Sed Veneti tandem compoſitis cum Othomanno rebus, Carolum Montonem ſub [illegible] cum [illegible] equitatu ſuppetias Tuſcis miſere, verum Montonio paulo poſt fato ſublato, proximus Robertus Malteſta princeps Ariminenſis, vir praeclara indole ſuffectus. Is haud multo poſtquam ei imperium decretum eſt, cum Matthaeo Campano & aliis ductoribus pontificiis, ad Perulium congreſſus, exercitum Romanum fudit fugavitque, caeſis multis, capti compluresa, & impedimenta quoque in praedam victori conceſſere. A Florentinis vero ad montem Bonicum qui in Podio Imperialis nomen abiit, infeliciter pugnatum fuit. Eam autem cladem acceptam referebant Herculi Aeſtenſi, & Federico Gonzagae Mantuani ducum qui ab Inſubribus auxiliares advenerant, diſcordiae ex veteribus ſimultatibus ortae, quae Herculis periculo arma inter eos in [illegible] caſtris decertatum eſt. Eo itaque tunc abeunte & ab Inſubribus ob recentem tumultum revocato alia clades a Florentinis accepta eſt, & caſtra amiſſa, & Podium imperiale cum Colle oppido captum. Inclinatis propterea Tuſcorum animis ad pacem, Laurentius Medices, reipublicae Florentinae moderator, ad cujus opes evertendas totum illud bellum conflatum fuerat, ut eam aequioribus conditionibus impetraret, Neapolim ad Ferdinandum navigavit, & ex temeraria compoſita, non multo poſt in patriam remeavit, multo amicior regi quam unquam antea. & quamvis pacem in Etruria rebus bellum poſuiſſet tamen arma Aragonia circa Senam verſabantur, & plurimus miles in his locis ſtativa habebat. Alphonſus Aragoneus in urbe ſedebat. Senam urbem antiquam in Thuſcia notam eſſe, & anno ab hinc paulo plus ſeptingenteſimo a Carolo cui Calvo nomen fuit, ereptam fuiſſe traditum eſt. Contendit tamen Benedictus a Johanne viii pontifice maximo de Perutinorum, Clutinorum, Aretinorum, Fe[illegible]orum, Florentinorum, & Volaterranorum ſex pagis deductam coloniam & ab eo numero nomen ſortitam, adeoque opibus & frequentia convenarum adauctam, ut inter Etruſcos ſecundum locum potentia obtineret. Ex legibus & patrum inſtitutis libera, nihil quod per ſeditiones & ambitionem civium, ita ſeperumero agitatur, ut modo patres, modo plebes, modo tyranni rei publicae gubernacula ſibi uſurpent. Eam ob rem tum Senenſium libertas ex inteſtinis diſcordiis in aperto erat diſcrimine Alphonſo Aragonio praegravante, qui ſpecie eiſdem componendae libertatis, hujuſmodi tumultibus quaeſitam, rem eo deduxerat, ut brevi dominatum urbis eſſet adepturus, niſi pericula omnia & domeſtica inde avertiſſent in patriam revocatum. nam Turcis ex Aulonis litoribus, ora Macedonicae, per Ionium pelagus, centum quinquaginta millium paſſuum (nec enim illa navigatio ad Italicae litora longior eſt) Ptolomaei mentiuntur. Hydruntum Apuliae & Calabriae conterminum, quos Salentinos veteres fuerant, claſſe tenuerant, eoque expugnato, velut e belli arce latius in Mediterranea vagari coeperant & ex hoſtico praedas capere & ni prope diem Mahometes aliorum res tam opportune deceſſiſſet, aſſuetam de Italiae ſubiru volebant, ſed converſis omnibus ad hujuſmodi extinguendum incendium, [illegible] inde detrahitur, recuperatumque Hydruntum.

8 Per ea tempora Ludovicus Sfortia confortis impatiens Ascanium Mariam fratrem germanum, quem ipſe ab exſilio revocaverat, eo eo tempore, quo ipſe Ludovicum in patriam reditum aperuerat, quoque poſtea ſummi ordinis antiſtes fuit, ſacribus patrum cingit, Ferrariamque relegavit, quae in regni

Sed Genuenſis conjuratio Juliani Medices.

Ferdinandus Aragonius.

Robertus Malateſta.

Ferdinandus Ducum.

Pacem cum Florentinis.

Sena urbs.

Turci Hydruntum in Apulia.

gubernaculo ſeſe inferre vellet. Dum quoque immodicus eo, ut Conſtantium Sfortiam Piſaurenſem patruelem peteret, ita ut ſe Robertum Sanſeverinum authorem huic re [illegible] indignantem ubi [illegible] guber- num, & ſe contemni [illegible] ut cepe- rit ſibi [illegible] ad Venetos transfugium facere. erat autem Robertus a Sanſeverino comite Calabriae [illegible] Caiacia [illegible] locus [illegible] Caiacium in Campania, cum [illegible] Belliardum campis, & ea forma Franciſci Sfortiae maximi [illegible], ab ineunte aetate inter arma Martem ſub avunculo altus & provectus, & ab eodem honeſtis donatus, in ipſo Inſubrum principatu ornatus, ac propter rerum geſtarum gloriam admodum popularis & celeber. ſed quia in regni adminiſtratione plus ſibi arrogaret, quam Ludovico Sfortiae pati poſſe videretur, ideo illi ſuſpectus. verum cum non multo poſt, Conſtantia Sfortiae eundem Ludovicum [illegible] etiam & ſocietatis cepiſſet, ſedi- tio damnatus & pacis & belli habenas moderari perſeveravit.

Robertus Sanſeverinus.

Interea bellum Ferrarienſe exarſit, non ab re ita nuncupatum, quod grave, quod diuturnum, quod ab hac radice etiam propagatum omnes principes & populos Italiae laboribus involverit. Eius authores, & fautores Veneti, concitato ſibi Sixto IV pontifice Romano [illegible] ambiebant, Ferrariam urbem Romanae ſedi vectigalem, non pontificiae poteſtati, ſed ſuae reipublicae vindicare ſtudentium, imprudens, & minime malus homo iſta ſocietate fovebat, contra Herculem Aeſtenſem, auſpicato Sanſeverino, movere, vere iam adulto, anno ſalutis ſupra mille & quadr[illegible] ab Chriſto orto. Veronae igitur Sanſeverinas cum inſtructiſſimo exercitu digreſſus, partim [illegible] & ſcaphis, partim via paludis [illegible] & ſementis ſtrata, per ſtagnantes aquas, in Ferrarienſem agrum tranſiit. quem parvo negotio tranſitum impedire potuiſſet, ſi hoſtis ad reſiſtendum paratus fuiſſet. eo inopinato, & repentino impetu, Melara, & [illegible] poſt Caſtrum-novum, oppida ſane obſcura, in Padi ulteriore ripa ſita, occupantur, non ſine Federici Urbinatis periculo, qui hoc bello a Ferdinando Aragonio, & Ludovico Sfortia, Florentiniſque ſociis, dux declaratus [illegible] Bucentauro [illegible] Ferrariam invectus, ad Inſubres adverſo amne navigabat, quo maximus belli apparatus [illegible]. Dum hoc praetervehitur, pene in hoſtem diſcurrentem per ulteriorem fluminis marginem, [illegible] oppidoque ipſo Melara [illegible] in ſumma arce ſigno Veneto [illegible] & metuens, ut erat [illegible] ripae, & [illegible] cautione [illegible] a prima parente [illegible], quare deſcendens in terram [illegible], qui unus cum ſequebatur, cum duobus ad ſummum ſtipatoribus. Ob hanc [illegible] cum Pado adverſo [illegible]. Sequebar ego Franciſcus Carpeſanus pedes, antiſtiti Parmenſi [illegible] ſecreto, ut Ludovico Sfortiae per [illegible] commeatum [illegible] tractata [illegible] que ſignificarem, mox ſub [illegible] pedeſtris [illegible] per [illegible] ſolum ex [illegible] portus [illegible] Ficarolum [illegible], tranſito Pado Herculi Aeſtenſi, & [illegible] uſque [illegible] Ficarolum eodem navigio [illegible] rant profecti, rem ſignificat. Hic cum toto anno commorans Hercules, ubi pro tempore anguſtia praeſidio & aggere, [illegible] cum locum communiſſet, erecta inde catena ferrea magnae molis, quam ad congrediendum ab utraque ripa [illegible] hinc ad Stellatam arcem e regione poſitam [illegible] quoties [illegible] navigationem impedire vellet, Ferrariam repetiit [illegible] intelligeret, maiorem ſpem [illegible] Ficaroli retinendi. Itaque eo [illegible] digreſſo Romanus [illegible], caſtra [illegible] circumdanda admoverat, quum [illegible] rumore, hoſtem repentino incurſu ad Mellaram cuncta infeſtare, commeatum rapere ne in caſtra importaretur impedire, praedas agere, & quoſque obvios capere cepiſſe, ipſe [illegible] in hoſtem [illegible] ferret, ſed [illegible], quia hoſtis a [illegible] ſe [illegible], tanquam habuerat hoc ſtratagemate hoſtem [illegible] & ab incepta obſidione, ut ferunt, avertere, donec ad Stellatam [illegible] ripa arcem, ex [illegible] cum ipſo Federico duce tam tempeſtive convenerint, quae Romanus [illegible] in ipſo [illegible] & [illegible] innumeratus in priora caſtra redire potuiſſet, ad inchoandam [illegible], quam intermiſerat, oppugnationem. Ad Ficarolum autem cum caſtra haberent, & arcem tormentorum molibus innumeris [illegible] quaſſarent, donec [illegible] quam vel [illegible] vel [illegible] pati poſſe videretur, quam aliud oppidum ad principum Aeſtenſium [illegible] ſucceſſum potius, quam [illegible], creditum olim fuerit [illegible] Roberti [illegible] Federici [illegible] promi- [illegible] ad Stellatam cum exercitu, [illegible] ad aggerem erigendum [illegible] magnam vim ad [illegible] hoſtis [illegible], & [illegible] ad [illegible] faculas igneas, commeatum, [illegible], tela & [illegible] praeſidia per [illegible] navigia, quae Barbotas vocant, ſubminiſtrabat, necnon [illegible] oppugnationem retardabat. ſed dum [illegible] copiis illuc [illegible], Chriſtophorus [illegible] claſſis Venetae praefectus, [illegible],

Bellum Ferrarienſe.

Federicus Urbinas.

Caſtra ad Ficarolum.

Adriam [illegible] expugnat, urbem quidem vetustate [illegible], quæ Adriatico mari nomen dedit [illegible] ... Nec multo post Comaclum captum [illegible] ... Longobardorum [illegible] ... [illegible]

[a] [illegible] ... Padus [illegible] ... Venetorum [illegible] ... Johannes [illegible] ... Hercule [illegible] ... Padus [illegible] Ferraria [illegible] ... Antonius [illegible]

A cohortesque, & agrestium [illegible] ... Veneti [illegible] ... Roma [illegible] ... [illegible]

B [illegible] ... Padum [illegible] ... Venetorum [illegible]

C [illegible] ... Venetorum [illegible]

D [illegible] ... [illegible]

E [illegible] ... Veneti [illegible] Petro Maria Rubeo [illegible] ... Petrus Maria [illegible] ... [illegible]

(a) [illegible]

[illegible]

cumuerat Tribunus, cum vulneribus interiret, A ſed virtutis inſignibus decorus. At ſuperſtites reliqui, qui nec laborantibus opem ferre, nec tuto aut loco conſiſtere, aut reſiſtere poſſe hoſti confidebant, præcipiti curſu in urbem relati, portas multo obice firmaverunt, ne conſternata ea clade civitate, hoſtis intro irruptionem tentaret: nec enim res aberat periculo, ſi fortunam experiri uſus fuiſſet. Ducti multi in captivitatem, in teterrimum carcerem, illuvie & pedore ſquallentem, injecti, ſalutem pretio redimere ſunt coacti.

12 His ſucceſſibus ferociens hoſtis, omnia terroribus complebat, ubique ad internas reliqui faciebat: tam contra adverſariorum partium ſtudioſos quam ipſarum factionum principes, nec ipſis parcebatur ex affinitatibus. Nam quamvis Gibertus Sanvitalis heroum unus Petro Mariæ ex filia gener eſſet, tamen Orianæ arx, quæ Giberti erat, in edita & prærupta rupe ſita, præfecto prodente, nocte per fraudem occupata, incendio abſumpta, & ſolo æquata fuit: pagani qui ſub arcem habitabant omnibus fortunis ſpoliati fuerunt. Ad Salam quoque ejus Giberti ſedem ſigna ſunt admota, & vi intentata. Abeſt Sala a tertio lapide ab Tel[illegible] municipio, unde eru[illegible] ab arce belli, in [illegible] agrum Par[illegible]ſem quondam ſitum, in planitie oppidum eadem ſita, murorum craſſitudine munita erat. Sed quamvis lato profundaque foſſa cincta eſſet, ob aquarum inopiam minus valida ad perferendam [illegible] videbatur. Erat tamen Petro Mariæ admodum [illegible] vicinitas, nec cum genero ac ſocero [illegible] converſabatur. Servabat eam arcem, abſente marito Giberto, Donella [illegible] mina, cum bina prole adhuc impubere, nec magno admodum præſidio. & quamquam Petro Maria orta eſſet, tamen non minus hoſtilia a patre timebat, quam a quovis infeſtiſſimo hoſte, adeo civilium diſcordiarum furor, etiam in propria viſcera graſſabatur. Hanc igitur arcem oppugnare adortus Amoratus, Donellæ pervicaciam non minus credebat, quam pertinaciter bellum adminiſtrabat, certamque & ſibi & militibus victoriam repromittens foſſas [illegible] virgultis [illegible], & omni materia implere pergebat, quoad in ſummum æquor foſſa planiciei, pedites curſum ſub ipſos muros expedirent. Poſtquam iter patuit ad arcem [illegible], ſcalas muris admovit, centuriones & milites ſuæ virtutis admonens, ad prædam [illegible], qui in eas agreſtes omnes fortunas ſuas ingeſſiſſe compertum haberet, alacres confirmabat, ſegnes caſtigabat, ſubnixus arbori haud procul ab arce, munia imperatoris adminiſtrabat, nec enim propius ſe [illegible] muris ſuccedere, aut toto ſe corpore oſtendere audebat, tantum hunc & illum compellando, quid fieri vellet imperabat.

13 Eam oppugnationem Donella ſupra muliebrem animum, magnos ſpiritus in ea rerum difficultate oſtendens, fortiter ſuſtinebat, aderat propugnatoribus arma accenſa, conſtantiaque virili hortando, monendo, amicos appellando ac per propugnacula diſcurrendo, vires & ſtudia defenſorum augebat, promiſſiſque onerabat. Conſpicata autem inter obeundum munus Amoratum, paludamento [illegible] conſpicuum, quo facile a gregario & quovis alio dignoſcebatur, ab arbore quam maxima poterat voce clam ſuos incitantem, laudantem, modo B brachia, modo ſacras, modo armos, modo totum corpus, pro animi affectibus geſtiendo, ut cuique vel ſtrenuitatem, vel ignaviam animadvertebat, efferentem, Romachonis lumbis, numquam hodie, inquit, niſi me ſpes fallat, homo neceſſitudinis & officii tui oblitus noſtris mœnibus impune ſuccedere, atque correpto ferreo ſclopo quod illi [illegible] ad manum expoſitum, glande plumbea [illegible] ſcitaliter adegit, eo vulnere quum ſtatim moribundus e mula procubuiſſet, qui pro mœ- C nibus pugnabant in ſcalis, aut qui ſubibant, exaudito oppidanorum clamore, lætitiam exanimati ducis teſtante, animadvertoque ſuorum tumultu ac concurſu circa ſeminecem ducem, protinus obſidium diſſolvere, & averſi fugientes, non ſine multorum cæde ad ſuos ſe recepere, qui nulla mora dilapſi, ut cuique commodum fuit, retroceſſere. In Amorato inter ſuos tum exanimato, quod illi [illegible] æſtimationem [illegible] fidei & perduellionis labes ademerat, rerum ad laudem Donellæ, & ad perennem famam acceſſit. Ea enim non ſolum eſt ulta injurias, verum etiam pro Orianæ arce exciſa & vi D ſibi intentata, viciſſitudinem ſpecioſam gratiamque repoſuit, ut non minus publicam ſtatuam virtutis inſigne meruerit, quam quondam Spartanæ mulieres, quibus pro patria ab imminente hoſte ſervata, armatæ Veneris ſimulacrum in curia erectum fuiſſe comperio.

14 Morte Amorati rebus Rubeorum inclinatis, tamquam ab hydra Lernæa, pro uno capite reciſo aliud mox repullulans caput, nonnihil opis aliunde ubique attulit: nam Guido Taurellus Amorati frater germanus, qui diu Petri ſacris initiatus, ad arma Ma- E tiæ tranſierat, Monticulum oppidum, mille & quingentis paſſibus a monte Claraculo patrio oppido, Nicia flumine dirimente diſtans, per fraudem noctu occupat, arcemque præſidio & commeatu vacuam ad deditionem facile compulit. Nihil enim Hercules Atteſtanus, cui id oppidum parebat, tamquam in media pace, de Taurellis ſiniſtrum ſollicitus erat, quamvis longus rerum uſus ſatis illi potuerit documento eſſe, quam parum dum & dubiis rebus fides in hominibus con-

ſtare ſolent. Ea propter, tam inopinato caſu commotus, veritusque ne ea peſtis latius ſerperet uſque ad Regientes permoveret, Borſium Corrigiam cum cataphractorum ala & peditatu, præſidio Regienſibus miſit. At Guido Taurellus [illegible] nam Montecchium parvo intervallo ab urbibus Parma, Regioque diſtat, poſtquam primo conatum hoc ceſſerant [illegible] capere [illegible] que Venetorum [illegible] cuncta terroribus [illegible] prædas undique raptabundus agere [illegible] Venetorum qui apud [illegible] eſſe, ut [illegible] Parmenſium agri [illegible] tabella in nomen Venetorum [illegible] jurare compelleret [illegible] agros [illegible] vaſtare. Regientibus tamen frequentius quam Parmenſibus infeſtus, qui illis nullo dividente fluvio [illegible] magis [illegible]. Itaque bruma non premente, dum quotidianam dat operam populationibus, ſæpenumero accidebat, ut hi vagando, illi ſe opponendo, hoſtes inter ſe occurrerent [illegible] certamina, ſed quum, utrinque equorum [illegible], forte accidiſſet [illegible] quod [illegible] boum pecudum per greges [illegible] parvum inter [illegible] ab illo diſtans, [illegible] eamdem per [illegible] ad hujuſmodi prædam deſtinaſſet, [illegible]. Guido tamen [illegible] Borſium Corrigiam cum cataphractorum ala & peditatu [illegible] & [illegible] præda [illegible] adventu per [illegible], protinus illico occurrit [illegible]. Erat [illegible] idoneus eſſe poſſet. Nam præter id, quod hinc paludes [illegible] equo [illegible] equi, in parte ambobus [illegible] nec [illegible] alternare [illegible] concurrebatur tamen & magno [illegible] decernebatur, [illegible] ſed [illegible] utrique [illegible] & [illegible] inter ſe [illegible] digladiabantur [illegible] pugna, quam [illegible] poſſet. [illegible] inter ſe [illegible] a tergo & a [illegible] Borſianum equitum [illegible], premunt, feriunt,

bant, ceteri [illegible] armis graves, & nullo equorum officio [illegible] circumſtante, & [illegible] capiunt, & ad [illegible] comprehenſi. Borſius [illegible] duobus equitibus [illegible], Taurellus [illegible] & [illegible] cum [illegible] bubus [illegible], captivos complures per [illegible] agros [illegible] certamine [illegible] paſſus. Montecchium [illegible] aliud per eam [illegible] [illegible] quod tentata [illegible] Guardaſon, [illegible] [illegible] ad [illegible] ſpe [illegible], quod jam [illegible] ad [illegible] & imperium [illegible] conjectum erat, nec multo poſt ad imperium redacta.

Mantua. 11 At circa [illegible] Perſ[illegible] Parmæ [illegible] febre [illegible] & animo [illegible] appulſa [illegible] corpore [illegible] que [illegible] admodum [illegible] Budæ, & [illegible] tanquam [illegible] negligendum. [illegible] ſe [illegible] & [illegible] obſidione [illegible] dum [illegible] [illegible] inter [illegible] D [illegible] corpora [illegible] ſpectaculum [illegible] Lupo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Philippo [illegible] poſt [illegible] deficiente [illegible] ſive [illegible] Venetorum [illegible] bellum [illegible] Parmenſibus [illegible] rurſum [illegible], donec [illegible] & Philippum [illegible] qui Mediolani [illegible], apud [illegible]

Sanſeverinum

Raimondo ... lata libera custodia agebat, ab A eo permotus ... fuga inde se proriperet ad Venetos ... cognitus adolescens ... ingenuus specie, & liberali ... habitum prodeunte. & ea fuga terrefactus, aut suspicionem fide parum integra; itaque decreto eorum in eum bello, Ludovicus Sforza dimisso ... conventu sociorum ad Casale majus dudum indicto, postquam ... adolevisset, comparata grandi armatorum manu, in Rubertum ducens, non prius gravare hominem destitit, quam omnia ejus oppida ... & armis expugnasset, vel deditionem facere coegisset, & Guidonem praetentis viribus ditionis, superato Apennini jugo per Liguricos in Etruriam itinere circumacto, ad Venetos ... auctores, se fuga recipere compulisset.

16. Sed ut ad institutam rerum seriem stilum convertam, id est, dum haec in Parmensibus geruntur, & FERDINANDUS Aragonius, Herculis genero, tam difficili bello implicito opem ferre posset, ... Venetorum classis Apuliae & Calabriae oram infestare coepit, urbemque Gallipolim in maritimis Calabriae positam expugnavit. Fuit tamen id certamen durum & atrox, sed dum MARCELLUS, ejus classis praefectus, ex praetoria navi ferocius pugnare vult, sociosque navales hortatur ad ... ambos muros, balistae sagitta transfixus concidit exanimis. Verum ferventibus oppugnatorum studiis circa muros, urbs prius capta fuit, quam milites cognoscerent se sine duce ... Id tamen ... quanto post contigit, quam ALFONSUS Calabriae dux, regia proles pe ... demandato bello Mahometico, delecta potius quam copiosa equitum manu, per Marsos & Aequos, qui nunc Cicoli habentur, non longe a Tybure populos agrum Romanum vexasse compulit: nam quum SIXTUS pontifex maximus pertinacius quam consultius cum Venetis sentire pergeret, ipse ALFONSUS, ut quavis ratione animum hominis immutaret, averteretque a Venetorum amicitia, Latium vastabat, pluribusque oppidis de ecclesia occupatis, tam vicinus Urbi erat, ut non multum ab legitima obsidione res abesset. Contra eum ROBERTUS MALATESTA ab Venetis missus cum his copiis, quas SIXTUS intra urbem tenuerat, magis ab intestinis tumultibus in tali ... civitate, quam ab externo hoste timens, bello decernere statuit. utrique autem par animorum ferocia, verum impar pugnatorum numero consi... fuit acre & anceps praelium, rarique majore animorum constantia inter duos exercitus in Italiam concursum esse; sed tandem dextra fortuna unde majores vires, tanta Aragoniorum procella, ut totus omnino exercitus funderetur, plurimi caderentur, & opes eius quoque in captivitatem venirent, ducerentque Romam in triumpho speciem, ante Rubertum victorem. Alphonsus autem, ubi profligatum vidit, nec ipsum esse aciem restituendae, subito fugacissimo equo, impacatum se recepit, unde reliquias fracti exercitus colligeret. Pugnatum est autem in Veliterno agro, huic cui ad Campum mortuum nomen est, vigesimo ab urbe lapide, a Marino octavo, quo iter ad Antures nunc Terracinam, quo declinavit fugiens Alphonsus. Fuisset clara sane, & speciosa victoria, si Ruberto fuisset felicior: is etenim paucos post dies morbo in Veliterna pugna contracto, qui labor fuit diu omnium notissimus, tabe decessit, in templo divi Petri Romae sepultus, hoc tumulo elogio: *Vene, vidi, vici, laurum Sexto dedi, mors ... gloriae*, eodem fereque die, quo hic FEDERICUS FELTRIUS dux Urbinatum, in pestifera Ferrariensium ... morbo contracto, diem vitae clausit extremum.

17. Contracta erat jam ROBERTUS SANSEVERINUS, & ad Lacum-obscurum, qui locus Pado apud Ferrariam imminet, ponte super navium facto strato, exercitum in ulteriorem fluminis ripam trajecit, urbique quanto propius potuit, accessit, procursusque praedabundus usque ad septa ac vivaria ferarum, quae Varro in agricultura Therotrophium dicit, nostri vero ... vocant, in quibus Atestini principes & alii ad venationem & voluptatem ... aut parietibus claudere consueverant, maximumque terrorem civibus ... ne moenibus instaret, & summo certe in periculo res fuit: prope conclamata, omnium opinione, urbis salute, quam subito respiciens SIXTUS pontifex, sanioni consilio avertatur a Venetis, quod ... fuisset. Verebatur enim Ferrariam, vetustissimum ecclesiae vectigal, non sibi, sed Venetis accederet, si expugnaretur: primum Venetos monet ab armis recedant, tributariam sedis pontificiae urbem oppugnare desinant, & quum nihil proficeret, diris & imprecationibus execratos, etiam sacris cum urbe interdicit. Mox facto cum FERDINANDO, Insubre ac Florentino populo foedere, etiam bellum indicit. Ad novam in Venetum nomen conjurationem, ALFONSUS Calabriae dux in Aemiliam transiens, duobus equitum millibus ad Ferrariam tuendam relictis, in transpadanam oram, ubi sociorum conventum indictum erat, oppidum celebre in Cremonensibus quod alluit Padus, Casale majus petivit. Hoc conventu in quo & multi celebres viri, & omnium sociorum legati affuere, bellum intra viscera Venetis duci decernitur, ut cura rerum suarum parcerent alienis.

18. Verum illi in tanta re minime segnes, primum RENATUM Lotharingiae ducem (is fuit ex Renati majoris filia nepos) cum ducentis cataphractis Gallis, qui cum levis armaturae equitibus mille & ducentos equos expleant, adjecta etiam mille peditibus, ...

pendio conducunt, & delecta [illegible] habuit novum militem [illegible], qui sub signis Lotharingi oppugnationi Ferrarienſi incumberet. Ille quidem ſuperatis Alpibus, ad deſtinatam expeditionem ſe comparabat [illegible] quo de capta urbe gloriam ad ſuum referret. Sed certe nulla re memorabili geſta, [illegible] haud multo poſt in Galliam reverſus eſt.

19 Sanſeverinus vero ante ipſius belli apparatum cum magna exercitus parte Abduam tranſire videtur, ut [illegible] republica eſſe videretur, atque ad Mediolanenſium penetrans [illegible] cuncta involveret. Perſuaſum [illegible] habebant Veneti [illegible] & pro gravi ſimultate quae inter Ludovicum Sfortiam & [illegible] intercedebat [illegible] Sanſeverini [illegible] nomen apud Inſubres celebre [illegible] poſſe. Sed quum [illegible] in Ferrarienſes [illegible] gradu [illegible] ventum [illegible] quo tota belli tempeſtas incumbebat [illegible] Venetum [illegible] Erant certe contra eum ſub ſignis [illegible] equitum cataphractorum [illegible] & legionum non [illegible] Nam Ludovicus Sfortia [illegible], ut diximus, bellum Parmenſe [illegible] caſtra cum Alphonſo [illegible] Ferraria [illegible] in Bergamenſium fines [illegible] copiae, ſuperato Ollio flumine cuncta hoſtiliter [illegible] oppida & quidquid [illegible] & agreſtium [illegible] inter Mellam flumen & Novam [illegible] in Brixienſes [illegible] Cenomanos [illegible] caſtra transferre [illegible] hoſte.

20 Ubi Sanſeverinus [illegible] ingruere [illegible] tamen copiis [illegible] caſtra habere, neque [illegible] caſtris opponere, aut [illegible] ſed ut ſe oſtenderet quidem [illegible] habent [illegible] ac propterea quum hoſtium caſtra ad [illegible] in Brixienſibus [illegible] ſpe ad Regianum [illegible] eſſet [illegible] claſſis [illegible] quinquaginta [illegible] Ferrandus [illegible] circumvectus [illegible] de Venetis ferro & igne devaſtat [illegible] deinde in [illegible] Nigrum [illegible] Velga dicitur, [illegible], in eo [illegible], quum

oppugnare [illegible] quinquaginta [illegible]

21 Jam [illegible] quum aliud nihil ſcripto dignum [illegible] eſſet, [illegible] tamen [illegible] eventus diverſa in loca & aliquot [illegible] ad [illegible] agri Ferrarienſis, quam in Padi margine [illegible] ab hunc locum [illegible] quum [illegible] Venetorum, duce Thoma [illegible] tuiſſet, [illegible] tempeſtive Herculis cum equitibus, & [illegible] eſſet, ut & [illegible] recuperetur, & hoſtium pars [illegible] ferro [illegible] aut in [illegible] Padum [illegible] & ipſe Thomas cum aliquibus in hoſtium venerit poteſtatem, nec profuit [illegible] Veneti qui ad Lacum obſcurum in obſidione urbis Ferrarienſis caſtra habebant [illegible] quem ad [illegible] hoſtium [illegible] adeoque [illegible] & in ſuburbana [illegible] quum & Johannes [illegible] legatus [illegible] haud multo poſt [illegible] quam equitis.

22 Sub idem ferme tempus Alphonſus Aragonius [illegible] agrum Veronenſem [illegible] & quum Sanſeverinus cum omni exercitu ad urbem [illegible] nec ab Alphonſo tamen ad pugnam [illegible] Adeam [illegible] expugnavit [illegible] ab Hercule [illegible] ut ad opprimendas hoſtium copias quae ad Lacum obſcurum caſtra [illegible] navigatione parum proſpera [illegible] quod [illegible] & fortunam [illegible] Xerxem [illegible], qui Neptuno [illegible] & [illegible] Veneti [illegible] & [illegible] ante partam [illegible] Ludovicum Sfortiam, qui plurimum apud [illegible] & potentia & auctoritate [illegible] conciliare & tantam belli molem a ſe amoliri. Ille autem non gravate in pacem tandem conceſſit [illegible] quam quod ad ipſum [illegible] Veneti [illegible] quin [illegible] tragicum [illegible]

enim admissum est, constituendum & assiduè pace vacato; demonstrante vero Gallicum bellum in se converti, quo priorum [illegible], Venetos ad opprimendum eum cum Gallo pacta convenerant. Pace itaque sancita ad diem septimum Augusti anni salutaris millesimi quadringentesimi octogesimi quarti, res cuique reddita praeter Rhodigium & Rhodiginae ditionem cum omni eo [illegible] oppido, quibus [illegible] fuit Ambitiosus princeps.

FRANCISCI CARPESANI

Patritii Parmensis commentariorum.

LIBER II.

1 Jam dudum bellum Ferrariense, quod incendium paene erat, posituram, sed in Ferdinandum regem Neapolitanum novi bellorum motus, intestina procerum conjuratione gliscebat, non tam odio in illum, aut studio rerum novarum, quam metu Alphonsi ejus filii, ad quem per manus regnum hujusmodi devenerat, post parentis fata. Is Alphonsus, ut erat truculentus & ferox, dum in Ferrariensi expeditione adhuc ageret, palam jactasse fertur, se quum in patriam rediisset, regnum ex sententia compositurum, plurimis heroum cervicibus sublatis. Per eosque hac denunciatione regni proceres, (illi quippe timentes res suas in magnum [illegible]) metu mortis se [illegible], sub belli Ferrariensis exitum Innocentium pontificem maximum ejus nominis octavum, qui Sixto sub idem tempus vita functo successerat, ad quem regni jura pertinerent, ope & patrocinio implorato & impetrato, ducem belli habuere Robertum Sanseverinum. Hic a Venetis exauctoratus, ad eam expeditionem profectus cum [illegible] regni [illegible] partes secutus, quibus accesserant iterum Insubrorum & Florentinorum copiae, (nam novis adhaeserant Venetis, nec laedere se ducebant prohiberi) bello in Falisco decertans, [illegible] & [illegible] affectus est, nec tamen illi in regnum patuit iter, opprimentibus se [illegible] hostibus, quum Calabriae dux Alphonsus Pado ab Ferrariensi expeditione revocatus, eo venit, [illegible] cum suis in patriam redierat. Pugnatum est aequo marte in Latio, sed levibus certaminibus pro occasione partium [illegible] & Nomentum ex Ursinis expugnatum est & direptum, & Virginius Ursinus, cujus aedes Romae igne injecto combustae fuissent, connivente (ut creditum est) Innocentio pontifice, ex residuo dissidiorum ac bonorum, quae ab eiusdem Sixti anno originem habuerant, tum [illegible], agrum Romanum hostiliter vastabat.

2 Penetraverat autem alio agmine usque in Samnium Joannes Rovereus urbis praefectus, Sixti ex fratre nepos, [illegible] & impiger, qui stipendia pontificis merebat, propulsandumque omnia terrore complebat & tumultu, tandem quum utraque parte pertaesum esset damnorum & laborum, Innocentius [illegible] pace conciliatum atque & honestis propositis, [illegible] cupidissimus, eo die pacem composuit [illegible] quamvis sibi posset cavere ne illa [illegible] fraudi foret, quum Sanseverinum in illo foedere partem ex fide [illegible] habere videri posset, vel ut haberet tamen ab Alphonso Aragonio neglectus aut vexatus, quum hunc in eandem ceterum heroibus [illegible] communem, pro Calabria urbe Campaniae oram Calenumque, quam [illegible] generis atque [illegible] tenebat, incolumem esse oportuerat. Veneti a pontifice exauctorati, quum per Florentinos [illegible] Bononiam intentam haberet, acceptique se a Venetis minime receptum iri, & Mediolano pedem extorrem esset, [illegible] & errore ac conscius metus ab Aragonio [illegible] cum maximis copiis [illegible] & [illegible], omnes exponens, quam [illegible] Spoletum [illegible] cum suis veredorum [illegible] evasit, Ravennam progressus.

3 Jam ad calcem [illegible] vicesimi aetatis a partu Deiparae quingentesimus [illegible] millesimo & quadringentesimo, quum Maximilianum Frederici imperatoris filium, Germanorum principum suffragio patris semper successorem & Romanorum regem declararunt. Erat hic quidem vir magno & excelso animo, mirusque indole, quippe qui [illegible] natus Caroli Burgundiorum ducis Annam unicam prolem sibi desponsatam, [illegible] tamen ob socerum eundem traductam, cum matre orbatam & patre spoliatam regno a Gallis, bello adortus ejusque ditionem, quod amplissimum fuit, ab eisdem paene totum receptum & vindicasse, ac quamquam gravissima bella Gallicum, Flandricum, Suevicum, Bavaricum & Marchicum [illegible] novem annos [illegible], [illegible] triumphos & victorias illustres, [illegible] [illegible] pro ejus exaggeratam, & pertinaciam [illegible] perdomuit [illegible], & [illegible] fortunam sibi accedere coegit, quae se omnibus in eum admirationem convertisse, superstite adhuc parente Augusto. Caesar [illegible] appellari & coronari.

4 Erat id [illegible] Sigismundus Austriacorum princeps & dux, qui sine liberis decedens, [illegible] eum [illegible] heredem. Junxerat Austria Germanorum regno ad ortum [illegible] Pannoniae ad occasum Noricum, quam nostra aetas Bavarum dicit, quae septentrionem spectat Moraviam, Bohemiam, & meridie Stiriam, quam olim Valeriam a Valeria Diocletiani filia sic cognominatam fuisse credunt. Rhaetiamque attingit per Tridentinos saltus Venetis conterminos. Foedus erat utrisque, Venetum videlicet & Sigismundum [illegible]

A

[illegible] hoſpitium [illegible] de [illegible] hoc [illegible] Noricorum [illegible] à Veneto [illegible] ipſo [illegible] Sigiſmundo [illegible] bellum [illegible] Quamobrem à Venetis [illegible] Roberto Sanſeverino contra [illegible] ad veteranas copias, jubeturque Sigiſmundo occurrere [illegible] bellum [illegible] tandem [illegible] Vindelicorum [illegible] Athefini agrum Venetum circa Veronenſium [illegible] & jam Roberto [illegible] ad [illegible] hoſtem [illegible] & [illegible] Venetis [illegible] ponte [illegible] Athefim [illegible] Ad [illegible] hoſtium [illegible] in fide [illegible] occaſione pugnarum [illegible] Antonius Maria Sanſeverinus Roberti filius & [illegible] genere Germanus [illegible] corporis & animi [illegible] equo haſta [illegible] gladio [illegible] ſuiſſet [illegible] Germanus [illegible] Antonio Maria [illegible] Sanſeverinus [illegible] victum confeſſus [illegible] Sanſeverinus [illegible] eſt [illegible] hoſtium [illegible] gladio [illegible] Africanum [illegible] apud Ticinum [illegible] corona [illegible] pro patre & imperatore [illegible] hoſtes [illegible] pugnam [illegible] ut [illegible] loco eſſet, Antonius Maria &

[illegible]

Venetum Jo. [illegible] periculum in ſe [illegible] hoſtium multitudine [illegible] Antonium Mariam [illegible] & [illegible] Veneti [illegible] ipſo [illegible] hoſtibus [illegible] Roboretum [illegible] Sigiſmundo [illegible] Venetis [illegible] Athefini [illegible] Roberti [illegible] Germaniam [illegible]

B

C

Roberto [illegible] Venetorum [illegible] Roberto [illegible] Roberti [illegible] Tridentinum agrum [illegible] Petram & [illegible] hoſtem [illegible] Roberto [illegible] quadraginta [illegible] Tridentinum [illegible] Germanorum [illegible] Roberto [illegible] hoſtem [illegible]

D

E

[illegible]

7 Poſt hanc pugnam tumultuarioſque alios conflictus [illegible] tandem [illegible] Innocentio VIII pontifice pax eſt firmata. Pacata, ut videbatur, Italia, duo principes in Æmilia [illegible]

[illegible]

8 Quæ ratio autem id regnum ad Gallum pertineret [illegible] protecto receſſerim ab inſtituto meo [illegible] ſed [illegible] Carolo Andegavenſi [illegible] Johanna [illegible] Renatum Andegavenſem [illegible] Carolo Andegavenſi [illegible]. Poſt hæc autem Alexandro VI pontifice maximo qui Innocentio ſucceſſit, ſecundum vulgarem ab incarnatione Christi [illegible]

[illegible]

geneum, quo Gallos, assumta sibi persuasio A animorum provincias Italicas, bellum exquisito apparatu inferrent, ut regnum illud, quod Ferdinando Aragonio, quod Alphonsus Ferdinandi pater, veluti prius mortuo, cum [illegible] Andegavensibus, pridem usurparerat, sibi vindicaret.

[illegible]

10 Fuit hoc anno insignis fluviorum incrementis per omnem fere oram, quae Padum & Alpes interjacet, multa hominum pecorumque strage pervagatus, quo Patavinus etiam ager & Carnorum ac Forojuliensium inundavit. Et Romae, quae prima sensit hoc malum, ex Etruscis imbribus, ut pedestri itinere officio praecluso per omnes urbis vicos infalatum ac domesticarum [illegible] per naviculas & lembos [illegible] populo vendita circumferrentur. De quo tetrastichon Pomponius Laetus edidit:

> Tempore Alexandri sexti, nonisque Decembris
> Inruerat Tybris his senas circiter ulnas.
> Insula quoque domus facta est, medioque repente
> Circumducta vias aequabat cymba fenestras.

C Cui post alterum distichon Nicolaus Leonicenus.

> Deucalioneo vix tantum tempore tellus
> Diluvium passa est, lumen cum tota sub unda.

In agro Bononiensi Rhenus, in Ferrariensi, Mantuano & Cremonensi Padus, in Venetis Athesis & Medoacus, ac alia alibi flumina extra solitos alveos grandiores inundarunt. Quae res in prodigium versa est, creditumque est [illegible] mutationem rerum in Italia portendi; quod certum eventum docuit descensu Gallorum in nostras terras, & peragrata hostibus Italia. Eo mense primus Alphonsus Ferdinandi filius, mortuo non multo ante D patre, regno quod supra LX annos ab Alphonso majore [illegible] gentis suae Aragonia, [illegible], aliquot caeterorum principum, [illegible] publicarum clades secuta.

11 Moverat tum per eam aestatem Aragonum in [illegible], & ut Gallo venturo ab Alphonso [illegible] opponeret, namque cum suis & Alexandri pontificis copiis Aemiliam tenebat. Huic Sforzianus [illegible] equitum [illegible] obviam missus Johannes Franciscus Sanseverinus ex Roberto natus, E & in Etruria eodem Aragonia classis ad Arni fluminis ostia, cui Liburno nomen est, (erant enim tum Florentini in Aragonum partibus) in anchoris stabat, eo consilio, si posset, ut res novas Genuae, ubi Caroli regis opulenta classis ornabatur, excitaret. Verum classis haec voluntate & permissu Genuensium prope diem instructa. Claremontanus comes & princeps Salernitanus, qui domo profugus [illegible] Gallica [illegible] in [illegible] sequebatur, quibus utrisque [illegible] erat in regia classe imperium, Campanum, Calabrum & [illegible]norum oram infestiorem navigabant.

12 Interea utriusque exercitibus in Flaminia, ut diximus, sedentibus, nullo aliquo periculo [illegible], velut quaedam belli induciae fuere. Levia siquidem & rara certamina ex occasione gesta, donec Gallorum praesidia ingruerent. Alexander pontifex suas copias ad se revocare, cum [illegible] Romae a Columnensibus [illegible] Gallicas partes secutis & terra Ostia maritima urbe, vi capta, quae non longe a Tyberino portu posita, facile Romanos commeatu angustiaret, [illegible] quum et Virginius Ursinus, pulso B Alphonsi [illegible] pontifici praesidio adesset. Commeantes autem Aragonios [illegible] in Flaminia [illegible] & prope [illegible] Carolus rex [illegible] equitum & validis [illegible] tum Helvetiorum, tum Gallici nominis, Taurino solvens, cum multiformi bellicorum instrumentorum genere per agrum Placentinum & Apennini juga transmissis [illegible] in Parmensibus, cui nunc [illegible] nomen, dum per Ligures Apuanos, qui nunc Pontremulenses sunt, ac mare inferum iter faceret, adeo omnem Italiam perterrefecit, ut prius C debellatam crederent, quam in conspectum hostis venturum esse. Proficiscenti [illegible] Johannem Galeatium [illegible] ducis filium, consobrinum eius, (erant enim duabus sororibus Sabaudiensibus progeniti) morbo non pridem implicitum, ex humanis decessisse, sive ex alia causa interemptum non [illegible]. Commentarium rex [illegible] adolescentis [illegible] & alii Gallorum proceres, [illegible] aliquam suspicionem pro tempore dissimulaverunt, [illegible] propterea non [illegible]. Jamque Sergianum oppidum in Liguribus ex ruinis Lunae vetustae urbis D conditum, quod vulgo Sarzanam vocant, ventum erat, cum Florentini ab amicitia Aragonorum ad Gallum transferebantur. Petrus Medices in ea republica tunc princeps, publico nomine regi Carolo occurrit. Verum ille [illegible] potestate sibi praescripta abusus, inconsulto senatu, Sergianum, quod tunc Florentinis parebat, & Pisas illi [illegible] dedit. Sergianum Genuensibus a rege traditum. Pisanis reddita libertas ante centum annos amissa, quae inde conflata in eum gravi invidia, et [illegible] in patriam reditum. Rex nihilominus nullo non honoris genere E [illegible], intra Florentiam cum exercitu admittitur, in qua cives se privatim & domesticarum [illegible] praesidio communierunt.

13 In ea vero republica, statu a [illegible] Medicorum, sive ab optimatum aristocratia ad popularem democratiam [illegible], cum [illegible] res, [illegible] expeditionem produceret, quo Florentino populo quamlibet conditionem pro libidine imponeret, aliquot [illegible] cives ex [illegible] summi magistratus [illegible],

[illegible]

Johannis Galeatii obitus.

[illegible]

[illegible]

A ut fundus cum omni, ac pro tempore cum discretione [illegible] sed cum [illegible] pro [illegible] blandiretur sibi [illegible] deteriora & graviora atque imperaret. Petrus Caponius horum civium unus, in tabulas foederum impositores stomachatus, regemque [illegible], ſideliter illas deſcriptas ac ſimul ſua [illegible] Et non [illegible] ad [illegible] nostrum [illegible] relictoque [illegible] rege ad curiam pergebat. Quod ipſum Carolus rex admiratus, cumque animi magnitudinem libertatemque [illegible] [illegible] a [illegible] ex [illegible] juſſit revocari, nec [illegible] domum, quo [illegible] pe- B [illegible] cum Florentinis componeret itaque [illegible] extra libertatem [illegible] conditionibus. [illegible] Franciſcum Piccolomineum [illegible] ord[illegible], a pontifice Romano legatus [illegible] cum non exciperetur [illegible] illi [illegible] rex odio veteri in Pium II pontificem [illegible] qui in regno Neapolitano Andegavenſibus fuerat adverſarius) intrepidus ac magno animo, ut [illegible] & gentilem [illegible] eo [illegible] re- ſpondiſſe fertur. Quando non ut legatus ad C [illegible] nec ego ut Senenſis [illegible] regem ſalutabo, atque poſt haec re infecta [illegible] ceſſit.

Carolus Romam ingreditur.

10. Romam inde rege ab Etruſca profecturo Alexandrum per oratores [illegible] utrimque commeantes perſuadere conabatur, ut Urbem pacatam introiret: modo [illegible], modo [illegible] civium tumultum [illegible], ne videretur plebs Romana, quae in armis erat, cum [illegible] turba turbam cieret. [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] illum Caroli [illegible] & nomen [illegible] & ſceptra tenebat, D [illegible] & exempla, quae [illegible] apud [illegible] in Deſiderio rege Longobardorum [illegible] copiis, [illegible] & venerandae Petri [illegible] & ſummi pontificis veſtigia adoraſſet. Verum cum ille [illegible] periculo [illegible] Romam [illegible] contenderet, cedentibus pontificis juſſu Romano agro & urbe Aragoniis armis, quibus Virginius Urſinus praeerat, pridie calendas Januarias, anno a Natali Chriſtiano MCCCCXCV, noctu Urbem armatus ingreditur, hoſpitio illi apud divi Marci aedes dato. [illegible] E [illegible] ingreſſum optaverit, quo formidabilior urbi foret, an ne exercitum, qui opinione minor erat, recenſeri poſſet. Onerabat enim primo [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] ex conventu [illegible], quam [illegible] exercitum. [illegible], [illegible] [illegible] ſupra [illegible] Alexandro pontifice ab omnibus ſupremis ordinis [illegible] deſtituto, quorum [illegible] gratia [illegible], uni tantum Urſino [illegible] in fide perſiſtente, qui illi ſemper fidus & ſedulus comes fuit. Vaticanoque praeſidio firmato, [illegible] & in [illegible] regia erat. Agebatur enim erat apud

A regem de [illegible] et pontificatu, & de expugnanda arce Adriani. Ceterum aut pontificis [illegible] aut rei magnitudo, plenae invidiae, [illegible] [illegible] negotium omne ex [illegible] ut Carolus pacatus in Vaticana Petri baſilica, & numeroſa ſupplex adoraret, & pontificis pedes de more prono oſculaturus.

11. [illegible] [illegible] una Gallorum per Sabinos in Tarentinos progreſſa, Aquilanos & [illegible] populos etiam Colonnenſibus impulſis in regis obſequium traxerat, [illegible] que ad deſectionem [illegible], tamen terror B Gallici nominis omnes invaſerat. [illegible] autem per [illegible] Sanſeverinus [illegible] & [illegible] comes, quos [illegible] Germanis [illegible] ad infeſtanda hoſtium terga. Jactat enim graviſſima [illegible] in [illegible] regem adhuc Romae agentem terreſtri [illegible] affectu.

Alfonſus regno cedit Ferdinando.

Poſtquam autem Carolus rex, rebus cum pontifice ex [illegible] compoſitis Roma exceſſerat. Alphonſus Aragonius ubi ſe [illegible] [illegible], animoſque omnium populorum, tum propter acerbitatem ingenii C ſui, tum propter [illegible] & avaritiam [illegible] a ſe [illegible] Ferdinandum filium [illegible] juvenem pro moribus [illegible] popularem [illegible] fuit, ac populos in fide [illegible] in ordinem ſe redigens, regnum per manus filio tradidit, nec multo poſt ille hoſtem [illegible], cum quinque triremibus [illegible] regia, in Siciliam navigavit. Manaverat in vulgum opinio, cum [illegible] [illegible] quo [illegible] reliquum vitae [illegible] D [illegible] regnum filio incolume ſtetiſſet, [illegible] ſe [illegible] voluiſſe. Satis conſtat eodem die quo poſt mortem Ferdinandi patris rex ſalutatus fuerat, anno uno ſe regno abdicaſſe, & poſt anni orbitam ejuſdem diei vita exceſſiſſe.

12. Ferdinandus regno per manus ita accepto, caſtra quae fecerant [illegible] ad ſanctum Germanum ad Vulturni [illegible] ripam tranſtulit, ut praeſidio proximo Capuam [illegible]. [illegible] Vulturnus [illegible] in [illegible] [illegible] per Campanum E agrum & urbem ipſam, quam mediam interſecat, in mare devolvitur. Timebat autem ab Apulia, in quam aliquot Gallorum [illegible] [illegible], ne excluderetur reditu. Vix dum

Ferdinandi ad Neapolim reverſio.

autem [illegible] caſtra, [illegible] ſibi Neapolitanorum [illegible] ad ſedandam civitatem citato gradu Neapolim revertitur, exercitu ſub tribus ducibus Nicolao Pitiliano, Virginio Urſino & Johanne Jacobo Triultio [illegible] [illegible]. Sed quamvis ſtatim [illegible] opinione tranquilliorem reperiſſet, tamen ut populum temporis turbulentia conſternatum erigeret, eiuſque voluntatem explorarum praeſentiretur, principes civitatis in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſed

de vestra in me voluntate, viri Neapolitani, omnia mihi polliceor: tamen quia [illegible] vestro obsequium, si cum in vasto mari [illegible] ruere, in terra [illegible] & quassare possit tempestas, hoc turbulentissimo tempore pauca vobiscum agendum putavi. Scio [illegible] quando per oratores ac per publica negotia vobiscum mihi [illegible] esse licuit, ut numquam a communi [illegible] mea [illegible] opinio aut coniectura [illegible], & quae res [illegible] fore, me [illegible] mentem meam vobiscum voluisse esse [illegible] longeque abhorruisse a meis parentibus [illegible] & maioribus qui paulo ante [illegible] aliquando vobiscum agere [illegible] quam probaretis. Fuere quidem illi viri fortes & [illegible] sed [illegible] vincere, ita regnare didicissent. Quamquam vel rerum novarum vel procerum crebrae defectiones, vel diversa hominum studia, ut est regnorum administratio sollicitudinis & suspicionum plena, potuerunt esse in causa [illegible] viderentur: nam saepissime reges [illegible] gubernatores non tam regunt quam reguntur a ventis [illegible] quas ventus ac Boreas impellit. Mihi quidem a patre ea imperandi regnandi ratio placuit, quae non metu aut terrore constaret, sed quae beneficio & benevolentia conciliaretur. Regnorum quippe tutela & securitas non in muris, turribus, arcibus, non in mercenario milite, nec bellicis tormentis, sed [illegible] civium [illegible] sita est. [illegible] voluntas & amor est inexpugnabilis. Hanc mihi regnandi viam ingressus, ab eo die quo me regem salutastis, & fausta feliciaque mihi imprecati estis, fortuna nostra [illegible] & [illegible] non potuit extinguere, certe [illegible] & [illegible] dum me recens bello implicat: sed spero fore, ut exhausto hoc bello [illegible] optime meae in vos voluntatis [illegible]. [illegible] Deo [illegible] carceres, nec tamen sine periculo, ut per [illegible] & incommoda magis splendescant opera & [illegible]. [illegible] nobis [illegible] copiae [illegible] & ad [illegible] hostes [illegible] ad pugnam [illegible] nec vos moveat, quod [illegible] urbe Roma [illegible] ad [illegible] tradidit [illegible] Germanorum [illegible] destinasse [illegible] ad urbem Romam accedere non [illegible] ab [illegible] in periculis nostris [illegible] & a [illegible] Germanis [illegible] non fuit in causa metum, sed consilium [illegible] hostis qui [illegible] per Apuliam vagari, dum illic sedent Samnites, Campanos & vos sine periculo [illegible] darent. Nam per eos [illegible] his paucis diebus circa Liram amnem & [illegible] & ad [illegible] castra processerunt, numquam certamen ab eis [illegible]. Nam Vulturnum amnem [illegible] fugavimus hostem [illegible] primo impetu ferocientem, [illegible] laborem [illegible] verendum [illegible] praeterea cum [illegible] comperimus [illegible] mores & regnandi [illegible] perosum, [illegible] vobis [illegible] sint. Quod enim terra hominum genus tam superbum, tam cupidum, [illegible], omnes alios tamquam vilia mancipia prae se contemnens, qui quacumque [illegible], hospitia rapinis, stupra, intemperantia & [illegible]. Quod si hospites [illegible] & amicos violarunt, quid in se [illegible] & deditos facturos putatis? [illegible] nobis est [illegible] omnibus [illegible], ne vos [illegible]. Vestra enim [illegible] non longe, [illegible] fortunas vestras in praedam [illegible], pignora [illegible] corpora vestra [illegible] honestissimaque [illegible]. Quod si vestro tamen [illegible] imperium [illegible] certam vobis [illegible] victoriam, & cum victor [illegible] & [illegible] non solum [illegible] vobis debita [illegible].

Ad haec Neapolitani, ut sunt ad res novas [illegible] quam arma promptiores, & tunc certe parum [illegible] fide ita responderunt. Paratos se quidem quamcumque fortunam [illegible], sed [illegible] possent dare modo operam ut Capuam retineret, hostem [illegible] ceterum [illegible] tamquam regni arce, ipsa Neapolis defendi posse & [illegible] corporis membra. Hoc tam [illegible] responso commotum esse, licet ex pro tempore dissimularit, quando

quando rebus dubiis cogi non poſſent, ut A plura & maiora pollicerentur, eodem quo venerat cursu in caſtra revertebantur. Dum [illegible], ut [illegible] triſti nuncio [illegible], Capuam deditione amiſſam, exercitum diſſipatum, Johannem Jacobum Trivultium integris adhuc rebus ad hoſtem tranſiiſſe, non quod, ut ipſe credi volunt, fugientem, ſed velut juſſu Ferdinandi de pace tractaturum. Ceterum in exercitu ea voce ita accepta, ut non legatio ſed defectio & transfugium putaretur. Virginius Urſinus, ceterique Urſini duces cum ſuo equitatu periculo ſe ſubtrahentes, Nolam curſu rapido deferuntur, facturi [illegible] deditionem, ſi [illegible] Nam hi & comes Pitilianus a victoribus capti & aſſervati in caſtris, pecunia omnia regia & caſtra ab hoſte direpta, quae commeatu abundabant, quibus hoſtes detecti erant.

18. Ferdinandus animo conſternatus, non [illegible] progredi, exercitus reliquias ex itinere utcumque collectis, Neapolim repetens, cum non reciperetur, [illegible] ſub [illegible] B arcem [illegible] & [illegible] copias non procul ab arce collocat, tum [illegible] commoratus, [illegible] temporis ſpatio omnem rem quae commode [illegible] poſſet, ut naves [illegible], cum a ſpecula [illegible] tumultu [illegible] intra urbem lege & rege ſolutam, ac in primis ſtabulum regium in quo [illegible] quadrupedum ſpecioſum armentum alebatur, [illegible] a civibus cerneret, [illegible] non poterat continere, [illegible] ipſe cum paucis in mediam [illegible] [illegible], quae [illegible] profecto Gallica erat, deſideret, [illegible] & [illegible] legitima manſiſſe deberent, ut [illegible] cederent [illegible], [illegible] que cum paucis multitudinem cohortatus, ut in officio & fide perſiſterent, [illegible] [illegible] captivis illuſtribus, qui in [illegible] in [illegible] arce aſſervati fuerant [illegible], ac [illegible] quae arci [illegible] poſſe videbantur, una cum Federico patruo & noverca [illegible], ac neceſſitudinibus cum [illegible] & [illegible] cum ſponte ſecutis, in arcem mari circumfluam, cui ab ovo nomen erat, [illegible]. Poſtridie vero eius diei quo ceſſerat, Neapolitani cives [illegible] parte dejecta, qua regi [illegible] erat, [illegible] [illegible] gratulabundi Carolum regem admittunt, [illegible] [illegible] regem & in regiam deducunt poſt [illegible] annum quaſi ſaraiem & [illegible], quo Alphonſus ſenior regnum illud adeptus fuerat.

19. At Ferdinandus in tanta fortunae [illegible] ab [illegible] arce [illegible], claſſe [illegible] in Prochytam, ſive Aenariam, quae nunc Iſchia dicitur, [illegible]. Verum

cum & illic a praefecto arce excluderetur, A (adeo fides dubiis & afflictis rebus apud pleroſque omnes fortunam ſequentes minor) ab eo vix precibus impetravit, ut vel ſolus [illegible] ad colloquium admitteretur. Ubi ingreſſus, nondum explorata praeſidiariorum voluntate, [illegible] praefectum ipſum in arcis primo limine [illegible] [illegible] converſus ad praeſidiarios [illegible], adeo [illegible] & placido ſermone illos deleniit, ut & ipſi in officio non inviti manerent, & ita facile arcem teneret. Iſ- B tarum cum toto regno & populo & [illegible] omnes, etiam arcium deditione facta, in ſidem regiam [illegible] verbis ſolemni formula [illegible], Ferdinandus rebus [illegible] [illegible] Prochyta ſolvens, in Siciliam navigavit, [illegible] rerum eventum obſervaturus.

20. Per hunc modum Gallo tanto regno, ne C uno quidem contra hoſtem gladio, [illegible], Ludovicus Sforza, qui diademate ducali per eaſdem dies ab [illegible] imperatore Maximiliano ſolemni pompa inſignitus fuerat, [illegible], ut dicitur, in equo Troiano ſe [illegible], de rebus ſuis ſollicitior eſſe coepit quam antea, praeſertim cum intelligeret Gallos ob [illegible] Johannem Galeacium ab ſe averſos eſſe. At Veneti graviter cum moleſtiſſime [illegible], non [illegible] rebus quam futuris timentes. Videbant enim Gallorum opes accedente tanto regno auctas, eaſdemque Gallos [illegible] pro [illegible], non pro fide, [illegible] aequitate, [illegible] ſolere, regemque [illegible] ac regnandi cupidiſſimum, totam Italiam iam animo concepiſſe. Itaque [illegible] legatorum Venetiis habito, non ſolum hi duo principes D [illegible] inter ſe [illegible], verum etiam Alexandrum pontificem maximum & Maximilianum Caeſarem, & Ferdinandum Hiſpaniarum regem, cui ab Alfonſo maiore [illegible], ut regno illo [illegible], ad [illegible] aſciſcunt, atque inter foederum capita diſtincte [illegible], ut ſi quis horum ultro [illegible] bellum inferret, per ſe ut conficeret, ſin aliunde laceſſeretur, communibus ſociorum opibus propulſaretur. Carolo dies praeſcripta E in haec foedera, ſi vellet, [illegible]. At [illegible] hoc [illegible] in [illegible] [illegible], ſe [illegible] vincula, [illegible] [illegible] catenis eſſent conſtricta, [illegible] & fortius diſſecturum, quam Alexander Macedo Gordianum nodum diſſolviſſet. Mox [illegible] in Galliam [illegible], quinto [illegible] mense quod Romam venerat, relictis [illegible] praeſidio in eo regno, quantum ad tutelam eius ſufficere videretur, cum reſiduo copiarum Romam [illegible] non [illegible] [illegible] Alexandro pontificem ab [illegible] [illegible]. Verum Alexander [illegible] regis [illegible] per [illegible], aut ea [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

cus convenire ut videret utrisque utcunque agere licere, promiserat tum dono [illegible] fraude bona fide [illegible] in verba [illegible] celebrarent [illegible] religione. Deo [illegible] ad utraque [illegible] prohiberent, [illegible] [illegible] Sic [illegible] dimiſſo Ludovicoque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cum turma [illegible] [illegible] omni [illegible] libere abeunte. Novaria quidem recepta eſt ſecundo poſt menſe quam obſideri cœpta fuerat, & pax inter Gallorum regem & Ludovicum Sfortiam [illegible] fuit.

Ferdinandus [illegible] [illegible]

16. Per eoſdem ferme dies, quibus ad Parmam dimicatum eſt, [illegible] Gallorum rege, [illegible] naves Neapolitanæ [illegible] [illegible] populorum [illegible] [illegible] [illegible] & Venetorum [illegible] [illegible] naves [illegible] fuerant [illegible] & Ferdinandum Aragonium, quem [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Caroli regis Neapolim [illegible] [illegible] magno [illegible] & applauſu receptus fuit, & Capua Averſaque, quæ quondam Atella [illegible] [illegible] [illegible] Aragonia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eſt [illegible]. Nam [illegible] Apuliæ [illegible] claſſis [illegible] [illegible] [illegible] alia loca [illegible] quæ in Gallorum erant poteſtate, ad ſe [illegible] & Aragonio in [illegible] cum Gallis [illegible] pugnantes, ſuperiores [illegible] [illegible] non tamen Tarentum [illegible] [illegible] [illegible] ſed tandem apud [illegible] [illegible] [illegible] in Campania [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hac victoria elati Galli Neapolim [illegible] [illegible], [illegible], re infecta, [illegible] receſſere.

[illegible] Galli [illegible]

17. Cum vero Ferdinandus [illegible] proceres [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quem [illegible] apud Capuam [illegible] Aragonio [illegible] cum [illegible] [illegible] Urbino [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], poſtquam [illegible] [illegible] [illegible] per id tempus Medices [illegible] [illegible] in [illegible], quæ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deinde [illegible] [illegible] a Gallis [illegible] per [illegible]. [illegible] [illegible] Aquilanos ac [illegible] in Apuliam [illegible] Gallis ſe [illegible] quæ res magnam [illegible] Ferdinando [illegible] de [illegible] Neapolitanorum [illegible] [illegible] ab hoſte [illegible]. Erant enim [illegible] [illegible] longe [illegible] [illegible] quam [illegible] [illegible] [illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible] Itaque in [illegible] [illegible] nova [illegible] [illegible], Venetis Brunduſium, Tranum & Hydruntum, cum maritimis [illegible]

Ferdinandus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

tis celeberrimis in Adriaticum vergentes, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & magno [illegible] [illegible] [illegible] & armorum [illegible] [illegible] [illegible] eſt. Nam Franciſcus Gonzaga princeps Mantuanus, cum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] caſtra [illegible] [illegible] [illegible] tempeſtate & Neapolitanum regnum in partes [illegible] & [illegible] [illegible] eſt diverſis [illegible], [illegible] ad Gallos [illegible] [illegible] ad Aragonios [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] In [illegible] quoque Peruſia [illegible] & in Piceno [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sed [illegible] [illegible] circa Piſas [illegible] [illegible] [illegible] Florentinis cum [illegible] ad imperium [illegible] [illegible] & Piſanis pro libertate [illegible] [illegible] pro qua [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in Apulia, in qua [illegible] [illegible] [illegible] Aragonius [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Gallos [illegible], ac in Atellam [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] longa obſidione [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Hiſpani, qui eo bello magnis & præclara [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a Ferdinando [illegible] [illegible] rege [illegible] Neapolis [illegible] [illegible] [illegible] non multo poſt [illegible] [illegible] [illegible] eſt. Gallis per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qua in Galliam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] magna parte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in naves [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nec ita multo poſt Ferdinandus poſt receptum [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] in fidem & gratiam [illegible] [illegible] [illegible] ſub finem [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], credo [illegible] Deo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Mortem autem ab Alphonſi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] maximo [illegible] apud populares [illegible] [illegible], cum eſſet maxime [illegible] [illegible] [illegible] fide ac conſtantia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] & [illegible].

Ferdinandi [illegible]

18. Succeſſit in regni [illegible] Federicus patruus, major Ferdinandi [illegible], [illegible] [illegible], ſed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] haud multo poſt regno excidit, in

Federicus [illegible]

Digitized by Google

capere [illegible] e vestibus [illegible] in qua & vivum fuisset, et loco & loco [illegible] factum. [illegible] regibus in regno Neapolitano [illegible] donec ad Hispanos deve[illegible] [illegible] quem [illegible] fortunae & quisquam qui [illegible] periculum [illegible], [illegible] fortunae blandimentis fidem habere [illegible].

[illegible]

19 Cotum [illegible] interea totam Italiam [illegible] & novi belli [illegible] Transcenderat Gallus in Italiam Johannem Jacobum Tri[illegible] cum equitum [illegible] qui ab Asta urbe [illegible] ut [illegible] quamquam [illegible] per [illegible] intercederent, [illegible] in [illegible] in Neapolitano regno rebus [illegible].

[illegible]

[illegible] His ferme temporibus Maximilianus Caesar in Italiam descenderat, Ludovici Sfortiae impulsu & Venetis [illegible] ab [illegible] non [illegible] [illegible] Florentinos [illegible] Gallis [illegible] in suas partes trahere [illegible] & [illegible] conatus, & frustra habitus, [illegible] per [illegible] Apennino [illegible] Liburnum [illegible] Pisani, quod Florentini tenebant, [illegible] tempus [illegible] & procellosum navigandi [illegible] Sicut [illegible] Verum [illegible] tempestatibus [illegible] & proximo [illegible] terram [illegible] per [illegible] hyeme, [illegible] Mediolano, [illegible] in Germaniam redit.

[illegible]

[illegible] Perstringo hoc loco Alexander VI pontifex [illegible] Borgiae, [illegible] [illegible] Fuit [illegible] quod [illegible] contra se a [illegible] Caesari [illegible] Romani [illegible] Virginio [illegible] Borgias, [illegible] Bracciano oppido [illegible], quod Roma [illegible] [illegible] deductus esset, [illegible] quam tamen Bartholomaeus Alvianus [illegible] Carolo Ursino Virginio filio, qui [illegible] a Gallia advenerat [illegible] copiis [illegible] Contra [illegible] Urbini dux, & Petrus Gonzaga, qui [illegible]

A [illegible] suspendium, [illegible] sed [illegible] non [illegible] verum etiam ipse Guido [illegible] excussus equo [illegible] ab hoste comprehenderetur. Hinc factum est ut [illegible] pacem [illegible] Alexander pontifex [illegible] Urbino [illegible] est.

[illegible]

22 Nec me [illegible] duarum Ursinorum & Columnensium [illegible], in quibus non de gloria [illegible] de imperio, sed de vita [illegible] est [illegible] & partium [illegible] In eo conflictu cum Columnenses multo [illegible] sanguine, non tam [illegible]

B [illegible] tamen [illegible] [illegible] quod [illegible] magna parte Italiae [illegible] pendente, [illegible] [illegible] conditiones [illegible]

C [illegible] Virginius [illegible] Cortonam & [illegible] Perusiam, [illegible] quamquam [illegible] fragmentis [illegible] quod [illegible] testimonio [illegible] debet, cum & [illegible] legerimus [illegible], & [illegible] Thracia [illegible] quod Anaxagoras Clazomenius [illegible]

D [illegible] Et Othone [illegible] imperante, [illegible] & [illegible] Anthoque est [illegible] in Gallia [illegible]

E [illegible] Adriani moles Romae, quae sancti Angeli dicta est, [illegible] & magna parte [illegible], quam [illegible] Alexander [illegible] Typum [illegible] & [illegible].

FRANCISCI CARPESANI

[illegible] Parmensis [illegible]

LIBER III.

1 Fuit per ea tempora Italiae status aliquamdiu [illegible] , [illegible] [illegible]

credunt eſt vulgo adveniſſe. Nam Carolus rex abstracta tota belli Italici, quod jam in Apulia tuorum cædibus debellatum eſſet, & cum Ludovico Sfortia pace renovata, Johannem Jacobum Trivultium in Galliam revocaverat, nova tamen ſemper ſcintillarum reſiduum ex Gallico incendio adhuc ſupererant, quas poſtmodum flammas excitavit ut omnis propemodum Italia conflagraret. Magnum interea certamen Florentinus populus cum Piſano, illo Piſanos ad imperium retrahere conante ab eo tempore a ſe alienatos, quo Carolus rex in Campaniam proficiſcens, eos libertate donaverat. Hoc pro libertate retinenda vitam paciſcente, Venetorum patrocinio & opibus qui non tam favebant eorum libertati, quam inſidiabantur, faciebantque propterea durum negotium Florentinis. Egerat Ludovicus Sfortia & ipſe cum Venetis, ut Piſanorum cauſam ornarent, deductis inde præſidiis, cum illi ſe non ne gladiorum aſſequerentur libertatem aſſererent, & nummos quos publice in ea expeditione dependerant ſibi repeudi refarcirique repoſcerent, per ſtrophoſque ambages parum pacati reſponſi dimiſſis legatis, Ludovicus Sfortia & Florentini operam dederunt, ut Apennini anguſtiæ quibus ex Flaminia in Etruriam iter erat, diligentius aſſervarentur, tranſituque Venetis auxilia intercluderent, ac interim Piſani bello urgerentur. In id non parvo comparatur exercitu, præficiturque illi Vitellius Tiphernas, vir bello ſtrenuus, qui continuo Piſanos intra mœnia correctos, urbem gravi obſidione cingebat, & machinis muralibus noctes dieſque deturbat. Laboratum eſt vehementer utrinque & obſtinatis animis. Piſanis cum de libertate magis quam de vita ſolicitis, in nullo ſibi deerant, nec paſſi quidquam habuere animum periculo objectare, ut incolumis eſſet libertas, neve iterum ſervirent, jugum Florentinorum quod prope annos centum perpeſſi fuerant perosi. Cum autem Veneti ſubſidia amicis laborantibus nequaquam per Senenſium agrum immittere tentaſſent, tandem Bartholomæus Albianus, Veneto ſacramento receptus inſtructoratum, per Lavernæ montem in Caſſentinum agrum improviſo irrupit. Verum male auguratum, nam dum negligentius & cunctatius illic omnia aguntur, nec in hoſtem continuo, ut res & tempeſtas exigebat, ſigna inferuntur, dum ipſa circa oppugnationem nonnullorum oppidorum tempus terere, in brumam anno jam vergente, coactus eſt in hoſtico, ſed demnoſtim & ſparſim hyemare. Qua re comperta, Vitellius cum ſelectis aliquot cohortibus ex obſidio, hoſtem diſſipatum & per diverſas ſtationes in ea domorum infrequentia diſpalatum, incautumque non uno loco opprimit, & carpens ſpoliat. Unus Carolus Urſinus cum ſuo equitatu quo longum periculo abierat, evaſit. Victi autem

ſtatim cum eis Veneti arbitrio Herculis Ateſtini bello abſtinuerunt.

2. Verum cum id odium & ſimultas in eorum pectora altius penetraſſet, quam pro ſe ferrent, ac Ludovico Sfortiæ id acceptum referrent, cum Ludovico Aurelianenſi qui paulo ante ex Caroli repentino obitu decedentis ejuſdem nomine factus rex a Gallis ſalutatus, fœdus ineunt, quo Ludovico Sfortiæ perniciem deſtinabant. Aurelianenſi enim certum erat Inſubrum principatum bello repetere, quem ſibi debitum a proavo Johanne Galeacio vicecomite jure hereditario ducebat, cum ex filia Valentina nomine pronepos erat, ac propterea in numiſmate & in diplomatis ſe ducem Mediolanenſium a prima juventa inſcripſerat. In hoc autem fœdere Cremona urbs in Tranſpadanis celeberrima, Veneto pretium ſociati ſpondetur. Hæc itaque prima labes, & omnium malorum cauſa, quibus ſuo etiam corruit Ludovicus Sfortia, ſed nec piis Venetis quidem diu bene verſa adepta Cremona. His tandem conditionibus regnum diuturnum Ludovici Sfortiæ, qui ante hæc Italici ſtatus moderator & arbiter, non contradicitor erat, [illegible] temerat, quique haud ſano conſilio Gallos ex Alpes primus invexerat, in prædam potentiorem abiit poſt annum LX. quo Italia Gallicis cladibus ſuerat. Nam qui iterum in Italiam venerant, alieno auſpicio & ſtipendio militaverant: nempe qui a Franciſco Sfortia Ludovici patre, Genua aliquot plures annos recti fuerant, potius ſeditioſis urbis parti in auxilium venerant, quam ad imperium. Hoc autem novo iſtoc Gallorum adventu, Galli Mediolanum cum reliquo principatu, Veneti Cremonam nobiliſſimam Romanorum coloniam, omnemque ejus agri opulentiſſimam ſibi adſciverunt, atque ipſi quoque præda alias fuerit, quam etiam aliam aliam traderet, totius ditionis continentis privati intra paluſtres aquas non multo poſt ſunt coacti, ita ut in caſtra quæ alias callide & ambitioſe tetenderant, non immerito decederent, auctore & quaſi altore omnium ante malorum quibus conflagrata fuerat Italia eodem Ludovico rege.

3. Is enim ut primum regnum firmaverat finitimorum omnium pace, tum repudio priori uxore atque infecunda, cum novo more inito quomodo ex æquo adſtipulatus fuerat Annam uxorem ducit, Franciſci ducis Britanniæ Armoricæ unicam ſobolem, morte Caroli regis prioris mariti, ab eadem uxore, ut Galli ſuſpicantur, veneno ſublati, pactis cum illo ſecundis nuptiis, quod regnum dotale ſecum traheret, maritali lege ſibi ſubjecit. Mox in Italiam bellaturus in[illegible] Lignio, Beraldo Obignio, ac Johanne Jacobo Trivultio ducibus æquato imperio trans Alpes miſſis, cum magno apparatu exquiſitum exercitum & ſubſidium machi-

narum in Ludovicum Sfortiam movet, ca- A ſtra apud Aſtam in Liguribus primo acceſſit locavit. Veneti eodemque tempore Cremonam [illegible] agminibus & ductoris [illegible] deſtinarunt, [illegible] quae circa Adduam ſunt oppida [illegible]. Regis legati, quod vix apud poſteros credibile ſit, acceptis per proditionem arce Arcis in [illegible] ſita, Annonemque in [illegible] Tanari fluminis [illegible] oppoſitum e regione [illegible], non longe ab Alexandria, unius diei expugnatione ceperunt. Alexandriam Dertonamque vacuas [illegible] turpi fuga perdidit, & quidquid ultra citraque Padum & plagam B Ticinenſem patet, tam celeriter occupant, ut hoſtium fugam curſu pene praeverterent, tanta omnes inceſſerat trepidatio. Tum Ludovicus Sfortia rerum tam ſubita inclinatione conſternatus & animo concidens, quum nullorum videret ſe ducum [illegible] exercituum armis [illegible] & hanc gravem, a ſuis prodi & deſeri, Aſcanium Mariam germanum fratrem [illegible] ordinis [illegible], quem jam dudum Roma evocaverat, cum liberis & magno auri pondere per Novocomenſem ſaltus in Germaniam praemittit, C arcem praeſidio valido firmat, & ad ſuſtinendam obſidionem quam longiſſimam communit, nam nulla machinatione vi expugnabilis erat. Bernardinoque Curtio Papienſi dat ſervandam. Tradunt deinde antequam Mediolano abiret, civi pro concione aſſiſtens, in hunc ferme modum verba feciſſe [illegible].

" Cum nobis, viri Mediolanenſes, pro rerum " difficultate nova ſint ineunda conſilia, ope" rae pretium viſum eſt vobis illa communi" care: quandoquidem cauſa communis eſt, eadem" que nos vobis, [illegible] & [illegible] ag" imus. Quoniam igitur adverſus foederato" rum [illegible] ſocietatem & particularium ſe" [illegible] qui ſuis penatibus arma inferre non du" bitarunt, domeſtica arma non ſuppetunt, " niſi [illegible] , Deo " auſpice & auxiliante noſtro divo Ambroſio, " [illegible] in Germaniam propoſui ad Maxi" milianum imperatorem, ut [illegible] " ſocium agminum [illegible] quo hanc " patriam a noſtra ſervitute [illegible]. E" tenim [illegible] externo [illegible] ſunt propulſanda. " Verum dum propero, omnium opinione " celerius rediturus, per [illegible] vos teſtor hor" torque, ut hanc communem patriam in qua E " vobis una ab incunabulis [illegible] & aſſi" tatis: quam Franciſcus Sfortia pater [illegible] re" bus geſtis ab hoſtium injuria tutam reddi" derit, quam ego tot annos in profunda pace " fovi, ornavi, & opum affluentia florentiſſi" mam reddidi, in adventum meum ſervetis " incolumem: ne vos hoſtium [illegible] " ab fide avertant, quos [illegible] primo imperii " [illegible] ſibi [illegible], [illegible]. " Non prava [illegible] conſilia ſibi con" ſcientium [illegible], qui proditionem [illegible]

A per [illegible] ab Aragoniis [illegible], in" gratum Gallorum [illegible] " in patriam [illegible], quam per ſcelus [illegible]" runt, [illegible] veſtro [illegible] " [illegible]. Si vero ſervos [illegible], & [illegible] " [illegible], [illegible] de patria, de pa" rentibus, de uxoribus, de pignoribus, de " neceſſitudinibus, de fortunis, denique de vo" luptatibus quae omnia [illegible] " [illegible]. Sed quod [illegible] " [illegible] hoſtes omnia [illegible] " [illegible], [illegible] erit matronalis [illegible], " & pudor virgineus [illegible] " [illegible] & per [illegible], [illegible] B " [illegible] ſuperbiamque, [illegible] " [illegible]. Sin contubernium quod ne" ceſſe erit, [illegible] omnia veſtra [illegible] " [illegible] " atque [illegible] & [illegible] " imperioſiſſimi. Quod ſi corpore non [illegible], " [illegible]. Neve haec cre" dita indigna videantur, [illegible] " ante oculos quae [illegible] ante paſſos Nea" politanos & Campanos [illegible] " fama audiſtis, atque eorum bona non ſo" lum in praedam abacta, verum etiam pudi" C cas expugnatas, & in publicas [illegible] " [illegible] vulgata ſunt, " [illegible] Deum vin" dicem [illegible], [illegible] " [illegible] naufragio [illegible] " ſervum [illegible]. Quamobrem ſi ſapitis, hoc " [illegible] & [illegible] " [illegible] " [illegible], de" nec [illegible] & [illegible] " [illegible] & [illegible] & beneficiorum " [illegible], [illegible] D " Gallis [illegible] " [illegible], & [illegible] & patriae " [illegible] adventum. Dimiſſa concione [illegible] reſponſis, [illegible] cura, & [illegible], & circa [illegible] ad [illegible] dum, [illegible] comparerent, fugam [illegible]. Mediolano Novum Comum [illegible], unde Lario lacu enavigato, per [illegible] in Germaniam tranſiit anno a partu Virginis [illegible] eo [illegible] quo Franciſcus Sfortia pater Mediolano potitus fuerat, quinquageſimo. Urbs hoſtium E acceſſu & principis Ludovici Sfortiae receſſu [illegible] Gallos [illegible] [illegible] & haud multo poſt proditione arcis Bernardino Curtio [illegible] & [illegible] dux [illegible], turpiſſimam deditionem paſſus eſt: quae vel ſolidam & [illegible] obſidionem in arce [illegible] [illegible] & praeſidio [illegible] [illegible] vel [illegible] poſſeſſio

Mediolanum Gallis deditur.

Sub idem tempus quo Ludovicus Sfortia profugus in Germaniam ſe receperat, [illegible] Helvetiique [illegible]

[illegible]

bellicoſiſſimum,

[illegible]

[illegible]

[illegible]

in arcem Novariensem, quæ non, audito primo [illegible] deditionem fecerat, deducitur, [illegible] non multo post in Galliam, rerum humanarum [illegible] exemplum [illegible], ubi [illegible] libera custodia & honesto [illegible] post aliquot annos [illegible] decessit.

11 Ascanius Maria, qui Mediolani agebat, tum atroci nuntio perculsus, fuga se inde proripiens, aversa ab hoste regione cum magno amicorum numero, a Carolo Ursino, & Soncino Benzono, in Placentinis campis, [illegible] certamine, apud Ripaltam castellum capitur, Venetisque mittitur. Illisque haud post multo, quamvis fuisset Venetorum præda, quod a suis ducibus captus fuisset, reposcenti tamen [illegible] regi deditur. Per hunc modum Sfortianæ artes florentissimi [illegible] potestatem ad [illegible] Ap[illegible].

12 Anno [illegible] Mediolani [illegible] cum Sfortianorum acies & [illegible] viderent, regiis legatis se dedidere [illegible] & ipsi & Parmenses. A quibusque [illegible] ab eodem rege [illegible] grandi pondere mulctam pœnam dedere.

13 Gallis rebus in Insubribus [illegible] compositis, sub eius æstatis tempus quo [illegible] Florentinorum [illegible] oppugnaverunt, [illegible] verum [illegible] Pisani [illegible] repulsi sunt, quamquam in eadem [illegible] oppugnanda [illegible] Galli vires [illegible] quippe [illegible] nec [illegible] urbem accedere. [illegible] Pisas [illegible], Cæsar Borgias dux Valentinus, quem supra [illegible] a Bononiensibus [illegible] cum [illegible] Plumbinates oppugnasset, [illegible] nullo [illegible] & [illegible] non solo regnum [illegible] Denique [illegible] Romam [illegible] novo bello [illegible] Federicum novum Neapolitanum regem, ne forte [illegible] urbem [illegible]. Nam Ludovicus [illegible] rerum per suos legatos [illegible] & de fortuna sibi quoque [illegible] ad [illegible] regnum, quo quadriennio ante [illegible] animum intendebat, & quo id facilius [illegible] cum Ferdinando Hispaniarum rege [illegible] ut Apuliam & Calabriam Hispanus, reliquum regni partem Gallus haberet. Dabatur [illegible] Ferdinando regi, quod non [illegible] belli ardore, Francicæ regem [illegible] & [illegible], cui [illegible] ante [illegible]

nisi Gundisalvum [illegible] destituisset, verum etiam [illegible] manum admovisset. A quo adeo eum a Federico alienatum credidere, quod [illegible] Ferdinandi Neapolitani uxor, Federici noverca, [illegible] Ferdinandi Hispani soror, inter [illegible] intercessisset, dum a [illegible] regis [illegible] ad fratrem in Hispaniam navigasset. Nonnulli [illegible] propterea [illegible] Hispanorum regem, quod Federicus [illegible] belli [illegible] Gallo [illegible] modo regnum teneret, [illegible] ad [illegible] in [illegible] terra [illegible] quam [illegible] annos [illegible] Gallis [illegible] Ludovico [illegible] Hanc rem Gallum per literas [illegible] Federicus, [illegible] Ferdinandi [illegible]. Verum sive ea, sive alia causa [illegible] omnino constat [illegible] proverbio [illegible] alteri.

14 Jam Galli, Johanne Francisco Sanseverino [illegible] & Bernardino [illegible] regiis ducibus, per [illegible] & Etruriam, perque urbem Romam in Latium venerant. Jam Columnenses domo & [illegible] exturbati fuerant, quod [illegible] bello Gallico Aragonias partes [illegible]. Quæ [illegible] possiderant, pontificiæ [illegible] attributa. Tagliacotium sive Taliacotium, [illegible] nomine [illegible] & Alba, quæ de Ursinis tenebant, [illegible] priore bello, [illegible] restituta. Ceterum priusquam Galli in regni [illegible] penetrassent, [illegible] Caraccioli [illegible] partibus [illegible] Veneta [illegible] Venetus [illegible] quod tunc Federicus cum aliis [illegible] ab Alphonso Aragonio [illegible] possidebat, hunc [illegible] Alexander [illegible] Nam dum Romæ [illegible] per Vaticana [illegible] a Cæsare Borgia [illegible] Erat cum [illegible] Carlono [illegible] Hunc [illegible] ut sunt etiam Apuli [illegible], a Federico ad Gallos defecerunt.

pene passim defectione. Sic frequentes circa A collem [illegible] ad Gaietam popularium, tum equitum & peditum transitio, & Apuliae, quarumque ad Fridericum pertinebat ad alios [illegible] consecuta. Ravaldus quoque [illegible] paulo ante mentio est habita, qui Altamurae principis [illegible] Carolo VIII victore, duxerat uxorem, & propterea Federico regi [illegible] connubio [illegible] ducatum [illegible] expetens [illegible], magno civitatum applausu [illegible] omnium populorum studio sibi conciliato.

15 Interea in oram superi maris successerat classis regia validissima quidem, & quae a Baiazete Turcarum rege Christianae reipublicae atque tempestas formidabatur [illegible] ab Alexandro pontifice [illegible] classis etiam libera [illegible] medio cursu [illegible] classiario [illegible] in Sicilia [illegible], illis se adversabatur erat. Itaque [illegible] habuerat Joannem [illegible] Venetorum [illegible], assequatur. Hinc [illegible] in Lesbum [illegible] delata, Mitylenem urbem, quae nunc insulae nomen [illegible] Metelinum nuncupatum, oppugnare adorta est. [illegible] vero magna pars muri disiecta est, [illegible] obstinata [illegible] expugnatione [illegible] Venetique [illegible] victoriae [illegible] & [illegible] pugna oppidanos [illegible] muris premerent. Verum magna utrimque partium caede [illegible] repelluntur, eundem [illegible] Veneti, postquam [illegible] totius regni [illegible] dum certatim omnes [illegible] non tamen obsidionem solvere propterea Veneti voluerunt. Nec urbes [illegible] quod a Rhodiis [illegible] expectarentur, nisi Gallus [illegible] diuturnae expeditionis [illegible] vel [illegible] solvisset [illegible] tamen [illegible] classis [illegible] & [illegible] tempestate [illegible] & [illegible] classis tamen [illegible]

16 Dum haec alibi geruntur, Galli [illegible] Roma profecti in Latium pervenisse [illegible], in Campaniam progressi ad [illegible] cui vulgo nunc Garigliano nomen est, pervenere. Lyris a Sabinis, qui nunc A[illegible] sunt, duplici fonte, uno a Capestrano oppido in Apennino, altero ex [illegible] oppido, aquas [illegible] Soram primum in Samnio civitatem, duobus brachiis [illegible], [illegible] efficit, rursus coeunt, unoque flumine Melfa, patente ex Apennino augetur, apud Fregellas oppidum [illegible] Pontecorvum [illegible], non longe a S. Germani oppido in Monte-Cassino [illegible], in mare Tyrrhenum [illegible] circa Minturnas paludes. Is Latium antiquum, & Marsos Romanorum denique agrum a Campania dividit. Hoc flumine superato, non sine tamen certamine & cruore, in Capuam admoverunt copias, quam praesidio CCCC equitum, & [illegible] Fabricium Columnam, [illegible] tenebat, & transito Vulturno, qui mediam urbem intersecat, [illegible]

17 Est Capua ab Tuscis [illegible], ut aliquibus placet, [illegible] urbis conditores [illegible] Falconem nuncupant, [illegible] Samnitum Capua, quae etiam Etruscorum colonia [illegible] de suo nomine appellavit. Urbs quidem ampla, agrorum ubertate & amoenitate [illegible], ut [illegible] Hannibalem, qui [illegible] Dividitur Vulturno flumine, qui [illegible] in mare cadit, sed [illegible] quae Hannibal [illegible], licet a Romanis [illegible], tamen a Wandalorum rege Genserico in [illegible] redactam, [illegible] ab Ostrogothis deletam Narsetes Eunuchus post [illegible] temporis [illegible] tamen postremo a Longobardis [illegible] eversam [illegible] quae nunc est [illegible] fundamenta, portarum [illegible] & ceterorum aedificiorum [illegible] quibus [illegible] ut hostibus a Latio [illegible] oppositam, [illegible] & propugnaculum [illegible] Samnitibus & Neapolitanis. Eam ob rem Fabricius [illegible] quod habuit [illegible] aggere, & [illegible] contra hostes, nihil reliqui faciens quod ad eius defensionem pertineret. Sed [illegible] Campani homines [illegible] & multos, [illegible] Fabricio [illegible], qui deditionem & [illegible] Fabricium [illegible] ipsi [illegible] in Gallorum venit colloquium, a quibus [illegible] in praesidium [illegible] Ac illi, ut [illegible] & in victoria [illegible], ho-

HHhh ij

ſtem eum, & vel quamlibet [illegible] ſubſtitiſſet, [illegible]. [illegible] nec inter ipſa hoſtium agmina [illegible] nec in urbem [illegible] omnibus ac [illegible] & armis undique [illegible], dum [illegible] Jordanus [illegible]. Hic Fabricium triſtem, & [illegible] ut ex [illegible] quæ [illegible] & quæ per [illegible] hoſtium [illegible] ſuperiore bello [illegible] eſſet [illegible] per Campaniam [illegible] eſt & bene [illegible] per [illegible] hoſtium agmina intra Capuam [illegible] Romanæ [illegible] triumphum [illegible] celebrandum.

11 Fabricius Capuam ingreſſus, [illegible] & [illegible] ſe Frater [illegible] pacatum [illegible] ut [illegible] Campani [illegible] ut [illegible] per [illegible] & per [illegible] ſed [illegible] & [illegible] & quæque [illegible] in [illegible] barbarorum & [illegible] quæ [illegible] & in [illegible] pudicitiam [illegible] in [illegible] caput [illegible] ſuum in [illegible] caput Fabricii [illegible] Cæſar Borgianus, qui paulo ante captam Capuam [illegible] ad [illegible] magno [illegible] Jordanus [illegible] quæm [illegible] Vale [illegible] Romanus [illegible], & [illegible]

A [illegible] Hic [illegible] in extrema fortuna [illegible] & [illegible] ut [illegible] pro [illegible]

B 12 Cum tanto [illegible] Fridericus Aragonius [illegible] ſe [illegible] Neapolim & [illegible] in [illegible] Tyrrheno [illegible] De Apulia & Calabria quæ Hiſpani [illegible] Tarentum & alia loca [illegible] Apuliæ [illegible]

C [illegible] ab Aragoniis [illegible] Apuliæ [illegible] Peligni [illegible] Apulia & [illegible] per [illegible]

13 Fridericus autem non [illegible] & [illegible] ad [illegible] regem in Galliam [illegible] quem [illegible] Ducem [illegible]

D [illegible] pater [illegible] Tarenti [illegible] ab Hiſpanis [illegible] Conſalvo Hiſpano [illegible] & de [illegible] Fridericum [illegible]

E [illegible] Hiſpanorum regem [illegible] Aragoniis [illegible] ad Hiſpanorum [illegible], & [illegible] Aragoniam [illegible] reges [illegible] Gallia [illegible], ad Hiſpanos [illegible] eſt.

Tarentum [illegible] Hispanorum & regum [illegible].

21 Sub idem ferme tempus duæ validiſſimæ claſſes, Gallica partium Neapolitanorum, Iberæ Tarentinum tenuere: dum Cæſar Borgia in Etruriam regreſſus ex Neapolitana expeditione, cum dividundi eius regni inter hos duos reges ex fœdere, ut prædiximus, illa pacta omnia eſſe viderentur. Plumbinum oppidum totius capturum & inſtaurum tandem occupat. At apud Tridentum civitatem non procul a Rhætia, inter Maximilianum imperatorem & Ludovicum regem Franciæ pax tentata eſt: multiſque tractatis & diſtractis conventionibus, non ſolum non firmata fuit, verum etiam deſperata, & exaſperatis magis animis regum, pluribus nec obſcuris odiorum cauſis jam pridem exulcerati. Increbuit opinio veneno poſtea petitum Maximilianum domeſtica fraude, auctore quidem & propinatore non vulgato, verumtamen ſuſpecto: ſed rei indicio comperto, declinatum periculum.

Bellum inter Gallos & Hiſpanos.

22 Nec ita multo poſt atrociſſimi belli incentivum in Umbilico prope Italiam extitit. Nam Tarento ab Hiſpanis Calabria & Apulia receptis, ut prædicti ſumus, cum aliquandiu arma ibidem quieviſſent, eſſentque in cuſtodia Apuliæ nonnulla loca a Raynaldo & Catharino Aurelio: & ut dictum in principio belli ceſſit, ut diverſis hunc loco dictum eſt, ambigua adhuc inter reges jura. Galli hæc retinere, quod uberrimum inde vectigal proveniret: contra Hiſpani ad ſe retrahere, quæ ad ſe pertinerent, aiebant. Quapropter cum ea de re non altercatione minime inter eos conveniret, duces partium reges ſuos conſulendos rati, ne in indiviſum in medio relinquere, ita tamen ut neuter neutri poſſeſſione ceſſiſſe videretur. Nec multo admodum tempore inter ceſſit, cum Gundiſalvus, et ſi tum quidem numero impar, ſed conſilio & virtute præſtantior, indicio comperto, ad Venuſium Gallorum exercitum cogi & in ſe arma parari.

Venuſia [illegible].

23 Eſt Venuſia media inter Apuliam & Lucaniam, ut Horatius de patria ſua Venuſina teſtatur: Lucanus, an Apulus anceps, nam Venuſinus arat finem ſub utrumque colonus. Terra eſt potius plana, fertilitate ſua brevis, & pabulationi equorum idonea, in medio tamen loco montes jacent, ut ſe hæc regionis caput in Tarentinum agrum ad facilem excurſionem pateant: ſed montana loca quæ olim fuere ubi Lucani montes, ubi Lucaniæ hinc Apuliæ: dudum vocari cœptæ Baſilicata a Baſilico quodam viro fortiſſimo dicta, qui per ea tempora loca illa tenuerat: ubi quæ regiones ipſa tractuſque omnes Samnitum Græcis ab induſtria ſola pepulerunt, atque Pirrhi: quamquam aliqui exiſtiment (minus tamen auctoribus) regionem hanc a Conſtantinopolitano olim imperatore ſibi & gentis datum dicti nomine: nam hinc non græce regium ſonat. In quantum in ea ora Apuliæ & Calabriæ per partes multa per id tempus bella ſunt geſta, & de ſumma rerum pugnatum: non alienum a meo inſtituto, nec ingratum lectori puto fore, ſi ſuccinctum explicem, quæ priſca & antiqua, quæque recentiora illæ terræ ſortiunt nomina, ut qui vetera norunt, nova non ignorent, & qui recentiora & noviſſima, his priſca non ſint omnino incognita.

24 Eſt Apulia Italiæ regio mari Adriatico contermina, inter Daunium & Calabriam, quæ & Japygia ab Japyge Dædali filio, qui eam regionem tenuit, atque ad Daunium dicta. Apuliæ autem ea pars, quæ a Terentino Frentane, quod eſt hodie Tortorum ad Aufidi ripas in Brutio ore, & per Apuliam in Adriaticum pelagus defluens, quem aliqui dicunt nunc Candelarum: ejus nunc appellatione eſt Capitanata: quod qui eam moderationi ab imperatore Conſtantinopolitano prepoſitus eſſet, decreto græco nomine Catapanus, quæ vox contractis atque interverſis litteris, a recentioribus verſa eſt in Capitanatam, quique Catapanus fuerat in Capitaneum. Quæ vero Calabriæ pars olim fuit in qua Tarentum, Brundiſium, ac Salentinorum maritima eſt ora: & ab Hydrunto oppido, ad quod eſt ab Macedonia Epiroque quam breviſſima navigatio, Hydruntina terra dicitur: atque ab Aufido tractus ad Calabriæ: hæc eſt Hydruntinæ fines terræ. Quæ in tractu ſunt ad mare Polignanum, Tranum, Vigiliæ, Molfeta, Juvenatium, quod quidam Egnatiolum ab iis eſſe dictum putant, Barrum, Barcaſis vocata eſt terra. De his ſolummodo igitur tractu, deque finibus erat controverſia contentioque pertinax inter regias partium duces: quæ tandem una excidio fuit. Conſilio igitur ut duntaxat Gallorum copiæ ad Venuſiam, Gundiſalvus a prorege Gallico admonetur, ut his locis juris ambigui, ſi pacem mavult quam bellum, ultro cedat: niſi ceſſerit, armis ſubmovendum. Hæc a Gundiſalvo reſpondetur: ſuper ea re nihil ſibi ab ſuo rege mandatum, verum ſi vim moverit, regiæ cauſæ vindicem non defuturum. Utrique itaque in hac mente, cum multo paratior eſſet Gallus, equitatu & peditatu robore: brevi tota Apulia potitur, niſi quatenus ad pugnam maritimum ſpectabat, ut Daulo & Adria, e quo ut ſolitum ulterius receptus Gundiſalvus imbellem exercitus multitudinem. Hæc Tranum ſecedens, a Veneto magiſtratu excipitur per miſerationem. Ita Galli vagati per univerſam regionem citra pauca loca Apuliam & Calabriam ſuæ ditioni adiecit eo anno tempore qui a Virginis partu erat: ſed

Bellum in Etruria.

25 In Etruria rurſus motus excitantur, Petro Medice auctore, qui exterris Florentiæ, non parva manu tumultuario comparatam, & Vitellianis armis Aretium urbem

Brevem tranſitum facturum accepit. Inde provi- A ſub uno duce [illegible] rempublicam procuraret. Sed cum varietate temporum permuteret conſilia, ſive ea rerum difficultas urgeret, Joannem V. cecum [illegible] archiepiſcopum Mediolanenſis [illegible] ducem GALEAZIO & BERNABOVE ſummam rerum detulerunt.

dens ut Mediceum nomen popularibus, ut propter oppida deditione recepta, ubique propterea Florentinos in ſummum diſcrimen venturum. Borgus præterea [illegible] qui omnem [illegible] communiter [illegible] quia per hujuſmodi occaſionem ad regnum [illegible] tamen ſuæ ambitioni ſtrueret. Sed LAURENTIUS rex, qui per opportune in Italiam venerat, Mediolani [illegible] eo conſilio [illegible] propter eſſet ſupplementum in Apuliam ubi pugnaturus ſubmittendo per ſuas copias, quæ per Etruriam [illegible] faciebant, hujuſmodi [illegible] propere curavit. Juſſus eſt enim Mediceus & qui cum eo [illegible] ab urbe recedere, & Roman excedere. Partenibus omnibus ad arbitrium regis & ex Florentinorum ſententia rebus compoſitis, cumque Medices tunc in ſummum abiere.

Conventio Laurentii cum

36. Verum eadem autem per id tempus Ludovico regi in Italiam [illegible] cum alia multa, tum ea [illegible] eſt perdiſſima, ut Ligures [illegible] imperatori Germanico, quæ Ludovico Sfortiæ a contra ducum [illegible] regum imperium detrectaverat, & ſe in libertatem vindicaverat, ſub regum mitteret. Conſpiraverant autem populus in libertatem, & cum nobilitate [illegible] regione, qui tunc dominabantur, quique pro rege habebant, graves contentiones [illegible], & in eorum invidiam Paulum Novarum, [illegible] tinctorem quæſtum, qui quidem audacia in rebus turbulentioribus ſibi auctoritatem fecerat apud populares, ducem ſtatuerunt, & ſublimem [illegible]. In quorum magiſtratu [illegible] in ea civitate [illegible] ut eſſet ibidem [illegible] ſupremum, cum ante unum Ducem [illegible] ſub quatuor viris, conſulari poteſtate ac nomine civitas fuiſſet, qui [illegible] & [illegible] imperium ac [illegible] habere imperium. Dein ad prætores [illegible] publice [illegible] annuente Friderico imperatore, ſicut contra [illegible] conceſſerat. Supremum jus & poteſtas devenerat. Sed & his magiſtratus, qui tamen annuus, & hanc urbem imperium [illegible] & nonnunquam [illegible] [illegible] eſt ut nunc conſules, nunc prætores peregrini, quandoque indigenæ moderarentur, ut [illegible] libertatem tuerentur ac commoda publica procurarent. Legimus tamen creatos duumviros Genuenſes de gente [illegible] patritios, [illegible] ſuſcepiſſe ſub adventum HENRICI imperatoris, ſed poſt Henrici obitum [illegible] inter patricios & populum diſſidio, accepto rege ROBERTO, qui pro JOANNE pontifice maximum rem adminiſtrabat, quam ſe Romano pontifici ſubdiderant. [illegible] quo [illegible] hujuſmodi [illegible] ducis [illegible], primumque annum [illegible] BOCCANEGRA ducem appellatum

Exules eorum expulſis per occaſionem duarum potentium familiarum Spinolæ & Auriæ inter ſe diſſidentium, plebiſcito homo popularis in ſummo magiſtratu collocatus fuit, ſicut noſtra tempeſtate in hunc hominem novo & [illegible] [illegible] congeſſerat. Itaque incendio multitudinis ſuffragio, quæ [illegible] primum [illegible] eſt [illegible], [illegible] illo [illegible], rempublicam ab ſervitute regia & a potentiorum tyrannide aſſerere, nobilitatem a publicis conſiliis, ab omni adminiſtratione, deinde ab urbe prohibere conabatur. In prima plebeiorum [illegible] & [illegible] conciliare [illegible] [illegible] Præterea [illegible] & regis, & [illegible] [illegible] animo ferre, regem in patriam [illegible] & [illegible] & ad eamdem occupandam [illegible] & [illegible] [illegible] & adminiſtrationem C accipere. In civitate ſiquidem ſemper [illegible] [illegible], & pro [illegible] [illegible] nova ſemper conſilia agitante, non deſiit quidem hic rerum ſtatus non probetur. Ide [illegible] eſſe hanc poſſum inde [illegible], & hominem potentium e medio tollere [illegible] Ludovico regi [illegible] & regnandi cupidiſſimo facile perſuaſum eſt, ut in eam gentem moveret. Itaque brevi magno formidabilique exercitu comparato, ex Comensibus per Dertonenſes, & Seravalle ab eo nomen habens, quod [illegible] [illegible] fit, non longe ab [illegible] [illegible] D adhuc etiam veſtigia & [illegible] [illegible] Jovium ad Lavernum [illegible] nomine [illegible], & per dorſum Apennini ac Porcifera, potius torrentis quam fluminis vallem, ſolitarium ipſius hanc & inde in conſilio [illegible] [illegible] ſed tamen [illegible] & [illegible], Genuam verſus iter intendens, caſtra ſub collibus non longe a mœnibus poſuit.

Regis Genuenſes

37. Eſt ipſa Genua in colle ſita mari ad Africum imminens, portum ſinu amplo, ſed obliquo magna [illegible] [illegible] efficiunt, [illegible] ab [illegible] Porcifera flumen, ab E [illegible] [illegible] ambit in mare [illegible] & quaſi e regione ſe proſpiciente [illegible] a ſeptentrione urbem rupes, [illegible] quidem, ſed ſuperioriſſimarum villarum ædibus aſpectu formoſa circumdant. Sub hujuſmodi montium radicibus conſederant regis copiæ, ſed ipſe rex paulo longius tetenderat. Oppoſuerant ſe ab urbe multitudo & mercenarium pedes, in colle ſupercilio munimento erecto, dimicantur utrinque nonnunquam, ſed levibus

certaminibus est certatum: & apparebat neutram partem in certamen aut discrimen totius belli venturam. Nam [illegible] erat [illegible] Genuensem, [illegible] consilio, ad deditionem [illegible]. & populum cum tandem [illegible] animadverteret, sine duce, sine consilio [illegible] pugnare, alios ea profectio [illegible] & labare, alios [illegible] animo mussare & in vulgum ambiguas voces spargere, nobiliorem [illegible] & [illegible] nec unde auxilia expectari, urbem nisi ab aliquo commeatum importetur vel a peregrinis invehatur [illegible], cum rege paciscuntur ut data [illegible] urbem quam suae potestati facerent [illegible] ingrederetur. At [illegible] omnibus praesidio firmatis, receptaque arce, inter [illegible] galeatos & armatos ordines [illegible] [illegible]

[illegible] Rex paucos dies [illegible], & inter [illegible] celebrata victoria, [illegible] compoſuiſſet, inde [illegible] Mediolanum [illegible] Caeſaris [illegible] Johannis Galeatii [illegible] a ſe vindicatam credi volebat. Quapropter [illegible] pompa exceptus [illegible] Celebrata enim [illegible]

[illegible] Dum haec alibi geruntur, Borgias in Umbriam [illegible] Camerinum [illegible] Julius Camertium princeps [illegible] Borgias [illegible] [illegible]

plementa mittit novi quotquot potuit militum. Postquam vero desiit deteriorum conspirationem & arma formidare, longe superiore robore exercitus, dolos machinatus, primo per internuncios mitioribus verbis & subdolis blandimentis cum Urbini & socios agere, admonere eos officii sui, commemorare patrocinia & sua beneficia, inde oneratos promissis ad signa redeant. Cum vero nihilo secius Urbinates [illegible] aperte jam defectionem pro effectum, solicitatique in eamdem professionem populos [illegible] que tumultus, atque Guido Feltrensis, qui Venetias publico hospitio & convivio fuerat acceptus, prius adesse, non tamen quam alias recessisse credi posset, mittitur a Borgia cum delecta manu Michael Valentinus, scelerum potius minister & animi quam militum ductor, qui popularium seditiones in Urbinatibus comprimeret. De quorum quidem potius & loca pauca prologui, ut locorum notitia quasi ante oculos in tabella ponatur, non absurdum nec a lege historiae alienum puto, cum de ejus regionis tumultibus habendus sit sermo.

Urbini [illegible]

26 Est in Umbria vetusti nominis Urbinum [illegible] metropolis, edito colle posita, cujus inter ceteros scriptores primus meminit Cornelius Tacitus Vitelliano bello, & Urbinates dixit Plinius Metaurenses, credo a Metauro Umbriae flumine, clade Asdrubalis insigni, quod tertio a Fano Fortunae lapide per Flaminiam in Adriaticum sinum defluit. Eidem urbi ad dextram est Forum Sempronii, etiam vetusta civitas, cui tertio illinc lapide finitimus labitur Candianus fluvius, in cujus principio viam Flaminiam, quae militaris est, Augustus sumptuosissimo opere, excisio lapide durissimo [illegible] in longitudinem passibus stravit, qua currus commode devehi possent, neve subrectus amnis ad tempus violentus & rapidus [illegible] fundamenta excedere posset, murum ab his aquis ad summum usque quadrato lapide, interpellatum sicubi expediri visum est, duxit, sed majori impensa saxum hinc ex durate ducentorum passuum longitudine [illegible] altitudine perforatum curribus & quadrigis factum est pervium, a cujus forma Foruli nomen servat, duaeque [illegible] litterae [illegible] in fronte [illegible], Titi Vespasiani, non Octavii Augusti, qui viam Flaminiam straverat, hujusmodi Forulum opus fuisse. Urbino ad dextram latus est Callium, cum [illegible] Candianus fluvius. Est & Candianum oppidum, quod ex Luceolis oppidi vetusti propinquo loco a Longobardis [illegible] ruinis ad [illegible] dicere. Haud magno intervallo abest Ugubium, supra id est Cantianus torrens, ad cujus fontem est Pergula, prima etiam superius ad dextram Misa fluvius in Adriaticum cadens, Senam nunc Senogaliam quondam Senonum sedem & colonia [illegible] postea a Fano Camillo [illegible], nostra aetate moenibus & arce instauratam, [illegible] attradit. De his igitur hoc loco scripsisse operae pretium sum ratus, quod in hujusmodi tractu Borgias eo tempore carnificinam omnem [illegible] truculentiorem exercuit.

27 Huc itaque delatus Michael, dum scelerum [illegible], Pergulanos nova consilia agitantes [illegible] & adhuc suspensos & ancipites, ac propterea [illegible] intra moenia pacato [illegible] admittentes, tam hostiliter diripuit, ac si perfidia convictos armis expugnasset. Foroempronienses quoque sine certamine adeptus, [illegible] hostibus ea exagitavit, [illegible] procul [illegible] Julianum Camertem in Picentibus non procul ab Umbria, quem hactenus in vinculis habuerat, sua manu contrucidat. Hinc digressus cum ala [illegible] manu armatorum, certae victoriae Urbinates petebat, ut non secus in illos grassaretur, ac [illegible] praedam opimam militibus polliceret. Verum locorum insidiis exceptus, subito accolarum concursu male acceptus, quam [illegible] hostes [illegible], spoliatusque ac dissipatur.

[illegible]

28 Interea Ursinorum copiae Fanensium agrum [illegible] & Pisauriensem, nec [illegible] tamen arbores, quae [illegible] partium gratia ultro citroque discurrerent. Ante omnes autem studiosiorem se agebat Paulus Ursinus, qui a [illegible] necessitudine Alexandrum pontificem attingebat, vir omnino clarus, verum curiosior in hunc modum negotii, quam pro rei sua ac suorum gravitatem [illegible] esset, [illegible] quo sine res claudenda esset, & quam lubrica ac fluxa foret apud istos fides [illegible] esse debuit. Alexander enim & natura doctus & arte magis [illegible], & ad concinnandas technas callidissimus, [illegible] Borgias patrem artibus instructus, ex promptuario [illegible] pectorum ingeniorumque pellaciam dolos nectentes, omnia fere cum summa dissimulatione mentis [illegible] hortari, redderent ad officium [illegible] & impunitatem, etiam cum dignitatis amplificatione [illegible] conceptis in jusjurandum verbis non fore [illegible] fraudi ea in secessionem, vulgata opinione pacis [illegible], et [illegible] Guido Feltrensis & [illegible] Camerino Julianus, qui intra [illegible] principatus, agrestium potius studio quam nobilium & civium conspiratione recepti fuerant, cedendum tempori rati, cum essent inermes, subducere se periculo. Guido [illegible] corporeque aeger [illegible] a Vitellio deducitur. Eis abeuntibus, Urbinatibus [illegible] contentum est.

29 Interea Franciscus dux Gravinae, & Paulus [illegible], ambo Ursini primi [illegible] ad Caesarem Pisaurum [illegible], postquam de pace convenerat. Exequuntur ab

[illegible] in [illegible] formato, per quatro [illegible] non confe[illegible] ad [illegible] Roverelu [illegible] non posset [illegible] pro se [illegible] & [illegible] dolo [illegible] [illegible] quam Borg [illegible] cavere tamen [illegible], quod omnino [illegible] perfidiam [illegible] habere [illegible] argumentis [illegible] animos quiescere non sinebat. Sedebant ceteri [illegible] ad Senogalliam. Ad hos [illegible] dux ubi in animo esse accem Senogaliae oppugnare, dicemque quo venturus esset, quoque [illegible].

10 [illegible] a Johanna [illegible] Francisci Mariae Roborei [illegible] tenebatur [illegible] paratu, rebelis [illegible] arce, [illegible] cum se [illegible] Borgias ad [illegible] agebat [illegible], Gallorum equitatu maxima parte dimissa, ut [illegible] Ursinis [illegible] [illegible] Ursini [illegible] non [illegible] ad [illegible] cum Vitellio & Liverotto Firmano, qui & ipse [illegible] ordines in Borgiano exercitu ducebat, & cum Ursinis consilia communicaverat, officii gratia [illegible] occurrunt. Data acceptaque salute, & [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] prae se ferebat. Postquam urbem & hospitium [illegible] paratum ingressi cum eo sunt, declinato a turba [illegible] & in penitiorem domus partem [illegible] [illegible] in Ursinos & [illegible] duces, ut fortes [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible]. Horum Vitellius & Liverottus [illegible] quod supplicia genus carnificum Borgiani ministro [illegible] Michaeli [illegible] [illegible] sunt, [illegible] Ursini non ad [illegible], sed quod de illis non [illegible] quicquam statuere volebat, quam ab Roma Baptistam [illegible] Ursinum & alios [illegible] primarios [illegible], ut si [illegible] non [illegible] in [illegible], [illegible] quod [illegible] [illegible] commentarium [illegible]. Nam ut [illegible] [illegible] [illegible] praedam [illegible], eodem [illegible] [illegible] omnes oppressit. Qui in hibernis [illegible] (nam hiems erat) [illegible] manu, passim [illegible] [illegible] pauci fuga [illegible], & in [illegible] Pauli [illegible] per [illegible] diverticula fugientes [illegible]. Missi fuerant qui Jul[illegible] Ursinum Baptistae filium, [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible].

[illegible] verum cum [illegible] de [illegible] [illegible] in [illegible] fuga [illegible] ponere. [illegible] Urbinatum in [illegible] natura [illegible] tamen diu non tenuit. Nam [illegible] paulo post oppugnatus, cum [illegible] posse diutius tueri [illegible] ceteris Ursinis, qui [illegible] fuere, Venetias se recepit. Baptista Ursinus [illegible] in [illegible] Adriani, Romae [illegible], non sine suspicione [illegible] veneni. [illegible] Ursinorum [illegible]. [illegible] mater [illegible] [illegible], per urbanas [illegible] [illegible] [illegible] manum [illegible] cum hospites [illegible] [illegible] [illegible] tamen illi [illegible] & [illegible] [illegible] hostis vel sit partum, vel in habitu [illegible], [illegible] honos.

11 Dum haec Romae aguntur, Borgias, Senogallia recepta, in Umbriam est progressus. [illegible] ducem & [illegible] Camertem [illegible] [illegible] qui per ea loca de salute [illegible] velut [illegible] timore [illegible] quando ab [illegible] [illegible] praedam [illegible], in [illegible] [illegible] rostro [illegible], pernicitate pedum, periculo se subtrahere coegit. Deinde in [illegible] [illegible] [illegible] Pandulfum Petrucium [illegible] & [illegible] in patriam [illegible] non audente populo illi obsistere. Mox Perusinum quo multi [illegible] nobiliores [illegible], verum a Venetis admonitus ut a [illegible] domus [illegible] & Nicolai Ursini rebus abstineret, qui [illegible] [illegible] sua [illegible]. Conversus inde ad [illegible] [illegible] (Aequi [illegible] fuere [illegible] Latii & Marsorum populi) perterritus edicto Ludovici regis quo prohibebatur Jordano Ursino suo [illegible] militanti molestus esse, oppugnationem [illegible] gravate [illegible] solvit. Nam Colomnensibus [illegible] [illegible] Ursinis [illegible]. [illegible] cum magna parte Umbriae subacta, nihil reliqui esse volebat quod [illegible] [illegible] modo [illegible] Romana, [illegible] rerum potiretur.

FRANCISCI CARPESANI

Hominis Parmensis de suis temporibus commentariorum

LIBER IV.

1 CUm [illegible] Romanam [illegible] [illegible] Borgiani, sub [illegible] [illegible] bellum in Japygia [illegible] ad Garganum montem vergens, Apuliae pars [illegible] inter Gallos & Hispanos, ut [illegible], [illegible] [illegible], & propterea [illegible] Hispani, [illegible]

[illegible] campo relicto, in [illegible] litus, quod in Adriaticum sinum spectat, se recepere. Illic dum mansissent sua loca se continent Hispani. Galli contemptum eorum praeseverantes, [illegible] etiam convicia [illegible]. Quae res materiam dedit memorabili inter eos ex provocatione certamini. Nam inter [illegible] contumeliarum jactationes, audita est vox cuiusdam Galli, plus aequo ferocientem & imbellem ignaviamque Hispanis ac Italis [illegible] exprobrantem: quam indignitatem notam minime ferendam rati Itali, mittere communi nomine ad Gallos qui renunciarent quando imbelles ignavique a se haberentur, eorum [illegible] cupere secum manu conserta per aequas bellatorum partes, uti [illegible] praestarent, experiri. Negare Galli de eorum virtute male sentire: verum si utique adeo pugnae studio arderent, & periculum virtutis facere cuperent, non detrectare certamen, hac conditionibus, ut victor [illegible] numero [illegible], & victi spolia equosque bellatorem qui insedissent, praemium virtutis referrent. Placuit utrique ea conditio: deliguntur utrimque XIII fortes viri: in quibus a parte Latinorum duo fuere Parmenses, unus [illegible] genere, alter [illegible] Gundisalvonum, ac Franciscum Salomonium [illegible] qui [illegible] in his annalibus [illegible] praeclara [illegible] electus locus & dies pugnae, [illegible] meta, ut qua excederet, [illegible] pro victo haberetur. Gundisalvum adeunt prius nominibus, & in vota post accumulatos honoribus eos [illegible] precatus, cum milites modico cibo corpora curasset, [illegible] est adhortatus: Irent alacres, animose & propitio Deo, in pugnam, memores suae virtutis, memores se ex Latinis oriundos, quibus orbis terrarum quantum pateret ab ortu in occasum cessisset, fortiter pugnarent, Gallorumque qui pro se omnes [illegible] contumeliam, superbiam retunderent. Futurum enim ut non solum ea res ad gloriam gentis, & ad insigne eorum decus pertineret, verum etiam ad totius summae victoriam. Mox agmen [illegible] primi occupant, secuti Galli aequis & armis conspicui [illegible] utrique constitere: quo sese in pugnam colligerent, quibuslibet eorum expectantibus e qua parte pugnae initium fieret. Credidere Galli eum qui prior [illegible] cursu in tam angusto spatio prolatus esset, [illegible] ultra metam, antequam equum [illegible] posset, & illum pro victo fore qui excessisset. Sed dum utrimque cessaretur, Galli more impatientes, [illegible] habenis, equos in adversarios [illegible] ut [illegible] In tam brevi campo [illegible] hastas fregere, cumque Galli duo Italique dum concurrerent, praescriptos extra limites cursu excessere, [illegible] propriam [illegible] dumque [illegible] [illegible], [illegible], ense, clavaque acriter geritur, duo Itali [illegible] ab hoste equis [illegible], quae [illegible] victoriam sibi peperere. Cum enim hi duo [illegible] in pedes se [illegible], arreptis duobus venabulis, quae in hos usus habebant parata, hostium equos cum cuspidibus transadigunt, [illegible] [illegible] crebris [illegible] [illegible] sternunt, et equitibus [illegible] [illegible]. Ex spectaculo [illegible] [illegible], se victos [illegible] confessi sunt. Duo pertinacius perstiterunt, haud dubie internecione [illegible], nisi [illegible] manus, ac tandem dedissent deditionis signum. Tum ex professo [illegible] victores, [illegible] insignes, [illegible] [illegible] & [illegible] carmen more [illegible] [illegible], ac Gallos non aliter [illegible] quam ac solent esse galli gallinacei cum duello succubuere, [illegible] ac pendulis, ut aiunt, [illegible] agrestes. Barolum rediere inter turbarum concentum, & turbarum laetas acclamationes ac applausus *Italia* atque *Hispania*, [illegible] alta voce reponunt. Ab oppidanis quoque aere Campano & omni genere tormentorum tam gratanter excepti sunt, ac si jam penitus debellatum fuisset, magnum profecto omen, & futurae victoriae praesagium. Gundisalvus [illegible], numero [illegible] longe inferior, in justum certamen descendere non audebat tantum pro occasione [illegible] infestabat, in pecuariis quoque, quae in [illegible] [illegible] incursum, hac [illegible] pecorum, armentaque capita in praedam [illegible], duabus prosperis excursionibus.

2 Per idem tempus Germanorum [illegible] per [illegible] mediterraneo ad mare [illegible], Adriatico transfretato in Apuliam delati, Gundisalvo se junxere. Aliunde quoque illi adaucta sunt vires, ut non solum [illegible] campo castrametari, verum etiam hostem bello lacessere auderet, & Galli [illegible], non parvum incommodum a mari acceperunt. Nam Prisanus [illegible] exercens, qui tunc [illegible] [illegible] agebat, & duas Hispanas naves [illegible] a se interceptas, cum Hydruntinum portum subiisset, [illegible] classem Hispanam [illegible], nec ventorum vi, nec [illegible] portum [illegible], [illegible], fidem Veneti magistratus, qui tunc ea loca [illegible] tenebat, implorat, postulatque ne ab hoste sibi vim inferri in suo portu pateretur. Contra Hispanos, ut in conspectum venit, praedonem ad supplicium [illegible], aut certe [illegible] [illegible] damna quae ille intulisset referret. Veruntamen Venetum portum violari, verum si inde digressi forent, non impedire quin in alto animo inter se decernerent. Prisanus quia viribus suis diffidebat, & hostes [illegible] in occasionem [illegible], armamentis omnibus [illegible] in terram expositis, [illegible]

[illegible] Iberiae damna, tremens demiſit [illegible] poterant [illegible], & pedeſtris [illegible] Neapolim commeatu Hiſpani caſtra [illegible] de ſecerunt. Calabria interim depopulata eſt. Galli vero cum [illegible] armatorum quos ſub ſignis habuere, Oritanos obſident, qui cum plerique ſinitimi ad Hiſpanos defecerant. Sed nec Gonſalvus in novo apparatu otioſus fuit, omnium enim ſupplementum Rubum, quod olim Rugium dixere, obſidet, qui locus a Trano [illegible] paſſuum [illegible] tenebatur a Palicio regio. Gallo inter haec claro, cum centum [illegible] [illegible]. [illegible] autem [illegible] apud Gallos [illegible] equites [illegible], & una peditum cohorte. Eum locum Gonſalvus multa vi adortus expugnat, & ex propugnatoribus quadringentos caedit. Caeteros cum ipſo duce capit. Dein ut eſt fortuna in adverſis tenacior, quam in ſecundis conſtans, in Calabria eodem tempore Aubignius dux alter, atque inter Gallos clarus, cum ducentis equitibus Scotis praelio funditur, accepto etiam vulnere, quibus cladibus perterriti Galli, cum caetero exercitu Canuſium receſſere.

3 Poſt Canuſium quondam civitas & conventu [illegible], ſecundum Aufidum flumen poſitum, quod vulgo nunc Aufidum vocant, [illegible] regionis [illegible]. Nam Canuſii alia Romanorum celebri clade, quatuor millia hominum, & ducentos equites a Cannenſi [illegible], [illegible], dum fuga diu detenti eſſent, acceptos & adiutos auctor eſt Livius. ſuitque ad aliqua tempora regionis caput. ſed a Roberto [illegible] Normanno [illegible] tempeſtate autem noſtra praeter [illegible] in quo [illegible] per [illegible] videas, quae [illegible] ſolo aequata ſunt omnia, [illegible] veſtigium tantae urbis extat, [illegible] non potuit [illegible] videtur. ſunt alioqui oppida frequentia & magnificentia, [illegible] vicinitate [illegible] compoſita, [illegible] commigrant. Videbant autem Galli, niſi inſigni aliquo facinore hoſtilis victoriae curſum repreſſiſſent, fore ut Apulia omnia ad Hiſpanos tranſiret, ſunt enim indigenae ambiguae ſemper fidei, ex eventu rerum conſilia capientes, & fortunam ſequentes.

[illegible]

4 Gonſalvus [illegible] praeteritorum [illegible] fidens, & praeſentibus [illegible] ſtrenue, ad Cerinolam Apuliae oppidum expugnandum animum adiicit, nam eo expugnato frumentationem ſibi commodiſſimam & hoſti difficillimam futuram erat. Igitur ad [illegible] calend. Maias eiuſdem anni, caſtra movens, cum omni robore exercitus eo contendit. Habuit tunc ſub ſignis equites mille & quingentos, peditum Hiſpanorum [illegible], Germanorum duo millia, levis armaturae equites quingentos. Horum plerique dum per [illegible] torrida & nimio aeſtu [illegible] ſiti atque adeo & fame & [illegible] laborarent, ut prope caderent. Agebat tamen ſemper ſub ſignis, & ſtructa acie exercitum ad omnes caſus [illegible] id occaſioni fuit, cum [illegible] & [illegible] in campo patentibus & nudis, hoſtem non [illegible] abeſſe [illegible] exploratoribus [illegible] propiore conſpectu [illegible] hoſtes [illegible] locum opportunitate, [illegible] retinendo [illegible] ſua intereſſe putantes omnia [illegible] maluerunt, quam ſe inde [illegible] poterentur. Itaque quadrato agmine procedentes ad pugnam [illegible]. Erant illis mille & quingenti equites [illegible] armaturae, graviores quingenti, quam [illegible] equitatus, qui graviter aequabant armaturam, peditum ſupra quatuor [illegible] [illegible]. [illegible] Contra Gonſalvus, caſtris [illegible] pro tempore locatis, & in fronte [illegible] ſtatuit. Pone ſtabant [illegible] tormentorum [illegible]. Hic cum [illegible] expertos & peditum [illegible] Fabricio Columna, [illegible] Gonſalvus cum Hiſpanis equitibus, [illegible] M. Antonius Columna cum equitatu Italorum & tribus Germanorum cohortibus. [illegible] ſtructis ordinibus [illegible] undique [illegible], [illegible] glandibus & globis [illegible] ſe [illegible] ſed cum [illegible] machinarum [illegible] ab eo parte cui praeerat Fabricius [illegible], per confuſionem hominum inter ſe nullo ordine concurſantium, ad cuiuſque officium, pulvis omnis tormentarius conflagravit, caſu, ut [illegible] conſtat, niſi credamus quod Gonſalvus ſuſpicatus eſt, hunc incendii auctores fuiſſe Italos, non perfidia, ſed metu, dum diffiderent poſſe [illegible] ab ingruente Gallorum multitudine tueri, ac ideo maluiſſe abire & perire, quam hoſtibus [illegible] Galli omnes [illegible] certa victoria in hoſtem [illegible] ſponte turbatum [illegible] ferebantur. Verum ubi [illegible] & manus conſerere coepere, [illegible] Fabricii hortatu, qui ſecundum tormenta conſtiterat, [illegible] longe fortius Gallorum impetum retudere [illegible] eſſet, [illegible] hoſtes [illegible] cecidere, [illegible] Vaſconum pauci admodum ſupervixerunt. Hac [illegible] Fabricius in aliam partem agmen convertit, qua Gallorum robur cum Italis decernebat. Hi quoque ſtatim diſſipantur, [illegible] debellatum eſt. [illegible] cornu ſunt, in quo Gonſalvus pugnabat, nam [illegible] magnam ſtragem, multi illuſtres viri, & [illegible]

[illegible] impetuóſque princeps N[illegible] A pterve & cui erat imperium in omnes [illegible] in veſtigio pervenit [illegible] clades [illegible] fuiſſet [illegible] non praeſidio fuiſſet, [illegible] Hiſpanos [illegible] pugnae quae [illegible] quidam [illegible] quae sub [illegible] locum [illegible] collata. Capua [illegible] [illegible] impedimentis direptis [illegible] & [illegible] & tormenta omnia in [illegible] [illegible] qui [illegible] [illegible] omnes Neapolim [illegible] [illegible] ad Prodium [illegible] non procul ab [illegible] urbis [illegible] non [illegible] adverſa pugna [illegible] ingredi & [illegible] se credere.

B

Hiſpanorum [illegible] oppida.

5 Ad [illegible] tanta [illegible] populorum [illegible] ut [illegible] cum [illegible] [illegible] ea oppida ad Hiſpanos [illegible] deinde [illegible] [illegible] Capua Averſa, & Neapolis [illegible] & quidquid reliqui [illegible] quam [illegible] [illegible] poſt [illegible] [illegible] [illegible] Praeda ingens capta, & quidquid [illegible] [illegible] [illegible] Galli [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Marcus poſt hunc Fabricius Colonna cum Montorio & Populo [illegible] Aprutinae [illegible] oppida, quae [illegible] in partibus erant, in Amiternum Marſos, & Pelignos, quae ut diverſo hunc locum [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible].

C

6 Hiſpani regio Aprutino [illegible] [illegible] populi unde [illegible] ad [illegible] [illegible] quae [illegible] [illegible] non [illegible] Nam Aprutium ab apris [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſylveſtrique [illegible] [illegible] apri [illegible] [illegible]. Alii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pro [illegible] Aprutium dictum [illegible] Sunt qui a [illegible] [illegible] dictum [illegible] & ex Apricio Aprutium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Marſos [illegible] [illegible] Frentanos Albenſes [illegible] Aquilani Marrucinique [illegible] [illegible] [illegible] Marrucinos [illegible] [illegible] [illegible] Carſeolanos ad hunc [illegible] [illegible] a Truento Aternum [illegible] Picenum [illegible] Aquilani [illegible] [illegible] Hadriana [illegible] [illegible] ager [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut Teramum, Hadrianum, Pennenſiſque. Nam quae pars [illegible] [illegible] [illegible] quae [illegible] [illegible] [illegible] Montana [illegible] Peligni qui [illegible] [illegible]

D

diviſi partes erant, quae in plano ſita eſt, cum uicum Valeam appellant, in qua [illegible] [illegible] eſt [illegible] oppidum & regionis [illegible] Reliquae partes duae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] paludum [illegible] [illegible] Quod ab Aterno & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Hadriaque [illegible] [illegible] Hortum [illegible] Aternum [illegible] [illegible] [illegible] Theate [illegible] Marrucinorum [illegible] Theatini [illegible] Quod eſt a Sarno ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Poſt quos ſunt Dauni [illegible] [illegible] oppidum [illegible] [illegible] Vaſtum ab Amone [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] oppidum Anſa a Pregna per Appenninum, qua meridiem ſpectat, [illegible] [illegible] & Campaniam pertinge Nam quod ab Aterno ad eſt [illegible] [illegible] Marrucinis [illegible] [illegible] Aprutium [illegible] Quod Marrucinos, Pelignos, Frentanos & partem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Aprutio [illegible] eſt. In hac itaque [illegible] unde [illegible] [illegible] [illegible].

Fabricius [illegible] [illegible]

7 [illegible] Fabricius magnam partem ſibi [illegible] plurimaque [illegible] [illegible] [illegible] Theatinos [illegible] & [illegible] Aquilam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quae a Gallis [illegible] [illegible] partium [illegible] [illegible] Hac urbs ab Amiterno [illegible] oppida [illegible] Nam [illegible] ab [illegible] & [illegible] [illegible] eſt [illegible] Romanum imperium. Amiternum [illegible] [illegible] a [illegible] & [illegible] [illegible] Aquila nova urbs [illegible] eſt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] libertatem & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Fortunae [illegible] [illegible] [illegible] Nam & ab [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] oppida [illegible] [illegible] In hanc itaque [illegible] [illegible] Gallicae, [illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] Hunc poſt vulgatam adverſam in Apulia pugnam famam, [illegible] ab Alexandro [illegible] [illegible] [illegible] quibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quamquam [illegible] [illegible] Gallis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Nam cum una pars in [illegible] [illegible] [illegible] urbis [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] & partem. Aprutii [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] adeo [illegible] & [illegible] erat animi Alexandrina, ut nullum ſignum de ſe [illegible], nam

quamdiu vellent) sine armorum strepitu recepit. Ariminum non tam facile ab Malatesta receptum est, quoniam arx a Borgianis valido praesidio tenebatur: & cives eodem principe veteri in illum odio ob morum acerbitatem aversabantur. Verum cum Bartholomaeus Albianus, qui Venetorum tunc stipendia merebatur, [illegible] contra fidem iuramenti a signis recedens, [illegible] accessisset Urbinum ad recuperandam patriam [illegible], magno illi adiumento fuit, ut Arimino potiretur. Deinde auctus commilitonum copiis in Romanum agrum properans, omnia bello implebat. Nam & [illegible] domum [illegible] inter Perusinos & [illegible] adversae factionis hominibus, in patriam [illegible] restituit. Dein [illegible] Nepe contendens, Borgiae aciem imminebat, quo inferior erat etiam armis longe inferior. A Pio III (is Franciscus Piccolomineus erat, tum [illegible] declaratus) impetravit Borgias, ut sibi Romae tuto liceret esse. Pius enim ingenio mitis, [illegible] armorum studio pacem [illegible]. At Ursini suspectati pontificis novum cum Gallo foedus, ad Hispanos [illegible] defecere, uno Iordano excepto, qui parentis [illegible] & quasi hereditariam fidem secutus, a Gallo nulla ratione divelli potuit. Sed cum idem pontifex intra paucos dies fato concessisset, nec etiam in illo summo honore vel mentem integram exegit, Borgias qui tunc in Vaticano pontificis permissu cum valida manu se continebat, [illegible] Ursinis hostibus & populo Romano ad supplicium eum expetentibus, patrum decreto in Adriani mole servatus est, quasi in eum iudicio postmodum a futuro pontifice inquirendum esset. Ex quo urbana potius seditio, & summa tranquillitas haberi coepta.

10 Dum haec, ut praetulimus, Romae [illegible], Malatesta interregni pontificii commoditate usus, dum arcem Arimini recipere [illegible], dat operam pro sua arce recuperanda, ab Borgiana cohorte quae ab arce eruperat, nec eam imperium sustinere posset, etiam ab urbe excitur. Rursus vero cum a [illegible] Placentino [illegible], diffideret cum urbem ac sua tueri posse, egit cum Venetis, ut arcem [illegible] cederet, postquam [illegible] non poterat, eamque cum urbe sibi haberent, quae ab his filio & posteris Civitatulam (id oppido celebri in Patavino nomen est) perpetuo possideret.

11 Ea arce redemta Veneti dum ceterarum [illegible] patrum ordinem [illegible] occupatam tenuerunt, latius imperium propagare volentes, Faventiam armis & tormentis oppugnatam sibi postea vindicant, & Caesenam tentant, sed frustra habitu destitere. quae res postmodum [illegible] invidiam conflavit, ut non multo post eam propter exciderint continentis imperio.

12 Per idem tempus contractarum copiarum, quae ad decem equitum peditumque millia fuere, ab Etruria [illegible] iam Caesaris pervenissent, loco qui [illegible] in apertum prodeuntes, [illegible] adiungunt. Mox [illegible] & [illegible] repentino adventu disperserunt, arcem inde oppugnantes [illegible] quam Hispani tenebant [illegible]. Sed inde acrius repulsi, supra trecentos e suis in ea oppugnatione amiserunt. Quae res Gallos prius irrumpentes adeo fregit, hostes vero ita animavit, ut Gonsalvus contractis ex [illegible] militibus, accedentes Gallos ad Fregellas [illegible] Pontem [illegible] ad pugnam elicere non potuerit. Verum dum tandem Germanorum [illegible], Galli Fregellas hostibus invadunt & diripiunt. Mox [illegible] oppidum adorti, frustrato conatu cum ignominia repelluntur & multa caede. At Hispani diverso [illegible] Castellionem [illegible] Fabricam, mox Evandri arcem, quam Galli [illegible] in his plerisque viri fortiter tenuere, per deditionem tandem recipiunt.

13 Dum autem alternatim oppugnationibus utrique se intricant, Galli de [illegible] Liris cogitare coeperunt, qua maxime flumen vadabatur, quamvis eo loco [illegible] Hispani insiderent, quo hostem transitu prohiberent [illegible] aqua & [illegible] ripa, [illegible] poterat, nisi ponte [illegible], nec ulli dubium fuit quin Galli [illegible] traducere tentarent, sive per id anni tempus [illegible] cessura esset. Iam enim hiems [illegible] urgebat, nec sub pellibus nec sub tecto, quae rara & inter se longo intervallo distantia erant, hyemandi locus fuit. [illegible] corpora [illegible] morbusque pestilens invalescebat, quo magna pars [illegible] deleta est. Perstitere tamen non solum locum quem semel coeperant tenere, verum etiam [illegible] ad impediendum hostem [illegible], ponte amnem iungere, & transitum in ulteriorem ripam. Iamque [illegible] pedites penetraverant, cum [illegible] Fabricius Columna [illegible] impigre illis occurrit & [illegible] Fabricius [illegible] hostemque [illegible] ferro trucidati, plerique flumine [illegible] absorpti, dum [illegible] evadere tentant, suffocantur. Cessere tamen [illegible] Hispani [illegible]. Pontem tamen tenuere Galli & [illegible]. Eaque propter [illegible] Sed & [illegible] ponti [illegible] fulciunt.

ſulphure, & tormentario pulvere compoſita, navicula immiſit, quam ſecundo labentem flumine incendi juſſerat, obſervato tempore cum propius ponti acceſſiſſent: verum quas moniſti celerius occupavere incendium, erroreque materiae prius ignem incipere quam res poſtulabat, in irritum conatus omnis ceſſit. Prius enim arida illa nutrimenta conflagrarunt, quam ponti appelli potuerunt. Nec minus alio loco fruſtra eſt habitus Gondiſalvus, dum ponte per medium ſtrato ſuper flumen, duobus millibus paſſuum longe a caſtris ſperat incautum hoſtem opprimere: [illegible] non ſuperato ponte, ubi primum ad hoſtem iter intendit, tanta ſubito tempeſtas coorta eſt & nubes, ut nec ſigna ſequenti, nec imperia [illegible] parere, in tanto imbrium caſu, [illegible] palato agmine proxima oppida, villas vicoſque, ut cuique commodum fuit, raptim petere ſe contulit. Sed major pars ad Seſſam oppidum, cui nunc Seſſae nomen eſt, curſu ſe recepit: nemo tamen in tanta procella periclitatus eſt. Hinc vulgo jactatus eſt rumor, Gallis auctoribus, Hiſpanos [illegible] ſe ſenſuque paſſim dilabi: quo ſignificato, plura oppida hactenus ſuſpenſa & partium ſtudio incerta, ad Gallos defecere: & in his Olivetum, quod primo per [illegible] in arcem [illegible] Gallum recepere. Et ſunt Aprutini in Campanum agrum ſpectantes: quae tamen haud multo poſt tempore [illegible], ab Hiſpanis expugnata & foeda populatione caſtigata.

Gondiſalvus [illegible] Gallos [illegible] [illegible] — 10. Enimvero cum plus dimidio bruma jam effluxiſſet, Gondiſalvus pertaeſus longioris morae, [illegible] ducibus praeter unum Bartholomaeum Albianum conſilium improbantibus, tranſitum in hoſtilia caſtra trajecto flumine molitus eſt: ſperans ob rigore, tabe & tabernaculorum incommoditate confectos, parvo negotio opprimi poſſe: nec eum fefellit opinio. Namque uno ponte etiam compactum flumini imponi juſſit, praemiſitque Albianum, qui agmine praecurſoris hoſtium adoriretur. Gondiſalvus cum robore exercitus inſtructa acie ſequitur. Caperat primo impetu Sugium [illegible] obvium Admonium Galli bombardarum [illegible] ſtatim eum ſecundo [illegible], ad [illegible] tamque, ad quod erat, hoſtem tranſgreſſum ducentos ſtrenuos equites qui & ſpecu arcerent & Hiſpanos occurrentes remorarenturque, praemittunt, totis viribus illorum veſtigia paulo poſt ſecuturi. At illa facta in eos acri impreſſione, parvo admodum temporis ſpatio funduntur, omni hoſte prope trucidato. Gallis re comperta, per eos qui fuga evadere potuerant, hoſtis ingruentis ferociam formidantes, quanta maxima poſſunt celeritate machinas Caetam praemittunt, partem in proximum amnem devolvunt, ne uſui hoſti eſſe poſſent. Dein hoſte non expectato ſe fugae mandant Capuam verſus, quo primum eos hoſtes trepidos, quam poſſent impetu & diſſipatos acies ſtrui videbant, & tum ſoli incumbebant: ſed trepidatione eorum tergum premente, poſtridie cum dux ipſe ſuperveniſſet, funduntur: & cum Galli in ipſa etiam rerum deſperatione aciem inſtaurare conati eſſent, gravante vulnere tum confecti, fuga etiam undique facta, victi & victores eodem ferme tempore ſub eiſdem Caetae moenibus pervenerunt: & quia Galli non jam de ſalute agere, hoſtes aut victoria cogitabant. Sed de [illegible], erant Hiſpani utrique non intermiſſo curſu, in eas quae Caetae moenibus quoque Gallis pro arce fuit, [illegible] utrumque hoſtium [illegible] mo[illegible] [illegible] & partem, alios ſuper aliorum ſtratis morte periculum incidunt. Tanta vero reliquos qui procul aberant periculo trepidatio cepit, ut conſpecta horum ſtrage, quae in eodem colle edebatur, relictiſque perditis, ad navem quae forte in ipſo [illegible] oſtio, quae mare inde intrat, in ancoris ſtare conglobati, ſeque invicem eo latentes [illegible] ſerere [illegible], in eamque ſe [illegible]. Sed dum omnes confluentium pondere gravatur, omnes ipſa mole demerguntur, pereuntque: in iiſque Petrus Medices, qui patria Florentia ejectus [illegible], Gallica arma ſequebatur. Reliqui qui Caetae moenibus praeſidio erant, cum nec ſalutem, nec praeſidii aliunde ſpem ullam apparere, itaque admodum [illegible] Caetam excedere [illegible] & [illegible], qui per ſuperiores [illegible] in [illegible] venerant, five terra five mari [illegible] in Galliam libera facultate. Eorum alii pelago in patriam [illegible] alii pedibus regreſſi, ſqualore, fame, vulneribus, morbiſque [illegible] dum Romam verſus iter intendunt, omnibus ludibrio ſane & contemptui, & in luctu vitam poſuere, alii non ad miſerationem, ſed ad cumulum aerumnarum relicti: cum nemo illos ſpoliatos & ſemineces tecto hoſpitio juvaret. Sunt [illegible] ponti [illegible] qui Johannes Roverius [illegible] Savonenſis [illegible], inter [illegible] ſtetit, & [illegible] erat in ſede pontificia annos [illegible] & a partu Virginis quingenteſimus quartus ſupra milleſimum [illegible] ſepulto [illegible]: & Johanni [illegible] amiceque tranſ[illegible] caetera. Per hunc modum regnum Neapolitanum, quod late patet, Gallorum rebus ex [illegible] Hiſpanorum imperio acceſſit, praeter Sipontum in Apulia & alia quaedam oppida [illegible], quae [illegible] quamdiu retenta, tandem ad [illegible], & praeter eos portus & urbes maritimas, quas ſibi vendicaverant jam pridem Veneti a Ferdinando ſecundo rege, ut dicebant, emtas.

11. Quievit per haec Italia a bellorum tumultibus [illegible] integrum. Nam utrique reges, tum externo, tum domeſtico enervati bello, in ipſo enim Aquitaniae & Cataloniae

collatentur, infeſſis inter ſe agminibus [illegible] erant ambo, eventu tamen Hiſpanorum ſemper proſperiore: inducias in tres annos tandem pepigere, reparandis viribus vacantes. Erant utrique [illegible] Venetos, gentem quidem hominum conſiliis opulentam, & amplo dominatu potentem: verum in augendo imperio [illegible] ad occupandum alienum [illegible], animum in [illegible] pertinaciſſimum. Invidebat Ludovici regis [illegible] indignatus, veterem quandam [illegible] ab iis ortam. Fremere enim [illegible] Neapolitani belli ardore, non ſolum deſtitutum, verum & ab eis clam [illegible] Ferdinandum II Aragonum regem, [illegible] Cremonam in Tranſpadana urbe [illegible], Glareamque [illegible] ſocietatis [illegible] dum Sfortianos [illegible] expungeret. Ferdinandum regem [illegible] littorum [illegible]. Manebat [illegible] Brundiſium, Hydruntum, Monopolim, Tranum, & alias nobiles urbes, portuſque in ora Apuliæ, in Adriaticum pelagus vergentes, a Ferdinando Aragonio, dum Gallorum armis vexaretur, magnis ut dicebant, [illegible] nec reddidiſſe [illegible] nec [illegible] bello vindicari poſſe. Itaque ambobus in illos graviter iratis, [illegible] ſincera amicitia inter ſe [illegible] nequaquam difficile [illegible] ad [illegible] injurias & proprias [illegible] fœdera coire, [illegible] Maximilianum Cæſarem, cum [illegible] Veneti [illegible] eiſdem fœderum leges [illegible]. Verum gravioribus [illegible] fœderationis cauſa [illegible] Julius II pontifex [illegible], propterea quod in Flaminia Ariminum, Faventiam, Ravennam, Cerviam & pleraque municipia de eccleſia jamdudum [illegible] nec [illegible] reſtituerent. Itaque quinquennio decurſo, eo videlicet tempore quo in Campania debellatum fuerat, [illegible] Venetos [illegible] ſocietate [illegible] conflictum eſt. Celebrata [illegible] fœdera [illegible] quæ [illegible] Cameracenſis* dicitur. Acceſſere [illegible] principes Itali [illegible], in queis Alfonſus Ferrariæ dux, cujus patri Herculi, ante vigeſimum [illegible] annorum, [illegible] bona principatus parte [illegible], ademtum Rhodigium, quod inter Padum, & Atheſim [illegible], cum aliis oppidis [illegible], ademta alia oppida Rhodigini [illegible] Lendenaria & Abbatia, campoque [illegible]. Tum grave vulnus perſtringebat Alfonſum, ſtimulabatque ad revulſas urbes a

corpore particulas, pro viribus in integrum reſtituendas. Alius & Franciſcus Gonzaga Mantuanus marchio [illegible] Aſſulæ & alia [illegible] numquam ad commune [illegible] Venetum undique urgere ſatagebant.

16 Ludovicus itaque Gallorum rex quadraginta [illegible] armaturorum copias [illegible], Mediolano movens [illegible] ultra Abduam [illegible] caſtra [illegible] poſuit. Pontificius exercitus Faventiam & Ravennam in Flaminia, in Apulia vero Ferdinandus [illegible] maritimas a Venetis [illegible], eodem [illegible] tempore quo confœderati ad Abduam Gallos [illegible].

17 In tanto reipublicæ [illegible] diſcrimine [illegible] Veneti [illegible] delectu [illegible] & ad veterem [illegible] novo auctorato, quinquaginta [illegible] Gallis obſiſtere. [illegible] Bartholomæus Alvianus & Nicolaus Pitiglianus, ambo Urſini, [illegible] & arte præſtantes, ſed [illegible]. [illegible] Itaque [illegible] Pitiglianus [illegible]. Ea propter [illegible]. Defecerat [illegible] ad Gallos Trevium oppidum [illegible] in ripa Abduæ ſitum. Eo nomine ira & furore percitus Venetos [illegible] ſumma vi adortus expugnat, nullo non crudelitatis genere adhibito. Sacra profanata, ſtupratæ matronæ, [illegible] virginum pudor, mortuorum corpora etiam & [illegible] denique [illegible] ſævitum [illegible] in omnem ſexum, ætatem & ordinem [illegible]

conatum se [illegible] certam futuram.

18 Indignatus [illegible] contra [illegible] in hujus invidiam crudeliter devastatam, [illegible] per pontem [illegible] superato ipse [illegible] ripam [illegible] nemine hostium obvio. postquam omnes [illegible] cum machinis bellicis & impedimentis transierat. Ripaltam [illegible] ad oppidum [illegible] est imperata facere detrectantem, [illegible] populabundique [illegible] tam sacra quam sua quoque violat & diripit [illegible] Veneto [illegible] crudelitatis genere [illegible] corpora [illegible]. Dein [illegible] acie Pandinum [illegible] passuum [illegible] dissitum, quod erat castris habendis idoneum & [illegible] perpetebat. Agebat primum agmen Johannes Jacobus Trivultius [illegible] genere & bello [illegible]. Medium [illegible] sequebantur, & cogebant [illegible] in fronte & [illegible] expedire [illegible] est tormenta [illegible] trahebantur. Hic magno [illegible] & intrepido animo occurrebat Albianus, cum non [illegible] peditum equitumque manu, & ipse pro se agens ad [illegible] magnam vim machinarum [illegible] Pitilianus cum valida copia, [illegible] spectator quam bellator. [illegible] erat illi [illegible] a pugnandi studio. Dum vero Albianus [illegible] hostem procedebant, [illegible] impedimentis [illegible] & [illegible] machinamenta bellica in hostem, [illegible] latera & ad [illegible] hosti nocere posset [illegible]. Successit [illegible] Albianus [illegible] acie [illegible] in conspectum venere [illegible] tormentorum [illegible] ut fragore tonitrua vincerentur, [illegible] marte & [illegible] per latera [illegible] utrimque [illegible]. Ipse Albianus [illegible] legione [illegible] Gallum & [illegible] per mediam aciem [illegible], pugnantibus [illegible] hortari voce, manu, & inter ipsos certantes [illegible] perennem [illegible] periculis [illegible]. Non [illegible] Gallo [illegible] etiam [illegible] hostem [illegible] contra se hoste. Verum dum in vestigio quamplurimi utrimque caderent, sed Venetorum longe plures, in medio certamine [illegible] tempestas [illegible] caelo [illegible] deteriorem fecit rem Venetam [illegible]. Nam [illegible] & [illegible] terra [illegible] & [illegible]

A [illegible] ab aqua [illegible], [illegible] in [illegible] planta [illegible] ordinem servare, neque [illegible], nec [illegible] facere possent [illegible] cum ab [illegible] brachia porrigere [illegible] ad [illegible] parte [illegible] machinis [illegible] perveniunt. Accessit ad cumulum malorum [illegible] quod [illegible] pulvere tormentario, [illegible] ad machinarum usum [illegible] Gallis autem [illegible] quo pacto, ad [illegible] integra & [illegible] quae [illegible] hostium [illegible] pro Gallorum [illegible] possit, & [illegible] ad [illegible]. Jam inclinaverat acies Veneta & ad fugam spectabat potius quam ad pugnam, quae re Albianus animadversa, [illegible] ab hoste [illegible] & [illegible] rebus & cadentibus, suppetias [illegible] rem in [illegible] deductam [illegible] quem [illegible] & [illegible] pugnam. Sed dum [illegible] & [illegible] vulnere accepto debilitatur & cognitus capitur [illegible] ad regem [illegible] in triumphum. Tum vero [illegible] edita est caedes & per quamplurima [illegible] de Veneto [illegible] hostium [illegible] Pitilianus [illegible] omnia [illegible] laborum & periculorum [illegible] a legatis [illegible] rapido cursu in fugam [illegible] hominum & equorum [illegible] & [illegible] undique conspiceretur. Inde captivorum & [illegible] numerus [illegible] machinarum [illegible] omne genus prope innumerabile [illegible] hosti accessere. Desiderata [illegible] ex proelio ex Venetorum exercitu decem millia [illegible] Gallo [illegible] victoria [illegible] quinque [illegible] millia & [illegible]. Quod [illegible] collega opem [illegible], non [illegible] clade [illegible] Gallo [illegible] pugnam creditum est.

19 Verum ab ea funesta plaga, [illegible] eventus [illegible] de [illegible] imperium [illegible] respublica [illegible] florentissima [illegible] & [illegible] exercitum reparare [illegible] & [illegible] negligendis [illegible] quod [illegible] nam post tantam cladem [illegible] ad [illegible] diem Maii [illegible] Domini [illegible] accepta fuit, [illegible] diem [illegible] &

23 Venit post modicum cum reliquo exercitu ex Mestra Petilianus Patavium [illegible] per circuitum civitatis [illegible]

[illegible] MAXIMILIANUS [illegible]

[illegible] Franciscum Gonzagam principem Mantuanum [illegible]

[illegible] Lucium Malvetium [illegible]

[illegible]

24 Nec multo post Maximilianus Caesar [illegible] Patavium obsidendum est adortus.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E Verum enim vero Petilianus & Venetorum legati [illegible]

tes urbis custodes, & præter numeratam Venetæ plebis multitudinem, quæ omnes voluntate pro sua republica ad tuendam, defendendamque urbem eum tamquam [illegible] se devoverant. Adiecebat præterea aggeri [illegible] in fossa altitudine pedum quatuor [illegible] latitudine amplior [illegible] erat [illegible] tormentarius ad [illegible] & contra [illegible] compendia, more quodam artificio & industria, ad perstringendam hostium aciem oculorum [illegible] erumpere [illegible] armenta & arida [illegible] pulverem [illegible]. Si quando hostes [illegible] mænia [illegible] præsto erant defensores [illegible] sagittis & venabulis muniti, [illegible] aggeri [illegible] qui ab ea parte [illegible] erat [illegible]. Porro tribulorum ferreorum vis plurima parata ad configendas [illegible] plantas [illegible] quasi pice & bitumine [illegible] in morem fulgentis [illegible] ad accendum [illegible]. Præterea lapides [illegible] pro muro & propugnaculis præsto erant [illegible] quæ perspicax hominum ingenium [illegible]. Tantum autem propugnatores [illegible] animi [illegible] ut etiam hostium [illegible] lacesserentque [illegible] venientem, quam hastæ [illegible] erumpere etiam [illegible] per tenebras [illegible] ad castrorum vigiles pervenirent [illegible] obtruncarent, ac bombardas [illegible] tormentariumque pulverem incenderent [illegible] intra munimenta [illegible] se reciperent. Denique dum hic sederetur, per indices comperto Procurium Rubeum Parmensem & Federicum Gonzagam Mantuanum cum [illegible] in castra Cæsaris proficisci, urbe clam egressi, qua nondum cincta erat [illegible] Philippum cepere ac vinctum abduxere. Gonzagam [illegible] quam tamen hosti tam formidabilis & ferox, [illegible] oppugnare, aut ad certamina [illegible]. Semel tantum Hispani [illegible] verum ferro & igne ad unum absumpti ceteris terrori ac documento fuere, ne temere in certa pericula se inferrent. Denique plus mensem [illegible] aperta fuit, cum [illegible] Maximilianus [illegible] conatu, in obsidione persisteret, quamvis nulla alia [illegible] causa quæ vulgata fuerit [illegible] imbribus qui [illegible] per ea anni tempora in tam palustri solum cadere solent, Calendis Octobris [illegible] vasa iussit colligi [illegible]

tum [illegible]. Quod si diutius in obsidione perseveratum fuisset, in tanta hominum multitudine quæ in urbe fuit, haud dubie ad ultimam rerum inopiam ventum fuisset, [illegible] fuerunt.

21 Eo successu Veneti, [illegible] paulo ante res deploratas videbantur, elati, & [illegible] per hiemem & imbres [illegible] signa [illegible] cum tamen certa [illegible] quod nec præsidio nec [illegible] firmitate munita esset, nullo negotio recepit. Mox Veronam progressus, totam ferme hiemem in obsidione consumpsit, [illegible] ad imperium revocare. Nam maior [illegible] laborum moles sese offerebat, quam perferendo sustinere posset. Apparebat sane obsidendo non solum non [illegible] sed etiam periculo plenum esse. Gallis enim qui [illegible] plurima per [illegible] hiemabant loca, & [illegible] ut obsessos ab metu liberarent, & Maximilianus e Tur- In Tureli. [illegible] in Venetiam urbem [illegible] Ostrogothorum regis regiam sedem & metropolim regnum [illegible] obsidione [illegible] omne genus munimenta [illegible] Veneti, ut de illa [illegible] esse [illegible]. Quam ob rem [illegible] obsidionem quam [illegible] per hiemem [illegible] aggressus fuerat, [illegible] agrum [illegible] hominum pecorumque præda abacta, per Rhætios [illegible] exercitum in Austriam reduxit.

22 Tum Veneti [illegible] ad adversam regionem, quæ ad Padum pertinet, Rhodigina Chersonesia recepta, omnem belli molem in Ferrariam transferre, & quod illam urbem omnino expugnaturi per edicta omnes [illegible] ad eam urbis [illegible] evocabant. Iam [illegible] exercitum [illegible] instruxit [illegible] classe [illegible] navibus, adverso Pado [illegible] loco quem Guardiam dicunt, [illegible] ac in ulteriore Padi [illegible] quæ ager Ferrariensis est, [illegible] munimenta, [illegible] propugnacula, [illegible] fossa, cum [illegible] Gallos omnes ex hibernis [illegible] egressos, Veronam [illegible] agmine, Vicentiam bello [illegible] & Venetias [illegible] laboribus [illegible] tempore [illegible] Leonicum agri Vicentini municipium, [illegible] reducit. Classis, cuius imperium erat apud Angelum Trevisanum, quamvis [illegible] tamen loco quem tenuerat [illegible] additamento [illegible] equitum levis ar-

majore, ut tandem poſitum. Nauticus itaque miles per Inſulam vagans, ſoeda populatione & caede cuncta devaſtabat: villas incendebat, & bellico tumultu omnem regionem immaniter commiſcebat.

[illegible]

25 Ea res etſi Alphonſi animum graviter perſtringeret, moverentque nobiliſſimae civitatis & vicorum damna: tamen aliquandiu intra moenia ſe continuit. Formidoloſo ſimilis erat, tamen in occaſionem aliquam praeclari facinoris intentus. Tandem hoſte contemptim procurſante, Gallos Hiſpanoſque, quorum [illegible] ſtipendio [illegible] manipulatim [illegible]; & illi quidem, ut fuerant edocti, poſtquam leve inſtituere certamen, circa hoſtium munimenta, ſimulata fuga [illegible], ſimulantque ſe quaſi perculſi [illegible] formidinem, [illegible] tormentis & caeteris armis ſpoliant. [illegible] hoc ſtratagemate hoſte deluſo, ac propterea [illegible] permiſſo, Alphonſus [illegible] munimentis, quae Pado imminebant, ex adverſo ſtanti in flumine Venetae claſſi, innumeras machinas ad [illegible] capacitatem [illegible], [illegible] aquae aggere [illegible], ut inde [illegible] in claſſem ulteriorem facere impreſſionem. [illegible] tunc ita [illegible] amnis [illegible], & ventus ex adverſo aquarum curſum remorantibus [illegible] marginem aquae [illegible], navesque [illegible] ad [illegible] applicaret. [illegible] ad arborem, [illegible] nocte, [illegible] Alphonſus [illegible] in munimentis hoſtium [illegible] ſumma vi [illegible] magno negotio habens hoſtem pugnando [illegible], & eodem ferme tempore claſſem tormentorum concuſſu quaſſare. Ferebat certamen [illegible] propugnaculis, & claſſis [illegible] ubique [illegible], [illegible] lacerabatur. At Claſſiarii & caetera turba [illegible] praeſens periculum periculo declinare feſtinantes, [illegible] in Padum [illegible], & [illegible] emergere & ad litus evadere conabantur, quippe quorum [illegible] ſalutis cura urgebat. Omnibus itaque [illegible], naves aliquot depreſſae, [illegible] a claſſe Alexandrina [illegible] & ſecundo flumine [illegible] capiuntur. In his [illegible] praetoria triremis regio apparatu & luxu compta, quam poſtea [illegible] princeps [illegible] retractam, cum [illegible] quatuordecim [illegible], & [illegible] Ferrariam revexit, multis aliis navibus [illegible], munimentaque in flumine [illegible] ab hoſte [illegible], prorſum expugnata fuerunt, caeſique [illegible] propugnatores. Fuit ea res certe Alphonſo glorioſa & memorabilis victoria, etiam hoſtium confeſſione, qui [illegible] pugna & rebus male geſtis contra Turcarum gentem, numquam [illegible] [illegible] contumeliam [illegible] accepiſſe fateri non erubeſcere.

FRANCISCI CARPESANI
presbyteri Parmenſis ſuorum temporum
commentariorum

LIBER V

[illegible]

1 His in rerum [illegible] anno ſalutis noſtrae [illegible] undecimo [illegible] calendas Januarii, rebus [illegible] Ferrariae [illegible] ſolo fugatoque Veneto [illegible] bellis [illegible] [illegible] Alphonſo [illegible] quod cum Ludovico Gallorum rege [illegible], quod in Julium [illegible], graves exercebat [illegible], [illegible] & [illegible] male [illegible] [illegible] in apertum bellum [illegible]. Ardebat Julius [illegible] Gallos [illegible] Alpes [illegible]. Gallus [illegible] cardinalium [illegible] Chriſtiani [illegible] Mediolani [illegible] Piſis [illegible] Julio pontifici [illegible] pontificatum abrogare [illegible]. Contra Julius [illegible] Lateranenſi ſede [illegible] per ſpeciem [illegible] Chriſtianae ac [illegible], [illegible] videbat.

[illegible]

2 Inter haec diſſidiorum conſilia & belli apparatum, Julius [illegible] in Venetos jam [illegible] Venetos [illegible], [illegible] ſibi foedere [illegible]. Mox Franciſco Maria [illegible] ab [illegible] Pheltrenſis [illegible] Urbinatum [illegible] Alphonſum [illegible] Franciſcus Maria [illegible] ad [illegible], [illegible] Regium Lepidi [illegible], poſt ducentos triginta tres annos paulo plus minuſve quam ab Opizone Aeſtenſi ad ſuum imperium deducta fuerant. Mox Ferrariae quoque [illegible] caſtra admovet. Interea etiam Mirandula oppidum non ignobile, in medio [illegible] harum duarum urbium ſitum, [illegible] oppugnabatur. Sed cum res ſegniter agi videretur, impatiens ſpirans Julius, qui Bononiam ab Urbe paulo ante advenerat, media hyeme, quae nimio gelu & [illegible], in caſtra Mirandulana ſe contulit: inter milites [illegible], homo ſeptuagenarius, [illegible], oppugnationem inſtans, [illegible]

que moralibus tormentis diſcuteret, nec prius deſiſtet, quod in arcem mœnia per obſtructas [illegible] & glacie concretas foſſas, ac tanta ſoliditate cruſtatas, ut ponderibus jumentorum ac frequentibus peditum concurſibus non cederent, vi magna irrupit diripuitque, ſola Julia [illegible] Jacobi Trivultii filia vidua pene [illegible] capta cum omni re ſervata, jubente Julio, remiſſaque ad parentem incolumis, eo tempore cum reliquo Gallorum exercitu Parmæ hærentem, ac fruſtra reclamantem, querentemque Galli [illegible] per [illegible] & compoſitiones [illegible], [illegible] in extremis periculis deſtitutum iri.

Alphonſus Ateſtinus copias pontificis fundit.

3 Dum hæc alibi geruntur, Julius compoſitis utcumque Bononiæ rebus, Romam reverſus eſt per Lugo Cotignola & Bagnacavalo, cui loco priſtinum Tybernacum, mox ad Caballum nomen fuit a prælio pontificis per vim ademtum. Vix dum autem appulerat Romam, aut non longius inde aberat Julius, cum apud monumentum Pado adjacens quod Baſtiam appellant, ubi copiæ Julianæ inſidebant, irruente Alfonſo Ateſtino, inſignis accepta eſt clades a pontificio exercitu.

Bentivoli Gallorum ope Bononiam recipiunt.

4 Per idem ferme tempus, Galli a Parma moti, ac ex profeſſo jam Julii hoſtibus, omiſſo Rhegio Lepidi, Mutinaque nequicquam tentata, dum ultero Bononiam contendunt ad res novas contra Julium concitandas. Bentivoli freti eorum auxilio & partium ſtudio, Bononiam, unde antea exulaverant, ingrediuntur introducentibus amicis, arreptoque urbis imperio, & copias Julianas & Venetas, quæ ibi in præſidio fuere, fundunt & profligant, arcemque validiſſimam deditione recipiunt, quam paulo ante Julius magno ſumptu ſtruxerat, demoliuntur, ac funditus evertunt, ſtatuamque æneam quæ pro Petronii baſilicæ ad cœlum [illegible], publice [illegible] fuerat, contemtibiliter & indigne ſternunt, ac in machinas conflant, nihil omittentes quod in ejus opprobrium ignominiamque cederet.

Legatus Bononienſis a duce Urbinate occiditur.

5 Dum commiſcerent autem Bentivoli intra eam urbem omnia tumultu, Franciſcus Alidoſius patria Foro Cornelienſis, ſacri ordinis antiſtes, cognomento Papienſis, qui legatus pro Julio pont. Bononiæ præfuerat, per arcem adhuc integram vix dum evaſerat, jamque Forum Cornelium patriam tenens, omne videbatur declinaſſe periculum, extraque omnis hoſtilis metus, in pacato ſe agere exiſtimabat. Eodem ſe contulerat Franciſcus Maria Urbinatium dux, Julii pronepos, cum robore exercitus, poſt ſtrictas ad Bononiam res, qui illi admodum iratus fuiſſe intendebatur, quod comperiſſet ab illo apud patruum maximum ſe perfidiæ inſimulatum, quaſi cum Gallis clam ſentiens, rem Romanam prodidiſſet, pro eoque ab ipſo pontifice fuerat graviter increpatus. Itaque dum forte idem invicem mulis per urbem agerentur, ceu in conſilio incertum, illi occurrit dux Urbinas. Is iratum famulo perurgentibus, ne redderet quidem cardinali, qui eum prior compellaverat, ſalutem, ut erat pedeſter, in ipſum adverſo pectore fertur. Et quoniam, inquit, talia criminatione cum ſummo pontifice me committere non dubitaſti, quaſi proditorem, accipere te æquum eſt debitum mihi pretium: moxque gladio quem educebat pectus illi lethaliter transfodit. Ille eo uno accepto vulnere, unaque tantum voce edita, quæ diceret a pectoris ictu adverſa, moribundus mula concidit, labentem excepere famuli, & domum referunt, ubi illa nocte periclitatus, humatiſſimo funere tumulatur.

Ob id profugus errat.

6 Franciſcus Maria tam atroci flagitio confecto, Urbinum ſe recepturus, patrui conſpectum declinare, quamdiu vixit, qui graviter commotus violati legati ultorem ſe promittebat. Sed cum Julius aliquanto poſt fato deceſſiſſet, ab Leone decimo, qui poſt illum pontificatum ſedem tenuit, gravia paſſus, poſtquam principatu dejectus, aliquot annos profugus erravit, demum ſua tamen reſtitutus, [illegible] commodiore loco [illegible], pacata nunc fruitur ditione.

Veneti Brixiam recuperant.

7 Per ea autem tempora Veneti Limacii oppidi, quod Atheſi ſitum diximus, proditione amiſſi, cura in præſens omiſſa, cum Galli tunc res pontificum in Æmilia vexarent, cognito Brixienſes patrios intemperantiæ Gallicæ paratos eſſe ad imperium redire: Paulum Baleonem in locum demortui Petiliani ducis cum imperio ſuffectum, in armis eſſe apud Patavium, & Andream Grittum legatum, cum aliis copiis Brixiam properare jubent, & quid fieri velint oſtendunt. Ille mandata mature obeuns, magnis itineribus, quam occultiſſime poteſt, ut Gallos falleret profectus, ſummo die in conſpectu Brixianorum fuit, quarto nonas Februarii, pacatam urbem ſibi patentem ingreditur, portas & quæque opportuna loca civitatis circa arcem, quæ in Gallorum erat poteſtate, militaribus præſidiis communit. Deinde in prætorium ſuccedens Grittus, vir inter ſuos patricios auctoritate pollens, & ingenti ſenatûs [illegible] maxime popularis, omnes obvia comitate excipiens, paſſimque exceptus, ſuggeſtum aſcendens, populum ampliſſimis verbis laudavit, quod ſub mite Venetorum imperium, ſub quo tamdiu floruerant, non inviti rediiſſent, libertatemque duriſſimo Gallorum jugo prætuliſſent, pro hocque ſenatum illi gratiam habiturum [illegible] auctore recepta. Adjecitque, „ jam ſatis conſtare, collatis barbarorum Venetorumque moribus & regnandi artibus, „ inter in rerum publicarum adminiſtratione „ præſtaret, quæ judicium formare poterat, „ inter [illegible] prætorium ſanctius, æquabiliusque „ cuicuique. Quo noſtrum, inquit, vir Brixien- „ ſes,

Gritti ad Brixianos oratio.

multorum fidem ſuſpectam habebat. Quod alios ſubinde primi ordinis Brixienſes ſub ſignis Gallicis honeſtiori ſtipendio militare ſciebat, & ideo his auctoribus poſſe ſe perfidiæ contagia intra urbem ſerpere. Quocirca in tanta curarum ſollicitudine, a neceſſitate conſilium capiens, vocatis in concionem populis, brevi & ad tempus accommodata oratione, quanto in periculo res eſſet oſtendit: docetque ſi laborantem & periclitantem patriam ſtrenua ac fida opera [illegible], cum præſtiterint, facile poſſe hoſtium impetum ex labore diuturno & [illegible] retundi, patientia & conſilio [illegible] non pugna [illegible] eſſe, cum [illegible] dubitaret pro annitente [illegible] medio [illegible] corpora Gallorum ſtudiis aſſueta & [illegible] emollita, ne unam quidem noctem ſub dio [illegible] permoctationes, ac [illegible] non proceſſiſſent primi conatus, eo curſu quo veniſſent, in hyberna receſſuros. Proinde per ſuperos omnes orare obteſtarique, ut in fide perſiſterent, neve animos abjicerent [illegible] ſalutem [illegible] quæ ſe pariter [illegible] pericula [illegible] [illegible] omnes pro communi ſalute ſe devovere [illegible] animo confirmatis, ſumtaque quaqua verſum [illegible] præſidiis diſpoſitis, cum non poſſet ſumma rerum omnia loca obire, rationem belli, urbisque cuſtodias cum patriciis Venetis Juſtiniano & Contareno, ac aliis principibus viris partitur. Ipſe qui graviore periculo [illegible] urgebat, ad portam Cremataſiam, (id illi nomen eſt) mœnia adverſum [illegible], noctemque [illegible] armatus vigiles primus ipſe excubias tranſigit. [illegible] erat [illegible] alium locumque, & circa eum aggerem [illegible] moles, unde lectiſſimi centuriones peditesque [illegible] & haſtulas inſtructi [illegible] aggeri, qui ab ea parte acclivis erat, inſidentes, cum non parva ſclopetariorum manu, hoſtem ſucceſſurum exciperent. Aderat opportunis locis machinarum grandium magna vis, quarum ictibus equitum peditumque turmæ perſtringerentur.

Galli [illegible] [illegible] [illegible]

11. Sed ecce Galli dubia adhuc luce [illegible] pro ſe agentes muralia, a clivo in unam planitiem deſcendere cœperunt, [illegible] machinis conſtati, excuſſis pilis æneis in urbem [illegible]. Propius autem ſclopetarii ut propugnaculis detentores propellerent, glandulis [illegible], tum [illegible] ad [illegible] urbica [illegible] modum alarum volucri curſu agminatim ferebantur, [illegible] caſtellis hoſtilibus pugnabant. Alii foſſas implere, & ſtratis pontibus pervias facere, alii ſcalas admovere, hoſtem laceſſere, vulnerare, cædere & ſternere. Contra Venetus [illegible] loco motus, primum tormentis æneis grandioribus, piliſque minoribus, quæ [illegible] in conglobatos [illegible], hoſtium pectora [illegible], & [illegible] ſubeuntes, cominus venabulis, ſecuribus, gladiis perſequebatur ad mortem: alios [illegible] ſtricturum [illegible] pectus, alios harpagonibus & uncinis in ſublime ſuſpenſos [illegible] in præceps devolvebat, tanta ſtrage ut [illegible] mortuique una ſuper alium cadentes pene foſſas complerent. Ceciderunt multi utrimque, ſed certe multo major in Gallos [illegible] eſt cædes, quippe qui [illegible] ſuper caput ferro [illegible] ferichantur: nec tamen propterea quiſpiam ex aliqua parte pugnandi ſtudium [illegible] remittit. Galli prædæ avidi aurum & compendia [illegible] mercantibus, Venetis de laude ſolliciti. Videbant enim ubi [illegible] tantum [illegible] [illegible] hoſtis urbe potirentur. Aderat [illegible] armis conſpicuus [illegible] juventa [illegible] & animo validus, [illegible] equo pedes [illegible] adjungi [illegible] in porta [illegible] pro [illegible] [illegible], [illegible], voce, manu, ferro, in pugnam [illegible] Valcones, & [illegible] accendens, nec Gratius [illegible] deerat, [illegible] recentes ſubſidendo, & [illegible] hortando. Dum bellum ab hac parte [illegible] adminiſtratur, nec hoſtis tanti [illegible] procedunt, clandeſtini Gallorum dolis [illegible] perquam familiares, [illegible] pertinaciſſime [illegible] pervenerunt. Nec dubitaverim [illegible] quibuſdam [illegible] proditam communem [illegible] duos ſtudio partium, quibus oppido [illegible], alter [illegible] antea [illegible] ſtrenue, cum eo qui a Gallis [illegible], duntaxat [illegible], locum [illegible] exaggerando.

12. [illegible], ſuntque noſtra ætate (ut plurium annales [illegible] tradidere) Brixiani omnium mortalium ſuſpicioſiſſimi, nec ſolum negotia [illegible] publice, tribuum, vicorumque factionum titulo adminiſtrantur verum etiam domeſticarum partium ſtudia per ſigna pecuniaria dignoſcuntur. Et in eadem menſa cryſtallina & vitrea pocula, ſive levia, ſive [illegible] diſcriminata, in potationibus & convictionibus diverſum per ſe ſervant animorum affectum: quin etiam apud illos herbæ, arbores, ſeu fructus, colores veſtium, habitus, hominum inceſſus, capitum tegmina criſtata, digitorum crepitus, nutus, [illegible], poma in tranſverſum vel obliquum reſecta, diverſorum affectuum & ſua cuique partis propriam habent ſignificationem. Quæ morum perverſitas quaſi per manus ab illorum majoribus tradita, non ſolum nepotes infecit, verum etiam late vagata, longe poſitos, ceu peſtis & contagio infecit.

Brixiani ad [illegible] [illegible]

13. Sed ut ſtilus revertatur unde divertebat, bello ad portam Cremataſiam ut prædiximus, fervente, quampluſres Galli intra [illegible] Brixianam (locus is [illegible] in arcis formam [illegible] ſtructus) [illegible] intercluſi incertum, introducti fuerant.

Galli [illegible] portam [illegible] [illegible].

Hi alii, [illegible] ex ipsorum quodam [illegible] A pentes, porta [illegible] per [illegible] [illegible] occupata, [illegible] posthumi [illegible], quos eodem [illegible] Johannis porta [illegible] [illegible] quos [illegible] ab hoste [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], totam [illegible] civitatem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] B [illegible] [illegible], quem hostium [illegible] [illegible] clamor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quasi omnia in capta civitate [illegible] solent.

14 Hic omnibus [illegible] [illegible] [illegible] urbem [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], una cum Contareno & Justiniano ac [illegible] [illegible] [illegible] C [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pro sua libertate [illegible] [illegible] [illegible] hostem [illegible] [illegible] [illegible] D [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & quodcumque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hostes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] prospera [illegible].

15 Verum postea quam [illegible] per urbis calles plus [illegible] hostium [illegible] [illegible], [illegible] & a tergo [illegible] [illegible] E ac a fronte & lateribus [illegible] [illegible] [illegible] porta [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Contarenus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Veneti [illegible] [illegible].

16 [illegible] vero [illegible] [illegible] est, [illegible] ad [illegible] urbem [illegible], [illegible] ab Henrico [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

[illegible] Verum M. Antonius [illegible] congeſtaque [illegible] Hiſpano, quem ad Vercellum [illegible]

[illegible]

[illegible] M. Antonius [illegible] Hiſpanum [illegible]

[illegible]

[illegible] Georgius [illegible] Petri Navarri [illegible] Alphonsus Arrasius [illegible] Fabricius Columna [illegible]

[illegible]

[illegible] pede pedi, dextra dextræ [illegible] pectora, [illegible] pendulæque [illegible] Pertonabat [illegible] tam cadentium [illegible] tam querentium, quam [illegible] vocibus [illegible] terraque pedum repercussu [illegible] & pulvere [illegible] per [illegible] ita vario & ancipiti marte [illegible] Ni [illegible] peditum turmas [illegible] pro [illegible] arma, ut esset [illegible] terga dare [illegible] quoquomodo post [illegible] eo [illegible] apud [illegible] pugnabant, [illegible] pectus [illegible] Saneverinus [illegible] & [illegible] confestim Germanorum Latinorumque [illegible] & [illegible] turmis [illegible], adversariorum [illegible] cedere [illegible] reperiebant [illegible] gradu [illegible] hoste [illegible] Tum vero [illegible] Fabricium advocans [illegible] ut [illegible] Quonam [illegible] recedimus [illegible] hostem [illegible] Redeamus [illegible] est in pugnam, & in victoriam [illegible] possessionem, quam [illegible] his dictis, [illegible] primis ordinibus [illegible], arma armis, corpora corporibus [illegible] Tum vero [illegible] tum [illegible] adhuc [illegible], quam ab [illegible] & [illegible] magnamque [illegible] nullas [illegible] sed dum [illegible] & [illegible] se [illegible] hostesque [illegible] ferre [illegible] Hispanorum [illegible] Gallorum [illegible] in neutram partem [illegible] At [illegible] & [illegible] in [illegible] post [illegible] hostium, tamque [illegible] ut [illegible] ad [illegible] Reliqui qui superfuere [illegible] dissipati, quà quisque [illegible] per [illegible] palati, fugam capessebant. Johannes [illegible] qui [illegible] pugnae [illegible] agebat, [illegible] quam [illegible] fugam quam in pugnam procurarat.

A Adactus eo necessitatis [illegible], ut nulla evadendi via sibi ostenderet [illegible] Alphonso [illegible] dat [illegible] custodia. Haud multo post [illegible] cum [illegible] Alphonso Romam [illegible] Julio pontifice [illegible] recentiora [illegible] fide. Erat [illegible] Julio [illegible] tegere [illegible] ad tempus [illegible] cum [illegible] vel

B [illegible] vel [illegible] vel [illegible] non poterat [illegible] animi [illegible] intra pectora [illegible] ita [illegible] quæ vel levi [illegible] aliquando [illegible] Ita dum domi forte sedens, contractiore supercilio [illegible] quod [illegible] & paulo [illegible] se de [illegible] ab [illegible] auribus, qui [illegible] forte [illegible] hominumque ingenium & mores [illegible] Alphonsum [illegible] Mutiheri [illegible] erat [illegible] quod ille in

C [illegible] Fabricius hospiti [illegible] Alphonso [illegible] apud [illegible] erat [illegible] Sed hæc postea: nunc ad [illegible] At Johannes [illegible] ad [illegible] & in [illegible] non multo post [illegible] Romam [illegible] ad [illegible]

D [illegible] Capitur Navarrus, [illegible] & in [illegible] Qui dum Parmam & alias urbes [illegible] & in [illegible] in [illegible] pompam cum [illegible] &

E [illegible] Tam [illegible] victoria [illegible] non [illegible], & [illegible] pugna non [illegible] quod haud multo post [illegible]

10. [illegible] post [illegible] pora, [illegible] Ravennam [illegible] receptam [illegible] & [illegible] rebus [illegible] tam [illegible] M. Antonio [illegible] cum [illegible]

Ravenna Gallis [illegible]

permiſſo arma in [illegible] ulterius pro- A tenus aversos ad [illegible] cum Gallis
ruerunt, populique omnibus armis [illegible] per [illegible]
cedentibus, ſemperque [illegible] [illegible]
ae pervenerunt [illegible] percuſſi, in
tranſpadanam regionem pedem referre cu-
[illegible]

Julius papa [illegible]

21. Deſcenderant enim ex Alpium jugo [illegible] tempore Helvetiorum [illegible] Julii pontificis [illegible] Matthæo Sedunenſi, [illegible] Adderant & [illegible] Veneti [illegible] B [illegible] quantum no- viſſima [illegible] in Ravenna [illegible] Gallos [illegible] quantum tunc [illegible] Helvetios, [illegible] C [illegible] Gallos [illegible] donec [illegible] Alpium [illegible] Julio & [illegible] pontificatum.

Joannes Medices [illegible]

22. Sub idem ferme tempus Hiſpani [illegible] Apulia [illegible] Julio pontifice [illegible] Joannem Medicem [illegible] Carolus rege in Italia [illegible] noviſſima in [illegible] pugna captum [illegible] D [illegible] Pratum oppidum Florentia decem millibus paſſuum diſtans [illegible] duce [illegible] Columna [illegible] Joannem & Hiſpanos [illegible] E [illegible] Joannes [illegible] patriam [illegible] ingreditur, & perquam gratanter a populo excipitur; apud quem veterum Medicæ gentis in patriam beneficiorum memoria plus valuit, quam recentiores calumniæ. Largi-

Extrema Galli [illegible]

tus & [illegible] Hiſpanis, [illegible] Apenninum per [illegible] tranſpadanam regionem. [illegible] Gallis [illegible] Veneti, qui [illegible] Sed cum [illegible] & [illegible], a ſole ve-

[illegible] per [illegible] Maximiliani [illegible] Mediolani [illegible] Sfortiæ, [illegible] Sfortiæ [illegible] Parma tan- tum & Placentia [illegible] Romanæ [illegible] Parma [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] Pipino Franco- rum rege [illegible] Romanæ [illegible] Ravennatum [illegible] Pipinum [illegible] E [illegible] Gregorio III pont. max. opem contra [illegible] Longobardorum regem implorante, poſt [illegible] Carolus cognomento Magnus [illegible] Pipini [illegible] Deſiderio Longobardorum rege [illegible] pontifex Romanus [illegible] ſub [illegible] Leone tertio pontifice [illegible] ab [illegible] imperator ab eo appella- tus, & a populo ſalutatus, ac [illegible]

Marginalia (right): [illegible]

[illegible]

inſignitus eſt. Fuere in ejuſmodi exarchatu Ravennatum (ampulloſo quidem nomine & Græcæ ſuperbiæ pleno, quod Latine ſonat ſuperiorum magiſtratum) (ſicuti patitur & meminit Lateranenſis bibliothecarius) primum Pentapolis (vox quinque urbes indicans) Ravenna, Ceſena, Claſſis urbs olim diruta, Forum Livii, Forum Populium, item Bononia in Æmilia, Regium Lepidi, Parma, Placentiaque. de Mutina verbum nullum, credo quod exiguum, nec in Longobardorum Gottorumque hiſtoriis ullibi ejus nomen invenitur. Nam hæc, quæ alio loco poſita, a quadringentis paulove pluribus vel paucioribus ab hinc annis extructa fuit. brevi quidquid terra patet a Placentinorum Ticinenſiumque finibus, ad ſtagna Venetorum tenus, rurſus a Venetis ad Ariminum, & quidquid ab Luna Liguriæ urbe Lunam Parmamque interjacet, id quidem totum ad exarchatum pertinuiſſe, etiam vetus juris dicundi forma diſerte demonſtrat. Demum Lotharius Ludovici regis Francorum filius, a Paſchalio ſecundo pont. max. de more inunctus, & ornamentis auguſtorum decoratus, appellatuſque imperator, anno virginei partus octingenteſimo vigeſimo ſecundo, hujuſmodi donationes, ut erat inſigni pietate, diplomate ſuo roboravit & auxit. Invenio etiam in annalibus ſummæ fidei, Clemente quinto pont. max. in Volcis, qui in Avinionis nomen abierunt, agente, legatum apoſtolicum Parmæ, Regio, Mutinæque præfuiſſe, atque illinc Ferrariæ, Romanæ ſedis imperium detrectanti, arma intuliſſe. Sed ne extra calcem, ut dicitur, ſermo decurrens, lectori ſit faſtidio, ad inſtitutum revertamur. Satis fuerit oſtendiſſe Julio pont. max. hujus nominis ſecundo, apoſtolici patrimonii acerrimo vindici, jus fuiſſe urbes has recipiendi, quas Pipinus & Carolus cæſareſque cæteri a Pipino Auſtraſiorum genus, ditioni eccleſiaſticæ aſſeruiſſent, regendaſque attribuiſſent.

FRANCISCI CARPESANI
Flaminis Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER VI.

Julii pont. ſec. mors.

Rebus ita habentibus, finem armorum impoſitum quis non crederet? ſi non intempeſtiva nobis morte, quamvis annis prematura Julius pontifex, ſub veris initium anni Chriſtianæ ſalutis MDXIII. ereptus fuiſſet. Maximilianus cum Sfortia interregni pontificii occaſione invitatus, cum ſuis copiis Placentiam: Marchio Padulæ, id oppidum in Sarmatibus, qui Hiſpanis, quos Brixiam occupaſſe paulo ante diximus, imperio præerat, cum ſuis partes turmis & legionibus, trajecto Pado, a Brixiam movens, Parmam non auſam portas illi claudere occupavit. & quamvis pacati agminis ſpecie ingrederentur, tamen honeſtis incubatu dominicorum inſidentes, fortunarum noſtrarum ſagina, & imperata in ſtipendium pecunia, ita lacera ſua curaverant, ut ab hoſtili direptione res parum abfuerit. nec feciſſent tamen raptori modum, niſi Johannem Mediceum ſummi ſacerdotii ſolium evectum, ſub Leonis decimi nomine interceſſiſſet auctoritas, eoſque a ſuis & apoſtolicæ ſedis urbibus receſſere mandaſſet. Paruere illi quidem qui Romanum præſulem amicum & propitium, quam iratum & hoſtem mallent: præſertim cum novum a Gallis bellum gliſcere & jam inſtare, ad ſuper alios nuntiarent. Nam Ludovicus rex anno ſuperiore Italia excuſſus, victus ſemper violentior quam victor, reconciliatam ſibi ea hyeme per novas fœderum leges Venetiam, ſpeque illis facta Veronæ Brixiæque per victoriam reſtituendæ, Bartholomæum Albianum & Andream Grittum, quos jure belli ab expugnata Brixia captivos habuerat, remiſit, jamque per novum delectum centuriatis legionibus, equitatuque recens ſcripto, Italiæ campos tenebat, Inſubrum finibus imminens cum formidabili exercitu. Habebat ſummum imperium Tramolius regulus, & Johannes Jacobus Triultius æqua poteſtate, erantque ſub iiſdem ſignis multi aut ductores bello præſtantes, item mille & quingenti cataphracti, cum tantundem levis armaturæ equitibus, & peditum duodecim millia, præter voluntariorum magnam turbam, quæ caſtra libidine prædæ ſequebatur. Et Veneti ductu Albiani, trajecta Addua, properabant Gallis ſe adjungere. Id ne fieret obſtitere Hiſpani, in Placentino agro ſedentes. Maximilianus Sfortia cum ſuo equitatu Helvetiiſque intra Novariam ſe continebat, quam Galli aſſiduo bombardarum repercuſſu quatiebant. incertus in rei expectationem & curarum plenus, quod tumultuari Mediolani, & ad novas res a Guelphis factionis regiæ partes adjuvantibus, populum ſollicitari comperiſſet, ac idcirco opibus ſuis contra tanti exercitus robur diffidens, etiam popularium fidem ſuſpectam habebat. Nunc Helvetii per id tempus, ſi quando alias, tunc maxime ſincera fide libertatem erigere & confirmare non deſtiterunt, ſibi curæ fore incolumitatem ſuam teſtati, ſeque eam obſidionem ſoluturos, & hoſtem a ſuis cervicibus averſuros polliciti. Itaque accerſitis e patriis pagis aliis duodecim millibus contribulium Helvetiorum, ad ea præſidia quæ ad Novariam habebant, adjecere alia quinque præſidiariorum millia, reliquos evocatos in collibus habebant, ab Novaria octo plus minuſve millibus paſſuum, ſub Altoſaxo eorum legionis tribuno, qui aliquandiu ibi moratus, non caruit ſuſpicione proditionis apud ſocios: cum

Ludovicus [illegible]

Galli Novariam obſident.

tum ut deberet, tandem locus se [illegible]. A

2. Ubi id retulit Triuultius, veritus ne ab urbe & alio exercitu hostium inopinato cursu circumvenientes opprimerentur, ab Andrea Gritto Venetorum legato, qui in castris Gallicis erat, [illegible] Bartholomaeum Alvianum properantem cum copiis [illegible] Venetorum adiumentum retinere non posset quam castra moveret. Itaque obsidione omissa, aliquot inde passuum [illegible] inde subducunt. At Helvetii, qui sive timore sive fortuna [illegible] sibi & oppidanis [illegible] annonam se facere senserant, [illegible] longiori mora per [illegible] nostri tempore [illegible] egressi inde digressi in hostem iter intenderunt, Mottino duce, nec [illegible] accedente, nec tamen [illegible] habente. Ita enim de rebus suis desperandum videbatur, ut nullum certi consilii esset compos, & potius quo fugeret, quam quo pacto fugaret hostem sibi cogitandum putaret. Audax tamen consilium Helvetiorum, contra tantum ac tam validum equitatum & fortissimas legiones vulgo creditum fuit, in quo plus inesset fiduciae quam virium. Sed quia audaciam eventus illud exspectare, quippe quae fortissima quaeque consilia in rebus tenuibus & arduis, ut saepe usu contingit, tutissima fore putarent. Itaque cum triplici ordine aciem instruxissent, qui in dextro cornu erant, in proximum lucum intranti, latuere in insidiis, qui ad tavum ad eam partem castrorum hostilium, qua legionarium more decumanam portam servabat, compresso spiritu accessere, interceptisque vigilibus, fluctuantes necantes, ut qui in nullo tali metu sopiti jacerent, obtruncant in vestigio. Cumque tantum strepitus & clamorum gemitus, vocesque ad arma conclamantium per castra tumultu implesset, ac undique ad praeceps periculum concurrerent, eo maior strages est edita, quo inconsultum occurrebatur. Nam perterrefacti hostes, tumultuosius concursantes, inter invicem consistebant, ut inter se quam cum hoste certamen esset, quippe qui non ordines servare, non aciem struere, non ducum vocem exaudire, nec jussa capessere possent. Itaque animadversa hostium trepidatione & incondita perturbatione, vires & spiritus Helvetiorum magis augebantur, & maiori caede saeviebant. Media autem acies Helvetiorum dum recta sine labore contra machinas, quae ad aliam partem castrorum locatae erant, a frequentioribus tormentorum ictibus non levem primo accepit jacturam, plurimis concidentibus. Verum accuratius [illegible] perventum, repente incurvi & gradu quadrupedio, tractis post terga hastis longioribus & securibus, quas sunt suo peculiaris tela, subeuntibus animo ita in ipsas machinas succedere, ut jam nullum in jaciendo & complendo earum hostis esset operae pretium.

inde magno impetu in hostem ingruentes, & in ipsa usque tabernacula irrumpentes, fusissimam stragem perpetrarunt. Galli autem ita primum potuere carpi, ut abjecta cura tuendorum castrorum, nec impedimentorum avehendorum, tam duces quam capitanei relictisque equitatu, rapidis equis salutem suam committerent. Cumque effusa fuga omnes excederent castris, pedestres in insidias rotas praecipitarent, quae in vacuum pene carperant, ut passim caderent, ut duntaxat nonnullam partem evasisse constans tenuerit fama. Res ut erat facta [illegible] Trivultius, [illegible] adhortationibus, increpatione retinere aciem plurimorum animus est. Sed cum attonitam agmen animo sibi [illegible] omnium animi pedibusque in fugam inclinare, & de summa rerum desperatum videt, a primoribus castrorum regia signa convertens, pecuniam etiam regiam & quicquid pretiosius potuit, in veterana juncta acie regi [illegible], non dissimilem omnium castris excessit, atque [illegible] afficietur, cum eis omnibus trans Alpes recessit. Ita quasi in momento profligato hoste, amissis machinis armis, tentoria, castra, & quae in illis opes fuere, in praedam Helvetii victores abiere, majorem aliorum ignominia, an Helvetiorum adorea, non facile indicatu. Nam hos potius temeritate quam consilio vicisse, illos mobilitate quadam consternatione succubuisse, apud omnes constat.

3. Alvianus, quem in Placentina ab Hispano exercitu remoratum, prohibitumque quominus iter sibi aperiret, diverso haud multum hinc loco dixitimus, audita sociorum ad Novariam clade, priorem receptum est in Venetum, secumque gravem belli tempestatem trans Nam postea quam Patavium, quo intendebat, se recepisset, Joannes Cardona, Hispanorum dux, a Maximiliano Caesare Venetos infestare jussus, paulo post ab Insubribus regressus, durat in Venetiam, & per Vicentinos Euganeosque campos Pedemontanum omnemque Patavinum pervenit, occupatumque pagus abunde vastat, omnia per caedem & incendia terroribus complens. Ad [illegible] ad oppidum Medunco flumine quod Vicentinam dividens uno tramo Fossas attingere, quibus Brentello est cognomen. Patavinis moenibus circumducitur, alio postmodum parvo quidem intervallo, effluens aquis se immiscet, totum tandem in Fossam Claudiam exoneratur. Jacet Mestra oppidum flagrat propinquum, quod Musso alias flumen aquarum copia his regionibus secundum praeterlabitur. Lavatur Mestra oppido, sicut est Tarvisium Carnorum urbs, quam Silis flumen interlabitur, nec procul hinc Anasso alter fluvius, cui nunc Piavi nomen est, a tergo Vicentiam, quam Meduacus sive Bachilio, ut postea fuimus, fatalis, ceterisque partes-

ſum Toſigam. Deinde inter Patavium, quod A fuſſa et Bacchilione deducta [illegible] annum aberat, ut dictum eſt, partim terra, partim aliud [illegible] flumen, quod quidem omnes aquarum moles [illegible] aquas [illegible] cauda, [illegible] deſinunt paludes. Hinc eſt, ut omnes [illegible] tractus [illegible] flumina, & lacubus repleti, quæ per omne tempus pluviis humoribus [illegible], [illegible] grandis aquarum copiam opponat, & pedeſtre iter penitus abrumpat.

Johannes Cardona [illegible] Patavium [illegible] [illegible] Pergebat interim cum Cardona dux [illegible] Menſtrum prid. Calendas Octobris pervenit [illegible] & [illegible] & [illegible] B [illegible] & [illegible] frequentia. Quod ubi [illegible] fuerit factum [illegible] Patavium [illegible] cum fratribus Fabricio & [illegible] & ductor [illegible] Cardona ſecundus, [illegible] celeriter oppidum [illegible] Inceſſit autem [illegible] & [illegible] ad turrim usque [illegible] Venetæ urbis [illegible] totam [illegible] urbem [illegible] quaque & [illegible] Tum Cardona [illegible], ut [illegible] C urbis [illegible] ad [illegible] conversus. Quam porro [illegible] [illegible] Veneti [illegible] Papiæ [illegible] Carolo Magno [illegible] & claſſi [illegible] quamvis dux mari, [illegible] terra, [illegible] Etiam quidem [illegible] Proſper [illegible] ſemper [illegible] Terra præterea potens, modo [illegible] non [illegible] aquæ [illegible] D [illegible] deduceremur [illegible] aquarum [illegible] nos [illegible] Nec [illegible] terret aut admonet [illegible] quam [illegible] eſt [illegible] oppida [illegible] ducibus [illegible] Proinde cavendum eſt, ne in contemnendo hoſte [illegible] a nobis [illegible], [illegible] liberum non [illegible] exercitum deportare. Rubit Hiſpanus dux [illegible] Venetos ſuperiorum [illegible] E [illegible] Alviano [illegible] Johannem Paulum Balionem [illegible] aut fortunam belli experiri non paſſuros. Ita dum contemptim [illegible] per omnem [illegible] & [illegible] per longa ſpatia [illegible] ſecum [illegible] Venetis cum [illegible] periculo [illegible] ad [illegible] copias, novo quam celeriter [illegible], & quantum

maturius opus eſſe [illegible] Alvianum [illegible] ho- [illegible] [illegible] & Lauredano [illegible]

[illegible] Ille [illegible] mandata [illegible] in [illegible] Patavio ad certam [illegible] poſtquam [illegible] & ubi [illegible] conſtitutum [illegible] & [illegible] [illegible] non [illegible] hoc [illegible] belli & [illegible], [illegible] commilitones, quamplurimum [illegible] & a ſtirpe mea [illegible], qui in Martia urbe, Martiaque [illegible] & progenitoribus ortus, ut primum per ætatem arma tractare poſſem, ad hunc uſque diem in [illegible] hoc [illegible] ſemper peculiarem & familiarem [illegible] nec [illegible] in [illegible] me [illegible], ut mea [illegible] me [illegible]. Quare [illegible] non ſolum ſemper [illegible], [illegible] ſed [illegible] ut [illegible] Duo [illegible] ſunt in [illegible] quod [illegible] tot [illegible] fortes [illegible] ſub [illegible] ſtipendia [illegible] alterum, quod [illegible] nobis occaſionem video, quæ [illegible] magnopere [illegible] uberrimumque [illegible] ad certam quippe [illegible] & ad [illegible] prædam hac expeditione ducimus. Nam Cardona & [illegible] cæſtra ſequuntur, quum [illegible] bellicarum [illegible] [illegible] in [illegible] ferre [illegible] & [illegible] decepit [illegible] & [illegible] loca penetravere, a quibus [illegible] egredi non liceat. Nam [illegible] quo [illegible] non [illegible] Dedalea [illegible] & [illegible] aqua, [illegible] Veneta [illegible] oppida [illegible] hoſtem [illegible] & commeatu [illegible], [illegible] copias, & numero & virtute longe [illegible]. Eamus ergo Deo optimo duce, & divo Marco [illegible], [illegible] Eamus [illegible] occaſio rei bene gerendæ [illegible] [illegible] quæ [illegible] ut [illegible] Venetam [illegible], prædam optimam [illegible] & ante [illegible] triumpho [illegible] Hic quidem [illegible] pigritia, non [illegible] ſubire pericula. Quod ſi veſtrum quiſpiam, aut aliquid [illegible], aut [illegible] detrectat, aut abhorret a pugna, non gravate illi liberum [illegible] fa-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Mmmm ii

tumultuantium, nec ſatis pro ratione aciem explicantium, aut in ordinem ſe recipientium ambas celeri cuneum circumvallat, eademque in latera, in terga, a fronteque ferro, glandiumque ictibus plumbearum, fœdam exercet. Sed perdendo hoſte longe efficacior momentum fuit in Andreacio Campano centurione, qui funiculo adusto ſuccenſas cucurbitulas in Germanos conglobatos circulat, eos pro cruciatu arma iactare & cuiraſſas emittere cogebat: nam lambens flamma ſi vel leviter attactu ora, pectora, artuſve corripuiſſet, intus & in cute protinus depaſta, tenaciter cremando veluti ſtipulam edaci igne abſumebat. Ita laxato agmine, omnes prope in veſtigio in quo ſemel, ut in ſtataria pugna, pedem ſtiterant, animam exhalavere. Hinc eodem igne artifici in hoſtilia tabernacula ex arentium materia ac ſarmentis congeſta, immiſſo, fuſcæ noctis tenebræ illo ſplendore vincebantur. Fuga Sitti effuſa, in altera caſtra elapſus, ſua hoſti cum ſeptem machinis æneis miræ molis diripienda permiſit. Ea victoria Cremenſium obſidione ſoluta, pacatiora omnia in ciſalpinis, quaſi per tacitas inducias apparebant, & mors Ludovici Francorum regis, qui per id temporis naturæ debitum perſolverat, ſpem tranquillitatis populis Inſubrium præbere videbatur. Sed Franciſcus declaratus eius regni ſucceſſor, ſub eius æſtatis initium, quæ mortem ſecuta eſt, Inſubres quieſcere non eſt paſſus, inducto in Italiam ab Gallia novo armorum incendio, aſſerturus ſibi Mediolanenſium principatum, a quo biennio ante deciderat Ludovicus rex eiuſdem ſocer ut oſtendimus.

FRANCISCI CARPESANI

Flaminis Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER VII.

Franciſcus Ludovici regis ſucceſſor in Italiam transgreditur.

1 MAndaverat idem Ludovicus moriens, & poſtremis tabulis caverat, uti Franciſcus, quem regio prolatum ſanguine, ſibi generum aſciverat adhuc vivens, & ſucceſſorem ſolis regis procerum omnium ſuffragiis renuntiari ſtatimque curaverat, eam expeditionem primo quoque tempore obiret, in quam exquiſitiore delectu habito militem conſcripſerat, pecuniamque grandem, armaque & ſuſiles machinas innumeras, in eam ipſam provinciam comparaverat: hominem quippe bello acerrimum, tenax habendi eius principatus, quem iure hereditario ſibi deberi putabat, ſitis inexhauſta viventem inceſſerat: ita ad manes abeuntem eadem cura ſubsecuta eſt, quaſi eius oſſa mollius quietura eſſent, ſi ſanguine humano ſibi parentaretur. Res enim multo ſanguine conſtitit. Vulgato Franciſci regis trans montes formidabili adventu, apud Inſubres novus belli apparatus a Maximiliano Sfortia inſtrui cœptus, centuriati delectiſſimorum veterum ordines, & in his perquamplura Helvetiorum millia, qui ex fœdere in ſtipendium nomina dare tenebantur: cetera ad vim arcendam ſtudioſiſſime comparata. Et Prosper Columna, cui erat in omnes copias imperium, cum trecentis Florentinorum veteranorum Latinorum cataphractis, ad Villam francam ſubalpinum oppidum, cui Padus a gremio Veſuli montis non longe hinc ortus, nondumque advenis aquis adauctus, vicino curſu adlabitur, ſedere iuſſus, obſervaturus Gallorum iter, quos compendioſiore via per ſaltum non ſatis viatoribus tritum, ab Alpibus Cottiis in eam planitiem deſcenſuros acceperat, quoque regem cum robore exercitus a Seguſione oppido, Seguſium aliqui dicunt, ad radices Alpium deſcenſurum conſtans fama erat. Licet enim eædem Alpes Cottiæ præcelſo quidem cacumine, & pendentium ſaxorum altitudine viſu terribiles dure erigantur, tamen ex Gallia venientibus prona humilitate devexiores, & tormentorum ſuſilium carpenta quantæcumque molis, aliaſque graviores ſarcinas patiuntur.

Proſper Columna ab Obignino capitur, ad regem ducitur.

2 Sed dum duobus locis explorando luſtrando Prosper, vir alioquin prudens & cautus dat operam, non deprehendit alio itinere, quamvis confragoſo & interceptantibus plantis rarius calcato, cui ad Colles agni cognomen eſt, per Salutiorum plana lævorſum viam patere. Quamobrem dum negligentius ſedet, a quadringentis equitibus gravis armaturæ, qui duce Obignino eam viam tacito agmine raptim emenſi ſuperant, intra oppidum hoſpitiumque eiuſdem Proſperi facta eſt irruptio, priuſque viſus eſt hoſtis, quam tumultus exauditus. Prandebat Proſper cum honeſtiſſimis commilitonibus, & iam Granga neſcio quis gregarius miles, opimam ſe eo duce ſibi prædam pollicitus, ſcalis intra domos hoſpitales ſucceſſerat, cum ille quidem hominum ſtrepitu & equorum hinnitu, ſciſcitatus e feneſtra Proſper, quinam hominum eſſent, qui ductorem audivit Obignini nomine, eadem manu inermi porrecta deditionem facit: ceteri omnes ad unum armis, equis, impedimentiſque ſpoliati, vix cum ſingulis veſtibus abire ſunt permiſſi. Dux ipſe Prosper cum quatuor egregiis viris ad regem, qui iam in Taurinos deſcenderat, ductus, quamvis ab Helvetiorum tribus millibus, qui a Galliano vicecomite adhuc in fide Sfortianorum perſiſtente ducebantur, parum abfuerit quin reciperetur. Adveniente Gallo fuit equorum pernicitas & vaſti oppidi propinquitas, ut declinarent periculum, donec abiiſſet hoſtis. Helvetiis inde abeuntibus, ante regem ſiſtitur, ac cum ſociis in Galliam ulteriorem demandatur, non ante relaxatus, quam poſt finitum id bellum auro ſe redemiſſet mulctatus.

[illegible]

3. [illegible] Novariensi [illegible] per [illegible] in Insubrium [illegible] penetrans ad Marignanum [illegible] ab Mediolano [illegible] castra [illegible] Helvetii, quos ad [illegible] [illegible] exercitus & [illegible] ducis [illegible], [illegible] animo [illegible] [illegible] non [illegible] Credo eam [illegible] [illegible] ad Novariam [illegible] fuderant, & fortassis non fuisset vana fiducia, si Hispani [illegible] quas apud Placentiam [illegible] Padum [illegible] [illegible] operam [illegible] Sed [illegible] [illegible] paulo post compertum est. [illegible] habuisse, [illegible] ad moram [illegible] Hispa[illegible] [illegible] [illegible] bello [illegible] Quamobrem soli Helvetii, quanquam [illegible] ab [illegible] [illegible] fide [illegible] campo [illegible] hostem [illegible], & pedestrem [illegible] pugnam [illegible] ad [illegible] magno [illegible] ad [illegible] Sed [illegible] Matthaeus [illegible] [illegible] qui eos in fide [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Padum [illegible] quem [illegible] [illegible] ad [illegible] Namque [illegible] per [illegible] apud [illegible] & [illegible] [illegible] Veneti [illegible] ad Alpes. Igitur [illegible] qui in fide [illegible] [illegible] quam [illegible], [illegible] pugnam contra Gallos [illegible], [illegible] ab Mediolano [illegible] Marignanum [illegible] Commissum [illegible] Marte certatur [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] Cum [illegible] & [illegible] loco res [illegible] [illegible] Insubrium [illegible] [illegible] per [illegible] & campos [illegible] [illegible] Quamobrem [illegible] terga [illegible] [illegible] est, [illegible]

[illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible]

4. [illegible] quam [illegible] Helvetii [illegible] pugna [illegible] & [illegible] in [illegible] campos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Galli [illegible] [illegible] mallet, non detrectata tamen pugna, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] & gloria cum [illegible] pugna, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] Nam dum Helvetii [illegible] Galli qui equitatu & [illegible] ad [illegible] Venetos [illegible] [illegible] Albanum [illegible], [illegible] in [illegible], [illegible] pugnantes per [illegible], [illegible] in campo [illegible] pugnae [illegible] quod in [illegible] non [illegible], non [illegible], non [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] super [illegible] [illegible] Ita [illegible] Helvetios, [illegible] ad [illegible] Hac [illegible] Helvetiorum [illegible] terga dare [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] in [illegible] [illegible] Ita [illegible], Helvetii [illegible] [illegible], [illegible] civitati [illegible] a rege [illegible] & pro tempore [illegible] Helvetiorum [illegible] pugna [illegible] [illegible] [illegible] Gallorum [illegible] [illegible] Borbonius [illegible] [illegible] & [illegible] qui [illegible] Prosperum Columnam in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui [illegible]

ſuperiorem regi facere videretur.

[illegible]

5 Abeuntibus Mediolano per averſam portam Helvetiorum reliquiis & Maximiliano Sfortia intra arcem ſe recipiente, miſſi ſunt plerique optimates & principes civitatis publico nomine, qui regi ſatisfacerent, teſtarenturque ſe non deſciviſſe [illegible] regem, non detrectaſſe regium imperium, ſed a regio deſtitutos magiſtratu & imperio ad alterum imperium [illegible], non ereptos a ſe veteres poſſeſſores, ſed veniſſe novos in vacuam poſſeſſionem dominos, cum urbem [illegible] in medio poſitam, victoris praemium fuiſſe, nec ei liberum [illegible] pro ſua voluntate agere, aut pro ſuo arbitrio de ſe ſtatuere: ac propterea [illegible] culpa vacuarent, non tam perfidiae & perduellionis crimen deprecari, quam rogare ne [illegible] unius regis [illegible] de ſe [illegible] gravius decerneret. Nam cum [illegible] pro arbitrio agere, non facere deditionem, ſed jam [illegible] a ſe poſſeſſa tribuere [illegible] & herbam dare, pacem & veniam ac impunitatem [illegible] ſibi dari & condonari, petere, & obteſtari per Deum immortalem omneſque caelites & regium caput, quod [illegible] ne ſibi fraudi & invidiae ſint Helvetiorum peccata, qui Maximilianum Sfortiam [illegible], urbe & civibus nihil [illegible] Gallorum [illegible] arma [illegible] ad [illegible] ad preces [illegible] toto corpore procumbentes [illegible] regiam fidemque implorabant.

[illegible]

6 Aderat Trivulcius pro patria, pro [illegible], pro penatibus, pro [illegible] populo [illegible], ut neceſſarium & gratum [illegible]. Reſ [illegible] & in lenitudinem vultu formato, [illegible] populo [illegible] impunitatem dare & [illegible] polliceri ac [illegible] plebem [illegible] ſolere eo tempore [illegible] more [illegible] quae [illegible] verticem [illegible], [illegible] Johannes Jacobus Trivulcius de ſe bene meritis principibus id in primis tribuere [illegible] & poſtridie cum paucis agmine [illegible] urbem ingreſſurus, gratantes & [illegible] exciperent, & omnibus bono & [illegible] animo eſſe juſſit, genialem hilaremque cum [illegible] agerent.

[illegible]

7 Potitus Mediolano Franciſcus haud multos poſt dies arcem, in quam Maximilianus fuga ſe proripuerat, cum ipſo duce in fidem & deditionem accepit, ipſoque principe in Galliam amandato totam Inſubriam, & quicquid ad eius dominium pertineret, omnibus populis in eius verba iurare adactis, ad imperium retraxit & non ſolum Parmam Placentiamque, revulſas a corpore [illegible],

tendente Leone [illegible] ipſummet pontificem, non ſine [illegible] indignatione Romam [illegible], ut per ſpeciem gravioris conſultationis [illegible] Bononiam [illegible] venire compulit ad colloquium, ut [illegible] officii vel honoris gratia occurreret. [illegible] Leone pontifice per Apenninum ducto, [illegible] regem [illegible] ter quinque [illegible] milia paſſuum [illegible] progreſſum [illegible] poſt adorata ſummi pontificis veſtigia a rege, [illegible] celebrato conventu, multis [illegible] expeditionis Chriſtianae in Turcas [illegible], aliis vero [illegible] foederis [illegible], rex Mediolanum [illegible] in Galliam non multo poſt receſſit. Leo [illegible] Romam repetiit, rege [illegible] in Galliam [illegible] equitatus praeſidio in Inſubribus relicto, quo populi in fide & officio continerentur, conciliatiſque ſibi per foedus & amicitiam Italicorum principum & rerum publicarum ſtudiis, apparebat non ſolum illic, ſed tota ferme Italia omnia fore pacatiora.

8 Verum cum [illegible] aeſtas appetiiſſet, Maximilianus Caeſar alterum Maximilianum Sfortiam cognominatum [illegible] Gallorum [illegible] poſſeſſione [illegible] magno [illegible] coacto, Helvetiorum multis [illegible], per Rhaetos & Tridentinos [illegible] deſcendit, & a Verona [illegible] in Inſubres [illegible] Abduam [illegible] quod in [illegible] erat Venetorum oppugnare adortus, [illegible] & duos dies [illegible] cum magna temporis jactura, nec [illegible] oppugnationis ſpe, [illegible] obſidione [illegible] Laudem Pompeiam [illegible]. Dehinc quadrato agmine ſub ipſa prope Mediolani moenia [illegible] quandoquidem Gallus [illegible] quod eſſet [illegible] pugnandi copiam faceret, [illegible] ſuburbanos [illegible] nec [illegible]. Deinde [illegible] urbe [illegible] quo [illegible] & ſtatu [illegible] eſſent [illegible] quaſi [illegible] urbe deſponderet, [illegible] Nam Helvetiorum [illegible] Johanne Jacobo Trivulcio regio legato [illegible] conducti & [illegible] recepta, [illegible] contra Caeſarem [illegible] foedere [illegible] contendere & pugnare ſuos Helvetios, qui cum imperatore militabant,

[illegible]

[illegible]

moliebant, arma inducerent. Sic enim ab initio cum Trivultio convenerat.

9. Verum Trivultius vir vafer & callidus, cum Helvetios sponte sua vanos & fluxae fidei [illegible] hos capere, & in suam sententiam trahere [illegible] id non cessisset, sa tem Mariam [illegible] suspectum, ne fortunam belli tentaret [illegible] posse confidebat. Itaque ipsum [illegible] ingens [illegible] a se alteri utrisque communicandis, adversariorum Helvetiorum animos quaerit [illegible] tentare, & conductis tabellariis quasi [illegible] nomine, quae ad imperatorem clam perferrentur, sparsisque per [illegible] vocibus, de Helvetiis cum imperatorem [illegible] debeant [illegible] in [illegible] quod [illegible] Caesar enim cum [illegible] cum Helvetiis [illegible] ingenuo, ut [illegible] Helvetiorum fidem, cum quibus pro [illegible] controversia antea pugnaverat, suspectam haberet [illegible] abeundi consilio, cum [illegible] habet [illegible] quam veniat grado [illegible] commemorabili gesta, in Germaniam transmisit.

10. Cum vero per id tempus vacua esset omni hoste externo Cisalpina, Veneti, Gallis non solum permittentibus verum etiam opitulantibus, Brixiam [illegible] ante aliquot annos amissam, [illegible] per [illegible] recipiunt, necnon Veronam aliquamdiu frustra oppugnatam [illegible] eam M. Ant. Columna, qui Caesar [illegible] defendente contra omnes & Gallorum vires & Venetorum, tandem auro, cuius erat indigus & semper cup [illegible] prodigalissimus Maximilianus [illegible] expugnatam & redemptam ad [illegible] imperium [illegible], reique [illegible] longa [illegible] restituere, & quasi [illegible] regni membra corpori compegere.

11. Sed ne belli materia in Italia deesset, Leo quoque decimus pontifex maximus per ea tempora Franciscum Mariam Roveream, ducem Urbinatem, Julii II. [illegible] per [illegible] apud se & consilium, ut [illegible] & imprecationibus detestatus, cumulatis undique apostolicis diplomatibus, quibus damnatum [illegible] decerent, etiam [illegible] Mox etiam arma infert [illegible] Gallorum & mercenario Hispanorum [illegible] Sed cum a Gallis Franciscum Mariam [illegible] hac [illegible] & [illegible] fide bellum gererent [illegible] a Gallis pontificem Leo [illegible] animadversa, per Hispanos [illegible] stipendio [illegible] conciliatum, Gallorum perfidiam [illegible] prae [illegible] ut

Francisco Mariae deditionem faceret, & fide in ordinem redigeret, cum uxore & liberis omnique re [illegible], libera abeundi quo liberet [illegible] daretur [illegible] in [illegible] certam [illegible] in beneficium [illegible] eroga [illegible]

12. Compositis in hunc modum in Italia rebus, quod ante multos annos non contigerat [illegible] prope integro, [illegible] quodam [illegible] humano [illegible], belli motus quievere. Nam arma [illegible] quae in Anglia [illegible] mari traiecto [illegible] in Gallia [illegible] sed cum [illegible] Francorum regem [illegible] acceptis [illegible] cladibus [illegible] tandem per foedus & [illegible] Hispania [illegible] regem Ferdinandum [illegible], ac [illegible] Philippi Austriacensis [illegible] Maximiliano imperatore [illegible] regno [illegible] Carolo [illegible] Austriacensis [illegible] Domestica [illegible] pro magno haberet negotio, populos in fide & officio continere [illegible] Germania [illegible] Maximiliani imperatoris [illegible] novo augusto, Germanos [illegible] suspensos. Duobus [illegible] candidatis, Francisco Gallorum & Carolo Hispanorum regibus, prope [illegible] ad imperium aspirantibus, alliciare [illegible], quantum [illegible] largitione & ambitione poterat, principum ad se suffragia & [illegible] (difficile enim [illegible] Germani in externo [illegible] concurrere [illegible]) [illegible] ab [illegible] avertere [illegible] sed [illegible] nationis prerogativa, ut Carolum Austriacorum [illegible] decernerent imperatorem mense Julio anno a partu Virginis MDXIX. quae res ad veteres simultates, quae [illegible] intercedebant, [illegible] juvenum animos [illegible] ut non multo post pareret quod [illegible]

13. Cum ergo peregrini reges suis distringerentur difficultatibus, aliquantum Cisalpinae [illegible] refpirare videbantur [illegible] praesertim in Parmensibus [illegible] pacatiora, nisi Gallicis [illegible] & [illegible] domesticam [illegible] tedium. Comparaverat ea [illegible] quodam numinis afflatu ut Virginem Dei [illegible] officio [illegible] in [illegible] augustiorem media urbe [illegible] [illegible] & [illegible] non solum [illegible] conditionem quisque [illegible] pro [illegible] contribuebat [illegible] corpore obsequio [illegible] inexhaustis [illegible] impendebat [illegible] patres, juvenes, impuberes [illegible] ab [illegible] plebe ad [illegible]

ordine perverſo, atque everſo, nec pudori homines loco natos matronas, quibus aſſueverant, in purpura & mundo muliebri, ſub vilis ſarcinæ pondere ſudare. Ad tam præclarum facinus tandem adhuc manebant, & miraculo aſſuetæ tribuere, vacuum, quadammodo donaria aurea argenteaque, clauſula, fiſtulæ, tubæ ac crotala, hæc ille ſummo apparatu. Ludorum Apollinarium celebritate eſſet quotidie in pompam, non tamen ad oblectationem, aut ſpectaculum mulierum cernas, ſed ad vera pietatis ſpecimen circumferebantur urbe ubicumque pari religionis cultu. Certarere vulgo pagi, & unus quiſque quoque noſtrana & turpe quidque cedere aut vinci putare. Sed ea hominum oppidis ac urbibus, ut [illegible] ſtrictivam noncupatis votis, peracta ergo frequentes, in dies in horaſque, utque jam magis [illegible] ordinem conveniebant. Denique toto triennio hæc animi alacritas [illegible] & [illegible] civitatem tenuit. Nec ullis dies a pomparum celebratione vacavit. Fuit hoc anno vigeſimo primo ſupra milleſimum & quingenteſimum a Christi Jesu natali, ab menſe Aprilis initio. Exacto autem vix duorum menſium, ampla & auguſta templi facies ad miram ſpeciem plurimis diſtincta lucernis, & in ſphæricam formam nova quadam imagine faſtigiata, in [illegible] capiebat, quam [illegible] tanquam Megera a Phlegetonte excita [illegible] claſſicum perſonans [illegible] & [illegible] pro ſtudiis [illegible] tantumque ac tam [illegible] incendium, ut non [illegible] Liguriam, Inſubriam & totam Ciſpadanam ac Tranſpadanam, Æmiliamque etiam [illegible] clade & exterminio [illegible] & in quinquennium uſque adhuc, fumante cumulo [illegible] bella, quæ tandem hoc ſpatio quinquies [illegible] Italia Galliæ ſuperior fuit.

14. Eam cladem ante omnem belli ſuſpicionem quadam univerſali mente magis, Gallis militibus quicumque illa in hac urbe obvia forent, ſive ſacra prætereuntes, ſive [illegible] ad delicta videndi ſtudio provocarent, ſananter vel potius fatidico quodam ſpiritu, [illegible] portendi [illegible], ſuſpicione noſtrorum quamplurium audientibus, fore celata, ut brevi ſuorum ſanguine ac cæde omnis Italia [illegible] quamquam certatim aſſerente, turris arcis Mediolanenſis quæ [illegible] tacta, quo & illa cacumine corruit, & munimenta ac pulvis tormentarius conflagrarunt, plurimique mortales ceciderunt, horrendum portendi præſagio eſſe documentoque ſibi excidium imminere, [illegible] a portento rerum mutationem [illegible] aut abſimile haberi potuit facinus abominabile & dictu horrendum, quod in urbe Mediolanenſi ſub idem tempus accidit. Mulier erat Catherina nomine, inter cauponarias non ultima, quæ avaritiæ ſtudio, prædo nimis puerum [illegible] quadrimum [illegible], ut occaſio obtulerat, etiam paulo adultiores, alicunde [illegible] illectos, clam in penitiora tabernæ [illegible] adductos, cultro gutture, aut aliter [illegible], & mutila[illegible] apponere conſueverat. Tantum [illegible] pedibuſque ac capitulis, ne articuli humani aut membra notiora fidem ſceleri facere poſſent [illegible] viſcera terra recondita, cætera corpuſculi membra fruſtatim conciſa, aut [illegible] aut aſſabat [illegible] in epulum [illegible] quod [illegible] cinnamomo [illegible] ac bene olentibus herbis condiens [illegible] propinabat. Ita fiebat ut [illegible] cupedias aſſectis, ignarique [illegible] anthropophagi fiere. Thyeſteam frequentarent menſam [illegible] magno quæſtu cupediniſque muneris, donec [illegible] ſcelus [illegible] domeſticum vulgo enunciaret. Ille enim, ut eſt hujuſmodi animal naribus ſagax & prædæ avidum, forte [illegible] terram congeſtam & adhuc in ſummo margine [illegible] domo promanando [illegible], & olfactu [illegible], ante effodere pergens, manum humani pueri eduxit, eamque [illegible] morſibus apprehenſam, nequaquam hera revocante, in publicum quaſi [illegible] a populariſque ultro citroque commeantibus, qui eo ſpectaculo [illegible] intra lares [illegible] & ad prædæ locum [illegible]. Concurrentibus pluribus & canem venatorem [illegible] ſequentibus, multorum oſſium cumulum detecta [illegible]. Mulier ſcelerum conſcientia conſternata ac ſtupens, [illegible] non potuit vultu non prodere, quod [illegible] rerum capitalium ultoribus per quæſtionem & tormenta ore ſuo [illegible] ſunt. Eam ob rem, ut dixi, cum ſupplicio una morte levis erat pro gravitate criminis, ſed ne unum quidem ſceleri ſufficeret, ferro igneque eſt animadverſum.

Odettus Lautrecus Inſubribus præfectus [illegible]

15. Præſidebat tunc Inſubribus Odettus Lautrecus regione natione Aquitanus, ex ea quam [illegible] Galli patria lingua nunc appellant. Nam ex eo tempore quo Franciſcus rex Maximilianum Sfortiam Mediolanenſium regno armis ſpoliaverat, & in deditionem acceptum in Galliam amandarat, Parmamque ac Placentiam Romanæ ſedis vectigales a Leone X pontifice maximo, quem inter [illegible] permanſiſſe eventus docuit, receperat [illegible] imperitantes [illegible] & ſuperbe per tyrannidem in provinciales & nobilitatem graſſabatur regis [illegible] & gratia [illegible] plurimorum [illegible]. Nunc hos per ſuſpicionem [illegible] opibuſque, nunc illos, nullo lege præſcripto, aut judicii formula, [illegible] novarum [illegible]

A cunda, sed tantum pro animi libidine aut avaritiæ ſtudio, ſupplicio aut capite mulctando: inter quos Johannem Jacobum Trivulcium optime de Gallia meritum, regem [illegible] illo tempore Alpium juga novis ſuperare, & apud regem cauſam dicere cœpit. Quod ipſum nonnullarum prædiorum manus pecuniæve poſſeſſione, quibus a regibus fuerat ornatus, dejicere, & ſibi vindicare tentaret. Quo labore vir rerum bellicarum gloria & virtute inſignis ſeneſcens,

B [illegible] in patriam referri [illegible]: Chriſtophorumque [illegible] Pallavicinum virum [illegible] ad cujus opes [illegible], [illegible] intra lares [illegible] hoſpitio & fide [illegible] tale ſe rerum [illegible] & [illegible] nec [illegible] poſt [illegible] contra [illegible] quam [illegible] una [illegible] eſſe [illegible] ſalute per [illegible], qui [illegible] Porro [illegible] in Manfredum Pallavicinum [illegible]

C [illegible] qui ſuper regem [illegible] hoſtiliter [illegible] verteſſe, [illegible] hominem per [illegible] ut per omnia membra [illegible] tentio [illegible]. [illegible] demum in Gallia [illegible] præſidio. Thomas [illegible] frater, [illegible] ſupra [illegible] eſſeratum, [illegible] cuncta [illegible] turbabatque, [illegible] acerbum, [illegible] habebat ſive in corpus, ſive in fortunas [illegible] conſueſſet.

16. Ab eo itaque tanquam a bellica face primus [illegible] ſuperatis res in

D extrema adeo pericula. Nam poſtea quam omnibus [illegible] eſſe formidabilem, a domeſticis [illegible] ad externos converſus, ſuſpicione impulſus, an regis imperio incertum, cum [illegible] exercitu quam occultiſſime potuit noctu quo [illegible] Parma movens, Rhegiumque Lepidi delatus prima luce pro porta conſtitit [illegible], ut multitudo [illegible]. Nam [illegible]

E turmas [illegible] ut in [illegible] præſto eſſent. [illegible] ea tempeſtate [illegible] Mediolanenſes profugi, permiſſu Leonis pontificis, [illegible] cum aqua & igni interdictum [illegible] certo terræque [illegible] eſſe prætendens [illegible] tandem inter regem & pontificem [illegible] perduelles [illegible] a rege hoſtes judicatos, [illegible] Romanæ ſedis [illegible] poſt ad [illegible] [illegible] in [illegible], ut hoc [illegible], plures forte alia capita [illegible] regem [illegible] conſtabat [illegible] ſe [illegible] Sic [illegible] idem Thomas etiam Rhegienſibus minabatur quærens eam urbem [illegible] occupare poſſet, quamvis amicæ & fœderatæ [illegible] parceret. Itaque [illegible] quam [illegible] prohibeatur [illegible] urbis Franciſcum Guicciardinum [illegible] Florentinum [illegible], & multo rerum uſu prudentem ad colloquium [illegible], & [illegible] quam ab eminente [illegible],

[illegible] tamen cum [illegible] portam [illegible] admitterete, quam foras egredi Rhegienſium [illegible] una cum [illegible] exiret [illegible] ſuæ [illegible] ab hoſtis [illegible], [illegible] ad [illegible] propulſandam paratis. [illegible] acceptaque [illegible] dum poſtea [illegible] per [illegible] armati [illegible] impetu & [illegible] irrumpere [illegible]. Tumultuatum [illegible], & graviter ab oppidanis repugnatum [illegible] Thomas tanquam fera [illegible] prope [illegible] Hæc ab [illegible] Atheſino [illegible] conſilio & [illegible] [illegible] ſecundum [illegible] plumbea [illegible] certo quidem [illegible] ſed incerto auctore [illegible]. Eo vulnere accepto Parmam [illegible] ſanguine [illegible] Thomas [illegible] temperatum eſt, [illegible] aſſervatur. Re cognita, [illegible] porta [illegible] armati equites [illegible] [illegible] quæ [illegible] proxima [illegible] occaſio [illegible]. At [illegible] terga [illegible] Parmam [illegible] perpetuo [illegible] ſunt, multo [illegible] pulvere.

17. Ne tamen omnes exercitu penitus [illegible] Franciſcus [illegible] bello [illegible] equitibus trecentis, [illegible], & [illegible] ad tria millia [illegible] Thomas [illegible] Parmam [illegible] exercitu [illegible] tam [illegible] [illegible] in noſtros [illegible], [illegible] ſcribere cœpi.

18. [illegible] Leo pontifex, [illegible] Gallis [illegible], & [illegible] per Gallos [illegible] curia Romana [illegible] pontifici [illegible] & [illegible] gravi ter [illegible] quoque patrum [illegible] in regem [illegible] beneficia ſua in

[illegible]

[illegible] ſerpebat. Itaque animo omni LEO, A quod hanc ſtudere principes totius regionis ſubvertendam [illegible], ubi & potius Chriſtianæ [illegible] in hac re Cæſarem imperatorem [illegible].

11 Cæſar, ut integritatem corporis Chriſtiani ſolidam & unitam ſervaret, ac pontifici, quem poterat ſibi obligare maxime, gratificaretur, Lutherum ad ſe accerſit, gravique ſupercilio ad officium revocare conatus eſt. Ubi graviter increpitum immotum ſtare videt, nec a pertinacia ſua divelli poſſe, ab eo exigebat, ut re in doctorum concilio diſcuſſa, ſi convinceretur, ſententia decederet. Aſſentire quidem viſus eſt: ſed ad diem certam [illegible], non ſolum non affuit, verum etiam [illegible] multitudinem reformidans, clam ſe ſubduxit. Eam ob rem Cæſar de patrum decreto hominem [illegible] tanquam publicum hoſtem edicto [illegible] & [illegible] poſſe [illegible], liberoſque ejus & [illegible] ubi ubi ſint, incendio abſumi debere decrevit.

12 Erat Carolus adoleſcens, nondum annos natus viginti quatuor, e genere [illegible] Auſtriæ [illegible] familia [illegible] imperio & triumphis [illegible], Maximiliano noviſſimo ab eo [illegible] nepos, cui proceres Germaniæque ſuffragia [illegible] honores [illegible] delatum [illegible]. Hinc cum Francorum regibus, quaſi hereditario quodam jure, veteres inimicitiæ & odia inexpiabilia [illegible]. Nam Margaritam Maximiliani progeniem Carolus [illegible] Gallorum [illegible] deſponſatam & traductam [illegible] ad patrem remiſerat: quippe qui [illegible] nuptias [illegible] matrimonium [illegible] Annæ unicæ filiæ Franciſci ducis Britanniæ [illegible], quæ mortuo patre regnum dotale ſecum trahebat. Hæc eſt illa Britannia, quam olim Venetiam [illegible] Turonenſem [illegible] & [illegible]. Accedebat ad cumulum [illegible] quod ipſa Anna Maximiliano [illegible] defuncta promiſſa eſſe dicebatur. Nec æquo animo ferre poterat Carolus occupari a Celtis magnam partem Burgundiæ [illegible] Sequanorum quondam [illegible] ab hæredibus [illegible]. Denique in comitiis imperatoriis [illegible] oppugnatum [illegible] a Franciſco rege, non tam [illegible] candidatum & competitorem [illegible], quam [illegible]. Hic juvenis [illegible], & multorum regnorum, quæ a matre Aragonia & avia Hiſpanorum regina adeptus fuerat, acceſſione præpotens, ita animo [illegible] ut [illegible] cum cura [illegible].

13 Itaque [illegible] pontifice videbatur & imperatore [illegible] ratione [illegible] Francorum regem exacerbari, facile fuit [illegible] fœdera pacis [illegible] ultro citroque commeantibus [illegible] convenere, ut [illegible] bellum [illegible] in Gallos, quam [illegible]. Arma [illegible] opibus comparata, [illegible] tamen ſumptu Leonis, qui [illegible] largiſſime ſuppeditavit. Scriptus [illegible] exercitus ex Hiſpanis [illegible] ac Helvetiis, qui [illegible] Leonis [illegible]. Proſper Columna [illegible] noſtra præſtantiſſimus exercitui præficitur, B [illegible] placeret. Is Rhegio movens [illegible] caſtra ad Nicium flumen [illegible] quarto ab Parma lapide [illegible]. Ceteras copias quæ [illegible] machinas [illegible], & [illegible] reliquum apparatum [illegible] poſt quam obſidionem urbis Parmenſis [illegible]. Sita eſt ea urbs in [illegible] & [illegible] campis [illegible] C [illegible] a Nicio [illegible] & a Taro qui [illegible] quinto lapide diſtans. Poſtquam omnes copiæ magnæ [illegible] convenere, conſtatque ad perficienda belli [illegible] complanato campo per quem machinæ [illegible] & impedimenta [illegible] in occiduam partem [illegible] flumen [illegible] caſtra locat [illegible] D [illegible]. At contra Gallorum præſidio quadringentorum [illegible] quingentorum equitum [illegible] pomaria [illegible] E arborum [illegible] villas [illegible] ſuburbanas [illegible] mœnia [illegible]. Propugnacula [illegible] firmare & obſtruere, [illegible] ſcrobeſque altius [illegible] munimenta

MMmm

[illegible]

[illegible]

[illegible] ſluviare volunt, ut [illegible] ſlumine [illegible] navium ordo [illegible] quo facilius & commodius tanta moles inſtrumentorum [illegible] & exercitus trajicerentur. Ita [illegible] labore [illegible] omni opere, non procul ab hoſtium conſpectu flumine [illegible] cum omni apparatu bellico exercitum traducit ſub [illegible] Septembris. Galli non ampliùs de Parma [illegible] contractis [illegible] viribus [illegible] qui Parmam præſidio tenuerant, [illegible] FEDERICO GONZAGA cum [illegible] equitum & duplici cohorte quæ ſub ipſo [illegible] compendioſiore via Cremonam prævenerunt. At PROSPER cum [illegible] ad Caſale [illegible], quod Pado [illegible] quadrato agmine progreſſus, [illegible] in medium [illegible] acceptis, [illegible] caſtra, Rebeccum oppidum, quod [illegible] flumine Olio [illegible] Germanorum legione, qui a Tridentino [illegible] per planitiem Veronenſem ac Mantuanam venerant [illegible] ponte ſub navium [illegible] flumen tranſit [illegible] a Venetis libera [illegible] & commeatus [illegible] maleficio [illegible] nam eo flumine [illegible] terminabantur Venetorum & Inſubrum. Verum haud multo poſt, [illegible] Veneti, quibus habere caſtra intra ſuos limites [illegible] non placebat, ab hoſte Gallo ulteriorem fluminis ripam, non admodum latam ſed profundam [illegible] vada aperientes, [illegible] & ipſe [illegible]. Itaque utrique ſe ſubducere coacti, tanto intervallo, quanto ab [illegible] tuti eſſe poſſent, [illegible] receſſerunt.

Odetti Gallorum ducis imprudentia.

24 Non caruit hoc loco imprudentiæ nota ODETTUS, qui cum a M. A. Colonna viro in rebus bellicis longo uſu & conſilio pollente admoneretur, ut in Proſperi [illegible] impetum faceret [illegible] ut parte tranſmiſſa reliquos [illegible] occaſionem [illegible] hoſtes non arripuerunt [illegible] aut quod non probarent conſilium [illegible]. Sed cum per autumni tempus [illegible] imbribus [illegible] corrupto [illegible]. Verum Gallorum [illegible] qui [illegible] foſſo, [illegible] Helvetii, qui ad [illegible] ſub ſignis Gallorum [illegible] ſub hiemem & aperto cælo [illegible] anno, permanſere. Per eos dies [illegible] ſed tantum per occaſionem [illegible] certamina, per

A equitum peditumque expeditorum ad [illegible] parvo navigio [illegible] edita ſunt.

Julii Medicis cardinalis adventus.

25 Cauſam moratum dedit paulo ſerior adventus JULII MEDICIS cardinalis a pontifice maximo deſtinati, [illegible] expectatus qui tandem cum [illegible] equitum [illegible] & magno [illegible] in caſtra pervenit [illegible] Helvetiis [illegible] ad quatuordecim millia conductos [illegible] ſtipendia erogaturus [illegible] Addua [illegible] ſibi facerent [illegible] in agrum Mediolanenſem. nec ita multo poſt, cum B jam in Italiam per Bergomenſem [illegible] Helvetii deſcendiſſent, duce MATTHEO Seduneſi [illegible] ordine [illegible] FEDERICO GONZAGA, qui ex Parmenſibus [illegible] ad occupandam non procul Trezo Adduæ ripam, [illegible] tranſitum [illegible] Mediolanum [illegible] Romana [illegible] pervenerunt. Accipiuntur [illegible] & [illegible] donantur [illegible] ſagulis & [illegible] eiſdem [illegible] C ſed pro more patrio [illegible] novo [illegible]. Sunt Helvetii [illegible] genus hominum agreſte, [illegible] & agro [illegible] poſſunt [illegible] D [illegible] ſæpe comperto [illegible]. Nam [illegible] quatuor dies in caſtris [illegible] cum [illegible] Romanis [illegible] Helvetii [illegible] ab hoſte [illegible] cogitationem [illegible] E [illegible] & ab JULIO MEDICE ac PROSPERO [illegible] in unum [illegible] palam ferro [illegible]. Sed PROSPER [illegible] Helvetios [illegible] fieri [illegible]. Quocirca [illegible] ordine quos principes deſtinaverant.

tur, a fronte in extremam aciem traderet. Neque enim hostilia a tergo metuebantur, tum quod amne utrumque dirimerentur, tum quod hosti e adverso ascendere occupare munitum erat superciliumque ulteriore ripa Abduæ, quam tenuerant transitum hostis credebant. Haec ripa illa ulterior ardua & aspera accessu, citerior vero humilis & omnino machinalibus obnoxia. Ad hæc Ostiarum omnem fluvialem oram quam tenebat & quatenus patebat per quatuordecim millia passuum propugnaculis, castellis, aggeribus per parva intervalla distinctis, quo acerrima aucta tutela præsidiis esse posset, item viris, armis machinisque ita munierat, ut Franciscus ipse pertinaci assentiatione, receperit non dubitaverit, nulla vi conatuve aut arte Abduam amnem hosti pervium fore: proinde esse bono animo docuerat, ut utramque urbem tibi tutam esse, ne quid detrimenti res Mediolanensis acciperet. Adversam interioremque ripam ingressus tenet ad Prosper, accelerato gradu e tunc profectus, non procul ab Ripalta oppido & contra hostilia munimenta Lamporianorum cohortes locaverat Helvetius ponte & alibi iuxta tabernas, horribus contra Ostium præsidiis & maiora castra tetenderat, fossa & tumulo circumdedit. Dum grandi navium, ratium & materiæ apparatu, & quamplurimis fabris ignaris adhibitis, quæ ob omnia hostium oculis subministrabantur, ut eo ferme ripa [illegible] speculatorum, ponterm ... tempus, non quod ab animus esse, ubi tentare transitum, cum difficillimum appareret contra clivum surgentem ripæ, unde multa caede deturbari posset. Sed ita credi ab hoste volebat, ut averteret ab omni alia cogitatione, hunc unum curæ animum intenderet. Est locus supra Ripaltam a quatuor millibus passuum, illustris pugna Aureo imperatoris & transitu Friderici Ænobarbi, cum in Mediolanenses moturus esset, in ulteriore ripa Pontirolum nunc dictus, immutata littera pro Ponte Aureli, cuius quidem veteris adhuc vestigia visuntur; in ulteriore ripa est Vaprium.

10. Itaque Prosper cum nemine alio participato consilio, quam cum ducibus sanctissimis Julio & Marthaeo sub vesperam per tabellarium mandat Cæsari Caietano, ne cessanti suo, iuveni promptissimo, qui ad Pontirolum huiusmodi quarto iussu discedentem lapide hosti oppositus stationem habebat, ut illinc accepto in tergum comitque equitum singulo pedite, lembisque compluribus, & per vada in ulteriorem ripam continuo traiiciat, hostem vi premat & fatiget, & in munimenta improviso irrumpat. Idem Joanni Manuelo Herrerico præfecto mandat. Utrique imperata eodem tempore fecimus, ad spernendum omne periculum animatis, multique se magis armati quam fidenter, & quamvis pene undis obruti, tamen ut erant usque ad humerum madidi, in hostem directi feruntur. Ugone neque Pepolum, qui illum locum præsidio tenebat, gradu & illatum tumultum ... quosque obtruncant, alios in fugam vertunt, ut proximaque subeunt tab... alias cellam quandam desertam quam in ... gnam hostes munitam ... tunc repente tumultuantium & trepidantium militum horridoque clamore excussi, fidique certiores factum ripam ab hoste teneri, cum congestis in hostem feruntur, undique ex castris omnibus mox, pauci e multis cognatur pedem referre. Et contentissima iam ad capiendum munimentum se subducere cum ... princeps Ascanius qui & Pisauri ... alio nomine, nam Pisaura in Neapolitano ... Aprutii est, præterquam suam operam opportunissime reddit. Cumque iam undique & navigiis & nando flumen superaretur, & facta contra in hostem per ... conciti terrerentur. Gallus tali spectaculo ... terrentur, qui nullo ordine, nec ... sub signis prope ... ita accurrerat nullaque aut erigebantur, tergaque ... tamen permissa quos ... adequit hostes. Ceteri ad præsidium ... curru delati cum eodem contubernio quantum tempore angustia patebatur sui veris, perpetuo cursu Mediolanum petivere, cum nullo certamine Papam declinare potuerunt, armis & in primis M. Antonio Columna suadentibus, nec enim hostis tam ... deinet Mediolani portæ subisset, si Gallos integros adhuc viribus a latere vel a tergo instare posse vidisset.

11. Ita Prospero, fortuna consilio arridente, succedentibusque in castra sua Helvetiis, qui nullam operam belli navare, rant, pro neque in hostium castra transit, præda militibus permissa, machinæ & tormenta bellica, quæ plurima fuerant, ad usum belli retenta. Et Helvetiorum Piscariis cum equestri agmine levis armaturæ & peditibus ad hostium fugam prosequitur. Is postquam multa pausillum temporis ad quietem dedisset & ipse hostem usque perrexit. Profectione cum ... sub ... ut signa tolli iussit, & more quoque in suas classes ordinesque redactis instruxit aciem, ut peditum qui principatum tenebat expeditus equus, tormenta impedimentaque in medium accepto, per cum gravis armatura sequeretur, Helvetii quorum suspecta fuerat fides postremum agmen clauderent. Tam procederet tam longo ordine, ut ... levis armaturæ turmæ propemodum Mediolanum attigere, cum Prosper cum cataphractorum ordinibus tertio ab ... lapide distaret, ... tertia ... quæ ... Ea ... ut ... detis invectas fuisse flammas a Gallis in suburbia tam populata urbes, quorum singula

[illegible]

[illegible]

tionem dent admanique. Quod tunc evidenti documento compertum est. Venerat in potestatem Romanae sedis Parma, postquam ille baduo abiisset, [illegible] nostra Vitellio, de quo praefati sumus, missique fuerant Mediolanum ad Julium Medicem publicitus legati, qui in verba pontificis jurarent. Cui cum nos opponeremus armato sine ullis viribus externis, sine armis, sine imperio, cum urbis custodiam credunt Roberto Ambrosio Sanseverino comiti Calatino (eam urbem quae quondam Calatia dicta, nunc Cajatium dicunt, inter Apruntios [illegible] sitam) non procul a Stellatis campis, ab ipso Federico [illegible] Vitellius nullo negotio a porta summoverit. Sed ecce dum hujusmodi deditionem exultatione multa celebramus, dum superis vota tamen exacta mala persolvimus venerabundi, & Cremona recepta fuit ab his Gallorum reliquiis, qui ex fuga in agrum Bergomensem se receperant, annuente ejus arcis praefecto, qui eruptione facta ab arce, cecidit praesidium, quod post urbem deditam immissum fuerat, & Leo X pontifex maximus, cujus auspicio tantum bellum gestum fuerat, vix tridui languore (ratione an veneno incertum) vita decessisse vulgatur, non sine animorum & rerum in tota Insubria & Cisalpina Gallia perturbatione, de quibus mox dicturi sumus.

FRANCISCI CARPESANI
Humanis Parmensis in commentaria
suorum temporum.

LIBER VIII.

1 GAlli [illegible] rerum omnium statu perturbato respirare, quasi nova luce oborta, aliquanto recipere sese, & exercitus reliquias congerere accuratius, & Venetis simul ex supplementa delectum habere, ac novum equitem scribere coeperant. Eodem ferme temporis momento, ponte super Padum strato, e regione arcis Cremonensis Placentinos & Parmenses infestare, praedas convectare, oppida etiam quaedam [illegible] ope capere, eadem patrare, spoliare, a nonnullis etiam turpiter repelli. Nam a [illegible] municipibus Placentinis multa cum caede repulsi sunt. Tandem etiam de invadenda urbe Parma, [illegible], qui ignominiam custodiae, sive suo sive alieno commisso delictam, abolere cupiebat, aliquo egregio facinore, consilium ineunt. Itaque adhibitis secum auxiliaribus, & consiliorum participibus Venetis, cum duodecim millibus armatorum, noctu Cremona moventes, prius agrum Parmensem ingressi, & [illegible] progressi sunt, quam hostium adventus nunciaretur, & ut facilius urbe vacua fruerentur,

tur, rumor de fuga Gallorum per Apenninum & Ligurum juga, quasi nunc Galliam repetentium, sparsus, separatam & securam urbem in ultimum prope excidii periculum deduxit. Captus enim ad [illegible] eum, ubi [illegible], per speciem mansuetudinis, cum jam moenibus imminerent, dimittitur, ut omnia [illegible] complerent, & hostium agmen in [illegible] admitteret, dedimus spem bonam communicatam [illegible] ostenderet. Missi etiam caduceatores & feciales [illegible] ingressu urbis prohibiti sunt, qui civitatem reposcerent, & impune iter patentibus [illegible]. Cum per noctem [illegible] repeando [illegible], cum jam urbis praesidio pateret, [illegible] involvere. Non defuere tamen ex civitatibus, qui [illegible] sequebantur, qui tacita [illegible] pro moenibus [illegible] per [illegible] monerent, [illegible] salvam vellent, [illegible] hostium iram deditione placarent post haec [illegible] futuram, si contra [illegible]. His responsum est per egregiae fortitudinis Philippum Pratanum [illegible] cum Gencio balistario & delecta civium juventute [illegible], non [illegible] Parmensibus [illegible] relig[ione] [illegible] fidem abjurare, sed nec posse, si velint, in [illegible] manu urbem positam, quam ipsi [illegible] habeant, & nullo periculo [illegible], liberam reliquissent [illegible]. Quare [illegible] abirent, & si [illegible] urbem oppugnare [illegible] ab sua statione [illegible] quam ipsi essent civibus, pro patria, pro necessitudinibus, pro aris, pro fide [illegible] obeundae periculum non dubitaturum. [illegible] responderi a Parmensibus animadvertit hostis, cum [illegible] successisset, primo impetu in fugam versa porta, cui ad sanctam crucem dicitur, custodibus [illegible] civitatis tenent partem, in quam patebat ingressus, pluribus [illegible] quadratione, & ruina recenti adapertis aditibus, parumque abfuit quin per partem [illegible] dividentis incustoditam, in exteriorem civitatem eodem [illegible] penetrarent, uno alterove ex nostris interfecto, muliercula quaedam, dum tumultu ad portam pontis exorto, e fenestra [illegible] certamen [illegible] spectat, [illegible] ictu trajecta, exanimis concidit.

2 Interea trepidare omnes [illegible] truculentiam, Gallorum iram & avaritiam, & civitatis vastationem. Discursus undique attonitae urbis, & plebis [illegible] collisio, ululatusque mulierum non solum ab [illegible] domibus exaudiebatur, sed undique matronae in publicum effusae, incomptae, obtectaeque decorem [illegible] urbe discursare. Deum opt. max. Virginemque Deiparam supplicibus supinisque manibus orare, ut se e manibus hostium eriperent, matronalem virginumque

[illegible]

vel deditionem protinus facturam, præſertim cum ut pleraque omnes noſtri [illegible] illos [illegible] ad repugnandum [illegible] ſal[illegible] perve[illegible], quam a [illegible] ſterio [illegible] aut [illegible] quæ pugnæ [illegible]. Nam [illegible] quidquam [illegible] fidere [illegible] præſidio quadringentorum peditum, qui ſub [illegible] ad [illegible] urbe egreſſi [illegible] tenderant [illegible] & [illegible] revocati [illegible] non tam [illegible] quam metu adverſæ pugnæ & [illegible] diffidentia [illegible] tentaverant. Quod [illegible], facile vel hoc vel alio [illegible] impulſu [illegible], animus [illegible] dubio eſt, [illegible] Quamobrem [illegible] pugnæ [illegible] arma [illegible] urbe [illegible] & [illegible] in quo Deum optimum [illegible] & violatæ fidei vindicem [illegible] habituri ſumus: nec vero ego vos tam ad pugnam, (non enim cum pari [illegible] certamen erit,) [illegible] quam ad [illegible] & prædam maximarum opum per diuturnam pacem congeſtarum, præmia quidem [illegible] [illegible] vos [illegible] nec [illegible] non [illegible] laborum [illegible] quam [illegible] [illegible] promiſſorumque [illegible].

Milites ad pugnam [illegible]

5 Interpoſito clamore [illegible] expectantes milites, ſtudio [illegible] trepidabant, ardoremque pugnæ haſtis [illegible], ſcuta armaque præ ſe ferentes, in hoſtem ſe duci contendebant, non ut ad pugnam, ſed quaſi ad prædam [illegible], ut quicquid temporis intercurreret, id [illegible] ſua remorari, & laborum ſuorum præmiis ſe defraudari quiritarent. [illegible] ad [illegible] & [illegible] de præda nondum parta, non [illegible] per [illegible] plagæ [illegible] ad iurgia & [illegible] inter ſe certabant, dum ſibi quiſque ditiorum potentiorumque domos, ædes ſacras, [illegible] & monachorum cœnobia, pignorum publicorum receptacula & æraria, necnon & matrimonia & quæcumque [illegible] bona, ſibi [illegible], dum [illegible] haberent, ſibi vindicant: nec qua ratione ſuperare [illegible] urbem irrumpere poſſent, ſed quemadmodum [illegible] deberent, ſecum agitarent. Nec [illegible] fœdus [illegible] pactione & conditione, ut quilibet portione ſibi per certas portiones attributa contentus eſſet.

[illegible]

6 Poſt hanc conventionem ſtatim [illegible] arma [illegible] ſignoque pugnæ dato, [illegible] quiſque ordinibus [illegible] per ſcalas muros ſuccedunt, hoſte a [illegible] ex ſclopetorum glandes [illegible] propu-gnaculo [illegible] Montium [illegible] ab altera [illegible] noſtri peregrini [illegible] & ad [illegible] cum Pacietto [illegible] non [illegible] [illegible] ſcalis [illegible] ſtatim [illegible] [illegible] Sub idem tempus [illegible] [illegible] ſignum [illegible] [illegible], [illegible] & [illegible] [illegible] pugnæ [illegible] [illegible] Itaque [illegible] pars [illegible] ad [illegible] pugnaretur [illegible] urbe [illegible] nequicquam [illegible] cadentibus [illegible] templum [illegible] Amadæi [illegible], tanquam [illegible] irrumpere [illegible]. Præ ceteris autem [illegible] M. A. Columna [illegible] dignitatiſque [illegible] plurimi [illegible]. Demum [illegible] & in [illegible] non [illegible] multa [illegible] & [illegible] conatum [illegible] tandem [illegible] caſtra [illegible] unde venerant ſe recepere.

7 Magna certe [illegible] apud Franciſcum [illegible] qui [illegible] operam & [illegible] magna apud omnes [illegible] ſtudio commendatus [illegible] qui [illegible] commendandus periculis corpus exponere, &

ad mœnia aliquos suo detritu sine ullo parem A tumultu aut impetu ad receptui subito à muro fere. Ceciderunt in ea pugna hostium perquamplures, plurimi etiam, qui dum retinerentur, ubi ere animam putavere, ex nostris * sed ad [illegible]. Transmisere autem Cremonam publice [illegible], credo [illegible], [illegible] perstrederent Cremonæ [illegible]tur, quæ [illegible] sedes [illegible] usque permanentur.

8 Magna profectò Parmensium virtus, qui non [illegible] sua fidem & fidei constantia, hunc Federicum regem ducis Parmam obsidentem ferox armisque retuderunt, quam cum Federico se genere Suevorum imperatorem, a [illegible] Henrici [illegible] nepotem, anno Natali Christiano [illegible] haud abhominis [illegible] causa fidei [illegible] conciderunt-que; erant enim tunc ut hoc tempore Parmenses in partibus & fide Romanæ sedis. Nam cum is Federicus Suevus ad concilium [illegible] ab Innocentio pont. max. eius nominis quarto in Gallia [illegible] indictum, ad cuius opes [illegible] pontifex metu [illegible] [illegible] contulerat, [illegible] audissetque pugnam [illegible] in Parmensibus adversam, omnesque qui ab ea [illegible] urbe [illegible], restitutosque Lupos, Rubeos, Corrigienses & Sanvitales [illegible] & pontificis [illegible] pro[illegible] [illegible], a [illegible] & Taurinos, quamquam [illegible] nec [illegible] [illegible] cum [illegible] Germanorum, [illegible] quadringentorum [illegible] armatorum exercitum, in Parmenses ducit. & [illegible] castra locat. Sed cum urbem in [illegible] præsidio Georgii Montilungi, [illegible] ordinis [illegible] & pontificis legati, qui tunc in [illegible] qui postea [illegible] nunc [illegible] sunt, agebat, teneri audisset. Nam per [illegible] Placentinum, [illegible] Montanorum, Arcellorum, & Sambonifaciorum, [illegible] appen[illegible] Parmam intraverat [illegible] propterea illam [illegible] difficilem animadvertisset: castra ad [illegible] inter Parmam & Tarum fluvios tertio ab urbe lapide locavit, ubi tempus, [illegible] domos in novæ urbis speciem per [illegible]. [illegible] deleta vetere urbe, Victoriam [illegible], quidem, sed [illegible] nomine appellare [illegible] habebat. & [illegible] in eam opinionem [illegible] quam Victoriam [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] spectacula & theatra [illegible] venationes ferarum, & [illegible] simulacra [illegible]. Deinde per Februarium mensem [illegible] hostem [illegible] per [illegible] depopulabundumque, dum forte imperator in aucupium longius a castris [illegible], per partes [illegible] quæ [illegible] [illegible] Victoriam [illegible] irrue-

A ta, oppleto primo vallo & [illegible] aggere [illegible] in muro [illegible] [illegible] [illegible] prædamque congerunt, eaque avecta [illegible] tecta [illegible], [illegible] urbem [illegible].

9 In ea pugna [illegible] & [illegible] egregiam & memorabilem operam præstiterunt. nam ad conflictum cum [illegible] & [illegible] ferro [illegible] [illegible] etiam [illegible] longis [illegible] gestantes, [illegible] memoriæ proditum est, valloque [illegible] urbis [illegible], ab ea & [illegible] quo plus [illegible] B [illegible] gaudet. hostes [illegible], & [illegible] repertos [illegible] ad mortem [illegible] [illegible], quod [illegible] barbari [illegible] per tormenta & [illegible], [illegible] [illegible] per ballistarum machinas [illegible]. Desiderata [illegible] ex hostibus quamque hominum millia, præda ingens abducta, & corona regia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pars [illegible], adhuc in templo Parmensi [illegible] videtur. sed [illegible] postmodum [illegible] imperatori per [illegible] publico C Parmensium nomine [illegible] [illegible].

10 [illegible] quæ urbem novam [illegible] valebant [illegible] plurima capta cum suo curru, carrocium dicere, quibus eo [illegible] tum sub nomine [illegible] pro [illegible] habentur. [illegible] ad nostram ætatem usque servatum [illegible] in [illegible] & [illegible] Federicus [illegible] [illegible] [illegible] urbem [illegible] & [illegible] [illegible] quod erat, [illegible] captam & [illegible] urbem [illegible] & [illegible] D [illegible], quam [illegible] Non [illegible] [illegible] consternatus, retro in Cremonenses [illegible] fuga delatus in oppido defedit, [illegible] Cremonensium fide credere, quorum pro [illegible] Utrique [illegible] Federici cognominem, utrique [illegible], quod urbem sed Romanæ dedantur, [illegible] [illegible] temporibus [illegible] quoque legatis apostolicis [illegible] a fide & [illegible] studebant. [illegible] fortuna, dum E causa [illegible] utrique [illegible] [illegible], turpi fuga Cremonam delati sint. [illegible] semper hæc urbs Romanæ sedi obsequens [illegible] partes publice secuta, quæ [illegible] Romanam per tempora moderabantur, ab ea [illegible] quæ cum [illegible] in hos campos [illegible] [illegible] est deducta [illegible]. Constat autem eo anno quo P. Scipio Africanus, Annibal Pœnus & Philopœmenes Achæus, tres præstantissimi sui [illegible] imperatores, qui post

tur Ubertus a Bobio, magnæ auctoritatis A inter legulejos, a quibus ejus ſcripta ſæpe citantur. Celebratur Antonius Parmenſis, qui de ſua arte medendi ſcripſit. Sed præ aliis ſenior Georgius Anſelmus, mathematices illuſtrator, is in muſica canonicarum inſtitutionum ſeptem edidit celeberrimos libros. Item, theorematum radicalium quatuor, de armonia cœleſti dialogum, quæ nunc calcographis excudenda dedit Georgius ſecundus nepos. Sed cum Baſinius vates Parmenſis, qui Arimini ſtatuam & marmoreum ſepulcrum a Sigiſmundo Malateſta meruit, B gravi cothurno & divino carmine Meleagri interitum & de aſtrorum ſitu curſuque opera cum ſumma laude poſt ſe reliquerit, & Taddeus Ugoletus ac Franciſcus Gra[illegible], aliique de hiſce humanioribus litteris non parum ſint meriti; tum vero idem Georgius ſecundus Anſelmus, quantum, proh dii immortales! proſa & verſu oratione ſeſe offert: quantum in epigrammate, elegia, hendecaſyllabis, & in Hecuba e latinitate donata [illegible] floridus, Romanus, ac plenus ſanguinis & nervorum, quæ urbanitates lepidique ſales decenter acerbo aſperſi, pro loco & tempore condiunt, ut Veronenſibus Catullum ſuum non invideamus. C In libera vero oratione, eo præſertim volumine quod de phyſiologia inſcripſit, tam ſana, luculenta & verſicolor eloquentia lecta, ut in illo ſeſe invenies naturam ipſam loqui putes.

Parmenſis [illegible]

12 Si in noſtris militiam ſpectes, præter alterum Caſſii Parmenſis centurionis præclara facinora, quæ celebrat antiquitas, etiam ſuis laureis & trophæis ſacra Parma, non ſolum infeſtam civitatem a finibus ſæpe repulit, verum etiam longe poſitis pro ſe & ſociis arma [illegible], & ſigna victricia domum retulit, inſignibus multis pugnatis bellis. D Verum enim vero a ſummis civibus, ut quiſque potentia & viribus pollens prævalebat, ſæpius regnata & tuſa a legato Romanæ ſedis, cum Rhegio Lepidi & Mutina opibus Caroli Bohemi imperatoris retenta, & aliquandiu poſſeſſa, eundem legato ipſo, vel alio pro ſede apoſtolica longe agente, ægre defenſa, & ab exteris regibus occupata, cum tota Ciſalpina ad annum [illegible] ſub imperium venit Vicecomitum, ſervivitque uſque ad noſtram ætatem, niſi E quatenus in Gallorum venerat poteſtatem, quam viginti quinque annos perpeſſa, noviſſime Romanæ eccleſiæ dedita, optatiſſima fruitur tranquillitate.

13 Sed ut ſtylus unde digreſſus eſt revertatur, erat annus nati Chriſti MDXXI. cum defenſa fortius quam oppugnata Parma, ſicut Gallorum ſpiritus fregerat, ita & pro ſeſe & finitimas civitates, quæ ad ſedem Romanam pertinebant, ſollicitudine, denique totam Romanam rem ſummo diſcrimine levavit. Nemini enim dubium fuit, quin ſi in illa A oppugnatione fortuna Gallis proſpera obtigiſſetque ſuiſſet, poſt afflictas res Parmenſium, vicinoſque metu ſimili infortunio ad deditionem compulſos fuiſſent, & in totius ditionis eccleſiaſticæ viſcera penetrantes, omnia divina humanaque bello inſoluiſſent, ut Proſperum a Mediolanenſibus ad extinguendum domeſticum incendium avocarent. Laborare tum cœperat etiam ſumma orbis rector, & ſummi ordinis ſacerdotes a Leonis interitu per interregni tempus, longa diſceptatione & cæca ambitione comitiis pontificatus protractis, dum ſibi quiſque ad B ſummum honorem viam ſterneret, potius in rem privatam quam publicam animum intendebant, nec prius altercationibus modus fuit, quod non judicio aut animorum ſano conſenſu, ſed mutuis odiorum ſtudiis, neuter neutri cederet in declaratione ſucceſſoris, unius tandem abſentis rationem habuerint. In Hadrianum ſiquidem cardinalem natione Cimbrum (hos Friſingos vulgo dicebant) ea tempeſtate Hiſpaniæ pro Carolo imperatore moderantem, haſtenus noſtris incognitum, & ne fando quidem auditum, omnibus ſuffragiis novo more conſenſerunt: C quamquam etiam Gregorium X. ab Aſia, in qua tunc agebat, anno ſalutis noſtræ MCCLXXII. (a) ſummorum antiſtitum ſuffragiis, apud Viterbium ad ſupremum honorem vocatum legamus: nec tamen idcirco quievere tumultus, verum prolatante pontifice deſignato adventum ſuum in Italiam per ſemeſtre, tota Æmilia, Umbria, ac Hetruria novis motibus exagitata laborare. In primis Alphonsus Atestinus ſtudio recuperandæ ditionis ſuæ, quam mutilaverant ante Romani pontifices, Rhegii & Mutinæ ademptione, D Mutinenſes agros infeſtabat aſſiduis incurſibus, ſollicitans ad defectionem civium animos, quorum complures ejus partibus favebant, remque in ſummum diſcrimen adduxiſſet, niſi Johannes Vitellius, adjectis ad ſuas copias ſupplementis, illum armis longius ſummoviſſet: quamquam etiam adhuc ſuperſtite Leone pontifice, eumdem res novas tentantem, ad Bondenum in Ferrarienſibus aſſequutus, [illegible], admiratione fortuna, breve etiam diſpulerat fuderatque, ac machinis caſtriſque ſpoliaverat.

Hadrianus papa VI. [illegible] [a]

E 14 Sub idem ferme tempus, Benevoli Bononia dudum exſules, popularium gratia & factione freti, dum ſperant ſe recipi, montana ſubeunt, ſpeciemque oppugnationis oſtentant; Bernardo Rubeo Parmenſi antiſtite, Tarviſino & prolegato acriter reſiſtente, civibuſque annitentibus, unde dejiciuntur & in fugam vertuntur, illudque inconditum agmen ex quavis hominum collu-

(a) [illegible] Clemens papa IV. [illegible]

vie

[illegible]

in quadam domo suburbana tum, ut rebantur, ab impetu machinarum hostilium, singula timentes, ac omnia collustrans quaquaversum, si irrumpere vi dolove in arcem daretur, M. A. Columna instar fulminis caelitus missi, tormentaria mole terebrata domo in qua haec communicabantur, ab hostili statione traiectus, paulo post animam exhalavit: indigna profecto morte peremptus, et qui virtute & sanguinis splendore, omnes qui in eo commilitio stipendia facerent, sive commeatu praecelleret, etiam dignus qui aliis imperaret. Cum autem diutius incassum dies tererent Galli, nunquam tamen Prosperum urbis custodia contentum, ad pugnam allicere potuerunt. Quandoquidem ille ferocientem hostem ac more impatientem ludere ac cunctando frustrari e re esse putavit, nec tenere diutius Helvetios castris valebat, tum ingenio eorum intractabili irritatos, tum quod tamen sentiri incipiebat in tam numeroso exercitu, qui quadraginta millia armatorum excedebat, & in regione prope longe [illegible]. Vix enim ab una parte commeatus in castra portabatur, interclusis & [illegible] omnibus aliis aditibus.

Galli Novariam expugnant.

17. Haec omnia a Gallis animadversa, ut sibi rerum copiam, hosti inopiam facerent, duos converterunt ad invadendam Novariam frugum ubertate affluentem. Nam ea quoque arx adhuc in eorum erat potestate. Itaque propere cum delecto milite, obsidione tamen Mediolanensi minime intermissa, duce Federico Gonzaga profecti, cum quotidiana oppugnatione ceperunt. Et enim oppidanorum multi, ut in civitate factiosa, cum hoste sentiebant. Atque per formidinem domi se occulentes, grave fecere negotium [illegible]. Italici nominis hi fuere, qui in praesidio erant. Itaque pro magna parte trucidati, pauci servati, omnia urbe hostiliter nullo discrimine sive amicorum sive hostium direpta.

18. Erat opem laturus obsessis Franciscus Sfortia secundus, qui ad imperium a Mediolanensibus accitus, non multis ante dies ex Germania per Rhaetos & Tridentinos saltus & Veronensem planitiem iter faciens, parato agmine sex millium peditum Papiam venerat. Sed cum illi jam iter ingresso nuntiatum esset Johannem Medicem, virum certe impigrum, & qui superiore anno in castris pontificiis meruerat, multaque praeclara facinora in Gallos ediderat, mox Leone pontifice maximo vita functo, ad domesticos motus in Etruria comprimendos concessisse, tunc cum non contemnenda manu, sibi insidias venire, creditum, ad hostem defecisse: gradum suspensum tenere & pedem referre coactus est. Verum ut publico Etruscorum consilio factum, opibus quorum res sua antehac steterant, & si alia societate defecissent, cui adiumentum ac accessionem ho-

sticas vires plurimum auctas iri videbat, suas attenuari, quamvis brevi postea compertum fuerit id Florentinis displicuisse. Accesserat ad augendam huiusmodi suspicionem eundem Johannem indignum facinus, qui Bassetum oppidum non ignobile Palavicinis [illegible] inter transeundum ad Gallos foedissime depopulatus fuerat, nec pudicitiae civium [illegible], incestatis templis, nec sacris pepercerat, etiam testibus numinibus, in quorum aris scelus admissum fuerat.

Galli Papiam obsident.

19. Galli Novariensi victoria elati, Papiensem expugnationem sibi pollicentes, sperabant ea adepta Mediolano brevi se potituros, & ab Cisalpina hostes exturbaturos. Jam Franciscus Sfortia a Mediolanensibus gratanter exceptus, se cum Prospero Columna communicarat. Galli vero a Binasco Marignanoque longe utroque castra moverunt, ac Papiensibus moenibus arma machinasque admoverant, ut tamen Mediolano quoque imminerent. Verum Federicus Gonzaga princeps Mantuanus, qui Ticinum urbem, pridem a flumine Ticino, mox a Papio quodam Gallorum duce dictam Papiam, praesidio tenebat, acriter & intrepide hostem propulsabat, saepe in illos invectus magna eorum pernicie. Non desinebat tamen propterea Prosper animo angi, non de Federici principis fide, sed de praesidii imbecillitate pro ea urbe esse sollicitus. Itaque re cum Francisco Sfortia communicata, indicit legatorum ducum & tribunorum concilium, hisque ostendit Papiam, quamvis hactenus strenue defensam, sibi [illegible] videri in magno adhuc periculo versari, nec se animo quiescere aut quieturum, donec majoribus eam firmet praesidiis. In Gonzaga quidem forti & impigro duce plus fidei & consilii quam virium esse. Nam quod nobis, inquit, unquam persuadeas, ab imperatore licet consultissimo & expertissimo, omnibus locis, temporibus, momentis & casibus, in quibus fortunam plurimum dominari dicunt, contra tantas hostium opes, & obstinatos in obsidione animos, contra dolos nationis peculiares, in factiosa civitate, in qua parum fidei [illegible] sit, absque prospectum ut possit, qui ducis virtutem consiliumque [illegible], militum strenuitatem, tribunorum peritiam adiuverit. Nec enim parva manu res graves magnaeque regi gerique possunt, nec in rebus dubiis singula quaeque per sese administrare potest. Papiam ad hoc eo loco sitam scitis, ut si ab ea excidamus, cum hostis quaquaversum nos cinxerit, omnia occupaverit, interclusi & ab omni Gallia citeriore transpadanaque, ab Hetruria Campaniaque exclusi esse videamur, hostemque secreto facile rerum potiturum. Proinde operae pretium esse, & omni ope curandum censeo, ut quinque millia peditum intra Papiam immittamus, & viam ferro ma-

[illegible]

[illegible]

tionis causa expostebat. Prosper omnes adhortabatur, salubres ut sauciam suam potiusque fortissimè, natos, necessitudines, fortunas, pudorem muliebrem, aras, templa, denique totius rei summam in lacertis suis sitam meminissent. Italos, Germanos, Hispanos, suæ quisque virtutis ac pristinæ gloriæ, contra se Gallosque admonebat. Ibi tantum munimenta non vim, non muros, non Gallorum furorem, momento temporis, ut hunc eorum corpora strata, calurem. Non incautam Helvetiorum temeritatem formidandam, si viri essent, si primos impetus sustinerent, si eosdem quem nunc tenerent animos tenerent. Scirent præterea nulla alia ratione ab ipso castris eum locum delectum, fossamque tam vastam passibus aquis adjectam, nisi ut ipsis incolumibus, cadaverum hostilium acervis eam impleret, tropheumque victoriæ perpetuum virtutis suæ adorearum fidem statueret. Non dubitare etenim se, quin proximum incepturo munere in manibus præs petatentur.

[illegible]

21 Vix dum verba finierat, cum & speculatores pernici cursu, & peditum copiarum, denique pulvis, hostes adesse indicarunt. Jam fundabant primi & antesignani Helvetii in adversam aciem signa inferebant, rati cominus ferro & hastilibus decernendum, dum inconsulte & contemptu in procurrunt, a sclopetariis in alas porrectis circumcirca tormentorum glandibus conficiuntur, & quo confertiore agmine irruebant in certamen, eo crebrioribus certioribusque ictibus contundebantur. Cadebat hic supinus, hic in faciem, alius in latus, ut sors cuique cadendi fuerat. Sed cum antea vi tormentorum minorum crebris ictibus fervescit la clangi fieret, jussique essent sclopetarii abscedere loco, succederetque recentior hostium cuneus in pugnam, tum alia bombardarum tempestas ab hoste non animadversa, non minorem stragem, quam antea ea armaturam, & quam plurima Helvetiorum exanimata corpora humi stravit, horribili admodum spectaculo. Hoc loco rebus Gallorum inclinantibus, Pikardus heros levioris armaturæ equitum impetum egressus misisset, tamen paulatim hostium viribus ut sunt aliorum impatientes, demum repulsi ac Gallorum agmen depulit. Tertium restabat hostium comitatum, qui fossas & fovea præteruectis, castra a tergo invadere fatigebant. Verum dum munitionem undique excluduntur, tandem ad pontem sublicium, quem prædiximus, applicuere, horrisonis clamoribus æthera verberantes, rati se intro ... posse penetrare. Hoc tumultu perterrefacti equites Sfortiani, quorum pars magna tyronum fuit, fugæ se mandant, timentes sibi ... pontem evasissent. Non sic peditum tamen & sclopetariorum ad sex millia manu egregia, quæ Francisco Sfortia suo voce, manu, præsens adhortante, immota certamen non detrectabat: & jam sclopetariis adauctis iis qui in scrobibus delituerant, ad præsidium pontis bellum ciebant, per hiatus paludis interdictos, hostem conglomeratum transitum molientem confodiunt, transfiguntque glandulis, multo æstu in arctum cadentes, cum sese cuneatum collidentibus & in arcto constrictis, ut nec fugæ spes, nec pugnæ copia daretur. Cernere erat & circa pontem & per campum patulum, collabentes equos & equites terram appetentes, ... alios sudantes sanguine, alios semineces, Helvetiorumque quam plurimos aut poplite, aut coxa, aut pectore, vel quovis alio membro debilitatos, nequicquam ... manibus & genibus, vel pro collabente. Demum afflictis etiam hoc loco Gallorum rebus, omnes confusis ordinibus, recipere fugam, qua potuere, & ut cuique commodum fuit, abiere. Nec fuit mens Prospero præsenti strage contento eorum fugam urgere, aut sequi posset eos, quorum plurimos assequi potuisset. Cecidere ea pugna ex Gallorum exercitu supra quatuor millia & quingentos. Nec ita multo post Helvetii, quorum ad viginti duo millia militare cum Gallis duxeramus, partim ea clade consternati, partim mercede defraudati, in sua montana recessere.

[illegible]

22 Galli tanto destituti auxilio, mediterranea loca occupare cogitabant, communicato cum Venetis suis consilio: ut Veneti videlicet cum aliqua Gallorum manu Mogontiam tuerentur: ipsi cum paucioribus copiis Laudem Pompeianam ingrederentur, audiebant ... Jam Laudensem urbem Galli intraverant, jam se quisque curare coeperant, armis exuti, nihil hostile metuentes: sed ecce ... Atrebas, eadem dolo hostem petens, quo fuerant recenti proximo bello superati, cruce scilicet alba, quod erat Gallorum insigne, supra suorum thoraca induta, primo assultu. Itaque pedites præcursores & equites leviores armaturæ, mente a tessera militari insignia, sub eundem diei occasum, portam eam urbis negligentius asservatam, improvisò adoriuntur, irrumpentesque nullo negotio capiunt, custodes falsa imagine societatis, & communis deceptos obtruncant. Sequuntur e vestigio cæteri, & totam urbem cursu collustrantes, hostium alios necant, alios capiunt, alios spoliant. Aliqui tamen, & in his Federicus Gonzaga Bozulus, adversa evadentes porta, Cremonam effusa fuga petierunt, sarcinis omnibus militi in prædam cessis.

[illegible]

23 Hac clade, quæ gravior ante acceptis fuit, perculsi Galli, nam & plures præfecti capti, & robur totum exercitus venit in captivitatem, vix ducentis equitibus fuga delapsis,) & ex professo profligatos & debellatos se non

ſtiterant, cum Proſper ad Cremonam admoto exercitu, obſidionem illis pararet, datis quatuor illuſtribus obſidibus, deditionem urbis pepigere, & liberæ abitionis ad diem ſtatutam conditionem. dux Baptiſta natus dictus eſt deditioni, quo bellum anno exacto ad Parmam manipulato conflatum inchoaverant) extra arcem tamen, quam præſidiis Gallicis permunierat, plurimo commeatu, ac valido præſidio inducto. Ceteræ urbes & municipia, quæ dudum ad Gallos tranſierant, aut vi captæ fuerant, ad imperium Franciſci Sfortiæ rediere. Solum Novum Comum, quod Lario lacui adjacet, vi & depopulatione recipitur, dimiſſo incolumi Gallorum præſidio. Nec multo poſt Genua urbs maritima, Ligurum metropolis, viginti millibus armatorum cincta, Franciſco Sfortiæ deditionem factura videbatur: ſed dum ducem ipſum idem & vana fide, quæ apud illos parvi momenti eſt, fruſtra haberent, eo propere cum alia manu Proſpero Columna accedente, quatriduo poſtquam venerat, vi capta admodum turbide direpta fuit.

Genua vi expugnata.

Nam ut primum illo appulit, tribus caſtris urbem alioqui munitiſſimam, arte, præſidio & natura, paratiſque viribus (ut eſt populoſiſſima) circumvallavit, machinas & tormenta ænea omne genus, ad oppugnationem admovit. In promontorio ſiquidem, cui Briliæ ſive Capitiphari nomen eſt, unde in Liguſticum mare latiſſima eſt ſpecula, inſtar Phari Ægyptiæ, & in pleriſque aliis eminentibus circumſitis a continenti, a quibus hanc urbem turres arduæ ſane & pluribus tabulatis contignationibuſque ſurgentes, ac ideirco tormentorum ictui obnoxiæ quas poſſent machinas militarium diſpoſuerat. Demum cum Genuenſes in expectationem Gallicæ claſſis pendentes, quam ſibi auxilio fore ſciebant, ipſe deditionis & procraſtinatione fruſtrari ſe hoſtem putant, Proſper qui plus in eo ne poſſit decipi, quam in Ligurum fide reponebat, re comperta, & ipſe quoque diſſimulanter de fœdere agens, cum Ligure vano & pellaci longe ipſe continuitate, mandat Ferdinando Piſcario, uti portam civitatis in occaſum vergentem & indiligentius cuſtoditam, ſumma vi aggrediatur: Franciſco Sfortiæ duci qua caſtra metabatur mœnibus inſultare: ipſe reliqua curaturus, urbem nihilominus tormentis concuti jubet, quorum concuſſu, quaſi fulgetris & igne cœleſti fractæ domus & mœnia ruebant. A promontorio duæ quinqueremes & navis una oneraria, cum annona ſubmerſæ. Cetera quæ in portu fuit claſſis diſſipata, altum tenuit: denique tanto animorum ardore, atque undique pugnatum eſt, ut attonito populo, miro eventu civitas a legione Hiſpana capta fuerit. Cæſis qui pro porta ſtabant cuſtodibus, victor Hiſpanus, ceterorum urgens terga, per calles quamvis anguſtiſſimos irrumpens eo-A dem impetu in mediam urbem penetrans, principibus civitatis eo fuga delatis, manum injecit. demum profligato hoſte, in civitatem omnem auri argentique ditiſſimam fortunatiſſimamque cunctarumque rerum beatitudine, pro libidine graſſatum eſt per avariſſimum militem, ut procul dubio clariſſimum triumphum Proſper reportaverit, de hac ſua hactenus urbe, & nulli adhuc pervia, ab eo die quo Saraceni, Pœnis ſibi ſubjectis admiſtis, anno Chriſtianæ ſalutis nongenteſimo & trigeſimo quinto, Stephani pontificis maximi ejus nominis ſeptimi temporibus, Genuam noctu B ſiue ceperant, ſpoliaverantque, & quod rarum alibi auditum eſt, omnibus mortalibus, qui cædi ſuperfuerant, populariter aſportatis, miſeram urbem omni humano habitatore vacuam reliquerant: quamvis ſcriptores tradant, impuberes omnes brevi revectos Genuam, a quibus id tantum quod nunc habet, acceperit incrementum. A ſacris tamen in hac recentiſſima depopulatione, & a templorum violatione, ac publicarum rationum monumentis, libriſque calculatoribus, necnon ſcribarum tabulis, & corporum capti- C vitate temperatum eſt. Capta autem hæc urbs tertio Calendas Junii, anno Virginei partus MDXXII. Accidit itaque in hunc modum Gallorum rebus, Galli qui reſidui Cremonæ erant, dedita & relicta ea urbe, in Galliam illæſi inviolatique receſſere, ſub fide publica a Proſpero ſibi ſancte ſervata, quem etiam dapſili menſæ apparatu & heroica munificentia proceres & duces ex eo numero viginti duo, qui tot cladibus ſuperfuerant, intra Papiam ab eo recepti fuere, ut intelligerent illum & ſcire vincere, & moderata D victoria uti didiciſſe. Fuit autem ex tanto ſeu naufragio abeuntium, numerus trium millium paulo plus minuſve, etiam ut Italos computes, qui illorum arma pertinacius ſecuti, & patriam & patrimonium eadem amiſere.

FRANCISCI CARPESANI
Flaminii Parmenſis ſuorum temporum commentariorum

LIBER IX.

E

1. **D**igreſſi Italia Galli in patrios lares longe turbulentiores, de fumo, ut dicitur, in flammam conceſſere. Ardebant ſane Belgæ, qui Rheno dividente Germanis affines ſunt, ad ſeptentrionem vergentes, bellorum incendiis & laboribus, a duobus potentiſſimis Carolo imperatore & Henrico octavo Britanniæ rege, junctis ea fœdere & neceſſitudinis vinculo viribus, ita fatigati, ut plus illis faceſſerent negotii, ad propulſandum a finibus inimicum agmen, quam vel ſuſtinere, nedum fovere externa poſſent bella. Commiſſo inter eos duro & cruento

[illegible]

manerque, tum etiam quod capite [illegible] A in [illegible] percussum [illegible] acrem [illegible] gatus, [illegible] alia [illegible] ad hominem [illegible] Cum vero princeps se leva- re [illegible] ad periculum con- versus [illegible] per- cussus per [illegible] videbatur [illegible] erat, [illegible] circum- steterunt [illegible] pro- [illegible] vero [illegible] equo e conspe- ctu se proripiens [illegible] perver- tit, [illegible] rapida [illegible] in- tenderat [illegible] B [illegible] Inde re- [illegible] Nam cum ad [illegible] impe- [illegible] quadrupedem [illegible] ad Gallos qui jam in [illegible] non lon- ge a [illegible] ab Alpibus descenderant cum [illegible] pervenit, [illegible] ferro [illegible] & [illegible] quod osten- deret [illegible] & ut dictis fi- dem faceret [illegible] a rege [illegible] veneno [illegible] ad mortem adegit. Laudatum [illegible] C ho- minem cum multis [illegible] onerat- set, non multo post [illegible] & superstitem esse [illegible] Cum- [illegible] populo Mediolanensi [illegible] principi [illegible] & favorem con- ciliavit. Videri [illegible] principem reputavit, cujus nomen apud [illegible] & venerabile [illegible] homine D [illegible] E [illegible] Gallus [illegible] Capti [illegible] Sabas Ursinum & Hieronymus [illegible] quot nobiles, sed [illegible] Alexandrinus tan- tum gentilitate affinitatem sanguine, hominem

[illegible] habeant, quia [illegible] se tenendum & custodiendum dedit, demissi tamen post aliquot temporis omnes tanquam culpa ca- rentes, uno Sabo excepto, qui in custodia fuit devectus.

4 Sed quamvis princeps, ut erat [illegible], Magnanimum [illegible] vulnus [illegible] [illegible] ne [illegible] esset, aliquot dies illic [illegible] in dies & in horas ab omnibus ordini- bus in expectationem [illegible] pendentibus, longius a porta quae [illegible] est, donec [illegible] omnes [illegible] [illegible] ac pro salute ejus regnoque in- columitate [illegible] illum [illegible] adhuc vulnere [illegible] equo [illegible] in regiam deduxerunt.

5 Hac [illegible] Gallis [illegible] duci [illegible] addiderunt, ut quamvis [illegible] quae a Gallia [illegible] imparem esset, quippe quibus [illegible] duodecim [illegible] peditum tum Germanici, tum Hispani, tum Italici generis [illegible] praeter equitatum [illegible] tamen [illegible] erat in armis essent contra duo equitum [illegible] armatura & [illegible] peditum vero quadraginta millia, & [illegible] tormentorum [illegible] Mediolanum, Papiam, Novariam & Cremonam, omissa [illegible] ceteri [illegible] defendenda [illegible] donec a Germania alia octo pedi- tum millia [illegible] & a [illegible] equites advenirent. Nam ante pau- cos dies [illegible] Romanae [illegible] & Carolum [illegible] & [illegible] omnes quos [illegible] principes [illegible] Alphon- sum [illegible] quadam [illegible] tan- dem [illegible] eodemque die, qui fuit decimus septimus Septembris [illegible] est. [illegible] quadraginta [illegible] millia. [illegible] Hadriano pontifici [illegible] & Rhodus [illegible] egregie defensa, [illegible] tandem [illegible] & [illegible] Turcarum [illegible] Turca [illegible] anno [illegible]

[illegible] ad Christianos accesserat, nuncque ad Clementem quinto pontifice max. creato Templariorum [illegible], hunc se [illegible] commendare & in [illegible] tradere fuerat, & per idem tempus Marini [illegible] perfidia haereticaque, de qua [illegible] ab hunc loco [illegible] invalescebat [illegible] in dies [illegible] viros, [illegible] a corpore sincerae fidei [illegible] non sine [illegible] Christiani nominis infamia, qui inter se [illegible] ad aeterna, tam [illegible] & lacerat [illegible] pervenerunt.

Clemens papa VII. creatus.

6. Decedente Hadriano, rebus interregnum pontificatum [illegible] & unum dies, [illegible] patrum dissidio, quod in primis [illegible] his nominibus [illegible] pontificem [illegible] ambitiosius [illegible]. Sed tamen vicit Latinorum praerogativa, ut Julio Medici, qui Clementis septimi nomen sibi pontificatus decerneret. [illegible] vero in easdem [illegible] conditiones libertati Italicae magno fuit adjumento.

[illegible]

7. Inter ea vero dum Galli ad Segusianum, vel ut aiunt ad Sequanum [illegible] Bonnes [illegible] patriam Mediolanensium, sed domus prodeuntes, cum [illegible] equorum [illegible] quoque frequentium [illegible] ducebat, & cum aliquot peditum [illegible] Montis ferrati [illegible] descendit. Mons [illegible] est [illegible] Apenninum [illegible] & [illegible] perpetuo fertilis [illegible] ab Alpibus [illegible] atque descendens per [illegible] campos [illegible] magis quam [illegible] nihil [illegible] relinquat. Hunc ad dextram Tanarus, ab sinistra Padus urgent, nec ultra progredi sinunt, & quantum a fluviis recedat aut subsidat [illegible] ad [illegible] ut merito eam terram Mesopotamiam appellare liceat. Germani cum ambobus [illegible] qui postea jungerentur [illegible]. Hanc atque ad Augustam Bagiennorum, quae [illegible] Valentium oppidum [illegible] quod olim Forum Fulvii fuit, in Insubribus [illegible] progressus [illegible] occupat, [illegible] que [illegible] parvo negotio ad deditionem compulit, locum ad sedem belli & [illegible] ad [illegible] populo peropportunum.

[illegible]

8. Ad hos primos belli tumultus comprimendos, cum [illegible] cohortibus [illegible] Franciscus Salomonius [illegible] quem ad [illegible] ferunt pugnasse [illegible]. In [illegible] atque [illegible] impressione facta, [illegible] amissis tamen aliquot [illegible] & in his [illegible] oppidum [illegible] que [illegible] omniaque prope ad [illegible] caede. [illegible] paucisque [illegible] ad supplicium & ad explorandum [illegible] consilia servata. Sed quia eo loco totius exercitus hostilis impetum utrinque, [illegible] contractis [illegible], ea paucitate militum sustinere non poterat, revocatus Mediolanum revertitur, nullo his locis [illegible] praesidio. Nam Prosper relicta ea cura, muniendae urbi Mediolanensi totius regni metropoli [illegible] & [illegible] erigendis propugnaculis aggeribusque excitandis, armis, [illegible] comparandis & quae opportuna sunt [illegible], quamvis prospera parum valetudine, noctes atque dies incumbebat.

[illegible]

9. At Franciscus Sfortia [illegible] in officio [illegible] civibus internis, ut est semper ingenio ad captandam promerendamque hominum [illegible] simplicique ac minime versipelli animo in corona civium per compita, per [illegible] utraque se [illegible] ingereni, dum [illegible] urbem [illegible] & illum, omnes denique mira cum lenitudine compellare, se Franciscum Sfortiam majorum nomen & cognomen, Blanchae Mariae Vicecomitum stirpem, quibus si non virtute par, at [illegible] quam simillimus haberi velit & studeat. Se civem Mediolanensem, apud eos genitum, [illegible] & educatum, non Gallicam superbiam prae se ferre, non peregrinos aut feros mores in urbem afferre, nec [illegible] cum ipsis infantiam, pueritiam, adolescentiam egisse, cum iisdem, si diis placeat, senectutem [illegible], honores, magistratus distributum [illegible] opes, imperia, administrationem reipublicae illis fore communia [illegible]. Proinde hortari, monere, & per deum [illegible] obtestari, ut hostium adventantium [illegible] animo infracto exciperent, nec paterentur virtute & animi magnitudine se vinci a [illegible], qui anno superiore & numero & viribus longe inferiores Gallum [illegible] oppugnantem cum ignominia repulerant. Sibi & adesse animos & nova afferre quorum conspectum ne perlaturos quidem barbaros sciebat. Haec dicens [illegible], & [illegible] impellebat, populoque confirmabat, & a [illegible] rubiginem abstergebat, magnoque & imperio dignus habitus, [illegible] popularium [illegible] inclinabat.

[illegible]

10. Hoc tempore maxime cognitum est civium benevolentiam, non eos qui in [illegible] [illegible], regum [illegible] esse. [illegible], equites, plebeii, mercatores, opifices, nobiles, ignobiles, tum sacerdotes principi pecuniam, aurum, argentum, [illegible] que, & mulieres [illegible] sui corporis ornamenta, & [illegible] offerre, afferre, plures spontanei quam rogati, & quibus aetas fortior ac militaris esset, in militiam voluntariam nomen dare. [illegible] nullum genus officii, quod in principis gratiam commodumque, & in Gallos ne-

[illegible]

munis invadendam excogitari poſſet, omiſſum A fuit.

Galli verſus Novariam proficiſcuntur.

11 Interea Galli ab imis Alpium radicibus, in quibus prima fuerant caſtra, moventes, dum in hoſticum promoverent exercitum, Antonius Leva, natione Iberus, ægrotante Proſpero, Cæſariano exercitui præpoſitus, qui ad Alpes uſque cum omni robore exercitus præceſſerat, dum longe imparem ſe hoſti videt (nam ne nongentos quidem milites habuit cataphractos, peditum vix ſeptem millia) paulatim pedem referre cœpit, & ad Aſtam Alexandriamque Statiellorum, novam ſociorum colonium expectans, tamdiu illic ſubſtitit, donec iter hoſtium exploraſſet. Ubi comperit a Gallo Novariam verſus tendi, ipſe pariter per pontem a ſe ſtratum Ticino trajecto ad Buffalorum, qua tranſitum parabant Galli, in agrum Mediolanenſem deſcendit, ut tranſitu fluminis hoſtem prohiberet. Germanorum peditum octo millia, qui tum primum applicuerant ad portum Viglevanorum, contra quem munitiones excitarat, ſtatim, non dubitantibus Germanis locum tueri. Tum Bonivetus heros, cui erat in regium exercitum imperium, Novariam inter Inſubrium populos etiam a Ptolemæo numeratam, quæ prima illi ſe offerebat, nullo hoſte invento occupat. Arx tamen, quamvis tormentis quaſſaretur, aliquot dies hoſtium impetum remorata eſt; quæ res magno adjumento & uſui Sfortianis fuit: nam dum hoſtis arci ponendæ, Viglevanoque, Mortaria, Alexandria, Derthone, & omni eo agro qui ab Ligurib & Laumellinis campis, quos nunc Laumellinos dicunt, inter Ticinum, Padum & Tanarum amnes interjacet, ad imperium retrahendo operam dant, ut fertiliſſimi ad commeatum campos nancicerentur, Franciſcus Sfortia comparandis & cogendis militibus, quos diverſis locis ſcribebat, ſtrenue... mandiſque ac muniendis adjiciens tanti ſpatii nactus eſt.

Stranum oppidum captum.

Galli ſuperato Ticino Tiaureum ... occupant.

12 Galli autem cum poſt terga nihil hoſtile reliquiſſent, trajiciendo flumini Ticino animum adhibentes, ab ea amnis ripa, quæ e conſpectu caſtra habuit Antonius Leva, uſque ad eum locum quem e regione tuebantur Germani, toto exercitu turmatim diſpoſito, triginta ferme machinas æneas graviores contra Antonium, paucas contra Germanos, ut per opinionem omnem belli molem in Antonium transferendi, Germanos negligentiores redderent, ſtatuunt. Itaque hominibus diſſimulatione ex improviſo contra Germanos ad pontem a ſe ſtratum illati acerrimam cient pugnam: dumque hi tranſire, illi tranſitu prohibere conantur, magna utrinque cædes editur, ſed longe major Gallorum, qui nihil penſi habuerunt ſuum periculum objectare, modo ſuperiores eſſent. Dum vero ita dimicatur, & non diverſo ab hunc loco Galli, urgente Federico Gonzaga Bozulo, vadiſque repertis vix humero ſupra aquam exstante, manipulatim trajeciſſent, Germani undique preſſi, facta fuga, loco ceſſere, ita ut nihil poſthac obſtiterit, quin tuto omnes trans flumen ſe ſiſtere poſſent. Nam Antonius Leva, comperta ſuorum minus proſpera pugna, fuga quoque inde ceſſim ſe recipiens a Proſpero Papiam ire, & tria peditum millia ibi præſidio locare, omni poſita mora jubetur, ne forte Galli, declinato itinere, antevertentes illam, ut ea ulo duci erat, præoccupare feſtinarent. B cum reliquo exercitu dux Thermis Mediolanum ſe contulit.

Galli Mediolanum verſus tendunt.

13 Tum Bonivetus, ſummotis longius hoſtibus, per compactos pontes ſtructa acie, & cum omnibus tormentis ac ſ flumen caſtra ponens, in ripa pernoctavit. Mox ad Marzanam pagum incolis frequentem, alia caſtra condidit; deinde ad diem v Calendarum Octobrium, propius urbi ad quartum lapidem ſuccedens, nihil hoſtile ibi agendum putavit, priuſquam populum per feciale ad deditionem tentaret. Crediderat C enim, aut ſacta ſibi alicunde ſpe, aut ſua deceptus, fore ut civitas formidine aut ſeditione fluctuans, ad obſequium rediret: ſed nimium illum fefellit opinio. Nam dum prius ante prædabundus per campos vagatus fuiſſet, colligendi ſeſe hoſti ſpatium dederat, & dum ad leporem venatur, aprum e manibus labi paſſus fuerat. Quod ſi populo a principio conſternato ac principi imparato, & prope fugam ſubornanti virium diffidentia, arma ſtatim inferre maturaſſet, fortaſſe ſanioribus conſiliis fortuna arriſiſſet. Miſſus itaque a Boniveto ad Mediolanenſes fecialis, D pallium cyanei coloris ſtellis aureis diſtinctum amictus, qui regio nomine urbem repoſceret, populumque ad imperium revocaret, excidium minatus, niſi confeſtim dicto obedientes eſſent. Sed cum feciali nec aditus in urbem patuiſſet, nec dici, ne data quidem fandi copia, quicquam pacati reſponderent, paratique a vocatione hominis res abiturit, omni populo circa foſſas quaſi ad pugnam tumultuarie diſcurſando, Galli frementes quanto propius potuere urbi ſucceſſere minabundi, & uſque E ad ipſorum ſuburbiorum limites poſuere caſtra, ab eoque loco utriuſque partis damno ſæpius pugnatum eſt. Quo minus autem ex propinquo urbem & mœnia quaſſarent, in fronte ſuburbiorum tormentis grandioribus & ſclopetariis & omni machinarum genere, quæ urbs fabrilibus officinis ſicut alia etiam omne genus opificum abundans affatim ſuppeditabat, locatis, cum firmiſſimo præſidio, erecta propugnacula munitioneſque longo aggere foſſiſque vallatæ impedimento fuere. Unde crebra ex occaſione certamina, frequentioraque cum peditum cum equitum ...

[illegible]

[illegible] profectio, ut caperet, Montemcalvumque [illegible] intercluderet, magnamque Parmensibus [illegible] inferret, ne in se decerneretur. Eam [illegible] formidantemque avertit Renicus Urbinas [illegible] sacramento se pollicetur [illegible], & tum Alphonsi castra secutus, ab eo die quo Carpum oppidum celebre, [illegible] praesidio, quod dudum illuc [illegible] Prosper, per insidias occuparet. Is enim est per [illegible] secretam [illegible] nostram fidem [illegible] & de regia [illegible] liberalitate [illegible] promissor, [illegible] & [illegible] posset, si ad imperium [illegible] [illegible], excidium & vastitatem comminatur. Cum vero [illegible] a [illegible], & in ejus ora palam [illegible] & [illegible] habitum habuit habet ab omnibus adeo ut non [illegible] quam [illegible] studio, cum semper fuit cupidissimus [illegible] ut dum transiturus Padum per Parmenses ad [illegible] intenderet, more [illegible] ex agro armenta gregesque omnes populabundus [illegible]. Idem in Cremonensi [illegible], non ita impune tamen, nam agrestium [illegible] perierunt multi ex suis [illegible].

19 Per idem tempus Theodorus Tri[illegible] [illegible] Venetique [illegible] a Prospero & Francisco Sfortia [illegible] fuisset [illegible] a Clemente pontifice libero commeatu per Parmenses & Placentinos [illegible] cum quinquaginta cataphractis Laudem Pompeianam, a Federico, ut diximus, occupatam pervenerat. Nam Bozardus [illegible] Federicus in [illegible] Cremonensi [illegible] fuerat, ut paulo ante est dictum, cum [illegible] copiis in [illegible] castra, quae ad [illegible] Mediolanum sedebant, concesserat. Cum autem in eadem castra Renicus quoque ex Cremonensibus [illegible] pervenisset, ut non nihil ageret, haud multo post cum his quas ducebat copiis, additis aliis usque ad quatuor millia peditum, ad expugnandum Aronam mittitur, quae Borromeis optimatibus Mediolanensibus [illegible] paucis ante annis superiore [illegible] domo & [illegible] fortunis spoliati. Est Arona oppidum in [illegible], ut ab incolis nunc cognominatur. Aronam dicere Latine, quod [illegible] est [illegible]. Arx [illegible] est [illegible] & [illegible] loco [illegible] palam [illegible] in occasum a vertice colles, Verbanus lacus, cum [illegible] munimento [illegible] clementer [illegible] angustos, [illegible] tutum, sed qua parte [illegible] plana est [illegible] muralium [illegible]. Id igitur oppugnare aggressus Renicus, postquam [illegible] ictibus [illegible] murorum spatium [illegible], per ruinas succedere tentans, alio aggere [illegible] [illegible] permunitum & [illegible] [illegible] unde [illegible] terrore [illegible], ac magno [illegible] depulsus est. Turbatus ad oppidum Michael Corsus [illegible], & cum eo [illegible], Petrus Calchanus, Raphael & Antonius Zucchinus [illegible] Parmenses. Cum prima conatus non successissent, Renicus per [illegible] cuniculos [illegible] primo [illegible] cum [illegible] copiis in adversam oppidi partem transit, qua via non admodum lata, sed ita recta, ut ad diametralem lineam ac perpendiculum [illegible] diceretur, in oppidi [illegible] partem duceret. In hanc itaque circumvectus machinas per eosdem dispositas non ante muros quatere desinit, quam quingentis bombardarum ictibus eorum magnam partem [illegible] credensque sibi iter [illegible] [illegible] fore sed unde [illegible] diligentia ab obsessis fuerat cautum. Nam illinc quoque tum latam fossam duxerant & aggestam terram [illegible], nocturno tum [illegible] non oppidanorum labore, ut cum ter quaterque subissent, toties multa caede depellerentur. [illegible] Renicus [illegible], qui glandium ictibus castellanos a muris avertterent, aut quodcumque illis [illegible] offerentes ad certam mortem adigerent. Quare [illegible] se impune ostenderent, [illegible] in [illegible] [illegible] verum quum subissent, [illegible] Renicianos [illegible] sustinebat. Nam [illegible] aut hastarum cuspidibus, aut [illegible] sagittis confodiebantur, aut alio quovis [illegible] genere praecipites ad ima provolvebantur. Ita duodecim ad summum ex defensoribus amissis, plusquam trecenti ex hostibus sunt desiderati. & in his Renici filius juvenilis ferocitatis, plumbea pila ictus pene interiit. Regebat tamen summa [illegible], & [illegible] adeo [illegible] angustia laborabatur, ut equinis & asininis carnes ad [illegible] macerata in [illegible] [illegible]. & tamen desperata oppugnatio [illegible] hostem sub pellibus aut sub divo permanere non sinebat. Accesserat quoque Renicio gravior cura, quod unde [illegible] pedem referre non poterat, nam tam directo ut praediximus, calle [illegible] manu facto [illegible] periculum [illegible] ne a tergo glandibus plumbeis & globis ferreis [illegible]. Itaque [illegible] fortuna [illegible] [illegible] casum declinavit [illegible] pulveris tantum fortuna & casu excitatus est, ut [illegible] castellanorum oculis densissimis [illegible] totis cum machinis retrocederent.

20 Ita obsidione soluta, Renicus cum in majora castra redisset, jussus est a Borromeo intra Vigleranum se recipere. Est Viglevanum oppidum civitatis haud multum dispar [illegible] agri Mediolanensis, quarto lapide citra Ticinum [illegible] [illegible] gleba [illegible] ex [illegible] [illegible] recepta auctoritate scriptores fecere. Nam aetate nostra [illegible] [illegible] ob [illegible] & [illegible] plebs ibi fuit, ut nec in [illegible] [illegible],

Renicius Urbinas [illegible] oppidum [illegible]

Renicus ad oppugnandam Aronam mittitur.

Obsidionem solvit.

[illegible]

horum partem Aternum (ut dicitur nunc) A [illegible] marchio, qui superiore anno Gallico bello interfuerat, patriamque penates reperverat, nunc secunda faciebat stipendia, alterum Carolus Lannoius Caesaris prorex Neapolitanus, ambo viri bello strenui, aliquanto dierum intervallo ducebant. Eam ob rem Gallis consultius visum est, in tutiora loca se recipere, donec ab Helvetiis supplementa & equitatus novus, ut credebatur, accederet. Vix enim mille gravis armaturae & totidem levioris equites & quindecim millia peditum sub signis relicta erant.

Prosper Columna [illegible]

24 Sed cum omnes foederatorum ductores cum suis & per eos ferme dies CAROLUS BORBONIUS, ut praedictum est, cum trecentis equitibus media hieme, sese ad conditionem [illegible] confluxissent, solus Prosper Columna, qui diuturna aegritudine confectus, tandem fato decesserat, desideratus est. Et enim [illegible] parsimonia illustrare, cum de belli administrandi rationibus [illegible] omnes principes [illegible] in concilium convenissent, uno Paulo Lucuscho excepto, qui nostris Mediolano egressus de Gallis plus quam trecentos equites ad Garapellum interfecit aut captivos reverit, primus Carolus Lannoius ab eodem Prospero initium dicendi faciens, hominem admirabatur & divinis laudibus efferebat, quem mortuum tanta nunquamque meritura [illegible] & [illegible] cum [illegible] officio continuerit, [illegible] hostium impetum parva manu fregerit, [illegible] Gallum [illegible] totas copias suas multo [illegible] incolumibus, fame, ferro aliisque [illegible], ad dimidiam eius exercitus partem, quae in Italiam descenderat, redegerit, nunquam in summum discrimen pugnando rem deduceret, cautus & consultissimus imperator. Ea propter cognoscere se aiebat, quantum oneris eorum humeris incumberet, qui illi imperio successissent, & nisi consilio & fortitudine bellum gererent, existimationis suae iacturam non mediocrem facturos. An, inquit, cum omnis Italia, omnesque exteri reges in huiusce belli pendeant eventum, omnesque populi spe erecti, admiratione tot ducum, & fortissimarum copiarum comparatione, omnia sibi laeta repromittant, dubitamus [illegible] quo casu nobis [illegible] ignaviae nostrae quam fortunae [illegible] ascribentur, quandoquidem apud [illegible] non ratio aut consilium, sed [illegible] eventus providere habebatur? Ea propter viri principes & bello praefecti, nobis omnino [illegible] est, ne nobis desimus, ne quid per ignaviam omittatur, neve temere peccetur. Verum enimvero, ut video, alia administrandi belli ratio ineunda est nobis, quam Prospero fuerit: fuerit illi ad gloriam satis eadem cunctatio ab hoste cunctanti, quae in summis imperatoribus praecipua dos semper fuit: fuerit insuper illi gloriosum quod non laudem ex dubiis casibus, sed fructum verae laudis ab explorata & tuta victoria petendum semper statuerit: quo fiebat, ut quem pauci [illegible] nostrum tantum calumniabantur, nihil temere agentem metuerent: quandoquidem eorum audaciam arte & ingenio saepius quam manu retuderit. At nos si eamdem vincendi & bellandi disciplinam sequamur, nostris rationibus parum officiemus, & pro cautis timidi, pro consideratis tardi & pro cunctatoribus remissi, otiosique habebimur: qui tamen nostrorum ducum solertia & viribus sociorum pollemus. nec expectandum est donec ab hoste lacessamur, qui per [illegible] hibernorum in loca tutiora [illegible] se recepit: sed ultro ille nobis provocandus, & per partes oppugnandus, & tamquam fera ex speluncis eruendus: nec solum illa seges iam flavescens est nostra falce metenda, verum etiam [illegible], ut aiunt, terra [illegible] est exstirpanda, ne [illegible]. Quocirca modo nil temere moliamur, signa in hostem inferamus, & in dissipatum [illegible] per partes, ne in totum corpus se coniiciat, & quod [illegible] copias promoveamus, ne tantus talisque exercitus egregia virtute otio langueat, neve hosti in supplementorum expectatione pendenti, sese recipiendi & confirmandi spatium demus.

25 Cum peroraſſet, omnes ad unum aſſensere, & de ratione belli multa communicantes, non ante concilio abiere, quam communi consensu quid opus esset facto inter se statuerent. Dimissa itaque concione, primum omnium dispositis per hiberna, uti dictum est, [illegible] duo egregii bello ductores [illegible] & Johannes Medices, Marignanum decimo ab urbe lapide imperium adorti, non solum de hoste recepere, deiecto praesidio Gallico, verum etiam [illegible] compulsum ad deditionem coegere, validumque ibidem praesidium hosti, Laudem Pompeianam tenenti, opposuere. Vagabatur enim Federicus Bozulus illinc quaquaversum populabundus [illegible] & quem ad omnes occasiones esse intentum. Bartholomaeo Vitelleo & Malatesta equestrium [illegible] Venetis ductoribus, parem prope cladem intulit [illegible] Galli antea a Paulo Lucuscho ad Garapellum acceperant. At Caesar praeclarum facinus animo meditans, ne de hoc successu Galli [illegible] efferrent, de media nocte expeditos equites, magnamque tum mercenariorum tum urbicorum peditum [illegible] manum, qui voluntariis militiae nomen dederant, [illegible] adesse imperat, [illegible] per tribunos & centuriones [illegible] super thoraces [illegible] vestes, subuculam [illegible]

penam albentem quiſque induunt, in teſſeræ mutuæ documentum, necnon interminatum ei qui dicto obediens non fuiſſet, quo ab hoſte diſcernerentur. Struebat enim multis non inſidias hoc ſtratagemate, porro tamen cunctis obſtructis & diligenter obſervatis, ne quis motionem inductam ad hoſtes emanaret. Itaque poſt mediam noctem ſigna efferens, magno itinere ad Rebeccum municipium accedit frequens, tria millibus paſſuum Mediolano diſtans, ubi egregium cataphractarum multorum præſidium, duce Baiardo ſedebat, ante lucem iam tam tacite ſucceſſit, ut deceptis eius cuſtodibus, ſcalas ad id paratas muris admoveret, in ſummaque evaderet, ac portas ingreſſus refringeret. Cum iam tumultu excitato, ac terrore e clamoribus capto oppido dein patuiſſent, pugnatum eſt ab armato milite per caules, per angiportus, per domos contra inermem, imparatum ac ſemiſopitum hoſtem. noctuque ſane ſubeuntem & hortantem [illegible] terreſtaſtum, terreque cædes edita eſt, duce ipſo Cymbro adhortante, urgente, & inter primos pugnam cente. Baiardus tum tamquam talpa ex latebris non ſolum gregarios milites, verum ipſos ordinum præfectos [illegible], ex ædibus [illegible], ita quod Baiardus, qui legatus hibernis præerat, adverſa oppidi parte effugiens, quod nondum illo tantum hora advenerat, veloci equo cum paucis [illegible] in proxima Gallorum caſtra cum longo equo petierunt. Servati aliquot viri conſpectiores, cæſi quamplurimi, capti plus quam quingenti milites, impedimenta, arma, ſigna militaria, & ingens præda inde abacta. Quæ res civitatem de ſuorum tacito diſceſſu penè ſollicitam, tanta voluptate affecit, ut dux ipſe orans, intra urbem magno applauſu tubarum, undique campanis ſonitu ab civium populatibus exciperetur.

Rebeccum oppid. Gallorum ſtrage expugnatum.

16. Conſternati tam atroci caſu Galli, qui in pagis vicinis ſtativa habebant, collectis ſarcinis multo claſſicorum concentu Abiate Craſſum, ad oppidum eſt muro ſoliaque & arce perquam validum conceſſere. Deinde inter ipſum Abiate, Vigleuanumque, quæ loca æquo quaſi [illegible] milliarium utrumque interiacens Ticinus fluvius diſterminat, dividitque, præcelſis arbuſtis & vepribus, in quibus latere ſunt terrarum inſidiis idonea ambulacra, caſtra metati, valloque & foſſa ducta, tandem illic ſedere, donec rumore facto de novo exercitu hoſtium territi, Vigleuanum trajecto flumine contendere, & partim intra portas, partim ſub ipſis mœnibus conſedere. Tum Cæſariani & Venetorum duces inſequendum hoſtem & premendum ſtatuentes, Mediolano in eos ducunt. Franciſcum Sfortiam tamen Mediolani cum parte equitatus & quatuor millibus mercenariorum ſiſtunt, mandantque ut a Gallis, qui Laudem Pompeiam tunc & illinc Abiate Craſſum, diverſis admodum itineribus tenebant, ur-

A bem tuerentur, nec quoquo modo eos conjungi pateretur. Hic vero non ſolum accepta mandata obiit, verum etiam Federicum Bozzolum per Papienſes, trajecto Ticino cum ſuis [illegible] Gallorum caſtra ſe iungere properantem tranſire prohibuit, & Laudem retrocedere coegit. Tum inde Georgiæ & Fagnani caſtella, quæ loci ad annonam erant peropportuna, recepit, interfectis plus quam trecentis hoſtibus, cum ex ſuis non plus quam quinque & viginti amiſerit. Non potuit tamen prohibere, quominus Theodorus Trivultius cum trecentis equitibus in ſilvaque pedeſtrium B ducis [illegible] per nota ſibi itinera in Gallorum caſtra perveniret. Itaque vero ſociorum vires in patentes campos egreſſi, partim ad Binaſchum, partim ad Rolate, partim ad Motam primus caſtra conſtituere.

17. Erant autem ſupra dicto milliæ cataphractorum, expeditorum vero equitum plus quam mille & quingenti, peditum duodetriginta millia. dumque duo pontes ſuper Braviam ſunt tabulis compacti firmantur, ad Ticinum Johannes Medices & Zacharias natione Hunnus, equitum præfectus C expertiſſimus, cum velitibus equitum curſum egreſſi, Zacharias plus quam ducentos hoſtium equites intercepit. Medices trecentos Helvetios diverſo utroque loco ad unum occidione occidit. Deincepsque operam, omnibus occupatis aditibus, ne aliquorſum annona ad hoſtes inferri poſſet, præterquam a Galarate, & Caſtellionis campis, unde tamen ægre ſuppeditabatur. Pontibus ſtratis exercitus [illegible] ſe poſt terga ſe inſequens, per ea quæ diximus Laudem & Abiate ſummo Gallorum præſidio munitum, quo impedimenta & præda omnis eo D bello contracta illic ſervabatur, trajecto Ticino inter Vigleuanum & Mortariam ſubſedere, nemine hoſtium tranſitum impedire auſo. Dum illic ſederent curarentque diligentiſſime, ne quid commeatus ad hoſtem importaretur, Franciſcus Maria Veneti exercitus imperator cum Johanne Medice Garleſium oppidum haud multum Ticino diſtans, diverſo illinc loco ad muros ſudibus machinis expugnare adortus. Jam magna muri pars iiſdem tormentorum corruerat, & foſſa materia, viminibus & congeſtura glebæ op- E pleta, pervia erat ad ſubeuntem oppugnationem ſucceſſuris, porro etiam ſublicio ad hoſtem [illegible] ſuperandum parato, cum deditionem facturi eſſent Galli, animo collapſi, quominus id fieret nonnulli tauri, qui de ſua ſalute deſpondere videbantur, ſi in hoſtium venirent poteſtatem, impedimento fuere. Erat egregie munitum caſtellum, & in Gallorum caſtra ultro citroque ab Alexandria Statiellorum ac Aſta commeantibus, pro commeatu annona commodiſſimum. Eo propter duo fortiſſimi duces tam oppo-

Garleſium expugnatum.

[illegible] ardore [illegible] Venetos [illegible] bellumque accendebant. [illegible] tanto ardore ad [illegible] concurritur [illegible] pugnaretur. Castellum [illegible] ligna & trabes decerere [illegible] hastis, gladiis [illegible] hostes [illegible] & deturbare [illegible] nihil [illegible] tandem submissi [illegible] castellanos [illegible] & oppido potiuntur. Dum autem [illegible] catapbracti [illegible] & egregia [illegible] turbane, dum [illegible] fossas [illegible], super quos [illegible] gravius [illegible] in cœnum [illegible] & cum [illegible], cassidibus armisque [illegible] membra [illegible] pedes [illegible] aquis, [illegible] perîere. Propterea capto oppido [illegible] itaque in castellanos [illegible] ad Gallos, [illegible] est praeda.

[illegible] 27. Mox revocatus Johannes Medicaeus, [illegible] Helvetiorum, qui per [illegible] in Italiam [illegible] venirebant, [illegible] Federico Bozulo [illegible] equitum, ex Laude ad [illegible] occurfurus erat, [illegible] Sed Johannes [illegible] equitum, [illegible] Venetorum [illegible] decem, cum videretat non nisi per arma [illegible] hostes undique apparere, [illegible] in pagos [illegible] Dum vero [illegible] ad [illegible] Atrenus [illegible] copiis & armis [illegible] Gallorum [illegible] Nam cum [illegible] pugnam [illegible] carpsam & per partes urgere [illegible]. [illegible]

[illegible] in campos [illegible] & [illegible] agri Papensis, [illegible] plano, sed [illegible] arte & industria [illegible] apprime [illegible], non procul a Pado, frumento, [illegible] pabulo abundans [illegible] Gallis [illegible] oppida [illegible] castra [illegible] commodissimum & [illegible], ut [illegible] hos amisso [illegible] excluderent. Quare cum [illegible] fore [illegible] defendendum susceperant. Per eos [illegible] Ugo Pepulus [illegible] Bononiensis, [illegible] & Johannes [illegible] Medioiano [illegible], qui haud [illegible] cum suis equestribus turmis habebant [illegible], non tam [illegible] castra [illegible] verum in [illegible] Id itaque oppidum magna [illegible] ab Atreno [illegible] sed nec minore studio defendi est coeptum. Nam & propugnacula [illegible] fossaeque [illegible] ut [illegible] & oppugnationem [illegible] graviter [illegible] & [illegible] quod [illegible] erat. At Atrenus [illegible] belli [illegible] & [illegible] quodpiam [illegible] per fossores, [illegible] & operis [illegible] ad fossas [illegible] oppidi [illegible] & [illegible] machinarum [illegible] fossarum aquas, [illegible], [illegible] & [illegible] materia, fermentis & [illegible] aqua [illegible] pontes [illegible], cum [illegible] bombardarum [illegible] per [illegible] muri [illegible] Itaque dato signo [illegible] & [illegible] pugna [illegible] signa [illegible] & [illegible] pertinaciter [illegible] Gallico [illegible] magno animi ardore, magnaque [illegible] hostes, telis, [illegible] & sclopetarum [illegible] hostes [illegible], ita [illegible] ut magno [illegible] audacia [illegible], magna utrimque [illegible], ut quisque [illegible] dum [illegible] vario eventu, [illegible] hanc [illegible] gloriam & praeda cupidine, [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] mentaretur, negabatur, & erat acrior & incertum certamen. Tandem Artemius ferro nihil minus aut laboris recuſantes, in multam noctem, quæ tunc forte ſubluſtris erat, pugna extracta, feſſis recentes, vulneratis integros ſufficiens, ita rem perfecit, quod Galli defeſſi viribus [illegible] præcipue [illegible] bus perurgentibus, loco cedere ſunt coacti, & quam manu ſalutem tueri non poterant, pedibus fugacibus reducere conabantur, latebras fuga [illegible]. Tum vero efferatus victor miles, tanquam leo cadaveribus depaſtus ſpumante ore, præſente & urgente duce, tam miſerabilem fœdamque edidit ſtragem, ut nec manum dantes, nec armato non inermi aut mortali cuiquam quantumvis ſupplici parceret. Vix ſervatum Ugo Pepulus, in compendium potius [illegible] captivitatis, quam in fortunæ [illegible], ante principem captus perduceretur. Is paululum ſpe vitæ confirmatus, cum cædis nullus eſſet modus, ad ducem converſus: Cur, inquit, generoſe ac magnanime dux, Italici nominis multis & nationi tuæ veniam dari non imperas? Ad quæ reſpondit ille: Mihi in eos minime gratificandum eſt, qui [illegible] officii & pietatis immemores non ſolum patriam deſeruerunt, verum etiam impugnaverunt, ut ſint ceteris documento, ne poſthac deinceps hujuſmodi periculum committerent. Hoc reſponſo ita hominem perſtrinxit, ut deinceps de ſe ſollicitus non mutiret. Patrata prælio tantis occidione, uſque ad octingentos cum de victore exercitu tantum centum ceciderint, vix oppidano parcitum eſt, ſed tamen ingens equorum impedimentorum omniumque bonorum direptio eſt facta.

28 Hac vulgata oppugnatione territi Galli, qui alias loca ſtatione tenebant, derelictis ſedibus, in caſtra majora ad Viglevanum poſita, per remotiora & invia loca conceſſere: ſolus Janus Santeverinus, cui Alexandrinæ urbis cuſtodia credita erat, alias & vicina Aſte, [illegible] quæſtu prædivitem, quam ante centeſimum & vigeſimum annum Johannes Galeacius Vicecomes, dotalis fundi titulo, Aurelianenſium duci genero habendam dederat, tuendarum gratia loco [illegible] perſtitit. At Bonivetus Amiraglius molem omnem belli in ſe propediem convertendam ratus, communi aliorum ducum ſententia, tacite cum omni exercitu Viglevano movens, Novariam verſus iter intendit, nec prius abiiſſe cognitus eſt, quam ſua matutina clandeſtinam fugam prodidiſſet. Tum vero Cæſarianus exercitus, recepto Viglevano, abeuntes inſecutus, ſed non aſſecutus, (nam jam Novariam uno die [illegible] attigerat, [illegible]) [illegible], ad quartum quintumve lapidem ab Novaria caſtra poſuit: eo conſilio ut hoſtem mediis & pabuli difficultate fatigaret. Erat enim ea terra quamvis ſitu & natura uberrima, tamen tam longo bello, tum aſſiduis in Gallica caſtra commeatuum comportationibus ita exhauſta, ut nec multo poſt aut Galli aperto Marte eſſet confligendum, aut [illegible] vellent [illegible] eſſet. Nec enim diutius [illegible] commorari poterant annonæ anguſtia. Quocirca occupatis omnibus viis, etiam ad Vercellas, urbem ab decimo lapide ſitam, [illegible] Hiſpana cum expedito equite, [illegible] cata fuerat, quæ tentaturos clandeſtinam abitionem hoſtes, a latere & a fronte infeſtaret.

29 Per eoſdem ferme dies cum adhuc Abiate in Gallorum eſſet poteſtate, validoque eorum teneretur præſidio, quod ibidem Gallorum opes & quæcunque ex rapina [illegible] ſuperioris contracta, [illegible], tanquam tutiore loco: nec jam fugatis longiuſque tum motis hoſtibus, ſpes [illegible] unde [illegible] appareret, Johannes Medices, cum mercenaria legione, & grandi evocato Mediolanenſium peditatu equitatuque non admodum multo [illegible] ad id oppidum licet munitiſſimum admovit. Et primum quidem per præconem tentata deditione, ubi a Gallis lingua quam manu promptioribus ſuperbe & contumaciter reſponſum eſt, per noctem bombardarum creberrimis concuſſibus ita muros diruit [illegible], ut ſubſequente aurora oppugnationem adortus, non ante pugnam remiſerit, quam oppidum cum arce receperit, hoſteſque occidione ceciderit. Deinde ad prædam converſus fortunas, & bona cuncta Gallorum & oppidanorum diripuit, verum infeliciſſimo quidem & damnoſo compendio: nam ex ea rapina, tanquam [illegible] vindice, ut erat peſtifera lue afflicta, tam repente poſſeſſores, vulgato paſſim morbo contactu, [illegible] contabuere, ut intra trimeſtre vel paulo plus, hominum ſupra centum millia in ea populoſiſſima urbe miſerabiliter perierint, [illegible] Ligures, Genuam & totam Inſubriam, Cremonam, & in Ciſpadanis Placentiam corripuerit.

30 Sed cum jam vere anni Chriſti nati [illegible] quo hæc ſcribebam ineunte, apud Novariam laboraret annonæ anguſtia [illegible] eſſet, nec jam ex rapto quicquam ſupereſſet, nec rapiendi facultas daretur, Galli conſilii inopes fluctuare animo, & variantibus inter ſe ſententiis, hac vel illac rapi, nec manendi nec abeundi conſilium probare, tanquam periculi plenum, fremere Helvetios ſe ſtipendio fraudatum, magna contributionum parte abſumta, ſupplementorum & auxiliorum ſpem conclamatam, nihil ſibi aliud ſupereſſe in tantis difficultatibus, quam ut imbellium more pecudum pabuli inopia intra caulas tabeſcant, aut poſtquam in viribus nulla eſſet fiducia, turpi ſibi fuga

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

convenerunt. Itaque cum gliſceret tumultus, urgente re, tandem conſentiebant principibus de itinere capeſſendo dies profectioni dicta eſt. Novo autem itinere ineundo hujuſmodi fuit: in primis cum obſtruxit urbis portis & omnibus ad id ... ne qua conſilium emanare poſſet, per legatos tribunos & primipilares, omnibus ſingulatim edictum eſt, ut equo corpori duſque curarent non admodum ſarcinis onuſti de prima vigilia omnes ad ... ſub ſignis eſſent. Capitale tum fuit ... domo pedem extuliſſet. Mox machinas omnis generis ſolitibus in fronte in media, in poſtrema acie ... per ... conſores equites qui late cuncta luſtrarent, & ſi hoſtis occurrerent, non ... ſed vaſtatione & prædatione ... maximum imaginem præberent & quantum poſſent, a conſpectu hoſtem ſummoverent. Sequebantur Helvetios ſtructa in pugnam acie, ſi ſors daret pugnaturos. Poſt ... & calones & cæteram ... turba agmen. Eo itinere ... Vercellis ubi ... hoſtem ... , nunquam inter ... itinere ad ... Lepontiorum ... viam, quæ in Alpibus non procul Rhodano oritur, unde in Padum influit, hincque ... Romagnanum oppidum, quo ... nullis ... Helvetiorum ... occurrere intelligebant, contenderunt.

[illegible] Vix adhuc abierant, cum Galli qui Novariæ relicti erant, ut ... aut ... ſi ... ab urbe ... eſſent, ... quicquid alimenti ... populabundi intra ... convectabant. Non defuere ex civibus qui aut ... aut de Sfortianis promerendi ſtudio, curſu tum in ſociorum caſtra detulerunt. Ubi ... eſt hoſtem abiiſſe, cum eo miſſi ſunt ... equites, qui id ... cognoſcerent ... ipſa ... fidem ... in urbem ... Gallorum ... ſigna ... obtruncant, alios intra arcem compellunt, urbem in fidem Franciſci Sfortiæ ducis redeuntem nulla moleſtia afficiunt, tantum quæ ... de Gallis inventa ſunt in prædam ceſſere. Deinde cum ſociorum duces de ... hoſte, necdum tamen eius comperto itinere, conſilia inter ſe agitarent, ... placere tamen per ... rem cognoſci quod non ... qui non fugam, ſed inſidias ſuſpicarentur. Paulus Lucaſiſchus vir præſtantis conſilii & impiger qui pro Mantuano principe, domi ... præter ... ordinibus, ſe ... equo ... ſpeculatorem hoſtilis itineris fore profitetur, & ex fide cuncta renunciaturum ... ſpondet. Cumque ... cataphractis corporibus armati

exercitum, ... machinas, ... protectione ... ac ne in occaſione ... pugnare ... tempore ... ſe ... , ... hominum ... ſtudioque ex ... cuncta ... Ipſe ... exercitum ... ac ... ſpatio, ... hoſtem ... & itinere ... haud procul Romagnanum ... equos ... ſe ... aliquot Helvetiorum millia qui per ... a ſedibus ſuis profecti, Gallis ... Eſt autem ... hoc ... in Alpibus quas ... in Lepontiis Alpibus ſita, in ... finibus Novarienſium ... Alpium ... in ... Helvetios ... eſt, ... vel ... vel poſt trajectum flumen, ... hoſtem, vel certe magnam eius ... partem labefactari aut carpi poſſe, ... ducem & fortunæ ... , qui compendiario ... in ... exercitum ... ſe ... Cum ... rege Cymbro & Carolo Borbonio, quibus erat equitum imperium, & ſociorum ducibus ... caſtris ... ſtatio ... cum parte copiarum ... ipſi cum ... robore exercitus ſequebantur. Tum Lucaſiſchus, hoſtem ... premere & urgere cœpit. Galli ... repugnante, ſit ... pugna utrobique ... Gallorum ... & in ... caſtra ſe ... Quod ſi ... ſuiſſe ... Rodolfo utrimque copiis, cum ... ſub ... Almeragius & Baiardus, ... ab hoſte ... pugnam ... Tum Lucaſiſchus, cum ... hoſtem magno ardore ... Ita acre & memorabile certamen ... pugnaque ambigua, ... donec Baiardus ... hoſtibus ſe ... glande ... equo ... & Almeragius ... ſe ab pugna ... Hic tum ... hoſtem & ... impetu, ... Gallorum ... & Helvetiorum ... cæde ... in ... centum cataphracti & ducenti alii equites ex hoſte occiſi. Nec ... Ex fuga hoſtes in ... caſtra ſe receperunt, ſignis ... paucis ... & ... machinis ... in

Galli ... quunt.

[illegible]

FRANCISCI CARPESANI
Parmensis ... temporum commentariorum

LIBER X.

[illegible]

ne oppidi partibus mari cincta, & qua aditum habet a terra loci natura & valle altiſſima munita: propterea oppugnatu difficillima. & quamvis Borbonius eam tormentis muralibus quateret, tamen ad vim arcendam omni pariter munimentorum, telorum ac machinarum genere ita firmata erat, ut rex deſineret eſſe ſolicitus. Accedebat ad præſidium ejus claſſis regia, quæ ad commeatum & alia auxilia ſubminiſtranda, circa littus illud præſto erat: reliquam camporum planitiem, quæ ab Auſtrali maris littore recedens in Septentrionem porrigebatur, præruptæ Alpium cautes claudebant. Ipſe rex ad Viennam ſedebat (eſt Vienna nunc etiam opulens, olim Allobrogibus aſcripta, & ad Galliam Braccatam pertinens, quam Rhodanus adveniens adauctus amnibus, rapida celeritate præterfluit, in mare tandem decimo octavo ab Arelate lapide ſe exonerans.)

2 Illic rex autumno in brumam vergente aliquandiu moratus, non tam hoſti bellum oſtentare aut intentare, quam copias undique cogere, accitis etiam ex Scotia, quæ in extimo ulterioris Britanniæ ora latere, ad aquilonem maxime ſpectat, auxiliaribus copiis, quorum populos antropophagos, humanæ videlicet carnis eſuratores, divus Hieronymus eo loco, quo variarum populorum mores percenſet & ritus, uſque ad ſua tempora fuiſſe refert, & eoſdem Romanis imperatoribus fuiſſe incognitos, quidam neoterici recepta fide ſunt auctores. Inauctoratus enim novo ſtipendio dux Albaniæ, quæ in ipſa Scotia eſt (hanc vero Albaniam antiquæ Britanniæ, cujus eſt portio, nomen retinuiſſe crediderim, quæ prius Albion dicebatur, ut a quibuſdam albis montibus, qui eo tendentibus primum apparent, ſed mox tota inſula in nomen Britanniæ a Bruto rege tranſiit.) Præterea ex Gallia omnibus herulibus cum ſuis cuſtodibus viris purpuratis ad conductum venire juſſis, qui pluſquam octingenti fuiſſe creduntur, Sicambri quoque & Menapii amnis tranſrhenani, qui in Gheldrenſium nomen abiere, & ex Helvetiis plures legiones ſunt in militiam delectæ, quæ erant in expeditione. Centuriatuſque Francigenorum evocatorum magnus numerus. Hi pagani & montani Delphinatus accolæ, in Allobrogibus clientela regiæ aſcripti, immunes ab omni tributo, tantum militiam in muniam dare coguntur. Machinarum vero tellilium, quas plures equis carriciæ multijugis, tamen moles erant ægre trahere poſſent, exquiſitiſſime fuit apparatus: tantum ad earum uſus & globorum ferreorum complexus, regi properanti & celerem ac præcocem victoriam, ubi primum in conſpectum veniſſet, ſibi de hoſte pollicenti, pulveris tormentarii defuit copia: cumque diuturna bella ærarium omne exhauſiſſent, publice & privatim peculiaris acerbiſſimo, ubique ſunt pecuniæ imperatæ, compilati ſacri theſauri, ſacra vaſa & donaria aurea argenteaque in lamenas & nummos conflata.

3 Ubi omnes ad ſtatutam diem conveniſſent, & tam pluſquam ſexaginta hominum millia ſub ſignis eſſent, rex vocatis in conſilium proceribus, diſſimulatum hactenus conſilium palam faciens, Hic eſt, inquit, ſocii, viri fortes, ad reſtinguendum tumultum, quem intra fines noſtros excitatum videtis, hæc arma comparata: nec enim ea tanti momenti ſunt, ut ab imis regni terminis, & ab externis amicis, penitiſſimiſque inſulis manus cogeremus: nec eſt hoſtis adeo potens, aut ſic validus, ut tantis opibus contra perduellem opus ſit: nec pro noſtra dignitate fuerit, in illum arma inducere. quid enim culici cum elephante aut giganti cum pumilione? quota enim parte virium, vel unius legati noſtri virtute, hominis audaciam pertundere facile ſit. Longe majora hoc apparatu atque his opibus molimur, & famam noſtri nominis, rebus præclare geſtis, porro extendere meditamur: nec nos, uti confido, animi, fruſtrabitur opinio. In primis quidem de retrahenda ad imperium Gallia ulteriore, toties a nobis ſubacta, toties contumaci, ac de exciſa Mediolanenſium, de nobis optime meritorum reſtitutione, ſummo noſtro ſtat ſententia. Ea ipſa terra eſt, quæ præter id quod deductis in eam coloniis ab Celtis noſtratibus, auctores Gallos habuit, nomenque Inſubrium & Ciſalpinæ Galliæ vetuſtiſſimum adhuc retinet, etiam paternis & ſoceri noſtri Ludovici regis, qui a Vicecomitibus maternum ducebat genus, dotali titulo (ut plerique omnes norunt) teſtamento acceſſit. Hanc modo maturemus, parvo admodum negotio nobis vindicabimus. Franciſcum Sfortiam omni exercitu nudatum, nil tale metuentem, facile opprimemus, & exercitum temere inde deductum, ac intra noſtros limites licentius vagantem, ſi fauces Liguſtici littoris, qua per ſalebroſas & aſperas cautes in provinciam noſtram penetravit, a nobis celeriter occupentur, reditu excludemus. Nam cum terra marique nullum ei inde pateat effugium, niſi pennas induat Dædaleas, præſertim cum tamen jam ſentire cœperit, dubitamus quin in deditionem Borbonius a nobis ſuo ſcelere hoſtis judicatus, in noſtram quoque deveniat poteſtatem, commeritas ſui pœnas luiturus? Devicta autem cum appendicibus Liguribus Inſubria, celeri curſu omni Italia peragrata, etiam Campanos Aprutinoſque & Samnites, uſque ad extremos Apulos, Bruttioſque ſubducemus, & quos nulla alia ratio in officio continet, quam quod deſit ad quem deſciſcant, odio perfidiæ ſervitutis & tyrannidis, necnon recordatione clientelæ noſtræ in fidem noſtram afflictos revocabimus. In obeunda autem hac provincia, de Venetis ac Genuenſi

[illegible]

ornatus, multis etiam promissis oneratus. A ad vestila & stipendia prima vocaretur: tamen contemptu etiam necessitudinis suae, qua Sfortiano externa saepe commendatus erat, ubi primum Roma abiit, abjurato veteris militiae sacramento, ad regem defecit, acceptaque secum stipendia & in sacram societatem divi Michaelis cooptatus, in quam nisi illustres viri non [illegible]. In eam societatem qui [illegible], verbis conceptis jurare coguntur, futuros se regi periculorum socios, neque ullo unquam tempore adversum arma laturos, [illegible] ubi [illegible] B in bello praestantes armatique in acie steterint. Ad haec [illegible], & dies quosdam solemnes, quosdam pia religione rite constitutos, quibus cunctos interesse fas sit. Hunc autem armatorum collegio sive virum, sive mortuus honos habetur. Insigne hujus militiae monile est aureum, gemmis [illegible] hac chanum, & crucesis [illegible], ornamentum gestant, [illegible] a Romanis ductum, a quibus auxiliares [illegible] torquibus aureis donatos bello Plinius memorat, cum cives non nisi argenteos acciperent.

Ordo [illegible] [illegible]

6 Adauctus igitur [illegible] militiae & ordinis honestamentis, magnoque accepto in stipendium suum [illegible] C in castra regis cum tribus millibus peditum trecentisque equis transiit. verum parum secundo omine: quippe qui C. Labieni documento in armis Caesaris [illegible] fuerat, quam in Gallica postea [illegible]. Sed hunc ipsum eadem fortuna [illegible] conjectura [illegible] que gentium suos & Etruscos Venetorum & Romanorum [illegible] D secunda omnia [illegible], & [illegible] fortunas Dei permissu rerum inferiorum vices alternare, & ima summis cum in omnibus, tum in bello maxime miscere nemo possit arbitrabantur.

[illegible]

7 Non despondere tamen propterea animum Carolus Lannoius & ceteri duces. verum cum Francisco Sfortia rapto sempre ubique milite, & non solum beneficiarios & amicos, quorum maxime intererat eum rerum statum incolumem esse, ad se vocant, sed etiam & peregre & ab ipsa Germania legionibus equitatuque conductis & primo quoque tempore adesse jussis, quatenus urbes quae maxime periculose in mediterraneo esse videbantur, Papiam, Alexandriam Statiellensem, Laudem Pompeianam & Cremonam validis firmandas subsidiis [illegible]: Genuam Liguslici [illegible] temporum ac regionum, Antoniotto Adurno duci, qui summum in ea civitate magistratum, post annum [illegible] nostrae [illegible] fuit, cum [illegible] E [illegible] & extremo [illegible] terra marique tuendam credunt. nam Novariam trans Ticinum positam, quae primos impetus hostiles exceptura erat, muris & arce satis aequatam, ne eas belli sedes esse posset, ceterasque urbes positu & induli [illegible] imbecilliores, ac propterea hostium injuriae obnoxias, [illegible] facturae recipi posse quae amitterentur, derelictas habere. Mediolanenses ob recentem pestilentiam tum dein, populo & alimentis defectos, quorum aegre defendi possent, uti de se quod ex re sua esset, tam diu temporibus sine fraude & impune statuere liceret: per Hieronymum Moronum, summa auctoritate in ea civitate virum, advocata concione permittunt. Parum enim tunc in ipso duce praesidii esse, sperare tamen propediem affuturas ingentes copias, quibus hostes op. [illegible].

8 Tam tristi denuntiatione perterrita civitate, plerisque optimates [illegible] tutos, [illegible] fortuna, se domi fore rati, solum ipsum [illegible] ceteri ad voluntatem deditionemque animum applicantes, regem [illegible] semel bisque ad M. deditionem acceptum male acceptum, & [illegible] exercitu in se moventem, potius deprecandum quam pugnando [illegible] rati, primos ex civibus praestantiores, & maxime studio partium regi acceptiores, a se decretos oratores, eidem qui quinquagesimo illinc milliario aberat, occurrere jubent, de deditione acturos. Hi dum properant, aliquot civium exulantium equitibus turmas obvias habuere, quae data acie, atque facile ab illis edocta, civitatem ultro in partes regias inclinasse, desiderio & miro ardore videndi non permotam, antequam fieret deditio, nihil mora, ac sub noctem citato cursu Mediolanum petivere. [illegible] hostem sollicitati suburbia sibi permeanda [illegible] ut sub primam lucis radios pacate moenia ingrederentur. Sed ecce interempesta nocte silentio, Antonius [illegible] cum expedito equitatu per arcem ingressus, sive explorato, sive casu, cognito hostium adventu, civibus ad arma [illegible] Caesarianoque & Sfortiano nominibus tracta voce ingeminatis, & patefacta continuo porta, in hostes securos & somno sepultos impetum faciunt, atque eorum alios trucidat, alios in fugam vertit: verum necem communicandi arcem, an in illa validiora praesidia & annonam immittendi, an urbis retinendae consilio illuc accesserit, in medio relinquendum relinquo. Nec enim id mihi satis exploratum. Percepit tamen hoc successu, arcem praesidiis & alimentis ad longiorem obsidionem perferendam communire, & urbem quavis ratione firmare, populum blandum compellare, amicos hortari, timidos erigere, spem propinqui auxilii a Venetis & aliunde dare, dubios firmare, suspectos tum superque non nimis deterrere, & alios alia ratione in fide continere.

9 Interea vero Franciscus, qui jam cum

[illegible]

[illegible]

[illegible]

per urbem ſint, ad id opus tanta celeritate A erant, ut nihil ex recenti ad penitiorem detractum videretur.

17. Erat vero non procul a muralibus, Turris [illegible] ex hac loco [illegible] [illegible] Gallos per [illegible] & muralibus arcebant, magnoque incommodo hoſtes afficiebant. Cum hæc ab hoſte admotis in eam machinis gravius [illegible], [illegible] non eſſet, [illegible] ferrum, procumberet. [illegible] deprecata ab hoſte ſalute ad deditionem [illegible]. Sed ingentis ſpiritus duo juvenes [illegible], qui in [illegible] erant, ne ſe Gallo crederent, præcipites ſe B [illegible] dederunt & ad [illegible] ſe receperunt. At ii qui de ſalute [illegible] pepigerant, [illegible] ad unum [illegible], non ſine magna [illegible] ducis invidia. Cum hæc [illegible] Antonius Leva [illegible], diſſimulavit ille quidem: ſed cum ex ipſa turri haud multo poſt ſe animadverteret graviora machinis ſubmovendis [illegible], Antonium ut [illegible] de capite ut illa Gallis Hiſpanorum manibus pareret.

18. At cum ab ea fluminis parte, urbem C quamvis [illegible], integris muralibus expugnare difficilem videretur Gallis, nec ſolum [illegible] verum etiam [illegible] conatum, ac locorum longinque conſtare, alia via tentandum rati, primum omnium ponte ſuper navibus [illegible], flumen junxere, non magis ad commeatus importandos, quam ad copias pro re & tempore quolibet [illegible]. Dein ad ortum & occaſum ſolis urbis muralibus complures machinas [illegible] admoverunt, ac quinque dierum machinarum [illegible] quam [illegible] ſpatio magnum utrinque murorum ruinam fecere, ut in ea [illegible] [illegible] viderentur, & æquata planities pateret D [illegible]. Civitas tanto fragore ac ruina haud ſecus territa, quam ſi tota ab imis ſedibus [illegible] jaceret, noviſſimum ſibi & patriæ [illegible] diem adveniſſe formidabat. Diſcurſare paſſim per delubra & ſacras Deiparæ Virginis [illegible] omnium aras, [illegible] & ſexus plangere, pectora tundere, ac paſſis crinibus [illegible] & [illegible] opemque [illegible] poſcere. Tum matronarum liberos in conſpectu [illegible] patriamque ac [illegible] protegere [illegible] & truculentia hoſtium torrentur, omne aliſque [illegible] difficillimo tempore [illegible] animis [illegible] ſuccurrerent, E & in ſua [illegible] talem [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] a ſe propulſarent. Leonis [illegible] turbis & anguſtis animi [illegible] [illegible], duces, milites, cives, omnes uno [illegible] ſummo [illegible] conſenſu reparandis muralibus intenti, [illegible] aliis [illegible] foſſa

ducere, tum [illegible] erigere [illegible], [illegible] ab ipſis [illegible] [illegible] intervallis [illegible] [illegible] [illegible] aggere [illegible] ne ſe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] propugnacula [illegible] conſtaret: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſi [illegible] eſſet, ut ſi [illegible] in ſummum [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] ac circumventum [illegible]. Hoc cum in ſpeciem [illegible] opus [illegible] non eſt, tum ad [illegible] & defenſionem urbium ſummam habet opportunitatem: quod & quamplura exempla & tunc res ipſa docuit. Galli quoque quod [illegible] muralibus, ea facile viderentur [illegible], [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habere. Cum per ruinas intra urbem evaſiſſent, hoſtes non ſolum obvios, verum etiam habuere circumfuſos, qui ſemel congreſſi quaſi ſtatariam pugnam ediderent. Acriter certe utrinque pugnatum eſt: & duo Gallorum ſignıferi in vallo [illegible] ſeromo [illegible], atque ad ſigna ſuccedentes, concurrentes [illegible] & ſe [illegible] [illegible], ſaxis, ferro [illegible] glandibus partim in veſtigio confixi [illegible], partim in [illegible] foſſas [illegible] in caput, convulſa ſigna diſcerpiaque [illegible] contemptibiliter [illegible]. Fervebat nihilominus pugna: [illegible] ſuccedentibus magna vi res agebatur, oppidanorum aliquot cum [illegible] ita [illegible] ut ſe [illegible] non erubeſcerent. Tum vero Germanorum Hiſpanorumque [illegible], quanto in diſcrimine res eſſet conſpicati, fuga [illegible] repreſſa, [illegible] & ipſi magno impetu in hoſtem delati, hoſtium alios obtruncant, alios [illegible] ad [illegible] afſiguunt. Venit in magnam partem [illegible] gloriæ Franciſcus Malaſpina marchio [illegible], qui civium & [illegible] [illegible] [illegible], ſtrenuoque pugnans, egregiam patriæ operam navavit. [illegible] [illegible] Germanorum [illegible].

19. Necdum [illegible] hac pugna, necdum hoc loco profligato hoſte, ad occiduam partem, quo [illegible] ducibus [illegible] procubuerat, acriore & graviore [illegible] certamen, quo [illegible] ipſe [illegible] ab [illegible] [illegible] eſſe poſſet, propius ſpectator acceſſerat, ac virtutis cuique [illegible] teſtis. Prima acies [illegible], [illegible] in hoſtem plumbeis [illegible] ea caligine & nube pulveris [illegible] [illegible] [illegible], ut hoſtem crederent appropinquare [illegible] muralibus [illegible] valida manus, acreicere bellum, & intra [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] urbis [illegible] [illegible]. Excepere Gallorum impetum Germani Hiſ-

pantque phalanges, & ſe inter primos ſtatuere ipſi primipilares, & cum eis Mathæus Beccaria, vir patricius, & magnæ indolis eques Papienſis, cum Bartholomæo Euſtachio & civium delecta manu. Aderat hortator Antonius Leva ſuos quemque virtutis admonens. Eum eſſe hoſtem quem toties viciſſent, olim cum eo de gloria tantum, nunc de gloria, de vita, de ſumma rerum certari: aut vincendum aut honeſte cadendum, nil in medio relinqui, nec effugio locum dari, ſi hoſtis irrupiſſet. Tam vero facta impreſſione in hoſtem, certatum eſt concurſum, nec cædendi hoſtis ullus fuit modus, nec quiſquam impune ſubiiſſe ſe gloriari potuit. alii enim dum reſiſto curſu ſe evaſiſſe putant, ſcloporum glandibus [illegible] caduntur, & ab hac parte deſiderati ſunt ſeptem Germani, tres Iberi: ex Gallis vero in utraque murorum oppugnatione plures quam treceni: & in his prætorianæ cohortis ſignifer, & Marcus Antonius Cattaneus, patricius Mediolanenſis, qui ſecutus arma regia, inſidiaret in patriam quam exulaverat, redierat.

20 Repulſis uno die duobus locis cum ignominia Gallis, publice per utramque Deo optimo & divis tutelaribus penatibuſque habitæ gratiæ: & aræ omnes hominibus conſtipatæ, decretis per urbem in tribuum ſupplicationibus. Exultare Cæſarianus miles, tripudiare ſuo more Germanus, & militari carmine victoriam celebrare, hoſtem contemptui habere, convivari, potare, ſymbola certatim dare, excipiuntur primum omnes legati Cæſariani, ordinumque ductores ſplendidioris menſæ apparatu, quantum obſeſſæ urbis tenuitas pati poſſet, largius quidem præbito mero, jam dudum in penu recondito, a Mathæo Becharia: deinde viciſſim genialibus cœnis inter ſe decertabant, vinci ſobrietate unuſquiſque turpe putantes. Ita exhilaratis animis, populus pariter, curarum parte levatus, ut ipſi cum meliora fortunæ erigebantur, ut jam plus fiduciæ in virtute præſidiorum reponerent, quam antea metu hoſtium concidiſſent. Sed quoniam, ſicut nauta recenti turbine jactatus, etiam poſt tempeſtatem non poteſt non trepidare metu naufragii quotidie vela facit, flatibus etiam ac lenitati ventorum quos fidat ut licet proſpere ſucceſſa ſint [illegible], non poterat metu vacua eſſe, ex eo ſolum præteriti diſcriminis, aut futurorum dubitatione non ſuſpendi.

Rex Ticinum [illegible]

21 Increbuerat enim conſtans fama, regem maxime pugna adverſa perterritum, operoſo molimine, quod nemo ante ſe tentaſſet, Ticinum amnem a muribus Papiæ avertere velle, & nova foſſa in Gravalonum fluvium, inter Padum Ticinumque æquanta intercapedine labentem, ac deinde infra Papiam Ticino junctum & in Padum ſimul confluentem derivare, ut poſtea urbem ab ea parte media ſoſſis munitam, liberiore ſpatio ac incontinenti aggrederetur. Ut tamen etiam a ſe ſuerat, urbem expugnari facilem poſtea fore. Eam ob rem innumera operariorum multitudine utriuſque fluminis labrum, trabium a boſtumque multiplici ſtruere, necnon lateris cetatis ac viminibus, foſſitam ſuumine in maceriam ſerruminare, veteriſque alveo obſtructo, derivationem in effoſſam lacunam omnem aquarum molem convertere, diu multumque conatus eſt. Verum poſt irritos labores, vim naturæ inferri non poſſe tero deprehendit. Nam cum fluviales aquas in altitudinem ſuſpendi non poſſent, procurrit alveo veterem curſum, contra virium humanarum impetum tenuere, infelicioris quidem ipſius regis quam Semiramidis Aſſyriæ eventu, quæ violentum amnem Euphratem pluribus diverticulis, & lacunis diduxerit, donec ad imperium ejus arbitriumque reſideret, aut Cyri Perſarum regis, qui Gyndem Aſſyriorum amnem trecentis & quinquaginta rivis ita attenuavit, ut a mulieribus vadari poſſet.

Papienſes de [illegible]

22 Inierat tamen hic conatus non mediocrem ſollicitudinem plebi Papienſi, adegeratque cum mercenario milite ad foſſam, ab eadem fluminis parte latiſſimam intus excitandam, ardoque aggeres erigendos, ac firmanda omnia munimenta. Accedebantque in dies recentiores timendi cauſæ: apparebat ſiquidem ad machinarum uſum, tormentarium pulverem deeſſe, annonam fieri quotidie anguſtiorem, nec ad longiorem obſidionem ſufficturam. Iuſta carnis ad ſolem durata, & caſei majorem quidem copiam, ſed pro annonis pecuariſque ac armentariis obſoniis, equinam & aſininam carnem venire, ligna in urbe aut nulla aut admodum pauca ad ignem, algere militem hyeme jam adulta brevi ſagulo præcinctum, nec lignandi rationem aliunde quam ex contignationibus dirutarum domorum conſtare, ante omnia vini ſportulam parcius diſtribui cœptam, avidæ nationis impatientiam excitare: præterea ſtipendia poſt proſperam dimicationem ac veſtem importunius poſtulatam non dari, inopia ærarii. Ita gliſcentis jam ſeditionis vires ſubminiſtrari: nam vero tanta pabuli inopia fuit in urbe, ut ex aridis foliis arborum, & teneris arundinum radicibus ac viciis mutuum conciſis, equi etiam bellatores paſcerentur.

Eorum [illegible] Lodomium.

23 His difficultatibus ductores tribunique militum anxii, quod conſilii caperent non inveniebant. Tandem cum nulla remedia apparerent, omnes & in primis Baptiſta Lodomus obviam ire tumultibus, blandiri ſuos contribules Germanos affari, delinire, adhortari, orare. Durarent, & hujuſmodi labores obſidionales in parvum temporis uſuram tolerarent, probari dum virtutem & fidem, hoc petitur, hoc gloriæ nunquam interitu-

re, hoc Cæſari, qui etiam gratiam cum fœ- A nore repenſurus eſſet acceptam, conſtantes voventeſque præſtarent. ſuorum ut aliquando iuvaret meminiſſe, & de ſua certum gloria, Germanorum præſidia jam ex Tridentinis ſaltibus parentes Veronenſium campum tenere, acceleratoque iter, quantum per tormenta aenea quæ traherent liceret, illa projectum obviſ ocius ſubituros, hoſtem recenti pugna victum, fruſtratumque ſpe deterrend. flumine, ingruentem ut in certis hus tempeſtatem non expectaturum aut toleraturum. vel ſi perferre audeat, ſupremo ſuppliciæ ultimum teneciratem. B

Antonius Leva Cæſarianos duces ad ſe adducit.

26 Sed quamvis hac oratione placatum animum, omnes ad officium rediſſent, non ſecus ac ſolet torrens nimio imbrium cælo extra ripam exultans, tandem intra ſuos alveos redire, ideoque ad omnia belli munia promtiores quam antea operam præſtarent, tamen non negligendam cautam fidei ſuæ ſe putavit, nec ſatis quere ut poſthabendas eſſe ratus Antonius Leva, cum in eorum vultus civium ſalus poſita eſſet, primum omnium Cæſarianos duces, qui Laude diverterent, per occultiſſimum nuntium admonendos cenſuit, quo loco res Papienſis eſſet. abactos quidem ab mœnibus hoſtes, nec a vi eorum timeri, ſed quamdiu obſidione valentur, timendi cauſas non defuturas, nec quemque ægrorum quamdiu ægrotet certam ſibi ſalutem ſpondere poſſe, eſſe autem obſeſſam civitatem ægro ſimillimam, a qua velut ex diutino morbo varia gignantur vitia. in Papia præter frumentariam rationem, non multi tamen temporis ut parce & avare diſtribuat, & præter ſuillam carnem, piſcem & ſpongiam vini ac caſeum, omnium aliarum rerum eſſe inopiam. ſegere omnes brumali ſidere, lignis detractos, nec aliunde leguationem, quam domorum vaſtatione ac ruina haberi. vinarias cellas jam pene exhauſtas fore, ut ad potandam aquam potum, a qua non minus Germani quam canes lymphatici abhorreant, res decidat. C

Interim ut R, undique jam prodere noctis acerbius eſſugiant, utique a ſeditione temperant. adiitis tranſfugam ſe commenti, ſceleſti & perditiſſimi conſilium, qui extra ſuos tranſitu hoſtem omnium quæ in obſeſſa urbe agerentur commonefacere. illum quidem ex a ſufficatum & ſuſpectum pendere paſſum debiſſe prima. verum tamen ſe ne nullis variis inſigni ſymbolo. intimatis intra urbem communicationes argumentis inſiccatos. & ad perfidiam aliquando trahi ſolent, præterea cum ut ſunt doloſum impudentiſſimi conciennatores Galli, tum etiam ipſi ſatur Antonio fidem multis artibus tentare non dubitaverant. venit enim ad ſe regio nomine manicata tunica caſſ atum lagipede in Mantuano lanuſhe elerata barba ſqualentem, a quo apte etiam a puntatione D A mentum eidem rem Chriſtiano confeſſus oſtratus fuiſſet, cum ipſum proſtituta fronte de ſuuenda regi gratiam ſecum egiſſe ſermonem. aurum & opes, ampliſſimam denique fortunam pollicitus. Is acquieviſſet ſeque tam impudenti nuntio impotenter commotum, vix ab homine nefario violatione manum continuiſſe, ſed reveritum ſe jus gentium in homine publice miſſo, dimiſiſſe eum quidem inviolatum, verum eo graviter increpito, renuntiare regi juſſiſſe, ſuam fidem eſſe incorruptibilem. & ne Crœſi quidem opibus omnibus expugnari poſſe, mirari ſe ea indole regem rem tam iniquam nefariamque tentaſſe, & ipſum fraterculum ſui ipſius oblitum, tantum ſcelus admittere potuiſſe. vindicem tamen ſe tanta audaciæ fore, ſi quando daretur copia. & quam legato impunitatem condonaret, pervaſo homini non remiſſurum. Itaque ſi appareret ſuum conſpectum poſthac, declinaret. Proinde ſibi videri accelerandas eſſe copias, & rem pecuniariam primum expediendam, ne dum etiam & obſtinatum militem tenere, clamare, egere, tumultuari. denique quanto maturius fieri poſſet, procurandam obſidionis diſſolutionem, ſe quamvis adhuc non teneat artes, tamen & dolos gentili pecuniarii nunquam deficiendum ſe cendare, quamdiu maneat obſidio. E

Conventu ſecreto in unum mercatores.

25 Cum hæc mandata dimiſſo nuntio, ad promerendum militem continuo converſus, ſenatum & decuriones civium vocat, deque re pecuniaria refert: quantum ærarium inopia laboraretur, & quam in anguſto ſumma rerum eſſet, niſi militibus bene conſultum ſit, oſtendit. tum quantum ad ſe attineat, quidquid argenti domi ſacti infectique haberet, in commune repræſentaturum ſe pollicitus, hortatur pariter monetque, ut quiſque pro ſe reipublicæ periclitanti operam ferat. Magno conſenſu decernitur pecunia, primum penuria ad veſtem multam a mercatoribus ſumtam datam, qui niſi confeſſo ſuo pretium accipeterent, tantum in præſens quæſtoris Cæſarei ſeu Sfortiani chirographo contenti. Mox certatim a quolibet mercatore, a cuncti ordinis cive, etiam ſenatorio, omnique collegio, argentum pro cenſu cuivis eidem quæſtori, fidem publicam pollicito, collatum, & non ſolum vulgarium popularique pecuniæ, verum matronalis mundus, monilia & quæque ornamenta conferri cœpta, nuſquam ea tuti us nec ſanctius conferri poſſe, & niſi ſalva republica neque quam privatum eſſe incolumem exiſtimantibus. Hac matronarum incitatione facti ſiamines & veſtales induſtri ſpem privatam depromere, etiam ſacra vaſa ſacrique locuti ſunt in ærarium ab æditui relati, hiſque aſtricta fides, concepta iuramento verba, teſtibus permanere, poſt bellum in eamdem formam ſacietaque de publico reſtituendo, in qua antea fuerant.

Itaque conflicto in [illegible] omni [illegible] tuque, & prophanata templorum [illegible], [illegible] rudi schemate percutitur, & quamvis tamen litterarum elementa [illegible], quae Papam obsessum, Caesarem defensorem indicarent. Inde [illegible] stipendia [illegible] in civitate [illegible] [illegible] quae [illegible] centum [illegible], ut [illegible] deceperant [illegible] poterat, quantum debebatur.

16 Interea hostis incendium [illegible] crebro oppidanos [illegible] & prohibere [illegible]. Docere [illegible] ex [illegible] [illegible] tectis [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] aut [illegible] pilis, [illegible] ac [illegible] obsessos [illegible], & pugnae [illegible] quandam [illegible], quam pugnam [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] super [illegible] suspendere [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] incendio [illegible]. Re comperta Antonius [illegible] hostium [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] in caput hostium [illegible] devolvere. [illegible] hostium [illegible] [illegible] [illegible]. Sed cum ex eo incendio [illegible] nomine, qui erant in partibus [illegible] [illegible] propugnaculi [illegible] & procubuisse, & [illegible] ponte [illegible] spatium [illegible], urbis capiendae [illegible] spe [illegible] Helvetios, [illegible] in Germanorum [illegible] [illegible], [illegible] magnoque [illegible] moveri & urbi [illegible] constituunt. [illegible] ab oppidanis [illegible] ope [illegible], [illegible] clamore [illegible] [illegible], modo [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. Plures tamen ex [illegible] [illegible] [illegible] Germanorum & [illegible] [illegible], telis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Itaque cum vim hostium sustinere non posset, ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est.

17 Cum vero haud multo post [illegible] Medices, [illegible] transisse ad [illegible] [illegible], cum [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], in castra venisset [illegible] a rege [illegible], sub [illegible] ad [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] castra erant [illegible] [illegible]. Itaque [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

A fert, unde ab oppidanis [illegible] possent, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Et quia [illegible] in armis, rebus [illegible] bello [illegible] Caesarem prospere gesta [illegible] dubium esse [illegible], [illegible] ad quietem una nocte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], cum [illegible] caput ab eadem parte [illegible], quo [illegible] machinae [illegible] [illegible], urbem potius custodiam quam [illegible] [illegible] & tam horribili [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

B [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Medicorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] genere [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

C [illegible] Johannes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

18 Per eos dies [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] oppidanorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

D [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Germaniae [illegible]

E [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] Mediolanum, [illegible] & [illegible]

pulsi fuerant ſtatim, auxilium appellaret. Quod ſi res ea urbe excideret, deteriore admodum loco rem Gallicam futuram, non ſine regiæ exiſtimationis nota & jactura. Ait deſerendam neutiquam, nec diſſolvendum obſidionem decere, ſed parte copiarum quantum ſatis eſſet, ad Papiam relicta, cum robore cæterorum in hoſtem ducendum, cum ſatis utrumque eſſet ad utrumque. Rex ab utraque ſententia abhorrens Avenonum a regia mitti ſtatuit, & indecorum ducebat ducenti Papia, pati animo concidere vel ad territandum animum hoſtium, vel in primis opinionem ejus ... Gonzagæ, prædaque capiendæ & annona patiuntur ... ut veluti caſtellum ... quamvis ... [illegible] ... tanta dum alio ſi ... [illegible] ... ordines aut nun ... [illegible] ... progredire, nam ... [illegible] ... in auxilio in ... [illegible] ... parte dom ... [illegible] ... quod ea levante ... [illegible] ... redargui poſſit. ... [illegible] ... Ecetaro qui de ... [illegible] ... ad quod, com ... [illegible] ... multas deſſet quod ... [illegible] ... noceſſe eſſe ... [illegible] ... in partem de ... [illegible] ... exerceat, non ſe ... [illegible] ... tempore diviſiſſet, hoſti ... [illegible] ... gerenda fortunam ... [illegible] ... Mediolani, nec poſſe hoſtem tam robuſti aut clandeſtino itinere alio convadere, quin illum curſum vel æquemus vel prævertamus; non ſolum tamen ſubſcit hoſtem nobis virum æſtimatione longe inferiorem, futurumque quantacumque alii virum acceſſio fiat. Quod ſi ea ubi noſtro videbitur aſque fieri poſſe ... nulli animo etiam reputent quomodo id ſine majorum caſtrorum noſtrorum detrimento & majore hoſtium incommodo fiat. Sed nunc quod inſtat agamus, pergamuſque hoſtem omnium rerum egeſtate laborantem obludere. Italum enim militem novimus patrum ſtudio ancipiti eſſe fide, & ea civitas habet quam plurimum noſtris ſtudioſos. Germanum in cætera perferat, vini deſiderium impatientius fremere, Hiſpanum a potu quidem abſtemium, paſſe æquanimius vino carere, verum ut eſt ſuopte ingenio avarus, & in ſeditiones pronior, facile poſſe omnes commilitones ſecum ſuprendio defraudatos, ad res novas concitare, nec exercitum ſine commeatu, nec commeatum ſine & prædas parari poſſe: præterea multa bella tempore valida, per tædia & moras poſſe debilitari & languere. Itaque non ambigimus illum tot tantiſque laboribus diutius non eſſe perlaturum.

29. Cum itaque in eam ſententiam poſtbabita venit, miſſus eſt Johannes Medices & Federicus Gonzaga cum expedito peditatu equitatuque ire in Parmenſes, & pulverem tormentarium dedi ... recondendum, plus quam ſexaginta pondo a Ferraria ſuae vectum, curare ut tuto in caſtra importaretur. Erat enim cum pulvere apud eos fuerunt regiorum magiſtros oppido grandis inopia quod, ut diverſo ab hoc arteriæ ... res proſpectione itineris imperator adveneret, metuebat autem ne ab hoſte quem ad Cremonam ponte ſuper Padum amnem impoſuit, hoſtiumodo prædæ cupidior traniiſſe conſtabat, aliqua occaſione in illum fieret inſidium. Lectus dux Albanus cum treceanis cataphractis ac totidem levis armaturæ equitibus, itaque peditum maximo in ſuis fuerat animus, ſed cum hoſtes, neſcio quid veritus, ne tentata quidem re, impetum repreſſiſſet, ac dimiſſo ponte in pacatum receſſiſſet, pulverem cum tormenta & plures tacitum ſuper clitellarum jumentis tute in caſtra regia a Federico & Johanne tradiſſent comportata.

Quod reliquum fuit in urbe Parmenſi repoſitum, ut facile intelligeret, quo animo inter ſe eſſent & Romanus pontifex & rex Franciſcus. Sed dux Albanus ad demandatam ſibi provinciam Neapolitanam, de qua rex ſub verbiorum invaderet, in proceres procerum conſecim inſtruxit, proficiſcebatur. Is Lucam ſtatim urbem deſtinato prius abiit, ſeſtaque ea civitas, quod cum Cæſare teneret, magnam auri pondus in ſumptum illius ducunt. Subinde per agrum Florentinorum agrum ſine maleficio pertranſiens, in Senenſibus aliquandiu immoratus, cum partim urbem qui in partibus Cæſarianis eſſet, voluntatem verſam grandi pecunia mulctavit. Deinde recto & itinere per Danam fluvium, qui nunc Paglia, itaque poſtmodum Caſſia per Vulſinium lacum, cui nunc Montefiaſcone nomen eſt, relictis ad dextram Bacchanis & Cremera fluvio, aliquot dies circa municipia Urſinorum ſociorum, qui late per ea loca dominantur, deceſſit. Illinc manſionis ſacramento regio Cæſari, & iisque tuto Romam venit, per Aprutium in Parthenopes, Aquilanos & contra ſinitimos regni Neapolitani, hoſtiles meditabatur.

30. Interea tumultuatum eſt Romæ a Columnenſibus, quorum intererat quam pacatiſſimum eſſe regnum ſibi & iis qui in partibus Cæſaris erant, & ab eo habitus Romæ potius delectus in barbaros opponerent, connivente ve, diſſimulante Romano pontifice. Potuit quidem hoc bellum ab exordio ipſo valere, ab rege tentare & imprudenter ſuſceptum, ſed ſi fortuna, quæ in bello plurimum poteſt, aliquandiu in Ciſalpinis favoris ſui auram continuiſſe ſuſpendiſſet, profecto genium illum aulicæ rerum profitentem, ſemper res novas aucupantem, & ad quæque rerum momenta ſua ſtudia inclinantem, parvo impulſu, antequam ex nubium ventis & turbine circumventam, procella involveret, & Cæſarem ab omni tumultuatione ſubeſque

buique periculo ad extinguendum domeſticum atque inteſtinum bellum reverti are poterat: quamquam non deerat qui contenderet regem eadem hiems ſuperaturum hoſte, & abſumpto tempore hand minus novo motu vires ſuas non acceſſuras. Sed hæc poſtea, & fortè ego tum hæc ab inſtituto itinere degreſſus, quam hiſtoriæ leves capoſceres, ad Papienſium obſidionem ſtilum reflecto.

11. Adverſo in caſtra regis pulvere tormentario, quem bruorum cantu concentu & tympanorum diſſono crepitu, maximoque tripudio exceperant Galli, quaſi à vi hoſtium aſſertam, ac velut putarent ab imis ſedibus fundam per illum urbem ſe convulſuros, acrius undique mœnia quaſſare cœpere. & in primis turrem quandam angularem quadratamque meridiem ſpectans, è regione fluminis nulla arabica foſſa, tercentis viginti æneorum globorum compluribus ictis minari ruinam cœperat, & haud multo poſt non in latus procubuit, ſed tota mole in ſe ſubſidit, ac velut validius hic revulſo ac ſe mare repagulo, hoſtis intra urbem viam ſibi ſtruxerat, duramque negotium. Labefactatis tamen ſæpe tubi muris pluribus locis poſtea pugnatum eſt. Ezomus Medices cohors Johanne ipſo per medium inſiſtente, more ſibi ſueto, fortiter & audacter, non meliore eventu pugnavit, quam ſæpe alias, multis ex ea deſideratis. Ex diverſo alio loco ad aliud propugnaculum, eadem cohorte fortunam rurſus experiri volente, ſui primis more confirmatis, nova bellandi genere, rem gerere: modo ceſſim abeuntes, modo gliſcente animorum ardore in pugnam cominus ferro manum conſerere, pugnamque quaſi ex ludicro cœptam truculentius inſtaurare, ſuaque ſibi atrox. nec enim ſegnius eſt à Germanis concurſum, utrimque cruore largiter fuſo, & integris ſubinde recentes feſſis ſubmiſſis, certamen in tres horas extractum. Tandem oppidani victricem manum, ſuorum ducibus & commilitonibus manu, voce, præſentia adnitentibus, magna cæde edita, hoſtem terga dare coegerunt. non fuit tamen incruenta victoria. Nam ex Germanis notatum, ex liberis tres cecidere, nec poſthac hoſtes, quam plurimi ex ſuo ſauciati ſui conſeſſione victos, mortuos tenuere eſt ſolitus, ut à captivis utrimque eſt cognitum. Nam cum oppidani poſtera die, urbe per poſticam clam egreſſi in Allobrogum Francorum ſtationem, qui tormentis aſſidebant, facto impetu, multos occidiſſent, duos captivos etiam ante ducem ſtatuere. iis ab Antonio Leva de hoſte interrogatis, retulerunt illum decertando decreviſſe omnem oppugnationem omittere, tantum obſidio urbem premere, & ſedendo ſine vulnere vincere velle, tum quod adverſo tempore pene domicaſſet, tum quod à transfuga didiciſſet, ad omnem rerum inopiam intus ventum eſſe. nec

poſſe obſidionales ærumnas à civitate ſuſtine macerata & tot malis victa toleraria pene ſociis in pleberu paliſſ ad frumentum etiam panem quo iam temereſſe, plurimæque plura eſurie tabe cere. Belatores equos mutos & ſervorum jumentorum, tubus in mœnibus ſtratu deſuncta cum fis & à brutum gulis, cum ſuſtine, parcillime per dicerentur palos, glaceere in tumultum et latera, tum ob ſupra dicta, tum ſtipendii fraudaturae, omnia aſſa certa & incruentam victoriam polliceri. Sed Antonius Leva deliriorum malis moris crat, & quomodo abortum difficultatem in foccis levare poſſet, quare ab opſidib [illegible]
[illegible]
Hi ſiquidem [illegible] & conteſſi [illegible] poſtmus add [illegible] tum ventum [illegible] ſenſi ingenio [illegible] ſed ſuam tra [illegible] duntaxat transfugæ nomen, veteribus ſociis ſemper exercitatæ novus ſuſpectum eſſe, verum in hoc transfuga non crimen aut vitium ſecere, ſed cautum ſoſum moſſe, qui cum à nota deſectionis abſterreret aptus ſiquidem quod amicum & intimum prout ab Antonio etiam intervenerſent, potiſſimum meritum in adverſa caſtra tranſeundi, ſi is placeret ſecum ſtipendia facturos, ſidemque cum eo ſua mutaturus. verum oberrare ne ſibi fraudi eſſet tranſitio. nec honori quidem. niſi quantum ex eo ex experiundo cognoviſſet. deinde operæ earum pretium faceret. Ita ubi ab exploratore ſuo quorum in caſtra venerant, dictis facta fides eſt. datoque ſtipendio munificentiæ. Iis quaſi hoc virtute & fidei periculum facturi. quotidie alios bel acutibus Gallicis immitteret, contra ſpectantem ſtrenuam operam edere, donec oblata occaſione in urbem à ſuo cognitis admitterentur. Collectioni igitur iræ & impetuum ſaſti ardentiores Germani, ſe ut erumpebant, & ex inſidiis aut ex occaſione excurſiones, & intra vallum repentes, crapulam exuſtantem Allobrogas mactare, occidere, capere, nec non in dies eos ruere populabundi, & ab utroque ponte Ticinum ingerere, qui commeatus in caſtra afferebant, pecora, veſtimenta equos commeatus omnes, cum inſtrumentis & armentis in prædam rap-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ſuppecontuberum, quem Franciſcum Rangonum [illegible] cedere regem habere peditum de lectis, ex Mutinenſibus adduxerat erat; ſed animadvertit [illegible] qui haud multo poſt [illegible] [illegible] ante oppidum [illegible] ſtantem, ignem [illegible] [illegible] [illegible]. Non [illegible] hoc [illegible] equitum magiſter, & [illegible] equitum ante vallum eductos, hoſtem [illegible] [illegible] [illegible] Johannes Ludovicus peditatum [illegible] [illegible] Joan. Baptiſta [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in hoſtem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] urgere cœpit, ut [illegible] [illegible] & [illegible] a fronte equites, in oppidum effuſa fuga ſe converterent, & Sfortianos [illegible] [illegible] eadem [illegible] & [illegible] eadem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Trepidare omnes, tum oppidani, tum equites, tum pedites, [illegible] [illegible] hoſte, ad [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]. [illegible] equitum pars [illegible] Sfortianorum [illegible] [illegible] [illegible] potuerunt, cum [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] omnes qui arma [illegible] [illegible], [illegible] qui [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] pars per [illegible] ad flumen [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], evaſere: ipſe Jo. Ludovicus qui [illegible] ad [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] oppidum [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] Palavicinus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

11 Receptis S. Angeli Caſtrenſes duces cum [illegible] caſtra [illegible] ad quartum uſque lapidem Papiam acceſſiſſent, caſtraque etiam hoſtilibus prope contuliſſent, [illegible] quidem per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] urbem [illegible] [illegible] facta fide, [illegible] quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tamquam belli ſigno dato [illegible] [illegible] [illegible] & pugnæ ſtudium apud ſocios & hoſtes [illegible] eſſe voluerunt. Galli tamen nihil [illegible], [illegible] [illegible] & [illegible] caſtra, [illegible] ab hoſte [illegible] [illegible] [illegible], ſive [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], dum Papia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in pugnam [illegible] [illegible] caſtra [illegible] [illegible] contra hoſtem machinas bellicas [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad aggerem & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

poſſent [illegible] cum [illegible] hoſte rem eſſe, cui quiſque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sed Hiſpani quibus compertum erat, [illegible] inter Gallos [illegible] [illegible] [illegible] planiciem quamdam paluſtribus aquarum [illegible] [illegible] quæ non amplius duobus millibus paſſuum ab urbe aberat & quam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] poſſe crederent, [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ac [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hæc res tanto regem terrore [illegible], ut [illegible] quæ [illegible] eſt [illegible] [illegible], cohortium prætorianarum & cataphractorum ordinibus cum [illegible] [illegible] circa prætorium in excubias diſpoſitis, reliquumque exercitum in armis eſſe juberet, in opinionem [illegible] in [illegible] [illegible] omnia ab hoſte [illegible], cui nihil [illegible] valeret. Nec oppidani interea [illegible] [illegible], aut a parte ſua hoſtem quærere [illegible]. Nam Germanorum [illegible] [illegible] & [illegible] Papienſes, [illegible] [illegible] [illegible] ad eam partem aggeris [illegible], qui prætoriana caſtra vallabat, omnia [illegible] & [illegible] eſſe, arma tantum pro vallo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] ſe [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], clam [illegible] primum [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] de hoſte [illegible]. [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab [illegible] hoſte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab urbe in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. Sed cum [illegible] [illegible] caſtra per [illegible] [illegible], ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab hoſte [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] caſtra [illegible] [illegible] [illegible], ut hoſtem aut [illegible] ad pugnam aut [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], tandem [illegible] [illegible] caſtra [illegible], [illegible] [illegible] ab hoſte paſſibus [illegible]: ut oppidani qui ab [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] in [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible], non [illegible] pugna ſed [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in prædam [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

equoſque curare ac arma expedire poſſet, A in procurſumque noctem continenti tubicine in ordinem redigerentur. Porcius enim omnem moram, quando differret, [illegible] ſe fructu victoriæ defraudari exiſtimabat. Cingebat [illegible] ergo caſtra [illegible], munimentis validiſſimis, & alicubi perrumpi [illegible]; ſed qua eadem caſtra in ſeptentrionem reſpiciebant, [illegible] muro perpetuo, qui lapis ſectarum, [illegible] Græci, populares [illegible] dicunt, cum Carthuſianorum cœnobio, & Mirabello uſque ad propugnacula ſuburbana undique claudebatur, longe tutiora quam alibi credebantur, quippe quæ nulli ab ea parte, & [illegible] aperto marte & magna vi penetrabilia eſſent. Atque Ferdinandus Davolus per intempeſtam noctem cum triplici machinarum fragore urbem locumque condictum ad [illegible], & [illegible] bombo ſignum reddidiſſent, ipſe adhuc [illegible] agmine ut bellando ab hoſt[illegible] diſcernerentur, ſigna efferri jubet. Ducit [illegible] primam aciem quæ cum levi armatura eq[illegible] armatura, [illegible] ſclope[illegible] ac pari numero arcubuſiorum, (nomen certe novum, nec hactenus, quod ſciam, lat[illegible] donatum, antiquum tamen [illegible]) & in primo ordine locatæ Germanæ legiones in duo cornua, quibus Georgius *Franſsperg* Alemannus & Baptiſta præerant. Pone ſequebantur Hiſpanæ cohortes, quas Alphonſus Vaſti marchio, & Italicæ [illegible] quas comes [illegible] curabat, miſſaque ſunt ad eas muri partes, quas ante [illegible] a ſe, unico tantum comite, homine agreſti regionis & locorum gnaro [illegible] animo deſtinaverat, [illegible] procedere, [illegible] poſſent: relicto tantum ex peditum aliquot turmis, ante portam, cui ad ſanctum Lazarum nomen, qua hoſtem potius minando quam bellum inferendo diſtineret, ne a tergo aliquod detrimentum exciperet pugnaturus, & ut pariter ſuſpenſam teneret hoſtium manum [illegible] certamen ab ea parte [illegible] vero [illegible] mediam aciem Carolus Lanoius prorex, extremam alter Carolus Borbonius moderabantur, utrique equitum levis armaturæ æqua portione attributa.

44. Ubi ad præſcripta demolienda muri loca ventum eſt, [illegible] ad eruendum murum [illegible] impigra opera [illegible] carpentariorum ac [illegible] juventutis [illegible] tabulis [illegible] in ſpeciem [illegible] pro munito tabernaculo & [illegible] ferro [illegible] crebérrimo [illegible] omnique [illegible] ferramentorum terebrarum, murorum ſtructuram [illegible] ac diſſolvi, ut collaberetur, & [illegible] locis in hoſticum aperiret. Sed dum [illegible] opinione diuturn- B tur, ne arietum machinæ fragorem hoſtis haurire poſſet auribus, aſſiduis tubarum clangoribus, diſſonique tympanorum crepitibus quaſi [illegible] agerent, [illegible] cum [illegible]. Ex regem quidem, qui pridie [illegible] omnes caſtrenſium mercium ad ripam uſque fluminis longius ablegaverat, ut ex [illegible] pugnam area [illegible] pateret, ſi certandum foret, quoque cum nocte [illegible] armatus [illegible] ſuſpenſum [illegible] cogitatio, quidnam hoſtis comminiſceretur, quo diſcurſu & [illegible] ſtrepitus pertinerent. Sed tandem per plures exploratores & ſpeculatores comperto evertendi muri conſilio, & [illegible] ſtratagemate, [illegible] quidem [illegible] commentum, & ad [illegible] hoſtis [illegible] candidatus nocte prodiiſſet, [illegible] galea [illegible] noſtrorumque tormentorum glandes ferreas & glandes ſclopetarias in ſua pectora viam non inventura, [illegible] tunicarum [illegible] ad [illegible] per tenebras [illegible] noſtris oculis oſtendiſſet. At nos candentes tunicas, ut ſpero, ſuorum vulnerum cruore inficiemus, ut ſit [illegible] utroque colore conſpicua variegatum. Nec plura locutus, machinas [illegible] ea [illegible], in quibus [illegible] murum compererat, [illegible] ſe quiſque conſiſtere [illegible] imperat. His Helvetiorum legionem [illegible] Olignianum heros armis præſtantem, & Franciſcum Sampaulum, magna indole juvenem, ac Hieronymum Vaſcum Alexandrinum [illegible] progenitum, cum [illegible] equeſtribus, mandatque Olignano quem his omnibus præfecerat, [illegible] cum hoſte decertare, hoſtium audaciam [illegible] virtute retundat [illegible] intra ſepta [illegible], ſe illi cum toto robore exercitus pro[illegible]. Erat vero [illegible] ſpecie membrorum corporiſque decenti [illegible] ardore erat, ut animi [illegible] ac manuum promptitudine nulli ne gregario quidem militi virtute cedebat, ac quæque diſcrimina militaria ita obibat, ut ſe regem aliquando oblivisceretur. Cum vero ad eam valli partem, quæ in arctum Papienſem ſpectat, validas cohortes peditum equitumque attribuiſſet, interdicta eis poteſtas pugnandi [illegible], [illegible] ut caſtra tuerentur [illegible] agminum ſtructis ordinibus hinc & hinc in duo cornua [illegible] & [illegible] proceres [illegible] qui [illegible] a ſe diſtarent [illegible] cum primariis cohortibus conſiſtit, in omnem eventum paratus, cum pedites Allobroges Menapiique Gheldenſes, a Sicambris profecti, ac mercenarii Itali frontem tenerent. Procubuerat, ut diximus, [illegible] tribus locis murus, & [illegible] matutina nebulam denſiorem [illegible] pulverem [illegible], cum Ferdinandus

[illegible]

[illegible]

[illegible]

illac tranſiens, ex ejus ornatu ac ipſo inſigni & caſſidis criſta, conove, cæteraque corporis habitudine, rege cognito, Quid inquit ſemianimo & jam jam ſpiritum exhalaturo inſultatis, ergo te ex vivis & melioribus captivis, quorum copia affatim ſuppeditatur, meliorem prædam aucupamini, neve fortunam præſentem, quæ multiplicis compendii, elabi ſinite: mox eminus Carolo prorege cum equitum turma proſpecto, qui reliquias belli perſequebatur, quique fortaſſis aliquid de regis fuga ſubolverat, et pronus ſeſe offert, rem ut erat pandit, regem ſcilicet in ſcrobe colluctari, ac prope a quatuor gregariis militibus oppreſſum iri, niſi ocyus ſuccurratur; ac tum accurrere prorex Carolus, ac horrendum in modum inclamare, faceſſerent, & ut ab ejus hominis vi injuriiſque parcerent, pro imperio mandare. Tum equo deſiliens, regem amoto ſternaci equo, in pedes ſtatuit, caſſideque detracta, eſſet ne ipſe rex Francorum venerabundus interrogat. Sum equidem, reſpondit, rex Francorum, & quando ita ſors tulit, magni Cæſaris captivus & deditius. Exutus inde armis, cum ſive ex colliſione jactationeque, ſive ferro duplicis vulneris cruore reſperſus, & manum non nihil violatus eſſet, deterſis & obligatis utcumque vulneribus, non ſine etiam hoſtium miſeratione, primùm in ſuum tabernaculum, quod fuerat illi, ad ſanctum Lanfrancum, dum res integræ illi eſſent: deinde in arcem Papienſem deducitur, hoc uno in primis miſerabilior, quod nuper tot millibus armatorum ſeptus, ne unum quidem fidum achatem fugæ comitem habuerit. Capitur autem Franciſcus rex ad Papiam, ab Caroli Auſtraſienſis, qui nunc Romanorum imperator eſt, ducibus, poſt annum ſeptingeſimum quadrageſimum nonum natalis Chriſtiani, quo Deſiderius rex Longobardorum noviſſimus ab altero Carolo cognomento Magno, Francorum rege Auſtraſienſi pariter genere, (quamquam aliqui Lotharingum fuiſſe exiſtimaverint, ignoratione hiſtoriæ) qui mox etiam imperator declaratus fuit, ad Papiam captus fuerat. Captivitas enim Franciſci fuit anno nati Chriſti, xxv. ſupra milleſimum, ita ſi tempora bene computemus ab utraque captivitate ſeptingentos quadraginta novem annos, interceſſiſſe comperiemus. Verum Deſiderius in Galliam, Franciſcus Rex in Hiſpaniam poſt exactum trimeſtre, in arce Piceleonis municipi Cremonenſis, a Genua ad Cæſarem Carolum, qui illic divertebat, claſſe fuit deportatus. In ea claſſe fuerunt octo triremes, a regina Franciſci regis matre inermes miſſæ, quas hoſtis remige & claſſiario milite inſtrueret, quo ideo omnem ſuſpicionem exueret, nullamque mari a ſe parari vim regi intercipiendo haberet pro exploratiſſimo. Id enim veriti duces Cæſariani, interminati fuerant ſi quid a Gallis in navigantes moveretur, fore ut rege in pelagus præcipitato, illis ſpem omnem adimerent, regi laborum & vitæ finem facerent.

Finis commentarii decimi presbyteri Franciſci Carpeſani Parmenſis de rebus ſuorum temporum, nono Aprilis MDXXVI.

PROSPERI SANCTACRUCII
DE CIVILIBUS GALLIÆ DISSENSIONIBUS
COMMENTARIORUM LIBRI III.

Ex mſ. cardinalis Barberini eruit Mabillonius.

MABILLONII OBSERVATIO PRÆVIA.

P*ROSPER Sanctacrucius, qui ſubſequentes commentarios ſcripſit, varias legationes in Gallia, Germania, Hiſpania & Luſitania obivit. In Galliam primum Henrico rege nuntius a Paulo tertio miſſus eſt, ubi per duodecim annos hoc officium egit, uti ipſe in libro ſecundo teſtatur. Deinde ob civiles motus ex Luſitania in Galliam denuo revocatur, Carolo IX. regnante, quo tempore hos commentarios de civilibus illis Galliarum diſſenſionibus ſcripſit, magna quidem fide, ut qui* omnibus fere conſiliis interfuit. *Cum in Galliam ſecundo rediit, erat tum epiſcopus Piſanenſis: ſed tandem a Pio IV. cujus juſſu alteram hanc legationem ſuſcepit, cardinalis creatus, demum epiſcopus Albanenſis obiit anno* MDLXXXIX. *annos natus* LXXVI. *Inter primos, qui de eo ſcripſerunt, cenſendus eſt Jacobus Sadoletus, cujus exſtat epiſtola* Proſpero Sanctacrucio, *cum Romæ patronum ageret, anno* MDXL. *inſcripta.*

PROSPERI SANCTACRUCII de civilibus Galliæ diſſenſionibus commentariorum.

LIBER PRIMUS.

1. FRanciſco primo Galliarum rege mortuo, Henricus ſecundus filius ejus ſucceſſit, princeps etſi ingenii mediocris, ſummæ tamen probitatis ac conſtantiæ animi in amandis his, quos ſibi præcipue delegerat: ex quibus rerum omnium ac negotiorum ſummam ad Annam Montmorantium Galliæ conneſtabilem deferebat. Amabat autem mirum in modum ex familia Guiſiorum ſex fratres, quorum conſuetudine jam inde a pueritia uſus fuerat.

2. Inter hos principem locum obtinebat A Franciſcus Guiſiæ dux, vir natura comis & minime ſubdolus, in bello alacris & promtus. Poſt hunc Carolus a Lotharingia nuncupatus, juvenis non illitteratus, ac ingenio verſuto & callido, maxime ambitioni & avaritiæ dedito, quæ vitia religionis ac ſanctimoniæ ſimulatione obtegere conabatur. Alii quorum unus erat cardinalis Guiſiæ, alter dux Haumalæ, tertius magnus prior Franciæ, B quartus Buſſenſis marchio vocabatur, ingenii hebetioris habebantur. Præter hos, etſi rex omnibus benignum & facilem ſe præbebat, alios ad ſecretiora conſilia vix admittebat, cum ſua natura, quæ ut erat veterum amicitiarum tenax, ita novarum non facile cupida: tum Guiſiorum artificio, qui diſpertito inter ipſos tempore, nullum ſpatium præterlabi ſinebant, quin duo ipſorum

regnum concupiſceret; atque ita perſuaſerat A [illegible], ac ſe ut familiaritatem intimam omnibus artibus præcludebant. Longiſſimaque principis natura [illegible] [illegible]. Quod etiam quo facilius facerent, filiam duciſſæ de *Valentinois* unum ipſorum in matrimonium dant. Erat duciſſa regi cariſſima non ſine [illegible] pudicitiæ ſuſpicione, atque ad regis animum hunc atque alios inflectendum maxime potens. Itaque omnes adeo ſunt circumventi [illegible] que [illegible], qui tum regem ac regnum gubernabant, Anna Montmorantio excepto, B quem etſi ſæpius de regis gratia deturbare conati ſunt, ac aperte [illegible] cum illo inimicitias exercere, invidique cum duciſſa de *Valentinois* contra ipſum conſpirare, illum tamen virtute atque prudentia nunquam pares eſſe potuerunt. Antecedebat enim hos Montmorantius & ætate, ut qui ab anno ſexageſimo non longe abeſſet, & uſu rerum, quod nullum bellum annis retroactis quadraginta illo abſente geſtum erat, & amorem non tam copia quam [illegible] & conſtantia, quod ipſe [illegible] C [illegible] in referenda gratia & beneficiis rependendis habebatur. Q[illegible] res magnam illi fidem [illegible] conciliabat. Accedebat quod [illegible] conſilio [illegible] ductore pleraque [illegible] feliciſſime geſſerat, neque ego [illegible] regem [illegible] audivi [illegible] [illegible] quæ in bellis & in regni adminiſtratione acciderant Montmorantium prudentia ſua providiſſe atque illa devitaſſe.

3 Erat Montmorantius animo alacri & prompto, ingenio acri, corpore vivido, laborum ac vitæ patientiſſimus, negotiis vehementer D deditus, [illegible] [illegible] [illegible] prudentia [illegible], animi magnitudine facile ſuperabat, & ſi quando ad regem triſte aliquid atque incommodum referebat, quo pacto [illegible] quo occurrere ei poſſit, prædicebat, quo regis animum lenire, & a [illegible] avertere. Cumque [illegible] omnium negotiorum tam ad regni procurationem, quam ad bellicam rem ſpectantium ad illum deferrentur, non tamen [illegible], quin de ſingulis vel minimis rebus ad regem vel referret, vel [illegible] [illegible] [illegible] eſſet, miro quodam ingenii acumine ac [illegible]. Quo fiebat, ut illum prudentia E ac diligentia res plurimum ſublevante vehementer hominum amaret, ac magnificeret.

4 Itaque Guiſii illum [illegible] & [illegible] ægre ferentes, reliquos omnes, quantum longius poterant, arcebant. Quod eo facilius faciebant, quo Montmorantius Guiſiorum ingenia atque artes non optime noverat, quantumvis ſua virtute ac prudentia apud regem [illegible] poſſent, non [illegible] [illegible] [illegible], neque eo ſtare, qui non [illegible], [illegible].

5 Ea res magnam omnique invidiam ab omnibus regni proceribus conflabat, præcipue autem ab Antonio Borbonio Vandomi principe, qui poſtea quod regis Navarræ filiam in matrimonium duxit, regnum illud ex ſucceſſione obtinuit. Is principem locum poſt regem in Gallia obtinebat, quod ex familia Borbonia natus, rege ſine liberis decedente, ad illum regni faſces pro veteri more ac legibus deferrentur. Fratres habebat tres, neque ſatis patrimonii ad ſuam dignitatem adimplendam. Quare cum videret Montmorantium ac Guiſios in dies gratia, dignitate, honore divitiiſque auctiores fieri, ſe ac ſuos non ſolum non amplificari, ſed neſcire quo pacto deprimi gradu in alios videbat atque adeo laborabat, ac nunc Montmorantium perfidiæ accuſare, quod Franciſcus primus rex Carolo quinto imperatori, quocum continenter bellum gerebat, amicitiæ ſimulatione aditum per Galliam in Flandriam tutiſſimum tempore Montmorantio conſultore, conceſſerat, qua res magno illi poſtea detrimento ceſſit: nunc Guiſios invenes omnium rerum ignaros atque externos, utpote qui ex Lotharingia veniſſent, nominabat, & perpetuo propemodum a curia abiens dolorem ſuum teſtatum relinquebat.

6 Erant inter Borbonios & Guiſios neceſſitudinis arctiſſima vincula, quod ex duabus ſororibus orti erant; ſed ea res non ut minuerit augebat maerorem, quod neſcio quo pacto natura comparatum eſt, ut ægrius homines cognatorum quam extraneorum, propinquorum quam [illegible] [illegible] ferant. Itaque Borbonii, quorum unus, ut dixi, rex Navarræ erat, alter cardinalis, tertius princeps *de Condé* nominabatur, domi ſe continebant odio ac malevolentia pleni. Neque tamen quidquam præter lamentationes ac querimonias moliri audebant, quod Henrici regis, alioqui non ſatis benevolo in illos animo, offenſionem magnopere verebantur.

7 Regnavit Henricus annos duodecim, quo tempore plurima bella feliciter geſſit: at quam leve ſit eorum bellorum initium fuerit, quamque etiam conſummatos ſortitus Henricus exitum annis & pugnare & infeliciter periret, operæ pretium eſt poſteris tradere quo, quantum ſi poſſumus in nobis hominis vel temere, vel audacia, quantumque moralis rebus proſperis vel minimum fidere debeamus, intelligamus.

8 Cum Paulus tertius pontifex maximus Parmam ac Placentiam nobiliſſimas urbes ab eccleſiæ ditione ad Petrum Aloyſium Farneſium filium tranſtuliſſet, is non multo poſt Ferdinandi Gonzagæ, qui Mediolani pro Carolo V imperatore cum imperio præerat, conſilio & procuratione, a nonnullis civibus conjuratis Placentiæ ex ſuorum principum

eſt Gonzagam ad hoc facinus committen- A dum, & odio, quo Farneſios, levibus tamen de cauſis, proſequebatur, & avidum gaza, quam Petrus Aloyſius inſtruɛtiſſimam & ditiſſimam habebat, & civitates illas Mediolanenſi imperio adjungendi deſiderio impulſum affirmabant. Ac Placentia quidem, ut deſtinaverat, potitus eſt. Parmam oppidani conſervarunt, ſeque eccleſiæ dedide-runt.

9. Paulus tertius accepta tam inſigni injuria, urbe opulentiſſima amiſſa, dolore animi mortuus eſt, annos natus LXXXII. vir ſummæ prudentiæ, maximi animi, literas qui & noſſet & vehementer amaret, literatos ac graves viros honoribus afficeret, & B ad rempublicam adminiſtrandam apponeret. Quo factum eſt ut ſui oblitus has urbes Petro Aloyſio conceſſerit, eo prætextu, quod eccleſiæ grave eſſet duarum cura, quod diſtraɛtæ eſſent ac ſeparatæ a reliqua eccleſiæ ditione: quodque, propterea quod erant finitimæ Mediolani ducatui, principem qui inhabitaret, quique aſſidue invigilaret, requirerent: tum quod cenſus annuus novem millium aureorum penderetur, ducatum etiam Camerini ſui eccleſiæ traderent, C optime ei a ſe utilitati proſpectum conſtituebat. At divino judicio non multos poſt menſes factum eſt, ut ſui eum facti vehementer pœniteret: atque ego ex nonnullis medicis, qui eum clamantem audierunt, ſe debitas pœnas pendere, quod eccleſiam talibus urbibus ſpoliaſſet. Ac moriens nullum verbum frequentius uſurpabat, quam illud Davidis *Peccatum meum contra me eſt ſemper*.

10. Ei mortuo Julius tertius ſuffectus eſt. Is, quod Farneſiorum ſuffragio ad pontificatum erat evectus, Parmam Farneſiis grato potius quam prudenti conſilio reſtituit.

11. Erat Romæ pro Carolo V imperatore D orator Didacus de Mendoza, vir acris ingenii, ſed ad malum proni, qui etiam novitatibus vehementer ſtuderet, neque ſatis benevolo in Farneſios animo, quod in amando nobiliſſimam ac pulcherrimam mulierem rivales eum tetigiſſent, graves inter illos inimicitiæ interceſſerant. Is imperatori ſignificat, Farneſios Parmam nullo pacto retinere poſſe, quod in ea civitate ſola ab omnibus circumvicinis timere deberent, neque tantum facultatem habere ad munitiones tuendas, quas E defenſioni neceſſarias haberent. Proinde illos neceſſario cum aliquo principe de illa paɛturos. Id ſi fieret, rebus imperatoris vehementer incommodum futurum, quod inde belliſſime ei, atque agrum Mediolanenſem perpetuo vaſtari poſſe affirmabat. Itaque in Italia, cujus magnam jam partem obtinebat, belli excitandi cauſam omnem excindendam eſſe, atque hanc, tamquam viam ad incendium, omnino tollendam.

12. His perſuaſionibus factum eſt, ut imperatore in ſpem veniret Farneſios Parmam dimiſſuros, ac facile ab ſe compenſationem accepturos: quod eſſi gravi ſſime patris interitum accepiſſent, quia tamen id a Gonzaga ſe inconſulto factum aſſerebat, tum etiam quia Octavius Farneſius Margaritam, ipſius imperatoris filiam, legitimam, uxorem habebat, non alias etiam de ſe quietam gratia confidens, ut qui admodum juvenis eſſent, eas conditiones aliquas offerre, quo Parma potiretur. Id cum non ſuccederet, quod Farneſii neque ſatis ſibi fidebant, neque propterea cenſebatur quod cum Parma & Placentia comparandum eſſet, cum Farneſii utriuſque urbis compenſationem expeɛtarent, minis terrere cœpit, ac clanculum proditionem tentare, ſi quando id a potius poſſet. Ea res Farneſiorum animos valde exacerbavit, quod patre ſuo ſunt interfeɛto, urbe amœniſſima ſpoliati, nondum ſatis imperatori videri ſatisfaɛtum videbant. Ita tempus terendum non eſſe, quam rebus ſuis proſpicerent, arbitrati ſunt.

13. Erat in Gallia Horatius Farneſius cardinalium & Parmæ ducis frater, quod ei, vivente Paulo, Henricus rex ſuam filiam illegitimam ſpoponderat. Is quemdam regem ſollicitare, ne ſe ac familiam ſuam opprimi pateretur. Imperatoris invitas in ſe commemorat, cupiditatemque, ac omnia, ſi aliter imperet, cupiebat. ut Parma potiatur, pacatum dominatum habiturum. Gallos perpetuo exclu-ſuros iri. Quibus, quod in Italia jam nihil haberent, magno uſui Parmam futuram prædicabat. Ex eo illos ſe capere poſſe conjeɛturam, quod imperator omnem, ut dicitur, lapidem movebat, quo illa potiretur. Non ſimilia. Tantum enim ac contendere, ut etiam pane bellum terrerent. In ea ipſum poſitum eſſe, ut imperator pacata ac quieta Italia potiatur, ſe nihil ultra expectare, niſi ut Henricus rex in ſuam clientelam Farneſianam familiam non contemnendam reciperet, Parmamque ut ſuam tueatur, ac perpetuo ſibi devinciat.

14. Henricus his rationibus motus, ſimul belli gerendi cupiditate, ut qui regni ſui initia aliquo præclaro facto illuſtriora reddere cuperet, ne ingloriam atque inanem otio ætatem traducere velle videretur, tum etiam ne gens Gallica inſolentia belli ac otii diuturnitate emolliretur, Farneſiorum æqua poſtulata judicabat.

15. Hæc cum Romæ inſtantes nunciarentur, Mendoza Julio pontifici perſuadet, Farneſios rebus novis ſtudere, bellum communem opera in Italia excitaturum iri, ipſum eſſe in culpa, quod Parmam tradidiſſet, ac cauſam magno incendio tantum dediſſet. Quod niſi providiſſet imperatori, neceſſarium omnino futurum, ut quam maximum poſſet copiarum numerum in Italiam traduceret, quod pontificem vehementer timere intelligebat.

Parthe esse pontifici sua auctoritate Farnesios ab incepto revocare, cum Farnesii, quorum duo erant cardinales, summis opibus assuerentur, pontificem imperium numquam recuperaturum existimari posse, si [illegible] agatur. Id nisi timeri ac homines anxiaret, imperatori persuaderi non posse, pontificem cum illis non convenire atque aliquid moliri.

16. Pontifex erat pacis atque otii cupidissimus, liberari ab omni horum rerum cura [illegible]; quia tamen [illegible] in se atque valebat, quia imperatoris iram ac vim pertimescebat, nisi & voluntati Farnesiorum serviret, ipsos quotidianis & importunis precibus vexare cum aggrederetur. Ac primo Farnesios, ut qua ratione de Parma quoque cum principe se in consultis agant interdiceret. Monet addit, nisi pareerent, se graviter bello animadversurum. Id cum Farnesii ex consilio suo intelligerent, ut a Gallorum amicitia deponendi quaerenti ab imperatore conditionem accipere cogerentur, ita pontifici eludebant, ut neque Gallorum amicitiam mitterent.

17. Haec Mendoza plenaria atque [illegible] referens & rumoribus augens, Farnesios verba dare, pacem secum tenere & animum credere, ac contentos habere praedicat. Quod si tanta pontificatum [illegible] ac timiditatem specimen dederit, ut a suis contemnatur futurum, ut nec ab externis tempore curisque [illegible], quod [illegible] legimus, pellant. Ita pontificis animum timidum, neque tandem [illegible] mirifice commovebat, ut quod consilii caperet penitus ignoraret. Nam si vehementius urgeret, rem ad bellum spectare cognoscebat, quod Farnesii Gallorum amicitiam neglecturi esse nulla ratione videbantur. Id autem ut periculosum, & a natura sua valde alienum, ut quod etiam maiorum malorum initium futurum videbat, neque personae ac dignitati suae consentaneum [illegible] abhorrebat. Ex altera parte, si remitteret, plenariam suae auctoritatis detractum iri intelligebat, cum praeterea, ut erat natura grandiloquens, magnificis atque [illegible] verbis se hanc in[illegible] nullo pacto laturum. Farnesios omnino in officio futuros saepe coram [illegible] neque hoc quidem pertimescebat tantum, ut non etiam magis imperatoris animum [illegible], quod Mendoza [illegible] pontifici [illegible] circumvenire curabat imperatorem [illegible] pontificis [illegible] egisse, graviter [illegible].

18. Erat imperatoris Caroli quinti tantum tunc auctoritas, quod Germanicum bellum felicissime confecerat, & quod in Italia Neapoli ac Mediolano imperabat, pontificem omnes qui circumsteterunt. At pontifex ut pontificatu novus, sine pecunia ad bellum gerendum, & consilio & ducum [illegible] inops.

19. Itaque cum Mendoza nunc metum [illegible], nunc rei facilitatem proponeret, propterea que Parmam [illegible] in pontificis manum futuram certissime affirmabat, quod neque tam studium ad [illegible] & multarum rerum magis laboraret, & cives Parmenses ardentes desiderio in ecclesiae potestatem redeundi. eo rem deducunt, ut pontifex se quidem toto animatum esse, itaque rem ipsam ac facilitatem cognoscere; sed a belli [illegible] primum pacemur, deinde maximum ac principem ducum inopia excusaret.

20. Ubi Mendoza rem eo deductam sensit, laudare pontificis propositum, hortari ut bono sit animo ac egregiam voluntatis significationem imperatori faceret futuram, ut facile illum excusatum haberet, vel saltem aliqua ratione his incommodaturum consuleret.

Sunt qui Mendozam cum pontifice pactum de Parma imperatori tradenda, atque illius loco castra atque in regno Neapolitano Johanni Baptistae Monte, pontificis nepoti, concedenda affirment. Ego certe pontificem inconsiderantia ac timiditate quadam adductum existimarim, ut se eum tantum ad imperatorem haberet. Imperator ad hoc dixit, se autorem ac minimum commodaturum, habere praeterea in agro Mediolanensi legiones atque, & Ferdinandum Gonzagam exercitatissimum in rebus bellicis, quibus pro suo arbitrio pontifex uteretur. Quo responso accepto, cum si bellum diutius differret, futurum putaret, ut in maiorem suspicionem veniret apud imperatorem, quod omnia eius consilia cum Gallis tractarentur, bellum nolens atque invitus [illegible] animo dubitare [illegible] cardinalem de Medicis, qui postea Pius IV. pontifex fuit, legatum misit.

21. Ita haec illa propemodum causa, auctore invito, ac nimium imperatore, ut postea compertum est, magis Mendozae instinctu [illegible] quam hac opinione impulso, bellum quo tota propemodum Europa postea exarsit, excitatum est. Nam Galli [illegible] atque bellum, & pecuniam, & milites [illegible] iuvare videntur. Itaque imperatore se excusante, quod pontifici accommodasset, ipsi etiam exercitum contrahunt & in Pedemontanum fines irruentes Parmam obsidione [illegible] post menses solvunt. Atque hoc quidem initium bellorum, quae deinde consecuta sunt, non scribenda relinquimus. Quo vero fine illius tragoediae conciata ac terminata fuerit, ut prodamus, quoniam [illegible], breviter perstringemus.

22. Adiecerunt imperio suo Henricum ex Italia praeter Sabaudiam, & in Pedemontana regione urbes aliquas, quarum partem a patre Francisco acceperat, partem ipse armis occuparat.

occuparet, Corſicam inſulam, agrum Se-
nenſem omnem, ac Parmæ Mirandulæque periculo ac ſuis urbibus imperitabat. In Germania vero Metenſem circuitum, Mediomatrices antea dicebantur: Toul, Marſambourg, Danvilier, Verdunenſem ac Tullenſem & quaſi Lotharingiam, quod hanc ſecunda ... dux Lotharingiæ in ... collocarat, ut ſua ſervabant. Ab Anglis Bononia recepta, noviſſime urbem Calais expugnarat, ſitu loci ac munitionibus inexpugnandam: ita ut circumquaque inſpecto ſtatu ac diſtrictu, maximum ac munitiſſimum urbibus ea, agriſque, omnibus terrori eſſet.

22 Hic fortunæ varietatem inſtabilemque rerum humanarum curſum inſpicias, & divina judicia ac providentiam non ſatis admirere, quaſi nos admonentem veri, regna & imperia & ſtatum rerum ſucceſſionibus ... quam ex ipſius Dei præpotentis manu, ... dare ... non debere eſſe in percipiendo Dei beneficio arrogantes.

23 Cum hoc in ſtatu res eſſent, Philippus Hiſpaniarum rex, qui in Flandria agebat, (Carolus enim imperator, cum pater, ... in monaſterium valetudinis curandæ ergo, ac ſanctioris vitæ cauſa receſſerat) quod San Quintinum negligentius a Gallis cuſtodiri intellexerat, eo cum exercitu pervenerat. Præerat illi urbi Caſpar Colignus, Franciæ admiralius, qui Montmorancii nepos erat ex ſorore. Is quæ ad urbem muniendam neceſſaria erant apparare intermiſerat, pecuniamque a rege propterea traditam in proprios uſus converterat. Ea res Montmorancium valde angebat, quod non tam ipſius admiralii, quam ſua culpa, qui illum frequenter regi commendaverat, civitas maxima atque munitiſſima amitteretur. Itaque exercitu celeriter comparato, ipſe Montmorancius ad urbem obſidione liberandam proficiſcitur: cumque huic operi intentus eſſet, atque in urbem milites aliquot ac præterea ad victum neceſſaria intromiſiſſet, itaque in ſua caſtra reduceret, ex improviſo adorti equites Philippi regis, Gallorum noviſſimum agmen carpere cum cœpiſſent, exercitum longo itinere defeſſum ac ſegnem ſe habentem diſſiparunt: ipſoque Montmorancio ac tota ferme Galliæ nobilitate capta, maxima atque inopinata victoria potiuntur. Aiunt Montmorancium, quod nimium paucitatem, ac ducum, qui omnes fere juvenes erant, imperitiam contemneret, negligentius exercitum reduxiſſe. Quo ab hoſtibus cognito, & occaſione rei gerendæ oblata, multum etiam ad hanc rem adjuvante ipſorum ducum adoleſcentia, quod nec pericula conſiderarent, & ardore atque impetu quodam animi ferrentur, in Gallos impetum feciſſe & fugaſſe.

24 Præerat tunc exercitui Hiſpano Emmanuel Philibertus Sabaudiæ dux, quem regno exutum a Gallis Philippus rex ea maxime ... magno in honore habebat. Hunc fortunam tentaſſe, & quod ... magis animo quam prudentia congreſſum fuiſſe aiunt, quod multum eſſet inferior & copiarum numero, & equitatu. At in Montmorancium circumventum ferunt ab Andelo ... Cum enim eum præmiſiſſet ut locum quemdam obſervaret, qua ſuis omnino tranſeundum eſſet, ipſum quod nimis ... detrectaret, cum inſuper illum non eſſe pervium animadvertiſſet: non multo poſt tempore reverſum ſe locum diligenter inſpexiſſe, neque ulla ratione exercitum tranſire poſſe, quod anguſtus valde eſſet, denunciaſſe. Et vero Montmorancium quod fidem habuerit, ac proinde ... receſſiſſe, atque ita factum, ut hos, qui hoſtem adventare nunciarent, ... redargueret, graves poſtmodum pœnas dediſſe.

25 Hac victoria ſi Philippus rex uſus fuiſſet, atque ulterius progreſſus, quod nullum erat in tota Gallia militum præſidium, conturbatis ac deſperatis rebus, ipſo Henrico rege ex Compendio civitate, ubi tunc temporis degebat, in urbem Pariſios ſe recipiente, (quæ recepto haud longe magis fuit) magna Galliæ parte potitus fuiſſet. Sed ut res bellicæ difficiliores multo ſunt, quam ut continuo expediri poſſint, ipſo Philippo remiſſius agente, Henrico regi ſe colligendi atque exercitum conſcribendi tempus datum eſt.

26 Interea Montmorancius apud hoſtes de pace tractabat. Audiebatur a Philippo avidiſſime, ut qui pacis amantiſſimus, partam victoriam gloriam ... retinere volebat, quam demum ſuarum rerum & quid fortuna in bello poſſit periculum facere. Ita re per menſes aliquot tractata, tandem indigniſſimis conditionibus pax inter hos principes facta eſt, cujus capita fuerunt:

Quod Henricus rex Sabaudiam, & quidquid in Pedemontibus tenebat, Emmanueli Philiberto Sabaudiæ duci reſtitueret, quinque oppidis in ſe, Turino, retentis, ac Margaretam ſororem in matrimonium collocaret; Genuenſibus Corſicam inſulam traderet; Philippo regi Toul, Danvilier, Marſambourg, & quidquid ad Flandriam pertinebat. Senenſes qui ſe illi biennio antea dediderant, ... Coſmo Florentiæ duci traderet. Ipſe Duci Sabaudiæ intra ... oppidorum reſtitutio. Anglis intra octo annorum ſpatium Calais promiſſa eſt, ea tamen ... quadringentorum millium aureorum ... Angli penderent. Rex PHILIPPUS Sanquintino reſtituto Eliſabetham, Henrici regis filiam primogenitam in matrimonium duceret.

27. Hac ita compositione pax facta est, & quod multo sanguine [illegible] incredibile, quae multorum annorum Galli acquisierant uno die magna cum ignominia tradiderunt, obstupefactis [illegible] admiratione audientibus, neque fidem literis aut nuntiis adhibentibus, donec re ipsa cognita, ac perspecta Gallorum imprudentia, dejectis animorum [illegible] indignatione magna vocibus tota Italia conquerebantur. Praecipuum dolebant omnes ac miserabantur Senenses, qui semet in regiam potestatem tradiderant, quosque uno verbo rex liberos relinquere potuisset, quod Philippus rex ad illorum dominatum non aspirabat, mittendum in modum Cosmo Florentiae duci (sunt enim inter Florentinos ac Senenses perpetuae inimicitiae) tradidisset. Id factum est Caroli cardinalis Lotharingi procuratione, quod dux Guisiae eius frater Ferrariae ducis sororem uxorem habebat, ac Ferrariae dux, ducis Florentiae filiam.

28. Itaque dux Ferrariae qui tunc in Gallia morabatur, per cardinalem illum duci Florentiae suo socero procuravit, nulla honoris [illegible] hoc a rege data ratione habita, nulla etiam conscientia, quod civitatem liberam [illegible] tale merentem in servitutem redegerit. At videre est divinae voluntatis significationem. Revoluto anno Ferrariensis ducis uxor mortua est, magnaeque inter ipsum & eius socerum Florentiae ducem ac gravissimae inimicitiae intercesserunt: quarum causam atque eventum alias scribam. Nunc ad nostram revertamur, atque hujus rei [illegible].

29. Henricus rex se propterea quacunque ratione pacem inire voluisse dicebat, quod intelligeret regnum Franciae ad haeresim declinare, magnumque in momentum venisse, ut, si diutius differret, neque ipsius conscientiae, neque regni tranquillitati prospiceret. Non autem non posse, ut eodem tempore & bellum foris administraret, & timeret domesticum. Se propterea ad quaslibet pacis conditiones descendisse, ut regnum haereticis ac malis hominibus purgaret. Haec ab eo fere singulis & cum pudore dicebantur. Montmorantius etiam causam afferebat, scilicet quod rex, reliquis omnibus partibus pacatis, paceque cum Philippo ac necessitudine contracta, bellum Anglicum cogitaret.

30. Habebat Henrici filius Franciscus regis Scotorum filiam in uxorem, quam regni heredem pater sine liberis decedens reliquerat. Ad hanc pertinebat & Angliae regnum, quod Anglorum rege mortuo, illa, quae successerat, illegitima reputabatur. Haec autem Scotorum regina ex Jacobo V. rege, [illegible] Henrici Angliae regis sorore nata progenita erat, cui post reges Angliae sceptra deferrentur. Itaque quod regnum Angliae ab illegitima, cui nullo jure successio deferebatur, occuparetur, quod ad eorum suam nurum pertineret, armis ut repeteret, regem propterea in hanc pacem descendisse, Montmorantius amicis secreto edicebat.

31. Sunt qui existiment, & Montmorantium, & plerosque Galliae proceres, quos bello apud Sanquintinum captos supra memoravimus, ut eorum libertati magis, quam regis famae aut commodo consulerent, praecipites in hanc opinionem descendisse, ut rex pacem appeteret: eoque per consanguineos & intercessionem regi persuasa, sive primo occasione haeresis, sive secundo Anglici belli, id tamen totum spectasse, ut se in Galliam reciperent.

32. Per idem tempus Philippus rex [illegible] atque utrum Montmorantium Galliam redire permiserat, fide data, se ad eum rediturum. Itaque regi facile credulo nec ingenio admodum perspicaci, non vero Montmorantii verbis magnam fidem habenti, facile fuit persuadere. Factum est hoc III. Aprilis MDLIX. dictique sponsalibus dicta XXII. Junii MDLIX. Parisiis missus est a Philippo Hispaniarum rege Ferdinandus a Toledo dux Albae, qui suo nomine Elisabetham desponsaret. Quod in ecclesia Parisiensi magna pompa ac multis impensis factum est. Indeque decertas. In his cum rex Henricus ipse etiam eques, ut mos est, cum Scoto quodam nobili concurreret, lancea dextrum oculum transfixus, quod galea non satis firma haerebat, mortuus est. Commutata laetitia in acerbissimum luctum, Gallis omnibus prae dolore, Hispanis prae commiseratione lugentibus, praecipue Catharina Medices regina Henrici uxor impotenti dolore oppressa, neque lugere neque vocem ullam emittere per diem integrum potuit. Ita brevi momento omnia quae ad nuptiarum splendorem praeparata erant, nam & Elisabethae suae sponsae & Margaritae sororis quam dux Sabaudiae desponsaverat splendidissimae nuptiae celebrabantur, ad funebrem pompam traducuntur, variis hominum sermonibus, quod [illegible] Principe imprudentiam, quod se tanto periculo ludens commisisset, [illegible] fere cuidam tribuebant, quandoquidem totum diem cum idem fecisset, nunquam ferme [illegible], neque ad eum, sed ad alium cursus pertineret, dissuadentibus multum in modum & Montmorantio & aliis multis, nullo pacto retineri potuit, quin quasi praeceps in casum suum prolapsus sit: & qui tot bella gesserat, tot provincias domuerat, tanto terrori aliquando hostibus fuerat, pace composita inter nuptias ac concordiam, ut non etiam imprudentiae ac levitatis infamiam effugerit. Mortuus est X. Julii MDLIX. undecimo post die quo vulneratus est, sed ita ex vulnere concussus, ut primo die sensum fere omnem amiserit, annos na-

tus XL. corpore robuſtus, colore ſubnigro, ſtatura grandi, lenis in ſermone, ac placidus, & comitate ita temperatus, ut ne ſervis quidem umquam male dixerit: natura miſericors & benignus, ac melancholicus & [illegible], juſtitiæ & religionis cultor quammaximus.

COMMENTARIORUM.

LIBER SECUNDUS.

1 HENRICI interitu magnum res Galliæ detrimentum accepit, quod is totum ſe ad religionem inſtaurandam, hæreſim propellendam converterat. Nam menſe Aprili, qui illius mortem præceſſerat, Pariſiis in ſenatum parlamentum vocaverat, deque ſenatores aliquot audacius de religione loquutos in carcerem conjici juſſerat: ac de nonnullis ſupplicium ſumi, quin ſubinde referebat ſe, quando Dei benignitate & gratia pacem cum ſuis hoſtibus eſſet aſſecutus, nihil diligentius curaturum, quam ut de religione bene mereretur; teſtatum ad poſteros relinqueret, ſe hoc animo fuiſſe a bello ad pacem revocatum, ut regnum ſuum hæreſibus ac perditis hominibus purgaret, & poſthabitis quibuſcumque commodis humanis, ad illuſtrandam ſolam Dei gloriam incumberet.

2 At Franciſcus ejus filius rex ſalutatus eſt annos natus XVI. Hic, ut ſupra memoravimus, Mariam Scotiæ reginam in uxorem habebat. Ea ex Guiſiorum ſorore nata erat. Ita ad priſtinam Guiſiorum cum Henrico patre familiaritatem cum Franciſco filio neceſſitudinis etiam vincula accedebant. Quo factum eſt, ut tantum inde auctoritatis & virium ſumſerint, ut jam regni gubernacula tenerent, multum ad hoc adjuvante ipſius regis tenera ætate, quæ nec per ſeſe ipſum regere, & propinquorum auxilia maxime expoſcere videbatur. Quam occaſionem Carolus cardinalis a Lotharingia, ex Guiſiorum, ut diximus, familia, libentiſſime arripiens, alios omnes, quorum potentiam aut ingenium ſuſpectum habebat, a regis congreſſu & familiaritate, quanto longius poterat, arcebat. Nam cum per illud tempus Anna Mommorantius Franciæ Conneſtabilis regem de more ſalutatum veniſſet quinto poſt die quam pater deceſſerat, Lotharingi fraude rex ne reſpicere quidem hominem voluit: qua de re exceſſit aula, ſeque in domum ſuam recepit. & Antonius Borbonius, Navarræ rex, qui ejuſdem officii cauſa ad curiam venerat, indigniſſimo hoſpitio exceptus eſt. Eſt autem Gallis mos, ut pro dignitate ac propinquitate hoſpitum, regis gratiam atque animum metiantur. Ita utrique excluſi, liberas, ut dicunt, ædes Guiſiis ipſis, in primis Carolo cardinali reliquere.

3 Is prorſus igitur ſine rivali, Borbonio, cujus potentiæ, & Mommorantio, cujus prudentiæ & artificio par eſſe non poterat, omnia adminiſtrabat eo momento [illegible], quod in ipſis regni initiis, quod ſecundiore fortuna [illegible] ſit, ejus conſilio ac prudentiæ ſolum adulatores conclamabant.

4 Ipſe inde majores animos in dies ac ſpiritum ſumens, ut qui etiam & excellenti animo polleret, & litterarum ſcientiam & multarum rerum ac gentium notitiam teneret, eo devenerat, ut regi ſolum nomen reliquiſſe, alia omnia ſibi ſumſiſſe videretur. Quod adoleſcenti, mediocri alioqui ingenio, neque in rebus humanis exercitato, facile perſuaſerat, ut ſe voluptatibus dederet, laborum moleſtiam curaſque omnes effugeret, & imperii commodis ſine ulla perturbatione frueretur.

5 Interea quod Henricus rex grande æs alienum reliquiſſet, ut qui ætatem omnem in bellis conſumſiſſet, creditores regi ſolutionem efflagitabant. His ſuper mora ſuccenſens, aperte tandem cardinalis edixerat, ſe ne obolum quidem conceſſurum: quod nec decennales regni proventus ſuffecturi erant. Quod quoniam [illegible] inſolentia ac magnitudine in tantum excreviſſet, non itaque ſe ſufficturum eodem tempore & regi, & regni neceſſitati, & creditorum conſcientiæ conſuleret.

6 Ad hanc non ſolum negationem ſolutionis, ſed acerbitatem reſponſionis illud etiam addidit, ut publico edicto ſtatuerit, ut qui erant in aula horum negotiorum cauſa, intra præfinitum tempus diſcederent. Quod pleriſque admodum inhumanum viſum eſt, multoque conſultius illum facturum, ſi dilatione, vel potius ſubitæ ſolutionis dolorem verborum lenitate mitigaſſet: neque effeciſſet, ut quod temporum injuria atque ærarii exhauſtione acciderat, naturæ ſuæ vel acerbitati, vel cupiditati tribueretur. Quod ſi etiam rationem aliquam iniiſſet, quod poſtea eſt factum, ut aliqua ex parte creditorum deſiderio ſatisfieret, ſibi melius debitorum exiſtimationi conſuluiſſet.

7 Sunt qui affirment, cardinalem, quo importunis creditorum vocibus & aſſiduis querimoniis modum poneret, ad illud edictum deſcendiſſe. Ceterum illum in animo habuiſſe, ut aliquo honeſto modo illorum ratio haberetur, cum ſe jam [illegible] regni neceſſitates remiſiſſent, & res ſe aliquantulum confirmaſſet. Quod quo certius ac facilius fieret, erat etiam in debitis & ordinariis ſtipendiis perſolvendis durior ac contractior, non ſolum ut majore quam quo debebant [illegible] temporis intervallo [illegible], ſed etiam ut de ipſa ſumma aliquibus dimidia pars diminueretur. [illegible] toto regno clamoribus excitatis. Nam cum ad primogenitum filium heredem paterna per-

venisse, tota ferme Gallia qui postea nati sunt, A quos Calvinos vocant, plerique omnes regio stipendio auctos. Hoc ubi defecerit, miserè [illegible] & piratiamque ad raptum & latrocinia descendere coguntur. Si praeterea bellum non gerant, tamen ocium & inopia [illegible] eorum necessitates subiciuntur.

8 Igitur tunc his omnes spe destituti, stipendiariis non tantum largitionibus, quas in regum mutatione ubique expectari solent, sed etiam ordinariis proventibus privati, bello quod magnam partem nobilitatis Galliae alere solebat, [illegible] quod & in aulam Galliae ad Guisios caeteros recurrerent, omnium animos exulcerabant: quos etiam cardinalis Lotharingus natura difficilis, qui se in summa potentia durum & morosum effecerat, [illegible] omnes pro [illegible], quin [illegible] quod contemneret, contemptu etiam [illegible] homines non possent, quin hi de rebus inter se lamentarentur, ut eandem [illegible] atque [illegible] qua [illegible] ab externo superbissimoque atque avarissimo dominatu vindicarent.

9 Has Borbonii avidissimis ac latissimis animis excipiebant, ut qui eo maiore odio C utique invidia in Guisios laborabant, quo Henrici regis morte magis [illegible], & jam regni gubernatione [illegible] controversia se [illegible] quando Montmorantium excluderent, cuius prudentia & artificio illorum potentiam retundi confidebant. Etenim jam invidia, qua ipse Montmorantius apud illos homines ut praedixi mus laborabat, erat ad commiserationem conversa, tantum hominem ex summo honoris & fastigio dejectum [illegible] [illegible] omnesque jam ad auctoritatem & [illegible] Guisiorum conversi. Montmorantii virtutem ac meritā D non tantum verbis extenuare, sed propemodum in [illegible] convertere consueverunt. Adeo enim homines honorum ac divitiarum cupiditate [illegible] [illegible] illorum adipiscendorum via ac porta [illegible], illac se posse [illegible] agant, ita ut non solum praeteriti temporis rationem nullam habeant, sed nec futuri ac humanarum rerum commutationem & varietatem plerumque considerent, quod praesentis oblata commoditatis occasione perfruantur.

10 Igitur litteris ac nunciis ultro citroque a Borbonio ac Montmorantio missis, levibus primo de causis, deinde ut in pari calamitate uterque alterius consilium expeteret, res est ad amicitiam deducta. Sequidem natura comparatum est, ut qui minus possunt, se adversus potentiores copulent atque coniungant. Hoc in feris animalibus spectamus, quae quantumvis inimica, si potentiori ac feraciori objectae, simul se ad maleficium propulsandum coniungi conspiciant. Haec tum siccum inter illos gerebantur, tamen, ut sunt omnia plena malefactorum & maledictorum, ad Guisios latenter etiam atque infestius deferebantur. Ita res Guisiorum animos valde angebat, quod eorum qui principem locum in Gallia tenebant, & qui antea erant inter se inimici, nec benevolo in illos animo, ad reconciliationem ac quasi conspirationem suspectam omnino habere cogebantur.

11 Eodem tempore certior factus est cardinalis Lotharingus, N. Minardum qui Parisiis in senatu praesidebat, per insidias circumventum, cum domum rediret, interfectum fuisse, pila ex tormento displosa, quod pistolettum vocant, per pectus traiecto: neque adhuc auctor caedis inventus, putasse, sed tamen omnes ea parte in haereticos convertere, quibus hic erat infestissimus.

12 Demonstratum est Henricum regem pace confecta non multo ante quam vita excederet, plerosque de religione male sentientes in carcerem conjici jussisse. Inter hos fuit Annas de Bourg in senatu Parisiensi consiliarius, vir doctus & eloquens, sed qui pravis opinionibus imbutus erat, & eas obstinate atque obfirmate ita retinebat, ut inde divelli ac deponere nulla ratione posset. Asserebat enim nullum esse Purgatorium, Sanctorum invocationem vanam esse ac superstitiosam, imagines ex templis omnino tollendas, Confessionis usum abolendum, ac pleraque huiusmodi alia. Qui et si inopinata morte Henrici regis supplicium ut de illo sumeretur dilatum est, Francisci tamen illius tempore graviter in eum sententia pronunciata, Parisiis in medio foro, quod Gravam vocant, igne concrematus est. In hunc quod Minardus gravem ac severum se [illegible], occisum ex illo [illegible], vel vindictae studio, vel a propinquis eorum qui vincti detinebantur, ut [illegible] illum mors terrori judicibus esset pro disciplina ac praecepto, quo similes causas timerent. Caeterum hoc tam atrox ac violento facto omnium animi exulcerati sunt. Nam caedes in media Parisiorum urbe, primario Senatore trucidato, in judicem eiusmodi opinione virtutis animadversio, aliorum omnium concussio, spem facit tanta necessitate, ut nihil omnino relictum putarent, quod non commoverent.

13 Ea propter rex, qui erat eo tempore E Chamburgi, ad senatum Parisiensem scripsit, ut addita ad pristinam maiore & exquisitiori in conquirendis reis diligentia, omnibus aliis negotiis intermissis, subsellisque dimissis, hoc unum agerent, ut de his, quos vinctos in custodiis habebant, religionis violatae reos, pro delicti merito debitas poenas sumerent. Eamque rem inter leges ab omnibus volebat. Minardi interitu tantum abesse ut a puniendis haereticis judices retraherentur, ut etiam propterea eorum diligentia acueretur: & quod in longiorem diem protraxerit

[illegible]

[illegible] ad Ferdinandum.

ſiſtere neceſſe eſt. poſteaquam ego poſtea [illegible] tenderem, accitus ex Vienna, ubi Pauli III. pontificis maximi nuntium apud Ferdinandum tunc Romanorum regem agebam, in Bohemiam proficiſcerer, atque una in oppidula diverterem, in quo erant domus duæ [illegible] ſibi vicinæ diverſarum ſectarum [illegible] repugnantes repperiſſe. Et poteram longe aliter quam [illegible], Lutheri quam [illegible], tertium quem [illegible]. Eſt hoc divinum [illegible] per quoddam atque principium ad [illegible] atque infirmandam [illegible] quæ [illegible] poſt mortem manant, cum hanc tam perpetuam contra ſe omnibus ac diſſidiis [illegible] ac [illegible], quorum illi ac tranquillitate carerent, quæ veri & germani Chriſtiani placidiſſime perfruuntur.

29. Germania eo quo diximus modo perturbata, ac jam Martino Luthero de magna illius parte triumphante, [illegible] atque [illegible] in Gallia exortus eſt Calvinus, vir ad [illegible] literarum, & qui commendationem habebat cum doctrinæ [illegible] quorundam, quæ ei plurimum commendationis afferebat. Hic, ut eodem exemplo atque ea [illegible] eamdem ſibi [illegible] & præmia pareret quæ Lutherum eſt adſequutus, novam quandam et [illegible] ipſe de religione afferere conatus eſt. Et aliqua a Luthero tradita non [illegible], in aliis fere omnibus & dogmatum [illegible], & uſum cærimoniarum pervertit [illegible] ex toto Luthero contrarius [illegible] eo modo ſentiret, a Lutheranis pro hæretico haberetur. Atque in ea Germaniæ parte quam Lutherus a nobis ad ſe traduxerat, majori ſeveritate animadvertebatur in illos, qui Calvinum ſectabantur, quam contra eos qui priſtinam & Romanam religionem ſequerentur: propterea quod hos antiquitatis auctoritate & longo uſu excuſatos habebant; putabantque quod ne decipertur Lutherani commiſerabantur, quam ut aliquid gravius in illos decernerent. At in Calvinum, qui ferme omnia & auctorum, & ſuorum dogmata immutaſſet, quod majores in dies ſua [illegible] & [illegible] & [illegible] honores, & clientela augeretur, invidia, odio & malevolentia exardebant, neque omnino talem hominem Lutherus pati poſſe videbatur. Etenim hic (ne ſingularum omnes perſequamur, nam [illegible] non pertinet, & alia [illegible] longiore) in ſacramento Euchariſtiæ non eſſe vere Chriſti corpus aſſerebat, ſed imaginem ac ſide percipi, quod ne Lutherus quidem ac plerique alii, qui poſt eum fuere, quamvis ſingulari imprudentia ac temeritate, affirmare auſi ſunt. Hinc quæ fuerunt aſſerere, quibuſve auctoribus probaret, jam [illegible] omnibus [illegible].

30. Igitur primum in Angliam [illegible] quod neque nunc in Gallia maneret, primum Franciſci primi regis tempore, quo ipſe florere cœpit (hic eſt annus [illegible] [a]) & in [illegible] paratos auditores habebat, in primis ipſum Angliæ regem, qui quod graves inter ipſum & Carolum V. [illegible] inimicitiæ intercederent, cum [illegible] audiebat quæ ad Pontificis auctoritatem deprimendam afferebantur. Inde, incertum ſi id ratione [illegible] futurum, an vero quod regi Angliæ [illegible] & dicta & ſcripta non probarentur, ſe Genevam recepit. Quæ civitas in Allobrogibus & Helvetiorum finibus, quod non multo ante de imperio ducis Sabaudiæ ſe ſubtraxerat, atque in libertatem vindicaverat, rebus novis ſtudebat: & quod erat Galliæ finitima, plurimum ſuis rationibus accommodata videbatur. Neque eum ſpes ſua fefellit. Nam oppidani quo probabiliorem defectionis cauſam prætenderent, religione ſe ſuperiori diſtrahunt, eamque omnem ad Calvini arbitrium commutarunt; quoque etiam frequentioribus propugnatoribus ac defenſoribus uterentur, ſeque contra ducis impetum ac potentiam armarent, plurimum eorum rationibus conducere arbitrati ſunt, ſi ea in civitate deſperatis ac perditis hominibus, quorum plerique ex numero ſunt qui ſubjectum commemorare [illegible] aditum patere, ac quoddam modo aſylum aperuerunt. Hanc nactus opportunitatem, in ea civitate ſua tabernacula collocavit Calvinus.

31. Nam cum multa alia reliquas cauſas, hoc quoque tam de eo dicitur, quod homines [illegible] atque rerum ignari in ea quæ promebantur difficultate ſe defendendi, neceſſitate ad ipſum, & literis, & ingenio florentem, ſummam rerum omnium deferebant; eoque & conſultore & duce utebantur, quod & ad dignitatem, & ad commoda, & ad vitæ ſuæ ſecuritatem plurimum pertinebat. Hac ex civitate cum plerique quotidie [illegible] in Galliam commearent, qui & [illegible] perſuaderent, & libros Gallica lingua datos [illegible] ad [illegible] cum Calvino [illegible] factum eſt, ut hæc peſtis [illegible] Gallorum animos invaſerit. Nam præter id quod homines [illegible] rebus novis ſtudent, & [illegible] vulgus facile orationum ac perſuaſionibus capitur, eo tempore Gallia præcipue bellis, & [illegible] exactionibus premebatur; quibus incommodis carituri aliquorum animi Calvino hunc [illegible] probantes ac [illegible] ſuam de religione ſententiam [illegible] crediderunt.

32. At Franciſcus rex primum, & deinde Henricus ſecundus ejus filius, & poſt eundem Franciſcus ſecundus Henrici filius, ſi qui in hanc peſtem ac labem incidiſſe deferebantur, omnibus cruciatibus afficiebant necabantque,

(a) Hic [illegible] Franciſco I. Galliæ & [illegible] VIII. Angliæ regum, [illegible] annus 1535 [illegible].

& quod ex Geneva incommodum in dies accipiebatur, magno eorum studio, virtute, ac pietate [illegible], tantumque fuere in principes de religione bene meriti, tantaque inflammati [illegible] ut quoniam [illegible] digne [illegible] laudare possum, eorum [illegible] Ipsis mortuis, & ad Carolum de [illegible] regina ac Navarræ rege [illegible] administrantibus, ex quod negligentius ista curarentur, ut plerumque [illegible] eo tempore [illegible], rege scilicet puero ac propemodum in [illegible] quia ipsi Navarræ rex Calvinistis faveret [illegible], populatione quæ ut [illegible] hæreticorum [illegible], & qui [illegible] ignes [illegible] causam dedere, quo postea [illegible] Galli a [illegible] in modum [illegible], multis hominum [illegible] partim terra ac [illegible] partim in fluminibus præcipitatis [illegible] deceptis, atque [illegible] ex una parte Germanis, ex altera Anglis [illegible] perpetuis Gallorum hostibus [illegible] regni [illegible] quorum avaritiæ & [illegible] multis opibus [illegible] multo sanguine [illegible] potuit. Nulla erat enim neque virorum, neque domorum securitas. In medios sæpe civitatibus magna [illegible] homines [illegible] Quidquid aut [illegible] liberi erat [illegible] ipsi etiam [illegible] regno non parcentes. Neque ego ex [illegible] bellis, quæ nostra memoria [illegible] gesta sunt, periculosius ac Gallis perniciosius ullum exstitisse, neque regem umquam de amittendo regno magis fuisse periclitatum.

Author Tolosæ.

12. Ego Avenione Tolosam profectus, ipsumque Carolum novum regem inde quem, apud quem nuntium [illegible] ego jam quadriennium. Is cum jam antecessisset [illegible] Narbonæ [illegible] tempore [illegible] [illegible] ac [illegible], ut [illegible] quidem tunc [illegible] possent. Visum est mihi non indignum esse laturum, si horas [illegible] & longarum noctium [illegible] ac [illegible] his lucubrationibus redimerem, ea [illegible] quæ non ab aliis [illegible] sed ipse vidi, & omnibus fere [illegible] interfui. Et quoniam ad historiæ dignitatem & integram rerum narrationem [illegible] pertinet ipsas [illegible], neque tantum nosse [illegible] facta, [illegible] rationes & causas rerum perspectas [illegible] & cognitas, operæ pretium visum est mihi [illegible] de Navarræ regno [illegible].

13. Navarræ regnum eo loco situm est, ut valde sit [illegible] ac [illegible] proinde etiam eversioni opportunum, nisi in prudentia & recte omnia perpendentem manus inciderit. Etenim quod quasi per medium secant Pyrenæi montes, qui Hispaniam a Gallia determinant, ita ut altera [illegible] pars eaque major & pluribus urbibus celebrior, præsertim ipsa regia Pampelona, ultra Pyrenæos in Hispania, altera citra montes in Gallia exstat, angusto admodum [illegible] continetur. [illegible] in longitudinem [illegible] in latitudinem [illegible] patent. Urbes sunt ad centum, oppida [illegible] rebus omnibus. Homines neque disciplinæ, neque mercaturæ vehementer dediti, sed natura [illegible], magnam habent belli [illegible] opinionem. Quibus rebus fit, ut cum utrumque vicinum & potens [illegible] regni [illegible] vel etiam oppugnandi regni cupiditatem timere cogatur, [illegible] regnare possit quo [illegible] regnum præest. Hinc cognosci potest quantum periculis prudentia occurratur, & quantum quis mala per se [illegible], hominum industria, sagacitate, diligentia præcaveri possint, non solum ut inde incommoda non accipiantur, sed ut etiam [illegible] commodo [illegible]. Hinc quod [illegible] tam angusto, & propter vicinitatem & potentiam amplissimorum regnorum tam obnoxio [illegible] incommodis regno [illegible] reges perpetua quadam [illegible] imperarunt, ut non solum a vicinis non timuerint, sed si quæ erat inter eos vel de finibus, vel de pecoribus controversia, si quod latrocinium admissum, si qua cædes facta inter Gallos & Hispanos, ipsi Navarræ reges arbitri fuere. Adeo ut quas ex ipsa benevolentia homines prosequerentur eos perpetua propemodum [illegible] certarent. Item in Navarra reges qui ante nos fuere, hi quidem qui nostra memoria regnarunt prudentiores, quod se medios duobus maximis regibus viderent, & eorum opibus potentia [illegible] inferiores, sapientes se [illegible] existimarunt, si summam cum utroque rege amicitiam æqualitatem retinerent. & quamvis ii inter se acerrimo bello pugnarent, atque uterque contenderet quo magis de Navarræ regibus benevolentia in suam factionem pertrahere traduceret [illegible], [illegible] consederunt, atque se utrique regi ita probarunt, ut opportunissimum videretur [illegible] vel ad regni firmitatem, vel ad prudentiæ atque existimationis opinionem, vel ad multa commoda, quæ utroque a Gallorum, & Hispanorum rege [illegible], & virtute & prudentia utebantur, ut neutri in alio [illegible] atque [illegible] alteri concederent. Ita quæ infirma & caduca videbantur, ad magnam stabilitatem traducebant.

14. Sed Henrico rege regnante, ad hanc nostram [illegible] in [illegible] conversa sunt omnia. Is enim sive imprudentia, aut temeritate quadam lapsus, sive quod regnum

runt, et totum omnino [illegible] quædam quæ non adiicerent [illegible] magnam regni ſui partem amiſit. Vivebat eo tempore Iulius ſecundus pontifex maximus, & cum Ludovico XII Galliæ rege continenter bellum gerebat. Quare factum eſt, ut Ludovicus nonnullos cardinales aliquot in pontificem concitaret, & ad generale concilium Piſas evocaret, contra ius ordinem atque rationem & Iulium [illegible] & Concilio demum damno [illegible] capitis & ordine [illegible].

13 Quod ad rem noſtram attinet, cum Ludovicum Galliæ regem, qui magna pontificem [illegible] afficeret, atque hac ratione a bello averteret, non tamen faveret ipſi [illegible], ſed quemquam pateret Chriſtianum principem ut [illegible] Navarræ rex longe [illegible] contra [illegible] Ludovicum [illegible] Francorum [illegible] comparabatur. Ea propter pontifex utrumque primo ſacris interdixit, [illegible] deinde etiam regno privavit, [illegible] conceſſis. Qua oblata occaſione, cum Navarræ rex hoc nomine quod ſe in regno [illegible], atque in alias partes [illegible] crederetur, Hiſpanorum regi ſuſpectus eſſet (ſimul ut pontificis [illegible] commendatio [illegible]), Ferdinandus Hiſpaniarum rex Catholicus dictus in Navarræ fines ingreſſus, univerſam eam partem quæ eſt citra Pyrenæum, [illegible] ſui adventu [illegible] Galliæ rex, quoniam [illegible] regno [illegible] quod cum pontifice gerebat [illegible], & Navarræ Hiſpaniarum regi par eſſe non poſſet, [illegible] regni ſui partem [illegible] poſt id tempus [illegible] de illo recuperando [illegible] per annum [illegible] armis captum eſt.

14 Ipſo [illegible] atque [illegible] filio mortuo, Iohanna [illegible] regnum [illegible] Antonio Borbonio cum nupſiſſet, atque [illegible], quod magnam [illegible] gerendæ [illegible], in ipſum regno [illegible] Gallia [illegible] hæreticum [illegible] atque [illegible] longe [illegible] valebant [illegible] Deus tamen & auctor [illegible] aliquam expectabatur. Antonius Borbonius [illegible] quod pontificum decretis regno [illegible] memoria [illegible] pervenerunt [illegible] quod [illegible], magnam ſe apud Germanos & Anglos [illegible], [illegible] & Galliæ regno [illegible] in Hiſpaniam aditus & progreſſus magna [illegible], & perditorum & ſceleratorum hominum manu col-

[illegible] ſedis [illegible] Calviniſtas [illegible], atque omnibus honoribus amplis [illegible]. In quam ſententiam hæc etiam quoque ratio ducebat, quod Philippus, qui eo tempore Hiſpaniæ regnum & Navarræ quam diximus partem obtinebat, vehementer hæreticis adverſabatur, ſummam diligentiam in illis conquirendis, ſummam in puniendis atque capitalibus tormentis excruciandis ſeveritatem adhibebat. Qua re ſiebat, ut cum hæreticorum animos ad [illegible] ardentes [illegible] conſideret, quam maiore & auctoritate & numero valerent, eos plures & potentiores in regem Hiſpaniæ hoſtes magno ſibi ad Navarræ recuperationem adiumento fore [illegible]. Secundum hæc aliud etiam ipſum hortabatur, quod [illegible] cardinales [illegible] eccleſiaſticis opibus [illegible] de [illegible] & bona [illegible] poſſe intelligebat, quam [illegible] in Gallia [illegible] religione omnia perverterentur. His rationibus permotus non ſolum his hæreticis quos [illegible] in Gallia occulte favebat, ſed ex propinquis & finitimis regionibus evocabat, eos præcipue qui doctrina & eloquentia clariores [illegible] perſuadere atque in ſuam ſententiam eos traducere poſſent. Hi hortando, monendo, diſputando plerique in [illegible] plebem ac partem nobilitatis commoverunt, [illegible] cupidiſſime rerum novarum homines, ut gratiam cum Borbonio inire [illegible] in Gallicis animo [illegible] temporibus [illegible]. Accedebat & vivendi licentia ac capiendi libertas. [illegible] quibuſcumque [illegible] concedebatur, & [illegible] quæ a Lutherano [illegible] ſuperius memoravimus, & quod ex eccleſiis imagines quoque tollendas [illegible], quod & [illegible] non neceſſarium [illegible] impieque atque impudenter omnia rapiebant, & [illegible] eccleſiarum theſaurum [illegible], & quaſi legibus ſolutis pro arbitrio omnia adminiſtrabant, [illegible] qui religione moverentur.

17 Igitur primum in urbe *[illegible]*, [illegible] antiqui dicebant, populo ad ſeditionem concitato, cum evangelii veritatem ſe [illegible] eccleſias [illegible] quicquid [illegible] auri, argenti, ornamentorum repertum eſt, imagines omnes vel combuſſerunt, vel confregerunt. Ad epiſcopi domum cum veniſſent, [illegible] occiſis [illegible] & cuncta [illegible] deiecerunt, quod non longe [illegible] a Pariſiorum urbe diſtaret, quo in loco rex tunc erat, [illegible] eſt, ut [illegible] ad regem [illegible] perlata, [illegible] epiſcopo [illegible] qui cum a [illegible] atque [illegible] vindicarunt. Sed [illegible] de his [illegible] hæreticis [illegible]

[illegible] ſcriptum eſt, neque quod [illegible] perſpiciens [illegible] pleriſque Galliæ proceres multis jam ante diebus Calviniſtarum [illegible] ac perſuaſionibus concitati [illegible] & verecundiæ limitibus tranſgreſſis, bene ac naviter impudentes eſſe cœperunt: quod, ut jam dixi, [illegible] cum alia cauſa hæc eos ratio permovebat, quod ſe propterea Borbonio gratiores futuros eſſe [illegible].

38. Erat [illegible] Antonius Navarræ rex [illegible] Calviniſtis [illegible] favebat: ſed poſtea quoſdam & amicorum perſuaſionibus [illegible] regem Chriſtianiſſimum [illegible] ſpem [illegible] pontificem maximum de regno Navarræ recuperando cum Philippo Hiſpaniarum rege [illegible] neque ſe a noſtræ eccleſiæ [illegible] & quæ a Calviniſtis fiebant, [illegible] ut [illegible] omnia eſſe plena perfidiæ & [illegible].

39. At ejus frater princeps de Condé palam atque aperte ſe Calviniſtam profitebatur, neque quicquam [illegible], quod ad eorum doctrinam propagandam, [illegible] pertinere. [illegible] Inter quos principem [illegible] tres fratres ex familia Coligni: quorum Gaſpar rebus maritimis præfectus, admiralius Franciæ nominabatur: Andelot alter Gallicarum copiarum curam [illegible] Tertius Odo cardinalis de Chaſtillon appellabatur. Admiralius longe [illegible] & prudentia, & [illegible] doctrinam [illegible] gravitatem, [illegible] & quod maximum [illegible] Gallia [illegible] ſed [illegible] Andelot vero bellica tantum laude [illegible].

40. Poſt hos N. de la Renaude [illegible] quos [illegible] vel Guiſiis infenſos, vel Borbonii amicitia & propinquitate conjunctos, vel novarum rerum cupidos, [illegible] religione ac [illegible] princeps de Condé [illegible] [illegible] Qui ea re cum

A [illegible] regnum [illegible] ad illam augendam atque propagandam pertinere. [illegible] in Gallia qui ab eccleſia [illegible], Hugonoti [illegible] Alii ad Hugonem quendam, qui multis [illegible] contra regem conſpiraverat, referebant. Alii, quod prope Turonenſis civitatis [illegible] congregari conſueverunt, [illegible]

B [illegible] appellabantur. [illegible] Et altera parte qui [illegible] religionem [illegible] quod pontificem [illegible] Papiſtæ [illegible] ut regno [illegible].

41. Cum eo in ſtatu res eſſent, & Hugonoti ut [illegible] Papiſtæ contra [illegible] ad [illegible] & ad [illegible]

C [illegible] ab eccleſia Romana [illegible] Navarræ rege [illegible], princeps de Condé [illegible], [illegible] eccleſiæ [illegible] Quod [illegible]

D [illegible] Hugonotis [illegible] quod [illegible] Philippo Hiſpaniæ [illegible] Hugonotis [illegible] Papiſtas [illegible]

E [illegible]

42. Quo factum [illegible] de mutatione religionis in Gallia [illegible] Ea res pontificem Pium IV. vehementer angebat. Nam [illegible] a Deo [illegible]

mentum jactura, tum magna rerum omnium converſio, quem non commoviſſent? Accedebat ad hæc, quod cum Leonis X tempore Germania a fide & Romano pontifice [illegible] deſciverat, Clementis VII in Anglia, qui ex eadem Medicea familia, qua Pius IV proceſſerat: quod vero nunc Pio IV pontifice maximo Galliam amitteremus; quis non ſatis eidem familiæ tribuiſſet, ut ſub tribus pontificibus Mediceis tria potentiſſima regna defeciſſent?

41. Agebat tunc in Gallia pontificis nuntium Sebaſtianus Gualterius ex Urbe-veteri epiſcopus Viterbienſis, homo & litteris ornatus, & qui ætatem omnem ſuam in graviſſimis negotiis exercuiſſet, quamque ingenio, eloquentia, ardore plurimum valebat. Sed erat is natura non tam timidus, quam male ominatus, & ſemper pejora ac triſtiora pertimeſcens & expectans, tetricus quemdam, ac proinde non felicem vitam ducebat. In ſuo ingenio permoveretur, ſeu quod [illegible], ſi quod contra accidiſſet, munere ſuo functum & laudem dignam reportaturum videretur, aſſidue ad pontificem ſcribebat: "Res Gallicas eſſe deſperatas, ad interitum quaſi celeriter currere: reginam de religione nunc tractare, quamvis pro ſuo [illegible] perfecte diſſimularet, facere id prudenter, ut non ante animum ſuum patefaceret, quam intelligeret omnium animos ad defectionem paratos: in rebus agendis facta ſpectari oportere, non verba: ſed illam occulte Hugonottis favere, augere hominibus quantumque ſe poſſet ornare ac promovere: poſtremo habere concionatorem Franciſcanum quemdam apoſtatam, Bonaghetum nominabant, male de religione ſentientem: hoc ſe ipſum ſignificaſſe, nihil [illegible] quam ut [illegible] ut primo quoque tempore ſucceſſor ei mitteretur: ne ipſe [illegible] ut decebat, nunc regno interfuiſſe." Hæc ſingulis ferme litteris inculcabat. Accedebat ad ea, quod [illegible] quod non multo ante pontifex cum [illegible] cardinales creaſſet, nulla epiſcopi Viterbienſis ratione habita: hoc ſe offenſum, quaſi de [illegible] deſperaret, laborem ac pericula defugere volebat, neque [illegible] pontificis animum a triſtitia avertere. Hæ litteræ commovebant pontificem: fama etiam, quæ plerumque ſemper atque uberiora perferuntur, quo ſe verteret, quod conſilii caperet, omnino ignorabat.

44. Erant in Gallia, atque ipſa in regis aula per idem tempus Turnonium cardinalem & ætate & moribus graviſſimum, cui regina magnam fidem habebat, & Carolum cardinalem a Lotharingia, quem ſupra nominavimus. Hos duos pontifex [illegible] ſemel [illegible], ut pro eorum pietate & prudentia providerent, ne quid res Gallicæ detrimenti pateretur. Hi cum ſæpe conveniſſent, & [illegible] quæ omnia tractaſſent, & monendo & hortando, & ſuadendo utrique profecerant: Lotharingius audax, potius quam prudens conſilio reginæ perſuaſit, ut Poiſſiaci conventus haberetur epiſcoporum Galliæ, in quo de religione ac moribus tractaretur: ſimulque copia fieret Hugonottorum principibus, Miniſtros illi vocant, ſi vellent, veniendi, neque ex iis ſolum qui erant in Gallia, ſed ex finitimis etiam provinciis evocarentur, ut quæ erant de religione controverſia proponerentur [illegible] ſperare, ut ne reſpondere quidem ad ſua poſtulata auderent. Confidebat enim Lotharingius & doctrinæ & eloquentiæ ſuæ, & plurimum, ut debebat, ipſius cauſæ [illegible].

45. Non probabat hoc factum Turnonius, ut qui diſputationem omnem cum hæreticis fugiendam noverat: ſed ex ætate & gravitate quæ (fuerat enim diu ante creatus cardinalis) [illegible] nobilitati & auctoritati Lotharingii deferebat, [illegible]. Itaque dicta eſt dies ad calendas Septembris hujus anni, in qua cum frequentes ex noſtris conveniſſent, ex Hugonottis principem locum tenuerunt Petrus Beſa, Gallus, [illegible] etiam Gallus, & qui ex Helvetiis evocatus fuerat Petrus Martyr Italus. Hic monachus Auguſtinianus, dimiſſo habitu, jam diu Genevam profugerat, vir multarum litterarum & ingenii acutiſſimi, annorum tunc ferme LXX. In eo conventu cernere mirabilis erat Gallorum epiſcoporum virtus. Nam quatuor exceptis, omnes alii non ſolum recta & honeſtiſſima cenſuerunt, ut tamen admittenda ſi prius Romanus pontifex comprobaſſet. Ea erant fere omnia ex antiquis pontificum decretis excerpta & quodammodo renovata. Cum dies dicta eſſet, in qua Hugonotti conveniſſent, & rex & regina aſſiderent, multi item proceres & ex cardinalibus præter Turnonium & Lotharingium de *Armaniaco* & de *Chaſtillon*, qui poſtea fuit ea dignitate privatus, Lotharingius in hunc modum verba fecit:

Deeſt oratio cardinalis.

46. Angebatur interea Romæ graviſſima cura Pius pontifex, quod nec quæ legati feciſſent [illegible] probaret, & in dies malum majus [illegible] remedia [illegible] ſuadebat. Nam epiſcopus Viterbienſis eo graviora ſuis [illegible] omnia perſcribebat, quo legatum creatum, ut omnem a ſe curam ad alium translatam, ac culpam omnem eodem litteris intelligebat, [illegible] etiam ut eodem argumento & reditum in patriam deprecaretur, quod regni Galliæ interitum & ab eccleſia Romana abalienationem ſpectare [illegible] videret, & ab ingenio non deſcenderet. Igitur in tanta rerum perturbatione conſilium ſe cepit alium legatum in Galliam mittendum [illegible], non cum ut [illegible] legatio-

rum, quam ut plus auctoritatis legatus haberet, si ab ipso (ut dicunt) pontificis latere legatus discederet. Quae res ut nostro non profuerit, testatam tamen apud omnes pontificis curam ac diligentiam relinquebat, quod novorum legatorum creatio, quod etiam [illegible] in Gallia, neque Romae prius inveniretur, non tam diligenter curare [illegible] dicebatur. Erat tum Romae Hippolytus Estensis cardinalis Ferrariensis, vir & in rebus agendis exercitatissimus, & ingenio sagax, & Gallis gratissimus, quod multum in partes eorum tum esset, fervente bello inter ipsos & Hispanos. Hic ut primo de legato in Galliam mittendo audivit, cum magno desiderio se animum eo veniendi, quod plurimum [illegible] conducere [illegible] & ad [illegible] comparandam vehementer pertinere, & locum profundae virtutis suae experiri, pontifici per amicos operam suam pollicetur. Id ut pontifici gratissimum animo exceptum est, & dies profectionis dicta [illegible] calend. Julias. Cum eo profecti sunt theologi doctissimi viri Jacobus Laynes, ut habetur in historia Societatis, Angelus Justinianus Franciscanus, Johannes [illegible] Jesuita egregii concionatores, N. Dominicanus; episcopi vero Julius Cananus Adriensis, Marcus Vigerius Senogalliensis, [illegible], Laurentius Lenzius Firmanus. Is magno comitatu ex Urbe egressus, quod calores urgebant, parvis itineribus, cum nec ipse satis firma esset valetudine, ad S. Germani oppidum mense Septembri devenit. Ibi laetis animis a rege & regina exceptus, quod Ferrariensis ducis frater, qui regi propinquitate [illegible] conjungebatur, quod summae auctoritatis & dignitatis ea domus, qui id legatus apostolicus in ipsa regis aedibus diverteret.

47. Eodem tempore ut episcopo [illegible] [illegible], & quod illo desperantes de rebus Galliae [illegible] omnia pene [illegible] videretur, ne quid remedii [illegible], sua prudentia ac diligentia expectaremus, ad alium nuntium in Galliam [illegible] pontifex animum convertit. Erant omnia plena difficultatum [illegible] gravissimis, & jam pene inveteratum [illegible] remediis [illegible] frustra tentata [illegible], [illegible] animos, ut supra memoravimus, [illegible] Germanorum & Anglorum & [illegible] provinciarum exemplo corrupti nostrorum mores. Itaque quem [illegible] hominem [illegible] deligeret, qui Gallorum procurrentium ad [illegible] [illegible] retardaret, vix inveniebatur. Nam ad alias difficultates [illegible], quod non in Gallia [illegible] apostolicam [illegible] venerat, multi e principibus ipsis in haeresim delapsi, [illegible] dignitatem propriam etiam [illegible] & [illegible] sustinere posse [illegible] viderentur, ne in ipsius personam sedis apostolicae dignitas [illegible].

48. Dum haec animo volvit pontifex, Ptolemaeum Gallium, pontificis secretarium [illegible], quod, neque tamdiu haesitamus in deligendo nuntio in Galliam mittendo, cum Prosperum Santacrucium, episcopum [illegible], habeamus, virum exercitatum, magni animi, multarum litterarum, eloquentem, magnaque apud Gallos auctoritate, quod apud Henricum secundum Galliarum regem nuntium pontificis [illegible] duodecim [illegible] cum prudentiae laude egisset. Propterea & Galliae magna [illegible] & multorum hominum notitiam [illegible] ad negotia conficienda adjumento futurum. Eum nunc agere in Lusitania nuntium apostolicum, ampla quidem & [illegible] provincia, [illegible] unde non [illegible] reportaturus [illegible], si [illegible] annum vel biennium commoratus [illegible] more [illegible], sed cum pro sua virtute, pro observantia in hanc sanctam sedem, pro pietate quodlibet commodum [illegible] [illegible] temporum ac [illegible] posthabiturum, [illegible] Lusitaniam hoc tempore [illegible] & in Galliam se contulerit, [illegible] difficultatibus & periculis sese obiiciens, [illegible] constantiae amplissima & certissima praemia deberentur.

49. Cum haec Ptolemaeus dixisset, continuo nulla interposita mora ad Prosperum pontifex scribit, Se ejus opera in Gallia usurum, neque vereri quin ipse libenti animo ac prompto, non solum Galliae regno, sed toti Christianitati periclitanti pro sua virtute & pietate operam ferat. Se quam primum Parisios conferat, ibi ut communicato cum legato Ferrariensi consilio quae necessaria viderentur conficeret. Addit se & praeteritorum laborum & praesentium rationem benignissime habiturum. Pericula deinde quo in statu sint res Galliae, quantoque in periculo, quid tentandum, qua ratione huic malo occurrendum, illius prudentiae relinquere, quod spe liberandae Galliae in primis a [illegible], si eam & legati diligentia in meliorem illa reducerentur, suo officio ac desiderio suo satisfactum putasset.

50. Prosper acceptis pontificis litteris, & quam [illegible] permotus, quamvis pars [illegible] hominum [illegible], profectionem suaderet, quod pontificem tot labores, tanta pericula, tam magnam [illegible] jacturam, [illegible] Lusitaniae [illegible], quod quanto post mense, quam appulerat, inde ex [illegible] magna pecunia, magnis [illegible] pro [illegible] habebant, neque futurum, ut e Gallia discederet, quin cardinalis crearetur. Et hic communis omnium judicium. Praeterea [illegible] pontificis [illegible] detrectanda non esse [illegible], dabant tamen & commemorabant [illegible] occasionem [illegible] & [illegible]

[illegible] mandabat [illegible] quo [illegible] tranquilla & plena [illegible] ad [illegible] ad laborandum difficilem [illegible] & in qua omnes [illegible] in se [illegible] traduci. [illegible] conventum [illegible] quod [illegible] quod in summa rerum [illegible] disceptatione, ut plerumque [illegible] ponderentur, non solum [illegible], sed [illegible] & animis [illegible] ut [illegible] spe [illegible] in [illegible] gesta, [illegible] posteram viam ad [illegible] praecluderet.

51 Prosper his litteris acceptis, nulla alterius rerum ratione habita, quod Deus optimus [illegible] egregiam operam navandi ac de religione & Gallico regno benemerendi praeclara quadam [illegible] praeberetur, [illegible] profunderet, [illegible] secum [illegible] octavo post die quam [illegible] acceperat, Ulisbona discessit in Galliam [illegible] sed [illegible] ingentes [illegible] Ulisbona discessit, tardius opinione ac voluntate sua [illegible] Parisios pervenit, paucos post dies quam legatus. Erat rex in oppido S. Germani [illegible] distante. Eo cum nuntium apostolicum venisset, ac regem [illegible] nomine salutasset, benigne ab omnibus exceptus est, praecipue a regina matre, non solum quod illum antea noverat, sed quod [illegible] modum [illegible] episcopi [illegible] & mores agrestes & naturam [illegible] temperaque, ut [illegible] Itaque non tantum Prosperi adventu [illegible] ipse etiam legatus, quod Prosperum amaret, ac faceret plurimi, gratissimo [illegible] adventum excepit. [illegible] conventu Pontiacensi [illegible] ipsi [illegible] Hugonotti [illegible] quod [illegible] persuasi [illegible] religionem [illegible] ac [illegible] Parisiis concionabantur, in ipsa etiam aula regis quotidie [illegible] populo verba faciebant, & quod erat dictum praecipuum ac [illegible], & quasi symbolum quoddam, quo a [illegible] dignoscebantur, Psalmos Davidicos lingua Gallica certo quodam ac definito modulo concinebant [illegible] legatum ac nuntium regem adeuntes [illegible] audiebant. In quo non solum peccabant, quod [illegible] Psalmos ipsos in linguam Gallicam traduxerant, & quod omnem fere sensum [illegible] sed quod, ut diximus, [illegible] se Hugonottos [illegible] & [illegible] Itaque in [illegible] Gallia [illegible] oppida [illegible] & concionatores audiebantur, populo frequentissimo concurrente, quod tamen legi [illegible] pro lege ac praecepto acceperunt.

52 Erat eodem tempore Franciae cancellarius Michael Hospitalis, vir in humanioribus litteris ac philosophia [illegible] sed de religione non recte [illegible] ut [illegible] & quia ex humili fortuna ad summam dignitatem evectus fuerat, in nihil de [illegible] religione ceremoniis [illegible] aperte [illegible] Hugonottos [illegible] Hunc rei [illegible] cum regina [illegible] non tam quod [illegible] probaret, quam quod [illegible] ad regis [illegible] & [illegible] plurimum valere [illegible] Gallorum [illegible] non [illegible] facile [illegible] posse, quam [illegible] de religione dissensionem [illegible] Igitur [illegible] quibus, quam regni pacem ac tranquillitatem [illegible] vellet, prohibebat ne [illegible] una pars in alteram [illegible] sed omnes [illegible] pacato animo viverent. Hoc magnifica [illegible] verba [illegible] regina [illegible] probabantur. Interea magistratibus in Hugonottos animadvertendi potestate sublata ac [illegible] proposita, [illegible] plus audaciae [illegible] homines [illegible] honorem [illegible] Nam cancellario regina [illegible] & propterea quod solum regem & illius commoda spectare videbatur confidebat maxime. Itaque quidquid ille [illegible] ipsius [illegible] credebatur. Quibus rebus [illegible] & [illegible] confirmarentur [illegible] & qui [illegible] perfricuerant, nullum modum [illegible] audaciae ac [illegible] Igitur [illegible] Hugonotti arma [illegible] quae [illegible] Hanc rei [illegible] per [illegible] ad regem [illegible] res novas [illegible] & [illegible] habere, [illegible] caveat, ne quod [illegible] Facile esse in ipsis rerum [illegible] quod ubi neglectum [illegible] majori [illegible] periculo [illegible]

53 In primis N. mercatorum Parisiensium [illegible] qui magistratus est in ea civitate [illegible] ac magnae auctoritatis, reginam [illegible]. Monuit Hugonottorum [illegible] & [illegible] collectam [illegible] ne sub praetextu religionis ad [illegible] urbis [illegible] & [illegible] in eo [illegible] non solum [illegible] & [illegible] urbis [illegible] sed ne ipsa

„ quæ rem ad bella paratam deinde perfidiam „ ullam habeat: quandoquidem ex ista civitate, tamquam ex promontorio quodam, pecuniæ & aliarum rerum neceſſariarum quantum vult accipit, cum neceſſitas urgeat, nam ita facile ex ea [illegible] colligendi facultate concessa. Adde, quanto & malo exemplo & magno periculo fiat, ut impetu multitudinis a ſeditioſis arma commoveantur. Poſtremo intulerunt, a Borbonio Hugonotorum factionem [illegible] appropinquare ad regni gubernationem, ut, [illegible] de medio ſublatis, nihil ſit impedimento, quominus quæ proxima eſt [illegible] Proinde diligenter cavendum, ne [illegible] atque hac religionis antiquæ ſubverſione ad illorum ſceleratam perniciem abutantur. Verum enim & tritum eſſe proverbium, regnandi cauſa jura poſſe violari.

10 Regina, etſi cognoſcebat vera eſſe quæ a [illegible] proposita dicebantur, Hugonottorum tamen timore de Borbon [illegible] celans, reliqua ad consilium detulit, quod Privatum appellant. Conſtat hoc ex principum virorum [illegible] ſolebatque majorum regum tempore de cauſis quibuſdam majoribus decernere. At regina, vel quod infantia regnandi [illegible] vel quod non tantum [illegible] cetera [illegible] ut de rebus Gallicis ſola decerneret, eo conſilio utebatur, in quo qui principem locum tenebant, erant Borbonii tres fratres; poſt hos cardinales Turnonius, Guiſius, connestabilis, mareſchallus S. Andreæ, episcopus Aurelianenſis de Auterra, dominus *de Curſol*, & [illegible] cancellarius vero ex antiquo more non ſolum intereſſe, ſed propemodum præeſſe ſolet, quod a omnes conſultata excipiens, in præcepta redigit & obſervari mandat. Is igitur quod ingenio valeret & [illegible] auctoritate poſſet, quam rerum ſcientia præſtantibus, ut conſilii privati decreta non intervertebat, quoquo tamen volebat contorquebat. In ipſis in primis edictorum formis conficiendis [illegible] omnia, & miro quodam ac non ingrato plerisque artificio Hugonotorum ſectam promovebat. Ubi rem eo deductam videt, ut de armis ſit tractandum: Hoc, inquit, [illegible] præveniendum eſt, ne ad vim atque arma concurratur. Narrat commoda pacis ac quietis, & tandem interpoſito decreto ab utriſque partis [illegible] arma eripi, & in ædes publicas cujuſque civitatis comportari debere ſtatuit, quo magiſtratibus tantum illorum uſus concedatur. Id cane de cauſa fecerit, ut impendentibus malis occurreret, an vero ut Hugonotis faveret, quod non [illegible] nobis conſtat, non videtur pro certo ponendum. Compertum tamen eſt, eo decreto Hugonotos [illegible] fuiſſe [illegible] & ad univerſi regni perniciem converſos, niſi [illegible] Dei manus eorum conſilia prævertiſſet. Quod quo pacto acciderit, operæ pretium eſt ut altius docere ordiamur, quo non ſolum rerum quæ contigerunt, ſed conditionum omnium [illegible] atque rationem teneamus.

11 Hugonotti ſive religione permoverentur, ſive rapiendi deſiderio, ſive cupiditate regnandi, id unum curabant, ut regni gubernacula tenerent ac rerum potirentur. Et cum primum [illegible] deinde populi commotione atque ad rapinam perſuaſione [illegible] fruſtra tentaſſent, quod eis nonnulli [illegible] in vivendi forma non probabatur, [illegible] rem aggredi cœperunt. Earum prima fuit, ut omnem diligentiam adhiberent, quo ex ſua factione homines magiſtratus ubique crearentur.

12 Ad eam procurationem maximo favore [illegible] nobis & ea in re [illegible] aſſequebantur. Accedebat quod cum in Gallia omnes fere magiſtratus, præterea qui vim & [illegible] juriſdictionem habent, quive judicandis litibus ac controverſiis præſunt, quos parlamenta vocant, venales ſint, cum primum [illegible] non poterant, collecta ab univerſis pecunia coemebant; quo [illegible] in eo munere fungerentur, & [illegible] percipiendi [illegible] Urbebantur hac in re [illegible] non ſolum aperto favore princeps de Condé, ſed ipſe Navarræ rex quibuſcumque poterat officiis eorum conſilia comprobabat.

13 In prima [illegible] ad quem ſpectat quærere [illegible] qui ad magiſtratus gerendos [illegible] Ita [illegible] magna ex parte [illegible] ut neque [illegible] & modo Hugonotti eſſent [illegible] neque [illegible] decerneretur. Si quando [illegible] cogebantur, expulſis atque [illegible] militia. Quæ [illegible] & auctoritatis [illegible] Inde etiam [illegible] ad magiſtratus delato, [illegible] ut non ſolum ipſi nihil amplius timerent, ſed in eorum poteſtate ac manu eſſet, quo [illegible] Ita hac in parte, quod animo conceperunt, ea [illegible] aſſequuntur.

14 Ab illa tacita & quieta occupandi regni via, quod lente ac paulatim procederetur, ad aliam breviorem, & ut ipſis videbatur, multo certiorem confugerunt. Ea autem fuit ut eodem tempore ſex civitates ab ipſis occuparentur, Pariſius ſcilicet, Toloſa, Lugdunum, Aurelia, Rothomagum & Burdegala. Nam præter id quod hæ ſunt primariæ totius Galliæ civitates, ex quibus quantum [illegible] reliquarum rerum omnium [illegible] ita ſunt diſtributæ, ut illarum occupatione toti regno imperaret-

tate, reliquis interea urbibus illarum fortunam ſubſequentibus, non tantum quod metropoli occupata urbe, facile ſine dimicatione pacis moleſtiam interea, propter damnum & vexationem illa excubatione redemiſſent, quod ſui judicii non eſſet, neque ſuarum virium contra quod opulentiſſimæ civitates feciſſent niti: ſed etiam quia per mercatores, quorum erat in his urbibus magnus numerus, pleroſque de bonorum ac facultatum ſuarum parte periclitari neceſſe erat, niſi continuo illarum ſententiam ſequerentur. Eſt enim natio omnium maxime quæ bonorum amiſſione permovetur. Itaque pro comperto habentes, futurum ut omnia in eorum eſſent poteſtate, ſi harum ſex urbium imperium tenerent, tali modo rem aggredi conſtituerunt.

39 Aſſueverant Hugonoti ſingulis diebus ſtatuta hora concionatorem unum ac evangelii verba exponentem audire. Eum miniſtrum nominabant. Ex omnibus ſex deligunt, quos ſagaciores & ad id quod animo conceperant paratiores exiſtimarant, tum etiam eloquentiores & promptiores ad perſuadendum. Hos ſingulos ſingulis civitatibus diſtribuunt: ordinant ut locum concioni prope portas urbis deligant, eo prætextu, ut campo apertiore & uberiore utantur. Addunt, ut quam maximum poſſent numerum hominum a noſtra in eorum ſententiam traducant, in primiſque curent, ut concioni frequentiſſimi conveniant. Quod ſi alia ratione fieri non poſſit, plebem ac pauperes quoſque eleemoſynæ nomine, quatuor ſolidis in ſingulos dietim diſtributis, alliciant. Qui ſunt ditiores pecuniam in hunc uſum conferant. Hac ratione futurum, ut lente ac paulatim homines aſſueti, neque multitudinis concurſu terrerentur: & quod ſint ex infima plebe ac egentibus quibuſque, contemnant ipſi, penes quos ſumma totius negotii erat. Conſtituunt, ut ex propinquis locis qui ſunt Hugonoti omnes ad diem certam ad ſingulas quaſque illarum quas diximus ſex civitatum conveniant, intermiſſaque eleemoſynæ datione, pauperum illorum qui concionibus interfuerant locum occupent. Ita neque hominum numerus auctior apparebat, neque quidquam quotidianæ conſuetudinis deſiderabatur: & infimæ plebis fortiſſimi & audaciſſimi quique ſuccedebant, qui quod, ut diximus, urbis portis propinqui erant, facile urbe potiri poterant, cum præſertim, ut jam antea diximus, inermes eſſent cives omnes, quod arma erant in ædes publicas regio edicto comportata, & in magiſtratuum poteſtate. Ita tamen ut multo majore ſeveritate cum Hugonotis ageretur quam cum Papiſtis: propterea quod illi dicerent, etſi ſatis ſe præſidii habere adverſus reliquos a regiis edictis: ab infimæ tamen multitudinis injuria ac maleficio non eſſe ſecuros, niſi armorum tutione. Accedebat, quod magiſtratus, ut ſupra memoravimus, ut non omnes eſſent Hugonoti, magna pars tamen illorum illis connivendo favebat. Ita fiebat, ut a iis arma ſperarent, ac nihil tale veriti, ipſi armatis & omni ſtudio in hanc curam occupandarum civitatum incumbentibus, nequaquam pares eſſe poſſent. Sed locorum intervalla, perſonarum deligendarum præparatio, ipſa rei magnitudo omnem adminiſtrationem tardabant & longius tempus poſtulabant, quam ut eodem menſe expediri potuerit quod in cogitationem venit. Itaque in proximas kalendas Septembris dilata eſt. Is erat annus MDLXII.

COMMENTARIORUM

LIBER TERTIUS

1 SUb finem anni præcedentis venerat in Galliam, ut ſupra demonſtravimus, Proſper Sanctacrucius, Pii IV pontificis maximi nuncius, cui mandat pontifex, ut quæ ad religionem pertinent diligenter curet. Is ubi quo loco res ſint intelligit, eam in primis rationem eſſe habendam conſtituit priuſquam aliquid aggrediatur, ut quo animo regina ſit in religionem percipiat. Id erat difficile, propterea quod multæ ſunt latebræ in animis hominum, multique receſſus, ipſaque in primis regina diſſimulandi artem præclare tenere dicebatur, quam ſi unquam illo præcipue tempore ſibi utendum eſſe conſtituerat, ne animi ſui ſenſu propalato perniciem ſibi pareret. Quia tamen ad ipſum negotii conficiendi plurimum pertinet, eorum quibuſcum ſibi res eſt, animos introrſum perſpectos habere & cognitos, ut etiam ſi opus ſit, mutata velificatione, ita curſum teneas, ut prætervectis ſcopulis, ſi portum capere non poſſis, naufragium vites, omnibus conſiliis Proſper animadvertendum exiſtimavit ut hac ipſa de re certior fieret.

2. Erat in aula regia Johannes Baptiſta Alemannus epiſcopus Matiſconenſis, reginæ gratiſſimus, quod illius operam multis in legationibus magno ſibi uſui fuiſſe intellexerat. Hunc Proſper & familiaritate, & hoſpitii jure, cum Romæ ageret, ſibi conjunxerat. Cum eo ipſis primis diebus, quibus in Galliam venit, lecto agit, ſperare ſe ab Hugonotorum ad noſtram ſectam traducere poſſe Petrum Martyrem, quem Italum ex Hugonotis doctiſſimum ad conventum Poſſiacenſem ex Geneva veniſſe ſupra memoravimus. Id qua ratione tentare ac perficere velit, edicit: per eum poſſe reliquos miniſtros perſuaderi, ita ut ipſis ad nos traductis, facile vulgus commoveretur, & a ſua pertinacia recedat, rebuſque compoſitis pax & tranquillitas huic regno reſtituatur. Dicebat

A hanc instituto Prosper quam speraret, ea ratione, ut ea per Matisconensem ad reginam deferretur, id quod accidit, quo animo illa literas acciperet, eo ipse conjecturam faceret voluntatis ejus. Nam ut non etiam improbasset, si tamen exſtirpandarum hæreticum ſpe penitus obmutuiſſet, facile de ejus animo judicari potuiſſet. Matiſconenſem autem non tantum reginæ non celaturum omnino conſiderabat, eta nihil celaverat, ut ad reginam deferret, eo conſilio, ut ſi quaſi conſulta reſponderet, pudorem quendam ac ſimulationem potius quam veri ac ſinceri animi notationem reportaret.

3. Igitur quod fuerat ſuſpicatus nuncium, ut omnia ad reginam per Matiſconenſem deferrentur, id ita evenit. Iis mox redditis literas per eundem Proſperum hortatur, ut ſedulo agat, nihilque intermittat, quod ad perfectionem operis pertineat, & quod promittendum ſe audacter pollicetur, ſe omnia præſtaturum, id modo aſſequamur ut quæ ſunt in religione controverſia componantur, & ii qui a vera via aberrarunt in rectam & unitatem reducantur.

4. Hæc de voluntate reginæ quaſi præcedentium magnam attulit ad reliqua conducenda momentum. Nam Proſper audacius & liberius cum regina tractans, ſi regem Navarræ animum aliqua ratione capere poſſet, negotium propemodum confectum videbat. Itaque totus in hanc curam converſus, ut reginam laudando, hortando, antiquorum exemplo confirmaret, dies ac noctes cogitabat, quo pacto efficere poſſet, ut Antonius Borbonius Navarræ rex congruentem cum regina animum retineret.

5. Erat is, ut dixi, homo, ingenio levi ac facili: & quod tamen in illum regni Navarræ partem, quam ab Hiſpaniarum regibus poſſideri intelligit, recuperationem incumbebat, id primum fundamentum eſſe firmavit, ut ſpem eam aleret & foveret. Etenim ſi de illa cuncteretur, dubium non erat quin ſe totum ad Calviniſtas converteret, & qui cum pudore ac timore tunc illis favebat, perfricta fronte omnem ſectam eam promoveret, ut breviſſimo tempore totum Galliæ regnum occuparet. Facile hac de re conjectura capi poterat, quod tanto erat in Hugonotis amplificandis ſegnior rex Navarræ, quanto majorem in ſpem venerat, futurum ut ſua recuperaret, ea cum ut eo in rebus acerbior multo atque acrior in noſtros apparebat.

6. Itaque ut homo cum ut officio communiorum ac ſpe ſua aleremus, ut non ſibi verba dari, ac tempus trahi ſentiret, id quod erat præcipue elaborandum. Fuerat hic annis, antequam in Galliam veniſſet, in Hiſpania Proſper, et, itaque apud Philippum regem nuntium pontificium cum egiſſet, quod multis ac magnis de rebus cum eo egerat, ejus animum bene perſpectum ac exploratum habebat.

Proſper in Hiſpania Nuntius.

habebat. Hoc illi & ad tractanda negotia plurimum valebat, & ad auctoritatem ſibi comparandam juvabat præcipue. Igitur cum ſe in Navarræ regis gratiam inſinuaſſet, quod illum conſilium regni recuperandi non ſolum non improbaſſet, ſed collaudaret maxime, eo res devenit, ut libere & aperte rex Navarræ diceret, ſe Hugonotis adhærentibus uſurum in rebus ſuis petendis.

7. Id conſilium nuntius duabus potiſſimum rationibus improbavit. Earum prima fuit, quod diceret regna a Deo concedi, ac illius permiſſu teneri. Proinde non eſſe ſperandum, ut illo favente uteretur, quem ita graviter offendiſſet, ut rex Chriſtianus ſe cum hæreticis conjungeret. Animæ vero conſervationem & honoris pluris multo eſſe faciendam quam omnia regna.

8. Altera ratio fuit, qua magis permoveri eſt viſus, ut cogitaret, ſi armis experiretur, ſeque cum his perditis hominibus conjungeret, totum Chriſtianum orbem commoturum, neque communem cauſam neglecturum. Hiſpaniarum regis vires & copias eas futuras auctiores & firmiores, quo non tam de regni Navarræ parte agi videretur, ſed de intervertenda religione & populis ad hæreſim abducendis. Futurum propterea, ut ipſe in primis pontifex, deinde omnes alii principes Chriſtiani, pecuniis & quacumque alia re poſſent, illum invaderent, & populi præſertim Hiſpaniarum ardore ac ſtudio pugnarent, ut ſacerdotes arma caperent, aratores & fabri, ut dicitur, ita ſecarentur, ut ſi eo ſi vitam profunderent, ſatis bene ſecum actum iri exiſtimarent. Ad hæc accedebat, quod magna Galliæ pars nulla ratione crederetur conſenſura, futurumque ut hoſtem non minus domeſticum quam externum timere cogeretur. Eſſe hoc regi Hiſpaniarum magno commodo, ut cum privata cauſa quam tractare velit, publicam & communem totius Chriſtianitatis conjungat. Homines ſi acciret hinc inde collectos, non affectos neque conciliatos, in bello ſeveritate potius ac terrore quodam commotos, quam ut eorum fide ſtabili fidere poſſit, præſertim ſi quid durius accideret, ut bellorum fortuna fert. Neque Anglis ſeu Germanis fidendum, quorum uni vereret Gallorum inimicos eo uſque illa ſibi vellent, quo omnes in bello nervos ac vires alerent, non ut victoria potirentur. Germanos vero ne pedem quidem e domo elaturos, niſi præſentem pecuniam viderent. Hæc ſi adſit, non eſſe opus religionis inverſione; ſi deſit, omnem illam religionem diverſam commodis poſthabituros. Philippi regis animum non eſſe avarum, neque valde cupidum regnorum, religioni vero ita addictum, ut ſperari poſſit, pontificis atque aliorum interventu eum ad aliquam concordiam deduci poſſe, præſtareque conſervata pace, & quod multo pluris faciendum eſt, animæ &

» [illegible] pictura ſedentis vel dormiendum » contineri, quam debet bellorum eventibus » & incertæ fortunæ committere, quo toto » poterat.

9. His rationibus permotus rex Navarræ, viſus eſt deſiderare ut aliqua tractanda concordiæ ratio iniretur: itaque in dies magis omnino ſidem habere, quod recta moneret, ut privatique liberè ac apertè loquerentur. Propter quam rem aggreſſus, ad Bernardum Freneda Franciſcanum monachum qui [illegible] conſeſſionum ergo Philippo regi » erat gratiſſimus, dicebat quo in periculo res » Galliæ ſint: Chriſtianos omnes pro viribus ut » opem ferant poſſunt. Adiungit quoniam » regno Galliæ a religione alienatio nocitura » ſit regno Hiſpaniæ, & morbo ipſo, & exem- » plo: præcipue autem Flandriæ commotio- » nem eſſe timendam, niſi celeriter occurra- » tur. Navarræ regem ſi aliqua ratione illius » deſiderio & damno ſatisfiat, poſſe impen- » dentibus calamitatibus providere. Orare & obſe- » crare, ut apud regem Hiſpaniæ Dei & reli- » gionis cauſam agens, propterea ipſum po- » tiſſimum admoneat.

10. Ad hæc cum Frenedà benignè reſpondiſſet, multaque de regis pietate & beneficentia promiſiſſet, factum eſt ut rex Navarræ majorem in ipſam rerum ſuarum venerit, lenioremque ac remiſſius Huguenottis faveret.

11. Erat in Gallia Hiſpaniarum regis orator N. Perrenot, dominus de Pettone, vir acuto & perſpicaci ingenio, valdeque cum nuntio in aſſerenda priſtina religione conſentiens. Is quo loco res eſſent à nuntio admonitus, ſimulque hortatus, ut conceptam à Navarræ rege ſpem augeret, amantiſſimè de » illo loquebatur, ipſum eſſe in cauſa quomi- » nus vel Navarræ partem, quam Philippum » regem obtinere dicunt, vel illius loco com- » penſationem aliquam, quod ſuperbè ſe gerat, » ita ut ne petere quidem [illegible], confidereque po- » tius Hiſpaniarum regem in more adduci poſſe, » quam precibus ac propria liberalitate quo » velit. Denique in hoc & vehementer errare, » ſi minus petere [illegible] poſſe Hiſpanos credat, » quam natura [illegible] & ampliſſimis » [illegible] reddidiſſent.

12. Hæc ſequentibus temporibus uſurpata ad Navarræ regem delata fuerunt, ut is de mittendo in Hiſpaniam homine conſilium ceperit. Aderat tunc in aula regis Franciſcus cardinalis Turnonius, graviſſimus ſenex, & qui magnam haberet apud omnes prudentiæ & probitatis opinionem, & Annas Momorantius Franciæ comeſtabilis eadem prudentiæ exiſtimatione, cui etiam rex Navarræ plurimum fidebat. Hi ambo ſeptuagenarii & amplius annis nati, & multarum rerum uſu Huguenotis inimiciſſimi, veterem Dei cultum & antiquam in religione ceremoniam in Gallia obſervari ſtudioſiſſimè cu-

A piebant, & pro eorum prudentia à Navarræ rege omnia perverti, & omnia exinde mala provenire intelligebant, quod illius vel ambitioni, vel cupiditati non ſatisfieret. Ut rem eo deductam intelligunt ut de mittendo aliquo in Hiſpaniam ageretur, probant conſilium, bona ſpe hominem complent, omnia omnium ſtudio amantiſſimè deferunt.

13. Qua de re, ut in omni hac adminiſtratione tam prudentibus, gravibus, & ſui ſtudioſiſſimis conſultoribus rex Navarræ utebatur, actioni poſtea cum illis conſentiendum viſum eſt. Nam intelligebat hoc etiam nomine

B ſe Philippo regi gratiorem futurum, ut qui ambos hos perſpiciens virtute & probitate viros mirifice amaret, & faveret plurimum, atque inde magnam etiam apud alios ſe probitatis commendationem collecturum, quod horum hominum conſilio crederet. Aſciſcit domi ſuæ Antonium Dabuedam Luſitanum. Hunc deligit quem in Hiſpaniam mittat. Nam præter linguæ Hiſpanicæ peritiam, & præter id quod gratiſſimus futurus erat Luſitanus, quem Luſitani erant Philippo regi gratiſſimi Ruy Gomez de Silva, Luſitanus, & quod jam inde à pueritia cum rege educa-

C tus, omnia ejus conſilia & omnem animi ſenſum tenere putabatur, ipſiſſimumque Luſitano Luſitanum adeſſe. Cum his cauſis illa etiam ratio adjungebatur, quod plurimum pertineret ad dignitatem & exiſtimationem ſuam, multum etiam ad conficiendum negotium, ſi omnia ſecreto tractarentur, & Galli omnes, his duobus quos diximus exceptis, hac de re celarentur. In quo providebat præcipue, ut auctoritatem ſuam cum Huguenotis & clientela retineret, ſemperque liberum haberet regreſſum ad ſua conſilia, ſi res non ſuccederet.

14. Antonius igitur cum ſemel atque iterum ex Hiſpania rediiſſet, & plurimum multa

D Philippi regis beneficentia, ac propensâ voluntate in rem Chriſtianam retuliſſet, ut ut omnia commoda [illegible] poſſe haberet: multi interea menſes elapſi ſunt, in quibus cum Huguenotis nihil de eorum diligentia & poſtulatis inquietiſſimè remiſſum, templaque in primis peterent, ubi eorum more ſacra facerent, & populus ad conciones audiendas conveniret, Papiſtis omnibus reclamantibus, ipſi in primo poſt [illegible] legatis & nuntio, [illegible] eſt regina [illegible] cancellario, ut

E putatur, lenitatis, ut in omnia parlamenta hæc evocarentur, qui tot difficultatibus conſilium caperent.

15. Sunt in Gallia octo quæ dicuntur parlamenta, hoc eſt magnum [illegible] quæ de inferiorum judicum ſententiis judicant, cauſaſque appellationum cognoſcunt. Ac propterea, quodque etiam viri graves & docti ex omni Gallia deliguntur, magna in exiſtimatione habentur. Inter hæc principem locum obtinent quod Pariſiis reſidens,

quod centum & amplius numero ſint: quod ampliſſimam juriſdictionem habeant: quod caput regni urbem, & eam regionem quæ propriè Francia dicitur: quod regi propius aſſideant, ut qui in locis circumvicinis majorem anni partem tranſigat: quod horum conſilium reges pro veteri more exquirere, & plerumque ſequi ſoleant. Poſt hos ſunt Rothomagenſes, qui Normandiæ præſunt. Toloſani, qui Languedochæ, Burdegalenſes, qui Gaſconiæ. Redonenſes, qui Britanniæ; Gratianopoli, qui Delphinatui; Aquenſes, qui Provinciæ; Divionenſes, qui Burgundiæ.

Principio igitur anni MDLXII menſe Januario, bonis illis quos ſupra diximus, ex ſingulis parlamentis in oppido S. Germani, quod diſtat a Pariſiorum urbe quinque leucis, ſed quod nominatum fuerit, idque proprium nomen eſt cancellarii, quem Papiſtis ſuſpectum eſſe ſupra diximus, cum exitum qui poſtea ſecutus eſt, conventum hunc habituram omnes prævideremus.

Cætera deſunt in exemplari.

COMMENTARIORUM PARTIS IV fragmenta.

Argumentum. CUjus quidem literæ per omnem Galliam dictatæ, ut ſe ad bellum incitaret, hujuſce argumentum fuere.

Condæi Oratio. NOn me latet, commilitones, quod propoſitum & conſilium meum quibuſdam minime probabitur, qui rerum ignari, quid futurum ſit non proſpiciunt: cum nihil aliud quam quod præſens eſt ſentiant: futurumque eſſe plurimos minime vereor, qui me accuſent, quod bellum renovare videar: ſed ut rem penitus intelligatis, conſilii mei rationem explicabo.

Dum pacis conditiones ſuperioribus annis Aureliæ tranſigerentur, nobiſcum cum rege convenit, ut religionis noſtræ inſtituta immutabilia relinquerentur: cuilibet de Deo ac Chriſtiana religione ſentire pro arbitratu integrum eſſet: quam in rem a ſenatu lex lata a rege deinde ſancita eſt. Hac quamdiu uti potuimus, noſtrum nemini, qui Pontificis partes ſequuntur, moleſtus fuit: quin potius multas contumelias ferre coacti ſumus, ne a nobis belli initium ortum videretur, ſi armis eas propulſare, aut ulciſci contendiſſemus. Eamdem nobis adimere Tridentini concilii in Gallia receptione & Pontificis & Hiſpaniarum Regis gratiam adverſarii noſtri omni ſtudio conantur. Id autem eſt nos omnes hac illac diſtractos ſeorſimque circumvenientes occidere, ut ipſorum ſuperbiæ ac dominatui laxatis habenis, ignaviæ & avaritiæ, ambitioni ac libidini, Galliæque calamitati totius dent operam, cujus ſtatum deploratum eſſe florentiſſimumque olim regnum deflorefcere videtis. Quanta enim rerum inopia premantur omnes qui Galliam incolunt, plane intelligitis, dum graviſſimis vectigalibus opprimuntur, quæ ab Italorum Florentinorumque præſertim peſſimo hominum genere & ſcelere excogitata ſunt. Nec vos fugit, quam ſint apud regem reginamque gratioſi omniumque potentiſſimi adverſarii noſtri, qui id unum tantum contendunt, ut otioſi, ignari, incontinentes, malevoli, Chriſtianam religionem aboleant, & properent perdant: cujus rei tot exempla hactenus protulerunt, ut longiori oratione mihi utendum non arbitrer. Meminiſtine ullo umquam tempore tot inopes & egenos per Galliam vagari ac modo? Quod nulla alia ratione contingit, quam eorum pernicioſo conſilio, qui regi conſulunt. Hic enim cum per ætatem ea quæ ſibi opus ſunt non cognoſcat, impudentiſſimorum hominum conſiliis acquieſcere cogitur: complureſque in nos invitus animadvertere, populumque miſerandum gentem maximis vectigalibus deglubere. Quorſum in Galliam Helvetii adducti, & in Belgas Hiſpani? Quorſum Sanctacrucius in aula? Quorſum alii magiſtratibus noſtri repulſi? Quorſum regina ſuperioribus annis Baionam ardente curſu profecta eſt? Quorſum cum Albano & bonæ memoriæ arbitris mutua colloquia? Quorſum cum pontifice & Philippo clam initum fœdus? Nempe ut nos miſeros ac inſontes in ſummas ærumnas mecum corripiant, bona diripiant noſtra, luxuique ac intemperantiæ commodum inſerviant: ut ſoli illi regnent, nos Nomadum more palantes erremus, & de medio tollamur. Potuimus multos annos æquo animo id ferre, cum virtuti noſtræ apud regem locus celebris eſſet, evangeliique veritas nobis non eſſet in aperto: nunc rerum omnium commutatione facta, cum virtuti noſtræ locus ſublatus ſit, & ignavi plurimi veritatis & virtutis & præclarorum hominum præmia reportent, rempublicamque moderentur: evangelii autem veritas doctorum hominum ſtudio ſit patefacta, ferendum diutius mihi non videtur, quin omnes communi decreto regem noſtrum priſtinæ libertati reſtituamus, omnibuſque viribus hortemur [?], ut ope noſtra adjutus, jugum excutiat, & Gallicum populum immenſis vectigalibus ſublatis conſervet. Expergiſcimini igitur, commilitones, nec diutius conniveamus [?], teneteque obſecro ne vos impudentiſſimi regis conſiliarii præveniant, fallacibuſque circumventos opprimant. Sicuti mihi poſthabitis rebus meis conſulere, privataſque meas ruinas egregie ulciſci liceat, longe plura quam propoſuerim efficere: ſed cum reipublicæ commoda privatis potiora ſemper habenda putaverim, & quæ a me de ſtatu ſunt, egregio uſu ac deputata eſſe intelligam, vobis magnoque [?] mihi proſpera, quibus ille ſe plane

A -mum debere profitebatur, qui hanc me duce præſtabitis. Ea igitur, commilitones, tenebras quæ animum occupant expellite, ut noſtra opera adiuti, qui innocentes & inopes ſunt, ſapientiæ ſuæ fructum ferant, atque in hominum luce vivant. Confirmemus religionem noſtram quæ Hiſpanorum & Helvetiorum adventu labaſcere cœpit. Non deerunt fortiſſimi duces & imperatores, qui vobis in pugna aderunt: non arma, non milites, aut loca, quæ undique occurrent, cum belli æquiſſimi cauſam cognoverint: mementotéque pro Deo & focis arma a vobis parari. Ego nullius gloriæ cupidus, id unum meorum conſilium, ſi vobis ex religioneque doctrinæ meo interitu ſalutem conſulere poſſum, ſolúmque id captare quod divina in nos ira hominumque [illegible] contra res noſtras exagitavit: [illegible] mori, quam in acie occumbam, neque unum hoſtes conficiunt. Nam reipublicæ & religionis primam ſemper eſſe dignitatem ratíque potiorem exiſtimavi. Reddet me hercule Deus optimus tot periculis hac de cauſa ſubeuntibus immortalis vitæ fructum beatitudinem. Hanc igitur bono & forti animo, militesque meum ut ipſa comprobate.

B

Lutetiæ in concione recitatis, qui rebus novis vel pax olim ſtudebant, vel vehementer incitati ſunt, ignaviores caſtigati, dubii confirmati fuerunt. Et quoniam pauperes inopeſque eadem communi commodum curandum, & Calvini doctrinam populo graviſſimam contemnendam eſſe docebant, nemo non principis ſententiam & inſtitutum laudabat. Natura enim omnibus comparatum eſt, ut erga eos benevoli efficiamur, qui nobis prodeſſe & favere velle videntur.

C

ALTERA ORATIO.

At pro cæteris Claramontis Amiralius hujuſcemodi orationem ad ſuos antea privatim [illegible] habuiſſe fertur.

EN vobis oblata occaſio, milites, ut pro conſpectu [illegible] libertatem in integrum reſtituendi, quæ jamdudum ſpoliata graviſſimis vectigalibus [illegible] in conſilium inventis ad extremam inopiam redigitur. En vobis propoſitum illud, quod fortes viros ad pericula ſponte ſubeunda incitare ſolet, nempe immortalis gloria quæ ad poſteros etiam veſtros permanebit. Videtis quanto in periculo verſentur hi qui noſtræ factioni addicti ſunt. Videtis quam crudeliter in nos adverſarii noſtri ſæviant, qui gratia & opinione apud regem & reginam plurimum poſſunt. Quid expectamus? Quid cunctamur? An ut, concilio Tridentino in Gallia recepto, hic igni tradatur, ille ſacco obvolutus in confluentem projiciatur? Hic liberos amittat, ille in conjugis conſpectu ab impuriſſimo ſicario trucidetur? Nam vobis, qui in bello aſſuevitis, præſtare videtur pro

A tuenda religione, pro communi omnium ſalute, pro rege noſtro, qui earumdem fallaciis [illegible] quaſi captivus detinetur, in acie cum laude occumbere, quam domi cum lacrymis verſari, muliebriterque docere vitam? Me veſtræ conditionis profecto miſeret, qui noſtrorum hoſtium conſiliorum ignari crudeliſſimas carnificum manus vix effugitis. Si conſilium & ſententiam meam ſpectetis, Regem noſtrum in libertatem vindicare nobis propoſitum eſt, quem facinoroſorum hominum inſidiis ac cohortationibus diutius in non conſiſtere [illegible] plurimaque [illegible] & rebus per errorem ignaros populo ſunt imperat. Religionem noſtram confirmare, veſtigiaque abolere principis eſt propoſitum, quem ego in expeditione ita ſponte ſequor. Me vos ſequimini, quos niſi unice amarem, ad certiſſima virtutis præmia non evocaſſem. Adeſte igitur mihi, idque unum meminerit(is), rerum omnium eventum qualemcumque in veſtra virtute ſitum eſſe.

B

COMPARATIO AMIRALLI & Principis.

C Diverſa tamen ſunt utriuſque ſtudium & ingenium. Pollet conſilio Amirallius magis principe: hic animi quodam impetu viget, ille perpetua conſtantia. Calidus ille, callidior alter: laboribus hic incredibilis, ſeverioribus ille. Amare non deſinit princeps curſum, ſaltum, luctam gladiatoriam, venationem, [illegible], omne armorum genus, equos, ludos, jocos, choreas virginum mulierumque choros. At Amirallio nihil placere quod quod ſerio agere & meditari ſemper videtur. Princeps ſummam in oratione lepos.

D Amirallio gravior eloquentia, latinam linguam cum degustarit, Theologiæ facultati graviter incumbit. Hic in adminiſtranda republica [illegible] vindicanda acer eſt, ille mitior. Conſilium Amirallius quæ facto opus ſint efficit princeps. Legationes ille audit, commeatum pecuniarumque curat, iis reſpondet, loca munit, acies inſtruit, caſtra ponit, exercitum luſtrat, pugnæ locum ac tempus deligit, & religioni præeſt: pugnam & pericula princeps petit. Hic [illegible], quæ dentes a ſordibus expurgare videtur, duos noſtrique ore continet: hic exiguus & eleganti corporis forma. Uterque tamen gratia ac liberalitate plurimum apud omnes poſſunt.

E

PRINCIPIS VERBA AD AMIRALLUM quo die ad urbem Druydum pugnatum eſt.

NUnc in conſpectu noſtro, inquit, tot cives innocentes trucidari patiemur? o Amiralle. Ego audacter eo, ſequantur qui volunt. Quicumque his dictis ardet & in pugnam prodit, oculis tamen prius in cœlum ſublatis palam ita precatur: Deus, cujus cauſa tuenda gratia armati hic hodie convenimus, mortemque ut ſubituri aliter non vo-

« vimus. Deus qui cujuſlibet ingenium noſti, « ſpectareque & militia fortes ac ignaves proſequeris. Deus qui caſtris præes, adſis hodie « nobis pareſque ut decet te, meis tamen auſpiciis, tua ex tuo atque ac noſtris hoſtibus « victoriam reportem. Da ut nomen tuum « evangeliumque verum longe lateque propagetur. Quod ſi noſtrum quiſpiam alia ratione in pugnam contendat, quam communis ſalutis ac evangelii tuendi gratia, aut me « inanis cujuſdam gloriæ, privati ve commodi ulciſcendi ſtudio hanc expeditionem ſuſcepiſſe arbitratur, recedat mox, abeat, valeat, « nec in aciem prodeat. Deum enim immortalem teſtor, unius tantum religionis cauſa « hodie me enſem ſtringere. Conclamant omnes & annuunt, ſacramentoque more mili- A tari dicto, duce Dionyſio alacres erumpunt.

UT tibi morem gererem, Petre Benedicte, hæc longa otium vides. Excuſabis temporis anguſtiam & diuturnæ moleſtæque peregrinationis meæ incommoda quæ ab otio me revocant. Illud unum habe, plurima concepta hic leges & monitione Romanæ linguam redolentia, quod repurgandi commentarios mei a tricennio otium mihi nunquam fuerit datum. Itaque cenſores illos naturos vitabis ſi ſapis, & me amas. Quod ſi in laboribus me ſemel exeruero, amicum tuum latine loquentem audies. Sed et nunc accepto deum aliquem qui mihi adſit. Expecto litteras tuas. Vale, hæc cujus ſcribo, nam tubicen nos evocat.

ADDENDA AD PAGINAM 582.

EPISTOLA A. PATRIARCHÆ, Jo. regis, &c. ad Honorium papam III.

Anno 1219. Ex mſ. biblioth. regia.

SAnctiſſimo patri ac domino HONORIO Dei gratia ſummo pontifici, A. patriarcha, Jo. rex Jeroſolymitanus, Buccon Nicoſienſis archiepiſcopus, P. Albanenſis, J. Aconenſis epiſcopi, Hoſpital. S. Johannis, Templi, Hoſpitalis Alamannorum, magiſter de Erucado, S. de Malo leone, de Jova-villa, E. de Caſtro, conſules communium, ſalutem, & ſubjectionis cum reverentia famulatum.

Exaudivit Dominus de excelſo ſancto ſuo voces ſervorum ſuorum, non permittens tot expenſas apud Damiatam a Chriſtianis factas ita inutiles fieri & tantum Chriſtianorum ſtragem impunitam relinqui. Sed in hoc nobis miſericorditer providens ac clementer, pro parte magna noſtrum deſiderium adimplevit. Cum enim propter multiplicem ſui defenſionem, nec per terram, nec per aquam poſſet manifeſte capi civitas Damiatæ; nec virtute, nec probitate alicujus, ſed ſolum Dei dextra pugnante pro nobis, impugnantibus omnibus de exercitu præter illum, qui quantum ad ſtudium communis negotii pertinet, procuravit, nonas Novembris, intempeſtæ noctis ſilentio furtive, immo potius miraculoſe capta eſt civitas Damiatæ; ita quod nullus de noſtris in captione illa extiterit interfectus, nec etiam leviter vulneratus. De Sarracenis vero tot ceciderunt in ore gladii, quod & nobis diſplicuit. Admirati tamen & alii Sarraceni majores ad quamdam munitiſſimam turrim confugerunt uſque meridiem, nec ſe reddere voluerunt, ſperantes quod ſoldani Babyloniæ & Damaſci in caſtra noſtra inſultum facerent, & ſi contingeret Chriſtianos ſuccumbere, ipſi per turrim illam civitatem reciperent, ut ſperabant. Sed totus exercitus noſter præter paucos qui civitatem eva- B ſtrant, adeo plene cucurrerunt ad bellum & foſſata, quæ inter nos & Sarracenos facta fuerant ad munitionem caſtrorum noſtrorum, quod Sarraceni nullatenus in caſtra noſtra irruere auſi fuerint. Facto autem mane in die Martis, cum jam primum intellexiſſent ſoldani, quod civitas capta eſſet, laniatis veſtibus & mitchis unguibus in capitibus, amariſſime flentes, nec de ſuccurrenda civitate, ſed de fuga potius cogitaverunt, timentes ne exercitus noſter faceret inſultum in eos. C Nunc ergo ex quo Dominus aperuit nobis portam Ægypti, ſanctitati veſtræ flexis genibus ſupplicamus & petimus, & per effuſionem Sanguinis Chriſti obſecramus, quatenus maturatum auxilium tam hominum quam pecuniæ tranſmittere ſtudeatis, ſcituri pro certo quod populus Chriſtianus in multitudine veniet. Expugnata civitate Cairi, facile ſatis erit partem Ægypti reſiduam obtinere, & per conſequentiam regnum Jeroſolymitanum, quod ad præſens per Ægypti D ſubſidium retinetur. Ut gravius periculum evitetur, & ad acquiſitionem Ægypti ſecurius procedatur, imperatorem venire compellatis, prout nobis ſæpiſſime promiſiſtis, & alii cruce ſignati ſimiliter compellantur exequi vota ſua, votorum redemptione ceſſante, de quo nullum ſentimus commodum, ſed de redemptione hominum ſuſtinemus evidentiſſimum detrimentum. Utrum autem vigeſimam, quæ ex generalis concilii conſenſu ad terræ ſanctæ ſubſidium fuerat ſpe- E cialiter deputata, liceat vel deceat, quod non expedit, ad alios uſus convertere, vos ipſi videte. Datum Damiatæ iii. idus Novembris.

EPISTOLA HONORII PAPÆ III. ad univerſos Chriſti fideles.

HOnorius epiſcopus, ſervus ſervorum Dei, univerſis epiſcopis fidelibus per Turonenſem provinciam conſtitutis, ſalu- Anno 1219. Ex mſ. biblioth. regia.

[illegible]

FINIS.

INDEX
RERUM ET VERBORUM
HUJUS VOLUMINIS

A.

B

D

H.

[illegible]

[illegible]

K

[illegible]

L

[illegible]

Digitized by Google

M.

Digitized by Google

O

P

Digitized by Google

[illegible]

[illegible] Papa [illegible] & [illegible], [illegible].
Robert [illegible] Sanſiquo [illegible], 1170. c.
Robertus de [illegible] regni conſiliarius, 872. b.
Robertus Senecallus, 118. a.
Robertus de Novelle, 800. [illegible].
Robertus de [illegible], [illegible] b.
Robertus [illegible] Normannorum, [illegible] & [illegible] b.
Robertus [illegible] Walteri monaſterii [illegible] Dei. [illegible] b. [illegible].
Robertus [illegible] Siciliæ, 1[illegible] b.
Robertus de [illegible] [illegible] d.
Robertus [illegible] [illegible] pontificum, [illegible] b.
Robertus [illegible] baronum [illegible] Claravallenſium [illegible] [illegible] b.
Rodolfus & [illegible] de epiſcopatu [illegible] [illegible] [illegible].
Rodolfus Londonienſis epiſcopus, [illegible] [illegible] d. [illegible] [illegible] b.
Rodolfus monachus [illegible] abbas S. Jacobi Londonienſis [illegible] b.
Rodolfus [illegible] Romanorum, [illegible] d. [illegible] [illegible] [illegible].
Rodolfus [illegible] Romanorum [illegible].
Rodolfus dux Burgundiæ, [illegible] 977. a. [illegible] 981. c. 980. c. 983. a. c. [illegible] Obit. 983. a.
Rodolfus Theutonicus [illegible], 1107. d.
Rodolfus [illegible], 1111. b.
Rodolfus [illegible] Montis-Rebelli [illegible], 1157. c.
Roffenſis epiſcopus, Gebehardus, 872. a. [illegible] 870. b.
Rogerius [illegible], 972. a.
Rogerius archiepiſcopus Eboracenſis, 819. d. 811. a.
Rogerius epiſcopus Wigornienſis, 810. a.
Rogerius abbas S. Florentii, 1128. b.
Rogerius de [illegible] abbas S. Jacobi Londonienſis, [illegible] b.
Rogerius magiſter Hoſpitalis, 1006. a.
Rogerius dux Siciliæ, 931. b.
Rogerius rex Siciliæ, 1013. c.
Rogerius [illegible], 1169. [illegible] 1171. b.
Rogerius rex Apuliæ, 1171. b.
Rogerius [illegible] imperatoris, 10. b.
Rogerius [illegible], 108. b.
Rogerius de [illegible], [illegible].
Rohes [illegible] Regis [illegible], 751. b.
Rolandus cancellarius [illegible] papa Alexander III. 1017. b.
R. [illegible] de [illegible], 864. b.
R. [illegible] Normannorum [illegible], 1079. b. [illegible] dominus, 963. d. [illegible] 967. d. 971. a. [illegible] cum [illegible] regis Angliæ, 875. b. [illegible] 980. d. 1181. a. Obit. 983. a.
Roma [illegible] Babylon a, 859. a.
Romam [illegible] Fridericus I. imperator, 1019. c.
Roma caput mundum, 160. a.
Romanus [illegible] monaſterii abbas [illegible], 1079. b.
S. Romani abbas [illegible], 551. d.
Romanus imperator [illegible], 983. a. 985 b. 989. c.
Romanorum abbas 541. c.
[illegible] Regina [illegible], 1147. d.
[illegible] archiepiſcopus [illegible], 891. d. [illegible] 1141. a. Johannes, 171. a. [illegible], 97. a. Petrus [illegible], 803. c. [illegible] a. [illegible], 961. d. [illegible], 980. d.
Rotlandus de [illegible], 916. a.
Rotrudis filia Caroli-Magni, 81[illegible]. Obit, 960. c.
Rodolfus epiſcopus [illegible], 811. a.
[illegible] pontifex, 903. b.
[illegible] regis [illegible], 848. [illegible] b.
Ruben [illegible] [illegible], 472. d.
[illegible] de [illegible], 1076. b.
Rumanorum bellum [illegible], 188. a. [illegible] imperium [illegible], 186. a. Ejus [illegible], 187. c. [illegible] imperium, 188. d.
S. Romani [illegible] [illegible], [illegible] a.
Rupertus [illegible] Frederico [illegible], 200. c.
Ruptum rex Romanorum [illegible], 952. b. 953. c. [illegible] 900. b. Ejus [illegible] IX. [illegible], 14 d. Ejus [illegible] Felicem, 953. b. Obit, 957. a.
Rupertus comes de [illegible], 207. a. 208. c. c.
[illegible] obſidio [illegible], 936. c.
[illegible] abbatum, 211. c. [illegible] & [illegible] 39. a.
[illegible] epiſcopus Londonienſis [illegible] 174. b. & ſeqq.
Ruſticus epiſcopus [illegible], 911. a.
Ruſtici [illegible] papæ [illegible], 137. b.
Ruſticus rex [illegible], 181. b.
Ruſſiæ [illegible] capit, 181. a.
[illegible] caſtrum [illegible], 871. c.
[illegible] propter [illegible], 175. b.
[illegible] in orbe [illegible], 870. a. & ſeqq.
[illegible], 180. b.

S.

Sabaudia [illegible], Amadæus, 906. d. [illegible], 1436. a.
Sabaudia comes Amadæus, 920. d.
Sabellius [illegible], 860. a. [illegible] ſynodo, 911. b.
SS. Sacramenti feſtum, 100. a. 177. a.
SS. Sacramenti [illegible] S. Johannis Baptiſtæ, 471. a.
Sacramenti [illegible], 1497. b. d.
[illegible], 454. d. 1094. d. 1019. c.
[illegible] monaſterio [illegible] VII. 1011. c.
[illegible] epiſcopus, [illegible] C. P. 780. a. 780. c. 790. c. 700. c. [illegible] 792. b. [illegible] 793. d.
[illegible] epiſcopus [illegible], 763. b.
[illegible] epiſcopus, 801. b. 803. c.
[illegible] Wigornienſis, 878. c. d.
[illegible], 1171. c.
Saladinus, 664. d. 938. a. Rex [illegible], 1000. c. 1051. c. 1051. c. b. Capta [illegible] adverſus Chriſtianos, 147. d. [illegible] 148. b. [illegible] Templi & Hoſpitalis [illegible], 149. a. & ſeqq. [illegible], ab ipſo [illegible] 150. a. & ſeqq. [illegible] 155. a. 158. a. 601. d. Terras Chriſtianorum [illegible] 1005. a. [illegible] 814. a. 1017. a. & ſeqq. [illegible], 900. c. [illegible], 761. a. [illegible] & [illegible], ibid. b. [illegible], 1016. a. [illegible], 1011. a.
Saladinus [illegible], 1016. a. [illegible] & [illegible], 1019. a. [illegible] a Chriſtianis [illegible], 176. a. [illegible] comes 180. b.
Saladinum [illegible] comes Tripolitanus, 196. a. [illegible] comes Tripolitanus 197. d. [illegible] Templi [illegible], 198. b. [illegible] 601. a. [illegible] & [illegible] 607. c. [illegible], 608. a. [illegible] & [illegible], 609. a. Aſcalonem obſidet, 169. b. 610. a. [illegible]
& [illegible], 904. d. 870. d. Capta [illegible], 300. a. [illegible], ibid. b. Ad [illegible], ibid. d. Ad montem Oliveti, 169. c.
Saladinus obſidet Jeruſalem, 167. c. 815. a. [illegible] 4. 181. b. [illegible], 168. c. 613. d. [illegible] Saladinus, 169. a. 612. a. [illegible] 802. b. [illegible] 815. d. [illegible] Dei [illegible], 817. b. [illegible], 170. c. [illegible] & ſeqq. Saladinus [illegible] Jeruſalem, 617. c. & ſeqq. 1010. d. Ejus [illegible], 619. c. & ſeqq. [illegible], 611. d. 1019. [illegible], 612. c. [illegible], 614. a. [illegible], 616. c. [illegible], 617. a.
Saladinus [illegible] regem Franciæ & Angliæ [illegible], 444. d. [illegible] & [illegible], 857. d. [illegible], 818. a. [illegible] Philippo rege [illegible], 710. a. Saladinum [illegible], 630. c. [illegible], 633. d. Joppen obſidet, 636. b. [illegible] Angliæ [illegible] Jeruſalem, 841. c. [illegible], 638. b. [illegible], 911. b. [illegible], 637. b. 843. d. [illegible], 630. d. [illegible], 607. a. & ſeqq. [illegible] cum Richardo rege [illegible], 640. d. Moritur, 154. b. 650. a. 833. a. [illegible], 1042. b.
Saladinus Saladini [illegible] Joppen obſidet [illegible], 600. c.
[illegible] Babylonis [illegible] Chriſtianos [illegible], 719. d.
Saladinus dux [illegible], 785. d.
S. Salvius, 1114. c.
[illegible] archiepiſcopus [illegible], 310. a. a.
[illegible] & [illegible], 870. a.
[illegible] S. Florentii [illegible], 1091. b. & ſeqq.
[illegible] Othonem [illegible] Felix Nevo, 900. d. 1013. d. 1013. c. 1100. a.
[illegible] ab Othone [illegible] & [illegible], 1112. a. b.
Salomon rex Bohemiæ, 867. a. 972. a. 1101. b.
[illegible], 817. c.
Samſon abbas S. Edmundi, 810. b.
Samſon [illegible], 913. c. 901. a.
Samſon comes, 612. a.
S. Samuelis monaſterium, 760. a. 766. b.
Sancta [illegible], 113. b.
Sancta [illegible] epiſcopaliſ [illegible], 171. a.
Sancta [illegible], 1106. d.
Sancius rex Hiſpaniæ, 1129. a.
Sancius [illegible] Caſtellæ, 720. a.
Sanctius [illegible], 1010. a.
Sanguinis [illegible], 13. d. 118. b.
Sanum a Gallis [illegible], 710. d.
[illegible] Tyrorum, 72. a. 60. c. a.
[illegible] Saladini, 812. c. [illegible] Chriſtianos [illegible], 611. a. [illegible] Saladini [illegible], 833. a.
[illegible] epiſcopus [illegible] Walterius, 813. a. 816. a.
[illegible], 131. a.
[illegible] Carolus [illegible], 680. a. b. 901. a. [illegible] Papam [illegible], 900. a.
[illegible] Africam [illegible], 791. a. [illegible], 901. a. [illegible], 706. a. 756. a. [illegible], 1016. a. Ab Hiſpania [illegible], 1010. 909. b. 108. a. 758. d.

T

Theodericus filius Caroli-Magni, 912. c. 916. c. 951. c.
Theodericus comes, 5. b. c.
Theodericus comes Clevenſis, 69. b.
Theodericus primus comes Hollandiæ, 141. b.
Theodericus *de Hulsberg* comitatus Loſſenſis heres, 213. d. Se gerit pro comite Loſſenſi, 216. c. 219. a. & ſeqq. Duci Brabantiæ adverſus Leodienſes confœderatur, 235. d. Inveſtitur de comitatu Loſſenſi, 245. a. Quod improbat Leodienſis clerus, ibid. b. Obit, 254. d. 279. a. Cenſura in eum eccleſiaſtica, 254. e.
Theodericus *de Bullant* burgravius Limborgenſis, 446. e.
Theodericus *Cole;s* filius Fridericus, 122. a.
Theodericus de *Elderiis* miles, 410. a.
Theodericus *de Malam* miles, 316. c.
Theodericus de Mommalia, 410. e.
Theodericus de Rupeforti dux exercitus, 45. b. d. 46. d.
Theodo Taſſilonis filius conditur in monachum, 955. c.
Theodoretus Cyrenſis, 952. a.
Theodorus epiſcopus Turonenſis, 933. d.
Theodorus Trivulſius, 1325. b. 1361. c. 1423. c.
Theodorus Philoſophus, 159. e.
Theodoſius-Magnus imperator, 926. d. 927. a.
Theodoſius filius Dagoberti regis, 888. a.
Theodrada filia Caroli-Magni, 912. b.
Theodulfus epiſcopus Aurelianenſis, 916. b.
Theogiſius monachus, 966. c.
Theophania imperatrix, 991. a.
Theophania Anguilla, 1152. c.
Theophania Burgundia dicta uxor Huganis regis camerarii, 1151. c.
Theophilus epiſcopus Alexandrinus, ejus ſcripta, 915. c.
Theotolo decanus S. Martini Turonenſis fit monachus ſub S. Odone abbate Cluniacenſi, 982. c. Fit archiepiſcopus Turonenſis, 986. c. d. Reſtaurat monaſterium S. Juliani Turonenſis, 986. e. 1073. e. Conſtituit ut S. Juliani monachi ſingulis annis in feſto S. Martini nocturnas vigilias ante corpus ejus celebrent, 1075. d. Ejus obitus, 988. c. 1076. c.
Thermes caſtrum expugnatum, 37. a.
Thermi dux, 1356. b. 1360. c.
Thietberga regina, 969. d.
Thietgardus epiſcopus Trevirenſis, 969. d.
Tholinus regulus, 924. c.
S. Thomæ apoſtoli corpus, 1174. a.
Thomas de Sarzano factus papa Nicolaus V. 417. c.
Thomas patriarcha Jeroſolymitanus, & legatus in Syria, 746. b.
S. Thomas archiepiſcopus Cantuarienſis, 1018. c. 1019. a. 1145. b. Fit archiepiſcopus, 809. a. Subit exilium, 809. a. Martyrium, 809. d. Canonizatur, 1040. a. b.
S. Thomas epiſcopus Erfordienſis, 177. a.
Thomas legatus apoſtolicus ad Terram ſanctam, 736. d.
S. Thomas de Aquino ſanctorum albo inſcriptus, 177. b.
Thomas *Berart* magiſter Templi, 736.
Thomæ *Berard* magiſtri Templi obitus, 746. c. 747. c.
Thomas vir doctus, commendſſſa cardinalis S. Crucis, poſtea papa, 438. b.
Thomas filius Eduardi VI. regis Angliæ, 809. a.
Thomas comes Lancaſtriæ, 179. a.
Thomas comes Petricenſis, 1058. c.
Thomas frater comitis S. Severini, 327. b.
Thomas *Coriegedy* capitaneus Anglorum, 471. b.
Thomas *Drar* capitaneus Anglorum, 471. b.
Thomas Himoſeum, 1148. a.
Thomas *Kyriel* Anglorum capitaneus, 471. b.
Thomas Lentricius Rhegium dolo occupare ſtudens capitur, 1311. d. Redditur, 1312. d.
Thomas Lencius, 1423. c. Scoti regulus, 1419. c.
Thomas Patricius, 570. c.
Thorimodus rex Gothorum, 930. c.
Thoros filius regis Armeniæ, 744.
Thuſinda filia Ratihodi ducis gentiſſs, uxor Grimoaldi majoris domus, 886. c.
Thyrogius de Caſtro præpoſitus Pariſienſis, 497. a.
Tiegnius cardinalis, 9. c.
Tilsiege monaſterium, 879. b.
S. Timothei corpus, 923. b.
Toletani epiſcopi Elipandi hæreſis, 901. b. 903. a.
Toletanus archiepiſcopus a Saracenis occiſus, 749. a.
Toloſæ obſidio, 38. c. 809. a. A Ludovico primogenito Philippi Auguſti, 1081. d.
Toloſanus comes Toloſam regi Angliæ reddit, 873. b.
Tonitruum ſtupendum, 340. d.
Tormentilla ſoldanus Turquiæ Damaſcum depopulatur, 357. b.
Tornacenſis epiſcopus Johannes de Angis, 114. d.
Tornaci obſidio, 224. d. Solvitur, 224. c.
Tornacum incenditur, 6. d.
Tornamentorum inventor Gaufridus de Prulliaco, 1006. b.
Tortoſæ epiſcopus Bartholomæus, 746. a.
Tortoſam obſidet Ludovicus Pius, 1163. a.
Trajectenſem civitatem occupare tentant Kinemari, 109. d.
Trajecti obſidio, 110. c. 109. b. 386. a. 387. d. 389. d.
Trajectenſem pontem frangit Hugo Leodienſis epiſcopus, 18. c. 30. c.
Trajectenſes nobiles urbe expelluntur, 110. a.
Trajectum invadere moliuntur Leodienſes, 384. c.
Trajectenſis oppidi dominium ad epiſcopum Leodienſem & ducem Brabantiæ ſpectat, 108. a. Illud occupat Johannes II. dux Brabantiæ, 136. c.
Trajectum juriſdictionem epiſcopi Leodienſis excutere tentat, 148. c.
Trajectenſes inter & comitem Murſium pax, 343. b.
Trajectenſes epiſcopi, Lambertus, 946. b. Johannes *de Naſſau*, 110. a. Remacius, 945. c. d. Willielmus de Machlinia, 138. a.
Trajectenſis præpoſitus Henricus, 46. c.
Tramoſus regulus, 1290. c. 1304. c.
Tranſemundus ſuccedit Geiſeherico, 951. d.
Tranſitus, ſeu Tranquinus rex Scotorum, 899. a.
Trecenſes epiſcopi, Lupus, 919. c. Petrus, 463. b.
Trenorchium transfertur corpus S. Florentii, 1085. c.
Tronordienſis caſtri obſidio, 67.
Treve caſtri conſtructio, 1115. c.
Treugæ inter Gallos & Anglos, 156. b.
Treugæ inter Philippum Franciæ & Richardum Angliæ reges, 855. a.
Trevirenſis civitas, 73. a.
Trevirenſes archiepiſcopi, Arnoldus, 93. c. Jacobus *de Zirck*, 493. c. S. Maximinus, 920. c. Nicetius, 934. b. c. Thietgardus, 969. d.
Trevirenſem archiepiſcopatum adminiſtrat Johannes Hinsbergius epiſcopus Leodienſis, 444. d.
S. Trinitatis virginum cœnobium Andegavenſe, 1148. c.
Tripolitanus epiſcopus Johannes Yſuini, 369. b.
Tripolitanus comes Remundus, 549. a. Subjicit ſe regi, 552. b. Inducias belli cum Saladino facit, 588. b. Eum vocat in ſuum auxilium adverſus Guidonem regem, 596. c. Liberum filio Saladini permittit tranſitum per terras Chriſtianorum, 597. d. Reconciliatur Guidoni regi Jeroſolymitano, 600. d. Chriſtianos recipere recuſat, 610. c.
Tripolim obſidet Saladinus, 626. c. Urbi fertur auxilium, ibid. ſolvitur obſidio, 627. a.
Tripolitanus comes ſuccedit Antiocheno principi, 649. c. Adverſus Armenum confœderatur ſoldano Halapiæ, 649. d.
Tripolis a ſoldano Ægypti capta, 124.
Tripolis civitas a ſoldano Babyloniæ expugnata, 759. c.
Tripudiantium ſecta, 301. c.
Trivilium oppidum ad Gallos deficit, 1361. a.
Trium-fontium abbas Jacobus, 74. a.
Troccii Alexandri VI. conſiliarii ſupplicium, 1255. d.
Troilus Sabellus, 1297. b.
Trophymus epiſcopus Arelatenſis, 920. a.
S. Trudo Haſbanienſis, 945. a.
S. Trudonis abbas N. *de Ordinghen* ordinatur ſubdiaconus, 338. a.
S. Trudonis monachi ad vitam canonicalem tranſvolare deſiderant, 438. b.
S. Trudonis monaſterium reformatur, 471. b.
S. Trudonis oppidi medietatem acquirit Hugo epiſcopus Leodienſis, 65. c.
Trudonenſium rebellio in electum Leodienſem, 366. b. Inſurgunt in monachos, 142. a.
Diſſentio inter ducem Brabantiæ & oppidanos S. Trudonis, 200. a. Duci Brabantiæ ſe tradunt, 248. b.
S. Trudonis oppidum expugnatur, 380. d.
Truſhard rex Zaphaniæ per fratres Teutonicorum captus, 180. a.
Trullus vicecomes de Thoarcio, 1148. c. 1159. a. Cœnobium S. Michaelis in Eremo augmentavit, 1148. c.
Trullus filius Eblos vicecomitis Thoarcenſis, 1148. a. 1149. a.
Trullus de Podio-Auguſti, 1149. d. 1150. c. d. 1160. a.
Tudini ſeditio, 146. c.
Tudini oppidi obſidio, 158. a. incenditur, 6. d.
Tudun princeps Avarorum ſe & patriam ſuam Carolo-Magno tradit, 957. a.
Tullenſis epiſcopus Bruno, 1003. a.
Tumuli lapidei in cimeteriis, 1122. d.
Tumultus in Dalmatia, 1197. a.
Tungrenſe oppidum obſidetur, 193. b.
Tungrenſium motus, 449. c.
Tungrenſis epiſcopus Domitianus, 934. a.
Turcomannos dictus *Paparaſſole*, 74. b.
Turcomanni inſurgunt in Antiochenſes, 732. d.
Adverſus Turcas ſubſidium offert Friderico imperatori III. rex Perſarum & Maſſeum, 302. c.
Turcæ victi in Romania, 537. c. Eorum magna cædes, 448. c. 492. c. De iis Chriſtiani navalem victoriam reportant, 574. d. Chriſtianos inermes cædunt, 575. c. 721. a. & ſeqq.
Turcæ ab Armenis vocati Terram ſanctam ſibi ſub quatuor ſoldanis ſubjiciunt, 514. d. Jeruſalem capiunt, 997. c. Jaffam obſident, 19. c. Joppen civitatem capiunt, & ſolo adæquant, 1036. c. Expugnant inſulam Chio, 482. c. Et Hydruntum in Apulia, 1184. d. Arabes & Saracenos vincunt, &c. 1009. b. Rhodum expugnant, 1350. c. Expugnata Conſtantinopoli Hungariam & Italiam invadere ſibi proponunt, 481. c. d. Bellum inferunt Venetis, 1127. b.
Turcæ quomodo poſſunt debellari, 799. b. & ſeqq. 800. b. Adverſus eos conventum Mantuanum congregat Pius II. papa, 498. b. Ab Hungaris vincuntur juxta Belgradum, 491. c.
Turquiam pene totam invadunt Tartari, 75. a.
Turlupini, 178. b.
Turnonius cardinalis, 1481. a. 1462. b. 1473. c.
Turonenſes epiſcopi, Adlardus, 970. c. 971. b. Adalardus, 971. b. 974. c. 975. c. Airgiricus, 944. c. Almaricus, 968. c. Archembaudus, 992. b. 997. a. 1077. a. c. Arnulfus, 998. c. 1003. c. 1077. a. 1078. d. 1124. c. 1142. c. Aubertus, 948. d. 950. c. Bartholomæus primus, 1003. c. 1009. a. 1042. a. 1077. a. Bartholomæus ſecundus, 1020. d. 1146. a. Baudinus, 935. b. d. Brictus, 947. a. c. Carighſilus, 946. c. Crabertus, 947. a. Crotpertus, 946. c. d. Dido, 948. a. Dinifius, 933. c. Ebarcius, 947. d. Engebaudus, 1085. d. 1017. a. Euſtonius, 936. a. c. Euſebius, 954. a. 656. c. Francilio, 934. c. Erotarius, 990. b. 991. a. 1076. c. S. Gatianus, 920. d. 921. b. Gaufridus de Landa,

Digitized by Google

1049. a. Gillebertus, 1014. c. d. Gregorius, 936. c. 940. b. 943. d. e. 944. a. 1071. e. Guialdus 944. e. Guntarius, 935. c. Guntrannus, 947. d. 948. a. Harduinus, 981. a. 1076. c. 1098. b. 1099. d. 1105. d. Herardus, 968. c. 969. a. b. c. 970. a. Hermemar. 975. c. 981. c. Herlingus, 956. d. Hildebertus, 1014. d. 1015. Hugo, 997. a. 998. c. 1015. d. 1077. a. 1078. b. e. 1142. e. 1149. a. Ibo, 947. d. Injurioſus, 934. c. 935. b. Johannes, 1134. e. Johannes de Faia, 1146. b. Joſcius, 1017. a. 1020. d. 1132. c. Joſeph, 966. d. 988. c. 980. b. e. 1076. e. Juhellus, 1137. a. Landrancus, 966. d. Leo, 934. b. Leobaldus, 945. a. Licinius, 933. d. S. Lidorius, 932. c. Lupicarius, 944. d. Madelgiſilius, 945. b. c. Ommatius, 933. 934. a. Oſualdus, 950. c. 934. e. Papolenus. 946. a. Peladius, 944. a. 947. d. Perpetuus, 931. d. Proculus, 933. d. Radulfus II. 1014. c. Riganbertus, 936. a. d. Robertus, 981. e. 982. b. Sigilaicus, 945. a. Theodorus, 933. d. Theotolo, 986. c. d. 988. c. 1073. e. 1074. b. 1075. d. 1076. e. Virus, 932. b. Voluſianus, 931. d. 932. b. Urſinarus. 986. c. 988. c.

Turonicam regionem devaſtant Normanni, 967. c.

Turonici virtute S. Martini Haſtingum Normannum fugant, 965. e.

Turonici S. Martini corpus ab Antiſſiodorenſibus repetunt, 974. e.

Turonenſis civitas incenſa, 1040. d. 1041. e. 1048. a. Devaſtata a Philippo Auguſto capitur, 1040. a. b. Poſtea ab Anglis, ibid. c. & ſeqq. Eam obſidet & expugnat Fulco comes Andegavenſis. Eamdem recuperat Berta mater Odonis, 1077. c. Redditur Gaufrido comiti Andegavenſi, 1143. b.

Turpio comes Engoliſmenſis, 1166. b.

Turlac, ſeu Iſaac imperator, 1025. d.

Tuſciæ vicariam Carolo regi Siciliæ auſert Nicolaus papa III. 118. c.

Tuſculani epiſcopi, Nicolaus legatus in Angliâ, 872. d. Odo, 86. b. 735. e. 1137. b.

Tyberiadis a Saracenis expugnata, 553. a. & ſeqq.

Tyberiadem obſidet Saladinus, 601. d.

Tyberiadi nullum ferendum auxilium cenſet comes Tripolitanus, 601. c. E contrario Templi magiſter. 602. e.

Tyberiadis epiſcopi, Euſtorgius, 747. b. Guillelmus de Teſſalonique, 747. b. 748. b. Guillelmus Le Veles, 748. b.

Tyri archiepiſcopus Romam venit, 629. a.

Tyri archiepiſcopi, Ægidius, 736. b. Bonacurſius, 746. b. c. Guillelmus, 609. c. Johannes de S. Maxentio, 746. c Nicolaus Larcat, 735. b. Petrus Larcat, 734. c. 735. b. Petrus de Sergines, 729. e.

Tyrus urbs inſignis a Chriſtianis expugnata, 539. b. c.

Tyrus Conrado marchioni a Deo reſervata, 589. c.

Tyrum expugnat Belinnus Ibelinus, quam civitatem repoſcit Radulfus Sueſſionenſis, nec obtinet, 716. a.

Tyrum obſidet Saladinus, 611. b. 621. c. Miſſum urbi auxilium vi Venetorum repellitur, 622. c. Conradus marchio Tyrum Saladino reddere recuſat, 622. a. Ejus induſtriâ Saraceni ante Tyrum detrimentum patiuntur, 622. d. Obſidionem ſolvunt Saraceni navali & terreſtri prælio dolecti, 623. d.

Tyrum Saladino prodere tentat Reginaldus de Sagitta, ſed eam Deus Chriſtianis conſervat, 609. d. Saladinus obſidionem ſolvit, 611. b.

V.

Valencenarum obſidio, 100. b.

Valens monachos militare jubet, 914. c.

Valantiam expugnat Saladinus, 627. d.

Valentia filia Gaufridi de Leſignan, 1156. c. d. 1158. b.

Valentina filia Johannis Goleanii, 1124. b. 1125. a.

Valentinus epiſcopus Guillelmus de Rouſſillon, 748. a.

Valentinus dux, 1247. a.

Valentinum oppidum occupat Galeatius ſtiragus, 1355. c. Quod expugnat Franciſcus Salomonius, 1355. c.

Valeranus filius ducis Arduennæ, 19. e.

Valeria Diocletiani filia, 1200. c.

Vallis benedicta monaſterium virginum Ciſtercienſe, 66. c.

Vallis S. Lamberti monaſterium, 66. e. 67. d. Ejus fundatio, 24. a. Abbas Oliverius d'Hocamont, 2.

Vallis B. Mariæ monaſterium, 171. c.

Vallis Scholarium monaſterium Leodienſe fundatur, 69. a.

Vaſatenſis civitas obſeſſa divinitus liberatur, 930. d.

Vaſcones rebellant, 914. e. e.

Vaſcones domat Ludovicus Pius, 961. b.

Valteras imperatorem ſe dicit, 703. b.

Ubertius a Bobio, 1337. a.

Udalricus Manderſcheit decanus Colonienſis decertat cum Rabano Spirenſi epiſcopo de ſede Trevirenſi, 432. d.

S. Vedaſtus, 936. d.

S. Vedaſti tranſlatio, 946. b.

S. Vedaſti abbatia, 979. c.

Venantius Cenners, 1146. a. 1148. b.

Venetiarum obſidio, 152. e.

Venetias capit Pippinus rex Italiæ, 960. c. Quas reddit Nicephoro Græcorum imperatori Carolus-Magnus, ibid.

Venetias obſidet Eduardus rex Angl. 159. a.

Veneti cruce ſignatos in Terram ſanctam tranſportare recuſant, ni prius in expugnanda quadam civitate eos adjuvent, 657. d.

Veneti Conſtantinopolim capiunt cum Gallis 664. c. 666 a. Solvunt obſidionem Andrinopolis. 71. b. In eorum poteſtatem veniunt plura oppida, 1188. b. Iis bellum indicit Sigiſmundus dux Auſtriæ, 101. a. Bellum inferunt Turcæ, 1227. b. Iis venditur Ariminum, 1257. d. Faventiam oppugnant, 1257. e. Patavium civitatem capiunt, 1260. a. & ſeqq. Adverſus eos fœdus inter Ludovicum & Ferdinandum reges, 1261. a. & ſeqq. Gallis reſiſtere parant, 1261. b. A Gallis funditus cæduntur, 1263. a. c. Eorum civitates omnes Gallorum ſubeunt jugum, 1264. a. Adverſus Ferrariam movent, 1270. Eorum claſſis diſſipatur, 1271. a. & ſeqq. Iſtriam recuperant, 1270. c. Et Veronam, 1307. c.

Veneti excommunicati ob Ferrariam occupatam, 158. d.

Venetenſes epiſcopi, Euſius, 939. c. Maclovius. 935. d. 939. a.

Ventus maximus, 38. b.

Venuſiæ ſitus 1239. d.

Vercellenſis epiſcopus Euſebius, 922. a. 925. a.

Vernonem in deditionem recipit Ludovicus VII. 1016. d.

Veronam recuperant Veneti, 1307. c.

Veronica, 464. d. 465. a.

Vetulus rex Arſacidas mittit ad occidendum S. Ludovicum, 70. d.

Vetus de Monte, 819. d.

Ugoletus, 1337. b.

S. Victoris Maſſilienſis abbas Grimoardus, factus papa Urbanus V. 281. a.

Victor Thebæus martyr, 944. d.

Victor II. papa, 6. d. 1004. b. d.

Victor III. papa, 1011. b.

Victor IV. antipapa, 11. b.

Victor epiſcopus Capuanus, 930. b.

Victor Maximini imperatoris filius, 926. c.

Victorinus Rhetor, 923. b.

Viennenſes archiepiſcopi, Deſiderius, 944. d. e. Guido, 1172. c.

Vigiliam nativitatis B. Mariæ inſtituit Gregorius XI. 304. a.

Vigilienſes a Friderico rege ad Gallos deficiunt, 1234. a.

Vigilius epiſcopus Autiſſiodorenſis, 947. a.

Viglevanum oppidum, 1360. c. Ejus obſidio ſolvitur, 1304. e.

Villarienſis abbas Conradus, poſtea cardinalis, 69. a.

Villarium fortalitium everſum, 439. d.

S. Vincentii tunica, 935. a.

S. Vincentii Metenſis monaſterium, 990. c.

S. Vincentius Altimontenſis, 945. e.

Vincentius Belvacenſis, 93. e.

Vincentius Corſus tribunus militum, 1216. a.

Vindocinenſe cœnobium, 1148. e. Ejus origo, 1001. c.

Vinduſinenſis comes Gaufridus, 1002. a.

Virdunenſis epiſcopus Jacobus, 737. a.

Virginius Urſinus, 1199. e. 1206. a. 1207. d. 1208. e. 1211. b. 1215. c. Gallis ſe adjungit, 1219. d. 1220. a. Neapoli defunctus, 1222. d.

Viruni archiepiſcopus Brugnenſis, 304. d. e.

Virſiliacenſis abbas præſidens nigrorum monachorum in concilio Baſileenſi, 437. c.

Virtionenſe monaſterium, 1132. b. c.

Viſerum vaſtatur & inceditur, 345. e.

Viſitationis B. Mariæ feſtum, 486. d. A Bonifacio IX. inſtitutum, 341. e.

Vitalis nepos Giraldi abbatis S. Florentii, 1111. b. 1118. c.

Vitellius Typhernius, 1123. c. 1144. d.

Viterbienſis epiſcopus Sebaſtianus Gualterius, 1461. b.

S. Viti corpus Româ allatum in Galliam, 959. e. Corbeiam tranſlatum, 965. a.

Ulgerius epiſcopus Andegavenſis, 1131. d. 1144. b. d.

Ulixes civitas capta, 877. e.

Ulricus comes de Ottinge, 405. d.

Ultrajectenſes epiſcopi, David, 483. e. 490. a. Giſlebertus de Broerode electus, 488. d. 490. e. Otto, 68. d. Radulphus de Diepholt, 488. d. Wilbrandus, 68. d. Willelmus Bertoldus, 155. a. Willelmus occiſus, 144. b.

Ultrajectini in epiſcopum conſurgunt, 11. b.

Unaldus dux Aquitaniæ. 895. b.

Univerſitas Aurelianenſis translata Nivernum, 165. a.

Univerſitas Pariſienſis ſuadet regi ſubtractionem a Benedicto XIII. pro unione procuranda, 343. c.

Volbodo epiſcopus Leodienſis, 5. c.

Voluſianus epiſcopus Turonenſis, 931. d. 932. b.

Vormatienſis epiſcopus Burchardus, 998. e.

SS. Urbani & Tiburtii tranſlatio Autiſſiodorum, 969. e.

Urbanus papa II. 1011. d. 1143. c. 1171. d. Ejus auxilium implorat Alexius imperator CP. 515. a. Concilium Claromontanum celebrat, 516. b. 803. c. Alia concilia in Gallia celebrat, & regem excommunicat, 1012. e. Eccleſiam Majoris-monaſterii conſecrat, 1013. a. Et eccleſiam Monaſterii-novi, 1151. d. Obit, 8. c. 813. b.

Urbanus papa III. 12. e. 13. c. 811. d. 1025. d. 1026. b. Obit, 1030. b.

Urbanus papa IV. 94. b. 105. c. 737. b. 738. d. Eligitur, 104. d. Combuſtam S. Jacobi Trevirenſem eccleſiam reparat, 737. d. Obit, 106. c.

Urbanus papa V. 285. d. 286. b. 317. b. Papa creatur, 281. a. Dictus Lucerna juris, 281. a. Beneficiorum pluralitatem damnat, 281. b. Bernabovem ducem Mediolanenſem excommunicat, 281. c. Romæ ſedem figere cogitat, ibid. Romam tendit, 289. d. Propter ſanctitatis ejus eminentiam quaſi ſemi-Deus habitus, 289. d. Præclara ejus facinora, 289. e. Epiſtola ad Carolum V. regem Francorum, 290. c. Obitus. Sepultus apud S. Victorem clarus miraculis, 294. c.

Urbanus VI. papa, 314. b. 316. b. 329. a. 337. e. Ejus electio facta cum impreſſione, 311. a. b. & ſeqq. Eodem modo coronatur, 311. e. A cardinalibus deſeritur, 312. a. Qui hortantur ut papatui renunciet ſed fruſtra, 312. b. Concilium generale offert, 312. c. 318. e. Ejus electionem nullam eſſe ſcribunt cardinales ad principes, 313. c. Cardinales purpura privat, & novos creat cardinales, 313. a. Qui ei adhæſerint principes, 323. a. Ei cardinalium in-

barone Leodienſes, 315. c. Johannam reginam Siciliæ excommunicat, & regno privat, 319. c. Et illud dat comiti Duratii, ibid.
Urbanus VI. a Romanis exagitatus Neapolim ſuccedit, 324. b. A Carolo rege Siciliæ in carcere detentus, 326. a. Datâ pecuniâ ſolvitur e carcere, 326. b. Cardinales proditores in profundo ergaſtulo detinet, 326. d. In caſtro Luceria obſidetur a Carolo Siciliæ rege, 327. a. Inde liberatus a capitaneis Francorum Januam ſe recipit, 327. b. Cardinales de Petra-mala & de Ravenna custodiunt, 327. d.
Urbanus VI. curiam ſuam Lucam transfert, 331. a. Peruſium migrat, 332. c. Obit, 336. c. 337. b.
Urbinæ urbis deſcriptio, 1245. c.
Urgelli epiſcopus Felix, 900. b. 913. a.
Urſacius epiſcopus, 916. c.
S. Urſini inventio, 936. e.
Urſinus antiſtes, 1207. a.
Urſinorum & Columnenſium bella civilia, 1222. a.
Urſini ad Hiſpanos deficiunt, 1257. b. Deſerunt Borgiam, 1264. c. In eos graſſatur Alexander VI. 1255. d. Eorum cædes, 1247. c.
Urſus Anguillariæ comes, 226. b.
Urſus miles ineptus in furiam verſus, 675. d.
Urſmarus epiſcopus Turonenſis, 966. a. Obit, 968. e.
Uſura damnata, 751. d.
Uſuratios urbe ejicit Adolfus epiſcopus Leodienſis, 244. a.
Waifarius princeps Aquitaniæ Narbonam depredatur, 890. b. Eum Pippinus perſequitur, 891. b. Obit, 891. c.
Waiferus dux Aquitaniæ occiditur, 1160. d.
Wacherus Danimenſis epiſcopus occiſus, 803. a.
Waldenſium ſecta, 501. a. & ſeqq.
Waldricus epiſcopus Autiſſiodorenſis, 987. e.
Waleranus de *Maurs* electus Monaſterienſis, 493. e. Contendit pro epiſcopatu Monaſterienſi, 455. c.
Waleranus frater Henrici VII. imp. moritur, 161. e.
Walerandus dux Ardennæ, 59. c.
Waleranus filius ducis Ardennæ, 51. d. e. 52. c. e.
Walerandus comes caſtrum *Baſſin* expugnat & Altam-ripam, 55. e.
Walerandus comes Juliacenſis dacem Bancharia capit, 52. b.
Waleranus comes Namurcenſis, 71. a.
Waleranus Franciæ camerarius, 1150. a.
Waleranus de Falcomonte, 116. b. 123. e. 124. a.
Waleranus domicellus, 141. a.
Waleranus dominus *de Valkenberch*, 203. b.
Walfridus de Borro comes, 99. a.
Walliæ princeps varias Galliæ vaſtat regiones, 264. Transita Garumna omnia depopulatur, 261. e.
Walo Metenſis epiſcopus, 974. a.
Walterius dux Athenarum, 264. c.
Walterius *de Auvans*, 140. a.
Walterius *Bec*, 879. e.
Walterius *de Brandeurus* canonicus Leodienſis vir nobilis occiditur, 264. b.
Walterius *Dathin* villicus Leodienſis, 432. a. Ejus caſus & exilium, 443. d. & ſeq.
Walterius *d'Epée* fundator abbatiæ Ricvallis, 806. a.
Walterius de Momalia archidiaconus Leodienſis, 410. c.
Walterius de Rupe-forti mamburnus Leodienſis, 303. c. 314. a. Interdictum ſpernit, 304. d.
S. Wandregeſilus, 947. a.
Wanthelinus epiſcopus Carnotenſis, 378. b.
Waratto major palatii, 881. b.
Waremiæ caſtrum deſtructum, 100. c.
S. Wanerus ſanctorum albo aſcribitur, 41 a. e.
Warnerus archiepiſcopus Moguntinus, 120. e.
Warnerus de Sleida abbas Stabulenſis, 357. d.
Warnerus Bonus a Judæis interfectus 141. c.
Warochus comes Britanniæ filius Maclovii epiſcopi Venetenſis, 439. b.
Warvicenſis urbis expugnatio, 260. b. Quam recuperat Eduardus rex Anglorum, 260. c.
Wazelinus abbas S. Jacobi, 47. c. 42. a. 58. c. Fit monachus Ciſtercienſis in Valle S. Lamberti, 64. d.
Welfo dux, 326. d.
Welphus comes obit in Papho Cypri civitate, 168.
Wenceſlaus filius Caroli imperatoris poſtea imperator, 298. b. Coronatur rex Romanorum & Bohemorum, 308. d. e. 316. a. 317. b. Ejus crudelitas, 345. d. A marchione Moraviæ capitur, 345. d. Eum ad partes Clementis VII. attrahere tentat Carolus rex Franc. 326. d. Remis conventum habet cum rege Franciæ de pace & unione eccleſiæ, 348. d. e. Deponitur, 357 c.
Wenceſlaus dux Lucemburgenſis fit dux Brabantiæ, 261. b. 262. e. 266. a. 283. e. 296. a. c. 298. e. 299. a. 319. b. Fruſtra tentat Leodienſes a ſuo avertere epiſcopo, 300. d. In prælio capitur, 296. e. Ejus magnanimitas, 297. d. E carcere ſolvitur, 298. a. & ſeqq. In eum conſpiratio, 323. b. Obit, 323. d. Sepultus in Aurea-valle, 323. e.
Wibertus antipapa, 7. d.
Wido fit papa Calixtus II. 9. a.
Wido de Caſtella factus papa Cæleſtinus II. 1174. c.
Wido dux Aquitaniæ, 1169. b. 1170. a.
Wido comes Thoarcii a fidelitate regis Franciæ recedit, 1158. c.
Wido vicecomes Thoarcii, 1150. a.
Wido filius Ebles vicecomitis Thoarcenſis, 1148. a. b. d. 1149. a.
Wigornienſis epiſcopus Baldewinus, 811. e.
S. Willibrordus Scotus, 947. a. Ultrajectenſis epiſcopus, 48. d.
S. Willehadus Bremæ epiſcopus, 904. e.
Wildehardein Gaufridus 674. d. Ejus filius ducis filiam imperatoris, 674. d.
S. Willericus archiepiſcopus Bremenſis, 904. b.
Willelmus archiepiſcopus Cantuarienſis, 806. d.
Willelmus de Juliaco electus Colonienſis occiditur, 151. b.
Willelmus archiepiſcopus Remenſis, 808. a. 846. b. 1021. e. 1024. b. 1025. b. 1157. a. Cruce ſignatur, 813. c.
Willelmus de Vinea epiſcopus Anconitanus, 340. a.
Willelmus epiſcopus Cenomanenſis, 1132. e.
Willelmus de Longo campo Elienſis epiſc. 816. e. 840. c.
Willelmus de Alvernia electus in diſcordia epiſc. Leodienſis, 119. e.
Willelmus de Atrebato electus epiſcopus Leodienſis dignitati renuntiat, 147. b.
Willelmus de Machlinia in diſcordia electus epiſc. Leodienſis, 131. c.
Willelmus *de Sainte-Marie-Egliſe* epiſcopus Londonienſis, 851. d.
Willelmus epiſcopus Norwicenſis, 807. e.
Willelmus I. epiſc. Pictavienſis, 1151. c.
Willelmus epiſcopus Pictavienſis, 1132. c. 1153. a. b.
Willelmus IV. epiſc. Pictavienſis, 1156. c.
Willelmus epiſc. Valentinus fit præſul Leodienſis, 72. a. Obit, 73. c.
Willelmus Bertoldi fit epiſcopus Ultrajectinus, 155. a.
Willelmus de Machlinia epiſcopus Trajectenſis, 138. a. Occiditur, 144. b.
Willelmus *de Jaleteut* canonicus Leodienſis epiſcopatum ambit, 165. e.
Willelmus abbas S. Florentii, 1145. d. 1146. a.
Willelmus *de Beur* abbas S. Jacobi Leodienſis, 151 d. Reformat monaſterium, 120. d. Obit, 143. e.
Willelmus *Folen* abbas Novi-monaſterii, 113. e.
Willelmus rex Roman. 95. c. 142. c. 936. b. &
Willelmus comes Hollandiæ electus in imperatorem, 95. b. 83. b. 85. b. 94. b. Ejuſdem electi in regem Romanorum militaris profeſſionis forma, 97. a. Ejuſdem coronatio in civitate Aquenſi, 98. c. De Friſonibus triumphat, 100. b. 101. a. Obſidet Valencenas, ibid. Adverſus eum bellum movet Margareta comitiſſa Flandriæ, 99. a. A Friſonibus occiditur, 101. b. c.
Willelmus II. rex Angliæ, 803. b. c. 1155. a. 1171. b.
Willelmus filius Henrici I. regis Angliæ aquis ſuffocatus, 805. d. 808. e.
Willelmus rex Scotiæ hominium præſtat Johanni regi, 864. b. Capitur, 810. c.
Willelmus rex Siciliæ, 808. d. 833. d.
Willelmus frater Henrici II. regis Angliæ moritur, 809. a.
Willelmus dux Apuliæ, 1170. e.
Willelmus dux Aquitaniæ, 1147. a.
Willelmus Magnus dux Aquitaniæ & comes Pictaviæ, 1149. c.
Willelmus Audax dux Aquitaniæ & comes Pictaviæ, 1149. c.
Willelmus dux Aquitaniæ eccleſiam Malleaci fundat, 1149. a.
Willelmi ducis Aquitaniæ teſtamentum, 1153. a.
Willelmus Pius dux Aquitaniæ, 1166. d. Fundator Cluniaci, 1164. c.
Willelmus Caput-Stupæ dux Aquitaniæ & comes Pictaviæ, 1147. b. c. 1167. d. 1168. e.
Willelmus dux Aquitanorum a Turcis victus, 1170. d.
Willelmus dux Aquitaniæ in Hiſpania ſeptem reges debellat, 1171. c. Obit, 1172. c.
Willelmus dux Bavariæ tutor & defenſor Baſilcenſis concilii conſtituitur a Sigiſmundo imperatore, 419. b.
Willelmi ducis Bavariæ comitis Hannoniæ & Hollandiæ obitus, 408. b.
Willelmus dux Gelriæ, 296. a. Captivum ſe reddit, 296. c.
Willelmus dux Juliaci, 297. c.
Willelmus dux Normannorum Angliam conquirit, 1143. c.
Willelmus filius ducis Saxoniæ, 1014. a.
Willelmus comes fit monachus Anianenſis, 910. b.
Willelmus comes pugnat viriliter contra Saracenos, 902. a.
Willelmus comes *d'Albemare*, 810. a.
Willelmus comes Engoliſmenſis, 1150. a.
Willelmus Ferrum-ſectus, 1149. a. c. d. Comes Engoliſmenſis, 1151. b. 1159. b. 1167. d.
Willelmus Hannoniæ comes a Friſonibus ſuſcipitur, 155. c.
Willelmus Hannoniæ & Hollandiæ comes de Flammingis triumphat, 156. b.
Willelmus comes Hollandiæ, 31. c. 63. b. 140. c. 151. d.
Willelmus de Mandavilla cruce ſignatur, 813. c.
Willelmus comes de Moretolio, 804. c.
Willelmus comes Namurcenſis, 350. c.
Willelmus nepos comitis Namurcenſis, 338. b. 339. c.
Willelmus comes Pictavenſis, 1153. b.
Willelmus Pictavorum comes captus a Gaufrido comite Andegav. 1143. a.
Willelmus comes Pictavenſis proficiſcitur Jeroſolymam, 516. b. A perfido Alexio CP. imperatore male excipitur, 524. b.
Willelmus comes Warennæ, 806. e. 809. a.
Willelmus vicecomes, 1148. c. 1150. b.
Willelmus vicecomes de Thoarcio, 1156. a.
Willelmus puer crucifixus a Judæis, 807. b.
Willelmus de *Ainsford*, 878. a.
Willelmus de Aſpero-monte, 1150. b.
Willelmus-cum-Barba, 840. b.
Willelmus *de Barres* cruce ſignatur, 813. c.
Willelmus *de Brandarode*, 101. a.
Willelmus de Brebario, 1148. b.
Willelmus de Campellis, 1171. b.
Willelmus de Claromonte mareſcallus hoſpitalis Jeroſolym. 117. d. 118. a. c.

Digitized by Google

Willelmus *de Cornu* miles, 279. c.
Willelmus *de Douglas* egregius miles, 187. d. 188. a. Ejus obitus, 189. c.
Willelmus de Egmonda, 452. c.
Willelmus *de Geneffe* castellanus Warennæ, 164. c. 167. b.
Willelmus de Hamalia miles, 285. b. Captivum fecit ducem Juliacensem, 296. d.
Willelmus de Herbetis, 1153. c.
Willelmus *de Horion* miles, 363. b. 383. b.
Willelmus *de Kate*, 148. d.
Willelmus de Longa-spata, 805. c.
Willelmus Maengo, 1159. b.
Willelmus de Merlo, 844. d.
Willelmus de Nogareto Bonifacium VIII. cum dedecore capit, 147. d. e. Excommunicatur, 149. b.
Willelmus de Podio Fagi camerarius Philippi regis, 1152. c. 1158. d. e. 1160. b.
Willelmus de Podio Augusti Pictavis præpositus, 1155. c.
Willelmus de Rupibus marescallus regis Francorum Philippi, 1116. c.
Willelmus marescallus Angliæ, 881. a.
Willelmus de Talamundo, 1150. c. 1153. d.
Willelmus *de Warens* miles, 363. b.
Witichindus dux Saxonum, 954. d. Baptizatur, 897. d. 955. b.
Wultumus fluvius, 1108. d.
Wintonienses episcopi Godefridus *de Lucì*, 816. c. Henricus, 809. d. Richardus 814. a. Rogerus 810. d.
Wirceburgensis episcopatus erectio, 948. b.
Wizan rex Abodritorum, 955. c.
Wurchardus comes *de Aldenborch*, 68. d.

X.

XAntonensis cœnobium beatæ Mariæ, 1168. c.

Y.

YArico archiepiscopus Bremensis, 306. a.
Yolendis filia Petri Britanniæ regis, 1071. b.
Yolendis imperatrix CP. 1038. a. 1062. c.

Z.

ZAchariæ patris S. Johannis-Baptistæ reliquiæ Sebastæ, 561. c.
Zacharias papa, 889. c. d. e. 948. b.
Zacharias episcopus Antiochenus Monothelita, 946. c.
Zacharias presbyter claves S. Sepulcri Carolo Magno regi affert, 907. d.
Zitters castrum transit ad comitem Gelriæ, 307. b.
Zosimus papa, 928. d.
Zuederus *de Bosinchem* miles inclytus rebelles domat Trajecti, 111. a.
Zuendeboldus fit rex Lotharingiæ, 778. c. Perimitur 979. d.
Zwerbel oppidum Austriæ obsidetur, 451. b.
Zotphanus rex *Tressford*, 180. a.

ERRATA.

P*Agina* 19. *linea* 2. *suom*, *lege suam. pag.* 26. *l.* 36. ante adventum, *l.* episcopus ante adventum. *pag.* 59. *l.* 32. ecclesiæ, *l.* ecclesiæ nostræ. *l.* 34. Leonardus, *l.* Leonardum. *pag.* 81. *l.* 10. adoratores, *l.* adoratoris. *pag.* 85. *l.* 27. in verbis, *l.* imberbis. *pag.* 92. *l.* 34. ipse, *l.* ipso. *pag.* 100. *l.* 52. a camore, *l.* ac cantare. *p.* 129. *l.* 51. mulitribus, *l.* muliebribus. *p.* 155. *l.* 9. excidium templi, &c. *l.* excidium templi nimia plagoedine *templi* ad lilium duoc. confociando ec. *p.* 155. *l. ultima* incendebant, *l.* incendebant. *p.* 158. *l.* 20. quorum, *l.* quarum. *ibid. l.* 47. in alium, in Italiam. *p.* 164. *l.* 48. ad Johannis, *l.* ad opus Johannis. *p.* 186. *l.* 10. deprimere, *l.* exprimere. *p.* 198. *l.* 60. indicere, *l.* judicere. *p.* 199. *l.* 25. primam, *l.* primum. *p.* 234. *l.* 3. perpendens, *adde* regis. *p.* 244. *l.* 21. Sagittariorum, *l.* Sagittariorum. *p.* 256. *l.* 14. effrenem, *l.* effrenem. *p.* 257. *l.* 32. in pontes, *l.* in ponte. *p.* 295. *l.* 50. quæ duas, *l.* qui duas. *p.* 306. *l.* 40. & oppugnatum, *l.* est oppugnatum. *p.* 307. *l.* 53. persolutos, *l.* persoluturos. *p.* 310. *l.* 51. cuiquam, *l.* quisquam. *p.* 318. *l.* 45. quarum *, *l.* harum, *et dele notam marginalem. p.* 319. *l.* 3. ligantibus, *l.* litigantibus. *p.* 330. *l.* 20. quam, *l.* quas. *p.* 391. *l.* 14. Iniquitatem, *l.* Iniquitatem. *p.* 395. *l.* 10. securitate, *l.* severitate. *p.* 411. *l.* 54. sepulto, *l.* expulso. *p.* 433. *l.* 27. *m.* ccc. xxxiii. *l.* mcccxxvii. *p.* 443. *l.* 29. vinum, *l.* vitam. *p.* 481. *l.* 23. ancillos, *l.* ancillas. *p.* 529. *in margine* interrogatur, *l.* possessionem fuit. *p.* 529. *l.* 39. Brecam, *l.* Bremam. *p.* 526. *l.* 25. plancitibus, *l.* planctibus. *p.* 529. *l.* 24. Roma, *l.* rama. *p.* 530. *l. ultima* in una sanguinum, *l.* Sanguinum. *p.* 541. *l.* 16. certa, *l.* terra. *ibid. l.* 43. manusque, *l.* manuque. *p.* 577. *l.* 48. Pharaonis, *l.* Pharaonis. *pag.* 581. *l.* 2. correctionis, *l.* correctoris. *ibid. l.* 4. sancta, *l.* sanctæ. *p.* 607. *l.* 21. *quelles*, *l.* quelles. ibid. l. 26. *que les Ravaudus et tous pareils*, *l. qui les Ravaudus et trespareils. p.* 672. l. 37. *mefona*, l. *mefola. p.* 692. l. 42. *toto*, l. *toto. p.* 739. *in margine* Gregorii XI. *l.* Gregorii X. *p.* 772. *l.* 27. vestra, *l.* nostra. *p.* 798. *l.* 57. perita, *l.* præterita. *p.* 809. *l.* 8. uxorem, *l.* sororem. *p.* 812. *l.* 24. vocatur, *l.* vocatum. *p.* 818. *l.* 41. Amalrii, *l.* Amalrici. *p.* 819. *l.* 56. omnis, *l.* ut omnis. *p.* 822. *l.* 56. Samuelem, *l.* sanctum Samuelem. *pag.* 829. *l.* 34. hanc, *l.* hac. *p.* 875. *l.* 22. irrita, *l.* irritam. *p.* 870. *l.* 51. Satellites, *l.* Satellites. *p.* 905. *l.* 4. omnipotens, *l.* omnipotenti. *p.* 908. *l.* 22. Jesu-Christi, *adde* nomen imperatoris. *p.* 915. *l.* 25. prænobiles, *l.* prænobilis. *p.* 982. *l.* 1. Kariolduo, *l.* Harioldus. *pag.* 991. *l.* 29. filio, *l.* fratri. *p.* 1018. *l.* 52. terros, *l.* terras. *p.* 1024. *l.* 37. ubi, *l.* nisi. *p.* 1034. *l.* 21. obligans, *l.* obligantibus sanctæ etiam. *p.* 1038. *l.* 36. *dele* eos. *p.* 1045. *l.* 49. perculit, *l.* peremit. *p.* 1058. *l.* 8. denario, *l.* denaria. *p.* 1057. *l.* 1. mola, *l.* inter mola. *p.* 1069. *l.* 1. ad hac, *l.* adhuc. *p.* 1070. *l.* 39. solatemus, *l.* solatemus. *p.* 1072. *l.* 16. poet, *l.* per. *p.* 2113. *l.* 10. pectoris, *l.* peccatoris. *p.* 1158. *l.* 7. ejus, *l.* filios. *p.* 1161. *l.* 22. post posique, *l.* posteaquam. *p.* 1174. *l.* 24. Luciusque, *l.* Lucius qui. *p.* 1185. *l.* 22. societas, *l.* societas. *p.* 1188. *l.* 8. direxit, *l.* dixerit. *ibid. l.* 12. igneis, *l.* ignes. *p.* 1199. *l.* 29. glisceban, *l.* gliscebant. *p.* 1200. *l.* 45. illustrior, *adde* quo. *p.* 1205. *l.* 8. ulteriorem, *l.* ulteriorem. *p.* 1206. *l.* 23. Pontmurenses, *l.* Pontemulenses. *p.* 1208. *l.* 53. secundum, *l.* secundum. *p.* 1211. *l.* 36. quo, *l.* quæ. *p.* 1212. *l.* 30. Italii, *l.* Italici. *ibid. l.* 35. easdemque, *l.* eosdemque. *p.* 1213. *l.* 25. milia, *l.* millium. *p.* 1218. *l.* 46. abeundi, *l.* abeundi. *p.* 1219. amplissimis, *l.* amplissimi. *p.* 1221. *l.* 27. delatus, *l.* delatus. *p.* 1223. *l.* 14. eas, *l.* eos. *p.* 1232. *l.* 56. illi, *l.* ille. *p.* 1247. *l.* 5. eius, *l.* leine. *p.* 1263. *l.* 33. junctis, *l.* vinctis. *p.* 1265. *l.* 28. emissariorum, *l.* emissarium. *p.* 1270. *l.* 8. succedit, *l.* successit. *p.* 1279. *l.* 48. testuiddine, *l.* testudine. *p.* 1289. *l.* 13. extincta, *l.* extructa. *p.* 1328. *l.* 43. plurifarium, *l.* plurifarie. *p.* 1364. *l.* 12. perebantur, *l.* petebantur. *p.* 1374. *l.* 24. compendiose, *l.* compendiosiore. *p.* 1375. *l.* 9. de via tecto, *l.* de via lasso. *p.* 1379. *l.* 27. antropiagos, *l.* antropophagos. *p.* 1383. *l.* 21. pinsili bacchorum, *l.* pensili baccatum. *p.* 1389. *l.* 54. tantam, *l.* tanta. *p.* 1393. *l.* 49. tendere, *l.* tundere. *p.* 1397. *l.* 49. perditionis, *l.* proditionis. *p.* 1399. *l.* 45. terra, *l.* terra. *pag.* 1416. *l.* 40. pumiceum, *l.* puniceum. *p.* 1420. *l.* 25. ne, *l.* ut. *p.* 1424. *l.* 20. illic, *l.* illuc. *p.* 1433. *l.* 16. exercitari, *l.* exercere. *pag.* 1451. *l.* 55. hanc, *l.* hac. *p.* 1461. *l.* 3. Leo XI. *l.* Leo X. *p.* 1474. *l.* 41. multa, *adde* in. *p.* 1477. *l.* 2. penssabitis, *l.* pensabitis.

FINIS.

2
vol. 2
1.4.205

Digitized by Google